D. IACOBI PAREM DE VALENTIA Christopolitani Episcopi,

DOCTISSIMAE, ET PLANE' DIVINAE explanationes in centum & quinquaginta Psalmos Dauidicos. In Cantica officialia, seu ferialia, & Euangelica, quę in Ecclesiasticis officiis decantatur. In Canticum Sanctorum Ambrosii, & Augustini.

Jtem Tractatus sanè quam argutus Quæstionum quinque cum earum subtilissimis resolutionibus contra Iudæos Christianæ fidei aduersarios.

Vna cum excellentissima explanatione in Cantica Canticorum;

ADIECTA NVPERRIME IN SYMBOLVM D. ATANASII Episcopi aurea exposition e.

Nouissima hac editione summa cura, studio, ac diligentia à quampluribus erroribus castigata & suo pristino typo restituta.

Addito duplici Indice, Altero Psalmorum & Canticorum, Altero singularium & verborum toto opere memorabilium locupletissimo.

S. Francisci de Vrbe

VENETIIS, Apud Florauantem à Prato. M·D LXXXVI.

10

Typographus ad Lectorem.

PLerique nostri ordinis & professionis homines summopere student, profanos authores, & poetas sensuales, (vt inde sibi nomẽ, lucrumq; pariant,) varias in formas quotidie redigere, & magis, magisq; in melius mutare. Ego vero non modo, ut propriæ saluti, & commodo consulerem, sed, vt vniuerso quoque Orbi tantis nunc in periculis constituto (quo ad eius fieri potest) succurrerem; authorem hunc eximium, & præcipuum, non profanum, sed sanctum, sed diuinũ, poetam hunc Dauidem non sensualem, sed spiritualem, non delectabilem modo, sed in primis vtilissimum, & pernecessarium à grauissimo antistite Christopolitano Iacobo de Valentia clarissimè, & latissime expositum in elegantem hanc formam summo studio & labore tandem aliquando redigere curaui, eumq́ue uelut præsentaneum antidotum morbo cuilibet appositum, & oppositum Mundo tradere.

Insuper, cum animaduerterẽ quàmplurimos utriusque sexus, & cuiusuis ordinis, & ætatis homines cãticis amatoriis, & carminibus lasciuis sic affectos, & affixos ut ubicunque locorum inueniantur, ea semper uelut auiculæ cãtillent, & minurizent; cogitaui homines huiusmodi non à cantu, sed à materia cantus abstrahere, auellere, eisque ueræ lætitiæ cantica exhibere, uera amatoria carmina donare. Ideo post Psalmos Dauidicos, &

Salomonis regis & prophetæ, Dauidis prædicti regis & prophetæ filii omnium hominum sapientissimi Cantica Canticorum, & Beatæ Virginis Mariæ Deiparæ ex eadem Dauidica stirpe genitæ, nec non & aliorum regum, cęterorumq; virorũ, ac mulierum veteris, & noui Testamenti sanctorum, & sanctarum cantica spiritualia, quæ diebus, ac noctibus in aula sancta Dei iugiter leguntur, & cõcinuntur, ab eodem excellentissimo Iacobo Valentino elegantissimę declarata proxime adiungere constitui, vt nihil omnino viro christiano & diuino amore succenso deesset, vnde posset, & mirifice oblectari, & vltra q̃ credi potest, locupletari. Ergo pie Lector antidotum hoc potentissimum, auide rape, & tutò deuora. Hoc enim pharmaco lurida quæque vitabis aconita. Cantica hæc casta & honesta, carmina hæc sancta, atque diuina lectita, rumina, canta, frequenta. Hoc etenim cantu rumpitur anguis, tabescit Venus, arescit Mundus, pinguescit Spiritus, lætatur Angelus, magnificatur Dominus, exultat Paradisus.

INDEX PSALMORVM

SECVNDVM ORDINEM

ALPHABETICVM.

INDEX CANTICORVM.

INSI-

INDEX INSIGNIVM SENTENTIARVM ET VERBORVM,

Quæ in toto opere continentur.

Benedi-

centro.

D

F

G

H

Iacob.

iudæorum

L

 laudamus

M

N

sollicitu-

bera

FINIS INDICIS.

Ex bibliotheca sancta F. Xisti Senensis Ord. Prædicatorum.

IAcobus Christopolitanus Episcopus, natione Hispanus, patria Valentinus, ord. Hæremitarum D. Augustini obseruantissimus cultor, humanis & diuinis literis copiosè imbutus, & edidit in omnes psalmos Dauidicos scolastico explanationis genere volumen ingens ac prolixum, allegoricis, & anagogicis sensibus refertum, & multis variarum scientiarum digressionibus redundans, quod Roderico Borgiæ, Cardinali Valentino, Episcopo Portuensi, dedicauit. Eius initium est, *Aperiam in parabolis*. Scripsit etiam in Cantica canticorum librum vnum in Cantica ferialia, & in Canticum Zaccariæ, Mariæ, & Simeonis librum vnum.

Claruit sub Federico Imper. III. Anno Domini M CCCCXC.

REVERENDI, ET OPTIMI PATRIS D. IACOBI PAREM DE VALENTIA CHRISTOPOLITANI EPISCOPI;

AD REVERENDISSIMVM IN CHRISTO PATREM D.D. Rodericum Boriam Card. Valentinum, Episcopum Portuensem & Cartaginensem: sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ vicecancellarium dignissimum, in libros psalmorum Dauid;

PRAEFATIO.

OMMENTARIOS in psalmos Dauid Profetæ regij & sanctissimi, à me nuper editos ad quem potius mitterem: quàm ad tuam dignationem reuerendissime pater & domine, D. Vicecancellari, literarum cultor præcipuè & maximè, curiæque Romanæ specimen: qui demum ecclesiæ Valentinæ insignis merito præsul existis, cuius vices ego (licet inmeritus) hic tua beneficentia gero: profectò babui neminem. In quibus non tàm mihi laus scribendi, quàm uoluptas ingens faciendi satis. uenerandis & præstantissimis patribus ecclesiæ tuæ Valentinæ Canonicis, omni uirtutum genere, ac literarum studijs eruditissimis, & ornatissimis: qui me sæpenumero ad hoc scribendi onus subeundum enixissimè hortati sunt: quæsita est. Nam cum me frequenter orandi gratia in eandem ecclesiam recepissem: & citarædi Dauid psalmos ijdem Canonici in choro noctu dieque decantarent ac psallerent: & circa eorundem psalmorum contemplationem difficultates non paruas sedulo à me ipsi expeterent, hos quidem breues commentarios, per otium, minus accuratè scriptos quibus tum ut tuo officio (tui vero absentia meo incumbebat) spirituales sensus, necnon veras sententias pro viribus aperirem, tum vt tuæ reuerendissime mansuetudini studiorum, & lucubrationum mearum rationem redderem, edidi. Quos tandem vt tua solita clementia, & humanitate suscipias, & benigno fauore amplectaris, & prosequaris, deuote supplico: tametsi suscepti operis altitudo, & magnitudo, humeris meis debilibus par minime censeatur, cum non possit humana curiositas inscrutabilia arcana Dei pertingere. Veruntamen, quoniam simplici & humili corde, ac pia mente illud aggressus sum, diuina uirtus, atque pietas effecit: ut ita sancto labori non parcerem, & huic egregio & profetico operi, ad ipsius laudem, & immensam gloriam edito, ad optatum finem consequendum, secunda mihi fierent omnia: vt qui tribuerat voluntatem bene agendi, potestatem prosequendi, & finem non denegaret. Solet enim pius & clemens Deus humilibus de thesauris suis profundere, & proferre gratiam. Siquid ergo minus bene dictum, aut deuium hoc in opere meo cognoueris vt imperfecto meo referas, & ignoscas obsecro. Siquid uero rectè è sanctis doctoribus, & sacris codicibus excerpserim, & exhauserim: ut Dei filio immaculato, in quo omnes tesauri scientiæ, & sapientiæ eius reconditi sunt, id totum ascribas, supplex oro atque obtestor.

ARGVMENTVM.

OSTQVAM sanctissimum Dauid ad regnum Israel Spiritus sanctus aduocasset: & ad eiusdem regni culmen & apicem (debellatis hostibus) conscendisset: idem Spiritussanctus de stabili templo construendo cultuque diuino ampliando & ordinando vehementem cupiditatem animo eius iniecit: nec non in eiusdem templi exemplar & descriptionem fabricam corporis CHRISTI & totius ecclesiæ futuræ typicè ac mysticè continentem, eidem tradidit: atque digessit. Ad quod templum fabricandum haud segnis Dauid se vehementi effectu sedulo præparauit. Verumenimuero aliter quàm decreuerat euenit. Nam quod tantopore optauerat, diuina prouidentia denegauit: & non ab re singulari quodam & arcano mysterio per filium eius Salomonem Spiritus sanctus omnia terminari ac compleri suggessit atque mandauit. Dauid autem ne tanti mysterij expers censeretur omnem materiam ad materialis templi ornatum pertinentem (ut in libris Paralypomenon legimus) amplissimè præparauit. Veruntamen parum laudis & meriti in fabrica materialis templi fuisset consecutus, nisi formam & ritum laudandi Deum in eodem templo tradidisset. Hinc est quòd prout in præfata templi descriptione à Spiritusancto didicerat & intellexerat, centum quinquaginta hoc in sacro codice contentos profeticos edidit psalmos, eosque electis cantoribus, atque temporibus distribuit iubilandos. In quibus filii à patre æternam generationem: Spiritussancti ab vtroque processionem: uerbi æterni temporalem incarnationem: Christi mortem & passionem & gloriosam Resurrectionem: & admirabilem super omnes cœlos Ascensionem, nec non populi gentilis conuersionem: & tandem nostram futuram glorificationem: ita mirabiliter & lucidè & profeticè decantauit, vt in quibusdam potius videatur historiam euangelicam quàm profeticam texuisse. Hoc igitur breui argumento: ob quam causam Dauid cõfecerit psalmos: omnes partes arbitror esse complexas. Ego vero hoc in opere mysteria Christi & ecclesiæ, prout mihi desuper arbitror esse donatum: per singulos psalmos literali quadam intelligentia reseruari atque distinxi: ad laudem Domini nostri Iesu Christi. Qui viuit, & regnat cum Deo patre, & Spiritusancto per omnia sęcula sęculorum.

A REVERENDI, ET OPTIMI PATRIS D
D. IACOBI PAREM DE VALENTIA
CHRISTOPOLITANI EPISCOPI.

PROLOGI IN PSALTERIUM.

PERIAM in Psalterio propositioné meã. psal 48. Quia non solũ in illo psalmo, sed etiã in quolibet psalmo huius libri, intẽdis Dauid nobis aperire aliquam vel aliquas propositiones & mysteria profundissima de ueteri testamento: Ideo non
B solum de illo psalmo. 48. sed etiam de toto libro psalmorum uerificatur & impletur quod in uerbis propositis dicitur. Aperiam in psalterio ꝓpositionem meam. In quibus uerbis implicantur & quasi explicãtur omnes quatuor causę totius libri psalmorum. Nam in ly aperiam intelligitur pronomen primæ personę.i.ego aperiam: per quòd denotatur cã efficiens & auctor oĩum psalmorum. Causa uero materialis denotatur p ly propositioné, quam nobis aperit: tertio notatur cã formalis: in ly psalterio, in quo dicit se aperire propositionem. Quarto tangitur cã finalis siue finis totius libri psalmorum, per ly meam.i.ad vtilitaté mei. Nã pronoĩa possessiua personas duplices importare videntur, secundũ Priscianũ: quia cũ possessore possessio significatur. Et sic ĩ præfato
C uersiculo tanguntur oés quatuor causæ huius libri, s.auctor, & materia, & forma, & finis siue vtilitas; cuius gratia conditi sunt oés psalmi. Et sic tãguntur oés quatuor causæ, quæ solent quæri in quolibet operę. Sed quia in quolibet psalmo non solum quęruntur supradictę quatuor causæ, sed de necessitate quæruntur alia quinque. Nam post notitiam causarum quæritur secũdo in quolibet psalmo de titulo illius psalmi. Tertio de modo profetię quo psalmista fecit psalmũ & vñ fuit motus. Quarto q̃ritur de modo intelligendi siue de intellectu illius psalmi. Quinto exponuntur uerba. Sexto concordantur diuersæ interpretationes quę uidentur quandoque discordare in psal. Ideo in præsenti proœmio antequam ueniamus ad expositionem psalmorum; præmittẽtur sex tractatus ualde necessarij & utiles, non solum ad aperiendam scientiã libri psalmorum, sed etiã ad expositionem & intelligẽtiam totius sacræ scripturæ vtriusque testamenti. Nam in primo tractatu assignabuntur quatuor causæ huius libri. In secundo uero tractabitur de modo profetandi, & de ueritate & excellentia profetiæ ipsius Dauid. In tertio ponentur quædã principia, & E quędam regulæ, sine quibus est impossibile intelligi non solum librum psalmorum, sed nec etiam residuum sacrę scripturę. In quarto exponentur uerba siue nomina quæ magis frequentãtur in toto ueteri testamento & ꝓcipue in hoc libro. In quinto tractabiť de titulis psalmorũ, & uocabulis in titulis annotatis. In sextò uerò memorabuntur interpretationes factæ de isto libro. Ex q̃bus eligemus illam interpretationé quam principaliter sequi intẽdimus in expositione huius libri. In primo ergo tractatu erunt quatuor capitula. Nam in primo inuestigabitur de causa efficiẽte, puta q̃s est iste auctor & diuinus dialecticus & interpres, q̃ aperit & interpretatur nobis istã propositionem. In secundo assignabitur causa materialis, puta q̃ est ista propositio quã aperit & interpreta F tur iste diuinus dialecticus & interpres. In tertio assignabiť causa formalis, puta quod est hoc psalterium, in quo aperit nobis istã propositioné & quas cordas pulset, & quas cantilenas cantet iste psaltes & profeta diuinus, & quas ꝯclusiones ex ista propositione nobis inferat, & eliciat iste dialecticus ꝓfundissimus. In quarto assignabitur causa finalis, puta ad quem finem & vtilitatem cõsequendã aperiat nobis istam propositioné & pulset hoc psalteriũ iste profeta magnificus & egregius.

Tractatus Primus.

AD primum est aduertendum quòd cã efficiés principalis huius, & cuiuslibet

A partis sacrę scripturę est ipse spiritus sanctus qui loquebatur per ora profetarum & apostolorum. Quia non à casu, nec à uoluntate humana allata est nobis sacra scriptura (ut ait beatus Petrus in secūda canonica sua, capitulo primo) sed spiritu sancto illustrati, locuti sunt sancti homines. Et hoc ostēdit Dauid in pręcedēti particula versiculi in principio ꝓpositi, dicens. Inclinabo in parabolā aurem meam: aperiā in psalterio propositionem meam. Vbi ostendit qđ non habet sciētiam huius libri à seipso: sed à spiritusancto. Nā primo inclinauit aurem suā in parabolam scripturæ ueteris testa. ad hauriēdā hāc scientiā a spiritusancto ꝑ reuelationem: sed postquā fuit eruditus & illustratus à spiritusancto: tunc aperuit in psalterio propositionē suā, & sic fatetur se habere propositionē B suā à spiritusancto: prout magis & latius infrà patebit. Sed est magna & grandis cōtrouersia de causa instrumētali, i. de particulari auctore psalmorū: inter magistros, & doctores hebræorū. Nam ante aduentū Christi & vsq; ad tempora Origenis: nulla fuit diuersitas inter Hebræos. Nam Iosefus, & Ionatas & Abēhuziel semper affirmarūt Dauid oēs psal. cōdidisse. Sed postquā Origenes cępit glossare scripturas vete. testa. per sensus profeticos & morales & anagogicos: & probauit ꝙ oia gesta ipsius Abrahæ, & Iacob, & Moysi fuerūt figura Christi: & ꝓbauit ꝙ ipse Dauid ꝑ maiori parte fuit figura Christi & ecclesię: & ꝙdquid dixit in psalmis dixit ꝓfeticè, & debet intelligi de Christo & ecclesia: tunc magistri hebræorum conati sūt ꝑuertere scripturas: & deuiare à sensu spūali: & negarunt Dauid fecisse oēs psalmos: & C etiam fuisse uerum profetam. Et sic hodie etiam inter eos est discordia. Nam quidā tenentes cum antiquis, affirmāt Dauid fecisse omnes psalmos. Quidam uero dicūt ꝙ Dauid solū fecit nouem psalmos. Quidā aūt dicunt ꝙ fecit omnes qui ipsi intitulant. Et ꝙ omnes alios psalmos fecerunt aliqui uiri sācti habentes spiritū profeticū: quibus psalmi intitulantur, s. filii Choræ: & Asaf: & Idithum. Cæteros autem sine titulis fecerunt aliqui uiri sancti: quorū nomina ignorātur. Cuius opinionis fuit fautor Barrabam hebræus magister beati Hieronymi. Et hanc opinionē secutus est aliquo mō beatus Hieronymus maximè in magno prologo libri psalmorū. Postea aūt venit Rabbi Salomō gallicus malitia inueteratus, qui assignauit D decem auctores psalmorū: s. Melchisedech, Abrahā, Moysen, filios Choræ, Dauid, Salomonē, Asaf, Idithū. Sed iste manifeste mētitur dicens ꝙ Melchisedech siue Eleazar fecit psalmū. ix. cū sit intitulatus ipsi Dauid: & Saluator affirmet Matth. xxii. Dauid fecisse illū. Ideo de cętero nulla fides est adhibēda isti cæco & obstinato. Sed quia hebręi & ēt catholici tenentes hāc opinionem, nullam authoritatem sacræ scripturæ adducunt ad astruendā suam opinionem: ideo magis est credendum beato Augustino: qui hāc materiam subtilius indagauit: qui lib. 17. de ciuitate dei ca. xiii. & per totum discursum expositionis huius libri: per autoritates sacræ scripturæ afferit Dauid fecisse omnes. CL. psalmos. Et ipsum sequitur Cassiodorus. Et hoc idem affirmant Origenes: & Hilarius: E Ambrosius, & cōmunis ritus ecclesiæ. Vnde dicit Aug. quòd Dauid fecit oēs psalmos, sed distribuit eos cantandos tribus principalibus cātoribus, scilicet Asaf, & Hemam, & Iditho, & filiis Choræ: qui erant de Choro Hemam. Et hoc fecit Dauid secundum mysteria profetica contenta in psalmis, quę cōueniebant interpretationibus omnium illorum cantorum ut suis locis patebit. Sed quia non sufficit uerum dicere: nisi causa veri assignet, primo Ethicorum: Ideo sententia Augustini astruit multiplici autoritate tam noui quàm ueteris testamenti. Vnde cōcordia est omnium doctorum tàm hebræorum q̃ catolicorum: quòd psal. lxxi. est ultimus psalmus quem fecit Dauid in ordine. Quia psalmi nō fuerunt collocati eo ordine quo fuerunt facti, sed sicut fuerunt ꝑ Esdrā reperti: F & hinc & inde collecti post captiuitatē Babylonis. ut ait Hieron. in prologo huius libri. Sed quia. lxxi. psal. repertus est post repertionē. lxx. psalmi: ideo eodē loco collocatus est: sed ipse fuit ultimo factus in ueritate. Et ideo apponitur appográma in hebræo. Cōpletæ sunt orationes Dauid filii Isai. Duo ergo affirmat illud appográma, i. ascriptio. Primò quòd Dauid fecit omnes psalmos. Secūdò quòd ille fuit ultimus psalmus quem fecit: quia talis scriptura apponebatur ibi in psalterio ueteri, sicut nos apponim⁹ scripturam in fine cuiuslibet libri: per quam denotat auctor illius libri. dicēdo explicit liber de aīa aut de animalibus Aristotelis: & explicit epistola Pauli ad Corinthios. ita pariter

A ter dē ibi expliciunt, siue completæ sunt orationes Dauid filij Isaia. Ex quo sequitur ꝙ Dauid fecit omnes psalmos. Item ille psalmus intitulatur in Salomone:& tamen Salomon non fecit ipsum per rōnem iam dictā, & per illud appogrāma appositum in fine, & prout asserit Chamhi & maior pars Hebræorum.s.ꝙ Dauid fecit ipsum psalmū dū iam erat decrepitus in lecto. Item ex hoc ēt sequitur, ꝙ psalmi qui distribuuntur cantandi filijs chore,& ipsi Asaph,& Idithum, nō sunt facti ab ipsis, sed ab ipso Dauid. ut latius patebit suis locis. Item hoc idem patet. 2. Paralipomenon c.7. Vbi legitur ꝙ cantores cātabant hymnos & carmina quæ fecit Dauid ad laudandum & confitendum dño, quoniā bonus, quoniam in sæculū misericordia eius &c. Ex quo patet ꝙ Dauid fecit omnes psal-
B mos alleuiaticos appropriatos ad laudē Domini,& tamen illi psalmi non intitulātur ipsi, nec in eis exprimitur aliquis auctor. Et iō dicunt multi Rabbi Hebræorum, ꝙ omnes psalmi in quibus non exprimitur aliquis auctor, eos fecit ipse Dauid sine dubio. Itē hoc idem patet. 2. Reg. 23. Vbi Dauid intitulatur egregius psaltes Israel, cui constitutum est de Christo Dei Iacob. Vbi etiam ipsemet asserit se fuisse locutum Spiritum sanctum & per linguam suam:& suam prophetiam esse claram sine nubib.& hoc etiam omnes intelligunt & exponūt de propheta libri psalmorum ab ipso Dauid pronuntiata. Item hoc idem patet autoritatib. noui testamenti. Nā in secundo psalmo nullus præponitur titulus, tamen beatus Petrus & omnes apostoli asserunt Dauid fecisse illum psalmum. Act.
C 4. Item hoc idem probatur Apoc. 3. ubi dicitur ꝙ solus Christus habet clauem Dauid, per quam clauē omnes doctores intelligunt intelligentiam libri psalmorum, quam solus Christus aperuit. Primo omnia quæ ibi prophetice prædicantur in se complendo. Secūdo apostolis interpretando, ut patet Lucæ. vlti. Ex quibus patet ꝙ solus Dauid fecit omnes 150. psal. Immo dicit Augu. ꝙ sicut solus Christus habuit clauem Dauid, ad aperiendam intelligentiam illius libri, ita spiritus sanctus dedit soli Dauid talem spiritum faciendi psalmos. Nam multi post eum uoluerunt psalmos condere, sed nunquam potuerunt peruenire ad talem & tātum spiritum. Ex his etiam patet ꝙ nulla fides est adhibenda Iudæis modernis, qui negant Dauid fecisse omnes psalmos, quia faciūt ex inuidia & D iniquitate, uidentes se manifeste conuinci per manifestissimas prophetias psalmorum. Ideo uolunt,& conantur auertere psalmos a vero sensu spirituali,& auferre eis autoritatem, ne uideantur tantæ autoritatis ipsi psalmi, sed dicunt ꝙ sunt orationes aliquorum bonorum uirorum. Sed quid dicendum ad beatum Hieron. uirum tantæ autoritatis, in lege & prophetis tam expertum? Ad hoc dicunt ꝙ beatus Hieronymus ī primo & secundo prologo psalmorum locutus est secūdum opinionem sui magistri Barrabā & aliorum Talmudistarum sui temporis, qui malitia infecti nouiter cōfinxerant istam opinionem, sed postea B. Hieronymus magis illustratus, cognoscēs perfidiam illorum, asserit E Dauid fecisse omnes psalmos. Nā in multis tractatib.& epistolis suis allegat & attribuit ipsi Dauid omnes psalmos, qui intitulantur filijs Chore & ipsi Asaph, & ēt eos qui sunt sine titulo. ut patebit locis suis, & sic omnes cæteri doctor. sacri,& tota ecclesia Dei omnes psalmos asserunt esse Dauidicos.

In secundo capitulo ubi quæritur quæ est materia huius libri intellecta per ly propositionem,& quæ est propositio quam nobis aperit Dauid in hoc libro. Est primo notandum ꝙ in doctrinis duplex assignatur materia. Vnde dicitur materia ex qua, & altera materia de qua. Materia de qua in doctrinis dicuntur propositiones præmissæ. nam sicut agens naturale educit formam de materia in uirtute cœlestis influentiæ, ita intellectus in uirtute luminis naturalis educit cō- F clusionem siue notitiam cōclusionis ex præmissis, siue ex notitia præmissarum,& sic præmissæ, respectu conclusionis dicuntur materia ex qua. Sed materia de qua est obiectialiter scientia, est ipsa conclusio, quia in ueritate de conclusione habetur scientia ex ꝓmissis. Ita ergo ad propositum, materia ex qua huius libri, est tota scriptura uet. testam. quæ in hoc libro continetur, ex qua materia tanquā ex propositione, Dauid educit & infert prophetice notitiā omnium euangelicorū mysteriorum,& sic mysteria euāgelica siue lex euangelica est materia de qua principaliter intenditur prophetice in hoc lib. tāquā de conclusione.& de mysterijs euangelicis Christi,& ecclesiæ, traditur prophetice notitia ex scriptura siue ꝑ scripturam ueteris testamenti, ut magis patebit, & sic totū uetus

A testamentum dr̃ propositio respectu noui testamenti, eo ꝙ habet omnes proprietates propositionis. Ad cuius euidentiam est scd̃o notandum, ꝙ generaliter quatuor sunt proprietates, & conditiones propositionis: put potest colligi ex Arist. primo, & secundo pe rihermenias: & primo posteriorũ. Prima cõditio est, ꝙ propositio nõ ponitur gratia sui, sed gratia conclusionis inferendæ. Vnde propositio diffinitur, ꝙ est oratio proposita ad aliquid inferendum, siue ex qua conclusio infertur, & sic dr̃ propositio, quasi pro alio positio. Secunda conditio est, ꝙ propositio continet virtualiter & in confuso notitiã cõclusionis. Vnde dicit Arist. ĩ principio posteriorum, ꝙ conclusio scitur in præmissis in cõfuso, & ideo ante illationem aliquo modo scitur, quia virtualiter, & ĩ cõfuso, & aliquo B modo non scitur. i. non scitur distincte: & in actu, sed post illationem scitur ĩ se distincte, & tunc hr̃ profectè scientia de ipsa. Tertia conditio est ut patet ibidem, ꝙ notitia conclusionis non pt̃ haberi nec fieri, nisi ex p̃existenti notitia præmissarum propositionum: & sic oportet demonstratorem, & quemcũque dialecticũ p̃cognoscere ppositiones p̃missas, in quib. latebat notitia ꝯclõnis q̃a aliter cognosceretur ignotũ per ignotũ. Quarta cõditio est, ꝙ maiori & minori propositis illico conclusio cognoscitur simul cum minori, in uirtute luminis intellectus agentis, quia illico intellectus assentit in uirtute luminis naturalis sine aliquo interuallo. Vnde si positis præmissis: intellectus alicuius non assentit illico conclusioni, signum est, ꝙ ille non est dispositus nec habet lumen natura- C le, sed est impeditus, ut patet 4. Meta. cõtra negantes prima principia. His ergo habitis patet ꝙ tota scriptura uet. testamẽ. & omnia mysteria scripta & facta in ueteri testamento, fuerunt quædam propositiones respectu mysteriorum noui testamenti. Quod probatur. Nam totum uetus testamentum habet omnes conditiones propositionis respectu noui testamenti. Ad cuius intellectũ ponuntur quatuor conclusiones. Prima conclusio est, ꝙ nullum mysterium scriptum aut factũ in ueteri testamento est gratia sui: sed omnia facta sunt in figura noui testa. & omnia prænunciabant mysteria Christi & ecclesiæ futura in nouo testamento. Hanc conclusionem affirmat apostolus. 1. Cor. 10. dicẽs, omnia contingebant illis in figura. Item infra.

D Quæcunq; scripta sunt ad nostram doctrinã scripta sunt, ut fidem de Christo & spẽ heamus. Hoc idem probant Eus. lib. de p̃paratione euang. ubi probat, ꝙ tota lex uetus nihil aliud fuit nisi p̃paratio ad euangelium. Itẽ Aug. ꝯ Faustum probat ꝙ totum testamentum uetus nihil aliud, nisi imago, & figura noui testamenti grosso mõ lineata & depicta. Item Greg. 1. morali. c. x. dicit, ꝙ sicut sol p̃mittit luciferum, & alias stellas ad prænunciandum diem, ita Chr̃s præmisit omnes patriarchas & prophetas ad prænunciandum aduẽtum suum, aut per figuras & mysteria aut per uaticinia. Item Rabbi Salomon sup̃ Zacariam dicit, quod non sunt locuti profetæ nisi ad tempora Messiæ: & intendit p̃ profetas Moysen & omnes scripturas uet. testa. Item dicit Rabbi Moyses de Ægypto in suo lumine dubiorum parte scd̃a, ꝙ cerimonialia legis non sunt gratia sui, imo omnia sunt E absoluenda per Messiam. Iõ concludit Aug. super Ioannẽ c. 2. super mysterio sex hydriarum aquæ in uinum per Christum conuersę ꝙ sicut aqua est insipida, & inutilis sine uino, & nisi in uinum cõuertatur, ita sacra scriptura uet. test. per illas sex hydrias aquæ intellecta est insipida & inutilis, nisi conuertatur in uinum euangelicum noui testa. Et si quis legerit omnes scripturas uet. testam. & quamlibet partem illarum, & in illis non intellexerit Christum, & aliquod mysterium euangelicum, profecto nihil intelligit: imò eas scripturas non intelligit, quia non sunt gratia sui. Item affirmat Augu. ꝯ Faustum ꝙ nihil est scriptum in ue. te. nisi ea quæ figurabant, aut annunciabant Xp̃m, nam multa gesserunt reges Israel & Iuda: quæ nõ sunt scripta in libris Regum nec Paralipomenõ, sed F solum sunt scripta ea quæ figurabãt aliquod misterium futurũ de Christo & ecclesia. Et iõ de quolibet rege dr̃, Omnia alia quæ fecit talis rex sunt scripta in libris regum Iuda & Israel. hoc est in archiuo seculari: ubi scribebant oĩa gesta regũ, tã sacra, q̃ profana, & ea q̃ non figurabant aliquid de Chr̃o, ut patet ibidem. Itẽ Hiero. sup illud Matt. 5. Vnũ iota nõ p̃teribit a lege donec oĩa fiãt. dicit ꝙ minima quæ sunt in lege, sunt plena mysterijs & recapitulata & impleta in euãgelio. Scd̃a conclusio est, ꝙ totum testamentum nouum latebat & continebatur uirtualiter in uet. tes. sicut cõclusum est in p̃missis. Hanc ꝯclusionem probat Aug. li. de catechizandis

A randis rudibus. dicens ꝙ uetus testam. nihil aliud est nisi occultatio noui testamenti, & nouũ testm̃ nihil aliud est, nisi manifestatio & reseratio vet. test. Item super Io. c. 1. dicit ꝙ euangelium nihil aliud est nisi ueritas q̃ latebat in lege uete. test. nam lex per Moysen data est. sed gratia & ueritas illius legis per Chr̃m facta est in euãgelio. Item Origenes dicit super Mat. ꝙ testamentum uetus nihil aliud fuit, nisi sepulcrũ, in quo erat clausum & sepultum euangelium, & erat quoddã uelum, sub quo uelebatur & cooperiebatur euangelium & veritas euangelica. Sed in passione Christi, uelum templi scissum est, & monumenta aperta sunt, & tunc fuit reserata & surrexit ueritas euangelica, quę ibi latebat. Item Eusebius dicit ꝙ euangelium nihil est aliud, nisi annunciatio eorum mysteriorum quæ in lege à patriarchis & profetis fuerũt prænũtiata & præfigurata. Tertia conclusio est, ꝙ mysteria no. test. de Christo & ecclesia nõ pñt perfecte & proprie sciri, nisi ex præexistenti cognitione uet. test. Hanc probat saluator Mat. 13. dicens: omnis scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & uetera. Item Io. 5. dixit iudæis, Scrutamini scripturas, q a ipse testimonium perhibent de me; quia Moyses de me scripsit. Item Luc. 24. Iesus incipiens a Moyse & profetis, interpretabatur illis duobus discipulis omnia quæ de ipso erant scripta. Item omnes euangelistæ & Apostoli per scripturas uet. test. probauerunt euangelium & ueritatem eius. Hoc idem facit Paulus in epistola ad Heb. per totum, & per omnes alias epistolas. Item Euseb. in libro de præparatione euangelica, probat ꝙ necesse est quemlibet christianum scire uetus testamentum, ut per illud ueniat in notitiam noui testamẽti, eo ꝙ est præparatio ad illud. Hoc idem probat August. in libris de doctrina christiana: & de catecizandis rudib. & cõtra aduersarium legis & profetarum, ubi ait: ꝙ omnes qui appellantur Christiani, in Christum transeũt, sed quibus aufertur uelum, quod in lectione uet. test. manet. qui. n. sunt in uet. test. impediente uelamine, nec uetus intelligunt nec nouum, qui autem transeunt ad Christum: amato uelamine, per nouum intelligunt uetus & nouum. Quarta conclusio est, ꝙ necessarium est lumen supernaturale ad intelligendas & interpretandas scripturas uet. test. & ad inferendas ex eo conclusiones euangelicas, & mysteria noui testamenti. Probatur. Nam sicut se habet lumen naturale intellectus agentis ad intelligibilia naturalia, ita lumen supernaturale ad intelligibilia supernaturalia, sed intelligibilia naturalia nõ pñt intelligi nisi per lumen intellectus illustrent, & fiãt actu intelligibilia, q̃ erant ante in potẽtia; vt patet per Aris. & cõmẽtatorẽ. 3. de anima, ergo est nobis necessariũ lumẽ supernaturale ad intelligẽdas & interpretandas scripturas uet. test. in quibus latent ueritates noui testamenti. Vt per tale lumen primo eleuetur intellectus noster ad capiendum illa altissima supnaturalia. Scd̃o ad illustrandum fantasinata quæ ex illis habemus. vt ex eis eliciamus ueritates euãgelicas ĩ eis latẽtes. Eo ꝙ ueritates & misteria noui testamenti non habent esse reale in vet. test. sed tantum esse figuratiuum & repræsentatiuum. ut magis patebit in sequẽti tractatu. Et sic patet, ꝙ est necessariũ tale lumẽ desuper inspiratũ ad intelligendas sacras scripturas ue. te. & iõ hoc lumen petebat Dauid ps. 118. cũ dicebat Reuela oculos meos & ꝯsiderabo mirabilia de lege tua. Itẽ Da mihi intellm̃, ut discã mãdata tua. Item Declaratio sermonũ tuorũ illuminat & intellectũ dat paruulis. Ex supradictis quatuor cõclusionib. & quatuor conditionib. & proprietatib. scripturæ ue. te. patet ꝙ totum test. uetus, dicitur propositio seu propositiones respectu noui testam. Nam nihil scribitur, nec ponitur, nec fuit gestum in uet. test. gratia sui, sed ad figurandum & prænuntiandum mysteria euangelica: & totũ test. nouum latebat in vete. test. nec mysteria euãgelica pñt sciri perfecte nisi ex præexistenti cognitione vete. test. & hoc per lumẽ supernaturale inspiratum, ergo de necessitate totum uetus test. & omnia mysteria in eo scripta, sunt propositiones respectu noui test. & mysteria noui test. nihil aliud sunt nisi cõclusiones illatæ ex vete. testam. Ex toto igitur veteri & nouo testamento formatur, & fit vnus formalis syllogismus cuius uetus testam. est maior propositio & tota uita Christi est minor propositio. ex quibus elicitum & illatum fuit euangelium per apostolos & euãgelistas. Vnde arguitur sic. Ille qui hẽt omnes conditiones, & in quo sunt completa omnia quæ scripta sunt in vet. te. est uerus Messias, sed Christus Iesus est huiusmodi, ergo ipse est uerus Messias. Maiorem huius syllog. sni

A præmiserunt patriarchæ, & pphetæ in vete. test. Minorem vero protulit Christus in se dictis, & factis, cum dixit. Matt. 5. Vnũ iota aut vnus apex nõ præteribit a lege, donec omnia fiant. Itẽ filius hominis vadit sicut scriptũ est de illo. Itẽ uidens Iesus in cruce ꝙ omnia essent completa: dixit, consummatũ est. Io. 19. Luc. 24. dixit, oportebat impleri omnia quæ scripta erãt in lege Moysi, & prophetis, & psal. de me. Et sic Chrs dictis & factis protulit minorem propositionem. Et Tunc Apost. & Euangelistæ illius intulerunt & elicuerũt conclusionem ex his præmissis. s. ꝙ Christus filius Dei est Messias in lege promissus. Nam duabus propositionibus præmissis, & verificatis, ipsi euangelistæ scripserunt unusquisq; suum euangeliũ quod nihil aliud est nisi cõclusio ex illis duabus propositionibus elicita & illata. Vnde sicut tota vita Christi est B medium ad probandum Christum esse Messiam in lege promissum: ita opera miraculorum facta per Christum sunt medium demõstratiuum ad probandum ipsum esse Deũ, vt inferius patebit. Et ideo Ioannes Euãgelista in fine sui euãgelij cõcludit. Hæc aũt scripta sunt: vt credatis qm̃ Iesus est filius Dei. Et sic patet, ꝙ omnia mysteria veteris testamenti sunt propositiones ex quibus inferuntur conclusiones euãgelicæ. Hoc enim affirmat Hieronymus in epistola de mansionibus, dicens: ꝙ omnes illæ historiæ quæ memorãtur psal. 77. non ponuntur gratia sui, nisi tanquam parabolæ & propositiones ad inferenda mysteria nouæ legis in eis figurata. Vt ibi patebit. Sed secundum notandum secundũ Aug. ꝙ tria genera conclusionum possunt inferri C & elici ex scripturis veteris testamenti, & ex quolibet mysterio eiusdem. s. conclusiones propheticæ quę pertinent ad fidem: secundo conclusiones morales, quæ pertinent ad caritatem & cõclusiones anagogicæ: quæ pertinent ad spem futuræ gloriæ, quæ reuelabitur in nobis. Vnde dicit Aug. in principio super Gen. ꝙ in omnibus libris sacris intueri oportet, quæ ibi primo æterna intimẽtur: & quæ facta narrentur, & quæ futura prænuncientur: & quę agenda præcipiantur vel moueantur. Et sic patet ſm Aug. ꝙ vltra sensum lr̃alẽ possumus eligere tria gñа conclusionũ ſm triplicẽ sensum. s. allegoricũ, & moralẽ siue tropologicũ, & anagogicũ. Vñ ex sacrificio Abrahæ possumus inferre tres conclusiones. Primo vnã propheticã. s. ꝙ sicut Isaac voluit immolare ex pcepto pr̃is: ita Chrs erat ĩ cruce immolandus: vt obediret patri. Secundo: D põt inferri alia cõclusio moralis. s. ꝙ filij debent esse Deo & patri obediẽtes. Tertio infertur tertia conclusio anagogica: ꝙ sicut Abrahã per obediẽtiam meruit benedictionẽ, ita omnes nos parendo & obtemperando diuinis præceptis cõsequemur benedictionem & fœlicitatem in cœlo. Vnde hoc ordinem tenet apostolus. 1. ad Corin. x. vbi dicit. Nolo vos ignorare fratres, qm̃ patres nostri omnes sub nube fuerunt, & oẽs mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari. Ecce ꝙ ex trãsitu maris rubri infert baptismũ legis euãgelicæ. & hæc dicitur prophetica conclusio. Item ibidem: ex mysterio esus mannæ: infert Eucaristiam. Et ex mysterio percussionis petræ proferentis aquas, infert mysticẽ & profeticẽ passionem Christi: E vt patet ibidẽ. Itẽ postea infert cõclusionem moralem cũ subdit: sed nõ in plur bus bene placitũ est Deo: nã prostrati sunt in deserto: Hæc aũt in figura facta sunt nostri, ne simus cõcupiscẽtes &c. Ex quo patet quomodo ex punitione eorum infert moraliter ne simus concupiscẽtes. Item ad Heb. 12. ex mysterio terræ pmissionis. infert cõclusionẽ anagogicã: cũ dicit. Nõ accessistis ad tractabilẽ ignẽ, sed ad montẽ Dei, & Hierusalẽ cœlestẽ Dei viuentis. Ex quibus patet quòd mysteria veteris test. non solũ sunt propositiones ad eliciendum vnum genus conclusionum: sed tria gñа conclusionũ. s. propheticarũ, moralium, & anagogicarũ: ſm ꝙ ad triplicẽ sensum pt exponi scriptura, eo ꝙ sit referta multiplici mysterio: vltra sensum literalem. Vnde nota F ſm Aug. contra Faustum: ꝙ sicut nr̃a humana cognitio pcedit a sensibilib. nobis magis notis, ad intelligibilia, ita Deus uoluit procedere in lege. Nam omnia quæ præcipiuntur in lege veteri, sunt sensibilia & corporalia: vt per illa manu duceremur in spiritualia & intelligibilia mysteria euangelica, quia sic apti nati sumus scire. Et ideo allegoricẽ procedimus a lege veteri ad euangelium, & anagogice procedimus ab euangelio in cognitionem futurorum bonorum gloriæ nobis promissorũ. Ex quib. patet ꝙ totum testm̃ vetus, dicitur verẽ propositio respectu noui testamenti. Et hæc est propositio quã Dauid dicit se velle nobis aperire profetice in hoc libro psalmorum. Nam in quolibet psalmo aperit nobis aliquam propositionem, & aliquod

A quod mysteriũ, ex quo prophetice infert aliquam conclusionem euangelicam, seu aliqd' mysterium no. test. de Christo & ecclesia, ut patebit. Nam in primo psalmo ex mysterio arboris uitæ paradisi, infert custodiam & fructum diuinæ legis & pœnam. Item in secundo psalmo ex uana coniuratione Saulis & suorum facta contra Dauid, & ex uana coniuratione fratrum contra Ioseph, infert prophetice uanam & inanem futuram coniurationẽ principũ sacerdotum & Pharisæorum cõtra Christum. Item in Psal. 3. ex persecutione sibi facta per Absalon, infert prophetice futuram persecutionem & resurrectionẽ Christi. Prout in illis mysteriis præuidebat in spiritu prophetico futura mysteria Christi, prout patebit tractatu sequenti, & discurrendo in expositione psal. Et sic patet qũo totum testm̃
B uetus est propositio quam Dauid promittit se aperire in hoc lib. Et per consequens totũ uetus testm̃ est materia ex qua. Vnde omnes doctores tam catholici quam hebræi in hoc conueniunt. s. ꝙ in hoc libro continetur totũ testamentum uetus per modum laudis. Sed ueritas & fides catolica tenet, ꝙ etiam totũ nouum testamentum, continetur hic per modum propheticum. Nam scriptura uete. testa. non adducitur nisi tanquam propositiones & parabolæ, ex quibus prophetice inferuntur conclusiones & mysteria euãgelica de Christo & ecclesia. Et sic uetus testamentum est materia ex qua, sed nouum testamentum est materia de qua primo intenditur in hoc lib. Sed in syllogismo ꝓpositiones sunt materia syllogismi, ex qua, sed conclusio est materia quæ principaliter quæritur & intenditur. Et
C ponit exemplum Aug. Nam in torculari duplicem materiam cõsideramus. s. Vindemiã, ex qua trahimus & extorquemus uinum, & ipsum uinum, quod ex uindemia extorquemus, & utrunque materiam appellamus. Hoc idem dicimus de oleario torculari. Nam primo consideramus oliuam quam torquemus, secundo oleum quod extorquemus. Hoc idẽ consideramus in Area. Nam primo consideramus spicas seu aristas & paleas quas trituramus, secundo granum quod purgatum extrahimus. Et tamen in omnibus supradictis prima consideratio est semper propter secundam, & non econtra. Ita pariter in torculari sacræ scripturæ, primo consideramus scripturas ueteris testamenti quas Christus in torculari crucis compressit, secundo ueritates euãgelicas & mysteria, quæ exinde extorsit, in se D
compleuit & consummauit. Hoc idem consideratur in area domini. Nam primo consideramus ceremonialia & legalia quæ Christus cum uentilabro segregauit, secundo granũ euangelicum quod exinde colligit, ut patet Marc 3 & Luc. 3. Sed sicut compressa uindemia & oliuis, reiicitur uinaceum & amurca, & colligitur & seruatur uinum, & oleum ad utilem & necessarium potum, & condimentum, & separato grano reiicitur palea ad cõburrendum, siue datur bestiis ad comedendum, ita pariter postquam Christus expressit & extorsit & separauit uinum euangelicum a uinaceo legis, & oleum euangelicum sacramentorum ab amurca legalium ceremoniarum, & granum euangelicum a paleis legis, E
ista amurca & uinacea simul cum paleis legalibus sunt a nobis reiicienda, & tanquã mortiferum uitanda, & solo uino & oleo, & grano euangelico est nobis fruendum ad salutẽ & uitam spũalem. Et ideo Iudæi tanquam cæci & obstinati, & bestiæ comedunt hodie paleas sine grano, & amurcam sine oleo, & uinaceum sine uino, in suã perniciem & mortẽ ęternam, cũ talia sint mortifera post Christi passionẽ. Ex quib. patet ꝙ uet. test. est materia huius libri, sed uetus testa. consideratur tanquam materia ex qua, nouum autem tanquã materia de qua principaliter intenditur. Et uinum, & oleum, & granum ex illa materia uet. test. extorquere & colligere intendimus. Et etiam totum uet. testa. est propositio quã nobis Dauid aperit, & totum testamentum nouum est conclusio quam ex illo elicere intendit in hoc lib. Et ideo est diligẽter aduer F
tendum & speculandum, quam propositionẽ ex ueteri testamento in unoquoque psalmo Dauid nobis aperiat, & quam conclusionem euangelicam iste diuinus dialecticus exinde prophetice nobis eliciat. In hoc ergo decipiuntur Iudæi moderni. Nam quando Dauid explicat in aliquo psalmo aliquod mysteriũ de ueteri testamento, putant ꝙ illud adducit tanquam materiam principalem de qua principaliter agit & intendit, sed hoc est manifeste falsum. Nam non adducit talia mysteria, nisi tanquam propositiones & parabolas, ex quibus infert prophetice conclusiones euangelicas principaliter intentas ab eo. Et ideo Iudæi manent cæci & obstinati, comedentes uinaceum & amurcam mortiferam, & paleas tanquam bestiæ. Et ideo

dicit

A dicit Augu. lib. de unico baptismo: ꝙ iudæi sunt mali in bona lege, peruerse eam intelligendo, & christiani sunt boni in eadem lege, recte & spiritualiter sapiendo. Nam ex eadem christiani colligunt fructus salutiferos, & Iudæi cibos mortiferos. Et hæc sint dicta de causa materiali huius libri.

In tertio capitulo quæritur de forma huius libri, quæ per ly in psalterio importatur. Iō quæritur, q̄d est illud psalteriū in quo Dauid dicit se suā ꝓpositionē aperire. Ad cuius intellēm est primo notandum: ꝙ psalterium dr̄ a psallendo. Vnde psallere idem est quod laudes cātare. Ideo psalterium dr̄ quasi laudatorium: & dicitur quoddam instrm̄ laudatoriū decem chordarū: cū quo carmina laudū cantabantur. Et iō iste liber psalmorū triplici respū dr̄ psalteriū. Vno mō rōne modi tradendi, eo ꝙ oēs psalmi metrice sunt compositi, sed q̄a metrica pertinet ad musicā, ut patet p Terentianū & Priscianū & Augustinū;
B ideo vere liber psalmorum dr̄ psalteriū quasi decātatorium, rōne modi tradendi seu scribendi. Scd̄o dr̄ psalterium iste liber rōne instrumenti musici. Tertio iste liber dr̄ psalteriū, rōne modi significandi siue rōne significati. Nā illud psalterium materiale. s. instrm̄ musicū cū quo psalmi cantabantur, significabat psalteriū euāgelicū & spūale. Vn̄ sicut illud instrm̄ musicum habebat decem cordas principales, & ideo dicebatur psalteriu decacordum, siue decē cordarū, ita psalterium spūale euāgelicum, per illud materiale legis veteris figuratum hēt decem cordas. i. decē mysteria de Christo & ecclesia, q̄ quidem decem mysteria dn̄r decem cordę psalterii euā-
C gelici. Prima corda huius psalterii est mysterium trinitatis ꝑsonarū & unitatis essentiæ. quod primo in euangelio intenditur. Scd̄a corda est mysterium incarnationis & natiuitatis Christi. Tertia corda est mysterium prædicationis & sanctitatis Christi. Quarta corda est mysterium miraculorum quæ fecit. Quinta est mysterium passionis & mortis. Sexta mysterium resurrectionis. Septima mysterium ascensionis & regni uniuersalis. Octaua est mysterium spiritussancti missionis in discipulos. Nona corda est mysterium gentium ad ecclesiam uocationis & ex utroque populo congregationis. Decima est uniuersale iudicium & mysterium ultimæ glorificationis. Istæ sunt decem cordæ huius psalterii spiritualis & euangelici: quia in tota lege euangelica nihil aliud continetur nec traditur, nisi hæc decem supra memorata mysteria. Ideo lex euangelica dicitur psalterium decem cordarum multotiens in psalmis memoratum. Quod quidem psalterium spirituale euangelicum figurabatur per illud instrumentum musicum & psalterium materiale, cum quo psalmi cantabantur in templo. Vnde ideo Dauid ordinauit ut psalmi cum illo instrumento decem cordarum cantarentur, eo quòd significabat & figurabat nostrum psalterium euangelicum. Vnde hoc psalterium spirituale & euangelicum decacordum cantabat profeticè Dauid in suis psalmis, & has decem cordas euangelicas, id est decem mysteria Christi profetice cantabat & pulsabat. Vnde dicit beatus Hieronymus in epistola ad Paulinū, quòd sicut Orfeus psallendo cum cytara reuocauit Eurydicem suam: Ita Dauid profeta cum suis psalmis & carminibus nitebatur Christum ab inferis multiplici cantu reuocare. Vnde sicut Dauid in quolibet psalmo aperit nobis aliquam propositionem de ueteri testamento, Ita in eodem psalmo cantat & pulsat nobis aliquam cordam de psalterio euangelico. Et hoc debet attendere lector in quolibet psalmo. In hoc ergo psalterio decem cordarum dicit Dauid se uelle suam oppositionem aperire, per quod denotatur forma siue causa formalis huius libri. Triplex ergo forma consideratur in hoc libro prout sequitur ex prædictis, forma tradendi: forma cantandi, & forma intelligendi. Sed quia de forma intelligendi agetur specialiter in tertio tractatu, & de forma cātandi tractabitur in quarto tractatu, ideo in hoc tertio capitulo. specialiter est agendum de forma tradendi qua traditus & scriptus est iste liber. Ad cuius euidentiam est aduertendum quòd in quatuor consistit forma tradendi huius libri. Primo, quia metricè scriptus est, in uersu lyrico. Secundo quia quandoque utitur modo tragico, introducendo personas alias ad loquendum: quandoque utitur modo heroico & narratiuo, narrando mirabilia opera & beneficia Dei. Tertio quia explicat prophetias suas. quandoque per modum orationis & petitionis, quandoque per modum querelæ. Quarto quia in magna parte loq̄tur de futuro per uerba de præterito. Et ideo est uidendum quomodo vnumquodque istorum ita fiat.

Quan-

A Quantū ergo ad primū est aduertendum, quòd causa quare Dauid explicauit profetias in hoc libro versu & modo metrico, & non in soluta oratione siue in prosa, fuit multiplex. Nam hoc factū est, ut satisfaceret Deo & hominibus fidelibus, & satisfaceret materiæ quam intendebat. Nam sicut dicit Aug. in sexto suæ musicæ: cum Deus sit summa bonitas, in cōcordia omnia fecit, & creauit sub quadam harmonia & concordia & proportione: & sic omnia fecit Deus in numero, pondere, & mēsura: ut patet Sapientiæ 11. Et omnia habent speciem, modum, & ordinē inter se & Deū, ut ait Aug. in libro de Natura boni. Et sic dicit idem Aug. quòd in cœlo & in elementis & mixtis elementis, & in omnibus creaturis seruatur musica proportio, eo quòd imitatur suum creatorem, qui est sum-
B ma concordia. Et sic tantum durat res, quantum in ea durat concordia & proportio: ut uidemus in corpore humano: eo quòd sanitas consistit in mensura & proportione humorum & complexionum, & quando corpus humanum desistit ab illa concordia & proportione musica, illicò adest infirmitas, & ex cōsequenti interitus. Et ideo omnia animalia gaudent in concordia & proportione: ergo à fortiori Deus gaudet in omni concordia: eo quòd ipse est summa cōcordia, & ad similitudinem sui, omnia sub quadam harmonia & cōcordia creauit, & ut sic in esse cōseruat. Et sic per oppositum discordia & omnis disproportio displicet Deo, et hominibus. Item per oppositū omnis cōcordia displicet diabolo, et omnis discordia ipsi placet. Et hęc est causa quare Deus delectatur & sibi placent car-
C mina, & placent sibi orationes cōpositę & factæ in uersu & cum carmine, eo quòd uersus cōponitur ex quadā musica proportione, & numero & mensura pedū & syllabarū. Nam uersus cōtinet numerū & ordinem pedum: & pedes cōtinent numerū & ordinem syllabarum: & syllabæ numerum tēporū secundum quòd syllaba est longa uel breuis. Et sic dicit August. et Priscia. quòd hæc est causa quare harmonia et musica proportio sonora, delectat Deū et homines. Et sic hoīes naturaliter inclinant ad cantilenas et ad carmina audienda: eo quòd sub quadam harmonia et musica proportione cōsistit uita humana. Vnde dicit Aug. quòd ista harmonia et musica proportio seruatur in cœlesti patria. Nam sicut illa beata societas cōsistit in summa charitate et cōcordia, Ita cū cātu & harmonia uocum in D
sęcula sęculorū laudabunt Deum. Et sic carmina delectāt nō solū audiētes: sed etiā cantātes &c. Et hæc fuit causa quare Dauid fecit hunc librū in uersu & carmine. Nam ipse faciebat psalmos ad laudē Dei, vt cātarentur in templo & ecclesia in vtroq; testamento, sed oportebat quòd talia carmina nō solū placerēt Deo, sed etiā hominib. tā audiētib. quam cantātibus, ideo sic psalmos cōposuit, & hanc eandē causam assignat Basilius in ex positione primi psal. Alia causa quare Dauid fecit psalmos in uersu, fuit. Quia ipse in libro psalmorū cōplectitur totā sacrā scripturā utriusque test. Nam adducit oīa mysteria uete. test. tanquā parabolas & propositiones, ex q̄bus elicit futura mysteria noui testamenti, vt dictū est cap. p̄cedēti, sed q̄a tot & tāta non potuisset cōprehendere in prosa: ideo cōposuit E
psalmos in metro. Nā hoc habet metrū, quia sub paucis verbis cōprehendit plurimas sententias. Vnde versus, Metra parāt animos: comprendūt plurima paucis. Aures oblectāt: pristina cōmemorant. Quatuor ergo proprietates habēt metra. Primo quòd in verbis paucis cōprehendunt plurima gesta, & plures historias, & plures sn̄ias: ut patet in Virg. & Lucano & Persio. Secundo quia melius retinentur in memoria ea quæ per uersum habentur: & uersus diutius retinentur in memoria quam prosa. Tertio quia mouēt animū hominis ad studiū. Quarto q̄a oblectant aures Dei & hominū, sicut dictū est. Per cōtrariū autē fugiūt dęmones carmina musica, eo ꝙ diabolus sicut deuiauit a ueritate & cōcordia & pace Dei & bonorū angelorū, ita tristatur ī omni ꝯcordia & pace, & delectat̄ in oī discordia F
& ideo frequenter miscetur cum hominibus meāconicis & maniacis & arreptitijs. Et sic legitur. 1. Reg. 16 quòd spiritus nequā agitabat ipsum Saulē: sed cum Dauid canebat cum citara, illicò spiritus nequā dimittebat Saulem & fugiebat. Quod ex duobus proueniebat: ut ait Iosefus & etiā Aug. Primo propter harmoniā sonorum & uocū, quæ ipsi naturaliter displicet. Secundo p̄p laudes Dei, quas Dauid cantabat in psalmis, quia aliquos psalmos ad laudem Dei iam composuerat. Et sic patet causa quare Dauid fecit psalmos in versu & metro: & eisdem de causis beatus Ambrosius fecit hymnos feriales Ecclesiæ in persecutione Arrianorū, quos fideles cantabant per totam noctem, & sic in tali cantu

delectati

A delectati & consolati, tolerabilius patiebantur, imò contemnebant persecutiones Assyriorum: vt inquit Dauid. Ad secundum dicendum, ꝙ causa quare Dauid quandoque vtitur mō tragico: quandoque mō heroico, quandoque modo satyrico: est secundum exigentiam materiæ. Nam in hoc psalterio ꝓfetico ipse cantat & pulsat triplex psalterium, s. psalterium euangelicum continens illa .x. mysteria. quorū quædam sunt læta sicut incarnatio, & natiuitas Christi, & resurrectio. & quædam flebilia: sicut peccatum ipsius Adæ & Passio Christi. Et sic quandoque introducuntur diuersę personæ. Nam introducitur quandoque Adam cum sua posteritate: ad deflendū peccatum & miseriā suam. Et introducitur Christus ad conquerendum de sui iniusta persecutione contra iudæos & gentiles. Et sic in

B tali materia Dauid vtitur modo tragico. Sed quādo prædicit magnificentiā regni Christi: utitur mō heroico: & sic quasi vtitur omni genere poetico. Ad tertium dicendum, quòd causa quare Dauid fecit omnes psalmos pro maiori parte, per modum petitionis: fuit quia in omnibus psalmis vel loquitur genus humanum petendo aduentum Messiæ ut ipsum liberet, uel loquitur Christus ad partem petens salutem pro omnibus fidelibus per passionem & resurrectionē suam tanquam mediator, & vltionem de obstinatis tanquam iustus iudex: eo ꝙ Christo conuenit iudicium facere. Ad quartum est dicendum quòd causa quare Dauid loquitur de futuro frequenter per verba de præterito: fuit triplex. Prima causa est: quia Dauid refert locutionē suam ad æternum propositum diuinum. Nam licet

C Passio Christi & resurrectio non esset tunc cōpleta in actu: tamen apud æternum propositum iam erat decreta & prædestinata. Secunda causa fuit: ꝙ Dauid illam locutionem referebat ad reuelationē sibi iam factam. Vnde quando dixit. Dixit dominus domino meo sede a dextris meis, nil aliud vult dicere: nisi ego vidi in spiritu qualiter dominus Deus pater dicebat domino meo Iesu Christo: sede a dextris meis, & qualiter hoc ab æterno fuit à Deo præordinatum & mihi ex tempore reuelatum. Tertia causa fuit veritas & immobilitas prophetiæ. Nam sicut impossibile est præteritum non fuisse: ita erat impossibile: ꝙ ea quæ Dauid dicebat in psalmis, non complerentur suo tempore à Deo statuto. Ideo loquitur per verba de præterito ad certitudinem pro-

phetiæ: vt populus ille crederet humanam redemptionem per Christum faciendā, ac si iā esset facta. Et hæc est causa quare .lxx. interpretes spiritu ꝓfetico afflati etiā multa verba de futuro traduxerunt de præterito: vt ait Hier. super psal. 89. Quarta causa potest addi: quia Dauid præsciuit in spiritu ꝙ sui psalmi erant cantandi in nouo testō: quando talia mysteria nostræ redemptionis iam essent gesta & cōpleta, iō locutus est per verba de præterito: ut iam nos in ecclesia cantemus talia mysteria potius historicè quam ꝓfeticè. Nam prophetia est de futuro, & historia de præterito. Et ita cantamus nos hodie psalmos: simul memorando ꝓphetiam, & agendo gratias: quia iam ꝓphetia transiuit in historiam. Et sic patet quare Dauid fecit psalmos in metro & quare in omni genere poetico: & quare per modum orōnis & petitionis: & quare per uerba de præterito

E prædixit futura mysteria. Quasi sic exigebat sua materia de qua loquebatur: & finis ad quē loquebatur: & personæ cum quibus loquebatur. Et ideo dicit Rabbi Moyses de Egypto in suo more, quòd quilibet ꝓpheta habet suam linguam, & suum idioma, & suum modum loquendi. Et ideo Dauid habet proprium, & extraneum, & exquisitum modum loquendi inter alios in suis psalmis: & hoc propter causas supra assignatas. Et ideo est necesse vt prudens lector & ecclesiasticus sit assuetus in mō loquēdi ipsius Dauid, & attendat modum eius. Et iō decipiuntur ceci & obstinati Iudæi non attendentes ad modum loquendi Dauid quia ignorant causas: ideo dicunt multa inepte dicta, & male intellecta. Et est ulterius speculandum. ꝙ sicut sacra scriptura continet triplicem sensum ultra literalem, Ita illud psalterium mate-

F riale significat triplex psalterium spirituale, s. psalterium ꝓfeticum & euangelicum, cōtinēs illas x. cordas & mysteria de Christo & ecclesia. Et psalteriū morale continens x. præcepta moralia. Et anagogicum cōtinens x. perfectiones siue fructus, aut dotes beatorum in gloria. Vnde in ecclesia militante cantamus psalterium euangelicum mysticum: credendo per fidem: & psalterium morale operādo per charitatem: sed beati cantant in gloria psalterium anagogicum, fruendo per gloriam. Et sic de quocunque istorum trium intelligitur hoc psalterium in hoc loco expositum siue exponēdum. Et hoc triplex psalterium cantant Dauid ꝓfeticè in hoc lib. Nam sicut crinitus Iopas canebat errantem Lunam, Solisque labores,

res,

A res. Arcturũ, pluuiasque, hyadas, geminosq; triones, vt ait Virg. in primo. ita pariter noster diuus poeta Dauid canit in hoc libro filii à patre eternã generationẽ, & spũssancti ab utroque processionẽ & uerbũ diuinũ ex uirgine in carne natũ, & Christum prædicantem. & miracula facientem. & sicut Ouidius & Virgilius & Seneca, & Claudianus in tragœdiis canunt Herculẽ cum Theseo ad tartara descendentem, & Proserpinam raptam ab ipso Plutone, recuperatam & reductam: ita iste noster poeta profeticè canit in hoc libro Christum ad inferos descendentem, & à diabolo in carcere obtruso, limbum expoliantem. Item sicut poetæ canunt Orfeum dulci carmine & sono Eurydicem suam ex inferis reuocantẽ, ita noster poeta Dauid dulci citara in hoc psalte-
B rio suo uocat & reuocat Christum ex sepulcro, & ab inferis in uitã gloriosã resurgẽtẽ, & cœlos cũ triunfo cõscendentẽ. ut patebit locis suis. Et hæc de cã formali huius libri.

In quarto capitulo restat uidere de causa finali & utilitate huius libri. Quia finis habet rationẽ boni. & ideo qui tollit finẽ, tollit bonũ. 2. meta. Et sic Dauid motus à spiritusancto propter aliquẽ bonũ finẽ, fecit psalmos & aliquem bonũ finem intendebat, cũ eos faciebat. Primò ergo est notandũ secundum Aristotelem primo Ethico. ꝙ licet in actibus humanis possint esse multi fines: tamen omnes illi subordinanẽ ad unũ, gratia cuius omnia fiũt. & ille finis est humana felicitas & consuetudo illius. Ita ergo Dauid primo intẽdebat felicitatẽ & beatitudinẽ humanam. sed quia preuidit quòd illam nõ
C poteramus habere nisi ꝑ Christũ: ideo primo ꝑ tales psalmos intendebat inducere illum populum ad cultum ueri Dei. & ex cõsequẽti ad fidẽ & spẽ Christi futuri, sine quo talis felicitas non poterat acqri. Et ideo primus & immediatus finis fuit inducere illũ populum ad fidem Christi in carnem uẽturi, & nos per passionẽ & resurrectionẽ redẽpturi. Et sic dicitur ꝙ Christus fuit finis immediatus illius legis. ut ait apostolus ad Ro. x Sed ultimatus finis erat, ut homo iam redẽptus, in cœlo ultimatè glorificaretur per Christum. Et sic Christus semper est finis totius legis, tàm nouę quàm ueteris. Nam sicut Christus redẽptor est immediatus finis legis ueteris: ita Christus præmiator, & glorificator, & felicitator est finis legis nouæ.

Et hæc est cã quare psalmi ꝑ maiori parte D
intitulantur in finem. ad denotandũ quòd Dauid in illis psalm. nos dirigit in Christũ. qui est finis utriusq; legis eo modo quo dictũ est. Quia Christus est finis legis veteris vt redẽptor: & est finis nouæ, ut glorificator & beatificator. Et ideo dicit apostolus ad Rom. x quòd finis legis ad iustitiam omni credenti est Christus. Sed est aduertẽdum, quòd duplex est finis legis. Vnus ultimatus, & extrinsecus: qui est ipse Deus & homo Christus. Et alius est finis intrinsecus: qui est duplex, scilicet finis qui acquiritur in ipsis beatis: qui dicitur ipsa fælicitas & alius est finis legis habitualis: quo acquirit & habetur ipse Deus & ipsa fælicitas, & iste finis dicitur caritas. & sic dicit apostolus. i. ad Ti. primo ca. quòd finis omnis precepti est caritas. Et ideo ait Aug. primo de doctrina. ꝙ E
quicunq; legerit omnes scripturas: ita ut ex isto respectu non colligit hãc geminam caritatem Dei & proximi, nondum intelligit. Et sic patet ꝙ finis Dauid in psalmis faciendis fuit, ut iducere oẽs ad fidẽ Christi & caritatẽ Dei & ꝓximi, & hæc est causa finalis huius libri in gñali. sed in quolibet psalmo poterunt allegari aliç causç particulares. Finis ergo huius libri & totius sacrç scripturç utriusq; testamenti est: ut credamus unum Deum trinũ in personis & vnũ in substãtia. creatorẽ omniũ, & Christum, Deum & hominem, redẽptorẽ & glorificatorem generis humani. per quã fidem diligamus deum & proximũ. declinando à malo & operãdo bonũ propter futurã gloriam cõsequendã. Ex omnibus supradictis in his quatuor capitulis patẽt quatuor causæ huius libri. Nam F
causa efficiens uniuersalis & principalis est ipse spiritussanctus, & actor particularis est ipse Dauid q fecit omnes psalmos. Et materia ex qua: est tota scriptura ueteris testamẽti, scilicet materia de qua principaliter intẽtat, sunt misteria noui testamẽti & quasi tota lex euãgelica ꝓfeticè in hoc libro uaticinata. Forma autem est modus tradẽdi & intelligẽdi: eo modo quo dictũ est, & finis est fides Christi redẽptoris & glorificatoris & caritas Dei & proximi: qua consequitur futurã felicitatẽ. Tota ergo intentio Dauid in hoc libro fuit aperire sacras scripturas vete. test. & ex illis profetica inferre misteria Christi & ecclię gestis uete. test. figurata. & iõ dicit Dauid i uerbis i pricipio appositis.

Ego

A Ego Dauid filius Isai. spiritu sancto afflatus & illustratus. Aperiã in hoc libro propositionem meam. i. totam scripturã vete. test. i. omnia mysteria ibidẽ mysticè & figuratiuè inclusa. & hoc faciã psalterio spiritualiter intellecto. s. ex illa propositione legis ueteris, eliciam decẽ mysteria euangelica de Christo & ecclesia. & hoc faciam ad utilitatem meã. & totius corporis mystici. s. ad fidẽ & charitatẽ Christi astruendam & confirmandam. per quã summa fælicitas est cunctis acquirenda. Ita etiam tota ista locutio potest aptius ad ipsum Iesum Christum referri. Nã sicut Dauid aperit nobis profetice in hoc libro oĩa mysteria Christi in uet. tes. cõtenta, ita peramplius & perfectius Christus nobis aperuit ipsa. Primò in se realiter complendo. Secundò apostolis & discipulis ea inter-
B pretando. Dicit ergo Christus seu ipse spiritussanctus. Ego Christus qui solus habeo clauẽ Dauid, quę claudit & nemo aperit, & aperit & nemo claudit. Nã ego cũ claue secreti mei clausi in lege ueteri mysteria incarnationis & redemptionis, quæ nemo poterat aperire nisi claue mea, ego inquã aperiam propositionẽ meã per seruum meum Dauid, sibi ista mysteria reuelãdo. & ipsum illustrãdo, ut ea ꝓfetice aperiat in hoc psalterio. Sed primò ea ego idem aperiam, in meipso supradicta mysteria complendo, & meis apostolis interpretando.

Tractatus Secundus.

IN secundo tractatu de dignitate & excellentia profetiæ Dauid, Est primo uiden-
C dum, an Dauid sit dicendus uerè profeta, Et arguunt moderni Iudęi quòd non. Primò sic. Nã ille non est verè profeta, qui non fuit missus à Deo ad aliquem regem nec ad populum. sed Dauid est huiusmodi. igitur non est profeta. maior patet discurrẽdo per omnes. Nam primò Moyses fuit missus ad Faraonem ad liberandum populum Israel. ut patet Exo. 3. Item Deus misit Esaiam ad populũ Israel, & ad reges Iuda. ut patet Esai. 6. Itẽ misit Hieremiam ad profetandũ. Hier. 1. Itẽ misit Ezechielem, ad prænunciandã propinquã captiuitatem, ut patet ibidem. Et sic misit omnes alios duodecim profetas. ut patet in principijs librorum. Sed non legitur alicubi: ꝙ Deus miserit Dauid ad aliquid prænũciandum. Item secundo arguitur. ille est uerus profeta cui Deus immediatè reue- D
lat secreta sua, & nõ ille cui profeta notificat secreta Dei. sed Deus nõ reuelauit ipsi Dauid successionẽ sui regni. imò immediatè illã reuelauit Nathan. & precepit sibi, ut notificaret illã reuelationẽ ipsi Dauid. 2. reg. ca. 8. ergo solus Nathan dicẽdus est profeta & nõ Dauid, quia unus profeta nõ indiget adminiculo alterius. Tertiò volũt arguere, quidam catholici ex auctoritate Hierony. qui in prologo lib. reg. in quo diuidit totũ testamentum uetus in tres partes. s. in legem, & profetas, & agiografa, & ponit Dauid inter agiografa. ex quo patet ꝙ non est profeta. Item arguunt quartò, per hoc quòd ait Saluator Luc. 24. oportet impleri quæ scripta sunt in lege, & profetis, & psalmis de me, Ex quo patet ꝙ tã Christus, quam B. Hiero. segregant Dauid à collegio profetarum, & E
collocant ipsum in tertiò gradu & ultimò sacrę scripturę. Et sic concluditur ꝙ Dauid nõ fuit profeta. In oppositum est Saluator. Matth. 22. qui appellat Dauid profetam dicens. Quare ergo Dauid in spũ uocat Christum dominum dicens. Dixit dominus domino meo sede à dextris meis. Itẽ Matt. 27. & Ioan. 19. appellant Dauid profetam allegando scripturam psalmi dicentes. sicut scriptũ est per profetam dicentem. Diuiserunt sibi uestimenta mea, & super uestẽ meã miserunt sortem. Ex quibus patet Dauid fuisse uerũ profetã. Respondendo ad decisionẽ huius q̃onis quatuor sunt uidẽda. Primo quid est profetia, & quæ, & quot requiruntur ad uerã profetiã. ex quibus patebit Dauid fuisse uerum profetam. Secundo quot sunt genera siue modi uisionis siue profeticæ reue- F
lationis. Tertio videbitur in quo genere profetiæ magis profecit Dauid. Quarto uidebitur, utrum Dauid sit eximius & excellentissimus omnium profetarum.

Quantum ad primũ est dicẽdum ꝙ profetia tripliciter diffinitur, ſm ꝙ magis largè, & magis strictè & propriè sumit. Nã primo diffinitur ab Augus. quod profetia est diuina reuelatio eorũ quæ procul sunt ab humano intuitu. Et sic profetia largo modo sumitur, eo ꝙ ambit tàm præterita quã futura, & oĩa quæ sunt supra humanã intelligentiam. quia oĩa ista sunt procul ab humano intuitu. Nam futura sunt procul ab humano intuitu, eo ꝙ nullũ hñt esse & præterita cõtingẽtia, q̃ nõ sunt in scripturis, nec in memoria:

A moria: etiã non hñt esse, & sic sunt procul à cognitione nostra. Ita diuina mysteria quæ nullo modo cadunt sub sensu, sunt iã magis procul à nostra cognitione. Et sic reuelatio vniuscuiusq; horum trium, dicitur profetia. Et isto modo nõ solum Esaias quia prædixit futura diceretur profeta: sed etiã Moyses q annunciauit præteritam creationẽ mũdi. & etiam vnitatẽ vnius Dei, & multa quæ sunt supra humanam facultatem. Secundo modo diffinitur magis strictè profetia ab ipso Cassiodoro in prologo libri psalmorum, dicẽte. ꝙ profetia est diuina inspiratio rerum euentus immobili veritate demonstrans. Per hoc autẽ quòd ait diuina inspiratio: demonstrat ꝙ Caifas nõ fuit profeta, quãdo dixit: expedit vt vnus homo moriatur pro populo: q̃a illud nõ dixit ex diuina inspiratione, sed ex
B malitia ad malum finẽ. Item per hoc ꝙ ait rerum euentus: ostendit ꝙ ꝓfetia est solum de cõtingentibus futuris. Et sic Moyses non fuit profeta: inquantum annunciauit præteritam creationem rerum. Item per hoc ꝙ dicit immobili ueritate demõstrãs: excluduntur vaticinia astrologorum & sortilegorum: quæ sæpè impediuntur & falluntur. Tertio modo diffinitur profetia ab Origene super psalterium dicente: ꝙ profetia est de profetiis futuris Christi & ecclesię in veteri testamento diuinitus reuelatio facta. Et sic secundum Origenẽ de consueto modo loquẽdi: solum sunt sacri profetæ qui in ueteri testamento ex diuina reuelatione & inspiratione ꝓnũciarũt mysteriũ incarnationis & nostræ redẽptionis, & vniuersaliter futura mysteria Christi & ecclesię. Et hoc modo Ioan
C nes euangelista in Apocalypsi non esset profeta, quia non prænunciauit primum aduentum Christi. Sed Origenes quia loquitur de cõsueto modo loquendi ecclesię, distinguẽdo profetas ab apostolis, & euangelistis, solũ vocat profetas eos qui pronunciant aduentum Christi in carne. & eos appellant apostolos & euãgelistas qui euangelizarunt & annũciauerunt Christũ iam uenisse. Sed ipsemet Origenes in enumerando libros sacræ scripturæ appellat Ioannẽ euang. profetam. Inquantum prænũciauit secundum aduẽtum Christi. & totum discursum ecclesiæ vsq; ad iudicium in lib. Apocal. Et sic patet quid est profetia, & quis est uel profeta secundum modum cõsuetum ecclesiæ. Nã vt sic, ecclesia solum appellat profetas eos qui ex diuina reuelatione & inspiratione prędixerant futurũ aduẽtum Christi & mysteria D nostræ redẽptionis & salutis in ueter. testa. Et sic distinguit eos ab apostolis & euãgelistis, & doct. Et sic isto modo profetia ꝓprie dicta: nil aliud est nisi prænunciatio futurorum mysteriorum de Christo, & ecclesia, in spiritu & lumine supernaturali pręcognitorum in uetere testa. Ex supradictis patet: quòd sex sunt de ratione profetiæ propriæ dictæ. & sex requiruntur ad uerum profetam. Primo ꝙ prænunciet futura, quia de præteritis nõ est profetia. Vnde dicit Greg. super Eze. ꝙ cum ideo profetia dicta sit: eo quòd futura prędicat: quãdo de præteritis uel de præsentibus loquitur, sui nominis rationẽ amittit. Secundo requiritur, ꝙ sit de futuris mysteriis Christi & ecclesiæ: quia de rebus mũdanis & profanis, non est proprie profetia. E sed quędam pronosticatio & cõiectura. Tertio requiritur. ꝙ talia mysteria representen tur ipsi profetę in aliquo obiecto ænigmatico. Nam talia futura mysteria nullum esse reale habẽt in se: nec in aliquo cõiuncto, igitur oportet ꝙ ęnigmatice, & obscure repræsententur in aliquo obiecto representatiuo: ut clariꝰ patebit. Quarto requiritur, ꝙ talia futura mysteria sint pręmonstrata per diuinam reuelationem. Et ideo locutio Caifæ non fuit profetia, nec somnium Faraonis. Quinto requiritur: ꝙ profeta intelligat & interpretetur in uisionem siue reuelationẽ, quia aliter non diceretur profeta: sed uidẽs tantum: ideo antiquitus omnes quos nunc appellamus profetas, & omnes qui uidebãt uisiones, siue intelligerent siue non, appellabantur uidentes, vt patet. 1. reg. 9. Sed pro- F prie nõ appellatur nec est uere profeta: nisi intelligat & interpretetur uisionem. Nam ex hoc profeta dicitur diuina inspiratio, eo ꝙ intuitus profetæ inspiratus lumine supernaturali & profetico interpretatur & intelligit uisionẽ: aliter non esset profeta, sed uidens tantum, sicut Farao & Nabuchodonosor. ideo dicitur Daniel. 10. ꝙ opꝰ est intelligentia in profetia. Et ideo Theodorus fuit cõdẽnatus hęreticus in concilio Toletano: eo quòd asserebat profetas non intellexisse uisiones & profetias suas. Cuius oppositum patet per totum discursum Daniel, qui eo dictus est profeta, quia interpretatus est uisionem regum Caldæorum & Persarum: nec unquam quieuit usq; quo intellexit ui-

A siones somniorum: vt patet ibidem. Ex quo patet sexto quod requiritur lumen supernaturale & pfeticum ad interpretādas & intelligendas obscuras & ænigmaticas uisiones. Ex omnibus supradictis patet, quod Dauid fuit verus pfeta. Probatur. Nam habuit omnes conditiones quę requiruntur ad uerum profetam. Nam primo prædixit in ueteri testamento omnia mysteria futura nostræ redēptionis de Christo & ecclesia. Secūdo talia prædixit ex diuina inspiratione. Tertio omnia illa mysteria ex lumine profetico a spiritusancto sibi collato intellexit. ut ipsemet profitetur. ij. regum xxiii. quia dicit. Dominus meus mihi locutus est. & spiritus domini locutus est per linguam meam. Ergo est uerus profeta, ut latius patebit.

Quantum ad secundum articulum est aduertendum: quod tria genera profetiarum siue B reuelationū distinguit nobis Deus numeri. xii. cum dicit. Siquis fuerit inter vos profeta domini, in uisione apparebo ei, aut in somnis loquar ad illum, at nō talis seruus meus Moyses ore enim ad os loquar ei palam, & non per ænigmata & figuras Deū videt. In quibus verbis ostenditur: quod tribus modis reuelabat Deus profetis diuina & futura mysteria. s. per somnia, aut per uisionē in uigilia, aut per locutiones angelorū & familiarem doctrinā. Primo modo apparuit Angelus Domini in somnis Iosef dicens: accipe puerum & matrē eius & fuge in Ægyptū. Matth. ij. Secundo per uisionem in uigilia Esaias uidit dominum sedētē. Es. vi. Tertio modo p locutiones angelorum & familiarem doctrinam: Moyses accepit legē in mō C te Sinay. Exod. xx. Et Angelus Gabriel reuelauit Dauid totū mysterium incarnationis, & primum & fm Aduētum Christi, & quasi totum discursum à suo tempore usque ad iudicium. Daniel. ix. Sed est aduertendum secundum Aug. contra Adamantium circa finem libr. quòd reuelatio facta in vigilia, quādoq; fit per visionē realem. i. corporalē ad extra. sicut Hieremias videbat realiter catenam ligneam: quam ferebat in collo ex præcepto Domini. vbi præuidebat futuram captionem Sedechiæ Hier. xxvii. Quādoq. autem talis reuelatio fiebat per uisionē imaginariam ab intra, sicut Esaias, vidit Dominum sedentem. Vnde est aduertendū, quòd reuelatio per imaginariā uisionē fiebat sub tali ordine. Nam quādoq; fiebat per species acceptas per visum ad extra: sicut dictū est D de catena lignea Hieremiæ. Sed quandoq; fiebat per nouas spēs & imagines obiectas in fantasia ipsius pfetę. Et sic apparebat in fantasia Esaiæ, imago Dei sedentis super solium excelsum, & apparebāt duo serafin cū senis alis. Item eodem modo apparebant in fantasia Ezechielis similitudines & imagines quatuor animaliū habētium facies quaternas plenas oculis & trahētium illā rotā. Istæ aūt similitudines & imagines existētes in fantasia obiiciebant intellectui profetę: sed intellectus profetæ ex proprio lumine naturali nō poterat abstrahere à talibus speciebus & imaginibus siue fantasmatibus spēs futurorū mysteriorū p illas imagines significatorum, quia lumen intellectus agētis non pōt abstrahere à speciebus sensatis nisi species non sensatas ipsius quidditatis E naturaliter coniunctas ipsis accidentibus. vt patet. iii. de anima. Et ideo spiritussanctus inspirabat & infundebat lumē supernaturale, & profeticum in intellectū ipsius profetæ: & irradiabat super ipsas imagines & similitudines. Et tunc intellectus profetę sic confortatus & adiutus & eleuatus per lumen profeticū: præuidebat futura mysteria in illis fantasmatibus figurata, & repsentata: quæ dicebantur ueritates quædam supernaturales. Et sic profeta interpretabatur visionem imaginariam sibi obiectā. Et tūc uisio imaginaria & ænigmatica, fiebat uisio intellectualis & profetica, interpretata in uirtute luminis pfetici infusi & inspirati. Et sic pro maiori parte omnes profetæ contemplādo tales uisiones imaginarias, ex nutu Dei eis obiectas, in lumine & spiritu profetico præ F uiderunt futura mysteria eis reuelata. Vlterius autem aduertendum, quod talis eleuatio intellectus sumpta ex imaginaria uisione p lumen supernaturale, poterat fieri tripliciter in ipso uigilāte. Na primo eleuabat intellectus pfetæ supra lumen naturale p lumen sup naturale illustrādo fantasmata & imagines sibi obiectas: p quas puidebat mysteria futura de Christo, & ecclesia in illis imaginib. repraesentata, ut dictū est. In quas uisiones pfeta nōdū erat alienus à sensibus interioribus, in quibus lucebant illæ imagines. Et iste gradus uisionis fuit cōmunicatus omnibus profetis qui dicitur excessus mentis, in quantum illud lumē profeticū supernaturale, excedebat lumen naturale ipsius intelle-

A intellectus agentis. Secundo poterat eleuari mens profetæ per altius lumen cum alienatione ab omnibus sensibus, non solum exterioribus, sed etiã iterioribus, vtendo solo intellectu p species intelligibiles quas abstraxerat à fantasmatibus & imaginib⁹ pri⁹ obiectis. In quibus bonis cõtẽplatis & pręuisis, ipsa voluntas delectata conquiescebat per aliq̃ morã, & tunc dicebat̃ esse in quadã extasi. Extasis.n. dr̃, quidã stat⁹ hoĩs contemplatiui existentis alienati, quasi extra seipsũ. Est quidẽ verũ ꝙ quidã nõ faciũt dr̃ĩa inter extasim & mẽtis excessũ. Sed in veritate extasis includit mẽtis excessum, addẽdo alienationẽ ab oĩb. sensib. & ẽt addẽdo affectũ mẽtis. s. quietẽ in bono cõtẽplãdo, vel stuporẽ ĩ aliquo terribili sibi obiecto ex pauore. Et ideo dicit Dio. 4. c. de diuinis no. ꝙ amor di-
B uinus extasim facit. &c. Tertio modo potest multo altius eleuari ĩtellectus cum magna violẽtia ab ipso spũsctõ vsq; ad visionẽ diuinę essẽtię, quę quidẽ eleuatio dr̃ raptus, rõne violentiæ & rõne termini, & rõne supioris naturæ, p quã eleuat̃. Iste aũt tertius gradus excedit limites profetiæ quẽ pauci potuerunt attingere in hac vita. Nam primum gradũ mẽtis excessus attigerunt oẽs ꝓfetæ. In secũdo autẽ gradu. s. in extasi, dr̃ frequẽter fuisse ipse Dauid, vt patebit. In tertio aũt gradu fuit beatus Paulus qñ raptus est vsque ad tertium cœlum vbi vidit arcana dei quæ non licet hoĩ loqui. 2. ad Cor. 12. Vnde istis tres gradus eleuationis ĩtellectus supra naturã sui, dñt tres cęli ꝯtẽplõnis. Nã excessus mentis simplex dr̃ primũ cęlũ ꝯtẽplõnis Extasis vero dr̃ ſm cœlũ. Raptus ãt dr̃ tertiũ
C cęlũ, ad qđ tertiũ cęlũ raptus fuit Paulus, & ẽt Io. euãgel. qñ supra pectus dñi in cœna recubuit. Et forsan oẽs apostoli in die pentecostes, vt patebit psal. 67. De quibus tribus cœlis dicitur in oratione dñica Pater noster qui es in cœlis. i. in viris contemplatiuis. Et sic patent tres gradus eleuationis intellectus supra naturam in visione facta in vigilia. Ad quorum duos primos peruenerunt profetæ veteris testamenti. Tertius autẽ gradus excedit limites ꝓfetiæ. ad quẽ pauci peruenerũt in nouo testamẽto. Sed quia raptus includit extasim, & extasis includit excessum mẽtis, ideo vnum sumitur qñque pro alio in sacra scriptrua: Nam rapt⁹ Pauli dr̃ mentis excess⁹, vt patebit psalm. 67. Et sic per supra dicta, patet secundum genus profeticæ visionis

quod fit in vigilia per internã inspirationẽ. D
Tertium autem genus profeticę visionis fiebat qñque per familiarem locutionem, & reuelationem angelorum. Sed istud poterat fieri duobus modis. Vno modo per visum & auditũ. sicut Moyses realiter videbat & audiebat angelum qui sibi loquebatur in corpore assumpto in illis. 40. diebus in monte: & Daniel realiter uidebat & audiebat Gabrielem angelum sibi reuelantem futurum aduẽtum Christi post 62 hebdomadas. Daniel 9. Secundo autem modo talis doctrina & locutio angelica fiebat per solum auditũ, non uidendo angelum: sicut audiebãtur responsa de tabernaculo dñi a sacerdotibus: & sic audiuit Samuel uocem angeli ter uocantis ipsum. 1. Reg. 3. Quartum autem genus profeticę uisionis addit Iosefus: quod fiebat per hurym & tumym in rationali sacerdo- E
tis: de quo dicetur in sequenti articulo. Ex quibus omnibus patet, ꝙ uisio profetica nõ poterat fieri absq; lumine supernaturali, eleuante mentem profetæ. Sed istud lumen supernaturale desuper infusum, qui dicit̃ spiritus profeticus, non eodem modo cõsecuti sunt oẽs profetæ. Nam quidã consecuti sunt simplex lumẽ, siue simplicem spiritum profeticum. Quidam autem cõsecuti sunt duplicem spiritum profeticum. Spiritus enim simplex profeticus dicebat̃ ille per quem profetæ præuidebãt materialia & temporalia gesta, futura & faciẽda in illo populo ante aduentũ Christi in tabernaculo, & in primo & secundo templo, nõ peruenientes usque ad Christum. Spiritus autem duplex profeticus dicebatur ille, per quem profetæ primo præuidebant gesta materialia & temporalia F
futura in illo populo & templo: sed per illa materialia & temporalia trãscendentes, præuidebant futura mysteria de Christo & ecclesia, in illis rebus materialibus & temporalibus figurata. Exempli gratia. Nam Esaias in spiritu profetico simplici, præuidit captiuitatem & destructionem Hierusalem faciẽdam per Caldæos, & remissionem captiuitatis faciendã per Cyrum, & reędificatorem tẽpli et ciuitatis faciendã per Cyrũ & Zorobabel, & Iesum sacerdotẽ magnũ. Sed in duplici spiritu pręuidit qualiter remissio illius temporalis captiuitatis erat figura remissionis generalis, & ęternę, & spiritualis liberationis, faciendæ per Christum. s. qualiter Xps debebat redimere totũ genus humanũ à ca

A ptiuitate & miserabili seruitute pcti, & debebat ædificare nouā Hierusalem toto orbe diffusā. Et sic uaticinādo & pdicēdo futuram remissionē illius captiuitatis tpalis faciendā p Cyrū, & reædificationē tēpli & ciuitatis materialis, pdicit & intermiscet remissionē totius gñris humani faciendā p Xpm, ut patet Esaię. 45. Et sic oēs sacri pfetę p istū duplicē spm pfeticū, nō solū dixerunt gesta materialia & tpalia illi⁹ ppli, sed ēt mysteria spūalia de Christo & ecclesia, p illa materialia figurata. Et iste est ille spūs duplex pfeticus, quē postulabat Helyseus ab Helia. 4. Re. 2. ubi legit, q cū venisset Helias cū Helyseo in Hierico, dixerūt filij. i. discipuli pfetarū ad Helyseū. Nūqd nosti, qa dns tollit hodie dnm tuū a te? qbus rndit Noui, silete. Ex quo patet, q tā filij pfetarū, q Helyseus puiderunt in spū B futurū raptum Helyæ, sed nesciebāt figurā illius raptus, nec qd amplius futurum esset de Helia. Quia nesciebant qūo ille ascensus Heliæ figurabat ascensum Christi in cœlum. Et qūo Helias erat uenturus in tpe Antichristi ad prædicandum fm aduentum Christi. Ex quo patet, q tam filij pfetarum, quam Helyseus, tm habebant simplicem spm pfeticum de futuro raptu Heliæ, & ideo Helyseus cupiēs scire quid esset futurum de Helia, dixit ad eum qn ferebatur in paradisum. Obsecro dne, ut spūs q est in te duplex fiat in me, quasi diceret, vt sciā in duplici spū qd figuret & significet iste raptus tuus, & sciam & præuideam futura mysteria de Xpo Messia in lege pmisso, quæ nō pnt præuideri nisi per duplicem spm & lumen pfeticum. Cui respondit Helias, Rem difficilem postulasti; quasi diceret, C difficile est, & paucis est cōcessum talem duplicem spiritum pfeticum attingere. Hoc autem dicebat Helias, qm ipse in dupl ci spiritu præuiderat per suum raptum, qualiter Christus post passionem, & resurrectionem, erat ascensurus in cœlum, & accepturus uniuersale dnium, & iudiciariā potestatem sup oēs creaturas, & qualiter erat uenturus in fine mundi ad iudicandum oēs gentes, & qualiter ipse Helyas dēbat præuenire an ipsum Christum ad prædicandum fm aduentu⁹ eius, & qualiter erat ab Antichristo occidēdus. Hunc igit duplicem spm pfeticum impetrauit Helias à dño p ipso Helyseo, ut patet ibidem. Iudæi autē & multi catolici dnt, q per duplicē spiritum Helysei, intelligit duplex virtus faciendi miracula, qa in duplo fecit plura & maiora miracula quam Helias. Sed D licet hoc sit uerum tn primus intellectus est magis conformis, & continet maius sacramētū. Ex supradictis patet qualiter spiritus simplex profeticus nō attingebat, nisi materialia & tpalia gesta illius populi, & ciuitatis, & tēpli. Spūs autē duplex erat ille q nō solū puidebat & attingebat futura gesta materialia uet. test. sed p illa transcēdebat vsque ad mysteria Christi & ecclesiæ in illis figurata, imo profetæ in spiritu duplici pfetico p gesta vet. test. pterita, & psentia, & futura puidebāt mysteria de Xpo & eccłia in illis figurata. Vn sicut homo habēs bonū visum p mōtes ppinquiores uidet mōtes ulteriores, ita pariter profetæ duplici lumine & spiritu pfetico illustrati, nō solū puidebāt gesta materiala, & tpalia ppinquiora, sed ēt puidebant, qualiter illa gesta materialia erant figura fu- E turorum mysteriorum spūalium de Xpo & ecclesia. Et sic trascendētes illa materialia, pueniebāt vsq; ad pfeticā notitiam Christi & nostrę redēptionis. Et sic Dauid & Esaias, & cæteri profetæ, p futurā liberationē Babylonicę captiuitatis, & p exitū de Aegypto, puidebāt futurā liberationē totius generis humani, faciendā p Christū, vt patebit. Et iō qa miseri & ceci Iudæi nō pnt percipere istū spiritū duplicē pfeticū, ide est q oēs pmissiones, & oia dicta profetarū putant esse dicta in simplici spū, materialiter & tpaliter de illo primo & scdo tēplo, & de illa captiuitate & liberatione tēporali, & de reędificatione illius materialis Hierusalē, & sic oia glossant tpaliter. Per supradicta patent tres gradus profetiæ cōes. Primus per reuelationem factam in somnis. Secūdus per uisionem imaginariā & F enigmaticam. Tertius per familiarem doctrinā angelorum. Et iste est pfectior secundo. & secundus primo, eo q viua vox habet nescio quid latentis energiæ. vt inquit Hieronymus ad Paulinum. Sed quartus gradus quem habuit Dauid. s. per locutionem spiritussancti factam in extasi, est perfectior cæteris tribus, eo q sit cum altiori lumine, & claritate, & distinctione, & peruenit ad altiora. Ex supradictis sequitur primo, q profeta ratione luminis & spiritus profetici dicitur profeta. Probatur. Nā sine tali lumine nullus posset interpretari tales visiones: qa ī virtute istius luminis profetæ interpretabātur illas enigmaticas uisiones. Et iō nec Farao, nec Nabucodonosor fuerūt profetę: qa nescierūt interpretari

A pretari suas uisiones, eo q carebant tali spiritu prophetico, siue tali lumiue: sed Iosef, & Daniel interpretati sunt illas visiones, eo quia habebant lumen & spm propheticum. Immo Daniel nunq̃ dictus est propheta, usque quo sciuit interpretari suas visiones & alienas. Scdo sequitur q omnis propheta est interpres. qa intm dicebat intelligere visiones. inq̃tum interpretabat eas p tale lumen. Vñ dr Daniel 8. Nesciebam interpretationẽ visionis: & sic Daniel non intellexit pfetiã nec uisionem, usq; quo sciuit eam interpreri. Tertio seqt q dignitas prophetæ sumitur fm altiorem gradum luminis prophetici eo q dignitas sumit a forma rei. sed lumen est forma in tali interpretatione, qa lumen propheticum dat esse & dignitatem propheticæ visioni, & sic fm gradus luminis prophe-B tici, erunt gradus prophetarum, & vnus propheta dicetur dignior altero, fm gradum altiorẽ ipsius luminis & spiritus prophetici, & ẽt fm gradũ ipsius raptus & extasis, inq̃tum fit maior excessus s. naturalem intelligentiã.

Quantum ad tertiũ articulum in quo erat videndum qũo Dauid est uerus propheta, & in quo gñe prophetiæ magis profecit, & in quibus obiectis præuidit futura mysteria de Xpo & ecclesia. Est primo notandum, q oẽs doctores hebræorum añ aduentum Xpi, & vsq; ad tpa Constantini, asseruerunt Dauid fuisse maximum prophetam inter oẽs. ut patet per Iosephum & Ionatam Abenhuziel, & per Filonem disertissimum iudæorum, qui fuit tpe Apłorum, & patet per plures alios illius tpis. Vñ dixerũt quidam Thalmudistæ, q Deus in principio mũdi creauit oẽs C animas simul cum anima ipsius Adam. Et qñ Deus duxit omnes creaturas ad Adam: ut videret quod vocaret eas, oñdit ẽt oẽs animas filiorum successorũ suorum in corpora humana uenturas, & tunc Adam cognouit animam Abrahæ, Isaac, Iacob, Moysi, & Dauid, & omnium aliorum. Inter quas præuidit in spiritu animam Dauid nobiliorem, & qũo in altitudine scientiæ & prophetiæ oẽs alias debebat superare. Sed præuidit in spiritu ipse Adam qualiter Dauid in infantia añ annũ completum erat moriturus. Vñ tunc Adam tactus dolore cordis dixit ad dñm. O dñe, quare vis tantum bonum futurum impedire pp mortem huius pueri? Rogo ut permittas ipsum uiuere, usq; ad septuagesimum annum ne tãta scientia perdatur in mũdo. Cui dñs rñdit, q hoc non poterat fieri. Nam ipse D iam diuiserat totam uitam humanam inter oẽs illas aĩas futuras, & unicuique assignauerat suam partem vitæ, & sic non remanebat plus spatij vitæ pro Dauid, nisi vnus annus: qa iam inter oẽs erat diuisa & distributa tota uita humana Cui dixit Adam. O dñe ego dẽo viuere. M. annis. quos mihi assignasti ad viuendũ, ergo aufert a me 70. ann. & da eos ipsi Dauid, quia ego ɔtentus sum de residuo, ne tantum bonum perdatur in mundo. Cui petitioni annuit Deus, & ita factum est. Nã Dauid uixit 70. annos, & ideo Adam non vixit nisi 930. annos. sublatis 70. annis quib. uixit ipse Dauid. Quæ opinio licet sit falsa & hæretica. s. q omnes animę humanæ fuerint simul cum anima ipsius Adam, tamen ex dictis istorum doctorum hebræorum patet, q Dauid fuit maximus propheta, & profundior cæteris in scientia diuinorum. Item di- E cunt ẽt doctores eorum antiqui, q postquã Ionatan Abenhuziel fuerat interpretatus totam scripturam legis & prophetarum ex hebræo in Caldaicum, quam translationem appellant Targum, incepit interpretari librũ psalmorum ipsius Dauid, sed tũc audiuit vocem de cœlo dicentem. Quis es tu, qui vis reuelare pfunda secreta mea? quasi diceret, non sufficit tibi q pmisi ut declarares legẽ, & alios prophetas, sed ẽt uis interpretari librum psalmorum, in quo latẽt profundiora secreta mea? cui respondit Ionatan Abenhuziel. O domine ego hoc uolo facere ad honorem & seruitium tuu, & utilitatem totius populi. Et sic dicunt q Deus permisit, ut Ionatham interpretaret psalmos Dauid. Quã interpretationẽ Iudæi hñt in tãta reuerentia & autoritate, q nullus est ausus ei ɔdicere, ut latius patebit. Ex quib. patet, q de intẽ- F tione antiquorũ Hebræorũ erat, q altiora secreta & mysteria cõtinent in lib. psalmorũ, q in toto residuo legis & pphetarum, & iõ cõplures eorũ dicunt, q tota lex & prophetæ ɔtinent in lib. Psalmorum, imo dicunt, q si tota lex & prophetæ perderent, liber Psalmorũ sufficeret, qa ibi reperit tota lex & prophetæ. Sed cã quare qdã eorũ negant Dauid fuisse pphetã, fuit ista. Nã uidẽtes magistri iudæorũ q p ɔuersionẽ Cõstãt. totus populus gentilis conuertebat ad fidẽ Xpi, & vidẽtes ẽt q maior pars Iudæorum conuertebatur ad Xpm simul cum gentilib. cognoscentes manifeste Chrm fuisse verum Messiam

A in lege promissum per scripturas prophetarum, maxime per scripturas libri Psalmorū, eo ꝙ manifeste pnunciat conuersionē gentiū in aduentu Messię, tunc hoc uidentes magistri Hebræorum, congregati sunt in babylone Ægypti, q̄ modo dr̄ Cayre, & ibi confinxerunt scripturā Talmud, ut retinerēt simplices eorū, & glossauerunt falso modo scripturā ue. test. et qa quotidie ꝯuincebanť a conuersis de iudaismo p scripturam psalmorū, q̄ clarius loqť de cōuersione gentium: iō negauerunt Dauid fuisse prophetam. Et iō distinxerunt totam scripturā ue. tes. in tres partes. s. in legem, & pphetias, & agiografa. Et sic posuerunt Dauid & Danielē inter agiografa, ut auferrent eis dignitatē pphetiæ, eo ꝙ clarius loquunť de Xp̄o & de tpe aduentus eius, & q ia magis & sæpius conuincebātur p Dauid & Danielē. Et sic hodie īter Hebræos est maxima confusio. Nā qñq; dñt, ꝙ Dauid est maximus inter oēs prophetas, ppea q̄ s. dicta sunt, qñq; autē dicunt ipsum nō esse prophetā. pp rōnem iam dictā. Et sic inētita est iniquitas sibi, qa manifeste cōfundit eos Dauid. Sed ꝯ istos puersos ponit p conclusione, ꝙ Dauid fuit uerus propheta, ꝙ pbať rōe & autoritate ue. te. Nā ille est uerus pfeta, q hēt oēs ꝯditiones ueri pphetæ, sed Dauid est hmōi, igiť Dauid fuit uerus ppheta. Maior est nota, sed minor probať. Nam de rōne ueri prophetæ est, ꝙ prænunciet diuina mysteria futura de Christo & ecclesia, ex diuina reuelatione, in aliquo obiecto repræsentata, p prophetam interpretata & intellecta, prout dictum est in 1. & 2. art. Sed ꝙ Dauid

C habuerit omnes has conditiones non solum est manifestum ex experiētia, quia omnia quæ pdixit de Xp̄o & ecclesia, & de conuersione gentium & occecatione & perpetua captiuitate Iudæorum, uidemus manifeste esse ꝯpleta, sed ēt probať autoritate sacrę scripturæ ue. te. 2 Reg. 23. ubi sic legiť. i. Hęc sunt uerba nouissima quæ dixit Dauid filius Isai, dixit uir, cui constitutum est de Chr̄o Dei Iacob, egregius psaltes Israel. Spiritus dñi locutus est per me, & sermo eius per linguam meā: Deus Israel locutus est mihi. Sicut lux aurorę oriente sole mane absq; nubibus rutilat. & sicut pluuijs germinat herbā de terra. Nec tāta est domus mea apud Deū, ut pctm̄ æternū iniret mecū firmum in oib. atq; munitum: Cuncta. n. salus mea & oīs uoluntas, nec est quicq̄ ex eo qđ nō germinet.

D Præuaricatores aūt quasi spinæ euellenť uniuersi, q̄ non tollunť manib. Et sic quis tangere uoluerit eas, armabiť ferro & ligno lāceato, igneq; succensæ comburenť usq; ad nihilum: Hoc canticulum prædictum fecit Dauid in sua senectute, in quo ostendit dignitatem, ueritatem, & utilitatem suarum uisionum, & prophetiarum, & uaticiniorum quę prædixit in lib. Psalmorum. Ex quo cantico possunt recolligi octo ꝯclōnes. Quarum prima est ista. s. ꝙ Dauid fuit uerus propheta, & egregius īter oēs prophetas Israel. Per hoc ꝙ dicit: dixit uir egregius psaltes Israel. Nā egregius dr̄, quasi extra gregē aliorū, & sic dicit superexcellētiam. Scda ꝯclo, ꝙ oīa quę dixit Dauid in psalmis, sunt intelligenda de Xp̄o in lege pmisso, & ad eū referenda, per hoc ꝙ dicit. Cui cōstitutū est de Xp̄o Dei Iacob. Tertia ꝯclo. ꝙ pphetia Dauid est ab ipso Deo & spūsancto ipsi Dauid reuelata, &

E p ꝯñs autētica, p id quod ait. Spiritus domini locutus est per me, & sermo eius p linguā meam. Et p ꝯsequens adeptus est tertiū gradū pphetiæ p familiarem doctrinam spūsancti, q̄ quidem locutio facta fuit sibi in extasi, ut patebit. Quarta ꝯclo. ꝙ Dauid clarius & pfectius puidit futura mysteria de Xp̄o, & ecclesia, & gloria sanctorum, q̄ aliquis alius propheta, p hoc ꝙ ait. Sicut lux auroræ oriēte sole mane absque nubib. rutilat. q. d. ꝙ ita fuit mihi clara prophetia & reuelatio sine ænigmatib. sicut sol vr̄ ab hominib. in mane sereno absque nubib. Quinta conclusio, ꝙ promissio facta ipsi Dauid de æternitate sui regni, & rege æterno successore, non est intelligenda de Salomone, nec de illo regno

F temporali, sed est intelligēda de Christo rege Messia, & de eius regno æterno, per hoc quod ait. Nec tanta est domus mea apud dominum, ut pctm̄ æternum iniret mecum firmissum atq; munitum. Et etiam per illud qđ supradictum est. Cui constitutū est de Xp̄o Dei Iacob. Sexta conclusio. quod in prophetia psalmorum Dauid, continetur & prædicitur prophetiæ totum mysteriū nr̄æ redēptionis, & desiderium nostræ salutis, p hoc ꝙ ait. Cuncta. n. salus mea & uoluntas. i. desiderium redēptionis ꝯtineť supple in li. psalmorum. Septima ꝯclo, ꝙ nihil est scriptum in lib. psalmorum qđ non fuerit completum in primo aduētu Xp̄i, aut sit implendum in secundo aduentu, per id quod ait. Nec est quicquam ex eo qđ non germinet. i. faciat fructū

& im-

A & impleatur in tempore suo per Christum, in primo vel secundo Aduentu. Octaua conclusio, ꝙ quicunq; fuerit præuaricator & contemptor libri psalmorũ .i. quicunq; non receperit Christum in suo Aduentu, & legem Euãgelicam, prout in psalmis ꝓfeticè prædicitur & uaticinatur, ille talis populus & ciuitas euelletur, igne ferroq; destruetur, ꝙ manifeste fuit impletum in populo Iudaico Christum negãte, & prophetiam Dauid præuaricante, qui per Titũ & Romanos partim fuit trucidatus, & partim ab illa terra euulsus, & captiuus per mundum dispersus, & ciuitas eorum à fundamentis euersa & igni succenso, per hoc quod subdit, præuaricatores quasi spine euellentur. Ex supradictis omnibus patet qualiter Dauid fuit uerus profeta, q̃a obtinuit omnes cõditiones ueri
B ꝓphetę, q̃a in Spiritu ꝓphetico & lumine Spiritussancti, præuidit & prædixit omnia mysteria Christi & Ecclesię, & omnia mysteria nostræ redẽptionis & salutis, quæ omnia uidemus impleta, prout ipse prædixit in psalmis. Et non solũ ꝓpheta præuidendo futura per imaginarias uisiones & ænigmata sicut cęteri, sed adhuc fuit & egregius & excellẽtior, q̃a ipsi locutus est Deus claro modo absq; enigmate; & eius uisio fuit clara, sicut lux auroræ oriente sole absq; nubib. Sed q̃a dictũ est ꝙ Dauid prius inclinauit aurẽ suã in parabolam, postea aperuit i psalterio propositionẽ suã. Et dictũ est ꝙ ista parabola ad quã inclinauit aurẽ, est scriptura ueteris test. cõtinẽs mysteria ex q̃bus accepit ꝓpositiones & parabolas ad inferẽdũ prophe ticè ueritates, & cõclusiones euãgelicas, Iõ
C uidẽdũ est in hoc tertio articulo q̃ & quot sunt illa mysteria uet. test. in q̃bus Dauid figuraliter & ꝓpheticè ꝓuidit mysteria euãg. ex q̃b. assumpsit parabolas & propositiones, ad ꝓphetãdũ et ꝑdicandũ & inferẽdũ ueritates euãgelicas in psalmis. Et uidẽdũ est in quo genere ꝓphetiæ magis profecit Dauid inter cęteros, & quẽ modũ habuit in ꝓphetãdo. Ad cuius intellectum est notandum ꝙ ex materia & titulis psalmorũ possumus recolligere qualiter Dauid in quatuor obiectis sibi representatis ꝓuidit ꝓpheticè in duplici lumine, & Spũ ꝓphetico omnia futura mysteria de Xpo & ecclesia. Primo cõtẽplãdo oĩa gesta patriarcarũ, ꝙ oĩa scripta in quinq; libris legis, & libris Iosue & Iudicũ, & 1. & 2. Reg. vsque ad suũ tempus. Secũdo cõtẽplando omnes persecutiones & prosperitates suas & exaltationẽ sui regni. Tertio cõtemplãdo promissionẽ ipsi factã de successione regni ęterni in filio suo. 2 Reg. 8. Quarto cõtẽplando exẽplar & descriptionẽ tẽpli ædificandi sibi traditã a Spiritusancto, prout dicit 2. Paralip. 28. In his ergo supradictis. 4. obiectis tanquã in speculo ꝓuidit Dauid ꝑ lumẽ & Spiritũ ꝓpheticũ omnia futura mysteria de Christo & ecclesia. Sed de statu & modo ꝓphetãdi ipsius Dauid dicũt Talmudistæ, ꝙ postquam Dauid quieuit à bellis, & maximè postquã vidit angelũ percutiẽtẽ in area Iebuzei cessante pestilentia, tũc relictis voluptatib. & cõcupiscẽtijs, & mundanis negotijs totaliter statuit magis ampliare cultũ diuinũ & ordinare sacerdotes, & cãtores & leuitas per uices suas in tabernaculo ꝙ mutauerat à domo sua, ad areã Iebuzei, quã
E quinquaginta siclis emerat pro tabernaculo tendẽdo, & tẽplo ędificando. Et non solũ ꝓparauit materialia. s. lapides, & ligna, & ferrum, & argentũ, & aurũ, sed etiã spiritualia. Et sic cõdidit psalmos qui cãtarẽtur in tẽplo & tabernaculo, & diuisit eos cantãdos trib. cãtoribus. s. Asaf, & Etã, & Hemã in determinatis festiuitatib. Et dicũt ulterius Talmudistæ ꝙ Dauid sic seclusus & semotus in cõtẽplatione i stratu & secreto penetrali suo in tali cõtẽplatione opprimebatꝰ sõno. Sed mane diluculo ante aurorã intrabat vẽtus ꝑ fenestrã, ex parte aq̃lonis, & mouebat cordas citaræ, siue psalterii pẽdẽtis ad caput lecti, & sic Dauid excitabatꝰ a somno et repletus Spiritusancto rapiebat psalteriũ, & cõdebat psalmos, de rebus quas cõtẽplatus fuerat ex
F parte noctis. Et de talibus mysteriis intellectis cõdebat psalmos: immò dicunt ꝙ Dauid antequã dormiret dicebat illũ uersiculũ psa. 107. s. Exurge gloria mea, exurge psalteriũ & citara, exurgam diluculo, quasi diceret. O tu psalteriũ, et citara exurge mane motũ a Spiritusancto, et ego exurgã diluculo ad ꝓphetãdũ. Vñ dicũt Hebræi ꝙ hãc excellẽtiã habuit Dauid sup oẽs alios ꝓphetas, nã dies excitabat alios ꝓphetas, sed ipsemet Spiritus sanctus excitabat ipsũ Dauid mane diluculo, ante diẽ ad ꝓphetandũ, & hæc est sententia quorundam magistrorũ Hebræorũ, q̃ q̃dẽ positio nõ est cõtemnẽda, eo ꝙ cõtinet aliqualẽ unitatem. Sed insufficienter explicat modum & dignitatem ꝓphetiæ Dauid. Ideo ad pleniorem notitiam & euidentiam,

A est notandum secundum aliquos, quod non est negandum Dauid fecisse aliquos psalmos anteque quiesceret a bellis, aliquando dum erat in statu gratiæ, prout uidebitur in expositione, sed maiorem partem fecit dum quieuit a bellis, & voluptatib. & mūdanis negotijs, & se dedit totaliter cōtemplationi, & statuit ampliare diuinum cultum, & præparare omnia necessaria pro ædificando templo per Salomonē, ut patet in fine. 2. Paralipomenō, prout dictū est. Quia tunc totaliter deditus contemplationi incepit sedulo contemplari diuina misteria contenta in quatuor obiectis supradictis. Vnde sic cōtemplando diuina misteria & illa quatuor obiecta, rapiebatur a sensib. exterioribus, & manebat in sola imaginaria contemplatione. Sed rursus eleuatus per lumen propheticum supernaturale, præuidebat futura mysteria in illis obiectis, tanquā in speculo, & talis uisio imaginaria fiebat ī B tellectualis in uirtute luminis prophetici in spiratu, confortantis & eleuantis intellectū ipsius Dauid, & irradiātis supra illa obiecta imaginata, repræsentātis futura mysteria in illis obiectis tanquam in speculo, sicut intellectus agēs abstrahit & repraesentat species quidditatum rerum materialium in fantasmatib. naturalib. Et talem gradum prophetiæ & uisionem propheticam ītellectualē, sumptā eū imaginaria uisione obtinuit Esaias, & omnes alij sacri prophetæ. Sed supra istos obtinuit alium gradum ipse Dauid, nā postquam semel speculando sua obiecta prouiderat mysteria futura, representata ī illis per lumen propheticum, retentis specieb. futurorum mysteriorum de Christo, & Ecclesia, quas abstraxerat ab illis imaginatis C obiectis, tunc per altius & fortis lumē magis eleuatus rapiebat totaliter a sēsib. interiorib. & illis obiectis imaginatis ad sola mysteria futura. Et tunc oblitis omnib. tēporalib. & reb. materialib. & etiam seipso, nude & absq; figuris & enigmatib. præuidebat clare, & distincte, & contemplabatur totū mysteriū incarnationis, & nostræ redemptionis in se, & non in aliquo enigmate, nec obiecto repraesentatiuo. Et tunc subtilius & magis particulariter & distincte contemplabatur nō solum incarnationē, sed & resurrectionē, & ascensionem, & gloriam paradisi, quam Christus erat daturus suis fidelibus, & in tali cōtemplatione non utebatur sensibus exterioribus, nec interiorib. Et si erat in quadam extasi, qui quidem status tenet mediū D inter uitā hominū & angelorum, in qua quidem extasi dicitur fuisse frequenter Dauid, & loqui cum Deo, immo Deus loquebatur ipsi in spiritu, ostendēs ipsi absq; enigmate mysteria Christi, & secreta cœlestia, unde de tali clara uisione, & diuina locutione facta ipsi Dauid, eleuato in extasin, dicitur 2. Re. 23. Dominus mihi locutus est sicut lux auroræ oriente sole mane absq; nubib. rutilat, quia in tali extasi iam uidebat illas supernaturales ueritates & illa futura mysteria, & secreta cœlestia, non per obiecta enigmatica, sed per proprias species intelligibiles in uirtute altioris luminis. Et ideo uidebat subtilius & clarius mysterium incarnationis, prædicationis, passionis, resurrectionis, & ascensionis, & futuræ beatitudinis, quam cæteri prophetæ. Et iō locutio & doctrina facta in spiritu, subta E li raptu & extasi, potest esse, quandoq; perfectior, quam facta per locutionem sensibilem per angelum, inquātum ipsi Dauid potuit cōcedi altius lumen, & plura & altiora reuelari, quam per sensibilem locutionem angelicam factam ipsi Iosue, & Gedeoni, & plerisque alijs. Nec est etiam negādum Dauid quoque habuisse similes familiares locutiones cum Angelis. Ordo ergo & modus prophetiæ siue profetandi ipsius Dauid est discurrendus per singula obiecta. Vnde primo legendo literalia mysteria sacræ scripturæ reponebat tales species in fantasia, puta de creatione mūdi, aut mysterium diluuij, aut sacrificium Abrahæ, aut agni pascalis, & imaginando & contemplādo talia misteria in sua cella & camera secreta, large dabatur ipsi lumen propheticum, & tunc illa obiecta imaginata illustrata lumine supernaturali, F representabant ipsi futura misteria, & sic intellectus Dauid confortatus & eleuatus per talle lumē, præuidebat futura misteria de Xpo & ecclesia in illis obiectis representata. Et sic per creationem mundi materialis, præuidebat recreationem mundi spiritualis, quæ est ecclesia Xpi. Et per arcam diluuij, præuidebat, qualiter ecclesia Xpi debebat saluare oēs ad eā confugientes. Et per sacrificium Abrahæ, præuidit totum misteriū passionis Christi. Et per immolationē agni pascalis, & per sacrificiū agni matutini & uespertini, præuidit totum misterium passionis Christi, & totum misterium sacramenti altaris. Sed rursus in tali cōtēplatione augebatur ipsi lumen propheticū, &

rapiebat

A rapiebat ipsum supra primam contemplationem ad finem gradũ extasis. Et tunc relictis obiectis ænigmaticis.ue.test.contemplabat solas supernaturales ueritates, & solam illã incarnationem & mortem, & passionem, & resurrectionem Chri, & mysteria nræ redẽptionis & supnæ beatitudinis. Et tunc absq; aliquo ænigmate oĩa illa uidebat clarius & distinctius q̃ alij pophetæ. Et sic contẽplando psecutiones & liberationes suas, & exaltationem sui regni, puidit in tali lumine & spũ pphetico oẽs psecutiones Chri & exaltationẽ eius regni post resurrectionẽ. Et iõ Dauid reuersus ex tali extasi in se, & ad sensus suos, & dũ esset cõpos suijpsius, rapiebat psalteriũ, & citarã. Et sic fecit psalmũ pm, de cõiuratione ꝯ Chrm facienda p scribas & pharisæos, prout puidit in cõiuratione Saulis & suorũ facta cõtra ipsum Dauid. Et fecit psal. tertiũ de psecutione Chri prout puidit p psecutionẽ suã, factã per Absalonẽ ut patebit. Item contẽplando promissionẽ sibi factã. 2. Re. 7. de rege filio suo, & successione regni æterni filij sui, præuidit, in spũ misteriũ incarnationis Chri de sua gñatione, de quo fecit ps. 88. & 131. & plures alios Itẽ cõtemplãdo totã descriptionẽ tẽpli sibi traditã a spũsancto, intellexit, & puidit totũ mysteriũ incarnationis, passionis, & resurrectionis Chri, & oẽs psperitates, & aduersitates ecclesiæ. Et puidit modos q̃b. hodie colit i eccłia. Et iõ fecit oẽs psalmos alleuiaticos. Et sic Dauid in supradictis quatuor obiectis puidit oĩa misteria Chri & ecclæ. de q̃b. fecit 150. psal. assumẽdo parabolas & propositiones ex supradictis quatuor obiectis.

B

C Sed adhuc Iosephus & Rabbi Salomon addit qntũ obiectũ, in quo Dauid puidebat futura. s. p hurym & thũmym. i. p imagines & doctrinas, nã sicut legit Exo. 27. in rõnalis sũmi sacerdotis erant cõluti & impressi. 12. lapides pciosi. s. sex in quolibet humero, & in fronte mitræ erat affixa lamina aurea in qua erat scriptum nomẽ Dei tetragrãmatõ, qđ lucebat & imprimebat imaginẽ illarum lrarum in illis 12. lapidib. Iõ dum filij Israel uolebãt pscire futurã prosperitatẽ & uictoriã ornabat sacerdos ad sacrificium cum humerali & efot, & mitra Et si bellum erat eis prosperũ lucebat nomẽ Dei tetragrãmatõ, & apparebat eius imago i 12 lapidib. & sic cũ fiducia pcedebãt ad pliũ, si aũt fortuna & uictoria erat aduersa nullo modo lucebat illud nomẽ in lapidib. humeralis. Et sic desistebãt ire ad bellũ. Et iõ rõnale iudicij erat colligatũ cũ humerali, in quo ponebat doctrina & veritas. vt patet Exo. 20. Et dicebat rõnale iudicij, eo ꝙ sumus sacerdos in eo iudicabat de futuris, & docebat ueritatẽ de cõsultaris inq̃tum fulgebat nomẽ Dei in illis lapidib. quod q̃dem iudiciũ appellãt Talmudistę hurym & thymmum. i. doctrinã & ueritatem, immo in textu Hebraice dr hurym & thummym. de quo mysterio legitur 1. Reg. 23. ꝙ qñ Dauid uoluit scire an ciues Ceyle tradere uellẽt ipsum in manus Saul, dixit ad Abiatar, applica efot. i. orna te ornamentis sacerdotalib. vt uideamus si uiri Ceyle tradet me in manus Saul. Et facta oratione, respondit dominus, tradẽt te, supple, quod nihil aliud fuit, nisi ꝙ tunc non apparuit imago noĩs dñi in lapidib. sicut añ apparuerat qñ ꝯsuluit dñm de futura victoria cõtra Philistæos, ut patet eodem. c. 23. Per illud pfecto mysterium nominis dñi lucentis in illis 12. lapidib. præuiderat Dauid qualiter Chrs (qui est nomen dñi) debebat lucere & imprimere sapientiã suã in duodecim apostolis, qui debebãt annũciare ueritatẽ & doctrinam euangelicam per uniuersum mũdum, de quo fecit plures psal. Ex supradictis patet qualr Dauid fuit verus propheta excellentior cæteris, et patet modus profetandi, et excellentia profetica eiusdem. D

E

Quantum ad quartum articulum in quo restat uidẽdũ an Moyses fuerit maior propheta q̃ Dauid, an ꝯrio. Est aduertẽdum ꝙ cã quare Iudæi tenent ꝙ Moyses est maior propheta q̃ Dauid, est q̃a Moyses fecit multa miracula, et Dauid nullũ Et cã quare multi catolici asserũt idẽ, est q̃a dñt ꝙ Moyses uidit Deũ p essentiã, et Dauid nõ. Et iõ est primo uidendum an Moyses uiderit Deũ p essentiam. Scđo dato ꝙ Moyses uiderit Deum per essentiã et fecit miracula, et Dauid nõ, an pp hoc Moyses dicatur maior propheta q̃ Dauid. Ad primum est aduertendum ꝙ usque ad præsentem diem nullus doctor Iudæorum ausus est cõcedere ꝙ Moyses uiderit Deum per essentiam. Vnde Rabbi Abenazra in epistola ad Iudæos Africanos nititur pbare per textũ sacræ scripturæ ꝙ Moyses non uidit Deum per essentiam, hoc idẽ probat Rabbi Moyses de Ægypto in suo lumine dubiorum parte secunda, et ambo isti mouentur, propter hoc quod Deus respon- F

A dit Moysi.Exo.33. Non poteris videre faciẽ meam, nõ.n.videbit me homo & uiuet. Vnde ibidem patet, ꝙ absolute Deus negauit Moysi visionem suæ essentiæ, Sed dicit Rabbi Moyses ꝙ Deus bene cõcessit Moysi notitiam omnium creaturarum, cum dixit ipsi. Ego ostendam tibi omne bonum.i. naturam & principium oĩm creaturarum, quia oĩa q̃ fecit Deus erant valde bona, secundum naturas suas.Gene.1. Hoc idem probat beatus Aug.2.de Trin.c.17.& 18. ubi disputat hãc materiam.Vnde volens cõcordare illa duo quæ uidentur adinuicem contradicere: nã primo dicit ꝙ Moyses loquebatur Deo, & Deus Moysi,facie ad faciem,sicut solet loq̃ amicus ad amicũ.Et postea in eodem.c.33. qñ Moyses petebat,ut Deus ostenderet sibi faciem & gloriam suam. Respondit Deus, B faciem meam uidere non poteris &c. Ista duo q̃ uidentur ꝯdicere concordat Augu.distinguẽdo de facie Dei, quia ibi facies Dei sumitur æquiuocè, nam primo,qñ dr̃ ꝙ De⁹ loquebatur Moysi facie ad faciem, ibi per faciem Dei intelligitur ille angelus per quẽ Deus loquebatur familiariter ipsi Moysi, & ꝑ quem notificabat ipsi volũtatem & secreta sua.Nã in scriptura ꝑ faciem notitia designatur, ſm Gregorium sup Ezec. Vnde quia oẽs Angeli sunt nuncij & ministri Dei,ideo sicut Gabriel dr̃ fortitudo Dei,eo ꝙ annunciauit fortitudinem Dei ipsi Danieli, & Rafael dr̃ medicina Dei,eo ꝙ tulit medicinam ipsi Thobiæ,ita ille Angelus qui familiariter notificabat secreta Dei ipsi Moysi, dicebatur facies Dei, & sic Deus dicebatur loq̃ facie ad faciem ipsi Moysi, per ipsum angelum.Et ita Apost.ad Hebræ.1.dicit quod lex C data est Moysi per Angelos. Et beatus Stefanus Act. 6.dicit ꝙ Angelus Dei loquebatur Moysi per substãtiam mediam, & hoc idem dicit Rabbi Moyses, & omnes Hebræi. Sed postea qñ Deus dixit Moysi in eodem ca. Faciem meam uidere nõ poteris,tunc ibi ꝑ faciem intelligitur ipsa diuina essentia in sua gloria,cuius uisio fuit negata ipsi Moysi, ut ibi inquit Augu.Et sic determinat Augu.ibidem.s.secundo de Trinitate. cap.18. ꝙ Moyses nõ uidit Deũ per essentiam, Sed quid dicendum est ad eundem Augustinum q.12. super Gen.ad literam,& in libello de uidendo Deum ad Paulinam,per longam disputationẽ & inquisitionem uidetur determinare quòd Moyses & etiam Paulus uidit Deũ ꝑ essentiã.Et mouetur Aug. per hoc ꝙ Deus D dixit de Moyse. Numeri 12.Palam loquare ei,& nõ per enigmata & figuras uidit Deũ, & sic dicit Aug. ꝙ uidit Deũ in essentia sua. Ex quib. vr̃ Augustinum ꝯdicere sibi ipsi. Ad hoc autem dicunt quidam ꝙ Augustinus in libro super Gen.& ad Paulinam non loquitur determinatiue de ista materia, sed disputatiue,sed in 2.de Trinita.loquitur determinatiue ꝙ Moyses non uidit Deum per essentiam.Sed hoc non vr̃ satisfacere, nam ibi super Gen. manifeste probat Augu. ꝙ non solum Moyses doctor Iudæorum,sed nec etiã Paulus doctor christianorum uidit Deũ per essentiam,& ideo ne tãtus doctor uideatur manere in contradictione,est dicendum, ꝙ sicut Exo.33.æquiuocatur de facie Dei, ita Augustinus æquiuocat de uisione diuinæ essentiæ.Nam de diuina essentia duplex uisio E potest haberi, secundum ꝙ Deus duob.modis pt̃ ostendere suam essentiam. Vno mõ a priori per lumen gloriæ beatificum, ſm ꝙ beati primo per lumen gloriæ uident diuinam essentiam uisione matutina,& exinde uident in uerbo idealiter oĩa creata,q.a oĩa apparent in illo verbo diuino, tanq̃ in arce & sua cã, & sic uident beati qualiter Deus est principium omnium in gñe cãę formalis & efficiẽtis,& finalis, & talis uisio procedẽs a Deo ad creaturas, dr̃ essentialiter essentialis.Aliam uisionem põt Deus cõicare alicui de sua essentia a posteriori procedendo, puta a creaturis usq; ad diuinam essentiam inclusiue,Exẽpli gratia, nã punctus existẽs in medio circuli, inuisibilis est de se oculo corporali,sed si trahanť lineæ pũcto cẽtrico ad circũferẽtiã, tũc ille pũctus fiet uisibilis F inq̃tum est principiũ oĩum illarũ linearum. Et sic oculus ꝑ lineã uenit ad uisionẽ pũcti, inq̃tum est principiũ eius. Ita pariter est dicẽdum de sole qui est oculo nostro quasi inuisibilis ꝑꝑ sui excellentiã, sed sequẽdo radios eius ꝑuenimus ad uisionem eius,inq̃tũ est fons & principium oĩm radiorum.Ita ergo pariter cum oẽs creaturæ emanẽt a uerbo diuino,sicut radij & lumẽ a sole,& sicut lineæ a pũcto cẽtrico,ut inq̃t Dion.iõ Deus pt̃ cõicare alicui uiatori eleuãdo ei⁹ itellm ꝑ lumẽ supnãle,ut ꝓcedẽdo ꝑ creaturas, ꝑueniat usq; ad uisionẽ realẽ diuinę essentię. inq̃tũ ab ea oẽs creaturæ emanãt realr̃ sicut lumẽ a sole,nã sicut linea emanat realr̃ a pũcto,absq; hoc ꝙ ꝯponať ex punctis,& radij

A emanant realiter a sole absq; hoc ꝙ trahant de eius substantia, ita creaturæ realr̃ emanãt a verbo, absq; hoc ꝙ sint de eius substantia, nã sicut sol cõicat suã similitudinẽ ꝑ totum diafanũ, nõ cõicãdo substantiã, ita deus cõicat similitudines suarũ ꝑfectionũ & idearũ creaturis, absq; cõicatione suæ substantiæ, vt clarius videbitur: Deus ergo isto mõ potuit cõicare ipsi Moysi talẽ visionẽ suæ essẽtię a posteriori, inquantum est principiũ & fons oĩm creaturarũ, & inquãtũ ex tpe per creationẽ ab eo ꝓcedunt & emanãt. Quæ qdẽ visio licet dicaẽ essentialis, in quantum attingit diuinam essentiam ꝑ illapsum & lumen supernaturale, & ꝑ raptum ab oĩb. sensibus per modum terminantis, tñ non dicetur essentialiter essentialis, sicut illam uisio beatifica & gloriosa quã beati hñt ꝑ modum mo- B uentis per lumen gloriæ a priori, & per modum permanentis. Sed talis visio fuit ẽt multum inferior visione quam habuit Paulus in raptu. ut patebit ps. 67. Sed ꝙ fuerit quasi necessarium Moysen assecutũ fuisse talem visionem diuinæ essentiæ, põt ꝓbabiliter deduci. nam Deus cõicauit cuicunq; prophetæ donum poeticæ, & scientiã, & uirtutem ꝑm exigentiam suæ legationis. Sed qa tunc totus mundus laborabat in idololatria & cultu multorum deorum, & in fœdis superstitionibus, & totus mundus putabat mundũ fuisse ab ęterno, ideo Deus misit Moysen ad docendum & prædicandũ unum tm̃ esse Deũ substantialiter & essentialiter, & esse principium omnium rerũ a quo processerunt ex tpe oĩa per creationem, & qũo Deus omnia gubernat ꝑm suã prouidentiam. Et misit ẽt C illum ad educendum populum de illa captiuitate, & introducendũ ipsum in terrã promissionis, prout promiserat Abrahæ, Isaac, et Iacob, & ut doceret illũ populum colere vnum Deũ solũ creatorẽ, et separaret ipsũ ab oĩ falsa superstitione Ad quam legationẽ ꝑficiendã tria erãt necessaria ipsi Moysi. primo clara notitia essentialis de substãtia unius Dei, secũdo notitia emanationis creaturarũ ab uno principio, vt ꝑdicare vnũ Deum solũ creatorẽ oĩm rerũ esse colendum & adorãdũ, et oẽm superstitionem esse falsam. tertio erat sibi necessaria uirtus faciendi miracula, ut populus crederet ipsum a Deo missum, et Farao ex timore tantorũ miraculorũ et portentorũ dimittere ppl̃m. Et hæc fuit cã quare Deus uoluit cõicare Moysi visionẽ huius diuinæ essentiæ, et uirtutem faciendi D miracula, et modũ creationis mũdi. Hæc ãt visio non fuit dicta essentialr̃ essentialis, eo, ꝙ non fuit a priori ꝑ gloriã, sed a posteriori ascẽdẽdo ꝑ creaturas vsq; ad attingẽtiã diuinæ essentiæ, et ideo nõ dicit̃ simpliciter essẽtialis, in qua quidẽ visione diuina essentia potius se habet per modũ terminãtis ad intellectũ: q̃ per modũ mouẽtis, Et hoc põt haberi ex textu ibidem Exod. 33. dñs deus dixit Moysi. Ego ostendã tibi omne bonũ. i. unde ꝓcedũt oĩa bona creata. Itẽ qsi dixit, posteriora mea uidebis, faciem aũt meã non videbis. i. ostẽdã tibi uisionẽ essentiæ a posteriori ꝑ creaturas, inquantũ emanant ab uno principio, sed non ostendã tibi essentiã meã a priori. i. lumen gloriæ, qualem visionẽ habẽt beati. Et sic rõne huius visionis dicit̃ Numeri 12. ꝙ Moyses uidit Deum palam, nõ ꝑ E ænigmata nec per figuras. i. vidit Deũ realiter, nõ per imaginarias visiones, sicut Esaias & Hieremias, sed peruenit per creaturas usque ad diuinã essentiam à qua realiter emanat. Sed ratione primæ uisionis à priori essentialiter essentialis ꝑ gloriã dicit̃ Exo. 33. Faciem meam uidere non poteris. Ita ergo pariter Aug. 2. de Trin. c. 28. asserit Moysen non uidisse Deum per essentiam per uisionem a priori, sed 12. super Gen. & ad Paulinam asserit Moysen Deũ uidisse per essentiam a posteriori ꝑm exigentiam suæ legationis, quia Moyses non habebat manifestare mundo gloriam beatorum, sed esse tantũ unum creatorem, & omnium conseruatorẽ & gubernatorẽ, cui soli adoratio & cultus latriæ debebatur. Et sic patet q̃ modo uidit Deũ per essentiam, & qũo non, & qũo fuit ipsi F necessaria uirtus faciendi miracula. Quando aũt Moyses uidit Deum per essentiã nescitur, sed credit̃ ꝙ in secũdo ascẽsu in mõtem Exod. 34. Sed nunc restat uidendum utrum dato ꝙ Moyses uiderit Deum seu Dñm (idẽ enim est in hac re Deus & Dñs) per essentiam modo prędicto, & habuerit uirtutem faciendi miracula, an ipse propter hoc dicatur maior profeta quam Dauid. Ad quod dicendum, ꝙ ista stant simul, scilicet ꝙ Moyses uiderit Deũ perfectius q̃ Dauid, & habuerit uirtutem faciendi miracula, & tamen ꝙ Dauid fuerit excellentior profeta quàm Moyses, quia aliud est esse uidentem, & aliud esse profetam, quia omnis profeta est uidens, sed non econtrario, nam di-

ctum

A ctum est q̄ profeta ꝓpriedictus est ille qui ex diuina reuelatione dixit futura mysteria de Christo & ecclesia. vnde stat multū bene q̄ Moyses uiderit diuinam essentiā eo modo quo dictum est: tñ in tali uisione non est necesse q̄ viderit futura mysteria de Xp̄o ecclesia: sed tm̄ uidit substantialiter & essentialiter quō Deus erat unus, & quomodo omnes creaturæ emanabant ab eo, tanquam à primo principio formali. Et sic tm̄ uidit ea quæ ptinebant ad suam legationē. Et in tali uisione nō est incōueniēs q̄ Moyses fuerit dignor q̄ Dauid, qa vt sic Moyses nō dictus est ꝓfeta in illa visione, sed postea Moyses præuidit multa futura de illo populo, & ēt de Christo p imaginarias uisiones, & per doctrinā euāgelicā, vt patebit in expōne illius cātici qd̄ incipit Cātemus dn̄o: B & in illo altero .s. Audite cœli quæ loquor, sed in tali uisione ꝓfetica præuidit illa Dauid & abundātius & dictinctius q̄ Moyses & cæteri: vt dictum est. Et sic Dauid dr̄ eximius & excellentissimus omnium ꝓfetarū ſm omnes catolicos, vt dictum est. vnde sicut Moysi data est uisio secundum exigētiā suæ legationis, ita pariter ipsi Dauid: nā articulus vnius Dei, & articulus creationis erat iam creditus in populo Israel, ideo non fuit necesse ut Dauid haberet uisionē de illis sicut habuit Moyses, sed quia Dauid fuit missus ad liberādum populum Israel de manu Filistinorum, & ad ampliādum diuinum cultum & ad præparandum materiam pro templo ædificando, quæ omnia erant figura corporis Christi & præsentis ecclesiæ. Et iō fuit necesse ut profeticè præuideret omnia C mysteria de Christo & ecclesia figurata per illud templū, & per cerimonias diuini cultus, ut faceret psalmos appropriatos, in quibus prædicerentur ꝓfeticè diuina mysteria Xp̄i: quia fuit missus ad prædicēdum & ꝓfetandum omnia mysteria nostræ redemptionis. Et iō fuit sibi cōicatum excellentissimū lumen ꝓfeticum ad interpretandum totam sacrā scripruram, & omnia gesta sua, & omnes ꝓmissiones & descriptionem templi ędificandi: ut de mysterijs Christi & ecclesiæ in illis quatuor obiectis figuratis conderet psalmos, sed non fuit necesse ipsum habere uirtutem faciendi miracula, quia hoc non exigebat sua legatio, Sed quia sua legatio exigebat donum profetiæ ad interpretanda illa quatuor obiecta, ideo datum fuit ipsi donū profetiæ super omnes alios profetas per D quod lumen & donum profetiæ confecit. 150. psalmos, q̄ profetice cantabanť, in quibus clare & distincte prædixit illa decē mysteria, & decē cordas psaliterij euangelici. mysteriū Trinitatis, & incarnationis, & prædicationis, & passionis, & resurrectionis, & ascēsionis Christi. Et i hoc excessit & superauit Moysen & oēs alios profetas. Et ideo ab omnibus doctoribus, & a tota ecclesia prædicatur eximius profetarū. Sed contra totū fundamētum arguitur, & videtur q̄ Dauid nunquàm fuit interpres: nam ſm Hiero. ad Desideriū in prologo super Pētatheucum, Aliud est esse uatem, & aliud interpretē, nā ibi spūs futura p̄dicit, hic aūt. s. iterpres uerborū copia eruditus, ea quæ intelligit transfert. si Dauid fuit profeta, ergo nō iterpres. Itē si Dauid interpretatus est totā legem, & E oīa gesta sua, & promissiones, & descriptionē templi sibi traditā: ergo nō fuerunt necessarij apl̄i, & sancti doctores ad interpretandas scripturas uet. test. Ad primum est dicendū q̄ duplex est iterpretatio, vna dr̄ ex una lingua in aliā facta traductio, & ista dicit interpretatio linguarum. Altera dicit alicuius obscuri & enigmatici sermonis facta declaratio, & ista dicitur interpretatio sermonū. Primo modo dicit Hiero. q̄ aliud est esse interpretem, & aliud Vatem. sed scd̄o mō nō solū apostoli & doctores & oēs glossatores, sed etiam oēs profetę dn̄r interpretes. eo q̄ a intellexerūt, & interpretati sunt in lumine profetico enigmaticas uisiones, & obscura mysteria sacræ scripturæ. Et isto modo etiā angeli dn̄r interpretes inter Deum & homines. Christus dicitur medius interpres inter F Deus patrē & ecclesiā. quia quęcunq; audiuit a patre, nota fecit nobis. Ioan. 15. Et sic angelus Gabriel interpretatus est Danieli mysteriū 70. hebdomadarum. Et sic nō solū Dauid sed ēt Daniel vocať interpres, eo q̄ interpretatus est verba Hieremiæ de 70. annis captiuitatis Babylonicæ. ēt quia interpretatus est somnia Nabucodonosor, & ipsius Balthazar, & somnia sua propria: vt patet p totū discursum Danielis. Et sic ēt Virg. in 6. appellat Sibyllam uatem & interpretē, eo q̄ interpretabať responsa Appollinis, cū dicit. Magnam cui mētem animumq; Delius īspirat uates aperitq; futura. Et sic patet Dauid fuisse iterpretē ꝓfeticū sacrę scripturæ. Ad ſm dicit q̄ tā Dauid & oēs profetæ, q̄ apostoli

A post olidsr interpretes, sed aliter & aliter, & altero & altero lumine. nam Dauid & ꝓphetæ īterpratati sūt scripturā & illas ænigmaticas uisiones prophetice de futuro, sed apl̄i & docto. interpretati sunt easdem esse iam in Chr̄o completas de præterito, & hoc in lumine euangelico. Et iō interpretatio apostol. & doc. fuit multum perfectior & distinctior, & manifestior, quia fuit simul annūciatio veritatis & interpretatio, ut patet per totum discursum euangelicum, & actuū apostol. Ex supradictis patet, Dauid fuisse verum interpretem & eximium prophetarū omnium. Et hæc sint dicta de tota qōne ī toto scđo tractatu intētata. Sed restat nūc rn̄dendū ad argumenta facta in principio qōnis. Ad primum, qn̄ dicunt Iudæi, ꝙ Dauid non est propheta eo ꝙ nō fuit missus a Deo
B ad aliquem regem nec populum, sicut Moyses & cæteri prophetæ. Respondetur ꝙ hoc est falsum, imo fuit electus & missus a Deo ad regendum & liberandum & ampl andū illum populum & regnum & pascendū ipsum. ut patet. 1. Reg. 16. & 2. Reg. 5. cui dixit dominus. Tu pasces populum Israel, & eris dux super Israel. Item c. 7. Ego te tuli de pasculis sequentem gregem, ut esses dux super populum meum Israel. Item misit eum ad amplīādum & ordinandum dininum cultū & tradddit ei exēplar & descriptionem templi, & dedit ei lumen propheticum, ut intelligeret oīa q̄ erant figurata in exemplari, ut ex illis mysteriis profeticis posset condere ps. Ad ſm est dicendū ꝙ licet promissio ęternitatis regni Dauid fuerit primo reuelata ipsi Nathan, ut ipsam manifestaret ipsi Dauid,
C tamen melius intellexit Dauid illam ꝓmissionem per successum tpis in lumine ꝓphetico, q̄ Nathā. imo Nathā intellexit in principio illam promissionem de regno tpali & de Salomone, sed Dauid in lumine prophetico intellexit postea ipsam de Chr̄o et eius regno æterno. Ad tertium dicendum ꝙ beatus Hiero. in prologo allegato recitat solum diuisionem, quam doc. Hebræorum sui tpis fecerunt de sacra scriptura. Et sic ſm opi. eorū ponit Dauid inter agiografa, sed postea in oīb. scriptis suis appellat Dauid eximiū prophetam, ſm opi. suam & totius ecclesiæ. ad quartum dr̄, ꝙ licet Dauid non uiderit Deum per essentiam, nec fecerit miracula sicut Moyses, tamen fuit maior propheta in q̄ um clarius intellexit misteria sacræ scripturæ ī lumine prophetico q̄ Moyses, q̄a Moy- D
ses in illa momentanea uisione non fuit propheta de futuro, sed solum uidit unitatē substantialem vnius Dei, et emanationem omnium creaturarum ab illo principio, quæ q̄dem uisio data fuit sibi ut scriberet creationem mundi, et unitatem unius Dei, cū certitudine ad annunciandum illi populo, et per eandem rōnem data est sibi uirtus faciendi miracula, ut Farao dimitteret illum populū, et populus credere Moysem fuisse missum a Deo, ut dictum est, unde in his Moyses fuit maior quam Dauid ut dictū est, sed hoc accidit prophetæ ꝙ faciat miracula, et uideat Deum per essentiam, sed proprium cuique prophetæ, est vt ꝓuideat futura mysteria de Chr̄o et ecclesia ī lumine prophetico, et in hoc Dauid superexcessit Moysen, et oēs prophetas, q̄a magis clare et distīcte ꝓdixit misteria incarnationis, et oīa misteria nr̄æ redēptionis q̄ moyses et cæteri prophetæ. intantū ꝙ in quibusdā psalmis magis vr̄ texere historiam quàm prophetiam, et magis vr̄ euāgelista quam propheta, ut patebit exponendo psalmos. Ex maxime in psalmo 21. et 68. et 71. Et hæc de secundo tractatu. E

Tertius Tractatus.

QVuantum ad tertium tractatum de intelligentia prophetiæ Dauid, erūt duo capl̄a. Nam in primo præmittentur q̄ lā principia sine quib. nulla pars sacræ scripturæ p̄t intelligi. In scđo assignabunt decē regulæ, q̄ magnam partem conferunt ad exponendam totam sacram scripturam utriusque testī. Quantum ergo ad primum est primo notandum, ꝙ postquam tota sacra scriptura ueteris testamenti dr̄ propositio siue propositiones quæ aperiuntur in hoc lib. ex quib. inferuntur cōclusiones propheticæ de Christo, et ecclesia, et ēt morales et anagogicæ, ut dictum est. Et quælibet scīa hēt sua propria principia, quæ dicuntur communes animi conceptiones, per q̄ principia probātur, et ad quæ reducuntur omnia probata in illa scientia, et in quorum uirtute eliciuntur omnes conclusiones illius scientiæ, vt patet primo posteriorum. Ideo in scientia huius libri psalmorum, et etiam in tota teologia uiatoris, quæ est tota sacra scriptura, sunt assignanda aliqua formalia principia, ex quibus dependet tota notitia et scientia F

A scia huius libri & totius scripturæ, eo ꝙ tota sacra scriptura continetur in hoc libro psalmorum, ut dictum est & magis patebit. Quibus principijs ignoratis impossibile est intelligere ea quæ continentur in hoc lib. & quibus notis noscuntur omnia in hoc libro contenta, & ideo dicuntur principia intelligendi sacram scripturam. Item est iterum aduertendum, ꝙ sicut in Metafisica est unũ principium communissimum omnibus scientijs & una maxima propositio, quam necesse est quemlibet docendum habere. s. de quolibet esse uel non esse, vt patet primo Posteriorum, & quarto Meta. Ita in tota theologia uiatoris est unum communissimum principium, quod præsupponitur in tota sacra scriptura utriusq; testamẽti, & in qualibet eius parte, s. ꝙ tota sacra scriptura vtriusq; testi ẽ
B ab ipso Deo tradita & reuelata, & per spiritumsanctum inspirata, & ideo nullo modo potest mentiri. Hoc primũ principium proponit beatus Petrus in sua cononica secũda cap. 1. dicens. Hoc primum intelligentes, ꝙ omnis prophetia scripturę propria interpretatione non fit. non, n. uoluntate humana allata est aliqñ prophetia, sed spiritusancto inpirati locuti sunt sancti Dei hoĩes. Hoc idẽ communissimum principium magis declarat Apostolus Paulus ad Hebr. in principio, præsupponens ipsum tanquam primum dicẽs. Multifarie multisq; modis olim loquẽs Deus patrib. in prophetis, nouissimè diebus istis locutis est nobis in filio, quem cõstituit hæredem uniuersorũ, per quem fecit & secula. In quibus uerbis asserit, ꝙ idem Deus qui locutus est patrib. in prophetis in ueteri testamento. ille idem locutus est nobis in fi-
C lio, siue per filiũ in nouo testamẽto. Ex quo patet ꝙ tota scriptura utriusq; testamẽti est a Deo tradita & reuelata, & per consequẽs non potest mẽtiri nec falli. Et hoc est primũ principium & cõmunissima propositio, quã necesse est quemlibet fidelem, & quẽlibet docendũ hr̃e in tota theologia uiatoris. Hoc idem principium præsupponit Augustinus, & docet præsupponendum in primo de doctrina Christi, enumeras omnes libros sacri canonis, de quib. nullum est dubium esse nobis a Deo traditos, quib. omnimodam fidem dicit esse adhibendã in primis. Et in quibus quæritur ueritas intemereta & incõcussa, & caritas Dei & proximi, & tota salus nostra & redemptio. Secundum principium est, ꝙ in diuinis est una sub̃a & unum esse, & una A essentia trib. personis diuinis relatiuis cõmunicata. Et sic est unus solus Deus trinus in personis, & unus in substãtia, s. pater & filius & spiritussanctus, quæ multiplicatio personarum fit, quia pater ab eterno communicat filio totam substantiam, & esse, & essentiam diuinam quam ipse habet, & hoc per æternam generationem, ambo eandem substantia communicantur spirituisancto per spirationem Et sic manet unus solus Deus per vnam substantiam & essentiam, & tres personæ multiplicatæ per tres relationes, & duas emanationes. Hoc principium docet. Augu. primo de doctrina christiana, omni docendos in sacra scriptura esse præsupponendũ. Vnde quia Arriani carebant hoc principio iõ inciderũt in nefandam blasphemiam, legendo sacras scripturas, separantes diuinas B p̃sonas in sub̃a. Io dicit Augu. 3. de doctrina christiana, ꝙ necesse est nobis præsupponere fidem trinitatis, ad intelligendas sacras scripturas noui ac ueteris testamenti. Tertium principium est ꝙ uerbũ diuinum qui est filius patris, secunda persona in trinitate, assumpsit ueram carnem humanam ex Virgine Maria, simul cum anima rationali ibidem creata, & per consequens assumpsit ueram humanitatẽ in unitate suppositi, in qua pro nobis posset pati, ita ꝙ Christus est uerus Deus, & homo, constans ex duabus integris naturis in una persona. Et sic de Christo uerificãtur quæ sunt Dei, & quæ sunt hominis. Nam ista est uera. iste homo creauit mundum, Et ista, Deus passus est, demonstrã do Christum. Et sic est uerum ꝙ iste homo dedit legem Moysi, & eduxit populum de F Ægypto, ut patet in canonica Iudę. c. unico. & hoc ratione unitatis personæ, quia eadẽ est persona. Quartum principium, ꝙ sicut uerbum diuinum assumpsit illam carnem & humanam naturam in unitate personę, ut in illa pateretur, quæ quidem persona dr̃ unus Christus, Deus & homo. Ita pariter ille Christus assumpsit & uniuit & desponsauit sibi totam ecclesiam, & unitatem fideliũ in unitatem corporis mystici, ut pro illa pateretur, ita ꝙ Christus & ecclesia dicitur unus homo mysticus, & unus Christus mysticus, cuius caput est Christus uerus, & corpus siue membra dicitur tota ecclesia fideliũ. quæ per fidẽ & baptismum est isti capiti unita & desponsata, & sic Christus dicitur spõsus &

caput

A caput ecclesiæ. Vnde est aduertendum, q duo homines sunt capita et principia totius generis humani: unus. s. primus. Adam fuit causa omnis peccati & miseriæ & oīs mali, & alter. s. Christus fuit causa omnis boni & omnis gratię. Nā sicut ille ex illo peccato omnes interfecit, & venūdedit, & captiuitati, & morti, & miseriæ subiecit, ita Christus ex suis meritis omnes à prædictis malis liberauit. Itaq; sicut primus homo fuit destructor & dissipator totius generis humani p suum peccatum & inobedientiam, ita Christus propter suā obedientiā, & meritū, fuit liberator, & redemptor, & restaurator totius generis humani. Nec ab alia potuit genus humanū liberari, nisi a solo Christo mediatore Dei & hominum: Item sicut Xps est caput totius ecclesiæ & corporis mystici, à quo formaliter descendunt omnia gña
B gratiarum & meritorum, in omnia membra sua, ita est subiectum pœnarum, et punitionis, & iustificationis oīum nostrorum peccatorum, quia dñs posuit in eo iniquitates oīum nostrum: & languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, quo ad pœnam. Esa. 53: inquantum in eo fuerunt punita omnia peccata nostra, & in eo fuimus omnes consepulti, & crucifixi, & mortui. ad Ro. 6. Immo Deus pater fecit ipsum Christum pro nobis peccatum. i. sacrificium pro peccato 2. ad Cor. 5. & sic patet q Christus non solum est caput nostrum, quo ad uiuificandu, & mouenda sua membra per gratiam & merita, sed est subiectum nostrorum omnium peccatorum, quò ad punitionem & pœnam & iustificationē. Et isto modo Christus omnia peccata nostra dicit esse
C sua in multis psalmis, & hoc quo ad pęnam, ut in procedendo patebit. Nam non solum post peccatum Adæ, sed ab æterno Deus pater proposuit, non per alium, sed solis meritis passionis, & oratione Christi filii sui, genus humanū restaurari, ut quod Adam pdidit Christus recuperaret. Hanc propositionē & principium probat Apostolus per totū discursum ad Ro. vnde dicit q omnes in Adam peccauerunt, & egent gratia Dei: & q non potest nobis a patre gratia puenire nisi per Christum, quem præposuit ppitiatorem pro omnibus, & mediatorem. Et primę ad Cor. 15. dr, q sicut in Adam oēs moriuntur, ita & in Christo oēs viuificabunt: & sic peccatū Adæ fuit causa aduentus Xpi in carnem. Quintum principium est: q Xps

D est finis & veritas legis ad iustitiā oī credēti. ad Ro. 10. Et p ɔñs lex nihil aliud est nisi uia in Christum. Item lex nihil aliud est nisi signum ueritatis complendæ in Christo: quia tota lex & pfetæ fuit uerificata ī Christo, & p ɔñs, sicut Christus fuit finis, ita fuit ueritas legis q. a lex per Moysen data est, gratia autem & ueritas per Christum facta est. Io. 1. Ad cuius intellm est notandum fm Aug. in libello: cur Deus homo, q postquā Deus decreuit a principio hoīem perditū non redimere, nec liberare nisi per Christū filium suum, Deū & hoīem, iō illico eiiciēs ipsum de illa terrestri paradiso, dedit ipsi legem naturæ, p quam tenderet in Christū redēptorē suum de uirgine nasciturū. Et hoc fecit Deus, ut Adā non pp instantē miseriā desperaret, sed pp Xpm sibi de sua carne p
E missū, iā de suo, suæq; posteritatis remedio de longinquo gauderet. Et sic ab Adam, & sua posteritate fidelium, sp dñi præstolabať aduentus. Vñ dicit q Deus Adā ex ciue fecit peregrinum, mittens ipsum cū tota sua posteritate ad Xpm, ut ab eo redimeretur. Sed ista lex continue accepit aliquā pfectionem & augmētū ad maiorē eius explicationem, ut patet p totum discursum uet. te. Nā in Noe cępit qdam sacrificia & pcepta. Et ī Abrahā cæpit circuncisionē. Et in Moyse pcepta moralia, & cerimonialia, & iudicialia. Ex quo patet, q lex uetus nihil aliud fuit, nisi uia in Christum tanq in terminum, & finē, in quo pfecit cursum & offm suū, & nihil aliud fuit nisi signū ueritatis cōpletæ in Christo. Itē scdo patet, q lex uetus non erat gřa sui, sed gřa Christi futuri cuius erat uia.
F Probať, nam uia & cursus non agitur gratia sui, sed gřa termini & finis ad quem tendit, quia signum non est gřa sui, sed gřa significatæ ueritatis. Tertio sequitur, q tota lex, & quælibet pars sui est principalr intelligēda, & glossanda de Christo & ecclesia. Probať, quia tota lex uetus, & quęlibet pars sui erat signū & figura & pnunciatio de Christo & eccĺia, ut inquit Aug contra Faustū, & li. de cathecizandis rudibus, ergo principalr est intelligenda de Chro & ecclesia cuius erat uia, & cuius erat signū, & figura, & officiū. Quarto sequitur, q oēs patres & fideles uet. test. tendebant in Christum, ut in eo acciperent repromissiones, & per consequens magis saluati sunt p fidem Christi, quā p opera

A ra legis, quia nō exercebant opera legis nisi protestādo fidē Christi futuri. Secūdo est notādū, ꝙ sicut Deꝰ remisit Adā & oēs fideles vet. test. ad Christum, vt ab eo redimerentur in primo aduentu, ita Christus remisit suos ad secūdū aduentum, vt ab eodem glorificarentur. Nā sicut per primum aduentū promissa est fidelibus per Christum redemptio, ita nobis iā redemptis promissa est ꝑ eundē Christum in secundo aduentu gloria & beatificatio, iam.n.redempti tendimus in Christum vt glorificemur, expectamus.n.eum à nuptiis reuersurum, vt patet per totum discursum euangelicū: Ex quo patet ꝙ vtraq; lex est via in Christum, & Christus est finis vtriusq; legis.s.vet.vt redemptor, & no.le.ut glorificator & beatificator, & sic utraque lex est de Christo. Ideo dicit Cassiodorus, & Hugo, ꝙ Christus vt Christus, est obiectum, & B subiectū totius nostræ teologiæ, & sacrę scripturæ vnde dicit Aug. super Ioānem, ꝙ quę in tota sacra scriptura & in qualibet eius parte nō intelligit Christū, nihil intelligit. Sextū principium est, ꝙ Christus deus & homo nō solū est caput & sponsus ecclesię, & finis vtriusque legis, sed etiam est mediator Dei & hominum, primæ Timo. 2. Et ratio est. Nā postquā Christus tenet mediū inter Deū & hoīes inquātū hō, oportet ēt ꝙ sit mediator in omnibus. Nā licèt inquātū Deus sit ęqualis patri, tū est minor secūdum humanitatē. Et īquantū homo est maior & melior omni homine, tū ratione naturalis excellentiæ & vnionis ad verbū, tū quia inter oēs mortuos liber in natura & in persona. tū quia plenus gratiæ & veritatis. Ex quo patet ꝙ tenet me C diū inter deū & hoīes; & ꝑ cōsequēs in oibꝰ debet esse medius. Ad cuius euidētiā est notandū, ꝙ Christus septē modis est mediator & mediū inter Deū & hoīes. Nā primo medius est propitiator, & ītercessor, & recōciliator īter nos & patrē. ad Rom. 3. & 5. Secūdo est medius fideiussor, quia pro omnibus soluit peccatū, & se obtulit hostiā Deo placētē. Ad Ro. 12. Tertio fuit medius interpres, quia nobis interpretatus est totā legē & profetas sicut ꝓmissum fuerat Moysi. Deut. 18. Profetā suscitabo de medio fratrum tuorū similē tui. & ponā verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos quęcūq; dixero tibi, & hoc impleuit Christus Mat. 5 exponēdo legem. Item Lucę 24. incipiens à Moyse & profetis interpretabať duobus discipulis omnia quæ de ipso scripta erant. Vnde Ioannes vidit D Apoc. 5. librū scriptum intus & foris, & sigillatū septem sigillis, quem nemo fuit dignus aperire, nec soluere septē signacula eius, nisi solus agnus qui occisus est, ille.n. accepit librū de dextera sedentis, & soluit signacula eius ut patet ibidē. Ille etiam liber, est liber legis & profetarū scriptus foris, secundū sēsum literalem, & scriptus intus, secundum sensum spiritualē & profeticū, cōtinens sub septem sigillis septem mysteria profundissima de Christo & ecclesia.s. mysterium incarnationis, & prædicationis, & passionis, & resurrectionis, spiritussancti missionis, & gentiliū cōuersionis, & vltimę glorificationis. Hæc septem mysteria in lege veteri clausa, solus Christus nobis reserauit. Et Ideo dixit Io. 17. Pater manifestaui nomē tuū hominibus. I. ē huius libri, & maximè libri psalmorum, in quo tota sacra scriptura contineť. Solus Christus habet clauē Dauid, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo apit. Apoca. 3. Ex quo patet ꝙ solus Christus fuit verus interpres legis īter nos & patrē. Quarto Christus dicit medius dispēsator & ꝓcurator & distributor bonorū patris, nā ipse distribuit bona gratiarū & sacrmētorū, et finaliter bona gloriæ, vt patet Matt. 20. nā pater dicet Christo ꝓcuratori & dispensatori suo: Voca oparios. & redde illis mercedē de denario diurno. Quinto dř medius ductor, ꝗa nemo uenit ad patrē, nisi per Christum Io. 14 nec pōt introire ouile ouiū, nisi ꝑ Xp̄m, qui est ostium ouilis. Io. 10. q ita quos pater ab æterno prædestinauit, hos Christus ex tempore uocauit & iustificauit. ad Ro. 8. Sexto Christus est medius iudex inter F Deum & hoīem, nā pater non iudicat quemquam, sed oē iudicium dedit filio Christo, quia filius hominis est. Ioā. 5. Septimo Christus est medius beatificator & glorificator, & rō est. Nam sicut est medius dispensator, & dator gratiarū, ita est medius dator præmiorum: Item sicut Deus per Christum uocauit, & iustificauit, quos ipse ab æterno ꝓdestinauit, ita oportet ut per Christū iustificatos glorificet, & beatificet, et magnificet. Ex quibus omnibus patet quòd Christus in omnibus est mediator Dei, & hominum, quia est medius intercessor, & fideiussor, & interpretator, & dispensator, & ductor, & iudex & beatificator, quod est sextum generale principium, quod necesse est quemlibet

A bet docêdum habere in theologia, sine quo sacra scriptura nullo modo benè potest intelligi. Septimum principium est, quòd sicut Christus est caput ecclesiæ, & omnium fidelium, à quo deriuatur omnis virtus, & gratia in omnia membra eius, ita diabolus est caput & principium omnium malorũ & omnium infidelium, & obstinatorum, & perfidorum hominum, & omnes infideles & obstinati sunt membra diaboli, à quo prouenit eis persuasiue omnis iniquitas & malitia. Vnde sicut ex Christo & ecclesia fidelium constituitur vnum corpus mysticum, tanquàm ex capite & membris iustorum, ita ex diabolo & ecclesia siue synagoga satanæ, & obstinatorum, componitur vnum corpus diabolicum. Et sic quandoque diabolus dicitur homo. Matth. 13. Inimicus homo hoc fecit,
B & malus homo etiã dicitur Diabolus. Io. 6. Vnus vestrum diabolus est. Quia etiam communicantur in eis idiomata sicut in corpore Christi mystico. Et etiam mali homines dicuntur filij diaboli. Ioan 8. Vos ex patre diabolo estis.

Secundum Capitulum.

QVantum ad secundum capitulum huius tertij tractatus est aduertendum, quòd sicut liber sacræ scripturæ vet. test. dicitur propositio, siue propositiones, ex quibus eliciuntur & inferuntur conclusiones euangelicæ, vt dictum est in primo tractatu, ita pariter dicitur liber scriptus intus & foris signatus septem sigillis, sub quibus latent & clauduntur septem principalia my
C steria euangelica noui testamenti, scripta intus, idest sub istis septem sigillis. s. mysterium trinitatis, incarnationis, & prædicationis Christi, & passionis, & resurrectionis, & legis euangelicæ publicationis, & vltimi iudicij, & nostræ glorificationis. Hæc enim mysteria erant sigillata in veteri testamẽto sub signis, & figuris, & vaticinijs in libro legis, scripto intus, & foris, & maxime latebant in libro psalmorum, in quo tota lex & profetæ continentur, quem librum nemo fuit dignus aperire, nec soluere septem signacula eius nisi solus Christus agnus, qui occisus est, ut patet Apoc. 5. eo quòd ipse solus Christus habet clauem Dauid, qui aperit & nemo claudit, & claudit & nemo aperit. Apocalypsis 2. quam quidem clauem Christus communicauit apostolis & discipulis in die Pentecostes, conferendo dona spiritussancti, & communicauit beato etiam Augustino, & cæteris sacris doctoribus ad aperienda mysteria sacræ scripturæ. Et ideo sicut fuerunt necessaria septem principia assignata in primo capitulo huius tractatus, ad probandas propositiones sacræ scripturæ ueteris testamenti, ita pariter oportet assignari aliquas claues ad aperiendum librum sacræ scripturæ, scriptum intus & foris, & ad soluenda septem signacula eius, & ad detegenda septem mysteria euangelica in eo clausa. Et ideo Ticonius Donatista post eius correctionem, conatus est assignare septem regulas, quas claues vocauit, ad aperiendas omnes scripturas: ut narrat Aug. 3. de doctrina christiana, quas regulas correxit Augu. ostendens in multis deficere, & in multis superfluere. Et ideo ex
E intentione & doctrina Aug. in libris de doctrina christiana, & in plerisque locis assignabimus decẽ regulas, quæ magnã partẽ cõferent ad intelligendas sacras scripturas, & maxime mysteria clausa in libro psalmorum, quorum prima erit de persona & essentia. Secunda de Christo Deo & homine. Tertia de Christo capite & eius corpore mystico. Quarta de natura & gratia. Quinta de spiritu & litera. Sexta de sensu verborũ in quo fiunt. Septima de unitate legis & corporis mystici. Octaua de diabolo & eius corpore. Nona de specie & genere, siue de toto & parte. Decima erit de tropis & figuris grammaticalibus.

Prima Clauis.

F PRima ergo regula est de essentia & persona. Nam cum Deus sit trinus & unus, vt dictum est in secundo principio, & vnaquæque persona distinguatur ab alia realiter, ut inter se opponuntur, sed ut comparantur ad diuinam essentiam, sunt una substantia, & unus Deus: ideo opera trinitatis ab extra sunt indiuisa, quia tunc persona non agit ut relatiua persona, sed ut Deus & essentia. Et sic talia opera dicuntur essentialia, quia omnes tres personæ concurrunt, puta ad creandum & miserendum Sed persona cum agit ab intra comparata ad aliam, tunc agit ut persona, & tunc distinguit ab alia: ut generare conuenit soli patri, & generari soli filio, et spirare cõuenit utriq;, spirari vero cõuenit

A uenit soli spirituisácto. Et ideo est valde attendendum in legendis & exponédis sacris scripturis, qñ est actus essentialis, & qñ personalis. Vnde qñ dicitur in principio Gen. In principio creauit Deus cœlum & terram, ly Deus stat essentialiter, eo quòd creare est actus essentialis. Et sic conuenit toti trinitati inquantum Deus. Item qñ dicitur Exo. 3. Ego sum Deus Abrahã, Deus Isaac ly Deus stat essentialiter. Sed qñ dicitur psal 2. Dñs dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te. ly dominus stat personaliter, quia pro persona patris tantum: eo quòd dicere & generare est actus personalis, & notio ipsius patris. Et ly ad me, stat pro persona filij, ad quam loquitur pater. Nam patrem dicere ad filium, filius meus es tu. &c. nihil aliud est, nisi patrem dicendo filium generare: ut magis ibidem patebit. & per eandem
B rationem psal. 109. cum dicitur. Dixit dominus domino meo: ly dominus stat pro persona patris, & ly dño pro persona filii, quia opera trinitatis sunt diuisa ab intra. Itẽ per eandem rationem cum dicitur psal. 44. Sedes tua Deus in sæculum sæculi, ly Deus stat pro persona filii. propter illud quod sequitur. Propterea unxit te Deus Deus tuus. Nam ly Deus primo memoratus, est vocatiui casus, & ponitur pro persona filii qui est vnctus, & ly Deus in secundo loco, ponitur pro persona patris, qui est vnguens filium, & sic memoratur, Deus pater vngẽs, & deus filius vnctus, & ipsa vnctio quæ est spiritussanctus ab vtroq; procedens. q.d. O Deus fili, propterea Deus pater tuus unxit te in æternum. Ex quo patet quòd ly Deus utrobique
C stat personaliter & non essentialiter. Item Esa. 48. cum dicitur. Et nunc dominus Deus meus misit me & spiritus eius. ly dñs misit, stat pro persona patris, & ly me, pro persona filii, & ly spiritus eius, pro persona spiritussancti, & sic exprimitur totum mysterium personarum diuinarum. Item Zacar. 2. cum dicitur, Exulta filia Sion, quia ecce ego ueniam, & habitabo in medio tui, & tunc cognosces quòd dominus, misit me vt prædicarem tibi: ly dominus, stat personaliter pro persona patris mittentis: & ly me, pro persona filii missi, & sic in plerisq; locis sacræ scripturæ exprimitur mysterium diuinarũ personarum. Sed iudæi ceci & obstinati ignorantes, & non præsupponentes supradictum secundum principium, præcipitantur in diuersas & varias & falsas expositiones. Item Ar- D
riani ignorantes supradictum principium, diuiserunt substantiam diuinarum personarum, & ideo fidelis & prudens lector attendat tales locutiones quando sunt essentiales, & quando pesonales.

Secunda Clauis.

Secũda regula est de Christo Deo & homine, siue de forma Dei, & forma serui in Christo: Vnde cum Christus sit verus Deus & homo. s. Deus, inquantum habet naturam & formam Dei, & homo inquantum habet naturam siue formam hominis in eadem persona, ideo communicantur in eo idiomata, vt dictum est in tertio & quarto principio, & ideo debet aduertere fidelis lector, quando Christus loquitur in forma E
Dei, & quando in forma hominis, & quãdo fit de eo locutio, inquantum est homo, siue inquãtum Deus. Nam multa uerificantur de ipso, inquantũ homo tantum, ut ibi, In manus tuas domine commendo spiritum meũ. Item ibi. Resuscita me & retribuam eis. psal. 40. Et sic utrobique loquitur Christus in forma serui, & inquantum homo Sed quandoq; loquitur in forma Dei, & inquantum Deus, ut ibi. Clarifica me pater, ea claritate quam habui antequàm mundus fieret. Io. 17. Item ibi. Exiui à patre, & ueni in mundum. Io. 14. Itẽ ibi. Antequàm Abrahã fieret ego sum. Io. 8. Item multa uerificantur de Christo ratione utriusque naturæ, ut ibi. Omnia subiecisti sub pedibus eius, ps. 8. Item ibi. Sede à dextris meis psal. 109. Vnde omnes tres modos comprehendit Apostolus ad Phil. 2. Nã F
cum dicit. Hoc. n. sentite in uobis quod & in Christo Iesu, qui cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, hoc uerificatur de Christo ut Deus. Sed postea cum subdit, Humiliauit seipsum obediẽs usq; ad morte: propter quod Deus exaltauit illum, hæc uerificãtur de Christo inquantum homo, quia inquantum homo se humiliauit usq; ad mortem, & inquantum homo suscitauit eũ pater, & exaltauit illum. Sed totum illud quod sequitur, Dedit illi nomen quod est super omne nomẽ, ut in nomine Iesu omne genuflectatur, uerificatur de Christo ratione utriusque, quia inquantum Deus & homo habet uniuersale dominium & principatum, & simul adoratur &

glo-

A glorificatur humanitas cum diuinitate una latriæ adoratione, quia vna est persona in duabus naturis & econtra. Et sic prudenter aduertat lector tales locutiones in sacra scriptura, quādo fiunt & uerificantur de Christo in forma serui. Vnde Arrius ignorās hoc prīcipium & hanc regulā fuit turbatus & deceptus in illa locutione Christi quando dixit. Vado ad patrem, quia pater maior me est. Io. 14. Et sic asseruit Arrius, quòd Christus non erat cōsubstantialis patri. Vnde nesciuit distinguere quomodo filius est æqualis patri ſm diuinitatem, & minor patre ſm humanitatem. Et quomodo filius loquebatur ibi in forma serui, & inquantū homo, & non inquantum Deus. Ideo aduertat lector.

Tertia Clauis.

B Tertia regula est de Christo mystico. s. de Christo capite & eius corpore, qđ est ecclesia, quam Christus sibi vniuit per fidem in vnitate mystica, vt dictum est in quarto principio. Vnde tanta est unio Christi ad suam ecclesiam, quā sibi uniuit p fidē & caritatē, φ totaliter uoluit per caritatē transformari in sua mēbra, in tantū φ cōicantur idiomata. Vnde Christus quandoque se nominat peccatorē, & peccata mēbrorum dicit esse sua: nō φ ipse fuit formaliter peccator quantū ad culpā, sed quātū ad pœnā, q a pro suis mēbris peccatorib. pati uoluit, & uoluit in se assumere pœnā peccatorū membrorū suorū, & sic peccata membrorum suorum dicit esse sua, nō quo ad culpā, sed quo ad pœnā, q̃ pro ēis uoluit pati, ut mēbra sua a morte & pœna ꝑpetua liberaret. Et sic est aduer-

C tendū qūo fiant tales locutiones in sacra scriptura: unde Apost. Paulus, & Aug. appellant vnum Christum mysticū, totum aggregatū ex Christo capite, & tota societate fidelium membrorum. Et sic in toto isto corpore siue Christo mystico assignantur tres naturæ s. una diuina & æterna, altera humana, psonaliter uerbo ex tpe vnita, & altera peccatrix & corrupta in Adam, q̃ est Christo capiti mystice unita: quæ quidem licet nō sit altera ſm speciem ab humanitate Christi, tamen est altera ſm condōnē, q a ista libera, & immunis ab oī peccato, nō ex opere Adā traducta, illa aūt in Adā corrupta & sauciata. Et ideo est aduertēdum, φ quandoq; totus Christus mysticus introducitur ad loquendū in psalmis. Sed quandoq; loquitur ratione naturæ diuinę, quæ est in capite, ut ibi Dñs dixit ad me filius meus es tu, ego hodie genui te. Et quandoq; loquitur ratione humanæ naturæ, libere & psonaliter assumptæ, ut ibi Dñe non est exaltatum cor meū, & ibi. In capite libri scriptum est de me, vt faciam voluntatem tuam, & ibi. Vide si uia iniquitatis ī me est, quia tales locutiones non possunt uerificari, nisi de uero Christo pro humanitate psonaliter assumpta sine macula & sine peccato, de quo dicit. Solus inter mortuos liber. Sed qñq; loquiƭ Christus in psona mēbrorum suorum, & ratione naturæ corruptę in mēbris mystice sibi unitis, ut ibi. Lōge a salute mea uerba delictorum meorum, & ibi. Nō est sanitas in carne mea a facie peccatorū meorum, & ibi. Delicta mea a te nō sunt abscōdita. Quæ quidem peccata dicit Christus esse sua, non quo

E ad culpā, sed quo ad pœnā. Igiƭ Christus caput nō ibi loquiƭ in psona sui, nec pro natura psonaliter assumpta, sed in psona membrorum, & pro natura eorū corrupta. Quæ q̃ dē mēbra assumpsit Christus in unitate mystica p fidem & caritatem ut dictum est. Ideo talis caritas cogit sic loqui Christum pro mēbris suis. Et ideo prudenter aduertat fidelis lector tales locutiones in tota scriptura, maxime in lib. Psal. ubi magis frequentantur. Vnde quia ceci & obstinati Iudæi ignorant hoc principium, & hāc regulā: ideo incidunt in præcipitia irremeabilia. Nā qui hoc principio caret, impossibile est ut possit attingere intelligentiam libri Psalmorum.

Quarta clauis.

F Qvarta regula est de natura & gratia. Nam dictum est in quinto principio φ tota natura humana fuit corrupta in Adam, sicut probat Aug. in lib. de natura & gratia, & de perfectione iustitiæ hominis, & hypognosticon per omnes quatuor responsiones, & in omnibus libris quos fecit contra Pelagianos, in quibus disputat & probat, quod taliter fuit tota natura humana siue caro in Adā corrupta & sauciata fomite peccati, φ nullus homo ex tali natura uitata a primis parentibus per libidinosam generationem traducta, pōt uitare peccatū, nec pōt facere bonum, nec implere diuina pcepta, nisi talis natura sic corrupta, per gratiā xpi sanetur. Vnde dicit ibi, & in homelia de Publicano, &

A Pharisæo, ꝙ nullũ est peccatũ quod fecit hõ, quod nõ faciat alter hõ, nisi iuuetur à Deo, a quo factus est hõ. Hoc idẽ dicit libro de nuptijs. Hoc.n. fundamẽtũ sumit Aug. ab Apostol. ad Ro. 7. vbi dicit Apo. Inuenio legẽ in mẽbris meis repugnãtẽ legi mentis meæ, & quod nolo hoc facio &c. quis me liberabit a corpore mortis huius? Et rñdet dicẽs, gratia Christi. Et sic dicit Apostol. ꝙ nos participamus duos hoĩes. s. primũ Adã, & Christum, quia ab illo traximus naturã corruptã & oẽ malũ & peccatũ, & à solo Christo oẽm gratiã. Vnde dicit Aposto. 1. ad Cor. 15. Sicut in Adam oẽs moriuntur, ita & in Christo oẽs viuificabunt. Et iõ dicit Aug. in locis supra allegatis, ꝙ aliter est loquendũ de natura humana corrupta in Adã, derelicta in seipsa, & aliter est loquendũ de eadẽ humana natura
B prout est adiuta ꝑ gratiã Christi in quolibet homine. Nam nullus hõ derelictus in sua natura corrupta sine gratia Christi potest vitare peccatum, nec facere bonũ, nisi iuuetur ꝑ gratiã Christi quod nõ est intelligendũ absolutè & ꝓcise de gratia gratũ faciẽte. Nã multoties aliquis peccator existens in vno peccato. s. in adulterio, uel simplici fornicatione vitat aliqđ peccatũ. s. homicidiũ, aut furtum: & nõ habet gratiã gratificãtẽ, sed hoc nõ potest facere sine aliqua gratia specialiter gratis data, vt in suis locis dicetur. Et ideo dicit Aug. ꝙ aliq̃ propositiones siue locutiones verificantur in sacra scriptura de homine ſm naturã corruptã: quæ nõ sunt veræ de ꝑsona adiuta ꝑ gratiam Christi. Nam illa est vera ſm Apost. Oẽs declinauerunt, inutiles facti sunt, nõ est qui faciat bonũ. Sed hoc est intel
C ligendum ſm naturam corruptam & uitiatã, inquantum sunt filij Adam, & ab eo habẽt naturam uitiatam, nisi iuuarentur per gratiam: sed ista non absolute est uera, quia multi adiuti per gratiam Christi, sicut Virgo Maria, & Io. Bap. & S. Nicolaus, & multi sancti, nõ commiserunt illa crimina & scelera quæ in illo psal. 13. scribuntur. s. Sepulcrum patẽs est guttur eorum: quia non fuerunt mendaces nec blasfemi, nec homicidæ: & ideo additur ibi. Dñs respexit super filios Adã, siue super filios hominum: ad denotandũ ꝙ omnes homines, inquantum sunt filij Adam, & filii hominum, habent huiusmodi vitiatam naturã, sed cum hoc stat ꝙ possunt ꝓseruari & liberari per Christum a tali peste. & ideo cõcluditur in fine ps. Quis dabit in Siõ salutare Israel. q. d. Quis potest hominẽ liberare D à talibus criminib. Respondet ꝙ Christus faciet hoc, cum auerterit captiuitatem &c. Et ideo dicit Aug. ꝙ ratione naturæ corruptę, dicit, Impulsus euersus sum ut caderem, sed ratione naturæ per gratiam adiutæ, dicitur, quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi. Et ista est uera per naturã, omnes in Adam peccauerunt, quia omnes in eo venundati sunt peccato, quia omnes filios naturales suo peccato obligauit. Sed ista est uera per gratiam, in Christo omnes uiuificabuntur. Et ideo est aduertendum, ꝙ quędam vocales locutiones sunt intelligẽdæ per notam sufficientiæ, vt ista, omnes in Christo uiuificabuntur. i. ꝙ passio Christi fuit sufficiens saluare omnes, nisi quis obstinatus resistat. E
Et sic sunt intelligendæ similes locutiones. Ex supradicto fundamento probat Aug. lib. de natura & gratia: & 2. de bap. paruulorũ: ꝙ solus Christus est liber a peccato per naturam, cæteri autem sunt obnoxii peccato per naturam corruptam, sed omnes possunt liberari per gratiam Christi præuenientem, aut subuenientem &c. Est tamen aduertendum, quòd humana natura tripliciter potest sumi in scriptura. Vno modo pro ipsa essentia & natura specifica. Secundo pro ipsa sola carne traducta successione ex primis parentibus, ꝑ libidinosam generationẽ. Tertio mõ pro tota descendentia & generatione oĩum hominũ descẽdentium ab Adam primo homine per naturalem generationem. Primo modo natura humana respicit uerbum diuinum & ideã, ad cuius similitudinem est producta, & sic dicitur valde bona, Gen. 1. Secũdo autem, & tertio mõ dicitur natura huma F na corrupta in Adã. Nã primi parentes transtulerunt in filios carnẽ libidinosam ex peccato ĩ qua erat peccatũ seminaliter, & materialiter, & sicut ignis in silice, & mors in arsenico venenoso: quæ quidẽ caro sic morbida, morbo concupiscentię, per solum consortiũ creat peccatum originale in anima. & per cõsensum deliberatũ creat actuale in volũtate.

Quinta clauis.

QVinta regula siue clauis ad aperiendũ librũ sacræ scripturæ scriptũ intus & foris, & sigillatũ septẽ sigillis, est rña de spũ, & litera, de qua fecit Aug. specialem librum, quæ quidem regula quia est necessa-

ria

A ria toti sacræ scripturæ & cuilibet eius parti. ideo non potest esse breuis. Et ideo sunt notandæ quædã doctrinæ ad eius explicationẽ. Quarũ prima est Aug. in primo de doctrina christiana, & adducitur a magistro li. 1. dis. 1. pro fundamẽto totius sui operis. s. ꝙ in hoc differt sacra doctrina theologica ab omnib⁹ sciẽtiis humanis, nã oĩs scientia humana, vel est rerũ, uel signorum tm̃, sed sacra doctrina est rerũ & signorum simul. Verbi gratia, nã scientiæ rõnales sicut est grãmatica & logica sunt signorum tm̃, nã grãmatica considerat nomina, & verba, & cæteras partes orationis, prout sunt tm̃ signa q̃a tm̃ cõsiderat hoc nomẽ hõ, prout est cõis generis, & habet duas syllabas, primã breuẽ, & aliã indifferentẽ, & prout significat substantiã, a qua actus verbi egredit̃, & prout simul cũ verbo facit ora-
B tionẽ pfectã, & quomodo ista oratio, homo est animal, est oratio cõgrua, q̃a cõuenit nomẽ cum uerbo in numero, & in psona, & in debita rectitudine. Logicus aũt cõsiderat eãdẽ orationẽ, prout põt esse ꝓpositio præmissa cum alia, ad inferendã conclusionem, & prout cum alia propositione põt formare sillogismum. Ex quo patet, ꝙ istæ duæ scientiæ sunt signorũ tm̃, & ideo dñr rationales. Sed scientiæ reales sunt rerum tm̃, nam Fysica cõsiderat hoĩem significatũ per hoc nomẽ, in quantum homo habet formã in materia, & componit̃ ex anima rõnali, & corpore fysico organico etc. Et sic est dicendũ de Matematica, quæ considerat formas prẹter materiam sensibilem. Et de Metafysica, quæ considerat essentias rerum, præter omnem motum. Ex quo patet, ꝙ omnis doctrina humana vel est
C rerum tantum, vel signorum tm̃. Sed doctrina theologica. s. sacra scriptura maxime uet. testam. est simul rerum & signorũ, & ponit exemplum Aug. de illo ligno, quod Moyses intinxit in aquis Marath, & dulcorauit eas, cum essent amarissimæ, & reddidit eas potabiles filiis Israel, qui tribus diebus ambulauerant per solitudinẽ, non inuenientes aquam, ut patet Exo. 15. per quod lignum significabat & figurabat humanitas Christi, seu lignũ crucis, nam cum totum genus humanũ ambulasset p solitudinẽ huius mundi tribus diebus. s. in lege naturæ & in lege Moysi, non reperit aquam salutarem gratiæ. Et sic sitiens peruenit ad Christum in tertio die mundi. Christus autem intinxit humanitatẽ, & carnẽ suã in aqua Iordanis per baptismum, per
cuius contactum præbuit uirtutem regene- D
ratiuã aquis baptismalibus, & remouit oẽm amaritudinem peccati ab anima nostra, & refecit fideles p aquas baptismales dulcoratas, p cõtactum carnis Christi, & per intinctionẽ ligni crucis, q̃a ñ fit baptismus sine signo crucis, & inuocatione sanctæ trinitatis. Ex quib⁹ patet secundum Augustinũ, ꝙ theologus fidelis dupl'r considerat illud lignum, & illud mysteriũ dulcorationis aquarũ Marath. Primo prout fuit quædã res realiter gesta. Secũdo ꝓut illud lignũ & illa dulcoratio fuit signum & figura Christi & sacri baptismi, q̃a theologus fidelis, & uerus christianus non cõsiderat illud lignum, nec illud mysteriũ p se tm̃, sed prout fuit figura & signum Christi & baptismi nostri. Et iste modus cõsiderationis est seruãdus a theologo, & oĩ christiano in tota scriptura vet. tes. nam nõ solũ cõside- E
rat creationem mundi præcisè materialiter p se, sed ꝓut fuit signũ & figura recreationis ecclesiæ per Christum faciendæ, ut patebit Ps. 104. Item non cõsiderat diluuium præcise p se, sed ꝓut p Noe figurabat Christus, qui erat fabricaturus arcam ecclesiæ, in qua omnes fideles erant per Christum saluandi a diluuio & morte peccati, ut patebit ps. 34. Et sic considerat sacrificium Abrahæ, inquantum figurabat sacrificium Christi. Et sic considerat ipsum Iacob patrem 12. Patriarcharum, inquãtum figurabat Christum, qui erat regeneraturus 12. Apostolos, per quos erat multiplicãdus totus populus christianus per totũ orbẽ. Et sic cõsiderat Moysen educentẽ Israel de Egypto, & dantem legẽ, & ducentẽ illum populum p desertum inquantum figurabat Christum qui eduxit, F
totum genus humanum de miserabili seruitute diaboli, & de tenebris peccatorũ. Itẽ cõsiderat Iosue introducẽtem illum populum in terram promissam per aquam Iordanis super 12. lapides, inquantum figurabat Christum qui introduxit fideles in ecclesiam istã per aquã baptismi, & per 12. articulos fidei, ut patebit ps. 67. Itẽ cõsiderat ipsum Dauid, q̃ post multas persecutiones fuit sublimat⁹ in regnum, inquantum figurabat Christum q̃ post labores, & mortem, & passionem, & resurrectionem, accepit potestatem a patre super omnes creaturas. Item considerat Salomonem, qui ædificauit templum, & fuit ita sapiens quod regina Sabba uenit a finibus terrę audire sapientiam eius, ut patet 3.

A Reg. 10. & hoc inquantum figurabat Christum, q̃ ædificauit ecclesiã toto orbe diffusã. Ad cuius sapientiã & legem euangelicã suscipiendam, uenit totus populus gentilis, nõ solum ab austro, sed ab oriente, occidẽte, & aquilone. Vnde ꝙ illud mysterium Salomonis, & reginæ austri, nõ sit intelligẽdum pręcise literaliter de Salomone & illa regina, sed inquantum fuit signum Christi, & ecclesiæ, patet Mat. 12. Nam cum Scribæ, & Pharisæi peterent a Christo signum de cœlo, respondit eis dicens. Generatio adultera signũ quærit & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ profetæ: nam sicut Ionas fuit tribus diebus & tribus noctibus in uentre Ceti, sic erit filius hominis in corde terræ trib. diebus & trib. noctibus, & ecce plusquã Ionas hic. Itẽ Regina Austri uenit a finibus terræ audire B sapientiam Salomonis, & ecce hic plusquam Salomon &c. Ex dictis Saluatoris patet: ꝙ mysterium Ionæ profetæ non solum est intelligendum realiter pro illa historia, sed ꝓut fuit signum & figura sepulturæ & resurrectionis Christi. Et quod mysterium reginę Austri non solũ est intelligendum pro illa historia, sed principaliter prout fuit signum & figura, qualiter tota gentilitas erat uẽtura ad fidem Christi & legẽ euãgelicã. Item sequitᵉ secundo ꝙ oĩa gesta uet. test. non erãt gratia sui, sed gratia Xp̃i & eccłiæ, inquãtum erãt oĩa uerificãda de Xp̃o ꝑ quem gerebanť. Et sic principaliter sunt intelligẽda de Christo, ꝑ hoc quod ait Christus, ecce plus q̃ Ionas, & plusq̃ Salomõ hic. Ex quo uult innuere Saluator ꝙ ipse est uerus Salomon, & uerus C Ionas, quia illa mysteria peramplius & perfectius fuerunt impleta in Christo, q̃ in eis. Et quia tam Salomon q̃ Ionas ordinantur ad Christũ, sicut figura ad signatũ, & ueritatẽ. & sic est dicendũ ꝙ Christus fuit uerus Adã, & uerus Abel, & verus Noe, & Abraham, & Isaac, & Iacob, & Moyses, & Iosue, & Dauid, & Salomon &c. quia oẽs illi sortiti sunt talia nomina inquãtũ fuerũt figura Christi iuxta nominis interpretationẽ. Et iõ talia nomina analogice dñr de Xp̃o, & illis: sicut homo pictus nõ est verus hõ, sed signũ & figura veri hominis. Et sic Christus dicitᵉ uerus Dauid & verus Salomon in tota scriptura. Ex quibus omnibꝰ patet ꝙ omnia gesta uet. test. principaliter sunt intelligenda de Christo, cuius sunt signum & figuræ. Ex quibus oĩbus concluditur, ꝙ ꝑter sensum literalẽ est q̃rendus principaliter sensus sp̃ualis de Christo & ecclesia, per quẽ intelliguntᵉ oĩa diuina mysteria de Xp̃o & eccłia, q̃ erant clausa & sigillata in gestis uet. test. Et iõ oĩa gesta & legalia ue. test. erant q̃dã sacr̃a, q̃a erant signa sacrarum rerum futurarũ in Xp̃o & in ecclesia, q̃a intantum dicebatᵉ sacra scriptura, inq̃tum continebant illa sacr̃a. Et iõ dicit Origenes sup̃ Mat. ꝙ sicut hõ ꝯponitᵉ ex corpore, & aĩa, ita scriptura uet. test. componitᵉ ex sp̃ũ & lr̃a, q̃a litera est corpus, sensus autem sp̃ualis est aĩa ipsius lr̃æ. Et sic sensus sp̃ualis est principaliter inq̃rendus in gestis patriarcarũ, & in lege & prophetis. & iõ dixit Xp̃s iudæis. Io. 5. Scrutamini scripturas: quia illæ testimonium perhibent de me, & si Moysi crederetis, forsitan & mihi crederetis, quia ille de me scripsit. q. d. ꝙ non solum gesta patriarcharum, sed ẽt oĩa cerimonialia præter sensum literalem sunt sp̃ualiter de me intelligenda. Item Luc. 24. Chr̃s incipiẽs a Moyse & prophetis interpretabatᵉ illis duob. discipulis oĩa quæ de ipso scripta erant, quia oportebat impleri oĩa q̃ erant scripta in lege & prophetis & psalmis de ipso, ut Saluator inq̃t in eodẽ c. Et sic ꝑter sensum literalem principłr est q̃rendus sensus sp̃ualis de Chr̃o in scriptura uet. test. ad quem sensum sp̃ualem Chr̃s interpretatus est totã legem & prophetas, illis duob. discipulis. Item Mat. 5. ait Saluator. Non ueni soluere legem aut prophetas, sed adimplere. super q̃d ait Hieronymus, ꝙ quæ minima putanturᵉ in lege, sacramentis plena sunt, & omnia recapitulantur in euangelio &c. Secundo est notandum pro secũda doctrina, ꝙ licet omnia gesta & facta uet. test. sint intelligenda ad duplicem sensum, sicut dictum est in ꝑcedenti doctrina, tñ oẽs promissiones patriarcharũ & oĩa uaticinia et prophetiæ prophetarum sunt intelligẽdę literaliter de Xp̃o et ecclesia, eo ꝙ oĩa literaliter fuerunt in eo impleta, nã literaliter fuit impleta in Xp̃o illa promissio Abrahæ, In semine tuo bñdicentᵉ oẽs gẽtes. Ge. 22. et illa ꝓmissio facta ipsi Iudeæ. Ge. 49. Nõ auferetᵉ sceptrũ de Iuda etc. Item illa ꝓphetia. Esa. 7. Ecce uirgo cõcipiet. Et illa: Egredietᵉ uirga đ radice Iesse, et sic de singulis. Et sic patet ꝙ oĩa ꝓmissa patriarcharũ et uaticinia ꝓphetarũ, sunt intelligẽda lr̃aliter de Christo et ecclesia. Sed est ualde aduertendum quod sicut patriarchę habuerũt duplicem sp̃ũm in suis ꝓmissionib. & ꝓphetæ locuti

A tæ locuti sunt in duplici spiritu in suis vati-
cinijs, ita illa promissa & vaticinia fuerunt
dupliciter impleta ad literam, & per conse-
quens sunt dupliciter ad literam intelligen
da: exempli gratia. Nam Abraham in illa p-
missione sibi facta Ge. 12. s. multiplicabo se-
men tuum, sicut stellas cœli, & sicut arenam
quæ est in littore maris &c. puidit in spiritu
qualiter filij carnis debebant multiplicari, si
cut arena maris, & possidere temporaliter il
lam mālem terram promissam. s. terram Pa-
lestinæ, sed filij promissionis, & spūs dēbant
multiplicari, sicut stellæ cęli & possidere ter
ram viuentium æternalem. Quæ quidē pro-
missio literaliter impleta fuit. Nam filij car-
nis. s. Iudæi possederunt illam terram usque
ad Chrm, & Sarraceni qui sunt ēt filij Abra
hæ sūt multiplicati sicut arena maris, & pos
B sident illā terram Canaā, sed Christiani qui
sunt filij promissionis ipsius Abrahæ fm spi-
ritum, sunt benedicti in semine Abrahę. s. in
Christo, & possident terram uiuentium, figu
ratam per illam terram materialem, quā pos
sederunt filij carnis. Item tota illa promissio
Ge. 49. qñ dicit Iacob Iuda, te laudabunt fra
tres tui &c. partim fuit literaliter & materia
liter impleta in Dauid, q obtinuit sceptrū
regni, sed totaliter & perfectius fuit imple-
ta in Chro. Item pmissio facta ipsi Dauid de
successione regni i filio. 2. Re. 7. partim et im
pfecte & tpaliter fuit impleta i Salomone,
sed perfecte & æternaliter fuit impleta in
Chro de regno æterno. Item prophetia. Esa,
45. de Cyro, qui debebat relaxare captiuita
tem, & reædificare ciuitatem Hierusalē ma
terialiter fuit impleta per Cyrum regē per-
C sarum, q relaxauit illam temporalem capti-
uitatem, & dedit licentiā reædificandi ciuita
tem materialem & templum, sed p amplius
& perfectius fuit impleta in Chro, qui rela-
xauit captiuitatem totius generis humani,
& ædificauit ecclesiam toto orbe diffusam:
q dr uera Hierus. Et sic illa pphetia est intel
ligenda materialiter de Cyro rege Persarū,
sed literaliter & finaliter est intelligēda de
Chro figurato per Cyrū. Et hoc accidit, nā
Esaias & cæteri prophetæ in simplici spū p-
uidebant futuros euentus materiales & tpa
les illius populi, & tēpli, & ciuitatis, sed po-
stea magis eleuati in duplici spiritu prophe
tico, puidebant qualiter illa gesta tempora-
lia & materialia, futura erant figura Chri &
ecclesiæ. Et tunc habentes sensum spiritualē
ex illis gestis materialib. literaliter prophe- D
tabant, & prædicebant futura mysteria de
Christo & ecclesia. Sic ergo pariter Dauid
eximius prophetarum, contemplando totā
legem Moysi, & Iosue, & Iudicum, & con-
tēplando omnes promissiones factas patriar
chis, & contemplando promissionem sibi fa
ctam de regno filij sui, & contemplādo om
nes persecutiones & prosperitates suas, &
contemplando etiam descriptionem templi
a spiritusancto sibi traditam, tunc in duplici
spiritu & lumine prophetico percipiebat in
illis sensum spiritualem ultra literalem, &
sic puidebat misteria futura de Christo & ec
clesia. Et sic accepto & percepto sensu spiri
tuali illorum mysteriorum, accipiebat para
bolam seu propositionem ex gestis uet. test.
inferendo mysteria prophetice futura. Et sic
condebat literaliter psal. de Christo & ec- E
clesia. Et sic omnes psalmi & omnia uatici-
nia prophetarum sunt literaliter intelligen
da de Christo & ecclesia. Sed miseri Iudæi
non intelligentes, nec percipientes hūc du
plicem spiritum prophetiæ, quē habuit Da
uid, & omnes alij prophetæ, & ideo putātes
q omnes pphetæ locuti sunt in spiritu sim-
plici, præcise de reb. temporalib. & materia
lib. inde est q omnia dicta prophetarū intel
ligunt de illa Hierusalem, & templo & ter
ra materiali, & d illa captiuitate Babilonię,
uel de illa in qua modo sunt, de qua frustra
expectant liberari per falsum Messiam quē
expectant. Tertio est notandum, q non solū
in scriptura uet. tes. sed ēt in scriptura euan.
& in omnib. gestis & dictis Christi, vltra sen
sum literalem, est qrendus sensus spiritua-
lis, eo q oīa facta & dicta Chri sunt maxime F
sacra, qa sunt signa uisibilia, & sensibilia ali
cuius rei sacræ. i. q sub aliqua forma sensibi
li continebāt aliquā rem sacram inuisibilē.
Vnde q omnia gesta & facta Christi sunt quę
dam profunda sacramenta, in quib. præter
sensum literalem sit qrendus sensus spiritua
lis de reb. occultis, ostendit Aug. per totum
discursum sup Io. & maxime home. de mira
culo quinq; panū, Ioā. 6. ubi ait, q miracula
q fecit Chrs, sunt qdam diuina opera, & ad
intelligendum Deum, de uisibilibus admo-
nent humanam mentem. Et infra. Interroge
mus ipsa miracula quid nobis loquantur de
Chro, habent. n. si intelligantur, linguā suā.
Hoc. n. miraculū sicut audiuimus q magnū
sit, qramus q pfundum sit, & nō tm in eius

A superficie de[illegible]mur, sed etiã altitudinem perscrutemur. hēt.n. aliquid intus, quod miremur foris &c. Ex quib. verbis Augu. patet in omnib. gestis & factis Xpi debemus perscrutari sacramentũ, qđ latet superficie literæ. Et iõ Aug. quærens sensum spiritualem illius miraculi, ostendit qualiter illi quinq; panes hordeacei significabant quinq; libros Moysi, quos Xp̃s fregit, & in multas partes diuisit, ex quibus extorsit quasi infinitas veritates euangelicas, quas collegit in xij. con finis, ex quib. Xp̃s satiauit oẽs fideles. Et ita pariter Aug. extorsit sensum spiritualem de miraculo sex Hydriarum aquæ, quam Christus cõuertit in uinum. Io. 2. Et sic patet qualiter omnia gesta & facta Christi sunt q̃dam sacramenta multo magis, quàm gesta & sacramenta ueteris legis, nam illa erant tantũ
B sacræ rei signum, inq̃tum significabant futura mysteria Christi & ecclesiæ, sed non cõ tinebant de p̄nti illam rem sacram, quam significabant de futuro, sed oĩa gesta & facta Xp̃i non solum significabant gr̃am inuisibilem, immo in p̄nti continebant & efficiebãt gr̃am quam significabant. Vñ sanatio corporalis ceci nati significabat sanationem aĩæ eiusdem a p̃ctõ, quam Xp̃s de p̄nti in eo effecit. Et hoc idem significabat sanatio infirmi, existentis in probatica piscina. Ideo dixit ei. Vade amplius noli peccare, ne deterius tibi contingat. Hoc idem patet de paralyticis & oĩb. quos sanauit, quia nullum sanauit in corpore, q̃n sanaret in aĩa, & ita pariter oẽs quos Xp̃s resuscitauit uisibiliter a morte corporali, resuscitauit ẽt a morte spirituali peccati. Vñ ẽt non solum gesta Chr̃i quæ fecit
C erga alios, fuerunt sacramenta continentia in se aliquid profundum, & inuisibile mysterium, sed oĩa q̃ facta sunt in se fuerunt q̃dã maxima sacramẽta inuisibilia. Nam q̃n Xps fuit visibiliter mortuus in cruce, tunc etiam cum eo fuerunt crucifixa & mortua omnia legalia, & tota lex & p̄phetæ, eo q͡ ipse erat finis & terminus legis. iõ omnia finierũt officium & cursum suum in eius morte & passione, iõ anteq̃ redderet spiritũ patri, uidẽs q͡ oĩa legalia & vaticinia prophetarum erãt in se completa, dixit. Consummatum est, in quorum signum velum tẽpli scissum est &c. Itẽ Xp̃s visibiliter fuit sepultus, sed tota lex cum eo fuit inuisibiliter sepulta, simul cum pasca & sabbato. Sed q̃n Chr̃s resurrexit, nõ resurrexit cum mortalitate & pęnalitatib. nec cum Pasca & Sabbato, sed relictis oĩb. D
illis in sepulchro, surrexit ad nouã uitã gloriosam simul cũ die dñica, & veritate euang. oñdens omnia legalia manere mortua in se pulchro, & amplius nunq̃ resurgere, & iõ illa legalia non solũ fuerũt tunc mortua ęternaliter, sed ẽt sunt mortifera oĩb. obseruantib. ea, post publicationẽ euangelij, ut inq̄t Aug. Item non solũ gesta & facta Chr̃i sunt sacra continentia & facientia aliquod inuisibile præter id quod uidebatur, de quib. est semper quærendus sensus spiritualis, sed ẽt dicta Christi erant maxima sacramenta, nõ solum cõtinentia & significantia secreta pręsentia, sed ẽt p̄terita & futura. Vñ in illa parabola de illo qui descendens ab Hierusalẽ in Hierico incidit in latrones &c. ibi significat Xp̃s oĩa mala q̃ traxit Adã ex p̃ctõ, cũ tota sua posteritate peregrinante usq; ad Christum. Et q̃uo Chr̃s reperit ipsum hominem
E sauciatũ, & q̃uo erat ipsum sanaturus p̱ mortẽ & passionem &c. Et sic patet q̃uo oĩa gesta, & facta, & dicta Chr̃i sunt sacramẽta. Et q̃uo non solum septem sacramenta ecclesiastica, q̃ continuè exercemus in ecclesia, continent & efficiunt quod significãt, sed ẽt oĩa gesta & facta Christi continebant & efficiebant quod significabant. Et ideo erãt magis sacra quam oĩa gesta & legalia uet. testa. Et per p̄ns ultra sensum literalem, magis est q̃rendus sensus Spiritualis in istis, quam in illis. Sed est aduertẽdum q͡ omnia gesta & dicta Christi euangelica simul sunt ueritates & sacra. Sunt.n. ueritates respectu ueteris legis completæ in Chr̃o, sed sunt sacramenta inquantum continent altissima & profunda
F secreta, & continent gratiam in p̄nti, & immediate significant futuram gloriam, & inq̃rum sub se continent sensum moralem & anagogicum. Differt ergo lr̃a legis a litera euangel. nam sub illa significabãt gr̃a futura nostræ redemptionis, q̃ iam impleta est per Xp̃m: sed sub litera euãgelica continet̃ gratia nostræ redemptionis in p̄nti, & significat̃ glorificatio nostra futura. Cum ergo ista mysteria q̃ latent in litera tam euangelica quã legalia, sint inuisibilia, oportet ut illustrent̃ p̱ lumen spirituale, ad hoc q͡ nobis fiãt uisibilia & nota. Vñ intantum est necessarius literæ iste spiritus siue lumen spirituale, q͡ dicit Origenes, q͡ sicut anima dat uitã corpori, & corpus est mortuum nisi uiuificet̃ p anima, ita litera scripturæ, maxime ueteris

A test. de se est mortua, nisi uiuificetur per lu-
men spūale, quod est eius anima, & dat ei ui
tam spūalem. Item 2. ad Cor. dicitur q litera
nō solū est mortua sine spū, immo occidit le
gentem, nisi legat eā cum spiritu, quia litera
occidit, spiritus aūt uiuificat, unde qa iudæi
legunt totum testm̄ vetus sine isto spiritu &
lumine, ideo occidit eos litera, & tanquam
ceci offendunt in lapidem offensionis, & ca-
dunt & confringuntur. Item non solum lite
ra veteris legis occidit sine spiritu, sed ēt lite
ra euāgelica in quibusdam partibus occidit,
nisi legatur cum spiritu. Vnde Arrius legēdo
sine spiritu illud Ioan. 14. Pater maior me
est &c. incidit in hæresim & mortem ęternā.
dicens filium non esse Deum, nec consubstā
tialem patri. Item Manichęus legens sine spi
rituali lumine dictum saluatoris Io. 14. Prin
B ceps mundi huius eiicietur foras, & in me
non habet quicquam, dixit diabolum esse
creatorem & Deum huius mundi sensibilis,
& q solus Deus uerus creauit solas naturas
inuisibiles. Et sic posuit duas animas in ho-
mine, vnam immortalem creatam à bono
Deo, & alteram corporalem creatam a prin
cipe tenebrarū, & a malo Deo, qui est diabo
lus. Et sic dicit q Christus non erat homo in
in re, sed in sola apparentia, ne cogeretur di-
cere, corpus Christi esse creatum a diabolo.
Et sic dicit multa alia detestabilia, præsumēs
de suo sensu, uolens legere literā sine spū. Et
sic est dicēdum de oībus aliis hæreticis, quos
occidit litera, eo q non legebāt eam cū spū
& lumine spirituali. Et ideo dicit August. cō-
tra Donatistas, q in eadem bona lege ueteri
christiani sunt boni & uiuificātur legētes eā
C cum spū, sed Iudæi sunt mali & cadunt & oc
cidunt legentes eam sine spū. Et sic eodem
modo in lege euangelica catolici sunt boni,
sed hæretici sunt mali & occiduntur uolen-
tes & præsumentes eā legere sine spū, quia
spūs est ille q uiuificat literā, sicut anima cor
pus. Vnde est aduertendum fm eundem Au-
gust. in principio super Gen. q sicut anima
dat corpori triplicem vitam .s. vegetatiuam
sensitiuam, & intellectiuam, ita spūs dat lite
ræ triplicem sensum, scilicet allegoricū, quo
ad fidē ad credendum, & moralem ad diligē
dum Deum, & proximum, & bene operan-
dum, & anagogicum ad sperandum cęlestia
& æterna, & contemnendum mundana, &
sic sacra scriptura utriusque testamenti pōt
legi ad istū triplicē sensum præter literalem.

Sexta Clauis. D

SExta regula est de sensu uerborum in quo
fiunt, & quem faciunt. Ad cuius euiden-
tiam est notandum q multę locutiones fiunt
in sacra scriptura, maxime euangelica, quæ
uidentur falsæ in sensu literali, quem faciunt
& generant in auribus carnalibus, tamen
sunt ueræ ad sensum in quo, uel ad quē fiunt
spiritualiter. Et ideo ista regula licet coinci-
dat cū superiori, cum possit in ea cōtineri, tn̄
melius est ut de talibus locutionibus fiat re-
gula particularis expssa, & vt magis imprima
tur in mente ipsius legentis, & audientis. Vn
de illa scriptura & locutio & oratio Christi
Matth 26. qn̄ dixit. Pater si possibile est tran-
seat a me calix iste, ueruntn̄ non sicut ego uo
lo, sed sicut tu, fiat uoluntas tua. Ista quippe
locutio unū sensum facit in auribus corporis E
.s. q Xp̄s timuit in principio mortē, & desy-
derabat fugere mortē. Et sic rogabat patrē ut
talem passionē transferret, & mutaret sn̄iam
suam, sed in alio instanti tpis, quia Xp̄s uidit
q uoluntas patris erat ut pateref tale genus
mortis, iō subdit, Nō sicut ego uolo, sed sicut
tu, fiat uoluntas tua, sed iste talis sensus est
falsus, propter multa inconuenientia quæ se
querentur. Nam primo sequeretur q petitio
Christi esset indiscreta, quia petebat illud
quod iam erat impossibile, cum ipse sciret
ab ęterno fuisse a Deo patre decretum, ut sic
fieret. Item sequeretur q Christus retracta-
bat suum propositum & promissum. Nam
Christus iam statuerat, & promiserat mori,
& pati tale genus passionis, prout ipse apo-
stolis pauloante reuelauerat, qn̄ dixit. Ecce
ascendimus Hierosolimam, & filius hominis F
tradetur ad crucifigendum & flagellandum.
Item sequeretur q Christus pro illo instanti
perdidisset caritatē quā habebat erga genus
humanum. Itē sequeretur q uolebat p illo
instanti facere falsas scripturas quæ de ipso
erant, & omnia ista cedebāt in maximum in
conueniens fm talem sensum. Nam ipsemet
dixerat quod non venerat nisi ad faciendam
uoluntatem patris. Et ad hoc natus erat, ut
testimonium perhiberet ueritati scriptura-
rum, & q unum Iota nō pręteriret a lege de
eo scripta. Et ideo est dicendum q talis locu
tio ad alium sensum facta est, s. ut Christus
notificaret nobis qualiter erat uerus homo,
& habebat ueram carnem mortalem contra
Manichæos. Et quomō passio sua erat dolo-

A rosa & terribilis; quia aliter nõ fuisset ita meritoria. Et sic voluit ostendere veram humanitatem vltra diuinitatem. Et voluit distinguere in se duos appetitus, vnũ naturalẽ, & sensitiuum, qui horrebat & timebat mortẽ, & alium intellectiuum, qui dicitur volũtas, quæ semper fuit conformis voluntati patris. Et sic ẽt in Xpo erant duæ voluntates .s. humana & diuina. Nã suam voluntatẽ humanã subiiciebat & cõformabat diuinæ. Et sic talis oratio non facta est nisi ad exprimendum vtranq; naturã, & ad exprimendũ dolorẽ intolerabilem suæ passionis. Est ergo talis sensus huius orationis. O pater, licet caro mea & sensualitas horreat & timeat tam crudelẽ mortem & passionem, eo ꝗ oẽ ens appetit ꝑmanere, & oẽ animal, inquantũ animal, deuitet & uelit deuitare mortẽ & perniciem, tñ
B ego nolo conformare volũtatem meã carni meæ, nec sensualitati, sed uolo conformare tuæ voluntati. Et sic ostendit ꝗ voluntas sua simul tpe condolebat carni, & conformabat paternæ voluntati, prout latius videbit psal. 20. & 21. quia ad hunc sensum dicitur illud. Clamabo ꝑ diem & non exaudies. Ex qbus patet ꝗ supradicta locutio nõ facta est ad sensum quẽ facit, sed in quo fit. Item illa locutio Matt. 20. ubi dicitur, ꝗ qui laborauerant in vinea per totã diem murmurabant aduersus patrẽfamilias, eo ꝗ laborãtes per unã horam æquales eis fecisset. Et ẽt illa uerba filij obedientis, qui indignatus est aduersus patrem, eo quòd filium prodigum cum gaudio ad pœnitentiam recepisset. Luc. 15. Non sunt talia verba exponenda ad sensum quem faciunt. Quia ubi est summa caritas in illa cæ
C lesti patria inuidere fas non est, cum unusquisque iustus gaudeat de præmio alterius. Sed sunt intelligenda verba ad sensum in quo fiunt. Nam ibi saluator in illis parabolis respondet tacitis quæstionibus, quæ ab hominibus carnalibus possent fieri. Nam in prima ostẽdit Christus ꝗ passiones huius mundi & labores non sunt condigni illo denario summæ beatitudinis. Ideo si eundẽ denariũ dat primis & nouissimis, & econuerso nulli facit iniuriam, quia vltra condignum utrisque præmium & stipendium impendit. Ideo utrique debent contentari, & gratias agere. In secunda verò parabola ostendit Christus quomõ uenia datur pęnitentibus ex summa Dei misericordia, & quomodo Deus neminẽ vult perire, quia ꝑ omnibus passus est, ideo gaudet de pœnitentia peccatoris. Item ostẽ
D dit quòd nullus ex proprijs uiribus resistit peccato & agit bonũ, sed solũ ex gratia Dei, ideo ita, immo magis debet agere gratias iustus, q̃ peccator pęnitens. Et sic iustus debet gaudere, & congaudere de pœnitẽtia peccatoris. Item illa verba Iob. 3. quando dixit. Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua conceptus est homo: Non sunt intelligenda ad sensum quem faciunt, quia Iob homo iustus nõ malediceret creaturam Dei sine magno peccato, sed intendit Iob hunc sensum, scilicet ꝗ peccatum originale in quo concipitur unusquisque, est a Deo maledictum, & tale peccatum non est a Deo creatum, ideo non computatur in diebus, nec in mensibus anni, nec inter creaturas Dei, quia non creauit Deus malum nec peccatũ. Sed fuit a dia-
E bolo causatum, persuadendo primis parentibus. Et sic illud peccatum fuit causa omnis mali, & ab illo peccato proueniũt nobis omnes infirmitates & omnia mala. Itẽ loquitur ẽt Iob conditionaliter, ꝗ si homo non haberet aliquod pręmium de suis laboribus, & de patientia sua post hanc vitam, sequeretur ꝗ maledictus esset dies cõceptionis, & natiuitatis omnium iustorũ, q̃ maximè uexantur persecutionibus & infirmitatibus in hac uita. Et sic ad hos sensus sunt intelligenda uerba Iob. Itẽ ad hunc ẽt sensum sunt intelligẽda verba Hieremiæ 20. cap. qñ dixit. Maledicta dies in qua natus sum, & dies in qua peperit me mater mea, q.d. Si tu dñe nõ retribuis ꝓmiũ iustis ꝓ laboribus, & pœnã malis ꝓ peccatis, ergo maledicta esset dies in qua natus sum. Et sic magna pars sacrę scripturæ utriusque testamenti est intelligenda ad sensum in
F quo fit, & nõ quem facit. Nã aures spirituales mẽtis suscipiunt sensum spiritualẽ & secretum. Sed aures corporis nõ recipiunt nisi literã: de qbus auribus spũalibus dicit saluator Matth. 13. qui habet aures audiendi .i. intelligendi audiat .s. spiritualiter & nõ carnaliter .i. intelligat sensum spũalem ad quẽ, & in quo uerba spũalia fiunt. Item Ioan. 6. Verba quæ locutus sum uobis, spiritus & uita sunt. Spiritus est q viuificat, Caro aũt nõ prodest quicquã. Et sic patet ꝗ ista sexta regula partim continetur in præcedenti. Item ista propositio Crux adoratur, non est intelligenda ad sensum quẽ facit, quia nulla creatura per se adoratur. Sed est intelligẽda ad sensum in quo fit, scilicet Christus crucifixus adoratur

Septima

A *Septima Clauis.*

SEptima regula est de sæculis siue de ętatib. vnius legis & ecclesiæ, & de peregrinatione hoīs mystici per eam. Ad cuius intellēm est notandum ſm Augu. Hypnosticō rñsione 3. & in plerisq; locis, ꝙ sicut in utroq; testō vnus semper fuit Chrs creditus, ita dr̄ una & eadem esse fides patrum ve. test. & nostra, eo ꝙ unitas fidei est ab unitate obiecti crediti. Item sicut fuit semper vna fides Christi, ita fuit & semper est vna lex in utroque testamento, quia unitas legis sumitur ab unitate fidei. Sicut ergo in utroque testō semper unus est Chrs creditus & una lex, ita sp̄ fuit una eccl̄ia, & una ciuitas Dei, & unū corpus mysticum ab Adam usq; ad iudicium. Nā ciuitas dr̄ una, inq̄tum est concors hominum multitudo unius legis consensu sociata, sicut ergo unitas ciuitatis sumitur ab unitate legis, ita & unitas ecclesiæ & corporis mystici, sumitur ab unitate unius legis, & vnius fidei, & unius capitis. i. Chri crediti. Et sic in utroq; testō est considerandum unum caput, qui est Chrs creditus, & una fides, & una ecclesia siue unum corpus mysticum cuius caput sp fuit & sp est Chrs. Et iō dicit Greg. homelia de uinea, ꝙ ab Adam & Abel usq; ad ultimum electum, semper fuit una uinea & una ecclesia, cuius palmites & membra fuerunt oēs electi utriusq; testamenti. Et sic Adam Abel & Abraham iam erant membra Chri & ciues huius ciuitatis. Nam licet Chrs nondum esset incarnatus, tñ iam erāt Chrs creditus, quia fides est illa quæ compaginat membra suo capiti. Et sic dicit Aug. ꝙ tota ecclesia fidelium est vnus homo mysticus expulsus a paradiso terrestri in Adam, quem hominem Deus remisit ad Chrm, ut sanaretur ab eo. Et sic iste homo mysticus peregrinatus est per fidem in primo testō, vsquequo peruenit ad Chrm, in quo, & a quo accepit nobiscum repromissiones, ut ait Apl̄s ad Hebr. 11. Quia omnes illi patres ue. test. non acceperunt repromissiones nisi nobiscum. Ex quo patet ſm Apostolum, ꝙ una est ecclesia, & una fides Chri, noui ac ue. test. Nam eadem fides Chri quæ saluat nos, & saluauit & illos, quia quē nos credimus iam uenisse, & quem recepimus, illum & eundē Chrm, ipsi credebāt & expectabant futurum. Et in tali fide saluabantur, ut ait Aug. 2. ꝯ aduersarium legis & prophetarum, & lib. de nuptijs, & patet ; summarum. dist. 25. Contra aūt supradicta arguitur, & vr̄ q̄a lex vetus & noua non sit una, immo altera, per hoc quod dr̄ Hiero. 31. Ecce dies uenient dicit dn̄s & feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum, non ſm pactum qd̄ pepigi cum patrib. eorum, cum apprehendi manus eorum, & educerē eos de terra Ægypti. Item Baruc. 2. Statuā illis test. alterū sempiternum. Vn̄ per hunc tex. probat Apl̄s ad Hebræ. 8. Legem nouam esse alteram a ueteri, & ueterem iam p̄terijsse. Ad hoc rn̄det, ꝙ legem nouam & ueterem esse vnam stat dupliciter. Vno mō unitate essentiali, alio mō vnitate accidentali. Ad cuius intelligētiam est valde aduertendum, ꝙ in lege Dei sunt consideranda aliqua essentialia, & aliqua accidentalia. Vn̄ ea quæ sunt de essentia unitatis legis, sunt sex. s. unitas legislatoris. Vnitas sp̄us intelligētiæ siue intell̄s, & vnitas veritatis, vnitas fidei & spei, vnitas terminis cōis, & vnitas finis. Accidētalia aūt legis sunt officia legalia. s. ritus sacrificiorum & oblationum sacrorum & sacrorum, & vlr̄ omnium legalium cerimoniarum. Ista aūt accidentalia siue officialia fuerunt mutata & abolita, & non sp fuerunt eadem in eadem lege, eo ꝙ accidens p̄t adesse vel abesse præter corruptionem eiusdem subiecti. Sed essentialia legis sp̄ manserunt vna & eadem, quod p̄bat. Nam sp̄ fuit vnus legislator & ꝯditor utriusque legis. Vn̄ dicit Aug. ꝯ aduersarium legis & prophetarū, ꝙ sicut vnus est creator omnium præteritorum & futurorū, ita vnus fuit & est dator amborum testamentorum. Nam ille idē Deus q̄ locutus est in ue. testa. p̄ ora p̄phetarū, locutus est ēt in nouo test. p̄ carnē assumptā, & p̄ p̄priū os, ut ait Apl̄s ad Heb. 1. Multifariē multisq; modis olim Deus locutus est patrib. in prophetis, nouissime diebus istis locutus est nobis in filio. Et sic patet, ꝙ idem Deus est conditor utriusq; test. Itē sicut fuit vnus legislator, ita fuit vnus & idē sp̄us, q̄a idē sp̄us q̄ illuminauit mētes Patriarcharum & p̄phetarum, illuminauit ēt Apl̄os & oēs christianos: p̄bat, q̄a idem ille sp̄us q̄ fecit Patriarchas p̄uidere futura mysteria de Chro & ecclesia, illemet fecit Apostolos cognoscere illa mysteria esse de Christo prophetata, & iō Apostoli & euāgelistæ & docto. allegant dicta Patriarcharum & p̄phetarum. Iō dicit Aug. ꝯ aduersarium legis & prophetarū, ꝙ antiqui patres eundē spm̄ habue-

A habuerunt nobiscum. Per eandem etiam rõnem est dicẽdum, ꝙ eandẽ ueritatem habuerunt nobiscũ de sacra scriptura: quia eandem veritatem euangelicã quã nos videmus pñtem & cõsummatam, uiderunt & ipsi futuram. Itẽ p eandem rõnem habuerũt eãdẽ fidẽ nobiscũ de Xp̃o & ecclesia, q̃a quod credimus præteritũ & præsens, ipsi crediderũt & expectarunt futurũ: ut supra dictũ est, quia eandẽ redemptionẽ credebat, & eũdem Xp̃m futurũ. Item sicut fuit una fides, ita fuit vnũ obiectũ fidei qui est Xp̃s, q̃ est terminus cõis, copulans utrãq; legẽ, & faciens ex utraq; unã: quia Xp̃s fuit finis illius legis ueteris, & principiũ nouæ legis. Vnde arguit̃ sic. sicut illa linea dicit̃ una cuius partes copulãtur ad unũ punctũ & terminũ cõem, ita & illa lex dicit̃ vna, cuius partes copulantur ad unũ terminũ

B & obiectum cõe. Sed lex vetus & noua sunt hmõi, q̃a copulãtur ad Xp̃m, qui fuit finis illius, & principiũ huius, ergo est eadem rõne termini & obiecti. Itẽ p eandem rõnem utraque lex dicit̃ una rõne finis: quia Christus est finis utriusq;. Nã sicut Christus est obiectum & terminus cõis rõne fidei: ita est finis utriusque rõne spei. Nã sicut Chr̃s fuit finis intentus, & speratus in illa, ita & in ista. Nam eundẽ Xp̃m quem ipsi expectabant redemptorẽ, nos expectamus præmiatorẽ & glorificatorem. Et sic unus est finis utriusq; legis. Sed ꝙ sit una fides & unus Xp̃s & unus finis utriusque legis. Probat Aug. cõtra Pelagianos hyponosticon respõsione. 3. dicens. ubi ait Apostolus ad Timotheũ: Superabundauit gratia dñi nostri Iesu Xp̃i cum fide & dilectione q̃ est in Xp̃o Iesu. Eãdẽ ergo fidẽ dixit q̃ salutẽ

C attulit, & illis & nobis. Hãc aptissime demõstrat Ap̃lus scribens ad Galatas dicẽs. Priusq̃ adueniret fides sub lege, custodiebamur conclusi in eãdem fidẽ q̃ reuelãda erat. Eadẽ itaque sp̃ tpibus tacitis erat in seruis Dei p verbũ, & reuelãda erat in gentibus p incarnatũ idẽ uerbũ. Quia ut idẽ ait Apostolus ad Hebræ. Heri & hodie & ipse in sæcula: tpa itaq; mutata sunt, nõ fides: iustificatio igit̃ p fidem Iesu Xp̃i data est, datur, & dabitur. Ex dictis Augustini in hoc loco patet. ꝙ idẽ est lator & cõditor utriusq; testa. & idẽ Xp̃s & eadẽ fides & idem finis. Ex quibus patet. ꝙ essentialia utriusq; legis sũt eadẽ, & p cõsequens vtraq; lex est vna scd̃m essentialia, & sic est vna p essentiã. Sed est altera scd̃m accidentalia, & scd̃m officiũ, & iõ dixit Aug. contra aduersariũ legis & ꝓphetarũ, ꝙ oĩa cerimonialia quæ fiebãt i lege ueteri, erãt officiũ respectu nouę. Vnde inquit, ꝙ inter offm̃ & finem hoc interest. Nam officiũ est qđ facimus, sed finis est pp quem facimus, & sic omnia illa cerimonialia & legalia quę illi faciebãt, nõ faciebãt nisi pp Xp̃m, ideo per eius aduentum omnia fuerũt abdicata & abolita, postq̃ impleuerũt officiũ & cursum suũ, quia adepto fine cessat officium, & habitib. existẽtibus in materia, cessat motus. Et sic patet qũo est una, & qũo est altera. Et ideo rñdetur ad autoritates in contrarium adductas. Nam Deus p Hieremiam non intendebat dare alteram legẽ ſm essentialia, sed ſm accidentalia & officialia, & ſm ritus & cerimonias, inquantum omnia illa debebant cessare. Et per hanc rõnem põt responderi ad omnia q̃ possunt fieri

in cõtrarium. Ex quibus patet ꝙ licet accidẽtalia & officialia legis sint mutata per successum tpis in aduentu Xp̃i, tñ non sunt mutata essentialia legis. s. veritas & finis & fides legis. Et sic non est mutata lex essentialiter: immo manet confirmata & uerificata. Vnde in hoc decipiunt̃ miseri & ceci Iudæi nescientes distinguere inter essentialia legis, & accidentalia, immo putãt ꝙ illa legalia, accidentalia, & officialia sunt de essentia legis, cum non sint data nisi ad officium & in signum futuræ ueritatis & finis, & non gratia sui. Et sic falsificant legem, & faciunt ipsam mendacem, postquã non recipiunt eius veritatẽ Ex quibus sequitur, ꝙ nos melius seruamus legem Moysi q̃ iudæi: quia tenemus & seruamus ueritatem essentialem legis, q̃ q̃dem ueritas surrexit cum Xp̃o, & ipsi, repudiata ueritate essentiali ipsius legis, seruant & colunt E

accidentalia q̃ iam sunt mortua & abdicata, postq̃ cursum suũ compleuerũt q̃ nõ solum sunt eis inutilia, sed etiam mortifera. Iterum est notandum Apoc. 22. ꝙ Christus est alfa & ω. i. primus & nouissimus. s. principium & finis, & etiam dicitur medium & uia, Ioan. 14. Et sic est principium medium & finis. Est enim principium nostrum per creationem. Item est medium nostræ redemptionis, quia mediator Dei & hominum. Item est finis nostræ glorificationis. Ideo iste homo mysticus peregrinatus est a principio mundi, usq; ad primum aduentum Christi, tanquam ad medium, vt sanaretur, & Deo reconciliaretur. Sed modo peregrinatur à primo aduentu, per legem euangelicam usque ad secũdũ aduentum

A uentum tanquã in finem vltimum, vt glorificeĩ. Et sic iste homo mysticus exiuit à Christo per creationẽ, quia omnia per ipsũ facta sunt. Ioan. 1. & transiuit per ipsum per redemptionem, & tendit in ipsummet Christum per glorificationem. Et sic semper est idem Cristus & idem homo mysticus, qui continuatur per vnum caput, & per vnum mediũ. Sed dicit Aug. lib. de Catechizãdis rudibus, ꝙ sicut Iacob in suo ortu prius emisit brachium, tenens plantã fratris sui Esau, & postea ostendit caput, & exinde totum residuum corporis, ita pariter homo mysticus prius ostendit, & traxit se sinistrũ brachium in veteri testamẽto, sed in aduentu Christi ostendit & traxit totum residuũ corporis successiuè. Ex quo patet ꝙ sicut iste peregrinus est vnus homo mysticus ab Adam vsque ad
B Iudicium, ita est vna lex & via per quã peregrinatus est. Itaque ergo lex tota est una secundum essentialia, sed altera secundum accidentalia est una secundum finem, sed altera secundum officium: est una secundum veritatem, sed altera secundum umbram & signum. Item vna secũdum Spiritum, sed altera secundum literam. Est ergo dicendũ ꝙ iste homo mysticus, qui per fidem peregrinatus est ab Adam vsque ad Christum, semꝑ cõtinuè in isto itinere & pegrinatione accepit aliqua accidentalia illius legis. Nã in Adã & in Abel accepit oblationes, & in Noe accepit aliquẽmodũ sacrificiorũ, & in Abrahã accepit circuncisionem, & in Moyse accelegem præceptorum cerimonialum, & cæter: legalia, quæ omnia data sunt ei in figu-
C ram Christi futuri. Et ideo cum iste homo mysticus peruenit ad Christum, dimissis & abdicatis omnibus supradictis accidentalibus, accepit veritatem & perfectionem illorum, & repromissionem in Christo, & sic iste homo mysticus iam perfectus in Christo per primum Aduentum, adhuc peregrinatur in hac ecclesia, vsque ad secundum aduẽtum Christi, in quo est recepturus vltimam perfectionem corporis & animæ. s. gloriam & immortalitatem corporis, & fælicitatem vtriusque. Et ideo est aduertẽdum quod iste homo mysticus & peregrinus multoties introducitur ad loquendum in psalmis. de quo verificantur diuersæ locutiones secundum diuersitatem sæculorum, siue statuum, & ętatum suarum. Nam aliqua verficantur de eo, ꝓut peregrinabatur in statu & ætate legis naturæ, & aliqua verificantur de eo pro statu
D sub lege Moysi, & aliqua prout fuit in statu gratiæ: & etiã quia ista ecclesia habuit multos status & ætates: ideo multa verficantur de ea secundum diuersos status & ætates: vt patebit locis suis. Nam circuncisio dicitur data fœdere sempiterno. Gen. 17. Sed hoc est intelligendum secundum illam ætatem & seculum, ab Abraham vsque ad Christum: Nam æternum dicitur ætate. Et sic æternum siue sempiternum dicitur illlud quod est semper cum aliqua ætate. Et sic circũcisio, dicta fuit sempiterna: non simpliciter cum omni tempore, sed cum illa ætate ab Abraham vsque ad Christum: quia fuit sempiterna illi ætati illius corporis mystici & legis. Et sic est dicẽdum de præcepto sabbati, & agni pascalis. Quorũ ætas fuit finita in Christo. Nam omnes Hebræi, & Talmudistæ dicunt & appel-
E lant tempus Messiæ aliud sæculum, & aliam ætatem. Et etiam est dicendum ꝙ circuncisio & tota lex Moysi est æterna ratione suæ veritatis & sui figurati. Nã æternitas legis Moysi continuatur in veritate euãgelica, sicut æternitas regni Dauid fuit continuata in Christo Ita ergo pariter iste homo mysticus, & ista lex continue, relinquendo imperfectiones accidentales, accepit in Christo perfectiones essentiales in actu, quas ante habebat in potẽtia & in figura. Et sic in scriptura uet. test. multa verificantur de ista ecclesia, siue corpore mystico secundum diuersos status & ætates, vt patet in psalmis & in canticis Salomonis. Ideo valde debet attendere prudens lector in huiusmodi Seculis, & ætatib. legis & hominis mystici, quia cum sit vnus, plures
F habuit status & ætates & sæcula. Nam totum tempus ueteris legis, fuit tempus significandi, & figurandi. & desyderandi, sed tempus nouæ legis fuit tempus adimplendi, & verificandi, & recipiendi promissiones. Vnde quãdo dicitur in canticis. Osculetur me osculo oris, uerificatur de ecclesia, secundum statum vet. tes. quia tunc desiderabat aduentum Christi sponsi sui. Sed cum postea dicitur. Quæsiui quem diligit anima mea, & inueni, & tenui, nec dimittã illum? Tunc verificatur de ecclesia secundum istum statum ilico post aduentum Xp̃i prout ipsum recepit. Sed cũ postea dicitur. Quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora consurgens terribilis vt castrorũ etc. tunc uerificaẽ de ecclesia post resurrectionẽ Xp̃i, prout exiuit ad ꝑdicandũ

A euangelium populo gentili. Sed cũ posteà dicitur. Quæ est ista quæ ascẽdit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectũ suum. Tunc uerificatur de ecclesia pro statu tporis, in quo fuit in sua maxima prosperitate, venerata per totum orbẽ terrarum. Et sic apparet per pdicta, qualiter una & eadẽ ecclesia habuit diuersos stat us & ætates, de quib. fiunt diuersæ locutiones in sacra scriptura: quas prudens lector debet fideliter & cum tremore cõsiderare, de quib. dat hæc septima regula. Iterum est notãdum, quod sicut ista ecclesia siue hoc corpus mysticũ, habet tria distincta, sæcula, ita et tria genera membrorum. Nã qdam sunt pura, sicut est virgo Maria, q nunquã peccauit, pro qua de tota ecclesia verificat illud. Tota pulcra es amica mea. Et qdã sunt mẽbra iam sanata, pro q b. B uerificatur illud. Impulsus euersus sum ut caderem: sed dñs suscepit me. Et qdam sunt infirma quæ adhuc in aliqno peccato laborant. De quibus uerificatur illud. Sana me domine quoniã infirmus sum. Et sic multę locutiones verificantur de tota ecclesia ratione alicuius mẽbri: quare aduertat lector.

Octaua Clauis.

OCtaua regula est de Diabolo & eius corpore, siue de membris ei⁹. Vnde est notandũ, quòd sicut Christus uniuit & incorporauit sibi eccclesiã fideliũ p baptismum & gratiã in unitate mystica, ita pariter diabolus vniuit sibi infideles & hęreticos & obstinatos per peccatum. Quorum quidẽ cõgregatio dicitur Synagoga Satanæ, C siue ecclesia malignantium. Et sic omnes hæretici, & infideles & obstinati dicunt membra Diaboli. Nã cum natura hominis à Deo sit creata bona naturaliter, tñ Diabolus inimicus seminauit zizniã in ipsa. Matth. 13. Et sic cum homo male agit, tunc in eo non operatur Deus, sed Diabolus, siue malitia quam seminauit Diab. ut inquit Aug. in sermone unius martyris ubi ait, quòd qñ te psequitur hõ, noli attendere, nec destruere naturã, nec animam, quam fecit & ĩspirauit Deus, quia non te psequitur qđ fecit Deus, sed malitia quã fecit homo, quam malitiam persuasit homini astutia Satanę. Vnde intantũ tenet Diab. & alligat & copulat sibi peccatores & obstinatos, quòd inter eos cõmunicantur idiomata tanquam inter caput & membra, ita quòd homines damnati nominant nomine capitis sui Diaboli. Ideo Christus appellauit Iudam Diabolum. Io. 6. cum dixit. Vnus uestrum Diabo. est. Item Esaiæ. 14. alloquitur ipsum Nabucodonosor sub noĩe diaboli dicens. Qũo cecidisti Lucifer, q mane oriebaris? Item Ezec. 28. Alloquit regem Tiri eodem modo dicẽs. Tu signaculum similitudinis in delitiis paradisi fuisti. Item econuerso Diab. appellatur homo sub noĩe mẽbrorum suorum quãdoq. ut Matth. 13. Inimicus homo hoc fecit. Item psal. 55. Miserere mei Deus qm̃ cõculcauit me homo. i. Diab. Sed est aduertendum q in synagoga Satanæ nõ sunt nisi mali, in ecclesia autem Christi miscentur multa membra Diaboli cum bonis, & dicunt membra Christi simulata, q in secreto sunt hęretici, hypocritæ. Est iterum aduertendum, quòd sicut omnes perfectiones & uirtutes prius uerificant de Christo, àquo primo deriuant, & ex cõsequenti de eius membris fidelib. ita pari ratione omnia mala prius intelliguntur & uerificantur de Diabolo, à quo deriuantur & suggerũtur, & ex cõsequẽti de membris, in quib. & per q Diabol. operatur. Vnde illud, Principes persecuti sunt me gratis: prius intelligitur de diabolis instigatoribus, & ex cõsequenti de tyrannis & hæreticis & malignis & c. quos Diab. instigat contra iustos & fideles. Item psal. 51. per Doech, primo intelligitur Diabolus infestator et excitator. Et ex consequenti intelliguntur omnes tyranni persecutores ecclesiæ, et omnes maligni, et susurrones, et seminatores zizaniæ.

Nona Clauis.

F NOna regula est de specie et genere siue de toto et parte. Vnde cũ pars sit aliquid totius, multoties recipit denominationem totius, et econuerso, per synecdochen aut per metaforam. Et sic qñque in scriptura cum nominatur una ciuitas, intelligitur totum regnum, aut tota prouincia, & quandoque totus mundus cũ dicitur memor ero Raab et Babylonis, intelligitur totus populus gentilis. Et sic Aegyptus, et Sodoma, et Gomorra, ponitur pro toto populo maligno, ut patet in epistola Iudæ. Et sic per Iudæam et Hierusalem, intelligitur tota ecclesia, ut ait Hiero. ad Marcellã. Item hoc non solum intelligitur de toto, et parte in

A in loco.sed et in tpe,ut Apocaly.19. cum dr. ꝙ Angelus siue Christus allegauit sathan & & diabolum.M.annis,hoc intelligitur per lõgum & magnum tempus.Hæc etiam regula intelligitur in numeris, ut cum dr in Apocalyp.14.Vidi supra montem Sion.144. M.ubi ponitur numerus determinatus pro indeterminato.Item Gene.4. Quicunque occiderit Cain septuplum punietur.i.mulipliciter.Ibidem. Septuplum dabitur ultio de Cain.de Lamech uero septuagies septies, idest multo pluries. Item Matth.18.ait Christus Petro.Non dico tibi septies,sed septuagies septies.i.infinities.Veruntamẽ aduertat lector, ꝙ tales numeri non ponuntur sine sacramẽto. Vnde est aduertendum quòd licet hęc regula contineatur sub sequenti,tamen melius est quòd fiat regula ex parte expressa B propter magna sacramenta & difficultates quæ continentur & insurgunt ex talibus locutionibus &c.

Decima Clauis.

DEcima & ultima regula est de tropo & grammaticalibus figuris. Ad cuius euidentiam est aduertendum, ꝙ licet omnes species tropi & schematis reperiãt in sacra scriptura, & maxime in libro psalmorum,tamen aliqua maxime in hac regula sunt notanda, eo ꝙ magis frequentantur & maiorem afferunt difficultatem.Quarum prima hysteron proteron,quæ causatur in ordine narrationis, de qua Tichonius fecit specialem regulam. Nam sæpe in sacra scriptura quædam narrantur nõ eodem ordine quo C gesta sunt, sed quandoque per anticipationem,aut postpositionem,aut per interpretationem, quæ dicitur parenthesis,aut per recapitulationem,aut per suppletionem.Vnde totum secundum capitulum Gene. ponitur per recapitulationem & suppletionem eorum,quæ prænarrata sunt in primo capitulo de ipso Adam. Item omnia quæ scribũtur in libro Deutero. ponuntur per recapitulationem. Item omnia quæ scribuntur in duobus libris Paralipomenõ, ponuntur partim per suppletionem eorum quæ omissa sunt in libris Regum,& partim per recapitulationẽ. Et sic est dicendũ de scdo libro Macab. quæ sunt quędam suppletiones eorum quæ omissa sunt in primo.Item psal.77. per anticipationem prius narratur,quæ gesta sunt in deserto, quam signa quæ facta sunt in Ægypto, D vt ibidem patebit. Et sic in scriptura est ualde attendendum in ordine narrationis: si dicantur res anticipando, aut recapitulando, aut interponendo.In secundo loco huius regulæ est ualde notanda figura quæ dicit metonymia,quia quandoque, immo frequẽter ponitur contentum pro continente,& econuerso,& artifex pro artificiato & econuerso & effectus pro cã,& econtra,& abstractũ pro concreto & eꝯ. Item in scriptura multũ frequentatur metaphora, quia fit nominis translatio rõne proprietatis:ut. Non arabis cum boue & asino.Et sic simplex homo dicitur agnus. Item frequentatur sinerepsis in psalmis,quando mutatur persona.ut psal.4. Cum inuocarem exaudiuit me Deus iustitiæ meæ,i.tribulatione dilatasti mihi. Sed inter cæteras figuras frequẽtatur allegoria, E quando vnum ad literam dicitur, & aliud intelligitur. Et sic tota scriptura ueteris testa. est allegorica, quia non ponitur gratia sui, sed gratia noui testa. ut dictum est in quinta regula. Ad cuius clariorem euidentiam est notandum, prout dictum est in quinta regula, ꝙ omnia gesta uet.test.non erant gratia sui,sed erant quædam figuræ, & picturæ,& signa, & exemplaria, & parabolæ respectu noui test.inquantum figurabant & significabant,& notificabant, & exemplificabant & comparabant aliqua alia futura mysteria in nouo test.Et ideo processus & discursus,quẽ facit intellectus fidelis & catolicus a testamento ueteri in nouum, tanquam a figura ad suum figuratum, & a signo ad signatum, & ab exemplari ad exemplatum, & a parabola ad suam ueritatem euangelicam, dici- F tur processus & discursus allegoaicus,eo ꝙ allegoria est tropica & conuersa locutio ab vno ad alterum, quando per unum aliud intelligitur. Ex quo patet ꝙ talis argumentatio & discursus allegoricus, reducitur ad quartam speciem argumentationis, quæ fit per exemplum. quatuor.n.sunt species argumentationis.ut patet in Tropicis,& in principio libri Posteriorum, s.syllogismus, enthymema inductio,& exemplum.Et ideo talis discursus allegoricus dr argumẽtatio exẽplaris,inquantum extenditur & ampliatur a rebus uet. test. ad mysteria noui test.tanquã a figura ad figuratum, et a signo ad signatũ, et a parabola ad ueritatem,et ab exemplari ap exemplatum,et a propositionibus ad cõclusio-

A clusionem. Et tali mō argumentationis.s.allegorico & exemplari, frequenter usus est Chřs, disputando ꝯ Iudæos inferendo ueritates euangelicas ex gestis ue.test.tanquam ex figuris & signis & parabolis & exemplis, ꝓcedendo a figura ad figuratum, & a signo ad signatum. unde Matt. 12. ꝑ mysterium Ionæ prophetæ probauit mysterium sepulturæ & suæ resurrectionis, cum dixit. Generatio praua & adultera signum quærit, & signum nō dabit ei, nisi signum Ionæ prophetæ, sicut.n. Ionas stetit trib.dieb.& trib.noctib. in uētre Ceti, ita erit filius hominis in uentræ terrę. Ita ꝑ aduentum reginę Austri ad audiendā sapientiam Salomonis &c. ꝓbat Chřs & arguit aduentum populi gentilis ad fidē euangelicam audiendam. Et sic vtrobique arguit Chřs a figura ad figuratum, qđ ipse declarat B dicens, & ecce plusq̃ Ionas & Salomon hic, q.d. illi fuerunt figura mei. Ita a figura ad figuratum arguebat Chřs Luc. 10. qñ per missionem Heliæ ad uiduā in Sareptam, & per sanationem Naamā Syri a lepra, ꝓbauit cōuersionem & baptismum populi gētilis. Ita suam mortem & passionem & vřem redemptionē allegoricè ꝓbauit Chřs, qñ dixit: Sicut Moyses exaltauit serpētē de deserto, ita oportet exaltari filium hois. Io. 3. Item Chřs docebat Scribas, & Pharisæos, ut procederēt allegoricè in scripturis a figura ad figuratū, cum dixit. Scrutamini scripturas, quia illæ testimonium perhibent de me ꝙ Moyses de me locutus est. Io. 5. q. d. ꝙ omnia sacrificia & legalia fuerunt data in figuram mei. Item tali argumentatione allegorica usus est Ioā. euangelista qñ dixit. Facta sunt aūt hæc vt C scriptura impleretur, os non comminuetis ex eo. Io 19. Item hoc genere allegoricæ argumentationis frequentissimè utit Apostolus, maximè primæ ad Cori. 10. qñ dicit. oēs patres nostri sub nube fuerunt, & in Moyse baptizati sunt in nube & in mari &c. Itē ad Galatas 4. per Sarā uxorem Abrahæ, & per Agar ancillā probat duo testamenta, & per Isaac, probat populū chřianum esse filiū promissionis, & per Ismael probat populum Iudaicum post Chřm esse filium carnis tm̄, & foras eiectum cū synagoga matre sua. Et per istū discursum allegoricum probat Apl's per totā epl'am ad Hebræos oīa sacra, & sacra, & sacrificia ueteris legis fuisse data in figuram de Chřo & nostra redemptione. Et hoc genere allegoricæ argumentationis utunt omnes docto. catolici. Est ēt ulterius aduertendum ꝙ non solum Chřs & oēs Apostoli & D euangelistæ usi sunt hoc gñe allegoricæ argumentationis in scriptura ue.te. sed ēt ipse Dauid in suis psalmis. nā ꝑ maiori parte ꝓcedit propheticè a figura ad figuratum, & a signo ad signatū: nā adducit gesta patriarcharū & prophetarum & mysteria legis Moysi, non gr͂a sui, sed inq̃tum erant signa & figurę, & prout in eis ꝓuidit in duplici spū futura mysteria de Chřo & ecclesia, & sic allegoricæ ꝓcedit a figura ad figuratum ut patebit ꝑ oēs psalmos & maxime ps. 17. & 77. ubi manifeste dr̄. Aperiā ī parabolis os meū loquar propositiones ab initio. ubi per translationē tabernaculi ab Effraim in Hierusalem, & ꝑ translationē sacerdotij a filiis Heli in Samuelem, & ꝑ translationē regni a Saul in Dauid, ꝓbat & infert ꝓphetice translationem regni & sacerdotij a synagoga in Christum & ecclesiam, ut patebit ibi. Et nō solū E Dauid, sed ēt Esaias & cæteri prophetæ ꝓcedunt frequenter isto discursu allegorico, inq̃tū ꝓdicunt futura mysteria de Chřo & ecclesia, prout ꝓuiderunt ea in spū, in gestis uete. test. & in quibusdam signis & figuris. Ex quib. patet, ꝙ argm̄ allegoricum sumens principium ex mysterijs uet. test. licet nō sit efficax ꝯ Iudæos, ꝑ contrariam indispositionem, eo ꝙ occecauit eos, malitia eorum, ne intelligant sacramenta Dei clausa in litera, tñ est efficacissimum q̃tum ad ueritatem in se, & quo ad nos, quib. datum est nosse mysterium regni Dei clausum in litera ueteris test. Vnde quia spiritussanctus qui illustrauit mentes apostolorum, & doctorum ut cognoscerent illa mysteria in scriptura uet. test. figurata, & per prophetas uaticinata in Chri F sto & ecclesia esse cōpleta, idem illustrauit mentem Dauid spiritu prophetico ut cognosceret eadē mysteria in Christo & ecclesia esse complenda. de quib. mysteriis propheticos condidit psalmos. Ideo ex his patet ꝙ licet lumen euangelicum fuerit clarius & ꝑfectius in 12. Apostolis & doctorib. q̃ lumen propheticum in ꝓphetis, tñ ex parte rei, eadem est ueritas & certitudo. nam sicut Apl'is fuerunt certa gesta euangelica, quo ad ueritatem esse completa, ita eadem gesta fuerūt certa & credita, ipsis prophetis esse cōplenda in Chřo. Et iō Dauid in suis psalmis prædicit frequenter & prenunciat futura mysteria de Christo & ecclesia ꝑ uerba de ꝑterito

A to pp certitudinem ꝓphetiæ, ostendens illa esse certissima in veritate. ac si iam tunc fuissent cõpleta, & istum modũ seruãt etiam cæteri prophetæ, prout dictũ est in tractatu primo. Ex quib. oĩbus patet qualiter argumentũ factum p discursum & processum allegoricũ a figura ad figuratum, aut a signo ad signatũ, & a parabola vet. test. ad suã veritatẽ euangelicã sibi correspondentẽ, licet nõ sit efficax cõtra cecos Iudæos, tñ est efficax inter catolicos fideles, quibus datum est nosse mystẽriũ regni Dei, vt dictũ est. Sed est iterũ aduertẽdum, quòd intellectus fidelis dupliciter discurrit à scriptura vet. testa. ad nouũ. vno modo allegoricè a figura ad figuratum, eo modo quo dictum est. Scđo modo p expressa promissa literaliter, allegando promissiones expressè factas in vet. test. & ꝓphetias
B ꝓphetarũ: sicut frequẽter faciunt eũãgelistę. ut Ecce virgo cõcipiet. Matt. 1. Itẽ oẽs etiam istæ decẽ regulæ siue claues possunt reduci ad numerũ septenarium, iuxta numerum septem sigillorum, eo ꝙ sexta & septima regula reducuntur ad quintã, de spiritu & litera, & nona regula reducitur ad x. & sic manent septem principales claues ad aperiendum septẽ sigilla libri uet. test. Et ideo oẽs nouẽ regulæ supradictæ pñt reduci ad istã x. regulam: quia oĩa dñr sub aliqua grammaticali & tropica figura: uel sub aliquo tropo siue typo. Ex oĩb. supradictis patet qualiter, prudẽs lector debet uigilanter attendere in quolibet psalmo quã ꝓpositionem ꝓpheta Dauid nobis aperiat, siue aperiendam proponat. Et ex quo mysterio accipiat & sumat parabolã & ꝓpositionẽ ad ꝓphetãdũ & faciendũ psal.
C .i. a qua figura, ad quod figuratum allegoricè procedat & discurrat. Et ĩ uirtute cuius principii, & p quã regulã psalmus sit exponẽdus & intelligendus. Et in tali expositione quæ conclusio euãgelica inferatur & eliciatur. i. quod mysterium de Christo & ecclesia explicetur in ipso psalmo, aut quæ corda psalterii euangelici pulsetur. quod idem est.

Tractatus quartus.

QVãtum ad quartũ tractatũ, est primo notandum, ꝙ utriusq. iuris professores doctores nõ solũ ad uitandã prolixitatẽ, sed etiam pp necessitatẽ faciunt spãlẽ tractatum & rubricam de Verborum significationibus. Non ergo minus, imo magis necessarium arbitratus sum antequam deueniam ad expositionem psalmorum p̃mittere D
specialem tractatũ de nominum significationibus: quæ maxime in sacra scriptura, & in hoc libro psalmorum frequentantur. ne multiplex iteratio in quolibet psalmo legentibus inferat tędiũ. Ad cuius euidentiã est aduertendum, ꝙ in tota sacra scriptura uete. tes. & maxime in psal. aut Deus loquitur populo, aut populus loquitur ad Deũ, aut Messias loquitur ad patrem orans & petẽs salutẽ pro se & pro populo suo. Et quandoq; populus qui loquit̃ ad Deũ, aut petit Messiam redemptorẽ, aut petit legẽ iustificantem. s. euãgelicam: aut cõqueritur de Diabolo & membris eius persequentib. eum. Et sic frequẽter fit sermo de Deo & de Messia ĩ lege ꝓmisso, & de populo Dei, & de locis in quib. Deus dicit̃ habitare, & de locis in quib. habitabat, E
& fit frequens sermo de lege promissa, & de Diabolo & mẽbris suis, siue de populo diaboli. & sic frequentant̃ septẽ genera nominũ in hoc libro, & etiam in tota sacra scriptura uete. testa. s. nomina Dei, & nomina populi Dei, & nomina localia Dei, & nomina localia populi Dei, & noĩa legis: & nomina diaboli & populi eius. Quorum significationes sunt distinguẽdę & explicãdę in hoc tractatu: in quo erũt. 5. capitula. Nam in primo determinabit̃ de significationib. nominũ Dei & Messiæ. In scđo de noĩbus populi Dei. In tertio de noĩbus localibus Dei & populi sui. In quarto de noĩbus legis. In quinto de nominibus diaboli & populi eius. Quãtũ ergo ad primũ est notandum, quod licet s̃m Hieronymum ad Marcellam Hebræi decem nominibus nominent Deũ: tamen duo sunt no- F
mina Dei quæ maxime apud eos frequentantur. s. El & Adonai, El enim significat vniuersaliter & cõiter Deũ. i. intelligibilẽ & speculabilem & nõ sensibilẽ. Est verũ quod reperitur multotiens Eloim in plurali in scriptura, tamen semper cũ verbo singularis numeri. Vt in principio creauit Eloim cœlũ & terrã. Sed dicunt Iudæi & maxime Rabbi Moyses quod Eloim est ęquiuocũ ad Deum singularem & pluralẽ. Sed hoc dicunt ex ignorantia, nõ percipientes sacramentum literæ. Nã ibi Eloim nõ stat substãtiue, sed adiectiue. sicut nos dicimus: diui creauit cęlũ & terrã. i. tres p̃sonæ diuinæ. i. tota trinitas, siue Deus trinus & unus creauit cęlũ & terrã: ad denotandum quod oẽs tres p̃sonæ concurrunt ad

A creandum cœlum & terram: quia opera trinitatis sunt indiuisa ab extra, & talia sunt ex tpe producta. Nam opera trinitatis ab intra sunt diuisa & æterna: sicut productio siue generatio filii, & productio Spiritussancti. Et ideo per hoc voluit sibi Moyses explicare ꝙ creatio est operatio totius trinitatis ad extra facta ex tpe. Et sic Eloim ibi nō sonat Deos: sed tres diuinas psonas in una essentia & substantia. Et sic in plerisq; locis sacræ scripturæ ponitur Eloim non notificando pluralitatem substantiarum, sed personarū. Et ideo ubicunq; ponitur Eloim semper apponitur uerbum numeri singularis, eo ꝙ talis actus est essentialis. Et ideo interpretes tam græci, quam latini, ubicunq; inuenerūt in Hebræo Eloim, traduxerunt Deus in singulari. Sed quia pagani appellant etiā Deos

B Idola sua, ideo ad differentiam falsorū Deorum multoties in scriptura dicitur Deus exercituū, Deus cœli, & Deus Israel, ad denotandum quod iste solus est uerus Deus, & Dii gentium sunt demonia. Secundo modo Deus in scriptura dicitur Adonai, sed reperitur scriptum dupliciter. Vno modo per proprias literas. s. Aleph, Daleth. Alio modo cū quatuor literis, s. Loth, Het, Vau, He, q̄ quidem quatuor literæ, licet non sonent tale nomen, tamen Hebræi ubicunq; reperiunt nomen istarum quatuor literarum, semper pronunciant Adonay, quod quidem nomen sic scriptum significant & denotat in Deo quatuor effectus ineffabiles & incomprehēsibiles. s. omnipotentiam, sapientiam, misericordiam, & iustitiam: & ista enim quatuor sunt nobis incomprehensibilia. Nam primo

C dicitur. Potens es domine, & non est qui resistat tibi. De secundo. Sapientiæ eius non est numerus. De tertio. Miserationes eius super omnia opera eius. De quarto autem. Iudicia Dei abyssus multa. Et sic dicunt quod hoc nomen Tetragrammaton significat Deum ineffabilem, eo quòd importat ista quatuor ineffabilia. Sed omnes interpretes tam græci quàm latini ubicunq; repererunt Adonai, scriptum tàm per istas quatuor literas, quam per proprias literas, semper traduxerunt Dominum: sed forsan melius fuisset apposuisse aliquam differentiam, tum propter sacramentum, quod hoc nomen Tetragrammaton importat: tum quia hoc nomen Adonai sic scriptum, nō potest poni nisi pro ipso Deo. Sed quando scribitur propriis literis

D potest indifferenter significare Dominum terrenum vel ipsum Deum. Sic ergo est dicendum, quòd hæc supradicta duo nomina Dei. s. Ely siue Eloim & Adonai sunt nomina Dei magis frequētata in scriptura. Sed nomina Messiæ sunt multo plura. nam plurib. nominibus Messias in lege promissus scribitur & nominatur. s. Deus, Dn̄s, Tetragrammaton, verbū dn̄i: Nomen domini; Salutare Dei: Dextera Domini, Brachium dn̄i, Sanctus Dn̄i: Sanctus sanctorum: Iustus: Hæres: Rex Sacerdos: Christus: Filius Dei: Dauid: Messias. Et sic oībus supradictis nominibus nominatur Messias, Christus: quorum q̄dam sunt sibi naturaliter propria, & q̄dam ab effectu, vt patet. Nam naturaliter est Deus & filius Dei & Dominus: sed ab effectu dicitur salutare & dextera Dei. Vnde Christus Messias in aliquibus locis scribitur & appella-

E tur Deus, ubi Iudæi non possunt contradicere: imo confunduntur confiteri mysterium trinitatis personarum diuinarum: ut psal. 44. Sedes tua Deus in sæculū sæculi: propterea unxit te Deus Deus tuus oleo letitiæ: per quod denotatur mysterium trinitatis. s. Deus vnguens, & Deus unctus: & Spiritussanctus intellectus per oleum quo filius ungitur, quò ad humanitatem. Item Messias etiā vocatur Deus Esaiæ. 45. Tu es Deus absconditus. Item. 48. Dominus misit me & spiritus eius, hæc dicit Dominus Deus tuus sanctus Israel. Item, Zac. 2. Dominus misit me ut prophetarem uobis, utrobiq; enim Messias dicitur Deus & Messias. Nam Messias interpretatur missus. Item Messias in lege promissus multoties in scriptura scribitur sub no-

F mine Tetragrammaton. i. cum illis quatuor lr̄is scriptū per qd̄ solus Deus intelligit: ut Hier. 23. In diebus illis suscitabo Dauid germen iustum. Et hoc est nomen quod uocabunt eum, Dominus iustus noster. Item Thr. 4. Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris. Item Esa. 9. Vocabit magni consilii angelus, dominus Deus fortis. Vtrobiq; ponitur sub nomine Tetragrammaton, quod soli Deo conuenit, & in hoc manifeste conuincuntur Iudæi, quia Messias nō solum nominatur Deus, sed etiā Adonai. Item dicitur etiam verbū dn̄i. psal. 104. Misit uerbum suum & sanauit eos. Item dicitur, Nomen domini. vt Domine dn̄s noster quā admirabile est nomen tuum in uniuersa terra. Et Esaiæ. 3. Ecce nomen domini

uenit

A venit de longinquo. Item 62. Vtinam dirum peres cœlos & manifestares nomen tuũ. Sed quare Christus dicitur nomen domini, declarabitur psalmo 8. Item dicitur uerbũ Dei patris.i.diffinitio. Nam diffinitio explicat totam essentiam diffiniti, ideo dicitur oratio quid est esse rei significans. Vnde intellectus concipiens essentiam rei, siue rem per sua essentialia format conceptum diffinitiuũ, ideo græci conceptum siue diffinitionem essentialem appellant logon, id est uerbum, sed nomen notificat rẽ per suos effectus. Et sic dicitur candela à candendo, & lucerna a lucendo, & indumentum ab induendo, ut inquit Aristoteles 7. Metaf. Ex his sequitur, quòd Christus uere dicitur uerbum Dei, & nomẽ Dei. Dicitur enim uerbũ Dei, quia est de tota substantia & essentia patris, & sic explicat B totam eius essentiã, quia est primus & æternus conceptus patris, quo intelligit se pater, & in quo sunt omnes diuinæ perfectiones & ideæ æternæ, ad quarum exemplar omnia sunt creata, & sic Christus inquantum Deus, verè dicitur uerbum, quia est dictum à patre, & per quod loquitur pater, & etiam Christus inquantum homo dicitur uerbum, quia per ipsum nobis locutus est pater, nam sicut per verbũ locutus est ad extra, omnia creando, quando dixit, fiat lux, ita postea per idem uerbum incarnatum, locutus est nobis ferendo legem euangelicam, & sic utroque modo Christus dicitur uerbum patris. Item dicitur nomen domini Dei patris, inquãtum nobis notificauit quatuor mirabiles effectus ipsius patris postquam fuit incarnatus.s. omnipotentiam in miraculorum operatione, & C quando expoliauit infernũ, & resurrexit, & ascendit in cœlum. Secundo notificauit sapientiam patris in datione legis. Tertio misericordiam in sua passione. Quarto iustitiam siue iudiciariam potestatem in sua ascensione, quæ magis ostendetur in generali iudicio. Et ideo Christus proprie dicitur nomen dñi Tetragrammaton notificans ista quatuor ineffabilia de patre, quæ omnia comprehenduntur sub hoc nomine Iesus. Vnde hoc est nomen quod Deus non reuelauit patrib. veteris testamẽti, quia solus Christus debebat ipsum nobis reuelare. Ideo cum tanto affectu Patriarchæ & profetæ desiderabãt vt veniret nomen domini, s. Iesus, quia hoc est nomen domini Tetragrammaton, cuius interpretationem nullus potuit scire vsque ad aduentum Christi, nam illæ quatuor literæ.s. D Ioth.he.vau.he. reddunt sonum huius nominis Ioth het sua.i. Iesus. Nam Iot het sua hebraice idem est quod saluatio, siue saluator latine. Ideo Hiero. ubicunque reperijt Ioth het sua in hebræo transtulit Iesus, uel salutare in latinum, & hoc in plerisque locis, rectè ergo Christus appellatus est Iesus, quod est nomen domini. Item propter supradicta Christus ẽt in scriptura dicit dextera Dei & brachium dñi, eo ꝙ pater per ipsum operatus est quatuor supradicta ineffabilia. Item Christus dicitur hæres, inquantum recuperauit hæreditatem Dei, scilicet genus humanum de potestate diaboli, tãquam filius primogenitus patris. Item dicitur sanctus sanctorum, quia iustus & caput omnis sanctitatis & gratiæ à quo omnes gratiæ deriuantur a sua membra. Item dicitur rex, quia hæres E patris. Item dicitur sacerdos, quia seipsum sacrificium pro omnibus obtulit, & omnia sacramenta ecclesiastica constituit. Item dicitur Christus, quia oleo letitię donorum spiritussancti, non ad mensuram, præ cæteris est vnctus, tãquam caput, ut ab eo descenderet unctio ad sua membra per participationem. Et sic fit unus Christus mysticus ex capite & membris. Etiam communicantur idiomata, Nam tota ecclesia cum Christo dicitur unus Christus. Est uerum ꝙ analogicè dicitur hoc nomẽ Christus de Christo capite & de ecclesia. Nam prius dicitur de Christo uero capite, & ex consequenti de corpore mystico, & etiam de quolibet fideli tanquam de mensura & mensurato, quia Christus est mensura omnium fidelium in iustificando. Item Christus dicitur etiam Dauid. Hiere. 30. Seruient F domino Deo suo, & Dauid regi suo. Item Oseæ 3. Reuertentur filii Israel & quærent dominum Deum suum, & Dauid regẽ suum. Vnde Christus tripliciter dicitur Dauid: uno modo, quia erat futurus de genere Dauid secundum carnẽ sibi promissus, secundo quia in multis Dauid fuit figura Christi pro maiori parte: tertio propter nominis interpretationem, quia Dauid interpretatur manu fortis, quod propriè Christo conuenit. Et ideo quando ponitur Dauid in titulo psalmorum, non intelligitur profeta Dauid tanquã actor psalmi illius, sed intelligitur Christus qui loquitur, uel de quo fit locutio in illo psalmo. Sic ergo est dicendum ꝙ quotiescunq; in psalmis & cæteris partibus scriptu

A rę ponitur Deus siue dñs, qñque intelligitur pater siue tota trinitas, & qñque intelligitur Christus Messias ut patebit in suis locis, sed oĩa alia noĩa supradicta.s.uerbũ dñi;Nomen dñi, semper verificantur de Christo Messia in lege promisso, & ad hoc intendat lector.

In secundo capitulo huius quarti tractatus exponuntur noĩa populi Dei,quæ magis in scriptura frequentantur, quæ sunt ista. s. Iacob, Israel, semen Abrahæ, filij Abrahæ, siue Israel,siue Iacob,filii Dei,populus Dei, vinea domini, ciuitas Dei,consilium & congregatio iustorum.Ecclesia Dei,siue domus Dei, quod corpus mysticũ siue hoĩem mysticũ aut Christũ appellamus.De quibus per singula est dicendũ.Ad cuius euidentiam est aduertendum ꝙ dicunt Iudæi,ꝙ totus populus Dei dr̃ Iacob & Israel,& semen Abrahæ, B eo ꝙ secundum carnem descẽdit ab istis. Et sic dicunt ꝙ nos temere vsurpamus nomen Israel,& Iacob, cum descendamus a populo gentili.Sed hoc est irrisorie dictum, nã tunc tota generatio Arabum per mundum diffusa diceretur semen Abrahæ, cum descendat ad Abraham secundum carnem per Ismael. & magna pars populi gentilis,qui descendebat per Esau, a quo descẽdebant Syri & Idumęi gentiles & idololatræ. Et ideo est dicendum secundum Aug.contra Faustum, & 16. de Ciui.Dei c.2.ꝙ multa nomina sunt imposita antiquis patribus vet. test. quæ non sunt imposita à casu nec humana voluntate, sed solo Dei præcepto & inspiratione,inquantũ illi fuerunt imago & figura Christi & ecclesiæ, quia omnia contingebant illis in figura: C Et sic ipsum Abraham appellauit Abrahã.i. patrẽ multarũ gentiũ, inquantum in semine eius erant oẽs gẽtes benedicendæ, & omnes erant futuri filij eius secũdum promissionẽ, & sic Sarai vocauit Saram.i. risum, eo quòd in Isaac facta est repromissio de Christo futuro, qui debebat afferre risum & gaudium uniuerso mundo. Gen. 18. & ideo quia in Isaac facta est de Christo repromissio, eius filii per Isaac descendentes dicti sunt filii repromissionis. Cęteri autem dicti sunt filij carnis, rursus Gen. 25. quia facta est repromissio in Iacob, & non in Esau:ideo filij Iacob dicti sũt filij repromissionis. Et filij Esau filij carnis,sic tàm filij Ismael,q̃ filij Esau ꝑdiderunt & amiserũt nomen filiationis Abrahæ in scriptura, quod fuit figuratum primo in Ismael, qui fuit eiectus de domo Abrahæ cum Agar ancilla mr̃e sua, secundo in Esau, D quẽ Iacob expulit primo de uentre Rebeccę tenẽs plantã eius. Per hoc fuit figuratum ꝙ filii promissionis ipsius Abrahæ & Iacob debebant eiicere. iudęos filios carnis de domo & eccl̃ia Christi in aduẽtu suo, & illis reprobatis & eiectis,filii promissionis qui sunt christiani debebant succedere & possidere hæreditatem promissam ipsi Abrahæ & Iacob.Hoc ergo præuidens Rebecca in spiritu uocauit illũ Iacob.i.supplantatorẽ & luctatorẽ. Propter duo ergo Ismael & Esau cũ filiis suis amiserũt filiationẽ Abrahę. Primo quia fuerũt de domo eiecti.secundo quia nó secuti sũt religionẽ Abrahæ de cultu unius Dei, imo declinauerũt ad idola. Et intantũ Isaac dicit̃ filius Abrahæ, inquãtum mansit in domo & secutus est religionẽ patris.Et sic dicẽdo de Iacob respectu Esau.Eadem ergo ratione Iudæi moderni amiserunt filiationem E Abrahæ & Iacob, q̃a eiecti sunt ab ecclesia, & non secuti sunt religionẽ Abrahæ nec Iacob,quia nõ receperũt nec coluerunt Christũ illis promissum & expectatũ. & sic christiani manẽt ueri filii Abrahæ & Iacob secũdũ repromissionẽ.Primo,quia eiecerunt Iudęos de domo & ventre ecclesię. Secundo, quia imitati sunt Abrahã & Iacob recipiẽdo ipsum Christũ illis ꝓmissum & expectatum. Tertio, quia sunt benedicti & regenerati in Christo qui est semen Abrahę, Iudęi autem, quia nõ sunt bñdicti nec regenerati in Christo, ideo falso dñr filii & semen Abrahæ. Itẽ rursum,qũia Esau uendidit primogenituram ipsi Iacob pro cibo carnali, ideo non meruit habere hæreditatem, imo Iacob successit in hæreditate & nomine filiationis. Per quod F fuit figuratũ ꝙ nos debamus succedere Iudęis in bonis spiritualibus, q̃a nobis primogeniturã uendiderũt pro bonis tẽporalibus, qñ Christũ contẽpserunt, & sic perdiderunt nomen filiationis simul cũ primogenitura. Itẽ per hoc ꝙ Iacob surripuit benedictionẽ dum Esau iuit ad venandum cibos,fuit figuratum qualiter nos debebamus surripere benedictionẽ redemptionis & beatitudinis,dũ Iudęi vadunt post bona temporalia contemnentes bona spiritualia Christi & ecclesiæ. Et sic ecclesia successit in hæreditate, & benedictione, synagoga repudiata sequente bona temporalia, & cibos cerimoniarum. Ex quo patet quòd ecclesia Christi uere dicitur Iacob, quia supplantauit, & eiecit synago-

A nagogam de ventre,& surripuit benedictio
nem,& sic supplantauit eam. Et sic manife-
ste patet etiam ꝙ Iacob non est nomē natu-
ræ, sed nomen gratiæ ex dono Dei. Et ideo
filij carnis ipsius Iacob non merentur dici
filij eius in scriptura, quæ quidem scriptura
non sequitur carnem, sed gratiam & spiritū
& sic nos sumus ueri Iacob,& filij eius. Item
rursus, quando Iacob rediens de Mesopota-
mia luctatus est cum Angelo, nec uoluit ip-
sum dimittere usq; quo benedixit ipsum, &
tunc Angelus uocauit ipsum Iacob Israel,
& cætera. Gen.32. Vbi notantur septem my-
steria. Primo quia Iacob transiuit vadum Ia-
both. Secundo uidit Deū in forma uiri. Ter-
tio luctatus est cū Deo & tenuit ipsum for-
titer. Quarto emarcuit neruus eius femoris si
nistri, & mansit claudus pede sinistro. Quin
B to fuit benedictus & dilectus a Deo. Sexto
mutauit Deus sibi nomen Iacob in Israel. Se
ptimo vocatum est nomē loci illius Fanuel,
id est facies Dei, eo ꝙ in eo uidit dn̄m facie
ad faciem & salua facta est anima eius. Per
quæ quidem septem mysteria figuratiua, ꝗ
uidit Iacob in spiritu alia septem mysteria
futura de Christo & ecclesia. Nam per pri-
mum prȩuidit qualiter nemo poterat perue
nire, nec intrare in ecclesiā Christi nisi trān
siret vadum baptismale. i. per sacramentum
baptismi. Per secūdum autem præuidit qua-
liter filius Dei erat incarnandus, & debebat
apparere mundo in forma humana. Per ter-
tium vero præuidit & figurabatur qualiter
filii Iacob baptizati debebant recipere Chri
stum, & tenere ipsum fortiter per fidem. Per
quartum vero præuidit in figura qualiter fi
C lij Iacob erant diuidēdi in duas partes, qua
rum vna dēbat manere clauda, deuiando &
claudicando a ueritate legis, non recipiēdo
Xp̄m in lege promissum, altera aūt debebat
manere recta, Christum & ueritatem legis
recipiendo. Per quintum aūt præuidit qua-
liter ille populus, qui Christum erat receptu
rus, debebat ab eo benedici per ecclesiasti-
ca sacramenta, & dirigi per legem euangeli
cam. Per sextum uero præuidit qualiter om
nes q̄ in Xp̄o erant regenerandi & benedi-
cendi & dirigendi, debebant vocari noīe Is
rael. Per septimum tandem præuidit in figu
ra qualiter in sola ecclesia Christi erat Deus
videndus facie ad faciem per fidem, & ma-
xime in sacro eucaristiæ, & in sola ecclesia
erant fideles saluandi, per hoc quod dixit,
vidi dn̄m facie ad faciē, & salua facta est ani D
ma mea. Ex supradictis patet ꝙ Iacob non di
ctus est Israel s̄m carnē & natiuitatem car-
nalem, sed s̄m spiritum & regenerationem
& bn̄dictionē sp̄ualem, & iō filij Iacob qui
non receperunt bn̄dictionem, & baptismū,
& regenerationem Christi; non sunt Israel,
nec filij s̄m spiritum, sed secundum carnem
tantum, & non secundum fidem, rōne cuius
non dicuntur ueri filij Israel & Abrahæ, q̄a
pp fidem utiq; sortitus est tale nomen, &
facta est sibi repromissio de Chr̄o futuro, &
de hæreditate eiusdem. Et sic patet ꝙ Iacob
& Israel, & semen Abrahȩ non sunt nomina
naturæ nec carnis, sed gratiæ & promissio-
nis: ideo conueniunt soli ecclesiæ Xp̄i. Et sic
patet q̄uo populus christianus est verus Is-
rael, eo ꝙ habet supradictas septem condi-
tiones, Nā Israel interpretatur videns Deū E
facie ad faciem, ut legitur ibidem, & etiā Is
rael interpretatur princeps fortis cum Deo,
uel directus a Deo, uel bn̄dictus a Deo. Et sic
cum populus Christianus uideat Deum per
fidem & receperit Christum, & tenet eum
fortiter, & est benedictus & confortatus per
ecclesiastica sacramenta, & directus per le-
gem euangelicam: iō uere dr̄ Israel. Et per
ꝯñs populus iudaicus falso dr̄ Israel, cū nul
lam supradictarum conditionum habeat, im
mo totum oppositum fecit, quia non solum
non recepit Christum, sed & ipsum crucifi-
xit, et sic non uidet Deum, immo manet ce-
cus & maledictus. Nam nō p̄t dici Iacob, sed
Esau. Primo quia eiectus ab utero ecclesiȩ,
secundo quia uendidit primogenituram no
bis, tertio quia amisit benedictionē sancto-
rū. Ex quib. patet ꝙ populus Christianus ve- F
rè dr̄ Iacob & Israel, & semen Abrahæ secū
dum promissionem & imitationem. Vn̄ oc-
cecationem illius populi reprehendit Esa.6.
Cum dn̄s dicit, exceca cor populi huius &
aures aggraua. Item 42. Quis cæcus nisi ser-
uus meus? & surdus nisi ad quē nuncios mi-
si? Et quis cæcus nisi qui uenundatus est? Itē
44. prædicit populum gentilem hæreditatu-
rum nomen Iacob & Israel dicens. Ab oriē-
te adducā semē tuū, & ab Aquilone congre
gabo, dicā Aquiloni, da: & Austro, noli ꝓhibe
re, affer filios meos de lōginquo, & filias meas
ab extremis terræ, & oēs q̄ inuocant nomē
meum & gloriā meā, formaui eum & crea-
ui & feci eū, educ foras pp̄lm tuum, oēs gē-
tes congregatæ sunt simul & collectȩ sūt tri
D 2 bus,

A bus. Item 44. Noli timere serue meus Iacob & rectissime Israel quem elegi, effundam aquam super sitientem, & flumina super aridã. Et iste dicit, domine ego sum, & ille vocabitur nomine Iacob, & hic scribet manu sua domino, & in nomine Israel assimilabitur. Item ibidem 65. Dimitteris nomen uestrum hæreditariũ, & uocabo seruos meos nomine alio. Ex supradictis patet ꝙ populus iudaicus debebat amittere nomẽ Iacob & Israel, & manere cecus, & populus gentilis debebat succedere in nomine & hæreditate & uocari nomine Iacob & Israel, & manu, & ore, & scripto profiteri Deum, & Messiam in lege promissum. Ex quib. patet ꝙ ecclesia Christi, & populus christianus est uerus Iacob, & uerus Israel, & uerum semen Abrahæ, sicut probat apostolus per epistolam ad Roma.
B Item populus christianus dr̃ ciuitas Dei, inquantum est concors fideliũ multitudo, consensu unius legis euangelicę, & unius fidei & caritatis soaiata. Item dicit ecclesia inquantum est congregatio fideliũ. Item dr̃ corpus mysticum, inquantum iungitur uni capiti Christo per fidem & caritatem. Item dr̃ unus homo mysticus, inquantũ peregrinantur ab Adam usque ad Christum in primo & in secundo aduentu. Item dr̃ uinea domini, quia ab Adam usque ad ultimũ electum, quot sanctos germinauit, tot palmites protulit secundum Gregorium. Et etiam quia Christus expressit ex ea uinum sacramentorum in suo aduentu. Ex supradictis patet ꝙ ubicunque in scriptura, & maxime in psalmis scribitur & ponitur Iacob, aut Israel aut semen Abrahæ, aut ciuitas Dei, aut do-
C mus Dei, aut Hierusalem, aut Siõ, aut uinea domini, semper intelligitur ecclesia fideliũ Christi, quia omnia illa nomina posita sunt in ueteri testamento in figura Christi, & ecclesiæ, siue populi Dei, quia omnia figurabãt & significabant istam pręsentem ecclesiam. Causa etiam quare tota ecclesia Christi dr̃ Israel & Iacob, siue filij Israel, est. Nam omnes nos descendimus ab apostolis per generationem spiritualem, & sic sumus filij apostolorum secundum spiritum, sed illi sunt filij Iacob siue Israel secundum carnẽ & spiritum, ideo nos dicimur Israel & Iacob, siue filij Israel, & semen Abrahæ secundnm spiritum. Vnde sicut ille populus fuit continuatus a Iacob usque ad apostolos per generationem carnalem, ita populus christianus, & ecclesia fidelium continuabitur a Chri- D sto & apostolis usque ad iudicium, per generationem spiritualem.

In tertio capitulo exponuntnr nomina localia ipsius Dei & populi eius. Ad cuius intellectum est notandum quòd quinque sunt nomina locorum, quæ maxime in psalmis frequentantur, in quibus Deus dicitur habitare. s. arca dñi, tabernaculum domini, templum domini, mons domini, & cœlum. Vnde Arca est quam dñs præcepit fieri p Moysen in monte Sinai ex lignis Sethim, ut patet Exod. 27. & 37. In qua considerantur, quatuor, scilicet materia ex qua facta erat, quia ex lignis Sethim, scilicet Cypressi imputrefactibilis. Secũdo ibi erant repositæ duæ tabulæ diuinæ legis. Tertio uirga Aarõ. Quarto Vrna ipsius Mãnæ, ut ait Apostolus ad Hebre. 9. In quib. quatuor figurabatur persona E Christi qui est Deus & homo, rex, & sacerdos. Nam per lignum Sethim notatur humanitas, per Manna diuinitas, per legem uero regnum, per uirgam autem sacerdotium figurabatur. Et ideo arca domini per prius verificabatur de ipsa humanitate & persona Christi, quam de cæteris, eo ꝙ in ea habitat uerbum per unionem personalem. Secũdo Arca dñi uerificatur de sacramento eucharistiæ in quo Christus habitat, & continetur realiter & sacramentaliter, & fit unum sacramentum ex Chr̃o, & accidentibus sacramentalibus. Tertio uerificatur de beata uirgine, in cuius utero uirginali Christus 9. mẽsibus habitauit. Quarto uerificatur de tota ecclesia fidelium, ĩ qua Christus habitat per mysticam unionem, quam sibi uniuit, & desponsauit indissolubiliter per fidem, quam F ex lapidibus uiuis fabricauit. Quinto uerificatur de qualibet anima iusti, quam Deus inhabitat per gratiam. Sexto uerificatur de qualibet ecclesia materiali in qua Deus habitat per spiritualem dedicationem, eo ꝙ ecclesiæ & fabricantur & dedicantur ad ministranda ecclesiastica sacramenta, & diuina officia celebranda. Septimo Arca dñi uerificatur de cœlo empyreo, in quo Deus habitat per gloriam. Ex quib. patet ꝙ Arca, analogicè dr̃ de istis 7. ſm prius & posterius per ordinem, ſm ꝙ in eis maiorem habet unionem. Et iõ Arca dñi per prius uerificatur de humanitate assumpta, quia perfectius habitat in humanitate assumpta q̃ in cæteris, q̃a perfectius unitur ei, & ideo magis beatificat illam

A illã quã cætera tabernacula, & sic Arca Dñi per ordinẽ uerificanẽ de cæteris. Itẽ per eãdẽ rationẽ Tabernaculũ Dñi, & Tẽplũ Dñi verificanẽ de 7. supradictis ꝑ ordinẽ, ſm prius & posterius, Nã tabernaculũ, siue tẽplũ Dñi primo figurabat humanitatẽ Xp̃i. Et ideo primo de illa uerificatur. Et ideo Christus corpus suum tẽplum appellat. Io. 2. quãdo dixit: solui templum hoc & in triduo reædificabo illud. Et ideo subdit euangelista: ꝙ hoc dicebat de templo corporis sui. Ideo Dauid in toto illo exemplari, & tota illa descriptione templi sibi tradita a Spiritusancto ꝓuidit in Spiritu totũ mysteriũ incarnationis, & fabricationis ecclesiæ: ut ipse Dauid ait primo Paralippo. 28. ꝙ intellexit oĩa quæ erant in illo exemplari sibi tradito. Ideo totum illud templum per Salomonem fabricatum uere fuit
B figura Christi secundum partes suas. Nam in illo templo erant tria, quia in medio erant sancta sanctorum, per quod figurabaẽ diuinitas quæ in Christo latebat, secundo erat in illo templo atrium sacerdotũ, per quod figurabatur anima Xp̃i: tertio erat ibi atriũ populi ꝑ quod figurabatur caro Christi. Et sic totum illud tẽplũ recte figurabat personã Christi. Extra autẽ, cõiunctum cũ templo erat porticus templi, ꝑ quod figurabaẽ totũ corpus mysticum ecclesiæ. Ex quo patet ꝙ templum Dñi in scriptura prius uerificatur de humanitate Christi, & exinde de sex sequentibus per ordinem. Hoc idem est dicendũ de tabernaculo quod fabricauit Moyses. Quia prius uerificatur de humanitate Xp̃i, & inde de cæteris sex supradictis. Item per eandẽ rationẽ mõs Dñi & cœlũ per prius verificanẽ de hu-
C manitate Xp̃i, & exinde de cæteris. Ex quib. patet ꝙ quãdo nos legimus ista quinq; loca Dei in uet. test. nõ debemus sistere in litera, quia nõ ponunẽ gratia sui, ut frequenter dictum est, sed ut figurabant supradicta septẽ loca spiritualia, in quibus Deus uere dicitur habitare, modis quibus dictum est: & sic spiritualiter & profetice sunt exponenda supradicta quinque nomina localia Dei in sacra scriptura: & in hoc cõcordat Rabbi Moyses Deuteronomij, titulo de pœnitentia capit. 8. dicens: ꝙ hoc est bonum, post quod nullũ est bonum: & hoc desiderarunt scire profetæ: quod bonum multis vocauerunt nominibus, quæ sunt mons Dei: & locus sanctus eius. & locus sanctuarij, & uia sancta: atria Dñi Templũ Dñi: domus Domini, & porta Domini. Item dicit ꝙ illud templum quod
D describit Ezechiel. 44. non est intelligendũ de templo materiali, sed Spirituali & cœlesti: ex quibus patet ſm istum ꝙ illa nomina locorum Dei non sunt intelligenda ad literam de illo Tẽplo materiali. In secunda parte huius capituli exponentur nomina localia populi Dei. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ nomina locorum in quibus habitat populus Dei, quæ magis frequentantur in scriptura, sunt quinque. s. Hierusalẽ, Syõ, Iudæa, terra Israel, & hæreditas Dñi. Vnde Hierusalem est ciuitas sita in monte Syon. & mons Syon est in Iudæa. i. in Tribu, & sorte Iuda. Et Iudæa est pars meridionalis totius terræ promissionis. Et sic terra promissionis dicitur tota terra a Monte Libano, usque ad Bersabeè. Et a mari mediterraneo usq; ad Eu-
E fratem, licet totam nunquam possederũt, ut patet Iosue primo, & Iudicũ tertio. Veruntamen est aduertendum ꝙ hæc nomina non sunt imposita istis locis a natura, nec à casu: sed ex Dei nutu & uoluntate propter futura mysteria, quæ in ipsis locis erant futura & implenda: & hoc patet per eorum interpretationes. Nam Hierusalem interpretatur uisio pacis, & Syon interpretatur Specula siue speculatio, & Iudæa cõfessio. Quæ quidẽ loca si ad literã sumantur tpaliter, uidetur ꝙ falso noĩe noĩentur. Nam in Hierusalẽ nunquam fuit uisa pax terrena & tpalis, sed semper litigium, & maxime hodie ꝙ est subiecta infidelibus. Et ideo est dicendum ꝙ rõ & causa quare patriarchæ, & prophetæ tm̃ commendarunt, & desiderarunt illã ciuitatẽ Hierusalem & Syon & Iudęam, non fuit propter situm, nec propter muros, sed quia præuide-
F runt in Spiritu profetico, qualiter Christus in lege promissus erat in illam terram & ciuitatem uenturus. & in ea prædicaturus & miracula operaturus, & in mõte Syon dẽbat instituere sacramentum Eucaristiæ, & ĩ Hierusalem moriturus, & sepeliẽdus, & resurrecturus, & in mõte Syon Spiritumſctm̃ super discipulos missurus, Et ideo q̃a Christus rex pacis in illa ciuitate nos debebat Deo patri, per suum sanguinem recõciliare, & pacificare, iuste uocata est Hierusalẽ. Itẽ quia Christus rex pacis in illa Hierusalẽ debebat fundare, & ædificare, & incipere suã ecclesiã in pace fundatam. Et per eandẽ rationem ille mons dictus est Syon. i. specula & cõtemplatio: quia ibi apostoli debebant recipere Spi-

A ritum sanctum, & dona gratiarũ per quæ intellexerunt diuinas scripturas. Et per eandẽ rationem tota illa pars terræ dicta est Iudæa, i. est cõfessio quia in ea Xp̃s erat nasciturus, & in ea Angeli debebant confiteri Christum esse Deum, in sua natiuitate cantãtes, gloria in excelsis Deo. Itẽ quia ibi magi Xp̃m cõfessi sunt ipsum esse Deũ & hominẽ, offerentes tria munera, & latria ipsum adorantes. Et sic patet ꝙ confessio de Christo in Iudæa facta est in sua natiuitate, & in oblatione tẽpli per Symeonem, & Annam profetissam; postea ꝑ Apostolos & ideo ex diuina ꝓuidentia cecidit illa terra in sortem Iuda: & vocata est Iudæa, propter mysteria futura. Per eandem rationem tota terra illa dicta est terra promissionis, quia in ipsam erat venturus Christus in lege promissus: & in ipsa genus humanũ B debebat recipere repromissiones: & sic etiã dicebatur hæreditas Dñi, quia in ea recepimus hæreditatem promissam. Et ideo dicit Hiero. in epistola de mãsionib. ꝙ causa quare patriarchæ & ꝓphetę desiderabant sepeliri cum tanto affectu in terra promissionis, fuit quia præuiderunt in Spiritu ꝙ Christus erat ibi moriturus, & sepeliendus & resurrecturus: ideo desiderabant cũ illo resurgere ad vitam immortalem. Et sic putant multi doctores ꝙ Adam, & Abraham, & Dauid & multi sancti vete. tes. surrexerunt cum Xp̃o propter illam euangelicã sententiam. Multa corpora sanctorum surrexerunt cum eo. Ex supradictis patet ꝙ non à casu, nec volũtate humana, nec propter naturã locorũ, fuerunt imposita talia nomina istis locis, sed ꝓ diuina mysteria, quæ erant in eis futura, q realiter fuerunt in eis per Xp̃m cõpleta. Sed q̃a C tota ecclesia Xp̃i incepit in illis locis, & fuit instituta in Hierusalẽ, & exinde ꝑ totũ mundũ diffusa, ideo per totã scripturam ecclesia Xp̃i noĩatur his quinq; nominib. s. Hierusalẽ, & Syon, & Iudæa, & terra ꝓmissionis, & hæreditas Dei. Nam ecclesia Christi incepit in illa sancta societate Apos. & discipulorum q̃ secuti sunt Xp̃m ante passionẽ, & post resurrectionẽ fuerunt congregati numero. 120. in monte Syon, vbi omnes receperunt Spiritũsanctum, vt patet Actuũ primo & secundo: quã societatẽ & ecclesiã Christus ĩ pace fundauit: quia nunquam venit ad eos quin diceret, pax uobis, ut patet per totum discursum euangelicum, & maxime post resurrectionẽ totus enim tesaurus huius societatis fuit pax. Vnde dixit eis Christus. Pacem meam do vobis: pacem meam relinquo uobis. Vnde ista D sancta societas siue ecclesia egressa ab illa Hierusalẽ, dispersa est per totum orbẽ: ideo tota ecclesia vere dicitur Hierusalem, quia ab illa ciuitate incepit, & ideo nomen eius retinet, sicut flumina retinent nomen fontis vnde oriuntur. vnde Araxes sic noĩatur eo ꝙ fluit à montibus Arach ipsius Armeniæ, & Borysthenes sic noĩatur per totũ, eo ꝙ orit a monte Bory, qui est pars ipsius Risæi. Et sic pro maiori parte omnia flumina retinent nomina montiũ & locorum a quibus oriuntur. Propter duo ergo tota ecclesia Xp̃i dicit & denominatur Hierusalẽ. Primo quia ibi fuit constituta a Christo & incepta, & inde orta, & per totũ orbem diffusa. Secundo propter proprietatem & nominis interpretationem, quia ipsa est visio pacis, in qua sola Christus E uidetur per fidem. Per eandem rationem dicitur Syon, quia in sola ipsa Christus speculatur & contẽplatur. Item per eandẽ rationẽ dicitur terra promissionis, & hæreditas Domini, quia in sola ipsa recepimus promissiones factas de Christo: & recepimus hæreditatem hic per gratiã, & in futuro per gloriã. Et sic est dicendũ ꝙ in sacra scriptura ista 5. nomina verificantur: primo de Xp̃o, secundo de ecclesia: nã Hierusalẽ & Syon primo uerificantur de ꝑsona Christi & de eius humanitate: quia ipsa anima Christi primo videt Deũ per essentiã, & in ipsa humanitate videtur Deus in patria a beatis. Item pax primo reperitur in ipsa humanitate Christi, in qua totũ corpus cum magna cõcordia subiicitur & conformatur animæ, & anima Deo: secundo ex cõsequenti in tota ecclesia, quæ F dicitur Hierusalẽ propter rationes iã dictas. Tertio verificatur Hierusalem de ipsa uirgine Maria, quia in ea maxime uiguerunt supradictæ conditiones uisionis, & pacis, & ordinis. Quarto uerificatur de anima cuiuslibet iusti. Quinto uerificatur de regno cœlesti. Et per easdẽ rationes secũdum ordinem, Syon primo uerificatur de Christo: secundo de ecclesia. Et sic est dicendum de hoc nomine Iudæa: & terra uiuentiũ, & hæreditas Domini: & etiam de hoc nomine cœlum: nã cœlum interpretatur clarum; & dicitur a claritate. Ideo prius uerificatur de Christo, secũdo de ecclesia: tertio de Virg. Maria: quarto de qualibet anima iusti: quinto de cœlo Empyreo, siue de regno cęlorum, siue de cu-

A ria beatorum. Sed hoc est secundum ordinē successionis: nam secundum ordine perfectionis, cœlum prius intelligitur & uerificatur de consistorio trinitatis: secundo de tota illa ecclesia triunfanti, tertio de ista militanti, quia illa est clara per gloriam, ista per gratiam & fidem. Aduertat ergo diligenter prudens lector, quia ista nomina non fuerunt imposita illis locis gratia sui, sed ratione futurorum mysteriorum de Christo & ecclesia, ideo ad talē sensum sunt exponenda. Vnde cum hoc cōcordat Rabbi Moyses de Egyto in suo more. vbi dicit ꝙ hoc est desideriū desideriorum quod cupiunt scire: profetę, scilicet scire & intelligere significationes nominum localium terrę promissionis, quia ꝑ Hierusalem inferiorem, intelligenda est Hierusalem superior. Cum hoc etiam concordat

B illud quod legitur in glossa Beresith Raba, vbi per Talmudistas mouetur quęstio. An Deus, siue eius Messias cū uenerit debeat esse acceptator personarum: ad quam quęstionem respōdent, ꝙ absit, imo Messias cum venerit, saluabit omnes confitentes Deum corde & opere, quia sic scriptum est Hieremię. 60. In diebus illis saluabitur Iuda: id est omnes gentiles Deum confitentes qui dicentur Iuda, quia sic scriptum est etiam Esai. 49. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsq; ad fines terræ. Ex quibus patet quod nomina siue loca supradicta non sunt intelligēda etiā secundum Hebręos solum ad literam, sed solū spiritualiter pro tota ecclesia, à solis ortu vsque ad occasum diffusa. Vnde dicit Rabbi Solo. super Zach 9. ꝙ prophetę non sunt locuti nisi ad tps Messię, quia nihil est scriptū

C in lege veteri gratia sui, sed omnia referuntur ad Christum vt dictum est.

IN quarto capitulo exponuntur nomina diuinę legis. Ad cuius intellectum est aduertendum, ꝙ lex domini secundum quòd habet diuersos effectus & respectus, ita diuersis nominibus nuncupatur. Nam inquantum est à Deo lata, & inquantum ligat & obligat hominem, dicitur lex Domini, sed inquantum est à Deo prolata & scripta in tabulis, dicitur sermo Domini: siue eloquium Domini, sed inquantum prohibet mala fieri, dicitur pręcepta, siue pręceptum, inquantū aūt admonet bona fieri, dicitur mandatū, siue mandata. Sed inquantum est testificata à Deo & profetis, dicitur testimonium Domini. Sed inquantum per legem cognoscimus voluntatem Domini, dicitur volūtas Domini. Sed D inquantum fuit confirmata per mortē Christi testatoris, dicitur testamentum Domini. Sed inquantum iustificat obseruantes, dicitur iustitię, siue iustitia Domini. Sed operationes quę fiunt secundum iustitiam, dicuntur iustificationes. Sed punitiones & pręmiationes quę fiunt per iustitiā, dicuntur iudicia Domini. Inquantum vero ducit & dirigit homines, dicitur via. Item inquantum ei⁹ scripta omnia sunt impleta in Christo; dicitur veritas. Inquantū per legē sumus liberati, dicitur misericordia. Item inquantū Deo pacificati, dicitur pax. Item dicitur arbor siue lignum vitę, & hoc metaforicè. Nam sicut Adam colendo illam arborem vitæ & comedendo eius fructum, iuxta præceptū Domini fuisset præseruatus ab omni infirmitate & morte, & in tempore, suo collegisset & adeptus fuisset immortalitatem, & post ma- E gnū tempus translatus esset in uitam meliorem secundum Augustinum, ita Deus post lapsum dedit homini hanc legem, loco illius ligni vitæ, vt eam seruaret & coleret, expectādo ex ea fructum vitæ. Et patres vete. test. eā seruarunt vsq; ad tempus Christi. Et sic ex ea receperunt fructum in tempore suo, scilicet fructum redemptionis, & sic eādē legem sedm veritatē colentes nos expectamus fructum gloriæ. Ista arbor sicut in primo aduentu Christi facit fructum gratiæ, & nostræ redemptionis, ita & in scdo aduentu faciet fructum gloriæ. Item lex Domini dicitur etiam vinea Domini. Nam sicut vinea primo plantatē, & postea fecit palmites & exinde vuas, ex quibus expressis in torculari, extorquetur vinum in tempore suo, ita pariter Christus in principio dedit legem naturæ, quæ fecit F folia in Noe & Abrahā, & sic incepit facere vuas in Dauid & ꝓfetis, quæ naturæ fuerunt in aduentu Christi. Ex quibus Xp̄s expressit & extorsit vinum, ecclesiāsticorū sacramēto tū in torculari crucis, & ex eadē lege veteri extorsit ueritatem euangelicā, quā nos colimus & obseruemus, ex qua extorquemus & extorquebimus vinum glorię in die iudicii, & etiam in fine cuiuslibet fidelis; ex quo patet, ꝙ lex diuina accōmodatè dicitur uinea dn̄i. Matthęi. 2. & 22. Quæ data est nobis ad colendum. Item lex diuina dicitur etiam seges, nam sicut frumentum primo seminatur, & postea crescit in herbam, & exinde in granum, & ultimo in area cum

A ventilabro separatur granum à paleis,& granũ reponitur in horreo ad sustentandũ uitã hominũ, paleæ uero cõburunt igni & proijciuntur bestijs ad comedẽdum, pariformiter Deus in principio seminauit legem post lapsum in Adam & Abel, quæ creuit in hærbã in Noe & Abrahã, & incepit facere spicas in Moyse, & incepit facere granum in ꝓphetis, quæ quidem seges legis fuit matura in Xp̃o, unde dicit Christus Lucæ. 9. messis quidem multa. Itẽ Io. 4. Aspicite messes qm̃ albæ sũt sed hanc messem Christus messuit, & in sua area crucis triturauit, & uẽtilabro suo granũ euangelicę ueritatis a paleis cerimonialium, & cęterorum legalium separauit, & granũ sacramentorum & legis euangelicæ in horreo ecclesiæ, ꝓ nobis reposuit, & paleas cerimonialium tradidit igni extinguibili, quia cerimonias & cætera legalia totaliter reprobauit, & eiecit, & abdicauit. Et sic, sicut iam recepimus granum sacramẽtorum, nunc expectamus granum gloriæ post hanc uitã. Iudæi autem ceci & obstinati adhuc comedunt folia cerimoniarum sine fructu, & bibunt siue comedunt uinaceũ sine uino, quod iã exinde expulsum est, & ita comedunt paleas legaliũ sine grano tanquã bestiæ. Et sic patet quomodo lex diuina, siue sacra scriptura nominatur istis. 20. nominibus, scilicet, lex domini, uerbum domini, eloquium domini, sermo domini. præceptum, mandatum, testamentum, testimonium, iustitia, iudiciũ, iustificationes, uia domini, semita domini, ueritas, misericordia, pax, arbor, siue lignũ uitæ, uinea dñi, ager, siue seges domini, & hoc secundum diuersos respectus & effectus, & ideo quandocunque aliquod istorum nominum in sacra scriptura ponitur, semper est intelligenda lex diuina, quæ semper est distinguenda secundum suas ætates, ut dictum est tractatu. 3. regula. 7. ueruntamen de unoquoque istorum clarius dicetur in suis locis.

B

C

In quinto capitulo memorantur & exponũtur nomina diaboli, & populi eius magis frequẽtata in sacra scriptura, unde diabolus dicitur quia diuisus, quia ab initio in ueritate non stetit, sed a Deo discessit, & sicut ipse fuit diuisus, ita fuit etiam diuisor, quia hominem a Deo per peccatum separauit, & continuè inter homines zizaniam seminauit. Mat. 13. & a ueritate diuinæ legis nos separare conatur. Secundo dicitur Sathanas .i. contrarius & aduersarius, quia ab initio nobis aduersatur & inimicatur, & omni ueritati resistit. Itẽ dicitur Peccator, quia ab initio peccat q̃a mentitur. Ioan. 6. Item dicitur Exterminator Apocalyp. 9. quia hominem extra terminos diuinæ uisionis & beatitudinis eiecit, & continuè conatur extrahere. Item dicitur Mors Apoc. 6. quia hominem in mortem deiecit & auctor mortis ipse fuit, & sic hæc sũt nomina diaboli magis frequentata. Dicit etiam Belial & Leuiathã. Nã Belial interpretatur ascensus siue superbia, & Leuiathã terribilis & uastans. Sed nomina populi diaboli sunt Sodomæ. Ægyptus in epistola Iacobi: eo ꝙ tales sunt ocecati in tenebris peccatorum. Item dicitur Babylon, quia confusio. Apocal. 16. Quia inter membra diaboli non est ordo, sed horror, & cõfusio, cũ omnes seruiant uitijs & malis cupiditatibus, & sic in eis non ratio sed sensualitas dominatur. Et ideo per talia nomina in scriptura communiter populus, siue membra diaboli, aut hæretici & infideles & mali intelliguntur.

D

E

Tractatus Quintus.

IN quinto tractatu exponuntur generaliter & explicantur tituli psalmorum. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ titulus & psalmis est cum sacramento occulto aliquid significans pręscriptio, unde per hoc ꝙ dicitur pręscriptio, denotatur quòd in tali titulo describuntur aliqui termini, siue quòd talis sit per aliquos terminos. Per hoc autem quòd dicitur aliquid notificans, denotatur quod illi termini ponuntur ad aliquid notificandum. Per hoc autem quòd additur cum aliquo sacramento, denotatur ꝙ illi termini includunt aliquod sacramentum de Christo & ecclesia. Item secundum alios, Titulus in psalmis est quorundam terminorum sacramentum psalmi continentium annotatio, q̃ quidem descriptio idem significat cum superiori. Et ideo est notandum quòd sex prænotantur in titulus psalmorum, nam talis titulus, aut notificat nomen psalmi, aut personã aliquam, aut materiam psalmi, aut modum cantandi, aut instrumentum cum quo cantabantur illi psalmi, aut tempus in quo cantabantur. Nomina autem psalmorum sunt octo scilicet psalmus, canticũ, hymnus, intellectus siue eruditio oratio, alleluia, psalmus cantici, canticum psalmi. Psalmus dicitur quasi sermo laudatorius. Et sic omnes generaliter dicuntur psalmi. Canticum dicitur in

F

A quantum cantabatur voce humana. Hymnus autem dicitur inquantum dicit laudem Dei cum lętitia. Alleluia dicitur inquantum continet laudes Dei simpliciter. Vnde dicit Rabbi Abenazar in prologo huiusmodi, ꝙ hæc est differentia inter hymnum, & alleluia, quia hymnus dicit simpliciter laudem, sed alleluia dicit laudem simul cũ Deo. Nã allelu, idem est quod laudate, sed, ia, idẽ est quod Deus. i. laudate Deum. Et sic alleluia includit simul Deum cum laude. Sed ista sũt satis friuola, quia hoc idem dicit hymnus, nisi ꝙ addit lætitiam. Sed alleluia dicitur inquantum in illo psalmo narrantur beneficia Dei. Intellectus uero, siue eruditio dicitur inquantum ille psalmus cõtinet aliquod mysterium profundum a spiritusancto prophetice reuelatum. Oratio dicitur inquantum B in illo psalmo fit aliqua petitio. Canticum uero psalmi dicitur inquantum ille psalmus cantabatur simul cum instrumento musico. Sed erat ista differentia. Nam quando Chorus cantorum incipiebat primũ uersum psalmi, & instrumentum sonabat versum sequẽtem, tunc dicebatur canticum psalmi. Sed quando instrumentum incipiebat psalmũ, & chorus sequebatur secundũ uersum, tunc dicebatur psalmus cantici. Et sic patet quòd ista octo sunt nomina psalmorum in titulis prænotata & non plura. Secundo prænotatur quãdoque in titulis aliqua persona. Sed illa persona potest esse triplex. Nam quandoque prænotatur & præscribitur pſona actoris ipsius psalmi; ut quando dicitur psalmus Dauid. Quandoque autem in persona cantoris ut cum dicitur ipsi Asaph siue filijs Core. C Quandoque uero persona de qua est psalmus, ut cum dicit. In Salomone, vel Doech psalmo 51. Tertio in titulo quandoque prænotatur materia de qua est psalmus, siue ex qua est psalmus, ut cum dicitur, cum Dauid fugeret a facie Absalon. Quarto prænotatur quandoque in titulo modus cantandi, ut cũ dicitur, in finem, siue ad uictoriam, siue super octauam, quia tunc unus chorus conabatur superare alium in eleuatione uocis. Sed hoc non fiebat sine sacramento, ut patebit suis locis. Quinto quandoque in titulo prænotatur instrumentum cum quo psalmus cãtabatur, vt cum dicitur, In organis Dauid. Sexto quandoque in titulo prænotatur & notificatur tempus in quo psalmus cantabatur, ut cũ dicitur pro torcularibus, siue prima aut quarta sabbati. Sed omnia ista non D fiebant sine sacramento ut patebit, & dicit Rabbi Abenazar quòd quãdo in titulis ponitur ad uictoriam, siue in finem, aut canticum semper prænotabat aliquod futurum. Item dicit Camhy inprologo huius libri ꝙ omnes psalmi qui intitulantur ad uictoriã, siue in finem, siue in organis, loquuntur de Messia, & semper denotant aliquod mysterium profundum. Item dicit secundo, quòd Dauid fecit omnes psalmos qui sunt sine titulo. Item dicit tertio, quòd Dauid non solum fecit psalmos in ꝑsona sui, sed etiam in persona aliorum: scilicet in persona Adam harison, idest primi hominis, & in persona Moysi. Vnde quando dicitur oratio Moysi uiri Dei, non ponitur ibi Moyses quòd fecit psal. 3. sed quòd fecit Dauid psalmum illum in persona ipsius Moysi, inquantum introducit ipsum ad loquendum. Et sic est dicen- E dum de psalmo. 17. qui intitulatur in Salomone. Et sic dicimus nos quòd multi psalmi sunt facti in persona illius qui introducitur ad loquendum, sicut in psal. 3. & 15. & 20. & multi facti sunt in persona ecclesiæ siue corporis mystici. ut est psal. 5. Et multi sunt facti in persona ipsius Adæ cum sua posteritate fidelium, ut est psalmus 6. & 12. Et ideo debet diligenter aduertere lector quæ persona introducitur ad loquendum in quolibet psalmo, & cuius est uox siue locutio, qa aliter non potest haberi uera intelligentia psalmi. Et etiam præter personã actoris psalmi, est prænotanda & valde consideranda ꝑsona introducta ad loquendum in psalmo, sicut in comœdijs & tragœdijs prænotantur & considerantur personæ introductæ, quia F nusquam loquitur auctor'. Ex quo patet ꝙ omnes particulæ in titulis positæ sunt ualde notandæ, quia nulla ponitur sine magno sacramento. Nam vbicunq; ponitur in finem, ꝑnotat ꝙ ille psalmus dirigit nos in Chrm, qui est finis legis. Et sic Dauid per illum ps. dirigebat illum populum in Xpm Messiã futurum, quam in illo ps. loquebatur prophetice de Christo futuro, quem ille populus tanquam finem illius legis expectabat, in quem tendebat & peregrinabatur. Item sunt et attendenda & cõsiderãda instrũ musicalia quę nominantur in titulis & in psalmis, quæ sũt. septẽ. s. psalt. cytara, tympanũ, chor', organũ, cymbalum, & tuba. Quorum quodlibet nõ ponitur sine sacramento immo significabat

A bat aliquod mysterium futurum de Xp̄o & ecclesia. Nam Psalterium est instr̄m musicale quadrangularis figuræ altera parte longiori hn̄s decem cordas principales. Per quod significabat̄ mistice lex euangelica, q̄ primo est quadrangularis, quia per quatuor euãgelistas fuit scripta & testificata. Quorũ duo sũt maiores & de uisu.s.Ioãnes, & Matthæus:& duo minores de auditu.s.Lucas, & Marcus. Item scd̄o ꝙ lex euangelica hẽt decem cordas.s.quæ cõtinet in se decem euãgelica mysteria.s.primo mysterium trinitatis. Scd̄o mysterium incarnationis,& natiuitatis. Tertio mysterium prædicationis: Quarto mysteriũ miraculornm operationis. Quinto mysteriũ mortis,& passionis. Sexto resurrectionis. Septimo ascensionis. Octauo spũs S.missionis. Nono gentiliũ vocationis & totius ecclesiæ B congregationis. Decimo futuræ glorificationis. Hæc sunt decem cordę psalterij euangelici. Et hoc dr̄ psalterium decacordum figuratum per illud psalteriũ mãle cum quo cantabantur psalmi leg.ve. Item lex euangelica dr̄ ẽt moraliter psalterium decacordũ, inq̄tum continet decem præcepta moralia. Et sic in hac ecclesia militanti continue cantamus psalterium morale per obseruantiã decem p̄ceptorum. Sancti uero in cœlo cantãt psalterium anagogicum decem fructuum, & gaudiorum gloriæ & fœlicitatis. Item citara q̄ est triangularis figuræ. Primo significabat mysterium trinitatis.s.tres p̄sonas diuinas in una substãtia & essentia. Scd̄o significabat vnã ecclesiam ceptam triplici nutu. s.fidei, spei,& caritatis. Nã in tota lege euangelica nihil pręcipitur nisi quid credendum C quid agendum, quid sperandum. Item significabat anagogicę statũ futurę beatitudinis, quæ consistit in uisione & tẽtatione,& fruitione. Vñ 24.cordæ ipsius citarę triangularis significabãt.24.seniores cãtãtes, Sanctus, Sanctus, Sanctus, in conspectu agni. Item tertio tympanum significabat mysterium passionis Xp̄i spãliter, quia fuit p̄cussus. Item quarto p̄ organum, specialiter significabat mysteriũ resurrectionis. Item q̄nto per chorum significabat̄ mysterium glorificationis. Sexto per tubã significat̄ mysterium ascensionis. Septimo p̄ cymbalum significabat̄ mysterium vocationis gentilium & congregationis in vnam ecclesiam. Iõ q̄ñ Dauid aut sacerdotes in templo cantabant psalmos cum psalterio decem cordarum, nihil aliud intelligebãt ni si uocare Xp̄m ut ueniret in carne ad implẽ- D da illa decẽ mysteria euangelica. Et sic est dicendum de cæteris instr̄is. Nos aũt iam cantamus psalterium euangelicum agendo gratias p̄ b̄n̄ficijs illis iam receptis. Ex quib. patet, ꝙ q̄ñ ponuntur in psalmis,& memorant̄ talia musicalia instr̄a, non dẽmus sistere in litera materiali, sed trãsire ad sensum spiritualem,& ad mysteria euãgelica q̄ significabãt illa mãlia instr̄a. Item q̄ñ in psalmis, siue in titulo alicuius psalmi ponit̄ aliquod tempus in quo cantabantur, puta pro torcularib. aut pro dedicatione templi, tunc dẽmus recurrere ad mysteria illarum festiuitatum, puta quid significabant futurum in nouo testamẽto. Et sic sunt exponendi tituli,& etiam psalmi illius tituli, prout latius patebit in suis locis. Vlterius est tertio notãdũ ꝙ in Psalt.70. interpretum præter titulos communes, re- E periuntur quidam particulares tituli scripti in rubeo, qui dicuntur diapsalmata, & hoc hoc sub nu. 7. Et hoc in medio quorundam psalmorum, & quandoque in principio. De quo diapsalmate nulla ẽ certitudo apud Hebræos, imo inter se multipliciter discordãt. Nam quidam dĩt, ꝙ est mutatio metri, quidam aũt ꝙ est commutatio siue pausatio cãtus. quidam uero ꝙ mutatio sententiæ. Sed hoc non placet beato Hieronymo in epistola ad Marcellam. Sed dicit ꝙ ubi Græci habent diapsalma, literis rubeis, Hebræi hẽnt Sela quod significat semper. Et sic Aquila ubicũq; reperit Sela sic scriptũ, ipse traduxit semper.70.uero & Symmachus & Theodocion traduxerunt diapsalma. Sed beatus Hieronymus sequens Aquilam transtulit, semper in Latinum in sua traductione. Sed in ve- F ritate nullam uidetur importare rationem. Nam quasi in infinitis uersibus psalmorum reperitur hoc aduerbium semper, ubi non scribitur diapsalma tali modo literis rubeis, qui solum reperiuntur. 7. diapsalmata, sic in rubeo scripta in medio psalmorum. Et quandoque bis aut ter in eodem psalmo. Et ideo Aug. aliter dicit. unde dicit: quod sicut sympsalma dicitur continuatio psalmi apud Græcos, ita diapsalma dicitur diuisio psalmi, siue manifestę sententiæ. Nam manifeste uidetur ꝙ ubi ponitur diapsalma, est distinctio, siue mutatio sententiæ in eodem psalmo. Et sic Cassiodorus sequendo sententiam Augustini, ubicunque reperit diapsalma semper fecit diuisionem in litera sui cõmenti

menti

A menti,& in sententia. Sed licet hoc sit bene & uere dictum,quia diapsalma realiter significat diuisionem psalmi, tamen adhuc positio Augustini non euacuat totam causam huius mysterii,quare hoc nomen diaplasma præponatur,siue interponatur literis rubeis, siue alterius coloris. Et ideo est aduertendũ ꝙ si bene inspexerimus titulos psalmorum, potius pro maiori parte denotant modum cantandi, quàm materiam. Nam Dauid qui ordinauit diuinum cultum in tabernaculo, & distribuit psalmos in propriis festiuitatib. & sic intitulauit eos sicut ecclesia nunc intitulat hymnos appropriatos singulis festiuitatibus: & præcepit Dauid ut cantarentur illi psalmi cum cæteris instrumentis significantibus mysteria contenta in illis psalmis. Et sic in titulo psalmi memorabat instrumenta determinata, cum quibus psalmi cantabã B tur. Et etiam explicabat modũ cantandi ut supradictum est, ut unusquisque chorus sciret secundum uices suas,quem psalmum deberet cantare in qualibet festiuitate, & per quem modum: & talis modus quandoque explicatur in titulo. Et sic Dauid intitulauit psalmos, sicut Terentius intitulauit suas comœdias explicando modum cantãdi, & personas, & instrumenta cum quibus cantabantur, cum dicitur Acta ludis megalensibus duabus tibiis &c. Item Dauid quandoque diuidebat psalmum quem cantabat chorus in sua festiuitate, & accipiebat unã particulam psalmi abscissam,alteri festiuitati accõmodatam & appropriatã, quã uocabat diapsalma. Et cantores in medio psalmi ubi fiebat talis diuisio, scribebãt diapsalma in rubeo,ut cognosceretur diuisio & distinctio illius particulæ. Et sic reperiuntur. 70. diapsalmata, id C est diuisiones in toto psalterio ſm ritũ cantandi,qui fiebat tũc in templo Salo. Quẽ modum etiam nos seruamus in aliquib. psalmis, quia de toto psalmo accipimus quandoq; aliquam particulam, & cantamus illam in aliqua hora. Nam de psa.30.excerpimus sex primos uersus.s.In te Dñe speraui. Et sic relicta secunda parte psalmi cãtamus primã particulã in completorio. Et sic prima particula proprie dicitur diapsalma.i. partitio siue diuisio psalmi. Et sic etiam excerpimus & abscindimus duos ultimos uersus de psal. 29.s. Dñe refugium, & dicimus eos cum Gloria patri. post Præciosa in conspectu Dñi ad primam. Et sic illa particula & abscissio psalmi dicitur diapsalma: & sic etiam psal. 118. Beati im- D maculati in uia,qui habet.22.octonarios,diuidimus in xj. partes ponendo duos octonarios in qualibet parte, & ponimus eos prima, & tertia, & sexta, & nona horis. Quæ quidem partitiones dicuntur diapsalmata. Et sic patet quid est diapsalma. Item per oppositum etiam ecclesia latina facit aliqua sympsalmata.i. continuationes multorum psalmorũ. Nã quandoq; dicit duos psalmos sub uno Gloria patri:ut in laudibus dicimus Deus Deus meus: & Deus misereatur nostri, sub uno Gloria patri. Et postea in fine dicimus tres psalmos.s. Laudate Dominum de cęlis:& Cãtate domino,& Laudate dñm in sanctis eius, sub uno Gloria patri. Et ista talia dicuntur sympsalmata, siue apopsalmata.i.continuationes, siue appositiones diuersorum psalmorum. Itaque sicut diapsalma E est diuisio,siue partitio psalmi. Ita per oppositum sympsalma, siue apopsalma est continuatio,siue appositio psalmorũ,quando unus psalmus apponitur alteri, & continuatur cũ eo. Et sic patet quid est, aut quid significat diapsalma, quare literis rubeis scribebatur, quia significabat diuisionem,siue partitionẽ psalmi factam in illa parte psalmi, propter causas iam dictas. Sed quid dicẽdum ad beatum Hieronymum uirum tantæ autoritatis, qui dicit, ꝙ Sela, significat semper? Ad hoc respondetur, ꝙ hoc nomen Sela in hebræo erat tunc æquiuocum ad semper & ad partitionem. Et ideo.70. cũ Symmaco & Teodotione cęperunt unam significationem & ueram. Aquila autem quia ignorauit hanc ęquiuocationem cœpit tantum unam significationem sibi notam,& hũc secutus est bea- F tus Hieronymus. Vnde est aduertendum ꝙ multa fuerunt in primo templo, quantum ad diuinum cultũ, quæ postea fuerunt ignorata in secundo templo, vt ait Iosefus: quia in secundo templo non fuit seruatus totaliter idem ritus cantandi psalmos, imo multa fuerunt omissa, & ignorata propter destructionem primi templi, & Ciuitatis: quia cum magno labore reuocauit Esdras sacerdotes & illum populum ad cultum diuinum in secundo templo: & sic non potuerunt omnia recuperare quæ fiebant in primo templo. Immo dicit Iosefus, quòd non solum perdiderunt iudæi existentes, in Babylonia cultum diuinum, & obliti sunt ritus colendi Deum, sed etiam obliti sunt literas

A teras & linguam hebræam: & ideo Esdras alios caracteres literarum repperit, quibus restaurauit & scripsit legem, vt inquit Hiero. in prologo libri regum. Non ergo est mirum si Iudæi moderni post destructionem secundi templi à finibus suis eiecti, & per totum orbem dispersi, perdiderũt oẽs ritus colẽdi Deum antiquos, & linguã hebræam: & ignorant multas significationes & ęquiuocationes vocabulorum, & ideo inter eos sunt multę cõtradictiones & discordiæ in literali expositione scripturæ vet. test. Et ideo nulla fides est eis adhibenda, quia nesciunt quid dicunt, propter longam obliuionem. Et ideo est magis credendum. 70. interpretibus & ipsi Iosefo, qui fuerunt multo tempore ante destructionem secundi tẽpli, qui melius nouerunt ritus colendi Deum, & significatio-B nes uocabulorum Hebraicorũ, quã Aquila & Talmudistæ, quos sequitur beatus Hiero. in hac parte, quia Iudæi moderni multas significationes vocabulorũ ignorant, vt latius dicetur in sequenti tractatu. Et ideo Iudæi iã nesciunt quid dicant in titulis psalmorum, nec in cæteris ritibus antiquis.

Tractatus Sextus.

QVantum ad sextum tractatũ, quia totum testm̃ vetus est tractum ex Hebræo in græcum & latinum, & multę & diuersæ sunt huiusmodi interpretationes ex quib. est eligenda una ad exponendũ librum psal. Ideo tria sunt præmittenda & videnda in hoc sexto & ultimo tractatu. Primo vndę habuit ortũ lingua Hebræa, & in quo C differt à caldæa, & ab Arabica, & Syra. Scd̃o qui fuerunt interpretes maioris autoritatis. Et quæ fuit causa diuersitatis eorum. Tertio quæ eorum interpretatio in lib. psalm. ad exponendum, nobis sit magis eligenda. Quantum ad primum est notandum, secundum ꝙ dicit Albumasar in suo introductorio, ꝙ Noe post diluuium descendit à montibus Armeniæ, & venit in Chaldæam, & quia vidit terram aptam ad sciẽtiam, eo ꝙ est sita in quarto climate, ideo decreuit in ea manere cum filijs suis & nepotibus, quos docuit astronomiam, & artes matem iticas, & naturalem filosofiam. Postea Caldæi docuernnt Arabes & Fœnices. Sed Arabes docuerunt Aegyptios & Ethiopes, fœnices autem docuerunt Græcos, & Græci latinos, & Sarmatas, Et sic semper manent aliquæ diuersitates in lite- D ris & linguis, & aliquæ similitudines in sonis literarum. Ex quibus patet ꝙ in prima ætate iam erant literæ, vt dicit Lisander. Nã Enos incepit inuocare nomen Domini Gene. 4. ergo iam habebat literas quibus commendabat memoriæ orationes quas cõficiebat. Et sic Noe nutritus in prima ætate iã sciuit literas, quæ literæ & lingua dicebantur naturales, eo quòd in lege naturæ fuerunt traditæ, quas literas & linguam, Noe docuit filios & nepotes in scd̃a ætate post diluuiũ. Et sic illa lingua naturalis cum literis, durauit usque ad Heber, & Falech. in cuius tempore facta est confusio & diuisio linguarum in Babyliona. Vnde dicit Aug. 16. de ciui. capitulo 11. ꝙ illa lingua naturalis mansit in Heber & filijs suis; ideo dicitur Hebræa ab heber. Sed hebræi dicunt quòd illa lingua E naturalis totaliter fuit extincta in illa confusione Babyloniæ. Sed in ueritate hoc non est necesse ꝙ illa lingua naturalis totalr̃ extingueret. sed sufficit ꝙ fuerit facta confusio & mutatio ex illa lingua in multas alias, ꝑ mutationem aliquarum literarum in principio dictionum aut in fine. Et mansit aliqua similitudo & dissimilitudo inter linguas, maxime uicinas, vt patet manifeste. Sed cum hoc stat secundum Aug. ꝙ mansit illa lingua naturalis integra & perfecta apud filios Heber, & suos successores, & ista fuit lingua Caldaica, ut manifeste patet. Ad cuius intelligentiam est aduertendũ, ꝙ sicut lingua Gallica & Hispana conueniunt cum Italica siue latina, eo quòd descendunt ab illa, Nam Romani cogebant Hispanos & Gallicos, quibus dominabantur, loqui more Romano, eo etiam F quod Roamani habebant plures colonias in Hispania & Gallia &c. Et sic tam Galli quam Hispani loquuntur Romanum, in quibusdam literis & Syllabis. Et sic lingua Hispana moderna nil aliud est nisi lingua Romana obliquata. Et ideo Hispani pro maiori parte intelligunt linguam Italicam & econtrario. eo quòd ista descendit ab illa, Et etiam Hispani intelligunt linguam Gallicã, eo quod ambæ descendunt & deriuantur ab italica & latina. Idẽ ergo pariter est dicendũ de lingua Hebraica & Syra, & Arabica. Nã quia omnes descendunt à Caldaica, ut dicit Albumasar, ideo omnes se intelligunt inter se, & omnes intelligunt faciliter linguã Caldaicã, ut manifeste patet intuentibus. Nã

pro

A pro maiori parte uocabula hebraica non differunt ab Arabicis & Caldæis nisi mutatis quibusdã lrĩs aliqñ in principio, aut in fine. Et ideo Iudæi faciliter addiscunt arabicum pp vicinitatem linguæ. Sed causa quare lingua hebræa deriuetur a caldæa fuit: q Abraham vir caldæus exijt a caldæa & Mesopotamia, q̃ eadem est, & uenit in terram Canaã quæ est in Syria citra Eufratem, & ibi' loquebaẽ Caldaicæ cum filijs & familia sua. Sed p lõgam temporis moram illa lingua fuit obliquata conuersando cum Cananæis. Sed q.a Cananæi & omnes Syri vocabant hebræos, oẽs uenientes ultra flumen Eufratem, iõ oẽs de familia Abrahę loquentes illa lingua appellabant hebræos, & illam linguam appellabant hebræam, Nam hebræus interpretaẽ transiens, peregrinus ueniens ultra. Sed q.a

B Abraham cũ suis uenerat ultra de Caldæa, iõ appellabant ipsum hebræum cum omnibus suis. Iõ dr̃ Gene. 24. q uenit Abrahã hebræus, quasi homo peregrinus ueniens ultra Eufratem. Et sic exinde oẽs sunt dicti hebręi quasi peregrini, & ultra fluuiani & Caldæi. Ex quib. patet q Abraham fuit Caldæus, & lĩgua sua q̃ dr̃ hebræa fuit Caldæa. Et sic lingua hebræa est lingua Caldæa obliquata, & aliqualiter alterata propter cõuersationem aliarum nationum. Item quia Ismael filius Abrahæ, & Esau fili' Isaac populauerũt Arabiam, ideo lingua Arabica est ipsi hebraicæ vicina & similis. Et sic lingua Syraica, & arabica dr̃ lingua Caldæa alterata, & obliquata, inter quas est tãta uicinitas, ut ait Hieronymus in prologo galeato, q se adinuicem intelligunt. Nam tota terra, quæ est ultra Ior

C danem, pertinet ad Arabiam. Sed ab Hierusalem vsque ad Iordanem uix sunt. 17. milia ria, Inde ergo est q beatus Hieronymus, ita breui tpe didicit ita perfecte lrãs & linguã Hebræam, eo q habitauit in terra promissionis ferme per 40. annos, in qua terra omnes vulgares loquebantur indifferenter Arabice & Syriace. Et sic Hieronymus iam practicus in lingua Arabica & Syraica faciliter transiuit in linguam Hebræam & Caldaicam, pp uicinitatem linguarum. Nam ipse prius nouit arabicum, nã immediate ex Arabico in Latinum transtulit librum Iob, ut ipse ait in prologo eiusdem libri. Et sic patet q lingua hebræa nil aliud ẽ nisi lingua Caldaica, quã Abraham duxit in terram Canaam siue Palæstinam. Quæ postea fuit obliquata pp cõuersationem cananæorum. Etiam fuit magis D obliquata, dum ipse populus deguit ultra cẽtum annos in terra Ægypti. Et sic in hac lingua scripsit Moyses legem dñi, siue pẽtateucum, & in eadem lingua fuit scriptum residuum uet. testa. & in eadem lingua fuit tota scriptura per Esdram scripta post captiuitatem Babylonis, sed forsan non eisdem caracterib. lrãrum, ut ait Hieronymus in prologo galeato: & sic illa lingua & litera durauit & perseuerauit usq; ad Chr̃m & destructionem secundi templi. Sed postea Iudęi expulsi a finib. suis, & mixti ĩter alias nationes obliti sunt illam linguã, & multas significationes uocabulorum, nec sciunt alia uocabula hebraica, nisi tm̃ illa q̃ ponuntur in scriptura. Et etiam ignorant magnam partem significationum illorum. Sed quia post expulsionem Iudæorum, Syri & Arabes inhabitarũt E illam terram, ideo omnes vulgares loquebãtur Arabice & Syriace indifferenter. Et sic patet unde habuit ortum lingua hebræa & eius literæ. Quantum ergo ad secundum est dicendum, q causa & modus, quare ista sacra scriptura peruenit ad græcos & latinos, fuit ista. Nam secundum Aristeum. & Eusebium de præparatione euangelica, lib. 8. & Aug. 18. de ciui. Dei. ca. 42. & de doctri. christiana. ca. 10. Appropinquante tempore aduentus Messiæ spiritussanctus, cuius est prouidere de ecclesia sua regenda, præuidẽs futuram cecitatem & obstinationem Iudæorum, & conuersionem gentilium, & ex omnib. linguis & nationib. in unam ecclesiam & fidei congregationem, tunc per 250. annos añ aduentum Chr̃i iniecit cupiditatem animo Ptolemæi Filadelfi regis Ægypti habendi scripturam, siue legem Iudæorum in F sua biblioteca, inter cæteros codices & facultates. Et sic misit nuncios ad Heleazarũ sacerdotem, qui misit ei 72. uiros peritissimos in lingua hebræa & caldaica & græca, qui interpretati sunt totam scripturam uet. test. ex hebræo in grecum, nemine in aliquo discrepante, immo omnes in eandem sentẽtiam fuerũt cõformes & conuenientes, quã interpretationem Ptolemæus reposuit ĩ sua biblioteca & coluit cum maxima reuerẽtia. Et hãc primam interpretationem, ut ait Eusebius, procurauit spiritussanctus ante aduentum Christi propter quinque. Primo ne Iudæi post aduẽtum Christi in sua proteruitate & cecitate manentes, scripturã ueteris testa-

A ris testamenti christianis occultarent. Secũdo ne ipsam falsam et corruptam christianis communicarent. Tertio ne dicerent ꝙ christiani ad suum libitum falsam transtulissent. Quarto ut Græci in quib. uigebat scientia, ipsam haberent, eo ꝙ primi erant ad fidem conuertendi. Quinto quia Latini qui omnibus nationib. dominabantur, erant maxime fidem Christi amplexuri. Et sic erat necessarium ut scripturam ex Græcis iam interpretatam haberent, & faciliter ex Græco in Latinum possent traducere. Sed quia ex consequẽti prævidit spiritussanctus ꝙ omnes Caldæi, Persæ, Medi, Parthi, Arabes, Armeni, & cæteri adiacentes populi, & nationes, erant ad fidem Christi uenturi, ideo in principio Imperii Cæsaris Augusti quasi 42. annis ante natiuitatem Christi suscitauit Ionathan
B Abenhuziel Babylonicum, in lege & prophetis peritissimum, & iste transtulit totum testamentum uetus ex Hebræo in Caldaicum. Sed scripsit illam translationem literis Hebraicis quæ non multum distant a Caldæis, sicut dictum est, quam traductionem Iudæi appellant Tragum, quæ trãslatio magis exprimit sensum, quia magis fuit sollicitus traducere sensum ex sensu, quam uerbum ex uerbo, eo quia illæ linguæ sunt ualdæ uicinæ, immo ponit talia vocabula, quæ magis explicant & declarant sensum, sicut facit magister historiarum apud nos, in texendo historiam uete. testamen. Vnde iste Ionathas ubi nos habemus. Dixit dominus domino meo &c. ipse transtulit. Dixit dominus uerbo suo. Quæ trãslatio apud Hebręos est tantæ autoritatis, ꝙ nullus fuit ausus con
C tradicere ei, tum propter uiri peritiã & autoritatem, tum propter eius sanctitatem. Nã dicũt Iudæi, quod qñ ille scribebat istam interpretationem, si aliqua musca descendebat in cartam, tunc ignis descendebat de cęlo & comburebat illam muscam ne sibi inferret impedimentum, absque læsione cartæ & manus illius. Sed quia Iudæi moderni uiderunt hanc translationem ita conformẽ & fauorabilem fidei catholicæ, nam ubicũque in scriptura ponitur uel nominatᷓ Xp̃s, ipse transtulit Messias, ut ibi. Quare fremuerunt gentes aduersus dñm & aduersus Messiam eius. Et quia ex tali translatione multi Iudæi conuertebantᷓ ad fidem, & ẽt frequenter per eam christiani cõuincebant Iudæos in disputationib. Iõ Rabini Iudæorum occultarunt illam translationem, & maxime illam, quæ facta est super Psalterium, nec ꝑmittunt ut Iudæi simplices uideant eã, nec etiam christiani propter causas iam dictas. D Sed hęc translatio habetur in usu apud Christianos, Caldæos, Persas, Medos, Parthos, Aethiopes, Arabes, & Armenios, eo ꝙ istæ nationes vtuntur literis & lingua Caldaica in rebus arduis & sacris, sicut Hispani & Galli & Italici utuntur lingua grammaticali Latina in similib. Tpe autem Hadriani, a natiuitate Christi anno 144. postquam Iudæi fuerunt expulsi a finibus suis, & mixti extraneis nationibus & linguis, obliti sunt linguam Hebræam, & antiquam, & ritum colendi Deum, & significationes vocabulorum Hebraicorum. Et ideo quidam proselitus Ponticus, nomine Aquila ex gentili factus Iudæus, propter quandam pulchram Iudæam filiam cuiusdam magni diuitis Rabini Iudæorum, adhibuit studium solicitè literis Hebræis & Caldæis, ut placeret socero & cæteris Iudæis propter lucrum. Et iste ex Hebræo in Græcum transtulit totum uetus test. Sed quia iam nomen christianorum incipiebat crescere, ideo in multis, peruertit scripturas. Et ideo Thedocion christianus vtriusq; linguæ peritus, ut confunderet peruersitatem huius Aquilæ, idem uetus testa. ẽt in Græcum traduxit, hoc postea idem fecit Symmacus. Sed quia isti fuerunt sectatores Hebionitarum, ideo non sunt habiti in magna autoritate apud ecclesiam. Origenes aũt omnium linguarum peritus, & sacrarũ scripturarum subtilissimus indagator, uidẽs tantam diuersitatem in translationib. Græcis, omnes translationes habere procurauit, & ex omnib. sub asterisco & obelo unã correctam confecit, oñdens editionem ipsorũ 70. fuisse ueriorem, & in hoc apparuit admirabilis labor & ingeniũ Origenis. Et sic tota ecclesia Græca utebatur translatione ipsorum 70. per Origenẽ correcta, & asterisco & obelo notata. Tertio est iterum ualde aduertendum, ꝙ cã tantæ diuersitatis istarum translationum est ista. Nam Caldæi & Hebræi & Arabes non habent uocales in literis suis, sed tantum consonantes. Sed utunᷓ quibusdam punctis appositis, aut præpositis literis consonantibus, loco uocalium, sicut manifeste uidemus in literis Arabicis. Et sic tota sacra scriptura fuit scripta per Esdram sine uocalibus & sine punctis. Et ideo

A ideo nō sciebant legere scripturam legis & profetarum ante aduentum Christi, nisi magni magistri eorum, ex longo studio & consuetudine, eo ꝙ vocabula sic posita erāt multum æquiuoca, & poterant adduci ad diuersos sonos & significationes, per appositionē diuersarum vocalium aut punctorum. Et ideo 70. interpretes spiritusancto inspirati, & in lege, & profetis peritissimi, elegerunt proprias & ueras significationes uocabulorum Hebraicorum, & secundum illas significationes interpretati sunt totum uetus testamentum. Et sic transtulerunt ex Hebræo in Græcum, & nō solum uerbum ex uerbo, sed etiam sensum ex sensu. Ideo multis in locis aliquando mutarunt uocabula, & aliquādo aliud addiderunt ad sensum explicandū & hoc fecerunt ex spiritussancti autoritate, B quia fuerunt ueri profetæ & pleni spiritusancto, ut ait Aug. 18. de Ciui. Dei cap. 43. & Hieronymus secundo prologo super Paralip. Et sic dicit Aug. ꝙ tanquam profetæ sūt habendi. Et ideo cęteris interpretibus non est adhibenda tanta fides, maxmè ludæis, qui semper conati sunt auertere scripturas à uero sensu. Ad cuius intelligentiam est iterum aduertendum, ꝙ post cōuersionem magni Constantini, vidētes Rabini Iudæorum omnes gentiles cum tanta diuotione ad fidē Christi conuerti per totum orbem, & ecclesiam tanto fauore prosperari, & etiam ꝙ infinita multitudo Iudęorum, videntes manifestam veritatem, per experientiam & miracula, pariter conuertebantur. & sic deficiebant quæstus & redditus & tributa Rabinorum. Hac igitur iniquitate commoti magna mul- C titudo Rabinorum congregata fuit apud Babyloniam Egypti, quæ dicitur Cayre, vbi quanto magis caute potuerunt, conati sunt falsificare & preuertere scripturas a uero sēsu & significatione. Vnde confinxerunt supra quinque uel septē puncta loco uocaliū. Nam loco ipsius a, confinxerunt uirgulam transuersam quam Pathah appellant, & aliā quam camez uocant, & posuerunt pro ipso a, sub qualibet consonāte. Et pro, o, posuerūt unum punctū supra, quod holem vocant. Et pro, i, ponunt punctum sub cōsonāte, quod hirich appellant. Et loco ipsius, e, ponūt duo puncta sic facta:, quæ Scæua, uel tria sic ∴ facta, quod Segol appellant. Et loco ipsius, v, ponunt tria sic facta ⋮ quæ selosa necudoth vocant. Et sic hæc puncta apponunt, vel supponunt in literis consonantibus loco uocalium. Et sic isto modo deduxerūt omnia vocabula sacræ scripturæ vet. test. ad sonos & significationes prout eis libuit & ad intentū suum, vbi erant manifesta mysteria de Christo & ecclesia, peruertendo ad eorum intentum. Et sic dixerunt ꝙ translatio ipsorum 70 in multis deficiebat. Quorum punctorum inuentores fuerunt Raunia & Rauasse, duo doctores eorum. Ex quibus patet ꝙ scriptura veteris testamenti eo modo quo scripsit Esdras., ita indiget interpretatione apud Hebræos, sicut apud nos. Ex quibus etiam patet ꝙ tota scriptura quam hodie habēt Hebræi sic puuctuata est iam interpretata & ducta ad sensum & intentum eorum per illa puncta, & ideo nulla fides est adhibenda scripturæ Hebraicæ, sicut hodie habēt sic interpretatam & punctuatam, imo ipsimet cōfitent E ꝙ potuit esse error in tali pūctuatione & interpretatione. Et ideo scribunt omnino sine punctis illā legem Moysi quam cum veneratione tenent repositā in synagogis eorum, quam Thorat appellant. Illa enim Thorat est scripta omnino sine punctis, sicut Moyses & Esdras scripsit eam. Et hoc faciunt vt ipsi dicunt, ne possit misceri aliquis error propter illa pūcta posita loco vocalium, quæ possunt peruertere ad sonum, & sensum, & signatio nem vocabulorum. Item isti Rabini non solum peruerterunt scripturas modo supradicto, sed etiam confinxerunt libros Thalmud, in quibus scribuntur multa, & falsa, & digna irrisione, & contra totam veritatem, non solum sacræ scripturæ, sed etiam philosoforū, & contra omnē rationem humanā. Et ideo quando Iudæi negant tibi interpretationem F 70. vel Hieronym. eo ꝙ non conuenit cum sua litera, dic quòd mentiuntur, immo ipsi habent interpretatam literam, & falso modo per illa puncta deductam. Sed dic eis ꝙ remoueant puncta, & reperient ueritatem. Est verum ꝙ iam ignorant pro maiori parte significationes uocabulorum, & etiam ipsa antiqua uocabula Hebraica vt dictū est, immo manent per omnia cęci, ignari, & confusi. Quantum ad tertium articulum est aduertendum quòd tota ecclesia tā Græca, quàm Latina usque ad tempora Theodosii, semper vsa est translatione ipsorum 70. & illam colebat & uenerabatur. Sed quia vt dicit Hieronymus illa translatio venerat in tantam corruptionem, ex uitio scriptorum, quòd

A vix unus codex concordabat cum altero, & ideo in quibusdã ecclesijs Græcorum legebatur traductio Origenis, & in alijs traductio Luciani. Et sic erat magna confusio in ecclesiis Grçcorum. Sed maior confusio erat in ecclesiis Latinis, propter diuersitatem traductionum Latinarum. Nam unusquisque doctor Latinorum traducebat vetus testamentum ex Græco in Latinum, eo quod omnes nouerant literas Græcas, intantum quod quot erant ecclesiæ, tot erant traductiones apud Latinos, ut inquit Hieronymus. Ideo Paula & Eustochium uidentes tantam confusionẽ inter ecclesias Latinas rogarunt beatum Hieronymum Hæbraicarũ & Græcarum & Latinarum literarum virum peritissimum, vt ad uitandã talem confusionẽ vetus testamẽtum, immediate ex Hebrço interpretaretur, B & uerteret in Latinum. Et sic rogatu earum transtulit pentatheucum, & Iosue, & librum iudicum, & libros regum. Sed rogatu Chromatii trãstulit libros Paralipomenon, prout patet in prologo bibliæ, in qua traductione beatus Hieronymus tenuit istum modum, quia noluit sequi literam iã per Iudæos punctuatam, sed uoluit uidere translationem ipsorum 70. & Origenis, & omnium aliorum, & sic eligit significationes & sensus prout sibi melius & rationabilius visum fuit. Et in quibusdam non transtulit verbum ex uerbo, sed sensum ex sensu, sicut sçpius fecerunt 70. vt ipse dicit in epistola ad Pammachium de optimo genere interpretandi. Vnde Hieronymus non intendebat in tali interpretatione reprehendere 70. sed uitia scriptorum & defectus, eo quod uitio scriptorum, & imperitia & negligentia, illa translatio in multis C locis erat uitiata, & quædam etiã erant omissa, quæ allegantur in scriptura noui testamẽti, ut ipsemet inquit. Et ideo papa Damasus & etiam uniuersalis ecclesia Romana bene acceptauit translationem Hieronymi, tanquam ueram & catolicam. Sed noluit ecclesia ut traductio Hieronymi, nec aliqua alia præferretur, nec anteponeretur interpretationi ipsorum 70. immo uoluit ut habeantur tanquã profetæ in omnibus quæ interpretati sunt, & in his quæ addiderunt, eo quod spiritusancto pleni sunt, ut ait Aug. 18. de ciuitate Dei ca. 42. & 43. Veruntamen paulatim cõsuetudo inoleuit in ecclesia, vt unusquisque pro maiori parte scriberet ex exemplaribus Hieronymi ad uitandam confusionem aliarum editionum. Et sic intantum celebrata fuit editio Hieronymi, quòd impræsentiarum, aut uix, aut in paucis bibliothecis latinis reperitur traductio ipsorum 70. immo per omnes ecclesias latinas celebratur traductio Hieronymi. De Psalterio autem fuit maior difficultas. Nam Damasus Papa propter confusionem & corruptionem diuersorum exemplarium Latinorum, rogauit beatum Hieronymum, vt ex græca editione ipsorum 70. traduceret Psalterium, & sic correctum redderet latinis. Et sic hoc Psalteriũ per Hieronymum primo ex Græco translatum & correctum, præcepit Damasus cantari in episcopatu Romano. Postea uero quia Sofronius frequenter disputabat cũ Iudæis nõ acceptantibus, immo negantibus interpretationẽ ipsorũ 70. ideo rogatu eius beatus Hieronymus traduxit Psalterium de uerbo ad uerbum ex Hebræo iam punctuato et interpretato per Iudæos Talmudistas. Et hãc translationẽ bene acceptant Iudæi, eo quod conuenit cum litera punctuata & interpretata. Sed ecclesia Latina nõ tenuit hãc translationẽ. Veruntamen noluit quòd cantaretur in ecclesia, eo quòd est aliquantulum suspecta, cũ sit traducta ex Hebræo iam interpretato & punctuato, & ad determinatas significationes ad libitum Iudçorum, per illa pũcta ab eis deducta. Et hoc dicitur Psalterium secundũ Hebraicam ueritatem, non quòd illa traductio sit magis uera, quàm traductio ipsorum 70. Sed quia fideliter de uerbo ad uerbum absque aliquo addito siue remoto, ex Hebrço iam punctuato sit facta traductio. Et iõ Hebrçi imposuerunt illi tale nomen, scilicet Psalterium Hieronymi secundum Hebraicã ueritatem. Postea uero quia traductio quam primo ad rogatũ Damasi Papæ, fecerat Hieronymus ex Græco in Latinum, uitio scriptorũ, aut astutia maleuolorum çmulorũ, iterũ fuerat corrupta, ideo Hieronymus ad instantiam Paulæ & Eustochii Psalterium ex Græca editione ipsorũ 70. uertit in Latinũ, quod quidem Psalterium sic emẽdatum & correctum receperunt omnes ecclesiæ Gallicanç. Ideo dicitur Psalterium Gallicanum. Et sic omnes ecclesiæ Italiæ, & Germaniæ, & Hispaniæ pariter sunt secutæ. Intantum quòd omnes ecclesiæ cantant hodie hoc Psalteriũ per Hieronymum ex interpretatione Græca ipsorũ 70. in Latinum translatum, & emẽdatum, & correctũ. Ex supradictis patet quod beatus

D E F

A tus Hierony. licet totum residuum uet.test. fuerit interpretatus ex hebræo non punctuato, in latinum, tamen nullam interpretationem fecit de psalterio: sed solum fecit translationes. s. duas ex græco interpretato p 70. & unam ex hebræo iam interpretato & punctuato vt dictum est. Reperitur ergo triplex translatio, siue triplex psalterium translatum per Hierony. I. psalterium Romanum quod primo transtulit ex græco, ad rogatum Damasi, quod iam non est in vsu. Secundũ psalterium quod dr Hieronymi, secundum hebraicam ueritatem, immediate ex hebræo in latinum translatum: quod quidem psalteriũ licet reperiatur in multis bibliothecis antiquis, tamen in nulla ecclesia legitur, propter rationes iam dictas. Tertium dr psal. per 70. interpretatum ex hebræo in græcum, sed ex B græco in latinum per Hierony. translatum, & emendatum, siue correctũ qđ quidẽ psalt. per oẽs ecclesias latinas cãtatur, & allegatur, & celebratur, & apud omnes tam sæculares quam ecclesiasticos habetur in vsu. Secundũ ergo hanc communem translationem inten do sequi psalt. ipsius Dauid in præsenti expositione. Est tamen uerum ꝙ utranq; translationem ante oculos habere intendo. Et ideo ubi uidebo aliquam contradictionem aut sacramenti occultationem in litera Hieronymi, aut concordabo translationes adinuicem, aut differẽtiam assignabo. Sed si fuerit sola differentia in rebus, absque contradictione sententiæ, nullum intendo facere casum aut mentionem.

C *Prologi tam prolixi causę.*

Non ergo quis miretur si antequam venirem ad expositionem psalmorum, ita prolixum præmisi procœmium & tractatum, quia hoc uisum est mihi necessarium, non solum ad intelligentiam libri psalmorum, & aliorum librorum sacri canonis, sed etiam ad percipiendam mentem beati Augustini, & aliorum sacrorum doctorum, qui in virtute supradictorũ principiorum nobis sacras scripturas exposuerunt. Vnde necesse est prudẽtem & catolicum lectorem præscire, in quolibet psalmo non solum autorem psalmi, sed quæ propositio ue.test. in illo psalmo proponatur, & quæ conclusio siue quod mysteriũ noui testa. nobis ex illa propositione aperiatur, & in uirtute cuius principij talis ueritas exquiratur. Et per quam regulam ille psalmus exponatur. Et quid per nomina significetur spiritualiter. Et quæ sacramenta per titulos importentur, & quomodo diuersæ trãslationes concordentur, & adinuicem uerificentur. Et ne omnia simul ista in quolibet psalmo quærerentur & iterarentur, & ad uitãdam prolixitatem & fastidium, fuit necesse ex singulis in hoc prologo particularem & specialem præmittere tractatum. D

Protestatio autoris.

Veruntamen antequam deueniam ad expositionem huius libri, duo intendo cũ protestatione præmittere. Primo, ꝙ non intendo aliquid dicere nec asserere quod sit contra determinationem Romanę ecclesiæ, nec sacrorum doctorum ab ea approbatorũ, sed omnia mea in hoc opere & dicta & dicenda, sacrosanctæ Romanæ matri ecclesię sub mitto corrigenda, sub cuius fide & obedientia uiuere & mori intendo. E

Intentio autoris.

Secundum est, ꝙ cum ego non susceperim hoc opus aggrediendum ad ostentationem mei, sed ad satisfaciendum deuotioni & petitioni simpliciũ sacerdotũ & Christianorũ: Iõ in hoc opere non intendo disputare mãs cum iam sint satis digestæ & examinatæ per catolicos doctores, tã modernos q̃ antiquos. Et sic nõ intendo adducere diuersitatẽ opinionũ doctorũ scolasticorum, ne uidear alicui eorũ ꝯdicere uel derogare. Sed solum intendo ex doctrina sacrorum docto F rum antiquorum, ẽm gratiam mihi desuper datam, ueritatẽ & tesaurum euangelicũ in hoc sacro agro libri Psalmorum absconsum & latentem, in lucem fidelibus detegere & reserare, & tandem cecitati & obstinationi modernorum Iudæorum obstare, & eorum maledictis & vanis argumentis respondere & satisfacere.

Inuocatio autoris.

Ergo in nomine sanctæ Trinitatis ad expositionem accedamus.

Finis Prologi.

REVERENDI ET OPTIMI PATRIS D. IACOBI PAREM DE VALENTIA CHRISTOPOLITANI EPISCOPI EXPOSITIO SVPER PSALMOS DAVID FELICITER INCIPIT.

PSALMVS I.

A

EATVS vir qui non abijt in consilio impiorum & in uia peccatorum non stetit, et in catedra pestilentiæ non sedit.

Iste liber vulgariter appellatur liber psalmorum Dauid, inquantū omnes generaliter appellantur psalmi, quia continet totam sacrā scripturam ue. test. per modum laudis, ut dictum est in prologo. Secundo dr̄ liber hymnorum Dauid, & hoc ratione finis, eo quòd finis omnium psalmorum est lætitia & gratiarum actio pro beneficio redemptionis, ut patebit, hymnus enim dicitur cātus lætitię. Tertio dicitur liber soliloquiorum Dauid:
B & hoc ratione modi loquendi, eo ꝙ vel solus Dauid loquitur Deo, in spiritu & contēplatione uel introducitur Christus loquens solus ad patrem, uel introducit chorus mystice loquens ad patrem, uel ad filium Messiam in lege promissum. Quem librum Hebræi appellant Thilim, id est librum orationum. Sed quantum ad diuisionem huius libri est aduertendum, ꝙ liber psalmorū nō potest sufficienter & pręcise diuidi per partes & materias, propter iam dicta in prologo, tractatu secundo, capitulo primo. Et hoc propter quatuor. Primo quia psalmi nō sunt facti successiue in eodem tempore: imo in
C diuersis temporibus, propter diuersas causas & occasiones mouentes ipsum Dauid ad condendos psalmos sicut accidebat sibi ex aduersitatibus aut prosperitatibus. Secundo quia psalmi non sunt ordinati & collocati in hoc uolumine eo ordine quo fuerunt facti. Sed sicut successiue fuerunt reperti, ut ait Hier. in prologo maiori. Tertio non possunt diuidi per titulos, eo ꝙ inter psalmos eiusdem tituli interponuntur psalmi aliorū titulorum. Quarto non possunt diuidi per materias, eo ꝙ quandoque multi psalmi habent eandem materiam. Et ideo oportet vt D
vnusquisque psalmus tanquam diuisus ab alituro exponatur & diuidatur per partes: Sic ergo ad expositionem psalmi primi accedamus, cui nullus titulus præponitur in hebræo. Et sic nō apparet auctor huius psalmi. Sed dicit beatus Hieronymus, secundum opionionem quorundam hebræorum, quod Esdras fecit hūc psalmum tanꝗ prologum totius libri psalmorum, ut induceret omnes fideles ad studium diuinæ legis. Tamen beatus Augustinus, & Origenes & Basilius, & Cassiodorus dicunt quòd Dauid fecit hunc psalmum cum omnibus alijs. Vnde dicit Basilius in homelia primi uersus huius psalmi, quod Dauid, siue Esdras qui collegit omnes psalmos in hoc uolumine, præposuit E
istum psalmum in principio huius libri, tanquam brauium & præmium omnibus obseruantibus diuinam legem, & ut inducat omnes ad amorem Sapientiæ diuinæ legis, quę maxime in hoc uolumine continetur, eo quòd in hoc psalmo explicatur & promittitur uera felicitas & beatitudo contemplatoribus diuinæ legis & obseruatoribus. Item ipsemet Hieronymus in epistola ad Paulinū, de omnibus libris sacræ scripturæ, attribuit hunc psalmum ipsi Dauid, cum dicit in descriptione uiri iusti. Cum Dauid eum arbori uitæ, qui est in paradiso F
compararet, hoc intulit. In lege Domini uoluntas eius, & in lege Domini meditabitur die ac nocte. Ex qua patet quòd Dauid fecit hunc psalmum. Nec valet euasio quorundam dicentium, quòd licet Dauid non fecit omnes psalmos, tamen totus liber psalmorum denominatur à Dauid, tanquam a maiori parte. Sed hæc responsio uidetur friuola. Nam Hieronymus in maiori prologo psalmorum, de mente doctorum hebræorum, dicit quòd Dauid non fecit nisi nouem psalmos: ergo s̄m illum modū loquendi

A queadi, Dauid minorem partem fecit. Et sic totus liber non denominaretur ab eo. Ex quo patet quod Hie. ibi solum locutus est secundum opinionem magistri sui Barrabã, & quorundã aliorum hebræorum illius temporis. Sed postea Hiero. locutus est secundum ueritatem, cum in diuersis epistolis, & tractatib. omnes psalmos diuisim allegat pro ipso Dauid, ut patebit. Ex dictis ergo Aug. & Basilij patet quod Dauid fecit hunc psalmum, in quo promittitur uera beatitudo contemplatorib. & obseruatorib. legis. Ad cuius euidentiam est ulterius notandum quod oẽs sapientes in hoc cõueniũt quod uera beatitudo est finis oĩum actuũ humanorũ, ut patet. 1. Eth. & quod est bonum per se sufficiens delectãs hñtem, & per consequẽs quod est status oĩum bonorũ aggregatione perfectus, quo adepto nihil est amplius quod desiderari queat, ut concludit Boe. 3. de consola
B tione. Sed de isto statu perfecto, & beatitudine, in quo cõsistat sapiẽtes diuersimode loquũtur quo ad modũ, licet quo ad obiectum oẽs cõueniãt in Deũ. Nã Peripatetici dñt, quod cõsistit in speculatione summi intelligibilis, & cæterarũ substãtiarũ separatarũ, ut patet. 10. Ethi. & 12. Metaph. Sed Auicenna & Algazel dñt 9. Meta. quod ultima beatitudo & perfectio aiæ rõnalis est, ut fiat speculũ intelligibile. & describatur in ea forma totius. Et sic recipiat formas oĩum intelligibiliũ, usq; quo iungatur primo intelligibili, quod est Deus, & fiat vnũ cũ eo, & tũc est in ultima perfectione & beatitudine, quia tunc primus intellectus lucet in eo. Sed in veritate licet hoc sit bene dictũ, tamẽ non explicat totã essentia beatitudinis hoĩs. Nã intelligẽtia nõ solũ beatifi-
C catur in apprehensione & cõtẽplatione summi intelligibilis, sed inquantum mouetur propter ipsum amatũ & desideratũ, ut patet. 12. Meta. Et sic beatitudo prout consistit in cõtemplatione, & cõtẽtatione, & delectatione, explet totũ desideriũ humanũ & appetitũ, ergo nõ solũ pertinet ad apprehensionẽ intus, sed ultimatè cõpletur & perficitur per uolũtatẽ & amorẽ. Nec sufficit quod aĩa iungatur primo intelligibili per intellectum, sed necesse est, ut amore inhæreat ipsi per uoluntatẽ, ad hoc quod appetitus & desideriũ nostrum finiatur, & sistat, & expleatur. Nam licet Deus inquantũ ens primũ, & prima ueritas sit primum & summum intelligibile, tamen inquantum est summum & sufficiens per se bonũ, est summũ appetibile & amabile & ut sic, satiat appetitũ. Et sic felicitat & beatificat homines & Angelos & est eo fruẽdũ.
D Ideo ait Aug. primo de doctrina Christiana, quod frui, est amore inhærere alicui propter se. Et sic solis diuinis personis est fruendum, quæ nos beatos faciunt, inquantum in eis est una summa bonitas, & tamen fruimur cognitis, quibus uoluntas delectata conquiescat. Ex quo patet quod tria sunt de ratione beatitudinis, primo cognitio summi boni, & sic ait Christus Ioan. 17. Hęc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Secundo fruitio & possessio illius summi boni cogniti & apprehensi: & hoc per inhæsionem volũtatis. Tertio delectatio, & quies, & cõtẽtatio in illo summo bono possesso. Et in hoc consistit essentialiter beatitudo. Et sic nullum aliud essentiale potest sibi addi nec desiderari, licet aliquod accidẽtale possit addi & appeti.
E ut infra patebit. Ex his patet quod in hac uita nemo põt esse beatus in re, sed solũ in spe, inquantũ per bona opera quæ hic facit, expectat pmium beatitudinis. Sed de modo inhærẽdi & acquirendi hanc beatitudinẽ, fuerũt multæ opiniones. Nam veri filosofi dixerunt quod per operationes secũdum morales uirtutes. Sacerdotes autẽ gẽtiliũ dicebãt, quod nemo poterat peruenire ad illã beatitudinẽ nisi per cultum plurium deorum, & sic finxerũt complures superstitiones, & ritus nefandos, & falsas doctrinas, ad decipiendos, & attrahẽdos populos ad cultum plurium deorũ, ut ostendit Eusebius in quinq; primis libris, de præparatione euangelica. Et Lactatius in libris diuinarũ institutionum. Et Aug. in primis decẽ libris de ciuitate Dei. Sed sola ciuitas & populus Dei diuino nutu & Spiritusancto in-
F structus, a principio dicit, quod uis acquirendi prædicta beatitudinẽ, nõ est nisi studiũ & obseruãtia diuinæ legis. Et ratio est, nã sicut pctm per quod datur pęna, & miseria æterna, nihil aliud est nisi præuaricatio diuinorũ præceptorũ, & oẽ dictũ vel factũ, contra illud quod lex prohibet ut inquit Aug. & Amb. ergo meritũ quo acquiritur beatitudo, nihil aliud est nisi contẽplatio & obseruatio diuinæ legis. Et quia totũ hoc fuit reuelatũ in Spiritu ipsi Dauid, ideo fecit hũc psalmum & 118. Ideo Esdras præposuit ipsum tanquam brauium, in principio libri psalmorum ut supradictum est per Basilium. Ad cuius maiorem euidẽtiam est. Tertio notandum secundum Aug. lib. confessionum, quod Deus creauit hominem, ut ip-

A sum cognosceret, & cognoscendo amaret, & amãdo frueretur. &c. & sic beatificaretur in tali fruitione. Sed voluit Deus ꝙ homo non attingeret talem beatitudinẽ & præmiũ, nisi prius operãdo mereretur. Et ideo ĩ paradiso terrestri dedit sibi legem in principio ualde leuem. s. vt operaretur, & custodiret lignum vitæ, & coleret, & de oĩ ligno ederet ad uitam sustentandam, sed de ligno uitæ ederet ad uitam perpetuandam, & de omni ligno ederet, præter quã de ligno sciẽtiæ boni & mali, & hoc sub cõminatione duplicis mortis, ut patet Ge. 2. Et sic patet ꝙ in illa lege erat duplex præceptũ. s. vnũ affirmatiuũ, & aliud negatiuũ, vnde erat propositũ præmiũ si obseruaret & obtẽperaret, & pęna si transgrederetur. Sed quia præuaricati sunt primi parentes præceptũ & legẽ dñi, ideo ꝑdiderũt præmiũ & beatitudinẽ promissam, & inciderũt
B in pœnã mortis & miseriæ. Et sic a paradiso terrestri in qua ad præsens fęlicitabãtur, sũt expulsi, & in hanc vallem lacrimarum destinati. Et sic cum essent fęlices ciues illius ciuitatis per obediẽtiam & obseruantiam illius legis, facti sunt exules & miseri peregrini propter inobedientiam. Sed quia Deus est summè bonus & misericors, misertus est homini, veniam & misericordiam petẽti. Et ut recuperaret fœlicitatem promissam in cęlo, quam peccando amiserat, voluit Deus ut eã in hoc mundo peregrinando, non aliter qñã per legem fidei ambulando, & ipsam legem Dei obseruãdo, ad cœlestem fœlicitatem ꝑueniret. Et loco originalis iustitię dedit ei iustitiam & legem quam nunc habemus, & ꝑ quam ambulat homo mysticus in hoc mundo. Et sic per hãc legem, siue in hac, ambula
C uit Adã cũ tota sua posteritate fideliũ vsquẽ ad Christum, & ambulat in præsenti vsq; ad iudiciũ, vt dictum est in prologo, tractatu. 3. Ex quo patet ꝙ tota lex domini tam in uete. test. quã in nouo data est nobis à Deo, ad colendũ & obseruãdũ, loco illius originalis iustitiæ, quã homo debebat seruare in paradiso. Et ista dicitur lex dñi, & uia perueniendi ad veram beatitudinem. quæ ſm diuersas ætates accepit maiores perfectiones usq; ad Christũ, in quo accepit gratiã & redẽptionẽ nũc aũt iã non expectat nisi ultimũ terminũ & beatitudinẽ. Et sic dicitur via domini, per quã peregrinamur ad ultimã & uerã beatitudinẽ. Hoc ergo mysteriũ præuidẽs & cõtemplãs Dauid in spũ, fecit hũc psalmum in quo

cõparat legẽ domini & cultorẽ eius ipsi arbori vitæ plãtatæ in paradiso delitiarum. Nã D
sicut si Adã seruasset pręceptũ dñi, & coluisset illã arborẽ, vixisset in præsenti fœlicitate in æternũ, & post longã vitã in præsenti fuisset, absq; morte trãslatus ĩ meliorẽ & fęliciorẽ vitã æternã in cœlo, ita nos colẽdo legem Dei, & obtẽperãdo eius præceptis, quæ quidẽ lex nobis loco illius arboris ad colendum data est, obtinebimus vitã gratiæ in pręsenti, & vitã gloriosã & æternã in futuro. Et sicut Adã cõtẽnẽdo diuinã legẽ & arborẽ vitæ, gustãdo de cibo vetito, perdidit vtrãq; fœlicitatẽ, & incidit in vtrãq; pœnam mortis, ita pariter præuaricator huius legis, non solum perdit præfatam promissam fœlicitatem, sed ẽt incurrit damnationem æternam. Vñ hoc mysterium & hanc ꝑpositionẽ aperit nobis Dauid in hoc psalmo. Est ergo dicẽdũ ꝙ Da- E
uid ex mysterio ligni uitæ plantati in paradiso accepit parabolã & propositionẽ ad faciẽdũ hũc psalmũ, in quo duo principaliter facit. Nã primo ostendit ꝙ lex domini est via, per quã peruenitur ad verã beatitudinẽ, & ꝑ quã datur fœlicitas æterna. Secundo comminatur pœnã æternã & priuationem beatitudinis transgressorib. huius legis, ibi. Non sic impii nõ sic. Quo ad primũ aũt duo facit, nã primo facit quod dictũ est. Secũdo hoc probat per cõparationẽ & figurã ligni uitæ plantati in paradiso. In qua etiam parte ostendit implicite, in quibus cõsistit essentialiter uera beatitudo, ibi. Et erit tanquam lignum. Quantum ad primum, est primo notandum secundum Arist. primo Ethicorũ, ꝙ sicut sagittarius non põt trahere recte, nec dirigere sagittam in signũ. nisi præuideat & cogno- F
scat signum, ita & nos non possumus peruenire ad fœlicitatẽ, quæ est finis oĩum actuum humanorum, nisi præcognoscamus terminũ, & fœlicitatẽ, & uiã pueniendi ad fœlicitatẽ. Cũ ergo finis noster, & beatitudo sit possessio, & fruitio summi boni, quod est Deus, & uia perueniendi ad hanc beatitudinem sit lex domini ut dictum est, ideo sunt duo nobis præcognoscendą. Primo Deus trinus, & unus, creator & redemptor, & glorificator, siue beatificator, qui ut sic, est finis noster &c. Scđo ipsa lex diuina ꝑ quã sumus ad ipsum finem peruẽturi. Sed qa primũ est supra humanam facultatẽ naturaliter in hac uita, iõ oportet ut hoc cognoscamus & credamus per fidem. Et sic, in hac fide ambulauerunt

A patres antiqui ab Adã usq; ad Christum. Et sic fuit necesse ut Deus reuelaret eis mysterium creationis, & futuræ incarnationis, & redemptionis Christi, in cuius fide saluati sunt in aduentu Christi. Et in eadẽ nos ambulamus, vt recipiamus ultimum terminum nostræ beatitudinis. Et sic per istam fidem & legem dñi, diligimus proximum, & per spẽ, secundum legem operamur, & viuimus, & meremur futurum præmium, aliter non. Ex quo patet ꝙ lex diuina est illa quę docet q̃d sit credendum, & operandum, & expectandum. Et sic est necessaria præcognitio, & cõtemplatio assidua diuinæ legis. Et sic credẽdo per fidem dicimur fideles & veri, & operando dicimur iusti & boni, & licet nõdũ dicamur beati in re, tñ dicimur beati in spe, quia iam de iustitia, & de congruo debetur B iustis, & fidelibus ista beatitudo ex pacto ꝓmissa per Christum in lege euangelica. Secundo est notandum ꝙ sicut tripliciter conuenit ambulare in uia & lege Dei, ad hoc ꝙ perueniatur ad finem debitum. s. credendo, & operando, & perseuerando, & docẽdo: ita tripliciter contingit errare circa legẽ Dei. s. non credendo, aut nõ operãdo secundũ legẽ, aut non perseuerãdo, aut falso modo credendo & docendo. Primi. s. nõ credentes, dicuntur infideles & impii. Secundi dicuntur iniusti. Tertii dicunt irrisores & hæretici. Et sic nullus istorũ põt peruenire ad terminum beatitudinis. Nã quilibet istorũ deuiat a uia iustitiæ. Nã infidelis, nõ credẽdo, non intrat uiã ueritatis. Et sic deuiat in principio uiæ. Iniustus aũt, licet credat, tñ exit a uia in medio. hæreticus aũt deuiat in fine uiæ. Et sic C nullus istorũ põt ꝑuenire ad terminũ. Quia ad cõstruendũ, multa requirunt, sed ad destruendũ, sufficit unũ, siue in uno deficere. Oportet ergo ut obseruator diuinæ legis recte credat, & perseuerando bene operetur, & recte doceat, ut ait saluator Matt. 5. Qui aũt fecerit & docuerit, hic magnus uocabit in regno cœlorũ. Itẽ Iacobi 1. Estote factores uerbi, & nõ auditores tm̃, &c. qui autem perspexerit in lege perfectæ libertatis, & ꝑmãserit in ea, nõ auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit. Ex quibus patet ꝙ ad hoc ꝙ quis perueniat ad terminũ beatitudinis: oportet ꝙ fiat pius & fidelis in credẽdo, & fiat iustus in operando secundũ legẽ, & perficiat cursum uiæ in perseuerando & docẽdo, aliter aũt diceretur impius aut iniustus, aut pestilens & hæreticus. D Hoc autẽ præuidẽs Dauid in spiritu, dicit in principio huius psalmi. Beatus est ille uir qui nõ abiit in consilio impiorũ, s. infidelium non credendo, imo credendo, & in uia peccatorũ non stetit, contra legem agendo, imo operando secundum legem, & in cathedra pestilentiæ non sedit, falsa docendo & intelligendo. Vnde nota ꝙ vbi translatio nostra habet in cathedra pestilentiæ, &c. litera Hieronymi habet, secũdum Hebraicam interpretationẽ, in cathedra irrisorum non sedit, quod idem est. Nam hæretici peruerse glossando scripturas, dicuntur irrisores legis, & ueritatis diuinæ. Et sic etiam dicuntur pestilẽtes, quia suo mortifero ueneno ceteros sauciant & inficiũt. Nota etiam ꝙ in hoc uersiculo ponuntur tria nomina adiectiua, scilicet impiorum, peccatorum, & pestilen- E tium, siue irrisorum, & pariter ponuntur tria nomina localia, scilicet in consilio, & in uia, & in cathedra: Et ponuntur etiam tria uerba scilicet abiit, stetit, & sedit. Sed nõ superflue ponuntur. Nam impii sunt infideles, quia pietas pertinet ad fidem, peccatores sunt iniusti, a uia iustitiæ declinantes & errantes, pestilẽtes uero sunt hæretici, & obstinati in peccato. Sed consilium impiorum est falsa superstitio paganorum, Via peccatorum est uia uitiorum, Cathedra pestilentiæ est falsa doctrina hæreticorum. Infideles ergo Pagani recedentes a uia ueritatis, abeunt in consilio impiorum non credendo, peccatores autem & iniusti, stant & permanent in uia uitiorum. s. in superbia, & auaritia, & luxuria; Hæretici uero sedent in falsis sectis peruersorum dogmatum & errorũ, & permanent in F suo peccato & obstinatione. Vnde in hac cathedra pestilẽtiæ scilicet irrisorũ sedit, & legit primo, Saucuniacus, q. primo apud Fœnices, & Egyptios tradidit nefandos ritus colẽdi falsos Deos. Et Museus, & Linus, & Homerus apud Gręcos. Et Numa Pompilius apud Romanos. In hac etiam Cathedra pestilentiæ sedit Aristoteles cũ dixit 8. Fysicorum, & primo cœli & mũdi, Mundũ esse æternũ, & cum dixit 2. de generatione, reuolutiones cœlorum esse æternas, & quorũ substantia semel deperit, impossibile esse iterũ redire, & per cõsequens resurrectionẽ esse impossibilẽ. Item in hac Cathedra pestilentiæ legit & sedit commentator Auerroys, cum dicit esse vnicum intellectum omnibus hominibus.

A bus 3. de anima, commento v. Item Auicenna, qui ponit datorem formarum in concauo orbis lunæ, & posse animas intellectiuas creare. Et sic in libro de diluuiis, homines posse naturaliter generari ex corruptione per solam influentiam animæ a datore formarū. Itē in hac Cathedra sedit Arrius cū suis, qui dixit filiū nō consubstantialē patri. Item Nestorius, qui asseruit duas personas in Christo. Item Eutichus qui posuit vnicā naturā cum vna persona, & sic de cæteris pestilentibus & irrisoribus hæreticis. Item totus iste versus potest intelligi mystice siue prophetice de Christo, & per oppositum de Adā. Nā Adam abiit in cōsilio impiorū, quando persuasu diaboli, discessit a diuino præcepto, & comedere proposuit fructum prohibitū. Sed tunc stetit in via peccatorum quando actualiter comedit.
B Sed tunc sedit in cathedra pestilentiæ qñ suo pestifero veneno oēs posteros sauciauit. Hoc idē est dicendum de diabolo, qui recedens ab amore Dei, conuersus ad amorē sui, magis dilexit seipsum q̄ Deū, nō implendo voluntatem Dei, & sic mansit obstinatus, sedens in Cathedra pestilentiæ. Et sic docet oēs Hæreses & filias suas. Sed Christus fuit ille qui nunquam abiit in cōsilio impiorum, quia nunquam recessit, imo semper impleuit voluntatem patris, & nunquam stetit in via peccatorum, quia peccatū non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, nec sedit in cathedra pestilentiæ, quia viam Dei in veritate docuit, quia est via, veritas, & vita, ideo ascendit in montē, & sedens docuit & declarauit legem. Matth. 5. Iste etiam versus pōt exponi moraliter de quolibet fideli & iusto.
C Nā peccatū habet tres gradus. s. propositum, operationem, & obstinationē. Vnde qñ quis proponit peccare, tūc abiit in cōsilio impiorum per cōsensum, siue cōsentiendo consilio diaboli. Sed quādo operatur per effectum, tunc iam stat in via peccatorū cum diabolo. Sed dum manet obstinatus, & moritur in peccato, tunc sedet in cathedra pestilentiæ cū diabolo. Duo ergo intelliguntur per sessionem in cathedra pestilentiæ, s. doctrina hæreticorū pestifera, & impœnitentia obstinatorū, quia ambo illi sedent in cathedra pestilentiæ, quia vterque istorū inficit socios, iste per falsam & pestiferā doctrinā, & ille exēplo prauæ vitæ dat cæteris occasionē & audaciā peccādi, & ambo dicūtur irrisores diuinæ legis, scilicet ille falso interpretando, & hic præuaricādo & dilusoria præcepta & sacramenta ecclesiastica contēmnendo.
D Vnde nota q̄ sicut est triplex gradus malorum hominum, scilicet proponentiū peccare, & peccantiū, & obstinatorū, ita sunt tres gradus bonorum. s. incipientiū, & proficientiū, & perfectorum. Et ideo iste versus debet legi & intelligi hypothetice, sic: Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, sed mansit in consilio fidelium & iustorum, & in via peccatorum non stetit, sed in via iustorum permansit, bene operando, & in cathedra pestilentiæ non sedit, sed in uera doctrina legis perseuerauit. Item licet aliquādo abierit in consilio impiorū consentiendo, & steterit in uia peccatorum male operādo, tamen nō sedit in cathedra pestilentiæ, quia finaliter pœnitentiam egit de peccatis.

E *Sed in lege domini uoluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.*

Notandum secundum Cassiodorum, quod totus iste psalmus procedit per syllogismos, siue propositiones hypotheticas & duplices. Nā ex negatiua infertur affirmatiua, & econtrario. Vnde qñ in primo uersu dicit negatiue: Beatus vir qui nō abiit, &c. ideo illico affirmatiue subdit. Sed in lege domini fuit voluntas eius, &c. Quasi dicat q̄ beatus est uir qui non recessit a Deo, nec a lege sua, sed opere & fide semper manet in lege Domini, per contemplationem, & operationem. Vnde quia non sufficit solum non agere malum, nisi quisque agat bonum, & operetur secundum legem. Ideo postquam dixerat, Beatus uir qui non abiit, &c. id est qui non deuiauit a lege in proposito nec in facto, &c. protinus addit. Sed in lege Dñi, id est sem-
F per ille est beatus, supple, cuius voluntas est in lege Dñi, & in ea meditabitur die ac nocte. Vnde notandum q̄ sicut superstitio & infidelitas reddit hominē infidelē & peccatorem & pestilentem, ita lex diuina & eius assidua contemplatio reddit ipsum pium, & fidelem, & cultorem unius Dei, & iustum, & saluum, & dignum vita æterna. Ideo subdit: Sed in lege Domini voluntas eius &c. Iterum aduertendū, q̄ duo dicit de viro iusto. Primō q̄ uoluntas eius sit in lege Dñi. Secūdo q̄ in ea meditabitur &c. Vnde per primum, intelligitur operatio secundum legē, per secundum uero, assidua contemplatio. Nam primo quis credit per assiduam contemplationem, quod pertinet ad intellectū.

A Secundo diligit Deum & proximũ in affectu & in effectu, quod pertinet ad uoluntatem. Nã ex assidua contemplatione generatur fides, & ex fide generatur caritas, & ex utraque nascitur spes, quia quod credimus bonũ diligimus, & bonum futurũ creditũ, & amatum speramus. Quando ergo Christianus baptizatur, & quando non cõsensit diabolo, tunc non abiit in consilio impiorum, sed fidelium. Et quando uoluntas eius manet in lege Domini, tunc operatur secundũ præcepta, & non stat in uia peccatorũ, sed iustorum, & cum contemplatur assidue in lege Domini cũ humilitate & caritate, tunc nõ sequitur falsas doctrinas, nec manebit obstinatus. Et sic non sedebit in cathedra pestilentiæ, sed ueritatis & salutis. Et sic talis est beatus in spe, ut dictum est. Secundo est no-
B tandum ꝙ dies & nox tripliciter sumitur in sacra scriptura. Primo temporaliter. Et sic dies est præsentia solis super terram, & nox absentia eiusdem. Secundo sumitur moraliter. Et sic prosperitas dicitur dies, & aduersitas nox. Tertio sumitur allegorice. Et sic lex uetus dicitur nox, & lex noua dicitur dies. Et sic dicit Apostolus ad Romanos 13. Nox præcessit, dies autem appropinquabit, etc. Quomodocunque ergo sumatur, semper uerificatur hoc dictum, quia necesse est bonũ uirum meditari in lege dñi die ac nocte. Nã beatus uir qui meditatur in lege Dñi die ac nocte temporali, i. per totũ tps uitæ suæ. Nã tũc cognoscet Deũ, & exemplo bonorũ cauebit omne malum, & faciet omne bonũ. Et sic non ibit in consilio impiorum, nec stabit in uia peccatorum, nec sedebit in cathedra
C pestilentiæ, sed salutis, etc. Item beatus, qui meditatur in lege Dñi die ac nocte, id est in prosperitate & aduersitate. Nam considerando ista mundana esse transitoria, et omnia cœlestia esse æterna, quæ non acquiruntur nisi per bona opera, & per patientiam in aduersis. Et sic exemplo sanctorũ patrũ patienter tolerabit aduersa, & prudenter disponet prospera. Et sic nec extollet i prosperis, nec desperabit i aduersis, sed æquanimiter feret utraque. Item beatus qui meditatur in lege Dñi die ac nocte i. in test. vet. & nouo. Nam in testamẽto nouo intelliget omnia mysteria Christi & ecclesiæ fuisse figurata, & profetata, et in testa. nouo esse cõpleta. Et sic contemplando tã alta & profunda mysteria, totaliter eleuabitur a mundanis, ad amorem cœ-

lestium, intantum, ꝙ nõ ibit in consilio impiorum, nec stabit in uia peccatorũ, etc. Vnde ait Augustinus ad Volusianum, ꝙ tanta est autoritas & profunditas sacræ scripturę, ꝙ si diebus ac noctibus quis uellet in ea cõtemplari, adhuc non sufficeret paruam partem eius attingere, propter profunda & infinita mysteria latentia in lege ueteri, & reuelata per Christum in lege noua. Ideo ait saluator Matth. 13. ꝙ omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est patrifamilias, ꝙ profert de thesauro suo noua & uetera, id est qui de utroque testamento habet intelligentiam. Tota ergo intelligentia istorum duorum uersiculorum quos explanauimus, stat in hoc, ꝙ uera & futura beatitudo, quã perdidit Adã, nõ recuperatur nec acquiritur in hac uita, nisi per cõtẽplationem & obseruationẽ diuinę legis, & nõ ꝑ solas uirtutes morales, E
sicut dicebant filosofi, nec per cultum pluriũ Deorum, sicut dicebant poetæ, nec per uitã uoluptuosam, sicut dicebant Epicurei & hæretici, qui nõ credunt aliã uitã futuram, nec beatitudinem bonorum, nec pœnam futurã malorum. Et sic soli fideles sunt beati, etc.

Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo.

In hac secũda particula explicat præmiũ beatitudinis, promissum obseruatoribus diuinæ legis, cõparando diuinã legem, siue ipsum Christũ, siue uirũ iustum, ligno plantato in paradiso. Vnde sicut Adam custodiendo & colendo illud lignum uitæ, collegisset duplicẽ fructum. Primo enim continuasset uitam fœlicẽ in præsenti, absque aliqua miseria. Secũdo fuisset translatus in cœlum ad F
uitam meliorẽ & æternã, per uisionẽ & fruitionẽ diuinæ essentiæ, ut inquit Augustinus super Gen. Ita ergo pari ratione omnes fideles obseruatores diuinæ legis receperũt fructum redemptionis in primo aduẽtu Christi, & nos continue recipimus fructum gratiæ in præsenti, & recipiemus fructum gloriæ in futuro, post hanc uitam translati in cœlum. Et in secundo aduentu recipiemus ultimam perfectionem recuperando corpora gloriosa per resurrectionem. Et hoc est præmium quod Dauid promittit cultoribus diuinæ legis in hac secunda particula. Ad cuius intellectũ est primo notandũ, ꝙ illud lignũ uitæ plantatum in paradiso, quatuor figurabat, scilicet Christũ & legẽ diuinam, & quem-

A & quemlibet uirũ iustum, & crucẽ Christi. Primo enim ſm Augustinũ primo libro cõtra aduersarium legis & profetarum, figurabat Christum. Nam quia Adam perdidit illud lignũ uitæ plantatum in paradiso, a quo sumebat fructũ vitæ, ideo Deus pater in supplementũ huius ligni plãtauit aliud lignũ. s. Christum in ventre virginis Mariæ, qui dedit duplicem fructum in tempore suo. Nam primo dedit nobis fructum redemptionis & gratiæ in præsentis, secũdo dat fructum gloriæ in futuro. Et sic sicut Christus dicitur lignum uitæ, ita pariter uirgo Maria, dicitur paradisus delitiarum, in qua lignum uere uitæ fuit plantatum, & ex puris sanguinibus formatũ, per quam currunt quatuor flumina gratiæ, & ab instanti suæ creationis, ut dicitur canticorum quarto, Hortus conclusus B soror mea. Hortus conclusus & fons signatus. Item Esaiæ. 11. Egredietur uirga de radice Iesse, &c. Item cap. 53. Et erit sicut uirgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti, &c. Ex quo patet ꝙ sicut Christus dicitur lignum uitæ, ita uirgo Maria dicitur paradisus delitiarum, in qua fuit plantatum illud lignum, de quo ligno uitæ & paradiso dicitur Apoca. 2. Vincenti dabo edere de ligno uitæ, quod est in paradiso, &c. Secũdo illud lignum paradisi figurabat diuinam legem. Nã sicut Deus plãtauit illud lignũ in paradiso, ut Adam colendo illud, sumeret fructũ ad continuandã, & perpetuãdam uitam fœlicem, colligendo fructum in tempore suo, ita post peccatum, in supplementum illius ligni, Deus plantauit legem diuinam in ecclesia ab Adam usque ad iudicium, quã coC luerunt patres antiqui in uet. test. & collegerunt ex ea fructum redemptionis in tempore suo. s. in primo aduẽtu Christi. Nam sicut arbor germinat fructum in tempore suo. s. in uere aut in æstate, ita lex diuina uetus germinauit, & fecit, & peperit fructum, s. Christum in tempore suo, quando uenit plenitudo temporis. ad Gala. 4. Et lex euangelica fẽcit assiduæ fructus gratiæ, & faciet fructus gloriæ in tempore suo, post hanc uitam his qui seruant eã, de qua lege dicit Salomon, Prouerbiorũ 3. Lignum uitæ est his qui apprehenderunt eam, & qui tenuerũt eã beati. Tertio illud lignum uitæ paradisi, figurabat quemlibet fidelem & hominem iustum, qui est plantatus secus decursus aquarũ baptismalium, & aliorum sacramentorum ecclesiæ, qui quidem homo iustus facit fructus D meritorum, & bonorum operum in tempore suo. s. in hac uita, dum est tẽpus operandi & merẽdi. Et sic homo iustus, faciendo fructus meritorios colligit fructus gratiæ in hac vita, & fructus gloriæ in futuro, de ligno uitæ qui est Christus. Ex quibus patet, ꝙ de quolibet istorum triũ põt uerificari iste versus, s. de Christo, & de diuina lege, & de homine iusto. Et primo uerificatur de Christo. Vnde dicit Dauid. Beatus uir Christus q solus non abiit in consilio impiorum, &c. Sed in lege dñi fuit uoluntas eius, qui semper impleuit uoluntatẽ patris, &c. Ideo est tanquã lignũ plantatum. i. quod plantabitur in utero virginali, & in medio ecclesiæ secus decursus aquarũ gratiarũ, & donorum, & omnium virtutũ, & dabitur loco illius ligni paradisi, quod Adam perdidit pp peccatum, E quod quidẽ lignum dabit fructum in tẽpore suo. ſm primo aduentu dabit fructum redẽptionis & gratiæ, & in secundo aduentu dabit fructum resurrectionis & gloriæ.

Et folium eius non defluet, et omnia quæcumque faciet prosperabuntur.

Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ illa arbor siue lignum uitæ, qui est Christus, primo protulit folia, secundo protulit fructus. Folia enim ei⁹ fuerũt prædicatio & miracula, sed fructus fuerunt nostra redẽptio & glorificatio. Itẽ folia eius fuerũt ecclesiastica sacramẽta, sed fructus fuerunt res & effectus sacramentorũ, s. remissio culpæ, & collatio gratiæ, quia sacramẽta nouę legis sunt visibilis formæ, & inuisibilis gratiæ. Nã illa uisibilis forma sacramẽti est folium, sed res sacramenti, & effectus quos facit, dicunt fru F ctus eius. Et hæc sunt folia & fructus huius arboris uitæ qui est Christus, quã arborem uidit Ioannes Apocalyp. ultimo, plantatam in medio paradisi ecclesiæ. cum dicit, Et ostẽdit mihi Angelus flumen aquæ uitæ splendidum, tanquam crystallum procedentẽ de sede Dei & agni, in medio plateę eius. Et ex utraque parte lignum uitæ afferens fructus 12. per singulos menses reddens fructum suum. Et folia ligni ad salutem gentium. Et omne maledictum nõ erit amplius, &c. Vnde dicit Augustinus, quòd illud flumẽ quod vidit Ioannes, est gratia spiritussancti, irrigans totã ecclesiã, qđ quidem flumẽ spi. san. pcedit a Deo & agno, id est a patre, & filio, & illud lignũ est, Christus plantatus in medio

A dio ecclesiæ, faciens fructus sacramentorum per singulos menses & dies in hac ecclesia, & folia illius ligni sunt sacramenta ecclesiastica, ad salutem nostram, & ad sanãdos nostros languores instituta, quæ habent virtutẽ ex sanguine agni. Duodecim aũt fructus quos facit hoc lignum uitæ, sunt: Caritas, Gaudiũ, Patientia, Benignitas, Bonitas, &c. quos enumerat apostolus ad Gala. 5. quibus correspõdent alii 12. in gloria. Et ideo ualde miror de beato Hieronymo, qui in expositione huius psalmi negat per lignum uitæ plantatum secus decursus aquarum, &c. posse intelligi Christum, dicit enim quod magis nobile non potest comparari minus nobili, ergo Christus non potest comparari illi arbori, propter magnam distantiam nobilitatis. Sed parcat mihi reuerentia tanti uiri.

B Nam ipsemet Christus se appellat lignum uitę in locis pręallegatis, scilicet Apocap. 2. & 22. Item appellatur idem Christus leo de tribu Iuda, & lapis angularis, & uitis uera, &c. Ex quo patet ꝙ ratione proprietatis, uere dicitur Christus arbor, siue lignum uitę, plantatum in utero uirginali, & in ecclesia, loco illius etc. Dicit ergo Dauid quod Christus erit tanquam lignum uitæ, quod plantatur secus decursus aquarum spiritussancti in ecclesia, quod dabit fructum redemptionis, & glorificationis in tempore suo. Et folium eius non defluet, in uanum, supple: Sed quęcunque faciet semper prosperabuntur. Nam passio eius & sacramenta ecclesiastica, quantum ad se, semper sunt sufficientia ad faciendum fructum, & effectum. Sed si aliquando non faciunt, hoc non est ex defe-

C ctu sacramenti, sed ex defectu recipientis, accendentis ficte ad baptismum, uel ad confessioné, &c. Et ita est de prędicatione Christi, quę fecit fructum secundum ꝙ cecidit in terram bonam. Matth. 13. quia actus actiuorum sunt in patiente disposito 2. de anima. Et sic est dicendum quod folia Christi nunquam defluxerunt in uacuum, ratione sui. Ex quo patet ꝙ tota prima pars huius psalmi uerificatur de Christo, qui est uerum lignum uitę. Secundo potest uerificari de ipsa lege diuina. Nam quia dixit supra, Beatus uir qui in lege domini meditabitur die ac nocte, ideo sequitur, & illa lex, supple; erit sibi, scilicet uiro iusto, tanquam lignum quod plantatur secus decursus aquarũ paradisi. Nam sicut Adam colendo illud lignum,

D collegisset fructum uitæ, &c. ita uir iustus colendo legem diuinam, & obseruando eam, illa erit sibi tanquã illud lignum, quia dabit sibi fructus gratię, & glorię in tempore suo, quia lex uetus in primo aduentu peperit & germinauit Christum, & nostram redẽptionem, & in secundo germinabit resurrectionem generalem, & continue profert nobis lex euangelica fructus gratię in pręsenti, & fructus gloriæ in futuro. Et folium eius nunquam defluet, quia uirtus sacramentorum nunquam deficiet in hac ecclesia, quia continue fluit ex latere Christi. Et ecclesia continue irrigatur ex flumine passionis Christi, a quo fluunt quatuor flumina, irrigantia quatuor partes terrę. Et ideo folia huius arboris nunquam defluent, sed semper prospera buntur, quo ad effectum. Item 3. ista prima

E pars huius psalmi potest uerificari de quolibet iusto, nam beatus uir iustus qui meditatur in lege domini die ac nocte, etc. quia talis erit tãquam lignum, etc. Nam sicut illud lignum uitę, plantatũ secus decursus aquarũ illorũ quatuor fluminũ paradisi terrestris, nũquã pdebat folia, sed sp faciebat fructũ, etc. Ita pariter uir iustus & fidelis qui plantaẗ in ecclesia, secus decursus aquarũ baptismaliũ, & aliorũ sacrorum, dabit fructus meritorum & bonorum operũ in tẽpore suo. i. huius uitæ. Et colliget fructus gratię in pręsenti, & fructus gloriæ in futuro, de ligno uitę, qui est Christus. Nam homo iustus faciendo fructus meritorũ colliget fructus gratiæ & gloriæ, ex ligno uitæ qui est Christus, ut dicitur Apoc. 2. Qui uicerit dabo ei edere de ligno uitæ, quod est in paradiso Dei mei, etc. Ex

F quo patet, ꝙ tam homo iustus, quam Christus dicitur lignum uitę, sed aliter & aliter, Nam homo iustus facit fructus meritorũ bonorũ operũ. Sed Xp̃s facit fructus præmiorũ, et ideo subdit de uiro iusto. Et folium eius non defluet, quia opera iusti uiri in caritate facta, nunquam defluent in uacuum, imo quęcunque faciet prosperabuntur, & facient fructus meritorios, quia dil̃getibus Deum omnia cooperantur in bonum: Item quarto illud lignum uitæ paradisi figurabat etiam crucem domini, quę data est nobis loco huius ligni, quę quidem crux fecit primo fructum nostræ redemptionis, prout fuit plantata in monte Caluariæ. Sed postea plantata in medio ecclesię faciet fructus ecclesiasticorum sacramentorũ per singulos dies & menses.

A ses. Folia uero huius arboris sunt ecclesiastica sacramenta. Fructus autem eius sunt effectus sacramentorum, scilicet collatio gratię, & remissio culpæ. Vnde sacramenta & eorum effectus dicuntur folia, & fructus crucis propter duo, primo quia eorum uirtus procedit ex passione Christi, secūdo quia nunquam confertur sacramētum sine signo crucis. Et ideo accommodare isti duo uersiculi possunt uerificari de ipso ligno crucis. &c. quia crux domini erit cultoribus diuinæ legis tanquam lignum, id est loco illius ligni quod plantatum est secus decursus aquarum, in illa paradiso, &c. quod dabit eis in tempore suo fructum redemptionis. &c. Et hoc est illud lignum uitæ quod uidit Ioannes Apoc. 2. de quo supra dictum est. Est ulterius notandum secundum August. quòd bene merito Christus comparatur illi ligno
B siue arbori uitæ, & etiam ipse uir iustus cōparatur cultori ligni uitæ, quia vltimum qđ expectatur ab arbore, dicitur fructus, & ultimus usus dicitur frui. Nam ideo agricola colit agrum & arborem, ut finaliter inde colligat fructum, & fruatur eo, & sic quiescat in eo. Ita a simili, nos fideles colimus legem diuinam, & ipsum Christum, obseruando legē, ut inde colligamus fructus gratiæ; & in fine fructus gloriæ: & sic ultimum qđ expectamus ex cultu Christi, & obseruantia diuinæ legis, est ultima fœlicitas & beatitudo, & ut fruamur toto Xp̄o, & eius diuinitate cum humanitate. Et sic Christus est uerum lignum uitæ, ex quo expectamus & colligimus fructus uitæ, & nos sumus ueri cultores, qui fruimur fructibus Christi. Sed etiam unusquisque iustus dicitur lignum uitæ ut
C dictum est, inquantum facit opera uiua, & non mortua, scilicet fructus bonorum operum dignos uita æterna. Et sic, sicut nos exigimus a Christo fructus gratiæ & gloriæ, ita Christus exigit a nobis fructus bonorū operum. Et ideo ecclesia fidelium dicitur arbor uitæ ut dictum est. Ex qua Christus cōtinue exigit & colligit fructus fidei, & caritatis, & bonorum operum. Ex quo patet, quòd synagoga Iudæorum non fuit tanquam, lignum plantatum secus decursus aquarum quando uenit Christus, quia non fecit fructum in tēpore suo: quia quando Christus exegit fructum ab ea, non retulit sibi fructum fidei, quia non recepit ipsum: Sed fuit tanquam ficulnea sterilis, in qua Christus non reperit fructum. Ideo maledixit eam Christus in
D figura. Matth. xi. 21. Et ideo continuo aruit. Et sic patet, quòd lex Moysis fecit fructum per Christum in apostolis & cæteris recipientibus Christum, sed non fecit fructum in Iudæis obstinatis, quia sine Christo, lex Moysi non poterat facere fructum. Et sic manet synagoga Iudæorum sterilis & arida in sempiternum & maledicta per Christum. Ideo Iudæi non colligunt ex ea nisi maledictionem & damnationem, quia oratio eorū uertitur in peccatum. Psal. 8. Ideo sequitur, Non sic impii. &c. Ex omnibus supradictis patet, quòd tota beatitudo, & præmium quod promittitur cultoribus diuinæ legis, est fruitio ligni uitæ, qui est Christus.

Non sic impij non sic, sed tanquam puluis quem proijcit uentus a facie terræ. E

Postquam superius profeta promisit beatitudinem cultoribus diuinæ legis. Quæ quidē beatitudo cōsistit in fruitione ligni uitæ, qui est Christus. Nunc autem in hac secunda parte comminatur pœnā & priuationem beatitudinis infidelibus, & transgressoribus diuinæ legis. Ideo primo comminatur pœnā & supplicium. Secundo comminatur priuationē æternæ fœlicitatis, ibi. Ideo non resurgunt impii. Quantum ad primum, quia superius dicit quòd uir fidelis & iustus colens legem erit tanquam lignum ferens fructum. Et quòd folium i. bona operatio eius nō defluet. &c. Ideo dicit hic, quòd oppositum erit de uiris impiis & iniustis, quia uiri impij nō erunt sic, tanquam lignum facientes fructū meritorum in tempore suo, nec folia eorū F erunt fixa, immo fluent & proijcientur a facie Dei, tanquam puluis que proijcit uentus a facie terræ. Et sic opera eorum erunt uacua, & uana absque meritis, immo digna pœna æterna. Et ratio est. Nam ideo iusti cōsequentur beatitudinem cœlestem, eo quòd contempserunt ista terrena & uana, & dilexerūt cœlestia quæ sunt firma & æterna, & sic operati sunt opera firma & iusta, unde meruerunt præmium æternum. Sed quia iniusti & impii abeuntes a Deo, & a lege diuina, & contemnentes cœlestia, dilexerunt terrena & corruptibilia & uana, & abierūt post superbiam & auaritiam, & sic opera eorum fuerunt uana & cassa, ideo in uanum ceciderunt & effluxerūt opera eorum absque fru-

A fructu meritorum. Ad cuius intellectum est notandum s'm Aristotelem .4. meteororum ꝙ humidum est causa compactionis,& continuitatis,& tenacitatis in reb.mixtis naturalib. Et sic quę sunt arida sine humiditate,faciliter resoluuntur & effluunt in pulueres. Nam calor naturalis decoquit partes humefactas, & connectit & compactat eas adinuicem, & hoc videmus in arboribus. Nam in æstate exit calor naturalis ad exteriora,& cōnectit partes humidas, & sic retinentur folia in arbore fixa. Sed adueniente autumno, & recedente calore continentis, tunc calor naturalis retrahitur ad interiora,& tunc resoluitur humidum in partibus exterioribus: Et sic cadunt folia, & ventus agitat illa, & proijcit a facie terræ. Ita pariter accidit in corpore mystico ecclesię. Nam mēbra Chri-B sti humectantur per fidem, & viridificantur per caritatem. Et sic ignis siue calor caritatis connectit mēbra suo capiti Christo, & inter se tanquā folia arbori, & sicut palmites in vitæ, vt patet Ioannis 16. Et sic folia eorum.i.opera radicantur,& solidantur per fidem & caritatē formatā, & sic non defluūt imo faciunt fructus meritorios,& prosperātur in pmio. Sed si deficit eis tales fides aut caritas, tunc decidunt a corpore Christi mystico,sicut folium ab arbore. Et sic etiam opera eorum effluunt in vanum,& sic etiam sacramenta ecclesiæ, & bona opera quæ facit ecclesia non proficiunt eis. Et sic etiam ipsi impij tanquam uani & inutiles proijciētur a facie domini in iudicio, cum dicet eis. Ite et discedite a me maledicti in ignem ęternum. Matt.25. Et sic patet, ꝙ Iudæi obstinati
C et omnes iniusti et impœnitentes, nō erunt tanquam lignum uitę.etc.sed tanquam ficulnea arida et maledicta, ex qua ceciderunt folia, et proijciet eos uentus diuinæ uindictæ, sicut uētus proijcit puluerem a facie terrę.

[1] *Ideo non resurgunt impij in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum.*

Hic comminatur eis priuationem futuræ beatitudinis. Ad cuius intellectum est notādum, ꝙ illud lignum uitæ plantatum in paradiso, duo principaliter conferebat cultori suo Adæ, siue primis parētibus. Nam primo præstabat uitam perpetuam sine aliqua miseria in præsenti, præseruans ab omni infirmitate, et tristitia. Et cōferebat immortalitatem, quia poterant non mori, edendo eius fructum. Secundo post longam durationem fuissent translati in vitam meliorem, in cœlum æternū, vbi æternaliter fruerentur Deo viso & amato.&c. Et ideo postquā datus fuit Christus in supplementum huius ligni perditi: oportuit vt per amplius & perfectius conferret suis cultoribus omnia bona quæ perdiderunt primi parentes, amittentes illud lignum. Et sic etiam oportet vt recuperemus immortalitatē, & libertatem ab omni miseria,& visionē diuinæ essentiæ, & perfectam beatitudinem,& fælicitatem, ꝑ fruitionem ligni uitæ, qui est Christus. Et ideo Christus tanquam uerus reparator & redēptor humanæ naturæ omnia supradicta nobis recuperauit. Nam primo, per suam mortem & passionem nos a culpa & pœna æterna liberauit & sanauit: conferendo uim purgatiuā, & sanatiuā sacramentis. Secundo recuperauit nobis immortalitatē, & nos liberauit ab oīb. miserijs corporalib. per suā resurrectionē. Tertio nobis est adept⁹ summā beatitudinē, & diuinā visionē, & fruitionem in cęlo per suā ascensionē. Et sic voluit Xps ꝙ illico liberaremur ab omni peccato per suā passionē, & ecclesiastica sacramenta,& illico, post hanc vitam, facta omni pœnitentia debita, euolaremus ad cœlū, & possideremus illā perfectā fęlicitatē. Sed noluit vt oēs possideremus illā immortalitatē, & impassibilitatē corporis, usq; ad finē seculi, in illa generali resurrectione: & tūc erit homo in sua vltima perfectione, & hoc factum est propter maius bonum, vt inquit Aug. 13. de ciui. capi. 4. Nā ideo reliquit nobis Christus istas pœnalitates, vt sint nobis in meritum, quia si homines non relicti essent mortales & passibiles, non fuisset victoria & corona martirum, nec essent merita & patientia virorum perfectorum & iustorum. Ideo istæ pœnalitates sunt bonis bonæ, & malis malæ. Sed in die iudicij omnes iusti resurgent cū corporibus gloriosis, & immortalibus, & tunc erunt perfecte beati; & tunc habebunt suū præmiū perfectū, & erūt beati in corpore & aīa. Et hoc pmiū dabitur iustis in retributionē obseruantiæ diuinæ legis, quia tanta est uirtus & perfectio illius ligni uitæ, qui est Christus: quod etiam corpora mortua suscitabit in nouissimo die, & sic simul corpus glorificatum fruetur cū anima: quod præmium minime habebunt impij, & infideles, & iniusti, quia nō resurgent ad gloriā cum iustis in iudicio. Ideo subdit Dauid, ꝙ non

A non resurgent impij in concilio & societate iustorum. Et ratio est.

Quoniam nouit dominus uiam iustorum, & iter impiorum peribit.

Dominus nouit & acceptauit uiam & bona opera iustorum, quia secũdum legẽ Dei fuerunt facta. Et ideo dedit eis perfectũ pręmium & fœlicitatẽ quo ad corpus & aĩam. Sed iter impiorum peribit, eo ꝙ vita ipsorũ non fuit secundum legem Dei, imo contra legem, eo ꝙ abierunt & recesserunt a lege & uia Dei, & steterunt in uia peccatorũ, & diaboli, & finaliter sederunt in cathedra pestilentiæ, & obstinationis, decedentes absq; finali pęnitentia, & infideles mortui sunt in sua infidelitate. Et ideo sicut uia legis diuinæ & præceptorum, duxit fideles & iustos ad illam summam beatitudinem, ita via pec-
B catorum duxit impios & infideles in infernum. Sed hic occurrunt tria dubia. Primum, ꝙ cum summa beatitudo sit bonum sufficiẽs quo adepto nihil est amplius quod desiderari queat, vt inquit Boetius, cum ergo animę sanctorum nondum recuperauerint corpora immortalia, & gloriosa, sequitur ꝙ nondum sunt perfecte beatæ, quia adhuc restat aliquid quod desiderari queat, quia adhuc desiderant recuperare corpora gloriosa. Secũdum dubium est de eo quod hic dicitur, ꝙ non resurgunt impij in iudicio, cum apostolus dicat, ꝙ omnes resurgemus & erimus ante tribunal Christi. Et Dan. 12. ꝙ infernꝰ, & mare, & terra dabunt mortuos suos, &c. Tertium dubium est de eo quod dicit. Quoniã nouit dñs viam iustorum, cũ Deus æquè nouerit bonos, & malos, quia oĩa aperta sunt
C oculis eius. Respondetur ad primum, quòd hanc quæstionem mouet Augusti. 12 super Gen. circa finem, & adducitur a magistro 4. senten. dist. 49. Vnde dicit Aug. hanc esse difficilẽ quæstionem. Et dicit quendã appetitũ naturalẽ inesse cuilibet animæ separatæ administrandi, & recuperandi corpus, quo retardatur quodammodo ne tota intentione pergat in illud summum cęlum, donec ille appetitus quiescat. Et tamen anima non desiderat recuperare corpus mortale, & graue quale dimisit. Sed immortale & impassibile, & gloriosum, vt secũ fruatur, & sit ei ad gloriam, quod fuit ad sarcinam. Hanc ergo quæstionẽ partim relinquit Aug. indecisam, q̃a affirmat talẽ appetitum inesse animæ, vt illud corpus sit sibi ad maiorem gloriã, propter consortium & societatem. Sed non videtur soluere an illud desideriũ tollat aliq̃d de eius beatitudine aut ĩpediat. Sed ad hoc D
respondent doctores scolastici & moderni, secundũ eundẽ Augu. ꝙ sunt duo considerãda in ipsa beatitudine. s. vnum qđ est principale & essentiale, & illud est visio, & fruitio summi boni securæ possessi, q̃a fruimur Deo bono, & cognito, in quo voluntas delectata conquiescit. Aliud autem, imo multa alia possunt esse accidentalia, & accessoria, & minus principalia, puta scire aliqua futura per reuelationem superiorum, & habere plures consortes, & socios in illa fęlicitate. Et habere corpus gloriosum in consortium ad fruẽdum illo summo bono. Vnde primũ præmium essentiale. s. videre, & frui illo sũmo bono, & essentia diuina, nunquàm augetur
neque minuitur beatis in illa cęlesti gloria, E
quia vnicuique datur ſm mensuram meritorum, & luminis gloriæ, & caritatis. Sed præmium accidentale continue augetur beatis in patria usque ad diem iudicij, quãdo Deus erit omnia in omnibus, & recuperabũt omnes sua corpora. Et sic finietur appetitus accidentalis beatorũ, quia tunc induentur stolis albis, &c. & erunt in vltima sui perfectione accidentali. Nã fruẽtur toti toto Christo. Nam per animam fruentur ipsa diuinitate, seu diuinis personis, & per potentias corporales glorificatas, fruentur humanitate Christi. Et tũc omnes potentiæ tam intellectuales, quàm sensitiuæ beatificabuntur, vt inq̃t Augusti. 22. de ciui. capitu. penul. & vltimo. Et sic patet responsio ad difficultatem. Nam omnes animæ beatorum sunt perfecte bea-
tæ, quantum ad beatitudinẽ essentialẽ, quia F
nihil est essentiale, quod amplius desiderari queat, quia omnes fruuntur una essentia diuina in tribus personis, & econuerso, & vno summo bono. Sed posset desiderari aliquod accidentale, quod auget beatitudinem eorũ accidentalem, quia quotidie desiderant cõuersionem peccatorum, quia gaudium corã Angelis Dei est in cęlo super vno peccatore pęnitentiam agente. Et sic continue desiderãt recuperare corpora gloriosa, vt simul fruantur cum corpore, & anima. Vnde sicut homo existens in carne laborauit, & passus est propter Christum in carne, ita martyres desiderãt recuperare illa corpora gloriosa, vt sint eis in consortium suæ fruitionis. Sed hoc desiderium non tollit eorum beatitudinem

A nem essentialem, nec in aliquo impeditur, quia bonum finitum & accidentale non pōt impedire bonum infinitum & essentiale. Ad scd̄m dubium respondetur ꝙ saluator iã hoc soluit Ioannis. 5. cum dicit, ꝙ omnes qui in monumentis sunt resurgent. Sed non æqualiter, nam qui bona egerunt resurgent in resurrectionem vitæ, quia resurgent in corpus gloriosum & immortale in uitam æternam. Sed qui mala egerunt in resurrectionem iudicij & damnationis. Nam corpora eorum erunt passibilia. Et ideo dicit Apostolus primæ ad Corin. 15. quòd omnes resurgemus quantum ad resurrectionem primam. Sed non omnes immutabimur quo ad secundam & gloriosam resurrectionem. Sed soli iusti, supple. Item omnes homines tam boni q̃ mali resurgent in iudicio, sed non omnes re B surgēt in cōcilio & societate iustorum, quia oēs mali resurgent in cōcilio & societate impiorum diabolorū. Et hoc est qđ intendit dicere hic ꝓpheta, ꝙ ideo ꝓpter causas supra dictas impij nō resurgent, neq; pctōres in cōcilio & societate iustorum ad gloriam & vitam æternam, sed ad mortem & pœnam æternam, quia illud non erit resurgere, sed cadere & mori. Ad tertium est dicendum ꝙ duplex est notitia Dei. Vna dicitur notitia discretionis, qua omnia nouit tam bona q̃ mala, de qua notitia dicit psal. 93. Dn̄s nouit cogitationes hominū, qm̄ vanæ sunt. &c. Altera dicitur notitia acceptationis & approbationis, qua acceptat & approbat sola bona, & nescit mala, de qua dicit fatuis virginibus, ne scio vos. Matt. 25. Et de hac notitia dicit hic ꝓpheta, Qm̄ nouit dominus. i. acceptauit & C approbauit viam & opera iustorū. Ex oībus his patet, quòd tota sententia & intelligētia huius primi psalmi stat in hoc, quòd solus cultor & obseruator diuinæ legis est beatus, quod probatur, quia sola lex diuina est uia acquirendi veram beatitudinem, quod probatur, quia vera beatitudo consistit in fruitione ligni uitæ qui est Christus, qui datus est nobis in supplementum huius ligni vitæ quod perdidit Adam in paradiso. Sed sola lex diuina nos docet peruenire ad Christū, qui est finis legis, igitur solus cultor diuinæ legis erit beatus, & faciet fructus meritorū, & colliget fructus præmiorum in tempore suo. i. post hanc vitam, & hoc de ligno vitæ q est Christus. Ex hoc sequitur quòd impij, & infideles, & iniusti non erunt beati, nec colligent huiusmodi fructus: ideo non resurgent D ad uitam gloriosam in iudicio, quia Christus solis cultoribus suis communicabit beneficium gloriosę resurrectionis, quia solam uiã iustorum nouit & approbauit. Et sic iter & uia impiorum peribit, ut dictū est. Et hæc est propositio quam aperit Dauid, nobis in hoc psalmo.

Ex toto ergo isto psalmo possunt colligi. x. conclusiones.

Prima conclusio, ꝙ solus cultor diuinæ legis est beatus, probatur, quia sola diuina lex est uia perueniendi ad beatitudinem.

Secunda conclusio, ꝙ nullus impius siue infidelis, aut peccator, aut hæreticus potest esse beatus, probatur, quia quilibet talis agit contra legem.

Tertia conclusio, ꝙ nullus obstinatus, & finalis impœnitens potest esse beatus, probatur, quia talis sedet in catedra pestilentiæ. E

Quarta conclusio, ꝙ solus obseruator diuinæ legis, erit tanquam lignum uitę, faciens fructus meritorios.

Quinta conclusio, ꝙ solus Christus est uerum lignum uitæ, a quo sumuntur fructus fruibiles, & quo est uerè fruendum, a quo obiecto fruibili nō excluditur pater, & spiritus sanctus. Item ēt ipsa crux dr̄ lignum uitæ.

Sexta conclusio, ꝙ quilibet iustus non solum est tanquam lignum vitæ, inquantum agit opera uitæ, sed etiam dicitur cultor ligni uitæ, inquantum fruitur Christo.

Septima conclusio, ꝙ synagoga Iudæorū non est tãquam lignum uitæ, sed ficulnea arida & maledicta, inquantum in ea Christus non reperit fructum.

Octaua conclusio, quòd soli iusti resurgēt F in iudicio ad uitam gloriosam.

Nona conclusio, quòd licet Deus nouerit omnia, notitia discretionis, tamen sola opera iustorum nouit, notitia approbationis.

Decima conclusio, quòd iter impiorum semper peribit eo ꝙ deuiat a lege diuina.

PSALMVS. II.

Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?

Astiterunt reges terræ & principes conuenerunt in unū, aduersus dominū & aduersus Christū eius.

Iste psalmus apud hebræos est oīno sine titulo. Et ideo quidam eorum dixerūt esse eūdem psalmum cū primo. Et sic ex titulo non apparet

A apparet materia, nec auctor hui' psalmi. Sed Ra. Salo. in principio glossæ huius psalmi, conatur assignare materiã & autorẽ, cũ dicit, ꝙ magistri antiq. exposuerũt hũc psalmũ de rege Messia. s. de Christo ĩ lege & ꝓphetis promisso. Sed ad intellectũ planũ & literalẽ, & ꝓp respõsionem ad hæreticos, exponẽdus est de ipso Dauid. Et uocat hereticos, conuersos de iudaismo ad fidẽ Christi, q cũ sñia huius psalmi conuincebant Iudæos. Et sic Ra. Salo. mutando ueram sñiam antiquorum glossat hũc psalmũ de Dauid, & de uictoria quã habuit de Filistæis scripta. ij. reg. ca. 5. Ex uerbis huius Rabini manifestantur tria. Primo quia ipse cõfitetur, ꝙ Dauid fecit hũc psalmũ. Secundo ꝙ oẽs antiqui ad literam exposuerũt ipsũ de Christo Messia. Tertio quòd ficto & iniquo modo glossat ipsum de Dauid, quia
B non propter ueritatem glossat ipsum, sed ut contradicat Christianis, & fugiat eorũ argumenta, eo ꝙ manifeste ab eis cõuincebatur. Ex quo patet, ꝙ licet q̃tũ ad primũ & ad sm dicat ueritatem: tñ quatum ad tertium ipsemet confitetur se esse mendacem & falsum & puersum glossatorem. Et sic patet, ꝙ nec in glossa huius psalmi, neq; in cęteris scripturis eius est ei aliqua fides adhibenda. Omissis ergo & reiectis fictionibus, & deliramentis modernorum Iudæorum, sequendo autoritatem spiritussancti, exponendus est iste psalmus de Christo & eius regno, & iudiciaria potestate. Vnde legit act. 4. ꝙ oẽs apostoli una uoce dixerunt, Domine qui spiritu sancto dixisti per os Dauid patris nostri pueri tui. Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania: Astiterunt reges terræ.
C & principes conuenerũt in unum, aduersus dñm & aduersus Christum eius: Cõuenerũt uere in ciuitate ista aduersus sanctum puerũ Iesum quem unxisti, Herodes & Pilatus. &c. Item infra. ca. 13. dixit Paulus. Deus suscitauit Iesum, sicut in psalmo. 2. scriptum est. Dominus dixit ad me filius meus ęs tu, ego hodie genui te. Itẽ ad Hebræos primo hãc allegat autoritatem de Christo. Ex dictis ergo apostolorum patet, ꝙ Dauid fecit hunc psa. de morte, & passione, & diuinitate, & regno Christi. Et sic apparet autor & materia huius psalmi. Secundo sequitur ꝙ iste psalmus est secũdus in numero, distinctus a priori. quod est contra eos qui dicunt quòd iste psalmus est idem continuatus cum priori. Tertio sequitur, ꝙ Dauid nõ fuit causa principalis huius psalmi nec aliorum. Sed ipse spũssanctus, D qui loquebatur per os Dauid. Sed Dauid est causa instrumentalis mota a spiritussancto, ut dictum est in prologo. Sed quia dictum est in prologo, quòd omnia gesta patriarcarum, & omnia mysteria ueteris testa. fuerunt quædam figuræ, & signa, & picturæ mysteriorum noui testa. in quibus præuidit Dauid oĩa mysteria futura de Christo, & ecclesia, & ex quibus assumpsit argumẽtũ, & propositionem, & parabolam ad cõdendos psalmos, & dictum est etiã quomodo Dauid in quolibet psalmo aperit nobis aliquam propositionem & infert ꝓphetice aliquã cõclusionẽ euangelicam, aut pulsat aliquã cordam psalterii euangelici. Ideo est quærendum in huius psalmi expositione, primo, in quo mysterio ueteris testa. præuidit Dauid mysteriũ passionis Christi, de quo tractat in hoc psalmo. Ad cuius intelligentiã est aduertẽdũ: ꝙ E in pluribus locis potuit Dauid præuidere. Nã primo hoc præuidit in sua ꝑsecutione & exaltatione. Nã ꝑ hoc ꝙ Saul cũ suis cõplicibus, absq; demeritis pręcedẽtibus cõspirarũt in morte ipsius Dauid, sed finaliter post multas ꝑsecutiones, dissipatis omnibus inimicis, Dauid fuit in regnũ exaltatus, præuidit Dauid in spiritu qualiter principes sacerdotum & scribæ & farisæi simul cum Herode debebant cõspirare in mortem Christi, sed finaliter Christus post resurrectionem, debebat ascendere in cœlum & accipere uniuersalẽ potestatem sup omnes creaturas, Iudæis manentibus cõfusis. Et hoc mysterium cãtat Dauid ꝓphetice in hoc psal. Sed licet Dauid in supradicta coniuratione ipsius Saul facta cõtra ipsum, potuerit præuidere cõiurationem F Iudæorũ futurã cõtra Christũ, tamen hãc clarius & euidẽtius pręuidit in cõiuratione fratrũ, facta cõtra Iosef. de qua habetur Ge. 37. vt potest patere diligẽter cõtẽplanti totũ discursũ ipsius Iosef. Vnde ꝑ hoc ꝙ Iacob diligebat Iosef prę cęteris fratribus, ꝓp puritatem & sapientiam suam, præuidit Dauid in spiritu qualiter Deus pater debebat diligere Christum filium suum præ cæteris filiis hominum. Matth. & Lucę. 3. Item per hoc quòd fratres oderunt Iosef, eo quòd magis diligebatur a patre, præuidit Dauid qualiter scribæ, & farisæi, & sacerdotes debebant odire Christum, eo quòd erat diligendus a Deo per signa miraculorum. Item per hoc quod fratres conspirarunt in mortem Iosef,

eo quod

A eo quod accusauerat eos apud patrẽ de crimine pessimo, inuidiæ fraternæ caritatis: & quia prædixerat exaltationem suã per somnium: præuidit Dauid in Spiritu, qualiter Scribæ, & farisæi, & sacerdotes debebant cõiurare & conspirare in necem Christi: eo ꝙ prædicabat contra eorum superbiam, & simulationem, & auaritiã, & quia prædicebat exaltationem sui regni per uaticinia profetarum. Item per hoc quod Simeon & Leui, commouerũt alios fratres ad mortem Iosef, dicentes ecce somniator uenit, uenite, occidamus eum &c. præuidit Dauid qualiter Scribæ, & farisæi de tribu Simeon. & pirncipes sacerdotum de tribu Leui, debebãt cõiurare contra Christum, & concitare alios aduersus eum: ut patet per totum discursum euangelicum: Item per hoc quod Iosef fuit B positus in cisterna, et tamen inde exiuit uiuus: præuidit in Spiritu, qualiter Christus erat mortuus sepeliendus in sepulcro, tamẽ exinde erat viuus resurrecturus ad uitam gloriosam. Item per hoc ꝙ fratres intinxerunt tunicam Iosef in sanguine hœdi &c. præuidit Dauid, qualiter caro Christi erat intingenda in sanguine suo qui est agnus sine macula. Item per hoc ꝙ fratres vendiderunt Iosef Ismaelitis. &c. p̃uidit Dauid qualiter Christus erat tradendus, & vendendus per Iudã. Item per hoc ꝙ vxor Putifaris accusauit Iosef de adulterio apud virum. eo ꝙ noluit consentire voluptati suæ &c. p̃uidit Dauid, qualiter synagogã Scribarum, & Fariseorum debebat accusare & persequi Christum, eo ꝙ non debebat consentire auaritiæ & superbiæ, & prauis moribus eorum, imò debebat exprobrare mala opera eorum, ut patet Matth. 23. & per totum euangelium. Item per hoc ꝙ ad persecutionem Iosef primo moti sunt, & conuenerunt fratres sui Israelitæ, & ipsi tradiderũt ipsum gentilib. Ismaelitis, per hoc præuidit Dauid in Spiritu, qualiter Israelitæ & Iudæi debebant tradere Christum Pilato gentili ad flagellandum & crucifigẽdum. Item per hoc quòd Iosef post exitũ de carcere accepit principatũ à Faraone super totum ægyptum, p̃uidit Dauid in Spiritu, qualiter Christus post resurrectionem & exitũ de sepulcro, esset in cœlũ ascẽsurus, & accepturus a patre uniuersalem potestatem super totum mundũ. Item per hoc ꝙ fratres Iosef, volentes contradicere diuinæ uoluntati quam Iosef notificauerat eis, D per somnium, de futura eius exaltatione, cum mala eorum voluntate & intentione, impleuerunt voluntatem Dei, quia si non vendidissent eũ Ismaelitis, non fuisset profectus in Ægyptum, nec per cõsequens fuisset exaltatus in principatum. Per omnia ista prę uidit Dauid, qualiter Iudæi volentes impedire voluntatem Dei, & omnia mysteria patriarcarum, & vaticinia ꝓphetarum, & opera nostræ redemptionis, & uolẽtes impedire Imperium Christi ne dominaretur super eos. &c. ipsi autem cũ mala eorum volũtate impleverunt voluntatem Dei, & uerificarũt omnes scripturas, & disposuerunt viam ad exaltationem regni Christi, ipsum occidendo. Nam quia Christus humiliauit seipsum usque ad mortem, ideo pater exaltauit illum &c. ad Filip. 2. Item per hoc quod consilium iniquum fratrum factum contra Iosef fuit E cassum & vanũ, eo quod putãtes fugere eius dominium, inciderunt in seruitutem, sub ditione & potestate eius, quod uitare cupiebãt &c. per hoc p̃uidit Dauid, qualiter coniuratio & conspiratio Iudæorum facta contra Christum debebat esse cassa & uana. nam post mortem erat resurrecturus & in cęlum ascẽsurus, & uniuersalẽ potestatem accepturus. Et sic Scribæ, & Farisæi, & omnes Iudæi debebant manere delusi & cõfusi in cõsilio suo, quia Christus regnauit super eos, & dissipauit, & dispersit eos in seruitutem p vniuersum mundum. Et sic inciderunt in seruitutẽ, quã uitare putabãt & cupiebant. immo ipsimet disposuerunt uiã ad seruitutẽ suam, sicut fecerunt Simeon & Leui, & cęteri fratres conspirantes contra eum. Vnde non solum Dauid, sed etiam patriarca Iacob præui F dit in Spiritu omnia supradicta futura mysteria de Christo, figurata in persecutione, & uenditione ipsius Iosef. Et ideo ante obitũ suũ vocauit oẽs filios: vt p̃dicẽret eis omnia q̃ erant futura in generationibus suis in nouissimis diebus .i. in tempore Messiæ, sicut glossat Rabbi Moyses Gerundensis Gen. 49. Et sic quando deuenit ad Simeon & Leui, uidens in Spũ qualiter Scribæ, & farisæi, descẽdentes de Simeon, & sacerdotes de Leui, debebant conspirare in mortem Christi, & cõcitare populum contra eum, sicut Simeon & Leui, principaliter conspirarunt contra Iosef & concitarunt alios: ideo dixit Iacob, Simeon & Leui, uasa iniquitatis, in concilium eorum non veniat anima mea,

&

A & in cœtu eorum non fit gloria mea, quia in furore suo occiderunt uirum, & in uoluntate sua suffoderunt murum, q.d. Sicut Simeō & Leui fuerūt fratres, & uasa iniquitatis ad coniurandum & conspirandum in mortē, no solū ꝯ Sichen, sed & ꝯ Ioseph, dicēdo, Ecce somniator uenit. Venite occidamus eum &c. Ita pariter Scribę & Pharisæi & sacerdotes descendentes de Simeon & Leui cōspirabunt in mortem Christi Messiæ uenturi, dicentes, Expedit ut unus moriatur pro populo &c. & ita congregabuntur & faciēt cōsilium ꝯ eum, ut eum morti tradant &c. Et ideo subdit Iacob: In concilium eorum non ueniat anima mea, quia maledictus furor eorum, quoniam pertinax: & indignatio eorū, q a dura, & crudelis, & iniqua erit ꝯ Chrm. Diuidam eos in Iacob &c. Et sic etiam patriarcha Iacob, postquam prædixit, iniquum B concilium & cōiurationem Farisæorum & Scribarum super Simeon & Leui, allocutus est Iudam pro Christo prædicēs mortē, & passionem & exaltationem regni Christi super utrūque populum, prout præuidit per mysterium ipsius Ioseph. Vnde ait. O Iuda te laudabunt fratres tui. manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum: adorabunt te filij patris tui &c. quasi dicat, ô Christe de tribu Iuda, fratres tui apostoli, & cęteri conuersi de Iudaismo, laudabūt te, & adorabunt te, sicut adorauerunt & laudauerunt Ioseph fratres sui, qñ uiderunt ipsum regnantem, & manus. i. potestas tua erit super ceruices inimicorum tuorum tam Gentiliumq̃ Iudæorum, qui persecuti sunt te. sicut Iosef fuit Dominus eorum qui uendiderunt eum & persecuti sunt eum. Et tu Christe de tri- C bu Iuda, eris catulus leonis in uincēdo Diabolum, quia ad prædam repetendam ascendisti in crucē, & ibi accubuisti, ut leo & quasi leæna paratus ad prædam, quia qñ fueris exaltatus in cruce, omnia trahes ad teipsum. Et subdit. Quis suscitabit eum? quasi dicat, nullus nisi pater. sed quia post resurrectionē erat Christus regnaturus, sicut Ioseph post exitum de carcere, ideo sequitur. Non auferetur sceptrum de Iuda &c. sed quia erat regnaturus super utrunque populum, ideo subdit. Erit expectatio gentium ligans ad uineam pullum suum. i. populum gentilem, & ad uitē asinam suam. i. populum Iudaicum. Sed quia hoc regnū erat Christus accepturus per mortem & resurrectionem: ideo subdit. Lauabit in uino stolā. i. humanitatē suā, D & in sanguine uuæ pallium. i. carnem suam, sicut uestis Ioseph fuerat intincta in sanguine hœdi. Ex supradictis ergo patet, qualiter Iacob prædixit totum mysterium conspirationis Christi super Simeon & Leui. Et pdixit totum mysterium resurrectionis Christi, & exaltationis regni eius in persona ipsius Iuda, prout puiderat figuratiue in mysterio uenditionis Ioseph, & exaltationis regni eius. Quomō aūt Simeō, & Leui fuerint principales coniuratores & concitatores ꝯ Ioseph, & qūo probetur, ꝙ Scribæ & Pharisęi descenderint de Simeon, dicetur in fine expositionis huius psalmi. Dauid ergo q. post postquam quieuit a pellis, die ac nocte contemplabatur in lege dñi, ut dictum est in pologo, tractatu 2. comtemplando totum mysterium, & discursum uenditionis Ioseph. & E exaltationis principatus eius, & contemplādo uaticinia patriarchæ Iacob, q̄ dixerat super Simeon & Leui & sup Iuda de Xp̄o, prę uidit in spiritu, qualiter sicut Simeon, & Leui iniquè, & ex inuidia coniurauerāt in mortem Ioseph, ita Scribæ & Pharisæi de tribu Simeon, & principes sacerdotum de Leui, debebant conspirare in mortem ꝯ Christū Messiam suū: & tradere ipsum in manus Pilati uiri gētilis ad crucifigēdū. Sed sicut frēs Ioseph fuerunt frustrati in suo iniquo consilio: quia post uenditionem & exitum carceris fuit exaltatus in principem totius Ægypti & exinde fuit Dñs fratrum suorū &c. Ita præuidit Dauid, ꝙ Scribæ & Pharisæi debebant deludi, & frustrari in consilio suo. Nam Xp̄s post mortē erat resurrecturus de sepulchro, & accepturus vl̄e dominium, non solū F super Iudæos, sed etiam super populum gentilem, & in cęlo, & in terra, & in inferno, & debebat esse vl̄s iudex omnium. Omnia ergo supradicta, per ordinem præuidens Dauid in spiritu, inde assumpsit parabolam & propositionem ad faciendum istum psalmū. In quo tria principaliter facit: nam primo pdicit iniquum consilium & conspirationem Scribarum & Pharisæorum, & sacerdotum ꝯ Xp̄m, & qualiter manserunt delusi & frustrati in suo consilio p resurrectionem Xp̄i. Secundo prædicit exaltationem regni Xp̄i, & iudiciariam eius ptātem, quam maxime ostendet in finali iudicio. Tertio exhortatur omnes reges, & principes, & populos: ut recipiāt Xp̄m in ei⁹ aduentu, & seruent ei⁹ legē G euange-

A euangelicam,& timeant eum tanquã Dominum,& iustum iudicem. Secũda ibi. Tũc loquetur ad eos. Tertia ibi. Et nũc reges intelligite. Quantum ergo ad primum est aduertendum, ꝙ causa quare principes,& Farisæi moti sunt ad conspirandum in necem Christi, fuit inuidia & timor, ne perderent regnũ & sacerdotium, & locũ,& gẽtem. Et ne perderẽt redditus,& ꝓbendas, & oblationes. Et ideo dixerunt in consilio, si hunc dimittimus uenient Romani, & tollent locum nostrum & gentem. Ioan. 11. Et respondit Caifas. Expedit nobis vt vnus homo moriatur pro populo,& non tota gens pereat. Ioã. 11. Et sic accusarunt ipsum apud Pilatum. Sed cum Pilatus non inuenisset causam, misit eũ ad Herodem Tetrarcam. Sed Herodes remisit eum ad Pilatum. Sed cum Pilatus uellet

B eum dimittere, totus cætus Iudæorum clamauit, Crucifige crucifige, quia si hunc dimittis non es amicus Cæsaris, & tunc Pilatus crucifixit eum. Et sic omnes isti tres conuenerunt in vnum aduersus Christum. s. Herodes, & Pilatus,& conuentus Sacerdotum, & Farisæorum. Et vnusquisque istorum motus fuit ex timore. Nam Pilatus timebat, ne perderet procurationem. Et Herodes timebat perdere Tetrarchiam, eo ꝙ Iudæi accusabant Christum ꝙ commouisset totam Galileam usque in Hierusalem, & sic timuit perdere Galileam. Sacerdotes uero timebãt perdere locum & sacerdotium, Scribę,& Farisæi timebant perdere iudiciariam potestatem, quia sedebãt super Catedram Moysi docentes,& iudicantes causas. Et sic tam Pilatus, quàm Herodes & Iudæi putãtes euade-

C re hæc pericula, omnes cõspirauerũt in mortem Christi, & cõuenerunt aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Et sic occiderunt eum, putantes eum totaliter de terra delere, ne amplius eis noceret. Veruntamen aliter quam putabant, imo totum oppositum euenit eis: quia inciderunt in illa pericula, imo maiora his quæ uitare putabant, quia Christus surrexit ad gloriam immortalem, & accepit potestatem a Patre in Cœlo,& in terra, & Pilatus perdidit procurationem,& sceptrum, & mortuus est in exilio apud Viẽnam in Gallia:& Iudæi perdiderunt locum, & sacerdotium, & fuerunt expulsi a finibus suis, & dispersi, & captiui per mundum, & in magna parte trucidati, & Templũ,& Ciuitas incensa,& destructa. Et etiam Herodes miserabiliter finiuit dies suos. Et sic patet ꝙ D omnes isti tres fuerunt frustrati a desiderio suo,& consilium eorum fuit cassum & vanũ & fatuum, quia non potuerunt implere desiderium & votum suum, imo totum oppositum accidit eis. Et sic manserũt & manent delusi. Hæc ergo omnia supradicta præuidens Dauid in spiritu dixit. Quare. i. ad quid fremuerunt gentes, id est, commoti sunt Pilatus & sui milites qui erant gentiles, qui commoti sunt cum magno fremitu & tumultu ad crucifigendum Christum? Et quare similiter populi Iudæorum, meditati sunt inania consilia, cogitantes occidere Christum, & putantes euadere pericula? Et similiter qualiter astiterunt reges terrę, scilicet Herodes,& principes sacerdotum,& Scribę, & Farisæi, qui regebant populum, iudicantes iudicia,& ideo dicuntur reges in scriptu E ra,& cõuenerunt in vnũ conspirando aduersus Iesum Christum eius. i. per Deum constitutum & missum? quasi dicat, quòd in vanum laborauerunt, quia non est consilium cõtra Dominum. Et ideo desiderium eorum fuit frustratum & vanum. Et sic ad nihilum valuit, imo magis nocuit, quia in vindictam mortis Christi, vnusquisque eorũ in suo ordine punitus est, ut supra dictum est. Et sic meditati sunt inania, & uana, quia inaniter & frustra laborauerunt. Et nota ꝙ tripliciter populi Iudæorum meditati sunt inania & uana. Primo quia Christus uenit ad liberandum eos a seruitute, & ad dandum eis regnum æternum,& ipsi putabant ꝙ veniebat ad auferendum eis regnum, et sacerdotium & bona temporalia, cum uellet dare cœlestia. Secundo quia putarunt ipsum per mor- F tem totaliter extinguere, ne habere potestatem super eos, sed ipse surrexit ad altiorem uitam, & accepit potestatem a patre in cœlo, et in terra, & in inferno. Tertio, quia per mortem eius putabant euadere supradicta pericula temporalia, & inciderunt in maiora & spiritualia. Nam non solum perdiderunt sacerdotium & ciuitatem terrenã, sed etiam cœlestem, & non solummò perdiderunt uitam temporalem, sed etiam æternam, & non solummò inciderunt in perpetuam captiuitatem corporalem, sed etiam Spiritualem. Et sic patet quomodo meditati sunt inania.

Dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus a nobis iugum ipsorum.

F Qui

A *Qui habitat in cœlis irridebit eos, & dominus subsannabit eos.*

Iste uersus omnino continuatur superioribus, tamen diuersimode adaptatur, secundum quod potest esse uox diuersorum. Nã uno modo secundum Aug. & Cassio. potest esse uox Iudæorum, & tunc est sensus, qualiter populi Iudęorum meditati sunt inania & uana consilia, dicentes, si hũc dimittimus uenient Romani, & tollent locum nostrũ, & gẽtem, ergo ne ista perdamus, occidamus Christum, ut dirumpamus uincula & subiectionem eorum. s. Romanorum, & proiiciamus a nobis iugum ipsorum, i. ne ueniamus sub indignationem, & incurramus in captiuitatem, & in iugum ipsorum. Item dixerũt etiam, occidamus Christũ & dirumpamus uincula eorum, s. Christi, & Apostolorum, qui uolũt imponere nobis uincula noua, & legem nouam euangelicam, prohibendo ne uendamus in templo oues & columbas, & cætera pertinentia ad sacrificia, & oblationes, & improperant nobis peccata legis, uolendo nos subiicere suæ legi, & iugo euangelico, ergo proiiciamus a nobis iugum ipsorum, Christum occidendo & Apostolos exterminando. Ideo subdit profeta, ꝙ licet talia consilia meditati fuerint ipsi populi Iudæorum, tamen dñs Deus qui habitat in cęlis irridebit eos, post resurrectionem non adimplẽdo uotum & desiderium eorum, & ẽt subsannabit eos, multipliciter puniendo. Alio modo iste versiculus potest esse uox ipsorum Apostolorum & totius ecclesiæ, ut sit sensus, Vt Populi Iudæorum meditati sunt inania, uolentes occidere Christum, & nolẽ C tes recipere legem euangelicam, ut retinerent nos sub uinculis cerimoniarum, & sub iugo legis importabili. Dirumpamus ergo uincula & onera importabilia sacrificiorũ, & cerimoniarum eorũ. Et proiiciamus a nobis graue iugum ipsorum, & recipiamus legem euangelicam libertatis & gratiæ, quæ absoluit & liberat ab omni iugo, & uinculis legis, & graui seruitute, & tributo Scribarũ, & Farisæorum: qui imponunt nobis onera importabilia. Quia iam Dñs qui habitat in cœlis irridebit, & subsannabit eorum consilium, infatuando, & supradicta uincula dirũpendo. Vnde nota ꝙ tria uincula dirupit Xp̃s, & triplex iugum abiecit a nobis ꝑ passionem, & resurrectionem suam. Primo, vincula cerimoniarum veteris legis. Secundo, vincula tyrannica & iugum sacerdotum. Tertio, vincula malipolii, & coniurationis, & conspirationis eorum factæ cõtra ipsum, q̃ D manserunt delusi & subsannati. Vnde est aduertendum, ꝙ hæc est differentia inter irridere, & subsannare. Nam irridere idem est quod quasi per risum illudere. Sed subsannare idem quod nasum rugare, quod totum hoc impletum est in Iudæis: nam omnes irrident eos & rugant nasum, improperantes eis exilium & maledictionem propter mortem Christi.

Tunc loquetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabit eos.

Hæc est secunda pars, in qua describit regnum Christi, & iudiciariam potestatem sibi traditam, prouenientem Christo iure hæreditario, ex naturali filiatione, & ex merito passionis. Vnde quia dictum est superius, ꝙ E consilium Iudæorum mansit infatuatum & delusum per resurrectionem Christi & quomodo Dominus irrisit, & subsannauit eos in hac uita, nunc autem in ista parte ostendit profeta ꝙ magis erunt delusi, & confusi Iudæi in die iudicii, quando uidebunt Xp̃m veniẽtem in potestate magna, & maiestate, & uidebunt eum quem crucifixerunt, & pupugerunt, et in quem transfixerunt, quomodo erit Deus, & homo, & Rex, & Iudex eorũ, qui loquet̃ ad eos in ira sua, & in furore suo, postquã noluerunt recipere eum in suo primo aduentu, q̃n venit ad eos cum benignitate, & humilitate. Ad cuius intelligẽtiã est aduertendum, ꝙ Xp̃s in iudicio non solũ modo examinabit facta nostra, sed etiam examinabit seipsum, ostendendo ueritatem suæ humanitatis, & diuinitatis, & ostendet F veritatem legis euãgelicæ, et quomodo oĩa q̃ dixit et fecit erant uera, & quomodo oĩa q̃ erant scripta in lege ueteri, fuerũt impleta in ipso in primo aduentu, ex quo poterant Iudæi cognoscere, ꝙ ipse erat uerus Messias promissus in lege. Sed quia ocæcauerat eos inuidia, & auaritia, & malitia eorum, Ideo non potuerunt intelligere sacramenta veteris legis, quæ in Christo fuerunt aperta & completa & uerificata. Sed in isto secundo aduentu ista non poterunt negare, quãdo videbunt Xp̃m in potestate magna, & maiestate, & sic se uidebunt magis delusos & confusos, quia videbunt Christum esse Deũ, & uerum Messiam, quem in primo aduẽtu negarunt, & putarunt esse purum hominẽ. Et hoc

A hoc est qđ dicit in hoc loco propheta, vñ đt ꝙ túc in iudicio Christus in lege promissus loquetur ad eos, s. ad Iudæos incredulos, nõ in benignitate sicut in primo aduẽtu, sed loquetur ad eos in ira sua, increpando, et improperando eis iniquitatem eorum, & finalem obstinationem, non recipiendo eos amplius ad pęnitentiam, imo in furore suo conturbabit eos, ferendo sententiam damnationis perpetuæ. Et ostendet manifeste suam vniuersalem potestatem, et quomodo ipse est vniuersalis rex, et iudex cõstitutus a Deo patre, et quomodo est verus filius Dei, et dicet hæc verba sequentia, scilicet.

Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.

B

Quasi dicat. Ego veni in primo aduentu cũ caritate, et humilitate, et prædicaui in ciuitate Hierusalem voluntatem patris mei, ferendo legem euangelicam, in monte Sion impleui figuram de agno pascali, et institui sacramentum eucaristiæ, et probaui per scripturas et miracula me fuisse Messiã in lege promissum, et noluistis me recipere, immo me occidistis. Et iterũ prædicaui legẽ meã euangelicã per apostolos et doctores, et vocaui vos per prædicatores, et noluistis venire. Sed vos videtis nunc qualiter ego sũ missus a patre, et qualiter sum cõstitutus rex super Sion montẽ sanctum eius. i. super totam ecclesiam toto orbe diffusam, et non solum militantem, sed etiam triumphantem, quia data est mihi potestas in cęlo et in terra. Nã

C sicut fui prædicans præceptũ, et legem eius super Sion terrenam, a quo sumit exordium. et vocata est Hierusalem, et Sion tota ecclesia toto orbe diffusa, ita data est mihi potestas in cęlo et in terra, et in Hierusalem militanti et triũphanti. Veruntamen ne putet aliquis ꝙ hoc regnũ proueniat mihi ex adoptione, imo dico vobis ꝙ prouenit mihi ex natura, et iure hæreditario, quia non sum filius adoptiuus, sed naturalis. Nam

Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te.

Dominus pater dixit ad me, filius meus es tu, quia ego hodie genui te. Nam inquantũ Deus es, genui te in hoc die æternitatis, et inquãtũ homo, genui et formaui te ĩ hoc

D die gratiæ. Nam sicut tota æternitas dicitur vna dies sine prĩcipio et fine, et successione in qua generatur verbum æternum, ita totum tempus gratiæ dicitur vna dies, in cuius principio genitus et ortus est Christus, in quo die omnia regenerantur. Dixit ergo dominus pater ad me. Postquam tu es filius meus naturalis.

Postula a me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.

Reges eos in virga ferrea, & tanquam vas figuli confringes eos.

Postula a me regnum mundi tibi naturaliter de iure debitũ. Et postquam Iudæi noluerunt te recipere in dominũ, ego dabo tibi gentes, id est populum gentilem in hæreditatem tuam. Et dabo tibi omnes terminos E terræ in possessionem tuam, et isti erunt tibi in populum, et tu eris eis in dominũ et saluatorem. Et quia Iudæi noluerunt venire, nec te recipere, ideo reges eos in virga ferrea et crudeli, et dura, puniendo eos temporaliter et æternaliter. Et cõfringes eos tanq̃ vas figuli. Nam per Romanos, destrues eorũ ciuitates et regnum, et vna pars trucidabit, et alia in seruitutem per mundum dispergetur, et sic in præsenti et in futuro pęna æterna punientur. Et nota ꝙ Christus nõ solum modo rexit Iudæos in virga ferrea, et tanq̃ vas figuli confregit eos, sed etiam confregit totum populum gentilem. Nam quosdam confregit temporaliter, et æternaliter, scilicet Neronem, & Domitianum, & Diocletianum, alios autem aliter, tanquam vas figuli confregit. Nam sicut figulus quando ex mas F sa formauit aliquod vas, & postea efficitur tortum & inutile, tunc cõfringit illud, & ex eadem massa reficit aliud rectum & bonũ, ita fecit Christus de populo gentili. Nam videns ipsum in idololatria & peccatis deprauatum, confregit in eo infidelitatem & vitia, & reddidit, & reficit ipsum rectum per baptismum, mundando, & per legem euangelicam rectificando & iustificando.

Et sic ex eadem massa, de torto, fecit rectum, & vtilem. Et etiam confractus Iudæis inutilibus, ex eisdem filijs Adam, scilicet gentilibus, fecit ecclesiam. Et sic dicit Dauid Propheta, quòd Christus loquetur ad Iudæos & infideles in iudicio, & ostendet se esse verum Deum, & Messiam in lege

A promissum & iudicem vniuersalem. Sed hic tria quæruntur. Primo quando & quomodo pater dixit ad filium aut ad Christum, Filius meus es tu &c. Secundo quando & quomodo Christus postulauit a patre regnum mũdi vniuersale, & populum gentilem in hæreditatem. Tertio qñ & quomodo Christus rexit in virga ferrea &c. Ad primum est dicendum secundum Aug. 15. de Tri. & 11. de ci. ꝙ Deus pater dupliciter loquitur. Primo locutus est ab intra & ab æterno. Et sic dicit verbum æternum. s. filium per omnia sibi coæqualem de tota substantia sua. Secundo locutus est ad extra, & ex tempore, cum dicit Fiat lux &c. Et sic produxit creaturas ad similitudinem suam &c. Ex quo patet ꝙ patrem loqui ad filium, est loqui ad intra: & dicere Filius meus es tu, nihil aliud est nisi pa-
B trem dicere verbum, & producere filium sibi per omnia coæqualem, in esse & substantia, quia per talem generationem communicat pater filio eandem essentiam & substantiam. Et sic licet filius sit alia persona, tamẽ non est alius Deus. Item patrem dicere ad filium, Ego hodie genui te, nihil aliud est, nisi patrem producere filium, non ex tempore, sed ab ęterno. Nam sicut pater communicat filio eandem substantiam, ita eandem æternitatem. Et sic est sibi cõsubstantialis & coęternus, quia in principio erat verbum & verbum &c. Et hoc est quod dicit hic Christus, Dominus dixit ad me, filius meus es tu &c. Vnde nõ solum pater dixit hoc filio ab ęterno, sed etiam hanc æternam generationem notificauit mundo ex tẽpore, cum dixit: Hic est filius meus dilectus, in baptismo & trãsfi-
C guratione, vt patet Mat. 3. & 17. Et ẽt cum vox de cœlo dixit. Clarificaui & iterum clarificabo. Ioã. 12. Ad secundum est dicendum ꝙ filius postulauit a patre gentes in hæreditatem sibi. Io. 17. per totum illud capitulum cum dicit: Non solum pro his rogo, sed pro omnib. qui credituri sunt, & serua eos quos dedisti mihi &c. Item in trina oratione in horto cum dixit. Pater si possibile est transeat a me calix iste. i. passio ista ad oẽs gẽtes vt eis profit. Item in cruce cum dixit. Sitio, quia tũc sitiendo & desiderando petiuit salutem omnium, & petiuit & postulauit a patre gentes omnes in hæreditatem suam. Et ideo in resurrectione data est sibi potestas vniuersalis in cœlo & in terra, ut ipse ait Mat. vltimo. Et sic filium a patre hæreditatẽ postulare, nihil aliud est nisi pro pretio sui
D sanguinis, peccatores redimere & liberare: quod quidem pretium filius obtulit & pater acceptauit. Et patrem filio hæreditatem dare, nihil aliud est, nisi patrem super fideles filium dominum constituere. Ad tertium est dicendum, ꝙ Christus primo rexit diabolũ in virga ferrea, & in potestate insuperabili & inuincibili, qñ fregit portas æreas, & uectes ferreos inferni, & expoliauit limbum, & abstulit prædam & diabolum condemnauit ad pęnam æternam. Secũdo qñ uastauit ciuitatem, & templum Hierusalem, & abstulit iudæis regnum, & sacerdotium, & trucidauit eos p Romanos, & dispersit p mundum vniuersum. Tertio puniuit tirannos imperatores in virga ferrea. s. Neronem, & Domitianum, & Diocletianum, & cæteros ob-
E stinatos de populo gentili, quos diuersis punitionib. & tormentis plexit & afflixit. Sed tandem rexit totum populum gentilem in virga ferrea, cum in eis nefandos ritus gentilitatis & superstitionis extinxit, & eos ad veram fidem suscitauit. Vltimo autem in finali iudicio reget eos ĩfideles & obstinatos in virga ferrea, cum dicit. Ite maledicti in ignem æternum &c. Illa. n. virga & punitio dicitur ferrea, quia ignis eorum erit æterna &c. Et sic Christum iudæos & incredulos in virga ferrea regere, nihil aliud est nisi æterna pęna sine misericordia punire. Et Christum tanquam malos tanquam vas figuli confringere, nihil aliud est nisi occidẽdo in eis errorem, & peccatum, & suscitando fidem & gratiam, eos ex via iniqua, in viam iustitiæ dirigere & reuocare.

F *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.*

Hæc est tertia pars in qua propheta exortaẽ omnes reges & omnes principes, & omnes gentes ad timorem Christi, & eius iudicij. Et vt omnes suscipiant eum tanquam regem & messiam in lege promissum, uerum Deum, & hominem. Quę est causa finalis & intentio huius psalmi, & ex consequenti exortatur omnes ad cultum, & obediẽtiam Christi. vnde duo facit. Nam primo exortatur omnes principes ad cultum Christi & timorem iudicij, sub quadam comminatione. Secundo promittit præmium beatitudinis timentibus & colentibus Christum. ibi. Beati omnes qui cõfidunt in eo. Quantum ad primum est notãdũ, ꝙ oẽs præfecti & iudices

A dices qui præficiuntur in prouinciis & ciuitatibus per reges & principes, duo principaliter debent attendere. Primo vt ipsi venerentur & defendant nomen regis, vice cuius gubernant: vt eorum exemplo omnes subditi deducantur ad obedientiam regis. Secũdo vt regant & gubernent populum iuxta leges & statuta legislatoris & regni, vt ciues efficiantur boni, vt patet. 3. Polit. Cum ergo omnes reges & principes teneant locũ Dei in terris, & sint Christo reddituri rationem de grege sibi cõmisso, cum venerit Christus ad iudicium: vt patet Mat. xxv. Ideo primo reges, & principes terræ, & prælati ecclesiæ tenentur Christo obedire, & nomen eius defendere, & legem eius seruare, & omnes subditos ad seruandam legem euangelicam deducere. Secundo debent populum Dei regere vnusquisq; in ordine suo. Nam principes B seculares tenentur regere populum in temporalibus, & prælati ecclesiæ in Spiritualib. Aliter omnes reges, & principes, & prælati incurrunt indignationem Christi regis, uniuersalis iudicis, quos puniet in iudicio, nisi duo supradicta seruauerint. Primo ergo exhortatur eos ad duo supradicta. Secundo cõminatur eis pœnam. ibi. Apprehendite disciplinam. Dicit ergo. O reges & omnes principes, & prælati, dicti reges a regendo, qui iudicatis terram, quos Christus reliquit loco & vice sui ad iudicandũ, & regendũ in terra, quibus cõmisit gregẽ suũ regendũ & pascendum: intelligite. i. examinate et discernite diligenter bene causas tam ecclesiasticas quã seculares: vt sciatis discernere inter iustum & iniustũ, & inter leprã & non lepram quia C grande officium vobis cõmissum est. Et erudimini vos qui iudicatis terram: tam iudices ecclesiastici quàm seculares. & primo.

Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.

Seruite domino nostro Iesu Christo in timore: quia primo vos debetis ipsi seruire, & ipsum colere & venerari: vt exemplo vestro cęteros ad obedientiam & cultum Christi deducatis. Secundo exultate ei cum tremore. Tertio.

Apprehendite disciplinam, nequando irascatur dominus, & pereatis de via iusta.

Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.

Apprehendite disciplinam legis euangelicæ: vel apprehẽdite hanc disciplinã, quam dedi vobis: vt intelligatis, & discernatis causas iudiciales, & seruiatis Domino. Et hoc D facite, nequando. i. ne aliquando dominus Iesus Christus irascatur vobis in iudicio finali, cum exarserit ira eius in breui tẽpore, & ne dicat vobis. Ite maledicti in ignem ęternum. Et sic pereatis de via iusta regni cœlorum, & mittamini per viam inferni ad perpetuam pęnam, & ignem æternum. Sed est aduertendum, ꝙ in prædictis tribus versibus ponuntur. 7. vocabula, quę sunt valde discutienda. Primo, quia dicit. Et nunc reges intelligite. Secũdo, erudimini. Tertio, Seruite Domino in timore. Quarto. Exultate ei cum tremore. Quinto, Apprehẽdite disciplinam. Sexto, Nequando irascatur Dominus, cum exarserit in breui ira eius. Septimo. Ne pereatis de via iusta. Et ideo de vnoquoque istorum est differendum, s. quid est reges E intelligere, quid iudices erudiri, quid seruire Domino in timore. quid exultare ei cum tremore. quomodo intelligitur ly Apprehendite disciplinam, secundum diuersas interpretationes, & quomodo & quando irascetur Dominus in breui ira. Et quid est perire de via iusta. Octauo quæritur qualiter est necessarium iudicium generale, cũ unusquisq; iudicetur particulariter post mortem suam. Quantum ad primum est dicendum, quod intelligere idem est ꝙ intra eligere: vel inter duo vel multa vnum eligere. Et sic intelligere ꝑsupponit discernere: & hoc maxime cõpetit regibus & principib. & prælatis, & vniuersaliter oĩbus iudicibus. ad quos pertinet discernere inter causam & causam: iustum & iniustum, lepram & non lepram: bonũ & malũ. Et postquã hoc nouerint & di F screuerint: tunc eligant & tribuant vnicuiq; quod suum est. Et ad hoc oportet, ꝙ scient iura diuina, & humana. Nam iudex est quasi ius animatum, suum ius vnicuique dans. 5. Ethi. Ad secundum est dicendum, ꝙ erudire idem est quod extra ruditatem agere, & erudiri extra ruditatem agi. Sed ruditas & ignorantia potest dupliciter alicui inesse. vno modo negatiuæ, alio modo per contrariam dispositionem: vt ait Aristot. in libro Eticorum, & ideo licet iudex nouerit iura diuina vel humana, tamen odium aut amor potest ipsum ducere in cõtrariã dispositionem & ruditatem, intantum ꝙ illa passio occęcabit iudicem, ne possit discernere inter iustum & iniustum, nec eligere, imo eli-

A get partem iniustam. Et sic non tribuet unicuique quod suum est, sed erit acceptator personarum. Ideo ait profeta. Et nunc reges intelligite, idest discernite inter iustum & iniustum, & quod iustum est eligite, & erudimini. i. ruditatem odii uel amoris deponite, & omnem passionem abiicite, & tribuite vnicuique quod suum est. Ad tertium dicendum, quod duplex est timor, vnus filialis, alter seruilis: aliter enim timet filius offendere patremfamilias, aliter seruus. Nam filius timet offendere patrē, ne eum cōtristet, & ne perdat hæreditatem. Seruus autē quia non amore operatur, non curat de hæreditate, nec si contristat Dñm, quia non diligit eū. Sed timet offendere timore pęnæ, & ne feriatur aut mulctetur aliqua pœna. Et ita mulier casta timet displicere uiro, nō timore B pęnæ, sed virtutis amore. Sed mulier adultera, timet offendere uirum, formidine pęnæ. Vnde Horat. Oderūt peccare mali formidine pęnæ. Oderunt peccare boni virtutis amore. Ideo primus timor, dicitur timor filialis, & castus. Secundus vero dicitur adulter & seruilis. Et de primo timore dicit profeta, Seruite Domino in timore, non seruili, nec adultero, sed casto & filiali. Nam solus timor castus & filialis est meritorius. Alter autem excusat pœnam, sed non meretur gloriam. Est verum quod timor seruilis est aliqualiter laudabilis, nam temerarius & præsumptuosus diceretur, siquis non timeret futurum iudicium iusti iudicis. Ad quartum est dicendum, quod operatio secundum uirtutē semper delectat uirtuosum. Et ideo iusti seruiendo Deo semper delectantur & exul- C tant, ut patet Actu. 5. Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati &c. Sed talis exultatio non erat sine tremore. Nam iustus & sanctus semper tremit, primo ne perdat gratiam in qua stat, & ne cadat, ut ait Apostolus. Secundo tremit an seruitium suum sit Deo acceptum, & si inter bona quæ facit aliquid sit quod oculos diuinæ maiestatis offendat, quia nemo scit an sit dignus odio uel amore. Eccl. 8. Et ideo dicit profeta, Seruite domino in timore, non seruili, sed casto & filiali, ut opera vestra & seruitium sit meritorium. Exultate ei, non præsumptione & temeritate, confidentes de vestris viribus, & putantes ex vestra virtute bene regere populū, sed exultate cum tremore, trementes ne in aliquo Deum offen- D datis, & cadatis a gratia, uel dubitantes an sitis in odio, an in gratia Dei. Ad quintum est notandum quod Nassecu-bar sunt duæ dictiones in Hebræo. Nam Nassecu est uerbū & bar est nomen. Sed vtrumque est ęquiuocum ad tria. Nam Nassecu est secunda persona imperatiui, & uno modo significat apprehendere, alio modo adorare, alio modo osculari. Bar vere est nomen, ꝙ vno modo significat disciplinam, alio modo pure aduerbium. Tertio significat filium, ut patet ibi Beatus es Simon Bar-Iona. i. filius Ioannis. Et ideo interpretes diuersimode traduxerunt hanc orationem. Nam. 70. interpretes traduxerunt apprehendite disciplinam. Hieronymus vero adorate pure, Aquila autem, osculamini filium. Sed hoc idem est, nā adorare filium, & eius disciplinam apprehen- E dere, & eius pedes osculari, est sibi obedire, & subiici. Et sic nemo turbet in diuersitate translationum in hoc uersiculo, quia eadem est sententia, quia ad omnia ista tria exortatur nos, scilicet vt apprehendamus legem euangelicam, & ut adoramus Christum, & ut osculemur pedes eius. Ad sextum est dicendum, ꝙ dies iudicij dicitur dies iræ domini signanter, eo ꝙ tempus a primo aduentu vsque ad iudicium, dicitur dies & tempus misericordiæ et veniæ. Nam in primo aduentu Christus venit cum benignitate & humilitate, & locutus est cum benignitate exortando, & ad gratiam omnes uocando, sed in secūdo aduentu veniet cum potestate magna et maiestate, et cum ira contra damnatos & obstinatos, & cum ira & furore proferet sententiam contra eos. Item totū tem- F pus præcedens dicitur tempus veniæ, sed in illa die non erit amplius venia malis, sed ira & furor. Ideo cum furore dicet Dominus. Ite maledicti in ignem æternū. Et ideo dicit profeta. Seruite Domino etc. ne quando irascatur Dominus, in iudicio supple. cū exarserit in breui ira eius, idest finalis sententia contra obstinatos. Et dicitur illa ira breuis, idest non remissibilis. Sed quia vltra non erit patientia, nec venia apud Christum, nā nunc longa patientia Dei ad pœnitentiam inuitat peccatorem. ad Ro. 2. tunc autem nō erit amplius talis patientia, nec Deus expectabit vlterius peccatores ad pœnitentiam. Et sic ira Dei erit breuis cum sententia. Ad septimū dicendum, quod cum lex Domini

sit.

A sit via quæ ducit ad vitam æternam, ut dictum est in prologo, tractatu quarto, & psalmo primo, ideo ire per viam nihil aliud est nisi tendere in vitam æternam. Ita per oppositum perire de via, siue a via iusta, & a via iustitiæ deuiare, nihil aliud est nisi in interitum, & mortem æternam tendere. Sed quia tripliciter contingit a via & lege domini deuiare, scilicet non credendo, aut contra legem operando, aut in peccato obstinari, aut falso docere, ut dictum est primo psalmo, ideo hic profeta exortatur ne pereamus & ne deuiemus a via iusta. Et si alias deuiauerimus legem transgrediendo, quòd reuertamur ad viam iustitiæ, pœnitentiam agendo. Nam si quis manet obstinatus in peccato, tunc talis totaliter perit de via iusta, quia tendit in interitum. Ex quibus pa-
B tet quòd reges, & principes, & prælatos ecclesiæ intelligere, nihil aliud est nisi causas tam ecclesiasticas, quàm seculares iuste discernere, & bene examinare, & quid iustum est eligere. Et erudire nihil aliud est quàm ruditatem deponere idest passionem amoris vel odii abiicere, & personas in iudicio non acceptare, sed vnicuique quod suum est tribuere. Et seruire domino in timore, nihil aliud est, nisi non solum formidine pœnæ, sed etiam uirtutis amore, & casto & filiali timore domino seruire, quia tale seruitium est meritorium. Et exultare domino tali tremore, nihil aliud est, nisi in tali seruitio non vane gloriari, nec gloriam sibiipsi, sed soli Deo tribuere, quia aliter perderetur meritum, ut patet de fatuis uirginibus. Et sic in talibus semper Deo gratias agere, & semp ne cadat timere, & an sit dignus odio,
C an amore dubitare. Item apprehendere disciplinam Christi, nihil aliud est, nisi sibi obedire, & subiici, & ipsum latriæ adoratione adorare. Item Christum irasci, & in breui ira exardescere, nihil aliud est quàm in finali iudicio absque spe veniæ contra damnatos & obstinatos sententiam fulminare. Itẽ perire de via iusta nihil aliud est nisi ad interitum æternæ mortis destinari, & nunquã ad viam uitæ reuerti, sed tanquam legis transgressorem condemnari. Ideo concludit. Beati omnes qui confidunt in eo. Ad octauũ est dicendum, quòd licet Dauid in psalmo isto intendat exhortari omnes gentes, & nationes ad cultum Christi, cum sit verus filius Dei, & Deus, & homo, & messias in lege promissus, tamen principaliter intendit exhortari principes, & reges terræ, & prælatos ecclesiæ, ad timendum Christum futurum iudicem, cui sunt reddituri rationem de populo & grege commisso. Nam Christus qui in primo aduentu fuit iudicatus a regibus, scilicet Herode, & Pilato, & a principibus sacerdotum, & populo iudæorum, & gentili, ipsemet Christus est uenturus ad iudicandũ omnes populos, & reges, & principes in nouissimo die. Vnde licet vnusquisque sit iudicatus particularitar in fine uitæ suæ, tamen vniuersale iudicium erit necessarium propter quatuor.

Primo ad manifestandum veritatem personæ Christi omnibus gentibus, & populis, & linguis. Nam qui in hac vita negauerunt, & ipsum recipere noluerunt, videbunt ipsum ibi, cum potestate magna & maiestate. Et sicut gñaliter lex euangelica fuit per totum mundum prædicata, ita ibi erit generalr examinata, & trãsgressores eiꝰ puniti. E

Secundo veniet Christus ad manifestandum occulta. Nam omnia homicidia, & adulteria, & alia peccata quæ in hoc mundo non fuerant, saltem per sacramentalem confessionem manifesta, ibi propalabuntur.

Tertio veniet Christus ad iudicandum male iudicata. Nam omnia quæ in hoc mundo fuerunt per reges, & principies, & malos iudices iniuste iudicata, ibi per Christum iuste iudicabuntur, & punientur falsi iudices.

Quarto veniet Christus ad iudicandum non iudicata. Vnde quia reges, & principes huius mundi, & prælati non habuerunt iudices supra se, ideo mala eorum manserunt impunita. Ideo Christus in finali iudicio, iudicabit eos, & ab eis, de populis eis commissis, rationem exposcet, ut F cognoscant se super eos maiorem regem, & iustum superiorem iudicem habere. Vnde Seneca in Thyeste. Vos qbus rector maris, atque terræ Ius dedit magnum necis atque uitæ. Ponite inflatos tumidosque vultus, Quicquid a vobis minor extimescit, Maior hoc vobis dominus minatur, Omne sub regno grauiore regnum est. Ex quibus patet, quod propter has quatuor causas supradictas, est necesse ut fiat generale iudicium in fine mundi per Christum legislatorem. Et ideo concludit profeta in fine totius psalmi dic. Beati omnes qui confidunt in eo idest omnes illi qui ipsum in Messiam rece-

A perunt, & eius legem seruarunt, & mūdum contemnentes spem suam in ipso Christo posuerunt, erunt beati in regno cœlorum: quæ quidem beatitudo consistit in fruitione ligni uitæ qui est Christus, vt dictum est supra psalmo primo. Iniusti autem peribunt de via iusta, quia iter impiorum peribit. Ex istis ergo in toto isto psalmo colliguntur sex conclusiones. Prima; conclusio, quod sicut Simeon & Leui fuerunt principales cōspira tores, & incitarunt alios fratres cōtra Iosef, ita Scribæ & Farisęi descendētes de Simeō, & sacerdotes de tribu Leui, conspirauerunt & concitarunt populum ad occidēdū Christum. Secunda conclusio, ꝙ ita accidit Scribis, & Farisæis, & iudęis crucifixoribus Christi, sicut fratribus ipsius Iosef. Nam sicut fratres Iosef fuerunt frustrati in suo consilio &
B coniuratione, eo quod vendendo Iosef, inciderunt in seruitutem quam vitare putabāt, ita pariter iudęi occidendo Christum inciderunt in omnia pericula, quæ vitare putabant, scilicet in dispersionem & seruitutem, & sic manserunt delusi, et confusi in cōsilio, suo. Tertia cōclusio, quod Christus iure hæreditario adeptus est regnum mūdi, eo quia filius Dei. Quarta conclusio, quod Christus rexit omnes inimicos in virga ferrea eo modo quo dictum est. Quinta conclusio, quod non solum populi, sed omnes reges et principes terrę debent seruire Christo in timore eo quod est venturus ad iudicādum omnia facta eorum. Sexta conclusio, quod solū illi erunt beati, qui totam suam spem posuerunt in Christo, & obseruarunt eius legem euangelicam. Et sic patebit qualiter omnes
C iudęi, & infideles, & obstinati videbūt se delusos & confusos in die iudicii, cum videbunt Christum, quem negauerunt & contēpserunt, venientem cum potestate magna & maiestate. Sed ex dictis in prima conclusione, & in fundamento expositionis huius psalmi occurrunt duo dubia. Quorum primum est. Quomodo probatur quod Simeō, & Leui fuerint principales conspiratores & concitatores in mortem & venditionem ipsius Iosef. Secundo quomodo probatur ꝙ Scribæ, & Farisęi fuerint de tribu Simeon. Ad primum est dicendum, quod maior pars magistrorum Hebræorum tenent quod Simeō & Leui fuerunt principales coniuratores, & incitatores contra Iosef, & mouentur tali ratione. Nam illi fratres qui pascebant gregem, ad quos missus fuit Iosef, erant tantum decem. D Nam Beniamin paruulus domi manebat. Ex quibus decem: quatuor erant filii ancillarum, qui reputabantur quasi serui inter eos, & ideo non est verisimile, quod isti dedissent consilium contra Iosef, pro uitanda seruitute, cum ipsi iam essent quasi serui, & sic eorum consilium non fuisset ęstimatum. Restabant ergo sex legitimi filii Lię, scilicet Ruben, Simeon, Leui, Iudas, Isachar, & Zabulon. Sed manifestum est, quod Rubē qui erat primogenitus, non dedit tale consilium, quia ipse conatus est ipsum Iosef liberare de manibus fratrum, vt patet in litera. Item nec Iudas qui erat quartus in ordine dedit tale consilium, qui liberauit ipsum a morte dicēs, Quid prodest nobis si occiderimus fratrem nostrum, & celauerimus sanguinem eius etc. Ergo Simeon & Leui fuerunt principales qui dixerunt, ecce somniator venit, venite occidamus eum. E Nam, si ipsi paruissent Rubē & Iudæ, pariter paruissent duo sequentes. s. Isachar, & Zabulon qui erant minores, ergo Simeon, & Leui fuerūt principales conspiratores, quos secuti sunt cæteri, tanquam maiores. Etiam hoc probatur, nam isti duo fuerunt cæteris nequiores, & magis malitiosi & seditiosi, quorū nequitia patuerat in vastatione Sichemitarum, facta contra iusiurandum & fędus & pactum: ut patet Gen. 34. Et ideo magistri Hebræorum ad vtrunq; casum referunt vaticinium ipsius Iacob, cum dixit, Leui & Simeon vasa iniquitatis etc. Et sic probant qđ Simeon & Leui fuerunt principales coniuratores cōtra Iosef. Sed quod Scribæ & farisæi, ꝙ cū sacerdotibus coniurarunt in necem Christi, fuerint de tribu Simeon, F affirmat magister in historiis, & multi alii non solum catolici, sed etiā Iudæi. Vnde super illud ꝙ dixit Iacob de Simeon & Leui. Gen. 49. Diuidā eos in Iacob & dispergam eos in Israel. dicunt Hebræi quod duæ tribus discurrebāt per totam terram Israel, tempore secundi templi, scilicet tribus Simeon, & Leui. Vnde tribus Leui discurrebat per omnes synagogas, eo quod erat dedicata ad diuinum cultum: & ideo non habuit certam sortem. Iosue. 14. Et etiā illi de Simeō non habuerunt certam sortē, eo quod erant pauci, sed habitarunt pro maiori parte intra tribum Iuda, ut patet Iosue. 19. Et ideo maior pars eorum discurrebant per omnes ciuitates & loca terræ promissionis,

A nis, docendo pueros, & scribendo libros legis, & profetarum, & sic lucrabantur victum & uestitum, sicus faciunt pauperes clerici, & studentes nostri. Et ideo surrexit prouerbium de eis inter cæteras tribus, dicēs, quod non est pauper scriptor, nec pedagogus, nisi de Simeon. Et ideo factum est, quod de illis facti sunt multi literati, & periti in lege & profetis, eo quod continue dabant operam literis, Intantum quòd a summo sacerdote accipiebāt potestatem glossandi & determinandi quæstiones legis, & legendi in catedris, & iudicandi iudicia. Et sic habebāt portionem decimarum & oblationum, simul cū sacerdotibus. Sed quia communiter inter uiros literatos, accidunt diuersæ opiniones & sectæ, hoc est quod. 40. annis ante aduentum saluatoris, insurrexerunt quædam sectæ in
B Hierusalem, vbi erat studium legis & profetarum, quæ fuerunt postea diffusæ per totam terram Israel, ut inquit Iosefus. 19. antiquitatum, & 2. de bello Iudaico. vnde primo surrexit secta Saduceorum, qui negabant resurrectionem, & angelos esse. Secundo surrexit secta Essenorum, qui dicebant omnia esse cōmunia, fugientes nuptias, & multa solatia naturæ. Sed de tribu Simeon, eo quod erāt magis periti in lege, & profetis, contra vtranq; sectam supradictam surrexit secta & religio farisæorum, tanquam ueri zelatores legis & profetarum. quæ quidem religio fuit valde acceptabilis toti populo, eo quod erat conformis legi, & prędicabant, & declarabant legem & profetas, & simulabāt sanctitatem vitę. Et ideo dicti sunt farisæi, quasi diuisi nō solum in doctrina a cæteris sectis, sed etiam erant diuisi in habitu, & singulares in sancti
C tate vitæ, a communi statu populari. Cæteri autem viri periti de tribu Simeon, qui non erant farisæi, sed ducebant uitam secularem & communem, dicebantur Scribę, quasi doctores & glossatores legis. Et sic tam Scribæ quam Farisæi sedebāt super catedram Moysi dicentes & iudicantes iudicia. Et ideo venerunt in tantam reuerentiam apud populum propter simulationem vitę & doctrinę, quod omnes ciues quando moriebantur, eos executores testamentorum & tutores relinquębant pupillorum & viduarum, sed ipsi intantum abusi sunt officio, quod comedebāt, & dissipabant domos viduarum & pupillorum, & impinguebant, & augebant domos suas. Et sic etiam glossabant omnes scripturas, trahētes ad lucrum suum. Et sic propter

D lucrum suum faciebant nouas traditiones, cōtra caritatem Dei & proximi. Quod uidēs Christ' cœpit exprobrare prauos mores eorum. Ideo dixit saluator Matt. 23. Super catedra Moysi sederunt Scribæ & Farisæi, quæcunque dixerint vobis facite, secundum vero opera eorum nolite facere etc. Vnde ibi & multis aliis locis. Christus multipliciter exprobrauit, & detestatus est mores prauos eorum, & ideo moti sunt omnes simul cū sacerdotibus contra ipsum, & conspirauerunt in necem eius. Ecce ergo quomodo apparet qualiter Scribę & Farisæi erant de Simeon, & quomodo vaticinium Iacob, & mysteriū venditionis Iosef, fuit impletum per eos contra Christum.

PSALMVS III.

E *Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me, multi insurgunt aduersum me.*

Huic psalmo præponitur talis titulus, in translatione. 70. & beati Hier. s. Psal. David, cum fugeret a facie Absalon filii sui. Sed q̄a iste psa. est primus habēs titulū, ideo aliqualiter est immorandum in expositione huius tituli, & fit doctrina pro cęteris. Nā dictū est in prologo, tractatu. 5. quòd titulus in psalmis est quædā breuis prænotatio quorūdā sacramentum in psalmis latens cōtinentium. Et ideo debemus attendere, qui, & quot sūt termini, siue vocabula, quæ prænotantur in titulo, & quod sacramentum continent & figurant. Nam dictum est ibi, quod sex possūt pręnotari in titulo. s. nomen psalmi, & persona, & materia, aut modus cantandi, aut instrumentum, aut tempus & locus in quo cā-
F tabatur. In hoc autem titulo, tantū prænotātur tria; scilicet nomen psalmi, cum dicitur psalmus. Secundo, persona autoris, cum dicitur David. Tertio, materia psalmi, cum dicitur cum fugeret a facie Absalon. Psalmus autem dicitur inquantum est factus ad laudandū Deum, & cātabatur indifferēter cum aliquo instrumento. Per hoc autem quod dicitur David, prænotatur quod David fecit hūc psalmum. Et sic apparet causa efficiens. sed per hoc quod subdit, cum fugeret a facie Absalon, prænotatur causa materialis, siue materia huius psalmi. sed quia dicitur in diffinitione tituli aliquod sacramentum continentium, prænotatur, quod talia vocabula prænotata, & posita in titulo, prænotāt & cōtinent

A tinét aliquod sacramentum latēs in psalmis, quia aliter tituli non pertinerent ad sacram scripturam, nec ad profetiam, ut dictum est supra. Ideo videndum est de mystico sacramento contento in hoc psalmo prænotato per titulum, ut sit præuia doctrina pro omnibus. Ad cuius intelligentiam est notandum, ut legitur. 2. Regum. 15. quod postquam Dauid remiserat filio suo Absalon fratricidium, quod perpetrauerat contra fratrem suum Amon, & reuocauerat ipsum ab exilio, & reduxerat in pristinum honorem, tunc Absalon immemor & ingratus de tot beneficiis acceptis, insurrexit contra patrē & coniurauit cum Achitofel & cæteris malignis, & anhelauit ad regnum, & fecit se regem constitui & appellari a suis sequacibus, Et sic cum manu armata attentauit uenire in Hierusalem. Quod audiens Dauid, B operto capite, &nudis pedibus, fugit a facie filii sui Absalon, cū quibusdā paucis, qui ipsum per iugum montis sequebantur. Vnde Semei de domo Saul improperabat ipsi Dauid dicens. Egredere, egredere uir sanguinum &c. Sed Dauid in hac persecutione humiliauit se, quia sciebat hoc euenisse iusto Dei iudicio, propter peccatum Bersabeæ & Vriæ. Ideo patienter tulit persecutionem. Sed dominus visa humilitate Dauid, destruxit consilium Achitofel, & Ioab uicit Absalon. Et sic Dauid restitutus est in regnum suum. In quo mysterio Dauid preuidit in spiritu totum mysterium passionis Christi. Nā per hoc quod Absalon filius eius, cui tot beneficia contulerat, insurrexit contra eum, notat & præuidit in spiritu, qualiter populus C Iudaicus qui tot beneficia quondam receperat a Christo, qui quondam ipsum eduxerat de captiuitate Ægypti, & per mare rubrum, & desertum traduxerat in manu potenti & brachio extento, & in terrā promissam introduxerat: & totiēs de tribulationibus & necessitatibus eum liberauerat, & peccata remiserat, ut patet per totum discursum libri Iudicum & Regum &c. Et tandem venit in carnem, ut eum a miserabili diaboli seruitute liberaret, & tot bona eis contulit, filios eorum sanando, & a morte resuscitando. Et tamen ille populus Iudaicus insurrexit aduersus dominum & Christum eius, & ipsum persecuti sunt, & flagellarunt &c. Item per hoc quod Dauid fugiens a facie Absalon ascendit in cliuum oliuarum nudis pedibus &c. præuidit Dauid in spiritu, D qualiter Christus nudis pedibus erat in crucem ascensurus, & ibi pro nobis moriturus. Itē per hoc quod Dauid in tali persecutione intendit, & præ afflictione raptus a sensibus factus i extasi dormiuit, sed postea recuperatis uiribus a tali deiectione surrexit, & fuit restitutus in regnum sublimius, q̃ ante, præuidit Dauid in spiritu qualiter Christus erat moriturus, in sepulcro sepeliendus, & exinde ad gloriā resurrecturus, & vtile dñium, & potestatem accepturus, & super inimicos regnaturus. Itē per hoc quod Achitofel qui dederat cōsiliū cōtra Dauid, seipsum suspendit uidens consiliū suum cōfusum & infatuatū, præuidit Dauid in spū, qualiter Iudas proditor vidēs Christi resurrectionem, erat seipsum laqueo suspensurus. Itē q̄ Ioab armiger & dux exercitus Dauid interfecit Absalon, E & dissipauit conuenticula & fautores eius, præuidit Dauid in spiritu qualiter Titus, & exercitus Romanorum, iussu & permissione diuina erat destructurus populum Iudæorū & dissipaturus. Et sic Iudæi erant per mundū dispergēdi, & regnū, & sacerdotiū amissum. Et sic Dauid p hāc suā fugā & persecutionē, præuidit in spū persecutionem Christi, & resurrectionem, & futurum regnū Christi. Et p eandē rōnem præuidit persecutionē ecclesiæ futurā p tyrānos, & resurrectionem, & prosperitatem ecclesiæ futurā tempore Cōstātini. Et hæc est causa quare Dauid motus est ad faciendum hunc psalmum. Ex quibus patet, quod duplex materia consideratur in hoc psalmo, sicut dictum est in prologo tractatu 1. & cap. 2. s. materia ex qua, & historialis, & materia principalis de qua, & mystica. Nam materia ex qua Dauid assumpsit pa F rabolam & propositionem, est fuga Dauid a facie filii sui Absalon, quæ se habet tanquā parabola, & propositio ex qua spiritualiter aliquod misterium intelligitur, sed materia de qua, mystica, & principalis, est mysterium passionis, & resurrectionis Christi. Per hoc ergo patet expositio huius tituli, & omnium aliorum similium. Nam cum dicitur Psalmus Dauid cum fugeret &c. intelligitur sic, quod istum psalmum fecit Dauid qñ fugit a facie filii sui Absalon, quia ibi, duplex præuidit in spiritu mysterium passionis, & resurrectionis Christi. Et ideo præstādo passionem & resurrectionem Christi fecit hunc psalmum, habens & sumens occasionem

& para-

A & parabolam & propositionem ex fuga sua & persecutione. Ex quib. patent omnes causæ quatuor huius psal. Nam actor, & cã efficiens, est ipse Dauid. Causa materialis hiſtorialis ex qua est fuga & persecutio Dauid. Sed materia de qua, & principaliter intenta est passio & resurrectio Christi. Causa vero formalis, est modus scribēdi & tradendi metrice, & modus intelligendi. Nam iste psalmus est intelligendus, & exponendus p quatuor regulas. Primo per regulam de essentia & persona. Nã in hoc psalmo Dauid introducit Christum loquētem ad patrem. Et sic vna persona diuina loquitur ad aliã. Item exponitur per secundam regulam s. de Christo Deo & homine. Nam Christus loquitur ratione humanitatis, quia sic passus est & resurrexit. Tertio exponitur per regulam de B Christo capite, & de eius ecclesia: quia Christus nõ solum loquitur de persecutione sua in capite, sed ēt de persecutione ecclesię & suorum membrorum. Nã sicut Christus passus est & resurrexit. Ita pariter ecclesia passa est decem persecutiones per tirannos, & penè prostrata. Sed postea resurrexit tēpore Constantini, & sublimata est, & regnauit in grandi prosperitate. Quarto exponitur p regulam de spiritu & litera. Nam per fugã & persecutionem ipsius Dauid ĩtelligimus psecutionem Christi & ecclesiæ, & resurrectionem. Et sic expositio huius tituli & psalmi erit doctrina ad oẽs alios titulos & psalmos, ne fiat iteratio. Cã vero finalis huius psalmi est, vt nos ad fidẽ & spem resurrectionis inducat, & confirmet: & nostram futuram expectemus. Et iõ licet iste ps. potest exponi ad C literam de Dauid, tamen non est ibi sistendum, quia esset ꝯ doctrinam Christi: ꝯ principia pmissa in prologo tractatu 3. & 4. quia aliter iste ps. non esset propheticus, nec cõputaretur inter sacras scripturas a Spiritusãcto traditas, vt dictũ est. Et iõ supradictus titulus non explicat materiam principaliter intentã: sed materiam ex qua Dauid accepit parabolã, & propositionem, ad faciẽdũ istũ psal. sicut dictum est in prologo: tractatu 3. regula quinta. Et talis ordo est seruandus in omnib. psalmis, & titulis eorum. Et ideo secundum intellectum propheticum, ad quẽ Dauid fecit eum. est exponendus. Secundũ ergo hunc intellectum catolicum psalmus iste diuiditur in quatuor partes: prout Dauid introducit Christum loquentem. Nam

sicut in comędijs & tragędijs poeta nusquã D loquitur, sed introducit psonas loquẽtes: ita licet Dauid fecit hunc ps. tamen in hoc psalmo, & in multis alijs nusquam loquitur ipse, sed introducit Chrm loquentẽ vel ecclesiam. Psalmus ergo iste est vox Christi ad patrem: in quo quatuor facit. Nam primo Chrs exponit suam passionem & persecutionem apud patrem p modum q̃rimoniæ. Scdo ondit se exauditum & liberatum per resurrectionẽ. Tertio prædicit futurã Iudæorũ punitionem, & vastationem. Quarto ondit suam passionem fore in salutem, & redemptionẽ totius populi. Secunda ibi. Tu aũt Domine. Tertia ibi. Non timebo millia populi. Quarta ibi. Domini est salus. Quantũ ad primũ ergo est dicendum, ꝗ sicut Abſalon & Achitofel & Semei, & multi alij insurrexerũt cõtra Dauid, & concitabant populum contra E Dauid ad rebellionem, & dicebant: qđ Deus erat contra Dauid, & reprobauerat eum propter peccata eius: & Semei, auunculus Vrię siue ipsius Bersabeæ, publicabat prouerbiũ per totam ciuitatem, dicens, ꝗ rapuit ouem & interfecit pastorem, quomodo erit ei salus a Dño? quasi diceret nullo modo, immo est a Deo reprobatus. Et sic cõcitabat populũ: pariter ergo Iudæi improperabant Christo in cruce. Vah qui destruis templũ Dei: & in triduo reædificas illud. Si filius Dei es descende de cruce; & salua temetipsum & nos. Et multa alia improperabant ei, putãtes esse ipsum a Deo derelictum, & reprobatũ. Et hoc est quod dicit hic Christus ad patrẽ. vnde ait. O domine pater, quid idest quare cum nihil eis male fecerim, immo multa beneficia eis contuli, multiplicati, & in magnũ F numerum congregati sunt Iudæi, qui tribulant, & persequuntur me in passione, et multi absque iniuria præcedenti insurgunt aduersum me. Et hoc dico, et cum ratione conqueror. Nam

Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo eius.

Multi dicunt animæ meę. i. loquentes contra vitam meam: et quærentes mortẽ meã, dñt persequamur et occidamus eum, quia iam non est salus in Deo eius. q. d. Iam non expectat a Deo salutem nec reparationem, quia derelictus et reprobat⁹ est, si filius Dei est, descendat de cruce, et liberet eũ si vult etc. Vnde est notandum secundũ Aug. cõtra Adamantiũ Manichæum, quòd idem Christus,

stus, scilicet verbum, Dei filius, qui loquebatur in prophetis, locutus est postea in carne assumpta. Et ideo Christus licet nondum incarnatus nec passus, tamen iam loquebatur & conquerebatur prophetice per os Dauid, ante aduentum suum. Sed postea hanc eandem querimoniam fecit in cruce, & in horto de sua passione, & hũc ordinem tenet Dauid pro maiori parte i omnibus psalmis, q̃a loquitur in persona Christi futuri, vt latius patebit.

Tu autem domine susceptor meus es gloria mea & exaltans caput meum.

In hac secunda parte prędicitur prophetice Christi liberatio. Vnde ostendit Christus se exauditum & liberatum per resurrectionem: vnde dicit: O pater, licet ipsi tanquam occecati, & in malitia obstinati dicant hoc, B scilicet quod non est salus mihi in Deo, autem pro sed, tu domine susceptor, & sustentator, & liberator meus es. Nam licet ad tẽpus me dereliqueris in exponẽdo me in eorum potestate, quo ad passionẽ, quia illa fuit hora eorum, & potestas tenebrarum: tamen non dereliquisti me, quo ad plenitudinem gratiæ & amoris, quia quod verbum semel assumpsit, nunquam dimisit. Nam licet anima esset a corpore separata, tamen diuinitas semper fuit vtrique vnita. Et sic tu pater, cui verbum est consubstantiale, non me dereliquisti, quia semper fuisti susceptor & sustentator meus, & semper fuisti gloria mea. Nã licet pateret in cruce, secũdum partem sensitiuam, tamen fruebat tanquam comprehẽsor per partem rationalem. Et ideo semper tu fuisti, & es gloria mea; & exaltans caput, & regnum meum. Nam ibi ubi erã in cruce, C eram Deus, & caput ecclesiæ, a quo fluxerunt ecclesiastica sacramenta &c. Item tu es gloria & victoria mea, & clypeus meus, vt habet litera Hierony. & tu es exaltans caput meum, & regnum super eos. Nam caput exaltare, idem est quod dominum constituere. Voce mea ad dominum: vnde nota quod Christus multoties petijt a patre liberari per resurrectionem, ut patet Ioan. 17. cum dicit: Clarifica me pater, ea claritate quam habui antequam mundus fieret. Item hoc idem petit in horto in trina oratione. Item hoc idem in cruce, cum dicit: Sitio &c. Ideo subdit hic.

Voce mea ad dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.

Ego dormiui & soporatus sum & exurrexi, quia dominus suscepit me. D

Voce mea ad dominum clamaui: scilicet pro mea resurrectione, & pro totius mundi salute, & meorum membrorũ: & hoc clamaui in horto & in cruce. Et sic Dominus pater exaudiuit me de monte sancto suo. i. de summa altitudine, & excellentia gloriæ suæ. Vnde altitudo & excellentia quam hẽt Deus super omnes creaturas, eo q̃ habitat gloriam inaccessibilem, dr̃ mons sanctus, & locus Dei. Item Deus pater exaudiuit me de monte sancto suo, s. de cruce, quæ dicitur mons Dei, per quem est accessus ad cœlum. Et probo q̃ dominus exaudierit me. Nam ego dormiui in cruce per uerã mortem, q̃a anima fuit separata a corpore, & soporatus sum, & quieui in sepulchro per 40. horas, & surrexi a mortuis. Et dominus pater suscepit me a mortuis, resuscitando quantum ad humanitatem. Et nota quod in hebræo & in translatione Hieron. habetur. Voce mea ad dominum clamabo & exaudiet me &c. Sed 70. transtulerunt de præterito. Voce mea ad dominum clamaui &c. Vnde hæc fuit cõsuetudo ipsorũ 70. Nam ꝓ maiori parte vbi reperiebãt uerbũ de futuro, transtulerunt per verba de præterito: & hoc diuina prouidentia factum est. Primo propter certitudinem prophetiæ. Secundo quia propheta post uisionem faciebat psalmos, ideo referebat ad visionẽ de ꝑterito, sicut supradictum est, tractatu primo, cap. 3. Tertio quia 70. præuiderunt in spũ, qualiter isti psalmi Dauid erant a fidelibus frequentandi in ecclesia post aduentum & passionem Christi, & post impletam prophetiam. Et sic pronunciamus oĩa de præterito, quia iam sunt completa per Christum. Secundo est notandum quod differentia est inter dormire & soporari. Nam dormire dicit indifferenter oẽm somnum. Sed soporatio dicitur somnus profundus, post magnum laborem & angustiam, a quo quis difficulter euigilat. Et ideo mors Christi dicitur dormitio: eo q̃ per vigiliam soluta est, & per resurrectionem. Sed dicta fuit soporatio eo q̃ per 40. horas durauit: & facta fuit post longa tormenta: quæ quidem soporatio erat difficilis ad soluendũ, imo impossibilis respectu cuiuscũq; creaturæ, licet fuerit facilis apud Deũ. ideo dicit Christus non solum dormiui simplici dormitione, a qua surrexi: sed etiam soporatus sum somno

profundo

A profundo, a quo nullus potuisset surgere, nisi diuina potentia. Vnde mors magis similatur sopori quam dormitioni. Nam dormiens simpliciter, aliqualiter mouetur. Sed soporatus nullo modo mouetur propter profunditatem somni. Ideo de soporato dicimus qđ dormit tanquam mortuus. vnde Virgil. in 6. Tunc consanguineus læti sopor. Item in 2. Aeneid. Inuadunt urbem somno uinoque sepultam. Et loquitur de somno soporationis qui est similis morti, & econtrario. vnde ait Saluator Ioan. 11. Lazarus amicus noster dormit. Sed eamus vt a somno excitem eū. Sed est aduertendum quod quidam autumant ipsum Dauid in illa persecutione dormisse, & præ labore & angustia soporatum fuisse, in quo sopore & extasi præuidit in spiritu totum mysterium passionis, & resurre-

B ctionis Christi futuræ, ad instar suæ persecutionis, & qualiter sua persecutio erat figura passionis, & resurrectionis, & soporationis, & excitationis Christi, & ideo fecit hūc ps. in prophetia de Christo. Et ideo dicit hic in persona Christi, Ego dormiui &c. Et subdit. Dominus suscepit me. litera Hieron. habet. Dominus sustentauit me, & tunc est litera clara. Et est sensus quod deitas semper sustētauit carnem cui erat vnita, ne corrumperet̄ ut patebit ps. 15. Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, quoniam a dextris est mihi ne commouear.

Non timebo millia populi circundantis me, exurge domine saluum me fac Deus meus.

Nota quod hæc particula pt̄ esse consecutiua, & pertinere ad rationem præcedentē. Nam Christus dormiuit & soporatus fuit in

C sepulcro. Sed dum fuit ibi, Iudæi petierunt Pilato vt iuberet sepulchrum custodiri. Vnde per omnes 40. horas milites Pilati custodierunt & circundederunt, ne discipuli furarentur corpus, aut aliquis alius tolleret. Sed Christus non timuit milites Pilati, nec multa millia populi circundantis: imo in despectu eorum resurrexit: & ecce terremotus factus est magnus, & præ timore exteriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui &c. Et iō. dixit Christus: Licet fuero soporatus in sepulchro, non timebo millia. i. milites populi circūdantis me, nec si multa millia ppl̄i essent ibi. Quia tu domine exurges, me suscitando, & saluum me facies &c. Sed licet sic possit exponi, continuando hanc particulā præcedenti, tamen aliter potest intelligi, scilicet q̄ sit tertia pars huius psalmi, ī qua Xp̄s

D petit ultionem de suis crucifixoribus & persecutoribus. Vnde est notandum, quod post quam Iudas audiuit Christum resurrexisse, iuit ad Farisæos, & tradidit eis pecuniam, dicens, Peccaui, tradens sanguinem iusti &c. Sed quia Iudæi respondentes dixerūt. Quid ad nos, tu uideris. tūc laqueo se suspendit. Et ex tunc fuit maxima confusio inter Iudæos, & inceperunt inter eos schismata, & seditiones, & strages, & mutuæ cædes, & aliæ tribulationes, quę durarunt & perseuerarunt per 40. annos: vt ait Iosephus de bello Iudaico, vsquequo venit Titus cum exercitu Romanorum, & destruxit ciuitatem & regnum, & eos partim trucidauit, & partim captiuauit, & per mundum dispersit. Et hoc est quod dicit hic Christus, vnde petit a patre punitionem Iudæorum & vltionem, dicens. O do-

E mine exurge. i. licet per illud triduum videaris dormire, me obliuiscendo, & in manib. Iudęorum dimittendo, tamen exurge, tuam potestatem ostendendo, & saluum me fac resuscitando. Et sic non timebo millia populi .i. totam illam multitudinem populi Iudæorum circundantis me & persequentis, quia multotiens circundederunt me, scilicet in templo mecum altercando, & in horto me capiendo, & ligando, & ante Annam & Caifam me percutiendo, & ante Pilatum accusando, & in cruce improperando, & in sepulchro me custodiendo, & tamen nō timebo, nec timui omnia ista millia, & multitudines Iudæorū, q̄a nō potuerūt me uincere. imò vici eos resurgēdo & eos destruēdo.

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorum contriuisti.

F Tu pater percussisti omnes Iudæos, mihi sine causa aduersantes, & contristiui dicētes .i. potentiam ipsorum, auferendo eis regnū & sacerdotium, vnde eos percussisti, & dētes eorum contriuisti, qm̄ exercitum Romanorum super eos induxisti, qui eis regnum & sacerdotium abstulerunt, & ciuitatem & tēplum incenderunt, & eos captiuarunt, & ad magnā partem trucidarūt. Et contriuisti dētes eorum, nam potestas sacerdotalis & potestas iudicandi Scribarum & Pharisæorū, et bona temporalia erāt dentes eorum, quibus rodebant, et mordebant, et deuorabant pauperes et pupillos et viduas.

Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.

Hæc

A Hæc est quarta particula in qua Xps orat patrē, vt acceptet passionē suā in preciū, & redēptionē totius populi. Nā iste fuit effect⁹ & fructus passionis Xpi. Et iō dicit Xps ad patrem. O pr̄ oīs salus huius passionis est Dñi .i. tui I. ñt.i. a te Dñe. Nā Græci nō hñt ablatiuum: iō ponunt genitiuum pro ablatiuo. Vnde dicit filius, O pater licet ego inquantum homo passus sim, tñ tota uirtus, & salus, siue virtus salutis est a te, quia tu dedisti me in salutem populi, iō sit benedictio tua sup populum. i. acceptam hanc passionē in salutem populi, & oīum mēbrorum meorū. Itē ly, & pōt cōiūgere similes casus sub uno uerbo & vna orone, vt sit sensus, O pr̄ salus tui Dñi, & tua bñdictio, est. i. sit sup ppl̄m tuum. Vel pt ēt iste versiculus construi p syneptesim, ꝙ sit mutatio psonæ, ut ꝙ filius dicat, oīs salus & virtus salutis est dñi. i. a dño. Et postea

B ꝯuersus ad patrē dicat. O pr̄ sit bñdictio tua sup ppl̄m, meā passionē in eius redēptionē acceptando, & eos tibi reconciliando, & eis pctā remittendo, quæ quidē figura sæpe frequētat in psalmis. Ex quo patet, ꝙ licet Xps inqtum hō passus fuerit, tñ virtus passionis & salutis attribuit patri. Nā sicut filius, inqtū Deus qcqd hēt, hēt a pr̄e: Ita a fortiori totū suppositum, quicquid uirtutis hēt, hēt a patre. Et iō Xps totam virtutem passionis, & redemptionis, & salutis dicit esse ipsius patris, uel a patre, qa virtus salutis, & ptās erat in diuinitate. Sed merita, pp q̄ dat salus, & remissio, erāt in humanitate. Vlterius est aduertendum, ꝙ ex ꝯnti totus iste ps. pt exponi de Xpo mystico. s. de capite & membris, per tertiam rl̄am, vt dictum est in prologo,

C tractatu 3. & tunc Xps non solum loqt p se, & de psecutione sua & resurrectione, sed ēt de psecutione ecclesiæ. Nam qcqd Xps passus est in capite, passus est siue passa est ecclesia postea in membris. Et ita post lōgas psecutiones & soporationes surrexit tempore Constantini, & contriuit dentes tyrānorū &c. Pōt ēt totus iste psalmus esse uox totius corporis mystici, & cuiuslibet mēbri ecclesiæ, ad Xpm caput suū, cōquerendo de psecutorib. ecclesiæ, & grās agendo p liberatione ecclesię, & de punitione psecutorū, & sic iste ps. & duo pcedentes, & subsequētes, pñt cuilibet martyri conuenire, inqtū pro Xpo, & inqtum mēbrū Xpi passus est. Et ēt cōueniūt oib. cōfessorib. inqtum sūt mēbra Xpi, & pro Xpo laborarunt. Et sic Xps loqt in eis & pro eis, & ipsi in Xpo & pro Xpo. D

Nā sicut Chrs passus est pro membris, ita loquitur & orat pro mēbris &c. Et hæc est cā, quare cantamus hunc ps. & præcedentes & subsequentes in festiuitatib. martyrū & confessorum. Et iō prudēs lector & sacerdos cū recitat psalmos, aduertat intentionem ecclesiæ. Aduertat ēt lector. Nā modus exponendi hunc psal. pt esse norma ad exponendum & intelligendum oēs psalmos sequentes. Et sic patet ꝙ historia de persecutione Absalon facta ꝯ Dauid prænotata in titulo, non adducitur in hoc psalmo tanquam principalis materia, sed tanquam propositio figuratiua, ex qua Dauid prophetice infert & conclusionem euāgelicam de passione Christi, & hęc est materia principalis huius psalmi. Et hęc sit regula pro omnibus alijs psalmis.

PSALMVS IIII. E

Cum inuocarem exaudiuit me Deus iustitiæ meæ, in tribulatione dilatasti mihi.

Miserere mei, & exaudi orationem meam.

Huic psalmo præponitur talis titulus secundum 70. In finem, psalm. cantici Dauid. Secūdum vero Hebræos, Ad uictorem, siue ad uictoriam in organis psalm. Dauid, secundum aūt Hieron. victori psalm. Dauid, vnde est notandum pro semper, ubicunq; ꝉ apud Hebræos in titulo psalmorum ponitur ad victoriam, siue ad uictorem, siue vincentē, qd idem est apud eos. semper 70. transtulerunt in finē: Hieron. uero traduxit in datiuo. Sed licet differant in verbis, tñ oēs conueniunt in sña, si bñ velimus speculari & intelligere sacra titulorū. Nam ex titulis possumus intelligere sacramenta in psalmis contenta. Dictum est. n. i prologo, tractatu 5. ꝙ titulus est quorundam breuis prænotatio sacramētum retinentium. Et sic uocabula posita in titulis prænotant sacra psalmi. Et dictū est ēt, ꝙ in titulis, sex præmittunt. s. nomē psalmi, aut psona actoris, aut cantoris, aut materiæ, de qua siue ex qua est psalmus, aut mod⁹ cātandi, aut instrumentum musicale, cū quo psalmus cantabat, aut tps, aut locus in quo cātabat, quorum quodlibet pnotat sacrm̄ in psalmo cui pponit. Et sic in hoc titulo pnotant quatuor ex illis sex. s. nomen psalmi, & psona, & modus cantandi, & instrumētum musicū, cū quo cantabat ps iste. Nā p hoc ꝙ dr̄ ps cantici pnotat nomen psalmi. Nam dr̄ ps, inquantum cum instrō musico ad laudem Dei cantabatur, & dr̄ psalmus cātici, inquātum

A tum instrumētū musicale incipiebat primū uersum psalmi, & chorus uoce humana respondebat & sequebatur fm uersum. Et sic alternatim usq; in finē. Per hoc ꝙ dicitur Dauid, prenotatur persona & causa efficiens, & actor huius psalmi. s. ꝙ Dauid fecit ipsum: per hoc aūt ꝙ additur in organis, explicatur instrumentū musicū cū quo cantabatur. Per hoc aūt ꝙ ꝑmittitur ad uictoriam, siue ad uictorē, & uincētē est aduertēdū, ꝙ Dauid eligebat ad cātandū de leuitis habentes altiorem uocem, quibus dabat ad cantandū oēs psalmos sic intitulatos, qui adæquabant uoces suas cū instrumentis musicis, & incipiebāt primū uersum submissa uoce, & in quolibet uersu eleuabant altius uocē & punctū & sic procedebāt eleuando magis, & magis uocem usq; in finem psalmi, & usq; ad finē

B & ultimū conatū uocū. Et sic unus nitebatur uincere alium, & superare in eleuatione uocis. Et sic qui magis tolerabant cantum, & eleuabant uocem dicebantur uictores, sicut nos facimus in ecclesia in festo Epifaniæ qñ cantamus illum psalmū, Venite exultemus etc. quia semper procedimus eleuādo altius uocē in quolibet uersu, & unus chorus nitit superare alium. Ita pariter faciebant cantores in hoc psalmo, & cæteris hmōi in tēplo, & qui altius eleuabāt uocē, dicebant uictores, & cōsequebant præmiū in choro præ cęteris. Et ideo ubi in talibus titulis in Hebręo ponitur ad uictoriā siue ad uictorem: Hier. transtulit uictori, quasi dicat ꝙ dabatur iste psalmus uictori ad cantandū cū præmio 70. uero traduxerunt in finem, quasi dicāt, iste psalmus cantabatur cum omni conatu usque

C in finē, & ultimū punctum, eleuādo uocem, & sic omnes cōueniunt in sententia. Ex quo patet, ꝙ in hoc titulo explicat actor psalmi, & nomen, & instrumentū musicum, & modus cantādi, quia iste mos & cōsuetudo fuit apud oēs poetas lyricos maxime comicos & tragicos. s. ꝓponere titulos in comędiis & tragædiis, in quibus titulis explicabatur actor, & tempus, & locus in quibus comœdiæ & tragediæ recitabantur, & instrumenta cum quibus cantabantur. Et sic in comœdiis Terētii ꝓponitur titulus. s. Acta ludis megalensib. tali & tali cōsulibus, tibiis duabus etc. Et sic etiam Dauid tanquā uerus et diuinus Poeta, psalmis in templo cantandis ꝓposuit consimiles titulos, explicātes has ꝑsonas, & materias, & instrumenta, & modos cātandi, &

loca & tēpora ut patebit. Sed qa ista nō fecit D Dauid sine mystico & ꝓfetico Sacramento ut dictum est, quia omnia ꝑnotata in titulis cōtinent sacramenta, ideo q̄rendum est de sacramento huius tituli, ut sit doctrina & norma pro omnibus consimilibus titulis sequentibus, ne liceat iterare. Ideo est ualde notādū, sicut dictum est in prologo, tractatu. 5. ꝙ hmōi instrumenta musicalia in titulis ꝑnotata significant mysteria Christi & ecclesiæ, sed inter cætera organū significat corpus ecclesiasticū et mysticū. Nā sicut in organis sunt diuersæ uoces, tamē oēs sunt subordinatæ sub quadā proportione ad unū, & ex eis generatur dulcis harmonia. Ita pariter in corpore ecclesiastico & mystico, licet sint diuersa mēbra, & officia, & dignitates fm Apostolū: tamē oīa ista conueniūt et cōpaginant sub una fide, & caritate formata, & habent E attributionē ad unum caput q̄ est Xp̄s, a quo recipiūt sensū & motū sp̄ualis gratiæ, & dona grarū, & unus sp̄ūssanctus insufflat hoc organū. Et sic reddit unā dulcē sp̄ualem harmoniā proportionatā ad Xp̄m, seruādo legē euang. Et ideo per hoc ꝙ prænotat in titulo, psalmus cantici in organis, intelligit ꝙ iste psal. loquitur de Christo et ecclesia, & de harmonia, & proportione, & ordine, & cōformitate corporis mystici ad caput suū, siue ecclesiæ ad Xp̄m, ut patebit ī psalmo. Per hoc aūt ꝙ dicit in finē, siue ad uictoriā, & cātabat cū oī conatu uocū, prænotatur qualiter lex & ꝓfetę cū ingēti desiderio & conatu uocabant Xp̄m, q̄ est finis legis, ut ueniret in carnē, ad saluādū genus humanū, & ad ferēdā legē euang. iustificantē, ad uitā, & fælicitatē æternā. Et hoc patebit in expositione F psalmi. Et hæc est materia principaliter intēta, de qua iste psal. & pro qua est apud catolicos exponēd⁹. Sed de materia mystica & figuratiua, est multiplex modus dicēdi, non solū apud catolicos, sed ēt apud hebræos modernos. Nā quidā dicūt ꝙ Dauid fecit hunc psa. in ꝑsecutione Saul, qñ Saul cinxit Dauid ad modū coronæ in deserto Maon. Sed quia nūciatū est ipsi Saul, ꝙ Filistæi uenerant, & impleuerāt terrā Iuda & Israel, tūc cōpulsus ē dimittere Dauid, et ire et occurrere obuiā Filistæis. Et sic Dauid grās agēdo fecit hunc psal. Alii autē dicūt ꝙ Dauid fecit hūc psal. contra consiliatores Absalō. Sed mihi uidet magis cōforme literæ huius psalmi, ꝙ Dauid fecerit ipsum, qñ Saul congregauit oēs

seruos

A seruos in Gabaa, tenēs hastam in manu & dixit. Audite me nunc filii gemini. Nunquid omnibus vobis dabit filius Esai agros, aut vineas & uniuersos vos faciet tribunos & cēturiones, quoniā cōiurastis oēs aduersum me, & nō est qui mihi renūciet, nec est qui uicē meā doleat ex uobis &c. Vnde tunc Doech Idumeus annūciauit qualiter viderat Dauid in Nube, & qūo receperat ipsū Achimelech sacerdos, & qūo porrexit sibi panes propositionis & gladiū &c. Vñ tūc Saul pcepit trucidari Achimelech, cū omni domo sua, & ciuitatē incēdi, & tūc oēs serui Saul persecuti sunt Dauid, ut patet. 1. Reg. 22. Ex quo patet q Doech, & cæteri serui Saul, postposita omni iustitia & veritate conuersi ad bona tēporalia, & relicta spe diuina & lege, ut placerent ipsi Sauli, profanarūt Templū Dñi, &
B persecuti sunt Dauid iniuste, & uoluerunt displicere Deo, ut complacerēt regi propter lucrū tēporale. In qua cōiuratione & persecutione, Dauid puidit in Spū iniquam cōiurationē Iudæorū cōtra Xpm. Et puidit etiam dirā psecutionē ecclesiæ futurā per tyrānos, a qua fuit liberata per Xpm, tēpore Constātini. Ex hoc ergo potuit Dauid sumere occasionē, & parabolā cōdendi hunc psalmū. Et sic principalis intentio Dauid est increpare Iudæos, ne Xpm persequātur, & tyrānos ne vexēt populū Christianū, sed relicta spe bonorū tēporaliū, cōuertantur ad Xpm, & legē eius obseruent. In quo quidem psalmo, ipse Dauid introducit Christū loquētem pro se, & membris eius, increpando Iudæos crucifixores suos, & tyrannos persecutores ecclesiæ. Et sic iste psal. potest esse uox Christi pro
C se & ecclesia, uel potest esse uox ecclesię pro seipsa. Et sic materia ex qua est iste psalmus, idest ex qua sumpsit Dauid occasionē faciendi hunc psalmum, potest esse coniuratio pdicta facta contra Dauid. Et hæc est propositio quam aperit nobis Dauid in hoc psalmo. Sed materia de qua principaliter est iste psalmus, est coniuratio Sacerdotum, & Farisæorum facta contra Christum & ecclesiam, quę fuit figurata & pulsa a Dauid, in coniuratione facta contra ipsum. Et hæc est conclusio euangelica, quā Dauid elicit ex illa propositione. Et ideo, litera huius psalmi requirit, ut primo exponatur de Christo capite. Secūdo de ecclesia, quæ est corpus Christi pro se & corpore suo ecclesiastico. Quātū ergo ad istū intellectum, psalmus iste habet tres partes. Nā in prima Xps orat & petit liberari. In

D secūda exortatur Iudæos & tyrānos, ut desistāt a cōiuratione & executione eius. In tertia agit gratias de sua liberatione a morte p resurrectionē. Secūda ibi. Filii hominū. Tertia ibi: Dedisti lętitiā. Quantū ergo ad primū est notandū, q Christus orauit patrē in mensa pro sua resurrectione, cū dixit Clarifica me pater, & orauit pro suis membris cū dixit, Salua quos dedisti mihi, & nō pro his oro tantū, sed pro oibus qui credituri sunt &c. Io. 18. Hoc idē orauit in horto & in cruce. Et sic fuit exauditus pro sua reuerentia. Ideo Christus ait Deus iustitiæ meæ. i. qui iustificat me, & glorificat, & phibet testimoniū, ipse exaudiuit me cum inuocarem eū in mensa, & in horto, & in cruce. s. cum orādo dicerem, Miserere mei, & exaudi orationem
E meam. In litera Hie. habetur, inuocātē exaudiet me Deus, quod idē est. Et ideo est melius q sic ordinetur litera. Cū ego inuocarē patrem in mensa, & in horto, & in cruce, & inuocādo dicerē Miserere mei, me resuscitādo, & exaudi orationē meā, adimplendo ea, q peto pro me & pro membris meis, tūc pater Deus iustitiæ meæ exaudiuit me, qm resuscitauit me, & glorificauit me, & dedit mihi potestatē in cęlo & in terra fm iustitiam meā. Et sic dicitur Deus iustitiæ meæ. i. respiciēs ad iustitiā meā. Et postea Xps conuersus ad patrē dicit, O pater recte possum dicere, q tu es Deus iustitiæ meæ, & exaudieris orationem meā. Nā in tribulatione mea dilatasti mihi cor, & petitionem meā, quia abūde adimplesti, prout petebam, & sperabam. Et causatur figura grammaticalis, q dicitur synepresis, quia mutatur psona, & accidēs ver-
F bi in locutione. Fit. n. mutatio personæ, a tertia ad secundā. Et ideo est valde aduertēdū. Nā sicut dicit Ra. Moyses, unusquisq; pfeta habet suā linguam & suum modum loquendi. Sed inter cęteros ipse Dauid habet extraneum & difficilem modum loquēdi, eo q scripsit metrice in uersu lyrico & saffico. Et ideo est habenda eius familiaritas per longā cōsuetudinem, vt modū eius percipiamus, & ueritatem ex eius litera extorqueamus.

Filij hominum usque quo graui corde, ut quid diligitis uanitatem & quæritis mendacium.

Hæc est secunda pars in qua Christus increpat & exortatur suos persecutores, ut desistant a malitia, & sequantur doctrinam suā & legem euāgelicam, & duo facit. Nam primo

A mo facit quod dictum est. Secūdo remouēt & soluit quandā falsam excusationē eorum, ibi: Multi dicunt quis &c. Quantū ad primū est aduertendū, ꝙ causa quare principes, & Farisæi moti sunt contra Christum, fuit quia Xp̄s exortabaꝉ eos ad contemptū temporalium, & vt ponerent spē in Deo, & in bonis cęlestib. & spūalib. & prædicabat legē Moysi non esse intelligendā ad literā, sed fm̄ sensum spūalem, & iō coniurarunt contra ipsū, dicentes. Si hunc dimittimus uenient Romani &c. Et tunc congregati sunt in Atrio Caiphæ, vt ipsum morti traderent &c. Dicit ergo Chrs: O filii hoīum. i. hoīes mundani & carnales usquequo eritis graui corde, & manebitis in corde graui & maliuolo? ii vos Iudæi conantes me occidere, & vos tyranni persequentes nomen meū & ecclesiam, vt

B quid. i. quare diligitis vanitatem. i. bona tēporalia, vana, & friuola? Nā uos Iudæi ꝓpter bona tēporalia uana, quæritis mendaciū, falso modo glossando legē, ad literā tm̄ intelligendo, & uerū sensum spūalem refellendo, & in cerimoniis permanendo, & ueritatem Messiæ negādo. Nā lex per Moysen data est. Sed ueritas per Xp̄m patefacta est, quā uos tanq̄ mendaces negatis, & suscipere recusatis. Et ēt uos gentiles tyranni diligitis uanitatem rerum temporalium, & queritis mendaciū superstitionis, & cultus idolorū. Et iō

Scitote quoniā mirificauit dominus sanctū suū, dominus exaudiet me cum clamauero ad eum.

Scitote, & uolo ꝙ sciatis, quoniā dn̄s pater mirificauit, & mirificum ostendit Christū sanctum suū, & filiū suū. Ostendit. n. mirificum in sua conceptione, quia non opere

C Adā, sed de spiritussancto conceptus est, & super naturā natus. Et ēt mirificauit eū per omnia signa quæ facta sunt in eius natiuitate per uniuersum orbem; s. quia Angeli cantarunt gloria in excelsis &c. Et stella Magos duxit ad præsepe &c. Itē in eius ostensione & p̄dicatione innumera miracula operatus est, ægros sanādo, & mortuos suscitādo. Itē ī eius passione tenebræ factæ sunt per uniuersam terrā. Itē mirificauit eum in eius resurrectione & ascensione &c. Iō cognoscite ipsū esse uerū Deum, & Messiā in lege ꝓmissum, & caput totius ecclesiæ, sine quo nemo potest saluari, & nisi ipse orauerit pro eo ad patrem, Ideo subdit, Dominus pater exaudiet me, cum. i. quandocunque clamauero & orauero ad eum pro membris meis. Ergo

Irascimini & nolite peccare, quæ dicitis in cordibus uestris, & in cubilibus uestris compungimini. D

Irascimini. i. licet ab horam irascimini, tamē nolite peccare, i. irā, & malū propositū in effectū deducere, quasi dicat. Vos Scribæ & Farisæi ex ira & iniquitate & inuidia diligentes uanitatē, & quærentes mendaciū, consiliū fecistis ut me dolo caperetis & occideritis. Et ideo licet hoc feceritis, tamen nolite peccare. i. hanc malitiā in effectū & executionē deducere, cognoscite ueritatē, & scrutamini scripturas, q̄m ipse testimoniū peribent de me, & nolite effundere & tradere sanguinē iusti. Et si forsan hoc dicitis, & dixistis in cordib. uestris, & proposuistis me occidere, tn̄ cōpungimini in cubilib. uestris per pęnitentiā. i. uidete & cognoscite pct̄m & errorē uestrū in penetralib. i. secretis uestris, & cōpungimini, & agite pęnitentiam de his quę dicitis, & dixistis, in cordib. contra me. Et etiam licet occideritis me, tamen cōpungimini per pęnitētiā, & conuertimini ad me, baptismū & legem euāgelicā recipiēdo, & iā deinceps abijcite & dimittite cerimonias, & sacrificia figuratiua ue. le. sed & E

Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in domino, multi dicunt quis ostendit nobis bona.

Signatum est super nos lumen vultus tui domine, dedisti lætitiam in corde meo.

Sacrificate sacrificium iustitiæ. s. eucharistiā in qua sacrificaꝉ, & offertur Christus filius Dei, qui est uerum sacrificiū iustitiæ, bonum de se, & acceptabile apud patrem, pro omnibus peccatis satisfaciens, quia bonū de opere operato. Et sperate in domino, & nolite amplius ponere spē uestrā in sacrificijs, F & cerimonijs legalibus, quia nō sunt gratia sui. Sed quia figurabant Christum uenturū & ecclesiam. Et ideo in eis non est spes ponenda, nec in cibis aut rebus temporalibus, sed in solo Deo, & in bonis futuris spiritualibus & cęlestib. Et ideo sperate in domino, & non in mundanis rebus, & bonis corporalibus. Multi dicunt quis ostendit. Vnde nota, ꝙ in Hebræo, & in litera Hieronymi hic incipit uersus, nec in hoc est uis, nam dictū est ꝙ Dauid composuit psalmos in uersu lyrico, & tu plurimū in uersu saffico, aut pindarico, qui quidem uersiculi sunt parui, cōtinētes 10. syllabas, aut 11. Sed ex duob. uersiculis paruis, uel ex tribus faciebāt sacerdotes unum uersum ad cantādū in choro. Vn-

A promissum & iudicem vniuersalem. Sed hic tria quæruntur. Primo quando & quomodo pater dixit ad filium aut ad Christum, Filius meus es tu &c. Secundo quando & quomodo Christus postulauit a patre regnum mũdi vniuersale, & populum gentilem in hæreditatem. Tertio qñ & quomodo Christus rexit in virga ferrea &c. Ad primum est dicendum secundum Aug. 15. de Tri. & 11. de ci. ꝙ Deus pater dupliciter loquitur. Primo locutus est ab ĩtra & ab æterno. Et sic dicit verbum æternum. s. filium per omnia sibi coæqualem de tota substantia sua. Secundo locutus est ad extra, & ex tempore, cum dicit Fiat lux &c. Et sic produxit creaturas ad similitudinem suam &c. Ex quo patet ꝙ patrem loqui ad filium, est loqui ad intra: & dicere Filius meus es tu, nihil aliud est nisi pa-
B trem dicere verbum, & producere filium sibi per omnia coæqualem, in esse & substantia, quia per talem generationem communicat pater filio eandem essentiam & substantiam. Et sic licet filius sit alia persona, tamẽ non est alius Deus. Item patrem dicere ad filium, Ego hodie genui te, nihil aliud est, nisi patrem producere filium, non ex tempore, sed ab ęterno. Nam sicut pater communicat filio eandem substantiam, ita eandem æternitatem. Et sic est sibi cõsubstantialis & coęternus, quia in principio erat verbum & verbum &c. Et hoc est quod dicit hic Christus, Dominus dixit ad me, filius meus es tu &c. Vnde nõ solum pater dixit hoc filio ab ęterno, sed etiam hanc æternam generationem notificauit mundo ex tẽpore, cum dixit: Hic est filius meus dilectus, in baptismo & trãsfi-
C guratione, vt patet Mat. 3. & 17. Et ẽt cum vox de cœlo dixit. Clarificaui & iterum clarificabo. Ioã. 12. Ad secundum est dicendum ꝙ filius postulauit a patre gentes in hæreditatem sibi. Io. 17. per totum illud capitulum cum dicit: Non solum pro his rogo, sed pro omnib: qui credituri sunt, & serua eos quos dedisti mihi &c. Item in trina oratione in horto cum dixit. Pater si possibile est transeat a me calix iste. i. passio ista ad oẽs gẽtes vt eis profit. Item in cruce cum dixit. Sitio, quia tũc sitiendo & desiderando petiuit salutem omnium, & petiuit & postulauit a patre gentes omnes in hæreditatem suam. Et ideo in resurrectione data est sibi potestas vniuersalis in cœlo & in terra, ut ipse ait Mat. vltimo. Et sic filium a patre hæreditatẽ postulare, nihil aliud est nisi pro pretio sui D sanguinis, peccatores redimere & liberare: quod quidem pretium filius obtulit & pater acceptauit. Et patrem filio hæreditatem dare, nihil aliud est, nisi patrem super fideles filium dominum constituere. Ad tertium est dicendum, ꝙ Christus primo rexit diabolũ in virga ferrea, & in potestate insuperabili & inuincibili, qñ fregit portas æreas, & vectes ferreos inferni, & expoliauit limbum & abstulit prædam & diabolum condemnauit ad pęnam æternam. Secũdo qñ uastauit ciuitatem, & templum Hierusalem, & abstulit iudæis regnum, & sacerdotium, & trucidauit eos ꝑ Romanos, & dispersit ꝑ mundum vniuersum. Tertio puniuit tirannos imperatores in virga ferrea. s. Neronem, & Domitianum, & Diocletianum, & cæteros obstinatos de populo gentili, quos diuersis pu E nitionib. & tormentis plexit & afflixit. Sed tandem rexit totum populum gentilem in virga ferrea, cum in eis nefandos ritus gentilitatis & superstitionis extinxit, & eos ad veram fidem suscitauit. Vltimo autem in finali iudicio reget eos. ĩfideles & obstinatos in virga ferrea, cum dicit. Ite maledicti in ignem æternum &c. Illa. n. virga & punitio dicitur ferrea, quia ignis eorum erit æterna &c. Et sic Christum iudæos & incredulos in virga ferrea regere, nihil aliud est nisi æterna pęna sine misericordia punire. Et Christum tanquam malos tanquam vas figuli confringere, nihil aliud est nisi occidẽdo in eis errorem, & peccatum, & suscitando fidem & gratiam, eos ex via iniqua, in viam iustitiæ dirigere & reuocare.

Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. F

Hæc est tertia pars in qua propheta exortat omnes reges & omnes principes, & omnes gentes ad timorem Christi, & eius iudicij. Et vt omnes suscipiant eum tanquam regem & messiam in lege promissum, uerum Deum, & hominem. Quę est causa finalis & intentio huius psalmi, & ex consequenti exortatur omnes ad cultum, & obediẽtiam Christi. vnde duo facit. Nam primo exortatur omnes principes ad cultum Christi & timorem iudicij, sub quadam comminatione. Secundo promittit præmium beatitudinis timentibus & colentibus Christum. ibi. Beati omnes qui cõfidunt in eo. Quantum ad primum est notãdũ, ꝙ oẽs præfecti & iudices

A dices qui præficiuntur in prouinciis & ciuitatibus per reges & principes, duo principaliter debent attendere. Primo vt ipsi venerentur & defendant nomen regis, vice cuius gubernant: vt eorum exemplo omnes subditi deducantur ad obedientiam regis. Secũdo vt regant & gubernent populum iuxta leges & statuta legislatoris & regni, vt ciues efficiantur boni, vt patet. 3. Polit. Cum ergo omnes reges & principes teneant locũ Dei in terris, & sint Christo reddituri rationem de grege sibi cõmisso, cum venerit Christus ad iudicium: vt patet Mat. xxv. Ideo primo reges, & principes terræ, & prælati ecclesiæ tenentur Christo obedire, & nomen eius defendere, & legem eius seruare, & omnes subditos ad seruandam legem euangelicam deducere. Secundo debent populum Dei regere vnusquisq; in ordine suo. Nam principes B seculares tenentur regere populum in temporalibus, & prælati ecclesiæ in Spiritualib. Aliter omnes reges, & principes, & prælati incurrunt indignationem Christi regis, uniuersalis iudicis, quos puniet in iudicio, nisi duo supradicta seruauerint. Primo ergo exhortatur eos ad duo supradicta. Secundo cõminatur eis pœnam. ibi. Apprehendite disciplinam. Dicit ergo. O reges & omnes principes, & prælati, dicti reges a regendo, qui iudicatis terram, quos Christus reliquit loco & vice sui ad iudicandũ, & regendũ in terra, quibus cõmisit gregẽ suũ regendũ & pascendum: intelligite. i. examinate et discernite diligenter bene causas tam ecclesiasticas quã seculares: vt sciatis discernere inter iustum & iniustũ, & inter leprã & non lepram quia C grande officium vobis cõmissum est. Et erudimini vos qui iudicatis terram: tam iudices ecclesiastici quàm seculares. & primo.

Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.

Seruite domino nostro Iesu Christo in timore: quia primo vos debetis ipsi seruire, & ipsum colere & venerari: vt exemplo vestro cęteros ad obedientiam & cultum Christi deducatis. Secundo exultate ei cum tremore. Tertio.

Apprehendite disciplinam, nequando irascatur dominus, & pereatis de via iusta.

Cum exarserit in breui ira eius, beati omnes qui confidunt in eo.

Apprehendite disciplinam legis euangelicæ: vel apprehẽdite hanc disciplinã, quam dedi vobis: vt intelligatis, & discernatis causas iudiciales, & seruiatis Domino. Et hoc facite, nequando. i. ne aliquando dominus Iesus Christus irascatur vobis in iudicio finali, cum exarserit ira eius in breui tẽpore, & ne dicat vobis. Ite maledicti in ignem ęternum. Et sic pereatis de via iusta regni cœlorum, & mittamini per viam inferni ad perpetuam pęnam, & ignem æternum. Sed est aduertendum, ꝙ in prædictis tribus versibus ponuntur. 7. vocabula, quę sunt valde discutienda. Primo, quia dicit. Et nunc reges intelligite. Secũdo, erudimini. Tertio, Seruite Domino in timore. Quarto. Exultate ei cum tremore. Quinto, Apprehẽdite disciplinam. Sexto, Nequando irascatur Dominus, cum exarserit in breui ira eius. Septimo. Ne pereatis de via iusta. Et ideo de vnoquoque istorum est differendum, s. quid est reges E intelligere, quid iudices erudiri, quid seruire Domino in timore. quid exultare ei cum tremore. quomodo intelligitur ly Apprehendite disciplinam, secundum diuersas interpretationes, & quomodo & quando irascetur Dominus in breui ira. Et quid est perire de via iusta. Octauo quæritur qualiter est necessarium iudicium generale, cũ unusquisq; iudicetur particulariter post mortem suam. Quantum ad primum est dicendum, quod intelligere idem est ꝙ intra eligere: vel inter duo vel multa vnum eligere. Et sic intelligere ꝑsupponit discernere: & hoc maxime cõpetit regibus & principib. & prælatis, & vniuersaliter oĩbus iudicibus. ad quos pertinet discernere inter causam & causam: iustum & iniustum, lepram & non lepram: bonũ & malũ. Et postquã hoc nouerint & discreuerint: tunc eligant & tribuant vnicuiq; F quod suum est. Et ad hoc oportet, ꝙ sciant iura diuina, & humana. Nam iudex est quasi ius animatum, suum ius vnicuique dans. 5. Ethi. Ad secundum est dicendum, ꝙ erudire idem est quod extra ruditatem agere, & erudiri extra ruditatem agi. Sed ruditas & ignorantia potest dupliciter alicui inesse. vno modo negatiuæ, alio modo per contrariam dispositionem: vt ait Aristot. in libro Eticorum, & ideo licet iudex nouerit iura diuina vel humana, tamen odium aut amor potest ipsum ducere in cõtrariã dispositionem & ruditatem, intantum ꝙ illa passio occęcabit iudicem, ne possit discernere inter iustum & iniustum, nec eligere, imo eliget

A get partem iniustam. Et sic non tribuet unicuique quod suum est, sed erit acceptator personarum. Ideo ait profeta. Et nunc reges intelligite, idest discernite inter iustum & iniustum, & quod iustum est eligite, & erudimini .i. ruditatem odii uel amoris deponite, & omnem passionem abiicite, & tribuite vnicuique quod suum est. Ad tertium dicendum, quod duplex est timor, vnus filialis, alter seruilis: aliter enim timet filius offendere patremfamilias, aliter seruus. Nam filius timet offendere patrē, ne eum cōtristet, & ne perdat hæreditatem. Seruus autē quia non amore operatur, non curat de hæreditate, nec si contristat Dñm, quia non diligit eū. Sed timet offendere timore pœnæ, & ne feriatur aut mulctetur aliqua pœna. Et ita mulier casta timet displicere uiro, nō timore

B pœnæ, sed virtutis amore. Sed mulier adultera, timet offendere uirum, formidine pœnæ. Vnde Horat. Oderūt peccare mali formidine pœnæ. Oderunt peccare boni virtutis amore. Ideo primus timor, dicitur timor filialis, & castus. Secundus vero dicitur adulter & seruilis. Et de primo timore dicit profeta, Seruite Domino in timore, non seruili, nec adultero, sed casto & filiali. Nam solus timor castus & filialis est meritorius. Alter autem excusat pœnam, sed non meretur gloriam. Est verum quod timor seruilis est aliqualiter laudabilis, nam temerarius & præsumptuosus diceretur, si quis non timeret futurum iudicium iusti iudicis. Ad quartum est dicendum, quod operatio secundum uirtutē semper delectat uirtuosum. Et ideo iusti seruiendo Deo semper delectantur & exul-

C tant, ut patet Actu. 5. Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati &c. Sed talis exultatio non erat sine tremore. Nam iustus & sanctus semper tremit, primo ne perdat gratiam in qua stat, & ne cadat, ut ait Apostolus. Secundo tremit an seruitium suum sit Deo acceptum, & si inter bona quæ facit aliquid sit quod oculos diuinæ maiestatis offendat, quia nemo scit an sit dignus odio uel amore. Eccl. 8. Et ideo dicit profeta, Seruite domino in timore, non seruili, sed casto & filiali, ut opera vestra & seruitium sit meritorium. Exultate ei, non præsumptione & temeritate, confidentes de vestris viribus, & putantes ex vestra virtute bene regere populū, sed exultate cum tremore, trementes ne in aliquo Deum offendatis, & cadatis a gratia, uel dubitantes an sitis in odio, an in gratia Dei. Ad quintum est notandum quod Nassecu-bar sunt duæ dictiones in Hebræo. Nam Nassecu est uerbū & bar est nomen. Sed vtrumque est æquiuocum ad tria. Nam Nassecu est secunda persona imperatiui, & uno modo significat apprehendere, alio modo adorare, alio modo osculari. Bar vere est nomen, quod vno modo significat disciplinam, alio modo pure aduerbium. Tertio significat filium, ut patet ibi Beatus es Simon Bar-Iona. i. filius Ioannis. Et ideo interpretes diuersimode traduxerunt hanc orationem. Nam. 70. interpretes traduxerunt apprehendite disciplinam. Hieronymus vero adorate pure, Aquila autem, osculamini filium. Sed hoc idem est, nā adorare filium, & eius disciplinam apprehen-

E dere, & eius pedes osculari, est sibi obedire, & subiici. Et sic nemo turbet in diuersitate translationum in hoc uersiculo, quia eadem est sententia, quia ad omnia ista tria exortatur nos, scilicet vt apprehendamus legem euangelicam, & ut adoramus Christum, & ut osculemur pedes eius. Ad sextum est dicendum, quod dies iudicij dicitur dies iræ domini signanter, eo quod tempus a primo aduentu vsque ad iudicium, dicitur dies & tempus misericordiæ et veniæ. Nam in primo aduentu Christus venit cum benignitate & humilitate, & locutus est cum benignitate exortando, & ad gratiam omnes uocando, sed in secūdo aduentu veniet cum potestate magna et maiestate, et cum ira contra damnatos & obstinatos, & cum ira & furore proferet sententiam contra eos. Item totū tem-

F pus præcedens dicitur tempus veniæ, sed in illa die non erit amplius venia malis, sed ira & furor. Ideo cum furore dicet Dominus. Ite maledicti in ignem æternū. Et ideo dicit profeta, Seruite Domino etc. ne quando irascatur Dominus, in iudicio supple. cū exarserit in breui ira eius, idest finalis sententia contra obstinatos. Et dicitur illa ira breuis, idest non remissibilis. Sed quia vltra non erit patientia, nec venia apud Christum, nā nunc longa patientia Dei ad pœnitentiam inuitat peccatorem. ad Ro. 2. tunc autem nō erit amplius talis patientia, nec Deus expectabit vlterius peccatores ad pœnitentiam. Et sic ira Dei erit breuis cum sententia. Ad septimū dicendum, quod cum lex Domini

sit

A sit via quæ ducit ad vitam æternam, ut dictum est in prologo, tractatu quarto, & psalmo primo, ideo ire per viam nihil aliud est nisi tendere in vitam æternam. Ita per oppositum perire de via, siue a via iusta, & a via iustitiæ deuiare, nihil aliud est nisi in interitum, & mortem æternam tendere. Sed quia tripliciter contingit a via & lege domini deuiare, scilicet non credendo, aut contra legem operando, aut in peccato obstinari, aut falso docere, ut dictum est primo psalmo, ideo hic profeta exortatur ne pereamus & ne deuiemus a via iusta. Et si alias deuiauerimus legem transgrediendo, quòd reuertamur ad viam iustitiæ, pœnitentiam agendo. Nam si quis manet obstinatus in peccato, tunc talis totaliter perit de via iusta, quia tendit in interitum. Ex quibus pa-
B tet quòd reges, & principes, & prælatos ecclesiæ intelligere, nihil aliud est nisi causas tam ecclesiasticas, quàm seculares iuste discernere, & bene examinare, & quid iustum est eligere. Et erudire nihil aliud est quàm ruditatem deponere idest passionem amoris vel odii abiicere, & personas in iudicio non acceptare, sed vnicuique quod suum est tribuere. Et seruire domino in timore, nihil aliud est, nisi non solum formidine pœnæ, sed etiam uirtutis amore, & casto & filiali timore domino seruire, quia tale seruitium est meritorium. Et exultare domino tali tremore, nihil aliud est, nisi in tali seruitio non vane gloriari, nec gloriam sibiipsi, sed soli Deo tribuere, quia aliter perderetur meritum, ut patet de fatuis uirginibus. Et sic in talibus semper Deo gratias agere, &
C semp ne cadat timere, & an sit dignus odio, an amore dubitare. Item apprehendere disciplinam Christi, nihil aliud est, nisi sibi obedire, & subiici, & ipsum latriæ adoratione adorare. Item Christum irasci, & in breui ira exardescere, nihil aliud est quàm in finali iudicio absque spe veniæ contra damnatos & obstinatos sententiam fulminare. Itẽ perire de via iusta nihil aliud est nisi ad interitum æternæ mortis destinari, & nunquã ad viam uitæ reuerti, sed tanquam legis transgressorem condemnari. Ideo concludit. Beati omnes qui confidunt in eo. Ad octauũ est dicendum, quòd licet Dauid in psalmo isto intendat exhortari omnes gentes, & nationes ad cultum Christi, cum sit verus filius Dei, & Deus, & homo, & messias in lege promissus, tamen principaliter intendit exhortari principes, & reges terræ, & prælatos ecclesiæ, ad timendum Christum futurum iudicem, cui sunt reddituri rationem de populo & grege commisso. Nam Christus qui in primo aduentu fuit iudicatus a regibus, scilicet Herode, & Pilato, & a principibus sacerdotum, & populo iudæorum, & gentili, ipsemet Christus est uenturus ad iudicandũ omnes populos, & reges, & principes in nouissimo die. Vnde licet vnusquisque sit iudicatus particularitar in fine uitæ suæ, tamen vniuersale iudicium erit necessarium propter quatuor.

Primo ad manifestandum veritatem personæ Christi omnibus gentibus, & populis, & linguis. Nam qui in hac vita negauerunt, & ipsum recipere noluerunt, videbunt ipsum ibi, cum potestate magna & maiestate. Et sicut gñaliter lex euangelica fuit E
per totum mundum prædicata, ita ibi erit general'r examinata, & trãsgressores ei⁹ puniti.

Secundo veniet Christus ad manifestandum occulta. Nam omnia homicidia, & adulteria, & alia peccata quæ in hoc mundo non fuerant, saltem per sacramentalem confessionem manifesta, ibi propalabuntur.

Tertio veniet Christus ad iudicandum male iudicata. Nam omnia quæ in hoc mundo fuerunt per reges, & principies, & malos iudices iniuste iudicata, ibi per Christum iuste iudicabuntur, & punientur falsi iudices.

Quarto veniet Christus ad iudicandum non iudicata. Vnde quia reges, & principes huius mundi, & prælati non habuerunt iudices supra se, ideo mala eorum manserunt impunita. Ideo Christus in finali iu- F
dicio, iudicabit eos, & ab eis, de populis eis commissis, rationem exposcet, ut cognoscant se super eos maiorem regem, & iustum superiorem iudicem habere. Vnde Seneca in Thyeste. Vos qbus rector maris, atque terræ Ius dedit magnum necis atque uitæ. Ponite inflatos tumidosque vultus, Quicquid a vobis minor extimescit, Maior hoc vobis dominus minatur, Omne sub regno grauiore regnum est. Ex quibus patet, quod propter has quatuor causas supradictas, est necesse ut fiat generale iudicium in fine mundi per Christum legislatorem. Et ideo concludit profeta in fine totius psalmi dic. Beati omnes qui confidunt in eo idest omnes illi qui ipsum in Messiam recoperunt,

A nis, docendo pueros, & scribendo libros legis, & profetarum, & sic lucrabantur victum & uestitum, sicus faciunt pauperes clerici, & studentes nostri. Et ideo surrexit prouerbium de eis inter cæteras tribus, dicēs, quod non est pauper scriptor, nec pedagogus, nisi de Simeon. Et ideo factum est, quod de illis facti sunt multi literati, & periti in lege & profetis, eo quod continue dabant operam literis, Intantum quòd a summo sacerdote accipiebāt potestatem glossandi & determinandi quæstiones legis, & legendi in catedris, & iudicandi iudicia. Et sic habebāt portionem decimarum & oblationum, simul cū sacerdotibus. Sed quia communiter inter uiros literatos, accidunt diuersæ opiniones & sectæ, hoc est quod. 40. annis ante aduentum saluatoris, insurrexerunt quædam sectæ in

B Hierusalem, vbi erat studium legis & profetarum, quæ fuerunt postea diffusæ per totam terram Israel, ut inquit Iosefus. 19. antiquitatum, & 2. de bello Iudaico. vnde primo surrexit secta Saduceorum, qui negabant resurrectionem, & angelos esse. Secundo surrexit secta Essenorum, qui dicebant omnia esse cōmunia, fugientes nuptias, & multa solatia naturæ. Sed de tribu Simeon, eo quod erāt magis periti in lege, & profetis, contra vtranq; sectam supradictam surrexit secta & religio farisæorum, tanquam ueri zelatores legis & profetarum. quæ quidem religio fuit valde acceptabilis toti populo, eo quod erat conformis legi, & prędicabant, & declarabant legem & profetas, & simulabāt sanctitatem vitę. Et ideo dicti sunt farisæi, quasi diuisi nō solum in doctrina a cæteris sectis, sed etiam

C erant diuisi in habitu, & singulares in sanctitate vitæ, a communi statu populari. Cæteri autem viri periti de tribu Simeon, qui non erant farisæi, sed ducebant uitam secularem & communem, dicebantur Scribę, quasi doctores & glossatores legis. Et sic tam Scribæ quam Farisæi sedebāt super catedram Moysi dicentes & iudicantes iudicia. Et ideo venerunt in tantam reuerentiam apud populum propter simulationem vitę & doctrinę, quod omnes ciues quando moriebantur, eos executores testamentorum & tutores relinquebant pupillorum & viduarum, sed ipsi intantum abusi sunt officio, quod comedebāt, & dissipabant domos viduarum & pupillorum, & impinguebant, & augebant domos suas. Et sic etiam glossabant omnes scripturas, trahētes ad lucrum suum. Et sic propter

D lucrum suum faciebant nouas traditiones, cōtra caritatem Dei & proximi. Quod uidēs Christ' īcepit exprobrare prauos mores eorum. Ideo dixit saluator Matt. 23. Super catedra Moysi sederunt Scribæ & Farisæi, quæcunque dixerint vobis facite, secundum vero opera eorum nolite facere etc. Vnde ibi & multis aliis locis. Christus multipliciter exprobrauit, & detestatus est mores prauos eorum, & ideo moti sunt omnes simul cū sacerdotibus contra ipsum, & conspirauerunt in necem eius. Ecce ergo quomodo apparet qualiter Scribę & Farisæi erant de Simeon, & quomodo vaticinium Iacob, & mysteriū venditionis Iosef, fuit impletum per eos contra Christum.

PSALMVS III.

E

Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me, multi insurgunt aduersum me.

Huic psalmo præponitur talis titulus, in translatione. 70. & beati Hier. s. Psal. Dauid, cum fugeret a facie Absalon filii sui. Sed qa iste psa. est primus habēs titulū, ideo aliqualiter est immorandum in expositione huius tituli, & sit doctrina pro cęteris. Nā dictū est in prologo, tractatu. 5. quòd titulus in psalmis est quædā breuis prænotatio quorūdā sacramentum in psalmis latens cōtinentium. Et ideo debemus attendere, qui, & quot sūt termini, siue vocabula, quæ prænotantur in titulo, & quod sacramentum continent & figurant. Nam dictum est ibi, quod sex possūt pręnotari in titulo. s. nomen psalmi, & persona, & materia, aut modus cantandi, aut in-

F strumentum, aut tempus & locus in quo cātabatur. In hoc autem titulo, tantū prænotātur tria; scilicet nomen psalmi, cum dicitur psalmus. Secundo, persona autoris, cum dicitur Dauid. Tertio, materia psalmi, cum dicitur cum fugeret a facie Absalon. Psalmus autem dicitur inquantum est factus ad laudandū Deum, & cātabatur indifferēter cum aliquo instrumento. Per hoc autem quod dicitur Dauid, prænotatur quod Dauid fecit hūc psalmum. Et sic apparet causa efficiens. sed per hoc quod subdit, cum fugeret a facie Absalon, prænotatur causa materialis, siue materia huius psalmi. sed quia dicitur in diffinitione tituli aliquod sacramentum continentium, prænotatur, quod talia vocabula prænotata, & posita in titulo, prænotāt & cōtinent

A tinẽt aliquod sacramentum latẽs in psalmis, quia aliter tituli non pertinerent ad sacram scripturam, nec ad profetiam, ut dictum est supra. Ideo videndum est de mystico sacramento contento in hoc psalmo prænotato per titulum, ut sit præuia doctrina pro omnibus. Ad cuius intelligentiam est notandum, ut legitur. 2. Regum. 15. quod postquam Dauid remiserat filio suo Absalon fratricidium, quod perpetrauerat contra fratrem suum Amon, & reuocauerat ipsum ab exilio, & reduxerat in pristinum honorem, tunc Absalon immemor & ingratus de tot beneficiis acceptis, insurrexit contra patrẽ & coniurauit cum Achitofel & cæteris malignis, & anhelauit ad regnum, & fecit se regem constitui & appellari a suis sequacibus, Et sic cum manu armata attentauit uenire in Hierusalem. B Quod audiens Dauid, operto capite, & nudis pedibus, fugit a facie filii sui Absalon, cũ quibusdã paucis, qui ipsum per iugum montis sequebantur. Vnde Semei de domo Saul improperabat ipsi Dauid dicens. Egredere, egredere uir sanguinum &c. Sed Dauid in hac persecutione humiliauit se, quia sciebat hoc euenisse iusto Dei iudicio, propter peccatum Bersabeæ & Vriæ. Ideo patienter tulit persecutionem. Sed dominus visa humilitate Dauid, destruxit consilium Achitofel, & Ioab uicit Absalon. Et sic Dauid restitutus est in regnum suum. In quo mysterio Dauid preuidit in spiritu totum mysterium passionis Christi. Nã per hoc quod Absalon filius eius, cui tot beneficia contulerat, insurrexit contra eum, nouit & præuidit in spiritu, qualiter populus C Iudaicus qui tot beneficia quondam receperat a Christo, qui quondam ipsum eduxerat de captiuitate Ægypti, & per mare rubrum, & desertum traduxerat in manu potenti & brachio extento, & in terrã promissam introduxerat: & totiẽs de tribulationib⁹ & necessitatibus eum liberauerat, & peccata remiserat, ut patet per totum discursum libri Iudicum & Regum &c. Et tandem venit in carnem, ut eum a miserabili diaboli seruitute liberaret, & tot bona eis contulit, filios eorum sanando, & a morte resuscitando. Et tamen ille populus Iudaicus insurrexit aduersus dominum & Christum eius, & ipsum persecuti sunt, & flagellarunt &c. Item per hoc quod Dauid fugiens a faciẽ Absalon ascendit in cliuum oliuarum nudis pedibus &c. præuidit Dauid in spiritu, D qualiter Christus nudis pedibus erat in crucem ascensurus, & ibi pro nobis moriturus. Itẽ per hoc quod Dauid in tali persecutione intendit, & præ afflictione raptus a sensibus factus i extasi dormiuit, sed postea recuperatis uiribus a tali deiectione surrexit, & fuit restitutus in regnum sublimius, q̃ ante, præuidit Dauid in spiritu qualiter Christus erat moriturus, in sepulcro sepeliendus, & exinde ad gloriã resurrecturus, & vtile dñium, & potestatem accepturus, & super inimicos regnaturus. Itẽ per hoc quod Achitofel qui dederat cõsiliũ cõtra Dauid, seipsum suspendit uidens consiliũ suum cõfusum & infatuatũ, præuidit Dauid in spũ, qualiter Iudas proditor vidẽs Christi resurrectionem, erat seipsum laqueo suspensurus. Itẽ ꝙ Ioab armiger & dux exercitus Dauid interfecit Absalon, E & dissipauit conuenticula & fautores eius, præuidit Dauid in spiritu qualiter Titus, & exercitus Romanorum, iussu & permissione diuina erat destructurus populum Iudæorũ & dissipaturus. Et sic Iudæi erant per mundũ dispergẽdi, & regnũ, & sacerdotiũ amissum. Et sic Dauid ꝑ hãc suã fugã & persecutionẽ, præuidit in spũ persecutionem Christi, & resurrectionem, & futurum regnũ Christi. Et ꝑ eandẽ rõnem præuidit persecutionẽ ecclesiæ futuram ꝑ tyrãnos, & resurrectionem, & prosperitatem ecclesiæ futurã tempore Cõstantini. Et hæc est causa quare Dauid motus est ad faciendum hunc psalmum. Ex quibus patet, quod duplex materia consideratur in hoc psalmo, sicut dictum est in prologo tractatu 1. & cap. 2. s. materia ex qua, & historialis, & materia principalis de qua, & mystica. F Nam materia ex qua Dauid assumpsit parabolam & propositionem, est fuga Dauid a facie filii sui Absalon, quæ se habet tanquã parabola, & propositio ex qua spiritualiter aliquod misterium intelligitur, sed materia de qua, mystica, & principalis, est mysterium passionis, & resurrectionis Christi. Per hoc ergo patet expositio huius tituli, & omnium aliorum similium. Nam cum dicitur Psalmus Dauid cum fugeret &c. intelligitur sic, quod illum psalmum fecit Dauid qñ fugit a facie filii sui Absalon, quia ibi, duple ꝓuidit in spiritu mysterium passionis, & resurrectionis Christi. Et ideo ꝓfetãdo passionem & resurrectionem Christi fecit hunc psalmum, habens & sumens occasionem

& para-

A & parabolam & propositionem ex fuga sua & persecutione. Ex quib. patent omnes causæ quatuor huius psal. Nam actor, & cã efficiens, est ipse Dauid. Causa materialis histo rialis ex qua est fuga & persecutio Dauid. Sed materia de qua, & principaliter intenta est passio & resurrectio Christi. Causa vero formalis, est modus scribẽdi & tradendi metrice, & modus intelligendi. Nam iste psalmus est intelligendus, & exponendus p quatuor regulas. Primo per regulam de essentia & persona. Nã in hoc psalmo. Dauid introducit Christum loquẽtem ad patrem. Et sic vna persona diuina loquitur ad aliã. Item exponitur per secundam regulam. s. de Christo Deo & homine. Nam Christus loquitur ratione humanitatis, quia sic passus est & resurrexit. Tertio exponitur per regulam de
B Christo capite, & de eius ecclesia: quia Christus nõ solum loquitur de persecutione sua in capite, sed ẽt de persecutione ecclesię & suorum membrorum. Nã sicut Christus passus est & resurrexit. Ita pariter ecclesia passa est decem persecutiones per tirannos, & penè prostrata. Sed postea resurrexit tẽpore Constantini, & sublimata est, & regnauit in grandi prosperitate. Quarto exponitur p regulam de spiritu & litera. Nam per fugã & persecutionem ipsius Dauid ĩtelligimus psecutionem Christi & ecclesiæ, & resurrectionem. Et sic expositio huius tituli & psalmi erit doctrina ad oẽs alios titulos & psalmos, ne fiat iteratio. Cã vero finalis huius psalmi est, vt nos ad fidẽ & spem resurrectionis inducat, & confirmet: & nostram futuram expectemus. Et iõ licet iste ps. potest exponi ad
C literam de Dauid, tamen non est ibi sistendum, quia esset ꝯ doctrinam Christi: ꝯ principia pmissa in prologo tractatu 3. & 4. quia aliter iste ps. non esset propheticus, nec cõputaretur inter sacras scripturas a. Spiritu sãcto traditas, vt dictũ est. Et iõ supradictus titulus non explicat materiam principaliter intentã: sed materiam ex qua Dauid accepit parabolã, & propositionem, ad faciẽdũ istũ psal. sicut dictum est in prologo: tractatu 3. regula quinta. Et talis ordo est seruandus in omnib. psalmis, & titulis eorum. Et ideo secundum intellectum propheticum, ad quẽ Dauid fecit eum. est exponendus. Secundũ ergo hunc intellectum catolicum psalmus iste diuiditur in quatuor partes: prout Dauid introducit Christum loquentem. Nam sicut in comędijs & tragędijs poeta nusquã loquitur, sed introducit psonas loquẽtes: ita licet Dauid fecit hunc ps. tamen in hoc psalmo, & in multis alijs nusquam loquitur ipse, sed introducit Chr̃m loquentẽ vel ecclesiam. Psalmus ergo iste est vox Christi ad patrem: in quo quatuor facit. Nam primo Chr̃s exponit suam passionem & persecutionem apud patrem p modum q̃rimoniæ. Scđo oñdit se exauditum & liberatum per resurrectionẽ. Tertio prædicit futurã Iudæorũ punitionem, & vastationem. Quarto oñdit suam passionem fore in salutem, & redemptionẽ totius populi. Secunda ibi. Tu aũt Domine. Tertia ibi. Non timebo millia populi. Quarta ibi. Domini est salus. Quantũ ad primũ ergo est dicendum, ꝙ sicut Absalon & Achitofel & Semei, & multi alij insurrexerũt cõtra Dauid, & concitabant populum contra
Dauid ad rebellionem, & dicebant: qđ Deus erat contra Dauid, & reprobauerat eum propter peccata eius: & Semei, auunculus Vrię siue ipsius Bersabeæ, publicabat prouerbiũ per totam ciuitatem, dicens, ꝙ rapuit ouem & interfecit pastorem, quomodo erit ei salus a Dño? quasi diceret nullo modo, immo est a Deo reprobatus. Et sic cõcitabat populũ: pariter ergo Iudæi improperabant Christo in cruce. Vah qui destruis templũ Dei: & in triduo reædificas illud. Si filius Dei es descende de cruce; & salua temetipsum & nos. Et multa alia improperabant ei, putãtes esse ipsum a Deo derelictum, & reprobatũ. Et hoc est quod dicit hic Christus ad patrẽ. vnde ait. O domine pater, quid idest quare cum nihil eis male fecerim, immo multa beneficia eis contuli, multiplicati, & in magnũ numerum congregati sunt Iudæi, qui tribulant, & persequuntur me in passione, et multi absque iniuria præcedenti insurgunt aduersum me. Et hoc dico, et cum ratione conqueror. Nam

Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo eius.

Multi dicunt animæ meę. i. loquentes contra vitam meam: et quærentes mortẽ meã, dñt persequamur et occidamus eum, quia iam non est salus in Deo eius. q. d. Iam non expectat a Deo salutem nec reparationem, quia derelictus et reprobat' est, si filius Dei est, descendat de cruce, et liberet eũ si vult. etc. Vnde est notandum secundũ Aug. cõtra Adamantiũ Manichæum, quòd idem Christus,

stus, scilicet verbum, Dei filius, qui loquebatur in prophetis, locutus est postea in carne assumpta. Et ideo Christus licet nondum incarnatus nec passus, tamen iam loquebatur & conquerebatur prophetice per os Dauid, ante aduentum suum. Sed postea hanc eandem querimoniam fecit in cruce, & in horto de sua passione, & hũc ordinem tenet Dauid pro maiori parte ĩ omnibus psalmis, q̃a loquitur in persona Christi futuri, vt latius patebit.

Tu autem domine susceptor meus es gloria meã & exaltans caput meum.

In hac secunda parte prędicitur prophetice Christi liberatio. Vnde ostendit Christus se exauditum & liberatum per resurrectionem: vnde dicit: O pater, licet ipsi tanquam occecati, & in malitia obstinati dicant hoc,

B scilicet quod non est salus mihi in Deo, autem pro sed, tu domine susceptor, & sustentator, & liberator meus es. Nam licet ad tẽpus me dereliqueris in exponẽdo me in eorum potestate, quo ad passionẽ, quia illa fuit hora eorum, & potestas tenebrarum: tamen non dereliquisti me, quo ad plenitudinem gratiæ & amoris, quia quod verbum semel assumpsit, nunquam dimisit. Nam licet anima esset a corpore separata, tamen diuinitas semper fuit vtrique vnita. Et sic tu pater, cui verbum est consubstantiale, non me dereliquisti, quia semper fuisti susceptor & sustentator meus, & semper fuisti gloria mea. Nã licet paterer in cruce, secũdum partem sensitiuam, tamen fruebar tanquam comprehẽsor per partem rationalem. Et ideo semper tu fuisti, & es gloria mea, & exaltans caput,

C & regnum meum. Nam ibi ubi erã in cruce, eram Deus, & caput ecclesiæ, a quo fluxerunt ecclesiastica sacramenta &c. Item tu es gloria & victoria mea, & clypeus meus, vt habet litera Hierony. & tu es exaltans caput meum, & regnum super eos. Nam caput exaltare, idem est quod dominum constituere. Voce mea ad dominum: vnde nota quod Christus multoties petijt a patre liberari per resurrectionem, ut patet Ioan. 17. cum dicit: Clarifica me pater, ea claritate quam habui antequam mundus fieret. Item hoc idem petit in horto in trina oratione. Item hoc idem in cruce, cum dicit: Sitio &c. Ideo subdit hic.

Voce mea ad dominum clamaui, & exaudiuit me de monte sancto suo.

Ego dormiui & soporatus sum & exurrexi, quia dominus suscepit me. D

Voce mea ad dominum clamaui: scilicet pro mea resurrectione, & pro totius mundi salute, & meorum membrorũ: & hoc clamaui in horto & in cruce. Et sic Dominus pater exaudiuit me de monte sancto suo. i. de summa altitudine, & excellentia gloriæ suæ. Vnde altitudo & excellentia quam hẽt Deus super omnes creaturas, eo q̃ habitat gloriam inaccessibilem, dr̃ mons sanctus, & locus Dei. Item Deus pater exaudiuit me de monte sancto suo, s. de cruce, quæ dicitur mons Dei, per quem est accessus ad cœlum. Et probo q̃ dominus exaudierit me. Nam ego dormiui in cruce per uerã mortem, q̃a anima fuit separata a corpore, & soporatus sum, & quieui in sepulchro per 40. horas, & surrexi a mortuis. Et dominus pater suscepit me a mortuis, resuscitando quantum ad humanitatem. Et nota quod in hebræo & in translatione Hieron. habetur. Voce mea ad dominum clamabo & exaudiet me &c. Sed 70. transtulerunt de præterito. Voce mea ad dominum clamaui &c. Vnde hæc fuit cõsuetudo ipsorũ 70. Nam ꝑ maiori parte vbi reperiebãt uerbũ de futuro, transtulerunt per verba de præterito: & hoc diuina prouidentia factum est. Primo propter certitudinem prophetiæ. Secundo quia propheta post uisionem faciebat psalmos, ideo referebat ad visionẽ de pterito, sicut supradictum est, tractatu primo, cap. 3. Tertio quia 70. præuiderunt in spũ, qualiter isti psalmi Dauid erant a fidelibus frequentandi in ecclesia post aduentum & passionem Christi, & post impletam prophetiam. Et sic pronunciamus oĩa de præterito, quia iam sunt completa per Christum. Secundo est notandum quod differentia est inter dormire & soporari. Nam dormire dicit indifferenter oẽm somnum. Sed soporatio dicitur somnus profundus, post magnum laborem & angustiam, a quo quis difficulter euigilat. Et ideo mors Christi dicitur dormitio: eo q̃ per vigiliam soluta est, & per resurrectionem. Sed dicta fuit soporatio eo q̃ per 40. horas durauit: & facta fuit post longa tormenta: quæ quidem soporatio erat difficilis ad soluendũ, imo impossibilis respectu cuiuscũq; creaturæ, licet fuerit facilis apud Deũ. ideo dicit Christus non solum dormiui simplici dormitione, a qua surrexi: sed etiam soporatus sum somno

E (margin)

F (margin)

profundo

A profundo, a quo nullus potuisset surgere, nisi diuina potentia. Vnde mors magis similatur sopori quam dormitioni. Nam dormiens simpliciter, aliqualiter mouetur. Sed soporatus nullo modo mouetur propter profunditatem somni. Ideo de soporato dicimus qđ dormit tanquam mortuus. vnde Virgil. in 6. Tunc consanguineus læti sopor. Item in 2. Aeneid. Inuadunt urbem somno uinoque sepultam. Et loquitur de somno soporationis qui est similis morti, & econtrario. vnde ait Saluator Ioan. 11. Lazarus amicus noster dormit. Sed eamus vt a somno excitem eũ. Sed est aduertendum quod quidam autumant ipsum Dauid in illa persecutione dormisse, & præ labore & angustia soporatum fuisse, in quo sopore & extasi præuidit in spiritu totum mysterium passionis, & resurre-
B ctionis Christi futuræ, ad instar suæ persecutionis, & qualiter sua persecutio erat figura passionis, & resurrectionis, & soporationis, & excitationis Christi, & ideo fecit hũc ps. in prophetia de Christo. Et ideo dicit hic in persona Christi, Ego dormiui &c. Et subdit. Dominus suscepit me. litera Hieron. habet. Dominus sustentauit me, & tunc est litera clara. Et est sensus quod deitas semper sustẽtauit carnem cui erat vnita, ne corrumperetur ut patebit ps. 15. Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, quoniam a dextris est mihi ne commouear.

Non timebo millia populi circundantis me, exurge domine saluum me fac Deus meus.

Nota quod hæc particula p̃t esse consecutiua, & pertinere ad rationem præcedentẽ. Nam Christus dormiuit & soporatus fuit in
C sepulcro. Sed dum fuit ibi, Iudæi petierunt Pilato vt iuberet sepulchrum custodiri. Vnde per omnes 40. horas milites Pilati custodierunt & circundederunt, ne discipuli furarentur corpus, aut aliquis alius tolleret. Sed Christus non timuit milites Pilati, nec multa millia populi circundantis: imo in despectu eorum resurrexit: & ecce terremotus factus est magnus, & præ timore exteriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui &c. Et iõ dixit Christus: Licet fuero soporatus in sepulchro, non timebo millia. i. milites populi circũdantis me, nec si multa millia pp̃li essent ibi. Quia tu domine exurges, me suscitando, & saluum me facies &c. Sed licet sic possit exponi, continuando hanc particulã præcedenti, tamen aliter potest intelligi, scilicet q̃ sit tertia pars huius psalmi, ĩ qua Xp̃s petit ultionem de suis crucifixoribus & persecutoribus. Vnde est notandum, quod post quam Iudas audiuit Christum resurrexisse, iuit ad Farisæos, & tradidit eis pecuniam, dicens, Peccaui, tradens sanguinem iusti &c. Sed quia Iudæi respondentes dixerũt. Quid ad nos, tu uideris. tũc laqueo se suspendit. Et ex tunc fuit maxima confusio inter Iudæos, & inceperunt inter eos schismata, & seditiones, & strages, & mutuæ cædes, & aliæ tribulationes, quę durarunt & perseuerarunt per 40. annos: vt ait Iosephus de bello Iudaico, vsquequo venit Titus cum exercitu Romanorum, & destruxit ciuitatem & regnum, & eos partim trucidauit, & partim captiuauit, & per mundum dispersit. Et hoc est quod dicit hic Christus, vnde petit a patre punitionem Iudæorum & vltionem, dicens. O domine exurge. i. licet per illud triduum videaris dormire, me obliuiscendo, & in manib. Iudęorum dimittendo, tamen exurge, tuam potestatem ostendendo, & saluum me fac resuscitando. Et sic non timebo millia populi . i. totam illam multitudinem populi Iudæorum circundantis me & persequentis, quia multotiens circundederunt me, scilicet in templo mecum altercando, & in horto me capiendo, & ligando, & ante Annam & Caifam me percutiendo, & ante Pilatum accusando, & in cruce improperando, & in sepulchro me custodiendo, & tamen nõ timebo, nec timui omnia ista millia, & multitudines Iudæorũ, q̃a nõ potuerũt me uincere. imò vici eos resurgẽdo & eos destruẽdo. D E

Quoniam tu percussisti omnes aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorum contrivisti. F

Tu pater percussisti omnes Iudæos, mihi sine causa aduersantes, & contristiui dicẽtes . i. potentiam ipsorum, auferendo eis regnũ & sacerdotium, vnde eos percussisti, & dẽtes eorum contriuisti, qm̃ exercitum Romanorum super eos induxisti, qui eis regnum & sacerdotium abstulerunt, & ciuitatem & tẽplum incenderunt, & eos captiuarunt, & ad magnã partem trucidarũt. Et contriuisti dẽtes eorum, nam potestas sacerdotalis & potestas iudicandi Scribarum & Pharisæorũ, et bona temporalia erãt dentes eorum, quibus rodebant, et mordebant, et deuorabant pauperes et pupillos et viduas.

Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua.

Hæc

A Hæc est quarta particula in qua Xp̄s orat patrē, vt acceptet passionē suā in preciū, & redēptionē totius populi. Nā iste fuit effect⁹ & fructus passionis Xp̄i. Et iō dicit Xp̄s ad patrem. O pr̄ oīs salus huius passionis est Dn̄i .i. tui Dn̄i .i. a te Dn̄e. Nā Græci nō hn̄t ablatiuum: iō ponunt genitiuum pro ablatiuo. Vnde dicit filius, O pater licet ego inquantum homo passus sim, tn̄ tota uirtus, & salus, siue virtus salutis est a te, quia tu dedisti me in salutem populi, iō sit benedictio tua sup̄ populum .i. acceptam hanc passionē in salutem populi, & oīum mēbrorum meorū. Itē ly, & pōt cōiūgere similes casus sub uno uerbo & vna orone, vt sit sensus, O pr̄ salus tui Dn̄i, & tua bn̄dictio, est .i. sit sup̄ pp̄m tuum. Vel pt̄ ēt iste versiculus construi p̄ syneptesim, ꝙ sit mutatio psonæ, ut ꝙ filius dicat, oīs salus & virtus salutis est dn̄i. i. a dn̄o. Et postea B ꝯuersus ad patrē dicat. O pr̄ sit bn̄dictio tua sup̄ pp̄m, meā passionē in eius redēptionē acceptando, & eos tibi reconciliando, & eis pctā remittendo, quæ quidē figura sæpe frequētat̄ in psalmis. Ex quo patet, ꝙ licet Xp̄s inq̄tum hō passus fuerit, tn̄ virtus passionis & salutis attribuit̄ patri. Nā sicut filius, inq̄tū Deus q̄cq̄d hēt, hēt a pr̄e: Ita a fortiori totū suppositum, quicquid uirtutis hēt, hēt a patre. Et iō Xp̄s totam virtutem passionis, & redemptionis, & salutis dicit esse ipsius patris, uel a patre, q̄a virtus salutis, & ptās erat in diuinitate. Sed merita, p̄p q̄ dat̄ salus, & remissio, erāt in humanitate. Vlterius est aduertendum, ꝙ ex ꝯn̄ti totus iste ps. pt̄ exponi de Xp̄o mystico. s. de capite & membris, per tertiam rl'am, vt dictum est in prologo, C tractatu 3. & tunc Xp̄s non solum loq̄t̄ p̄ se, & de psecutione sua & resurrectione, sed ēt de psecutione ecclesiæ. Nam q̄cq̄d Xp̄s passus est in capite, passus est siue passa est ecclesia postea in membris. Et ita post lōgas psecutiones & soporationes surrexit tempore Constantini, & contriuit dentes tyrānorū &c. Pōt ēt totus iste psalmus esse uox totius corporis mystici, & cuiuslibet mēbri ecclesiæ, ad Xp̄m caput suū, cōquerendo de psecutorib. ecclesiæ, & grās agendo p̄ liberatione ecclesię, & de punitione psecutorū, & sic iste ps. & duo p̄cedentes, & subseq̄ntes, psit cuilibet martyri conuenire, inq̄tū pro Xp̄o, & inq̄tum mēbrū Xp̄i passus est. Et ēt cōueniūt oib. cōfessorib. inq̄tum sūt mēbra Xp̄i, & pro Xp̄o laborarunt. Et sic Xp̄s loq̄t̄ in eis & pro eis, & ipsi in Xp̄o & pro Xp̄o. D Nā sicut Chr̄s passus est pro membris, ita loquitur & orat pro mēbris &c. Et hæc est cā, quare cantamus hunc ps. & præcedentes & subsequentes in festiuitatib. martyrū & confessorum. Et iō prudēs lector & sacerdos cū recitat psalmos, aduertat intentionem ecclesiæ. Aduertat ēt lector. Nā modus exponendi hunc psal. pt̄ esse norma ad exponendum & intelligendum oēs psalmos sequentes. Et sic patet ꝙ historia de persecutione Absalon facta ꝯ̄ Dauid prænotata in titulo, non adducitur in hoc psalmo tanquam principalis materia, sed tanquam propositio figuratiua, ex qua Dauid prophetice infert & conclusionem euāgelicam de pāssione Christi, & hęc est materia principalis huius psalmi. Et hęc sit regula pro omnibus alijs psalmis.

PSALMVS IIII. E

Cum inuocarem exaudiuit me Deus iustitiæ meæ, in tribulatione dilatasti mihi.

Miserere mei, & exaudi orationem meam.

Huic psalmo præponitur talis titulus secundum 70. In finem, psalm. cantici Dauid. Secūdum vero Hebræos, Ad uictorem, siue ad uictoriam in organis psalm. Dauid, secundum aūt Hieron. victori psalm. Dauid, vnde est notandum pro semper, ubicunq; le apud Hebræos in titulo psalmorum ponitur ad victoriam, siue ad uictorem, siue vincentē, qd idem est apud eos. semper 70. transtulerunt in finē: Hieron. uero traduxit in datiuo. Sed licet differant in verbis, tn̄ oēs conueniunt in sn̄ia, si bn̄ velimus speculari & intelligere sacra titulorū. Nam ex titulis possumus intelligere sacramenta in psalmis contenta. Dictum est .n. i prologo, tractatu 5. ꝙ titulus F est quorundam breuis prænotatio sacramētum retinentium. Et sic uocabula posita in titulis prænotant sacra psalmi. Et dictū est ēt, ꝙ in titulis, sex præmittunt̄. s. nomē psalmi, aut psona actoris, aut cantoris, aut materiæ, de qua siue ex qua est psalmus, aut mod⁹ cātandi, aut instrumentum musicale, cū quo psalmus cantabat̄, aut tps, aut locus in quo cātabat̄, quorum quodlibet p̄notat sacr̄m in psalmo cui p̄ponit̄. Et sic in hoc titulo p̄notant̄ quatuor ex illis sex. s. nomen psalmi, & psona, & modus cantandi, & instrumētum musicū, cū quo cantabat̄ ps iste. Nā p̄ hoc ꝙ dr̄ ps cantici p̄notat̄ nomen psalmi. Nam dr̄ ps, inquantum cum instr̄o musico ad laudem Dei cantabatur, & dr̄ psalmus cātici, inquātum

A tum instrumētū musicale incipiebat primū uersum psalmi, & chorus uoce humana respondebat & sequebatur sīm uersum. Et sic alternatim usq; in finē. Per hoc ꝙ dicitur Dauid, prenotatur persona & causa efficiens, & actor huius psalmi. s. ꝙ Dauid fecit ipsum: per hoc aūt ꝙ additur in organis, explicatur instrumentū musicū cū quo cantabatur. Per hoc aūt ꝙ pmittitur ad uictoriam, siue ad uictorē, & uincētē est aduertēdū, ꝙ Dauid eligebat ad cātandū de leuitis habentes altiorem uocem, quibus dabat ad cantandū oēs psalmos sic intitulatos, qui adæquabant uoces suas cū instrumentis musicis, & incipiebāt primū uersum submissa uoce, & in quolibet uersu eleuabant altius uocē & punctū & sic procedebāt eleuando magis, & magis vocem usq; in finem psalmi, & usq; ad finē B & ultimū conatū uocū. Et sic unus nitebatur uincere alium, & superare in eleuatione uocis. Et sic qui magis tolerabant cantum, & eleuabant uocem dicebantur uictores, sicut nos facimus in ecclesia in festo Epifaniæ qn cantamus Illum psalmū, Venite exultemus etc. quia semper procedimus eleuādo altius uocē in quolibet uersu, & unus chorus nitit superare alium. Ita pariter faciebant cantores in hoc psalmo, & cæteris hmōi in tēplo, & qui altius eleuabāt uocē, dicebant uictores, & cōsequebant præmiū in choro præ cęteris. Et ideo ubi in talibus titulis in Hebręo ponitur ad uictoriā siue ad uictorem: Hier. transtulit uictori, quasi dicat ꝙ dabatur iste psalmus uictori ad cantandū cū præmio 70. uero traduxerunt in finem, quasi dicāt, iste psalmus cantabatur cum omni conatu usque in finē, & ultimū punctum, eleuādo uocem, C & sic omnes cōueniunt in sententia. Ex quo patet, ꝙ in hoc titulo explicat actor psalmi, & nomen, & instrumentū musicum, & modus cantādi, quia iste mos & cōsuetudo fuit apud oēs poetas lyricos maxime comicos & tragicos. s. pponere titulos in comędiis & tragædiis, in quibus titulis explicabatur actor, & tempus, & locus in quibus comœdiæ & tragediæ recitabantur, & instrumenta cum quibus cantabantur. Et sic in comœdiis Terētii pponitur titulus. s: Acta ludis megalensib. tali & tali cōsulibus, tibiis duabus etc. Et sic etiam Dauid tanquā uerus et diuinus Poeta, psalmis in templo cantandis pposuit consimiles titulos, explicātes has psonas, & materias, & instrumenta, & modos cātandi, & loca & tēpora ut patebit. Sed qa ista nō fecit D Dauid sine mystico & pfetico Sacramento ut dictum est, quia omnia pnotata in titulis cōtinent sacramenta, ideo q̄rendum est de sacramento huius tituli, ut sit doctrina & norma pro omnibus consimilibus titulis sequentibus, ne liceat iterare. Ideo est ualde notādū, sicut dictum est in prologo, tractatu. 5. ꝙ hmōi instrumenta musicalia in titulis pnotata significant mysteria Christi & ecclesiæ, sed inter cætera organū significat corpus ecclesiasticū et mysticū. Nā sicut in organis sunt diuersæ uoces, tamē oēs sunt subordinatæ sub quadā proportione ad unū, & ex eis generatur dulcis harmonia. Ita pariter in corpore ecclesiastico & mystico, licet sint diuersa mēbra, & officia, & dignitates fm Apostolū: tamē oīa ista conueniūt et cōpaginant sub una fide, & caritate formata, & habent E attributionē ad unum caput q̄ est Xp̄s, a quo recipiūt sensū & motū spūalis gratiæ, & dona grārū, & unus spūssanctus insufflat hoc organū. Et sic reddit unā dulcē spūalem harmoniā proportionatā ad Xp̄m, seruādo legē euang. Et ideo per hoc ꝙ prænotat in titulo, psalmus cantici in organis, intelligit ꝙ ille psal. loquitur de Christo et ecclesia, & de harmonia, & proportione, & ordine, & cōformitate corporis mystici ad caput suū, siue ecclesiæ ad Xp̄m, ut patebit i psalmo. Per hoc aūt ꝙ dicit in finē, siue ad uictoriā, & cātabat cū oī conatu uocū, prænotatur qualiter lex & pfetę cū ingēti desiderio & conatu vocabant Xp̄m, q̄ est finis legis, ut ueniret in carnē, ad saluādū genus humanū, & ad ferēdā legē euang. iustificantē, ad vitā, & fælicitatē æternā. Et hoc patebit in expositione F psalmi. Et hæc est materia principaliter intēta, de qua iste psal. & pro qua est apud catolicos exponēd⁹. Sed de materia mystica & figuratiua, est multiplex modus dicēdi, non solū apud catolicos, sed ēt apud hebræos modernos. Nā quidā dicūt ꝙ Dauid fecit hunc psa. in psecutione Saul, qn Saul cinxit Dauid ad modū coronæ in deserto Maon. Sed quia nūciatū est ipsi Saul, ꝙ Filistæi uenerant, & impleuerāt terrā Iuda & Israel, tūc cōpulsus ē dimittere Dauid, et ire et occurrere obuiā Filistæis. Et sic Dauid grās agēdo fecit hunc psal. Alii autē dicūt ꝙ Dauid fecit hūc psal. contra consiliatores Absalō. Sed mihi uidet magis cōforme literæ huius psalmi, ꝙ Dauid fecerit ipsum, qn Saul congregauit oēs

A seruos in Gabaa, tenēs hastam in manu & dixit. Audite me nunc filii gemini: Nunquid omnibus vobis dabit filius Esai agros, aut vineas & uniuersos vos faciet tribunos & cēturiones, quoniā cōiurastis oēs aduersum me, & nō est qui mihi renūciet, nec est qui uicē meā doleat ex uobis &c. Vnde tunc Doech Idumeus annūciauit qualiter viderat Dauid in Nube, & quō receperat ipsū Achimelech sacerdos, & quō porrexit sibi panes propositionis & gladiū &c. Vn̄ tūc Saul p̄cepit trucidari Achimelech, cū omni domo sua, & ciuitatē incēdi, & tūc oēs serui Saul persecuti sunt Dauid, ut patet. 1. Reg. 22. Ex quo patet ꝙ Doech, & cæteri serui Saul, postposita omni iustitia & veritate conuersi ad bona tēporalia, & relicta spe diuina & lege, ut placerent ipsi Sauli, profanarūt Templū Dn̄i, &

B persecuti sunt Dauid iniuste, & uoluerunt displicere Deo, ut complacerēt regi propter lucrū tēporale. In qua cōiuratione & persecutione, Dauid p̄uidit in Spū iniquam cōiurationē Iudæorū cōtra Xp̄m. Et p̄uidit etiam dirā p̄secutionē ecclesiæ futurā per tyrānos, a qua fuit liberata per Xp̄m, tēpore Constātini. Ex hoc ergo potuit Dauid sumere occasionē, & parabolā cōdendi hunc psalmū. Et sic principalis intentio Dauid est increpare Iudæos, ne Xp̄m persequātur, & tyrānos ne vexēt populū Christianū, sed relicta spe bonorū tēporaliū, cōuertantur ad Xp̄m, & legē eius obseruent. In quo quidem psalmo, ipse Dauid introducit Christū loquētem pro se, & membris eius, increpando Iudæos crucifixores suos, & tyrannos persecutores ecclesiæ. Et sic iste psal. potest esse uox Christi pro

C se & ecclesia, uel potest esse uox ecclesię pro seipsa. Et sic materia ex qua est iste psalmus, idest ex qua sumpsit Dauid occasionē faciendi hunc psalmum, potest esse coniuratio p̄dicta facta contra Dauid. Et hæc est propositio quam aperit nobis Dauid in hoc psalmo. Sed materia de qua principaliter est iste psalmus, est coniuratio Sacerdotum, & Farisæorum facta contra Christum & ecclesiam, quę fuit figurata & p̄uisa a Dauid, in coniuratione facta contra ipsum. Et hæc est conclusio euangelica, quā Dauid elicit ex illa propositione. Et ideo litera huius psalmi requirit, ut primo exponatur de Christo capite. Secūdo de ecclesia, quæ est corpus Christi pro se & corpore suo ecclesiastico. Quātū ergo ad istū intellectum, psalmus iste habet tres par-

D tes. Nā in prima Xp̄s orat & petit liberari. In secūda exortatur Iudæos & tyrānos, ut desistāt a cōiuratione & executione eius. In tertia agit gratias de sua liberatione a morte p̄ resurrectionē. Secūda ibi. Filii hominū. Tertia ibi: Dedisti lętitiā. Quantū ergo ad primū est notandū, ꝙ Christus orauit patrē in mensa pro sua resurrectione, cū dixit Clarifica me pater, & orauit pro suis membris cū dixit, Salua quos dedisti mihi, & nō pro his oro tantū, sed pro oībus qui credituri sunt &c. Io. 18. Hoc idē orauit in horto & in cruce. Et sic fuit exauditus pro sua reuerentia. Ideo Christus ait Deus iustitiæ meæ. i. qui iustificat me, & glorificat, & p̄hibet testimoniū, ipse exaudiuit me cum inuocarem eū in mensa, & in horto, & in cruce. s. cum orādo dicerem, Miserere mei, & exaudi orationem

E meam. In litera Hie. habetur, inuocātē exaudiet me Deus, quod idē est. Et ideo est melius ꝙ sic ordinetur litera. Cū ego inuocarē patrem in mensa, & in horto, & in cruce, & inuocādo dicerē Miserere mei, me resuscitādo, & exaudi orationē meā, adimplendo ea, q̄ peto pro me & pro membris meis, tūc pater Deus iustitiæ meæ exaudiuit me, qm̄ resuscitauit me, & glorificauit me, & dedit mihi potestatē in cęlo & in terra s̄m iustitiam meā. Et sic dicitur Deus iustitiæ meæ. i. respiciēs ad iustitiā meā. Et postea Xp̄s conuersus ad patrē dicit, O pater recte possum dicere, ꝙ tu es Deus iustitiæ meæ, & exaudieris orationem meā. Nā in tribulatione mea dilatasti mihi cor, & petitionem meā, quia abūde adimplesti, prout petebam, & sperabam. Et causatur figura grammaticalis, q̄ dicitur syneptesis, quia mutatur p̄sona, & accidēs ver-

F bi in locutione. Fit. n. mutatio personæ, a tertia ad secundā. Et ideo est valde aduertēdū. Nā sicut dicit Ra. Moyses, unusquisq; p̄feta habet suā linguam & suum modum loquendi. Sed inter cęteros ipse Dauid habet extraneum & difficilem modum loquēdi, eo ꝙ scripsit metrice in uersu lyrico & saffico. Et ideo est habenda eius familiaritas per longā cōsuetudinem, vt modū eius percipiamus, & ueritatem ex eius litera extorqueamus.

Filij hominum usque quo graui corde, ut quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium.

Hæc est secunda pars in qua Christus increpat & exortatur suos persecutores, ut desistant a malitia, & sequantur doctrinam suā & legem euāgelicam, & duo facit. Nam primo

A mo facit quod dictum est. Secūdo remouēt & soluit quandā falsam excusationē eorum, ibi: Multi dicunt quis &c. Quantū ad primū est aduertendū, ꝙ causa quare principes, & Farisæi moti sunt contra Christum, fuit quia Xp̄s exortabat eos ad contemptū temporalium, & vt ponerent spē in Deo, & in bonis cęlestib. & spūalib. & prædicabat legē Moysi non esse intelligendā ad literā, sed ſm sensum spūalem, & iō coniurarunt contra ipsū, dicentes. Si hunc dimittimus uenient Romani &c. Et tunc congregati sunt in Atrio Caiphæ, vt ipsum morti traderent &c. Dicit ergo Chrs: O filii hoīum. i. hoīes mundani & carnales usquequo eritis graui corde, & manebitis in corde graui & maliuolo? ū vos Iudæi conantes me occidere, & vos tyranni persequentes nomen meū & ecclesiam, vt quid. i. quare diligitis vanitatem. i. bona tēporalia, vana, & friuola? Nā uos Iudæi ꝑpter bona tēporalia uana, quæritis mendaciū, falso modo glossando legē, ad literā t̄m intelligendo, & uerū sensum spūalem refellendo, & in cerimoniis permanendo, & ueritatem Messiæ negādo. Nā lex per Moysen data est. Sed ueritas per Xp̄m patefacta est, quā uos tanq̄ mendaces negatis, & suscipere recusatis. Et ēt uos gentiles tyranni diligitis uanitatem rerum temporalium, & quæritis mendaciū superstitionis, & cultus idolorū. Et iō

Scitote quoniā mirificauit dominus sanctū suū, dominus exaudiet me cum clamauero ad eum.

Scitote, & uolo ꝙ sciatis, quoniā dn̄s pater mirificauit, & mirificum ostendit Christū sanctum suū, & filiū suū. Ostendit. n. mirificum in sua conceptione, quia non opere C Adā, sed de spiritussancto conceptus est, & super naturā natus. Et ēt mirificauit eū per omnia signa quæ facta sunt in eius natiuitate per uniuersum orbem; s. quia Angeli cantarunt gloria in excelsis &c. Et stella Magos duxit ad præsepe &c. Itē in eius ostensione & ꝓdicatione innumera miracula operatus est, ægros sanādo, & mortuos suscitādo. Itē ī eius passione tenebræ factæ sunt per uniuersam terrā. Itē mirificauit eum in eius resurrectione & ascensione &c. Iō cognoscite ipsū esse uerū Deum, & Messiā in lege ꝓmissum, & caput totius ecclesiæ, sine quo nemo potest saluari, & nisi ipse orauerit pro eo ad patrem, Ideo subdit, Dominus pater exaudiet me, cum. i. quandocunque clamauero & orauero ad eum pro membris meis. Ergo

Irascimini & nolite peccare, quæ dicitis in cordibus uestris, & in cubilibus uestris compungimini. D

Irascimini. i. licet ad horam irascimini, tamē nolite peccare, i. irā, & malū propositū in effectū deducere, quasi dicat. Vos Scribæ & Farisæi ex ira & iniquitate & inuidia diligentes uanitatē, & quærentes mendaciū, consiliū fecistis ut me dolo caperetis & occideritis. Et ideo licet hoc feceritis, tamen nolite peccare. i. hanc malitiā in effectū & executionē deducere, cognoscite ueritatē, & scrutamini scripturas, q̄m ipse testimoniū peribent de me, & nolite effundere & tradere sanguinē iusti. Et si forsan hoc dicitis, & dixistis in cordib. uestris, & proposuistis me occidere, t̄n cōpungimini in cubilib. uestris per pęnitentiā. i. uidete & cognoscite pc̄t̄m & errorē uestrū in penetralib. i. secretis uestris, & cōpungimini, & agite pęnitentiam E de his quę dicitis, & dixistis, in cordib. contra me. Et etiam licet occideritis me, tamen cōpungimini per pęnitētiā, & conuertimini ad me, baptismū & legem euāgelicā recipiēdo, & iā deinceps abijcite & dimittite cerimonias, & sacrificia figuratiua ue. le. sed &

Sacrificate sacrificium iustitiæ, & sperate in domino, multi dicunt quis ostendit nobis bona.

Signatum est super nos lumen vultus tui domine, dedisti lætitiam in corde meo.

Sacrificate sacrificium iustitiæ. s. eucharistiā in qua sacrificaē, & offertur Christus filius Dei, qui est uerum sacrificiū iustitiæ, bonum de se, & acceptabile apud patrem, pro omnibus peccatis satisfaciens, quia bonū de opere operato. Et sperate in domino, & nolite amplius ponere spē uestrā in sacrificijs, F & cerimonijs legalibus, quia nō sunt gratia sui. Sed quia figurabant Christum uenturū & ecclesiam. Et ideo in eis non est spes ponenda, nec in cibis aut rebus temporalibus, sed in solo Deo, & in bonis futuris spiritualibus & cęlestib. Et ideo sperate in domino, & non in mundanis rebus, & bonis corporalibus. Multi dicunt quis ostendit. Vnde nota, ꝙ in Hebræo, & in litera Hieronymi hic incipit uersus, nec in hoc est uis, nam dictū est ꝙ Dauid composuit psalmos in uersu lyrico, & in plurimū in uersu saffico, aut pindarico, qui quidem uersiculi sunt parui, cōtinētes 10. syllabas, aut 11. Sed ex duob. uersiculis paruis, uel ex tribus faciebāt sacerdotes unum uersum ad cantādū in choro. Vnde

A de hic est vnus uersiculus.s. Sacrificate sacrificiũ iustitiæ. Et iste est alius.s.sperate in domino & multi dñi,quis ostendit nobis bona est alius uersiculus, & signatum est sup nos lumen vultus tui dñe, est alius uersiculus. Vnde ex istis duob.ultimis uersiculis fit una sententia, eo ꝙ vnus est interrogatiuus, & alter respõsiuus. Et sic Iudæi in hebræo ex primis duob.uersiculis faciunt unum uersũ magnum,& ex duob. ultimis faciunt alium, eo ꝙ causatur alia sententia per nouam interrogationem,& quæstionẽ. Ad cuius euidentiam est notandum, ꝙ qa dictum est superius ad Iudæos, & hoĩes mundanos: Sacrificate sacrificium iustitiæ, sperate in dño.i. ꝙ relictis sacrificijs uet.leg. offerant uerum sacrificium eucaristiæ per illa legalia figuratum, & ẽt ꝙ relictis reb. mundanis ponant
B spem suam in bonis spũalib. futuris,in euãgelica lege promissis, iõ Iudæi & hoĩes mũdani de hoc uolentes se excusare, dñt q̃s ostẽdit nobis ista bona spũalia in euangelio ꝓmissa? quasi dicant,quõ poterimus dimittere,& contemnere ista bona temporalia,quę possidemus & uidemus, pp ista bona spũalia quæ vos Christiani prædicatis, cum ea non uideamus nec cognoscamus? quasi dicãt: Ostẽdite nobis ad sensum illa bona,& credemus vobis,& euangelio. Omnib. istis Iudæis & mundanis,loquendo ad patrem, rñdet Christus,dicens. O dñe pater non possunt Iudęi, & homines mundani hoc negare. Nam lumen vultus tui signatum est super nos. Ad cuius intelligentiam est aduertẽdum, ꝙ duplex lumen signat Deus super animas, s.vnum naturale, & aliud supernaturale & in-
C fusum. Lumẽ naturale est lumen intellectus agentis & rationis, quo omnia naturalia, anima nostra potest cognoscere per studiũ & actionem, & sic potest cognoscere quõ aĩa nostra est immortalis,& dependens a primo esse quod est Deus, prout naturaliter cognouerũt philosophi Deũ, & intelligentias, & animam nostram esse immortalem. Et in eadem parte intellectus ponitur lumen rõnis, q̃ dr̃ inferior pars, per quod potest cognoscere quæ sunt bona,uel mala, iusta, uel iniusta,turpia vel honesta,agẽda uel non agẽda. Vñ sicut primum lumen dr̃ speculatiuũ, ita secundum dr̃ practicum, & tñ utrunq; lumen dr̃ nobis naturaliter iustum, per quod lumen potest anima nostra naturaliter cognoscere tria naturalia pricipia,siue tres leges naturales nobis naturaliter insertas, quę D
sunt tria principia in genere morum. Quorum primum est, ꝙ oẽ bonum est agendum, & oẽ malum uitandum. Secundum est. Qd̃ fieri tibi non uis,alteri non facias,& qd̃ tibi uis,alteri fac. Tertium principium & lex naturalis est, nullum bonum irremuneratum, & nullum malum impunitum. Ex his trib. legib. resultat quarta lex naturalis. s. ꝙ Deus qui est principiũ oĩum, est iustus iudex, punitor malorum, & remunerator bonorum. Quæ qdẽ principia & leges scribuntur. Ge. 4. ubi dixit dñs ad Cain, cur iratus es contra fratrem tuum, & cur hoc egisti? ubi demonstrat nullum malum agendum, & postea cõsequitur: Nescis ꝙ si bñ egeris recipies, si ãt male, pctm̃ statim in forib. aderit? per quod ostenditur nullum bonum irremuneratum, & nullum malum impunitum, esse legẽ na- E
turalem nobis naturaliter insitã, eo qd̃ ꝑ lumen naturale istã legẽ simul cũ cæteris duabus possumus naturalr̃ cognoscere. Et hoc est lumẽ quod dicit Chr̃s esse signatum super nos, per quod lumen, & per quæ principia naturalia possumus præuidere & cognoscere bona spiritualia nobis in lege euang. ꝓmissa, & pęnas æternas reprobis debitas, qd̃ probatur. Nã si nullũ bonũ irremuneratũ, & nullũ malũ impunitũ, ergo boni & iusti de iure naturæ debẽt remunerari hic uel in futuro. Sed multi iusti patiuntur persecutiones in hac uita pp ueritatẽ & iustitiã, q̃ hic nunq̃ fuerunt remunerati, sicut Abel & Hieremias. Et multi mali fuerũt prosperati, qui nunq̃ fuerunt puniti in hac uita: ergo sequitur ꝙ isti remunerabuntur post hanc uitam bonis spũalib. & illi punientur pęnis æter- F
nis. Ex quib. sequitur ꝙ expectantur futura bona spiritualia quib. boni præmiantur, & futura mala quib. mali puniunt. Et sic tã Iudæi q̃ cæteri infideles, per hoc lumẽ naturale poterant cognoscere futura bona & mala, & tria principia supradicta, quod quidem lumen dicit Dauid in persona Christi, quod est signatum super nos, de quo quidem lumine dicit Apostolus ad Rom. 2. quod gentiles habebant legem naturalem scriptã in cordibus suis. Lumẽ aũt supernaturale est illud ꝙ infundit ex speciali dono spiritussancti, eleuans intelligentiam vltra naturam sui, ad apprehendendum ea, quæ sunt supra humanã facultatem, prout spiritussanctus diuidit singulis prout vult. primæ Cor. 12. Quod qui-

dem.

A dem lumen dupliciter peruenit ad nos. Vno modo ꝑ spiritualē infusionem & illustrationē, & sic receperunt ipsum Patriarchæ & ꝓfetę in uet. test. & Apostoli & sancti doctores in nouo testa. Secundo mō ꝑuenit illud lumē ad simplices fideles, ꝑ doctrinā & prædicationē. Nā Moyses eādem legem quā accepit a Deo annunciauit populo. Et ꝓfetæ annunciauerunt populo eadē mysteria & uaticini, quæ a spiritusancto fuerunt eis reuelata. E ita ē: Apostoli reuelarunt nobis, ea quæ a spiritusancto receperunt. Ex qbus patet, ꝙ scriptura utriusq; testamenti dicit lumen signatum sup nos, primo reuelatum patriarchis, & profetis, & apostolis, & ex cōiquenti nobis annunciatum. Ex qbus patet, quod licet gentiles nō habuerint hoc lumē super naturale, tñ habuerūt lumē naturale,
B quo potuerunt uitare malū, siue discernere inter bonum & malum, ut supradictum est, sed Iudæi, quia receperunt utrumq; lumē. s. naturale & supernaturale, minus sunt excusandi, quia multo magis oīa supradicta poterāt cognoscere, eo quod habuerunt legē, & profetas loquentes de futura redēptione, & superna felicitate. Et ideo multo minus possunt dicere, quis ostēdit nobis bona. Dedisti lætitiā etc. Hic Christus agit gratias patri de beneficio resurrectionis, & bonorum spiritualium, quæ a patre recepit ꝑ se & mēbris suis. Ad cuius intelligentiā est aduertendum, ꝙ Iudæi carnales nō expectabant nec quærebāt, nisi tpalia, puta abundātiā frumēti uini & olei, & diuitias tp̄ales & dignitates, & sub tali desiderio expectāt Messiā, qa oīa ista debet eis dare. Sed Xp̄s i lege euāgelica
C præcipit oīa ista contēni, & bona spiritualia & futura desiderari ut dictum est. Et ideo cōtemplerunt ipsum & legē euāgelicā. Sed cū felicitas quam ipsi petunt sit tm̄ in hac uita, iō est trāsitoria & tēporalis & breuis. Et sic letitia & gaudiū eorum est breue, & multis miseriis admixtum. Christus autem qa expectabat resurrectionem, & ęternam uitam, & gloriam, ideo lętitia eius & suorum est æterna. Nā præmium est conforme cum spe, ideo ait Christus, O pater gratias, supple, ago tibi, quoniam dedisti veram lętitiam & perpetuam uitam, & fœlicitatem in corde meo.

A fructu frumenti uini & olei sui, multiplicati sunt.

Nam ipsi Iudæi omnes mundani multiplicati sunt. i. abundarunt a fructu frumēti, uini & olei, & cæterorum bonorum temporalium. i. licet ipsi sint multiplicati in huiusmodi abundantia & copia bonorum, tamen D

In pace in idipsum; dormiam & requiescam.

Quoniam tu domine singulariter in spe constituisti me.

Ego dormiā simul & requiescā in pace, & quiete bonorum spūalium hic ꝑ gratiā, & in futuro ꝑ gloriam. Nā licet in hac uita passus fuerim ꝑsecutiones, & mortē, tñ resurrexi ad gloria sēpiternā, ipsi autē ad mortē æternā destinabunt. Et vnde hoc, qa tu dñe cōstituisti me singulariter in spe resurrectionis et glorię. Nā sicut spes mea fuit bona, ita & effectus eius. Nā semper præmiū corrspōdet spei. Vnde est aduertendū, ꝙ ly in idipsum stat aduerbialiter, & idē est quod simul uel similiter. Et ideo litera Hieronymi habet sic, In pace dormiā simul & requiescā. Et sic est E aduerbium cōgregādi, vnde septies reperit hoc aduerbium in idipsum in hoc libro psalmorū. Sed ubi 70. posuerūt in idipsum, Hieronymus traduxit & posuit hoc aduerbium simul, sed utrobiq; cōtinet magnum sacrum. Vnde est notādum scdm Aug. & Boe. ꝙ hęc est differentia inter duratione tpalem, & æternā. Nam duratio tpalis est terminabilis & successiua, nec pōt haberi tota simul, sed æternitas est interminabilis uitæ, tota simul & pfecta possessio, Et ideo Deus q est in æternitate, oīa bona simul possidet, & nullum bonū ipsi deesse pōt. Sed De⁹ q hēt hāc ęternitatē, & fœlicitatē ꝑ essentiā, cōmunicat eā sctis ꝑ participationē. Et ideo uita & fœlicitas sctōrum erit & est interminabilis a parte post, & tota simul essētialiter, licet possit accidētaliter augeri usque ad iudiciū, ut dictū est in primo psal. Et fęlicitas sāctorū dr tota F simul & æterna, & indeficiens, & sufficiēs bonū. Et hoc aduerbium in idipsum significat idē qđ æternū, & est sensus. In pace in idipsum dormiā. i. dormiā & reqescā in æternū in pace & qete beatitudinis, qa illa pax & qes est æterna & tota simul, et nō trāsitoria nec tpalis etc. qa est status oīum bonorū aggregatiōe ꝑfectus, i cui⁹ possessione cōsistit uera beatitudo. Sed qa (ut apparuit i titulo) iste ps nos dirigit in finē legis, q est Xp̄s, & etiā cōtinet statum, et persecutionem, et resurrectionem ecclesiæ, per hoc qđ ponit in organis, per qđ significat ecclesia Christi ut dictum est; ideo ostendit qđ specialiter exponatur iste psalmus pro ecclesia, nō quod

A ecclesia sit separata a suo capite Christo (nã simul intelligitur cũ suo capite) sed oportet ꝙ hoc fiat ad distinctionẽ nostræ intelligentiæ, ut iste psalmus cũ præcedenti sit norma & regula, ad exponendum oẽs subsequẽtes, ratione materiæ, & ratione titulorũ, ne amplius fiat iteratio. Nã sub vna voce poterunt exponi. Ad cuius intelligentiam est notãdũ quòd sicut tota ecclesia dicitur vnũ corpus mysticum organizatũ & mensuratũ, & proportionatum ex ordine multorum membrorum ad vnum caput, qui est Christus, ita pariter dicitur una ciuitas organizata, & mẽsurata ex harmonia, & ordine multorũ ciuiũ ad vnum principem, qui est Christus, cõsensu vnius legis, & unius fidei sociata, cuius ortũ, & progressum, & proprietates describit Aug. 14. de Ciui. Dei. cap. ult. & 15. de Ciui. Dei. c. 1. ubi dicit ꝙ a primordio mũdi genus humanũ fuit in duo genera distributũ, vnũ qui secundum hoĩem, alterũ qui secundum Deum uiuunt, quas ẽt mystice duas ciuitates appellamus. i. duas hoĩum societates, quarũ vna est in æternũ prædestinata regnare cũ Deo, altera cũ diabolo æternũ subire supplicia, quarũ una. s. ciuitas Dei incepit ab Abel. Altera. s. ciuitas diaboli incepit a Cain. Ciues primæ ciuitatis dñr filii Dei, alteri aũt filii hominũ. Inter quas duas ciuitates assignat Aug. 7. differentias, quia differũt secundũ diuersos fines. Vnde dicit Aug. ꝙ fecerunt has duas ciuitates duo amores, terrenã. s. amor sui vsq; ad contemptũ Dei. Cœlestẽ aũt, amor Dei vsq; ad contẽptũ sui. Secũda differẽtia, quia illa in se, hęc in Dño gloriatur. Tertia, quia illa quęrit ab hominibus C gloriari, hæc dicit dño suo. Tu es gloria mea & exaltans caput meũ. Itẽ in illa hoĩes secũdum carnẽ viuentes, Deũ uerũ nõ honorarũt, in hac aũt est uera sapientia & pietas in qua recte verus Deus colitur, expectãs præmiũ in societate sanctorũ Angelorũ. Ex quibus verbis Augustini patet ꝙ istæ duæ ciuitates principaliter differunt. Primo ratione affectus & amoris. Secundo ratione cultus. Tertio ratione finis & spei, quia ciuitas terrena toto affectu diligit ista temporalia, & nõ recte colit Deum, Ciuitas aũt Dei colit unũ uerũ Deum, & illum super omnia diligit q. est Christus Deus & homo, & in eo totam suã spẽ ponit. Et ideo semper ab initio mũdi fuit uexata & afflicta a ciuitate terrena, eo ꝙ in moribus & cultu semper fuit ipsi contraria, & aduersa. Vnde illico a principio mũdi D Cain interfecit Abel, & postea Caldæi psecuti sunt Abraham, & Esau, Iacob, & Ismael Isaac, & sic de cæteris iustis. In testamẽto autẽ nouo illico Scribæ, & Farisæi psecuti sũt Christũ, qui est caput & princeps huius ciuitatis. Et postea Iudæi & tyrãni persecuti sũt eã in Apostolis & martyribus, postea hæretici uexarunt, & persequuntur ẽt per sectam Mahumeticam, & affligetur in fine per Antichristum. Tota ergo ciuitas cum principe suo Christo introducitur ad loquendum in psalmo, & conqueritur apud patrem, petens ultionem de suis inimicis affligentibus eam. Et ita pariter tota ista ciuitas quæ est ecclesia, introducit ad loquẽdum in hoc psalmo, agẽs Deo gratias, eo ꝙ abstraxit & liberauit eã a solicitudine mundanorũ & rerum tẽporalium, & cõstituit eã in bonis spiritualibus E gratiæ, & in spe futurorum bonorũ gloriæ. In quo psalmo quatuor facit. Nam primo petit bona spiritualia. Sđo increpat ciues terrenos, ut desistãt a persecutione iustorũ, & exhortatur ut sequantur bona spiritualia. Tertio remouet quandã cautationẽ. Quarto agit gratias, quia reiectis tẽporalibus, constituit eã in bonis spũalibus. Secunda ibi. Filii hominũ. Tertia ibi. Multi dicũt. Quarta ibi. Dedisti lætitiã. Quantũ ad primũ est notandũ, ꝙ tota iustitia hoĩs, qua acquirit regnũ cœlorũ, cõsistit in tribus. s. in munditia cordis, & operatione bonorũ, & patiẽtia in aduersis, ꝓpter Deum. Vnde ista tria maxime debemus quærere a Deo, & ideo ait Saluator Matt. 6. Nolite soliciti esse dicẽtes: Quid mãducabimus &c. Sed primo quęrite regnũ Dei & iustitiã eius. Hãc ergo petit in primis F Dauid simul cũ tota ecclesia in principio huius psalmi. Cũ inuocarẽ exaudiuit me Deus iustitiæ meæ. Alia litera habet: Cũ inuocauero exaudi me Deus. Litera uero Hieronymi habet, Inuocantem exaudi me Deus. Et tunc litera est plana absque figura. Et est sensus. O Deus iustitiæ meæ. i. in quo consistit tota mea iustitia, exaudi me inuocãtẽ te, vel cum inuocauero te, dando mihi iustitiam. s. patiẽtiã in aduersis, & munditiã in corde, ut sine peccato possim meritorie operari. Ista ergo tria peto a te. s. primo in tribulatione dilatasti mihi, & ponitur præteritũ pro futuro siue pro imperatiuo. i. dilata & corrobora mihi animum, & cor in tribulatione, largiẽdo patientiam in aduersis, ut ualeã persecutiones &

A & cætera aduersa æquo animo tolerare. Secundo miserere mei, peccata mihi remittendo, & in gratia confirmando, ut possim bene operari. Tertio exaudi orationem meam, regnum cęlorum largiendo. Vnde nota ꝙ ista prima particula redditur difficilis secundū nostram translationem propter mutationē ꝑsonæ. Sed forsan non est sine mysterio. Vnde pt̃ esse talis sensus, referendo ad diuersa, vt dicat ecclesia. Cum ego inuocarem sub lege veteri per patriarchas & prophetas, tunc Deus iustitiæ meæ, exaudiuit me, mittendo filium suum in carnem. Et conuersa ecclesia ad Christum dicit. Tu dñe in illa tribulatione dilatasti mihi cor & animum, dando legē libertatis & gratiæ. Et ideo miserere mihi, peccata remittendo per gratiam. Et exaudi orationem meam, regnum cœlorum largiē-

B do &c. & patientiā in aduersis contra persecutores conferēdo. Et postquā liberasti me a peccato, libera me a persecutione impiorū. Filij hominum. In hac scd̃a parte ecclesia increpat ciues terrenos, & mundanos, ut desistant a persecutione iustorum, & exhortat̃ eos ad colendum Christum & legem eius, contemnendo terrena, & appetendo bona spiritualia. Vnde dicit. O filii hoīum usque quo eritis maleuoli, & crudeli corde cōtra me? ut quid, idest qualiter diligitis vanitatē, scilicet superbiam, & auaritiam bonorū mūdanorum, quæ sunt uana & corruptibilia, & quæritis mendacium, scilicet uos Iudæi falso glossando sacras scripturas ueteris testamenti, literaliter præcise intelligendo. Et uos gentiles idola, & falsos Deos colendo. Et uos Saraceni turpem sectam mahumeticam obseruando. Et uos hæretici falsa dog-

C mata seminando simplices decipiendo. Scitote, idest uolo ꝙ sciatis, quia dominus pater mirificauit Christum sanctum suum, & ipsum tanquā uerum Deum & redemptorē & legislatorem in mundum misit. Et iō ego colo eum, & eius legem euangelicam seruare decreui, & in ipso spē meā constitui. Et ideo ipse dominus Iesus Christus exaudiet me, cum clamauero ad eum, & liberabit me de manib. & persecutionib. uestris. Et ideo si irascimini. i. si aliquando fuistis irati cōtra me, & persecuti me, tamen in amplius nolite peccare. Sed desistite a ꝑsecutione, & quę dicitis in cordibus uestris, & in cubilib. uestris cōpūgimini. i. si aliquando dixistis & ꝓposuistis in cordib. & secretis penetralibus

D uestris facere malū, tñ non deducatis ad effectū, sed resistite malis tentationib. & cogitationib. & cōpungimini in corde, pęnitentiam agendo. Et cognoscentes ueritatē recipite legem euange. q̄ docet oēm ueritatē, & prohibet oē malū fieri, & exhortat̃ ad omne bonum. Et sic seruantes legem euang. sacrificate sacrificiū iustitiæ. s. sacrificiū eucaristiæ, quod de se iustū & bonū, iustificans oīa. Et ēt sacrificate sacrificiū iustitiæ. i. offerte Deo cor mundū & contritū & humiliatū, in quo consistit tota iustitia hoīs, & sperate in Dño, i. ponite spē uestrā in dño & nō in reb. temporalib. sed in bonis spiritualib. in euangelica lege promissis, q̄ uos beatos & fęlices facient. Multi dicūt &c. Hic respondet quęstioni quā hoīes mundani faciūnt, & dicūt. Quis ostendit nobis ista bona futura q̄ Xp̄s

E promittit? Quasi dicāt quo contēnemus ista bona temporalia q̄ uidemus & possidemus pro illis quæ nō videmus, nec cognoscimus: quasi dicant ꝙ fatuū esset hoc facere &c. Ad hoc respondet ecclesia, ꝙ signatū est lumen vultus Dei super nos, per quod lumen possumus credere & ꝑcognoscere ista bona spiritualia, & exponitur ut supra. Dedisti lætitiā &c. in corde meo. Ista est quarta pars huius psalmi. Ad cuius intelligentiam est aduertēdum ꝙ sicut fides est quædam virtus theologica desuper infusa, qua mens eleuata & cōfortata credit & assentit rebus supernaturalib. & non uisis. Caritas est alia uirtus infusa, qua uoluntas eleuatur ad diligendum Deū super omnia. Ita pariter, spes est quædā virtus infusa, qua contemptis terrenis, spūalia bona, & inuisibilia appetuntur & expectant̃. Secundo est aduertendū, ꝙ hæc est differen-

F tia inter hominem iustum & prauum. Nam homo prauus quātuncunq; potens & diues sit, licet gerat lætitiā in facie, propter effluētiā bonorū tēporalium, tñ semper gerit tristitiam, & terrorem in corde, timens futurū iudiciū & punitionē accusante eū cōsciētia sua, & ēt q a timet ꝑdere bona tēporalia quę possidet, & iō continuus timor non finit ipsum esse fęlicē. Per oppositum homo iustus, licet aliqū gerat tristitiā & fletū in facie, ꝓpter ꝑsecutionem malorum, tñ semper gerit lætitiā & gaudiū in corde, eo ꝙ expectat gloriā, & p̄mium propter mala, quæ patienter tulit ꝓpter Deū. De hac ergo lætitia & spe agit hic gratias tota ecclesia. i. q a recepit fidē & spem per quā contemnit tēporalia,

A & appetit & expectat bona futura spiritua-
lia. Et ideo dicit ecclesia: Gratias ago o dñe,
supple, qm̃ dedisti hãc lætitiã in corde meo,
qm̃ ipsi hoies mundani multiplicati sunt, &
locupletati a fructu frumenti, uini, & olei, &
aliorum tpalium. Sed ego habẽs hanc spem
& lætitiã in corde meo de bonis futuris, abs
que solicitudiue temporaliũ, simul dormiã
& requiescam in pace quiete: & hoc faciam
qm̃ tu dñe singulariter me in tali spe consti
tuisti. Itẽ ipsi q abundant talib. diuitiis ĩ hoc
sæculo, tñ post finem, tanq̃ oues in inferno
positi sunt, & mors æterna depascet eos, ps.
48. Ego aũt post hanc uitam dormiam simul
& requiescam in illa pace & fruitione cæle
sti: eo ꝙ tu constituisti me in hac uita in spe,
contemnendo terrena, & appetendo illa cę
lestia. Nam illa cęlestia dantur in p̃mium fi-
B dei, & spei, & caritatis, quam hic habuimus.
Vnde est aduertendum ꝙ ad hunc intellm̃,
& fm̃ istam secundam expositionẽ legit ec-
clesia hunc ps. quotidie ad completorium in
principio noctis, eo ꝙ diabo. & ciuitas eius
semper machinantur ad malũ contra ciuita
tem Dei, & religionem christianam, iõ orat
ecclesia ut defendat eam ab iniqua persecu
tione & malitia illorum. Legit ẽt hunc ps. in
persona cuiuslibet martyris & confessoris,
eo ꝙ pro Xp̃o passus est & laborauit in hac
uita, contemnendo terrena, & appetẽdo cę-
lestia, & in spe futuræ beatitudinis uixit. Ex
toto ergo isto psalmo possunt recolligi q̃n-
que conclusiones. Prima conclusio, ꝙ Iudęi
multipliciter poterãt cognoscere Iesũ Chri
stum esse Messiam ĩ lege promissum. Primo
quia Deus pater mirificauerat ipsum in ope
C ratione miraculorum. Secundo, quia doctri-
na eius erat vera, & non vana. Tertio, q a sp
fuit exauditus a patre. Et per consequens Iu
dæi non debebant graui corde persequ Chri
stum. Secunda conclusio, ꝙ omnib. homini-
bus est insertum & signatum lumen natura-
le, per quod quis p̃t discernere inter bonum
& malum & cognoscere tria principia mo-
ralia. s. omne malum fugiendũ, & oẽ bonum
agendũ, & qđ tibi uis fieri alteri fac, & nul-
lũ bonũ irremuneratũ, & nullũ malũ impu-
nitũ. Tertia conclusio, ꝙ p̃ter lumẽ natura-
le, fuit signatũ sup ppl̃m iudaicũ lumen sa-
cræ scripturæ, patriarchis & prophetis reue
latũ, per qđ poterãt magis cognoscere Deũ,
& discernere inter bonum & malum; & de-
siderare humanam redemptionẽ, & cogno-
scere Christũ esse Messiã in lege promissum D
per opera quæ faciebat. Quarta conclusio,
ꝙ præter lumen propheticum, est signatum
super populũ Christianũ lumen euangelicũ
per quod cognoscit oĩa mysteria & vaticinia
ue. testamenti, esse completa per Christum.
Et per quod cognoscit spem nullo modo es
se ponendam in hoc mundo, sed in sola fu-
tura beatitudine. Quinta conclusio, ꝙ ciui-
tas Dei. s. christiana religio, differt a ciuitate
terrena ratione finis: nam cum cæteræ natio
nes mundanæ constituant finem suum, & po
nant spem suam in bonis temporalib. tamen
sola religio christiana, contemptis huiusmo
di temporalibus, ponit spem suam in futuris
bonis spiritualibus & æternis.

PSALMVS V.

Verba mea auribus percipe domine: intellige clamorem meum. E

Titulus huius psalmi fm Hebræos est. Ad
victoriam sup hanehilot. psal. Dauid. Hier.
autem transtulit, uictori super hæreditatib.
canticum Dauid. Rabi autem Salomon qui
in regno Francię, super psalterium & totum
uetus testamentum scripsit, anno millesimo.
270. qui conatus est peruertere scripturas,
ad literam dicit, ꝙ Nehilot est æquiuocum
ad hæreditates in plurali, & ad quoddam in
strumentum musicum cum quo cantabatur
iste ps & ideo ly Nehilot ponitur pro utro-
que in eodem titulo: Sed licet hoc possit es
se uerum, quia nullam contradictionem in-
ducit literæ & sententiæ huius psalmi, tamẽ
in nullo intendo eum, nec alios rabinos Iu-
dæorum sequi, eo ꝙ magis dubitant in titu-
lis, & in cæteris reb. literalib. quàm catolici,
& plures diuersæ opiniones, & controuersię F
sunt inter eos, quam inter nos in hmõi. Et
ratio est, nam istæ cerimoniæ cantandi fue-
runt aliquo modo deperditæ, immo post in-
cẽsum Hierusalem per Romanos, & disper-
sionem Iudæorum per mundum, nunquam
vsi sunt hmõi cerimonijs, ideo totaliter fue
runt deletæ a memoria & scriptura eorum,
Et sic nesciunt quid dicunt in his, & in cæte
ris, nec procedũt nisi per coniecturas, & fal-
sas fictiones, ideo magis est credendum tran
slationi, & interpretationi ipsorũ. 70. q prę-
cesserunt aduẽtũ Christi, & interpretatio
ni Hieronymi qui fuit Paulo post aduentũ
Christi, quàm fictionibus Thalmudistarum
& modernorum rabinorum, qui totaliter co
nãtur peruertere scripturas, & sensum earũ.

Et

A Et sic nolo amplius terere tempus in vacuũ in eorum dictis, sed in omnibus sequi interpretationem .70. & Hieron. quia fuerunt tũc bene & late examinatæ. Sequendo ergo eos in hoc titulo, & in cæteris, per hoc qđ dicitur ad victoriã, siue uictori, prænotatur ꝙ iste psalmus Dauid cantabatur cum toto conatu vocum, eleuando vocem vsque ad vltimum punctũ & finem, eo quod lex vocabat Christum, ut dictum est. Per hoc quòd dicitur in finem, prænotatur ꝙ iste psalmus dirigit omnes in Christum, qui est finis legis. Nam per primum aduentũ est finis legis veteris, & ꝑ secundũ finis legis euangelicæ, in primo; ad saluãdum & redimendum, in secũdo ad glorificandum & præmiandum. Et sic iste psalmus & cæteri cantabãtur in utraq; lege. Sed diuerso modo finis, ut dictũ est. Sed per hoc B quod additur, pro ea, quæ consequitur hereditatẽ, est notãdum, ꝙ Iudæi uocant hæreditatem domini totam terram promissionis a Dan, usq; ad Bersabeę, q̃ est pars Syrię meridionalis. Nam ab oriente clauditur mõtibus idumeæ. s. Galaat, & Fasga, & Petre, ab occasu aũt terminatur mari nostro, ab Aquilone uero monte Libano, & Hermone magno qui interiacet inter Damascum, & Itęream, Ab Austro uero terminatur deserto Cades, & Farã. Et sic tota terra promissionis est clausa prædictis terris, cuius longitudo a Dan. s. a monte Libano, usque ad Bersabee, sũt. 160. miliaria. Latitudo vero a mari nostro. s. a Iope vsque ad Basam, & ad montẽ Abarim & Fasga, sunt quasi. 53. miliaria. In hac terra putant Iudæi ceci sitam suam spem & fęlicitatem, eo quod data fuit eis & diuisa per Iosue post exitum de Egypto. Et totam desiderium C eorum, & finalis spes, est hãc terrã possidere & inhabitare, & hęc est oratio eorum iugis & quotidiana. Ideo Ra. Salo. & cæteri, dicunt quòd Dauid fecit hũc psalmum orãdo Deum pro hac hæreditate conseruanda, & ab inimicis liberanda. Et sic faciebat hunc psalmum in templo siue in tabernaculo per leuitas cantari, cum huiusmodi instrumento nehilot &c. Et sic sicut sunt ceci & carnales, nõ sapiunt nisi carnaliter & temporaliter. Et ideo non est credendum ꝙ Dauid, ꝑ quem spiritussanctus locutus est profetice, pro re tam vili & trãsitoria fecisset hũc psalmum. Et nec ad hoc indiguisset lumine spiritussancti, nec esset profeta, cuius contrariũ dictum est. Ideo nos quibus datum est nosse mysteriũ regni Dei, aliter debemus hoc in- D telligere; Ideo est notandum, quod postquã Adam ꝑdidit hæreditatem Paradisi, & electus est ab ea. Deus dedit totum mundũ ipsi & posteris eius in hæreditatem terrenam, & legem diuinam in hęreditatem spiritualem, eo ꝙ per illam erant consecuturi cęlestẽ hæreditatẽ. Sed quia post Adã fuit diuisum genus humanũ in duas ciuitates & societates, ut dictũ est psalmo præcedenti: Ideo tota ciuitas Dei, siue societas fidelium, legem diuinam obseruantium, dicitur hæreditas dñi, & populus electus & peculiaris, eo ꝙ sunt consecuturi cœlestem hæreditatem, & pertinẽt ad illam. Cæteri autem dicuntur diaboli hæreditas, cuius supplicio sunt subiiciendi. Ex quo patet ꝙ sola ecclesia est hæreditas domini, ab Adam & Abel, usque ad vltimum electum, ut ait Aug. & Greg. Quæ quidem eccle E sia, licet sit vna essentialiter ab Adam usque ad iudiciũ, eo quòd viuit sub vna fide Christi & caritate, tamẽ differt accidentaliter, secundum diuersos status & diuersa secula, & ſm minus perfectum & magis perfectũ. Nã totam suam perfectionẽ in hoc mundo possibilem adepta est ꝑ Xp̃m. Vltimã aũt perfectionem adipiscetur in iudicio ut dictũ est. Et ideo pro hac hæreditate conseruanda in gratia, & præseruanda a malis futuris & peccatis, & liberãda a præsentibus, cõtinue orauit & orat ecclesia. Et sic est ĩtelligẽdus iste titulus. s. ꝙ Dauid fecit hunc psalmum orando pro ea ciuitate Dei. s. ecclesia, quæ cõseq̃tur hæreditatẽ sp̃ualem hic ꝑ gratiã, & in futuro ꝑ gloriã. Et præcepit ipsum cãtari ad uictoriam vocum eo ꝙ vocabat Christũ ad primũ aduẽtũ, ut daret hæreditatẽ hic ꝑ gratiã, F & semper vocat ipsum ad secundum aduentum, ut cõferat hæreditatem gloriæ cęlestis. Et sic dirigit nos in finem qui est Christus. Ex hoc apparet materia hui⁹ psalmi. s. ꝙ Dauid introducit ecclesiam loquentem in hoc psalmo, orantem pro se ipsa, ut Deus conseruet eã in gratia, & liberet eam a malis tẽporalibus. Quæ quidem ecclesia durat ab Adã, usq; ad iudicium, & est diffusa ab ortu usq; ad occasum ꝑ uniuersum orbem, uel loquitur ipse Dauid tanquam membrum ecclesię in persona totius ecclesiæ. Secundum ergo hunc intellectũ duo facit Dauid in hoc psalmo. Nam primo introducit ciuitatem Dei. s. ecclesiam, petentem liberari ꝑ Christum a persecutione diaboli & membrorum eius.

A Secũdo pōicit fines utriusq; ciuitatis. s. supplicium malorũ, & gloriã & præmiũ bonorũ ibi. Iudica illos Deus. Quantum ad primum ecclesia primo proponit suã petitionẽ exaudiri, captãdo beniuolentiã. Secũdo explicat suã petitionẽ. ibi. Rex meus. siue, Qm̃ ad te orabo. Dicit ergo ecclesia ad caput suum & regem Christum O dñe Iesu Christe pcipe verba mea auribus benignis. Et intellige clamorẽ meum, & quia tu es rex meus & Deus meus, intẽde voci orõnis meæ. Vñ est notanter aduertẽdũ, q̃ tria sunt necessaria ad hoc q̃ petitio impleatur. s. q̃ iudex siue bñficus pbeat aures benignas petenti, ut cũ patientia audiat. Secũdo ut discernat & intelligat uerba & clamorẽ petentis, ut videat si petit iustum & iuste. Tertio ut liberaliter intẽdat et annuat, & sit propitius petenti, petitionẽ, &
B votum eius adimplẽdo. Et ideo propter primũ dicit, uerba mea auribus percipe domine. i. aures benignas uerbis meis accõmoda & præbe, propter secundum dicit intellige, id est discerne clamorem meum. s. an sit iustus an iniustus, propter tertium dicit.

Intende voci orõnis meæ, rex meus & Deus meus.

Intende. i. annue uoci orationis & petitionis meæ, tu qui es rex meus per gubernationem, & Deus meus per creationẽ. Vnde quãdo in scriptura scribitur rex & Deus, semp intelligitur Christus, qui est Deus, & homo, & caput & rex ecclesiæ & ciuitatis Dei, quã gubernat & regit.

Quoniam ad te orabo domine, mane exaudies vocem meam.

Quoniam ad te orabo. Hic explicat tempus & opportunitatem, & modũ suę petitio-
C nis. Vnde est aduertendum secundum Aug. q̃ sicut sol per suã præsentiam causat diẽ & lucem in nostro hemispeiio, in qua luce omnia uidentur & discernuntur a nobis, & per suã absentiam causat noctem & tenebrã, in qua res non possumus discernere, ita pariter Christus qui est sol iustitię, per suam pręsentiam causauit & portauit lucem in aduentu suo, & dedit legem euangelicã, in qua uidemus, & discernimus veritatem omnium, quę latebãt in cerimoniis legis ueteris. Et sic lex vetus, ab Adã usque ad Christum dicebatur nox, ut Apostolus ad Ro. 13. nox præcessit, dies aũt appropinquauit &c. Et ideo Abrahã & Moyses, Dauid, & omnes patriarchæ & profetæ & uniuersaliter tota ciuitas Dei ambulabat in nocte ante aduentũ Christi. Et sic expectabat diem & lucem ventur ã per Christum, ut in ipso discernere posset veritatem, D
quæ latebat in nocte siue in vmbra legis. Et sic lex vetus, appellat tẽpus Messiæ diem & mane. Et sic nos appellamus tẽpus legis ueteris noctem præteritam quæ præcessit. Vñ Abraham exultauit ut videret diem illum, ut patet. Ioã. 8. Et ideo Dauid qui erat in illa nocte, & expectabat diem Christi siue mane, dicit in persona totius ecclesiæ illius noctis, ò domine Iesu Christe quoniã tu es rex meus & Deus meus laturus diem, & lucẽ sup terram, ideo mane. i. in tuo aduentu, ego orabo te, & tu exaudies vocem meam & petitionẽ cõtra diabolum, & ciuitatem terrenam, quoniam in nocte legis nõ potui exaudiri, ideo exaudies me in mane. s. tẽpore gratiæ, me a diabolo & membris eius per tuam passionẽ liberando. Vnde est petitio mea ut habitem E
tecũ in ciuitate tua. s. in hac ecclesia per gratiam, & des mihi lumen legis euãgelicæ, ut videam veritatem. Et tunc quoniam astabo tibi & iuxta te, in lumine euãgelico, uidebo omnem veritatem quam in nocte non potui clare videre, & q̃d videbo. s. quoniam tu nõ es Deus volens iniquitatem, sed iustitiam & æquitatem: Quia non habitabit iuxta te malignus in tua ciuitate, hic per gratiam, nec in futuro per gloriam. Notandum quod in hebræo & in translatione Hieronymi totus iste psalmus uidetur discordare a translatione nostra, in cõbinatione uersiculorum. Vnde sic ordinantur uersus in Hebræo. Dicta mea attẽde domine, intellige meditationẽ meã. Ausculta vocẽ deprecationis rex meus & Deus meus, quoniã ad te orabo. Domine mane præparabo ad te & contẽplabor. Qm̃ F
non uolens iniquitatem tu es, nec habitabit iuxta te malignus. Ex quibus patet q̃ tertius uersus incipit in ly. Domine mane exaudies. Et quartus uersus incipit in ly. Qm̃ nõ Deus uolens iniquitatem &c. Sed ista nostra translatio ipsorum. 70. fuit confusa uitio scriptorum apud Græcos, ut ait Hieronymus, & iõ quãdoque confundit sententiam, vnde secũdũ literam Hieronymi, clarior apparet sentẽtia & diuisio huius psalmi, in quo memorantur istæ duæ ciuitates & fines earum. Vnde est aduertendum, q̃ Dauid in spiritu præuidit discursum huius ciuitatis Dei. Vnde primo præuidit in spiritu, qualiter hæc ciuitas non poterat habere suam perfectionem, nisi per aduentum Christi, qui erat laturus.

A diem & lucẽ, & per consequens desideriũ & orationes profetarum & Patriarcharũ non poterant audiri nisi per Christum, in tẽpore gratie, quia tunc debebant sortiri effectũ suum, & tunc tota ciuitas Dei erat uisura ueritatem legis per Christum, quia in lumine Christi omnes eramus uisuri lumẽ, ut patet ꝑ omnes profetas. Secũdo præuidit quos & quales ciues debebat Christus in suam ecclesiam, & ciuitatem cõgregare, & quos & quales excludere. Tertio præuidit fines diuisos istarum duarum ciuitatum. Et ideo tria facit in hoc psalmo: Nam primo, in persona ecclesiæ illius status, orat vt ueniat Christus in carnẽ ad uisitandum suam ciuitatẽ, ut orationes suę exaudiãtur, & in lumine diei Xp̄i uideat ueritatem eorum, quæ latebant in lege ueteri. Secũdo prædicit quos & quales ciues congregabit Christus in ecclesia, & quales excludet. Tertio prædicit diuersa præmia & diuersos fines harum duarum ciuitatum. B Secunda ibi. Quoniam non Deus uolẽs iniquitatem. Tertia ibi. Iudica illos. Prima iam declarata est per ea quæ dicta sunt. Nam dicit profeta in persona totius ecclesię pro illo statu: O domine Iesu Christe & Messia percipe verba mea auribus tuis benignis, & intellige clamorem meũ. Et ô rex meus & Deus meus &c. Et subdit tempus opportunum in quo est exaudiendus, dicens. Mane exaudies uocem meam, quasi dicat. O domine ueni in carne & porta illum diem & mane gratiæ, ut in illo exaudias uocem meam. Quia

Mane astabo tibi & uidebo, quoniam non Deus uolens iniquitatem tu es.

Mane. i. in tẽpore gratię, astabo tibi & uidebo. i. habitabo tecum in ecclesia, & uidebo & cõtemplabor te. Et sic uidebo oẽm ueritatẽ, quæ latebat in nocte & umbra legis, quia tunc ambulabo sicut in die, postquam nox precesserit. Sequitur secunda pars. Quoniam non Deus uolens. In qua prædicit qui sunt excludendi ab ecclesia. Secũdo qui sũt introducẽdi. ibi. Ego autem in multitudine. Ad primum dicẽdum, ꝙ quinq; cõditiones hominum excludentur, siue erãt excludende ab ecclesia in aduentu Christi, a quibus petit liberari. s. maligni, iniusti, mẽdaces, uiri sanguinum. & homicidæ, & susurrones, q incitant ad effundendum sanguinẽ. Et dolosi siue deceptores. Ideo dicit, O Christe cum ueneris ad congregandos filios dispersos ad ecclesiam, & ciuitatem tuam, non cõgregabis malos, sed bonos. Quoniam tu es Deus D non uolens nec diligens iniquitatem, sed æquitatem.

Neque habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniusti ante oculos tuos.

Homo malignus non habitabit iuxta te in ecclesia & ciuitate tua, nec iniusti, & uiolenti, & petulantes manebunt ante oculos tuos, eo quod tu es iustus & æquus. Ideo

Odisti omnes qui operantur iniquitatem, perdes omnes qui loquuntur mendacium.

Virũ sanguinũ et dolosũ abominabitur dominus, ego autem in multitudinem misericordiæ tuæ.

Odisti & abiecisti omnes qui operant̃ iniquitatem & iniustitiam. Item quia tu es uerax, ideo perdes omnes qui loquuntur mẽdacium, quoniam dominus abominabitur. i. tanquã malum omen & monstrum abiiciet ab ecclesia, & domo sua, omnẽ uirũ sanguinum, & omnẽ dolosum. Vnde nota ꝙ officiũ E mendacis, est zizaniam & discordias seminare. Ex quibus sequũtur homicidia & effusiones sanguinis. Ideo per uirum sanguinũ non solum intelligit homicidium, sed omnem susurronem, & seminatorem discordiæ, & causatorẽ effusionis sanguinis. Secundum officium mendacis, est alios decipere & defraudare, & talis dicitur dolosus. Vnde hos. s. uirũ sanguinũ & dolosum abominabitur Christus, & excludit ab ecclesia sua, hic ꝑ gratiã & in futuro per gloriam. Vnde hoc pręuidẽs profeta in spiritu, dicit: Virum sanguinũ &c. quia isti tales pertinent ad ciuitatẽ & societatẽ diaboli. Ego autem. Hic incipit uersus in Hebræo & sententia secundum ueritatẽ, ubi ecclesia siue populus Dei, & corpus mysticum gaudet, & dicit se esse electũ a Christo, & introductum in ecclesia, & non abiectum & reprobatum, sicut prędictæ conditiones hominum. Ideo dicit. F

Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo.

Domine deduc me in iustitia tua propter inimicos meos, dirige in conspectu tuo uiam meam.

Quoniam non est in ore eorum ueritas, cor eorum uanum est.

Ego autem in multitudine misericordiæ tuę. i. secũdum multitudinem misericordiæ tuæ, quia elegisti me, non meis præcedentibus meritis: Introibo in domum tuam & ecclesiam, & adorabo te ad templum sanctum tuum, uiuendo in timore tuo filiali. Et sic nõ ero malignus, neq; iniustus, neq; mẽdax, neq uir.

A vir sanguinũ nec dolosus. Ex his ostẽdit profeta, q̄ nõ, ex nostris meritis, sed ex sua benignitate & misericordia nos prædestinauit in hæreditatẽ suam, & ex misericordia nos elegit Deus ad ecclesiã suam, & præseruauit, & liberauit p gratiã, ne essemus maligni, nec iniusti, nec mẽdaces, nec viri sanguinũ, nec dolosi, quia non est volentis nec currẽtis, sed miserẽtis. ad Roma. 9 Et ideo subdit. Deduc me domine in uia tua id est in lege tua euangelica, quæ est via ad vitam, & dirige viam meã, id est omnes actus & operationes meas in cõspectu tuo. i. ne deuient, nec recedant a voluntate tua, sed omnia fiant fm legem & uoluntatem tuã, & sint accepta in cõspectu maiestatis tuæ. Et hoc fac propter inimicos meos, s. diabolũ, & membra eius, qui cõtinue pugnant contra me, & tentant & conanť me

B decipere, & in peccatum deducere, & a uia tua retrahere & separare. Et hoc faciunt, qm̃ non est in ore eorum veritas. Et sic volũt me dolo decipere, & etiam quia cor eorum vanum est, per superbiam & auaritiam, & sic uolunt alios opprimere, & affligere.

Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, iudica illos Deus.

Guttur eorum est sicut sepulcrum apertũ & patens, plenum cadauerum, emittens fœtorem intolerabilem, quia sic isti emittunt, & euomunt fœtorẽ blasfemiæ & mendacii. Et ideo dolose agebant, id est loquebãtur dolose linguis suis pollutis, vt me deciperent, & in ignominiam deducerent. Et ideo tu domine Iesu Christe deduc me in via tua, & dirige uiã meam in cõspectu tuo, propter inimicos meos, ut non sim particeps in peccatis &

C moribus eorum, sed libera me ab eis, gratiã conferendo, quia sine te nec possum malum uitare, nec bonum agere, nec a persecutionib⁹ inimicorũ liberari. Deinde subdit. Iudica illos Deus. Postquam superius profeta per modum orationis prædixit, qui erant eligendi per Christũ ad ecclesiam, & qui pertinent ad ciuitatem Dei, & qui ad ciuitatẽ diaboli a quibus petiit liberari. Nunc in hac tertia parte prædicit diuersos fines harum duarũ ciuitatum. Nam primo prædicit punitionem & supplicium malorum. Secundo præmiũ & fœlicitatem iustorum. ibi. Et lætentur omnes & c. Ad primum ergo dicit: O Deus postquã ciues diaboli sũt ita iniusti & maligni & mẽdaces, & dolosi, & blasfemi, ergo iudica & puni eos secũdũ opera & demerita eorũ. Et

D *Decidant a cogitationibus suis, secundum multitudinem impietatum eorum expelle eos, quoniam irritauerunt te domine.*

Decidant a cogitationibus suis, vt nõ possint explere malas cogitationes & desideria sua, nec possint nocere iustis fidelib⁹ tuis. Et expelle eos secundum multitudinem impietatum eorum, quia non merenť habitare in hac tua ecclesia, per gratiam, nec in superna per gloriam. Et quoniam irritauerunt & cõtempserunt te, & legem tuam euangelicam. Et ideo sicut recesserunt a via & lege tua, ita non merentur peruenire ad eius terminum, quæ est vera & cœlestis beatitudo.

Et lætentur omnes qui sperant in te, in æternum exultabunt & habitabis in eis.

Hic describit, & prædicit, & petit finẽ & præmiũ iustorum & bonorũ. s. hæreditatẽ & fœlicitatẽ in cœlo promissam. Vnde nota secundum Apost. 1. ad Cor. 15. & Apoc. 21. q̄ E tota gloria & præmium sanctorum erit, q̄a Deus. s. Christus Deus & homo, habitabit in hominibus beatis per gloriã. Et sic erunt oĩa in omnibus, quia per partem rationalẽ fruẽtur diuinitate, & per sensus corporeos fruẽtur humanitate. Et sic lætabũtur ab intra, & exultabũt ab extra. Et sic eorũ gloria erit pfecta, dicit ergo profeta: O dñe lætentur letitia, & gaudio interiori & exteriori oẽs q̄ sperãt, & ponũt spẽ suã in te, & in æternũ exultabunt in videndo humanitatem tuam, & in tali exultatione laudabunt te, & talis exultatio prouenit eis, quoniam habitabis in eis, & ipsi in te. in ciuitate tua cœlesti.

Et gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum. quoniam tu benedices iusto.

Domine ut scuto bonæ uoluntatis tuæ coronasti nos. F

Gloriabuntur & beatificabuntur oẽs qui diligunt nomẽ tuum, quia gloria eorum erit vt tu habites in eis, & ipsi in te. Et tota ista gloria proueniet eis, Quoniã tu benedices iusto, conferendo gratiam in hac vita, vt possit uitare malum & facere bonum. Et hæc gratia fuit, quoniã tu domine coronasti, & uallasti, & circuisti, & protexisti nos scuto bonæ volũtatis tuæ, vt liberaremur ab omni malo & faceremus bona. Vnde hoc non habet homo ex meritis suis, sed ex bona voluntate & gratia tua, quia non est volentis nec currentis, sed Dei miserentis, volentis hominem ad iustitiam eligere, & scuto bonæ uoluntatis vallare et armare. Temporaliter ergo potest exponi iste psalm⁹, vno modo pfetice, put

David

A Dauid præuidet hæreditatem & ciuitatem Dei affligendã per inimicos, & tyrãnos, & hæreticos, de quib. petit liberari. Secũdo pt exponi pro quolibet martyre, quia communiter iusti affliguntur a prauis. Tertio pt exponi in persona cuiuslibet defuncti, existentis in purgatorio, petentis ex illis pęnis liberari. Et sic legitur in agenda defunctorum.

PSALMVS VI.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.

Miserere mei domine quoniam infirmus sum, sana me domine quoniam conturbata sunt omnia ossa mea.

Titulus sm Hebræos: Ad uictoriã in organis super octauam ps. Dauid. Secundum uero. 70. In finem ps. Dauid. pro octaua. Hiero. Victori, in psal. Dauid super octa. Per supradicta patet concordia diuersitatis dicendi B in hoc titulo. Nam oẽs explicant ꝙ Dauid fecit hunc ps. Sed in Hebræo explicatur modus cantandi, quia cantabatur cum toto conatu, gradatim eleuando uocem, usq; super octauam vocem, & rõ est. Nam hic ps. habet 10. uersus, ergo si in quolibet uersu successiue eleuabant vocem per punctum, sequitur ꝙ ascendebant super octauã, usque ad decimum punctum, & hoc cum organis. 70. uero explicant personã, ad quã nos dirigit iste ps. s. in Christũ qui est finis legis. Hie. uero explicat etiam personam cui dirigitur iste ps. s. ipsi Christo, qui intelligitur per Dauid mystice, & secũdum interpretationem. Sed est inquirendũ de materia huius psalmi, de qua est etiam altercatio apud Hebræos. Nam qdam dicunt ꝙ Dauid fecit hunc ps. postquã C cognouit se peccasse contra Vriã. Alii dicũt ꝙ fecit hunc ps. quando misit Deus illam in gentem pestilentiam per totã Hierusalẽ, pp peccatum numerationis populi, ut patet 2. Reg. 24. Et secundum hunc intellectum diuidunt hunc psalmum in duas partes. Nã in prima explicat Dauid suã deuotam petitionem, in secunda ibi. Discedite, ostendit se esse exaud. tũ a Deo, & peccatum sibi remissũ. Et sic exponunt istum psal. literaliter prout Dauid petit, ne Deus arguat nec puniat ipsum cum furore, & petit misericordiam allegando suam fragilitatem. Sed licet prædicta expositio sit satis conueniens, & conformis literæ huius historiæ, siue mysterij, tñ non explicat intentum prophetæ, nec mysterium, nec clausum in illa historia, nec euacuat intelligentiam ps. sm fidem catholicã, D nec aperit intellectum Christianorum: quia si sic manet mere literalis, tunc erit inutilis, quia non diriget nos in Christum, & sic maneret inanis & uacua. Nam non minus Dauid fuit propheta illustratus spiritussancto in hoc psalmo, q̃ in cæteris. Et ideo non est sistendum in literatura sola, sed oportet ꝙ exponatur moraliter ad intentionem prophetæ, & secundum intellectum ad quem legit ecclesia, ut uere in Christũ dirigatur. Ad cuius intelligentiam est notãdum, ꝙ Dauid in illa pestilentia uidit in spiritu totum mysterium peccati ipsius Adæ, & qualiter propter illud peccatum, totum genus humanũ erat, & fuit vulneratum, & percussum pestilẽtia peccati originalis, & concupiscentia peccati mortalis, a qua pestilentia non poterat liberari, nisi per Christũ. Vnde per hoc ꝙ angelus ex præcepto domini percussit totum E populum a Dan usque ad Bersabeæ, & interfecit. 70. millia virorum, intellexit mystice qualiter ex sententia domini, in Adam fuit percussum, & mortuum totum genus humanum per septẽ climata mundi, & oẽs 70. linguas, morte corporali & spirituali. Et per hoc ꝙ illa pestilentia durauit trib. dieb. intellexit in spiritu, ꝙ pestilentia peccati Adę erat duratura per tres ætates, usque ad Christũ uenturũ. Et per hoc ꝙ angelus apparuit ei in area Iebuzei, qui erat de populo gentili, & Deus præcepit quod ibi ædificaret altare domino, ubi postea ædificauit tẽplũ Salomon: Intellexit Dauid, & ꝓuidit in spiritu, ꝙ ecclesia erat ædificanda, & congreganda in populo gentili, & synagoga repudianda. Item per hoc ꝙ Dauid emit illam areã præ- F tio. L. siclorũ, ꝓuidit in spũ, ꝙ pestilentia peccati non poterat aboleri, nisi a Christo, & ꝓtio sanguinis quinque vulnerum & flagellorum. Et per hoc ꝙ præcepit dominus offerri ibi holocausta pacifica &c. prẹuidit qualiter nostrum peccatum non poterat remitti, nec poteramus Deo pacificari nec conciliari, nisi Christus rex pacificus offerret seipsum patri in cruce in holocaustũ pacificũ, pro toto populo. Et sic debebat nobis culpa dimitti, & ẽt pęna pcti remitti. hoc ergo præuidens Dauid in spiritu, in illo mysterio, fecit hunc ps. & dedit ipsum leuitis cantandũ cum toto conatu uocum, semper gradualiter ascendẽdo, & eleuãdo uocẽ usq. sup octauã, ad denotãdũ ꝙ ille ppls clamando vocabat Xpm,

A vt veniret ad delendã pestilentiam peccati, p suam mortẽ & passionẽ, & remitteret nobis culpã ante octauam diem.i. ante iudiciũ. Et sic patet q iste ps. dirigit nos in finẽ qui est Christus, cuius regnũ fuit in octaua die. i. post resurrectionem. Et hæc est propositio quam aperit nobis in hoc psal. Ex quo patet q non est sistendũ in litera. Nã Dauid bene sciebat q peccatũ suũ & peccatũ totius mũdi nõ poterat remitti nisi per Xp̃m, in cuius fide saluati sunt oẽs antiqui, ut patet per primũ principiũ ppositum in prologo, tractatu 3. Et ostendit magister 3. sententiarum. dist. 44. Est ergo dicendum q Dauid fecit hunc ps. non solum in persona sui, sed ẽt in psona ipsius Adam, a quo traximus omnes infirmitates, & naturã corruptã, & oẽs causas peccandi: & per consequens non solũ fecit hũc

B psalmum in persona solius Adam, sed etiam in psona totius corporis mystici. Et ideo dupliciter exponemus psalmũ istũ. Primo prophetice & mistice de peccato cõi totius mũdi, causato in Adã. Secundo exponemus ipsum moraliter pro quolibet pecca. pœnit. agẽte. Iõ ſm primam expositionẽ duo facit Dauid in hoc ps. Nam primo in persona totius corporis mystici petit peccatum totius mundi, per Christi aduentum aboleri. Secundo gaudet per Christum se esse redemptũ: ibi. Discedite a me. Quantum ergo ad primum est notandum, qm̃ sicut per sententia data a Deo super populum Israel, propter peccatũ Dauid, fuit punitus populus. Ita pariter per sententia data in Adã, punitũ est totũ genus humanũ, dicta est ẽt sententia furoris & irę, eo q peccatũ Adæ imputatũ est omnib. posteris, tã masculis quàm fœminis, & oẽs exu-

C les sumus, & ad duplicẽ mortẽ cõdemnati. Et sic oẽs facti sumus filii iræ & filii uindictæ: a qua ira & uindicta nõ poteramus liberari, nisi per Christũ mediatorẽ Dei & hominũ, ut demonstrat Apost. per totam epist. ad Ro. & Galatas, & Hebræos: hoc ergo puidẽs Dauid in spiritu dicit. O dñe p̃cor ne arguas me in furore tuo.i. ne dãnes me ſm sñiam, quã in furore promulgasti in Adã, & in oẽs eius posteros, neque corripias me in ira tua, sed in misericordia. Sed miserere mei, filiũ tuũ ĩ carne mittẽdo, qui p mortẽ & passionẽ mitiget irã & furorẽ tuũ, & liberet nos a sẽtentia mortis per te data, & nos tibi reconciliet. Et possunt ẽt dirigi uerba ista ad Xp̃m Deũ & hoiem: dicendo, domine Iesu Chrẽ miserere mei. i. subleua me ab hac miseria: qm̃ infirmus, & vulneratus sum in oib. potẽtijs, & fomite cõcupiscentiæ sauciatus, in tãtũ q sũ pnus ad cadẽdũ in malũ, & infirmus & debilis ad resistendũ. Et iõ tu domine qui es verus medicus sana me ĩ uirtute passionis tuæ, & ecclesiasticorum sacramentorum. qm̃ oĩa ossa mea. i. interiora conscientię, sunt turbata, & omnes uires sunt ablatæ.

Et aĩa mea turbata est valde: sed tu dñe vsquequo?

Tota anima mea cum omnib. suis uiribus est conturbata. Nã inuenio legẽ in membris meis repugnãtẽ legi mentis, & captiuãtem me in lege pc̃ti. Et sic quod nolo illud ago, & qđ uellẽ facere non facio: a qua captiuitate & morbo huius corporis, nemo p̃t liberari nisi gr̃a tua: & iõ sana me &c. Sed tu domine q. solus hoc facere potes, usq. quo tardabis uenire sup. Et usq. quo differs aduẽtũ tuũ ut redimas nos? Et ideo domine conuertere. Nam tu fuisti auersus a nobis postquam fui eiectus a paradiso. Ideo nunc. B

Conuertere domine & eripe animam meam: saluum me fac propter misericordiam tuam.

Quoniam non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi?

Cõuertere ad nos p ĩcarnationẽ, & eripe aĩam meã p mortẽ & passionẽ: & qa tu es Iesus & Saluator, iõ saluũ me fac: nõ pp meritũ, aut iustitiã meã q̃ nulla est: sed pp miam tuã, qa tu es pius, & misericors, & inocẽs sine pc̃tõ: iõ tu sol⁹ me potes saluare & mũdare. Et hoc fac, qm̃ si nõ saluaueris me, descẽdã ĩ ĩfernũ ĩ ppetuã mortẽ, ubi nõ te potero laudare, qm̃ nõ est ĩ morte ĩfernali q. sit memor tui. Nã ĩ ĩferno q̃s cõfitebit̃ tibi? q. d. null⁹.

Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectũ meum, lacrimis meis stratũ meũ rigabo, F

Hic allegat suã pniam & labores ut magis moueat Deũ ad miam & ueniat ad saluãdũ genus humanum. Vñ est aduertendũ, q iste hõ mysticus postquã eiectus est cũ furore a paradiso, ſp peregrinatus est iter inimicos, tã uisibiles, quàm inuisibiles, a q̃b. passus est psecutiones & tribulationes. Nã dictũ est q diabol⁹ est caput ciuitatis terrenę & synagogæ satanæ: & oẽs praui & pagani sunt mẽbra eius. Et sic p se uel p mẽbra sua ſp psecutus est ecclesiã & ciuitatẽ Dei, ut patet p oẽs ætates ab Adã usq. ad Xp̃m, & usq. ad iudiciũ. Vñ ciuitas Dei: siue iste hõ misticus, ſp in gemitu cõtinuo laborauit in fletu, expectando Xp̃m, ut ueniret ad redimendũ & liberandũ ipsum

A ipsum: ideo hic allegat laborem continuũ, & gemitum suum, vt moueat Christum ad misericordiã & veniam: ideo dicit, ò dñe Iesu Christe Messia in lege promisse, vsque quo differs aduentum tuũ? quia ab Adã hucusq; laboraui in gemitu meo, patiendo persecutiones. Primo tentationes diaboli. Secundo vexationes membrorũ eius, quia occisus fui in Cain, & uexatus per aquas diluuii, & vexatus in Abrahã in Hur Caldæorum. Et sic peregrinando in terrã Canaã semper passus sum labores, in Abrahã, Isaac, & Iacob a Cananeis. Item fui afflictus in Aegypto p 180. annos, postea fui afflictus in terra promissionis, tẽpore iudicũ, & regum, a finitimis. Itẽ fui captiuus in Babylonia per 70 annos. Et postea fui flagellatus per Antiocum tempore Macabæorum. Et diabolus & mẽbra eius

B sæpe expugnauerunt me a iuuentute mea, in corpore & anima vsque nunc. Et sic semper laboraui in gemitu meo, intantum q̃ tã crebris laboribus afflictus, laui lectulũ meũ p singulas noctes flendo & plorando, & rigaui stratũ meũ lacrymis meis affluẽtibus prę dolore. Et notanter dr̃ per singulas noctes, & nõ p singulos dies: Nã totũ tempus legis ue. ante aduẽtũ Christi fuit nox & tenebra, quia nondũ ortus fuerat sol iustitiæ. Et ideo totũ genus humanum erat in nocte peccati. Itẽ nox in scriptura etiam sumit̃ pro tẽpore aduersitatis. Et sic ciuitas Dei semper fuit in nocte pſecutionũ. Itẽ per lectulum & stratũ intelligit̃ caro & sensualitas infirma, & sauciata in Adã, in qua tanquã in lecto iacebat aĩa nr̃a ęgrota & infirma. Et sic dicit Aug. q̃ magnus descẽdit de cœlo medicus, quia ma

C gnus in lecto iacebat ægrotus. Sed Christus medicus tetigit lectulũ nostræ infirmitatis, carnẽ assumendo, & in ea patiendo, & sanatus est ęgrotus. Hũc ergo lectulũ, in quo iste homo mysticus rigabat & lauabat, flendo & gemẽdo p singulas noctes peccati & aduersitatis, expectando medicũ Xp̃m. Ideo subdit.

Turbatus est a furore oculus meus, inueteraui inter omnes inimicos meos.

Turbatus est oculus meus a furore sententiæ tuæ datæ in Adã, quia ratio erat turbata p sensualitatẽ, & caro infirma, intm̃ q̃ iudicabat bonum malũ, & malum bonum. Et licet cognoscat ueritatem, tñ non potest operari sine gratia Dei, propter legem membrorum repugnãtem, &c. Et sequitur. Inueteraui inter inimicos meos, q.d. quod in tali infirmitate & peccato inueteraui captiuus inter inimicos meos, ab Adã usq; ad Christum. D

Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit dominus uocem fletus mei.

Hæc est secunda pars principalis, in qua ostendit se exauditum & sanatum per aduentum Christi. Ad cuius intelligentiam est notandum, q̃ Christus in suo aduẽtu multipliciter eiecit diabolum. Nã primo eiecit eum ab animabus hominũ, per baptismum & pœnitentiã, in virtute suæ passionis. Secũdo eiecit eũ a corporibus obsessis. Tertio eiecit ipsum a toto populo gentili, in quo habitabat per idololatriã, de qua triplici eiectione dicitur Zaca. 13. In illa die erit patens fons domui Dauid in ablutionẽ pctõris & mẽstruatæ. Et disperdam omnia nomina idolorũ, & omnem spiritum immundum auferam. Itẽ Ioan. 12. Princeps mundi huius eiicietur foras. Et hoc est quod dicit hic Dauid in persona totius corporis mystici. O uos oẽs qui operamini iniquitatem, tam diabolus, quam mẽbra eius, discedite a me, quia licet diu me in captiuitate, & pctõ, & afflictione tenueritis, tñ venit iam Christus saluator & redemptor, qui uos eiiciet foras per baptismum & pœnitentiã & prędicationẽ. Et sic in me nõ habebitis amplius partẽ: qm̃ exaudiuit dñs uocem fletus mei, & omnium Patriarcharũ & profetarum, qui diu Christum expectauerunt. Ideo dictũ est per Gabrielem. Exaudita est oratio tua, Lucæ 1. Item Rñsum accepit. Simeon a spũsancto, non uisurũ se mortẽ nisi prius videret Christũ dñi, ideo cũ tenuit eum in ulnis, dixit. Nunc dimittis seruum tuum dñe, sm̃ verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei sa. tuum. Itẽ Zaca. dixit, F

E Benedictus dñs Deus Israel, quia uisitauit & fe. re. ple. suæ. Item beata virgo Maria dixit, Magnificat anima mea dominum. Quia suscepit Israel puerum suum, &c. In persona ergo omnium istorum iustorum, qui uiderunt aduentum Christi, & in persona totius ecclesiæ, dicit Dauid, quoniam exaudiuit dominus uocem fletus mei. Et

Exaudiuit dominus deprecationem meam, dominus orationem meam suscepit.

Per aduentum suum. Est autem differẽtia inter orationẽ & deprecationẽ, nã p orationẽ petimus nobis gratiã elargiri. Sed per deprecationẽ petimus pctã remitti, aut ex aliqua tribulatione liberari. Et sic Christus suscepit orationem profetarum & ecclesiæ iustorum,

A storum, qñ venit in carne. Sed exaudiuit deprecatione, cum omnibus peccata remisit, & diabolum foras eiecit. Et ideo sequitur

Erubescant & conturbentur uehementer omnes inimici mei, conuertantur & erubescant ualde uelociter.

Ad cuius intelligētiā est aduertēdū, q qñ qs possedit tyrānice aliquā possessionē, non eiicit ab ea, nec priuat sine magna cōfusione & erubescentia. Et ideo diabolus q possidebat totum genus humanum p pctm originale & actuale, & populum gentilē p cultum & idololatriā, nō sine grādi cōfusione et violentia eiectus est p Xpm ab aiabus p baptismū, & a corporibus obsessis p nomen Iesu, & a populo gentili p predicationem Apostolorū & baptismū. Et iō dicit hō mysticus per baptismum liberatus. Erubescāt & cōturbentur uehemēter.i. cum erubescētia & cōfusio

B ne recedāt a me diaboli inimici mei, ī virtute baptismi Xpi, & erubescāt valde velociter .i. eiiciant velociter, vehementi virtute Xpi ab animabus & corporibus obsessis, & a populo gentili, quem p idololatriā possidebāt. Et nota q diabolus nō solum recedit confusus, qa priuat tali possessione, sed etiā qa detegit iniquitas sua, & detecta est p Xpm. Itē magis etiā cōfundit, qa uidet q homo p baptismum & humilitatem est possessurus fęlicitatē, quā ipse p superbiā amisit. Et ideo eiicit cum grādi erubescentia & cōfusione, iō in catechismo dicit, Ergo maledicte diabole recognosce sentētiā tuā, & recede ab hoc famulo Dei. Et da honorem oipotenti Deo, & vero, & Iesu Christo filio eius, etc. Item dicit. Erubescant valde velociter, quia uelo-

C citer & in instanti eiicitur culpa per baptismum, & introducit gratia. Item totum hoc pōt referri ad Iudęos inimicos ecclesię & ad tyrānos persecutores eius. Vnde dicit ecclesia, Discedite a me oēs inimici mei, qm dñs Iesus Christus exaudiuit deprecationē meā, & liberauit me de manibus vestris, etc. Ideo Iudęi Christi crucifixores, erubescāt & conturbent, & confundant cum uideant ipsum a mortuis resurrexisse, & in cœlum ascēdisse, & spiritum sanctum in Apostolos misisse, et Principes & Scribæ & Farisæi cōfundant & conuincantur ab Apostolis idiotis & simplicibus, ostendentibus & probātibus p scripturas, Christum esse Deum & Messiā in lege promissum, & a mortuis resurrexisse. Hæc profecto prolecia fuit impleta Actu 2. & 3.

D & 4. vbi Petrus & alii Apostoli confuderunt Iudæos & scribas, & cōuersi sunt de populo 4. mil. Ideo subdit, conuertantur populi ad Christum, & Scribæ & Farisæi erubescant & cōfundant valde velociter. Item populi gētilium, cognita eorum deceptione, & uisa ueritate cōuersi sunt ad fidē. Sed diabolus eiectus foras, valde uelociter conuersus est retrorsum in infernum. Et Iudæi obstinati cōuersi sunt retrorsum cōfusi in sua cecitate & malitia. Et sic unusquisque cōuersus est suo mō cum erubescentia. i. nos ad fidē Xpi, illi ad cecitatē & malitiā. Tota ergo sentētia huius psal. est q David fecit hunc psalmū in psona ipsius Adæ, a quo traximus oēs infirmitates, & naturā corruptā, & causas peccādi, et dirigit ipsum in Christum, vt veniat ad sanādum ipsum: & totum genus humanum in hac septima ætate uitæ nostrę, in qua est

E misericordia cum iustitia, & non differat arguere ipsum in furore & in ira octauæ ætatis, fulq; ad vniuersale iudicium, quæ dicitur octaua ætas, in qua fiet iudicium in furore, et in ira, sine misericordia, contra improbos.

Sensus moralis amplificatio.

Sed quia finis David in hoc psal. nō solum fuit prædicere profetice uniuersalem remissionem peccatorum futuram per Christum, ut ostensum est secundum prædictā expositionem, sed etiam ut doceret nos agere penitentiā exēplo sui, cum in aliquo Deum offendimus, vt furorē & irā Dei mitigemus, & veniā mereamur sicut ipse meruit, Ideo ps iste, inter septē psalmos pœnitētiales pri-

F mus p ecclesiā designatur. Et sic tripliciter legit ipsum ecclesia, primo in diebus dñicis ad matutinas, & principaliter ad sensum pfeticum, eo modo quo expositus est, ut nos in fide Xpi confirmet, & nos in remissionem pctorum per Xpm recepisse, cum gratiarum actione lætificet. Scdo legit in diebus feriali bus quadragesimæ post matutinas, genibus flexis p pœnitentibus, inquantū nos docet agere pænit. Et sic legit ad sensū moralē, ut Deus nobis dimittat culpā & remittat pœnā. Tertio legitur in legenda & officio defunctorum, vt Deus remittat pœnā existentibus in purgatorio, quibus iā p pœnitentiā dimissa fuit culpa, quia cum caritate decesserunt. Et ideo cōsentaneum arbitror istum psalmum moraliter exponere pro pœnitētibus, & ad

deuotio-

A deuotionē fideliū, vt discant & cognoscāt dīscursum pœnitentiæ, eo ꝙ hunc librum exponendū suscepit ad instantiā simpliciū p̄sbyterorū, & deuotionē fideliū. Iō nō pigeat lectorē iterū moralē expositionem legere; qm̄ hic ps. & cæteri referti sunt mysterijs, & multiplici thesauro sapientiæ, ad quē hauriēdū & explicādū uires humanæ nō sufficiūt. Scd̄m ergo hunc intellectū primo est notandū, ꝙ tā in mundo q̄ in hoīe cōputant̄ septē ætates vitæ, & operationis meriti vel demeriti. Nā prima fuit ab Adā usq; ad diluuium. Scd̄a vsq; ab Abrahā. Tertia usq; ad Moysē. Quarta vsq; ad Dauid. Quinta usq; ad destructionē primi tēpli. Sexta vsq; ad Xp̄m. Septima vsq; ad iudiciū. Ita in hoīe prima ætas d̄r infantia. Scd̄a pueritia. Tertia adolescentia. Quarta iuuentus. Quinta virilitas. Sexta senectus. Septima decrepitus. Et sic istæ septē B ætates d̄ntur septē dies mundi & hoīs. Et sic tp̄s quod erit post iudiciū d̄r octaua dies mūdi, & tp̄s post mortē cuiuslibet hoīs d̄r octaua dies eius. Itaq; septē dies tā mundi q̄ homines d̄r tp̄s operandi & merendi. Sed octaua dies. s. post iudiciū vel post mortē d̄r tp̄s puniendi, vel p̄miandi vnūquenq; ꝑut gessit, iō ait Xp̄s. Ioā. 8. Oportet operari dū dies est, veniet aūt nox qn̄ nemo poterit operari. Itē Aug. in enchiridio dicit, ꝙ tp̄s acq̄rendi vitā æternā, in hac uita tm̄ Deus hoīb. dedit, vbi voluit pn̄īam esse fructuosam, qr p̄t hō deposita malitia, & mutata voluntate simul opera quoq; mutare. Sed post hanc vitā nulla erit venia nec meritū. Sed pœna aut præmiū. Ex quo patet, ꝙ tp̄s ab Adā vsq; ad iudicium d̄r tempus misericordiæ, & pœnitētię, C & totum tempus vitæ hominis vsq; ad mortem. Sed post mortē vniuscuiusq;, siue post iudicium, nec est locus pœnitentiæ, nec misericordiæ. Sed iudicij & pœnæ pro malis, & fęlicitatis pro bonis, & iō dies iudicii quę d̄r octaua dies mundi, nōn d̄r dies misericordiæ pro impęnitentib. sed dies furoris & iræ eo ꝙ sine misericordia dicetur impęnitentibus & damnatis. Ite maledicti in ignē æternum, Ad idem tempus post mortem impęnitentis d̄r dies furoris & iræ, quia non est amplius orādum, pro eo, quia peccauit ad mortem, & decessit sine pęnitentia & caritate. Secundo est notandum, ꝙ de iure naturæ sicut nullum bonum est irremuneratū, ita nūllū malū impunitum. Et iō oē peccatum vel habet puniri in hoc seculo per pœnitentiā, delendo culpā, vel in alio per perpetuā pęnam. Et sic qui in hoc seculo non delet culpam per pęnitentiam, oportet ꝙ puniatur in alio seculo in æternum, pęna æterna, cū ira, & furore Dei, sine misericordia, quia tūc diabolus d̄r victor. Ideo punitio peccati in hac vita dicitur punitio misericordiæ, punitio vero post vitā dicit̄ punitio iræ. Et sic semꝑ est orandū vt puniamur hic per misericordiā, ne differamus puniri in alia uita ꝑ furorē & irā. Ideo Dauid orat infra ps. 12. Illumina oculos meos ne vnq̄ obdormiā in morte, & dicat inimicus meus p̄ualui aduersus eū. &c. Itē Aug. Hic vre, hic seca dn̄e, ut in ęternū parcas: videns ergo Dauid ꝙ in hac uita est tm̄ pęnitentia fructuosa, & ꝙ post hanc vitā non est misericordia prauis impęnitentib. Ideo in hoc ps. orat Deum ut remittat sibi culpam in hac vita, in vna istarū septē ætatum. Et non seruet sibi punitionem in octauā diem, s. in iudicio, vel post hanc uitā, qui E dicitur dies iræ & furoris. Ideo præcepit ipsum psalmū cātari cū instr̄o musico octo cordarū, per quod figurat totum discursū huius vitæ & seculi usque ad iudiciū & diē furoris &c. Itē præcepit ipsum cantari ad victoriā vocū, ad denotādū quanto cū conatu debet peccator inuocare diuinā misericordiam, vt sibi remittat culpā, & qūo cū peccator conuertitur & obtinet veniā, vincit̄ diabolus, & pęnitens remanet uictor contra diabolū, eo ꝙ eiecit ipsum de anima sua, quā per culpā possidebat. Secundū ergo hunc intellectum est dicendum ꝙ Dauid fecit hunc psalmum, vt vltra sensum propheticum nos moraliter dirigeret in finem, qui est Christus, & in finē vitæ nostræ, puta ꝙ non moriamur cū obstinatione & finali impęnitentia. Sed in hac F vita conemur totius virib. agere pęnitentiā, & semper inuocare diuinā misericordiā, vt det nobis locum & tempus pęnitentię, & ne differamus pn̄īam in diem octauam. i. in die mortis, & in diem iudicij. In quo duo facit. Nam primo dat ordinē pn̄īæ. Secundo ibi, Discedite, ostēdēs se exaudiτū, describit effectū pęnitentiæ q̄ est remissio peccati. Quantū ad primum est aduertendum, ꝙ tres sunt partes pęnitentiæ s. cordis contritio, oris cōfessio, operis satisfactio, ideo tria facit. Nam primo ostendit contritionem cordis. Scd̄o confitetur peccatū. Tertio ostendit se fecisse satisfactionem. Secunda ibi. Miserere. Tertia ibi. Laboraui. Quantum ad primum est notan-

A notandum ꝙ triplex fit iudiciũ de pc̃tõ. Primum dicitur iudiciũ pęnitentię. Secundum iudicium obstinationis. Tertiũ iudiciũ publicæ cõdẽnationis. Primum fit in hac uita, ubi solum est locus pœnitentiæ, quia hic Deus dedit potestatẽ sacerdotibus de tali iudicio pertractãdo. Secundũ iudicium fit post mortẽ pc̃tõris, quia tunc si pc̃tõr morit̃ obstinatus in pc̃tõ, tunc anima destinatur ad infernum, usq; ad diem generalis iudicii. Primũ dicit̃ iudicium misericordiæ. Secundum dicit̃ iudiciũ iræ, eo ꝙ peccator moritur in ira Dei. Tertiũ dicitur iudiciũ furoris eo ꝙ cũ furore fiet executio peremptoria pc̃tõris ad pœnã æternã. In primo iudicio iudicatur in corpore & anima secundũ quantitatẽ peccati, & ostẽsionẽ cõtritionis. In secundo iudicatur in anima tm̃. In tertio uero in corpore & B anima ad pœnã ęternã. Et est talis lex, ꝙ qui iudicatur in hac uita iudicio misericordię & pœnitentiali, euadit secundũ & tertiũ iudicium. Sed qui non iudicatur in hac uita iudicio misericoridæ, oportet de necessitate ꝙ iudicetur iudicio iræ & furoris in die octaua, &c. Ideo Dauid cupiens uitare illa duo iudicia, s. iræ & furoris, petit iudicari in hac uita iudicio misericordiæ & pęnitẽtiæ, ideo ait: Dñe rogo ne arguas me iudicio furoris tui in finali iudicio, neq; corripias in ira tua post hãc mortem, quasi dicat, corrige me in hac uita iudicio misericordiæ & pœnitẽtiæ, & remitte peccata mea, ne arguas me in finali iudicio cũ furore, & post mortẽ meã cum ira tua, ne moriar obstinatus, & hoc pertinet ad contritionem cordis. Vnde est primo notandum secundum Augu. ꝙ pœnitentia est C quædã dolentis uindicta, puniens in se quod dolet cõmisisse. Ex quo patet ꝙ dolor peccati cõmissi præcedit in pœnitentia ipsã, qui quidẽ dolor dicitur cordis contritio, quæ est prima pars pœnitẽtiæ, qui quidẽ ꝓuenit ex duobus. Nam primo peccator ex gratia præueniente cognoscit se peccasse cõtra Deum summum bonũ. Et sic detestatur & abominatur peccatum & conuertit̃ ad Deũ, & tũc cõsiderat pęnã sibi debitã ex reatu. Et sic incutitur ipsi timor futuri iudicii, tũc ex tali timore, & ex amore Dei prorũpit in dolorẽ. Et sic ex duobus prouenit ei talis dolor. Primo ex ingratitudine commissa contra Deũ. Secũdo ex timore diuinæ uindictæ, & iræ, & furoris diuini iudicii. Et sic cum tali dolore proponit amplius nõ peccare. Sed precatur

D Deum ne puniat eum in ira & furore per iustitiam, & sic proponit cõfiteri. Et ista est prima pars pęnitẽtiæ quæ dicitur cõtritio. Ideo ait: Dñe ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me. Secundo est notandum ꝙ ira & furor sunt animi passiones siue affectiones. Nã ira est appetitus uindictæ, ex accensu sanguinis circa cor, propter paruipensionẽ, ut patet primo de anima, & lib. de motu animalium, furor autẽ est executio talis vindictæ sine misericordia, propter iram. Ex quo patet ꝙ tales passiones non possunt poni in Deo formaliter, sed dicuntur tales passiones de Deo quasi effectiue, & nõ ut passiones, sed ut effectus, quia in iudicio dabit̃ dãnatis talis sentẽtia sine misericordia, qualis datur ab homine irato & furioso. Et sic talis ira & effectio non erit in Deo, sed erit effectus iræ & furoris in dãnatis quibus dicetur. Ite maledicti, &c. Itẽ talis sententia non E dabitur a Deo cum ira, sed cum summa iustitia, quã homo nõ põt exequi sine ira, quæ dicitur passio. Et sic Angeli exequuntur tales sententias absque ira, ut inquit Aug. 9. de Ciui. Dei. c. 5. quæ quidem materia declarabitur psal. 21. Et sub tali intellectu dicit Dauid: Dñe ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me, & est quædã figura grammaticalis antropopatos, qũ passiones hominis attribuuntur Deo. Tertio est notãdũ propter hoc ꝙ dicit ne arguas, neq; corripias, ꝙ sæpe in sacra scriptura conunt̃ ista quatuor uerba scilicet arguere, corripere, flagellare, & castigare, quæ differunt ratione finis. Nã castigare idẽ est quod castum reddere, tertio Ethicorũ. Flagellare idẽ est quod propter aliquod flagitium castigare. F Et sic finis flagellationis & castigationis est ut a uitio flagitiosus desistat, & conuertatur ad uirtutẽ, ideo nemo castigatur aut flagellatur ad mortem. Sed ut bonus fiat & uiuat. Ideo ait Dauid psal. 117. Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me. Ideo non moriar sed uiuam & narrabo opera Domini, &c. Sed arguere, ut plurimũ, significat crimẽ mortis alicui improperare, & propter ipsum ad mortẽ destinare, & cõmuniter conuenit iudicio examinationis, ut patet psal. 49. Arguam te & statuam contra faciem tuã. Corripere uero dicitur a con & rapio quasi simul rapere, & hoc conuenit cõdemnato ad mortem, quia simul rapitur & corripitur a tortoribus, & clauditur, & ducit̃

ad

A ad tenebras exteriores &c. Et sic corripere
dicit executionem ipsius criminosi, iã arguti
& examinati, & reliquæ quidẽ correptio nõ
fit sine ira & furore. Sed flagellatio & casti-
gatio fit cũ misericordia; quia non est ad mor
tem, sed ordinatur ad bonam uitam. Et sic
Deus quadrupliciter cõsueuit flagellare siue
castigare quosdam, vt eorum patientiam
probaret, ut Iob. quosdã ad augmentum me
ritorum, ut Tobiam, quosdam ad custodiam
virtutum ne in superbia eleuent, vt Paulũ:
secundæ ad Cor. 12. quosdam ad pęnitẽtia,
& sic flagellauit & castigauit Dauid propter
pctm̃ Vrię, ut castum redderet, & flagellauit
eum pp peccatũ numerationis populi, ut pa
tet. 2. Reg. vltimo. Et sic castigauit omnes pę
nitentes: quæ quidem castigatio & flagella-
tio facta istis quatuor modis, dicitur facta cũ
B misericordia; quia castigat Deus ad tẽpus. ut
eripiat hoĩem a morte æterna. Et sic cõfessor
est arbiter in foro pęnitẽtiali; & flagellat, &
castigat pęnitentẽ pœna temporali, ut eruat
ab æterna morte. Ex quo patet, ꝙ pœni. age-
re nihil aliud est, nisi causam suã ad iudiciũ
& forũ pœnitentiale deducere, & a iudicio
futuro retrahere. Et ideo ait Aug. in libro de
pœnit. ꝙ peccator, peccata sua defleat, & fu
turum iudicium per pęnit. præueniat. Et sic
pęnitere nihil aliud est quam futurum iudi-
cium puenire; & ab ira & furore futuri iudi-
cii aufugere. Et ideo dicit Dauid. Dñe ne in
furore tuo. &c. nihil aliud intendens dicere,
nisi Dñe flagella & castiga me in hac uita
per pœnit. & misericordiam, quocunque
istorum quatuor modorum, ne corripias &
arguas in futuro iudicio in furore & in ira,
C q̃a sicut pœnit. agere nihil aliud est nisi a iu
dicio & foro iræ & furoris declinare, eo ꝙ
pęnitentiã agens declinat a curia & foro fu-
roris & iræ, ad curiam & forũ misericordiæ,
Ita nolle agere pęn. & in peccato obstinari
nihil aliud est nisi examẽ & pęnã eius, ad iudi
ciũ furoris reseruare. Vñ ait Apos. ad Rom. 2.
Ignorans qm̃ benignitas Dei ad pęni. te ad-
ducit: sm̃ autem duritiã tuam, & impęnitens
cor, tesaurizas tibi iram in die irę reuelatio-
nis iustɑ iudicii Dei, q̃ reddit unicuiq; secũ-
dum opera sua. &c. Ideo ait Augu. Domine,
hic vre, hic seca, ut in æternum parcas. Et
sic ait profeta. Dñe ne in furore tuo arg. &c.

Miserere mei domine quoniam. &c.

Hic ponit secundam partem pœnitentiæ
quæ est cõfessio pctõrum, Et sic hic cõfitetur
peccatũ suum: dicens. Miserere mei &c. Ad D
cuius intelligentiã est aduertẽdũ, ꝙ peccatũ
reddit totũ hominẽ miserum pp duo. Primo
q̃a infirmat aĩam & totum corpus. Secundo,
quia contrahit animã quo ad oẽs potentias.
Primũ patet. Nã pctõr est in ira Dei ad pęnã
æternã destinatus. Et nõ põt esse maior mise
ria quã esse in ira Dei: sicut nõ est maior fęli
citas quã esse in eius amore. Et sic quo ad to
tum expectat miseriam, & pęnam. sc. quo ad
corpus & animam. Itẽ ex luxuria & gula nõ
solũ infirmatur anima, sed etiã corpus, hoc
idem facit inuidia & odium, quia totaliter
urunt carnem, otium autẽ torpere facit cor-
pus. Et sic ex his peccatis proueniunt etiam
infirmitates corporales, in corpus, & anima.
Secundo peccatũ inducit pturbationẽ, quia
pturbat rationẽ & potẽtias, ne libere faciãt
operationes suas, imo sunt omnes pronæ ad E
malũ, & infirmæ ad bonũ faciendũ. Nam pec
catũ quod per pœn. nõ deletur, mox per sui
pondus in aliud trahit: vt ait Greg. quia ex
malo habitu, peruertitur iudicium rationis,
& iudicat bonum malum, & malum bonũ.
Et sic uoluntas trahitur ad prauum appetitũ
sensitiuum, & sic efficitur quasi bestialis, in
tantum ꝙ in omnib. actibus suis dicitur mi-
ser, & infirmus, & conturbatus, immo puer-
sus. Ideo ait hic Dauid, Miserere mei dñe. i.
subleua miseriã meam, qm̃ infirmus sum in
corpore: & in anima pp peccatum. Sana er-
go me Dñe per sacramentũ pœnitentiæ, cul
pam & pœnã relaxãdo, & me tua gratia for-
tificãdo, qm̃ cõturbata sunt omnia ossa mea,
idest interiora mea, & uires meæ, & potẽtiæ
tam sensitiuæ, quã rationales, & tota anima
mea. s. uita, & appetitus sensitiuus. s. tota sen F
sualitas & uolũtas turbata est ualde, & ligata
pp peccatũ, quia hucusq; fuit auersa a bono
in cõmutabili, q̃ est Deus, & cõuersa ad bo
nũ cõmutabile. s. ad mundana. Vnde est ad-
uertẽdũ ꝙ sicut ossa sunt fundamentũ totius
corporis, ita ratio est fundamentũ sustentans
& regens totum hoĩem. Et sicut fractis ossib.
dicitur totus homo fractus & inualidus ita
perturbata ratione, dicit totus homo pturba
tus. Et sic pars rationalis hominis dicuntur
ossa totius hominis & fundamẽtum. Sed q̃a
per peccatum infirmatur & pturbatur ratio,
ideo dicit ꝙ infirmus sum, & cõturbata sunt
omnia ossa mea. i. uires rationis. Et sic anima
mea tota, quo ad omnes partes. s. quo ad sen-
sualitatẽ, & vitã, & rationem, turbata est val-

A de, & infirma. Nã sicut homo infirmus redditur inualidus, nec valet se sustentare, sed frequenter ruit & cadit, & scandalizatur, & offendit a quolibet lapide & calculo, immo offendit oẽs lapides, ita hõ peccator ex vno pctõ, ruit & cadit in aliud, tanq̃ infirmus, & inualidus, & turbatus. Nã ex gula & otiositate cadit in luxuriã: & ex luxuria in zelũ & inuidiã æmulorũ. Et sic ruit i odiũ & homicidiũ, & etiã in sortilegia & blasfemias & infidelitatẽ. Itẽ ex superbia cadit in inuidiã & odium, quia nõ vult pati maiorẽ, nec æqualem. Et sic ruit ad furta & homicidia &c. Itẽ ex peccato auaritiæ ruit in rapinã, & usurã & simoniã, & inuidiam, & odiũ, & homicidium. &c. Ex quo patet, q̃ peccatum reddit hominem miserum, & perturbat rationẽ & animam. Quæ quidẽ infirmitates non possunt sanari nisi per pęnitentiam: ideo ait, Sana me Domine quoniam infirmus sum. &c. B

Sed tu domine vsquequo. &c.

Sed quia scit q̃ nemo põt agere pęnitẽtiã nisi p miam Dei, & gratiam ꝑuenietẽ, vt patebit infra. psa. 58. Misericordia eius ꝑueniet me. Nã oportet ut Deus illuminet pec. ut cognoscat pctm̃ suũ, & detestetur ipsum: & cõuertat ad Deũ, & petat veniã, ergo oportet ut Deus prius cõuertat ad nos, donando istã gratiã ꝑuenientem bonã volũtatẽ. Nã Deus ꝑpter pctm̃ erat ante auersus a nobis. Oportet ergo ut prius ipse conuertat ad nos dãdo talẽ gratiam, ut nos possimus ad ipsum cõuerti, dimittẽdo peccatũ, & eligendo pœn. ut ait Hieremias Treno. vlt. Conuertere Dñe ad nos & cõuertemur. Et iõ hanc gratiã desiderans Dauid, ait. Sed tu dñe vsquequo sup. C differs dare mihi hanc gratiam, ut des mihi veniam, ergo cõuertere ad me dãdo gratiã, & eripe animã meam &c. Sed melius videt mihi q̃ ly vsquequo, nõ stet interrogatiuẽ, sed ponatur pro aliquantulũ, sicut infra psa. 89. Cõuertere Dñe vsquequo, i. conuertere Dñe aliquantulũ, sicut habet alia translatio, & tunc ly vsquequo continuat sibi uersum sequentẽ isto modo. Sed tu Dñe vsquequo cõuertere, i. aliquantulũ ad me: & ne auertas faciẽ tuã. Sed cõuertere aliquantulũ ad me, & libera, & eripe animam meam de manu Diaboli. & saluũ me fac ꝑ misericordiam tuam, a supradictis infirmitatib. peccatorũ. Nam si tu habes conuerti ad me, oportet q̃ facias propter misericordia tuã ꝑuenietem, quia ex me nihil mereor, nisi pęnam ex peccato, Quia nullũ bonũ est in me, nisi solum peccatum: ergo suppleat misericordia tua, et saluũ me fac. Quoniam nõ est in morte. Hic D cõcordat cum supradictis in principio. Nam si homo nõ agit pęnit. in hac uita, sed differt eam usq; ad ott. diem. s. usq; ad mortem exclusiue, tunc tali impęnitenti non debetur iudicium misericordiæ, sed iræ & furoris in inferno, vbi non est locus pœnitẽtiæ, sed pœnæ æternæ & supplicii, q̃a ibi null⁹ põt esse memor Dei, nec cõfiteri Deũ, sed blasfemare ꝑ dolore pęnarũ, ut dictũ est. Ideo ait Dauid ĩ ꝑsona cuiuslibet pœnitẽtis. O Dñe conuertere ad me aliquantulum, dando gratiam, & eripe animam per pęnitentiam, ne descendã in infernum ad iudicium iræ & furoris, quoniam nõ est aliquis q̃ memor sit tui in morte. i. post mortem, nec in illa morte inferni. Nam in inferno, quis cõfitebitur tibi? quasi E dicat nullus, præ dolore pœnarum. Et etiã hoc dicit propter multos q̃ differunt, & expectant agere pœnit. & cõdere testamẽtum in fine uitæ, & in morte, q̃nudo nõ sunt sui iuris, quia cõmuniter pdunt loquelã, et sensum propter infirmitatem corporalem, et sic nõ possunt esse memores Dei nec sui. Vnde etiã Deus nõ pmittit q̃ tales agant pœnitẽtiam, nec uult eis dare gratiam in morte, eo q̃ nusquam sunt recordati Dei in uita, ut ait Aug. in sermone de Innotẽtib. Hac animaduersione inquam cõcutitur peccator ut moriens obliuiscatur sui, q̃ dũ uiueret oblitus est Dei. Et iõ Dauid desiderat agere pœni. in uita, et petit gratiam et ueniam, et cõfitet peccata sua ĩ ꝑsona cuiuslibet pctõris dicẽs.

Laboraui in gemitu meo lauabo per, &c.

Hic assignat tertiam partẽ pœnitentiæ, q̃ F dicitur satisfactio, ut ostendat se egisse perfectum pœitentiam. Nam postq̃ primo ostendit cõtritionem, et dolorẽ de peccatis, et petiit nõ argui in furore, nec corripi in ira futuri iudicii, et cõfessus est se esse infirmũ, et turbatũ ex ægritudine pctõrũ, et petiit non differri pœnitẽtiam suam usq; ad mortem, hic agit satisfactionem, uel ostendit iam fecisse. Ad cuius euidentiam est notãdum, q̃ satisfactio vel habet fieri proximo, et sic nõ remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum ipsi proximo. Sed licet sit restitutum ablatum adhuc manet satisfactio Deo facienda, quæ dicitur pœna, eo q̃ peccauimus contra Deũ per superbiam, et rebellionem transgrediendo eius præcepta. Et sicut peccauimus

A mus corde, & ore, & opere, ita oportet q tribus modis satisfaciamus. s. contritione, confessione, & restitutione. Et ideo talis satisfactio oportet q fiat primo p fletũ & gemitũ cordis: ut inde veniat pietas & humilitas vnde processit iniquitas. Secundo per ieiuniũ ad puniendã carnẽ & animã. Tertio per orationẽ, vt inde egrediať laus & benedictio, vñ egressa fuit blasfemia, aut stultiloquiũ, & uaniloquium. Quarto p elemosynã, vt mitigemus Deũ aliquo munere, & vt pauperes depræcentur Deum, vt dimittat nobis debitũ peccati. Et sic dolore, & fletu, & oratione, & munere redimimus & soluimus debitũ peccatorũ. Et tunc pęnitẽtia diciť completa. Et hãc pniam dicit se Dauid cõpleuisse: cũ ait. Laboraui ĩ gemitu meo; q. d. dñe da mihi veniã, quia iã cõpleui pniam. Primo p cõtritionem. Scdo per cõfessionẽ. Tertio per satisfac B tionẽ. Nam iam laboraui in gemitu & fletu meo, semp gemẽdo & plorãdo, & cũ lachrymis lauabo lectulum meũ in quo dormio, & per singulas noctes & dies rigabo stratum & pauimentum in quo iaceo: q. d. q diebus & noctibus semp defleo pctã mea. Nã de nocte lauo lectulum meum in quo dormio lacrymis assiduis, & per diem rigo pauimentũ in quo iaceo, orando & plangendo. Stratum. n. dicitur a sternendo, ideo solum, terræ pauimẽtatum, lateribus vel lapidibus diciť stratum, ad denotandum q Dauid in pauimẽto terræ agebat pœnitentiam, in die flendo & plangẽdo, quod quidẽ stratum lacrymis suis rigabit. Etiam per lectulũ & stratũ põt intelligi caro nostra: in qua tanquã in lecto & strato iacet anima peccatoris infirma, quã carnẽ C debet peccator macerare per ieiunium, & rigare ora per fletum &c. Sed dubitatur quare dicit primo laboraui in gemitu meo. Vnde ostendit se iam pęnitentiam egisse. Et postea dicit lauabo lectulum meum &c. quasi promittens se facturum pęnitentiam. Ad hoc respondetur, q licet peccator egerit pęnitẽtiã perfectã de peccatis suis, p cõtritionẽ et cõfessionẽ & satisfactionem, tñ tenetur semp dolere, flere, & pœnitere, quotiescunqne recordatus fuerit illius peccati. Nã si post actã pęnitentiam quis complaceret sibi fecisse illud peccatũ, tũc rediret sibi culpa. Ideo semper tenetur dolere, & pęnitere quandocũq; recordatur. vñ dicit Clemẽs itinerario suo q beatus Petrus semper flebat peccatũ negationis Christi, quotienscunque recordabatur: intantũ q lacrymæ decurrentes, sulcauerãt genas ipsius Petri. Et ideo Dauid vt ostendat nos semp debere dolere & flere pctũ, quotiẽs in memoriã uenerit, dicit Laboraui ĩ gemitu meo. i. licet laborauerim ĩ gemitu meo, & egerim pniam, tamen quotiẽs recordatus fuero, semper lauabo flendo stratũ & lectulum meum, & lacrymis meis stratum meũ. i. conscientiam meam rigabo die ac nocte, eo quia oculus consciẽtiæ, & orationis meæ turbatus est a furore, quia timeo futurum iudicium, qm̃ inueteraui & senui inter omnes inimicos meos dæmões, quasi dicat antiquatus sum in peccatis, non agendo pœnitentiã.

Discedite a me omnes qui operamini, &c.

In hac secunda parte ostendit effectum & virtutem pęnitentiæ, quæ est remissio peccati. vnde tria facit pęnitentia. Nam primo impetrat gratiam. Secũdo delet culpam, & minuit pęnam. Tertio fugat diabolum tentatorem. Ideo Dauid videns ista tria se fuisse per pniam consecutũ, ait ad demones tẽtatores, O vos dæmones inimici mei, q semp operamini iniquitatẽ hoĩes tẽtando, q me diu alligatũ tenuistis, & ad interitũ deduxistis, & in diuersa scelera pcipitastis, discedite & fugitẽ a me, qm̃ iã exaudiuit dñs vocẽ fletus mei, pniam acceptando. Et dñs exaudiuit deprecationem meam, culpam remittendo. Et orõnẽ meã suscepit, gratiã cõferẽdo. Et iõ iã amplius peccare nõ ppono, nec vos vltra sequi intẽdo. Sed sm̃ gratiã mihi collatã, tentationibus vestris cõtraire decerno, nec amplius Deo ingratus esse uolo, qa uera pnia est, pctã præterita plangere, & plangenda iterũ nolle cõmittere. Et nota q ter nominatur hic dñs ad denotãdũ q tota trinitas concurrit ad remissionẽ peccati. s. omnipotentia patris, mĩa filii, & benignitas & illustratio spiritussãcti. Nã illustratur peccator p gratiã preuenientẽ, vt cognoscat & detestetur ipsum. Et sic p talẽ inspirationẽ dolet peccasse & cõuertit. Scdo filius offert patri suã passionẽ in ptiũ p peccatore. Et sic pater p merita passionis filii, remittit culpã, & etiã pœnam si dolor & cõtritio est uehemens, & ideo nominať Deus ter, ut tota trinitas cõprehendať. Erubescãt. Nota q diabolus tripliciter abiicitur ab anima peccatoris per pniam. Primo cum erubescentia & cõfusione, quia reputat sibi ad magnam confusionẽ, q videret se uictũ & cõfusum & expulsum ab homine, q est minoris naturæ, & nobilitatis. Secundo abiicitur

A cũ magnã vehementia & uiolétia, quia omnes uires adhibet, ne a domo quã diu possederat expellatur, & animam quã diu possederat deperdat & amittat. Tertio abiicit cũ grandi uelocitate, quia peccator qui diu inter peccata erat inueteratus & antiquatus, iustificatur in instanti per pęnitentiam. Nã in eodem instãti expellitur culpa, & introducitur gratia. Et sic diabolus quod per magnum tempus acquisiuit & possedit, in uno instãti perdit & amittit per pęnitentiam. Ideo dicit David, & quilibet peccator pęnités. Erubescant omnes demones inimici mei cum uideant se cõfusos, & cõturbẽtur cũ uideãt se uictos, & cum uiolẽtia abiectos, & erubescãt ualde uelociter, cum uideant in uno momẽto & instãti perdidisse, quod ꝑ longũ tpa possederũt. Discedite ergo demones cõfusi & cõ-
B turbati uehemẽter & uelociter, & uiolẽter, & nũquã reuertamini. Et ideo caueat peccator postquã eiecerit peccatum, ne iterũ iterũ catur. Nam cũ immundus spiritus exierit ab homine, ex confusione & erubescentia uadit & assumit septem spiritus nequiores se, & laborat recuperare domũ unde exiuit, nisi fortis armatus custodiat atrium animæ suæ, resistendo tentationibus cum humilitate & oratione, & ieiunio, & elemosyna. Item ly erubescãt, põt dirigi ad consocios peccati, quos in peccato habuit cõfortes & cõsultores & fauorabiles. Ideo ait pęnités. Erubescãt & cõturbentur omnes inimici mei qui mecũ erãt participes in peccatis; nam licet uiderentur amici propter societatem, tamen uere erant inimici, eo quod ad interitum & mortẽ peccatorum me deducebãt, & in peccatis fouebant. Ideo postquã me uiderint per pęnitentiam conuersum, erubescãt manere in peccato, & conuertantur exemplo meo, & agant pęnitentiam, & erubescant ualde uelociter, ne amplius maneant in peccato. Et si nolunt cõuerti, erubescant & cõturbentur, & cõfundantur in peccato suo. Et hoc sensu morali. Sed quia iste psalmus legitur in agẽdis, & officio defunctorũ, ideo ex prædictis lector poterit ipsum applicare ad animas fidelium defunctorum existẽtes in purgatorio, qui cum poenitẽtia & caritate decesserunt, sed ibi propter peccata oblita, aut iniunctam poenitentiam non impletam ad tempus detinentur. Vnde orat ecclesia ad Christum caput suum in persona cuiuslibet istorum, dicens, Domine Iesu ne arguas & corripias me in furore

D tuo, & in ira, id est si ex meis demeritis me ad hanc poenam temporalem per certum annos destinasti, non me uelis punire in furore, sẽcundum sentẽtiam latam, sed Miserere mei, pęnam taxatam remittendo, quoniam infirmus sum in hoc purgatorio. Et ideo sana me per misericordiam: adhibe merita tuæ passionis, & offer ante patrem, & solue pro me. Et sic conuertere ad me aliquantulum, & eripe animam meam ab his pęnis: quoniam non est in morte qui memor sit tui, i. dũ existo in hac pęna, non possum me redimere, nec eleemosynas elargiri, quia iã nõ sum pure uiator. Et ideo supple tu per miam tuam & passionem. Nã quis poterit confiteri tibi in inferno? quasi dicat nullus, præ dolore pęnarum, & ideo absolue me ab hac pęna, & duc me tecum in cęlum, & ibi te laudabo. Et sic anima iã libe-
E rata per talia suffragia dicit ad demones qui eã torquebãt, Discedite a me quia dñs exaudiuit oẽs orationes ecclesiæ, pro me factas, & suffragia acceptauit, ideo erubescant &c.

Ex toto isto psalmo possunt recolligi 8 conclusiones ...

Prima conclusio, quod octaua dies hominis quæ est post mortem, non est tempus pęnitentiæ sed furoris.

Secunda conclusio, ꝙ octaua dies mundi, quæ erit in iudicio, non erit tẽpus ueniæ, sed furoris pro obstinatis.

Tertia cõclusio, ꝙ iudicium pęnitentiale quod fit in hac uita, dicitur iudicium misericordię, eo ꝙ imponit solam temporalem pęnam, & absoluit a pęna æterna.

Quarta conclusio, ꝙ post hanc uitam non est iudicium misericordiæ, sed iræ & furoris, destinans ad pęnam æternam, ex quo patet
F ꝙ qui in hac uita non iudicatur iudicio poenitentiali & misericordiæ, iudicatur iudicio iræ Dei & furoris, post hanc uitam.

Quinta cõclusio, ꝙ qui in hac uita agit pęnitentiam, mutat cãm suã, & declinat a iudicio furoris, & iræ Dei, & dãnationis, ad iudiciũ misericordiæ. Et per oppositũ qui nõ agit hic pniam, declinat a iudicio misericordiæ ad iudicium iræ, & furoris, & damnationis.

Sexta conclusio, ꝙ tres sunt partes pniæ quas David ostendit in hoc psalmo. f. cordis contritio, oris confessio, & operis satisfactio.

Septima conclusio, ꝙ peccatũ multipliciter perturbat rõnem, & dissipat totũ corpus.

Octaua conclusio, quod diabolus per pęnitentiam confusus, recedit ab homine, quia

A perdidit animam hominis, quam ex peccato possidebat.

PSALMVS VII.

Domine Deus meus in te speraui, saluum me fac ex omnibus persequentibus me, & libera me.

Titulus communis in finem psalmus Dauid, quem cantauit dño, pro uerbis Cusi filii gemini. In Hebræo aũt, Ignorãtia Dauid quã cecinit dño super uerba Cusi filii gemini, secundum Hieronymum autẽ, pro ignorantia quã cecinit dño, super uerba Aethiopis filii gemini. Ex interpretatione Hiero. patet, ꝙ ly cusi, nõ est nomẽ proprium sed appellatiuum, & interpretatur niger siue Aethiops, per quod intelligitur Saul filius gemini.i. de filiis Beniamin. Ad cuius intelligentiã est secundo notãdũ, ꝙ postq̃ Dauid euasit de manu Saul, B & declinauit in Nobe ab Achimelech, & refectus est ab eo panibus propositionis, & accepit gladium Goliath, fugit inde ad Achis regẽ Geth, & inde ad speluncã Odolam, ut patet primo Reg. 22. tunc Saul cõgregauit oẽs cõtribules & sequaces, & in deserto rama hastã in manu tenens, locutus est omnibus dicens. Audite me filii gemini, nunquid filius Esai dabit uobis agros, aut vineas, & faciet uos tribunos, quia cõiurastis aduersum me, &c. Vnde tũc Doech Idumæus dixit sibi corã oĩbus qualiter uiderat Dauid in Nobe, & qualiter Achimelech dederat sibi panes propositionis, & tradiderat gladiũ Goliæ, vñ tũc Saul præcepit trucidari Achimelech sacerdotẽ cũ tota domo sua, & incendit totã ciuitatẽ, & pronũciauit Dauid proditorẽ, qui coniurasset cõtra eũ, &c. C Ex quo patet, ꝙ Saul in illa locutione corã toto populo accusauit Dauid de falso crimine cõiurationis, & malipolii, & proditionis, de quibus omnibus Dauid erat innocens, & ignorans. Ideo Dauid tribulatus de morte sacerdotum, & de falso crimine sibi imposito per Saul, fecit hũc psalmum, allegẽdo ignorantiam & innocentiam suam, & cãtauit ipsum coram dño. Sed restat dubium, quare Saul appellatur Cusi. Ad quod respondetur, quòd cus siue cusi interpretatur niger. Ideo Aethiopes dicunt cusi, quia nigri. Vnde Saul hic dicitur niger, non a nigredine corporis, sed a nigredine animæ, quia fuit denigratus odio ex liuore inuidię contra Dauid absque ratione, & datus in obstinatũ & reprobum sensum contra Deum, & conscientiam suã, D persequendo Dauid, ut patet per discursum libri secundi Reg. Et sic intitulatˀ niger nigredine peccati. Nam mos & cõsuetudo Iudęorum est, ut omnem rem malam, & peruersam, & nociuam apellent nigram. Et sic dicunt istam nigram febrem, istum nigrum Christianum, &c. Est ergo sensus quòd Dauid fecit hunc psalmum allegando ignorãtiam & innocentiam suam, propter uerba comminatoria ipsius Saulis, ira & inuidia denigrati cõtra ipsum Dauid. Et sic secundum istã historiam & intellectum Iudęi moderni glossant hũc psalmum de ipso Dauid literaliter. Sed in ueritate non est insistendum præcisè in tali expositione literali, quia non explicat intelligẽtiam profetę, nec fuit ista præcisa eius intentio, ut sæpius dictum est, nec sunt tacẽda mysteria quæ latent in hoc psalmo, nec omnino cõuenit litera sequens, cum præfata expositione. E Nã Dauid non consueuit petere uindictam; immo orare pro Saul, nec peteret iudicari scd̃m innocentiam suam, quia nullus excusatur a peccato, immo ipse rogat Deũ ne intret secũ in iudiciũ, psalmo 142. Et ideo est dicendum ꝙ Dauid ꝑ supradicta uerba Saulis, & ꝑ falsa crimina sibi imposita, præuidit in spiritu qualiter synagoga & populus Iudæorũ, erat denigrãdus ex inuidia, cõtra Xp̃m. Et quõ debebat imponere sibi falsa crimina, dicens. Hic dixit, possum destruere templum Dei, & in triduo reædificare illud. Et ꝙ commouit totum populum a Galilea usq; in Hierusalem. Et ꝙ fecisset cõiurationem cõtra Cæsarẽ, ut se regẽ faceret, &c. Et pręuidit etiam Dauid quomodo per talia falsa crimina, ille populus erat Christũ crucifixurus. F Sed propter illud peccatum in fine erat destruendus & dispergendus. Sed Christus erat resurrecturus & in cęlum ascensurus & regnaturus. Et de hoc mysterio fecit hunc psalmum, & tradidit ipsum leuitis publice cantandum in templo. Ex quo patet, ꝙ Dauid fecit istum psalmum pro Christo & ecclesia. Nã si tantum fecisset eum de seipso tunc non præcepisset ipsum publice in templo cãtari, nisi inquantu cõtinet profetiã de Xp̃o & ecclesia, ut sæpius dictũ est. Est ergo sẽsus huius tituli, ꝙ Dauid fecit hũc psalmũ pro ignorãtia & innocentia Xp̃i Messiæ futuri, super uerba Cusi.s. crimina falsa ipsius populi Iudaici, peccato inuidiæ denigrati & obstinati, qui Xp̃m falso de supradictis criminib⁹ accusauit, siue falso erat accusaturus

A Cusi dico filii gemini.s.filii asinini nõ filii dexteræ. Nam gemini est æquiuocum ad asinũ, & ad dexterã. Nam licet ille populus fuerit filius dexteræ, inquantum uiuebat in fide Christi Messiæ futuri, tamen postq̃ non receperunt ipsum in suo aduentu, iã non dicũtur filii dexteræ, sed filii asinini.i.sine sẽsu & intellectu legis & prophetarũ, imo ceci & filii seruitutis, quia dorsum eorum semp est incuruatũ, sicut asinus ad onera portanda. Et sic iste psalmus, explicat Christi innocẽtiã, & punitionem Iudæorum propter falsa crimina, quæ Christo imposuerunt. In quo ps. Dauid introducit Xp̃m loquentẽ & excusantẽ se apud patrẽ de falso crimine sibi imposito, in quo quatuor facit. Nã primo petit liberari de persecutione Iudæorũ p resurrectionẽ. Secundo allegat suã innocentiã. Tertio B petit ultionẽ de Iudæis. Quarto ꝓmittit se agere gratias. Secunda ibi. Dñe si feci istud. Tertia ibi. Exurge dñe. Quarta ibi. Confitebor domino. Quãtũ ad primũ ergo Xp̃s ut hõ dicit ad patrẽ. O domine p regimen uitę, & Deus meus per creationẽ secundum humanitatẽ, & spũalẽ obedientiã. Ego semper in te speraui, omni humano auxilio postposito, ideo saluum me fac in capite & in membris, & libera me ex omnib. Iudæis psequentib. me. Libera dico in capite per resurrectionẽ. Et in membris, eripiendo ecclesiam a tyrannis & infidelibus.

Ne quando rapiat ut leo animam meam, dũ non est qui redimat, neque qui saluum faciat.

Ne quando.i.ne aliquando leo.s.diabolus aut infernus rapiat animam ut leo, & ipsam retineat sicut cæteros peccatores, dum, pro, C postquã, uel quia, non est alius qui redimat genus humanum, neq; qui saluum faciat ipsum, nisi tu prĩcipaliter qui es Deus & creator. Et ex consequenti ego per mortem & passionem, in uirtute diuinitatis. Nam si ego non essem liber, nõ possem aliquos saluare, nec pro aliis pati. Et ideo oportet q̃ sim solus inter mortuos liber a peccato, & per consequens ab inferno, & q̃ suscites me ut possim communicare mẽbris meis merita passionis, & beneficium resurrectionis.

Domine Deus meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis.

Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.

Persequatur inimicus animam meam, & comprehendat, & conculcet in terra uitam meam & gloriam meam in puluerem deducat. D

Hic allegat suã innocentiã & se esse liberũ ab omni peccato, non solũ ab his quæ sibi Iudæi imposuerunt, sed simpliciter ab omni peccato, ideo ait, Domine Deus si ego feci istud peccatũ & crimẽ quod mihi imponit a Iudæis.s.q̃ prohibuerim dari censum Cæsari, & sim blasphemus &c. & si sit ẽt quæcunque alia iniqtas, & iniustitia, & p̃ctũ in manibus & operationib. meis, & si reddidi mala Iudęis retribuentib. mihi mala pro bonis quia ego sanaui filios eorum, & mortuos suscitaui, & uiã salutis eis ostendi, & ipsi pro talib. bonis retribuunt mihi mala, falsa crimina imponendo, si talia ergo egi, Decidã ex tali merito inanis, & uictus, & uacuus ab inimicis. Sed hic videt dubiũ, q̃ Christus uelit adiurare seipsum & periurare, quia videtur q̃ hoc sit contra dignitatẽ suã et reuerẽ- E tiã. Et iõ est notandũ ſm Aug. q̃ passio Xp̃i ideo fuit tantæ efficaciæ et uirtutis ad redimendũ hominẽ, et delendũ omnino peccatũ, quia fuit in homine innocente et libero ab omni p̃ctõ, quia aliter fuisset inanis et uacua illa passio, nec Christus potuisset uincere diabolũ, si primo ipse fuisset uictus, et seruus diaboli per peccatum, et per consequẽs non potuisset nos liberare, nec seipsum. Nã ut ait Augu. contra Arrium. Si uerbũ diuinũ esset factũ et creatũ, non potuissent omnia fieri per ipsum quod est cõtra illud. Omnia per ipsum facta sunt. Ita pari rõne, si Christus uerbũ caro factũ, fuisset obnoxius p̃ctõ, tunc non potuisset alios liberare. Iõ hic se ostendit liberũ ab omni p̃ctõ, et sub typo et figura adiurationis, et pœnæ rei, ostẽdit q̃ si esset peccator, cecidisset inanis, et uictus, sine fructu passionis. Nã dictũ est in prologo, F tractatu primo, q̃ quilibet propheta habet suã linguã, et modũ proprium loquendi, inter quos Dauid habet extraneũ, et exquisitũ modũ loquẽdi. Nã prædicit futura mysteria de Xp̃o et ecclesia, quandoq; p uerba de p̃terito, propter certitudinẽ prophetiæ, quandoq; per modũ ordĩdi, ad ostendendũ q̃ omnia facit pater p filiũ, quandoq; loquit per modũ adiurationis, ut ostẽdat q̃ si Christus fuisset peccator et reus, in his quæ sibi imponebantur, tunc sua passio non fuisset efficax ad delenda omnia p̃tã. Est ergo sensus: Domine si feci illud q̃d mihi imponit, et si esset iniqtas, et aliqd p̃tũ in manib. meis, et nõ essem liber ab omni peccato, tunc decidissẽ

inanis

A inanis & victus ab inimicis, quia nõ potuissem superare diabolum. Et passio mea esset inanis & infructuosa, quia tunc inimicus, scilicet diabolus, persecutus fuisset animam meam, & conculcasset animam meam in terra, calce peccatorum, sicut vitam aliorũ hominum conculcauit. & tũc tota gloria mea & fama esset deducta in puluerẽ & ad nihilum, sine fructu redemptionis. Et sic ista verba supradicta non sunt intelligenda ad sensum quẽ faciunt, sed ad sensum in quo fiunt, sicut dictum est in prologo, tractatu tertio, & regula sexta. Vnde ꝓfeta ꝑ modũ adurationis prædicit puritatẽ & innocentiã Christi, per quam meruit destruere nostra peccata.

Exurge domine in ira tua, & exultare in finibus inimicorum meorum.

In hac tertia parte petit vltionem. Vnde

B est notãdum secundum Hilarium & Aug. ꝙ Christus filius Dei oĩa quæ facit per se, attribuit patri, eo ꝙ non solũ inquãtum hõ, sed inquãtum Deus quicquid habet, habet a patre. Nã inquãtum Deus ab æterno quicquid habet nascendo accepit, & inquãtum homo ex tpe, in incarnatione accepit omnẽ uirtutem a patre, ideo quicquid facit attribuit patri, & sic dicit Doctrina mea nõ est mea, sed eius qui misit me patris, &c. Ioan. 7. Et ideo Christus, quia loquitur hic inquãtũ homo, & resurrexit in virtute diuinitatis: Et iõ hãc resurrectionem & virtutẽ attribuit patri, iõ ait õ dñe pater. Exurge. i. fac me a mortuis resurgere. Exurge dico, in ira cõtra Iudæos & obstinatos: nã resurrectio mea erit gaudiũ & gloria fidelibus. Sed infidelibꝰ erit ira, & mors, & punitio. Itẽ exurge quia hucusque

C sedisti, expectãdo populum Iudaicum ꝑ 40. annos post passionẽ meã, sed qa mãserũt obstinati & ad prædicationẽ apostolorum noluerunt conuerti, ideo exurge in ira tua contra eos. Primo tpaliter eos destruẽdo, & per mundum dispergendo. Et secundo æternaliter condẽnando. Et exaltare. i. ostende potẽtiam & rigorẽ in finibus inimicorum meorum Iudæorũ, eos ab omnibus finibus terræ promissionis exterminando, & expellendo, & trucidando per exercitum Romanorum.

Et exurge domine Deus meus in præcepto quod mandasti, & synagoga populorum circundabit te.

In Hebræo habetur promissum quod promisisti. s. per profetas: per quos prædixisti punitionem Iudæorum. Et ẽt ista põt esse uox ecclesiæ ad Christum, dicentis. Exurge dñe Iesu Christe in præcepto quod ꝓmisisti, qñ

D fleuisti super Hierusalem, dicens. Circundabunt te inimici tui uallo, & non relinquent in te lapidẽ sup lapidẽ. Lucæ 19. q. d. supple illud dictum, & profetiam quam ibi dixisti, & mãda & præcipe Romanis, vt veniãt contra Hierusalẽ ad vindicandã mortem tuam, quia synagoga, id est congregatio omnium populorum gentilium circundabit te, & venient tecum ad destruẽdam Hierusalem. Itẽ synagoga, id est congregatio omnium populorum, scilicet Romanorum & aliorum gentilium circundabit te, in verum Messiam recipiendo, & sic Iudæis reprobatis & abdicatis, dabis hæreditatem gratiæ & gloriæ populo gentili ad fidem conuerso.

Et propter hanc in altum regredere, dominus iudicat populos.

E Propter hãc synagogam. i. ecclesiã, ex populo gentili congregatam regredere ad protegendum eam. Vel etiã regredere in cęlum vnde descendisti propter hanc ecclesiam populorum ad fidẽ cõuersorum, vt des eis hæreditatẽ in regno cœlorum, quia tu, supple es dominus qui iudicas populos. i. ad quem pertinet iudicare populos, & dare vnicuiq; secundum opera sua: Dñs iudicat. Hic proprie incipit uersus & sentẽtia in hebręo. Vnde ait Christus ad patrem. O pater quia tu es ille dominus, qui iudicas populos, ideo

Iudica me domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me.

Quasi dicat, tu scis iustitiam meam, quia nulli iniuriam feci, & tu scis innocentiam meã, quia nulli nocui, ergo fac vt opera mea mereantur, & nõ permittas me amplius iniuste pati, sed redde mihi præmium iustitiæ

F & innocentiæ meæ. Et fac ut consumatur & destruat nequitia peccatorum iudæorum, vt cum viderint me iam surrexisse, & in cœlos ascẽdisse, & iudiciariam potestatẽ super omnes accepisse, tunc confundatur & conterat nequitia & malitia eorum. Item confundatur nequitia eorum, cum. i. quoniã tu qui es Deus scrutãs renes & corda hominum, diriges iustum filium tuum in cœlo, & etiam qñ diriges ecclesiam tuam & prosperabis in terra. Item tu qui es Deus iustus scrutans corda & renes, & scis iustitiam & innocentiam meam, nosti malitiam eorum, ergo fac vt

Consumetur nequitia peccatorum & diriges iustum, scrutans corda & renes Deus.

Eorum consumetur nequitia, & diriges

 iustum,

A iustum, idest exaltabis Christum tuum cum sua ecclesia, & hoc facies, quia semper speraui in te qui es.

Iustum adiutorium meum a domino, qui saluos facit rectos corde.

Ex his verbis patet, quod iste psalmus nō potest exponi precise pro Dauid, quia ille non potest dicere iudica me secundum iustitiam & innocētiam meam, quia hoc soli Christo conuenit. qui nūquam peccauit, nec potuit peccare. Et nota quod Christus nō solū petit hic vltionem pro se cōtra Iudæos, sed et pro membris suis cōtra tyrānos persequētes ecclesiā, quę tota simul, ratione capitis, & perfectorū membrorū, dr̄ columba sine macula in canticis, & dicitur nō habere maculā neq; rugā. Et ideo pōt esse uox ecclesiæ, ad Xp̄m caput suum dicentis, Exurge domine in ira tua cōtra Iudæos, & ciuitatem Hierusalē in præcepto quod mandasti & prædixisti. Lucæ 19. quando fleuisti super ciuitatem Hierusalē, & dixisti. Circundabunt te inimici tui uallo, & non relinquent in te lapidem super lapidem. Veniant ergo Romani & tollāt & auferant eis locum, & gentem, ac sacerdotium, & destruant ciuitatem & templum &c. Etiā destrue tyrannos, & prosterne populū gentilem a superbia sua, &c.

B

Deus iudex iustus fortis & patiens, nunquid irascitur per singulos dies?

Hic exhortatur Iudæos & gentiles & omnes peccatores ad pęnitentiam, sub comminatione, quæ est principalis intentio huius psalmi. Vnde dixit, ò Iudæi peccatores, licet Deus sit iustus in iudicando, & patiēs in expectando peccatorem ad pęnitentiā, tamen nunquid irascitur per singulos dies. i. nunquid videmus quod quotidie irascitur, & cū ira punit impœnitentes & obstinatos, sicut puniuit Faraonem, & Saulem, & Achitofel, & multos alios? quasi dicat sic. Et ideo dico vobis Iudæis, quod

C

Nisi conuersi fueritis gladium suum uibrauit, arcum suum tetendit & parauit illum.

Nisi cōuersi fueritis ad Messiā Christum, & receperitis eum, cauete, quia iam gladiū suum vibrauit, id est exercitum Romanorū cōtra vos præparauit, & arcū suum & sentētiā iræ suæ præparauit, & tetendit cōtra vos.

Et in eo parauit uasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit.

Et in eo parauit sagittas suas, quæ sunt uasa & instrumēta mortis, & sagittas suas effecit similes fulminibus ardentibus, quasi dicat, Deus est paratus ad mittēdum fulmina iræ & sententiæ suæ contra vos. Cōuertimini ergo quia satis vos per 40. annos expectauit, aliter autem mittet cōtra vos sententiā, quam præparauit. Vnde nota quod sicut homo quando procedit ad bellum, vel quādo vult ferire feram, primo in domo extēdit arcum seu balistā, & postea ponit sagittam, & quādo uidet opportunitatem trahit & ferit Ceruum, ita pariter Deus, primo per aliqua tēpora expectauit Iudæos, sed quia uidit quod nō cōuertebantur, incepit vibrare gladiū suum, conuertendo Hierusalem, immittendo seditiones & bella intestina. imo et uisus est gladius igneus per annū supra Hierusalē, ut ait Iosefus. Sed videns Christus quod nondum etiā conuertebantur, permisit vt rebellaret ciuitas Hierusalem cōtra Neronē, & tunc Nero incepit tēdere arcum suū & præparare exercitum contra Hierusalem, & misit ducē Vespasianū. Sed postquā Vespasianus factus est imperator, & Titus sus filius māsit dux exercitus, & incepit obsidere Hierusalem, tūc incepit ponere sagittas suas in arcum. Sed cōpletis 42. annis post passionē Christi, videns Titus obstinationem Iudæorum, tunc sagittas suas similes fulminibus ardētibus effecit, & totaliter euertit & incendit ciuitatem. Et fecit etiam sagittas suas ex fulminibus siue ferris ardentibus. Quam obsidionem & vastationem præuidens Dauid subdit.

D

E

Ecce parturijt iniustitiam, concepit dolorem & peperit iniquitatem.

Ecce parturit. i. licet Deus istum populum ad pœnitentiā per multa signa inuitasset, vibrādo gladium comminationum, & tendendo arcum, & ponendo sagittas vt dictum est, tn̄ ipse populus in sua malitia occecatus, simul & semel concepit dolorē & odium contra Christū, ita semper parturiuit iniustitiā, apostolos psequēdo, & cōtinuo peperit iniqtatē in sua obstinatione pseuerando. Et sic

F

Lacum aperuit & effodit eum & incidit in foueam quam fecit.

Lacum aperuit, quando contra Imperatorem rebellauit, & sic ipsemet procurauit sibi causam sui interitus. Et sic incidit in foueam quam fecit, quia ipsemet se vallauit & inclusit in festo paschæ, ut ait Iosefus, & ibi periit totus populus. Et sic

Conuertetur dolor eius in caput eius, & in uerticem ipsius iniquitas eius descendet.

Conuer-

A Cõuertetᷣ et conuersus est dolor, et destructio eius in uerticem ipsius, id est in Hierusalẽ, quæ erat vertex, et caput totius Israel, et terræ ꝓmissionis. Et sic iniquitas eius descẽdit in uerticẽ ipsius. i. in Hierusalẽ. Sed totũ ẽt hoc põt referri ad excidiũ spũale. Vñ posset quis quærere, vnde accidit illi populo tale exterminiũ et excidiũ. Respõdet ꝓfeta dicẽs, quia accepit dolorẽ et odiũ cõtra Christũ dolore inuidiæ. Et iõ frequẽter parturiit iniustitiã, ipsum Christũ accusando, et persequẽdo, et falsa crimina imponẽdo, et peperit iniquitatẽ, ipsũ crucifigẽdo sine causa et aliquo demerito. Et sic iste populus lacum aperuit contra Xp̃m, tractando et cõspirando in eius morte. Sed incidit in foueam quam fecit. Nam ipsi crucifixerunt eum, timẽtes ne venirent Romani et tollerent locum suũ et

B gentem, et ne perderent redditus oblationũ et sacerdotium. Et sic putantes euadere occidendo ipsum, inciderunt in foueã quã timebãt. Nã Christ⁹ resurrexit et regnauit post mortem, et abstulit eis sacerdotium regnũ temporale et spirituale. Et sic inciderunt in ruinã quam uitare putabant. Et sic iniquitas conuersa est in caput, et in uerticem ipsius. Nã non solum perdiderũt regnũ et sacerdotium, sed ẽt intelligentiã scripturarũ, et manẽt ceci et obstinati, et priuati uita et regno æterno. Et hæc est iniquitas quæ descẽdit in uerticẽ, et intellectũ eorum, quia nõ possũt ueritatẽ percipere. Et sic totus iste psalmus põt exponi etiam profetice de tyrannis persecutorib. ecclesiæ Christi, tẽpore martyrũ. Et ẽt põt exponi moraliter de quolibet pctõre in pctõ obstinato, cui Christus et profeta

C cõminatur, nisi egerit pœnitentiam, contra quos pctõres, Christus quotidie vibrat gladium, flagella immittẽdo. Item tẽdit arcum bella tpalia permittendo, et pestilentiã et famẽ super populos et regna deducendo. Sed in finẽ si nolunt agere pœnitẽtiã, ardẽtibus fulminibus eos in inferno præcepit cruciari.

Confitebor domino secundum iustitiam eius, & psallam nomini domini altissimi.

In hac tertia parte Christus promittit se agere gratias patri ꝓ resurrectione, & aliis beneficiis receptis, Ideo ait: Postquam recepero supradicta beneficia, ego cõfiterbor domino patri, secundum iustitiam eius. Primo quia puniuit inimicos meos. Secundo quia retribuit mihi præmiũ resurrectionis, & uniuersalis iurisdictionis. Et ideo psallã nomen domini altissimi, celebrãdo festiuitates. s. natiuitatis & passionis & resurrectionis & ascẽsionis, in quibus agã gratias pro supradictis beneficiis receptis. Et nota etiã ꝙ iste psalmus põt exponi pro quolibet defuncto, existente in purgatorio, inquantũ põt liberari ab illis pœnis per suffragia ecclesiæ, & ideo ecclesia cantat istũ psalmũ in agenda defunctorũ, in persona cuiuslibet defuncti, & omnium aliorum existẽtiũ in purgatorio, eo ꝙ adhuc pertinẽt ad istam ecclesiam, inquantum discesserunt cũ pœnitẽtia & caritate, & adhuc non peruenerunt ad terminũ patriæ. D

PSALMVS VIII.

Domine dominus noster, quàm admirabile nomen tuum in uniuersa terra.

Huic psalmo secundum 70. præponitur talis titulus. In finem pro torcularibus. psal. Dauid. Secundum uero Hieronymum. victori pro torcularibus, psalmus Dauid, pro cuius tituli declaratione dicit Rabi Eliezer cũ suis sequacibus quod Dauid fecit hunc psalmum agens gratias de rerũ creatione, in qua Deus subiecit primo huiusmodi omnia creata, sed quia talis creatio facta fuit in septimo mense. s. tempore torculariũ, ideo dicitur in titulo, pro torcularibus. Sed ista opinio deficit tripliciter. Primo quia creatio facta est in principio temporis, & in primo mense anni, sed Martius siue Aprilis fuit principium in mensibus anni, ut patet Exo. 12. & Leui. 23. & Numeri 27. ergo creatio non est facta in mense septimo, sed in primo. Itẽ secundo deficit ista opinio, q̃a litera & sentẽtia huius psalmi aliquod aliud mysteriũ explicat præter creationem: Tertio deficit q̃a aufert dignitatem profetiæ huic psalmo, qđ est contra intentum profetæ. Et ideo est alia opinio quorundam aliorum hebræorũ Talmudistarũ, dicentiũ ꝙ Dauid in hoc psalmo prædicit victoriam Regis Messiæ, quã debet habere de toto Romano imperio, qđ intelligunt per ly, torcularibus. Et isti fundantᷣ super illud Esa 62. Quis est iste qui uenit de Edom tinctis uestib⁹ de Bosra? quare rubrũ est uestimẽtũ tuũ? vnde dicũt ꝙ iste q uenit de Edom est Rex Messias, qui solus calcabit torcular, q̃ debet subiicere totũ Romanũ imperium, quod intelligunt per Edom. Nã Iudæi moderni oẽs Romanos & latinos appellãt Edom, qđ interpretatur rubeus, unde dicunt, ꝙ Messias ab eis expectatus erit dñs temporalis, & subiiciet oẽs nationes & specialiter

E (margin)

F (margin)

A cialiter Romanorũ imperiũ, cũ magna effusione sanguinis Christianorũ, quia sicut calcás vindemiá in torculari intingit pedes, & man⁹, & vestes ex guttis vindemiæ calcatę, ita pariter Messias itinget pedes & manus & vestes ex sanguine Romanorum, & omniũ Christianorũ, usquequo obtineat victoriá, & totum orbẽ subiiciat. Et ideo Esaias uidẽs in spiritu Messiá venientem de Romano imperio cũ victoria in Hierusalẽ, tinctis uestibus, & aspersum sanguine Romanorum, & Christianorũ, dicit. Quis est iste q venit de Edom. i. de Romano ĩperio cũ triunfo & uictoria vestibus tinctis de Bosra. i. de sanguine rubro Romanorũ? Et tunc ipse Messias respõdet dicens. Torcular calcaui solus, quasi dicat, iõ venio rubeus tinctis uestib⁹ sanguine rubro, q̃a ego solus calcaui imperiũ Ro B manorũ, sicut calcans in torculari, &c. Et sic dicũt isti ꝙ hoc idẽ præuidit David in spũ. Ideo fecit hũc psalmũ, in quo præuidit futurã victoriã, & vniuersale dñium Messiæ futuri, & ideo intitulauit ipsum pro torcularibus. Sed licet ista positio sit valde extorta, & extranea totaliter a titulo huius psalmi, tñ quantũ ad autoritatẽ quam adducit, aliqualiter, & partim dicit uerum, & partim dicit falsum & blasfemat. Nã dicit uerum ꝑ hoc quod dicit, ꝙ per illum qui venit de Edom intelligit Rex Messias in lege promissus, sed blasfemat inquantum quod est præteritum expectat futurum. Nam Christus filius Dei uerbum incarnatum, uenit in mundum, & ipse solus calcauit vindemiá in torculari crucis, & aspersit uestẽ humanitatis in suo sanguine. Nam primo calcauit vindemiá sacræ C scripturæ, ex qua expressit & extorsit ueritatẽ legis & profetarum, & vinum euãgelicũ, & reposuit ipsũ in cellario ecclesiæ ad salutẽ & uitã fidelium. Secundo calcauit carnẽ suã per mortẽ & passionem, ex qua expressit vinum ecclesiasticorum sacramentorum, in præmiũ nostræ redẽptionis, sed quia in cruce fuit uictor & nõ fuit uictus, quia diabolũ uicit & calcauit simul cum populo Iudaico, ideo nõ dicit fuit calcatus, sed torcular calcaui solus. Item tertio calcauit infernum & ligauit diabolum. Quarto calcauit & subiecit totum mundum, & imperium Romanorũ, & oẽs reges mundi. Item dicunt uerum, inquantum dicunt ꝙ Messias aspersus sanguine erat totum orbem subiecturus, sed dicũt falsum inquantum dicunt, ꝙ sanguine alieno erat aspergẽdus, immo sanguine proprio D erat mundum redẽpturus. Et sic patet eorũ ineptia, & cecitas, & ignorãtia, quia ista propositio nihil facit ad propositũ huius tituli. Et iõ reiectis eorũ fictionibus, & eorũ mẽdaciis, ꝓ vera intelligẽtia huius psalmi, & eius tituli, est primo notádũ, ꝙ totũ tẽpus gratiæ, & septimę ætatis, in qua sumus, fuit figuratũ in lege ꝑ septimũ mensem, q̃ dicebatur mẽsis & tẽpus torculariũ, eo ꝙ tũc colligebant & torquebantur vindemiæ in torcularibus ĩ quo septimo mẽse celebrari præcepit, Deus tria festa. s. festum tubarum, in memoriam sacrificii ipsius Abrahæ, & festum ꝓpitiationis in decimą die, & festũ tabernaculorũ in 15. die in memoriá peregrinationis ꝑ desertũ, qñ filii Israel habitabant in tabernaculis. Et uoluit Deus ꝙ illa tria festa celebrarẽtur in septimo mẽse, tempore torcularium. E Primo quia mysteria illorũ triũ festorũ erãt implẽda in hac septima ætate in qua sumus. Nã ĩ hac septima ætate fuit immolatus Xp̃s, figuratus per sacrificium Abrahæ, vbi & per quod fuit facta generalis ꝓpitiatio & redemptio, & finita fuit tota peregrinatio, in quo tempore fuit expressa & extorta tota vindemiæ sacræ scripturæ, & extortum vinũ euangelicum, & repositũ in cellario ecclesiæ. Et sic totum tempus gratiæ & tota ista septima ætas dicitur septimus mensis mundi, & tẽpus torcularium spiritualium, quia cõtinue extorquemus vinũ sacramentorum ex cellario ecclesiæ & sacræ scripturæ, ꝓut latius patebit psal. 80. & in quæstione finali totius operis. Secundo est notádũ ꝙ totũ desideriũ patriarcarum, & profetarum, & fidelium ue. test. fuit scire virtutes & ꝑfectiones, & uidere effectus nominis Dei Adonai, quod illis F quatuor literis scribebatur in lege & profetis, quod quidem nomen, Deus nulli voluit reuelare in uete. test. unde dicit Deus Moysi. Exo. 6. Nomen meum Adonai non indicaui eis, sed Deus promisit omnibus ꝓfetis reuelare nomen suum in mundo uniuerso ꝑ Messiam filium suum: Ideo omnes patriarchæ & profetæ desiderabant tanto tempore uidere aduentum Christi, ut reuelaret mundo & declararet illud nomen suũ omnibus ignotum. Ideo Esaias 62. clamabat dicens. Vtinam dirumperes cœlos & descenderes, ut notum fieret nomẽ tuum, &c. Præuidens ergo David in spiritu qualiter in ista septima ætate erat Christus venturus, & implere de be-

A debebat omnia quæ erant figurata per septimum mensem, per mysterium torcularium, & illorum trium festorum, & quo nomẽ domini debebat dilatari & magnificari p vniuersam terrã, & Christus regnare per totũ orbem. Ideo fecit hunc psal. de vẽ dominio Christi, & de dilatione nominis eius p totũ orbem. Et præcepit ipsum cantari tpa torcularium in mense septimo, eo q illa erat figura huius temporis gratiæ, in quo oĩa illa sũt impleta. Est ergo sensus tituli præpositi, q Dauid fecit hunc psal. dirigens nos in Christũ, qui est finis legis, & præcepit ipsum cantari cum toto conatu vocum, usq; ad ultimũ punctum, eo q cum magno affectu uocabat Christum, ut ueniret ad regnãdum, & manifestandum nomen suum in vniuersa terra. Et voluit ut cantaretur in templo pro torcularib. i. in tempore torcularium, pp figurã iã

B dictam. In quo quidem psalmo duo principaliter facit Dauid, nam primo admiraẽ magnificentiam & uirtutes illius nominis Dei, quæ erant manifestandæ in vniuersa terra, per aduentum Christi. Scdo explicat cãs suæ admirationis, ibi. Quoniã eleuata est magnificentia. Quantũ ergo ad primum est notandum, q nomen proprium dñi magis frequẽtatum in sacra scriptura, qđ hebræi pnũciãt Adonai, ut dictum est in prologo, diciẽ admirabile & ineffabile, pp mysteria mirabilia quæ in eo significabat. Et iõ scribebatur quatuor literis hebraicis i hebræo. s. iot. he. vau. he. Et hoc pp quatuor mysteria psonalia, & alia quatuor essentialia, q̃ continet & notificat illud nomen in Deo, significat per illas quatuor literas. Nã ista litera iot inter-

C pretatur principiũ. Iõ significat patrẽ in diuinis, qui est principiũ oĩum psonarũ nõ de principio, he uero interpretatur esse, ideo significat uerbũ siue filiũ p quẽ facta sunt oĩa, & a quo habent esse, vau aũt interpretaẽ ipse siue uirtus, iõ significat spiritum sanctum, qui spirat oẽm uirtutẽ & motũ in omnib. rebus. ultima uero litera. s. he, signat humanitatẽ filii iunctam uerbo. Et iõ bis ponitur he, in hoc nomine, ad notandũ q ista litera he. bis sumpta denotat duas naturas in una psona. Et licet sint duæ naturæ in Christo, tamẽ non manet nisi una persona. Et notãter, fm he, ponitur in ultimo loco, ad denotandum q licet tres personæ diuinæ sunt ab æterno, tñ incarnatio facta est ultimate ex tpe, & illa humanitas ita est iuncta personaliter filio,

D q non cæteris personis. Ex quo patet q per illas quatuor literas significabatur mysteriũ trinitatis, & incarnationis simul. Significabant. n. tres personas diuinas, & humanitatẽ assumptã in uerbo. Et sic significabãt supradicta quatuor misteria personalia in diuinis. Itẽ ille eædẽ quatuor literæ significabãt alia quatuor ineffabilia mysteria essentialia. s. sũmã oĩpotentiã, summã sapiẽtiã, summã misericordiã & summã iustitiã. Et iõ istud nomẽ dicebaẽ ineffabile & mirabile apud patres ue. te. qa nun- supradicta mysteria fuerunt scripta, nec reuelata patrib. ue. test. nisi sub qbusdã figuris. Iõ dixit De' Moysi. Exo. 6. q nomen Adonai nondũ reuelaui eis. &c. vñ tria sunt prænuntiata in ue. te. de hoc nomine Dei quatuor literarũ. Primo q Messias in lege promissus debebat hẽre hoc nomen, & debebat uocari illo nomine patrib. inco-

E gnito: ut patet Hie. 23. Ecce dies uenient & suscitabo Dauid germẽ iustũ & sapiens, & Rex erit & facit iudicium & iustitiã in terra. Et hoc est nomen q uocabunt eũ, dñs iustus noster &c. Vbi ly dñs, scribiẽ quatuor literis, qđ soli Deo cõuenit. Et oẽs hebræi dicunt q iste est Rex Messias, ergo nomẽ Messiæ est illud nomẽ Dei tetragrãmaton. s. quatuor literarũ. Secũdo asserit sacra scriptura, q nõ solum Messias debebat uocari hoc nomine Dei quatuor literarum, sed ẽt realiter esse illud nomẽ Dei, qa Messias nihil aliud dẽbat esse nisi nomẽ Dei. Esa. 30. Nomẽ dñi ueniet de lõginquo &c. p q nomẽ itelliẽ rex Messias. Scdo q solus Rex Messias dẽbat notificare & manifestare & declarare illud nomen Dei. Et q nomen toti mundo debebat

F esse notum: & omnes gentes debebant ipsũ uenerari & inuocare. Esa. 64. Vtinam dirumperes cœlos & descenderes, & notum fieret nomen tuum. Item ps. 95. Cantate domino & benedicite nomini eius, annunciate inter gentes gloriam eius. Et sic asserunt omnes Iudæi moderni, q solus Rex Messias debet hoc nomen dñi quatuor literarum mundo declarare: & q soli illi erũt in seculo Messiæ scient proprietates & uirtutes huius nominis. Et iõ excõicant & anathematizãt oẽs præsumentes declarare pprietates, & secreta huius nois, cum hoc pertineat ad solum Messiam. Et ideo ponitur prima cõclusio, q Christus saluator noster habuit illud nomẽ quatuor literarum tanquam nomen proprium. Qđ taliter probatur. Nam illæ literæ

A iot.he vau he.prepositæ in illo nomine, si recte cōbinant cū suis pūctis appositis, reddūt & sonāt hoc nomē iohessua: quod græce declinat iesos, & latine Iesus, quod interpretat saluator, siue salutare, siue saluatio. Et iō ubicunque reperitur iosua, siue iohessua, oēs interpretes traduxerūt, saluator, siue salutare, siue Iesus, qđ idem est, ut patet in translatione Hie. ex quo patet, ꝙ Iesus est realiter nomē quatuor literarum s͡m ꝓprium sonū. Secunda cōclusio, ꝙ Iesus nō nom' nasr tm, sed realiter est ipsum nomen Dei, sicut prophetæ ꝑdixerunt, probat. Primo ꝙ in Iesu Xp̄o realiter sunt illa supradicta quatuor mysteria ꝑsonalia. Nā in eo est uerbū cū humanitate ꝑsonaliter iuncta, & in eo est ꝑsona patris, licet non incarnata, cū sit eiusdē substātiæ, & per eundē modum est ꝑsona spūssancti, q͂a pater est in uerbo & spūsctō, & econ-

B uerso. Et Christus continet illa quatuor personalia mysteria. Et per eandē rōnē alia quatuor mysteria essentialia, immo ipse Xp̄s est realiter omnipotentia, sapientia, misericordia, & iustitia, ergo sequitur ꝙ Iesus realiter est nomē Dei tetragrāmaton. Scđo hoc idē ꝓbat rōne. Nā s͡m Arist. 7. Meta. inter diffinitionē quā græci uocāt uerbū, & nomē interest. Nā diffinitio siue verbū explicat totam substātiā & essentiā rei diffinitæ, & iō datur ꝓ essentialia. Sed nomē, notificat rē per suos effectus. Et iō uestimētum dr̄ a uestiendo, & lucerna a lucēdo &c. Iō dicit Aug. ꝙ uerbū diuinū qui est filius, explicat totā substantiā & essentiā diuinā ab æterno. Sed ut Deus pater posset nobis loqui & notificare sua secreta, induit uerbum suum carne. Et sic verbū

C Dei æternum, factum est nomē, ꝑ qđ nomē, & ꝑ quē Christū, Deus pater locutus est nobis dieb. istis, & notificauit sua secreta. Et sic est dicendum, ꝙ Iesus Christus ut incarnatus, est uerum nomē Dei realiter. Tertia cōclusio, ꝙ solus Iesus notificauit toti mūdo supradicta quatuor mysteria tā ꝑsonalia quàm essentialia. Probatur primum. Nam solus ipse notificauit nobis mysterium trinitatis, cū dicit. Cum uenerit paracletus quē mittet pater in nomine meo. &c. Item notificauit nobis humanitatem uerbo iunctam, cum dixit pr̄ maior me est, & notificauit vnitatē essentialem cum dixit, pater & ego vnū sumus. Secundo notificauit toti mūdo illa quatuor misteria essentialia, primo diuinam omnipotētiam in sua natiuitate & vita sua, per miraculorum operationem, mortuos suscitādo &c. D Item notificauit suam sapientiā in legis datione & ecclesiæ constitutione, & fundatione, & spiritussancti missione. Itē notificauit suā misericordiā in sua passione, ꝑ quā facta fuit copiosa redēptio, totū ꝓprium sanguinē largiendo. Item quarto notificauit suā iustitiā & iudiciariā ptātem in die ascensionis, qñ sedit a dextris Dei, quā quidem iustitiā magis notificabit in finali iudicio, qñ ueniet cum ptāte magna & maiestate. Ex quib. patet ꝙ solus Iesus saluator noster fuit ille, qui notificauit omnia mysteria & secreta, & uirtutes huius nominis Dei quatuor literarū, quod quidem nomen magno opere & affectu desiderarunt scire & intelligere omnes patriarchæ & prophetæ ue. test. Imo dicunt omnes doctores hebræorum, ꝙ totum desiderium patriarcharum & prophetarum fuit E scire & intelligere uirtutes & proprietates illius nominis, quod solus Messias debet mūdo notificare. Ex quib. ēt patet ꝙ solus Iesus Christus est uerus Messias in lege promissus eo ꝙ supradicta mirabilia mundo notificauit. Item sequitur ꝙ hoc nomen Iesus est illud nomen Dei, quod per illas quatuor literas importatur & significatur. Primo quia in hoc nomine Iesu, illæ quatuor literæ continentur, & ipsum uocaliter sonant, ut dictū est. Scđo q͂a in uirtute huius nominis Iesus fcā sunt supradicta quatuor mirabilia in vniuersa terra, ut patebit per singula. Hoc autē præuidens Dauid in spiritu, dicit. O dn̄e Iesu Christe q͂ es dn̄s noster, quàm. i. quantū, est, & erit admirabile nomē tuū in vniuersa terra. q. d. ꝙ hoc nomen Dei, quatuor literis F scriptū, qđ nos Adonai ꝓferimus, cui' uocē & mysteria, & ꝓprietates ignoramus, sed scire desideramus qđ qdē nomen Adonai in sola iudæa & terra ꝓmissionis nunc inuocat & nominatur. Istud inquā nomen in tuo aduentu erit admirabile in uniuersa terra, eo quia tūc manifestabit eius ꝓpria vox & sonus, qđ est Iesus: in cuius uirtute & sono fient & manifestabuut omnia supradicta quatuor mysteria, tā ꝑsonalia q̄ essētialia, in uniuersa terra, q̄ a a solis ortu usq; ad occasū inuocabit, & uenerabitur nomen tuum quod est Iesus.

Quoniā eleuata est magnificētia tua super cœlos.

Quia dictū est superius ꝙ hoc nomē Dei Iesus, debat esse admirabile in uniuersa terra, eo ꝙ in eius aduentu & virtute debebant mundo manifestari illa quatuor Dei mysteria, s.

A steria.s. summa Dei omnipotentia, & sapientia, & misericordia, & iustitia. Ideo in hac secunda parte hoc ostendit per singula. Nam primo probat quod Iesus notificauit toti mundo, Dei omnipotentiam, & hoc in miraculorum operatione. Secundo ostendit Dei sapientiam, in legis datione & ecclesiæ constructione. Tertio qualiter ostendit summã Dei misericordiã i morte & passione. Quarto summam Dei iustitiam siue iurisdictionẽ & bonum sua resurrectione & ascensione. Secũda ibi. Qñ uidebo cęlos. Tertia ibi. Quid est ho. Quarta ibi. Gloria & honore. Quantum ad primum est aduertendum, quod in duobus fuit mundo notificata omnipotentia & magnificẽtia huius nominis Iesus, primo miraculorum operatione, quia omnia elementa & omnes cœli obedierunt Christo in nomine suo. Secũdo quia duodecim homines

B rustici & plebei, conuicerunt primo populũ Iudaicum inimicum Christi, & conuicerũt ẽt populum gẽtilem, & ultimo destruxerũt diabolum ultorem & executorem diuinæ iustitiæ. Et totum hoc fecerunt apostoli & discipuli per suã pdicationẽ, & in uirtute huius nõis Iesus, in quib. mysteriis fuit notificata omnipotentia & magnificentia Dei, & ei⁹ nõis Iesus. Dicit ergo Dauid, o dñe De⁹ noster, bene admirabile est nomen tuũ Iesus in uniuersa terra, qñ in hoc noĩe, omnipotentia & magnificentia tua, eleuata est super omnia elementa, in miraculorum operatione, qa mare & uenti obedierunt nomini suo, qñ Iesus præcepit & imperauit uentis & mari, & liberauit Petrum & filios Zebedæi &c. Item qñ suscitauit Lazarum & cæte

C ros de morte ad uitã. Itẽ qñ sanauit cecũ natũ & cæteros ægrotos. Itẽ qñ imperauit dæmonib. & eiecit eos de corporib. obsessis. Itẽ imperauit toti elemento terræ, qñ tremuit in sua morte, & resurrectione. Item imperauit inferno, qñ in ipsum descendit, & satanã alligauit, & purgatorium, & limbum expoliauit, & portas eius æreas confregit &c. Itẽ magnificentia & omnipotentia ipsius Iesu non solum est eleuata super elementa & super infernũ, sed ẽt super cœlos. Nã in sua natiuitate non solũ oĩa terrestria, sed ẽt cœlestia dederũt signũ suæ magnificentiæ. Nã illico facta est multitudo cęlestis exercitus clamãtiũ & dicentiũ, gloria i excelsis Deo, &c. & angelus annunciauit gaudiũ magnũ pastoribus &c. Lucæ. 2. Itẽ noua stella apparuit in

D cœlo quæ magos ad Christũ adorandũ perduxit. Item in Christi passione sol fuit obscuratus & luna. Item in die ascensionis cęlos penetrauit. Et sic cęli & angelorum agmina obedierunt ei. Ex quo patet quod eleuata fuit Christi magnificentia nõ solum super infernum, & omnia elementa, sed ẽt super cęlos & angelos. Et sic fuit magnificatum hoc nomen Iesus super omnes cęlos.

Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum & ultorem.

Ad cuius maiorem euidentiam, est aduertendum, quod hoc nomẽ Dei, Iesus, Primo fuit mirabile, & magnificatum per ipsummet Iesum, in miraculorum operatione, & hoc in sola terra promissionis. Secundo fuit magnificatum in cęlo, primo in Christi natiuitate per cantum Angelorũ. Secundo in cęlo per

E stellæ ductũ & apparitionẽ. Tertio i summo cęlo per ascẽsionẽ, qñ Angeli ipsum in dñm recipientes clamabãt dicentes. Quis est iste qui uenit de Edom tinctis uestib. de Bosra? hic formosus in stola sua &c. Esa. 62. Et sic nomen Iesu fuit magnificatum super cœlos per angelos ut dictum est. Tertio uero hoc nomen Iesu fuit magnificatum ex ore infantium & lactẽtium. s. per Apostolos & simplices, in uniuersa terra, qñ in nomine Iesu cõuicerunt inimicum populum Iudaicum & gentilem, & corruerunt nõia idolorũ. Et sic destruxerunt, non solum inimicum, sed ẽt diabolũ ultorẽ & executorẽ diuinæ uindictæ. Ad cuius intelligẽtiã est notãdũ. sm Augu. 22. de ciuitate Dei, quod tria non solũ mirabilia, sed ẽt impossibilia reputabantur apud

F filosophos ante Christi aduentum. Primum erat quod Deus posset fieri homo. Scd'm quod hoc posset mundus credere, maxime filosophi. Tertio quod hoc mysterium possent credere filosophi ex doctrina & psuasione piscatorum & plebeiorum. Ex hoc ergo arguit Aug. mysterium incarnationis esse uerũ. Nã nos uidemus quod non solum mundus, sed maiores filosophi, puta Dionysius Areopagita, et cæteri hoc crediderunt, et hodie p maiori parte oẽs credunt, et oẽs isti crediderunt ad pdicationẽ et persuasionem apłorũ, qui fuerũt rustici & piscatores, ergo sequit quod postquã ista duo quæ reputabantur magis impossibilia sunt uera, ut patet intuenti. Sequitur ergo quod primum est uerum, scilicet quod Deus factus est homo. Hoc ergo præuidens Dauid

A in spiritu dicit, O dñe, multũ admirabile est nomen tuum in uniuersa terra: qm̃ ex ore infantiũ & lactentiũ, qui fuerunt apostoli, pfecisti laudẽ. i. confirmasti & autorizasti nomẽ tuũ & laudẽ in uniuersa terra, qñ misisti eos ad prædicãdum euãgeliũ omni creaturę. Et appellat apostolos infantes, inquãtũ fuerũt primitiæ, & infantia, & exordiũ ecclesiæ. Et ẽt uocat eos infantes, q̃a ipse docuit eos loq. Nã in principio nesciebãt nisi linguã mũdanã & grossam, & ideo qñ loquebatur eis cœlestia, nõ poterãt intelligere, nec capere, ut patet Io. 6. qñ dixerũt, durus hic sermo, & q̃s põt eũ audire? Ideo respondit Iesus, uerba q̃ ego loquor spũs & uita sunt: &c. Et ita dicit. Vos adhuc sine ĩtellectu estis. Sed ueniet spũs ueritatis & docebit uos oẽm ueritatẽ. Itẽ, nõ enim uos estis q̃ loq̃mini, sed spiritus patris uestri, &c. Ex quo patet, ꝙ Christ⁹ docuit eos loqui in die penteco. qñ misit eis spiritumsanctũ & dedit dona gratiarũ, & iõ uocat eos infantes. Item uocat eos lactentes q̃a Xp̃s lactauit eos lacte suæ sapientię, & pdicationis, cum ante essent idiotę & ignari. Ideo ait Petrus, loquens de hoc lacte Christi primæ Petri. 2. Quasi modo geniti infantes lac cõcupiscite. Et sic frequenter apostoli & discipuli Xp̃i appellãtur pueri, ut patet Esa. 8. Ego & pueri mei. etc. Item Xp̃s uocat eos pueros. Io. ult. dicens. Pueri habetis pulmentum. etc. Ex quo patet ꝙ grande miraculum fuit in uniuersa terra, ꝙ apostoli infantes, & lactẽtes, & simplices in puritate & sanctitate magnificarẽt & dilatarent nomen Christi p totũ orbem, & subiicerẽt Christo principes & Reges & Imperatores & filosofos. Vnde dicit Aug. ꝙ nõ p filosofum piscatorem, sed

C per piscatorẽ lucratus est filosofum & Imperatorem. Et sic tanto fuit maius mirabile nomen Christi, quanto per simpliciores homines magnificatum est. Item hoc idẽ impletũ fuit ad literã in die ramis palmarũ, qñ nõ solum apostoli, sed ẽt pueri Hebræorum clamabãt osanna filio Dauid, benedictus q̃ uenit in nomine dñi. Vnde cum farisæi dicerẽt Christo, increpa discipulos, &c. Respondit Christus allegans hanc scripturã dicens. Nũquid legistis, q̃a ex ore infantium, & lactentiũ perfecisti laudem. Vnde hic Xp̃s non solum pueros Hebræorũ uocat & appellat infantes & lactẽtes, sed ẽt apostolos & cæteros discipulos. Nã sicut infans & lactẽs nescit de se loqui, nisi sicut mr̃ docet et facit ipsum loqui, ita illi Apostoli & pueri non a se loquebantur, sed per Spiritumsanctum qui in eis loquebatur, & immitebat in eis lac diuinæ sapientiæ, & impellebat eos ad loquendũ & dicendum, Benedictus qui uenit &c. Vnde illemet Spiritussanctus qui posuit lac profeticum in ore Dauid, ut in hoc psalmo diceret ex ore infantiũ & lactẽtiũ &c. & psalmo. 117. O Domine saluum me fac, ò Domine bñ prosperare, benedictus &c. ille Spiritussanctus mouit linguas illorum puerorum & Apost. in die in ramis palmarum, ut cantarent Benedictus qui uenit &c. & implerent hanc profetiam. Hoc ergo præuidens Dauid in Spiritu dicit hic. Ex ore ĩfantium & lactẽtium perfecisti laudem. Et ibi. o Domine saluum me fac, Benedictus qui uenit, &c. Sed subdit hic propter inimicos tuos. Nã Dauid

E puidit in Spiritu, ꝙ laus Apostolorũ, & Puerorum fuit ad maiorem cõfusionem, & damnationẽ, & inexcusationem Scribarũ & Farisæorum. Nã Apostoli ignari legis & profetarum, & illi pueri ignari literarũ cognouerunt & cõfitebãtur Xp̃m esse uerum Messiã in lege promissum, & recipiebãt ipsum cantãdo profetiã de Messia in scripturã. s. Osanna. i. saluos nos fac, & Benedictus q̃ ue. &c. psalmo. 117. & ipsi Farisæi in lege periti negabant Christũ liuore inuidię percussi & occecati. Nam per hoc poterant cognoscere Christũ fore Messiã, & Apostolos & Pueros nõ loqui a se, sed a Spiritusancto. Et quia cõfessio istorum Puerorũ & Apost. fuit ad cõdemnationem Iudæorum, ideo ait profeta & subdit, Propter inimicos. i. ad cõfusionem inimicorum tuorum Iudæorum perfecisti

F laudẽ ex ore infantium &c. Vt destruas inimicum. Sed quia ex tali obstinatione & peccato, ille populus perpetrauit homicidium & mortem Christi, propter quod peccatum fuit ciuitas & regnum destructum, & Sacerdotiũ ablatũ, ideo sequitur, Vt destruas inimicum. s. populum Iudæorũ in peccato obstinatorum. Itẽ sequitur & ultorem. Ad cuius intelligentiam est notãdum ꝙ Diabolus fuit & est ultor Dei, & executor diuinæ uindictæ. Nam postquam Adam peccauit cõtra Deũ, quasi uænundedit seipsum, & oẽs posteros in possessionẽ Diaboli, est uerũ ꝙ Diabolus non possidebat genus humanum tanquã uerus Dñs, sed tanq̃ ultor diuinæ iniuriæ & executor diuinæ sententiæ. Et sic cruciat malos in inferno & cruciabat oẽs tẽporaliter

A bonos, et æternaliter malos. Et sic cruciat hodie Deus malos christianos, per infideles temporaliter. Ex quo patet, ꝙ diabolus uere dicitur vltor diuinæ iniuriæ, q̄a executor est diuinæ sententiæ. Et sic possidebat totũ populũ per idololatriã. Et totũ genus humanũ per peccatum. Sed Apo. infantes, & lactentes pficientes laudes Christi, & magnificãtes nomen eius per totum orbem destruxerunt ultorem. s. diabolum, destruendo idololatriam & peccatum, per prædicationem & baptismum. Et sic ergo Christus destruxit inimicũ populum Iudæorum per Romanos & destruxit diabolum vltorem diuinæ iniuriæ per pdicationẽ Apostolorum. Dicit ergo David. O domine Iesu admirabile est nomen tuum in uniuersa terra. Quoniam ex ore infantiũ & lactentiũ. s. Apost. Doc. perfecisti & autorizasti, & dilatasti laudẽ nominis tui propter B inimicos. i. ad confusionem & destructionẽ eorum. Et explicat dicens, vt destruas inimicũ populum Iudæorum & diabolum ultorẽ.

Quoniam uidebo cælos tuos opera digitorum tuorum lunam & stellas quæ tu fundasti.

In hac secunda parte ostendit qualiter nomen Iesus fuit ad ostensionẽ summæ sapientiæ, quam notificauit in legis datione, & ecclesiæ fundatione & cõstructione. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ sicut Deus pater creauit mũdum per verbum, tanq̃ per principium formale. Ita pariter recreauit & construxit totam ecclesiam suam per idem verbum incarnatum, per principium formale. Et sic totus Christus Deus, & homo caput ecclesiæ mediator Dei & hoĩum, cõparatus ad patrẽ, dr construxisse ecclesiã, tanq̃ prin- C cipiũ formale. Et sic pater tanquã principiũ primum dr conditor & redemptor ecclesiæ p filiũ suum incarnatum, tanquã per principium formale, & ideale siue exẽplare. Et sic filius appellat patrẽ redemptorẽ frequenter in sacra scriptura, ut ps. 30. Redemisti me domine Deus ueritatis. &c. Sed Christus Deus & homo frequentius appellatur redemptor in sacra scriptura, quia tanquam principium formale. Sed rursus quia ĩ Christo sunt duæ naturæ. s. uerbum & humanitas, ideo licet ad opera redemptionis & ecclesiæ constructionis tota illa persona concurrat tanquam vnum principium indistinctum, tñ si comparetur humanitas passa, ad uerbum, non eodem modo concurrit. Nam uerbum concurrit tãquam principium principale, & uirtuale, & humanitas tanquã principium instru- D mentale coniunctum, sine quo non facta est redẽptio, nec ecclesiæ constructio. Et sic dicit Damascenus, ꝙ illa humanitas fuit semp immediatum & coniunctum instrm̃, nõ solum in passione, sed ẽt in multorum miraculorum operatione, & in legis datione, quia Deus pater imo tota Trinitas loquebat̃ per humanitatẽ filij. Vnde ad vocem filij suscitabant̃ mortui, & mitigabat̃ mare, & obediebantur uenti, & instruebãtur Apost. & ad statum eius receperũt potestatẽ dimittẽdi peccata. &c. Et sic patet, ꝙ humanitas fuit instrm̃ coniunctum, & immediatum diuinitatis, in fundatione & constructione ecclesiæ. Sed totus Christus Deus & homo, dicit̃ vnũ principium actiuum & formale, respectu totius corporis ecclesiæ. Et sic Iesus Xp̃s dicit̃ ecclesiam construxisse & formasse. Et sic cõce- E ditur ꝙ illud uerbum Dei filius, qui in principio creauit cælum & terrã. s. cælum, & terram, & lunam, & stellas materiales; illud idẽ verbum incarnatum, postea creauit ecclesiã & cælos, & stellas spirituales & oĩa ornamẽta ecclesiæ. Ad cuius euidentiam est ulterius notandum, ꝙ tota ecclesia dicit̃ vnus mundus mysticus, & spiritualis, & constructus ad instar huius mundi materialis: cuius cæli sũt Apostoli, & stellæ sunt Doc. & prælati. Et luna est totus populus simplicium. sol autem huius mundi est ipse Christus a quo sumunt lumen & influentiam omnes Apost. Doc. & populus. Et sic Christus se habet in hoc spirituali mundo velut sol, qui omnia illuminat & uegetat, & creat, & nutrit, & habetur ut fabricator huius mundi spiritualis. Elemẽta huius mundi sunt ecclesiastica sacramen- F ta &c. Hunc ergo mundũ spũalem dicit David, ꝙ Christus fabricauit in uirtute sui nominis. Et ideo propheta non facit mentionẽ de sole in hac recreatione, q̄a ipse Iesus sol huius ecclesiæ: ideo nõ creauit seipsum, sed fundauit cælos. i. Apostolos, & stellas. i. Doctores, & lunam. i. totum populum fidelium. Hoc ergo præuidens David & contemplãs in spiritu, dicit, o dñe Iesu quàm admirabile erit nomen tuum in vniuersa terra. Nam in tuo aduentu ostendes & notificabis tuam summam sapientiam in toto mundo, in legis datione & ecclesiæ constructione. Nam sicut nunc uideo istos cælos, & lunam, & stellas, et cætera opera huius materialis mũdi, quæ in principio tu fundasti: Ita pariter

A tunc in aduentu tuo, uidebo cœlos spirituales. s. Apostolos, & lunam, s. totum populũ fidelium, & stellas. s. Doctores & homines sanctos & perfectos, & opera manuum & digitorũ quæ tu fundasti in fabricatione huius mundi mystici, & spiritualis, quæ est ecclesia tua; quæ quidẽ opera manuũ & digitorũ tuorum, sunt ecclesiastica sacramenta.

Ad cuius intellectum est notandũ, quod Christus fabricauit istos cœlos. i. Apostolos, instruendo eos ante passionem & post resurrectionem, quando aperuit eis sensum, vt intelligerent scripturas. Et in die Pentecostes, quando misit eis spiritumsanctũ, ubi receperunt omnia dona gratiarum, & sic facti sunt cœli, & stellæ huius mundi spiritualis. Lunam autem. s. totum populum fidelium regenerauit, & fabricauit, per baptismum & B cætera sacramenta. Opera digitorum suorũ, scilicet ecclesiastica sacramẽta fundauit primo in suo baptismo, vbi contulit aquis uirtutem regeneratiuam per suũ contactum. &c. Secundo in sua passione, quando ex eius latere exiuit sanguis & aqua, in remissionem peccatorum, vnde omnia ista sacramẽta traxerunt & receperunt uirtutem.

Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis quoniam uisitas eum?

In hac tertia parte Dauid admiratur misericordiã & caritatẽ Dei patris, & humilitatem filij in mysterio nostrę redemptionis. Vnde est aduertendũ & notandum secundũ Aug. & Greg. quod in hoc Deus pater ostendit maxime suam caritatem & misericordiã circa hominem, quia, vt ipsum redimeret, filium suũ tradidit. Et in hoc ostẽsa est simul C misericordia, & obedientia filii, quia vt patri obediret, & homini misereretur, & miseriam hominis subleuaret, seipsum sponte obtulit morti & passioni, & quod maximum est, cum esset Deus, factus est homo, vt hominẽ redimeret. Vnde Xps cũ esset Deus, oblitus est suæ dignitatis, & deitatis, ut esset memor nostræ fragilis, & miseræ humanitatis. In hoc ostendit tam pater quàm filius suam ineffabilem misericordiã & caritatem, quia memor fuit hominis lapsi, qui est tam paruæ dignitatis, & infimus inter creaturas intellectiuas, & ingratus & rebellis contra Deũ. Nã communiter res digniores & superiores obliuiscuntur & contemnunt inferiores. Sed Deus non oblitus, imo memor hominis, factus est filius hominis, carnem assumendo, vt hominem redimeret & liberaret: & hoc D vult dicere hic Dauid. Nã præuidit in spiritu, qualiter Deus, licet per magna tempora permiserit hominẽ affligi in potestate diaboli, tamen non totaliter debebat ipsum obliuisci, immo memor miseriæ, & fragilitatis eius debebat incarnari, & pro homine pati, & ipsum liberare. Ex quo patet quod maiorem caritatem, & misericordiam, ostendit homini quàm Angelo. Nam hominem assumpsit & redemit, & non Angelum. Et ideo ualde admiratur Dauid dicens. O domine quid est homo, & quam dignitatem habet in se, quod sic es memor eius, eius carnẽ assumendo, cum sit infimæ naturæ, et miseræ, & indignæ, et non assumpsisti, nec redemisti Angelum cum sit nobilioris naturæ? quasi dicat hoc est admirabile & incomprehẽsibile excedens humanam intelligentiam & faculta E tẽ; quia memor est hominis & oblitus est Angeli. Aut quod est, supple, filius hominis Christus, qui est uerus Deus, quoniam uisitas eũ per mortem et passionem propter hominẽ, vt per ipsum hominem redimas et liberes? quasi dicat, quid meruit homo ut pro ipso Christum affligas?

Ad cuius intelligẽtiam est notandũ, quòd Adam in Caldęo et Hebræo idem est quod terra rubra. Et sic ubicunque in scriptura in Caldæo et Hebræo scribitur Adam, in latino habet homo, quod idem est. Nam homo dicitur ab humo, quod est terra, eo quod Adam siue homo fuit formatus ex terra. Et ideo pro maiori parte ubi in scriptura ponitur homo, intelligitur Adam cum tota sua posteritate, et quando in scriptura ponitur filius hominum uel filii hominum, intelliguntur filij Adam, F et ita reperitur apud Hebræos. Nam Adam nunquã dicitur filius hominis nec filius hominum, quia nõ fuit genitus ab homine, sed a Deo formatus: ideo dicitur filius Dei per creationem, et non per generationem. Sed omnes descendentes ab Adam dicuntur filii Adam, siue filii hominum, eo quod sunt geniti ex homine masculo et ex homine fœmina. Sed quia Christus, licet secundum carnem descendat ab Adam, tamen non per naturalem generationem, quia non ex masculo et fœmina simul, sicut cæteri, sed ex sola Maria Virgine opere spiritussancti, ideo Christus nõ potest dici filius hominum: sed filius hominis, quia est filius Mariæ, quæ est homo fœmina, quia hoc nomen homo est commu-

A nis generis ad masculum & fœminã, siue ad virum & mulierem. Et ideo Christus ppter duo dicitur filius hominis in scriptura. Prĩo, quia est filius ipsius Adam s̃m carnem, non descendẽs per generationem naturalem ex viro & muliere. Secundo, quia est filius solius virginis. Et sic sortitur hoc speciale nomen. Et ideo quandoq; in scriptura ponitur homo, intelligit Adã cum tota sua posteritate, & ubi ponitur filij hominum, intelliguntur solum descendentes ab Adam per naturalem generationem ex uiro & fœmina. Et p filium hominis intelligitur semp Christus Deus & homo, siue inquantum homo. Dauid ergo præuidens qualiter Deus pater, miserrus & memor ipsius hominis, scilicet ipsius Adã, cum tota posteritate, ut ipsum liberaret, debebat mittere Verbum diuinum filiũ suũ, B & facere ipsum filium hominis, carnem ex virgine assumẽdo, ut in ipsa pateretur, & flagellaretur, & crucifigeretur pro homine, quam rem non erat facturus pro Angelo lapso, ideo admiratur Dauid, dicẽs. O Dñe pater, quid est homo. s. Adam cum tota sua posteritate, & quid tibi meruit, quod ita memor es eius, filium tuum in carnem mittendo, aut quid est, aut quid demeruit filius hominis. s. filius virginis, quoniam sic uisitas & affligis eum dura morte, & passione, & fame, & siti, & cæteris humanis defectibus. cũ ipse sit Deus & innocens sine peccato. Item cum sit Deus maior Angelis.

Minuisti eum paulominus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum.

Minuisti eum paulominus ab Angelis, fa C ciẽdo ipsum filiũ hominis & mortalẽ & passibilẽ p homine. In Hæbreo habetur. Quid est homo q̃m memor es eius, aut filius Adã q̃m uisitas eum, vnde Christus semper se nominat filium hominis. i. filium Adã, eo q͞ ex Adã accepit carnẽ, ut ipsum redimeret cum sua posteritate. Hic est aduertendum q͞ Dauid admirat̃ non solum pp unũ, sed propter multa. Primo qũo filius Dei, cũ sit Deus maior illis angelis, factus est hõ, & qũo sest possibile. Scđo quare verbum, assumpsit hominẽ, qui est infimæ naturæ, & nõ Angelũ qui est nobilioris naturæ. Tertio quare fuit memor hoĩs & oblitus est Angeli, quia hominẽ redemit & nõ Angelũ, cũ uterq; esset peccator & rebellis. Quarto quare voluit sic uisitare i. affligere Xp̃m talib. tormẽtis, & tali genere passionis, cũ esset innocẽs. Quinto q̃a ui D detur q͞ per talẽ incarnationem esset factus Xp̃s minor Angelis in dignitate & potestate. Ista quinq; admiratur Dauid de mysterio incarnationis & passionis Xp̃i, nõ ex defectu fidei, quia ista in spiritu præuidebat. Sed admirabat̃ ineffabilẽ Dei m̃iam & Caritatem, quam cõprehẽdere nõ poterat. Vnde nota q͞ tria tanguntur in his tribus particulis. Primo m̃ia patris, q̃ memor & misertus hoĩs perditi, filiũ propriũ morti tradidit, cũ dicit. Quid est homo q͞ memor es eius. Secundo notat̃ patiẽtia & obediẽtia filij q̃ passus est talib. tormẽtis uisitari, & affligi, ut p̃ri obediret, & genus humanũ liberaret, p hoc q͞ subdit. Aut filius hoĩs, q̃m uisitas eũ. Tertio notat̃ eius filij humilitas, q̃ humiliauit seipsum formã serui accipiẽs, p hoc q͞ sequitur. Minuisti eum paulominus ab angelis. Et E sic tã in p̃re q̃ in filio notificata fuit mũdo, uniuersæ terræ sũma Dei m̃ia per mysteriũ passionis. Gloria & honore. Hic Dauid in hac quarta parte admiratur diuinã iustitiã, & præmiũ, quod Xp̃s cõsecutus est ex meritis suæ passionis, & tãtę obedientiæ & humilitatis. Ad cuius euidentiã est primo aduertendũ sicut dictũ est in prologo, tractatu secundo, q͞ duo homines dicuntur principia generis humani, s. primus Adã, qui est principium oĩum hoĩum carnalium p generationẽ naturalem, & scđs Adã. s. Christus, qui est principium omnium hominum spiritualiũ per baptismalẽ regenerationem, unde omnia quæ primus Adã perdidit per inobediẽtiam, recuperauit Christus per suam humilitatem & obedientiã, implendo uoluntatem Dei patris. Vnde Deus cõstituerat Adã sup̃ F omnia opera creata, vt præsideret & dominaret̃ piscib. maris, & uolucrib. cęli, ut patet Ge. 2. Sed propter peccatum & inobediẽtiã fuit eiectus a tali honore & dñio. Ideo Deus p̃r cõstituit Christũ filium suum inquantum homo, qui patri obediendo, recuperauit oĩa quæ primus Adã perdiderat. Et sic Deus pater subiecit Christo omnia, sub pedibus eius. s. oues, & boues, & uolucres cœli, & pisces maris. Et hoc est q͞d miratur Dauid in hac parte, dicens. Quid est hõ. &c. q. d. quid meruit hõ. s. primus Adã, q͞ memor es eius, cum sit peccator, aut quid demeruit filius hominis. s. Christus q̃m taliter uisitas eum, per mortem & passionem, cum fuerit innocẽs sine peccato? & cur minuisti ipsum pau-

A minus ab angelis, cum sit maior angelis, quia licet secundum deitatē sit immortalis & impassibilis, tamen adhuc secundum humanitatē non merebatur mortem, quia non ex opere Adā natus est, nec peccauit in illo, nec in se. Veruntamen licet minueris ipsum ab angelis ipsum morti subijciendo, tamen postea propter realē obedientiam fecisti ipsum maiorē ang. Nā omnia subiecisti sub pedib. eius &c. Secundo est ulterius notandum, quod tria principia meruit Xps propter suam passionē, & obedientiam, & humilitatē ad patrem, & propter immensam caritatē erga genus humanū. Nā primo meruit liberare totā humanā naturā de potestate diab. & hoc offerendo suā uitā & sanguinē pro nobis in pretium. Secundo meruit immortalitatē & resurrectionē pro se & mēbris suis, & hoc ratione suæ obediētiæ & caritatis, quia propter nos fuit

B uisitatus. Tertio meruit vniuersale dominiū, & iudiciariam potestatem super homines, & angelos, in cęlo, & in terra, & in inferno, & meruit vniuersaliter dominium super cęlos & omnia elementa, & oēs creaturas tā rationales quam irrationales. & hoc quia exinaniuit & minuit seipsū paulominus ab ang. & humiliauit se, factus obediens patri usq; ad mortem. ad Efe. 2. Ex quib. patet quod maius fuit meritū Christi, quā peccatum ipsius Adā, quia plura recuperauit Christus per suā passionē & humilitatem, quam perdidit Adā per peccatum. Nā Adā solū perdidit dominium & potestatem quā hēbat tantum super creaturas irrationales, & animalia bruta, sed Christus adeptus est potestatem & dominium non solummodo super hoīes & animalia bruta, sed ēt super oēs angelos & dæmones, & super omnes cęlos & oīa elemēta, ut ipse di

C cit Matt. ult. Data est mihi oīs potestas in cœlo & in terra, &c. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu, dic. O Dñe pater quam admirabile est nomen tuum in uniuersa terra, quantū ad iustitiā & æquitatem. Nā licet minueris filium tuum Iesum paulominus ab ang. faciēdo ipsum filium hominis mortalē, & passibilem, & uisitaueris & cruciaueris eum dura morte & passione pro hoīe liberando, tamē propter merita suæ humilitatis & mortis, tribuisti ei iustum præmium. Nā primo gloria, & honore coronasti eum, quia ipsum de morte ad uitam gloriosam suscitasti; quod pertinet ad gloriam. Secundo in cęlum recepisti, & in dextera tua collocasti, & vniuersalem potestatem in cęlo & in terra, & in inferno ei tradidisti, & tanquam regem hoīum & angelorum coronasti. quod pertinet ad honorē. Unde nō solū constituisti ipsū sup creaturas rōnales, sed ēt constituisti eum super omnia opera manuū tuarū. Nā D

Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues uniuersas, insuper & pecora campi.

Volucres cœli & pisces maris, qui perambulant semitas maris.

Omnia creata subiecisti sub pedib. & potestate eius. s. oues & boues vniuersas, & insuper subiecisti sibi oīa pecora cāpi, & oēs uolucres cęli, & oēs pisces maris qui perambulant & natant semitas maris. Ad cuius intellectum est aduertendum, quod omnia ista animalia & ēt elementa fuerunt realiter & literaliter subiecta uirtuti nominis Christi, & eius potestati. nam mare & uenti obedierunt sibi ante & post resurre. & ēt pisces obedierunt sibi, nam in uirtute & præcepto Christi Aposto. laxarunt rete & cæperunt magnā E multitudinē pisciū ut patet Luc. 5. & Io. 21. Sed ēt ista locutio prophetæ intelligitur metaforice. Nam per oues & boues non solum intelligit bestias, sed ēt rōnales creaturas, per huiusmodi intellectas. Nā per oues intelligit populos, & status inferiores hominum, & per boues intelligit reges principes & maiores, & per pecora campi intelligit gētes barbaras, quæ ad modum pecorum uiuebant, campos & nemora pagenses, sicut sunt scytæ & Aethiopes per deserta iugiter errātes: & per pisces intelligit habitantes in insulis maris, & per perambulantes semitas maris intelligit nauigantes. Itaq; nulla regio, nulla habitatio, nulla hominū conditio secluditur a Christi & eius nominis potestate. Itē per uolucres cœli intelligit angelos qui ceciderunt de cęlo, & ēt bonos qui in cęlo māserunt angeli. n. dicūtur F volucres a uolando, & a uelocitate intelligētiæ & uirtutis. Omnia ergo pater subiecit sub pedib. & potestate Christi, ēt inquantū homo est, & hoc ab instanti suæ conceptionis. Sed hoc magis apparuit in sua uita, per miraculorum operationē, & multo magis fuerunt manifesta in sua resurrectione & ascensione. Sed multo maxime manifestabitur executio suæ potestatis in finali iudicio. Idō Dauid in fine huius psalmi admirando uirtutes & potestatem huius nominis Iesu, propter omnia supradicta, admirando cōcludit, quod in principio præmisit, dicens.

Domine dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in uniuersa terra.

Tota ergo sententia & argumentū huius psalmi

A psalmi consistit in hoc, quoniam D. suid præuidens mysteria huius nominis Iesus, quæ in eius aduentu debebant in uniuerso mundo manifestari, ideo cum admiratione dicit. O domine dominus noster quam admirabile est nomē tuum &c. Nam primo erit admirabile in potentia & magnificentia, probatur. Quoniam eleuata est magnificentia &c. Secūdo erit admirabile in sapientia. Quoniam videbo cœlos. &c. Tertio erit admirabile in misericordia, nam quid est homo q̄ memor es eius. &c. Quarto est admirabile in iustitia, quia gloria & honore. &c. Est tandem notandū q̄ iste psalmus legitur in officio virginis eo q̄ est mater ipsius Iesu, qui dicitur filius hominis. Item quia cum ipsa E. minor angelis secundum naturam, tamen per gratiā fuit eius magnificentia super omnes cęlos eleua-
B ta, & gloria & honore, hominū & angelorū regina coronata, & ex ore infantium & lactētium benedicta, & per omnes gentes beatificata, quæ singulari gratia præuēta, inimicū & victorem diabolum destruxit & superauit, cui Iesus filius eius omnia subiecit & suppeditauit. Item iste etiam psalmus legitur in festiuitatibus martyrum, & confessorum, eo q̄ sunt participes regni Christi, & regnāt cū eo pp merita martyrij aut laboris. Et sic eorum magnificētia est eleuata super cęlos, & Christus in cęlo gloria & honore coronauit eos, & subiecit oīa sub pedibus eorū, nam ipsi iudicabūt cum Christo. 12. tribus Israel in die iudicii. Ex toto isto psalmo possunt recolligi quinque conclusiones, quarum.

Prima est, quod in aduentu Christi fuit manifestum & admirabile in uniuersa terra
C illud nomē Dei Adonai, quod in ueteri testamento per illas quatuor literas scribebatur.

Secūda cōclusio, q̄ hoc nomen Iesus est illud nomē q̄ illis quatuor literis scribebatur.

Tertia cōclusio, q̄ Iesus Christ⁹ verbū incarnatū, manifestauit in uniuersa terra significatū noīs Dei tetragrāmaton. s. trinitatē diuinarū personarū, & mysteriū incarnationis s. duarum naturarum in una persona.

Quarta conclusio, q̄ Iesus Christus manifestauit in uniuersa terra perfectiones essentiales quas significabat illud nomen Dei tetragrāmaton, probatur, nam Christus primo per se, & ex consequenti per suos apostolos manifestauit omnipotentiam Dei in uniuerso terra per operationem miraculorum. Secūdo manifestauit Dei sapientiam, in fundatione ecclesiæ, & datione legis euangelicæ. D

Tertio manifestauit Dei misericordiā in morte & passione, & i peccatorū remissione.

Quarto manifestauit Dei iustitiā, quia pater omnia subiecit sub pedibus eius, & tradidit sibi iudiciariam potestatem, & ditionem super omnes creaturas.

Quinta cōclusio, q̄ nomē Iesus, q̄ est nomē Dei, per aduentū Chri fuit manifestatū & magnificatū non solum in uniuersa terra, sed etiā in cęlo & in inferno, quia in nomine Iesu omne genuflectitur &c. Sed contra prædictas cōclusiones, & contra totā supradictā expositionē arguūt Iudæi moderni, dicentes quod hoc nomen Iesus nō est nomen Dei tetragramaton, nec illud nomē Dei admirabile in uniuersa terra, de quo loquitur Dauid in hoc psal. quod erat manifestādū in aduentu Messiæ, vnde arguunt primo sic, illud
E nomen fuit ignotū & incomprehensibile patriarchis & profetis, sed est manifestandum per solum Messiam in lege promissum, quia tunc erit nomen nouū quod os dñi nominauit. ut patet Es. 62. sed hoc nomē Iesus est nomē antiquum & notum patriarchis & profetis, quia multi vocati sunt hoc nomine Iesus puta Iesus filius Naue, qui introduxit Israel in terrā pmissionis, & Iesus filius Iosedech sacerdos magnus, qui ædificauit s'm tēplū, & Iesus filius Sirach qui renouauit sapientiam, ergo hoc nomen Iesus non est illud nomen Dei tetragrāmaton. Secundo arguunt sic. Nā illud nomē, Dei Adonai debet cōprehēdere totā plenitudinē diuinitatis, & totum pelagus diuinarum perfectionū & uirtutum. Et ideo dr̄ ineffabile & incomprehensibile, q̄a est nomen omnipotētiæ & uirtutis, in cuius
F virtute Messias debet detegere oēs thesauros absconditos, & subiicere sibi totū orbem, & cogere angelos & demones venire ad suum imperiū, immo dicūt q̄ in uirtute huius nominis suscitabit mortuos, & conuertet [illegible] & [illegible] & aurum, & [illegible] bit [illegible], quia [illegible] Sinai, & montem Tabor, & [illegible] Sinai, & [illegible] nouum [illegible] Iudæis. Sed nos videmus quod ad inuocationem huius nominis Iesus nihil [illegible] ergo sequitur quod non est illud nomen Adonai. Tertio arguunt sic. Nam illud nomen Domini [illegible] Messiæ debet dilatari & magnificari a solis ortu usque ad occa-

 sum,

A sum, vt patet Malach. primo. Sed hoc nomen Iesus nõ est magnificatum, nec notum apud sarracenos, nec Iudæos, nec apud Indos, nec manifestum in aliquibus partibus mũdi, igitur non est illud nomen Dei manifestum & admirabile in vniuersa terra, nec est adhuc manifestum.

In oppositum est saluator. Ioan 17. qui dixit, Pater manifestaui nomen tuum hominibus: &c. Respondeo. In hac quæstione erunt duo articuli. Nam in primo est vidẽdum an possit esse aliquod nomen ita sufficiẽs & proprium, quod comprehendat & notificet totã essentiam & plenitudinem deitatis, cũ omnibus perfectionibus suis. In secũdo vero videbitur an possit reperiri aliquod nomẽ vocale, ita proprium ad notificandum Deũ, & Messiam in lege promissum, sicut est hoc nomen Iesus. Quantũ ad primum est notandũ

B secundum Aristotelem secundo de anima, & septimo Metaphysicæ, ꝙ intellectus noster à sui prima operatione apprehẽdendo rem ꝑ sua essentialia, format cõceptum diffinitiuũ rei intellectæ, absq; compositione & diuisione, quia in tali apprehensione nec dicit rem esse, nec nõ esse, nisi solum quicquid est secũdum essentiam suam, quem quidem conceptum græci appellant, logon .i. verbum, per quem conceptũ res dñnota tantum ipsi intelligenti. Et dicit Aug. super Ioan. & Auicẽna in logica sua, ꝙ ad hoc ꝙ talis conceptus ad extra notificet cæteris, oportet ꝙ induat vocem, & tũc per uocem notificatur cæteris. Et tunc cõceptus, siue diffinitio mentalis, efficitur nomen, quasi notamen, quia vt sic, cæteris notificatur. Ideo dicit Arist. primo perihermenias, ꝙ nomina & voces sunt notæ earũ quæ

C sunt in anima passionẽ .i. ipsorũ cõceptuum & cogitationũ. Itẽ quarto & septimo Metaphy. dicit ꝙ nomen significat diffinitionẽ. Ex quo patet ꝙ nomen vocale, in se includit cõceptũ simul & uocẽ, ꝗa nomen non est aliud nisi cõceptus notus per uocẽ, siue uox explicans & notificans cõceptum & verbum mentis. Ita ergo dicit Aug. 15. de trinitat. ꝙ sicut nos per simplicem intelligẽtiam formamus cõceptũ diffinitiuũ de tota essentia rei, quod dr̃ verbum explicans totã essentiã rei, Ita pariter Deus ab æterno intelligẽdo se, dicit verbum de tota memoria sua fœcunda, & ꝑ cõsequens de tota essentia & substantia sua, diffiniens & cõprehendens totã essentiã & substantiã suã, & plenitudinẽ suæ deitatis, & pelagus omnium suarũ perfectionum. Nã cũ illud verbum sit de tota substantia ipsius dicẽtis, in eo sunt & apparent oẽs diuinæ perfectiones, & Ideæ omnium rerum. Et sic Deus

D pater per illud verbũ diffinit & cõprehendit seipsum, fm totam plenitudinem suæ deitatis & perfectionis. Et sic infinitæ seipsum cõprehẽdit & diffinit. Ex quo patet, ꝙ illud verbum non põt esse finitum, nec tẽporale, nec successiuũ, sed æternũ, quia pater nunꝗ fuit sine tali verbo. Ideo dr̃ Io. primo, ꝙ in principio erat verbum, & Deus erat uerbum. Hoc erat in principio apud Deũ. Rursus, quia in tali uerbo sunt Ideæ omniũ rerũ, a quo depẽdent fm suum esse, ideo pater, solo verbo, dicẽdo ad extra, omnia creauit ex tempore. Et ideo subdit euãgelista, ꝙ oĩa ꝑ ipsum facta sũt: &c. Dicit vlterius Aug. ꝙ sicut verbũ nostrũ, siue cõceptus, ad hoc ꝙ notificet ad

E extra, & notificet rẽ, oportet ꝙ efficiatur nomen, induendo vocem, quia aliter esset nota soli intelligenti, Ita pariter Deus pater, vt notificaret nobis verbum & filium suum, & uoluntatem suam toti mundo, induit verbum suum carne, & fecit ipsum nomen, per quod nobis locutus est, Et Christus sic uerbum incarnatum, factũ nomen, notificauit nobis diuina mysteria, quę usq; ad illud tempus mũdo fuerãt occulta. Ideo subdit euãgelista, ꝙ uerbum caro factum est, & habitauit in nobis, Et vidimus gloriam eius, &c. Et sic pater qualiter verbum Dei æternum, factũ est nomen temporaliter & nouiter carnẽ assumendo. His habitis, ponitur prima cõclusio, ꝗ nullus cõceptus creatus põt cõprehendere, nec explicare, nec diffinire Deum secundũ totã essentiã & substantiã, & plenitudinẽ suę deitatis & perfectionis. Probatur, ꝗa nullũ finitũ põt cõprehendere nec ambire aliquod infinitum, sed Deus quo ad plenitudinẽ deitatis & perfectionis, est infinitus, ergo est incõprehensibilis & indiffinibilis a quocũq; finito, minor patet, maior probatur. Nã diffinire nil aliud est ꝗ rem fm totam essentiã cõprehendere & ambire, & cõcludere, & terminare. Et iõ filosofus scd̃o posteriorũ, diffinitionẽ appellat terminum rei, eo ꝙ claudit rem diffinitã, & terminat, & ambit secundũ totã suam essentiã. Hoc idẽ dicit Aug. 12. de ciuitate ca. 80. ꝙ quicquid scitur, scientis sciẽtia comprehenditur, & scientis comprehẽsione finit. &c. Ex quo patet ꝙ solus Deus per verbũ suum, seipsum potest diffinire, eo ꝙ illud verbum.

A verbum est sibi consubstantiale & infinitũ & coæternum. Et quia solus Deus de se põt dicere & producere tale uerbum suiipsius diffinitiuum, imo Deum dicere uerbum de tota substantia sua, nil aliud est, nisi seipsum diffinire ſm plenitudinem suæ deitatis. Secunda cõclusio ꝙ Iesus Christus saluator noster.s.illa persona q̃ nos redemit, est nomen Dei patris:probatur. Nã illa persona est uerbum incarnatum, factum nomen induendo carnẽ, per quod nobis pater notificauit suã uoluntatem, & suam oĩpotentiam, & sapientiam, & misericordiam, & iustitiam, & notificauit nobis totũ mysteriũ Trinitatis & incarnat.ergo est nomen Dei. Nam sicut conceptus humanus siue uerbum internum notificat nobis rem per suam essentiã, & ꝑ suos effectus, per uocem sibi iunctã. Ita uerbum

B Dei notificauit nobis per carnẽ & humanitatem, mysteria Dei occulta, ut dictum est. Vñ sicut nomen nostrum uocale cõtinet in se conceptum: Ita humanitas Chrĩ quasi induit uerbum, & sic uerbũ carne indutũ, notificauit mundo oĩa ſdicta. Vñ sicut nomẽ nostrũ uocale nil aliud est nisi uerbũ indutũ uoce, seu habens vocẽ, Ita Christus nihil aliud est nisi uerbũ Dei hñs carnẽ, uel uerbũ ĩ carne, uel uerbũ caro personaliter factũ. Ioã.1. Qui q̃dẽ Christus declarauit nobis legẽ & ꝓphetas tanq̃ uerũ nomẽ Dei patris: q̃a lex ꝑ Moysen data est: gratia aũt per Christum nobis facta & manifestata est. Ex supradictis patet ꝙ nullũ nomẽ vocale uel scriptũ, nec aliq̃s humanus conceptus nec creatus põt diffinire Deũ ſm essentiã & plenitudinẽ deitatis & ꝑfectionis, quia oĩs talis conceptus est

C creatus & finitus. Et per ꝯñs talis conceptus ꝑ nullã uocẽ humanã indutus, poterit notificare Deũ ſm totã suã essentiã & substãtiã, nec ſm plenitudinẽ suæ deitatis, nec ſm pelagus oĩum suarũ rerũ & perfectionũ: quia hoc conuenit soli verbo incarnato: quod est proprium nomen Dei ut dictum est. Scđo sequit, ꝙ ꝑsona Christi, s. verbũ incarnatũ, est illud nomen Dei ꝙ os dñi noĩauit. Es.62. q̃a primo ab æterno est verbũ a patre dictũ, & sapientia q̃ ex ore altissimi prodiit, qui cum patre, & spiritussancto fuit cuncta cõponẽs. Prou.8. & ex tpe a patre nominatum.i. caro factum. Nam patrem filium nominare, nil aliud est quam uerbum in carnẽ mittere. Itẽ sequitur ꝙ illud nomen Dei ꝙ per illas quatuor literas significabatur, non est aliquod nomen uocale, nec scriptum, sed realis persona Christi.s.uerbum incarnatum qđ q̃ idẽ nomen desiderarunt scire & cognoscere & uidere patriarchæ, & prophetæ, & oẽs fideles ue.test. in quo expectabant saluari, & liberari. Vñ non expectabant aliqđ nomen uocale uel scriptum, sed filium Dei in quo, & per quem erant omnes saluandi. Vñ qñ Es.30. dicit: Nomẽ domini ueniet de longinquo. &c. non intendebat dicere ꝙ aliquod nomen uocale uel scriptum dẽret uenire dẽ longinquo cęlo, sed persona Christi.s.uerbũ in carnem. Item nomen uocale non est nomen, quod os dñi noĩauit, q̃a ex ore Dei nõ exit aliquod accidens: sed intendit dicere ꝙ os dñi ab æterno produxit uerbũ Dei, & ex tpe misit ipsum in carnem. Hoc idem dicit Es.45. vnde dicit pater ad filium arcana secretorum: Vt scias quia ego dominus, q uoco nomen tuum Deus Israel, propter seruũ meum Iacob, & Israel electum meum, & uocaui te nomine tuo & assimilaui te &c. quæ quidem verba non possunt intelligi nisi de solo Christo Iesu, quem pater nominauit, & Deum uocauit, cui tesauros absconditos sacræ scripturæ & cęlestis gloriæ reuelauit, & cui dedit nomen, quod est super omne nomen. &c. de quo dicit Apoc. 19. ꝙ Christus hẽt nomen scriptum in diademate, quod nemo nouit nisi ipse. Et uestitus erat ueste aspsa sanguine, & uocabatur nomen eius, uerbũ Dei. &c. Ex quo patet, ꝙ persona verbi incarnati est nomen Dei incomprehensibile. qđ nemo nouit nisi ipse, q̃a sicut solus Deus se diffiniuit illo uerbo æterno, ita se noĩauit illo noĩe.s.uerbo incarnato, significato per illud nomen tetragrammaton ue. le. & ꝑ hoc nomen Iesus nouæ legis. Ex supradictis patet esse stultam & uanam cupiditatem & solertiam modernorum Iudæorum circa intelligentiam, et inquisitionem, et declarationẽ illius noĩs Dei, quatuor literarum, qui illi lites tot et tanta scripta in lege et prophetis de illo noĩe, continue quærunt et inuestigãt declarationem illius. Vnde dicunt ꝙ est vnum nomen uocale, et scriptum significatũ per illas quatuor literas ioth. he. vau. he. quod non nouit nisi Moyses, cum quo fecit illa miracula, et Salomon, cum quo sciuit oẽs scientias, et acquisiuit multas diuitias. Alij aũt dicũt qđ nullus antiquorum potuit scire illud nomẽ, sed solus Rex Messias quẽ falso expectant, debet scire illud, cum quo reuelabit

A tesauros absconditos, & subiiciet sibi totum orbem. Alii autem dicũt ꝙ Iesus Nazarenus furatus est illud nomen scriptum a Necromanticis, & Magis Ægypti. Et ideo cum illo nomine suscitabat mortuos, & sanabat ægrotos, & faciebat cætera miracula. Et iõ exinde fuit iniecta cupiditas oĩb. rabinis & magistris Iudæorum inquirendi hoc nomen, & proprietates eius, quod nomen Semamme foras appellant, cum quo putant detegere tesauros absconditos, & transmutare plumbum & cuprum &c. metalla in argentum & aurum. Et sic inuocant dæmones, ut doceât illud nomen. Et sic omnes rabini eorũ sunt Necromantici decepti a diab. Sed q̃ sit stulta, & uana talis opinio de se est manifestum. Nam primo isti decipiuntur circa substantiã nominis Dei: & isti quærunt unum nomen B vocale uel scriptum, quod solum est in aere uel carta. Secundo errant circa tempus: quia quod iam uenit & factum est, quærunt futurum quia iam uenit Christus, qui est uerum nomen Dei, & reuelauit tesauros absconditos sacræ scripturæ, & regni cœlorum, & cõfregit portas & uectes ferreos inferni, & liberauit omnes de seruitute inferni & peccati. Et ẽt mutauit montes, q̃a humiliauit principes & reges & imper. & direxit praua indirecta, & aspera in uias planas &c. Item errant circa modum inquirendi hoc nomen. Nam hoc nomen & eius proprietates non quæruntur nisi per fidem, & spem, & caritatem, & humilitatem, & ipsi quærunt ipsum ex proprio conatu, & partes magicas. Item errant circa finẽ, & effectum eius. Nã Deus pater promisit & misit ipsum ad saluandum C & liberandum a seruitute peccati, & ad dandam gloriam in futuro, & regni cęlorum. Et ipsi desiderant ipsum ad diuitias corruptibiles acquirendas & tesauros temporales detegendos, & dominium temporale adipiscẽdum & opera magica, & detestabilia facienda. Ex quib. manifeste patet eorum deceptio & vana & stulta cupiditas, & ridenda solicitudo circa inquisitionem eius, & hoc de primo articulo. Quantum aũt ad ẽm articulum est primo notandum secundum filosophũ 7. metafisi. & 2. posteriorum, ꝙ sicut illa est melior perfectior diffinitio quæ magis explicat diffinitum: Ita illud nomen est melius & cõuenientius & magis proprium, quod manifestius notificat rẽ. Et iõ si est aliquod nomen notificãs rem, non solum quo ad essentialia, inquãtum nomen significat diffinitionem, sed si notificat quo ad rei effectus, illud D erit magis proprium & sufficiens, quia sicut proprium est diffinitioni diffinire rem quo ad essentialia, ita proprium est nomini notificare rem quo ad eius effectus, & secundum oẽm modum notificandi possibilem, q̃a nomen dicit a notificando. Ex quo patet ꝙ illud nomen erit magis proprium Deo, quod plura & magis ꝓpria notificat nobis de Deo nõ solum quo ad essentiã, sed ẽt quo ad eius effectus. Scd̃o est notandum ꝙ ista quatuor se habent per ordinẽ. s. esse, uiuere, siue uita, & saluere siue salus, & saluare siue saluator. Vñ esse, dicit actũ essendi siue durationem. Vita aũt, dicit esse cũ vitali operatione, quia uiuere, uiuentib. est esse. Salus aũt dicit uitã cũ integritate sine defectu. Saluare aũt siue Saluatorem esse, dicit actum saluandi. s. cęteris reb. uitam dare. Et sic ille qui dat salu- E tem & saluat, ille idem dat uitam & esse. Et qui dat uitam & salutem & esse, necesse est ut de se habeat salutem & uitam & esse, q̃a vnum per ordinẽ includit aliud, & ultimũ includit omnia tria per ordinem præcedentia. Sed cum in Deo nullum sit accidẽs, nec aliquod dependens, iõ essentialiter est quicquid habet, & sic Deus essentialiter est sua salus & uita & esse, ẽt cã omnium salutis & uitę & esse, per ꝯñs q̃a solus de se potest dare salutem, iõ essentialiter est saluator. i. q̃a ad ipsum pertinet saluare & dare salutem & uitam integram rebus a se creatis.

His ergo habitis ponitur prima cõclusio. s. ꝙ esse simpliciter & per se, est proprium ipsi Deo, probatur. Nam Deus est primũ necesse esse, a nullo depẽdens, & dans esse omnib. reb. ergo soli Deo est propriũ esse. Hãc conclusionem probat Auicenna & Algazel in sua metaf. & filosophus secundo & quinto & decimo metafy. Et ideo dixit dñs Moysi Exod. 3. Ego sum qui sum: dic filijs Israel, qui est, misit me ad uos. Hoc est nomẽ meũ memorabile in æternum. Hoc idem probat Aug. 12. de ciuitate Dei. cap. 2. & in plerisq; locis. Secunda conclusio, ꝙ uiuere & uita, est propriũ ipsi Deo: quod probatur per eandem rationẽ. Nam si solus Deus uiuit & est uita per essentiam suam, & dat omnib. uitã et uiuere, ergo sibi est proprium uita et uiuere, hanc conclusionem probat filosophus 12. metafy. dicens ꝙ esse, et uita, et uolũtas. dñr de Deo essentialiter, ut ipse est sua vita. Et

ta. Et.

A ta. Et sic omnibus rebus dat uitã,& oĩa viuũt in ipso. patet Io. 1. quia quod factum est in ipso uita erat. Itẽ in ipso mouemur & sumus. Actu. 18. Et ideo quia Deus per se uiuit, & dat cæteris vitam, hinc est ꝙ Deus semper iurat per uitã suã dicẽs. Ezec. 18. Viuo ego, nolo peccatoris mortẽ. &c. Iõ fideles ue. test. iurabant per uitã Dei. Vñ primo Reg. 14. dixit Saul, viuit dñs saluator Israel. Ionatas absque retractatione morieť &c. Et sic iurabãt oẽs fideles ue. te. Ex quo patet, ꝙ uita & uiuere est ꝓpriũ ipsi Deo. Tertia cõclusio, ꝙ sal' & saluare est per se propriũ ipsi soli Deo, ꝓbatur, quia solus Deus per se viuit vita integra, sine defectu, & sine termino, qa duratio sua est interminabilis vitæ, tota simul & perfecta possessio, libera ab oĩ infirmitate, & miseria, & defectu. Vnde nulla duratio aliorũ dř

B proprie vita, nã duratio hominũ, & oĩum aĩalĩũ, & plãtarum tẽdit ad interitũ, ergo nõ est proprie nec simpliciter vita, sed tñ ꝰm aliquid. Itẽ duratio angelorũ, licet nõ tẽdat ad interitũ, tñ hoc non habent angeli a se sed a Deo, & ideo Deo volẽte possunt deficere ꝰm Platonem in Timæo. Et iõ soli Deo est propriũ uiuere, & cæteris ad libitũ vitã cõicare. Et sic omnes per talem vitã integrã, quæ dř salus, Deum imitari desiderãt. Ideo semper amicis salutem optamus, dicẽdo, Salus sit tibi a Deo, & salue amice. i. uiue in æternum. Et sic dicebat Paulus ad Colossen. 4. Salutat vos Lucas medicus. i. salutẽ & uitam æternã vobis optat. Itẽ Terẽti' in Eunuco. Plurima salute Parmenonẽ suũ impertit gnato. Et iõ quia solus Deus est sua salus, & uita integra, hinc est ꝙ sibi dicitur in hymnis, Sit sa-

C lus illi, decus atq; virtus &c. Et quia solus ipse Deus potest dare talem salutẽ. s. uitam integram sine defectu, hinc est ꝙ in tota scriptura dicitur Saluator. & salutare, & salus nostra. Et sic patet qualiter ista quatuor per ordinem se includunt, & sunt propria ipsi Deo . s. esse, uiuere, salus, siue saluere, & saluare, siue saluatorem esse.

Quarta cõclusio, licet supradicta quatuor nomina. s. esse, & uita, & salus, & saluator sint propria ipsi Deo, tamen vltimũ nomen. s. saluator est magis propriũ & propriissimum ei, & magis accõmodatũ. Prima pars est probata per tres cõclusiones supradictas. Scđa pars probať, nã licet esse, & vita, & salus sint propria ipsi Deo, tñ absq; cõtradictione põt cõicare, & cõicat ea cæteris creaturis. Nam omnibus cõicat esse, tam animatis quã inanimatis, & solis animatis cõicat vitã seu viuere, & solis rõnalibus, & intellectualibus cõicat salutẽ. s. uitam integrã & æternã & beatã, sed nulli puræ creaturę cõicat ꝙ possit saluare. s. dare salutẽ & uitã, & esse, quia hoc soli Deo conuenit, cum sit omnia ista per essentiã. Et sic Deus ista nõ posset dare alicui purę creaturæ, nisi faceret ipsam Deum, quod est impossibile. Et ideo hoc nomen Iesus. i. saluator, est nomen solius Dei proprium. Et soli filio ipsum cõmunicauit, eo ꝙ seipsum, factus obediens usq; ad mortẽ crucis humiliauit, ideo pater dedit sibi hoc nomen quod est super omne nomen &c. ad Filipp. 2. Quod quidem nomen intantum dř magis proprium Deo, inquantum in se continet oẽs alias perfectiones, & est puris creaturis incõicabile quantum ad suũ significatũ, quia nulla creatura põt saluare. i. dare esse, & vitam & salutem. s. vitam integram, & fęlicẽ sine defectu. Et quia soli filio suo hoc nomẽ pater potuit cõicare, quia quicquid filius habet, habet a patre: Ideo sub tali noĩe salutis siue saluatoris promisit ipsum mittere in mundum, vt patet in toto testõ veteri, vnde Esai. 12. In illa die haurietis aquas de fontibus saluatoris. Item cap. 25. Saluator ponetur in ea &c. Itẽ cap. 36. Dabo in Sion salutem. Item cap. 64. Ego propugnator ad saluandum. Item sub tali nomine receptus est Christus in nouo testamento. vnde Matth. 1. Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populũ suum a peccatis eorum, hoc idem Lucæ. 1. Item sub tali nomine saluatoris recepit ipsum Simeon in vlnas suas, dicens. Nunc dimittis &c. Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Item ipse Christus se nominat saluatorem. Ioan. 3. cum dicit. Non enim misit Deus filium suum in mũdum vt iudicet mũdum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Ex quibus patet quod Iesus. i. saluator est nomẽ magis proprium, quia magis conuenit & ptinet ad Christum inter cætera nomina, qa sibi soli conuenit & nulli alteri, & magis explicat officium eius quam cætera nomina, quia primo & principaliter venit ad saluandũ oẽs, & dandũ uitam ęternam, quia hoc nomen Saluator duo explicat simul. s. redẽptionẽ & glorificationẽ. Nã Iesus siue Saluator est dator salutis, id est vitę integrę, sine defectu & miseria. Quarto excludit & abiicit mortem & oẽm miseriam, & dat vitã fęlicẽ

D (right margin, top); E (right margin, middle); F (right margin, lower)

A quod soli Deo conuenit. Ex quibus patet q pater & spússanctus nō excluduntur ab hoc noīe Iesus. Nam sicut pater est æternus & vita integra, ita pariter est saluator, & dator ęternæ uitæ, & sic est dicēdū de spūsancto, q saluator pr, & saluator filius, & saluator spiritussanctus, nō tres saluatores, sed vnus saluator, & una salus, & una uita æterna. Sed hoc nomen Iesus, & saluator, intantum attribuitur filio, inquantum p ipsum in humanitate facta est nostra redemptio & salus, & in quantū est mediator & verbū & incarnatū. Quia sicut tota trinitas creauit nos, ita saluauit nos, & ita dicitur q pater redemit nos p filiū, imo quia pater de se, & a se habet hoc nomen saluatoris, ideo donauit ipsum filio, q pater dedit filio hoc nomen Iesus, qđ est sup omne nomē: ad Filip. 2. & sic hoc nomē
B conuenit toti trinitati Et hæc est causa quare in primitiua ecclesia baptizabāt apostoli i nomine Iesu. Actu. 3. eo quia hoc nomen cōpetit toti trinitati, sed ex nutu spiritussancti, postea baptizarunt in nomine patris, & filii, & spiritussancti, iuxta formā sibi traditam a Christo Matt. 28. & Mar. vlti. ad explicationē trinitatis diuinarū personarū, & vt obuiarent perfidiæ Arrianorum & Iudæorum. Et sic patet qualiter hoc nomen Iesus est magis proprium ipsi Deo, quia magis & plures perfectiones explicat, quia explicat creationē & redemptionem, & glorificationem. Et sic explicat totū intentum sacræ scripturæ, quia nil aliud intendit tota sacra scriptura vtriusque testamēti, nisi ostēdere Deum esse unū, primum principium, æternū, trinum & unū & creatorē, & redemptorē, & glorificatorē.
C Nā si Deus est prima salus, & uita integra, & æterna, & dator salutis, & vitæ sine defectu, ergo est creator, & redēptor, & glorificator. Et patet ēt qūo licet hoc nomē Iesus, & saluator cōpetat toti trinitati, tñ attribuitur filio, eo q tota trinitas operata est p eum nostrā redēptionē, tanq per mediatorē, vt dictū est in prologo tractatu. 3. & dicetur psalmo 17. Et quia per ipsum Christū manifestatum est hoc nomen Iesus in vniuersa terra, quia ipse manifestauit mysterium trinitatis & creationis, & redēptionis, & glorificationis, ideo vere dicitur Iesus & nomen Dei. Sed cōtra omnia prædicta arguitur, nam dictum est in toto primo articulo, quod nomen Dei nō est uocale nec scriptū, sed est ipsa psona filii. s. verbum incarnatum, quod patres
D veteris testa. expectabant. In hoc aūt secūdo articulo dicitur q nomen magis proprium Deo, est hoc nomen Iesus, habens tres syllabas, ergo cōtradictio in verbis. Ad hoc respōdetur, q Deus habet duo noīa. s. vnū quo ipse nominat se, & alterum quo nos nominamus eū. Nomē quo Deus nominat se, est verbū incarnatum. s. ipsa persona filii. Nam inquantū verbum, est ab æterno dictū a patre, & est conceptus quo pater diffinit se, vt dictū est. Sed inquantū incarnatum, est nomen quo pater se, & per quem filius manifestauit seipsum mundo, & per quē locutus est nobis pater nouissime diebus istis. Heb. 1. Ideo ait Saluator. Ioan. 17. O pater manifestaui nomē tuum hominibus. &c. Et sic patet qualiter filius incarnatus est nomē, quo Deus pater nominat se nobis. Sed hoc nomē Iesus habens tres syllabas est nomē uocale scriptum,
E quo nominamus Deum, & specialiter illam personā incarnatā ipsius filii, sicut patres antiqui nominabant ipsum p illud nomen quatuor literarum, qđ idē est qđ Iesus, Nam illę quatuor literæ. s. iot. he. uau. he. si recte combinētur in Hebræo cum suis pūctis, reddunt hoc nomen Iohessua Hebraice, quod idē est q Iesos græce, & Ies⁹. i. saluator latine. Et sic hoc nomen Iesus, est quo nos nominamus illā psonam Xpi, eo q significat saluatorem, & redemptorem, & glorificatorem, quem oēs patres uete. testa. expectabant, vt veniret ad saluandum & redimendum genus humanū. Ideo tantopere desiderabant scire proprietatem illius nominis tetragrammaton, non ratione signi, sed ratione significati, quia significabat Messiam in lege promissum. Et illi
F tantum habebant literas huius nominis Iesus. s. iot. he. uau. he. in illo nomine, sed non habebant sonū, quia non pronunciabant, nisi Adonai, & sic nondum habebant propriū sonum, nec sciebāt propriū significatum, quia nesciebāt proprie quid significabāt illæ quatuor literæ. Et ideo vtrūq; desiderabnat scire. s. sonū propriū illius nominis quatuor literarū, & significatum eius. Sed nobis qbus datum est nosse mysterium regni Dei, Deus reuelabit in nouo. test. sonū illius nominis tetragrāmatō, qñ Gabriel dixit uirgini Mariæ, Ecce cōcipies & paries filium, & uocabis nobis nomē eius Iesum. Et hoc idem reuelauit Angelus in somniis ipsi Iosef dicens, Vocabis nomen eius Iesum, & reuelauit etiam eius significatum cum subdit. Ipse enim saluum.

A uum faciet populum suum a peccatis eorũ. Sed hoc magis reuelauit nobis Christus,cũ realiter prædicauit & dedit legem euangelicam,& pro nobis passus est & resurrexit &c. per quã passionẽ nos realiter saluauit & redemit, & sic fuit notum nomen Dei in mundo per Christum,& diuulgatum in vniuersa terra per apostolos, & factũ est admirabile in cœlo,&c. Sed restat adhuc difficultas.Nã Apostoli & sancti uiri in hoc nomine Iesu faciebant signa & miracula, ut patet per totũ discursum actuum apostolorũ, ergo sequit̃ ꝙ uirtus faciẽdi miracula erat in illis tribus syllabis breuibus huius nominis Iesus. Ad hoc respondetur quod uirtus faciendi miracula non erat realiter in illo nomine trissyllabo, nisi tam quam in signo, sed illa uirtus erat realiter in eius significato.s.in illa perso B na filii,& uerbo incarnato, & in tota trinitate, quam quidem personam Christi apostoli inuocabãt sub illo nomine. Sed causa quare Christus magis faciebat miracula inuocatus sub illo nomine, erat,quia illud nomen magis notificat diuinitatem Christi, & omnes eius perfectiones & eius potestatẽ,quia est nomen omnipotentiæ,& sapientiæ,& misericordię, & potestatis,& iustitię,ut dictum est. Et ideo uult quod qñ nominamus ipsum sub hoc nomine Iesu, oẽ genuflectatur &c. Et sic uoluit Deus eligere magis hoc nomẽ quam aliud, ut in eius prolatione Deũ adoremus, sicut uoluit eligere crucem,ut in illo signo adoremus ipsum. Et sic patet qualiter persona Christi.s.uerbũ incarnatũ, est nomẽ Dei,quo ipse nominat seipsũ, & hoc nomẽ uocale Iesus, est illud nomen quo nos Deũ C nominamus,specialiter personam filii attributiue, eo modo quo dictum est. Sed nunc restat rñdere ad argumenta Iudæorũ in principio adducta. Ideo ad primũ, quãdo dicitur ꝙ hoc nomẽ Iesus iã fuit notum in uet.testa. ergo non est illud nomen Dei &c.Respondetur,ꝙ licet hoc nomen uocale trissyllabũ Iesus fuerit notum in ueteri testa.tñ uerbũ incarnatum quod est uerum nomen Dei, quo Deus noĩat seipsum, nunq̃ fuit notũ nec manifestum in uet. testa. usquequo Deus uenit in carnẽ,nec etiã nomen dñi tetragrãmaton fuit notum, quo ad eius proprium sonum, & eius proprium significatum, usquequo p Angelũ fuit Mariæ & Iosef expressum & reuelatum, ut dictum est.Itẽ hoc nomen Iesus ualde æquiuoce dicitur de Iesu Naue, & de Iesu Christo. Nam de illis tribus,s.Iesu Naue,& de Iesu filio Sirac,& de filio Iosedech D dicebatur hoc nomen Iesus tãquam de figura,inquantum fuerunt figura Christi, sed de Xpo dr̃ Iesus tanquã de ueritate figurata per illos,sicut ęquiuoce dr̃ homo de homine picto,& de homine uero & uiuo. Ad secũdum autẽ cum dr̃, ꝙ per illud nomen Dei erãt facienda miracula,quod nõ uidemus fieri hodie ad inuocationẽ huius nominis Iesus &c. Respondet̃ ꝙ Iesus Xp̃s,qui est nomen Dei, iã fecit infinita miracula in uita,& in morte, & in resurrectione,ut patet per totũ discursum euangelicum. Et apostoli iã fecerũt infinita miracula cum inuocabãt eum, sub hoc nomine Iesu, ut patet in actibus apostolorũ & in ecclesiastica historiã,& in gestis martyrum & aliorum sanctorũ,eo ꝙ tunc erãt necessaria miracula pro fidei fauore.Et Xp̃s iã E mutauit & cõuertit ferrum & cuprum in argentum & aurum, qñ populum gẽtilem ad fidẽ conuertit,& cõuertit ferrum,& stãnum ueteris legis in aurum, & argentum euangelicum,& detexit thesauros euangelicos qui latebant in scriptura uet.testa.& hoc in noĩe Iesu,& in eius uirtute suscitati sunt mortui, & sanati ægroti, & mitigatum mare &c. Et iã ædificauit nouam Hierusalẽ.s.ecclesiam, & dominatus est toti orbi, ut patebit ps.18. & 71.Causa autẽ quare nunc non fiunt tot frequentia miracula sensibila, est quia nunc nõ sunt ita necessaria. Vnde duplici ex causa tunc fiebãt sensibilia miracula.Primo ꝑpter exigentiam temporis, ut infideles uidentes miracula mouerentur ad credendum, & uenirent ad fidem Christi. Secũdo hoc accidebat,propter feruẽtem fidem,& caritatem,& F sanctitatem apostolorum, & martyrum inuocantium Christum sub hoc nomine,& sic fiebãt miracula, propter augmẽtũ Christianæ religionis.Secundo propter fidem inuocãtium,sed quia Christiana religio iam fuit dilatata per vniuersum orbem,ideo nõ sunt necessaria miracula sensibilia & corporalia, sed miracula necessaria & spiritualia iugiter fiunt,ad inuocationem huius noĩs Iesus. Nã iugiter remittuntur peccata in baptismo & pœnitentia & extrema vnctione, & iugiter confertur gratia in omnibus sacramentis, & in orationibus ecclesiæ ad inuocationẽ huius nominis, sed hoc non percipiunt miseri Iudæi & infideles.Ad tertium autem respondetur,ꝙ hoc nomẽ Iesus iam fuit magnifica-

tum,

A tum, & dilatatũ, & prædicatũ per totũ orbẽ a solis ortu, usq; ad occasũ, & ab Aquilone in Austrũ, quia in oẽm terrã exiuit sonus & ꝑdicatio Apostolorũ, & totus populus venit ad fidẽ post cõuersionẽ Cõstãtini imperatoris, sed postea Sarraceni demiauerunt a fide. Veruntñ adhuc nomẽ Iesus est magnificatũ inter eos, & in Alcorano eorũ, & nomẽ uirginis Marię. Qđ aũt Iudæi nõ credãt, nec uenerent hoc nomẽ Dei qđ est Iesus, hoc accidit ex cecitate & maledictione eorũ, sicut iã ꝓferatũ est ꝑ oẽs ꝓfetas. Vñ de Iudæis & infidelibus persequentibus hoc nomen dñi, dr̃ Esa. 52. Qm̃ ablatus est populus meus gratis, dñatores eius inique agunt dicit dñs, & iugiter tota die nomen meum blasfematur. Sed de populo Christiano subdit profeta, ꝓpter hoc sciet populus meus nomẽ meũ in B die illa, qa ego qui loquebar, ecce adsũ &c. Ecce ergo qualiter Iudęis manentibus cecis & reprobatis, nomen dñi Tetragrammaton. quod est Iesus, fuit admirabile & magnificatum in vniuersa terra per aduentũ Christi, prout Dauid profetizauit in hoc psalmo.

PSALMVS IX.

Confitebor tibi domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua.

Lætabor & exultabo in te, psallam nomini tuo altissime.

In conuertendo inimicum meum retrorsum, infirmabuntur & peribunt a facie tua.

Quoniam fecisti iudicium meum & causã meã, sedisti super thronum qui iudicas iustitiam.

1 Titulus: In finem, pro occultis filii, ps. Dauid. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psalmũ dirigens nos in Christum & tempus C Messiæ, qui est finis legis, quapropter cantabat ad uictoriã uocum. Sed reiectis vanis modis dicendi Iudæorum, est aduertendũ propter id quod addit, pro occultis filii, ꝙ licet ad totã trinitatẽ ptineat iudicare, eo ꝙ opera trinitatis sunt indiuisa ad extra, tñ filio attribuitur iudicium, inquãtum homo, sicut ipsa redẽptio, eo ꝙ est mediator Dei & hominum, ut dictũ est in prologo. Et eo ꝙ fuit missus ad ferendam legem euangelicã, ergo ad eũ specialiter pertinet iudicare obseruatores legis & transgressores, tribuendo unicuique præmium secundum opera sua. Quã quidem iudicariam potestatem adeptus est filius propter suam humilitatem & patientiam, ut dictum est psalmo præcedẽti. Verũtamen est attendẽdum ꝙ triplex legitur de Christo iudicium. s. iudiciũ discretionis, & D secretionis, & discussionis, siue publicæ examinationis & retributionis. Nã primum iudicium. s. discretionis fecit Xp̃s in primo suo aduentu, qñ dedit legem euangelii. in qua discreuit &, separauit granũ a paleis, & ueritatem ab umbra legali, annullando cerimonialia, q̃ erant figura legis & ueritatis euangelicæ, qa lex per Moysen data est, gr̃a aũt & ueritas per Xp̃m facta est. Ioã. 1. Discreuit ẽt inter veram & falsam religionem, eligẽdo fideles in ecclesiã suã, & sic ascendens in cęlum sedit a dextris Dei, ubi accepit iudiciariã ptãtem a patre, per quam totum istũ statum iudicat in occulto & secreto. Sed in vlti iudicio iudicabit in publico. Et iõ omne iudicium quod facit Xp̃s ab ascensione usq; ad finem mundi, uocatur iudicium secretionis, eo ꝙ est nobis secretum & occultum, eo E ꝙ non uidemus iudicem oculis corporeis. Et ẽt quia iudicata sunt nobis occulta, quia nescimus discernere qũo sunt iudicati illi, qui ab hac uita discesserunt. s. an sint damnati an saluati. Sed solum generaliter scimus, ꝙ solum boni Christiani saluantur, qui cum caritate discesserunt, & sunt etiam nobis occultæ punitionis malorum & præmia bonorum. Item uidemus in hac uita bonis affligi, & malos temporaliter prosperari, quod nõ fit sine occulto iudicio. Itẽ uidemus ꝙ licet mali ad tempus prosperentur, tamen multi eorũ uel in vita puniũtur, vel mala morte finiunt. Et iõ omnia ista iudicia quæ Christus facit i hoc tp̃e, dñr occulta, de quib. dr̃ ꝙ catedrã tenet in cęlis, qui occulte & manifeste iudicat in terris, de qb. iudiciis occultis est materia huius ps. de quib. dicitur in titulo, pro occultis filii. i. ꝙ Dauid fecit hunc ps. F de occultis iudiciis & punitionib. Christi filii Dei, quæ facit præcipue de malis, affligẽtibus bonos in hac uita, quia nullum bonũ irremuneratum, & nullum malum impunitum. Et etiam iudicium finale dr̃ occultum, inquantum eius tempus est nobis ignotum. Scd̃o est notandum ꝙ Dauid præuidit in spiritu omnes persecutiones, quas passura erat ecclesia a primo aduentu usq; ad secundum & præuidit etiã omnes punitiones, & ultiones quas Christus debebat successiue facere de psecutorib. & afflictorib. ecclesiæ ex suo occulto & iusto iudicio. Nã licet Xp̃s permiserit ad tempus suam ecclesiam ab infidelibus & malis affligi, tamen in fine sp puniuit

malos,

A malos, & exaltauit, & liberauit bonos, de quibus persecutionib. & punitionibus Dauid fecit hunc psal. Sed est aduertendũ ſm Aug. ꝙ quatuor principales ꝑsecutiones erat passura ecclesia a primo aduentu Xp̃i vsque ad ſm. Primo ꝑsecutioné Iudæorum in Apost. Secũdo ꝑsecutionẽ tyrannorũ tẽpore mart. Tertio ꝑsecutionem hęreticorũ & prauorũ hominum, in qua nunc sumus. Quarta erit persecutio Antichristi. Sed in omnib. his licet Xp̃s permiserit ecclesiã suã ad tp̃s affligi per malos, tamẽ semꝑ finaliter liberauit ecclesiã & puniuit malos. Nam post primã ꝑsecutionẽ puniuit Iudæos & Romanos. In secunda puniuit tyrannos Impera. & cæteros persecutores marty. diuersis pœnis, vt patet de Nerone, & Domitiano, & Diocletiano, & liberauit ecclesiã. In tertia puniuit hęreticos, & videmus quotidie prauos & malos puniri post lõgam prosperitatẽ. Quarto puniet Antichristũ & suos sequaces, antequam Xp̃s veniat ad vniuersale iudiciũ. Et de istis quatuor iudicijs occultis fecit Dauid p̃sentem psal. Causa ergo finalis & intentio Dauid in hoc psal. est deterrere, & incutere timorem malis, vt timeant diuinum iudicium, & desistant a peccatis, & inducere bonos ad patiẽtiã in diuersis, quia nullum bonum irremuneratum & nullum malum impunitũ. Duo ergo principaliter agit. Nam primo dicit se velle confiteri mirabilia iudicia Dei. Secundo incipit narrare per singula, ibi, Increpasti gẽtes. Quantum ad primũ est aduertẽdũ, ꝙ cõfiteri idẽ est quod veritatẽ spõte fateri, & hoc cõtingit dupliciter. Nã aut cõfitemur facta nostra, aut facta Dei: primo modo non possumus cõfiteri nisi peccata, q̃a in actibus nostris vt n̄ri sunt, nõ inuenit̃ nisi peccatum ſm Aug. Si quid boni agimus, illud non est ex nobis tanquã ex nobis, quia omnis sufficientia nostra ex Deo est, ſm Apost. Et ideo talis cõfessio voluntaria, dicitur cõfessio peccatorum, & hoc pertinet ad pœnit. De hac autem cõfessione dicetur psa. 31. Dixi confitebor aduersum me &c. Cõfessio autem de Deo est triplex, quia aut cõfitemur eius excellentiam & omnipotentiam, vtputa ipsum esse trinum & vnum, & omniũ creatorẽ, & incarnatũ & redemptorẽ &c. Et tũc dicitur cõfessio fidei, de qua ait Saluator Matth. 10. Qui me cõfessus fuerit corã hominib. cõfitebor & ego eum &c. Aut cõfitemur eius bonitatẽ & misericordiã. Et sic narramus, & allegamus eius nobis collata beneficia, & talis dicitur cõfessio beneficiorũ, & ꝑtinet ad gratiarũ actiones, & ad laudes. Et de hoc Dauid fecit plures psal. qui incipiunt a cõfessione, puta Cõfitebor, aut Cõfitemini Dn̄o qm̃ bonus &c. Item de hoc fecit oẽs psalmos alleluiaticos & hymnos de laudib. Dei, memorãdo beneficia. Tertio autẽ possumus cõfiteri iustitiã Dei, narrando eius iudicia iusta, occulta aut manifesta, & hæc dicit̃ cõfessio iustitiæ, & iudiciorũ occultorũ, & ineffabiliũ, & tremẽdorũ Dei, & de hac materia est iste psal. Iõ ait propheta Dauid. Confitebor tibi Dn̄e in toto corde meo. i. non solũ ore, sed toto corde tibi spõte manifestabo, & profitebor omnia mirabilia & tremẽda iudicia tua. Vnde licet non possim nec sufficiã narrare omnia mirabilia in numero in hoc psalmo, tamen narrabo omnia mirabilia iudicia tua in genere q̃ facturus es, siue fecisti i ecclesia a primo aduẽtu vsq; ad ſm. Et licet ista narratio iudiciorũ Dei sit ad terrorẽ malorũ & prauorũ pec. tamẽ est ad exultationẽ iustorum, ut habeant ẽt patientiã in aduersis, & ne desperent in persecutione, sed expectent præmiũ de sua patientia, & credant futurã punitionem suorum ꝑsecutorum. Iõ subdit Dauid i persona ecclesiæ, & cuiuslibet iusti, ego lætabor facie, & exultabo in gestu in te o Dn̄e altissime, & psallã tibi, gratias agẽdo de præmio bonorũ, & punitione malorum. Lætabor dico in cõuertendo inimicũ. i. quia cõuertisti inimicum meũ retrorsum. s. Diab. & membra eius. Lr̃a Hieronymi habet Gratulabor in te, & psallam nomini tuo, & reuersi sunt inimici mei retrorsum & corruerunt, & perierunt ante te. & sic est litera plana. Nota ꝙ inimicus ecclesiæ est primo Diabolus in capite, & ex cõsequenti mẽbra eius. Membra aũt diaboli primo fuerunt iudæi. Secundo tyranni. Tertio hæretici. Quartò erit Antichristus cũ sequacib. suis. hos Christus conuertit retrorsum, & fecit retrocedere, quãdo eis abstulit vires, & debilitauit, & infirmauit, & abstulit arma in quib. cõfidebãt. Ideo subdit ipse, inimicus diab. & membra eius infirmabũtur in aduentu tuo, primo, & secundo; & peribunt a facie tua. Nam diab. fuit infirmatus, & eiectus per baptismum, & mortem, & passionem Christi. Et membra eius. s. iudæi, & tyranni, & Antichristus fuerunt primo puniti in hoc mundo temporaliter, & in alio æternaliter cum Diabolo.

Increpasti

A *Increpasti gentes & perijt impius: nomen eorum delesti in æternum & in seculum seculi.*

Hæc est secunda pars in qua explicat & narrat per singula occulta Xpi iudicia p manifestas punitiones tēporales malorū, & inimicorum ecclesiæ, per iudicium secretionis. Et tria facit: nā primo pdicit punitionem in hoc mundo tēporalē persecutorū ecclesiæ, tam Iudæorū q̃ gentilium. Secūdo punitionem æternā in inferno omnium peccatorū impœnitentium siue obstinatorū. Tertio punitionē Antichristi & suorū. Secūda ibi, Cognoscetur Dñs iudicia faciens. Tertia Exurge dñe. Quantū ad primum est aduertēdum q̃ dupliciter puniuit Xp̄s populum gentilē, & etiā Iudæos. Primo destruendo in eis errorem & suscitando fidem, vt inquit Augu. Et sic destruxit in eis, & exterminauit Diabo. B Secundo puniuit & destruxit obstinatos in corpore & anima, dicit ergo. O Dñe Iesu Christe, tu increpasti gentes & etiā Iudæos gentiliter viuentes & hos increpasti p prædicationem Apost. in quibus conuersis periit Diab. impius, qui eis dominabatur, quia destruxerunt omnia idola quæ adorabant. Et sic delesti nomen eorum in seculum seculi, quia non vltra nominantur gentiles, sed christiani: vt patet Za. 13. In illa die destruā omnia nomina idolorū, & non nominabunt ultra. Et omnem spiritum immundum auferam &c. Item nō solum destruxisti superstitionem gentiliū sed etiā delesti regnū & sacerdotium Iud. & legalia, & cerimonialia, quia non erunt amplius in memoria quo ad effectum, vt patet Esa. 87. Item non solum delesti gentiles, & Iudæos spiritualiter ut dictum est, sed etiam temporaliter.

C *Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum destruxisti.*

Nam frameę. i. arma & potestates inimici. s. populi Iud. defecerunt in finem. i. finaliter, & æternaliter, & ciuitates eorum. s. Hierusalem, & cæteras ciuitates Iudeæ, & Galileæ destruxisti p Titum, & Romanos in vindictam mortis Christi. Et etiam destruxisti ciuitates gentilium obstinatorum. Nā misisti pestilētias & guerras & strages inter eos, & hoc in vindictā sanguinis martyrū, ut patet in octauo & decimo, & vndecimo ecclesiasticæ historiæ. Vnde, licet Xp̄s ad tempus permisisset gentiles persequi christianos: tamē in fine reges christianorū destruxerūt cōplures ciuitates paganorum, & subiecerūt eos. Vnde Carolus magnus vastauit totam D Saxoniam, & interfecit omnes paganos vltra ætatem septem annorum. Item legitur q̃ multæ ciuitates Paganorum fuerunt fulminatæ, & submersę, & terręmotu subuersæ & visceral & etiā externo bello desolatæ. quæ omnia facta sunt iusto Dei & occulto iudicio in vindictā sanguinis martyrum. Et sic

Perijt memoria eorum cum sonitu, & dominus in æternum permanet.

Memoria illorum obstinatorum piit cū sonitu, & strepitu armorū, & clāgore tubarū, & tñ Dñs. i. nomen Xp̄i in æternum pmanet stabile, & firmum cum ecclesia sua. Nā ipsi conati sunt delere nomen Xp̄i, & tñ ipsi deleti sunt, & fides Xp̄i manet stabilis & inconcussa, & sic Diab. fuit extinctus & deletus, in se, & in membris suis. Nā primo fuit eiectus foras p baptismum a cōuersis. Scd'o fuit destructus in membris obstinatis. Nam principes facti christiani obtinuerunt ciuitates gētilium, & cōminutis idolis cōsecrarunt Xp̄o templa eorum. Et sic periit memoria Diab. cum sonitu prædicationis Apost. & Doct. Et E etiam periit memoria obstinatorum cum sonitu diuinæ punitionis & sentētiæ. Et nō solum periit memoria supradictorum infidelium, sed etiam memoria diuitum & magnorum principum christianorum periit cum sonitu campanarum & cymbalorum. Nam cū morit aliqs magnus diues malus, communiter fit magnus sonus campanarum & exequiarum. Et sic periit memoria eius, quia nihil dignum memoria dimittit in mūdo. Sed memoria iusti nunquam peribit, quia in memoria æterna erit iustus. Et sic patet q̃ Xp̄s destruxit oēs malos & infideles, & omnes F impœnitentes & ratio est. Nam ipse in die Ascensionis assumpsit iudiciariam potestatem, sedens ad dexteram patris, & tunc.

Parauit in iudicio thronum suum, & ipse iudicabit orbem terræ in æquitate iudicabit populos in iustitia.

Parauit thronum suum in iudicio, & ideo iudicabit populos in ęquitate & iustitia, & hoc in occulto, quia sicut est iudex iustus, ita nullum bonum relinquet irremuneratum & nullum malum impunitum.

Et factus est Dominus refugium pauperi: adiutor in opportunitatibus in tribulatione.

Factus est refugium pauperis populi Christiani vexati & afflicti, & factus est adiutor eius in opportunitatibus, & in

A in tribulatione persecutionũ. Et nota ꝙ Dauid in toto libro psalmorum vocat & appellat populum Christianũ pauperẽ, eo ꝙ lex euangelica contemnit omnes diuitias mundanas propter regnum cœlorũ. Matth.5. Itẽ non solum fuit adiutor populi Christiani cõtra persecutores paganos, sed etiam est adiutor in tribulatione & psecutione cuiuslibet pauperis Christiani iusti, contra oppressiones diuitum. Nam licet Christus ad tempus permittat malos prosperari, & bonos persequi, tamẽ in fine liberat eos, & punit malos. Et sic Christus liberauit ecclesiam de manu Tyrannorum. Et ideo vnusquisq; non desperet in persecutione, sequitur.

Et sperent in te qui nouerunt nomen tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te domine. B

Et sperent in te qui nouerũt nomen tuũ, B quod est Iesus, cui propriũ est saluare. Ideo non dereliquisti quærentes te domine, quasi dicat, quia proprium est tibi saluare, cum sis Iesus, ideo nõ dereliquisti quærentes & sperantes in te. Vnde nota ꝙ ista pphetia fuit impleta tempore Constantini, qñ Deus dedit pacem ecclesiæ per conuersionẽ gentiliũ & quotidie impletur, quia frequenter Xps punit malos, & liberat iustos sua potestate.

Psallite domino qui habitat in Sion, annunciate inter gentes studia eius.

Hic Dauid prædicit festiuitates, quas ecclesia incepit celebrare in memoriã sanctorum martyrum, postq̃ cessauit persecutio tẽpore Constãtini. Vnde ecclesia lætatur in celebrando memorias martyrum, & etiã in punitione tyrãnorũ & persecutorũ ecclesiæ, iõ Dauid exhortat̃ fideles ad laudẽ Dei, dicens: C psallite o vos Christiani, cãtate, & agite gratias dño Iesu Christo qui habitat in hac Siõ per gratiam, & in superiori per gloriam, & annunciate studia eius, id est legem euangelicam, & triumfos martyrum, in ecclesia celebrando eorum festiuitates, & hoc annũciate inter gentes ad fidem conuersas.

Quoniã requirens sanguinem eorum recordatus est, non est oblitus clamorem pauperum.

Non est oblitus clamorẽ pauperũ martyrũ, imo est requirens sanguinẽ eorũ de manu tyrannorũ, quia in vindictam sanguinis martyrum, puniuit Neronem, & Domitianũ, & Diocletianum, & cæteros tyrannos.

Miserere mei domine, uide humilitatem meam de inimicis meis.

Hic forsan ecclesia liberata a tyrãnis, siue de manu tyrannorum per Constantinũ, postea petit liberari de prauitate & persecutione hæreticorum. Vnde dicit, miserere mei dñe Iesu Christe, & libera me de inimicis meis hæreticis Arrianis, & cæteris qui surrexerunt contra me post Constantinum, & vide humilitatem meam, & hoc dicit, quia ecclesia non vicit tyrannos & hæreticos cum armis, sed cum humilitate, & autoritate sacræ scripturæ. Miserere mei, dico:

Qui exaltas me de portis mortis, ut annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.

Qui exaltas inquit me de portis mortis. Nam fuit persecutio ecclesiæ per Arrianos, quæ quasi superaret persecutionẽ tyrãnorũ, vt ait Rufinus 12. ecclesiasticę historię, ideo Xps exaltauit & liberauit eã de portis & interitu mortis & totalis desolationis, cũ misit Athanasiũ, & Basiliũ, & Ambrosium, & Hilariũ, & Hieronymum, & Augustinum ad defendẽdum eã de prauitate hæreticorum. Vnde oẽs isti, extincto mendacio hæreticorum, annunciarunt laudationes Christi, & veritatem scripturarum in portis filiæ Sion. s. ecclesiæ toto orbe diffusæ, vt patet intuenti illam persecutionem, & ideo subdit ecclesia. E

Exultabo in salutari tuo, infixæ sunt gentes in interitu quem fecerunt.

In laqueo isto quem absconderunt, comprehensus est pes eorum.

Exultabo in salutari tuo. s. in nomine Iesu, quia supple gentes. i. gentiles & hæretici infixi, & submersi sunt in interitu quem fecerunt, & astruxerunt cõtra me. Nã peccator & populus gẽtilium, & cœtus hæreticorum cõprehensus est in laqueo quẽ abscõderunt, qa ipsi q̃rebant & machinabantur laqueum mortis contra fideles, sed ipsi cõprehẽsi sunt in morte. Nã Nero interfecit seipsum, & Domitianus interfectus est a senatu, & Diocletianus grandi & turpi plaga est percussus, & Arrius cum suis complicibus, qui cum falsa expositione, & intelligentia scripturarum, volebat fidem & ecclesiam confundere, ipse in suo mendacio cõfusus, & interemptus, & a diabolo suffocatus est, & crepuit medius, ut ait Ambr. Item tota illa bestia sectæ Arrianorum, quę ab inferis extulerat caput, postea triceps facta in se, contra se confusa est, & sic in laqueo quem abscõderat contra ecclesiã, ipsa comprehẽsa est. Et sic communiter uidemus pedes peccatorum comprehẽsos in laqueo quem parant contra iustos. Et sic cognosce- F

gnosce-

A gnoscetur dominus iudicia faciens, quia vnusquisque peccator cōprehensus est in operibus manuum suarum.

Cognoscetur dominus iudicia faciens in operibus manuum suarum comprehensus est peccator.

Conuertantur peccatores in infernum, omnes gentes quae obliuiscuntur Deum.

Licet iste uersus possit adaptari cum sententia supiori, tamē eo q hic interponitur, vel praeponitur diapsalma, uidetur q comprehēdat aliud genus sententiae. Nam superius locutus est, & praedixit punitionem temporalem psecutorum ecclesiae. Hic aūt in hac secunda parte praedicit punitionē spūalem omnium peccatorū obstinatorū post hanc mortem in inferno. Nam si pctōres in hac uita non conuertuntur, nec corriguntur p punitiones tēporales, sed moriuntur impoenitentes,

B tunc cōprehenduntur in malis operibus manuum suarū, & sic conuertuntur, & destinanē in infernū in aeternum. Potest etiā dici, q postquam superius profeta praedixit iudicium & punitiones temporales persecutorum Christi & ecclesiae, hic eorum praedicit perpetuam damnationem facti in inferno. Et sic duplici pena puniuntur. Dicit ergo Dauid, Dns Iesus Christus non solum cognoscetur iudex & faciens iustitiā temporaliter in hac uita, sed ēt post hanc uitā, imo cognoscetur Xps faciens iudicia & punitionem de obstinatis post mortem. Nam ipse comprehendet peccatorem in operibus manum suarū, quia veniet ad eum sicut fur, in & illo statu condemnabit eum ad poenam perpetuā. Iō sequitur, conuertātur.i.cōuertentur, & destinabunē pctōres in infernū. s.oēs gētes & car-

C naliter viuētes, quae obliuiscunē Deū. Nā hac animaduersione percutitur pctōr, ut moriēs obliuiscatē sui, q dū uiueret oblit⁹ est Dei, ut inquit Aug. Sed p oppositum erit de iustis.

Quoniam non in finem obliuio erit pauperis, patientia pauperum non peribit in finem.

Dn̄s non in finem & aeternaliter oblitus est pauperis iusti, nec patientia pauperū peribit, imo praemiabitur, quia sicut nullū malū impunitū, ita nullū bonū irremuneratū. Ideo sicut mali ęternaliter cōuertūtur in infernū, ita iusti destinabunē in gloriā coelestē. Pctōres ergo qui in uita sua noluerūt cōuerti ad Deum, nec dimittere pctā, iō cōprehēsi sunt in malis operibus. Et ita post mortē cōuersi sunt in infernū. i. destinati sunt in infernū, Vn̄ licet talia iudicia facta, in dānatis &

D improbis, & impoenitentibus post mortē, sint nobis occulta quātum ad euidentiam, tamē sunt nobis certa quantum ad fidem quia credimus omnes impoenitentes ęterna dānatione puniri, ilico post vitam, ad infernum.

Exurge domine non confortetur homo, iudicentur gentes in conspectu tuo.

In hac tertia parte praedicit persecutionē ecclesiae futurā tpe Antichristi, & duo facit. Nā primo praedicit praedictā psecutionē. Secundo petit ultionē de Antichristo & sequacibus suis ibi. Exurge. Dicit ergo. O dn̄e Iesu Christe exurge ne uidearis dormire. Postq̄ permisisti regnare Antichristū, veni ne cōfortetē, nec prosperetur amplius homo. s. Antichristus, q est hō purus, licet faciat se Deum & iudicenē gētes in cōspectu tuo. Primo occulto iudicio tpaliter. Sed ō ī publico & uniuersali iudicio, aeternaliter puniēdo, quasi dicat, accelera aduētum tuum & veni ad iudicium, ne confortetē & psperetē p longum tpq iste hō iniquitatis Antichristus, & nō permittas ipsum diu regnare, sed abbreuientur dies illi, ne deficiāt electi, quia Antichristus tētabit delere omnes electos, & trahere ipsos ad hanc sim suam, ergo veni ad iudicium &c.

Constitue domine legis latorem super eos, ut sciant gentes quoniam homines sunt.

E Cōstitue, & ostēde te legislatorē sup eos, & sciant oēs gentes, qm̄ Antichristus, & sui hoīes carnales & uoluptuosi sūt, & nō spūales. Nā in primo aduentu tu venisti cum humilitate, & dedisti legē euāgelicā, sed cōtēpserunt eā, & noluerunt seruare eā, nec tibi credere, imo putarunt te esse hoīem purum, & nō Deum, iō ostēde te verum legislatorē i iudicio sup eos & sciant oēs gētes, & cognoscant qm̄ hoīes sunt & carnaliter viuētes. No-

F ta q multi referūt ly legislatorē ad Antichristum, vt sit sensus, O dn̄e Iesu Xpe, postquam Iudaei, & pctōres carnales, & obstinati noluerunt te recipere, nec legē tuā seruare, iō constitue Antichristum pseudolegislatorē sup eos, & permitte eum regnare super eos ī poenam peccati, & sciant & cognoscant, qm̄ homines carnales sunt, & ita puniantur &c. Io. 5. Ego veni in nomine patris mei, & noluerunt me recipere, ueniet autem alius in nomine suo & illum recipient. Et sic vterque sēsus potest esse verus & applicabilis literę.

Vt quid domine recessisti longe, despicis in opportunitatibus in tribulatione?

Dum superbit impius incenditur pauper, capre-

pre-

A *prehenduntur in consilijs quibus cogitant.*

Hic dat cām sui clamoris & q̄relæ & peti tionis. Nam quia dixit. Exurge, ne uidearis dormire, & ne permittas amplius regnare hominem iniquitatis. Iō sequitur, Vt quid.i. quare recessisti tā diu longe a populo & ecclesia tua permittendo ipsum crudeliter cōcuti, affligi, & uexari & conculcari per Antichristū. Et despicis pplm christianū, & quēlibet iustū in opportunitatib. & tribulatione psecutionis.i.dando opportunitatem Antichristo & sceleratis, ut ipsum persequant & tribulent? Nā dum Antichristus & quilibet impius superbit, & in superbiā eleuatur per potentiā sibi permissam, tūc pauper populus christianus, & quilibet iustus incenditur, & affligit, & vexat. Cōprehēdunt in cōsiliis. Hic incipit snīa, quia in hebræo habetur. Capiat in consiliis: iō est sensus. O dñe

B fac ut Antichristus & maligni non amplius affligant iustos nec regnent. Sed capiant & comprehendantur in consiliis quib. cogitāt. & simili poena plectantur & puniantur.

i. Quoniam laudatur peccator in desiderijs animæ suæ: & iniquus benedicitur.

Exacerbauit dominum peccator: secundum multitudinem iræ suæ non quæret.

Qm̄ Antichrist⁹ & q̄libet obstinatus laudat & gloriat in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicit. Nā oēs sequaces sui laudant & magnificant eum adulando. Et sic pctōr in tali prosperitate elatus, exacerbauit & prouocauit dñm, & cōtēpsit, & sic fm multitudinē irę.i. superbiæ suæ non quæret Deum, uel Deus nō quæret eum, dando sibi gratiā, quia Deus exacerbatus & iratus non dabit

C sibi gratiam. Et sic manebit in sua obstinatione & superbia induratus. Ideo sequitur,

Nō est Deus in conspectu eius: inquinatæ sunt viæ illius in omni tempore.

Auferuntur iudicia tua a facie eius: omnium inimicorum suorum dominabitur.

Non est Deus in conspectu eius, inquinatæ sunt uię & operationes illius in omni tpe non male operādo, sed male cæteris consulēdo: q̄a ab infantia sua fuit possessus a diab. Et sic ergo non habendo Deū in conspectu eius, nec iudicia eius præ oculis, & permissus a Deo in sua obstinatione & ptāte omnium inimicorum suorū iustorum, dominabitur, idest dominari permittetur. Et sic deceptus.

Dicit enim in corde suo: non mouebor a generatione in generationem sine malo.

Dicit.i. dicet in corde suo elatus, nō mouebor ab hac generatione sine malo. i. non perdā dñium & potestatē sup hāc generationem sine malo & pęna eorū. q.d. nullus poterit mihi resistere sine maximo damno suo. D
Et nō est mirū q̄ iste dicat Antichristus. Nā cum uiderit omnia sibi bene ad votum suū succedere: putabit Deū nō curare, nec prouidentiā habere de istis inferiorib. Et blasfemabit contra Deum, quia forsan erit illius sectę & opinionis, qui dicūt Deum nō esse, nec curare ista inferiora. Ideo sequitur.

Cuius maledictione os plenum est & amaritudine & dolo: sub lingua eius labor & dolor.

Cuius maledictione.i. blasphemia, & amaritudine.i. prouocatione ad irā cōtra Deum, & dolo contra homines plenum est: sub lingua eius non erit nisi labor & dolor.i. crudelitas cōtra iustos & tormenta. Et sic. E

Sedet in insidijs cum diuitibus in occultis ut interficiat innocentem.

Sedet. i. sedebit cum diuitibus sequacib. suis, quos diuites efficiet de bonis pauperū raptis in occultis, vt interficiat oēm innocentē & iustū. Et sic sedebit in psperitate tpali.

Oculi eius in pauperem respiciunt: insidiatur in abscondito quasi leo in spelunca sua.

Insidiatur ut rapiat pauperem: rapere pauperem dum attrahit eum.

In laqueo suo humiliabit eum: inclinabit se & cadet cum dominatus fuerit pauperum.

Oculi eius in pauperē fidelē respiciūt, & insidiat, & parabit insidias in abscondito cū astutia, sicut facit leo in spelunca sua. Nam sicut leo insidiatur in spelunca sua, ut rapiat prędā ad comedendum, ita Antichristus cum suis insidiabatur rapere.i. ad rapiendum pauperem, & spoliādum & interficiendū eum. F
Nam sicut auceps abscondit se in tugurio, & cadit inclinatus in terrā, ne uideatur ab auibus, & sic capit eas in laqueo & retiaculo suo: ita iste malignus, humiliando se, quasi cadens in terram cum suis persuasionib. capiet eum.i. pauperem. Et hoc cum dominatus fuerit pauperum. Et hoc faciet iste miser filius perditionis, quia putabit Deum ista nō respicere, nec curare: ideo sequitur.

Dixit enim in corde suo oblitus est Deus: auertit faciem suam ne uideat in finem.

Sed forsan melius est, quod ly in laqueo suo, referatur ad punitionem Antichristi, & cuiuslibet maligni, ut sit sensus. Sed dū iste malignus Antichristus insidiatur, ut rapiat

pauperem

A pauperem populum Christianum, tūc Deus humiliauit eū, quia cadet cum dominatus fuerit pauperum. Nā postquā Deus permiserit regnare illum filium perditionis, & sedere in templo trib. annis cum dimidio, tūc Deus īterficiet ipsum spiritu oris sui. Et sic cadet in terram. 2. ad Tessalo. 2. Et tunc apparebit eius iniquitas & delusio, qui ante dixerat in corde suo, oblitus est Deus, ne uideat nec curet ista inferiora, immo ipse & omnes iniqui cognoscent iustum Dei iudicium, per experientiam. Et ideo sequitur.

Exurge domine Deus, & exaltetur manus tua ne obliuiscaris pauperum.

Exurge domine Deus, & exaltetur manus. i. potentia tua. i. ueni ad iudicium cum potestate magna & maiestate, & ne obliuiscaris pauperum, sed fac ultionem de persecutoribus eorum. Nam

B *Propter quid irritauit impius Deum? dixit enim in corde suo, non requiret.*

Vides quoniam tu laborem & dolorem consideras ut tradas eos in manus tuas.

Propter quid impius Antichristus, & quo iure irritauit & contempsit Deum, & dixit in corde suo, Deus non requiret ista scelera de manu mea, putans te nō esse uerum Deū & iustum iudicem. uides qm̄ tu cōsideras laborem, & dolorem malorum, ut tradas eos in manus tuas. Nā Deus permittit malos regnare ad tempus, ut finaliter tradat eos ī manus suas ad puniendum. Sed tamen considerat & uindicat laborem & dolorem quē pauperib. intulerunt. Et ideo sequitur.

Tibi derelictus est pauper, orfano tu eris adiutor.

Contere brachium peccatoris & maligni; quaeretur peccatum illius & non inuenietur.

C Tibi derelictus est pauper ad defendendum, & liberandum, & orfano tu eris adiutor: quia non deseres eum sine auxilio. Quia in fine persecutionis duplici pœna punies Antichristū, & oēs oppressores pauperum. Nā primo conteres & frāges brachiū & ptātē Antichristi, & cuiuslibet maligni. Scd̄o q̄reē & examinabiē pc̄tā eius. Et sic iste malignus nō inuenieē scriptus in libro uitæ, nec numerabiē iter electos, sed numerabiē ī ifernū. Et sic pibit psperitas, & regnū Antixpi, & oīum tyrānorū siē cū corpore & aīa. Sed

Dominus regnabit in æternum & in seculum seculi, peribitis gentes de terra illius.

Dominus Iesus Christus regnabit in æternum post iudicium cum iustis, & electis, & pauperib. cuius regni non erit finis. Et uos D gentes, idest infideles homines terreni, peribitis æternaliter de terra uiuentiū. Quoniā

Desiderium pauperum exaudiuit dominus, præparationem cordis eorum audiuit auris tua.

Dominus exaudiuit desiderium pauperū eo q̄ contempserunt terrena, & desiderauerunt cœlestiā, & præparationes cordis eorū audiuit auris tua, eo q̄ non præparauerunt neque ædificauerunt magnas domos in terra, sed per bona opera præparauerunt perpetuas mansiones in cęlo, & passi sunt persecutiones propter iustitiā. Et iō auris tua exaudiuit præparationes cordis eorum.

Iudicare pupillo & humili, ut non apponat ultra magnificare se homo super terram.

Iudicare. i. ad iudicandum iniurias factas pupillo & humili, ut homo iniquitatis Antichristus & quilibet alius iniquus non apponat, nec præsumat, nec addat ultra se magnificare super terram, quia ultra non regnabūt E tyranni, & multi super terram, sed in inferno æternaliter cruciabūtur. Et est etiam aduertendum q̄ totus iste psalmus potest exponi de iudicijs, quæ Christus facit quotidie de tyrannis & oppressoribus pauperum, quos licet Deus permittat ad tempus prosperari, tamen finaliter uidemus eos in bonis & personis mala morte perire.

PSALMVS X.

IN domino confido, quomodo dicitis animæ meæ transmigra in montem sicut passer?

Titulus, In finem, ps. ipsi Dauid. Ex titulo apparet q̄ Dauid fecit istum psalmum dirigens nos in Christum qui est finis legis, sed de materia, dicunt iudæi moderni, q̄ Dauid fecit hunc psal. quando fugiens a facie Saul F abijt in speluncam Odolam ultra Iordanē, ubi cōgregati sunt quadringenti uiri de tribu & cognatione sua, & factus est eorū princeps, cui dixit Gad, noli manere in præsidio sed proficiscere in terram Iudam, quia Deus erit tecum. Econtra aūt psuadebant cognati sui, ne rediret in Iudæam, q̄a Saul quærebat ipsum interficere, ut patet 1. Reg. 20. Et Dauid uoluit magis obedire ipsi Gad prophetæ, quā suasioni consanguineorū. De quo aduentu & regressu in Iudæā, dicunt Iudæi qd̄ fecit hunc ps. quasi dicat ad consanguineos. Ego in dn̄o confido, cur prohibetis me redire in Iudęam? quia dicitis, Fuge a facie Saul, & transmigra in montē, sicut passer fugiens sagittarium, transmigrat in montem, quia

Saul

A Saul iam parauit sagittas suas in faretra, quę rens te interficere. Iō fuge ad mōtes, & ne reuertaris in Iudæam & . Et sic isto mō Iudæi literaliter exponūt istū psalmū de illa fuga, & reditu ipsius Dauid in Iudæam, ad præceptū Gad ꝓfetæ. Sed manifeste patet talē expositionē esse inutilē, nō explicantē aliquod sacramētū, cū Dauid nō minus sit profeta in hoc psalmo, q̄ in cæteris, maxime q̄a ꝑ hūc psalmū dirigit nos in Christū, qui est finis legis, ut apparet in titulo pręposito. Et ideo est dicendū, ꝙ supradictus reditus Dauid in Iudæam non est præcisa & principalis materia huius psal. Sed fuit materia exēplaris & figuratiua, inquantū Dauid præuidit in spiritu spōtaneū aduētū Christi in Hierusalē, ad mortē & passionē, & ꝑ cōsequēs spontaneā oblationē apostolorum, & martyrū ad mar-
B tyrium suscipiēdū ꝓ Christo, ex illa ergo fuga, accepit Dauid parabolam, & ꝓpositionē ad faciendū psalmum. Ad cuius intelligētiā est notādum, sicut hr̄ Mat. 16. ꝙ cum Christus esset in partib⁹ Tyri & Sydonis, incepit ostendere discipulis mysteriū suę passionis. Et primo qūo oportebat eū ire Hierosolymā, & ibi multa pati a senioribus etc. Cuius accessum uolens prohibere Petrus dixit, absit a te dn̄e, nō erit tibi hoc, cui r̄ndit Christus, vade satana q̄a mihi scandalū es. Et tūc Christus cōuersus ad oēs discipulos dixit. Si quis uult post me venire abneget semetipsum, & tollat crucem suā & sequat̄ me etc. Itē legitur Ioan. 10. ꝙ cum Iudæi uoluissēt Iesum apprehēdere, exiuit de manibus eorū & abiit trās Iordanē, ubi solebat Ioānes baptizare iuxta speluncā Odolam, ad quā fuge-
C rat Dauid a facie Saul, ut supra dictū est, & ibi mansit Iesus ꝑ aliquot dies etc. Sed cum esset ibi, uenit nuncius ex parte Marthæ & Magdalenę, notificans qualiter Lazarus infirmabatur ad mortē, & tunc dixit Iesus discipulis suis. Lazarus amicus noster dormit, ideo eamus in Iudæam, ut a somno excitem eū, cui dixerunt discipuli. Rabi nunc quærebāt te Iudæi lapidare, & iterum uadis illuc? Ex quibus patet, ꝙ discipuli multotiens conati sunt prohibere Iesum ne rediret in Iudæā; ad patiendum pro nobis, Sed Iesus magis uoluit obedire, & satisfacere p̄ris uoluntatis, q̄ piæ & humanæ suasioni discipulorū. Sed uenit in Iudæam, & suscitauit Lazarū. ut patet Ioan. 11. & postea passus est pro nobis. Ex supradictis patet, ꝙ illa fuga Dauid

a facie Saul fuit propria figura Christi. Nam D
ad eundē locum trans Iordanē ad quē fugit Dauid, ubi cōgregati sunt quadringenti uiri etc. ad eundē etiam locum fugit Christus cum discipulis suis a facie Farisæorū, ad quē venerunt & cōgregati sunt multi. Ioan. 10. Itē spontaneus reditus ipsius Dauid in Iudæam, ex præcepto Gad profetæ, fuit etiam figura reditus, & aduentus spontanei ipsius Christi in Iudæam & Hierusalē cōtra suasū discipulorum. Omnia ergo ista præuidens Dauid in spiritu, per illam figurā & reditū, fecit hūc psalmium, in quo introduxit Xp̄m loquentē, in quo duo facit. Nam primo increpat discipulos suos prohibentes ipsum uenire in Hierusalem, ad patiēdum ꝓ nobis. Secundo prædicit futurā punitionē & dānationē suorum crucifixorum, ex iusto Dei iudicio, ibi: Dn̄s in templo sancto suo. Quan-
tum ergo ad primum, uidēs discipulos suos E
prohibentes ipsum uenire in Hierusalem ad patiendum, increpat eos dicens. O modicæ fidei, nescitis ꝙ ego in dn̄o confido, qui liberabit me ꝑ resurrectionē, et puniet Iudæos per æternā damnationē? qūo ergo timentes dicitis animæ meæ, nō vadas ad Iudæā, quia ibi te uolebant lapidare, sed transmigra in montē. i. fuge ad montem. Sicut passer fugit sagittarios, uolentes ipsum interficere.

Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas suas in faretra, ut sagittent in obscuro rectos corde.

Peccatores & maligni. s. prīcipes sacerdotum & Farisæi parauerunt sagittas suas in faretra. Nā sicut auceps intendit arcum suum & parat sagittas suas in faretra, ad sagittandum passeres: Ita Iudæi intenderunt arcum
suæ potestatis, & malitiæ, & pręparauerunt F
sagittas suas in faretra. i. machinati sunt falsa testimonia, & crimina cōtra te, & tuos, in occulto. s. ꝙ tu dixisti destruā templum hoc, & in triduo reædificabo illud, & ꝙ ꝓhibuisti dari censum Cæsari etc. Et omnes has sagittas parant in occulto, ut postea sagittent & feriant rectos corde. s. te & omnes discipulos tuos, & iustos. ideo caue ne uadas illuc, quasi dicat Christus, omnia ista dicitis animæ meæ putantes me retrahere ex timore mortis. Sed magis uolo obedire patri meo, & compati toti generi humano, q̄ uobis pro nunc cōplacere, quia in domino patre meo confido, qui liberabit me per resurrectionem, & totum genus humanum per meam

A passionē, & p(er)n(?)et Iudæos crucifixores meos ad æternam damnationem. Et ideo Christus conuersus ad patrem dicit. O pater omnia su prædicta dicunt discipuli mei ex quadam pia dilectione & compassione.

Quoniam quem fecisti destruxerunt, iustus autem quid fecit?

Inquit: Iudæi destruxerūt & interfecerūt iustum filium tuum, quē tu tā magnis donis perfecisti, uerbo tuo uniēdo, & omnia dona gratiarum non ad mensuram attribuēdo, et mediatorem Dei & hominum cōstituendo, quid ergo mali fecit iste iustus filius tuus, quem ita grauiter per Iudæos tractari permittis, cum sit iustus sine peccato? &c.

Dominus in templo sancto suo, dominus in cœlo sedes eius.

In hac secunda parte prædicit punitionē crucifixorū suorum, in qua duo facit. Nā primo allegat Deū esse iustū iudicē. Scđo, ex iusto Dei iudicio prædicit dānationē, & punitionē suorum persecutorum. ibi. Pluet super peccatores. Dicit ergo, licet Iudæi occiderūt istū iustū sine pctō, tñ nō euadēt punitionē, qm̄ dñs Deus sedet in tēplo sancto suo, in cęlo, & quia est dñs & iustus iudex, ideo sedes eius iudiciaria est in cœlo. Et notāter ponit ibi Dñs bis. Nā dñs in tēplo sancto suo refertur ad p̄rem, sed p ly dñs in cœlo sedes eius, intelligitur filius. Qui sedens a dextris p̄ris, accepit iudiciariā potestatē, & iō dicit Dauid q dñs pater est in tēplo sācto suo, & dñs filius, et sedes eius est in cœlo. q. d. q licet Iudæi iudicauerint Xp̄m falso modo, et occiderint iniuste, tñ sicut Deus pater est in tēplo sancto suo, ita dñs Christus eius filius est a dextris patris, quia in cœlo est sedes eius iudicaria, et sic iudicabit eos, qui ipsum iudicarunt, et interfecerunt iniuste. Vnde

Oculi eius in pauperem respiciunt, palpebræ eius interrogant filios hominum.

Oculi eius respiciūt in quemlibet pauperem oppressum iniuste, et passum iniuriam, ut puniat oppressores suos et uindicet ipsū: Et palpebræ eius, eo q oīa sunt nuda et manifesta oculis eius, interrogant filios hominum carnaliter uiuentes. Et dominus Iesus Christus iudex uniuersalis, nunc in iudicio occulto, et in fine mundi iudicio manifesto.

Dominus interrogat iustum & impium, qui autem diligit iniquitatem odit animam suam.

Interrogat iustum et impium. i. examinat causam, et discutit inter iustum et impium. Et sic tribuit unicuiq; sm̄ opera sua. Sed q a D dixit, q dñs interrogat iustum & impium. i. peccatorem, posset aliquis dubitare quare vocat pctōrē impium. Ad hoc rñdet & subdit, q oīs pctōr est impius & crudelis, Nam peccator est ille qui diligit iniquitatem, sed talis odit animam suam & aborret, offerens eam ad mortem perpetuam & æternam, ergo est sibi impius, & sęuus, & crudelis. Et est valde aduertendum p p hoc q ait. Palpebræ eius interrogant filios hoīum. Nam hæc est dr̄ia inter iudicem prouidum, prudentē, & tardū. Nā iudex grossus, & tardus, pcedit p ambages & lōgā locutionē, & īterrogationē uerborū & circuitionē. Sed iudex pruidꝰ & prudēs in solo aspectu iudicat, & cognoscit, & apprehendit veritatē inter iudicandos, & quasi in solo aspectu, & colore, & facie cognoscit reū. Et sic dicit propheta q Deꝰ prouidus iudex non indiget longa interrogatione & circuitu, ad cognoscendā ueritatē. Nā E in ictu oculi faciet iudicium. Vñ palpebræ eius, & solus aspectus interrogant filios hominum, & cognoscunt iustum & impiū, qa oīa nuda sunt oculis eius. Et iō est prouisū, ne q̄s cecus possit esse iudex, ut possit iudicare p colorē & mutationē faciei & alternationē, &c. Duo ergo hēt Xp̄s in iudicio. Primo q est iustus. Scđo, q pruidus & prudēs &c.

Pluet super peccatores laqueos ignis sulfur & spiritus procellarum pars calicis eorum.

Hic prædicit punitionem & destructionem Iudæorū p p peccatum mortis Xp̄i. vnde est notandum, quod Deus non p̄t ostēdere maiorem irā pctōri, quam non dare sibi gratiam, & dimittere eum in adinuentionibus suis. Nā ex natura sua corrupta & uitiata semper ruit in diuersa scandala, & diuersos laqueos, postquam non habet præseruatorem. Ita Iudæi obstinati post mortē Christi ruerunt in diuersa scandala, & inciderūt in diuersos laqueos, per illos 40. annos, ut ait Iosephus de bello Iudaico. Nam primo F inter eos fuerunt maxime discordiæ & seditiones, & cōmissa sunt multa homicidia, & furta, & rapinæ. Secundo commouerunt rebellionem ꝯ Romanos, vnde euenit obsidio & destructio, ergo seditiōes, & rebellio fuerunt eis laquei, quos Deus pluit eis de cęlo, pmittendo eos ruere in similia scandala, vñ euenit eis destructio & iudiciū, vnde quatuor mala fuerūt īflicta illis Iud. Primo laq̄i, & occasiones scādali, s. rebellio, & obsidio p

A Romanos. Secūdo ignis, q̄a ciuitas fuit incē sa. Tertio sulfur tormētorum & balistarum trahentium lapides contra muros, ex impetu pulueris sulfurei, quas bombardas vulgariter vocāt. Quarto fuit sp̄us procellarū, vētorum, & fulminum de cœlo, vt ait Iosefus. Multa fulgura & signa visa sunt in cœlo supra ciuitatem illis diebus. Et sic omnia ista mala realiter & corporaliter fuerunt Iudæi passi. Sed ultra hanc pęnam temporalem, patiuntur in inferno æternaliter laqueos, & catenas perpetuæ captiuitatis, & ignem, & sulfur, & procellā æternam, ad quam manifeste mittet eos Christ' in iudicio finali cū dicet. Ite maledicti in ignem ęternum &c. Dicit ergo, q̄ eo q̄ Iudæi occiderunt Xp̄m iustū, iō in punitionē illius peccati, pluet dn̄s sup eos laqueos scandali, ut dictum est, & ignis sul-
B fur, & spiritus procellarum quæ erunt pars & portio calicis, & punitionis eorum.

Quoniam iustus dominus, & iustitias dilexit æquitatem vidit vultus eius.

Hic assignat causam quare Deus puniet eos sic, & dicit q̄ ideo Deus sic puniet, quia est iustus & semper dilexit iustitias. Et iō vultus & ueritas suæ iustitiæ videt æquitatem, & illam amplectitur. Cū ergo iustitia sit uirtus quæ tribuit unicuique quod suum est, & ſm opera sua. Iō Deus puniuit Iudæos iuxta iniquitatem suam, & tribuet bonis ſm merita eorum. Totus ēt iste psalmus exponitur in persona totius ecclesiæ, quæ tpe tyrannorum fugiebat per montes. Sed licet ad tp̄s permiserit Deus eā affligi, tamen postea iusto iudicio puniuit tyrannos & persecutores. Nam primo puniuit Iudæos & postea tyran-
C nos. s. Neronem & Domitianum, & Diocletianum & cæteros. Et ideo iste psalmus legitur in festiuitatibus martyrum, eo q̄ cōfidētes in domino, & sequētes Christum, se martyrio sponte Christo obtulerunt. Et sic quilibet martyr potest dicere uerba huius psalmi, & tota ecclesia simul cum capite suo.

PSALMVS X.

Saluum me fac domine quoniam defecit sanctus, quoniam diminutæ sunt veritates a filiis hominum.

Huic psalmo præponitur talis titulus scilicet. In finem, psalmus Dauid p̄ octaua. Ex quo titulo apparet, quod Dauid fecit hunc psalmum dirigens nos in Christum qui est finis legis. Et q̄ cātabatur in tēplo gradatim eleuando uocem usque ad octauū punctum, D uel quia cantabatur cum instrumento musico octo cordarum, eo q̄ homo mysticus introductus ad loquendū in psalmo, expectabat liberari in octauo die, ab omni ignorantia, & pestifera doctrina. s. in die resurrectionis, quę erit octaua dies mūdi, ut dictum est ps. 6. De materia aūt huius psalmi dicūt quidā Hebręi, & catolici, q̄ Dauid fecit hunc psalmū, vidēs ingratitudinē ciuiū Ceile, qui uoluerūt ipsū tradere in manus Saul. 1. Re. 23. Ideo ait Dauid. Saluū me fac Deus, q̄m defecit sanctus, quasi dicat, quia iam nulla est sanitas nec fides in hominibus, q̄a diminutę sūt ueritates a filiis hominum. s. a ciuibus Ceile, &c. Et sic glossant literaliter totū istum psalmum de Dauid cōquerente de illa ingratitudine de quibus petit vltionē &c. Sed talis intelligētia & expositio nullo mo- E do uidetur cōuenire literę huius psalmi, nec detegit tesaurum latentē in hoc psalmo, cū in medio eius dicatur. Propter miseriā inopū & gemitū pauperum, nunc exurgā dicit Dn̄s &c. Itē, Eloquia Dn̄i eloquia casta &c. Ideo dimissis modis dicendi Iudæorum, est dicendum, q̄ Dauid cōsiderans mores hominum esse corruptos propter superstitionem gentilium, & præuidēs in spiritu scripturam sacræ legis fore deprauandā ante aduentum Christi, p falsas traditiones Scribarū, & Parisæorum, & Saduceorum, ideo fecit hunc psalmum, in quo petit liberari a tali pestifera doctrina p aduētum Christi, & doctrinā, & ueritatē euangelicā. Duo ergo facit, nam primo ostendit oēs mores hominum esse corruptos ex falsa superstitione gentilium, & oēm doctrinā esse deprauatā ante aduentum F Christi. Secundo p modum petitionis p̄dicit mundū esse liberandum a tali peste per Xp̄m, & legē eius euangelicā, ibi, pp miseriā. Quātum autē ad primū est dicēdū, q̄ licet sit difficile loq de veritate, vt patet ſc̄do Metafy. tamē quantū ad p̄sens spectet, est aduertendum ſm Aug. 15. de tri. & super Ioā. q̄ cum Christus sit prima ueritas, inquantū est uerbum patris, ideo est metrum, & mensura, & causa omnis ueritatis, & per consequens est dicendum q̄ ipse est prima iustitia, & causa omnis iustitiæ, & prima sanctitas, & causa omnis sanctitatis. Et sic dicitur veritas verificans, & iustitia iustificās, & sanctitas sanctificans, q̄a docuit oēm veritatē. Sed q̄a oīs veritas & iustitia & sāctitas ipsius Dei, lucet &

A manifesta est per Christum in vtroque testō primo patriarchis & prophetis in ue.test.secundo per seipsum in nouo, sicut pluries dictum est, ideo est dicēdum ꝙ tota sacra scriptura vtriusq; testamenti, dr̃ ueritas, & iustitia, & sanctitas, inquantum ista tria manifestantur in ipsa sacra scriptura, uel inquantū Deus lucet in scriptura per ueritatem, & iustitiam, & sanctitatem, vel inquantum Deus per legem diuinam verificat, & iustificat, & sanctificat hoīes, ista ergo tria se consequūtur per ordinem. s. ueritas, & iustitia, & sanctitas. Nam ueritas est quædam adæquatio, & cōformitas hominis fidelis ad Deū, per fidem articulorum. Et iustitia est quædā adequatio hominis iusti ad Deum per obseruātiam diuinorum præceptorum, & mandatorum. Et sanctitas est quædā adęquatio, & cō-
B formitas hominis ad Deum ſm ordinem totius diuinæ legis, quia homo intantum dr̃ verax & fidelis, inquantum adæquat & conformat intellectū, & inhæret per fidem concredendo articulis fidei. Et intm̃ dr̃ iustus, inq̃tum conformatur diuinæ uoluntati obseruādo mandata. Et intm̃ dr̃ sanctus, inquantum conformatur & cōfiguratur Deo per ecclesiastica sacra, & inquantum ordinat uitā suā in Deum ſm ordinē diuinæ legis. Quia sanctus dr̃ quasi bene ordinatus, de sancio sancis sanxi sanctum. tu. Sancire. n. idem est qđ bene ordinare. Iō ille qui bene ordinat uitā suā in Deū ſm legē. i. credendo articulis, & diligendo Deū in se & ꝑp se, & diligēdo ꝓximū in Deo & ꝑp Deū, ille talis dicit̃ sanctus. i. bene ordinatus, quia seruat speciem & modū. & ordinē in credendo, & diligēdo
C Deū & proximū, & ponendo & constituendo spē suam in Deo, tanq̃ in fine ultimato. Ex supradictis sequitur primo, ꝙ qui negat Xp̄m, negat oēm ueritatē: ꝓbat̃, q2 Xp̄s est verbū patris, & prima ueritas, & cā omnis veritatis, & sanctitatis, & iustitiæ, & sic qui negat Xp̄m negat totā legē diuinā, q̃ a Xp̄o tradita est in utroq; testō, ut dictū est in prologo tractatu 3. Vnde Christus ad hoc uenit in mundum, ut declararet ueritatē, q̃ latebat in lege ue. quia lex per Moysen data est, sed veritas & gratia per Christū facta est, vt ostēsum est in nouo test. Iō Christus dixit Pilato. Io. 19. Ad hoc natus sum, & ad hoc ueni in mūdum, ut testimonium perhibeam ueritati omnis. n. qui ex veritate est audiet uocē meam. Et sic patet, ꝙ qui negat Christum negat omnem ueritatem. Item sequitur secun- D
do ꝙ qui negat Christum, & eius legē euangelicam, negat Deum patrem. q̃ in Iordane, & in monte Tabor testificatus est de Christo, dicens. Hic est filius meus dilectus, ipsū audite, vñ dicit̃. 1. Ioā. 5. Qui credit filiū, hēt filiū Dei in se, qui non credit, mendacē facit eū, quia non credit testimonio, quod testificatus est Deus de filio suo. Et sic patet qualiter qui negat Christum, negat oēm ueritatē & iustitiam, & sanctitatem, & totam sacram scripturam vtriusq; test. quæ tota est de ipso Christo. Et etiam qui negat Christum facit Deum patrem mendacem, ut dictum est. Secundo est notandum ꝙ cum ista tria. s. ueritas, & sanctitas, & iustitia, cōueniant in uno modo generali, inquantum dicunt quandā æquationem & conformitatem hominis ad Deum, per obseruantionem diuinæ legis, iō cōicāt idiomata sibi adinuicem in sacra scriptura, nam q̄nque nomine ueritatis intelligitur iustitia, ut ps. 118. Omnia mandata tua veritas. Item ibidem. Principium verborum tuorum ueritas. Item Esa 39. Non expectabunt qui descendunt in lacum ueritatem. i. iustitiam tuam. Et sic patet, ꝙ omnia q̃ scribūtur in lege, dr̃ quædam ueritates, & quædā iustitiæ, & quædā sanctitates, eo ꝙ ista reddunt hominem uerum, & iustum, & sanctū, quia ordinant ipsum in Deum & debitum finem. Et iō ita dicit̃ mendax qui declinat a mandatis, in quib. consistit iustitia, sicut qui declinat ab articulis, unde primæ Io. 2. Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius custodit, mendax est, & in eo, ueritas, non est. Pariter ēt dicit̃ maledictus & non sanctus qui declinat a mandatis Dei. ps. 118. Et sic patet E
qualiter ista tria cōicant sibi noīa in sacra scriptura. Et ita Dauid per ueritates, intelligit oīa ista tria. s. fidem articulorum, & obseruantiā ꝓceptorum & gratiam sacramentorum & ordinem & caritatis. Et hæc eadem tria ēt intendit per sanctitatem, q2 sanctitas includit, & ueritatē, & iustitiā, & econuerso, q2 non solū dicit̃ hō uerus inquātū credit sed ēt inquantū ꝑ fidē operat̃, nec dicit̃ iustus, solū inquantum bene operatur, sed inquantū operatur per fidē ordinando uitā, in Deū, ut patebit psal. 14. His habitis, est dicēdum ſm Aug. super Gen. ad literam, & etiā 11. de ciuitate. ca. 13. & 14. & 15. ꝙ non solum homo, sed etiam diabolus fuit creatus a principio cum tali ueritate, & sanctitate, & iustitia,

A iustitia, quia Deus simul fuit, condens naturã,& largiens gratiã,& per cõsequens cognouit Deũ trinũ & unũ creatorẽ &c.& ꝓposita est sibi lex iustitię, quã si seruasset fuisset beatus, de qua lege dicetur psalmo. 81. Sed quia nõ seruauit illam legẽ iustitiæ, ideo dicit Saluator Ioa.8.quòd in ueritate nõ stetit ab initio, iõ mendax est & pater eius, in quantũ deuiauit ab illa ueritate & diuina lege,& sic cecidit ut patebit psal.81.Eodẽ mõ tenet, ꝙ Adam primus homo fuit creatus in eadẽ ueritate, & iustitia,& sanctitate, qa ante pctm̃ cognouit Deũ trinũ, & unũ,& creatorẽ oĩum,& gubernatorẽ, & ꝑuidit Deum incarnatũ, & futurũ glorificatorẽ.Et fuit sibi posita lex iustitiæ, in cuius obseruantia, promissa erat sibi cęlestis fęlicitas, cui legi per aliquod tẽpus fuit subordinatus & obediẽs, B & per cõsequens, fuit iustus & sanctus, eo ꝙ Deo erat cõformis per intellectũ, & uoluntatẽ, & in hoc cõsistebat eius originalis iustitia, & ueritas,& sanctitas, sed peccãdo, defecit,& cecidit ab illa ueritate,& sanctitate,& ꝑ cõsequens nõ permansit in ueritate & iustitia, & sanctitate, in qua fuit creatus. Et sic ꝑdidit iustitiã originalẽ, & diminuit ueritatẽ, q̃ Deus in ipso impresserat. Et sic mẽtitus est a ueritate & iustitia, & diminuta fuit in eo omnis ueritas, et iustitia, et sanctitas, qñ defecit, et deuiauit a diuino præcepto. Et sic fuit in eo tota natura corrupta, et oẽs potentiæ fuerunt uulneratæ et debilitatæ. Et sic fuit etiã causa omnis mendacii, et peccati in suis posteris, quia cõtinue omnis ueritas, et Sanctitas, et iustitia, fuit in eis diminuta, usque ad Xpm. Et sic postquã iste Adã sanctus, C et iustus defecit et peccauit, cõtinue ueritates et iustitię fuerũt diminutæ a filiis hoĩum per successionẽ temporis usq; ad Christum, qui restaurauit omnem ueritatem, et iustitiam,& sanctitatem. Vnde licet Adã non potuit diminuere ueritatem primam essentialem in eo, quia semper mãsit imago Dei in eo, tamẽ diminutæ sunt in eo ueritates et iustitiæ Dei, quia nõ habuit tam clarã cognitionem de rebus diuinis, sicut ante pctm̃, ut cõmuniter tenetur, et hoc propter impedimentũ passionũ, et carnis corruptæ, nec habuit libertatẽ et facultatẽ de se, ad seruandã legem Dei, et declinandum a malo, et faciẽdum bonum, propter eandem corruptionẽ. Ex quibus patet, ꝙ sicut Adam defecit a sanctitate, et iustitia erga Deũ, ita in eo fuit diminuta sanctitas, & ordo partium inferiorũ D ad superiores, quia corruptus fuit, totus ordo,& natura in eo,& languor concupiscentiæ inflictus in carne &c. prout magis patebit ps.13. Sed istæ ueritates iam fuerunt magis diminutæ in Caim, qñ occæcatus inuidia, cum dolo uocauit fratrem suum Abel in agrum,& interfecit eum Gen.4. Et ideo ait sibi Deus quare iratus es? & cur concidit facies tua? nõne si bene egeris recipies, sin autẽ male, statim pctm̃ in foribus aderit? Sed sub te erit appetitus eius,& tu dominaberis illi. &c. Ex quibus uerbis ostẽdit Deus, ꝙ Caim defecerat, & deuiauerat a ueritate cognitiua & legali, quã Deus in mẽte, & ratione eius impresserat, pro cuius præuaricatione erat sibi pęna infligẽda. Sed magis istæ ueritates fuerunt diminutæ a filiis hominũ carnalibus, qñ filii Dei. s. filii Seth, instructi in E lege Domini naturali, uidẽtes filias hominũ descendentes a Caim, ꝙ essent pulcræ, acceperunt eas in uxores. ex quibus nati sunt gigãtes. i. homines carnales & terreni qui dediti carnalibus uoluptatibus, totaliter obliti sunt legem Dei, intãtum ꝙ corrupta est uniuersa caro.& multiplicata fuit malitia hominum super terram, & sic Deus deduxit diluuium super omnem carnem, solo Noe saluato cum uxore,& filiis &c. Gen.6. Item magis diminutæ sunt ueritates a filiis hominũ, cũ Zoroastres relicta uera scientia,& regimine sui creatoris, declinauit ad falsas artes magicas, q̃ nullã in se cõtinent ueritatem, sed mẽdacium & dolum, in cuius tẽpore Nẽbroth, cum sequacibus, putans fugere ditionẽ & dominium Dei, decreuerunt fabricare Turrim in Babylonia, Sed iam magis sunt diminutæ F ueritates a filiis hominum, cum Ninus rex Assyriorũ fecit fabricare Idolum. i. statuam Beli pr̃is sui, & fecit ipsã ab oĩbus uenerari, intantũ quod Diab. intrauit statuã, & cæpit loq; & dare respõsa in ea. Et sic oẽs reges fabricauerunt statuas filiis & patrib. suis defunctis. intantũ quod idololatria diffusa, & multiplicata fuit per totum mundum, ut patet Sap.14. Sed adhuc magis fuerũt diminutæ ueritates a filiis hominũ, cum inceperũt superstitiones,& nefanda sacrificia in Aegypto & monstra multorũ Deorũ. Et sic nefandæ & detestabiles supstitiones, & artes diffusæ sunt per totũ orbẽ: unde intantũ uerus Deus fuit eis ignotus,& cõtemptus,& Diabolus ueneratus, quod compellebat patres

A immolare filios & filias sibi, & constitui, & celebrari ludos scenicos, & turpes, ipsi Bacco, & Veneri, & deę Vestæ, & priapo, & multa alia detestabilia sunt cōmissa, q̄ solus Xp̄s eiecit de mundo cū Diabolo actore eorū, vt probat Eusebius in quinto & sexto de præparatione euāgelii. Sed iā magis fuerūt diminutæ a filiis hominū, qñ Scribæ, & Farisæi peruerterunt verā intelligentiam legis, trahentes leges & profetas ad suum falsum sensum, & occecati inuidia & malitia negarunt Christū, qui est prima ueritas legis, & crucifixerūt eū, qui erat in lege promissus, ad declarandum legem & profetas, & ad liberandum de iugo legis, & de captiuitate peccati. Et sic simul crucifixerunt sibi ueritatē cum Christo. Ideo quia nullo modo ueritas lucet in eis et manēt occecati ne intelligant sacramēta Dei.
B Oīa ergo supradicta p̄uidens Dauid in spiritu, clamat ad Christū in p̄sona hominis mystici, vt veniat ad liberādum eum de talibus superstitionib. & mendaciis, & detestabilibus moribus, & de tali cecitate Iudæorum. Ideo dicit. O Domine Iesu Christe veni in carnem, & saluum me fac. Nā postquam sanctus Adā defecit & peccauit, diminutæ sūt ueritates a filiis hominū. Nā Adam fuit creatus sanctus & in gratia, sed qñ peccauit, defecit gratia in eo, & oīs sanctitas, & sic postea diminutæ sunt ueritates. s. cognitio ueri Dei & legis diuinę. Vel potest sic cōstrui. O Dñe Iesu Xp̄e saluū me fac. Nā postquā Adā peccauit sup. defecit sanctus, i. omnis sanctitas & iustitia, quia perdidit originalem iustitiā, & gratiā, & oīa præmia quæ consequebantur illam originalem iustitiam,
C quoniam exinde successiue diminutæ sunt supradictæ ueritates a filiis hominū successorib. Adam, usque ad Christum, quia diminuta fuit diuina cognitio, & fides, & obediētia, & cognitio diuinæ legis probatur, nam

Vana locuti sunt vnusquisque ad proximum suū labia dolosa in corde, & corde locuti sunt.

Vnusquisq; locutus est vana documenta, & exempla ad proximū suum, nam locuti sunt labia dolosa in corde. i. per labia dolosa in corde. i. aliud habēdo in corde, & aliud in labiis. Et ideo corde locuti sunt mendaciū sup. vnde corde & corde. i. duplici corde locuti sunt. Vnde Caim per labia dolosa, & duplici corde locutus est ad Abel fratrem suum, quando dixit Egrediamur foras, sed interfecit eum in agro. Item duplici corde & lingua dolosa, & mendaci locutus est ad D Deū, cū dixit, nūquid custos fratris mei sū? Itē vana locuti sunt hoīes terreni, & filii hominū, cū dixit alter ad alterū, Venite faciamus nobis ciuitatē, & turrim, cuius culmen p̄tingat usq; ad cœlū, & celebremus nomen nostrū anteq̄ diuidamur in vniuersas terras. Gen. 11. Itē vana locuti sunt, & lingua dolosa, & duplici corde oēs inuētores artiū magicarū, & oēs arioli, & hydromantici, & geomātici, & inuētores superstitionū, & falsorū Deorū, ut patet Sap. 13. & 14. Itē vana & falsa duplici corde, & lingua dolosa locuti sūt ad proximū suū falsi iudices, & aduocati, & causidici, q a propter lucrū detinēt litigia, & destruūt pauperes, & uiduas & pupillos. Itē vana locuti sunt oēs poetæ, q ad demulcendas aures hominū, cōfinxerūt falsa figmēta de falsis diis. Itē vana locuti sunt, & duplici E corde oēs oratores, & scriptores, & poetæ, q ut cōplacerent principib. & magist. & consequerentur fauores eorū, multa falsa scripserunt in historiis, & libris suis, sicut Homerus de græcis, & Titus Liu. de Romanis, & Quintus Curtius de Alexandro, & Herodotus de regibus Persarum &c. Item vana, & labiis dolosis, & duplici corde locuti sunt Scribę, & Farisæi ad Christū, cum dicebāt, Magister scimus quia verax es. &c. Item uana locuti sunt cum dixerunt. Si hunc dimittimus uenient Romani & tollent locū nostrū & gentē. Ioā. 11. Et ideo subdit p̄feta dicēs.

Disperdat Dominus uniuersa labia dolosa, & linguam magniloquam.

Disperdat Dñs vniuersa labia dolosa sup. dicta, tā Iudæorū, quā gentiliū, & hæreticorum, & linguā magniloquam. i. poetarum & F oratorum magna mendacia loquentium.

Qui dixerunt linguam nostram magnificabimus; labia nostra a nobis sunt, quis noster Dominus est?

Qui dixerunt interse, linguam nostrā cū ornatu & schemate uerborum magnificabimus inter gentes. i. per linguam nostram, & propter eloquentiam erimus magnificati p̄ totum mundum, quia labia nostra a nobis sunt, & nō a Deo, quia nō est Deus p̄ter naturā, nā quis noster Deus est? quasi diceret, nullus Deus est, nec habemus hoc donū nisi a natura. Vnde Tullius, Quintilianus, & Liuius, et Salustius, et cæteri oēs oratores et poetæ, propter linguam suam, et eloquētiā, putabant magnificari in mundo, et p famā in æternum.

A in æternum uiuere. unde ait. Oui. in fine 15. Metamor. Iamq; opus exegi, quod nec Iouis ira nec ignis. Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas. Quaque patet domitis Romana potētia terris, Ore ferar populi, ꝑ quę omnia secula fama, Si quid habent ueri vatū præsagia uiuam. Sed peiores fuerunt scribæ & farisæi, qui uolentes dilatare fimbrias & filateria sua, cōfidentes de proprio ingenio, noluerunt intelligere, sed falso modo glossare scripturas, nec uoluerunt audire ueritatem a Christo, nec ipsum recipere, imo negauerunt eum coram Pilato dicentes, non habemus regem nisi Cęsarē. Et qn̄ dixerūt: Hūc autem nescimus unde sit. Et cum dixerunt: Quis noster dominus est? quasi dicerēt: Iste Iesus Nazarenus non est dominus, nec Messias noster. Et ideo tunc Iesus clamando B dixit eis. Et me scitis, & unde sim scitis. Io. 7. Item Io. 5. dixit eis. Scrutamini scripturas q̄a ille testimonium peribent de me, quia Moyses de me locutus est. &c. Ex quo patet ꝙ quando Iudæi negauerunt Christum, lingua dolosa, & duplici corde locuti sunt. Et sic maxime diminutæ sunt veritates in eis, & ab eis quia negauerunt ipsum Xp̄m qui est prima ueritas per essentiam. Et negarunt veritatem legis, & prophetarum, & per consequens negarunt omnem veritatem. Et ideo dixit eis Christus. Vos a patre diabolo estis, ille. n. in veritate non stetit. Et iō cum loquitur, de proprijs loquitur, quia mendax est & pater eius. Io. 8. Ex hoc innuit Christus, ꝙ sicut diabolus non stetit in prima ueritate in principio quando peccauit, ita pariter Iudæi quando negauerunt Christū recesserunt C a prima veritate, & per consequens recesserunt ab omni ueritate. Et sic iam non loquūtur nisi mendacium, qn̄ de lege loquuntur, quia totam legem faciunt mendacem, expectando alium Messiam, q̄a postquam errauerunt ab utero, non loquunt nisi falsa. Ex quibus patet, ꝙ propheta non solum dicit ueritates esse diminutas in pp̄lo gentili, sed multo magis in populo iudaico, qn̄ negauerunt Christum, & veritatem scripturarum uoluerunt occultare, corrumpēdo sacram scripturam cum suis falsis glossis. Sed magis sunt in eis diminutæ ueritates, quādo Mair idumæ simul cum farisæis confinxit, ꝙ Moyses accepit duas leges a Deo in monte Sinai. s. unam in scriptis, quam oēs hēmus & alteram oretenus, quam misna appellant, in qua continētur oēs detestabiles traditiones Farisæorū, D & multa alia erronea. Item ēt magis diminutæ sunt ueritates a filijs hominum, quādo rabini iudæorum congregati in Babylonia cōposuerunt scripturam ipsius Talmud, in quo confirmant omnes traditiones Farisæorum, & ipsius misna, quib. addi debent multa abominabilia & horrenda, ut patebit psal. 4.

Propter miseriam inopum & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit dominus.

Hæc est 2. pars, in qua quasi consolatorie prædicit Dauid, qualiter Christus in suo aduentu debebat liberare totum mundum de prædictis miserijs, & depellere omnem deceptionem, & mendacium, & superstitionē, & dare legem euangelicam continētem & docētem omnem ueritatem. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ ante aduentū Christi mundus non solum erat in miseria, & ca E ptiuitate pc̄ti, sed ēt laborabat in duplici miseria corporali & temporali, ut ostendit Eusebius per totum quintum librum de præpatione euangelica. & Lactantius in libris diuinarum institutionum. Nā demones cogebāt patres immolare filios, ut patet de Agamemnone, qui immolauit, & sacrificauit filiā Diis, ut hēret prosperos uentos. Et Pyrrhus immolauit Astyanactem filium Hectoris ad sepulchrum Achillis &c. Item demones in responsis suis semper persuadebant bella inter principes & finitimos, & ꝑsuadebant rebelliones populorū ꝯ reges suos, & seditiones inter ciues, ut fierēt cedes & homicidia, eo ꝙ oēs illi implebāt infernū, ꝙ multa enormia, & turpia ꝯ bonos mores & naturā ꝑsuadebant. Et non solū in populo gentili regnabāt illæ superstitiones, sed ēt ꝓ ma F iori parte in populo iudaico, ut patet ꝑ totū discursum libri Iudicū & Regū. Et ultra hoc regnabat in populo iudaico multiplex miseria, nam sacerdotes, & Scribæ, & Farisæi opprimebant pauperes, & pupillos, & comedebant domos viduarū, & cū violentia & tyrannide regebāt populū, ducentes & glossantes falso legē, & ꝓphetas ad libitū & lucrū suū, vt impropabat eis Christus. Mat. 23. dicens. Væ uobis Scribæ & Farisæi hypocritæ etc. Et iō Christus in suo aduentu non solū liberauit fideles uet. te. de limbo inferni: sed ēt liberauit pp̄lm gentilem ab illa miserabili seruitute diaboli, totā idololatriā destruēdo, et bella et seditiones per legē, et baptismū auferendo & etiam liberauit pauperes de po-

A pulo iudaico a miserabili iugo Scribarũ, et Farisæorum, & a iugo legis importabili. Et hoc est quod dicit propheta, vnde ait. Dñs meus Iesus Christus dicit mihi in spũ, ex reuelatione, sup. Ego exurgã.i.in carne apparebo, & ueniã in mundũ pp miseriam inopũ, & pp gemitũ pauperũ.i. ut liberẽ & releuem inopes a miseria & pauperes a gemitu, hoc est ut liberẽ vinctos de limbo ĩferni, & ĩopes gẽtiles a miserabili seruitute diaboli, & a nefandis superstitionib. & detestabilib. morib. Et vt liberem pauperes de populo iudaico a gemitu & oppressione Scribarum & Farisæorũ. Et omnes peccatores a miserabili seruitute pcti. Et nota ꝙ Dauid in hoc versiculo refert reuelationem & promissionẽ quam habuit de saluatore mundi. q.d. dominus promisit mihi per reuelationem, ꝙ ipse
B exurgeret apparendo in mundo, ad liberandum pauperes a gemitu, & inopes ab omni miseria supradicta. Item resurrexit Christus a mortuis, & misit spm sctm in aplos, qui per totum orbem legem euang. prædicauerunt, & idola destruxerunt, & detestabiles superstitiones gentilium deleuerunt, & falsas traditiones Scribarũ & Farisæorũ detexerunt, iõ dicit pp miseriam inopum & gemitũ pauperum nunc exurgam &c. Iõ sequitur & subdit ꝓpheta in ꝑsona totius corporis mystici.

Ponam in salutari, fiducialiter agam in eo.

Ponam spem & fidẽ meam in isto salutari, & saluatore meo Iesu Christo, cum venerit in carnem, & recipiam eum tanq̃ saluatorẽ & Messiã. Et recipiam legem suam euãgelicam, quã ipse ore suo prædicauit & in cordib. hoium scripsit. Et dat rõnem quare vult
C recipere Xpm, & ponere fidẽ & spẽ in Xpo saluatore, & lege euangelica. Vnde ait.

Eloquia domini eloquia casta, argentũ igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.

Ad cuius intellectum est notandum ꝙ q̃nque perfectiones memorat & attribuit legi euangelicæ. Primo, quia omnia quæ sunt in lege euangelica, sunt eloquia Dei.i. ꝙ est a Deo prolata, eo quia Christus lator eius, est verus Deus & prima veritas. Secundo, ꝙ oĩa verba q̃ sunt in lege euangelica sunt casta.i. vera absq; mendacio. Tertio, ꝙ tota lex euangelica est argentum igne examinatum. Quarto, quod est multipliciter probatum. Quinto, ꝙ est terræ purgatum septuplum. Nota ꝙ in quibusdam exẽplariis ẽt antiquissimis reperitur versus iste sic scriptus. Eloquia domini eloquia casta, argentum igne examinatum probatum ter repurgatum septuplum, D
& sic esset vitiũ scriptorũ q syllabam, re, diuisissent a ly purgatũ & iunxissent ad ly ter. Aug. tamen & cæteri postillatores exponũt sm ꝙ nostra nunc hñt psalteria &c. Vnde per ista quinq; uocabula in hoc uersiculo posita, ostendit propheta q̃nq; perfectiones legis euangelicæ, & quinque differentias quibus differt a cæteris scientiis. Nam primo dicit, ꝙ lex euangelica sunt eloq̃a domini, per quod ostendit prima dignitas eius, quia est a solo Deo tradita, & per consequens nõ ꝑt mentiri. Et ẽt ostendit, ꝙ lex euangelica differt ab oĩb. scientiis humanis, tam practicis, quã speculatiuis, q̃ sunt ab oĩb. inuentæ. Per hoc aũt qđ dicit. 2. eloquia casta, ostendit ꝙ lex euangelica est verissima, & castigata ab oĩ mẽdacio: nã castus dicit a castigo castigas E
& sic dicit casta & correcta & castigata ab oĩ mendacio & uitio, q̃a castigat oĩa uitia, inquantum prohibet oẽ uitiũ, & docet oẽm virtutẽ, ꝑ qđ differt ab oĩ scientia & scriptura superstitiosa, & ab oĩb. artib. magicis, quæ oẽs sunt mẽdaces & adulterinæ, docẽtes oẽ mendaciũ, & detestabiles & prauos mores, de quib. supradictum est. Et iõ oẽs sequentes illas magicas artes, dicunt adulteri in sacra scriptura, eo ꝙ deuiant a castitate, & ueritate sacræ scripturæ. Tertio lex euangelica dicitur argentũ igne examinatũ. Et hoc multipliciter. Primo q̃a fuit tradita a Christo, sed postea fuit examinata, & digesta igne spũssãcti in die Penteco. quando venit spũssanctus sup aplos & discipulos in linguis igneis, et suggessit eis oĩa q̃ Christus dixerat eis. Item fuit examinata igne caritatis aplorũ & martyrum, qui oẽs mortui sunt ꝓ lege euangelica defendẽda. Item fuit examinata igne miraculorũ. Itẽ fuit examinata igne inspirationis, q̃a igne spũssancti inspirati doctores ipsam elucidarunt et declararũt. per hoc ergo differt ab oĩb. sciẽtiis humanis, q̃a in solo lumine intus agentis sunt traditæ, et glossatæ per homines seculares, licet non fiat sine cõi influxu superiori. Quarto dicit, ꝙ est argentũ ꝓbatũ, q̃a lex euãgelica multipliciter fuit approbata, nã primo fuit ꝓnũciata ꝑ patriarchas & ꝓphetas et fuit ꝓmissa Moysi. Deut. 18. cũ dixit dñs, ꝓphetã suscitabo de medio fratrũ tuorum, loqueturq; ad eos omnia quę dixero illi.i. dabit legẽ euãgelicã suo ore ꝓlatã. Scdo fuit ꝑdicta, et ꝓbata, et desiderata

A per Dauid in omnib.psal.maxime psal. 118. vbi dicit, Legē pone mihi &c. Item Esaiæ 2. De Sion exibit lex, & uerbū dñi de Hierusalem. Item Hie. 32. Dabo legē meā in cordibus eorū, & in uiscerib. eorū scribā eam. Itē p̄fuit approbata per Deum patrem, qñ dixit. Hic est filius meus dilectus ipsum audite. i. legem eius audite & recipite. Vlti. fuit approbata per innumera miracula. Ex quib. patet ꝙ lex euangelica est argentum multipliciter probatum, & examinatum per autentica testimonia. Et sic patet ueritas, & dignitas & autoritas eius. Et iō hæc est cā quare fiducialiter est acceptanda lex euangelica, & est viuēdum in ea. Primo, q̄a est a dño Iesu Xpo ꝓlata. Scđo, q̄a est casta & uera. Tertio, q̄a tanquā argentū igne examinatū. Quarto, q̄a est tanquā argentū purgatū & separatū a terra & rubigine. Quinto, dicit argentū terræ
B purgatū & probatū septuplū, ꝑ qđ non solū differt ab oīb. sciētiis humanis, sed ēt a scriptura vet. test. Ad cuius intelligentiā est notandū, ꝙ sicut lex euangelica dicit oleū expresū ab oleo uet. test. & separatū ab amurca cerimoniarū, & dicit uinū expressum ab vuis ve. tes. & separatū a vinacio ceremoniarū. Et dicit granū trituratū, ex segete ue. tes. separatū a paleis cerimoniarū ꝑ uentilabrū Xpi, vt dictū est in prologo, tractatu 1. Ita pariter dicit argentū igne spūssancti examinatū & probatū, & terræ purgatū septuplum. Nā sicut lex euangelica erat in ue. testa. tanquā oleū in oliua, & uinū in vuis, & granū in spica. Ita erat in eadē lege ueteri, & in cerimonijs, tāquā argētum in minera mixtum cum terra. Vnde sicut argentum effossum a
C minera, non p̄t purificari, & separari a terra & purgari a cæteris metallis uilib. cum quibus est mixtum, nisi cum igne materiali, & magno artificio, & studio, & labore. Ita mysteria euangelica q̄ erant clausa & mixta, & tecta sub terrenis & materialib. & sensibilibus cerimoniis ue. test. non poterant separari & purificari & purgari ab illa terra cerimoniarum, nisi ꝑ laborē & mortē & passionem, & doctrinam Christi, & per ignem & lumen spūsctī, quę omnia illa cerimonialia figuratiua in se cōpleuit & consummauit, & ueritatē eorum nobis aperuit, cum incipiēs a Moyse & ꝓphetis interpretatus est duob. discipulis omnia q̄ de ipso scripta erant. Et cum clauso ostio introiuit ad discipulos, & aperuit eis sēsum & scripturas, & omnia mysteria q̄ erāt scripta in lege, & prophetis, & D psalmis de ipso. Lucæ 24. Et sic purgauit mi steria euangelica a terra cerimoniarū igne passionis, & lumine suæ doctrinæ. Et sic hoc argētum euang. fuit igne examinatum & ꝓbatum, & terræ. i. ex terra, & a terra cerimoniarum purgatum & purificatum, nō semel tm̄, sed septuplum. i. septies per Xpm. Nam primo fuit purificatum per suā p̄dicationē & doctrinam. Scđo per mortem & passionē. Tertio post resurrectionem qñ aperuit eis sensum & scripturam. Quarto, qñ ascendit in cœlum, & præcepit ut irent ad p̄dicandum euangelium per vniuersum mundum. Quinto quando misit spm̄ sctm̄ in die Pent. Quia tunc data sunt apostolis dona spiritussancti, quib. intellexerunt omnes scripturas. Sexto fuit hoc argentum examinatum & probatū & purgatum per doctrinam apostolicam in E epl̄is Pauli, Petri, Ioannis, Iacobi, & Iudę, & in actib. apostolorum, & in Apoca. Septimo fuit examinatum, & declaratum per ecclesiam, & sacros doctores, qui fuerunt illustrati lumine, & igne fortitudinis. Et iō Augu. & cæteri sacri doctores reliquerunt nobis quædam principia & doctrinalia & quasdā regulas, ad intelligendas sacras scripturas, ut sciremus separare argentum euangelicum ex terra cerimoniarum, qñ legimus scripturas ue. tes. Et iō non debent mirari lectores fideles huius operis, quia tot principia & regulas pręmisimus, & tot doctrinas in prologo, quia absque illis impossibile est ut lector perfecte & integre possit separare mysteria euāgelica, a terrenis ceremonijs ue. te. & extorquere ueritates euangelicas ex lege & prophetis. Nam si humana solicitudo indiget tā F to studio & labore, & artificio, & tot instrumentis ad purgādum & purificandum argētum, & aurum, & separandum ipsum a terra & rubigne & cæteris spurcitijs et sordib. ergo multo maiori studio et labore, et maiori igne spirituali, et plurib. principijs, et regulis, et doctrinis indiget fidelis lector, cum legit scripturam ue. test. ad extorquendas et separandas ueritates euangelicas ab illis terrenis, et materialib. cerimoniis, et ab illa materiali literatura, et ab ænigmatib. prophetarū quia omnia illa septem principia, et decem regulę propositę in tertio tractatu, et omnes doctrinæ præmissæ in toto residuo prologi, nō sunt nisi q̄dam spūalia instr̄a, et adiumenta, ad extorquendum, et purgandum, et purifican-

A tificandum argentum euangelicum a terra vet.test. Et hoc est quod intendit dicere Dauid in hoc uersu, vnde ait. Ego ponam totã spem, & fidem meam in salutari.i. in saluatore meo Iesu cum venerit in carnem. Et fiducialiter.i. cum confidentia agam in eo. i. omnia opera faciam secundum præcepta, & secundum legem suam euangelicam, eo φ talia præcepta sunt eloquia dñi.i. a Deo prolata. Et sunt eloquia casta, & uerissima absque mendacio, quia docent omnem veritatẽ & virtutem, & prohibent omne uitium & mẽdaciũ. Et non sunt eloquia adulterina & adulatoria, sicut eloquia oratorum, & poetarũ & artium magicarum, & sicut superstitiones gentiliũ q̃ continẽt omne mendacium. Item eloquia Christi euangelica, sunt argentum igne spũs sancti examinatum & probatũ. Et terræ.i. ex terra purgatum, & purificatum septuplum, per Christum, & per apłos, & doctores, prout dictum est. Et ẽt purgatum, & purificatum septuplum & septies per illa septem principia, & per decem regulas in prologo, tractatu 3. præmissas, sine quib. perfecte, & integre non p̃t intelligi scriptura vet. test. nec ex ea argentum euangelicum extorqueri, vt dictum est ibi, & ly septuplũ ponitur p multipliciter indeterminate, q a multis modis, & exemplis, & multis doctrinis, & per multos doctores lex euangelica fuit examinata, & probata, & purgata, & elucidata, quasi dicat concludendo, φ postquã lex euãgelica est ita uera & perfecta, iõ fiducialiter agam, & viuam in ea, & operabor secũdum eius præcepta. Deinde cum dicitur.

Tu domine seruabis nos, & custodies nos a generatione hac in æternum.

C Petit & resumit quod in principio incepit petere. s. liberari per Christum ab omni mendaci, & detestabili superstitione gentilium, & generatione magorum, & necromãticorũ, & obseruatorũ syderũ, & a praua generatione prauorũ iudicũ & causidicorum, & a fermẽto, & falsa doctrina, & malitia scribarum, & farisæorum, de quib. dictum est in prima parte, de quib. miseriis & afflictionib. & dolis, & deceptionib. nemo poterat mundum liberare, nisi solus Iesus Messias in lege p̃missus. Iõ ait propheta. Tu dñe Iesu Christe quando ueneris in carnem, seruabis, custodies, & liberabis nos in æternum ab hac praua & detestabili generatione magorum, & superstitiosorum, & maleficorum, & deceptorum, & de miserabili seruitute demonum & a praua & falsa doctrina, & fermento scribarum, & farisæorũ, qui negarũt Christũ, & eius legem euãg. et falsificauerũt scripturas legis, et prophetarum, in quib. Christus promittitur et figuratur. Et subdit.

D

In circuitu impij ambulant secundum altitudinem suam multiplicasti filios hominum.

Oẽs isti impij ambulant non recte p uiã veritatis, sed in circuitu p deuia mendacia, vt decipiãt simplices non intrãtes uiã ueritatis, vnde primo ambulat in circuitu oẽs magi, et necromantici, deuiantes a prima ueritate qui est Deus, et quærentes auxilia a spiritib. immundis et mendacib. quia diabolus ab initio in ueritate non stetit. Et iõ mẽdax est, et p̃r, et dux oĩs mendacii, et sp ambulat in circuitu, quõ decipiat hoiem, et faciat ipsum deuiare uia veritatis et rectitudinis, et per consequens oẽs eius sequaces ambulant p eundem circuitum extra centrum veritatis. Scđo in circuitu ambulabant oẽs sacerdotes gẽtilium, qui cum suis superstitionib. pp lucrũ decipiebant ppłm. Tertio in circuitu ambulant oẽs poetæ, et adulatores, et passionati rerũ gestarũ scriptores, q ad demulcendas aures audientium, multa mendacia scripserũt. Et sic in eodẽ circuitu ambulant oẽs qui legunt et terrunt tp̃s legendo eorũ scripta Itẽ in circuitu ambulant oẽs Sarraceni, et ifideles, et hæretici cũ sua dolosa, et impura, et execrabili doctrina. Itẽ ĩ circuitu ambulãt oẽs falsi iudices, et causidici, qui cupiditate lucri, falso, et obliquo mõ interpretãdo leges, detinẽt simplices populares, et pauperes, et uiduas in lõgo litigio, vsquequo destruãt et expolient eos. Itẽ in circuitu ambulãt impij, et ceci Iudei ex̃ cẽtrũ ueritatis euãgelicæ, qui ut defendat p̃teruitatẽ, et obstinationẽ suã, falso glossant sacrã scripturã uete. test. retrahentes eam a uero sensu spũali, cõfingentes enormia, et execrabilia, et irridẽda mendacia de Messia, quẽ frustra et falso expectant, ut patet p totũ discursum Talmud, et in glossis eorum, de quib. omnib. dicit propheta, Tu domine Iesu Christe seruabis, et custodies nos in æternum ab hac generatione impiorum, quoniã omnes isti impij ambulant in circuitu per deuia mẽdacia, extra centrum veritatis euangelicæ doctrinæ. Nã euangelica doctrina est centrũ, et mẽsura omnis ueritatis, eo φ est tradita a Christo, q est prima ueritas simpliciter. Et sic Iudæi

E

F

dæi

A dæi moderni vsque ad uesperam mundi, vt canes circuibunt ciuitatem euangelicam, nõ valentes intrare sanctuarium veritatis euangelicæ psal. 58 Ex supradictis patet, qualiter Xp̃s qui est prima veritas reparauit oẽs ueritates q̃ fuerant diminutæ a filiis hominum. Vnde sicut Sol per suos radios pellit oẽs tenebras, & illuminat totum hemisferium, ita Xp̃s Sol iustitiæ, p radios legis euage. fugauit & extinxit, nõ solum tenebras peccatorum & ignorantiæ, sed ẽt fugauit oĩa mẽdacia, & superstitiones, & execrabiles ritus gentilium, & fermentũ farisæorum. Deinde cum dicit, Scd̃m altitudinẽ tuã multiplicasti filios hoĩum. Respõdet cuidam tacitæ q̃stioni, quã faciebat Porfyrius cõtra christianos, & quæ nũc continue fit per curiosos. Vnde dicunt, ꝙ si ita est ꝙ magici, & necromãtici, & syderũ obseruatores, & oẽs superstitiosi, & gẽtiles, & sarraceni, & Iudæi moderni, oẽs ambulãt in circuitu per deuia mendacia extra centrũ ueritatis, & soli christiani boni ambulãt in uia rectitudinis & ueritatis p lẽgem euang. ergo quare Deus pmisit multiplicari per mundum supradictos infideles in tam magno numero? quia semp fuerunt, & sunt in mundo plures infideles q̃ fideles. Itẽ si Xp̃s solus erat liberaturus mundũ ab huiusmodi infidelitate & pc̃õ, ergo quare distulit tm̃ aduentũ suũ? Item si soli christiani ambulant p uiam rectam, ergo quare Deus pmittit multiplicari Iudæos, & Sarracenos, & hæreticos, & oẽs alios infideles, cũ sint in maiori numero q̃ Christiani? Et sic apparet ꝙ paucos saluauit Xp̃s, quia plures sunt dãnati q̃ saluati. Ad hoc respõdet pfeta, ꝙ nemo potest hoc arcanũ comprehẽdere in hac vita, q̃a hoc ptinet ad solã altitudinẽ & profunditatẽ sapiẽtiæ & sciẽtiæ Dei: ideo dicit Dauid. O Dñe nemo q̃rat solutionem huius q̃stionis in hoc mũdo, q̃m tu multiplicasti. i. multiplicari pmisisti filios hominum. s. carnales, & terrenos, & infideles, s̃m altitudinem tuam. i. secundum profundum & altum secretũ, & arcanũ Sapientiæ tuæ inaccessibilis, & incõprehensibilis. Dicat ergo christiana humilitas. O altitudo diuitiarũ Sapiẽtiæ & sciẽtiæ Dei &c. Litera vero Hie. habet: In circuitu impii ambulant cũ exaltati fuerint vilissim. filiorũ hoĩum; & tunc est sensus ꝙ ipsi mali & peruersi hoĩes non exaltant nec multiplicant diuitias, nec acquirunt dignitates ambulando p uiam iustitiæ, sed in circuitu extra iustitiã. i. p rapinam & dolum, & cum adulationibus & cæteris illicitis. Ex toto ergo isto psal. & dictis in eo possunt recolligi 12. conclusiones.

Prima, ꝙ ille dicitur verus qui adæquat, & confirmat, & subiicit intellectum suum credibilibus in lege Domini reuelatis, siue ille qui conformatur primæ veritati quæ est Deus, quę quidem prima ueritas manifestatur in lege Domini.

Secunda, quod ille est vere iustus, qui cõformat voluntatem suam diuinæ voluntati, & adæquat operationes suas diuinis præceptis.

Tertia, ꝙ ille est vere sanctus, qui recte ordinat uitam suam, uiuendo secundum legẽ Domini per Fidem, & Spem, & Caritatem.

Quarta, ꝙ quando Adam peccauit, defecit & deuiauit, a prima ueritate, & iustitia, & sanctitate, in quibus consistebat originalis iustitia, in qua fuit creatus, & per cõsequens diminuta fuit in eo ueritas & iustitia.

Quinta, ꝙ postquam Adam peccauit, cõtinue & successiue fuerunt diminutæ ueritates a filiis hominum usq; ad Christum, & per cõsequens diminutæ fuerunt iustitiæ & sanctitates: quia postquam homines perdiderunt fidem, inceperunt incidere in detestabiles ritus, & superstitiones, & falsas opiniones, & prauos mores in populo gentili.

Sexta, ꝙ non Solum in populo gentili fuerunt diminutæ veritates & iustitiæ, sed etiã in populo Iudaico per falsas traditiones Scribarum, & Farisæorum, & Saducæorum. Et multo magis per falsam fictionem & fermentum Talmudistarum.

Septima, ꝙ solus Christus in suo aduentu deleuit, & eliminauit falsas superstitiones gentilium, & detexit fermentũ Farisæorũ, & Saducæorum, & restaurauit veritatem deperditam, & uerificauit legem et profetas. Et hoc per radios lucidos legis euangelicæ.

Octaua, ꝙ lex euãgelica est casta, et inuiolata, et septuplũ igne Spiritussancti examinata, & purgata, & ideo in sola ipsa est viuẽdum, & secundum ipsam operandum, & in sola ipsa est spes & fiducia ponenda.

Nona, ꝙ solus Christus custodiuit, & liberauit mundũ a praua generatione idololatrarũ, & paganorũ, & iudæorum, & infidelium.

Decima, quod sicut soli catolici ambulãt p uiam rectitudinis: & ueritatis, & iustitiæ: ita omnes impii, & infideles ambulant in circuitu

A circuitu extra uiam & centrum ueritatis.

Vndecima, ꝙ hoc arcanum .s. quare Deus permittit impios & infideles, & peccatores multiplicari, est soli Deo cognitum, secundum altitudinem suæ sapientiæ.

Ex supradictis infertur. 12. conclusio. s. ꝙ iste psal. non est factus, nec cõmode, nec debite potest exponi literaliter de proditione ciuiũ Ceile machinato cõtra Dauid, sed est factus, & exponẽdus de diminutione & corruptione humanæ naturæ, facta in Adam propter peccatum, quæ erat ꝑ solum Christum restaurãda per gratiam, & per legem euangelicam, eo modo quo dictum est, quod non solum probatur ex sacra scriptura vtriusque testamenti, sed etiam ex glossis & dictis Talmudistarum & magistrorum Hebræorũ. Ad cuius probationem est aduertendum, ꝙ ista

B dictio Toldach in Hebręo, idem est ꝙ generationes latine, quæ quidẽ dictio vbiq; scribitur diminute, per sola puncta syllabicata, præterquã in duobus locis. s. Gen. 2. vbi dicit, Istæ sunt generationes cęli & terrę &c. & Ruth vlt. ca. vbi dicitur, Istæ sunt generationes fares &c. In quibus duobus locis ista dictio Toldach scribitur perfecte cum oĩbus suis literis integre, vbi quęrit Rabi Salmay, quæ est causa quare dictio Toldach in oĩbus aliis locis scribitur diminute, pręterq̃ in his duobus locis? Ad qđ respondet ꝙ causa est hæc. Nam in principio oĩa fuerunt creata in plenitudine perfectionis suę, sed quãdo peccauit Adã primus homo, omnia fuerũt corrupta & diminuta, & maxime generatio humana, Et dicit vlterius, ꝙ ista corrupta & diminuta, nõ reuertentur ad perfectũ & inte-

C grũ statum & dispositionem, donec veniat filius Fares & Dauid. s. Christus Messias in lege promiss[illegible]. Vnde dicit ꝙ ista dictio Toldach, ideo Gen. 2. scribitur integre cũ oĩbus suis literis, qñ dicitur, Istæ sunt generationes cęli & terræ &c. eo ꝙ Adã nondum peccauerat, ideo omnia erant perfecta, & integra in sua natura. Sed quia postquam Adam peccauit, omnia fuerunt corrupta & diminuta, ideo vbicunq; ponitur postea hęc dictio Toldach, scribitur diminute, ideo Gen. 5. vbi dicit, hæ sunt generationes Adã. Et Gene. 6. hæ sunt generationes Noe. Et Ge 25. hæ sũt generationes Israel, & generationes Isaac, & & Iacob &c. semper ista dictio Toldach scribitur diminu[illegible]e, ad denotandum ꝙ tota humana generatio erat corrupta in omnibus

D illis. Sed postea Ruth vltimo, quando dicit, Istæ sunt generationes Fares, ista dictio. Toldach scribitur integre, per quod denotatur ꝙ tota generatio humana corrupta & diminuta in Adam, debebat restaurari, & reintegrari, & refici per Christum in lege promissum, filium Fares & Dauid. Ex quib. patet ꝙ iste Rabi Salmay in suis dictis concordat cum Dauid in hoc psal. secundum prædictam expositionem, quia nihil aliud intendit prædicere Dauid in hoc psal. nisi quod quando Adam defecit a prima ueritate, & iustitia, & sanctitate, tunc tota humana natura fuit in eo corrupta & diminuta, & sic successiue diminutæ fuerunt omnes veritates a filiis hominum. Sed quia humana natura non poterat restaurari, nisi per Christum, ideo Dauid vocat eum, vt ueniat ad saluandum genus humanum a peste supradicta, pro

E ut dictum est.

PSALMVS XII.

VSquequo domine obliuisceris me in finem? vsquequo auertis faciem tuam a me?

Titulus: Victori, siue in finem, psal. ipsi Dauid. Ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit hũc psalmum dirigens nos in Christum, qui est finis legis, & uerus Dauid, victor contra diabolum, qui quidem Christus siue Dauid in mundo expectabatur Saluator, & redẽptor. In quo psal. profeta in persona ipsius Adam, & totius corporis mystici conqueritur de lõga mora Christi, & longa sua captiuitate, ideo exclamat, vt Christus in breui veniat ad illuminandum, & liberandum ipsum de captiuitate Diaboli, & cecitate tenebrarum. Vnde est aduertẽdum, ꝙ licet ipsę psa. sit paruus in litera, tamen est magnus in sententia

F & uirtute, & vtilitate, eo ꝙ sub eisdem verbis explicat. Primo desiderium patriarcarũ de aduẽtu Christi. Secundo statũ peccatoris pęnitẽtis, desiderantis ꝑ gratiã iustificari, & a peccato liberari. Et sic iste psalmus est simul profeticus & pœnitentialis, & sic oportet ꝙ dupliciter exponatur. Primo pfetice. Secũdo moraliter. Quantũ ad primum sensum tria facit Dauid in hoc psal. Nam primo dolendo de longa mora Aduentus Christi, explicat miserabilem statum suum. Scđo petit liberari. Tertio promittit se gratias acturum. Scđa, ibi. Respice & exaudi me. Tertia, ibi. Ego aũt in misericordia tua speraui. Quãtum ergo ad primum est notandũ, quod ante aduẽtum Xp[illegible] totum genus humanum erat

in

A in triplici miseria constitutum. Primo, quia erat proiectum a facie Dei propter pctm Adę, & per consequés extra gratiã. Scdo, qa erat subiectum diabolo propter pctm, & idololatriam. Tertio, quia diu expectauerat Xpm & nondũ ueniebat, iõ Dauid in persona totius generis humani, deflendo longã miseriã suã, & longã morã Xpi, cupiens liberari, ait. Vsquequo dñe obliuisceris me in finem. i. deducere me ad te, q es finis legis, & finis oĩs miseriæ? qa per te debet finiri oẽ pctm & oĩs miseria, qa in tuo aduentu finem accipiet peccatũ & duceť iustitia sépiterna. Daniel. 9. ergo Adã mysticus, cupiens liberari per Xpm futurũ, dicit. Vsquequo dñe obliuisceris me in finẽ. i. obliuisceris venire, vt des finem legi, & ducas iustitiam? Et vsquequo auertis faciẽ tuã & gratiã a me differendo aduentum tuum?

B Et usquequo exaltabitur diabolus inimicus super me? quia toti mundo dñatur & possidet genus humanum in hoc seculo per idololatriã, & pctm. Et in inferno omnibus dominať per pęnam sensus aut damni. Et quia homo semper erat in tali querela & meditatione, considerãdo suum miserum statũ, & quia erat proiectus a facie Dei, & captiuus in potestate diaboli, iõ affligebatur in mente, ex continua meditatione in nocte, & affligebatur in corde, & corpore ex cõtinuo dolore & timore pæne. Ideo subdit.

Quam diu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem?

Quam diu ponam consilia in anima mea i. vertam & agitabo cogitationes in mente, & ponam, & patiar dolorem in corde per diem. i. per totam vitam meam, timendo pænam, & expectando te, vt liberes me? Quia

C dum tu tardas, diabolus semper dominatur in mundo. Ideo ô domine.

Vsquequo exaltabitur inimicus meus super me? respice & exaudi me domine Deus meus.

Vsquequo exaltabitur super me? quia in toto orbe adoratur, & colitur a paganis vsquequo tu venias & eiicias eum foras: ergo vsquequo tantum tardas? respice & exaudi me domine Deus meus. Hic exponit suã petitionẽ, petendo liberationẽ, dicens, O Christe dñe Deus meus, quia hucusq; auertisti faciem tuam & oblitus es mei, ideo nũc respice miserendo & gratiam cõferendo, & exaudi me, tuum aduentum accelerando. Et

Illumina oculos meos: ne unquam obdormiam in morte: ne quando, dicat inimicus meus praualui aduersus eum. D

Qui tribulant me exultabunt si motus fuero, ego autem in misericordia tua speraui.

Illumina oculos meos. i. animã meã cecã, & ignorantem, & tenebrosam, & falsa superstitione seductã, & in tenebris pctorũ obrutã. Et hoc facies per legem euangelicã, & ecclesiastica sacramẽta. Ne vnquã obdormiam in morte peccati, & ignorantiæ in qua sum. Ne inimicus meus diabolus dicat aliqñ, nec possit gloriari dicẽdo. Ego præualui aduersus eũ. i. aduersus hoiem in æterna eũ captiuitate possidendo. Nã si ego motus fuero ab hac uia sine fide euãgelica, & caritate, tunc inimici mei diaboli, qui tribulãt me, in quorum potestate sum, tũc exultabunt, æternaliter, me cruciando, & in potestate sua possidẽdo: ergo veni, ne differas, & noli tardare, vt liberes me: Ego aũt. Hic promittit se gratias E acturum postq fuerit liberatus, & redẽptus, post aduentum & passionem Xpi, & hoc in exhibendo Christo verum cultum. Vnde nota, q uerus Christi cultus consistit in tribus principaliter. Primo interius in fide, spe, & caritate. Nã fides est in intellectu, & spes, & caritas in uoluntate. Secunda pars cultus diuini cõsistit in laudãdo Deum. i. confitendo eum ore corã hoĩbus, & agẽdo gratias beneficiorum, siue ex beneficiis receptis. Tertio in bene operãdo erga proximum. Vnde primo credimus & diligimus Deũ, & ponimus spem nostrã in eo, & hoc pertinet ad actũ interiorem animæ. Secundo ex hoc prorumpimus in laudes eius, & verã adorationem. Et exinde operamur opera mię erga proximũ. Et hoc seruat ecclesia. Nã primo pcipit, & dat fidem, & spem, & caritatẽ, & dona spũs F sancti per sacramenta ecclesiastica. Secundo ordinauit officia ecclesiastica, q septies ĩ die Deo cãtamus. Et ordinauit festiuitates in qbus cantamus, bñficia, q Christus nobis exhibuit per suã incarnationem, & natiuitatẽ, & passionem, & resurrectionem, & ascensionẽ, & prædicationẽ. Et sic prædicamus in ecclesia oĩa beneficia Christi agendo gratias, & quotidie recõmemoramus passionẽ Christi, & offerimus Christum mediatorem Dei & hoim, in sacramento Eucaristię. Et in his consistit secunda pars diuini cultus. Tertio operando opera mię erga proximũ, propter Deũ, quę est tertia pars diuini cultus. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu, dicit. O Christe veni in carnem, & illumina oculos mentis

A mentis meæ, per tuam legē euangelicā : Ne
vnquam obdormiam &c. Nā demones qui
tribulant me exultabunt.i. exultarent si mo
tus fuero a stabilitate fidei, & sine redem-
ptione ab hac uita:aūt,pro sed,sed quia per
fidem,& spem meæ redemptionis intendo
saluari (in qua omnes antiqui saluabantur,
quasi dicat, ꝙ si motus fuero & recessero ab
hac vita sine redemptione,tunc diaboli exul
tabunt)ergo ueni ad liberandum me &c.Iō
semper in misericordia tua speraui, quia tu
per misericordiam tuam & passionē me sal
uabis.Et cum fuero a te per passionem salua
tus,& cum renouaueris & constitueris me in
lege gratiæ, tunc reddā tibi verum cultum.

*Exultabit cor meum in salutari tuo, cantabo do-
mino qui bona tribuit mihi, & psallam nomini do-
mini altissimi.*

B Primo exultabit cor meum, in salutari &
redemptione tua ex firma fide, & spe,& ca
ritate.Et hoc quo ad primam partem diuini
cultus, quia gaudebo & exultabo me esse a
te,& per te redemptum. Et sic dolor quē in
corde habebam ex statu miseriæ, conuerte-
tur mihi in gaudium & exultationem ꝑ ad
uentum tuum.Secundo cantabo domino pa
tri,qui bona tribuit mihi,mittendo filiū suū.
Et sub eodem cultu & adoratione, cantabo
laudes domino Iesu Christo filio suo,qui tri
buit mihi bona.s.beneficia incarnationis,&
natiuitatis, & legis euangelicæ,& passionis,
& redemptionis,&c.Et sic confitebor ipsum
verum Deum, & prædicabo publice ꝑ vni-
uersum mundum beneficia recepta, & cele
brabo officia in festiuitatibus septies in die
&c.Tertio adimplebo legem suam bene o-
C perando erga proximum.Et sic ergo triplici
ter colam ipsum,scilicet ore, & opere,& vi
ta contemplatiua,& actiua. Et sic tripliciter
agam gratias pro beneficiis a Deo receptis
in suo aduentu. Sed quia intentio David in
hoc psalmo non solum est prophetica, desi-
derando & prædicādo aduentum Christi, vt
expositum & dictum est, sed etiam intentio
eius fuit deducere nos ad ueram pęnitentiā
exēplo sui, Iō iste psalmus est moraliter ex-
ponendus pro quolibet peccatore pœniten
te. Vnde forsan Dauid fecit hunc psalmum
post peccatum adulterii Bersabeæ,quod per
annum celatum tenuit,ut patebit psal. 50.Iō
deflet in hoc psalmo miserabilem statum
suum,& longam moram in illo peccato,per
quod fuit separatus per annum a gratia Dei,
& a spiritu prophetico. Ideo in hoc psalmo D
agens pœnitentiam,duo facit. Nam primo
describit totum processum, & decursum ve
ræ pœnitentiæ.Secundo uero discursum,&
processum status gratiæ post pœnitentiam,
in quo homo satisfacit peccato, ibi.Ego au-
tem in misericordia tua speraui &c. Quan-
tum ad primum est notandum secundū Au-
gu.libro de vera & falsa pœnitentia, ꝙ pœ
nitentia est quædā dolentis uindicta, puniēs
in se quod dolet cōmisisse . Gregorius uero
dicit,ꝙ pœnitentia uera, est peccata præte
rita commissa plangere, & plangenda iterū
non committere. Et sic omnes assignāt tres
partes pœnitentiæ.s.contritionem,& cōfes
sionem,& satisfactionem. Sed in prima par
te multa præcedunt scilicet ad contritionē.
Nam processus pœnitentiæ debet correspō
dere processui peccati,quod similiter consi- E
stit in corde,& ore,& opere:vnde in prima
parte multa continentur. Nā quis primo ꝓ-
ponit peccare,sed cognitio præcedit propo
situm. Nam primo homo considerat,& co-
gnoscit apparens bonum, ad quod conuerti
tur, & iam habet cognitionem Dei, & legis
eius,a quibus auertitur.Et postea conuerti-
tur ad commutabile sibi apparens bonum.
Primo ergo auertitur ab incommutabili si-
bi cognito bono ex lege sibi data. Secundo
conuertitur ad commutabile sibi apparens
bonum, & proponit peccare.Et hic dicitur
primus gradus peccati,scilicet in corde,per
quod homo illico perdit gratiā Dei in qua
erat.Secundo sequitur locutio per os,uel ef
fectus,& opus peccādi.Tertio sequitur pro-
secutio.Et ideo oportet ꝙ tripliciter pœni-
teat.s.corde per contritionem,et ore per cō F
fessionem, & opere per satisfactionem.Sed
quia propositum peccandi præcessit cogita-
tio.(Nam ideo dicitur peccatum, quia pro-
positum & uoluntarium, ita ideo dicitur ꝓ-
positum & uoluntarium quia præcognitū,
ita pariter uero contritio dicitur quæ est
pręcogitata & pręcognita)ideo duo uel tria
præcogitantur ante contritionem. Nam pri
mo peccator considerat Deum quem offen
dit, & a quo separatus est,& gratiam quam
perdidit,& legem,contra cuius præceptum
& iustitiam fecit.Secundo considerat utilita
tem peccati, & miserabilem statum in quo
est, & detestatur peccatum & reuertitur ad
Deum,& tunc conuertitur, in corde versan-
do supradicta. Et sic dolet se contra Deum

pecca-

A peccatum commisisse. Et iste est primus gradus penitentię, & sic in eodem gradu & statu proponit duo. Primo dimittere peccatū. Secundo confiteri. Tertio nunquā amplius committere. Et sic perficitur primus gradus pœnitentiæ, & sequitur secundus. s. cōfessio peccati apud ecclesiam, si adest facultas, & opportunitas. Tertio sequitur post confessionē satisfactio, & bona operatio in statu gratiæ. Et hunc ordinem seruat hic David, & docet seruare omnem penitentem. Nā conuersus ad se, & videns miserum statū suum separatum a gracia Dei, eo ꝙ adeo fuerat auersus, & Deus ab eo, & subtraxerat gratiam propter peccatū, & permisit per longum tēpus manere in ipso, iō dicit David ad Deū. O domine vsquequo obliuesceris me in finem, permittēdo me tamdiu manere in pec-

B cato? Et vsquequo, & quamdiu auertis faciē tuam a me subtrahendo gratiam? Secundo considerando peccatum & miserum statum suum, dicit, Quamdiu ponam cōsilia in anima mea. i. cogitabo peccatum in quo sum, tam detestabile & abominabile, & hucusq; non potui nec uolui exire. Tertio ex hoc sequitur dolor & contritio in corde, ideo ait, Quamdiu ponam dolorem in corde meo p diem. i. continue dum recordatus fuero peccati, & offensę Dei. Et sic sequitur detestatio peccati, in quo diabolus dominabať sibi, cū dicit, usquequo exaltabitur, & dominabitur diabolus inimicus meus super me, possidendo me per peccatum? Et hæc est uera confessio, quia confitetur peccatum suum, & proponit dimittere, & amplius non committere, ideo petit liberari per gratiam gratifican-

C tem, dicens, Respice dando gratiam, O dñe Deus meus postquam per tantum tempus auertisti faciem tuā a me, propter meū peccatū, & exaudi me, dando ueniā & dimittendo culpā. Et illumina oculos mentis meę. Ne unquā obdormiam in morte. i. ne moriar in mortali peccato, quia tunc esset peccatum obstinationis, & finalis impenitentiæ, quod non dimittitur in hoc seculo nec in alio, pro quo non est orandum. Et gloriaretur diabolus se præualuisse aduersum me. Et ideo nequando, id est aliquādo inimicus meus diabolus dicat, ego præualui aduersus eum, tu propter misericordiā, illumina oculos meos lumine tuæ gratiæ, mihi pręteritam culpam remittendo, ne amplius similia peccata cōmittam. Nam si motus fuero ab hac uita, & decessero sine poenitentia, tunc demones D qui tribulant me, temtando per peccatum, exultabunt, & ponitur futurum indicatiui pro coniunctiuo, eo quod Hebræi carent optatiuo & coniunctiuo, vt frequenter dictum est, quasi dicat. Si decederem sine pœnitentia, tunc exultarent inimici mei demones. Ego autem. Hic describit statum gratiæ in quo fit vera satisfactio, nam sicut status peccati habet tres gradus, scilicet malum propositum, & executionem & prosecutionem, quia corde, ore, & opere, peccator offendit Deum: Ita pariter in statu gratiæ iustus tripliciter Deo seruit, scilicet corde per fidem, spem, & charitatem. Secūdo ore Deū laudando, & de beneficio remissionis peccati adepto, & penitentia facta gratias agēdo. Tertio bona opera per charitatem exercendo, & pro reatu & peccato quondam commisso, plene satisfaciendo. Et ista tria tangit E

David in hac litera. Vnde dicit primo, ego autem postquam egero veram penitentiam, & mihi fuerit remissa culpa, & illuminatus fuero per gratiam, tunc in misericordia tua speraui, id est sperabo, & hoc per fidem veram & spem, ex quibus sequitur charitas, & vera exultatio in corde. Nam sicut cum eram in peccato, delectabar in eo, ita post actam penitentiam, delectabor in statu gratiæ per fidem, spem, & charitatē. Et sic exultabit cor meum in salutari tuo. i. in salute animæ meæ, quam per pænitentiam acquisiui, & tunc delectabiliter seruiam Deo. Primo in vita contemplatiua Deum laudando, & gratias agendo pro beneficiis receptis. Et sic cantabo domino qui tanta bona tribuit mihi, culpam remittendo, & gratiam conferendo. Secundo psallam F

nomini domini altissimi, bene operando erga proximum, & pro peccato satisfaciendo. Vnde nota, quòd tria ponuntur in hoc versiculo scilicet exultatio cordis, per quam intelligitur status & gaudium, fides & spes & charitas Dei & proximi. Secundo ponitur cantus per quem intelligitur gratiarum actio, & vita contemplatiua. Tertio ponitur psallere per quod intelligitur bona operatio ad laudem Dei, & vtilitatem proximi, quæ est obseruatio decem præceptorum. Ex toto isto psalmo possunt recolligi quatuor conclusiones. Quarum prima est, ꝙ Deus obliuiscitur peccatorem, & auertit faciem suam ab eo, subtrahendo gratiam propter

pter

A pter peccatum. Vnde peccator non peccauit, quia Deus subtraxit gratiam, sed ideo Deus subtraxit gratiam, eo quod homo peccando abiecit eam. Et sic Deus non est causa peccati, sed iste homo qui peccando abiecit gratiam. Secunda conclusio, quod oppositum accidit in iustificatione peccatoris, quia collatio gratiæ præcedit abiectionem culpæ. Nam ideo peccator conuertitur & iustificatur, quia Deus illuminat eum, gratiã conferẽdo. Ideo Dauid in persona pœnitentis, petendo gratiam gratificantem, dicit. Illumina oculos meos &c. Tertia conclusio, quod si peccator nõ egerit pęnitentiam in vita, sed moriatur obstinatus, tũc diabolus dicitur victor, & præualuisse aduersus eum, eo quod tenuit hominẽ in peccato vsque ad terminum, & non reliquit ipsi locum pęnitentiæ. Quarta conclu-
B sio, quod tria recuperat, & consequitur homo per pęnitentiam. Primo lætitiam in corde, recuperando caritatem. Secundo cantat, domino gratias agẽdo, quia euasit perpetuam damnationem. Tertio libere operatur meritorie secundum diuina mandata.

PSALMVS XIII.

Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.

Titulus, In finẽ, psalmus ipsi Dauid. Ex titulo patet, quòd Dauid fecit hunc psalmum dirigens nos in Christum qui est finis legis, & liberator & saluator Israel, ut patebit in fine huius psalmi. Sed de materia huius psalmi dicit Rabi Salo. quòd Dauid fecit hunc psalmum pręuidens destructionem Hierusalem faciẽdam per Nabucodonosor,
C & captiuitatẽ Iudæorum in Babylonia. Et dicit quod iste insipiens qui dixit in corde suo nõ est De⁹, fuit Nabucodonosor, & populus Caldęorum, qui dixit, quòd Deus Israel non erat verus Deus, quia non potuit Iudæos liberare de manibus suis. Et ideo Nabucodonosor, & omnes Caldæi, corrupti, & abominabiles facti sunt. Et isto modo Rabi Salo. & multi Rabini Iudæorum literaliter præcise ad hunc sensum glossant istum psalmum, sed manifeste patet talem expositionem esse inutilem & inanem. Primo quia sequeretur quòd iste psalmus non pertineret ad sacram scripturam, cum talis expositio non explicet aliquod sacramentum de Christo & ecclesia. Secundo non dirigeret nos in Christum, quod est contra titulum præpositum huic psal. Tertio quia expositio non est suffi- D
ciens, non explicans intelligentiam psalmi, in quo dicitur, quod Deus de cœlo prospexit non solum super Babylonios, sed super oẽs filios hominũ, & oẽs declinauerũt &c. ergo nõ solum Caldæi &c. Et ideo Cassiodorus exponit hunc psalmũ de populo Iudæorũ, qui dixit in corde suo, quod Christus non erat Deus, & ideo incurrit oẽs corruptiones, & maledictiones, in hoc psalmo memoratas. Sed etiã ista præcise expositio facta de solis Iudæis videt insufficiens, propter hoc quod dr quod Deus respexit super omnes filios hoĩum, & non solum super Iudæos: Sed omnes declinauerunt &c. Et ideo Beatus Augustinus non solum exponit psalmum de Iudæis, sed etiam de populo gentili, & de quibusdã filosofis, qui negarunt Deum esse creatorem mundi, & iustum iudicem, & retributorem, E
nec habere prouidentiam de actibus humanis, nec posuerunt vnum Deum, sed plures. Et ideo negato hoc primo principio, proruperunt in omnem corruptionem, & omnia scelera in hoc psalmo memorata: Sed cũ reuerentia tanti viri, adhuc expositio & prefata causa præcise assignata, nõ videt esse sufficiens, nec videtur euacuare totam sententiã, & intelligentiã huius psalmi, unde Apostolus, ad Romanos tertio, per scripturã huius probat non solum gẽtiles, sed etiam Iudæos, & omnes homines fuisse corruptos in Adam. Vnde dicit. Causati, id est argumentati sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse, & intelligit per Græcos, omnes gẽtiles, & barbaras nationes, & oẽs filios Adã, vt patet intuenti. Et sic ex fundamento huius psalmi profert illam vniuersalem sententiam. Omnes in Adam peccauerunt. Ex qui- F
bus verbis apostoli videtur innui, quod ille insipiens, qui dixit in corde suo non est Deus, per quem, & cuius peccato omnes homines sunt corrupti, & incurrunt omnia scelera in hoc psalmo memorata, fuit ipse Adã, qui dixit in corde suo nõ est Deus. Sed hæc sententia apostoli, & intelligẽtia videtur nimis dura & extranea, scilicet quod Adã dixerit in corde suo, Deum nõ esse, & quòd aliquo modo negauit Deum, cum fuerit creatus in tanta scientia & sapientia, cui Deus commiserat gubernationem omnium creaturarum inferiorum, & qui omnibus propria nomina imposuerat, secundum proprias naturas. Et sic sciuit Deum esse omnium creatorem & guberna-

A bernatorem etc. Item ex textu Genesis non habetur quod Adam negauerit Deum quãdo peccauit, imo post peccatum fugit a facie Dei ex timore & cõfusione, & p cõsequens semp confessus est, & nouit ipsum esse Deũ & dominum. In oppositũ videtur litera huius psalmi secundum intentionem apostoli. ad cuius intelligentiam est valde aduertendum, ꝙ aliquem negare Deum stat dupliciter: Vno modo directe & assertiue, alio modo indirecte. Primo mõ Adam non negauit Deum directe & assertiue, quia semper cognouit Deum esse creatorem & Dominum: vt dictum est. Sed secundo modo potest dici ꝙ negauit Deum indirecte & dubitatiue, inquantũ putauit aliquod inesse siue deesse Deo, quod est cõtra eius maiestatem, & immensam sapientiam, ad quod sequebatur B Deum non esse Deum, quia putauit Deum esse inuidum, & finitum in Sapientia, quod probatur. Nam quando Adam credidit diabolo dicenti sibi. Nequaquam moriemini, sed eritis sicut Dii, scientes bonum & malũ etc. tunc Adam putauit tria de Deo. Primo Deum essa mendacẽ in uerbis, nõ faciẽtem quod cõminabatur. Secundo putauit eum esse inuidum, eo ꝙ timebat ne Adã sibi æq pararetur in scientia. Tertio putauit Deum esse finitum, cum de facto ipse Adam præsumpsit Deo parificari, ut ait Aug. ꝙ Adam & Eua volentes rapere diuinitatem, perdiderunt fœlicitatem. Ex quibus sequebatur Deum non esse Deum, quia ista tria sequebãtur ex uerbis diaboli. Vnde diabolus fecit Deum mendacem, dicendo. Nequaquã moriemini. Et fecit eum inuidum, cum subdit, C Scit enim Deus, quod in quocunque die comederitis ea eo, apperientur oculi vestri, & eritis sicut Dii scientes. i. æquales in scientia. Ex quibus sequebatur nõ solum Deum esse finitum, sed etiã inuidum, & per cõsequens sequebatur nõ esse Deum. Et sic Adam credendo diab. & vxori. inducitur in eosdem errores licet indirecte. Sed gentiles & quidam filosofi magis directe negarunt Deum, dicentes Deum non habere curam, nec prouidentiam de actibus humanis. Sed Iudæi magis directe negarunt Deum, negando Christum esse Deum & Messiã in lege promissum, ut patuit. Tres ergo insipiẽtes negarunt Deũ. Primo Adam indirecte, dubitãdo de eius veritate & infinita sapiẽtia. Secundo populus gentilis, negando eius vnitatem, & proui-dentiã & iustitiam. Tertio populus iudaicus D negando Christũ esse verum Deũ & Messiã. Triplicem ergo corruptionẽ præuidit, & uidit in spiritu Dauid cõsiderando omnes status hominum. Nam primo vidit vniuersalẽ corruptionem humanæ natnræ factam, & etiam prouenientem ex peccato ipsius Adã. Secundo vidit corruptionem morum totius populi gentilis, & omnium barbararum natronũ, prouenientẽ ex negatione iustitiæ & prouidentiæ diuinæ de rebus humanis. Tertio præuidit corruptionem populi Iudaici uenturam ex negatione Christi in lege promissi. Tripliciter ergo exponetur iste psal. secũdum quod Dauid fecit ipsum de supradicta corruptione. Nam primo exponetur de corruptione totius humanæ naturæ facta in Adam, & iuxta intelligentiam Apostoli. Secundo exponetur de corruptione totius E populi gentilis, negantis diuinam prouidentiam & iustitiã, & hoc secundum expositionem Aug. Tertio exponetur de corruptione populi Iudaici, negantis Christnm esse Deũ & Messiam. Quantum ergo ad primam expositionem est aduertendum sicut dictum est in prologo, quod duo homines fuerunt principia generis humani. Primus. n. Adã q fuit principium carnalis generationis omnium hominum, & causa corruptionis humanæ naturæ, & omnis mali & peccati. Secũdus Christus fuit principium spiritualis regenerationis, & salutis omnium hominum, quia sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificantur, primæ ad Cor. 15. Hoc ergo præuidẽs Dauid in spiritu, fecit hunc psalmũ in quo duo facit. Nam primo ostendit primo genus humanum esse F corruptum propter peccatnm ipsius Adam, Secũdo ostendit Christum esse iudicem omnium, & saluatorem, ibi. Nõne scient. Quantum ad primum est aduertẽdum secundum Au. 2. libro de nuptiis, quod illud peccatum quod primum hominem, mutauit in peius, multo grandius fuit, q̃ iudicare possumus, ideo ab omni nascente trahitur, quia totum genus infecit humauum. Causa autem tãtæ grauitatis illius peccati fuit multiplex circunstantia, vt inquit August. in enchiridio. quia quasi omnia genera peccatorum fuerunt illi peccato annexa, sed maxime fuit ibi blasfemia, & sacrilegium, & crimen læse maiestatis, inquantum putauit & dubitauit Deũ esse mendacem & inuidum, & temere

A præsumsit rapere diuinitatem, ut supradictum est. Ex quo patet, ꝙ indirecte negauit Deum esse, ex quo detestabili pctō, ipse fuit corruptus & tota sua generatio i eo. Et hoc est quod dicit Dauid in hac prima parte huius psal. Vnde ait, ꝙ Adā factus insipiēs, credēdo diab. dixit in corde suo, non est Deus, nō assertiue & directe, sed dubitatiue & cōsecutiue, quia hoc sequebatur ex sua dubitatione & pręsumptione. Et ideo ex grauitate tam grādis peccati, perdidit totam hęreditatem, non solū quam possidebat in illa terrestri paradiso, sed etiam futurā fęlicitatē sibi promissam in cęlo. Et sicut perdidit illā originalem iustitiam, qua uoluntas sua erat diuinæ uoluntati cōformis, & subiecta, Ita pariter perdidit obedientiam sensualitatis ad rationem, quia illico caro sua fuit languore
B & uitio cōcupiscētiæ sauciata, & omnes potentiæ vulneratæ, & tota natura corrupta. Et sic caro illico insurrexit ad luctandū aduersus spiritum. Quam quidem corruptionem, & languorē, & morbum transmisit in oēs filios per carnalem generationem, & illi filii Adam transmiserūt illam corruptionem acceptā a patre in filios eorū. Et sic successiue corruptum & infectum fuit totū genus humanū ex illo pctō primi parentis, q dixit in corde suo non est Deus etc. Et ideo subdit.

Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in studiis suis, non est qui faciat bonum, non est usque ad vnum.

Omnes inquit filii Adam corrupti & abominabiles Deo facti sunt in studiis suis, & cogitationibus, & operib. intantum ꝙ non est aliquis eorū qui naturaliter faciat bonum, nec est bonus naturaliter vsq; ad vnum. Et
C notāter dicit profeta, ꝙ corrupti sunt & abominabiles. Nam omnes filii Adā fuerunt facti corrupti in se, inquantum traxerunt naturam corruptam a parentibus. Et sic sunt proni ad omne malum, & fragiles ad omne bonum faciendū. Sed fuerunt Deo facti abominabiles & odiosi, & filii iræ, quia Adā oēs posteros vendidit & obligauit suo peccato, & ad pęnam & damnationem sui peccati. Et sic omnes incurrerunt indignationē Dei, & cōdemnationem, & pęnam. Sed quia non solum fuerūt Deo abominabiles propter peccatum parentum, sed etiam omnes fuerunt in natura corrupti, ideo nō est qui faciat bonum, nec est bonus vsque ad vnum. Sed est aduertendū ꝙ ly vsq; ad vnū, dupliciter potest poni, & intelligi. Vno modo inclusiue. D
Et sic est sensus, ꝙ intātum oēs filii naturales ipsius Adā sunt mali, qa nullus est naturaliter q faciat bonū, nec sit bonus, & iste sēsus est verus. Scđo pōt poni exceptiue ly vsq. ad vnū ꝙ sit sensus, inter oēs hoīes nō est q naturaliter sit bonus, pter vnū .i. Iesum Xp̄m, eo ꝙ nō est ex opere Adā natus, & ideo non descēdit p generationē naturalē, licet cęperit carnem ex Adā. Et ideo Adam nō potuit ipsum venundare nec obligare suo peccato. Et sic solus Xp̄s est inter mortuos liber, & inter malos naturaliter bonus. Et ideo ad maiorem confirmationem dicit Dauid.

Dominus de cælo prospexit super filios hominum ut videat si est intelligens aut requirens Deum.

Dominus Deus prospexit de cęlo super omnes filios hominum & filios ipsius Adā, vt videat .i. videret, & prospexit quotidie, ut E
videat si inter eos sit aliquis intelligens aut requirēs Deum. i. si sit aliquis qui totum intellectum & studium adhibeat ad intelligēdum Deum, ut possit ipsum super omnia diligere, aut adhibeat totum conatum & uolūtatem ad requirēdum Deum per bona opera propter regnum Dei adipiscendum. Sed

Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad vnum.

Omnes simul declinauerūt a uia iusta & recta, & diuina uolūtate ad scelera, & peccata nefanda, & oēs simul facti sunt inutiles & debiles ad bene operādum. Intātū ꝙ nō est aliqs inter eos q faciat bonū, nec est bonus naturaliter aliquis, usq; ad unū inclusiue, siue exceptiue, ut supradictū est; pter vnum qui est Xp̄s. Nam si ly usq; tenet inclusiue, F
tūc naturaliter nullus est bonus de filiis naturalib. ipsius Adam. Si autem ly usq; tenet exceptiue, excluditur & excipitur Xp̄s, qui nō est naturaliter filius Adam, ut dictū est. Sed cōtra hoc arguit Iulianus, dicēs ꝙ humana natura est de se bona, quia oīa quæ fecit Deus erant ualde bona: ergo naturaliter homo est bonus. Ad hoc respōdet Augu. quod humana natura dupliciter potest intelligi: uno modo pro essentia hominis uel natura specifica, & sic omnis natura naturaliter est bona, quia ad similitudinem boni exemplaris & a bono Deo est facta & creata. Scđo modo sumitur pro ipsa generatione humana, scilicet inquantū est collectio omnium hominū descēdentiū ab Adā per generationem

A nem naturalem,& libidinosam,quia sicut dicitur natura Aeneadũ ab Ænea,& natura Fabiorum a Fabio,& graccorum a Gracco,ita dicitur natura & generatio humana ab Adã primo homine, quia Adam hebraice idem est quod homo latine. Et sic tota humana natura, siue humana generatio fuit in Adã corrupta & uitiata a peccato, & sic dicit̃ mala. Et ꝑ consequens omnes trahentes illam humanam naturam ab Adam, dicuntur naturaliter mali & corrupti. Ex quo sequitur ꝙ solus Christus est naturaliter bonus,eo ꝙ non trahit talem naturam ab Adam per generationem, sed ex opere spiritussancti.

Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, uenenum aspidum sub labijs eorum

Quorum os maledictione & amaritudine ple- B *num est, ueloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.*

Contritio & infelicitas in uijs eorum, & uiam pacis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum.

Quia superius dixit in generali qualiter ex peccato ipsius Adã omnes homines fuerunt corrupti,& declinarunt ad omnia scelera ex tali corruptione percussi & excitati, ió hic explicat & magis particulariter exprimit scelera, in quæ omnes inciderunt & proruperunt, quasi morbo quodã hæreditario. Vnde dicit quòd primo ceciderunt in fętidam blasphemiam contra Deum, Ideo guttur eorum fuit euomens fętidas blasphemias, sicut sepulcrum patens & apertum emittit fœtorem ex cadaueribus putridis, quasi dicat ꝙ sicut cadauera putrida emittunt illum fœto- C rem de sepulcro,& sunt causa illius fętoris, ita corpus hominum est sepulchrum corruptionis contractæ ex Adam in generatione. Et sic ex tali corruptione euomit blasphemias & omnia peccata. Item sicut sepulcrũ continet in se illa cadauera putrida, ex quib. emittit abominabilem fœtorem, ita non solum corpus est sepulcrum illius morbi & corruptionis, sed etiam anima est sepulcrum malarum cogitationum & iniquorum propositorum. Ex quibus malis homo euomit blasphemias & omnia alia scelera, ut ait saluator. Matt. 15. ꝙ ex corde exeunt blasphemiæ,& homicidia,& furta &c. quæ coinquinant hominem. Et ideo subdit Dauid quod ex tali corruptione non solũ procedunt blasphemiæ contra Deum, sed etiam cõtra proximum. Nam homines sic corrupti, linguis D suis dolosè agebant. i. dolose loquebantur, ad deceptionem proximorum, quia blandis verbis decipiunt proximos, & sic sunt mendaces & dolosi. Tertio sunt detractores, accusando,& falsa crimina proximis imponẽdo. Et sic in labijs eorum reperitur uenenũ aspidum .i. venenum inuidiæ & detractionis & infamationis, quorum os est plenum maledictione, quia sunt maledici contra Deum & proximum, & est plenum amaritudine. i. odio & zizania. Et sic pedes eorum sunt ueloces ad effundendum sanguinem, quia non solum effundunt sanguinem proximorũ propria manu ex ira & odio, sed etiam seminando zizania concitant alios ad effundendum sanguinem. Et ideo ex tali odio & inuidia & superbia semper est contritio & infęlicitas. i. litigium, prælium, discordia,& tristitia, & E bella intestina & infœlicia in uiis & operationib. eorum, quia nunquam cognouerunt uiam pacis, sed discordię, cuius causa est, qa non est timor Dei ante oculos eorum. Ex qbus patet, ꝙ defectus timoris Dei est causa omnium supradictorum malorum, quod ꝓuenit ex corruptione & praua concupiscentia, inflicta in carne ex illo primo peccato. Nam ex illa praua & corrupta concupiscentia prouenit omnis inordinatus appetitus. Nam primo prouenit appetitus propriæ excellentiæ, quæ dicitur superbia, non compatiens maiorem neque æqualem, & uenit homo taliter corruptus usque ad contemptum Dei, non timens eius iudiciũ,& per ꝯns magis contemnit & despicit proximum, & qa non patitur maiorem & æqualem: exinde ꝓrumpit in inuidiam, non patiens prosperita- F tem proximi,& exinde in homicidiũ, & ex tali etiam inuidia seminat discordias & zizaniam inter proximos. Et ex tali superbia & inuidia prorumpit in auaritiam, & omnem rapinam, & furtum, & vsuram ad sustinendum statum suũ vt nulli subijciatur, sed omnes sibi subiiciat. Item ex illo uitio & corruptione carnis prorumpit in luxuriam & accidiam. Ex quibus patet, ꝙ ex illa corruptione inflicta in Adam proueniunt omnia genera vitiorum, & omnia scelera detestabilia in totum genus humanum, ut demonstrat Dauid in hac prima parte huius psalmi: & Apostolus per totam epistolam ad Roman.

Sed contra supradicta uidentur esse duo dubia, quorum primum est contra literam.

A Nam isti tres uersus ultimi ab illo loco, sepulcrum patens est guttur eorum &c. nō reperiūtur in hebræo, & ideo dicunt, ꝙ Christiani interposuerunt eos, vel 70. interpretes addideruut eos in græca interpretatione. Ad quod respondetur quod ipsa ueritas confundit eos. Nam manifestum est quod 70. interpretes fuerunt ultra ducentos annos ante adauentum Christi, & ideo nullā habuerunt causam & passionem aliquid addendi uel remouēdi in græca interpretatione, sed interpretati sunt prout repererunt in hebræo. Et hoc confirmatur. Nam apostolus Paulus in lege & prophetis doctor & magister, q hebraica textura utebatur, allegat hos tres versus simul cum uersib. præcedentib. ad Ro. 3. Et iō est potius credendum, ꝙ Talmudistæ amputauerunt hos tres uersus ab hoc ps. eo,
B ꝙ in eis prophetice memoratur & explicatur tota correctio & maledictio Iudæis inflicta, eo ꝙ negauerunt & crucifixerunt Christum, ut patet in tertia expositione. Scđo dubitatur contra totam prædictam sñiam & expositionem, in qua dictum est ꝙ omnes homines fuerunt corrupti in Adā. Vnde arguit Pelagios ex fundamentis sacræ scripturæ, ꝙ multos iustos commēdāt sacra scriptura, qui non ꝑpetrarūt talia scelera & peccata, qualia in hoc psal. explicantur, sicut fuit Abel, Noe, Abrahā, Isaac, & Iacob, & Iob & Daniel in testamento uet. Et in nouo Zacarias, & Ioannes, & Simeon, & Anna, & Ioseph sponsus Mariæ, quos oēs iustos sine peccato & querela utriusque test. sacra commendat autoritas. Ex quibus patet, ꝙ peccatum ipsius Adā
C nec omnib. posteris fuit imputatum, nec omnes in eo fuerunt corrupti. Sed hanc pestiferam opinionē examinauit Aug. ab ecclesia, respondens ad hmōi argumenta in libro de natura & gratia, & de baptismo paruulorū, & in omnibus libris quos cōtra Pelagianos confecit. Ad cuius intelligentiam est valde aduertendum ſm Aug. ꝙ duo sunt consideranda in peccato ipsius Adam. Primo obligatio naturæ, quia omnes filios naturales & posteros obligauit & uendidit peccato suo. Et hoc dr̄ in nobis peccatum naturæ, qa omnibus nobis fuit imputata pœna illius peccati, & ad illam fuimus omnes obligati, & venundati. Et de tali peccato naturæ dicit Paulus apostolus, quod omnes in Adam peccauerunt in natura, sed non in persona, q̄a nullus nostrum ibi personaliter erat &c. Vnde sic exponit Aug. hanc autoritatem 2. de baptismo paruulorum, & hyponosticon respō. 2. Secundo est consideranda natura corrupta, quam Adam transmisit in posteros per generationem successiue, quæ quidem causat omne peccatum in anima. Nam per solā vnionem & consortium causat originale in anima, quia illa anima in puris naturalibus in illa carne uitiata creata & infusa, illico obligatur peccato & sententiæ ipsius Adæ, eo ꝙ ex carne & anima resultat vna naturalis persona, & ideo tota persona obligatur. Itē postea illamet caro corrupta per consensum in adultis, causat mortale & ueniale in eadē anima, inquantum caro semper luctatur aduersus spiritum. Vnde uoluntas per solū consensum indeliberatum cōtrahit veniale, sed per cōsensum deliberatum contrahit actuale & mortale. Ex quo patet quod omne pec- E
catum prouenit ex illa carne corrupta in omnes homines per libidinosam generationem transmissa. Sed est vlterius aduertendum ꝙ ista natura corrupta siue totus homo habēs istam naturam corruptam, qui dicitur sauciatus & vulneratus per consortium talis naturæ, dupliciter potest considerari secundum Augustinum in locis præallegatis, vno modo in se sine aliquo adiutorio derelicta, alio modo per gratiā Christi adiuta. Primo modo dicit Augusti. quòd est impossibile quod quis in sola tali natura derelictus possit peccata vitare, aut aliquid bonum agere. Et ratio est. Nam illa corruptio taliter uitiauit & vulnerauit omnes potentias, quod voluntas siue liberum arbitrium manet taliter claudicatum & debilitatum & infirmum ex tali lā- F
guore & pondere carnis vitiatæ, quod semper trahitur in præceps ad omnia mala, sicut trahitur vna statera a pondere lapidis nisi apponatur aliud pondus in alia opposita. Quod quidem vitium carnis & pondus, licet nō tollat totaliter cognitionam peccati, tamen tollit potestatem resistendi, nisi per gratiam liberum arbitrium adiuuetur. De quo vitio dicit apostolus ad Roman. 7. Inuenio legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, ideo quod nolo id ago, & quod volo id non facio. Vnde non ego id facio, sed quod habitat in me peccatū. Ex quo patet, quòd talis lex & corruptio membrorum, licet non tollat totaliter cognitionem & affectum, tamen tollit effectum.

Sed quia talis volūtas non ꝑt adiuuari nisi per

A per gratiam Christi, ideo subdit Apost. Quis me liberabit de morte corporis huius? Et respondet ipsemet dicens. Gratia Christi me potest liberare. Ex quibus patet ꝙ voluntas adiuta per gratiam Christi potest liberari ab huiusmodi pugna, & uincere carnem & omne peccatum. & hoc est quod dicit David in hoc psal. ꝙ licet omnes homines prout sunt corrupti in Adam, sint proni ad supradicta scelera, nullo modo possint ea uitare ex propriis uirib. tamen per gratiam Christi adiuti & preuenti, nō solum possunt supradicta scelera uitare, sed etiam ea bona quæ sunt supra hominem facere, & omnia mala superare, & bene operari, & supradicta necessitate liberari. Ex supradictis fundamentis respondit Augu. ad argumenta Pelagianorum dicens, ꝙ licet Abel, & Noe, & Abraham, &
B Ioannes Baptista uitauerunt peccata supradicta, hoc tamen non fecerunt in propriis uirib. sed ex gratia Christi adiuti & liberati. Sed si fuissent ī sua natura corrupta sine gratia derelicti nō solum supradicta, sed peiora scelera commisissent. Est uerum quòd nullus sanctorum supradictorum potuit uitare originale peccatum, quod anima contrahit per consortium ex carne corrupta: a qua rŕa fuit excepta B.V. Maria, vt Augu. ait ibidem. vt declarabitur psal. 45. Et ideo dicit August. libro de sancta uirginitate, ꝙ nullus sanctus dēt in se gloriari de sua iustitia, sed de gratia Dei. Et ideo dicit, ꝙ magis tenetur iustus qui nunquam peccauit quàm pœnitens cui dimissa sunt multa: quia plura peccata sunt dimissa iustis quàm peccatoribus. Nam licet iustis non sint dimissa peccata quæ non cōmiserunt: tamen sunt dimissa peccata, quæ fe-
C cissent nisi per gratiam fuissent præuenti. Et sic dicit Aug. ꝙ magis tenetur diligere Deū virgo quam corrupta. Vnde ait, deputate vobis tanquam omnino esse demissum, quicqd mali a uobis non est regente illo cōmissum. Nam quisquisquis ab initio permanet pudicus, ab illo regitur. Et quisqs impudicus est, ab illo deseritur. Hoc idem dicit Aug. in homelia de peccatrice cum ait, ꝙ non est peccatum quod fecit homo, quin faciat alter homo, nisi adiuuet ab illo a quo factus est homo. Et in hoc patet ueritas huius ps. & præfatæ dubitationis, & huius primæ expositionis. Quantum vero ad secundam expositionem est aduertendum secundum Aug. ꝙ sicut in scientijs speculatiuis est dare vnū principium a quo generaliter habent uirtutem D omnia probata in illa sciētia, ut patet primo posteriorū, quo ignorato destruitur, & ignoratur tota illa scientia: Ita pariter in actibus humanis est dare unum primū principium a quo sumunt virtutem & diriguntur omnes actus humani: quod quidem principium est, Deum esse iustum iudicem omnium actuū & operationum humanarum, & præmiatorem bonorum, & punitorem omnium malorum. Ex quo sequitur illud generale: nullum bonum irremeneratum, & nullum malum impunitum: quo principio negato destruuntur & corrumpuntur omnes mores & omnes actus humani: quia q non credit tali principio illico contemnit Deū, non timens eius iudicium. Et sic cadit & prorumpit in omnia scelera detestabilia. Secundo est notandum, ꝙ gētiles quatuor modis negarūt illud E supradictum principium. Nam quidam eorum totaliter negarunt Deum esse, sed omnia prouenire a casu & foruna. Quidam autem crediderunt & coluerunt plures Deos. Et sic negabant Deum esse, eo ꝙ negabant vnitatem & essentiam vnius Dei. Quidam autem alii negabant Deum habere curā & prouidentiam de actibus humanis & sic negabant Deum esse iustum iudicem, &c. Quidam autem alii asserebant animam esse mortalem, & per ꝯñs negabant illud principiū nullum bonum irremuneratum, & nullum malum impunitum. Ex quibus patet, quod omnes istæ sectæ negarunt illud primū principium, s. Deum esse iustum iudicem &c. Et inde est quòd gentiles ante aduentū Christi, negantes illud principium, traditi sunt in reprobum sensum, & in passiones ignominiæ, & in corruptionem & alia scelera detestabilia, quæ narrat Apostolo. ad Roman. 1. Vi- F dens ergo Dauid totum populum gentilem esse corruptum in suo tempore, propter negationem huius principii, dicit in prima parte huius psalmi, quòd quando insipiens populus gentilis dixit & asseruit in corde suo quòd non est Deus, uel quod Deus non est vnus, & iustus iudex, remunerator bonorum, & punitor malorum, quòd tunc omnes illius sectę Deum contemnentes nec Deum timentes corrupt, & abominabiles & odibiles Deo facti sunt, in tantum quòd non fuit nec est qui faciat bonum, nec est bonus ex eis vsque ad vnum inclusiue, idest quòd nec vnus eorum fuit bonus. Et sic Deus pro-

A spexit de cœlo super omnes filios hominũ, & filios terrenos, si reperiretur aliquis intelligens Deum quantum ad fidem & deuotionem & dilectionem, aut requirens Deum in suis operationib. Sed non fuit vsque ad vnũ illorum.i.nullus fuit qui faceret bonum. Et non solum ille populus gentilis, sed etiã nullus malus Christianus fuit qui faceret bonũ, carens illo principio, quod est timor Domini. Et sic omnes gentiles & mali Christiani contemnentes Dei iudicium, intantum sunt corrupti, quòd guttur eorum est factum sicut sepulcrum patens, & fœtens, & prorumpens in blasphemias contra Deum, & in dolum contra proximum &c. Exponuntur autem isti tres versus sicut in prima expositione. Quantum vero ad tertiam expositionem est notandum prout dictum est in prologo,
B quòd vnum de principalibus principiis sacræ scripturæ veteris testamenti erat, quòd filius Dei erat incarnandus, & in paupertate & humilitate venturus & per mortem & passionem suam mundum a peccato liberaturus, qui quidem Christus erat finis totius legis, ad quem omnia legalia ordinabantur. De cuius aduentu omnes prophetæ fuerant locuti. Ex quibus patet, quòd quando negarunt Christum esse Deum, & Messiam in lege promissum, tunc negarunt totam legem & prophetas. Et sic fecerunt Deum mendacem in suis promissis: & per consequens negarunt Deum esse Deum. Negato ergo isto principio. i. Christum esse Messiam, intantũ corruptus est ille populus iudæorum, q̃ prorupit in scelera detestabilia, & perpetrauit deteriora quam populus gẽtilis. Nam primo
C Deum & hominem interfecit, & Deum & totam legem mendacem fecit, & in tantum cecitatem & insaniam deuenit, q̃ post publicationem euangelij nullum Deum coluit: qđ probatur, quia non intendit colere Deũ trinum & vnum, nec incarnatum, imo blasphemat, & execrat talem Deum. Sed nullus alius Deus est nisi trinus & vnus & incarnatus, ergo nullum adorat. Et sic facta sunt nouissima huius populi peiora priorib. Matth. 12. & Lucæ. 11. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu, dicit in hac prima parte huius ps. Dixit insipiens populus iudaicus in corde & in lingua sua, Christus nõ est Deus, nec Messias in lege promissus. Et hoc dixit iste insipiens populus, eo q̃ uidit Christum pauperem, & cum humilitate venientem, & corũ superbiam & auaritiam detestantem. Et iõ D negato isto principio omnes Iudæi facti sũt corrupti in se & abominabiles Deo, & odiosi, intantum q̃ vsque ad vnum eorum inclusiue, non est qui faciat bonum. Vnde Dominus de cœlo prospexit super omnes istos filios hominum, tãquam homines carnaliter viuentes post aduentum, & passionem, vt videret si est aliquis intelligens Deum per fidem & veram intelligentiam legis, aut reqrens Deum per operationem bonã. Sed omnes declinauerunt a via veritatis & fidei, & a vera intelligentia sacræ scripturæ, imo peruerterũt verum sensum & intelligentiã scripturæ ad falsum sensum. Et sic facti sunt inutiles, quia orationes & sacrificia eorum sunt eis inutilia, quia nihil eis prosunt, immo nocent, quia mortifera. Et sic nõ est aliquis eorum qui faciat bonũ, nec est aliquis bonus E vsq. ad vnum inclusiue: quasi dicat q̃ nullus eorum est bonus nec vtilis, imo malus & peruersus in credendo et operando. Vnde ex tali peruersione & corruptione proruperunt in omnia scelera nefanda & detestabilia. Nã primo sepulcrum patiens est guttur eorum, blasphemiam perpetrando, quando vocauerunt Christum voracem, et dæmonium habentẽ. Secundo linguis suis dolose agebant quando volentes ipsum capere in sermone, dixerunt: Si licebat dari censum Cęsari, an nõ? Tertio fuit venenum aspidum sub labijs eorum: qñ dixerunt. Nos audiuimus eum dicẽtem: possum destruere templum hoc manufactum, & in triduo reædificabo aliud nõ manufactum &c. Item os eorum fuit plenũ amaritudine, & maledictione, cum dixerũt. Audistis blasphemiam. Et maledixerunt, & F eorum pedes fuerunt veloces ad effundendum sanguinem, cum dixerunt, crucifige, crucifige, et cætera. Item fuit contritio et infelicitas in viis eorum, et uiam pacis non cognouerunt, quando dixerunt.

Si hunc dimittimus uenient Romani et tollent regnum nostrum, et cætera. Ideo expedit vt vnus homo moriaſ, etc. Sed q̃a omnia ista fecerunt Iudæi ex defectu timoris et fidei, negando Christum esse Deum et Messiam et Saluatorem, ideo subdit: Non est timor Dei ante oculos eorum. Quia si credidissent scripturæ, timuissent Deum et recepissent Christum, et timuissent, et si timuissent, regem gloriæ, iustum nõ crucifixissent. Ex quibus patet, q̃ in peiora scelera ceciderunt

A runt Iudæi quam gentiles. Ideo omnia scelera supradicta manent in populo Iudæorum iure hæreditario. Ad quã sententiam & maledictionem ipsimet se obligarunt, quando dixerunt: Sanguis eius super nos & super filios nostros. Ex quo patet, quòd sicut Adam in peccando obligauit se & omnes posteros ad pœnam mortis, ita pariter Iudæi Christũ crucifigentes obligarunt se & suos posteros ad perpetuam maledictionem & uindictam mortis Christi. Et sic omnibus imputatur homicidiũ Christi, & omnes sunt blasphemi, & dolosi, & mendaces, & susurrones, & maledici, & latrones, & peiores quam idololatræ, quia nullum Deum adorant, imo uerum detestantur & maledicunt. Et sic sicut gentiles in colendo plures Deos, & negando diuinam iustitiam & prouidentiam. addide-
B rũt corruptionem supra corruptionem inflictam in Adam, ita Iudæi negando Christum addiderunt supra corruptionem populi gentilis, & sic sũt corrupti triplici corruptione. Item est aduertendum, ꝙ omnia supradicta non solum sunt intelligenda prophetice de populo gentili & iudaico, sed etiam de omnibus malis Christianis, qui non credunt diuinam iustitiam & ꝓuidẽtiam, nec credunt resurrectionẽ, quia tales non timentes Dei iudicium, audẽt omnia scelera perpetrare. Ex supradictis patet, ꝙ tres fuerunt insipientes negantes Deum. Primo enim negauit Adam Deum indirecte, volẽdo rapere diuinitatem, per quod peccatum totũ genus humanum fuit in eo corruptum in bonis naturalibus, & priuatum bonis gratuitis, eo modo quo dictum est. Secundo negauit Deum
C populus gentilis falsos Deos adorando, propter quod peccatum, vltra corruptionem naturæ, fuit magis corruptus in morib. & incidit in detestabiles passiones, & ignominias, ad Rom. primo. Tertio negauit Deum populus iudæorum, quando ex certa scientia, & malitia, & inuidia negauit Christum in lege promissum, & crucifixit eum, propter quod peccatum ultra corruptionem naturæ, & ultra pœnã populi gentilis, incurrerunt Iudæi omnes maledictiones contentas & memoratas in hoc psalmo. & 108. Sed contra supradicta arguere possent quidam catolici. Nam licet gentiles & Iudæi negauerunt Deum, prout dictum est, tamen non est dicendum quòd Adam negauerit Deum consentiendo vxori. Quia ut ait Augusti. de uerbis apostoli, Adam non fuit seductus nec credidit uerbis serpentis, sed comedit fructum, ut complaceret uxori, ne destitueretur eius solatio &c. Ad hoc autem respondetur, ꝙ in hoc videtur Augustin. contradicere sibi, propter hoc quod fuit supra allegatum. l. ꝙ Adam & Eua volentes rapere deitatem perdiderunt fœlicitatem, & ideo reducenda sunt verba Augustin. ad quoddam sanum medium, scilicet quòd Adam non credidit assertiue uerbis serpentis, nec credidit nec inhæsit firmissime præcepto, nec cõminationi Dei, annuẽdo & complacendo vxori. Et sic est dicendũ quòd hæsitauit in vtroque. Et ideo dixit sibi Deus, Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno, ex quo præceperã ne comederes &c. Quasi dicat: quia magis credidisti vxori & serpenti q̃ iam mihi, ideo hæsitasti & dubitasti &c. Et sic patet ꝙ ille consensus E Adæ, nec fuit vera & expressa negatio, nec firma confessio Dei, sed fuit indirecta negatio, inquantum ex verbis diaboli sequebatur Deum esse mendacem & inuidum & finitum, & ꝑ consequens sequebatur ipsum non esse Deum. Ita pariter est dicendum de Moyse quando non paruit Deo numeri. 20. imo distinxit in labijs suis: psalmo 104. Ideo dixit dominus sibi & Aaron. Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me. &c. Itẽ hoc idem fecit Zacarias pater Ioannis Baptistæ. Lucæ primo. cui dicit Angelus, Quia nõ credidisti uerbis meis &c. Ex quib[9] patet, quòd isti duo non negarunt, nec contempserunt Deum directe, nec crediderunt firmissime, sed visi sunt hæsitasse & dubitasse. Ita ergo potest dici de Adã qui magis paruit & credidit verbis & vxoris, quam præcepto & cõminationi diuinæ, ex quo sequebatur Deum F esse mendacem &c. Et ideo sicut Moyses & Zacarias fuerunt puniti solum in personis, propter illam inobedientiam, ita pariter Adam fuit punitus in persona & in tota sua natura & generatione prout dictum est.

Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem qui deuorant plebem meam sicut esc ã panis?

Dominum non inuocauerunt, illic trepidauerunt timore vbi non erat timor.

Quoniam dominus in generatione iusta est, consilium inopis confudistis, quoniam dominus spes eius est.

Postq̃ superius propheta descripsit triplicem corruptionem, prouenientem ex trina negatione Dei. Nunc vero in hac parte

A volens eliminare supradictas falsas & detestabiles opiniones duo facit. Nam primo demonstrat Christum esse verum, & iustũ iudicem & præmiatorem bonorum, & punitorem malorum. Et hoc contra negantes diuinam iustitiam, & prouidentiam. Scdo ostendit Christum esse saluatorem & redemptorem & liberatorem omnium de captiuitate, & peccato, & corruptione inflicta in Adã: & hoc contra Iudæos negantes Christũ, ibi. consilium inopis confudistis. Quantum ergo ad primum, qu a dictum est superius, ꝙ gentiles negato primo principio. s. ꝙ Deus est iustus iudex, retributor bonorum, & punitor malorum, & sic postposito Dei timore proruperunt in omnia scelera, Ideo dicit hic propheta, ꝙ omnes isti qui in vita negarunt & noluerunt cognoscere Deum esse iustum
B iudicem, tunc in die iudicii hoc scient & cognoscent per experientiam, quia videbunt Christum Deum & hominem veniẽtem cũ potestate magna, & maiestate, & sedebit in concilio iustorum & sanctorũ, & puniet oẽs supradictos iniustos, & sceleratos. Et sic tribuet vnicuiq; ẽm opera sua, quia iustis dabit gloriam, & malis pœnam æternam. Et nominat hic ꝓpheta quatuor generationes improborum, quos. Christus condemnabit. s. iniquos, tyrannos, infideles, & seminatores discordiæ, & quasi sub his quatuor comprehendit oĩa genera malorum hominũ, de quibus supra dixit. Dicit ergo, nonne omnes iniusti qui operantur iniquitatem contra Deũ & proximũ. & intendit per operantes iniq̃tatẽ oĩa genera peccatorum. Itẽ oẽs tyrãnos
C & raptores q̃ deuorãt plebẽ meã & domos pauperũ, sicut q̃ deuorãt escã & cibũ panis. Itẽ oẽs infideles & mali christiani q̃ Deũ nõ inuocauerunt, imo Deũ cõtẽpserunt. Item omnes seminatores discordię, qui trepidauerunt timore, vbi non erat timor, id est q̃ non cognouerunt uiam pacis, sed posuerunt & seminauerunt contritionẽ & infęlicitatem, & discordiam inter proximos, quorum pedes fuerunt veloces ad effundendum sanguinem, oẽs ergo isti. s. iniusti, & tyranni, & infideles, & seminatores discordiæ siue iracundi & inquieti, qui non cognouerunt Deũ esse iustum iudicem, nec timuerunt eius iudicium, Nonne oẽs isti cognoscent qñ dñs Iesus Christus Deus, & homo est, & habitat in generatione iusta, id est diligit iustos, & reprobat & reꝓbabit oẽs supradictos iniustos

q. d. imo certe, quia duæ negationes interrogatiue positæ, æquipollent vehementi affirmationi, q. d. propheta, ꝙ omnes supradicti scelerati qui in hac uita negarunt Deũ esse iustum iudicem omnium actuum humanorum, ex quo contemnentes iudicium Dei ꝑpetrarũt omnia scelera supradicta in prima parte, cognoscent per experientiam & uidebũt Christũ in iudicio generali, & ẽt in particulari post hanc uitã esse uerum iudicẽ dãtem iustis gloriã, & iniustis pœnã æternam. Et est aduertendum, ꝙ hæc particula supradicta non solum intelľr de gentilib. negantibus diuinã iustitiã, & prouidentiam, sed etiã de Iudæis negantib. Christum. Nam ipsi sacerdotes, & Iudæi qui operabanť iniquitatẽ propter superbiam & auaritiam, deuorabãt plebem sicut escam panis, comedendo domos viduarũ & imponentes cæteris simplicibus & pauperibus onera grauiora. Mat. 23. Qui quidem Iudæi Deũ non inuocauerunt, nec habuerunt Deũ præ oculis, qñ Christũ crucifixerunt. Sed trepidauerunt timore, ubi nõ erat timor: qñ dixerunt expeditur vnus moriať pro populo, q̃ tota gens pereat. venient Romani & tollent locum nostrum & gentem. Hoc aũt dicebant, quia trepidabãt timore, ubi non erat timor, quia nõ habebãt cãm timendi. Nã ille qui ueniebat ad dandũ eis regnum cœleste, non volebat eis auferre bona temporalia, quæ ipsi perdere timebant. Et ideo omnes isti Iudæi qui Christum negauerunt & in tot scelera proruperunt & ceciderunt, postea per experientiam cognouerunt ipsum esse uerũ Deũ, & Messiã, & iustũ iudicẽ, & hoc cognouerunt per effectũ, qñ audierunt Chrm resurrexisse, & in celos ascendisse, & spm̃sctũ in apostolos misisse, F qñ Petrus & omnes apostoli in die Pentec. tria millia hoĩum conuerterunt ad fidẽ Xp̃i, Sed magis cognouerunt Xp̃m esse uerum iudicẽ per oẽs illos 40. annos, in quib. passi sunt infinitas tribulationes & discrimina, & finaliter per Romanos ciuitas fuit incensa, & ipsi trucidati & captiui. Sed postea Iudæi hoc magis per successionẽ tp̃is cognouerũt, per cõuersionẽ totius populi gẽtilis ad fidẽ Xp̃i. Sed magis cognoscent hoc in iudicio finali, quando ueniet in potestate magna &c. quia tunc uidebunt & aspicient quẽ confixerunt & pupugerunt, Zaca. 12. & Ioan. 19. Consilium inopis. Hic incipit uersus, & sententia in hebræo, ubi Dauid ostendit specialiter

A ter contra obstinatos Iudæos Xpm esse uerũ Deum & Messiã in lege promissum, & salua torem totius generis humani, in quo sumus liberati ab omni peccato, & sentẽtia data in Adã. Ad cuius intelligentiam est notandũ, ꝙ duplex fuit cã quare Iudęi non receperũt sed contempserunt Xpm & eius doctrinam euangelicam. Prima fuit quia Xps uenit pau per & deiectus, secundum opinionem eorũ quia ipsi expectabant ipsum uenire cum po testate temporali, ut eos temporaliter libe- raret de potestate & subiectione Romanorũ & oẽs tpaliter prosperaret, sicut ipsi erant carnales & temporales, & iõ uidentes eum sic pauperẽ & deiectũ, ipsum contẽpserunt. Scđa cã fuit, quia eius euangelica doctrina erat contraria moribus, & desiderio, & stu- dio eorũ. Nã ipsi quærebant dignitates & di

B uitias tpales in hoc mundo, Xps autem præ- dicabat cõtra eorum superbiam, & auaritiã, & simoniã, & usurã, & suadebat amare cœ- lestia, & relictis & contemptis reb. munda- nis, ponere spem in Deo, & futura beatitudi ne. Et hæc fuit cã quare non solum ipsum cõ tempserunt, sed ẽt crucifixerunt, & suã euan gelicã doctrinã repudiauerunt, & execraue runt. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu increpat Iudæos dicens. O Iudæi ceci & car nales vos confudistis. i. cõtempsistis, & irrisi stis consilium & doctrinã euangelicã Christi inopis & pauperis. i. qm̃ uenit inops & pau- per & deiectus. Et etiam contempsistis eũ, quoniam dñs est spes eius. i. quia posuit & præcepit poni totam spem in domino, bonis mundanis contemptis. Et sic hac duplici de causa contempsistis eum & consilium eius.

C Sed dicatis mihi o ceci.

Quis dabit ex Sion salutare Israeliticum auerte- rit dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Ia- cob & lætabitur Israel.

Quis dabit ex Sion salutare Israel, nisi so lus Christus supple, quẽ uos spreuistis? qua- si dicat, nullus alius poterit dare saluationẽ toti Israel, nisi solus Christus Messias in le- ge promissus, quia ideo dr̃ Iesus, quia salua- tor. Nam sicut primus Adam oẽs homines suo pctõ & corruptioni subiecit, ita solus iste Iesus omnes poterit liberare. Ideo subdit, cũ dñs Iesus auerterit captiuitatem plebi suæ per mortem, & passionem, & per doctrinam euangelicam, tunc exultabit Iacob & lætabi tur Israel. s. populus Christianus, cum uide- rit se per Iesum Christum liberatum, & re-

demptum de captiuitate diaboli, & ab om- D ni pctõ quod traxit ex Adã. Sed hic sunt duo dubia, primo quare doctrinam & legem euã gelicam Dauid appellat consilium. Secũdo quare populũ Christianũ appellat Iacob & Israel. Ad primum dr̃ ꝙ Dauid appellat le- gem euangelicam consilium, ratione modi, ad differentiam legis uete. eo ꝙ lex uetus da ta fuit cum grandi comminatione, & p mo- dum præcepti, sub comminatione mortis, vt patet in plerisq; locis. Sed lex euangelica da ta est a Christo per modum consilii. Vnde di cit: Si uis ad uitam ingredi serua mãdata mo ralia tantum. Et ideo lex euangelica dicitur lex libertatis & gratiæ. Illa autẽ dicitur lex subiectionis & seruitutis. Ad secundum est dicendum sicut iam dictum est in prologo, tractatu 4. ꝙ populus iudæorum moderno- rum iam perdidit nomen Iacob & Israel se- E cundum rem & ueritatem, & solus populus Christianus est uerus Iacob, & Israel, sm rẽ & nominis interpretationem. Nam Iacob di ctus est Iacob, eo ꝙ primo supplantauit & eiecit Esau fratrẽ suũ de utero matris. Scđo qa surripuit fratri primogeniturã. Gene. 25. Tertio quia surripuit illi bñdictionẽ. Ge. 27. quod factum est in figura, inquantũ populus Christianus debebat supplantare populum Iudæorum & synagogam in aduentu Chri. Nam primo populus Christianus recipiẽdo Xpm, supplantauit & eiecit synagogam ab hæreditate & utero ecclesiæ Christi. Secun do surripuit sibi primogeniturã, quia Iudęi pro bonis temporalib. contempserunt hære ditatem Messiæ, & redemptionem Abrahæ & toti legi promissam. Et hanc primogeni- turã Christianis renunciauerunt & relique- F rũt. Tertio qa ppl's xpian' sibi surripuit bñdi ctionẽ & salutẽ, recipiendo legẽ euangelicã & baptismum. Et sic patet, ꝙ populus Chri- stianus siue tota eccľia uere dr̃ Iacob, Et pro pter easdem causas, vere etiam dr̃ Israel. Nã Iacob sortitus est nomen Israel propter qua tuor. Primo quia uidit Deum facie ad faciẽ. Secundo quia fuit dilectus a Deo. Tertio qa fuit benedictus a Deo. Quarto quia fuit for- tis cum Deo, quando luctatus est cum An- gelo nolens ipsum dimittere, quousque be- nedixit eum. Et sic propter hæc quatuor my steria vocatus est Israel, ut patet Gene. 32. Quæ oĩa quatuor mysteria impleta sunt in populo Christiano. Nã solus iste uidet Deũ p fidẽ, & est bñdictus p baptismũ, & direc- tus.

A tus per legẽ euangelicã,& est fortis cũ Deo, q͛a in virtute sacramentorũ diabolũ superauit, ex quibus patet, ꝙ iuste hæreditauit hoc nomen Iacob & Israel. Et patet ẽt, ꝙ ipsa synagoga iuste perdidit ista duo nomina, postquã negauit Xp̃m. Ideo iã non est Israel, sed ceca, neq; Iacob, quia vendidit primogenitură, & hæreditatẽ Xp̃i & benedictionem ꝑ rebus tp̃alibus, & non solummodo perdidit ista supradicta, sed ẽt manet ei pœna inflicta ipsi Adæ in prima corruptione, & incipit oẽs maledictiones & ignominias populi gentilis eo ꝙ nullũ Deum adorat. Tertio incurrit oẽs supradictas maledictiones ex homicidio, & negatione Xp̃i. A q̃b. oĩb. maledictionib. poterat saluari si Xp̃m recepisset. Ex quo patet, ꝙ synagoga renũtiauit nobis nomen Iacob, & similiter iuri hereditario. Et ideo dicit Da-

B uid, ꝙ cum Xp̃s auerterit captiuitatem suæ plebis christianæ in suo aduẽtu, tunc exultabit verus Iacob, & lætabitur Israel. i. ꝙ populus christianus in Xp̃o saluatus & liberatus exultabit, q͛a factus est Iacob, supplantando synagogã, & intercipiendo hæreditatẽ & benedictionẽ. Et lætabitur, q͛a factus est Israel, Deũ ꝑ fidẽ vidẽdo, ẽcõtrario, synagoga plorabit & vlulabit, q͛a perdidit nomẽ Iacob & Israel, & nobis dimisit hęreditarium. Esa. 65 Ex toto isto ps. posśũt recolligi. v. cõclusiones Prima ꝙ ex peccato ipsius Adæ quæ negauit Deum indirecte & tacite, tota sua generatio fuit corrupta. Sc̃da conclusio, ꝙ totus populus gẽtilis fuit magis corruptus, ꝙ incidit in detestabiles ignominias, eo ꝙ magis directe negauerit Deũ, colendo plures Deos. Tertia cõclusio, ꝙ populus Iudaicus magis directe

C negauit Deum & fecit ipsum mẽdacẽ & inuidũ, q̃ñ negauit Xp̃m & scripturas, & ideo maiores maledictiones & corruptiones incurrit. Quarta cõclusio, ꝙ tã iudæi q̃ gẽtiles potuerunt cognoscere Deũ esse iustũ iudicẽ, q̃ñ post passionem, & ascensionem sic eos puniunt, sed hoc magis cognoscent in die iudicii, uidentes eum cum potestate & maiestate. Quinta conclusio, quod solus Iesus Christus saluator liberauit Iacob & Israel. s. populum Christianum a supradicta corruptione & captiuitate & maledictione.

PSALMVS XIIII.

Domine quis habitabit in tabernaculo tuo aut quis requiescet in monte sancto tuo?

Titulus, Psal. Dauid. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psalmum. Sed de materia huius psal. altercantur hebræi inter se. Nam

D quidam dicunt quod Dauid quærit a Deo q̃s erit dignus habitare in terra promissionis, & ꝙ dñs respondet, qui ingreditur sine macula: &c. Alii autem dicũt ꝙ postq̃ Dauid tetẽdit tabernaculum domini iuxta domum suã ut habetur. 2. Reg. 6. tunc voluit eligere sacerdotes iustos, & bonos ad cultum diuinũ. Et ideo ad hoc voluit consulere dominum vt sibi reuelaret, qui essent digni habitare & ministrare cultum diuinum in tabernaculo. Et sic dicit, Domine quis habitabit? & tũc dominus respondet, qui ingreditur &c. Sed licet litera posset applicari ad hunc sensum, tamen non est sufficiens expositio, nec euacuaret intellectum huius psalm. cum Dauid non fuerit minus profeta in hoc psal. quam in cæteris. Item quia sacerdotes vet. leg. forsan nunquam fuerunt in tãta perfectione & iustitia, vt hic memoratur, & ideo est aliter E dicendum ꝙ cum lex Moysi non esset perfecta, nisi inquantũ erat via ducens in Christũ, tanquam in finem legis, ideo quicquid in lege ue. præcipiebatur erat figura nouę leg. in qua perfectio expectabat̃. Nã sicut lex euangelica dirigit nos immediate in regnũ cęlorũ, ita lex uetus dirigebat in Christũ, a quo expectabat habere perfectionẽ, & dirigi in regnum cęlorum. Vnde omnes illæ conditiones quas ponit Moyses de sacerdotibus offerẽtibus in templo. Leui. 21. quod sacerdos aut leuita non sit gibbosus, nec lippus, nec claudus &c. sed sit sine macula in carne &c. per ea figurabatur quales debebant esse in anima sacerdotes no. test. qui sacrificium in eucaristia erant oblaturi. Item per illas cõditiones & proprietates quas debebãt habere, F ꝑ quibus sacrificia offerebãtur, scriptas in capitulo sequenti, figurabantur conditiones fidelium no. tes. ꝑ quibus offertur agnus immaculatus in altari, ꝙ debent esse mundi, ueraces non dolosi &c. eo ꝙ pertinẽt ad regnũ cœlorum. Ex quibus patet excellentia & p̃eminentia legis euãgelicę supra legẽ vet. qđ præuidens Dauid in sp̃ũ, fecit hunc psalmũ. In quo per ea quæ scripta sunt in lege vete. præuidit Dauid quales erant futuri, & debẽt esse, non solum sacerdotes & ministri no. tes. sed etiam fideles, qui debent habitare in hac ecclesia per gratiam & in futura per gloriã. Nam illud tabernaculum & templum vete. leg. significabat profetice ecclesiam militantem, & anagogice triunfantem. Duo ergo facit

A cit Dauid in hoc psal. Nam primo ponit interrogationẽ ad Xpm. Secũdo ponit Christi respõsionem. ibi, Qui ingredit sine macula. Quantũ ergo ad primũ est aduertendũ, ꝙ ecclesia militãs est uia in qua peregrinamur ad altitudinẽ cęli, & ad patriã i qua sumus ppetuo mãsuri, & debemus qescere, pp merita q̃ in hac fuimus adepti: & ideo hęc ecclesia i scriptura dicit tabernaculũ, quod figurabat p tabernaculum Moysis, qđ fuit mobile per desertũ, qđ filii Israel sequebant: sed tẽplũ Salom. figurabat patriã & montẽ ppetuũ & imobilẽ patriæ. Et sic p tabernaculũ in scriptura intelligitur pñs ecclesia, eo ꝙ hic peregrinamur, & nõ habemus ciuitatẽ manentem. Sed p montẽ Dñi intelligit cœlestis patria. Dicit ergo Dauid ad Xpm. O Dñe Iesu Christe Messia future, q̃s habitabit aut quis

B erit dign⁹ habitare in Tabernaculo tuo. s. in hac ecclesia per gratiam, aut quis reqescet. i. merebitur requiescere in monte sancto tuo. s. in cœlo per gloriam? quasi dicat, quibus meritis tui fideles & membra merebuntur tecum in cœlo quiescere, & fœlicitatẽ illam possidere.

Qui ingreditur sine macula: & operatur iustitiã.

Qui loquitur veritatem in corde suo: qui non egit dolum in lingua sua.

Nec fecit proximo suo malum: & opprobrium non accepit aduersus proximos suos.

Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus timentes autem dominum glorificat.

Hic profeta introducit Xpm siue spiritũ sanctũ respõdentẽ suæ interrogationi: unde respõdet Xps & dicit. Ille habitabit in tabernaculo huius ecclesiæ p gratiã, & in cœlo p

C gloriã, q ingredit, & q ambulat sine macula, & operat iustitiã. Ad cuius intelligentiã est notãdũ ꝙ totũ meritũ nostrũ cõsistit in iustitia & opatione fm iustitiã: & p cõsequẽs in operatione fm uirtutẽ erga Deũ & proximũ. Sed iustitia psupponit munditiã & puritatẽ. Sed talis mũditia cõsistit in declinando ab oĩ malo. Et ideo oportet ꝙ anteq̃ q̃s operetur iustitiã sit sine macula. Et sic pfecta iustitia Christiani cõsistit in declinãdo a malo, & faciendo bonũ, q a vltimũ psupponit primũ. Ideo primũ meritũ beatitudinis est mũdũ se custodire, abstinẽdo a malo. Postea sequit operari bonũ, ideo ait Greg. ꝙ nõ sufficit mala nõ agere, nisi quisq; studeat bonis operib. insudare. Et ideo oportet ꝙ prius sit mũditia in corde, & postea lumẽ ueritatis in operatione. Hoc idẽ patet Iacobi. 1. & in ps.

D 33. Ideo dicit ꝙ ille merebit habitare in hoc Tabernaculo p grãm, & requiescere in illo mõte cęlesti p gloriã, q in hac uia ingredit. i. ambulat sine macula & operat iustitiã. Nam ambulãdo sine macula excusat pœnã infernalẽ. Sed operãdo iustitiã meret gloriã cœlestẽ. Vnde ps. 118. Beati immaculati in uia q̃ ambulãt in lege Dñi. &c. Sed q a diceret aliquis, tu Xpe dicis ꝙ ille habitabit &c. q ingredit sine macula & operat iustitiam, Ego iam scio ꝙ ingredi sine macula est abstinere ab oĩ malo, & se immaculatũ custodire. Sed nescio q̃d est operari iustitiã, & in quib. cõsistit operatio fm iustitiã, & q̃ & quot sunt de ratione iustitiæ, & quis est ille q operat iustitiã. Ad hoc respõdet Xps, quod ille, q operatur iustitiã, est, qui loquit veritatẽ in corde &c. Ad cuius intelligentiã est notandum fm doctrinam & sentẽtiam Saluatoris. Mat. 5. quod nisi iustitia christiani abundauerit

E plusquam iustitia scribarum, & farisæorum nunq̃ intrabit in regnum cœlorum. Nam in duob. abundat & supereminet iustitia euãg. supra iustitiã ve. le. s. in corde & lingua siue locutione. Nam illa, solũ prohibebat manũ & operationẽ malam. Sed ista prohibet animum, & linguam, & manum. s. propositum, & locutionẽ, & operationẽ malam. Et ideo ait Xps. Nõ solum qui occidit & qui pcutit gladio, sed etiã qui irascit in corde, & dixerit ore fratri suo fatue, reus erit gehẽnę &c. Et qui uiderit mulierẽ ad cõcupiscẽdum eã, iam mœcatus est in corde suo. Ex quo patet quod uera iustitia est in lege euan. quia totũ iustificat. s. animam, & linguam, & manum. Et sic iustitia vera cõsistit in corde, & locu-

F tione, & operatione exteriori, & hoc tam in pręceptis affirmatiuis q̃ in negatiuis. Et in hoc præstat & præcellit lex euange. leg. vet. Ideo vult Xps ꝙ ista tria ueniãt & correspõdeãt adinuicẽ. s. cor, & lingua, & effectus ad bonum, ne quis habeat aliud in operatione, & aliud in lingua, nec aliud in lingua, & aliud in corde, & ecõtrario, eo quod operatio siue locutio in tantum est meritoria siue demeritoria, inquantum voluntaria, quia locutio & operatio sumunt méturam & meritum a corde, & uoluntate, siue inuentione. Nam lingua & manus sunt instrumenta voluntatis, cum voluntas sit primum mouẽs in agibilibus. Et sic quia totum. s. anima & corpus debet beatificari in patria, ideo oportet

A tet totũ hominẽ, quo ad animã & corpus instificari. Dicit ergo Xp̃s q̃ ille mereť habitare in tabernaculo ecclesiæ huius, p̃ gratiam, & in mõte cœlesti p̃ gloriã, q̃ primo loquiť veritatẽ in corde suo. Secundo q̃ nõ egit dolum in lingua sua. i. qui nõ aliud tenebat in corde & aliud in lingua, sed conformat linguã cordi. Tertio q̃ nõ fecit malũ, nec nocuit proximo suo in facto: & sic nõ nocet proximo nec corde, nec lingua, nec facto. Et hæc est prima pars iustitiæ, q̃ prohibet omne malũ contra p̃ximũ. s. corde & lingua & opere. i. q̃ nemo offendat proximũ corde, malũ cogitando cõtra eum, nec lingua, ipsum in p̃sentia vituperãdo, & cõuitia inferendo, nec opere lædẽdo. Scd̃a uero pars iustitiæ cõsistit in ueritate de proximo absente quo ad laudes & uituperia: & hoc cõsistit in duob. s.
B in audiendo laudes aut uituperia alterius, aut dicendo. Vnde in utroq; & circa utraq; cõtingit errare, & primo in audiẽdo. Nam q̃ vult audire opprobria de proximo iusto, uel nõ audire virtutes eius, valde peccat, & agit cõtra iustitiam: ideo iustum est reprehẽdere maliloquos, & non accipere opprobria, nec audire aduersus proximos suos. Et ideo ait Dauid q̃ ille mereť habitare & requiescere &c. q̃ nõ accepit. i. nõ vult audire opprobriũ aduersus proximos suos, imo reprehẽdit maliloquos, & est quædam uirtus moralis, quã ponit Aristoteles in fine quarti Ethicorum, quæ dicitur indignatio de malo. &c. Secũda pars veritatis cõsistit in laudibus bonorum, & uituperando malũ. Et p̃ oppositum maxima iniquitas est laudare malos, & detrahere & mordere bonos. Vnde Esa. 5. Væ q̃ di-
C cunt bonum malum, & malum bonum, qđ maxime accidit habitãtib. in domibus regũ & principum. Ideo ait saluator. Matth. 11. Qui mollib. vestiunť. i. adulatores & detractores in domib. regum sunt. Et ideo Xp̃s uolens ostẽdere q̃ iustum est cõmẽdare & laudare uirtuosos in absentia, cõmendauit Ioãnem Bapt. coram populo, cum dixit, q̃d existis in desertum uidere &c. Et ideo utrumq; docet Xp̃s ibi. s. q̃ debem⁹ uirtuosos siue uirtute laudare, cum cõmendauit Ioannẽ. Scd̃o docet q̃ nõ debemus uirtuosos laudare nec caripendere, imo uilipendere, cum dicit arũdinem vento agitatam, & qui mollibus uestiuntur in domibus regum sunt. Ideo nusquam legitur q̃ Christus laudauerit uitiosos. Nam de diab. dicit Ioa. 8. Ille in ueritate nõ stetit, & mẽdax est. Itẽ de Herode dixit.
D Dicite uulpi illi. Luc. 13. Item farisæis dicit Matt. 23. Væ uobis &c. & Vos ex patre diab. estis. Io. 8. Dicit ergo hic Christus p̃ os Dauid q̃ ille mereť habitare &c. q̃ non accepit opprobrium, nec audire uoluit aduersus p̃ximos suos, & ille q̃ glorificat, & cõmẽdat, & laudat timentes Deum. s. iustos & bonos. Et in cuius conspectu malignus ad nihilum deductus est. i. qui nõ laudat nec cõmendat nec exaltat malignos & adulatores, sicut faciunt mali principes. Ex quo patet q̃ iustus aliter se habet circa bonos, & aliter circa malos: Nam bonos glorificat & cõmendat, nec opprobrium de eis vult audire, immo defendit eos: malos autẽ nõ laudat. immo uituperat, & reprehendit, & deprimit, & annihilat, idest in eis uitium reprehendit & annihilat.

E *Qui iurat proximo suo & non decipit, qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, & munera super innocentem non accepit.*

Hic ponit tertiam partẽ iustitiæ q̃ cõsistit in cõmutationib. Vnde est aduertendum, q̃ tripliciter quis potest lædere proximũ in cõmutationib. Primo in promissis, nõ reddẽdo debitum seu promissum. Secundo accipiendo ultra sortem, aut debitum per usuram. Tertio accipiendo munera a pauperibus ultra debitum ne vexemur, sicut accidit quia pauperes dant munera creditoribus, ne uexentur, quod est quasi usura cum sit vltra debitum. Vnde per omnia ista tria cõmittitur iniustitia cõtra proximum, quia inde lædiť. Dicit ergo Christus, quod ille operatur iustitiã, & mereť habitare in tabernaculo &c. Qui iurat p̃ximo. i. quando nõ decipit eum
F in promissis: imo reddit debitũ promissum, siue mercedem, & etiã ille qui nõ dedit pecuniam suam proximo ad vsuram: imo caritatiue mutuat pecuniã, nõ accipiendo vltra sortẽ, & etiam ille qui nõ accepit munera sup̃ creditorẽ innocẽtẽ & pauperẽ, imo gratis expectat & tolerat eũ. Itẽ ẽt ly munera, sup̃ innocẽtẽ nõ accepit, põt referri ad malos iudices, q̃ p̃ munerib. fauẽt iniustis. contra pauperes, & innocẽtes. Vnde isti tales dicunť vẽdere iustitiã. Sumiť ergo sufficientia iustitiæ isto modo: nã cũ iustitia sit uirtus ad alterũ, ut patet. 5. ethicorũ, toties contingit iniustũ facere, quotiẽs contingit p̃ximo nocere siue lædere. Sed contingit tripliciter p̃ximum lædere. s. in persona aut in fama aut in bonis tẽporalib. In p̃sona autẽ contingit

tripliciter

A triplicitèr lędere. s. corde, aut lingua, aut operatione. Ideo dicit, qui loquitur ueritatē in corde suo, nec egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum. In fama autē similiter tripliciter etiam cōtingit proximū lędere. Primo uolendo audire opprobriū ꝓximi. Secundo tacendo eius uirtutes. Tertio detrahēdo sibi, ut puta laudare nocētē, & uituperare innocentē. Iō sequitur. Opprobriū nō accepit aduersus proximos suos. Ad nihilū deductus est in cōspectu eius malignus, timētes aūt Deū glorificat. In bonis aūt temporalibus cōtingit ēt lædere proximū & nocere tripliciter. s. non reddere sibi debitū, & mercedem promissam, aut accipiēdo usurā vltra sortem, aut accipiendo munera a creditoribus pauperibus, ne uexenť, siue ꝓ muneribus fauere iniustis cōtra pauperes, & in
B nocentes, & ideo subdit, Qui iurat proximo suo, & non decipit in quocunque licito modo aut debito promisso, & qui non dedit pecuniam ad usuram, ut inde vltra sortem accipiat, & qui non accepit munera super innocentem, ut dictum est.

Qui facit hæc, non mouebitur in æternum.

Hic cōcludit præmium ipsius iusti merentis habitare in tabernaculo Dei. Vnde quia profeta in principio interrogauit quis esset dignus habitare in hoc tabernaculo per gratiā & in mōte superno per gloriā. Xps respōdit: Qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam, id est mundus & iustus est dignus uita & quiete æterna. Et ulterius exponit in quibus consistit iustitia erga proximū, & dicit ꝙ in nouē. i. in tribus circa ꝑsonā, & ī tri-
C bus circa famā, & in tribus circa bona tēporalia. Nā per ista nouem dicitur quis iustus, & per cōsequens dignus habitare hic ꝑ gratiā, & quiescere in cęlo ꝑ gloriā. Iō hic concludit, ꝙ qui facit hæc nouē supradicta, nō solū est dignus quiescere in illo sancto monte cœlesti, sed etiā nunquam cōmouebiť ab illa fęlicitate in æternū, quia gaudiū & præmio eius nō tolletur ab eo, quia illud regnū nunquā sibi auferetur. Item qui facit nouem supradicta, non mouebitur in æternum a uia iusta, nec a diuina uoluntate, quæ est mensura omnis iustitię. Nam iustitia dicitur a iuxta 5. Ethicorū, quia illud dicitur iustum ꝙ est magis iuxta mediū, & sic ille homo dicitur iustus, qui nō recedit, nec moueť a diuina lege in qua manifestať diuina uoluntas, quæ est mensura omniū actuū humanorum

Et sic qui non mouetur nec recedit a diuina D uoluntate & lege, in operationibus suis in hac uita, nunquā mouebitur ab illa summa fælicitate: Ideo ait saluator Mat. 5. ꝙ qui facit uoluntatem patris, &c. ille intrabit in regnum cœlorum. Ex supradictis patet, ꝙ hæc omnia supradicta in hoc ps. prius ꝑ & ſe cōpetunt Christo tanquam capiti & magistro, qui omnia per se impleuit, & ex cōsequenti membris suis, quæ ꝑ gratiā Christi cooperātem, possunt oīa hæc adimplere. Sed hic pōt dubitari. Nā licet in hoc ps. sit explicita iustitia quæ debet seruari erga proximum, tamen nulla facta est mentio de iustitia erga Deū, q̄ cōsistit in fide, formata caritate, ꝓpter quam quis mereť habitare in tabernaculo huius ecclesiæ ꝑ gratiā, & in mōte sancto per gloriam quiescere. Et iō ad maiorē euidentiā & intelligētiā eorū quæ prædicta sūt E ī hoc ps. est præ aduertēdū. ſm Aristotelē 5. Ethicorum, ꝙ iustitia dř à iuxta, unde illud dř iustum qđ fit iuxta aliquod principium regulatiuū, & rectificatiuū & mensuratiuū. Vnde sicut opus domificationis & cuiuscunque alterius artis redditur iustū & rectū, qñ fit iuxta illā regulā mensuratiuā, cū qua fabricatores mensurāt opera sua, ita pariter operationes humanæ reddunť & dicūtur iustæ, qñ fiunt iuxta aliquā legem & regulā, & cōformanť & adæquantur illi legi, & principio regulatiuo. Sed quia quatuor assignanť & reperiunť principia regulatiua actuū humanorū. deriuata ab illa prima lege æterna diuinæ volūtatis, iō possūt assignari quatuor modi iustitiæ in humanis. Primū aūt principiū est lex naturalis, quæ cōsistit in dictamine rationis naturalis s. omne malū uitandū, F & oē bonū agendū. Et quod tibi nō uis, alteri ne facias, & quod tibi uis, alteri fac. Et nullum malū impuniēdū & nullum bonū irremunerandū. Istæ. n. sunt tres leges naturales conformes naturali rationi. Nam sicut illud principium, de quolibet esse, uel non esse, & de nullo simul ambo, est principiū naturale ipsius intellectus speculatiui, ita ista sunt tria naturalia principia ipsius intellectꝰ practici & actiui ad regulandum omnes operationes uoluntarias. Et iō quicunque operatur secundum, & iuxta ista principia, dicitur iustus naturaliter, & tales operationes naturaliter iustæ. Secūdo quis pōt operari moraliter iuxta aliquod principium, moraliter regulatiuū. Et sic prudentia potest dici quoddam

A dam principium iustitiæ moralis, eo ꝙ regulat omnes alias uirtutes. Ideo dr̃ recta ratio omnium agibilium inquantum regulat omnes alias uirtutes, reperiendo in eis mediū, & dirigēdo eas in debitū finē. Et sic regulat cōcupiscibilē circa cibum, & potū, & circa actus uenereos. Et regulat irascibilem circa ardua & terribilia, & regulat voluntatē, circa cōmutationes & distributiones. Et sic regulat oēs partes hominis & subiicit eas rōni. Et sic prudētia dr̃ omnis virtus. Vnde Plato oēs uirtutes dixit esse prudētias, vt patet. 6. ethicorum. Et sic prudentia dr̃ quædā generaliter cōis moralis iustitia, inquātum iustificat & rectificat, & inquātum regulat omnes alias uirtutes iuxta medium suum, & dirigit omnes actus humanos in debitum finē. Est verū ꝙ assignaē quædā particularis iustitia ad alterum circa cōmutationes & distri- B butiones, de qua breuiter dictum est in hoc psal. Et sic patet, ꝙ omnis qui operatur s̃m uirtutes morales, pōt dici moraliter iustus, eo ꝙ operatur iuxta prudētiā, quæ est recta rō & principium regulatiuum omniū agibiliū. Et ēt quia operatur iuxta aliquod mediū particularis virtutis, sic oēs iustificationes morales dr̃ iustæ, & quædam iustificationes immo oīs qui subiicit oēs partes inferiores, & sensualitatem ipsi rōni, dr̃ metaforice iustus, vt ait Aristoteles in fine. 5. ethicorū. Tertium principium regulatiuum actuum humanorum dr̃ lex ciuilis, quæ humanā coercens audaciam, & nocendi refrenans facultatem, regulat hominem ad uiuēdum cum ceteris socialiter & ciuiliter, nulli nocendo. Et sic operans s̃m leges ciuiles, dr̃ iustus ciuiliter. C Quartum principiū regulatiuum actuū humanorum dr̃ lex diuina, eo ꝙ regulat hominem in Deum, & sic operans s̃m legem diuinam, dr̃ iustus diuinus. Ex quibus patet, ꝙ quadruplex est iustitia. s. naturalis, moralis, ciuilis, & diuina, iuxta quatuor principia & leges, quibus omnes actus regulantur humani, prout supradictum est. Quæ quidē leges ita se habet per ordinem, ꝙ vna perficit alterā, & data est in supplementum propter defectum alterius ad iustificandum hominem, & perficiendum ipsum in suis operationibus. Vnde primo lex naturalis inserta fuit naturaliter in mentibus hominum, vt inquit apostolus ad Ro. 1. & 2. quia vnusquisque naturaliter cognoscere pōt omne malū esse vitandū & omne bonum agendum &c.

Sed quia natura fuit corrupta in Adam, & D oēs potentiæ vulneratæ & debilitatæ, quæ quidem natura sic corrupta, trāsmissa est in oēs posteros vt dictum est psal. 13. ideo natura fuit impedita ad operandum libere, iuxta sua predicta principia & leges naturales, vt inquit Augu. contra Pelagianos. Nam rō pp passiones sensualitatis, nō recte iudicat inter bonū & malum, nec inter iustum & iniustum. Et voluntas rōnalis trahiē ab appetitu sensitiuo corrupto, & sic declinat a bono ad malū agēdum, cōtra legem naturalem. Et in hoc decipiebaē Pelagius cum tota sua secta, qui non considerans naturā hoīs corruptā in Adā, putabat vnumquēq; ex propriis viribus posse libere operari s̃m legem naturæ. s. vitare oē malum, & facere bonū, & implere oīa pcepta diuina. Cōtra quam detestabilem sectam beatus Aug. cōdidit plures libros. Et ideo sa E nius senserunt filosofi. s. Pytagoras, & Socrates, & Plato, & Aristoteles, & cæteri, qui ad supplendum defectum naturæ, & ad cōprimendū illicitum appetitum, & cōcupiscētiā & oēs passiones naturæ corruptæ, tradiderūt præcepta moralia, vt ex frequentatis actibus generarentur boni habitus morales, p quos reprimeretur mala inclinatio, & iuuaretur natura sauciata, ad bene operandum. Ex quibus patet, ꝙ virtutes morales iuuāt naturam ꝙ supplent eius defectum. Sed quia pauci inter homines reperiuntur qui velint amplecti uirtutes morales pp difficultatem adipiscendi eas, cōtra malam inclinationē, & morbum naturæ, iō videntes principes & magistratus multa mala fieri inter homines pp defectum moralium virtutum, nec rempublicā posse cōseruari nisi uiuereē s̃m uirtu- F tem, pp malam inclinationem hominum, iō fuit necesse vt cōderēt leges ciuiles, vt earū metu, humana cōpesceretur audacia, tutaq; esset inter improbos innocētia, vt inquit Augu. & Isidorus. Et ideo dicit Ari. in fine decimi ethicorū, ꝙ necessaria est positio legis, vt hoīes assuescāt ad mores capessendos. Et sic patet qualiter possessio legū facta est in supplemētū, pp defectū virtutū moralium. Sed qa Deus creauit hoīem ut nō solū in hoc mūdo cū cæteris tanquā animal sociale cōuiueret, sed ut Deū cognosceret, & cognoscēdo diligeret, & diligēdo in hoc mundo amaret & in cœlesti patria amādo frueretur, vt inquit Aug. lib. cōfessionū, iō oportet ipsum iustificari & regulari in hmōi actibus, ad cōsequēdam

A dam beatitudinem. Sed quia nulla supradictarũ legũ. s. naturalis, & moralis, & ciuilis, põt hoiem regulare & iustificare sufficiẽter .s. ad cognoscẽdum Deum, & ordinate diligendum, & amandũ, & colendum, ideo fuit necesse a Deo dari & tradi legem diuinã, ꝗ oĩa supradicta suppleret & doceret, & hominem ad capescendam summam beatitudinem sufficiẽter regularet & iustificaret. Ad cuius intelligentiam est secũdo notandum, ꝙ ad hoc ꝙ hõ sit simpliciter iust⁹ & iustificatus ad ultimã fęlicitatẽ, & uiã æternã cõsequendã, quatuor sunt sibi necessaria. Prio ꝙ mundet̃ ab oĩ macula & culpa ꝑteria. Secundo ꝙ possit uitare futura peccata: & si cõmittit: ꝙ iterum possit mũdari. Tertio quod possit bonũ opari erga Deũ & proximum. Quarto quod sit Deo gratus & acceptus, &

B sua opa accepta ad uitã ęternã, qa aliter nõ posset peruenire ad terminũ beatitudinis. Sed nullum horũ supradictorũ possunt facere tres leges supradictæ, qa nulla earum potest mundare culpã cõmissam, nec peccatũ originale, nec aliqua illarum de se, absq; reuelatiõe potuit Deũ ꝑfecte cognoscere, nec meritorie operari, & maxime lex ciuilis, qa homines ſm eam, magis operabantur formidine pęnæ, ꝗ̃ uirtutis amore. Et ideo opera facta ſm solas morales uirtutes, & ſm solas leges ciuiles, solũ ciuiliter erãt præmianda. Ideo data est lex diuina quæ supplet oẽs defect⁹ aliarũ, & cõfert oĩa necessaria ad uitã æternã, & ultimũ humanũ finẽ cõsequendũ. Nã primo docet quis Deus colendus, qa vnus trinus & unus, & æternus, & creator oĩum rerum, & docet quõ colendus, qa per

C uerũ cultũ latriæ; & docet quõ diligendus, qa in se & propter se, & quõ proximus diligẽdus, qa in Deo & ꝑꝑ Deũ, & sic docet ꝙ credendũ, ꝙ amãdũ, & agẽdum, & ꝙ sperandũ. Itẽ scđo cõfert sacramẽta; ad tollenda & uitãda pctã, & cõfert grãm, ut hõ sit Deo carus &c. Et sic patet qualiter ĩ lege diuina traditur uera iustitia tribuẽs unicuiq; quod suũ est. s. Deo uerã latriam, proximo mutuum Caritatis affectũ. Sed iterum est aduertendum ꝓut dictum est in ꝓlogo, tractatu tertio, ꝙ licet illa lex diuina a Deo in pricipio lata, sit una ſm essentiã, ab Adã & Abel usq; ad iudicium, tamen ipsa habuit tres status. s. statum naturæ ab Adã usq; ad Moysen: & statum scripturæ, a Moyse, usq; ad Xpm, & statum gratiæ usque ad iudicium: in quibus statibus semꝑ processit ex imperfecto ad perfectum, quia cõtinue accepit aliquã ꝑfectionẽ

D quo ad modum colẽdi Deum. Nam in Adã & Abel, accepit modum sacrificiorum & oblationum, tanquã signaculum fidei Xpi futuri: & in Abraham circuncisionẽ, sub qua fide Christi uenturi saluati sunt omnes fideles, ab Adam vsq; ad Moysen in lege naturę. Et sic istæ status legis naturæ est pars legis diuinæ a Deo traditæ supradictis patriarchis, & differt a lege naturaliter hominibus inserta, de qua supradictum est, quia illa lex naturalis naturaliter hominibus inserta, nõ poterat hominem iustificare ad uitam æternam absq; fide Christi futuri, quæ reuelata fuit specialtier patribus uet. test. ꝓut dictum est. Sed ista lex adhuc accepit maiorẽ ꝑfectionem & expressam iustificationẽ in Moyse per expressa pręcepta moralia, & iudicialia, & cerimonialia, in quib. expressius figu-

E rabãtur mysteria nostræ redemptionis. Sub qua fide Christi futuri figurati in illis cerimoniis, saluati sunt oẽs patriachæ & profetæ, & fideles professores, & obseruatores legis ue. Sed ultimam suam perfectionem accepit lex diuina a Christo in tertio statu, ꝗ in suo aduentu in se compleuit omnia quę erant figurata in omnibus sacrificiis & cerimoniis legis uet. quãdo ꝑ nobis passus est, & dedit legem euangelicam, in qua aperuit & uerificauit omnia mysteria, quæ latebant in uet. test. & aperuit sensum & scripturas, ut patet Luc. 24. quia lex per Moysen data est, gratia autẽ & ueritas per Christum facta est. Et sic Christus aperuit nobis manifeste quod in lege latebat sub quibusdam figuris. Nam Christus docuit qualiter Deus est tri-

F nus in personis, unus in substantia, & sic reserauit mysteriũ trinitatis, & quõ Deus vn⁹, in trinitate ꝑsonarum est adorandus. Et patefecit ueritatem ecclesiasticorum sacramẽtorum, cõferendo eis uirtutẽ ex sua passione ad conferendam gratiam, & tollendum, & purgãdum oẽ peccatum, & per cõsequẽs ad iustificandum sufficiẽter totũ hominẽ. Et sic ꝑ suã passionẽ soluit pretiũ pro oĩ peccato, et ꝯtulit uirtutẽ sacramẽti ad purgãdũ pctã & ad cõferendũ gratiã gratificantẽ, & iustificãtem hominẽ ad merendũ uitam æternã. Quatuor ergo facit lex euangelica, nam primo purificat & mundat ab omni peccato ꝑ baptismũ, & pęnitẽtiã, & extremã unctionẽ. Scđo fortificat & roborat ꝑ confirmationẽ.

A tertio reficit per Eucaristiam: quarto docet omnem ueritatem per doctrinã Christi. Et sic iustificat totum hominem ad uitam æternã. Et sic supplet defectum legis naturalis, & moralis, & ciuilis, imo includit & approbat omnes alias leges, supplendo defectum earum. Nã primo Christus approbauit legẽ naturalem Matth. 7. cum dixit. Quæcunque uultis ut faciãt uobis homines, & uos facite illis. Item approbauit legem moralẽ. Matth. 15. cum dixit. Ex corde exeunt blasfemiæ, homicidia, furta, & adulteria hæc sunt quæ coinquinant hominem. Item approbauit leges ciuiles cum dixit. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Item approbauit & declarauit uerum sensum totius legis ue. ut patet Matt. 5. & 7. per totum discursum euangelicum. Ex quibus omnibus

B patet, quod de ista iustitia euangelica, quæ sufficienter iustificat hominem secundum oẽs partes suas, & cõfert ultimatum finem, loquitur profetice Dauid in hoc psal. 14. q̃a nulla alia lex est quæ faciat hominem habitare in hoc tabernaculo Dei per gratiam, & in mõte sancto cælesti per gloriam, nisi lex euangelica, quæ sola iustificat hominẽ erga Deum & proximum. Sed nunc restat quid dicendum ad dubium, quia Dauid nõ uidet facere mentionem de iustitia hominis erga Deum, sed solum erga proximum, ut patet in litera. Ad hoc respondetur, ꝙ si bene cõsiderentur & contemplentur uerba huius ps. uidebitur qualiter Dauid memorat profetice iustitiam euangelicam, & iustitiam erga Deum & proximum. Nam dictum est, ꝙ lex euangelica comprehendit in se omnem

C legem & iustitiã tam naturalem quam moralem, ciuilem, & diuinam. Et explicat omnem ueritatem quam illæ non poterat explicare nec efficere. Et iustificat sufficienter totum hominẽ, quo ad affectum & effectum .i. quo ad animã & corpus, et quo ad actus interiores & exteriores, quia nõ solum prohibet manum, sed animum, ut patet Mat. 5. Et ideo dicitur lex ueritatis & gratiæ. Et iõ quando Dauid dicit in hoc psal. ꝙ ille habitabit in tabernaculo Dei, qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam, tunc per hoc intelligit legem & iustitiam euangelicam, quæ sola per sacramenta mundat & purificat hominem a peccato, & reddit ipsum purũ sine macula. Et facit ipsum operari iustitiam, & opera iusta, & meritoria p gratiam, quam sola lex euanglica confert per sacramẽta. Et sola ipsa docet oẽm ueritatẽ, & imprimit fidẽ & ueritatẽ in corde, & sic iustificat cor hoĩs & opera interiora, q̃a nõ solum ꝑcipit effectum, sed affectũ: ideo dicit ꝙ ille habitabit in tabernaculo Dei, q̃ loquitur ueritatem in corde .i. qui confitetur ueritatem fidei corde, & lingua per cõfessionem, quia corde creditur ad iustitiã, ore autẽ confessio fit ad salutem ad Rom. 10. Et tunc quia lex euangelica est illa, quę docet credere fidem in corde. & cõfiteri eãdem fidem in lingua: ideo lex euangelica dicitur uera iustitia, iustificans hominem corde, lingua, & opere erga Deum. Vnde operari iustitiam sine macula, nil aliud est nisi sine peccato erga Deũ & proximũ iuste operari: Et loqui ueritatẽ in corde, nil aliud est nisi primæ ueritati, qui sunt articuli fidei firmiter inhærere. Et non

E agere dolum in lingua, nil aliud est nisi uerã fidem articulorum publice cõfiteri, & fidẽ non tacere nec occultare, sed publice prædicare. Item operari iustitiam, nil aliud est nisi diuinæ uoluntati, quæ dicitur lex æterna, p cãritatem inhærere, & per opera cõfirmare, nec a diuinis præceptis deuiare, quæ quidẽ ueritas, & lex æterna, & iustitia maxime lucet in lege euang. ut dictum est psal. 11. Et ideo Dauid primo memorat iustitiam hominis erga Deum, per id quod ait. Qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam, & qui loquitur ueritatẽ in corde suo, nec egit dolum in lingua sua. Nec ex cõsequẽti memorat iustitiam hominis erga proximum, per hoc quod subdit. Nec fecit proximo suo malum, & opprobriũ nõ accepit aduersus proximos suos etc. Ex quibus patet, ꝙ Dauid in

F hoc psalm. explicat omnem iustitiam erga Deum & proximum. Et docet in quibus cõsistit tota iustitia hominis, per quã meretur habitare in hoc tabernaculo per gratiam, & in monte cœlesti per gloriam. De qua lege euangelica & eius proprietatib. & effectib. latius dicetur psal. 18. & 118. Et per hoc patet respõsio ad dubium. Ex toto isto psal. possunt recolligi sex conclusiones, quarum prima est ꝙ solus ille habitabit in hoc tabernaculo, et ecclesia per gratiã, & in superior per gloriam, qui ingreditur & ambulat in hac uia sine macula purificatus per ecclesiastica sacramenta, declinando a malo, et operatur iustitiam, faciendo bonum: probatur, nam declinando a malo euadit pœnam, &

agendo

A agendo bonum meretur gloriam. Secunda conclusio, ꝙ ille loquitur veritatem in corde, qui firmiter credit articulis fidei, & ille non agit dolum in lingua, qui fidem quam corde credit, publice cõfitetur, & prędicat, & secundũ ipsam fidem operatur. Tertia cõclusio, ꝙ tripliciter seruatur iustitia: vno modo erga seipsum, ambulando sine macula, & declinando ab omni malo. Secundo erga Deũ credendo & confitendo ore & lingua, & operando per fidem, & spẽ, & caritatem. Tertio seruatur iustitia erga proximum non sibi nocendo, sed proficiendo, & subuenien do. In quibus tribus sufficienter iustificatur homo erga Deum, & proximũ. Quarta cõclusio, ꝙ tripliciter potest quis lædere proximum, scilicet corde, lingua, & opere. Itẽ tripliciter potest homo lædere proximũ cor B de. Primo odio habendo. Secundo mala cõtra ipsum cogitando. Tertio lædere proponendo & deliberando. Itẽ tripliciter põt qs lædere proximum per linguam: primo in absentia detrahendo. Secundo verbis corã uituperãdo, aut gestu cõtemnendo. Tertio verbis adulando & decipiendo. Item tripliciter potest quis opere & factis proximum lædere, primo occidendo vel uerberando, secundo bona tẽporalia rapiendo, aut in bonis defraudando. Tertio debitum honorẽ auferendo, aut non exhibendo. Quinta conclusio, ꝙ perfecta iustitia hominis consistit in sola lege euangelica, probatur, primo, quia ipsa sola docet & explicat fidem omnium articulorum, & patefacit veritatẽ eorum, & sic explicat oẽm veritatem, secundo confert gratiam, per sacra, tertio explicat quid agẽdũ, & sperandum per obseruantiam præceptorum. Et sic iustificat perfecte hominẽ per fidem apostolorum, & gratiam sacramentorum, & obseruantiã præceptorũ, distinguendo quid credendum, quid sperandũ, & quid agendum erga Deum & proximum. Sexta conclusio, & ꝙ in hoc psal. explicatur & memoratur profetice tota iustitia legis euangelicæ. Et per consequens explicatur tota iustitia legis, & profetarũ, & legis naturalis, moralis, & ciuilis, quas leges continet & includit lex euangelica: probatur, nam tota iustitia legis & profetarum, & totius euangelii, pẽdet ex his duobus præceptis. s. Diliges dominũ Deũ tuũ ex toto corde tuo & ex tota mẽte tua, & diliges ꝓximũ tuum sicut teipsum, ut patet Mat. 22. sed tota iustitia & dilectio erga Deum & proximum explicatur D in hoc psal. probatur minor, nam hic explicatur primo iustitia & dilectio erga Deum per hoc ꝙ dr̃. Qui ingreditur sine macula & operatur iustitiam, & loquitur veritatem in corde suo, & nõ egit dolum in lingua sua. Item secundo, & distinguit iustitia quæ debet seruari erga proximũ corde, & lingua, & opere, ne lædatur in persona, nec in bonis temporalibus, nec in honore, per hoc quod subdit, Nec fecit proximo suo malum, nec opprobrium accepit aduersus ꝓximos suos &c. vsque ad finem psalm. Item hoc idem probatur, nam de lege & iustitia naturę est, quod quis viuat sine macula, declinando a malo, & operetur iustitiam faciendo bonũ, & ꝙ faciat erga alium, quod vellet fieri erga seipsum. Sed hoc idem docet iustitia moralis, tam communis, quam particularis. s. E cõmutatiua & distributiua, quæ est erga alterum, s. proximum. Et hoc idem pręcipiũt & statuunt omnes leges ciuiles, quæ intendunt facere ciues bonos, propter bonũ reipublicæ. Item ad legem diuinam pertinet iustificare, & regulare, & dirigere hominẽ in Deum, ut possit viuere et habitare in hac ecclesia per gratiã, et requiescere in cœlesti per gloriam, sed omnia ista explicantur in hoc psalm. ut uisum est, ergo nulla lex nec pars iustitiæ præterfugit istum psalmũ, quin conuenienter explicetur in eo. Ex quibus omnibus patet, quod illa summa lex æterna, quæ est diuina voluntas, a qua omnis iustitia, & omnes leges tam naturales, quam morales, tam ciuiles, quam diuinæ habent ortum et mensuram, maxime explicatur et lucet in hoc psalm. sub paucis verbis, prout F patet diligenter contemplanti sentẽtiam & intelligentiam eius.

PSALMVS XV.

Conserua me domine quoniam speraui in te dixi domino Deus meus es tu, quoniam bonorũ meorum non eges.

Titulus in Hebræo. Humilis & simplicis Dauid. In biblius autem nostris, tituli inscriptio ipsi Dauid. Ex primo titulo patet, quod Dauid fecit hũc psalmum in persona alicuius humilis, et simplicis, petentis aliquid cũ humilitate et patientia. Ex secundo uero titulo apparet quod in isto psal. cõtinetur inscriptio hæreditatis, et dominii promissi ipsi Dauid, in persona alcuius: ideo hebræi quidam moderni conantur applicare literã hu-

A ius psal. ipsi Dauid, qui fecit hunc psalmum dũ esset in persecutione Saulis, qui propter humilitatem & patientiam adeptus est hæreditatem & regnum Israel. Sed licet illud mysteriũ, & persecutio, & exaltatio esse potuerit, imo fuerit figura Xp̃i & regni eiꝰ, ut pu lries dictũ est, tñ nõ est ꝑsistendũ in litera, sed in figurato cuius est figura. Nã ea quę dicunť in hoc psal. nõ proprie uerificanť de Dauid, sed de solo Christo per Dauid figurato. Iõ est magis credẽdũ beato Petro, qui postquam fuit illustratus spũsctõ, habuit intelligẽtiã huius ps. Vñ in die pẽt. allegãdo literã & sensum huius ps. probauit resurrectionẽ, & exaltationẽ regni Xp̃i, & cõuicit Scribas & Farisæos, & cõuertit & baptizauit 3. millia hoĩum, ut patet actuũ 2. Et sic exponẽdus est iste ps. & titulus de Xp̃o, vnde Da-

B uid ꝑ suã ꝑsecutionẽ & exaltationẽ ꝓuidit ĩ spũ, qualiter Christus in lege ꝓmissus post ꝑsecutionẽ, & passionẽ, & mortẽ debebat resurgere, & adipisci hr̃ditatẽ, & uniuersalem potestatẽ, & regnũ in cęlo & in terra. Hoc ergo ꝓuidẽs Dauid in spũ fecit hũc psalmũ de hr̃ditate & regno Xp̃i, ꝑ patiẽtiã, & humilitatẽ acquirẽdo: iõ ponit in titulo humilis & simplicis Dauid: in quo explicať, ꝙ Christus q̃ Dauid in scripturis noĩatur, ꝑ obedientiã & humilitatẽ erat regnũ adepturus. Ad cuius intelligẽtiã est notandũ, ꝙ hæreditas dr̃ successio debita alicui in bonis pr̃nis, vel tã quã pr̃nis, & sic bona patris debentur filio naturali iure hæreditario, & debenť cognatis & cõsanguineis siue filiis adoptiuis loco filii naturalis, cũ ergo regnũ & dñiũ totius mundi sint bona Dei pr̃is, ergo dñium in cœ-

C lo & in terra debeť Xp̃o iure hr̃ditario, inquãtũ est filius naturalis Dei pr̃is, Et sic regnũ mundi & dñium super oẽm creaturã dr̃ hæreditas Christi. Ideo dicit apostolus ad Gal. 4. ꝙ si Christus est filius Dei pr̃is, ergo hæres ꝑ Deũ, & dñs oĩum. Sed est iterũ aduertendũ, ꝙ licet ista hr̃ditas & principatus mundi proueniat Christo iure hæreditario ab instãti suę cõceptionis, eo q̃a est filius naturalis pr̃is, tñ Deus uoluit vt Christus, inq ãtũ hõ, acquireret hãc hæreditatẽ ex propriis meritis, vt eã posset suis mẽbris cõicare, quę quidẽ hęreditas consistit in quatuor. Primo in principatu ecclesiæ militantis suꝑ iustos. Secũdo in principatu inferni suꝑ oẽs demones, & dãnatos, & etiam in principatu omnium elementorum, & creaturarum corporalium. Tertio in principatu sui corporis, D
quantum ad immortalitatẽ & impassibilitatẽ. Quarto in principatu ecclesiæ triunfantis, quantũ ad gloriam & uiuersalem potestatẽ. Primum adeptus est Christus per suã humilitatem & passionẽ, & per eandẽ adeptus est secũdum, quia non solũ recuperauit genus humanũ, sed etiã superauit diabolũ, & limbũ, & purgatorium expoliauit. Tertiũ adeptus est in sua resurrectione. Quantum aũt in ascensione. In quibus quatuor consistit tota hæreditas Christi. Hoc ergo præuidẽs Dauid in spũ, fecit hũc psalmũ, introducens Christũ ad loquendũ, in quo duo facit. Nã primo Christus petit cõseruari in hæreditate adepta. Secundo agit gratias pr̃i explicãdo partes hæreditatis, ibi. Sanctis qui sunt in terra. Quantũ ergo ad primũ est notãdũ,
ꝙ Christus inquãtũ Deus nõ eget bonis pa- E
tris, licet ab eo habeat ab æterno quicquid habet, & isto modo pr̃ nõ est Deus, nec dñs filii, cum sit sibi cõsubstantialis, & sic pr̃ & filius & spiritussanctus sunt tantum æqualiter vnus Deus, & vnus dñs. Sed Christus inquãtum homo indiget bonis patris, & sic dr̃ suscitatus, & liberatus, & conseruatus a pr̃e, & habere regnum mundi ab eo, non solummodo iure hęreditario, sed et̃ ex meritis suæ passionis & obediẽtiæ. Sub tali ergo cõditione Christus appellat patrem Deum & dñm suum, & petit ex eo hanc hæreditatem & in ea cõseruari, quam per iustitiam & ex meritis suæ passionis fuit adeptus, ait ergo Christus in hac parte: Ego inquantũ homo dixi dño patri meo, tu es Deus meus ꝑ creationẽ, & dñs meus per specialem gubernationem: Ideo tu non eges bonorum meorũ,
sed ego egeo bonorũ tuorũ, quia nihil a me F
habeo, nisi quod per vnionẽ, & merita passionis contulisti, conserua me ergo in hac hr̃ditate, quam adeptus sum, & cõserua me in sepulcro vsq; ad resurrectionẽ, ne corpus meũ putrefiat, nec incineret, sed tertia die resurgere valeã immortalis & impassibilis, quoniã in te speraui, certus de mea resurrectione & cõseruatione hæreditatis. Et nota ꝙ est valde aduertendum in expositione & intelligẽtia huius psalmi, eo ꝙ est valde difficilis inter omnes, non solum profunditate sententiæ, quam continet in paucis uerbis, sed etiam scabrositate, scilicet quia ut plurimum utitur terminis metaforicis & extraneis, & etiã propter diuersitatem interpretatio-

tatio-

A tationum. Nā interpretatio Hieronymi ex hebræo, vr̄ multum differre ab editione ipsorum. 70. quā sequimur. Nā illi in hoc psalmo magis traduxerunt sensum ex sensu, quā verbum ex uerbo. Sed cum toto hoc litera manet difficilis & dura, ut patet intuenti.

Sanctis, qui sunt in terra eius mirificauit omnes voluntates meas in eis.

In hac secunda parte agit gratias, explicās hæreditatem adeptam per suas partes, & id tria facit. Nam primo agit gratias, eo q̄ adeptus est totam ecclesiam militantem in partem & sortem suę hæreditatis. Scd̄o agit gratias, quia adeptus est immortalitatem & impassibilitatē sui corporis, per resurrectionē. Tertia quia adeptus est principatum & gloriam ex ultimam felicitatem in regno cęlorū per suā ascensionem. Secunda ibi. Insuper

B & vsque ad noctem. Tertia ibi. Notas mihi fecisti. Quantum ergo ad primum est notandū sm̄ apostolum ad Rom. 8. q̄ Deus ab æterno sanctos suos ad gratiam & gloriam prædestinauit, nullis meritis præcedētibus. Vnde ait q̄ Deus quos p̄destinauit hos elegit, & quos elegit, hos vocauit, & quos uocauit, hos iustificauit, & quos iustificauit, hos magnificauit. Item ad Efe. primo dicit, q̄ Deus pater elegit nos in Christo ante mundi cōstitutionē, vt essemus sancti & immaculati, & prędestinauit nos in adoptionē filiorū, & glorificauit nos in dilecto filio suo. Ex quib. patet, q̄ filius ex tēpore uocauit & iustificauit, & redemit, & glorificauit, & magnificauit quos pater ab æterno prædestinauit, & hos solos Christus in ecclesiam cōgregauit, cęteris in suis carnalib. desideriis & mundanis adinuē

C tionibus permanentibus. Tota ergo voluntas & desiderium & conatus Christi, fuit voluntatē patris adimplere, & quos ipse p̄destinauerat redimere & iustificare. Et tota volūtas patris fuit Christum in omnib. his mirificare, & vota eius adimplere, & sic de omnibus his agit gratias Christus in hac parte. Primo quia adimpleuit desideriū suū in conuersione fidelium. Secundo in congregatione eorum ad ecclesiam. Tertio quia mirificauit eius redēptionem, tribuendo sibi meritum & hāc hæreditatē in p̄miū. Quarto q̄ a hāc hæreditatē, magnificauit & præclarā fecit. Secūda ibi, Non congregabo, Tertia ibi, Dn̄s pars hæreditatis. Quarta ibi, Fines ceciderunt. Quantū ad primū, dicit Xp̄s, gratias ago patri meo, quia mirificauit voluntates meas. i. mirifice adimpleuit desideria mea in D eis sanctis, qui sunt in terra eius. Et hoc multipliciter fecit Deus. Nam primo

Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt.

Multiplicatæ sunt infirmitates eorū. i. cū multæ essent infirmitates in sanctis, ante cōuersionem, postea ad solam meam uocationem accelerauerunt uenire ad fidem. Nā primo uocaui Apost. s. Ioannem, Andream, Petrum, & Filippum, & illico accelerauerunt ad sequendum me. Item cum uocaui eos ad mare Galileæ, illi relictis retib. & naui, secuti sunt me. Item cum Matthæus esset publicanus, ad solam vocationem secutus est me. Item omnes cæteri Apostoli cū essent multipliciter infirmi & ignorantes, & fragiles, illico post receptionem spiritussancti, accelerauerunt ad p̄dicandū per vniuersum mūdum, vt implerent uoluntatem meam & pręceptum & desiderium meum, non timentes mortem & persecutiones p̄p nomē meum. E Item nō solum mirificauit voluntates meas in Apostо. sed etiam in toto populo gentili. Nam cum ante gentiles essent multiplici infirmitate, & detestabili uitio corrupti, vt dictum est ps. 13. postea ad prædicationē Aposto. cum magnis signis miraculorum, accelerauerunt ad fidem Christi, & ad mortem & persecutiones pro eo tolerandas. Ex quo patet, q̄ mirifica fuit conuersio fidelium, & mirificas fecit pr̄ voluntates & desideria Christi in eis. Item secundo fecit mirificas voluntates Christi in sanctis fidelib. quando non congregauit nec iustificauit, nec approbauit peccatores & carnales, sed iustos & spirituales: & ideo ecclesia Christi non dicitur F congregatio impiorum, & carnalium, & mūdanorum, sed congregatio spiritualiū & sanctorum, nō ponentium spem suam in carnalibus & mundanis: quia non congregati sunt in ecclesia, nisi Iudæi, qui legalia & cerimonialia reliquerūt, & gentiles qui relictis idolis, detestabiles superstitiones abiecerunt: & ideo dicit hic Christus.

Non congregabo conuenticula eorum de sanguinib. nec memor ero nominum eorum per labia mea.

Non congregabo ad ecclesiam meā conuenticula & societates eorum de sanguinibus, & peccatorib. & voluptuosis, & mundanis, nec ero memor nominum eorum per labia mea: quia non pertinent ad hæreditatē meam carnales & mundani, nisi soli illi qui

A non ex sanguinib. neq; ex uoluntate carnis, neq; ex uoluntate uiri, sed ex Deo, per baptismū & pœnitentiā nati & regenerati sūt. Io. 1. Et notanter dicit Xps. Non ero memor noīum eorum per labia mea. Nam Xpm esse memorē alicuius, nihil est nisi per gratiā vocare & iustificare. Et Xpm nomen alicuius per sua labia noīare, nihil aliud est quam ipsum esse iustum approbare, & nomē eius in libro viuentium scribere & annotare. Vnde de reprobis & obstinatis & infidelib. dr ps. 68. Deleantur de libro uiuentium, & cū iustis non scribantur. Tertio fuit mirifica ista hęreditas Christi, quia mirifico & grādi pretio fuit redēpta, & Deus pater mirificauit voluntates filii, quia utranq; ecclesiam s. militārem & triūphantē pro pretio sanguinis, calicis, & passionis sibi tribuit. Et iō subdit.

B *Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei, tu es qui restitues hæreditatem meam mihi.*

Dominus pater est pars hæreditatis meę. i. portio & sors hæreditaria calicis, & passionis meæ. Quia ex ptio passionis meæ regnū cœlorum in portionem & sortem hæreditariam mihi debetur, & iō conuersus ad patrem dicit. O pater tu fecisti hoc pactum, & promisisti mihi hæreditatem vtriusq; ecclesiæ, in præmium calicis & passionis meæ. Iō tu es ille qui restitues hæreditatem meā mihi. Nam sicut Adam perdidit eam per superbiam & inobedientiam, ita ego lucratus sū eam & recuperaui per humilitatem & obedientiam, & mortem, & passionem, ergo dignum est ut hanc hæreditatem restituas mihi. Et notanter dicit. Dñs pars hæreditatis meæ. Nam pater dupliciter est portio & sors

C huius hæreditatis, quia in ea includit. Nam visio Dei est tota merces & fœlicitas sanctorū. Ioā. 17. & sic tota beatitudo & hæreditas sanctorum finaliter cōsistit in possessione regni cęlestis in quo mansiones multæ sunt, secundū diuersitatē meritorum. Scđo pr̄ dicit portio hæreditaria passionis Christi, inquantum seipsum cū toto regno cęlesti prębuit, pro pretio illius passionis. Quarto pater mirificauit uoluntates & desideria Christi in sanctis eius, quia omnes eos quos filius iustificauit & redemit per suam passionem, ipse pater clarificauit per suam glorificationem. Et ideo filius quarto agit gratias dicens. Gratias ago patri quoniam.

Funes ceciderunt mihi in præclaris, etenim hæreditas mea præclara est mihi.

D Funes ceciderunt mihi in præclaris. i. sortes prædestinationis ceciderunt mihi in sanctis. Nā quos pater prædestinauit ego iustificaui & sanctificaui, & postea hæreditas mea præclara est mihi. i. valde clara & glorificata. Nā quos ego sanctificaui & iustificaui, ipse pater clarificauit & glorificauit. Et nota q funes, & funis, & funiculus, cōiter sumuntur in sacra scriptura p sorte & hæreditaria portione, eo q hæreditates & portiones hæreditatū mensurabantur funib. siue funiculis, & sic distruebant portiones inter fratres & parentes sm merita, ut patet in libro Iosue, qui funib. mensurauit & distribuit totā terram promissionis. Ita ergo pariter Deus secundum funiculum & propositum suæ uolūtatis, ab æterno prædestinauit & præparauit diuersas mansiones suis electis in regno cœlorū, quas postea filius distribuit eisdē electis per ipsum uocatis & iustificatis, & hoc E fecit secundum mensuram & gratiam meritorum vniuscuiusque, & sic Christus sanctis, quos ab æterno pater prædestinauit, & quibus mansiones præparauit, eisdem filius easdem mansiones post resurrectionem distribuit, & condonauit. Et ideo subdit.

Benedicam dominum qui tribuit mihi intellectum, insuper & usque ad noctem increpuerunt me renes mei.

Benedicam dñm qui tribuit mihi sciētiā & intellectum ad distribuēdum supradictas portiones hæreditarias sm propositum & mensuram uoluntatis patris mei. Nam sicut funes ceciderunt mihi in præclaris. i. sm q pater præparauit has sortes, & portiones, & mansiones hęreditatis, etenim. i. certe, ita hę reditas mea præclara est mihi. i. ita eā iustis distribui, & pr̄ eam clarificauit. i. gloriā dedit. Deinde cum dicit. Insuper & usq; ad no F ctem, rndet Christus mordaci blasphemiæ, & inani querelæ iudæorum, & omnium obstinatorum. Ad cuius intellectum est notandum, q iudæi continue blasphemāt & increpant Christum, dicentes: quare non uocauit eos & compulit eos intrare in ecclesiam, sicut uocauit & iustificauit gentiles, & quare reprobauit eos & non gentiles. Sed huic fatuæ quærimoniæ putat Christus respondisse per ea quæ dicta sunt in prima particula. Nā omnes uocauit, sed ipsi noluerūt uenire, sed remanere in suis carnalib. uoluptatibus & sanguinib. & peccatis, gentiles autem relictis omnibus his, & relicta superstitione ido

lorum

A lorum accelerauerũt venire ad fidem & sic admissi sunt in ecclesia & iustificati. Sed rursum arguunt, & increpant Christum, quare nõ compulit eos sicut compulit Paulum. Ad hoc respondet Christus per penultimam particulam, ꝙ ipse nõ tenebatur iustificare nisi quos pater prædestinauerat, & super quos sortes prædestinationis ceciderant. Sed quia ipse Paulus erat prædestinatus, & ipsi non ideo Paulum compulit & nõ eos. Et hoc est quod dicit hic Christus.s. Insuper .i. propterea renes mei.s. Iudæi qui sunt de tribu mea & de renibus Iacob, secundum carnem, increpuerunt & increpant me usque ad noctẽ .i. vsq; ad finẽ mundi, propter supradicta, eo ꝙ non iustificaui & glorificaui eos, sicut gentiles. Sed iam responsum est eis. ꝙ ipsi nũ accelerauerunt venire quando vocaui eos, nec B sunt prædestinati sicut gentiles. Sed si rursus arguunt & increpant Deum quare non prædestinauit eos sicut gentiles? Ad hoc respondet apostolus Paulus, & August. ꝙ hoc fecit Deus ſm propositũ suæ æternæ uolũtatis, & iõ nõ est quærenda causa diuinæ uoluntatis cum ipsa sit causa omnium. Vnde multi volẽtes inquirere de hoc profundo, versi sunt in profundũ diuersarum hæresum. Iõ de hac materia melior est fidelis ignorãtia, quam temeraria sciẽtia. Sed licet hæc particula.s. Insup & vsque ad noctẽ &c. sit superius exposita cũ ſnĩa præcedẽte, tñ quidã ordinauit ipsum cum parte subsequẽte ad alium sensum. Ideo ſm istam intelligentiam est dicendum ꝙ hic incipit secunda pars, in qua Christus agit gratias patri de sua resurrectione, & corporis glorificatione, quæ est tertia pars suæ C hæreditatis. Vnde dicit Xp̃s, ꝙ insuper, vel, quãuis renes.i. contribules, & consanguinei mei Iudæi increpuerunt me, & accusauerũt me usque ad noctẽ.i. vsque ad mortẽ, putantes me totaliter de mundo delere, tñ in uanum laborauerunt, quia a mortuis resurgã, quia non potero incinerari, nec corrumpi in sepulcro. Et ratio est quoniam.

Prouidebam Dominum in cõspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi ne commouear.

Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ duplici ratione Christus erat certus de sua resurrectione. Primo qa sciebat corpus suũ nõ posse incinerari nec corrumpi, & hoc ratione vnionis ad verbum, eo ꝙ verbum semper fuit vnitum personaliter non solum animæ in inferno, sed etiam corpori mortuo in sepulcro. Et sic uerbum conseruabat corpus, D & carnẽ in esse existẽtiæ, licet caro esset separata ab aĩa, quæ dabat sibi esse actuale, uel suppositale. Et sic non poterat deficere nec corrumpi. Scđa rõ est, nã anima Chr̃i semꝑ videbat verbum visione matutina, in quo infallibiliter videbat oĩa futura contingentia tanquam præsentia. Et sic videbat futurã resurrectionẽ ſm æternã & diuinã voluntatẽ. Et sic ab instãti suæ creationis illa anima fuit certa de recuperatione sui corporis, & ꝑ cõsequẽs de sua resurrectione. Hoc est ergo qđ dicit Xp̃s inquãtũ hõ in hac parte. Vnde ait: quãuis renes mei, & cõsanguinei Iudæi increpuerunt.i. persecuti sunt me vsque ad noctẽ.i. vsque ad mortẽ & finẽ vitæ, & etiam ꝑ totã illã noctẽ me afflixerũt in domo Annæ, & Caifæ, & Pilati, & in mõte Caluariæ crucifixerũt, & finaliter in sepulcro sepelierũt E & clauserunt, tamẽ semꝑ fui certus de mea resurrectione, ratio est, qm̃ semꝑ ꝓuidebam Dñm in cõspectu meo.i. verbũ iunctũ corpori mortuo i sepulcro. Et iõ qm̃ Dñs est mihi a dextris, ideo nunq̃ cõmouear nec corrumpar. Et nota ꝙ aliter est verbũ iunctũ humanitati Xp̃i, & aliter pater. Nã verbũ ꝑsonaliter, & pater cõcomitãter, inquantũ est idem essentialiter cũ verbo. Et iõ tã pater quã verbũ dicit a dextris filii. Et de utroq; intelligit hic. Nã uidẽs aĩa Xp̃i uerbum esse vnitũ sibi indissolubiliter ꝑ incarnationẽ, & patrẽ esse sibi a dextris per cõcomitãtiã & fauorẽ, ideo certus de resurrectione, ait, quoniam a dextris est mihi ne cõmouear nec corrumpar.

Propter hoc lætatum est cor meũ, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe.

In spe dico resurrectionis, propter ratio- F nes iam dictas, quia scio.

Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum uidere corruptionẽ.

Nam derelinques animam meam in inferno ultra. 40. horas nec dabis Christum sanctum tuum uidere corruptionem sui corporis in sepulcro, nec ꝑmittes ipsum incinerari. Et hoc propter rationes iam dictas, & etiã quia ex merito suæ obedientiæ & passionis, meretur resurrectionem. Et nota quòd spes, quam habuit Christus de resurrectione, nõ erat virtus teologalis, eo ꝙ erat cum euidẽtia, inquantum suam resurrectionem intuitiue, tãquam præsentem videbat in uerbo, sed dicebatur spes æquiuoce, inquantum eã cũ desiderio expectabat pro salute fidelium.

A *Notas mihi fecisti vias vitæ, adimplebis me lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua usque in finem.*

Hęc est tertia pars, in qua Christus agit gratias se adeptum fuisse ultimam partē hæreditatis. s. principatū in cœlo, & super oēs creaturas, & hoc in die ascensionis. Vnde est aduertendū s̄m Aug. ꝙ ante Xp̄i aduentū, cęlum erat nobis clausum, & uia uitæ æternæ per cœlū erat nobis ignota, quia nullius adhuc fuerat trita vestigio. Sed post Christi ascens. facta est nobis uia uitæ nota per cęlū, quæ ante habebatur ignota, eo ꝙ Chr̄s fuit primus homo, qui penetrauit cęlos, & aperuit nobis uiā per eos. Tria ergo fecit Christus in die ascensionis. Nam primo penetrauit & aperuit nobis cęlos, recipiendo tanq̄ dn̄s possessionē ꝓ nobis, & uiā nobis aperiēdo. B Sc̄do sedit a dextris patris in æternum, vbi accepit principatū ī æternū sup̄ oēs creaturas & iudiciariā ꝑtātē super hoīes & dęmones, in terra, & in inferno. Tertio adeptus est nobis diuinā uisionē & fruitionē, & æternā fęlicitatē, q̄ ↄsistit in trib. s. in māsione cęli empyrei. Sc̄do in uisione diuinæ essentiæ. Tertio in summo & æterno gaudio, & quiete & delectatione. Et de his Chr̄s agit gr̄as patri, cum dicit, o pater gratias tibi ago q̄m notas mihi fecisti uias uitæ in die ascensionis, q̄n cœlos penetraui, & uiam membris meis præbui. Sc̄do adimplebis me lætitia cū vultu tuo, in cuius uisione consistit tota merces & fęlicitas. Tertio sedebo ī dextera tua, vbi erāt mihi delectationes, & gaudium vsque in æternum & finem. Ex quib. patet, ꝙ in hoc hoc ultimo uersu complectitur pro- C pheta oēs partes beatitudinis. Nā ꝑ ly notas mihi fecisti uias uitę, ītelligit māsiones quas nobis Chr̄s adeptus est in cęlo. Et per ly implebis me lætitia cū vultu tuo, intelligit visionem diuinæ essentiæ, ex qua resultat fruitio & summa lætitia. Et per ly delectationes in dextera usq; in finem, intelligit æternā delectationē, & securā possessionē illius æternæ hæreditatis. Ex q̄b. patet, ꝙ totus iste ps. est gratiarum actio, quam agit Christus patri pro adeptione suæ hæreditatis, quā pro nobis adeptus est. Ex omnib. supradictis tam in sc̄da, quā in tertia parte patet, ꝙ Xp̄s non accepit hanc hæreditatem de nouo pro se in sua resurrectione & ascensione. Nam totam hanc hęreditatem habuit a principio suę cōceptionis. Nam primo habuit principatum sup̄ elementa, quia uenti & mare obediuērunt ei: & ēt dæmones fuerunt sibi subiecti, & homines & angeli q̄n uoluit. Itē habuit D secundam partem suæ hæreditatis, quia si voluisset, nunquam fuisset mortuus, per rōnes supradictas, eo ꝙ diuinitas erat cōiuncta humanitati. Et sic poterat ipsam sine morte cōseruare, sicut potuit mortuā suscitare. Item sicut habuit ꝑtatem animam deponendi & recuperandi, ita hēbat ꝑtātem retinendi eam in æternū in carne. Ex quo patet, ꝙ Christus non mortuus est ea recuperandi immortalitatem pro se, sed pro suis membris: Nam si voluisset, absq; morte & passione fuisset factus immortalis & impassibilis: sed oportuit ipsum mori, ut hanc hæreditatem, & immortalitatem ex meritis suæ passionis, membris suis posset communicare. Ad maiorem euidentiam eorum quæ dicta sunt, est aduertendum, ꝙ quinq; habuit Christus in primo in- E stanti suæ conceptionis. s. plenitudinem gratiæ, & sapientiæ, & potestatis, & firmum propositum & decretum nos redimendi per suā passionem. Et exinde habuit quintum. s. plenitudinem meritorum. In quib. quinq; nullo modo creuit, nec profecit Christus intensiue, & habitualiter quo ad se, sed bene creuit & profecit extensiue, & effectiue, & ostēsiue, quo ad nos, illa quinq; cōicando & ostēdendo, sicut Sol in aurora & ortu suo habet in se totā plenitudinē sui luminis, & caloris, & virtutis, sed i illis successiue crescit & ꝓficit quo ad nos, successiue accedēdo. Et isto modo dicit euāgelista, ꝙ Xp̄s proficiebat & crescebat sapientia apud Deū & hoīes simul cū ætate. s. apud Deū voluntatē patris adimplendo, & apud hoīes prædestinatos, uocan- F do, & iustificando, & docendo, & ꝑ miracula suā ꝑtātem ostendendo. Ex toto isto psal. pōt recolligi 15. conclusiones. Prima conclusio, ꝙ omnis creatura indiget bonis Dei, & non ecōtrario, probatur, quia omnis creatura dependet a Deo in triplici genere causæ. s. efficienti, formali, & finali. Sc̄da conclusio, ꝙ Deus mirificauit uolūtates & desideria Xp̄i in sanctis eius, probatur, quia sicut totum desiderium Christi fuit adimplere uoluntatem patris, ita tota uoluntas patris fuit adimplere desiderium & petitionem filii. Tertia cōclusio, quod licet Christus omnes homines vocauit ad fidem, tamen soli electi accelerauerunt ad conuertendum. Quarta conclusio, ꝙ Christus non cōsanguineos & carnales

A les cõgregauit i ecclesia, sed solũ iustos. Quĩ ra cõclusio, ꝙ Xp̃s non scripsit nec annotauit in libro viuentiũ pctores & carnales, sed solos spũales. Sexta cõclusio, ꝙ Xp̃s per calicẽ passionis, lucratus, & adeptus est hæreditatẽ Dei. Et sic nõ põt sibi denegari. Septima conclusio, ꝙ Xp̃s eos iustificauit & clarificauit, quos ab æterno pater prædestinauit, & ideo nõ sunt iustificati & clarificati nisi illi, super quos ceciderũt funes, & sortes pdestinationis. Octaua cõclusio, ꝙ cã quare Christus nõ poterat incinerari fuit vnitas verbi cũ corpore in sepulcro. Nona cõclusio, ꝙ Xp̃s semper fuit certus de sua resurrectione, probat hoc, quia nõ solum resurrectione, sed omnia futura contingentia, tanq̃ præsentia videbat in verbo, ab instãti suæ cõceptionis. Decima cõclusio, si Christus voluisset, nunquã fuisset

B mortuus, probatur. Nã sicut habebat potestatẽ deponẽdi aĩam & assumendi, ita habebat potestatẽ retinẽdi sẽper eã in carne, q̃a uerbũ, aĩam in corpore sine senio & morte cõseruasset, sicut cõseruauit corpus sine corruptione. Vndecima cõclusio, ꝙ Christus non fuit mortuus causa recuperãdæ immortalitatis ꝓ se, probat, q̃a si uoluisset, absq; morte fuisset factus immortalis & impassibilis, rõne uerbi cõiũcti, qđ probatur. Nã multotiẽs ante passionẽ se ostẽdit immortalem & impassibilẽ cum dotibus corporis glorificati quia in transfiguratione, in natiuitate. &c. Duodecima cõclusio, licet Christus ab instãti suæ creationis possideret ad libitũ totã hæreditatẽ pro se, tñ oportuit ipsum pati & mori, vt illã hæreditatem ex meritis suæ passionis posset iustis cõicare, vt nos iuste redime-

C ret, probatur, quia diabolus nõ potentia, sed iustitia fuit vincẽdus. Tertiadecima ꝯclusio, ꝙ solus Christus primus aperuit nobis viã per cœlum ad uitam, & adeptus est nobis illam beatitudinem. Decimaquarta cõclusio, ꝙ tota beatitudo cõsistit in uisione diuinę essentiæ: probatur, quia ex illa uisione resultat summa fruitio, & delectatio, & q̃es, & æterna securitas. Quintadecima cõclusio, ꝙ quinque habuit Christus in primo instãti cõceptionis. s. plenitudinẽ gratiæ, & sapientiæ, & potestatis, & meritorum, et firmum propositum et decretum patiendi pro nobis, in quibus non crescebat, nec proficiebat intensiue habitualiter in se: sed extensiue quo ad nos, per effectum: sicut sol crescit passim attingẽdo partes terræ.

PSALMVS XVI. D

EXaudi domine iustitiam meam, intende deprecationem meam.

Titulus, Oratio Dauid. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psal. in quo aliqđ petit. Et est primus qui sic intitulat. Vnde hebræi moderni dñt, & quidã catolici eos sequẽtes, ꝙ Dauid fecit hãc psalmũ petens liberari de manu & ira Saul, allegãdo suã iustitiã & innocẽtiã. Et sic literaliter exponũt ipsum de ipso Dauid. Sed hæc expositio primo est inutilis, & negat Dauid esse ꝓfetã. Scđo est falsa, quia ea quæ dñr hic, non possunt ipsi Dauid cõuenire, quia nullus est iustus & innocẽs nisi Christus & mater sua, Iõ nullus alius põt allegare iustitiã suã corã Deo. Itẽ hoc cõtradicit illi qđ Dauid dicit infra psal. 42. Nõ intres in iudiciũ cũ seruo tuo dñe, quia non iustificabit in cõspectu tuo &c. Ex quibus patet, ꝙ ista verba nõ possunt verificari nisi de E

Christo. Ideo est dicẽdũ ꝙ Dauid ꝑ persecutionem suam, præuidit in spũ persecutionẽ Christi, in capite & mẽbris. Et iõ fecit hunc psalmũ in persona Christi, in quo introducit Christũ, qui petit liberari in se per resurrectionẽ, & i mẽbris a persecutione tyrãnorum tam iudæorum q̃ gentiliũ. Vñ totus iste psalmus est profetia illius orõnis quã Chr̃s fecit in horto Mat. 26. Et illius petitionis. Io. 17. Tria ergo facit Christus, nam primo petit in forma serui, suam orationem exaudiri, allegãdo suam iustitiam. Scđo petit liberari in sua passione, & suam ecclesiam in sua persecutione. Tertio petit de persecutoribus vltionẽ. Scđa ibi, perfice gressus meos. Tertia ibi, exurge dñe, Quantũ ergo ad primũ, dicit Christus in forma serui. Exaudi dñe iustitiã meam. i. exaudi me sm iustitiam & innocentiam meã, qui pctm nõ feci, nec inuẽtus est F

dolus in ore meo. Et intẽde ad deprecationẽ meam. Vnde est dr̃a inter orõnem & deprecationẽ. Nã orare est aliq̃d petere indifferenter. Sed deprecari est ab aliquo malo petere liberari. Iõ utrunq; facit Christus. Nã primo præcatur liberari. Scđo orat & petit præmiũ gloriæ pro se & pro membris suis. Ideo ait.

Auribus percipe orationem meam, non in labijs dolosis.

Sed procedentem a rectitudine ex deuotione cordis, quia oratio & petitio mea est iusta & pura Ideo subdit.

De vultu tuo iudicium meum prodeat, oculi tui uideant æquitates.

A Rogo inquit, vt iudiciũ meũ cõtra inimicos meos prodeat, de vultu & notitia tua, quasi nõ permittas facinus impunitũ, sed oculi tui videant æquitates, & actiones meas iustas, ideo iuste iudica & discerne causam meam, inter me & persecutores meos. Nã.

Probasti cor meum & visitasti nocte, igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.

Tu probasti cor meũ & uisitasti me nocte, .i. in tota illa nocte passionis, & igne tormentorũ me examinasti, quia fui captus & tanq̃ latro ligatus, & in domo Annæ, & Caifæ alapis cæsus, & in domo Pilati delusus & flagellatus &c. Vnde in omnibus his per totam illam noctem fui probatus & examinatus, & non est inuenta in me iniquitas, nec aliqua culpa, in tantũ ꝙ Pilatus dixit, nullam in eo inuenio causam mortis. Et sic fui bene impu B gnatus, & accusatus, & percussus: & crucifixus sine causa, quia nullum malũ feci, quia impleui volũtatem patris mei, & prædicaui ueritatẽ. Vnde intantum non est inuenta in me iniquitas nec mendacium nec dolus.

Vt non loquatur os meum opera hominum propter verba labiorum tuorum ego custodiui uias duras.

Vt os meũ nõ loquatur. i. non loqueretur uerba hoĩum, sed uerba Dei, & uerba labiorũ tuorũ. Nã q loquitur uerba hoĩum. i. ad nutũ & obsequiũ hoĩum, loquitur verba mẽdacia, & dolosa, & adulatoria, sed ego nolui talia uerba loqui, nec hominibus placere & adulari, imo uolui Iudæos & Farisæos corrigere & exprobrare, quia malui implere volũtatem tuam, ò pater, quã voluntatem hominum. Ideo propter verba labiorum tuorum C .i. quia impleui uerba labiorũ tuorũ, prædicãdo eis ueritatem, ideo custodiui .i. sustinui vias duras. i. dura tormẽta & persecutiones. Litera Hieronymi habet. Custodiui vias latronis, qđ idem est. Nã Christus pœnas debitas latroni sustinuit, quia fuit flagellatus, & crucifixus inter duos latrones, pp ueritatem prędicandam. s. quia magis uoluit prædicare uerba Dei, q̃ uerba hominũ i. q̃a maluit corrigere & reprehendere, q̃ adulari & blandiri, & ideo passus est pęnas duras. Ex oĩbus supradictis patet, ꝙ ista ratio, & ista uerba nõ possunt uerificari de aliquo puro homine, nisi de solo Christo, ut demonstrat Augu. 2. de bapt. paruulorum, quia omnis homo mẽdax & pctõr, nisi solus Deus mediator Dei & hominũ, homo Christus Iesus de debito, & mater suæ per gratiã. Et sic solus Xp̃s põt intrare innocẽs i iudiciũ ante patrẽ & dicere uerba supradicta. Et iõ solus est ipse mediator, & põt interpellare ꝓ mẽbris, & ꝑ iustitiã suã potest petere apud patrem sua mẽbra iustificari, quod nulli alteri hominum conuenit. D

Perfice gressus meos in semitis tuis vt non moueantur vestigia mea.

Hæc est secunda pars, in qua postq̃ã Xp̃s allegauit iustitiam, & examinauit innocentiam suam, cuius intuitu pater cęlestis confert omnia bona, nunc explicat suam petitionem. Vnde duo petit. Nam primo petit gratiã & fortitudinẽ pro membris suis. s. ꝓ fidelibus, vt sint fortes, & cõstantes, & patiẽtes in aduersis. Scđo vt liberentur de manu ꝑsecutorũ ibi. A resistẽtibus dexteræ. Vñ nota ꝙ cũ Christus sit caput ecclesiæ siue corporis mystici, & nos sumus eius mẽbra, tamen E ista membra nõ eundem actum habent, neq; eodem modo membra dñr. Nam alios dedit Christus in ecclesia apostolos, & alios euangelistas, alios doctores, alios simplices. Ideo apostoli dicuntur uno modo pedes Christi, eo ꝙ Christus ꝑ apostolos ambulauit, & prędicauit euãgeliũ ꝑ vniuersũ mundũ. Iõ apostoli dñr euangelizantium pedes &c. Esa. 52. & ad Rom. 10. cæteri aũt fideles dñr vestigia Christi, quasi impressio relicta ex doctrina & prædicatione apostolorũ. Sed quia apostoli non potuerũt perfici in tali prædicatione, nec fideles cõuerti, nec sustinere persecutionẽ nisi ex gratia Christi, pro eis interpellantis, vt patet Lu. 22. Ego pro te oraui Petre ne deficiat fides tua. Iõ profetice orat hic Christus pro oĩbus mẽbris, vt apostoli dirigantur in tali prædicatione, & fideles populi cõuertantur, & persecutiones vbique constanter tolerent & patiantur. Dicit ergo Christus, ò F pater perfice gressus. i. apostolos, & discipulos, & doctores meos in semitis tuis euangelicis, per septem dona spiritussancti in die penteco. vt intelligant scripturas, & constanter prædicent veritatẽ, & perfice eos signis, & miraculis, & exemplo vitæ & doctrinæ, vt vestigia mea. s. populi simplicium nõ moueãtur, nec titubẽt a fide, sed ad ipsã ueniant, & in ipsa firmiter figantur & permaneant, q̃a.

Ego clamaui quoniam exaudisti me Deus, inclina aurem tuam mihi & exaudi verba mea.

Ego clamaui in horto & in mensa, rogando pro eis: ideo tu Deus exaudisti me, ideo inclina semper aurem tuam, & exaudi

verba

A verba mea, quasi dicat, sicut exaudisti me in capite, me resuscitando, exaudi me nunc in membris scilicet fidelibus, eos conuertẽdo. Item sicut exaudisti me eos conuertendo, exaudi me nunc eos de persecutoribus liberando, &

Mirifica misericordias tuas, qui saluos facis sperantes in te.

Mirifica. i. fac mirificas in nos misericordias tuas, nos mirabiliter a periculis liberando. Qui saluos facis sperãtes in te, id est sicut cõsueuisti saluos facere sperãtes in te, puta sicut saluasti filios Israel de Egypto, & in mari rubro, & per totum desertũ, & in terra promissionis tẽpore Iosue & iudicũ &c. Sic ergo custodi me in mẽbris meis, de persecutione tyrannorũ & hæreticorũ, & ab omnibus resistentibus dexteræ, & potentiæ, & uo

B luntati tuæ, & de resistentibus mihi qui sum dextera, custodi me dico ut pupillam oculi. Nam sicut pupilla oculi habet a natura plures tunicas neruosas, & palpebras, ad sui custodiã, ita tu da mihi, Id est mẽbris meis dona gratiarum ad eorum custodiam & defensionem. Sicut pupilla oculi nõ patitur ad puluerem neq; aliquam festucam, Ita tu pater nõ permittas hæreses ĩ ecclesia, neq; scismata, sed ipsam redde non habentem rugã neque maculam, neque aliquid huiusmodi.

A resistentibus dexteræ tuæ custodi me, ut pupillam oculi.

Sub umbra alarum tuarum protege me, a facie impiorum qui me afflixerunt.

Inimici mei animam meam circundederunt, adipem suum concluserunt, os eorum locutum est superbiam.

C *Proijcientes me nunc circundederunt me, oculos suos statuerunt declinare in terram.*

Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam, & sicut catulus leonis habitans in abditis.

Custodi me ab oĩbus hæreticis & scismaticis resistentibus dexteræ tuæ. Item ꝓtege me sub vmbra & influentia alarum tuarum, sicut gallina fouet & ꝓtegit pullos suos sub aliis ne miluus rapiat eos, Ita tu ꝓtege me a facie impiorum iudæorum, & tyrannorũ, & hæreticorũ, qui me afflixerunt, & ecclesiã meam multis persecutionibus infestarũt, & animã meã. i. ecclesiam meã circundederũt, sicut leo rugiens, fideles occidẽdo. Et hoc fecerunt ex abundantia bonorum temporaliũ & potestate terrena, quia erant diuites & potentes. Ego autem cum meis discipulis erã simplex & pauper. Nã ipsi concluserunt adipem suum, id est pingues diuitias congregarunt. Et ideo cæteros contemnentes, os eorum locutum est superbiam contra me, rapiendo bona, & inferendo opprobria, & sic ꝓiiciẽtes me a domo mea circũdederũt me verberibus & plagis. Et statuerũt declinare in terram. i. ad bona temporalia, spiritualia relinquendo. Et sic circundederunt me, sicut leo paratus ad prædam, circundans ouem ut laniet eã, Ita ipsi circũdederunt fideles meos interficiendo, & bona diripiendo Et nota ꝙ tota ista persecutio verificatur de Christo capite: Nam Iudæi circundederunt eũ, & multotiẽs iniurijs affecerũt, & ad terrã in horto deiecerunt & ligauerunt, & trahentes per terram ad Annam & Caifam deduxerunt, & finaliter flagellarunt & crucifixerunt. D

E *Exurge domine præueni eum & supplanta eum, eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuæ.*

In hac tertia parte primo Christus petit vltionem & punitionem de inimicis. Secundo petit præmium suæ passionis; ibi Ego autem. Quantum ad primum est notandum, ꝙ tam Iudæi, qui persecuti sunt Christũ in capite, quam gentiles, qui persecuti sunt eũ in membris, fuerunt puniti, licet diuersimode. Nam Iudæi rebellantes cõtra Romanos, per 40. annos passi sunt multa discrimina & seditiones, vt ait Iosefus in libro de bello iudaico. Sed in fine 40. annorum in festo paschæ, fuerunt obsessi per Romanos. Et fuerunt inclusi & præuenti non solũ ciues Hierusalem, sed etiam oẽs qui venerant ad festũ ex diuersis partibus, & tandem post longam obsidionem, & cædem, & cladem fuit capta F ciuitas, & fuerũt trucidati decies cẽtena milia, secũdum Iosefum & totidem capti, & ciuitas incensa cum tẽplo, & fundamentis euersa, & captiui fuerunt vẽditi & dispersi ꝑ mundum, & sic fuit ablatum a Iudæis sacerdotium, & sacrificium, & regnum, & hoc est quod dicit hic Christus per os Dauid, O pr̃ exurge a lõga patientia, quia iam expectasti istũ populum per 40. annos & noluit uenire ad pœnitentiã, sed semper perseuerauit obstinatus in sua malitia cõtra Christum & ecclesiã, qa lapidauit Stefanũ, & occidit vtrumque Iacobum & relegauit Paulũ &c. Ergo exurge & præueni eũ in festo paschæ inclusum ne possit fugere. Nã sicut ipsi præuenerũt me in festo paschæ, quia ex parte noctis cepe-

A ceperunt me in horto &c. ita tu preueni istū populum per Romanos, & destrue ciuitatē, & supplanta populum istum a sedibus suis, & disperge ipsum per mundum, & eripe animam meā. i. me & ecclesiā meā ab hoc populo impio & crudeli, qui me crucifixit, & eripe & aufer frameā. i. gladium sacerdotalē, & sceptrum temporale a Iudæis inimicis manus tuæ s. ab inimicis filii tui, qui est manus & dextera tua, cui volunt resistere. Et tu

Domine a paucis de terra diuide eos in uita eorum, de absconditis tuis adimpletus est uenter eorum.

Domine diuide & disperde eos de terra sua a paucis. i. ex paucis quasi dicat licet ipsi sunt pauci respectu aliarū nationū, tñ ex paucis diuide eos in multas partes, & dispersi p

B oēs partes mūdi seruiāt cæteris nationibus, in ostēsionē sui sceleris, & in memoriā meæ passionis, ut in uita eorum patiantur temporaliter in hoc mundo, & post mortē æternaliter in inferno. Deinde ibi, In vita eorū, incipit alia sententia, vbi rñdet tacitæ quæstioni. Nā diceret aliquis, si Iudæi & oēs infideles sunt ita maledicti, quomodo ergo abundant diuitiis temporablibus & ple filiorū? ad hoc respondet Christus, q hoc fit occulto Dei iudicio. Et tñ bene potest reddi aliqua ratio, eo q sunt diuersi fines inter fideles & infideles. Nam Iudæi & omnes infideles ponunt suam finē & totam spem & fœlicitatem in hoc mundo, nō expectantes altā gloriam præter diuitias & res mundanas. Et ideo noluerunt Christū recipere qui præcipiebat tēporalia contemni, & cœlestia desiderari, & ideo apponunt totum desiderium

C suū in pecuniis & diuitiis congregandis, cōmittentes vsuras & dolos absque timore futuri iudicii. Et ideo de necessitate oportet q abundent bonis temporalibus. Et sic sustinētur a principibus mundi propter munera q recipiunt ab eis. Sed finaliter expoliant eos. Et etiam videmus q populi insurgunt cōtra Iudæos, & expoliāt domos eorum, & qñque interficiunt eos, Et ideo viuunt in continuo timore, & sic diuitiæ vertuntur ad detrimentū eorū. Christiani vero quia timent diuinū iudicium, & viuunt secundum euāgelium, ex iusto labore, ponentes spem suā in bonis cœlestibus, ideo non curant congregare tesauros in terra, sed in cœlo, secundum cōsilium Christi, quia ibi expectant beatificari. Dicit ergo Christus in persona sui, & membrorum, o pater tu permittis ut isti Iudæi & D homines mundani habeant aliquam fœlicitatē in hoc mundo, licet cum dāno suo. Nā uēter. i. appetitus eorum adimpletus est de absconditis tuis. i. de bonis temporalibus.

Saturati sunt filijs, & dimiserunt reliquias suas paruulis suis.

Saturati sunt. i. abundauerunt filiis in copia prolis, & dimiserūt post mortē reliquias suas. i. bona relicta paruulis suis, quasi dicat, licet isti hoīes mundani abundauerint diuitiis et copia filiorū, et reliquerint filiis magnā hæreditatē ex male acquisitis, pp quod patiuntur pœnam æternā in inferno, tñ ego volui magis viuere pauper in hac vita qnam rapere bona aliorum, ut vitarem pœnam æternam, et cum mea paupertate acquirerem diuitias cœlestes. Et ideo subdit.

Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo, E satiabor cum apparuerit gloria tua.

Ego aūt in iustitia mea. i. quia iuste vixi i hac uita, iō iustus apparebo conspectui tuo, i. ante faciem tuā in cuius uisione cōsistit tota nostra fœlicitas & fruitio. Et tūc cū apparuerit gloria tua, ego satiabor fruendo illa sūma deitate, et illo summo bono, quo adepto nihil est amplius quod desiderari queat. Ex quibus patet, q decepti fuerunt Iudæi et cæteri hoīes mūdani, qui posuerunt spē suā in rebus terrenis et corruptibilibus, quas breui tempore possederunt et secū deferre non potuerunt, sed paruulis suis cū magna damnatione eorū reliquerunt. Et notanter dixit De abscōditis tuis adimpletus est venter eorum, Nam bona temporalia dicunt abscōdita, vel de absconditis Dei, eo q occulto Dei iudicio permittuntur ēt mali illa possidere F damnationem sui. Et ideo Deus quandoque non permittit iustos bona tēporalia possidere, ne eis male vtantur et damnētur. Ex quo patet, q paupertas est salubris et utilis iustis, sicut copia diuitiarum est reprobis damnabilis, et nociua. Ex quibus omnibus patet, q Christus introductus ad loquendum in isto psalmo, petit liberari in se et in mēbris suis de persecutione malorum, et orat pro ecclesia sua, ut in paupertate seruetur in hac uita, tolerando persecutiones malorū, ut possit satiari bonis æternis in regno cœlorum.

PSALMVS XVII.

Diligam te domine fortitudo mea dominus firmamentum meum & refugium meum & liberator meus:

Deus

A Deus meus adiutor meus: & sperabo in eum.
Protector meus & cornu salutis meæ: & susceptor meus.
Laudans inuocabo dominum: et ab inimicis meis saluus ero.

Huic ps. in 2.reg.cap. 22.præponitur titulus sub hac forma. s. Locutus est autem Dauid domino uerba carminis huius in die qua liberauit eum de manu omnium inimicorũ suorum & de manu Saul.& ait, Diligam te domine &c. Et sic Dauid prosequitur totũ istum ps. usque in finem in toto illo cap.Sed quia iste ps. datus est ad cantandum in templo cum toto conatu vocum cũ cæteris psal. Ideo Dauid siue cãtores addiderunt postea in principio tituli hanc particulam . s. in finem puero suo Dauid,qui locutus est uerba carminis huius &c. Et in hoc conueniunt .
B 70.& ipse Hierony.in suis translationib.Ex quo titulo habetur ꝙ Dauid fecit hunc psal. in senectute,in fine bellorum suorum,postq̃ dedit studium cultui diuino, ut patet per totum discursum primi & secundi regum. Nam secundi Reg.22.inseritur totus iste ps. cum suo titulo.Et ideo dicit Rabi Salo.cum cæteris iudæis modernis, ꝙ propter nullam aliam cãm fecit Dauid istum ps.nisi quia epilogat totum discursum uitæ suæ,agendo gratias Deo,quia liberauit ipsum de omnibus persecutionibus suis,& dedit sibi uictoriam super omnes inimicos suos, vt videtur sonare litera totius psalmi & sic omnes iudæi moderni exponunt istum ps. præcise literaliter de Dauid & regno suo. Et eos sequuntur q̃dam catolici in expositione sua.Sed manifestũ est,ꝙ talis præcisa literalis expositio non solum est inutilis christianę religioni,sed ẽt
C de se est manifeste falsa. Et hoc propter q̃nque.Primo quia tollit dignitatem propheticam ab ipso Dauid, & ab hoc ps.quia vt sic, non pertineret ad sacram scripturam,nec locutus esset Dauid in spiritu prophetico in hoc psalmo, nec præcepisset ipsum cantari in tabernaculo & templo cum cæteris psalmis, sicut pluries dictum est. Secundo quia in translatione Caldaica huius tituli dicitur ꝙ locutus est Dauid in prophetia uerba carminis huius &c. Tertio quia finito psal. sequitur immediate. 2.Reg. 23. Hæc sunt uerba nouissima quæ dixit prophetice Dauid filius Isai,egregius psaltes Israel,cui constitutum est de Christo Dei Iacob:& sequitur in ira Dñs per me locutus est, & spiritus domini per linguam meam &c.ubi manifeste oñ
D ditur, Dauid locutũ esse prophetice in hoc ps.& in cæteris. Quarto,quia ea q̃ narrantur in hoc psalmo, non uidentur conuenire ipsi Dauid filio Isai: quia ipse non fuit liberatus ex Ægypto,nec in mari rubro,sicut memoratur in hoc ps. Item non p̃t conuenire ipsi Dauid illud quod dr̃, Et retribuet mihi Dominus ƀm iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum &c. quia hoc soli Xp̃o conuenit, quia Dauid non consueuit allegare iustitiam & puritatem suam,cũ dicat ps. 142.Non intres in iudicium cũ seruo tuo dñe, quia apud te non iustificabitur omnis uiuens &c.Quinto hoc idẽ probatur per Rabi Camhi magistrũ eorum, qui dicit,ꝙ omnes ps.qui intitulantur In finẽ. siue Ad uincẽtem, loquuntur de rege Messia.Et latent in eis multa & profundissima mysteria de rege E
Messia. Ex quib.omnib.patet, ꝙ Dauid ĩ hoc psalmo non minus fuit propheta quã in cæteris,nec loq̃tur principaliter de seipso, sed de Christo in lege promisso.Et ideo,pro uera intelligentia huius ps. & tituli eius, est aduertendum, ꝙ Dauid propheta postq̃ quieuit ab omnib.bellis, & incepit dare operam diuinam cultui,& studio sacræ scripturæ,cõsiderando afflictionem filiorum Israel, dum erant in Ægypto,& q̃uo fuerunt liberati,& educti ꝑ Moysen ex p̃cepto domini, & q̃uo fuerunt liberati in transitu maris rubri, Faraone cum exercitu suo pereuntib. in signis & portẽtis, Et quomodo postea Iosue introduxit illum populum in terram promissam, etiam cum magnis signis & portentis,pręuidit Dauid in spiritu, qualiter Christus in lege promissus debebat liberare totum genus F
humanum de seruitute peccati: & educere fideles ueteris test.de limbo inferni,& introducere eos in terram uiuentium,patriæ cœlestis,& hoc per mortem, & passionẽ,& resurrectionem suam. Iõ sc̃d̃o Dauid considerando & contemplando totum discursum uitæ suæ,& magnas persecutiones suas,& qualiter liberatus de Saul & Absalõ, & finaliter obtinuit uictoriã de õmnib. inimicis suis,& obtinuit totum regnum super omnes trib.Israel,& subiecit,& fecit sibi tributarios Amonitas & Moabitas & Syros,& cæteros finitimos de populo gentili: in tali contemplatione pręuidit in spiritu,qualiter Christus post mortẽ,& passionẽ, & resurrectionẽ debebat obtinere regnũ totius orbis, & qualiter per

Aposto-

A Apost.mart.& docto. debebat sibi subijcere totum populum gentilem,& repudiato populo iudaico & dissipato, dẽbat fieri caput totius populi gentilis ad fidem conuersi. Ex oib. ergo supradictis contemplatis,& consideratis, Dauid assumpsit parabolam & propositionem ad faciendum illum psal.de triũpho & regno Chri vlt. Est ergo sensus tituli huius ps. ꝙ Dauid prophetice locutus est verba carminis huius, postq̃ liberauit eum Dñs de manu Saul & omnium inimicorum eius &c.quasi dicat ꝙ Dauid in contemplando qualiter Deus liberauit, ipsum de manu Saul,& omnium inimicorum eius,ꝓuidit in spiritu,qualiter Xp̃s post multas persecutiones,& mortem,& passionem,& resurrectionem debebat liberare totum genus humanum de seruitute peccati,& patres de limbo B inferni,& postea erat adepturus totũ regnũ mundi,& regnaturus sup ꝑ oẽs inimicos suos. Et exinde accepit Dauid parabolam & propositionem ad faciendum hunc ps. & dedit illum cantorib. ad cantandum in templo in finem, & ad uictoriam vocũ, eo ꝙ lex uetus vocabat Xp̃m, cum omni conatu,ut veniret ad redimẽdum,& liberandum genus humanum, & ut acciperet imperiũ totius mundi. In quo quidem ps.Dauid introducit Xp̃m,inquantum est homo, ad loquendum & agendum gratias patri de regno mundi,& triumphis sibi collatis, & de bñficijs a patre receptis,pro se & membris suis.In quo ps.Dauid in persona Christi seruat modũ boni rhetoris & oratoris,diuidendo siue partiendo suũ carmen in tres partes principales.Nam primo ꝓmittit proœmiũ siue præfationẽ, in quo C breuiter,& in generali complectitur totam materiam dicendorum, agens gratias in cõi de oib.beneficiis receptis a patre. Secundo ꝓsequitur narrationem suam,explicando in specie & particulari oĩa beneficia recepta. Tertio concludit ps.& carmen suum,gratias expressas agẽdo. Scda ibi, Circundederunt me.Tertia ibi.Viuit dñs & benedictus.Quãtum ergo ad primum est notãdum ẽm Aug. ꝙ Xp̃s in hoc ps. loquitur in forma serui, & inquantum homo,& ut ꝑsona cõis & caput ecclesię, & sic ut plurimũ loquitur in persona totius corporis mystici & membrorum, inquantum non solum pro se & pro suo ẽt corpore mistico accepit a patre beneficia in hoc ps.memorata. Et iõ cum proœmium sit breuiloquium dicendorum, sub nouem uocabulis complectitur,& refert oĩa beneficia D q̃ accepit a patre, pro se, & membris,ut capet beniuolentiam in exordio, & præfatione suæ narrationis: sub quib.nouem uocabulis substãtiuis & adiectiuis appellat patrem tanq̃ beneficium,& bñfactorem suum. Vnde primo uocat patrem fortitudinem,inquãtum recepit ab eo vires ad triumphandum de mundo & diabo. Scd'o vocat eum firmamentum, inquantum in eo fundantur oĩa,& in eo mouemur & sumus. Tertio uocat eum refugium,inquantum in omnib.tribulationibus ad eum refugimus.Quarto vocat eum liberatorem,inquantum per resurrectionem, pr̃ eum & nos ab omni miseria, & passione liberauit. Quinto uocat eum Deum & Dominum,q̃a creator est & rector. Sexto uocat eum adiutorem, inquantum præbuit nobis auxilia sacrorum contra Diab. Septimo vo- E cat ipsum protectorem,rõne donorum spũs sancti,& gratiarum,& uirtutum,quib.continue nos protegit. Octauo uocat eum cornu salutis, inquantum propter humilitatẽ exaltauit illũ, & dedit illi nomen &c.Nono uocat eum susceptorem, inquãtum eum a dextris ĩ cęlo recepit & collocauit. Dicit ergo Xp̃s ad patrem. O domine pr̃ ego simul cũ membris meis diligam te,& teneor te semꝑ diligere, & tibi gratias agere ꝑp beneficia quæ a te recepi. Primo q̃a tu semꝑ fuisti,& eris fortitudo mea dando mihi, & membris meis fortitudinem & uires ad resistendum Diabo. & inimicis meis,& ad debellandum eos.Item secundo,quia tu es dominus & firmamentum meum:& tertio es refugiũ meũ. Et quarto liberator meus.Et quinto adiutor & ideo sperabo in eum.s.patrem meũ.Sexto F est Deus pater protector meus.Septimo cornu,& uictoria, & honor meæ salutis.Et octauo es susceptor & glorificator meus. Nono est dominus meus per creationem & gubernationem, inquantum ego sum homo.Et sic propter ista nouem ego laudans cum fiducia inuocabo eum, tanq̃ dominum & fortitudinem & protectorem &c.Et sic semꝑ saluus ero ab inimicis meis,imo de omnib.inimicis meis,& de toto mundo triumphabo.

Circundederunt me dolores mortis : & torrentes iniquitatis conturbauerunt me.

Dolores inferni circundederunt me, præoccupauerunt me laquei mortis.

In tribulatione me inuocaui Dominum : & ad Deum meum clamaui.

Et

A *Et exaudiuit de templo sancto suo vocem meam, & clamor meus in conspectu eius introiuit in aures eius.*

Hæc est pars narratiua huius carminis, in qua Christus explicat particulariter in specie beneficia quæ a patre recepit & accepit in psona sua, & membrorum suorum. In quo duo principaliter facit, Nam primo explicat beneficiū humanæ redēptionis, & liberationis, ꝙ Christus adeptus est a patre ex iustitia p suam puritatem & mortem, & passionē. Secundo explicat vniuersale dominium super totum mundum, & super omnes inimicos suos, quod Christus meruit adipisci, & accipere a patre propter suam obedientiam & humilitatem, quæ quidem secunda pars incipit 37. versu, ibi. Retribuet mihi dominus &c. In prima autem parte tria facit. Nā B primo explicat miserias & infirmitates, in quibus iacebat sauciatum genus humanum ante aduentum Christi, quas traxerat ex Adam. Et hoc dicit per parabolam & figuram afflictionis & seruitutis in qua erant filii Israel in Aegypto. Secundo prædicit & explicat liberationem, & redēptionem totius generis humani de seruitute peccati, & hoc p figurā liberationis Israel de Aegypto, & de oppressione, & periculo transitus maris rubri. Tertio ōndit qualiter hāc victoriā adeptus est Xp̄s ex iustitia per suā puritatē & humilitatē. Scđa ibi. Commota est. Tertia ibi. Et retribuet mihi dn̄s, Quantum ad primum est notādū s̄m Aug. in hoc ps. & prout dictū est in prologo, ꝙ tanta est vnitas Xp̄i ad sua mēbra mystica, ꝙ communicantur idiomata. Et iō Christus omnia peccata nostra & af C flictiones, et miserias, & infirmitates nostras, quas traximus ex Adā, dicit esse suas, quātū ad pœnā. Vnde est aduertēdū, ꝙ septem modis cōtingit, vt quis aliena dicat esse sua. Primo mō, tanquam aduocatus, nā aduocatus causam quam aduocat dicit esse suā. Scđo procurator causam sui principalis dicit esse suam, quia pro illo laborat, & litigat, & recipit redditus, & soluit creditorib⁹, & agit omnes actus in persona illius. Tertio, fideiussor debitum alterius dicit esse suum, eo ꝙ se obligauit soluere pro illo. Quarto, caput, dolores membrorū dicit esse suos, vnde dicit. Doleo pedē aut brachiū. Quinto, vir, aut spōsus causam vxoris aut sponsæ dicit esse suam, & pro ipsa sumit bellū. Sexto pater aut mater causam filiorum dicit esse suam, Septimo dominus aut Rex causam vassallorum dicit esse suā, & pro eis assumit bellum, & quādoq; pro eis intrat duellū, & singulare certamen pro iniuria eorū vlciscenda, aut præda repetenda. His ergo septē modis Xp̄s oīa pc̄tā & oēs infirmitates, quas traximus ex Adā, dicit esse suas, nō quo ad culpā, sed quo ad pœnā & solutionē, inquantū pro omnibus his passus est, & exoluit pœnā. Nā tanquā fideiussor & procurator & aduocat⁹ se uoluit obligare soluere pro nobis, & defendere causam nostram. Et tamquā caput & pater, & sponsus cōdoluit dolorib⁹ & infirmitatibus nostris. Et tanquam verus dominus, & hæres patris, cū diabolo cōgressus, suā hæreditatē repetiuit & liberauit, & iniuriā paternā vltus est & vindicauit, & de diabolo triunfauit. Et iō dicitur liberator & liberatus propter rōnes supradictas. Dicitur.n. liberator in capite, & liberatus in membris, quia in eo oēs E fuimus liberati. Et sic est uerū dicere, ꝙ dolores nostræ mortis circūdederūt Xp̄m i Adā, & nostra pc̄tā circundederunt eum in cruce: quia pro doloribus, & peccatis nostris mortuus est. Dicit ergo Christus in persona ipsius corporis mystici afflicti in Adam, & in persona fideliū existentiū in limbo inferni. Bene possum dicere, ꝙ pater est fortitudo mea, & refugium, & protector, & liberator meus, quia ipse liberauit me ex omnibus infirmitatibus, & tribulationibus, quas in mēbris meis traxi ex Adā. Nam primo in Adam circundederunt me dolores mortis, quia pp pc̄t̄m Adæ, factus fui mortalis in currēdo necessitatem moriendi, & fui condemnatus ad duplicem mortem. f. corporis & animę. Secūdò, torrentes iniquitatis conturbauerūt me. F Nam sicut tempore pluuiarum torrentes decurrentes cum impetu, rapiunt omnia quæ sunt in ripis, ita postquam Adam peccauit, torrentes iniquitatis eius rapuerunt omnia bona mea gratuita, & vulnerauerūt, & debilitauerunt omnes potentias, & sauciauerūt sensualitatem, & carnē, veneno concupiscentiæ, & fomitis peccati, & sic fracta & destructa sæpe, & ripa, & muro originalis iustitiæ, mansit liberum arbitrium, & claudicatū & mansit corrupta tota natura & caro mea, & iudicium peruersum & vires peruersæ, & totus ordo peruersus, quia quod nolo quandoque hoc ago, et quod uolo nō hoc facio, quia caro q̄ deberet obedire, insurgit aduersus spiritum, & sic possum dicere, ꝙ torrentes iniquitatis

A tatis ipsius Adæ cōturbauerunt me, & peruerterunt totum ordinem in me. Item tertiò, dolores inferni circundederunt me, q. a fui ad pœnam inferni destinatus. Etiam dolores inferni, & sanctorū patrū, qui erant in limbo, circundederunt me. Et præoccupauerunt me laquei mortis ipsius pcti originalis, in cuius laqueo oēs filii Adam fuerunt capti & alligati. Et iō in tot & tantis tribulationibus, & afflictionibus constitutus, inuocaui dñm patrem, & ad Deum meum clamaui p patriarcas, & profetas, & omnes fideles vet. testa. vt me de hac peste liberaret, sed tandē ipse pater exaudiuit vocem meam de tēplo sancto suo. s. de cœlo empyreo, & de consistorio trinitatis, & sic clamor meus fuit in conspectu eius, & introiuit & penetrauit aures eius, intantum, q misit filium suum in B carnem ad liberandum me, per mortem & passionem. Et tamen rursus aduertendū, q Christus in supradictis, non solum loquitur in persona mēbrorū & sui corporis mystici, sed ēt in persona sui, inquātū caput, quia ipse inquantū caput fuit circundatus doloribus mortis, & doloribus inferni, & torrentibus iniquitatis etc. sed diuersimode. Nam membra Christi. s. nos fuimus circūdati oībus illis, quantum ad culpam & pœnam, sed Xps nō fuit circundatus nec vulneratus, nisi quo ad pœnam tantum, propter culpam nostrā, inquātū pro omnibus nobis, & propter culpam nostram passus est, vt nos a culpa pœna liberaret. Et sic potest dicere Christus, q dolores nostræ mortis circundederunt eum in hac uita, & in horto, & in cruce, quia ut nos a morte ppetua liberaret, passus & crucifixus est. Et sic etiam circundederunt eum dolores inferni, quia vt nos ab inferno liberaret, in cruce passus est, & sic in toto isto psalmo Christus qñque loquitur in persona capitis tantum, quādoq; in persona membrorum, quādoque in persona totius. s. capitis & corporis, sed diuersimode, vt dictum est & patebit. Ideo aduertat lector, quia iste psalmus est ualde difficilis ad extorquendā veritatem latentem in eo. Iterum autē est aduertendum q supradicti quatuor versus possunt referri ad afflictionē filiorū Israel, quam patiebantur in Aegypto, inquantū illa seruitus & afflictio significabat seruitutē peccati, in qua erat totum genus humanum propter peccatum Adæ. Nam sicut omnes Hebræi qui erant in Aegypto iam concipiebātur, & nascebantur in seruitute, propter quā D affligebantur, & tribulabantur ab Aegyptiis, ita omnes filii Adam concipiebantur, & nascebantur in seruitute peccati originalis, & postea in adulta etate affligebantur in cæteris peccatis actualibus. Ideo sicut filii Israel clamabant ad dominum, vt liberaret eos ex illa seruitute & afflictione & dolore, ita pariter patriarchæ, & profetæ, & fideles veteris testamenti clamabant ad dominum vt omnes a peccato liberaret. Et sicut clamor filiorum Israel penetrauit, & introiuit ad aures Dei, & Deus exaudiuit eos de mōte sancto suo, & misit Moysen qui eduxit & liberauit eos, ita pariter Deus audiuit clamorem patriarcarum & profetarum, & misit Christum filium suum, qui per mortem, & passionē, & resurrectionem liberauit genus humanum a peccato, & eduxit patres E sanctos de limbo etc. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu, in illo mysterio seruitutis Aegyptiacæ, dixit: Circundederunt me dolores mortis &c. Et sic explicat clamorem patriarcarum & profetarum Christum petentium & uocantium, per figuram afflictionis filiorū Israel, existentium in Aegyptiaca seruitute. Vnde accepit Dauid parabolam, & propositionē ad prædicendum, & profeticæ explicandum captiuitatē totius generis humani, sub potestate diaboli, & oīum sanctorum patrū in tenebris limbi inferni, & explicat oēs miserias, quas traxit genus humanum ex Adam, & omnes pęnas quas Christus passus est pro illo peccato. Nam sicut illud peccatum comprehendit nos omnes, quo ad culpam & pœnam, de iure naturæ corruptæ, ita illud peccatū cōprehēdit Xpm quo ad pœnam tantum, non de iure naturæ, cui Christus non obligabatur, sed quia F voluntarie ex charitate has pœnalitates, & pœnas uoluit pro nobis assumere. Et hoc explicat Dauid in hac parte, quia Christus dicit q illud peccatum comprehēdit ipsum quo ad pęnam tantum, & omnia sua membra quo ad culpam & pœnam.

Commota est & contremuit terra, fundamenta montium conturbata sunt & commota sunt, quoniam iratus est eis.

In hac parte explicat modū liberationis & redēptionis generis humani, et quomodo Christus triumfauit de diabolo, et hoc per figurā liberationis Israel de Aegypto, et de mari rubro, eo quod illa liberatio fuit figu-

A figura generalis redemptionis. Nam secundum Apostolum Iudã in canonica sua, idem Iesus qui eduxit Israel de Aegypto, liberauit totum genus humanũ de seruitute peccati. Nam Christus sicut tunc liberauit nos in figura, ita postea nos liberauit in re, quia omnia contingebant illis in figura 1. Corin. 10. Et ideo est aduertendum secundũ Leonem Papam in sermone de passione, & s'm Aug. quòd cum Christus sit agnus occisus ab origine mundi. Apoc. 13. inde est ꝙ in figura iam fuit occisus in Abel, & vexatus in Abraam, Isaac, & Iacob, & afflictus in Egypto, & in mari rubro, & in Dauid, & in omnibus patriarchis & profetis, & in omnibus membris suis vete. testa. inquantum erant figura eius, sed postea Christus fuit passus omnia illa realiter in se, quæ illi passi sunt in figura,
B & fide Christi futuri, quia quod passus est figuraliter in illis, postea passus est realiter in se, & quod passus est realiter in se, passus est postea in membris suis noui testamẽti, quia propter Christum martyres passi sunt tormẽta & persecutiones, Vnde Christus iã factus immortalis & impassibilis, adhuc dicebat Actuum 6. Saule Saule quid me persequeris etc. Et ideo quia illa afflictio filiorum Israel, & illa liberatio, fuit figura afflictionis & passionis Christi, et liberõnis genus humani, & quia ibi fuit Christus in figura afflictus, & corpus mysticum Christi liberatum, & in figura redemptum, Ideo Christus se dicit ibi afflictum & liberatum. s. afflictum in se, & liberatum in membris. Et ideo volẽdo explicare mysterium nostræ redemptionis, adducit figuraliter liberationem filiorum Israel de Aegypto & mari rubro. Et sic vtitur figu-
C ra pro figurato, & signo pro signato, quia per afflictionem seruitutis temporalis illorum, intelligit, & explicat afflictionem & seruitutem peccati totius generis humani. Et per liberationem temporalem illorum, intelligit vniuersalem redemptionem factam per Christum, & sic vtitur figura pro figurato, sicut frequenter facit Dauid in psalmis. Et hoc idem faciunt oẽs profetæ, sed miseri & ceci iudæi hoc capere non possunt. Et ideo in hoc psalmo, & in cæteris locis sacræ scripturæ, dicunt multa inepta, & falsa, implicantia contradictionem, ut patet. Dauid ergo in persona Christi alludendo ad liberationem Israel, & vtens figura pro figurato, dicit in hac parte, ꝙ sicut in illa liberatione

cõmota est & contremuit terra, & facta sunt D signa, & prodigia in mari rubro in illa liberatione, ita multo maiora facta sunt p Xp̃m in inferno, & toto mũdo in nostra redemptione. Ideo ait, ꝙ sicut tunc, quãdo clamauit Israel in illa tribulatione maris rubri, videns se oppressum a Faraone inter mõtes, & mare, clamauit ad dominum, & dñs exaudiuit eum, immittẽdo tempestatem in mare, quia tunc commota est, & contremuit tota terra Aegypti, & fundamenta mõtium cõturbata & commota sunt, quoniam Deus est iratus eis, immitendo decẽ plagas Aegyptiis.

Ascendit fumus in ira eius, & ignis a facie eius exarsit, carbones succensi sunt ab eo.

Fumus illarum decem plagarum ascendit per totã terram Aegypti, & ignis exarsit, cõburendo oẽs arbores, & plantas, & fructus terræ Aegypti intantũ, ꝙ sicut carbones suc E censi sunt ab eo, vt patet in Exo. a 6. cap. vsq; ad vndecimum. Sed forsan totum hoc potest referri ad solam tempestatem factam in mari rubro super Faraonẽ & exercitum eius, & tunc est sensus ꝙ dum Farao persequeret illum populum, ut teneret ipsum angustiatum, & oppressum inter mõtes & mare, tũc ille populus in illa tribulatione clamauit ad dominum, & clamor introiuit in aures eius, & sic exaudiuit eos de cęlo &c. Nã tũc Moyses ex præcepto Dei percussit aquas, q̃ diuisæ sunt, præbentes iter, & sic trãsiuit ille populus illęsus ad aliã partem littoris. Sed cum Farao cum exercitu suo persequeretur eos per aridam inter aquas diuisas, tũc commota est, & contremuit terra circũquaque & fundamenta mõtium commota sunt quoniam dominus iratus est Aegyptiis, & illico F mota est tempestas in aere & in mari. Nam ignis exarsit a facie Domini, id est fulmina ignea apparuerunt in aere & in mari, & ipsi Aegyptii fuerunt combusti, & succensi ab eo scilicet igne uel a Deo quasi carbones.

Inclinauit cœlos & descendit, & caligo sub pedibus eius.

Et ascendit super Cherubin & uolauit, uolauit super pennas uentorum.

Et posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius, tenebrosa aqua in nubibus aeris.

Præ fulgore in conspectu eius nubes transierunt grando & carbones ignis.

Et intonuit de cœlo dominus: & altissimus dedit vocem suam, grando & carbones ignis.

Deinde

A Deinde explicat actorem huius tempestatis, & dicit quod Deus inclinauit cęlos & descēdit, quia ille Angelus qui ducebat castra, qui Deum repręsentabat, & per quem miracula faciebat, posuit tabernaculum in illa nube, & aqua tenebrosa, mittens fulmina & coruscationes, & sic nubes ardentes, & grando & carbones ignis transierunt super Egyptios.

Et misit sagittas suas & dissipauit eos, fulgura multiplicauit & conturbauit eos.

Dominus misit sagittas suas fulmineas, & dissipauit eos, & multiplicauit fulgura, & coruscationes, & conturbauit eos, & tūc fuit tanta motio & agitatio vētorum, quod mare aperuit se, intantum quod terra apparuit arida in medio maris.

Et apparuerunt fontes aquarū, & reuelata sunt fundamenta orbis terrarum.

B Id est apparuerunt loca vbi situabantur aquæ, quæ quidem terra est fundamentum, & centrum totius orbis terrarum. Et conuersus ad Deum dicit.

Ab increpatione tua domine, ab inspiratione spiritus iræ tuæ.

O domine tota ista tempestas facta est ab inspiratione spiritus. i. venti iræ & sententię tuæ, quia misisti super eos terribiles ventos, qui causarūt hanc tempestatē. Et nota propter illud quod dicit. Apparuerūt fontes aquarum &c. quod in profundo & solo maris, manant, & bulliunt multi fontes aquarum dulcium, qui fontes tunc apparuerunt in apertione illius maris. Deinde cum dicit:

Misit de summo & accepit me, & assumpsit me de aquis multis.

C Descripta tēpestate, & dissipatione Egyptiorū, memorat liberationem Israel, dicens in persona illius populi, quod dominus misit auxilium de summo cęlo, & assumpsit, & liberauit me de illis multis aquis maris rubri, quia transiui illæsus, & non solum liberauit me de illis aquis, sed etiam eripuit me de Egyptiis inimicis meis fortissimis & armatis, cum ego essem inermis, qui quidem inimici oderunt me, & cōfortati sunt super me, quia fortiores me erant, & sic pręuenerunt me in die afflictionis, dū eram in Egypto, mihi onera importabilia imponēdo, & tū dn̄s factus est protector meus, quia liberauit me de illis angustiis, & deduxit me in latitudinem, per loca spatiosa, vsquequo introduxit me in terram promissam, & hoc nō fecit ex meis meritis, sed ex gratia, quoniam me uoluit eligere in populum sibi pe- D culiarem. Ex supradictis patet, quod hæc litera non potest intelligi de ipso Dauid, quia ipse non fuit liberatus in mari rubro. Et iō est dicendum sicut prius, quod Dauid nō adducit istam historiam gratia sui, sed figuraliter, prout in illa pręuidit in spiritu totū mysterium nostræ redēptionis factæ per Christum, ut patebit in litera sequenti, & sic ponit figuram pro figurato, secundum consuetudinem profetæ, & ideo videndū est totum mysterium figuratum, de quo principaliter intendit loqui pfeta in persona Christi. Vndeait Christus caput nostrum, quod sicut tunc dolores inferni, & laquei mortis circūdederunt Adam & totum genus humanū, quando peccauit in eo, ita nunc in passione circūdederunt me omnia illa mala, nō quo ad culpam, sed quo ad pœnam. Itē sicut patres vet. testa. clamabant, vt sanarentur, ita E ego clamaui in cruce apud patrem, ut sanarem & liberarem eos. Item sicut ille populus Israel oppressus in Egypto, & in mari rubro clamabat ad dominum, ut mitteret eis auxilium de cœlo, ita pariter clamabant fideles, & sancti patres veteris testamēti ad dn̄m in tenebris inferni, ut mitteret eis saluatorem qui eos liberaret. Item sicut Deus exaudiuit vocem illorum filiorum Israel, & misit eis Moysen ad liberandum eos, ita pariter Deus exaudiuit voces patriarcarum, & profetarum, & misit eis Iesum saluatorē ad redimēdum eos. Item sicut Deus inclinauit cęlos, & descendit, ponendo vel mittendo illum Angelum clausum in illa nube, inducētem illam tempestatē super mare rubrū, & liberauit filios Israel, & fulminauit, & submersit Egyptios: ita pariter Deus pater misit F filium suum latentem in nube humanitatis. In cuius morte & passione tota terra mota est, & factę sunt tenebrę super vniuersam terram ab hora sexta vsque ad nonā. Vnde anima Christi descendit ad inferos, & misit sagittas suas, & fulmina suæ potestatis, & ignis inferni fugit a facie eius, & dissipauit demones, & damnatos, & cōturbauit eos, & abstulit eis prædam expoliando limbum, & purgatorium. Et isto modo liberauit fideles veteris testamenti, & debellauit diabolum & triunfauit de eo. Itē sicut tūc misit sagittas suas, & dissipauit Egyptios, ita post passionem suā misit multas plagas in Hierusalē per illos 40. annos, & finaliter misit exercitum

A citum Romanorum, & dissipauit omnes iudæos in uindictam suæ mortis. Item sicut in mari rubro dominus intonuit super mare, & super Aegyptios, & aperuit mare, & transierunt Hebræi illæsi, submersis Aegyptijs: ita pariter in die pentecostes dominus intonuit super collegium apostolorum, & super mare sacræ scripturæ, & fecit duodecim vias, quæ sunt duodecim articuli fidei, per quos transeunt omnes fideles per mare sacræ scripturæ. Item sicut ille uětus aperuit mare, & diuisit aquas, & apparuerunt fontes aquarum, & reuelata sunt fundamenta orbis terrarum de quibus fontibus dulcibus biberũt filij Israel in illo transitu, ita pariter in die Pente. qũ intonuit dñs, & aperuit apostolis mare scripturarum, diuisit aquas amaras cerimoniarum, & legalium, & apparuerunt tunc fontes aquarũ dulcium. s. duodecim articuli fidei, & oĩa mysteria, & sacra noui test. quæ sub illis aquis maris latebãt. De quibus fontibus dulcibus, & ecclesiasticis sacris, oẽs fideles noui te. bibunt & reficiuntur. Item sicut postquã transiuit ille populus illæsus, per illas duodecim vias, reuersæ sunt aquæ super Aegyptios cum illa terribili tẽpestate, & suffocauerũt, & dissipauerunt eos. Ita pariter post publicationem euangelij, postquam iudæi noluerũt Christũ recipere, nec uoluerunt de fontibus dulcibus bibere, reuersæ sunt aquæ salsæ & amare cerimoniarum & legalium vet. te. & suffocauerunt, & occecauerunt, & dissipauerunt eos, intm̃ ꝙ circuncisio, & cętera legalia, nõ solũ fuus eis inutilia, sed etiam mortifera. Sed populus Christianus qui transiuit inter aquas, ꝑ articulos fidei, fuit liberatus ꝑ Christum, quia aperuit sibi mare sacræ scripturæ. Ideo Christus in persona huius populi Christiani agendo gratias, dicit. Dñs pater misit filiũ suũ de summo cęlo & in carnẽ, & accepit me ꝑ incarnationẽ in unitatẽ suppositi, & assũpsit corpus meũ mysticũ in unitate mystica, & sic liberauit me de aquis multis. i. de supradictis tribulationibus. Et nota ꝙ filius, inquantum homo, põt dicere ꝙ uerbum diuinum accepit eum, eo ꝙ accepit illã humanitatẽ in unitatẽ suppositi & ꝑsonaliter. Sed quia totus Christus accepit ecclesiam per fidem in quadam unitate mystica, ideo in persona membrorũ potest dicere, ꝙ accepit eũ tali unitate mystica, & liberauit ipsum de aquis multis. Et ideo sicut liberauit illũ populum de multis aquis maris rubri, ita liberauit suos fideles ve. te. de aquis tenebrosis limbi & purgatorij. Et ideo subdit Christus in persona membrorum.

D

Eripuit me de inimicis meis fortissimis, & ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me.

Preuenerunt me in die afflictionis meæ, et factus est dominus protector meus.

Et eduxit me in latitudinem, saluum me fecit quoniam uoluit me.

Eripuit me de diabolis inimicis meis fortissimis, q oderũt me ab initio, qm̃ cõfortati sunt sup me, quia in limbo captũ me tenebant, & præuenerunt me, & captiuauerunt me in die afflictionis meæ. i. in die peccati. Sed ly in die afflictionis meæ, põt ordinari cum litera sequẽti, ut sit sensus, ꝙ dñs factus est protector meus, & adiutor in die afflictionis meę, dũ essem in limbo & purgatorio: nã exinde eduxit me in latitudinẽ & libertatẽ, & saluum me fecit, nõ meis meritis, sed per gratiã, qm̃ voluit me redimere. Itẽ totũ hoc dr̃ in persona totius ecclesiæ noui test. quia eduxit eã de peccato, & de ergastulo culpæ, in latitudinẽ gratiæ, & ex meritis suæ passionis saluauit eã. Et sic patet qualiter Christus in persona mẽbrorum agit gratias pr̃i, pro redẽptione generis humani, adducẽdo figurã supradictã. Sed cõtra fundamentũ põt arguí. Nã dictum est supra, ꝙ Iesus Christus q liberauit populũ Israel de Aegypto, ipsemet postea liberauit totũ genus humanũ de potestate diaboli. Sed in tota ista parte ur̃ Xp̃s agere gratias, eo ꝙ pr̃ redemit, & liberauit genus humanum, ergo falsa est tota expositio. Ad hoc rñdetur, & hoc est grande mysterium, quod ceci & miseri Iudæi non pñt capere, eo ꝙ cecidit super eos spiritus iræ Dei. Ad cuius intelligentiam est aduertẽdum, ꝙ cum in Christo sint duæ naturæ, diuina. s. & humana, nostra redemptio erat in diuinitate, tanquã in principio potestatiuo & uirtuali, sed in humanitate Christi, tanquã in principio meritorio, qa potestas, & autoritas relaxandi captiuitatem, & peccata, erat in patre, sed merita erant in humililate filij, & in tota persona, eo ꝙ illa redemptio facta est ꝑ merita passionis Christi, inquantũ Christus obtulit suã passionẽ pro genere humano, & pr̃ acceptãdo illã passionẽ i pretiũ, relaxauit captiuitatẽ. Et ideo Christum, inquantũ homo est, mundũ redimere, nihil aliud fuit, nisi suam passionem patri pro nobis offerre, &

B

E

C

F

A patrem genus humanum liberare, nil aliud fuit, quã passionẽ Christi in prætium acceptare, & pro illo pretio captiuitatem relaxare. Et ideo in tali redemptione Christus agit gratias patri, eo q voluit passionem suam in pretium acceptare. Et sic filius semper attribuit opus redemptionis patri suo, nõ solum in redemptione, sed in omnibus alijs, eo q quicquid habet filius habet à patre, vt magis patebit in parte sequenti.

Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi.

Quia custodiui uias domini, nec impiè gessi à Deo meo.

Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo, & iustitias eius non repuli à me.

Et ero immaculatus cum ea, & obseruabo me ab iniquitate mea.

B Et retribuet. Postquam superius explicauit modũ redẽptionis generis humani, p figurã liberationis Israel de Aegypto, & i mari rubro, hic explicat & ostẽdit quo iure, & quibus meritis potuit liberare genus humanũ & cõgredi cũ diabolo, & adipisci hæreditatẽ & regnũ mundi. Ad cuius intelligentiã est notandum scd̃m Aug. 11. de trini. c. 13. q diabolus non fuit superandus potentia, sed iustitia. Sed est aduertendum scd̃m Arist. 5. Eth. q cum iustitia sit perpetua volũtas tribuens unicuiq; quod suum est, iõ duplex est iustitia. Vna dr̃ legalis, alia dr̃ iustitia particularis. Iustitia legalis cõsistit in operationibus quæ fiunt scd̃m legẽ, siue iuxta legẽ. Nã iustitia dr̃ a iuxta. Et illa operatio dr̃ iusta, q fit iuxta legẽ, eo q nõ deuiat à lege nec à uoluntate legislatoris, qui intendit ciues facere bonos. Et sic iusta dr̃ omnis virtus. Iustitia

C vero particularis est duplex. Vna dr̃ commutatiua, quæ fit in cõmutationibus & vẽditionibus, quæ cõsistit in proportione, & æqualitate cõmutatorũ; quia tunc cõmutatio dr̃ iusta, qñ fit iuxta mediũ rei, secundũ ꝓportionẽ aritmeticam. s. q unũ cõmutatum non excedat alterum in prætio, ut dr̃ 5. Eth. Iustitia autem distributiua fit in distributione dignitatum & præmiorũ, & bonorum communium, iuxta meritũ, & proportionẽ meritorũ, secũdũ mẽsurã, & proportionẽ laborũ & virtutũ, & hoc fit cõparando res, & psonas, scd̃m proportionẽ geometricã, ut patet ibidẽ. Est ergo triplex iustitia. s. legalis, cõmutatiua, & distributiua. Et ideo scd̃m hanc triplicẽ iustitiã Chr̃s adeptus est totũ genꝰ humanum in hæreditatẽ, & hoc triplici iure, liberauit & adeptus est genus humanum cum tota hæreditate paterna. s. iure legali, & commutatiuo & distributiuo, ꝓbat. Nã de iure legali & hæreditario proueniebat, & pertinebat ad eũ tota hæreditas patris. Et per cõsequens iuste potuit assumere bellũm, & congredi cum diabolo pro iniuria ulciscenda, & præda repetenda, ergo iustè debellauit diabolum, & expoliauit infernum, & liberauit prædam. s. fideles ve. te. quos iniustè, & tirannice possidebat. Secundò potuit liberare genus humanum iure cõmutatiuo, siue scd̃m iustitiam cõmutatiuam probatur, quia iustũ pretium obtulit patri pro relaxatione illius captiuitatis. Nã obtulit seipsum, quod erat ꝓtium infinitum. Primò quia Deus & homo.

E Secundò quia innocens, sine macula & peccato. Et ideo solus potuit auferre peccatũ, & esse pretium pro peccato, rõne puritatis. Vnde ait Aug. super Ioanne, & psalmo 50. q solus ille infans innocens esse potuit, qui nõ ex opere Adam natus est. Et rursus solus ille agnus tollit peccata mundi, qui pc̃m non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Et iõ quia Christus nunquã fuit obnoxius peccato in natura nec in persona, ideo solus potuit esse pretium cõueniẽs, & iustũ p peccato totius generis humani. Tertiò adeptus est Chr̃s totũ genus humanũ i hr̃ditatẽ secũdũ iustitiã distributiuam, ex qua meruit totum principatum mundi i premium laborũ suorum, & obediẽtiæ, & humilitatis, eo q semp impleuit, & fecit uolũtatem patris. Et sic patet, q tota iustitia Christi consistebat in tribus. s. in natura, quia filius naturalis. Secun- F dò in puritate, & innocẽtia, quia omnino sine pc̃tõ. Tertio in humilitate & obedientia, quia humiliauit seipsum factus obediẽs usq; ad mortẽ. ad Filip. 2. Et ideo pp hãc triplicẽ iustitiã, iuste potuit Christus liberare genus humanum, & adipisci principatum totius mundi in hæreditatẽ. Et hoc ostendit Dauid in hac particula. Vnde ait Christus, dñs pr̃, quia est iustus iudex, retribuet mihi hr̃ditatem generis humani secũdũ iustitiã meã, q a secundum iustitiam legalem mihi debetur, & iustè acquisiui eã, quia sum filius naturalis, & ideo iustè potui cõgredi cum diabolo pro præda repetẽda, & pro iniuria patris ulciscenda. Et sic iure potui genus humanum liberare, & de diab. triunfare. Item etiam pater.

A ter retribuit mihi secundum puritatem ma-
nuum mearum, quia purum sacrificium, & pretium pro genere humano sibi obtuli in cruce, qui pctm̄ non feci &c. Et p cōsequēs secundum iustitiam commutatiuā pater relaxauit captiuam hæreditatem, & retribuit mihi eam. Tertiò modo pater retribuit mihi hanc hæreditatem secundum iustitiā distributiuam, eo ꝙ fui humilis & obediēs patri, quia semper custodiui vias, & præcepta domini, nec aliquid impiè gessi, nec feci alienū à Deo meo, nec quod esset cōtra eius voluntatem, & legem, nec iustitias eius repuli à me, imo semper legem eius ante oculos habui, & opere seruaui. Et ideo semper ero immaculatus, & purus sine peccato coram eo, & obseruabo me purum ab iniquitate mea.

B *Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum in conspectu oculorum eius.*

Hæc est secunda pars totius narrationis. Nam postquam Christus ostendit qualiter ex supradicta triplici iustitia meruit liberare genus humanum de seruitute diaboli, & tenebris peccati, nunc in hac secunda parte ostendit quomodo per eandem iustitiam. s. propter puritatem & obedientiam, & humilitatem, meruit dissipare populum Iudaicū, & inimicos suos, & subijcere sibi populū gētilem, & sic meruit regnū, & principatū totius mundi. Vnde duo facit in hac secunda parte. Nam primò in generali præmittit cōclusionem intentam. Secundò exequitur de intento, ostendēdo quibus armis fuit armatus à patre, & quibus armis armauit discipulos suos ad debellandum, & subijciendum sibi totum orbem. ibi. Qm̄ quis Deus præ-

C ter Deum nostrū. Quantū ad primū est aduertendū, ꝙ cum Deus p naturā sit excelsus & iustus, & oīa alia sint īfirma respectu sui: Ideo humilia respicit, & alta, & superba à longe cognoscit. Et sic officium suum est humiliare & deprimere superbos, & exaltare humiles, & parcere subiectis, & debellare superbos. Et sic ī primordio mūdi debellauit, & eiecit diabolum appetentem exaltari vltra meritum & naturam sui. Et sic depressit Adam propter inobediētiam & rebellionē. Sed quia Christus seipsum humiliauit, vsq; ad mortem factus obediens, ideo pater exaltauit illum, & dedit illi nomē &c. ad Fili. 2. Et sic patet quomodo Deus respondet vnicuique secundum iustitiam suam, & ideo di-

metaforicè, superbus cum superbis, humilis D
cum humilibus, eo ꝙ amplectitur humiles, & abijcit, & deprimit superbos. Et sic p eandem iustitiam Christus respondit vnicuiq; secundum humilitatem, vel superbiā suam. Nam saluauit populum gentilem, quia humiliauit se ad credendū, & sic exaltauit eū; sed quia popul⁹ iudaicus ex superbia, & malitia, noluit se humiliare ad credendū Christo & euangelio, ideo Christus humiliauit eū, & dissipauit, & eradicauit à sedibus suis, & redegit ipsum in seruitutem. Et hoc est quod dicit Christus in hac parte. Et dominus pater retribuet mihi, supple regnum, & principatum totius mundi. Et hoc secundum iustitiam meam supradictam, scilicet quia filius naturalis obediens & humilis. Et secundum puritatem manuum, & operationum mearum, quia peccatum non feci, nec E
inuentus est dolus in ore meo, sed semper fui, & sum inter mortuos liber, & factus fui obediens vsque ad mortem in cōspectu oculorum eius. Et deinde Christus conuersus ad patrem subdit.

Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris.

Et cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris.

O pater cū sancto sanctus eris, idest quia semper eris benignus sanctis, tribuens eis præmium secundum iustitiam suam, & eris innocens cum viro innocente, quia sicut ipse innocens nemini nocet, ita tu nōn nocebis ei, imo tribues ei præmium secundum innocentiam & puritatem suam, & cum electo electus eris, & iustus, iustè ei retribuendo, & cum peruerso eis peruersus secun- F
dum peruersionem suam, eum puniendo & tribuendo pœnam pro culpa. Nam sicut ipse se auertit & recessit à te, ita tu auertes faciem tuam ab eo. Vnde nota, quòd Deum esse sanctum cum sanctis, nihil aliud est, nisi tribuere eis secundum sanctitatē suam, & Deum esse peruersum, cum peruersis, nil aliud est nisi respondere eis, secundum peruersionem & superbiam suam. Et ideo sequitur

Quoniam tu populum humilem saluum facies, & oculos superborum humiliabis.

Qm̄ tu saluum facies humilem populum Christianū, & humiliabis, & deijcies, & reprobabis oculos superborum iudæorum & aliorū obstinatorum, qm̄ Deus superbis re-

 sistit,

A sistit, humilibus autem dat gratiam. Vnde nota quòd Iudæi dicuntur superbi, eo q̀ noluerunt inclinari ad audiendū euangelium, confidendo de viribus suis, & præsumendo de scientia sua. Nam Christus uenit ad declarādam legem, & profetas, & illi totaliter sibi conati sunt resistere & contradicere. Et idō quia voluerunt resistere gratiæ, meritò occecauit eos malitia eorum, nē intelligerent sacraméta Dei. Vnde ait Apost. 2. ad Cor. 4. qd opertum est euangelium his qui pereunt, in quibus Deus huius sæculi occecauit mentes infidelium, vt non fulgeat illū[m]inatio euāgelij gloriæ Christi. Ex quibus patet q̀ Dn⁹ ita est sanctus cum sanctis, quod humilibus dat gratiam, & populum humilem saluat, & ita est peruersus cum peruersis, q̀ superbis resistit, subtrahendo gratiam, eo q̀ ipsi superbi resistentes, nolunt eam recipere. Et B occecauit sic mentes Iudæorum. Et ideo dicit profeta: Oculos superborum humiliabis, id est occecabis. Sed quia apostoli fuerunt humiles & simplices, quia humiliter Christum receperunt & audierunt. Ideo datum est eis nosse mysterium regni Dei &c. Itē quia populus gentilis voluit prædicationē humiliter audire, ideo de eo subdit profeta.

Quoniam tu illuminas lucernam meam domine, Deus meus illumina tenebras meas.

Quoniam in te eripiar à tentatione, & in Deo meo transgrediar murum.

Ad cuius intelligentiam est notandum, q̀ lucerna Chri̅ fuerūt apostoli & discipuli, q̀ per mundum lucem euangelicam portarūt qui exemplo vitæ, & doctrinæ, totum populū gentilē illuminarūt, de quibus ait Salua- C tor Mat. 5. Vos estis lux mūdi, per quā lucernā Christ⁹ tenebras populi gētilis illuminauit. De quo populo tenebroso p̀ lumē euangelicū illuminato dicit. Esa. 40. Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnā. Et idō subdit Christus in hoc ps. O pater postquā tu humiliasti & occecasti populū iudæorū & illuminasti meam lucernā s. collegium apostolorum, Ideo per eos & prædicationē eorū illumina tenebras meas. i. populū gentilem, qui hucusque in tenebris ambulauit: Et sic per tale lumen euangelicum in te eripiar à tentatione & persecutione, & in Deo meo. s. in uirtute Dei mei transgrediebar, & penetrabo murum & potentiam populi gētilis, & ipsum mihi subijciam.

Deus meus impolluta via eius, eloquia domini igne examinata, protector est omnium sperantium in se. D

Nam quia Deus meus est supple impollutus & iustus: Idō via eius. i. lex euangelica est impolluta, non hn̄s rugā, neq; maculā, & eloquia dn̄i. s. verba euangelica sunt multiplici igne & examine examinata, sicut dictū est ps. 11. Idō sunt tantæ virtutis, nō solummodo ad resistendū, sed ēt ad triūfandū, quia totū populū gentilē, apostoli per verbū euangelicū subiecerūt, quia Deus protector est omniū sperantium in se. Ex supradictis patet, q̀ Christus per suā iustitiā, & humilitatem, & puritatem, meruit debellare diabolum, & liberare, & redimere genus humanū, & p̀ eandē puritatē, & humilitatē meruit trāsgredi, & penetrare murū diaboli, & omnis peccati, tā originalis, q̄ actualis, & meruit trāsgredi & superare murū, & potentiā, & superstitionē populi gentilis, & ipsum sibi subijcere. Et sic meruit regnū & principatū toti⁹ orbis. Sedō ex supradictis ēt patet, q̀ omnia verba supradicta nullo mō possunt literaliter uerificari, nec intelligi de ipso Dauid filio Isai, sed de solo Christo, qui fuit iustus & purus, & semper humilis, & obediens patri, per quam iustitiam meruit liberare genus humanū, & adipisci populum gentilē in hæreditatē, ut magis patebit in sequenti litera. E

Quoniam quis Deus præter dominum, aut quis Deus præter Deum nostrum?

Postquā superius profeta prædixit, qualiter Christ⁹ illa triplici iustitia debellauit diabolū, & liberauit genus humanū, & adeptus est principatū totius orbis, in hac scd̄a parte ostendit profeticè, qualiter Christus quadruplici virtute debellauit inimicos suos obstinatos, & eiecit diabolū foras, & subiecit populū gētilē, ibi duo facit. Nā primò ostēdit quib. armis & uirtutib. fuit armatus, & armauit apostolos & discipulos ad debellādos inimicos scdò exequitur de intento, ibi, Persequar inimicos. Quantū ad primū est notandū, q̀ Christus quadruplici virtute armauit apostolos, & discipulos, & quatuor gn̄a armorū dedit eis ad debellādos inimicos, quādo misit eos ad prædicādum per vniuersum mūdum. Nā primò tradidit eis ecclesiastica sacraméta. Scdò septē dona spūssancti, ad intelligēdū scripturas. Tertiò tradidit eis hoc nomē Iesus, i cui⁹ virtute ineffabilia miracula faciebāt, & fuerūt semper victores. Quartò tradidit eis legē euāgelicā, in cuius lumine to-

A ne totũ orbẽ illustrarũt, quæ omnia quatuor patẽt, Marci vlt. c. quando xp̃s dixit Apost. Ite p vniuersum mundum, & prædicate euang. oi creaturæ, & baptizare eos in noīe patris, &c. In noīe meo dæmonia eiicient &c. Et lin guis loquent̃ nouis. Ex q̃b patet, ꝙ hac quadruplici virtute armauit xp̃s discipulos suos qñ misit eos ad pdicandũ. s. virtute sacramẽtorũ, & virtute septẽ donorũ, & virtute noīs Iesu, & virtute legis euãg. Has ergo quatuor virtutes enumerat, & pdicit ,pfeta in hac parte, cũ ait in psona xp̃i. Quis Deus pter Deũ nostrũ, aut q̃s Dñs &c. q. d. nullus est protector oĩum sperãtiũ in se, nisi solus Deꝰ & Dñs Tetragrãmatõ, qui est oĩpotens, & sapiẽs, & misericors, & iustus: iõ solus est ipse, q̃ est protector oĩm sperãtiũ ĩ se, & ideo ipse est Deꝰ: potẽs q̃ præcinxit & armauit me virtute se-

B ptẽ ecclesiasticorũ sacram. ad sananda vulnera pecc. & ideo posuit immaculatã viã meã: Nã sicut ego fui absq; omni pc̃tõ cõceptus p naturã, ita ego p grãm sacrorũ regeneraui, & fecit immaculatã ecclesiã meã, virtute sacrorum. Et nota, ꝙ ly quis Deus, debet ordinari cum particula præcedenti, vt sit sensus, quis est Deus protector sperantium in se, præter Dñm Adonai? aut quis Deus fortis, & potens præter Deum nostrum? Et ideo subdit.

Deus qui præcinxit me uirtute: & posuit immaculatam uiam meam.

Deus noster, est fortis, q̃ præcinxit & armauit me virtute septem sacramentorũ. Et ideo posuit immaculatã, & innocentem viã meã, vt habetur in Hebræo, quia ecclesiastica sacramenta reddunt hominem sine peccato. Secundo armauit me virtute septem do

C norum Spiritussancti, per confirmationem.

Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorũ: & super excelsa statuens me.

Perfecit pedes meos. i. Apostolos veloces ad ambulãdũ p mũdũ, pdicãdo, tanquã pedes ceruorũ, statuẽs me supra excelsa. i. ĩ alto gradu, & pfecto ad aggrediẽdũ excelsa & ardua. Hoc dicit, q̃a in cõfirmatione dant̃ septẽ dona Spiritussancti, ad roborandũ, & resistẽdũ, & aggrediẽdũ ardua, & excelsa, cõtra mundum, & carnẽ, & diabol. Et ideo subdit.

Qui docet manus meas ad prælium: & posuisti ut arcum æreum brachia mea.

Qui docet & armat, & fortificat manus. i. vires meas ad prælium. Et cõuersus ad patrẽ dicit: Tu pater q̃ es forti & potẽs, posuisti, & fecisti brachia mea fortissima, vt arcũ æreũ, & ferrũ. q. d. ꝙ p illa septẽ dona Spũssancti fortificasti vires meas, quæ nõ possunt flecti ad cõtrariũ, sicut arcus æreus. Fortificasti. n. brachia mea, vt arcũ ęreũ ad trahẽdũ sagittas euãgelicas, ad penetrãda corda hominũ.

D *Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ: dextera tua suscepit me.*

Tertiò dedisti mihi protectionem & clypeum salutis tuæ, vt habetur in litera Hier. q̃ clypeus salutis est hoc nomẽ Iesus, quod interpretatur Saluator, quod quidem nomẽ dedisti mihi in protectionẽ. Et dextera tua, quæ est ipsemet Iesus, suscepit & confortauit me, vt habet litera Hieronymi.

Et disciplina tua correxit me in finem: & disciplina tua ipsa me docebit.

Quartò armasti me virtute & doctrina legis euan. quæ quidẽ disciplina & lex euãg. correxit me in mẽbris meis ab omni vitio, & ipsamet disciplina docebat omnẽ veritatẽ.

E Nam ipsa doctrina euang. perficit hominẽ eo ꝙ simul corrigit & docet. Corrigit. n. inquantũ prohibet omne vitiũ. Docet autẽ & instruit inquãtũ pcipit oẽm virtutẽ. Et ideo

Dilatasti gressus meos subtus me: & non sunt infirmata uestigia mea.

Cũ tali doctrina euãgelica dilatasti pedes meos. i. Apostolos per totũ orbẽ subtus me, & vestigia mea. s. populi ad fidẽ cõuersi, non sunt infirmati. Imo per doctrinam euangel. fuerunt à pc̃tõ sanati, & ad oẽm virtutẽ fortificati & roborati. Et appellat apostolos gressus & pedes, eo ꝙ per eos peragrauit mũdũ, euãgelium prædicãdo. Et appellat & intelligit vestigia tua populos ad fidem xp̃i cõuer-

F sus, eo ꝙ Apostoli q̃ fuerunt pedes xp̃i, impresserunt vestigia eius in illis populis p baptismum & prædicationẽ, q̃a in eis impresserunt caracterem fidei, spei, & caritatis. De q̃bus pedibus & gressibus dicit Esa. 52. Quã pulcri sunt pedes annunciantis pacẽ, euangelizantium bona. Deinde cum subdit.

Persequar inimicos meos & comprehendã illos: & non conuertar donec deficiant.

Exequitur de intento: vnde ait Christus postquam pater meus armauit me talibus armis sic inuincibilib. cũ audacia persequar inimicos meos iudæos, & cõprehendam illos, & non conuertar donec deficiant. i. non reuertar nec cessabo donec consumam eos:

Confringam illos nec poterunt stare: cadent subtus pedes meos.

Cõfringã illos & superbiã illorũ: nec pote-

A runt stare nec surgere, & cadent subtus pedes meos. Hoc dicit: quia postquam Iudæi semel ceciderunt à regno, & sacerdotio, nunquam amplius potuerunt surgere, nec sacerdotium, nec libertatem recuperare. Sed semper erunt subiecti & captiui sub pedib. christianorum. Est tamen aduertendum, quod ea quæ sunt dicta in his duobus versib. licet principaliter sint intelligenda de destructione populi Iudæorum, tamen etiam possunt intelligi de destructione populi gentilis, licet aliter & aliter. Nam in populo gentili destruxit tantum errorem, & detestabiles ritus. Sed suscitauit in eis fidem & lumen veritatis, & subiecit eos iugo fidei, quæ est maxima libertas: Iudæos autem destruxit quantum ad corpus & animam, & libertatem, & lumen mentis. Deinde cum dicit.

Et præcinxisti me uirtute ad bellum & supplantasti insurgentes in me subtus me.

B Et præcinxisti me virtute. Explicat modum destructionis, & captiuitatis Iudei. Ad cuius intelligentiam est notandum, quod sicut Xps armauit Apo. armis spiritualib. ad debellandum mundum & diab. vt dictum est: Ita pariter armauit Titum cum exercitu Rom. ad destruendum cum armis temporalib. totum popu. & statum Iudæorum. Ideo Xps ad patrem, Tu pater præcinxisti, & armasti me virtute, & potentia temporali ad bellum contra iudæos, & per Titum & Romanos supplantasti, & eradicasti, & dispersisti iudæos insurgentes, & rebellantes contra me, & subiecisti eos subtus me, & dedisti mihi iudæos inimicos meos dorsum. i. vt sint dorsum sup quod sedent, & calcant christiani, & calcant tanquam seruos & captiuos, quia dorsum eorum semper est incuruatum ad seruitutem.

C *Et inimicos meos dedisti mihi dorsum: & odientes me disperdidisti.*

Istos Iudæos inimicos meos me semper odio habentes, à sedib. eorum eradicasti, & dispersisti. Nam quosdam trucidasti, & quosdam fame consumpsisti, & quosdam per mundum captiuos dispersisti. Deinde cum dicit

Clamauerunt nec erat qui saluos faceret ad dominum nec exaudiuit eos.

Clamauerunt. Explicat secundam plagam Iud. quia non solum sunt reprobati & abiecti à Deo temporaliter, sed etiam spiritualiter. Nam ante aduentum Xpi, licet multoties fuerit flagellati & captiuati, tamen clamabant ad Dominum & exaudiebat eos, vt patet per totum discursum lib. Moysi, & Iosue, & iudicum, vt dictum est in captiuit. Babylo. & persecutione Maccabæorum. Sed in hac captiuitate, post pas. Xpi, ita clausum est D eis cęlum, quod orationes non exaudiuntur à Deo: Ideo in hac capti. perseuerauerunt per 1430 annos, quod enumerantur à passione Xpi, vsque in hodiernum diem, quia translato sacerdotio & sacrificio, translata fuit et oratio. Et sic oratio eorum vertitur in peccatum, quia non verum Deum adorant, nec orant, vt dictum est ps. 13. Et ideo quando Iudæi clamabant ad Deum in illa obsidione Ro. non fuerunt exauditi: quia iam erat eis cęlum clausum: quia extra eccl. nemo exauditur, non solum ad salutem spiritualem, sed nec etiam temporalem. Ideo dicit Xps, quod Iudæi in illa obsidione clamauerunt, nec erat qui faceret eos saluos. Nam in omnibus alijs oppressionib. & captiuitatib. misit eis aliquem saluatorem & liberatorem, sed nunc non fuit, nec est qui eos saluet, imo permisit Deus eos vastari & deleri. Ideo sequitur.

Et comminuam eos ut puluerem ante faciem uenti: ut lutum platearum delebo eos. E

Comminuam vt puluerem ante faciem venti, & dispergent, & delebo eos de terra promissionis, & de sacerdotio, & sacrificio. Vt delet lutum platearum, & proijcit extra ciuitatem ad loca immunda, ita ipsi proijcientur à templo & sacerdotio, tanquam immundi & abominabiles Deo. Et sic sacrificia & orationes non erunt Deo acceptæ, imo abominabiles.

Eripies me de contradictionibus populi constitues me in caput gentium.

Eripies me ec contra. Hic prædicit electionem populi gent. & obedientiam, propter rebellionem populi iudaici. Vnde notandum, quod populus Iud. quinque nominibus nuncupatur s. populus contradictionis, & tentationis, & populus alienatus, & populus claudus, & populus mendax, & pop. inueteratus. Primo dicitur pop. contradictionis, quia F semper Deo contradixerunt, vt patet Num. 20. apud aquam contradictionis, quia non poterant credere Deum posse eis elicere aquam de petra: quod fuit figura, quod cum vera petra veniret. s. Xps ipsi erant contradicturi. Nam viderunt exire à Xpo veram Aquam sapientiæ, & virt. miraculorum, & tamen non crediderunt, imo ipsi contradixerunt. Item dicitur populus tentationis, quia semper Xpm tentauerunt: quia licet viderunt doctri. & miracula, tamen adhuc signum de cęlo quærebant tentantes, vt patet Mat. 12. & Luc. 2. & sic semper eum tentauerunt, sicut tentauerunt eum in tempore Oreb, & tentauerunt decies in deserto. Nu. 13. Item dicuntur filij alieni, siue alienati, quia cum esset populus electus, & hæres, repudiauit hęreditatem quando Christum in lege promissum negauit.

Et

A Et sic alienatus est à vulua legis. Item dr̃ populus mẽdax, quia mentiti sunt Deo & legi: q̃a ꝓmiserũt sub maledictione recipere Messiã in aduẽtu suo, sed tamẽ crucifixerunt eũ. Ite.n dr̃ populus inueteratus in malitia, quia ab initio semper patres eorũ fuerũt rebelles & occisores prophetarum. Et sic ipsi secuti sũt eos, vt eis improperat Xp̃s. Ioã. 8. & Mat. 22. Itẽ dr̃ populus claudus, quia claudicauit, & deuiauit a semitis legis, cum Christum non recepit. Ideo bene merito iste populus reprobatus est à Xp̃o. Sed per oppm̃ populus gẽtilis, qui nunq̃ h̃buerat legem, nec ꝓfetas, illico recepit Xp̃m in aduentu suo, nec ei contradixit, nec est vidit eũ prædicãtẽ, nec mira cula facientem, sed ad solã prædicationem Apostolorũ obediuit Christo, & ipsum recepit. Et hoc est quod hic dicit Xp̃s in persona

B capitis. O pater, tu eripies me de cõtradictionibus populi iudaici ipsum reprobãdo, & cõstitues me in caput, & principẽ gẽtiũ.i. populi gẽtilis ipsum eligẽdo. Vñ populus iudæorũ dr̃ populus cõtradictionis. Primò, quia Deo cõtradicunt cũ mihi cõtradicunt. Scd̃ò contradicũt legi & ꝓfetis, qui de me scripserũt. Tertiò cõtradixerũt iudæi sibijpsis. Nã q̃dã dicebãt ꝙ bonus est, & alij ꝙ nõ, sed ꝙ seducit turbas. Et sic schisma semp fuit, & erit inter eos. De his ergo cõtradictionib. ꝓp hoc eripies me, illũ reprobando, & cõstitues me in caput populi gentilis ipsum eligendo.

Populus quem non cognoui seruiuit mihi in auditu auris obediuit mihi.

Cõstitues me inquã in caput populi gẽtilis, eo ꝙ ille popul⁹ gẽtilis quẽ nõ cognoui,

C q̃a legẽ ipsi nõ dedi, nec apud eũ miracula feci, nec ego ĩ ꝑsona ipsi ꝑdicaui, tñ in solo auditu, ex ꝑdicatione Apostolorũ obediuit, & seruiuit mihi, legẽ euãgeli. & baptismũ recipiẽdo. Iõ mihi ipsũ desposaui, & vniui ꝑ fide & populus qui erat alienus, factus est ꝓprius, sed oppositum fecit populus Iudaicus.

Filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis.

Nam ipsi qui erãt filij proprij, q̃bus facta erat ꝓmissio hereditatis, facti sunt alieni me negando. Et sic alieni, & alienati mẽtiti sunt mihi, nõ seruãtes quod in lege promiserunt. Deuter. 18. per totum. Itẽ mentiti sunt legi Moysi, & profetis qui de me scripserũt. Et inueterati sunt in peccatis patrũ suorũ, q̃a fuerunt homicidæ sicut patres eorũ. Nã sicut patres eorum occiderunt ꝓfetas, q̃ locuti sunt de Xp̃o, ita ipsi filij occiderũt & ꝑsecuti sunt

D Xp̃m de quo locuti sũt ꝓfetæ. Et sic inueterati sunt in malitia patrum suorum, qui semp Deo cõtradixerunt. Itẽ inueterati sunt, quia noluerũt in Xp̃o reuocari, nec seruare legẽ: imo claudicauerũt à semitis suis. Vnde nota scd̃m Apostolũ ad Ro. 10. ꝙ Christus ẽ finis legis, quia lex & ꝓfetæ diriguñt in Xp̃m, tanquã ad finẽ. Nã sicut oẽs lineæ ductæ à circũferentia circuli terminanť ad punctũ mediũ & centrũ, ita tota lex & ꝓfetæ terminant in Xp̃m, tanq̃ ad centrũ, & terminũ legis & ꝓfetarum. Vñ oĩa gesta, & mysteria, & dicta uete. dirigebãt in Xp̃m tanq̃ in terminũ, & erãt viæ & semitæ in eum. Et sic lex duxit illũ populum à Moyse, usq; ad Christum, ꝑ semitas suas & præcepta. Sed q̃n Iudæi fuerunt ꝓpe terminum, errauerunt, & claudicauerũt à se-

E mitis suis, q̃n ipsum Christum & terminum negauerũt. Et sic errauerũt ab vtero & via & semitis legis, & locuti sunt falsa cũ dixerũt: Nõ habemus regẽ nisi Cæsarem, & nunc nescimus unde sit &c. Vnde nota ꝙ claudicatio huius populi fuit figurata Gen. 32. q̃n Iacob luctãs cum Angelo mãsit claudus pede, eo ꝙ emarcuit neru⁹ femoris eius, & sic gradiebatur uno pede recto & firmo, & altero claudo ꝑ qd̃ fuit figuratũ, ꝙ vna pars filiorũ eius debebat incedere pede recto, quæ fuit illa q̃ recepit Christũ, & legẽ euãgelicã.s. discipuli, & cęteri cõuersi, sed altera pars mãsit clauda & obliqua.s. oẽs negantes & obstinati, q̃a claudicauerunt à semitis legis in Chr̃m dirigẽtis. Et sic bñ merito iste populus fact⁹ alienus, & mendax, & claudus, & contradicens,

F fuit reprobatus, & gentilis factus obediens, electus & capiti Christo incorporatus.

Viuit dominus & benedictus Deus meus, & exaltetur Deus salutis meæ.

Hæc ẽ tertia pars principalis & ultima in qua Christus claudẽdo agit gratias in forma serui, ꝓ beneficiis receptis. Vñ ait. Viuit.i. uiuat oñs, & benedictus Deus meus, & exaltetur &c. Vnde nota ꝙ Christus in hoc uersiculo in ꝑsona corporis mystici cõfiteť mysteriũ trinitatis, & ratio est, nã supra dixit ꝙ Iudæi mentiti sunt ei, & claudicauerũt a semitis suis. Nã Iudæi dĩr mendaces, inquantum falsificant legem, falso modo intelligẽdo, & glossando, retrahẽdo & peruertendo à uero sensu. Et dicuntur claudi, inquantum incedũt uno pede recto & alto obliquo, nã incedunt uno pede sano, inquãtũ cõfitenť unum

 Deum

A Deũ creatorẽ cęli & terrę. Sed claudicãt altero pede, inquantum negãt Xp̃m esse Deũ & Messiã in lege promissum, & redemptorẽ & saluatorẽ oĩum &c. sicut tota scriptura testatur. Et sic negãdo Xp̃m, negãt totã scripturã & claudicãt i ea. Et iõ Christiani habẽt fidẽ rectã & orthodoxã, qui cõfitentur Deũ vnũ in sub&a & essentia, & trinũ in personis, & filium incarnatũ qui est Xp̃s saluator, & redẽptor, & Messias. Et sic populus Chr̃ianus tenetur reddere, & agere gratias Deo, q̃ dedit sibi talẽ fidẽ. Et iõ Xp̃s in forma serui, & in p̃sona ecclesiæ confitetur oẽs tres personas in vna essentia. Et primò cõfitetur personã pr̃is cũ dicit: viuit domin⁹, pater supple. Scdõ cõfitetur p̃sonã sp̃ussãcti, cũ subdit, & benedictus Deus meus, ad denotãdũ q̃ sp̃ussanctus est Deus. Tertiò cõfitetur personam filij incarnati, cũ subdit: Et exaltetur Deus salutis
B meæ, ad denotandum q̃ filius est Deus & saluator, & per consequens Deus & homo Messias in lege p̃missus. Vnde nota q̃ patrẽ non appellat Deum, sed dñm siue Adonai, eo q̃ in hoc loco scribitur cum quatuor literis, q̃ nomen sic scriptum soli Deo competit. Sed explicando appellauit Deum spiritumsanctum & filium, ad denotandum q̃ sunt consubstantiales patri & inter se, sed specialiter appellat filium Deum salutis, ad denotandũ, q̃ solus est incarnatus, & passus &c. Et sic patet q̃ Deus est trinus & vnus, quam fidem sola religio Christiana profitetur. Et ideo ad denotandum q̃ omnes istæ tres personæ sũt vnus Deus in substantia, subdit Christus in forma serui.

Deus qui das vindictas mihi, & subdis populos
C *sub me, liberator meus de inimicis meis iracundis.*

Deus inquã qui das vindictas mihi. i. tu es Deus trinus qui das vindictas mihi. q. d. sicut liberasti Dauid de manu Saulis & Absalõ, & cęterorum inimicorum, & dedisti ipsi de oĩbus vindictam & victoriam, & finaliter subdidisti omnes populos 12. tribuum, & populos finitimos. s. Amonitarum, & Idumæorũ, & Moabitarum, quæ omnia fuerunt in figura mei: Ita tu es Deus, & liberator meus de inimicis meis, tàm iudæis quàm tyrãnis iracundis & persecutoribus, qui das mihi vindictas de eis. primò de iudæis: secũdò de tyrãnis, & finaliter subdis oẽs populos sub me p̃ fidem, à solis ortu vsque ad occasum.

Et ab insurgentibus in me exaltabis me, à viro iniquo eripies me.

Nõ solũ liberasti me de iudęis inimicis ira D cundis, sed etiam exaltabis me ab insurgentibus tyrãnis & hæreticis, qui cõtra ecclesiam meam insurgent, & eripies me ab omni viro iniquo tã hæretico quã tyrãno, & p̃secutore.

Propterea confitebor tibi in nationibus domine, & nomini tuo psalmum dicam.

Ipsis propterea iudæis merito reprobatis confitebor in nationibus. i. populo gẽtili, & noĩ tuo psalmũ dicã, q̃a ecclesia cõgregata p̃ maiori parte de populo gẽtili cõfitebitur noĩ tuo. Ioã. 10. q̃ dr̃ nomẽ Dei tetragrammatõ, ut dictũ est in p̃logo tractatu. 4. & ps. 83. & septies in die cãtabit tibi psalmo hĩa, & p̃pria diuina & canonica officia, sm̃ festiuitates, ad honorẽ & memoriã icarnationis & natiuitatis, & passionis, & resurrectionis &c. Et totũ hoc faciã i eccl'a eo q̃ De⁹ pr̃ e.

Magnificans salutes regis eius, & faciens miseri- E
cordiam Christo suo David, & semini eius usque in sæculum.

Magnificans salutes regis eius. i. quia semper magnificauit Christum regem eius, & Messiam ab eo missum in oĩbus actibus humanæ redemptionis & salutis, qui magnificauit eum in incarnatione, & in natiuitate, qñ omnes creaturæ & dæmones dederunt signa suę natiuitatis, vt dictum est, & magnificauit ipsum filium baptismo, cum dixit: Hic est filius meus dilectus &c. Hoc idem fecit i transfiguratione. Item magnificauit eius prædicationem per signa & miracula. Item magnificauit eius passionem, quia terra mota est & petræ scissæ sunt, & factæ sunt tenebræ sup vniuersam terram &c. Item magnificauit eius descensum ad inferos, quia fregit portas æreas, & vectes ferreos cõfregit, & cũ triũfo F & põpa nobili prędã recuperauit. Itẽ magnificauit eius ascẽsionem, qñ ascẽdit in altũ captiuã ducẽs captiuitatẽ, & Angeli dicebant: Quis est iste qui uenit de Edom. Et sic Chrs sedit à dextris Dei, & obtinuit vl̃em ptãtem in cœlo & in terra. Ex quo patet, quod pr̃ magnificauit salutes Chr̃i regis eius. Item est faciens multas misericordias Chr̃o suo Dauid mystico. Primò in capite p̃pter supradictas rõnes, quate liberauit ipsũ ab inimicis, & dedit ipsi vindictas & victorias vt dictum ẽ. Scdõ ex cõsequẽti est sp faciẽs misericordias semini Christi. i. populo Christiano per baptismũ regenerato. Et hoc durabit vsq; in finẽ, quia licet ecclesia passa sit multas tribulationẽs, & persecutiones p̃ hæreticos, & tyrannos,

A rannos, & patietur vsq; ad Antichristũ, tñ Deus sp liberauit eã finaliter, maximè cum Chrs restituet regnũ Deo patri, ad q nos pducat &c. Iõ ait Christus. Dñs pater quia iustus retribuet mihi hæreditatẽ gñis humani scdm iustitiam meam, quia de iustitia legali, & iure hrditario mihi debetur, eo q sum filius naturalis eius. Ideo iustè potui cógredi cum diab. pro iniuria vlciscenda, & pda repetenda. Et sic iuste potui liberare genus humanũ de captiuitate. Itẽ etiam patet retribuet mihi scdm puritatẽ manuũ meatũ, quia purũ sacrificiũ, & pretiũ obtuli ipsi in cruce, quia obtuli meipsum in ptiũ, q pctũ nõ feci &c. Et per consequens iure cõmutatiuo, & scdm iustitiã cõmutatiuã relaxabit
B pr captiuitatẽ & hrditatẽ & pdam, & retribuet mihi eã. Tertiò pr retribuet mihi hanc hrditatẽ scdm meã iustitiã distributiuam, eo q rõne humilitatis & obedientiæ debet mihi de iure, & de iustitia distributiua: pbatur. Quia fuerim humilis & obediẽs, eo q custodiui sp uias dñi, nec impiè gessi nec fui aliquid alienũ à Deo meo, nec q esset cõtra eius uolũtatẽ & legẽ. Ex toto isto ps. pñt recolligi 16. cõclusiones, in quib. cõsistit tota sñia huius ps. Prima conclusio est, q pr in omnib. fuit fortitudo, & refugium, & protector, & liberator Xpi inquantũ est hõ nõ solum rõne sui, sed & rõne membrorũ. Secunda conclusio, q oẽs infirmitates, & miseriæ, & dolores inferni cõprehenderunt Chrm, quoad pęnã, sed nõ quoad culpã, sed cõprehenderũt eius mẽbra, quoad culpã & pęnã. Tertia cõclusio, q sicut filij Israel clamaue-
C rũt ad dñm, ut liberaret eos de illa seruitute, & afflictione Aegypti: Ita patriarchæ & pfetæ, & oẽs fideles ver. test. clamabant ad Dñm, ut mitteret filiũ suũ, & liberaret totũ genus humanum ab afflictione, & seruiture pctĩ. Quarta cõclusio, q sicut Deus audiuit uocẽ, & clamorẽ filiorũ Israel in Aegypto, & in mari rubro, & liberauit eos p Moysen. Ita audiuit clamorem fidelium ueti testa. & misit filium suũ ad liberandũ eos de seruitute pctĩ. Quinta cõclusio, q Xps in hoc ps. dr liberator, & liberatus. s. liberator in capite, & liberatus in membris. Sexta conclusio, q filius attribuit patri totum opus nostræ redẽptionis, inquantũ acceptauit suã passionẽ in ptium, quia nostra redemptio erat in patre potestatiuè & auctoritatiuè, & i humilitate Chri meritoriè, & instfaliter. Et sic tam pater quam filius dicitur redemptor noster. D Septima cõclusio, q triplici iure Chrs liberauit gen' humanũ, & adeptus ẽ principatũ mũdi Primò iure hæreditario & legali, eo q fili' natur. Scdò iure cõmutatiuo, quia iustũ ptium obtulit rõne puritatis & innocentiæ: Tertiò iure distributiuo rõne humilitatis, & obediẽtię, & laboris, qa semper impleuit uoluntatẽ patris. Octaua conclusio, q Deus dr sanctus cũ sctis, & puersus cum puersus effectiuè, eo q ubicuq; tribuit scdm iustitiã & meritum, qa parcit humilib. & debellat superbos. Et sic populũ gẽtilẽ & humilẽ saluauit, & populũ iudaicũ superbũ & obstinatũ dissipauit, & subiecit. Nona cõclusio, q quadruplici uirtute armauit Chrs Apo. quando misit eos ad prædicandũ. s. virtute septẽ donorũ Spir. san. & uirtute huius nois Iesus, & gladio euangelicæ doctr. ad sententia corda
E hoĩm. Decima conclu. q his quatuor armis supradictis Apo. debellarunt totum orbẽ, & Xpõ subiecerũt. Vndecima cõclusio, q sicut Christus p Apo. debellauit totũ populũ gẽtilẽ, ita p Ro. debellauit Iudęos. Duodecima cõclu. q populus Iudaicus nõ solũ fuit dissipatus tpaliter, sed etiam spũaliter, eo q oĩa legalia sunt eis mortifera, & orationes, inanes, imo odiosæ in blasfemia apud Deũ. Decimatertia conclusio, q ille populus benemeritò fuit reprobatus, quia semp Deo contradixit. Iõ dr populus cõtradictionis in utroque testõ. Decimaquarta conclu. q quadruplex nomẽ sortitus est ille populus i hoc ps. in pnicieũ sui post aduentũ Christi. Nã primò dr mendax, quia in ueritate legis nõ stetit, imo fecerunt legem mendacẽ, & pfetas,
F & Deum, qñ negarunt Christum. Scdò dicit claud', quia claudicauit, & deuiauit à termino, & fine legis, qui erat Chrs. Tertiò dicit alienus, quia cũ esset filius Abrahæ & Israel scdm carnẽ, quib: facta fuerat promissio, ipse degenerauit & factus est alienus negãdo Christum. Quartò dicitur inueteratus, quia secutus est mensurã patrum suorum qui occiderunt profetas & mansit obstinatus i sua malitia. Decimaquinta conclus. q Christus reprobato populo iudaico factus est caput populi gẽtilis qui sibi obedierunt. Decimasexta cõclu. q Chrs de trib. triũfauit. Primò de diab. ipsũ expoliando. Scdò de Iudæis ipsos reprobando & dissipando. Tertiò de populo gentili ipsum iugo fidei subiiciẽdo. Et sic patet tota sententia huius psalmi.

PSAL-

A PSALMVS XVIII.

Caeli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.

Titulus. In finem psal. Dauid. Ex titulo apparet q̄ Dauid fecit hūc psalmū dirigēs nos in Xp̄m, & legē euāgelicā, q̄ erat finis legis vete. Iō spreuit, & oīs fabulis Iudæorum de materia huius psalmi, & sequendo doctrinā Apostoli ad Ro. 10. q̄ ex scriptura huius psalmi ꝓbat euangeliū esse publicatum p totū orbē, est dicēdum q̄ Dauid in hoc psalmo ꝑdicit publicationem euangelij, & pfectiones & fructus eius. Ad cuius intelligētiā est aduertendum, q̄ sicut tota ecclesia dī unus homo mysticus, ita pariter dī vnus mundus mysticus. Nā sicut totus iste mundus sensibilis & visibilis cōstat ex cœlis & elemētis ꝑ mēbris, & ex sole ꝑ capite, & principio omnium gñabilium & corruptibiliū, ita

B ecclesia cōstat ex sole, q̄ est Chrs sol iustitiæ, & cœlis q̄ sunt apostoli & stellis qui sunt Doctores, & sācti viri, & ex terra q̄ sūt populi fideles. Nā sicut sol influit, & mittit uirtutē suā in cœlos & stellas, & cœli influūt in terrā & elementa, ita Chs influxit euangelicā doctrinā, & sacra in apostolos, & apostoli in populos. Hoc ergo præuidēs Dauid in spū contēplādo dispōnem huius mundi sensibilis fecit hunc psalmum, in quo tria facit. Nā primò prædicit publicationem euāgelij p apostolos per vniuersum mundum faciēdā, & hoc per dispositionē cœlorū, & cursum, & influxum solis. Scdò prędicit ꝓprietates, & dignitatem, & perfectionē, & fructus, & prēmium legis euangelicæ. Tertiò petit gratiam, ut ualeat legem euangelicā obseruare.

C Scda ibi, Lex dñi. Tertia ibi, Delicta quis intelligit. Quantum ad primum est aduertendum, q̄ sicut in mundo sensibili est dare diē q̄ causat ex pñtia solis super terrā, & noctē q̄ causat ex absentia solis super terrā. Ita pariter in ecclesia q̄ dī mundus mysticus & figuratus, est dare vnum diem & unā noctē. Nox aūt fuit ab Adam vsq; ad Xp̄m facta pp pctm Adæ, & absentiā solis qui dicitur Xps. Dies aūt incœpit à baptismo, & prædicatione Chri, quia tūc Christus sol iustitiæ incœpit mittere lumen euangelicum, & influentiam ecclesiasticorum sacrorum super uniuersam terram. Et sic facta est dies ex pñsentia Christi, & euangelij super terrā. de quo die & nocte ait Apost. ad Rom. 13. Nox præcessit, dies autem appropinquabit. Itē sicut in nocte non apparet sol, sed solū apparet

D cœlum stellatum, q̄ dī firmamentum, inquantum videntur stellæ in illo, tñc, q̄ stellæ & maximè Venus, qui dī lucifer, cū cæteris planetis in nocte apparentibus prænuntians aduentum solis, & diem futurum ꝓpinquum. Ita pariter secundum Gre. primo moralium ca. 10. Christus in nocte legis veteris præmisit patriarcas, & profetas, tanq̄ stellas prænunciantes aduentum suum. Et sicut sol in suo ortu pellit & fugat omnes tenebras noctis, & nō amplius videntur stellę, sed oīa sunt manifesta in terra, & omnia vident clara, tam cęlum q̄ elementa, quia in omnibus manifestatur, & apparet imago solis, ita pariter in aduentu Chri, cessauerunt oēs visiones & profetiæ, & omnia quæ latebant sub vmbra & litera noctis vete. testa. fuerunt in

E Chro, & per Chrm manifesta & clara. Et sicut tunc nox firmamenti, s. patriarchę, & pfetiæ prænunciabant nocti. i. synagogæ, & illi populo, qui erat in nocte scientia, & aduētū Xpi futuri, ita pariter Chrs, qui est verus dies eruciauit verbū euangelicū Dei. i. collegio apostolorū iā i dies grāe existēti, & ipse dies. s. collegiū apostolorū eructauit, & enarrauit uerbū euangelicū diei. i. toti ecclesiæ, q̄ iā ambulabat in die, & grā, & lumine Xpi. Et hoc est, q̄ intendit dicere Dauid in hac prima parte. Vñ ait: Cœli. i. apostoli à Chro qui est sol iustitiæ illustrati in die Pent. enarrant gloriam Dei in nouo test. quia per totū orbem prædicant euangeliū Christi, in quo manifestatur gloria, & omnipotentia, & sapientia, & iustitia, & mīa Dei. Et firmamētū. i. cętus patriarcarum & profetarum annunciat opera eius. Et est figura quę dī histeron

F proteron. i. prępositio, & postpositio, nam secunda clausula debet præponi. Nā prius in vet. test. patriarchę prenunciarūt hmōi mysteria Chri, & ecclesiæ. Dēt ergo litera sic ordinari, q̄ sicut in vet. test. firmamētū. s. cętus patriarcarum & profetarum annūciant opera Dei per Christum faciēda: ita pariter cœli. i. apostoli enarrāt gloriam Dei, & legē euangelicam in nouo test. q. d. q̄ ea quæ lex vetus prenunciauit de Christo in vet. test. eadem enarrant apostoli, & prædicarūt eē cōpleta in nouo test. Vnde sicut apostoli dicuntur cœli noui testa. ita lex vetus dicitur firmamentum vet. test. Vnde nota, q̄ hæc est differentia inter scientiam & uerbum. Nam scia dicitur, ut est in habitu intra intellectum abscondita.

A ſcōſa. Sed eadē ſciētia dicit̄ verbū, inquantū ad extra p vocē manifeſtatur. Ita ergo pariter myſteria Xp̄i & eccleſiæ dicunt̄ ſcientia, inquantū erāt in vtero leg. vet. teſt. abſonſa ante aduentum Chriſti. Sed eadem myſteria dicuntur verbum, qn̄ per Chriſtū & Apoſt. fuerunt in mundo manifeſtata. Ideo ſequit̄.

Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcientiam.

Dies .ſ. Xp̄s eructat verbū euang. ipſi diei .ſ. collegio Apoſtolorum, & Apoſt. eructant ipſummet verbum euāg. diei .i. toti eccleſię, quę poſt aduētum Xp̄i incepit in die ambulare, & nox .ſ. lex vetus annunciat & pręnūciat ſciētiā Xp̄i futuri ipſi nocti .i. ſynagogæ vet. teſt. q. d. ſicut ante aduentum Chr̄i lex Moyſi prænunciauit ſynagogæ ſcientiam & myſteria Chriſti futuri, quæ in ea erant clau B ſa, ita poſt aduentum Chriſti dies .ſ. Chriſt' & Apo. eructant & manifeſtant verbū euāg. in quo omnia legalia ſunt manifeſtata & impleta: quia vt dicit Augu. in libro de catezizandis rudib. nil aliud eſt teſt. vetus, niſi occultatio noui, & nouum teſt. nil aliud eſt niſi manifeſtatio veteris. Et nota q̧ collegium Apoſ. appellatur dies in hoc loco. Sed Chriſtus magis dicitur dies, & Apoſt. horæ huius diei. Nam ſicut dies artificialis habet 12. horas, ita Chriſtus qui eſt verus dies habuit 12. Apoſtolos, & ideo Apoſt. ſunt 12. horæ diei qui eſt Chriſtus ſm Aug. ſuper Ioā. 11. Ideo dixit Chriſtus Apoſt. Nonne 12. horæ ſunt &c. Ex quo patet q̧ tā Chriſtus quàm Apo. dicuntur dies. Iterum eſt aduertēdum, q̧ ly nox nocti indicat ſcientiam: maximè verificatur de ſynagoga pro ſtatu iſto. Nam ſyna C goga ceca & tenebroſa vult indicare ſciētiā legis ipſi nocti .ſ. populo ceco iudæorum, cū ipſa ſit ceca, nullam habēs ſcientiā nec intelligentiā legis, & profetarum. Iterum eſt aduertendum, q̧ per ly firmamentum, poteſt intelligi eccleſia ſimplicium, nam ſicut cęli mittunt ſuam influentiam ad terrām quę dicitur fundamentum, & centrum mundi, ita Apoſt. miſerunt influentiam e. ng. ſupra totam eccleſiam toto orbe diffuſam. In qua eccleſia manifeſtantur Chriſti opera per miracula & eccleſiaſtica ſacr. q. d. ſicut cęli .i. Apoſtoli enarrant gloriam Dei p prędicationē, ita firmamentum .i. eccleſia annūciat opera Dei quæ facta ſunt in ipſa. Item iſte verſiculus poteſt rēferri ad principium noſtræ miſeriæ, & noſtræ reſurrectionis, nam tunc nox D nocti indicauit ſcientiam, quādo Serpens tenebroſis dixit Euæ. Qua hora comederitis, eritis ſicut dij ſcientes bonum & malū. Sed nunc dies diei eructauit verbum, quando Angelus Gabriel dixit: Aue gratia plena: concipies &c. Sed prima expoſitio videtur melior. Nam ſequitur.

Non ſunt loquelæ neque ſermones, quorum non audiantur voces eorum.

Non audiātur .i. nō intelligantur voces .i. idiomata eorum: quia in die Pent. receperūt apoſt. ſeptem dona Spiritusſancti, inter quæ receperunt oīa genera linguarum. Et ſic loquebantur variis linguis, nec fuit aliqua lingua eis ignota, nec lingua quæ uoces eorum non intelligeret, nec fuit aliqua pars mundi nec puincia quæ eorū prædicat. nō audiret. Nā Bartholomæus & Thomas prædicauerūt in India maiori & minori citra & ultra Gangem, & Matthæus in Aethiopiā, & Andreas in Syria, & Iacobus in Hiſpania: Cæteri aut in medio terræ. Lr̄a Hie. habet: Non eſt dictum, nec ſunt verba, quibus non audiat̄ uox eorum, & tunc eſt ſenſus, quòd vox Apoſto. fuit audita, & intellecta per omnes linguas, & nationes mundi. Ideo ſubdit E

In omne terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

In oēm, inquit, terrā exiuit ſonus .i. prædicatio eorū, & in fines orbis terræ verba eorū euang. Et ſic nulla fuit pars in mundo aut lingua, ad quā non peruenit euangeliū, aut per Apo. aut ſucceſſores eorū. Vnde licet Apoſt. non tranſierūt ad Hunnos, & Gothos, q habitabāt in orbe ignoto, & inacceſſibili vltra Męotidem paludem, tn̄ in die Nati. oīa idola eorū clamarūt regē pacis, & Dn̄m totius mūdi fuiſſe natū in medio mundi. Et ſic congregati oēs Gotti, & Hunni duob. agminibus factis & relictis ſedibus tranſierunt Męotidē paludē ſup aquas glaciales. Et ſic puenerunt ad partes nr̄as, & per ſucceſſionē tpis baptiſmū ſuſceperūt. Ex quo patet, q̧ ex diuina puiden. illud factū eſt, ut poſſent audire uocē euang. Et hoc idē factū eſt apud Aethiopes. Vnde Vir. in 6. Huius in aduētu iā nūc & caſpia regna Rñſis horrēt diuū, & Męotica tellus: Et ſeptem gemini turbant trepida oſtia Nili. Ex quo patet q̧ lex euāg. per totū mundum fuit publicata, & prædicatio Apoſto. p oēs linguas fuit manifeſt. vnde ſicut Deus p cęlos & ſtellas mittit nat. influētias ad gn̄andum iſta inferiora, & viuificādū &c. ita Chriſtus per

A flus per suos Apostolos misit suas spirituales & euangelicas influentias in suã ecclesiã toto orbe diffusam ad regenerandos fideles, & nutriendos, & conseruandos &c. Et hũc versiculũ allegabat Apost. ad Ro. 10. vbi ꝓbat fidem euangelicam per totum orbem terrarum ab Apostolis esse publicatam.

In sole posuit tabernaculum suum, & ipse tanquàm sponsus procedens de thalamo suo.

Hic ostendit vnde, & à quo isti cęli supra dicti habuerunt & traxerũt hãc virtutẽ tam efficacem, q̃s fuit ille qui fecit hunc diem in ecclesia. Ad cuius intelligentiã est notandũ ꝙ nõ solum gesta patriarcarum & profetarum vet. tes. fuerunt figura Christi & ecclesiæ, vt dictũ est, sed etiam productio & dispositio creaturarũ, & totius machinę mũdi fuit figura cõceptionis, & natiuitatis Xp̃i, & nostræ regenerationis vt inq̃t Aug. cõtra aduersarium legis & ꝓfetarũ, sicut magis patebit ps. 103. Et ideo Dauid volens ostendere mysterium natiuitatis Christi, & modũ publicationis legis euãgelicę, & vniuersalẽ, & quasi subitã illustrationẽ ecclesiæ per euang. xp̃i, adducit in figuram ortum solis, & lationem, & cursum eius, & girum super terram, p quẽ girum, & lationẽ causat diem: & loquit̃ hic quasi modo poetico, & figuratiuo de solis ortu. Vnde est aduertendum s̃m modum loquendi poetarum, ꝙ sol est filius auroræ, & aurora est filia noctis. Nam ex nocte nascit̃ aurora, q̃ est nobilior & clarior nocte, & ex aurora nascitur sol, q̃ est clarior & nobilior q̃ aurora. Et ideo aurora dicit̃ talamus solis, quia anteq̃ oriatur videt̃ tegi in thalamo aurorę. Et sic procedit ex aurora tanq̃ spõsus ex thalamo. Veruntamen licet Sol naturalis videat̃ tect⁹ in illo thalamo auroræ, q̃ dicit̃ aer supremus, & illuminatus: tamẽ Sol semp manet in sua sfera semp lucẽs sine tenebris. Nã talis apparentia est quò ad aspectum nostrum. Itẽ licet videat̃ sol, quò ad nostrũ aspectũ, procedere, & nasci ex aurora noctis, tñ ortus & egressus est à sũmo cęlo in quo manet: ꝙ q̃dẽ cœlũ est multo altius & superius aurora ipsa. Et sic sol procedẽs ab aurora, & egrediẽs à summo cœlo, discurrit sup vniuersam terrã, & girãs eam in 24. horis regredit̃ ad eundẽ locũ. Et sic causat diem, & illuminat partes terræ. Ita ergo pari ratione intendit, & dicit Dauid, quod Christus q̃ est Sol iustitiæ & filius Mariæ virginis s̃m humanitatem. Quæ quidẽ virgo dicitur aurora per puritatẽ, & gratiam ornata, & nata ex nocte leg. uet. s. ex tribu Iuda, & stirpe Dauid, & ꝑ cõsequẽs ex utero legis: & tamẽ ipsa nõ traxit tenebras noctis peccati, eo ꝙ in ea splendebat & lucebat Sol iustitię, & ipsam irradiabat per specialẽ gratiã, ideo Christus nõ processit ab ea tanquã vir de thoro maritali & corrupto, sicut nos omnes processimus, sed tanquàm spõsus de thalamo virginali. Et sic vterus virginalis & intactus dicit̃ aurora, & thalamus intemerat⁹, à quo, & de quo Christus processit, & ideo dicit Dauid: ꝙ verbũ æternum posuit, & præparauit tabernaculũ suum in sole humanitatis assumptæ, & ponitur transitiuè. q. d. ꝙ ipse, qui est sol posuit se in tabernaculo humanitatis, & vniuit sibi illam in vnitate suppositi. Et sic humanitas facta est tabernaculum solis æterni. Vnde illa humanitas facta est tabernaculũ, & facta est Sol, in quo verbũ æternũ fulgebat mũdo, sicut lumẽ latẽs in laterna fulget p laternã. Et sic verbũ caro factũ, verus sol fuit, ꝓcedens de aurora & vtero virginali tanq̃ spõsus de thalamo suo matrẽ virginẽ & inuiolatam & intactã relinquendo, sicut sponsus relinquit spõsam virginẽ in thalamo ĩ die despõsationis, antequã copulet̃ cũ ea ĩ thoro maritali. Et sic ostendit Dauid ꝙ xp̃s nõ processit nec fuit natus ex uirgine thoro maritali & corrupto, sed de thalamo spõsali & intemerato. Et dicit̃ V. Maria thalamus Christi propter pulcritudinẽ virginitatis, & diuersitatem ornamentorũ virtutum & gratiarum. Sed ne quis crederet xp̃m habere totũ suum principiũ ex thalamo V. Mariæ, sicut blasfemauit Ebion, & Cherintus, & iudæi hodierni, ideo subdit, ꝙ licet Christus s̃m humanitatẽ, & carnẽ ꝓcesserit tẽporaliter ex V. Maria, sicut sol ex aurora, tamẽ s̃m diuinitatẽ egressio & natiuitas ei⁹ est à summo cęlo. i. ęternaliter à summo patre. Nã sicut sol quò ad nos nascitur ex aurora, tamen fuit semper ante aurorã, & semper manet in suo cœlo altissimo, ita Deus verbũ æternũ, licet sĩ natus ex matre de vtero virginali secundum carnẽ, tamẽ ab æterno nascitur, & procedit à summo patre semper in eo manens. Nã licet sit Christus natus in Bethlehem terra Iuda ex semine Dauid s̃m carnem, tamen egressus eius fuit à diebus ęternitatis secundũ diuinitatem ut patet Micheæ. 5. Et ideo dicit Dauid, ꝙ licet Christus processerit tanq̃ spõsus de thalamo virginali secundũ carnẽ tñ ipse. i

Exultauit

A *Exultauit ut gigas ad currendam uiam, à summo caelo egressio eius.*

Et occursus eius vsque ad summum eius, nec est qui se abscondat à calore eius.

Exultauit vt gigas fortis & potés. i. extra coelum saltauit in vterũ virginis per incarnationẽ, & factus est hõ viator, ad currẽdã viã huius mortalitatis, & cucurrit p istã viã laborũ per 33. annos, & postea cucurrit finaliter per viã mortis & passionis pro nostra redemptione. Sed peragrato cursu huius uitæ & debellato diabolo, sicut egressio eius fuit à summo cęlo patris, ita occursus eius fuit vsq; ad summum ipsius patris, prædã & triunfũ secum reportãdo. Vnde sicut e gressio eius fuit mirabilis, & pgressus eius per mundum fuit velox & fortis: ita occursus & regressus eius fuit triunfalis in cęlum per resurrectionẽ, & ascensionem, & uniuersalẽ iurisdictionẽ. Et
B sic Xps sol iustitiæ egressus à summo cęlo, & girãs, & perambulans uiã huius mundi, quæ ante erat tenebrosa, illuminauit eã per lumẽ euãgelicum, & calefacit eã ardore, & calore suæ passionis. Et sic per suum aduentũ & per radios euãgelicos pepulit, & fugauit noctẽ & tenebras veteris legis & peccati uniuersalis, & causauit diem gratiæ super terrã. Sed primò illuminauit cęlos. i. apostolos, & misit eos tãquã radios suos, & perlustrarũt populũ gentilẽ ducentes diẽ Chri, & lumen euangelicũ p oẽs partes mundi, intm q nulla est regio, nec pars mundi, quæ se abscõdat à calore & lumine eius. Sed contra hoc arguunt Iudęi dicentes, q lex euangelica non peruenit ad oẽs partes mundi. Nam nos videmus q Saraceni obtinent totam Africam, & Arabiam, & Syriam, & Assyriam, & Tartari, quo-
C rum vna pars est idololatra, & altera sequit sectam sarracenorum, obtinẽt oẽs Indias & totam Scythiam, igitur iste psalmus non est intelligendus de publicatione euangelij. Ad hoc respondeo, q isti non solum loquuntur ex cecitate mentis, sed etiam ex ignorantia historiarum. Nã licet ista profetia non fuerit simul impleta, tamen per omnes partes mũdi successiuè fuit verificata. Nam primò tpe August. tota Africa, & Aegyptus, & Arabia, erat per Christianos habitata, imo hodie tota Aethiopia colit euangelium, licèt sm ritum Iacobitarum, quorum magna pars habitat in Aegypto. Item omnes tres Indiæ ante aduentum Tartarorum colebant euangelicã legem, licèt secundum ritum Nestoreitarum ubi præsbyter Ioannes præsidebat, q mõ habitat in regione Synarum, quæ est ultima regio nobis nota, unde omnes Indiæ, & tota Persia, & Media, & Mesopotamia, & Armenia, & magna pars Scythiæ est plena Iacobitis, & Nestoreitis, & multis alijs diuersis sectis, & ritibus Christianorum habitãtium inter infideles. Et sic patet q ad oẽs illas partas peruenit euangelium. Vltimò autem q attestabat Noruegia, & Suessia, quæ erant partes abscõsæ ad Aquilonẽ, ideo circa 400. annum receperunt euangelium, & facti sunt Christiani. Ex quo patet, q nulla remanet pars in mundo, quæ nõ audierit famam euãgelij p apostolos, aut ẽ successores eorum, & in oibus partibus mundi dñati sunt Christiani. Si aũt pdiderũt magnã partem, quã occuparũt Sarraceni, & Turci, & Tartari, hoc nõ
E est ex defectu legis, nec ex defectu hui pfetiæ, quę iã totaliter fuit impleta sed ex defectu Christianorũ, pp ingratitudinem, & multitudinẽ peccatorem, quia Deus iam fecit q promisit ut magis patebit psal. 70. & 71.

Lex dñi immaculata conuertens aĩas, testimoniũ domini fidele, sapientiam præstans paruulis.

Quia superius oñdit legẽ euãgelicã p totũ orbẽ fuisse publicatã, & hoc p cõparationẽ ipsius solis. Nã sicut sol exñs in cęlo p suũ cursum mittit radios p omnes ptes mundi repræsentãtes ipsum solẽ, ita Christus misit apostolos, q portarunt & prædicarunt euangelium, & nomen suum p uniuersam terrã. Et sic illuminarunt totum mundum p lumẽ euãgelicum. Et sic uĩ q lex euãgelica sit lux huius solis q est Xps. Iõ in hac secũda parte explicat proprietatẽ, & perfectiones, & fructus legis euãgelicæ. Ad cuius intelligentiã
F est notandũ, q lex euãgelica quinq; nominibus nominatur in hoc psal. Primò dr lex, inquãtum fuit à Christo lata. Scdo dr testimonium, inquantum fuit à Deo patre approbata, & testificata in baptismo, & in trãsfiguratione, cũ dixit: Hic est filius meus dilectus ipsum audite, fuit & testificata, per profetas, & angelos, ut dictum est in prologo. Tertiò dr iustitia inquãtũ iustificat rõne cõsiliorum & mandatorum affirmatiuorum, & sacrorum. Quartò dr præceptum rõne prohibitorum, quia prohibet omne vitium. Quintò dicitur iudicia, inquantum tribuit præmium obseruatoribus. Ex quo patet, q vna & eadem lex habet multa noia secũdũ diuersos respectus. Secundo est notãdum quòd sicut lumen solis,

A lis, siue radij solares, faciunt septē effectus in istis inferioribus. Primò, quia totū hemisferiū illumināt. Secūdò fugant omnes tenebras. Tertiò manifestāt oīa, q̄ latebant in nocte. Quartò disgregāt heterogenea, & cōgregant homogenea. Quintò conuertūt, & attrahūt vapores ad se. Sexto oīa viuificāt, & generant fructus, & cōseruant. Septimò penetrātes faciem terræ, generant pretiosa metalla & lapides ptiosos in visceribus terræ. Ita ergo pariter dicit Dauid, ꝙ lex euangelica fecit septem mirabiles effectus in mūdo. Nā primo, quia ipsa lex xp̄i est de se immaculata & pura, iō segregauit granū à paleis, & fideles ab infidelibus, & purificauit fideles à peccatis, & cōuertit animas, & traxit ad xp̄m, iō ait ꝙ quia lex xp̄i est immaculata & pura, iō purificat, & est cōuertens animas. Secūdo dicit ꝙ

B testimoniū dñi est fidele. i. ꝙ lex euangelica est fidelis, quia testificata p legē & ꝓphetas, & per Deum patrem qn̄ dixit, Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Iō præstat sapiētiā & lumē paruulis & simplicibus. Nā Apostolos ex paruis fecit magnos. Tertiò dicit.

Iustitiæ domini rectæ lætificantes corda: præceptum domini lucidum illuminans oculos.

Timor dñi sanctus permanet in seculum seculi: iudicia dñi vera iustificata in semetipsa.

Iustitiæ domini quantū ad cōsilia, & mandata affirmatiua sunt recta, quia hoīem rectificāt & perficiūt. Quartò lætificāt corda hominū, quia virtuosus delectat̄ in sua operatione 2. Ethi. Quinto dicit ꝙ pceptū dñi. s. lex euāgelica quantū ad pcepta ꝓhibitiua, quia ꝓhibet omne vitium, est lucidum illuminans oculos mentis, quia vt sic discernit inter bonū

C & malum, & docet quid fugiendum, & vitandum, & quid agēdū. Sextò lex euāgelica sanctificat & viuificat hominē, cōstituens eū in timore sctō & caritate erga Deum: qui quidē timor domini sanctus permanet in æternū in homine. Ad cuius intelligentiā est notandū, ꝙ quinq; modis dr̄ timor in sacra scriptura. Primus dicit̄ seruilis. Secūdus filialis. Tertius castus. Quartus gratus. Quintus dr̄ timor sanctus. Primi tres timores reperiunt̄ in domo patrisfamilias. Nā aliter timet seruus, aliter filius, aliter vxor. Vñ seruus timet delinquere cōtra dñm ne verberetur. Filius aūt ne abdicetur, & priuet̄ hæreditate. Vxor uero timet delinquere, & adulteriū cōmittere, ne repudiet̄, & perdat amorē viri, sed vt diligatur ab eo. Et iō primus timor dicit̄ seruilis. Secūdus filialis. Tertius quem timor castus. de quibus tribus timoribus est dictū ps. D

Sed quartus timor dicitur gratus, inquātū beneficiatus timet offendere bñficiū, à quo recepit beneficium, ne ipsi videatur ingrat⁹. Quintus timor dicitur sanctus, inquantum est bene ordinatus respectu obiecti. Et talis timor solū est respectu Dei. Nā quia sol⁹ De⁹ est à se, p se, & pp se, & oīa alia sunt à Deo creata, & p Deū cōseruant̄ in esse, & sunt pp Deū, quia ad ipsū ordināt̄ur, ergo solus De⁹ est de se, & per se, & pp se diligendus & timēdus, ne offendatur, eo ꝙ omnipotēs, & bonus est p se, iustus & misericors, & creator, & cōseruator, & glorificator: & iste timor ponit hoīem in statu pfectissimo, & iō dr̄ sāctus, quia sanctificat hoiem, et ordinat ipsū in Deū, quia sanct⁹ dr̄ bene ordinatus. Vñ ita se habent per ordinē isti quinq; timores. Nā

E secūdus timor est pfectior primo, & tertius scd̄o, & quartus tertio, & quītus est pfectior oībus, eo ꝙ vnusquisq; aliorū habet aliquod ꝓprium interesse: & sic patitūr aliquē defectū f̄m magis & minus. Sed nō est negādū, quin primi timores sint boni. Nā bonū est timere offendere Deū, ne quis æternaliter dānetur, qui dr̄ timor seruilis. Sed talis non est meritorius. Et melius est timere Deū ne perdamus felicitatē æternā. Sed iā est melius timere offēdere Deū ne pdamus eius amorē, qd̄ pertinet ad timorē castū. Sed forsan est melius timere offendere Deū, ne sim⁹ ingrati de tātis beneficijs receptis, quia magis accedit ad quintū, quia vr̄ ꝙ timeamus ipsū p se, et pp se. Sed absq; dubio quintus timor est perfectissimus & ordinatissimus, quia seruat speciem, modū, & ordinē. Et iō dr̄ sanctus, F

& perficit & sāctificat hoīem. Qui quidē timor cōtinet quasi timorē filialē, & castū, & gratū, & iō vel est idē quod ipsa caritas, vel cōsequitur caritatē, & iō dicit ꝓpheta, ꝙ iste timor sanctus manet in seculū seculi, qui quidē timor est effectus legis euāgelicæ. Nam sola obseruātia legis cōstituit hoīem i isto sancto timore. Ex quo patet, ꝙ obseruātia legis euangelicæ sanctificat hoīem, quia cōstituit hoīem in statu pfectissimo. Et sic lex euāgelica dr̄ sancta, quia ordinat hoīem ad Deum, siue quia ordinat caritatē & timorē Dei in ipso hoīe, quod idē est, & hæc est intētio ꝓphetæ in hac particula. Septimò dicit ꝓpheta, ꝙ lex euāgelica dr̄ iustificata in semetipsa ratione iudiciorum, eo quòd iudicia facta in

ipsa

A ipsa sit iustificata in semetipsa. Ad cuius intelligentiã est aduertẽdum ꝙ tria possumus intelligere ꝑ iudicia euãgelica. Nã primo actũ iudicãdi, quẽ fecit Xps in multis ad eũ veniẽtibus. Secundò præmia tributa eis talibus iudicijs. Tertiò promissa obseruatoribus legis euãgelicę. Quocunq; ante intelligant & sumant illa tria iudicia, sẽp sunt iustificata in semetipsa. Nã primò oĩa iudicia quæ xps fecit fuerunt iustificata, qa nullus venit ad eum petẽs veniã de peccatis, quin abiret iustificatus, & sanatus, vt patet de Magdalena, cui dimissa sunt pc̃tã multa, qm̃ dilexit multũ. Et ideo xps iudicauit inter eã & Pharisæum, ostendens quõ est iustum dare veniã petenti, ponẽs exemplum de duobus debitoribus. Et sic xps mansit iustificatus in suo iudicio, & Magdalena abijt iustificata in sua

B pœnitentia, vt patet Lucæ 7. Itẽ iustum fuit iudiciũ qđ xps fecit de adultera, siue inter adulterã, & farisæos accusantes eã de adulterio. Nã postquã ipsa promisit nõ peccare, dixit ipsi, nec ego te cõdẽnabo, vade: & amplius noli peccare. Ioan. 8. Et misit eã iustificatam. Et sic est dicendum de Cananea & latrone, & tale iudicium de pęnitentibus cõmisit Petro, & toti ecclesię, cũ dixit, ꝙ nõ solũ remittat peccata septies pęnitentibus, sed septuagies septies. Matth. 18. Ex quibus patet, ꝙ talia iudicia quæ fecit Christus, & præcepit fieri in ecclesia de pœnitentibus, sunt iustificata semper in semetipsa, quia humilitas, & pęnitentia iustificat hominem, & meretur veniam. Secundò talia iudicia sunt iustificata, ratione promissionum, nã Christus neminẽ fallit in promissis, quia semper eius

C promissa fuerũt impleta, quia semper dedit & dabit gloriam promissam obseruatoribus legis, vt patet de Apostolis, & martyribus: ꝑ quos non solum ante, sed etiam post mortẽ Christus ostendit multa miracula, per quæ possumus credere eos obtinere gloriã & fęlicitatem promissam. Et sic Christus & lex euãgelica manet vera, & iustificata in suis iudicijs & promissis. Ideo dicit profeta, ꝙ iudicia domini. i. lex euangelica quantum ad sua iudicia & promissa, est vera & iustificata in semetipsa, quia omnes pœnitentes iustificat, & omnia promissa complet, quia omnibus obseruatoribus suis præbet gratiam in præsenti, & gloriã promissam in futuro. Tertiò dicit iustificata, quia præmiat vltra condignum, & punit citra condignum. Ex supradictis patet, ꝙ si lex euangelica est sic iustificata in semetipsa, ꝙ semper dat veniam pœnitentibus, iustificans eos per gratiam, & nũquam fallit in promissis, sed tribuit fælicitatem promissam obseruatoribus suis, & præmia vltra cõdignum, sequitur ergo, & subdit & concludit profeta, quòd iudicia legis euangelicæ sunt

Desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & fauum.

Etenim seruus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa.

Desiderabilia sup. i. magis q̃ aurũ, & super oẽm lapidẽ pretiosũ, & sunt dulciora gustui spũali super. i. magis q̃ mel & fauũ. Etenim .i. ꝑpterea certè seruus tuus Christianus custodit eo. s. oĩa iudicia, & ꝓcepta legis euãgelicę. Primò qa ipsa sunt iusta de se, & faciũt hoĩem iustũ. Secũdò, quia in custodiẽdis illis dat retributio multa & magna, quia dat

D æterna fœlicitas in eis. Per supradicta ergo patent septem perfectiones legis euãgelicæ, scilicet quia est immaculata, fidelis, recta, lucida, sancta, iustificata, & desiderabilis.

Item explicat profeta septẽ effectus legis euangelicæ, cũ dicit ꝙ conuertit animas, & præstat scientiã paruulis, & lætificat corda, & illuminat oculos mẽtis, & sãctificat, & iustificat, & vltimò retribuit præmiũ æternũ infinitũ. Ex pmissis lex sequit̃ vltimũ. Nã si ipsa habet tres proprietates & perfectiones & effectus, sequitur ꝙ lex euangelica est super omnia desiderabilis & seruanda, & in ea totũ nostrũ desideriũ, & spes est cõstituẽda. Ex supradictis septem cõditionibus & perfectionibus patet differentia & eminẽtia legis euangelicæ supra legem veterem. Nam illa in pluribus potius cõuertebat corpus q̃ animam, quia nõ prohibebat animũ explicitẽ, sed manũ. Secundò illa nõ præstabat sapientiam in ea latentẽ, sed literã & sensũm apparentẽ. Tertiò illa non lætificabat corda, sed corpora, in copia ciborũ, & temporaliũ promissorum. Quartò, illa non illuminabat oculos mentis, sed corporis tãtum de præsenti. Quintò illa nõ sanctificabat hominem in timore casto & grato & sancto, sed ex timore seruili & formidine pœnæ. Sextò illa nõ iustificabat nec dabat veniã simpliciter pœnitẽtibus, nec eos expectabat, sed illos pœna aut morte corporali puniebat etiã de cõdigno, & etiã vltra condignum quaneñ ad apparentiam vt de colligente ligna in sabbato. Nume.

A me. 15. & de Oza qui solum tetigit arcam dñi 2. Reg. 6. de Ozia qui pręsumpsit adolere incensum 4. Reg. 15. Et 2. Paralipomenon 26. Septimò quia illa non promittebat nisi bona tẽporalia. Ex quibus omnibus patet ꝙ lex euãgelica in omnib. supereminet veteri. Et ideo dicit ꝓfeta, ꝙ sola ista est per se desiderabilis, & ꝙ bona quæ promittunt & dant in lege euãgelica tã in pręsenti q̃ in futuro, sunt desiderabilia sup aurũ, & lapidem pretiosum, & super oẽs diuitias quę ꝓmittebant & dabant in veteri lege. Et bona gloriæ quæ dantur in futuro, sunt dulciora super mel, & omnes cibos veteris legis. ibi enim promittebatur copia lactis & mellis tẽporalis, hic aũt fruitio cœlestis & ęternalis, q̃a nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hoĩs ascẽdit, quæ præparauit Deus dili-
B gẽtibus se. Esa. 64. & 1. ad Cor. 2. Et ideo cõcludit ꝙ in custodiendis illis mãdatis Christi datur retributio multa, in cœlo supple.

Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me domine, & ab alienis parce seruo tuo.

Postquã superius explicauit pfectiones, & fructus, & præmia legis euãgelicæ: nũc in hac tertia parte petit gratiã, vt ualeat hanc legem euangelicam obseruare, sine qua nec lex põt obseruari, nec peccatũ vitari. Ad cuius intelligentiã est notãdum secundũ Aug. de natura & gratia, & contra Pelagianos in omnibus tractatibus suis, ꝙ causa quare nullus homo põt vitare peccatũ, nec implere diuina pręcepta, nisi per gratiã Xpi fuerint adiutus, q̃ est duplex, vna se tenet ex parte nostra, alia rõne triũ impugnatorũ. Causa prima est corruptio nostræ naturæ. Nã sicut di-
C ctum est psal. 13. taliter fuit corrupta caro, & natura, & sensualitas nr̃a in Adam, ꝙ oẽs potẽtiæ fuerunt debilitatę, & vulneratæ, intantum ꝙ homo mansit pronus ad cadendũ in oẽ vitium, & difficilis, & infirmus ad resistendum, & magis difficilis ad resurgendũ, eo ꝙ liberum arbitrium nostrũ manet claudicatũ. Sicut hõ claudus, quẽ impossibile est rectè ambulare nisi sanetur. Vnde sicut hõ claudus semp cadit ad partẽ pedis læsi, & est pronus ad illã inclinari, & nõ ad aliã, ita liberum arbitrium nostrũ ita est pronũ ad cadẽdum ad partẽ peccati, ꝙ nõ ad seruandũ præcepta diuina. Et hęc est prima causa ex parte nostri. Scd̃a causa est triplex rõne triũ impugnatorũ, q̃ cõtinuè suggerunt & impugnãt ad malum. Primus suggestor & impugnator dr̃ intrinsecus, & occultus, quæ est cõcupiscentia in carne, & sensualitate nr̃a ex pctõ primorũ parentũ inflicta. Quæ duo facit. Nã primò infirmat & debilitat oẽs potentias vt D
dictum est. Secundò insurgit & luctat aduersus spiritũ, infligens in eo oẽm inordinatum appetitũ. A qua quidem concupiscentia oĩa mala oriuntur, vt inquit Aug. de uerbis Apostoli. Nam primò ista concupiscentia infligit appetitum propriæ excellẽtię in honoribus, cui voluntas consentiens non patitur maiorem nec æqualem. Et sic incidit in peccatum superbiæ, & per concupiscentiã carnis incidit in gulã & luxuriam. Et ex cõcupiscentia bonorum fortunę, incidit in auaritiã. Et ex appetitu vindictæ, incidit ĩ irã & odiũ, & sic de singulis. Et iste dr̃ impugnator, & suggestor intrinsecus, q̃ multis nominibus nominatur, dr̃ enim cõcupiscẽtia, inquantum excitat animã ad omnem appetitum inordinatum, vt dictum est. Secundo dr̃ fomes omnis E
peccati. Tertiò dicitur lex membrorũ. Quartò dicitur tyrannus. Quintò languor & morbus, & corruptio naturæ, inquantũ infirmat & destruit vires naturę. Sed præter istũ suggestorem intrinsecum, sunt duo alij suggestores exteriores, quorum primus est diabolus, qui semper ab initio tentat hominem, qui ex sua astutia habet infinitos modos, & parat infinitos laqueos ad capiendum hominem, de quo dicit saluator Mat. 12. ꝙ si non potest hominem capere in vno laqueo, aut eiicere per unum peccatũ, tunc assumit septem alios spiritus nequiores, & ingressi habitant in hoĩe. Tertius impugnator est mundus, qui non habet pauciores modos & vias ad prosternendum hoĩem, qui quidã mundus impedit hominem ad bene agendum, & F
sollicitat ad oĩa mala, tũ ratione vxoris aut filiorum aut amicorũ, vt eis complaceat, & eos sustineat. vñ dicit Apostolus 1. ad Cor. 7. ꝙ vir sollicitus est mundo, quomodo placeat vxori & ecõuerso. Item ipsi inimici incitant hominẽ ad iracundiam, & omne malum ex inuidia & alia causa. Vnde nascitur odiũ, & homicidia, & cætera huiusmodi. Ex supradictis patet, ꝙ impossibile est hominẽ sic in natura corruptum & infirmum, posse resistere istis tribus impugnatoribus absque auxilio, cum impugnent ipsum intus, & extrà, & in occulto & in publico. Et hoc est quod dicit profeta. O domine Iesu Christe adiutor meus, & redemptor meus, da mihi

A hi gratiam, vt possim legem euãgelicam ser
uare, & delicta & peccata vitare. Nã delicta
quis intelligit.i. quis potest intelligere & di
scernere, & præcauere, & enumerare tot ge-
nera delictorũ & peccatorum, & tot modos
tentationum & suggestionũ, cum habeam⁹
tres impugnatores, vnum intrinsecum & oc
cultum, qui dicitur concupiscentia, quæ nos
semper impugnãt i occulto, & duos exterio
res & alienos. s. mũdum & diabolum, q̃ nos
exterius impugnãt, & in publico incitãt mo
dis infinitis ad omnia mala perpetrãda? quasi
dicat, nullus poterit resistere tot & tantis
tentatoribus, nec ꝓcauere delicta, nisi ꝑ tuã
gratiã fuerit adiutus. Et ideo tu dñe munda
me ab occultis peccatis meis, & ab alienis
parce seruo tuo. Ad cuius intelligentiam est
notãdũ, ꝙ pctã possũt dici tripliciter aliena
B & occulta. Vno modo, quia ab occulto impu
gnatores .s. interiori concupiscẽtia sunt sug-
gesta & illicita vel illecta, aut in solo propo
sito sunt cõmissa, aut in secreto sunt perpe-
trata. Itẽ per oppm pctã dicuntur aliena, qñ
suggestione alienorum impugnatorũ.s. mun
di, & diaboli sunt cõmissa, aut ex ꝓposito in
effectum, & in personam alienam sunt cõple
ta & deducta, sicut sũt furta, homicidia, op
probria, & adulteria, & cętera hmôi, aut qñ
ex occulto in publicum sunt manifestata &
diffamata, quia iam tunc alios scandalizãt &
offendunt aures eorum. Ab istis ergo pecca
tis tam occultis, quàm alienis petit munda-
ri & liberari cum dicit. Ab occultis meis mũ
da me domine. i. à peccatis quæ in occulto
& in secreto, aut ĩ solo ꝓposito, aut ab occul
to impugnatore & concupisentia propria
C commisi, & parce mihi seruo tuo ab alienis
delictis, quæ ex alienis impugnatoribus, aut
in personas alienas aut in publico perpetra-
ui. Vnde notanter dicit & petit ab occultis
mundari, & ab alienis sibi parci. Nam pecca
ta occulta & non in effectum consummata,
aut in secreto commissa, sine læsione proxi-
mi, per solam pęnitẽtiam occultam possunt
deleri & mundari. Sed peccata aliena in effe
ctum contra proximum commissa, nõ remit
tuntur, nisi per restitutionem rei ablatæ, aut
remissionem iniurię. Et ideo subdit

Si mei non fuerint dominati tunc immaculatus ero, & emundabor à delicto maximo.

Si mundaueris me ab occultis meis, & pe
perceris mihi ab alienis, tunc nõ dominabũ
tur mei isti tres impugnatores, imo ego supe
rabo, & vincam eos per gratiam & pęniten D
tiam. Et si isti tres impugnatores mei nõ fue
rint dominati, imo fuerint victi per pęniten
tiam, tunc ego ero immaculatus & purgatus
& mundabor à delicto maximo. Ad cuius
maiorem intelligentiam est notandũ, quòd
licet omne delictum dicatur magnum, in-
quantum contra Deum committitur, tamen
peccatum finalis impænitẽtiæ, & obstinatio
nis dicitur maximum, eo quòd post mortẽ
non potest per pœnitentiam deleri, quia nõ
amplius est locus, nec tempus pœnitentiæ,
pro quo peccato non est orandum, vt ait Io.
in prima canonica sua, c. 5. quod quidem pec
catum postquam non remittitur in hoc secu
lo per culpam, non remittetur in alio per pę
nam. Mat. 12. Et ideo tale peccatum non po
test euitari nisi per præuiam pęnitentiã fac
tam in vita. Iterum est aduertendum, quòd E
diabolus non dicitur dominator nec victor,
nisi per peccatum finalis impęnitentiæ, eo
ꝙ quotidie vincitur per pęnitentiam factã
in vita. De hoc ergo delicto maximo, per qđ
diabolus dicitur dominari obstinatis & im-
pęnitentibus, dicit profeta. Si mei non fue-
runt dominati isti tres impugnatores mei. s.
caro, mundus, & diabolus, imo victi per pœ
nitentiam factam in vita, tunc ero immacula
tus, & emundabor. i. euadam à delicto maxi-
mo finalis impœnitentiæ. Sed quia post fac
tam pænitentiam, omnes orationes & cæte-
ra bona quæ homo facit in statu gratiæ sunt
Deo placita & accepta, ideo subdit.

Et erunt ut complaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.

Et erunt, inquit, vt cõplaceant. i. postquã
fuero mundatus per pęnitentiam, tunc medi F
tatio cordis mei. i. omnes cogitationes, &
eloquia oris mei, & cætera bona q̃ fecero,
erũt iustè, & in caritate facta, vt complaceãt
.i. sint cara, & placita, & accepta in cõspectu
tuo semper. Sed quia omnia supradicta sine
gratia peragere non potero, ideo subdit.

Domine adiutor meus, & redemptor meus.

Rogo te domine Iesu, vt postquã dedisti
mihi legem euangelicã sis adiutor meus gra
tiam præuenientem cõferendo ad seruãdũ
eã, & ad resistẽdum tribus impugnatoribus,
& sis redemptor meus gratiam subuenientẽ
conferendo, & a peccatis occultis, & alienis
mihi parcendo. Et nota ꝙ tota cõstructio, &
sententia tertia partis huius psal. pôt incipe
re ab hoc vltimo versiculo, vt sit sẽsus. O do

O mine

A mine Iesu Christe adiutor me⁹ & redẽptor meus, da mihi gratiã, supple quia delicta, quis intelligit. i. quis poterit vitare, & resistere pp rõnes iã dictas: Ideo ab occultis meis mũda me, &c. Ex toto isto psal. possũt recolligi 11. cõclusiones. Prima cõclusio, ꝙ lex euãgelica fuit p oẽs partes mũdi audita & publicata. Secunda cõclusio, ꝙ Christus sol iustitiæ, qui ab ęterno summo patre processit temporaliter, venit in carnem, & peracto cursu nostræ redemptionis regressus est in cęlo, vnde descendit. Tertia conclusio, ꝙ Christus non processit ex Maria virgine, tanquàm ex thoro maritali & corrupto, sed tanquàm spõsus de talamo virginali, ipsam virginẽ relinquẽdo. Quarta conclusio, ꝙ Christus sol iustitiæ p aduentũ, & cursum suũ fugauit noctẽ veteris legis & peccati, & causauit diẽ gratiæ in

B ecclesia militanti. Quinta conclusio, ꝙ sicut lex euangelica habet septẽ perfectiones, quia est immaculata, & fidelis, & recta, & lucida, & sancta, & vera & iustificata: Ita facit septẽ salubres effectus. s. quia conuertit animas, & præstat sapientiam paruulis, & lætificat corda, & illuminat oculos mẽtis, & sanctificat, & complet promissum, & iustificat hominẽ. Sexta cõclusio, ꝙ lex euãgelica propter omnia supradicta est per se desiderabilis, magis quàm lex vetus, eo ꝙ illa solũ permittebat, & dabat tẽporalia, ista aũt vitã & fęlicitatẽ ęternã. Septima conclusio, ꝙ nemo põt implere legẽ euangelicam, nec vitare peccata nisi per gratiã Christi fuerit adiut⁹. Octaua conclusio, ꝙ nemo potest ab occultis peccatis mundari, nec ab alienis liberari, nisi per

C gratiã subuenientem fuerit subleuatus. Nona conclusio, ꝙ nemo potest mundari, & liberari à delicto maximo finalis impœnitentiæ, per quod Diabolus dominatur, nisi per pœnitentiam factam in hac vita præuenientem ipsam mortem. Decima cõclusio, quòd orationes, & cętera bona non sunt Deo placita, & accepta, nisi post actam pœnitentiã in statu gratię. Vndecima conclusio, quòd sola lex euangelica perfectè iustificat hominẽ: probatur, quia mundat, & rectificat, & sanctificat, & gratificat, & fructificat ad gloriã.

PSALMVS XIX.

EXaudiat te dominus in die tribulationis, protegat te nomen Dei Iacob.

Titulus, in finẽ psal. Dauid. Ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum, dirigẽs nos in Christum, qui est finis legis, & victor & triumfator, sicut supra dictum est psal. 17.

D Sed perfidus Ra. Sa. qui semper conatur peruertere scripturas, & retrahere à vero sensu ad suã perfidiã, dicit, ꝙ Dauid fecit hũc psalmum in sua senectute, quãdo Ioab, & cęteri armigeri dixerũt ipsi Dauid, ne amplius exiret ad bellum cũ eis, ne occideretur ab inimicis, & extingueret lucernã in Israel, sed oraret pro suo exercitu, quia magis vinceret orationibus, quàm armis, vt patet. 2. Reg. 21. Et sic literaliter exponit hunc psalmum de Dauid, & de illa historia. Sed talis expositio sic literaliter præcisa non solummodo est inutilis, sed etiã falsa, faciens iniuriã profetę, & nõ explicans verũ mysteriũ, & intelligentiã huius psal. quia Dauid nõ fuit minus profeta, nec minus illustratus de Christo futuro ĩ hoc ps. quàm in cęteris. Vnde ipsemet Ra. Sa. dicit super Zacariã ca. 9. ꝙ oẽs profetę nõ sunt

E locuti nisi super annos redẽptoris, & in dies Messiæ. Ex quo patet, ꝙ in tali literali expositione, vr̃ sibijpsi cõtradicere. Iõ reiecta ista iudaica perfidia exponendus est iste ps. de Xpo & ecclesia, ad quẽ intellectum legit ipsum ecclesiã. Ad cuius intelligentiã est notãdum, ꝙ sex memorantur in scriptura vet. testa. de Christo Messia in lege promisso. Primò, ꝙ debebat esse Deus & homo, Rex & sacerdos. Secundò, ꝙ debebat esse legislator, & ferre legẽ nouã. Tertiò, ꝙ ipsemet debebat esse hostia & sacrificiũ. Quartò, ꝙ debat esse pastor populi sui. Quintò, ꝙ regnũ eius debebat esse gloriosum in corpore & aĩa. Sextò, ꝙ expoliato inferno debebat ascẽdere in cœlum victor & triũfator, & accipere

F vniuersalẽ, & iudiciariã potestatẽ. Hæc autẽ oĩa prçuidens Dauid in spiritu confecit plures psalmos, de quorũ numero ponũtur hic sex per ordinẽ. Nã psalmũ præcedentẽ fecit de Christo legislatore, & publicatione, & pfectione legis euãgelicæ. Istũ aũt psal. 19. fecit de sacerdotio & triunfo Christi: psalmũ verò sequentem fecit de eius regno glorioso: & psalmum. 21. fecit de hostia, & sacrificio Christi. In 22. prædicit Christũ futurũ pastorẽ ecclesiæ. In 23. prædicit regnũ vniuersale eiusdem. In hoc ergo psal. Dauid prædicit sacerdotiũ Christi, vocando Christũ, vt acceleret aduẽtum suum, vt veniret ad liberandũ nos per suũ sacrificiũ: & ideo dedit ipsum ad cantandũ in templo ad victoriã vocũ, ad denotãdũ, ꝙ fideles vet. test. cũ magno deside-

rio

A rio,& clamore expectabát,& vocabát Xp̃m, vt ueniret ad liberandum eos. Duo ergo facit Dauid in hoc ps. Nã primò vocat Xp̃m, vt veniat ad sacerdotium,& offerendum sacrificiũ, per qđ triunfauit de diabolo. Scđò prædicit qualiter cõicauit apostolis & ecclesiæ sacerdotium suum & p̃tatem ꝑ quã triunfauit de toto populo gentili,& subiecit totũ mundum. ibi: Lætabimur in salutari tuo, vel ibi, In potentatibus salus dexteræ eius. Quantum ad primũ est notãdum sicut dictum est in prologo, ꝙ sicut Adam per suum peccatũ omnes ad pœnam, & captiuitatem obligauit & vendidit,& à Deo separauit, ita Deus pater statuit, vt ab illo peccato non possemus sibi reconciliari, nec redimi, nisi per intercessionem & sacrificiũ vnius iusti, & innocẽtis mediatoris Iesu Christi, in cuius virtute, &
B meritis, nostræ operationes essẽt Deo gratæ & acceptæ,& ideo Christus voluit incarnari,& pro nobis ieiunare,& labores tolerare, orare,& seipsum in sacrificium pro nobis patri offerre, quod pertinet ad officiũ sacerdotis. Nam tria pertinent ad officium sacerdotis. Primo pro populo ad Deũ ĩterpellare & orare, ideo dicitur mediator inter populum & Deũ. Scđò p̃tinet ad sacerdotẽ sacrificiũ offerre: & sic dicit̃ sacerdos. Tertiò legẽ ponere & cõstituere,& sic dicitur põtifex, quasi leges & positionem faciens, per quã populus iustè viuat,& in Deum dirigatur. Et ideo Christus voluit assumere nomẽ,& officiũ sacerdotis,& põtificis, vt ꝓ nobis cõpleret oĩa ista. Hoc ergo præuidẽs Dauid in spũ, vocat Iesum ad sacerdotiũ dicẽs. O dñe Iesu Chre in lege ꝓmisse accelera aduentũ tuũ,& veni
C ad exercendũ officium veri sacerdotis, quod est pro populo orare,& sacrificiũ offerre,& legẽ ponere, ideo veni vt dñs pater exaudiat te in die tribulationis, scilicet mortis & passionis, qñ pro nobis orabit in mẽsa,& in horto,& in cruce, ut tunc nomen Dei Iacob, qđ est Iesus, protegat te, & Deus pater.

Mittat tibi auxilium de sancto, & de Sion tueatur te.

Mittat tibi auxilium de sancto. i. de altissimo sanctuario suo,& de Sion triũfanti tueatur,& defendat te. Ad cuius intelligentiam est notandum ꝙ Christus ter orauit pro genere humano,& pro nostra resurrectione, in quibus trib. orationibus semper pater misit sibi auxilium de cœlo sancto suo. Nam primò orauit corã toto populo anteq̃ caperet, qñ dixit Pater clarifica filiũ tuũ, quia tũc audita est uox patris de cęlo dicentis: Clarificaui,& iterum clarificabo. Io. 12. Item qñ orauit in horto, misit pater auxiliũ & tuitionẽ D
de sancto, qñ misit sibi angelũ qui confortaret eũ, annunciãs sibi fructum suæ passionis, & suam & nostram resurrectionem. Et etiam exaudiuit ipsũ in cruce, quando sol, & luna, & tota terra ostenderunt se compati sibi. Ex quibus omnibus patet, ꝙ Christus semꝑ fuit exauditus pro sua reuerentia, vt magis patebit. Et iterum est notandum ꝙ nomen Dei tetragrãmaton, quo Christus fuit protectus & victor, dicitur nomen Dei Iacob eo ꝙ nomẽ Iesus, in quo consistit tota nostra salus & redẽptio, fuit ꝓmissum ipsi Iacob & semini eius,& illud nomen accepit Iesus à patre, ꝓ quod fuit uictor & triunfator. ad Filip. 2. Dedit illi nomen qđ est super omne nomẽ &c. E
Deinde subdit.

Memor sit omnis sacrificij tui, & holocaustum tuum pinguefiat.

Cum dicit Memor sit oĩs sacrificij, uocat Christũ ut offerat seipsum in sacrificium ꝓ nobis in cruce,& instituat sacramentum eucharistiæ in memoriam suæ passionis, ideo subdit. O Dñe Iesu Christe veni ad passionẽ vt dñs pater sit memor & acceptor totius sacrificij tui, accipiens ipsum in prætium nostræ redẽptionis,& holocaustum tuum igne caritatis totũ crematum & cõsumptum, fiat pingue & sufficiens & copiosum ad satisfaciendũ pro nobis. Nam sicut holocausta quę fiebãt in ueteri lege ex agno matutino & vespertino, quæ in figura tui offerebant, quantò magis erãt pinguia, tantò altius fumus eorũ ascẽdebat in cœlũ, ita sacrificium tuum ò F
Christe tñ erit pingue & copiosum,& igne caritatis concrematum, ꝙ totus sanguis tuus haurietur,& euacuabitur,& effundetur in redemptionẽ ꝓ nobis, intñ ꝙ fum⁹ & odor illius caritatis & obediẽtiæ penetrabit cœlos, & introibit ĩ aures patris & sic pater tribuet tibi s̃m cor & desiderium tuum, relaxando debitum generis humani Deinde subdit.

Tribuat tibi secundum cor tuum, & omne consilium tuum confirmet.

Tribuat tibi, vocat Xp̃m ad dãdã legẽ euãgelicã. O Xp̃e veni ad mortẽ & passionẽ, vt pr̃ tribuat tibi s̃m cor & desideriũ tuũ oĩa q̃ petieris,& cõfirmet oẽ cõsiliũ tuũ, i. totã legẽ euãgelicã, in qua tradũt consilia ad dirigendũ hoĩem in Deũ. Et notãter appellat eũ

A filium, ad differētiam legis veteris, eo q̄ illa data est cum comminatione pœnæ per modum præcepti; ista autem data est cum amore & benignitate, per modum consilij, & cū promissione gloriæ; Deinde cum dicit:

Lætabimur in salutari tuo, & in nomine Dei nostri magnificabimur.

Prædicit profeta fructum, & effectū passionis Christi in hac secūda parte. Ad cuius intelligentiā est notandū, q̄ duo fecit Christus per suū sacerdotium, & mortē & passionem. Nam primò nos à morte, & captiuitate liberauit. Secūdò, sacerdotium & potestatē, quā accepit à patre, apostolis & ecclesię cōicauit: per quod sacerdotium & potestate de mundo, & diabolo triunfauit: & hoc est, qđ dicit in hac secūda parte. Vnde dicit primo: O domine Iesu Christe bene pater tribuet B tibi s̄m cor tuum: quia debitū nostrum relaxabit per sacrificium, & passionem tuam, & resurrectionem tibi tribuet, & cōsilium tuū confirmabit. Et ideo tunc à tali debito liberati, & per legem tuā confirmati lætabimur in salutari tuo. i. in saluatione, & redemptione facta. Itē lætabimur in salutari tuo. i. hoc nomine Iesu, q̄ est nomē Dei nostri. Et ideo in isto nomine Dei nostri magnificabimur, & exaltabimur. Et hoc ergo dico, qm̄ ego Dauid cognoui, & in spiritu profetico prīdi, nunc per cōtēplationē, qm̄ dn̄s pater fecit saluum Christum suum, ipsum à mortuis resuscitando, & etiam fecit ipsum saluum. i. Saluatorem constituit, & exaudiet illum p̄ nobis de cœlo sancto suo. Et dirigens Dauid verba sua ad Christū, dicit: Impleat dn̄s petitiones tuas, & ordinat̄ cū litera superiori, vt sit sensus. O domine Iesu Christe post pas C sionē, & resurrectionē lætabimur in salutari tuo, & in noīe Dei nostri magnificabimur.

Impleat dominus omnes petitiones tuas, nunc cognoui, quoniā saluū fecit dominus Christum suum.

Lætabimur, inquit in salutari tuo, qa impleuit dn̄s oēs petitiones tuas, & ponitur optatiuus pro futuro indicatiui, s̄m cōsuetudinē profetarum, & ideo subdit causam, quare profeta prædixit omnia supradicta de Christo, & nostra redēptione: quia ego cognoui, qm̄ dn̄s pater faciet saluū Christū suum, &

Exaudiet illum de cœlo sancto suo, in potentatibus salus dexteræ eius.

Exaudiet, inquit illū de cœlo sancto suo, relaxando debitū generis humani, & ipsum à mortuis resuscitando. In potētatibus salus dexteræ eius. Hic incipit versiculus, & sentē D tia. Nā postq̄ profeta vocauit Christum ad sacerdotium & sacrificium, & ostendit fructum & vtilitatē mortis, & passionis, hic ostēdit, qualiter Christus cōicauit apostolis suis suum sacerdotium, & potestatem ad mundū & diabolum debellandū. Ad cuius intelligētiam est aduertendū, sicut dictū est psal. 17. q̄ Christus inquātum homo, omnia quæ habet, accepit à patre, & ea cōicauit discipulis suis. Vnde quadruplici virtute eos armauit: Primò, ecclesiastica ptāte. i. virtute septem sacramentorum, in quibus consistit sacerdotium, & eius potestas. Secundò, virtute donorū spiritussancti. Tertiò, dedit eis hoc nomen Iesus in clypeum, & ptectionē. Quartò, legem euangelicam, tanq̄ lanceam, & sagittam, & gladium ad ferienda corda hominum, quæ omnia continentur in hoc nomi- E ne Iesu, quod est nomen omnipotentiæ, & sapientiæ & salutis, & iustitiæ, vt dictum est psal. 8. Hæc ergo quatuor arma tradidit Xp̄s discipulis suis, quibus totum mūdum debellarunt, & subiecerunt: & hoc est, quod dicit Dauid, cum ait Potentatibus, dicit ergo: Ego cognoui in spiritu, quoniam saluum faciet dominus Christum suum. i. in saluatorē constituet, & cognoui in spiritu, quòd salus dexteræ eius, quod est hoc nomen Iesus, continens omnia quatuor supradicta, erit communicatum in potentatibus. i. in apostolis sanctis potentibus, & fortibus, & armatis in potestate huius nominis, & ideo cum hoc nomine uincemus, & debellabimus totum orbem, & potentiam populi gentilis.

Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine domini Dei nostri inuocabimus.

F *Ipsi obligati sunt, & ceciderunt, nos autem surreximus, & erecti sumus.*

Hi in curribus. Hi. i. quædā uirtutes, & reges in curribus pugnabunt contra nos. Et hi. i. alij pugnabūt in equis, & in copia equorū, & armorū. Nos autē in solo nomine Dei nostri, quod est Iesus, inuocabimus: quia illo noīe sumus armati. Et ideo ipsi principes & imperatores cōfidētes in suis curribus & equis, obligati & uicti ceciderunt sub pedibus nostris. Nos autē, qui ante eramus pauperes, & subiecti, & afflicti, surreximus à p̄secutione, & erecti, & exaltati sum⁹ eos, & eos iugo fidei subiecimus, & diabolum principem huius mundi destructis idolis foras eiecimus, quæ omnia fecimus in virtute huius

A ius nominis Iesus. Et sic de Diabo. & mũdo triunfauimus. Vltimo aũt profeta conuersus ad Deum patrem dicit.

Domine saluum fac regem, & exaudi nos in die qua inuocauerimus te.

O Dñe si tot & tãta bona debẽt fieri i aduentu huius regis, ideo saluũ fac regẽ & saluatorem, & saluum fac eum per resurrec. & exaudi nos in die gratiæ, in qua inuocauerimus te, quia tunc inuocabimus te in noie eius, quod est Iosus, in quo speramus saluari. Ex toto ergo isto psalmo possunt recolligi quatuor cõclusiones. Prima cõclusio, ꝙ Xps semper fuit exauditus in sua oratione & sacrificio pro nobis: quia pater tribuit ei ẽm desiderium suum. Secunda cõclusio, ꝙ Christus fuit uerus sacerdos offerens pingue, & copipsum sacrificium pro nobis. Tertia conclusio ꝙ Dauid præuidit in spiritu profetico
B totũ mysteriũ sacerdotii Christi, & nostræ redemptionis. Quarta conclusio, ꝙ Apostoli solo nomine Iesu armati debellarunt totum orbem, & triunfauerunt de mundo & de Diabolo: quia principe huius mundi foras eiecto, omnes infideles Christo subiecerũt.

PSALMVS XX.

Domine in uirtute tua lætabitur rex: & super salutare tuum exultabit uehementer.

Desiderium cordis eius tribuisti ei: & uoluntate labiorum eius non fraudasti eum.

Titulus. In finẽ, siue ad victoriã ps. Dauid. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc ps. dirigens ipsum & nos in Xpm, qui est finis legis, & victor, & triũfator, vt dictũ est. Sed de materia huius ps. dicit Ra. Salom. ꝙ antiqui magistri glossarunt ps. 2. simul cum isto 20.
C de rege Messia. Sed ꝓpter hæreticos, melius, & cõuenientiꝰ exponitur de ipsomet Dauid, & de regno eius: & appellat hæreticos conuersos ex Iudaismo ad fidem Christi, & appellat antiquos magistros oẽs qui eum præcesserunt, & maximè Talmudistas. Ad cuius intelligẽtiã est notandum, ꝙ doct. siue scriptores iudæorum repiuntur in quadruplici numero. Nam quidã præcesserunt aduẽtum Christi. Alij autem fuerunt tempore Christi vsq; ad destructionẽ 2. Templi. Alij autẽ fuerunt post destructionem 2. Templi tempore magni Constan. Cæteri autem fuerunt post tempora Heraclij Impe. Ante vero aduentũ Christi non reperiuntur, nisi opera Ionatan Abenuziel, qui. 18. annis ante aduentum Christi tempore Octauiani traduxit totum testamentum vetus ex Hebræo in Caldæum D transferendo sensum ex sensu, exponendo vocab. quę quidem scriptura dicitur Targũ, & ex tantæ autoritatis apud Hebræos, ꝙ nullus ausus est contradicere. Iste enim exponens, & interpretans psal. 2. dicit. Vt q.d fremuerunt gentes &c. astiterũt reges terrę, & principes conuenerunt in unum, aduersus Deum & Messiã Christum eius. Item cum dicit. Dñs dixit ad me filius meus es tu &c. subdit. Isti duo Pater & Filiꝰ sunt tres. i. vna tertia persona. s. Spiritussanctus ꝓcedit ab eis, & hi tres sunt vnum. s. vna substantia & vna essentia & unus Deus. Vnde dicunt Iudæi ꝙ tunc facta est uox de cœlo dicens. Quis est hic qui secreta mea uult gentib. reuelare? cui Ionatan respondit, Ego Dñe hoc facio propter reuerentiam tuam. Et sic dicũt magistri Hebræorũ ꝙ Ionatã Abenuziel fuit doctus, E & inspiratus à Spiritusancto in toto Targo. Et ideo tota sua interpretatio, & expositio habetur tanꝙ textus apud Hebreos, cui nullus est ausus cõtradicere. Et sic Ionatan exponit & interpretatur totum istum psa. 20. de rege Messia, & regno eius glorioso. Et sic pro maiori parte interpretatur oẽs alios ps. Tempore autem Christi Paulo post floruit Iosefus filius Matthiæ, qui multo tempore Atenis filosofiæ operam dedit. hic in 18. li. antiquitatum de Christo tale testi. perhibet dicens: ꝙ tẽpore Cæs. fuit in iudæa Iesꝰ uir sapiens, si uirum fas est nominari: erat. n. operum mirabilium effector, & verus doctor legis, & plurimos tam de iudæis, q̃ de gẽtilib. habuit sectatores, Christus hic erat: hic post quam ex inuidia nostræ gentis Iud. traditus & crucifixus est, apparuit rursus tertia die F viuus, sicut hæc, & multa alia profetæ de eo in carminib. dixerunt &c. In quibus uerbis Iosefus confitetur primo ꝙ Iesus erat Chrs & Messias in lege promissus: & ꝙ erat plusq̃ homo, propter miracula & doctrinam supra facultatem humanam. Tertiò ꝙ post mortẽ resurrexit & regnauit spiritualiter. Quartò ꝙ Dauid in ps. & cæteri profetæ locuti sunt de regno Christi & resurrectione. Eodẽ modo tempore Apostol. fuit Filo disertissimus iudæorum, qui in libro de vita contemplatiua dicit mirãda de Christo & eius discipulis & sanctissima vita eorum. Et sic Hebræi moderni bene habẽt magna ueneratione scripta Iosefi & Philonis. Sed nõ audẽt i publicũ propalare, eo ꝙ tales testimoniũ præbẽt de

Christo. In tertiò ordine antiquorum Hebr. fuerunt Talmudistæ post tempora Constan. De quib. dictum est in prologo, tract. 6. Isti videntes q taliter conuincebantur à docto. Christianorum per scripturas psal. & profetarum: q regnum Messiæ huius mundi non erat tēporale: sed spirituale: eo q primò debebat mortē pati, & postea resurgere & regnare: Ideo volētes defendere pfidiā, conati sunt cōfingere duos Messias in lege promissos. Vnū vocatum Beniosef de tribu Effraim & alium Bendauid. i. filium Dauid de tribu Iuda, & dicunt q iste Messias Beniosef dēt congregare oēs 12. tribus Israel ex omnibus partib. mundi & ducere in Hier. Sed postea venient Gog & Magog, & pugnabunt cōtra Messiam Beniosef & vincent, & occident eū ignominiosè cum toto populo suo: & sic de isto Messia exponūt Talmudistæ omnes psal sus scripturæ, faciētes mentionem, de morte & passione Christi Messiæ, & maximē illud Zaca. 12. tunc erit planctus magnus in Hier. & lugebunt eum, quasi mortē primogeniti. &c. Et subdunt magistri iudæorum: q post mortem Messiæ Beniosef surget Messias Bendauid, & regnabit in vniuerso mundo: quia sic scriptū est ps. 2. Postula à me & dabo tibi gentes hereditatem tuā, & possessionē tuam terminos terræ. Item dicunt istum Messiam nunq moriturum: sed in æternum regnaturum: imo resuscitabit Messiam Beniosef cum toto populo: qui cecidit cū eo in bello Gog & Magog. Et sic Messias Bendauid cum suis viuet in æternum: quia tunc dicet Dño Deo: Dñe da mihi vitam: cui respondebit Deus: Vitā petis à me, cum adhuc non dixisti hec: etiam profetauit de te pater tuus Dauid. ps. 20. Vitam petit à te, & dedisti ei longitudinem dierum in æternum & vltra. Ex quibus patet, q quicquid dicāt de cōficto Messia Beniosef, tamē in hoc oēs magistri antiq Hebr. cōuenerūt, q ps. 2. & iste ps. 20. sunt facti à ipso profeta Dauid profetādo de Christo filio suo uero Messia in lege promisso, & regno eius glorioso. Ideo perfidus Ra. Sa. videns se conuictum à doct. Christianorum, per dicta istoru antiquorum, conatus est negare oēs antiquos, & dicere q licet antiqui exposuerunt istos duos ps. de rege Messia, tamē, ppter hæreticos conuenientius exponuntur de Dauid rege Israel. Sed iste proteruus cecus corpore, & anima manifestè cecidit in tria inconuenientia. Primò, quia contradicit expositioni & interpretationi ipsius Ionatan, cui nullus eorum fuit ausus cōtradicere vsq in hodiernum diē. Item non solum cōtradicit Filoni & Iosefo, sed etiam contradicit suprædictis antiquis magistris Talmudistis. Et sic incidit in excommunicationē s̄m omnes Hebræos. Secundum inconueniens est: quia ipsemet fatetur se non exponere istos ps. s̄m veritatem, sed tanqam cōuictus à Christianis ut retrahat eos à vera expositione, nō solum Christianorum, sed etiam antiquorum heb. Tertium inconueniens est, q litera istorum duorum psa. nullo modo potest conuenire ipsi Dauid. Nā Dauid nō est eternaliter genitus à Deo, nec possedit populum gentilem vsq ad terminos terræ. ps. 2. Nec regnū eius fuit gloriosum, nec vixit in seculum seculi: sicut dicitur in hoc ps. 20. Ex quib. patet, q relicta perfidia ipsius Rab. Sa. & sequēdo veritatem in se & doctrinam antiquorū hebr. s. Ionatan & Filonis, & Iosefi, exponendus est iste ps. profeticè ad literam de Christo & regno eius glorioso, q præuidens Dauid in spiritu, fecit istū psa. in quo duo facit. Nam primò predicit & describit regnū gloriosum. Secundò punitionem & vltionē suorum persecutorum ibi: Inueniatur manus. Quantum ad primum est notandum, q tota gloria & letitia regni Christi cōsistit in trib. primò quia pater cōpleuit desiderium & petitionem suam in omnib. quia in omnib. fuit exauditus pro sua reuerentia, vt dictum est ps. præcedenti. Secundò cōsistit in glorificatione sui corporis, quia tunc anima dñdomi nari toti corpori post resurrec. Tertiò in gloria animæ quæ resultat ex visione diuinæ essentię. Tria ergo facit in prima parte: nā primò prædicit gloriam regni Christi inquātū pater cōpleuit totū desiderium suum remittendo debitū generis humani, & triūfando de Diab. post mortem & passionē, vt dictum est ps. præcedenti. Secundò prædicit gloriā corporis Christi quā adeptus est per resurre. Tertiò prædicit gloriā quam adeptus est in sua ascensione. Secunda ibi quoniam præuenisti. Tertia ibi: qm dabis eum in benedictionē. Quamuis ergo ad lr. dicit Dauid ad Deum patrem. O Dñe pater ego præuidi in spiritu qualiter rex Messias Christ' filius tuus, post passionē & resurrect. lętabitur in virtute tua .i. propter virtutē, & bona quę tibi tribuisti, q oia bona à te accipiet, iō exultabit vehementer in salutari & saluatione & redēptione

A ne, quã facies per eũ, & exultabit sup salutare tuum.i.super hoc nomẽ Iesus, quod est nomẽ salutis,quod sibi dabis in hæreditatẽ, cum quo de oĩbus triunfabit, & per qđ omnia meruit & potuit. Ideo in duobus exultabit. Primò q̃a in oĩbus cõpleuit tuã uoluntatẽ Scđò, q̃a desideriũ cordis eius tribuisti ei, & nõ fraudasti eum in uoluntate, & in oĩb⁹ petitionibus labiorũ eius,quia oĩa q̃ desiderauit & petiit adimplesti. Nam tria desiderauit. Primò nostrã redemptionẽ. Scđò suã & nostrã resurrectionẽ. Tertiò gloriã aĩæ ꝓ nobis,quæ oĩa tria sibi tribuisti. Deinde subdit.

Quoniam præuenisti eum in benedictionibus dulcedinis,posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.

Vitam petiit & tribuisti ei, longitudinem dierũ in seculum & in seculum seculi.

B *Magna est gloria eius in salutari tuo,gloriam & magnum decorem impones super eum.*

Cum dicit,qm̃ præuenisti,prædicit gloriã corporis Christi quã adeptus est p resurrectionem.quæ quidẽ gloria cõsistit in quatuor .s.in immortalitate,& claritate,agilitate, & subtilitate, quæ sunt dotes corporis gloriosi, & dicuntur quatuor lapides coronæ corporis gloriosi, quia corona quatuor lapidũ pretiosorum, primo Deus pater coronauit filiũ in resurrectione, qua etiã corona ipse Chrs sponsus coronabit suos in generali resurrectione. De hac ergo corona corporis, dicit Dauid. O pater bene tribuisti filio tuo desideriũ cordis & gloriã corporis, qm̃ tu pueniſti eum in omnibus benedictionibus ante passionem. nã primo in benedictione & gratia, quia nõ ex opere Adã sed ex solo opere spũs sancti cõceptus,& omnibus donis & bñdictionibus spũsancti non ad mensurã fuit repletus &c. Et sic ipsum talibus benedictionibus pręuenisti in sua creatione & cõceptione, q̃ nulli pctõ fuit obligatus nec subiectus in persona nec in natura, sed solus fuit inter mortuos liber. Et sic iã tunc coronasti eũ corona omnium gratiarum & benedictionum. Sed post passionẽ in sua resurrectione posuisti in capite eius.s.humanitate,per quam est caput ecclesiæ, coronã gloriosam de lapide pretioso,s.quatuor lapides pretiosos, & pretiosas dotes continentem, quorum lapidum prim⁹ est immortalitatis & vita ęterna Hãc vitam petijt Christus filius tuus à te.qñ dixit, clarifica me pater. Ioan. 12.& 17. Sed tu pater tribuisti ei hanc immortalitatem, quia tribuisti ei longitudinem dierum in seculũ seculi.i.vitam in æternum,quia iam vltra nõ morietur,nec mors vltra sibi dominabitur. Secunda dos fuit gloria & claritas,hãc ẽt dedisti ei,q̃a magna est gloria eius in salutari, & saluatore Christo tuo,impones etiam super eum magnum decorẽ,per quem intelligitur agilitas & subtilitas, & impones etiam gloriam per quam intelligũtur omnes quatuor lapides p̃tiosi, & dotes huius coronæ corporis ipsius Xp̃i quapp magna est gloria Xp̃i in salutari.i.saluatione tua.i. quam in nostra redẽptione sibi tribuisti, ex quibus quatuor resultat gloria totius corporis. Deinde subdit.

Qm̃ dabis eũ in benedictionem in seculum seculi lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.

Cum dicit, qm̃ dabis, explicat duo dona quæ Christus accepit a patre ratione totius humanitatis. Nam primo accepit dotes animæ.s.visionem diuinæ essentiæ & fruitionẽ. & perpetuam lætitiam, & gaudium, in q bus consistit tota fęlicitas & beatitudo, vt dictũ est psalmo. 15. Sed hanc gloriã accepit Christus à principio suæ conceptionis per vnionẽ verbi, de qua semp anima Christi habuit visionem matutinam, & per cõsequens fruitionem & gloriã perfectã essentialem. Sed post resurrectionem accepit xp̃s à patre executionẽ ostẽsam, & potestatẽ cõicandi gloriã corporis & animę suis mẽbris & oĩbus fidelib⁹ quia per mortẽ & passionẽ meruit vt omnia supradicta nobis posset cõicare, & hoc ẽ qđ ait profeta in isto loco, vnde ait: O pater tu tribuisti filio tuo regi nostro desideriũ cordis eius,qm̃ dedisti eũ in benedictionẽ.s.dulcedinis.i.in benedictionem omnium gẽtiũ, vt posset oẽs alios benedicere, & gloriã corporis & aĩæ cęteris cõicare, put fuit Abrahæ promissum.s. in semine tuo benedicẽtur oẽs gentes. Gen. 22. Deinde exprimit gloriã animæ, & etiam totius, cũ n subdit. Lętificabis eũ i gaudio cũ vultu tuo.i. in visione vultus tui. Ex qua siue in qua visione resultat & consistit tota beatitudo. Oĩa supradicta.s. gloriam corporis & animæ accepit Xp̃s a patre in præmiũ suę passionis, vt eam nobis cõcaret, & quia in omnibus his pater cõpleuit desiderium Xp̃i vt dictum est prius, ideo cõcludit profeta. O pater omnia supradicta tu fecisti & compleuisti in filio tuo. Cur hoc?

Quoniam rex sperat in domino, & in misericordia altissimi non commouebitur.

Eo q̃ rex Messias Christus sperat.i. posuit

A spem suam in te, nostram salutē desiderādo, & posuit spē in misericordia altissimi. Ideo nunquā desiderium suum cōmouebitur, nec frustrabitur. Sed semper implebitur, & nunquam deficiet. Et ly misericordia dupliciter pōt ordinari indifferenter, vt sit sensus, quoniā rex Christus sperat in dño, & in misericordia altissimi, iō nunq̄ cōmouebit: aut sic, qm̄ rex sperat in dño pater, ideo nō cōmouebit, nec frustrabit in misericordia altissimi, qa semp misericordia altissimi impleuit desiderū eius, vt patet. Sed cōtra pdicta arguitur, & vr, q pater nō semp impleuit desiderū Christi, nāqp̄ie orauit in cruce pro transgressoribus, & tñ nō oēs sunt saluati, qa maior pars in sua infidelitate permāsit. Secūdò arguitur, q Christus non adeptus est gloriā corporis & aiæ, nec meruit eā p passionē, qa hanc habuit, & meruit à principio suæ cōce-
B ptionis, pp vnionē verbi, in quo videbat vultum patris, & semper fruebatur. Tertiò vr, q lapides pretiosi coronę Christi nō sint, nec dicantur dotes in eo, cū ipse sit spōsus ecclesiæ, & nō spōsa. Quartò vr, q in Christo nunquam fuerit spes, quia semper facialiter videbat verbum, &c. Ad primū dicendum, q sicut in Deo assignatur duplex volūtas .i. duplex ordo voluntatis; quarum vna dr̄ antecedens, quia vult oēs homines saluos fieri, quam magister sententiarum vocat voluntatem signi: & altera dr̄ voluntas consequens, quam magister appellat voluntatē beneplaciti, quia vult iustos saluare, & impœnitētes damnare: Ita pariter in Christo, qui in omnibus fuit conformis patri, ponebatur duplex desiderium .l. antecedēs, quod respiciebat di-
C uinam misericordiam, & passionem suā, quo desiderabat passionem suam, omnibus prodesse. Et erat in eo desiderium consequens, respiciēs diuinā prædestinationē, & iustitiā & obstinationē malorū, quo noluit diuinæ iustitiæ & prædestinationi conformari. Et hoc desideriū dicebatur deliberatum. De primò desiderio dicit Christ. Mat. 23. Hierusalē Hierusalē quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alis, & noluisti. Et Luc. 23. Pater ignosce his, quia nesciunt, quid faciunt. De secundò vero dicit Saluator Io. 17. Pater non pro his rogo tm̄, sed pro oībus, q credituri sunt. Ex quo patet, q nō rogabat nisi p fidelibus, & prædestinatis: & hoc desideriū Christi semp fuit impletū. Vnde sicut voluntas patris antecedens non est necesse, q semp impleat, D sed semper impletur voluntas cōsequēs: Ita pariter non fuit necesse impleri desiderium antecedens Christi, sed secundū semp fuit impletū. Et de hoc dicit profeta, Desideriū cordis eius tribuisti, &c. Ad secūdū respōdetur, sicut dictū est pl. 15. q totā gloriā corporis & aiæ habuit Christus potestatiuè, & meruit à principio suæ cōceptionis rōne vnionis. Nā nō solū ostēdit gloriā animę ante passionē, sed dotes & gloriā corporis. Nā subtilitatē ostendit in sua natiuitate, qa ex clauso vtero virginis exiit, & claritatē ostēdit in sua transfiguratione, & agilitate, quando super aquas siccis pedibus ambulauit: Et impassibilitate quando miserunt lapides in eum Iudæi, &c. Ex quo patet, q per suā passionē nō meruit pro se, sed pro nobis, & sic gloriā resurrectionis nō acquisiuit potestatiuā p se, E sed pro nobis, & sic nō passus est, vt mereretur pro se, sed vt satisfaceret p nobis, & mereretur: eo q diabolus nō erat superandus p potētiā, sed p iustitiā, vt inquit Augu. Vnde si Christ⁹ voluisset, absq; morte & passione potuisset fieri immortalis. Ad tertium dubiū est dicendum, q si prædictæ dotes comparētur ad Christum, inquantū est caput & spōsus ecclesiæ, tunc non dicūtur dotes nisi forte actiuè, inquantum ipse tanquam sponsus ecclesiæ cōmunicat nobis in baptismo, cum per fidem sibi despōsamur, & tunc in nobis dicuntur veræ dotes, quia iam nobis promittuntur pro futura resurrectione; quia tunc possidebimus eas, vt patet Apoc. 21. Gaudete & exultate, quia venerunt nuptiæ agni, & tunc absterget omnē lacrimā, &c. Sed si illæ dotes existentes in Christo comparentur ad F patrē, vel verbū, à quo anima Christi eas habet per vnionem personalem, tunc nō incōuenit, quin dicantur dotes à verbo donatæ quia verbum se habet, vt sponsus, & humanitas Christi vt sponsa. Can. 3. Videte filię Hierusalem regē Salomonē in diademate, quo coronauit eum mater sua in die despōsationis suæ. Ex quo patet, q incarnatio fuit quædam despōsatio, in qua verbū despōsauit, & vniuit sibi suppositaliter illā humanitatem quā muniuit multiplici dote, & lapide prtioso. Et sic illo mō lapides ptiosi possunt dici dotes in humanitate Xpi. Sed si cōparent ad ecclesiā, & mēbra inquantū Xp̄s est sponsus ecclesię, & cōicat ista ipsi ecclesię spōsę suę: tunc in Christo nō dicuntur dotes, se tons

gra-

A gratiarũ & principium. Sed inquãtum sunt membris donatæ & toti ecclesiæ cõmunicatæ, tunc dicuntur veræ dotes. Nã sicut verbũ cõicat eas humanitati Christi, ita Christus cõicat eas ecclesiæ spõsę suæ. Ad quartũ dubiũ est dicẽdũ, q spes prout est quædã virtus teologica de bonis futuris non visis, non fuit in Christo, quia ab instanti suæ creationis anima illa semper nouit in verbo suam resurrectionem futurã. Et ideo firmiter & certissimè expectabat eam, & non solummodo videbat & expectabat suam resurrectionem, sed etiam nostram redemptionẽ. Et ideo talis spes in Christo non dicebatur spes, quæ est virtus teologica, sed aliquid maius supra spem & fidem.

Inueniatur manus tua oĩbus inimicis tuis, dextera tua inueniat omnes qui te oderunt.

B *Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui, dominus in ira sua conturbabit eos & deuorabit eos ignis.*

Fructum eorum de terra perdes, & semen eorũ a filiis hominum.

Postquam superius profeta explicauit & prædixit gloriã quã Christus adeptus est, p se & suis in sua resurrectione, nũc ĩ scda parte prædicit vltionẽ & punitionẽ psecutorũ Christi, & victoriã eius cõtra eos. Iõ dicit, O Christe rex noster inueniatur manus tua vltrix & nocẽs oĩbus inimicis tuis crucifixoribus obstinatis. Et dextera. i. ptãs tua inueniat & puniat oẽs qui te oderũt, tã in capite q̃ in mẽbris, & duplici poena punies eos: primò ĩ aĩa, q. ponas eos vt clibanũ & furnũ ignis ĩ tpe vultus tui. i. in die iudicij, quãdo præsentialiter venies manifestus ĩ potestate magna

C & maiestate: quia tunc dñs conturbabit eos cum dicet. Ite maledicti in ignẽ æternum. Et ignis infernalis deuorabit eos. Quantum vero ad corpus perdes fructũ eorum. i. filios de terra, & eorum posteritatem delebis a filijs hominũ, & hoc facies per Titũ & Romanos quia partem eorum consumes igne & fame & gladio, & partem disperdes in captiuitatem perpetuam. Et tali poena punies eos.

Quoniam declinauerunt in te mala, cogitauerũt consilia quæ non potuerunt stabire.

Ipsi declinauerũt in te mala, cõuitia & opprobria & falsa testimonia & flagella &c. Et cogitauerũt cõtra te cõsilia q̃ nõ potuerunt stabilire, nec firmare, nec probare: nã statuerunt te occidere & annihilare & abiicere iugum tuum à se. Sed oppositũ accidit eis qñ per Romanos fuerunt destructi, & dedisti eos in captiuitatem corporis & animæ. D

Quoniam pones eos dorsum, in reliquiis tuis præparabis vultum eorum.

Quĩa. i. propterea pones eos dorsum, proijciens eos retro à facie tua, & præparabis vultũ eorũ in reliquijs tuis. i. cũ diabolis à te relictis & reiectis. q. d. q sicut tu posuisti electos tuos in benedictionibus, & lætificabis eos in gaudio cũ vultu tuo, ita p oppositũ iudęos & oẽs obstinatos pones retro in maledictionibus, proiiciens eos à facie tua, & pparabis vultũ eorum in reliquiis. i. inter demones à te relictos & reiectos, vt cũ magna tristitia & dolore videant horribiles pœnas suas. Et nota, quod profeta appellat demones reliquas Dei, eo q fuerunt reliquię bonorum angelorum. Nam electis illis, illi fuerunt relicti. Deinde subdit

Exaltare domine in virtute tua cãtabimus & psallemus virtutes tuas. E

Cũ dicit. Exaltare domine, vocat regem Christum Messiam, vt acceleret aduentum suum vt compleat omnia supradicta. Ideo dicit, ò rex veni in carnẽ & resurge post mortem & passionen. & exaltare in virtute tua in die ascensionis. Et tũc cantabimus & psallemus virtutes tuas in hac ecclesia, festiuitates celebrando, & exaltare etiam in virtute tua in die iudicij, & facta vindicta de obstinatis, cantabimus & psallemus virtutes tuas in ecclesia triunfante.

PSALMUS XXI.

DEus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti longe à salute mea verba delictorum meorum.

Huic ps. secundum 70. proponitur talis titulus. s. In finem psal. Dauid pro susceptione vel assumptione matutina, & tunc est sensus q Dauid fecit hunc psalmũ dirigẽs nos in Christum qui est finis legis pro susceptione mortis & passionis, & pro resurrectione, per quã summo mane reassumpsit corpus gloriosum. Secundum vero Hie. Victori Dauid psalmus pro ceruа matutina, & tũc est sensus q Dauid filius Isai fecit hũc psalmum dirigẽs ipsum Messię, Dauid in scriptura nominato, & hoc fecit pro ceruа matutina, per quã intelligitur humanitas Christi. Nam sicut cerua magis tempestiuè inter cætera animalia se recludit in latibulo ad dormiendum, sed summo mane præ cæteris surgit & saltat exiens à latibulo. Ita pariter Christus de pos- F

tus.

A tus de cruce hora ante occasum solis repositus & clausus est in sepulcro. Sed summo mane ante ortũ solis surrexit & saltauit ab eo, & orto iã sole apparuit Magdalenæ, & postea cæteris Apostolis. Sed ad maiorẽ euidẽtiam est aduertẽdum, quòd Christus in hoc titulo huius psalmi dicitur cerua matutina ratione similitudinis. Nam sicut cerua abundat copia lactis præ cæteris animalibus, qđ multo labore & periculo acquirit, & præ cæteris est sollicita circa hinnulos alendos & custodiendos. Nam summo mane surgit ad lactandos eos. Ita pariter Christus quasi sine mensura abundauit copia lactis meritorum suæ mortis & passionis, & valde fuit sollicitus circa filios suos fideles liberandos & alẽdos.
B Et summo mane post triduum surrexit de sepulcro ad lactandum lacte gloriæ quos eduxerat de limbo, & lacte gratiæ meritorũ suę passionis quos liberauerat & redemerat à peccato. Vnde ratione copiæ huius lactis doctrinæ & sacramentorum nõ solũ Christus, sed & ecclesia & sacra scriptura dr̃ cerua. Prouer. v. vbi ait. Cerua carissima & gratissimus hinnulus, vbera eius inebrient te & in amore eius delectare iugiter &c. Ex quo patet, quòd sacra scriptura & Christus & ecclesia dicuntur cerua in scriptura. Ex quo patet, ꝙ Dauid nõ temere appellat Christum ceruã matutinam in titulo huius psalmi, à quo ecclesia traxit copiam lactis gratiarum & sacramentorum. Contemnendi ergo sunt Rabini iudæorum qui exposuerunt hũc psalmum de populo Iudęorum afflicto sub Assuero tempore Hester. Et etiam Teodorus
C hæreticus condemnatus est in concilio Toletano, q. exposuit ipsum pro Dauid rege Israel. Et ideo magis est credendum euangelistis qui allegant scripturam huius psalmi pro Christi passione. Matthęi. 27. & Ioan. 19. allegant illud. Diuiserunt sibi vestimenta mea & super vestem meam miserunt sortem, esse dictum de Christo per profetiam. Item Matthæi. 27. dicitur quòd Christus in cruce dixit principiũ huius psalmi. i. heli, heli lama zabatani, quod interpretatur: Deus Deus meus quare me dereliquisti. Ex quo patet, ꝙ idem Christus qui incarnatus pedens in cruce dixit ista verba huius psalmi, ille idem ꝓ os Dauid ante incarnationem dixit eadem verba. Et sic vtrobique loquitur Christus in psalmo & euãgelio, in psalmo profetizãdo, & in euangelio veritatem completam manifestando. Et ideo Dauid ĩ hoc psalmo magis D
videtur texere historiam de passione Christi quàm profetare. Præuidens ergo Dauid in spiritu totum mysterium passionis & resurrectionis Christi, & exordiũ, & profectum & prosperitatem ecclesiæ, introduxit Christum ad loquendum, & fecit hunc psalmum, in quo principaliter tria facit. Nam primò explicat totum mysterium suæ passionis apud patrem per modum querelæ. Secundo petit liberari per resurrectionẽ. Tertiò promittit agere gratias post beneficia recepta. Secũda ibi, Tu autẽ domine, Tertia ibi, Narrabo nomen tuum. Quantum ad primum tria facit. Nam primò conqueritur se esse derelictum à patre. Secundò cõqueritur se esse contemptũ, & irrisum à Iudæis & militibus. Tertiò conqueritur se multipliciter afflictum. Secũda ibi. Ego autem sum vermis. Tertia ibi, Circundederunt me vituli multi. Sed antequam E
veniamus ad expositionẽ totius psalmi sũt præaduertenda & præ upponenda quædam principia cum suis regulis in prologo prænotata. Nam cum Christus sit in omnibus mediator Dei & hominum, ideo in eo reperiuntur duę mirabiles vniones, ex quibus fiunt mirabiles locutiones & intellectu difficiles. Nam primò humanitas Christi vnitur verbo diuino vnitate ꝑsonali. Et sic in Christo sunt duę naturę in vna sola persona. Et sic Christus habens duas naturas in vna sola ꝑsona, est perfectus Deus & perfectus homo. Et ideo ratione istarum duarum naturarum communicantur idiomata vtriusque naturæ quæ verificantur de eo, quę sunt Dei & ea, quæ sunt hominis. Et sic de Christo verificãtur ineffabiles locutiones quæ videntur con- F
trarię ad sensum quem faciunt in auribus corporis, & tamẽ sunt verę & catolicę ad sẽsum in quo fiunt. Vnde de Christo verificat̃, ꝙ est creator & creatura, & creator & non creator, & q̃ est ęternus & temporalis, & verificatur de eo ꝙ iste homo creauit mundũ, & iste Deus est mortuus & passus &c. q̃a inquãtũ homo est passus, & inquantũ Deus creauit mũdum. Sic etiam in illo triduo mortis Christi de eo verificantur ineffabiles locutiones, primò ꝙ anima Christi fuit realiter à corpore separata. Et sic fuit vere mortuꝰ, & tñ tã anima q̃ corpꝰ erãt verbo ꝑsonaliter vnita, & per consequens anima & corpus erant vna persona, qđ est mirabile dictũ scilicet ꝙ anima & corpus nõ essent in se &

inter

A inter se vnus homo nec specificè vnita, & quod essent vna persona in vno tertio.s.in verbo. Et propter hoc magister sententiarum, & multi magni viri concesserunt, quod Christus fuit homo in triduo, isto modo quod non erat homo in se postquam anima non informabat corpus, imo realiter erat separata, & ideo licet in se anima & corpus non essent vnus homo, tamen in verbo in quo personaliter vniebantur erant vnus homo. Et sic secundum istos verbum erat homo: eo quod habebat animam rationalem, & corpus sibi personaliter vnitum, licet inter se vnum ab altero esset separatum. Sed iste homo verè dicebatur mortuus. Quam quidem conclusionem plures magni viri non volunt concedere, eo quod videtur dicere oppositum in adiecto.s. quod sit homo & mortuus. Et ideo hoc relinquatur determinationi ecclesiæ. Sed vltra istam unionem est altera vnio facta inter Christum & ecclesiam, inquantum Christus assumpsit ecclesiam non in unitate personali, sed vnitate mystica & sacramentali. De qua vnione & desponsatione dicit Apost.1.ad Cor.6.& ad Efe.4. Erunt duo in carne vna. Hoc sacramentum magnum est: dico in Christo & ecclesia. Et ideo propter hanc mirabilem vnionem etiam inter Christum verum, & membra sui corporis mystici communicantur idiomata, & de ipso toto Christo, & de capite, pro toto corpore mystico, & quolibet membrorum causantur & verificantur mirabiles conclusiones, quæ videntur falsæ, imo etiam detestabiles, & offendere pias aures intelligantur ad sensum quem faciunt in auribus corporis, nisi piè intelligantur ad sensum in quo fiunt in auribus mentis fidelium. Vnde sub tali sensu & prætextu ipse

B

C Christus se dicit peccatorem & derelictum à patre, & peccata suorum dicit esse sua. Vnde est valde aduertendum, sicut dictum est ps.17. quod septem modis Xps dicit peccata nostra esse sua, non quo ad culpam, quia nec peccauit in Adam nec in se, sed quo ad poenam, inquantum pro peccatis nostris voluit pati. Vnde primò modo peccata nostra dicit esse sua inquantum aduocatus. Secundò inquantum procurator. Tertiò inquantum fideiussor, eo quod obligauit se causam nostram aduocare & defendere, & debitum pro nobis soluere & satisfacere. Quartò tanquam pater pro filia. Quintò, tanquam caput pro corpore & membris. Sexto tanquam sponsus pro sponsa. Septimò tanquam Dominus pro vasallis & seruis. Et etiam. Octauò tanquam pastor pro grege, quia vnusquisque istorum obligatur defendere eam sibi assumptam ad quam se obligauit. Ideo Xps his omnibus nominibus appellatur in scriptura respectu nostri. D

Et ideo hæc est causa quare Christus peccata nostra dicit esse sua, & loquitur in persona ecclesiæ sponsæ suæ. His ergo præsuppositis aduertat lector, quod Christus per totum ps. loquitur inquantum homo in forma serui, & non solum loquitur inquantum Christus verus & persona priuata, sed etiam persona communis, & inquantum caput & sponsus, & Dominus, & pastor, & aduocatus, & procurator, & fideiussor pro sua ecclesia & corpore mystico sibi unito. Et ideo Christus in hoc ps. procedit per modum orationis & petitionis. Nam primò de se prædicit profeticè passionem, & futuram resurrectionem suam. Sed deprecationem petit pro suis membris redemptionem & resurrectionem, siue petit omnia membra E sua in se redimi & resuscitari. Et sic non solum peccata nostra, sed etiam dolores nostros dicit esse suos. Et ideo est tertiò aduertendum, quòd duplex dolor reperitur in nobis.s. dolor passionis & compassionis. Vnus ergo dolor passionis dicitur quando caput dolet ex propria passione cerebri vel hemicranei, vel alicuius particulæ capitis, quia tunc caput dicit heu patior. Alter dicitur dolor compassionis, ut quando malum est in pede, vel in brachio, quia tunc caput compatitur pedi, vel in altero membro, & tunc dicit caput heu patior in pede &c. Et talis dolor dicitur compassio. Ita pari modo in Christo capite nostro fuit, & erat duplex dolor in illo triduo.s. passionis prout patiebatur in corpore suo, & in illa carne assumpta, & apta ad patiendum. Alter fuit dolor compassionis, quia pro nobis patiebatur. F Et sic non solum patiebatur & tristabatur in propria carne ex verberibus & flagellis, sed multo magis compatiebatur nobis & miseriæ & captiuitati nostræ propter peccatum. Et magis compatiebatur in suis membris vulneratis & afflictis a diabolo. Et sicut quandoque accidit quod homo patitur in capite & in aliquo membro, sed caput magis condolet membro quam sibiipsi, si in membro est fortior ægritudo: Ita pariter Christus in triduo magis condolebat & compatiebatur membris suis quam sibi eo, quod erat maior infirmitas membrorum quam sua. Nam sua erat corporalis, nostra autem spiritualis & ille patiebatur in corpore, nos vero in anima. Vt sic magis condolebat & compatiebatur nobis quam sibi. Et ideo Christus in hoc ps. magna

A gis loquitur, vt caput & persona cōis, quàm vt persona priuata, & sic verba huius psalmi magis intelligenda sunt ad sensum in quo fiunt, quàm ad sensum quem faciunt, quia sicut in passione nō solum patiebatur in se, sed cōpatiebatur magis nobis: ita nō solum conqueritur apud p̄rem de passione sua, sed de cōpassione & miseria nostra. Christus ergo non solum inquantum homo pro se, sed etiam inquantum caput ecclesiæ ꝓ suis mēbris conqueritur se esse à patre derelictum, & non exauditum. Vnde ait: O Deus ꝑ vniuersalē creationē, & Deus meus per spālem fauorem & conseruationem, respice in me: quare me dereliquisti longe à salute, & uita mea? quia permisisti me à iudęis affligi & occidi. Et sic non fuisti propitius saluti, & uitæ meæ: imo longè factus es à salute mea: quia
B totaliter in potestate Iudęorum me dereliquisti, & morti & passioni me obtulisti.

Deus meus clamabo per diem & non exaudies, & nocte & non ad insipientiam mihi.

Clamabo per diē in cruce verba delictorum meorū in persona membrorū meorum peccatorum, & clamabo clamore magno dicens verba supradicta. Chely hely lamazaba tani i. Deus Deus meus quare me dereliquisti. Et ēt clamabo in cruce per diem, i. in die passionis, dicens: Pater ignosce his quia nesciunt quid faciunt. Et desiderans salutem omnium dicam in cruce, Sitio: Item non solum in die, sed etiam in nocte precedēti clamabo, Pater si possibile est transeat à me calix iste, & tamen in omnib. his nō exaudies me, nec exaudisti. Nā me à iudęis affligi, & flagellari, & irrideri, & crucifigi, & occidi ꝑ
C misisti, & pauci de iudæis & crucifixoribus meis pro quib. oraui sunt saluati: nec etiam omnes gentiles sunt illico cōuersi, quia per centum annos pro maiori parte permanserunt in sua superstitione, ecclesiā persequēdo & affligendo: ergo sequitur ꝙ non in omnibus me exaudisti, & per consequens me aliquando dereliquisti: quare ergo me dereliquisti, & me non exaudisti?

Tu autem in sancto habitas laus Israel.

Laus & Deus Israel qui tanq̄ iustus iudex habitas i sancto cœlo & solio tuo iudiciali, scis supple ꝙ hoc non cōtingit, nec accidit, nec debet imputari mihi ad insipiētiam, & culpam, & delictum. s. ꝙ patiar hāc afflictionem & mortem, & ꝙ sum derelictus, & non exauditus à te: quia tu qui habitas in sancto scis ꝙ ego nunquam peccaui, nec inuentus
D est dolus in ore meo: ergo non mereor pati hanc afflictionem, nec mereor cōtemni nec derelinqui à te. Et nota ꝙ isti tres versus nō solum sunt difficiles in sententia ad intelligendum, sed etiam sunt difficiles in contextura literæ ad ordinandum particulas adinuicem: nec nisi vix repperi conuenientiam inter doct. in ordinatione particularium istorum trium versuum. Nam quidam ordinant ly longè à salute mea: cum ly verba delictorum meorum, ut sit sensus. O Deus quid dereliquisti me? quia verba delictorum meorum. s. patriarcarum, & profetarum, & omnium fidelium peccatorum sunt longè à salute mea, quia omnes clamant quod debeo mori, & expectant meam passionem. Nam peccata membrorū meorum exigunt quod moriar. Item litera Hie. habet Lōge à salute
E mea verba rugit⁹ siuē clamoris mei. q. d. q̄d verba rugitus clamoris q̄ feci tàm in cruce, q̄ in horto sunt longè à salute mea: quia nō sunt audita: imo clamabo per diē & nō exaudies, & non est silentium mihi: quasi dicat, non fuit mihi silētium in toto illo die & nocte passionis, sed semꝑ clamaui & tamē non exaudisti. O p̄r quasi dicat, in vanum laboro & clamo. Quæ quidem lr̄a Hier. licèt magis clara, tamē plura & altiora sacram. continet translatio ipsorū. 70. vt patet in 1. expositione. Itē ly respice in me, quod est in nr̄a trāslatione, non reperitur in Hebræo. Sed forsitan. 70. voluerunt supplere, ad denotandum ꝙ Christus in breui debebat liberari de illa afflictione: conqueritur ergo dicēs, O Deus Deus meus respice in me cito liberando. Nā
F quia de causa dereliquisti me, & recessisti lōge a salute mea? probo ꝙ dereliquisti. Nam nō clamabo uerba mea, i. peccata mea. Sed verba delictorum meorum. i. membrorum meorum peccatorum, quasi dicat i cruce, & ī horto nō deflebo, nec patiar, nec clamabo pro peccatis meis, sed pro peccatis membrorum meorum, & tamen non exaudies me in tali clamore. Sed hoc non erit mihi ad insipientiam nec ad culpam, quia tu laus Israel qui habitas in sancto solio iudiciali, scis q̄d nunquam peccaui nec mereor hāc afflictionem. Deinde subdit

In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & liberasti eos.

Ad te clamauerunt & salui facti sunt, in te sperauerunt, & non sunt confusi.

Cùm

A Cũ dicit, In te sperauerunt patres nostri, reddit causam suæ iustitiæ querelæ arguẽs à minori. Nam si pater exaudiuit patres veteresta. & exaudiuit, & liberauit eos de tribulationibus suis, ergo multo magis debebat liberare filiũ, & exaudire in tali tribulatione, eo ꝙ erat filius naturalis, & iustus, & innocẽs. Sed oppositum fecit pater, quia non exaudiuit eum: imò dereliquit eum in potestate iudæorum, & permisit ipsum irrideri, & multipliciter affligi. Et ideo primò probat, & ostẽdit, qualiter Deus exaudiuit, & liberauit patres antiquos. Secũdò, qualiter ꝑmisit ipsum contẽni, & irrideri. Tertiò probat, qualiter ipse est filius naturalis, & iustus, & innocens. Quartò, qualiter permisit ipsum multipliciter affligi, & in hoc cõsistit tota sententia, & intelligentia huius primæ partis principalis. Secunda ibi. Ego autem sum vermis, & non homo. Tertia ibi. Quoniam tu es, qui extraxisti. Quarta ibi. Circundederunt me uituli. Quantum ad primũ ergo dicit: O pater, q habitas in sancto, bene habeo ius querelæ. Nã omnes patres nostri sperauerunt in te, & clamauerunt, & tu exaudisti, & liberasti eos de afflictione Aegypti, & de mari rubro. Vnde clamauerunt ad te multotiens in deserto de terra promissionis, cum tribularẽtur. Et sic clamauerũt, & sperauerũt in te, & tñ non sunt confusi, nec frustrati in sua petitione, quia sp liberasti eos, aut per Moysen, aut per Iosue, aut per Iudices, aut ꝑ Reges, aut ꝑ Zorobabel de Babilonia, aut per Machabæos de Antioco. Ego autem non fui exauditus, sed fui reputatus tanq̃ vermis, & nõ homo, & tanq̃ opprobrium hominum, & abiectio plebis, quia fui multipliciter cõtẽptus, & irrisus. Nam omnes uidentes me sic à te derelictum & abiectum, multipliciter deriserũt me. Primò in domo Caifæ & Annæ dãdo mihi alapas. Deinde in domo Pilati me arundine percutiendo, & dicendo proferiza nobis Christe, quis est, qui te percussit. Item uidentes me in cruce derelictum, & abiectũ, locuti sunt labijs, dicẽdo: Alios saluos fecit, & non potest seipsum saluum facere, si filius Dei est, descẽdat nũc de cruce, & credemus ei. Itẽ mouerunt caput, dicendo, aue rex Iudæorum, & vha, qui destruis templum Dei, & in triduo illud reædificas, &c. Et sic dixerunt, si Iesus Nazarenus sperauit in eum, scilicet in Deum, ergo saluum faciat eum, liberando de de cruce, qm̃ vult eũ, id est, postq̃

diligit Deus pater tanquã filium naturale, D sicut ipse dicit. Ex his verbis patet, qualiter Christus dicit, & conqueritur se esse derelictum à patre in potestate Iudæorum, & confusum, & non exauditum, & inde moti sunt Iudæi ad dirridendum, & illudẽdum ei, postq̃ viderunt ipsum nõ exauditum, & sic putarunt totaliter ipsum à Deo abiectũ, & derelictum: ideo hoc ei improperabant in cruce, vt dictum est. Nam ideo Iudæi irridebãt eum, quia putabant ipsum à Deo derelictũ: & de hoc conqueritur hic Christus. Ex quo patet, ꝙ Dauid hic magis videtur texere historiam euangelicam, quàm profetiam. Et nota quòd licet Christus fuerit verus homo quò ad naturam, tamen quò ad generationem fuit, vt vermis. Nam sicut vermis generatur, ex terra ex sola influentia cœlesti, ità E Christus fuit genitus in vtero virginali sine patre carnali ex puris sanguinibus, solò opere spiritussancti. Ideo dicit Christus

Ego autem sum uermis, & non homo, opprobriũ hominum, & abiectio plebis.

Omnes videntes me, deriserunt me locuti sunt labiis, & mouerunt caput.

Sperauit in domino, eripiat eum, saluum faciet eum, quoniam vult eum.

Ego autem sum vermis, & non homo, id est genitus ad modum vermis, & nõ per coitum ad modum hominis: & ideo sicut Christus non habuit patrem carnalem in terris: Ita non habuit defensorem. Deinde cũ dicit, Quoniam tu es, ostendit se esse vnicum filiũ naturalem, & iustum sine peccato. Nã sicut supradictum est, Christus nullũ habuit aliũ patrem in terris nisi solum Deum, qui opere spiritussancti formauit ipsum in vtero vir F ginali. Ex quo patet, ꝙ est filius Dei naturalis ratione personæ, & ratione formationis. Secundò sequitur, quod Christus est iustus sine peccato naturæ, & personæ: quia nõ ex opere Adam natus est, sed ex opere & virtute spiritussancti. Et ideo sicut nulli peccato erat obnoxius, ita nullius, pœnæ erat reus. Ex quo patet, ꝙ non erat derelinquẽdꝰ à patre, sed in omnibus exhaudiendus. Et hoc est, quod dicit hic. O pater tu non debes me derelinquere, nec orationem & personam meam contemnere, quia sum filius tuus naturalis, & iustus sine peccato.

Quoniam tu es, qui extraxisti me de uentre spes mea ab uberibus matris meæ, in te proiectus sum ex utero.

Tu

A Tu es ille, qui extraxisti me de ventre & vberibus matris meæ, & nullus aliud pater carnalis extraxit me, quia non habeo patrē carnalem in terris. Et ideo ex utero matris meæ proiectus sum in te solum .i. tibi soli, & nulli alteri datus sum filius. Et ideo subdit.

De uentre matris meæ Deus meus es tu, ne discesseris a me.

Tu solus es Deus meus à principio conceptionis de uentre matris meæ, quia in eodē instanti, in quo fui creatus, fui uerbo p̄sonaliter unitus, & sic simul fui creatus & assumptus, & per consequens nulli peccato obnoxius: ergo postquam tu es pater meus naturalis, & ego filius iustus sine peccato, nē discesseris à me; & ne derelinquas me.

Quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adiuuet.

B Quoniam tribulatio proxima est mihi, & quoniā nullus alius est, qui adiuuet nisi tu, qui es pater meus: ergo ne discesseris a me, & ne derelinquas me i agone passionis, sed exaudi me. Ex supradictis patet, ꝙ de duob. conqueritur Xp̄s. Primò, quia pater dereliquit eum. Sc̄dò, ꝙ non exaudiuit eum. Tertiò, quia cum esset filius nālis & iustus sine pc̄tō, permisit eum derideri & affligi. Sed ꝯ prædicta arguitur: & uidetur, quòd Christus nunq̄ fuit à p̄re derelictus, sicut ipse conqueritur. Nam ipsemet dicit Ioan. 7. Pater semper mecum est, & ita me solum non dereliquit. Item ꝯ illud quod dicit, quòd non fuit exauditus in suā oratione, arguitur. Nam Apostolus dicit ad Heb. 5. quòd Christus in diebus carnis suæ præces, supplicationesq; ad eum, qui possit illum saluū facere à morte cum clamore valido, & lacrymis offerens

C exauditus est pro sua reuerentia. Et sic videtur, quòd qn̄ dixit: Pater si possibile est, transeat à me calix iste: & qn̄ cum clamore ualido dixit: Heli heli. &c. idest, Deus Deus meꝰ quare dereliquisti me, tunc fuit exauditus: contra illud, quod dictum est psalmo præcedenti scilicet. Desiderium animæ tribuisti ei, &c. Tertio vr̄, quòd iniuste & frustra conqueratur Christus apud patrem in toto isto psalmo: quia ab initio sciebat omnia, quæ vētura erant in eū, & traditus est sponte, quia ipse uoluit Esaiæ 53. Ad ista tria dubia r̄ndetur, sicut dictum est in præambulis expositionis huius psalmi, quod propter istas duas vniones, quæ reperiuntur in Christo, scilicet humanitatis ad uerbum, & capitis ad membra, communicantur idiomata. Ideo in scriptura fiūt mirabiles & ineffabiles locutiones, quæ uidentur non solum falsę, sed etiā contrariæ ad sensum quem faciunt, nisi intelligantur ad sensum, in quo fiunt. Ad primum est ergo dicendum, ꝙ Christum à patre esse derelictum stat dupliciter. Vno modo in mēbris. Et sic manifestum est, ꝙ totū suum corpus mysticum, & totum genus humanū fuit derelictum, & abiectum in potestate diaboli in Adam: quæ derelicto durauit usque ad Christū. Et isto modo Christus dicit se derelictum propter delicta suorum membrorū. loquitur hic tanq̄ caput, quia sponsus & pastor, & aduocatus & p̄curator & fideiussor: ideo peccata nostra dicit esse sua, nō quò ad culpam, sed quò ad pœnam, quia pro nobis debitum soluit & satisfecit. Secūdò modo talis derelictio potest intelligi de derelictione personali. s. ꝙ fuerit derelictus in p̄sona. Sed

E hoc potest etiā dupliciter intelligi. Vno modo ꝙ fuerit derelictus in uerbo quantum ad vnionē personalē, & quantum ad gratiam, & talis locutio est falsa, quia uerbū nunquā reliquit animam in inferno, nec corpus in sepulcro, quia utiq; fuit semper unitum, quia quod semel assumpsit, nunquam reliquit, ut dictum est psalmo 15. & per cōsequens nunquam reliquit humanitatem quo ad gratiā, quia semper Christus fuit plenus gratia. De tali ergo derelictione dicit Christus. Ioan. 7. Pater semper mecum est, & nūquam me reliquit solum. Secundò, talis personalis derelictio potest intelligi quantum ad pęnā & passionem. Et sic est dicendum, ꝙ pater dereliquit eum in potestate Iudæorum in illo triduo ad mortem & passionem perferendam.

F Et ideo dicit Christus Iudæis: Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Matth. 26. Itē filius fuit derelictus in triduo, inquantum omnes potentiæ relictæ sunt vnaquæque in sua operatione, ne aliā impediret, ut ait Damasce. lib. 3. Nā sicut pars intellectiua summè fruebatur, ita pars sensitiua summè dolebat, & affligebatur. Ergo Christus dicit se esse derelictum in membris quantum ad culpam, & in persona non quantum ad personalem unionem & gratiam, sed quātum ad pœnam pro nobis soluendam. Ad secūdum dubium est dicendum, ꝙ mysterium illius orationis Christi, quando dixit, pater si possibile est, trāseat a me calix iste: ē ita grāde & ineffabile, ꝙ licet multi doctores conati

A fuerint ipsum declarare, tamē semper remanet aliqua difficultas. Et ideo videtur mihi semper recurrendum ad supradictam regulam de sensu verborum, in quo fiunt, & non quem facit, quandoq; in sacra scriptura. Nam si talis locutio intelligatur ad sensum, quem facit in auribus corporis, esset manifestè falsa. Nam sona, quod Christus prius timendo mortem, rogauit patrem, vt transiret calix passionis à se, ut nō pateretur mortem tàm horribilem: Sed postea videns voluntatem patris, voluit sibi conformari & obedire, & dixit, fiat voluntas tua, &c. sed si sic cū tali discursu temporis intelligatur, esset locutio falsa. Primò, quia Christus ab initio sciuit, quod Deus sic determinauerat, & hoc ipse apostolis reuelauerat, & ad passionem uenerat, cum secreto dixit discipulis: Ecce ascēdimus Hierosolymam, & filius hominis tra-

B detur, &c. Et sic oratio sua fuisset frustra & indiscreta, orando contra voluntatem & determinationem patris: & cōtra id, quod retractari non poterat. Item sequeretur, quod pro tunc Christus perdidisset caritatem erga genus humanū, quia sciebat, qualiter non poterat redimi, nisi per suam passionem. Est ergo intelligenda illa oratio, & petitio Christi ad sensum, in quo fuit facta. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, quod uoluntas Christi duobus erat unita. Nā primò erat unita uerbo personaliter, & paternæ uoluntati per caritatem & gratiam. Et sic per talē unionem semp fuit conformis diuinæ uoluntati. Secundò erat unita appetitui sensitiuo essentialiter, inquantum radicaliter ambæ istæ potentiæ fundabantur in essentia, &

C substātia animæ: & ideo uoluntas per talem unionem super compatiebatur appetitui, & carni in omnibus tormenti & afflictionibus. Et sic in tota illa passione Christ⁹ simul fruebatur, & patiebatur. Nam respectu diuinæ uisionis fruebatur uoluntas, & respectu carnis patiebatur. Ita pariter inquantū erat uerbo unita personaliter & per gratiā, semper fuit conformis diuinæ uoluntati, & obediens in omnibus, nec fuit aliquod instans, in quo uoluntas Christi non conformaretur diuinę uoluntati. Vnde quia caro Christi, & appetitus sensitiuus, qui dicitur quædam uoluntas naturalis, vehementer dolebat, & patiebatur in tormētis, ideo naturaliter exhorrebat & timebat mortē, quia omne animal naturaliter appetit permanere, & mortem

perniciemq; deuitare nititur. Ideo caro, siue appetitus sensitiuus persuadebat uoluntati, ut se retraheret à tali passione & morte: D quia vt dictum est, omnes potentiæ derelictæ sunt in suis propriis & naturalibus operationibus, sed uoluntas Christi, licet compateretur carni in tali dolore, tamē colebat sequi eius appetitum & suasionem, sed totaliter decernebat, & desiderabat implere, & sequi uolūtatem patris, scilicet pati pro nobis cum magna obedientia & caritate, & hoc est, quod dicitur Luc. 22. quod cœpit tædere, & pauere quantum ad carnem, & factus est in agonia quantum ad totum: quia caro suadebat, & uoluntas compatiendo carni nō consentiebat, sed uoluntatem patris adimplere firmiter statuebat. Et tūc dixit: Pater si possibile est, transeat à me, &c. Quæ quidem oratio & locutio nō fuit mortis excusatiua, sed E naturalis timoris, & vehementis doloris expressiua: uolens ostendere se veram carnem habuisse, & pro nobis uehemētem dolorem sustulisse, & se ostendere patri paratum obedire. Et ad talem sensum prolata fuit illa oratio. Cuius sensus est iste. O pater licèt caro infirma naturaliter exhorreat, & timeat mortem, & si possibile esset, uellet hunc calicem passionis transire, & excusare: tamē ego nolo condescendere, & parcere carni, nec conformare uoluntatem meā cum appetitu sensitiuo, sed cum tua uoluntate. Nam licet caro sit infirma, tamen spiritus promptus est ad obediendum tibi, & patiendum pro genere humano. Et ideo non fiat, sicut ego nolo, idest sicut caro suadet, sed sicut in vis & præcipis, & ab æterno præordinasti, & per ora prophetarum prædixisti. Ex quo patet, qui uo F luntas Christi simul compatiendo carni, & sensualitati obediebat, & conformabatur paternæ uoluntati, cui erat unita per caritatē, & grām. Et sic illa locutio, siue oratio Christi non fuit mortis excusatiua, sed compassionis ad carnem, & conformitatis ad paternam uoluntatem expressiua, & hic est principalis sensus huius orationis. Sed præter supradictum sensum adhuc illa oratio continet tria alia mysteria, quia explicat duplex desiderium in Christo, scilicet desiderium antecedens, quo desiderauit, & uoluisset calicem suæ passionis ad omnes homines transisse, & omnes saluasse. Sed ex consequenti ostendit desiderium, & uoluntatem deliberatam, qua uoluit tantum saluare prædestinatos.

nolebat

A natos, & pœnitentes. Tertiò, per illam orationem dedit nobis doctrinam, vt discamus carni non condescendere, sed diuinæ uoluntati obedire. Quartò, dedit doctrinam omnibus martyribus, & omnibus fidelibus, ut ex proprijs viribus nō præsumant aggredi mortem absque diuino auxilio inuocato. Ex supradictis patet, quid sit dicendum ad argumentum: nam Christus in illa oratione non postulant mortem, & passionem fugere, sed ostendit se infirmitati carnis non cōdescendisse, sed patri obedisse, & redemptionē pro omnibus postulasse, & sic exauditus fuit ꝓ sua reuerentia, & sua petitio deliberata semper fuit completa. Ad tertium dubium, & argumentum est dicendum per eandem regulam & rationem, ꝙ querela, quàm Christus videtur facere in isto psalmo, nō est indignatiua, nec iniuriæ & deputatiua, sed pris & filij caritatis expressiua, & admiratiua, quia vult ostendere, quòd tanta fuit caritas patris erga genus humanum, quòd proprio filio non pepercit, sed pro nobis ipsum morti tradidit, & tanta fuit obedientia filij, quòd maluit patri, quàm propriæ vitæ complacere, & hoc nobis manifestat, vt nos ibi magis reddat obligatos. Ex dictis i. primo dubio patet, quòd patrem filium derelinquere, nihil aliud fuit, nisi ipsum morti tradere, & Iudæis potestatem, vt ipsum affligerent, concedere. Item ex secundo dubio patet, ꝙ Christum, ut calix ab eo transiret patrem rogare, nihil aliud fuit nisi compatiēdo carni simul patri obedire. Itē ex tertio patet, quòd Christum per modum querelæ suam afflictionē apud patrē exponere, nihil aliud fuit quàm C caritatem patris erga genus humanum admirari, & explicare.

Circundederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me.

Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens.

Sicut aqua effusus sum, & dispersa sunt omnia ossa mea.

Factum est cor meum tanquam cæra liquescens in medio uentris mei.

Christus in hac parte explicat suam afflictionem, & quasi historicè texit discursum suæ passionis, incipiens à captione vsque ad mortē inclusiuè. Ad cuius intelligentiā est notandum, ꝙ Christus quatuor nominibus appellat Iudæos persecutores, appellat enim vitulos, tauros, canes, & leones. Vñ per vitulos intelligit ministros, qui eum cum petulantia cœperunt, & appellat tauros ipsos principes, & farisæos, à pinguedine & potentia. Leones autem appellat eosdem propter iracundiam & furiam, cum qua in ipsum irruerunt. Canes verò eos appellat à mordacitate & latratu, quia semper contra ipsum latrarunt & momorderunt. Dicit ergo Christus: O pater, quare me dereliquisti in potestate Iudæorum? qm̃ multi vituli circundederunt me in horto, & ligauerunt me, & trahentes per terram ad Annam, & Caifam me duxerunt, & ibi tauri pingues. i. principes sacerdotum, scribæ, & farisæi, qui dicūtur tauri propter potentiā & sacerdotium, & dicūtur pingues à pinguedine diuitiarum, & munerum, & oblationum: isti tauri pingues, & isti uituli. s. eorum ministri obsederunt me in domo Annæ & Caifæ, & ibi aperuerunt E super me os suum superbi & iracundi, sicut leo rugiens, conuitia & opprobria inferēdo, & falsa crimina imponendo, & blasfemum appellādo. Vnde sicut leo rugiens, & rapiēs, trahit prædā per terrā, & lacerat, & laniat. Ita me trahebant per terram cædēdo, spuendo, colafizando, & capillos euellēdo: intentum, ꝙ sicut aqua effusus sum, & omnia ossa mea dispersa. i. tracta sunt super terrā, quia ex nimio labore, & afflictione perfusus sum sudore, sicut aqua: quia intātum abundauit in me sudor, ꝙ videbat perfusus in toto corpore, sicut aqua madidus. Item sicut aqua immunda effunditur, & proijcitur extra domum, ita ego fui effusus, & proiectus super terram tanq̃ inuitus, & despectus. Item non solùm ossa mea materialia, & personalia fuerunt dispersa, sed etiam omnia ossa mea mystica. i. omnes Apostoli fuerunt dispersi, quia F me relicto omnes fugerunt. Et sic in tali afflictione factum est cor meum tanquàm cæra liquescens in medio ventris. i. corporis mei. Nā sicut cæra liquescens à calore ignis, non potest resistere, ita ego ex nimio labore debilitatus non poteram ei resistere, nec super pedes meos stare. Nam

Aruit tanquam testa uirtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in puluerem mortis deduxisti me.

Exhaustis omnibus viribus cordis tota virtus mea aruit, & exsiccata fuit tanquàm testa. Nā sicut testa nucis, vel cuiuslibet fructus aret, & siccatur exhausto humore, ita totū corpus meum aruit, & factū est macilentum

A lentum naturalib. viribus exhaustis. Et sic frequenter cadebam in terram, eo q spiritus uitales deficiebant in corde, & motiui in musculis, & animales deficiebāt per totum corpus, & sic non solum non poteram me sustētare ex defectu virtutis, sed nec etiā poterā loqui, & ideo adhæsit lingua mea faucibus meis. Et ulterius non fuisti contentus de tanta afflictione, sed etiam in puluerem mortis deduxisti me, concedens iudæis potestatem vt me crucifigerent. Nam mane facto.

Quoniam circundederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me.

Circundederunt me canes multi. s. iudæi mordaces & cōtra me latrantes tanquam canes: & consilium malignantium scribarum, & Farisæorum obsedit me. De quo consilio malignantium dixit Iacob. Gen. xlix. Simeō B & Leui uasa iniquitatis bellantia in consilio eorum nō veniat anima mea &c. eo q scribę & Farisęi erant futuri de Simeon, & sacerdotes de Leui, ut patuit psal. 2. Ideo ait Christus per os Dauid, Circundederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me, & facto consilio tradiderunt me Pontio Pilato præsidi: & tanquam canes latrātes & rabidi dixerunt crucifige crucifige eum, qa si hunc dimittis non es amicus Cæsaris. Vnde Pilatus timens accusationem populi, me flagellatum ad crucem & mortem destinauit. In qua cruce

Foderunt manus meas et pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea.

Ipsi uero considerauerunt & inspexerunt me: diuiserunt sibi uestimenta mea: & super uestē meā miserunt sortem.

C Foderūt & clauis perforarūt & penetrarūt manus & pedes meos, & extendentes & trahētes brachia mea & pedes meos supra crucem ad loca clauorum: dinumerauerunt & delocauerūt & disiunxerūt omnia ossa mea: ipsi vero iudæi inspexerūt me & cōsiderauerunt me mortuum, & sic despexerunt. Item Ipsi gentiles & ministri circumdantes crucē viderunt me nudum in cruce pendentem, & cōsiderauerūt & putauerunt me esse à Deo despectum & abiectū, & sic despexerūt me: & tunc milites & ministri Pilati diuiserunt sibi uestimenta mea, vnusquisq; partem suā diripiendo: & super vestem meam miserunt sortem. Ad cuius intelligentiam est aduertēdum, q Christus habebat duas vestes. s. exteriorem, quam pallium uocabant, quæ totū corpus superius tegebat, & habebat tunicā D inconsutilē, qua iuxta carnē interius tegebatur. Milites ergo diuiserunt sibi in partes vestimenta exteriora. s. pallium, vt ait Ioannes euāg. Sed non diuiserunt tunicā interiorē, eo q erat incōsutilis desuper contexta per totum, sed miserunt sortem super eam, & sic vnus militum accepit eam tantum in sorte. Quod totum factum est in maximū mysterium & sacramentum, quia per illa vestimēta significabatur totum mysteriū sacræ scripturæ vet. tes. Nam per illa vestimenta superiora significabatur litera vet. test. Et per tunicam inconsutilem significabatur veritas euangelica clausa & contecta sub litera superficiali. Nam sicut pallium tegebat tunicā inconsutilem tangentem carnē Christi, ita litera superficialis vete. testa. tegebat legem euangelicā & omnia mysteria passionis xpi, E & ecclesiastica sacramēta, in quibus realiter & virtualiter Christus continetur. Et sic lex euangeli. dicitur tunica inconsutilis Christi desuper contexta per totū, continens realiter Christum in sacramentis, Et ideo vestimenta superiora fuerunt diuisa & lacerata, ad denotandum q lex Moysi quantum ad literam fuit per partes rupta & lacerata, & diuisa per hæreticos, & infideles: quia vnusquisq; eorum habet suam partem. Vnde sarraceni habent circuncisiones & quasdam lotiones, & quidam alij hæretici adhuc seruāt sabbatum & quædam alia cerimonialia. Et etiam iudæi moderni & thalmudistæ lacerarunt illam vestem vet. test. trahentes in partes suas, puta Abenazdra Cordubensis, & Ra. Salo. & Rabi Moyses de Aegypto, q glosant illam legem ad sensus contrarios, & sic F magnum schisma est inter eos. Sed tunicā inconsutilem. s. legem euang. nullus vnquā potuit lacerare, nec portę inferi aduersus eā potuerunt præualere, quia veritas euangelica semper manet incōcussa, fundata supra firmam petram. Sed etiam est aduertēdum, q illa tunica inconsutilis non cecidit in sortem alicui iudæo, sed vni militum qui erat de populo gentili, ad denotandū quòd sors euangelica & fructus passionis non cecidit in populo iudæorum, sed in populo gentili ad fidem conuerso, & etiam quia sortes prędestinationis non ceciderunt nisi in prælatis Christianis, vt dictum est psal. 15.

Tu autem Domine ne elongaueris auxilium tuum à me ad defensionem meam conspice.

A *Erue à framea Deus animam meam, & de manu canis unicam meam.*

Salua me ex ore leonis, & à cornib. unicornium humilitatem meam.

Hæc est secũda pars principalis huius ps. in qua Christus petit liberari per resurrect. q̃ fuit finis omniũ afflictionum. Vnde dicit: Tu aũt Dñe pater ne elongaueris, i. ne differas auxilium tuum à me, sed cito conspice ad defensionem meã tertia die me suscitando, & tu Deus erue animam meam à framea & gladio mortis. s. ab illa sẽtẽtia data in Adã, in qua dictum est puluis es, & in puluerẽ reuerteris, & erue vnicã animã meã de manu canis infernalis, ne detineat eam in inferno, sicut detinuit alios ꝓpter pctm̃ ipsius Adã. Et ideo canis infernalis nõ põt aĩam meam iure detinere, eo q̃ ẽ vnica & sola nulli peccato obnoxia, non solum in persona, sed nec ẽt in natura, eo quòd ex opere Adam natus B non sum. Et ideo sum solus inter mortuos liber à morsu canis infernalis. Et libera me ẽt de ore leonis tartarei ne deuoret & absorbeat me, & libera etiam humilitatem meã à cornibus vnicornium. Ad cuius intelligentiã est notandum, quòd Christus tribus nominibus appellat infernum, siue diabo. appellat enim ipsum canem, & leonem & vnicornẽ, & hoc ratione proprietatum istorũ triũ animalium. est. n. diabo. & infernus immundus & obscoenus per luxuriã, & mordax, & latrans per auaritiam sicut canis. Item diabo. est iracundus & inuidus sicut Leo, & est sup. bus, & elatus sicut vnicornis, qui nõ patitur priorem nec æqualem in itinere, sed vult q̃ omnia animalia ipsum post tergum sequantur, nec patitur etiam consortem secũ in stabulo. Cum ergo diabo. oĩa supradicta vitia C hominib. suadeat, non debet de iure cruciare: nec in inferno detinere, nisi solos immũdos & luxuriosos, & auaros, & inuidos, & iracundos, & superbos. Ex quibus patet, quòd infernus de iure non poterat Christum detinere, cum ab omnib. supradictis vitijs esset liber & immunis, imo erat mundus, & mitis, & humilis: hoc est ergo quod allegat Christus apud patrem dicens. Erue vnicam animam meam sine peccato de manu canis, eo quod est unica sine peccato, & libera me de ore leonis, & à cornibus unicornium, quia mitis sum & humilis corde. Et ulterius aduertendum, quòd Christus in hac parte non solum petit supradicta profeticè in persona sui, sed etiam deprecatiue orat patrem in persona membrorum, ut liberet fideles suos à supradictis vitijs, & de poenis inferni per passionem suam & ecclesiastica sacramenta. A

Narrabo nomen tuum fratribus meis: in medio ecclesiæ laudabo te.

Hęc est tertia pars principalis: in qua Xp̃s promittit agere gratias post beneficia recepta. Ad cuius intelligentiã est notandum, q̃ quatuor fecit Xp̃s in suo aduentu, & post resurrectionem suam. Primò quia ipse manifestauit nomen Dei in sua prædicatione, & aperuit Apost. sensum & scripturas, ut patet Luc. 24. & misit ad prędicandum per uniuersum orbem. Matt. vltimo. Secundò, quia una ecclesia fuit adunata ex iudæis & gẽtilibus: imo totus populus gentilis venit ad fidem. Tertiò, quòd nomen Dei fuit laudatum à solis ortu usq; ad occasum. Quartò, quod solũ & verum sacrificium. s. Eucaristia, fuit oblatum in vniuersali ecclesia à solis ortu usque ad occasum, cessantibus cerimonialib. & idololatria. Dicit ergo Christus, ò pater postq̃ B incarnatus ero narrabo nomen tuum fratribus meis Apost. primò in mensa antequam patiar. Vnde Io. 17. Pater manifestaui nomẽ tuum hominibus. Item Ioã. 16. Vos aũt dixi amicos, quia quæcunque audiui à p̃re meo nota feci vobis. Sed magis narrabo nomen tuum fratribus meis, quando aperiam eis sensum, & scripturas post meam resurrectionem, & mittam eos ad prædicandum euangelium omni creaturæ. Et sic laudabo te ò pater annunciando mirabilia & secreta tua in medio ecclesiæ. Primò Apostolorum & discipulorum. Secũdò in medio totius ecclesiæ ex gentibus congregatæ, & ideo omne semen Israel non solum secundum carnẽ, sed etiam secundum spiritum, & promissionem timeat. i. tunc timebit eum. i. Deum patrem: quoniam non spreuit neque despexit orationẽ mei pauperis, imo exaudiuit me: quia me resuscitauit, & passionem meam in salutem membrorum meorum acceptauit, & regnum coelorum & possessionem mihi donauit. Et ideo. B

Qui timetis dominum laudate eum, uniuersum semen Iacob glorificate eum.

Timeat eum omne semen Israel: quoniam non spreuit neque despexit deprecationem pauperis.

Non auertit faciem suam à me, & cum clamarem.

A *rum ad eum exaudiuit me.*

Omnes cōuersi qui timetis Deum, lauda te eum, & uniuersum semen Iacob secundū spiritum & promissionē glorificātē eū manifeste longè lateque confitendo, & timeat eum omne semen Israel.i.omnes Deum per fidem videntes &c. Et nota quod notāter dicit narrabo.i.manifestabo nomē tuum, qa omnes patres ve.te. expectabant Christum ut eis literis manifestaret. nomen Dei quod est Iesus, vt patuit psal. 8.

Apud te laus mea in ecclesia magna, uota reddā in conspectu timentium eum.

Hic promittit se uota sacramentorum oblaturum, & maximè sacramentum eucaristiæ, quòd dicitur votum & sacrificium laudis, eo quòd de se est bonū & laudabile, & acceptabile de opere operato apud patrem.
B Ideo ait: O pater tunc apud te erit laus mea in ecclesia magna: à solis ortu vsque ad occasum, quia uota mea reddam id est ecclesiastica sacramenta in conspectu omnium fidelium timentium eum, sed inter cætera uota offeram sacramentum eucaristiæ sub spē panis & vini. Vnde hoc sacrificium non offeretur in ecclesia parua qualis erat Hierusalē terrena, in qua sola offerebātur sacrificia ue. leg. Sed hoc sacrificium offeretur in ecclesia magna, à solis ortu usque ad occasum in memoriam passionis.

Edent pauperes & saturabuntur & laudabunt dominum qui requirunt eum, uiuent corda eorum in sæculum sæculi.

Pauperes Christiani qui terrena contemnunt, & gentiles qui ante fuerant pauperes sine uera lege & sacrificio, tunc edent hoc sacramentum in quo offeretur vera caro &
C sanguis Christi mediatoris. Et sic saturabuntur saturitate spirituali, quia reficietur eorum anima & conscientia. Et sic laudabunt dominum omnes fideles qui requirunt eum & corda eorum uiuēt in sæculum sæculi. Nā ille cibus non dat uitam temporalem sed spiritualem & æternam. Nam sicut ego viuo propter patrem, ita qui manducat me ipse uiuet propter me. Ioan. 6. Nam licet corpus moriatur temporaliter, tamen anima uiuet in æternum.

Reminiscentur & conuertentur ad dominum uniuersi fines terræ.

Et tunc uniuersi fines terræ.i.gentiles qui habitant per omnes fines terræ, reminiscentur & cognoscent Deum & cōuertentur ad dominum prædicatione apostolorū & martyrum & doctorum. D

Et adorabunt in conspectu eius: uniuersæ familiæ gentium.

Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.

Vniuersæ familiæ gentium adorabunt in conspectu eius, quia in hoc sacramento adorabunt verum Deū execrata & abiecta idololatria, in quantū totus populus gētilis est & erit regnū domini, qui ante fuerat regnū diaboli: quia princeps huius mūdi eijcietur foras per hoc sacrificium eucaristiæ, & ipse Deus dominabitur gentium omnium. Et sic post conuersionem magni Constantini.

Manducauerunt & adorauerūt omnes pingues terræ: in conspectu eius cadent omnes qui descendūt in terram.

Omnes pingues terræ.i.omnes diuites & E reges & principes conuersi ad Deum mādu cauerunt & adorauerūt hoc sacramentum, & omnes qui descendunt in terram.i.oēs mortales qui sepeliendi sunt in terra, cadēt & procident in facies & curuabunt genua ī conspectu huius sacramenti: quando uidebunt in manibus sacerdotum. Et sic adorabunt eum. Ad cuius intelligētiam est aduertendum, quod notanter dicit mādu cauerūt & adorauerunt, ad exprimendum excellentiam huius sacrificij super sacrificia & sacramenta vet. leg. Nam in hoc sacramento continetur realiter totus Christus Deus & homo, & tota trinitas: in illis autem non nisi figuraliter. Vnde modus & ordo quo existit Deus in hoc sacramento, est iste. Nam primò ibi existit uerum corpus Christi.s. caro cum neruis & ossibus, & hoc per se ex vi sacramenti & consecrationis. Nam ī hoc solū F transubstantiatur substātia panis sicut sonāt uerba. Secundò est ibi immediate sanguis Christi per immediatam concomitantiam. Tertiò est ibi anima Christi informans & actuans corpus per concomitantiam ad totū. Quartò est ibi uerbum Dei incarnatū toti humanitati Christi personaliter unitū: ex cōsequenti est ibi tota deitas, quæ plenè est in uerbo: & ex cōsequēti est ibi persona patris cōicans uerbo totā deitatem à quo originaliter filius habet quicquid habet: & ex consequenti est ibi spūsanctus ab utroque procedens. Ex quo patet ꝙ filius nō est ibi sine patre: nec spūsancto propter inseparabilem consubstantialitatem, quia aliter esset

A censendus Arrianus, & non catolicus oppositum concedens, & hæc est causa, quare adoratur hoc sacramentum, & non sacrificia vet. leg. quia Deus habet specialem modum existēdi in hoc sacramento: & ideo dicit David: Adorauerūt, &c. In quo adoratur Deus in trinitate.

Et anima mea illi uiuet, & semen meum seruiet ipsi.

Hic finaliter profeta David in spiritu sub fide, & spe Christi futuri iam lætatur in hoc sacramento, dicens: Anima mea tunc, id est in lege grãæ viuet, illi scilicet X̃po per hoc sacramentum. Nam sicut nos viuimus in re, per hoc sacramentum: ita David, & omnes pr̃es viuebant in spe, quia eadem est fides. Et iõ sequitur: Semen meum, scilicet Maria & Iosef, & apostoli, qui erunt de semine meo secundum carnem, & etiam secundum spiritum,
B seruiet ipsi Christo.

Annunciabitur domino generatio uentura, et annunciabunt cæli iustitiam eius populo, qui nascetur, quem fecit dominus.

Generatio ventura, quæ conuertetur, annunciabit, idest confitebitur domino & cœli, idest apostoli annunciabunt iustitiã eius, idest legem euangelicam iustificantem, ipsi populo qui nascetur per baptismum: quem populum dominus fecit, & regenerauit sibi. Et nota, quod etiam illi duo ultimi uersus possunt esse uerba ipsius Christi continuando ad præcedentia, vt patet. Et sic iste psalmus magis videtur historia euangelica, q̃ prophetia. Sed ceci Iudæi non merentur percipere nec gustare, ideo nos agam⁹ gratias Deo. Et nota quod Christus, siue David maximè post Christi passionem memorat sacrificiū
C eucaristiæ, eo quòd fit in memoriam passionis, & quia maximè in eo repræsentatur passio Christi. Et ideo Christus promittit, quòd si pater resuscitat ipsum, relinquet hoc memoriale & quotidianum sacramentum in memoriam passionis. Ex illo psalmo possunt recolligi 14. conclusiones, quarum prima est, quod Christus dupliciter conqueritur se à patre derelictum. Primò in membris, quia ab Adam vsque ad Christum totum genus humanum erat à Deo abiectum, & relegatum. Secundò in persona, inquantum pater permisit ipsum à Iudæis affligi, & crucifigi. Secunda conclusio, quod Christus in hoc psalmo, & quando dicit, pater si possibile est, &c. nō intendebat mortem, & passionē pro nobis excusare, sed suam obedientiam explicare: inquantum maluit patri obedire, quam infirmitati carnis, & propriæ uitæ parcere, & condescendere. Tertia conclusio, quod pater intantum dicitur filium non exaudisse, inquantum eius afflictioni non pepercit. Quarta conclusio, quod licet desiderium antecedens in Christo non semper fuit impletum, tamen eius uoluntas consequens, & petitio deliberata semper fuit exaudita, & completa. Quinta conclusio, quod Christus in horto & in cruce nō orauit, nec clamauit pro se, sed pro delictis membrorū suorum, pro quibus passus est mortem: ideo dicit, non ad insipientiam, & culpam mihi. Sexta conclusio, quod Christus in tota prima parte huius ps. nō intendit propriam iniuriam exigere & disputare, sed caritatē patris admirari, qui ut seruum liberaret, filium naturalem, & iustum, & innocētem Iudæis tradidit occidendum. Septima conclusio, q sacerdotes, & farisæi tanq̃ tauri pingues, & leones rugiētes, & canes mordaces obsederunt Christum. i. ex inuidia, & auaritia & malitia. Octaua cōclusio, q Christus in sua passione ostendit ueram carnem & humanitatem, quia multipliciter fuit afflictus, & finaliter foderunt manus, & pedes eius, & latus unde exiuit uerus sanguis: unde Iudæi considerauerunt, & inspexerunt, & cognouerūt Christum esse uerum hominem. Nona conclusio, q uestimēta Christi exteriora fuerūt in partes scissa & diuisa, sed tunica inconsutilis interior non fuit scissa, sed cecidit in sortem vni militum de populo gentili, ad denotandum quod tunc fuit lacerata uestis, & superficialis litera ue. te. sed tunica interior. s. ueritas euangelica sub litera clausa, tūc fuit manifestata manens integra & inconcussa, quæ non cecidit in sortem synagogæ, sed populo Christiano ex populo gentili pro maiori parte conuerso. Decima conclusio, q sicut Christus fuit liber ab omni peccato, tã originali, q̃ mortali, quia anima sua fuit unita sine peccato, & sine culpa, & fuit humilis & mitis, ita fuit liber à framea & sententiæ mortis data in Adam, & à morsu canis, & ab ore leonis, & à cornibus unicornium infernalium: quia sicut fuit liber ab omni culpa, ita etiam ab omni pœna infernali. Vndecima cōclusio, q Christus loquitur in hoc ps. nō solū in p̃sona priuata, sed tanq̃ caput & sponsus, & aduocatus. Ideo et orat p mēbris, ut

D (right margin, first line of second column) E (right margin, at "tris admirari") F (right margin, at "perficialis litera")

A vt liberent à culpa & pena carnis, & leonis & vnicornû infernaliû, & hoc p suâ passionê & ecclesiastica sacra. Duodecima cõclusio, q quatuor fecit Chrs in suo aduentu. Nã primò nomê Dei pris tetragrãmaton. s. oipotentiã, & sapiẽtiã, & miam, & iustitiã Dei patris in seipso fratrib. suis Apostolis & Christianis manifestauit, & narrauit, & declarauit. Scdo nomê Dei pris i magna eccsia toto orbe diffusa fecit laudari: & de beneficijs natiuitatis & incarnationis & resurrectionis festa celebrari. Tertiò instituit sacrm eucaristiæ ad spûalê refectionê pauperû Christianorû. Quartò cõgregauit totû populû gẽtilê ad adorã sû Deû in hoc sacro. Decimatertia cõclusio, q aîa fidelis Christiani viuit spûaliter i refectione huius sacri. Quartadecima cõclusio, q cęli. i. apostoli & discipuli annun B ciauerût iustitiã Christi, & huius sacri, & totã legê euãgelicã populo gentili de nouo regenerato. Et ẽt cęli. i. prælati ecclesiæ & doctores & sacerdotes annũciabũt iustitiam legis euãgelicæ toti populo regenerãdo p baptismû & eccsiastica sacra vsq; ad diê iudicij.

PSALMVS XXII.

Dominus regit me & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit.

Titulus, Ps. Dauid. ex titulo appâret, q Dauid fecit hunc ps. Sed dê cã mouente Dauid ad faciendû hunc ps. & de materia eius discordât magistri hebreorû inter se. Nã quidã dicût q Dauid fecit hûc ps. in persona populi Israel redeûtis de captiuitate Babyloniæ i terrã Iuda, quæ est fertilior & abundãtior q̃ Babylonia. Et iõ agit gratias qa venit i terrã fertilê & amoenã. Alij dicunt q Dauid fecit C hunc ps. pro seipso agẽs gras, q Deus reduxerat ipsum in iudæa qñ fugerat à facie Saul in speluncã Odolã. primi Re. 16 & ideo dicit: gratias ago dño quia dñs regit & direxit me & collocauit me in loco pascuæ & fertilitatis. s. in iudæa &c. Sed manifestè utrique istorû mentiunt. primò quia Babylonia sine pportione est fertilior & magis aquosa quã tota terra pmissionis. Iõ in reditu captiuitatis, iudæi passi sunt famê & penuriã, ut patet primo Esdræ. Itê quia in tota terra promissionis, & maximè in terra Iuda nõ est tanta vbertas quãta hic memoratur, cum sit terra lapidosa & inaquosa propter ripã Iordanis in Galilæa. Item iste ps computatur inter sacras scripturas sicut cæteri: ergo continet Sacramentum de Christo & ecclesia sicut frequenter & sæpius dictũ est. Ideo ad eius in- D telligentiã est aduertendû, q licet tota terra Iuda ab Hierusalê vsq; ad Cades & Bersabeæ versus meridiem sit p maiori parte maquosa & sterlis, tñ inter cæteras ciuitates & villas Bethleẽ est magis fertilis eo q est magis irrigua & abũdãs aquis fontalibus: maximè quia hêt unũ magnû fontê manantê ex mõtanis iudę prope domû Zacarię. Qui quidê fons irrigat maiorê partê territorij: & inde est q abundat pascuis & vino & frumẽto & oleo pl[9] cæteris terris iudeę. Et iõ ante vocata fuit effrata. i. fertilis. Sed tpe Ruth dicta est Bethleẽ. i. domus panis, eo q post longã famê abũdauit pane plus cæteris vrbibus iuda, & hoc p p maiorê copiã aquarû. Et iõ Bethleẽ maximè gerit typũ & figurã Chri & ecclesiæ. Primò qa i ea nasciturus erat Chrs qui est panis viu[9] qui de cælo descẽdit. Scdò E quia significabat vbertatê sacrorû ecclesię, q cõficiunt ex aqua, & pane, & uino, & oleo vt patebit. Scdò est notãdû, q sicut Bethleẽ gerit typũ ecclesiæ pp dicta fertilitatem, & eo q Christus erat in ea nasciturus: ita Dauid gerebat figurã Christi. Primò: quia fuit natus in eadê Bethleẽ vbi Christus erat nasciturus. Secundò: quia pro maiori parte habuit oẽs pprietates Christi: quia primò pauper, & pastor, & passus psecutiones iniuste, & ultimo sublimatus in regê &c. Et ideo est aduertẽdum, q antequã Dauid vngeret primò in regê, custodiẽs oues pris sui erat ignarus oîum istorum & vir simplex. Sed postq̃ vnctus est per Samuelem illico directus est spûs dñi in Dauid, & adeptus est spûm corporalis fortitudinis, & adeptus est spiritum profetiæ, ut ait Iosefus, & illico fecit aliquos F ps. dum pasceret oues: q pbatur. Nã cû spiritus nequã uexaret, & agitaret Saulem, dixit quidã de pueris. Noui Dauid filiũ Isai Bethleemitê sciẽtê psallere citara, & dñs est cum eo. Et sic uenit ad regê qui cû psalleret citara, discedebat spûs nequam: ut patet. 1. Reg. 16. Ex quo patet, quòd Dauid psallebat aliquos ps. quos considerat. Nam diabolus nõ fugiebat sonum citaræ, sed uirtutê ps. quos Dauid cantabat cum citara. Et sic est credendum quod Dauid fecit aliquos psalmos dũ pasceret oues, antequam esset gener regis, inter quos unus fuit iste. vnde postquam Dauid adeptus est spm profetiæ post primam vnctionê, iam spiritus & animus suus totaliter fuit directus & eleuatus in Deum. Vidês

A ergo se pastorē gregis, & vnctū ī regē, & natū in Betleē: & cōtemplans terrā Betleem irriguā & fertilē: & cōsiderās oues quas pascebat & baculū quē gerebat: quo sustētabatur & regebat oues: tunc prēuidit in spiritu, qualiter Chrs qui est panis uiuus erat in Betleē nasciturus: & qūo Christus in lege promissus erat futurus verus pastor ouiū fideliū, & rex vniuersalis & dñs: qui oues suas debebat in loco pascuæ collocare, & ibi eas per suos plātos regere & pascere, præuidit ēt ex fertilitate ipsius Betleem totā fertilitatē futurā ecclesiæ & omnium sacrorum: quibus oues Christi reficiuntur & pascuntur: & per illū fontē irrigantē totā terram Betleem: præuidit fontē aquæ baptismalis ecclesiæ. Item ēt per illū fontem irrigātē totā terrā Betleem: præuidit in spū, qualiter ex latere Chri debebat exire sanguis & aqua. Ex quo fonte

B erat tota ecclesia irrigāda, p septē riuulos ecclesiasticorū sacrorū. Et per abundantiam & copiā pascuorū, præuidit cætera sacra: puta per copiā panis & vini præuidit sacrm eucharistiæ: & p copiā olei, præuidit oleū chrismatis, & cathecuminorū, & infirmorū, ad sanandā vulnera pctōrū: & per baculū & uirgā pastoralē, pūidit legē euangelicā, q̄ est virga ad dirigendū nos p semitas vitę, & est baculus ad sustētandū ne cadamus in vmbras mortis. Et sic Dauid pūidēs oīa ista in spiritu: commotus est à spiritusancto ad faciendū istū ps. Sed quia Esdras præuidit in spiritu, q oia ecclesiastica sacra debebat trahere & sumere virtutē ex passione & latere Christi: ideo collocauit hūc psalmum immediate post præcedentē: eo q ibi prædixerat Dauid totū mysteriū passionis Chri: à qua passione

C hūt uirtutē omnia sacra, de quibus agitur in hoc ps. in quo Dauid duo facit. Nam primo gaudet iam in spe qualiter Chrs verus pastor reposuit suū gregē fideliū ī pinguissimo agro ecclesiæ, in quo pascitur pascuis uberrimis ecclesiasticorū sacrorum. Secundò pdicit effectū & fructū, quē fideles consecuturi sunt ex refectione istorū sacrorum. Qui quidē fructus est grā & mīa in præsenti, & uita æterna in futuro: ibi. Et mīa tua subsequetur me. Quantū ergo ad primū, dicit Dauid in persona corporis mystici: Grās ago & lætor in spe Chri futuri: qūi dñs meus Iesus Christus regit, & reget & pascet me, & erit mihi pastor & rector: quia ibi in loco pascuæ collocauit me, i. deduxit & introduxit me ī ecclesiā: in qua est copia pascuæ & bonorū spi- D
ritualiū: quibus anima reficitur. Nā nec synagoga, nec lex Moysi me potuit reficere, nec iustificare cū esset sterilis. Sed Chrs in lege promissus, qui est panis viuus & verus rector & pastor, collocauit me in ecclesia sua q̄ est locus veræ pascuæ: sicut ego pūidi in spiritu per officium regni, & pastoratus mihi cōmissi, & p fertilitatē terræ Betleem vbi ego pasco oues meas, per quā ego præuidi in spū vbertatē & copiā bonorum spiritualiū ecclesiæ Christi, sicut dictū est. Litera Hieronymi habet: Dñs pascet me in pascuis herbarum, & tunc litera est plana.

Super aquam refectionis educauit me: animam meam conuertit.

Hic incipit enarrare bona spūalia, siue pascua huius ecclesiæ. Vñ est aduertendum, q pascua siue bona ecclesiæ, q̄dam sunt doctrinalia, sicut sunt præcepta & cōsilia euangelica: & q̄dam medicinalia, sicut sunt ecclesiastica sacra q̄ simul reficiunt & sanant. Nam primo baptismus sanat à peccato & viuificat à morte. Scdō cōfirmatio roborat animū cōtra tētationes. Tertiò pœnitētia resuscitat à morte & pœna æterna. Quartò eucharistia nutrit & dat spūalē uitā. Quintò extrema vnctio sanat omnia venialia vulnera quæ remanent post pniam, & ideo hæc bona principaliter enumerat. dicit ergo Dauid. benedico, q dñs meus Iesus Christus collocauit me in loco pascuę bonorū spūaliū. Nā primò ipse educauit & nutriuit me, & viuificauit super aquā baptismalē refectionis, quia cū essem mortuus pctō originali, ipse regenerauit & refecit me per aquā baptismalē. Secūdò cū essem lōge à Deo p pctm mortale, ipse animā meā conuertit per sacrm pœnitētiæ. Tertiò cum essem extra viam iustitiæ in regione umbræ mortis & ignorantiæ, F E

Deduxit me super semitas iustitiæ: propter nomen suum.

Deduxit me p semitas iustitiæ, dando s. mihi pcepta euāgelica moralia & cōsilia, & hoc fecit nō meis meritis, sed pp nomē suū q ē Iesus. i. saluator, qa ad hoc venit in mūdū.

Nam & si ambulauero in medio umbræ mortis non timebo mala: quoniam tu mecum es.

Si ambulauero in medio vmbrę mortis, i. inter peccatores & diabolos tentatores nō timebo mala. i. tentationes & persecutiones eorum, quoniā tu mecum es, auxilium gratiæ largiendo, quod probo. Nam quarto.

A *Virga tua et baculus tuus, ipsa me cõsolata sunt.*

Dedisti mihi virgã.i.disciplinã euangelicam ad dirigendum in hac vita, vt incedã recta uia ad vitã æternã, & dedisti mihi baculũ fortitudinis, & aliorum donorũ spũssancti, per sacrm confirmationis: quo baculo sustẽtor ne cadam, & resisto tentationibus. Et virga tua euãgelica, & baculus tuus fortitudinis, ipsa dñe.s.virga & baculus me consolata sunt dirigendo & reborando. Quintò

Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me.

Parasti mẽsam eucaristię ĩ cõspectu meo: aduersus oẽs inimicos tã visibiles q̃ innisibiles qui tribulãt me. Nã per hunc cibũ, primò ego reficior, & deperdita gr̃a ĩ me restituit, & capiti meo Chr̃o reiungor, & simul cũ eo spũali vita viuo, & cõtra inimicos fortior efficior. Et ẽt parasti in cõspectu meo mẽsam sacræ scripturæ aduersus tentationes. Nã per documenta sacræ scripturæ possum tentationes cauere, sicut Xp̃s, cũ dictis scripturę, respondebat tẽtatori diabo. vt patet Mat. 4. Sextò

B *Impinguasti in oleo caput meum, & calix meus inebrians quàm præclarus est.*

Impinguasti ĩ oleo caput meũ.s.aĩam & cõsciam quæ est caput totius corporis. Nã ibi fui impinguatus & vnctus oleo sacrali. Primò oleo catecuminorũ in baptismo ad sanãdum originale. Scd̃o crismate salutis ad robur & peritiã ĩ cõfirmatione. Tertiò oleo infirmorũ in extrema vnctione ad sanãdũ vulnera, q̃ p sensus corporeos perpetrauerã: sed per istas tres sacrales & visibiles vnctiones fui intus ĩaĩa impinguatus & dilatatus oleo lætitiæ, & gratiæ inuisibilis spiritussancti. Septimò finaliter loquẽdo, quã pręclarus est, & fructifer calix meus inebriãs in amore tuo: quem dedisti mihi in sacro altaris: quem calicẽ dimisisti mihi ĩ memoriã tuæ passionis.

C q.d. tã præclarus & memorabilis est iste calix tuæ passionis & eucaristię, q̃ nullum sacrm est ipsi cõparabile in dignitate. Nam in hoc sacro cõuiuio corp⁹ Chr̃i sumitur, & recolit memoria totius passionis: cum in eo sit realiter Xp̃s cũ tota uirtute suę passionis, & ĩ eo futuræ glorię nobis pignus dat. O ergo quã p̃clarus, & memorabilis, & dignus ẽ calix iste inebriãs aĩam: eleuans eã à mundanis, & totaliter eã iungens Deo, & per amorẽ in Deũ conuertens: q̃a aĩa magis est ubi amat, quã ubi ĩformat. Nã amor trãsformat amantẽ in amatum. Quẽ quidẽ effectũ in facit iste p̃clarus calix, & cõtemplatio eius, q̃ tm̃ inebriat aĩam, q̃ transformat eã in Deũ: à quo quidẽ calice passionis hn̄t virtutẽ oĩa alia sacra ecclesiastica, q. d. ò quam præclarus est calix iste passionis Christi, quia ab eo fluxerunt virtualiter oĩa ecclesiastica sacra. D

Nam primo rigauit ecclesiã aqua baptismalis refectionis. Secundò ditauit eam cæteris pascuis & bonis sacralibus & spiritualibus. Ex quibus patet quãtum est vber & fertilis in pascuis spiritualibus iste ager ecclesiæ, in quo Christus nos collocauit, q̃ in eo tot & tantis & tam preclaris bonis & cibis & fructibus spiritualibus fruamur, & pascamur.

Et mĩa tua subsequetur me omnib. dieb. vitæ meæ.

Postq̃ superius enumerauit ecclesiastica sacra nobis data in spũalem refectionẽ: hic prędicit fructum & effectum oĩum sacrorũ, quę ex eis cõsequimur: qui est mĩa & gratia in pñti, & uita æterna ĩ futuro. Dicit ergo q̃ tãtæ virtutis est refectio istorum sacrorum, q̃ ex eis mĩa tua subsequetur me, dans gratiam in præsenti omnib. diebus vitæ meæ. E

Et ut inhabitem in domo domini: in longitudinem dierum.

Vt post hãc vitã habitẽ in domo dñi in regno cęlorũ, in lõgitudinẽ dierũ.i.in ęternũ, & consequar vitam æternam. q.d. q̃ sicut cibus corporalis dat vitã corporalẽ, ita cibus sacrorum dat vitã spũalem.s.grãm in pñti, & uitam in futuro æternam. Et nota q̃ ecclesia dicit hũc ps. in agẽda defunctorũ, in psõna cuiuslibet defuncti, existẽtis ĩ purgatorio inquantũ postq̃ recessit ab hac vita cũ refectione sacrorum pñiæ, & eucaristiæ, desiderat exire à pœnis, & habitare in domo dñi, & pasci & frui pabulo glorię in æternum. F

PSALMVS XXIII

Domini est terra & plenitudo eius: orbis terrarum, & uniuersi qui habitant in eo.

Titulus. Ps. Dauid in prima sabbati. Ex titulo apparet q̃ Dauid fecit hunc psalmum, & tradidit eum cantoribus, vt cantaretur in prima sabbati.s. prima die post sabbatum q̃ est dies dominica, & ratio est. Nã in hoc ps. memoratur vniuersale regnum, & potestas, quã adeptus est Christus in die resurrectionis. Nã sicut in die dñica Deus creauit mundum, & oĩa quæ sunt in eo scd̃m mẽtẽ Aug. Ita Christus in die dñica resurrexit, & in se renouauit omnia, & adeptus est uniuersale dñiũ & potestatẽ, ut ipse ait Matt. 17. Data est mihi oĩs potestas in cęlo & in terra &c.

A ꝙ præuidēs Dauid in spū, fecit hūc ps. i quo tria facit. Nā primò ostēdit & prædicit totū regnū mundi de iure deberi ipsi Christo. Secundò apostrofat ad principes inferni: ut recipiant ipsum tanquam dominum, & adaperiāt sibi portas inferni. Tertiò apostrofat ad principes cęli, vt recipiant eū tanq̄ dñm & triunfatorē in die ascēsionis. Secunda ibi. Attollite portas. Tertia ibi. Attollite portas: Quantum ergo ad primum dicit. Tota terra habitabilis & plenitudo eius .i. oīa quę in ea cōtinenē .s. animalia, & plantæ, & mineralia, ē possessio dñi nři Iesu Chri: eo ꝙ est De⁹ & hō, & nō solū terra, sed ēt totus orbis terrarū & vniuersi qui habitāt in eo .s. cœli, & astra, & elementa & vniuersi angeli qui habitāt i cęlo, & hoīes q̄ habitāt i terra, & dęmones qui habitant in inferno sub terra omnia hæc

B sunt sub potestate & ditione domini nostri Iesu Christi. Deinde cum dicit.

Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina præparauit eum.

Probat dupliciter ꝙ dixit .s. ꝙ Xp̄s sit uniuersalis dñs totius orbis terrarū. Primò inq̄tū Deus. Scdō ēt inquantū hō, ibi, qs ascendet. Probat ergo primò ꝙ Xp̄s sit dñs orbis inquantū Deus: eo ꝙ ipse fundauit eū super maria, & præparauit & disposuit eū sup flumina. Ad cuius intelligentiā est aduertēdū, ꝙ scdm naturā & ordinē elemētorū terra ē inferior, q̄a grauior, vt patet. 4. Cęli. & primo Meteo. Et p cōsequēs aqua q̄ est supra terrā deberet naturaliter circuire undiq; totā supficiē terræ, eo ꝙ est leuior q̄ terra & grauior aere. Sed diuina puidētia in primordio creationis diuisit aquā ab aquis, & apparuit arida, vt pberet habitationē hoībus, & bestiis.

C Quæ quidē diuisio aquarū nil aliud fuit, n. ꝙ taliter disposuit terrā, ꝙ eleuauit multos mōtes in ea, inter quos mōtes māserunt ualles, p quas currunt aq̄ manātes a fōtibus ex radicib. & laterib. montiū, q̄ cōgregati i flumina p ualles decurrētia usq; ad inferiores partes terræ, ex qua cōgregatione fiūt maria, & sic facta sunt maria i depressiorib. partibus terræ ex cōgregatione fluminū, & sic māserunt montes eleuati altiores supra maria, & flumina q̄ sunt i uallib. & locis inferioribus, & sic dicim⁹ ꝙ Barchinona, & Genua, & Caieta, & Neapolis sunt ciuitates sitæ supra mare, eo ꝙ terra & mōtes in quib. sunt iā sunt altiores quā mare, & ea rōne dicimus ꝙ Roma est sita supra Tyberim, & Florentia supra Arnū, & Valentia supra Turium

D fluuium. Sed de hac dispōne terræ latius dicetur ps. 103. Propter ergo supradicta, dicit Dauid ꝙ iō Xp̄s est uniuersalis dñs orbis terrarū, eo ꝙ ipse fundauit eū sup maria, eleuādo mōtes & colles manentib. aquis depressioribus partib. terræ, & præparauit & disposuit super flumina eodē modo: quia ripæ sūt altiores currentib. fluminibus per valles depressiores vsq; ad maria: q. d. ꝙ quāuis aqua deberet continere terram, tamen terra continet aquas, & oīa maria, & paludes, & flumina in vallibus & partibus depressioribus, & decliuioribus, sicut vas continet aquam, ut latius patebit ps. 103. & in hoc manifestatur diuina prouidentia & sapientia.

Quis ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius.

E Hic probat ꝙ Chrs inquantum homo est dominus totius orbis, & nō solum terræ, sed etiam cęli. Vnde mouet quandam qōnem dicens: Ego bene credo ꝙ Xp̄s inquantū Deus est dñs totius orbis: Sed est dubium, si inquātum hō possit esse dñs cęli. Nam quis vnquā hoīum ascendit in montem dñi .i. in cęlū empireū, q̄ cōiter in scripturā dr̄ mons dñi: aut quis hō stabit in loco scō dñi, cum cęlū sit purum & incorruptibile, & hō immūdus & corruptibilis. Ad hæc rñdet Dauid: Innocens manibus & mundo corde ascendet & erit dignus ascendere, cœlum sup. Ad cuius intelligentiā est primò notandum secundū Augu. ꝙ hæc quæstio .s. an corpus humanum possit in cœlo collocari, iā fuit agitata & uersata inter filosofos lo. 22. de ciuitate a cap. 10. vsque ad finē libri, ubi probat contra Platonicos, & Porfirium, qualiter corpus humanū,

F licet sit elementatū, tū uirtute diuina potest reduci ad talē dispōnem, ꝙ nō mutata substantia, efficietur quasi spūale, in tm̄ quòd totaliter sequet aīam & subijciet, & sic ubi ūo fuerit spūs, ibi protinus erit & corpus. Et hāc idē dicit in lib. de spū & aīa, cap. q. tāq gratia, & dignitatē adeptus est nobis Xp̄s in sua resurrectione. Sed tñ quarē hoc Xp̄s meruit & uniuersale dñium assignat apostolus primò per suā humilitatē ad Fili. 2. Humiliauit semetipsum factus obediēs vsq; ad mortē pp quòd Deus exaltauit illū, & dedit illi nomē sup oē nomē. ut in noīe Iesu oē genu flectat cęlestiū terrestriū & infernorū &c. Scdam cām assignat, q̄a fuit inocēs & mundus sine pctō quo ad naturā, q̄a pctm̄ nō fecit: nec inuentus

A uerus est dolus in ore eius. Et sic Xps q̃a s̃m naturam fuit mundus & innocẽs sine peccato: ideo meruit ascendere cęlum, sicut ascendisset Adã mutatus in vitã meliorem, si non peccasset. Et dico q̃ Christus fuit mundus & sine peccato secũdũ naturã: quia licet spõte susceperit ĩfirmitates nostras & naturã mortalem aptã ad patiẽdum: tamen nõ traxit naturã corruptã fomite peccati sicut nos: iõ dr̃ solus innocens & inter mortuos liber secundum naturã, sed rõne humilitatis & obediẽtiæ ad patrem, nõ solum meruit habere mãsionem in cœlo: sed ẽt habere vniuersale dominium & ptãtem in cœlo & in terra, & in inferno. Et iõ Dauid respondens ad illã quęstionem factam per filosofos, scilicet: Quis ascendet in montem domini &c. dicit.

Innocens manibus & mundo corde: qui non accepit in vano animam suam: nec iurauit in dolo proximo suo.

Hic accipiet benedictionem à domino: & misericordiam a Deo salutari suo.

Christus innocẽs manibus & mundo corde, meretur ascendere in cęlũ, & habere uniuersale dominium: eo quòd nõ accepit in uanũ aĩam suã: nec fędauit eã pc̃tõ, faciendo eã vanã & frustratã suo fine: sicut pc̃tores qui accipiũt animã ĩ uanũ: cũ eã applicãt ad ista tpalia uana, & friuola, & sic frustrant & priuãt eã suo debito fine. Et sic Xps nõ accepit in uanũ animã suã, nec iurauit in dolo pximo suo, imo perhibuit testimoniũ ueritati, & sic fuit innocens & mũdo corde & uerax, & iõ pp ista tria meruit regnare vniuersaliter in cœlo & in terra. Ps. 44. Intende prospere procede, & regna. pp ueritatem & mansuetudinem & iustitiã &c. Et iõ sequitur: hic. s.

C Chr̃s innocẽs, & mundus corde, & uerax, accipiet benedictionẽ cęlestẽ à domino, & misericordiã à Deo p̃re salutari suo. Nã Chr̃s ã p̃re habuit, ut sit Saluator, quia hæc. i. talis generatio est quærentiũ eum, & quærẽtium faciem Dei Iacob. i. quærentium hic Deũ p gr̃am, & in futuro per facialem visionem & per gloriã. Sed est aduertendũ, quòd his supradictis quatuor versib. latet magnũ sacramentũ. Primò per hoc qđ ait. Quis ascendet in montem. Scđò per hoc quod subdit. Hic accipiet. Tertiò per hoc qđ additur: hæc est generatio quærentiũ faciem Dei Iacob. Ideo est notandum, quòd q̃n Iacob vidit in somnis scalam stantem in terra, cuius summitas attingebat cœlum, & uidit Angelos ascendentes & descendentes per eam, & uidit dñm innixum scalæ dicentem. Ego sum Deus Abraham Deus Isaac &c. & tibi dabo terram hanc & semini tuo, & dilataberis ab oriẽte in occidentẽ &c. & benedicent̃ in te omnes tribus terræ ut patet Gen. 28. tunc p illam scalam cognouit Deum incarnãdum. Nã sicut eadem scala ex una parte tangebat coelum & ex altera terram: pręuidit q̃ Christus futurus de genere suo, erat futurus Deꝰ & hõ. Iõ uidit Deũ innixum scalæ. Et per pmissionem sibi factam, & per angelos ascendentes per scalã, præuidit q̃ non solùm Xps Deus & hõ erat in cęlum ascensurus, & erat dñs coeli: sed ẽt oẽs filii Iacob secundũ spm̃ & pmissionẽ, qui debebant implere mundũ à solis ortu usq; ad occasum, & ab aquilone ad austrũ, erant ascensuri in cœlum per illã scalã qui est Xps, & habituri mãsionẽ in cœ- E lo per Christum. Et præuidens q̃ nemo poterat effici membrum Christi, nec ascendere in cœlum cum Christo, nisi mundaretur per aquã baptismalẽ & ungeretur oleo spũsancti, vt efficeretur innocens manibus & mundo corde: Iõ postq̃ surrexit à somno, effudit oleum super lapidẽ, ostẽdens q̃ oẽs eramus baptizandi & vngendi in lapide Christo Iesu. Et iõ dixit: verè dñs est in loco isto, & nõ est hic aliud nisi domus Dei & porta cœli &c. Legẽs ergo Dauid istã uisionẽ Iacob, & puidẽs p eã: ea q̃ supradicta sũt de Christo & ecclesia: ait. Quis ascẽdet in mõtem dñi. i. q̃s est ille figuratus per scalã Iacob ascendẽrẽ usq; ad cœlũ? & r̃nder, iste est Xps Deꝰ & hõ supple, Innocens manibus. i. iustus in operibus & mũdo corde, qui non accepit in vano animã suã, applicãdo eã ad vana tpa- F lia: nec iurauit in dolo pximo suo, imo pc̃tm̃ nõ fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: Iste ascẽdet in montem dñi tanq̃ dominus, q̃a Deus & hõ per scalã figuratus. Et quis ascẽdet per illã scalã, & qui sunt ascendentes per illã scalã cum Xpo in cœlũ? R̃ndet. innocens manibus. i. omnis innocẽs p pœnitentiã, & mũdo corde &c. quasi dicat q̃ oẽs regenerati per baptismũ & purgati per pœnitẽtiã, ut dictũ ẽ, ascẽdẽt cũ Xpo ĩ mõtẽ dñi. Itẽ est ulterius notandũ ut legit̃ Gene. 27. q̃ Iacob subripuit benedictionẽ, dum Esau iret ad venandũ, q̃a Iacob indutus & coopertus pellibꝰ caprinis & simulatus, fuit benedictꝰ à patre, & pater ĩ spũ præuidit mysteriũ incarnationis, & puidit verbũ incarnandum & mortali

A mortali carne induẽdũ, & iõ dicit ecce odor filij mei sicut agri pleni quẽ benedixit dominus &c. Itẽ legit Gen. 32. qualiter Iacob luctatus est cũ angelo & noluit ipsum eimittere vsquequo fuit benedictus ab eo, iõ dicit sibi dñs: nequaquã vocaberis iacob, sed Israel .i. videns Deũ, aut fortis. cũ Deo, & direct⁹ & benedict⁹ à Deo. In vtraq; visione preuidit Dauid qualiter reprobata synagoga, solus populus Christianus debebat subripere primogenituram & benedictionẽ per Christũ, & videre Deũ & vocari Israel: q̃a solus popul⁹ Christian⁹ est directus à Deo p legẽ euãgelicã, & videt Deũ per fidẽ, & est à Deo benedictus per baptismũ, & videt faciẽ Dei Iacob, q̃a videt Deũ facie ad faciẽ, & salua facta est anima eius. Hoc ergo puidẽs Dauid dicit, q̃ nõ solũ Christus per naturã: sed corpus suũ mysticũ q̃ est populus Christianus, B innocẽs manib. & mũdo corde per sacralẽ sanctificationẽ ascẽdet ĩ mõtẽ dñi cũ Christo capite suo, & stabit in loco sc̃tõ eius. Et hic talis accipiet benedictionem spiritualẽ à domino, figuratam per benedictionem Iacob, factam à patre & ab angelo. Nam

Hæc est generatio quærentium eum quærentium faciem Dei Iacob.

Hæc talis est illa generatio quęrẽtiũ dñm .i. isti sunt figurati p Iacob q̃ tenuit angelũ, donec fuit à Deo benedictus, & uidit faciẽ Dei Iacob q̃a uidit Deũ facie ad faciẽ. & ita omnes isti uidebũt hic Deũ per fidẽ, & ĩ futuro facialiter per gloriã. Ex quib. patet, q̃ solus Xp̃s meretur de iure ascẽdere in cęlũ. Sed oẽs fideles merẽt ascẽdere per grãm, in quãtũ efficiũtur mẽbra xp̃i, & purificãtur p C sanctificationẽ baptismalẽ & pęnitẽtialem. Vñ q̃d cõuenit capit xp̃o p naturã, hoc idẽ cõuenit mẽbris p gratiã, vnde mẽbra Christi quasi uiolẽter rapiũt cęlũ, vt ait Chr̃s Ma. 11. Regnũ cęlorũ uim patitur, & uiolenti rapiunt illud. vnde Hie. & Chry. Grãdis q̃ppe uiolẽtia est rapere per gratiã & pœnitentiã, q̃ quis nequeat attingere per naturã. Sed est aduertendũ q̃ licet in his tribus. s. innocentia operis, & munditia cordis, & cogitationis, & ueritate oris cõsistat tota iustitia hominis, ut latius dictũ est ps. 14. vñ nullus hõ inuẽtus est usq; ad præsentẽ diẽ quin peccauerit in aliquo prædictorũ, nisi solus xp̃s per naturã, & uirgo Maria p gratiã, ut ait Aug. ĩ libro de natura, & gratia, & de natura parui lorũ, & de pfectione iustitię hominis. Hoc idẽ approbat Hie. ĩ altercatione cõtra Pela D gianos. Et sic solus Christus reperitur innocens manibus, & mundo corde, & uerax p naturã, & uirgo Maria per gratiã. Et sic isto mõ solus Christus meretur ascẽdere cęlũ, & habere uniuersale dominiũ ĩ orbe: cęteri aũt oẽs peccauerũt in aliquo pdictorũ, & electi fuerũt per sanctificationẽ baptismalẽ & pœnitẽtiã liberati: & iõ vnusquisq; eorũ põt dici innocẽs manibus & mũdo corde. Nã peccata deleta p pęnitentiã & baptismũ, reputãtur apud Deũ tãquã nõ facta: q̃a Beati quorũ remissæ sunt iniquitates & quorum tecta sunt peccata. & sic unusquisq; eorũ põt dici innocẽs &c. Ex q̃b⁹ patet, q̃ solus Christus est uere domin⁹ orbis terrarũ, & vniuersalẽ habet potestatẽ in cœlo & in terra, nõ solũ vt De⁹, q̃a vt sic, creauit oĩa; sed ẽt vt hõ ĩnocẽs.

Attollite portas principes uestras, & eleuamini E portæ æternales & introibit rex gloriæ.

Postq̃ Dauid ostẽdit Christum de iure esse dñm uniuersalẽ totius orbis, tã in cęlo q̃ in terra, & p cõsequẽs ĩ inferno: iõ hic apostrofat ad principes ĩferni ut aperiãt portas xp̃o, quãdo uenerit ad repetendã prædã, & cognoscant ipsum tãquam dñm, quia prę uidit in spũ qualiter Christus erat ĩ infernũ descẽsurus, & debebat rũpere portas æreas & uectes ferreos cõfringere, & limbũ & purgatorũ spoliare, & captiuitatẽ sanctorũ patrũ liberare, & cũ eis ĩ cœlũ ascẽdere & ad dexterã p̃ris sedere, & in ęternũ cõregnare. Iõ Dauid apostrofat ad diabolos pricipes ĩferni dicẽs: O pricipes ĩferni attollit. uestras portas infernales. i. aperite eas. & õ portæ æternales. i. æternarũ pœnarũ eleuamini & date locũ, & introibit Chr̃s rex gloriæ cum F uenerit ad expoliandum infernum & repętẽdam prædam. cui respondent diaboli.

Quis est iste rex gloriæ? dominus fortis & potens, dominus potens in prælio.

Quis est iste rex gloriæ, qui ausus est venire ad domũ nostram & loca pœnarũ, ad q̃ nulli iusto fas est accedere. Ad quos rursum Angeli ministri & comites xp̃i dicũt. Iste rex gloriæ est Christ⁹ dñs fortis & potẽs opere & sermone corã Deo & oĩ populo in potẽtia miraculorũ, & dominus potẽs in p̃lio: q̃a vicit vos in area crucis: & p̃prio sanguine mercatus est gen⁹ humanũ, & satisfecit p peccato priorũ parẽtũ & suorũ posteriorũ & placauit patrẽ p suã humilitatẽ, & deiecit vr̃am supbiã. Et iõ tãq̃ victor, & triũfator

veni t

A uenit ad repetendā hæreditatē sibi debitā, q̄ tyrānicè diu tenuistis. Ideo attollite portas vestras. Et quia data est ipsi vniuersalis ptās in cęlo, & in terra, & in inferno, ideo nō uenit tanquam reus sicut cæteri, sed tanquam iudex iustus & triūnfator.

Attollite portas principes uestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.

Hic prædicit ingressum Xp̄i in cęlū ad suscipiendam iurisdictionē cęlestis patriæ, tāq̄ domini cęli: iō Dauid apostrofat ad nām angelicā, ut aperiat cęlū & recipiat Xp̄m tanq̄ vniuersalē dn̄m. & dicit in psona angelorū Xp̄m comitātiū ī die ascēsionis cū tota captiuitate: O pricipes cęlestis exercit⁹ attollite. i. a pite vr̄as cęlestes portas, & ò portę ęternales cęli, eleuamini ē date locū: & itrabit Xp̄s rex gl̄iæ. Quos principes cęlestes iterrogāt.

B *Quis ē iste rex gloriæ: dn̄s uirtutū ipse ē rex gl̄iæ.*

Quis est iste (aiūt) rex glorię, q ausus ē ingredi cœlū, cū sit clausum oībus hoībus pp peccm̄ primorum parentū, & qui ausus est incedere ista via nullius hoīs adhuc trita uestigio? Quibus rn̄det comitatus Christi. Iste ē Xp̄s dn̄s omnium virtutum cœlestiū: quem pp suas uirtutes. s. quia est innocens manib. & mundo corde: & uerax, & quia humiliauit semetipsum, pr̄i factus obediens vsq; ad mortem, mortē āt crucis, parte exaltauit illū, & dedit illi nomen qd' est sup oē nomē, vt in noīe Iesu omne genu flectatur, cœlestiū, terrestriū, & infernorū, & q a iā expoliauit infernū victor & triunfator, & venit cū præda, iō ipse de iure est rex gloriæ, quapropter attollite portas &c. Ex quib. patet, q totum dn̄ium orbis terrarum est ipsius Chr̄i, C Primo quia ipse creauit orbē, & hoc inquātū Deus. Scd̄o quia innocens & mundus, verax & humilis, & hoc inquantū hō. Sed notā q nō solū recreauit & fundauit ecclesiā sup maria & aquas baptismales, sed ēt super flumina aquarū sapientiæ, quæ sunt doctrina & præcepta euangelica, præparauit & dispossuit eā, quia ab ecclesia fluunt flumina aquę viuæ salientis in uitam æternā. Ioan. 7. Ex toto isto psal. possunt recolligi quatuor conclusiones. Prima conclusio, q Christus tripli ci ratione de iure est dominus totius orbis terrarum. Primò quia creauit totum orbem: & hoc inquantum Deus. Secundo quia regenerauit & recreauit ecclesiam: & hoc inquantum sponsus & caput. Tertiò inquantum iustus & innocens. Secūda conclusio, q nullus D potest ascendere cęlum cum Christo nisi efficiatur iustus & innocens & membrū Christi per gratiam. Tertia conclusio, q Christ⁹ tanq̄ dominus & triunfator confregit infernū & expoliauit limbū & purgatoriū. Quarta conclusio, q Christus tāq̄ rex & domin⁹ angelorum & oīum creaturarū cū triūfo intrauit cęlum reportans captiuitatē antiquā.

PSALMVS XXIIII.

A *D te domine leuaui animam meam: Deus meus in te confido: non erubescam.*

Titulus i hebręo: Ipsi Dauid. s̄m vero 70. In finē ps. Dauid. Ex titulo apparet q Dauid fecit hūc ps. dirigēs nos in Christū, quia est finis legis. Ad cuius intelligentiā est notandū s̄m Aug. libro. Cur Deus homo, q qn̄ Adam fuit expulsus à paradiso terrestri, & pdidit nō solū illā psentē fęlicitatē, sed ēt futurā btitudinem q̄ fuerat in cœlo sibi pmissā, E tūc ne de se & sua posteritate uideret despa re: fuit sibi Chr̄s de sua carne promissus: q ipsū cū posteritate, de captiuitate diaboli liberaret: & uiā in cęlū demōstraret, & finaliter ad cęlestem beatitudinē introduceret, & sic Deus dedit legē sacrificiorū & oblationū ipsi Adam in filijs suis, per quā eos in Christum dirigeret. Quæ quidem lex semp creuit per ætates, suscipiendo incrementum in Noe, & Abrahā, & Moyse usq; ad Christū, vbi compleuit cursum suum. Ex quo patet, q lex uetus nihil aliud fuit nisi quædam uia dirigens in Chr̄m, tanq̄ in finē immediatū, & ideo nusq̄ petit regnū cœlorum, sed sp petit Christum Messiam futurum, q doceat uiā. i. regnum cęlorum. Et ideo sicut lex uetus dicitur uia in Christum: ita lex euangelica dicitur uia in regnū cœlorum, & iō Chr̄s dicitur ostium. Io. x. & dr̄ uia, ueritas, & F uita. Ioan. 14. Nā sicut patres ue. test. semper rogabāt ut Deus dirigeret eos vsq; ad Christum per illā legem: ita nos rogamus vt dirigat nos per legē euangelicā vsq; ad eūdem Christū, vt ī eo glorificemur in scd̄o aduentu. Hoc ergo præuidens Dauid in sp̄ū, fecit hūc ps. in quo introducit Adā mysticum loquentē, & totā suā posteritatē fideliū peregrinātē pistam viam diuinæ legis, q in uet. te. sp orabat & uocabat Christum, ut ipsum ī hac uia dirigeret usq; ad eū, & daret sibi legē euangelicā i cœlū dirigētē. Et iō Dauid fecit istūm ps. per ordinē alfabeti ad denotādū q lex successiuè processit ab impfecto ad perfectū. Nam sicut puer incipiēdo primam

literam

A literā alfabeti:& discurrendo usque ad ulti mam sp crescit & proficit in doctrina vsq; ad vltimā lřam: Ita hō mysticus peregrinan do per legem sp profecit usq; ad Christum: in quo accepit ultimā pfectionē illius legis quæ fuit uniuersalis redēptio & ueritas euā gelica. Nunc āt peregrinatur per legē euāge licā usq; ad scd̄m aduentū Chri: in quo reci piet vltimā pfectionē & vitā æternā:& hoc est ꝙ intendit Dauid in hoc psal. in quo qua tuor facit. Nā primò iste hō mysticus petit dirigi in lege ve. vsq; ad Xp̄m. Scd̄ò petit liberari à veteri pctō p Chrm in suo aduētu. Tertiò petit legem euangelicam per quā iu stificetur. Quartò petit fructum legis euāge licæ. s. fruitionem vitæ æternæ. Scd̄a ibi. Reminiscere. Tertia ibi. Dulcis & rect⁹. Quarta ibi. Quis est hō qui timet dām. Quantum B ad primum dicit iste peregrinus. O dñe Iesu Christe Messia future: postquā fui eiectus à paradiso sp ad te leuaui animam: mentem & spem meam, sp orando vt venias ad libe randū me cum tota mea posteritate. O ergo Deus meus fac vt non erubescam, me cōfun dar, frustra expectando aduentum tuum.

Neq; irrideant me inimici mei: etenim uniuersi qui sustinent te non confundentur.

Hoc est, neq; diaboli inimici mei & īfide les irrideant me, dicentes, ꝙ frustra confido in te:& in vanum te expecto saluatorē & li beratorē: etenim, pro certè, quia ego scio ꝙ non confundentur vniuersi qui expectāt te: imo tu liberabis eos in aduentu tuo. Sed

Confundantur oēs iniqua agentes superuacuè.

Id est cōfundātur oēs infideles agētes su peruacuè & frustra iniqua:& ppetrātes ma la contra me: quia oēs idololatræ: & infide- C les agentes iniqua contra me, & uolentes me delere, de mundo frustrabūtur desiderio suo: quia ueniet Christus & expoliabit lim bum inferni, & exterminata idololatria eij ciet foras principē huius mundi, & subijciet populum gentilē, qui me conabatur destrue re. Ergo tu domine Iesu Christe

Vias tuas domine demonstra mihi: & semitas tuas edoce me.

Demonstra mihi uias tuas & præcepta, & doce semitas. i. cōsilia legis tuę:& dirige me ī ueritate tua: ne declinē ad dextera neq; ad sinistrā, quia tu es Deus Iesus saluator meus iō sustinui & speraui in te tota die. i. à prici pio mundi vsq; ad aduentū tuū. i. expecta te videre ueritatem legis. Et ideo notāter dicit.

Dirige me in ueritatē tua & doce me, quia tu es D *Deus saluator meus: & te sustinui tota die.*

Dirige me in veritate: quia duo conside rare debemus in lege ueteri. s. literam super ficialem & ueritatem clausam in litera. Hāc ergo ueritatem petit intelligere, & in ea di rigi per aduentū Christi: quia iam habebat literam tunc de præsenti.

Reminiscere miserationum tuarum domine: & misericordiarum tuarum quæ a sæculo sunt.

Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.

Hic petit liberari à pctō & saluari p Xp̄m in aduentu suo, & dicit: Dñe ne memineris delicta iuuētutis meæ. i. pctā q̄ ego cōmisi ī mea iuuētute, & à principio in paradiso ter restri, pp q̄ ego fui expulsus, & ne memine ris ignorātias meas. i. peccata q̄ p ignorātiā crassā cōmisi. Sed reminiscere & recordare E miserationū & misericordiarū tuarū q̄ à sæ culo & principio per discursum tpis, sunt: q̄a fecisti mīam cū Noe liberādo de diluuio & cū Abrahā, & Isaac, & Iacob, liberādo de Labā & Esau:& cū filijs Israel liberando de Aegypto, & per totū desertum & terram p missionis tēpore Iosue & iudicum. Et nota ꝙ Dauid per delicta iuuētutis intelligit pec cata primorū parentū q̄ fuerūt cā nr̄æ mise riæ:& dicit delicta in plurali, eo ꝙ illi pctō multa pcā fuerūt annexa, puta furtū, superbia, homicidiū, sacrilegiū, ut inquit Aug. ī libro Enchiridij. Item uocat etiam delicta iu uētutis pctm̄ originale uniuscuiusque: eo ꝙ a cōceptione, & natiuitate, & iuuētute ꝯhi tur. Itē per ignorātias intelligit corruptio nes nāæ & fomitem cōcupiscētię, nā taliter fuit nā corrupta & uulnerata in Adā, & oēs F potentiæ vulneratæ, ꝙ est prona ad malum, & infirma & difficilis ad bonum, & iudicat bonū malum, & malum bonū, & talis igno rantia dr̄ pœna peccati & peccatū simul, & per talem ignorantiam committuntur oīa pctā, q̄a omnis mal⁹ est ignorās isto mō: & iō ait. Ignorantias meas ne memineris. Sed

Secundum misericordiam tuam memento mei tu propter bonitatem tuam domine.

Quasi dicat: non uelis respicere peccata mea, sed misericordiam & bonitatem tuam.

Dulcis & rectus dominus, propter hoc legem da bit delinquentibus in via.

Hic petit legē euangelicam, & enumerat perfectiones eius. Vnde dicit: dñs Iesus Christus in aduentu suo veniet dulcis & rect⁹ & mansue-

A mansuetus. Ideo propter hoc qa dulcis & rectus, dabit legem euangelicam in hac via delinquentibus: & quia dulcis & mansuetus, iõ

Diriget mansuetos in iudicio, docebit mites vias suas.

Diriget mansuetos, & docebit apostolos & discipulos mites, vias suas, qa nõ cógregabit supbos & elatos, sed mites & mãsuetos, & nõ docebit supbiã sed humilitatẽ & mãsuetudinẽ, qa mitis est & humilis corde, & dicit. Diriget mãsuetos in iudicio, nõ examinationis, sed discretionis, qa in primò aduẽtu Christus neminem iudicauit, sed discernit veritatem à litera, & euangeliũ à cerimonialibus, & virtutes à vitijs &c. Et bene dicit qd i lege euãgelica diriget mãsuetos. Nã

B *Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas, requirentibus testamentũ eius & testimonia eius.*

Vniuersæ viæ & præcepta & cõsilia dñi euãgelica nihil aliud sũt nisi mĩa & veritas. Nam nihil aliud docetur nisi mia. Nam primò Christus pp summam caritatem & miam incarnatus est, & p oĩbus passus & mortuus est. Et sic prædicauit miam & caritatẽ erga proximũ. Et hãc mĩam operatus est cecos illuminãdo, infirmos sanãdo, & mortuos suscitãdo, & tãdẽ finis totius legis euangelicę est misericordia & caritas, de qua misericordia & eius operibus patet Christus in die iudicij. Itẽ vniuersæ viæ dñi sunt ueritas, qa docet oẽm veritatẽ. Et etiam dr lex euãgelica veritas legis vet. vt dictũ est. Et sic in aduentu Christi mĩa & veritas obuiauerũt sibi, & iustitia & pax osculatę sunt. Et iõ dicit quod omnes viæ & pcepta dñi sunt misericordia

C & veritas, requirentibus, & contemplãtib⁹, & seruantibus testamentum eius, quia non præcipitur nec legitur in euangelio nisi misericordia & veritas requirẽtibus test. & testimonia eius. Et ideo subdit Dauid.

Propter nomen tuum domine propiciaberis peccato meo, multum est enim.

O domine Iesu tu ppiciaberis & misereberis pctõ meo, propter nomen tuum, quod est Iesus. Nam Iesus idem est quod saluator ergo si tibi est proprium saluare & misereri, ergo secundum officiũ & virtutes nominis tui propiciaberis peccato meo, quia multũ & magnum est peccatum meum, ideo indiget magno medico, & saluatore, & multa misericordia. Et sic tibi soli cõuenit secũdũ proprietatẽ nominis. qa nõ est aliud nomen sub cœlo in quo nos saluari oporteat. Item multum est. n. potest referri ad nomen Christi quia multum est potens & magnum.

D *Quis est homo qui timet dominum? legem statuit ei in via quam elegit.*

Hic enumerat fructus legis euangelicæ in futuro. Nam sicut per legem euangelicã oẽs sequimur misericordiam & veritatem & indulgentiam peccatorũ, ita in patria cõsequemur fruitionẽ. Vnde dicit, φ si quis est qui timeat dñm: Dñs statuit & firmauit ei talẽ legẽ in hac via quã elegerit. i. Christus statuit omni homini timenti Deum, φ si seruauerit eam, non frustrabitur nec decipietur imo

Anima eius in bonis demorabitur, & semẽ eius hæreditabit terram.

Anima eius demorabitur in bonis patriæ post hanc vitam, & illis bonis fruetur, & semen eius. s. semen Christi. i. omnes fideles p baptismum regenerati hæreditabunt terrã viuentium.

E *Firmamentum est dominus timentibus eum, et testamentum ipsius ut manifestetur illis.*

Tale firmamẽtũ & promissum est omnibus timentibus eũ, & testm̃ ipsius Christi, & memoriale est vt manifestet illius. i. omnibus fidelibus. i. tale test. firmauit Christus & dimisit, vt manifestaretur omnibus Christianis per apostolos & doctores, quòd oẽs timẽtes Deũ & seruãtes legẽ dñi habebũt pmiũ in cęlo, quod erit quia anima vniuscuiusque iusti timẽtis Deũ & seruãtis legem euãgelicã, demorabitur æternaliter in bonis cęlestibus, & illis fruetur, & semen eius. s. Christi, hæreditabit terram uiuentium. Et ly semen, põt referri ad quamlibet timentem Deum. Nam semen iusti dicuntur oẽs sequaces & imitatores eius. Et sic nos sumus semen apostolorũ & omniũ iustorum, eo φ sequimur eorũ iustitiam & doctrinam, & iõ dicit David, quòd anima timentis Deum & seruantis legẽ, demorabitur in bonis cœlestib: & semen eius. s. omnes imitatores, hęreditabũt terram viuẽtium &c. quia tale test. firmauit Christus & statuit cum dixit. Si vis ad vitã ingredi serua mandata.

F *Oculi mei semper ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes meos.*

Postquã superius orauit Xpm Adam, vt dirigeretur in legẽ dñi & liberaret à Pctõ, nũc orat Xpm, vt in aduẽtu suo liberet eũ a fomite & causis & pœnalitatibus pctĩ. Vñ est aduertẽdũ, φ Adã peccãdo nõ solũ incurrit pctm̃ in aĩa, sed ẽt multa incommoda in

corpore

A corpore, quę causant peccatū in anima, Nam illico fuit priuatus omni libertate & subiectus necessitati & miseriæ multipliciter. Nā ante cāsum, tāta erat libertas in voluntate φ poterat stare in gratia & nō cadere in aliqđ peccatū si voluisset: quia in nulla parte erat læsum liberū arbitrium, imo erat ęquale ad vtrumlibet, quia nullum erat intrinsecū impedimētum: quia tota sensualitas erat subiecta rationi. Secundò poterat nō mori si voluisset, & nō īfirmari comedēdo de ligno vitæ, quod ad libitum possidebat. Tertiò erant sibi tam fauorabilia elementa propter aspectū cęli φ nō sentiebat frigus neq; intensum calorem. Quartò: quia oēs bestiæ erant ipsi subiectę & nulla ipsi poterat nocere, neq; aliquis humanus inimicus poterat aduersari. fuisset. n. ppetua pax & cōcordia inter homi-
B nes, & cōformitas voluntatum, postquā homo erat cōformis diuinæ volūtati: quia omnia supradicta erāt in prēmiū originalis iustitiæ. Sed peccāto Adā, omnia supradicta pdidit, & omnia quæ erāt libera, facta sunt necessaria. Nā sicut ante habuit libertatem stādi & nō peccandi si voluisset, nūc perdita illa libertate, habet necessitatē peccādi: quia taliter fuit corrupta natura & sensualitas in Adā, & percussa fomite cōcupiscētiæ, φ illico fuit facta rebellis rōni, & prona ad omne malum, & liberū arbitrium fuit læsum & claudū. Et sic semper caro pugnat aduersus spiritum, intātum φ si liberū arbitrium non confortaretur & iuuaretur gratia Dei, de necessitate traheretur ad libitum carnis & sensualitatis. Et sic quæ erat libera à diaboli potestate, est nūc ipsi subiecta: hoc est φ pote-
C statē quā ratio habebat ante, supra sensualitatem & carnē, habet nunc diabolus, nisi ratio & voluntas siue liberū arbitriū iuuetur per gratiā, ad resistendū diabolo, & trahendā sensualitatē ad se, & defendendā à diabolo ne vincatur tentatione. Et ita pariter totū corpus incurrit necessitatē moriendi, & patiendi miserias & tribulationes ab inimicis visibilibus & inuisibilibus, & fuit subiectū elementis & motibus cœlorū. Et sic omnis libertas versa est in necessitatem, necessitas. n. dicitur à necto nectis, quod idem est quod ligo ligas: quia homo manet obligatus ad oēs prædictas miserias. Et ideo orat Christū vt veniat ad liberandum ipsum à præfatis miseriis tām interioribus q̄ exteriorib⁹ & visibilibus, per passionē &c. Dicit ergo Adā mysti-

D cus. Oculi mei semper erunt eleuati ad dñm Iesum xpm Messiam futurum: vt ipse euellat & eruat pedes meos. i. sensualitatū, de laqueo diaboli & fomite cōcupiscentiæ. Nam sicut caro siue sensualitas illaqueatur cōsentiendo tentationi diaboli: ita voluntas illaqueatur si consentit cōcupiscentiæ & sensualitati. A tali ergo laqueo non potest homo liberari nisi gratia Christi, vt inquit apostolus ad Rom. 7. Ergo Christe

Respice in me & miserere mei: quia unicus & pauper sum ego.

Respice in me. i. respice istas infirmitates & multiplices laqueos, & miserere mei, dādo gratiā p baptismū & alia sacramenta: & dādo gratiā præuenientē, & operantem & cooperātē, qm̄ ego sum inops. i. sine ope & auxilio, & factus sum pauper & expoliatus omnibus bonis gratuitis, quādo descendens E
ab Hierusalē in Hiericō, incidi in latrones, qui non solum expoliauerunt: sed etiam percusserunt & plagis affecerunt, & semiuiuū reliquerunt. Et sic

Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt: de necessitatibus meis erue me.

Tribulationes cordis mei multiplicatæ sunt: quia multiplici plaga fui sauciatus. Nā expoliatus omni libertate: incidi in supradictas calamitates & necessitates: ergo de istis necessitatibus erue me per gratiam & ecclesiastica sacramenta in tuo aduentu: & tandē

Vide humilitatem meam & laborem meū, & dimitte uniuersa delicta mea.

Vide humilitatē. i. deiectionē meā, & laborē meū. i. infirmitates meas: & etiā uide humilitatem. i. & laborem. i. pænitētiā & cōtritionem meā: & dimitte vniuersa delicta mea, per supradictas necessitates commissa. F
Nam ideo dicuntur delicta quia ex tali infirmitate & necessitate commissa. Vnde cōcupiscentia & prędictæ infirmitates dicuntur necessitates, vno modo, quia perdita libertate oblgati sumus adeo, siue ab eis alio mō, quia sunt quidem laquei ad nectendam & ligandam & trahendam voluntatem & rationem. Et ideo à talibus necessitatibus interioribus orat liberari.

Respice inimicos meos quoniā multiplicati sunt, & odio iniquo oderunt me.

Custodi animam meam et erue me, nō erubescā quoniam speraui in te.

Hic petit liberari ab inimicis & necessitatibus exterioribus: iō ait: Respicè inimicos

meos

A meos tam visibiles, quam inuisibiles, qui multiplicati sunt: nam multifarie tentat diabolus & multipliciter tribulat & persequitur hominem. Etiam amplius fuit afflictus populus Dei ab Adam vsq; ad Christum, & exinde vsq; ad iudiciũ. Nam ecclesia sæpe & semper fuit impugnata à iuuentute sua, & exosa prauis & infidelibus, & ideo subdit. Odio iniquo oderunt me. Nam semper iniqui oderũt iustos, & infideles fideles: & quare oderunt me odio iniquo? quia.

Innocentes & recti adhæserunt mihi, quia sustinui te.

Quia inquit innocentes & recti adhæserunt mihi, & quia sustinui te. i. ideo oderunt me: quia defendebam innocentiam & rectitudinem iustitiæ. Et quia posui totam spem meam in te, relicta spe mundana.

B *Libera Deus Israel: ex omnibus tribulationibus suis.*

O Deus, libera Israel. i. populũ fidelem ex omnibus tribulationibus suis tam interioribus, quam exterioribus, de quibus supradictum est. Ex quibus patet quod Dauid nõ orat in hoc psalmo pro se tm̃ & pro suis tribulationibus, de quibus iã fuerat liberatus, sed orat Christum profeticè pro toto Israel. i. pro toto Adã, & corpore mixtico. Et sic tota ecclesia orat pro isto statu, ut liberet filios suos à prędictis tribulationibus & necessitatibus in Adã perpetratis. Et quilibet peccator orat moraliter Christum caput suum in hoc psalmo, ut liberet eum à prædictis necessitatibus & peccatis personaliter cõmissis, & dirigatur in lege euangelica. Et sic potest exponi primò profeticè. Secundò moraliter. Et sic ẽt

C ecclesia dicit hunc psalmum in agenda defunctorum, orans: ut liberet eos ab illis tribulationibus & pęnis purgatorij.

PSALMVS XXV.

IVdica me domine quoniam ego in innocentia mea ingressus sum: et in domino sperans non infirmabor.

In hebræo nullus alius titulus præponitur nisi Ipsi Dauid ad denotandum quod Dauid fecit hunc psalmũ dirigens ipsum ipsi Dauid, s. Chro futuro Dauid, frequenter in scriptura nominato, ut sępius dictũ est, eo quod in solo Christo fuerũt repertæ perfectiones & uirtutes in hoc psalmo memoratę. Ad cuius intelligentiã est notandũ, quod cũ Christus sit caput & sponsus ecclesiæ, & rex & sacerdos, oportuit ut acciperet à patre plenitudinem D gratiarũ & virtutũ: vt de eius plenitudine oẽs acciperemus gratiã pro gratia. Et sic fuit principiũ & origo omniũ gratiarũ, ut suis mẽbris cõicaret, & in oĩbus luceret, & in eo tanquã in speculo & exẽplari oẽs aspicerẽt. Et ideo inquantũ rex, fuit exemplar & regula omnium regũ. Et inquantũ sacerdos, fuit norma & exẽplar omnium sacerdotũ. Et inquantũ caput ecclesiæ, fuit norma & regula oĩum mẽbrorum fidelium. Et ideo Chrs accepit à patre, & habuit in se decẽ perfectiones, & virtutes, vt suis membris cõicaret. Nã primò fuit Christus innocens, & mansuetus in conuersando. Scdo in omnibus habuit Deum præ oculis. Tertiò castus & mundus cordè & carne. Quartò misericors erga delinquẽtes, propter infirmitatem & fragilitatẽ eorum. Quintò nunquam consensit concilio E vanitatis, nec habitauit cum iniquis. Sextò non dilexit prauos: imo eos exprobrauit, dicẽs: væ vobis Scribę & Farisæi. Matt. 23. Septimò erga Deũ fuit mundus & iustus. Octauò in audiendo & loquendo de rebus diuinis & de lege diuina assiduus. Nonò circa cultum diuinum, & in uisitando templũ Dei fuit sollicitus. Decimò in omnibus actibus suis diuinum auxilium implorauit. Hæ sunt decem conditiones, quas quilibet rex debet habere vt bene regat regnum suum: & quilibet prælatus & sacerdos, vt bene regat ecclesiam suam, & gregem sibi cõmissum: & quilibet fidelis vt bene regat seipsum, erga Deũ & proximũ. s. vt semper sit Deo gratus & acceptus, & cũ cęteris iustè, & cũ caritate possit cõuenire & cõuersari. Has ergo debet petere à Christo vnusquisq; rex, & sacerdos, & F fidelis: eo quod Christus habet eas formaliter & per excellentiam à patre. Hoc ergo preuidẽs Dauid in spiritu, fecit hũc psalmum, in quo introduxit Christum loquentem & petentẽ illas decẽ perfectiones à patre, vt posset suis membris communicare. Vnde ait tanquã rex & sacerdos & caput ecclesię. O dñe pater iudica me iudicio discretionis, & elige me, à prauis segregãdo: quasi dicat, gratias tibi ago quia elegisti & segregasti me ab oĩ prauitate, qui primò ingressus sum in hũc mũdũ in innocẽtia & sanctitate mea: & nõ cum prauitate & malitia. Secundò ideo sperãs in domino nunquam infirmabor, imo semper ero stabilis in omni bono. Et sic semper habeo Deum prę oculis sperando in eo. Tertiò

proba-

V *Proba me domine & tenta me: ure renes meos, & cor meum.*

Idest da mihi munditiam carnis & cordis. Quartò

Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, & complacui in ueritate tua.

Misericordia tua ante oculos meos ē: q͞a semper fui misericors omnib. qui ad me venerunt, compatiens eorum infirmitatib. & fragilitatibus, vt patet de Cananęa & adultera, & per totum discursum euangelicum. Et sic semper complacui tibi in misericordia & veritate. Quintò

Non sedi cum concilio uanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo.

Nunquam sedi cum concilio vanitatis. i. nunquam volui societatem malorum super borum: nec introibo cum gerentibus iniqua negocia: imo fugi eorum societatem: quasi
B dicat auaros & iniquos nolui in societate mea, sed humiles & iustos elegi Apostolos & discipulos. Sextò

Odiui ecclesiam malignantium, & cum impijs non sedebo.

Odiui & abieci ecclesiam & cōgregationem iudæorum, & omniū aliorū malignantium & inuidorum, & non sedebo cum impijs. i. cū hæreticis & infidelibus, sed catolicis & fidelibus. Nec sedebo cum crudelibus, sed cum mansuetis & mitibus. Septimò

Lauabo inter innocentes manus meas, & circundabo altare tuum Domine.

Vt audiam uocem laudis, & enarrem uniuersa mirabilia tua.

Lauabo manus meas, & opationes meas inter innocē tes & mūdos, & circundabo al
C tare tuū Domine, quasi dicat: ego custodiā corpus, & cor meum, ab omni sorde & spurcitia, vt mundus & innocēs possim introire altare tuū, & digne offerre orationes & oblationes, & sacrificium tibi acceptabile, & ut digne & deuotè audiā vocē laudis tuæ: quia non est speciosa laus in ore peccatoris, & digne enarrē, & enumerare possim mirabilia tua, quia cuius vita despicitur, necesse est vt eius predicatio, & correctio cōtemnatur: ergo necesse est, vt sim mundus, & innocens, vt possim alios docere, & corrigere. Octauò

Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.

Quia semper fui sollicitus ad cultū diuinum, & ad templum ędificandum, & visitandum & venerandum. Nonò

Ne perdas cum impijs Deus animam meam, et cum uiris sanguinum uitam meam. D

In quorum manibus iniquitates sunt: dextera eorum repleta est muneribus.

Idest, ne permittas me cum crudelibus & homicidis, & iracundis sociari, nec cum eis condemnari: Sed fac ꝙ sim mitis, & humilis corde. Decimò non permittas me sociari cū auaris, & falsis iudicibus: in quorum manib. sunt iniquitates. i. quia iniquè & iniustè iudicant, & dextera eorum plena est muneribus. i. quia acceperunt munera pro iudicio. Et sic pecunia corrupti sunt acceptores personarum, & iniquè iudicant, condemnando innocentem, & absoluendo reum & nocentem, amore, vel odio, vel pecunia. Et ideo concludit Christus, licet isti falsi iudices, & omnes maligni, & impij velint falsè iudicare, & iniquè agere. E

Ego autem in innocentia mea ingressus sum, redime me, et miserere mei.

Aūt pro sed, ego ingressus sum in hūc mūdum in innocentia, & puritate mea sine peccato, ut possim innocentiā, & perfectiones, & oēs uirtutes mēbris meis communicare, & docere, vt ad me omnes aspiciant, & discant ex me. Et ideo redime me, & miserere mei in membris meis. i. vt mea membra participent supradictas perfectiones.

Pes meus stetit in directo, in ecclesiis benedicam te domine.

Quia pes meus. i. intentio mea semp stetit firma indirecto. i. in via recta diuinorum præceptorum. Et ideo benedicā te in ecclesia, & congregationibus fidelium. Ex supradictis patet, ꝙ solus Christus sine defectu habuit supradictas 10. perfectiones & conditiones, tanquam verus rex, & sacerdos, & ca F
put & spōsus ecclesiæ. Et ideo omnes reges terræ, debent has virtutes à Chr̄o petere, ut bene & rectè regant regnum suum, & oēs prælati, & sacerdotes, vt bene regant ecclesiam, & gregem sibi commissum, & unusquisque fidelis, vt bene regat seipsum, & sic unusquisque istorum debet dicere hūc psalmum. Hoc ergo præuidens Dauid iam petebat omnia ista forsan à Christo, vt iustè & bene posset regere regnum suum.

PSALMVS XXVI.

D*ominus illuminatio mea, et salus mea: quem timebo?*

Dominus protector vitæ meæ: à quo trepidabo?

Huic

A Huic ps. præponit talis titulus in Hebræo. s. Ipsi Dauid sine aliquo additamento. In bibliis autē nostris reperitur sic. In finem psal. Dauid priusquā liniretur. Sed forsan hoc additū est ab aliquo scriptore latino: eo q dicit Hie. in prologo hui9 libri q Dauid fecit hūc psalmum post mortē Saulis, antequam vngeretur in regem, & sic posset indifferenter intelligi de scđa, vel tertia vnctione. Et sic dñt quidam Hebræi, & etiam catolici q Dauid fecit hunc psalmum, postquam adeptus est regnum. Vnde dicitur q qñ Deus promouet aliquem ad aliquam dignitatem: cōiter dat sibi gratiam, ut possit exequi, & regere illā, & ministerium sibi commissum. Et ideo Dauid deuotè se præparauit ad recipiendum illam gratiam. Et ideo fecit hunc psalmum. in quo tria facit. Nā primò petit constantiā cō B tra impedientes. Scđò petit gratiam, vt diligenter ampliet cultum diuinum. Tertiò petit perseuerantiam, vt dictum finem consequatur. Et sic tam Hebræi q̃ quidam catolici literaliter exponunt istum psalmum pro ipso Dauid iuxta sniam supradictam. Sed licet litera huius psalmi posset aliquo modo sententiæ supradictæ applicari, tamē talis præcisa literalis expositio non euacuaret intentū profetæ: quia Dauid non fuit minus profeta in hoc psalmo, quam in cæteris. Et ideo est aduertendum, q qñ Dauid fluctuabat in persecutione Saulis, multotiens uouit Deo, & promisit in corde suo, q si Deus liberaret eū ab illa persecutione, & sublimaret ipsum in regnum, q ipse ædificaret templum dño, & reponeret arcam in eo, & ordinaret, & ampliaret diuinum cultum. Et ideo postquam C adeptus est regnum post mortē Saulis, illicò decreuit adimplere votum de tēplo ædificādo: sed quia fuit sibi prohibitum, & fuit sibi facta promissio de tēplo, & ecclesia ædificanda per Christum, ideo in contemplatione illius pmissionis, fuerūt sibi factæ multæ reuelatiōes de discursu, & pfectu ecclesiæ Chri. Inter quas reuelationes præuidit in spiritu, qualiter post redēptionē, & liberationē gñis humani, ecclesia Christi erat passura multas afflictiones, & psecutiones per imperatores, & tyrānos: sed finaliter per conuersionē Cōstātini liberata, debebat sublimari super omnia regna mundi, & habere libertatem ædificandi ecclesias per omnes partes mūdi, quas reges, & imperatores debebant multis diuinis ornare, & ditare, & diuinum cultum ampliare. Hoc ergo præuidēs Dauid in spiritu, D in persona totius ecclesiæ fecit hunc psalmū in quo tria facit. Nam primò iste homo mysticus agit Deo gratias, se per Christū esse liberatum, non solum de potestate diaboli, sed etiam de persecutione tyrānorum, & infidelium. Secundò cupit implere desideriū suum de ecclesia per Christum ædificāda, & de cultu diuino ampliādo, & de ecclesiis cōstruendis, & reparādis tempore Cōstantini. Tertiò petit in tali diuino cultu, & prosperitate per diuinum auxilium perseuerare, & cōseruari. Secunda ibi. Vnā petij. Tertia ibi. Exaudi dñe. Dicit ergo ecclesia. Multa mala passa sum ab infidelibus tpe legis & profetarum, & etiam à diabolo expectando Christum redemptorem. Sed nunc postquam redemptor meus uenit in carnem, & dedit mihi lumen ad intelligendam scripturā, & dedit mihi ecclesiastica sacramenta ad delēda peccata, & postquam dominus meus Iesus Christus est illuminatio mea, tollendo omnem ignorantiam & cecitatem, & est salus mea, tollēdo oē peccatum, ergo quem amplius timebo? q. d. nullum. Item postquam dñs Iesus Christus est protector vitæ meæ, à persecutione tyrannorū, ad repellēdos eorum incursus, à quo trepidabo? q. d. à nullo, quia talibus armis donorum spiritussancti, & sacrorum, muniuit me, q nullū amplius timebo, uno dum ipsi inimici mei tyrāni nocentes. i. volentes me dissipare appropriant super me, vt edant carnes meas, ipsi infirmati sunt, & ceciderunt uicti. Vnde hoc dicit profeta propter Diocletianum, & Maximianum & alios tyrannos, qui volebant cogere Christianos & martyres ad adoranda idola, F sed dum hoc christiani recusabant, tunc tyranni adhibebant eis tormēta intolerabilia, & etiam dabant ipsos martyres leonibus, & ceteris feris deuorādos, sed finaliter omnes illi tyranni mala morte perierunt, & ecclesia præualuit, & tota gentilitas conuersa est ad fidem, post conuersionem Constantini, vt patet per totum discursum ecclesiasticæ historiæ. Dicit ergo iste homo misticus.

Dum appropiant super me nocentes, ut edant carnes meas.

Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderunt.

Quod cum isti inimici mei nocentes, appropiant, & adhibent bestias feras, ut edant carnes meas, eo q nolebam Christum abnegare,

A gare, tūc ipsi infirmati, & victi, per Christū, superati ceciderunt a dignitate, & superbia sua, & dominio. Nam Nero & Domitianus seipsos interfecerunt: & Maxentius, & Diocletianus, & Dacianus, & Maximianus, uicti ceciderunt, & miserabili morte perierūt. Et omnes alij princip s p p li gentil s à sua superbia ceciderunt, & colla iugo fidei subiecerunt. Item iudæi Christi crucifixores, & apostolorum persecutores à regno & sacerdotio ceciderūt, & ciuitas eorum fuit destructa, & per Romanos templum fuit incensum, & sic ipsi qui ante erant superbi, & mundanis diuitijs repleti, fuerunt infirmati, & diminuti, & in contemptum, & abominationē dediti, & in subiectionem, & captiuitatem per totum mundum dispersi. Dicit ergo iste homo mysticus. Si dominus meus Iesus Christus fuit
B illuminatio mea, mihi dādo legem euangelicam, quę tolit omnem ignorantiam, & delet omne peccatū, & fuit protector meus, me à captiuitate diaboli liberādo, & fuit adiutor meus contra potentiam tyrannorum, & regum, & imperatorum, & eos uici, & superaui, ergo deinceps

Si consistant aduersum me castra, non timebit cor meum.

Si exurgat aduersum me prælium, in hoc ego sperabo.

Si consistant aduersum me castra dæmoniorum, & omnium inimicorum ecclesiæ iā non timebit cor meum. Et si exurgat aduersum me totum prælium hæreticorū, & sarracenorum, & Antichristi, & cæterorum prauorū, nō timebo eos, quia in hoc redemptore meo ego sperabo & confidam. Nam sicut liberauit me de potestate diaboli, & dira persecutione tyrannorum, & imperatorū, qui toti mundo dominabātur, & eos fidei subiecit: Ita à fortiori cum eius auxilio, & gratia, & fortitudine liberabit me de quacūque futura persecutione, & sic nullum timebo.

Vnam petij à domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo domini omnibus diebus uitæ meæ.

In hac secunda parte iste homo mystic' petit proficere in cultu diuino, postquàm liberatus est de potestate diaboli per passionē Christi, & liberatus est de persecutione tyrānorum per eius gratiam, & auxilium. Vnde dicit: postquā ego fui illuminatus & liberatus per passionem domini mei Iesu Chri, & fui liberatus a persecutione tyrannorum, & subieci, & superaui eos cum auxilio diuino, iam intendo & desidero quiescere, & uaca- D re diuino cultui, & contemplationi, & augere diuinum cultum, & ædificare ecclesias. Et ideo unam gratiam, & unam petitionem petij à domino Iesu Christo, & hanc requiram semper, & in hac petitione perseuerabo: scilicet: ut inhabitem in domo domini. s. in ecclesia, oībus dieb. uitæ meæ, quam ecclesiā Christus cōstituit, in qua sola, solus Deus adoratur, & per fidem uidetur Et ideo desidero habitare in ea.

Vt uideam uoluntatem domini, & uisitem templum eius.

Quia in ista sola ecclesia declaratur uolūtas domini, per legem euangelicam. Et in sola ecclesia saluantur fideles, per ecclesiastica sacramēta. Nā extra ipsam ecclesiam Christi, nulla est salus, nec medicina, nec premiū, nec meritum, quoniam dominus meus Ies' E Christus, quādo me ad fidem uocauit, & gratia baptismali regenerauit:

Quoniam abscōdit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui.

Tunc abscōdit me, & uallauit me in tabernaulo suo intra muros ecclesiæ, q. sunt spes, fides, & caritas. Et protexit me in abscōdito tabernaculi sui in die malorum. i. in tempore perecutionum. Vnde in triplici die malorū protexit Christus fideles suos in abscondito, & gremio tabernaculi sui. Primò, in die malorum peccati originalis: quando per baptismum introducit eos in ecclesiam liberando de potestate diaboli. Secundò in die malorum peccatorum mortalium: quando per pęnitentiam eos reconciliat, & etiam quando per confirmationem armis donorum spiritussancti, contra dæmonum incursus eos armat, & armatos protegit. Item proteget et F eos in die malorum, scilicet in die iudicij, quia omnes & soli qui reperientur in gremio ecclesiæ, saluabuntur: cæteri autem extra gremium ecclesiæ reperti, in ignem destinabuntur. Item Christus protexit ecclesiā in die malorum, & tempore tyrannorum. Et ideo iste homo mysticus agit gratias Christo, quia protexit ipsam in tabernaculo ecclesiæ, in isto triplici die malorum. i. de triplici periculo, puta ingressu huius mundi, & progressu, & egressu. Et ideo subdit,

In petra exaltauit me, & nunc exaltauit caput meum super inimicos meos.

Ego teneor supple gratias agere Deo, quoniam in petra qui est Christus exaltauit me, & fun-

A & fundauit me,& dignificauit me, membrũ Christi faciendo, & mihi nomẽ Christiani largiendo,quod est nomẽ dignius super omne nomen. Et sic exaltauit caput meum,& nomẽ, & dignitatẽ, & honorem super omnes inimicos meos,quia non solum me fecit digniorem eis,sed etiam omnes mihi subiecit.Et ideo gratias agendo

Circuiui & immolaui in tabernaculo eius hostiam uociferationis, cantabo & psalmum dicam domino.

Circuiui ecclesiã toto orbe diffusam,& cãtabo Christo meo hostiã vociferationis, id est offeram Deo patri hostiam, & sacrificium eucaristiæ,cum uociferatione, & confessione laudis, & dicã domino, & cantabo psalmum in laudem,& honorẽ sui,pro vniuersis beneficijs receptis.Nam cõstituam,&

B celebrabo dies festos ĩ ecclesia, in memoriã incarnationis, & natiuitatis,& passionis,& resurrectionis, & ascensionis domini mei Iesu Christi, & singulis festiuitatibus dedicabo,& cantabo propria officia: in quibus explicabuntur mysteria supradicta, & beneficia mihi collata,& offeram sacrificium eucaristiæ, quod in lege veteri fuerat figuratum. Quæ omnia supradicta fuerũt impleta post conuersionem Cõstantini, ut dictum est pluries,qui ędificauit, & ampliauit ecclesiam & diuinũm cultum per totum orbem.

Exaudi domine uocem meam qua clamaui ad te: miserere mei & exaudi me.

Tibi dixit cor meum,exquisiuit te facies mea,faciem tuam domine requiram.

In hac tertia parte petit ecclesiam conseruari,& perseuerare in diuino cultu,per auxilium gratiæ.Vnde ait. Exaudi domine vocẽ

C meam qua clamaui ad te,& miserere mei in collata prosperitate conseruanda, & exaudi me,quia semp peto in orationibus meis, vt peccatores conuertas: vt proficiant,& proficiens conserues,vt perficiant, & totam ecclesiã liberes ab inimicis, vt tibi in pace & quiete deseruiat.Vnde hoc tibi semper dixit & orauit cor meum, & facies.i.conscientia mea semper exquisiuit te,& sic requirã semper faciem tuam,vt ostendas mihi auxilium misericordiæ tuæ. Et ideo rogo,

Ne auertas faciem tuam a me, ne declines in ira à seruo tuo.

Ne auertas faciem tuam, id est gratiam, & auxilium tuum à me,& ne declines in ira à seruo tuo,id est ne uelis me repellere propter aliquod peccatum commissum. Sed da D mihi gratiam, vt reuertar ad te per gratiam præuenientem, & maneam in te,per gratiã cooperantem & perficientem.

Adiutor meus esto ne derelinquas me, neque despicias me Deus salutaris meus.

Esto adiutor meus,& ne derelinquas me, quia si tu dereliqueris me,gratiam subtrahẽdo,aut negando, tunc ruar & præcipitabor in oẽ malum:ergo tu qui es Deus salutaris, & redemptor meus,ne derelinquas me, quia nullũ aliũ habeo redemptorem & adiutorẽ.

Quoniam pater meus & mater mea dereliquerunt me dominus autem assumpsit me.

Primus pater meus Adam, & mater mea Eua,& ẽt parentes qui me genuerũt,dereliquerunt me nudum,& bonis gratuitis expoliatum,& plagis impositis sauciatum & uulneratum:Quoniam in iniquitatibus concep E tus sum, & in peccatis concepit me mater mea:& sic in potestate diaboli derelictus,& captiuus,& uenundatus, sed dominus meus Iesus Christus liberauit me, & redemit me, & assumpsit me in adoptionem filiorum, & membrum suũ me fecit per passionem suã, & per baptismum regenerauit me. Item pater meus populus gentilis,& mater mea synagoga dereliquerunt me: quia relictis idolis gentilitatis, & relictis cerimoniis veteris legis,ex duobus populis, in vnam ecclesiam congregauit me. Et sic ipse Christus factus est caput meum,& ego mẽbra eius. Et ideo iste homo mysticus conuersus ad Christum dicit. O domine postquam iam liberasti me & assumpsisti me de potestate diaboli,& de persecutione tyrannorum,

Legem pone mihi domine in uia tua,& dirige me F in semitam rectam propter inimicos meos.

Pone mihi legem in uia tua. i. da gratiam, vt ualeam legem tuam obseruare. Quia sine gratia tua, nemo potest malum vitare, nec bonum operari,& ideo Dirige me in semitã rectã tuæ euangelicæ doctrinæ,ne deuiem à lege tua, & ne recedam à voluntate tua, & fac hoc ꝑpter inimicos meos, tam visibiles quàm inuisibiles, qui me à tua lege conãtur auertere. Et ideo da mihi gratiam,vt eorum possim incursus pellere.Et

Ne tradideris me in animas tribulantium me: quoniam insurrexerunt in me testes iniqui: & mentita est iniquitas sibi.

Credo uidere bona domini in terra uiuentium.

Ne tradideris me. i. ne tradi permittas in animas

A animas. i. in desideria istorum inimicorũ tribulantium me, quoniam testes iniqui insurrexerunt in me. Primò testes iniqui cõtra caput meũ Xp̃m, falsa crimina ĩponẽdo. Secũdò cõtra eius membra, dicẽdo q erãt Magici & Necromantici, vt patet in ecclesiastica historia, & historiis sanctorum martyrum, & virginũ, & tñ mẽtita est iniquitas istorũ inimicorũ ecclesiæ, qa p̃ualuit veritas & euanuit iniqtas. Et iõ dicit iste hõ mislicus, licet isti inimici insurgerent in me, falsa crimina imponendo, tamẽ ego opprobria patienter tolerabam, recordatus illius p̃missionis, & doctrinæ magistri mei Christi, qui dixit: Beati eritis cum maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos, mentientes propter me: gaudete, & exultate, quoniã merces uestra copiosa est in cœlis: propter hanc ergo pro- B missionẽ, quia credo videre bona domini mihi promissa in terra vinentium, per redemptorem meum Christum, ideo patienter passus sum opprobria, & supradicta tormenta mihi illata, & crimina mihi falso imposita.

Expecta dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine dominum.

In hoc vltimo versiculo profeta Dauid exhortatur, & concludendo cõfortat seipsum, & oẽs fideles ad perferẽdas omnes persecutiones propter Christum, & veritatẽ, ut ponãt spẽ, & fiduciã in eo, in omnibus tribulationibus. Vnde dicit. O tu fidelis expecta dñm Iesum Xp̃m, & cõfide, & pone fiduciã, & spũ in eo, in omnib. tribulationibus, sicut ego feci, & age uiriliter sustinendo, & defendendo fidẽ Xp̃i, & veritatem, & cõfortetur cor tuũ cõtra tyrannos & inimicos, & ne de- C ficias, & sustine dñm. i. pone spẽ in eo, qm̃ ipse liberabit te, sicut liberauit me. Nã licet ad tps permittat iustos affligi, tñ finaliter liberat eos de manibus inimicorũ. Item nõ cõfidas nec præsumas de tuis viribus, & tua iustitia sed pete gratiã. Totus ẽt iste psalmus potest exponi moraliter de quolibet pœnitẽte qui agit gratias, se per penitentiam esse illuminatum, & à pc̃tõ liberatũ, & petit gratiam, vt intra gremium ecclesię saluetur & cõseruetur, per auxilium gratiæ. Item potest etiã exponi pro quocunq; in tribulationibus afflicto, q petit illuminari & liberari. Itẽ põt ẽt exponi p̃ quocũq; fidei existẽte in purgatorio, q agit gratias se ab hoc sæculo cũ pœnitẽtia discessisse, & à culpa liberatũ fuisse & petit liberari per suffragia ecclesiæ, & petit videre bona dñi in terra viuẽtiũ. s. in gloria cęlesti, liberatus ab illis pœnis. Et iõ ecclesia cantat hunc psalmum in agẽda defunctorum. Item vnusquisq; fidelis potest dicere etiam quotidie hunc psalmum ut Deus conseruet ipsum in gratia, quam in baptismo, aut per penitentiam semel accepit. D

PSALMVS XXVII.

AD te domine clamabo, Deus meus ne sileas à me ne quando taceas a me, & assimilabor descendentibus in lacum.

Titul⁹. Ipsi Dauid. Ex titulo apparet q Dauid fecit hunc psalmũ, sed de materia eius est varius modus dicendi apud Hebræos, & quosdam catolicos. Nam quidam dicunt qđ Dauid fecit hunc psalmum petens liberari de persecutione ipsius Saul. Alii dicũt, q fecit ipsum quando fugit à facie Absalon, & E ascendens montem oliuarũ, & conuertens faciem suam versus Hierusalem, extollebat manus suas versus locum, ubi erat tabernaculum, & orabat Deũ, ne traderetur in manus inimicorum. Et ideo dicit: Exaudi uocẽ meã dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum: & sic exponunt istum psalmum literaliter, præcisè de illa persecutione: Sed licet illa potuerit esse causa. vnde Dauid cępit occasionẽ ad faciẽdũ istum psalmum, tamen non est sistendum in tali præcisa literali expositione, sed est trãseundũ ad profeticã intelligentiam. Et ideo est dicendũ q Dauid in tali p̃secutione preuidit totum mysteriũ Passionis, & Resurrectionis Xp̃i. Et ideo fecit istũ psalmũ, in quo tria facit. Nã primò in p̃sona Xp̃i petit liberari ab inferno, & sepulcro, per gloriosã Resurrectionẽ. Secũdò F petit ultionẽ de crucifixoribus iudæis, prædicẽdo eorũ damnationem, & suæ ciuitatis destructionẽ. Tertiò agit gratias de beneficio resurrectionis adepto. Secunda ibi. Da illis. Tertia ibi. Benedictus dñs. Dicit ergo Christus ad patrẽ. O domine pater, ego clamabo ad te pro me, & toto genere humano in mẽsa, qñ rogabo pro omnibus membris meis. Io. 17, & etiam clamabo in horto per trinam orationẽ, rogando pro omnibus fidelib. Rogo ergo ne sileas, & ne taceas à me, imo annue & concede quod me resuscites à mortuis, ne assimiler descendentibus in lacũ. Vnde nota, quòd sicut respondere, & annuere petenti, est facere vel promittere: Ita tacere & non respondere petenti, est quasi negare

A negare. Et ideo Christus petens resurrectionem à patre dicit, ne sileas, & ne quando taceas. i. nō renuas nec neges: sed fac quod peto. i. resuscita me à mortuis, & libera me, & per passionē, & resurrect. meam, libera fideles à peccato. Et nota quod illud aduerbiū, nè, iteratur, & præponitur illi verbo assimilabor, & ponitur futurum indicatiui pro optatiuo. q. d. nequando taceas, & nec assimiler descendentib. in lacū. Nam si tu non resuscitaueris me, ero similis descendentib. in lacum: quæ pœna mihi nō debetur: quia ego sum solus inter mortuos liber. Et sic non sum debitor mortis sed imunis: quia nō peccaui in Adā. Sed volo spōte mori pro oībus meis mēbris: vt faciam vol. tuā. Sed non debeo in inferno manere nec corpus meū incinerari: resuscita ergo me ad uitam gloriosam, & nō ero similis alijs peccatorib. descendentib. in lacū B inferni. Nā licet descēderim in infernum: tamen nō ex debito, nec vt ibi maneā, sed vt limbū, & purgatorium expoliem, & cęteros liberē.

Exaudi Domine vocem deprecationis meæ dum oro ad te: dum extollo manus meas ad Templum sanctum tuum.

Ne simul tradas me cum peccatoribus: & cum operantibus iniquitatem ne perdas me.

Qui loquūtur pacem cum proximo suo: mala autem in cordibus eorum.

Exaudi ergo Dñe vocem deprecationis meę, dum oro ad te in mensa, & horto, & dū extollo manus meas extensas in cruce, ad Templum sctm̄ tuum. i. maiestatem diuinitatis tuæ, orando ne simul tradas me. i. mēbra mea cum peccatoribus, & ne perdas me cū operantib. iniquitatem, ad damnationē perpetuam destinādo. Qui quidem peccatores C operantes iniquitatem, sunt Scribæ, & Farisæi, qui loquūtur pacē cum proximo suo. s. mihi, qui eram proximus eorū de tribu sua, & loquebantur mihi cum pace simulata, & dolosa, dicētes: Magister scimus, quia uerax es, & viam Dei in veritate doces &c. Et tamen mala erant in cordibus eorum: qui hoc dicebant: vt me caperent in sermone, & me possent accusare. Et sic imposuerunt mihi crimē læsæ maiestatis, puta quod eram rebellis Cæsari, & seminabam seditionem in populo.

Da illis secundum opera eorum: & secundum nequitiam adinuentionum ipsorum.

Secūdum opera manuum eorum tribue illis: redde retributionem eorum ipsis.

Quoniam non intellexerunt opera Domini: & in opera manuum eius destrues illos: & non ædificabis eos. D

Hic petit ultionem de crucifixorib. prædicendo eorum destructionē, dicens: O Dñe pater, postquā supradicti iudæi ita dolosè, & iniquè processerunt contra me, & uolunt manere obstinati in sua iniquitate & cecitate: ergo da illis debitam, & meritam pęnam secundum opera eorum: quia fuerunt homicidæ, & secundum nequitiā adinuentionum ipsorum, quia cum iniquitate & dolo, & mēdatio, & falso crimine procurarūt mihi mortem, & tribue illis pœnam secundum opera manuum eorū, & redde retributionem eorū ipsis: nam pœna debita eorū est: vt sicut ipsi voluerunt me de terra delere: ita deleantur de terra viuētium, quantum ad animam, & expulsi à sedibus eorum vadant dispersi, & E captiui per mundum, quantū ad corpus. Itē redde retributionem eorū ipsis. i. redde eis omnes maledictiones, quæ scribūtur in legē & profetis, contra eos, qui non erant recepturi Christum in lege promissum, quoniam isti Iudæi non intellexerunt opera, & miracula quæ ego feci, per quæ poterant cognoscere me esse Messiā in lege promissum, sicut scriptum erat in lege & profetis. Quā scripturam nō intellexerunt, eo quod excecauit eos malitia eorum ne intelligerent sacramenta Dei. Et ideo in opera manuum eius. i. secundum opera ipsius populi destrues illos, & nūquam reædificabis eos. Nam licèt ante multotiens fuerint destructi, puta per Caldæos, & Antiocum: tamē reædificasti eos per Neemiam, & Macabæos. Sed in ista tertia destructione facta per Romanos, in vindictā mortis Christi nunquam reædificabis eos: sed vsque ad consummationē, & finē seculi perseuerabit statuta desolatio, Dani. 9. & sic nunquam erit tertium Templum. F

Benedictus Dominus: quoniam exaudiuit vocem deprecationis meæ.

Dominus adiutor meus & protector meus & in eo sperauit cor meum & adiutus sum.

Et refloruit caro mea & ex uoluntate mea confitebor ei.

Dominus fortitudo plebis suæ, & protector salutationum Christi sui est.

In hac tertia parte Christus agit gratias patri: quia fuit exauditus pro sua reuerētia: quia recuperauit uitam gloriosam pro se, & suis membris per resurrectionē. Vnde dicit. Benedictus Dominus Deus pater meus: quoniam

A niã: exaudiuit vocẽ depcationis meæ, & fuit adiutor & protect or meus. Et ideo cor meũ sperauit in ipso, & auditus sum sicut petebã: nã n caro mea quæ erat mortua in sepulcro. refloruit per resurrectionẽ ad vitam floridã. & gloriosam. Et ideo ex tota voluntate mea, & toto corde, & affectu, confitebor ei, confessione laudis, memorando & referẽdo omnia beneficia recepta: tam redẽptionis, quã resurrectionis: quoniam ipse est fortitudo plebis suæ, & protector saluationum Christi sui. i. omnium membrorum filij sui, quia per passionẽ eius omnes fideles liberauit à maledicto peccati, & debito pœnæ æternæ. Deinde cum dicit,

Saluum fac populum tuum Domine: & benedic hæreditati tuæ: & rege eos & extolle illos vsque in æternum.

B Christus rogat patrẽ, vt recipiat eius mortem, & passionem, & sanguinem in preciũ & redemptionem populi sui, & recipiat eos in hac ecclesia per gratiam, & in futura per gloriam. Vnde ait: O Dñe pater, saluum fac populum tuum, meam passionem pro eius redemptione acceptando, & benedic hæreditati tuæ, quam tãto labore acquisiui, & recuperaui eã à maledicto peccati, & a sententia data in Adam, absoluendo, & postquam iste populus est hæreditas tua: rege eos in hac ecclesia per legem euangelicam, & ecclesiastica sacramenta, in gratia cõseruãdo. Et post hanc mortalem uitam extolle, & exalta eos vsque in æternum, vitam & felicitatem æterna in cœlo eis conferendo.

PSALMVS XXVIII.

C Afferte Domino filij Dei: afferte Domino filios arietum.

Titulus, Psalmus Dauid in consummatione tabernaculi. Ex quo titulo apparet q Dauid fecit illum psal. in cõsummatione tabernaculi vel templi, quod præcepit ædificari per Sal. Hieron. autem dicit q Dauid fecit istum ps. in consummatione tabernaculi lignei: quod prope domum suam cõstruxit, & in eo arcã recõdidit & q inuitat omnes fideles ad cultum diuinum: qui fiebat in illo tabernaculo. Sed Ra. Sal. & communiter oẽs Hebræi dicunt, q Dauid in hoc ps. inuitat etiam totũ populum ad offerendum oblationes, & omnes sacerdotes ad offerendum sacrificia, & omnes Leuitas ad cantandum psal. & laudes in Templo per Salo. ędificãdo, post eam cõsummationem. Rabi autẽ Camhi Barchinonensis dicit in glossa huius psalmi, q Dauid præuidens in Spiritu mirabilia quæ factur erat rex Messias in suo aduentu, fecit hunc psal. in quo inuitat omnes iudæos, vt sequantur eum in suo aduentu, & offerant sacrificia in Templo, quod debet ædificari in Hierusalem. Et dicit, quòd ille Messias debet facere cum uoce sua, mirabilia, quæ scribũtur in hoc psalmo. Et sic glossant ipsum de Messia, quem falsò, & frustra expectant moderni iudæi. Ex quibus patet manifestè, quòd iste obstinatus partim dicit verum, inquãtũ dicit, q Dauid præuidens mirabilia quæ facturus erat Messias fecit hunc psal. & quòd Dauid inuitat omnes fideles vt recipiant Messiam in suo aduentu. Sed mentitur & blasfemat, inquantum expectat futurum, D quod iam est impletum & præteritum: quia Iesus Messias in lege promissus iã venit, & E fecit omnia quæ in isto psalmo memorãtur. Relicto ergo mendacio, recipiamus veritatem, exponendo istum psal. de Iesu Christo redẽptore nostro, in le. promisso, qui in suo aduentu omnia mirabilia, quæ in isto psal. continentur, fuit operatus. Ad cuius intelligentiam est notandum, quòd duo inter cætera preuidit Dauid in Spiritu in illo exẽplari, & descriptione Tẽpli sibi tradita. i. Paralipp. 28. Nam primo prævidit in Spiritu, & intellexit qualiter Christus in suo aduentu debebat ædificare ecclesiam toto orbe diffusam, & figuratam per illud templum materiale, quod ipse præcipiebat ædificari. Secundò præuidit, quòd in sola ecclesia verum sacrificium Eucaristiæ erat offerendum, figuratũ per Agnũ, qui in lege mane, & vespere F immolabatur, in quo sacrificio Xps, Deus & homo, erat colendus, & adorandus. Tertiò preuidit per miracula facta in lege veteri per Moysen, qualiter Christus in lege promis, debebat operari multo maiora miracula in virtute nominis Dei, in ecclesia per ipsum ædificanda. Tria ergo facit Dauid in hoc ps. quem fecit præuidens in spiritu tria supradicta. Nã primò inuitat oẽs fideles: vt recipiant Christum in aduentu, tanquàm verũ Deum & hominem, & exhibeant sibi honorem latriæ. Secundò assignat rationes quare Christo debetur latria, probans ipsum fore Deum per septem mirabilia quæ erat operaturus in suo aduentu, in uirtute nominis sui, maiora quàm unquam fuerint facta in

A vet. test. Tertiò resumit exortationem primò factá, exhortando omnes fideles, vt exhibeát Deo honorem latriæ pro beneficijs receptis: secunda ibi. Vox Dñi super aquas, tertia ibi. In Teplo eius omnes dicent gloriam. Quantum ad primum est aduertendum, q latria est cultus soli Deo debitus, ratione sũmæ omnipotẽtiæ, & maiestatis, & sapientię, & bonitatis, & in munere, & confessione laudis, & adoratione cõsistens. Et sic de iure pp seipsum debetur Deo ipsa latria. Sed adhuc etiam Christo & Deo Patri, respectu nostri, debemus & tenemur exhibere latriã, ppter tria principalia beneficia recepta. Nam primò tenemur exhibere adorationẽ pro beneficio creationis, in quo pcipimus esse simpliciter. Secũdò tenemur offerre oblationes, & sacrificiũ pro beneficio redẽptionis. Tertiò gloriã, & honorẽ, & laudes p beneficio nostrę glorificationis, & rõne uictorię & triũ-B fi, quem xps obtinuit de mundo & Diab. Et ideo Dauid primò inuitat fideles, ut tribuát xpo, & Deo patri primã speciem latriæ, quæ est oblatio, & sacrificiũ pro beneficio, in memoriã nostræ redẽptionis, & vt simus participes suæ passionis. Vnde dicit. O filij Dei per fidem, & baptis. regenerati, afferte Dño Iesu Christo honorem latriæ, quæ cõsistit in tribus. s. in oblatione, & laudis confessione, & adoratione. Et primò offerte, & afferte Dño Iesu Christo filios arietum. i. agnos ad sacrificium, i. afferte sacrificium Eucharistiæ, in quo offertur Christus filius Dei per agnos, qui in lege, mane, & uespere imolabantur, figuratus. hoc ergo sacra & Agnum offerte in Eucharistia. Ad cuius intellectum est notandũ, q in sacramento altaris propriè offertur C humanitas Christi uerbo unita, pro pctõ totius pop. ut ipse Christus sit mediator inter nos & patrem. Et sic tale sacrificium nõ dicitur pprię offerri Christo, sed patri, sed totus pop offert seipsum Christo & patri, quia ibi offerimus totã animam, & cor cõtritum & humiliatum, & in tali casu unusquisq; fidelis dicitur Agnus oblat⁹, & de talib. agnis dicit etiã profeta: Afferte Dño filios arietũ, q. d. profeta. O uos sacerdotes qui estis filij Dei dedicati ad ministerium sacerdotale, nõ solum offeratis in templo Christum, qui est Agnus immaculatus: Sed etiã offerte Dño filios arietum. i. oẽs fideles tanq̃ Agnos, quia sicut pro toto pop. offertis patri sacrificium Eucharistię, ita et offeratis Deo oẽs fideles, & unusquisq; fidelis offerat seipsum. Item et D per illos Agnos filios arietum, intelliguntur omnes martyres qui in ecclesia pro Xpo fuerunt immolati. Nam sicut in cruce seipsum pro nobis obtulit immolatũ ita pariter oẽs martyres Christo, & patri seipsos obtulerũt immolandos, qui quidem martyres fuerunt figurati per illos agnos, & arietes, & vitulos, qui in lege immolabantur, vt magis patebit ps. 50. De talibus ergo agnis dicit etiam profeta: Afferte Domino filios arietum. Et hæc est una species latriæ soli Deo debita, quæ dicitur oblatio & sacrificium. Secunda pars latriæ est confessio laudis, & oratio, & glorificatio pro beneficijs receptis, & hanc dicit profeta, quòd fideles exhibeant Christo in suo aduentu. Vnde dicit,

Afferte Domino gloriam & honorem, afferte Domino gloriam nomini eius, adorate Dominum in atrio sancto eius. E

Afferte Dño Iesu Christo gloriam, & honorem, ipsum laudando, & glorificando, & afferte gloriã nomini sancto eius, quod est Iesus, eo q nos saluauit & liberauit, & quia est nomen oĩpotentiæ, & sapiẽtiæ &c. Et ideo tenemini ipsum laudare, & glorificare, quæ est secunda species latriæ. Tertia species est adoratio, quæ non solum fit cum genuflexione, sed etiã cum procidentia, & pstratione, quæ soli Deo debetur propter beneficium creationis, & hanc dicit profeta, ut fideles exhibeát xpo & patri eo q est uerus Deus: & ideo subdit, Adorate Dñm Iesum Christũ in atrio sancto eius. i. in sua humanitate, quę est tabernaculum, & atrium & Tẽplum diuinitatis, in quo verbum habitat per unionem personalem. Item adorate Dñm in atrio sancto eius. i. in ecclesia toto orbe diffusa, quam F ipse ædificauit, & sanctificauit. Ex quibus patet, q profeta in his duobus uersiculis explicat omnes tres species latriæ, soli Deo debitas, quæ sunt oblatio, & glorificatio, & adoratio. Ad cuius declarationem est notandũ q ista quinq; se habent per ordinẽ. 1. Revereri, Honorare, Laudare, Glorificare, & Adorare. Reuereri est reputare aliquod bonum maius in altero, quã in seipso. Honorare est exhibere reuerentiã in testimonium virtut. quã in altero reputamus. Laudare est honoratum alijs cõmendare. Glorificare autẽ, est laudes honorati largè lateq; præconizare. Adorare uero est reuerendum, honorandũ, laudãdũ, glorificandũ, colere pp eminentiã

A omnipotētiā,& sanctitatem,& omni spe, & fiducia postposita, se totū illi subijcere. Ideo adoratio dicitur diuinus cultus, oīa quatuor suprad. cōprehendens. Et sic tale obsequium exhibetur cum oblatione & confessione laudis,& prostratione. Vlterius est aduertendū, ꝙ notanter dictum est in textu, Afferte Dño gloriā nomini eius. Nam per ly nomini eius, intelligitur Iesus, quod est nomen Dei patris quatuor literarum: ad denotandum ꝙ vnica adoratione adoratur Christus cum patre, eo ꝙ est nomen eius simul cū Spiritusancto, eo qđ est amor vtriusq;. Et sic vnica adoratione & latria coluntur tres pſonæ, eo ꝙ vnica diuinitas,& omnipotentia,& æqualis maiestas reperitur in trib. ratione cuius debetur eis latria,& ideo adorando Iesum Christū, adoramus patrem, cuius Iesus est nomen: nam

B sicut Iesus est verbū Dei, ita est nomen Dei: quia nomē Dei addit humanitatē supra verbū quia nomē Dei, nil aliud est, nisi verbum incarnatū, siue humanatū: vt dictū est in prologo,& ps. 8. Et ideo vbicūq; ponitur nomē Dei quatuor literarū in ve. tes. semp intelligit Iesus Xp̄s, qui est nomē Dei patris, explicās sensibiliter eius omnipotētiā, & voluntatē,& sapientiā,& misericordiā, & iustitiā. Et ideo nouēdecim vicib. memoratur nomē Dei 4. literis scriptū in hoc ps. p quod semp intelligitur Iesus Xp̄s. ideo dicūt Iudæi ꝙ vicies reperit scriptum nomen Dñi in hoc ps. cōputando cū cæteris ly nomini eius, qa idē est ꝙ Dñs, siue Adonay, quod est nomē Dei.

Vox Domini super aquas: Deus maiestatis intonuit: Dominus super aquas multas.

C Postquam superius profeta inuitauit oēs fideles ad recipiendum Christū in suo aduētu, & ad exibendū sibi honorē latriæ, eo ꝙ est Deus & nomen Dei, nunc in hac secūda parte probat p rationes & effectus, qualiter Xp̄s est Deus,& illud nomen Dei, quod expectatur in lege. Ad cuius intelligenciā est primo notandū, ꝙ sicut totus Iesus Deus & homo dicit nomen Dei. vt Dictū est ps. 8. ita sola humanitas, put est vnita verbo, dicitur Vox Dñi.& ratio est. nam sicut nomē nihil aliud est, nisi verbū cū vocenta Iesus Xp̄s. nihil aliud est nisi verbū incarnatū, seu verbū habens humanitatē. Item sicut vox nostra, nihil aliud est, nisi vehiculū verbi, per quod verbum mentale secretum, fit notum alijs, & sensibiliter manifestū, vt ait Auicenna: Ita pariter dicit Aug. ꝙ humanitas Christi fuit

D vehiculum & instrumentum, per quam verbum diuinum instrumētaliter,& sensibiliter notificauit mundo voluntatē Patris, legem euang. proferendo, & per quā instrumentaliter,& sensibiliter ostēdit,& notificauit omnipotentiā Dei patris miracula faciendo,& notificauit misericordiā pro nobis patiēdo. Et ideo dicit Leo, ꝙ humanitas Christi erat instrm̄ per quod verbum diuinū miracula faciebat. Ex quo patet, ꝙ sicut totus Xp̄s vere dicit nomē Dei, ita humanitas verbo vnita, dicitur vox Dei, ad cuius vocem, & præceptū miracula fiebant. Et ideo in hoc psal. vicies nominatur nomen Dei scriptū quatuor literis in Hebræo, per qđ semper intelligit Iesus Xp̄s, qui est nomen Dñi, & species nominatur vox Dñi, per quam intelligitur humanitas Christi, per cuius vocē verbū operabatur, & fecit septem mirabilia in hoc ps.

E memorata. Nam sicut ante incarnationem Deus clamabat,& loquebatur per ora profetarū, vt inquit Aug. Ita in nouo test. locutus est nobis per os propriū, & humanitatē verbo vnitā: vt inquit Apo. ad Hæb. 1. Et sic per vocē Dei, intelligit etiā verbū incar. siue humanitas verbo vnita. de qua voce dicetur ps. 94. Hodie si vocem eius audieritis. Secundò est notandū, ꝙ tota scriptura uet. test. p maiori parte nil aliud clamat, nisi ꝙ Christus in lege promissus debebat notificare,& manifestare mūdo nomē Dei,& virtutes eius, qđ quidē nomē nunq̄ fuit manifestū alicui patriarcarū, aut profetarū, cū quo nomine, & in virtute cuius, ipse Xp̄s rex messias debebat facere maiora miracula, quā unquā fuerunt facta in sæculo priori: & ita hodie iudæi moderni asserūt, ꝙ solus Messias. quē ipsi ex-

F pectāt, debet facere maiora miracula cū nomine Dei tetragrāmaton, quod semiforas appellāt, quā q̄ fuerint scripta in lege & prof. Ex quorū dictis manifestè confitentur, Messiam fore Deū: nam nullus potest pronunciare illud nomen, nisi solus Deus, cū sit nomē omnipotentiæ. Sed reiecta cecitate istorū, inquātum expectant futurum, quod iam est impletū per Iesum Xp̄m, est dicendum quòd prēuidens Dauid mirabilia, quę Xp̄s ad solā uocem & pręceptum erat facturus, appellat ipsum nomen Dñi, & vocem Dñi, propter septem mirabilia quæ fecit in mūdo, in hoc psal. memorata, in quibus ostendit suā omnipotentiā,& deitatem, propter quod debetur sibi adoratio latriæ, quæ quidem mirabilia

A rabilia fuerunt figurata in veteri lege facta p Moysen in ductu illius populi. Quorũ primũ mirabile Xpi fuit institutio baptismi: q accepit virtutẽ regeneratiuã ad solã uocem Dei patris,& contactũ carnis Xpi,& influentiã virt.Spiritussancti; quod quidẽ mirabile etiam Sacĩn fuit figuratum per transitum Israel per aquas mari rubri: ut ait Apo.1.ad Cor.10. sed istud mirabile fuit maius illo. Nam in illo tantũ sunt liberati filij Israel à morte corporali. Sed p baptismũ liberatur totus mundus à morte, & captiuitate spirituali,& hoc est quod dicit profeta. Vnde ait Adorate Dñm Iesum Christum in atrio sancto eius, qm ipse erit, Vox Dñi super aquas baptismales. Et sic erit vox Dñi,& nomen Dñi Tetragrãmaton.quod probo. Nã dominus Deus maiestatis intonuit vocem suã super ipsum dicens.Hic est filius meus dil.ĩ quo mihi bene cõplacuit.Itẽ filius, ibidem,super aquas Iord.intonuit uocẽ suã, quando dixit Ioannis Baptiza me quia sic oportet impleri oẽm iustitiã.Item ibi itonuit Spiritussanctus,quando apparuit in signo colũbæ, non quod sit alia vox patris,& alia filij. Sed una vox, Virtus,& potẽtia oĩum triũ personarũ, qa pater loquitur per filiũ in Spiritusancto, quia potentia, & uirtus oĩum triũ personarum manifestatur per humanitatẽ filij, tanquã p uocẽ, vt dictũ ẽ,& sic illa uox cecidit sup aquas Iorda. & cõtulit vim regeneratiuã oib.aquis elemẽtaribus. Et ideo dicit qđ Dñs Deus maiestatis intonuit super aquas multas.Ad denotandũ,& nõ solũ collata est virtus regeneratiua ipsis aquis Mũdi,ad purgandũ pc̃tm̃,eo q oẽs sunt unum elementũ

C Ex supradictis patet, q non per solam aquã perficitur Baptismus,sed per inuocationem totius Trinitatis,cuius forma est. Ego te baptizo in noĩe Patris,& Filij, & Sp.san.Ideo ubi apparuit Pater in Voce,Filius in Carne,Spi.san.in signo columbæ.Item sequitur secundò, quod baptismus non potest pfici sine aqua, eo q ibi tota Trinitas fuit super aquas. Tertiò sequit q maius mysterium,& magis mirabile fuit institutio baptismi, & maioris virtutis fuit illa vox Dñi, quæ cecidit super aquas baptismales in Iorda. quam illa quæ cecidit super mare rubrũ. Nam ista liberauit totum genus humanũ a morte & captiuitate æterna,illa autẽ solum liberauit filios Israel à morte,& captiuitate tẽporali: quæ multitudo fuit parua, respectu multitudinis omnium fidelium per baptismum Christi regeneratorum. Deinde cum dicit.

Vox domini in uirtute, uox domini in magnificentia.

Adducit secundum exemplũ,& mirabilẽ operationẽ,q̃ fecit Xps super oẽm humanã facultatẽ ad solã uocẽ, & præceptũ in operatione miraculorũ, in quib. ostendit suã diuinitatẽ,& se esse nomen & vocem Dñi,& uerum Messiam in lege promissum,per quã uocẽ in virtute cõprehendit oĩa miracula q̃ fecit Xps.Nam ad solã vocem, & præceptũ Chri cessauerunt uenti,& quieuit mare.Vnde dixerunt circunstantes,quis est hic, quia mare,& venti obediunt ei Itẽ ad solã vocẽ, & præceptũ suscitauit Lazarũ dicẽs. Lazare Lazare veni foras.Io.11. Item ad solã vocẽ, & imperiũ suscitauit filium Viduę,& filiam Archisynagogi,& sanauit ægrotos, & mundauit leprosos &c.Ex quib.patet, quòd illa uox Chri facta super mortuos,& ęgrotos,& in oib.miraculis fuit maioris uirtutis quantũ ad effectũ, quã illa uox facta super Aegyptum,quæ induxit illas decẽ plagas. Nã illa occidebat,& ista suscitabat mortuos.Itẽ illa ĩducebat morbos,& tempestates, & ista mitigabat ventos, & sanabat oẽs infirmitates. Et ideo dicit profeta, quòd Iesus Chrs fuit vox Dñi in uirtute.i.in cuius virtute debebãt fieri,& fuerunt facta multa miracula, in q̃b. Xps ostendit suã diuinitatẽ & omnipotentiam. Deinde cum dicit. Vox Domini in magnificentia adducit tertium exemplũ,& opus mirabile quod fecit Christus per suam mortem & passionem, & resurrect. quando triunfat de Diab.& expoliauit infernum,& deduxit totam prædam,& liberauit totũ genus humanum,quando dixit: Redemisti me Dñe Deus veritatis. Quæ quidem uox fuit maioris virtutis,& maioris triunfi, quã uox facta in Aegypto,quando Moyses, & Israel expoliauerunt Aegyptos. Nam illa uox solum expoliauit Aegyptum bonis tẽporalib. & liberauit solum populum à captiuitate temporali,sed uox Christi facta in passione, & resurrectione expoliauit infernum, & liberauit omnes fideles,qui ibi detenti fuerat ab Adam vsque ad Christum, & etiam liberauit omnes fideles futuros in maiori num. sine pportione.Ex quo patet, quòd illa uox Christi fuit facta cum maiori magnificẽtia, & triunfo,quod præuidens Dauid in spiritu dicit,quòd Christus fuit uox Domini in magnificen-

A gnificentia, & triunfo, supple nostra redemptione & Iferni expolitiõe. Deinde cũ dicit

Vox Domini confringentis cedros, & confringet Dominus cedros Libani.

Hic adducit quartum exemplum, & opus mirabile, quod fecit Christus ad solã vocẽ, & preceptum, qũ descendit ad inferos dicẽs, Attollite portas princ. vestras, &c. quia tunc portas æreas & vectes ferreos confregit, & confregit oẽs principes inferni, & alligauit Satanam & abstulit sibi prædam, & arma in quibus confidebat &c. Et ideo Christus fuit vox Dñi cõfringẽtis cedros. i. superbos principes inferni. Item Christus fuit vox Dñi cõfringentis cedros, quando ad solam prædicationem Apost. comminuit, & confregit omnia idola mundi, & confregit, & subiecit omnes reges, & imperatores, & principes mundi. Ex quibus patet, ꝙ ista uox sine proportione fuit maioris virtutis: quantum ad effectum, quàm illa vox quam intonuit Dominus super Faraonem, & exercitũ eius in mari rubro. Nam illa solum confregit, & dissipauit Faraonem cum exercitu suo: Ista autem vox Christi confregit, & dissipauit totũ infernum, & dissipauit omnia idola mundi, & omnes ritus detestabiles, & nefandas superstitiones populi gentilis. Et ideo dicit profeta ꝙ Iesus Christus, fuit nomen & uox Domini confringentis cedros. i. principes inferni. Et etiam vox Domini facta per prædicationem Apostlo. confregit, & confringet cedros Libani. i. principes mundi superbos per cedros Libani figuratos.

B

Et comminuet eas tanquam uitulum Libani, & dilectus quemadmodum filius unicornium.

C Et comminuet eas sicut vitulũ Libani. q. d. ꝙ sicut altissimæ cedri Libani prosternũtur & confringuntur cum securi ferrea. Ita pariter omnes reges, & principes terræ fuerunt prostrati & confracti cum securi euãgelica, & prædicatione Apostlo. Item sicut armenta vitulorum quæ pascebãtur in mõte Libano, successiuè diminuebantur, & iugulabantur pro sacrificijs, & pro cibo ad comedendũ usque ad cõsumptionem. Ita Xps cõminuit, & prostrauit oia idola, & oẽs principes mundi. Sed dilectus popu. christianus fuit liberatus, & saluatus sicut filius unicornium. Ad cuius intelligentiã est notandum ꝙ vnicornis habet talem naturam, & virtutem in cornu suo quod fugat omne uenenum ad tactũ suum, & ideo omnia animalia sequũtur ipsum, nec audent bibere aquas in Aethiopia, nisi unicornis prius intingat cornu in aquis, eo ꝙ in Aethiopia sunt multæ aquæ venenosæ. Sed vnicornis tangendo aquas cũ cornu suo mũdat eas à veneno, & sic securè bibũt animalia, aliter multa alia aĩalia pereunt, nisi bibãt in societate unicornis, & bibant aquas, quas vnicornis mundauit. Et ideo prof. Dauid in hac particula cõparat Iesum Xpm filiũ Dei cum popu. suo ipsi unicorni. Nam sicut unicornis ex tactu suo mundat aquas à veneno, & præbet aquis vim purgatiuam veneni & sanatiuam: Ita Christus per suum contactũ in baptismo præbuit vim purgatiuam & sanatiuam peccati regeneratiuam, & renouatiuam ad vitam spiritualem intingendo cornu suum. i. humanitatẽ in ipsis aquis baptismalib⁹. In quo cornu, & carne erat unita uirtus diuina unione personali. Quæ quidẽ aqua baptismalis ex contractu, & illa uirtute Chri recepta sanat oẽm languorem animæ, & fugat omne uenenum peccati. Et sic est dicendum de oĩbus sacramentis, quę receperunt virtutem ex cornu virtutis Xpi. Et etiã Christus intinxit cornu suæ crucis in oĩbus sacr. Et sic habuerunt sacramẽta uirtutẽ purgatiuam, & sanatiuã oĩs peccati. Et ideo sicut omnia animalia sequuntur unicornẽ, vt securè bibãt aquas sine veneno, ita totus popu. christianus sequitur Christum, vt operetur scd̃m legem suã sine peccato. Vnde sicut animalia quæ bibunt aquas uenenosas extra societatẽ unicornis oĩa pereunt, & moriuntur ex illo ueneno: Ita oẽs infideles, qui sunt extra ecclesiã & societatẽ Christi, pereũt, & moriuntur ex veneno peccati, quia aliter homines non pñt liberari, nisi virtute passionis Christi fuerint sanati à peccati veneno, qđ biberunt in Adam, & in seipsis, nisi ex contactu cornu Xpi, & virtute passionis eius. Solus ergo Christus potest dici illo modo vnicornis, quia solus nunquam bibit uenenum peccati. Et per suũ cõtactum liberauit alios. Sed solus pop. christia. dicitur filius vnicornis, eo ꝙ est liberatus à Christo, qui est ver⁹ vnicornis, & ab eo regeneratus & sanatus. Et hoc est quòd dicit hic Dauid ꝙ cum Christus ad uocem suam, & præceptum confregit omnes cedros, & omnia idola, & omnes infideles superbos, solus pop. christia. sibi dilectus euasit illæsus & saluatus: quemadmodum filius unicornis. idest, sicut illa societas animalium manet illæsa & sanata à veneno

A neno per contactũ & ductum vnicornis, ita pop. Xpi manet saluatus & liber. Et etiã hoc dicit, quia vnicornis etiam liberat filios suos paruulos ab illa Aqua veneno sa. Nã ipse primò intingit cornu in aquis: & postea facit bibere filios suos sine periculo. Et ita Xps intingendo humanitatem suam in aquis liberauit oẽs filios adoptiuos. Et ideo totus pop. Christianus Deo dilectus dicitur liberatus à patre, capite suo Christo, sicut filius vnicornis. Ex quibus patet q̃ maioris virtutis fuit illa uox Xpi facta cõtra diab. & idola, q̃ uox facta cõtra Faraonẽ, & exercitũ eius, & hoc est intelligendum quo ad effectum, respectu nostri, quia respectu Dei æqualis virtus fuit. Vnde sicut vnicornis in suo ductu liberat & saluat filios, & oĩa animalia ipsum sequẽtia: Ita Christus per baptis. saluat omnes se

B quentes se. Itẽ sicut ille populus Israel Deo dilectus, tunc transiuit mare illæsus sicut filius vnicornium, pereuntibus Aegyptijs: Ita populus Christianus Christo dilect⁹ transit illęsus, & mundus per aquas baptismales, pereuntibus iudæis & cæteris infidelibus.

Vox Domini intercidentis flammam ignis: vox Domini concutientis desertum: & cõmouebit Dominus desertum Cades.

Hic adducit quintã operationem & beneficium Christi, quæ fuit missio Spi. san. in discipulos. Nam sicut ante incarnat. dedit legẽ Moysi, inter flãmam ignis inducendo tonitrua & fulgura, tremente toto monte, vt patet. Exo. 19. Ita pariter Christus post suam ascens. quando misit Spi. san. in discipulos, factus est repentè sonus de cœlo tanq̃ aduenientis spiritus vehementis, & apparuerunt

C dispertitæ linguæ tanquam ignis, seditq; supra singulos eorum: vt patet Act. 2. Et sic Spiritussanctus dedit septẽ dona gratiarũ, cum quibus intellexerunt Apost. oĩa mysteria clausa in lege & profetis. Vnde sicut in monte Sinai Deus dedit legem Moysi, quasi clausam & nubibus velatã. Ita in monte Sion dedit Apost. intelligentiã, & aperuit eis sensum totius legis & profetarũ. Ex quo patet q̃ uox Christi facta in monte Sion per missionem Spi. san. fuit maioris virtutis, quã uox facta in monte Sinai. Nam ibi data fuit lex clausa & velata sub illis cerimonijs & mysterijs, sed hic fuit nobis reuelata, & aperta eius intelligẽtia & veritas: q̃ maioris virtutis est aperire intelligẽtiã, & veritatẽ legis, & hoc est quod dicit hic Dauid: q̃ uox Dñi Iesu

D Christi intercidentis flammam ignis fuit in monte Sion: quando misit Spi. san. in Apost. linguis igneis intercisis, & dispertitis. Nam Christus siue vox tunc intercidit, & diuisit flammã ignis intelligẽtiæ sacræ scripturæ, & flammam ignis caritatis omnib⁹ discipulis, singulis prout uoluit diuidendo dona gratiarum. Et hoc est visum in signo: quia supra singulos eorum apparuerunt dispertitæ linguæ tanquam ignis. Et in hoc ostendit Christus suam omnipotentiã, & diuinitatẽ: & sic fuit Christus vox Dñi intercidentis & diuidentis flãmam ignis missione Spi. san. Deinde subdit. Vox Dñi concutientis desertũ. Hic adducit profeta sextum mirabile opus Xpi: q̃ fecit p prædicationẽ Apos. qua voce totum mundũ cõmouit. Nam sicut ante incarnationẽ suã, ad suã vocẽ & preceptũ fuit cõmotũ totũ desertũ Cades, & terra aperta

E est, & deglutiuit Datã, & Abiron, & Core, cum omnib. sequacib. & solũ fuerunt saluati oẽs qui noluerunt sequi cõiurationẽ eorum: Ita vox Xpi in prædic. Apost. intonuit & cõmouit totũ desertũ huius mundi, & cõcussit totam terrã, & cõminuit omnia idola, & prostrauit oẽs principes mundi: inter quos infernus deglutiuit totum pop. iudaicum, qui cõiurauit contra Xpm. Primò Scribas, & Farisæos, & principes sacerdotum, qui fecerũt illam cõiurationẽ. Secundò deglutiuit infernus totum pop. Iudæorũ: qui vult sequi cõiurationem, & obstinationem, & perfidiam illorum. Item deglutiuit infernus Neronem, & Domitianum, & Seuerum, & Decium, & Diocletianum, & Maximianum, & oẽs alios tyrannos, qui fecerunt cõiurationem, & decretum cõtra ecclesiam ad delendum nomẽ

F Christi de terra. Et solum saluati sunt illi, q noluerunt sequi eorum obstinationẽ, & infidelitatem, imo relictis idolis cõuersi sunt ad fidẽ. Et ideo profeta totã gentilitatẽ vocat desertum Cades: eo q̃ tota fuit immutata, & translata de infidelitate ad fidem. Vnde Cades mutata, & translata interpretatur: q̃ gentilitas ad vocem Christi per prædicationem Apost. fuit mutata, & translata ab illis nefandis ritibus ad veram fidẽ, & religionẽ Christi. Et sic obstinatis pereuntibus ipsa fuit saluata. Et hoc est quod dicit hic Dauid. Vnde ait. Vox Dñi Iesu Christi concutiẽtis desertũ fuit in hoc mundo in prædicatione Apostò. idest Christus percussit desertum huius mundi, siue concutiet in prędicatione

A tione Apost. & declarando seipsum subdit. Nam vox Dñi euãgelica cõmouebit desertũ Cades.i.totam gentilitatem, quæ dicebatur deserta à Deo, eo ꝙ nunq̃ habuerat legẽ & profetas. Sed dicta est Cades, eo ꝙ ad vocẽ euang.fuit ad fidem mutata translata cęteris obstinatis pereuntib.maxime Iudæis. Et fuit figuratum in conuersione deserti,& pręcipitio Choræ, Datan,& Abiron &c. Vnde sicut illa vox Dñi concutientis desertum Cades puniuit Choræ, & sequaces eius,& cõuertit alios ad sequendum Moysem:Ita pariter prædicatio Apostolorum puniuit Choræ obstinatos,& conuertit maiorem partem populi gentilis ad sequendum Christum.

Vox Dñi præparantis ceruos, & reuelabit condensa, & in templo eius omnes dicent gloriam.

Hic adducit septimũ beneficium,siue opꝰ B mirabile quod fecit Christus in suo aduẽtu. Nam sicut tẽpore Iesu Deus interfecit oẽs principes terræ Canaã, & cõminuit omnia idola, & constituit 12. principes de populo Israel sup totã terrã Canaã, & Palestinę, & fecit habitare 12. tribus ĩ illa terra & sic creuit ille populus in magnam multitudinẽ vt dictũ est:Ita pariter Christus prostratis omnibus principib. huius mũdi,& diab. eiecto foras,constituit 12 principes super omnem terram.s. 12. Apost. qui destructa idolatria, infinitam multitudinem in Christo regenerauerunt, & totum mundũ impleuerunt. Et sic postea successerunt Episcopi, & Prælati, & Sacerdotes qui dicitur principes terræ,& patriarchæ,qui infinitos filios per Baptismũ in Ecclesia Christi regenerata sunt. Et ideo Dauid in hoc uersu p ceruos intelligit principes Eccl.s.Episcopos, & Prælatos,& sacer C dotes, vt patet ĩ cãticis Salo. Ideo dicit. Vox Dñi Iesu Christi pręparantis ceruos. i. Episcopos,Pręlatos,& Sacerdotes fuit ĩ Ecclesia q.d. ꝙ Christus per suam virtutem & vocẽ ordinauit Episcopos,& Sacerdotes in Ecclesia,eis suã potestatẽ cõmunicando, & p eos reuelauit condensa.i.per prædicationẽ reuelauit secreta,quæ erant velata,& occulta in lege veteri. Vnde litera Hieron. habet. Vox dñi emundans siluas,q.d.ꝙ prædicatio Apo. primò mundauit filios sacræ scripturæ, eius secreta reuelãdo,& cerimonias abscindẽdo. Item vox euangelica fuit emundans siluas, .i.populos gentiles,eos à spurcitia dęmoniorũ,& ritibꝰ nefandis abstergẽdo & mũdãdo. Et sic reuelauit cõdensa.i.multitudinẽ eorũ sanando,& eis lumen præbendo.Et sic om- D nes qui fuerunt mundati ab ignorantia peccati, & feditate dicent gloriã in Templo eiꝰ .s. in Ecclesia per Christũ in toto orbe diffusa,& ædificata in prædicatione Apost.Est.ii. aduertendum,ꝙ per septem supradictas voces Christi possunt intelligi septem voces, & septem formæ verborũ, quibus Christus instituit septẽ ecclesiastica sacramenta, quæ quidem sacramenta sine forma verborum perficit nõ possunt. Nã accedit verbũ ad elementum,& fit Sacramentum vt inquit Aug. Et ideo quodlibet Sacramentum habet propriam formã verborum per quam cõficitur. sicut forma baptismi est.Ego te baptizo &c. Et forma Eucaristiæ,hoc est corpꝰ &c.Dicit ergo profeta, ꝙ xp̃s fuit vox Domini super Aquas, per quam vocẽ constituit Baptismũ. Secundò fuit Vox Dñi in virtute, per quam constituit confirmationẽ,in qua datur virtus E & robur ad resistendum,& pugnandũ cõtra Diab. Tertiò Christus fuit Vox Dñi ĩ magnificentia,cõstituendo Eucaristiã, quod est Sacramentum magis magnificum, & nobilius cæteris. Quartò fuit Vox Dñi confringentis cedros constituendo Sacramentum pęn.per quam cõfregit dęmones, & septem vitia capitalia. Quintò fuit Vox Dñi intercidentis flammã ignis,constituendo matrimoniũ per quod extinguitur & excusatur flamma libidinis.Sextò fuit Vox Dñi cõcutientis, & cõmouentis desertum Cades, cõstituendo extremam vnctionem,per quam submergũtur peccata, & transmutãtur fideles ab hac vita mortali in vitã ęternam. Septimò fuit Vox Dñi præparaoris ceruos,constituendo prælatos,&sacerdotes in Ecclesia per sacramẽtũ ordinis,qui quidem sacerdotes,& prælati fi F gurantur per ceruos in canticis Salom.Et sic patet qualiter Christus, per septem voces instituit septẽ ecclesiastica sacram. Deinde subdit. Et in Templo eius omnes dicent gloriã.Hæc est tertia pars,in qua ex supradictis cõcludit, & resumit quod in principio dixit .s.Afferte Dño gloriam & honorem. Nam licet Christo debeatur tota latria,tamen pręcipuè & specialiter tenemur,& debemꝰ sibi cãtare laudes & gloriam pro supradictis beneficijs receptis,in quibus ostẽdit suam omnipotentiã,& misericordiam,& bonitatem, & deitatem. Vnde arguit sic. Si Christus ad suã vocem, & pręceptũ instituit baptismũ, in quo ostendit suã maiestatẽ,& ad suã vocẽ

fecit

A fecit miracula in quibus ostendit diuinā virtutem. Item si ad solam vocem, & præceptū fecit omnia supradicta septem miracula & īstituit septē sacramenta: per quę ędificauit templū & ecclesiam, & ex quibus venerūt nobis tot & tanta beneficia. Ergo in isto tēplo & ecclesia omnes fideles dicant laudē & gloriam ipsi Christo, tāquā vero Deo & redemptori. Item sequitur, ꝙ si Christus cōtulit nobis supradicta septem beneficia sacramēta: ꝙ debemus septies in die & septē horis canonicis ipsum Xp̄m magnificare, & laudare in templo suo. Et hoc est q̄d intēdit dicere profeta cū ait: in templo eius oēs dicēt gloriam. s. septies in die. Deinde cū dicit

Dominus diluuium inhabitare facit: & sedebit dominus rex in aeternum.

Explicat tria beneficia q̄ recepit ecclesia

B à Xp̄o ꝑ illa septē miracula & septē ecclesiastica sacramenta. Nā primo reparauit, & reędificauit totā ecclesiā quæ erat per peccatū desolata. Scd̄ò cōicauit ecclesię, & prę latis, & sacerdotib⁹ potestatē ministrādi sacramēta q̄ ipse cōstituit. Tertiò dedit ecclesię & fidelibus suis fructum & effectum horū sacramentorum. s. benedictionē & grām in p̄senti, & pacē & gloriam in futuro. Et ideo dicit: ꝙ sicut diluuium aquarū destruxit, & desolauit totum mundum tp̄e Noe, & tamē Deus reparauit ipsū ex illis tribus filijs Noe per generationē carnalem. quādo dixit. Crescite & multiplicamini, & replete terrā. Ge. 9. Ita pariter diluuium peccati ipsius Adam destruxit & desolauit totū genus humanū, & exterminauit à gratia Dei, & peccatū homicidij, & obstinationis, & cecitatis populi

C Iudaici, desolauit totam Sinagogam, quę ante erat ciuitas Dei, paucis vt ap̄lis & discipulis in Christi fide redeuntibus, & tn̄ Chr̄s ex illis paucis apostolis per ecclesiastica sacramenta regenerauit, & reparauit totum genus humanum per diluuiū peccati ipsi⁹ Adā desolatū, & dissipatū, & reparauit, & reædificauit ēt Sinogogā diluuio peccati obstinationis, & cecitatis desolatā. Et sic ex duobus populis dissipatis reparauit, & reędificauit vnā ecclesiā, in qua facit fideles habitare, Et etiā reparauit ruinā angelorū per diluuium peccati luciferi desolatam. Ex quibus patet, ꝙ triplex diluuium siue ruinā reparauit Christus ꝑ ecclesiastica sacramēta .f. ruinam generis humani, & ruinā Sinagogæ, & ruinā angelorum, quia sedes eorū obtinent fideles per baptismum regenerati. Et D

hoc est quod dicit profeta, dominus diluuiū inhabitare facit. i. facit fideles inhabitare ecclesiā per diluuiū pctōrum desolatā. Et hoc est primum beneficium. Secūdum, quia cōicauit ecclesiæ virtutē & potestatē cōficiēdi & ministrandi sacramenta. ideo subdit,

Dominus uirtutem populo suo dabit: dominus benedicet populo suo in pace.

Dn̄s virtutem populo suo dabit. i. potestatē ministrādi supradicta sacramēta ecclesię suæ cōicabit. Tertiū beneficiū fuit, quia fructum istorū sacramentorum. s. gratiā in præsenti & gloriā in futuro nobis dedit. Iō subdit dn̄s benedicet populo suo ī pace. i. benedictionē, & gratiā dabit in præsenti per ista ecclesiastica sacramēta, & pacē ī futuro: quasi dicat oēs fideles agant Deo gratias, & dicāt laudes in tēplo suo, qm̄ ꝑ supradictas B

septē voces reparauit genus humanū ꝑ diluuiū pctōrū dissipatū, & cōtulit virtutem populo suo, & benedixit ipsū, & pacificauit ꝑ gratiā & gloriā. Ex toto isto psal. possunt recolligi septem cōclusiones. Quarum prima est, quòd Christo debetur adoratio latriæ. s. oblatio, & laus, & adoratio: eo q̄d est creator, & redemptor, & glorificator.

Secunda conclusio, ꝙ Iesus est nomē domini inquantum est verbum incarnatū, & est vox domini ratione humanitatis: inquantum per eam sensibiliter notificauit volūtatem patris, & instrumētaliter, & sēsibiliter per eam fecit miracula.

Tertia cōclusio, ꝙ profeta duo principaliter intendit. Primò qualiter Christo debet latria. Secundò explicat virtutem nominis eius, & suam diuinitatē: & ideo vicies poni E

tur nomen domini quatuor literis scriptum in Hebræo: per quod intelligitur hoc nomē Iesus in hoc psalmo.

Quarta cōclusio, ꝙ septem opera mirabilia supra humanā facultatem ad solā vocem & præceptū ī virtute huius nominis Iesus, sunt facta: quod intelligitur per septē voces in hoc psalmo memoratas: in quibus ostendit ꝙ Iesus est nomen & vox domini: q̄d ꝓbatur. Nā Iesus primo fuit uox domini sup aquas. Secundò fuit vox domini in uirtute miraculorum. Tertiò fuit uox domini in magnificentia, & triunfo, infernum expoliādo. Quartò fuit vox dn̄i cōfringētis cedros, idola cōminuēdo, & principes huius mūdi subijciendo. Quintò fuit vox domini intercidē-

A ti flammam ignis, dona spūsancti a postolis diui dendo. Sextò fuit vox domini concutiē tis desertum Cades, populum gentilem ad fidem transmutando & cōmittendo. Septimò fuit vox domini preparantis ceruos, i. prælatos & sacerdotes in ecclesia constituendo.

Quinta conclusio, quòd Christus per supradictas septem voces constituit ecclesiastica sacramenta discurrendo per singula vt dictum est.

Sexta cōclusio, ꝙ licet Christo debeatur tota latria inquātū est Deus & nomē & vox Dei: tamen specialiter ecclesia debet sibi cātare gloriā, & honorē, & laudes, ꝓpter tria beneficia quæ Christus operatus est in ecclesia, per supradicta septem mirabilia & septē sacramenta. Nam primò reparauit ecclesiā diluuio peccatorū desolatā. Secundò cōicauit sacerdotibus & prælatis ecclesiæ potestatem administrandi sacramenta. Tertiò cōtulit omnibus fidelibus suis, & filijs ecclesię fructum, & benedictionem supradictorum sacramentorum. s. gratiam in præsenti, & pacē, & gloriam in futuro.

B

Septima cōclusio, quòd septies, in die in septē horis canonicis debemus, & tenemur cantare laudes, & gloriam, & reddere Christo gratias: eo quòd per septem voces, & septem sacramenta contulit ecclesiæ ista tria supradicta beneficia.

PSALMVS XXIX.

Exultabo te domine quoniam suscepisti me: nec delectasti inimicos super me.

Titulus: Psalmus cantici pro dedicatione domus Dauid. Ex titulo patet ꝙ Dauid fecit hunc psalmum. Sed pro cuius domus dedicatione fecerit ipsum est altercatio inter Hebræos. Nā Abenazra dicit, ꝙ Dauid fecit hūc psalmum pro dedicatione & cōsummatione domus, quam ad suum vsum ædificauit in mōte Sion: sed hoc videtur esse manifestè falsum. Nā illa domus fuit ædificata ad vsum ꝓfanū: in qua habitabāt vxores & cōcubinæ: ergo Dauid nō debuit celebrare eius dedicationem: nec facere psalmū de ipsa. Ideo Rabi Salo: & Camhi dicunt, ꝙ Dauid fecit hunc psalmū ꝓ dedicatione templi Salomonis, ꝗ dicit domus Dauid: eo ꝙ Dauid pręcepit ipsum ædificari, & præparauit omnia necessaria ad eius ędificium: ut patet primo Paralipo. 28. Sed quia materia huius psalmi nō correspondet tali dedicationi. ideo Hebræi confinxerunt sibi talem fabulam: scilicet ꝙ

C

D quando Salomon cum processione sacerdotum, & leuitarum reponebat arcam domini in templo: post eius consummationē in die dedicationis eiusdē: cū fuerunt in tredecimo gradu templi cum arca: tunc portę templi miraculosè clausę sunt; sed tūc cognouerunt sacerdos quòd hoc factum fuerat propter peccatum ipsius Dauid commissum cōtra Vriam, & ꝙ illud peccatum nondū erat expiatum. Et dicunt Iudæi, ꝙ tunc sacerdotes cantarunt psalmum. 131. Sed cum fuerūt in illo versu. s. Propter Dauid seruum tuum non auertas faciē Christi tui: tūc illico portæ fuerunt apertæ, & introducta fuit arca. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu fecit hunc psalmum pro illa dedicatione: in qua patuit qualiter peccatū Dauid fuerunt sibi remisū per apertionem portarum. Sed quàm sit mēdax & irrisoria ista fabula, de se est manifestum. Nam illud peccatū Dauid iam fuit sibi remissum in vita sua: ut magis patebit ps. 31. Item si tam grande miraculum tunc factum fuisset i tali dedicatione: nō tacuisset sacra scriptura. 3. Reg. nec. 2. Paralipo. sicut non tacuit miraculum de nube & gloria domini quæ obumbrauit totum templū: ut memoratur ibidem. Et ideo relictis eorum ineptijs & mendacijs: est dicendū ꝙ Dauid in illa descriptione tēpli sibi tradita. pręuidit in simplici spiritu: qualiter illud templum materiale erat destruēdum per Caldæos. sed postea reędificādum per Zorobabel, & filium Iosedech sacerdotem magnū. Et per istā destructionem, & reędificationē tēpli materialis, præuidit in duplici spiritu dissolutionem tēpli corporis Christi ꝑ mortem & passionē. Et præuidit etiam resurrectionem: eo quòd præuidit qualiter illud templum materiale erat figura corporis Christi quasi ꝑ omnia. Nam ipsa humanitas Christi verissimè & ꝓprijssimè dicitur templum Dei: eo ꝙ verbū diuinum habitat in ea per vnionem personalem. vt sępius dictum est: de quo tēplo dicit Christus Ioan. 2. Soluite templum hoc, & in triduo reędificabo illud. Et subdit euangelista: Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Pręuidēs ergo Dauid illam dedicationē & resurrectionem corporis Christi post sui dissolutionem, quod quidem corpus Christi verè dicitur tēplum Dei, per illud materiale figuratum, & quæ resurrectio verè dicta est dedicatio, per illā dedicationem templi Salomoni. figurata: ideo fecit hunc psalmum

E

F

A mum p̄ dedicatione domus Dauid spiritualis: & vt cantaretur in illa dedicatione templi materialis, in figura huius dedicationis spūalis & æternæ. Vñ templum siue ecclesia nō dedicaẗ nec cōsecratur, vsquequo sit perfecta & cōsummata, & vt amplius nō seruiat vsibus profanis, & hoc in æternū. Et ideo dedicatio tēpli Salomonis nō fuit propria nec vera ac æterna: quia postea fuit destructū & profanatum. Sed dedicatio corporis Chri facta in resurrectione: fuit vera & ęterna, q̄a post consummationem totius nostræ redemptionis fuit facta, & Christus amplius iā nō moritur: nec ultra mors illi dñabitur. Et sic est dicendum q̄ pro hac dedicatione, Dauid principaliter fecit hunc psalmum introducens Christum loquentem. In quo duo facit. Nam primo Christus agit gratias Deo patri B de sua resurrectione, & gloriosa dedicatione sui corporis post consummationem nostræ redemptionis. Secundo explicat modū suæ resurrectionis. ibi: Ego autem dixi: Quantum ad primum dicit Christus. O dñe pater, ego semper exaltabo te, & magnificabo, & miris laudibus efferam te in ecclesia mea: eo q̄m suscepisti me de inferno, & sepulcro me resuscitando: nec delectasti. i. non delectari permisisti Iudæos inimicos meos super me. Nam ipsi putabant me totaliter de terra deleuisse per mortem: sed tu non implesti desiderium eorum: imo me ab inferis resuscitasti: ideo manent confusi & illusi.

Domine Deus meus clamaui ad te & sanasti me.

Domine pater ego clamaui ad te in orōne facta in horto, & in cruce pro mea resurrectione, & salute membrorum meorum, sed C tu sanasti me resuscitando, & membra mea saluando: quod patet. Nam tu

Domine eduxisti ab inferno animam meam saluasti me à descendentibus in lacum.

Scilicet inferni: quia licet descēderim ad inferos tñ non tanq̄ reus: sed tanq̄ iudex & victor & triunfator. Et ideo recuperaui, & liberaui prædam sanctorum patrum, & fideliū de longa captiuitate. Et sic tu per me saluasti animam meam. i. membrorum meorum à descendentibus in lacum, imo introduxi eos in regnum cœlorum in mea ascensione. Et ideo Christus conuersus ad societatem sanctorum patrum, quos de limbo ducebat in cœlum in die ascensionis, dicit.

Psallite domino sancti eius: et confitemini memoriæ sanctitatis eius.

O vos sancti patres, Adā, & Abel, & Abraham, & cæteri qui in limbo diu me expectastis. psallite & cantate dño laudes, & confitemini memoriæ sanctitatis eius: q̄ hodie vos eduxit de ergastulo inferni, & ad patriā paradisi cum tāta gloria introduxit. Et vos sancti fideles noui test. celebrate festiuitates resurrectionis & ascensionis &c. Et confitemini memoriæ sanctitatis eius, prędicantes beneficia recepta, & celebrate dies festos ī memoriam beneficiorum eius. D

Quoniam ira in indignatione eius: et vita in voluntate eius.

Ita fuit magna in indignatione eius, quādo peccauit Adā: quia tunc fuit iratus Deus contra totum genus humanum, & oēs erant filij iræ, & Deus omnes ad damnationem, & perpetuam captiuitatem condemnauit, & a se illos abiecit, & sic fuit nobis ira & mors ī illa indignatione. Sed postea nunc fuit vita E nostra in uoluntate eius. i. benignitate: quia per meam mortem & passionem omnes saluare uoluit, & per meam resurrectionē oēs resuscitauit, & omnibus vitam restituit: q. d. q̄ per me fuit mitigata eius ira, & uita nobis restituta: quod patet. Nam

Ad uesperum demorabitur fletus: et ad matutinum lætitia.

In die veneris, & ī die sabbati ad vesperū demorabitur fletus, quia mater mea, & apostoli omnes flebunt mortem meam. Sed ad matutinum. i. die dominica fuit ets magna lætitia, cum viderunt me resurrexisse. Item ad uesperum. i. ab Adām usq; ad Christum semper demorabaẗ fletus in mundo pp peccatum: sed ad matutinum post resurrectionem, orta est mundo magna lætitia: quia tūc fuit fractus infernus, & expoliatus, & cęlum F fuit omnibus apertum & sacramenta ecclesiastica data ad sananda peccata.

Ego autem dixi in abundantia mea: non mouebor in æternum.

Hic declarat modum suæ resurrectionis, & dedicationis sui corporis. Vñ dicit. O pater bene debeo psallere & lætari cum membris meis: imo dixi & dico in abundantia tātæ gloriæ & fęlicitatis: quia non mouebor iam in æternum postquam surrexi: iam non moriaẗ, nec mors ultra mihi dñabitur: quia corpus meum iam est ad gloriam dedicatum, immortale & impassibile. Ideo hæc est uera dedicatio & æterna, multo perfectior, quam dedicatio templi Salomonis, quod postea

bus

A bis fuit destructum. Quia tu

Domine in voluntate tua præstitisti decori meo uirtutem.

Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.

Domine inquam, præstitisti virtutem decori, & gloriæ corporis mei cum omnibus dotibus gloriosis. Nam primò auertisti faciẽ & auxilium tuum à me: quando me dereliquisti in potestate iudæorum in illo triduo, & sic factus sum cõturbatus ex timore mortis: vt dictum est psalmo 21. Et sic

Ad te domine clamabo: & ad Deum meum deprecabor.

Ad te clamabo. i. clamaui per trinam orationem in horto: ut ille calix transiret &c. & sic rogaui pro mea resurrectione, & membrorum meorum. Nam

B *Quæ utilitas in sanguine meo: dum descendo in corruptionem?*

Nunquid confitebitur tibi puluis: aut annunciabit veritatem tuam?

Quæ vtilitas fuisset mihi, & mẽbris meis in sanguine meo, si descendissem in corruptionem, & fuissem incineratus & non surrexissem: quasi nulla fuisset vtilitas, nec fructus meæ passionis. Nam puluis & corruptio .i. si fuissem incineratus & corruptus i sepulcro: non potuissem annunciare veritatẽ missionis meæ, nec fuissem creditus redemptor nec Messias. Ipsa ergo resurrectio verificauit omnia opera redemptionis, & me ostendit verum Messiam, & verum redemptorem, & verum Deum. Ergo

Audiuit dominus & misertus est mei, dominus factus est adiutor meus.

C Dominus pater audiuit me, & misertus ẽ meis, & factus est adiutor meus, cum me ad gloriã resuscitauit: vt possent mea mẽbra resurrectionem meam participare, & ut essem primitiæ resurrectionis omnium. Vnde Xp̃s conuersus ad patrem dicit. O pater

Conuertisti planctum meum in gaudium mihi: concidisti saccum meum & circundedisti me lætitia.

Vt cantet tibi gloria mea: & non compungar: domine Deus meus in æternum confitebor tibi.

Tu conuertisti planctum meum, & oĩum membrorum in gaudium mihi per meam resurrectionem. Nam primo concidisti. i. cõcidi, & uulnerari permisisti saccũ. i. corp⁹ meũ per passionem. Sed postea circundedisti me lætitia: quia corpus gloriosum mihi reddidisti, & immortale per resurrectionem: quia nõ amplius cõpungar: nec vulnerabor, nec patiar. Ideo rõ est, vt cãtet tibi gloria mea, & confitebor tibi in æternum. O dñe Deus meus in ecclesia mea pro tãtis beneficijs receptis. Et appellat Christus corpus suum saccum: eo ꝙ in eo portauit pretium nostræ redemptionis. Vnde Aug. super psal. 21. Ecce Christus passus est: ecce mercator ostendit merces: ecce precium quod dedit: ecce sanguis qui effusus est: in sacco ferebat pretium percussus est lancea, sensus est saccus, & manauit precium orbis terrarum. Ex prædictis patet hunc psalmum esse factum pro dedicatione, & resurrectione corporis Christi profeticè. Sed moraliter vnusquisq; peccator ꝑ misericordiam suscitatus, & renouatus, põt dicere hunc psalmum post actam pñiam. Ex toto isto psalmo possunt recolligi septem cõclusiones. Quarum prima est, ꝙ resurrectio Christi, quæ profeticè ꝑdicitur in hoc psalmo, fuit uera dedicatio corporis eius gloriosi, figurata per dedicationem domus Dauid, .s. templi Salomonis: prout annotatur in titulo huius psalmi. E

Secunda conclusio, ꝙ per Christi resurrectionem fuerunt sanati omnes languores, & infirmitates corporales ipsius corporis mystici. Quia inde expectamus futuram resurrectionem.

Tertia cõclusio, ꝙ per resurrectionẽ Xp̃i fuit mitigata ira Dei, & placata ei⁹ uolũtas.

Quarta conclusio, ꝙ resurrectio Xp̃i fuit lætitia, & gaudiũ maximè virginis Mariæ, & oĩum fidelium tàm viuorũ ꝙ̃ mortuorum. Quia fideles liberati sunt de limbo, & uirgo Maria & apostoli, & discipuli cũ mulierib. qui per totũ triduũ fleuerũt, lætati sunt ĩ matutino diei dñicæ audita & visa Xp̃i resurrectione. Et sicut fuit ad vesperũ fletus: ita fuit ãd matutinum lætitia. F

Quinta conclusio, ꝙ resurrectio Christi fuit perfectio & consummatio totius nr̃æ redemptionis: per quam oẽs recuperauimus ĩmortalitatem. Et fuit etiam resurrectio Xp̃i perfectio & uerificatio omnium scripturarũ legis & profetarũ: Quia si Chr̃s non surrexisset, effusio sanguinis, & passio eius fuisset inutilis, & scriptura simul cum fide fuisset inanis & falsa.

Sexta cõclusio, ꝙ Christus per suã mortẽ & passionẽ meruit sibi, & nobis resurrectionem, & claritatẽ, & gloriam corporis & animæ,

A mæ, impassibilitatem, & fęlicitatem.

Septima cõclusio, ꝙ corpus & humanitas Christi fuit saccus thesaurorum spiritualiũ, & meritorum, ferens precium totius nostræ redemptionis ex quo afflicto & flagellato, & clauis perforato, & lãcea percusso, emanauit, & fluxit precium orbis terrarũ & virtus sacrorum, quo precio non solum fuimus à morte æterna liberati, sed etiã fuimus beatas mansiones in cęlo adepti. Sed contra aliqua prædicta in hac expositione arguitur. Et primò contra expositionem tituli huius psalmi, & contra primam conclusionem, in qua dicitur, quòd resurrectio Christi fuit dedicatio corporis eius, figurata per dedicationem templi Salomonis siue domus Dauid. Nam talis dedicatio corporis Christi potius videtur impleta & verificata in Christi icar B natione, q̃ in eius resurrectione, quia tũc scilicet in incarnatione, illa humanitas Christi fuit dedicata, tanquam verum templum verbi Dei perpetuũ, quia quod semel assumpsit nunquam dimisit. Ex quo patet, ꝙ dedicatio corporis Christi, & eius constructio, magis fuit facta in incarnatione, quã in eius resurrectione. Et illa dedicatio tẽpli Salomonis magis figurabat mysterium incarnationis, q̃ resurrectionis Christi, & per consequens titulus & expositio huius psal. non est ad propositum dedicationis domus Dauid, & tẽpli Salomonis. Ad hoc respondetur, ꝙ tria cõsiderabãtur in illo templo Salomonis: Primò eius cõstructio & dedicatio⁹ præcepta ꝑ Dauid, & facta per Salomonem. Secundò cõsiderat̃ eius destructio facta per Nabuchodonosor, & Chaldæos. Tertiò eius reędificatio C & renouatio, facta per Neemiã, & Iesum sacerdotem magnum, & Aggęũ, & Zacariam: vt patet in eorum scriptis. Prima ergo constructio, & dedicatio tẽpli facta per Salomonem fuit directa figura mysterij incarnationis, & formationis corporis Xp̃i in vtero virginali, quia tũc tota illa humanitas fuit facta & dedicata tanquàm verum & ęternũ templum Dei in quo habitat personaliter verbũ diuinum. Sed destructio templi Salomonis facta per Caldæos fuit figura mortis & passionis Christi, & dissolutionis corporis eius ab anima. Et ideo ecclesia in toto triduo passionis Christi cantat lamentationes Hieremiæ profetæ, factas de destructione templi & ciuitatis, inquãtum illa destructio & diruptio tẽpli, sunt figura dissolutionis corporis Christi, & separationis corporis eius ab ani D ma. Reędificatio autem tẽpli, & restauratio facta per Neemiam, & Esdram, & Iesum sacerdotem, & dedicatio secundæ domus fuit vera figura resurrectionis Christi, & glorificationis eiusdem, de qua dissolutione corporis, & resurrectione dixit Christus Iudæis Ioan. secũdo. Soluite templum hoc, & in tribus diebus reædificabo illud. Ex quibus patet, quòd Dauid non indebitè, immo decenter, & accommodate, & profetice prædicit in hoc psalmo resurrectionem Christi per figuram dedicationis, & restaurationis dom⁹ Dauid. Et per hoc patet veritas tituli huius psal. & eius expositionis. Sed secũdo dubitatur circa sextam cõclusionem, vbi dicitur, ꝙ Christus per suam mortẽ & passionem meruit suam, & nostrã resurrectionem Nã cum Christus sit Deus & hõ, & caput ecclesię, iã E à principio habuit plenitudinem meritorũ, sicut dictũ est psal. 15. ergo ante passionẽ iã merebatur suam resurrectionem. Itẽ Christus q̄a solus inter mortuos liber, & nõ obligatus in Adam, non solum non merebatur mori, sed etiam merebatur nõ mori, imo uiuere in æternum, ergo nõ oportebat ipsum mori, ut resurgeret, & mereret̃ resurrectionem pro se. Item sicut Christus habebat ptãtem dimittendi animam suam per mortẽ, & uerum sumẽdi eam per resurrectionẽ, ut patet Ioã. 10. ita habebat ptãtem retinẽdi eã in æternũ absq; morte, & sic habebat ptãtẽ uiuendi in æternũ. Et per consequẽs nõ oportebat ipsum mori, ut mereret̃ resurgeret saltẽ pro se. In oppositum aũt est Apost. ad Filip. 2. dicens, ꝙ q̄a Christus seipsum exinaniuit factus obediens patri vsque ad mortem F crucis, ꝑꝑ quod exaltauit illũ &c. Pro huius dubij declaratione, & propter ea quæ dicta sunt psal. 15. & 17. & 21. est valde aduertendum, ꝙ persona Christi quantũ ad præsens spectat, potest tripliciter cõsiderari. Vno modo inquantum suppositatur & personatur in verbo. Secundò inquantũ est persona humana perfectissima ĩ summo, & est filius virginis. Tertiò inquantum est caput ecclesiæ. Et sic cõsideratur in illa humanitate, siue i illo homine personato in verbo triplex gr̃a. s. primò gratia unionis. Secundò gratia habitualis. Tertio gratia capitis, per primã Christus hõ meret̃ dici Deus creator, & ꝙ sibi cõicentur idiomata eorũ quę sunt, Dei effectiua, & sic Christus tanquam suppositum diuinum,

 & huma-

A & humanum habebat potestatē deponēdi & resumendi animam, & retinendi eā & nō moriendi, & sic non oportebat ipsum mori, vt resurgeret. Secūdo autem modo & per secundā grām Christus non merebat mori, qa erat solus inter mortuos liber, quia non ex opere Adā conceptus nec natus, sed plenitudine oīum gratiarum totaliter perfectus. Et sic nullo modo merebat mori: sed si iniustè occideretur, merebatur resurgere. Tertio vero mō, inquantū caput non merebat mori ꝓpter supradicta, sed debuit mori, postquàm desponsauerat sibi ecclesiā, & factus fuerat eius aduocatus, & ꝓcurator, & pater, & dominus, & pastor, quia his modis causam nostrā fecerat suā, & sic obligauerat, sed ad soluendum pro nobis, ut dictum est psalm. 17. & 21. Et ideo quia Christus non assumpsit
B causam nostrā ex necessitate, sed ex caritate, inde est ꝙ licet de se non merebatur mori, tñ meruit formaliter suā gloriosam resurrectionem, vt effectiuè posset eam suis mēbris cōicare. Et ideo dicit Magi. 3. sentē. dist. 18. ꝙ Christus per suam passionem meruit sibi, & nobis resurrectionē, & claritatem. Et hoc probat ex auctoritatibus Aug. & Ambr. Vtrum autem gratia unionis, & gratia habitualis, & gratia capitis sit una grā realiter, an plures, non est ad præsens disputādū, sed sufficit, ꝙ sint tres modi distincti. Sed hoc ē certum ꝙ Christus ꝑ hunc triplicem modū gratiæ, à primo instanti suę cōceptionis fuit factus caput ecclesiæ, & habuit plenitudinē meritorum, vt mereret pro se, & pro nobis, sicut sua merita omnibus posset communicare. Et illico habuit firmum propositū patien-
C di ꝓ nobis, & illico incepit opera nostrę redēptionis, & incepit operari tāquam caput ecclesiæ. Ná statim mouit virginem matrē, vt ascenderet in Iudæā ad salutandum Elisabeth, & ibi sanctificauit Ioannē Baptistā, & elegit eum in præcursorē. Et sic etiam Christus in utero virginis iam cōtinuè orabat adā patrē pro ecclesia sua, absq; intermissione, quia semper erat in actu, & in officio nostræ redemptionis. Et sic totum opus nostræ redemptionis fuit unicus actus & continuus, & non interpolatus, respectu Christi, rōne firmi ꝓpositi, & continuæ operationis. Sed opera redemptionis dicuntur distincta effectiuè, siue subiectiuè respectu nostri, inquātum nō statim fuit crucifixus in effectu, nec eduxit patres de limbo, nec ascendit in coelum; nec misit spiritumsanctum in discipulos &c. vnde talis successio dicitur facta respectu & respectu nostri, sed in affectu unic⁹ D fuit actus respectu Christi, sicut positū fuit exemplum de sole, psal. 15. Nam sol totā plenitudinē sui luminis, & virtutis habet in aurora, & in ortu suo in se simul, sed totum hemisphærium non simul recipit totum lumen, & uirtutem, & calorem solis, sed successiuè terra recipit incrementum luminis, & uirtutis solis ꝑ eius accessum. Et sic illa illuminatio, unicus actus est respectu solis, sed uariat respectu nostri. Ita ergo pariter est dicē dum de Christo: quia a principio suæ conceptionis habuit totam suam plenitudinem scientiæ, & sapientiæ, & gratiæ, & meritorum, & fuit fact⁹ caput ecclesiæ & principiū, & meritum, & mensura oīum gratificandorum, & fons oīum gratiarum, & donorū, & meri- E torum. Et illico incepit opera nostrę redemptionis, & cū firmo proposito, & affectu sine interpolatione continuauit suum offm. Et sic patet qualiter Christus semꝑ fuit non solum in actu primo, sed etiam in actu secūdo, operando nostram redemptionem. Et patet etiam quòd Christus non profecit in gratia, nec sciētia quo ad se, sed quo ad nos: idest, ꝙ gratia, & sciētia & sapiētia, & plenitudo meritorum non creuit quo ad se, sed quo ad nos. Et isto modo dicitur Luc. 2. ꝙ Christus proficiebat, & crescebat sapientiā & gratia simul cum ętate apud Deum & homines, scilicet apud homines eos docēdo, & illuminando, & iustificando, & apud Deum peccatores sibi reconciliando. Et tale incremētum & profectus sapiētiæ, & gratię erat tātum respectu nostri: quia plenitudo huiusmodi à principio fuit in Christo. Et sic ergo F concluditur, ꝙ Christus ratione puritatis, & innocentiæ, & ratione plenitudinis grãæ, & meritorum à principio ante passionē meruit suam claritatem, & resurrectionem, ut videntur innuere Aug. & Ambrosius. Item ratione firmi propositi patiēdi, & rōne vnici actus continui nostræ redemptionis etiam Christus effectiuè meruit suam & nostrā resurrectionem, sed effectiuè, & quò ad nos dicitur quòd Christus per suam passionē meruit suam & nostram resurrectionē. Et isto modo Christus post suam resurrectionem dixit Mat. vlt. Data est mihi potestas in cęlo & in terra &c. non quòd non esset tradita talis potestas à principio, sed quia per mortē & resur-

A & resurrectionem tota nostra redẽptio fuit in nobis consumata, & post resurrectionẽ in cœlo, & in terra, & in inferno potestas Xpi fuit manifestata. Item Christus ratione supradicti unici & continui actus, & firmi propositi patiendi, non solum meruit nostrã salutem ante passionem, & in morte, sed etiã post mortem, quãdo fuit lancea in latere pcussus: vnde exiuit sanguis & aqua in remissionem pctõrum: & vnde emanat virtus omnium sacramẽtorum: quia alias illud vulnus non fuisset meritorium sibi & nobis. Item etiam dicitur, ꝙ ratione talis firmi propositi, & affectus, martyres non solum merebantur in vita, & in tormẽtis: sed etiam merebãtur in omnibus quæ fiebant post mortem ergo eorum corpora in vituperium eorum, putã quando corpora eorum cremabantur: ac B tradebantur bestijs deuorãda, & proijciebãtur ad loca immunda &c. Et per hæc patet responsio ad dubium supradictum.

PSALMVS XXX.

IN te domine speraui non confundar in eternũ: in iustitia tua libera me.

Titulus, In finem, siue ad victoriam psalmus Dauid. ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psalmum dirigens nos in Christum, q est finis legis. Sed de materia huius psalmi est disceptatio apud expositores Hebræorũ. Nam quidam dicunt ꝙ Dauid præuidens in spiritu captiuitatem Babylonicam & liberationem, fecit hunc psalmum in persona totius populi liberati. Alij aũt dicunt ꝙ Dauid fecit hunc psalmum in persona totius Israel liberati de seruitute Filistinorũ per Dauid. Rabi autem Salomon dicit: ꝙ Dauid existẽs C in persecutione Saulis fecit hunc psalmum, gratias agẽdo, eo ꝙ Deus liberauerat ipsum de multis periculis in illa longa persecutione. Sed sæpius dictum est, ꝙ nulla fides est adhibẽda isti cæco obstinato: qui semper conatus est peruertere sacram scripturam & retrahere à vero sensu spirituali. Nam Dauid non fuit minus profeta in hoc psalmo, nec minus inspiratus, quàm in cæteris: maxime cum ipsemet Ra. Sa. dicat super Za. ꝙ profetæ non sunt locuti, nisi ad tpa messiæ. Et iõ est dicendum sicut sæpius dictũ est: ꝙ Dauid in suis persecutionibus præuidit in spũ totũ discursum ecclesiæ ab Adam vsque ad Christum, & exinde vsque ad iudicium. quæ quidẽ ecclesia dr vna, & vnum corp⁹ mysticũ, propter vnã fidẽ, & spem unius Christi mediatoris. Nam eadem fides & spes essentialis D Christi quæ saluauit antiquos: saluat & nos: solum est differentia accidẽtalis: vt dictũ est in prologo. Nã illi expectabãt Christũ redẽptorẽ. Sed nos iã redẽpti expectamus ipsum glorificatorem. Et fides nostra includit fidẽ & spem antiquorũ, quia quod illi credebant futurum, nos credimus præteritum, & quem ipsi expectabãt redemptorem: nos expectamus glorificatorem. Ex quo patet, ꝙ spes est habitus infusus, quo bona spiritualia Christi expectantur, scilicet redemptio siue saluatio, & glorificatio, quæ quidem diffinitio conuenit spei in communi. Nam per eãdem spem, qua nos speramus Christum glorificatorem, expectabant ipsi redemptorem: in cuius uirtute ipsi peruenerunt ad Christum, & dirigebantur ad ipsum, & in ea saluati sunt. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu, p suas persecutionis, fecit hunc psalmum hãc spẽ commendans: in quo introducit Adam loquentem cum tota sua posteritate fidelium, & expectantium Christum, qui quidẽ Adam vt sic, dicitur corpus mysticum Christi, & vna ecclesia, quæ per veram fidem, & spẽ dirigebatur in Christum. Et ideo in titulo præponitur, In finem psalmus Dauid. Sed quia Dauid in hoc psalmo ostendit ꝙ ipse Adam mysticus siue populus Dei propter spem, & fidem passus est multas persecutiones cum magna patientia, & tamen nunquàm amisit spem, immo fuit liberatus à Christo finaliter per talem spem: Sed spes consistit in quadam extasi, eo quòd spes retrahit hominem à terrenis, & constituit eum in desiderio cœlestium, & in tali extasi constitutus, tolerat omnia mala propter Dñ, Ideo in aliquibus F biblijs apponitur huic titulo pro extasi, scilicet In finem psalmus Dauid pro extasi, scilicet spei. Quinq; ergo facit in hoc psalmo. Nam primò iste homo mysticus petit redimi de captiuitate peccati, & à pœnalitatibus intrinsecis eiusdem, per aduentum Christi. Secundò petit liberari à persecutionibus infidelũ tyrannorum & hæreticorum. Tertiò prædicit punitionem persecutorum ecclesiæ. Quartò prædicit præmium bonorum in Christum sperantium. Quintò exhortatur fideles ad fidem & spem Christi, & patientiam in aduersis propter Christum. Secundum ibi, Miserere mei Domine. Tertium ibi: Erubescant impij. Quartũ ibi: Quàm magna multitudo. Quintum ibi: Diligite dominũ.

A Quantum ergo ad primum Adam cũ tota sua posteritate fidelium lassus, & confractus lõga captiuitate sub diabolo, infectus pecca to in aĩa, & fomite cõcupiscentiæ in carne, desiderans accelerari aduentum Christi, p quẽ sperat, & intẽdit saluari & liberari, apostrofat ad Christum dicens. O domine Iesu Christe, in te speraui postq̃ fui eiectus a paradiso, peregrinando per hunc mundum, sic ergo vt venias, & nõ confundar in æternũ, & ne spes mea sit frustra, ideo in iustitia tua libera me à culpa aĩæ, & à fomite & concupiscentia carnis, & à lege peccati. Et libera me in tua iustitia, & nõ in mea, quia ĩ me nulla est iustitia, sed solũ peccatũ. Et ideo nõ possum liberari, nisi per tuã iustitiã & mortẽ, & passionem, per quam spero iustificari. Ideo

Inclina ad me aurẽ tuam: accelera ut eruas me.

B Inclina ad me aurem tuam, quia per magna tẽpora clamaui ad te, ideo accelera aduẽtum tuum, vt eruas me de manu diaboli, & à spirituali captiuitate & miseria. Et nota q̃ ista vox corporis mystici, nõ solum dirigitur ad filium, sed etiam ad patrem. Nam sicut filius incarnatus dicitur facies patris, per quam nobis notificatus est, & lingua patris, per quam nobis locutus est, ita etiam dicitur auris patris, per quam pater nos audit, & nostras petitiones & præces acceptat. Ideo ait, Inclina ad me aurem tuam. i. mitte filium incarnatum, & accelera, vt eruas me a peccato per passionẽ eius. Item lingua Christi & auris est humanitas, per quam verbum nobis loquebatur, & nos audit. Et sic ista uox indifferenter potest dirigi ad patrem vel ad filium. Nam pater liberauit nos per filium incarnatum, & filius liberauit nos per carnẽ in qua passus est. Vnde subdit,

C *Esto mihi in Deum protectorem. & in domum refugij: ut saluum me facias.*

Esto mihi in Deum protectorem, id est, cum veneris non te recipiam vt purum hominem, sed eris mihi in Deum protectorẽ, & sic confitebor te Deum & hominem. Et esto mihi cum veneris in domũ refugij: quia in te ponam totam spem meam, vt saluum me facias per mortem & passionem.

Quoniam fortitudo mea. & refugium meũ es tu, & propter nomen tuũ deduces me, & enutries me.

Tu solus es fortitudo mea, & refugiũ meũ es tu, quia non est alius sufficiens ad saluandum nisi tu, quia Deus & homo liber solus à peccato, quoniam tu vocaris Iesus quod est nomen salutis. Et ideo propter nomen tuum

D deduces me à peccato per passionem, & enutries me per ecclesiastica sacra, quia non est aliud nomen sub cœlo in quo nos oporteat saluos fieri. Et ideo per tuam passionem educes me de laqueo dęmonũ venantium, quẽ parauerunt mihi in paradiso, quando comedi de ligno vetito, qui quidem laqueus illaqueauit omnes filios meos. Et ideo

Educes me de laqueo quem absconderunt mihi quoniam tu es protector meus.

Tu educes me de laqueo uenãtium, quod est peccatum originale, & ex consequenti actuale, quem laqueũ absconderunt mihi. Vnde fomes concupiscentiæ dicitur laqueus absconsus in carne siue latens in membris. Et hoc facies, quoniam tu solus es protector meus, ideoque

E *In manus tuas commendo spiritum meum: redemisti me domine Deus ueritatis.*

In manũs tuas commendo spiritum meũ & animam meam, qui tu non eris saluator tẽporalis tantum, sicut sperant Iudæi obstinati, sed saluator aĩæ à peccato ideo in manus tuas cõmendo spiritum meũ, q̃a tu Deus veritatis redemisti, idest, redimes me à peccato per passionem. Nam ideo poteris me redimere, quia es uerus Deus & homo, ideoq̃ tanq̃ Deus veritatis, id est tanq̃ verus Deus redimes me. Vnde est aduertendum, q̃ hæc eadem verba, quæ dicit corpus mysticum ad Christum per os Dauid, eadem verba dixit Christus ad patrem in cruce in persona totius corporis mystici pro quo patiebatur. Nam sicut Christus patiebatur pro omnibus fidelibus, ita in cruce cõmendauit patri animas omnium fidelium membrorum suorũ,

F sicut pro eis orauerat ante, in mensa, & in horto & hoc declarauit Christus cum dixit. Redemisti me domine Deus veritatis. Manifestum est enim q̃ Christus non fuit redemptus in persona sui, quia non indigebat redemptione, quia omnino fuit sine peccato, sed ipse vt caput & mediator commẽdat nostras animas patri, sed in persona sui corporis mystici siue membrorum dicit: Redemisti me & membra mea in me, ò Deus veritatis. Vnde pater dicitur nos redemisse per filium suum, inquantum passionem Christi acceptauit in precium, vt dictum est ps. xvij. Vnde subdit.

Odisti obseruantes uanitates, superuacue.

Odisti fideles obseruãtes vanitates. i. vanã

auguria

A auguria & obseruantes superuacuè, idest frustra mẽses & annos: quia superuacuè, & frustra obseruant.

Ego autem in Domino speraui: exultabo & lætabor in misericordia tua.

Quasi dicat: Ego non pono spem meã in rebus mundanis, nec recurro ad signa, & cõstellationes, nec ad sortilegia nec superstitiones: quia scio ꝙ odisti obseruantes istas vanitates superuacuè & frustra: sed ego cõmendo Spiritum meum in manus tuas, quia tu me redemisti tanquàm verus Deus, & ideo in te tanquàm Domino speraui, & spẽ meã posui, & ideo exultabo, & lętabor in misericordia tua, per quam liberabis me à captiuitate, & sic spes mea non erit vana nec superuacua, sicut spes gentilium obseruantium cõstellationes & sortilegia vana &c. Et quare

B lætabor in misericordia tua?

Quoniam respexisti humilitatem meam: saluasti de necessitatibus animam meam.

Respexisti humilitatem meam, quia cum humilitate ad te confugi. Et ideo saluasti de necessitatibus animam meam .s. à pœna quę necessario sequitur culpam, & à culpa quæ necessario sequitur ex fomite, & concupiscẽtia quæ dicitur lex membrorum, quæ quasi necessitat, & cogit alliciendo hominem ad peccatum. Ista enim dicuntur necessaria, q̃ sunt connexa, & alligata. Nam ex peccato primorum parentum inest nobis fomes, & corruptio naturæ in carne, ex cuius cõtractu anima maculatur peccato originali, & ex eiꝰ consensu causatur peccatũ actuale, & mortale in voluntate, ex quo sequitur reatus, & pœna sensus. Et ideo ista dicuntur necessitates quædam in nobis, à quibus nos Christus

C liberauit per suam passionem, & sacramẽta ecclesiastica. Nam liberat nos à peccato, vt nõ sit nec imputetᷣ, & liberat nos à fomite, non vt non sit, sed vt non imputetur, vt inquit Aug. Et ideo sequitur.

Nec conclusisti me in manibus inimici: statuisti in loco spatioso pedes meos.

Non conclusisti me in manibus inimicorum, in quibus inclusus & captiuus eram, imo me abstraxisti in uirtute passionis, & sacramentorũ. Et statuisti pedes meos in loco spatioso, i. in ecclesia me collocasti, quæ dicitur locus spatiosus. Primò ꝓ libertatem, quia liberata ab importabili iugo legis veteris. Secũdò quia habet multa remedia, & facilia ad delẽdum peccatum, ad quę quilibet potest faciliter recurrere & sanari. Ideo nullus habet excusationem, quia Deus non solũ

D damnat hominem, quia peccauit, sed quia currere ad medicum recusauit. Tertio dicitᷣ ecclesia locus spatiosus, quia non in sola Hierusalem terra Palestinæ arctatur, & astringitur, sed à solis ortu vsq; ad occasum dilatatᷣ. Exultat ergo iste bonus homo quia per amplius, & perfectius, & abundantius, & multiplicius est liberatus, nõ solum ab infirmitatibus carnis; sed etiam animæ & non temporaliter, sed æternaliter, & non solum à visibilib. sed etiam inuisibilib. Totus iste textꝰ potest etiam vox Christi, cõquerentis apud patrem de sua persecutione, & supplicantis pro sua liberatione, & resurrectione, & in persona membrorum, vt sæpius dictum est.

Miserere mei Domine quoniam tribulor: conturbatus est in ira oculus meus: anima mea & E *uenter meus.*

In hàc secunda parte petit liberari à passionib. & afflictionibus extrinsecis. Vnde est aduertendum, ꝙ Adam multiplicem pœnã incurrit propter primum peccatum, & inobediẽtiam. Nam primò incidit in pęnas intrinsecas, & infirmitates tàm corporis q̃ animæ de quibus dictum est. Secundò in pęnas exteriores, & miserias, cuiusmodi sunt paupertas bonorum temporalium, & odium, & ira inimicorum. Nã sicut miseriæ, & necessitates interiores infestant hominem ab intra, ita pauperras, & inimici, & iniqui infestant, & affligunt hominem ad extra. Et ideo post quàm in prima parte petijt Adam mysticus liberari à malis, & necessitatibus intrinsecis per decem versus, in hac secũda parte petit liberari ab extrinsecis, per alios decẽ uersus.

F Nam ecclesia, & homo mysticus semper passus est ab Adam, vsq; ad Christum persecutiones, & maiores passa est post Christum à iudæis, & tyrannis, & hæreticis, & patietur vsque ad iudicium, licet aliquãtulum quieuit post Constantinum à qua persecutione, fuit liberata ecclesia per Christum, qui Constantinum, & reges terræ illuminauit. Hoc ergo preuidẽs Dauid dicit, in persona ecclesiæ. O sponse Christe, quoniam non solum tribulor interius à carne, & peccato, sed etiã exterius ab infidelibus, & hæreticis, nam in ira, & sententia data primis parentibus, oculus meus. s. ratio conturbata est per ignorantiam, & anima, scilicet sensualitas turbata est, & vulnerata fomite concupiscentiæ,

 & cæteris

A & cæteris passionibus, & venter meus, i. caro conturbata est multis infirmitatibus, & doloribus, & ægritudinibus, quæ omnia eueniunt mihi ex illius primi iustissima cōdēnatione peccati.

Quoniam defecit in dolore uita mea: et anni mei in gemitibus.

Infirmata est in paupertate uirtus mea: et ossa mea conturbata sunt.

Ex istis infirmitatibus corporalibus, vita mea defecit in dolore, & destruitur, vincit in me natura, & sic sequitur mors corporalis, & sic anni mei, & totum spatium vitæ, semper est in gemitibus præ dolore, & non solū patior infirmitates corporales, sed etiā paupertatē, & inopiā bonorū temporaliū, quibus vita humana sustentatur. Ex qua paupertate causatur in me duplex defectus, nā

B primò defecit virtus naturalis, nam si homo non comedit moritur fame, & si non operit vestibus moritur frigore, & etiā deficit virtus moralis quia nō potest vti liberalitate, nec subuenire indigēti, nec dare vbi, & qñ, & quantum oportet: Item ex paupertate, & indigentia quis furatur bona alterius, & sic efficitur iniustus. Item nō potest soluere creditori: nec implere promissum, & sic efficit mendax. Vnde omnia ista mala euenerunt mihi ex illo peccato, nam si ego paruissem imperio, & præcepto Dei, fuissem liber ab omnibus his miserijs, & sic fui punitus interius, & exterius, & continue defecit in paupertate virtus mea. Item totū hoc potest ecclesia referre, ad tribulatione exteriores, & ad persecutiones tyrannorum. Vnde dicit ecclesia. O sponse Christe, miserere mei, & li-

C bera me à persecutionibus infidelium, & tyrannorū, quoniam infestor, & trubulor ab inimicis, nam oculi mei qui sunt doctores, conturbati sunt ab hæreticis: & anima mea qui sunt Apost. conturbati, & afflicti sunt à tyrannis: & vēter meus qui sunt omnes martyres, & totus cœtus fidelium, turbati sunt ab īfidelib. & paganis, & sic tota vita mea, & discursus annorum est in gemitibus, quia sæpè expugnauerunt me à iuuentute mea &c. Et sic potentia mea temporalis, & virtus fuit infirmata, & minorata: uia tyranni occuparūt bona Christianorū, & Christani fugientes ferocitatem tyrānorum discurrebat per mōtes, & latibula patientes famem, & inediē, & sic ossa mea, qui sunt prælati, q. b. ecclesia, & cęteri fideles sustentātur, cōturbati sunt: intantū ꝙ Marcellinus Papa, ex ti D more adoleuit incēsum idolis, ex persecutione Diocletiani. Et ideo subdit,

Super inimicos meos factus sum opprobrium vicinis meis ualde: & timor notis meis.

Factus sum opprobrium, vicinis meis super inimicos: quia inimici mei me odio, & opprobrio habebāt, & factus sum timor notis, & amicis: nam quādo cæteri fideles videbāt ecclesiam conculcari, ex timore deficiebant, & idola adorabant. Et ideo sequitur.

Qui uidebant me: foras fugerunt a me: obliuioni datus sum tanquam mortuus à corde.

Qui videbant me foras fugerunt à me, & sic eo datus sum obliuioni, i. à memoria, & corde eorum, sicut mortuus in paucis diebus est in obliuione. Et

Factus sum tanquam uas perditum: quoniam audiui uituperationem multorum commorantium in circuitu. E

Factus sum tanq̄ vas perditum, & fractū nam sicut vas fractum non appretiatur, imò proijcit foras: ita ego fuit proiectus ab eis, & traditus obliuioni tanq̄ mortuus. Nam sicut homo mortuus non habet amicum, ita homo positus in ꝑsecutione nō habet auxiliantem, quia deletur à memoria amicorū. Et in hoc cognoui me esse abiectū, & oblitum, quoniam audiui vituperationem multorum commorantium, & existentiū in circuitu meo, quia omnes vituperabant, & cōdemnabant me: quia omnes nationes habebant odio Christianos: intantū ꝙ nullus se audebat Christianum nominare imò infideles imponebant Christianis multa male, & nefanda, dicentes eos magos &c. Vnde Iustinus filosofus conuersus ad fidem, fecit apologiam ꝓ religione Christiana: defendēs eos E à tali labe & ideo infideles faciebāt cōcilia, & cōuenticulas contra christianos. Ideo ait.

In eo dum conuenirent simul aduersum me, accipere animam meam consiliati sunt.

Dū cōuenirēt simul aduersū me, cōsiliati sunt accipere aīam meā, & vitā meā ꝑdere.

Ego autem in te speraui Domine: dixi Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ.

Ego si in oībus his ꝑsecutionib. speraui ī te, & dixi, Deus meus es tu, & nō alius, & nō cōfugi ad magos nec sortilegos, sed ad te. Et dixi. O Dñe sortes meę, i. spes mea, & vota sunt in te, & non in alio Ideo

Eripe me de manu inimicorum meorum, & à persequentibus me.

Illu-

A *Illustra faciem tuam super seruum tuum, saluũ me fac in misericordia tua Domine, non confundar quoniam inuocaui te.*

Illustra ergo faciem tuam, & intelligentiam super seruum tuum, & saluum me fac in misericordia tua me liberando, & nõ cõfundar, postquam inuocaui te, & nõ alium. Est autem aduertẽdum, ꝙ tam prima pars, quam ista secunda, potest esse uox Christi, qui orat pro sua liberatione, tam in capite, quàm in membris. Nã Christus prius passus est in se omnia ista à iudæis, postea passus ẽ in suis membris a tyrannis, & hæreticis, & infidelibus.

Erubescant impij, & deducantur in infernum, muta fiant labia dolosa.

Hic Christus caput, siue Ecclesia petit ultionem de crucifixoribus, & persecutoribus suis, profecando eorum punitionem, & prædicit triplicem pęnam persecutorum Xp̃i, & ecclesiæ. Prima pęna fuit confusio in terra: nam quando Iudæi uiderunt Christum resurrexisse, & qñ gentiles persecutores, uiderunt ueritatem euangelicam, per miracula: & uiderunt Constantinum conuersum ad fidem, & uiderunt ecclesiam prosperari, vtrique fuerunt confusi, & frustrati à desiderio suo. Secunda pœna fuit perpetua cruciatio in inferno. Tertia obturatio loquelæ, quæ est confusio exterius. Nam tam iudæi quàm gentiles, cum uiderunt manifestè per scripturas, Chr̃m esse uerum Messiam, tunc conuicti, facti sunt muti. Vnde de prima pęna dicit, Erubescant impij, & infideles. De secunda dicit, deducantur in infernum, in perpetuum cruciandi. De tertia dicit. Muta fiant labia eorũ dolosa, & mendosa, & fraudulenta falsificantia sacras scripturas, & imponẽtia falsa crimina Chr̃o, & mẽbris suis.

Quæ loquuntur aduersus iustum iniquitatem in superbia: & in abusione.

Quæ quidem labia dolosa loquuntur iniquitatem, & falsa crimina aduersum iustũ.s. Christum, & populum suum blasfemando, & in abusione loquendo &c. Et ideo tota ista particula, potest esse uox Christi capitis, petentis ultionem de iudęis persecutorib. suis, & de persecutoribus Ecclesiæ, qui omnes erubuerunt, & confusi sunt cognita euãg. ueritate, & præterita eorum cecitate.

Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine quam abscondisti timentibus te.

Perfecisti eis qui sperant in te: in conspectu filiorum hominum.

D In hac parte prædicit præmium, & retributionem bonorum qui passi sunt ꝑ Xpo. Dicit igitur: O Dñe quam magna est multitudo, & sufficiẽtia dulcedinis, btĩtudinis, & fruitionis tuæ, q̃ absc õdisti: i. absc õditã seruasti, ab æterno timẽtib. te. Nã ita sũt nobis abscondita, & incõprehensibilia, ꝙ nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparasti diligẽtibus te. vnde hanc btĩtudinem, & p̃miũ perfecisti, & præparasti eis qui sperant in te, in cõspectu hominum, quia in hac uita lucrati sunt, & meruerunt ipsum p̃mium. Per bona opa, quæ fecerunt per persecutiones, quas passi sunt in conspectu filiorũ hominum, & ante reges, & præsides propter iustitiam. Et ideo

E *Abscondes eos in abscondito faciei tuæ: à conturbatione hominum.*

Absc õdes eos, & collocabis in absc õdito faciei tuæ, quia sp̃ videbunt faciem tuam, q̃ ab impijs est absc õdita, & separabis eos à cõturbacione, & persecutione hominũ, q̃a non erit amplius luctus neque clamor: sed

Proteges eos in tabernaculo tuo: à contradictione linguarum.

Proteges eos in tabernaculo tuo cęlesti, à contradictione linguarum malorum hominum. Et ideo de tanta fœlicitate, agit gratias: dicens

Benedictus Dominus: quoniam mirificauit misericordiam suam mihi in ciuitate munita.

Benedictus sit Dñs, quoniam mirificauit .i. mirificam oñdit misericordiam suam mihi in ciuitate munita, quia nemo saluatur, nisi per misericordiam Dei, quia cuius uult miseretur, quia non est currentis, nec uolentis, sed Dei miserentis. Et uocat istam ecclesiam ciuitatem munitam, propter gratiam, & abundantiam sacramentorum, & munitã armis donorum, quibus nos defendimus undique, ab oĩbus malis contra Diab. & membra eius. Vnde nota, ꝙ ista ciuitas militans triplici munitione est munita.s. munitione doctrinæ, & sacr̃orum, & donorum Spiritus sãcti. Et triplici muro est septa, scilicet fide, spe, & caritate, & sic nihil est nobis timendum. Ciuitas uero cęlestis est munita, & copiosa, & abundans omnibus bonis fruibilibus, quia est status omnium bonorum aggregatione perfectus: & sic est perfecta beatitudo in ea. Et subdit.

Ego autem dixi in excessu mentis meæ: proiectus

A *sum a facie oculorum tuorum.*

Ideo exaudisti uocem orationis meæ, dum clamarem ad te.

Bene Domine mirificasti misericordiam tuam mihi, nam dum essem in excessu mentis, & in profundo persecutionum, ego dixi in corde meo proiectus sum.i. putabam esse proiectus à facie oculorum tuorũ, & quod dimisisses me, & iō multoties clamaui: sed tu exaudisti vocē orationis meæ dũ clamarem ad te: quia non deseris clamantes ad te. Nam licet ad tempus exponas hominē persecutionib. & aduersitatib. vt probes eũ, & probatum ostendas: tamen in fine nō deseris eũ, sed releuas p grām, & misericordiā, & sic misertus liberasti me à malo culpę, & pęnę, & cōstituisti me in bonis grǣ, & glǣ.

Diligite Dominum omnes sancti eius, quoniam ueritatem requiret Dominus & retribuet abundanter facientibus superbiam.

Hic profeta exortatur oēs fideles, vt non desperent in persecutionib. sed firmiter ponant spem suam in Deo.s. in Chr̄o capite nostro, sine quo nemo potest saluari: quia nunquam deseret sperantes in se. Ideo ait: O vos sancti, & fideles, diligite Dn̄m, & ponite spē vestram in eo, & tollerate patiēter persecutiones: qm̄ in finali iudicio, & etiam in hoc tempore Dn̄s requiret ueritatem.i. secundũ ueritatem, & iustitiam iudicabit, & ideo retribuet abundanter pœnam facientibus superbiam.s. tyrānis, & prauis, qui cum superbia persequuntur iustos. Igitur

Viriliter agite, & confortetur cor vestrum, omnes qui speratis in Domino.

Agite, & pugnate uiriliter cōtra Diab. & membra eius patienter sustinendo, persecu-
C tiones, & omnes qui speratis in Dn̄o, confortetur cor uestrum in malis tollerandis, quoniam Dn̄s retribuet uobis, hic per gratiā, & in futuro per gloriam. In hoc etiam psal. Dauid exhortatur quemlibet peccatorem, ut recurrat ad Deum qui liberet eum, ab intrinsecis, & exteriorib. necessitatibus, & pœnalitatibus peccatorum. Et sic moraliter potest exponi totus psalmus, pro quolibet peccatore, & pro quolibet patiente persecutiones ab ĩprobis, & malignis hominib. Et sic est quædam oratio deprecatiua.

PSALMUS XXXI.

B*eati quorum remissæ sunt iniquitates: & quorum tecta sunt peccata.*

Titulus, Eruditio Dauid Ex titulo apparet D
quod Dauid fecit istum psa. eruditus à Spiritusancto, uel in quo erudit nos ad aliquam virtutē. Vnde dicit Camhi, ꝙ quandocunq; in aliquo titulo ponitur eruditio signum est quod Dauid, eruditus a Spiritusancto intendit aliquod magnum mysterium, & profundum futurum. De materia huius ps. cōmuniter dicunt Doct. ꝙ postquam Dauid cōmisit adulteriũ, cum Bersabea, & machinatus est mortem Vriæ, per totum quasi annum, siue per totos 9. menses tenuit peccatum celatũ, vsq; ad Natiuitatem pueri: licet populus de tali facinore iam murmurabat. Sed post 9. menses in Natiui. pueri, missus est Natan ad Dauid, qui exposuit sibi parabolam de oue rapta &c. Sed Dauid qui nōdum fecerat pœnitentiam tunc cognouit reatum suum dicēs peccaui. Cui Natan dicit, transtulit Dn̄s peccatum tuũ. q. d. culpa est tibi remissa pp con- B
fessionem, & pœnit. sed remanet pœna temporalis. Ideo Dn̄s transtulit, i. commutauit tibi culpam, & pœnam æternam in temporalem, quia filius de domo tua insurget contra te &c ut patet. 2. Reg. 12. Vnde tunc Dauid iacuit super terram, non manducans, neque bibens, usque ad mortem pueri, & tunc in tali pœnitentia insistens, fecit psalmum quinquagesimum.s. Miserere mei Deus. In quo petit ueniam de peccato suo. Secundò petit triplicem Spiritum quem perdiderat.s. Primò Spiritum gratiæ præuenientis, cum dicit, Spiritum rectum innoua in uisceribus meis. Secundò petit, Spiritum gratiæ gratificantis, cum dicit, Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Tertiò petit, Spiritum profetiæ ipsum erudientem, quem propter pc̄m perdiderat, cum dicit, Spiritu principali confirma me, i. Spiritu pietiæ, & eruditionis, & doctrinæ, quo ante me docebas, & erudiebas B
de mysterijs profundis, & futuris. Ideo sequitur, Docebo iniquos uias tuas. &c. Sed peracta ista pnīa, Dauid recuperauit hunc triplicē spiritum. s. gratiæ duplicis, & profetiæ & tūc Spiritussanctus erudiuit eum, & certũ fecit qualiter Dn̄s remiserat sibi culpam, propter pœnit. & confessionem factam ipsi Natan, quando dixit peccaui. Et inde fuit eruditus a Spiritusancto, qualiter pœniten. est illa quæ sola delet peccatum. Et quomodo pœnit. non est ualida, nec fructuosa nisi fiat in hac uita. Et quomodo talis pœnitentia cum confessione, erat seruāda in ecclesia, post aduētũ Christi,

A Christi, quæ quidẽ pnia non habet virtutẽ, nisi ex passione Xpi. His ergo eruditus Dauid à Spiritusancto, fecit hunc ps. in quo erudit oẽs fideles, & exhortatur ad pniam exẽplo sui sicut promiserat psal. 50. cum dicit, Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te cõuertentur, &c. In quo psal. quatuor facit. Nã primo ostendit pniam esse necessariam, cũ suis conditionib. Secundò q̃ pnia nõ habet virtutem, nisi à Christo per suam pas. Tertiò exhortatur omnes peccatores, ad pœnit. in hac vita. Quartò denunciat pęnam impœnitentium, & obstinatorum, & beatitudinem pœnitentium. Secundum ibi: Tu es refugiũ. Tertium ibi. Intellectum tibi dabo. Quartũ ibi, Multa flagella peccatoris. Quantum ad primum, primo præponit vnam cõclusionẽ principaliter intentam. s. q̃ pnia est necessaria peccatorib. ad cõsequendã beatitudinẽ. B Secundo exprimit modum pœnitentiæ, cũ omnibus suis partibus, & cõditionibus, ibi: Nec est in spiritu &c. Cõclusio ergo principaliter intenta est ista, q̃ pœnitentia est necessaria peccatoribus, ad beatitudinẽ cõsequendam. q. d. q̃ beatus est qui agit pœnit. & sine pnia, nemo peccator potest esse beatus. Vnde dicit, Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Ad cuius probationem, & intellectũ est notãdum, q̃ cuilibet fideli debetur beatitudo, nisi impediatur per peccatũ. Nã peccatum tripliciter impedit, peccatorẽ ad beatitudinem. Primò, quia est in odio Dei, pp culpam, & sic est extra gratiam. Secũdò quia pp reatum, & culpã est obligatus, ad pęnã æternã. Tertiò, quia dum est in culpa, quasi iure hęreditario est sub captiuitate, & potestate Diabo. Nam dum homo manet in C illa iniustitia, & culpa, & reatu, semp diabo. habet iustam causam accusandi eum, & retinendi, & possidendi in inferno. Et sic istæ tres causæ impediunt peccatorem, ad beatitudinem. Ad hoc ergo, q̃ peccator expediatur, oportet q̃ remoueantur ab eo ista tria. s. q̃ remittatur sibi iustitia, siue reatus, & pęna. Secundò q̃ deleatur sibi culpa, ne Deus imputet sibi peccatum ad pęnam ęternam, sed sit Deo gratus. Tertiò, quòd peccator iustificetur, ne diabo. habeat ius possidendi, nec cruciandi, nec accusandi eum. Sed ista tria non possunt remoueri, nisi per pœnitẽ. Nam pęnitentia est illa quæ iustificat, & reconciliat hominem Deo, & reducit in gratiã, & etiam remittit, & abolet pœnã. Ergo necessaria est pœnitentia omnibus peccatoribus, ad consequendam beatitudinem, & ad hoc q̃ sint beati. Et hoc dicit Dauid, cum ait, beati sunt illi homines quorum remissæ sunt iniquitates, per pœnitentiam supple: quia aliter remitti non possunt, & ponuntur iniquitates pro iniustitia facta: & pro reatu siue noxa. Item Beati sunt, quorum peccata sunt recta, & abscondita apud Diabolum, quia iam non habet aliquid vnde iure possit eos accusare, nec possidere, postquam sunt iustificati per pœnitentiam. Item D

Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatũ, nec est in Spiritu eius dolus.

Beatus sane vir cui Dñs non imputauit peccatum ad culpam, nec pænam æternam, postquàm est iustificatus per gratiam, & pęnitentiã, quia sibi deleta est culpa, & est iam in gratia Dei. Nam Deum culpam delere, nil aliud est, nisi peccatum ad pęnam æternam, & odium non imputare, vt inquit Aug. Ex quibus patet, quòd peccator non potest cõsequi beatitudinẽ, nisi per pęnit. & sic est necessaria pecatoribus pęnitentia, ad beatitudinem quæ est cõclusio principaliter intenta. Deinde cum dicit. Nec est in Spiritu eius dolus, exprimit modum, & discursum pænitentiæ faciendæ exemplo sui. Ad cuius intelligentiam est notandum, q̃ peccatum secundum Ambrosium est inobedientia, & præuaricatio diuinorũ præceptorum, & sic nil aliud est, nisi quędam rebellio, & voluntaria deuiatio à diuinis præceptis, & per cõsequens à diuina voluntate, quę lucet in pręceptis, & ideo peccator omnis dicitur iniustus, inquantum deuiat à regula veritatis, & à diuina uoluntate, quæ est regula, & mensura omnium actuum humanorũ, sicut dictũ est psal. 14. Et per eandem rationem dicitur omnis peccator mendax, quia deuiat, & mẽtitur à prima veritate, & à prima mensura, quæ est uoluntas diuina. Tertiò oĩs peccator dicitur dolosus, eo q̃ est violator promissi. Nam omnis fidelis promisit in baptismo seruare diuinam legem, & præcepta: quandocunq; ergo quis voluntariè violat, & præuaricatus est diuina præcepta, dr̃ dolosus, & sic omne peccatum dicitur dolus. Et talis dolus potest esse duplex. Vno modo in lingua, vt quãdo quis habet aliud in lingua, & aliud in Spiritu. Alio modo potest esse in solo spũ, vt quãdo quis habet peccatum abscõsum, in conscientia non agens pęnitentiam, nec vult E F

A pctm̄ suum cōfiteri. Et de hoc dicit Dauid, qđ beatus est vir in cuius spū nō est dolus, i. qui non habet pctm̄ abscōsum in cōsciētia: sed eiecit ipsum per pœn. sed de modo euellendi, & eijciendi dolum siue pctm̄ à cōsciētia, est. Scđo notandum, ꝙ ex pctō cōmisso, siue ex præuaricatione præceptorum, tria remanēt in aīa sicut dictū est. Primò reatꝰ quo obligatur ad rē restituendā, & ēt ad pęnam. Scđo deformitas, quędā per absentiā gratię qua est pec. in odio Dei, & imputat sibi Deꝰ illud pctm̄ ad culpam, & pęnā. Tertiò remanet in aīa culpa, per quā dicitur iniustus, & dignus accusari, & possideri à Diab. Et nō solū per istā culpā, accusatur à Diab. sed ēt cōtinuè accusatur à seipso. Nā culpa dicitur de culpo culpis culpsi, siue de culpo, as, siue de cudo, dis, quod idē est, qđ terebrare, figere, B & cōpungere: qa cudit, & pungit cōscientiā peccatoris. Vnde licet quodlibet istorū triū dicatur pctm̄: tn̄ ista culpa cōiter dicitur peccatū, & dolus in aīa siue in spū, & dr̄ telum fixum in aīa, & dicitur ēt spina iugiter mordens, & pungens conscientiā. Quæ quidem spina, siue dolus non potest eijci, nec euelli ab aīa, & cōscientia, nisi per pniam. Nam dupliciter potest mordere, siue pungere cōsciētiam pctōris. Vno modo ex solo timore pœnę, & cognitione mali, ut Iudæi postquā crucifixerūt Xpm, bene nouerūt se malè egisse, contra iust. Et ideo qñ viderunt Solē obscuratum, & terręmotū &c. reuersi sunt in ciuitatē plangentes, & percutiētes pectora sua: sed talis cōpunctio, & remorsus cōscientiæ, nō fuit pnīalis, & fructuosus, qa fuit ex sola cōfusione, & formidine pęnæ futurę pp peccatum, & ita in multis pctōribus. Alio modo illā spina culpæ, potest pungere pctōrē cum dolore, eo ꝙ offendit Deū summe bonū, & pdidit gratiā, & amorē Dei. Et ista est bona cōpunctio, sed nondum est perfecta, & pęnitentialis. Sed ad hoc ut sit perfecta, oportet habere quatuor cōditiones. Primò, ꝙ sit dolorosa cum supradi. respectu. Secundò, ꝙ sit cum proposito nunquā amplius cōmittendi pctm̄. Tertiò cum firmo proposito cōfitēdi. Quartò cum proposito satisfaciendi. Et tunc talis remorsus, & compunctio, dr̄ contritio penitentialis, & fructuosa. Et sic patet, quod illa spina culpę, licet pungat continuè, & accuset conscientiam, tamen non potest eijci, nisi per contritionē, & cōfessionem, & cum proposito satisfaciendi. Et tūc dr̄ vera pnīa, quia tunc vere remissæ sunt iniquitates, & D peccata sūt tecta Diab. & amplius nō imputat Deus peccatori. Et tunc hō pōt dici beatus in spe, qa iā est reductus in grām Dei; & est dignus vita ęterna. Et totū istū discursum probat Dauid exēplo sui. Nā primo cōmisit peccatū. s. adulteriū, & furtū, & homicidiū, & hoc cessauit per nouē mens. sed in toto illo tpe spina culpæ mordebat, & pūgebat cōscientiā eius timore pęnæ, & diuini officij, & pp infamiā, & confusionē. sed qa talis cōpunctio, non fuit cū intentione cōfitendi, iō non erat pnīalis, nec fructuosa, sed qñ ex tali remorsu, & cōpunctione confessus fuit peccatū dicens peccaui, tūc fuit euulsa, & eiecta spina culpæ ab eius aīa, & trāsactū peccatū: qa talis cōpunctio fuit pnīalis, & fuit pfecta pnīa: qa amplius nō fuit dolijs in eius spū, & hoc est quod dicit hic, ait enim, Beatus vir in cuius spiritu, non est dolus culpę. imò eiecit dolum, & culpam per pniam, iō remissæ E sunt ei iniqtates, & tecta sūt eius pctā, apud Diab. & non imputata apud Deū, postquam non est in spiritu eius dolus, nec culpa facta pęnitētia. Et hoc probo exemplo mei Nam

Quoniam tacui inueterauerunt ossa mea: dum clamarem tota die.

Qm̄ tacui peccatum cōmissum, non confitendo sacerdoti, licèt dolerē in corde, ex cōfusione, tñ non fuit mihi remissum peccatū, quia erat, & manebat dolus in spū, imo qđ peius est ex taciturnitate īueterata sunt omnia ossa. i. viscera. i. debilitate sunt vires aīæ, ad resistendum peccato, & tētat, & facta est caro prona magis ad peccandum, quia peccatum qđ per pniam non deletur, mox per sui pondus in aliud trahit, ut inquit Greg. Et F licèt clamarē tota die, me inferius accusando, tñ inuet. sunt ossa. i. vires aīæ, quia retinebā dolū in spū, & non prodebā ad extra, cōfitendo culpā meā, iō talis clamor, & talis cōpunctio erat infructuosa, quia non sanabat, qm̄ tacebā pctm̄ sacerdoti. Vñ clamabā, & gemebā in conscīa, sed tacebā pctm̄ in ore. Sed dum sic clamarē in meipso die, ac nocte considerando scelus, & crimē cōmissum, & detestando vitā meā infamē apud populum.

Quoniam die ac nocte grauata est sup me manus tua: conuersus sum in ærūna mea dū cōfigi ē spina.

Qm̄ inquit die ac nocte grauata est manꝰ tua sup me per retrorsum cōscię, & talis spina culpæ figebatur in conscientia, & mordebat, & pungebat me tūc cōuersus sū in ærūna

A na,& miseria pcti mei cum maximo dolore, & contritione respectu diuinæ offensæ, & cognoscens me peccatorē,& terū, proposui confiteri,& deregere peccatum,& dolū absconsum,& diu celatum in consciētia . & sic

Delictum meum cognitum tibi feci, & iniustitias meas non abscondi.

Delictū meū cognitū,& manifestū tibi feci p cōfes.& iniustitias quas cōmiserā ñ abscōdi,imò cōfessus sū,& manifestaui pfetæ Natan sacerdoti dicēs,peccaui &c.cui largo modo totū modū,& discursum cū lacrimis, & dolore,& cōtritione, & pposito satisfac. manifestaui.Et tunc ille ex diuina reuel.absoluit me dicens, transtulit Dñs pctm̄ tuum. Vnde ò Domine, magna est misericordia,& liberalitas tua, & grandem virtutē tribuisti sacramento pœnitentiæ. Nam solummodo.

Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.

B Dixi & deliberaui,& pposui cōfiteri dicēdo: ego cōfitebor Dño iniust. & pctm̄ meū aduersum meipsum, & tu illico remisisti impietatē,& iniustitiā,& culpā pcti mei cōmissi cōtra Vriā.q.d. qñ cū cōtrit.& lacri.proposui cōfiteri,illicò cū cōfiterer,& ēt ante vocalē cōfes. iam remisisti impietatē pcti mei. Vnde nota q litera istorū.4.versuū est sic ordināda.s.qm̄ ego Dauid tacui pctm̄ per totū illud tps non cōfitendo sacerdoti; ideo inueterata sūt oia ossa mea,qm̄ tacui pctm̄ in ore dum clamarē.i.licèt clamarē tota die,& gemerē in consc.Et causa quare clamabā,& gemebā tota die fuit, qm̄ die ac nocte grauata est sup me manus tua.i. iudiciū manus tuæ q timebā. Et sic dū talis spina, & cōfigebat in cōsc.mea,cōuersus sum in erūna, & miseria mea cogitādo,& sic clamabā in cōsci.sed. C tacebā pctm̄ in ore, sed qñ delictū meū feci tibi cognitū,& iniustitias meas nō abscōdi, sed manifestaui, & dixi cōfitebor.i. pposui ꝯfiteri, tūc illicò remisisti īpietatē pcti mei. Et ex oib. his probat Dauid,& ponit pro cōclusione, q ad verā pnīam est necessaria cōf. siue firmū propositū cōfitēdi, q̄ citius pctōr habuerit locū,& copiā sacerdotis,seu in tpe per Eccl.determinato.Et ostendit, q sine cōfessione, aut firmo proposito cōfitēdi nō est valida nec fructuosa pnīa . Nā ille dolus siue illa spina,nō potest eiici,nec euelli à spiritu, & consc.sine contritione,& cōfes.Vnde Salomon ab hoc loco, ex doctrina patris sui Dauid,accepit illud quod ait Proue.28.Qui abscōdit scelera sua non dirigetur: qui autē cōfessus fuerit: & reliqrit ea, misericordiā cōsequetur.Ex quo patet, q ad hoc vt pctōr consequatur misericordiā,& veniam, oportet q cum contritione confiteatur peccata, & relinquat ea.i.proponat amplius non cōmittere.Et sic fuit Dauid eruditus à Spiritusancto,& docuit filium suum,& omnes nos agere pnīam.Et sic patet, q tres sunt partes veræ,& perfectæ pœnitentiæ.s.cordis cōtritio,oris confessio,& operis satisfacio,& ista delet peccatum.Ista quinq; sunt per ordinē seruanda in pnia.Nam primò peccator detestatur peccatum. Secundò conuersus ad Deum dolet, & cōterit ppter offēsam Deo, & proximo factam. Tertiò pponit eiicere dolum à conscientia,& cōfiteri pctm̄. Et proponit satisfacere,& hoc amplius non cōmittere. Et nota q spina culpæ dupliciter pungit conscientiā. Primò modo inferēdo cōfusionem,& detestando pctm̄.Secundò modo inferendo dolorem,& contritionem,ex qua contritione insurgit propositum confitēdi, & satisfaciendi, & amplius non cōmittēdi: & iste est ordo, & discursus veræ pœnitētiæ, vt iam dictum est psalm.6. E

Pro hac orabit ad te omnis sanctus, in tempore opportuno.

Hic ponit tertiam conclusionem. s.q pœnitentia, non solum est necessaria peccatoribus, sed etiam omnibus hominib. quantumcunq; sint iusti,& sancti. Quæ quidem conclusio siue litera dupliciter potest intelligi. Vno modo absolutè,q.d. q omnes homines sunt peccatores, vel fuerunt peccatores, & sic oēs indigent, vel indiguerūt pœnitētia. Hanc conclusionem probat Aug. de baptismo paruulorum, & de natura, & gratia, q omnes præter Christum,& Virg.Mariā fuerunt peccatores:imò Hierony.contra Pelagianos probat, q vsque ad præsentem diē, nullus inuentus est sine peccato, propter naturam corruptam inclinatam ad malum, & ideo absq; gratia præueniente,nemo potest uitare peccatum etiamsi velit,& quilibet habet necesse dicere. Dimitte nobis debita nostra . Ideo ait hic Dauid, quòd pro hoc remissione, & venia orabit ad te omnis sanctus,quasi dicat, omnes peccarunt mortaliter,vel saltem venialiter, præter Virginem Mariam, quæ fuit præuenta per gratiam, vt inquit Augustinus, libro de natura , & gratia:ergo omnibus sanctis, fuit necessaria F

pœnitentiam

A pœnitentia, & pro hac remissione orabūt fu turi, & orauerunt pteriti Secundò potest in telligi hæc litera pro recidiuo. Nam licet aliquis sit sanctus, & iustificatus per pęn. tamē adhuc debet orare pro uenia. s. ne iterum re incidat in peccatum, quia septies i die cadit iustus. Vnde nota ꝙ peccatores debēt orare, vt Deus remittat eis culpam quam perpetrarunt. Iustificati autem per pœn. debent orare, ut Deus remittat eis pęnam debitam, & ne amplius reincidant in peccata præterita. Sed iusti qui nunq̄ actualiter peccauerunt debent orare ne perdant gratiam, & ne cadant in pctā quæ possent facere, & ne intrēt intentat. Deinde cum dicit. In tēpore opportuno, hic pōt esse alia conclusio, ꝙ pœn. non est ualida, & fructuosa nisi in hac uita. Probatur: quia hæc uita est tempus opportunum

B & determinatum, & assignatum ad pœnitētiam faciendā. Hanc cōclusionē probat Aug. in libro Enchiridij. vbi dicit: ꝙ tēpus acquirendi uitam æter. in hac uita tantum Deus hoib. dedit, ubi noluit pœn. esse fructuosam. Et dat rōnem, Ideo. n. hic pęn. fructuosa est, quia potest hic homo mutata uoluntate, simul, & opera mutare. Et ideo siquis decesserit ab hac uita sine pœnit. habebit dolorem, & pęnam sine uenia, quia mors tollit locū, & spatium pœnitendi, quia iam homo desinit esse uiator. Et ideo Dauid dicit, pro hac pœn. & remissione orabit ad te ois sanct⁹, & omnis iustificatus, in hoc tpe opportuno, & dedicato ad pęn. q. d. quòd omnes homines qui hodie sunt sancti in gloria egerunt pęn. in hac uita, & non distulerunt pœnitentiam post mortem, quia post mortem nō est loc⁹

C penitētiæ nec ueniæ, nec misericordiæ: imo est tempus pœnarū & tormentorū, & punitionis perpetuæ: qa nō est nisi fletus, & stridor dentium. Et talia tormēta infernalia, & tales fletus non inclinabunt Deum ad misericordiam, nec ad veniam. Ideo sequitur.

Veruntamen in diluuio aquarum multarū: ad eum non approximabunt.

Quasi dicat, ꝙ peccatores qui decesserūt sine pnīa, & patiuntur tormēta i inferno, & sunt in cōtinuo fletu, nunq̄ i diluuio, & abūdantia aquarum. i. lacrimarum multarū approximabunt ad Deum, & uoces damnatorū factæ i diluuio, & abundātia lacrimarū, nunq̄ approximabunt nec peruenient ad Deum, nec Deus exaudiet dānatos, nec miserebitur eis. Item per ly diluuium aquarum multarū

D potest intelligi pnīa facta in vita, & tunc est sensus, pro hac remissione orabit oīs sanctus in tpe opportuno. uerumtñ. s. quia i diluuio, & copia aquarū. i. lacrimarū multarum. i. in pęn. facta in tpe opport. pęnæ īferni, & pctā nō approximabunt ad eum. s. ad uirum sanctū, & pœnitentē. Item diluuiū aq. mult. dr̄ infernus, qa ibi est abund. lacr. & torment. q̄ dñr aquæ multæ in scriptura. Item diluuiū, & furia aquarum mult. dr̄ dies iudicij qñ dicetur dānatis, ite in ignem æternum sine misericordia, & remis. vbi damnati gemētes, & frustra pnīam agentes dicent, nos insensati &c. Sap. 5. Sed talis pnīa, & tales lacrimæ nō approximabunt ad aures iudicis, licèt sit magnum dil. & abund. lacrim. ut patet de diuite epulone qui cupiebat guttam aquæ &c. Alij dicunt, ꝙ per diluuium aq. mult. intelligitur abundantia, & copia bonorum tēporalium,

E & sic existentes in copia bonorum tpalium: non curant agere pnīam pp amorē tpalīi, & nō nunq̄ approximant ad Deum per pœnitentiam, sed sancti viri cōtemnentes bona tpalia pp cęlestia, agunt pnīam in hac uita, & recurrunt ad Deum. Et ideo sequitur, & dicit Dauid. O Dn̄e ego nolo ponere spem meā in diluuio bonorum tpalium, sed ad te recurro, quia tu es refugiū meū, & exultatio mea, ideo erue me &c. Sed licet ista moralis expositio sit bona, tñ non est pcisa, quia tollit magnum sacrm̄ latens in hac litera: Ideo est sequenda prima expositio, & quærēdum aliud sacramentum in uersu sequenti.

Tu es refugium meum à tribulatione quæ circundedit me: exultatio mea erue me a circundantibus me.

F In hac parte Dauid ostendit, ꝙ pœnitētia habet uirtutem à sola pas. Christi, & ꝙ non est ualida nisi fiat cū Fide, & Spe, Misericordiæ Christi. Nam fides Christi, & spes veniæ deducit peccatorem ad pnīam. Et ideo unusquisq; peccator debet recurrere ad passionē Christi per quam soluitur omne debitū, & illam passionem debemus applicare cum nostra pœnitentia, aliter pœnitentia esset inualida. Hoc ergo præuidens Dauid in Spiritu, quòd nemo poterat saluari, nec à peccato absolui, nisi per fidem & passionem Christi mediatoris, dicit. O Chr̄e mediator, & Messia future, si ita est ꝙ nemo potest consequi beatitudinem, nisi sibi remittatur culpa, & pœna, & tegantur eius peccata ne imputentur apud Deum, & hoc non possi

fieri

A fieri nisi per cõfessionem & perfectã pniam factam in hac uita, & q̃ omnes sancti egerunt penitentiam, & q̃ post hanc vitam nõ est locus pniæ, nec veniæ, nec misericordiæ, quæ uenia non potest haberi nisi per te & i virtute tuæ passionis: ideo in hac vita ante quàm mõriar volo agere pœnitẽtiã, & ideo ad te recurro in hoc tempore opportuno & dedicato ad pœnitentiam: quoniam tu es refugium meum à quacũq; tribulatione mea, id est, à quacunque tribulatione quæ circundedit me, & à quocunque peccato fugio ad te, ergo ò exultatio mea erue me ab omnibus peccatis circundantibus me, & non solũ à peccati: sed à necessitatibus & penalitatibus pecc[...], quę est concupiscentia & fomes & lex membrorũ, quæ circundant & tenent me ligatum, erue me per virtutem tuæ passionis: quoniã tu Christe es exultatio mea, B & omnium patriarcarum & profetarum & omnium fideliũ veteris legis: quia in te speramus, vt liberes nos, sicut nobis est reuelatum. Ex his patet, q̃ Dauid in hoc psalmo & in cæteris Christum Messiam futurum inuocat, quia ipse & omnes patres antiqui sciebant q̃ nõ poterant liberari ab inferno & à peccato nisi per Christum mediatorem: in cuius fide saluabantur. Petit ergo Dauid gratiam vt faciat penitentiam in hac vita: & dimittatur sibi culpa in virtute Christi: nec veniat ad diluuium aquarum multarum inferni: nec reseruetur sibi pęnitentia post mortem, nec ad diem iudicij: quia tunc non erit fructuosa.

Intellectum tibi dabo & instruam te in uia hac qua gradieris: firmabo super te oculos meos.

Quia iste psalmus intitulat. Eruditio Dauid: ideo sicut ipse fuit eruditus à spiritu san C cto quõ ageret pniam, ita ipse erudit & docet & exhortatur nos ad agendam pniam i hac vita, cum omnibus cõditionibus supradictis. Ideo dicit Dauid: ò peccator quicunque sis, ego dabo tibi intellectum, i. consiliũ, & instruã te & erudiã te in hac via qua gradieris & peregrinaberis, & firmabo oculos meos sup te manendo & exhortãdo. Nã sicut magister dr̃ habere & firmare oculos sup discipulũ, qñ frequẽter docet eũ: ita ego firmabo super te oculos meos, te exhortãdo scilicet, vt facias pniam in hac vita, sicut supradictũ est, eo q̃ ista vita dr̃ via qua gradimur & peregrinamur, vt pueniamus ad aliã vitam. s. æternã. Ideo dicimur viatores & peregrini vsq; ad mortem, Ideo in hac vita & D peregrinatione habemus lucrari & adipisci mercedem, & recompensare peccata per pęnitentiam, quia oportet operari dũ dies est, veniet enim nox. i. mors, qñ nemo poterit operari, nec mereri, nec pniam agere. Ioã. 9. Et ideo vos peccatores nolite fieri insẽsati, & bestiales, & imprudẽtes sicut equ[us] & mulus in quibus non est intellectus, nec ratio, nec consilium, nec prudentia, quia non curant nisi de pñti, & non prouidẽt de futuro: sed non est mirum, quia non hñt intellectũ & rationem, ideo non pñt consultare de rebus futuris. Sed vos quibus Deus dedit intellectum & rationem & legem, in qua prohibetur oẽ malum, & iubetur oẽ bonũ & promittitur iustis fęlicitas, & impœnitentibus pęna perpetua, scitis q̃ nullum bonum irremuneratum, & nullũ malum impunitũ; & E ideo debetis consultare & prouidere in hac vita pro vita futura, uitando malum, & agẽdo bonum; & agendo uerã pniam de malis cõmissis in hac vita & nõ reseruetis pniam, nec differatis post mortem, quia tũc erit infructuosa: ergo nolite fieri insipientes & stolidi sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus, sed accipite cõsilium & instructionem & eruditionem meam &c.

Nolite fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus.

In chamo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

Hic explicat pfeta suũ consiliũ & instructionẽ & salubrem doctrinã. Ad cuius intellectũ est bene notandũ q̃ per equum profeta intelligit mundũ, & per mulũ intelligit carnem. In quibus duabus bestijs equitat & sedet diabolus ad pugnandũ cõtra aiam hoĩs, F per quas bestias inducit oĩa septem vitia & peccata mortalia in hoiem. Nã mundus, inducit quatuor peccata. s. superbiã, inuidiam, irã, & auaritiã, eo q̃ superbus non patit priorem nec æqualem, & sic prorumpit in inuidiam: nec patit iniuriã, nec paruipensionẽ, & sic prorũpit in irã, quæ est appetitus vindictæ propter paruipensionẽ. Itẽ superbus nõ patitur indigentia. Ideo prorumpit in auaritiã, vt possit sustentare statum & honorẽ mũdanũ, & sic cõmittit furtũ, vsurã, rapinam, & simoniã &c. Ex quo patet, q̃ ista tria vitia. s. ira, inuidia, & auaritia, sequũtur superbiã, & sunt eius filię. Sed oẽs quatuor inducit iste magnus equus, & illa magna bestia ferox & petulans

A petulans qui dr̄ mundus, in quo sedet diabolus ad pugnandū. Itē caro intellecta per mulū voluptuosum, inducit & importat tria vitia voluptuosa .s. luxuriā, & gulā, & accidiā. Quæ quidē tria vitia carnalia, sunt quasi relatiua: nā vnū inducit aliud: nā luxuria requirit gulā & accidiā & accidia inducit gulā, & gula luxuriā. Et ideo caro est intellecta p mulū voluptuosum. Has ergo duas bestias .s. mūdū & carnem cum diabolo assessore suo consulit & exhortatur & admonet profeta à nobis esse fugādas & cōpescēdas, eo q̄ inducunt in nobis illa septem capitalia vitia, & septem venena. Et ideo dicit: O fideles de populo Dei, nolite fieri superbi, & inuidi, & iracundi, & auari: sicut equus per quē intelligitur mundus. i. nolite sequi mundū & cōcupiscentiā eius, eo q̄ inducit hominē in superbiā, & inuidiā, & iracundiā, & auaritiam. Itē nolite fieri carnales & voluptuosi sicut mulus, per quē intelligitur caro & concupiscētia eius, eo q̄ īducit in luxuriā, gulā, & accidiam, quæ sunt bestiales affectiones & voluptates: quasi dicat, nolite fieri sēsuales & bestiales sicut istæ duæ bestiæ, nec permittatis q̄ vobis dominentur, sed tu fidelis christiane, cōstringe & cōpesce istas duas bestias cū suis affectionibus in chamo & freno, qui nō approximāt ad te. i. vt nō approximēt ad te, prout habet litera Hieronymi. Ad cuius intelligentiam aduertendum, q̄ sicut diabolus equitat si per illas duas bestias ad pugnandū contra hominem, ita Christus contulit nobis frenum ad cōpescendum equū .s. mundum, & chamum ad ligandū mulū .s. carnem. Vnde frenū compescens mundū est humilitas & mansuetudo contra superbiam C & iracundiā, & caritas contra iram & odiū, & etiam contra auaritiam. Sed chamus ad ligandum carnem, est castitas & sobrietas. Et finaliter ad compescendas & ligādas omnes istas bestias, dedit nobis Christus omnes virtutes cardinales & Theologales, & omnia septē dona spiritus sancti. Et ad sanādos morsus & uulnera istarum bestiarum cōtulit nobis septem ecclesiastica sacramenta, q̄ omnia continentur in lege euangelica: quæ prohibet oē vitium, & consulit & mandat omnem virtutem. Et ideo dicit profeta. O fideles de populo Dei, nolite fieri sensuales & bestiales sicut equus & mulus in q̄bus nō est intellectus. i. nolite sequi mundū, qui īducit ad superbiā. &c. nec carnem quę inducit ad

D luxuriā & cæteras voluptates bestiales, sed tu fidelis, cui Deus dedit intellectū ad cognoscēdū & discernēdū bonū & malū, & dedit liberum arbitrium ad eligendum bonum & fugiendum malum, & dedit tibi memoriā, vt per præterita prouideas de futuris: & dedit tibi rationē vt sequaris & facias iusta: & dedit tibi in baptismo fidē, spē, & caritatē, & in cōfirmatione septē dona spiritusācti, & per alia sacra prouidit tibi de omni remedio, cōtra istas duas bestias, & septem vitia, vt essent in chamum & frenum ad compescendum, & destruendum, & ligandum prædictas bestias & vitia, ergo in isto chamo & freno virtutum & sacramentorum constringe maxillas istorum vitiorum vt non approximent ad te, & ne deuorent te, quasi dicat, q̄ si non compescueris & constrinxeris istas duas bestias cum supradictis frenis & chamis, tunc accedent & approximabunt ad te, E & dominabuntur tibi. Nam ista bestia carnis & mūdi, nisi paret, imperat & dominatur, vt inquit Horatius, & tunc istæ bestiæ deducent te in profundū inferni vbi sunt multa flagella peccatoris & tormenta. Ideo caue: quia

Multa flagella peccatoris: sperantem autem in domino misericordia circumdabit.

Hæc est quarta pars huius psalmi, in qua profeta comminatur pœnā peccatoribus obstinatis, & impœnitētibus, & promittit veniā pœnitentibus, & lętitiam & gloriam iustis. Vnde dicit. O vos peccatores cauete ne permittatis q̄ istæ supradictæ bestiæ approximēt ad vos, & cōprehēdant & deuorēt vos, & sine pœnitentia ducant vos ad infernū & locum pęnarum infernalium, cum dęmonibus & damnatis in perpetuū cruciādos, quia F multa flagella peccatoris. i. multa flagella & tormenta patientur peccatores obstinati: nō solum propter peccata commissa, sed quia noluerunt agere pniam, sed voluerūt sequi bestias supradictas, q̄ quidem flagella & tormenta erunt multa in quantitate intensiuè, & extensiuè in duratione, quia in æternū durabunt. Per oppositum erit de ipsis pœnitētibus, nā sperantes in dn̄o misericordia circūdabit. i. mīa Dei circūdabit & liberabit eos, qui recurrerunt ad pœnitentia, & sacra ecclesiastica, & cum pnīa constrinxerunt & fugarunt bestias supradictas, quia consecuti sunt misericordiam & veniam. Ideo profeta conuersus ad pœnitentes & iustos dicit.

Lætamini in domino & exultate iusti & gloriamini

riamini

A riamini omnes recti corde.

Lætamini in domino: quasi dicat. O iusti lætamini & exultate in domino, eo q egistis pœnitentiã & consecuti estis misericordiã, & vos recti corde, qui operati estis iustitiã & bona opera: gloriamini in dño qui dedit vobis gratiã ad declinandũ a malo & faciẽdum bonum. Itẽ vos iusti & iustificati p pœnitentiã, & vos recti corde, quia peccata & iniquitates nõ abscondisti in corde, imò sine dolo cõfessi estis, & rectificati fuistis ab iniustitia ad iustitiã, & remissę sunt iniquitates apud Deũ; & quorũ tecta sunt pctã apud diabolum per pęnitentiã integrã. s. per cõtritionem & cõfessionẽ & satisfactionem: gloriamini & lætamini ,ptãto beneficio hic recepto per gratiam, & in futuro per gloriam: quasi dicat agite gratias &c. Ex omnibus supradictis pôt recolligi diffinitio pęnitentiæ.

B Nam pœnitentia est cordis contritio cũ proposito cõfitendi & satisfaciendi & amplius non peccandi. Vel potest dici: quòd pęnitẽtia est dolorosa confessio pecatorum commissorum cũ cordis cõtritione, facta in hac vita, cum proposito satisfaciendi & amplius peccata non committendi.

Ex isto etiã psalmo possunt recolligi. 13. conclusiones, & doctrinæ. Quarũ prima est q per pœnitentiã remittitur pęna & culpa debita peccatorum.

Secunda est; quòd per pœnitentiam sunt tecta & absconsa peccata ipsi diabolo: ne amplius ualeat hominem accusare.

Tertia, quòd per pœnitentiam Deus amplius non imputat peccatum ad culpam, nec ad pœnam æternam.

C Quarta, quòd peccator sine pœnitentia non potest consequi beatitudinem propter impedimentum culpæ.

Quinta, q pęnitentia nõ potest esse perfecta & fructuosa sine cõfessione facta ecclesiæ. Probatur, nam licet Dauid clamaret die ac nocte, & gemeret ex remorsu cõscientiæ: sed tamen quoniam tacebat peccatum sacerdoti, ideo non fuit sibi remissum vsquequo proposuit confiteri, & cõfessus est peccatũ ipsi Natan, dicẽs peccaui: per quod ostendit vocalem cõfessionem esse necessariam in effectu aut in affectu.

Sexta cõclusio, q oẽs scti idigẽt pęnitẽtia: ad delẽda pcã vł ad cõseruãdas virtutes.

Septima cõclusio, q pęnitẽtia debet esse accelerata in hoc tempore opportuno, quia solũ in hac vita est valida & fructuosa, quia post hanc vitam est infructuosa.

D Octaua conclusio, q pęnitentia nõ est validã nisi in virtute passionis Christi: ideo est ad Christum recurrendum.

Nona cõclusio, q peccator qui in hac vita nõ agit pœnitentiã, est imprudens, sicut equus & mulus in quibus nõ est intellectus: si non prouidet pro futuro iudicio.

Decima cõclusio, q diabolus & mũdus & caro & septem vitia capitalia sunt bestiæ indomitæ, semper pugnantes ad deuorandum hominem vt demergãt eum in infernum.

Vndecima cõclusio, q istæ bestiæ sũt cõstringendæ & compescendæ p chamũ ecclesiasticorum sacramentorum, & per frenũ virtutum & legis euangelicæ, & per assiduam orationem & pœnitentiam, &c.

E Duodecima conclusio, q peccator qui in hac vita non agit pęnitẽtiã: sicut est bestialis sicut equus & mulus, ita tractabit sicut equ' & mulus, quia cõstringet & ligabit in chamo & freno & infernali carcere, & torquebitur & flagellabitur in æternum.

Tertiadecima conclusio, & doctrina, q sicut pœna obstinatorũ erit multitudo flagellorũ & tormẽtorũ: ita pręmium pœnitẽtiũ & iustificatorum erit lętitia & gaudiũ i hac vita per gratiam, & in futuro per gloriam.

Sed cõtra totum fundamentũ & discursum & itelligẽtiã huius psalmi arguũt gręci & Iacobitæ negãtes & cõtẽnentes vocalem cõfessionẽ pctõrũ, & dicẽtes nõ esse necessariã cõfessionẽ pctõrum ad salutem & pęnitẽtiam. Vnde arguũt sic. Illud nõ est necessariũ ad salutem: quod Christus nõ docuit nec instituit in lege euãgelica: sed Christus nõ docuit nec præcepit fieri cõfessionem pctõrũ: ergo nõ est necessaria: minor est nota. maior pbatur, q̃a Christus sufficienter docuit & instituit omnia necessaria ad salutẽ; unde bñ dixit. Pęnitẽtiam agite: &c. & vade amplius noli peccare: sed nulli dixit vt cõfiteatur peccata, &c. Item nostris temporibus surrexit quidam Hispanus magister scolarium apud Salamanticam, qui concedebat esse faciẽdã confessionẽ de peccatis actualiter cõmissis dictis aut factis, sed non de peccatis in solo proposito & uoluntate commissis, postq̃ nõ deuenerunt in actũ. Vnde arguebat sic. Ordo pœnitentiæ debet fieri secundũ ordinem & discursum peccati, secundùm Chrysostomum. Nã si tripliciter peccauimus, scilicet corde & locu-

A & locutione, & opere ita tripliciter debem⁹ pęnitere: scilicet cõtritione, & confessione, & satisfactione. igitur si quis peccauit solum corde: & non locutione, nec opere non tenetur de necessitate confiteri: nisi pęnitere tãtum in corde per contritionem, quia pęnitẽtia debet correspõdere peccato, & sic nõ de quolibet pctõ est necessaria uocalis confessio. Item confirmabat suã positionẽ tali ratione: ut suis uerbis vtamur. Nam regula iuris est, quod per quascunque causas res nascitur, per easdẽ dissoluatur. Sed ista peccata solo consensu cõtrahuntur: ergo solo dissensu dissoluuntur: quia per quæ quis peccat per hæc & torquetur Sap. xj. Nõ ergo est necessaria uocalis cõfessio in peccatis sola cogitatione commissis: sed sufficit sola contritio sine ordine ad claues ecclesię, & cõfessio generalis & cerimonię ecclesię sicut in venialib.
B Sed in oppositũ est Dauid propheta in hoc psal. vbi dicit. Qm̃ tacui inueterauerunt omnia ossa mea, sed quando dixit confitebor, & cætera. tunc remisisti impietatem peccati mei. Respondeo quod dupliciter probat cõfessionem peccatorũ esse necessariam peccatoribus ad perfectam pœnitentiam. Et hoc probatur primo auctoritatibus sacræ scripturæ vtriusq; testamenti. Secundò probatur rationibus multis. Vnde probatur primo quod vocalis cõfessio de peccatis ꝑpetratis sit de lege naturæ: & hanc cõfessionem exigit De⁹ à peccatore. Vnde Deus vocauit Adã ad cõfessionem cum dixit: Adam ubi es, & cęt. vnde Adam confessus est peccatum dicens: mulier quam dedisti mihi, & cæt. Item vocauit Caim ad confessionem quando dixit: vbi est
C Abel frater tuus: & cæt. sed quia ille negauit, ideo taciturnitas peccati fuit ipsi dãnabilis, vt patet ibidem Genesis quarto. Item secundò cõfessio peccatorum est de lege mosaica tam in actu quã in figura, ut patet de capro emissario, leuitici xvj. Item de leproso. leuitici. xiij. Item numeri quinto vbi dicitur quod vir & mulier confitebuntur peccatum suũ. & cæt. Tertiò cõfessio peccatorum est de traditione profetica vt patet. ij. Regum. xij. in casu prędicto, & in toto isto psal. Quartò est de doctrina sapiẽtiali prouerbiorum. xxviij. vbi dicit Salomon: Qui abscondit scelera sua non dirigetur, qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam cõsequet. Ex quo patet quod necessaria est abstinentia à peccato post factam cõfessionẽ. Quintò cõfessio peccatorum est de lege euãgelica. Nã D
Christus nõ solum nos admonuit & docuit dictis sed factis, cũ omnis Christi actio fuerit nostra instructio, secundum Gregor. sed Christus neminem sanauit nisi prius confiteretur, & manifestaret morbũ suum: vt patet per singula miracula, ergo &c. Item hoc idẽ patet de filio prodigo, qui non fuit suscept⁹ patre, nec remissus vsquequo confessus est, & dixit. Pr̃ peccaui in cœlũ & coram te &c. & sic post confessionẽ recepit eum, & tradidit sibi stolam primã gratiæ. Lucæ 15. Itẽ decem leprosos Christus remisit ad sacerdotes dicens, ite. &c. Item latro confessus est peccatum suum cum dicit. Nos digna factis patimur. &c. & conuersus ad Christum dicit. Memento mei dum ueneris in regnum tuũ. Lucæ 23. Item cõfessionem præcepit Christus quando tradidit clauem ecclesiasticę potestatis Apostolis ad discernendum peccata. E
Matthæi 15. & 18. Nam sacerdos non potest discernere, nec iudicare de peccatis, nisi audierit ab ipso peccatore. Sextò cõfessio peccatorum est de traditione apostolica, ut patet Act. 19. ubi dicitur, quod Paulo prædicante ueniebant confitebant peccata sua. Et iõ Iacobus Patriarca, & Episcopus Hierosolymitanus in sua canonica capitulo vltimo fecit constitutum de confessione dicens. Confitemini alterutrum peccata vestra. similiter fecit constitutũ de extrema vnctione ibidẽ. Septimò confessio peccatorũ est de cõstitutione, & præcepto ecclesiæ, & sñia omnium sacrorum doctorum, vt patet de pœnitẽtia distinctione prima per totum. Item per decretalem. Omnis vtriusque sexus, de pœnitẽtijs & re. Ex quo patet quod confessio peccatorũ est de auctoritate sacræ scripturæ utriusq; testamenti, & præcepto ecclesiæ, & doctrina sacrorum doctorum. Sed secũdo hoc F
probauit multis rationibus. Nam primò est necessaria confessio peccatorum inquãtum pœnitentia est quoddam iudiciũ in foro pœnitẽtiali, & spirituali. Quia sacerdos qui est iudex loco Dei, non poterit iudicare nec discernere inter leprã & lepram absconsam, & latentem in anima, nisi didicerit per confessionem. ut ait Aug. libro de pœnitentia. Itẽ nullus debet puniri secundum leges ipsi cõfessus fuerit reatũ per os proprium. Itẽ hoc idem patet inquantum pœnitẽtia est quædã medicina. Vñ sacerdotalis medicus animæ, non poterit adhibere remediũ nec imponere pœni-

re pœni-

A re pęnitentiam secundũ qualitatẽ & quantitatẽ & meritum peccatorũ, nisi hoc sciat per confessionẽ, vt ait Boetius primo de cõsolatione dicens: Si operam medicãtis expectas: oportet vt uuln⁹ detegas. Item hoc idẽ tertiò patet ratione rectitudinis iudicii: qa nemo potest esse iudex in causa propria: nec iudicare seipsum. Item nemo pôt esse accusator & iudex: quarta quæstione 4. Nullus. Ex quo patet, quòd debet alteri cõfiteri. Itẽ quartò hoc probatur ratione autoritatis ecclesiæ. Quia si quis faceret poenitentiã absque cõfessione peccatorum: tũc essent datæ claues ipsi ecclesiæ, vt iquit Augustinus: qa frustrare videtur claues ecclesiæ: qui sine ecclesia sibi pęnitentiam imponit. quarto sententiarum, distinctione 18. Item quintò: cõfessio peccatorũ facta sacerdoti est necessaria ratione virtutis & valoris. Quia nulla pę B nitentia nec aliquod opus est validũ: nisi cõcurrat ecclesia per ecclesiastica sacramẽta: cui data est talis potestas, & virt⁹ a suo sponso Christo. Vnde talis poenitentia sine confessione non esset sacramentalis: quia aliter nõ cócurreret nec cooperaretur ecclesia, & per consequens esset inualida. Sextò cõfessio peccatorũ facta ecclesię est necessaria ratione securitatis ipsius poenitentis: quia nemo scit an sit dignus odio an amore: nisi audiat à sacerdote se esse absolutum. Item hoc idem est necessarium ad securitatẽ proprij sacerdotis & curati: vt sit securus de sua oue de qua tenetur reddere Deo timorẽ: ut ad minus semel in anno cognoscat eã. Septimò hoc est necessarium ad vitandũ scandalum populi ne talis reputetur malus christianus: si semel ad minus in anno nõ uenerit ad ec C clesiam, & videatur confiteri & facere pęnitentiam. Et etiam est necessaria ratione supplementi & perfectionis & virtutis sacramẽti. Quia quandoque poenitentia & vocalis confessio ex attrito facit cõtritum, & in quo deficit pęnitẽs supplex sacramentũ. Tria ergo facit sacerdos in tali sacramẽto. Nam primò imponit pñiam tanquã iudex. Secundò reddit pęnitentẽ securũ & absolutum ab obligatione qua tenebatur semel in anno ostẽdere se sacerdoti, &c. Tertiò ex ui sacramenti cõfert gratiam & supplet contritionẽ pro attritione: inquãtũ inuocat diuinã misericordiam dicens per effusionem sanguinis Christi ego te absoluo, &c. Deus autem dat gratiã, per se & remittit culpã, & quãdoq; tota poenã secundũ feruorẽ & cõtritionẽ pęnitẽ D tis &c. Nunc aũt restat respõdere ad argumẽta in cõtrarium. Vnde per autoritates noui ac uet. test. in prima parte inductas, patet respõsio ad Gręcos Iacobitas qui negant confessionem. Nam manifestum est ꝙ confessio peccatorũ est de pręcepto Christi dictis & factis. Item per rationes adductas in secũda parte: patet ꝙ cõfessio peccatorum est necessariò faciẽda de omni pctõ ẽt i solo proposito cõmissio. Quia aliter sequerẽ ꝙ talis poenitentia nõ esset sacramentalis, postquã ad eã nõ cõcurrit ecclesia. & ꝑ cõsequẽs nulli⁹ ualoris nec remissionis, & sic sequerẽtur oĩa supradicta incõuenientia. Ad cõfirmationẽ & rõnem illius Hispani, inquantũ dicebat ꝙ per eosdem causas res generanẽ & dissoluũtur &c. Dicẽdum ꝙ illa est simpliciter falsa. Ideo tota propositio procedit ex falso fundamento. Nam illa propositio nõ solum est cõ E tra sacrã scripturam, quæ uult quòd solus Deus delet iniquitates, & peccata, & iustificat, hominem per ecclesiastica sacramenta, dum fuerit opportunitas: Sed hoc ẽt est cõtra Arist. 3. Eth. qui dicit ꝙ uitia & peccata sunt in nostra potestate quò ad generationẽ sed non quò ad corruptionem & dissolutionem. Nam uitia & peccata sunt morbi animi, & ideo sicut morbus corporis est in nostra potestate, sed non sanitas eius, ita pariter est dicendum de ęgritudine animi, Nam in nostra potestate est infirmari per inordinatum cibum aut potum: aut aliquid huiusmodi, sed non est in nostra potestate sanari nisi medicus adhibeat medicinam. Ita pariter homo per liberum arbitriũ de se potest peccare in solo proposito aut in actu, sed nõ potest sanari nec liberari nisi per medicina F lia sacramenta: quia ad hoc sunt instituta. Item iste non considerabat quomodo omne peccatum est concupitum uel factum cõtra legem & uoluntatem Dei, & per cõsequens per tale peccatum semper Deus offenditur, & sic tale peccatum non potest deleri nec dissolui: nisi Deus remittat culpam: iustificando per gratiam, & nõ imputando añ poenam æternam, sed talis iustificatio & remissio non fit nisi concurrente ecclesia ex euangelica & Christi institutione, ut dictum est ergo. &c. Itẽ cõtritio poenitẽtialis est dolor cordis de peccatis commissis cũ proposito confitendi & satisfaciẽdi: & sic in sui diffinitione includit confessionem in proposito,

A quia aliter non esset cõtritio sacramentalis, & per consequẽs nõ deleret culpã. Nam cõtritio non delet culpã nisi in virtute sacramẽti propositi, & desiderati.s. in virtute desideratę cõfessionis, & satisfactionis. quia aliter non iustificaretur pctõr. Et ideo positio, & opinio illius Hispani fuit cõdẽnata apud Complutum oppidũ Hispanię per archiepiscopum Toletanũ, cũ consilio & determinatione multorũ sacræ theologię professorũ: cui archiepiscopo facta fuit specialis cõmissio per summum Romanũ pontificem super hac causa. Item eadẽ positio fuit cõdemnata Cęsaraugustæ, in conuentu & consilio magistrorum, & docto. Vnde licèt ista quæstio alibi subtilibus disputetur: tñ ista sufficiãt ad sanã intelligentiã, & expositionẽ huius ps. Vnde licèt Dauid per totũ illud tẽpus clamaret ad Dñm in cõscientia: tamen tacebat
B peccatum cõfiteri sacerdoti, ideo nunquam meruit veniam vsquequo ꝓposuit cõfiteri.

PSALMVS XXXII.

Exultate iusti in Domino: rectos decet collaudatio.

Licet Apud Hebræos iste ps. sit sine titulo tamen multi eorum dicũt ꝙ Dauid fecit hũc ps. Itẽ Hiero. in magno sermone de assumptione V. Mariæ attribuit hunc psal. ipsi Dauid dicens. Vnde per Dauid dr, verbo Dñi cœli firmati sunt: &c. Item in latinis biblijs pręponitur titulus huic psal. In finem psal. Dauid. Ex quo patet ꝙ Dauid fecit hunc ps. dirigens nos in Christum qui est finis legis, & sic exponit ipsum Aug. & oẽs sacri Doct. Vnde licet doctores hebręorum exponant
C hunc psal. literaliter tantum inquantum Dauid inuitat oẽs iustos de populo Israel ad laudandũ Deum, inquantum est creator & bonus: tamen nos christiani quibus datum est nosse misterium regni Dei, nõ debemus tacere nec occultare tesaurũ abscõditum in hoc agro, & sacramẽta in eo latentia: sed inuocata gratia Spiritussancti, semp debemus pulsare vt uobis aperiat diuitias regni, & tesauri sui repositas in gazofilacio, & scrinio sacrę scripturę, & quantũ nobis desuper datũ fuerit, quodã pio affectu haurire. Ideo est aduertendũ sicut in prologo dictũ ẽ: ꝙ Dauid triplici principio sumpsit occasionẽ, & câm cõponẽdi ps. Primò à suis gestis, inquãtum per suas persecutiones, & prosperitates præuidit persecutionem Christi, & exaltationẽ regni eius. Secundo ex descriptione templi sibi tradita à Spiritusancto. Tertio ex D
mysterijs scriptis in libris Moysi, & aliorũ: & sic est dicendum ꝙ Dauid cõtemplando misterium creationis mundi: præuidit totũ misteriũ recreationis, & regenerationis humanæ, & institutionis ecclesiæ, per Xp̃m faciendæ. Et ideo fecit hunc ps. in quo profeticè inuitat oẽs iustos & rectos vet. test. vt cũ exultatione & lætitia recipiant Christum cũ venerit ad regenerandũ genus humanum, & cõstrueudam ecclesiam. Nam sicut per Christũ qui est verbũ patris, fuit creatus mũdus; ita per ipsum incarnatum erat regenerandus mundus & ecclesia construenda. Et sic etiam inuitat omnes fideles noui testamẽti, vt exultent in Christo se esse regeneratos, & sibi latrię honorem impendant, & eius cõfiteantur & memorent magnifica beneficia. Et ideo voluit ꝙ cãtaretur iste ps. in templo E
cum psalterio, & citara, & toto conatu vocũ vsque ad vltimum punctum, vt patet in eodem ps. Duo ergo facit in hoc ps. nam primò inuitat oẽs fideles noui ac vete. testa. ad laudandum Christum. Secundò reddit causam quare: ibi, Quia rectũ est. Quantum ad primum duo etiam fecit. Nam primò inuitat omnes ad laudes Christi. Secuudò tradit modum laudandi, ibi: Confitemini Dñi in citara: Vel possumus dicere: ꝙ primò dicit quales debent esse laudatores Christi. Secundò quomodo debent ipsum laudare. Ad primum ergo dicit ꝙ laudatores Christi debent esse iusti. i. iustificati per fidẽ Christi, & recti in operibus, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. Sed est aduertendũ; ꝙ eadem fide quia iustificati sunt antiqui, iustificati sumus, & nos: sed erat differẽtia, nã illi iustificabantur in fide, & spe Christi futuri & futurum sacramentorum, nos vero in F
fide Christi quia iam nos redemit, & in fide præsentium sacramentorum. Et ideo vtrosq; inuitat Dauid ad laudem Christi, s. illos vt expectarent, & laudarent Christum eos redempturũ & nos vt iam laudemus ipsum redemptorem. Dicit ergo Dauid. O vos fideles vet. testam. iusti, idest iustificati in fide Christi futuri, & uos christiani iam redempti, & iustificati, exultate non in uobis, quia non proprijs meritis estis iustificati, sed in Dño qui uos iustificauit, & cum intraueritis templum ad laudandum Dominum, facite vt sitis puri, & iusti per pœnitentiam. Nam rectos decet collaudatio. i. decens est;

vt

A vt recti laudēt Deū.i.ꝙ laudatores Dei sint recti,& puri & mundi,& iusti : nam non est speciosa laus in ore peccatoris. Item rectos decet collaudatio.i.decens & iustum est, vt illi qui sunt iustificati & redempti per Christum,laudent eum,aliter essent ingrati.

Confitemini Domino in citara : in psalterio decē cordarum psallite illi.

Cantate ei canticum nouum, bene psallite ei in vociferatione.

Hic tradit modū quō debemus Christum laudare,& quot & quib.conditionibus debemus Christum laudare.Vnde quatuor dicit. Primò ꝙ debemus Christo cātare cāticum nouū. Secundò ꝙ debemus cātare istud canticū cum citara. Tertiò cum psalterio decē cordarum.Quartò cū vociferatione,& conatu vocū.Et ita præcepit Dauid cantari hunc B psal.in tabernaculo & ī templo per leuitas, quæ oīa significabant magnum mysterium. Nam per cant.nouum intelligitur lex euāg. siue testm̄ nouum,ad differentiā cantici ueteris ipsius Moysi,vt patet Apo.15. Et sic in toto libro psalmorū per canticū nouum intelligitur testm̄ nouum,& per psalt.10.cordarum intelligitur lex.x.præceptorum in lege euang.confirmatorum,etiam intelligitur lex euangel. continens in sedecim cordas.i. decem articulos pertinentes ad Christū. Nā prima corda huius psalterii est verbi incarnatio.i.ꝙ Christus est Deus incarnatus. Secunda corda est Christi natiuitas de Maria Virg.Tertia corda est Baptismus Xp̄i.Quarta eius prædicatio.Quinta miraculorū opeC ratio.Sexta mors,& passio. Septima resurrectio.Octaua in cęlum ascensio. Nona Spiritussancti in Apostolos missio. Decima per prædicat.Aposto.Ecclesiæ congregatio.Per citaram intelligitur fides,spes,caritas. Nam citara est unū instrm̄ triangulare ita pariter vnus est Christus,sed est colēdus triplici uirtute.s.fide,spe, & caritate. Per vociferationem intelligitur quòd debemus Chr̄m confiteri,& publicare publicè coram hominib. & eius laudes,& beneficia iugiter memorare,& exaltare,& magnificare.Dicit ergo Dauid.O iusti cōfitemini Dn̄o,eius laudes manifestando,& cantate ei canticum nouum.s. prædicate legem nouam euang.& hoc cum psalterio x.cordarum.i.cōfitemini,& prędicate in isto nouo cantico.x.articulos Chri.s. incarnationem,natiuitatem,baptismū,prædicationem, miracula, passionem, & resurrectionē,ascensionem, Spiritussancti missio D nem,& ecclesię cōgregationem. Quia hæc sunt x.cordæ huius psalterij euangelici. Et hoc est psalterium x.cordarum, & cāticum nouum quod cantauit & pulsauit V. Maria, tympanistria nostra cum magna exultatione Spiritus,cū dixit. Magnificat anima mea dn̄m &c. Nam hoc canticum,siue psalteriū Virginis continet x. versus qui sunt decem cordæ,in quibus x.cordis continetur totum testm̄ canticum nouum, & etiam totum testamentū vetus.Nam ibi annunciātur omnia promissa in vet.test.esse completa in nouo. cum dicit:Suscepit Israel puerū suum, recordatus misericordiæ suæ.Sicut locutus est ad patres nostros &c.Vos ergo iusti cātate canticum nouum legis euāg. per totū circuitū anni,& in omnib.horis diurnis pariterq; no E cturnis:sed cātate specialiter in vesperis quotidianis canticum nouum siue psalt.x.chordarum Virginis, in quo implicitè cōtinetur utrumq; testm̄. Item cantate hoc canticum nouum cum citara .i. cū fide ipsius Christi, & spe,& caritate, quia alter non esset meritoria laus nec confessio. Item bene psallite ei ī vociferatione cū publica prædicatione, & manifesta cōfessione coram hominibus: sicut ipse cōfessus est omnes in cruce, & ꝓ omnibus membris suis passus est publice. Itē bene psallite ei cū vociferatione in officiis canonicis.Eccl.Et nota ꝙ antiqui cantabant hunc psal.cum vociferatione,vocando Christū ad redimendum. Nos aūt cantamus ipsum ps.& oēs alios agēdo gratias pro redēptione facta,& vt Christus veniat ad remittendum peccata nostra,& nos glorificandū. Iterū est aduertendū quòd triplex cāticum F memoratꝛ in sacra scriptura. Primò cāticum vetus quod dr̄ canticum Moysi. Apo.15.Secundò canticum nouum gratiæ quod dr̄ canticum euang.siue lex euangelica.Tertiò canticū gloriæ,& æternū.Primū canticū cantauerūt oēs patres vet.test. Scd̄m cātamus nos in hac ecclesia militanti.Tertiū cantāt beati in ecclesia triunfanti. Primū cantabatur sub protestatione,& fide,& spe Xp̄i futuri, quē prænūciabat p uaticinia ꝓfetarū,& pręfigurabat p mysteria patriarcarum, & oīa pręcepta cęrimonialia & legalia, & ideo antiqui cantabant cum citara, & psalterio materiali & legali.Secundum canticum cantant fideles noui testamenti, cum citara spirituali,s. fide,& spe,& caritate,& cum psalterio spiri

A tuali x. cordarum. s. cũ cõfessione supradicto rum articulorum, & cãtant ipsum cum noci feratione, quia publice cõfitētur Christũ & hos decẽ articulos corã hominib. Tertiũ cãticũ cantãt sancti in cęlo cũ clara uisione & fruitione & felicitate, dicẽtes. Sanctus, sanctus, sanctus &c. Apo. 4. Et hoc canticũ dirigitur toti trinitati, sed scđm canticũ. s. canticũ nouum dirigit ipsi Christo de quo cãtãt psalterium x. cordarum. i. decẽ articulorum, vt patet Apo. 10. ubi dr quòd sancti cãtabãt canticum nouũ dicẽtes Dignus es dñe accipere librũ & aperire signacula eius &c. Vnde hoc est canticum nouum ad qđ cãtãdum nos exhortatur profeta in hoc ps. cum dicit cantate ei canticum nouum &c.

Quia rectum est uerbum domini, & omnia opera eius in fide.

B In hac secũda parte reddit & assignat causam quare & de quib. tenemur ipsũ laudare, assignat tres causas. Primò quia Christus est Deus omnipotens: cum sit verbum patris p quod facta sunt omnia. Secundò, quia iustus iudex. Tertiò, quia misericors, & sic est laudandus rõne summæ potentiæ, & iustitiæ, & misericordię, & iõ sicut est rectus, & iustus ita debet a rectis & iustis laudari. Dicit ergo bene dico q iustos & rectos decet laudare Christum. Nam ipse Christus est rectum uerbum domini per quẽ omnia fecit, ideo omnia opera eius sunt facta in fide. i. sunt naturaliter recta & perfecta, quia cuncta quæ fecerat erant valde bona. Secundò est laudandus, quia est iustus & misericors. nam

Diligit misericordiam & iudicium, misericordia domini plena est terra.

C Diligit inquit, misericordiã & iudicium, & ideo misericordia eius plena est terra: nã omnibus miseretur, & plenè & abundanter redemit genus humanum: qa pro omnibus effudit totum sanguinem, Et notanter dicitur, quia rectũ est verbum dñi nam filius dicitur ars patris, sed ars est recta ratio factibilium, & iõ uerbũ in quo ab ęterno sunt ideę siue exemplaria oĩum creaturarum dicitur rectum. Nam sicut quodlibet artificiatum dicitur rectum inquantum assimilatur arti existenti in intellectu practico artificis: ita oĩs creatura dicitur recta & perfecta secundum naturam & speciem, inquantum assimilatur ideæ & rationi existenti in uerbo diuino, quod dicitur ars patris. Et notanter dicit etiam misericordia domini plena est terra, quia ante aduentum Christi misericordia Dei solum erat in Iudæa. D

Verbo domini cœli firmati sunt, et spiritu oris eius omnis uirtus eorum.

Hic probat p singula, quę dixit. Nã primò probat q Christus sit rectum verbum dñi. Secundò, q est iustus iudex. Tertiò, q est summè misericors. scđa ibi. Dñs dissipat cõsilia. tertia ibi. Beata gens. Dicit ergo primò. probo q Christus sit uerbum rectum Dei pris, & p consequens sit Deus cõsubstãtialis pri. Nã cœli firmati sunt verbo dñi, qñ Deꝰ dixit fiat firmamentum &c. nam si Deus dixit ergo per aliquod verbum sibi coæternum locutus est & dixit, quod quidẽ uerbum nõ potest esse nisi sibi consubstantiale, cum in eo non sit aliquod accidens temporale. Item sicut cœli sunt firmati & creati verbo domini, ita oĩs uirtus eorũ. s. cœlorum est eis data & emanat à spũ oris Dei patris. s. à spiritusãcto, & sic oĩa sunt creata uerbo dñi, & hñt virtutẽ à spiritu oris eius. s. à spirituisancto, & sic tota trinitas concurrit ad creationem rerum, quia opera trinitatis sunt indiuisa ab extra. Ad cuius intelligentiã est notandum secundum Aug. q licet tota trinitas sit creatrix, ut Deus, & opera trinitatis sint indiuisa in creatione rerum, tamen modus est distinctus. Nam in hac creatione aliquo modo attribuitur autoritas patri. nam pater qui ab æterno dixit suum uerbum, & diligendo filium & è conuerso ambo spirant spm sanctum, ille idem pater ex tempore per suum verbum æternum dixit omnes creaturas ad extra, quando dixit: fiat lux, & fiat firmamẽtum &c. & sic per suum uerbum fecit oĩa. Ioan. 1. Item pater & uerbum q ab æterno spirant spiritumsanctum abintra, ita postea ex tempore tanquam unum principium per spiritumsanctum spirãt ad extra esse, existere, & uirtutem omnibus creaturis ad operãdum: quod quidem esse siue virtus dicitur vita in rebus siue uiuere, quia uiuere uiuentibus est esse, & iõ subditur: Spiritus domini ferebatur super aquas. i. super omnia fluxibilia & mobilia creata. Itaque res oẽs creatæ, vt assimilãtur ideis & exemplaribus existentibus in libro, & ut dicuntur per uerbum, dicuntur habere essentiam & speciem, sed ut aspiratur eis esse uirtus, & per spiritumsanctum, dicuntur habere existere & hẽre uirtutem et habere operationẽ. Et sic oĩa creata habent in se uestigium trinitatis, s. substantiam

E

F

A stantiam virtutem & operationem: siue numerum: pōdus: & mensurā: siue speciem modum: & ordinem. Nec per hoc est dicēdū ꝙ opera trinitatis sunt diuisa: quia tota trinitas concurrit tanquā unum principium & unus Deus & vnus omnipotēs: & hoc est de intellectu Aug. 11. de ciu. Dei. & 12. cōfes. Et hoc est quod dicit hic Dauid. Verbo dñi cęli firmati sūt & spiritu oris eius omnis virtus eorū. Nec ꝑ hoc intēdit Dauid excludere quin spiritussanctus sit spiritus filij: quia non negat ipsum à filio procedere: sed in tantum dicit ipsum spiritū oris patris, inquātū talis autoritas est in patre, nam pater habet de se & à se vt spiritussanctus procedat ab eo, cū sit principium non de principio, sed filius hoc habet à patre vt spiret spiritum. s. simul cum patre. Sed ne quis putaret ꝙ solū cęli sunt à
B Deo creati sicut blasfemabant Manichęi: ideo sequit ꝙ ipsemet Deus pater & filius & spiritussanctus q creauit cęlos ipsemet creauit terram & aquas & elementa & tūc sequit.

Congregans sicut in utre aquas maris: ponens in tesauris abyssos.

Congregans omnes aquas maris in vallibus & locis depressioribus & infirmis terræ, quādo diuisit aquas ab aquis & apparuit arida: congregationes aquarū appellauit maria, nt patet Gen. 1. Nam terra continet maria inter montes, sicut vas cōtinet aquas, ut patet de mari Caspio & Indico vt magis patebit ps. 103. & ipsemet fuit ponens abyssos. i. aqnas abyssales in tesauris suis. i. in locis secretis terræ, & sic congregauit aquas maris in Oceano inter valles, quasi in utre siue i vase, & posuit aquas abyssales & aquas
C fontales & fluuiales in tesauris & locis secretis. Nam fontes & flumina oriuntur & emanant à locis secretis. Et dicit in tesauris suis, quia de emanatione fontium & fluuiorum insurgunt tot mirabiles quæstiones & opiniones, quòd quasi nullus vel pauci potuerunt peruenire ad ipsam veritatem. Nam Plato dicit qcòd emanant à tartaro. Aristoteles dicit quòd continuè generatur aqua ex aere infrigidato in cauernis terræ. Aliqui dicunt quòd fiunt magnę submersiones aquarum in profundo maris, & serpunt per uiscera & uenas terrę, & dulcoratæ ebulliūt & emergunt per impulsum aut æquilibrium ad alias partes terræ, & sic fontes emanāt in planis & montibus. Et sic disceptant filosofi secundum diuersas opiniones, sed ista manēt secreta & reposita in tesauris & secretis sciētiæ Dei: ideo ait, Ponens in tesauris abyssos. D
Sed dubitatur quare nō facit mentionem in hac creatione de duobus elemētis. s. de igne, & aere. Dicendum quòd ignem & aerē connumerat inter cœlos. Nam communiter in scriptura aer dicitur cœlum, vt dictum est psalmo 8. Volucres cœli &c. Sed est aduertendum, quòd cum creatio rerum fuerit figura recreationis & regenerationis nostræ, ꝙ per illud idem uerbum per quod facta fuit creatio: ꝑ illud idem facta est nostra redemptio & recreatio: & per illud verbum cōstructa est ecclesia per quod facta fuit machina mundi, & eodem ordine. Nam sicut pater in creatione per verbum, filium suum dicendo produxit rex ad extra quò ad species & essentias suas, & pater cum filio per spiritum sanctum spirauit uitam & esse & virtutē in E
rebus: ita pari ratione in nostra regeneratione, pater per filium suum incarnatum locutus est nobis, & dedit legem euangelicam, ut patet ad Hebræos primo, & sic cōstruxit ecclesiam ex viuis lapidibus fidelibus: sed quia non suffecisset dedisse legem & creasse apostolos, nisi spirasset in eis uitam & virtutem spiritualem: ideo pater cum filio misit spiritumsanctum in discipulos, & per ipsum spirauit vitam & virtutem gratiarum & donorum in discipulos, & sic uiuificauit eos ad intelligēdas scripturas & ad robur & fortitudinem, & dando eis ecclesiasticam potestatem, fecit eos principes ecclesiæ. Item sicut creauit. 12. cœlos scilicet decem cęlos superiores & ignem & aerem quos connumerat inter cœlos vt dictum est: ita creauit. 12. apostolos in ecclesia, qui dicuntur cęli ecclesię, vt dictum est psalmo. 18. & ilos ornauit F
syderibus & astris gratiarum & donorū spiritussancti: & sic intelligit Gregorius illud Iob. 26. Spiritus domini ornauit cęlos. Vnde dicit. Verbum, qui est filius patris, ornauit cęlos, id est apostolos: sed uirtus apostolorum de spiritusancto sumpta est. vnde alibi Spiritu oris eius &c. ornamenta enim cęlorum sunt uirtutes prædicantium, & cætera. Ex quo patet quòd pater per verbum firmauit & legit apostolos, sed per spiritumsanctum dedit eis virtutem & dona gratiarum in die penteco. & sic constructa & cōfirmata est ecclesia. Et hoc est ꝙ dicit hic Dauid, ꝙ non solum in creatione mūdi cœli materiales, verbo, qui ē Christus, firmati sunt, &

A spiritu oris eius omnis uirtus eorum, sed et in nostra recreatione eodē verbo domini. s. Christo cœli. i. apostoli firmati, & electi sūt: & omnis uirtus eorum fuit sumpta à spiritu oris eius: quia per spiritumsanctum spirauit in eos, & i totam ecclesiam virtutem & vitā spiritualem: ecclesiasticā potestatem eis largiendo. Et sic tota trinitas concurrit ad nostram regenerationem: & ideo nos Christiani per fidem generati: portamus imaginē & vestigium passionis Christi in fronte & totius trinitatis. Nam licèt Deus luceat in omnibus hominibus per creationem tamē in solis fidelibus lucet per recreationē & gratiā, quem caractere m recepimus in baptismo, & etiā in confirmatione. Sed ne putaret aliqs ꝙ Christus solum creauit. 12. apostolos & i eis solis gratiam spirauit: ideo subdit. Cōgre

B gans sicut in vtre aquas maris. i. postquā firmauit cœlos. i. apostolos: postea per eos congregauit aquas maris. i. multitudinem populi gentilis sicut in vtre. i. in vase & gremio ecclesię & reposuit abyssos. i. aquas abyssales. i. septem sacramēta ecclesiastica: in tesauris & secretis suis. Nam ecclesiastica sacramēta dicuntur aquæ abyssales: quia virtus eorū nūquam euacuabitur: eo quòd sunt plena meritorum passionis Christi: & sic habent virtutem infinitam & abyssalem ad iustificandū peccatores successiuè in infinitū. Item Christus posuit abyssos in tesauris suis. s. in sacra scriptura in qua continētur infinita secreta, & abyssus diuitiarum scientiæ Dei. Ideo sequitur: si ergo Christus est illud verbum patris quo non solum cœlis materiales in prin

C cipio: sed etiā in nostra regeneratione cœli firmati sunt, scilicet apostoli: ergo

Timeat dominum omnis terra: ab eo autem commoueantur omnes inhabitantes orbem.

Timeat eum omnis terra in suo aduentu omnes gentiles inhabitātes orbem commoueantur, & vinciātur, & conuertantur ab eo & cognoscāt ipsum Deum & creatorem & recreatorem.

Quoniam ipse dixit et facta sunt ipse mandauit et creata sunt.

Ipse pater dixit: & facta sunt omnia: & ipse mandauit, & creata sunt in creatione materialiter: & in regeneratione spiritualiter. Item sicut in principio mandando & dicendo fecit omnia: ita in suo aduentu mandando & præcipiēdo faciebat miracula: & resuscitabat mortuos: & dimittebat pctā, & iustificabat peccatores tanquam potestatē ha

D bens, quod plus fuit quàm creare coelum & terram: quæ miracula nullus poterat facere nisi solus Deus: ergo Christus est Deus verbum patris per quem sumus creati & recreati: ergo sibi debetur honor latrię & laus &c. ergo cantate ei canticum nouum cum psalterio decem cordarum & citara & vociferatione & cætera.

Dominus dissipat cōsilia gētiū reprobat aūt cogitationes populorum: et reprobat consilia principū.

Hic assignat secunda rationem quare debetur Christo latria, & debemus sibi cantare sic canticum nouum. s. quia est iustus iudex siue propter summam iustitiā. Nota ꝙ Christus in suo aduentu tres potentias dissipauit & puniuit. in quibus ostendit potētiam & iustitiā suam. Primò destruxit falsam sapiētiā & superstitionem gentilium & filosoforum, & falso ritus Deorum. Secūdò dissipauit co-

E gitationes populorum. s. malitiam iudæorū insurgentium cōtra eum: quia cogitauerunt Christum delere per mortem: sed ipse resurrexit & dissipauit eos auferendo eis regnum & locum &c. Tertiò dissipauit consilia & cōuenticula principum mundi, & tyrannorū qui proposuerāt penitus distrahere ecclesia & delere nomē Christi, sed ipsi dissipati sūt, ut Nero & Domitian⁹, & Maximianus: imo tota gentilitas fuit subiecta iugo Christi. Et hoc est quod ait Dauid: s. domin⁹ Iesus Xps bene est iustus, quoniam ipse dissipat & dissipauit in suo aduentu cōsilia & sapientiam gentium. s. falsas opiniones filosoforū de æternitate mundi &c. dissipauit ritus & superstitiones falsorum Deorum: & uanitates poetarum, & ostendit qualiter mūdus est à Deo creatus ex tēpore, & qūo est vnus solus De⁹ trinus in psonis: & ꝙ vnus solus Deus est colēdus. Secūdò dissipauit & confudit cogitationes & pessima proposita populorum. s. iudæorū, qui dixerunt: si hunc dimittimus venient Romani &c. sed contrarium accidit eis, vt dictum est psal. 2. Nam postquā Christus resurrexit fuerunt electi à sedibus suis, & trucidati & dispersi per mūdū in captiuitatem &c. Tertiò dissipauit cōsilia principū ꝙ tyrannorum machinantium & conantiū destruere legem euangelicam & totā Christianam religionē: sed ipsi dissipati sunt: & eorum superstitio & idololatria fuit destructa: & ecclesia multiplicata per Constantinum, & lex euāgelica exaltata & ampliata.

Ideo

A Ideo subdit.

Consilium aut dñi in æternum manet: cogitatio nes cordis eius in generatione et generationem.

Consilium.i. lex domini in ęternum manet,& cogitationes cordis eius,id est ea quę Deus ab æterno proposuit futura, manenti generatione & generationē: quia oīa facta sũt & cõpleta, q̃ Deus pordinauit aut puidit ab æterno cuius scīa falli nõ põt.Et ideo

Beata gens cuius est dominus Deus eius: populus quem elegit in hæreditatem sibi.

Beata est gens Christiana cuius dominus est unus verus Deus trinus & vnus, & non est decepta in colẽdo plures Deos, & beat⁹ populus Christianus quẽ dñs Iesus Christus elegit ĩ hæreditatẽ sibi dissipato cõsilio gentiũ,& principũ,& tyrannorũ, & cogitationibus iudæorũ.Nã dissipatis omnibus supra

B dictis,Deus elegit populũ Christianũ in hęreditatẽ sibi: vt colat eũ:& seruet legẽ euangelicam. Potest etiã iste versus ordinari cũ sententia sequentiquæ est tertia causa.Beata gens. Hic assignat tertiam causam quare Christus est colendus & laudandus à Christianis rectis&c.s.quia misericors. Nam qui maiorem misericordiam & plura beneficia recepit a Christo: magis tenetur & obligatur Christum laudare. Dicit ergo.Beata gẽs Christiana cuius Deus est dominus eius, & beatus populus Christianus quem dominus Iesus Christus elegit sibi in hæreditatem,& uocauit ipsum ad fidem.Nã dominus ostendit sibi magnã misericordiã, quia ꝑpter eũ incarnatus est & mortuus & passus. Vnde

De cælo respexit dñs vidit omnes filios hoīm. De præparato habitaculo suo respexit super omnes qui habitant terram.

C *Qui finxit sigillatim corda eorum, qui intelligit omnia opera eorum.*

Dominus filius Dei respexit de cęlo,& vidit oẽs filios hominum seu filios Adam peccatores,& de habitaculo suo præparato.i,de cęlo empyreo qui est locus Deo præparatus & debitus, respexit super oẽs homines qui habitant terram quodam oculo misericordiæ,& videns omnes in captiuitate, commotus misericordia & pietate,ipse qui erat ęternus & impassibilis in sinu patris, factus est homo mortalis formam serui accipiens, vt peccatores liberaret.Itẽ ille ęternus filius q̃ creauit & finxit sigillatim, idest in unoquoue corda.i.animas eorum .s.hominum, & intelligit oia opera eorũ & cogitationes ipsius,factus est homo mortalis, vt eos redimeret.Vnde nota quod per hoc quod ait, Qui finxit sigillatim, excludit falsam opinionem Pytagoræ & etiam Talmudistarum, qui dicunt omnes animas esse ab initio creatas,& trãsmigrare de corpore ad corpus & sic vnaquæque aīa præcedit suum corpus, sed hic dicit quòd Deus finxit.i. creauit aias sigillatim in unoquoq;.Itẽ excludit falsam opinionẽ cõmentatoris qui dixit unũ intellectũ esse in omnib.hominibus. Hic aũt dicit quòd vnusquisq; sigillatim hẽt suam animã. Item per hoc quòd ait. Intelligit oīa opera eorũ, excludit falsam opinionem Manichęorũ & aliorum hæreticorum, qui dicunt Deũ non curare,nec etiam intelligere ista inferiora.

Nõ saluatur rex per multam uirtutẽ, & gigas non saluabitur in multitudine uirtutis suæ.

Hic reddit causam quare Deus motus misericordia voluit incarnari,& dicit,quòd voluit humiliari & exinaniri & fieri homo, eo quòd nulla creatura erat sufficiens ad saluandũ seipsam nec alios,sed solus filius Dei erat sufficiens ad saluandum.Ideo dicit:Non saluatur rex per multam virtutem.i.nullus rex mundanus habuit tantam virtutem & potentiã,vt seipsum posset saluare aliquo modo,nec aliquis gigas magnus & fortis saluabitur,nec poterit saluari in multitudine virtutis suæ.

Fallax equus ad salutem, in abundantia autem uirtutis suæ non saluabitur.

Equus.i. multitudo equorum fallax erat ad salutem regũ & principum. Et ideo nullus saluabatur nec poterat saluari in abũdantia virtutis suæ. Et hoc propter duo. Primò quia oẽs erant peccatores & immundi, ideo D oportebat vt nostra redemptio fieret per hominem iustum & innocentem.Secũdò quia peccatum primorum parentum fuerat tàm graue quòd non poterat deleri nisi per Deũ & hominem. Tertiò quia potentia diaboli erat tàm magna,quòd non poterat, nisi per Deum superari,& ideo sequitur.

Ecce oculi domini super metuentes eum, et in eis qui sperant super misericordia eius.

Vt eruat à morte animas eorum et alat eos in fame.

Oculi domini super metuentes & sperantes in eum.i.super fideles, & eos qui sperãt super misericordia eius,ut eruat animas eorũ à morte æterna per mortẽ & passionẽ, & alat & nutriat eos in fame.s.pabulo sacramẽ

A torum, & sapientiæ: quasi dicat Christus nõ saluauit superbos neq; cõfidentes in superbia & viribus suis & bonis mũdanis: nec saluauit infideles, sed fideles & humiles, & illos pauit pabulo sapientiæ, & sic esurientes impleuit bonis & diuites dimisit inanes. Ex omnibus his patet qualiter Deus ostẽdit nobis suam magnam misericordiam: quare ipsum obligamur laudare & magnificare. Per hoc etiam excluditur falsa opinio Pelagianorum dicentium vnumquemque absq; gratia, ex proprijs viribus posse saluari.

Anima nostra sustinet dominum: quoniam adiutor & protector noster est.

Quia in eo lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperauimus.

Hic profeta petit aduentũ Christi accelerari, ut posset sibi cãtare canticũ nouum, &c.

B Et ẽt exhortatur fideles ad fidẽ, & spẽ, & caritatẽ Christi Saluatoris dicens, Si ita est ꝙ solus Xp̃s põt oẽs saluare, & nõ saluat nisi solos fideles & humiles sperãtes in se: ergo aĩa nostra sustinet, id est sustineat & expectet cum patientia aduentũ Christi: qm̃ ipse solus est adiutor & protector noster: quia in eo lætabitur cor nostrum cum uenerit, & solos nos fideles saluabit: eo quòd sperauimus in nomine sancto eius, quod est Iesus Saluator: quia non saluabuntur nisi habentes fidẽ Christi. Et ideo Dauid apostrofat ad Christum: vt acceleret aduentum suum, dicens.

Fiat misericordia tua domine super nos: quemadmodum sperauimus in te.

O Domine Iesu veni, & fiat misericordia tua super nos redimendo & saluando, quẽadmodũ & sicut sperauimus in te, & nõ sit

C vana & frustra spes nostra: vt salues nos: hic per gratiã & in futuro per gloriã &c. Ex supradictis patet, ꝙ Dauid in toto isto psalmo exhortatur fideles noui testamenti: ut recipiant Christum in aduentu suo, & cantent sibi canticum nouũ, & prædicent legẽ euangelicam cum fide, & spe, & caritate: Sed in vltima parte petit accelerari aduentũ Christi: in quo canticum nouum. i. euangelicum erat cantandum in ecclesia. Ex quo psalmo colliguntur octo conclusiones.

Prima conclusio, quòd iusti obligantur præ cæteris Deum laudare, & in eo exultare pro beneficijs acceptis.

Secunda conclusio, quòd laus iustorum est decora & Deo grata.

Tertia, ꝙ canticũ nouum debet cantari, & confessio laudis iustorũ debet fieri tripliciter. s. cum psalterio decem chordarũ. i. cũ confessione supradictorum decẽ articulorũ, quod dicitur psalteriũ euangelicũ. Secundò debet cantari cum citara. s. cum fide trinitatis, spe, & caritate. Tertiò cum magna vociferatione: quia talis confessio fidei, debet fieri publicè & non solum in occulto.

D

Quarta conclusio, quòd propter tria est Deus laudandus. Primò quia rectus & verax in promissis. Secũdò quia iustus in iudicijs. Tertiò quia misericors: quia iustificauit nos in nouo testa. per misericordiam, quam promiserat in veteri testamento.

Quinta conclusio, quòd sicut indiuisibiliter tota trinitas concurrit in mundi creatione: quia pater per verbũ suũ creauit oĩa, & per spir itumsanctum spirauit esse & operari & vitam in omnib. rebus: ita pariter in nostra regeneratione pater per verbum filium suum regenerauit nos, & per spiritumsanctũ viuificauit nos dona gratiarum infundendo &c. & per consequẽs est dare trinitatem personarum in diuinis. E

Sexta cõclusio, quòd sicut Deus fuit misericors ĩ nos iustificãdo: ita fuit iustus iudex cogitationes populorum & consilia principum infidelium dissipando & reprobando.

Septima cõclusio, quòd populus christianus solus est beatus: eo quòd dissipatis Iudæis & infidelib. solus ipse est electus in hæreditatem Dei.

Octaua conclusio, quòd in hoc psalmo excluduntur & improbantur quinq; falsæ opiniones. Nã primò improbatur opinio Arist. dicentis mundum esse ab æterno: cũ hic dicat profeta, Qm̃ ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit & creata sunt &c. Secũdò improbat falsam opinionẽ Talmudistarum & Origenianorum dicentiũ oẽs animas esse simul creatas a principio: cũ hic dicat profeta, Qui finxit sigillatim animas eorũ &c. Tertiò improbatur per idẽ opinio commentatoris, dicẽtis, unicum esse intellectũ in oĩbus hominibus. Quartò improb. ̃ falsa impietas Manicheorum, dicentium Deũ nõ creasse ista visibilia inferiora: nec habere curã de ipsis: cum hic dicat profeta. Qui intelligit omnia opera eorũ &c. Quintò improbat impietas Pelagianorũ dicentiũ vnũquemque sine gratia posse saluari, & ex ꝓprijs uirib. posse uitare omne malum & agere bonũ: cũ hic dicat: Non saluatur rex per multã uirtutẽ, &c. F

Psalm.

A **PSALMVS XXXIII.**

Benedicam dominum in omni tempore: semper laus eius in ore meo.

Hic est secundus psalmus alfabeticus habens 22. versus iuxta numerum 22. literarum hebræorum. Est uerum ꝙ deficit sexta litera. s. vau. loco cuius geminatur he. cuius titulus talis est. Dauid quando mutauit faciem siue rationem suam corā Abimelech, & fugauit eum & abiit. Hunc titulum præposuit Esdras huic psal. Nam dictum est ꝙ Dauid solum fecit illos titulos in quibus exprimitur cantor: aut instrumentum: aut modus cantandi: aut tempus: aut locus in quo cantabatur iste psalmus, & ratio est. Nā Dauid ordinauit psalmos & dabat eos cantandos determinatis cantoribus: cum instrumētis & modis determinatis, & in determinato tēpore, & ideo explicabat i titulo omnia supradicta, ut patet in quibusdam psalmis.
B Sed quando exprimitur materia: aut autor psalmi: non est credendum ꝙ Dauid fecit alium titulum: sed Esdras aut aliquis sanctus homo: prout fuit sibi reuelatum. In hoc ergo titulo patet, ꝙ Dauid fecit hūc psalmum quando fugiens a facie Saul, declinauit ad Achis regem Geth. quò cognito dixerunt serui Achis: nonne hic est Dauid rex terræ: i. quem Iudæi dicunt esse vnctum in regem, & qui expectatur rex post Saulem: eo ꝙ occidit Goliat Geteum? Vnde Dauid uides imminere periculum uitæ suæ: simulauit se insanum, & mutauit os suum torquendo & uariando oculos & labia, & spumando uelut furiosus epileuticus. Et tunc rex Achis fugauit ipsum a domo sua iubens ne amplius ꝑmitteretur ingredi, & tunc Dauid recessit īde in speluncam Odolam, & sic euasit manus
C seruorum Achis, ut patet 1. Regum 21. Et tunc agens gratias fecit hunc psalmum. Sed hæc historia non uidetur concordare cum titulo. Nā in titulo dicitur ꝙ Dauid mutauit faciem suam coram Abimelech: & rex Geth appellatur Achis in supradicta historia. Ad hoc dicit Rabi Salomō, ꝙ Abimelech ē nomē dignitatis regalis. Nam omnes reges Geraræ appellabantur Abimelech: ut patet Gene. 20. & 26. sed quia ciuitas Geth est Gerara, memorata in Genesi: ideo idem est Achis & Abimelech. Nam Achis est nomen proprium, & Abimelech nomen dignitatis. Sed mentitur iste cecus obstinatus. Nam licet dicat uerum quòd omnes reges Geraræ dicti sunt Abimelech, tamē ciuitas Geth non est eadem cum Gerara. Nam ciuitas Geth cuius Achis erat rex: est sita in parte aquilonari iuxta Betleem & tribum Beniamin, & est prima de ciuitatib. Philistinorum in parte aquilonari, & Gerara est in finibus Palestinæ ad partem Australem ī finibus Aepypti iuxta Bersabee: ut patet Gen. 26. Et ideo est melius ꝙ dicatur, ꝙ Achis erat binominis: quia alio nomine dictus est Abimelech. Vel est dicēdum & melius, ꝙ Abimelech in lingua Palestina idē est quod rex terræ. Nam Abimelech: interpretatur rex patris mei, & sic quē nos appellamus regem ipsi uocant Abimelech. Nota quòd Abimelech idem est quod rex paternalis siue rex naturalis: Ideo quilibet rex naturalis cuiuscūq; regni sic dicebatur Abimelech apud Palestinos, & sic nō solū rex Geraræ dicebatur Abimelech: sed ēt
E rex Get: & rex Acariō & cæteri: quasi regnū paternum iure paterno possidentes. Vnde melech arabicè: rex interpretatur latinè. Secundum ergo hunc intellectum dicunt Hebræi ꝙ Dauid fecit hunc psalmum, & sic exponunt ipsum literaliter præcisè de Dauid: prout agit gratias pro liberatione sua. Et secundū hoc tria facit Dauid. Nam primò ipse agit gr̄as. Scdò inducit alios ad magnificandum Deum. Tertiò ad timendum Deū per obseruantiam legis. Secundum ibi: Magnificate dominum. Tertium ibi: Timete dn̄m. Dicit ergo Dauid. Benedicam dominū Deū Israel in omni tempore. s. tàm ī aduersitate, q̄ in prosperitate, & semper. s. die ac nocte laus eius erit ī ore meo, agēdo gratias: eo ꝙ liberauit me de manu seruorū regis Achis.

F *In domino laudabitur anima mea: audiant mansueti & lætentur.*

Anima mea laudabit in dn̄o. i. gloriabit in dn̄o & non in se: quia nolo laudes hominum: nec laudari de superbia, sed de humilitate & mansuetudine: ideo dico vt mansueti audiāt humilitatē meā & lætent. Postea īuitat oēs alios ad laudes dei, exēplo sui, dicēs:

Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum.

Exquisiui dominum, & exaudiuit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

O vos humiles & mansueti magnificate dominū meū & in idipsum. i. in simul exaltemus eū similiter. Et reddit causam quia semper in tribulationibus exquisiui dominum oī alia spe relicta, & ideo exaudiuit me, & ex

A ex omnibus tribulationibus meis eripuit me .s. de manu Golię & manu Saul cum traxit lanceam contra me, & cum misit clientes ut circuirent me in domo, & nunc eripuit me de rege Achis, & ideo

Accedite ad eum & illuminamini: & facies vestrę non confundentur.

Accedite ad eũ & nõ quęratis aliũ liberatorem, & illuminamini .i. illuminabimini qa dabit uobis gratiã & modum euadẽdi, & sic facies vestrę nõ cõfundẽtur: qa nũquã dicetis vos esse delusos, nec repulsos, nec frustratos.

Iste pauper clamauit: & dominus exaudiuit eum: et de omnibus tribulationibus eius saluauit eum.

Immittet angelus domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos.

Gustate et uidete quoniam suauis est dominus: beatus uir qui sperat in eo.

B *Timete dominum omnes sancti eius: quoniam nõ est inopia timentibus eum.*

Diuites eguerunt et esurierunt: inquirentes autem dominum non minuentur omni bono.

Iste pauper quẽ videtis .s. ego, clamauit, & dñs exaudiuit eum, & de omnibus tribulationibus eius saluauit eũ, vt dictum est. Nam angelus bonus dñi immittet uirtutem suam in circuitu humilium timentium eũ, & sic eripiet eos: ergo relinquite humana auxilia, & gustate & uidete qm̃ dominus suauis est & non crudelis; imo facilis ad dandum gratiã & petitionem. Ideo beatus vir qui sperat in eo: & sic nõ sitis crudeles & maleuoli: sicut Saul & sequaces eius sed timete dominũ, o vos oẽs sancti & iusti eius: qm̃ nõ est inopia bonorum temporalium & spũalium timẽtibus eum: imo copia & abundãtia gratię. Nã

C nos uidemus q multi diuites huius mũdi cõfidentes in bonis mundanis facti sunt pauperes & eguerũt & esurierũt mendicando: qa bona transitoria sunt, & nõ potuerũt ea retinere: sed timentes dominum non minuentur oi bono: imo abundabunt bonis spũalib. & etiam bona eis non deficient.

Venite filij audite me: timorẽ domini docebo uos.

Quis est homo qui uult uitam: diligit dies uidere bonos.

Venite ergo filij, audite me, & docebo uos timorem domini .i. legem diuinam q consistit in timore dñi, & si qs homo timet dñm ut cupiat uidere dies bonos in hac uita & ẽt gloriam in alia: faciat quod sequitur.

Prohibe linguam tuam à malo: et labia tua ne loquantur dolum.

D *Diuerte a malo: et fac bonum: inquire pacem et persequere eam.*

O vir iuste prohibe linguam tuam à malo &c. Et sic exponũt Iudęi literaliter hũc psalmũ faciliter: quia ut dixi, litera est satis plana applicando ad ipsum Dauid. Sed si sic pcisè literaliter exponatur uideretur hũc psalmũ nullum continere sacramentum, & titulum esse nõ à spiritusancto, sed inutiliter positũ: quod est falsum. Nam Dauid nõ fuit minus profeta in hoc psalmo quàm in cęteris: nec latet minora sacramẽta in hoc titulo & psalmo quàm in cęteris: quia idem est spiritus. Et ideo est dicendum q Dauid per illam fugam & descensum in Geth: & p illam mutationem & simulationem & derisum: pręuidit in spũ totum misterium incarnationis & passionis & sepulturę & resurrectionis Xpi, & persecutionem & liberationem & pperpetuitatem ecclesię. Nã puidit qualiter Dei filius erat in mundum descensurus, & debat mutare faciem & os suum accipiendo forma serui inuentus vt homo, & pati multas persecutiones, & qũo Herodes rex Galileę debebat ipsum fatuum reputare & contemnere, & à se fugare, & ad Pilatum remittere, & quomodo ab oib. debat tanquã insanus & arrepititius & demoniacus reputari, & qũo erat deludẽdus & irridendus à principibus sacerdotũ & ministris, & crucifigendus, & à morte per resurrectionẽ liberandus: & ẽt nouit q oẽs persecutiones easdem erat passurus in mẽbris & in sua ecclesia. Ex omnibus his patet, q Dauid fuit magis figura Christi quã aliquis alius, & magis fuit figura in sua humilitate & mansuetudine & patientia in aduersis, quam in alia uirtute ac pfectione. Et ideo hoc puidẽs Dauid fecit hunc psalmum in persona Christi & ecclesię: in quo introducit Christum non solum in persona capitis: sed ẽt in psona membrorum, & ecclesię. Nã quicquid passus est Christus in capite: passa est ecclesia postea a tirannis: imo ut ueri⁹ dicatur, passus est Christus in membris, & sic Christus loquitur, p membris, & sic tria facit. Nã primo laudat Deũ patrẽ agẽdo gratias de sua liberatione & resurrectione. Secundò inuitat oia mẽbra sua & congregatione iustorum ad laudẽ Dei: ut agant gratias simul cum eo. Tertiò prędicit pręmiũ iustorũ & punitionem malorum. Secundum ibi: Magnificate dñm. Tertium ibi: Oculi dñi super. Quantum ad primum dicit Christus: ego benedicam

A benedicam Dñm Deum patrẽ in omni tem pore agendo gratias, ꝓ beneficijs receptis, & laus eius erit sem per, & continuè in ore meo. Et nota ꝙ differẽtia est inter benedice re, & laudare: Nam benedicere est agere gra tias, pro beneficijs receptis. sed laudare est virtutes, & bonitatẽ alicuius cõmemorare, Itẽ est aduertendũ, ꝙ licet quælibet creatura teneatur Deũ iugiter, & sine intermissione laudare, & benedicere, eo ꝙ totaliter à Deo, dependet ꝓm esse, & essentiam, ideo tenetur Deum amare ex toto corde, & ex tota mẽte & ex omnib. viribus suis sine aliqua intermis sione temporis, & operis. Nã sicut Deus nõ cessat influere suam virtutẽ, in creaturam in essendo, & conseruãdo, ita homo non debet cessare ferri tota mente, & anima, & cõtem plari illud summum bonum, à quo habet B oẽ bonũ, vt Deo satisfaciat, & reddat vices; sed hoc non potest implere, viator in hac via ꝑp pondus corporis, & miserias mundanas, & impedimenta intrinseca, & exteriora, sed hoc implent beati comprehẽsores in patria, de quib. ait Xp̃s. Matt. 8. Angeli eorum semꝑ vident faciem patris. Item ps 83. Beati qui habitant in domo tua Dñe, in sęcula sęcu lorum, laudabunt te. Sed quia Xp̃s, non solũ erat viator, sed etiam comprehensor, cuius anima, tàm dormiendo, quam vigilãdo sem per contemplabatur faciem patris, ideo sol⁹ Christus potuit dicere. Benedicam Dñm in omni tẽpore huius vitę, & semper laus eius in ore meo. Sed qđ Christus implenit i capi te, facit tota Ecclesia, simul in membris. Nã C non est aliqua hora, nec particula temporis, nec aliquod instãs, in quo non laudeẽ Deus, in aliqua parte mundi. Nam cum in nostro hemisfærio est nox, in alio est dies, sub hori zonte nostro: & sic quando in vna parte mũ di, dr̃ officium diurnum, in alio dr̃ officium nocturnum, nec est aliqua hora diei, quin di catur, aut prima, aut tertia, aut sexta, aut no na, aut vesp. aut complet. aut officium noct. aut laudes matutinæ, aut orationes deuoto rum Christianorum. Et sic quod vnus solus homo, non potest implere, nec satisfacere, fa cit tota Eccl. in cõmuni. Ex quo patet, ꝙ pri mus versic. huius ps. non potest verificari de ipso Dauid, sed de ipso Christo, in se, & in sua ecclesia, & ideo dicit Christus: ego simul cũ Ecclesia, & mẽbris meis, benedicã Dñm celebrando diuina officia, agendo gratias in omni tempore, huius vitæ. Quia in alia vita, non est tempus sed æternitas, & laus eius, D erit semꝑ in ore meo, in alia vita. s. in patria, vbi beati in sęcula sęculorum, sine intermis sione laudant Deum. Et subdit Xp̃s, sicut ego iugiter laudabo patrem, ita anima mea lau dabitur, ab omnibus membris meis, in Dño patre: quia in omnib. orationibus, quæ diri guntur ad patrem concluditur. Per Dñm no strũ Iesum Chri. &c. Ideo Christus, etiam vt homo semper laudatur in patre, Item vnica adoratione, adoratur cum verbo, per vnionẽ hypostaticã. Et sequitur, Audiant mansueti, & lætentur. q. d. Christus, vt homo, ego adep tus sum, hanc dignitatem ꝑp humilitatem, & mãsuetudinem: quia humiliaui meipsum factus obediens, vsq; ad mortem crucis, ideo pater exaltauit me, & dedit mihi nomẽ, sup oẽ nomen, vt in nomine Iesu, omne genu fle ctatur: & sic sum in gloria patris. i. simul ha beo gloriã cum patre, sedẽdo à dextris eius: E & sic in patre, semꝑ laudabitur anima mea, ab omnibus fidelib. ergo audiant hoc man sueti, & lætentur se esse humiles, & mansue tos: quia ꝑp humilitatem, hanc gloriã adep tus sum pro me, & membris meis. Magnifi cate Dñm mecũ. In hac secunda parte, qua tuor facit Christus. Nã primò excitat, & ex hortatur omnia mẽbra sua, ad magnifican dum Deum. Secundò ad ponendam spem in eo. Tertiò ad timendum eum. Quartò ad ser uandum legem, & voluntatem Dei. Secun dum ibi: Accedite ad eum. Tertiũ ibi: Time te Dñm. Quartũ ibi: Venite filij. Quo ad pri mum, quia dicit: Audiant mansueti, & lęten tur: dicit, ò mansueti supple, audite me be nedicẽtem, & laudantem Deum patrem. ma gnificate Dñm, simul mecum: quia nos estis F membra mea, & ideo cum capite debetis, si mul magnificare Deum: quia non est distin ctio inter caput, & mẽbra; oẽs. n. magnifica mus patrẽ: nam ego non solum per me, sed etiam per vos cõtinuẽ, magnifico eũ in eccl. & sic in idipsum. i. simul vos, & ego exalta mus eum. Nota, ꝙ iste terminus circunlocu tus in idipsum, idẽ significat quod simul, uel similiter, vel pariter, vt ait Apos. Cupio vos, idipsum sapere. i. simul, & mecũ. Et ideo vbi cunq; i hac translatione, ponitur ĩ idipsum, Hieronymus posuit simul, idest pariter, vt ps. 4. In pace in idipsum dormiã, & requies cam Hiero. posuit in pace simul dormiam, & requiescã. Hic autem posuit, Dñm mecũ: & exaltem⁹ nomẽ eius pariter. i. simul magnifi

A cemus & exaltemus & eodem modo. Et reddit causam quare debemus magnificare simul & exaltare: quia inquit exquisiui & exoraui dominũ patrẽ in mensa, & in horto, & in cruce, & exaudiuit me, largiendo quæ petebã pro me & membris meis, & eripuit me ex omnibus tribulationibus per resurrectionem: quia iam amplius non moriar, & mors mihi vltra non dominabitur. Ergo si ita est, ꝙ ego fui exauditus pro me & pro uobis: quia ego oraui pro te Petre & ꝓ tota ecclesia ne deficiat fides tua: ergo ô uos martyres nolite timere nec deficere, sed cũ firma spe accedite ad eũ. s. patrẽ, & illuminabimini & corroborabimini luce & fortitudine & uirtute spũssancti contra tirãnos, & infideles, & tortores, & facies uestræ non cõfundentur: imo uinceris eos: quia licet occidant corpus, animam tñ non potuerunt occidere: quia cũ steteritis ante reges & præsides nõ estis vos qui

B loquimini, sed spiritus patris uestri qui loquitur in uobis. Ideo ipsi tiranni manebunt confusi, & uos uictores, & ideo uos membra mea nolite timere in ꝑsecutionib. tirãnorũ: quia pater non deficiet uobis sicut mihi non defecit. Nam iste pauper quẽ uidetis, clamauit & orauit in mensa, & in horto, & in cruce, & semper dñs exaudiuit eum, & ex omnibus tribulationibus saluauit eum: ergo sicut saluauit caput & resuscitauit, ita saluabit mẽbra: nam sicut in horto apparuit mihi angelus domini confortans me, quę quidem confortatio potius fuit pro mẽbris meis, ita pariter in persecutionibus uestris angelus immittet uirtutem & influxum suum in circuitu martyrum & fidelium timentium eum:

C quia circũdabit eos sua uirtute & protectione, & sic eripiet eos de manu tirannorum ne perdant fidem & fortitudinem, immo audacter morientur pro fide & ueritate, & in fine eripiet totã ecclesiam tpaliter de manu tirannorum per conuersionem Constantini: intm̃ ꝙ relictis idolis oẽs gentiles conuertẽtur ad fidẽ, & sic fideles manebunt oĩno uictores. Lrã Hieronymi habet, castrametatur angelus in circuitu timentium eũ, & sic litera est magis plana: quasi dicat, ꝙ Angel' Michael qui est custos ecclesiæ ponet castra & exercitus Angelorũ in circuitu fidelium ad custodiẽdũ eos de manu tirannorũ, sicut frequenter uisum fuit, ꝙ Angeli apparebant in circuitu martyrũ confortantes eos, sicut legitur in historijs beati Laurentij & beati Se-

D bastiani, & ẽt in historia beatæ Catherinæ legitur ꝙ Angeli de cęlo descẽderunt & fregerunt rotas &c. sicut Angelus domini descẽdit cũ Azaria & extinxit flammam ignis. Daniel. 3. Et subdit, gustate & videte gustu, & visu fidei quoniã dominus suauis & propitius est omnibus inuocantibus eum, quia eis non deficiet in persecutionibus: ideo Beatus vir qui sperat in eo. Totum ẽt hoc põt referri ad legẽ euangelicam, vt dicat Christus, gustate operando, & uidete cõtemplãdo legẽ euangelicam, quam fero & prędico vobis ex parte patris mei, quoniã suauis est dominus in lege euangelica, & non seuerus sicut fuit in lege veteri. Nam lex euangelica non fert onera importabilia, nec multiplicationẽ cerimonialiũ ꝑceptorũ sicut lex Moysi: quia iu-

E gum meum suaue & onus meũ leue, & præmium promissum in lege euangelica est maximum & sufficiens, quia promittit fęlicitatem & beatitudinem æternã: ideo Beatus uir qui sperat in eo: ideo uos omnes sancti timete dominum timore filiali: qui quidẽ timor insurgit ex summa caritate: & sic sustinebitis persecutiones pro eo, ut acquiratis præmium & beatitudinem promissam, quod est bonum per se sufficiens & status omniũ bonorũ aggregatione perfectus, & sic nõ ẽ nec erit inopia nec defectus boni, Christianis & fidelibus diligentibus & timentibus Deum. nam beatus habet quicquid uult, & nihil mali uult. Item quia illud gaudium & bonum beatorum nemo tollet ab eis, nec est amissibile nec hauribile sicut bonum mundanum. Nam multi diuites & principes huius mundi amissis bonis temporalibus eguerunt & esurierunt, sicut filij Priami regis Troiæ. Et si-

F cut filij & nepotes & familia regis Saulis: & sicut Darius & Porus capti ab Alexandro. Et sicut filij Dionisij tiranni, qui post mortem patris ostiatim mendicabant. Sed non sic erit de fidelibus sperantibus in Deum: nam licet sint pauperes in hac uita, & nõ habeãt copiam bonorum temporalium, tamen non minuentur omni bono in alia vita, imo abundabunt spiritualibus inamissibilibus: quia beatitudinem nemo tollet ab eis. Duo ergo habebunt beati obseruantes legem euangelicam. Primò quia satiabuntur bonis cœlestibus. Secundò quia erunt securi de sua beatitudine, quod in hac uita nullus unquã potuit adipisci. Venite filij, quia superius dixit: Accedite ad eum & illuminamini, & gustate

&

A & videte, & timete dominũ oẽs sancti &c. possett aliquis petere & dicere, quomodo gu stabo, & in quibus consistit iste timor dñi, & quid agendo potero assequi illud summum bonũ indeficiens, & in quo consistit ista lex euangelica in cuius obseruatione tantum bo num acquiritur? Ad hoc respondet & satisfa cit Christus dicẽs. O filij regenerati per baptismũ venite ad fidem & audite me cum af fecto & docebo uos timorẽ domini patris mei. s. docebo uos nõ legem timoris seruilis: sed filialis, nam initium sapientiæ timor domini, & docebo vos in quibus cõsistit timor dñi castus & filialis. Et quid debet agere homo q timet dñm & cupit uidere dies bonos in illa gloria æterna. Vnde si quis est homo qui timet Dñm, & diligit, i. cupit videre dies bonos in patria cęlesti, & nõ malos in infer-

B no, faciat quod sequit, & tu Christiane fac quod sequitur. s. Prohibe linguam tuã à malo non blasfemando, nec in prosperis, non in aduersis, nec murmurando de aliquo, & labia tua non loquãtur dolũ nec fraudẽ, cõtra proximũ, sed sis verax in verbis, & promissis seruãdis, diuerte à malo. i vita, & fuge omne malũ seruando pręcepta negatiua, & fac bo nũ seruando præcepta affirmatiua, & inqui re pacem cũ proximo, & sequere, & cõserua eam. Nota q lex Christi, dicitur leuis, & sua uis respectus legis Moysi. Nã illa pręcipiebat & mandabat, & imponebat onera iportabilia, & multitudinẽ pręceptorum. s. sexcenta, & tredecim præcepta inter cerimonialia, & iudicialia, & moralia, eo q ille populus erat durę ceruicis, & inclinatus ad rebellionẽ, & tota illa lex erat figuras xpi futuri. Et ideo

C Christus sublatis omnib. cerimoniis, & iudi ciis reducit totam legem, ad duo præcepta. s. ad dilectionem Dei, & proximi. Matt. 22. Et declarauit pręceptum Dei dilectione pro ximi. Matt. 7. cum dixit: quæcuq; vultis vt faciãt vobis homines, & vos facite illis. Hęc lex, & profetiæ, quia in isto affirmatiuo intel ligitur negatiuum. i. quod non vultis, vt faciant vobis homines non faciatis illis. i. qđ ibi non vis alteri ne facias. Et totu m hoc ni hil aliud est nisi declinare à malo, & facere bonũ. Sed quia homo nõ solum iustificatur ex operibus, sed etiã corde, & lingua, & ex malis cogitationibus, & locutionibus iudica bitur, ideo Christus non solum prohibet ma nus, sed etiam cor. Matt. 5. qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio &c. Item Matth. 12. ex ore tuo iudicaberis: quia ex abundantia cor D dis os loquitur: & ideo Dauid hic profeticè in persona Christi prohibet cor, & linguã à malo: cum dicit, prohibe linguam tuam à malo: & labia tua ne loquantur dolum. Itẽ prohibet omne opus malum fieri cũ dicit. Declina à malo, & mãdat omne bonũ fieri per mandata affirmatiua, cũ dicit. & fac bonum: & mandat caritatẽ Dei, & proximi, cũ subdit, inquire pacem: cum Deo, & proximo supple, & persequere eã: nã qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo: & sic manet, & quiescit in pace Dei, & proximi. Vnde declinare à malo, est bonã uitã inchoare, & facere bonũ, est bonã uitã perficere, & in ea proficere: Per primũ euadim⁹ pęnam per secundum cõsequimur pmium: quia nemo potest inchoare bonã uitam nisi desinat male facere, & pęniteat præteritæ, E ut inquit Aug. & in eis consistit tota lex euãgelica, & tota iustificatio hominis, ad uitã æternam consequendam: de qua iustitia dictum est psalmo 14.

Oculi Domini super iustos, & aures eius preces eorum.

Hic ponit præmiũ iustorũ legem Christi obseruantium, & punitionẽ trãsgressorum. Vnde dicit, si quæris quẽ fructũ cõsequentẽ iusti ex obseruãtia legis euãgel. dico tibi q duos fructus: primũ, quia oculi Dñi sup iustos: qa erũt grati, & accepti ad uitã ęternã. Secundũ quia aures eius. s. aures Dei erunt propitiæ, & suaues in preces eorum: qa orõnes, & petitiones eorum erunt auditę, & acceptæ apud Deum. Sed oppositũ est de trãsgressoribus legis: Ideo sequitur.

Vultus autem Domini super facientes mala vt perdat de terra memoriam eorum. F

Vultus Dñi iratus ad vindictam, erit sup facientes mala, vt perdat memoriam eorũ de hac terra per mortem corporalem, & de terra uiuentium per mortem spũalem qa delebuntur de libro, & numero uiuẽtium, & cum iustis non scribentur: nec memorabũtur, nec habitabũt cũ eo. Sed q oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum: probatur cum subditur

Clamauerunt iusti & Dñs exaudiuit eos: & ex omnibus tribulationibus eorum liberauit eos.

Iusti clamauerunt, & Dñs exaudiuit eos, vt patet de omnibus martyribus, & de oib. tribulationib. liberauit eos. Nã martyres p mortẽ liberati sũt, & absoluti a uĩculis cor-

A poris huius:& à miserijs huius mundi, & cõsecuti sunt fælicitatem ęternam,& etiã multi liberati sunt à pœnis corporalibus,ut patet de beato Vincentio. Item tota ecclesia post longas persecutiones liberata & ꝓspe rata est etiã temporaliter post conuersionẽ Constantini: qui reddita pace ecclesiæ,eam bonis temporalibus ditauit. Quia

Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde: & humiles spiritu saluabit.

Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos dominus.

Iuxta est dominus his qui tribulato sunt corde propter ueritatem & iustitiam: & nõ saluabit omnes mites & humiles spiritu. Nã licet sunt multæ tribulationes iustorum & Deus permittat eos pati persecutiões ĩ hac
B uita,tamen dominus liberabit eos de omnibus his malis, & liberabit eos per gloriã & resurrectionem futuram.

Custodit Dominus omnia ossa eorum: vnum ex his non conteretur.

Dominus custodit. i. integrè resuscitabit in finali iudicio oĩa ossa eorũ: intãtũ ꝙ unũ ex his ossibus nõ cõteretur, nec deficiet, nec minuetur nec capillus de capite peribit, qm̃ integrè cũ tota sua perfectione immortales ad gloriam resurgent liberati & absoluti ab omni tribulatione & miseria quia tũc abster get Deus omnem lacrimam, & iam nõ erit amplius dolor, nec clamor, nec luctus qm̃ priora mala transierunt. Apo. 21.

Mors peccatorum pessima, & qui oderunt iustum delinquent.

Mors peccatorum erit pessima, quia non
C resurgent in resurrectionem uitæ, sed in resurrectionem iudicij ad perpetuas pęnas ꝑferẽdas. Et manifeste patet, ꝙ tirãni & obstinati qui oderũt & persecuti sunt quemlibet martyrẽ & iustum simplicem, delinquẽt. i. errabunt, & reperientur malam partem eligentes,& peccabunt contra legem, quę pręcipit declinare à malo & facere bonũ,& inquirere pacem & caritatem erga proximũ & seruare eam qui in fine

Redimet Dominus animas seruorum suorum, & non delinquent omnes qui sperant in eo.

Dominus redimet & liberabit ab his malis animas seruorum suorum. Ex quibus patet, ꝙ qui sperãt & cõfidunt ĩ eo & ponũt totã sua spẽ in eo, perferẽtes presecutiones & tormẽta, nõ delinquent. i. nõ errabũt nec confundẽtur nec frustrabũtur desiderio suo.

Sed delinquent,& errabunt,& fraudabũtur D omnes tiranni, & superbi ponẽtes spem suã in hoc mũdo. Totus etiã iste psa. potest esse vox ipsius Dauid inuitantis oẽs fideles uete. test. ad suscipiendam legem Christi, & oẽs marty. iustos noui test. vt cum humilitate & patientia tolerent persecutionẽ, & tormẽta ꝑꝑ Christum, qm̃ magnã fœlicitatem, & ꝑmium cõsequentur in illa vita: & sic ẽt pòt moraliter exponi, notus ps. qũo ipse Dauid exemplo sui exoratur oẽs fideles vtriusque testamenti ad patientiam & humilitatem, in tolerandis persecutionib. à quocunq; iniusto: & ne desperent de misericordia Dei: quia hic vel in futuro liberabunt, & iniusti hic aut in futuro punientur. Sed si volumus attendere figuram & sacr̃m, contentum in titulo huius psal. melius est ꝙ dicatur ꝙ est vox Christi hominis agẽtis gratias patri: & inuitantis oĩa membra sua ad perferendas E persecutiones, & tormenta tyranorum ꝑꝑ eum, & exhortantis eos vt cum humilitate & patiẽtia, perferant persecutiones, & orẽt etiam pro persecutoribus. Ideo iste psalmus. & præcedẽs legitur in festiuitatibus martyrum. Et ideo dicit Augustinus, in sermone plurimorum martyrum, ꝙ inquantum possumus debemus martyres,& ipsum Christũ imitari. s. quod simus mites, & humiles corde in persecutionibus,& debemus pro persecutoribus exorare. Et tota supradicta expositio est conformis ipsi titulo psalmi, in quo continetur figura passionis Christi, & martyrum.

PSALMVS XXXIIII.

IVdica Domine nocentes me: expugna impugnãtes me. F

Titulus. In finem ipsi Dauid. Ex titulo habetur ꝙ rex Dauid fecit hunc psa. & dirigit nos ĩ finẽ legis qui est Christus, & attribuit ipsum ipsi Dauid Messiæ. Et ideo apud Hebræos titulus est Ipsi Dauid, tãtum sine alio addito. Et ideo dicunt Hebræi, ꝙ cũ Dauid laboraret in vehementi persecutione, rogauit Dñm, vt Deus mitigaret iram ipsius Saulis, sed fuit sibi reuelatũ qualiter Saul cum suis debebat interire ĩ montibus Gelboe, & sic erat peritura tota domus Saulis,& dom⁹ Dauid erat exaltanda. quod præuidens Dauid in spiritu fecit hunc psalmum. Et sic exponunt hũc psalmum ad literam de Dauid

prout

A prout petit profeticè liberationē sui, & prædicit ruinā Saul & suorū Sed Aug. & Cassiodorus, & Origenes exponūt hunc ps. de persecutione, & passione Christi & excidio regni iudæorū, quā præuidit Dauid in spiritu per persecutiones suas. Ideo dicit Cassiod. ꝙ iste est secūdus ps. eorum qui manifestius explicant misterium passionis Christi. Et ideo sequendo sniam sacrorum Docto. iste psa. exponendus est de persecutione, & passione Christi. Et tn̄ aduertendum, ꝙ iste ps. non pt sufficienter & distinctè diuidi, eo ꝙ narrando afflictiones: interponit petitiones & gratiarum actiones, sed generaliter possum' dicere ꝙ Dauid tripliciter fuit afflictus. Primò per insidias. Scd'ò per falsa testimonia sibi imposita. Tertiò ꝑ irrisiones, quia gaudebāt æmuli sui in aduersitatibus eius. Ita pariter

B iudæi tripliciter persecuti sunt Christū. Primò per insidias: vt qñ quærebant: an liceret dari cēsum Cęsari: & qñ interrogabāt eū de magno mādato. Scd'ò per falsos testes impo nētes ꝙ dixerat possum destruere tēpl'ū Dei. Tertiò per iniurias & irrisiones. Et ideo Dauid ꝓuidens in spū prædictas tres oppressiones Christi futuras, fecit hunc psal. in quo introduxit Xp̄m loquentem, & conquerentem apud p̄rem de Iudæis affligētib. eum. In quo tria facit: nā primò cōquerit de insidijs sibi paratis petēdo liberari. Scd'ò de falsis testimonijs sibi impositis. Tertiò de coniurationibus contra eū factis, & iniurijs & opprobrijs illatis. Et in qualibet particula petit liberari: & agit grās, & q̄rit ultionem Secūda ibi: Surgētes testes iniqui. Tertia ib: Et aduersum me lætati sunt. Quò ad primum dicit

C Xp̄s. O Dn̄e p̄r iudica Iudæos nocentes. i. lædentes me. iudica dico iudicio examinationis & condemnationis, & expugna imputantes. i. volentes impugnare me, tam in membris q̄ in capite. Et nota ꝙ noceo noces, qñque apud antiquos reperitur ordinari cum accusatiuo & rō est, nam nocere uno modo est contrariū ad ꝓficere siue ꝓdesse, & tunc est acquisitiuum, & sic exigit datiuum: quia idem est qđ obesse, alio modo idem est qđ lædere, & sic ordinatur cum accusatiuo casu: & sic ponit in primo uersu. Et iō dicit. Iudica Dn̄e nocentes. i. lædentes: & persequentes me: & iō sequitur, & expugna impugnātes me: expugna dico, ciuitates eorum deuastando & dissipando, & eos dispergendo ꝑ Titum & Romanos. Et ideo sequitur.

D *Apprehende arma & scutum: & exurge in adiutorium mihi.*

Effunde frameam & conclude aduersos eos qui persequūtur me: dic animæ meæ salus tua ego sum.

Apprehende arma & scutum contra eos Rom. concitando, & exurge in adiutorium mihi, & effunde frameam, & gladium tuæ potentiæ, & sententiæ aduersus Iudæos, & tyrannos, qui persequuntur me in capite, & memb. & dic aiæ meæ, salus tua ego sum. i. ostende te salutem uitæ meæ, quia si præcipis. i. dicis, factū erit & liberabis me ab eis, me resuscitando, & eos puniendo, ergo

Confundantur & reuereantur: quærentes animam meam.

Auertantur retrorsum & confundantur: cogitātes mihi mala.

Iudęi quęrentes aiam meam, & vitā meā delere & tollere ab hoc mundo, confundantur, & reuereantur, & verecundentur, & timeant cum viderint me resuscitatū, & auertantur ab honorib. retrorsum perdentes dignitatem, & regnū, & sacerdotiū, & cōfundantur Scribæ, & Pharisæi, & principes cogitantes mihi mala, & machinantes & conspirantes in necem meam, quoniam frustrati sunt à desiderio suo postquam resurrexi. F

Fiant tanquam pulvis ante faciem venti: & angelus Domini coarctans eos.

Fiant tanquā puluis ante faciē uenti, dispersi per uniuersum mundū, & angel' Dn̄i sit ꝑsequēs eos. Quia ut ait Iosef de bello iudaico angeli uisi sūt recedere à tēplo, & gladius igneus uisus est supra Hier. ꝑ aliquot dies ante excidium, et sic patet ꝙ Angeli iā comminabantur stragem futuram.

Fiat uia illorum tenebræ & lubricum: et Angelus Domini persequens eos. E

Fiat uia illorū lubricū. i. scandalū & lapsus ad cadēdū, & angelus Dn̄i sit ꝑsequēs eos. Nota ꝙ uia hoīs est cogitatio, & opatio, & sic est dicēdū ꝙ oēs cogitationes, & act' & operationes Iudęorū post passionē Xp̄i fuerūt eis in lubricū & scandalū. Nā ut ait Iosefus, ꝑꝑ iniurias & ignominias quas Iudæi patiebant à ꝓsid. b. Romanorū, multotiens statuerūt rebellare, & finaliter rebellarūt, & lapsi sunt in cōiurationes & monopolia, q̄ oīa fuerunt uia ad destructionē eorū, & sic uię & cōsilia eorū fuerūt lubricū siue scādalū ad labēdū & cadēdum. Et etiam vię illorū fuerūt lubricū. i obscuritas q̄a fuerūt occæcati ꝑ malitiā, & pc̄tm̄ ut rebellarēt cōtra

Romanos

A Romanos, & sic ceciderūt, & angelus domini bonus fuit persequens eos, nō dādo adiutorium, & angelus malus male consulendo & ad rebellionem impellēdo & instigādo. Item uiam illorum. s. lex Moysi fuit eis lubricum & lapsus & petra scandali: in qua ceciderūt falsè īterpretādo, & malè intelligendo, & fuit eis lubricū & obscuritas: qa Deus abstulit eis sprū intelligētiæ: quia occecauit eos malitia eorū ne intelligerent sacramenta Dei, & sic lubricantur & labuntur & scādalizātur i lege & via domini, & occecant.

Quoniam gratis absconderunt mihi interitū laquei sui, superuacuè exprobrauerunt aīam meam.

Hic reddit causum quare Iudæi patietur supradictas cōfusiones, & incurrēt cecitatē scandalū & ruinam tam temporalem quàm spiritualem, & corporis & mētis, & subdit.

B Quoniam gratis, & sine cā absconderunt & incluserūt me in interitu laquei sui: qa sine culpa parauerunt mihi laqueū mortis p insidias & tentationes iniqua & falsa testimonia, & superuacuè & sine causa exprobrauerunt & uituperarunt aīam & uitam meam. Et etiam i uanum exprobrauerūt: qm̄ resurrexi & manserunt cōfusi. Ideo sicut iniquo modo parauerūt mihi laqueum mortis: ita

Veniat illi laqueus quem ignorat, et captio quā abscondit apprehendat eum, & in laqueum cadat in idipsum.

Veniat illi populo laqueus captionis & excidij per Romanos: quē laqueū ignorant nam ignorantibus ipsis Titus duxit vnam legionem militum ex Aegypto, & venerūt ex parte orientali per terram Moabitarum, & trāsierunt Iordanem ꝓpē Hierico, quà trā-

C siuit Iosue cum filijs Israel, & obsedit inopinatè ciuitatem Hierusalē, & sic fuit laqueus quem ipsi ignorabant: nam sicut per illā partem fuit transitus ad capiendam terram ꝓmissionis tempore Iosue, ad expellendos & destruendos Cananeos, Amorreos, & Iebuseos: ita per eandem partem fuit ingressus ad capiendam & destruendam Hierusalem. Item sequitur: Et captio quam abscōdit apprehendat eum. Ad cuius intellectum ē notandum, ꝙ Iudæi ex inuidia & timore Xp̄m tradiderūt, & timebāt enim perdere primò sacerdotium & oblationes. scđò perdere locum & gentē, & ideo pararunt Christo insidias, & occultè cum cautela in festo paschę ceperunt & tradiderunt Christum. Sed eodem modo fuerūt capti sub eodem laqueo

& illud quod timebant euenit eis, & ceciderunt in laqueum quem uitare putabant. Nā in festo paschæ dum ex omnibus partib. erant in Hierusalem congregati, fuerunt obsessi, & ciuitas capta & diruta & incensa. Et sic perdiderunt locum & sacerdotium, & dispersi sunt per mūdum captiui. Ideo dicit. Veniat illi populo laqueus & obsessio Romanorum, quem ignorat, & captio quā abscondit. i. in abscondito parauit: id est talis captio qualem ipse Christo parauit: apprehendat eū, & cadat in ipsum laqueum quē vitare cupiebat. i. ī laqueum mortis & ruinę & dispersionis: uel cadat in ipsum laqueum. i. in talem qualem ipse præparauit mihi in die paschæ. Nā laqueū mortis mihi parauerūt, & i laqueū obsidionis mortis ceciderūt. D

Anima autem mea exultabit in domino: & delectabitur super salutari suo. E

Hic prædicit Christus gaudium suum & ecclesiæ de resurrectione sua & excidio Iudæorum dicens. Anima mea. i. ego simul cū membris meis & tota ecclesia exultabit in domino reddens gratias de beneficio redēptionis & de uindicta iudęorum & excidio eorum, & delectabitur super salutari suo. i. de saluatione sua. Nam licet passio Christi fuerit amara: tamen effectus eius fuit nobis salubris & delectabilis & eius resurrectio memorabilis: quia diem dominicam cum delectatione & lætitia colimus in memoriā resurrectionis. sed Iudæis fuit in magnam confusionem. Ideo subdit.

Omnia ossa mea dicent: domine quis similis tui? Eripiens inopem de manu fortiorum eius; egenū & pauperem à diripientibus eum.

Omnia ossa mea dicent. i. omnes apostoli qui sunt ossa mea & fundamēta ecclesię, i quibus apparuit robur & fortitudo, & oēs martires & cæteri fideles attribuendo tibi ptātem liberandi genus humanū, & mihi attribuendo meritum passionis: dicent & ꝑdicabunt per mundum: domine quis similis tui? quasi dicant nullus. Nam tu es eripiens pauperem hominē de manu dęmonum fortiorum eius, & ponitur genitiuus eius ꝓ ablatiuo ad modum gręcorum, qui carēt ablatiuo i. de manu fortiorum se, & es eripiens egenum & pauperem expoliatum & sauciatum à latronibus diripientibus eum. Nā tu eripuisti illum hominem qui descēdens ab Hierusalem in Hierico incidit in latrones: quem expoliauerunt bonis gratuitis, & plagis F

A gis assecerunt, & semiuiuum relipuerût. Lucæ x. Iustum ergo egenum & pauperem sauciatû tu Christe sanasti sanguine tuo, & sup humerum tuum portasti & stabulatio ecclesiæ cômisisti, & à demonibus fortioribus & diripientibus, & depredantibus & expoliantibus eum eripuisti. quod nullus alius potuit facere; ergo quis similis tibi? quasi dicat nullus. Eodem modo eripuisti egenum & pauperem populum Christianum de manu tyrãnorum fortiorum, & à diripientibus eum. Nam sicut primò liberasti illum populum de Diab. spiritualiter, ita postea liberasti eû de membris Diab. temporaliter facta vindicta de Iudæis & tyrannis persequentibus ecclesiam. Ad cuius intelligentiam est notandum q sicut Diab. per se in principio expoliauit & eripuit & sauciauit Adam cum tota sua posteritate, qui quidem Adam dicitur
B vt sic homo mysticus siue corpus mysticum & ecclesia, & ita postea Diab. conatus est p membra sua. s. per infideles, & tyrannos persequi istum hominem egenum & pauperê, & maximè in nouo testa. Et ideo Christus non solum loquitur, & conqueritur hic in persona sui de Iudæis persequentibus & crucifigentibus eum, sed etiam conqueritur in persona istius hominis mystici cuius naturã assumpsit. Et côqueritur primò de Diab. qui hunc hominem sauciauit, & ex consequêti côqueritur de membris Diab. s. de tyrannis & infidelibus qui ipsum à iuuentute sæpe expugnauerunt: à quibus Christus istum hominem tàm têporaliter q̃ spiritualiter liberauit, vt dictû est. Ad hunc ergo intellectum potest êt tota suprad. pars prima exponi. Di-
C cit ergo homo sauciatus. s. ecclesia O domine Deus iudica dæmones nocentes & lædentes me, qa sauciauerût me in corpore & anima uulnere peccati, & fomite eiusdem, & expugna tyrannos & infideles, expugnantes me à iuuentute mea & vsque ad iudiciû. Et ideo tu Deus apprehende arma & scutû humanitatis, & exurge & veni in carnê in adiutoriû mihi. Nam aïa Xpi & caro dicuntur arma côtra Diab. ad offendendû & defendendum. Nã in anima erant dona Spiritussancti & oẽs virtutes. s. humilitas & caritas, quibus Christus vicit Diabo. Item caro Christi fuit scutum ad defendendum in quo Christus recepit ictus tormentorum & afflictionum & passionum pro nobis. Et sic Christus in sua incarnatione apprehendit arma & scutum, in adiutorium nostrum contra Diab. Et sequitur. Effunde frameam. i. extende gladiû tuæ passionis, & ecclesiasticæ potestatis, & virtutis sacramêtorû aduersus dæmones qui persequuntur me. Nam sicut gladius diuidit & radit & interficit: ita tua passio & ecclesiastica sacramenta delent & necant & extinguunt peccatum & interficiunt Diabolû. Et ideo dic animæ meæ salus tua ego sum, & præcipe Diabolo, vt recedat, quia tuum præcipere est facere. Item dic animæ meæ salus tua ego sum. i. da mihi salutem redemptionis, & sana me à peccato per tuam passionê; & confundantur & reuereantur Dæmones quærentes animam meam, vt videntes me redemptum, & ipsi Dæmones cogitantes, & machinantes mihi malas tentationes côfundantur & conuertantur retrorsum cum viderint me senatum & lotum à sorde peccati, & tuo caractere munitum, & fiant idest fugiant à me sicut puluis fugit & pellitur ante faciem venti, & Angelus Domini bonus sit coarctans & cogens eos fugere, & viæ illorum fiat & fiant tenebræ, ne possint me videre ad nocendum, & fiant lubricum vt victi cadant ne possint præualere côtra me. Et Angelus Domini sit persequens eos. Nam Angeli boni prohibent Dæmones, ne noceant nec præualeant contra iustos & fideles, & sic reddit causam dicens, quoniam dæmones gratis. i. cum grandi desiderio absconderunt mihi laqueum tentationis in interitu mortis in Paradiso terrestri, cum dixit serpens. nequaquam moriemini, sed si comederitis eritis sicut dij scientes bonum & malum, & sic incidi in duplicem mortem. s. corporis & animæ. Et isto modo exprobauerunt & tentauerunt animam meam, & defraudauerunt & deceperunt eã superuacuè & sine ratione. Fac ergo Domine vt laqueus tuæ passionis quem ignorat, veniat illi, & sicut ipse cepit me laqueo tentationis, ita tu cape & liga eum laqueo tuæ passionis. Et sicut ille fructus vetitus fuit muscipula ad capiendum hominem, ita sacramentum incarnationis, & passionis tuæ sit muscipula ad capiendum Diabolum. Quem laqueum & muscipulam incarnationis, & crucis ignorauit Diab. vsque ad resurrectionem, nam tunc cognouit se esse victum & expoliatum per triunfum crucis, quando Christus fortis, & potens in prælio cum triunfo descendit ad inferos & fregit portas æreas & vectes fer-

reos, & expoliauit infernum. Et ideo sequitur. Captio quam abscondit apprehendit eum: quia sicut per fructum illius arboris decepit hominem, ita per fructum arboris Christi deceptus est. Et sequitur cadat in ipsum laqueum. Quia sicut per lignum vicit, ita per lignum victus est. De quo beneficio redemptionis iste hō promittit se gratias acturum, cum subdit. Anima mea exultabit. Exponatur ut supra dictū est. Sicut exposita est ista prima pars de diabo. ita pōt exponi de membris eius persequentibus ecclesiam, & sic ēt totum residuum potest exponi in persona totius corporis mystici: Sed primo & principaliter debet exponi in persona Christi, qui primo in capite passus est, sed ex cōsequēti potest exponi in persona ecclesiæ: nā quod Christus primo passus est in capite, postea passus est in membris.

Surgentes testes iniqui, quæ ignorabam interrogabant me.

In hac secunda parte prædicit secundum genus persecutionis & afflictionis Christi, quod fuit per falsa testimonia. Dicit ergo Christus. Surgentes testes iniqui Iudæi interrogabāt me de his, quæ ignorabam, idest quæ nunquam feci nec commisi: quando me dixerunt blasfemum, & inimicum Cæsaris, & commouisse totam terram à Galilea vsq; Hierusalem, & tamen omnia ista ignorabā, quia nunquam feci, nec alicuius horum conscius eram, quia quod non est, non cōtingit sciri. Et sic retribuebant mihi mala pro bonis. Nam ego sanaueram filios eorum, & resuscitaueram mortuos eorum, & ipsi procurabant mortem meam, & retribuebant mihi malum pro bono, & sterilitatem pro fertilitate. Et nota, quòd Christus usurpat hoc uocabulum translatiuè. Nam sicut ager dicitur sterilis quando in ipso seminatur bonū frumentum & triticum, & ipse pro frumento reddit carduos & spinas & lolium, ita Iudæi dicuntur steriles: nam Christus seminauit in eis legem euangelicam, & virtutes & bonā doctrinam, & ipsi reddiderunt mala opera, & uitia, & peccati. Itē ipse seminauit in eis multa beneficia sanitatum, & dedit vitā in filijs eorum resuscitandi, & ipsi retribuerūt ei mortem pro vita, & odium pro dilectione. Ex quo patet, quòd fuerunt steriles: vnde quæsiuit bonos fructus ex bono semine quod in eis seminauerat, & ipsi retribuerūt sibi fructus malos. In cuius figura maledixit ficulneam in qua non reperit fructum. Tripliciter ergo Iudæi fuerunt steriles Christo. Primò quia non retribuerunt Christo fructus legis & doctrinæ. Secundò quia non retribuerunt prēmium pro beneficijs collatis: imò fuerunt ingrati. Tertiò quia tribuerunt & procurarunt sibi mortem quæ dicitur sterilitas & priuatio vitæ. Nam homo mortuus dicitur sterilis, quia non potest exercere fructus & opera vitæ. Ideo ait Christus.

Retribuebant mihi mala pro bonis, sterilitatem animæ meæ.

Ego autem cum mihi molesti essent, induebar cilicio

Humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinu meo conuertetur.

Retribuebant mihi mala pro bonis, & sterilitatem, idest priuationem animæ, idest vitæ meæ. Et probo quod retribuebant mihi mala pro bonis. Nam cum essem Deus ab æterno immortalis & impassibilis in sinu patris propter eos meipsum exinaniui formam serui accipiens, induens me cilicio humanitatis, in quo cilicio dum ipsi molesti essent mihi, ego humiliabam animam meam in ieiunio & afflictione, & orabam pro eis. Quasi dicat; ego pro eis induebar cilicio humanitatis, & affligebar, & ieiunabam & orabam pro eis, & ipsi erant mihi molesti retribuendo mala pro bonis, quia vocabant me voracem & potatorem vini, & blasfemum & dæmoniacum, & inimicum Cæsaris. Et tamen ego pro eis oraui in horto, & in cruce, cum dixi, Pater ignosce eis, quia nesciunt quid faciunt, & tamen quia noluerunt resistere gratiæ Dei, & spontè voluerunt obstinari, & non conuerti, ideo oratio mea fuit eis sterilis & inutilis. Sed non fuit oratio mea simpliciter inanis, & vacua. Nam in sinu meo conuertetur, idest conuersa est illa oratio in membris meis quæ sunt in sinu meo, & in ecclesia mea, quia illis profuit oratio & passio mea, licet obstinatis fuerit sterilis. Sed hoc non fuit ex defectu meo, sed ex defectu eorum. Nam

Quasi proximum, et quasi fratrem nostrum sic complacebam, quasi lugens et contristatus sic humiliabar.

Ego quasi proximum, & quasi fratrem meum sic complacebam. i. tolerabam & sustinebam eos, dū me affligerēt, & persequerentur. Et ego quasi lugens eorum perditionem

A ne contristatus & sic humiliabar, nõ maledicendo nec murmurãdo: sed patienter tollerando eorum cõuicia, & opprobria. Et nota quod quando aliquod verbum neutrum acquisitiuum vsurpat significationem actiui transitiui similiter vsurpat regimẽ, & mutat ordinem cõstructionis. Vnde noceo, noces. est verbum neutrum acquisitiuum: & tamẽ quãdoque ponitur pro lædere, & sic vsurpat significationem verbi actiui: ideo tunc ordinatur cum accusatiuo, vt dictum est supra. Iudica Dñe nocẽtes me. Pari modo placeo, places, in hoc loco pro tollerare, & patiẽter sustinere: ideo ordinatur cũ accusatiuo: Nam quando quis alium tolerat, & patienter ei morem gerit: dicitur ipsum complacere. i. complacendo ipsum tolerare, & sustinere,
B ideo ait hic Christus. Quasi proximum & fratrem sic complacebam. i. complacendo tollerabam, & patienter sustinebam. Vel subintelligitur hæc præpositio super: complacebam quasi super proximum, & fratrẽ. In hebræo autem habetur, Sicut ad proximum & fratrem ambulabã. ideò sequitur. Et quasi lugens, & cõtristatus sic humiliabar, i. humiliter & patiẽter tollerabam, sicut quis tollerat fratrem suum. Item est aduertẽdum s͠m Augustinum: ꝙ Christus in superiori versiculo etiam vsurpat, & transfert illud vocabulum cilicium. Nam caro humana dicitur cilicium translatiue. Nam sicut cilicium contextum ex pilis caprinis, & setis bestiarum est asperum: intantùm ꝙ pungit & affligit carnem hominis pœnitentis: ita pariter caro nostra dr̃ cilicium respectu
C animæ inquantùm stimulat eam a spinis cõcupiscentiæ & pœnalitatum pungit animam in pœnam peccati originalis. Sed est aduertendum quod in carne, quam traximus ab Adam, sunt seminata duo genera spinarum. Primò sunt inflictæ spinæ cõcupiscentiæ, & libidinis: & ista dr̃ corruptio naturæ & lex membrorum, quæ per cõtactum infligit culpam originalem in animã, & per cõsensum culpam actualem siue peccatum mortale. Secundò sunt inflictæ & seminatæ spinæ pęnalitatum, sicut sunt dolor, labor, fames, sitis. Et hæc duo genera spinarum traximus ab Adam, & genitoribus nostris per generationem naturalem, & libidinosam. Sed Christus qui sponte assumpsit nostram carnem, non per generationem naturalẽ sed opere Spiritussancti noluit assumere primum genus spinarũ in cilicio carnis, sed assumpsit s͠m. s. spinas pœnalitatũ. D Ideo ait Aug. 1. de baptismo paruulorum, ꝙ assumpsit pęnas peccati sine peccato. In hoc loco etiam dicit Aug. ꝙ similitudo & vestigium peccati, sed nõ peccatum erat in Dño. Hoc ergo cilicio induit se Dñs. s. carne sine Pc̃tõ, sed cum spinis pœnalitatum: hoc cilicium pungebat, & affligebat Christum pro nobis, quod talem carnẽ assumpsit, vt esset instrumentum ad patiendum & merendum pro nobis. Hoc ergo cilicio se induit Christus ad agendam pœnitentiam pro nobis.

Et aduersum me lætati sunt et cõuenerũt congregata sunt super me flagella et ignoraui.

Hic conqueritur de coniurationibus, & insidijs factis contra eum, de quibus petit liberari petendo vltionem. Vnde nota ꝙ in illa persecutione & passione Christi, fuit E coniuratio, captio, falsa testimonia, flagellatio, irrisio, crucifixio: ideo hæc omnia explicat hic Christus. Vnde ait, & Iudæi lætati sunt malignando contra me, & conuenerunt & congregati sunt contra me in atrio principis sacerdotum, inferendo, & procurando mihi flagella, & ignoraui falsa crimina quæ mihi imponebant, quia nunquàm tali commisi. Vnde de communi locutione ea quæ non fecimus dicimus communiter ignorare. Sed postea visis miraculis factis in mea Passione.

Dissipati sunt nec compuncti, tentauerunt me: subsannauerunt me subsannatione, frenduerunt super me dentibus suis.

Dissipati. i. discordes & confusi, nec tamẽ compuncti sunt, nec moti ad pœnitentiam præ iniquitate & cecitate, imò adhuc tentauerunt me & subsannauerunt me nasum rugando subsannatione iniquitatis, dicendo: F alios saluos fecit, & seipsum nõ potest saluũ facere: si filius Dei est descendat de cruce & credimus ei: & ita ex iniquitate frenduerũt super me dentibus suis, mihi conuicia iniquè inferendo. Deinde cum dicit,

Domine quando respicies? restitue animam meã à malignitate eorum, à leonibus vnicam meam.

Petit liberari. Vnde ait. O Domine pater quando respicies in me supplex ergo postquã iniustè patior, restitue animam meam corpori me resuscitando: & liberando eam à malignitate & nequitia eorũ, & libera vnicam animam meam à leonibus Iudæis superbis,

A perbis: quia vnica est sine pctō & sic iniustè patitur, & per cōsequens iustè me debes & potes liberare. Deinde cum subdit,

Confitebor tibi in ecclesia magna in populo graui laudabo te.

Promittit agere gratias pro tali liberatione. Ideo ait, si tu resuscitaueris me, ergo cōfitebor tibi in ecclesia magna toto orbe diffusa: festū resurrectionis, & diem Dñicā celebrando in memoriam resurrectionis, & celebrando cæteras festiuitates ꝓ beneficijs receptis, & laudabo te in populo graui, & potenti quasi dicat. quod postq̄ iudæa, & Synagoga noluit me recipere: ideo ipsa reprobata conuertam me ad populum gentilem: qui est populus magnus & validus & potēs & in illo populo dilatabo ecclesiā meam à solis ortu vsque ad occasum: in qua ecclesia B magna, & populo graui, & potenti laudabo te, quia in eō celebrabuntur diuina officia, & festiuitates.

Non supergaudeant mihi qui aduersantur mihi iniquè: qui oderunt me gratis, & annuunt oculis.

Hic petit vltionē de iudæis. Ad cuius intellectum est notandum, quod duplici pena affliguntur & vrũtur, & friguntur iudæi, & frigabuntur pro tunc. Primō pena interiori quia non potuerunt adimplere desideriū & intentum suum de Christo: imō euenit eis oppositum. Nam ipsi putabant se Christum annihilasse postquam viderunt ipsum in cruce mortuum & putabāt euasisse penas quas Christus eis cōminatus fuerat: sed oppositū eis accidit. Nā resurrexit à mortuis, & fuerūt frustrati in desiderio suo: quod prius fuit C pro eis, quia ꝑ pctm̄ mortis Christi fuit ciuitas eorum destructa. Secunda pœna fuit exterior, quia qñ Iudæi vident quod aliæ nationes receperunt Christum, ipsis reprobatis & captiuis, tunc patiuntur confusionem maiorē, maximè cū improperatur eis mors Xpi. Et sic duplici pena, & cōfusione vrunt, & frigunt, s. in corde, & in oculis & aspectu hoium. Et hanc duplicem pœnā & cōfusionem petit & pdicit Xps pro Iudæis obstinatis. Ideò primò petēdo prædicit primā cōfusionē. Iudæorū interiore. Secundò secundā in oculis, ibi erubescant. Dicit ergo, O pater resuscita me supple, vt non supergaudeant mihi iudæi quia aduersant mihi inique, & qui oderunt me gratis & sine causa, & qui annuunt oculis me irridēdo, & subsannādo nam rugando nasum me subsannabant, & D annuendo & signando oculis me irridebāt: ideò pater fac ut non uideant intentum, nec compleant desiderium suum.

Quoniam mihi quidem pacificè loquebantur: & in iracundia terræ loquentes dolos cogitabant.

Mihi quidem pacifice loquebantur dicēdo. Magister scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, sed in ira terræ. i. in ira terrena, & malitiosa loquentes dolos cogitabant cum dicebant, si licebat censum dari Cæsari an non: quia illud dicebant vt me caperent in sermone, & me inducerēt in irā, & indignationem terreni populi, si dicerem ꝙ sic, aut in indignationem Cæsaris si dix. sem ꝙ non erat licitum dari sibi censum, & sic loquebantur in iracundia terræ, vt incuterem iracundiam, & indignationem terrenam, & temporalem. s. populi iudæorū aut B Imperatoris. Et ideo cum tenuerunt captū & ligatum ante Pilatum dixerunt quod erā inimicus Cæsari, & cum Pilatus me flagellauit, & cum me viderunt in cruce, tunc fuerunt gaudentes.

Et dilatauerunt super me os suum: dixerūt euge euge viderunt oculi nostri.

Idest letemur, quia oculi nostri viderunt quæ desiderabamus. Nota quod cōmuniter tenent magistri iudæorū ex hoc textu. s. Aduersantur mihi iniquè, & qui oderūt me gratis, & similibus in sacra scriptura, quod ista lōga captiuitas, & punitio q̄ patiūtur iudei dispersi per mundum non prouenit nisi ex odio sine causa, & gratis concepto contra Deum, vel aliquem iustum. Et sic ceci, & obstinati murmurant contra Deum quærentes de hoc peccato propter ꝙ patiūtur, de quo F tractabitur psal. 108. & 68. Tu ergo

Vidisti Domine ne sileas: Domine ne discedas à me.

Exurge, & intende iudicio meo Deus meus & Dominus meus in causam meam.

Iudica me secundum iustitiam tuam Domine Deus meus, & non supergaudeant mihi.

Non dicant in cordibus suis euge euge animæ nostræ, nec dicant deuorabimus eum.

Vidisti iniquitatem istorum iudæorum, ideo ne sileas peccata eorum tegendo, & desideria eorum implēdo, & ne discedas à me auxilium denegando. Sed exurge, & intende in iudicium meum, & in causam meam examinando, & defendēdo: quia tu es Deus meus, & Dñs meus per specialem gubernationem.

A nationem. Et iudica me secundum iustitiam tuã quia tu es iustus iudex,& scio ꝙ non permittes mihi iniuriam fieri, sed denegabis auxilium secundum consuetudinem iustitiæ tuæ, quæ tribuit vnicuique secundum opera sua,& ideo cum fiducia audeo dicere: vt me iudices secundum iustitiam tuam: quia tu es Deus meus. Et ideo fac:vt non supergaudeãt mihi lætantes de morte mea, & non dicant i cordibus suis euge euge animæ nostræ, idest lætemur,& gaudeamus in anima nostra. Et ne dicant deuorabimus eum,idest lætemur, quia deuorabimus eum. Sed

Erubescant & reuereantur simul: qui gratulantur malis meis.

Erubescant dico simul, & reuereantur,id est uerecundent in facie & corde,qui gratu-
B lantur malis meis.q.d.ꝙ non solum in corde vrantur: quia non impleuerunt desiderium sed ẽt confundantur in facie in cõspectu hominũ:qñ uiderint me resurrexisse,& videant populum gentilẽ me in Messiam suscepisse.

Induantur confusione, & reuerentia: qui maligna loquuntur super me.

Induantur confusione & reuerentia,i. uerecundia, & timore oẽs iudæi qui maligna loquuntur super me.q.d.reperiantur mendaces & conuincantur in omnibus criminibus quæ mihi imposuerunt. Et per oppositum

Exultent et lætentur qui uolunt iustitiam meam: et dicant semper magnificetur dominus qui uolunt pacem serui eius.

Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam: tota die laudem tuam.

Exultent gestu,& lætẽtur in facie omnes christiani populi qui uolunt iustitiam meã.i.
C qui receperunt legem euangelicam iustificãtem & dicant semper magnificetur.i.magnificent dominum in ecclesia omnes qui uolũt pacem Christi serui eius, scilicet omnes qui adhærent Christo filio eius. Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam,idest lingua mea pronunciabit & prædicabit per totum orbẽ iustitiam tuam:quam credit,& meditatur in corde & mente. Et tota die,& omni tempore annunciabit,& prædicabit Christum salutare tuum.i.prædicabit, & confitebitur Iesum Christum filium tuum quem misisti saluatorem in mundum. Ex supradictis patet, ꝙ iste psalmus non potest uerificari literaliter de ipso Dauid nec de aliquo alio, nisi de solo Christo. Nam passio Christi magis vr memorari historialiter in hoc psalmo quam profe-

D ticè,& sic magis vr Dauid Euangelista, quã profeta in hoc psalmo:ut potest patere intuẽti. Sed contra totam expositionem arguitur, & vr quod Christus non loquatur in hoc ps. Primò,sic:nam Christus orauit semper ꝓ inimicis,& persequentibus eum:Sed iste qui loquitur in hoc ps.petit ultionem de inimicis, & persecutoribus:igitur Christus non loquitur in hoc ps. Secundò sic,nam Christus semper ab instanti suæ conceptionis, fuit certus de sua resurrectione:ut dictum est ps.15. ergo non oportuit ipsum rogare pro sua resurrectione. Sed iste continue orat in hoc ps. ꝓ sua liberatiône:ergo iste nõ est Christus. Ad primum respondetur, ꝙ uerba huius psal. & omnium aliorum potius sunt intelligenda ad sensum in quo fiunt:quam ad sensum quẽ literaliter & moraliter faciunt. Vnde dictum est in prologo,quod multiplici ratione ps. ꝓcedunt per modum orationis ex parte Christi. E
Vno modo ad exprimendam autoritatem patris:ad quem pertinet tribuere vnicuique quod sibi debetur,& ideo debet iudicare inter Christum hominem, & iudæos persecutores ipsius Christi. Ideo Christus per modũ orationis explicat iustitiam patris:& iniquitatem,& finalem obstinationem iudæorum, & sic prædicit eorum punitionem,& damnationem. Secundò modo hoc dr ad firmitatẽ, & certitudinem profetiæ eo ꝙ Christus semper fuit exauditus pro sua reuerentia, & idõ Christus non dicit hoc ut petat ultionem sed ut prædicat certissimam punitionem, & damnationem iudæorum propter suam obstinationem. Tertiò ut ostendat se mediatorem. Ad secundum est dicendum, ꝙ omnis oratio Christi facta in psa. duplicem sensum importat. Nam primò prædicit suam libera- F
tionem & resurrectionem, & exaltationem. Secundò petit à patre liberationem,& redẽptionem,& resurrectionem, & exaltationẽ membrorum suorum ꝑ merita suæ passionis,& sic potius orat pro nobis, q̃ pro se. Nã Christum ad patrem orare nil aliud est nisi suam passionem patri pro nobis ĩ satisfactionem offerre,& misericordiam patris,& Christi caritatem explicare & se mediatorem inter nos & patrem ostendere. Et hæc est causa quare Christus in psalmis procedit per modum petitionis,& orationis.

PSALMVS. XXXV.

DIxit iniustus ut delinquat in semetipso: non est timor Dei ante oculos eius.

A Titulus, In finem, siue ad victoriam seruo domini Dauid. Ex titulo apparet quod Dauid seruus domini fecit hunc psalmum dirigens nos in Christum qui est finis legis. Qui quidem psalmus uarie exponitur apud Hebræos. Nam quidam dicunt quod Dauid fecit hunc psalmum in persona populi cupientis exire de captiuitate Babylonica, & redire in terrã fertilem promissionis scilicet in iudæam. Vnde dicit. Iniustus, & iniquus Nabuchodonosor cum populo Babylonico: dixit idest deliberauit delinquere, & opprimere populum Dei: eo quòd non est timor Dei ante oculos eius, sed superbia, & infidelitas. Sed tu domine Deus Israel liberabis seruos tuos, & inebriabis, & satiabis eos ab ubertate, & abundãtia domus tuæ. s. terræ promissionis, quæ est domus tua. Sed ista expositio est falsa. Primò
B quia maior ubertas, & abundantia bonorum naturalium, & artificialium erat in Babylonia quam in Iudæa. Secundò, quia in hoc psalmo, non memoratur, nec promittitur vbertas temporalis, sed spiritualis, & cælestis, propter id quòd sequitur. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo uidebimus lumen, Ideo alij dicunt quòd Dauid fecit hunc psalmum in persecutione Saulis: videns quod Saul deliberauerat absque causa ipsum interficere: ideo petit hic liberari per diuinam largitatem, quæ omnibus prouidet, & absoluit innocentes. Sed nec talis expositio sufficienter explicat intentum profetæ, nec intelligẽtiam huius psalmi. Nam maiora bona petuntur, & promittũtur in hoc psalmo quàm sint bona temporalia, & etiam quia bona spiritualia sub alio ordine promittuntur. Ideo
C præsuppositis principijs superius sæpe memoratis scilicet, quod Dauid est uere profeta, & habuit duplicem spiritum, & quod per persecutiones suas præuidit in spiritu persecutionem Christi, & mysterium nostræ redẽptionis, & quod Dauid, & cæteri antiqui in sola fide, & spe Christi fuerunt saluati: Est ergo dicendum quod Dauid per totum discursum suæ persecutionis & exaltationis præuidit totum discursum malitiæ & inuidiæ Synagogæ contra Christum, & discursum nostræ redemptionis, & præuidit præmium bonorum, & punitionem malorum, & ideo fecit hunc psalmum. Ad cuius intelligentiam est notandum quod Dauid per obstinationem Saulis præuidit obstinationem, & malitiam iudæorum contra Christum. Sed est aduertendum, quòd obstinatio Saulis prouenit ex superbia, primò, & principaliter, D nam superbia non patitur superiorem nec æqualem, ideo Saul superbus, siue ex superbia prorupit in inuidiam non ualens sustinere prosperitatem & honorem Dauid, quia populus canebat. Saul occidit mille, & Dauid decem millia, & hæc inuidia occecauit mentem eius, ne posset audire bonum aliquod de Dauid, ut patet quando Ionatas, & Abimelech excusabant Dauid, quia eos nolebat audire. Item Saul ex inuidia, & malitia occecatus, non cognoscebat se agere contra conscientiam, & contra legem Dei, ideo cũ quis uolebat allegare legem Dei, nolebat audire, & sic inueteratus in malitia, factus est ignorans in lege domini, quæ ignorantia dicitur crassa & affectata, quando prouenit ex E passione & consuetudine peccandi: quia ut sic omnis malus est ignorans 3. Ethicor. Et sic ex tali ignorantia, & malitia ipse Saul venit in contemptum Dei, & falsam opinionem de diuina prouidentia, non credens Deus regere actus humanos. Quod patet, nã relicta spe diuina, adijt & recurrit ad Phitonissam, & sic obstinatus interijt in monte Gelboe, vt patet. 1. Regum ultim. Per istam ergo obstinationem Saulis præuidit Dauid in spiritu obstinationem iudæorum contra Christum. Nam idem ordo seruatus est in obstinatione eorum, nam primò sacerdotes, & farisæi ex superbia elati omnes studebant auaritiæ ad sustinendum fastigium, & statum suum, & ideo uidentes Christum prædicantem contra superbiam, & auaritiam eorum, & uidentes populum sequentem Christum, sauciati zelo inuidiæ, F & occecati, nec poterant intelligere, nec audire doctrinam Christi legem declarantis, imo tunc peruerterunt totam intelligentiam legis diuinæ, quæ promittit Messiam, ut redimeret eos à captiuitate diaboli, & daret eis uitam sempiternam, & bona spiritualia, & cœlestia. Sed ipsi malitia, & auaritia occecati noluerunt intelligere sacramenta Dei, ad sensum spiritualem, nec uoluerunt recipere Messiam bona spiritualia largientem: sed temporalem Messiam expectare statuerunt. Et ex tali malitia & ignorantia crassa diuinam prouidentiam negauerunt, agentes contra legem & conscientiam. Et sic quando viderunt Christum cum tanto honore in Hierusalem

salem

A salem ingredientem, & pueros clamantes: Benedictus qui venit in nomine Domini, tunc Deum, & legem contemnentes ipsum Christum interficere statuerunt. Ex quo patet, quòd ex superbia proruperunt in auaritiã & inuidiam, & ex inuidia in falsam intelligentiam Dei & ignorãtiam, & ex ignorantia in contemptum Dei, & obstinationem. Hoc ergo prævidens Dauid in spiritu, fecit hunc psalmum. In quo tria facit. Nã primo prædicit obstinationem iudæorũ cũ suis causis. Secundò cõfutat prædictã obstinationem, & falsam opinionem iudæorum describendo diuinã prouidentiam per beneficium nostræ redemptionis factæ per Christum. Tertiò orat profeta in psona ecclesiæ præseruari per gratiam Christi à tali pestifera opinione, & obstinatione. Secundum ibi.
B Domine in cœlo misericordia tua. Tertium ibi. Prætende misericordiam tuam scientibus te. Quantum ad primum ponit vnam conclusionem, scilicet ꝙ contemptus Dei qui prouenit ex superbia, & ignorãtia legis: fuit causa obstinationis iudæorum. Probat: nam sicut humilitas est causa pœnitentię & timoris Dei, ita superbia est causa contẽpt⁹. Nã ex humilitate sequitur fides, quia humilis subijcit intellectum legi diuinæ, & credit his quæ in lege continentur, & per consequens credit in Deum, & credẽdo diligit, & sperat in eum, & ex tali caritate sequitur timor Dei filialis, quia timet Christum perdere, & etiam sequitur timor seruilis, quia timet futurum iudicium, & sic mouetur ad pęnitentiam, si erat in peccato, & quãdo est in gratia timet dominum offendere ne perdat
C gratiã, & ne puniatur in iudicio. Ex quo patet, quòd sicut ex humilitate sequitur fides, spes, & caritas, & timor Dei, & per cõsequẽs conseruatio in gratia, ita per oppositum ex superbia sequitur oẽ malum. Nam primò sequitur infidelitas, quia superbus non vult subijcere intellectum legi, & sic non credit, nec vult operari secundum legem, & sic cõtemnit deum, ex quo cõtemptu sequitur obstinatio per longam consuetudinem peccandi, sicut accidit iudæis crucifixoribus Christi. Ait ergo Dauid, populus iniustus iudæorum, siue cętus sacerdotum & farisæorum, dixit, idest, deliberauit in semetipso, vt delinquat, quia supple non est timor Dei in conspectu ei⁹ quasi dicat, quòd ideo illa synagoga deliberauit peccare, & interficere Christum, quia non erat timor Dei, imo contemptus in cõspectu eius, nam quia contempsit Deum non credendo futurum iudiciũ, nec Deũ habere prouidentiam de actibus humanis, ideo statuit delinquere Christum interficiendo, nam qui non timet futurum iudiciũ, non credit diuinam prouidentiam, & sic negat primũ principium in actibus humanis, & in moralibus. Nã sicut in scientijs speculatiuis est dare vnum principium, & vnã ꝓpositionem maximam, quã necesse est quẽlibet docẽdum habere, qua negata nil cõuenit scire vt patet primo Posteriorum, & iiij. Metafysicæ, ita ĩ moralibus, & in scientia diuina de actibus humanis est dare vnum primum principium. s. ꝙ nullũ bonum irremuneratum, & nullũ malũ impunitũ, & ꝙ De⁹ est iust⁹ iudex pręmiator omnis boni & punitor omnis mali hic: vel in futuro. quo principio negato: nil cõuenit bene operari. Vnde negatio huius principij ꝓuenit ex superbia & infidelitate, ex qua sequitur cõtẽptus, Dei, & cõsuetudo peccãdi, & exinde obstinatio. Et ideo subdit, quoniã, id est, quapropter iste iniustus, & iniquus nõ timens Deũ dolosè egit in cõspectu eius, qa cũ dolo per insidias insidiatus est Xp̄o, & persecutus est eum, imponendo falsa testimonia, intantum vt iniquitas istius populi ineniatur ad odiũ. id est, conuersa in odium, & obstinationem contra Christum. Dicere enim in corde idẽ est qđ deliberare: vnde cogitatio præcedit deliberationem, vnde qui solum cogitat nõdum dicit, sed cum deliberat facere, tũc iã dixit in corde. Et sic iste iniustus dixit, idest, deliberauit in semetipso, vt delinquat, idest, deliberauit delinquere & opprimere iustũ, & hoc accidit, quia nõ est timor dei ante oculos eius: quia principium omnis sapiẽtiæ, & omnium actuum bonorũ humanorũ est timor domini, quo negato & contẽpto, est impossibile aliquod bonũ operari, sed est necesse omnia scelera perpetrari, vt dictũ est psal. 13. Nota, quòd dicere prius conuenit intellectu, & ex cõsequenti cõuenit voluntati, tertio cõuenit linguæ, vñ intellectus qñ intelligit vel cogitat: dicit, item uolũtas qñ delibe rat & proponit: tũc dicit quòd intellectus cogitauit, itẽ lingua dicit quòd uolũtas primò vixit, & deliberauit. Et sic in diuinis pater dicit verbum suum ab æterno p intellectũ: sed ex tempore dicit creaturas per uoluntatem: quando dixit. Fiat lux, & facta est lux.

A lux. Sed postea locutus est dñs multifarie p linguas pfetarũ, sed finaliter locutus est nobis p linguã filij: & tunc locutus est per linguam propriam sibi vnitã personaliter. Qñ ergo dicitur in hoc psalmo. Dixit iniustus: idem est quod deliberauit & proposuit. i. in iustus populus iudæorum deliberauit in semetipso delinquere, Christum occidendo: eo quòd non est timor Dei in conspectu eius, quia non habuit Deum præ oculis, imo contemnendo Deum deliberauit Christum occidere. Et quia malum propositum mãdauit executioni fraudulenter per insidias, & falsa testimonia, ideo subdit,

Quoniam dolose egit in conspectu eius, vt inueniatur iniquitas eius ad odium.

Quoniam. i. propterea. i. negato illo principio, & quia non habuit timore ante ocu-
B los dolosè egit in conspectu eius. s. in cõspectu Dei, non timendo eius iudicium, intantum ut iniquitas eius inueniatur ad odium Dei & proximi: quia sua iniquitas conuersa est in odiũ & obstinationẽ. & iõ sequitur,

Verba oris eius iniquitas & dolus: noluit intelligere ut bene ageret.

Verba oris eius iniquitas & dolus. Nam iudæi primo loquebantur cum Christo cum dolo & fraude, vt caperent eum in sermone dicentes: Magister scimus quia veras es. Secundò loquebantur iniquitatem contra eũ, quando vocabãt eum demoniacum, & blasfemum. Et hoc accidebat à superbia & inuidia, eo q improperabat eis peccata legis. Iõ occecatus ille populus malitia noluit intelligere legem Dei ad bonum sensum spiritualẽ sicut Christus prædicabat, sed carnaliter,
C & temporaliter voluit intelligere, ne bene ageret & operaret, & sic occecauit eos malitia eorũ, ne intelligerent sacramẽta Dei in lege scripta, & p Christũ prędicata. Sequit.

Iniquitatẽ meditatus est in cubili suo astitit oĩ viæ nõ bonæ: militiã autẽ nõ odiuit.

Sauciatus ille populus inuidia & malitia, meditatus & machinatus est iniquitatem in cubili suo quomodo Christum occideret, & sicut cogitauit: ita executioni mãdauit, quia astitit viæ non bonæ, imo pessimæ, quando Christum tradidit Pilato crucifigendum, & sic factus est obstinatus, quia malitiam non odiuit, imo malitiam & iniquitatem dilexit. Et in illa obstinatione manet vsque in hodiernum diem. Ex quo patet quòd consuetudo peccandi, & superbia, & inuidia fuit cau-

D sa occecationis, & obstinationis iudæorum, eo quòd Christus prædicabat veritatem legis contra eorum mala opera, nam qui malã agit odit lucem, ne videantur eius opera mala. Ex quo patet quòd ignorantia iudæorum est damnabilis, quia crassa, & affectata. Verumtamen licet Dauid prædicat hic profeticè obstinationem & cecitatem iudæorũ ex contemptu Dei, tamen tota ista particula supradicta potest exponi de quolibet obstinato, & hæretico. Nam obstinatio prouenit ex contemptu Dei & contemptus venit ex superbie, & infidelitate, & cõsuetudine peccati, quæ omnia proueniũt ex cõtemptu Dei. Nam negato illo principio, vnusquisqe prorumpit in omnia scelera, sicut dictũ est psalmo. 13.

Domine in cælo misericordia tua, & veritas tua usque ad nubes. E

Iustitia tua sicut montes Dei: iudicia tua abyssus multa.

In hac secunda parte Dauid improbando falsam opinionem iudæorum, & aliorum hęreticorum de diuina prouidentia, & detestando obstinationem eorum: confitetur diuinam prouidentiam circa omnia, & specialiter circa actus humanos per beneficium redemptionis. Nam sicut dictum est, iudei zelo inuidiæ, & malitiæ occecati, propter eorum superbiam & auaritiam non solũ Christum negarũt esse Messiam & Deum, sed etiam noluerunt doctrinam eius audire, & sic legem negauerunt verum sensum repellendo, & falsum sensum tribuendo, & sic Christum & legem oderunt, & ipsum interfecerunt, & negando Christum & legem, etiam negarunt diuinam prouidentiam, imo negã- F do Christum esse Deum, negarunt totam legem & profetias, quia fecerunt mendacem legem & profetias, vt dictum est psa. 13. Nã diuina prouidentia maxime fuit ostensa in incarnatione filij Dei, & nostra redemptione: nam nihil valuisset hominem creari, nisi redimi profuisset, vt ait Gregor. & Aug. Dicit ergo Dauid. O domine licet iudæi obstinati contempserint, & negauerint te esse Messiam, & negauerint diuinam prouidentiam, & Deum esse istum iudicem, tamen ego detestando eorum malitiam & obstinationem, confiteor diuinam prouidentiam se extendere circa oĩa, & Deum esse misericordẽ & veracem, & iustum iudicẽ præmiatorẽ bonorum & malorum: & q nõ relinquit bonum

A num irremuneratum, nec aliquod malũ impunitum, & confiteor quòd in cęlo est misericordia tua, & veritas tua descendit vsq; ad nubes, & iustitia tua est, sicut mõtes Dei, & iudicia tua multa sicut abyssus. Intantũ q tu domine saluabis nõ solũ homines, seu iumẽta quo ad vitam temporalem. Ex quo patet q prouidentia tua est in cęlo, & in nubibus, & in terra, & in mari, & in abyssis inferni, & prouidẽs hominibus & bestijs de vita temporali, quia creasti herbam pro bestijs, & fructus terræ pro hominibus. Vnde est notãdum, q ad ostendendam diuinã prouidentiam, Dauid hic ponit quatuor terminos ex parte Dei. Ponitur enim misericordia, veritas, iustitia, & iudicium, quæ dicunt & explicant diuinam prouidentiam. Secundò memorantur quatuor partes. s. cęlũ, nubes mõ-
B tes, abyssus. s. oceanus siue infern', quæ comprehendunt totum mundum. Et memorantur duo genera animaliũ. s. homines & iumẽta, per quæ quasi includuntur oĩa animãtia. Et sic apparet vniuersalẽ prouidẽtiã Dei se extẽdere per oĩa & circa oĩa. Sed ista prouidentia dr generalis circa oĩa, quam Deus à principio creationis habet. Sed alia specialem prouidentiam habet, & ostendit Deus circa genus humanum in nostra recreatione. Vnde sicut creatio mundi fuit figura recreationis ecclesiæ ita prouidentia generali quam habet Deus de vniuersitate creaturarum, est figura specialis prouidẽtiæ circa actus humanos, quam Christus mõstrauit in nostra redẽptione & recreatione. Vnde licet prædicta litera teneat verum de vniuersali prouidentia Dei circa oĩa creata, tñ termini positi in litera ostendunt, q loquitur
C specialiter de prouidentia speciali, circa actus humanos. Vnde Christus q est ipsa misericordia & veritas & iustitia maximè ostẽdit suam misericordiam hominibus & angelis in cœlo. vbi eos beatificauit: quia non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secũdum misericordiam suam saluos nos fecit. ad Titum. 3. Itẽ ẽt per cęlũ intelligitur Christus, in quo solo ostẽditur misericordia. Per nubes intelligũtur apostoli, p quos veritas euãgelica prædicata est. Per mõtes Dei intelliguntur martyres, & tota ecclesia fundata in montibus sanctis, in qua est firmitas iustitiæ euangelicæ. Per abyssum intelligitur infernus, in quo manifestantur diuina iudicia, & iudicati puniũtur. Item per homines

intelligitur populus Dei: cui Deus dederat D legem, & sic tanq homines viuebant. Et per iumenta intelligitur populus gentilis, qui tanquàm bestiæ sine lege viuebant in bestialibus voluptatibus. Dicit ergo Dauid. O domine tanta est prouidentia tua circa actus humanos, quod in cœlo est misericordia tua. i. per misericordiam tuam hominibus iustis beatificationem in cęlo preparasti, & veritas tua vsque ad nubes. i. apostolos descendit, quibus pluuiam tuæ veritatis communicasti, qui ut nubes volantes per totum orbẽ pluuiam euangelicæ veritatis sparserunt. Et iustitia tua fuit firma sicut montes in ecclesia. i. tua iustitia. i. tua lex euangelica quæ dicitur iustitia inquantum homines iustificat, fuit in montibus firma. i. in hominibus fidelibus. & iudicia tua quæ fecisti de bonis & malis sunt multa. i. profundissima sicut abyssus. i. sicut oceanus. Vnde ly multa potest esse adiectiuum de ly iudicia, & tunc est sen- E sus, sunt multa in numero & profunda, sicut aquę abyssales sunt multæ & profundæ, vel potest esse adiectiuum de ly abyssus cum sit fęmenis generis, & tunc est sensus, sunt tanquàm abyssus profundissima & magna. Nã iudicia Dei quare quosdam prædestinauit, & alios non, & quare elegit hos, & non illos, & similia iudicia sunt profundissima, & incomprehẽsibilia, sicut abyssus Oceani. Potest etiam per abyssum intelligi infernus, vbi est multitudo damnatorum, in quibus apparent iudicia Dei. Et sequitur, Homines & iumenta saluabis domine. i. sicut saluasti in vita temporali homines, & iumenta indifferenter: quia omnibus prouidisti de cibis tẽporalibus ita indifferenter saluasti salute spi- F rituali de hoĩbus. i. iudæis, & de iumentis. i. de gentilibus. nam ex vtrisq; vnam ecclesiã congregabis. Sed quare quosdam saluasti, & eis gratiam tribuisti, & quosdam nõ, hoc quidem incomprehensibile est, quia iudicia tua abyssus multa: nam eos quos saluasti, ab æterno prædestinasti, cum nondum fuissent, nec aliquid boni fecissent. Ergo non ex proprijs meritis saluasti, quemadmodum uoluisti, & sic in eis misericordiam tuam multiplicasti, magis in eis quàm in alijs; quia non est currẽtis, nec uolentis, sed Dei miserentis ad Rom. 9. Ex quo patet q ista particula potest exponi de diuina prouidentia, prout naturaliter & temporaliter se extendit ad omnia creata indifferẽter, & per figuram.

A ram etiam potest exponi, prout specialiter se extendit ad actus humanos, & magis specialiter & spūaliter, prout Deus prouidit lapsui nostro per incarnationē & redemptionē.

Hoīes & iumenta saluabis dñe, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus.

Filij autem hominum, in tegmine alarum tuarum sperabunt.

Homines & iumēta saluabis. Hic incipit forsan snia ꝓbationis huius quæstionis. s. ꝙ Deus habet specialem curā de hominibus. Vnde dicit Dauid. O domine licèt tu indifferēter saluabis & salues homines & iumenta, siue bestias temporaliter & corporaliter: quia omnibus das vitam temporaliter per cibum corporalem, autem pro sed filij hominū, i. homines specialiter sperabunt sub tegmine alarum tuarum, vt des eis aliam vitam B spiritualem, & salues eos à peccato, quemadmodum multiplicasti in eis misericordiam tuam magis quàm in iumêntis: ideo vltra vitam corporalem sperant à te aliam vitam, & salutem spiritualem, vt protegas eos in tegmine alarum tuarum in cruce, hic in ecclesia per gratiam, & in futuro per gloriam.

Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrēte voluptatis tuæ potabis eos.

Quando amplexus fueris eos sub tegmine alarum gratiæ tuæ inebriabuntur, & satiabuntur vbertate & abundantia sacrorum domus. s. ecclesiæ tuæ hic per gratiā, & potabis eos de torrēte voluptatis, & fruitionis, & fœlicitatis tuæ de cœlo per gloriam. Item satiabis eos de torrente voluptatis doctrinæ tuæ in hac ecclesia, & de torrēte visionis claræ & facialis in alia. Item inebriabuntur ab C vbertate pretiosi sanguinis domus. i. lateris tui, vnde procedunt ecclesiastica sacramenta. Nam sicut ecclesiastica sacramenta sunt cibus animæ, ita euangelica doctrina est potus eiusdem, quibus correspondent visio & fruitio in patria. Ideo subdit,

Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.

O domine Iesu, tu satiabis & saluabis, & inebriabis, & potabis eos, quoniam fons vitæ gratiæ, & gloriæ est apud te, quia gratiā, & gloriam dabit dñs, & in lumine tuo videbimus lumen hic per gratiam, & in futuro per gloriam. Vnde nota ꝙ Christus qui est verbum patris specialiter dicitur vita & lux. Nam inquantum Deus omnia per ipsum facta sunt, & ab eo emanant omnia creata, sicut radij solares a sole. Ideo omnia habent D ab eo, & in eo vitam, & esse, & conseruātur in esse. Ideo ait Io. 1. Quod factum est in ipso vita erat, nam intantum res sunt, inquantū verbū influit eis vitā & esse, & inquātum lucet in eis per essentiam. Sed specialiter verbum, quod est scia patris, lucet in angelis, & hoībus per intellectum, & sic causat in eis intelligentiam, & lumē sciæ naturalis. Et ideo subdit Ioannes, & Christus qui est vita omnium, erat lux hoium. Sed vltra istā gnalem lucem, siue gnale & naturale lumen Christus incarnatus influxit aliud lumen supernaturale doctrinæ hoībus in sua prædicatione & lege euangelica. De quo Ioannes subdit. Lux in tenebris lucet, & tenebræ eā non comprehenderunt. Nā Christus erat lux vera, quæ illuminat oēm hominē venientē in hunc mundū. Et istud dicitur lumen fidei & E gratiæ. De quo Esa. 60. Ambulabunt gentes in lumine tuo. Sed loco huius luminis in patria erit lumen gloriæ qui est Christus. Sed vt possimus videre & apprehendere illud incomprehensibile lumen, Deus creauit in nobis, & in intellectu nostro illud lumen, nam per lumen naturale intellectus agentis non possemus intueri illud incomprehēsibile lumen obiectale. Ex quibus patet, ꝙ duplex lumen influxit Christus in nobis. s. lumen fidei, vt ipsum Deum hic cognoscamus, & intueamur per gratiam, & in patria lumē gloriæ, vt Deum contemplemur per gloriam. Ideo Dauid de vtroque lumine dicit hic. In lumine tuo. s. infuso & creato videbimus lumen increatum hic per fidem, & in futuro per gloriam: quod quidem lumen non potuissemus sine Christo attingere. Ex quibus F patet diuinam prouidentiam se extendere non solum vniuersaliter & corporaliter circa omnia creata, sed etiam spiritualiter & æternaliter circa actus humanos. Nam Deus præparauit gratiam & gloriam pro iustis, & æternam pœnam pro malis & obstinatis. Ex quibus patet, ꝙ Dauid non fecit hunc psalmum pro redacta captiuitate Babylonica, nec pro sola persecutione Saulis, nec pro sola prouidentia generali, quia per talem prouidentiam non datur talis fructus & vita.

Prætende misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam his qui recto sunt corde.

In hac tertia parte petit præseruari per gratiam à peccato & obstinatione, & à tali pestifera opinione. Vnde aduertendum, ꝙ cum

A cum natura nostra sit corrupta in Adam, nemo de per se sine gratia potest vitare malũ, nec facere bonum, vt frequenter dictũ est. Et sic sine gratia nemo posset puenire ad uisionem illius æterni luminis. Sed q̃a gratia non datur ex meritis, nisi ex sola Dei misericordia: ideo ait Dauid in persona totius ecclesiæ. O domine prætende mĩam tuã scientibus te. i. omnibus fidelibus qui te voluerũt audire, vt bene agerent & bene operarentur, dando eis gratiam. Et prætende iustitiã tuam his qui recto sunt corde. i. iustifica nos filium tuum mittendo.

Non ueniat mihi pes superbia, & manus peccatoris non moueat me.

Et tu Christe iustifica nos, & gratifica per tuam mortem & passionem, & continue da nobis gratiam ad bonum agendũ, & malum B vitandum, & fac ut per talem gratiam non perueniat mihi pes superbiæ, quæ est pes & fundamentum, & initium omnium aliorum peccatorũ. Nota quod superbia dicitur pes & fundamẽtum oĩum peccatorum & uitiorum. Patet: nam peccator per superbiã contemnit Deum, ut dictum est, & sic incidit in omnia alia peccata. Item per superbiam incidit in auaritiam, & rapinam, & usuram, & simoniam, vt sustineat superbum statũ suum & exinde incidit in inuidiam, & odiũ fraternum, quia non suffert priorem nec parẽ. Et sic uenit vsq; ad cõtemptum Dei & obstinationem, non timens eius iustũ iudiciũ. Et sic contemnit etiã legem, & negat diuinam prouidẽtiã. Et sic patet q̃ superbia est pes & initium peccatoris, & cætera vitia sunt manus eius. Nam per superbiam incidit peccator, C & per alia vitia operatur. s. per auaritiã, & inuidiam ad sustinendam superbiam. Et ideo superbi dicuntur hic pes peccatoris, & vitia cætera dicuntur manus. Ideo Dauid cupiens vitare hanc pestiferam bestiam dicit. O dñe prætende mĩam & gratiam, ut pes superbiæ non ueniat mihi, & manus peccatoris, quæ sunt cætera uitia, nõ moueat me à tuo timore, & amore, & statu gratiæ, & eadem etiam superbia dr̃ pes & manus peccatoris, quia in ea fundatur, & per superbiam malè operatur. Item superbia est pes, & manus diaboli quo luctatur contra homines, & deijcit eos ad terram, & remouet eos ab amore & timore Dei. Ideo ait Dauid. Domine prætende misericordiam tuam, per gratiã præuenientem: ne pes superbiæ & manus diaboli luctatoris, & receptoris amoueat me à tuo timore & amore, & ne efficiar in peccato obstinatus: sicut deiecit peccatores à statu gratiæ, & sicut eiecit Adam de paradiso. D

Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: expulsi sunt nec potuerunt stare.

Nam ibi in ipsa superbia ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, nam omnes per superbiam ceciderunt, & expulsi sunt à gratia, nec potuerũt stare in ea. Nam primo dæmones expulsi per superbiam ceciderunt de cœlo. Secundo Adam & Eua per superbiam, & inobedientiam ceciderunt & expulsi sunt de paradiso terrestri, & à statu felicitatis, nec potuerũt in eo permanere. Itẽ per superbiam cecidit Farao cũ suis in mari rubro. Item per superbiam cecidit Sennacherib, & Nabucodonosor, & Holofernes. Et finaliter per superbiam & inuidiam, & contemptum Dei, & legis ceciderunt Iudæi & E expulsi sunt à regno, & sacerdotio, & à sedibus suis: nec potuerunt in eis stare, imo uagãtur captiui, & dispersi per mundum: & patiuntur hic pœnam temporalem, & in futuro æternam. Ex quibus patet q̃ Deus est iustus iudex, & prouidens actibus humanis, tribuens præmium & felicitatẽ iustis, & pœnam æternam malis, & obstinatis nõ timentibus Deum, & bonos persequentibus. Ex hoc psalmo intelliguntur. 8. conclusiones siue doctrinæ. Prima conclusio est, q̃ sicut timor domini est principium, & causa omniũ bonarum operationũ, ita per oppositum defectus timoris Dei, & cõtemptus Dei est causa & principium infelicitatis, & omnis peccati. Probatur: quia iste iniustus non timuit Deum, ideo statuit i semetipso delinquere, F & peccare contra Deum & proximum. Secunda conclusio, q̃ ex cõtẽptu Dei deuenit iniustus ad odiũ Dei et pximi, & in cõtemptum & odium legis, intantum, q̃ non vult intelligere, nec audire legẽ Dei ne bñ agat nec operetur. Tertia cõclusio, q̃ ex defectu timoris Dei iniustus negat diuinã prouidẽtiã circa actus humanos, & exindẽ pcipitat ĩ oẽ nefas, & oia scelera. Quarta cõclusio, q̃ puidẽtia dei, quæ prouenit ex eius mĩa & bonitate, incipiẽs à cælo, descẽdit vsq; ad nubes, & exinde ad montes vsque ad abyssos. Nam ex sua bonitate & largitate mouet cœlos, & facit eos influere super oẽs creaturas, & facit nubes, pluere super montes, & campos ad germinãdas plantas, et exinde aquæ descen-

A descendunt vsque ad abyssos maris. Quinta conclusio, quòd sicut prouidentia Dei naturaliter se extẽdit super omnes creaturas, ita pariter se extẽdit super totam ecclesiam. Nã misericordia Dei est in cęlo iustorũ scilicet in Christo, & veritas doctrinæ descendit de Christo vsq; ad nubes, id est, apostolos, & ex apostolis vsq; ad montes, id est, martyres, & doctores, & ex doctoribus vsque ad abyssos scilicet simplices fideles. Item misericordia est in cęlo, id est, in Christo, & veritas in nubibus, id est apostolis, & iustitia in mõtibus, id est prælatis, in quib. est ecclesiastica potestas, & iudicia in abysso inferni. Sexta cõclusio, quòd licet prouidẽtia Dei se extẽdat generaliter ad salutem, & conseruationem tẽ-
B poralem omnium animaliũ: quia Deus prouidet tam iumentis quàm hominibus de vita temporali, & saluat eos temporaliter prouidendo de cibo temporali, tamen specialiter prouidet hominibus de cibo & vita spirituali: quia dat hominibus gratiam ad merendum, & fidem ad credendum in præsenti, & lumen ad credendum in futuro. Quia in lumine eius videbimus lumen: & potabit nos de torrente suæ vbertatis gloriæ & fruitionis. Septima conclusio, quòd necessaria est misericordia & gratia Dei ad vitandam infidelitatem, & omne peccatum. Octaua conclusio, ꝙ superbia est pes, & fundamentum omnium vitiorum, & peccatorum, & sic superbia est pes & pedes peccatoris, quib. peccator ambulat, & cætera vitia sunt manus quibus operatur. Probatur, quia ibi per su-
C perbiam ceciderũt omnes peccatores à gratia in omnia scelera: nec aliquis superbus potest stare quin cadat in alia peccata.

PSALMVS XXXVI.

Noli æmulari in malignantibus: neque zelaueris facientes iniquitatem.

Quoniam tanquàm fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decident.

Titulus, Ipsi Dauid, sine aliqua additione. Ex titulo apparet quòd Dauid fecit psalmum. Vnde est aduertendum, quòd multi amici Dauid videntes Abner, & Doech, & multos malignos ꝓsperari in domo Saul, & videntes bonos à malignis deprimi, desperando de diuina prouidentia transibant ad partes Saulis derelinquentes ipsum Dauid, & sic laudabant, quod ante vituperãt, & econuerso, & quasi negantes diuinã prouidentiam imitabatur malos, & eorum opera. Et ideo Dauid fecit hunc psalmum, in D quo soluitur eorum mala opinio. Et ideo dicebant aliqui, quòd iste psalmus continuatur cum præcedente. Sed hoc non videtur verum quia Hieronymus & omnes antiqui quotant hunc psalmum xxxvj. distinctum à præcedenti. Item quia Dauid complures psalmos fecit de diuina prouidentia, vt patebit. Et ideo est dicendum, quòd Dauid bene sumpsit occasionem condendi hunc psalmũ ex causa supradicta. Sed adhuc iste psalmus non caret mysterio, & profetia de Christo & ecclesia quia aliter non computaretur inter sacras scripturas. Sed dicunt Hebręi moderni, quòd etiã iste psalmus est profeticus, quia prædicit interitum ipsius Saulis, ꝑ hoc quod dicit. Vidi impium super exaltatũ. Sed E in hoc ipsimet contradicunt sibiipsis nã Dauid erat senex quando fecit hunc psalmum, sed pro tunc iam Saul perierat, & erat quasi in obliuione, quod patet per hoc quod dicit Iunior fui etenim senui. Et ideo est dicendũ, ꝙ Dauid considerans totum discursum Saulis, & suorum sequacium, & Absalonis, & Achitofel, & omnium persecutorum, quomodo mala morte uitam finierunt cum satellitibus suis, propter eorum malitiam, & superbiam, & quomodo ipse Dauid fuit sublimatus, & exaltatus propter patientiã in aduersis, in illo mysterio præuidit in duplici spiritu profetico persecutionem Christi, & excidium iudæorum, & præuidit etiã in spiritu persecutionem ecclesiæ, & exitũ & exterminium omnium tyrãnorum, & exaltationem ecclesiæ, & omnium sanctorũ. Et ideo fecit F hunc psalmum, in quo exhortatur omnes iustos ad patientiam in aduersis, ne diffidãt de diuina prouidẽtia & misericordia. Et sic iste psalmus est simul profeticus & moralis. Nã Dauid per exempla & pręcepta moralia intẽdit prædicere ꝓfetice futura mysteria de Christo & ecclesia prout dictum est in ꝓlogo, tractatu 3. regula 5. doctrina tertia. Et ideo primò exponetur moraliter ad vtilitatẽ afflictorum. Secũdò breuiter exponetur profeticè, de punitione iudæorũ, & persecutione Christi & ecclesiæ, ne taceatur sacramentum in hoc psalmo contentum. Quantum ergo ad primã expositionem, diuiditur iste psalmus in septem partes secundum septem doctrinas in eo cõtentas. Nam primò Dauid exhor-

A exhortatur iustos afflictos, ad patientes perferendas persecutiones malignorum. Secundo ad perferendas eorum prosperitates. Tertiò ad perferendam patienter paupertatem. Quartò exhortatur iustos ad eleemosynas faciendas. Quintò ad obseruantiam diuinæ legis. Sextò ad studium & contemplationem legis diuinæ. Septimò ad seruandam innocẽtiam, & mansuetudinẽ, & iustitiam. Secunda ibi. Noli æmulari in eo: Tertia ibi. Melius est modicum iusto. Quarta ibi. Mutuabitur peccator. Quinta ibi. Declina à malo. Sexta ibi. Os iusti meditabitur. Septima ibi. Custodi innocentiam. Quantum ad primam doctrinã est aduertẽdũ, ꝙ licet Arist. in fine quarto Ethicorum ponat inter morales uirtutes indignationẽ de malo, & prosperitate malorum, tamen hoc intendit semper cum moderatio B ne, & medio. s. quantum, & quando, & ubi oportet: ꝙ non excedatur modus, & medium virtutis. Ideo Dauid non intendit in hoc ps. agere contra morales uirtutes, imò confirmat eas. Nam multi tempore suo uidentes malos prosperari: & bonos deprimi: diffidebant de diuina prouidentia, & iustitia; & imitabantur malos, & deficiebant ab omni morali uirtute, & lege diuina. Hos ergo exhortatur, & reprehendit, & exhortatur ad fortitudinem, & ueritatem. Dicit ergo Dauid. O tu uir afflicte quicunque pateris iniustè persecutionem à malignis, noli æmulari in malignantibus. Nota ꝙ ęmulari est ęquiuocum. Nam idem est quod indignari, inuidere, sequi, imitari, aut amare. Hic autem ponitur ꝓ indignari, i. noli indignari, vltra modum, perdendo fidem, & desperando de diuina proui C dentia & iustitia, videns malignantes contra te præualere, & contra alios iustos: neque zelaueris. i. ne defendas facientes iniquitatem sequendo eos: zelare idem est quod amare, inuidere, defendere, consortem in amato non pati. Est nihilominus bonus quidam zelus, quo quis sic intensè aliquem amat, ꝙ ab omnibus illum cupiat amari, & revereri: & est malus zelus quo quis adeo feruidè alicui inuidet & eum odit, ut optet ab omnibus odiri & contemni, & idem est de æmulatione. Dicit igitur ne ames, nec defendas facientes iniquitatem: quoniam licèt ad tempus regnent & dominentur: tamen finaliter cadẽt, & tanquàm fœnum & herba uelociter arescent, & marcescent, & siccabuntur à uiriditate & prosperitatis, & potestatis: & arescẽt, D & decident, & deorsum cadent tanquàm olera, s. sicut caules, & lactucæ, & cætera olera & legumina, quæ licèt in vere sint viridia, tamen in autumno siccantur & decidunt. Ideo tu non desperes nec diffidas de diuina prouidentia & iustitia, sed dicas: Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris faciẽtes iniquitatem, mala uidelicet æmulatione, seu zelo malo, sicut nec fecit Moyses qui quamquam pro idololatria aurei uituli de æmulatione & zelo succensus multos interfecerit: pro eisdem tamen prius deuote rogauerat dicendo. Domine obsecro ignosce eis, aut dele me de libro in quo me scripsisti: & huic sensui multum alludit litera sequens. Nam sequitur,

Spera in Domino & fac bonitatem: & inhabita terram: & pasceris in diuitijs eius.

Delectare in Domino: & dabit tibi petitiones cordis tui.

Reuela Domino viam tuam & spera in eo: & ipse faciet.

Et educet quasi lumen iustitiam tuam & iudicium tuum tanquàm meridiem: subditus esto Domino & ora eum.

Spera in Dño, & fac bonitatem cum proximo non offendendo Deũ, & inhabita terram inter malos eos patiẽdo & tolerãdo, & inhabitabis terram uiuentiũ in patria, & pasceris, & satiaberis in diuitijs gloriæ eius i. ꝑmium patientiæ, & dabit tibi Dñs in petitiones, & desyderium cordis tui: reuela ergo Dño uiam tuam in hac uita, nõ temporalia, sed cœlestia appetendo, sed spera in eo ponẽdo tuam spem in cœlestibus, & ipse faciet quod desyderas, & educet claram, quasi lumen iustitiam tuam. i. pro omnibus operibus tui iustis gloriam dabit, & iudicium tuum E non erit tenebrosum, sicut damnatorum qui iudicantur ad infernum propter mala opera, imò erit clarum, & educet Deus ipsum tãquàm meridiem dando præmium in cœlo, & Deus approbabit opera bona, quæ sicut lucent coram hominibus, ita lucebunt coram Deo ad præmium, quia in luce sunt facta & in gratia, ergo subditus & obediens esto semper Domino, & legi suæ, & ora eum, quia nõ tibi deficiet: quia licet patiaris in hac terra mortalium, tamen ibi in terra uiuentium regnabis.

Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua: in homine faciente iniustitias.

In hac secunda doctrina exhortatur iustos ne

A ne indignentur contra Deum de prosperitate malorum, quia in fine Deus deprimit iniustum, & exaltat iustum, hic aut in futuro. Dicit ergo. O vir iuste noli æmulari, & indigneris in eo qui prosperatur tam in dignitatibus quàm in temporalibus, nec in homine faciente iniustitias, sed dimitte Deo iniuriam. Vel exponatur, vt supra de mala æmulatione, qua in nullo æmulantur etiam occidendo, nec enim Finees peremit fornicatorem cum Madianite zelo malo in proximum, sed Dei zelo, qui bonus & sanctus est, & propterea sequitur,

Desine ab ira & derelinque furorem: noli æmulari vt maligneris.

Quoniam qui malignantur exterminabuntur: sustinentes autem Dominum ipsi hæreditabunt terram.

B Quoniam qui malignantur exterminabũtur finaliter ab hoc sæculo vitã male finiendo, & a regno cœlorũ ad pœnã destinãdos sustinentes autem Dñm. i. patientes, ipsi hæreditabunt terram uiuentium. Per oppositum peccator malignus: nam in breui morietur in corpore & anima, & perdet ista temporalia & futuram gloriam. Ideo subdit,

Et adhuc pusillum & non erit peccator: & quæres locum eius & non inuenies.

Mansueti autem hæreditabunt terram: et delectabuntur in multitudine pacis.

Et adhuc pusillum & breue tempus est. i. viuet breui tempore peccator, & quæres locum. i. prosperitatem eius, & non inuenies, quia breuiter præteribit. Mansueti autem hæreditabunt terram viuentium, quia beati mites qm̃ ipsi hæreditabunt terram uiuentium.

C Matth. 5. Et delectabuntur in multitudine & abundantia pacis, & quietis perpetuæ, quoniam quiescent iusti ab omni labore, & absterget Deus ab eis omnem lacrymam, & iã non erit amplius neque luctus, neque dolor, quoniam prima abierunt Apoc. 21.

Obseruabit peccator iustum: & stridebit super eũ dentibus suis.

Dominus autem irridebit eum: quoniam prospicit quod ueniat dies eius.

Obseruabit peccator. i. licet peccator & malignus obseruet, & temporaliter uexet & affligat iustum, & strideat dentibus suis. i. cũ malitia, & potestate, & fauore suo sæuiat in eum, tamen Deus, licet permittat peccatorẽ ad tempus affligere iustum, tamẽ non fauet peccatori, imò irridet eum, & decipit eum, quia expectat Deus, ut ueniat dies interitus eius, vt puniat eum, quia in hoc decipiuntur peccatores. Nam videntes ꝙ faciendo malũ, magis prosperantur in hoc mundo, ideo putant Deum non curare de istis inferioribus, nec esse aliam uitam post istam: & non cognoscunt qualiter Deus expectet eos ad pœnitentiam, & tesaurizant peccata, usque ad diem ultionis. Et sic patet ꝙ fortuna prospera decipit eos. Ideo ait Dauid: ꝙ Deus irridet peccatorem malignum, expectãdo vt veniat dies interitus, & ultionis eius vt puniat eum. Vnde Deus neminem irridet, nec decipit: quia ipse peccator seipsum decipit: sed Deus ostẽdet eum esse deceptum & irrisum in die interitus & ultionis eius. D

Gladium euaginauerunt peccatores, intenderunt arcum suum.

Vt decipiant pauperem & inopem: & trucident rectos corde. E

Gladius eorum intret in corda ipsorum: et arcus eorum confringatur.

Gladium euaginauerunt. i. licet peccatores maligni aliquando euaginauerint gladiũ. i. potestatem suam, & intendant arcum suæ malitiæ, ut decipiant pauperem in bonis tẽporalibus, & inopem in amicis, & desertum in fauoribus, & simplicem sine malitia, & trucident simplices, & iustos rectos corde, tamẽ gladius ipsorum malignorum intret. i. intrabit in corda eorum. q. d. sicut crudeliter uexarunt, & afflixerunt iustos: ita crudeliter punientur, & eadem mensura, qua mensi fuerint iustis eadem metietur eis: & eodem gladio crudelitatis, & tormentorum, quo percusserunt iustos, eodem gladio peribunt. Matth. 7. Et sic arcus, & fortitudo, & potentia eorum confringetur, & peribit, & finietur, & auferetur ab eis, ut patet de Faraone, & Domitiano, & Nerone, Attila, & Totila cuius arcum uidit frãgi beatus Benedictus. Et sic patet ꝙ finis malorum est infelicitas. F

Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas.

In hac tertia doctrina exhortatur iustum, ne desperet in paupertate, nec appetat superfluitatem pecuniarum, & bonorũ temporalium, quia natura paucis contenta est, sed perferat patienter paupertatem. Nam ut plurimum abundantia bonorum temporalium est occasio mali in prauis hominibus, ut magis possint exercere malitiam suam, ut

A patet in superbis, & luxuriosis. Et licet bona temporalia sint bona bonis, & mala malis: tamen vt plurimum nocent propter malum vsum & peruertunt hominem. Et sic quibusdam est melius ipsa non habere, nisi solum ad victum necessarium: & sic paupertas est ad salutem iustorũ, & diuitiæ sunt ad damnationem prauorum. Et sic pauper licet in hac vita patiatur penuriam, tamen in patria satiabitur. Per oppositum autem diues malus qui hic abundat, in alia vita esuriet, vt patet de Lazaro paupere, & diuite epulone, Lucæ 16. Dicit ergo, Nemo desperet propter paupertatem, licet videat prauos bonis temporalibus abundare. Nam melius, & tutius, & salubrius est modicum iusto, super multas diuitias peccatorũ, i. magis prodest iusto paupertas, quàm peccatori multitudo diuitiarum.

B *Quoniam brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iustos dominus.*

Quoniam brachia .i. diuitiæ & fauores temporales, quæ sunt brachia & vires in quibus peccatores confidebant, conterentur & peribunt per mortẽ tẽporalem, aut quouis alio infortunio, vt patet de Crœso rege Lydorum, & de Sardanapalo, & Dario regibus Assyriorum, & Persarum, quibus in vita fuit ablata & contrita potestas, sed dominus confirmat iustos in illa fœlicitate, quorum potestas & fœlicitas non auferetur, & gaudiũ nemo tollet ab eis. Nam paupertas vertetur in æternas diuitias, & tristitia eorũ vertetur in gaudium, & gaudium eorum nemo tollet ab eis. Ioan. 16. Ex quo patet q diuitiæ hu-

C ius mundi sunt transitoriæ: diuitiæ autem spirituales sunt firmæ, & securæ, & æternæ, & sufficientes: quia satiant habentem ps. 16. Sanabor cum apparuerit gloria tua. Et in illis diuitiis confirmabit dominus iustos in præmium & meritum laborum, & persecutionum, quas passi sunt à peccatoribus, & malignis cum patientia, & mansuetudine, & munditia cordis.

Nolite dominus dies immaculatorum, et hereditas eorum in aeternum erit.

Non confundentur in tempore malo, et in diebus famis saturabuntur: quia peccatorum peribunt.

Nouit dñs dies & vitam immaculatam iustorum, & ideo hæreditas fœlix eorum erit in æternum: quia contempserunt transitoria & terrena, & elegerunt cœlestia, & æterna. Ideo bene meritò in modico stabũt iusti in

D magna constantia, contra eos qui se angustiauerunt. & in die famis, idest in tempore quo peccatores esurient ĩ inferno: iusti verò saturabuntur in glória: quia tunc peccatores peribunt ex fame & defectu refrigerij gloriæ. Vnde patet quòd prosperitas malorum est deceptoria & breuis.

Inimici vero domini mox, ut honorificati fuerint, et exaltati: deficientes quemadmodum fumus deficient.

Inimici domini illicò vt fuerint honorificati, & exaltati ad dignitatẽ, & potestates deficientes deficient & cadent. Vt patet de Alexandro, cuius regnum vix durauit annis 12. Et de Cæsare, qui vix imperauit 6. annis & de Falare, & Dionysio tyranno. Ergo est melius modicum iusto super diuitias peccatorum multas.

E *Multitudine peccator & non soluet: iustus autem miseretur & retribuet.*

In hac quarta doctrina exhortatur iustos ad eleemosynas faciendas: vt pro bonis temporalibus, & transitorijs recipiant bona cœlestia. Nam eleemosyna non est nisi quędam mutuatio & cambium: quia damus terrena parui prętij, & recipiamus beatitudinem cęlestem, quæ est prætij infiniti, & sic iustus dando terrena, recipit cœlestia. Per oppositum peccator retinendo, & amando terrena temporalia non dãdo pauperibus, recipit pęnam æternam propter magnitudinem. Nam nos omnes ista temporalia à Deo mutuo accipimus: vt pauperibus reddamus. Vnde bona temporalia sunt tertium talentum, quod Deus hominibus ad negotiandum mutuo reliquit ad vsuram, idest, vt viuant de bonis

F temporalibus, sed soluant Deo vsuram, i. q subueniant pauperibus Christi. Matthæ. 25. Et ideo auarus abscondit talentum in terra: cum non uult dare eleemosynam pauperibus: quia non soluit vsuram de bonis quæ mutuo à Deo accepit: & ideo auferetur ab eo præmium illius talenti, & dabitur nullis: vt patet Matt. 25. Ex quo patet quòd cũ facimus eleemosynam: nihil damus de nostro: sed soluimus vsuram, & retribuimus quod mutuo accepimus. Et auarus non soluit: imò furto retinet quod mutuo accepit: cũ negat subuenire pauperibus qui sunt hæredes à Deo ad vsuras, i. eleemosynas exigendas. Vnde Christus in die iudicij dicet. Esuriui & non dedistis mihi mãducare. Nã qđ vni ex mini-

mis

A mis istis fecistis: mihi fecistis. Matt. 25. Ideo dicit Dauid: Mutuabitur peccator. i. mutuo à Deo accipiet bona tēporalia, & nō soluet vsuram pauperibus, eleemosynas negando, pro quibus Deus diuiti bona temporalia mutuauit. Iustus autem miseretur pauperibus: & retribuet quæ mutuo accepit: largiendo eleemosynam. Et sic satisfaciat debito, quia eleemosinam pauperibus dare nihil aliud est, nisi debitum soluere: & cum iustus dat eleemosynam, miseretur dando pauperi, sed retribuit Deo quod mutuo accepit. Ideo sequitur,

Quia benedicentes ei hæreditabunt terram: maledicentes autem disperibunt.

Apud Dominum gressus hominis dirigetur: & viam eius uolet.

Cum ceciderit non collidetur: quia Dominus supponit manum suam.

B Benedicentes Deo, i. gratias agentes, i. iusti, quia sunt Deo grati in dandis eleemosynis, hæreditabunt terram, maledicentes, autem. s. peccatores ingrati diisperibūt, i. ubiq; peribunt, s. hic, & in inferno. Iusti autem per oppositum: nam hic, & in futuro premiabuntur. Vnde gressus hominis iusti, & uia, & operatio dirigetur in bonum finem per gratiā, & Deus uolet uiam eius, i. acceptabit eleemosynas, & operationes eius ad uitam ęternam. Et etiam tutabitur viam eius, ne cadat per impatientiam in blasfemiā, & peccatum dum affligitur à malignis. Et si forsan ceciderit iustus in aliquod peccatum: tamen non collidetur. i. obstinabitur in illo: quia ex merito eleemosynarum Dominus supponit manum, & illuminat eum: ut surgat à peccato

C quia eleemosinę eleuant hominem, ut plurimum, à peccato. Item licet iustus ceciderit ictus, & afflictus à malignis: tamen Deus nō permittit eum temporaliter perire: imo manū supponit sui auxilij, & releuat, eū eruendo de manu impiorum, sicut pluries releuauit Atanasium, & Ambrosium, de persecutione Arrianorum. Et etiam si iustus ceciderit per mortem temporalem, tamē Dn̄s supponit manum, releuando eum per gloriam in cęlo. Et etiam si iustus ceciderit per paupertatem, tamen Dn̄s releuat eum, prouidendo sibi de uictu: quia beati misericordes: q̄m misericordiam consequentur hic & in futuro. Quia eleemosynæ non solum ualent ad augmentum gloriæ: sed quandoq; etiam ad augumentum cibi necessarij. Ideo sequitur,

Iunior fui: etenim senui: & non uidi iustum derelictum: nec semen eius quærens panem. D

Ego Dauid fui puer, & postea senui: sed nunquàm vidi iustum, & misericordem totaliter derelictum, nec semen eius quærens panem mendicando, & licet hic patiantur penuriam bonorum temporalium, tamen in futuro saturabuntur, & sic hic, vel ibi habent p̄mium. Ex hoc patet ꝙ Dauid fecit hunc psalmum in senectute. Et sequitur,

Tota die miseretur, & commodat, & semen illius in benedictione erit.

Iustus tota die uitæ suæ dando eleemosynas miseretur pauperibus & commodat, q̄a dando temporalia recipit spiritualia & ęterna: & ideo semen & proles eius erit in benedictione, & abundantia bonorum etiam temporalium: quia quandoq; Dominus non solum retribuit spiritualia pro eleemosinis sed etiam temporalia. Et etiam per ly semen eius intelliguntur opera bona quæ dicuntur semina nostra, primo ad Corinth. 3. capitulo. Quia seminamus spiritualia, ut colligamus temporalia: & econuerso, quia dare eleemosynam nihil aliud est nisi seminare tē poralia, & colligere, & metere spiritualia. Ex quo patet quòd diuitiæ auarorum, & peccatorum sunt inutiles & sine fructu, diuitiæ vero iustorum, sunt fructuosæ ut patet in litera hac. Nam sex fructus facit eleemosyna. Primò, quia dat hæreditatem in coelo. Secundò, dirigit vitam hominis in bonum ne cadat. Tertiò, si ceciderit reducit in gratiam. Quartò, quia non deserit hominem in tribulationibus temporalibus, imo liberat. F

E

Quintò, quia auget bona temporalia, & liberat à paupertate ut plurimum. Sextò, quia etiam prosunt filijs temporaliter eleemosynæ patris. Nam septuplum augentur bona temporalia propter spiritualia, & non solum hic, sed in futuro, nam qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet fructum in uitam æternam. Secundò ad Corinth. 9.

Declina à malo & fac bonum, & inhabita in sæculum sæculi.

In hac quinta doctrina exhortatur oēs ad obseruandum legem diuinam, & præcepta tàm affirmatiua quàm negatiua. quæ quidē lex nil aliud docet, nisi declinare à malo, & facere omne bonum: quia prohibet omne uitium, & iubet omnem uirtutem. Dicit ergo declina à malo implendo omnia præcepta negatiua.

A negatiua: & fac bonum implendo affirmatiua, & inhabita. i. inhabitabis in sæculum sæculi, in terra viuentium supple.

Quia Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos in æternum conseruabuntur.

Dominus amat iudicium, s. iustum, quia nullum bonum irremuneratū, & amat sanctos suos qui iuste vixerunt: ideo in æternū conseruabuntur ipsi sancti non derelicti sine præmio.

Iniusti punientur, & semen impiorum peribit.

Iusti autem hæreditabunt terram: et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam.

Iniusti punientur, & semen. i. generatio impiorum peribit: punientur equidē si sunt imitatores parentum. Iusti autem hæreditabunt terram istam per gratiam: & futuram B per gloriam: & inhabitabunt in sæculum sæculi super eam fruentes illo bono æterno.

Os iusti meditabitur sapientiam, et lingua eius loquetur iudicium.

In hac sexta doctrina exhortatur omnes ad iuge studium & contēplationē legis diuinæ. Nam qui occupantur circa studiū sacræ script. primò declināt à malo dū sunt in illa meditatione: quia aīa satiata illo cibo spirituali, cōtemnit ista tpalia. Secūdò abhorret pctm̄: pp penas, quæ legunt̄ in lege, & puniones malorum, & sic iustus vitat oē pctm̄. Tertiò cupit agere oē bonū cum legit beneficia collata sāctis viris, & vniuersaliter odit pctm̄, & amat virtutes, inquantum legendo magis Deū cognoscit. Ideo dicit. Os iusti meditabitur sapientiā. i. intellectus & memoria C hominis, quæ dr̄ os animæ, meditabitur, & cōtemplabitur sapientiā Dei, quæ maximè in lege Dn̄i memoratur. Item os iusti meditabitur. i. loquetur sapientiā legis quā meditatur intus: & est figura. Ideo sequitur: Et lingua eius loquetur iudicium. idest quod iustum est, & sic non peccabit per linguā. Et similiter lex Dei erit semper in corde, & voluntate ipsiusq; iusti cum proposito adimplēdi, & sic gressus. i. opera eius non supplantabuntur de bono ad malū, nec deprehendetur. i. via & ꝓpositū eius nō frustrabitur nec deijciet. Item sicut os medit t iust t ā, i a lingua loquitur iudiciū; quia lingua loquetur ad extra, quod intellectus cōcipit intus intelligentia spirituali, & loquetur quod iudicat & sentit de lege. Ideo sequitur.

Lex Dei eius in corde ipsius: et non supplātabuntur gressus eius.

D Lex Dei in corde, & proposito, & voce ipsius ad obseruandum, & sic non supplantabuntur gressus eius. i. vt non transgrediatur præcepta legis operando. Nam iste est fructus sacræ scripturæ, vt diligamus Deum & proximum, & declinemus à malo: & faciamus bonum, & sic gressus iusti nūquam supplantabuntur ad male agendum, nec mouebuntur à via iustitiæ.

Considerat peccator iustum, et quærit mortificare eum.

Dn̄s autem non derelinquet eum in manibus eius: nec damnabit eum cum iudicabitur illi.

Oppositum huius est studium peccatoris qui non dat operam legi. Nam semper cogitat & desiderat mortificare, & extinguere iustum. Sed tamen Dn̄s non relinquit eum in manibus eius, nec permittet vt totaliter extinguat eum, licèt ad tempus affligat, nec E peccato damnabit eum cum iudicabit illi .i. ab illo. Nota ꝙ ly iudicabitur potest esse in personale, & sic potest esse duplex sensus. primo modo sic: pctōr non damnabit, nec poterit dānare iustum in die iudicij, cum iudicabitur. i. fiet illi iudicium in nouissimo die. Secūdò sic. licèt peccator cogitet, & conetur mortificare iustū, tn̄ Deus nō damnabit eum in nouissimo die cō iudicabitur, & fiet iudicium illi peccatori. q. d. ꝙ Deus non damnabit iustum, sed peccatorum in iudicio, quod patet de tirannis, qui licet vexauerunt martyres quò ad corpus: tamen non potuerunt animam extinguere nec damnare; tamen ipsi damnabuntur in iudicio.

Expecta Dominum & custodi viam eius: & exaltabit te ut hæreditate capias terram: cum perierint F *peccatores uidebis.*

Hic exortatur iustos ad patientiā in aduersis. & dicit. Expecta Dn̄m: quia impij nō abidunt sine pœna, & custodi viā Dn̄i: sicut Dn̄s præcipit in lege: vt capias terram viuētiū hæreditate. i. pro hæreditatē, siue ad hæreditatem & premium quam impij cōsequi non potuerūt. Nam tu videbis cū perierint pctōres. i. videbis eos perire & ad pœnam æternam destinari in die iudicij. Etiam videbis eos quandoq; temporaliter perire. Nam

Vidi impium superexaltatum, & eleuatū sicut cedros Libani.

Et transiui et ecce non erat: quæsiui eum: et non est inuentus locus eius.

Ego vidi impium Saul cum suis sequacibus malignis superexaltatum, & in dignitate regali

A tè regalia constitutum, & eleuatum in super bia & prosperitate sicut cedros Libani, quæ sunt arbores altissimę & in monte altissimo: & postea transiui per domum suam, & non inueni: nec erat ibi:& quęsiui locum eius di gnitatem,& non inueni:nec est inuentus lo cus,& dignitas eius regalis, quia perierat cũ suis in monte Gelboe. vt patet. 2. Reg. 1. Et ita est dicendum de Faraone,& Nabuchodo nosor, & Sennacherib, & de omnibus qui vexarunt populum Dei.

Custodi innocentiam et vide æquitatem: quoniã sunt reliquiæ homini pacifico.

In hac septima vel octaua doctrina exhortatur iustos ad innocẽtiam, ne velint reddere malũ pro malo:sed orare pro persequentibus, nec nocere alicui: sed omnibus prodesse: quia Deus est vltor impiorum. Dicit

B ergo. Tu iuste custodi innocẽtiã nemini nocendo, & vide, & sequere æquitatem & iustitia: quia innocentia & iustitia sunt reliquiæ debitæ homini pacifico & simplici corde, vt mereatur præmium in cœlo.

Iniusti autem disperibunt:simul reliquiæ impiorum interibunt.

Iniusti disperibũt.i. vnicuiq; & vbiq; peribunt hic,& in futuro, & reliquiæ.i. corpora impiorũ simul interibũt cum aĩa,& sic peribunt in corpore & anima. Et ẽt reliquiæ.i. filij impiorum simul peribunt temporaliter cũ patribus: vt patet de Sodomitis & iudeis: & etiam filij peribũt, quò ad animam si fuerint sceleris parentum imitatores.

Salus autem iustorum à Domino: & protector eorum in tempore tribulationis.

C *Et adiuuabit eos Dominus et liberabit eos, et eruet eos a peccatoribus, et saluabit eos, quia sperauerunt in eo.*

Salus autẽ iustorũ,& liberatio,& redẽptio erit à Dño, quia erit protector eorum in tpe tribulationis, & adiuuabit eos, per gratiam: vt patienter tolerent persecutiones & eruet eos à peccatoribus, ne totaliter extinguãt eos,& finaliter saluabit eos, fœlicitatẽ æternã conferendo, eo ꝙ sperauerunt in eo omni spe, & fęlicitate mundana postposita. Sed licet totus iste ps. fuerit moraliter expositus de Dauid, & pro quocunq; iusto afflictoq; per malignos, tamen Dauid non fuit minus profeta in hoc ps. quàm in alijs. Nam per suam persecutionẽ præuidit persecutionem Christi & ecclesiæ vt dictum est. Nam sicut Saul persecutus est Dauid iniustè retribuendo mala pro bonis ex inuidia, ita pop. Iudęorum qui tot bona receperat à Christo, & inuidia & malitia persequebatur Christũ, vsq; ad mortem cum falsis testibus. Et sic tyranni persecuti sunt ecclesiã. Et sic iusto Dei iudicio Saul cũ oĩbus suis interiit in monte Gelboe: quia seipsum interfecit. Ita pariter illa ciuitas fuit euersa & incensa, & maior pars populi trucidata, & perdiderũt regnũ, & sacerdotium, sicut Saul & domus sua perdidit regnum. Eodem modo accidit Neroni & Domitiano, qui se ipsos interfecerũt. Et ideo Dauid fecit hunc psal. prędicendo profeticè excidium Iudęorum, & tirannorum persequentium ecclesiam. Et potest exponi profeticè de eis tot⁹ iste psal. Vnde dicit Dauid & cœtus apostolorum. O ecclesia Christi

E noli æmulari, nec indignari in malignantib, iudæis, nec tyrannis, neq; zelaueris, facientes iniquitatem. Nam licet iudæi interfecerint Christum, & tyranni persequantur ecclesiam; tamen vtriq; tanquã fœnum velociter & in breui arescent, & citò decident à dignitatibus & sedibus. Spera ergo i Dño. Nam adhuc pusillum, & non erit: quia post quadraginta annos subuertetur Hierusalẽ, & postea peribunt etiam tyrãni persecutores ecclesiæ. Et per singulos versus potest cognoscere fidelis lector præsuppositis principijs sacræ scripturę, & exponere totũ ps. de liberatione Christi, & ecclesiæ.& exaltatione eiusdem pp innocẽtiam & patientiã, & de excidio & exterminio, iudæorum pp mortem Christi, & de misero exitu tyrannorum, ecclesiam persequẽtium, & de exaltatione etiã ecclesiæ, de saluatione iustorũ, hic per gratiam,& in futuro per gloriã. Nã ad istum sensum cantat ecclesia istum psalmum; quia omnia contenta in hoc psalmo, impleta sunt literaliter in Christo,& ecclesia,& Synagoga,& cœtu tyrannorum.

PSALMVS XXXVII.

D*omine ne in furore tuo arguas me neq; in ira tua corripias me.*

Titulus. Psalmus Dauid ad recordandũ. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psalmum. Sed de materia disceptant Hebræi. Nam quidam dicũt quòd Dauid fecit hunc psalmum recordatus adulterium quod commiserat cum Bersabee. Camhi autem dicit quòd Dauid in hoc psalmo introducit

Adam

A Adam harison, idest primum hominem, qui enumerat omnes miserias suas quæ sibi ex illo peccato prouenerunt. Sed utriq; istorum dicunt verum in parte, sed quia deficiebat eis lumen fidei: ideo non potuerunt peruenire ad totam perfectioné ueritatis. Ideo est aduertendum, quod ipse Dauid in illa persecutione filij sui Absalon recordatus fuit quod illã persecutioné patiebatur propter adulterium Bersabee: sicut prædixerat sibi Nathan. s. quod filius surgeret de domo sua contra eum: & dormiret cum uxoribus suis: ut patet. 2. Regum. 12. Et ideo tunc recognoscens hæc sibi euenisse ex pctõ carnis, & ex corruptione concupiscentiæ, quam omnes traximus ex Adã, tunc incepit detestari vitium, & corruptio-B nem carnis, & fomitem concupiscentiæ in seipso torquendo peccatum in ipsum Adam: qui transtulit hoc vitium in posteros per libidinosam generationem. Sed postquam fuit Dauid liberatus a persecutione filij Absaló: eo quòd patienter tolerat persecutionem, & frequenter meditaretur in supradicto uitio carnis contracto ex Adam: fuit sibi reuelatũ à Spiritusancto, qualiter Christus nos debebat liberare à culpa prædicti peccati per passionem suam, & ecclesiastica sacramenta, sicut impletum fuit in baptismo, in quo deletur nobis originale peccatum, & etiam mortale si inest. Et licèt non tollat concupiscentiam carnis, ut non sit: tamen tollit eam ut non imputetur, vt ait Augu. libro de nuptijs & tamen totaliter tolletur concupiscentia, & omnis corruptio cum pœnalitatibus in ge-C nerali resurrectione. Hoc ergo prauidens Dauid in spiritu introducit Adam loquentem in hoc psalmo: qui defleт casum & culpam suam, & miserias, & pœnalitates in quas incidit propter peccatum inobedientiæ, à quibus omnibus petit per Christum liberari in suo aduentu. Sed ad maiorem intelligentiam est ulterius notandum secundum Apostolorum prima ad Corint. 15. quod Adam idem est quod homo. Nam quem nos hominem vocamus: Hebræi appellant Adam. Et sic reperitur duplex Adam. Vnus dicitur primus Adam, qui est principium carnis & omnis peccati, in quo omnes peccauimus: quia transtulit peccatum suum, & omnes pœnalitates per generationem libidinosam & omnes posteros. Et iste fuit forma futuri & secundi Adam. s. Christi. Secundus Adam fuit Christus, qui fuit figuratus per oppositum in illo primo. Nam sicut ille per inobedientiam fuit expulsus à paradiso, & incidit in omnem miseriam, & fuit principium omnis peccati transferendo in omnes posteros per libidinosam generationem. ita Christus per oppositum, s. per obedientiam fuit principium omnis gratiæ: quam gratiam transtulit in omnes fideles, & membra sua per generationem spiritualem, s. per baptismum: & liberauit à prædicta captiuitate & miseriæ, & reduxit nos in fœlicitaté amissã in Adã. Primus ergo Adam dicitur homo vetus: quia omnes in peccato inueterauit. Secundus dicitur Adam nouus quia omnes nos renouauit. Primus dicitur Adam de terra terrenus: Secundus dicitur de cœlo cœlestis. Omnes ergo fideles qui fuerunt inter primum Adã & secundum, habent duplicem respectum: quia participant, vtrumque Adam. Nam à primo Adam traximus peccatum, & fomitem cum omnibus pœnalitatibus. A secũdo vero, s. à Christo traximus omnem gratiam: per quam absoluimur ab omni culpa contracta in Adam, & perpetrata occasione illius. Nam vt dictum est sæpius, concupiscentia, & fomes carnis per contractum causat culpam originalem in anima: & per consensum causat peccatum mortale in voluntate: à quibus non absoluimur nec liberamur nisi per gratiã Christi. Es sic oẽs portamus duplicem imaginem in carne. s. imaginem primi Adam, quæ est cõcupiscentia, & fomes cum pœnalitatibus, & in anima culpa, sed remota culpa animæ portamus imaginẽ Christi, & caracterem baptismi & cõfirmationis. Et ideo per carnem omnes dicimur filij Adam, & facimus vnum corpus cum eo & sumus D eius membra. Primus ergo Adam cum omnibus suis posteris prout habent fidem Christi, dicuntur vnus Adam mysticus, & vnum corpus Christi in suo capite Adam secundo liberatum & redemptum. Et iste Adam peregrinatur exul per hunc mundum vsq; ad iudicium. Nam primo peregrinatus est vsq; ad Christũ in quo fuit saluatus, nunc autem adhuc peregrinatur vsque ad secundum aduẽtũ, in quo sperat glorificari. Nã primò expectabat Xpm vt redimeret, sed nunc iã redemptus expectat secundum aduentum, vt totaliter liberetur à pœnalitatibus corporalibus. Sed continuè orat & petit gratiam vt præseruetur ne incidat in peccatum, & surgat à peccatis quæ commisit. Et iste homo

A sortit multa nomina secundum diuersos respectus. Nā ut est cōgregatio fidelium dr̄ ecclesia Xp̄i, siue ciuitas Dei: sed ut uidet Deū per fidē: dr̄ Israel, & ut surripuit benedictionem à Sinagoga, dicitur Iacob: sed ut fuit uulneratus in Adam & peccauit in eo dicitur Adam sauciatus. Et est ille homo qui descendens ab Hierusalem in Hierico incidit in latrones. Luc. 10. Iste ergo Adam vulneratus, & sauciatus introducitur in hoc ps. deflens casum suum, & miserias & corruptionem carnis, quam incurrit in Adam, & petit liberari per Christū. Et sic patet ꝙ Dauid fecit hunc psal. in persona totius corporis mystici prout traxit corruptionem, & miseriam ad Adam, quas miserias Dauid expertus est in ipso. Et sic cantat ecclesia hunc ps. in persona corporis mystici, siue mēbrorum Xp̄i. Iō proponitur in titulo. Psalmus Dauid ad recordandum. Quia in B hoc psalmo iste Adam mysticus recordatur, & memorat oēs miserias: quas contraxit ex illo peccato. Duo ergo facit. Nā primò recordat & memorat, & deflet miserias, & pœnas intrinsecas corporis & animæ in quas icidit. Secundò pęnas extrinsecas. s. persecutiones, & afflictiones ab extraneis inimici. ibi. Amici mei & proximi. Quantū ad primū dictum est ps. 6. ꝙ per iram intelligit diem mortis: & per furorem diem iudicij. Et iō iste Adā mysticus petit liberari a pc̄tō per Xp̄m, anteꝗ ueniat dies obitus sui, ne moriatur impœnitens, & in ira Dei, & petit liberari ante die iudicij ne in furore ad æternam pœnā cōdemnetur. Dicit ergo. O Dn̄e Iesu Christe veni ad liberādum me per mortem & passionem & per gratiam, ne moriar sine gratia & pœnitentia: & ne arguas me in furore tuo i. die C iudicij, & ne corripias me in ira tua in die obitus mei. Nā q morit i pc̄tō morit i ira Dei: & sic ueni ad liberandum me anteꝗ peream.

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam.

Quoniam sagittæ tuæ sententiæ. s. corruptio carnis & fomitis, & pœnalitates infixæ sunt mihi postꝗ peccaui, & tu cōfirmasti manum sententiæ tuæ super me: quando fui expoliatus & sauciatus, & dixisti maledicta terra in opere tuo. Et ideo.

Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ non est pax ossib. meis à facie peccatorum meorum.

Non est nec mansit sanitas in carne mea : quoniam ex quo me proiecisti à facie iræ & sententiæ tuæ, non est, nec remansit pax in ossibus, & uisceribus meis à facie & culpa peccatorum meorum (per faciem enim notitia D designatur) idest, à notitia publica peccatorum meorum: quia in corpore & anima fui vulneratus & sauciatus. Vnde ante casum cū eram in statu innocentiæ eram in summa libertate: quia caro obediebat, & liberè cōformabatur rationi absque contradictione, sed illico post peccatum taliter fuit caro & sensualitas corrupta, ꝙ illicò insurrexit aduersus animam, & spiritum uehementi rebellione. Et sic non est sanitas in carne mea, nec pax in ossibus meis, sed continua & grauis pugna carnis aduersum spiritum & rationē. Et hanc pœnam incurrimus propter sententiam iræ tuæ. Et nota ꝙ illa sententia dicitur tota cum ira aut furore. Nō ꝙ in Deo sit formaliter ira aut furor: sed effectiuæ recipitur in nobis talis sententiæ ad modum iræ & furoris: vt dictum est ps. 6. Nam quælibet huma E na sententia capitalis exercetur quasi cum ira & furore: tamen intantum dr̄ fieri, cum ira inquantum reus indicatur ad mortem tanquam inimicus regis siue reipublicæ. Sed executio sententiæ dr̄ fieri cum furore, quia sine misericordia corripitur siue rapitur reus per carnificem & punitur & interficitur. Ita propriè factum est in Adam: nam primò Deus iudicauit ipsum ad duplicem mortē & ad exilium. Secundo præcepit Angelis, & cum furore exequerentur sententiam datam: cum dixit. Eijcite foras ne fortè commedat de ligno vitæ, & viuat in æternum: sic raptus & correptus fuit Adam cum furore & eiectus de paradiso in exilium. s. in hanc uallem lacrimarum, & pro tunc iam corporaliter incepit mori: vt ait Aug. i. tēdere ad mortem per F successionem dierum: quicquid enim retro est, mors tenet, vt ait Seneca ad Lucillium. Nam licet mors sit segnis tamen ad ipsam properamus ipsi, vt ait Seneca in Hercule furente. Ideo dicit hic Adā. O Domine ne arguas me in furore tuo: ne arguas me, i. non uelis me punire in æternum secundum sententiā datam in furore tuo, sed reduc me in gratiam tuam neque corripias me in ira tua, idest nō in æternum maneas in illa sententia & executione, quia tum ira & furore me à facie tua eiecisti, & ad mortem corporis & animæ destinasti, sed veni in carnem, & libera me, & redde mihi fœlicitatem, & hæreditatem amissam.

Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum

A *meum & sicut onus graue grauatæ sunt super me.*

Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ.

Nō est sanitas in carne mea, nec pax in ossibus meis postquā eiectus sum a facie tua: quoniā iniquitates meæ supergressæ sunt caput meū. i. animā & rationē meā obscurarūt & peruerterunt. Nam rō quæ dicitur caput totius hominis superatur & trahitur à carne & sic peruersa in iudicando dicit malum bonum, & bonum malum. Et istæ iniquitates grauatæ sunt super me sicut onus graue. Nā sicut iumentū grauatum magno onere, vel pondere excedent non potest liberè ambulare, ita homo oneratus onere fomitis, & cōcupiscentię, & corruptionis carnis & pęnalitatum nō potest moueri ad bonum agendū,
B nec potest uitare casum, sed frequēter cadit & lęditur, & paruis lapidibus peccati scādalizatur & læditur. Et totum hoc traximus à primo Adam ex illo peccato: & illud onus traximus à conceptione libidinosa & natiuitate. Et licet anima sanetur per gratiā Christi à uulneribus sagittarum infixarum, per baptismum, & pœnitentiam, aut circuncisionem, & sacrificia ante Christi aduentum, tamen quia manet uitium in carne, ideo ex tali uitio & corruptione, & fragilitate, frequēter cado in peccatum, & sic corruptę sunt cicatrices meæ, & putrefactæ sunt à facie insipientiæ meę, quia omne peccatum prouenit ex insipientia, inquantum ratio iudicat malum bonum & econtra, & non resistit sensualitati & carni, & si omnis peccator dicitur
C insipiens & ignorans. Et sic

Miser factus sum & curuatus sum vsq. in finem tota die contristatus ingrediebar.

Miser factus sum, quia seruus & captiuus peccati: quia non est maior miseria quā peccato seruire. Iō sequitur, & curuatus, & contristatus tota die ingrediebar nam sicut bestia uel homo excessiuè oneratus pondere corporalis, ex nimio excessu incedit tristis & curuatus, non libere ualēs ambulare: ita peccator oneratus peccatis est curuatus, & obliquus i anima & ratione, & cōsciētia non valens resistere futuris peccatis, nec surgere, nisi per gratiam Christi releuetur, & erigatur, & rectificetur à curuitate rationis & cōsciētiæ, & in tali statu nec potest lætari nec gaudere, sed tristis & curuus incedere timēdo futuras pœnas ꝑpter peccata, & cōquerit specialiter de corruptione & vitio carnis dicēs,

Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, D *& non est sanitas in carne mea.*

Lūbi mei impleti sunt illusionibus, idest tentationibus carnalibus, quia luxuria est in lumbis, vt dominus de diabolo ad Iob loquitur dicēs: virtus eius in lumbis eius, & fortitudo illius in vmbilico ventris eius. Ad cuius intelligentiā est notandum, & licet Deꝰ creauerit animam liberam & corpus, tamen post peccatum aliqua pars corporis mansit aliquo modo diabolo subiecta, inquantum sibi aliquādo à Deo permittitur, vt patet Iob 1. Quia diabolus nunquàm potuit supra corpus Iob, vsqꝫquo fuit sibi à Deo permissum. Sed habebat diabolus potestatē specialem supra aliquam partem corporalem hominis, scilicet supra partes pudēdas, hoc est supra genitalia, tam viri quàm mulieris: nō ꝙ diabolus possit eos cogere ad coitum, sed E ꝙ potest allicere & tētare, & illę partes magis sunt pronæ ad obediēdū diabolo, & fragiles ad resistendum tentationibus, quam cæteræ partes corporis: & hoc prouenit ex peccato, & inobedientia primorum parētum. Et ideo diabolꝰ sæpius, & multifariè obijcit homini obiectum ad luxuriandum, non solum in præsentia mulierum, sed etiam in absentia, & non solum in vigilia, sed etiam in somno, & sōnijs. Et sic cōtinuè ducit illusiones hominibus: & ideo peccatum luxurię est generalius cæteris, nisi quis per specialem gratiam pręseruetē. Ideo ait: Lumbi mei, in quibus est principium, & radix luxuriæ, impleti sunt illusionibus, & tētationib. carnalibus, & sic non est sanitas in carne mea. Hoc forsan dicit, quia tota natura intantum fuit corrupta, quod nullus inuentus est sine hoc uitio, nisi sola virgo Maria, quæ per gratiā fuit F præseruata & præuenta, vt ait August. eo ꝙ in ea fomes totaliter fuit extinctus. Sed cęteri puri homines non fuerunt immunes à fomite, licet quidam fuerunt liberati ab actu peccandi, sed non à fomite & tentatione. Nā apostolus, quia iam erat perfectus, & in grā confirmatus, tamen conqueritur de stimulo carnis ipsum colafizante, sed gaudet, quia data est sibi gratia Christi ad resistendum. Ideo dicit Adam: lumbi mei, id est filij lumborū meorū sunt impleti illusionibus luxuriæ ex fomite cōcupiscētiæ. Et nō est sanitas ī tota carne mea, id est in omnibus filijs meis naturaliter generatis, nisi quis præuentus fuerit gratia Christi, ut patet de virgine Maria,

A Et ideo subdit.

Afflictus sum & humiliatus sum nimis: rugiebam a gemitu cordis mei.

Afflictus sum a tali pœna & corruptione & humiliatus, idest deiectus, & prostratus sum nimis a libertate priori in præsentē miseriam. Et ideo considerans fœlicem statum à quo cecidi, & miserum statum in quem incidi, semper rugiebā tanquā leo siue tāquā leæna, quando rugitu vult suscitare filios suos, quos mortuos peperit. Ita ego Adā cōtinuè rugiebā dico: à gemitu cordis mei cum magno dolore, & cōtritione propter peccatum in se & propter damnum, reminiscendo fœlicem statum quem perdidi, & miserum in quem cum tota mea posteritate incidi.

Domine ante te omne desiderium meum: et gemitus meus a te non est absconditus.

B Hic Adam petit liberari per Christum: cui ante dixerat Domine ne in furore tuo. Ad cuius intellectum est aduertendum secūdum Augustinum: ꝙ iste homo misticus lāguidus & vulneratus fuit figuratus per illū languidū, quem Christus sanauit in probatica piscina. Ioannis. 5. Nam sicut ille languidus iacebat iuxta illam piscinam habentem quinque porticus, in quibus iacebat multitudo magna lāguentium: & ita anima cuiuslibet filiorum Adam iacebat languida, & ægrota in piscina huius corporis mortalis & corrupti, habentis quinque porticus, idest sensus exteriores, & quinque interiores, in quibus iacebat multitudo passionum & infirmitatum, tām spiritualiū quàm corporaliū quas traxerat ex Adam. Et sic corpus nostrū sic corruptum & sauciatum nihil aliud est,

C nisi piscina & porticus infirmitatū & vitiorum. Sed per hoc ꝙ ille languidus nō potuit sanari vsquequo venit Christus ad piscinam: fuit figuratum, quòd totum genus humanū non poterat sanari à languore peccati, nisi ꝑ Christum venientem ad piscinam huius mūdi. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu in persona totius hominis mistici sauciati, & languidi uocat Christum: vt veniat in carnē ad sanandos languores quos supra memorauit. Vnde dicit. O domine Iesu licèt cum ira & furore ꝑieceris me à facie tua in tātā miseriam: tamen nō diffido, nec despero de tua misericordia: quia semper spero, quòd tu uenies in carnem ad liberandum me. Ideo omne desiderium & spes mea est ante te, & gemitus meus à te non est absconditus: quia

D continuè ago pœnitentiam de peccatis, & spero aduentum tuum: quia sub hac fide Christi venturi intendo saluari cū tota mea posteritate. Vnde pœnitentia ipsius Adam legitur Sapientiæ 10. vbi dicitur. Hæc illum, qui primus creatus est homo pater orbis terrarū, eduxit à peccato suo. Ex hoc patet ꝙ Dauid dirigit hunc psalmum an Christum qui est finis legis & saluator. Nam Dauid sciebat quòd Adam & ipse & cæteri nō poterant saluari: nec à peccato liberari: nisi per Christum, in cuius fide omnes saluati sunt. Ideo dicit: Domine ante te est omne desiderium meum. Quia

Cor meum conturbatum est: dereliquit me virtus mea: et lumen oculorum meorum: et ipsum non est mecum.

Cor meum & ratio & tota anima conturbata est, & appetitus peruersus ex peccato; E & dereliquit me uirtus mea: quia sauciatus nō possum peccato resistere, nec bonū agere. Et hoc non solū quo ad voluntatem: sed etiam lumē oculorum meorum scilicet intellectus, & rationis dereliquit me & ipsum lumen non est mecum: quia perdidi ipsum propter peccatum. Vnde notandūm quòd inter cætera, quatuor bona habuit Adā ante peccatum. Primò obedientiam liberam carnis ad animam, & sensualitatis ad rationem. Secundò libertatem & immunitatem ab omni pœna, & miseria corporali: quia erat immortalis, & impassibilis: vt sic. Tertiò scientiam inditam omnium rerum naturalium. Quartò obedientiam omnium animalium: & vsum omnium rerum creatarum ad vsum sui: & amicitiam parem aliorum hominum. Sed omnia ista perdidit ex pecca- F to. Nam primò caro surrexit aduersus animam. Secundò incidit in omnes miserias, & pœnas corporales scilicet famem, sitim, laborem, dolorem, & mortem. Tertiò incidit in ignorantiam: quia quando nascimur, Anima nostra est tanquam tabula rasa in qua nihil depictū est. 3 de Aanima. Quartò incidit in miserias exteriores scilicet in persecutiones, vt in inuidiam & iram aliorum hominum. De tribus primis conqueritur in tota ista prima parte, & breuiter in hoc versiculo: cum dicitur: Cor meum conturbatum est idest appetitus peruersus est in me, & virtus mea naturalis: & libertas sanitatis membrorū & fortitudo dereliquit me & lumē & virtus intellectus agentis, & sciētia

A tia mihi indita dereliquit me, & ipsum lumē & scientia non est mecum; imo anima mea in sui principio est tanquàm tabula rasa, in qua nihil depictum est: & sic non possum adipisci scientiam naturalem, nisi per magnum & longum studium: nec scientiam de rebus diuinis, nisi speciali reuelatione.

Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterunt.

In hac secunda parte conquerendo recordatur & memorat quartum beneficium, qđ amisit per peccatum, & miserias exteriores, in quas incidit: quia incidit ĩ iram, & odium & persecutionem, & inuidiam malorum. Nam si Adam non peccasset: omnes homines fuissent vnanimes sine inuidia & ira, & B sine odio, & non esset persecutio nec rixa. Ideo dicit. Non solum perdidi bona interiora: sed etiam exteriora, & incidi in multitudinē; & multiplicationem miseriarum exteriorum. Nam amici mei, & proximi aduersum me appropinquauerunt: vt mihi nocerent, & læderent lingua, & manu, & steterunt aduersum me, vt deprędarentur & occiderent. Nam Cain motus à zelo inuidiæ insurrexit, & occidit Abel fratrem suum. Et ante diluuium insurrexerũt filij hominum cōtra filios Dei id est mūdani contra bonos & fideles, & ciuitates diaboli contra ciuitatem Dei. Quia illico diuisus est mundus in duas ciuitates Dei: scilicet & diaboli. Et sic successiuè semper ciuitas diaboli persecūta est ciuitatē Dei. Et illico post diluuium Cam p̄ C secutus est patrem suum Noe, & fratrem suũ Sem, & diuisi sunt tres fratres per tres partes mundi. Item filij Nembroth persecuti sunt Abraham: & Ismael persecutus est Isaac: & Esau Iacob: & vniuersaliter filij carnis persecuti sunt filios promissionis. Et Farao cum Aegyptijs persecuti sunt, & oppresserunt filios Israel, & vniuersaliter populus gentilis populũ Dei & ecclesiā Xp̄i. Et sic vsq; ad cōsummationē sęculi semꝑ ciuitas diaboli terrena ꝑsequitur ciuitatē Dei & ecclesiā, quod totũ ꝓuenit ex pctō primorũ parẽtũ, & hoc est quod dicit: & conqueritur hic Adam. Nā omnes amici mei & proximi & fratres: quia omnes sumus filij vnius Dei per creationē, & vnius primi hominis ꝑ generationē naturalē, & sic deberemus esse cōcordes & vnanimes; sed oēs qui diuisi sunt à ciuitate Dei & sunt in ciuitate terrena, appropinquauerunt aduersum me, & steterunt cōtra me, vt me læderent & depredarentur, & opprimerent, & occiderent, vt patet de Cain, & Cā, D de Caldæis, de Ismael, & de Esau, & Faraone, & Moabitis, & de Amonitis, & tirannis contra ecclesiam. Ideo subdit.

Et qui iuxta me erant de longe steterunt: & uim faciebant qui quærebant animam meam.

Qui iuxta me erant per coniunctionē, & consanguinitatem carnis de longe steterūt, religione fidei: quia relicto Deo creatore, declinauerunt ad idola quæ non sunt dij, sed creaturæ, & lapides, & ligna. Et sic insurrexerunt contra me, & vim faciebant, & uiolenter quęrebant animam meam, & uitam meā delere ab hoc mundo.

Et qui inquirebant mala mihi locuti sunt uanitates: & dolos tota die meditabantur.

Quærebant mala mihi scilicet pagani, & infideles locuti sunt uanitates, & meditabantur dolos contra me tota die. Quia semper E infideles machinabantur contra populum Dei tam ante aduentum Christi quam post.

Ego autem tanquàm surdus non audiebam: & sicut mutus non aperiens os suum.

Ego autem, dicit ecclesia, non audiebam tanquàm surdus. i. semper patienter ferens ꝑsecutiones tirannorum nō respondebam ad maledicta eorum, & eram sicut mutus non aperiens os suum, ut cātat ecclesia de martiribus. Ceduntur gladijs more bidentium, Nō murmur resonat, non querimonia, Sed corde tacito mens bene conscia, Conseruat patientiam. Et ideo sequitur.

Et factus sum sicut homo non audiens: & non habens in ore suo redargutiones.

Quoniam in te domine speraui tu exaudies me domine Deus meus. F

Quia nō expectabam auxilium hominū, sed tuum tantum. Quoniam in te speraui. Et sic potest tota ista secunda pars exponi in ꝑsona ecclesiæ, quæ cōqueritur de suis persecutoribus. Sed forsan melius est, ꝙ in toto isto psalmo loquatur Christus qui est secundus Adam. Nam dictũ est sæpius ꝙ Chr̄s tantũ traxit, & spōte assũpsi pęnalitates, & culpā à primo Adā, eo ꝙ Christus erat passurus pęnam pro culpa ipsius primi Adā & suorũ. Sed postea Christus vniuit sibi primum Adā cum suis in unitate mistica per fidem. Sed quia tanta est ista vnitas inter caput, & suum corpus misticum, cōmunicat idiomata, ut dictũ est, iō Christus caput sæpe loquitur in ꝑsona membrorum, & peccata eorum dicit

A esse sua, postq̃ pro eis patitur & soluit. Et iõ Xp̃s duo facit in hoc psalmo. Nã primò loquitur in persona primi Adã, & suorũ: quod dici͛ corpus mysticũ Xp̃i, & deflet pctã & pœnalitates quas traxit ex pctõ. Secundò Chrs in psõna sui ipsius deflet, & memorat pœnas & afflictiones, quas passus est ꝑ peccato primi Adam, & totius corporis mistici: ibi. Amici mei & ꝓximi. Quãtũ ad pri uũ dicit. Xp̃s ad patrẽ. O dñe pater ne arguas me. i. mẽbra mea in tuo furore, id est secũdũ sententiam datã in tuo furore: qñ eiecisti Adã de paradiso terrestri. Neque corripias me in æternũ pro illo pctõ mẽbra mea puniendo. Quoniã sagittæ sñiæ tuæ ĩ fixe sunt mihi. Et sic exponat prima pars, q̃ Xp̃s loqtur in persona primi Adã cũ tota sua posteritate fideli, quod dicitur corpus misticum, sicut supra B expositum est nihil mutando, nisi personam Christi in quantũ loquitur pro suo corpore.

Amici mei. In hac secunda parte postquã Christus defleuit, & memorauit peccatũ, & corruptionem, & mortẽ, quẽ incurrit Adã ex inobediẽtia: nũc loquitur in persona sui, & deflet, & memorat pęnas & psecutiones quas passus est pro peccatis mẽbrorũ & primi Adam. Vnde duo facit. Nam primò facit quod dictum est. Secundò petit liberari: ibi. Ne derelinquas me. Dicit ergo Chr̃s, Amici mei Iudæi: quibus tot bona operatus sum & feci, filios eorum sanando, & suscitando à mortuis, & ꝓximi mei de tribu Iuda, aduersum me appropinquauerunt necem meã perpetrado: & steterunt, idest instanter aduersati sunt, & qui ante erant iuxta me, amicitiã C simulando, postea tempore passionis à lõge steterunt: quia auxilium negauerunt imo se inimicos ostenderunt. Et ipsi qui quærebant animam meam: faciebãt vim. i. ad posse laborabãt animam. i. vitam meam auferre. Et it apostoli qui erant iuxta me, & in societate mea tunc tempore captionis steterunt lõgè à me: quia me relicto omnes fugerunt: & sic Iudæi, & ministri, qui quærebant animã meã & vitam meam perdere faciebant vim: quia ligauerũt me & violẽter me trahebãt. Et ipsi inquirentes mala mihi locuti sunt vanitates, & falsa testimonia cõtra me in domo Annæ, & Caifæ, & Pilati, & sic tota die meditabantur dolos & fraudes contra me, accusando coram Pilato. Ego autem dum mihi conuicia, & falsa testimonia improperarent: tanquã surdus non audiebã: idest ac si essem surdus non respondebam, & eram sicut mutus D nõ aperiẽs os suũ, & fact⁹ sum tacẽs: sicut homo non audiẽs, & nõ habẽs in ore suo redargutiones, nec responsiones ad satisfaciendũ iniuriis & falsis accusationibus: intantum vt vehementer miraretur præses. Qm̃ in te dñe speraui. Hic reddit Christ⁹ causam quare ita patienter sustinuit illa cõuicia, & dicit. q̃ nõ ꝑ se, sed ꝑ mẽbris patiebat. Ideo tripl. ci ex causa patiẽter passus est. Primò vt ꝑ peccato superbiæ & inobediẽtiæ ipsius Adã satisfaceret. Scdò vt esset exẽplũ martiribus & fidelibus in futurũ: vt patiẽter tolerarẽt persecutiones. Tertiò q̃a ꝑp patientiã & humilitatem se sperabat resurrecturũ i capite & mẽbris. Iõ dicit: Quoniã in te domine speraui in tota illa psecutione: iõ tu exaudies me dñe Deus meus me resuscitãdo, & membra mea tibi recõciliãdo. Et hęc ẽ prima & scd̃a E causa quare tacui, & patiẽter tuli. Tertia est.

Quia dixi nequando supergaudeant mihi inimici mei: & dum commouentur pedes mei super me magna locuti sunt.

Quia dixi: hæc volo pati: ne quãdo inimici mei gaudeant imo tristẽtur de mea resurrectione: & dũ pedes mei. i. Apostoli & martires, & vniuersaliter omnia membra mea commouentur & affliguntur: magna locuti sunt super me: id est locuti fuerunt tiranni super me: tunc ipsam membra mea ferant patienter exemplo mei.

Quoniã ego in flagella paratus sum, & dolor meus, in conspectu meo semper.

Quoniam, idest propter causas supra dictas ego sum paratus tota die in flagella tolleranda pro membris meis, & dolor meus est F semper paratus in conspectu meo pro eis, idest semper propono pro eis pati. Et ideo in persona membrorum subdit.

Quoniam iniquitatem meam annunciabo: & cogitabo pro peccato meo.

Quoniam iniquitatẽ meam: scilicet membrorum meorum annunciabo, & confitebor in cruce, & cogitabo pati pro peccato meo, scilicet membrorum meorum.

Inimici autem mei viuunt & confirmati sunt super me: & multiplicati sunt qui oderunt me iniquè.

Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi: quoniam sequebar bonitatem.

Hic reddit causam quare moti sunt iudei ad persequendum Christum, & dicit, q̃ tota causa fuit: quia prædicabat, & sequebat iustitiam,

A stitiã, & uirtutes opere & doctrina. Dicit ergo: autem pro sed, inimici mei iudæi uiuunt, & prosperabuntur, & confirmati .i. roborati, & fortificati sunt super me, & multiplicati sunt iniquè, qui oderunt me retribuẽtes mihi mala pro bonis, i. illi quibus impenderam multa beneficia filios eorum sanando. Et isti tanquam ingrati detrahebant mihi, & accusabant coram Pilato. Et totum hoc fecerunt: Quoniam sequebar bonitatem. Primò faciẽdo: Secundo docendo: quia in prædicationibus meis improperabam eis peccata legis, & prædicabam contra eorum auaritiam, & supbiam, & simoniã, & cætera vitia, & quia erã dissimilis operibus eorum.

Ne derelinquas me domine Deus meus: ne discesseris à me.

Ne derelinquas. Hic petit liberari per re-

B surrectionem in capite, & membris. Dicit ergo Christus. O Domine Deus pater ne derelinquas me diu in posse iudæorum, & ne discesseris à me. Sed

Intende in adiutorium meum; domine Deus salutis meæ.

O dñe Deus salutis meæ intẽde in adiutorium meum, me tertia die resuscitãdo: ut possim mea membra tibi recõciliare, & p meã resurrectionem eos ab utraq; morte resuscitare. Item ista ultima particula potest esse vox prophetæ ad Christum dicens. O Christe domine Deus & saluator accelera aduentum tuum, & ne me derelinquas in potestate diaboli, & in hac miseria. Sed tu qui es Deus salutis meæ: qui es uerè saluator: ideo vocaris Iesus attende ergo in adiutorium meum, & redemptionem meã per passionem. Iste psal

C mus est tertius in ordine psalmorum pœnitẽtialium. Ideo ultra sensum misticum potest exponi moraliter in persona cuiuslibet pœnitentis. Et sic recitat ipsum ecclesia in diebus ferialibus in persona cœtus pœnitentium. Vnde conqueritur ecclesia de diabolo & mẽbris eius: eo q uexat fideles varijs tentationibus, & consequenter de incommodis quæ accidunt peccatoribus ex peccato. Dicit ergo. O dñe Iesu Christe ne arguas me in furore tuo. i. da mihi veniã, & ne reserues uindictã & pœnam in die furoris tui. i. vsque ad obitum meum: uel usq; ad diem iudicij: sicut dictum est ps. 6. Quoniam sagittę sentẽtię tuæ infixæ sunt mihi. Et sic deflet, incommoda intrinseca & extrinseca quæ eueniunt peccatoribus ex peccato.

PSALMUS XXXVIII. D

Dixi custodiam vias meas: ut non delinquam in lingua mea.

Titulus, Ad uictoriam, siue. In finem ipse Iditum psalmus Dauid. Hieron. uero Victori Idithum canticum Dauid. Ex titulo apparet q Dauid fecit hunc ps. & tradidit ipsum cantandum choro ipsius Iditum cum toto conatu vocum. Ex hoc titulo apparet et, q qñ in titulis ponitur filius Core, vel Asaf, aut Ethan, non memorantur tanquam factores psalmorum: sed tanquam cantores: sicut per hoc q dr ipsi Iditum psalmus Dauid. Et hoc idem dicit Ambr. in principio libri de officijs: qui adducit hunc psalmum tanquam prooemium, & dicit q Dauid fecit hunc psalmum, & dedit ipsum cantandum sancto Iditum. Sed de materia huius psalmi est uarius modus loquen-

E di. Primò apud Hebræos, & apud latinos. Nã Ra. Salo. dicit, q Dauid fecit hunc psalmum præuidens pressuram populi Dei in captiuitate babilonica. Vñ i persona populi oppressi ait. Ego populus Dei uexatus in illa captiuitate dixi. i. proposui custodire uias meas: vt non delinquerem nec peccarem murmurando in lingua mea, sed patienter ferrem opprobria, & uexationem: post puniuit me dñs p peccata mea. Et sic exposuit totũ psalmũ de illo populo desiderãte cum patientia exire ab illa captiuitate. Sed in ueritate licèt aliqua pars literæ possit applicari illi intentioni: tamen multa sunt in hoc ps. quæ uidentur deuiare, & extorte applicari. Ideo quidã latinorũ exponunt literaliter de Dauid cum fugeret à facie Absalon per iugum mõtis oli-

F uarũ, & Semei proijceret contra eum terrã & lapides dicẽs. Egredere: egredere vir sãguinis. Sed cũ Abisai vellet descẽdere: vt interficeret Semei, prohibuit Dauid dicens. Dimitte eũ vt maledicat. Dñs enim pcepit: vt maledicat Dauidi. 2. Reg. 16. Ex quibus patet, q Dauid patienter tulit hãc persecutionẽ, nec peccauit peccato linguæ murmurando: imo oĩa imputauit peccato suo. Et sic fecit hunc psalmũ memorans, qualiter patienter tulit hãc persecutionẽ absq; pctõ linguæ seu murmurationis: Sed licet in veritate magis & cõuenientius posset hæc litera applicari pfatæ historiæ, & forsan illud misterium fuit causa mouẽs, quare fecit hunc psal. tamen nõ fuit causa præcisa & finalis: nec est sistendũ in litera, cũ in hoc psalmo nõ fuerit minus pro-

feta

A feta & inspiratus quã in cæteris, & maximè quia aliqua ponuntur in hoc psalmo qui vñr extranea ab illa historia, sicut est illud. uerum tamen vanitas oĩs homo viuens. Et iõ est dicendũ, q̃ Dauid p eiectionẽ à regno, & p rebellionẽ filij, & populi pp pctm̃ cõmissum, vidit in spũ totũ misterium peccati primorũ parentum, qui pp inobedientiam, & ingratitudinẽ, fuerũt eiecti à paradiso, & pdiderũt fęlicitatẽ: imo oĩa fuerunt eis rebellia. Nam pars sensitiua, & caro insurrexit cõtra spũm. Et elementa, & bestiæ insurrexerunt contra eos. Et sic Adã qui erat rex & dñs in illa ciuitate, eiectus est, & factus est peregrinus cum sua posteritate in hac valle lacrimarum. Itẽ sicut populus regni Dauid fuit diuisus ĩ duas partes. Nam quidam adhæserũt ipsi Dauid, & peregrinati sunt cũ eo. Alia pars adhæsit

B ipsi Absalon, & persequebatur ipsum Dauid. Sed finaliter Dauid patienter ferendo illam persecutionem præualuit contra Absalon & suos. Et sic Dauid per suam humilitatem & patientiam meruit reduci, & recuperare regnum extincto Absalone, & cõfuso cum suis sequacibus. Ita pariter, ut ait Aug. 15. de ciu. Dei. Filij Adam postq̃ eiecti sunt à paradiso, diuisi sunt in duas ciuitates. s. terrenam, & cęlestem, siue spũalem, siue in duos populos: quorum unus dicitur terrenus, ponens suam spem in hoc seculo. Et alter dicitur spiritualis ponens suã spem in Christo expectãs per ipsum liberari, & ad ciuitatẽ de qua eiectus est reuocari. Ille populus incepit à Cain. Iste vero a b Abel iusto. Ille populus pertinet ad hanc terrenam ciuitatem, in qua ponit suam spẽ. Iste verò ptinet ad ciuitatẽ supernã ad

C quam tendit. Ideo dicitur peregrinus, & nõ ciuis in hac terrena ciuitate. Vñ dicit Aug. q̃ duo amores diuiserunt has duas ciuitates. s. terrenã amor sui vsq; ad contẽptum Dei: cęlestẽ autẽ amor Dei vsq; ad contẽptũ sui. Et ideo illa in se, ista in dño gloriatur. Et ideo illa qrit ab hominibus gloriari & exaltari. Ista ãt dicit dño suo, tu es gloria mea tu exaltãs caput meum &c. Et ideo semper illa ciuitas terrena quæsiuit prosperitatem in hac uita. Ista aũt noluit habere hic manentem ciuitatem, sed futuram expectauit. Et sic legitur q̃ Cain ædificauit ciuitatem, quasi intẽdens in hoc mundo permanere. Sed Abel non legit̃ ædificasse ciuitatem, quia non intendebat in hoc sæculo permanere, sed ad ciuitatem cœlestem peregrinari. Et sic oẽs carnales, & terreni dicuntur successores Cain, & pertinẽt

D ad ciuitatem terrenam, sed oẽs spirituales dicũtur successores Abel & peregrini, eo q̃ posuerunt spem in Christo futuro. Et sic usque ad Christum per fidẽ, spem, & caritatẽ peregrinati sunt patiendo persęcutiones, & vexationes à ciuibus ciuitatis terrenæ, sed finaliter sunt per Christũ liberati, & ad ciuitatem cęlestẽ reuocati. Filij aũt terrenæ ciuitatis licet partim perierunt in primò aduentu Xpi, tñ in finali iudicio totaliter peribunt cũ diabolo capite suo, sicut perijt Absalon cũ suis. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu fecit hunc psalmũ. Considerat ergo Dauid totum populum Dei tanquã unum corpus misticũ Chri, & unum peregrinum, qui ab Adam, & Abel peregrinatur per fidem, & spem vsque ad Christum, & exinde vsq; ad iudicium, ut

E recuperet per fidẽ & humilitatem ciuitatẽ, quam perdiderat per superbiam, & tẽdit primò in Christum, vt dirigat ipsum in illã ciuitatẽ. Sed in peregrinatione semper patitur, & passus est, & impugnatus à diabolo & mẽbris, quorum persecutionem cum silẽtio & patiẽtia passus est, per q̃ patiẽtiã in efficitur membrum Christi, & sic meretur veniã. Et istum peregrinum introducit Dauid loquentem in hoc psalmo. Et ideo in titulo dicitur ad victoriam, siue ĩ finẽ ipsi Iditum psal. Dauid: quia Iditũ interpretatur transiliens eos. Nã peregrinus transit filios, & relinquit post se, & ipse assequitur terminum. Ita populus fidelis, quia non mansit in hac terrena ciuitate, nec ponit spem in ea, relinquit homines terrenos, & saltat in patriã; præteriens eos ĩ miseria mundana, & ipse transilit ad felicitatẽ æternã. Et sic dr̃ transiliens eos. Et ideo in

F titulo addit̃ ad uictoriã, quia trãsiliens alios vincit, & consequitur brauium, vel dr̃ in finẽ quia dirigit̃ in Christum. Iste ergo transiliẽs & peregrinus introductus ad loquendum quinq; facit. Nã primò deflet psecutiones, & pęnas sibi inflictas ex pctõ, quas cũ patiẽtia, & sine murmuratione se dicit pati. Scdõ petit aduẽtũ Chri accelerari, ut imponat finẽ suæ peregrinationi. Tertiò gaudet se uicisse terrenos, & posuisse spẽ & finẽ ĩ Chro. Quartò confitetur se iustè pęnas pati ex peccato suo. Quintò petit agere pñiam & sibi remitti culpam in hac uita. Secundum ibi. Locut⁹ sum in lingua mea. Tertiũ ibi. Verumtñ uniuersa uanitas. Quartũ ibi: Obmutui & non aperui. Quintũ ibi. Exaudi dñe. Vel põt dici

A ci, ꝙ duo iste peregrinus generaliter facit. Nã primò narrat suam patientiam cum silentio in persecutionibus. Secũdò inuocat & petit aduentũ Chri accelerari, vt liberet eũ ibi. Locutus sum in lingua. Quantum ad primũ est notandum, ꝙ inter cæteras cõditiones hominum, duæ sunt maximè necessariæ ipsi peregrino. s. humilitas & patiẽtia. Et rõ est, Nam qñ peregrinus peregrinatur inter gentes habẽtes extraneos & prauos mores: semper vexatur & sæpe patit̃ opprobria & iniurias quibus si vellet satisfacere per linguam, aut per opera deficeret ĩ via, & nõ perficeret suã peregrinationem: ergo oportet ꝙ patienter ferat cum humilitate. Ita pariter populus fidelium, qui peregrinatus est à principio mũdi inter terrenos, & mũdanos, & ĩfideles dispares in cultu, & moribus, sp̃ fuit & erit impu-
B gnatus, & vexatus ab eis, & hoc pp̃ cultum vnius Dei in vtroq; testamento contentum, & pp̃ diuersitatem morum, & modi viuendi. Nã primò Abel occisus est à Cain ex inuidia, & Noe irrisus à filio suo Cam, & Abraham vexatus a Caldæis, & Isaac ab Ismael, & Iacob ab Esau, & Israel ab Aegiptij. Et ideo oportuit istũ peregrinũ cum humilitate transisset, aliter non meruisset, sed quia posuerat spem suã in Christo: ideo meruit ad ipsum peruenire cũ humilitate & patientia. Dicit ergo iste trãsiliẽs siue peregrinus. Ego dixi cũ deliberatione, & humilitate, & patiẽtia, custodiam vias meas, i. ego deliberaui taliter custodire vias meas, in oibus meis peregrinationibus inter amatores huius mũdi & ciues huius terrenæ ciuitatis: vt non delinquã in lingua mea contra Deum murmurãdo, nec cõtra persecutores maledicẽdo, imo
C statui tacere in omnibus persecutionibus.

Posui ori meo custodiam: cum cõsisteret peccator aduersum me.

Posui custodiam ori meo, & linguam cõpescui, & obstruxi ora, cum peccator scilicet diabolus cum membris suis, & totus populus infidelis consisteret. i. simul staret aduersum mẽ vexando, & affligendo. Nam ego tacui & posui ori meo custodiam in occisione ipsius Abel, siue quãdo fuit occisus in Abel, & irrisus in Noe & vexatus in Abraham, Isaac, & Iacob. Item

Obmutui et humiliatus sum et silui à bonis: et dolor meus renouatus est.

Obmutui & silui à bonis in omnibus istis persecutionibus. Vnde nota, ꝙ istud silere à bonis potest dupliciter intelligi. Vno modo D ꝙ dicat iste peregrinus. Non solũ silui & tacui à malis persecutores nõ maledicendo, & cum superbia eis respondendo: sed etiã silui à bonis, per bona verba legis eos exhortando. q. d. nec respõdebam eis bonum nec malum: sed patienter & cum silentio tolerabã iniurias, & sic dolor meus renouatus est, id est crescebat in me. Secundò

Concaluit cor meum intra me: et in meditatione mea exardescet ignis.

Concaluit cor meũ intra me irã comprimendo, & in tali meditatione exardescebat ignis doloris siue caritatis: quia cum caritatẽ ferebam. Aliter potest intelligi & forsan melius. Nam vt ait Aug. 1. de ci. Dei ca. 8. persecutiones, & flagella tẽporalia sunt bonis bona, & malis mala. Nam vna & eadẽ infirmitas, & aduersitas operatur diuersa ĩ bonis & D malis. Nã malus blasfemat contra Deum, & homines in aduersitatibus, & iustus laudat Deum, & fert cum patientia, & talia flagella sunt bonis ad meritum, & malis ad mortem & damnationem. Et ideo persecutiones fuerunt bonæ, & vtiles sãctis patribus, & toti populo Dei: quia in eis laudabant Deum, & silebant nõ referẽdo malũ pro malo suis persecutoribus. Iõ ait iste peregrinus: obmutui in oibus persecutionibus, & aduersitatibus, & silui à bonis. i. à talibus flagellis: quia mihi bona & salubria reputaui, & per talia putabã mereri: imo quia sciebam ꝙ talia flagella data sunt mihi in pñiam propter peccatũ primorum parentum, aut ad purgationem pctõrum meorum: quia Nemo sine crimine viuit: aut putabam mihi esse data illa flagella ad custodiã virtutũ: ne magnitudo reuela E tionũ extolleret me: sicut Paulo, aut ad augmẽtum meritorum: sicut Iob, & Tobiæ: quia virtus in infirmitate perficitur. Et sic silui in talibus bonis. imo dolor meus renouat⁹ est: cõsiderans ꝙ mihi eueniebat ex peccato primorum parentum: vel ex proprijs commissis. Et tunc concaluit cor meum intra me ex dolore & contritione retorquendo talia flagella ad peccatum meũ, & in tali meditatione exardescebat ignis doloris respectu peccati: et exardescebat ignis amoris & caritatis erga Deum: pro cuius amore patiebar humiliter, & ẽt erga persecutores, pro quibus rogabam, vt conuerterentur. In talibus ergo persecutionib⁹ decreui custodire vias, & peregrinationes: & operationes meas vt

non

A nō delinquerem in lingua mea, & sic posui custodiam ori meo, ne murmurare contra Deum: nec maledicerem. cū peccator .s. diabolus cum membris suis infidelibus cōsisteret & pugnaret aduersum me: sed obmutui tanquam mutus: & silui à talibus bonis mihi in me. Et sic cor meum cōcaluit intra me est in me. Et sic cor meum cōcaluit intra me ex cōtritione peccatorū, & caritate Dei & proximi, & ī tali meditatione talis ignis exarsit & ardescet. Aliter etiam potest intelligi. Nā antiqui patres patienter tolerabant persecutiones: eo ꝙ liberari sperabant per Christum. Ideo ait. Obmutui in talibus flagellis: & silui à bonis mihi promissis, & expectatis in Christo futuro: & sic dolor meus fuit renonatus. i. rememoratus, & sic concaluit cor meum in me. i. quasi lætum ex spe Christi futuri, & in tali meditatione, & spe exardescet B ignis fi · & caritatis Christi.

Locutus sum in lingua mea: notum fac mihi domine finem meum.

Postquā superius dixit iste peregrinus: ꝙ in omnibus persecutionib⁹ nō peccauit lingua: nec respondit maledictis nec factis imo concaluit cor eius propter spem Christi futuri: hic in hac secunda parte petit aduentū Christi accelerari: ut ponat finē suæ peregrinationi: & liberet eū. Vnde quatuor facit. Nā primo facit quod dictū est. Scdō irridet & reprehēdit amatores hui⁹ mūdi. Tertiò petit liberari à pœnis, & tribulationib⁹ corporalibus huius mūdi per aduentū Christi. Quartò petit liberari à culpa animę. Secundū ibi. Verūtñ vniuersa vanitas. Tertiū ibi. Ab omnibus iniquitatibus. Quartū ibi. Exaudi. Quātum ad primū, & ad totam istā secundā par-C tē est aduertendum, ꝙ iste psal. 38. 39. & tot. sunt similes in materia. Nā in omnibus tribus defletur breuitas, & miseria uitæ humanæ propter peccatum Adæ, & petitur Christus vt ueniat ad liberandum hominem ab huiusmodi miseria & culpa. Qui qdē Christus in lege promissus, & expectatus multis nominibus nūcupat̄ vt dictū est in prologo tractatu quarto. Vnde inter cętera uocatur finis legis veteris in primo aduētu per redēptionē, & finis legis nostræ ꝑ glorificationē in 2. aduētu. Ipse idē dicitur dextera Dei patris: eo ꝙ ꝑ ipsū operat⁹ est nostrā redēptionē. Item dicitur dominus. Ideo in hoc psal. dicitur finis: cum dicitur. Notū fac mihi domine finē meū. & ī 39. ps. dicitur: Dextera Dei cū dicitur. Dexterā tuā sic notā fac. Et ī 101. D dicitur dn̄s: cū dicitur. Tu exurgēs dn̄e misereberis Siō. D. cū ergo iste peregrinus. O dn̄e ego iā dixi, ꝙ cū humilitate patiēter tuli oēs tribulationes, & miserias ī mea peregrinatione, & nunq̄ deliqui in lingua mea: nec volui satisfacere iniurijs mihi illatis, sed solū ad te habui refugiū in quo sperabā, & locutus sū in lingua mea dicens: O dn̄e fac mihi notū finē meū. s. Christū qui est filijs legis, ꝑ quē omnes speramus liberari, & acceleret aduentū suū: ut omnes eū cognoscamus à maximo usq; ad minimū, & fac mihi notū numerum dierū meorū usq. ad aduētum eius, ut sciam quid, & quantū tēpus desit mihi usq; ad aduentum tuum. in quo erit finis miseriæ meę.

Et numerum dierū meorū quis est, ut sciā quid desit mihi.

Ecce mensurabiles posuisti dies meos: & substantia mea tanquam nihilum ante te. E

Notū etiā fac numerū dierū meorū, quis numerus. i. quotus sit, ut sciam quis est numerus dierum meorū: & sciā ēt quid & quātū desit mihi, ecce pro quia, tu non posuisti dies meos immensurabiles & infinitos, imo mēsurabiles & finitos, qui vita nostra non est æterna in hoc mūdo, sicut tua, imo substantia. i. tota uita mea est tanquā nihilū ante te. i. breuissima, & quasi nil respectu tuæ æternitatis, q. d. aduentus tuus non potest differri in æternum, quia uita mea breuis est.

Veruntamen uniuersa uanitas: oīs hō uiuens.

Veruntamen in imagine pertransit homo: sed et frustra conturbatur.

Hic reprehendit & irridet amatores hui⁹ mūdi & terrenos, qui ponūt spem suā in hoc mundo, & in rebus temporalibus, cum sint breues & transitoriæ, & cōtemnunt finē uerū qui est Christ⁹. Dicit ergo. Si ita est quod F substantia. i. uita mea est mensurabilis & nō infinita: qu ia oē mensurabile est finitū: imo est tanquā nihilū ante te: uerūtamē. i. iō certe omnis homo uiuēs est uniuersa uanitas. i. uniuersa uita hominis terreni est uanitas, ut patet in libro Ecclesiastes. Probatur: qa omnis hō pertansit hunc mundū in imagine. i. quadā umbra. q. d. ꝙ uita hominis in hoc mūdo, ita est breuis ꝙ nō meretur dici uita, sed imago & umbra uitæ, & fęlicitas eius nō est fælicitas, sed imago & umbra fælicitatis, & quoddā somnium. Ergo frustra cōturbatur & laborat in cōgregandis pecunijs, postquā uita eius est ita breuis. Nam

Tesauri-

A *Thesaurizat & ignorat cui congregabit ea: et nunc quae est expectatio mea: nonne Dominus? & substãtia mea apud te est?*

Tesaurizat cõgregando bona temporalia & ignorat cui, & pro quibus cõgregabit ea: quia ipse est breuiter moriturus, & nescit qs possidebit ea. Nam filii eius erũt prodigi vel fatui nescientes custodire quod ipse grandi labore, & solicitudine acquisiuit, & bona sua transibunt ad alienos Ideo iste peregrinus irridens istos amatores mundi subdit, & nunc quae est expectatio mea: nonne Dñs? q.d. non fuit talis spes mea sicut illorum: q̃a nõ posui spem meam, nec constitui finem meũ in hoc mũdo sicut illi: sed i solo Dño meo Iesu Xpo; quem spero saluatorem: quia nolui esse ciuis in hoc mundo: sed peregrinus tendens i finẽ meum, qui est Xps. Et ideo subdit nonne sub
B stantia mea.i. substantia diuitiarum mearũ, & tota uita mea apud te est O Domine Iesu? q.d. imo certè. Ex hoc patet, ꝙ iste se ostendit uerum peregrinum, & transilientem amatores huius mundi. Nam sicut quando in stadio duo currunt: ille qui citius currit dicitur transiliens alterum, & accipit brauium: ita in hoc mundo fideles, & iusti transiliunt amatores mũdi, & relinquentes eos retro in bonis mundanis transitorijs, ipsi consequuntur brauium fęlicitatis in Xpo. Item fideles dicũtur peregrini: quia relinquentes amatores huius mundi in hac ciuitate terrena: ipsi peregrinãdo peruenerunt usque ad Christum: qui est finis utriusque legis. Et sic patres antiqui peruenerunt vsq; ad Christum in primo aduentu, in quo receperunt gratiam. Nos vero peregrinando tendimus ad eundem Christum: ut
C recipiamus gloriam in secundò aduentu. Iterum ex supradictis patet, ꝙ uerba huius psalmi sunt sumpta ex libro Iob. ibi enim dicit. Breues dies hominis sunt, & numerus mẽsiũ eius apud te est. Hic autem dicitur: Mensurabiles posuisti dies meos. Item ibi dicit. Dies mei sicut vmbra. hic uero: In imagine pertransit homo.

Ab omnib. iniquitatibus meis erue me: opprobriũ insipienti dedisti me.

Hic petit liberari ab omnibus poenalitatibus, & infirmitatibus tàm tẽporalibus q̃ spiritualibus inflictis sibi in Adam. Vnde dictũ est, ꝙ duo genera malorum traxit Adam cũ tota sua posteritate ex illius primi cõdemnatione pcti. Quaedam.n. sunt corporalia, & q̃dam spiritualia. Corporalia sunt in duplici

D genere. s. corruptio & fomes peccati in sensualitate: secundo infirmitates in corpore. s. fames, sitis, aegritudo. In aia autem traximus pctũm: primo originale in nobis: secundo actuale ex cõsensu cõcupiscẽtię. Ideo iste peregrinus primò petit liberari à pęnis corporalibus. Secundo a spũalibus. s. à pctõ ibi: Exaudi orõnem. Dicit ergo. O Dñe erue me ab oib. iniquitatib. quas pxi & commisi ex consensu pcti: siue ab iniquitatib. quas traxi ex Adam: pp quas dedisti me opprobrium cuicunq; insipienti, & infideli, & maligno. Vnde nota, ꝙ propter quatuor cãs pt Deus hominem affligere. Primo ex peccato primi parentis: pp quod omnes icurrimus sniam mortis: & omnium poenalitatum corporalium. s. infirmitatum & persecutionum & in hoc oẽs conuenimus tam iustimque pctõres. Scdò patimur
E flagella q̃nque pp pctà propria: sicut passus est populus iudaeorum in captiuitate Babilonica. Tertiò ne iustus extollatur in superbiã: vt patet de Paulo. Quartò ad augmentum meritorum: quia uirtus in infirmitate perficitur: vt patet de eodem Paulo, & Atanasio, & Iob, & Tobia. Quotũq; ergo mõ eueniat hoĩ flagellum sp Deus dr autor: aut efficiẽter: aut permissiue. Sed primo & scdo mõ: licet Deus dicatur autor: tamen cã est i nobis, & sic Deus dr nos iuste flagellare, & iõ in talibus flagellis & persecutionib. non debemus imputare Deo, sed nobis: q̃a commisimus pctm: ex quo iustè flagellamur: uel quia descẽdimus ex propagine illius q contra Deum peccauit. Ideo iste peregrinus petens liberari retorquet flagella ad peccatum suum dicens.

F *Obmutui & non perui os meum quoniam tu fecisti: amoue à me plagas tuas.*

A fortitudine manus tuae ego defeci in increpationib propter iniquitatem corripuisti hominem.

Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius: verumtamen uane conturbatur omnis homo.

O Dñe in oib. tribulationib. & persecutionib. iõ obmutui, & non aperui os meum, nec deliqui in lingua mea: quia non imputaui tibi: sed pctõ meo: quia tu fecisti iustè dando mihi ista flagella in poenam peccati mei, & parẽtum meorum. sed rogo ut amoueas à me plagas tuas. i. plagas quas mihi ex meo pctõ inflixisti: quoniam ego defeci. i. iam deficio à fortitudine manus. s. sententiae tuae: quia iam non ualeo sustinere flagella mihi inflicta a fortitudine sententiae tuae. Nam per illam.

A mis istis fecistis: mihi fecistis. Matt. 25. Ideo dicit Dauid: Mutuabitur peccator. i. mutuo à Deo accipiet bona tēporalia, & nō soluet vsuram pauperibus, eleemosynas negando, pro quibus Deus diuiti bona temporalia mutuauit. Iustus autem miseretur pauperibus: & retribuet quæ mutuo accepit: largiendo eleemosynam. Et sic satisfaciat debito, quia eleemosinam pauperibus dare nihil aliud est, nisi debitum soluere: & cum iustus dat eleemosynam, miseretur dando pauperi, sed retribuit Deo quod mutuo accepit. Ideo sequitur,

Quia benedicentes ei hæreditabunt terram: maledicentes autem disperibunt.

Apud Dominum gressus hominis dirigetur: & viam eius uolet.

Cum ceciderit non collidetur: quia Dominus supponit manum suam.

B Benedicentes Deo, i. gratias agentes, i. iusti, quia sunt Deo grati in dandis eleemosynis, hæreditabunt terram, malodicentes, autem. s. peccatores ingrati diisperibūt, i. ubiq; peribunt. s. hic, & in inferno. Iusti autem per oppositum: nam hic, & in futuro premiabuntur. Vnde gressus hominis iusti, & uia, & operatio dirigetur in bonum finem per gratiā. & Deus uolet uiam eius, i. acceptabit eleemosynas, & operationes eius ad uitam ęternam. Et etiam tutabitur viam eius, ne cadat per impatientiam in blasfemiā, & peccatum dum affligitur a malignis. Et si forsan ceciderit iustus in aliquod peccatum: tamen non collidetur. i. obstinabitur in illo: quia ex merito eleemosynarum Dominus supponit manum, & illuminat eum: ut surgat à peccato C quia eleemosinę releuant hominem, ut plurimum, à peccato. Item licet iustus ceciderit ictus, & afflictus à malignis: tamen Deus nō permittit eum temporaliter perire: imo manū supponit sui auxilij, & releuat, eū eruendo de manu impiorum, sicut pluries releuauit Atanasium, & Ambrosium, de persecutione Arrianorum. Et etiam si iustus ceciderit per mortem temporalem, tamē Dñs supponit manum, releuando eum per gloriam in cęlo. Et etiam si iustus ceciderit per paupertatem, tamen Dñs releuat eum, prouidendo sibi de uictu: quia beati misericordes: qm̄ misericordiam consequentur hic & in futuro. Quia eleemosynæ non solum ualent ad augmentum gloriæ: sed quandoq; etiam ad augmentum cibi necessarij. Ideo sequitur,

Iunior fui: etenim senui: & non uidi iustum derelictum: nec semen eius quærens panem. D

Ego Dauid fui puer, & postea senui: sed nunquàm vidi iustum, & misericordem totaliter derelictum, nec semen eius quærens panem mendicando, & licet hic patiantur penuriam bonorum temporalium, tamen in futuro saturabuntur, & sic hic, vel ibi habent pmium. Ex hoc patet q Dauid fecit hunc psalmum in senectute. Et sequitur,

Tota die miseretur, & commodat: & semen illius in benedictione erit.

Iustus tota die uitæ suæ dando eleemosynas miseretur pauperibus & commodat, qa dando temporalia recipit spiritualia & ęterna: & ideo semen & proles eius erit in benedictione, & abundantia bonorum etiam temporalium: quia quandoq; Dominus non solum retribuit spiritualia pro eleemosinis sed etiam temporalia. Et etiam per ly semen eius intelliguntur opera bona quæ dicuntur semina nostra, primo ad Corinth. 3. capitulo. Quia seminamus spiritualia, ut colligamus temporalia: & econuerso, quia dare eleemosynam nihil aliud est nisi seminare tēporalia, & colligere, & metere spiritualia. Ex quo patet quòd diuitiæ auarorum, & peccatorum sunt inutiles & sine fructu, diuitiæ vero iustorum, sunt fructuosæ ut patet in litera hac. Nam sex fructus facit eleemosyna. Primò, quia dat hæreditatem in coelo. Secundò, dirigit vitam hominis in bonum ne cadat. Tertiò, si ceciderit reducit in gratiam. Quartò, quia non deserit hominem in tribulationibus temporalibus, imo liberat. Quintò, quia auget bona temporalia, & liberat à paupertate ut plurimum. Sextò, quia etiam prosunt filijs temporaliter eleemosynæ patris. Nam septuplum augentur bona temporalia propter spiritualia, & non solum hic, sed in futuro, nam qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet fructum in uitam æternam. Secundò ad Corinth. 9. E F

Declina à malo & fac bonum, & inhabita in saeculum saeculi.

In hac quinta doctrina exhortatur oēs ad obseruandum legem diuinam, & præcepta tàm affirmatiua quàm negatiua. quæ quidē lex nil aliud docet, nisi declinare à malo, & facere omne bonum: quia prohibet omne uitium, & iubet omnem uirtutem. Dicit ergo declina à malo implendo omnia præcepta negatiua.

A negatiua: & fac bonum implendo affirmatiua, & inhabita: i. inhabitabis in sæculum sæculi, in terra viuentium supple.

Quia Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos in æternum conseruabuntur.

Dominus amat iudicium, s. iustum, quia nullum bonum irremuneratũ, & amat sanctos suos qui iuste vixerunt: ideo in æternũ conseruabuntur ipsi sancti non derelicti sine præmio.

Iniusti punientur, & semen impiorum peribit.

Iusti autem hæreditabunt terram: et inhabitabunt in sæculum sæculi super eam.

Iniusti punientur, & semen. i. generatio impiorum peribit: punientur equidẽ si sunt imitatores parentum. Iusti autem hæreditabunt terram istam per gratiam: & futuram per gloriam: & inhabitabunt in sæculum sæculi super eam fruentes illo bono æterno.

B

Os iusti meditabitur sapientiam, et lingua eius loquetur iudicium.

In hac sexta doctrina exhortatur omnes ad iuge studium & contẽplationẽ legis diuinæ. Nam qui occupantur circa studiũ sacræ script. primò declinãt à malo dũ sunt in illa meditatione: quia aĩa satiata illo cibo spirituali, cõtemnit ista tpalia. Secũdò abhorret pctm̃: pp pęnas, quæ legunt in lege, & punitiones malorum, & sic iustus vitat oẽ pctm̃. Tertiò cupit agere oẽ bonũ cum legit beneficia collata sãctis viris, & vniuersaliter odit pctm̃, & amat virtutes, inquantum legendo magis Deũ cognoscit. Ideo dicit. Os iusti meditabitur sapientiã. i. intellectus & memoria hominis, quæ dr̃ os animæ, meditabitur, & cõtemplabitur sapientiã Dei, quæ maximè in lege Dñi memoratur. Item os iusti meditabitur. i. loquetur sapientiã legis quã meditatur intus: & est figura. Ideo sequitur: Et lingua eius loquetur iudicium. idest quod iustum est, & sic non peccabit per linguã. Et similiter lex Dei erit semper in corde, & voluntate ipsius iusti: cum proposito adimplẽdi, & sic gressus. i. opera eius non supplantabuntur de bono ad malũ, nec deprehendetur. i. via & ꝓpositũ eius nõ frustrabitur nec deijcietur. Item sicut os meditatur iustitiã, ita lingua loquitur iudiciũ; quia lingua loquetur ad extra, quod intellectus cõcipit intus intelligentia spirituali, & loquetur quod iudicat & sentit de lege. Ideo sequitur.

C

Lex Dei eius in corde ipsius: et non supplãtabuntur gressus eius.

D

Lex Dei in corde, & proposito, & voce ipsius ad obseruandum, & sic non supplantabuntur gressus eius. i. vt non transgrediatur præcepta legis operando. Nam iste est fructus sacræ scripturæ, vt diligamus Deum & proximum, & declinemus à malo: & faciamus bonum, & sic gressus iusti nũquam supplantabuntur ad male agendum, nec mouebuntur à via iustitiæ.

Considerat peccator iustum, et quærit mortificare eum.

Dñs autem non derelinquet eum in manibus eius: nec damnabit eum cum iudicabitur illi.

Oppositum huius est studium peccatoris qui non dat operam legi. Nam semper cogitat & desiderat mortificare, & extinguere iustum. Sed tamen Dñs non relinquit eum in manibus eius, nec permittet vt totaliter extinguat eum, licèt ad tempus affligat, nec peccato damnabit eum cum iudicabit illi. i. ab illo. Nota φ ly iudicabitur potest esse in personale, & sic potest esse duplex sensus. primo modo sic: pctõr non damnabit, nec poterit dãnare iustum in die iudicij, cum iudicabitur. i. fiet illi iudicium in nouissimo die. Secũdò sic. licèt peccator cogitet, & conetur mortificare iustũ, tũ Deus nõ damnabit eum in nouissimo die cõ iudicabitur, & fiet iudicium illi peccatori. q.d. φ Deus non damnabit iustum, sed peccatorum in iudicio, quod patet de tirannis, qui licet vexauerunt martyres quò ad corpus: tamen non potuerunt animam extinguere nec damnare: tamen ipsi damnabuntur in iudicio.

E

Expecta Dominum & custodi viam eius: & exaltabit te ut hæreditate capias terram: cum perierint peccatores uidebis.

F

Hic exortatur iustos ad patientiã in aduersis. & dicit. Expecta Dñm: quia impij nõ abidunt sine pœna, & custodi viã Dñi: sicut Dñs præcipit in lege: vt capias terram viuẽtiũ hæreditate. i. pro hæreditatẽ, siue ad hæreditatem & premium quam impij cõsequi non potuerũt. Nam tu videbis cũ perierint pctõres. i. videbis eos perire & ad pœnam æternam destinari in die iudicij. Etiam videbis eos quandoq; temporaliter perire. Nam

Vidi impium superexaltatum, & eleuatũ sicut cedros Libani.

Et transiui et ecce non erat: quæsiui eum: et non est inuentus locus eius.

Ego vidi impium Saul cum suis sequacibus malignis superexaltatum, & in dignitate regali

A tē regaliā constitutum, & eleuatum in superbia & prosperitate sicut cedros Libani, quæ sunt arbores altissimę & in monte altissimo: & postea transiui per domum suam, & non inueni: nec erat ibi: & quęsiui locum eius dignitatem, & non inueni: nec est inuentus locus, & dignitas eius regalis, quia perierat cū suis in monte Gelboe. vt patet. 2. Reg. 1. Et ita est dicendum de Faraone, & Nabuchodonosor, & Sennacherib, & de omnibus qui vexarunt populum Dei.

Custodi innocentiam et vide æquitatem: quoniā sunt reliquiæ homini pacifico.

In hac septima vel octaua doctrina exhortatur iustos ad innocētiam, ne velint reddere malū pro malo: sed orare pro persequentibus, nec nocere alicui: sed omnibus prodesse: quia Deus est vltor impiorum. Dicit ergo. Tu iuste custodi innocētiā nemini nocendo, & vide, & sequere æquitatem & iustitia: quia innocentia & iustitia sunt reliquiæ debitæ homini pacifico & simplici corde, vt mereatur præmium in cœlo. B

Iniusti autem disperibunt: simul reliquiæ impiorum interibunt.

Iniusti disperibūt. i. vnicuiq; & vbiq; peribunt: hic, & in futuro, & reliquiæ. i. corpora impiorū simul interibūt cum aīa, & sic peribunt in corpore & anima. Et ēt reliquiæ. i. filij impiorum simul peribunt temporaliter cū patribus: vt patet de Sodomitis & iudeis: & etiam filij peribūt, quò ad animam si fuerint sceleris parentum imitatores.

Salus autem iustorum à Domino: & protector eorum in tempore tribulationis.

C *Et adiuuabit eos Dominus et liberabit eos, et eruet eos a peccatoribus, et saluabit eos, quia sperauerunt in eo.*

Salus autē iustorū, & liberatio, & redēptio erit à Dño, quia erit protector eorum in tpe tribulationis, & adiuuabit eos, per gratiam: vt patienter tolerent persecutiones & eruet eos à peccatoribus, ne totaliter extinguāt eos, & finaliter saluabit eos, fœlicitatē æternā conferendo, eo ꝙ sperauerunt in eo omni spe, & fęlicitate mundana postposita. Sed licet totus iste ps. fuerit moraliter expositus de Dauid, & pro quocunq; iusto afflictoq; per malignos, tamen Dauid non fuit minus profeta in hoc ps. quàm in alijs. Nam per suam persecutionē præuidit persecutionem Christi & ecclesiæ vt dictum est. Nam sicut Saul persecutus est Dauid iniustā retribuendo mala pro bonis ex inuidia, ita pop. D Iudęorum qui tot bona receperat à Christo, & inuidia & malitia persequebatur Christū, vsq; ad mortem cum falsis testibus. Et sic tyranni persecuti sunt ecclesiā. Et sic iusto Dei iudicio Saul cū oībus suis interrit in monte Gelboe: quia seipsum interfecit. Ita pariter illa ciuitas fuit euersa & incensa, & maior pars populi trucidata, & perdiderūt regnū, & sacerdotium, sicut Saul & domus sua perdidit regnum. Eodem modo accidit Neroni & Domitiano, qui se ipsos interfecerūt. Et ideo Dauid fecit hunc psal. prędicendo profeticè excidium iudeorum, & tirannorum persequentium ecclesiam. Et potest exponi profeticè de eis tot⁹ iste psal. Vnde dicit Dauid & cœtus apostolorum. O ecclesia Christi noli æmulari, nec indignari in malignantib. E iudæis, nec tyrannis, neq; zelaueris, facientes iniquitatem. Nam licet Iudæi interfecerint Christum, & tyranni persequantur ecclesiam; tamen vtriq; tanquā fœnum velociter & in breui arescent, & citò decident à dignitatibus & sedibus. Spera ergo i Dño. Nam adhuc pusillum, & non erit: quia post quadraginta annos subuertetur Hierusalē, & postea peribunt etiam tyrāni persecutores ecclesiæ. Et per singulos versus poterit cognoscere fidelis lector præsuppositis principijs sacræ scripturę, & exponere totū ps. de liberatione Christi, & ecclesiæ. & exaltatione eiusdem pp innocētiam & patientiā, & de excidio & exterminio, iudæorum pp mortem Christi, & de misero exitu tyrannorum, ecclesiam persequētium, & de exaltatione etiā ecclesiæ, de saluatione iustorū, F hic per gratiam, & in futuro per gloriā. Nā ad istum sensum cantat ecclesia istum psalmum; quia omnia contenta in hoc psalmo, impleta sunt literaliter in Christo, & ecclesia, & Synagoga, & cœtu tyrannorum.

PSALMVS XXXVII.

D*omine ne in furore tuo arguas me neq; in ira tua corripias me.*

Titulus. Psalmus Dauid ad recordandū. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psalmum. Sed de materia disceptant Hebræi. Nam quidam dicūt quòd Dauid fecit hunc psalmum recordatus adulterium quod commiserat cum Bersabee. Camhi autem dicit quòd Dauid in hoc psalmo introducit Adam

A Adam harison, idest primum hominem, qui enumerat omnes miserias suas quæ sibi ex illo peccato prouenerunt. Sed utriq; istorum dicunt verum in parte, sed quia deficiebat eis lumen fidei: ideo non potuerunt prouenire ad totam perfectioné ueritatis. Ideo est aduertendum, quod ipse Dauid in illa persecutione filij sui Absalon recordatus fuit quod illā persecutioné patiebatur propter adulterium Bersabee: sicut prædixerat sibi Nathan. s. quod filius surgeret de domo sua contra eum: & dormitet cum uxoribus suis: ut patet. 2. Regum. 12. Et ideo tunc recognoscens hæc sibi euenisse ex pctō carnis, & ex corruptione concupiscentiæ, quam omnes traximus ex Adā, tunc incepit detestari vitium, & corruptionem carnis, & fomitem concupiscentiæ in seipso torquendo peccatum in ipsum Adam: qui transtulit hoc vitium in posteros per libidinosam generationem. Sed postquam fuit Dauid liberatus a persecutione filij Absalō: eo quòd patienrer tolerat persecutionem, & frequenter meditaretur in supradicto uitio carnis contracto ex Adam: fuit sibi reuelatū à Spiritusancto, qualiter Christus nos debebat liberare à culpa prædicti peccati per passionem suam, & ecclesiastica sacramenta, sicut impletum fuit in baptismo, in quo deletur nobis originale peccatum, & etiam mortale si inest. Et licèt non tollat concupiscentiam carnis, ut non sit: tamen tollit eam ut non imputetur, vt ait Augu. libro de nuptijs & tamen totaliter tolletur concupiscentia, & omnis corruptio cum pœnalitatibus in generali resurrectione. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu introducit Adam loquentem in hoc psalmo: qui deflet casum & culpam suam, & miserias, & pœnalitates in quas incidit propter peccatum inobedientiæ, à quibus omnibus petit per Christum liberari in suo aduentu. Sed ad maiorem intelligentiam est ulterius notandum secundum Apostolorum prima ad Corint. 15. quod Adam idem est quod homo. Nam quem nos hominem vocamus: Hebræi appellant Adam. Et sic reperitur duplex Adam. Vnus dicitur primus Adam, qui est principium carnis & omnis peccati, in quo omnes peccauimus: quia transtulit peccatum suum, & omnes pœnalitates per generationem libidinosam & omnes posteros. Et iste fuit forma futuri & secundi Adam. s. Christi. Secundus Adam fuit Christus, qui fuit figuratus per oppositum in illo primo. Nam sicut ille per inobedientiam fuit expulsus à paradiso, & incidit in omnem miseriam, & fuit principium omnis peccati transferendo in omnes posteros per libidinosam generationem. ita Christus per oppositum, s. per obedientiam fuit principium omnis gratiæ: quam gratiam transtulit in omnes fideles, & membra sua per generationem spiritualem, s. per baptismum: & liberauit à prædicta captiuitate & miseria, & reduxit nos in fœlicitaté amissā in Adā. Primus ergo Adam dicitur homo vetus: quia omnes in peccato inueterauit. Secundus dicitur Adam nouus quia omnes nos renouauit. Primus dicitur Adam de terra terrenus: Secundus dicitur de cœlo cœlestis. Omnes ergo fideles qui fuerunt inter primum Adā & secundum, habent duplicem respectum: quia participant, vtrumque Adam. Nam à primo Adam traximus peccatum, & fomitem cum omnibus pœnalitatibus. A secūdo vero, s. à Christo traximus omnem gratiam: per quam absoluimur ab omni culpa contracta in Adam, & perpetrata occasione illius. Nam vt dictum est sæpius, concupiscentia, & fomes carnis per contractum causat culpam originalem in anima: & per consensum causat peccatum mortale in voluntate: à quibus non absoluimur nec liberamur nisi per gratiā Christi. Es sic oēs portamus duplicem imaginem in carne. s. imaginem primi Adam, quæ est cōcupiscentia, & fomes cum pœnalitatibus, & in anima culpa, sed remota culpa animæ portamus imaginē Christi, & caracterem baptismi & cōfirmationis. Et ideo per carnem omnes dicimur filij Adam, & facimus vnum corpus cum eo & sumus eius membra. Primus ergo Adam cum omnibus suis posteris prout habent fidem Christi, dicuntur vnus Adam mysticus, & vnum corpus Christi in suo capite Adam secundo liberatum & redemptum. Et iste Adam peregrinatur exul per hunc mundum vsq; ad iudicium. Nam primo peregrinatus est vsq; ad Christū in quo fuit saluatus, nunc autem adhuc peregrinatur vsque ad secundum aduētū, in quo sperat glorificari. Nā primò expectabat Xpm vt redimeret, sed nunc iā redemptus expectat secundum aduentum, vt totaliter liberetur à pœnalitatibus corporalibus. Sed continuè orat & petit gratiam vt præseruetur ne incidat in peccatum, & surgat à peccatis quæ commisit. Et iste homo

V 2 sortitur

A fortiē multa nomina, s. in diuersos respectus. Nā ut est cōgregatio fideliū dr̄ ecclesia Xpi, siue ciuitas Dei: sed ut uidet Deū per fidē: dr̄ Israel, & ut surripuit benedictionem à Sinagoga, dicitur Iacob: sed ut fuit uulneratus in Adam & peccauit in eo dicitur Adam saucia tus. Et est ille homo qui descendens ab Hierusalem in Hierico incidit in latrones. Luc. 10. Iste ergo Adam vulneratus, & sauciatus introducitur in hoc ps. deflens casum suum, & miserias & corruptionem carnis, quam incurrit in Adam, & petit liberari per Christū. Et sic patet q̄ Dauid fecit hunc psal. in persona totius corporis mystici prout traxit corruptionem, & miseriam ad Adam, quas miserias Dauid expertus est in ipso. Et sic cantat ecclesia hunc ps. in persona corporis mystici, siue mēbrorum Xpi. Iō proponitur in titulo. Psalmus Dauid ad recordandum. Quia in B hoc psalmo iste Adam mysticus recordatur, & memorat oēs miserias: quas contraxit ex illo peccato. Duo ergo facit. Nā primò recordat & memorat, & deflet miserias, & pœnas intrinsecas corporis & animæ in quas icidit. Secundò pœnas extrinsecas. s. persecutiones, & afflictiones ab extraneis inimici. ibi. Amici mei & proximi. Quantū ad primū dictum est ps. 6. q̄ per iram intelligit diem mortis: & per furorem diem iudicij. Et iō iste Adā mysticus petit liberari a pctō per Xpm, anteq̄ ueniat dies obitus sui, ne moriatur impœnitens, & in ira Dei, & petit liberari ante die iudicij ne in furore ad æternam pœnā cōdemnetur. Dicit ergo. O Dñe Iesu Christe veni ad liberādum me per mortem & passionem & per gratiam, ne moriar sine gratia & pœnitentia: & ne arguas me in furore tuo i. die C iudicij, & ne corripias me in ira tua in die obitus mei. Nā q̄ morit̄ i pctō: morit̄ i ira Dei: & sic ueni ad liberandum me anteq̄ peream.

Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi, & confirmasti super me manum tuam.

Quoniam sagittæ tuæ sententiæ. s. corruptio carnis & fomitis, & pœnalitates infixæ sunt mihi postq̄ peccaui, & tu cōfirmasti manum sententiæ tuæ super me: quando fui expoliatus & sauciatus, & dixisti maledicta terra in opere tuo. Et ideo.

Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ non est pax ossib. meis à facie peccatorum meorum.

Non est nec mansit sanitas in carne mea: quoniam ex quo me proiecisti à facie iræ & sententiæ tuæ, non est, nec remansit pax in D ossibus, & uisceribus meis à facie & culpa peccatorum meorum (per faciem enim notitia designatur) idest, à notitia publica peccatorum meorum: quia in corpore & anima fui vulneratus & sauciatus. Vnde ante casum cū eram in statu innocentiæ eram in summa libertate: quia caro obediebat, & liberè cōformabatur rationi absque contradictione, sed illico post peccatum taliter fuit caro & sensualitas corrupta, q̄ illicò insurrexit aduersus animam, & spiritum uehementi rebellione. Et sic non est sanitas in carne mea, nec pax in ossibus meis, sed continua & grauis pugna carnis aduersum spiritum & rationē. Et hanc pœnam incurrimus propter sententiam iræ tuæ. Et nota q̄ illa sententia dicitur tota cum ira aut furore. Nō q̄ in Deo sit formaliter ira aut furor: sed effectu iræ recipitur in nobis talis sententiæ ad modum iræ & furoris: vt dictum est ps. 6. Nam quælibet huma E na sententia capitalis exercetur quasi cum ira & furore: tamen intantum dr̄ fieri, cum ira inquantum reus iudicatur ad mortem tanquam inimicus regis siue reipublicæ. Sed executio sententiæ dr̄ fieri cum furore, quia sine misericordia corripitur siue rapitur reus per carnificem & punitur & interficitur. Ita propriè factum est in Adam: nam primò Deus iudicauit ipsum ad duplicem mortē & ad exilium. Secundo præcepit Angelis, & cum furore exequerentur sententiam datam: cum dixit. Eijcite foras ne fortè commedat de ligno vitæ, & viuat in æternum: sic raptus & correptus fuit Adam cum furore & electus de paradiso in exilium. s. in hanc uallem lacrimarum, & pro tunc iam corporaliter incepit mori: vt ait Aug. i. tēdere ad mortem per F successionem dierum: quicquid enim retro est, mors tenet, vt ait Seneca ad Lucillium. Nam licet mors sit segnis tamen ad ipsam properamus ipsi, vt ait Seneca in Hercule furente. Ideo dicit hic Adā. O Domine ne arguas me in furore tuo: ne arguas me, i. non uelis me punire in æternum secundum sententiā datam in furore tuo, sed reduc me in gratiam tuam neque corripias me in ira tua, idest nō in æternum maneas in illa sententia & executione, quā cum ira & furore me à facie tua eiecisti, & ad mortem corporis & animæ destinasti, sed veni in carnem, & libera me, & redde mihi fœlicitatem, & hæreditatem amissam.

Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum

A *meum & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me.*

Putruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ, à facie inſipientiæ meæ.

Nō eſt ſanitas in carne mea, nec pax in oſſibus meis poſtquā eiectus ſum a facie tua: quoniá iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meū.i.animā & rationē meā obſcurarūt & peruerterunt. Nam rō quæ dicitur caput totius hominis ſuperatur & trahitur à carne & ſic peruerſa in iudicando dicit malum bonum, & bonum malum. Et iſtæ iniquitates grauatæ ſunt ſuper me ſicut onus graue. Nā ſicut iumentū grauatum magno onere, vel pondere excedent non poteſt liberè ambulare, ita homo oneratus onere fomitis, & cōcupiſcentię, & corruptionis carnis & pęnali
B tatum nō poteſt moueri ad bonum agendū, nec poteſt uitare caſum, ſed frequēter cadit & lęditur, & paruis lapidibus peccati ſcādalizatur & læditur. Et totum hoc traximus à primo Adam ex illo peccato: & illud onus traximus à conceptione libidinoſa & natiuitate. Et licet anima ſanetur per gratiā Chriſti à uulneribus ſagittarum infixarum, per baptiſmum, & pœnitentiam, aut circunciſionem, & ſacrificia ante Chriſti aduentum, tamen quia manet uitium in carne, ideo ex tali uitio & corruptione, & fragilitate, frequēter cado in peccatum, & ſic corruptę ſunt cicatrices meæ, & putrefactæ ſunt à facie inſipientiæ meę, quia omne peccatum prouenit ex inſipientia, inquantum ratio indicat malum bonum & econtra, & non reſiſtit ſenſualitati & carni, & ſi omnis peccator dicitur
C inſipiens & ignorans. Et ſic

Miſer factus ſum & curuatus ſum vſq. in finem tota die contriſtatus ingrediebar.

Miſer factus ſum, quia ſeruus & captiuus peccati: quia non eſt maior miſeria quá peccato ſeruire. Iō ſequitur, & curuatus, & contriſtatus tota die ingrediebar nam ſicut beſtia uel homo exceſſiuè oneratus pondere corporalis, ex nimio exceſſu incedit triſtis & curuatus, non libere ualēs ambulare: ita peccator oneratus peccatis eſt curuatus, & obliquus i anima & ratione, & cōſciētia non valens reſiſtere futuris peccatis, nec ſurgere, niſi per gratiam Chriſti releuetur, & erigatur, & rectificetur à curuitate rationis & cōſciētiæ, & in tali ſtatu nec poteſt lætari nec gaudere, ſed triſtis & curuus incedere timēdo futuras pœnas ,ppter peccata, & cōquerit ſpecialiter de corruptione & uitio carnis dicēs,

Quoniam lumbi mei impleti ſunt illuſionibus, & non eſt ſanitas in carne mea. D

Lūbi mei impleti ſunt illuſionibus, id eſt tentationibus carnalibus, quia luxuria eſt in lumbis, vt dominus de diabolo ad Iob loquitur dicēs: virtus eius in lumbis eius, & fortitudo illius in vmbilico ventris eius. Ad cuius intelligentiā eſt notandum, & licet Deꝰ creauerit animam liberam & corpus, tamen poſt peccatum aliqua pars corporis manſit aliquo modo diabolo ſubiecta, inquantum ſibi aliquādo à Deo permittitur, vt patet Iob 1. Quia diabolus nunquàm potuit ſupra corpus Iob, vſqueequo fuit ſibi à Deo permiſſum. Sed habebat diabolus poteſtatē ſpecialem ſupra aliquam partem corporalem hominis, ſcilicet ſupra partes pudēdas, hoc eſt ſupra genitalia, tàm viri quàm mulieris: nō
ꝙ diabolus poſſit eos cogere ad coitum, ſed E
ꝙ poteſt allicere & tētare, & illę partes magis ſunt pronæ ad obediēdū diabolo, & fragiles ad reſiſtendum tentationibus, quam ceteræ partes corporis: & hoc prouenit ex peccato, & inobedientia primorum parētum. Et ideo diabolꝰ ſæpius, & multifariè obijcit homini obiectum ad luxuriandum, non ſolum in præſentia mulierum, ſed etiam in abſentia, & non ſolum in vigilia, ſed etiam in ſomno, & ſōnijs. Et ſic cōtinuè ducit illuſiones hominibus: & ideo peccatum luxurię eſt generalius cæteris, niſi quis per ſpecialem gratiam pręſeruetꝰ. Ideo ait: Lumbi mei, in quibus eſt principium, & radix luxuriæ, impleti ſunt illuſionibus, & tētationib. carnalibus, & ſic non eſt ſanitas in carne mea. Hoc forſan dicit, quia tota natura intantum fuit cor
rupta, quod nullus inuentus eſt ſine hoc ui F
tio, niſi ſola virgo Maria, quæ per gratiā fuit præſeruata & præuenta, vt ait Auguſt. eo ꝙ in ea fomes totaliter fuit extinctus. Sed cęteri puri homines non fuerunt immunes à fomite, licet quidam fuerunt liberati ab actu peccandi, ſed non à fomite & tentatione. Nā apoſtolus, quia iam erat perfectus, & in gr̄a confirmatus, tamen conqueritur de ſtimulo carnis ipſum colafizante, ſed gaudet, quia data eſt ſibi gratia Chriſti ad reſiſtendum. Ideo dicit Adam: lumbi mei, id eſt filij lumborū meorū ſunt impleti illuſionibus luxuriæ ex fomite cōcupiſcētiæ. Et nō eſt ſanitas ī tota carne mea, id eſt in omnibus filijs meis naturaliter generatis, niſi quis præuentus fuerit gratia Chriſti, ut patet de virgine Maria,

A tia mihi indita dereliquit me,& ipsum lumē & scientia non est mecum; imo anima mea in sui principio est tanquàm tabula rasa, in qua nihil depictum est: & sic non possum adipisci scientiam naturalem, nisi per magnum & longum studium: nec scientiam de rebus diuinis, nisi speciali reuelatione.

Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterunt.

In hac secunda parte conquerendo recordatur & memorat quartum beneficium, qđ amisit per peccatum,& miserias exteriores, in quas incidit: quia incidit i iram,& odium & persecutionem, & inuidiam malorum. Nam si Adam non peccasset: omnes homines fuissent vnanimes sine inuidia & ira, & B sine odio, & non esset persecutio nec rixa. Ideo dicit. Non solum perdidi bona interiora: sed etiam exteriora, & incidi in multitudinē,& multiplicationem miseriarum exteriorum. Nam amici mei, & proximi aduersum me appropinquauerunt: vt mihi nocerent, & læderent lingua, & manu, & steterunt aduersum me, vt depredarentur & occiderent. Nam Cain motus à zelo inuidiæ insurrexit,& occidit Abel fratrem suum. Et ante diluuium insurrexerūt filij hominum cōtra filios Dei id est mūdani contra bonos & fideles,& ciuitates diaboli contra ciuitatem Dei. Quia illico diuisus est mundus in duas ciuitates Dei: scilicet & diaboli. Et sic successiuè semper ciuitas diaboli persecuta est ciuitatē Dei. Et illico post diluuium Cam p C secutus est patrem suum Noe,& fratrem suū Sem,& diuisi sunt tres fratres per tres partes mundi. Item filij Nembroth persecuti sunt Abraham: & Ismael persecutus est Isaac: & Esau Iacob: & vniuersaliter filij carnis persecuti sunt filios promissionis. Et Farao cum Aegyptijs persecuti sunt, & oppresserunt filios Israel, & vniuersaliter populus gentilis populū Dei & ecclesiā Xpi. Et sic vsq; ad cōsummationē sęculi semp ciuitas diaboli terrena psequitur ciuitatē Dei & ecclesiā,quod totū ꝑuenit ex pctō primorū patrū,& hoc est quod dicit:& conqueritur hic Adam. Nā omnes amici mei & proximi & fratres: quia omnes sumus filij vnius Dei per creationē, & vnius primi hominis p generationē naturalē,& sic deberemus esse cōcordes & vnanimes; sed oēs qui diuisi sunt à ciuitate Dei & sunt in ciuitate terrena, appropinquauerunt aduersum me, & steterunt cōtra me, vt me læderent & depredarentur,& opprimerent,& occiderent, vt patet de Cain, & Cā, D de Caldæis,de Ismael,& de Esau, & Faraone,& Moabitis,& de Amonitis, & tirannis contra ecclesiam. Ideo subdit.

Et qui iuxta me erant de longe steterunt: & vim faciebant qui quærebant animam meam.

Qui iuxta me erant per coniunctionē, & consanguinitatem carnis de longe steterūt, religione fidei: quia relicto Deo creatore, declinauerunt ad idola quæ non sunt dij, sed creaturæ,& lapides,& ligna. Et sic insurrexerunt contra me,& vim faciebant, & uiolenter quęrebant animam meam,& uitam meā delere ab hoc mundo.

Et qui inquirebant mala mihi locuti sunt uanitates: & dolos tota die meditabantur.

Quærebant mala mihi scilicet pagani, & infideles locuti sunt uanitates,& meditabantur dolos contra me tota die. Quia semper E infideles machinabantur contra populum Dei tam ante aduentum Christi quam post.

Ego autem tanquàm surdus non audiebam: & sicut mutus non aperiens os suum.

Ego autem, dicit ecclesia, non audiebam tanquàm surdus.i.semper patienter ferens p secutiones tirannorum nō respondebam ad maledicta eorum, & eram sicut mutus non aperiens os suum,ut cātat ecclesia de martiribus. Ceduntur gladijs more bidētium, Nō murmur resonat,non querimonia, Sed corde tacito mens bene conscia, Conseruat patientiam. Et ideo sequitur.

Et factus sum sicut homo non audiens: & non habens in ore suo redargutiones.

Quoniam in te domine speraui tu exaudies me domine Deus meus. F

Quia nō expectabam auxilium hominū, sed tuum tantum. Quoniam in te speraui. Et sic potest tota ista secunda pars exponi in p sona ecclesiæ, quæ cōqueritur de suis persecutoribus. Sed forsan melius est, ꝙ in toto isto psalmo loquatur Christus qui est secundus Adam. Nam dictū est sæpius ꝙ Chrs tantū traxit,& spōte assūpsit pęnalitates,& culpā à primo Adā,eo ꝙ Christus erat passurus pęnam pro culpa ipsius primi Adā & suorū. Sed postea Christus vniuit sibi primum Adā cum suis in unitate mistica per fidem. Sed quia tanta est ista vnitas inter caput,& suum corpus misticum,cōmunicat idiomata, ut dictū est, iō Christus caput sæpe loquitur in p sona membrorum, & peccata eorum dicit

A esse sua, postq̄ pro eis patitur & soluit. Et ideo Xp̄s duo facit in hoc psalmo. Nā primò loquitur in persona primi Adā, & suorū: quod dicit corpus mysticū Xp̄i, & deflet pc̄tā & pœnalitates quas traxit ex pc̄tō. Secundò Chris in persona sui ipsius deflet, & memorat pœnas & afflictiones, quas passus est p̄ peccato primi Adam, & totius corporis mistici: ibi. Amici mei & p̄ximi. Quātū ad primū dicit Xp̄s ad patrē. O dn̄e pater ne arguas me. i. mēbra mea in tuo furore, id est secūdū sententiam datā in tuo furore: qn̄ eiecisti Adā de paradiso terrestri. Neque corripias me in æternū pro illo pc̄tō mēbra mea puniendo. Quoniā sagittæ sñiæ tuæ ī fixę sunt mihi. Et sic exponat prima pars, q̄ Xp̄s loq̄tur in persona primi Adā cū tota sua posteritate
B fideli: quod dicitur corpus misticum, sicut supra expositum est nihil mutando, nisi personam Christi in quātū loquitur pro suo corpore.

Amici mei. In hac secunda parte postquā Christus defleuit, & memorauit peccatū, & corruptionem, & fomitē, quē incurrit Adā ex inobediētia: nūc loquitur in persona sui, & deflet, & memorat pęnas & p̄secutiones quas passus est pro peccatis mēbrorū & primi Adam. Vnde duo facit. Nam primò facit quod dictum est. Secundò petit liberari: ibi. Ne derelinquas me. Dicit ergo Chr̄s, Amici mei Iudæi: quibus tot bona operatus sum & feci, filios eorum sanando, & suscitando à mortuis, & p̄ximi mei de tribu Iuda, aduersum me appropinquauerunt necem meā perpetrādo: & steterunt, idest instanter aduersati sunt, & qui ante erant iuxta me, amicitiā
C simulando, postea tempore passionis à lōge steterunt: quia auxilium negauerunt, imo se inimicos ostenderunt. Et ipsi qui quærebant animam meam: faciebāt vim. i. ad posse laborabāt animam. i. vitam meam auferre. Et ēt apostoli qui erant iuxta me, & in societate mea tunc tempore captionis steterunt lōgè à me: quia me relicto omnes fugerunt: & sic iudæi, & ministri, qui quærebant animā meā & vitam meam perdere faciebant vim: quia ligauerūt me & violēter me trahebāt. Et ipsi inquirentes mala mihi, locuti sunt vanitates, & falsa testimonia cōtra me in domo Annæ, & Caifæ, & Pilati, & sic tota die meditabantur dolos & fraudes contra me, accusando coram Pilato. Ego autem dum mihi conuicia, & falsa testimonia improperarent: tanquā surdus non audiebā: idest ac si essem surdus non respondebam, & eram sicut mutus
D nō aperiēs os suū, & fact⁹ sum tacēs: sicut homo non audiēs, & nō habēs in ore suo redargutiones, nec responsiones ad satisfaciendū iniuriis & falsis accusationibus: intantum vt vehementer miraretur præses. Qm̄ in te dn̄e speraui. Hic reddit Christ⁹ causam quare ita patienter sustinuit illa cōuicia, & dicit, q̄ nō p̄ se, sed p̄ mēbris patiebat. Ideo triplici ex causa patiēter passus est. Primò vt p̄ peccato superbiæ & inobediētiæ ipsius Adā satisfaceret. Secūdò vt esset exēplū martiribus & fidelibus in futurū: vt patiēter tolerarēt persecutiones. Tertiò q̄a pp̄ patientiā & humilitatem se sperabat resurrecturū i capite & mēbris. Ideo dicit: Quoniā in te domine sperauī in tota illa p̄secutione: ideo tu exaudies me dn̄e Deus meus me resuscitādo, & membra mea tibi recōciliādo. Et hęc ē prima & scd̄a
E causa quare tacui, & patiēter tuli. Tertia est.

Quia dixi nequando supergaudeant mihi inimici mei: & dum commouentur pedes mei super me magna locuti sunt.

Quia dixi: hæc volo pati: nę quādo inimici mei gaudeant imo tristentur de mea resurrectione: & dū pedes mei. i. Apostoli & martires, & vniuersaliter omnia membra mea commouentur & affliguntur: magna locuti sunt super me: id est locuti fuerunt tiranni super me: tunc ipsam membra mea ferant patienter exemplo mei.

Quoniā ego in flagella paratus sum, et dolor meus, in conspectu meo semper.

Quoniam, id est propter causas supra dictas ego sum paratus tota die in flagella tolerā
F randa pro membris meis, & dolor meus est semper paratus, in conspectu meo pro eis, idest semper propono pro eis pati. Et ideo in persona membrorum subdit.

Quoniam iniquitatem meam annunciabo: & cogitabo pro peccato meo.

Quoniam iniquitatē meam: scilicet membrorum meorum annunciabo, & confitebor in cruce, & cogitabo pati pro peccato meo, scilicet membrorum meorum.

Inimici autem mei viuunt & confirmati sunt super me: & multiplicati sunt qui oderunt me inique.

Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi: quoniam sequebar bonitatem.

Hic reddit causam quare moti sunt iudęi ad persequendum Christum, & dicit, q̄ tota causa fuit: quia prædicabat, & sequebat iustitiam,

A titiã,& uirtutes opere & doctrina. Dicit ergo autem pro sed, inimici mei iudæi uiuunt, & prosperabuntur,& confirmati.i. roborati, & fortificati sunt super me, & multiplicati sunt iniquè, qui oderunt me retribuẽtes mihi mala pro bonis,i. illi quibus impenderam multa beneficia filios eorum sanando. Et isti tanquam ingrati detrahebant mihi, & accusabant coram Pilato. Et totum hoc fecerunt: Quoniam sequebar bonitatem. Primò faciẽdo: Secundo docendo: quia in prædicationibus meis improperabam eis peccata legis,& prædicabam contra eorum auaritiam,& superbiam,& simoniã,& cætera uitia, & quia erã dissimilis operibus eorum.

Ne derelinquas me domine Deus meus:ne discesseris à me.

Ne derelinquas. Hic petit liberari per resurrectionem in capite,& membris. Dicit er-
B go Christus. O Domine Deus pater ne derelinquas me diu in posse iudæorum, & ne discesseris à me. Sed

Intende in adiutorium meum:domine Deus salutis meæ.

O dñe Deus salutis meæ intẽde in adiutorium meum, me tertia die resuscitãdo: ut possim mea membra tibi recõciliare,& p meã resurrectionem eos ab utraq; morte resuscitare. Item illa ultima particula potest esse vox prophetæ ad Christum dicens. O Christe domine Deus & saluator accelera aduentum tuum, & ne me derelinquas in potestate diaboli,& in hac miseria. Sed tu qui es Deus salutis meæ: qui es uerè saluator: ideo vocaris Iesus: intende ergo in adiutorium meum, & redemptionem meã per passionem. Iste psal-
C mus est tertius in ordine psalmorum pœnitẽtialium. Ideo ultra sensum misticum potest exponi moraliter in persona cuiuslibet pœnitentis. Et sic recitat ipsum ecclesia in diebus ferialibus in persona cœtus pœnitentium. Vnde conqueritur ecclesia de diabolo & mẽbris eius: eo q uexat fideles varijs tentationibus,& consequenter de incommodis quæ accidunt peccatoribus ex peccato. Dicit ergo. O dñe Iesu Christe ne arguas me in furore tuo.i. da mihi veniã, & ne reserues uindictã & pœnam in die furoris tui.i. vsque ad obitum meum: uel usq; ad diem iudicij: sicut dictum est ps. 6. Quoniam sagittę sentẽtię tuæ infixæ sunt mihi. Et sic deflet, incommoda intrinseca & extrinseca quæ eueniunt peccatoribus ex peccato.

PSALMVS XXXVIII. D

Dixi custodiam vias meas: vt non delinquam in lingua mea.

Titulus, Ad uictoriam, siue. In finem ipsi Iditum psalmus Dauid Hieron. uero Victori Iditum canticum Dauid. Ex titulo apparet q Dauid fecit hunc ps. & tradidit ipsum cantandum coro ipsius Iditum cum toto conatu vocum. Ex hoc titulo apparet ẽt, q qñ in titulis ponitur filius Core, vel Asaf, aut Ethan, non memorantur tanquam factores psalmorum: sed tanquam cantores: sicut per hoc q dr ipsi Iditum psalmus Dauid. Et hoc idem dicit Amb. in principio libri de officijs: qui adducit hunc psalmum tanquam proœmium, & dicit q Dauid fecit hunc psalmum, & dedit ipsum cantandum sancto Iditum. Sed de materia huius psalmi est uarius modus loquendi. Primò apud Hebræos,& apud latinos. Nã Ra. Salo. dicit, q Dauid fecit hunc psalmum E prauidens pressuram populi Dei in captiuitate babilonica. Vñ i persona populi oppressi ait. Ego populus Dei uexatus in illa captiuitate dixi.i. proposui custodire uias meas: vt non delinquerem nec peccarem murmurando in lingua mea, sed patienter ferrem opprobria,& uexationem: post puniuit me dñs p peccata mea. Et sic exposuit totũ psalmũ de illo populo desiderãte cum patientia exire ab illa captiuitate. Sed in ueritate licèt aliqua pars literæ possit applicari illi intentioni: tamen multa sunt in hoc ps. quæ videntur deuiare, & extortè applicari. Ideo quidã latinorũ exponunt literaliter de Dauid cum fugeret à facie Absalon per iugum mõtis oli- F uarũ, & Semei proijceret contra eum terrã & lapides dicẽs. Egredere egredere vir sãguinis. Sed cũ Abisai vellet descẽdere: vt interficeret Semei, prohibuit Dauid dicens. Dimitte eũ vt maledicat. Dñs enim pcepit: vt maledicat Dauid. 2. Reg. 16. Ex quibus patet, q Dauid patienter tulit hãc persecutionẽ, nec peccauit peccato linguæ murmurando: imo oĩa imputauit peccato suo. Et sic fecit hunc psalmũ memorans, qualiter patienter tulit hãc persecutionẽ absq; pctõ linguæ seu murmurationis. Sed licet in veritate magis & cõuenientius posset hæc litera applicari pfatæ historiæ, & forsan illud misterium fuit causa mouẽs, quare fecit hunc psal. tamen nõ fuit causa præcisa & finalis: nec est sistendũ in litera, cũ in hoc psalmo nõ fuerit minus pro-

A feta & inspiratus quã in cæteris, & maximè quia aliqua ponuntur in hoc psalmo qui vñr extranea ab illa historia, sicut est illud. uerun tamen vanitas oĩs homo viuens. Et iõ est dicendũ, q̃ Dauid p eiectionẽ à regno, & p rebellionẽ filij, & populi pp pctm̃ cõmissum, vidit in spũ totũ misterium peccati primorũ parentum, qui pp inobedientiam, & ingratitudinẽ, fuerũt eiecti à paradiso, & pdiderũt fęlicitatẽ: imo oĩa fuerunt eis rebellia. Nam pars sensitiua, & caro insurrexit cõtra spũm. Et elementa, & bestiæ insurrexerunt contra eos. Et sic Adã qui erat rex & dñs in illa ciuitate, eiectus est, & factus est peregrinus cum sua posteritate in hac valle lacrimarum. Itẽ sicut populus regni Dauid fuit diuisus ĩ duas partes. Nam quidam adhæserũt ipsi Dauid, & peregrinati sunt cũ eo. Alia pars adhæsit
B ipsi Absalon, & persequebatur ipsum Dauid. Sed finaliter Dauid patienter ferendo illam persecutionem præualuit contra Absalon & suos. Et sic Dauid per suam humilitatem & patientiam meruit reduci, & recuperare regnum extincto Absalone, & cõfuso cum suis sequacibus. Ita pariter, ut ait Aug. 15. de ciu. Dei. Filij Adam postq̃ eiecti sunt à paradiso, diuisi sunt in duas ciuitates. s. terrenam, & cęlestem, siue spũalem, siue in duos populos: quorum unus dicitur terrenus, ponens suam spem in hoc seculo. Et alter dicitur spiritualis ponens suã spem in Christo expectãs per ipsum liberari, & ad ciuitatẽ de qua eiectus est reuocari. Ille populus incepit à Cain. Iste vero a b Abel iusto. Ille populus pertinet ad hanc terrenam ciuitatem, in qua ponit suam spẽ. Iste verò ptinet ad ciuitatẽ supernã ad
C quam tendit. Ideo dicitur peregrinus, & nõ ciuis in hac terrena ciuitate. Vñ dicit Aug. q̃ duo amores diuiserunt has duas ciuitates. s. terrenã amor sui vsq; ad contẽptum Dei: cęlestẽ autẽ amor Dei vsq; ad contẽptũ sui. Et ideo illa in se, ista in dño gloriaĩ. Et ideo illa qrit ab hominibus gloriari & exaltari. Ista ãt dicit dño suo, tu es gloria mea tu exaltãs caput meum &c. Et ideo semper illa ciuitas terrena quæsiuit prosperitatem in hac uita. Ista aũt noluit habere hic manentem ciuitatem, sed futuram expectauit. Et sic legitur q̃ Cain ædificauit ciuitatem, quasi intẽdens in hoc mundo permanere. Sed Abel nõn legiĩ ædificasse ciuitatem, quia non intendebat in hoc sæculo permanere, sed ad ciuitatem cœlestem peregrinari. Et sic oẽs carnales, & ter-

D reni dicuntur successores Cain, & pertinẽt ad ciuitatem terrenam, sed oẽs spirituales dicũtur successores Abel & peregrini, eo q̃ posuerunt spem in Christo futuro. Et sic usque ad Christum per fidẽ, spem, & caritatẽ peregrinati sunt patiendo persecutiones, & vexationes à ciuibus ciuitatis terrenæ, sed finaliter sunt per Christũ liberati, & ad ciuitatem cęlestẽ reuocati. Filij aũt terrenæ ciuitatis licẽt partim perierunt in primò aduentu Xpi, tñ in finali iudicio totaliter peribunt cũ diabolo capite suo, sicut perijt Absalon cũ suis. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu fecit hunc psalmũ. Considerat ergo Dauid totum populum Dei tanquã unum corpus misticũ Chri, & unum peregrinum, qui ab Adam, & Abel peregrinatur per fidem, & spem vsque ad Christum, & exinde vsq; ad iudicium, ut
E recuperet per fidẽ & humilitatem ciuitatẽ, quam perdiderat per superbiam, & tẽdit primò in Christum, vt dirigat ipsum in illã ciuitatẽ. Sed in peregrinatione semper patitur, & passus est, & impugnatur à diabolo & mẽbris, quorum persecutionem cum silẽtio & patiẽtia passus est, per q̃ patiẽtiã in efficitur membrum Christi, & sic meretur veniã. Et istum peregrinum introducit Dauid loquentem in hoc psalmo. Et ideo in titulo dicitur ad victoriam, siue ĩ finẽ ipsi Iditum psal. Dauid: quia Iditũ interpretatur transiliens eos: Nã peregrinus transit filios, & relinquit post se, & ipse assequitur terminum. Ita populus fidelis, quia non mansit in hac terrena ciuitate, nec ponit spem in ea, relinquit homines terrenos, & saltat in patriã, præteriens eos ĩ miseria mundana, & ipse transilit ad felicitatẽ æternã. Et sic dr̃ transiliens eos. Et ideo in F titulo addiĩ ad uictoriã, quia trãsiliens alios vincit, & consequitur brauium, vel dr̃ in finẽ quia dirigiĩ in Christum. Iste ergo transiliẽs & peregrinus introductus ad loquendum quinq; facit. Nã primò deflet psecutiones, & pęnas sibi inflictas ex pctõ, quas cũ patiẽtia, & sine murmuratione se dicit pati. Scdò petit aduẽtũ Chri accelerari, ut imponat finẽ suæ peregrinationi. Tertiò gaudet se uicisse terrenos, & posuisse spẽ & finẽ ĩ Chro. Quartò confitetur se iustẽ pęnas pati ex peccato suo. Quintò petit agere pñiam & sibi remitti culpam in hac uita. Secundum ibi. Locut⁹ sum in lingua mea. Tertiũ ibi. Verumtñ uniuersa uanitas. Quartũ ibi: Obmutui & non aperui. Quintũ ibi. Exaudi dñe. Vel põt dici

A ci, quod duo iste peregrinus generaliter facit. Nam primò narrat suam patientiam cum silentio in persecutionibus. Secúdò inuocat & petit aduentú Chri accelerari, vt liberet eú. ibi. Locutus sum in lingua. Quantum ad primú est notandum, quod inter cæteras códitiones hominum, duæ sunt maximè necessariæ ipsi peregrino. s. humilitas & patiétia. Et rō est, Nam qñ peregrinus peregrinatur inter gentes habétes extraneos & prauos mores: semper vexatur & sæpe patiť opprobria & iniurias quibus si vellet satisfacere per linguam, aut per opera deficeret i via, & nō perficeret suā peregrinationem: ergo oportet quod patienter ferat cum humilitate. Ita pariter populus fidelium, qui peregrinatus est à principio múdi inter terrenos, & múdanos, & ifideles dispares in cultu, & moribus, sp fuit & erit impu B gnatus, & vexatus ab eis, & hoc pp cultum vnius Dei in vtroq; testamento contentum, & pp diuersitatem morum, & modi viuendi. Nā primò Abel occisus est à Cain ex inuidia, & Noe irrisus à filio suo Cam, & Abraham vexatus a Caldæis, & Isaac ab Ismael, & Iacob ab Esau, & Israel ab Aegiptij. Et ideo oportuit istú peregrinú cum humilitate transisset, aliler non meruisset: sed quia posuerat spem suā in Christo: ideo meruit ad ipsum peruenire cú humilitate & patientia. Dicit ergo iste trāsiliés siue peregrinus. Ego dixi cú deliberatione, & humilitate, & patiētia, custodiam vias meas, i. ego deliberaui taliter custodire vias meas, in oibus meis peregrinationibus inter amatores huius múdi & ciues huius terrenæ ciuitatis: vt non delinquá in lingua mea contra Deum murmurádo, nec cótra persecutores maledicédo, imo C statui tacere in omnibus persecutionibus.

Posui ori meo custodiam: cum cōsisteret peccator aduersum me.

Posui custodiam ori meo, & linguam cōpescui, & obstruxi ora, cum peccator scilicet diabolus cum membris suis, & totus populus infidelis consisteret. i. simul staret aduersum mē vexando, & affligendo. Nam ego tacui & posui ori meo custodiam in occisione ipsius Abel, siue quādo fuit occisus in Abel, & irrisus in Noe & vexatus in Abraham, Isaac, & Iacob. Item

Obmutui et humiliatus sum et silui à bonis: et dolor meus renouatus est.

Obmutui & silui à bonis in omnibus istis persecutionibus. Vnde nota, quod istud silere à bonis potest dupliciter intelligi. Vno modo D quod dicat iste peregrinus. Non solú silui & tacui à malis persecutores nō maledicendo, & cum superbia eis respondendo: sed etiā silui à bonis, per bona verba legis eos exhortando: q. d. nec respōdebam eis bonum nec malum: sed patienter & cum silentio tolerabā iniurias, & sic dolor meus renouatus est, id est crescebat in me. Secundò

Concaluit cor meum intra me: et in meditatione mea exardescet ignis.

Concaluit cor meú intra me irā comprimendo, & in tali meditatione exardescebat ignis doloris siue caritatis: quia cum caritatē ferebam. Aliter potest intelligi & forsan melius. Nam vt ait Aug. 1. de ci. Dei ca. 8. persecutiones, & flagella têporalia sunt bonis bona, & malis mala. Nam vna & eadē infirmitas, & aduersitas operatur diuersa i bonis & D malis. Nā malus blasfemat contra Deum, & homines in aduersitatibus, & iustus laudat Deum, & fert cum patientia, & talia flagella sunt bonis ad meritum, & malis ad mortem & damnationem. Et ideo persecutiones fuerunt bonæ, & vtiles sāctis patribus, & toti populo Dei: quia in eis laudabant Deum, & silebant nō referédo malú pro malo suis persecutoribus. Iō ait iste peregrinus: obmutui in oibus persecutionibus, & aduersitatibus, & silui à bonis. i. à talibus flagellis: quia mihi bona & salubria reputaui, & per talia putabā mereri: imo quia sciebam quod talia flagella data sunt mihi in pniam propter peccatú primorum parentum, aut ad purgationem pctōrum meorum: quia Nemo sine crimine viuit: aut putabam mihi esse data illa flagella ad custodiā virtutú: ne magnitudo reuelationú extolleret me: sicut Paulo, aut ad aug E mētum meritorum: sicut Iob, & Tobiæ: quia virtus in infirmitate perficitur. Et sic silui in talibus bonis, imo dolor meus renouat⁹ est: cōsiderans quod mihi eueniebat ex peccato primorum parentum: vel ex proprijs commissis. Et tunc concaluit cor meum intra me ex dolore & contritione retorquendo talia flagella ad peccatum meú, & in tali meditatione exardescebat ignis doloris respectu peccati: et exardescebat ignis amoris & caritatis erga Deum: pro cuius amore patiebar humiliter, & ēt erga persecutores, pro quibus rogabam, vt conuerterentur. In talibus ergo persecutionib⁹ decreui custodire vias, & peregrinationes: & operationes meas vt non

A nô delinquerem in lingua mea, & sic posui custodiam ori meo, ne murmurare contra Deum:nec maledicerem. cû peccator .s.diabolus cum membris suis infidelibus côsiste ret & pugnaret aduersum me : sed obmutui tanquam mutus: & silui à talibus bonis mihi in me. Et sic cor meum côcaluit intra me est in me. Et sic cor meum côcaluit intra me ex côtritione peccatorû, & caritate Dei & proximi,& i tali meditatione talis ignis exarsit & ardescet. Aliter etiam potest intelligi. Nã antiqui patres patienter tolerabant persecutiones:eo ꝙ liberari sperabant per Christum. Ideo ait. Obmutui in talibus flagellis : & silui à bonis mihi promissis, & expectatis in Christo futuro:& sic dolor meus fuit renouatus. i. rememoratus, & sic concaluit cor meum in me.i.quasi lætum ex spe Christi futuri,& in tali meditatione,& spe exardescet B ignis fi[illegible] & caritatis Christi.

Locutus sum in lingua mea: notum fac mihi domine finem meum.

Postquã superius dixit iste peregrinus: ꝙ in omnibus persecutionib⁹ nô peccauit lingua:nec respondit maledictis nec factis imo concaluit cor eius propter spem Christi futuri : hic in hac secunda parte petit aduentû Christi accelerari:ut ponat finê suæ peregrinationi:& liberet eû. Vnde quatuor facit. Nã primo facit quod dictû est. Scdo irridet & reprehêdit amatores hui⁹ mûdi. Tertiò petit liberari à pœnis,& tribulationib⁹ corporalibus huius mûdi per aduentû Christi. Quartò petit liberari à culpa animę. Secundû ibi. Verûtñ vniuersa vanitas. Tertiû ibi. Ab omnibus iniquitatibus. Quartû.ibi. Exaudi. Quãtum ad primû,& ad totam istã secundã par- C tê est aduertendum, ꝙ iste psal. 38. 39. & tot. sunt similes in materia. Nã in omnibus tribus defletur breuitas,& miseria uitæ humanæ propter peccatum Adæ, & petitur Christus vt ueniat ad liberandum hominem ab huiusmodi miseria & culpa. Qui q̃dê Christus in lege promissus, & expectatus multis nominibus nûcupaẽ vt dictû est in prologo tractatu quarto. Vnde inter cętera uocatur finis legis veteris in primo aduêtu per redêptionê,& finis legis nostræ p glorificationê in 2. aduêtu. Ipse idê dicitur dextera Dei patris:eo ꝙ p ipsû operat⁹ est nostrã redêptionê. Item dicitur dominus. Ideo in hoc psal. dicitur finis : cum dicitur. Notû fac mihi domine finê meû.& i 39. ps. dicitur: Dextera Dei cû dicitur. Dexterã tuã sic notã fac. Et i 101. D dicitur dñs:cû dicitur. Tu exurgês dñe miserebe[illegible] Siô. D. cũ ergo iste peregrinus. O dñe ego iã dixi, ꝙ cû humilitate patiêter tuli oẽs tribulationes,& miserias i mea peregrinatione,& nunq̃ deliqui in lingua mea:nec volui satisfacere iniurijs mihi illatis,sed solû ad te habui refugiû in quo sperabã, & locutus sû in lingua mea dicens : O dñe fac mihi notû finê meû.s. Christû qui est filijs legis, p quê omnes speramus liberari,& acceleret aduentû suû:ut omnes eû cognoscamus à maximo usq; ad minimû, & fac mihi notû numerum dierû meorû usq. ad aduêtum eius, ut sciam quid,& quantû têpus desit mihi usq; ad aduentum tuum.in quo erit finis miseriæ meę.

Et numerum dierû meorû quis est, ut sciã quid desit mihi.

Ecce mensurabiles posuisti dies meos: & substan- E tia mea tanquam nihilum ante te.

Notû etiã fac numerû dierû meorû, quis numerus. i. quotus sit, ut sciam quis est numerus dierum meorû : & sciã ẽt quid & quãtû desit mihi, ecce pro quia, tu non posuisti dies meos immensurabiles & infinitos, imo mêsurabiles & finitos, qui vita nostra non est æterna in hoc mûdo, sicut tua, imo substantia.i.tota uita mea est tanquã nihilû ante te.i.breuissima, & quasi nil respectu tuæ æternitatis,q.d.aduentus tuus non potest differri in æternum, quia uita mea breuis est.

Veruntamen uniuersa uanitas : oĩs hõ uiuens:
Veruntamen in imagine pertransit homo :sed et frustra conturbatur.

Hic reprehendit & irridet amatores hui⁹ mûdi & terrenos,qui ponût spem suã in hoc mundo,& in rebus temporalibus, cum sint breues & transitoriæ,& côtemnunt finê uerû qui est Christ⁹. Dicit ergo. Si ita est quod F substantia.i. uita mea est mensurabilis & nô infinita :quia oẽ mensurabile est finitû: imo est tanquã nihilû ante te:uerûtamẽ.i.iô certe omnis homo uiuẽs est uniuersa uanitas.i. uniuersa uita hominis terreni est uanitas, ut patet in libro Ecclesiastes. Probatur : q̃a omnis hõ pertansit hunc mundû in imagine.i. quadã umbra.q.d.ꝙ uita hominis in hoc mûdo,ita est breuis ꝙ nô meretur dici uita,sed imago & umbra uitæ,& fęlicitas eius nô est fælicitas,sed imago & umbra fælicitatis, & quoddã somnium. Ergo frustra côturbatur & laborat in côgregandis pecunijs,postquã uita eius est ita breuis. Nam

Tesauri-

A *Thesaurizat & ignorat cui congregabit ea. et nūc que est expectatio mea? nonne Dominus? & substātia mea apud te est?*

Tesaurizat cōgregando bona temporalia & ignorat cui, & pro quibus cōgregabit ea: quia ipse est breuiter moriturus, & nescit q̄s possidebit ea. Nam filij eius erūt prodigi vel fatui nescientes custodire quod ipse grandi labore, & solicitudine acquisiuit, & bona sua transibunt ad alienos. Ideo iste peregrinus irridens istos amatores mundi subdit, & nunc quæ est expectatio mea: nonne Dñs? q.d. non sunt talis spes mea sicut istorum: q̄a nō posui spem meam, nec constitui finem meū in hoc mūdo sicut isti: sed i solo Dño meo Iesu Xpo: quem spero saluatorem: quia nolui esse ciuis in hoc mundo: sed peregrinus tendens ī finē meum, qui est Xp̄s. Et ideo subdit nonne substantia mea. i. substantia diuitiarum mearū, & tota uita mea apud te est O Domine Iesu? q.d. imo certè. Ex hoc patet, q̄ iste se ostendit uerum peregrinum, & transilientem amatores huius mundi. Nam sicut quando in stadio duo currunt: ille qui citius currit dicitur transiliens alterum, & accipit brauium: ita in hoc mundo fideles, & iusti transiliunt amatores mūdi, & relinquentes eos retro in bonis mundanis transitorijs, ipsi consequuntur brauium fęlicitatis in Xp̄o. Item fideles dicūtur peregrini: quia relinquentes amatores huius mundi in hac ciuitate terrena: ipsi peregrinādo peruenerunt usque ad Christum: qui est finis utriusque legis. Et sic patres antiqui peruenerunt vsq; ad Christum in primo aduentu, in quo receperunt gratiam. Nos vero peregrinando tendamus ad eundem Christum: ut recipiamus gloriam in secundò aduentu. Iterum ex supradictis patet, q̄ uerba huius psalmi sunt sumpta ex libro Iob. ibi enim dicit. Breues dies hominis sunt, & numerus mēsiū eius apud te est. Hic autem dicitur: Mensurabiles posuisti dies meos. Item ibi dicit. Dies mei sicut vmbra. hic uero: In imagine pertransit homo.

Ab omnib. iniquitatibus meis erue me: opprobrium insipienti dedisti me.

Hic petit liberari ab omnibus poenalitatibus, & infirmitatibus tàm tēporalibus q̄ spiritualibus inflictis sibi in Adam. Vnde dictū est, q̄ duo genera malorum traxit Adam cū tota sua posteritate ex illius primi cōdemnatione p̄cti. Quędam. n. sunt corporalia, & q̄dam spiritualia. Corporalia sunt in duplici genere. s. corruptio & fomes peccati in sensualitate: secundo infirmitates in corpore, s. fames, sitis, ægritudo. In aia autem traximus p̄ctūm: primo originale in nobis: secundo actuale ex cōsensu cōcupiscētię. Ideo iste peregrinus primò petit liberari à pęnis corporalibus. Secundo a sp̄ualibus. s. à p̄ctō ibi: Exaudi orōnem. Dicit ergo. O Dñe erue me ab oib. iniquitatib. quas ꝑxi & commisi ex cōsensu p̄cti: siue ab iniquitatib. quas traxi ex Adam: pp quas dedisti me opprobrium cuicunq; insipienti, & infideli, & maligno. Vnde nota, q̄ propter quatuor cās p̄t Deus hominem affligere. Primo ex peccato primi parentis: pp quod omnes icurrimus sniam mortis: & omnium poenalitatum corporalium. s. infirmitatum & persecutionum & in hoc oēs conuenimus tam iusti, quàm peccatores. Secūdò patimur flagella quandoque pp p̄cta propria: sicut passus est populus iudæorum in captiuitate Babilonica. Tertiò ne iustus extollatur in superbiā: vt patet de Paulo. Quartò ad augmentum meritorum: quia uirtus in infirmitate perficitur: vt patet de eodem Paulo, & Atanasio, & Iob, & Tobia. Quotiēscunq; ergo mō eueniat hoī flagellum s. Deus dr̄ autor: aut efficiēter: aut permissiue. Sed primo & scd̄o mō: licet Deus dicatur autor: tamen cā est ī nobis, & sic Deus dr̄ nos iuste flagellare, & iō in talibus flagellis & persecutionib. non debemus imputare Deo, sed nobis: q̄a commisimus p̄ctm̄: ex quo iustè flagellamur: uel quia descēdimus ex ꝓpagine illius q̄ contra Deum peccauit. Ideo iste peregrinus petens liberari retorquet flagella ad peccatum suum dicens.

Obmutui & non perui os meum quoniam tu fecisti: amoue à me plagas tuas.

A fortitudine manus tuæ ego defeciin increpationib. propter iniquitatem corripuisti hominem.

Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius: verumtamen uane conturbatur omnis homo.

O Dñe in oīb. tribulationib. & persecutionib. iō obmutui, & non aperui os meum, nec deliqui in lingua mea: quia non imputaui tibi: sed p̄ctō meo: quia tu fecisti iustè dando mihi ista flagella in poenam peccati mei, & parētum meorum. sed rogo ut amoueas à me plagas tuas. i. plagas quas mihi ex meo p̄ctō inflixisti: quoniam ego defeci. i. iam deficio à fortitudine manus. s. sententiæ tuæ: quia iam non ualeo sustinere flagella mihi inflicta a fortitudine sententiæ tuæ. Nam per illam.

A lam sniam tuã qñ dixisti. Maledicta terra in opere tuo. corripuisti & punisti hominem. s. Adã cũ tota sua posteritate, & taliter corripuisti & punisti eũ ĩ ĩcrepationib. & correptionib. tuis: ꝙ tabescere, & lãguescere, & debilitari fecisti aĩam, & vitã eius: sicut araneã .i. sicut telam araneæ, q̃ est fragilis & debilis ad resistendum q.d. ꝙ tu per sniam tuam tabe fecisti, & attenuasti uitam ipsius hominis. Nã qui erat quasi immortalis, & impassibilis & liber ab omni miseria: nunc factus est miser, & corruptus, & passibilis, & mortalis, & breuis vitę: non valens resistere miserijs corporalibus, nec spiritualibus tentationib., nec pctõ: sicut tela araneæ nõ valet resistere frangenti. Ex quibus patet, ꝙ si tu inflixisti homini hmõi miserias pp pctm̃ suũ: ergo vane &
B inaniter conturbatur & conqueritur omnis homo: quia iustè patitur pœnas & flagellũ ꝓpter pctã sua, & sic nõ habet ius querelæ cõtra te, sed incuset seipsum. Et ideo ego, cognoscens me iustè pati: dixi custodiã uias meas: vt nõ delinquã in lingua mea, & ideo posui ori meo custodiam: & ideo obmutui.

Exaudi orationem meam domine et deprecationẽ meam auribus percipe lacrimas meas.

Hic petit liberari a culpa, & agere pniam in hac vita, nè decedat cũ pctõ dicens. Exaudi Dñe orõnem meam: dando mihi gratiam, & veni ad liberandũ me ꝑ mortẽ & passionẽ, & exaudi deprecationẽ meam: remittẽdo pctm̃ in hac uita, & auribus misericordiæ ꝑcipe lacrimas meas: vnde quidam. Interdum lacrymæ pondera vocis habent.

Ne sileas: quoniam aduena ego sum et peregrinus,
C *sicut omnes patres mei.*

Ne sileas mihi negando petitionem. Qm̃ ego nõ sum ciuis terrenæ ciuitatis: nec amator eius: nec uolo in ea manere sicut terreni, sed sum in ea tanquã aduena & peregrinus, sicut oẽs patres mei. s. Abel, & Noe, Abrahã, Isaac, & Iacob, qui non habuerunt ciuitatem manentem expectantes hæreditatem ęternã in cęlo: ita ego tanquam peregrinus in te posui spem meam ad te cõfugio, in te tendo tãquam in finem legis. Ideo

Remitte mihi ut refrigerer: priusquam abeam et amplius non ero.

Remitte mihi pctã mea in hac vita, & nõ differas: sed parce mihi antequam recedam & amplius non ero. i. antequam amplius non sim & non subsistam. Et ponitur futurũ indicatiui pro præsenti coniuncti siue optatiui.

quo carent hebræi. Vel potest aliter intelligi .s. remitte mihi culpam antequam moriar: q̃a amplius post mortem nõ ero capax venię: q̃a tunc pnĩa non erit fructuosa: nec est tempus D. venię, sed iudicij & pœnæ. Ex supradictis patet, ꝙ totus iste ps. est abstractus ex libro ipsius Iob. Et est similis ps. 98. & 101. quia utrobique defletur miseria & breuitas vitę humanæ pp peccatum Adæ. Moraliter autem iste psal. potest exponi de quolibet in afflictione posito: cui datur doctrina vt cum patientia sufferat persecutiones & flagella nec murmuret contra Deum nec contra persecutores: sed imputet sibi & confiteatur se pati iustè propter peccata sua propria, retorquendo sibi oẽm culpam: & petat gratiam ut agat pœnitentiam ante mortem: ut decedat cũ gratia de hac mortali vita, & transiliat in cœlum, & consequatur finem promissum tanquam uerus & bonus transiliens & peregrinus saltando ultra ista temporalia. Itẽ iste qui loquitur E. in hoc ps. potest esse Christus qui in persona capitis dicit. Dixi custodiã, & obmutui. Sed in persona mẽbrorum: dicit Ab oĩbus iniquitatibus meis erue me: & remitte mihi priusquã abeam ab hoc seculo. Ex oĩbus supradictis patet qualiter tota intẽtio Dauid in hoc ps. est exhortari fideles ad contemptum hui9 mundi, & ad perferendas patienter iniurias & persecutiones: eò ꝙ nõ sunt ciues: sed peregrini in hoc mũdo: nec iste mundus est nobis ciuitas: sed uia qua tendimus ĩ supernam ciuitatẽ nobis promissam ad q̃ non possum9 ꝑuenire nisi ꝑ multas tribulationes, & cũ humilitate & patiẽtia. Et iõ spes nostra non est ponẽda in hoc mũdo: sed in termino ad quẽ tendimus. Et ideo ex isto ps. possumus recolligere 8. doctrinas siue conclusiones. F

Prima doctrina est, ꝙ unusquisque fidelis debet custodire & compescere linguam suã à murmuratione in persecutionibus & aduersitatib. nè perdat meritum: sed cum humilitate & zelo caritatis debet tacere & tolerare ĩiurias & aduersitates propter Christum & regnum cœlorum.

Secunda doctrina, ꝙ unusquisque fidelis continuè debet meditari in morte quæ est finis uitæ suæ, & considerare residuum uitæ in quo habet locum pœnitendi.

Tertia doctrina, ꝙ null9 debet ponere spẽ suã in hac uita: eo q̃a est mẽsurabilis finita.

Quarta doctrina, ꝙ uana est spes & sollicitudo hominum terrenorum: quia tesaurizant

cum

A cum magno labore & violētia, & rapina, & nesciunt futurum hæredem: nec cui congregant diuitias, nec quis possidebit eas.

Quinta doctrina, ꝙ tota nostra spes est in Deo ponenda eo quod est æternus.

Sexta doctrina, ꝙ persecutiones & mala q̄ patimur: nō debemus imputare nisi nobis metipsis: quia omnes in Adam & in nobismetipsis peccauimus contra Deum & legē.

Septima doctrina, ꝙ oēs sumus peregrini & viatores in hoc mundo, & sic oēs sumus mortales. sicut oēs patres nr̄i Abrahā, Isaac, & Iacob, & oēs Apostoli, & marty. Et ideo debemus eos imitari. non ponēdo spem nostrā in hoc mundo: sed in bonis cœlestibus.

Octaua, ꝙ dū sumus in hac vita: debemus agere pniam & petere remissionē pctōrum à Deo, antequam moriamur & abeamus ab
B hoc sæculo: quia post mortē nō est locus nec tēpus pniæ: sed pœnæ vel gloriæ. Ex quibus cōcluditur ꝙ illi sunt veri peregrini & trāsilientes: qui cōtemnentes mundū cum pōpis suis, ponunt spē suā in bonis cœlestib. & patienter tolerant persecutiones & aduersitates, & agunt pniam antequam discedant ab hac vita. Quia tales licèt peccauerint aliqū in via: tamen non in termino sicut obstinati & impœnitentes, imò facta pnia decedunt cum caritate, peruenietes in cœlestem ciuitatem, in qua spem suam cōstituerunt & finem. Et in his consistit tota sententia huius ps. Sed oia ista primò impleuit Christus tanquam caput totius ecclesiæ, quem imitatur fideles, quia ipse fuit solus verus & purus peregrinus transiliens oēs mundanos. Ideo ipsi primo & per se conuenit iste psalmus.

C

PSALMVS XXXIX.

Expectans expectaui Dominum: et intendit mihi.

Titulus. Ad victoriam siue. In finem psal. Dauid. Ex titulo patet, ꝙ Dauid fecit hunc psal. dirigens nos in Xp̄m, qui est finis legis. Sed de materia huius psa. altercatio est non solum apud catolicos, sed ēt apud hebræos modernos. Nā Rabi Salo. dicit, ꝙ Dauid fecit hūc ps. in persona populi Israel gratias agentis, eo ꝙ Dn̄s eduxit eum de lacu miseriæ captiuitatis Egypti, & de luto fecis, quia ibi mundabat cloacas, & faciebat lateres de luto, vt patet Exod. 3. Et ideo post transitum maris rubri cantauit canticum nouum, & carmen Deo nostro, cū dixit. Cantemus Domino, gloriosè, vt patet Exo. 15. D Et sic Rabi Salo. glosat hunc ps. ad literam de illa liberatione captiuitatis. Sed iste obstinatus sicut erat cecus corpore, & ita i hoc misterio. Nā cecus habet aliquo modo notitiam de rebus in confuso: sed non indistinctum: quia solū tangit res per tactum: sed nō potest eas videre. Ideo sua cognitio est confusa ſm quid & imperfecta. Ita facit iste cecus hic & in plerisque locis. Nam verum dicit, ꝙ iste ps. fundatur super illud mysteriū liberationis captiuitatis. Nam Dauid contemplans illud mysterium, & promissiones factas ipsi Moysi, fecit hunc ps. sed non ad præcisum intellectum, sicut intelligit iste cecus, sed inquantum Dauid præuidit in spiritu in illa liberatione temporali totum mysterium nostrę redemptionis faciendæ per Xp̄m. Et ideo est E
magis credendum Apostolo Paulo: quia ad Hebreos 10. asserit hunc psa. esse factum de Xp̄o & ecclesia, allegans scripturā huius ps. s. Sacrificium & oblationem noluisti, corpus autē adaptasti mihi. Ad cuius intelligentiā est aduertendū, ꝙ aduētus Xp̄i & mysteriū nostrę redēptionis multipliciter fuit figuratum per liberationē populi Israel de Egyptiaca captiuitate, per quā vidit Dauid in spiritu totū mysterium nostrę redemptionis. Puta qūo Xp̄s, debebat educere oēs fideles vete. testa. de carcere & lacu miserię inferni, post passionē suā, & qūo totum genus humanum debebat liberare de luto fecis pc̄ti & miseriæ. Item aduentus Xp̄i fuit multipliciter promissus ipsi Moysi. Primo Exo. 33. qn̄ Deus dixit Moysi. Facies mea præcedet te, F
& ostendam tibi omne bonum, & cognoscā te ex noīe, & ponā te in foramine petræ, & proteget te dextera mea. Quā promissionē contemplando Dauid præuidit in spiritu, ꝙ Deus pater debebat mittere filium in carne, q̄ filius dr̄ facies & dextera Dei, & nomen Dei, ꝓut declaratū est in prologo tract. 4. Et præuidit Dauid ibidē qualiter Xp̄s debebat fundare ecclesiā supra petrā fidei, & nos debebat ponere in foramine petræ sui lateris vn̄ fluxit pretiū nostrę redēptionis. Itē aduētus Xp̄i promissus ipsi Moysi. Deuter. 18. cū dixit Deus. Profetam suscitabo de medio fratrum tuorū similem tibi, ponamq; verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos quęcūq; dixero tibi. Vbi præuidit Dauid in spiritu qualiter verbū diuinū debebat assumere carnem

A nem nostram & declarare nobis omnia misteria legis Moysi, in qua figuraliter continētur omnia misteria de Christo & ecclesia & omnia misteria euangelica. Item per hoc quod Deus præcepit Moysi in eodē capitulo. s. q̀ nullus imitetur magos nec ariolos, nec maleficos, nec phytones, nec rit' gētiliū, præuidit Dauid qualiter Christus in suo aduentu debebat delere de mundo artes magicas, & oēs maleficos, & totam superstitionem gentiliū. Omnia ergo supradicta præuidens Dauid in spiritu fecit hunc psalmum, in quo introducit Christum loquentē quādoq; in persona sui corporis mistici, quando que in persona captis. In quo ps. tria principaliter agit. Nam primò agit gratias patri quia per ipsum impleuit omnia quæ erant figurata & promissa de nostra salute & redē
B ptionē. Secūdo orat patrem & petit nostrā liberationem, postq̄ ipse soluit pretium nostræ redēptionis, & impleuit voluntatē patris, & fecit oīa quę de eo scripta erāt. Tertiò petit vltionem de persecutoribus suis & ecclesiæ, & petit præmium pro iustis & fidelibus sequentibus ipsum. Secundū ibi: Tu aūt Domine ne. Tertium ibi: Confundantur & reuereantur. Quantum ad primum duo facit. Nā primò Christus agit gratias in persona corporis mistici & totius ecclesiæ pro beneficijs quæ recepit in aduētu Christi. Scd̄ò agit gratias patri in persona sui, inquantum pater voluit operari per ipsum totā nostrā salutem & redemptionem. ibi. Multa fecisti tu Domine Deus. Quantum ad primum est aduertendum, q̀ cum spes sit de promissis; ideo multiplex promissio facta de Christo
C fuit causa quare patres vet. testa. cum tanta vehementia & affectu expectabāt Christum in carne venturum. Sed quia quanto maior est spes & affectus sperandi, tanto maius est gaudium sperātibus quando venit res expectata: Ideò Zacharias & Simeō, & Maria, & Iosef, & Apostoli quando viderūt Christum in carne, & viderunt misterium nostrę redēptionis, ineffabiliter gauisi sunt & egerunt gratias Deo patri q̀ Christo, pro tantis receptis beneficijs quę fuerūt in lege figurata & promissa, vt supra dictum est. Vnde septem beneficia operatus est Christus in suo aduētu, prout fuerant in lege figurata & promissa. Nam primò liberauit omnes fideles vete. test. de lacu miseriæ inferni. Secundò liberauit totum genus humanū de luto fecis pec-

D catorum. Tertiò ædificauit ecclesiam super seipsum, q̀ est vera & firmissima petra. Quartò dedit legem euangelicā per quā direxit gress' & operationes nostras. Quinto aboleuit & annullauit oīa cerimonialia & legalia, instituens nouum sacrificium, & nouum ritum colendi Deum. Sextò conuertit multos de populo Iudaico, & gentili in unam ecclesiam. Septimo eiecit Diabo. de mundo & omnia nomina idolorum, & omnes ariolos, & maleficos, & vanas artes, & insanias, & falsas superstitiones gentilium. Dicit ergo Dauid siue Xps, in persona illorū & totius ecclesiæ, quæ recepit ista septē beneficia. Gratias ago Deo patri supple: quoniam ego expectās expectaui, cum ineffabili spe & affectu per totū vetus test. per patriarcas & profetas expectaui Dn̄m patrem, vt mitteret filium suum, sed finaliter & tandem intendit E
mihi complēdo promissiones & figuras vet. test. Nā primò Christus in suo aduentu eduxit me, de lacu miseriæ & captiuitate inferni sicut fuit figuratū per liberationem captiuitatis Aegypti. Secundò,

Et exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miseriæ & de luto fecis.

Eduxit me. s. totum genus humanum de luto fecis peccatorum. Nam sicut per mortē & passionem, eduxit sanctos patres de lacu inferni, ita per ecclesiastica sacramenta eduxit totū genus humanum de luto, & cœno, & fece peccatorum: quia per baptismū nos eduxit de originali, & per pœnitentiam de mortali. Item Tertiò

Et statuit supra petram pedes meos & direxit gressus meos.

Statuit & firmauit pedes meos. i. fidē meā F
supra petram qui est Christus. Quartò direxit gressus & operationes meas, per caritatē & legem euāgelicam, quæ præcipit omnem virtutem, & prohibet omne vitium, & oīa supradicta fecit Christus sicut Deus promisit Moysi. Exod. 33. Item Quintò

Et immisit in os meum canticum nouum, carmē Deo nostro.

Misit in os meum canticum nouum, cum repudiatis cerimonialibus legis veteris, dedit mihi legem nouam, & nouum sacrificiū Eucaristiæ, & nouum ritum colendi Deum, & nouum modum cantandi. Nam quod illi cantabant & prædicabāt futurum, nos cantamus iam completum & perfectum. Nam sicut pater posuit uerba sua in ore Xp̄i: ita

Christus

A Christus posuit, & prædicauit uerba sua in ore nostro, & cantamus cāticum nouum, & carmen Deo nostro: cum fidem euangelicā dictis & factis confitemur. Vnde nota ꝙ hoc fuit impletum in principio in Zacaria, & Simeone, & beata Maria. Nam Zacarias pater Ioannis Baptistæ cantauit canticum nouum quando dixit, Benedictus Dn̄s Deus Israel. Item Simeon quando tenuit Christū in manibus dixit. Nunc dimittis seruum tuū Dn̄e. Et B. Maria dixit. Magnificat anima mea Dn̄m. Ex quo patet: quòd unusquisque istorū cantauit canticum nouum. Quę quidem tria cantica cantat quotidie ecclesia agendo grās de Christi aduentu, & pro omnibus beneficijs quæ à Christo recepimus, & hoc est qđ hic dr̄. s. immisit in os meum canticum nouum, & carmen Deo nostro: quia hoc carmē
B siue ista tria carmina cātamus quotidie Deo nostro. Sextò ago gratias: quia

Videbunt multi, et timebunt: et sperabunt in Domino

Multi ex Iudęis videbūt, & uiderunt Xp̄m in carne predicantem, & miracula facientē, & morientē, & resurgentē, & multi ex pop. gentili videbunt miracula quæ faciet Christus per suos Apost. & oculo fidei videbunt doctrinā euang. & oēs isti cōuersi timebunt Xp̄m, & sperabunt in Dn̄o. Nā iudæi relictis legalib. & gētiles relictis idolis & superstitionib. ponēt totā suā fidē, & spē, in Dn̄o Iesu Xp̄o, & illi adhærebunt ferventi caritate, & ex iudęis & gētib. credētib. fiat una ecclesia. Itē septimò princeps huius mundi Diab. eijciet foras cū suis erroríb. & delebunt oēs magi, & arioli, & malefici, & incantatores, & re
C gnabit in mūdo nomē Dn̄i Iesu. s. nomē Dn̄i Tetragramatō, ꝙ est Iesus, ꝙ qdē nomē oēs suscipient, eo ꝙ in eo manifestat oīpotentia patris per miracula, & omnis sapientia & ueritas legis ueteris per eius doctrinam, & prædicationem. Tertiò manifesta fuit eius misericordia per mortem, & passionem, & eius iustitia per legem euang. per quod nomen omnes sumus iustificati, & saluati, & beatificati. Ideo dicit

Beatus vir cuius est nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates, et insanias falsas.

Beatus vir cuius nomen Dn̄i spes eius. i. qui posuit totā spē i noīe Iesu & nō respexit in uanitates. i. in vanas artes magicas & maleficas, nec insanias falsas. i. superstitiones & rit⁹ nefandos gētiliū, nec i vanis & euacuatis legalib. iam mortuis & mortiferis, & i fal D
sis glosis iudæorum posuit spē suam, sed i solo noīe Iesu, q̄a nō est aliud nomē sub cęlo i quo nos oportet saluos, & btōs fieri. Act. 4.

Multa fecisti tu Domine Deus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis non est qui similis sit tibi.

Hic Xp̄s in persona propria agit gratias patri explicādo suos labores, & mysterium nr̄æ redempt. Potest ēt dici, ꝙ quia supra dixit: ꝙ Beatus vir cuius est nomē Dn̄i spes ei⁹ & nō respexit in vanitates & insanias & supstitiones falsas gētiliū, iō hic enarrat mirabilia mysteria q̄ facta sunt in mundo ꝑ hoc nomē Iesus. ꝙ est nomen Dn̄i, & filius p̄ris. Ad cuius intelligētiā aduertēdū, ꝙ tria fecit Xp̄s ꝑ ordinē in nr̄a redēptione, & in suo aduentu. Nā primò p̄dicauit Iudęis, & miracula fecit in uita: in q̄bus ostēdit oīpotētiā, & uolū E
tatē p̄ris. Scđò mortuus, & passus est ad satis faciēdū ꝓ nobis, in quib. ostēdit suā humilitatē & caritatē, & p̄ris miām. Tertiò ꝑ apos. suos publicauit euag. & uocauit gentiles, & ex utroq; populo congregauit unā ecclesiā. Tria ergo facit Xp̄s. Nam primo agit gratias patri, eo ꝙ multa mirabilia fecit ꝑ ipsum in hac uita. Scđò agit gratias: q̄a p̄r voluit acceptare suam passionē in preciū pro toto mundo. Tertiò ostēdit qualiter p̄dicauit euangel. toti mundo per Apost. suos. Secundū ibi. Sacrificium & oblationē. Tertiū ibi: Annūciaui iustitiā. Vel possumus dicere, ꝙ Xp̄s primò ostēdit obediētiā suā erga patrē in p̄dicādo, & miracula faciēdo. Scđò in patiēdo. Tertiò in publicādo euāg. Secundū ibi: sacrificium. Tertium ibi: Annunciaui. Quantū ad primū est ualde aduertēdum ꝙ tria genera mirabi- F
liū fecit p̄r i Xp̄o siue ꝑ Chr̄m siue i uirtute huius noīs Iesu. Primò mysteria mirabilia humanæ redēptionis. s. mysterium incarnationis, & passionis, & resurrectionis, & ascētionis. Scđò mysterium miraculorum operationis: quia suscitauit mortuos, & imperauit ventis in Mari, & Dæmonibus, & sanauit leprosos & infirmos. Tertiò mysterium electionis: quia quos uoluit pater, & p̄destinauit, hos filius uocauit, & iudæos reprobauit. Quæ quidē omnia mysteria sunt ita mirabilia & incomprehensibilia: quod nullus potest comprehendere nisi solus pater, non exclusa filio, nec Spiritusancto. Et hæc mysteria Christus mundo manifestauit opere, & doctrina: quorum ꝓfunditatē nemo poterit

X attingere

A attingere nec cōprehēdere. Et hoc est quod Christus dicit in hac parte. Vnde ait. O Dñe Deus pater multa fecisti mirabilia tua mysteria & opa in me,& p me in noie meo quę ita sunt pfunda, & incōprehēsibilia φ in cogitationib. tuis nō est q similis sit tibi. i. non est similis tibi ad cogitādū & cōprehēdēdū ea q sol⁹ tu cogitare,& cōprehēdere potes, & nullus alius. Nā nullus alius pōt cogitare, & inuestigare,& comprehendere mysteriū Incarnationis, & resurrect. nisi tu solus: nec miracula q ego feci p te:nec pōt cōprehendere cām electionis iustorū nisi solus tu. Hęc ergo miracula tua ineffabilia ego annunciaui & locutus sum mundo,& multiplicati sūt sup num. Vnde nota φ ly multiplicati sunt

B sup nume. multipliciter pōt intelligi fm φ pōt referri. Nā primò pōt referri,& cōparari ad mirabilia facta in ve. te.& tunc est sensus: O pater multa mirabilia fecisti in ve. te. per Noe,& Moysen,& pfetas. Sed multa maiora & plura mirabilia fecisti p me:nam actus & effectus quos fecisti p me: multiplicati sunt sup numerum, qa multò plures in nume. & maiores sunt i effectu & virtute,vel hoc pōt referri ad num. mirabilium q fecit Deus per Xpm,& tunc est sensus. O pr, multa ego annunciaui,& locutus sum multos actus & effectus mirabiles quos p me & in me fecisti, sed plures sunt sup num. q narrari queant,& q sint scripti in euang. Vnde cum hoc cōcordat litera Hier. q sic hēt. Multa fecisti tu Dñe Deus mirabilia tua,& cogitationes tuas pro nobis, si enarrare uoluero, plura sunt q narrari

C queant,& tunc est litera plana. Item Ioan. vltimo. Multa alia signa fecit Iesus in cōspectu discipulorum suorum quæ non sunt scripta in libro hoc. Vel hoc potest referri ad pfunditatem, & altitudinem mirabiliū horū mysteriorum. Nam subditur.

Annunciaui & locutus sum multiplicati sunt super numerum.

Vt sit sensus. O pater annūciaui mirabilia tua mundo sed ita sunt profunda & incōprehensibilia ad cogitādum quod multiplicati super num. sermones & libri ad cogitandum & explicandum tam alta,& profunda mysteria qd. quod infiniti serm. & doctores & libri nō sufficerēt ad explicandum ea. Nā pertransibunt plurimi,& multiplex erit sciētia. Daniel 12. Item Ioā. vlt. Non arbitror ipsum mundum posse capere, qui scribendi sunt, libros. Et sic patet quod mirabilia mysteria q

D pr fecit in filio,& p filium, sunt incōprehensibilia in numero & profunditate & virtute & in effectu, & sunt multiplicata super numerum. i. infinita. Quasi dicat, φ effectus & fructus huius noīs Iesus quos Xps fecit sunt innumerabiles & incōprehēsibiles apud homines, qa soli Deo sunt noti. Deinde cū dicit

Sacrificium & oblationem noluisti: aures autem perfecisti mihi.

Christus agit gratias qa repudiatis sacrificijs ve. le. voluit acceptare ipsum in sacrificium & ptiū pro pctō totius mūdi. Vnde dicit Xps. O pr tu noluisti nec acceptasti sacrificium & oblat. ve. le. sed pfecisti mihi aures tuas vt me audires pro pop. vel pfecisti mihi aures meas vt obedire tibi in oībus. Apo. ad Hebr. 10. dicit corpus autē adaptasti mihi. Et tunc est sensus. Tu noluisti sacrificium & oblationem ue. le. eo φ illa sacrificia erant immunda, sed adaptasti mihi corpus. i. fecisti

E corpus meum purum sine peccato mortali, ut esset aptum ad patiendum, & sufficiens ad satisfaciendum. Et ideo subdit.

Holocaustum & pro peccato non postulasti: tunc dixi ecce uenio.

Holocaustum ve. le. p pctō nō postulasti, nec accepisti pro pctō totius gen. humani,& tunc ego ut obedirē tibi,& cōpatiēs gen. humano, dixi: Ecce venio spōte ad patiendū,& in sacrificiū me offerēdo. In qbus verbis duo asserit Xps. Primò φ Deus pr nō acceptauit pro pctō mundi sacrificia & holocausta vet. le. qa nec erāt apta, nec sufficiētia ad tollēdū pctm. Sedò, φ ipse solus fuit aptus, & ideo venit ad tollēdum pctm. Possunt ēt supradi. duo uersus referri ad sacrificiū ipsius Abel, & holocaustum quod uoluit offerre Abrahā

F de filio suo Isaac. Nā Dauid nō solum puidit myste. nēq redēpti. p exitum Israel de Aegypto, & p trāsitum maris rubri, sed ēt p sacrificium Abel,& Abrahę. Eo φ illa duo sacrificia fuerunt figura Xpi. Nā sicut Abel iustus sine peccato fuit occisus à fratre suo ex inuidia, ita pariter Christus à populo iudaico fratre suo. Item sicut Abrahā voluntariè voluit offerre filiū suum Isaac in holoca. ita pariter Deus obtulit Chrm fil. suū. Itē sicut Isaac venit sedendo super asinum vsque ad locum ubi postea fuit ædificata Hierusalē,& postea descendit de asino,& assumpsit ligna super humeros procedens usq; ad locum sacrificij, ita Christus ingressus est Hierrusalem sedens super asinā, & postea in die veneris baiulans

A iulās crucē humeris venit ad locum vbi fuit crucifi. & immolatus. Sed fuit differentia: nā licèt Deus acceptauerit sacrificium Abel & Isaac in voto ꝓ seipsis, tñ non ꝓ toto genere hum. qa nullus eorū erat sufficiēs pretiū ad redimendū totum genus hum. Et ideo venit Xp̃s tanq̃ sufficiēs prætiū & sacrific. & obtulit seipsum ꝓ oib. nobis. Et hoc est qđ dicit Xp̃s in hoc loco ad patrē. Vnde ait. O Pater Deus multa mirabilia mysteria fecisti in ve. test. quæ oīa fecisti in figura humanę redēptionis futuræ, quæ erāt tā ꝓfunda: ꝙ nullus poterat cogitare & scire nisi tu solus: & ideo nō est similis tibi ī tali sciētia & cogitatione quæ q̃dem mysteria ego solus annunciaui & locutus sum dictis & factis: quia oīa illa mysteria in me cōpleui & declaraui: quorū sermones & effectus multiplicati sunt super numerum: eo ꝙ erāt hoibus incōprehensibilia B & soli mihi reseruata, qa ad hoc veni in mūdum, vt cōplerē voluntatē tuā & scripturas legis & profetarum. Vnde tu noluisti acceptare sacrificium Abel in p̃tiū & redēptionē pro toto genere humano, nec voluisti oblationes Noe, & Moysi: eo ꝙ illa nō erāt sufficientia: iō adaptasti mihi corpus sufficiēs ad offerēdum, & perfecisti mihi aures meas vt obedirem tibi: & ꝑfecisti & inclinasti ēt aures tuas mihi, meum sacrificium acceptādo. Item nō postulasti holocaustum Abrahæ siue Isaac pro pc̃tō generis humani, qa prohibuisti ne Isaac immolaretur: sed immolatus est aries pro Isaac in figura mei. Et ideo post quam nullum sacrificium vet. le. nec holocaustum postulasti; nec acceptasti pro pc̃tō: tūc dixi. Ecce venio ad offerendum meipsum in C sacrificium & holocaustum pro toto genere humano. Quia

In capite libri scriptum est de me: ut facerē uolūtatē tuam Deus meus: uolui: & legē tuam in medio cordis mei.

In capite libri p̄destinationis scriptū ē de me vt facerē voluntatē tuā &c. Et nota ꝙ ly pro pc̃tō potest esse vna dictio materialiter sumpta, loco cuiusdā accusatiui. hoc est sacrificiū: quod aliqñ in sacra scriptura dicit pc̃m̃. vt 2. Cor. 5. qui nō nouit pc̃m̃, pro nobis fecit pc̃m̃. i. sacrifi. vt exponit Aug. Et ita accipit hic ꝓ pc̃tō. i. sacrificium. Nā holocaustū qđ fiebat ex adipe & pinguedine aīaliū, & totum cremabat sup̄ altare holocaustorū nō offerebat pro pc̃tō populi vel alicui⁹ singularis ꝑsonę, sed tm̃ ad honorē Dei. Similiter victima siue pacifica q̃ hic dr̃ oblatio of- D ferebat tm̃ ad petitionē vel gratiarum actionem pro lucro captādo vel dāno vitando, & comedebat à pop. corā Deo. Solū autē sacrificiū offerebat pro pc̃tō publico vel priuato: & cedebat ī vsum sacerdotum, qui dicebant comedere pc̃tā pop. Et ideo solum sacrificiū dr̃ pc̃m̃, vel ꝓ pc̃tō. Et ponit bis. Primò ibi: Sacrificium & oblationē. Secundo ibi: Holocaustum & pro pc̃tō ad denotādum ꝙ tā in victima pacifica: q̃ in holocausto semꝑ offerebat aliquid pro pc̃tō ad hoc vt offerēs esset dignus corā Deo. Xp̃s autē oīa tria gñra sacrificiorum obtulit patri. Ipse. n. fuit sacerdos & hostia: tàm holocaustum pingue, q̃ victima pacifica, q̃ ēt sacrificium, vt pōt patere intuēti in hoc ps. & in alijs. Sed cōtra hæc arguunt Iudæi, & primo cōtra hoc quod dicit, ꝙ sacrificia & holocausta Deus non acceptabat ꝓ pc̃tō. Nā Deus ordinauit ista ad E tollēda pc̃tā populi, vt patet per totum leuiticum. ergo. Secundo arguūt cōtra illud qđ dicit. Corpus adaptasti mihi, & ecce venio. Quia Deus ordinauit & instituit circūcisionem ad tollendum originale. Et hoc asserit Aug. & magister sententiarū in 4. lib. ergo. In oppositū est Apost. ꝑ totam epist. ad Ro. & ad Gal. & Hebr. vbi probat ꝙ legalia non poterāt iustificare. Respōsio. Ad huius intelligentiā sunt aliquæ ꝓpositiones siue cōclusiones proponēdę & notādę. Quarum prima est, ꝙ sacrificia & holocausta vet. le. nō erāt acceptabilia ad remittēdum pc̃m̃. Probatur nā illa sacrificia offerebant in p̃tiū pro hoīb. pc̃tōribus ergo debebāt esse maioris pretij q̃ hoīes ꝓ quib. offerebant, sed nullum aīal brutum est maioris pretij q̃ homo: imò minoris sine cōparatione, ergo nullum illorū F sacrificiorum poterat esse sufficiēs p̃tium & acceptabile ad remissionē pcti. Quia nunq̃ Dn̄s remittit seruum & captiuum, nisi sibi reddatur pretium sufficiens pro eo. Itē sacrificium offerebatur pro toto pop. ergo debebat tenere medium inter Deum & popu. ad hoc ꝙ Deus remitteret peccata populi, scilicet ꝙ illud sacrificium esset minus Deo, & maius toto populo, sed nullum animal brutum poterat esse tale, quia sicut erat minus in dignitate, ita & in prætio. igitur. Secunda conclusio, ꝙ circuncisio in propria virtute non poterat tollere peccatum originale. Probatur. nam per circuncisionem totus homo, redimebatur ex captiuitate, & seruitute

A & morte eterna, sed nulla pars pōt redimere totum: sed illa pellicula & ille modicus sanguis qui effundebat in circūcisione erat pars totius hominis, ergo nō poterat redimere totum hominē. Tenet cōsequentia: quia nunq̄ Dñs remitteret captiuum pro sola manu vel pede abscisso: nisi det sibi ptium maioris valoris, quā sit ipse seruus. Preterea illa pellicula, & ille sanguis q effundebat in circūcisione: ita erat subiect⁹ pc̄tō & imūdus sicut tot⁹ hō, ergo nō poterat tollere pc̄m nec acceptari p redēptione & remissione pc̄ti. Tenet cōsequētia. nā si hō tenebatur in illa captiuitate pp pc̄m: & erat Deo exosus & in ira Dei pp pc̄m. ergo Deus nō acceptabat talē carnē & sanguinē immūdum & obnoxium pro pc̄tō, sed oportebat q̄ esset sanguis pur⁹

B & imunis ab oi pc̄tō: ad hoc q̄ tolleret pc̄m. Tertia cōclusio, q̄ solus sanguis & sacrificiū Xpi fuit sufficiens & acceptabile Deo patri ad remittendum omne pc̄m. Probatur primo ratione puritatis: qa Xp̄s solus fuit inter mortuos liber ab oi pc̄tō persona & natura. Secūdo ratione humilitatis, qa postq̄ totum genus humanū erat in captiuitate pp superbiā & inobedientiā primorū parentum, q̄ quidem superbia & inobediētia est Deo abominabilis: oportet vt per vnius obedientiā hō liberaret, sed quia Xp̄s se humiliauit factus obediēs vsq; ad mortē, ergo meruit acceptari in sacrificiū pro oībus liberandis. Tertiò rōne caritatis & dilectionis, eo quia erat magis carus & dilectus patri, q̄ aliqua alia creatura. Primò inquātum filius naturalis. Scdō inquātum melior oi creatura: ēt inquantum

C hō, tum rōne vnionis & gratiae: tū rōne puritatis, tū rōne caritatis: quā Xp̄s habuit erga genus humanum. Et pp omnia supradicta fuit magis carus, & acceptabilis Deo, & fuit sufficiēs mediator inter Deum & totum genus humanū, q̄ nullus alius hō, nec animal, nec alia creatura potuit facere. Quarta conclusio, q̄ Adā, & Abel, & Noe, & Abrahā, & Iacob, & Moyses, & oēs ceteri patriarchae & profetae ideo desiderabāt Xp̄m vt veniret ad tollendum pc̄m, quia sciebant ex reuelatione q̄ sacrificia ve. le. nō poterāt hominē iustificare: nec tollere p se pc̄m. Probatur, nam oībus his facta est de Christo repromissio, vt patet per totum discursum vet. test. & ideo oēs expectabant ipsum, vt veniret ad soluendum praetium pro eis. Vnde Dauid dicit. Veni ad liberandum nos Dñe Deus virtutum. ps. 29. Item ps. 50. dicit Asperges me

D Dñe hyssopo. Item Zach. 8. Tu vero in sanguine testamēti tui eduxisti victos de lacu: vbi non erat aqua. Item Esa. 53. Attritus est pp scelera nostra. Itē 62. Vtinā dirumperes celos & descēderes. Hoc idem patet ad Heb. 11. vbi probat Apost. q̄ oēs isti expectabant Xp̄m: vt in eo reciperent repromissiones. Ex quibus patet, q̄ oēs patres vet. test. ex reuelatione sciebant, q̄ illa lex nō poterat iustificare, nec illa sacrificia: quia aliter non desiderassent nec expectassent Xp̄m, qui solueret pro eis. Quinta cōclusio, q̄ licet p sacrificia, & sacramenta ve. le. tolleret pc̄m, tamē nō virtute propria: sed prout dabātur in signum federis. & nō praetium. Ad cuius intel

E ligētiā est notādū, q̄ sacrificia & sacramēta ve. le. nō cōtinebāt realiter praetiū, sed dabātur in signū ptij soluēdi p Xp̄m. Exēpli grā, nā qnq; mercatores faciunt pactū cum vēditore de naui plena mercibus, vel de aliquo agro vel domo: & dant de praesenti vnū denarium in signū praetij: pmittētes altera die siue vsq; ad octo dies soluere totum praetiū & illico tradit eis res empta. tunc manifestū est, q̄ ille denarius non dat à mercatore nec acceptatur à vēditore in praetium simpliciter: sed in signum praetij soluendi tpe cōstituto fm foedus & pactum. Ita ergo pariter Deus fecit pactum cum Abrahā. Gen. 17. pcipiens circūcisionē fieri in signum federis. Vnde Abrahā nō dedit Deo illā circuncisionem in praetium, sed in signum pretij, nec Deus acceptabat illam circūcisionē & pellicu̲lam & sanguinem effusum i pretium, sed

F in signum pretij soluendi per Xp̄m, inquantum Abrahā & oēs fideles ue. te. pmittebāt soluere p Christum in suo aduētu pro qbus oībus Christus soluit in cruce ex pprio sanguine, in quo erat uerū, & ualidum, & acceptabile, & sufficiens pretium, & sub tali protestatione & pacto fiebat circūcisio in leg. ve. Et hoc est quod dixit Deus Abrahe. Gen. 17. Hoc est pactum meū quod obseruabitis inter me & vos & semē tuū post te. circuncidetis carnē praeputij vestri, vt sit signū foederis inter me & vos q̄ signū federis nil aliud erat secundum Aug. cōtra Faustum, nisi q̄ Deus acceptabat illam circumcisionem in signum praetij futuri per Christū soluendi in cruce. Sed est aduertendum q̄ in quadruplex signum data fuit illa circuncisio. Primò in signum distinctiuum, inquātum distinguebat filios

A filios Abrahám & Israel à cæteris nationib.
Secūdo in signum tributi & seruitutis pp pec
catū primorum parétum. Tertio i signum fi-
guratiuum iniquitatū figurabat circuncisioné
aiæ. Quarto data est in signum fœderis & p
cij futuri p Xp̄m soluēdi, & isto mō tollebat
pctm̄, non rōne sui: qa non continebat in se
realiter pciū, sed rōne pcij futuri in cuius si-
gnū acceptabat à Deo: & i cui⁹ p̄statione,
& pacto dabatur. Et sicut dictū est de circūci
sione, eodē mō est dicēdū de sacrificijs & ho
locaustis & oblationibus, qa nō offerebātur
nec acceptabantur in preciū, sed in signū fę
deris & precij futuri per Christū soluendi,
& sub tali fędere & pacto & p̄stationem of
ferebant, & sic remittebatur pctm̄ pro eis p
quibus offerebantur. Et pro omnibus talibus
Chrs obtulit suum sanguinem i cruce, & sic
B fuit tunc pactum & fœdus impletum, & cō-
summatum: & perfecte fuit facta satisfactio.
Et iō omnes patres ve. te. licèt iam essent cir
cuncisi: & pro eis offerebātur holocausta ma
ne, & uespere cætera sacrificia: tñ sp desiде-
rabant & vocabant Christum vt veniret ad
soluendum pro eis: ut dictum est, & patet p
totum testamentum ve. Septima conclusio,
q sacramenta legis nouę de per se tollūt pec
catum. Probatur nam in se realiter continēt
precium passionis Christi. Probatur primo
de eucaristia in qua Christus Deus & homo
realiter continetur & est sacrificiū p se Deo
carū & acceptū & sufficiens pro toto mun-
do. Hoc idem patet de baptismo in quo reali-
ter continetur virtus passionis Xp̄i ad tollen
dū originale, & et actuale in adultis. Et sic
est dicēdū de penitētia & cęteris eo q actua
liter deriuātur à passione Christi, & iō illi-
C co tollunt pctm̄. Hæc est ergo differentia in
ter sacramenta nouæ legis & veteris: quia il
la non continebant realiter Xp̄m nec eius
passionem, sed tm̄ signum, ista āt continent
realiter Xp̄m aut uirtutem passionis eius. Iō
ista dantur realiter i pcium: qa in baptismo
illico soluitur pcium p baptizato. illa āt da-
bantur in signum pcij futuri ut dictum est.
ideo adhuc expectabatur precium. Ideo cir-
cuncisus sp manebat debitor: & Deus sp ma
nebat creditor, licet circuncisus esset libera
tus a pœna sensus. Octaua cōclusio, q adue-
niente Christo, & baptismo eius oēs Iudæi
tenebantur baptizari: licet essent circuncisi.
Probatur. Nam non acceperunt nec dede-
runt circuncisionem in precium, sed in signū
precij futuri: & sic tenebantur soluere in a- D
ctu qū fuit precium in actu datum in baptis
mo. Et ita Ioānes Baptista & omnes apli fue
rūt baptizati & Christus misit eos ad bapti
zandum Iudæos q iā erant circuncisi, vt pa-
tet Mat. x. & Lucę. x. Nona conclusio, q post
passionem Xp̄i circūcisio & oīa alia legalia
cessarūt & pdiderunt suā uirtutē & officiū:
Probatur quia oīa mortua fuerunt simul cū
Christo: quorū finis & terminus erat Chri-
stus. Hoc idem probatur: nā soluto & adue-
niente precio: perdidit vim signum precij.
Decima conclusio, q post publicationē euā
gelij: circuncisio, & cætera legalia non solū
sunt mortua & inutilia Iudęis, sed et morti-
fera & nociua. Probatur: nam Iudæi ea ser-
uantes irritāt pactum Dei factum cum Abra
ham & Moyse, & sunt puaricatores & viola- E
tores fœderis: & per consequens sunt sacri-
legi & priuati hæreditate & alienati, & de
generes ab Abraham & Israel; & retrogradi
à termino libertatis. Ex supradictis patet qd
dicendum ad rōnes Iudęorum, qa circuncisio
sio & omnia sacramenta: & legalia non fue-
runt a Deo instituta simpliciter in precium
pro pctō, sed in signum precij futuri p Xp̄m
soluendi. Et iō fuit necesse Xp̄m uenisse, ut
solueret precium debitum pro oib. & consū
maret pactum & fœdus & cessarent oia le-
galia in eius aduentu. Et sic patet q De⁹ non
postulabat illa holocausta, & sacrificia p se,
quia non erant per se acceptabilia nec suffi-
cientia p pctō, nisi inquantum erant signū
futuri pcij. s. Chri qui fuit purum & sufficiēs
& Deo carum & acceptum sacrificiū, tū rō-
ne puritatis, tū rōne caritatis, tum rōne obe- F
dientiæ & humilitatis, & vnionis. Et hoc mō
intēdebat Aug. cū dixit, q ex quo instituta
est circuncisio in illo populo ad purgationē
originalis veterisq; pcti, ualebat sicut mō ba
ptismus, q. d. q bene liberabatur circuncisus
sed sp manebat debitor in Xp̄o, & Deus sp
manebat creditor usq; ad generalem solutio
nem faciendam per Christum. Sicut manet
creditor ille qui accepit tm̄ signum solutio-
nis. Hoc est ergo quod dicit Dauid i hac par
te cum ait. Sacrificium & oblationem nolui
sti, q. d. tu noluisti acceptare sacrificiū & ob
lationē ue. le. in preciū solidū pro peccato to
tius mundi, eo q talia sacrificia erāt inuali-
da & insufficientia non continentia in se pre-
cium, & erant indigna & immunda, & ue le
non acceptabilia. Ideo perfecisti mihi aures

A ad obediendum tibi in omnibus, & adaptasti mihi corpus, quia purum sine pctõ, & nõ ex opere Adã sed ex opere spiritussancti in vtero virginali ex puris sanguinibus formasti, & sic fuit aptũ & sufficiens & per se acceptabile ad tollẽdũ oẽ peccatũ. Et etiã adaptasti mihi corpus mortale ad patiẽdum: quia vt possem pati, meipsum exinaniui formam serui accipiens & habitu inuentus vt hõ. Item non postulasti holocaustum agnorum, nec vitulorũ pro peccato, quia nõ erant sufficientia sacrificia, sed quia adaptasti mihi corpus cum puritate & caritate & obedientia ideo volens implere voluntatem tuam tunc dixi, ecce venio ad patiendum, & offerendũ me ad passionẽ pro omnibus, & hoc feci ex obedientia. Nã in capite libri prædestinationis scriptum est de me vt facerem voluntatem tuam, qui præ-
B destinasti me ad facienda voluntatẽ tuã, postquã Adã fuit rebellis & inobediẽs, & ideo voluisti q ego pro obedientiã meã satisfacerem pro eius pctõ & inobedientia, Ideo ò Deus meus ego volui obedire & tenere legẽ tuã in medio cordis mei. Deinde cum dicit

Annunciaui iustitiã tuam in ecclesia magna: ecce labia mea non prohibebo: domine tu scisti.

Annũciaui iustitiã; ostendit Christus qualiter fuit obediens patri in publicatione euãgelij, eo q misit oẽs apostolos suos per vniuersũ mundũ ad pdicadũ euãgeliũ oĩ creaturæ. Ideo dicit, non solũ seruaui legẽ tuã, & te posui eã in corde meo, & prædicaui eã in Iudæa & Hierusalẽ ante meã passionẽ, sed etiã post ascensionẽ per apostolos meos annũciaui iustitiã tuã. i. legẽ euangelicã, in qua ostenditur iustitia tua, eã inquã annunciaui non so-
C lum in terra pmissionis & Hierusalẽ, quæ est parua terra, sed in ecclesia magna toto orbe diffusa. qñ misi apostolos per vniuersum mũdum ad prædicandum euãgelium oĩ creaturæ. vt patet Mat. vlt. Vnde dñe tu scisti q non phibui nec phibebo labia mea per me, nec per apostolos ad prædicandã & annunciãdã veritatẽ tuã. Et intelligit per labia apostolos per quos prædicauit, quasi dicat q nõ timui minas Iudæorum nec gentilium, sed ante reges & præsides dixi veritatẽ. Ideo subdit.

Iustitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem tuam & salutare tuum dixi.

Non abscondi misericordiam tuam et veritatem tuam, a consilio multo.

Iustitiam tuã non abscondi in corde meo, sed manifestaui veritatem tuam euangeli-
D cam & salutare tuũ: i. annunciaui tuũ salutarẽ Iesũ, & publicè confessus sum nomen Iesu coram hominibus, cõtẽnendo minas principum: & ideo non tacui veritatẽ ex timore nec abscõdi veritatẽ tuã à multo cõsilio scribarũ & sacerdotũ & iõ motus sũt principes sacerdotum ad crucifigedũ me: & tyrannos & reges ad interficiendũ apostolos & martyres: quasi dicat, O pater iã manifestaui nomẽ tuũ hoibus: & annunciaui mundo voluntatẽ tuã sicut prædixisti & promisisti. Moysi Deuter. xviij. s. loquetur ad eos omnia quæcunq; dixero & præcepero illi & cætera.

Tu autem domine ne longe facias miserationes tuas a me: misericordia tua et veritas tua semper susceperunt me.

Postquàm superius Xps õndit se in quibus cõplacuisse volũtati pris: & explicauit totũ discursum suorũ laborũ nũc in hac parte se-
E cunda principali tanquã mediator, petit præmium sui laboris. s. liberari in capite, & membris, sed quia passus est pro membris liberãdis: iõ magis videtur petere liberationẽ mẽbrorũ iõ ait. Tu autem dñe pater ne facias longe miserationes tuas à me, s. à membris meis, quia p eis passus sum. Nã tu scis q mĩa tua & veritas tua semper susceperunt me in patriarchis & profetis: quia semper liberasti eos in veteri testamento: quorũ liberatio fuit figura redemptionis gnis humani: ergo sicut liberasti eos temporaliter, ita pariter libera oẽs spũaliter: qui maior & grauior est ista captiuitas & afflictio in qua iacet totũ genus humanum, quam illa. Quod probo

Quoniam circumdederunt me mala quorum non est numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ et non potui ut viderem.

Qñ Adã peccante circũdederunt me mala quorũ non est numerus, quia tota humana natura fuit corrupta & ad duplicem mortem condemnata, & infinitis infirmitatibus subiecta, & multipliciter afflicta & vulnerata in corpore & anima. Et sic comprehenderũt me iniquitates meę, quas Adam & filij sui cõmiserunt: quæ intantum fuerunt multiplicatæ, quòd non potui vt viderem, id est, nõ potui eas numerare, quia

Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei, & cor meum dereliquit me.

Multiplicatæ sunt super capillos capitis mei iniquitates, & infirmitates mẽbrorum meorũ p quibus volui pati, in tñ q cor meũ dereliquit me in passione, quia vires defe-

cerunt

A ceerunt in me vsq; ad mortem inclusiuè Vnde nota s'm Aug. q sicut peccatum Adæ & filiorum suorũ fuit multiplex, ita passio Christi debuit esse multiplex. Nã in illo peccato fuit furtũ, & homicidiũ, & blasfemia, & rebellio, sicut dictũ est pl. 13. Ideo Christus voluit pati multiplicẽ pœnã, ut pro omnibus peccatis satisfaceret. Nã ipse fuit palmis cæsus & consputus tanq̃ blasfemus, & flagellatus vt latro, & coronatus spinis, & delusus tanq̃ vsurpator regni, & fuit finaliter crucifixus tanq̃ homicida, & ideo dicit Christus, multiplicatæ sunt iniquitates meæ super capillos capitis mei. Quasi dicat, q plures fuerunt quàm capilli capitis: quia non solum passus est pro iniquitatibus ipsius Adæ, sed ẽt omniũ præteritorũ & futurorũ qui numerari nõ possent. B Et ideo dicit, cõprehenderũt me iniquitates quorum nõ est numerus: quia dñs posuit in eo iniquitates omnium nostrum, & attritus est propter scelera nostra, Esa. 53. Itẽ iniquitates membrorum dicit Christus esse suas non quò ad culpam, sed quò ad pœnam: quia pro eis passus est, & soluit pœnas pro eis, vt nos ab eterna morte liberaret. Ideo.

Complaceat tibi domine vt eruas me, domine ad adiuuandum me respice.

Quasi dicat, postquàm pro eis passus sum, & solui pœnas, ideo erue eos à pœna æterna. Item nota, q Christus non solum intendit rogare patrem, vt liberet suos à captiuitate peccati, sed etiam vt liberet totam ecclesiam de manu tyrannorum & hæreticorum.

Confundantur & reuereantur simul, qui quærũt animam meam ut auferant eam.

C *Conuertantur retrorsum & reuereantur, qui uolunt mihi mala.*

In hac tertia parte petit vltionẽ de Iudæis qui noluerunt Christũ audire nec recipere, imo ipsum crucifixerunt. Vnde ait. O pater cõfundantur Iudæi & reuereãtur qui quærunt animã meã & vitam meam, vt auferant ipsam de mundo. Quasi dicat, confundantur quando viderint me à mortuis resurrexisse, & maneant frustrati in suo desiderio, & conuertantur retrorsum cadentes ab omni dignitate & regno & sacerdotio.

Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mihi euge euge.

Ferãt & patiãtur cõfestim cõfusionẽ & verecundiã suã omnes Iudæi, qui dicunt mihi euge euge. i. omnes qui lætabantur in morte mea. Puniantur ergo Iudæi & oẽs obstinati q noluerũt me audire & seq, ut impleatur qđ dixisti Deu. xviij. Quicũq; verba eius q̃ loquet in noĩe meo, audire noluerit, vltor existam q. d. compleatur in eis illa sententiã.

Exultent & lætentur super te omnes quærentes te: & dicant semper magnificetur dominus qui diligunt salutare tuum.

D Hic petit Christus præmiũ pro suis membris sequentibus eum. Vñ ait, Exultẽt in corde & in animã, & lætentur in facie oẽs apostoli & fideles qui quærunt & secuti sunt te, & audierunt doctrinã meã, & oẽs qui diligũt Iesũ salutare tuum, & qui dicũt magnificetur dñs: i. qui magnificant patrem in filio & ecõuerso. Quasi dicat, omnes iusti & fideles habeãt gratiam in præsenti, & gloriam in futuro sicut promisisti Moysi. Exodi. xxxiij. quando dixisti. Ego ostendam tibi omne bonũ, in aduentu Christi supple Deinde cum subdit.

Ego autem mendicus sum et pauper: dominus sollicitus est mei.

Ego autem mendicus sum: concludit Dauid in persona totius corporis mystici Christum expectantis dicẽs. Ego autẽ mendicus sum & pauper, id dñs sollicitus est mei. id est quia in Adam fui expoliatus omnibus bonis gratuitis, & sic fui factus pauper, & etiam fui percussus & vulneratus in corpore & anima, & factus fui mẽdicus & egenus, ideo necessè est vt dominus sit sollicitus mei, quia nullus alius me potest liberare & pascere & reficere pabulo sacramentorum, nisi Christus. Ideo conuersus ad Christum dicit.

Adiutor meus et protector meus es tu Deus meus ne tardaueris.

E O dñe Iesu adiutor. & redemptor & protector meus ne tardaueris venire, quia nullus alius me põt liberare. Ex supradictis patet, q si velimus cõtẽplari dicta in hoc psal. magis vĩ Dauid euãgelista quàm profeta. Nam ex hoc psal possunt recolligi octo euãgelicæ cõclusiones. Quarũ Prima est, q Xp̃s quatuor beneficia cõtulit fidelibus mẽbris suis in suo aduẽtu. Nã primo liberauit eos de lacu miseriæ inferni, & de luto fecis pctõrũ & pœnalitãtũ. Secundo fundauit eos supra firmã petrã fidei qui est Xp̃s. Tertiò direxit eos in cęlũ p legẽ euãgelicã. Quartò absoluit eos à cantico ve. le. ceremoniarũ, & posuit cãticũ nouũ euãgelicũ in ora ipsorum, quod est cãticũ libertatis & lætitiæ. Secunda conclusio, q mysteriã mirabilia quæ pater fecit in filio & per filiũ sunt ineffabilia ad dicendum, & narrandum

A & incomprehensibilia ad cogitandum & comprehendendum. Tertia conclusio, quòd Deus non accipiebat sacrificia & holocausta & oblationes ve. le. in precium pro peccato: quia non erant sufficientia: sed solum in signum foederis futuri pretij per Christum soluendi. Et ideo fuit necesse Christum venisse ad soluendum pro omnibus presentibus, & futuris: eo quòd fuit aptus & sufficiens pretium ad satisfaciendum pro omnibus ratione puritatis & obedientiæ. Quarta concl. quod Christus non solum annunciauit voluntatem patris in Hierusalem & Iudæa: sed etiam annunciauit euangelicam iustitiam & legem iustificantē in ecclesia magna toto orbe diffusa. Quinta conclusio, quòd Christus mediator ex debito & iure meruit liberare genus humanum propter laborem passionis & virtutem obedien-
B tiæ, & caritatis. Sexta conclusio, quòd ex sententia data per dominum, in lege veteri iudęi obstinati & cæteri infideles, qui noluerunt Christum audire, nec recipere merentur poenam & vltionem æternam. Septima conclusio, quòd ex promissione facta Moysi in le. ve. debetur sequentibus Christum gratia in præsenti, & gloria in futuro. Octaua conclusio, quod omnes fuimus facti pauperes & mendici in Adam, de quibus malis nemo nos poterat liberare nisi Christus qui fuit sollicitus in nostra redemptione & salute.

PSALMVS XL.

Beatus qui intelligit super egenū & pauperem: in die mala liberabit eum dominus.

Dominus conseruet eum & viuificet eum & beatum faciat eum in terra, & non tradat eum in animam inimicorum eius.

C *Dñs opē ferat illi super lectū doloris eius: vniuersum stratū eius versasti in infirmitate eius.*

Titulus, victori siue, In finē psal. Dauid. Ex titulo apparet quod Dauid fecit hūc ps. dirigēs nos in Xpm. qui est finis legis. In quo ꝓfeticę predicitur & memoratur victoria Christi. Hoc idē confirmat Christus Ioan. 13. allegās pro se scripturā huius psal. cū dicit. Ego scio quos elegerim, vt impleatur scriptura: qui māducat mecū panē: leuabit cōtra me calcaneū suū. Ex his patet quod iste psal. factus est à Dauid pro Christo profeticè. Itē Aug. in libello de fide rerū inuisibiliū adducit magnā partē huius psal. probās Dauid profetasse in hoc psal. de morte & passione & resurrectione Christi. Sed est videdū vnde Dauid sūpsit occasionē faciēdi hūc psal. Ad quod dicitur, quod hebræi moderni multa varia & inepta D dicūt volētes assignare causā quæ nullo mō possunt cū rōne applicari literæ huius psal. & ideo saluo meliori iudicio cū Dei adiutorio, mihi videtur quòd Dauid sūpsit occasionē faciendi hunc psal. quando fuit à facie filij sui Absalon. Legitur eñ Reg. 2. à 15. vsq; ad 19. cap. qualiter Absalon. īsurrexit cōtra Dauid patrē suū: vt auferret sibi regnum: cui magna multitudo ex Israel adhęsit; inter quos principalis fuit Achitofel qui fuerat consiliarius familiaris ipsius Dauid. Cum ergo pergeret Dauid per verticē mōtis oliuarū, apparuit Siba puer & seruus Misiboseth in occursū eius cū duobus asinis qui onerati erāt ducētis panibus, & cētum alligaturis vuæ passæ, & cētū massis polētarū. & duob. vtribus vini, & sic subuenit inediæ, & indigētię, & reconciliauit ipsū Dauid cū toto exercitu fugiēti. itē legi-
E tur postea quod cū Achitofel uideret se frustratū cōsilio suo & cōtēptū propter cōsiliū Chusi, laqueo se suspēdit. Itē postea quod cū Dauid trāsisset Iordanē; occurrit sibi Berzelay Galaadites & Rabath filiorū Amō, & multi alij qui obtulerūt ei stratoria, & tapeta, & uasa fictilia, & frumētū, & ordeū, & farinā, & polētā. & sic subuenerūt indigētiæ & paupertati ipsius Dauid. Sed postea Ioab interfecit Absalō, & dispersi & uicti sunt omnes inimici Dauid. Et sic reuersus est Dauid in Hierusalē cū magna uictoria, & cōfirmatus est in suum regnum oībus diebus uitæ suæ. Vnde dixit. An ignoro me hodie factum regē sup Israel. &c. In hoc ergo supradicto mysterio præuidit Dauid in spiritu totum mysterium passionis & resurrectionis & regni ipsius Xpi. De quo mysterio condidit hunc psal. Vnde
F per hoc quod Absalō coniurauit & insurrexit cōtra patrē præuidit qualiter populus iudęorum debebat ex inuidia insurgere aduersus dominum, & aduersus Christum eius: vt sibi regnum, & uitā auferret. Et per hoc quòd Achitofel cōsiliarius Dauid adhæsit Absaloni dans cōsilium cōtra dominum suum: Dauid præuidit qualiter Iudas Scarioth vnus ex discipulis & familiaribus Christi debebat insurgere contra Christum, & adhærere Fariseis, & vendere Christum, & dare consilium cōtra ipsum, & loqueo se suspendere dū esset frustratus cōsilio suo, sicut Achitofel. Itē per hoc quod Siba subuenit Dauid in illa fuga & indigentia in monte Oliuarum & Berzelay iuxta Iordanē: præuidit in spiritu qualiter

A liter Christus debebat esse pauper, & multi debebant subuenire indigentiæ & paupertati suæ in vita. Vt patet de Marta & Magdalena, quæ subueniebant Christo de facultatibus suis. Lucæ. 8. Item Iosef ab Arimathia & Nicodemus subuenerunt sibi in sepultura. Omnia ergo supradicta preuidens Dauid in spiritu fecit hunc psal. in persona Christi, in quo introducit Christum loquentē. In quo quidem psal. quatuor facit. Nā primò petit à patre septē premia pro his q sibi subuenerūt in sua paupertate & morte & sepultura. Secūdò per oppositū explicat ingratitudinē & crudelitatem ipsius Iudæi proditoris. Tertiò petit resurrectionē à patre, vt possit vtrinsq; præmia referre, & attribuere sm opera sua. Quartò agit gratias patri de sua resurrectione & ascensione. Secūdum ibi. Inimici mei. Tertium ibi, Tu autem dñe, Quartum ibi. In

B hoc cognoui. Quantum ergo ad primum est notandū, q Adam propter peccatum & ingratitudinem & inobedientiam septem dāna & septē miserias incurrit. s. famem, sitim, nuditatem, dolores & infirmitates corporales, carcerē, captiuitatem, & mortem. Vnde Christus licèt esset solus iter mortuos liber: tamen vt nos à prædictis miserijs liberaret voluit omnes supradictas miserias in se spōtè assumere, vt suā miām erga nos maximè demonstraret, & voluit etiam vt in suis miserijs sibi subueniretur ab alijs, & ita uoluit & præcepit, vt in talibus miserijs vnusquisque proximo suo subueniat, vt patet Mat. 25. Et voluit vt sibi tanq̄ pauperi subueniretur: & non solum se voluit ostendere pauperē, sed patrem & caput pauperum. Et hoc vt diuitias conculcaret, & exemplo sui cæteri pau-

C pertatem & miserias patienter tolerarēt. Et sic voluit in paupertate nasci & viuere. Vnde ait Mat. 8. Vulpes foueas habent, & volucres cęli nidos, filius autē hoīs nō hēt vbi caput suum reclinet. Et sic voluit sibi in paupertate subueniri, & elemosynas acceptaret. Nā Marta & Magdalena ministrabāt sibi de facultatibus suis, vt patet Luc. 8. Et marta accepit ipsum i hospitio suo, & Gamaliel defendit ipsum in consilio. Et Magdalena ipsum lassum & fessum vnxit vnguēto. Io. 13. Et tādē Iosef ab Arimathia in sepulchro eū sepeliuit, vt patet per oēs euāgelistas. Ex quib. patet q oīa septē opera miæ voluit in se acceptare. Et hoc fecit Christus pp quatuor. Primò vt pauperē se ostēderet, & nos à pdictis miserijs liberaret. Secūdò ut unusquisq; nostrū exēplo sui confundatur, sed paupertates & cæteras miserias toleret patiēter. Ter- D

tiò ut subuenire pauper. b. addiscam⁹. Quartò, ut subueniēdo miseris paupibus merita sui passionis participemus. Et sicut sunt septē opera miæ, ita Christus petit à pre septē pmia pro oībus his qui sibi in sua pauptate subuenerūt, & pro oibus qui pauperib. & afflictis in sua necessitate subueniūt, & septē opera miæ erga proximum exercēt. Dicit ergo Chrs i hac prima parte. Beatus sit & erit oīs qui intelligit & intēdit & curā hēt super me & quemcunq; aliū egenū & pauperē, sicut fecit Marta q me cibauit, & Magdalena q me fessū unxit. Et Iosef qui me in suo sepulchro sepeliuit. Et sic erit beatus quicunq; fecerit miam erga proximum suum. Nam sicut exercuit septem opera miæ, ita cōseque- E

tur septem præmia. Nam primò dñs liberabit eum in die mala. i. in die iudicij, quia dicet oibus misericordibus. Venite benedicti patris mei percipite regnum, quia esuriui & dedisti mihi manducare. Et sic liberabit oēs tales à pœna inferni. Secundò dñs cōseruet. i. conseruabit eum in gratia ne cadat in peccatum. Tertiò uiuificet eū à peccato ad gratiam si fortè ceciderit in aliquod peccatum. Quartò beatum faciat eū in terra uiuentiū. i. in gloria. Quintò nō tradat eū in manus inimicorū, imo liberet eum ab inimicis uisibilibus & inuisibilibus & ab oī periculo. Sextò dñs opem ferat illi super lectū doloris eius. i. adiuuet eum in oībus infirmitatibus & doloribus corporalibus. Septimò uniuersum stratum eius uersasti in infirmitate eius: q. d. tu pater uersabis & mutabis totum lectū eius E

in sanitatē & uitā, cū sit & fuerit i aliqua infirmitate: q. d. q non solum feres opem & auxilium in suis doloribus & infirmitatibus sed et liberabis eū à morte corporali, quia in infirmitate eius. i. dum fuerit infirmus ad mortē in lecto uersabis & mutabis stratum & lectum mortis eius in sanitatem & uitā, & reuocabis eū a morte corporali. Sed fortè ly uniuersum stratum eius uersasti in infirmitate eius, refertur ad uitā gloriosam quā corpus cuiuslibet iusti & misericordis recuperabit per resurrectionē in præmium. Ad cuius intelligentiā est notandū, sicut frequēter dictum est, q Christus totaliter redemit & liberauit hoīem quantum ad aiam & corpus ab omnibus miserijs quas traxit ex Adam propter.

A pp peccatum. Nam per mortem & passionē redemit aīam & liberauit à peccato. Sed p resurrectionē liberauit corpus ab oī miseria corporali.s.à septē supradictis miserijs quas incurrit Adam pp peccatū. Nam sicut Christus resurrexit cum corpore glorioso, libero ab omni miseria, qa surrexit immortalis & impassibilis: ita nos resurgemus & immutabimur ab oī miseria in gloriam & libertatē: vt ait apostolus. 1. ad Cor. 15. Et sic Chrs in finali iudicio & vlt resurrectione corpus nostrum in infirmitate corporali positū & miseria, versabit in immortalitatem & impassibilitatē & gloriam. Nam corp⁹ nostrum pro isto statu nihil aliud est, nisi stratum & lect⁹ doloris & infirmitatum & miseriarum, in

B quo iacet aīa nostra infirma: quia infirmatur aīa ad infirmitatē corporis, sequēdo eius cōcupiscentiam, & affectiones, vt inquit Aug. Iō dicit q hunc lectum & stratū voluit tāgere Chrs, vt sanaret nostras infirmitates. Vnde ait Aug. q grādis descēdit de cęlo medicus, quia grādis & magnus in terra iacebat ægrotus. Sed tetigit lectulum huius ægroti, cum carnē nostrā infirmā assumpsit, & sanauit ægrotum. Ex quo patet, q corpus nostrū mortale p isto statu nil aliud est, nisi quidā lectus & stratum oīum dolorū & infirmitatum in quo iacet aīa ægrota. Sed Christus in finali resurrectione versabit & mutabit ipsum, & cōuertet in vitā immortalē & ipsam sibilem. Et hoc est septimū præmium quod recipient iusti in gnāli resurrectione. Et hoc petit Chrs à patre pro oibus faciētibus opera miæ. Ideo ait. O patre nō solum feres opē

C sup lectuū doloris ipsius hois faciētis miam mihi & oī proximo, sed ēt versasti vniuersum stratū eius in eius infirmitate.i. cū vniuersum corpus eius sit quidam lectus & stratum cōstitutum in multiplici infirmitate & miseria versabis & mutabis ipsum in gloriā & immortalitatē & passibilitatē. Et Ex quib. patet, q sicut septē miserias incurrit Adā cū tota posteritate.s. famem, sitim, & nuditatē, & carcerē, & captiuitatē, & infirmitatem, & mortē, ita sunt septem opera miæ, quæ vult Christus vt faciamus erga proximū ipsum releuādo.s. Cibare esuriētes. Potare sitiētes. Vestire nudus. Visitare infirmus. Et incarcerator liberare. Et captiuos redimere, & mortuos sepelire. Quas oēs septem miserias Xps in se voluit sustinere, vt nos ab eis liberaret. Et voluit in oibus subueniri sibi, vt merita suæ passionis participáremus vt dictum est. D Ideo petit à patre septē præmia illis septem operibus miæ correspondentia. Primò vt omnem misericordem liberet ab inferno in die iudicij. Secundò vt cōseruet eum in gratia. Tertiò vt viuificet eum à peccato ad gratiā. Quartò, vt faciat eum beatum in terra & in gloria. Quintò, vt liberet eū ab oībus inimicis. Sextò, vt liberet eum ab oī dolore & infirmitate corporali. Septimò, vt resuscitet ipsum ad gloriam & immortalitatem in finali resurrectione. Quæ sunt pmia promissa oībus facientibus misericordiā cum proximo suo. Qūo aūt obligamur subuenire indigētibus, & implere opa misericordiæ sub pęna ignis ęterni, patebit psal. 111. Sed quia solus Christus mediato Dei, & hominum per passio-

E nem & resurrectionem nos à supradictis miserijs liberauit, & à patre supradicta septem præmia impetrauit, ideo concludendo orat ad patrem dicens.

Ego dixi domine miserere mei, sana animam meā quia peccaui tibi.

Ego dixi dn̄e miserere mei.i. ego oraui in horto & in cruce p ecclesiā fidelium, & dixi ad patrē. O dn̄e pater miserere mei.i. miserere ecclesiæ meæ cuius ego sum caput, & pro qua recipio hanc mortem & passionē. Et sana aīam meam.s. ecclesiā fideliū, p qua patior, quæ est aīa & uita mea, q̄a eā assumpsi & mihi spōsam vniui vnitate mistica: sana ergo istā aīam meā, quia tibi peccaui. nō in capite, sed in membris, quando Adā peccauit. Quia quādo Adam peccauit, incurrit omnes has infirmitates & miserias supradictas. Sana ergo istam animam, quæ ibi.i. con-

F tra te tunc peccauit. Litera autem Hiero. habet. Sana animam meam, quia peccaui tibi: & tunc est litera magis plana, sed totum potest dici. Nam quia Christus assumpsit ecclesiam in vnitate mystica, ideo communicantur idiomata, & nostra peccata dicit esse sua, non quò ad culpam, sed quò ad pœnam, eo q nostram causam recepit defendēdā, tan q̄ fideiussor, & procurator, & dominus, & hæres, & sponsus, & pater, vt dictum est psalm. 18. & 21. Et sic Christus dicit quod peccauit in Adam, non ad culpam sed ad pœnam Deinde cum dicit.

Inimici mei dixerunt mala mihi, quando morietur & peribit nomen eius?

Postq̄ superius Chrs explicauit miam quā Marta & Magdalena & Iosef & cæteri

A fecerũt cũ eo i sua vita, & morte, & sepult ra ꝓ qbus petijt supradicta septẽ præmia à patre: ideo per oppositum in hac scda parte explicat ingratitudinẽ & crudelitatem, quã Iudas discipulus eius cũ concilio sacerdotũ & Farisæorum ostendit ꝯ eum in sua morte. Nã cũ Iudas esset discipulus eius: debuisset q; illũ defendere: tñ tradidit eum iudæis & io sub silentio prædicit eorum damnatione & punitionẽ. Ad cuius intelligentiam est notã dumꝙ Achitofel fuit vnus de principalibus & secretis cõsiliarijs Dauid. Sed ipse fuit prim⁹ q adhęsit Absaloni: & detegebat secreta Dauid & referebat Absaloni & cõsilio eius, & hoc durauit p aliquot dies vsq; quò manifestè detexit suũ prodimentũ: sed postea q ad preces Dauid & industria Chusi infatuatũ fuit & frustratũ consilium & prodimẽtũ eius: ideò abijt, & laqueo se suspendit. Ita pa
B riter Iudas qui fuit vnus ex discipulis Christi, iuit ad consilium Fari zorũ, & principes sacerdotum dicẽs. Quid uultis mihi dare, & ego eũ uobis tradã? Et cũ illi constituissent sibi 30. argenteos quærebat opportunitatẽ quo traderet eum eis. Et sic quicquid audiebat a Christo & discipulis eundo, & redeundo referebat iudæis, & ideo dixit sibi Christus. Iuda ꝙ facis fac citius. Et deduxit ministros ad locũ vbi Christus orabat in quo conueniebat Ies⁹ cũ discipulis, & sic osculo tradidit eũ: sed postea laqueo se suspendit. Totum ergo hoc mysteriũ præuidens Dauid i figura per Achitofel & cõsiliũ Absalonis: dicit ĩ persona Christi. Inimici mei principes & Farisæi dixerunt mala mihi. i. falsa crimina imposuerunt: & confixerunt & in mortẽ
C meã conspirauerunt, dicentes qñ morietur iste seductor & peribit nomen eius. i. mortatur, & eradamus eum de terra uiuẽtium, & non nominetur vltra, quia expedit vt vnus homo moriatur pro populo, ne forte ueniãt Rom. & tollãt à nobis locũ nostrũ & gentẽ.

Et si ingrediebatur ut uideret uana loquebatur: cor eius congregauit iniquitatem sibi.

Et si pro qñ Iudas vel aliquis alius ingrediebatur ad cenaculum ubi erã cum discipulis: ut uideret & exploraret, & insidiaret q'd faciebã: tunc vana loquebatur cor ipsius Iudæ. Nã dicebat, nunquid ego sum dñe? & dicebat, vt quid perditio hęc? poterat n. unguẽtum istud uenundari plus quam 300. denarijs & dari pauperibus. Sed in hoc uana i. cũ fraude loquebatur cor eius. Nã non dicebat hoc quod ad eum pertineret de egenis, quia fur erat & latro: ideo unum dicebat ore, & aliud uersabat in corde. Ideo Iudas eunde cõgregabat iniquitatem sibi, & machinatus est quomodo Christum traderet. Et sic D

Egrediebatur foras, et loquebatur in idipsum.

Aduersum me susurrabant omnes inimici mei aduersum me cogitabant mala mihi.

Egrediebatur foras ille proditor abiens ad Farisæos, & loquebat in idipsum. i. simul cũ eis tractãdo de captione Christi: & sic oẽs iudæi inimici mei susurrabãt. i. susurrãdo multa crimina imponebãt, & mortem tractabãt & cogitabant. Et sic opere compleuerunt.

Verbũ iniquũ constituerunt aduersum me: numquid qui dormit non adijciet ut resurgat?

Sed adhuc post mortẽ meam cõstituerũt uerbũ iniquũ aduersum me. Nã dum essem ĩ sepulcro principes & farisæi accesserunt ad Pilatũ dicentes. Dñe recordati sumus ꝙ ille seductor dixit adhuc uiuens, post tres dies à mortuis resurgã: iube ergo custodiri sepulcrum, ne fortè ueniãt discipuli eius noctè, & furentur eum: & dicãt plebi, surrexit à mortuis. Nã nũquid ille seductor qui dormit. i. mortuus ẽ nõ adijciet suis falsis miraculis ut resurgat. i. dicat & fingat se surrexisse? quasi dicãt sic. Et hoc est uerbum iniquum quod principes, & farisæi cõstituerũt aduersus Iesum. Nã corruperunt custodes pecunia: ut dicerẽt discipulos furatos fuisse corpus Iesu, q̃ falsa fama fuit apud Iudæos per aliqua tẽpora conficta. Sed quia hoc secretum de futura Christi resurrectione reuelauerat Iudas Iudæis prout dixerat Christus. Vnde dixerat eis tenete, & ducite cautè: quia ipse dixit se tertia die resurrecturum. Ideo subdit Christus. Non est mirum quod principes & farisæi cogitarent mala mihi, & constituerent uerbum iniquum aduersum me. E F

Etenim homo pacis meæ in quo speraui qui edebat panes meos: magnificauit super me supplantationem.

Etenim ꝓ quia Iudas hõ pacis meę. i. discipulus & familiaris, & fictus amicus in quo sperabamur me defenderet, ipse me tradidit, & magnificauit & eleuauit contra me supplantationem. i. calcaneum, & calcem, & insultauit calcibus contra me, me tradendo & secreta reuelando & dicendo, ducite cautè, & custodite: quia dixit se resurrecturum. Ex quibus patet quòd iste Iudas proditor fuit in omnibus similis ipsi Achi. & sic in fine laqueo se suspendit. Et sic

patet

A ps tet quod Dauid pdixit in hac secunda parte totu mysteriũ machinationis & traditionis mortis Xpi, sicut puidit in figura p Achitofel, & iõ Xps allegat hoc dictum in persona sui per Dauid esse dictum & prænunciatũ, vt patet Io. 13. Vñ dicit homo pacis meæ & fictus amicus, in quo sperabam, sicut erat decẽs discipulum, qui edebat panes meos. i. mecũ cœnauit in mensa & comedit agnũ & azyma, & ẽt recepit corpus meum in sacro illa nocte, postea eleuauit calcaneum cõtra me. Quasi dicat, non solum inimici publici, sed etiam ficti amici insultarunt contra me. Totum etiam hoc allegat Aug. in libello de fide rerum inuisibilium, esse dictum de Xpo & sua morte & passione & resurrectione, & B de Iuda proditore. vbi Augustinus adducit magnam partem huius psal.

Tu autem domine miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis.

Postq̃ Christus in prima parte postulauit à patre pmia pro his qui subuenerunt suæ indigentię & paupertati. Et in secunda explicauit modũ suæ traditionis per Iudã, Nunc in hac tertia parte petit a patre resurrectionẽ, ut possit retribuere bonis pmia prædicta, & suis psecutorib. pœnã, sicut puidit Dauid cũ restitutus fuit ĩ regnum suum post mortem Absalõ & Achitofel. Dicit ergo Xps. Sed tu dñe pr resuscita me à mortuis, & retribuam eis. s. bonis præmia in principio dicta, & malis pœnam. Vnde dicit Christus ad patrem, miserere mei, pro corpore mystico, & loquitur inquantum homo, quia ut sic est caput ec C clesiæ, & ut homo est suscitatus & exaltatus à patre, quia vt Deus resurrexit in propria uirtute, ut ait apostolus. Vnde Christus post resurrectionem suã recuperauit & adeptus est regnum & uniuersalem potestatem i cœlo ĩ terra & ĩ inferno. Et sic fuit crucifixoribus pœnam temporalem i pñti, regnum & sacerdotium auferendo, & eos trucidando p Romanos & captiuando, & ĩ futuro ad pœnam ęternam destinando. Misericordibus verũ qui sibi subuenerunt, & de corpore suo cũ ram gesserunt, & euangelio obedierunt, tribuit gratiam in præsenti & gloriam in futuro tam corporis quàm animæ.

In hoc cognoui quoniam voluisti, me quoniã non gaudebit inimicus meus super me.

Hic agit gratias de sua resurrectione & ascensione dicens, O pater ego in hoc cognoui, idest cognoscere oẽs fecisti, & membra mea cognoscere potuerunt, quoniam uoluisti & dilexisti me qm inimicus meus populus Iudæorũ & infideliũ nõ gaudebit super me. D Nam cum uiderunt me surrexisse & cœlos ascendisse & spiritumsanctum in apostolos misisse & per eos miracula operari, tũc viderunt se suo desiderio frustratos, & sic nõ potuerunt gaudere super me, imo tristari.

Me autem propter innocentiam suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo in æternum.

Non solum pr me suscitasti, sed ẽt ad maiorẽ confusionem eorum, me pp innocẽtiã & puritatem & obedientiam meam in cęlũ suscepisti & cõfirmasti me in cõspectu tuo ĩ æternum à dextris collocãdo & vniuersalẽ potestatem & iurisdictionem tradendo. Nã propter humilitatẽ exaltasti me, & dedisti mihi nomen quod est super omne nomẽ. Iõ gratias agam semper in ecclesia dicens:

E *Benedictus dominus Deus Israel a seculo & vsque in seculum fiat fiat.*

Benedictus dñs Deus Israel. i. fideliũ & credentium: & dicet totus populus christianus fiat fiat. amẽ amẽ, q. d. i(?)g. ter ĩ ecclesia laudabitur Deus, & prædicabitur eius icarnatio, & passio, & resurrectio, & ascẽsio, & gloria sempiterna. Ex supradictis recolliguntur septem conclusiones, quarum prima est ista.

Prima conclusio, q̃ Adam in peccando septem dãna & miserias icurrit, scilicet famẽ, sitim, nuditatem, ĩfirmitatem, carceres, captiuitatem, & mortem corporalem, quas oẽs Christus ĩ se uoluit assumere & pati, vt nos ab eis liberaret.

Sc̃da conclusio, q̃ Chr̃s non solum voluit supradictas septem miserias sustinere, sed ẽt uoluit vt sibi ĩ talibus subueniretur, ut exemplo sui oẽs paupertatẽ & cęteras miserias patienter tolerarent, & cæteris miseris succurrere discerent, & de paupertate & subuectione non erubescant, & subueniendo miseris merita passionis Christi participent. F

Tertia conclusio, q̃ septẽ pmia petit à pre in hoc ps pro his qui in sua paupertate & afflictione & sepultura subuenerũt & pro oĩbus septẽ opera miæ cũ proximis & exercẽtibus. Primò, ut ĩ iudicio ab ĩferno liberent. Secundò, ut à morte peccati per gratiam uiuificent. Tertiò, ut in gratia conseruentur. Quartò, ut in terra uiuentium. s. in cęlo beatificentur per gloriam, & in hac terra in copia bonorum temporalium. Quintò, ut liberentur ab omnibus inimicis visibilibus & inui-

A inuisibilib. Sextò, vt adiuuētur in infirmitatibus suis corporalib. Septimò, vt corpus eorum mortale & infirmum versci, & mutet in corp' immortale & impassibile, & gloriosum in finali resurrectione, ita quod infirmitates versentur in dotes gloriosas. Ex quib. patet q eleemosyna septē facit. Nā primo liberat ab inferno. Scdò liberat à pctō. Tertiò cōseruat in gratia. Quartò fecit beatum in coelo, & in terra dat bona temporalia. Quintò liberat ab inimicis. Sextò confert salutem corporis liberādo ab infirmitate. Septimò suscitabit corpora ad immortalitatem. Et ideo iste psal. dicitur in agenda defunctorum vt precib' ecclesiæ & meritis passionis Christi liberentur à poenis, & miseria purgatorij.

Quarta cōclusio, q tota cōiuratio & persecutio ipsius Absalō cōtra Dauid fuit figura

B ipsius cōiurationis factę cōtra Christum, & ipsius persecutionis, & passionis, & resurrectionis, & fuit figura Iudæi proditoris.

Quinta cōclusio, q Xps post suā resurrect. retribuit iudæis crucifixorib. suis pęnam sui reatus, & auxiliatorib. suis retribuit pmium.

Sexta cōclusio, quòd iudæi post resurrectionem Christi manserunt delusi, & confusi in desiderio suo.

Septima conclusio, q Christus post suam resurrectionem ascendit in cęlum, & sedens à dextris patris, fuit confirmatus in regno, & vniuersali potestate.

PSALMVS XLI.

Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum: ita desiderat animam mea ad te

C *Deus.*

Titulus. In finem eruditio siue intellectus filijs Chore. Vnde nota q nō solum Augu. sed ēt Camhi hebræus dicit q vbicunq; in titulis ps. ppon: eruditio siue intellectus, est signū q in illo ps. pdicit aliquod magnū, & profundū mysterium de Messia futuro. De quo sicut pfeta fuit erudit' à Sp. san. ita erudit nos in hoc ps. Ex quo patet q Dauid dirigit nos in Xpm, qui est finis legis erudiens nos de aliquib. mysterijs de xpo, & Ecclesia. Sed dicit Rab. Salo. & multi alij hebręorum, quod Dauid nō fecit hunc ps. nec alios decē sic intitulatos: sed filij Core fecerunt eos. Dicunt enim q quidā filiorū Core non cōsenserūt in illa coniuratione patris sui & Datā, & Abirō facta cōtra Moysen, & ideo qn terra absorbuit Chore, & Datā, & Abirō cū cæteris sequacibus, isti filij Core fuerūt liberati

D pp eorū innocētiā, q fuit grande miraculū, Num. 26. Et ideo dicunt isti, q Deus cōtulit spiritum profetiæ in præmium, q a nō secuti sunt iniquitatē patris Et sic cōdiderunt oēs. 11. ps. sic intitulatos. Sed ista positio est falsa & irrationabilis. Primo q a sequeretur & filij Core habuissent altiorē gradum profetiæ q Dauid, eo q ps. intitulati filijs Core sunt altiores & profundiores in sententiā q cæteri ps. vt patebit: Sed hoc est falsum vt probatū est in prologo, q a Dauid dr egregius psaltes Israel: 2. Re. 23. Itē si isti ps. fuissent facti tpe Moysi, non tacuisset nec omisisset Moyses scribere eos in lege sicut scripsit res minores autoritatis. Ideo dicēdum est cum Origene, & Augustino, & Cassiodoro: q Dauid fecit hunc ps. & oēs alios. Sed dedit ipsum cātādū filijs Core qui erant de cātorib. Dauid. Et sic

E filij Core non memorantur tanq autores illorum ps. sed tanquā cātores, eo q erāt sapientiores cæteris cantoribus. Sed cōtra hoc arguunt quidam dicentes, q filij Core nunquā fuerūt cātores, sed ianitores tm: primi Paralypomenon. 26. Sed parcat mihi eorum reuerentia: quia autoritas sacræ scripturæ est in oppositum: Nam Heman qui erat de principalibus cantoribus erat de filiis Core, vt patet primi Paralypo. c. 6. Ibi enim describitur genealogia ipsius Heman, ascendendo usque ad Core, filij Isar, filij Cahat, filij Leui. Ex quo patet q Heman cum suo coro erat de filiis Core, & per cōsequens ex eadē descendentia filiorum Core, quidam erant cantores, quidam erant ianitores. Nec hoc

F erat inconueniēs, quia etiam de filiis Iditum quosdam fecit Dauid portarios siue ianitores, ut patet primi Paraly. 16. & tamen Iditū fuit de principalibus cantoribus, vt patet in eodem li. c. 6. Sed quid dicendum ad beatū Hierony. uirum tantæ autoritatis & in lege & profetia tantū exercitatum & peritum? Ad hoc respondetur q beatus Hierony. nulla autoritate mouet, nisi sola autoritate magistri sui Barabam, qui fuit illius opinionis, & sic locutus fuit secundum opinionem & doctrinam illius hebræi magistri sui. Sed postea magis illustratus asserit istum psal. & omnes alios sic institutos fuisse factos ab ipso Dauid, ut patet in multis epistolis in quibus psal. sic intitulatos attribuit ipsi Dauid, ut patebit. Itē Origenes in homilia de tabernaculo asserit Dauid fecisse hunc psal. cum dicit.

A dicit. Dauid eximius oium ꝓfetarum q̃ magnificēt de tabernaculo sentir, dū dicit ꝑ singulos inquit dies vbi est Deus tu⁹. Itē Greg. hom. 15. Hinc Dauid ait. Sitiuit aīa mea ad Deum fontē viuum &c. Ex quib. patet ꝙ Dauid fecit hūc psal. & oēs alios sic intitulatos. Sed quare dedit hos ps. ad cātādum filijs Core? Fuit in figura, eo ꝙ ecclesia cōgregata ex pop. gētili & ēt Iudaico est figurata ꝑ filios Core. Nā sicut filij Core licèt essent filij praui hoīs cōiuratoris & mali, tñ ipsi fuerūt boni nō cōsequēs iniquitatem pr̄is, ideo patre peunte ipsi māserunt imunes, ita pariter ecclesia fuit cōgregata pro maiori parte ex cōuersis de pop. gentili, quorum patres fuerūt idololatrę & praui & dānati, & sic patrib. eorum peuntib. in illa execrabili superstitione, tñ filij fuerunt saluati, nō sequendo detestabiles ritus patrum suorum. Ita pariter Apos. B fuerunt in Xp̃o saluati, nō sequendo cōiurationē Scribarum, & Farisæ. factā cōtra Xp̃m. Et ideo Ecc. inquātum est cōgregata ex filijs prauorum hoīum ad Xp̃m cōuersis, fuit figurata ꝑ filios Core. Et iō Dauid tradidit istos 11. ps. filijs Core ad cātandū, eo ꝙ isti ps. cū cæteris maximā dirigunt toti eccl. ex popu. gētili cōgregatę, vt magis patebit ps. 44. & i cæteris. Est ergo sensus huius tituli, ꝙ Dauid fecit hunc ps. dirigens nos in Xp̃m & Eccles. ex gentibus congregatam prout eruditus à Sp. san. & dedit ipsum cātandum filijs Core, .s. ipsi Hemam cum sodalibus suis, eo ꝙ figurabant ecclesiam pp rationes supradictas. Declarato titulo & autore, de materia hui⁹ ps. est aduertendum, ꝙ Dauid contemplando discursum populi hebræorum ab exitu Aegypti vsq; in finem, præter captiuitatē & C pressuram Aegypti, præuidit duas alias pressuras futuras. s. captiuitatem Babyloniæ, & pressuram Maccabęorū. Quę quidem tres ps̄suræ figurabant tres pressuras ī ecclesia Dei s̄m tres status eius. Et ideo Dauid contemplando supradictas tres pressuras præuidit alias tres pressuras per supradictas figuratas in ecclesia Dei. Nam per captiuitatē filiorū Israel in Aegypto præuidit captiuitatem totius generis humani in potestate Diab. Et ꝑ captiuitatem Babyloniæ præuidit in spiritu persecutionem Ecclesiæ faciendam per Imperatores & tyrannos tempore martyrum. Et per pressuras Maccabæorum præuidit ꝑsecutionem & pressuram ecclesię tempore hæreticorum. Hæc ergo præuides Dauid in

D spiritu fecit hunc ps. In quo tria facit in persona totius ecclesiæ & corporis mystici. Nā primò desiderat & petit liberari de captiuit. peccati per baptismum Christi. Secundò desiderat liberari de persecutione tyrannorū & liberè Christo seruire. Tertiò petit discerni à societate, & liberari de persecutione hæreticorum. Secundum ibi Abyssus abyssum inuocat. Tertium ibi. Iudica me Deus. Quātum ad primum duplici exemplo explicat & prædicit desiderium patrum vet test. qūo desiderabant liberari de capti. Diab. & mundari à peccato originali per baptismū & cætera sacramēta. Et primo exemplo cerui vulnerati. Ad cuius intelligentiam est notandū ꝙ ceruus habet talem naturam, ꝙ quandò est vulneratus sagitta venenosa nullū aliud remediū habet nisi currere ad fontes aquarum, quarum potu & refrigerio putat sanari, & etiam lauando vulnera in aquis putat liberari, maximè ad fontes aquarum, vbi vnicornis intinxit cornu, eo ꝙ vnicornis per suum cōtactum præbet aquis virtutem purgatiuam contra oē venenum, sicut dictum est ps. 28. Nam non solum fugat oē venenū ab aquis, sed etiam præbet eis virtutem salubrem contra omne venenum. Et ideo qñ ceruus est sauciatus sagitta venenosa magno conatu & desiderio currit ad fontes aquarum vbi vnicornis intinxit cornu, & sic potu & lotione illarum aquarum sanatur & liberat̄. Ita ergo pari ratione Christus voluit baptizari in Iordane intingens cornu humanitatis in aquis. Ex cuius cōtactu prębuit aquis E virtutem regeneratiuam ad sanandum peccatum originale & etiam actuale in adultis. Hoc ergo dicit Dauid in persona totius corporis mystici pro illo statu ante aduentum Christi. Vnde ait. O Dñe Iesu Christe Deus & homo, quemadmodum ceruus sauciatus sagitta venenosa desiderat currere & ire ad fontes aquarum in quibus unicornis intinxit cornu, ita anima nostra sauciata telo originalis peccati desiderat ire ad te., vt sanes eam ab oī morbo peccati. Ideo.

Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quādo veniam et apparebo ante faciem Dei?

Anima mea sitiuit ad Deum fontē viuū à quo emanat fons aquę viuę saliētis in vitam æternā. Qñ venies ergo ò Christe, & qñ veniam ad te, & apparebo ante faciē tuam, vt sanes me per aquam baptismi? In litera autem Hieronymi habetur. Sitiuit aīa mea ad Deum

A Deum fontē viuum, siue ad Deum fortissi. quod idē est. Nā intātum Deus ostendit suā virtutē & fortitudinē in baptismo, q fregit capita draconum in aquis.ps.18. Vnde tanta est virtus baptismi q fregit & prostrauit oīa idola & eiecit foras principem huius mū. i. Ideo subdit. Quando veniā & apparebo ante faciem Dñi. i. ante humanitatem tuam, quæ quidem humanitas dicitur facies Dei, eo q per ipsam humanitatem fuit notificata Dei omnipotentia, & sapientia, & misericordia. Deinde cum dicit.

Fuerunt mihi lacrimæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie vbi est Deus tuus?

Adducit sīn exēplum de desiderio in quo erant filij Israel in Aegypto. Vñ qñ Moyses pmisit illi pop. existenti in illa afflictione q educeret eos de illa capti. & introduceret B eos in terrā promis. q̄ irrigat Aqua Iordanis, tūc creuit eis desideriū exeūdi ab illa captiu. & pueniēdi ad terrā promis. Pari & tali desiderio desiderabat pop. fideles vet. test. vt Xps veniret in carnem & educeret eos de illa captiuit. & pctō, & introduceret eos in hanc Ecclesiā per Aquas baptismales, & in patriā celestem p gloriam. Et hoc est quod dicit in hoc secundo exemplo. Vnde ait, Sicut popu. Israel flebat in Aegypto, dum Aegyptij dicebant vbi est Deus vester q liberet vos de manib. nrīs, ita pariter dicit homo mysticus. Fuerūt mihi lacrimæ meæ pānes die ac nocte. i. lacrimæ erat cibus & potus dū dr mihi & audio ab infidelib. Vbi est Deus tuus? Tertiò dicit profeta in psona Zacariæ & Simeonis & cæterorum quorundam virorum qui magno desiderio expectabant Messiam in lege promissum, quibus dicebant infideles irri C dendo. Vbi est iste vester Messias? quare non venit ad liberādū vos & subdit ille afflictus.

Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei.

In voce exultationis & confessionis sonus epulantis.

Recordatus sum hæc verba supradicta & afflictiones quas patiebar. Et tunc effudi in me aiam meā. i. couerti in meipsum cogitationem meā, & recordat⁹ sum promissionis mihi factæ de Xpo futuro, qñ trāsibo in loco tabernaculi admirabilis vsq; ad domum Dei. i. recordatus sum in tali afflictione qualiter mihi fuit promissus Xps, qui in suo aduentu me debet educere de ista captiuitate pctī in qua sum, & debet me introducere in D ecclesiam suā, & introibo in locum tabernaculi vbi ipse habitat p gratiā. Et introibo in domum Dei in voce exultationis & cōfessionis. i. cum hymnis & canticis introibo in ecclesiā, vbi erit sonus populi siue regis epulātis. q.d. q maior & dulcior sonus erit in ista ecclesia per gratiā sanctorum, & in superna per gloriam, q̄ in epulis regum vbi sonant oīa genera musicorum: q.d q sicut filij Israel transierunt Iordanem in voce exultationis, & confessionis cū tympanis & tubis & hymnis in terram promissionis, & ibidem firmarunt tabernaculum, ita ego introibo ecclesiam Christi per Aquam baptismi in voce exultationis. Et ibi firmabo habitationem meam in tabernaculo Dei in hac ecclesia p gratiam & in alia per gloriam. Et sic iste homo consolatus de promissione sibi facta al- E loquitur animam suam dicens.

Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me?

Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei & Deus meus.

O anima mea quare tristis es & quare cōturbas me? Nō tristeris sed cōsolare & lætare, & spera in Deo qm adhuc ante multum tempus ipse Deus meus & salutaris meus veniet in carnem, & ego confitebor illis gratias agēdo: quia erit salutaris meus, & Deus meus: quasi dicat, ī breui videbo ipsum Christum saluatorem meum, & instituam ipsi festiuitates in quibus laudabo eum septies in die, & confitebor ipsum esse meum Deum & Saluatorem. Et subdit.

Ad meipsum anima mea conturbata est, propterea memor ero tui de terra Iordanis & Hermonijm à monte modico. F

Ad meipsum aīa mea turbata est. i. licèt āīa mea sit turbata ad meipsum. i. cōtra meipsum, propterea & adhuc O Deus ego ero memor tui de terra Iordanis & Hermonijm à mōte modico. Ad cuius intelligētiā est notandum, q tota terra promiss. est irrigata, & penetrata per aquam Iordanis quæ nascitur ex mōte Libano & currit per mediā terram promissionis & submergitur in mari mortuo in fine terræ promissionis ad partem australem. Et sic terra promissionis est clausa ab Aquilone monte Hermon, & ab ortu altero monte paruo dicto etiam Hermon, iuxta Iordanem vbi Christus baptizatus est: & sic est duplex Hermon, scilicet magnus

A gnus & paruus. Et terra ꝓmissionis dr̄ terra Iordanis & Hermoniim. Præuidēs ergo Dauid in spiritu ꝙ ibi debebat Xp̄s baptizari, & dare virtutē oībus aquis baptismalibus per quas eramus liberandi & saluādi, ideo dicit: Memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonijm. Vnde ly Hermonijm est genitiui casus numeri pluralis, & ponitur ex vi partitionis: vt sit sensus. O Christe in tuo aduentu ero memor tui de terra Iordanis & à monte modico & paruo Hermonijm. Et ponitur partitiuè sicut dr̄ vna & parua sororū, & modicus & paruus fratrum &c. Quasi dicat: ego te videbo Dn̄m meū Iesum Christum in Iordane iuxta montem paruum Hermon baptizatū à Ioāne & baptizantem apostolos, vbi instituēs baptismum ad sanādum pctm̄, sicut mihi reuelasti, & tunc per talem baptismum li-
B berabis me de hac captiuitate Diab. & miseria peccati, & sic ero memor tui de illa terra Iordanis & a mōte modico Hermon: per cuius radicem trāsit Iordanis, ubi Christus fuit baptizatus. Ad maiorem aūt euidentiam est notandum ꝙ tria mysteria facta sunt in Iorne iuxta illum paruum montem Hermon figurantia baptismum Christi, & Ecclesiæ: Nā primo per illum locum transiuit Iordanem arca Dn̄i, aquis Iordanis conuersis retrorsū ad ꝑsentiam Dn̄i, quā arcā sequebatur totus populus Israel. Et sic pedde sicco per 12. lapides intrauit ille popu. in terram promissionis. Iosue. 4. Per quod mysteriū præuidit Dauid in spiritu qualiter Christus verbū incarnatū in arca humanitatis debebat baptizari, pro omnib. nobis in Iordane in eodē loco quo Xp̄s per aquas baptismales debebat in-
C troducere popu. fidelium ī ecclesiam suam, ad quam nemo potest ītroire nisi per baptismum. Secundum mysterium in eodem loco factum fuit qn̄ Helias ꝑcussit Iordanem cū pallio suo, & diuisæ sunt aquæ Iordanis, & transiuit Helias cum Helisæo a terra promissionis. s. ripa occidentali ad aliam ripam orientalem. Ex inde Helias raptus est, & ascendit per turbinem ī paradisum terrestrem. 4. Re. 4. Per quod mysterium prǽuidit Dauid ī duplici sp̄u qualiter Xp̄s verus Helias. s. Dominus Deus ascendens debebat in eodem loco intingere vestem suæ humanitatis, & præbere uirtutem regeneratiuam aquis baptismalibus: per aquas baptismales primo intram' in istum ecclesiam per gratiam, & ascendimus ab ista ecclesia in supernam per gloriā.

D Tertium mysterium factum ī Iordane iuxta illum paruum montem Hermon fuit qn̄ Naaman Syrus ad præceptum Helisæi profetæ fuit lotus septies in aquis Iordanis, unde fuit curatus à lepra. 4. Reg. 5. Per quod mysteriū præuidit Dauid in duplici spiritu qualiter Christus in eodem loco pro nobis erat baptizandus præbendo aquis virtutem regeneratiuam, ut per baptismum non solum nos a lepra culpæ originalis, sed etiam à lepra septē peccatorum mortalium in adultis mundaret. Oīa ergo ista prǽuidens Dauid in spiritu per supradicta mysteria, dicit in hoc versu, q̄ incipit in ly Deus meus in translatione Hierony. secundum hebræos: dicit ergo. O Christe salutare uultus mei, & Deus meus ad me ipsum anima mea turbata est. Propterea memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonii à monte modico. s. licet anima mea sit turba-
E ta & tristis in me dum existo in hac captiuitate peccati, tn̄ adhuc uidebo te baptizatum à Ioanne Baptista in Iordane iuxta montem Hermon paruum, instituendo nostrum baptismum, per quem lauabis & liberabis omnes fideles à peccati seruitute, & introduces eos in hanc ecclesiam per gratiam & in supernam per gloriam, sicut per Aquas Iordanis introduxisti populum Israel in terram ꝓmissionis, & ab illis aquis ascendit Helias in paradisum.

Abyssus abyssum inuocat, in voce cataractarum tuarum.

In hac secūda parte iste homo siue ecclesia petit & desiderat liberari de pressura & persecutione tyrānorum, quā ꝑuidit Dauid per captiuitatem Babylonicam. Ad cuius intellectum est notādum, ꝙ postq̄ ecclesia fuit
F liberata per Christum & baptismum eius à pctō & captiuitate Diab. illicò post ascensionem incidit in persecutionem Iudæorum & tyrannorum, & regum infidelium, quæ quidem persecutio durauit vsq; ad cōuersionē Cōstātini, in qua occisa fuit infinita multitudo martyrum. Intantum ꝙ pauci māserunt absconditi in speluncis montium. In qua ꝑsecutione Syluester & cæteri episcopi orabāt die ac nocte, ut Deus liberaret ecclesiam, & redderet libertatē, vt liberè possent sibi seruire. De qua afflictione fuit liberata ꝑ cōuersionem Cōstantini. Et hoc est quod dicit Dauid hic in persona ecclesiæ. Vn̄ ait. O Deus postq̄ primo fui liberatus de captiuitate & pressura pctī, nūc incidi in aliā presurā infidelium

A delium.Nam abiſſus abiſſum inuocat ĩ voce
cataractarum tuarum:quaſi dicat: ſicut tẽpo-
re magnę tempeſtatis vna abiſſus & multitu
do aquarum inuocat & inducit aliam multi-
tudinem & tempeſtatẽ aquarũ in voce & ad
vocẽ tonitruũ cataractarũ.i.nubiũ:quæ dicũ-
tur cataractę cœli. Nã tonitruus nihil aliud
eſt niſi fractio nubis. Ita pariter venerũt dilu
uia & abiſſus perſecutionũ & afflictionũ ſup
me.Nã primo venit perſecutio facta Hieroſo
limis illico poſt aſcenſionẽ: in qua lapidatus
eſt Stefanus, & decollatus Iacobus. Poſtea
perſecutio Neronis qui interfecit Petrum &
Paulum.Tertia perſecutio Domitiani.Quar-
ta Traiani.Item perſecutio Antonini,& De-
cij, & Valeriani,&Maximiani,& Diocletia-
ni:qui per vniuerſum orbem publicarũt edi-
ctum contra eccleſiam de eccleſijs diruẽdis,
& interdixerũt diuina officia.Et ſic vna abiſ-
B ſus afflictionis & tormẽtorum veniebat poſt
aliam in me cum voce & edicto in fulmini-
bus minarum & tormentorum. Et ſic.

*Omnia excelſa tua & fluctus tui ſuper me tran-
ſierunt.*

Omnia excelſa.i.turres tormentorum &
fluctus afflictionum ſuper me tranſierunt.

*In die mandauit dominus miſericordiam ſuam:
& nocte canticum eius.*

Ad cuius intelligentiã eſt notãdũ,ꝙ eccle
ſia in illa perſecutione orabat ſine intermiſ-
ſione pro apoſtolis, & martiribus & fideli-
bus, vt patet Actuũ. 12.Itẽ Silueſter papa la-
tens in montibus Serapinis continuè orabat
vt Deus mitteret miſericordiã ſuã ſuper ec-
cleſiã: qa quotidie interficiebãtur multa mi-
lia martirum per diuerſas partes mundi. Et
C ſic profeta per noctem intelligit totum tem-
pus illius ꝑſecutionis & aduerſitatis in quo
fiebat iugis oratio in eccleſia. Et hoc eſt qđ
dicit,in die mandauit miſericordiã id eſt do-
minus mãdauit & miſit miſericordiã ſuã, in
die.i.tempore proſperitatis:ſed cãticũ & ora
tio eius fuit in nocte.i.in illa perſecutione.
Quaſi dicat,ꝙ in tota illa perſecutione & no
cte in qua afflictus fui: iugiter factum eſt can
ticum & oratio in eccleſia: vt Deus mitteret
& mandaret miſericordiam ſuam & liberta-
tem eccleſiæ, vt liberè poſſet Deo ſeruire &
ceſſaret illa perſecutio. Et ideo ſubdit.

*Apud me oratio Deo vitæ meæ: dicam Deo ſuſce-
ptor meus es.*

Apud me orõ Deo vitæ meæ.i. ſemꝑ apud
me fiet orõ Deo vitę meę, & dicã id eſt dice
bã Deo. O Deus tu es ſuſceptor meus & ſpes D
mea,& in nullo alio cõfido nec ſpero. Ergo,

*Quare oblitus es mei:& quare contriſtatus ince-
do dum affligit me inimicus.*

Quare oblitus es mei?quia per 270.annos
me dimiſiſti in hoc diluuio & abiſſo perſecu
tionum: & quare incedo contriſtatus & affli
ctus fugiendo per montes & latendo per an
tra deſerti: dum inimicus Diocletianus cum
cæteris tirannis affligit me?

*Dum confringuntur oſſa mea: exprobrauerunt
mihi qui tribulant me inimici mei.*

Dum confringuntur oſſa mea.i.dum mar-
tires decollantur & flagellantur & laniantur
& trucidantur, ſic inimici mei infideles qui
tribulant & torquent me: exprobrauerunt
mihi & improperauerunt & irriſerunt.

*Dum dicũt mihi per ſingulos dies vbi eſt Deus tuus.
quare triſtis es anima mea:& quare conturbas me?* E

Dum dicunt mihi per ſingulos dies: quia
quotidie dicunt vbi eſt Ieſus Xp̃s Deus tuus?
quare nõ venit ad liberãdũ te de manibus no
ſtris & de his tormentis?Si Xp̃s tuus eſt Deus
ſicut tu dicis: quare ergo permittit te totali-
ter affligi & torqueri?Iſta & ſimilia verba ex
probrabant & improperabant tiranni & tor
tores ipſis martiribus dum torquebant eos.
Sed quia eccleſia nunquam perdidit fidẽ nec
ſpem in illa perſecutione: ideo conuerſa ĩ ſe
alloquitur animam ſuam & conſolatur eã di
cẽs. O anima mea quare es triſtis in hac affli
ctione,& quare cõturbas me?ne deſperes:ſed.

*Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi:ſalu-
tare vultus mei & Deus meus.*

Spera in Deo:quia nõ deſeret te:imo cõfi-
do ꝙ ipſe liberabit me,& dabit mihi liberta
tem & facultatẽ vt liberè poſſim & publicè F
ſibi ſeruire,& adhuc ego cõfitebor illi & ce-
lebrabo feſtiuitates & officia ſepties ĩ die,&
cõfitebor publicè qualiter Ieſus Xp̃s eſt Deꝰ
meus & ſalutare vultus mei. Vnde eſt aduer-
tendũ ꝙ omnia iſta fuerunt impleta per ma
gnum Conſtantinum: qui poſt conuerſionẽ
conceſſit chriſtianis publicam licentiã & fa-
cultatem per totũ orbem ędificandi & con-
ſtruendi eccleſias, & celebrandi feſtiuitates
Chriſti & diuina officia, & ſic fuit exaudita
ſupradicta oratio & impletũ deſideriũ eccle
ſię.Ex ſupradictis patet,ꝙ ſicut Chriſtus libe
rauerat prius eccleſiam ſuam de captiuitate
diaboli & peccati, ꝑ baptiſmũ ĩ aduẽtu ſuo:
ita poſtea liberauit eã de perſecutione tiran
norum per ſanguinẽ & orationes ſanctorum

A & per conuersionem Constantini. Itē sequitur: ꝙ sicut liberatio Egiptiaca figurabat liberationem generis humani faciēdā ꝑ Christum & aquam baptismalē à peccato originali: ita liberatio de captiuitate Babilonica figurabat liberationem ecclesiæ de persecutione tirannorum, & de pctō actuali per pœnitentiam. Et nota ꝙ ly in die mandauit dominus misericordiam suam pōt etiam referri ad redēptionē generis humani. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, ꝙ duplex canticum memoratur in scriptura. s. nouum & uetus. Canticum enim vetus erat lex vetus in qua petebatur & desiderabatur misericordia & redemptio. Canticum vero nouum ē lex euangelica: in qua annunciatur ista misericordia & redemptio. Et ideo sicut lex uetus erat canticum petitorium huius redemptionis & misericordiæ: ita lex euangelica est canticum annunciatorium eiusdem misericordiæ. Ideo in hoc loco per diem intelligit tempus gratię, & per noctē intelligit tēpus legis ve. in quo fiebat canticū petitoriū huius misericordiæ. Dicit ergo Dauid ꝙ licet ante aduentum Chri vna abissus pctōrum & afflictionum inuocaret & portaret aliam: tamen dominus mandauit misericordiam suam & redemptionem in die gratiæ & legis euāgelicæ: sicut mandauit cāticum & petitionem eiusdem gratiæ in nocte legis veteris. q. d. ꝙ sicut patres ve. te. cantarunt canticum petitorium miæ & redemptionis: ita dn̄s mandauit miam suam in die & tpe legis gratiæ. Et sic nos cantamus canticum annunciatorium miæ & gratiæ: in cœlo autem cantatur canticum gloriæ.

B

C

PSALMVS XLII.

IVdica me Deus & discerne causam meam de gēte nō sancta: ab homine iniquo et doloso erue me.

Iste psalmus apud hebræos est omnino sine titulo: imo reperitur continuatus cum superiori, & sic Iudæi dicunt esse eundem cū superiori, & esse partem eius: sed communiter apud nos dicitur psalmus per se diuisus ab altero, & numeratur. 42. Sed vtrunq; pt esse verum scilicet ꝙ sit idem cum superiori: quod satis est uerisimile: eo ꝙ eodem modo finiē sicut duæ partes supradicti psalmi. Et potest esse diuisus: eo ꝙ est diapsalma. i. pars eius diuisa. secundum consuetudinem antiquam: prout dictum fuit in prologo tractatu. 5. ca. de diapsalmate. In quo psalmo si ne parte ipse Dauid explicat pressuram ecclesiæ tempore hæreticorum: de qua desiderat liberari: quam prędidit Dauid per pressuram & vastationem Maccabæorum. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ postquam ecclesia fuit liberata de persecutione tirannorum per conuersionem magni Constantini: illico post mortem eius tempore Constātij incidit in persecutionem hęreticorum: eo ꝙ Constantius fuit maculatus prauitate Arriana, in cuius fauorem Arriani inflixerunt tam duram persecutione ipsis catolicis; ꝙ illa persecutio visa est superare persecutionē tirannorum., vt ait Rufinus. 10. ecclesiasticæ historię. In qua persecutione Atanasius Alexandrinus fuit afflictus per 40. annos, & à se de sua expulsus. Et Ambrosius in ecclesia Mediolanensi, & Hilarius, & Martinus, & multi alij, Vnde tanta fuit persecutio, ꝙ catolici uidebantur deficere: intantum ꝙ beatus Ambrosius composuit himnos feriales ad consolandum catolicos: vt occuparent tempus in himnis & canticis, & tolerarent patienter ꝑsecutionem. Vnde beatus Atanasius, & Ambrosius, & Hilarius, & Eusebius Vercellēsis, & cæteri fideles cum sua doctrina liberarūt ecclesiam de illa persecutione. Hoc ergo ꝓuidens Dauid in spiritu fecit hunc psalmū. In quo tria facit. Nam primò petit liberari à consortio & peste hæreticorum. Secūdo promittit agere gratias. Tertiò consolatur seipsum de promissione sibi facta. Secūdum ibi. Et introibo ad altare. Tertium. Quare tristis es anima mea. Quantum ad primum est aduertendum secundum Augustinum, ꝙ sicut bellū intestinum est peius & pnciosius, quā bellū extraneum: ita persecutio hæreticorū fuit peior quàm persecutio tirānorum: eo ꝙ ista erat intestina & visceralis: eo ꝙ hęretici erant Christiani simulati, & habitabāt intra ecclesiam inter catolicos, & deceperāt imperatores & reges Gotorum & Vādalorum. Et ideo sub colore fidei crudelius persequebantur catolicos in ecclesia: imo profanabant & destruebant ecclesias catolicorum, & interficiebant eos intra ecclesiam, & expoliabant ecclesiam: imo sæuiora & atrociora tormenta inferebant Vandali Arriani catolicis in Africa: quàm unquam tiranni fecerant. Et ideo Dauid in persona ecclesiæ catolicorum petit separari & discerni ab hæreticis & societate eorum, dicens: O Deus iudica me iudico discretionis. & discerne causam meam: id est separa me de gente non sancta.

D

E

F

A sancta hæreticorum, eo q habent nomē sanctitatis: & non sunt sancti. Hoc dicit, quia vt plurimum omnes hæretici erant hypocritæ simulantes sanctam vitam. Nā vnus presbyter Arrianus sub specie sanctitatis decepit primo sororē Constantij, & postea decepit eum. Ideo subdit. Ab hoie iniquo & doloso erue me: & appellat hæreticos iniquos & dolosos; qa iniqua simulatione & dolo imperatorē & reges decipiebant, & grauiori iniquitate & malitia catolicos persequebāt & affligebant. Quia simulata æquitas duplex est iniquitas, ut inquit Aug. Et ideo saluator admonet esse cauendum a falsis profetis & hypocritis, quia deterius pñt nocere sub specie virtutis & sanctitatis. Et ideo dicit, de gente non sancta, & ab homine hæretico & doloso erue me. Vocatur etiam hæreticus dolosus, eo q per falsam doctrinam, quia falso

B glosando scripturas alios decipit & præcipitat in detestabiles sectas & blasfemias, sicut Arriani & Manichæi Sed quia grauius affligebatur ecclesia ab hæreticis iniquis & dolosis, ideo subdit: Erue me ab eis:

Quia tu es Deus fortitudo mea quare me repulisti? et quare tristis incedo dum affligit me inimicus?

Tu es Deus fortitudo mea, & nullus alius potest me liberare, ergo quare me repulisti, & affligi permisisti ab hæreticis per tot tempora? Et quare incedo & fugio tristis per mundum dum inimicus hæreticus affligit me? Hoc dicit quia Atanasius expulsus à sua sede Alexandrina per xl. annos peregrinatus est fugiens seuam persecutionem eorum. Et Hilarius, & Eusebius & beatus Martinus in exilium missi sunt, & B. Amb. multipliciter affli-

C ctus est cum tota ecclesia sua propter inimanitatem Iustinę imperatricis. Et ideo dicit quare tristis īcedo dum affligit me inimicus. Sed quia de tali detestabili peste no poterat liberari nisi Deus mitteret doctores lumine veritatis illustratos, qui sacras scripturas declararent, & lumen veritatis ostenderent, & hæreticos per veras sacras scripturas confutarent & confunderent, ideo hoc lumen petit dicens. O Deus

Emitte lucem tuam et veritatem tuam ipsa me deduxerunt et adduxerunt in montē sanctum tuum et in tabernacula tua.

Emitte lucem tuam & veritatem tuam .i. lumen ueritatis in doctores, & mitte tuos sacros doctores lumine tuæ ueritatis illustratos. Ipsa me deduxerūt & adduxerūt in montem sanctum tuum & in tabernacula tua. i. est ipsa lumina veritatis, & ipsi doctores illustrati deducant me de tali ignorantia & afflictione, & adducant me in montem sanctum tuum, scilicet in ecclesiam per suam doctrinam declarando scripturam. Vnde per montem sanctum intelligit ecclesiam & apicem veritatis sacræ scripturæ, ad quam ueritatem nos adduxerunt doctores illustrati, scilicet Atanasius, & Origenes, & Eusebius, & Ambrosius, & Hieronymus, & Augustinus, & Gregorius. Isti nos introduxerunt in montē Dei, & in tabernacula sua, & hanc lucem petebat ecclesia.

Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam.

Confitebor tibi in citara Deus Deus meus, *quare tristis es anima mea et quare conturbas me?*

Hic promittit agere gratias post recepta beneficia. Ad cuius intellectum est notandum, q postquàm ecclesia fuit liberata per doctores de persecutione Arriana, & hæresi Manichæorum & Pelagianorum, illico fuit valde prosperata. Nam beatus Ambrosius cōposuit multa officia ad cantandum in festiuitatibus. Et Aug. & Greg. composuerunt multo plura quæ cantat hodie ecclesia, in quib. officijs ecclesia agit gratias de beneficio incarnationis, & natiuitatis, & resurrectionis & ascensionis, & sic celebrat festiuitates virginis Mariæ cum proprijs officijs, & etiam de apostolis & martyribus celebrat missarū solemnia, & septem horas canonicas in vnaquaq; festiuitate agendo gratias de beneficijs receptis. Et hoc est quod dicit: Postquā fuero liberatus de tali persecutione, tunc introibo libere ad altare Dei orando ad Deum qui lætificat iuuentutem meam. Et h. d. ecclesia, quando adhuc erat in iuuentute. Nam in sua pueritia fuit afflicta per tirrannos, sed in iuuentute per hæreticos fuit quasi prostrata, sed per doctores recepit reuiuiscere & denuo lætari, & ideo agens gratias, dicit. Introibo ad altare & confitebor tibi ò Deus, festa celebrando, & hymnos & orationes cātando pro gratiarū actione: quia Deus meus es tu, qui liberasti me per modum supradictum. Deinde cum dicit: Quare tristis es anima mea: alloquitur animam suam consolans seipsum propter promissionem sibi factam: & ait.

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare uultus mei et Deus meus.

A O anima mea quare es tristis, & quare tristaris, & cõturbas me? noli timere: sed spera ĩ Deo: qm̃ postquam fuero liberatus de persecutione hæreticorum, & habuero liberam facultatem adhuc confitebor illi. s. Xp̃o qui est salutare vultus mei & Deus meus. Et hoc celebrando festiuitates, & cantando hymnos & cantica, & prædicando publicè euangelium & nomen Christi. Totus ẽt iste psalmus p̃t exponi de desiderio sanctorum patrum. s. Zacariæ & Simeonis, & Iosef: qui de propinquo expectabant Christum qui petebãt, vt in breui Deus p̃r mitteret lucem & veritatem euangelicam: per quam sumus introducti in montem sanctum, & tabernaculum ecclesiæ, in qua nunc confitemur Deo cum hymnis & cãticis, & cum citara triangulari. s. fide, spe, & caritate lineata. Et sic ultimo consolatur animã suam de promissione sibi facta. Nam Simeon acceperat responsum a spũ sc̃tõ: non uisurum se mortem nisi prius uideret Christum dñi, & iõ qñ tenuit Christum in manibus: cantauit illud canticum. Nunc dimittis seruum tuũ dñe. Ad idem cantauit Zacarias. Benedictus dominus Deus Israel. Sed super omnes fuit impletum desiderium & spes uirginis Mariæ. Ideo agens gratias cecinit illud canticum. Magnificat anima mea dominum. Potest etiam totus iste psalmus exponi cum duabus partibus psalmis præcedentis anagogicè: explicando desiderium cuiuslibet fidelis desiderantis absolui ab omni mundana miseria, & esse cum Christo in illa ecclesia triunfanti. Et etiam vnusquisque deuotus sacerdos dicit hũc psalmum quando accedit ad altare: petens primo discerni & absolui ab omni peccato & consortio malorum, & a temtatione peccati & petit lumen ueritatis & gratiæ ut purus & mundus possit introire ad altare Dei, & dignè sacrificium offerre, & missam celebrare & laudes domino decantare. Nota etiam ꝙ totus iste psalmus quò ad omnes tres partes suas potest legi anagogicè. Quia est quoddam soliloquium totius ecclesiæ, & cuiuslibet fidelis peregrinantis in hac uita loquẽtis ad seipsum & ad Deum. In quo sicut ceruus sauciatus desiderat ire ad fontes aquarũ ut refrigeretur & sanetur: ita anima mea, & quilibet iustus desiderat dissolui & exonerari ab hac grauitate & morte corporis huius, & intrare & habitare terram promissionis: nam anima nostra desiderat egredi ab hac lacrimarum ualle, & frui Deo in terra uiuentium. Et sicut populus iudaicus desiderabat liberari de captiuitate Babilonica: ita tota ecclesia & quilibet fidelis desiderat liberari de pressura peccatorum & persecutionum. Et sicut societas Maccabæorum desiderabat discerni tam à malis quàm à profanis gentilibus, & desiderabat renouare templum, ita modo ecclesia petit discerni ab hæreticis & paganis & à malis Christianis, & esse cum Christo.

PSALMVS XLIII.

*D*Eus auribus nostris audiuimus: patres nostri annunciauerunt nobis.

Opus quod operatus es in diebus eorum: & in diebus antiquis.

Titulus, ad victoriam siue. In finem filijs Chore. Ex hoc titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psalmum: dirigens nos in Christum finaliter qui est finis legis, & tradidit ipsum cãtandum filijs Core propter misterium & signum: eo ꝙ etiam nos dirigit in ecclesiam congregatam ex iudæis & gentilibus: sicut dictum est in titulo psalmi præteriti. Nam in hoc psalmo Dauid prædicit profeticè totam stragem populi iudaici factam per Antiocũ tempore Maccabæorum: per quam figurata fuit strages & persecutio ecclesiæ tempore tirannorum. Sed multis uidetur mirabile qđ Dauid qui fuit per octingentos annos ante tempora Maccabæorum: potuerit facere istũ psalmum: cum potius videatur narrare historiam quam condere profetiam ita manifestam. Ad hoc respondetur, quod septem status uete. testamen. & ecclesiæ computantur ante aduentum Christi, & quilibet status habet suum principium: siue principem. Nam primus status incepit ab Adam: qui fuit principium totius generis humani. Secundus à Noe: qui fuit principium secundi mundi: siue restaurationis mundi perditi. Tertius ab Abraham: qui fuit principium circuncisionis. Quartus à Iacob: qui fuit principium populi Dei. Quintus à Moyse: qui fuit principium legis. Sextus à Dauid: qui fuit principium templi primi. Septimus fuit Daniel: qui fuit principium templi secundi: siue principium restaurationis primi templi: sicut Noe fuit principium restaurationis primi mundi. Quia ergo isti septem homines fuerunt principes istorum septem statuum: ideo eis principaliter facta est reuelatio de successione temporis & suorum populorum: licet secundum magis & minus perfe-

A perfectum: vt patet per singulos. Nã primò cum Deus misit soporem in Adam: prȩuidit in spiritu misterium incarnationis, & passionis Christi, & misterium nostræ regenerationis, & desponsationẽ & vnionem Christi & ecclesiæ: vt ait Aug. in lib. cur Deus homo: & super Io. homilia. Vnde excitatus à somno dixit. Hoc os ex ossibus meis. Quod magnum sacramentum est de Christo & ecclesia: vt ait apostolus ad Ephe. 5. Secundò Noe in illa dormitione & ebrietate prȩuidit multa futura de successione trium filiorum suorum. Vñ surgens à somno dixit. Maledictus puer Canaã: vt patet Gen. 9. De isto dicitur ꝙ vidit tres mundos. s. mundum creatum & destructum, & restauratum. Tertiò ipsi Abrahe fuit reuelata successio duorum populorũ filiorũ. s. Ismaelitarum, & filiorũ promissionis per Isaac, & de peregrinatione eorum: &
B hoc ꝓuidit in sopore: vt patet Gen. 15. Quartò ipsi Iacob fuit reuelatum in sopore misterium Christi & ecclesiæ. vt patet Gen. 28. & 32. Item prȩuidit totum discursum. 12. tribuum & ante mortẽ ꝓdixit filijs suis in spũ profetiæ omnia futura sigillatim: vt Gen. 48. Quintò ipsi Moysi reuelauit multa futura illius populi: vt patet Exod. 33. & in cantico Audite cœli. Deuter. 32. Sextò quia Dauid fuit principiũ prosperitatis illius regni: & ampliauit diuinum cultũ & præcepit fieri primum templũ, & ideo sæpe rogabat ꝓsperitatem illius regni, & cupiuit præcipuè durationem eius: cum sciret Christum futurum ex sua tribu: Ideo fuit sibi reuelata tota successio illius regni vsq; ad destructionem templi & ciuitatis per Caldæos propter scelera eorum. Et exinde totus discursus usque
C ad Christum, & exinde totus discursus ecclesiæ usq; ad iudicium. Et hoc clara uisione & duplici spiritu profetiæ: vt ipsemet ait. 2. Re. 23. Septimò, ꝗa Daniel fuit uir desideriorũ & principiũ secundi tẽpli: Ideo reuelatus ẽ sibi totus discursus secundi templi. per 72. hebdomadas usq; ad Christum. ut patet Daniel. 9. & successio quatuor principalium regnorum, & totum regnum Christi: vt patet Daniel 2. & 7. & 10. usq; ad finem. Ex his patet, ꝙ nemo debet dubitare quin Dauid ita prædicat clarè stragem Maccabæorum. Nã ipsemet ait 2. Reg. 23. ꝙ sua profetia fuit clara sicut lux auroræ oriente sole absq; nubib. Et sic in hoc psalmo & quibusdam sequentibus magis uidetur texere historiam gestorum præteritorum, quàm condere profetiã D futurorum, ut patebit. Sed est aduertendum ꝙ sicut nos uidentes & prospicientes a longè per montes propinquiores uenimus in cognitionum montium ulteriorum & per cognitionem planetarum inferiorum: videmus stellas superiores: Ita Dauid & cęteri profetæ præuidendo profeticè aliqua futura de illo populo: præuiderunt & prædixerunt multa misteria longius futura de Christo & ecclesia. Vnde ille talis spiritus profetiæ dr̃ duplex, ut dictum est in prologo. Et sic Dauid præuidendo stragem Maccabæorum in hoc ps. præuidit ulterius & prȩdixit stragem & persecutionem ecclesiæ Christi per stragem templi & ciuitatis Hierusalem. Hoc ergo præuidens Dauid fecit hunc psalmum. In quo tria facit. Nam primo ut captet beneuo E lentiam a Deo narrat omnia beneficia & uictorias illi populo a Deo quondam collatas. Secundò ille populus explicat & deflet stragem & afflictionem suam. Tertio petit liberari per Messiam, futurũ. Secundum ibi. Nũc aũt repulisti. Tertium ibi. Exurge quare. Ad primum ergo dicit ille populus. O Deus nos audiuimus auribus nostris, & patres nostri annũciauerunt nobis per scripturam Moysi & Iosue, & per totum discursum iudicum & regum, totum opus ꝙ operatus es in eis in diebus eorum, & in omnibus antiquis. scilicet Abrahã, & Isaac, beneficia & uictorias, & signa, & prodigia in exitu Aegypti, & in peregrinatione deserti & in ingressu terræ promissionis. Nam

Manus tua gentes disperdidit & plantasti eos afflixisti populos & expulisti eos: F

Nec enim in gladio suo possederunt terram: & brachium eorum non saluauit.

Sed dextera tua & brachium tuum & illumina tio uultus tui: quoniam complacuisti in eis.

Manus & potestas tua gẽtes disperdidit, & proiecit de terra ꝓmissionis per Iosue, & plantasti eos. s. patres nostros & collocasti ĩ illa terra, & afflixisti populos Cananeorum & expulisti eos. Et hoc non fecerunt patres nostri uiribus suis: nec ĩ gladio & armis possederunt & obtinuerunt terrã illam: nec brachiũ & fortitudo eorũ saluauit eos: sed dextera tua & brachiũ tuum & illuminatio uultus tui. Nam per totum desertum deduxit eos in columna nobis. Et Moyse orante vincebatur Amalech. Exo. 17. Et clangentibus tubis & uociferante populo ceciderũt muri

A Hierico. Iosue. 7. Et hoc fecisti: non q̃ ille populus meruit: sed quoniam ex misericordia tua complacuisti in eis, & hoc amore Moysi & Iosue qui tibi grati fuerũt. Et ẽt quia hoc promiseras ipsi Abrahæ, & Isaac, & Iacob.

Tu es ipse rex meus & Deus meus: qui mandas salutes Iacob.

In te inimicos nostros ventilabimus cornu: & in nomine tuo spernemus insurgentes in nobis.

Non enim in arcu meo sperabo: & gladius meus non saluabit me.

Saluasti enim nos de affligentibus nos: & odientes nos confudisti.

In Deo laudabimur tota die: & in nomine tuo cõfitebimur in seculum.

Tu ergo es rex meus & Deus meus: qui mandas salutes & uictorias toti Iacob. Ideo si uolueris: nos uentilabimus & propulsabimus inimicos nostros in te: in uirtute tua & B cornu, & cum magna uictoria, & i noïe tuo spernemus & contemnemus oẽs insurgẽtes in nobis. Hoc enim faciemus i nomine tuo: quia non sperabo nec ponam fiduciam in arcu meo: nec gladius meus saluabit me: sed tu es ille qui saluasti nos de inimicis affligentibus nos, & confudisti odientes nos: & ideo in Deo laudabimur tota die, & nõ in nobis: & confitebimur in seculum in nomine tuo, & non in nostro: quia tibi debet attribui potestas & honor omnis nostræ uictoriæ. Unde nota q̃ sicut fideles noui test. sperant saluari & liberari ab omni periculo in uirtute nominis Iesu: ita antiqui inuocabant nomẽ domini tetragammaton: quod est idem ut sæpe dictum est.

Nunc autem repulisti & confudisti nos: et non egredieris Deus in uirtutibus nostris.

C In hac secũda parte deflet & explicat afflictionem suam dicens. O Deus tot & tanta fecisti pro patribus nostris sup. nunc autem repulisti & confudisti nos non habens curam de nobis, & nec egredieris in uirtutibus nostris: pugnando pro nobis & præbendo auxilium: sicut quondam præbuisti: imo

Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros: et qui oderunt nos diripiebant sibi.

Auertisti nos retrorsum post inimicos nostros, & fugere nos ad montem fecisti, & in die sabbati uinci nos permisisti: ut patet primi Maccabæorum 2. & gentes Antiochi & armigeri qui oderunt nos: diripiebant & uẽdicabant sibi nos captiuos in prædam, & bona nostra. Et

Dedisti nos tanquam oues escarum: et in gentibus dispersisti nos. D

Dedisti nos tanquam oues escarum ad interficiendum & comedendum. Et dispersisti nos captiuos & fugitiuos in gentibus.

Vendidisti populum tuum sine precio et non fuit multitudo in commutationibus eorum.

Vendidisti populum tuũ sine magno (imo uili) precio, & non fuit multitudo pecuniarũ in commutationibus: quia pro paucis pecunijs uendebantur & commutabantur: quia pro uno asino commutabantur tres aut quatuor Iudæi in contemptum. Et sic

Posuisti nos opprobrium uicinis nostris: subsannationẽ et derisum his qui in circuitu nostro sunt.

Posuisti nos in similitudinem gentibus: commotionem capitis in populis.

E Posuisti nos i opprobrium uicinis nostris & circunstantibus, & in similitudinẽ & derisum finitimis & inimicis infidelibus: qui in circuitu nostro sunt, & in commotionem capitis in populis. Nam qñ aliquis comminabatur alteri nutando & commouendo caput sicut solet fieri, dicebat. ego faciam tibi peius quàm Iudæis. Et quando loquebatur de infortunio alicuius: ponebat exemplum & similitudinem de Iudæis dicendo. Ita accidit uel accidat tibi sicut accidit Iudæis. Et sic

Tota die verecundia mea contra me est: et confusio faciei meæ cooperuit me.

A voce exprobrantis et obloquentis: à facie inimici et persequentis.

Verecundia mea contra me est. dũ ista dicuntur, & audio in faciem meam, & cõfusio faciei meæ cooperuit me, & sic oportet me cooperire faciẽ, & fugere à facie cuiuslibet F obloquentis & improperantis & psequẽtis.

Hæc omnia venerunt super nos: nec obliti sumus te: & iniquè non egimus in testamento tuo.

Hic populus Dei cõcitat Deum ad miam & auxilium ratione fidelitatis. Nam illa pars fidelium nunquam dimisit fidem Dei inter tot tormenta & persecutiones: Ideo Deus tãto magis habebat causam subueniendi eis. Dicit ergo: licẽt hæc omnia mala & persecutiones uenerunt super nos: non obliti sumus te: nec dimisimus legem tuam: nec iniquè egimus in testamento tuo.

Et non recessit retro cor nostrum: et declinasti semitas nostras à uia tua.

Non recessit retro cor nostrum à tuo cultu: quia semper coluimus te: nõ uiolando legem tuam, & tamẽ tu declinasti semitas. i. declinari

A cõlitari pmisisti semitas nostras à via tua: quia aliquando non potuimus seruare præcepta. Nam in die sabbati coacti fuimus præliari cõtra inimicos: nec potuimus seruare aliqua cerimonialia propter impotentiam & necessitatem. Et ratio est.

Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis: & cooperuit nos umbra mortis.

Tu posuisti nos in loco afflictionis, & solitario, & periculoso fugiẽdo per montes & per loca draconum & leonum & aliarum bestiarum, & eramus captiui quandoq; in potestate inimicorũ, & sic cooperũt nos vmbra mortis. Et sic in talibus locis non poteramus seruare legem, & fuimus coacti declinare à via tua: Et tamen inter tot aduersa licèt non poteramus seruare cerimonias; tamen nũquam declinauimus ad ritus gentium. Nam

B *Si obliti sumus nomẽ Dei nostri: & si expãdimus manus nostras ad Deum alienum.*

Si obliti sumus, i. fuissemus te: & expandimus manus nostras ad aliquem Deum alienum inuocandum.

Nonne Deus requiret ista? ipse enim nouit abscondita cordis.

Nonne Deus requiret. i. requiret ista? Quasi dicat: licèt non potuimus Deo seruire opere, seruãdo cerimonias: tamen nunquam in corde nostro recessimus ab eo: imo propositum nostrum fuit pati mortem & tormenta & persecutiones pro eo: ipse enim nouit abscondita cordis. Et scio

Quoniam propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oues occisionis.

Quoniã propter te mortificamur & patimur & occidemur tota die tàm in prælijs quàm C in cæteris afflictionibus: sicut patet per totũ discursum libri Maccabæorũ: quàm et p tormẽta ne violaremus legẽ Dei, & ne adoraremus Deos eorũ: vt patet. 2. Maccabæorũ. 7. de muliere cũ septem filijs: qui zelo legis martirio coronati sunt. Et sic tota die, & quotidie mortificamur & occidimur ppter te dñe, & pro lege tua seruanda, & æstimati sumus sicut oues occisionis: quia apud gentes Antiochi nõ fiebat maior mentio occidere vnũ Iudæum: quàm occidere vnã ouẽ: imo ducebamur ad aram: sicut oues ad occisionem, & sic immolabant nos Dijs suis, sicut oues.

Exurge quare obdormis, domine? exurge & ne repellas in finem.

In hac tertia parte iste popul' petit liberari per Christũ Messiã sicut dictũ est. Nam in secundũ templo non expectabat liberari nisi D per Messiã in omnes persecutionibus Græcorum, & Aegyptiorum, & Romanorum sicut promissum eis fuerat per Danielem, Aggæum, Zacariam, & Malachiam. Quia Messias venturus erat in secundò templo ad liberandum eos: & sic iam non expectabant per alium liberari. O domine Iesu Christe exurge & ueni in carnem: quare obdormis: & uideris dormire: permittendo nos uexari: & obliuisceris inopiæ nostræ: quia sumus sine ope & auxilio: & obliuisceris tribulationis nostræ? ergo exurge & ne repellas nos in finem & inæternum.

Quare faciem tuã auertis? obliuisceris inopiæ nostræ & tribulationis nostræ?

Quare auertis faciẽ & presentiã tuã? Et intelligit per faciem humanitatem Christi: per quam notificata est eius diuinitas. Quasi dicat, ueni & uideamus te in humãitate & carne, & ne obliuiscaris inopiæ nostræ. E

Quoniã humiliata est in puluere aĩa nostra: conglutinatus est in terra uenter noster.

Quoniam anima nostra humiliata est in puluere. i. iam fecimus pœnitẽtiam de peccatis: & quotidie sumus procidentes, & proni in terra, & uenter noster est cõglutinatus adhærens terræ. q. d. procidentes in facies nostras, & prostrati in terra continuè rogamus: vt venias ad liberandum nos.

Exurge domine adiuua nos: & redime nos propter nomen tuum.

Exurge ergo Christe adiuua nos, & redime nos de potestate diaboli propter nomen tuum quod est Iesus. i. saluator: quia non est aliud nomẽ sub cælo, in quo nos oporteat saluos fieri. Ex hoc patet quòd iste inuocat', est rex F Messias expectatus in lege. Sed est aduertendum, quòd Dauid in hoc psal. pcedit duplici spiritu profetiæ, sicut dictũ est in principio. Nã primò præuidit in spiritu futuram stragẽ in tẽpore Maccabæorum: & p illã præuidit ultra totam persecutionẽ ecclesiæ Xpi vsq; ad Constantinũ. Et iõ ab illo loco. Nũc aũt repulisti et cõfudisti: usq; ad finẽ huius psal. potest exponi de persecutione ecclesiæ facta per decem imperatores vsq; ad Constantiũ. Nã si bene attendatur tota persecutio ecclesiæ maximè facta tẽpore Diocletiani, in qua multi & innumeri fuerũt martirizati, fuit figurata per persecutionẽ & stragẽ Maccabæorum. Et ideo erant in continua oratione ut eos liberaret: ut patet de beato Siluestro, & beato

A Vrbano qui latebāt in mōtibus prope Romā propter sæuitiā tirannorū: sed Deus liberauit eos, & reddita est pax ecclesiæ ꝑ Cōstātinū: Et sic totus iste ps. est quædā oratio quā faciebat ecclesia, posita in illa persecutione. Et sic prudēs lector pōt applicare literā huius psal. ut sint verba & oratio ecclesiæ Christi, ut sic. Vt dicat ecclesia. O Christe sponse mi Deus & hō, nos auribus nostris audiuimus, & in uet. test. legimus, & patres nostri patriarchę & ꝓfetæ narrauerūt .i. i scripturis reliquerūt nobis opus, qđ operatus es in diebus eorū &c. nūc aūt in tēpore gratiæ, in quo magis nos debes diligere, & pręstare nobis fauorē, repulisti nos, & cōfudisti, permittendo ut Nero, & Domitianus, & Diocletiāus destruāt ecclesiā tuā ita crudeliter. Exurge ergo quia videris dormire, & ne obliuiscaris

B inopię nostrę, & comprime tirannos. Totus etiā iste ps. pōt exponi de persecutione Sarracenorum, & Turcorum, in qua nunc affligitur ecclesia. Ideo petit liberari auxilio Christi spōsi sui. Etiam potest exponi de persecutione Antichristi, de qua petit liberari in secundo aduentu Christi.

PSALMVS XLIIII.

E*Ructauit cor meum uerbum bonum: dico ego opera mea regi.*

Titulus secundum. 70. In fine, pro his qui commutabantur filijs Core canticum pro dilecto. In Hebræo uerò: Vincenti super rosas filijs Core eruditio cātici dilectionū. Secūdū Hie. aūt, Victor prolis filiorū Core cāticū amantissimū. Vnde licet isti tituli uideantur diuersi in uerbis, tamē nō discordāt in sententia, imo breuiter inter se oēs explicāt sententiā, & misteria huius psal. Nā ꝑ hoc ꝙ dicit:

C In finē. siue Vincēti aut Victori, denotatur modus cātādi ad uictoriā uocū, per ꝙ denotatur, ꝙ iste psal. uocabat Christū & ecclesiā. Itē secūdò cū dicit. Pro his qui commutabātur, aut super rosas, aut prolis, intelligit ecclesia tripliciter nominata. Nā uno mō dicitur commutata, eo ꝙ fuit regenerata & trāslata ex cōuersis de iudaismo & populo gētili in unā ecclesiā & societatē. Itē dicitur rosa secundū literā Hębræā, eo ꝙ sicut rosa pulcherrima nascit inter spinas, ita ecclesia Christi nata fuit ex spinis populi Iudaici & gentilis. Itē dicitur liliū, eo ꝙ sicut liliū est albissimū inter flores, ita religio Christiana inter alios populos. Dicitur & liliū à puritate, & albedine virtutū & gratiarū. Tertiò apponitur in titulo filiis Core ad denotandū, ꝙ iste psal. datus fuit ad cantandū Coro ipsius Hemā, qui erat de filijs Core, vt dictum est in ꝓlogo, & ps. 41. Cum uero additur quartò in Hebręo eruditio, denotatur ꝙ profeta fuit eruditus à spū scto. & erudit alios in hoc ps. ut ait Cami Berchinonensis. Et cū additur hic Canticum dilectionū, siue ꝓ dilecto: siue cāticum amantissimū, denotatur ꝙ est canticū factū de amore & dilectione spōsi & sponsę, & sic dicitur epitalamiū siue cāticū & carmē nuptiale. Nā secūdū Aug. & Origenem sicut in nuptijs temporalibus, & carnalibus solent aliqui conficere carmina nuptialia, in quibus explicantur laudes sponsi & spōsæ, ita Dauid composuit hoc canticum de nuptijs Christi & ecclesiæ, prout fuit eruditus à spiritu sancto. Ex supradictis patet, ꝙ delirant quidam

E iudæi moderni dicentes, ꝙ hoc canticum factū est de Assuero, & Hester sponsa sua. Sed magis delirant alij qui dicunt ꝙ est de Salomone, & filia Faraonis sponsa sua. Nam ea quæ in hoc psa. memorātur, nullo modo possunt conuenire alicui homini mortali, puta illud. Sedes tua Deus in sæculum sæculi &c. Ideo est magis credēdum apostolo Paulo: ꝙ allegat hanc scripturam esse dictam de Christo ad Hebræos. 1. Vnde ait, Et ad filium quidem dicit: Sedes tua Deus in sęculum sæculi. Item Ionatan & Abenuziel totum hunc psalmum exponit de rege Messia dicens: Dico ego opera mea regi Messiæ. Item Rabi Hillel dicit, quod Deus dilexit ualde Israel, & uocauit eam filiam ibi: Audi filia, psal. 44. Item omnes Hebræi antiqui dicunt quòd Dauid fecit hunc psalmum de desponsatione Dei cum populo suo. Itē tota ecclesia firmiter tenet & prædicat quod Dauid fecit hunc psalmum, in quo explicat magnificentiam & ꝓsperitatem ecclesiæ, & Christi sponsi sui. Et ideo cantat ecclesia in cōsecratione chrismatis: Cum Dauid profeticā uoce cecinit: Propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitia præ participibus tuis. Sed nunc restat sciēdum quæ est illa persona quæ loquitur in hoc psalmo & profert hoc canticum nuptiale. Ad hoc dicunt aliqui quod Dauid loquitur in toto psalmo. Et sic duo principaliter facit. Nam primò præmittit procemium. Secundò exequitur tractatum de cantico. ibi. Speciosus. Vnde quantum ad primum: breuiter præmittit dicenda, captando beniuolentiam, & inuocando auxilium spiritus sancti:

A sancti: cum dicit. Eructauit cor meum uerbum bonum .i. cor meum desiderat in hoc psal. eructare uerbum & carmen amantissimum: quia ego dico & dirigo opera mea .i. omnia verba mea ipsi regi Christo: quasi dicat, ego intendo loqui in hoc psa. de Christo principaliter & ecclesia. Et ideo inuocat diuinum auxilium dicens: Sit lingua mea mota à spiritusancto, tanquam calamus scribæ scribentis uelociter: quasi dicat: quòd sicut scriba uelox mouet digitis suis velociter calamum in scribendo: ita spiritussanctus moueat linguam meam, & dirigat, & aperiat mihi materiá ad loquendum in hoc cantico. Deinde cum dicit: Speciosus forma præ filijs hominum, prosequitur laudes sponsi & sponsæ. Beatus vero Hieronymus dicit, quòd profeta loquitur a principio psal. vsque ad illum
B locum. Audi filia. exclusiuè. Et quòd exinde loquitur Deus. Sed alij sacri doctores tenét: ꝙ Deus pater loquit̃ in toto psa. & ipsemet Deus pater cantat totum canticum de filio suo Christo & sponsa eius ecclesia. Et secundum hunc modum maiora & altiora sacramenta continentur in his duobus primis versibus, & etiam in toto psal. quàm secundum primam expositionem, ut patebit. Quiam sententiam etiam non tacet Augusti. & Hieron. Tenendo ergo hanc uiam est dicẽdum, quòd Dauid fecit hunc psalmum, in quo introducit Deú patrem loquenté & cantantem hoc canticum de nuptijs Christi filij sui, & ecclesiæ. In quo tria principaliter facit. Nam primò commendat & explicat magnificẽtiá, & nobilitaté, & dignitaté, & ornatũ spõsi. Secũdò magnificẽtiam & pulcritudiné & ornatũ
C sponsæ. Tertiò commẽdat utrunque in copia & fœcunditate prolis. Secundum ibi. Astitit regina. Tertiũ ibi. Pro patribus tuis nati sũt. Quantum ad primum est notandum secũdũ Augusti. cõtra Maximinum: quòd Christus quicquid habet, nascẽdo à patre accepit. Sed cũ Xps sit Deus & hõ, ideo duplex legit̃ eius natiuitas. Vna æterna, qua nascitur ab æterno à patre scendũ diuinitatem. Secunda fuit natiuitas temporalis, per quã est homo, qua conceptus est opere spiritussancti ex puris sanguinibus uirginis. Et sic quicquid ptinet ad carnem habet à matre, sed quicquid pertinet ad gratiá habet & accepit à patre in sua incarnatione, & unione uerbi. Iõ Dauid uolens explicare magnificẽtiá & nobilitaté huius sponsi, primò describit & cãtat nobilitatem naturæ, & ea quæ accepit à patre ab æterno D inquãtũ Deus. Secũdò ea q̃ accepit ab eodẽ, & q̃ dedit ipsi pater inquantũ hõ ex tẽpore ĩ sua incarnatione. Secũdum ibi. Speciosus forma. Quantũ ad primum est notandum secundum Aug. contra Maximinum, & 15. de trini. ꝙ cũ Deus sit primum ens & actus purus non habet aliquod principium, nec aliquam potentiá admixtam. Et ideo sicut semper est in actu primò: ita & secundò. Nõ differt i eo actus secũdus à primo, sed semper intelligit, eò ꝙ suũ esse est suum intelligere & econuerso, & suũ ĩtelligere est sua substãtia. Et sic q̃a ab æterno sẽper intelligit, iõ ab æterno dicit uerbũ. Sed quia illud intelligere est sine intermissione, & illud uerbũ est de tota sciẽtia & memoria fœcũda, ideo nõ põt esse nisi unũ uerbũ, ꝙ est patri æquale & consubstantiale, quia sicut pater de tota scientia & substãtia E producit & dicit uerbũ, ita totã, & eandẽ substãtiá & essentiá & esse cõicat uerbo. Et sic uerbũ est idẽ Deus cũ patre dicẽte, & nõ aliꝰ Deus: licèt sit alia persona. Sed quia tale uerbũ dicitur per modũ naturæ, iõ dicitur & nominat̃ filius p̃ris dicẽtis. Cũ ergo ĩ tali uerbo dicto explicet̃ tota essẽtia p̃ris, & oĩpotẽtia, & sapiẽtia, & bonitas: de necessitate pater diligit se in uerbo, & diligit uerbũ ĩ se. Ex quo actu dirigẽdi p modũ uolũtatis, pducit, & spirat amoré. Ex quo patet ꝙ pater nõ posset spirare amoré sine uerbo in quo se diligit, & sic pater simul cũ uerbo spirat amoré q̃ dicitur spũs sctũs. Et sic spũs sanctus æqualiter procedit & spiratur ab vtroque nõ prius nec magis a patre quã à filio, sed ambo pater & filiꝰ tanquã unũ principiũ pducũt & spirat spm̃ F sanctũ. Itẽ sequitur ꝙ ille amor spirãs, qui dicitur spiritussanctus, nõ põt esse accidẽs, sed substãtia: quia producitur de tota dilectione patris & filij, & per cõsequẽs de tota substãtia, & essentia utriusque, & iõ est cõsubstãtialis & coæqualis, & coæternus utriusq;. Et sic licèt istę tres personę distinguũtur adinuicẽ, q̃a vna non est personaliter altera, q̃a alia est persona gignẽs, & alia genita, & alia spirata: tñ oẽs tres personæ sunt vnus Deus, eo ꝙ in eis una est substantia & essentia numero. Nã vnus Deus dr̃ ab una deitate, & essentia in tribus personis, quia personę non distinguũtur, nisi per proprietates relatiuas, quæ non sunt aliquid absolutũ, sed ad aliquid. Ex supradictis patet, quòd postquàm pater habet uerbũ ab æterno dictum, qui per illud uerbum potest

A test loqui temporaliter ad extra. Et ita pariter per spiritũsanctũ pater & filius tanq̃ vnũ principium possunt spirare vitam & amorẽ creatũ ad extra. Et iō pater p verbũ loquebatur ad extra, qñ ex tpe dixit Fiat lux, & ideo facta est lux. Et per spiritũsanctũ spirauit esse existere, & vitã in omnibus rebus productis, & creatis per uerbũ iō dicitur Gen. 1. ꝙ in principio .i. in uerbo creauit Deus cęlũ & terrã, & omnia dicendo p verbũ creauit quò ad species & essentias. Sed quia per spiritumsanctum spirauit vitã in rebus, ideo subdit: Spiritus domini ferebatur super aquas. In Caldęo antem dicitur spiritus domini incubabat super aquas, id est super omnia fluxibilia, sicut gallina incubat super oua viuificans pullos. Et sic sicut filius dicitur verbũ per qđ pater loquitur ad extra: ita spiritussanctus dicitur lingua vtriusq; : per quàm pater & filius formant uocem, & dant sonũ, & vitã rebus creatis. Et dicitur spiritussanctus etiam calamus, per quẽ pater & filius velociter scripserunt, & formauerunt oẽs creaturas in esse vitali & actuali. Ex supradictis patet ꝙ emanatio creaturarum prę supponit emanationem personarum diuinarum. Et hoc forsan intendit explicare Dauid ĩ his duobus primis uersibus. vnde dicit Deus pater in principio huius cantici. Cor meum eructauit & produxit verbum bonũ ab ęterno, p qđ verbũ ego dico omnia opera mea creata ipsi regi Christo, q.d. ꝙ oĩa opera creata dirigo & committo regenda ipsi regi Xp̃o. p quẽ oĩa creaui. In qua creatione.

Lingua mea calamus scribæ velociter scribẽtis.

Lingua mea .i. spiritussanctus fuit tanquã calamus scribæ scribẽtis velociter. Nã sicut scriba velox velociter implet paginã literis sensibilibus, quæ procedunt ex verbis, & literis mentalibus: ita spiritussanctus velociter influxit vitã, & esse actuale rebus creatis per verbũ patris: quia sicut velociter fuerũt creata: ita velociter fuerunt viuificata. Et notanter spiritussanctus siue verbum dicitur tanq̃ calamus velociter scribentis: nam secundum Augusti. omnia simul fuerunt creata per uerbum & viuificata per spiritumsanctum: quia secundũ Augustinum illi dies non referuntur ad successionẽ temporũ, sed naturæ & ad cognitionem Angelorum. Sed licèt referantur ad dies temporis, adhuc fuit illa creatio facta uelociter: quia supra humanam facultatem factum est quòd in solis sex diebus temporis Deus produxit totã diuersitatem creaturarum. Sed vlterius est aduertendum, ꝙ sicut creatio præsupponit emanationem diuinarum personarum: ita incarnatio præsupponit creationem: & sicut pater dixit creaturas per verbum, & formauit, & viuificauit, & distinxit eas per spiritũsanctum: ita dixit & fecit misteriũ incarnationis per verbũ ab ęterno dictum: & vestiuit humãitate, & carne ex tempore. Sed per spm̃sanctum formauit velociter, & in instanti illud corpus Christi ex puris sanguinibus in vtero uirginali. Et hoc intendit et Dauid in eisdẽ duobus uersibus. Vñ ait pater. sicut cor meũ & mea memoria fœcunda eructauit & produxit bonũ verbũ ab æterno, per quod ex tempore dixi omnia opera mea regi Christo: in qua creatione spiritussanctus fuit tanquàm lingua, & calamus scribæ velociter scribẽtis, & formantis, & uiuificantis, & distinguentis omnia creata: ita pariter ĩ misterio incarnationis: Cor meũ eructauit verbũ bonum incarnatũ, & humanatum: qui est rex messias: cui regi ego dico, & committo omnia opera redemptionis humanæ. Nã sicut per ipsũ verbũ dixi & creaui omnia creata: ita per ipsum volui mundũ recreare, & regenerare & regere: q̃a sicut ab ęterno cõtaui ipsi omnia essentialia: ita uolo ex tẽpore ipsi cõicare omnia opera regenerationis & redemptionis. Et sicut in creatione spiritus fuit lingua, & tanquã calamus uelociter scribentis, & uiuificãtis oẽs creaturas: ita pariter in ipsa incarnatione ipse spiritus sãctus formauit, & scripsit corpus Christi ex puris sanguinibus velociter, & in instanti in utero uirginali. Et notanter occupatur, & usurpatur hoc uerbum eructo in hoc loco. Nã sicut venter ex superbundantia cibi dicitur eructare: ita pariter Deꝰ pater ex tota & abũdanti essentia, & substantia sua eructauit & produxit uerbum suum sibi coæquale. Ex supradictis patet, ꝙ Christus sponsus ecclesiæ, de quo intendit cantare: licet appareat in forma humana: & sit natus ex tempore secũdũ carnẽ: tamen ipse est uerbum patris ab æterno productum de tota substantia patris. Et per consequens est Deus, & ęternus, & omnipotens, & infinitus. Et ex hoc apparet nobilitas eius, & quid accepit à patre secundum diuinitatem. Et nota ꝙ non solũ spiritussanctus dicitur lingua per quam pater & filius spirant, & scribunt in mentibus nostris dona gratiarum: sed etiam humanitas Christi põt dici lingua, per quàm pater sensibiliter nobis

locutus

A locutus est, & manifestauit mũdo uoluntatẽ suam. Secundo Christus ſm diuinitatem est verbum patris, & secundum humanitatẽ est lingua patris velociter loquentis, & scribentis nobis sua secreta. Spũssanctus est calam⁹ vtriusq; .ſ. patris & filij velociter scribẽtis, & spirantis in nobis dona gratiarũ, & ẽt quia tã pater quàm filius per spiritumsanctum loquebatur profetis & sanctis uiris spirando diuina mysteria, & reuelando secreta.

Speciosus forma præ filijs hoĩum: diffusa est gratia in labijs tuis: ppea benedixit te Deus in æternũ.

Accingere gladio tuo sup femur tuũ potẽtissimè.

Hic pr̃ intendit explicare & cantare bona quæ sponsus accepit à pr̃e in sua incarnatione secundum humanitatem. Ad cuius intellectum est notandum secundum ꝙ supradictum est, ꝙ ista benedicta incarnatio à tota B trinitate indiuisè est effecta efficienter, licet ad solam personam uerbi sit terminata: quia filius inquantum homo à tota trinitate dicit̃ missus, ꝓut explicatur Esa. 44. vbi dicit fili⁹. Dñs misit me, & spiritus ejus. Sed intm̃ tota ista incarnatio, & missio actiuè attribuitur pr̃i in hoc Psal. & cæteris, inquantum quicquid habet filius habet a patre, & spiritus ab utroque: & sic filius inquantum homo, licet non solum a patre, sed etiam a seipso inquantum Deus & a spiritusancto sit missus, & habuit quicquid habet: tamen sacra scriptura hic communiter attribuit patri, & sic pater non excludendo alias personas in hoc ps. explicat bona quæ largitus est filio inquantum homo in sua incarnatione. Et sic Christus ꝑ totum discursum euangelicum, quicquid habet etiam inquantum homo dicit se hr̃e pr̃e, vt inquit Hilarius. Vnde pr̃em ad filium loqui, C uel ipsum de aliquibus bonis commendare, nihil aliud est nisi bona communicare sibi & donare. Et iõ pr̃ in hoc ps. commemorat bona, quæ dedit filio ſm exigentiam nr̃æ redemptionis. Sed quia Christ⁹ vt redẽptor est rex, & pugil, & iudex, & sponsus, iõ pr̃ q̃dam communicauit filio tanq̃ regi, & q̃dam tanquam pugili, & quædam tanq̃ iudici, & quædam tanquam sponso. Quatuor ergo facit in hac parte. Nam primo explicat ea quæ pr̃ communicauit filio tanq̃ regi. Secundò tanquam pugili. Tertio ea q̃ communicauit ipsi tanq̃ iudici. Quarto ea q̃ communicauit & dedit tanquam sponso. Secundum ibi. Sagittæ tuæ. Tertium ibi. Sedes tua. Quartum ibi. Myrrha & gutta. Quantum ad primũ est

D aduertendum, ꝙ tria sunt q̃ decorant regem .ſ. pulcritudo corporis. Secundo, facundia & sapientia in loquendo. Tertiò ensis siue gladius regius quo cingitur in signum regiæ potestatis & maiestatis. De primo dr̃, ꝙ species Priami erat digna ĩperio, eo ꝙ erat pulcher in statura & forma. De secundo dr̃ 3. Reg. ꝙ ex omnibus partibus ueniebant ad audiendam sapientiam Salomonis. Deut. 3. dr̃ canticorum. 3. Sexaginta fortes ambiunt Salomonem tenentes gladios &c. Pater ergo uolẽs cõstituere filiũ suum regem totius uniuersi, etiã inquantum erat homo: hæc tria dedit in ipsius incarnatione. Nam primò formauit ipsum opere spiritussancti ex puris sanguinib. virginis pulcherrimum præ cæteris sine macula & labe. Secũdò posuit uerba sua in ore eius, ut promiserat Deut. 18. Ideo dixerunt ministri sacerdotum Io. 7. Nunquam sic homo locutus est. Item Luc. 24. dixerunt duo discipuli de Iesu Nazareno, qui fuit potens opere & sermone. Et sic non fuit similis sibi facundia & sapientia. Tertio tradidit ipsi potestatem regiam, & ensem humanitatis, & gladium ad expugnandum diabolum, & potestatẽ faciendi mirabilia. Et sic ista tria dedit pater Christo filio suo, quæ reddebant ipsum dignum regno uniuersali. Et hoc est qđ dicit Dauid in hac prima particula. Vnde ait pater ad filium. O Christe tu es speciosus & pulcher forma inquantum homo præ cæteris filijs hominum, quia in utero materno præ cæteris speciosiorem te formaui. Nam cum omnes cæteri homines non concipiantur, nisi ex libidinoso concubitu, & mẽstruoso, & fœditissimo sanguine compaginentur, tu solus ex puris sanguinibus opere spiritus sancti in utero uirgineo supra facultatem naturæ formatus fuisti: & cum omnes cæteri fuissent originali culpæ primorum parẽtum natura obnoxij, & fomite, & morbo carnis sauciati, solus tu fuisti secundum naturam inter mortuos liber. Et sic fuisti speciosus forma præ filijs hominum. Et non solum fuisti speciosus quo ad supradictam puritatem, & mũditiam, sed etiam quo ad nobilitatem & temperantiam complexionis: eo ꝙ non ex motu cęlestiũ corporũ, nec actione alicuius naturalis agentis, in quibus semper est, & accidit aliquis defectus in ipso generato & ꝓducto, sed solo ope spũsscti facta fuit formatio illius corporis Christi ex puris sanguinibus virginis. Et nõ solum fuit Xps speciosus forma

A formā p̄ filijs hoīum in puritate & nobilitate cōplexionis: sed ēt in honestate aspectus. Nā oēs incitabat ad honestatem uitæ, & ad reuerentiam sib. exhibendam, & oībus incutiebat timorē: ut inquit Chry. Possumus etiā dicere q̄ tria sūt q̄ decorāt regē, & faciūt ipsum dignū regno & imperio. Primò speciositas. i. sanctitas uitæ: ne sit reprehēsibilis in uita, ut possit alios regere, & corrigere. Secundò, ut sit gratus in loquendo, & doctus, & sapiens, & vt alios non solum per vitam: sed ēt per doctrinā possit trahere. Tertiò ut sit fortis & potēs in factis: vt oēs venerentur & timeant eū. Sed quia Christus habuit oia ista tria, iō p̄r de supradictis tribus commendat Chr̄m regē nostrum in hac particula huius cantici. Ideo quantum ad primum dicit: O Christe tu es speciosus forma præ cæteris fi-B lijs hoim, quantum ad sancti atem, & puritatē corporis, & aiæ, & ad conuersatione uitę: quia in tuo corpore & aia nunq̄ locus potuit esse peccato. nec fuisti unq̄ peccato obnoxius in natura, nec in persona: quia non ex opere Adā natus nec cōcetus es, & sic excedis cunctos filios hoīm in forma & sanctitate & speciositate virtutū. Sedō excedis oēs i sapientia & donis spūsancti: quia diffusa est gratia in labijs tuis ad loquendum & docendum: q̄a non ad mensuram accepisti dona gratiarum: propterea. i. quia pater benedixit te in æternum dona gratiarum largiendo: ut alios doceas per p̄dicationē & doctrinā. Tertiò. O Christe potentissime in factis accinge te gladio super femur tuum: ut ostendas tuā regiam potētiam. Ad cuius intellectū est aduertendum, q̄ triplicem gladium siue ensem C accepit, & accinctus fuit Christus. Nam primo fuit accinctus gladio humanitatis, & carnis ad pugnandum cum diabolo: vt in carne patiendo ipsum debellaret. Secundò, gladio p̄tātis ad operandum miracula. Tertiò, gladio paternæ doctrinę ad scindenda corda hominum. Vñ hunc triplicem gladiū, siue hoc triplici gladio pater accinxit filium: ideo ait. O fili accingere gladio tuo. s. humanitatis & p̄tātis & doctrinæ. vt sis potens in prælio, & potentissimus ad uincendum diabolum, & mortem & passionem, & ad subijciendū corda hoim per doctrinam, & ad faciendum miracula per potestatem, & uirtutem paternā, & sic eris dignus regno, & imperio, habēdo ista tria supradicta. Vnde primò: Specie tua & pulcritudine tua intende prosperè procedere & regna. i. tu regnabis prospere p̄p speciem & pulcritudinem sanctitatis uitæ: quia omnes fideles sequentur te propter sanctitatē. Item. 2. dextera tua. i. potestas tibi à Deo tradita deducet te in regnum p̄p ueritatem in dicendo & docendo, & p̄p mansuetudinē in conuersando & miserendo, & propter iustitiam in corrigēdo. Ex quibus patet, q̄ Xp̄s habuit 5. quæ reddebant ipsum dignum regno & imperio. s. speciositatem, & pulcritudinem, & puritatem corporis, & animæ, & sanctitatem in uiuendo, & mansuetudinem in conuersando, & patiendo, & veritatem in docendo, & iustitiam in corrigendo. Vnde ad maiorem intelligentiam est ulterius notādum secundum Arist. libro de motu animalium, q̄ dextera est potior pars animalis: eo quia ibi incipit motus ad omnes partes aīālis. Et iō sicut sinistra hoīs dr̄ pars īfirmior: E eo q̄ nō habet propriè principium motus à se sed a dextera: ita à simili diuinitas in Christo dicebatur dextera, & humanitas sinistra: eō q̄ tota uirtus & potestas deriuabatur à diuinitate in humanitatē: quia humanitas erat instr̄m in miraculis faciendis. Et ideo notanter dicitur, Accingere gladio tuo super femur tuum. i. accingere gladio potestatis & virtutis super humanitatem: per quam instrumentaliter facies miracula & omnia opera redemptionis. Et ideo subdit.

Specie tua & pulcritudine tua intende prospere procede, & regna.

Propter ueritatem & mansuetudinem & iustitiam: & deducet te mirabiliter dextera tua.

O Christe regna & intende & procede regnare prosperè. i. ad prosperitatē ecclesię, & intēde, & procede in opere prędicationis & p̄ F miraculorum, & mortis, & passionis, ad quæ opera missus es. Et regna post resurrectionē & ascēsionem, & hoc facies specie, & pulcritudine sanctitatis, & virtutis. Nā dextera tua. s. diuinitas uerbi, deducet te, & diriget te in omni opere redemptionis, propter ueritatē, & mansuetudinem, & iustitiam: quia his armis uinces diabolum, & triunfabis de eo.

Sagittæ tuæ acutæ: populi sub te cadent in corda inimicorum regis.

Hic memorat arma q̄ Chr̄s tradidit ap̄lis ad debellandū mundū. Ad cuius intellectum est notandū, q̄ Chr̄s per se ipsum uicit diabolū in morte, & passione, & expoliauit infernū, & tulit legē euāgelicā, & fecit miracula. & prędicauit in sola terra p̄missionis. Sed p̄ Aposto-

apostolos suos prædicauit in partibus remotis, & populo gentili, & eiecit diabolū foras, & subiecit sibi oēs nationes. Et ideo cōicauit & tradidit apostolis arma sua, & sagittas euāgelicas, & ptātem, & uirtutem faciendi miracula in virtute nominis Iesu, sicut dictum est ps. 8. & 17. & sic apostoli cū sagittis verbi euangelici feriebant, & penetrabant corda hominum, & prosternebāt eos a cultu idolorum, & superbia uitæ, & subiugabant iugo fidei: & hoc est quod dicit pater ad filiū. Vñ ait. O fili Christe sagittæ tuæ acutæ. i. verba euāgelica per tuos apłos missa, & prædicata cadent sub te in corda inimicorū regis populi. i. in corda infideliū, tàm iudæorum, quàm gentiliū. Et sic populi cadēt sub te uicti, & cōuersi ad fidē. Et alii cadēt in perpetuā damnatioē. Et nota ꝙ tā apostoli ꝙ verba euangelica dicuntur sagittæ in scriptura à uelocitatē,
B quia apostoli fuerunt à Christo per totū mūdum velociter missi. Et ipsa verba euangelica mittebantur ex ore apostolorū, & feriebāt corda inimicorū regis Christi. Et sic oēs populi cadebāt à sua superbia, & perfidia, & superstitione idolorū & subiiciebanť iugo Xpi. et oia ista fiebāt in uirtute nominis Iesu, & uerbi euāgelici, in quibus ostēnsa fuit Christi regia ptās, & triumfus, & uictoria: de quibus sagittis patebit ps. 63. & 126. & Esa. 61. Et nota ꝙ iste versiculus. s. sagittæ tuæ acutæ populi sub te cadent in corda inimicorum regis: etiam pōt construi per zeugma reducendo illud verbum cadent ad diuerss: vt sit sensus. Sagittæ tuæ euangelicæ cedent, & figentur in corda inimicorum regis Christi Messiæ. Et sic populi gentilium sagittis tuis vulnerati cadent uicti sub te, & sub iugo tuo.

C *Sedes tua Deus in seculum sæculi: virga directionis uirga regni tui.*

Hic pater tribuit Christo sedē iudicialē & sceptrū siue uirgā, inquātum misit ipsum tanquā legislatorē, & iudicē mundi, & tradidit sibi iudiciariā ptātem ēt inquantū hō. Vñ nota ꝙ Chrs, inquantū hō, fuit unctus in regē & sacerdotem à primò instāti incarnationis, non oleo materiali sicut cæteri reges & sacerdotes vet. test. sed oleo spirituali, & lætitiæ & gratiæ spiritussancti, ut dictum est, & istam gratiam non accepit ad mensuram, sicut apostoli, & cæteri sancti, sed sine mensura redundat in animam Christi à verbo propter hipostaticam vnionē: ideo talis plenitudo gratiæ est fontaliter in Christo, à quo oēs accepimus. Et ēt à primò instāti cōceptionis, D data est sibi ptās iudicialis & regalis, sed non ostendit eā, nec voluit publice uti nisi post ascensionē: ideo dicit Matt. 28. Data est mihi ptās in cęlo. Et illa sedes Christi, & iudiciaria ptās tradita Christo, ēt in quantū hō, est æterna à parte post: quia in æternū Chrs, ēt inquantū hō, sedebit ad dexterā patris. & iudiciū suū erit in ęternū, quia in die iudicij impios ad pęnā ęternā destinabit, & bonos ad gloriā sempiternā. Et sic sua sedes & suū sceptrū, & virga dñ æterna, & directa, & inflexibilis. Dicit ergo pater ad filium: O Christe Deus & hō sedes tua iudiciaria, quā dedi tibi in tua cōceptione, & ascēsione, non est data tibi ad mensurā tpis, sed in sęculū sæculi, & virga regni tui, & ptās nō est iniusta, nec flexibilis ad aliquā passionē pp odiū, & amorem sicut tirannorū: Sed est virga directionis, & E rectitudinis tribuens unicuiq; ꝙ suū est ſm opera sua, nō declinans ad dexteram nec ad sinistram. Et probatur per effectum ꝙ tuum sceptrum sit rectum & iustum. Nam semper.

Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ consortibus tuis.

Dilexisti iustitiā. i. homines iustos, & odisti iniquitatem in hoibus prauis. Nam illos pmiasti, & hos punisti. Et reddit cām quare Xps dilexit iustitiā, & odiuit iniquitatē, & nō potuit iudicare, nec poterit nisi recte: quia ī eo nullā est passio, nec iniquitas: quia non traxit naturā corruptā, sicut nos oēs: quia non ex opere Adā natus est. Itē quia ab initio suæ cōceptionis fuit vnctus oleo spūsſancti oīm donorū non ad mēsurā: qa q̄euit sup eū spūs sapię, & intellectus, & spūs cōsilij, & fortitudinis. Et fuit iustitia cingulū renū eius. Et sic F sp iudicabit in vera iustitia: vt patet Esa. 11. Nā dona spūsſancti erant quasi principium formale operādi in Christo, quo ad opera iustitiæ: ideo nō potuit errare. Et ideo ait pr̄ ad filiū. O Deus Christe secunda persona in trinitate, propterea dilexisti iustitiā, & odisti iniquitatē: quia Deus tuus pr̄ vnxit te ī tua cōceptione oleo lætitię prę cōsortibus, & participibus tuis regibus & sacerdotibus: quia illos pcepit fingi oleo materiali & figurali: & te vnxit oleo spūali. Et dñr reges, & sacerdotes consortes Christi: inquantum ab eo hūt oēm ptātem, & inquantū Christum figurabāt. Itē sicāt apostoli, & oēs Christiani consortes, & participes Christi sint vncti oleo spirituali

A spũali, & acceperint spm̃sanctũ: tñ oẽs acceperũt ad mẽsurã deriuatiuè à Xpo. Sed Xp̃s nõ accepit ad mẽsurã: sed fontaliter habet in se pp unionem hypostaticã uerbi. Item Xp̃s nõ unctus est ut mundaret à pcõ, & liberaret sicut cæteri oẽs: sed ut ab eo oẽs acciperemus gratiã pro grã. Et ideo dr̃ unctus præ consortib. suis. i. alter & nobilius & perfectius. Ex prædictis in textu inferunt quatuor manifestè cõclusiones cõtra Iudæos. Prima, q̃ Messias ĩ lege promissus est Deus: probat. Nã secundũ Ionatã Abenuziel, & oẽs antiquos & autenticos Hebræos, iste ps. est factus de rege Messia: Et iste speciosus, & accinctus gladio, & armatus sagittis, & unctus oleo lætitię p̃ consortibus suis est rex Messias secũdum eos, & istum uocat Deus pr̃ Deum in hoc ps. 1. cũ dicit: Sedes tua Deus, Secundò cum dicit: O
B Deus propterea unxit te Deus tuus. Tertiò cum dicet infra: Qm̃ ipse est dñs Deus tuus: ergo sequit̃ q̃ Messias est uerus Deus. Secunda cõclusio, q̃ in diuinis sunt plures personæ quã una: probat. Nã ibi est Deus ungens & Deus unctus: sed una & eadẽ persona nõ põt esse ungens & uncta: ergo sunt duæ personæ .s. pater ungẽs, & Deus unctus, qui est filius. Et licet persona spũsancti nõ nominaliter explicetur: tñ satis explicatur, & intelligit secundũ proprietatẽ per ly oleo lętitiæ, qui est spũsanctus aĩas sanctificans & penetrãs & sanctos p̃fetas faciens. Tertia cõclusio, q̃ licet Chr̃s sit Deus & hõ, tñ non fuit unctus quò ad deitatẽ, sed quò ad humanitatẽ: quia primo mõ nõ indiguit unctione. Quarta cõclusio, q̃ licet Chr̃s sit hõ, & ex tpe acceperit uirgã, & sedẽ iudiciariã à patre tñ ista sedes
C est æterna à parte post: quia inæternũ puniet malos, & beatificabit, & glorificabit bonos. De quo regno dr̃ Luc. 1. Regni eius non erit finis. Sed hic oritur dubium p̃ hoc quod ait; Virga directionis, & dilexisti iustitiam. Nam ur̃ q̃ Christus dilexerit iniquitatem: quia dilexit Matthæum Telonearium, Paulum persecutorem, & Magdalenã peccatricem, & absoluit adulteram, & dedit latroni paradisum: ergo sceptrum eius non est rectum. Ad hoc respondetur, q̃ Deus non odit naturam hoĩs, quia de se bona est: sed odit pc̃m̃ & iniustitia in hoĩe. Ideo qñ homo abiicit peccatum, & se iustificat per pniam. iam Deus nõ repetit causam in hoĩe, ut odiat eũ, imo esset iniustus, si ipsum odiret secundum legem positiuã. Et ideo Christus nõ dilexit Matthæũ, nec Paulum peccatores, sed iustificatos per D pniam. Et sic oderat in eis peccatum, quia in eis peccatum destruxit, & sic Chr̃s iuste egit cum ueniã nõ negauit Magdalenę, nec latroni, nec cæteris pœnitentibus, & sic sedes, & virga ecclesiastica Christi absoluit pœnitentes, & excommunicat obstinatos & rebelles, & sic semper remanet recta. Et sic virga iudicialis Christi tàm in hac uita, quàm in fine uitæ cuiuslibet, quàm in generali & nouissimo iudicio semper erit iustissima.

Mirra & gutta et casia à vestimentis tuis à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt se filiæ regum in honore tuo.

Hic pater præbet filio, & ornat eum uestimentis nuptialibus inquantum est sponsus ecclesiæ. Nã postquam superius tradidit ipsi signa regalia & triunfalia & iudicialia, hic tradidit insignia, & ornamenta nuptialia cõuenientia ad desponsationem ecclesię ut diligatur à sponsa. Vnde est notãdum, q̃ tres nuptiæ leguntur in scriptura, quas pater fecit filio suo. Primò fuerunt nuptiæ incarnationis in quibus verbum uniuit sibi hominẽ in unitatem suppositi. De quibus Io. 1. Verbũ caro factum est, & Matt. 22. Simile est regnũ cœlorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo &c. Secundæ fuerunt nuptiæ recõciliationis, in quibus Christus uniuit sibi totam ecclesiam in unitate mistica de quibus ait Ant. Hodie cœlesti sponso iuncta est ecclesia, vbi Chr̃s in Iordane lauit nostra crimina. Tertiæ nuptiæ fuerunt glorificationis, quæ factæ sunt in die resurrectionis, ubi Christus recuperauit corpus gloriosum. Quæ perficientur nobis in die iudicij, ubi nos resurgemus induti stola gloriæ, de quibus Apo. 2. Gaudete & exultate, qm̃ uenerunt nuptiæ agni, & sponsa ornauit se. In primis nuptijs sponsus indutus est carne & humanitate speciosa & gratiosa tanq̃ rex. Et accinctus est gladio & sagittis tanquã pugil, ut dictum est. Et in tertijs nuptij .s. glorificationis accepit sedẽ æternã, & virga directionis tanquã iudex: ut patet Mat. ult. Data est mihi omnis ptãs in cœlo & in terra, vt est dictũ. In secũdis nuptijs .s. recõciliationis quæ factæ sunt in Iordane: qñ Christus baptizauit se in capite pro nobis membris, tunc accepit uestimentum baptismale in persona omnium nostrũ, quia omnes fuimus in eo baptizati. ad Ro. 6. Et in cruce accepit uestimenta flagellorũ & mortis & passionis & sanguinis, quia totus fuit perfusus sanguine

A sanguine & vestitus. De quo vestiméto habetur Isa. 62. Quis est iste qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra? Quare rubrum est uestimentum tuũ? Et finaliter de latere Christi exiuit sanguis & aqua? vnde omnia ecclesiastica sacramenta sumpserunt virtutẽ. Iõ tota ecclesia dr̃ sponsa Christi, inquãtum ipsam sibi copulauit. Et dr̃ filia Chri inquantũ ex eius latere exiuit: sicut Eua ex Adam. Ex quibus patet ꝙ primæ nuptiæ s. incarnationis, fuerunt dispositio ad secundas nuptias s. nr̃ę recõciliationis, qa i illis assumpsit carnẽ mortalẽ & passibilẽ, in qua fuit baptizat⁹ & passus, postea in secũdis nuptijs accepit vestiméta baptismi, & passionis. Vnde has secũdas nuptias & hec vestiméta memorat ꝓfeta in hac parte. Vnde est iterũ aduertẽdũ, ꝙ Chr̃s ĩcepit secundas nuptias a baptismo,
B & processit ꝑ suam ꝑ̃dicationẽ uocãdo sponsam ad fidem sui, & ꝑfecit eas ĩ sua passione. Iõ triplex vestimentum accepit Chr̃s. Primò sanctitatis & pœnitentię, secundò uestimẽtũ doctrinæ, tertiõ uestimentũ passionis. Ideo ista tria uestiméta memorat profeta & notificat hic per tres spẽs aromaticas. s. per mirram guttam & casiam. Per miriam .n. intelligit passionẽ & mortẽ. Per guttam intelligit pęnitentiã, & sanctitatẽ uitæ. Per casiã, intelligit lenitatem & suauitatem doctrinæ. Fuit ergo Chr̃s i secundis nuptijs, his tribus vestibus inductus & vnctus. s. indumento sãctitatis & pœnitentiæ in conuersatione vitæ, & vestiméto sapiẽtię & doctrinę, & vestimento amaritudinis & passionis. A quibus tribus vestimẽtis spirãt, & effluunt tres salubres odores in totã ecclesiã, quibus mẽbra sequuntur sponsum suum Christum de quibus
C odoribus habetur canticorum primo. In odorem curremus vnguentorum tuorum. Nam martires sequuntur Chr̃m in odorem mirrę & passionis, & virgines, & contĩnẽtes, & eremitæ, & omnes pœnitentes in odorem guttæ, siue sandali sanctitatis vitæ, doctores verò secuti sunt Christum ĩ odorem doctrinæ. Et sic omnes currimus in odorem expirantẽ & effluentem à uestimentis Christi. Dicit ergo pater ad filium: O Xp̃e spõse ecclesiæ nõ solũ te cõstitui regem speciosum forma præ filijs hominum & gratiosum, & constitui te pugilem accinctum gladio & sagittis contra diabolum, & constitui te iudicẽ, dans tibi sedem æternam, & virgam, sed etiam dedi tibi totam ecclesiam ĩ sposam. In quibus nuptijs

indui te tribus uestimentis. s. sanctitatis, doctrinæ, & passionis. A quibus vestimẽtis tuis nuptialibus expirant, & effluunt tria aromata. s. mirra passionis, & gutta siue sandali sanctitatis uitę, & casia suauis & lenis doctrinę. D
Ista tria aromata siue odores expirãt a vestimentis tuis tãquàm supple à domibus id est capsis, & pixidibus eburneis, in quibus reponuntur ista tria aromata. Ex quibus odoribus te delectauerunt, & oblectauerunt, & lætificauerunt multæ puellæ nobiles filiæ regum in honore tuo id est ad honorem tuum. Nã Catarina quæ fuit filia regis & Agata, & Agnes, & Cæcilia, & multæ aliæ uirgines ꝙ fuerunt de genere regum, secutæ sunt te, in odorem uestimentorum tuorum imo obtulerunt tibi ista tria aromata, & istos tres odores. s. mirram martirij, & guttam sanctitatis, E
& casiam bonæ doctrinæ: in quibus odorib. ualde delectaris, & tales odores hẽs gratos & acceptos. Ista tria unguenta abstraxerunt virgines, & martires à domibus, & capsis, & corporibus suis eburneis. s. albis ꝑ puritatẽ, & fortibus per constantiam, & rubicundis ꝑ martirium. Est .n. ebur album, & solidum, & rubicundũ, per quod denotatur puritas uirginis & constantia, & rubedo martirum, & sanctorum fortitudo doctorum & firmitas doctrinę eorum. Hoc idem potest ĩtelligi ad literam de Magdalena, & Maria Iacobi & Salome, quę fuerunt de genere regali, & de domo Dauid, quę his unguentis, & aromatib. vnxerunt Christum in honorem sepulturæ. Sed ad maiorem euidentiam est valde notãdum, ꝙ virtus passionis Christi dicitur metaforicè mirra, propter commodatam similitudinem. Nam mirra est quædam parua arbor F
aromatica, quæ nascitur in Arabia, cuius succus dicitur etiam mirra: quæ quidem arbor agitata à uentis contrarijs. s. ab aquilone & austro, emittit sudorem pretiosissimum ad modum gummi, quæ dr̃ prima mirra. sed qa non pt̃ exire multũ de succo primo modo: ideo agricolæ uulnerãt arborẽ faciẽdo paruã ĩcisionẽ in latere trunci, & sic emanat copia succi & liquoris. Et sic totus ille liquor ꝙ egredit̃ ab illa arbore i mẽse martij, tã ꝑ agitationẽ uetorũ, ꝙ ꝑ icisionẽ factã i latere dr̃ mirra prima & electa, virtuosissima & ꝑ̃tiosissima, ꝑseruãs ab oĩ corruptione, & sanãs, & desiccãs oẽm putredinẽ. Iste aũt liquor ꝙ emanat i mẽsib. sequẽtib., dr̃ mirra sc̃da, ꝙ licet sit bona, tñ nõ ẽ tãtis valoris & virtutis.

Ad

A Ad hui' ergo arboris & liquoris similitudinē tàm Christus quam sua passio dicitur prima mirra & electa. Nam in mense Martij Christus fuit agitatus & afflictus à duobus ventris cōtrarijs.s.à Iudęis & Pilato cū suis ministris de populo gētili, qui primò in horto emisit sudorem sanguinis, postea per flagella & clauos, & ultimò per vulnus lateris exiuit sanguis & aqua in remissionē peccatorū, unde omnia sacramenta receperunt virtutem. Et sic patet qualiter à vestimentis humanitatis Christi fluxit illa mirra passionis, cuius virtus fuit recepta, & reposita in domib', & capsi eburneis ecclesiasticorum sacramētorū; à quibus capsi iugiter ecclesia eduxit unguētū ex mirra, & cassia, & gutta passionis Christi confectum ad sanandas omnes infirmitates, & vulnera peccatorum in quibus vnguētis Christus valde delectatur ꝑ recōciliationē fideliū. Et hoc est quod intēdit dicere David cum ait Mirra & gutta &c. Nota etiam ꝙ illud nomē mor in Hebræo, idem est ꝙꝺ muscus, sed in Arabico, significat amaritudinem. Et ideo Hier. & 70. vbicunque in Hebræo. s. in psal. & canticis canticorum inueuerunt mor, traduxerunt mirram, quę est amara, ꝑ quàm significatur amaritudo passionis. Et sic mirra siue mor est æquiuocum ad muscum, & ad illam speciem aromaticā amaram, quæ præseruat à corruptione. Iō melius videtur dicere Hie. & 70. nam iudei moderni in magna parte perdiderūt veras significationes vocabulorum Hebraicorum, propter lōgam dissuetudinem. Ideo in significatione vocabulorum Hebraicorum magis est credendum Arabibus, quā Iudæis modernis eo ꝙ Arabes omnes vulgariter loquūtur lingua Arabica, quæ est ualde vicina linguę Hebraicę, magis quā Hispanica Italicæ. Nā Arabica, & Sirica, & Hebraica immediate descendant à Caldæa, ut dictum est in principio. s. in prologo, tractatu septimo.

B (margin)

C (margin)

Astitit regina à dextris tuis: in uestitu deaurato circundata uarietate.

Quia superius pater ornauit sponsum supradictis tribus nuptialibus uestibus: iō hic in hac secunda parte principali intēdit ornare sponsam. s. ecclesia. & copulare eam sponso suo, & canendo cōmendat eam in ornatu & apparatu nuptiali. Vnde dicit pr̄ primò ad filium, ut accipiat sponsam sibi. & ait: O rex Christe fili accipe ecclesiā tibi spōsam, quia iam ipsa regina. s. ecclesia astitit tanquā regina à dextris. i. in potioribus bonis tuis, & non est nuda: imo sedet in vestitu deaurato circundata uarietate, quia eisdem vestimentis tuis est induta & induisti eam. Nā iam sequitur te per fidem spem, & caritatem, ꝙ effluunt, & spirant a uestimentis tuis, & iam sequitur te ꝑ sanctitatē, & doctrinā, & martiriū. Ergo iam ornat est vestibus nuptialibus & decentibus. Nam ipsa astat tibi in vestitu deaurato palledine, siue pallore caritatis, & circundata, & amicta uarietate vestimentorum, & colorum. s. alba per fidem, & puritatem, & cerulea per spem: & rubicūda per martiriū, & pallida per pęnitetiā, & splēdēs ueritate doctrinę. Itē est circūdata & vestita varietate diuersorum sacramentorum scilicet baptismi, confirmationis, pœnitētiæ eucaristiæ, & extremę vnctionis. Itē ē circūdata diuersitate, & varietate statuū. s. virginū viduarū, cōtinētiū, cōiugatorū, eremitarū, apl'orū, doctorū, euāgelistarū, ꝓdicatorū & uarietate religionū, & uarietate līguarū: quia iā credūt Græci, Latini, Scitæ, Indi, Aetiopes & Caldæi. Itē uarietate moriū & consuetudinū ī cultu, sed omnibus est una fides, unū baptisma. Iō ucica est columba & sponsa. Vnde est aduertendum, ꝙ tota ista uarietas uestimentorum ecclesiæ fluit, & emanat à uarietate uestimentorū Christi, de quibus supradictū est in uersu superiori. Nam sicut in mundi creatione unus & idē Deus secundū diuersitatē idearū causādo similitudines istarum idearum produxit uarietatem, & diuersitatem creaturarū & specierum, ita Xp̄s in nostra regeneratione, & ecclesię despōsatione, multiplicādo similitudines vestimētorū suorū causauit uarietatē & perfectionē in ecclesia sponsa sua. Nam sicut Deus lucet in oīb. creaturis: & sic dat eis esse naturale, ita Chr̄s, vt redemptor, & regenerator lucet in ecclesia, & mēbris suis, & sic dat eis esse gratiæ. Itē sicut mūdus à sole habet tria. s. lumē calorē, & influētiā, ita ecclesia habet à Christo lume fidei, & calorem caritatis, & influētiā spei: propter quam operatur. Vnus ergo Christus habens ista tria aromata & vestimenta. s. passionis & sanctitatis & doctrinæ, aspirādo & lucēdo in ecclesia ꝑ passionē, causat varietatē septē sacramentorū ad sanādas infirmitates. Secūdò ex gutta suæ sanctitatis causat in ecclesia diuersitatem religionum, & statuum sanctorum. Sed ex vestimēto doctrinæ influit septem dona, & genera gratiarum, &

D (margin) E (margin) F (margin)

A rū, & sic alios fecit apostolos, alios euangelistas &c. Et sic ecclesia sedet à dextris Christi circūdata varietate, q̄ oīa fluūt ab eodē Xp̄o: nam per vnum & eundē sp̄m spirat & distribuit unicuiq; dona grārum, prout uult. Nam sicut dictū est in prologo Christus est dispensator bonorum p̄ris. Dicit āt Hiero. ad principiū ꝙ huc vsq; loquit̃ p̄pheta, & ea q̄ sequunt̃ sunt verba p̄ris ad sponsam, sed magis conformis videtur supradicta sententia.

Audi filia & uide, & inclina aurē tuam, & obliuiscere populum tuum, & domum patris tui.

Postq̄ superius pater dixit Christo ut acciperet eccl'iam in spōsam, nūc dicit eccl'iæ, ut accipiat Ch'm in spōsum, ut appareat cōsensus utriusq;. Nā in spōsalib. in primo loco quęrit̃ cōsensus spōsi, & in secūdo cōsensus sponsæ, & hūc ordinē seruat nūc ecclesia. Et ideo

B postq̄ p̄r habet cōsensum sponsi, nunc vocat & admonet spōsam, ut accipiat, & sequatur, & ueniat ad sponsum suū Ch'm: quia nemo uenit ad filiū, nisi pater traxerit eū per grām, nā quos pater ab æterno prædestinauit, hos Christus uocauit, & iustificauit, & regenerauit: ad Ro. 8. Dicit ergo pater ad spōsam ecclesiam. Audi filia per creationē & regenerationē, Audi vocē euāgelicā filij mei & uide eius miracula, & eius sanctitatem, & uide p fidē, & inclina aurē tuā volūtatis p̄bendo assensum. Et tu cętus gentiliū conuersorū, obliuiscere pp'lum tuū idololatrarum, & tu cętus ap'lorum, & discipulorum, & cōuersorū ex iudæis obliuiscere domū.i. synagogā patris tui Moysi.i. ritū cerimonialiū, & nō secteris literā, sed sp̄ū. Nota ꝙ ista sponsa dum erat in domo patris sui Abrahę, & Moysi, induebat̃ vestibus vilib. & vetustis cerimoniarū, & le-

C galiū. Et ideo præcepit Deus, ut relictis uestibus cerimoniarū ornetur uestibus nouis euāgelicis sacr'orum & grārum, ut a sponso concupiscatur. Et ideo dicit, obliuiscere domum patris tui.q.d. exue ueterem hominem, & indue uestes quas tibi dat nouus sponsus.

Et concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est dominus Deus tuus, & adorabunt eum:

Et filiæ Tyri in muneribus, uultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis.

Chr's rex spōsus cōcupiscet decorē tuū, & eris ipsi grata, aliter abijciet te, quasi abominabilē. Egredere ergo de domo natiuitatis & patris tui & intra talamū sponsi Chr'i q̄m ipse est dn̄s Deus, tuus, in lege promissus. Itē ò tu popule gentilis obliuiscere populū tuū, & patres tuos, & do:nū.i. delubra & superstitiones idolorū, q̄ nō sunt ueri dij, sed demonia, &

D cōuertere ad spōsum eccl'ię, q̄m ipse ē dn̄s Deus tuus, & nō idola. Et ideo adorabūt eum judæi supple, & adorabunt eū filię Tyri.i. oēs cōuersi ex gentilibus in muneribus.i. sibi munera offerentes. Nā magi venientes ab oriente obtulerunt in sua natiuitate, aurū, thus, & myrram. Et Cōstantinus, & cæteri imperatores, & reges, tēpla, & ecclesias Chr'o construxerūt, & magna donaria, & ornamēta obtulerunt. Vn̄ nota ꝙ uersus & sn̄ia incipit ibi.s. & adorabūt eum filiæ Tyri i muneribus.i. totus populus gētilis: & sic exponit hāc particulā Aug. de fide rerū inuisibiliū. Et conuersus p̄r ad filiū dicit. O fili rex Messia, intn̄ prospera bitur regnū tuū p uniuersum orbē, ꝙ non solū reges sed oēs diuites plebis dep̄cabunt̃ uultū tuū.i. ante uultū, & imaginē tuā orabunt

E in tēplo, & celebrabunt diuina officia, & desiderabunt uidere uultū tuū hic per grām, & in futuro per gloriā. Ex supradictis apparent & inferuntur quatuor conclusiones. Prima quidē est Chr's rex Messias in suo aduentu dēbat repudiare & abdicare synagogā, & abolere legalia & dare nouam legē, & declarare leg. vet. per hoc quod ait. Audi filia & uide, & inclina aurē tuā & obliui. populū tuum, & do. pa. tui.q.d. Audi nouā doctrinā sponsi, & crede ipsi, & uide eius miracula, & obediēdo sequere eū dimittendo synagogā, & uetustatē legis, & mores antiquorū. Secunda conclusio, ꝙ post publicationē euangelij legalia nō sunt Deo grata nec accepta, sed sola sacr'a noua lex, per hoc quod subdit. Et concupiscet rex decorem tuum. Tertia conclusio, ꝙ rex Messias

F est uerus Deus, per hoc quod subdit. Q̄m ipse est dominus Deus tuus & adorabunt. Quarta conclusio ꝙ principalis articulus, & fundamentum ecclesiæ per quod differt Christianus à non christiano, est credere in Christū uerum Deum, & hominē, & Messiam in lege promissum, per hoc quod ait. Audi filia & uide quasi dicat ꝙ solus ille est filius Dei adoptiuus, qui credit in Christum, & abdicat omnes alios ritus, & cerimonias, & superstitiones, quia aliter non concupisceretur a Christo sponso nec esset membrum eius, nec de gremio ecclesiæ.

Omnis gloria eius filiæ regis abintus in fimbrijs aureis circumamicta uarietatibus.

Hic dat causam quare debebat Xp̄s repudiare synagogā, & delubra gentiliū, & ornatum

A eorum, & concupiscere, & eligere ecclesiā. Nam tota gloria synagogæ erat in apparatu exteriori, & in actibus materialibus: quia omnia intelligebāt ad literam, & per sola opera exteriora putabāt iustificari. Et idō tota gl'ia templi Salomonis erat in apparatu ornamētorum, & uasorum aureorum: & sic tota gloria iudæorum referebatur ad corpus, & nihil ad animam, nec curabant de interiori iustitia. Sed oppositum docet lex euāgelica. nā vera iustitia, & ornatus dēt esse in nobiliori parte, sed aīa est nobilior corpore; ergo uerus ornatus dēt esse in aīa. Nam Deus rōne aīæ diligit hoiem, ergo potius uult sibi desponsare aiam q̄ corpus: ergo totum ornatum, & apparatum magis desiderat in aīa q̄ in corpore & sic homo magis dr̄ iustificatus in aīa quam in corpore, & per consequens magis B per actus interiores, q̄ exteriores, cū possint esse ficti & falsi, & sic Deus magis acceptat & respicit affectū & intentionē, quā effectū exteriorem, ut ait saluator. Matth. v. Et ideo dicit hic gloria huius sponsæ non consistit in apparatu exteriori sicut tēplum Salomonis, cuius tota gloria erat in pellibus & pannis & vasis aureis & argenteis, & similiter ē dicendum de templis gētilium: sed tota gloria eius. i. istius sponsæ filiæ regis. i. ecclesiæ est abintus in actibus, & in deuotione interiori, & in ornatu spūali sacrorum ecclesiæ. Et sic etiam ornatus Christianorum & iustitia, & pfectio non consistit in actib. exterioribus, sed in ornatu aīæ & deuotione & uirtutibus & non in apparētia & vana gloria exteriori, sed bona intentione interiori, ne qđ foris ostenditur, intus à mercede euacuetur: q̄a Christianus non expectat p̄miari, nec fęlicitari in hoc mundo sed in alio, & talem aiam C concupiscit Xp̄s & desponsat sibi. Ideo licet ecclesia spōsa Xp̄i sit circumamicta varietatibus ad extra: & eius uestes sit cōtexta uarietatib. statuū. s. coniugatorū, viduarū, virginū, tñ abintus: oib. est una fides, vna caritas, unū baptisma, & unicam expectant gloriā & sic tota gl'ia eorum est in aīa. Vñ tali vestitu deaurato & tali amictu contexto varietatibus colorū pfectionū & uirtutum ornauit Deus pr̄ spōsam filij, & talē spōsam cōcupiuit Xp̄s repudiata synagoga & gentilitate, quę in solis ornamentis mundanis, & exterioribus delectabantur & putabant iustificari. Totum etiam hoc potest referri ad legem Moysi, & ad totam scripturam ue. te. cuius veritas nō consistit in litera exteriori, sed in sensu spūali interiori, quæ quidem lex uetus est quasi tunica & uestis, sub qua latet euangelium siue ueritas euangelica. Et sic gloria ve. te. est veritas euangelica latens abintus in fimbrijs aureis: & hanc ueritatem & gloriam interiorem legis desiderabunt omnes patres ve. te. & hanc concupiuit & acceptauit & prędicauit Christus, & sic abiectis & repudiatis cerimonijs exterioribus concupiuit gloriam & veritatem interiorem. Et sic lex uetus patet ad extra in uestitu byssino & grosso; sed ueritas euangelica latet intra in uestitu deaurato circumamicta uarietatib. sensuum. i. profetico, morali, & anagogico, & multiplici; q̄a ptransibunt plurimi, & multiplex erit scientia. Itē ista gl'ia quæ latet abintus, & emanata bintus, est gratia ecclesiasticorū sacramentorum, q̄ sunt inuisibilis grāe uisibilis forma. Nam in quolibet sacramēto sub uisibili forma latet inuisibilis gratia: ut quodlibet horum sacramentorum est circumamictum uarietate bonorum effectuum. Nam baptismus purgat originale, & confert fidem spem, & caritatem, & configurat, & incorporat nos Christo sponso, & confirmatio confert vir donē spiritussancti, & eucaristia reficit.

D

E

Adducentur regi uirgines post eam, proximæ eius afferentur tibi.

Afferentur in lætitia & exultatione: adducentur in templum regis.

Postquā superius Deus pater cantauit, & commendauit sponsum & sponsam in suis ornamentis & apparatu, hic commendat eā de copia, & frequenti societate puellarū adolescentularum, quæ maximè decorant sponsam, ut patet in canticis Salomonis. Potest et dici, q̄ nunc in hac tertia parte huius carminis nuptialis prędicit, & commēdat fęlicem prolē eorundem. Et ratio est, nā in superiori uersu dixit, quòd omnis gloria huius sponsę est abintus quasi in utero eius, & quòd est amicta, & circundata uarietatibus statuū & filiorū: ideo hic enumerat & memorat liberos & filios eius, quorum status sunt multi. s. uirgines, uiduę, cōiugatę, apostoli, & martyres, & doctores. Vnde nota quòd ista proles fuit regenerata ex iudæis primò: secundò ex gētibus & ex utrisque fuerūt uirgines, & uiduæ, & de oī statu, & illico incepit ecclesia Xp̄o dare plē. Dicit ergo primò, uirgines. s. virgo Maria, & Ioā. Baptista, & ceteræ uirgines adducentur postea. i. sequentur ipsam ecclesiam,

F

A sia. ł. ipsa ecclesia primò adducet virgines sponsam Christo, & proximæ eius. s. viduę & continentes, quæ tenent 2m locũ post virgines afferentur tibi, ò Christe in lętitia, & exultatione. i. sponte vouebunt, & seruabũt castitatem amore tui. Etiam per virgines põt intelligi omnes animæ christianorum, quæ habent fidem catholicam secundum Augu. & per proximas, põt intelligi specialiter conuersi ex gentibus, ex quibus multæ virgines fuerunt Deo consecratæ, & seipsas pro Christo morti obtulerunt, & multæ aliæ se monasterijs dedicauerunt. Et ideo sequitur. Adducentur in templum regis, sicut continuè sanctimoniales Christo dedicantur. Et ẽt per virgines, & proximas Christi põt intelligi oẽs

B animæ christianorũ, qui in baptismo inconcussè fidem Christo promiserũt, quæ dñr virgines ab integritate fidei, ex quibus sunt martyres, & virgines, viduæ, & cõiugati, qui omnes sequuntur ecclesiam, & sunt regenerati à Christo, & ecclesia. Omnes enim christiani adducuntur ad templum Christi, & adducit eos mater ecclesia, vt baptizentur, & recipiant cætera sacramenta. Et sic omnes sequuntur agnum quocunque ierit.

Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram.

Hic specialr memorat prolẽ apostolorũ, eo q̃ tenẽt primũ locũ in ecclesia. Vñ posset dicere ecclesia, O Christe tu ascendisti in cœlũ, & dimitis me viduã, & solã & pupillã sine pře, quia ante habui patriarcas, & prosetas, qui fuerunt přes mei, nunc aũt repudiata synagoga, in qua sunt scribæ, farisei, & legis doctores, congregasti me ex piscatoribus, &

C plebeis, & simplicibus idiotis. Ad hoc rñdet Deus, Ne timeas ecclesia sponsa, quia pro patribus. i. loco & vice patrũ. s. patriarcarum, & profetarum, nati sunt tibi filij. s. apostoli, q. a recepto spiritusancto, erunt maiores, & sapientiores quã patriarchæ & profetæ. Ideo hos constitues principes super omnem terram. Hoc ẽt dicit, q. a sicut Iacob genuit duodecim filios patriarcas a quibus descenderũt omnes filij Israel carnales, ita Christus regenerauit duodecim apostolos, a quib. descenderũt oẽs christiani per generationem baptismalem, & spiritualem. Et ideo ecclesia dicitur verus Israel spiritualis, quorũ patriarchæ fuerunt duodecim apostoli, vt patebit ps. 67. Hoc idem dicit ecclesiæ cõgregatæ ex gentibus: noli timere, quia loco patrum tuorum.

le gentilis, quia habuisti summos philosophos, qui in scientia humana floruerunt, & reges & imperatores qui armis & legibus totum orbem subiecerunt. Nam pro illis patribus tuis. s. loco Platonis, & Socratis, & Aristotelis, & cæterorum philosophorum, & loco Cyri, & Darij, & Alexandri, & Cæsaris, & Pompeij, & Octauiani, & cæterorum famosissimorum regum, & imperatorum, & bellatorum, nati sunt tibi. i. renati ex me filij, scilicet apostoli, & discipuli, & hos cõstitues principes super omnem terram, qui non inanis profetiæ verbis, nec viribus humanis, sed armis euangelicis, totum orbem tibi subijciẽt, & sic erunt maiores quàm Alexander & Cæsar, qui minorem partem mundi vix potuerunt obtinere. Item renati sunt tibi filij ex me, scilicet martyres & doctores. Et ideo, O Christe domine mundi. D

E

Memores erunt nominis tui domine, in omni generatione & generationem.

Illi. apostoli & doctores erunt memores tui, in oĩ generatione & generationem, quia scribent, & prædicabunt mirabilia quæ fecisti vsq; ad iudicium. Nam euangelistę scripserunt euangelia, in quibus memorantur omnia gesta Christi. Et Ia. & Ioan. & Pe. scripserunt epistolas canonicas, & Lucas actus apostolorum. Et Paulus scripsit quatuordecim epistolas ad diuersos populos & status, quæ quotidie leguntur, & prædicantur in ecclesia, in quibus memoratur nomen Christi. Et sic apostoli non solum ipsum nomen Christi prædicarunt, sed etiam in memoriam eius scripta reliquerunt.

F

Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in sæculum sæculi.

Propterea & propter quæ scripta sunt omnes populi [illegible] confitebuntur tibi ò Christe, & colent te tanq̃ Messiã, & verum Deum in sæculum sæculi. Nota q̃ ly domine non ponitur in Hebræo, & sic nulla accidit difficultas, quia loquatur pater ad filium in hoc versu. Ex toto ergo isto psal. possunt recolligi. 14. conclusiones seu doctrinæ. Prima conclusio, q̃ pater ab æterno eructauit verbum bonum ex toto corde. i. est de tota substantia. Secunda cõclusio, [illegible] tempore pro[illegible] omnes creaturas sicut [illegible] Christus fuit [illegible] præ filijs hominum in [illegible], & fortitudine, & sapientia, & gratia spiritussancti. Quarta

A ta conclusio, ꝙ Chrs triplici gladio fuit accinctus. s. gladio humanitatis, & potentiæ, & doctrinæ. Quinta conclusio, ꝙ quinque virtutes fuerunt, pp quas meruit regnare, s. sanctitas, sapientia, veritas, mansuetudo, & iustitia, quæ quidem quinque virtutes sunt necessariæ cuilibet regi & principi. &c. Sexta conclusio, ꝙ tam apostoli, quam verba euangelica fuerunt sagittæ, quibus Christus penetrauit corda hominũ. Septima conclusio, ꝙ sedes Christi iudiciaria erat æterna & sceptrum Christi erat iustum, & directũ. Octaua conclusio, ꝙ in diuinis est trinitas personarum: scilicet pater vngẽs, & filius vnctus: & spiritussanctus, quo filius vngitur ẜm humanitatem. Nona conclusio, ꝙ triplici vestimento fuit Christus vestitus. s. vestimento mirrhæ passionis: & vestimento pœnitẽtiæ, & doctrinæ. Decima conclusio, ꝙ vestimenta
B ecclesiæ Christi deaurata sunt per caritatem, & circundata varietate virtutum, & sacrorum, & diuersorum ordinum, & graduũ ministrorum & prælatorũ ecclesiæ. Vndecima conclusio, quod ecclesia sponsa Christi, est congregata ex conuersis de populo gentili relinquentibus ritum patrum suorum, & ex conuersis de iudaismo relinquentibus cerimonialia, & ritus legales patrum suorum. Duodecima conclusio, quod filij gentilium debebant recipere Christum, & adorare ipsum tanquam Deum. Decimatertia conclusio, quod gloria ecclesiæ non consistit in bonis exterioribus, & temporalibus, sed interioribus, & spiritualibus: Decimaquarta conclusio, quod loco 12. patriarcarum constituti sunt 12. apostoli principes super omnem terram, per quos regeneratus est totus po-
C pulus fidelium.

PSALMVS XLV.

D*Eus noster refugium & virtus: adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis.*

Huic psalmo ꝑponit talis titulus i Heb. s. Victori, siue ad victoriã filijs Core, super Alamot canticum. Secundum vero 70. In finem filijs Core pro arcanis canticum: Secundum aũt Hier. Victori filiorum Core pro iuuentutibus canticum. De auctore autem & materia huius psalmi dicit Ra. Salo. & quidã alij Hebræorum, quòd filij Core fecerunt hunc psalmum pro gratiarũ actione, eo ꝙ fuit factum in eis illud grande miraculum, quia patre suo Core, & Datan, & Abiron, & cæteris complicibus illius coniurationis, pereũtibus ipsi fuerunt libertati: vt patet Numẽ. 26. & 16. Et hoc iuste & bene merito factũ est: vt D
dicunt isti. Nam cum Core pater eorum, & cæteri obstinati vellent rebellare cõtra Moysen & Aaron, tamen filij Core noluerũt esse complices, nec participes i illa cõiuratione: imo ꝑsuadebãt patri, vt obediret Moysi iuxta voluntatem domini, sed quia Core cũ cęteris voluerũt obstinate perseuerare in suo malo proposito: ideo aperta est terra, & deuorauit eos, filijs Core saluis manẽtibus, vt patet ibidem. Et addunt isti quòd filij Core manserũt in aere: cum terra sub pedibus eorũ fuisset aperta, sed cõiuratoribus absorptis, & deuoratis, tunc terra fuit reclusa & reiuncta: & tunc filij Core manserunt salui super terrã. Et hoc fuit illud grande miraculũ quod scribitur. Numeri. 26. Et addunt isti quòd nunc E
Deus dedit filijs Chore spiritum profetiæ, in præmium tantæ obedientię: & sic fecerũt omnes psalmos qui intitulantur filijs Core, & inter cæteros fecerunt hunc psalmum agẽdo gratias pro sua liberatione, & tanto miraculo ostenso. Et hanc positionem sequuntur quidam catholici glossantes hunc psalmum pro illa liberatione, & miraculis factis in deserto: & i transitu maris rubri, & in ingressu terræ promissionis. Quia tunc factus est impetus fluminis Iordanis quando conuersus est retrorsum & trãsiuit populus, & altissim[us] sanctificauit suum tabernaculum, & arcam, quando reposuit eam in Silo, & lætificauit illam ciuitatem, & populum dãdo possessionẽ illius terræ. Et sic exponunt literaliter hunc psalmum de adeptione illius terræ cum auxilio Dei. Sed ista positio licet aliquo modo, F
& in minori parte contineat aliqualem veritatem, tamen in maiori parte cõtinet falsitatem. Nã primo continet falsum, inquantũ dicit ꝙ filij Core fecerũt hũc psalmũ tpe Moysi: sicut fuit improbatum in titulo. psal. xli. Secundo continet falsum, inquantũ dicit ꝙ psalmista ꝑcisè in hoc psalmo memorat miracula & prodigia facta in exitu Israel de Aegypto, & i ingressu terræ, ꝓmissionis. Sed põt cõtinere verũ, inquantum Dauid cõtẽplãdo miracula, & prodigia, & mysteria facta & gesta i illo egressu, & ꝓgressu, & ingressu, ꝓuidit in spiritu ortum, & progressum, & ꝓsperitatẽ, & triũfum ecclesiæ Christi. Quæ quidẽ ecclesia Chri est, & fuit figurata per filios Core: eò ꝙ est & fuit cõgregata ex cõuersis de populo iudaico & populo gentili, quorũ

patres

A patres perierūt i sua cecitate & infidelitate, ut probatum fuit ibidem, s. ps. 41. Et ideo est dicendum, ꝙ Dauid fecit istum psalmum & intitulauit ipsum, In finem filijs Core super Alamot, eo ꝙ dedit ipsum cantandum ipsi Heman & toti Coro suo, eo ꝙ erant de filijs Core ut ibi fuit dictum. Sed tunc manet dubium de diuersitate translationum huius tituli. Nam lxx. transtulerunt. In finem huius filijs Core pro arcanis. Et Hieronymus transtulit, filijs Core pro iuuentutib. Ad hoc respondetur ꝙ hoc nomen Alamot ē plurale deriuatiuum de hoc noie Alma. Sed quia hoc nomen Alma est æquiuocum ad duo. Nam uno modo idem est quod adolescentula siue puella. Alio modo idem est quod secreta. Et sic Alamot uno modo significat iuuentutes. Alio modo significat arcana siue B secreta. Ideo septuaginta transtulerunt, pro arcanis sumendo unam significationem. Et Hieron. transtulit, pro iuuentutib. sumendo aliam significationem. sed hoc ex diuina ꝓuidentia factum est. Nam Dauid in psal. isto profeticè memorat & ꝑdicit arcana & secreta, & ꝓfunda myster a & ꝓdigia, & miracula q̄ gesta & facta sunt in iuuētute & in ortu & ꝓgressu ipsius ciuitatis siue ecclesiæ Dei, ut magis patebit in fine expositionis huius psalmi: & sic necessaria fuit utraq; translatio. quia una notificat iuuentutem, & ortum Ecclesiæ. Et altera arcana & profunda mysteria & miracula quæ gesta sunt in ortu & in iuuentute ecclesiæ. Et ideo datus est iste ps. filijs Core ad cantandum: eo ꝙ gerebant figuram ecclesiæ sic cōgregatæ ut dictum est. Tria ergo facit Dauid in hoc ps. Primò. n. C prædicit fortitudinem & constantiam: quā habuit ecclesia contra iudæos & tyrannos ī sua iuuentute & auxilio Dei in principio. Et hoc per figuram, & prout præuidit in exitu Israel de Aegypto, & per transitum maris rubri. Secūdo explicat unde ista ciuitas Dei & ecclesia adepta est talem fortitudinem. Et ī quo tempore habuit hāc gratiam, & hoc per figuram igressus terræ promissionis per Iordanem. Tertiò explicat profeticè uictoriam & triunfum quem habuit ecclesia de Iudeis & tyrānis persecutorib. suis. Et hoc per figuram uictoriæ, quā habuit Iosue & Israel de regib. & pop. Cananęorum. Secunda: ibi flu minis impetus lætificat. Tertia ibi. Conturbatæ sunt gentes &c. Quantum ad primum est notandum sicut pluries dictū est ꝙ prin-

D cipium & progressus ecclesiæ. Christi manifestè figuratus est per primum progressum pop. Israel. Nam sicut Iacob siue Israel genuit xii. filios & reliquit eos in Aegypto inter inimicos: vbi grauiter fuerunt afflicti, sed Moyses cum signis & portentis eduxit eos ꝑ Mare rubrum & desertum cum maximis laboribus & tribulationib. Ita Christus regenerauit xii. Apos. & post eius mortē reliquit eos in Hierus. vbi fuerunt afflicti à iudæis, vt patet in actibus Apost. Sed Christus misit in eos flumen aquæ sapientiæ Spi. san. & misit in eos per mundū vniuersum & subiecerūt Christo totum orbem, sicut filij Israel transferentes impetum Iordanis obtinuerūt totam terram promissionis. In illa ergo figura, & mysterio præuidit Dauid totum principium & progressum ecclesiæ. Ideo introducit cœtum Apostolo. & fidelium primitiuę E ecclesiæ loquentem in hoc ps. & explicantē fidem suā in illa persecutione Vnde dicit populus & ciuitas Christi. Cgristus Deus & homo est noster refugium & virtus & adiutor in tribulationibus, quę inuenerunt & vexauerunt nos in primitiuia ecclesia. Nam illico post mortem & resurrectionem Christi insurrexerunt principes & Farisæi contra nos, & ducebant nos & cōstituebant in conspectu sacerdotum, pręcipiente ne prædicaremus nomen Christi: & persequebantur nos per synagogas & ciuitates cōminabantē nobis flagella & tormenta. Vt patet in actib. apostolorum. Sed propterea quia Deus noster est refugium & virtus nobis.

Propterea non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.

Ideo non timebimus dum turbabitur terra: & transferentur montes in cor maris. Et F ponitur futurū indicatiuū pro optatiuo, quia iudæi non habent optatiuum. Quasi dicat q̄uis turbetur tota terra contra nos: & fiat tantus terræmotus vt transferantur, & cadant montes in cor maris & in medio maris sicut solet quandoq; fieri in maximo terræmotu: tn̄ nos non timebimus persecutores postquā Christus & eius auxilium est nobiscum. Vnde tota terra iudęæ primò mota est, contra Apostolos & discipulos, & exinde totus orbis & pop. gentilis contra Apostolos & martyres & omnes Christianos: & tanta cōmotio facta est contra eos, ꝙ montes. i. magni principes & reges trāslati sunt ī cor maris. i. mouerunt fluctus amaros sui furoris & per

A secutionis contra totam ecclesiam & ciuitatem Dei. Ideo sequitur.

Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eorum: conturbati sunt montes in fortitudine eius.

Aquę eorum. s. persecutiones & indignationes sonuerunt & turbatæ sunt cum magno sonitu sicut fit in mari tempore tempestatis. Ita moti scribæ, & farisæi fecerunt præconium in tota Iudęa: ne quis auderet noiare Xp̄m, & sic Paulus acceptis epistolis ĩ Damascũ, vt si quos inueniret huius viæ viros, vinctos perduceret in Hierus. Item Nero & Domitianus, & vltimo Dioclerianus fecerunt edictum per totum orbẽ ne quis prædicaret Xp̄m: aliter capitali sententia puniret, bonis fisco dedicatis: & sic in fortitudine huius terręmotus & fluctuationis maris, cóturbati sunt montes. i. principes & reges terræ contra Christianos. Sed in omnibus his flu- B ctuationibus non timebant Apost. imo ibant gaudentes à conspectu concilij, q̄m digni habiti sunt pro noie Iesu contumeliam pati. Et dicebant: obedire oportet magis Deo quàm hominibus. Actu. v. Hoc idem dicebant Apostoli & marty. dum starent ante reges & pręsides. vt patet de beato Laurẽtio, & Vincentio, & Catarina, & Lucia. Ideo oĩa ista nõ timebãt: q̄a Xp̄m in refugiũ habebant. Quasi dicant ꝙ sicut filij Israel fuerunt vexati in Aegypto & angustiati in mari rubro, inter mare & mõtes vidẽtes Aegyptios eos persequẽtes: ita fuimus afflicti per iudæos & tyrãnos in primitiua eccl'a. Sed sicut De⁹ fuit refugiũ & adiutor illorum, & liberauit eos tã de Aegypto: q̄ de mari, cum signis & prodigijs, ita Christus liberauit eccle. de persecutione iudæorum: & tyrannorũ cum signis & C miraculis, & subiecit sibi oẽs gentes & pop.

Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei: sanctificauit tabernaculum suum altissimus.

Deus in medio eius non commouebitur: adiuuabit eam Deus mane diluculo.

Hic reddit causam vnde Aposto. & ciues Dei habuerunt tantã virtutẽ, vt possent resistere tot fluctib: & tormentis tyrannorũ terrenæ ciuitatis. Vnde iam dictum est psalmo quarto. ꝙ illico post Adam genus humanũ fuit diuisum in duas ciuitates, quarum vna incepit ab Abel, q̄ dicta est ciuitas Dei, altera à Cain, quæ dicta est ciuitas Diab. quæ processerunt vsq; ad Christum, sed cõtinue fuerunt renouatæ & excitatæ. Nam ciuitas Dei fuit renouata per Noẽ: & Abrahã, & Iacob, D à quo dicti sunt filij Israel vsq; ad Christum. cuius ciues fuerunt semper afflicti à ciuibus terrenę ciuitatis. Hæc autem ciuitas Dei fuit totaliter renouata & regenerata per Xp̄m & congregata ex filijs ciuium vtriusq; ciuitatis, patribus pereuntibus vt dictum est. Et sic sicut maior pars ciuitatis terrenæ. l. populi gentilis transiuit ad ciuitatẽ Christi: recipiẽdo Christum in quo fuerunt regenerati. ita maior pars filiorũ Israel transierũt ad ciuitatem Diab. negando Xp̄m uerum redemptorem & Messiam. Et sic omnes simul infideles pertinentes ad ciuitatem Diabo. inceperunt insurgere & mouere fluctus iniquitatis contra ciuitatem Christi. Quæ ciuitas passa est diras persecutiones. Primò à Iudęis. Postea à tyrannis per x. imperatores usq; ad magnũ Constantinum. Quibus persecutionib. erat impossibile resistere nisi ex auxilio superno. E Ideo Christus misit flumen aquarum donorum & gratiarum Spi. san. in die penteco. in omnes discipulos, & Apost. in quibus consistebat tota ciuitas Dei. quod flumen uallauit & fortificauit & lætificauit taliter totã ciuitatẽ Dei, q̄ est ecclesia, ꝙ amplius nõ timuit impetus & fluctus aquarũ persecutionũ tyrannorum & oĩum inimic. Nã illico inceperunt cũ fiducia prædicare uerbum Dei, ut patet per totum discursum actuum Aposto. Et nõ solum impetus fluminis Spi. san. descẽdit: & fortificauit eccl. sed ẽt protulit & prostrauit fluctus & ciuitatem Diab. quia principẽ huius mundi eiecit foras. Nam popu. gentilis eiectis idolis cõuersus est ad Christum. etiã fluuius baptismalis concessit uirtutem Christianis, ut non solum resisterent, sed ẽt uincerent & subijcerent ciuitatẽ Diab. & sic aucta F est ciuitas Dei à solis ortu usq; ad occasum: in medio cuius, Deus habitat per fidẽ, ubi antea Diabo. princeps huius mundi habitabat. Ex quibus patet ꝙ Xp̄s p flumen aquæ baptismalis & donorum Spi. san. fortificauit suã ciuitatem, & irrigat eam: & geminare eam facit, & dilatata est, & ampliata per totum orbem. Dicit ergo ciuitas Dei. Non mireris, si non timuimus terræmotum & tempestatẽ maris inimicorum: nam impetus fluminis Spi. sã. lætificat & irrigat & fortificat, & vallat ciuitatem Dei. s. ecclesiã: nam altissimus Deus sanctificauit tabernaculum suum. s. ecclesiã in qua habitat per fidem. Et ideo quia ipse Christus habitat in ea: nunquã cõmonebitur à fide & caritate Xpi. Nam ipse habitando

A tando in ea influit virtutem & gratiā sacramentorū & dona Sp. san. q̄ sunt arma Christianorum: & ideo licèt cōtinuè agitet fluctibus tyrannorum, & hæretic. tñ nunq̄ vsq; ad iudicium submerget nec expugnabit nauicula Petri, imò semp Deus adiuuabit eam mane diluculo. Vñ nota q̄ totū tp̄s.leg. vet. dr̄ nox, tp̄s vero gratiæ dr̄ dies, cuius aurora & mane siue diluculum fuit resurrectio & ascēnsio Xp̄i. Sed quia illicò decimo die post ascens. misit Xp̄s flumen donorum Sp.san. in discipulos. quo flumine lætificauit & adiuuit hanc ciuitatē: ideo dicit. Adiuuabit eam mane diluculo. i. in principio legis gratię. Quasi dicat, q̄ sicut impetus fluminis Iordanis lætificat & irrigat totā terrā promis. &
B aquæ circundant eā vndiq. Nā ex parte oriētalis clauditur aquis Iordanis, & ab aquilone aquis descendentib. cum impetu de Libano, & ab occasu clauditur Mari Mediterraneo, & à meridie torrent turbido Aegypti. Ita pariter ciuitas & ecclesia Dei irrigatur & lætificatur & vallatur impetu fluminis baptismalis & aliorum sacramētorum; & sic defenditur vndiq; ab incursibus dœmonum & infidelium. Et ideo ista ciuitas sic lætificata & adiuta impetu fluminis Spi.san. dedit vocem suam euang. per vniuersum orbem, & mota est tota terra: & conturbatæ sunt gentes, & inclinata sunt omnia regna mundi, & subiecta iugo Christi, ad prædicationem Apostol. & martyrum & doctorum. Et sic reges terræ qui propter idola persequebantur Christianos antea, post, suscepto baptismo deleuerūt idola propter Christum. Vnde sicut fluminis impetus validus trahit secum oēs arbores ripæ: ita impetus fluminis xp̄i omnes gē-
C tes trahit ad ecclesiam. Sed in qua virtute hoc fecimus? respondet, quia Christus Dn̄s virtutum semper fuit nobiscum, & Deus Iacob fuit semp susceptor, & defensor, & adiutor in omnibus tribulationibus supradictis: ideo non solum fuimus protecti: sed etiam victores, sicut dixit nobis in sua ascensione. Ego autem uobiscum sum vsq; ad consummationem seculi. Vel potest incipi constructio ibi.l. Dn̄s virtutum, qui erant nobiscum, dedit vocem suam euangelicam per Apostolos, & mota est vniuersa terra: intantùm q̄ conturbatæ sunt gentes ad prædicationē Apostolorū, & inclinata sunt omnia regna mundi ad suscipiendam fidem Christi.

Conturbatæ sunt gentes: & inclinata sunt regna dedit vocem suam mota est terra. D

In hac tertia parte explicat prosperitatem huius ciuitatis, & victoriā & triunfum quē habuit de oībus suis persecutoribus, & quo subiecit totum orbē iugo Xp̄i in virtute impetus fluminis gratiarū, & donorum Spi.san. ad prædicat. Apost. Vnde dicit q̄ ista ciuitas Dei sic lætificata, & adiuta mane diluculo. impetu fluminis Spi.san. dedit vocem suam euāg. in prædicatione Ap̄l. & tunc cōmota est tota terra à solis ortu usque ad occasum. est conturbatæ sunt oēs gentes uisis signis, & prodigijs, & miraculis Apost. Et sic inclinata sunt oīa regna mundi ad credendum euang. & subiecta sunt iugo Christi. Et tunc reges terræ, qui pp idola ante persequebātur christianos, postea deleuerunt omnia idola pp Xp̄m, vt inquit Aug. Vnde sicut impetus fluminis validus tp̄e pluuiarum trahit secum E omnes arbores, & diruit domos & ciuitates sitas in ripa: ita pariter impetus fluminis prędicationis euāg. fidei, & miraculorū, prostrauit oīa idola: & reges, & populos gentilium traxit ad fidem Xp̄i. Q.d. q̄ sicut impetus fluminis Iordanis lætificat, & irrigat totam terram promissionis, ita fluuius baptismalis irrigauit, & lętificauit totam ecclesiam Xp̄i, & sicut ille trāsitus fluminis Iordanis lætificauit filios Israel, qn̄ conuersus est retrorsum, & p̄buit eis audaciā viso miraculo, & sic trāsierūt cōtra Cananęos, & vicerunt eos, ita pariter impetus baptismalis fluminis, & impetus fluminis donorū, quæ receperunt Apost. in die Pente. lætificauit eos, & totam ciuitatem & cū magna fiducia, & fortitudine ingressi sunt cōtra reges & principes mundi. Et sicut tunc ad sonitū tubarū, & buccinarū, & vocē F sacerdotū, & turbarū ceciderūt muri Ierico, & capta est ciuitas, & oēs fuerū occisi, & postea exinde procedendo regna Cananæorū fuerunt capta, ita pariter ad vocem & sonitum tubę prædicationis Apostolorum ceciderunt omnia idola, & inclinata sunt omnia regna populi gentilis, & occisa fuit in eis superstitio, & īfidelit.s, & suscitata fides vt inquit Augu. Sed quia diceret aliquis in qua virtute fecistis omnia ista: O Apostoli & christiani: Ideo subdit,

Dominus virtutum nobiscum susceptor noster Deus Iacob.

Quasi dicat, q̄ Iesus Xp̄s Dn̄s virtutum, & dator gratiarum fuit nobiscum in oībus supradictis pressuris, & triunfis adiutor & protector,

A tector, & ipse Christus Dñs Iacob, quia ipsi Iacob fuit promissus, erit susceptor & liberator noster: in quo nostram spem, & fiduciam constituemus, Deinde cum dicit,

Venite & videte opera Domini: quæ posuit prodigia super terram: auferens bella vsque ad finem terræ.

Arcum conteret & confringet arma: & scuta comburet igni.

Inuitat & conuocat oēs gentes & pop. vt veniant ad prædicat. Apost. & ad videndum signa, & prodigia & miracula eorum quibus visis conuertantur ad Christum. Ideo ait. O vos oēs gētes venite & videte opera Dñi nostri, & prodigia, & miraculo quę posuit sup terram. Et videte primò opera nostræ redēptionis, & miracula quę p seipsum fecit, mortuos suscitando: & infirmos sanando, & sup
B aquas siccis pedibus ambulando. & postea videte opera & miracula quæ fecit p Apostolos & mart. super terram, & quō fuit auferens bella vsq; ad finem terræ: quia oia regna fuerunt sibi sub.ecta. Nam cōteret arcū & potestatem tyrannorum: & confringet arma Diab. in quibus confidebat. s. oia genera peccatorum, & scuta, s. filosofiam naturalem qua gentiles se defendebant, & contra nos arguebāt, & ritum & superstitionem pluriū Deorum comburet igni veritatis sacræ. scripturæ. Nam Paulus cum autoritatibus sacræ. scripturæ vicit filosofos vt patet Actu. 28. Et Petrus vicit oēs scribas & farisæos. Actuum. 3. Item Christus contriuit arcum. s. sacerdotum, & armā. i. regnum Iudęorum per Romanos, & scuta. i. muros Hierusalem combussit igni, Deinde cum dicit,

C *Vacate & videte quoniam ego sum Deus exaltabor in gentibus & exaltabor in terra.*

Introducit Xpm cōminantem tam iudęis quam tyrannis dicens. O vos iudæi, & vos gentiles vacate, & cessate, & desistite persequi ecclesiam meā, & videte, & cōsiderate bene scripturas. nam licèt videatis me in forma humana, & mortali, tamē ego sum verus Deus & homo sicut canunt scripturæ, & ideo exaltabor in gentibus subiiciendo omnes gentes per fidem, & exaltabor in terra, omnes terrenos & infideles puniendo. & ideo conuertimini ne in æternum puniamini. Sed ad hoc sponderet populus fidelium dicens,

Dominus virtutum nobiscum: susceptor noster Deus Iacob.

Iesus Christus Dñs virtutum erit nobiscū in adiutorium, & ipse Deus Iacob erit susceptor, & fautor, & redemptor noster, & ideo te in Messiam, & redemptorem, & caput nostrum recipiemus. Ex quibus patet, q licèt totus ille ps. conueniat toti ecclesiæ, tñ maximè conuenit martyribus, qui licèt multis tribulationibus & tormentis sunt lacerati, tñ finaliter de persecutionibus triunfarunt. Et ideo. legitur iste psal. in festiuitatibus sanctorum martyrum, & etiam virginum. Et sic tota litera poterit appli cari ad eos. Ex toto isto ps. possunt recolligi quatuor conclusiones. Prima conclusio, q in hoc ps. memorant profetice magna & profunda & secreta mysteria de ciuitate Dei & ecclesia, & de eius iuuentute. Secunda conclusio q ecclesia fuit lætificata, & adiuta, & sanctificata mane diluculo in primo suo principio, in qua Deus E habitauit præsentialiter tanq in proprio tabernaculo. Tertia conclusio, q Apost. & tota ista ciuitas vicit ciuitatem Diab, & triunfauit de Diab, & membris in virtute sanctificationis, & gratiæ Spir. san. Quarta conclusio, q Christus fuit semper adiutor & fautor huius ciuitatis quā ipse fabricauit. Sed hic aliquis posset dubitare pp duas conclusiones primas. Nam primò dictum est quod in hoc ps. Dauid vult profeticè explicare aliquod magnum & profundum secretum de iuuentute ecclesiæ, propter id quod dr in titulo. s. In finem pro arcanis siue iuuentutibus: & tamen istud magnum & profundum mysterium, non uidetur explicatum in supradicta expositione, nec fuit explicatum nec declaratum quod est illud mane & diluculum in quo ciuitas Dei siue eccl. fuit sanctificata & adiuta. F Item tota eccl. cōiter cantat de V. Maria illos duos uersic. s. Sanctificauit tabernaculum suum altissimus, & Adiuuabit eam Deus mane diluculo, & tamen in supradi. expositione non fuerunt expositi nisi pro tota vniuersali ecclesia Christi, & sic videtur expositio insufficiens & non ad propositum. Ad totum hoc simul respondetur. Ad cuius intelligentiam est primò notandum, quod ex diuina prouidentia & sub grandi mysterio pfeta præposuit illud vocabulum in titulo. s. Super Alamot. Nam dictum est quod Alamot est plurale huius nois Alma. quod est æquiuocum ad duo. Nam vno modo idē est quod iuuencula siue puella & adolescentula, & alio modo idem est quod secreta, quod notum simul soli V. Mariæ conuenit, eo q sola ipsa

A ipsa fuit uirgo secreta. Nã apud uulgus non putabaĩ virgo eo ꝙ peperit filiũ, & tñ simul cũ fęcunditate mãsit uirgo:& sic erat virgo: in secreto & ueritate mẽte & corpore. Et iõ ex diuina prouidentia & sub tali myste. Esa. dixit. Ecce alma concipiet & pariet filium. Quod quidẽ uocabulum alma scribitur cũ Mem clauso in solo isto loco contra naturam sti:ad denotandum ꝙ ista domicella secreta cum uirg. seruata Xp̃m erat cõceptura & paritura. Et ẽt sub eodem spũ B. Hier. & ẽt 70. trãstulerunt. Ecce uirgo concipiet. Nam Alma idem est quod domicella siue iuuencula secreta.i.uirgo i secreto. Et ita pariter Salo. prævidens in spũ mysterium incarn. Christi ex uirgine Maria,& non ualens comprehendere, dixit prou. 30. Tria sunt mihi difficilia, & quartum penitus ignoro. Viam aquilæ in B cœlo, uiã colubri sup petram, uiam nauis in mari,& viam viri in Alma.i. iuuencula siue adolescẽtula. Vnde licet in aliquibus biblijs reperiaĩ scriptum, viam uiri in adolescẽtia, tñ hoc est corruptè scriptũ ex uitio & ignorantia scriptorum, qui ponunt adolescẽtiam pro adulescentula: quia ita transtulit beatus Hier. non ut scriptores corrumpunt. Vñ Salomon per uiam Aquilæ in cœlo, intelligit de scensum uerbi Dei de cœlo:& ꝑ uiã colubri sup petram, intelligit exitum Xp̃i de sepulcro clauso in sua resurrectione: & per uiam nauis in mari intelligit cõuersationẽ & uitã Xp̃i in hoc mundo:& ꝑ uiã uiri in adolescentula intelligit mysterium incarnat. ex V. Maria, quæ cõcepit & peperit sine corruptione. Christus enim ingressus est in conceptione, & egressus est in Natiu. ꝑ portã clausam uteri virginalis. Et hoc est quod dicit Salo. se C penitus ignorare. Et sic patet ꝙ Alma significat virginem secretam;& sic cõiter ĩ multis locis sacræ scripturæ ponitur pro V. Maria. Et ita ponitur i titulo huius ps. cum dr̃ Filius Core super Alamot. i. super uirgines secretas: & ita pronunciant Hebræi.f. filijs Core pro domicellis. Et ponitur plurale pro singulari, sicut frequenter ut fit in sacra scriptura, quod idem est quod pro virgine secreta.f. ꝑ V. Maria matre Christi. Et ideo ex diuina prouidentia factum est quòd. 70. transtulerunt pro arcanis,& Hier. pro iuuẽtutib. Et sic Ambo explicãt utraq; signific. huius noĩs Alma q̃ signat vir. secretã. Quasi dicat: ꝙ iste ps. datus est filiis Core ad cantãdum: in quo continentur multa arcana, & profunda secreta de illa virgine secreta.f. de V. Maria. D Siue in hoc psal. continentur arcana gesta ĩ iuuentutib. ecclesiæ, quæ quidẽ arcana sunt gesta in mysterio incarnat. & in V. Maria ꝗ quidem ps. dirigit nos in finẽ i. in Xp̃m. Vnde dicit Camhi, ꝙ qñ in titulis ꝓponiĩ in finẽ, signũ est ꝙ in illo ps. ꝓdicit aliquod ꝓfundum secretum de seculo Messiæ quale poniĩ & memoratur in hoc ps. Et hoc magnũ mysterium implicaĩ in illis duob. uersic.f. Fluminis impetus. Ad cuius intelligentiam est scd̃o aduertendum, ꝙ tota Eccl. cantat & attribuit istos duos uers.f. V. Mariæ ꝑ quatuor mysteria ibi notata & memorata, quæ proprie soli V. Mariæ cõueniunt. Primum est ꝙ dicit profeta: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Secundum ꝙ sanctificauit Tabernac. suum altissimus. Tertium ꝙ Deus in medio eius nõ cõmouebiĩ. Quartum ꝙ adiuuabit eã Deus mane diluculo. Quæ q̃dẽ quatuor mysteria licèt dicantur de tota ecclèsia, E tñ primò & principaliter & ꝓpriè uerificantur rõne V. Mariæ, quæ fuit prima ciuis hui' ciuitatis,& primũ mẽbrũ Eccle. f̃m Aug. in primo sermone de Nat. V. Mariæ. Sicut illud cãticorũ. 4. Tota pulcra es amica mea,& macula non est in te: dr̃ de tota ecclesia sponsa Christi rõne V. Mariæ, quia de solã ipsa verificaĩ, q̃a sola fuit sine macula. Ita pariter ista quatuor uerificantur de tota ecclesia rõne V. Mariæ q̃ fuit aurora,& primum memb. Eccl. Ex quib. duob uersi. verificantur quatuor cõclusiones de V. Maria. Prima conclusio, ꝙ Deus altissimus lætificauit & irrigauit & ornauit aĩam V. Marię flumine copiosissimo & abundantissimo gratiarum & donorum Spiritussancti per hoc ꝙ ait Fluminis impetus F lætificat ciuitatem Dei, probatur: nam f̃m Aug. primo sermone de Nat. uirginis ipsa V. Maria fuit prima & principalis ciuis ciuitatis Dei,& primum mẽbrum ecclesiæ, in qua ciuitate Deus per amplius & perfectius habitauit, primò mente,& secundò carne. i. secundum carnem. Et ideo dicit, ꝙ festum Natiuitatis Virginis pertinet ad istam ecclesiã, cum ipsa sit principiũ ecclesiæ, imò dicit ꝙ illud festum est exordium omnium festiuitatum noui test. Ex quo patet ꝙ fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, prius & per se verificatur de V. Maria, quæ est prima ciuis huius ciuitatis. Secunda conclusio, ꝙ altissimus filius Dei non solum lætificauit & irrigauit animã Virginis copiosissimo flumine gratiarum

A gratiarum, vt in ea habitaret per gratiá, sed etiam sanctificauit totum eius corpus & animá, vt in ea habitaret per carnẽ & ex ea carnem assumeret, ꝙ patet per hoc quod subdit, Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. Vnde est notandum sicut dictum est in prologo tractatu. 4. ꝙ tabernaculum Dei est quadruplex. s. tabernaculum personale, & materiale, & mysticale, & materiale. Tabernaculum personale est ipsa humanitas Christi, in qua verbum Dei habitat personaliter in vnitate suppositi, & hoc tabernaculum sanctificauit altissimus in ipso instanti incarnat. quia impleuit ipsum Spiritu sapientiæ, & intellectus &c. Secundũ Tabernac. s. materiale fuit ipsa V. Maria de qua carnem Xp̃s assumpsit, & in qua per 9. menses fm carnem habitauit, in cuius aĩa iam primo
B instanti creationis habitauerat per gratiam. Tertium tabernaculum. s. misticale est tota ecclesia & religio christiana, in qua Deus habitat per fidem: qua Deus Christus per baptismum sanctificauit in seipso, vt ipse ait Ioan. 17. Ego sanctificabo meipsum in eis. Quartum tabernaculum est templum materiale & quælibet ecclesia ad cultum Dei, & ministerium ecclesiasticorum sacramentorum dedicata. Iste enim ecclesiæ sanctificantur, & conseruatur per episcopos. Et sic est dicendũ, ꝙ tabernaculum & ciuitas Dei prius dr̃ de humanitate Christi. Secundò de V. Maria. Tertiò de tota ecclesia fidelium. Vltimò de qualibet ecclesia materiali. Vnde rectè per tabernaculum altissimi intelligitur V. Maria quantùm ad corpus, & animam.
C Nam sicut illa arca testamenti in qua erant tabulæ legis, & Virga Aaron, & vrna mannæ figurabat humanitatẽ Christi, vt inquit Apostolus ad Hebr. 9. quia humanitas Xp̃i est arca diuinitatis: ita pariter tabernaculũ Moysi figurabat V. Mariam. Nam sicut arca testamenti fuit reposita in tabernaculo illo, vt patet Exod. vltimo, ita pariter totus Christus fuit repositus, & requieuit in vtero virginali tanquàm in tabernaculo materiali. Hoc ergo tabernaculum dicit Dauid ꝙ altissimus sanctificauit. Et hanc ciuitatem copiosissimo flumine gratiarum Spiritussancti lætificauit, & irrigauit, & vallauit, & muniuit, & suis manibus sanctificando fabricauit, vt ex ea carnem assumeret: vt inquit August. contra quinque hæreses. Tertia conclusio: ꝙ qñ altissimus suam matrem sanctificauit in eodem instãti in ea habitauit per gratiam, & in eadem gratia cõfirmauit propter id quod ait Dauid, ꝙ Deus in medio eius nõ cõmouebitur. Nam postq̃ Deus inhabitauit in medio illius tabernaculi sanctificati, nunquàm vlterius fuit motus nec recessit ab eo per gratiá: nec ipsa V. Maria recessit à Deo, imò semper fuit in gratia confirmata. Nec V. Maria fuit mota à sua virginitate mentis & corporis. Nam ille cõceptus & partus ita tribuit prolis fœcunditatem, ꝙ non abstulit virginitatem, vt inquit August. Ita etiam ista sanctissima ciuitas nunq̃ fuit commota, nec potuit commoueri, nec vinci, nec expugnari à Diab. per aliquam viam, ideo facta est nostrum refugium & virtus, ad quam semper confugimus. Quarta cõclusio: ꝙ Deus altissimus sanctificauit, & lætificauit, & flumine D.
gratiarum ornauit virginem matrem suam in primo instanti sui esse, & animæ creationis, & infusionis, & per consequens illa sanctissima anima simul fuit creata, & sanctificata, & in illo sanctissimo corpore infusa, & corpus simul cum anima sanctificatum. Et hoc probatur per hoc quod subdit Dauid. Adiuuabit eam mane diluculo. i. in ortu matutino, vt habet litera Hie. Quasi dicat, ꝙ illa sanctificatio fuit facta in ortu matutino, & in aurora ipsius virginis, & per cõsequẽs in primo instanti sui esse, & suæ creationis: eo ꝙ ipsa V. Maria fuit diluculum, & aurora totius ecclesiæ: ideo de ipsa primo & ꝓpriè verificantur omnia dicta, & ista quatuor mysteria supradicta in his duobus versiculis. E
Ad cuius intelligentiam est aduertẽdum, ꝙ tota ecclesia habet noctem, & diem, & diluculum, siue auroram, & mane. Nox ecclesiæ fuit ab Adam vsque ad Christum. Dies autẽ à primo aduẽtu Christi vsque ad iudicium. Ideo dicit Apost. ad Ro. 13. Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Mane autẽ huius diei fuit instans incarnat. Xp̃i, quia sol iustitiæ luxit in mundo. Sed aurora huius mane fuit ipsa V. Maria, vt dictũ est ps. 18. Nam sicut sol anteq̃ oriatur super oriẽtẽ, est clausus in aurora, & incipit dilucescere infra auroram: ita Chrs anteq̃ nasceretur, iam incipiebat dilucescere intra uterum virgineum, quia existens in vtero materno sanctificauit Ioannem Baptistam. Et non solum Christus fuit in Virgine in sua incarnatione, sed ante iam erat in anima Virginis per gratiam ante suam incarnationem, vt patebit per F
Aug.

A Aug. Ex quo patet, ꝙ V. Maria verè fuit diluculum, & aurora totius ecclesiæ, in qua Xps ante natiuit. latuit per carnem, & ante incarnationem latuit per grãm. Ex quo sequitur: ꝙ qñ de tota ecclesia dr̃, ꝙ altissimus sanctificauit, & adiuuit eam mane, diluculo, & in ortu matutino: totum hoc verificatur pro V. Maria, quæ fuit aurora totius ecclesiæ. q. d. Dauid, ꝙ Deus eam sanctificauit in V. Maria ante diem, & ante ortũ, & cõceptũ Christi. Sed est iterũ aduertendũ, ꝙ sicut in tota ciuitate, & tabernaculo mystico Dei, quæ est ecclesia, fuit assignare noctem, & diem, & mane, & auroram: vt dictũ est: ita pariter in tabernaculo, & ciuitate Dei materiali, est assignare noctem, & diẽ, & auroram, & mane. Et sic nox virginis fuit totum tp̃s ab eius conceptione carnis: vsq; ad animationem. Auro

B ra aũt eius siue diluculũ fuit primum instãs sui esse, & creationis, in quo anima eius fuit creata, & corpori infusa. Mane aũt eius fuit sua natiuitas. Dies vero fuit totus discursus suæ vitæ. Ergo si virgo Maria fuit sanctificata mane diluculo in ortu matutino: vt asserit profeta: ergo fuit facta illa sanctificatio in primo instanti sui esse, & creationis animæ in quo incepit viuere in hoc mundo, & per consequens illa anima simul fuit creata, & sanctificata, & gratificata, & econuerso: quæ quidem sanctificatio redundauit in carnem: ex qua debebat Christus carnem assumere. Et sic in eodem instanti habitauit immobiliter in ea Deus per gratiam: quia simul fuit creata & facta tabernaculum Dei. Ex supradicto fundamẽto, & quatuor supradictis

C conclusionib. multi doctores catholici inferunt vnum corollarium. s. quod Virg. Maria nunquam in persona fuit obnoxia, nec obligata culpæ originali: nec alicui peccato. Qđ probatur nam si illa anima fuit simul sanctificata, & in gratia creata, & corpori infusa & in ea Deus immobiliter habitauit per gratiam confirmatam, & simul corpus cum anima sanctificauit: ergo nullo pacto potuit a corpore coinquinari, nec peccatũ originale contrahere, nec diabol. potuit suam imaginem imprimere, quia iã erat facta immobiliter tabernaculũ Dei, & in ea impressa imago gratifica ipsius Dei. Tenet sequela, quia causa quare omnia cõtrahit personaliter culpam originalem à carne est, quia ipsa creata in puris naturalibus sine gratia infunditur in corpus, & carnem libidinosam, & coinquinatam, & habentem vestigium ipsius Adæ:

D sed anima virginis fuit in grã, & simul cum corpore ĩ primo instãti sui esse sanctificata, vt dictum est: ergo nullo modo potuit alicui culpæ subesse, nec coinquinari. Et sic asserunt isti: quod V. Maria nunquam habuit originale peccatũ. Sed contra prædictã positionem arguunt multi non solum magni, sed ét sancti viri: qui bene concedunt V. Mariam fuisse in vtero matris sanctificatam, sed dñt talem sanctificationẽ fuisse factã per morulam tp̃is mediam post animationem. Et sic concedunt per totam illam paruã tp̃is morulam originali peccato fuisse obnoxiã. Ad quod probandũ licet non possunt adducere rõnes necessarias, tñ adducunt cõplures autoritates sacræ scripturæ, & sacrorum doctorum, quæ exuperant oẽm sensum & humanã rõnem. Et primo arguunt autoritate ipsius Dauid ps. 13. s. omnes filij hominum, si

E ue filij Adam corrupti, & abominabiles facti sunt, non est qui faciat bonũ, non est vsq; ad vnum. s. præter Christum, vt cõiter glossatur. Item ad Rom. 3. Omnes in Adam peccauerunt, & egent gratia Dei. s. Chri. Item primo ad Cor. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo oẽs viuificabuntur. &c. Ex quibus autoritatibus concludit Aug. 2. de baptismo paruulorum, & libro de natura, & gratia, neminem fuisse liberum a peccato præter Christũ. Item lib. de fide ad Petrũ format illã vulgatã regulã dicens. Firmissimè tene & nullatenus dubites omnem hoĩem, qui per concubitum viri, & mulieris concipitur, in originali peccato nasci, impietati subditũ mortiq; subiectum, & ob hoc naturaliter nasci iræ filium de qua dicit Apost.

F Eramus aliqñ natura filij iræ, sicut & cæteri. de qua nullus liberaur, nisi per grãm & fidẽ Dei, & hoĩs Iesu Xp̃i. Ex omnib. his autoritatib. concludunt V. Mariam fuisse aliqñ originali culpæ obnoxiam, ꝙ magis vr̃ exprimere Au. 2. de baptismo paruulorũ, cum ait. Solus ergo ille homo factus manens Deus nullũ peccatũ vnquã habuit, nec sumpsit carnẽ peccati, quamuis de materna carne peccati. Item 10. sup Gen. c. 24. dicit ꝙ caro Xp̃i etiã si propagine peccati venit, non tñ de peccati propagine concepta est. Item arguunt ratione sic: Virgo Maria habuit carentiam originalis Iustitiæ, quia non habuit illam originalem iustitiam, quam perdidit Adam, ergo habuit peccatum originale: tenet conse-

A consequẽtia q̄a pctm̃ originale nil aliud est nisi carẽtia originalis iust. Item V. Maria fuit mortua pp pctm̃ vt dicit Aug. sup ps. 34. ergo habuit pctm̃ origi. q̄ mors, & dolor, &c. sunt pęnalitates illius pcti. Itẽ si V. Maria nõ habuisse pctm̃ origi. sequeretur quod non indiguisset redemptione postq̄ fuisset libera à pctõ: ex quo sequeret̃ quod Xp̃s non fuisset vniuersalis redẽptor. hoc aũt est falsum s̃m Leonem papã dicentem in sermone de Nat. Dñi: quod redemptor noster Xp̃s sicut nemi nem à reatu liberum inuenit: ita pro liberandis oibus venit. In oppositum est autem Dauid profeta in hoc ps. dicens quod mane diluculo sanctificauit tabernac. suũ altissimus impetu fluminis gratiarũ Sp. sa. à quo nunq̄ cõmouebitur: prout declaratum est, & magis declarabitur. Respondet q̄ multi concordantes cum ista secunda opinione asserunt B V. Mariam nunq̄ originali culpæ fuisse obnoxiam: & hoc per gratiam præseruantẽ & sanctificantem, sed differunt in modo. Nam q̄dam dicunt q̄ caro Virg. sanctifi ante animationem, & quidã dicunt q̄ tota psona fuit sanctificata in primo instãti animationis, & sic nullo modo pctm̃ origi. potuit transire in aĩam nec personam V. Marię. Et ideo pro huius positionis, & etiam supradictarum autoritatum declaratione. Primò, p̃mittentur & sunt notandæ q̃dam doctrinæ. Secundò confirmabitur ista secunda positio. Tertiò respõdebitur ad rõnes & autoritates, quæ in principio in contrarium sunt inductæ. Quantum ergo ad primum est primò notandum s̃m Aristot. 5. ethic. & prout dictum est ps. 11. & 14. quod iustitia dr̃ à iuxta. Et ideo ille actus C dr̃ iustus in particulari iustitia morali, qui fit iuxta medium s̃m proportionem arithmeticam aut geometricam, & ille actus dr̃ iustus s̃m legalem iustitiam qui fit iuxta legẽ latam seu voluntatem legislatoris. Ita pariter in iustitia theologica, ille actus est iustus & meritorius præmij ęterni, qui fit iuxta legem diuinam siue iuxta voluntatem Dei q̃ manifestat̃ in diuina lege. Et sic patet quod iustitia fidelium iustorum nil aliud est nisi adæquatio & conformitas hominis ad voluntatem & legem Dei. Ex quo etiam patet quod iustitia ipsius Adam non consistebat nisi in quadam conformitate voluntatis ipsius ad Deum & præceptum sibi datum. Et sic primi parentes intantum fuerunt iusti in principio inquantum fuerunt conformes di-

D uinæ voluntati, seruando eius præceptum: Sed quia nemo potest meritoriè iustificari, nisi per caritatem, & gratiam: ideo sicut caritas vel est gratia, vel radicatur in ipsa gratia: ita pariter illa iustitia & conformitas, vel erat ipsa caritas ordinata vel radicabatur in caritate, & per consequens in ipsa gratia gratifica. Ex quo patet quod illa iustitia includebat in se caritatem & gratiam gratum facientem per quam merebatur in sua operatione, quæ quidem iustitia dicebatur originalis, eo quod Adam traxit eam in sua origine, quia fuit creatus cum ea. Et sic Adam per talem originalem iustitiam conformabatur diuinæ voluntati, & ordinatè diligebat Deũ in se, & propter se, & proximum propter Deum, & per gratiam merebatur septẽ præmia infrascripta. Nam primò propter obseruantiam diuini præcepti possidebant primi E parentes ad sui facultatem & vsum illam fęlicem terrestrem paradisum in qua fęlicitabantur de præsenti. Secundò promittebatur eis futura & æterna foelicitas in coelo per fruitionem diuinę essentię: quia absque morte fuissent in illam vitam meliorem translati vt inquit Aug. Tertiò habebant habitualem scientiã speculatiuã oĩum rerum naturaliũ, & ẽt multarum supernaturalium per familiare colloquium angelorũ, ut inquit Greg. Quartò aĩa habebat liberam facultatẽ & imperium supra totum corpus, & uoluntas supra appetitum sensitiuum. Nã sicut uoluntas ipsius Adã erat cõformis & obediẽns diuinę uoluntati: ita sensualitas erat conformis, & obediẽs rationi. Quintò nullum habebat impugnatorẽ aut intẽtatorẽ intrinsecũ. Sextò erat liber à morte & oĩ miseria, q̄a poterat F nõ mori edẽdo de ligno vitæ, & poterat nullã miseriã pati ratione fauoris loci. Septimò habebat liberum imperiũ sup oĩa minerãlia & plantas, & aĩalia. Oĩa quippè suprad. septẽ præmia merebant̃ primi parẽtes pp iustitiã, & obseruantiam diuini p̃cepti. Et sic patet, q̄ illa septẽ nõ erant formaliter originalis illa iustitia: sed præmia illius iustitiæ. Secundò est notãdum quod si tota iustitia primorum parentum consistebat in illa cõformitate uoluntatis ad Deũ: ergo sequit̃ q̄ qñ Adã seductus ab Eua: & Eua seducta a serpẽte comederũt fructũ: tunc deuiarunt à diuina uolũt. & nõ fuerunt sibi cõformes, & p consequẽs illicò amiserunt illam iustitiam qua erant conformes diuinæ uoluntati, & gratiam qua erant

D A erãt similes diuinæ bonitati. Et sic fuerũt priuati illa iustitia & gratia, & per cõsequẽs facti sunt iniusti & odiosi Deo. Et ꝑ cõsequẽs fuerũt priuati oĩbus supradictis ꝑmijs consequẽtib. illã originalẽ iustitiã & gratiam, imo incurrerũt sententiã mortis eis cõminatã, & incurrerunt septẽ mala supradictis septẽ pręmijs opposita & cõtraria. Nã primò incurrerunt exiliũ ab illa terrena, & felici paradiso, vbi habebãt oẽm libertatẽ, ex quo exilio incurrerũt necessitatẽ moriẽdi, & oẽs miserias corporales & actuales patiendi, & illicò fuit inflictus morbus fomitis, & libidinis, & concupiscentiæ in carne, & illicò caro insurrexit aduersus spiritũ, & aĩa perdidit liberum imperiũ supra corpus, & illicò fuit victa & superata à carne & sensualitate & tali cõcupiscentia. Et super oĩa supradicta incurrerunt
B odiũ & irã Dei, & facti sunt debitores diuinę sniæ, & per cõsequẽs perdiderũt futurã fęlicitatẽ ꝓmissam, & cõdẽnati sunt ad pęnã tpalem continuã, in corpore patiendo supradictas miserias, & ad pęnã æternã animæ in futuro. Ex supradictis patet primò ꝙ mors & miseriæ corporales, & cætera mala q̃ incurrerunt primi parentes ex pctõ, non possunt dici mala naturalia sicut dicebant Pelagiani, quia non fuerunt cõcreata cum Adam, imo per gratiam fuit creatus cum libertate omniũ istorum, & cum præmijs oppositis, vt dictum est, sed ista mala fuerunt eis inflicta in pęnã illius pcti, ergo iam nõ debet dici mala naturalia, sed pęnalitates illius pcti & effectus eius. Secundò sequitur, ꝙ Ada cum Eua triplici debito fuit obligatus. Primò ad recuperandũ illã originalẽ iustitiã cum suis præ-
C mijs, quã gratis accepit à Deo pro se, & suis posteris. Secundò mãsit debitor & obligatus ad perferendã diuinã sniam sibi cõminatã, & ad patiẽdũ septẽ dãna supradicta. Tertiò fuit obligatus ad pęnã sensus æternã in futuro, eo ꝙ illud peccatũ nõ fuit sibi originale sed ꝑsonale: nã iustitia bene fuit sibi originalis, quia ab origine fuit sibi largita, sed peccatũ fuit per ipsum personaliter cõmissum, & voluntarie perpetratũ. Et ideo vltra pœnã dãni merebatur sensus pęnã ęternã. Et sic patet, ꝙ postquam Adã cum Eua mansit debitor supradicto triplici debito, & Deus mãsit creditor, ideo semper potuit de iure exigere supradictum triplex debitum à primis parẽtibus. f. vt redderent sibi originalem iustitiã cũ suis pręmijs amissam. Secundò vt paterentur oĩa illa dãna in præsenti. Tertiò vt paterent D
pęnam sensus æternam in inferno post mortẽ. Et sicut manserunt iniuũ, & odiosi, & abiecti, & subiecti irę, & sentẽtię Dei. Et sic dicit Aug. contra Iulianum, ꝙ in tali debito mãserũt obligati ad eis impossibile sub tali statu, quia manserunt obligati ad seruandum iustitiam, & obseruãdũ diuina præcepta tam affirmatiua quam negatiua, sed hoc non poterãt facere ex ꝓprijs uiribus post lapsum, ꝓpter amissam libertatem, & propter corruptionẽ naturæ, nisi ꝑ gratiã iuuarentur: ergo obligabantur ad sibi impossibile, & De' de iure poterat exigere ab eis quod eis propter culpam sui erat impossibile, vt latius videbitur psalmo, cxviii. Tertiò est notandum secundum Anselmum, & etiã Augustinum, quòd Adã accepit illã iustitiam cum omnibus præmijs suis pro se, & pro omnibus posteris suis: & E
sic obligauit se, & omes posteros suos ad seruandum iustitiam sibi traditam: & sic omnes posteri fuerunt in eo obligati. Et ideo cũ perdidit Adam illam iustitiam, nõ solum perdidit pro se: sed etiam pro omnibus posteris & hæredibus suis, quia non potuit illam cum suis præmijs transferre ad posteros suos, postquam perdidit eam. Ex quo sequitur, ꝙ oẽs perdidimus illã iustitiam & gratiã cum omnibus suis præmijs in Adã, & per consequẽs omnes fuimus obligati ad omnia damna cõsequẽtia priuationem illius iustitiæ perditæ in Adã. Et isto modo dicit apostolus ad Ro. 3. ꝙ omnes in Adam peccauerunt, quia omnes in eo perdiderũt iustitiã cũ suis ꝑmijs & oẽs fuerũt in eo obligati ad pęnã dãni, & ad pęnam debiti in eo, sicut oẽs filij, & posteri Catilinæ nobilis Romani fuerunt cũ eo dam- F
nati ad pęnam perpetui exilij, & ad priuationem beneficiorũ, & præmiorum ciuiũ Romanorum. Et sic sicut peccatũ Catilinæ transiuit in omnes suos posteros quò ad damnũ, ita peccatum primorum parẽtum, quò ad dãnum obligauit omnes posteros futuros. Et sic nõdum eramus, & iam fuimus omnes venundati, & obligati ad pœnam peccati ipsi' Adam. Et sic peccatum personale ipsorũ primorum parentũ transiuit à persona in naturã suam cum omnibus suis damnis & pœnis. Ideo illud peccatum in nobis dicitur peccatum naturæ secundũ apostolũ ad Ro. per totũ, & secundũ August. contra Iulianũ, & oẽs Pelagianos, eo ꝙ trãsiuit à persona primorũ parentum in naturam, & à natura in ꝑsonas nostras.

A nostras. Et ideo dr̃ in nobis originale, & non psonale, eò q̄ non est à psona perpetratum, sed a natura, & origine nostra contractū. Sed tunc arguebat Iulianus contra Aug. nā si tale peccatū inesset nobis a natura, tunc sequeret q̄ esset creatū cū natura; & natura esset creata a Deo mala, q̄ est falsum: quia cuncta quæ fecit Deus erant valde bona. Gen. 1. Ad hoc r̄ndet Aug. q̄ Iulianus æquiuocat de natura humana, nā vno modo sumitur pro natura specifica, & essentiali alio modo sumit̃ pro tota generatione, & descendentia ipsius Adā, sicut dr̃ natura Scipionū à primo Scipione, & natura & gn̄atio Fabiorū a primo Fabio, & natura Catilinæ ab ipso Catilina, a quo tota sua natura & descendētia traxit pœnā exilij, & incurrit pœnā multiplicis dāni. Primò igitur modo natura specifica huma-

B na fuit à Deo creata valde bona perfecta in sui natura. Sed secundo modo tota natura, & generatio, & descendentia ipsius Adam p naturalem generationē in eo fuit corrupta, & ad pœnam sui peccati obligata, & sic dicit apostolus, q̄ oēs in Adam peccauerunt, &c. Sed hic est videndū primò q̄uo transiuit illud peccatū per naturam ad nos, & q̄d transiuit de illo peccato: ex quibus videbitur q̄d est propriè originale peccatū i nobis. Quantum ad primū est dicendū s̄m Aug. in prima parte de fide ad Petrū, & ad Valeriū, & contra Iulianū, & s̄m Ambros. de verbis apostoli, quos sequitur magister 2. sent. q̄ vltra carentiam gratiæ, & illius originalis iustitiæ, & vltra damnum & priuationem bonorum eius, fuit inflicta quædā corruptio & fomes

C inordinatæ concupiscentiæ, & fœditatis libidinis in membris primorum parentum, sine qua libidine nullus potest exercere actū generationis, & sic generatio hominis, quæ ante fuerat homini collata cum benedictione ante peccatum, postea non potuit exerceri absq; fœditate libidinis. Et sic dicit Augu. q̄ nō facit hoīes in peccato nasci sola generatio, sed fœditas libidinis, per quam generationē libidinosam inficit materia vtriusq; s. viri, & fœminæ, quia non solū inficitur menstruum mulieris, ex quo fœtus formatur, sed et spiritus prolifici & generatiui, q̄ formant fœtum in matrice. Et sic tota illa caro & fœtus manet corruptus, & morbidus ab illo fomite, ex Adam successiuè in carnem omnium immisso & translato, in qua quidem carne & fomite dicitur esse peccatum primorum parentū seminaliter & virtualiter, sicut mors D in arsenico, & ignis in silice; sed per consortium peccatum ipsius Adam contrahitur a carne formaliter in anima, vt dictum est, & sic translatum fuit peccatum illud a persona ipsorū primorū parentū in naturā & carnem per libidinosam generationem seminaliter, sed post & transfertur formaliter in psona & animam vniuscuiusq; per consortium, & animationem, vt ait Amb. Et sic dr̃ transferri a natura in personam. Sed est nunc videndum quid translatum est de illo peccato ad oēs posteros. Ad hoc dūt sancti, q̄ culpa particularis existens in anima ipsius Adam non transiuit ad nos: quia iam fuit in eo deleta, & extincta per pniam & fidem Christi futuri, sed transiuit ad nos carentia illius iustitiæ pditæ cū suis damnis, & priuatione omniū præmiorum, & cū debito recuperandi, & rehabendi illā, & operandi per illam, & implēdi E diuina præcepta, & cum debito subiectionis ad perferendam diuinam iniam, & ad incurrendum odiū, & iram diuinæ vindictæ, quia oia ista immutant ad damnū de iure successiuo oībus descēdentib. ab illo præuaricatore. Sed non incurrimus pœnā sensus æternā sicut Adā, eo q̄ hoc peccatū in posteris non est a nobis personaliter perpetratum, sed ab origine, & natura contractū, sed bene est inflicta illa corruptio, & cōcupiscētia in carne, q̄ sicut per consortiū, & sola vnionem causat culpā originalē in aīa per quā homo obligatur ad pœnam damni, ita illa corruptio in adultis causat per cōsensum peccatū actuale in voluntate, quod dr̃ personale, p quod meretur pœnam sensus, & mortis æternam.

F Ex quibus omnibus patet q̄ peccatum originale in homine, nihil aliud est, nisi carentia illius originalis iustitiæ amissæ, & perditæ in Adam, cū omnibus præmijs suis, & debitæ toti generationi suæ siue naturæ, per quam carentiam obligatur homo ad damnū illius peccati, & ad recuperādum illam iustitiam, & operandum secundum ipsam: quam iustitiam cum suis præmijs Deus exigit in carente, quæ quidem carentia cōstituit hominem in odio, & ira Dei. Et sic patet, q̄ peccatum formaliter nil aliud est, nisi illa obligatio, & debitum habendi illam iustitiam, & operandi per eam: quod inest homini ex carentia illius iustitiæ, quam acceperat Adam pro se, & oībus suis, in cuius amissione oēs manserunt posteri obligati, & in odio, & ira Dei constituti

stituti

A stituti debitores, & rei pęnæ: sicut dicit Virg. in i. Aeneid. de Troianis, & Iunone, qui Iuno ne manet alta mente repostū iudicium Pari dij spretæq; iniuria formæ: Et genus inuisū & rapti Ganimedis honores &c. Et sic patet, quod ista culpa originalis non proprie de se est pctm̄, nisi inquātum est debitum, & obligatio ad pœnas damni ipsius primi peccati; & trāsgressionis actualis primorum parētū. Sed nos communiter appellamus peccatum illam carētiam iustitiæ, & gratiæ, & illā difformitatem, & debitum relictum in anima ex actu peccandi, quo debito Deus imputat ad pœnam peccatū quondam factum. Et sic originalis culpa cum suis damnis non est pęna nostri peccati: sed alterius. s. ipsius Adam. Quartò est notandum secundum Aug. 13. de trinitate, quòd licet Deus ex potētia potuisset superare diabolum & remittere, & liberare hominē à peccato: tñ hoc voluit facere p iustitiam. s. q aliquis satisfaceret pro illo peccato, & omnibus alijs quæ ex illo pperträtur: sed quia nullus filius naturalis ipsius Adam hoc potuit facere, cū oēs essent obligati secūdum naturam in illo ad pœnas ipsius peccati, & tota natura, & gñatio esset in ira Dei pter illud pctm̄: oportebat ergo vt talis satisfactio fieret per aliquē hominem de specie humana liberum non solum in persona sed etiam in natura non obligatum illi peccato. Et ideo voluit Deus mittere verbū suum: vt sumeret carnē ex Adā: non p generationem naturalē: sed ope. spiritussancti, ne obligaretur illi peccato i psona nec in natura in qua posset p omnibus peccatoribus pati, & satisfacere, & offerre Deo gratum, & validum sacrificiū pro omnibus, vt Deus acciperet mortē corporalem illius pro omni morte corporali, & spirituali, & ęterna omniū hoim, ne illud pctm̄ cū oibus sequētibus maneret impunitum. Et sic Deus statuit à principio non remittere illud pctm̄ & debitū, nisi per vnū solum Christū mediatorē: hoc est per prætiū, & merita passionis illius. Et sic nullus potuit ab illo, & cæteris peccatis liberari, nisi cui Christus voluit gratiam, & merita suę passionis cōmunicare, & suæ passionis participē facere, p quā gratiā, & merita voluit Christus suos fideles iustificare, & in gratiam patris restituere, & sic loco illius originalis iustitiæ & gratiæ perditæ in Adam, data est fidelibus gratia, & iustitiā fidei Christi ad iustificādū & gratificādū eos. Et sic sicut Adā cōmunicā do suū pctm̄ oēs posteros infecit, & adeo separauit, & maledicto etiā iræ Dei subiecit: D ita per oppositū Christus cōmunicando suā gratiā oēs fideles sanctificauit, & Deo patri recōciliauit. Itē sicut Adā transtulit suū peccatum in carnē seminaliter: sed ex carne trassfertur illud peccatum formaliter in animā, sicut dictum est: ita pariter Christus qui est secundus Adam instituit virtutem, & merita suæ passionis, quasi seminaliter & virtualiter in sacramenta ecclesiastica. Et ex sacramentis flue per sacramēta virtus & merita passionis Christi trāsferunt formaliter in animam, vnde accedens verbum ad elementū fit sacramentū, cōtinens quasi seminaliter & virtualiter gratiam, & merita passionis Christi: sed tangens baptismus carnem abluit mētem, & remittit debitum & peccatum, non quòd illa E aqua conferat gratiam, sed quia cum aqua tāgit corpus, illico Deus creat, & infundit gratiam sanctificantem, & gratificātem animā, & purgantem eam à peccato si insit, & sic reconciliat hominem Deo. Et sic patet quòd sicut Adā transtulit peccatum suum per generationem naturalē, & libidinosam in omnes posteros, ita Christus transfert suam gratiam, & iustitiā in omnes suos fideles per regenerationem spiritualem, & ecclesiastica sacramēta, licet sit aliqualis differētia, inquātū hic creat noua gr̄a à Deo immediatè, put alibi declarat. Est tñ aduertēdū, q Christus nō arctatur, nec alligatur ad cōferēdā gratiā suę passionis p sola ecclesiastica sacra: nā multos gratificat, & sanctificat p latētē infusionem gr̄æ, & internā, & inuisibilē illustrationē vt patet de inspirato veniente ad baptismū, q F morit i via: qa talis ex solo desiderio baptismi sanctificatur, & gratificatur per baptismū fluminis & latentem sanctificationem. Et ita sanctificauit & iustificauit Abraam per fidē Christi futuri ante circūcisionem. Item nec Christus arctatur ad sanctificādos homines in determinato tpe, & ætate, sicut sanctificauit Ioannem Baptistam antequam nasceretur. Item nec Christus arctatur ad sanctificandum hominem in statu determinato: qa non solum potest sanctificare hominem post creationem & animationem, sed simul potest ipsum creare, & sanctificare per gratiam: sicut animam ipsius Adam creauit simul cum gratia. Et sic potest sanctificare quem voluerit in principio sui esse, & simul animam creare, & in creando sanctificare

& in

A & in carnē infundere, & hoc absq; omni cōtradictione, vt patebit. Sed est videndū quē effectū facit talis sanctificatio. siue sit baptismalis, siue inuisibilis absq; sacro. Ad ꝙ dicēdum, quod principalis intentio sacri est sanctificare, & gratiam conferre, & gratificare apud Deū, & si ibi est culpa, aut debitum, ab ipso absoluere. Vel possumus dicere qđ principalis intentio sacri est à peccato & debito per gratiam Christi liberare, & Deo reconciliare. Et ideo in baptismo per illā sanctificationem gratiæ remittit debitū hñdi, & recuperandi originalē iustitiā, & gratificat baptizatus, & fit dignus & meritorius vitę ęternæ, & per consequēs absoluit ab ira, & odio Dei. Nam sicut ante erat odiosus, & inuisus Deo, postea per sanctificationem gratificat; & fit Deo gratus & acceptus, sed non absoluitur a pœnalitatibus & damnis, nec a fomite, & concupiscentia & vitio carnis, nec a necessitate moriendi, & patiendi: quia oia ista manent post baptismū. Et ideo dicit Aug. ꝙ ista concupiscentia cū cæteris pœnalitatib. non aufertur per baptismū: vt non insit in carne: sed vt non imputetur ad peccatū, nec ad pœnam æternam talis inexistentia & ꝑmanentia pœnalitatū. Item per baptismum non aufertur obligatio ad obseruandam legem iustitiæ, & ad obseruāda diuina ꝑcepta: quamuis sit homini impossibile sine gratia. manente tali cōcupiscentia, & fomite, & corruptione in carne, & manente libero arbitrio claudicato, & vulnerato: prout patebit psal. 118. Ex quo patet quod per baptismum gratiæ, & per sanctificationem sanctificatus tm̄ absoluitur a debito habendi, & recuperandi illam originalem iustitiam cū suis præmijs, & absoluitur à pœna damni æterna, & ab ira, & odio Dei, & gratificatur ad vitam æternā consequendam. Est verum quod præter gratificationem ad vitam æternā, & absolutionem a debito naturę, quibusdam cōicauit Christus aliqua ꝑmia perdita in Adā. Nam apostolis cōicauit septem dona gratiarum, & martyribus donum fortitudinis, & Apostolo Paulo concessit gratiam ad resistendum stimulo carnis. Et præ cæteris in virgine totaliter extinxit fomitem libidinis, & cōcupiscentiæ omnis inordinati appetitus: intantū ꝙ non potuit peccare mortaliter, nec venialiter, qa nulla fuit pugna interior: licet in ea manerēt quædam pœnalitates ad merēdū, & exercitiū virtutū sicut dolor cōpassionis, & famis, & mors, &c. quæ omnia ita fuerunt in ea instrā merendi: ꝙ non fuerunt incitamenta peccandi. Et sic patet qualiter Christus multis modis pōt suam grām membris suis cōicare tāquā caput & redemptor. Et sic patet qualiter licet sanctificatio facta in baptismo, vel quouis alio modo absoluat à debito hñdi illā originalē iustitiam cū suis ꝑmijs: tñ non recuperat oia illa præmia perdita in Adam, vt patet intuenti. Verumtñ licet baptismus, vel sanctificatio non absoluat, nec tollat ꝑfatus pœnalitates, nec recuperet illa præmia de præsenti in actu: tñ facit hoiem dignū, & meritoriū in habitu: vt absoluat in nouissimo die ab omni miseria, & pœnalitate corporali, ꝑ futurā gloriosam resurrectionē. Causas aūt quare voluit Chrs vt istæ pœnalitates in nobis post baptismū manerent, assignat Aug. 13. de ciuit. ca. 4. dicens quod hoc factū est pp maius bonū nostrū. Primò; quia si per baptismū fuissent nobis ablatę istæ pęnalitates, nulla esset pugna nec instrā merendi, & sic nulla fuisset corona martyrū, nec confessorū, nec virginū, nec iustorū. Secūda causa fuit, ꝙ si per baptismū homines efficerentur immortales, & impassibiles, tunc oēs currerent ad baptismū, non pp futuram fœlicitatem, sed pp præsentem vtilitatē, & sic tolleret meritū fidei, & spei, & caritatis. Tertia causa est: quia vt sic nulla posset fieri reparatio angelicæ ruinæ, quæ non pōt reparari, nisi per magnam violentiā & merita excedentia humanam facultatem: scilicet per martyriū & heroicos labores: vt homines fiant pares, & æquales angelis, qui ceciderunt, & mereantur possidere mansiones illorum quas illi per superbiam & inobedientiam perdiderunt. Et sic patet quid aufertur in baptismo, & quare relictæ sunt nobis tales passiones, & pœnalitates, quia pp causas prædictas. His habitis ponitur prima conclusio, scilicet quod absq; omni contradictione Chrs potuit virginem matrē suā non solum a peccato actuali, sed ēt ab originali personaliter præseruare. Ista conclusio probatur primo inquantum Deus est creditor. nam omnis creditor potest dimittere debitum debitori ad libitum qñcunque, & cuicunque voluerit, sed Deus est creditor respectu totius humanæ naturæ: quia Adam cum tota natura sua remansit debitor post peccatum: ergo Deus potest absoluere a iugo seruitutis, & obligationis, & libertati donare, quam-

A quamlibet personā istius humanę naturę,& debitum seruitutis, & reatus sibi remittere, & hoc in quolibet statu & ętate, & tpe illi' personæ. Et sic non solum potest remittere tale debitum naturæ post natiuitatem sicut dimisit nobis per baptismum,& ante natiuitatē,sicut remisit culpā Hieremiæ, & Ioanni Baptistæ in vtero matris :,sed ēt potuit Deus aliquem absoluere à tali debito humanæ naturę,& liberare in sua cōceptione,& animatione, & sic potuit absoluere matrē suam in primo instāti suæ creationis,& animationis: & per cōsequens in tali casu debitum naturæ humanæ & iugum seruitutis peccati ipsius Adam non transiuit in personam virginis, & sic Deus potuit in quantum creditor præseruare V. Mariam ab originali pctō na-
B turę.Et hoc potuit Deus facere absq; contradictione,& præiudicio,& derogatione iuris seruitutis, & obligationes,quod habet super totā humanam naturā propter pctm̄ Adæ. Nam hoc potest facere quilibet Dn̄s tpalis habens ius seruitutis super naturam alicuius delinquētis, vel quem acquisiuit iure belli, quia retinendo sibi ius super totam generationē & naturā illius potest liberare aliquā personā in principio sui esse, & absoluere à iugo seruitutis naturæ,& potest facere vt iugum seruitutis naturæ non transeat in personam,sic libertati donat eum in sua cōceptione,& ante conceptionem. Vnde si Assuerus dedisset libertati ipsam Hester quæ erat de filiab.captiuitatis in sua conceptione,sicut liberauit eam in 15.anno, tunc iugum seruitu-
C tus naturæ iudæorum non transisset in ꝑsonā Hester: & sic præseruasset eam in ꝑsona à iugo captiuitatis:ergo à fortiori Deus inquātū creditor totius humanę naturę potuit V.Mariam in ꝑsona ꝑseruare à debito pctī & onere naturæ ipsius Adæ,ne transiret in ꝑsonā. Item ad hoc etiam potest induci vnū singulare,& accōmodatum exēplum. Nam dictū est psal.13.& in plerisque locis,ꝙ sicut tota humana generatio peccauit, i. fuit obligata in Adam ad sentētiam, & pœnam illius peccati. Ita pariter tota natura siue generatio, iudæorum modernorum peccauit & fuit obligata non solum ad seruitutem Spiritualem peccati, sed ad perpetuam seruitutem temporalem in crucifixoribus Christi, quādo dixerunt,Sāguis eius super nos, & super filios nostros. Et sic vbicunq; habitāt hodie, sunt serui dominorum & regum, & principum mundi naturaliter,vt patet in tota Hispania, D
& Germania,& Italia, & multo magis inter Sarracenos. Sed est talis lex inter Christianos,ꝙ quandocunque aliquis Iudæus baptizatur, non solum absoluitur à seruitute peccati spirituali per baptismum, sed etiam à seruitute Domini tēporalis, cui erat obligatus ſm naturam.Vnde sicut vtraque seruitus transiuit à natura in personam illius Iudæi per carnalem generationē,ita fuit ab vtraq; seruitute liberatus per spiritualem regenerationem Christi. Item si ille puer Iudæus fuisset baptizatus in vtero matris ante Natiuitatem, pariter fuisset liberatus ab vtraque seruitute. Item vlterius, si ille puer potuisset baptizari in primo instanti suæ creationis & animationis, tunc manifestum est, ꝙ ille talis per talē baptismū præseruetur E
nō solum, ne seruitus naturalis & tēporalis transire in eius personam, sed ēt ne seruitus pctī, & sic per gratiā ꝑseruantem liberaret ab vtraque futura seruitute,cui erat obligatus ſm naturam in Adam, & crucifixoribus Christi. Et sic est dicendum ꝙ nec seruitus naturæ iudaicæ causata in crucifixorib. nec seruitus peccati humanæ naturæ causata in Adam transiret nec esset translata in ꝑsonā illius iudæi.Cum ergo sanctificatio Spi. san. sit possibilis fieri in vtero matris, vt patet de Hieremia,& Ioanne Baptista, per quam sanctificationē fuerunt liberati à seruitute pctī, & à debito naturæ ipsius Adam, ergo per talem latētem sanctificationem Sp.san.potuit sanctificare V. Mariam in primo instanti sui esse, & per consequens Deus potuit simul F
animam creare,& sanctificare.Et sic debitū, & pctm̄,& seruitus naturę,nunq̄ potuit transire in personam V.Mariæ, & per consequēs licèt fuerit obligata in natura, tamen nunq̄ in persona,quia omnes peccasse in Adā, nil aliud est,nisi nos oēs in eo fuisse obligatos, & venundatos in eo,vt inquit Aug.in lib.hyponosticon, & 2. de baptismo paruulorum. Secundò hoc potuit facere Chr̄s inquantū Deus, nam absq; omni contradictione iuris obligatiōis, quod habet super humanā naturā,potuit gratiam suā cōmunicare matri suę per præuiā sanctificationē in primo instāti sui esse.nam sicut iustificauit Ioa.Bapti.post animationē, potuit sanctificare matrē suam in animatione simul creando animā,& sanctificando,& infundēdo, & sic peccatum,& debitum, & oblgatio naturæ nō transiuit in

A personã & sic potuit à peccato originali ꝑseruari. Item nõ solum animam in sua creatione, sed & potuit sanctificare carnẽ virginis ante animationẽ, & ab oĩ fomite purgare, & sic illa caro non potuit aĩam interficere: vt dictũ est. Et sic dicitur, ꝙ illa caro nõ erat capax gratię: ergo nõ potuit sãctificari ante animationẽ: ad hoc rñdetur, ꝙ illa sanctificatio carnis nõ oportuit ꝙ fieret ꝑ gratiã gratificãtẽ: sed per virtutẽ Spiritussancti purgantem, & purificantẽ illam carnem extinguẽtem fomitẽ in ea: sicut per virtutem Spiritussancti exorcizatur oleũ, & cõsecratur in chrisma, & sicut cõsecrantur altaria, & reconciliãtur ecclesiæ pollutæ, & cætera inanimata. Ita Christ⁹ voluit purificare illã carnẽ, vt absq; omni sorde in ea anima crearetur, & ne a carne fędaretur. Sed vltra hoc
B oportuit illã animam in creãdo sanctificari per grãm gratum faciẽtẽ: vt esset Deo grata & accepta, & sic sicut sãctificatio carnis nõ fuit grãe infusiua, sed a fomite purgatiua, ita sãctificatio aĩæ nõ fuit pcti purgatiua: quia nullũ erat, sed fuit grãe infusiua, & gratificatiua, & ab omni peccato præseruatiua: q̃a illa anima simul fuit sãctificata, & creata, & ĩ grã cõfirmata, quæ quidem gratia præseruauit ab omni malo, & cõfirmauit in oĩ bono.

Secunda cõclusio, ꝙ decens fuit ut Christus matrem suam nõ solum ab actuali & ueniali, sed & ab originali præseruaret, & hoc inquãtum ipsa erat futura mater Dei, & tabernaculum, & templum Dei. Hãc conclusionem probat Ans. lib. de cõceptu virginali dicẽs, ꝙ decebat vt illa virgo tali puritate niteret, qua sub cęlo maior nequit intel-
C ligi, per consequens si hanc puritatem non habuisset, maior puritas posset intelligi.

Tertia cõclusio, ꝙ Christus debuit & tenebatur V. Mariã ab originali ꝑseruare inquãtum filius, probatur. Nã oĩs filius debet & tenetur honorare matrẽ quãtum põt & decẽs est, sed Christus hoc potuit facere inquãtũ Deus, & inquãtum creditor, vt probatũ est per primã cõclusionẽ, & hoc fuit decẽs inquantũ ipsa erat mater Dei futura, vt patet per scdam cõclusionẽ, & debet & tenetur facere inquãtũ filius, ergo sequitur, ꝙ ipsam ab originali pręseruauit. Itẽ Christ⁹ hoc tenebat facere inquantũ legislator: nã legislator prius dẽt facere q̃ docere, vt exẽplo sui cęteri seruent leges ab eo latas, sed Christ⁹ legislator vtriusq; legis dedit præceptũ de veneratione parẽtum, ergo serua- D uit illud, q̃a non venit legẽ soluere, sed adimplere. Matt. 5. Et ideo hanc legem de facto seruauit, q̃a erat subditis illis. Luc. 2. Itẽ Xp̃s in omnibus cępit facere & docere; vt patet Act. 1. Ergo inter cętera hoc ꝓceptũ adimpleuit & præseruando mrẽm suam ab oĩ pctõ, non solum actuali, sed ẽt veniali & originali. Itẽ oẽs ille rationes quas adducit Aug. in libello de assumptione Virginis, ꝓbando corpus Virginis non fuisse incineratũ in sepulcro: sed ad gloriã in breui surrexisse: q̃ pro maiori parte procedũt de honore parentũ, magis probãt hoc propositũ q̃ illud. Ex supradictis infert corellaria conclusio pro cõfirmatione supradictæ positionis, ꝙ Xp̃s de facto præseruauit matrem suã ab originali, postq̃ hoc potuit & fuit decẽs & debuit facere vt probatũ est. Sed posset ali- E quis instare: quia multa põt Deus quę esset decens facere ad ostendendam suam potẽtiam & bonitatem, quæ tñ non facit, sicut creare plures mundos, & oẽs homines prędestinasse ad gloriam, quod tñ nõ fecit. Ad hoc rñdetur, ꝙ licet supradicta De⁹ potuisset facere; tñ non tenebatur, nec obligatur, nec obligabatur facere: ideo non fecit. Sed semper est asserendum, ꝙ Christus fecit & compleuit omnia quæ potuit, decuit, & debuit, & tenebatur facere. Nam si quis non facit quod potest & decet & tenetur facere, puta si diues non dat eleemosinam, & filius non veneratur parentes, &c. hoc nõ accidit nisi ex aliqua passione impediente, puta ex auaritia, &c. sed nulla fuit passio, nec aliquid hmõi impediẽs ad bonum in Christo, ergo fecit omnia quæ debuit & teneba- F tur facere, ergo matrem absque pręiudicio suæ legationis præseruauit & honorauit.

Quarta conclusio, ꝙ V. Mariam fuisse ꝑseruatam per gratiam ab oĩ pctõ non solum actuali & veniali, sed etiã originali, fuit de mente B. Aug. Pro cuius probatione est aduertendum, ꝙ cum Pelagiani negarẽt peccatũ Adæ cum suis dãnis & onere fuisse in oẽs posteros suos translatũ, & negarent nos oẽs traxisse originale peccatum ex carne & natura corrupta ipsius Adam, & assererent quẽlibet hominẽ ex viribus propriæ naturæ ꝑ solum liberum arbitrium absq; speciali gratia posse omne peccatũ vitare, & diuina præcepta adimplere tunc B. Augustinus zelo catholicæ fidei cõpulsus, inter cæteros

tractatus

A tractatus fecit libros de baptismo paruulorũ contra Pelagianos, in quibus probat nemine esse liberum ab omni peccato.s.actuali aut veniali, aut originali, pter unum solũ Christum mediatorẽ: eo φ solus inter mortuos liber, non ex opere Adã cõceptus, nec natus. Sed cum postea Pelagius arguisset ꝯ Aug. adducens & memorans complures in vet.test.& nouo quos sacra scriptura iustos appellat, sicut fuit Abel, Enoch, Noe, Melchisedech, Abraham, Isaac, Iacob, Moyses, Iob, Iosue: ad hoc respondet Aug. in lib. de natura & gratia: φ licet oẽs illos appellet iustos sacra scriptura ob ingentes virtutes, tñ aliqñ fuerunt sub aliquo peccato actuali, aut veniali, aut originali, & si qñ vitarunt peccata actualia hoc non fuit ex proprijs viribus, sed ex speciali gratia præueniente &
B præseruante. Sed cum rursus Pelagius memorat Zachariam & Simeonem, & Annã profetissam, & Iosef sponsum Virg. & Ioã. Baptistam in utero sanctificatum, quos oẽs euangelica iustos commẽdat authoritas & sine peccato, & innocẽtes, de quibus dr in Apoc. φ hi sunt qui cũ mulieribus nõ sunt coinquinati, & sine macula sunt ante tronũ Dei &c. ad hoc respondet Aug. φ oẽs illi licèt per gratiã fuerint pręseruati a peccato actuali: tñ non fuerunt absq; omni peccato saltem originali. Sed cum talem Pelagius memoraret Virg. Mariã matrẽ Christi, cui dictũ est per Angelũ gratia plena, &c. ad hoc respondet Aug. in eodem lib. de natura & grã; φ hac virgine excepta; si oẽs supradicti & oẽs sancti & sanctæ ꝯgregari possent, & quæreretur ab eis an peccatũ haberent; quod possent rñdere nisi quod Io. ait,
C si dixerimus φ peccatũ nõ habemus nosipsos seducimus & veritas in nobis nõ est? Ex quib. patet, φ Aug. asserit V. Mariam non solum ab actuali; sed ab originali fuisse immunem, nã ipse cõparat ipsam Io. Baptistæ qui nunq̃ peccauit actualiter & innocentibus, qui non solum non peccauerunt actualiter, sed nec venialiter. Comparat etiam eã omnibus sanctis; quorum quidam fuerunt similes innocẽtibus & non habentibus nisi tantum originale, & dicit nullũ illorum fuisse sine peccato præter V. Mariam, ergo asserit ipsam immunem ab originali. Sed modum per quem Maria fuit præseruata, exprimit Aug. cum subdit.s. Propter honorẽ Domini cum de peccatis agitur de V. Maria nullam prorsus intendo mẽtionem agere. Scimus D
n.tñ gratiæ ad vincẽdũ ex omni parte peccatum illi fuisse collatum, φ illũ meruit parere quem constat nullum habuisse peccatum. Ex quib. verbis asserit Aug. φ Christus volens honorare matrẽ voluit ipsi cõferre gratiã præseruantem ad vincendũ ex omni parte peccatum.s. tam a parte ante originale q̃ a parte post actuale, & à dextris & sinistris veniale, & per cõsequẽs fuit pseruata non per naturã, sed per gratiã ab omni peccato; quia oẽ pctm̃ vicit. Sed hoc magis cõfirmat Aug. & exprimit in 2. sermo. de Nat. eiusdem Virginis, vbi allegando illud verbũ angeli, gratia plena &c. dicit. Quid iustitiæ q̃d sanctitatis hęc virgo indigere potuit quæ efficacis ad omnia gratię plenitudinẽ accepit? aut quis vnq̃ in eius aĩa vel corpore locus potuit inueniri peccati, q̃ ad instar E
cœli cõtinentis oĩa, templum Dñi est effecta? Hæc est domus de qua per Salom. dr, sapientia ædificauit sibi domũ, hanc profecto domũ diuina sapiẽtia ædificauit de qua carnẽ assmeret, cui nullus patriarcharũ, nullus pfetarũ est conferendus. Nec mirũ si hæc Virgo puritate, cunctorũ celsitudinẽ transcẽdit mortaliũ; cũ partu oĩum merita excedat Ang. Itẽ magis exprimit hoc B. Hieron. p illud ps. 77. Deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis, vbi dicit Hieron. φ p illam nubẽ possumus intelligere Sanc. Mariã. Illa.n. nullo humano pondere pgrauata semper fuit in die & nunq̃ in nocte, & semper in luce & nunq̃ in tenebris. Ex quo patet, φ tam de mente Hiero. q̃ Aug. fuit, φ V. Maria non solum ab actuali & veniali; sed etiam ab originali pecca- F
to fuit per gratiã præseruata, nã Aug. dicit, φ nullus præter ipsam potuit dicere se nullum habuisse peccatum & φ vicerit ex oĩ parte peccatum, & φ nunq̃ in eius corpore vel anima locus potuit inueniri peccati. Beatus vero Hieron. dicit, φ ipsa nunq̃ fuit in nocte peccati, sed semper in die gratię, & nunq̃ in tenebris, sed in luce, ergo ab omni peccato fuit præseruata. Sed si arguatur contra φ Aug. probauit in 2. de baptis. paruulorum neminẽ esse liberũ a peccato pter Xpm &c. Ad hoc rñdetur φ differẽtia est inter liberum & liberatũ. Nam liber respicit personam & naturã simul, & sic solus Xps est inter mortuos liber, quia nec fuit obligatus in persona, nec in natura in Adã;

A & hoc probat ibi Aug.sed quia V.Maria fuit obligata in natura, sed fuit liberata p gratiã pueniẽtẽ in psona, ideo non põt dici libera sed liberata, & hoc probat ista positio ſm mentẽ Aug.& Hieron.in locis pallegatis,& hæc de ista positione. Sed nunc restat respõdere ad autoritates & rationes in principio adductas. Ad primam ergo qñ dr ꝙ oẽs filii Adam corrupti sunt. Respõdeẽ ꝙ Dauit ibi non intendit dicere nisi,ꝙ Adam peccantes tota natura humana.i. sua generatio fuit in ea corrupta, quam corruptionem transmisit Adã in suos posteros p libidinosam generationẽ, quæ quidẽ caro libidinosa p suũ cõtractũ causat culpã originalem in anima,& per consensum causat oĩa scelera in uoluntate, quæ in illo ps.nominantur,quã quidem corruptionem & sñiam Adam non potuit transferre in Xp̃m, eo ꝙ non ex opere Adã natus B est. Et sic solus Christus fuit liber ab illa sententia,& ideo solus Christus potest alios liberare ab illa sñia, vt cõcluditur in illo ps.s. Quis dabit ex sion salutare &c. Et ideo multos liberauit Christus per gratiam pueniententem ab effectu illius sñiæ. Nam Ioa.Baptista, & euangelista,& V.Maria,& multi uiri sancti nunq̃ commiserunt illa scelera quæ memorãtur in illo ps. eo ꝙ fuerint liberati per gratiam præueniẽtem ne inciderent in illa scelera per consensum voluntatis. Ita ergo pariter V. Maria fuit liberata per gratiam præuenientem, & sanctificantem,& gratificantem animã ne contaminaretur a carne, & per virtutem Spi. san.sanctificãtem carnẽ ante animationem ne inficeret aĩam p consortium: prout dictum est. Et sic patet, ꝙ illa autoritas non intendit dicere nisi ꝙ natura humana taliter fuit corrupta in Adã ꝙ nisi liberarenẽ per gratiam oẽs perpetrarẽt illa scelera in illo psa. memorata. Ad autoritates Apost.dicendum,ꝙ quia conuersi ex iudaismo gloriabanẽ de sua natura, eo ꝙ erant ex natura Abrahæ & Iacob ſm carnẽ per quam naturã putabant saluari contẽnentes gratiã Xp̃i:Ideo Apost.per totam epistolam ad Ro. & ad Gala.dicit ꝙ nemo glorieẽ nec cõfidat de natura sua carnali, quia tota natura carnalis fuit corrupta in Adam, quia omnes in eo peccauerunt.i. omnes fuerunt obligati sententiæ vtriusq; mortis datæ in Adã; quia Adam quãdo peccauit omnes obligauit ad sententiã sui peccati,& sic antequam nascãtur & concipiantur oẽs filii naturales ipsius Adam iam sunt obligati illi sententiæ ſm naturam, à qua sñia nemo potest liberari in psona nisi per gratiam Christi aut præuenientem, aut subsequentem, de qua sententia fuit liberata V.Maria in psona per gratiam præuenientem & pseruantẽ ab effectu illius sententiæ prout dictũ est. Et ideo non ualet ista cõsequentia. V. Maria cum cæteris peccauit in Adam, ergo habuit pct̃m originale in aĩa, quia arguitur à natura ad psonam. Nam antecedens non asserit nisi ꝙ V. Maria fuit obligata in natura & ſm naturam in Adam.sed cum postea infertur, ergo habuit pct̃m originale, negatur consequentia, quia variatur suppositio de natura ad psonam, quia antecedẽte existẽte vero consequens est falsum, eo ꝙ pct̃m naturæ non transiuit ad psonam pp gratiam præuenientem & sanctificantẽ. Ad aliam cum dr ꝙ sicut in Adam oẽs moriuntur &c. Respondeẽ ꝙ ista autoritas declarat oẽs alias iuxta intẽtũ huius propositi, nam manifestũ est ꝙ passio & gratia Xp̃i sufficiens est de se. ad saluandũ & viuificandũ oẽs à pct̃õ, sed talis gr̃a nõ transiuit in multos,nõ ex defectu gratiæ sed ex impedimẽto obiicis malitiæ multorũ Iudæorũ, & aliorũ infidelium. Ita ergo pariter pct̃m ipsius Adæ sufficiens fuit ad corrumpendũ & inficiẽdũ & obligandũ oẽs de se, sed sñia seu effectus illius sñiæ non potuit trãsire personaliter ad quosdam pp impedimentum gratiæ præuenientis & præseruantis. Et ideo sicut gratia Xp̃i pseruauit Ioannem Baptistam & multos alios personaliter ab omni pct̃õ actuali, ita pseruauit V.Mariam,non solum ab actuali & veniali,sed ẽt ab originali prout dictum est. Ad primam autoritatem Aug. dicẽdum ꝙ Augu. in libris de baptismo paruulorũ & de perfectione iustitiæ hominis & de natura & gratia & contra Iulianum, & in omnibus libris cõtra Pelagianos, nil aliud intẽdit probare nisi ꝙ à pct̃õ & sententia ipsius Adam nemo fuit liber ſm naturã nisi solus Christus, qui non ex opere Adam cõceptus est, sed omnes alij fuerunt obligati in eo secundum naturam,de qua obligatione nemo potest personaliter liberari, nisi per gratiam Christi præueniẽtem aut subuenientẽ, sicut asserit in libro de natura & gratia, ꝙ licẽt V.Maria esset obligata in natura,tñ fuit præuenta & liberata per gr̃am præueniẽtem ad vincendum ex omni parte pct̃m. Et sic pct̃m naturæ non transiuit in personã. Eodem modo

D (margin, top right); E (margin, beside "Ad aliam cum dr"); F (margin, beside "Ad primam autoritatem Aug.")

A do respondetur ad aliã regulam vulgatam.s. Firmissimè tene: nam illa regula nil aliud ꝓbat nisi ꝙ omnes filij Adam per generationem naturalem concepti nascuntur in peccato secundum naturam, nisi per gratiã Christi liberentur, & sic illa regula secum importat responsionem pro isto proposito. Item ad aliam cum dicit ꝙ Christus assumpsit scdm carnem ex illa peccati carne & propagine, respondetur ꝙ Augustinus appellat carnem & propaginem peccati totã generationẽ & ꝓpaginem naturalem ipsius Adam, habentẽ se cũ illã corruptionẽ, quę per consortiũ causat originale in anima & per consensum causat actuale in volũtate de qua ꝓpagine cõcepta fuit caro uirginis, sed pc̄tm originale nõ trãsiuit in animã pp præuiã sanctificationẽ. Et sic
B patet qũo oẽs illæ autoritates secum portant suas declarationes & rñsiones, & qũo ista positio nullo modo derogat supradictis autoritatibus: imo confirmat eas. Ad rationes autẽ, ad primam quando dicitur ꝙ virgo Maria habuit carentiam originalis iustitię, negatur. nã carentia dicitur indigentia alicuius necessarij. sed virgo Maria nunquam indiguit illa originali iustitia. nec habuit debitum eius: quia a primo instanti sui esse, habuit gratiã & iustitiã fidei Christi habitualiter: per quã fuit iustificata & Deo gratissima & accepta, sicut nos post baptismum iustificati iã nõ indigemus illa originali iustitia ꝑdita in Adã, quia iam sumus absoluti a debito eius. Ad aliam dicitur ꝙ idem Aug. declarat ibidẽ psalmo. 34. qualiter mors & cæterę pœnalitates non sunt formaliter peccatũ, sed similitudo
C & vestigiũ peccati ipsius Adam, quarũ quasdam voluit sponte Christus assumere ꝓpter delenda peccata. Et sic dicit ꝙ Maria nõ mortua est propter peccatum proprium: sed pp pc̄tm ipsius Adam, & sic uirgo Maria traxit etiã quasdam alias pœnalitatẽs ad instrumẽtum meritorium: sed concupis. ẽtia fuit in ea in principio totaliter extincta ne esset occasio peccati actualis nec venialis, vt communiter tenetur. Ad aliam cum dicitur ꝙ sequeretur ꝙ virgo Maria non indiguisset redemptione nec esset redempta, negatur cõsequẽtia: nam inquantũ erat obligata in natura, necesse erat ut liberaretur in persona per gratiã Christi. Et sic fuit liberata per gratia præuenientem, ne peccatum naturæ transiret ad ꝑsonam, & ꝑ eandem gratiam fuit redempta & participauit passionẽ Christi: eo ꝙ illa gratia fuit ipsi data per merita passionis Christi D quæ quidem merita cõmunicabat & dispensabat Xp̄s ante suam passionem: quia iam miserat Apostolos ad baptizandum per merita suæ passionis antequam pateretur, & ante incarnationem suã dispensabat merita suę passionis, vt inquit Aug. & Hierony. quia Chrs heri hodie & cras & in secula ad Hebr. vltimo. Etiã si arguitur ꝙ ea quæ sunt de iure naturę humanę de necessitate transeunt in ꝑsonã & omnia indiuidua: ergo si talis corruptio & pc̄tm est de debito & iure humanę naturæ, ergo trãsiuit in personã virginis. &c. Respondetur ꝙ ea q̃ sunt de essentia naturæ specificæ necessario trãseunt in personã. sed talis corruptio & obligatio nõ est essentia naturę specificæ: sed de iure & debito generationis naturalis ipsius Adã, quæ æquiuoce dicit̃ natura, prout ait Aug. cõtra Iulianũ, & sic tale E debitũ sicut est inflictũ toti generationi naturali humanæ per culpã ipsius Adã: ita p̃t impediri ne trãseat in aliquã personã per gratiã Christi præuenientẽ, sicut dictũ est de seruo naturali qui potest liberari a domino non solum in sua conceptione: sed etiam ante, & sic nunquam ius seruitutis naturæ transiret in eius personam. Veruntamen omnia ista relinquantur determinationi ecclesiæ catolicæ.

PSALMVS XLVI.

OMnes gentes plaudite manibus: iubilate Deo in uoce exultationis.

Titulus, Ad uictoriam siue in finem filijs Core psal. Ex titu. & litera huius psal. apparet ꝙ Dauid præuidit in spiritu prosperitatem & ampliationẽ regni Christi, & vniuersalem potestatem eius in cœlo & in terra & in toto populo gentili: iõ fecit hũc psalmũ. Vñ est ad F uertendũ ꝙ Dauid cõsiderãdo misterium ingressus terræ ꝓmissionis præuidit prosperitatẽ regni Christi, Nã postq̃ Iosue ingressus est terra ꝓmissionis, electis. 12. principib. ex. 12. tribub⁹ reposuit arcã in Galgalis, sed superatis omnibus regib. & subiecta quasi tota terra Canaan filiis terra a p̃lijs. Tunc congregatis 12. principibus cũ omnibus tribubus ducta est arca domini de Galgalis cum iubilo & tympanis & collocata in Silo in monte Effraim, vt patet Iosue. 18. Vbi Deus dicebat̃ sedere i propitiatorio & sede sãcta sua. In quo mysterio Dauid tanquàm in speculo prę̃uidit in spiritu totam prosperitatem ecclesiæ & conuersionem populi gentilis ad Christum, & uictoriã apostolorum qui dicti sunt

A principes ecclesiæ super omnem terrã. Hoc est quomodo verus Iosue Christus Iesus congregatis 12. apostolis debebat ĩtroducere totum populum in ecclesiã per flumen baptismi. quæ quidẽ ecclesia fundata est super 12. articulos fidei abstractos a flumine sacrę scripturæ, & quomodo isti duodecim apostoli superato populo gentili & ciuitatibus eorũ in medio populi gẽtilis debebant collocare tabernacula Dei: & multitudinem ecclesiarum ædificare. In quibus ecclesijs Christus realiter sedet in sacramento eucaristiæ, & reponitur in tabernaculo & sacrario cuiuslibet ecclesiæ, ut patet manifeste, & in die corporis Christi portatur corpus Christi honorifice cum sonitu instrumentorum musicorum & cantu exultationis per ciuitates & reponitur in sacrario. Item præuidit qualiter B Christus erat ascensurus in cęlum & accipere debebat regnũ patris & sedere a dextris patris: & in fine mundi qualiter erat uenturus cum illis 12. apostolis ad iudicandũ 12. tribus Israel. Hoc ergo præuidens Dauid fecit hunc psalmum in quo introducit cœtum apostolorum & christianorum agentem gratias de huiusmodi uictoria. Dicit ergo cętus apostolorum. O uos omnes gentes Christo iam subiectæ, per nostram prædicationem plaudite & lætamini manibus eleuatis in cęlum gratias agendo, & iubilate & canite laudes Deo in voce exultationis.

Quoniam dominus excelsus: terribilis: rex magnus super omnem terram.

Subiecit populos nobis: & gentes sub pedibus nostris.

Dominus Iesus Christus excelsus in dignitate & terribilis in iudicio, iã subiecit nobis C oẽs populos & oẽs gẽtes sub pedibus & potestate nostra: ergo sibi debetur honor laus & gloria: quia sibi est tradita omnis potestas a patre. Item maxime nos christiani conuersi ex gentibus debemus plaudere manibus & iubilare in voce exultationis. Quoniam.

Elegit nobis hæreditatem suam: speciem Iacob quem dilexit.

Elegit nobis & dedit nobis hæreditatẽ suã hic per gratiã, & in futuro per gloriã: hęreditatem dico. s. specie & pulcritudinem Iacob: quẽ dilexit: quasi dicant cõuersi ex gentibus. Sicut Iacob supplantauit Esau. ita nos supplãtauimus Sinagogam & vicimus eam, & sicut Esau vendidit primogenituram & hæreditatem ipsi Iacob pro lenticulis, & Iacob surripuit hæreditatem: ita Sinagoga vendidit nobis primogenituram & hæreditatem pro rebus temporalibus. Et nos facti sumus filij regni Christi ipsius reprobatis. Et sicut Deus Iacob dilexit, & Esau odio habuit: ita Christus nos diligit & populum iudaicum odio habet. Et sic sumus veri Israel & verè benedicti a domino & directi quia videmus Deũ facie ad faciem per fidem, & sic possidemus hæreditatem, & speciem, & pulchritudinem Iacob quem Deus dilexit. D

Ascẽdit Deus in iubilo: et dominus in uoce tubæ.

Psallite Deo nostro psallite: psallite regi nostro psallite.

Quoniam rex oĩs terræ Deus: psallite sapienter.

Postq̃ in prima parte descripsit regnum Christi vr̃e in hac ecclesia, nunc in hac secunda parte ostendit q̃ Christus non solũ accepit vr̃e regnum in terra, sed ẽt ascendit in cęlum, & receptus est cum ingenti honore, & accepit regnum in cœlo. Et ideo dicit, iubilate uos in terra: qm̃ Christus Deus tanq̃ rex vr̃s ascendit in cęlum cum iubilatione angelorum, & tanq̃ verus dñs ascẽdit in uoce tubæ cœlestis in die ascensionis, ergo si angeli receperunt eum in cœlo cum tanto honore, a fortiori debetis uos gentiles psallere & iubilare qui tanta beneficia recepistis, cũ uos in hęreditatem & regnum suum elegit, & Sinagogam reprobauit, ergo maiorem cãm habetis, ut gratias agatis cum iubilo. Psallite ergo uos gentiles cõuersi Deo nostro, & cantate & psallite regi nostro Christo. Sed psallite sapienter cum uero cultu diuino sicut regi Christo debetur, qui est Deus & homo, ergo sibi debetur latria. Nõ ergo psallatis sibi imprudenter, & fatuo modo, sicut ante psallebatis & sacrificia fęda, & abominabilia Diis falsis offerebatis: motus incomposito, & falsa & inhonesta carmina cantabatis, & maxime laudes falsas & carmina poetarum; Xp̃s autem rex noster vult spiritum contribulatum, & cor cõtritum & humiliatum, & sacrificium laudis, & orationes, & psalmos, & carmina sacrę scripturæ, & hoc est psallere sapienter, quia diabolus princeps mũdi huius iam non regnat super gentes. Sed Christus. E F

Regnabit Deus super gentes: Deus sedet super sedem sanctam suam.

Regnat super gentes, & sedet super sedẽ sanctam suã in hac ecclesia per ecclesiastica sacramenta, & in cęlesti per gloriam. Et iam principes populorum, scilicet apostoli congregati

A gregati sunt in cęlo cum Christo Deo Abraham. Dicitur autem Christus Deus Abraham: eo quòd sibi fuit promissus.

Princeps populorum congregati sunt cum Deo Abraham: quoniam Dij fortes terræ uehementer eleuati sunt.

Isti principes eleuati & honorati sunt sicut Dij terræ & coniudices Xp̄i sedētes super duodecim sedes iudicātes duodecim tribus Israel. Nota ēt, ꝙ hæc eleuatio pōt referri ad adeptionē spūssancti factā in apostolis, nam forsan apostoli in die Pentec. fuerunt eleuati uehementer vsq; ad tertium cœlum sicut Paulus. ubi viderunt arcana Dei: q̄ non licet homini loqui: prout declarabitur psal. 67. Sed ad maiorē euidentiam est valde aduertēdum, ꝙ licet gentiles adorarent multitudinem deorum: tamen unum adorabāt &
B venerabantur tanq̄ principem & patrē oīm Deorum. s. Iouem. Iupiter enim idem est ꝙ iuuās pater, vt ait Cicero lib. de natura deorum, Cæteros autem. s. Fębum, & Mercuriū, & Martem adorabant tanquam Deos accessorios, habentes tñ dominium in quibusdam partib. mundi, ut Neptunus præsidebat mari, Iuno terræ, & Aeolus uentis. Item isti erant principes speciales, regnorum, ut Mars erat principes Romanorum, Pallas Troianorum, & Fœbus Delius græcorum, & Osiris siue Serapis Aegyptiorū, & Belus Deus Caldæorū & Babiloniorum. Et istis tanquam principibus offerebant sacrificia sordida & scenica, vt patet de baccanalib. Bacchi, & venereis nefandis ritib. Sed oēs isti tam Iupiter q̄ cæteri non erant Dij: sed falsa demonia. Nos autem adoramus uerum Iouem & patrem iu-
C uātem & redemptorem, qui est Christus, & non adoramus, sed veneramur apl̄os & sanctos martires & cōfessores propter Christū, & hos cōstituit Christus principes super populos & regna. Nam principes Romanorum sunt Petrus & Paulus, & Hispania ueneratur sanctum Iacobum tanquā principem Hispaniarum, & Aethiopia B. Matthæū qui eos cōuertit, & India Bartholomæum & Thomam & Græcia B. Andream, & Asia Ioannem. Dicit ergo proſeta. O uos gentiles conuersi iubilate Christo Deo nostro in uoce exulationis, quoniam ipse est excelsus & iudex terribilis & rex magnus super omnem terrā. Probatur, nā ipse subiecit nobis omnes populos & gentiles sub potestate & pedib. nostris. Itē ipse ascendit in iubilo tanquam Deus in cœlum. Ergo non psallatis nec adoretis insipien- D
tes Iouem & Saturnum: nec alios tanquam principes populorum: quia illi erāt dominia nefanda. Sed adorate sapienter Christum verum Deum & hominem, & psallite & afferte honorē latriæ ipsi vero regi nostro Christo, q̄m iam non regnat diabolus: sed ipse Christus Deus noster regnabit super gentes, & iā sedet in cœlo super sedē sanctā suam per gloriam, & in hac ecclesia per gratiam sacrorū. Et veri principes populorum qui sunt apostoli & cæteri sancti iā sunt congregati in ecclesia & in cœlo cū Christo, qui est Deus Abraham. Et iam sunt eleuati & exaltati & venerati tanquam Dij fortes terræ: qui non sunt Dij per essentiam: sed per participationē. Et ideo non adorantur, sed venerantur propter Christū; quia fuerunt fortes in martirio & audacter loquētes ante reges & præsides: cū E
qua fortitudine totum orbē subiecerunt iugo Christi. Ideo Roma veneratur Petrum & Paulum tanq̄ principes, & Hispania Iacobū, Florentia B. Ioannē, & Venetiæ & Aegyptus Marcum, & Catarinā, & Francia Dionysium, & sic quęlibet prouincia venerat̄ suum principē. Quasi dicat: iā amplius nō adoretis Deos falsos: sed colite Chr̄m vt verū Deum: & accipiatis apostolos & sanctos Christi in principes & deuotos vestros: quia isti regnāt in cœlo cū Christo, qui est Deus Abrahā, qui propter sanctitatē & virtutē sunt vt Dij eleuati & exaltati cum Christo in cœlo. Et nota ꝙ per istos principes populorū qui ꝯgregati sunt cum Deo Abraham, non solum intelligūtur apostoli, sed etiam reges & principes conuersi ad fidē de populo gētili: quia Abrahæ in figura Christi facta est promissio ꝙ ex F
eo exirēt reges & 12. duces. Gen. 17. Item ꝙ in semine suo. s. Christo, multiplicarentur & benedicerentur & conuerterētur oēs gētes: & ad ipsum congregarentur. Gene. 22. Ideo ait: psallite sapienter regi nostro, quia reges & principes populorum gentilium iam congregati & confœderati fuit cū Christo Deo, Abrahæ promisso: & iam fortes terræ ut Dij eleuati & multiplicati sunt vt arena maris, & stellæ cęli, sicut Deus promisit Abragę. Ex quibus patet ꝙ Dauid nō solum ex adeptione terrę, ꝓmissionis: sed magis ex promissionibus factis ipsi Abrahæ præuidit regnum Christi multiplicandum ex regibus & populis gentilum, ideo fecit hunc psalmum uocando gentes vt congregarentur ad Christū

A & psallant ei & adorent ut Deum. Ex isto ergo psalmo colligitur ista conclusio. s. q Messias in lege promissus per duodecim principes debebat subiicere omnes reges & populos gentiles in hæreditatem suam, q totus populus gentilis cum principib. suis erat in ecclesia congregandus cum Deo Abraam, & per consequens debebat colere Deum Abraham & Isaac & Iacob. Hoc idem ostensum est psalm. 2. ubi dicitur, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Item psal. 44. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram. Item psal. 31. Tu hæreditabis in omnibus gentibus, & hoc idē patet per omnes psalmos. Itē hoc idē patet Esa. 2. Venient ad eum oēs gentes & dicēt. uenite ascendamus ad montem domini. Idē cap. 49. Dedi te in lucem gētium ut sis salus mihi usque ad extremum terræ. Reges videbunt & consurgent principes & adorabunt

B dominum Deum tuum & sanctū Israel qui elegit te. Item cap. 66. Mittam ex eis qui saluati fuerint ad oēs gentes, & annunciabunt gentibus gloriam meam &c. Item Hiere. 16. Ad te gentes uenient ab extremis terræ, & dicent uere mendacium possederūt pr̄es nostri vanitatem, quæ eis non profuit. Hoc idē patet Zacar. 8. Venient populi & gētes robusti ad quærendum dominum exercituum in Ierusalem & deprecandam faciem domini. Hæc dicit dominus exercituū, in diebus illis in quibus apprehendent decem homines ex oībus linguis gentium & apprehendent fimbriam uiri Iudæi dicentes. Ibimus uobiscū, audiuimus enim qm̄ Deus uobiscum est. Ex oībus supradictis patet, qualiter Messias in lege promissus per suos discipulos debebat

C sibi subijcere totū populum gentilē. Et qūo totus populus gentilis uoluntarie erat uēturus ad fidē euangelicā cōuersus per uiros iudæos, & debebat adorare dominū exercituū & Deum Abraam & Israel: ut patet per Dauid, & Esaiam, & Zacariam, & p oēs prophetas. Ex omnibus his formatur una inconuincibilis ratio ad probandum Iesum Christum fuisse uerum Messiā in lege promissum. Vn̄ arguitur sic. Ille est verus Messias in lege pmissus qui per uiros iudæos subiecit totū populū gentilē, per cuius fidem totus populus gentilis uenit ad colendū, & adorandū dn̄m Deum Abraam & Israel. Sed Iesus Christus est huiusmodi, ergo ipse est uerus Messias. Maior patet per ea q̄ dicta sunt & per uaticinia oīum profetarum, & per cōem opinionē

D hebræorum. Minor aūt patet manifestē. Nā Christus post resurrectionē suā misit duodecim apostolos & 72. discipulos p uniuersum mundum ad prædicandum euangelium oī creaturæ, qui p se & p successores suos totū populum gentilem iugo fidei subiecerunt, intm̄ q non solum decem hoīes, sed centum & mille homines gētiles apphēdebant fimbriam Pauli qui erat iudæus, ut sequerentur eum ad fidē Christi, sicut dicit Zacarias, & sic est dicendum de cæteris apostolis & discipulis qui omnes erāt Iudæi, per quos primo lex euāgelica prædicata est. Et sic populus gētilis, qui ante continebat & detestabat̄ Deū Abraā & Israel, nunc colit & adorat eū. sicut patet manifeste de nobis qui descēdimus ex illo populo gentili. Vn̄ patres nostri gētiles colebant idola & execrabantur legem Moy

E si & Deum Israel, nos aūt execramur & abominabamur idola & superstitiones gentilium, & defendimus legem Moysi & profetarum, & adoramus Deum Israel iuxta uaticinium Hieremiæ & Zacariæ in locis prællegatis. Et est ista una ratio inconuincibilis, q̄ Iudæi negare non possunt, eo q patet per experientiam & procedit ex concessis ab eis.

PSALMVS XLVII.

Magnus dominus & laudabilis nimis: in ciuitate Dei nostri in monte sancto eius.

Titulus fm 70. Psalmus cantici filiis Core secunda sabbati. Ex tit. apparet q Dauid fecit hūc psalmum & dedit ipsum cantandū filiis Core cum instr̄o musico & uoce humana, per quos filios Core intelligitur ecclesia Christi cōgregata ex gentibus ad fidē Christi, quæ quidem ecclesia dicitur Ierusalem,

F eo quod incepit in Ierusalem per Christū & apostolos suos. Vnde est notandum q causa quare in sacrā scriptura memorat̄ & laudatur & beatificatur illa ciuitas Ierusalem terrena, non est, nec fuit, nec intelligitur pp bonitatem sui nec bonorum ciuiū, quia semper pro maiori parte fuerūt mali & puersi. Sed pphetæ, & antiqui laudabant eam in figura prout figurabat uerā Ierusalem spiritualē, scilicet ecclesiam militantem & triunfantē, in qua est uera uisio pacis. & etiā laudabant illam ciuitatem propter promissa patriarcarum & prophetarū, quæ in ea debebant impleri per Messiā futurum, & propter ea quæ in ea facta sunt in figura Christi futuri. Et tales laudes semper referebantur ad Christū,

quia

A quia & nomē & situs ciuitatis, & ea quæ pro maiori parte de ea scripta & gesta in ea sunt, figurabant Christū & ecclesiā suā. Vnde primo in ea, vt dr̄, fuit primus homo formatus. Secundo ibidem fuit redēptus per Christū. Tertio in ea est totum genus humanum iudicandum per Chr̄m, quia in valle Iosafat q̄ est iuxta muros Ierusalē inter eam & montem Olîueti, vt vbi X̄ps dedit legē, ibidē iudicet p̄uaricatores legis. Ideo hęc ciuitas pluribus nominibus nūcupatur. Vnde dr̄ ꝙ Sem filius Noe eam ædificauit. quem hebræi dicunt fuisse Melchisedech, qui eam Salē nuncupauit in qua primo obtulit Deo panē, & vinum in figuram Christi, eo ꝙ erat Rex & sacerdos Dei altissimi Ge. 14. Et dicit Iosefus ꝙ iste fuit primus sacerdos qui obtulit post diluuiū. Sed Iesus fil. Canaā eandem ciuitatem postea ampliauit & incoluit & Iebusalē nominauit. Postea Dauid eam nobilitauit, &
B in ea trāstulit arcam Domini & collocauit, & Ierusalem eam nominauit. Salomon rursus in ea templum Domini construxit & triplici muro cinxit & ipsam Ierosolimā nuncupauit, & a quibusdam dicta est Betel. i. Domus Dei, eo ꝙ in eodē loco, Iacob vidit scalā in somnijs vt dicunt. Gen. 28. vt affirmant Iudæi. Dicunt ēt ꝙ in illo eodem loco Abrahā voluit sacrificare Dn̄o Isaac filium suum. Et ideo ille mons dictus est, Dn̄s videt. Gen. 22. In hebræo aūt habetur, in monte Adonai Hiere. i. in monte Dn̄s videbitur. Quasi dicat, in hoc monte Dn̄s Christus Deus & homo uidebitur immolari in cruce pro toto genere humano, sicut iste aries immolatus est pro Isaac. Et ideo dicunt quidam hebræorū ꝙ duo sancti uiri. s. Abraham & Melchisedech imposuerunt nomen illi ciuitati ꝑm
C nomina illorum duorum montium. Nam Abraham uocauit unum illorum duorum Hiere, & Melchisedech appellauit alterum Salem. Et ideo Dauid appellauit totam illam ciuitatem Ierusalem, eo ꝙ fuit ædificata & ampliata supra illos duos montes. Nam mōs Sion dictus est Salē ꝑ Melchisedech, & mōs Moria dictus est Hieree per Abraham, ex q̄bus cōponitur hoc nomen Hierusalē quod interpretatur uisio pacis. Dicitur etiam filia Sion, eo ꝙ primo fuit sita in monte Sion, Ac etiam dr̄ ciuitas magni regis inquantum Dauid & Salomon eam ampliarunt. Dicitur ciuitas Sion ad latera Aquilonis inquantum est sita in mōte Moria in latere Aquilonari,

Dicitur etiam ciuitas sancta inquantum in D
ea erat templum Dn̄i siue sanctuarium, & in ea erat studium legis. Postea uero dicta est Aelia. eo ꝙ Aelius Adrianus reædificauit eam post destructionem factam per Roma. post Christum, Vnde uersus. Solima, Luza, Betel, Ierosolima, Iebus, Aelia, Vrbs sacra Hierusalem dicitur ipsa Salem. Secundo est ualde notandum, ꝙ omnia nomina & mysteria supradicta sunt facta in figura Christi & ecclesiæ. Nam per hoc ꝙ Melchisedech rex & sacerdos, cuius genealogia tacetur, obtulit panem & uinum in ea, significabatur & figurabatur ꝙ in eodem loco Christus rex & sacerdos in terris sine patre & naturali generatione debebat condere sacr.m Eucharistię ex pane, & uino, quod ita factum est. Nam Chr̄s in cœnaculo montis Sion fecit cœnam Apost. in die Iouis sancta. ubi dedit corpus E
& sanguinem suum discipulis sub forma panis & uini. Et per hoc ꝙ dicta est Salem. i. pacifica, figurabatur quod in ea erat futura uniuersalis pax & reconciliatio generis humani per mortem & passionem Christi. Itē per hoc ꝙ postea Iebus filius Canaam, qui interpretatur calcatus, ampliauit eā, & dicta est Iebusalem, figurabatur ꝙ post passionem Christi illa ciuitas debebat esse calcata & destructa per Romanos propter peccatum homicidij & obstinationis. Item est ulterius aduertendum ꝙ quando Dauid cępit Hierusalem erat oppidum ualde paruum & ipse fecit castellum in monte Sion & fortificauit eam. Et ideo dicta est ciuitas Dauid in mōte Sion sita in tribu & sorte Iuda in fine totius termini Iuda. Et ibidem tetendit tabernaculum & collocauit arcam Domini. ut patet 2. F
Reg. 6. Et uoluit ædificare templum, sed prohibitus est ex præcepto Dn̄i. Sed postea cum ingruisset grauis pestilentia ꝑꝑ numerationem populi, apparuit Angelus Domini in area Areuna Iebusæi prope ciuitatem ad partē Aquilonarē. quæ quidem area erat in quodam monticulo dicto Moria, & erat in sorte & tribu Beniamin. ubi sacrificauit Dn̄o & deduxit arcam Domini de domo sua, & reposuit ipsam in tabernaculo quod fixit & tetendit in prędicta area in monte Moria, & ibi Dauid ampliauit diuinum cultū, & diuisit sacerdotes per uices suas, & præcepit Salomoni filio suo, ut in eodem loco ædificaret templum Dn̄o iuxta exemplar & descriptionem sibi a Domino traditam. Et præparauit

Dauid

A David lapides & ligna, & auri copiā & argēti, & omnis generis metallorum ꝓ tēplo ędificando. Et cōgregauit omnes proselitos Israel, qui venerāt ex gentilitate ad circūcisionem, vt cederēt ligna, & lapides de mōte Libano, vt patet primi Paralypomenon 22. vsque ad finē libri. Item post mortē Dauid ipse Salomō filius eius uolēs implere pręceptū patris cōgregauit 153. millia uirorum & sexcenta ex proselitis Israel: & misit eos ad Hyrā regē Tyri: & octoginta millia qui lapides cederent & ligna & 70. qui onera portarent, ut patet secundi Paralypo. 2. Et Salomon fecit templum ædificari in monte Moria, ut patet infra cap. 3. In quod introducit arcam domini sedentem super Cherubin. Postea Salomon ampliata ciuitate inclusit templum intra ciuitatem & municipium nouum: & circa templum construxit domos sacerdotū &
B nobilium: & cinxit ciuitatē triplici muro: & nobilior pars erat iuxta tēplū. Et sic una pars ciuitatis erat sita in sorte Iuda. s. pars antiqua in qua erat domus & castellū Dauid. & alia pars in sorte Beniamin: ubi templum erat. Iō Hierusalem quandoque numeratur in tribu Iuda ratione partis antiquæ: quandoque in sorte Beniamin ratione ampliationis & templi. ut patet Iosue 18. & Iudicum primo. Ex quibus omnibus patet, quòd templum domini fuit ædificatū in possessione & prædio hominis gentilis & non Iudæi, Nam Areuna Iebusæus, erat gentilis. Secundò ꝙ illi 153. millia & sexcenta uirorum non erant de genere iudæorum, sed gentilium, qui facti erant proseliti noui ex gētilitate. Itē lapides & ligna ex quibus templum fuit constructum: & ciuitas ampliata: nō erant de terra iudæorum ex
C cisi: sed de terra gentilium: scilicet de monte Libano qui est in Fœnicia: & erat sub dominio Hyran regis Tyri. Et sic gētiles ministrarunt lapides & ligna & ędificarunt templū domini: & ampliarunt ciuitatem & solummodo illa tria millia qui pērant operi, erant Iudæi. Ad quæ omnia mysteria est ualde aduertendum. Nam omnia ista gesta sunt ex diuina prouidētia in figura Christi & ecclesię. Nā per hoc ꝙ illud templum ędificatum est nō ī sorte Iuda: sed ampliata est ciuitas usq; ad tribum Beniamin: & adducta est arca domini & ibidē collocata & ciuitas ampliata, figurabatur ꝙ ecclesia domini non solum erat ædificanda in Iudæa: sed inde debebat deriuari & ampliari extra Iudæam & Hierusalem per uniuersum orbē: & tota ecclesia & D
ciuitas Dei debebat appellari Hierusalē. Et per hoc quòd illud templum fuit ędificatū in territorio hominis gentilis: figuratum est quòd ecclesia Dei erat ædificanda in populo gentili, & deriuanda a Hierusalem per totū populum gentilem, Et per hoc quòd ædificatum est illud templum ex lapidibus & lignis excisis de monte & territorio gētilium: figurabatur quòd ecclesia domini erat ædificāda & cōgreganda ex lapidibus uiuis de populo gentili: & per hoc quòd fuit illud templum & ciuitas ædificata per proselitos de populo gentili. figurabatur quòd ædificatores & ampliatores & doctores ecclesiæ erāt futuri ex conuersis ad fidem de populo gentili. Et per hoc quòd illa tria millia qui præerant operi, erant ex Iudæis: figurabatur quòd principes primitiuæ ecclesiæ, scilicet apostoli & discipuli erant futuri ex Iudæis genere. Per hoc E
autem ꝙ Dauid non ædificauit tēplum: sed præcepit filio ut ædificauit: & reliquit ipsi lapides & ligna: & præparauit argētum & omnia necessaria: & tradidit ipsi descriptionem & exemplar: ad cuius similitudinem Salomō ædificauit templum: figurabatur quòd Christus non erat per se ecclesiam & ciuitatē gētilium ædificaturus: sed per apostolos filios suos: quos per uniuersum mundum ad prędicandum misit: & eis lapides & lignā articulorum fidei & ecclesiasticorum sacramentorū præparauit & tradidit: ex quibus & in quibus ædificarunt apostoli ecclesiam gētilium a solis ortu usque ad occasum. Et illa ciuitas in figura dicta est Hierusalē: quæ interpretatur Visio pacis: quia in ea debebat Christus uenire in carne: & nostra pax & reconcilia- F
tio fieri, & ad illud templum Christus erat uenturus: & in eo Simeoni præsentandus, & in ea prædicaturus: & miracula operaturus: & in fine passurus: & resurrecturus. Et ideo in figura dicta est ciuitas sancta: quia ab ea & in ea omnis sanctitas per Christū erat incoanda. Item dicta est Betel: idest domus Dei: quia in eodem loco ubi Iacob uidit scalam: & Abraam uoluit immolare filium suū: & immolatus est aries: ibidem Christus crucifixus est. Dicitur etiam ciuitas in latere Aquilonis, quia ecclesia ædificata est in frigiditate gentiliū. & sic tota ecclesia dicit Hierusalem: quia ab ista ciuitate incepit & ampliata est per totum orbem: sicut multotiens flumina retinent nomen sicut locus a quo deriuantur:

A riuantur, sicut Araxes dr̃ quia deriuatur & nascitur in Armenia, & Iberus ab Ibero oppido. Dr̃ etiam tota ecclesia Hierusalem, qa in sola ipsa uidetur Deus hic per fidem & in cœlo clara uisione. Triplici ergo ratione tota ecclesia Christi appellatur Hierusalem in sacra scriptura. Primo, quia per illam Hierusalem materialem fuit quasi per omnia figurata ut dictum est. Secundo, quia ista ecclesia in illa Hierusalẽ materiali fuit per Christum & Apostolos incoata: & exinde per totum orbem deriuata & diffusa & ampliata. Tertio, quia soli ecclesiæ Christi competit huius nominis interpretatio, quia sola ipsa est vera visio pacis in qua Deus videtur per fidem: & in qua iugiter fit nostra reconciliatio cum Deo per sacrificium eucaristiæ: & ecclesiastica sacramenta: & per confessionem veræ fidei & pœnitentiæ. Sed per amplius & perfe-
B ctius dicitur Hierusalem ciuitas superna & cœlestis in qua est pax æterna: & Deus videtur essentialiter per gloriam. Ex omnibus supradictis patet ꝙ triplex est Hierusalem. vna materialis & terrena: in qua Christus passus est, & incoauit ecclesiam. Et altera vniuersalis & spiritualis ex illa incoata, ab illa deriuata, & per totum orbem diffusa. quæ dicitur ecclesia militans. Et tertia Hierusalem cœlestis, quæ dicitur triumphans. Quæ quidem tres Hierusalem ita se habent ꝙ vna deriuatur ab altera. Nam secunda deriuata fuit & incoata a prima, & tertia deriuatur a secũda. Nam ista ecclesia militans iugiter regenerat & nutrit filios & ciues pro illa ciuitate cœlesti: quia hinc profecti, ibi in æternum requiescunt. Et ideo dicit Augustinus 17. de ciuita-
C te. capitulo 3. ꝙ omnis prophetia est tripartita. Nam primo potest intelligi de illa materiali & terrena Hierusalẽ. Secũdo de tota ecclesia militanti toto orbe diffusa. Tertio de illa cœlesti in qua beati sempiterno æuo fruũtur. Ita ergo pariter omnia quæ memorantur prophetice in hoc psalmo, primo fuerunt impleta in illa prima Hierusalem materiali. Secundo in ecclesia militanti. Tertio in illa cælesti. Et sic est exponendus totus iste psal. ad istum triplicem intellectum pro ista triplici ciuitate. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu per omnia supradicta fecit hunc psalmum in quo tria facit. Nam primo prædicit fundationem huius Hierusalem militantis, put fuit fuit figurata per ædificationem illius Hierusalem materialis, Secundo prædicit gloriam

& prosperitatem & magnificẽtiam huius ci- D
uitatis. Tertio exhortatur omnes ciues huius ciuitatis ad lætitiam & agendum gratias & exhibendum honorem, & latriam Christo fundatori & fautori & rectori huius ciuitatis. Secundum ibi. Deus in domibus eius cognoscetur. Tertium ibi. Lætetur mons Sion. Quãtum igitur ad primum propheta Dauid præuidens magnificam fundationẽ ecclesiæ per fundationem illius materialis Hierusalem, dicit. Magnus dominus erit Christus Deus homo & nimis laudabilis, primo in Ierusalẽ materiali. Nam ibi in templo præsentabitur, & laudabitur per Simeonem & Zacariam, & Annam prophetissam, & ibi paruulus disputabit in medio doctorum: de cuius sapientia & prudentia omnes mirabuntur. item ibi p̃dicabit & miracula faciet mortuos suscitando. Item ibi in monte Sion sancto eius instituet sacramentum eucaristiæ. In eodem mon- E
te Sion mittet spiritumsanctum super discipulos qui fuerunt primi ciues veræ & spiritualis & magnæ Ierusalem. Ex quo sequitur, ꝙ in illa magna Ierusalem materiali fuit fundata magna Ierusalem spiritualis. s. ecclesia Christi in illis capitib. 10. super quos descendit spiritussanctus. Et exinde illa ciuitas sanctorum deriuata & diffusa est per vniuersam terram. Et ideo subdit propheta: quòd ista vera Hierusalem.

Fundatur exultatione vniuersæ terræ: mons sion altera aquilonis ciuitas reges magni.

Fundatur in exultatione vniuersæ terræ: quia per totum orbem cum exultatione ista ciuitas regis magni Chr̃i fuit diffusa, & ampliata cum exultatione. In cuius fundatione & ampliatione duplex fuit exultatio. Primo F
ex parte apostolorum & discipulorum. Nam licet passi sint dira tormẽta, & persecutiones in eius fundatione: tamen ibant gaudentes a conspectu concilij iudæorũ & tyrannorum: quoniam digni habiti sint pro nomine Iesu contumeliam pati. ut patet Actuum 5. quia finaliter triumpharunt de populo iudaico, & gentili: & destruxerũt omnia nomina idolorum. Scd̃o fundata est ista ciuitas regis magni in exultatione vniuersæ terræ ex parte populi cõuersi ad fidem. Nam licet reges terræ & populi gẽtiles primo persecuti fuerint apostolos & martires huius ciuitatis fundatores: tamen lætati sunt & exultauerunt post cõuersionem, cum cognita veritate de captiuitate & morte æterna se mouerũt liberatos.

Et

A Et ideo ipsemet Constantinus & cæteri reges deleuerunt idola, & ædificauerunt ecclesias, & ideo ista est vocata mons Sion & latera Aquilonis & ciuitas regis magni. Ad cuius intelligentiam est notandum ꝙ illa materialis Hierusalem fuit ædificata primo in monte Sion. ubi Dauid fabricauit domum & atrium suum. Sed postea fuit ampliata uersus partem aquilonarem in monte Moria ꝑ Salomonem: ubi ędificauit templum & domos nobilium & sacerdotum, & sic fuit magnificata & ampliata ad latera Aquilonis: i. ad latera Aquilonaria montis Sion: per quod figurabatur ꝙ ex illa Sion materiali debebat incipere ecclesia ciuitas regis magni Christi & magnificari & ampliari & dilatari per totum orbē. Et sicut illa ciuitas materialis continue patiebat̃ uentis aquilonarib. eo ꝙ erat
B sita ad latera Aquilonis: ita ecclesia Christi dicitur sita ad latera Aquilonis: eo ꝙ multipliciter fuit afflicta & flagellata diuersis persecutionib. & tormentis Iudæorum & tirannorum. Dicit ergo propheta de ista ciuitate Christi regis magni. Primo ꝙ Deus debebat esse magnus & nimis laudabilis: i. magnificatus & laudatus super omnes Deos. Secundo, ꝙ erat fundata in exultatione vniuersæ terræ. Tertio ꝙ erat appellāda mons Siō. Quarto, ꝙ erat fundāda ad latera Aquilonis. Quinto, ꝙ erat dicenda ciuitas regis magni. Quæ omnia dicta sunt ad explicandam excellentiam huius ciuitatis spiritualis supra illam Hierusalem materialem, de qua orta & deriuata fuit ista, & omnia illa supradicta impleta sunt in hac ciuitate. Nam primo Deus verus in hac ciuitate magnificatur & valde lau
C datur magis quàm in illa, & latius & nobiliori modo: quia ibi tantum per cultum figuratiuum cerimonialium & sacrificiorum, & hic per cultum uerum. Scđo, ꝙ illa fuit fundata cū exultatione solius populi iudaici in illo loco arcto Palestinæ: ista autem in exultatione uniuersę terræ: i. omnium regum & populorum. Tertio quia illa fuit fundata in illo paruo monte: ista super montem altissimum & diuinum qui est Chrs sanctus sanctorum. Nam ille mons non dicebatur sanctus: nisi inquantum Chrs sanctus sanctorum debebat ipsum sanctificare per opera nostræ redemptionis. Quarto ecclesia Christi dicitur fundata ad latera Aquilonis ratione nominis interpretationis. Nā Aquilo interpretatur parturitio siue dolor parturientis propter impetum uentorum qui ueniunt ab aquilone ferentium fulmina & tempestates. Vnde D
de sicut ciuitates sitæ ad Aquilonem quatiūtur uentis & fulminibus: ita ista ꝑsecutionibus tirannorum & hæreticorum. Quinto dicta est ciuitas regis magni: quia magnificata & ampliata vsq; ad fines terræ: quod non dicit conueniri illi Hierusalem materiali.

Deus in domibus eius cognoscetur: cum suscipiet eam.

In hac secunda parte propheta explicat ꝓsperitatem & magnificentiam huius ciuitatis explicando omnia quinq; supradicta. Nā primo explicat eius dignitatem & sanctitatē & quomodo Deus est magnificatus & laudatus in ea: eo ꝙ sicut Deus primo fuit in illa ciuitate materiali cognitus in figura, & postea uisus in carne: ubi ædificauit istam ecclesiam & ciuitatem: ita postea cognitus est per fidē E
in domibus omnibus huius magnę ciuitatis. Et ideo illa Hierusalem materialis bene cōputatur cum ista magna ciuitate: inquantum fuit eius principiū & origo & inchoatio. sed non aliter, & ideo prophetia prius verificat̃ de illa ciuitate materiali in qua Christus visus est in carne & cognitus ab apostolis: sed non a scribis nec farisæis: sed postea fuit verè cognitus uerus Deus per fidem per totam ciuitatem Hierusalem. Et ideo magis uerificatur prophetia de Hierusalē spirituali quàm materiali. Ex quo patet, ꝙ magis meretur dici Hierusalem tota ecclesia & ēt mons Sion, quàm illa Hierusalem & mons Sion materialis. Nam magis uidetur & cognoscitur, & speculatur Deus in ista q̃ in illa: immo post resurrectionem Christi, & post recessum apostolorum falso dicta est Hierusalem & Sion: F
immo debuit dici ceca: quia in ea nō cognitus nec visus, nec speculatus est Deus: immo fuit negatus. Ideo de ista nostra Ierusalem & Sion dicit propheta: ꝓbo ꝙ Deus sit magnus & laudabilis in ista ciuitate. Nā Deus in domib. eius cognoscetur per ueram fidē & cultum cum suscipiet eam in ueram sponsam repudiata synagoga, & populo iudaico reprobato; q. d. ꝙ solus populus christianus cognoscet & contemplabitur & laudabit Deū & uero cultu latriæ honorabit & adorabit eum. Secundo cum dicit.

Quoniam ecce reges terræ congregati sunt: conuenerunt in vnum

Ipsi videntes sic admirati sunt: conturbati sunt: commoti sunt: tremor apprehendit eos.

Commen-

A Cõmendat hãc ciuitatem de victoria & triũfo. vnde dr̃ ꝙ omnes reges terræ conuenerunt in vnum contra ecclesiam, eo ꝙ mirati sunt visis miraculis, & conturbati sunt & tremor apprehendit, eos cum videbant idola cadere & comminui & mutescere ad præsentiã Bartholomęi & aliorũ apost. & marty. ex quo tremore & admiratione quidam conuertebantur, & quidam turbati prouocabantur ad torquẽdum & persequẽdum apostolos & martyres. Et ideo subdit.

Ibi dolores vt parturientis, in spiritu uehementi conteres naues Tharsis.

Quòd ibi fuerunt dolores vt parturiẽtis, quia fortiores fuerunt dolores tormẽtorum Apost.& mar. pp defensionem & confessionem noīs Christi, q̃ dolores cuiuscunq; par

B turientis. Et ideo ecclesia dr̃ ædificata ad latera aquilonis quod interpretatur parturiens. Est tamen aduertendum ꝙ ly dolores parturientis potest referri tam ad tyrannos & reges terræ, q̃ ad Apost. & martyres, nam vtrique patiebant̃. Nam licèt Apost. & martyres paterentur dolores tormentorum, tñ maiores dolores patiebantur reges & tyranni cum videbant non posse vincere, imò videbant se victos per Apost. & mar. vt inquit August. in sermone de innocentibus, vt patet in gestis beati Laurentii, & Vincentii. Ideo subdit profeta, In spiritu vehemẽti cõteres naues Tharsis. Ad cuius intelligẽtiam est notandum ꝙ Tharsis est magnum emporium in littore Indico vltra Gangem, quo Salomon mittebat naues ad vehẽdum aurũ

C & argentum, vt patet 3. Reg. 10. Quæ regio dr̃ aurea Chersonesus ſcđm Ptolemęũ. vel est in ipsa magna insula Taprobana vbi est copia auri & argenti, propè quam insulã est magna vorago in medio pelagi, quæ quidem vorago secundum Filosofos causat̃ eo ꝙ submergitur magna quantitas aquarũ, & sic causantur & fiunt vertigines & reuolutiones aquarum, intantum ꝙ quando flat vẽtus aquilonaris impellit naues versus meridiem, & deuenientes ad illam voraginem omnes confringuntur & cõteruntur & submergũtur. Item dicũt etiam Filosofi ꝙ ista contritio nauium causatur ibi ex conflictu ventorum. Nam ventus aquilonaris pellit naues vsque ad illam voraginem quæ est in æquinoctiali. Sed venit ventus australis ab Antarctico & repellit naues versus aq̃lonẽ & arcticum, & sic naues confringuntur & cõ teruntur ibi apud Tharsis. Ita ergo pariter D factum est in persecutione Apostolorum & martirum. Nam reges terræ & tiranni tanq̃ venti aquilonares voluerũt cõcutere & torquere & prosternere ecclesiã. Sed venerũt venti australes miraculorũ: & prædicationis Apostol. & martyrum missi ab austro qui est Chr̃s Deus noster, & confregerũt & contriuerunt reges & tirannos, sicut ille uentus aquilonaris seu australis conterit naues Tharsis. Quos tirannos diuersis modis contriuit. Nam quosdam contriuit quãtum ad corpus & aĩam, sicut Neronem, & Domitianum, & Diocletianum, & scribas & farisęos. Et quosdam contriuit quantum ad infidelitatem, occidens in eis errorem, & suscitando fidẽ, sicut contriuit Constantinum & cæteros reges & populos qui comminutis & contritis E idolis uenerunt ad fidem per ventos australes prædicationis Apostolorum conuicti. Et sic ciuitas Dei regis magni Christi triũfauit de ciuitate diaboli, & cõtriuit eam tanquã naues Tharsis: & hoc est quod dicit profeta, quòd licèt omnes reges terræ & tiranni fuerint cõtra ecclesiam conturbati & commoti, & ibi fuerint dolores & magna tormenta & persecutiones sicut dolores parturiẽtis, tamen tu domine Iesu Christe conteres & cõfringes eos spiritu uehemẽti tuæ uirtutis & prędicationis, sicut venti aquilonares & australes conterunt naues Tharsis in illa uoragine propè emporiũ Tharsis in littore Indico. De ista Tharsis dicit Hiero. ꝙ est regio siue ciuitas Indorum, sed Augustinus secundum opinionem aliorum dicit ꝙ Tharsis est F Cartago in littore africo, vbi sunt syrtes, quarum meminit Virgilius in primo æneidos, vbi fuit disiecta classis Aeneæ. sed prima positio est verior. Per hoc ergo vult innuere ꝓfeta ꝙ licèt ista ciuitas Dei sit sita ad latera aquilonis, idèst exposita persecutionib. crebris & tormentis & tirannorũ & hæreticorum, tamen finaliter eius persecutores conterentur sicut naues Tharsis. Et nauicula Petri semper natabit super hoc mare tempestatum, & uictrix & cum triunfo perueniet ad portum salutis in die iudicii.

Sicut audiuimus sic vidimus in ciuitate domini virtutum, in ciuitate Dei nostri, Deus fundauit eam in æternum.

Hic commendat ecclesiam & ciuitatem istam de veritate & fructu. Nam omnia quæ fuerãt in lege & profetis promissa & scripta & figu-

A & figurata & reuelata, in hac ciuitate fuerunt verificata & cōpleta & visa. Vnde ait, Benè est ista ciuitas vera Hieruſ. nobis in ꝓfetis ꝓmiſſa:& bene debemus agere gratias Deo: quia fecit nos ciues huius ciuitatis. Nā ſicut audiuimus a patriarchis & ꝓfetis: ita vidimus impletū per Xp̄m in hac ciuitate Dñi virtutū: quia q̄ ſcripta ſunt in lege & ꝓfetis ſunt in hac ciuitate viſa & verificata. Nam ſicut audiuimus per Eſa. 7. Ecce virgo concipiet, & pariet filiū. Ita vidimus impletum in hac ciuitate, quia V. Maria concepit ſaluatorem virgo manens poſt conceptionem & partum. Luc. 1. Item ſicut audiuimus p̄ Eſa. 9. Paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis; & vocabit̄ Deᵘ fortis &c. Ita vidimus impletū; quia anno 42. Imperij Octauiani natus eſt Xp̄s ſalua-
B tor; cuius ortum anunciauerunt Angeli paſtorib. Luc. 2. Item ſicut audiuimus per Aggæum. 2. Veniet deſideratus cūctis gentib. & maior erit gloria huius domus ſecundæ quam primæ. Et ſicut audiuimus per Malachiam 3. Statim veniet ad templum ſanctū ſuum dominator quē vos quæritis. Ita vidimus in hac ciuitate & tēplo; & quia ibi fuit Chriſtus 40. die præſentatus; & Simeon iuſtus agens gratias prorupit in cantū dicēs; Nūc dimittis. Item in hac ciuitate vidimus Chriſtum prędicantē & miracula facientē, ſicut audiuimus Eſa. 25. Tūc ſaliet ſicut ceruus claudus, & aperietur lingua mutorum. Itē in hac ciuitate uidimus mortem & paſſionē Xp̄i ſicut prius profetatū audiuimus Eſa. 53. Attritus eſt p̄p ſcelera noſtra. Item ſicut audiuimus in figura de fundatione hu-
C ius magnæ ciuitatis per fundationē ipſius Hieruſalem & tēpli materialis. ita pariter vidimus impletū in hac magna ciuitate. Nā ſicut illud templū fuit fundatum in area Iebuzei hominis gentilis; ita iſta magna ciuitas fuit fundata in pop. gentili; & ſicut oēs operarij & fabri iſtius ciuitatis fuerūt proſeliti de pop. gētili. ita omnes ampliatores, & fabri huius ciuitatis fuerunt de pop. gētili ad fidē Xp̄i conuerſi; ſicut mart. qui plantarunt eccleſiam ſanguine ſuo. & doctores ſtudio & ſapientia ſua. Et ſicut principes q̄ præerant illi operi erāt Iudæi. Ita principes & fundatores huius ciuitatis fuerūt Apoſt. de populo Iudaico. Et ſic eſt dicendum diſcurrendo per ſingula; quia omnia, quæ fuerunt ſcripta & audita figuratiue & ꝓfetice in lege veteri illa fuerunt verificata & viſa D realiter in hac ciuitate & quantum ad fundationem & ampliationē. Ideo dicit. Sicut audiuimus ſic vidimus in ciuit. Dñi virtutū & ſubdit. Deus fundauit eā in æternum. Et nota, quod iſta ciuitas dr̄ fundata in æternū ratione eius finis. Nā ciues huius ciuitatis licet temporaliter peregrinentur in hac ciuitate militante; tñ terminus eorum eſt ciuitas cœleſtis & æterna. vt oſtendit Aug. per totum diſcurſum 19. & 22. de ciuitate Dei. Ex hoc patet quomodo omnia, quę fuerunt figurata & promiſſa, & profetata in lege & profetis fuerunt poſtea, verificata & completa in illa Hieruſalem materiali per Chriſtum quantum ad præſentationē Xp̄i templo; & quantum ad miracula, & prædicationem, & mortem, & paſſionem, & reſurrectionem. Et ſic iſta noſtra ciuitas ibi E inchoata fuit exinde deriuata & ampliata, vſq; ad finem terrę. in qua completa ſunt & cōplentur quotidie oīa, quæ ſcripta ſunt in lege & profetis; quia iugiter cōmemoratur myſterium agni paſchalis per ſacramētum Eucariſtiæ. Et per conſequens commemoratur myſterium paſſionis & reſurrect. Chriſti; & ideo omnia quæ fuerunt impleta de Chriſto ī illa Hieruſalē materiali, cōplentur quotidie in eccleſia catolica. Ideo illa Hieruſalem materialis iam pertinet ad iſtam magnam ciuitatē vt ſic. ſ. inquantum fuit principiū & origo huius. Et ſic omnia dicta in lege & profetis verificātur de iſta: quia aliter nō diceret quod Deus fundauit eam in æternum: quia illa materialis non eſt fundata in æternum. Sed iſta noſtra ciui- F tas, quæ in illa incepit, eſt fundata in æternum. Et ideo ſubdit.

Suſcepimus Deus miſericordiam tuam in medio templi tui.

Nā primò ſuſcepimus miſericordiā Dei in medio illius templi, qñ Xp̄s fuit præſentatus in templo ipſi Simeoni. Et exinde qñ ibi prędicauit & miracula fecit. ſed p̄cipuè quādo ibi in illa Hieruſalem fuit paſſus & reſurrexit: & ſacramenta eccleſiaſtica inſtituit: & Apo. per vniuerſum mūdum ad prædicādum & baptizādum miſit: & tunc tota eccleſia toto orbe diffuſa facta eſt ciuitas & tēplum Dei: in qua & in medio cuius ſuſcepimus mīam p̄ eccleſiaſtica ſacram. q̄a oēs fuimus participes facti illius paſſiōis. & facti ciues huiᵘ magnæ ciuitatis. Et iō ſubdit.

Secundum

A *Secundum nomen tuum Deus. sic & laus tua in fines terræ: iustitia plena est dextera tua.*

Ad cuius intelligentiam est notandũ, ꝙ nomen regis huius ciuitatis est Iesus: quod est nomẽ Dei Tetragrãmatõ. s. quatuor literarũ. s. Iot. he. vau. hæ quę denotant & explicant quatuor principales ꝑfectiones, & effectus Dei. s. oĩpotentiam, & sapiẽtiam, & mĩam, & iustitiam, vt dictum est psal. 8. Et ideo quia, oĩa ista quatuor sunt infinita in Deo: quæ quidem quatuor Christus manifestauit per mundum. Ideo fuerunt ampliata per totũ mundũ. Vnde sicut ista quatuor sunt infinita, ita hoc nomẽ Iesus cõtinẽs & explicans ista quatuor est infinitum. Et q̃a infinitum, ideo per totum orbem fuit diffusũ. Et ideo dicit profeta. O Deus Christe.

B rex huius ciuitatis, sicut nomẽ tuum, quod est Iesus infinitum in virtute, s. omnipotentia & sapientia, & iustitia, & misericordia, ita & laus tua est infinita Et sicut nomẽ tuũ est diffusum per totã terram, quia oĩpotẽtia tua, & sapiẽtia tua, & misericordia, & iustitia tua est diffusa ꝑ totã terram, quia ad oẽs partes mũdi se extendit tua virtus & misericordia & redẽptio, ita & laus tua se extẽdit ad oẽs fines terrę q̃a toto orbe celebraris. Et ita tua dextera siue potestas ẽ plena iustitia ad iustificãdũ & iudicãdũ quosdam ꝑ misericordiã & gratiã sacramẽtorum, & quosdã per pœnã puniẽdo. Ex quo patet ꝙ ista tua ciuitas ẽ magna totoq. orbe diffusa.

Lætetur mons Sion & exultent filiæ iudæ propter iudicia tua Domine.

C Hic agit gratias de augmento & ampliatiõe vniuersalis ecclesiæ in pop. gẽtili toto orbæ diffusę, & dicit. lætetur ergo Sion, nõ solum ille mons Sion vbi sita est ciuitas materialis Hierũs vbi Christus instituit eucaristiam, & vbi Apost. receperunt Spiri. sanc. Sed mons Sion ꝑ totum orbem dilatatus, in quo vniuersalis ecclesia fundať, vbi quotidie eucharistia celebratur, & infinita multitudo quotidie per baptismũ regeneratur & dona Spi. san. per confirmatiõnẽ & cætera sacramenta recipiuntur, & ex altitudine huius montis Sion Deum per fidem speculantur, & per consequens lætetur vera Hierusalem. s. ecclesia super hunc montẽ vsque ad finẽ terræ ædificata, qm̃ ipsa est vera visio pacis, in qua verè Deus vr̃ per fidem in qua completa sunt & complentur iugiter omnia supradicta mysteria, & in ipsa Deus per gratiam & potentiam inhabitat, & in D ipsa quotidie per baptismũ & pniam mortuos suscitat, & a lepra peccati & a cæteris languoribus per ecclesiastica sacr̃a mũdat, & sanat, & in ipsa Deus in sacr̃o altaris sacr̃aliter vr̃ & verus Agnus immolatur. Itẽ exultent oẽs filiæ Iudæ. i. oẽs animæ q̃ Christum confitentur. Nam vbicunq; Deus confitetur, & colitur, est vera iudæa. Sed in sola ecclesia Deus vr̃ & confitetur & colitur, extra q̃ non est uisio, sed cęcitas, nec salus sed mors, nec confessio sed blasfemia. ergo sola eccl'a Christi toto orbe diffusa est uera Siõ & Hierusalẽ & iudæa & uera ciuitas regis magni Christi Messiæ in lege ꝓmissi, & in ea sũt iudicia Dñi iustificata in semetipsa, q̃ sunt iudicia euangelica, q̃ dant præmium æternum, Christum confitentibus, ergo ꝑꝑ E talia iudicia lętentur filię Iudę. i. oẽs animę fideles & iustæ. O Domine ꝑꝑ iudicia tua iusta. ergo, O vos Apostoli & discipuli circundate & lustrate Sion. Quasi dicat, exite ab illa Sion materiali vbi recepistis Spiritum sanctum in die pentecostes. Et

Circundate Sion: & complectimini eam: narrate in turribus eius.

Circundate & lustrate Sion nouã. s. ecclesiã toto orbe diffusã & ædificate & ampliate & ꝯplectimini & cingite eã muro euangelico. Et ꝑdicate euãg. & narrate oĩa opa & gesta mirabilia Christi in turribus & tẽplis huius magnæ ciuitatis. Nota ꝙ profeta loquitur ad modũ arabũ, & omnium orientaliũ qui in altis turribus ciuitatis edita & plebiscita & leges ꝑconizant, ut ab omni- F bus possint audiri, quẽ mortem seruant hodie Sarraceni, q ex turribus altis acclamãt suũ falsum profetã & perfidũ Macometũ. Dicit ergo, narrate & ꝑdicate vos Apost. & Christiani opera Christi, & legem euãgelicam publicè in turrib. eius. i. huius nouæ ciuitatis Sion, & ponite corda uestra in uirtute eius. Litera Hiero. habet, in ante murali eius qđ idẽ est. Nam fides formata caritate est murus huius ciuitatis, & spes eis est antemurale eius. Et sic iste murus & antemurale est uirtus & fortitudo huius ciuitatis, ĩ qua christiani ponunt corda & fiduciã suã & refugiũ, quo muro septa est ecclesia, ex̃ quem murũ nõ est salus. Contra quã virtutem & murũ & ciuitatẽ nunq̃ portæ inferi ꝑualebunt. Fundata est. n. supra firmã petrã. Ponite ergo corda vestra in uirtute eius.

Magna

A Magna est. n. virtus huius ciuitatis & fortitudo :in qua reponuntur oés tesauri meritorum passionis Christi & omnium sanctorú quibus redimuntur omnia peccata quantúcunq; grauia, etiam quia Christus emit regnum cœlorum pro omnibus ipsum confitentibus.

Ponite corda vestra in virtute eius, & distribuite Domos eius vt enarretis in progenie altera.

Ponite ergo corda uestra in uirtute eius, & distribuite domos eius.i.distributim ædificate hinc & inde per totú orbem ecclesias eius. Litera Hieron.habet ampliate palatia eius.q.d. O vos Aposto.implete mandatum magistri uestri Christi qui dicit Marci vlti. Ite per uniuersum múdú & ędificate mihi Sion & nouam Hierus.postq̃ vetus est mihi B rebellis,& prædicate euáge. oí creaturæ,& circundate istá Sion & cóplectimini & cingite eá muro &antemurali inexpugnabilis fidei spei & caritatis & narrate & ṕdicate euang.in turribus & téplis eius. Et ponite corda uestra in uirtute & fortitudine huius ciuitatis,&distribuite.i.distribuédo ædificate domos &eccl'as nouas ei⁹,&ampliate palatia eius.Ná ecclesię sunt palatia Christi in quibus habitat per sacra,quia ecclesiæ sunt dedicatæ ad ministeriú Xp̃i, & hoc facite, enarretis in progenie altera.i.in gent. pop. Litera Hieronymi habet, in generatióe nouissima, quod idem est. Nam Apostoli tam in pop.gentili quam in nouissima & futura generatione narrauerunt & prædicauerunt euangelium,in quo affirmatur.

Quoniam hic est Deus Deus noster in æternum & a sæculum sæculi:ipse reget nos in sæcula.

C Hic Xp̃s Deus est Deus noster in ęternú. & ipse reget nos & regnabit in sæcula sæculorum, hic per gratiá in cœlo per gloriá.Et nota ꝙ licet sint in cœlo:tamé adhuc narrát & ṕdicant gesta & opera Christi in hac generatione nouissima. Nam quotidie leguntur & prædicátur in ecclesia euágelia & historiæ quas ipsi scripserunt & prædicarunt,in quib. memoramur gesta Christi, & etiá illa uerba.s. narrate in turribus eius, & ponite corda uestra in uirtute eius, & ampliate palatia eius, nó solum dirigunt Apo. & discipulis, sed etiá omnibus martyribus & doctoribus,& prædicatorib. & Christianis qui post illos fuerunt & sunt & erút. ió dicit vt enarretis in ṕgeniæ altera, qm̃ hic est Deus Christus Deus nr̃,& regnabit í sęcula í cęlo & in terra. Q.d.ꝙ licet iste Xp̃s D apparuerit mundo & in illa Hierus.materiali in carne humana natus ex tpe ŝm humanitatem, tum ipse est Deus in æternum & verbum patris, qa in principio erat verbú, ideo etiam inquantum homo a parte post regnabit in sæcula,& hoc prædicate.Ex quibus patet ꝙ Dauit in hoc ps. non cómédat solum illum montem Sion, nec illam materialem Hierusalem quæ destructa & incensa fuit per Romanos propter peccata sua,arctata in Palæstina & tribu Iuda, sed etiam principaliter intendit commendare vniuersalem ecclesiá toto orbe diffusam per Apostolos constructam & ampliatam, per martyres,& doctores,& Christi fideles roboratam,quæ successit 2. templo in cuius figura gesta sunt omnia facta in primo, & secúdo téplo & ciuitate. de qua locuti sunt omnes E profetæ, cui proprie conueniunt omnia dicta in psal.isto. Nam in hac regnat Christus Deus magnus, & est laudabilis ualde, qa in illa non ab omnibus laudatur, imò hodie ꝑ Iudæos & Sarracenos Deus blasfemať. Isté ista fundata est in exultatione vniuersæ terræ, illa autem non nisi in exultatione illius parui populi & in illo arcto loco. Item ista est fundata ad latera Aquilonis circa circulum æquinoctialem per totam terrá, quod dicitur latus aquilonare totius múdi. Aliud autem latus ultra æquinoctialem dicitur latus australe siue antarcticum. Q.d.ꝙ ista ciuitas Christi regis magni occupat omnia latera Christi siue totú latus aquilonare, vbi assignatur tota terra habitabilis, & in tota hac terra & monte sancto Sion fundatur ciuitas regis magni, quod minime conuenit illi ciuitati Hierusalem materiali destru- F ctæ.Tota ergo ecclesia toto orbe diffusa est mons Sion & Hierusalé & uera iudæa, qa retinet nomen a locis vnde orta est,& uere & melius retinet nominis interpretationé & significationem vt sępe dictum est,in quibus domibus Deus videtur & cognoscitur & confitetur,& ad eam oés reges terræ congregati sunt & turbati sunt cótra eam,& in ea tremor apprehendit eos uidétes mirabilia & iudicia Christi, quia Christus cótriuit eos in Spú vehementi suæ potestatis, sicut aquilo conterit & dissipat naues Tarsis.i.illius regionis & emporij Indorú, vbi accidút magna naufragia in hyeme. Ita cótigit magnú naufragium in populo gentili in vltione

A tionē martyrū, vt legitur in ecclesiastica historia. Nā primo Ierusalem est incensa & sacerdotium & regnū ablatum & iudęi in captiuitatem dispersi:& Nero & Domitianus seipsos pemerūt:& Diocleatianꝰ mala morte & miserabili exitu periit. Et etiam omnia idola sunt cōminuta & cōtrita sicut naues Tharsis & populus gētilis ad fidē cum suis principatibus conuersus & in magnā ciuitatē magni regis Xp̄i ꝯgregatus : in qua ciuitate omnia q̄ audiuimꝰ à patriarchis,& ꝓfetis & legimꝰ in test.vet.videmus esse impleta ī hac ciuitate dñi virtutū , & ī medio huius tēpli suscepimus misericodiā eius & redēptionē & baptis.cū cęteris sacramētis,& ī hac lętātur oēs filiæ Iudæ Christū cōfitētes. Et ista est illa ciuitas ampliata, & dilatata ꝑ totum orbē vsq; ad finē terræ circundata & septa il B lo inexpugnabili muro fidei , & caritatis: in quibus turribus Christus, & euāgelium suū prædicatur,vbi Christus in æternū regnat in præsenti per fidem,& in futuro per gloriam. Ex toto isto psal.possunt recolligi 13.ꝯclusi.

Prima cōclusio est,quòd ecclesia est vera ciuitas Dei probatur. Nam ciuitas non sunt muri materiales:sed cōcors hominū multitudo siue cōgregatio, vnius iuris siue legis ꝯsē su sociata.Sed hoc conuenit ecclesię Christi toto orbe diffusæ,quod viuit sub vna diuina lege:igitur est vera ciuitas.

Scđa cōclusio , quòd ecclesia Christi est vera Ierusalem.Probatur primò. Nā illa congregatio fideliū īcepit à Ierusalē in monte Siō,vbi erāt 120. ꝯgregati Actuū primò sup quos missus est spiritussanctus.vnde receperūt,omnia dona gratiarū & ītelligētiā scrip C turarū.Et ex inde dilatata est illa ecclesia,& cōgregatio per vniuersū orbē. Et sic tota ecclesia denominatur Ierusalē rōne principii à quo ē deriuata: sicut flumina retinēt vbiq; nomē sui fontis. Scđo hoc idē ꝓbatur rōne interpretationis nominis. Nā Ierusalē interpretaē visio pacis : sed in sola ecclesia est visio pacis & salutis,& caritatis.

Tertia cōclusio, ꝙ Christus fundauit istā Ierusalem. probaē . Nā sub hoc nomine pacis fundauit illā sanctā cōgregationē.apostolorū & discipulorū. Nā nunq̄ uenit ad eos qn diceret pax vobis:& sic in pace factꝰ est locus eius.Per easdē rationes ecclesia ꝓpriè dicitur Sion, qui ex ea Deum speculamur. Ex quibus patet, quòd ecclesia Christi toto orbe diffusa nihil aliud est nisi Ierusalē dilatata,& orta ex illa Ierusalem Iudææ. D

Quarta cōcl.ꝙ ī sola ista Ierusalē suscepimus mīam Dei,& in sola ipa uidetur Deus.

Quinta ꝯcl.ꝙ fundator & rex huiꝰ ciuitatis ē Deus.Ex quo pt3,ꝙ Xp̄s ē uerus Deus.

Sexta conclusio, quòd ista ciuitas Dei nō solum fundata est in Iudæa, sed ꝑ uniuersū orbem vsq; ad fines terræ.

Septima cōclusio,quòd est fundata in latere aquilonis,idest, quia semꝑ quatitur,& uexatur à uentis persecutionum.

Octaua conclusio,quòd licet contra eam sint cōgregati omnes reges terræ tamē finaliter fuerunt victi & cōtriti & sibi subiecti.

Nona cōclusio, quòd in ista Ierusalē sunt uisa & completa omnia mysteria patriarcarum & dicta profetarum.

Decima cōcl. quòd Ierusalē Iudææ nunq̄ fuit uera Ierusalē usq;ad aduētū Xp̄i qa tūc E fuit uera uisio pacis. Nā tunc Xp̄s expectatꝰ est uisus in ea,& tūc in ea facta est pax inter Deū,& hominē ꝑ mortē mediatoris & tūc ī ea fuerunt impleta oīa misteria & dicta ꝓfetarū.Itē sequiē ꝙ sicut sacrificia vet.l.nō fuerunt vera vsq; ad Christū ī quo impleta sūt & ꝑ quē facta est gratia & ueritas,ita ista ciuitas nūquā fuit uera Ierusalē vsq; quo Christus in ea impleuit omnē ueritatē,& quę de ea erāt figurata aut dicta ꝑ aduētū Christi.

Vndecima conclusio,quòd postquam illa ciuitas non recipit Messiam Christū nō amplius dicitur Ierusalē, quia non acceptauit quæ erant figurata per patriarcas & dicta ꝑ profetas & sic perdidit nomen.

Duodecima conclusio quę seqtur, quòd recedēte Christo & apost.ab illa ciuitate nō amplius fuit visio pacis quia tūc recessit ab F ea oīs pax & ciues uerę pacis. Et sic est dicēdum de Siō & Iudæa,& Israel, &.Iacob,qa tūc ꝑdiderūt ꝑdia nomina, & manserūt in ecclesia Christi propter easdem rationes.

Dec.tertia ꝯcl.ꝙ sola eccl.toto orbe diffusa ē uera ciuitas Dei , qa in ea habitāt ciues Dei & sola ipsa est Ierus. qa in sola ipsa cōgnoscitur & videē Deus , & sola ipsa ē mōs Siō, quia ī sola ipsa cōtēplaē & adoratur , & laudatur Deꝰ,sola ista ē fundata in exultatione uniuersæ terræ,qa in sola ista fuerūt visa:& cōpleta oīa q̄ fuerūt scripta & dicta & ꝓmissa patriarchis,& ꝓfetis in lege ueteri.

PSALMVS XLVIII.

AVdite hæc omnes gentes:auribus percipite qui habitatis orbem.

C *Quique in terrigena, & filij hominum simul in unum diues, & pauper.*

Titul⁹ Ad victoriā siue in finē filijs Core. Per ea q̄ dicta sunt patet, ꝙ Dauid fecit hūc psa. & dedit ipsū cātādū filijs Core: eo ꝙ dirigit nos in finē vtriusq; legis. s. ī diē iudicij vt patebit. Nā fecit hunc ps. ꝯ amatores huius mūdi: exhortans eos ne decipiat eos iste mūd⁹, sed ꝓuideāt ī hac vita. & timeāt mortē & finale iudiciū in quo sunt reddituri rōnē de his q̄ in hac vita gesserūt. In quo duo facit. Nā primò ponit prooemiū in quo ꝯuocat oēs status & cōditiones hoīum ad audiēdā doctrinā suā. Scđò exeq̄t de tractatu. ibi Cur timebo. Quātū ergo ad primū vt reddat auditores beniuolos & attentos dicit. O oēs gētes, & q̄q; terrigenę & filij Adā ex terra geniti, audite si in vnū diues & paup̄, & oēs qui habitatis orbē nemine excluso, audi
B te & ꝑcipite aurib. cordis, q̄a terribilia & magna intēdo dicere & omnib. vtilia & necessaria, ideo omnibus gñationibus & nationibus & conditionibus & statibus hominū dirigo sermonē meum. Audite ergo q̄a os meum loquetur sapientiam. i. de rebus diuinis & altissimis: & meditatio cordis mei loquetur prudētiā. i. docebit uos de agibilib. & ꝓuidētiā quā debetis hr̄e in hoc mūdo ī agibilib. vt prouideatis pro futura vita. vñ inter sapiētiā & prudētiā hoc īterest. Nā sapiētia est notitia & ꝯtēplatio diuinarū & primarū & altissimarū causarū, vt patet 1. Met. & 6. Eti. Prudentia āt est recta rō rerū agibiliū, cuius pars est prouidētia de futuris, de q̄bus ī ps. isto maxime agitur. Sapiēs ergo est ille q̄ cōtēplatur & affectat cęlestia, & prudēs est, qui ita ꝓuidet & disponit & dirigit vitā & opertaiones suas vt adipiscatur cęlestia quæ contemplatur & affectat. Ideo ait.

Os meum loquetur sapientiam: & meditatio cordis mei prudentiam.

Os meū loquetur sapiētiam. i. vos exhortabit̄ vt sapiatis & affectetis cęlestia. Et meditatio cordis mei loquetur prudentiā. i. docebit uos prudentiā s̄m quā dirigatis vitā vestrā ad consequendū coelestia. Nā prudētis est meditari & īquirere mediū perueniēdi in finem. Vnde tria pręmittit profeta in hoc prologo. Nā primò cōuocat omnes cōditiones & status hominum ad audiēdā doctrinā suā. Secundò breuiter præmittit de quib. intēdit eos instruere, quia in sapiētia & prudētia. Tertiò præmittit modū tradēdi & cātandi, quia parabolicè siue prouerbialiter, & D argumentatiuè, & metricè. Ideo sequitur.

Inclinabo in parabolam aurem meam: aperiam in psalterio propositionem meam.

Ego ī hac materia inclinabo aurē meā in parabolā, & prouerbia antiquorū & maiorū scripta in sacra scrip. nō ī filosofis mūdi nec poetis, & hoc ꝑtinet ad sapiētiā, quia sola sacra scri. est uera sapiētia, q̄a de reb. diuinis & altissimis, iō īde intēdo sumere parabolā siue exēplū & doctrinā. q. d. & parabolicè & exēplariter uolo procedere in hoc ps. Scđò aperiā & manifestabo ꝓpositionē meā. i. ꝓcedā ēt argumētatiuè a ꝓpositioīb. ad ꝯclōnē, ꝓponēdo qōnes q̄ sūt ꝓpositiones dubitabiles, & ex ꝯsequēti ꝯcludā intētū, ꝓcedēdo a ꝓpositionib. ad cōclusionē. Tertius modus cātādi & scribēdi est metricus, quia me E tricè ꝓcedā & cātabo hoc carmine cū psalterio siue cū citara & istā ꝓpositionē meā, quā intēdo aperire & declarare. Iste aūt versus satis est explicatus in ꝓlogo. Litera Hieronymi hēt Aperiā in citara ænigmata mea. i. ꝓpositiones obscuras, & difficiles, & oīb⁹ mundanis occultas ēt ignoratas, qđ idē est.

Cur timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circundabit me.

Præmisso proęmio hic exequit̄ de tractatu. Ad cuius intelligētiā est primò aduertēdū, ꝙ notāter Dauid cōuocauit in ꝓęmio diuites & paupes spāliter ad hāc doctrinā audiēdā. Nā ipse intēdit ī hoc ps. inducere terrorē diuitib. huius mundi, qui opprimūt & affligūt paupes, cōminādo eis pęnas futuri iudicij, & ꝯsolari paupes & afflictos. Sed cā F quare diuites mūdani absq; mīa opprimunt pauperes, est quia vel putāt nullas esse pęnas peccatoribus post hāc vitā, & sic nō timent iudiciū, uel quia cōfidunt in diuitiis suis, putātes p diuitias suas ab oī malo liberari, vel quia putāt nunq̄ se morituros. Tria ergo facit Dauid in hoc ps. Nā primò remouet prædictos tres errores, in q̄bus diuites cōfidūt. Secundo cōminat̄ eis pęnā æternā post hāc uitā, & finale iudiciū. Et pauperibus ꝓmittit gloriā. Tertio consolat̄ pauperes exhortās eos ad patientiā. Secundum ibi. Hæc uia scādalū ipsis. Tertiū ibi. Ne timueritis cū diues factus fuerit Quantum ad primū est aduertendum sicut dictum est in prologo tractatu primo: ubi præmissum est tema ex hoc psal. pro toto isto opere, scilicet Aperiā in psalterio propositionē meam, ꝙ tota sacra

scriptura

A scriptura vet. test. nil aliud est nisi quædam prouerbia & parabolæ & ꝓpositiones ex q̄bus inferuntur cōclusiones euangelicæ, ꝓfeticę, & morales, & anagogicę. A quibus exēplis & parabolis & propositionibus fit discursus siue argumētatio exēplaris & īductiua & entymematica, & ēt sillogistica, ad cōclōnes euāgelicas anagogicas siue morales. Dauid ergo in hoc ps. ad cōfutādos supradictos errores volēs ostēdere ꝙ nullū malū īpunitū, nec bonū irremuneratū, & sic est timēdū diuinū iudiciū, & nullus pt euadere mortē, nec cōfidere in multitudine diuitiarū, nec ptāte & gloria mūdana, q̄ nō pnt hominē liberare ꝯ diuinum iudiciū, sumit exēplum & parabolam ex pacto & punitione Adę primi parētis & Eue uxoris suę. Qui cū
B esset creatus in tāta gloria īmortalis, q̄a poterat nō mori, & ī tāta dignitate & dn̄io, quia dn̄abat oībus piscib. maris, & volatilibus & bestiis terræ, & in tāta copia diuitiarū, quia oēs fructus terræ & oīa mineralia erāt ī sua ptāte, tn̄ peccādo ꝯ Deum, non obediendo ei⁹ ꝓcepto, ilicò fuit a Deo punitus & eiectus ab illa gloria & dignitate, & ad utrāq; mortē destinatus, nec potuit secū attrahere illas diuitias a ꝑadiso terrestri, nec dignitas, nec diuitiæ potuerunt eū liberare, quin sn̄ia mortis corꝑis & aīæ puniret, & ad alias humanas miserias destinaret, & mulctaret ad pęnas corporales, ut patet Gen̄. 3. Et sic quia ille hō positus in tāto honore nō intellexit & cognouit seipsum, imo rebellauit contra Deū, nō parēdo ꝓcepto. Iō cōparatus est iu-
C mentis & bestiis insipientib. q̄a punitus est ad mortē & ad alias pęnas carnales, & fact⁹ ē mortalis sil'is bestiis. Arguat ergo sic. Si ille hō positus in tāta dignitate & honore ꝑꝑ ingratitudinē & inobediētiā & pcm̄ punit⁹ est ad mortē & pęnas corporales & spūales & ad pęnā īferni, & eiectus ab illa gl'ia & paradiso, & nō potuerūt eū liberare diuitię & gl'ia sua, nec potuit diuitias suas secū portare, ita pariter imo a fortiori diuites hui⁹ mūdi, q̄ nō paruerūt diuinis ꝓceptis, imo oppꝛesserūt & afflixerūt pauperes, non potuerunt euadere diuinū iudiciū, ne puniāt pro peccatis suis, q̄a nullū malū impunitū, nec poterūt euadere mortē corporalē, q̄a tūc fuit data sn̄ia mortis oībus filiis Adā, nec multitudo diuitiarū poterit diuites liberare a morte corporali, nec a diuino iudicio, q̄a illa punitio Adæ fuit exēplū & parabola oībus ꝓ-

uaricatoribus diuinæ legis. Hæc est ergo parabola ad quā Dauid inclinauit aurem & intelligētiā suā. Et hæc est propositio, quā aperuit ad inferēdā cōclusionem diuini iudicii per Chr̄m in nouissimo die faciēdi, & ad incutiendū terrorem oībus diuitib s & ingratis & peccatoribus obstinatis. Et ēt arguit ulterius implicitè, ꝙ sicut Adā faciēdo & agēde pn̄iam in hac uita de pcō suo meruit ueniā, & liberatus est ab inferno in primo aduētu Chr̄i, cū cæteris sanctis patribus, De cuius pn̄ia hr̄ Sap. 1. Hæc illū, qui primo creatus est hō, liberauit a peccato suo, Ita pariter quicunq; egerit pn̄iam in hac uita ante mortem, & timuerit diuinum iudicium, nō cōfidens in multitudine diuitiarū suarū, sed ponit spem suā ī passione Chr̄i, & agit pn̄iam, oīs talis liberabit a peccato ꝑ illam pn̄iam & recipiet a Chr̄o post mortē suā & in die E.
iudicij cum uenerit. Et ideo Dauid uolendo hoc cōcludere, proponit tres q̄ōnes siue dubitabiles propositiones, q̄ nō sunt ī ueritate dubitabiles sapientibus, sed insipientibus. In quibus soluunt supradicti tres errores, quarū prima est ista. Dicit. n. Dauid. Cur timebo in die mala? i. q̄ est cā quare ego, & quilibet fidelis dēo timere diem iudicij, siue diuinū iudiciū, qđ fit in morte uniuscuiusq;, & gn̄ale iudiciū, qđ fiet in fine mundi? Rn̄det ipsemet & dicit. Quia iniq̄tas calcanei mei circundabit me. Ad cuius intelligentiā est notādū, ꝙ hic alludit ad sn̄iam datā a Deo mulieri in principio in persona totius gn̄ris humanis & posteriratis suæ, qn̄ dixit serpēti, ipse obseruabit calcaneū tuū. Vn̄ sicut se hēt pes et calcaneus ad caput et totū corpus q̄a F
est pars īfima in qua fundat corpus, et portat totū corpus, tn̄ corpus regit a capite et oculis, q̄a oculi et caput dirigunt pedes & corp⁹, ita mulier ē pars īferior et uir supior. Et mulier dēt regi uiro & non ecōuerso: ut ait Aug. sup Ioā. Ita pars sēsitiua siue sensualitas & caro dēt regi a rōne, & nō ecōuerso, & ꝑꝑ hoc sēsualitas & caro dr̄ pes, siue calcaneus in sacra scriptura respū rōnis. Vn̄ saluator ait Io. 13. Qui mūdus est nō īdiget nisi ut pedes lauet. q. d. ꝙ licèt quis sit mundus in conscientia per pœnitentiam, tn̄ adhuc manet concupiscentia & uitium naturę in carne, quam nullus potest lauare nisi solus Deus per gratiā. Ex quo patet, ꝙ Christus ibi per pedes intelligit carnem uitiatā per concupiscentiā: ratio aūt dr̄ caput. Sed

A quia Adā voluit regi a muliere contra ꝓcepꝰ tū dñi, ideo bñ merito fuit percussus in sensualitate & sensualitas fuit facta debilissima & fragilis & infirma. Ideo diabolus qñ vult hoiem tētare, īcipit à parte debiliori. s. à sensualitate q̄ dr̄ non solum pes, sed calcaneus ī hoīe: eò ꝙ est pars magis propè terrā, & infima & posterior. ideo dixit Deus mulieri: serpēs obseruabit calcaneū tuū. i. sensualitatē debilē primo tentabit & mordebit. Deinde dicit viro. Quia obedisti voci mulieris, ideo maledicta terra ī opere tuo. Spinas & tribulos &c. Quasi dicat: q. a mulier obediuit diabolo, & tu obedisti mulieri, ideo sensualitas & caro tua erit sp̄ uexata à diabolo, & obediēs ei frequēter: & spūs & caro tua obediēt sensualitati & cōsciā vexabit ab ea. Et sicut B diabolus īsurgit aduersus carnē: ita caro aduersus spm̄ & rationem, & illaqueat & decipit aīam. Nam diabolus in carne & sensualitate nr̄a tendit rete & laqueum suum, qui dr̄ fomes & cōcupiscētia: in quo laqueo siue retiaculo capit aīam & rōnem per cōsensum. Nā quādocunq; rō siue voluntas paret sensualitati & carni, tunc dr̄ illaqueari & capi ab eo. de quo retiaculo & laqueo dr̄ psal. 14. Cadent in retiaculo eius peccatores. Ex quibus patet, ꝙ peccare nihil aliud est nisi animā à laqueo sensulitatis & cōcupiscētiæ & fomitis carnis capi & illaqueari. Quē quidem laquem nemo pōt euadere nec uitare, nisi gratia Christi, ut ait apostolus ad Ro. 7. Et ꝓp hunc laqueū oēs debemus timere futurum iudicium, & sp̄ debemus orare ne in C tremus in tentationem & ne aīa nostra illaqueet à laqueo sensualitatis & carnis, sicut captus est Adā per mulierem, & ne tali iudicio puniamur, & à facie Dei in iudicio eijciamur, sicut eiectus est Adam per mulierē à facie dñi. Et si forsitā peccauerimus, & aliqñ capti fuerimus ī laqueo diaboli, ꝙ faciamus pnīam & retrahamꝰ calcaneū & pedē a laqueo venantium ꝑ pnīam anteq̄ veniamus ante iudicē in die mortis nostræ & in generali iudicio, vt inueniamur expediti à laqueo peccati, & sic semp̄ in vita nostra debemus timere futurum iudicium, & agere pnīam. Et ideo duo sūt gña hoīum vel tria, qui non timēt futurum iudicium nec curāt agere pnīam. Primò hypocritæ qui cōfidūt in virtute & viribus suis. Et sic nullū putant se hr̄e peccatum. Sicut farisæus qui dicebat, nō sum sicut cæteri hominum. Luc. 8. Et diuites huius mundi qui nō sperant aliā vitā, & stulti & insipiētes qui nunq̄ putāt se morituros. Et sic oēs isti nec curant petere gratiā, & orare ne intrēt in tentationē, & ne illaqueent peccato, nec curant agere pnīam. Et hos errores extirpat profeta ī hac parte. Vn̄ q̄rit dicēs. Cur timebo ī die mala? id est in die iudicij tā particulari q̄ vlī, & rūdet. Scis quare timeo futurū iudiciū? rō timeo, quia iniquitas calcanei mei circūdabit me, i. q. a fui illaqueatus iniquitate & laqueo calcanei & carnis & sensualitatis meæ. Et scio ꝙ si sic illaqueatus peccato apparuero ante iudicem in die mala. i. in die mortis meæ, & in die gñalis iudicii, tunc Deus eiiciet me à facie sua dicens. Ite maledicti in ignem æternum, sicut eiecit Adā de paradiso terrestri, ne comederet de ligno vitæ, & ne uiueret ī æternum. Et ideo uolo agere pnīam, & exire a laqueo peccati, & iustificari ꝑ pnīam, E & grām Chr̄i dum viuo, postq̄ habeo facultatē in hac uita, vt Deus dicat mihi iudicio, venite benedicti &c. Iniq̄tas ergo calcanei nil aliud est nisi uitium sensualitatis & carnis, vel peccatum cōmissum ex uitio sensualitatis, & hoc pc̄tū circūdat, & ligat, & illaqueat, & accusat peccatorē ante Deū ī morte uel in iudicio nisi egerit pnīam. Quasi dicat, ideo ego & quilibet homo debeo timere diuinū iudiciū, qm̄ sum peccator & sum uulneratus ī carne. Nā iniq̄tas calcanei mei . i. vitiū & laqueus sensualitatis & carnis circundat & accusabit me in die iudicii nisi egero pnīam. quia sequendo sensualitatem & cōsentiendo carni, cōmisi multa peccata. Nā sicut rete siue laqueus circūdat & impedit auē, vel ferā, Ita concupiscentia capit & F circūdat & ligat hoīem in peccato, vt patet Ia. primo. quia vnusquisq; tentaꝰ a sua cōcupiscētia illectus & abstractus. oēs ergo oportet sp̄ orare. Et sic soluitur prima qō, quare est timendum diuinum iudicium, quia nullum malū impunitū. & quia oēs sumus ꝓni ad malum, & fragiles ad bonum agendum.

Qui confidunt in uirtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.

Hic solui secundus error & secunda qō ex solutione primæ. Nā multi sunt. s. diuites huius mundi, qui tm̄ cōfidunt in diuitiis suis & dominio mundano, ꝙ non credunt aliā vitā nec pęnā peccatorū post mortem. Et sic putant per diuitias suas omnia mala euadere. Sed cōtra hos inuehitur profeta dicēs, ꝙ in

A in die iudicij nemo poterit redimere seipsum quibuscunque diuitijs. Nam

Frater non redimit, redimet homo ? non dabit Deo placationem suam.

Et preciū redemptionis animæ suæ, & laborabit in æternum, & viuet adhuc in finem?

Non videbit interitū? cum uiderit sapientes morientes, simul insipiens & stultus peribunt.

Si frater iustus & sctūs nō poterit redimere in illa die iudicij aliū frēm suū dānatum: ergo qūo poterit diues dānatus redimere se ipsum illa die? cū ipse sit re⁹ & dimittat oēs diuitias in hoc mūdo: nullū ꝑtiū poterit dare pro se. Legiꝰ ergo iste uersus interrogatiuè. Vnde dicit profeta. Qui sunt illi fatui & temerarij hypocritæ qui cōfidunt in virtute sua & viribus suis putātes se esse iustos sine B pctō, & nō indigere gr̄a Xp̄i? cū supradictū est, ꝙ iniquitas calcanei, & cōcupiscētia circundat vnūquēq;, & trahit sua quēque voluptas, & ꝙ qui mūdus est in consciētia, ēt indiget, vt pedēs lauet per gr̄am præuenientē & oret ne cadat. Et qui sunt ēt illi stulti qui cōfidūt in multitudine diuitiarum suarum: putātes ꝙ diuitiæ suæ liberabūt ipsos ab oī malo? si nullū bonū irremuneratū, & nullum malum inpunitū: ergo in die iudicij vnusquisq; debet iudicari, scđm ꝙ hic gessit bonū aut malū, & scđm statū in quo ibi reperiꝰ iustificatus aut pctōr: q̄a ibi nō erit locus veniæ, sed sn̄iæ. Et iō frater iustus non poterit redimere fratrē pctōrem nec p̄rem. Nam sancti mart. cōuersi ex pop. gentili non poterunt redimere fratres suos & p̄res mortuos in infidelitate. Imò cum mali, petent a iustis C dicentes: date nobis de oleo vestro, quia lāpades nostræ extinguntꝰ: Rn̄debunt, & dicēt iusti pctōrib. Ite potius ad uēdentes & emite vobis. Et sic claudeꝰ ianua pctōribus. in illa die. Dicit ergo profeta, si frater non poterit redimere nec redimet fratrem suum, nec patrem in illa die, redimet homo seipsum supple? q.d. non poterit se homo redimere cum diuitiis huius mundi in illa die. q.d. nullo modo, imò dico tibi ꝙ in illa die homo pctōr non dabit placationem suam, nec pretium redēptionis aīæ suæ. i. nec poterit Deū precib. aut aliquo sacrificio, nec muneribus placare, nec dabit aliquod ꝑtium pro redēptione aīæ suæ, quia nec tūc hēbit diuitias, & dignitates, quas in hoc mundo hēbat, nec aliquæ mundanæ diuitiæ valebunt ad redēptionē & pretiū pro aīa sua, cū pctm̄ eius sit infinitū, quia est pctm̄ in spūm sanctū. i. finalis impœnitētiæ, & ad mortē, ꝑ quo nō oportet orare, & sic iste talis diues eijcitur a facie dn̄i sicut eiectus fuit Adā a paradiso, & D iste laborabit & cruciabiꝰ in æternū in inferno igne sempiterno, sicut Adā laborauit in hac vita in sudore uultus sui inter spinas & vepres, & tribulos omnib. diebus uitæ suę in hoc mundo, ita laborabit & cruciabitur in inferno iste impęnitēs. Et viuet adhuc in finem. Hic soluitur tertius error illorū qui nō timēt diuinū iudiciū, eo ꝙ nunq̄ se putāt eē morituros. Ista particula est uersiculus distinctus à superiori in numero & in sn̄ia. Nā isti sunt uersus lyrici & parui, ideo in vno uersu magno sunt duo uel tres parui, in Hebræo, & in Latino, & q̄nq; plures, ut dictum fuit in principio, & hic incipit alia sn̄ia, & sic solui E tur tertius error, & debet legi iterrogatiuè. Vnde dicit profeta, & iste diues stultus, & insipiens uiuet adhuc in finē. i. nūquid viuet in æternum. sicut ipse putat? Quasi dicat, nō ꝯ͠a stultū est talia credere, & putare se nunquā moriturū, cū uideat Adā, Noe, Abrahā, & Isaac, & Iacob, & Danielē, & apostolos, & martyres, & oēs alios sāctos, & sapientes moriētes. Ergo stultus & īsipiēs est ille talis diues qui putat se nunq̄ moriturū, cū uideat & sciat oēs supradictos sapiētes & sctōs fuisse mortuos, ergo ita morieꝰ ipse. Verumtñ est maxima dr̄ia inter ipsū & illos sapientes & sanctos. Nā sapiētes & sancti uiri & iusti mortui sūt tm̄ quò ad corpus, & nō quò ad aīam, q̄a aīa eorū uiuit in gl̄ia, & iō in finali iudicio resurgent in corpore glorioso, & sic F uiuēt & regnabūt in æternū cū Chr̄o in gloria. Sed stultus & insipiēs simul peribūt quò ad corpus & aīam. Nā non solum morieꝰ corpus cū ab hac uita discesserit, sed ēt morieꝰ aīa morte culpæ, & cruciabiꝰ in inferno, q̄ dꝰ secunda mors, & simul in corpore & anima & toti morienꝰ. Nam sicut sapiens est ille qui contēplatur & affectat cęlestia, & prudens qui taliter disponit uitā, ut consequaꝰ cœlestia. Ita per oppositum insipiens est ille qui non contemplatur nec affectat cęlestia, sed terrena, & stultus qui non dirigit uitam suam, ut adipiscaꝰ cœlestia. Et iō oēs isti licèt in iudicio resurgant in carne, sed nō oēs immutabuntur in corpus gloriosum sicut iusti, imò resurgent in corpore passibili, licèt nunq̄ possint mori nec deficere, sed ī corpore & anima simul in æternum cruciabūtur,

A & sic peribunt simul, & semper erũt mortui carentes vita spirituali. Et isti tales dicunẽ insipientes : quia nunquàm cõtemplati sunt nec desiderarunt cęlestia sed terrena. Et dicuntur stulti & non prudentes, quia dũ vinerent non disposnerunt bona sua mundana dãdo eleemosynas pauperib⁹, vt reciperent eos post mortem in æterna tabernacula. Et ideo tanq̃ insipiẽtes & stulti simul peribũt.

Et relinquent alienis diuitias suas, & sepulcra eorum domus illorum in æternum.

Nõ portabunt secum diuitias suas cũ quibus potuissẽt redimere peccata sua, eleemosynas largiendo, & potuissent emere regnũ cęlorum, sed relinquent alienis diuitias suas nec poterunt secũ portare. Sed forsan dices ꝙ quando diues relinquit diuitias suas filiis vel cõsanguineis, non relinquit alienis, sed
B suis. Respondetur, ꝙ filii damnatorum satis sunt alieni & extranei, postq̃ nõ possũt eos liberare ab inferno. Nec etiam volũt pro eis eleemosynas facere. Ex quo patet, ꝙ alienis reliuquunt possessioues & omnia bona sua, sibi non relinquentes nisi vnum arctum sepulcrum, & breue in quo iacent eorum putrida cadauera. Ideo subdit.

Tabernacula eorum in progenie & progenie, vocauerunt nomina sua in terris suis.

Illa sepulcra eorũ erunt domus eorũ in æternũ, quia nunq̃ recuperabũt amplius magnas domos & possessiões eorũ, sicut Alexãder, & Xerses, & Cãbises, & Attila, & cęteri ambitiosi, quos totus mundus non poterat capere, nec tps oẽ ad viuendũ sufficere. Nũc vero iacẽt in arcto & breui sarcofago, & illa est domus eorũ in ęternũ. Est verum quod
C tu potes dicere ꝙ licet isti sint morti corpore & aĩa, tñ adhuc uiuunt fama. Nã Homerus scripsit Iliada in qua effert Achillem in cœlũ. Et Virgilius ꝯmendat Aeneam, & Lucanus Cęsarẽ, & Põpeiũ, & Herodotus, Cyrum, Dariũ, Cambisem, & Xersem, & Quintus Curtius, Alexandrũ, & sic de singulis in suis libris. Et sic fama istorũ nunquã peribit, & nõ solũ ipsi qui in his liberis cõmendanẽ viuunt per famã, sed ẽt Homerus, & Virgilius, & Ouidius, qui libros scripserũt. Vnde Ouidius in fine libri Metamorfoseos dicit nunq̃ se moriturũ sed sp victurũ per famã. vñ ait. Iamq; opus exegi quod nec Iouis ira, nec ignis. Nec poterit ferrũ, nec edax abolere vetusta, quaq; patet domitis Romana potentia terris. Ore legar populi, perq; oĩa sæcula fama. Si quid hñt veri vatũ præsagia, viuã. Ex quibus patet, ꝙ nõ solũ reges & principes, sed ẽt philosophi & poetę & scriptores p famã putabant nunq̃ mori. Et iõ ad ppetuã memoriã eorum faciebant sibi alta sepulcra parari & construi : in quib. describebantur eis epitafia, in quib. memorabanẽ immortalia gesta eorũ. Et sic legitur ĩ epitafio Virgilij. Mantua me genuit &c. Et in epitafio Terentij. Natus in excelsis tectis Cartaginis altæ &c. Et iõ dum Alexander transiret Hellespontum, & peruenit ad sepulchrum Achillis apud Iliũ: & legeret eius epigrãma, dixit. Fęlix tu Achilles quẽ talis cecinit tuba, & sic simul dixit beatum & fęlicẽ Achillem: qui memoranda gesserat bella : & Homerum qui altissima tuba, & immortali facundia ipsum in suis libris commendauerat, & sic putabant etiam cæteri diuites & filosofi huius mundi per famã vitam in æternũ ducere, & famam extendere factis. Hunc autem errorẽ cõfutat hic profeta dicẽs: Licet tabernacula & sepulcra istorum maneant a progenie in progeniem, & ostendanẽ eorũ magna sepulcra, & pendeant magna vexilla in templis supra sepulcra eorum, & erigantur statuæ in foris in eorũ memoriam , & licet isti vocauerunt & affamarũt nomina sua in terris suis memorando ea in epigrammatibus & epitafiis, & vocauerint & dilatauerint noĩa sua in terris suis gestis bellorũ, aut scriptis poetarũ, & filosoforum, & historiograforum, tamen nõ potuerunt sua noĩa vocare nec dilatare in cęlo, nec valet eis ista fama, cum aĩæ eorum cruciẽtur ĩ æternum in ĩferno. Sed sapiẽtes. s. Abraam, Isaac, Iacob, & apostoli & martyres & doctores sancti sunt vere fęlices & beati, qui licet in hac vita fuerũt afflicti tpaliter: tñ noĩa eorum scripta sunt in cęlis & viuũt ęternaliter. Et ideo isti fuerunt sapientes & prudentes: qui dum viuerent in hac vita, relictis diuitiis & cæteris mũdanis vanitatibus per eleemosynas & bona opera adepti sunt regnũ cœlorũ. Per oppositum autẽ isti fuerunt stulti & insipiẽtes, qui cõtemptis bonis spiritualibus secuti sunt mundanas vanitates, & dũ essent in hac vita, vbi potuissent Deo seruire, & cum eleemosynis ex diuitiis peccata redimere & pænitentiã agere, potius voluerũt seruire creaturæ q̃ creatori, & ꝓpriis uoluptatibus: quã Deo parere, & diuinæ legi obedire, & ideo accidit eis sicut & primo homini. Nam

Homo

A *Homo cum in honore esset non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.*

Ille hõ cũ esset ĩ honore ĩ illa terrestri paradiso Dñs oĩm creaturarũ a Deo ꝯstitutus, elatus in superbiã nõ intellexit nec cõsiderauit beneficia sibi collata, & voluit parere & cõplacere potius uxori & diabolo q̃ Deo, a quo tm̃ honorẽ & bñficia receꝑat, iõ eiectus ẽ a paradiso & a facie dñi, & reliquit ibi oĩa q̃ possidebat & ꝑcipue arborẽ vitæ, ne comederet & ne uiueret in ęternũ. Et factus ẽ mortalis & miser, & cõparatus est iumẽtis, & bestiis insipiẽtibus, q̄a viui ĩ hac parte inter bestias, & factus est illis siĩs, q̄a secutus est uoluptatẽ & sensualitatẽ sicut bestias, & iõ fuit cõdẽnatus ad mortẽ corporis & aĩæ sicut bestia. Nã licet aĩa peccatoris nunq̃ deficiat,
B tñ dr̃ mortua q̄a caret vita spũali & æterna. Ita pariter accidit amatorib⁹ hui⁹ mũdi. Nã ideo Deus dedit eis diuitias vt eis bñ vterẽtur & pauperib. subuenirẽt & eleemosynis peccata redimerẽt & alia bona operarẽtur. Et in hac uita dedit eis statũ merendi & pñiã agendi, & seruãdo legẽ diuinã regnũ cælorũ adipiscẽdi. Sed cũ isti essẽt in tali honore & opportunitate fuerũt Deo ĩgrati & bñficia sibi collata & tp̃s merẽdi nõ intellexerunt nec cõsiderauerunt, & pñiam agere noluerũt, imo ꝯtẽpserũt: ideo tanq̃ ĩgrati & bestiæ ꝓiicient a facie dñi ĩ die mortis suæ, & mittent ĩ tenebras exteriores. Et in gñali iudicio dicet eis Chr̃s. Ite maledicti in ignẽ æternũ. Et sic erunt in inferno subiecti sub ptãte diaboli, facti siĩes bestiis, quę semp laborãt sub ptãte hoĩm cum flagellis & verberibus. Ex q̄bus patet, ꝙ stultus & insipiẽs est
C ille qui nõ timet futurũ iudicium, cõfidens in virtute propria, & multitudine diuitiarũ suarũ: & putat se nõ moriturũ, & iõ nõ agit bonum nec declinat a malo, nec agit pñiam in hac uita dum põt, & non corrigit uitã suã per exempla aliorum & per doctrinã sacræ scripturæ, & maxime exẽplo ipsius Adã. Et hæc est parabola in quã inclinauit aurẽ suã, & propositio, quã nobis in hac ps. aperit Dauid profeta. Licet autem B. Aug. & Hier. aliter exponunt istam literam, tñ ego nõ intendo contraire autoritati eorum, quibus vt patribus & magistris & præceptoribus pareo.

Hæc via illorum scandalum ipsis, et postea in ore suo complacebunt.

Hæc est ſcda pars, in qua postq̃ cõfutauit errorẽ insipiẽtiũ hic explicat eorũ pęnã ęternã post hãc uitã, q̃ erit duplex. una erit pęna D ignis in ĩferno, & altera erit pęna uermis & doloris cordis, cũ ĩ iudicio videãt pauperes & humiles, quos ipsi oppresserunt, regnare cũ Chr̃o & possidere regnũ, q̃d ipsi poterãt possidere. Dicit ergo, hæc fuit via & modus uiuẽdi illorũ insipientiũ in hac vita. s. ꝑsumere de propria iustitia cõfidere & gloriari in multitudine diuitiarũ & putare nunq̃ mori. Ideo hæc uia & error fuit scãdalũ ipsis quo ceciderũt in tã magnũ errorẽ & stultitiã. Itẽ hæc via. i. iste triplex error fuit scãdalũ & cã ipsis diuitib⁹ insipiẽtibus, vt nõ timerẽt nec crederẽt ẽt futurũ iudiciũ, nec pęnas futuras ꝓ peccatis suis. Et sic contẽpserũt Deũ & legẽ suã, & cõmiserant oĩa scelera, & nõ quæ fierunt nisi gloriã in hoc mũdo, nec cõplacebant nisi sibi in ore suo, nec loquebãtur nisi E de rebus terrenis & mundanis, nec uolebãt aliquid audire nisi uanitates, & adulationes, & non correctiones sapiẽtiũ & sacræ scripturæ, ideo in ore suo complacebant sibiipsis.

Sicut oues ĩ inferno positi sũt, mors depascet eos. Et dominabuntur eorum iusti in matutino, & auxilium eorum veterascet in inferno à gloria eorum.

Licet in ore suo sic complacerent in hoc mundo, tñ postea sicut oues ĩ inferno positi sunt. Nam sicut oues quæ prius pascebant in pratis postea recludũtur ĩ ouili, & mors depascit eas, quia occidunt in macello ad cibũ & pastũ hoĩum, ita pariter acccidit istis. Nam qui ante comedebãt & deuorabãt pauperes & bona eorũ diripiebant in hoc mũdo, post mortẽ positi sunt in ouili inferni & mors ꝑpetua iferni depascet & comedet eos, & erũt F cib. diaboli et esca draconũ, & populis nigris ætiopũ inferni. Et ista ẽ prima pęna eorũ in quantũ sunt esca ignis & diaboli. Secũda ea pæna uermis & doloris cordis: q̄ vermis nũquã morietur, & ẽt quia iusti & sancti quos ipsi oppresserũt & deuorarũt in hac vita dñabunt & iudicabunt eos cũ Chr̃o in matutino iudicio, q̃d fiet post noctẽ huius vitæ. Vñ dies iudicii dr̃ dies mala & amara valde peccatorib. dãnatis. Sed dicit matutinũ, & dies clara & mane in qua resurgent oẽs iusti, & claritatẽ gloriæ post tenebras, & persecutiones huius uitæ recipient. Dicitur ẽt matutinum, quia oĩa, quæ in hac tenebrosa nocte fuerunt occulta, tũc erunt oĩbus manifesta. Pariter lex euangelica dr̃ matutinum respe-

A ctu le.ue.quia omnia facta q̃ ibi fuerunt occulta, fuerunt per Chr̃m patefacta. Et sic resurrectio Chr̃i fuit matutinũ, & aurora huius diei gratiæ. Secũdũ uero matutinũ erit in die iudicii, & tũc auxiliũ & multitudo diuitiarũ eorũ in q̃bus confidebãt ueterascet, & euanescet a gloria eorũ, & frustrabit̃, sicut qñ pãn⁹ veterascit nõ p̃t resistere frigori nec est alicuius p̃cii.q.d. q̃ diuitiæ suæ ñ poterũt sibi auxiliũ p̃stare, nec liberare q̃a deficiet gloria eius, & dũ fuerint in inferno frustra expectabunt auxilium, quia ibi nulla est redemptio. Et notãter dicitur, iusti dominabunt̃ eorũ in matutino, quia isti erunt in matutino gloriæ: sed damnati in tenebris, & die malo pœnarum. Et tũc iusti existẽtes in matutino gloriȩ stabunt in magna cõstantia aduersus eos qui se.s.ipsos angustia uerũt, &
B oppresserũt in hac uita accusantes eos añ iudicẽ Chr̃m. Et tunc illi diuites impii qui abstulerũt labores & bona illorũ uidentes iustos in tanto honore cum Christo turbabũtur timore horribili pñiam infructuosam agẽtes & dicẽtes intra se. Hi sunt quos aliqñ habuimus in derisum. Ecce q̃uo computati sũt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est. Quã hæreditatẽ nos poteramus obtinere. Sap.5. Et iste uermis pȩnitudinis & doloris ꝯsciẽtiæ & iuidiæ depascet eos, & sic mors depascet eos scilicet ignis & uermis.

Veruntamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cum acceperit me.

Hic explicat prȩmium bonorũ, & iustorum, q̃ nil aliud erit nisi assumi in societatẽ Christi & regnare cum eo. Ideo ait cȩtus iu
C storum. Verũtamẽ dum illi iniusti reponent̃ & mittent̃ in infernũ sicut oues, & auxiliũ eorum ueterascet, & frustrabit̃ & patientur pȩnã ignis & uermis, tũc dñs Iesus Chr̃s pro cui⁹ amore ego passus sũ, & cũ patiẽtia tusti nui opp̃bria, & dãna ĩ mũdo redimet aĩam meã, & liberauit de manu.& p̃tãte inferi cũ acceperit me q.d. postquã nec multitudo diuitiarũ, & p̃priȩ uires nec frater poterit redimere hoĩem in hora mortis aut in die iudicii: ideo ego expecto per fidem q̃ domin⁹ Christus redimet aĩam meam per passionẽ suam & sacr̃m pñiȩ, & assumet me ad suum regnũ dicẽs. Venite benedicti patris mei p̃cipite regnũ, cuius regni tanta erit gloria, q̃ nec auris audiuit nec ocul⁹ vidit nec in cor hominis ascẽdit.q.d.nil aliud potest redimere hominem in hac uita nisi pñía. Nam homo peccator nõ se pȏt redimere in morte p̃ uires suas, nec p̃ multitudinẽ diuitiarũ, nisi per solam pñiam. Vnde notanter dicit, Redimet aĩam: eo q̃ supra dixi, stultus & insipiẽs simul peribunt. i. in corpore & anima. Ideo iste fidelis ait. Verumtamen ego non curo q̃ corpus moriat̃, sed expecto q̃ Deus redimet animam meã de manu inferi per pñiam, & sic non confido in multitudine diuitiarum, sed in solo Deo & sacramẽto pȩnitentiæ, & sic securus ibo ad mortem & iudicium. D

Ne timueris cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius.

Hic cõsolat̃ & exhortat̃ iustos ad patiẽtiã dicẽs. O vir iuste si tãta pȩna erit pȩna malorum: & tãta gloria dabitur iustis in iudicio post hãc vitam: ergo ne timueris cum diues factus fuerit homo, & ne desperes licet opprimat te ĩ hac uita, & ne diffidas cũ multiplicata fuerit gloria domus eius in copia diuitiarum & prolis & dignitatum, & diripiat bona tua. Nam parum durabit gloria sua. E

Quoniam cũ interierit non sumet omnia, neque descendet cum eo gloria eius.

Quia anima eius in vita ipsius benedicetur, confitebitur tibi cum benefeceris ei.

Cum interierit non sumet secum nec portabit omnia bona, nec gloria domus eius descẽdet cũ eo ad ĩfernũ, quia oĩa relinquet in hoc mũdo. Et iõ ñ desideres gloriã eius, q̃a tm̃ durabit ĩ hac uita & gloria eius & fama, & tãtũ in sua uita benedicetur & laudabit̃ ab adulatorib.& intãtũ te diliget & ꝯfitebit̃ tibi & laudabit, q̃ tũ sibi bñfeceris, & adulatus fueris, & munera porrexeris. Et dũ feceris ei munera tũc tibi se eẽ amicũ ꝯfitebit̃ & te laudabit, & fauorẽ promittet & tm̃ durabit amicitia, quantũ eũ laudabis & munera porriges. Et propter hoc quia iste talis fuit mundanus & filius prauorum, & secutus est prauitatem fratrum suorum dum uiueret, ideo sequetur eos post mortem. Et sic F

Introibit vsque in progenies patrum suorum, & vsque in æternum non videbit lumen.

Introibit ĩ progenies patrũ suorũ, quorũ scelera imitatus fuit in hac uita, & iõ cũ eis sit cruciabit̃ in inferno, & nõ uidebit lumen gloriæ in ȩternũ, imo tenebras exteriores.

Hõ cũ in honore esset nõ intellexit, cõparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

Cõcludit iterũ ad maiorẽ expressionẽ, q̃ sicut prim⁹ hõ cũ esset in honore nõ intellexit: ita quilibet mũdanus hõ cũ esset in hoc honore

honore & opportunitate faciēdi bonū nō intellexit nec cōsiderauit bñficia sibi collata: nec ꝓuidit ꝓ uita futura dū poterat & erat in tpe merēdi & pniam agēdi:& nō fecit:iō cōparatus ē iumētis sicut dictū est supra. Ex qbus patet, ꝙ tota intētio Dauid in hoc ps. ē exhortari & inducere oēs ad declinādū a malo & agēdū bonū,& ad agēdā pniā i hac uita:& ne differant pniam usq; ad mortē inclusiue,& nec decedāt cū pcō:quia post mortē nō est tps nec locus pniæ,sed iudicii:quia nullū malū impunitū nec bonū irremuneratū. Ad qđ ꝓbandū sumit parabolā, & ꝓpositionē ex pctō & punitione ipsi⁹ Adā primi hois: qui cū esset in paradiso cū honore nō intellexit, & cōparatus est iumētis. Et ideo ut magis imprimat & icutiat terrorē in cordib. nostris intereat illud dictū & punitionē
B Adę: sicut fit in ꝑconizationibus cōminatoriis:ubi dr geminādo i principio & fine qsi portat re⁹ ad patibulū:q̄ sic faciet, sic punietur. Et sic Xps cōminās futurū iudiciū dicit, Vigilate,iterū dico uigilate. Ex isto psal. & eius expositione recolligunt 13. conclusio.

Prima conclusio, ꝙ Dauid conuocat omnes ꝯditiones & status hominum præcipue diuites & potentes ad audiēdam doctrinā huius psalmi.

Secunda concl. ꝙ in hoc ps. intēdit procedeř parabolice arguēdo,& ꝯfutādo errores hoim potentum & diuitū: qui non timent futurū iudiciū putātes se nunq̄ morituros.

Tertia cōcl. ꝙ unusquisque dēt timere futurū iudiciū quantūcunq; sit iustus, & hoc ꝑp laqueum cōcupiscent latentē in carne: quæ q̄dem concupiscentia incitat ad omne
C peccatum nisi iuuetur homo gratia Christi.

Quarta ꝯcl. ꝙ nullus diues debet nec ꝑt cōfidere in multitudine diuitiarū suarū, q̄a non poterūt ipsum redimere in die iudicii: quia ibi nullum precium poterit redimere hoiem:quia non erit tps pniæ,sed sentētię.

Quinta cōcl. ꝙ in die iudicii hoies iusti & sancti non poterūt redimere fratres nec patres mortuos sine pænitētia aut sine fide.

Sexta cōcl. ꝙ nulla potētia aut virtus poterit hoies liberare a morte corporali: quia nō solū insipiētes, sed ēt sapienres morienř.

Septima concl. ꝙ hæc est dña inter sapiētes,& inspientes. Nam sapientes moriuntur solum quò ad corpus,sed nō quò ad animā: quia viuunt in cœlo ꝑ gloriā, & resurgent in corpore glorioso in iudicio:sed insipiētes scilicet impænitētes & ifideles sīl morietur D quò ad corpus & aīam:quia non resurgēt in resurrectionē vitę æternæ, sed i resurrectionem iudicii ad patiendū pœnas æternas.

Octaua concl. ꝙ diuites & potentes & ēt filosofi & historiografi,licet vocauerint nomina sua in hoc mūdo per famā,tñ fama simul cū eis peribit:imo cadauera eorū, iacebunt in paruo sarcofago in æternum.

Nona cōcl. ꝙ diuitiæ & ptātes & dignitates & facūdia potius fuerunt hoibus malis ad scandalum in hoc mundo, quam ad vtilitatem & bonum cōsequendum, quia ex malo vsu earū consecuti sunt perpetuam damnationem: quia sicut oues in inferno positi sunt & mors depascet eos.

Decima conclusio, ꝙ sicut diuites & potētes comederunt bona pauperum,ita mors æterna depascet eos. E

Vndecima concl. ꝙ pauperes non debēt indignari cum uideant malos prosperari & fieri diuites in hac uita, q̄a breuiter morientur & relinquent alienis diuitias suas & in æternum cruciabuntur in tenebris inferni.

Duodecima cōcl. ꝙ pauperes accusabūt diuites & potentes apud Deū in die iudicii.

Decimatertia concl. ꝙ sicut Adā cū esset positus in tanto honore & dignitate in paradiso,& non intellexit nec sciuit conseruare & custodire statum suum contēnendo diuinum ꝑceptū ideo fuit eiectus a fęlici loco & statu in quo erat, & expoliatus omnibus bonis fuit positus in hac ualle lacrimarū & miserię,cōparatus iumētis insipientibus q̄a factus mortalis & ignorans sicut bestia, ita quilibet homo potēs & diues,qui nescit cu- F stodire gratiā & innocentiā quā recepit in baptismo,aut non agit pœnitentiā de paccatis dum habet tempus, aut nō prouidet pro futura vita adipiscenda per eleemosynas & opera meritoria,eiicietur ab hoc mūdo, nil de bonis temporalibus secum portando, & in die iudicii eiicieř a facie domini in ignē æternum. Et sic morietur quò ad corpus & animam sicut iumentū & bestia. Et hoc quò ad mortem spiritualem.

PSALMVS XLIX.

DEus deorum dominus locutus est, & vocauit terram.

Titulus. Psalmus Asaf. Licet quidā hebręi & catolici dicāt,quòd Asaf fecit hunc psalmum & cæteros sibi intitulatos, tamen iam in principio dictum est quòd nulla ratione

mouentur

A mouentur nec hñt aliquã autoritatẽ pro se. Nã Asaf, & Eman,& Iditum non dñr profetæ nec profetantes, eo ꝙ psalmos cõficerẽt, sed quia ꝓfetabant.i. psalmos cantabant in organis iuxta regẽ. vt patet 1. paralypo.25. Profetare idẽ est qđ profetias canere & interpretari.vt ait apost.1.ad Cor.11. Et ideo est dicendũ,ſm Aug.ꝙ Dauid fecit hũc psal. & omnes alios,sed distribuit eos cantandos & interpretãdos ipsis Asaf,& Etan, & Emã, qui fuit de filijs Core, & ipsi Iditũ, vt patet 1.paralypom.23.vbi dicitur,ꝙ psaltes canebant in organis quæ fecerat Dauid ad canendum.Item 2.paralyp.7.dicitur. In dedicatione domus dñi sacerdotes & leuitæ stabant, in officijs suis, & cantabant in organis carmina,quæ fecerat Dauid ad laudandum dominum: qm̃ in sæculum misericordia eius.

B Ex quibus patet,ꝙ Dauid fecit hunc psal. & dedit ipsum cantandũ finis Asaf,eò quòd dirigitur toti ecclesiæ siue congregationi hominum.Asaf enim interpretatur congregatio siue collectio. Vnde sicut per filios Core intelligitur mysticè ecclesia congregata ex gentilibus & filijs malorum parentũ, ita ꝑ Asaf intelligitur tota ecclesia simpliciter secundum nominis interpretationem. Dauid ergo fecit hũc psalm.& intitulatur ipsi Asaf, eo quòd loquitur de vniuersali iudicio ad quod congregabunt oẽs gentes & nationes in valle Iosafat a solis ortu & occasu, ut manifeste patet in litera. Ideo dimissis diuersis modis dicendi, est dicendum, quòd postq̃ Dauid in psal. præcedenti probauit de necessitate futurum iudicium: Ideo in hoc ps. describit executionẽ eius futuram per exemplum.

C Et sic psalmus iste diuiditur principaliter in duas partes. Nam in prima describitur iudicij præparatio.In secũda iudicij executio.ibi, Audi populus meus. Quantum ad primum est notãdum, quòd iudicium est actus iudicis.Et sic potest esse duplex actus ipsius iudicis, quia aut iudicat legem,aut præuaricatores & obseruatores legis.Primũ dicitur iudicium discretionis, inquantum iudex iterpretatur, & declarat difficultates & ænigmata legis, & discernit inter ea, quia eiusdem est condere legem, & interpretari & discernere & iudicare secundum legem. Secundum dicitur iudicium examinationis, inquantum iudex examinat obseruatores & præuaricatores legis & punit secundum merita & demerita.Et sic tribuit unicuique qđ

D suum est. Et ista tria pertinent ad eundem primò & principaliter,s.ponere, siue condere legẽ & interpretari & examinare. Sic ergo cum Christus fuerit primus conditor & lator legis Moysi, inquantum Deus dedit illã Moysi, & soli populo Israel per angelos; vt patet ad Hebr.1. iõ venit in carnẽ in primo aduentu ad iudicandam & interpretandam & discernẽdã legẽ datam Moysi.Et sic dedit nobis legẽ Moysi interpretatam & discretã, discreuit.n. & separauit paleas a grano & figurã a figurato,& vmbram a veritate & lumine & econuerso,quia lex euãgelica nil aliud est nisi lex Moysi interpretata per Christum & discreta:quia nõ venit soluere legẽ, sed adimplere, quia vnum iota non præteribit a lege quin interpretatum & impletũ sit in Christo.Et ideo ait Aug.lib. de catechizãdis rudibus,ꝙ testamentũ vetus nil aliud est

E nisi occultatio noui, & euãgelium nil aliud est nisi manifestatio ve.tes. Ideo oportuit vt Christus qui occultauerat illã legem in illo paruo populo,veniret manifeste in carnem, & interptetaretur & discerneret eã, & ferret ipsã & promulgaret declaratã toti mundo, postquam erat rex & iudex vniuersalis. Et sic fecit, quia venit in Iudæã & Ierusalẽ & declarauit & impleuit eã in se docendo & faciendo & implendo & faciẽdo omnia quæ de eo scripta erant:& ĩ monte Sion misit spiritum in apostolos, vbi receperunt septem dona spiritussancti ad legem intelligẽdam, & postea misit eos ad prædicandum ꝑ vniuersum mũdum euangelium omni creaturæ,promittẽtes præmium obseruatoribus, & pœnã præuaricatoribus, dicens. Qui crediderit & baptizatus fuerit saluus erit. Qui

F vero nõ crediderit condemnabitur.Et ascẽdens in cęlũ ex monte Oliueti promisit eis se uẽturum ad iudicandũ præuaricatores & obseruatores, dicens per angelos suos, Viri Galilæi quid admiramini aspicientes? quia hic Iesus sic.s.ĩ gloria & potestate magna & maiestate veniet ad iudicandum totum orbem quemadmodum vidistis eum euntẽ in cœlum.Et ideo dicunt sancti doctores,quòd sicut Christus promulgauit legem euangelicam primò in Ierusalẽ,& in monte Sion, & exinde per totũ orbem ad omnes conditiones & nationes & linguas & status: Ita pariter in secundo aduentu veniet in Sion & Ierusalem.Et ad eundem locum congregabit omnes gentes & nationes & status hominũ,

& ibidem

A & ibidem iudicabit præuaricatores legis tribuēs vnicuiq; scd͂m ea quæ taxata sunt in lege. Sed dicit August. ꝙ diuersimode veniet Christus in scd͂o aduentu, & in primo. Nam licèt in primo uenerit ad iudicandam & dādam legem, tamen uenit occultus. i. mortalis & passibilis, vt iudicaret a Pilato, & hominibus pro nobis. Sed in secundo aduētu ueniet manifestus, & cum potestate magna & maiestate, ut iudicet oēs homines in ualle Iosafat, quæ est inter montē Sion, & montē Oliueti, ubi fuit captus & ligatus, de qua dr̃ Iohelis. 3. Congregabo oēs gētes in ualle Iosafat & disceptabo cū eis, quasi in eodem loco ubi dedit legem. Vnde hoc uniuersale iudiciū prædicit Dauid in hoc psal. Describit ergo Dauid in hac prima parte, & præuiā dispositionē, & præparationem ad iudicium dicens. Deus deorum. i. iudex iudicū, B qui est Christus, locutus est. primò angelis suis, & præcepit ut sonitu tubæ à quatuor uentis terræ conuocarent omnes mortuos ad iudicium, ad cuius sonitum diuina uirtute omnes mortui surrexerunt.

A solis ortu vsque ad occasum: ex Sion species decoris eius.

Christus uocauit terrā a solis ortu usque ad occasum. i. oēs qui erāt sepulti in terra & mortui, & ponitur præteritū pro futuro pp certitudinem profetiæ, sicut frequēter fit in psalmis & cæteris profetiis: vt ait Cambi in hoc loco. Vnde nota ꝙ Christus dicit̃ Deus deorū. Primò quia est Deus per essentiā. Secundò, quia est primus & verus iudex. Secūdò apostoli, & reges, & omnes iudices dicūtur dii in sacra scriptura. Primò per participationem. Secundò quia gerūt vices Dei in C iudicando: quia omnis potestas a Deo est. Et sic omnes iudices dicunt̃ dii in sacra scriptura, ut patet Exod. 22. Si latet fur, dominus domus applicabitur ad Deos. i. iudices, & iurabit. Item in eodē, ad Deos vtriusq; causa perueniet. Item in eodē, Diis nō detrahes: principes populi tui nō maledices. Etiā Xp̃s dicit̃ Deus deorū, id est angelorū & sanctorum: & iudex iudicum, id est apostolorum q̄ cū eo iudicabūt duodecim tribus Israel. Christus ergo Deus deorū locutus est & vocauit terram vniuersam a solis ortu vsq; ad occasum, ut ueniāt ad iudicium, sicut in primo aduentu uenit ad dādam legem oī creaturę. Sed erit differentia. Nam in primo aduentu uenit occultus ut iudicaret̃ ab hominibus, & tacuit ante Pilatum. Sed in secun- D do aduentu.

Deus manifestè veniet: Deus noster et nō silebit.

Deus noster Xp̃s tanq̄ Deꝰ manifeste veniet ad eundē locū. s. ad mōtē Sion. ubi primò dedit legem, & non apparebit ibi mortalis & cōtemptus & fragilis, cæsus, & ictus, & crucifixus, non habēs aspectum neq; decorē sicut in primo aduentu: imo spēs decoris & pulcritudinis eius erit ex Sion, quia ibi apparebit in gloria & pulcritudine cum potestate magna & maiestate in nubibus cœli supra montem Sion & Ierusalem: & non tacebit sicut tacuit ante principes sacerdotū, cū palmis cederetur & alapa, & ante Pilatū cū iudicaretur, imo loquet̃ & examinabit opera hominum & præuaricatores legis. Et nō silebit scelera hominū, imo manifestabit & fulminabit sententiam contra malos. Ideo. E

Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida.

In conspectu eius erit ignis, & exardescet in terrorem malorū, & comburet omina elementa, & erit tempestas ualida, & omnia signa quæ prædixit Christus. Matt. 25. et Lucæ. 21. Et

Aduocabit cælum desursum, & terram discernere populum suum.

Aduocabit cælum. i. omnes angelos & sāctos qui sunt in cœlo ut sedeāt secum ad approbandum sententiam. Et uocabit etiā terram, & omnes terrenos & totum populum suum discernere: id est ad discernendum bonos a malis & oues ab hœdis: & ad iudicandum eos, & examinandum, & hos congregabit in voce Arcangeli a summis cęlorum usque ad terminos eorum: quę sunt elementa F ad quæ terminantur influētiæ cœlorum & astrorum.

Congregate illi sanctos eius: qui ordinant testamentum eius super sacrificia.

Ista sunt uerba ꝓfetæ. Vnde nota, ꝙ Xp̃s tribus modis locutus est mūdo. Primò locutus est per patriarcas & profetas, prædicendo aduentum suum in carnem, & omnia mysteria euangelica. Secundò locutus est p os suū & per seipsum in carne, verificando legem & profetas per legem euangelicam. Tertiò locutus est per apostolos & doctores. q̄ prædicarūt euangeliū toti mūdo. vñ sicut per patriarcas & profetas ordinauit testa. vetus. Ita per apostolos, & doctores ordinauit testament. nou. Ideo in iudicio patriar-

chæ

A chæ & profetæ ve.testa.quibus data fuit lex & per quos Christus locutus est in ver.testa. & omnes apostoli qui prædicarũt legẽ euágelicam in no.te. appellabũtur & congregabũtur cũ Christo, ut sint testes vtriusque testamẽti,& coniudices cum Christo, & ideo dicit cõgregatę &c.Quasi dicat.O vos angeli cõgregate illi.s. Christo oẽs sanctos eius. scilicet Moysẽ & Aarõ & Dauid & cęteros qui ordinarunt testamentum eius vetus, & apostolos & doctores qui ordinarũt & interpretati sunt & declarauerunt testamẽtũ nouũ super sacrificia & ecclesiastica sacramenta, ut assistant Christo iudici & sint testes & approbẽt eius sententiã.Litera vero Hier. habet,congregate mihi sanctos meos qui disposuerũt pactũ meũ super sacrificia, quod in eandem incidit sententiã. Nam Christus præcipiet & iubebit cõgregari oẽs patriar-
B cas & profetas vete. testa.qui vixerunt in le.ve.& saluati sunt sub fide & spe Christi futuri,& omnes apostolos & sanctos no.te. q viderunt & receperunt Christũ & prædicarũt legem eius.& isti omnes erunt testes & iudices iudicantes duodecim tribus Israel.

E. annunciabunt cæli iustitiam eius: quoniam Deus iudex est.

Tũc cæli materiales & sol & luna & stellæ annunciabunt per signa quomodo Christus est Deus dominus eorũ,& iustus iudex omniũ,quoniã ipsi cæli & elemẽta parebũt manifeste,& annunciabũt ipsum esse Deũ, & nõ solũ cœli materiales, sed ẽt cœli spũales,s.angeli, & apñi, & oẽs sancti annunciabunt in illa die, qm̃ Xp̃s est Deus & iustus
C iudex,quia tam patres ve.te.q̃ noui præbebunt testimonium de Christo in lege & pphetis & euangelio, & approbabunt sñiam iudicis. Nam Moyses adducet & ostẽdet ibi legem quã in monte Sinai accepit &illi populo dedit. Et Dauid ostendet ibi oẽs psal. quos de Xp̃o scripsit, & prophetæ oẽs pphetias,& apost.& euang.oĩa euangelia,& Paulus oẽs epistolas, & Aug.& Hiero.& cæteri doctores oĩa opera, quæ de Christo & eius ecclesia scripserunt,& annunciabunt & affirmabunt, qm̃ Christus est Deus & iudex omnium,habens potestatem vl'em in cœlo & in terra. Et sic iudicabunt & condemnabunt filios Israel carnales qui Christũ non receperunt,& approbabunt 12.trib.& filios Israel spũales qui per 12. apostolos a Christo sunt regenerati,quæ est tota ecclesia.

Audi populus meus & loquar Israel,& testificabor tibi: Deus Deus tuus ego sum. D

Hæc est scd̃a pars principalis in qua præmissa dispõne & præparatione iudicii describit ordinẽ discussionis & executiõis eius dẽ. Ad cuius intelligentiam est aduertendũ, q̧ sicut ĩ primo iudicio primi aduẽtus Christi fuit examinata & discreta & ĩterpretata lex,ita in ult. aduentu Christus examinabit pręuaricatores & obseruatores legis,ut unicuiq; tribuatur s̃m opera sua & merita uel demerita, & p̃mia uel pœnas in lege taxatas.Sed quia in tota lege nil aliud iubeẽ nisi caritas siue dilectio Dei & proximi,quia in his duob. mandatis uniuersa lex pendet & prophetæ,ut patet Matth. 22. iõ tota lex est de cultu diuino q̃ pertinet ad dilectionem Dei, uel de p̃ceptis moralib. quæ pertinent ad dilectionem proximi. Et iõ circa diuinũ E cultum aut conuersationem proximi cõtingit obseruantia aut p̃uaricatio. Sed quia dilectio Dei siue cultus diuinus præcedit dilectionem & conuersationem proximi, ideo Christus in iudicio prius examinabit de diuino cultu, q̃ de ꝯuersatione proximi. Duo ergo facit ĩ hac scd̃a parte. Nã primo describit examinationẽ iudicis circa diuinum cultum. Scd̃o de p̃ceptis q̃ pertinẽt ad dilectionem proximi, ibi. Peccatori aũt dicit Deus. Quantum ad primum est aduertendum, q̧ propheta introducit dñm loquentẽ in hoc psal.& loquitur in le.ue.auisando populum Israel, & ex consequenti oẽs hoĩes mundi, qũo ipse est uenturus ad iudicium in humanitate iam induta,præsupponendo primum aduentum in carnem. Et prædicit & auisat de q̃bus debet quærere & examinare in F iudicio generali.Et dicit q̧ de duob.s.de dilectione Dei & p̃ximi, id est qũo se habuerunt homines in cultu diuino erga Deũ, & qũo erga p̃ximũ.Et hũc ordinẽ tenuit Xp̃s Matt.25.quia auisat apostolos de quibus est interrogaturus in iudicio cum venerit in nouissimo die.& dicit Christ', q̧ primo examinabit & interrogabit de his quæ p̃tinẽt ad Deũ,& quomodo se habuerunt homines erga Deum, & ponit parabolam de quinq; talẽtis,&de decem virginibus & lampadibus. Secũdò dicit, quòd interrogabit quomodo se habuerunt erga p̃ximum.Et petit de operibus misericordiæ vt patet in eodẽ ca. Idẽ ergo ordo seruatur in hoc psalmo.Dicit ergo Deus.O popule meus attẽde & sis caut', quia

A quia ego veniā ad iudicium in forma humana. Ex quo patet ꝙ ego ero ille q̄ iam in primo aduētu veni in carnem tanq̄ Messias & in lege ꝓmissus. Quasi dicat, ꝙ ante iudiciū iā præcedet aduētus primus in carne. Et ibi in iudicio loquar tibi ī forma humana ī primo aduentu iam assumpta, & testificabor tibi per patriarcas & profetas & apl̄os & martyres, quos ibi cōgregabo, qualr ego Deus sum Deus tuus, i. per illos assistentes probādo qualiter ego sum Deus tuus. quem tu in primo aduentu, negasti, eò ꝙ veneiā in carne mortali, q.d. ꝙ tunc cognosces & non poteris negare ꝙ ego sum Messias Deus & homo. quia licèt in primo aduentu ex inuidia & malitia me negasti, tamen in secundo aduentu non poteris me negare. Nā angeli & cęli & elemēta & patriarchę & profetę & apostoli & omnes sancti hoc testificabūtur.
B & hoc etiam apparebit in mea maiestate.

Non in sacrificijs tuis arguam te: holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper.

Hic prædicit Deus & aufsat Israel de quibus est q̄siturus in iudicio. Et ostendit ꝙ nō examinabit nec quæret rationem de sacrificijs & holocaustis ve.le. qm̄ iam erūt oblita & reuocata & prohibita in primo aduentu. Ideo ait. Audi Israel quia in illo iudicio nō arguam te in sacrificiis tuis ve.le. Nec querā à te rationem de eis, quia iam erunt ꝓhibita in primo aduētu, & holocausta tuā nō sūt semper, nec erunt accepta semper in cōspectu meo, nec erunt mihi semper grata. Ideo prohibentur iam in primo aduentu. Et nota ꝙ ista secūda clausula huius versus, scilicet holocausta, & etiā subordinatᷓ sub illa nega
C tione non, q d. non arguam te in tuis sacrificiis, nec tua holocausta erūt nec sunt semp accepta in conspectu meo. Ideo sequitur.

Non accipiam de domo tua vitulos: neque de gregibus tuis hircos.

Nō accipiam amplius post primum aduētum vitulos de domo tua, scilicet synagoga in sacrificium, quia iam erit reprobata synagoga & mortua, neq; de gregibus tuis accipia hircos le.ve. qm̄ omnia sacr. ficia illa & cerimonialia cessabunt & morientur in primo aduentu, quoniam figuræ eorum implebūtur in Christo, & ibi finient cursum suum omnia le.galia in primo aduentu.

Quoniam meæ sunt omnes feræ syluarum: iumenta in montibus & boues.

Hic reddit rationē quare sacrificia legalia erāt abolenda, & non erāt perpetua. Ad cuius intelligentiam est notādum ꝙ sacrificia legalia vltra hoc ꝙ erāt data in figurā Christi & per cōsequens debuerunt cessare postquàm in eo impleuerūt officium & cursum suum, tamen adhuc duabus rationibus erāt abolenda per aduentum Messiæ, in quo lex & oia debebant sumere virtutē & perfectionem. Primò quia illa sacrificia aīalium brutorū erāt de se imperfecta, & non bona nisi ex bonitate & deuotione offerentis. Et sic erāt insufficiētia ad reconciliandū homines cū Deo. nec de se erāt Deo accepta nisi ex fide offerentis, credentis in Chr̄m futurū. Et sic de se erant parui ualoris & immunda. Secundò quia erāt aliena siue extranea. Nā bona temporalia non sunt nostra nec in nostra ptāte, cum faciliter pn̄t nobis auferri. & nō pn̄t nos iustificare, nec apud Deum sunt accipienda in magno precio & valore, cū nō sint nostra, sed potius iā sunt sua. Et iō erat quærendū tale sacrificiū ad perfectionē legis in aduētu Messię, quod de se erat magni precii, & ꝑ se bonū, & gratū & acceptum Deo melius quocūq; offerēte, ut suis meritis Deo posset recōciliare. & hoc est sacramentū eucaristiæ in quo offertur Chr̄s mediator Dei & hoīm. Secundò erat quærēdū sacrificium qđ non esset extraneum sed proprium nostrum & in nostra ptāte, quod nos posset iustificare. Et hæc est nostra uoluntas fide & caritate habituata, & spiritus ꝯtribulatus & cor contritum & humiliatum. hoc solum est proprium nobis, quia nihil magis in nostra ptāte q̄ uoluntas, ut ait Aug. Oīa aūt alia sunt nobis aliena quia faciliter pn̄t auferri. Sed bonā uoluntatē & bonū affectū nunq̄ imperatores & tyranni, nec ꝑsecutiones. & dira tormenta potuerunt auferre sanctis apl̄is, nec B Laurētio, nec Vincētio, nec Agneti, nec Cęcilię, nec cęteris martyribus. Ex quibus patet ꝙ sola uoluntas cum uirtutibus teologicis & moralibus sunt nr̄a bona propria. Ideo dicit Aug. in serm. de martyribus. ꝙ de hoc cellario bonæ uoluntatis ꝑcipimur eleemosynas & sacrificia facere, eo ꝙ sunt in nr̄a ptāte. Nā licèt quis dicat non possū ieiunare, nec ex paupertate diuitias pauperibus erogare, tū nō pōt dicere nō possū Deū & ꝓximū amare, eo ꝙ uoluntas est sola in nr̄a ptāte. Hæc est ergo cā quare sacrificia legalia erant abolenda, quia erāt aliena, & alia propria substituēda. Dicit ergo Xps, non

A non accipiã post aduẽtũ de domo tua & synagoga tua vitulos, nec de gregibus tuis hircos in sacrificium: qm̃ talia aĩalia nõ sunt vestra, sed mea: nec sunt in vestra ptãte, sed in mea: & ẽt in ptãte aliorum: q̃a pñta vobis auferri: qm̃ oẽs feræ syluarum sunt meæ & non vestræ: & boues & iumẽta, quæ pascunt in montibus, quę sacrificabatis & immolabatis in lege veteri, mea sunt & non vestra.

Cognoui omnia volatilia cæli: & pulchritudo agri mecum est.

Ego noui oĩa volatilia cęli esse mea & nõ vr̃a: & oẽs fruges & fruct⁹ terrę & tota pulcritudo agri mecũ est: & mea sũt oĩa ista & nõ vestra, & nõ sunt ĩ magno p̃cio acceptãda in vestris sacrificijs & oblationib. Itẽ ista nõ offerunt nec offerebãt ad cibũ nec vtilitatẽ mei, sed vestri: quia post oblationẽ vosmet comedebatis supradicta sacrificia & oblationes: quia ego non comedo tales cibos. B

Si esuriero non dicam tibi: meus est enim orbis terræ & plenitudo eius.

Si ego esuriero. i. esurirẽ tales cibos corporales, non dicerem tibi ꝙ dares mihi, q̃a egomet acciperem, quia meus est totus orbis terræ & plenitudo eius, & omnia quę in eo continentur. s. plantæ & animalia & omnia ex quibus sacrificatis & offertis. Alius est ergo cibus, quem ego esurio, & aliud sacrificium quod ego peto & quæro.

Nunquid manducabo carnes taurorum: aut sanguinem hircorum potabo?

Nunquid manducabo. i. consueui manducare carnes taurorum, quas offertis, aut sanguinem hircorũ quem libatis, potabo? q. d. nõ. Nam alius est meus cibus & alius meus potus, & aliud est sacrificium quod quæro, & aliæ oblationes, quia nõ quæro sacrificiũ nisi laudis. s. sacrificium eucaristiæ & cor cõtritum & humiliatum.

Immola Deo sacrificium laudis: & redde altissimo vota tua.

Hic explicat quod est sacrificium quod Deus petit & instituit in lege noua, & quas oblationes quærit. Vnde quia dictum est supra ꝙ Christus qui venerat ad interpretandam legem & declarãdã & perficiendã & patefaciendã veritatem & grãm in lege ꝓmissam, debebat instituere verum sacrificiũ per illa legalia figuratũ, quod de se esset bonum & perfectum, & tãtis meritis plenum vt per se esset Deo gratũ & acceptum, & p consequens sufficiens ad recõciliãdum nos cum Deo: Sequit ꝙ tale sacrificium nõ põt esse nisi hõ Iesus Chrs, qui ſm humanitatẽ tenet mediũ inter hoĩem & Deum, quia minor patre & melior oĩbus hoĩbus. Et ideo hoc sacrificiũ oblatum est primò in cruce, vt ait apł's ad Heb. 5. & 9. & ad Ro. 3. in redẽptionem oĩum præteritorum & futurorum, & ille sanguis oblatus est in precium oĩum nostrum, quo sanguine non solũ sumus nos ab oĩ debito redẽpti, sed etiã est cęlum nobis emptũ, & hic est cibus & sãguis in quo Deus pater delectatur. Et hoc est sacrificiũ per agnum verspertinũ & matutinum in lege figuratum, & per oĩa alia aĩalia q̃ ibi offerebantur. Et hoc est sacrificium à Chr̃o in eucaristia institutum, quod Deus hic sibi petit immolari. Dr̃ enim sacrificium laudis, nõ solum, ꝙ cum laudibus offeratur, sed quia de se est bonum & laudabile & gratũ Deo & acceptabile. Ideo ait, Immola Deo sacrificium laudis, i. sacrificiũ eucaristiæ Deo gratũ & de se acceptabile & laudabile & bonum de opere operato. Sed quia offerendo hoc sacrificium nõ offerimus aliquid de nostro nisi inquantum Christus est caput nostrum, ideo oportet vt aliquid de nostro sit cũ hoc sacrificio offeramus, sed nihil est nostrum nisi bona uoluntas, & spũs cõtribulatus & cor cõtritum & humiliatũ, vt dictum est, ideo oportet ꝙ hoc sacrificiũ laudis offerat cum corde puro & humiliato, & cõtrito per pñiam, cũ fide ĩformata caritate de corde bono & cõscĩa pura. Et iõ subdit. Et redde altissimo vota tua, i. fidẽ de corde bono & cõscĩa pura, quã Deo in baptismo promisisti, & voluisti, & obseruantiã legis quã seruare promisisti cum obedientia. Nam in baptismo tu promisisti renunciare diabolo & pompis eius, & seruare legem euãgelicam siue legem Dei cũ fide, spe, & caritate. Hæc ergo sunt uota quæ Deo promisisti & quæ Deo reddere teneris. Et hoc est sacrificium quod offerre teneris, quia est in tua potestate. Litera Hieronymi secũdum hebraicum habet. Sacrifica Deo confessionem, & redde altissimo vota tua, ꝙ idem est, & magis explicat mysterium. Nam triplex est confessio vt sæpe dictum est, scilicet confessio fidei, cõfessio laudis, siue beneficiorum, & confessio peccatorum. Prima cõfessio, scilicet fidei, cõtinet in se totam legem Dei, & obseruantiã legis, & per consequens sacramentũ eucaristiæ, & oblationem eius. Et cõfessio laudis

præ-

A præsupponit confessionem fidei, quia intantum laudamus Deum memorando eius beneficia inquãtum ipsum credimus esse omnipotentem & creatorem & redemptorem & glorificatorem, sicut in lege memoratur. Item confessio peccatorum præsupponit ẽt cõfessionem fidei. Nam intantum corde cõtrito & humillato ꝯfitemur peccata nostra, inquantum per merita passionis Christi, & uirtute sacramẽti pęnitẽtiæ ueniã credimus cõsequi ex Dei mĩa, sicut ĩ lege promittitur nobis. Vnde nota ꝙ ista triplex confessio ꝑficit totũ hominẽ, nã confessio fidei iustificat & confessio laudis. s. gratiarum actio satisfacit pro beneficijs receptis, quãtum in nobis est. Confessio autem pœnitentialis peccatorum purificat hominẽ. Ex quo patet ꝙ ista B triplex cõfessio iustificat totũ hominem. & ideo hanc quærit Deus ab homine. Et sic cõfessio comprehẽdit in se totã legẽ & oĩa sacramẽta. Hoc est ergo sacrificiũ laudis & cõfessionis, & uota Deo reddẽda. Et est ẽt aduertendum ꝙ ꝑ sacrificium & hostiã laudis intelligitur qđlibet opus uirtuosum & meritoriũ in lege noua. Et quælibet oratio, ut ait apostolus ad Hebr. 13. Per ipsum Christum offeramus ergo hostiam laudis semper Deo. i. fructum labiorum confitẽtiũ nomini eius, beneficẽtię aũt & communionis nolite obliuisci. Talibus enim hostijs promeretˀ Deus. Et hoc est sacrificiũ qđ inclinat deũ ad misericordiam, & ad largiẽdũ ueniã pc̃tõribus, & ad iustificãdum hoĩem, in quo sacrificio Deus magis honoratur & delectatˀ. Iõ C sequitur. Inuoca me in die tribulationis. i. si tu obtuleris mihi tale sacrificiũ eucaristiæ & fidẽ & cõfessionẽ de corde bono & ꝯsciẽtia pura tũc inclinabis me ad misericordiã.

Et inuoca me in die tribulationis: eruam te & honorificabis me.

Inuoca me in die tribulationis & eruam te in uirtute talis sacrificii, & honorificabis me. i. ad maiorem honorem reputabo, & cũ maiori honore accipiã hoc sacrificiũ, & magis inclinabor ad misericordiam, quàm ꝑ sacrificia uet. le. ꝑꝑ rationes iam dictas. Ex omnibus his patet, ꝙ profeta intẽdit hic demõstrare, ꝙ Deus in iudicio vniuersali nõ petet rationẽ de sacrificiis uet. le. sed de alio nouo sacrificio laudis. Ex quo patet, ꝙ iam tũc per magnum tempus retro erunt abdicata & ꝓhibita sacrificia ve. le. & aliud sacrificium substitutũ nobilius & perfectius. Et sic patet ẽt ꝙ lex Moysi & sacrificium ue. le. nõ erãt sẽper duratura, sed debebant durare aliquando cum de se essent imperfecta. Causa quare sacrificium Christi in cruce fuit tãtũ acceptum Deo iam est assignata psalmo. 38. quia propter puritatem & humilitatem & obedientiam. hic autem, & in psalmo sequenti assignat causam quare hoc idẽ sacrificiũ quotidie placet patri oblatum ĩ altari. uerũtamen eadem causa & ratione qua fuit nũc in cruce acceptum, est etiã nunc patri acceptũ in altari. quia propter obedientiã & puritatem & caritatem & ꝓtiũ. q̃a deus & hõ. D

Peccatori aũt dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas, & assumis testm̃ meum per os tuum?

Postquã superiꝰ descripsit examinationẽ iudicis circa cultũ diuinũ. in hac secũda parte describit examinationem faciendam circa conuersionem & dilectionem proximi, E in qua exprobat præuaricatores legis & arguit eos de trãsgressione diuinorum præceptorum. Vnde duo facit. Nam primo cõuincit eos de crimine. Secũdo denunciat eis sẽtẽtiam & punitionẽ. ibi. Existimasti ꝙ ero. Quantum ad primum, quia superius dicit ꝙ Deus non quærit sacrificia materialia & exteriora, nec respicit ad dicta sed ad facta, & nõ q̃rit nisi sacrificiũ laudis uel cõfessionis de corde bono & cõscientia pura, ꝙ cõsistit in obseruãtia diuinæ legis, Et q̃a multi sunt q̃ acceperũt & ꝓfessi sunt diuinã legẽ ore, sed nõ corde, nec factis, nec obedierũt diuinis ꝑceptis, hos ergo arguet Deus. s. Xp̃s in iudicio. Vnde dicit profeta. Peccatori autẽ dixit Deus. i. dicet Christus, quare tu iudæe uel Christiane enarras, idest enarrasti, & ꝑdicasti iustitias & ꝑcepta mea, & assumpsisti F test. i. legem meam per os tuũ? quia professus fuisti eam, ore & prędicasti, & professus fuisti ore te eẽ Chr̃ianũ et seruare legẽ Dei.

Tu vero odisti disciplinam: & proiecisti sermones meos retrorsum.

Totum oppositũ fecisti. Nam odisti disciplinam nolendo seruare pręcepta, nec corrigi de uitijs, nec desistere a peccatis. imo noluisti audire nec intelligere monitiones ut bene ageres. & ꝓiecisti sermones meos retrorsũ ꝯtẽnendo, nõ sequẽdo eos, q̃a sermones mei semper exhortantur ad pęnitentiã, & declinare a malo, & facere bonũ. Et ꝓbo, q̃a proiecisti sermones meos retrorsũ. Nã

Si videbas furem currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.

Si

A Si videbas furē currebas cū eo ad furandum tanq̄ particeps eius. Ecce auaritia ꝯ illud præceptum. Nō furtum facies. per quod prohibetur omnia rapina & usura & simonia. Et cum adulteris portionem tuā ponebas, idest cum adulteris participabas, cōtra illud pręceptum. Non adulterabis. ecce luxuria quæ non est sine gula.

Os tuum abundanit malicia, & lingua tua concinnabat dolos.

Os tuū abūdauit malitia. ecce ira & odiū ꝯ illud præceptum. Diliges proximum tuū sicut teipsum. Item lingua tua cōcinnabat. i. machinabatᷓ & ꝯponebat &. palliabat & colorabat dolos & fraudes sub zelo boni.

Sedens aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum, hæc fecisti & tacui.

B Sedens ī domo vel ī porta vel in foro aut theatro loquebaris aduersus fratrē tuum ex inuidia & superbia & malitia, & aduersus filium matris tuę, scilicet aduersum quēlibet Christianū qui est filius ecclesię matris tuę ponebas scādalum, actiuum vel passiuom vt rueret in damnum aliquod. Vnde tripliciter cōtingit vel potest vnus alterum scandalizare. Primò decipiēdo eū vt incidat in aliqđ damnum vel errorem. Secundò affligendo ipsum vt faciat blasfemare contra Deū. Tertiò quando quilibet malè viuēdo præbet alteri exemplum malæ vitæ, aut facit perdere bonam opinionē de ipso, quam prius habebat. & sic quilibet talis ponit scandalum aduersus fratrem suum & proximuū. Hæc fecisti. Hic iudex denuciat & fulminat sentētiā C dicens. Tu peccator fecisti hæc omnia supra dicta. Et tacui ꝑ magna tempora expectādo & inuitando te ad pœnitentiam, & tu distulisti & contēpsisti pœnitentiam thesaurizando iram iudicis vsque ad diē mortis & vindictæ. Et sic mortuus es sine pœnitentia.

Existimasti inique quod ero tui similis, arguam te & statuam contra faciem tuam.

Existimasti quòd ero tui similis tacēdo, & tuis criminibus consentiēdo, eo ꝙ illico nō te puniui, & existimasti & putasti ꝙ ero tui similis iniustus non te puniēdo, quia ita est iniustus iudex si nō punit sicut reus qui crimē ꝯmisit. Et iō iudex negligēs punire reos fit iniustus similis illis. Iō dico tibi ꝙ nunc non tacebo nec dissimulabo punitionē. imo statuā & fulminabo sniam mortis ęternę cōtra faciē & personā vel ante faciē tuā, quia in ꝑsētia omniū te ad ignē æternū destinabo, dicens: Ite maledicti in ignem æternum. D

Intelligite hæc qui obliuiscimini Deum, ne quando rapiat & non sit qui eripiat.

Hic Deus siue profeta exhortatur omnes ad declinandū à malo, & agendum bonum & agendum pęnitentiam exemplo supradictę sententiæ vt incutiat terrorem peccatoribus, & agant pœnitētiam ante mortē ne fulminetur eis in iudicio supradicta sententia. Vnde dicit: O vos omnes peccatores q̄ obliuiscimini Deum transgrediendo eius pręcepta, & obliuiscimini agere pœnitentiam, & nō vultis desistere à malo, intelligite & attēdite & considerate sententiam quæ dabitur obstinatis in die iudicii. Ideo agite pęnitentiam dum tempus est, ne qñ. aliquando diabolus rapiat vos in peccato, & nō sit qui eripiat vos de manu sua: quia in inferno nulla est redemptio. Itē intelligite & vigilate ne diabolus rapiat vos per subitaneam mortem absq; pęnitentia, & non sit qui amplius eripiat: quia post mortē non est locus nec tempus pęnitentiæ nec veniæ sed iudicii. Offeratis ergo mihi sacrificium laudis & confessionis, quod liberat à peccato & morte. E

Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter quo ostendam illi salutare Dei.

Hic concludit totum intētum huius psalmi. Nam in toto hoc psalmo intendit Dauid ostendere, quòd Deus in iudicio nō quęret rationem de sacrificiis ve. le. quę solum iustificabant exterius, sed quæret rationem de dilectione Dei & proximi, & de sacrificio laudis & cōfessiōis, quia iustificat animā à pctō & facit eā meritoeiā vitæ æternę, quod q̄ dē sacrificium consistit in obseruātia diuinæ legis de corde bono & cōscientia pura, & includit in se sacramētū pęnitentię & eucharistiæ & cętera sacramēta. Iō ait. Intelligite q̄ obliuiscimini Deum & facite pœnitētiā & offerte in vita supradictū sacrificium ne diabolus rapiat vos, per subitaneam mortem. Quia hoc supradictum sacrificium laudis honorificabit me, id est cū magno honore est mihi acceptum. Vnde hoc sacrificium eucaristię est iter & via, quo, & per quod ostēdā salutare Dei illi, scilicet recipiēti & offerēti. Q. d. ꝙ hoc sacrificiū dicitᷓ viaticū, quia tm̄ in hac uia recipitur, qđ sacramētū ducit ī patriā & est salubre, q̄a sanat lāguores animæ, & reficit, & dat salutē & vitā ęternā, & illic iter. i. in eo ē iter & via. i. ī eo ē Xps realiter,

qui

A qui est via veritas & vita. Nam Christus dr via & ducens nos in patriam per legé euangelicam & sacri. Dicitur veritas ve.test.quia i Christo & eucaristia est veritas ve.te.s.agni pascalis.Dr salutare & vita,quia confert uitam æterná,quæ oía continentur in sacro eucaristiæ.Quasi dicat, ꝙ in sacrificiis aíalium ve.le.non erat iter ad salutem, nisi sola figura,nec in eis ostédebatur salutare, nec in eis continebatur realiter Christus,sed solum in figura.Sed in eucaristia est verú iter ad gloriá.Et in eo ostendit salutare Dei,quia Christus i eo realiter continetur.Et in eo hoc solum.s.sacrificium honorificat Deum patrem: Litera Hier.habet sic,qui immolat confessionem glorificat me, & qui ordinatè ambulat ostendam ei salutare Dei. Et sic magis explicat intentú.Q.d.ille glorificat me qui offert B sacrificium confessionis, per quod intelligitur eucaristia,& pnía,& obseruátia legis, & deuotio, & fides de corde bono & côsciétia pura. Ideo sequitur. Ego ostendam salutare Dei.s.gratiá in pńti, & gloriam in futuro ei qui ambulat ordinatè sine peccato i hac via, & in lege dńi.s.qui ordinat seipsum, non declinando ad malum, sed seruando legem diuinam: quia prçmium diuinæ legis est vita æterna.Hoc est ergo sacrificium laudis.s.eucaristiæ ꝙ præcepit Christus offerri i no. te. non secundum ordinem Aaron, sed secundú ordinem Melchisedech, vt inquit Augu.contra aduersarium legis & profetarum. Ex supradictis in hoc psalmo, sequuntur 12. conclusiones.Prima conclusio, ꝙ sicut Christus in pri.aduen.vocauit per apostolos suos oés gétes ad fidem a solis ortu vsq; ad occasum, C & congregauit in vna ecclesia, ita in secúdo aduentu per angelos congregabit omnes ad iudicium. Secunda conclusio, ꝙ sicut Chrs dedit legem in monte Sion,ita in eodem loco iudicabit præuaricatores legis.Tertia cóclusio ꝙ duplex erit dría inter primú & fin aduentum.Ná in primo aduétu venit Christus occultus non ostendens maiestatem suá vt iudicaretur à Pilato pro nobis.In secúdo ueniet manifestus in maiestate vt iudicet homines.Item in primo aduentu uisus est mortalis & despectus,non hńs decorem:flagellis cæsus.In secúdo videbitur decorus i gloria.Quarta conclusio ꝙ sicut in primo aduétu cœlum & astra & elementa dederunt signum suæ natiuitatis, & uenti & mare obedierunt ei.Ita in secundo, quia ignis exardescet & tempestas valida erit in circuitu eius D & vocabit cœlum desursum.Quinta conclusio, ꝙ sicut in primo congregauit sibi apostolos vt essent testes suorum miraculorum, & prædicationis & resurrectionis & ascésionis: Ita in secúdò eosdem habebit iudices ad exprobrandum 12. tribus Israel carnales, qui credere noluerunt.Sexta côclusio, ꝙ in secúdo aduentu ostendet contra iudæos carnales quò iá in primo abdicauerat sacrificia ve. le. & dabit ibi rationé.Primò quia nó erant pfecta nec de se bona de opere operato, sed tm de opere operante,& de bonitate offerenris, nec erant de proprio,sed de alieno, & quia non iustificabant. Septima côclusio, ꝙ in iudicio ostédet,ꝙ iam in primo aduentu abdicatis legalibus instituerat nouum & pfectú sacrificium laudis.s.eucaristiá, & noua vota & oblationes,q́ est bona uoluntas, & côfessio de corde bono, & conscía pura. Octaua E conclusio, ꝙ Christus in iudicio non arguet hoíes si non obtulerunt sacrificia legalia & materiales oblationes, quia tunc iá per magna tpa retro erunt abolita, sed exprobrabit eos qui non obtulerunt sacrificiú & uota rectæ & bonæ uoluntatis no.te.quæ uere iustificant hoíem totum, quia triplex est confessio.s.fidei & laudis, & confessio peccatorum q́ dr pnialis.Nona côclusio ꝙ Christus in iudicio manifestè exprobrabit præuaricatores diuinorum præceptorum, & contra eos fulminabit sententiam.Decima côclusio ꝙ omnes debent esse attenti & debent uigilare,ut agant pniam in hac uita, ne thesaurizét sibi ipsis peccata vsq; ad mortem,ne diabolus rapiat eos morte subitanea,& non sit postea q eos eripiat. Vndecima conclusio, ꝙ nullum F aliud sacrificium ducit ad uitam æterná, nisi sacrificium laudis & confessionis legis euangelicę,quia in hoc honorificatur Deus pater & placatur ad misericordiam. Et illic.i.in illo sacrificio est iter & uia in qua ostenditur salutare Dei,s.gratia in præsenti,& gloria in futuro, & placatio & uenia peccatorum, & misericordia in præsenti.Ex omnibus supradictis elicit duodecima conclusio.s.quòd iudæi moderni sunt decepti,qui putant circuncisioné & cętera legalia esse perpetua & legem Moysi nunquam cessare,quia putant in lege Moysi iustificari & saluari,cum manifeste dicat hic Deus per pfetá, quòd i iudicio iam ista erunt abdicata,& Deus non quæret rationem de eis, sed de nouo sacrificio. Vnde

A de est notãdum ꝙ Christo moriente mortua est lex vetus simul cum eo, ꝙ erat finis legis. Sed ꝗa Christus solũ est mortuus quo ad corpus tm̃, & non quò ad aĩam, iõ lex vetus mortua est tantum quò ad corpus. i. quò ad lr̃am & cerimonialia, sed non quò ad aĩam. i. quò ad ueritatẽ & spiritum literæ. Et ideo mortua lege surrexit cum Christo veritas legis, quæ dr̃ ueritas euãgelica, vt patet Ioã. 1. Lex per Moysen data est, veritas aũt legis ꝑ Christum facta est. Nã lex euãgelica nil aliud est, nisi ueritas & spũs & aĩa & uita legis Moysi, & ista veritas surrexit cum Christo, & in hac veritate consistit uita nostra spũalis. Et ideo ꝗa lr̃a mortua est, ideo occidit Iudæos & obseruatores. Sed spũs eius & aĩa. s. lex euãgelica uiuificat aĩas nostras. Sed oĩa ista magis declarabuntur in qõne finali contra Iudęos.
B Vnde nota ꝙ Aug. adducit literam huius ps. contra aduersarium legis & profetarũ, ostẽdẽs sacrificia legalia cessasse in aduẽtu Xp̃i, eo ꝙ non erant nec offerebantur gratia sui, sed inquantum figurabant Christum immolandum in uerum & mundum sacrificium.

PSALMVS L.

Miserere mei Deus, secundum magnam misericordiam tuam.

Huic ipsi, præponitur talis titulus Victori siue in finem psalmus Dauid: cum uenit ad eum Nathan quando intrauit ad Bersabee. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psalmum petens remissionem pro peccato adulterij commissi in Bersabee. Ad cuius intelligentiã est aduertendũ, ut legitur 2. Reg. 11. ꝙ cum Dauid iã esset in magna quiete & ꝓsperitate, dum misisset Ioab cũ exercitu suo
C contra filios Amon, ipse mansit in Hierusalem. Et cum quadam die deambulans ĩ solario suo uideret Bersabee uxorẽ Vriæ lauantem se ex opposito domus suę, cõcupiuit eã, & fecit ipsã ad se adduci & dormiuit cũ ea. Quæ cum esset reducta in domum suam renunciauit ipsi Dauid qualiter ex eo cõcepisset. Tunc uolens Dauid celare adulteriũ misit ad Iob, ut remitteret sibi Vriam, ut dormiret cũ uxore recẽter grauida, ut sibi cõceptus fœtus posset ascribi. Qui cum reuersus ad regem renuisset descendere in domũ suam & dormire cũ uxore, sed illico statuisset ad exercitum reuerti, tũc rex Dauid machinatus est in mortem eius, & misit ad Ioab, ut poneret eum inter primos in pręlio, qui ibidem cum multis alijs mortuus est. Tunc Dauid introduxit Bersabee prægnantẽ in domum suam, D quæ ibi peperit sibi filiũ. Quod factũ displicuit coram domino, qui misit Natã profetam ad Dauid, qui manifestauit sibi scelus commissum ꝑ parabolam de diuite habente plurimas oues & boues, & rapuerat unicã ouẽ pauperis. Tunc Dauid qui quasi per annũ celauerat & tacuerat crimen, confessus est peccatum suum coram. Nathã dicẽs. Peccaui domino. Cui respondit Nathã. Dominus trãstulit peccatum tuum, scilicet à culpa & pœna æterna in pœnam temporalem. Hic dicunt aliqui, ꝙ postquam Nathã denunciauit ipsi Dauid, ꝙ non recederet gladius de domo sua in æternum, & Dauid cognoscens peccatum, & audiẽs sententiam domini dixit, Peccaui domino: Natã recessit à Dauid. Sed Dauid putans, quòd totaliter uolebat Deus ipsum delere cũ tota domo sua, & reuocare re- E gnũ ad domũ Saul, & uidẽs ꝙ totus populus blasfemasset ꝯeum, & murmuraret, dicens: Qui rapuit ouẽ & occidit pastorẽ, qũo põt ipsum Deus in regno sustinere? tunc Dauid, timens sñiam Dei, & tumultum populi, intrauit secretum domus suæ, & prostratus in terra orauit ad dominum, ut remitteret sibi hoc peccatũ, & fecit hunc psal. Cuius humilitatẽ & pœnitentiam acceptans Deus misit ei Natan dicentem: Dominus transtulit peccatum tuum, non morieris. q. d. dominus transtulit sententiã mortis non solum æternæ, sed etiã tẽporalis in persecutionem. Sed licet tu non moriaris nec priueris regno, tamen morietur infans tibi natus, & post aliquod tempus filius tuus Absalon insurget contra te, & cęt. Et tunc dñt quidam ꝙ Dauid fecit ps. 31. scilicet. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, agens gratias Deo postquam per F Nathan didicit sibi culpam esse remissam, vt videtur sonare psalmus ille. Ex quo patet, quod licèt iste psalmus sit posterior collocatus in ordine huius libri, tamen ipse fuit prior factus in tempore. Ex supradictis patet titulus, & actor, & materia huius psalmus, scilicet quòd Dauid fecit hunc psalmum quando Nathan uenit ad eum, & nunciauit sibi mortem & sententiam & plagam domus suæ, eo quòd fecit interfici Vriam, & rapuit sibi Bersabee in vxorem. Sed per hoc quod additur in finem, siue ad uictoriam, est signum, quòd ultra literam de pc̃tõ Dauid, iste psalmus nos dirigit in finẽ & in aduentum Christi, & est intelligendus de

A de tota ecclesia Christi. Vnde est iterũ valde aduertendũ, ꝙ Dauid fecit hunc ps. ad triplicẽ respectũ vt patet in litera. Primò literaliter ꝓ seipso petẽs spũalem remis. ꝓut peccauit in Bersabee ꝯtra Deũ & Vriã, vt patet in tit. ps. Scđò misticè pro toto genere humano siue hoĩe mistico prout peccauit in Adam ꝯ Deũ, & petit redimi ꝑ Xp̃m & oĩa sacrã, per hoc quod ait in fine: Benigne fac Dñe in bona volũ. tua sion. Tertiò pro quolibet pctõre pęnitẽte, q̇ peccauit in se ꝯtra Deũ & proximũ, ꝑ hoc ꝙ ait. Docebo iniquos vias tuas. Ideo est necesse ad euacuãdã & hauriẽdã totam intentionẽ ꝓfetę & intelligẽtiam huius ps. ꝙ exponat nõ de solo Dauid, sed ẽt de tota eccl. ab Adã vsq; ad iudicium. & de quolibet pctõre pniam agẽte. Nam ad sm sensum legit ipsum eccl. publice ĩ officio canonico. Sed ad tertiũ sensum imponit in pniam par
B ticularib. pęnitentib. & cõfessis. Et sic legũt ipsum particulariter laici & etiã ecclesiastici vltra horas canonicas. Et hęc est causa quare Aug. & Cassiodorus & magister in glo. ordinaria exponunt istum ps. Mixto modo simul ad ꝓ dictum triplicẽ sensum. Sed q̇a sic confundit intellectus & mens legentis & audiẽtis, ideo videt mihi cõuenientius vt iste ps. distincte & separatim exponat per se, & fiat tres expositiones separatæ, vt vnusquisq; ecclesiasticus & laicus capiat & distinguat vnũ sensum ab altero, & capiat expositionem & sensum quẽ maluerit & ratio est. Nam iste est vnus & magis principalis inter septẽ ps. pœnitẽtiales, & q̇ magis videt frequentari in eccl. & in tota Christiana religione ꝑ oẽs conditiones & ætates & status hominũ. Primò ergo exponemus ipsum literaliter de ip
C so Dauid. Scđo mistice pro toto corpore mistico ꝓut peccauit in Adã. Tertiò moralier pro quolibet pęnitente. Quantũ ad primam expositionem est prius notandum ꝙ Dauid ꝑp supradi. pc̃m tria maxima dãna incurrit. Primò, quia incidit in iram & sniam culpæ & mortis & priuationẽ regni cũ tota domo sua. Secundo, quia tpe pc̃i non solum ꝑdiderat gratiã gratificã, sed ẽt grãm gratis datam. i. donum profetiæ, quia per totum illũ annum recessit ab eo spũs profetiæ, & non fecit ps. Tertiò perdebat totam promissionẽ sibi factam. 2. Re. 7. non solum de successione regni temporalis & ædificatione tẽpli & ampliatione ciuitatis; sed etiam de perpetuitate regni Christi ĩ sua generatione, Tria ergo facit Dauid in hoc ps. Nã primò agẽs D pniam petit culpam & pęnam sibi remitti. Secundò gratiam amissam sibi restitui. Tertiò de ꝑpetuitate & ędificatione regni Xp̃i promissionem sibi factam adimpleri sm ibi. Cor mundum crea, tertium ibi. Benigne fac. Quò ad primum duo facit. Nam primò petit culpam & pænã sibi remitti. Sed q̇a sciebat hoc nõ posse fieri nisi in fide & virtute pass. & sanguinis Xp̃i futuri. Iõ secũdò petit aspgi & mundari ꝑ fidem Xp̃i futuri, ibi. Asperges me. Quantum ad primum quo ẽt facit. Nam primò facit quod dictum est. Scđò hoc persuadet triplici rõne, respõdendo obiectæ rõni, ibi, vt iustificeris, &c. Quantum ad primũ notandũ, ꝙ triplex pc̃m cõmisit Da. Primò adulterium inquãtum torum & vxorẽ alienã vsurpauerat. Scđò voluntariũ furtũ inquantum vt filius ex adult. genitus ascriberet Vriæ, & succederet eius hæreditati conatꝰ est. E
Tertiò homicid. inquãtum Vriã interfici callide machinatus est. Quæ quidẽ pc̃ã ꝑ ordinem & successiue fuerunt grauiora. Nã licet adult. sit simpliciter grauius furto, tñ in illo loco furtũ fuit grauius adult. dupłr. Primò, q̇a addebat pc̃m pc̃õ. Scđò, q̇a cũ maiori malitia & iniq̃tate cõmittebat. Homicidiũ verò iam fuit grauius q̃ adult. & furtum ꝑp easdem cãs, & ꝑ cõsequens simplic. Ideo Da. in hoc loco bis noĩat iniquitatẽ, ꝑ q̃ intelligit homic. & furtum, & semel noĩat pc̃m ꝑ quod intelligit adulte. Vñ oĩa ista tria pc̃ã simul cũ pęna petit sibi remitti cũ dicit. Miserere mei Deus sm mag. miam tuã, q. d. q̇a magnum est pc̃m meũ ideo magna indiget mĩa. iõ releua & remitte mihi miseriã & culpã q̃ ĩcurri, & relaxa mihi pęnas quas ꝑ F
eo merui & mihi ꝑ Natan comminatus es.

Et secundum multitudinem miserationũ tuarũ: dele iniquitatem meam.

Dele iniquitatẽ meã. i. pc̃m & culpã homicidii cum grandi iniquitate perpetrati, & hoc fac sm multitud. miserat. tuarum, vnde per mĩam intelligit habitum mĩæ, qui essentialiter est ipse Deus. ꝑ miserationes intelligit actum & consuetudinem miserendi. q. d. sm ꝙ misertus es Noe in diluuio, & Abrahã in Caldæa, & Israel in ęgypto & in terra ꝓmissionis multoties de miseria releuasti, & eorũ iniquitates ꝑ pniam delesti, ita sm multitudinẽ illarũ miserat. miserere mei, & dele istã iniquitatẽ meã. Alii dicũt ꝙ per pniam magnã intelligit misericordiã, qua remittit

A culpa, q est maior q̃ mīa qua remittitur sola tēporalis pœna. Alii intelligūt magnā mīam q̄ fit in virtute passionis Xpi: q̄ nō solū delet culpā, sed ēt omnem pœnam. Ideo sequitur.

Amplius laua me ab iniquitate mea: & à peccato meo munda me.

Amplius .i. iterū & multū laua me p virtutē sāguinis xpi ab iniquitate furti, quod cōmittere conatus sum, & mūda me a pctō adulterii p istā pœnitētiā. Vnde adulteriū dictum est pctm̄ inquantum fuit cōtra legē Dei perpetratū, sed furtū & homicidū dictę sūt iniquitates, inquātum cū grādi iniquitate & malitia, & cōtra omnem iustitiam fuerunt perpetrata, sed q a penitentia nō est valida nec remittitur culpa sine contritione cordis: iō subdit.

Quoniam iniquitatem meam ego cognosco: & peccatum meum contra me est semper.

B Iniqtatē meā ego cognosco, & reputo me reum ī corde meo, & pctm̄ meū & culpa cōtra me est semper: q a semper accusat & corrodit & cudit & cōterit mordet conscientiā meam. Sed quia contritio non valet absque oris confessione si adsit facultas, ideo subdit.

Tibi soli peccaui, & malū corā te feci: ut iustificeris in sermonib. tuis: & vincas cum iudicaris.

Tibi soli peccaui & malū corā te feci, q a corā Natā cōfessus sū dicēs: Peccaui dño. Vñ nota q tripl' pt quis alteri peccare. Primo psonā offendēdo, & sic Da. nō solū peccauit cōtra Deū, sed ēt cōtra Vriā eius torū vsurpādo, & furtū & homicidiū in eū perpetrādo. Scdo cōtra alterius præcepta & voluntatem opādo, & sic persona priuata nō solū peccat cōtra Deum sed ēt cōtra regem & principē ei' legē violādo, & sic Da. soli Deo peccauit, q a nulliū aliū superiorē habebat, nec aliā legem habebat supra se nisi diuinā, & a nullo alio poterat puniri: cū esset rex, & sic in puniendo soli Deo peccauit. Tertiò quādo q s peccat alteri, culpā & pœnā æternā incurrēdo, a qua nō pōt absolui nisi ab illo, & sic nō solū Da. q erat rex, sed vnusqsq; nrm̄ peccat soli Deo, q a à solo Deo possumus a pœna & culpa spūali absolui, & sic h.d. Dauid cum dicit: Tibi soli peccaui culpā & pœnam incurrendo. Et sicut tibi soli pecaui, ita tibi soli, ita te solo possū absolui. Vt iustificeris. Hic Dauid psuadet rōnē q Deus debet sibi misereri & parcere, & simul respōdet & satisfacit rōni obiectę, rō ē ista: Nā De' pmiserat ipsi Dauid successionē sui regni p Salomonē, q erat tēplum ędificaturus & ciuitatē amplitu-

rus & pmiserat ēt perpetuitatē eī regni per D Xpm Messiā futurū de sua domo & pgenie, vt patet. 2. Reg. 7. Sed tota ista pmissio fuisset cassata & frustrata si Deus prosecutus esset sñiam datā ab eo p Nathā. s. q Dauid fuisset mortuus & domus eius destructa, & regnū redactū ad domū Saulis & inimicorū, & sic promissio primò facta nō habuisset effectū, imo oēs reuelationes & pfetię de Chro futuro factę, & ipsi Dauid, fuissent vanæ, & sic Deus mansisset mēdax & iniustus. Ergo ad hoc, q Deus iustificaret in suis sermonib' & promissis, oportebat vt reuocaret sñiam datā per Nathan, & misereretur & parceret ipsi Dauid. Et ideo ait Dauid. Miserere mei De' vt iustificeris in sermonibus & promissionibus tuis. Satisfactio aūt ad obiectionem est ista. Nā pctm̄ ipsius Dauid fuit ita horribile oī populo, q publice blasfemabāt ęmuli sui, E & insurrexit hoc prouerbiū ī populo. s. quō Deus poterit sustinere & psperare regē iniquū, & lupū, qui rapuit ouē & interfecit pastorē? Et sic æmuli Dauid arguebant q Deus de iustitia nō poterat nec debebat parcere ipsi Dauid: nec sustinere ipm in regno, nec permittere viuere super terram. Et sic blasfemabāt cōtra Deū volēdo ipsum arguere & iudicare. Posset igit Deus dicere ipsi Dauid: quō parcam tibi & potero misereri & reuocare sñiam? quia totus populus iudicat & arguit me & petit iustitiam de te pp nefandū scelus perpetratum. Huic obiectioni satisfacit Dauid dicens: Domine licèt tu arguaris & iudiceris temere ab æmulis meis, tamē tu poteris eos uincere, & ora eorū obtundere, allegando meam fragilitatem.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum: & in peccatis concepit me mater mea. F

Et sic a parētibus meis traxi naturā corruptā & fragilem & pronā ad cadendū & peccandum. Vñ inuenio legem in mēbris meis repugnantē legi mētis meę, & tunc quod nolo qnq; ago, & qđ volo nō facio, & hoc facit pctm naturæ, qd habitat in me, a quo nō possum liberari, nec possū vitare nisi grā Xpi, ergo venia ē dāda, & parcēdū & miserēdū est tātę fragilitati. Allegādo ergo meā fragilitatē poteris eos vincere & cōfundere, q a maior est tua mīa, q̃ mea fragilitas & pctm̄ meum, & ēt q̃ malitia & inuidia eorū, ergo miserere mei ut uincas eos cum iudicaris & argueris ab illis, & hoc est qđ vult dicere hic Dauid: dicit. n. miserere mei. supple vt iustifice-

ris

A ris in ſermonib. tuis, & miſerere mei vt vincas cũ iudicaris,& quõ, vt vincas cum iudicaris? quia ecce.i.reſpice,quia in iniquitatib. cõceptus ſum, vñ traxi fragilitatẽ & fomitem, & cõcupiſcẽtiã & corruptionẽ & pronitatẽ ad peccandũ, ergo nõ reſpicias meã fragilitatẽ, ſed tuã magnã miſericordiã, quæ maior eſt omni pctõ & malitia. Nã ſicut ego naturaliter ſum fragilis & pronus ad cadendum in pctm̃ & miſeriã, ita tu naturaliter es potens & pronus ad parcendũ & releuandũ a miſeria, q̃a naturaliter eſt tibi propriũ miſereri ſemꝑ & parcere, ſicut eſt proprium homini peccare pro ſtatu iſto, ergo ſic parcendo vinces emulos meos cũ iudicaris. Sed quõ miſerebor tibi vt iuſtificer ĩ ſermonib. meis?

Ecce enim veritatem dilexiſti, incerta & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi.

B Ecce enim.i. repice & recordare q̃a veritatẽ dilexiſti & nõ mẽdaciũ, & ſic nullũ debes decipere, vt iuſtificeris in ſermonibus, & promiſsionib. & reuelationib. tuis, q̃a tu manifeſtaſti, & reuelaſti mihi multa incerta. i. abſcõdita & occulta hoĩb. ſ. myſteriũ incarnat. & aduentus Meſſię de carne mea, & ſucceſſionẽ & ꝑpetuitatẽ regni, vt patet 2.Reg. 7.c. Ergo imple promiſſionẽ tuam vt iuſtificeris in ſermonib. tuis, & non iniuſtus & mẽdax arguaris, delẽdo me d̃ terra & de regno. Miſerere ergo mei vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, quia ecce veritatẽ dilexiſti, & incerta, & occulta manifeſtaſti mihi, ergo miſerere mei vt vincas cũ iudicaris, q̃a ecce in iniquitatib. cõceptus ſum, &c. Et hoc modo eſt ordinãda iſta litera. Litera Hier. iuxta hebr. hẽt. Propterea iuſtificabis verbũ tuũ, & mun

C daberis cũ iudicaberis, q̃ forſan magis clara eſt. q. d. miſerere mei propter ea quia ſi hoc feceris iuſtificabis & adimplebis verbũ tuũ ꝓmiſſum, & mũdaberis. i. mũdus & iuſtus & excuſabilis eris repertus, cum iudicaberis ab æmulis meis. Nam in parcẽdo magis oſtẽdis oĩpotentiã & bonitatẽ, & per cõſequens iuſtitiam, nõ reſpiciẽdo pctm̃ ſed mĩam tuam. Nã nõ eſt iuſtũ, vt contra fragilitatẽ & foliũ quod vẽto rapiť, oſtẽdas potentiã in puniendo, imò mĩam tuã in parcẽdo, & in hoc magis iuſtificaberis & vinces æmulos meos & blaſfemos. Nota ꝙ recte allegat Dauid fragilitatẽ & corruptionem naturæ, quã traxit à parentib. Nã illa corruptio carnis eſt cauſa oĩs pcti. Nam per ſolum contactũ & conſortium anima trahit pctm̃ originale, ſed per cõſenſum cõcupiſcentiæ contrahit actuale. D

Aſperges me Domine hyſſopo & mundabor lauabis me ſuper niuem dealbabor.

Hic Dauid ſciens ꝑ pteritas reuelationes pctã nõ poſſe remitti alicui, niſi virtute paſſionis, & ſanguinis Xp̃i futuri, inuocat Xp̃m futurũ, vel interponit merita ſanguinis Xp̃i vt facilius impetret miſericordiam & veniã remiſſionẽ culpę, & pęnæ æternæ. Ad cuius intelligẽtiã eſt notãdum, vt legiť Exo. 12 ꝙ Deꝰ ꝓcepit Moyſi in nocte qua egreſſus eſt Iſrael de Aegypto, vt vnuſquiſque ĩmolaret agnũ ſine macula, in cuius ſanguine intingeret faſciculus hyſſopi, & ſic vnuſquiſq; aſꝑgeret liminare domus ſuæ, & ſic Ange. ꝑcuſſit illa nocte oĩa primogẽita ęgypti ab hoĩe vſq. ad pecus in oĩbus domib. ęgyptiorũ, ſed domos Iſrael & eorũ primogenita nõ ꝑcuſſit Angelus, in quibus inuenit limina reſperſa ſanguine, & ſic ꝑ ſignũ sãguinis agni liberati sũt a morte oẽs primogeniti hebræorũ. E

Hoc fuit figura ꝙ in ſanguine Xp̃i aſperſo ꝑ baptiſmũ in frõtibꝰ Chriſtiano. debebãt oẽs à morte æterna liberari. Itẽ Exo. 24. ex ꝓcepto Dei Moyſes aſperſit ſanguinẽ ſuꝑ pop. dicẽs: Hic eſt ſanguis fœderis qđ pepigit Dñs vobiſcũ. in figura qđ teſtm̃ Dei per Xp̃i ſanguinẽ erat firmadũ, & ꝑ aſꝑſionẽ ſanguinis Xp̃i futuri oẽs erãt liberãdi. Itẽ. Leui. 14. ꝓcepit Deꝰ vt leꝓſus aſꝑgeret hyſſopo intincto ſanguine paſſeris, ĩ figura quod lepra pcti nõ poterat mũdari niſi ſanguine Xp̃i. Sed cã quare Deꝰ præcepit vt ille ſanguis aſpergeretur hyſſopo fuit in figura, q̃a ſicut hyſſopus eſt herba humilis & purgatiua, ita humanitas & corpus Chriſti debebat humiliter intingi ſanguine paſſionis & pur F gare oĩa pctã, & conferre ſacramentis eccleſiaſticis uim purgatiuã. Per ſupradictas figuras, & myſteria nouit & præuidit Dauid in ſpiritu ꝙ nõ poterat genꝰ humanũ a morte æterna nec a culpa liberari niſi ꝑ ſanguinẽ Chriſti futuri. Hoc ergo credens & ſciens Da. ꝑ fidẽ dicit ad patrẽ ſiue ad filiũ. O Dñe aſperges. i. aſperge me hyſſopo ſanguinis tuæ futuræ paſſionis, & mũdabor a culpa, & lauabis me ſacro pœnitẽtiæ habẽte uirtutẽ a paſsione tua futura, & ſic dealbabor ſuꝑ niuẽ, vel mundabor per aſperſionem hyſſopi ſanguinis a culpa, & lauabis me ꝑ infuſionem grẽ, & ſic dealbabor ſuper niuem. i. ero magis albꝰ albedine gratię, quã nix, q̃a pęnitentia mundat ꝑ aſperſionẽ, & uirtu-

A tem sanguinis Xpi, sed gratia dealbat & facit animam splendere. Et nota quod hic ponitur futurum indicatiui pro optatiuo vel imperatiuo, eo quod Hebræi non habent optatiuum sicut frequenter dictum est. i. asperge siue aspergas me hyssopo, idest asperge me hyssopo &c. & laua me &c. Et sic sequitur etiam imperatiuè.

Auditui meo dabis gaudium & letitiam: & exultabunt ossa humiliata.

Auditui meo dabis gaudium. i. da gaudium auditui meo annunciando mihi remissionem. i. dic animæ meæ, salus tua ego sum, uel remittuntur tibi peccata tua, & sic dabis gaudium auditui meo si hoc audio à te, & sic ossa mea contrita & humiliata per pœnitentiam exultabunt & quiescent a labore. Auerte ergo faciem tuam a peccatis meis & omnes iniquitates meas dele, per aspersionem sanguinis tuæ futuræ pass. Nota secundum August. quod Deum auertere faciem a peccatis, nil

B aliud est, quam per suam misericordiam peccata non respicere, & Deum iniquitates delere: nil aliud est nisi peccata præterita iam amplius ad culpam non imputare per pœnitentiam. Ideo ait Dauid.

Auerte faciem tuam a peccatis meis: & omnes iniquitates meas dele.

O Domine auerte faciem tuam a peccatis meis. i. non respicias nec existimes peccata mea, sed respice misericordiam tuam, quæ maior est omni peccato, & omnes iniquitates meas dele. i. per aspersionem tui sangu. amplius ad culpam non imputes., nec et ad pœnam. Sed hic dubitatur & videtur quod non erat necessarium ipsum Dauid aspersionem sanguinis Xpi futuri inuocare ad remissionem suæ culpæ, cum iam tunc de præsenti haberet aspersionem sang. vitulæ rufæ ad purgationem peccatorum vt patet nu. 19. Et per consequens per ly asperges me non intelligit nisi aspersionem sanguinis vitulæ, vel aspersi. sangui.

C passeris, quæ fiebat leprosis. Le. 14. Ad hoc breuiter respondetur sicut dictum est in prol. tra. 3. & ad He. 11. quod vnum de principiis præsuppositis in theologia ad intelligendam sacram script. est, quod eadem est fides vtriusque test. Nam eadem fides Xpi, quæ saluat nos: saluabat patres vet. test. Nam sicut idem est Xps creditus nobis & illis ita eadem fuit fides, sed est differentia, nam mysterium incarnat. & redempt. quod nos credimus iam impletum in Xpo, ipsi credebant futurum, & sic sicut nos credimus neminem posse liberari a peccato nisi per sangui. & passionem Xpi, ita ipsi credebant, & sic dicit Apo. ad Ro. & ad Gal & He. quod sola fides Xpi futuri saluabat illos, & non lex nec sacrificia nisi inquantum erant figura & signa pass. D Xpi: & inquantum dabantur in signum fœderis, & futuri pretii per Xpm soluendi ut dictum est & dicetur. Et ideo hæc est differentia inter no. le. & ue. sacrificia & sacra. Nam licet vtraque essent sacræ rei signa, tamen ista de se efficiunt quod significant, illa autem non. & ratio est. Nam in sacro eucaristiæ cōtinetur realiter Xps. Et ideo sacramen. hoc ut sacramen. realiter & de præsenti cōfert gratiam quam significat. Sed in illo sang. uitulæ quæ aspergebatur in lege non continebatur realiter Xps. & ideo de se non poterat gratiam cōferre. Et sic est dicendum de sangu. asperso supra leprosum, &c. Et ideo talia sacrificia agni matuti. & uesp. non cōferebant de se gratiam nec purgabant peccatum, sed illi liberabantur a culpa per sangui. Xpi futuri figurati per illum sangu. sicut illi offerentes & aspersi credebant. Ex quo patet quod sola spes & fides Xpi futuri liberabat illos E a peccato, & hunc articulum sciebant omnes principales de illo populo & omnes partiarchæ & prophetæ in hoc saluati sunt, inter quos principaliter fuit Dauid propheta. ergo si Dauid sciebat omnia suprad. mysteria fieri in figura Xpi futuri, & neminem posse saluari nisi in uirtute pass. Christi, ergo hic in quolibet ps. in quo petit remissi. & gratiam in persona sui uel in persona totius generis humani, hoc petit in uirtute pass. & sangu. Christi, non solum implicite, sed explicite, quia ita petebat sicut credebat. Nam fides præcedit omnem orationem & petitionem. Ex quibus patet quod Dauid hic non petebat aspergi hyssopo intincto sanguine uitulæ rufæ, &c. sed hyssopo carnis & humanitatis Christi intincto sangui. pass. &c. In cuius fide & spe fuit sibi culpa remissa. Nam licet uerbum non dum esset incarnatum, tamen peccatum Dauid iam fuit F remissum in uirtute pass. Christi futuri, quam passionem Dauid iam de futuro inuocabat. Ideo Iesus filius Sirach eccl. 47. dicit de ipso Dauid, quod Christus purgauit peccata ipsius, & exaltauit in æternum cornu eius, & dedit illi test. regni & sedem gloriæ in Israel. Ex quib. patet, quod passio Christi iam operabatur in fidelib. membris Christi ante incarnat. Notandum est, quod quadruplex est differentia inter sacra le. uet. & nouæ. Prima differentia, quia hæc cōtinent realiter Christum aut uirtutem suæ passionis eo quod deriuatur immediatè a passione Christi, illa autem non cōtinebant Christum realiter nec suam virtutem, sed tamen significabant huiusmodi uirtutem inquantum ordinabantur ad Christum tanquam in finem. Secunda differentia sequitur ex prima, quod ista efficiunt

A efficiunt realr virtuté, & grãm quam signifi cãt, illa aũt nõ. Tertia dña, ꝙ ista agũt & efficiunt in virtute ꝓpria quã cõtinẽt, eò quia sunt bona de opere operato: illa aũt nõ aufe rebant peccatũ in uirtute in se cõtenta, sed in fide offerẽtis & operãtis. Quarta dña, ꝙ ista realr dantur in preciũ & pñtem solutio nẽ pro pc̃tõ illa aũt tm̃ dabantur in signum sęderis & pacti & fideiussionis cũ ꝓtestatio ne, inquãtum illã circuncisionẽ acceptabat Deus, non in precium reale, sed in signũ futurę solutionis et futuri precii per Christũ offerẽdi, & sic est dicẽdum de cęteris sacramẽtis & sacrificijs. Quia ergo Da. sciebat ꝙ illa sacra ve. le. non cõtinebant precium nec offerebantur in reale precium, sed in signũ futuri precii sanguinis Christi, sicut dictum ẽ ps. 39. iõ ꝓtestãdo ĩuocat Chr̃m futurũ, ut B aspergat ipsũ sãguine suo & saluat ꝓ eo, & sic iam Dauid offerebat sanguinem Christi pro peccato suo. Ideo ait: Asperges me, &c.

Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.

Postq̃ in prima parte petiit remissionem culpæ & reuocationẽ s̃niæ, hic petit restitutionẽ gr̃æ amissæ, & duo facit. Nã primò petit sibi gr̃am restitui. Scd̃o hoc suadet multiplici rõne, ibi. Docebo iniquos. Quãtum ad primum est aduertendum ꝙ duplicẽ gratiã perdidit Dauid ꝑꝑ illud peccatũ. Primò gratiã gratificã, qua erat Deo carus & acceptus & rect⁹ & iust⁹ ĩ sua uita. Scd̃ò gr̃am & sp̃m ꝓfetiæ. Tria ergo facit. Nã primò petit gratiã gratificã sibi restitui. Scd̃ò gr̃am & sp̃m profetiæ. Tertiò petit in utraq; gr̃a cõfirmari, s̃m ibi, ne proijcias: tertium ibi, redde mi C hi. Quantũ ad primũ est notandũ, ꝙ licèt ex parte Dei idem sit remissio culpæ & infusio gr̃æ, quia per infusionẽ gr̃æ remittit culpã, tñ ex ꝑte subiecti prioritate originis remissio culpæ est prior ĩfusione gr̃ę, sicut corruptio formæ ꝑteritę est pri̇or, q̃ introductio formæ gñati, licèt sil' tp̃e gñatio uni⁹ sit cor ruptio alterius & ecõuerso: Et ideo Dauid prius petit sibi culpã remitti & deleri, & ex ꝯñti in hac parte petit sibi gr̃am restitui, & ĩfundi. Sed quia talis gr̃a nõ educit̃ de potẽtia passiua ipsius aı̃æ ꝑ aliquod agens creatũ, nisi à solo Deo ꝑ solã creationem. Iõ ait: O De⁹ crea in me cor mundum, & innoua sp̃m rectũ. i. gr̃am rectificãntẽ in visceribus aı̃æ meæ. i. in intimo ꝯsc̃iæ. Vnde ꝑ sp̃ũm rectũ nõ intelligit substãtiam spũsancti sicut forsan intelligit magister s̃niarum ĩ primo. D di. 12. sed intelligit gr̃am infusam per sp̃msãctũ, et sic ponit̃ cã ꝑ effectu. Nã spũsctũs est illæ ꝑ quẽ pr̃ & filius infundũt gr̃am in aı̃am. Et dr̃ spũs rectus ĩquantùm rectificat & ordinat nostrã uoluntatẽ vt sit cõformis diuinæ uolũtati, & pareat p̃ceptis & diuinæ legi. Itẽ dicit innoua, & petit p̃teritã gr̃am renouari, ad denotandum, ꝙ ꝑdiderat eã & erat inueteratus ꝑ pc̃m̃ ꝑ totũ illũ annum, anteq̃ ageret pñiam. q. d. O De⁹ renoua gratiã rectificantẽ & ordinantẽ me vt sim cõformis diuinæ uolũtati, quã gr̃am per peccatũ amisi, in quo pc̃tõ diu fui inueteratus. Nam qm̃ tacui illud peccatum sine pnı̃a, iõ inueterata sunt oı̃a ossa & uiscera conscientiæ meæ, vt dictũ est ps. 31. q. d. restitue mihi illam gratiam rectificantem, & renouabit & mundabit cor meum & conscientiam. E

Ne proijcias me à facie tua, & spiritũ sanctum tuum ne auferas à me.

Quia sicut in toto illo anno fuit priuatus gr̃a gratifica ita fuit priuatus gr̃a ꝓfetiæ, & sic fuit ꝓiectus à facie & gr̃a Dei, quia lõge à peccatoribus salus: Iõ petit reduci gr̃am Dei, et sp̃m ꝓfetiæ sibi restitui dicẽs: O dñe ne proiicias. i. ne ꝓcul iacias me à facie et gratia tua, et ne auferas à me sp̃msanctum tuum. i. sp̃m ꝓfetię quem perdidi ꝑꝑ pc̃m̃, sed reduc me in gr̃am tuam, restitue mihi sp̃m ꝓfetiæ amissum, vt cõsiderẽ mirabilia abscõsa in lege tua, q̃ sine illo spiritu ĩtelligi et ĩterpretari nõ pñt, et nõ auferas à me inspirationes et reuelationes consuetas.

Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.

Hic petit cõfirmari in utraq; gratia. Vñ F est aduertẽdũ ꝙ Dauid añ peccatũ per illã duplicẽ gr̃am erat in duplici gaudio. Nã sicut lõgè a pc̃tõribus salus, ita sal⁹ est ꝓpe iustos. Et sic, sicut pc̃tõr sp̄ est incõtinua tristitia, q̃a timet pęnã ęternã, ita iustus ĩ quo est gr̃a gaudet et ẽ in cõtinua lętitia, quia de ꝓpinquo sperat salutẽ et gl̃iã, & sic Dauid añ pc̃m̃ per gr̃am erat in illa lætitia salutis, q̃a ꝑ gr̃am sciebat se cõsequi salutẽ & eẽ Deo gratũ & acceptũ. Itẽ ꝑ gr̃am & sp̃m ꝓfetiæ hẽbat aliã lætitiã, quia cõtinuè ꝯtemplabat̃ mysteriũ incarnationis & nr̃æ redẽptionis & vr̃is salutis ꝓut sibi reuelabat̃, & sic cõtinuè lætabat̃ in tali contẽplatione. Sed quia videbat se illud gaudium & lætitiam perdidisse per peccatũ, ideo petit illud gaudium,

A et duplicē gratiā restitui, et qa timebat ne iterū recupatā pderet iō petit ī illa duplici grā & gaudio ɔfirmari. Iō ait: O Dñe redde mihi lętitiā salutaris tui. i. illā duplicē grām, vt gaudeā & lætet ī spe & cōtēplatione uniuersalis redēp. & salutis Xpi futuri, ut fruar illo gaudio, & cōtēplatione, & rogo ne amplius auferas à me hāc grām & lætitiā salutaris tui, postq̄ semel restitueris & reddideris mihi, sed cōfirma me in ea. Iō subdit, & spū plincipali. i. grā principali cōfirma me, quia si cōfirmaueris me ī grā nunq̄ amplius peccabo, & p ɔñs ero in cōtinuo gaudio, & lætitia salutaris Xpi. Et vocat grām cōfirmatā spm̄ principalē, nā licèt eadē sit grā gratificata & cōfirmata, tñ quo ad modū existēdi grā cōfirmata dr̄ nobilior & principalior, eò ꝙ nō p̄t auferri: sicut fuit sp in V. Maria &
B in Apost. post receptionē Sp. san. in die Pentec. Vñ sicut finalis pnīa & obstinatio dicit pessimū pctm̄ in Spi. san. ita grā confirmata dr̄ Spiritus principalis & nobilior. q. d. Dauid in tota ista parte. O Deus crea ī me cor mundū a pctō, & renoua in me grām rectā, q̄ perdidi, & ne proijcas me à facie tua, nec auferas a me spm̄ profetiæ, quem prius habebā, per quē multa mysteria sacræ scripturæ de Christo futuro intelligebam & prçuidebam tanquā in speculo, & multa mihi nouiter reuelabas. Sed redde mihi lætitiam & gaudium salutaris tui, quam de gratia pñti & de Christo salutari tuo prius habebam, quæ gratia lætificabat animā meam, & confirma me in tali duplici gratia.

Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur.

C Hic Dauid, vt Deū incline ad suas pces & impetret remiss. culpæ & sñiæ, & recuperationē grāæ amissæ, persuadet quadruplici rōne adducendo ī mediū quatuor utilitates quæ perderētur, nisi talis remissio fieret. Vñ nota ꝙ quatuor utilitates secutæ sūt toti generi humano ex remissione pcti ipsius Dauid, & reuocatione sñiæ Dei. Nā primò multi videntes pniam esse tantæ perfectionis & virtutis, quòd p ipsam Deus remisit ipsi Dauid tria tā nefanda scelera. s. adulteriū & furtū & homicidiū, iō exēplo ipsius Dauid cū fiducia currunt ad pniam, & cōuertunt à sua uia mala. Et iō subdit Dauid. O dñe si tu remiseris culpā, & restitueris mihi grām per hāc pniam, tūc ego docebo iniquos & peccatores vias tuas. i. publicè in pñti pdicabo eis multitudinē miæ tuæ qūo es pius & misericors, & misertus es mei, & sic multi impij & pctōres ɔuertent ad te, & nō solū docebo pctōres in pñti, sed et in futurū dupliciter. Primò, qa hāc remissionē ego scribā in hoc ps. Scdo qa Natā & Gad & cęteri scribēt eā in li. 2. Reg. & sic erit memoria ppetua ī futurū. Vñ oēs pctōres legētes & audiētes cōuertent ad te pniam, agētes cū fiducia veniæ exēplo mei: Scda vtilitas fuit, qa postq̄ sñia Dei fuit reuocata & Dauid nō est mortuus & recuperauit spm̄ profetiæ, non solū semper egit Deo gratias: sed et cōdidit plures ps. ad laudem Dei in quibus cōtinētur mysteria pfundissima de Christo & Ecclesia, quos hodie cātat & frequentat Ecclesia in diuinis officijs ad laudē Dei magis quā scripta aliorum profetarum, quæ omnia deficerent in ecclesia. Ideo subdit. E

Libera me de sanguinib. Deus Deus salutis meæ & exultabit lingua mea iustitiam tuam.

O Deus meus libera me de his trib. sanguinibus. i. trib. pctis pro quib. mereor mortē. s. a culpa adulterij, furti, & homicidij, p quibus peccatis effudi sanguinem Vriç, & si hoc feceris lingua mea exaltabit & magnificabit & laudabit iustitiā tuam. Nota ꝙ oē pctm̄ dr̄ sanguinès in plurali. Primo, quia procedit ex cōcupiscentia carnis & sanguinis, quia ex cōcupiscētia omnia mala oriuntur. Secundo quia omne pctm̄ meretur duplicē mortem. s. corporalē & æternā. Tertiò maxime odium & homicidiū dicuntur sanguines. Nā ira est accēsus. i. ebullitio sanguitus circa cor, & in homicidio effunditur sanguis, & sic maliuoli dicuntur viri sanguinis & dolosi, & sic et adulteriū dr̄ pctm̄ sanguinis, eò quòd pcedit ex ɔcupiscētia carnis, & sanguinis. Vnde Dauid à culpa horum triū pctōrum petit liberari. Itē per iustitiā intelligit diuinā misericordiā: nam misericordia Dei nihil aliud est nisi iustitia p pietatē, & bonitatē tēperata. Itē cū Deus parcit peccatori iustè agit, quia iustificat in sermonib. & pmissionib. suis: eò quòd pmisit veniā pçnitētib. & et vincit cū iudicat. Et sic oīs remissio culpæ p pnīam dr̄ mystica, ut magis patebit in secunda expositione huius psal. Et nota ꝙ hæc litera in plerisque locis est corrupta uitio scriptorum, quia nō debet scribi nec dici exultabit, sed exaltabit, i. magnificabit lingua mea iustitiā tuā, tū qa esset falsa Grāmatica: tū qa Hebræus & ista Hieronymi F

A mi habet, laudabit lingua mea iustitiã tuã, sed qa Dauid non solũ intẽdebat si viueret laudare & magnificare Deũ pp remissionẽ pctĩ, sed ẽt si recuperaret spm profetiæ: intendebat plures psal. in æternam memoriã ad laudem Dei & prænunciãdum futura & profunda mysteria conficere: Ideo subdit.

Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam.

Domine labia mea aperies. i. si restitueris mihi spm profetię, & aperueris labia intelligẽtiæ meæ, quę p pctm erant clausa, tunc os meũ annunciabit laudẽ tuã, & pnũciabo futura mysteria faciẽdo ps. in quib. reserabo & memorabo oĩa mirabilia q̃ fecisti à creatione mũdi, & q̃ factur⁹ es ĩ futurũ vsq; ad finẽ. Nota ꝙ hic explicat̃ totũ mysteriũ Trinitatis. Nã primò geminat̃ hoc nomẽ Deus dũ B dr̃ Deus Deus salutis meæ, quia psonaliter intelligit̃. Nã p primum intelligit̃ psona patris cum dr̃. Libera me Deus, p fm intelligitur psona filii cum dr̃: Deus salutis meæ. Nam sicut pater dr̃ Deus potẽtiæ siue Deus simpliciter ita filius vt redemptor dr̃, Deus & actor nostrę salutis. Et sic memorat̃ psona patris & filii: sed rursus memoratur psona Sp. san. cum dr̃: Dñe labia mea aperies: quia ad Sp. san. ptinet appropriate aperire labia ignorantium & infundere dona gratiarum. Verũtñ licèt ista opera attribuant̃ distinctè istis psonis appropriatè, tñ realiter sũt indiuisa ad extra. Nã sicut pater & filius & Sp. san sũt vnus Deus essentialiter & unus Dominus, ita istæ operationes essentiales sunt indiuisæ ad extra. sed explicat̃ hic pluralitas & distinctio diuinarũ psonarũ in una substã C tia & esse. Tertia utilitas quę secuta fuit ex remissione illius pctĩ fuit acceptatio sacrificiorũ & bonarum operationum & oronum & laudũ. Nã certũ est ꝙ Deus non acceptat sacrificium nec laudẽ pctõris, qa laus nõ est speciosa in ore pctõris. Tũc manifestũ est, ꝙ Deus p totum illũ annũ nõ acceptauit sacrificium nec oblationẽ ipsi⁹ Dauid, eò ꝙ erat in pctõ. Vñ est aduertẽdũ, ꝙ hæc est dr̃ia inter sacrificia vet. & no. legis sicut dictum est ps. pcedenti. Nã illa de se non erãt bona nec acceptabilia nec recõciliatiua, quia erãt par ui pretij ex animalibus brutis. Et ideo non erant bona, nisi ex deuotione & puritate & bonitate offerentis. Et sic Deus primò acceptabat deuotionẽ & puritatem offerẽtis, & exinde illa sacrificia. Sed si offerẽtes erãt in pctõ, nec acceptabat De⁹ offerẽtes nec sacrificia. Nã p prius respexit De⁹ ad Abel dein D de ad munera eius, rõne puritatis eius. Ad Cain aũt nõ respexit pp immũditiã & prauã intentionẽ, nec per ↄ̃ns ad munera eius, quia tota bonitas sacrificij erat ab offerẽte. Per oppositũ est & sic in lege grãe, inquantũ non offertur, nisi vnum sacrificium. s. Christus in eucaristia, & illud est de se bonũ de opere operato & acceptabile apud patrem. Et ideo p prius & semper acceptatur apud prẽm, ex consequenti acceptat̃ offerẽs ipsũ & pro quo offertur si est ĩ gratia. Et iõ duo sacrificia offeruntur in no. test. s. sacrificium operis bonũ de opere operato. s. Christus in eucaristia, & hoc dr̃ de se iustũ & acceptũ semper. Aliud est sacrificium cordis. s. bonitatis & puritatis. Primum de se semper est acceptum apud Deum, sed non est semper E acceptum pro offerẽte, nisi offerens offerat simul puritatem & bonitatem cordis. Ex quo patet quòd oportet, ꝙ illud sacrificium offeratur cum puritate offerentis ad hoc, ꝙ sibi prosit. Sed illud sacrificium semp acceptatur pro oĩbus viuis & defunctis existentibus in gratia, & sic nunquam est vacuum nec frustra. Sed sacrificia ve. le. nullo modo de se nisi ratione offerentis erãt accepta, & placabilia. Ideo subdit Dauid.

Quoniam si voluisses sacrificium dedissem: vtiq; holocaustis non delectaberis.

Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non despicies.

O dñe si tu voluisses. i. acceptasses, ego sacrificiũ dedissem & obtulissem tibi, sed nõ feci: qm̃ utiq;. i. certe scio qm̃ tu nõ delectaberis, nec delectaris in holocaustis ve. le. rõ F ne eorũ, nisi ex bonitate offerentis. Dũ ergo fui in pctõ nõ tibi obtuli sacrificiũ acceptabile, qm̃ scio supple ꝙ sacrificiũ acceptabile tibi Deo est spũs cõtribulatus per pnĩam. Et scio ꝙ tu Deus nõ despicies cor cõtritũ & humiliatum per pnĩam, aliter nunq̃ acceptabis ipsum nec respicies imo despicies ipsum. Et hęc fuit cã quare ĩ toto tpe peccati nõ obtuli nec dedi tibi sacrificiũ, qa scio ꝙ nõ uoluisses nec acceptasses illud. q. d. tertiũ bonũ qđ sequit̃ si tu remiseris mihi culpã & restitueris grãm, erit q̃a offerã tibi cor contritum & humiliatũ & spm̃ cõtribulatũ, qđ est sacrificiũ tibi placitũ & acceptabile, & sic nõ despicies imo acceptabis ipsum. Litera Hieronymi habet. Qm̃ nõ uult sacrificiũ

A Deus nec holocaustũ tibi placet. Sacrificiũ Dei spũs cõtractus cor cõtractũ & contritũ Deus nõ despicies, & tũc lra ẽ magis clara.

Benigne fac domine in bona volũtate tua Sion, vt ædificentur muri Hierusalem.

Quarta vtilitas ẽt pt eẽ ultima pars prin cipalis huius ps. Nã Dauid ꝑ pctm̃ perdidit grãm & incidit in culpã & mortẽ tpalẽ & æternã, & sic impediebaṫ tota promissio de tẽplo ædificando ꝑ successorẽ filiũ, & sic ẽt impediebaṫ æternitas regni Xpi ĩ eo. sed si Deus reuocaret sniam & remitteret culpã, & reduceret ipsũ in pristinũ statũ, & grãm tunc sequereṫ hoc quartũ bonũ & utilitas, ꝙ ipse dimisit & ꝑparauit oĩa necessaria ꝓ tẽplo ędificãdo & ciuitate ampliãda,& cultu diuino magnificãdo,qđ totum fuit imple tũ per Salomonẽ,& sic ꝑ cõsequens fuit im

B pletũ qđ figurabaṫ de Chro & ecclesia. iõ ait:O dñe fac quod peto nõ ꝑꝑ me solũ,sed ꝑꝑ Sion & totum populũ Israel. Vñ fac benigne in voluntate tua Siõ.i.sit benigna tua uoluntas toti Siõ, ut muri Ierusalẽ & tẽplũ possint ędificari:sicut proposui & ꝓmisisti.

Tũc acceptabis sacrificiũ iustitiæ oblationes et holocausta,tunc imponẽt super altare tuum vitulos.

Tũc nullo tẽplo magnifico acceptabis ab oĩb.sacrificiũ iustitiæ.i:corde cõtrito,& humiliato.Et tũc sacerdotes ĩponẽt vitulos, & tauros,& alia holocausta,et sacrificia sup altare tuũ. Et nõ solũ ĩtẽdo ꝙ facias benignè huic Siõ materiali, sed toti Siõ spũali.s.Ecclıæ ꝑ istã Siõ figuratæ,vt muri nouæ, ꝙ spiritualis Hierus.ędificenṫ per Xpm et Apos. & ĩpleaṫ ui ꝓmissio,& tunc in eccle.Xpi sacerdotes imponẽt et offerẽt, et sacrificabũt

C veros vitulos.s.martyres,& Apost.per uitulos ve.le.figuratos super altare tuũ, & tunc acceptabis sacrificium iustitię.s.sacrificium euchari stiæ,quod de se est bonũ & accepta bile,vt patebit magis ĩ secũda expositione.

Sequitur Secunda Expositio.

SEd,q̃a vt ĩ principio dictũ est, Dauid nõ solũ fecit hunc ps.ĩ ꝑsona sui,sed ẽt prophetice in ꝑsona totius corporis siue hoĩs mistici, prout peccauit in Adã,et habet fidem Xpi:qui hõ peregrinatus est vsq; ad Xpm et exinde, peregrinaṫ vsq; ad iudiciũ: qui alio modo ꝙ dṙ ciuitas Dei:aut popul.siue Ecclesia Dei:ad quẽ sensum legiṫ in officiis ferialib. ad oẽs horas:iõ ad hũc sensu n est scdõ mõ exponẽdus iste ps. Ad cuius intelligẽtiã est

aduertẽdũ sicut dictũ ẽ frequẽter,ꝙ Dauid D ĩ multis est figura Xpi: maximè quò ad primã persecutionẽ:q̃a innocẽter passus ẽ:sed post ꝑsecutionẽ fuit exaltatus ĩ regnũ suũ sicut Xps.Sed ĩ multis fuit figura ipsi⁹ Adã .s.iquãtũm pctõr & ingratus post exaltationẽ maximè in adulterio & raptu Bersabee. Vñ pctm̃ ipsius Dauid ĩ multis fuit simile pcõ primi parẽtis & ęuerso. Nã sicut pcm̃ Dauid fuit sũpbia & furtũ & luxuria. ita & pctm̃ ipsius Adę. Fuit enim primò sũpbia: q̃a ñ paruit diuino ꝑcepto. Scdõ fuit furtũ, q̃a rapuit fructũ vetitũ. Tertiò fuit luxuria q̃a uoluit magis cõplacere vxori q̃ Deo ꝑꝑ delicias suas ne destitueretur solatio cõsortis:vt ait Aug. Itẽ nõ solum pctm̃ ipsius Dauid fuit simile pctõ Adę, sed etiã punitio & snia.Nã sicut ꝑꝑ pctm̃ Adę fuit corrupta tota sua gñatio & natura humana, quæ trahit E ꝯcupiscentiã in carne ab Adã, qua inclinaṫ gñatr ad illa tria pctã.s.ad sũpbiã, auaritiã, & luxuriã, quæ dñr pctã hrditaria, quia ex morbo naturæ contracto ab Adã:ita pariter fuit corrupta tota domus Dauid ex snia dñi propter pctm̃ eius:cũ dixit dñs ꝑ Nathã,nõ recedet gladius de domo tua,&c. Et sic taliter fuit corrupta tota dom⁹ Dauid, ꝙ pctm̃ eius relictũ est hrditarium filijs. Primò fuit relictũ pctm̃ luxuriæ, q̃a Amõ corrupit & rapuit Thamar sororẽ suã, & Absalõ ingress⁹ est ad vxores pris sui. Itẽ gladius homicidij nõ recessit de domo Dauid:nã Absalõ interfecit Amõ fratrẽ suũ, sicut Caim interfecit Abel.Itẽ relictũ est pctm̃ sũpbiæ, quia Absalon rebellauit ꝯ patrẽ &c. Item sicut totũ genus humanũ fuit condemnatũ ad mortẽ ꝑꝑ pctm̃ Adę,ita filius genitus ex adulterio ꝑ Bersabee fuit percussus morte ꝑꝑ peccatũ Dauid,vt patet 2. Re.12. Ex quibus patet,ꝙ non solũ pctm̃, sed ẽt snia & punitio domus Dauid fuit similis punitioni filiorũ Adã, nã totum genus humanũ fuit punitũ in Adam, & laborat in illo triplici peccato.s.sũpbia, luxuria,& auaritia,tanquã morbo hæreditario relicto ex pctõ primi parentis. Hoc ergo præuidẽs Dauid in spũ, non solum in persona sui sicut dictũ est, sed ẽt in persona hoĩs mistici percussi & vulnerati in Adam fecit hunc psalmũ, in quo introducit ipsum loquentẽ. Vnde iste hõ misticus qui loquiṫ in hoc psal.habet duplicẽ respũm. Vno mõ respicit primũ Adã in quo peccauit, & à quo trahit naturã corruptã tanq̃ morbũ hęreditarium

A tarinm. Scđò reſpicit ſm Adā.i. Xp̄m p quē expectat liberari à morbo & ſnia data in Adam. Et ſic dř hō myſticus rōne Xp̄i capitis ſui qui q̄dē hō peregrinatus eſt ab Adā uſq; ad Abrahā in quo recēpit Circuncisi. & ex inde peregrinatus eſt vſq; ad Moyſen, ī quo accepit legem, & exinde uſq; ad Xp̄m a quo accepit perfectionem & gr̄am & ueritatē legis, & exinde nunc peregrinat̄ uſq; ad ſm aduentū Xp̄i: ubi accipiet ultimā pfectionē .i. immortalitatem & uitam ſempiternā in patria: ubi ceſſabit tota ſua peregrinatio, q q̄dē hō, q̄ eſt eccleſia, ſemper peregrinā-do cātauit iſtū pſ. uſque ad primū aduentū, petendo redemptionem, ſed nunc cantāt & cantabit vſque ad iudicium petēdo ſanari à p̄dicto morbo per eccleſiaſtica ſacramenta. Secundò eſt notandū, q̄ ſicut Dauid pp pec

B catum incurrit tria damna. ſ. quia incidit in culpā & perdidit gr̄am & perdidit promiſſionem ſibi factam, ita pariter Adam & totū genus humanum primò incurrit cuplā. Secundò perdidit gratiam & originalem iuſtitiam. Tertiò perdidit promiſſionē ſibi factā de æterna fœlicitate. Tria ergo facit iſte hō miſticus ſiue tota Eccl. in hoc pſ. Nā primò petit liberari & ſanari a culpa horum trium p̄ctōrum. Scđò petit ſibi gr̄am amiſſam reſti tui. Tertiò petit promiſſionem ſibi factā de cęleſti fœlicitate adimpleri. Scđm ibi. Cor mundum crea &c. tertium ibi. Benigne fac. Quantum ergo ad primum iſte hō miſticus ſauciatus in Adā gemens dicit: O Deus miſerere mei. i. eleua me ab hac miſeria, ſcđm magnam mīam tuam, & non reſpicias p̄ctm̄ patris mei Adę. q. d. mitte filium tuū & oſtē

C de mīam tuā, ut liberet me de hac miſeria, q̄ traxi ab Adam. Et primò ſcđm multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatē meam. ſ. primū p̄ctm̄, quod eſt ſuperbia, & amplius. i. vlterius laua me ab alia iniquitate mea. ſ. ab auaritia. Tertiò mūda me à peccato meo. ſ. luxuriæ, quia iſta tria p̄ctā traxi ab Adā quaſi morbo hr̄ditario, & in his continue laboro, vn̄ conueniunt mihi alia vitia & p̄ctā. ſ. inuidia, gula, ira, &c. Et ideo confiteor peccata mea, qm̄ ego cognoſco iniquitatem meā, & ſic confiteor me reū, quia peccatum meum ſp eſt ꝯ me. ſ. accuſando, cōtegēdo, & mordendo conſciam meā, & ēt q̄a cōcupiſcentia & caro ſp inſurgit & impugnat aduerſus ſp̄m & rōnem, & ſic cōfiteor q̄ tibi ſoli peccaui, & te ſolum offendi in Adā: nā ſicut ego fui tibi rebellis, ita in me

D eſt rebellis ſenſualitas & caro, & hoc accidit, q̄a tibi ſoli peccaui & nō tibi obediui, ſed p̄ceptū tuū ſū trā greſſus, & malū corā te feci, obediēdo p̄ſuaſioni Diab. & nō uoci tuæ, & ſic illa pęna & morbꝰ manet ī carne mea ī punitionem & pęnā p̄cti, q̄a qđ nolo hoc facio, & ſic ſū ī cōtinua pugna icidēdo de p̄ctō in p̄ctm̄. Iō ueni ī carnē ad ſanandū, & redimendū me, & ueni p gr̄am ad remittendum p̄cta, quæ cōmitto quotidie & ueni per gloriam ad liberandum me ab omni miſeria & pœnalitate corporali & ſpirituali.

Vt iuſtificeris. Hic iſte hō p̄ſuadet Deo duplici rōne dēt ſibi culpā remittere, & à p̄dictis p̄ctis liberare. Primò allegando Dei promiſſionem. Secūdò allegando hoīs fragilitatem & naturæ corruptionē. Ad cuius intelligentiam eſt aduertendū q̄ Diab. poſſet

E conqueri de Deo, dicens: Quare tu feciſti p̄ctm̄ hoīs remiſſibile, & meū irremiſſibile? q̄a tu uis ipſum redimere, & non me: q̄a ita creaſti me ſicut hoīem, & ī nobiliori natura creaſti me q̄ ipſum, ideo habeo ius querelę cōtra te, & poſſum te arguere de iniuſtitia. Huic obiectioni rn̄det profe. in p̄ſona totiꝰ hoīs miſtici dicens: Dn̄e tu debes me redimere & non Diabo. Primò, vt iuſtificeris in ſermonib. & p̄miſſis tuis: q̄a primò ipſi Adā p̄miſiſti in paradiſo q̄ mitteres filiū in carnem ad liberandū ipſum cum tota poſteritate, hoc idem promiſiſti oībus patriarchis & p̄fetis: iō miſerere mei, vt iuſtificeris in ſermonib. tuis. Et qūo vt iuſtificeris in ſermonibus tuis? q̄a ecce. i. reſpice. i. manifeſtum eſt q̄a veritatem dilexiſti & non mendacium. Ideo debes adimplere qđ p̄miſiſti. Sed tu

F manifeſtaſti multa incerta & obſcura & occulta myſteria de aduentu Chr̄i in carnē, & de uniuerſali redemptione, & hoc manifeſtaſti & promiſiſti mihi per patriarcas & p̄fetas, ergo ipſe p̄miſſum, ut iuſtificeris ī ſermonib. tuis. Sed ruſ' poſſet dicere Deus. Qūo faciam hoc? quia arguor & iudicor a Diab. & murmurat ꝯ me dicēs, quare nō redimo ipſum, ſicut redimo hoīem, & quare non remitto ſibi culpam. Huic rn̄det hō miſticus dicens: Dn̄e tu potes hoc facere abſq; iniuria: imò vinces Diab. dū iudicaris & argueris ab illo. Ecce. n. ideſt certè p q̄a, ego ꝯceptus ſum in iniquitatibus, & mr̄ mea cōcepit me in peccatis & in libidine, vnde traxi naturam corruptā & fragilem & pronā

ad

A ad peccandum, & sic habeo excusationem, & pctm̃ meum est remissibile, & magis me retur veniam: sed pctm̃ Diab. est irremissibile: eò ꝙ non incitatur à carne sed à sola malitia & iniquitate sua. Et ideo potes respondere Diabolo, ꝙ causa quare redimis me & nō ipsum, est quia ego pecco ex infirmitate & fragilitate, & ipse peccauit peccat semp ex malitia, cum sit ipse nobilioris, & fortioris naturæ, & sic vinces & cōfundes eū dum iudicaris & argueris ab illo. Ex q b. patet ꝙ snia est transposita in litera. Nam ly: Ecce. n. in iniquitatibus conceptus sum, refertur immediate ad ly vincas cum iudicaris. & ly ecce enim veritatem, refert ad ly iustificeris ut sit sensus: Miserere mei vt iustificeris in sermonibus. Ecce enim veritatem dilexisti. quia multa incerta & occulta manifestasti

B mihi. Item miserere mei ut vincas cum iudicaris, quia ecce. n. in iniquitatib. cōceptus sum, &c. Et ista transpositio reddit sensum huius literæ difficilem. Sed est etiam aduertendum quod dupliciter potest Deus iustificari i sermonibus suis, & vincere Diabo. cū iudicatur ab eo, & arguit de remissione hominis. Primò allegando fragilitatē, & infirmitatem hominis, nam vt sic, Deus iustificat seipsum, & simul vincit Diab. demonstrando ꝙ miseretur humanæ infirmitati & fragilitati. Secundò simul iustificat sepisum & vincit cum iudicatur, quando implet quod promisit, & sic non esset trāspositio, sed prosecutio sententiæ, ut ordinetur sic. Miserere mei Deus, vt iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum iudicaris. Primò fragilitati meæ compatiendo, quia in iniquitatibus cō

C ceptus sum. Secundo promissa tua adimplē do, quia ueritatem dilexisti, sed quia multa occulta manifestasti mihi, & ꝑmisisti, ergo imple promissum, ut iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cum iusticaris.

Asperges me Domine hyssopo & mūdabor. Hic adducit modum conueniētem qūo debebat ipsum redimere & a pctō mūdare, quia per mortem & passionē. Vel possumus dicere ꝙ hic interponit passionem futurā, ut facilius & iustius impetret remissionem, dicens. O Dñe asperge me hyssopo humanitatis intincto sanguine tuæ passionis, & mūdabor à pctō, & cum sanguine tuo lauabis me, conferendo mihi gratiam: & sic deal babor super oēm niuem, & dabis gaudium auditui meo, cum dixeris remittuntur tibi pctā tua, & tunc ossa humiliata & contrita **D** & uexata in ista longa pegrinatione exultabunt & quiescent. q. d. ꝙ anima mea diu à pctō uexata quiescet & exultabit dum fuerit p te redempta, & receperit baptismum, & omnia ecclesiastica sacramenta. Auerte ergo faciem a peccatis meis non respiciēdo delicta mea, sed misericordiam & passionē tuā, & dele omnes iniquitates meas, eas nec ad culpam nec ad pœnam imputando, ut supra expositum est. Cor mundum. In hac secunda parte quærit iste homo perditam in Adam sibi gratiam per passionem Christi restitui. Vnde nota ꝙ duplicem gratiā pdidit Adam pp pctm̃. Primò originalem iustitiam cum gratia gratificata. Secundò scientiam omnium diuinorum quam habebat, & spiritum profetię, quia multa pręuidit de futuris in illo sopore, & perdidit colloquium **E** Angelorum, qui de multis ipsum instruebant. Vnde per Aduentum Christi hæc duo recuperauimus: nam loco originalis iustitię recuperauimus caritatem & fidem, sed loco illius sciæ perditæ in Adam recuperauimus intelligētiam sacrę scripturę legis & profetarum per dona Spir. san. Dicit ergo iste homo. O Domine crea in me cor mundum ab omni culpa, & renoua in me spiritum rectū, idest illam iustitiam & gratiam, quam perdidit in Adam, & ne proiicias me a facie ta pietię, & sciētię tuę, & ne auferas a me Spm̃ sanctum tuum, sed da mihi dona Spi. san. ad recuperandam sciētiam, siue loco illius sciētiæ quam perdidi in Adam, ut intelligam legem tuam, & redde mihi lętitiam salutaris, idest illam scientiam & cognitionem vt cō templando scripturas possim lætari in my- **F** sterio incarnationis & salutis. Et dum gratiam & sapiētiā perditam mihi reddideris non auferas amplius, sed cōfirma me i spiritu principali. i. gratia confirmata ut supradictum est. Quasi dicat. Adam cum sua posteritate, tu Dñe creasti me mundum & purū in illo paradiso, & ornasti me bonis naturæ & bonis gratiæ, sed cum incidi *in* latrones sui spoliatus omnibus illis bonis pp ingratitudinem & peccatum, & ultra hoc fui sauciatus & uulneratus in omnibus potentiis aīæ, & corruptus in appetitu & proiectus a facie tua in hac ualle lacrimarū. Rogo ergo ut uenias i carnem, & restaures deperditū. Nam primò asperges hyssopo tuæ passionis, & sic mundabis & lauabis me a pctō, & sic

auertes

A auertes faciem tuá à peccatis meis. Secundò creabis cor mundum in me, & renouabis spiritum rectum me iustificando, & in gratiam reducendo & in ea confirmando: & ideo ne proiicias me à facie tua, gratiam negãdo, sed reduc me ad faciem, & amorem tuum spiritum gratiæ cõferendo, per tuam passionem, & ecclesiastica sacramenta: in quibus continetur precium & merita tuæ passionis: & sic ero ĩ te iustificatus. Et nota q iste homo misticus & uniuersalis petit ut Deus creet in eo cor mundum per legem euangelicam: eò q lex uetus non expresse prohibebat animum: sed manum tm, vt non occides, sed lex euangelica prohibet vtrunq; vt. Quicunque dixerit fratri suo fatue, aut irascitur, reus erit gehennæ. Matth. 5. Et quicunq; uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœcatus est in corde suo. Ex quo patet, q lex euangelica est perfecta, quia nõ solum iustificat B manum sed animum, & hanc perfectionem & gr̃am legis euangelicæ petebat homo misticus ante aduentum Christi, cum dicebat, cor mundum crea in me Deus. Item petebat intelligentiam sacræ scripturę, legis & profetarum, & dona gratiarum, quæ nõ habuerunt antiqui in tanto gradu sicut apostoli. Ideo subdit: Spiritumsanctum tuum ne auferas à me. Item petit in utraq; gratia confirmari: quam confirmationem non habuerunt patres ve.te. in tanto gradu sicut habuit virgo Maria & Io. Baptista & apostoli, quæ omnia ista fuerunt collata per Christum in no. te. Ideo subdit: Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Hæc aũt data sunt per aspersionem sãguinis Christi. Docebo iniquos. Hic autem profeta Dauid C prædicit utilitates, quæ secutæ sunt toti ecclesiæ per aspersionem sanguinis Christi & ecclesiastica sacra, maxime per uirtutem sacramenti pœnitentiæ. Vnde dicit iste homo misticus. O dñe Iesu Christe si tu asperseris me hyssopo spiritussancti per gratiarũ infusionem, sequentur ista quatuor bona, nã primò docebo iniquos & pctõres vias tuas, & uiam pœnitentiæ & uirtutem sacramentorum. s. baptismi & pęnitentiæ & confirmationis &c. & tunc impii ad te conuertentur. Itẽ libera me de sanguinibus. i. de omnibus peccatis mortalibus. nam omnia peccata uoluntate & cum deliberatione commissa dicuntur mortalia, vel dicuntur sanguines, eò q merentur mortẽ & sanguinẽ. nam omnis peccator reus ẽ mortis, & sanguinis per trãsgressionem legis, & offensionem facta Deo D & proximo, & ideo in toto tpe & statu peccati laudes suę non sunt speciosæ apud Deũ: sed post actam pñiam laus est speciosa apud Deum: sed hoc magis declarabitur in sequenti expositione. In hac autem secunda expositione non declaratur nisi quomodo per aduentum Christi omnia sacramenta habuerũt perfectionem, & scriptura recepit suam veritatem, quia ipse Christus aperuit sẽsum scripturarum, quia lex per Moysen data, sed gratia & veritas per Christum patefacta est. Ioan. 1. Et ideo postquã veritas fuit reperta per dona gratiarum spiritussancti, tũc aperta sunt labia apostolorum & doctorũ, & annũciauerũt laudes Deo & condiderunt officia canonica, q̃ per festiuitates cãtantur ad laudem Dei. In quibus memoranẽ omnia misteria incarnationẽ, natiuitatis, passiõis, resurrectionis, & ascensionis Christi. Ideo dicit libera E me de sanguinibus. i. postq̃ liberaueris me de omnibus peccatis per passionem & ecclesiastica sacramenta, tunc lingua mea exaltabit & magnificabit iustitiam & misericordiam tuam. Et cum tu domine aperies labia mea per infusionẽ gratiarũ spũsancti, tunc os meũ annũciabit laudem tuã. i. prædicabit omnia beneficia nostrę redẽptionis facta p Xp̃m, quæ erãt clausa ĩ ve.le. & sũt aperta & reserata per Christũ & suggesta p spm̃ sanctum. Vnde dicit iste hõ misticus, nõ solũ annunciabo laudẽ p vniuersum orbẽ prędicando, sed ẽt in diuinis officiis nocturnis pariter que diurnis cantando & memorando. Vnde nota q tũc aperuit Christus labia sacrę scripturæ, qñ apostolis aperuit sensum & scripturas, & interpretabãtur eis quæcunq; scripta F erãt ĩ lege & profetis & psalmis de eo, vt habetur Luc. 24. Sed tunc aperuit labia apostolorum & totius ecclesię, quado misit spm̃ sãctum in discipulos, qui repleti sunt spiritu sãcto & cœperunt loqui, qui ante erant muti.

Quoniã si voluisses. Hic pfeta prædicit tertiam vtilitatem & effectũ legis euãgelicę, & passionis Christi & ecclesiasticorũ sacramẽtorum, quia non solum mũdant exterius, sed etiam iustificant interius animã, vt dictum est in psalmo præcedenti, & etiã in isto, q sacrificia vet.le. non erant de se bono nec acceptabilia apud Deum: nec alicuius precii, eò q ibi Chrs hõ continebaẽ realiter, sed in signo tantũ, ideo si cor offerentis non erat mũdum:

A dum: Deus nō acceptabat offerentem nec sacrificium: quia sola bonitate offerentis acceptabat sacrificium. Et sic non delectabāt nec placebāt Deo sacrificia: nec Deus delectabatur in eis: sed in sola deuotione offerentium: sed illi erant pauci: quia lex non prohibebat explicite animū, sed manū, ideo pauca sacrificia erant Deo accepta in le. ve. nisi sanctorum principalium qui offerebant sub protestatione & fide Christi futuri. Sed lex euāgelica expresse præcipit nō solum manum sed principaliter animum iustificari. Et docet offerri Deo fidem formatā de corde bono & cōscientia pura & purificata per penitentiā. Et sic verum sacrificiū ex parte nostri, & prima oblatio est spiritus contribulatus & cor cōtritum & humiliatum per pœnitentiam. Et hoc desiderabat & petebat iste homo mi B sticus per passionem Christi & legem euangelicam. Ideo ait: O domine quoniam si tu acceptasses & voluisses acceptare sacrificiū veteris legis, ego bñ dedissem & obtulissem tibi in magno numero. Sed quia vtiq; scio ꝙ tu nō delectaberis in holocaustis: quia de se non sunt acceptabilia: ideo supple non offeram tibi talia sacrificia bruta post passionē tuam. Sed scio, ꝙ sacrificiū tibi acceptabile ī quo delectaris ex parte nostri, est spiritus contribulatus & cor contritum & humiliatum: quod non despicies: imo semper aspicies & acceptabis. Ideo hoc sacrificiū offeram tibi in lege euāgelica: quod pauci in lege veteri offerebant.

Benigne fac dñe. Hic profeta Dauid prædicit ædificationem nouæ Ierusalē & dilatationem. s. ecclesiæ toto orbe diffusæ & prędi C cit institutionē sacrificii per se acceptabilis qđ in tota ecclesia offertur: qđ est eucaristia.

Ad cuius intelligentiam est primò notandum: ꝙ quādo Dauid fecit hunc psalmum iā ipse ędificauerat arcem & fortalitium in mōte Sion, & sepiuerat muro ciuitatē Ierusalē, & sic iā muri Ierusalem erant ædificati. Sed in exemplari & descriptione quā acceperat à spiritusancto de ciuitate ampliando, & templo ædificando, quam descriptionem tradidit Salomoni vt ædificaret templū in mōte Moria siue area Iebuzei & per cōsequēs ampliaret ciuitatem nouo muro, vt templū esset intra ciuitatem, quod totum impleuit Salomon, in illa inquam ædificatione siue exēplari & descriptione præuidit Dauid in spiritu ædificationem & ampliationē nouæ Ierusalem a solis ortu vsque ad occasum. Vn D de ipsemet Dauid dicit primo paralypomenon. 23. quòd illud exemplar fuit a Deo soli traditū: & intellexit ea quæ erāt in illo exēplari & descriptione: nā primò intellexit & præuidit, quòd sicut illud templum ædificabat extra illam ciuitatem veterem, ita ecclesia Christi futura erat ædificāda per Christū extra illam Ierusalem terrenam. Item præuidit quòd sicut illa ciuitas ampliabatur per alios muros, ita ciuitas Dei & ecclesia debebat īcipere à Ierusalē & dilatari ꝑ alios muros spirituales vsque ad fines terræ. Item prę uidit quòd sicut illud templum ędificabatur in prædio & area Iebuzei hominis gentilis, & per proselitos conuersos de populo gentili, ita ecclesia Christi erat ædificanda in toto populo gentili & amplianda per conuersos ad fidem de populo gentili, vt dictū est psalmo. 28. Item præuidit quòd sicut Dauid præ E parauit lapides & ligna & aurum & argentum & cætera necessaria, & ista exierūt de ciuitate antiqua parua & prima quę dicebatur ciuitas Dauid est monte Sion, & ex istis a patre relictis & præparatis Salomon ędificauit templum & ampliauit ciuitatem in prædio hominis gentilis, ita Christ⁹ in illa ciuitate Ierusalem præparaturus erat omnia necessaria spiritualia, ex quibus apostoli filii Christi ædificauerūt ecclesiam per totum orbē. Nā ibi Christus prędicauit ibi passus est & resurrexit. Ibi in mōte Sion instituit verū sacrificiū eucaristiæ, & dedit legē euāgelicā in die Penteco. & exinde exierunt discipuli ꝑ totū orbem, & ex illis lapidibus & lignis euangelicis cōstruxerūt ecclesiā vniuersalem in populo gētili. Ex quibus patet ꝙ ecclesia Chri F sti incepit in monte Sion in illis 120. congregatis, super quos venit spūssanctus in die Pentec. & ibidē incepit sacrificiū eucaristiæ & ex illa Siō & Ierusalē exiuit illa ecclesia siue cōgregatio & sacrificium, & dilatata est per totum orbem. Iō ait: Esa. 2. De Siō exiuit lex &c. Ex quib⁹ patet ꝙ ecclesia Christi vere dr̄ Sion & Ierusalē, q̄a inde orta est & incepit, vnde ecclesia Xp̄i nil aliud est nisi Siō aut Ierusalem inde orta, & toto orbe diffusa, & sic retinet nomē vnde orta est sicut flumina semp retinēt nomē fontis à quo oriunt̄, sicut Araxes, ab Armenia, & Iber⁹ ab ibero, & ortogorra ab opido ortogorea sito i mōte Caucaso: Item dr̄ ecclesia Ierusalem, quia in ipsa est visio pacis secundū interpretationē.

Vnde

A Vnde ęt eſt notandum ꝙ Hieruſalem primò fuit in monte Sion, vbi Dauid ædificauit domum ſuam & arcem. Ideo dicebatur Hieruſalem ciuitas Dauid: quæ parua erat in ambitu: ſed poſtea Salomon: ex præcepto Dauid ædificauit templũ extra illã veterẽ ciuitatẽ: & vt poneret tẽplum intra ciuitatẽ fecit murum & ampliauit ciuitatem in triplũ, vt apparẽt hodie veſtigia, & ſic ſub vno muro nouo incluſit duas ciuitates.ſ.antiqua & nouã, quam pro maiori parte populauit ex proſelytis qui tẽplum ædificauerant: & ideo in Hebræo dicitur Hieruſalem in plurali declinatum: ſicut dicũtur Athenę, Venetię, & Senæ, & Piſæ: quia ex multis ciuitatibus facta eſt vna ſub vno muro. ideo dicuntur Hieroſolymæ in plurali, vt facta ſunt encęnia Hieroſolymis Io. x. eò ꝙ erãt duæ ciuitates vnico muro ſeptæ.

B Vltimo per hoc ꝓuidit Dauid qualiter Chriſtus ex duobus populis.ſ. Iudaico & Gentili ſub vno muro euangelico, vel ſub triplici muro.ſ. fidei, ſpei, & caritatis erat vnam eccleſiam conditurus & clauſurus. Item ciuitas Dauid antiqua erat ſita in tribu Iuda: ſed templum & ciuitas noua fuit condita in termino Tribus & ſortis Beniamin: per quod figurabatur ꝙ eccleſia Chriſti non ĩ uno ſolo populo & natione erat ædificanda nouiter. Hoc ergo petit iſte homo myſticus cũ dicit. Benignè fac in bona voluntate tua Sion. i. ô dñe oſtẽde tuam bonam voluntatem & propoſitum ipſi Sion ſiue eccleſiæ tuæ, ſicut promiſiſti, & veni in carnem, vt muri Hieruſalẽ ſpiritualis & nouæ ædificentur per te, & per apoſtolos qui quidem muri ſunt fides, ſpes, & caritas.

C Ergo ædifica & circũda tuam ciuitatem Hieruſalem triplici muro: aduerſus quos muros portæ inferi non præualebunt: quos venti aquilonares aut perſecutiones & tormẽta tyrannorum non mouebunt &c. Et tunc in iſta Hieruſalem noua acceptabis ſacrificium iuſtitię, ſ. euchariſtiæ, quod ꝑ ſe eſt acceptabile. Vnde eſt iterum aduertendum, ſicut dictum eſt, ꝙ eſt differentia inter ſacrificia & ſacr̃a ve. & no. le. nam in illis non erat Chriſtus realiter, ſed in ſigno tantum & figura. Iõ de ſe non poterant iuſtificare nec gratiam conferre, ſed in euchariſtia eſt realiter Chriſtus Deus & homo, qui per ſe eſt bonus & iuſtus patri dilectiſſimus & obediẽs, ideo exiſtens in illo ſacr̃o poteſt nos de ſe reconciliari patri, & nos iuſtificare, & gratiam conferre. Sed forſan diceres, ꝙ in illis ſacrificiis aĩalium ẽt erat Deus, quia vbiq; realiter eſt per ſubſtantiam & virtutem & operationẽ.

D Ad hoc reſpõdetur, ꝙ Deus erat in illis aĩalibus realiter & in lapide & vbiq; ꝑ ſubſtantiam &c. ſed non eſt in illis vt illa iuſtificet, & gratificet, nec vt exinde gratiam influat, ſed vt illa cõſeruet in eſſe & operari, & illis naturalẽ virtutẽ influat. Sed in eucariſtia eſt Deus cũ humanitate, ut per illã humanitatẽ Deo patri nos recõciliet, & oĩbus ſuis membris exinde gr̃am & merita influat, & ſic illa humanitas & ſacrificium eſt per ſe bonũ de opere operato, & iuſtum iuſtificans, & per ſe Deo acceptum, ideo dr̃ ſacrificium iuſtitiæ, quia de ſe eſt iuſtum ſp̄ & acceptum apud Deũ, & ſemꝑ facit effectũ recõciliationis & gratiæ. vñ licèt qñq; non proſit offerenti ꝑp pc̃tm̃ eius & malitiã, tñ ſp̄ prodeſt oĩbus viuis exiſtentibus in caritate ad augmentũ glo-

E riæ & gratiæ, & exiſtẽtibus in purgatorio ad remiſſionẽ pœnæ, & prodeſt ẽt peccatoribus vt conuertantur & veniant ad pñiam. Et ſic ſp̄ illud ſacrificium eſt acceptũ apud patrẽ, & ꝯfert gr̃am. Iõ dicitur eucariſtia Gręcè, qđ Latinè ĩterpretatur bona gratia. & ſicut hoc ſacrificium per ſe acceptabile, & iuſtũ, ĩ quo Chr̃s realiter cõtinetur, nunq̃ fuit niſi in le. no. ita pariter virtus paſſionis Chr̃i eſt realiter in ſacr̃is, & attingit eccleſiaſtica ſacr̃a, ſicut faber attingit inſtr̃m, cũ quo attingit materiam, & præbet figuram, & formã. Ideo baptiſmus, & pñia præbent realiter gr̃am gratificam, meritoriam vitæ æternę, ultra hoc ꝙ purgant à peccato, & ideo vltra hoc quod ſignificant quod non faciebant ſacr̃a ve. le. cũ ibi nec Chriſtus nec ſua virtus contineretur

F niſi in figura. Et ideo in ſola fide offerẽtis de Chriſto futuro iuſtificabant à peccato, ſed ſi vltra hoc ꝙ iuſtificabãt à peccato darent gratiã gratificã meritoriã vitæ æternæ, alibi videbitur. nam cõiter dr̃ ꝙ illa ſacr̃a nõ procedebant realiter à paſſione Chriſti, ſed tendebant, & diregebantur ad paſſionem Chriſti, & ideo non habebant tantã uirtutẽ ſicut ſacramenta no. le. q̃ realiter, & actualiter emanant à paſſione Chriſti, ſicut aquæ quæ tendunt ad mare non habent tantam virtutem, & perfectionẽ, & ſanitatem ſicut quę fluunt à mari. Vnde hanc concluſionem intendit probare, aut vr̃ probare apoſtolus per totam epiſtolam ad Ro. & Ga. & He. ſ. ꝙ lex de ſe non poterat iuſtificare niſi ſola lex euangelica, & eius ſacr̃a. Ideo ait profeta. Tunc acceptabis

A ptabis in hac ecclesia sacrificium iustitiæ & alias oblationes & sacramenta. Et sequitur Tunc imponent super altare tuum vitulos. Vnde est aduertẽdum, ꝙ omnia animalia q̃ immolabantur in le.ve.erant figura huius sacrificij.s.agnus matutinus & vespertinus, ut num.28.& Exod.29.significabat istum agnũ immaculatum. Et illi vituli, qui immolabantur, quia erãt sine iugo. significabant Christũ immolandum in cruce sine peccato, & quotidie offerendum in altari huius ecclesiæ. Etiã illi vituli figurabant martyres qui seipsos pro fide Christi in altari ecclesiæ erant oblaturi ad mortem & martirium. Ideo ait: quando ista noua Hierusalem erit ædificata, tunc in ea acceptabis sacrificium iustitiæ eucharistiæ, quod fuit in le.ve. per agnum figuratum, & acceptabis alias oblationes ecclesiæ, B & tunc etiam apostoli & martires imponẽt vitulos sup altare tuum, in lege figuratos, cũ seipsos pro fide Christi sua sponte offerẽt ad mortem. Et sic Laurentius & Vincentius & Lucia & Catarina se morte consecrabant, & tales uitulos & tauros & agnos imponent super altare tuum. Vnde nota, quòd nos etiam quotidie imponimus uitulos super altare domini nostri, nõ solum cum eucharistiã offerimus, sed etiam cum festiuitates martirum celebramus, & eorum triunfos & passiones cãtamus, & ĩ tabulis super altaria depingimus in memoriam, ad excitandã deuotionem populorum, & ad gloriam & honorem ipsorũ sanctorum. Ex quibus patet, quòd Dauid nõ petit, ut ædificarent muri Hierusalem materialis, quia iam erãt ædificati, nec petit quòd acceptent & offerantur ibi uota & sacrificia C animaliũ brutorũ, quia quotidie offerebant ibi. sed quia præuidit ĩ spiritu, quòd illa Hierusalem materialis debebat cũ Christo mori & crucifigi simul cum sacerdotio & omnib. legalibus, ideo petit ædificari nouam Hierusalem per Christum toto orbe diffusam, & petit offerri sacrificium no. le. in ea acceptabile apud patrem, & petit transferri sacerdotium & legem in euãgliũ, & ecclesiam Christi. Ex dictis in hoc psalmo eliciuntur. 11. conlusiones corrolariæ.

Prima conclusio, ꝙ Adã per generationẽ reliquit nobis seminaliter suum peccatum: probatur: nam ꝑ generationem libidinosam impressit in carnem filiorum vitiũ concupiscentiæ siue fomitem, ex cuius contactu anima maculatur peccato originali, qđ peccatum Adæ imputatur nobis ad pœnam damni, & eiusdem cõsensu uoluntas trahit pc̃tũ D actuale quod imputatur ad pœnam sensus.

Secunda cõclusio, quòd licet illa concupiscentia aut fomes sit semẽ oĩs peccati, tamẽ principaliter incitat uolũtatem ad tria generalia peccata. s. ad superbiam, auaritiã, & luxuriam, quia quicquid est in mundo aut est concupiscentia oculorum, aut cõcupiscentia carnis, aut superbia uitæ. pri. Ioann. 2. Ex his tribus oriuntur omnia alia uitia: nam ex superbia oritur ira & inuidia, & ex carne oritẽ gula accidia & luxuria & econuerso: sed omnia uitia ex concupiscentia oriuntur, superbia enim nil aliud est nisi concupiscentia honoris & cętera.

Tertia conclusio; quod supradicta peccata non poterant remitti, nisi ex Dei misericordia per aspersionem sanguinis Christi & ecclesiastica sacramenta. E

Quarta cõclusio, quòd passio Christi & ecclesiastica sacramẽta non solũ nobis remisit culpam, sed etiam restituit gratiam perditã in Adam: hoc est quia in supplementum iustitiæ originalis restituit nobis iustitiam fidei, & loco gr̃æ dedit nobis dona sp̃ũs sãcti.

Quinta conclusio ꝙ sacramẽta, & sacrificia ue. le. de se nõ poterant iustificare hominem, quia de se nõ erant bona, nisi ex sola fide & bonitate offerentis. Vñ sola fides Christi futuri iustificabat antiquos à peccato.

Sexta conclusio, quòd sacrificium nostrũ proprium Deo acceptũ in utraque lege est spiritus contribulatus & cor contritum & humiliatum.

Septima conclusio, ꝙ sacrificium semper de se bonum & acceptum est eucaristia, in q̃ qua realiter est Christus iustificans & reconcilians omnes.

Octaua cõclusio, quòd uera Hierusalẽ & vera Siõ est ecclesia Christi toto orbe diffusa, exorta ex Hierusalem iudeæ, ĩchoata ibidem per Christum, & per apostolos suos, postea per totum mundum dilatata, in qua sola offertur uerum sacrificium iustitiæ.

Nona cõclusio, ꝙ Hierusalem iudeæ nũquam fuit uera Hierusalem vsq; quò venit Christus in eam, & compleuit omnia misteria nostrę redemptionis in ea probatur, q.a. tunc fuit uere visio pacis & visio omniũ quę fuerãt figurata per patriarcas & dicta per ꝓfetas de ipsa & Messia futuro, ex quo patet ꝙ ante non fuit Hierusalem in re, sed in figura, sicut

A ficut cætera legalia. Decima ꝯclusio, ꝙ recedente Chro, & Aplis à Ierusalem iudeæ nō amplius fuit Ierusalem, probaꝰ, quia nō mãsit visio & ciuitas pacis, sed discordiæ & ꝯfusionis, q̃a repulit oēm pacē & uisionē fidei & veritatis, & sic dicta ē Babilonia. Vndecima cõclusio, ꝙ cũ Chro fuit mortua tota lex Moysi, & per cõsequens oĩa legalia perdiderũt uirtutē, & sic cessauit tota lex vetus & successit euãgelica, & per ꝯñs mortua fuit Hierusalē materialis cũ suo sacerdotio & successit vera Ierusalē spũalis, quę ē ecclesia Christi toto orbe diffusa. qđ patet per hoc ꝙ dicit: Vt ædificētur muri Ierusalem, quia illa Ierusalē materialis iam erat ędificata, sed desiderabat ædificari per Christum aliã Ierusalem spiritualem toto orbe diffusam.

B *Tertia Expositio.*

MIserere mei Deus. Dictum est superius ꝙ Dauid ad triplicē sensum fecit hunc ps. Primò literaliter in persona sui prout cõmisit adulterium cũ Bersabee, & homicidiũ cõtra Vriam. Secundò profeticè in persona totiꝰ hominis & corporis mistici prout peccauit in Adam. Tertiò in persona cuiuslibet pœnitentis prout peccauit in se cõtra Deũ & proximum. Et ideo fuit primo literaliter expositus de ipso Dauid. Secũdò misticè & profeticè de toto corpe mistico siue ecclesiastico, quæ dicta ē mistica & profetica expositio. Oportet ergo in tertio loco ut exponatur spiritualiter & moraliter pro quolibet peccatore pœnitente, nã ideo iste psalmus est collocatus q̃nquagesimus ĩ ordine, ut ait Cassiodorus, eo ꝙ significat iubileũ,
C nã sicut in iubileo 50. annorũ oĩa debita remittebanꝰ & vnusquisq; a labore quiescebat & liberabatur a quocunq; debito, ita pœnitens cũ deuotione & feruore & affectu, & ꝯtritione dicens hunc ps. nō solũ liberaꝰ culpa, sed ēt a debita pœna quãcunq;. Ad cuiꝰ intelligentiã est notandũ, ꝙ pctõr in peccãdo tria dãna incurrit, nã primò perdit grãm gratificã, quam receperat in baptismo. Scđò incidit in culpã p quã est in ira Dei & debitor pęnæ æternæ. Tertiò q̃a cũ nō sit in gratia Dei nulla bona, q̃ agit dũ est in pctõ sunt Deo grata nec accepta ad vitã ęternã. Tria ergo facit Dauid in hoc psalmo ĩ psona cuiuslibet pęnitẽtis, nã primò petit sibi culpã remitti, secundò grãm perditam restitui, tertio bona q̃ facturus est a Deo acceptari. ij. ibi. Cor mũdũ. 3. ibi. Docebo iniquos. D Possumus ēt dicere ꝙ Dauid ĩ hoc ps. seruat totũ ordinē pniæ & explicat oēs eius partes, nã cum tres sint partes perfectæ pniæ. s. cordis ꝯtritio, & oris ꝯfessio, & operis satisfactio, ideo primò petit sibi culpam remitti & gratiã restitui per cordis contritionē & oris cõfessionē. Scđò promittit per reatu satisfacere, cũ dicit. Docebo iniquos, &c. Iterũ est ēt aduertendũ ꝙ Dauid non solũ seruat ordinem pniæ in hoc psalmo, sed ēt seruat ordinē & modũ boni oratoris & rhetoris ĩ psuadẽdo, nam in oĩ bona orõne p̃mittitur exordiũ, in quo captatur beniuolẽtia auditoris, exinde fit petitio & narratio rei intentæ, in qua narratione disputatur cã et possibilitas eius et fiunt obiectiones et ꝯfutationes et tãdē datur cõclusio. Ideo Dauid in hac prima E parte duo facit. nã primò p̃mittit exordiũ et petitionē cũ cordis ꝯtritione et oris ꝯfessione, scđò probat possibilitatē petitionis cõfutãdo obiectiones, ibi. Vt iustificeris. Quãtũ ad primum cõmendãdo Deũ de mĩa ut reddat ipsũ sibi beniuolũ, dicit. O Deus miserere mei nō ſm solam iustitiam, sed ſm mĩam tuam. i. ſm bonitatē et pietatem releua me à miseria peccati in qua positus sum, et non solum ſm mĩam tuam habitualem, sed ſm multitudinem miserationum tuarum actualium, quia sp solitus es, et consueuisti peccatoribꝰ, et afflictis misereri, et liberasti eos a miseria, nã tu ſm multitudinem miserationũ tuarũ liberasti Noe de diluuio, et Abraham de Hur Caldæorum, et Iacob de manu Esau, et Israel de afflictione et captiuitate ęgypti. Et post ĩcarnationē Magdalenę multa pctã remisisti, et Cananeæ filiã sanasti, et F a dæmoniis liberasti, et latroni in cruce veniã et remissionē plenariã tribuisti, et finaliter oēs sãctos prēs đ limbo liberasti, ergo ſm multitudinem istarum miserationũ tuarum dele iniquitatem meam. Sed quæritur quare Dauid non dicit miserere mei secundũ omnipotentiã tuam, aut sapiãm? Ad hoc respondetur ſm Aristotelem 4. ethicorũ, ꝙ princeps magnificus aut magnanimꝰ magis inclinatur ad petitionē cũ narrantur et memoranꝰ sibi bñficia q̃ fecit, et magis ēt delectatur ut cõmendetur eius largitas et magnificentia q̃ eius potẽtia. Cũ ergo Dauid intẽdat hic inclinare Deũ ad petitionē suã, ideo potius memorat mĩam et clemẽtiã quæ ptinet

A tinet ad largitatẽ & magnanimitatẽ q̃ eius potẽtiã narrãdo & cõmemorãdo p̃terita beneficia. Itẽ magis explicaẗ bonitas et ẽt potẽtia diuina in mĩa q̃ in potentia & sapĩa: nam ſm Aug. Plus est ex impio facere piũ q̃ creare celũ & terrã, ut infra ꝓbabiẗ vt cãtat ecclesia. Deus q oĩpotẽtiã tuã maxime parcẽdo & miserẽdo manifestas &c. Et sic magis Deus delectatur & citius inclinatur ad implẽdã petitionem, cũ inuocatur per mĩam q̃ per potẽtiam, ideo ait Dauid miserere mei Deus secundũ magnã mĩam tuã. Item notãter dicit magnã, q a licet vna & eadẽ sit mĩa Dei ex parte sui, tñ respectu nostri mĩa qua Deus liberat & releuat pctõrẽ a miseria & pęna ęterna, est magna & maxima & maior q̃ mĩa qua releuat a pœna tpali. Q.d. O De⁹ miserere mei ñ solũ ſm mĩam quã libe-
B rās hoĩes à piculis tpalibus, q a vt sic ẽt multos malos liberas & das eis bona tpalia, & supples eorũ petitiones i hac uita, sed miserere mei ſm magnam & maximam mĩam tuã, q̃ ex peccatoribus iustos facis, sicut misertus es Magdalenæ & latroni & Matth. & Aug. ideo ſm multitudinem tuarum talium mĩarum dele iniquitatem & culpam meã, ne amplius imputes ad pœnam æternã. Et sequiẗ. Amplius laua me ab iniquitate mea, per hãc ɔtritionẽ & lacrimas quas effundo & per eas mũda me a pctõ meo. Sed hic dubitaẗ quare hic ponit tria verba s. dele, laua, & munda, q̃ idẽ vñr importare, cũ dicit dele iniqtatem, & laua me ab iniquitate, & mũda me a peccato, quod idem est quod iniqtas, & per cõsequẽs ter noĩat pctm̃. Ad hoc rñdeẗ, ꝙ nihil poniẗ superfluum, pp qđ est
C notãdũ, ꝙ sicut pctm̃ Da. fuit triplex. s. adulteriũ, furtum, & homicidium, ut dictum est, ita omne pctm̃ nostrũ est triplex simile illi. Nã nũquã peccamus quin cõmittamus adulteriũ, furtũ, & homicidiũ, nã primo anima nostra fuit despõsata Xp̃o in baptismo & renunciauit diabolo & mũdo & põpis eius & ꝓmisit Xp̃o fidem, spẽ, & caritatẽ, & ĩ omnibus sequi ipsum, ergo quãtumcunq; peccat adulteratur, q a auertiẗ a bono incommutabili & ɔuertiẗ ad bonum cõmutabile, & cõtemnit Xp̃m sponsum & sequitur suggestionem diaboli, q a nemo põt duobus dñis seruire, necesse est enim ut vnũ ɔtemnat & alterum diligat, ut ait Saluator. Math. 7. Et sic fornicatur pctõr cũ diabolo. apo. 18. Secundò cõmittit semper furtũ, q a rapit prohibi-

D tum. Nam pctm̃ secũdum Augustinum nil aliud est nisi omne cõcupitum uel factũ cõtra illud quod lex prohibet. Tertiò cõmittit homicidiũ, quia occidit & odit animã suam in mortem ęternã qui diligit iniquitatẽ. Itẽ ĩ omni peccato fuit triplex offensio. Primò cõtra Deũ: cuius preceptum violatur, & hoc dicitur adulterium & iniquitas. Secũdò peccator offendit proximũ iniuria uel damno. Hoc etiam dicitur iniquitas & furtum. Tertiò homo offendit seipsum & hoc dr̃ homicidiũ, cum se in mortem ęternã precipitet, & hoc dicitur peccatum inquãtũ deuiat & errat a uia ueritatis. Itẽ cõiter omne peccatũ habet tres gradus. s. corde, ore, & opere sine prosecutione, & sic Dauid oĩa supradicta tria peccata cũ suis gradibus petit sibi ĩ hac parte remitti. Item omnia peccata reducuntur ad tria, ut dictum est in superiori exposi-
tione: nam quicquid est in mũdo, ut ait Io. E
in canonica, aut est concupĩa carnis, aut cõcupiscẽtia oculorũ, aut superbia vitæ, per cõcupiscẽtiã carnis intelligit gulã & luxuriã & accidiã q se habẽt causaliẗ & correlatiue, ꝑ supbiã intelligit elationẽ & iram & inuidiã, q a superbus non patiẗ parẽ nec æqualẽ, per cõcupiscẽtiã oculorum intelligit auaritiam & furtũ & rapinã, &c. Ex quo patet, ꝙ ad ista tria pctã reducũtur omnia alia. Unde superbia & auaritia dicũtur iniquitates, q a non committũtur sine iniquitate & malitia & iniuria, luxuria autẽ & omnis carnalitas dr̃ hic tãtum pctm̃, eò ꝙ cõiter committiẗ ex fragilitate. Ab his ergo trib⁹ cõmissis petit pęnitens hic liberari per mĩam Dei. Sed rursus restat vidẽdum quod intelligit per illa tria verba. s. delere, lauare, & mũdare. Ad F
cuius intelligentiã est notãdum, ꝙ ista tria verba ad diuersa referũtur, nam pctm̃ tria facit, nã primò infligit culpam in anima, quã pctõr dr̃ esse in irã Dei & debitor pęnę ęternę inquãtũ Deus imputat ipsi illud pctm̃ ad pœnã æternã. Sdò deturpat aĩam, nã q̃ ante p grãm erat Deo similis, post pctm̃ ẽ difformis, & sic illa difformitas dr̃ quædã macula. Tertiò in ꝓspectu diuino manet quidã respectus mouens Deũ ad uindictam peccati, & forsan est idem cum culpa siue fundãtur ĩ ipsa culpa subiectiuè, sed obiectiuè ĩ Deo, vñ Deus ex sola mĩa & bonitate respiciens in passionem & sanguinem Xp̃i delet istũ respectum à perspectu memoriæ suæ sine ira, hoc est non amplius imputat pecccatum ad

A pœnam æternã, quia soli Deo facta est iniu
ria ex pūaricatione legis.iō solus Deus pt ta
le debitū remittere. Esa.34. Solus ego deleo
iniqtates & pctā ppři. Ex quo patet ꝙ ly de-
lere refert ad diuinā memoriā siue perspe-
ctū. Vñ dicit Augu. ꝙ Deū pctā delere nil a-
liud ē nisi pctōrū nō recordari.i.nō ad pęnā
imputare. Petit ergo pęnitēs, ut Deꝰ deleat
pctm̄ & iniquitatē de memoria sua, ne am-
plius iputet ad pęnā æternā. Secūdò petit la
uari per fontē lacrymarū à culpa q̄ cōmisit.
Sed quia fuit deturpatus & maculatꝰ & dif
formis factus per absentiā grǽ, iō petit mun
dari per sanguinē Chři, qui dat uirtute sacři
pniæ, ut mūdet illā maculā. Ex quo patet, ꝙ
tria facit pnīa: nā primò delet pctm̄, siue ini
quitatē à pspectu diuino, ne amplius recor
det, nec imputet ad pęnā æternā, nā sicut pę
B nitēs dolēs, pponit amplius nō peccare, ita
Deus pponit amplius nō recordari, nec ad
pęnā imputare. Vñ sicut pęnitēs delet pctm̄
à pposito, ita Deus delet ipsū à memoria &
sňia sua, & ita &c. Et hoc fit per cōtritionē.
Nā cōtritio est pctā pterita plāgere, & plan-
genda iterū nō cōmittere. Secūdò lauat per
cōfessionē & lacrymas suas in ɔfessione. Ter
tiò mūdat per uirtutē passionis Chři, siue p
satisfactionē, ut magis patebit. Pnīa ergo de
let & lauat, & mundat. Vel possumus ēt dice
re ꝙ pnīa delet superbiā, lauat luxuriā, mun
dat ab auaritia. Itē pnīa delet iniquitatem à
Dei memoria, & lauat sensualitatē à turpitu
dine cōcupiscentiæ & nālis habitus, & mun
dat cor & consciām à macula. Itē delet à p
posito, lauat à locutione, & mundat ab ope-
re. Qm̄ iniquitatē meā. Hic explicat primā
C partē pniæ, quæ est cordis cōtritio, inquantū
pctōr cognoscit in se peccatū suum & reatū,
dolet & conterit, per quā contritionē mere
tur ut Deus deleat pctm̄ suum, ne amplius
imputet ad pęnam æternā. Iō dicit pœnitēs
miserere mei & dele iniquitatē &c. qm̄ ego
cognosco iniquitatē & culpā meā.i. cogno-
sco me esse reum & pctōrem, & pctm̄ meū
cōmissum est semper ɔ me conterendo & ac
cusando, & mordendo consciam meam. vñ
infligit semper mihi dolorē & contritionē,
& ppositum nunq̄ amplius cōmittendi, in
quib. consistit vera cōtritio. Ergo postq̄ me
tibi ostendo verū contritum, dele iniquitatē
meam. Tibi soli peccaui &c. Hic explicat se
cundam partem pniæ, quę est confessio oris.
q.d. ampliꝰ laua me à macula peccati & car-
ne, & à sorde cordis & animæ munda me, D
quia tibi soli peccaui, & malum coram te fe
ci. Quasi dicat, ꝙ sicut per uirtutem contri-
tionis deles iniquitatē meā à memoria tua,
ita per virtutem confessionis laua me & mū
da me: nam confiteor tibi & tuos sacerdoti
confiteri promitto qualiter tibi soli peccaui
& malū actum, vel propositum coram te fe-
ci, & sic confiteor tibi & sacerdoti peccatū
meum, corā quo feci illud quantuncunq; fe-
cerim occultè. Sed hic dubitať, quia homici-
da & latro, & adulter, & inuidus non solum
vř peccare Deo, sed ēt proximo, cui fit dānū
& iniuria: ergo non soli Deo peccat pecca-
tor. Ad hoc rñdetur, ꝙ peccare vno mō idē
est, quod offendere vel lædere, & sic pecca-
tor non solum peccat ɔ Deum, sed etiā con-
tra proximum quē lædit, & cui infert dam-
num vel iniuriā. Alio modo peccare idē est, E
quod ab aliqua lege deuiare, ex qua mereť
puniri. & sic persona priuata non solum pec
cat cōtra Deum, sed ēt ɔ regem & principē
aut magistratū cuius legē violat, & sic mere
tur mortem corporalem iuxta merita deli-
cti. Et isto modo rex vel princeps soli Deo
peccat, quia non habet supra se alium princi
pem qui possit corrigere ipsum nisi Deū, cu
ius solam legē trāsgrediť, sicut dictum est de
David in prima expositione. Tertiò modo
peccare idem est qd illam legē violare, quæ
non solum obligat hominē ad mortē tempo
ralē corporis, sed ēt ad mortē æternā animę,
& per ɔńs offendere illum qui pōt occide-
re corpus & aīam, & pōt culpā & pęnā ęter
nam ēt dimittere, de quo dicit Saluator. No-
lite timere eos qui occidunt corpus: animā
aūt non pñt occidere, sed illum potius time F
te, qui cū occiderit potest mittere in gehen-
nam. Et isto modo soli Deo peccamus quan
docūq; peccamus siue in publico siue in oc-
culto, nam illius legē violamus, cuius trans-
gressio infligit culpam in aīa, & obligat ad
mortem æternam, & sicut pōt punire ita pōt
misereri & retinere. ideo dicit pœnitens in
confessione. Tibi soli &c. Vt iustificeris. No-
ta ꝙ hic incipit versiculus & sňia. Nā dictū
est in principio, ꝙ in vno versu magno con
tineť duo vel tres versiculi parui lyrici &
pindarici cuiusmodi fuerunt facti versiculi
psalmorū per David. Hic ēt incipit secunda
particula huius primæ partis principalis, in
qua pœnitens probat possibilitatem suę re-
missionis & petitionis & confutat obiectio-

A nes contrariorum, & impugnātium remissionem pctōrum. Ad cuius intelligentiā est diligenter notandum, q tria gña obtrectatorū siue æmulatorum cōsueuerunt impugnare pñiam siue remissionē, & arguere, & iudicare Deum & murmurare ꝯ eum in remissione pctōrum. In primis murmurat Diabolus ꝯ Deū & iudicat, & arguit ipsum, quare non remittit sibi culpam sicut remittit homini, cum ipse sit nobilior quocunque homine, & iste mouetur ex inuidia, quia videt hominē per grām & pñiam consequi felicitatē, qua ipse perdidit per superbiam. Scdò arguunt & murmurant ꝯ Deum illi qui fuerunt lęsi, & passi sunt iniuriam, cum vident viuere, & etiam prosperari illos qui eis iniurias & dāna intulerunt: imò blasfemant contra Deū
B dicentes Deum esse iniustum, & acceptorē personarum, & qūo potest eos sustinere in mundo, & parcere eis per pñiam⁹ rogantes Deum, vt nunquam eis donet locum pœnitentiæ, sed moriantur morte subitanea &c. & ipsi non cōsiderant q ipsi magis offenderunt Deum, & q sic Deus deberet eos puniri fm merita eorum, vt illos. Tertiò uolunt Deum arguere, & temere iudicare, & iugiter murmurat generatio pessima hypocritarum, qui reputantes se iustos aut volētes iusti apparere iugiter mordent, & rodunt publice peccatores & blasfemant, & murmurant ꝯ Deum: dicentes quare Deus permittit eos, & talia scelera sustinet super terrā? imò displicet eis qñ pctōres veniunt ad pñiam, licèt qñque fingant se pro eis orare. Sed ista tria gña obtrectatorum, & murmuratorum mouentur diuersis finibus. nam Diab. moue-
C tur ex inuidia: nam quia ipse est condemnatus ad pœnam æternam pp obstinationem uellet semper socios habere pęnarum, & ne homo possideret locum quem ipse perdidit per superbiam & obstinationem, ideo sibi displicet pnia pctōris. Sed iste non habet ius querelæ contra Deum si miseretur peccatoribus, & non sibi. Primò, quia ipse non peccauit ex fragilitate sicut peccant modo peccatores pro statu isto pp naturam corruptā in Adam. Secundò, quia Deus promittit veniā pœnitentib. ergo si homo agit pñiam, & nō Diab. non est culpa Dei, quare non remittit culpam Diabo. sicut homini pœnitenti. Sed homo læsus, & passus iniuriam contra Deū murmurat ex ira. nam ira est appetitu vindictę ex accēsione sanguinis, circa cor pp parui pēsionem aut iniuriam illatam, & ideo tales appetentes vindictam de suis læsoribus, murmurant contra Deum. Contra quos inuehitur Chrs. Matth. 25. adducēs parabolā
D de illo, cui Dñs remiserat debitū decē mille talentorū, & ipse suffocabat conseruū & pximum qui debebat sibi tm̄ 100. denarios, & ideo tales non habent ius querelæ contra Deum. nam si volunt vt dimittat eis pctā, quæ ꝯ Deum cōmiserunt, à fortiori debent ipsi remittere iniuriā pximo pœnitēti, nec debent mirāri quare Deus pmittit eos ī peccato viuere, & prosperari, quia expectat eos ad pñiam. Hypocritę aūt ex peiore intentione, & malitia mouent, quā Diab. & homo lęsus. Ad cuius intelligentiā est aduertēdum, q duo sunt gña hypocritarū: quidā sciunt se esse malos, sed fingunt virtutem, ut appareant boni, & decipiant populum, & extor-
E queant bona tpalia, & honorent ab omnib. de quibus Saluator Matth. 5. Cum ieiunatis nolite fieri sicut hypocritæ tristes; exterminant. n. facies suas, vt appareant hoībus ieiunantes. Item veniunt in vestimētis ouiū: intrinsecus aūt sunt lupi rapaces, & hoc faciūt duob. respectibus. Primò, vt cōmendant domos viduarū &c. & hoc pp auaritiā. Secūdò pp superbiam, uolunt primos accubitus in mensa, & sic volunt ab oībus vocari Rabi. Et sic isti, vt videantur boni semper de virtute locuti volunt alios publicè increpare, & licet in occulto non murmurent ꝯ Deum: eo q agnoscunt seipsos prauos, & occultos peccatores, tñ in cōspectu populi fingunt admirari, & dñt qūo potest Deus sustinere peccatores, & tanta scelera super terram? & sic publice arguunt & iudicant temere diuinā mi-
F sericordiā. Scdm genus hypocritarū est peius priori qui putant se esse bonos, & iustos, & potius abstinent à peccato ex superbia, vt possint alios arguere, & mordere, quam ex deuotione, & isti nō cessant inuestigare in publico, & occulto vitas, & facta aliorū, vt oēs possint carpere, & mordere vt iustificent seipsos, de quorū grege erat ille Pharisæus qui arguebat publicanum dicens. Grās ago tibi Dñe q a non sum sicut cæteri homines &c. Luc. 18. Itē eiusdē generis erat Simō Pharisæus q arguebat Christū Luc. 7. q a permittebat se tagi a muliere peccatri. &c. Et isti sunt ita supbi q putant solis sibi deberi honorē, & intantū sunt obcęcati, q nō cognoscunt peccata grauiora, in quibus laborant.

Nam

A Nā primò sūt susurrones, voraces, ambitiosi, diffamatores, et blasfemi; nā dicunt q̄ Deus non est Deus nisi illico puniat pctōres, et sic inuident miæ Dei, quæ expectat pctōres ad pniam. Item inuidi, qa in nullo alio patiunt honorem nec volūt consortem in honorib. et inuident diuinæ miæ. Item sunt hæretici, et Pelagiani, qa putant se ex propriis virib. et nō ex Dei gr̄a abstinere a pctō aliquo cū sint maiorib. et grauiorib⁹ scelerib. sauciati, contra quos inuehitur Chr̄s Mat. 6. hipocrita vides festucam in oculo fratris tui, trabē autem in oculo tuo non cōsideras. De his dicit Aug. q̄ est impossibile q̄ agant pniam, et ratio est. Nam non putant se pctōres sed iustos, et sic contemnunt pniam in sepisis, et odiunt pniam in proximo. Ex quib. patet q̄ tria genera arguunt et iudicant Chr̄m et

B murmurant iugiter contra eius miam, eo q̄ est ita pronus ad miserendum pœnitentib. Nam arguunt contra Deum, afflicti et læsi hipocritæ simul et q̄dam curiosi dicentes, q̄ si De⁹ est summa iustitia et tribuit vnicuiq; quod suum est, et nemini facit iniuriā, quō ergo parcit pctōribus qui ex inopia non potuerunt restituere ea, quę pauperib. abstulerunt, aut ex impotentia et importunitate nō potuerunt satisfacere iniuriam patiētibus? Videtur ergo illis iniuriam facere, et cū iniuria illorum, parcere pœnitentibus. Itē arguunt rursus curiosi, si Deus est summè misericors, ergo quō est summè iustus? Nam si vtitur summa mīa, non pōt vti summa iustitia, nec econuerso, quia non vident posse eē in eodē, et per consequens si Deus vult vti summa mīa manet iniustus &c. Et sic Deus continuè iudicat iniustus ab his tribus gene

C ribus. Vlterius est aduertendū q̄ sicut Deus tripliciter arguitur & iudicat iniustus à supradictis tribus generationib. ita tripliciter iustificatur & cōuincit eos. Primò humanæ fragilitati compatiendo. Scdò promissionē qua veniam promisit pœnitētib. adimplendo. Tertiò, sanguinem filii sui in recompēsationem & pciium pro oībus iniuriis tā sibi q̄ hoībus factis acceptādo. Vnde est primò aduertendum, q̄ causa quare Deus est pronus ad parcendum hoībus pœnitentib. est, quia compatitur eorum fragilitati. Nam oēs hoīes habent naturam fragilē & corruptam in Adam & pronam ad cadendum, & sic habent tres incitatores. s. carnem mundum & Diab. intrinsecus & extrinsecus. Diab. autē nullum alium habet incitatorem nisi semetipsum & malitiam suam, & sic pctm̄ hoīnis est magis remissibile q̄ pctm̄ Diab. Et sic Deus iustè ait parcendo peccatoribus & nō Diabo. & per consequens Diabō. non habet ius querelæ cōtra Deum. Et sic Deus potest se iustificare contra Diab. & quemlibet aliū allegādo humanam fragilitatem, quā arguitur, & iudicatur de remissione & venia data pœnitētibus, & sic vincit Diab. & ceteros cū iudicatur ab eis. Hoc est ergo quod dicit hic Dauid respondēdo huic obiectioni. Nā De⁹ posset dicere ipsi Dauid & cuilibet peccatori. Quomodo possū ego de iustitia parcere tibi, & delere iniquitatem tuam, quia non solum mihi peccasti, imò contra proximum ipsum opprimēdo & diffamando & q̄. Ideo tam Diab. q̄ proximus tuus quē læsisti, & oēs hypocritæ clamāt cōtra me ut puniā

D

E te in æternum, & sic iudicor continuè & arguor ab eis, ideo oportet meipsum iustificare & iustitiam seruare. Huic obiectioni satisfacit dicēs: Dn̄e miserere mei, & laua me, & dele iniquitatem meam vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas eos cū iudicaris ab eis. q. d. per rationes potes iustificari, & vincere eos. Primò compatiendo fragilitati meæ q̄ traxi a parentib. meis in cōceptione & Nati. Ecce. n. i iniquitatib. cōceptus sum. Respice ergo compatiendo fragilitati meę, quia i iniquitatibus cōceptus sum & in pctīs concepit me mater mea. Et exinde traxit fomitem & concupiscentiam & infirmitatē i carne, & pronitatē ad peccandum, & sic inuenio legem in membris meis repugnantē legi mentis meæ. Vnde quod nollem hoc facio q̄nq;, & quod vellē non facio, & sic non

F solum habeo excitatorē extrinsecū, sed continuū impugnatorē intrinsecum quē Diab. non habet, & ideo ipse nullā potest habere excusationē, & sic poteris iustificari in sermonib. tuis contra Diab. & vincere eū cum iudicaris & argueris ab eo. Pereandē rōnē potes iustificari & vincere proximū quē læsi cum clamat contra me, & potes vincere eū cum ab eo iudicaris. Nā postq̄ ego peccaui p fragilitatem, & humilio me per pniam & penitet me proximos læsisse, & cupio satisfacere eis ad possibile, ideo debent contētari postq̄ isti sunt in eadem fragilitate & cōdenatione & desiderant, vt tu pariter remittas eis pctā sua. Parce ergo mihi cōpatiēdo fragilitati meæ, ut iustificeris in sermonib. tuis &

A uincas accusatores meos, id diabolū & proximū & hipocritas, dū iudicaris ab eis allegādo meā fragilitatē. Scd'o iustificat De' i sermonibus suis & vincit cū iudicatur adimplēdo, qđ pmisit pęnitētibus. Nā nullus iustificat, in sermonibus & pmissis suis visquequo implet quod promisit, sed Deus promisit p Ezec. 18. & oēs alios profetas, q quādocūq; pcōr ingemuerit, & conuertet à via sua mala, & ageret pniam; tūc De' nō amplius recordaret iniqtatū pęnitētis. Dicit ergo Dauid in persona cuiuslibet pęnitētis. Dñe miserere mei, & dele iniquitatē meā, ut iustificeris in sermonibus tuis, & promissis. Nā tu promisisti remissionē & veniā pęnitētibus, & dixisti per Ezec. si cōuersus fuerit pcōr, oīm iniquitatū quas fecerit nō recordabor, ergo nō recorderis pcā mea, sed dele pcā mea ad pęnā ęternā amplius nō imputādo, & sic iustificaberis in sermonibus, & promissionib. tuis

B alr maneres mēdax & iniustus. Ecce.n. veritatē dilexisti.i. respice, qa veritatē dilexisti & nō mēdaciū, ergo fac q pmisisti & iustificaberis in sermonibus tuis. Quod tu pmisisti veniā pctōribus pęnitētibus, pbo. Nā incerta & occulta manifestasti mihi, hoc ē qa tu reuelasti mihi multa icerta.i. obscōdita, & occulta hoīhus de tua profunda sapientia.i. q sunt clausa i tua sapia, de incarnatione, & nra redēptione, & pctōrum remissione. Vñ est aduertendū, q quilibet peccator & pęnitens pōt dicere. Incerta & occulta sapię tuę manifestasti mihi. Nam quotidie Deus p experiētiam manifestat nobis occultā sapiam & miam suā in remissionē pctōrum. Nā nos videmus, q sp latro egit malū in uita sua, &

C tñ in ultimo suæ vitæ Deus remisit sibi pctā, & fo ibillo die secū in gloria paradisi. Itē uidimus Paulū maximū ecclesiæ persecutorē, & postea post pniam factus est ecclesiæ defensor & ædificator. Et sic est dicendum de Mathæo publicano, & Aug. &c. Ex quo patet, q Deus maximè ostendit & manifestat nobis incerta, & occulta sapiæ suæ, cū quotidie iustificat per pniam maximos, & scelera tos peccatores de quib' nulla spes habebat in opinione hoim, & in hoc maximè Deus iustificat seipsum in sermonibus, & promissionibus suis, & maximè manifestat tesauros occultos sapiæ suæ, & miæ, cum ex magnis peccatoribus faciat iustos per pniam, & etiā Deus uincit diabolū cū iudicatur ab eo. Nam potest dicere Deus diabolo, tu arguis & iudicas me de misericordia, quia remitto peccatum homini, & nō tibi, fac tu pniam sicut ipse, & parcā tibi sicut ipsi, sed tu manes sp obstinatus in tuo peccato, ideo nō est iustum q remittam tibi, sed est iustū q remittam ipsi ut iustificer in sermonibus, & promissionibus meis, quia promisi veniā pęnitētibus. Et sic Deus non solum ut sic iustificat in sermonibus suis, sed et uincit diabolū, & hypocritas cū iudcatur, & arguitur, & blasfemat ab eis. Ex quibus patet, q dupliciter iustificat Deus in sermonibus suis, & uincit cū iudicat. Primo cōpatiendo humanæ infirmitati, & humanę fragilitati. Secundò dādo veniā, quam promisit poenitentibus. Litera Hieronymi habet. Tibi soli peccaui &c. propterea iustificabis uerbum tuum, & mundaberis dum iudicaberis, quasi dicat, si tu deleueris iniquitatem meam, mihi culpam & pę

E nam remittendo postquam ago pęnitentiā, & cōfiteor peccata mea, propterea hoc faciēdo iustificabis verbū tuū i quo promisisti veniam pęnitentibus, & cū iudicaberis ab æmulis meis, tunc mundaberis.i. mundus, & excusatus erit repertus. Item sequitur secundum literam Hieron. Ecce ueritatē uoluisti in præcordiis, & in occultum sapientiā fac notam mihi, quasi dicat. tu nō solum diligis & vis ueritatem in te, sed etiam in præcordiis, & in cōscientia hominū vis ueram cōfessionē pctōrum.i. q vnusquisq; uere, & cum cōtritione cordis cōfiteat pctā sua, & agat pęnitētiā. Cū ergo cōfessus sim pcā mea quia dixi. Tibi soli peccaui & malū corā te feci, ergo remitte mihi culpā, & dele iniquitatē meā, & sic iustificaberis in sermonib. tuis, & uinces cum iudicaris, & fac mihi notā occul

F tam sapientiā tuā, quæ maximè manifestat in remissione pctōrum ut dictū est, ut sciam me esse absolutū. Asperges me. Quia superius pęnitens persuasit quomodo Deus duobus modis iustificatur, & uincit cum iudicatur. Implēdo promissum & cōpatiendo humanæ infirmitati, hic persuadet quomō tertio mō pōt iustificari & vincere obtrectatores, & curiosos prædictos, hoc est acceptādo aspersionem sanguinis Christi in pretiū, & recōpēsationē delicti, & iniuriæ, & sic petit aspergi per sanguinem Christi vt mūdetur pctōr, & Deus pater iustificet & uincat cū iudicatur. Ad cuius intelligentiā est notādū. Primò, q licet pctōr lędit proximū, tñ i primis offendit Deū, qa eius legē trāsgredit, &

præua-

A p̄uaricat, & violat, & eius p̄cepta ꝯtēnit, ex cōsequenti lædit p̄ximū inferendo ipsi dānū in fama, vel in bonis, vel in p̄sona, & hoc corde, vel ore, vel op̄e, & sic omne p̄ctm̄ est infinitū indebito, q̄a est cōtra Deū infinitū. Et sic licèt p̄ dāno, & iniuria p̄ximi possit satisfieri aliquo finito p̄cio, tn̄ iniuriæ factæ Deo nullū p̄ciū finitū p̄ōt satisfacere. Nā iniuria facta p̄ximo comparata iniuriæ factæ Deo ē sicut cōparatio cētū denariorū ad X. mil. talētorū auri, ut ait saluator Mat. 18. Et iō oē peccatū ē irremissibile quò ad nos, q̄a nullus de se p̄ōt satisfacere nec inuenire, aliq̄d p̄ciū, quo satisfaciat iīuriæ factæ Deo, & debito decē milliū talentorū, ut patet ī eadē parabola. Et iō dicit Augu. lib. Cur Deus hō, ꝙ oportuit reperiri aliqd̄ precium infinitū per quod satisfaceremus debito infinito, s. p̄ oi p̄ctō, & iniuria Deo facta, & ista ē passio,
B & aspersio sanguinis Christi. Nam merita illius passionis sunt precij infiniti, eo ꝙ processit ex obedientia, & humilitate, & caritate infinita. Nam licet volūtas Christi humana fuerit finita in sub̄a, tn̄ fuit infinita in affectu, q̄a in immēsum uoluit humiliari vsq; ad mortē crucis. Itē q̄a tota p̄sona Xp̄i erat īfinita, ideo ēt illa passio dr̄ esse p̄cii, & meriti infiniti, eò ꝙ Christ⁹ erat Deus, & homo, & filius unic⁹, & dilectus, & purus, & īnocēs. Ideo illa passio fuit patri cara, & accepta in precium infinitum. Ideo satisfecit pro omnibus peccatis p̄teritis, & futuris. Et sic Christus in cruce obtulit seipsum, & passionem suam patri non solum pro peccato primorū parentum, sed ēt, ut satisfaceret patri p̄ peccato omnium nostrum, quia tūc ille sanguis
C præbuit uirtutem omnib⁹ sacramentis. s. baptismo ad tollendum originale; & pœnitentiæ ad satisfaciendum p̄ actuali. Ex quo patet, ꝙ passio, et sanguis Christi nil aliud est nisi quoddam precium infinitum quo soluit omne debitum. Vnde dicit Aug. super ps. 21 sermone 2. Ecce Christ⁹ passus est ecce mercator ostendit merces suas, ecce preciū qd̄ dedit, ecce sanguis eius fusus est, ī sacco sui corporis ferebat precium, percussus est lancea, scissus est saccus, & manauit preciū orbis terrarū, apertus est infernus, & emptum est cęlū. Ex his patet, ꝙ sanguis Christi fuit precium totius orbis terrarum, quo precio Christus non solum soluit oē debitum peccati, sed etiam pro nobis emit cœlum. Ideo diffinitur passio Christi per omnes suos effectus sic. Passio Christi est quoddam pelagus
D infinitum meritorum, et numisma immensi precij, quo cęlum est emptum, & genus humanum redemptum, quo iniusta in conspectu Dei fiūt iusta, & diuina iustitia eius adęquatur miæ, mitigans diuinam iram, satisfaciens diuinæ uindictæ, preciū maius omni debito. Ad cuius diffinitionis intelligētiam est secundò notādum fm Arist. 5. Ethi. ꝙ in iustitia cōmutatiua. s. in cōmutationibus, & uenditionibus est quærendum medium rei. & ideo ante inuentionem nummi uix poterat fieri iusta cōmutatio, & reperiri mediū. Nā cum non esset nummus, oportebat commutare asinū pro boue, aut frumentum pro calceis &c. Et sic non poterat fieri iusta adęquatio siue commutatio, quia semper quid pręualebat, sed postea humana industria repertus est nummus, qui est metrum & men-
E sura adæquans oēs commutationes, & uenditiones, &c. Et hoc numisma siue nūm⁹ nō solū est metrū, & mensura præsentium commutationū, sed etiā est fideiussor pro necessitatibus, & mercibus futuris, quia reseruatur in Gazofilacio; & p̄ ipsum homo in futurū reperit frumētum, & pāuum, & oīa necessaria. Ita pariter factū est de passione Christi. Nā cū nullum preciū ęqualens nec adęquatū posset reperiri ad satisfaciēdū p̄ debito peccati, & iniuria facta Deo & p̄ximo: tunc uenit Xp̄s, & effudit, & obtulit Deo p̄ri sanguinē suum in p̄cium sufficiēs pro omni debito, satisfaciēs pro iniuria facta Deo et proximo. Et sic Christi sanguis factus est numisma, & metrum & mensura adæquās omnia, & satisfaciens pro omni debito. Et non solū ille sanguis tūc adæquauit, & satisfecit pro p̄ peccatis præteritis, sed ēt factus est fideiussor pro debitis futuris. Nam repositus est in Gazofilacio ecclesiasticorum sacrorum ad satisfaciendum pro debitis futuris. Nam ecclesia in baptismo nil aliud facit, nisi ꝙ abstrahit numisma Chr̄i de Gazofilacio Christi, & ecclesiæ, & satisfacit offerēdo Deo patri pro peccato originali illius parui baptizati. Et in pœnitentia nil aliud fit, nisi quòd sacerdos apponit numisma sanguinis Chr̄i, & adhibet pniæ illius pęnitētis, & sic satisfacit p̄ eo. Hoc idē facit pęnitens si nō hēt copiā, sacerdotis. Vn̄ tota pęnitētia hoīs quantūcunq; vehemēs nō esset sufficiens de se satisfacere, nisi sibi admisceatur, & adhibeat passio, & sanguis Chr̄i. Et ponit exemplum

A de uno anulo aureo vnius marchę qui de se non valet, nisi 48. ducatos: tñ si in illo anulo inceletur, & inseratur magnus carbunculus tūc ꝓ eo posset emi vna magna ciuitas & redimi vnus princeps à captiuitate, nō ī valorē auri, sed ī valore carbūculi, siue adamātis in auro celati, & inserti. Ita pariter pnīa peccatoris de se non esset sufficiens ad satisfaciendū ꝓ paruo pctō, sed rōne passionis & sāguinis Chri in ipsa pnīa celati & inserti satisfacit ꝓ omni pctō, & pro omni debito Dei, & ꝓximi ex diuina acceptatione. vt dictū est. Ex quibꝰ patet ꝙ passio & sāguis Xpi est metrū, & mēsura, & numisma adęquatū ad satisfaciendū ꝓ omni debito q̄ quidem sanguis Xpi est celatus & insertus in sacro pnīæ, & sic pęnitens pctōr per virtutē pnīę satisfacit ꝓ omni pctō quātuncunq; graui. Tertiò est

B aduertendum ex supradictis ꝙ pęnitētia nō solum pōt satisfacere rōne sanguinis Chri ꝓ debito, & iniuria facta Deo, sed à fortiori ꝓ iniuria facta ꝓximo passo iniuriā. Probaꝰ primò, q̄a dñs directus pōt remittere iniuriā serui & inuiti. Nā iniuria facta seruo potius est iniuria dñi, q̄a seruus nō hēt ius iniuriæ, q̄a dño est potius facienda satisfactio. Itē iniuria facta ꝓximo in eodē pctō cōparata ad iniuriā Dei est sicut cōparatio cētum denariorum ad decē millia talentorū, ut dictum est, sed pnīa satisfacit ꝓ debito Dei, cuius est totū interesse: ergo satisfacit ꝓ iniuria ꝓximi. Scdò arguiꝰ ex parte Xpi ꝓut est caput ecclesiæ. Nā caput pōt satisfacere pro quocunq; mēbro: nā à capite deriuaꝰ omnis sensus, & motus ad mēbra. Si ergo Xps in pęnitentia nō solum offert suum sanguinē pro

C liberādo pęnitente, sed ēt ꝓ iniuria facta alteri mēbro, q̄a ipse recepit in se illā iniuriā, q̄a licèt facta sit mēbro tñ recepta fuit in capite. Iō Xps caput pt remittere iniuriā factā tanq; mēbro, q̄a primò fuit Xps læsus. Quartò nota fm Aug. de verbis apostoli, ꝙ Chrs non fuit crucifixus nec passus tanq̄ persona priuata, q̄a nunq̄ peccauerat, sed tāq̄ persona cōis, & caput ecclesiæ pro omnibus suis mēbris. Iō sicut oēs fuimꝰ baptizati ī Chro, ita omnia nr̄a pctā præterita, & futura affixit cruci, & per ꝯñs fuerunt punita in Chro. Nā iō passus est tale genus passionis, ut oīa pctā posset delere, & pro omnibus pati. Nā primò passus est contumeliam à cordibus. Iudæorum. Secundò opprobria & iniurias in verbis. Tertiò ictus in persona, q̄a alapis

D cæsus & flagellatus, & tandem clauatus, & lancea perforatus, & mortuus, & hoc voluit Xps, vt pro omni gñe iniuriæ satisfaceret, & omnia nr̄a peccata in eo puniren̄t, & illud genus mortis pro omnib. pœnitentibus pr̄i posset offerre, & ꝓ omnib. mēbris suis, sed vnusquisq; sit mēbrum Xpi per baptismum, & pœnitentiā, & alia sacra: ergo qñcunq; quis baptizaꝰ aut agit pœnitētiā illico in eodē instāti participat passionē Chri, & per ꝯñs pctā sua sunt ī Xpo, & in eius passione punita. Vñ si odiuit fratrem suum, aut dedit sibi alapam: ibi in passione Chri est punitus per cōtumelias, & alapā Chri, & si cōmiserit homicidiū, ilico ibi in Chro est punitum per homicidiū Chri. Et sic oē genus iniuriæ puniꝰ in Chro per baptismū, & pœnitentiā. Et per ꝯñs oēs baptizati, & pœnitentes iustificanꝰ in Chro, & eius passione,

E q̄a per baptismum, & pnīam efficiunꝰ membra Chri, & fiunt unum cum Chro, & participat passionē eius, & iustificanꝰ in eo, quia tā in baptismo, q̄ ī pnīa est realiter tota virtus sanguinis Xpi. Ex q̄bus patet, & primò sequiꝰ, ꝙ baptizari aut agere pnīam nihil aliud est nisi effici mēbrum Chri, & eius sanguine aspergi, & eiꝰ passionē participare. Secundò sequiꝰ ꝙ qñ pęnitens inuocat diuinā mīam, & dicit miserere mei Deus, nil aliud dicit nec petit, nisi ꝙ pr̄ recipiat, & acceptet passionem, & sanguinem Xpi filij sui in recōpēsationē, & satisfactionem pro peccatis suis. Itē qñ pœnitēs dicit Christe fili Dei viui miserere mei, & ꝓpitius esto mihi peccatori, nil aliud dicit, nisi ꝙ Xps offerat pr̄i passionē, & sanguinē suum pro pctīs eius, & ita orat ecclesia quotidie. Iō in fine cuiuslibet orōnis dicimus. Per dñm nostrū Iesum

F Chrm &c. Tertiò sequiꝰ, ꝙ qñ Deus pr̄ remittit nobis pctā, nil aliud facit, nisi ꝙ acceptat passionē Chri in satisfactionē pro peccatis nr̄is. Quartò sequiꝰ, ꝙ qñ pęnitens dicit iniuriā passo: parce mihi, & da veniā amore passionis Xpi, nil aliud dicit, nisi accipe passionē Chri pro iniuria quā tibi feci in satisfactionē, quia aliter non possum tibi satisfacere. Quintò sequitur, ꝙ quādo passus iniuriā nō vult dare veniā nec parcere pęnitēti, & ꝓdicanti amore passionis Xpi, pro tūc existimat maioris ꝓcij iniuriā sibi factā q̄ totā passionē Christi, & per ꝯñs talis obstinatus arguit, & iudicat Deū iniustum, quia dat ueniam pęnitenti acceptando passionē filij in

A tali remissione, & sic est blasfem⁹, & hereticus. Hoc idē est dicendū de quocūq; hypocrita Deū arguere, & iudicare volēte de nimia misericordia. Et sic null⁹ istorum meret veniā pro peccatis suis, nec ꝙ eis suffragetur passio Christi postq̄ eā contemnūt, vt patet in parabola de x. mil. talētorum. Ergo sequit, ꝙ nisi fuisset passio Christi, impossibilis esset remissio pctōrū, & ꝑ consequēs nec pęnitētia esset valida, maximè in his q̄ semꝑ mala egerūt, & nō pęnitent nisi in ultimo vitę suę, & nil habent vnde restituāt, nec habent facultatem vnde satisfaciāt. Iō tales nisi recurrerent ad passionem Christi ꝑ pniam pctā eorū essent irremissibilia, sed ꝑ pęnitentiā participāt passionē Xpi, & sic pctā eorū in Xpo puniūtur, vt dictū est sic iustificātur in eo, & pctā eorū remittūtur. Septimò seq

B t ꝙ sola passio Xpi adæquat, & sociat misericordiā cū iustitia Dei, Probat. Nā si nō esset passio Xpi, tūc posita summa iustitia Dei de necessitate tolleretur mīa, & econuerso, nā summa iustitia Dei vult ꝙ nullū habeat mallū nec euadat impunitū, nec bonū irremunneratū, quia tribuit vnicuiq; sibi debitū, sed nullus pōt satisfacere ꝑ quouis pctō maximè penitēs ī vltimo vitæ ergo talis debet puniri in infinitū secūdū verā iustitiā, & sic tollitur mīa. Sed si Deus vult vti mīa cū pœnitēte ī extremis, tunc iustitia esset lęsa, q̄a illud maneret impunitū de quo ille nō pōt satisfacere, & sic venit sine interuenit passio Xpi q̄ in pniā cōtinet, & adæquat, & sociat mīam cū iustitia. Nā ille penitēs participat passionem Xpi i qua sua pctā puniūtur et illud pctm̄ non remanet impunitū, quia tunc

C Christus de nouo offert suā passionē, et sanguinē patri ꝑ illo pœnitente, et sic iustitia manet integra et inuiolata simul cū mīa, q̄a illa cōtritio, et dolor penitentis, & cōfessio cum proposito satisfaciendi si ad esset facultas, simul cū Xpi passione æqualet cuilibet iniuriæ &c. Ergo sequit, ꝙ De⁹ pater de necessitate hēt acceptare pęnitētem nō solū ad veniā, & remissionē tribuendā, sed ēt ad fęlicitatē ęternā sibi largiendā. Probat. Nā pœnitētes est aspersus sanguine Chri, vt dictū est, sed pr tenet acceptare sāguinē non solū ad remissionē pctōrum, sed ad vitā ęternā largiendā in quocūq; et pro quocūq; fuerit sibi oblatu⁹, quia propter hoc fuit effus⁹ sed redimen sum culpa siue ad redimēda peccata, & ad emēdū cęlū. vt patet ut Heb. 9. & 10. ergo De⁹ in pœnitente nō habet respicere pctā quæ q̄nōdā fecit, sed sanguinē filii quo pęnitēs aspersus est, & sic nō recordat pcā pterita. Decimò seq t ꝙ per pniam nō solū iustificant pctōres, sed ēt Deus pr iustificatur tripliciter. Nā primò iustificatur ī sermonibus, & ꝓmissis, quia ꝓmisit veniā pœnitentib⁹. Secundò iustificatur quia compatit infirmitati & humanæ fragilitati. Tertiò quia ꝑ pniam implet oēm iustitiā sil cū mia. Nā pctā puniuntur tā in Christo q̄ in pœnitente, et sic pctm̄ nō manet impunitū & mia seruat cū pœnitēte sicut ꝓmisū est. Nā pœna æterna sibi remittit ꝓ illo paruo dolore, et pnia. Et sic Deus nō solū iustificatur, sed ēt vincit, & cōfundit diabolū, & passos iniuriā petentes uindictam, & oēs hypocritas cū arguit, & iudicat ab eis. Et hoc est quod dicit hic Dauid in persona cuiuslibet

E pęnitētis. O dñe ut iustificeris in sermonibus, & uincas cum iudicaris: non solum cōpatiaris īfirmitati, & fragilitati meæ, quia in iniquitatibus cōceptus sum &c. & ueniā mihi promisisti, sed ēt ad verā iustitiam seruandam asperges me hyssopo pniæ immersō in sanguine passionis filij tui, & recipe illū sanguinem in satisfactionē pro oībus peccatis meis, & per talē aspersionem pniæ, & sāguinis Christi mūdabor ab oī iniquitate & inquinamento, & sorde peccati, & lauabis me in lacrymis meæ cōtritionis, & confessionis per grām tuæ passionis, & tunc dealbabor, & splendidus ero suꝑ niuem. i. magis q̄ nix per grām. Itē per talem aspersionem mūdabor à suꝑbia, & lauabis me à sorde luxuriæ, & etiam mundabor a delicto, & lauabis me à sorde, & macula peccati. Item mūdabor à F peccato cogitationis, & lauabis me à sorde malæ locutionis. Et cū mundaueris, & lauerī me, & audiuerim ꝙ remiseris mihi culpā, tūc dabis gaudiū auditui meo, & omnia ossa mea humiliata, & contrita per pęnitentiam exultabunt, i. cōscīa mea per pniam confracta tūnc secura quiescet. Auerte ergo faciē tuā a peccatis meis. i. cum me videris sanguine passionis ꝑ pniam aspersum, & lotum iā non amplius respicias peccata mea, sed aspice ad sangninem filij tui, & suscipe in satisfactionem, & oēs iniquitates meas dele de perspectu, & libro tuo, & ne ampl⁹ recorderis, nec ad pœnam velis imputare. Et hoc faciēdo iustificaberis in sermonib. tuis, quia manebis verax, & non mendax dando

A veniam promissā pœnitētib. & manebis ēt iustus, quia adæquabis mīam cū iustitia, manens ipsa iustitia illęsa, ut dictū est, & vinces Diab. & vindicatiuos, & hypocritas cum iudicaris ab illis. Cor mundum crea. Hæc est scda pars principalis, in qua postq̄ pœnitēs petiuit sibi culpā remitti, & pœnam p̄ aspersionem sangui. Xp̄i, & pnīę virtutem, hic petit sibi grām per pctm̄ amissam restitui. Ad cuius intelligentiā est notādum, ꝙ in baptismo per aspersionē sang. Xp̄i, non solū remittit culpa originalis, & ēt actualis in adultis, sed ēt cōfert fides, spes, & caritas in habitu, & grā in actu. Sed p̄ pctm̄ licet non perdat habitus fidei, & spei, tn̄ remittitur caritas, & grā in actu, q̄ quidē grā, & caritas non pn̄t recuperari nisi p̄ pęnitentiā. Nec est hic disputandum an caritas distinguat a grā, sed
B sufficit ꝙ caritas uel ē cū ipsa grā, uel nunq̄ sine grā. Sed ista grā est triplex fm̄ Aug. s. incipiens, proficiens, & perficiēs. Prima rectificat uoluntatem, & dirigit vt uelimus bona. Scda cooperat, vt p̄ficiamus, & exequamur. Tertia confirmat, & perficit uolūtatē in sua operatione. Itē prima rectificat hominē, secūda sāctificat, tertia p̄miat ad gaudiū, & fęlicitatem. Et hanc triplicē grām, siue spiritū grāæ petit hic Dauid in persona huius pœnitētis. Primò petit grām p̄uenientē & mundantē a malo, & rectificantē ad bonū, & dirigentē, cū ait. Cor mundū crea in me Deꝰ, & innoua spm̄ rectum in visceribus, & conscie̅tia mea. i. da mihi grām p̄uenientem per Spi. san. quæ mundet cor meum a pctō, & faciat me detestari pctm̄ & abhorrere, & rectificet, & dirigat uoluntatem ad bonū agendū. s. ut declinet a malo, & faciat bonū. Et di
C cit cor mundum crea, q̄a grā non educit de potentia materiæ, siue aīæ per agens naturale, sed à solo Deo per nouā creationem, & dicit spm̄ rectum innoua, eo ꝙ fuerat perditus per pctm̄. Scdò petit grām proficiētem & cooperantē, & sanctificātem, cum subdit: Ne proijcias me a facie tua. Nā cum Deus aufert grām proijcit hoīem a facie sua, q̄a longè a pctōribus salus. Et sic ille non potest operari nec proficere sine grā, nec est gratꝰ nec acceptus ipse, nec opera sua apud Deū, eò ꝙ grā, est illa quæ sanctificat, & gratificat, & viuificat ad operandū. Iō subdit. Spm̄ sanctum tuū ne auferas a me, quia si auferes a me spm̄ sanctum, & grām quæ sanctificat, tunc proiectus ero a facie tua, & salute. Ter

tiò petit grām perficientem, & confirmantē D
vt perficere possit cursum, & opus inceptū, vt inde accipiat p̄mium, & lætitiam salutis æternę: cū subdit. Redde mihi lætitiā salutaris. Et est transpositio snīæ. i. cōfirma me spū, & grā principali, quæ est finalis grā, & perfecta; & tunc reddet mihi lætitiam salutaris tui. i. operatum, & lætum finem salutis tuę, q̄ est fęlicitas, & vita æterna per gloriā i cœlo possessa, & hoc per finalem pnīam, & grām cōfirmantem cōparata. Vn̄ nota ꝙ sicut finalis impęnitētia, & obstinatio dr̄ pctm̄ i spm̄ sanctum, & culpa principalis, & irremissibilis, ita finalis pnīa, & grā confirmata dr̄ spūs & grā principalis, & maxima. Probatur, q̄a sicut per illā acquirit pęna æterna, ita p̄ istā cōparatur, & acquiritur fructus salutis, & uitæ, & fœlicitatis æternæ. ideo dicit. Redde mihi lætitiā salutaris tui. i. non solū des mihi E
grām p̄uenientē, & proficientem, sed ēt confirma, & cōserua me in ea vsq; ad finem vitæ īclusiuè, ut reddas mihi fructū, & lætitiā salutis, & fęlicitatis æternæ tuæ. Vnde non solū peto ꝙ reddas mihi lętitiā salutaris tui i uita æterna, sed ēt ut p̄ talem grām confirmatam reddas mihi lætitiam salutaris tui, i. vt possim exercere, & perficere quatuor fructus salubres infrascriptos, qui dn̄r fructꝰ pęnitētiæ, dignos uita æterna. Per hoc. n. petit, vt faciat fructꝰ pnīæ dignos, q̄ est tertia pars pnīæ. s. satisfactio. Docebo iniquos. Hic, in hac tertia parte pęnitēs p̄mittit facere satisfactionē, & fructus pnīæ dignos. Et explicat quatuor fructus, & vtilitates quæ sequuntur ex pœnitentia, & gratia cōfirmata, & perseuerante. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ sicut quatuor mala facit pctm̄ i pec- F
catore. s. primò quia docet alios peccare. Secundò quia laus, & doctrina eius est Deo, & hominibus cōtemptibilis. Tertiò, quia eius sacrificia nō sunt Deo accepta. Quartò, q̄a aīa peccatoris facta est habitatio pctī. Ita p̄ oppositum, quatuor fructus sequuntur ex pęnitētia. Primò, q̄a pęnitens est causa, ut cęteri conuertantur. Secundò, quia eius laus & correctio est grata Deo, & hoībus. Tertiò, quia eius sacrificiū est Deo acceptū. Quartò, quia eius anima facta est habitaculū Dei, & visio pacis, & templum spūs sancti. Ergo istæ quatuor utilitates, & fructus sequuntur digni ex pnīa. Nam primò dico, ꝙ sicut peccator ante exemplo sui, & verbis docebat alios peccare, ita post pœnitentiam exemplo

sui,

A fui, & prædicatione docet alios ꝑ pniam cõuerti: nam tunc audacter ꝑdicat cõtra vitia, q̃ a est irreprehensibilis, & multi vidētes eū cōuersum, & bene operantē non solū eius prædicat. & verbo, sed exemplo, ad pniam ꝯuertunrur, iõ ait. Si tu Dñe per istã pniam remiseris mihi culpam, & restitueris grãm, & me in ipsa cõfirmaueris, & cõseruaueris, tūc docebo iniquos & pctõres vias tuas, & ꝑdicabo eis quanta est mía tua & virtus sang. Xpi & pniç, & tunc nõ solū ex verbis meis, sed ēt exemplo cōuertent ad te impii & pctõres. Libera me de sanguinibus. Hic explicat ẜm fructū pniç qui est iste. Nam sicut ante laus, & oro, q̃ pctõr faciebat, nõ erat speciosa nec acceptabilis apud Deū ad vitam æternā, ita post pniam oĩs laus, & oro est speciosa, & grata, & accepta Deo ad ꝑmiū ęternū. Ideo

B subdit. O Deus meus libera me de sanguinib. i. de pctis mortalib. q̃a si hoc feceris, tūc postq̃ liberat⁹ fuero per pniam, lingua mea q̃ ante blasfemabat, & erat sordidata, & deturpata vanis, & ĩmundis, & libidinosis, & illicitis locutionib. q̃a nõ loquebat nisi de superbia, & de honorib. & de auaritia, & de rapinis, & de luxuria, & de impudicitia, & de comessationib. & de ebrietatib. tunc post pęnitēṫiā exaltabit, & magnificabit iustitiā tuam adæquatam cum mía ut dictum est. Et notanter dicit exaltabit iustitiam, q̃a Deus per pniam iustificat pctõrem, & Deus iustificat in sermonib. suis ut dictum est. Et ēt per suprādictam pniam, & grãm postulatam, & redditam aperies labia quæ ante erãt muta, & clausa ad loquēdum de virtutib. & de necessariis ad vitam æternam. Erant. n. clausa,

C & muta ad bonum ex malo habitu, & cõsuetudine loquendi malum, & tunc os meū ꝑsu sum ꝑ grãm annunciabit cū sapore, & suauitate laudē tuã in orando, & ꝑdicando, & cātando ad laudē noĩs tui, & consolationē audientiū, q̃a vidēdo mea opera bona, & lumē doctrinę, glorificabunt te qui es in cęlis. Et notanter dicit. Libera me de sanguinib. q̃a pctã actualia dñr dupliciter sanguines. Primò quia procedunt à fomite, & concupiscētia, q̃ est in carne, & sanguine. Secūdò quia merent sanguinē. i. mortem æternã. Iõ dñr pctã mortalia. Vñ sanguis frequēter ꝑ morte in scriptura noĩatur. Vñ q̃n quis est dign⁹ morte dicimus ꝙ dignus est sanguine siue reus sanguinis, & debitor. Q̃m si voluisses. Tertius fructus dignus pniæ est acceptatio

D sacrificiorū, & oĩum aliorum bonorū apud Deum, nam dum homo erat in pctõ, sua sacrificia, & alia bona quæ faciebat non erant accepta Deo ad vitam ęternam, & ratio est. Nam pctõr erat in odio Dei, & aĩa sua non erat Deo accepta, ergo minus acceptabant ea quæ offerebat. Nam Deus prius acceptat aĩam, & voluntatem bonam; q̃ sacrificium, & oblationem, quia ista non fiunt de se acceptabilia nisi bonitate offerentis. Vñ Deus per prius respexit ad Abel: deinde ad munera eius, ut dictum est ps. præcedenti. Et ratio quare Deus magis, & prius acceptat sacrificium volūtatis, q̃ quodlibet aliud sacrificiū aut oblationem, est ista ẜm Aug. Nam illud sacrificium est maioris pretii, & magis Deo acceptabile, quod fit de proprio, magis q̃ illud quod fit de alieno, sed oĩa alia sunt no-

E bis aliena præter voluntatem, quia nil est magis in potestate nostra, q̃ voluntas, quæ a nobis nõ potest auferri, cum cætera alia nobis inuitis possint auferri, & sola voluntas manet libera, quia nunq̃ libero imperabis aĩo, ut patet de martyribus, quibus tirãni, & principes nunq̃ potuerunt imperare, nec auferre propositum, & tamen nõ solum abstulerunt bona temporalia, sed ēt vitã corporalem. De tali ergo cellario Deus vult sacrificium, & oblationem, & eleemosynam, vnde non semper exigit effectum, sed quærit semper affectum & uotum & bonum propositum de corde bono & conscientia pura. Et in hoc sacrificio magis delectatur, & hoc sacrificiū Deus magis per se acceptat, q̃ sacrificia quę immolabant antiqui de animalib. brutis, & ēt oblationes quas offerunt

F pctõres de bonis tpalib. Vñ pctõr q̃n offert magna bona tēporalia puta q̃n ex pecuniis suis construit magnam ecclesiam, aut facit calices aureos & argenteos, aut sumptuosa vestimenta in ecclesia, nil offert de proprio postq̃ non offert primo Deo propriã & bonam volunt. & puram cõscientiam, ideo suū sacrificiū non est Deo acceptū, nec delectabile pro illo statu. Sed si egerit pniam, tunc offert Deo spm̃ cōtribulatū & cor contritū & humiliatū, & tūc Deus nõ despicit illud tale sacrificium, imò acceptat, & exinde oĩa sacrificia exteriora. Et hic est tertius fructus & utilitas pniæ. Ideo ait Dauid in ꝑsona cuiuslibet pęnitētis. O Dñe. Q̃m si voluisses. i. si acceptasses, ego dedissem tibi sacrificium de bonis exterioribus, sed vtiq; scio supple, quod

A ꝙ tu nõ delectaberis in holocaustis & sacrificiis exterioribus. Litera Hie. hẽt. Qm̃ nõ vis sacrificiũ, nec holocausta tibi placent. Et tunc litera & sñia est magis plana. i. nõ dedi tibi sacrificium dũ erã peccator, qm̃ scio ꝙ nõ vis nec acceptas per se sacrificiũ, nec placent tibi per se holocausta, nisi offerãtur de corde bono & cõscia pura, quia prius respicis ad cor, quia spũs cõtribulatus & ↄtract⁹ per pñiam est tibi Deo sacrificiũ gratũ supple & de se acceptũ, & nunq̃ despicies, imo sp acceptabis cor cõtritũ & humiliatũ per pñiam, q. d. ĩ summa. Si tu dñe remiseris mihi culpã & restitueris gratiã ꝑ pñiam, sicut supra postulaui, nunc sequet̃ iste tertius fructus pñiæ, quia offerã tibi spm̃ contribulatũ tibi gratũ & cor contritum & humiliatũ, qđ nunq̃ despicies, & exinde offerã tibi alias B oblationes, q̃ oĩa añ pñiam nõ erãt tibi accepta nec delectabilia. Vnde Apl's ad Heb. 13. Per ipsum ergo offeramus hostiã laudis sp Deo. i. fructũ labiorũ cõfitẽtiũ noĩ eius. Talibus. n. hostiis promeret̃. i. delectat̃ Deus. Benignè fac. Quartus fructus dignus pñiæ est, quia aĩa fit uera Hierusalẽ & habitaculũ & templũ Dei, & verũ altare in quo oĩa q̃ offerũtur sunt Deo accepta. Ad cuius euidentiã est ualdè aduertendũ ẜm doctrinã saluatoris, Matt. 12. & Luc. 11. ꝙ aĩa per pc̃tm̃ efficit̃ atrium & habitaculum diaboli. Nã sicut vnus princeps armat⁹ & fortis custodit atriũ et castrum suũ, ita diabolus dũ est in aĩa peccatoris armatus oĩ gñe vitiorũ, defendit ne intret aliqua uirtus in illã aĩam, & sic tenet hoiem ligatum ne faciat bonũ, nec põt diabolus inde eiici nisi a solo Deo, q̃ est fortior; C vt patet ibidẽ. Sed si forsan ille diabolus fuerit ĩde per pñiam eiectus, & exierit ab illo hoĩe, tunc ambulat per loca inaquosa &c. Et tunc assumit alios septẽ spũs nequiores se. s. septem genera vitiorum, & ingressi habitãt ibi &c. Ex quibus sequit̃ ꝙ aĩa per peccatũ est facta habitaculũ, & templum diaboli, & habitatio dęmoniorũ, ĩ quo tẽplo peccator quot mala opera facit, toto sacrificia offert diabolo. Per oppositũ dicit Aug. ꝙ aĩa existẽs ĩ gratia post pñiam, facta est habilaculũ Dei, & templũ spiritussancti, ut inquit apl's primæ ad Corintios 6. An nescitis ꝙ mẽbra vestra templum sunt spiritussancti? Item ad Ephe. 2. In quo vos coædificamini in habitaculum Dei in spiritusancto. Item primæ ad Cor. 3. Nescitis quia templũ Dei estis & spiritus Dei habitat in uobis &c. Vnde vt dicere ibi Apostolus ẜm Aug. ꝙ aĩa nostra fuit facta in baptismo ciuitas, & templum Dei, cuius fundamentum est Christus, & muri sunt fides, spes, & caritas. Et ideo uideat ne quis velit ipsam facere templum diaboli rũpẽdo eius muros, & super ædificare ligna & paleas peccatorũ. Et sic dicit Augustinus ꝙ sicut aĩa quæ ante per baptismum erat facta templũ Dei, murata fide, spe, & caritate, postea per peccatũ ruptis muris fit Babylon, & templum diaboli, & habitatio dęmoniorũ & domus cõfusionis, ita postea per pęnitentiam eiecto diabolo fit Hierusalem, & uisio pacis, & templum Dei, & habitatio uirtutũ, & reædificantur, eius muri et restaurantur, cum in ea recuperatur eius caritas & gratia quibus sepitur et defendit̃, & sic fit templũ Dei, in quo oĩa q̃ offerũtur sunt Deo grata, et accepta. Et iste est quartus fructus pñiæ. E Et hoc est quod dicit Dauid. O dñe fac qđ peto, et benignè fac in bona uoluntate tua Sion. i. fac in benigna uoluntate tua, vt aĩa mea fit uera Sion, & in ea cõtemplet̃ Deus, et fiat templum Dei per gratiã et pñiam, q̃ ante erat templũ & altare diaboli per peccatum, & fac ẽt cum bona uoluntate tua, ut muri Ierusalem ædificent̃. i. fac ꝙ aĩa mea, quæ añ erat Babylonia & ciuitas diaboli & habitatio dęmoniorum per peccatũ, fiat Ierusalem, et uisio pacis, et caritatis, et reædificentur eius muri. s. fidei, et spei, et caritatis, qui quidem muri ante fuerũt diruti et dissipati per peccatum. Vñ sicut tota ecclesia mistice dr̃ Sion. i. specula et templum Dei, quia in ea Deus contemplatur, et speculatur et dr̃ ẽt Ierusalem. i. visio pacis vt supra dictũ est, ita aĩa iusti et pęnitẽtis moraliter et spiritualiter primò dr̃ Siõ, quod idem est quod F speculatio et contemplatio siue templum, quia in ea Deus speculatur et cõtemplatur, et in ea oblationes spirituales offerunt̃. Dr̃ ẽt Ierusalem. i. visio pacis siue pacifica, quia in ea Deus vĩ et habitat per gratiam, q a sedes Dei aĩa iusti est, et est ciuitas et habitatio uirtutum septa, et circundata, et tuta muro euãgelico fidei, spei, et caritatis, aduersus quã ciuitatẽ sic septam portæ inferi nõ præualebunt. Dr̃ etiam pacifica, inquantum est Deo unita, et in caritate Dei, et proximi. Et post pñiam maximè dr̃ Ierusalem, et pacifica, quia pacificatur et unitur Deo per caritatem quæ ante erat inimica per peccatum.

Ideo

A Ideo pęnitēs magnopere petit, & affectat ut dñs cum benigna & bona uoluntate & mīa faciat aīam suam ex templo diaboli ueram Sion & templū Dei: & ex Babilonia faciat eam ueram Hierusalem: & reædificentur & restaurētur eius muri. Nota ēt ꝙ ly Sion potest esse datiui casus, vt sit sensus. O Dñe fac benigne & misericorditer ipsi Siō .i. animę meæ, vt in bona uolūtate tua ædificentur in ea muri Hierusalem .s. uisionis, & pacis diuinæ p gratiam, & pnīam. Et subdit cām quare hoc desiderat. Tūc acceptabis .i. quia tūc in ea acceptabis sacrificium iustitiæ. Ad cuius euidentiam est notandum, sicut supradictum est, ꝙ anima per pnīam non solum fit Hierusalem, sed etiam Sion .s. templū in quo Deus contemplatur. Et non solum fit templum, sed ēt altare Dei, ī quo, & super quod

B sacrificia & oblationes offeruntur. Nam altare dr̄ quasi altum & eleuatū a terra, & ideo cū aīa per pnīam & gratiam fiat alta & eleuata a terrenis ad cęlestia, iō fit altare sup quod spūalia sacrificia debitè offerunt̄ Deo grata & accepta. Et ideo dicit, tunc postquā aīa mea facta fuerit uera Siō & templū Dei acceptabis ī ea sacrificiū & oblationes spūales, & tunc etiam uota mea imponent uitulos super eam factam altare tuum. Ad cuius maiorem euidētiam est notandum, ut supra dictū est, ꝙ agni & arietes, & uituli, & cętera animalia quæ in le. ue. immolabantur, nō poterāt de se iustificare, cum de se nō essēt iusta, quia nihil dr̄ iustū, nisi utens rōne, & ideo non offerebantur pp se, nisi inquātum figurabant ea, quæ offerenda erant in ecclesia per aduentum Messiæ, ut ait Aug. contra

C aduersarium legis & profetarū. Vñ agnus, q sacrificabatur mane & uespere, significabat Christum tanquam agnum sine macula offerendū in cruce fm̄ misticā significationē, ut dictū est in scd̄a expositione hui⁹ psalmi. Sed moralr̄ & spūaliter significabat humilitatem & māsuetudinē quam offert quilibet iustus in templo & altari aīæ suę. Et sic ille īmolat agnū Deo, qui occidit in se superbiam per pnīam, & offert humilitatē, & māsuetudinē in altari aīę suæ, & ille offert Turturē, q occidit luxuria in se, & offert castitatē & munditiā. Et ille īmolat arietes & bones & hircos, qui occidit in se auaritiā & offert Deo paupertatē & largitatē. Et ille īmolat Deo tauros & vitulos, qui occidit in se, & mortificat petulantiam iræ, & odii, & offert Deo pacem & ꝯcordiā. Et ista sunt aīalia, & D sacrificia, q̄ offerunt̄ quotidie Chřo in altari animæ cuiuslibet pœnitentis & iusti. Vñ pęnitēs quilibet dr̄ occidere & mortificare seipsum & suscitatum se Deo offerre. Nam sit pbus p pnīam seipsum dr̄ occidere & mortificare & abnegare, ut ait Greg. Et sic luxuriosus agens ueram pnīam mortificat carnem suam & seipsum, & sic ex luxurioso efficitur castus, & offert Deo castitatē, qui ante diabolo quotidie offerebat opera luxuriæ. Ex quo patet, ꝙ qui offert Deo humilitatem & māsuetudinem, offert iuuencum siue taurū occisum. Et ista sunt sacrificia iustitiæ & holocausta tota cremata caritatis, & uituli qui offeruntur in altari aīæ cuiuslibet iusti. Vnde tūc occidimus hircos, & tauros & arietes cum extinguimus concupiscentiam & desideria carnalia & motus & uoluptates bestia E les in carne nostra per pnīam & virtutes. Et tunc offerimus cor mundum per uitulos, & agnos intellectum. Duplex ergo sacrificium iustitiæ effertur quotidie in le. no. Vnum est sacrific.ū, quod est tm̄ vnum de se bonū de opere operato & iustum & iustificās, & hoc est solum sacr̄m Eucharistiæ. Scd̄m est sacrificiū iustum iustificatum, & hoc est spūs cōtribulatus siue cor cōtritum, & humiliatum & mortificatum p pnīam. Primū offertur semel ī ecclesia quotidie, fm̄ cōtinuè offertur in aīa iusti, & sic cor mortificatum p humilitatem, & mansuetudinem dr̄ uitulus īmolatus, & cor mortificatum p castitatem dr̄ turtur oblata. Et cor mortificatū p paupertatē dr̄ ouis īmolata. Et cor mortificatū p caritatē dr̄ taurus īmolatus, & occisus, & Deo oblatus. Itē deuotæ orōnes, & obseruationes F intelligūtur, & figurantur q̄sque in le. ueteri per uitulos & oues. Vñ Osea 14. Oēm aufer iniquitatē, & accipe bonū, & reddemus uitulos labiorū nrorum, &c. Ex quo seq̄tur, ꝙ p vitulos intelligit orōnes labiorū, & cordis, quæ sunt quædā sacrificia, ut dictum est psal. 49. Sacrificiū laudis honorificabit me, & cet. Et sic ēt Dauid ī hoc ultimo uersu p vitulos intelligit orōnes quas tanq̄ sacrificia vnusquisq; fidelis offert in altari aīę suæ. Vñ ad Heb. 13. Per ipsum offeramus hostiā laudis sp Deo .i. fructum labiorū confitentium nomini eius: beneficentiæ aūt & cōionis nolite obliuisci, talibus .n. hostiis promeretur, Deus. Ista ergo sūt sacrificia iustitiæ & holocausta, et uituli qui ponunt̄, et offerūtur sup altare

A altare pœnitētis siue animę iusti. Hoc ē ergo φ hic ait Dauid in persona cuiuslibet pœnitētis. Dicit.n.O dñe si tu remiseris mihi culpā & restitueris gratiā p pœnitentiā tūc restaurabunť & ædificabūtur muri Hierusalem, quę est anima mea pacifica Deo p caritatē: cuius muri sunt pax & caritas:quia posuit Deꝰ fines & seras & portas pacē & caritatē: & sic efficietur aīa mea verū tēplū tuū & altare: & tūc i eo acceptabis sacrificiū iustitiæ.i.sacramentū Eucaristiæ: & acceptabis in eo oblationes & holocausta.i.cor cōtritū & humiliatū, & mortificatū per humilitatē & castitatē: vel acceptabis ī eo humilitatē & castitatē & cęteras virtutes p oblationes, & holocausta ve.le.figuratas. Item tūc ēt imponēt super altare tuū vitulos.i.pacē, & caritatē, & māsuetudinem per vitulos ve.le.figuratas. Et sic religosi vouentes & p

B fitentes tria vota.s.obediētiam paupertatē, & castitatem per obedientiā offerunt agnos & p paupτatē offerūt oues & boues, & arietes, &c. ex quibus cōgregantur diuitiæ, & p castitatē offerunt turtures & colūbos, & unusquisque pœnitens imponit & offert uitulos super hoc altare animę suę deuotas orationes offerēdo. Tota ergo sententia & resolutio huius psalmi consistit in hoc, quia iste pctōr agens pniam recurrit ad Deū dicens. O Deꝰ miserere mei nō fm merita mea, sed fm magnam mīam tuā, non fm paruā mīam qua liberasti patres nostros tpaliter, quę parua est in respectu, sed fm magnā mīam tuā qua liberasti totum humanū genus per mortem & passionē. Et sic non peto solum liberari à periculis tpalibus, sed à peccatis meis æternaliter. Ideo dele iniquitatē meā ne amplius imputes ad pęnam æternam, &c. qm̄

C ego intendo agere veram pniam, & primò per cōtritionem. Qm̄ iniquitatem meā ego cognosco, & pctm̄ meū ꝯ me est semper: animam meam conterendo & mordendo cū magno dolore & pposito nunq̄ amplius cōmittendi. Secūdò ago pniam per oris confessionem, qm̄ cōfiteor, φ tibi soli peccaui, & malum corā te feci. Et ut iustificeris in sermonibus tuis & vincas diabolū & meos æmulos, & hypocritas cum iudicaris ab eis.nō respicias peccata mea, sed cōpatere & miserere fragilitati, & infirmitati meæ, qua traxi ī carne a parentibus meis. Qm̄ ecce in iniquitatibus conceptus sum, &c. Et ēt vt iustificeris in sermonibus tuis:da mihi veniam, quā pœnitentibus promisisti, qm̄ veritatem dilexisti, &c. Et vt magis iustificeris & vincas cum iudicaris, asperge me hyssopo pniæ immerso sanguine tuæ passionis, & mundabor &c. Et cum fuero mundatus & mihi culpa fuerit remissa: cor mundum crea in me Deus.i. restitue mihi oēm gr̄am quā amisi, & confirma me in ea. Et cū totum hoc egeris.s.φ restitueris gr̄am, & remiseris, & deleueris culpā, tunc satisfaciā pro peccatis & aga fructꝰ pniæ dignos acceptari apud Deū. Nā docebo iniquos uias tuas, & impij ad te conuertentur. Scđò exaltabo iustitiā & misericordiā tuam, & os meū annunciabit laudē tuā. Tertiò offeram tibi cor contritum, & humiliatum. Quartò cū aīa mea fuerit renouata per pniam & facta vera Hierusalem, & pacifica, & vera Sion & templum & altare tuū: tūc in ea acceptabis sacrificium iustitię, &c. Et vota mea ponēt vitulos per obediētiā, & humilitatē, & māsuetudinē mortificatos, & orōnes q̄ sunt sacrificia, & vituli laudis &c. B E

Ex quibus omnibus dictis in hoc psalmo & expositione eius morali, & spirituali possunt recolligi 13. conclusiones ad vtilitatem omnium pœnitentium, vt sequuntur.

Prima cōclusio, φ omnis peccator debet recurrere ad Deum, qui solus potest dare veniam, dicens: Miserere mei Deus &c.

Secunda conclusio, φ mīa, qua Deus releuat peccatores a peccato, est magna, & maior cęteris in misericordijs,.i. & miserationibus temporalibus, & corporalibus.

Tertia cōclusio, φ oīs peccator cōmittit adulteriū, & furtū, & homicidium sicut Dauid, na cū diabolo fornicaτ relicto suo sponso Chr̄o, & rapit qđ est in lege prohibitū, & occidit aīam suam morte æterna, quæ peccata per solam pœnitentiam remittuntur. F

Quarta conclusio, φ tunc Deus delet iniquitates nostras, qñ per pniam amplius non imputat ad pœnam æternam, & tunc lauat, qñ ab anima maculam, & peccati sordes abstergit virtute passionis Christi, & tūc mundat, quando per eandem pœnitentiam malum habitum peccandi extinguit.

Quinta conclusio, φ ad ueram pniam primo est necessaria vera cordis ꝯtritio per peccatorū cognitionē & detestationē, per hoc qđ ait. Qm̄ iniquitatem meam ego cognosco &c. Scđò est necessaria uera oris ꝯfessio, per hoc quod subdit.s. Tibi soli peccaui &c.

Sexta cōclusio, quòd peccator dupliciter

dicitur

dicitur soli Deo peccare. Primò inquantum per solam transgressionem diuinæ legis infligitur sibi culpa, per quam obligatur ad pœnam ęternam. Secundò, quia solus Deus potest culpas, & iniquitates delere, & amplius ad pęnam non imputare.

Septima cõclusio, ꝙ tria sunt gña obtrectatorũ qui semꝑ Deũ arguũt, & iudicant. s. diabolus, & obstinati in odio, & hypocritæ: à q̃bus Deus cõtinue arguit de nimia mĩa.

Octaua cõclusio, ꝙ tripliciter iustificatur Deus in sermonibus suis, & vincit diabolũ, & vindicatiuos, & hypocritas cũ iudicaꝰ, & arguitur ab eis de mĩa. Primò non respiciendo peccata pœnitentium, sed compatiendo fragilitati & infirmitati eorũ. Secundo, implendo qđ ꝓmisit. s. dare veniã semper pęnitẽtibꝰ. Tertiò acceptando semper passionẽ,

B & sanguinẽ Christi in pretiũ, & satisfactionẽ cuiuslibet peccati, q quidẽ sanguis Xp̄i continuè aspergitur in ecclesia per hyssopũ baptismi, & pęnitentiæ, & cõfirmationis, & extremæ vnctionis, & cęterorũ sacramentorũ, quia in quolibet sacramento aspergitur sanguis Christi, & datur in pretium pro peccatis. vtputa in baptismo pro originali, & in pœnitẽtia pro actualibus mortalibus.

Nona conclusio, ꝙ omnis obstinatus in odio vindictæ nolens dimittere iniuriam pœnitenti, & omnis hypocrita est socius diaboli & scismaticus, & quasi hæreticus, eo ꝙ inuidet fraternæ caritati, & temere iudicat, et arguit Deũ de nimia mĩa, q̃a expectat peccatorẽ ad pnĩam, quia putat maiora esse peccata illius q̃ mĩam Dei. Et sic magis, et grauius peccant isti q̃ unquam peccauerit ille.

C Decima ꝯclusio, ꝙ passus iniuriã nolẽs remittere peccãti amore Christi: magis existimat suã iniuriã, & pluris pretii, q̃ sit passio Christi. Et sic nunq̃ merebiꝰ ueniã de peccatis suis dum manserit ĩ tali obstinatione, q̃a nõ est ratio, ut passio Christi ualeat sibi, & nõ alteri secũdum existimationem suam.

Vndecima conclusio, ꝙ pœnitentia per virtutem passionis Christi mundat, & lauat animam a sorde peccati, & delet iniq̃tates de libro, & perspectu Dei.

Duodecima conclusio, ꝙ pęnitentia non solum remittit pœnam & culpam, sed etiã renouat, & restituit nouam gratiam, & fructum salutis.

Decimatertia cõclusio, ꝙ pęnitẽtia parit octo fructus dignos merito, et pmio. Primò, quia pc̄tõr post pęnitentiã audacter arguit D peccata. Secũdò eiꝰ doctrina, et exemplo alii peccatores cõuertuntur. Tertiò, q̃a pęnitẽs liberatus de sanguinibus peccatorũ sicut arguit, & detestatur pc̄ta, ita exaltat, & magnificat iustitiam, & mĩam Dei: qua iustificat pc̄tores, & sic d icit eos ad pnĩam. Quartò, quia pnĩa aperit labia pœnitentis, quę erat laxata ad malum, & clausa ad bonũ, nunc aperta per pnĩam annunciant laudẽ Dei: & prædicat mirabilia eius, & orationes, & laudes eius sunt ꝑtiosę, & speciosę in ore eius & acceptę apud Deũ. Quintò, q̃a pęnitẽs post penitentiã offert Deo cor cõtritũ, & humiliatũ, qđ est sacrificiũ, propriũ, & Deo acceptũ & nõ despectũ. Sextò, q̃a aĩa pęnitẽtis q̃ añ erat Babilonia. i. habitatio dæmoniorũ, post pnĩam facta ẽ Hierusalẽ. i. habitatio Dei, & oĩm virtutũ. Septimò eadẽ aĩa, & cõscientia E facta est Siõ. i. verũ tẽplũ Dei, in quo Deꝰ ꝯtẽplatur, & altare Dei, ĩ quo offert sacrificiũ iustitiæ: nã sicut sacerdos offert eucaristiã in altari ecclesiæ realiter, ita iustus offert in uoto idẽ sacrificiũ in altari aĩæ suæ. ergo super tale altare aĩa pœnitens offert holocausta virtutũ: & imponit uitulos obediẽtiæ, & caritatis &c. cũ se mortificatã a sup̄bia, & luxuria, & auaritia, & ira, & inuidia, gula & accidia offert Deo, ut dictũ ẽ Et hoc ẽ sacrificiũ iustitię, & holocausta, & oblatiões quas Deꝰ acceptat, & uituli q̃ in altari aĩę pœnitẽtis ponunꝰ, & offerũtur, cũ nos offerimus Deo mortificatos q̃dẽ carnẽ, viuificatos aũt spũ. Itẽ ista sacrificia offerimus simul cum eucaristia siue per Christũ. Sed quia dictũ, est, ꝙ Deꝰ nõ acceptat sacrificia peccatoris, sed solum cor cõtritũ, & humiliatũ, &c. ideo quę F ritur vtrũ bona facta in peccato possint ualere ad uitã æternam post arctam pœnitentiã, hoc est si iustificatus per pęnitẽtiã possit aliquo modo mereri aliquẽ gradũ gloriæ ꝑ bona q̃ fecit dum erat in peccato. Et arguũt quidã ꝙ non. Nam talia opera fuerunt nata mortua, nõ procedentia ab aliquo uiuo prĩcipio ex defectu caritatis, per quam uiuit iustus, & opera eius. ergo sequiꝰ ꝙ talia opera nullo modo possunt reuiuiscere per pęnitentiã quia sola reuiuiscunt quæ nata uiua fuerũt ante pc̄m̃. Hæc ratio confirmatur ꝑ apostolũ, primæ ad Cor. 13. dicentem. Si distribuero oẽs facultates meas ĩ cibos pauperũ, & tradidero corpus meũ, ita vt ardeã, caritatẽ autem non habeam, nil mihi prodest.

Sed

A Sed in oppositũ arguunt quidã alii tenentes oppositum ꝓpter id quod ait Aug. libro de pœnitẽtia, & habetᷣ de pœni. dist. 3. Pium est credere, & nr̃a fides hoc expostulat, vt cum Deꝰ destruxerit mala priora etiam remuneret bona, quæ ĩ peccante plantauit. Respondeo, ꝙ multi doctores cõcordant cũ ista. 2. opinione, licèt distincto modo ꝓcedant. Nã quidam dicunt ꝙ talia bona facta ĩ pc̃tõ simul resurgunt cum pœnitẽte, nõ quo ad essentiã sed quo ad remuneratione, q̃a Deꝰ remunerat talia bona pœnitenti. Alij autem dicunt, ꝙ iustificatus ꝑ pœnitentiam põt mereri ꝓꝑ illa bona, & hoc per nouã cõplacẽtiã. Alii dicũt ꝙ põt mereri ꝑ nouã oblationem talium bonorum. Et iõ ꝓ declaratione omniũ istorũ primò sunt notã læ quædã doctrinæ. Sc̃dò cõfirmabitur ista 2. oppositio.

B Tertiò rñdebitur ad rõnes in ꝯrũ inductas. Quantum ergo ad primum est primò notandum, ꝙ hic nõ q̃rit an iustificatus per pñiam mereatur vitã æternã propter bona q̃ fecit in pc̃tõ, quia per solam pñtem caritatem meretur vitã æternã. Sed quæritur an per talia opera possit aliquo mõ mereri augmentũ alicuius gradus gloriæ in vita æterna, quia opera nostra nõ sunt condigna, nisi propter caritatem &c. Secundò est notandum, ſm philosophum 2. Ethi. ꝙ quatuor sunt gña humanarum operationum: nã quædã sunt mere naturales, & ſm istas nec laudamur nec vituperamur, & quædã sunt quæ procedunt ab habitu virtutis: sicut opera tẽperantis & fortis, & tales operationes dñr virtuosę, & sunt per se laudabiles & præmiãdæ, quia sunt total̃r bonæ, quædã aũt operationes sunt total̃r cõ-

C trarię virtuti, sicut furta, & homicidia, & adulteria, & ebrietas &c. q̃ sunt semper mala & vituperanda, q̃dã vero sunt operationes, q̃ non procedũt ab habitu uirtutis, nec sunt aliquo modo ꝯ uirtutẽ, sed tendunt ad uirtutem & fiunt propter uirtutem, sicut sunt illi actus & oꝑationes, ex quib. frequẽtatis gñat̃ habitus virtutis, quæ quidem operationes licèt non sint totaliter bonæ nec dicantur uirtuosæ, tñ nullo mõ sunt dicendæ malæ, imò sunt bonæ & laudabiles rõne finis ad quem tendunt, & rõne habitus virtutis quẽ gñant: eò ꝙ exercitatio taliũ operationũ gñat habitum uirtutis. Iõ licet tales operationes non pręmientur in se, tamen pręmiant̃ in habitu virtutis quẽ gñant, & in operationib sequentibus uirtutẽ. Ita ergo pariter ĩ uita christiana sunt consideranda quatuor gña operationum. Nã quædam ꝓcedunt ab ipsa caritate

D & fide formata, ut ea quæ fiunt ab aliquo viro iusto ſm legem & præcepta diuina, & talia opera dñr totaliter bona & meritoria vitæ æternæ. Quædã aũt alia fiunt ꝯ diuinã legẽ & caritatem ab aliquo pc̃tõre sicut furta, homicidia, adulteria, & falsa testimonia, q̃ totaliter sunt mala, quia procedunt à malo principio & mala voluntate, & ista dñr simpliciter mortua, quia merentur mortẽ æternã. Quædã aũt opera fiũt ab aliquo, quæ nec fiunt ex caritate, nec ꝯ caritatẽ, nec propter Deum, nec ꝯ diuinã legem, sed naturaliter, ꝓꝑ aliqđ nãle ĩteresse, vt defendere cognatum & consanguineum, quæ quidẽ oꝑa non sunt meritoria ſm Grego. in homilia. Quia aliud est diligere ꝓximum propter Deũ, &

E aliud propter propinquitatem sanguinis & cognationis. Quædã aũt sunt, quæ licèt non ꝓcedant à caritate, tñ non fiunt ꝯ caritatẽ, nec ꝯ legem Dei: imò fiunt ſm legẽ diuinã, & præcepta, & ꝓꝑ Deum, & ordinantur in caritatem, sicut sunt eleemosynæ & orones & alia opera miæ quæ fiunt ab aliquo peccatore non proponente manere in illo peccato, sed desiderante agere pñiam, prout accidit in multis, quæ quidẽ oꝑa licèt nõ dicantur simpl̃r bona, tñ de se nullo mõ dñr mala postq̃ non fiunt ꝯ caritatẽ nec diuina præcepta. Tertiò est notandum ſm Aug. ꝯ Iulianũ & alios Pelagianos, ꝙ talia opera mię facta ab aliquo pc̃tõre sub tali cõditione, licet nõ procedant à caritate formaliter, tamen non fiunt sine aliqua gratia. Sed q̃a gratia gratũ faciens non põt esse in aliquo pc̃tõre simul cũ pc̃tõ; iõ fuit Aug. coactus distinguere de

F gr̃a, quia pręter gr̃am gratum facientem, est dare gr̃am ꝑuenientæm disponentẽ hoĩem ad bene agendũ & malum vitandũ, sine qua nullus põt uitare aliquod pc̃m̃, nec diuina præcepta implere ꝓꝑ naturam corruptã, & liberũ arbitriũ uulneratum & claudicãs, ut patet in lib. de perfectione iustitię hominis, sine qua gr̃a disponente & impellẽte ad bonum, existens in uno pc̃tõ, nec posset aliud vitare nec aliquod bonũ agere, quæ quidẽ gr̃a, licèt non sit gr̃a gratifica nec caritas, tamen disponit ad caritatem & gratiã gratificã, sicut frequentati actus disponunt hominem ad habitũ virtutis. Vñ dicit Aug. super Ioã. homil. 3. ꝙ desiderare gratiam & prauã vitam commutare, ĩchoatio gratię est. Et sic

patet

A patet q talis gra dispones & pueniens & retrahens hoiem ab aliquo pcto & impelles ipsu ad opa mie facieda, licet no sit caritas, tn ichoatio & dispositio caritatis est. de qua q de gratia praeueniete dicit Aug. lib. de libero arbitrio, q Deus operat ut uelimus incipies, qd uoletib. cooperat perficiens. Ite lib. de duab. aiabus ait. q haec volutas ut non admittat malu, sed adipiscat bonu, praeparatur Dei gratia. Ite in Enchiridio. Haec gratia nolente qppe puenit vt uelit, volente subseqtur ne frustra velit. Hac aut gratiam confitetur Aug. se habuisse p totu illud tps in quo secu cosultado differebat baptismu. vt patet in lib. de beata vita, in quo tpe no cessabat orare, nec alia bona opa agere vsquequo firmiter pposuit baptizari. His habitis ponitur prima coclusio, q bona opa fca per peccato
B re p tale gram ante pniam & sub conditionib. supradictis, no sunt simpliciter mortua. Probat. Na licet talia non viuant vita gratifica pp defectum caritatis, tn viuunt gratia pueniete & dispónete, ex qua processerunt formaliter & fuerunt facta, qa non processerunt formaliter ex aliquo vitio & principio mortuo, qa ille pctor non dicebat mortuus pp illam gratiam praeuenietem, sed pp peccatum, sicut domificator non dr albus pp artem domificandi sed pp albedinem. Item talia opera licet no pcedat a caritate formaliter, tn non fiunt ꝯ caritatem nec contra diuina praecepta, imo fm diuina praecepta & pp Deum, & ordinatur in caritatem & Deu, sicut opatioes q sunt ad habitu uirtutis gnandu. Et sic patet q talia opera miae nullo modo sunt mala de se nec mortua: imo sunt bo
C na & viua, rone principii a quo pcedunt. s. a gra praeueniete, & rone finis & termini. s. rone caritatis in qua tendut: & rone diuinę legis fm qua fiunt. Secunda ꝯclusio, q iustificatus per pniam pt mereri augmentu gloriae per bona miae q fecit du erat in pcto, & hoc p nouam approbationem & complacentia. Hanc conclusionem probat qdam per id qd ait apostolus ad Ro. 8. Scimus q diligentibus Deu oia cooperantur in bonum &c. Vnde dicut, q quatuor modis contingit diligentib. Deum oia cooperari in bonum uitae eternę. Primo modo operado per se talia bona. Secudo modo cooperando & impellédo alios ad operandu talia bona opera miae. Tertio modo approbando bona facta ab altero quocunq;, licet ille sit pctor, & coplacendo & cogaudedo in bonis operib. factis D ab illo. Alio modo in detestado pctm in quocunq; reperiatur & desiderando pniam peccatoris ꝯplacendo in eius conuersione. Tuc arguitur sic, si iustus non solu meretur bonu gloriae propter bona q ipse facit & cooperatur cu altero, sed et approbado bona q vnus alius peccator facit, coplacedo & cogaudedo in talibus bonis, ergo a fortiori merebit iustificatus per pniam approbado & coplacendo in bonis q ipse fecit du erat in pcto, agendo gratis Deo qui dedit sibi illa gram disponente & impellete ad illa opera miae ageda, & multa mala vitada, quae fecisset nisi per tale gram restitisset. Item si detestado peccatum in quo prius erat, meret post acta pniam, ergo a fortiori merebitur coplacendo in bonis quae fecerat in illo statu, & hoc ratione nouae coplacentiae. Tertia coclusio, E q iustificatus per pniam potest mereri augmentum gloriae per bona opera q fecit du erat in pcto, & hoc per noua oblatione i virtute nouae grae. Probatur, na quicquid boni offert iust', acceptat & e acceptu apud Deu ad meredu vita aeterna, eo q psona iusti est Deo grata & accepta. ergo munera sua sunt Deo grata & accepta. Sed iustificatus p pęnitentia est Deo gratus & acceptus pp gratiam praesentem, ergo acceptantur illa bona quae offert postquam de se fuerunt bona, & non contra caritate facta, imo in caritatem fuerunt ordinata. Vnde ro quare tunc non fuerunt accepta, no fuit nisi defectus caritatis, sed post acta pniam iam adest pns caritas p quam offerutur Deo, & sic ratione nouae oblationis & caritatis reputantur nouiter facta apud Deu, quia apud proximum ia F tunc illa opera fecerunt effectum suu, & io illa bona semper manserunt in perspectu diuino. Vnde si bene aduertit, non meretur p illum actum quem fecit dando eleemosynam in peccato, sed per nouum actu offeredi illam eleemosynam, rogando Deu vt uelit illa acceptare, & sic reputatur nouiter facta apud Deu. Ite sicut operationes ex quibus generatur habitus uirtutis praemiant, postea simul cum uirtute & operationib. sequentib. uirtutem, ita illa opera possunt remunerari per nouam gratia & operationes, & per illa oblatione procedete a noua gra, postq illa opera ordinabant ad illa caritatem, sicut gratia dispon ens ex qua illa bona procedunt ordinabat & disponebat illa ad

A nouam caritatem. Itē quicquid petit iustus ad gloriā conceditur sibi a Deo secundum Aug. super Io. propter illud quicquid petieritis patrē in nomine meo fiet vobis. Vñ petere in noīe Iesu est petere salutē per grām in pñti & gloriā in futuro secundum Aug. sed iste talis nō petit bona tpalia, sed spiritualia propter illa bona opera. ergo sibi Deus nō negabit. Itē hæc cōclusio probatur per exēplū. Nā qñq; accidit q exul à terra & grā alicui principis ī terra aliena non cessat defendere nomen regis siue principis, nec cessat facere seruitia seruitoribus illius principis. si ergo princeps reconciliat illum exulē in sui grām, manifestū est q non solum acceptat personā illius exulis, sed ēt seruitia q̄ fecit ī illo exilio, & remunerat sibi illa seruitia, & hoc reputat ad clementiā & uirtutē ipsi principi prout frequēter accidit. ergo à fortiori talis clemētia & pfectio nō est neganda in Deo respectu iustificati p pñiam, q ante pñiam nunq̄ cessabat orare & alia bona opera exercere. Sed ista positio magis cōfirmatur ex cōsilio saluatoris per parabolā de villico. Luc. 16. dicētis: facite uobis amicos de mammona iniquitatis, vt cū defeceritis recipiant vos in æterna taberna cula. hoc idem cōfirmat B. Hieron. & habetur de pnīa dist. 3. Si qñ videris inter multa opera pctōrum facere quemq̄ quæ iusta sunt non est tā iniustus Deus, vt propter multa mala obliuiscatur paucorum bonorū. Itē Aug. ibidē. Pium est credere. Ex supradictis patet rñsio ad rōnes in cōtrariū. Ad primā ergo negatur q talia bona fcā a pctōre sint mortua: imò sunt uiua & a principio viuo: q a grā præueniente & impellente ad bene agēdū sunt facta. Et arguitur cōtra, quia talia bona facta sunt ab hoīe mortuo in pctō. ergo sunt mortua &c. negatur consequentia: sicut non valet, domus facta est ab hoīe albo, ergo est alba: eo q accidit domificatori q sit albus: ita accidit hoī q sit pctōr inquantum agit talia bona: sed non accidit sibi, imò est necesse q operetur per grām, saltem præuenientē & disponentem sicut dictum est. Et sic peccat illud argm̄ per fallaciam accidentis. Item licet talis homo non dicatur viuere vita gratifica, tñ viuit per talem grām disponentē quātum ad illa bona opera agenda. Ad authoritatem Apostoli rñdetur, q Apost. non intendit dicere nisi q dū est extra caritatem sua opera non sunt Deo accepta, nec valēt, nec prosunt ad uitam æternam pro illo statu; imò si in tali statu moreretur: nō euaderet pœnā inferni æternā, sed bene valeret sibi martyrium ad remissiorē & tolerabiliorem pœnā inferni, vt inquit Aug. & habetur de pœni. dist. 3. Si quis nō habens caritatem, sed non negat Apost. q talia bona valeant iustificato p pñiam post conuersionem, eo modo quo dictū est, in virtute nouæ caritatis. Ex quibus patet, q existens in aliquo pctō non debet cessare orare, nec bona opera agere cum proposito & conatu agendi pœnitentiam.

B

C

PSALMVS LI.

Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate?

Titulus Victori siue in finem psa. Dauid, qñ uenit Doech Idumæus & nūciauit Sauli, & dixit ei, uenit Dauid ī domū Achimelech. Ad cuius intelligentiā est notandū, ut legitur primi Reg. 22. q cū Dauid fugeret vagus a facie Saul, diuertit ad ciuitatē Nobe ubi Achimelech recepit eū benigne, & tradidit panes ppositiōis & gladiū Goliat &c. Quod uidens Doech armiger & cōsiliarius Saul, nunciauit ei, accusando Archimelech sacerdotem de bono opere pietatis, vnde Saul motus inuidia & iniquitate fecit interfici Achimelech cum oībus sacerdotib. & habitatorib. ciuitatis paruis & magnis, & totam ciuitatē cōbussit igni. Sed postea Doech huius facinoris simul cum Saul soluit pœnas, in montibus Gelboe, ubi ambo fuerūt interfecti cū filiis eorū. Et sic fuerunt eradicati de terra. Vñ de hac materia fecit Dauid psal. istum, vt videtur titulus sonare &c. Sed ista non est causa præcisā nec materia principalis huius psa. quia tunc Dauid non proprie esset pfeta, nec hic psal. pertineret ad sacram scripturā, nisi contineret aliquod sacramentum de Christo aut Ecclesia. Et ideo Camhi Barchinonensis magis modernus inter expositores hebræorū in fine expositionis huius psa. & in principio sequētis, dicit, q Dauid per suas persecutiones præuidit in ipso oēs persecutiones Messiæ regis futuri, quia multæ gentes debebant insurgere ad interficiēdū ipsum, sed finaliter ipse liberabitur ab eis, & dñabitur oībus, & post multas psecutiones exaltabitur regnū Messiæ sicut fuit exaltatum regnū Dauid. Et dicit q Dauid de hoc fecit multos ps. de quorū numero est iste, & 53. iō ponit 52. intermedius eo q est similis ī materia. Ex quibus patet, q iste cecus obstinatus ipsa veritate coactus, ēt in parte.

D

E

F

A parte dicit verũ, quia Dauid p suas persecutiones puidit in spũ psecutiones regis Messiæ, q. est Xps, & præuidit exaltationẽ regni eius. de quib. fecit pro maiori parte oẽs ps. Sed mentit inquãtũ expectat aliũ Messiã futurũ, qã oĩa illa ĩpleta fuerunt ĩ Chro vero Messia. Et iõ quia veritas à quocunq; dicat semp est à spũsancto, vt ait Amb. & error & mendaciũ à diabolo qui est pr mendacij iõ veritas est semp amplectenda & mendaciũ extermiuandũ cum suo autore. Quapp est dđm q Dauid in illa accusatione facta per Doech ꝯ Dauid añ Saul præuidit accusationẽ futurã, siue quæ facta fuit postea per synagogã ante Pilatũ ꝯ Christũ & aplos suos, & præuidit accusationem factam ꝯ ecclesiam añ reges & præsides & tyrannos, & puidit finalẽ destructionẽ synagogę, & ẽt gentilita B tis. Vñ Doech ĩterpretatur motus siue mortuus aut solicitus. p quẽ ĩtelligit synagoga, q̃ fuit iniustè mota ꝯ Chrm, & sollicita in accusando ipsum. Saul aũt ĩterpretat abutẽs, p quẽ intellr Pilatus qui abusus est iudiciaria ptãte iudicãdo Chrm ad mortẽ præ timore Cæsaris: cũ in Chro nullam cãm reperiret. Et iõ tam synagoga accusatrix, q̃ Pilatus iudex iniustus perierũt & eradicati sũt de terra, sicut Doech & Saul. Est ergo sensus hui' tituli, q Dauid fecit hunc ps. contemplans accusationem quam ꝯ eũ fecit Doech Idumæus ante Saul cum dixit. venit Dauid in domum Achimelech. In quo mysterio præuidit in spiritu qualr synagoga iniquè erat Chrm accusatura coram Pilato &c. Dauid ergo introducit ecclesiam loquentẽ in hoc psal. vel ipse loquitur in persona totius ec- C clesiæ. In quo tria facit. Nam primò exprobrat malitiam synagogæ accusantis Chrm. Secũdò prędicit eius abdicationem & destructionẽ. Tertiò ecclesiæ electionẽ & substitutionem. Secundum ibi: Propterea De' destruet te. Tertium ibi. Ego autẽ sicut oliua. Quantum ad primum dicit. O synagoga quid gloriaris in malitia sicut fecit Doech & tu cœtus sacerdotum qui potens es in iniquitate & astutia, quid gloriaris in malitia, eo q accusasti & occidisti Christum, quasi dicat: in vanum gloriaris: quia resurget & manebis in confusione tua.

Totã die iniustitiam cogitauit lingua tua, sicut nouacula acuta fecisti dolum.

Totã die lingua tua cogitauit. i. locuta est malitiam contra Christum accusando & surrãdo, & sicut nouacula radit & scindit pi D losa ita lingua tua scindebat uitã Christi cupiens ipsum radere & delere de terra. Et fecisti dolum imponẽdo Christo falsum testimonium, & parando scandala, vt dolo teneres & occideres eum. Et sic.

Dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem magis quàm loqui æquitatem.

Dilexisti malitiã super benignitatẽ eius, quia fuisti ipsi ingratus reddens malum pro bono: nam ipse Christus fuit tibi benignus sanando filios tuos infirmos, & suscitando mortuos, & quærens tuã salutem, dando tibi bonam doctrinam, tu autem fuisti ipsi malignus & crudelis procurando ei mortem. Et sic uoluisti dilexisti, magis loqui iniquitatem ꝯ conscientiam, q̃ æquitatem & iustitiam. debebas enim ipsum laudare & narrare opera eius bona, & agere gratias pro beneficijs receptis, & reddere bonum testimonium, & procurare ipsi honorem & vitam. E

Dilexisti omnia verba præcipitationis, lingua dolosa.

Tu dilexisti magis loqui verba præcipitationis & mortis ꝯ eũ lingua dolosa, & fraudulenta & iniqua: dicendo ipsum uoracem, blasfemum, inimicũ Cæsaris & reũ mortis.

Propterea Deus destruet te in finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium.

Hic pdicit abdicationẽ & reprobationẽ, & destructionẽ synagogæ dicẽs: Propterea qa Chro regi Messię tuo fuisti ingrata, & ipsum nõ recepisti, sed iniquo mõ ipm accusasti, & ad mortẽ destinasti, iõ ista est iusta punitio tua: nã De' destruet te cũ filijs tuis obstinatis, qa tẽplũ & ciuitatẽ cõburet igni, & euellet, & eradicabit te de terra promissio- F nis in dispersionẽ p mundũ., & amplius nõ fiet in tẽplo hostia nec sacrificiũ, & sic auferet tibi regnũ & sacerdotiũ, & emigrabit te de tabernaculo tuo. i. sacerdotiũ trãsferet de sinagoga in ecclam. Et sic deficiet in te hostia & sacrificium, & orones tuæ erunt abominabiles apud Deũ. Et per ꝯñs Deus euellet radicem & posteritatẽ tuã de terra viuẽtiũ & regno cęlorũ. Et sic euulsi sunt de terra promissionis, quia non potuerũt ingredi in requiem domini, quia extra ecclesiã non est salus, & ista est punitio spiritualis.

Videbunt iusti, & timebunt, & super eum ridebunt & dicent: ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum.

A Hic p̄dicitur eorū irrisio & reprobatio p totū mūdū: nā iusti christiani videbūt istos Iudæos captiuos, & dispersos p totū mūdū odiosos oibus gñationib. in pęna peccati, & dicet unus alteri. Ecce hō. i. iste est ille maledictus popul⁹ q̄ nō posuit nec recepit Xp̄m Deum, Chr̄m Messiam tanq̄ adiutorē suū, nec recepit ipsum, imo negauit ipsum corā Pilato dicens: Non habemus regē nisi Cæsarē. Et dū esset in cruce dixere. Si filius Dei est descēdat nunc de cruce, & credimus ei. Qui quidē pp̄s ideo noluit Xp̄m recipere in adiutorem & Messiā suum, eo q̄ docebat contemnere terrena & appetere cœlestia.

Sed sperauit in multitudine diuitiarum suarū, & præualuit in uanitate sua.

Iste contēnens cęlestia sperauit potius in multitudine diuitiarū suarū terrenarū. s. decimarū & primitiarū & oblationum, imo in B templo parabat mensas nūmulariorū, & vendebat oues & boues ex auaritia, & sic præualuit & permansit in vanitate sua & obstinatione, & motus est ad occidendū Chr̄m, eo q̄ ipsum reprehēdebat, pp quod peccatum iste populus reprobatus vagat̄ dispersus per mundum. Hoc ergo dicēt iusti timētes diuinum & iustum iudicium, & sic irridebunt Iudæos per mundum dispersos.

Ego aūt sicut oliua fructifera in domo Dei, speraui in mīa Dei in æternum & in sæculum sæculi.

Hic p̄dicit electionē & substōnem ecclesiæ loco synagogę. Ad cuius intelligētiā est notandum s̄m doctrinā ap̄li ad Ro. 11. q̄ licet oleaster sit arbor infructuosa, tñ si in ipsam inserat̄ bona oliua siue bonus ramus oliuæ, tūc oleaster fit oliua fructifera. Ita pariter factū est de synagoga in gētilitate: nā populus gentilis erat sicut oleaster infructuosus, & de quo non expectabatur fructus, sed synagoga, siue lex Moysi erat sicut oliua de qua expectabatur fructus. s. Messiæ. de qua vinea expectabat De⁹, vt faceret uuas fidei recipiēdo Messiā, sed ipsa fecit labruscas acerbas, q̄a Chr̄m crucifixit. Esa. 5. & sic illa oliua non fecit oleas fidei in aduentu Christi, sed baccas amaras. Ideo Chr̄s ī aduētu suo, quia non reperit in ea fructum debitum posuit securim ad arborē legis, & succidit bonos ramos ab ea & inseruit eos oleastro populi gētilis, & sic synagoga mansit truncus sine ramis, q̄a licet retineat nomen Iudæorum, tñ non sunt nec tenent hostiam nec sacrificiū nec legem. i. intelligētiam & fructum legis. Sed ramus translatus est ad populum gentilem p insertionem, & sic populus gētilis manet uera oliua fructifera faciēs veros fruct⁹ & oleas fidei, & spei, & caritatis, D manente synagoga clauda & trūcata, & reprobata & sicca sine fructu legis. Hoc ergo hic improperat ecclesia synagogæ dicēs, q̄a dn̄s destruxit te, & euulsit te, & radicē tuā, & emigrauit & trāstulit tabernaculū & sacerdotiū tuū & legē ī me, q̄a trāslato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat, q̄a rami tui inserti sunt in me. Ideo ego qui añ erā oleaster: nunc p receptionē Chri, & cōuersionē fructificaui sicut uera oliua in oleastro inserta. Et rō est, dicit pp̄s gentilis: nā ego sum oliua inserta & plantata in domo Dei mei. s. in ecclesia: nā ego qui erā in mōtibus oleaster trāsplātatus sum ī domo Dei mei. s. in ecclesia, eo q̄ speraui ī mīa Dei, & E nō in multitudine diuitiarū terrenarū sicut populus Iudaicus, & sic non speraui tpaliter, sed ī sęculū sęculi, iō amplexus sum misericordiā, q̄ est fruct⁹ oliuę legis diuinæ, q̄ populus Iudaicus cōtēpsit, & repulit, & sic fructificaui, vt vera oliua, & sic colligam fructum misericordiæ Christi in sæculum sęculi, & non terrenum, sed cœlestem. Et ideo.

Confitebor tibi in sæculum quia fecisti, & expectabo nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum.

O Chr̄e, quia tu mihi hāc grām fecisti inserendo ī me ramū veræ oliuę & eligēdo & substituendo me ī locū synagogæ, vngendo oleo mīę & sacro crisinate, ideo cōfitebor tibi in confessione laudis & fidei, quia profitebor & prædicabo te verum Messiam Deū & hoīē & redēptorē, & expectabo nomē tuū, F quod est Iesus. i. saluator, sine quo nullus potest saluus fieri, quia non est sub cœlo aliud nomē in quo nos oporteat saluos fieri nisi nomen Iesu. Ideo licet hoc nomen non sit bonū in conspectu iudæorū, tñ est bonum & salutiferum in cōspectu sanctorum tuorum fidelium. Ista ēt pn̄t esse uerba Dauid præuidētis reprobationē synagogę, & ideo dicit Dn̄e ego nolo esse de illorum concilio qui Chr̄m crucifigent, nec de synagogę reprobatæ, sed sicut ecclesia & oliua fructifera &c. sed idem est, quia Dauid profeta loquit̄ in persona ecclesiæ, p synagoga substitutæ. Est aūt aduertēdum, q̄ cōmoda est similitudo quam Dauid hic implicite fecit & apost. ad Ro. 11. de oliua & oleastro, nā oleaster & oliua eiusdē naturæ

A turæ sunt, nisi q̄ oleaster nascitur in montib. iter rupes & vepres. ideo induratus & incultus non facit fructum. Sed oliua plantata in agro domestico bene culta facit fructū, siue expectat fructum, sed si ramus oliuæ bonæ inserat in oleastro & exinde colat & mūdetur, semper faciet bonum fructum. Ita pariter tam pop. Gent. q̄ Israeliticus ex una natura & radice prodeunt, quia oēs ex Adam. Sed Caim factus est oleaster recedens ab agro Dei, & manens venator in montib. sine lege Dei cum toto pop. Gentili. Abel autē, Seth, Noe, Abraham, Moyses, & totus pop. Dei per successionem & obseruationem legis diuinæ factus est oliua de qua expectabatur fructus Messiæ. Sed qn̄ uenit Chrs in synagoga non reddidit fructum expectatum fidei. ideo facta est peior q̄ oleaster. Immò B truncatus & scissus est ab ea ramus legis & fructus, & insertus in oleastro populi gentilis qui factus est vera oliua fructifera. Et hoc est quod ait Dauid.

PSALMVS LII.

Dixit insipiens in corde suo: non est Deus.

Titulus Ad victoriam siue in finem super Malahat eruditio siue intells Dauid. Ex titulo apparet, q̄ Dauid fuit eruditus à Sp. san. de aliquo mysterio Chri, & ecclesiæ q̄ est finis legis. Per ly Malahat aliqui Hebr. intelligunt instrm musicum cum quo cantabatur iste ps. ad uictoriam vocum. Aliqui intelligunt chorum Leuitarū à quo cantabat. Et sic Hieron. transtulit Victori per chorum eruditio Dauid. Sed quomodocunq; fit, siue iste ps. cantaretur per chorum Leuitarū cū toto conatu vocum ad victoriam. Siue cum C illo instrumento musico rotundo, quod dr chorus, semper significabat mysterium futurū de Christo, qui est finis legis, vt sæpius dictum est. Sed est aduertendum quantum ad materiam huius psalmi, q̄ iste ps. est valde conformis, immo idem cum ps. 13. in verbis & i snia, nisi q̄ iste est sincopatus ab illo inquantum auferuntur tres uersus de medio, vt patet intuenti, & etiam mutātur pauca uerba ab illo versu. Quoniam Dns dissipauit ossa eorum, qui hominib. placent. Et iō dicit rabi Salomon, q̄ sicut Dauid fecit psal. 13. contra populum Babylonicum, qui cum teneret populum Iudaicum in captiuitate dixit in corde suo, Deus Israel nō est Deus, ita fecit hunc psal. 52. contra Titum, qui cū destruxit Hierusalem, & Templum, pariter negauit Deum Israel. Vnde tradunt Hebræi D q̄ cum Titus introiuit Templum amouit velum à sancto sanctorum dicens, vbi est Deus Israel veniat ad liberandū Hierus. de manu mea quasi diceret nullus est Deus Israel. Et sic Rabi Salom. exponit hunc ps. 3 Titum q̄ destruxit Templum. Aliqui aūt catholici exponunt enim contra Antiochum, qui pariter negauit Deum Israel & posuit abominationem in Templo, sed pariter fuit confusus, & mala morte finiuit. Sed prima expositio Rabi Salomon est falsa manifestè. Secunda est deficiens, quia tacet & tollit sacramentum explicatum in titulo & ps. Nam secundum omnes sacros Doctores vbicunque in titulo ponitur In finem, siue ad victoriā, est signum q̄ ille psal. dirigit nos in Christum & Ecclesiam, qui est finis legis. Et ubicunque ponitur. Eruditio siue intellectus, est signū E q̄ Dauid fuit eruditus à Spi. san. de mysterio aliquo de Christo, & ecclesia. Et sic Spi. san. nos erudit per os Dauid. Hoc idem dicit Camhi, q̄ ubicunque in titulo psalmorū ponitur eruditio, ibi in illo psal. continetur aliquod profundum mysterium, & secretū de rege Messia futuro. immo dicit q̄ iste psalm. est de rege Messia, & iō ponitur inter duos psalmos, qui sunt de rege Messia, eo q̄ Dauid per suas persecutiones præuidit persecutiones quas passurus erat rex Messias pro Israel, sed in fine erat victurus & dominaturus omnibus gentibus, vt dictum est. Sed qđ magis est aduertendum est, q̄ totum uetus testam. intantum dicitur sacra scriptura inquantum continet sacramentum de Christo & ecclesia, ut ait Aug. Et sic ecclesia non cantat istum psal. contra Antiochū tantum, sed contra oēs iudæos persecutores Christi F in capite, & ecclesiæ in membris, & de hoc fuit eruditus Dauid & nos erudit in hoc ps. secundum titulum & literam huius psal. Et sic iam fuit expositus in ps. 13. de corruptione totius humanæ naturæ. Secundò de spirituali corruptione iudæorum qui Chrm negarūt. Sed vlterius ad maiorem euidentiam est notandum pp aliqua verba, quę hic mutātur, & pp titulū, q̄ quatuor generationes hoīum negarunt Chrm esse Deū. Primo Iudęi pp auaritiam & inuidiam timentes pdere locū & sacerdotiū & oblationes &c. Secundò Imperatores & tyranni gentiles pp zelum idolorū, & nolentes dimittere carnales uoluptates contra quas Apos. pdicabant.

A Tertiò Arriani, & quidã alij hæretici negarunt Christum esse Deũ, & consubstantialem patri, & hoc pp ambitionem honorũ, vt viderentur singulares in ecclesia, & eorũ doctrina videretur facilior ad credendum, qa facilius credebatur apud reges, & Imp. ꝙ Christus esset pfectissima creatura, q̃ ꝙ esset Deus patri consubstantialis: quia tollebatur difficultas Trinitatis, quod est maius mysterium, & difficilius inter oẽs articulos fidei. Et sic facilius traxerunt ad se Constan. Imperat. & oẽs Gothos, & Vãdalos qui tot persecutionib. vexarunt ecclesiam. Quartò, negabit Antichristus Christum esse Deum ex nequitia sua, & auiditate propriæ excellentiæ, & honoris, & domini vniuersalis, q: silr peribit miserabiliter sicut cæteri inimici Christi, & finaliter semper Chr̃s liberabit ecclesiam post multas persecutiones de B manibus eius, sicut liberauit de alijs. Hoc ergo præuidens Dauid in Spũ fecit hunc psal. in quo tria facit. Nam primò prædicit corruptionem q̃ iste quatuor gñationes incurrerunt in uita & moribus, eò ꝙ Chr̃m negarunt. Secundò cõminatur punitionem eorũ. Tertiò prędicit liberationem finalem ecclesię. Secundum ibi. Nonne scient. Tertium ibi. Quis dabit. Quantũ ad primũ est aduertendum, sicut dictum est p s. 13. & patet primo posteriorum. ꝙ quælibet scĩa habet sua propria principia, in quib. cõtinetur virtualiter tota scĩa, quib. principijs ignoratis aut negatis negatur, & corrumpit tota illa scĩa in illo negante, & quib. notis, & cõcessis de facili acquiritur, & formatur scĩa in illo. Cũ ergo hoc sit primum principium totius sacræ scripturæ, non solum no. sed etiam vet. C test. ꝙ Chr̃s in lege promissus erat futurus Deus, & homo & finis totius legis, in cuius lumine euãgelico omnes debebamus videre lumen le. vet. in cuius lumine oẽs reges, & gentes debebãt ambulare, in quo omnes erant saluandi, qñ ergo Iudæi negarũt Christum esse Deum in aduentu suo, & negarũt ipsum esse verũ Messiam in lege promissũ: tunc negarũt primum principium totius sacræ scripturæ. Et sic fuerunt corrupti in anima, & corpore. Primò in anima, quia corrupta est in eis scientia, & intelligentia totius sacræ scripturæ, quia negarunt illam lucem quæ eos habebat docere, & illuminare. Et sic non solum manent cęci, sed etiam corrupti in mẽte cum ꝯ̃ria dispositione, quia totaliter conãtur fugere lucem, & sensum spiD ritualem, & verum. Secundò manent corrupti in moribus & uita, quia postq̃ ipsum negarunt, pariter negarunt eius doctrinam nolentes eam sequi ex malitia. Nam quia Christus prædicauit humilitatem ipsi ne videantur eius discipuli ex malitia sequũtur superbiam, & quia prędicauit paupertatem ipsi sequuntur auaritiam, & sic sequuntur luxuriã, odium, & gulam contra doctrinam Christi, & ex certa scientia, & malitia. Et sic non solum sunt corrupti in scientia legis, sed etiã in moribus, & uita, & in omni genere vitiorum maximè in mendacio & ratio est. Nam postq̃ negarunt primam veritatem, ex pęna pcti natura eorum manet corrupta ꝯ omnẽ veritatem, & prona ad omne mendacium, imò cum maxima difficultate possunt proferre aliquam veritatem etiam in rebus mo E ralibus. Ad idem tyranni gentiles negantes Christum esse Deum fuerunt corrupti omni genere vitiorum. Similiter etiam Arriani negantes Chr̃m esse Deum, & de necessitate negarunt articulum Trinitatis. Et sic tota scientia veritatis theologicæ fuit in eis corrupta. Et sic hodie Sarraceni negantes Christum esse Deum negant articulum Trinitatis, & sacramenti altaris, & sic sunt corrupti in anima, & scientia, & moribus. Hanc eandem corruptionem habebit Antichristus. Et sic Dauid in hoc psal. 1. inuehitur contra Iudæos qui primò Christum negarunt, & sic consequenter contra alios. Dicit ergo Dauid. Insipiens populus Iudæorũ dixit, & affirmauit, quòd Christus non est Deus: imò negauit Christum esse Deum, & Messiam in lege promissum. Et sic noluit F recipere legem nec doctrinam eius. Ideo hoc malum hæreditarium sequitur eum in pœnam peccatis pro se, & suis.

Corrupti sunt & abominabiles facti sunt in iniquitatibus: non est qui faciat bonum.

Oẽs Iudæi facti sũt corrupti, & abominabiles ĩ uita, & morib. & iniquitatib. & scelerib. intm̃, ꝙ non est inter eos qui faciat bonum.

Deus de cœlo prospexit super filios hominum: ut videat si est intelligens aut requirens Deum.

Dñs Iesus respexit post mysterium redẽptionis super hominum .s. super carnales q. Christum negarunt, & sequi noluerunt, qa Christiani iam nõ dicuntur filij hoĩum, sed filij Dei adoptiui in Christo regenerati, qa Christus dedit eis potestatẽ filios Dei fieri,

qui

A qui nō ex uolūtate uiri, nec ex volūtate carnis, sed ex Deo nati sunt. Iō iā non amplius sunt filii carnis sed filii spūs. cæteri aūt q nō sunt regenerati, dñr filii hoīum. Sup oēs ergo filios hoīum obstinatus pspexit Dñs de cęlo, ut uideat, & uideret si est aliquis inter eos intelligēs Deū per ueram intelligentiā sacræ scripturæ, aut requirēs Deum ut uerū finem per mores bonos & vitam. Sed nullus eorum inuētus est uerax in doctrina. Nam

Oēs declinauerunt simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usq; ad unum.

Oēs declinauerunt a uera intelligētia sacræ scrip. & inutiles facti sunt in ea, quia nō hñt sensum uerū spūalem, & profectuū sed tm̄ literalē, & inutilē, & infructuosum, qa non capiunt nec intelligūt fructuū in litera latentē, & sic nullā utilitatē trahūt ex sacra B script. nam utilitas & fructus expectatus sacræ scrip. fuit Xps, & ecclesiastica sacra. Sed hoc accidit, quia excęcauit eos malitia eorū ne intelligerent sacramenta Dei latentia in scriptura ue. test. Et nō solum sunt corrupti in mente, sed ēt in morib. & uita, quia non est qui faciat bonum opus Deo acceptū. Et sic facti sunt inutiles in sciētia & morib. Et ēt eodem modo sunt corrupti in mente, & morib. tyranni gentiles, & hæretici, & Antichr istus cum suis. nā negato isto pricipio q Xps est Deus, de necessitate, & ex consequēti hñt negare eius oipotentiam, & eius legē esse uerā, & ēt negant totam le. vet. esse ueram, quia nil aliud clamat nisi Chrm Messiam esse Deum. declinando ergo ab hac ueritate declinant a tota ueritate legis. unde infra ps. 57. Errauerūt ab utero. s. legis negā-C do Messiam. & ideo locuti sunt falsa, qa exinde negant oēm ueritatem quæ sequit ex illa prima veritate. Ita per oppositū concesso q Chrs est Deus, de necessitate habent concedere q est oipotens, & per consequens q potest transubstantiare panē in carne Xpi &c. Item de necessitate habent cōcedere q non potest mentiri, & quòd omnia, quæ dixit, sunt uera, & sic habēt concedere totam legem euangelicam esse ueram.

Nonne scient oēs qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam in cibum panis.

Hic Christus cōminatur punitionem, & ultionem his qui negarunt eum, & corrupti facti sunt. Vnde est aduertendum, q causa quare Iudæi negarunt Chrm fuit duplex. Primo quia Chrs prædicabat contra eorum auaritiā, & superbiā. Scdo quia timebant ne D perderent locum, & sacerdotiū, ut patet Io. 11. qui timor erat inanis, quia ille qui veniebat ad dandum regna cęlestia nō auferebat tpalia. Sed tantū cōceperunt odium contra Chrm q persecuti sunt Eccle. quæ erat Hierosolymis post mortem Stefani, ut patet per totum discursum actuū Apost. & occiderūt Iacobū & incarcerauerunt Petrum &c. propter eas causas Antichristus persequetur ecclesiam, & persequuntur hodie Sarraceni corrupti uoluptatibus, & moribus quibus omnib. comminatur Christus dicens. Nōne oēs Iudæi corrupti qui operantur iniqtatē nolentes sequi doctrinam euang. & qui deuorant plebem meam Christianā & persequunt Apost. & deuorant bona Christianorum, sicut q s deuorat escā & cibū panis: & sic tā Iudæi q̄ tyrāni gētiles, & Antichrs cū E suis sequacibus deuorarunt plebem meam.

Deum non inuocauerunt, illic trepidauerunt timore ubi non fuit timor.

Omnes isti Deum non inuocauerunt, qa Chrm Messiam non receperunt & causa suę correptionis, & quare nō receperunt Chrm fuit, qa illic trepidarunt timore vbi nō fuit timor. Nā iudæi timuerūt si reciperent Christū ne venirent Rom. & tollerent locum, & gentem & ne pderēt decimas, & primitias & oblationes, & sacerdotiū Tyranni ne perderent uoluptates, & regna. Antichristus verò pp ambitionem honoris, & potētiæ. Sed timor istorum fuit vanus. nā Iudæi poterant recipere Christum absque hoc, q perderēt locum, quia Christus non quærebat regnū temporale, sed dare eis regnum cœlorum. ideo trepidauerunt timore ubi non erat lo-F cus nec causa timoris, omnes ergo isti corrupti nonne scient, & cognoscent.

Quoniā Deus dissipabit ossa eorū qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam Deus spreuit eos.

Dñs noster Iesus Xps dissipabit ossa eorū qui hoībus placēt, nā multi principes cognouerūt Chrm, sed pp farisæos non ausi sunt ipsum confiteri, ne eiicerētur de synagoga. Et magis dilexerūt gloriam hominum, q̄ gloriam Dei. Ioā. 12. Et magis uoluerunt placere hoībus q̄ Deo, & uoluntatem principum sacerdotum, & farisæorū maluerunt sequi q̄ uoluntatem Dei, & sic est dicendum de sequacibus Antichristi. Nonne ergo sciēt oēs & cognoscent, quoniā Deus dissipabit ossa eorū. i. virtutē robur, & sacerdotiū, & dñū temporale

A tpale in quib. sustentabantur & confidebāt? Ista dicūr ossa, quia sicut ossa sustentant corpus, ita ista bona sustentant hominem in superbia, & ideo quia magis placuerunt hominibus quā Deo, pditis istis cōfusi sunt, quia quod timebāt euenit eis. Nam sicut spreuerunt Deum, ita Deus spreuit eos tpaliter, & ęternaliter puniuit, & eos p mūdū dispsit.

Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum conuerterit dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob & lætabitur Israel.

Hic pdicit liberationē ecclesiæ per Xp̄m ab oīb. prę ßuris. Nam primo liberauit totū genus humanum à morte æterna per mortē & passionē. Scđo liberauit ecc̄liam de psecutione Iudæorum eos puniendo. Tertio liberauit eā de persecutione tirannorum p cōuersionem Cōstantini, puniēdo Domitianū,
B Diocletianū, & cæteros persecutores. Quarto liberauit eam de pfidia hęreticorum p sacros doctores. In fine aūt mūdi liberabit eā de manu Antichristi & puniet infideles, & impęnitentes per vl̄e iudiciū, & dabit salutem & gloriā fidelib. Dicit ergo profeta. o Iudæi, & cæteri infideles: quare negastis Iesum Xp̄m esse Deū, & Messiā, nā quis alius dabit ex Sion salutare ipsi Israel.s. quis poterit saluare Israel i Siō patiēdo, & dādo legē nisi solus Iesus Chrs? q.d. nullus alius, nisi ipse solus, q̄a de eo locuti sunt oēs profetæ si bene vultis īspicere. Et iō cū dn̄s Iesus auerterit captiuitatē Iacob, & liberauerit filios Iacob, spūales đ captiuitate, spūali tūc exultabit Iac.i. populus Christianus qui dr̄ verus Iacob, inquantum supplantauit synagogam & surripuit primogeniturā relinquendo tē-
C poralia pro spiritualib. & intercepit benedictionem pro cibis carnalibus, & lætabitur Israel.i. populus Christianus, q dr̄ verus Israel, quia vidit Deum per fidem, & benedictus & directus a Deo, synagoga manēte cęca & sine hr̄ditate, & ꝯfusa, & sic ipsa pdidit rem & nomē Iacob, & Israel. Et sic nomen & sacerdotium, & lex translata est ad populum Christianum siue ad ecclesiam Christi.

PSALMVS. LIII.

Deus in nomine tuo saluum me fac, & in uirtute tua iudica me.

Titulus Victori siue in finem eruditio siue intellectus Dauid, quando uenerunt Ziphei & dixerunt Sauli. Nōne Dauid absconditus est apud nos? Ex titulo apparet actor, & materia & modus cātādi & finis huius psalmi. Nā primo vr̄ qualiter Dauid fecit hunc psal. tanq̄ actor instrūalis & minus principalis. Scđo patet, ꝙ Spiritussanctus fuit actor principalis, q erudiuit Dauid in hoc ps. Materia aūt huius ps. hr̄ 1. Reg. 23. ꝙ Dauid fugiens a facie Saul latebat in mōte opaco ppē ciuitatem Ziphi in sorte Iudæ, putās ibi inter suos saluari. Sed Ziphei uolentes captare beneuolentiam regis venerunt in Gabaa ad Saul & dixerunt. Nonne Dauid latitat apud nos in locis tutissimis siluæ in collæ achilæ, quæ est ad dexteram deserti? Tunc Saul parauit ire cum suo exercitu. Sed cū hoc esset nuntiatū ipsi Dauid, recessit inde & ascēdit in petram, & per loca petrosa errabat p desertum Maon. Cum autē Saul obsedisset & circuisset ipsum in monte ad modum coronæ, nūciatū ē ipsi Sauli, ꝙ Filistæi se effudissent super terrā, & tunc Saul ex necessitate E dimisit Dauid, & occurrit Filistæis & sic euasit Dauid. De qua liberatione fecit hūc psalmum eruditus à spiritu sancto. Et hoc vr̄ titulus literaliter sonare. Sed si bn̄ speculari uoluerimus uidebimus ꝙ ista non est materia præcisa, & principalis huius psal. Nā dr̄ in titulo ꝙ iste ps. est eruditio facta ipsi Dauid à spiritusancto, & sic dicitur etiam intellectus Dauid secundum 70. interpretes. Ex quo patet, ꝙ in hoc ps. continetur secretum & aliquod mysterium de rege Messia, ut supra dictum est. Item Dauid non fuit eruditus à spiritu sancto solum de euasione sua quā ipse fuerat expertus, & iam habebat in memoria, ergo fuit eruditus de rebus futuris, inquantum per istam persecutionem, & liberationem præuidit in spiritu psecutionē F Christi & ecclesiæ, & eius liberationem. Nā spiritualis eruditio spiritussancti non est nisi de reb. magis. Modum istius eruditionis tradunt hebræi Talmudistæ. dicunt enim, ꝙ postquam Dauid quieuit à bellis, & esset q. e scens in domo sua in monte Sion; & daret operam ad ampliandum cultum diuinum, tunc dum esset in lecto ex parte noctis frequenter ueniebant sibi in mentem omnes persecutiones quas passus fuerat: & quomodo Deus mirabiliter eum semper a periculis magnis liberasset; & in tali meditatione oppressus somno dormiebat, & habebat semper psalterium & citaram suspensam prope spondam lecti. Sed ante diluculum ex parte aquilonari intrabat uentus per fenestrā & mouebat cordas psalterii & citarę, & ad

A ad sonum cordarum Dauid excitabat a som no i diluculo. & sic spūs sctūs cum tali sono implebat mentem eius. Et sic plenus spūsan cto aspiratus & eruditus itelligebat ea, quę meditatus fuerat ex parte noctis, & prçuide bat in spiritu futuras persecutiones, & pspe ritates regis Messiæ futuri occasione suarū persecutionū, & hoc vr sentire Camhi. Ex quo patet, q in hoc ps. & quatuor sequētib. nō memorant psecutiones & liberationes Dauid tanq materia præcisa & principalis, sed tanq materia occasionalis, & exēplaris, & parabola siue ppositionalis, ex qua infert & præuidit Dauid futuras persecutiones, & prosperitates Christi & ecclesiæ. vn sicut Dauid nō est actor principalis huius ps. sed spūssanctus: ita ista persecutio non est materia prīcipalis, sed est materia ex qua, & exē

B plaris, ex qua & in qua præuidit qualiter sicut Zifei qui erant fratres Dauid de sua tribu accusarunt & uolebāt pdere eum & tradere in manus Saul: ita Iudæi traderēt Christum in manus Pilati ad crucifigendum, & accusarēt eum falso in multis. Sed finaliter Christus erat a patre liberandus per resurrectionem &c. Et ita pariter præuidit non solum persecutionem & liberationē Christi in capite, sed ēt in membris ecclesiæ suæ, & iō præponit in titulo, In finem. ad denotandum q Dauid eruditus a spūsancto in hoc psalmo erudit nos & dirigit nos in Christū & ecclesiā, & de his quæ Christus erat passurus & ecclesia. Et sic est dicendum de quatuor psalmis sequentib. In quo ps. duo facit, nam primo petit liberari Chrs. primo in ca

C pite, deinde in membris. Scdo pmittit uota grarum actione ibi. Volūtarie sa. Christus ergo petens liberari in capite à iudęis, & in membris a iudæis & tyrannis & cæteris persecutorib. de quib. dictum est ps. præcedenti dicit ad patrē. O Deus saluum me fac in noīe tuo qd est Iesus & nomē salutis, & in uirtute tua. i. huius nominis Iesus libera me de Iudæis per resurrectionem, & libera me ēt. i. ecclesiam a psecutorib. &c. Sed hic dubitatur q hoc nomen Iesus non vr esse nomen patris sed Chri filij eius. ergo quomodo filius dicit ad patrem. Deus in nomine tuo saluum me fac? vr ergo q dēat dicere in nomine meo. Ad hoc rndetur q nomen Iesus principaliter est nomen patris collatum ipsi Christo a patre & communicatum, nā quicquid hēt Xps hēt à patre. vn hoc nomē Iesus est nomen Adonai quatuor literarum Tetragrammaton, ut dictum est in prologo, & ps. 7. quod idem est quod omnipotens, & salus, & esse perfectū, & per se, qd soli Deo conuenit hoc nomen communicatum esset

D dedit pater filio. ut ait Apost. ad Fil. 2. Dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genuflectatur &c. Iō non solum nos petimus a patre per illud nomē Iesu in omnib. orationib. sed ēt Christus ut homo petit in uirtute huius nominis sibi a patre collati: eo q hoc nomen continet in se omnem uirtutem & omnipotētiam & infinitum pelagus meritorum. Dicit ergo Xps ad patrem. O Deus pr saluum me fac in nomine tuo Iesu, quod nomen per te est mihi collatum & communicatū, & libera me & mēbra mea in uirtute & omnipotentia tua, quæ continetur sub hoc nomine Iesu, q2 nō

E est aliud nomē in quo oportet mundum saluari nisi in hoc noie. Et nota, q hic & ubiq; nunq loquitur Chrs cum orat patrem in psona priuata, sed i persona cōi, et mystica, sicut nō passus est pro seipso, sed in seipso passus est pro membris, quia omnes fuimus in Xpo crucifixi quotquot regnati sumus i eo. Iō i se pro tota ecclesia orat, ut liberetur in uirtute huius noīs Iesu à psecutorib. quod impletum est et erit, ut dictum est in psalm. præcedenti: quia semper Xps fuit exauditus pro sua reuerētia. ad Heb. 5. Ideo sequitur.

Deus exaudi orationem meam: auribus percipe uerba oris mei.

Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me, et fortes quæsierunt animam meam: & non proposuerunt Deum ante conspectum suum.

F Deus exaudi orōnem meam, aurib. misericordiæ percipe uerba oris mei: qm iudæi alieni, i. facti alieni insurrexerunt aduersum me, & tyranni & reges gentilium quæsierūt animam & uitam meam ut perderent eam, & non pposuerunt Deum an conspectum suum, quia sine cā persecuti sunt me contra omnem æquitatem & iustitiam, & ꝯ omnes scripturas ve. test. Et ideo iudæi non proposuerunt Deum & scripturas an conspectum suum, sed passionem & inuidiam & malitiā. Nam si cum caritate perscrutati fuissent scripturas, cognouissent Christum esse uerum Messiam i lege promissum, & sic principes regem gloriæ non crucifixient. Actuum. 4. Et ēt tyranni non proposuerunt Deum & iustitiam cum martyres occidebant & etiā perseque-

A persequebantur, sed passionem & malitiam.

Ecce enim Deus adiuuat me, & Dominus est susceptor animæ meæ.

Hic ponitur adimpletio & effect⁹ petitionis & punitio persecutorũ. Dicit ergo Chrs, sicut oraui patrẽ ita adimpleuit. ecce eñ ꝑ quia: quia Dñs pr̃ adiuuat me sicut petebã, & Dñs est susceptor aĩæ & vitæ meę, & liberator & defensor in capite & in membris. Ergo sicut liberasti merita punias eos.

Auerte mala inimicis meis, & in veritate tua disperde illos.

Auerte mala à me, & da inimicis meis. i. oĩa mala q̃ mihi fecerũt & facere ĩtẽdebãt, auerte à me sup eos, & ĩ veritate tua disperde illos. Quod totũ impletũ est primo in Iudæis. Nã per Romanos fuerunt partim trucidati, & partim disperditi, & partim dispersi. B Et hoc ẽt fuit impletum in persecutoribus ecclesiæ. s. Nerone, Domitiano, & Diocletiano &c. Et dicit in veritate tua q. d. tu qui scis veritatem ꝙ iniustè persequuti sunt me. Ideo secundum veritatem tuam disperde illos.

Voluntariè sacrificabo tibi: & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est.

Hic prædicit siue promittit se acturũ grãs pro liberatione & victoria sua. Vñ nota ꝙ festiuitates, quas hodie celebrat Eccl. & officia canonica quæ cantat, nil aliud sunt, nisi gratiarum actiones in memoriã passionis, & resurrectionis, & ascens. Iesu Chri, & passionũ oĩum martyrũ. Et sic ẽt offert quotidie Eucaristiã ĩ memoriã passio. Chri. Dicit ergo Xps. O Pr̃ postq̃ tu feceris quod peto, & postq̃ liberat⁹ fuero & inimici fuerint puniti, ego in ecclesia mea voluntarie, & cum maxima C deuotione & solennitate sacrificabo tibi, offerendo quotidie in Eccl. sacrificiũ Eucharistiæ, & alias oblationes, & confitebor nomini tuo quod est Iesus, ipsum prædicando & magnificando in medio ecclesię, & in cõspectu totius populi, qm̃ nomẽ tuum bonum, & vtile, & salubre est, & fuit toti generi humano. Ideo confitebor oĩa beneficia quæ recepit ecclesia per hoc nomen Iesus, quia ꝑ ipsum liberati sumus a peccato & morte Diabo. & adepti sumus cœlum, & ex omni tribulatione erepti sumus. Ideo sequitur.

Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimicos meos despexit oculus meus.

Ex oĩ tribulatione eripuisti me, & dedisti mihi victoriam ꝯ persecutores, & mihi eos subiecisti. Ideo oculus meus despexit super inimicos meos. Vnde sicut suscipere est ĩ altum aspicere. Ita ꝑ oppositũ despicere est deorsum aspicere, & iõ suspicimus maiores, & uictores qui sunt supra nos, sed despicimus. i. contemnimus, & deorsum, & subiectos, & uictos aspicimus eos, q̃ sunt subiecti, & uicti, & superati à nobis. Et ideo ait. sup inimicos meos despexit oculus meus, tanq̃ victos, & superatos. Quod totũ fuit impletũ primo post destructionem Hierus. q̃a uidimus Iudæos nobis subiectos, & despectos ꝑ oẽs nationes. Scđo fuit impletum post ꝯuersioné magni Constan. quia oĩs potestas gentilium fuit subiecta iugo Chri. Et sic ĩ noĩe Iesu oẽ genuflectit̃ cęlestiũ terrestriũ & infernorũ. Sed est aduertendum, ꝙ sicut Chrs orauit in hoc ps. pro se & membris suis, ita tota Eccl. quotidie orat ad eundem patrem in hora prima dicens. O Deus pr̃ saluũ me E fac in noĩe tuo. s. per filium tuũ Iesum, & in uirtute tua contenta in hoc noĩe Iesu libera me ab oĩb. infidelib. & inimicis ecclesiæ uisibilib. & inuisibilib. &c. Et ẽt Ecclesia dirigit hanc orationem ad Xpm. O Iesu Xpe Deus saluum me fac ĩ noĩe tuo. i. per virtutẽ noĩs tui, &c. Sed in ueritate ipsa Ecclesia cõiter dirigit orões ad pr̃ẽ, ut exaudiat & saluet nos per uirtutẽ noĩs filii sui: & per merita passionis eius ẽt inquantum homo. Et ideo sp in fine orõnis concludit. Per Dñm nr̃m Iesum Xpm filium tuum &c. Et iste est debitus ordo orandi, eo ꝙ Christus ut hõ per merita passionis suæ & obedientiæ est mediator Dei, & hoĩum homo Christus Iesus. Sed multotiẽs dirigimus ẽt orones, & petitiones ad Xpm, ut misereat̃ nr̃i apud patrẽ, & offerat passionem, & merita sua pro no- F bis, & non solum inquantum homo sed ẽt inquantum Deus & homo simpliciter dirigimus orationes ad Christum, eo ꝙ cum patre viuit, & regnat in unitate Spiritussancti, per omnia sæcula sæculorum.

PSALMVS LIIII.

EXaudi Deus orationem meam, & ne despexeris deprecationem meam, intende mihi & exaudi me.

Titulus Victor siue in finẽ in organis eruditio siue ĩtellectus Dauid. Ex titulo patet, ꝙ Dauid eruditus a Sp. san. fecit hunc ps. & voluit ꝙ cantaret̃ in templo cum organis siue carminibus, cuius materia est referenda in finem legis, qui est Christus, et Ecclesia, ut frequenter dictum est. Et ideo cãtabatur ad

A ad victoriam.i.cum toto conatu usq; ad vltimum punctum. Dictum est superius, q Dauid per suas persecutiones præuidit in spū psecutiones Messiæ futuri, & iō materia occasionalis potuit esse qn Dauid euasit & fugit de Ceila cum ciues uellent ipsum tradere in manib. Saul, & sic cum ducentis uiris uagabatur incertus p solitudinem, ut patet 1. Reg. 23. per hoc quod dr̃ in litera. Elongaui fugiens, & mansi in solitudine, fuit erudiius Dauid à spū sacto, q sicut uiri Ceilæ fuerunt ingrati Dauid uolendo ipsum tradere in manib. Saul, cum Dauid liberasset eos de obsidione Filistinorum, & ēt ipse Saul ingratus uoluit circundare ciuitatem Ceilę, ut caperet Dauid in ea, sed Dauid fugit in desertum ab ingratis, Ita Iudæi debebant esse ingrati ipsi Chr̃o, q cum filios eorum a diuer
B sis infirmitatibus liberasset, ēt ad saluãdum eos a morte perpetua uenisset, tñ ipsi ingrati circundederunt eum in templo, & uoluerunt ipsum lapidare, & ēt apprehẽdere. Sed Iesus exiuit de manib. eorum, & abijt iterũ in desertum locum trãs Iordanem ubi primum erat Ioannes baptizãs, & mansit illic, ut patet Ioã. x. Propter quam ingratitudinẽ post ascensionem Xp̃i fuit destructa ciuitas sacrilega & ingrata. Et hæc est mã huius ps. principalis, in quo Xp̃s introducit ad loquẽdum. Sed est aduertẽdum q licet Xp̃s semel passus sit in capite per Iudæos, & ēt gentiles qui ipsum crucifixerunt & fuit totaliter per resurrectionẽ liberatus, tñ sp postea passus est in membris, & in ecclesia sua per Iudæos & gentiles, & patiet usq; ad iudicium, ut impleatur passiones q̃ desunt Chr̃i.i.totius cor
C poris mystici, ut ait Ap̃s ad Col. 1. Vñ Chr̃s iam passus fuerat in capite, & resurrexerat, tñ adhuc post resurrectionem, & ascensionẽ dicebat, Saule Saule quid me persequeris? Et sic continue patitur persequtiones i mẽbris suis. Et iō Xp̃s nō solum loqr̃ in hoc ps. in psona priuata, ut supradictum est, sed in persona cõi pp persecutiões quas passus est, primo in se postea in membris suis. Et sic fit memor suas psecutiones suas, & ecclesię, quas dicit esse suas pp. unitatem corporis mystici, ut sæpius dictum est. Tria ergo facit Chr̃s in hoc ps. Nã primo exponit q̃relã suã apud patrem explicando pericula & psecutionẽ suam. Scdo petit vltionẽ de psecutorib. Tertio agit gr̃as quia fuit exauditus. Secundum ibi. P. æcipita dñe. Tertium ibi. Ego ad dñm clamaui. Quãtum ergo ad primum dr̃ Xp̃s D
O Deus pater exaudi orõnem meam, & petitionem, & ne despexeris deprecationem meam. Vñ per orationem peto mihi dari resurrectionem, & dotes gloriæ, p deprecationem vero peto ab afflictionib. liberari. & iō intende mihi ut filio proprio, & exaudi me, ut ea q̃ peto sine dubio, & firmo proposito impleatur. Hoc dicit quia Chr̃s sp fuit exauditus sine repulsa, & iō petitio Christi ē firma profetia de futuris agendis & implẽdis. & ideo propter certitudinem replicat. Et iō in ista oratione non solum petit, & prædicit suam liberationem & gloriam, sed etiã petit, & prędicit vltionẽ de persecutionib. vt patebit. Sed ne uideatur iniuste petere uindictã enarrat & explicat primo suas afflictiones, & persecutiones dicẽs, Iuste peto exaudiri, quia. E

Contristatus sum in exercitatione mea, & cõturbatus sum a uoce inimici & a tribulatione pctõris.

Contristatus sum in exercitatione.i. opprobrijs & flagellis & tormẽtis & alapis, & in clauationib. & dinumeratione ossiũ, & in cæteris afflictionib. in q.b. fui exercitatus, & ego fui contristatus, & dolui a uoce inimici populi Iudæorum, & a tribulatione peccatoris mihi inflicta. Nota q Xp̃s non dicat hic ꝯtristatus, put tristitia dicit passionẽ nō correctã ꝯ uirtutẽ, qa virtuosus in sua operatione nō ꝯtristaf, imo lętatur in aĩo, sed dr̃ contristatus quasi dolorẽ passus. Nã primo Xp̃s patiebaf dolorem corporalem in illa exercitatione, & tormẽtis p totã illã noctẽ tanq̃ verus hō habens humanas infirmitates sine culpa, & ēt dolebat, & tristabaf de perditione illius populi, & flebat pcã n̄ri i horto & F
in cruce. Et iō cõtristatus est, & doluit a uoce inimici imponẽtis falsum testimoniũ, & clamantis crucifige crucifige, quia præuidebat illum populum damnandum pp homicidium iniustum. Cõtristatus est ergo Xp̃s. i. vexatus, & afflictus, & dolens in tali exercitatione magis pp cæcitatẽ, & damnationẽ persecutorum, & assignat causam dicens:

Quoniam declinauerunt in me iniquitates: & in ira molesti erant mihi.

Declinauerũt in me iniq tates falsa crimina iponẽdo. Et sic qa in ira, & iniqtate molesti erãt mihi absq; rõne, qa ex odio, & inuidia molestabãt me, & sic pp dãnatiõẽ eorũ.

Cor meum conturbatum est in me; & formido mortis cecidit super me.

Timor,

A *Timor, & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebræ.*

Cor meum conturbatũ est in me: nõ per turbationem ꝯ rõnem, sed per turbatione ratione passionis & doloris. Et ẽt cor meum .i. caro conturbata est timore mortis: qa timor mortis, & tremor corporis venerũt sup me, & sic contexerunt & circundederunt me tenebræ mortis, quia cępi tędere, & pauere, & męstus esse, vt dictũ est psalm. 21. Et nota ꝙ Xp̃s magis memorat, & deflet sñiam mortis, & miseriæ pęnalitatum datã in Adã toti generi humano pro quo patiebaẜ, q̃ deflet suam mortẽ propriam, & sic dolebat, & flebat in horto tanq̃ caput pro afflictione membrorum, quia hic potius loquitur, vt persona communis, vt dictum est.

Et dixi; quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & B *volabo, & requiescam.*

Cũ me vidi in tanta exercitatione, & afflictione & persecutione multotiens dixi: qs dabit mihi pennas vt colũbæ, & uolabo, & requiescam .i. volaui sicut columba habens alas, cum me uellent lapidare, & apprehendere exiui ab eis, & abij trans Iordanem, & elongaui fugiẽs & mãsi in solitudine, ut patet Ioã. x. Sed melius est hoc referaẜ ad resurrectionem, vnde dicit Xp̃s intantum timor mortis, & tremor venerũt sup me ꝙ oraui, & petij resurrectionem, & liberationem ab afflictionib. & morte tã terribili, & dixi, qs dabit mihi pennas sicut columbæ, i. dotes resurrectionis, & gloriæ, quæ sunt agilitas claritas, & impassibilitas, quæ sunt alę corporis gloriosi, & volabo in cęlum, & requiescam ã laboribus, & tribulationibus passionis.

C *Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Expectabam eum qui saluum me fecit, à pusillanimitate spiritus, & tempestate.*

Exauditus à patre fui, & resurrexi, & elõgaui me fugiens in cœlũ, & mansi in solitudine cęlesti vbi nõ est societas cũ malis, sed est illa patria q̃dã solitudo libera ab oĩb. malis, & oĩ miseria. Et subdit Xp̃s, istã petitionem feci: qm̃ expectabã eũ. s. p̃rem meũ, q̃ saluum me fecit à pusillanimitate, & uexatione, & tribulatione spũs, & tẽpestate crucifixorũ. Nã licèt caro in principio fuerit ĩfirma, & timuit mori, tñ spũs semp fuit promptus obedire patri, & nõ pusillanimus, imò fuit semper liber ab oĩ pusillanimitate, & quolibet alio uitio. Ex hoc patet, ꝙ in his tribus versiculis Xp̃s petit liberari per resurrectionem gloriosam, & Ascensi. in qua oõne D fuit exauditus pro sua reuerentia. Vñ pẽnæ, quas p̃r dedit filio Chr̃o, sunt omnia genera gratiarum, & donorum. s. sapientiæ, & intellectus, consilij & fortitudinis &c. Istis pẽnis, & alis volauit Xp̃s, & fuit liber semp ab instanti conceptionis ab omni pusillanimitate spũs, sed volũtarie assumpsit humanas infirmitates ad instãm patiendi. Sed est aduertendum ꝙ Xp̃s hic non solum loquiẜ in psona priuata, sed in persona cõi prout est caput eccl. petit liberari a persecutionib. quas ecclesia passa est. Primo a iudæis tpe Apost. scd̃o a tyrannis tpe martyrum. Iõ ait in persona ecclesiæ. O Deus p̃r exaudi oõnẽ &c. qa contristatus sum, & uexatus a principio illico post ascensionem in persecutione scã Apo. & lapidatione Stefani. Et quia Pau. psequebatur eccles. & accũsabat Christianos E p omnes synagogas, ut patet Act. 7. & sic ẽt contristatus sum a voce inimici populi iudæorum qui fecerunt edictũ ꝯ Christianos ut omnes ducerentur uincti in Hierus. Et ẽt Impera. Roma. fecerunt edictum ut si quis coleret nomẽ Chr̃i capitali sñia puniretur. & bona sua fisco addicerentur, ut patet ĩ ecclesiastica his. Ab ista uoce ego fui contristatus, qm̃ declinauerunt in me iniquitates, & imposuerunt falsa crimina, & in tali ira, & odio erant mihi molesti. Vñ tot millia marty. interfecti sunt. Vñ tãtus timor & tremor inuasit me, ꝙ desideraui hr̃e pennas, & alas ad fugiendas tot diras persecutiones. Vñ Papa Marcellin⁹ factus pusillanimus adoleuit incẽsum idolis ex timore, & tremore, licet non corde, & iõ elõgaui fugiens a populis, & mansi in solitudine, & deserto. Nam chri F stiani fugientes persecutiones Impera. tyrãnorum latebãt in cryptis, & speluncis, & vagabanẜ p desertum. Nam Vrbanus Papa latebat in sepulchris mortuorum, ut patet in historia S. Cæciliæ. Et Syluester q̃situs est in mõte Serapino vocatus a Constãtino in mõtib. ubi latebat cum alijs Christianis rogando ut Deus liberaret eccle. suam, & saluaret eã à pusillanimitate spũs & tẽpestate psecutionis, & daret Christianis fortitudinẽ ĩ tormentis, & psecutionib. Sed iste persecutiones, & tẽpestates cessarunt p ꝯuersionẽ magni Cõstãtini. Itẽ ly. Quis dabit mihi pẽnas &c. pt referri ad reprobõnẽ iudæorũ, & conuersionem popu. gent. Nam postq̃ apostoli viderunt obstinationẽ & duritiã, et iniq tatẽ

iudæorum,

iudæorum, dixit Paulus. Vobis oportebat pdicari uerbum Dei, sed qa indignos vos fecistis, ideo conuertimur ad gentes Actuum. 13. Dicit ergo ecclesia siue Christus in persona ecclesiæ. postquam Iudæi persequuntur me, & se indignos fecerunt gustatione verbi Dei. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo ab isto populo reprobato, & quiescam in populo gentili? q.d. ecclesia, nō nisi solus pater, & filius, & spiritus sanctus. Vnde pennæ columbæ deargentatę, quę est ecclesia, sunt fides, spes, & caritas, & omnia dona gratiarum quæ apostoli receperunt in die Pentecostes, qbus alis apostoli uolauerunt per mundum uniuersum prædicantes euangelium omni craturæ & populo gentili. Et sic reprobata synagoga Christus volauit & recessit ab ea, & requieuit in solitudinem populi gentilis conuersi ad fidē Christi, qui qdem populus ante erat desertus a Deo, quia nunquàm habuerat legē nec profetas. Et sic in deserto vbi ante habitabāt ferpētes, & dracones, ortus est viror iūci fidei, & caritatis. Esa. 35. & ibi hītauit Christus. Et sic dicit ecclesia. Ego expectabā Deum qui saluum me fecit per conuersionem magni Cōstantini a pusillanimitate spiritus & tempestate, quia tunc fuit liberata ab omni timore & tremore persecutionis.

Præcipita domine diuide linguas eorū, quoniam vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate.

Hic petit Christus, vltionē de persecutoribus. Ad cuiùs intellectum est notandum sicut dictū est ps. 47. & 50. ꝙ ciuitas Hierusalem intantum dicta est Hierusalem inquantum in ea expectabatur Christus qui nos cū patre per sanguinem suum pacificauit, & inquantum in ea fuit Chrs & collegium apostolorum, quia societas illa erat uera Hierusalē, & pacifica, & uisio pacis. Sed postq̄ illa ciuitas perdidit fidē Christi per obstinationem, & illa societas fidelium recessit ab ea, tunc illa iam amplius non fuit Hierusalem, sed Babylonia, & multitudo ꝯfusionis, & diuisionis. Et ideo dicit Chrs p eos Dauid, ꝙ postquàm assumpsit pennas sicut columbę & uolauit, & elongauit se fugiēs & recedēs ab ea, & mansit in solitudine & requieuit in populo gentili, ibi fuit vera Hierusalē, s. in tota ecclesia fidelium à solis ortu vsq; ad occasum, & illa terrena quæ ante dicebatur Ierusalem, per recessum Christi & fidei facta est Babylonia confusa. Ideo ait Christus. O domine pater postquàm ego elongaui fugiēs ab illa ciuitate, præcipita eā, & destrue per Titū, & Romanos et diuide linguas eorum per contrarias opiniones, quoniā vidi contradictionem in ciuitate. Nam quidā dicebant, quoniam ī Beelzebub eijcit dæmonía, et quidam, quoniam uorax est, et quidā qm̄ bonus est, et quidam, nō, sed seducit turbas. Et sic schisma erat inter eos, Ioan. 8. Et etiam uidi aliam contradictionem, et diuisionem in illa ciuitate. Nam per totos illos 40. annos a morte Christi usq; ad excidium ciuitatis sēmper uidi contradictionē inter ciues et iniquitatē, quia nulla erat iustitia. sed iniustitia, et cędes, et furta et latrocinia, et homicidia et seditiones ciuium adinuicem, ut ait Iosefus de bello iudaico. Vn̄ surrexit quædam societas latronum qui dicebantur sicarij, qui cum paruis gladijs interficiebant homines, intantum ꝙ pauci audebant exire domos suas non solum in nocte, sed etiam in die. Et sic primo fuit bellum intestinum, et seditio inter eos. Deinde bellū externum per Romanos. Ideo subdit.

Die ac nocte circundabit eam super muros eius iniquitas, & labor in medio eius & iniustitia.

Et non defecit de plateis eius usura & dolus.

Die ac nocte iniquitas, et labor circundabit eam super muros eius intus et extra, et in medio eius erit iniustitia quia per totos illos. 40. annos nulla fuit iustitia, sed seditio, et tyraunides, nec defecit usura et dolus in plateis eius publica Et usura, et dolus, et fraus manet in illo populo dispersio, tanq̄ morbus hæreditarius. Item ubicunq; est ille populus dispersus dr̄ Babylonia et confusio propter diuisionem linguarum et opinionum. Nam postquàm cum ueritate nō pn̄t defendere perfidiam suam, oportet vt sint inter eos diuersæ falsæ opiniones, et sic vnusquisque suo modo glosat sacram scripturam, ut attrahat eam ad suam perfidiam et auertat a ueritate. Et sic confingunt Talmudistæ diuersas hæreses manifestas ꝯ sacram scripturam, puta ꝙ animæ Esaiæ et aliorum profetarum fuerunt in monte Sinai, et ibi acceperunt suas profetias. Et ꝙ animæ ipsorum Talmudistarum fuerunt in eodē mōte Sinai, et sicut Deus dedit legē Moysi, ita dedit eis uerum intellm̄ legis. Et sic dūt ꝙ magis est credendum eis quàm literæ legis. Et dicunt multa alia enormia & varia contraria inter se. Et sic duplex bellum est inter

Iudæos

A Iudæos, scilicet intestinum & æternum. Quo aũt istę maledictiones trãsierunt in posteros videbitur ps. 68. & 108. & 81.

Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi sustinuissem utique.

Et si is qui oderat me super me magna locutus fuisset: abscondissem me forsitan ab eo.

Hic ꝓbat ꝙ iusto Dei iudicio iudæi passi sunt bellum intestinum & diuisionem, & ꝯfusionẽ; & inter eos nulla est fides, nec vnus cõfidit de altero, & ratio est. Nã iste est morbus hæreditarius eis, eò quonia tradiderũt Christum Messiam, & regem suum, & familiarẽ, & fratrẽ de sua tribu. Dicit ergo Christus. Iustum est ꝙ patiantur talem pestẽ intestinam, quia sic cum dolo prodiderunt me Pilato: qm̃ si aliquis inimicus, & extraneus gentilis maledixisset mihi imponẽdo crimi B na, & inferendo opprobria, vtiq; ego sustinuissem, i. esset magis tolerabile, eò ꝙ gẽtiles non habebant legem nec profetas, & habebãt odio Israelitas, & Iudęos, & ideo si is gentilis vel alius qui oderat me fuisset locutus magna crimina, & falsa testimonia super me, abscõdissem me forsitan ab eo. i. habuissem cãm fugiendi ab eo & custodiendi me.

Tu uerò hõ vnanimis: dux meus & notus meus.

Qui simul mecum dulces capiebas cibos: in domo Dei ambulauimus cum consensu.

Verò pro sed, sed tu homo iudæus vnanimis. i. eiusdẽ legis & naturæ, & tribus, notus meus, quia quotidie eram in templo docẽs, & cognoscebas matrẽ meã de tribu Iuda, & multotiẽs fuisti dux meus quantum ad sacerdotiũ, quia fungebaris sacerdotio in quo cõsistit ducatus populi, quia sacerdotes sunt duces, & sic eras dux meus per opera quę fe C ci tibi, qui mecum simul capiebas cibos, i. eras mihi familiaris, & commensalis, quia multotiẽs inuitatus in domo tua, puta in domo Simonis leprosi &c. & ambo simul ambulauimus in cõsensu, & societate in tẽplo &c. & ego cũ cõsensu & familiaritate & colloquio erã tecum, maximè cum eram inuitatus tecum ad cęnam, aut prãdium. Q. d. sicut familiariter & proditorie & sub zelo amicitiæ ꝓdidisti me & tradidisti ita familiari, & intestino & externo bello int⁹ & extra peribis. Hoc dicit. Nam dum Titus & Romani tenebãt ciuitatem Hierusalem obsessam ꝯtinue erãt seditiones & latrocinia publica ĩ ciuitate. Et nota, ꝙ etiã isti quatuor versus ab illo loco. Quoniã si inimicus meus, &c. possunt referri ad Iudam proditorem, qui erat discipulus, & familiaris, & cõmensalis Christi, & tradidit eum. Ideo Iudæi moderni non dicuntur Iudæi a Iuda filio Iacob patriarca, sed dicuntur Iudæi a Iuda proditore, cuius sũt imitatores, & successores in maledictione, & moribus. Et ideo subdit. D

Veniat mors super illos: & descendant in infernum uiuentes.

Postq̃ iste populus est imitator Iudæ, iõ veniat mors super illos, nõ solum corporalis sed ẽt spũalis aĩæ. Et sic descendãt viuẽtes in infernum, sicut Iudas qui mortu⁹ est in corpore & aĩa, q a laqueo se suspẽdit tanq̃ cec⁹ & obstinat⁹, & ipsemet se ad mortẽ iudicauit & abstulit sibi locũ pnię. Et qm̃ ẽt sũt successores ĩ moribus & nequitia, ideo sequit̃.

Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum: in medio eorum. E

Nequitiæ erunt semper in habitaculis eorũ. in mediò eorũ. i. non solum erunt dolosi contra extraneos, sed ẽt inter eos. Vñ est notandum ꝙ iste populus maledictus in oĩbus est imitator, & successor & hæres Iudæ proditoris. Primò quia inquantum possunt conant̃ semp maledicere Christo: & prodere Christianos, & decipere cũ dolo & fraude, & ẽt inter eos. Scdò quia quotidie seipsos condemnãt ad mortem corporis, & animæ. Probatur. Nam in hoc psal. 54. & 108. & in multis aliis manifeste legitur sñia dãnationis oĩm Iudæorum crucifixorum Christi, & oĩm successorum, & hoc per modum orationis, ut patet hic cum dicit. Veniat mors sup illos &c. Ex quo patet, ꝙ quotidie orãt pro damnatione eorũdem, & dãnant seipsos dũ viuunt, sicut Iudas qui viuus seipsum condẽnauit ad mortem. Et ideo dicit. Descẽdãt in infernum viuentes, quia viuentes cõdẽnant seipsos ad infernũ. Et ẽt quia licet corpus moriat̃ in eis & putrefiat ĩ terra, tñ aĩa viuens, & immortalis descendit in infernũ, vbi erit fletus & stridor dẽtiũ. Et desiderat mortẽ, & non veniet ei. Et nota ꝙ totũ hoc quod dictũ est de populo iudæorum per sequente Christum in capite, intelligendũ est ẽt de populo gentili & cętu tyrannorũ persequente ipsum in membris, & maximè de cœtu hæreticorũ qui dicuntur noti, & familiares Christo, inquantum dicebantur Christiani, & ideo consimili pœna sunt puniti. F

Ego autem ad Deum clamaui, & dominus saluauit me.

A In hac tertia parte agit gratias de benefi cio resurrectionis recepto, & de ultione reā de psecutorib. suis simul iterādo eorum pu nitionem & malitiā. Ideo ait, ipsi sunt puni ti vel punientur sicut supra dictum est, sed e- go quia ad dñm clamaui & dominus salua- uit me, ideo agendo gratias de resurrectio- ne, & liberatione mea & punitione eorum.

Vespere, & mane, & meridie narrabo, & an- nunciabo, & exaudiet uocem meam.

Vespere, & mane, & sp annūciabo miam, & iustitiam suam, & ipse exaudiet uocem meam. Vel potest esse ista particula cōsecu- tiua cum superiori, quia vr semper petere iustitiam, & vltionem de persecutoribus, vt dicat. Ego ad dñm clamaui & saluauit me, & uespere, & mane narrabo, & annunciabo iniurias mihi illatas: & dñs exaudiet me.

B *Redimet in pace aīam meam ab his qui appro- pinquant mihi, qm inter multos erant mecum.*

Redimet in pace. i. in gloria, & liberabit animam meam scilicet vitam meam per rer surectionem ab his. Iudæis qui mihi appro- pinquant ficta amicitia & sanguine, quia oēs eramus de tribu Iuda, quoniam inter multos. i. multi erāt mecum, i. se amicos mi hi fingebant, & sic sub zelo amicitiæ, prodi- derūt me, sicut fecit Iudas, & multi Farisęi qui inuitabant me ad prandium, & obserua bant & caperent me in sermone, & postea conspirauerunt in mortem meam. Sed.

Exaudiet Deus, & humiliabit illos, qui est ant e secula.

Non. n. est illis commutatio, & non timuerunt Deum, extendit manum suam in retribuendo.

Deus q est ante sæculā exaudiet me orā- C tem, & clamātē, & humiliabit & deiiciet il los auferendo sacerdotium, & ciuitatem, & bona tpalia, & iugo perpetuæ captiuitatis subiiciendo, & aīas in perpetuum ignē ꝯdē nando, & corda eorum obdurando, & obcæ cando ne cognoscant sacra Dei, nec peccata sua, intantum φ non est nec erit eis cōmutā tio, & redēptio nec cōuersio de peccato ad gratiam quia nunq̄ agēt pniam, sed ceci, & obstinati i sua perfidia permanebūt, quare? quia non timuerunt Deum condemnando sanguinem iusti. Ideo Deus extendit manū suam contra eos, in retribuendo uindictam pro homicidio, eo φ contaminauerunt te- stamentum Dei, perpetrando homicidium, & occidendo innocentem cōtra legē Dei.

Contaminauerunt testm̄ eius: diuisi sunt ab ira uultus eius, & appropinquauit cor illius.

D Contaminauerunt ēt testamentum Dei non recipiendo Christum, de quo loquūtur oēs scripturæ testī Dei. Ideo negando Chri- stū negarūt testm̄ Dei. Et sic fecerunt Deū mendacem, & sic manēt sacrilegi, & blas fe mi, & hæretici, quia tota scriptura clamat Xpm esse Deum, & Messiam &c. Et sic ut defendāt perfidiā suam ex certa scia faciūt Deum mendacem falso interpretādo legē, & profetas. Et sic ꝯtaminauerunt & dilace rauerunt testm̄ Dei. Vnde isti reddiderunt Christo malum p bono, quia Christ is sp fuit eis benignus, & ipsi fuerūt Christo cru deles quod probatur. Nā vultus eius, i. Chri sti fuerunt diuisi, & separati ab ira, quia sp eis locutus, est sine ira, imo cum maxima be nignitate, & semper cor eius appropinqua- uit illis, id est, bona uoluntas Christi sem- E per, fuit eis propitia, quia cum magna beni gnitate corrigebat, & docebat cum carita- te, & filios eorum sanabat.

Molliti sunt sermones eius super oleum, & ipsi sunt iacula.

Multa beneficia cōferebat in quib. pote- rant agnoscere Christi caritatē, & benigni- tatem, & sermones eius, s. Christi fuerunt molliti, & suaues, & blādi erga eos, sup o- leū. i. magis q̄ oleū, sed ipsi. i. Iudæi fuerūt ia cula & lāceæ ꝯ Xpm, quia acuerūt ut gladiū linguas suas, dicentes crucifige crucifige. Litera Hier. hēt Nitidius butyro os eius & pugna cor eius: molles sermones eius super oleū, & ipsi sunt laceæ. Vñ ista particula est valde intricata, & iō sunt diuersi modi dicē di inter doctores, sed iste uidet mihi magis cōformis literæ Hieronymi, quia nil aliud F sonat nisi φ Christus fuit Iudæis benignis & blādus in sermonib. & factis, & ipsi Iudæi fuerūt ipsi lanceæ & iacula. Potest etiam di- ci φ sermones Christi licet essent molles si cut oleum, tamen fuerunt iacula, & sagittæ penetrantes corda fidelium & conuerso- rum ad fidem, & fuerunt iacula ad confun- dendum, & conuincendum Iudæos & tyran nos & hæreticos, qa sermo Dei est gladius anceps, & gladius ignitus.

Iacta sup dñm curam tuā, & ipse te enutriet, & non dabit in æternum fluctuationem iusto.

Hic profeta in psona Christi exhortatur iustos & fideles ad patientiā in aduersis, ut ꝯmittant se diuinæ miæ & prouidentiæ in omnibus persecutionibus, & picul is, & ino- pia,

A pia, qa Deus nunq̄ deficiet eis. Dicit ergo. O fidelis iuste iacta in Dño curam tuam. i. cōmitte ei curam, & habeas bonam spem, quia ipse te enutriet in bonis tpalibus & spiritualib. & sis humilis in aduersis, quia Deus nunq̄ dabit in ęternum fluctuationē iusto. i. nunquam permittet eum perire in fluctuatione & persecutione, & semper dabit finē afflictionibus eius. imò tandem & in breui liberabit eum: licèt ad tempus permittat affligi. Et conuersus ad Deum dicit.

Tu uero Deus deduces eos in puteum interitus, Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos: ego autem sperabo in te Domine.

Deduces eos. s. Iudæos & tyrānos, & oēs alios persecutores Christi & Ecclesię, in puteum interitus & mortis inferni, quia uiri sanguinum & dolosi, s. homicidę & persecu-

B tores iustorum, & dolosi, & fraudulenti, & iniqui non dimidiabunt dies suos, quia intē pestiua morte morientur ante dimidiū dierum suorum. ego autem cum patiētia & humilitate sperabo in te Dñe, & non erit frustra spes mea, qm̄ scio, ꝙ liberabis me. Sed ꝯ, quia uidemus malos qūq; ultra dimidium dierum, i. vltra 40. annos viuere, & sic dimidiant dies suos. Rn̄detur, ꝙ nunq̄ peccator & prauus & mūdanus dimidiat dies suos quia nunq̄ credit nec putat se moriturū. Et sic parū videtur sibi viuere. lxx. annos, imò videt sibi non dimidiare dies suos, et causa est, quia non putat nec credit aliam vitam, imò dolet recedere ab hoc sæculo. Et sic s̄m opinionem suam nunq̄ dimidiat dies suos, quia nunq̄ tm̄ viuit, quin plus putet et expectet viuere. Sed iustus cupit dissolui et esse

C cum Christo ideo vita huius mundi semper vr̄ sibi longa et odiosa, et hoc accidit quia sperat et cupit aliam vitam in Dño. Ex quibus patet, ꝙ iste ps. nō ꝯueniēter exponit̄ ꝯ ciues, & habitatores Ceilæ, qa maledictiones, qua hic prognosticabantur non possunt propriè applicari illi ciuitati. Secūdo quia iste ps. est eruditio Sp. san. facta ipsi Dauid, ergo est sacramentum profundum de rebus magnis et profundis Christi, et ecclesiæ. Item nec iste psalm. potest nec debet exponi moraliter pro aliquo afflicto. Nam oīs afflictus debet et tenetur orare pro persequentibus, et iactare ī Dño spem et curam suā & non petere vindictam, cuius oppositū fit in hoc ps. Et ideo est dicendum ꝙ iste ps. est profetia ī qua per modum orationis pręr dicitur punitio crucifixorum Christi, et per D persecutorum ecclesiæ, ut moris est in psal. Dauid. Nam Deus quia præuidit Iudæos ab æterno obdurandos, & ēt quosdam tyrānos & hęreticos simul cum Antichristo, iō ī hoc ps. pronunciat eos reprobatos. Et hoc dicit Christus per modum orationis & petitionis per os Dauid. ut patet ps. 34. & ī hoc ps. 68. & 108. Veruntamen vnus homo particularis non dēt dicere aliquem istorum ps. contra persecutores suos, quia ageret contra cōsilium euangelicum & ꝯ caritatem. Et ideo ecclesia orat ut Deus cōterat perfidiam, & potentiam infidelium, & hęreticorū, & conuertat eos ad uitam ueritatis & salutis, & sic iste psa. non potest moraliter exponi pro aliquo afflicto, sed est profetia in qua Christus prędicit per modum orationis obstinatione & finalem damnationem crucifixorum, E & iudæorum, & tyrannorum, & hæreticorum, & ipsius Antichristi cum sequacibus suis. Et iō sicut iste psa. est expositus de snīa & punitione Iudæorum persecutorū Christi, ita ex consequenti potest exponi de tyrānis, & hæreticis, & Antichristo & sequacib. suis persecutorib. ecclesiæ. Vn̄ nota, ꝙ quatuor conditiones hominum conspirarunt in mortem Christi. s. primò synagoga sacerdotum. Secundo hypocritæ qui erant Farisæi. Tertio hæretici erant Saducei. Quarto tyranni & gentiles, s. Pilatus cum suis. Sed qc quid Christus passus est in capite, passus est postea in membris & ecclesia, ut inquit Augu. ideo ab eisdem passa est ecclesia successiuè. Nam primo passa est persecutionem Iudæorum in principio, quando lapidatus est Stefanus, & occisus Iacobus. Secundo tyran F norum usq; ad Constantinum. Tertio, hęreticorum usque ad Iustinianum qui exterminauit Vandalos Arrianos de Africa per Belisarium, de quib. dicit hic s̄m Aug. Tu verò notus, & familiaris meus &c. Vltimo ēt patiet ab hypocrisis tpe Antichristi, qui simul erit circuncisus & tyrānus, & hęreticus, & fictus hypocrita, quorum oīum finalem punitionem, & damnationē & reprebationem pdicit, & pręnunciat ēt Christus in hoc ps. sicut ab æterno præsciuit. Et sic prudēs lector poterit literam huius ps. singulis applicare.

PSALMVS VI.

Miserere mei Deus: quoniam conculcauit me homo: tota die impugnans tribulauit me.

Titulus

A Titulus in hebræo. Ad uictoriam siue victori sup columbam mutam elongationum Dauid, qñ tenuerunt eum Filistæi in Geth. fm Hierony. vero Victori siue Vincenti pro columba muta, eo q̃ ꝓcul abierit Dauid humilis, & simplex qñ tenuerunt eum Allofili in Geth. Ad cuius intelligentiam est notandum ut legitur 1. Reg. 22. q̃ Dauid fugiens a facie Saul, eo q̃ occiderat Abimelech & omnes sacerdotes Nobę, noluit resistere ipsi Saul, sed tanq̃ columba muta, & tacens elõgauit se a terris Saul, & fugit ad reges Get. q̃ quidem Geth erat vna de ciuitatib. Filistinorum. Sed cum Filistæi cognouissent eum, q̃ interfecisset Goliad, & triumphasset de Filistæis, iõ ꝑsuadebant regi ut occideret ipsum Dauid, qđ præsentiens Dauid finxit se insanũ, & stultum. Et sic rex Achis proiecit B eum a facie sua. Et sic Dauid euasit periculũ mortis. De qua fuga, & elongatione, & periculo fecit hunc ps. & 33. Et iõ dr̃ in titulo, super columbam mutam elongationum, uel ꝓ columba muta, eo q̃ ꝓcul abierit Dauid qñ Filistæi tenuerunt eum in Geth. s. in ptãte sua. Iõ dñt Hebręi, q̃ Dauid se uocat columbam mutam. Nam sicut colũba simplex non resistit, nec rñdet uolentib. eam occidere, sed fugit ad domos extraneas, siue ad mõtes, ita Dauid humilis & simplex sicut colũba noluit resistere Sauli, sed elongauit se a gentib. sui populi, & trib. & fugit ad alienos idololatras. Et sic ꝑcisè literaliter exponũt hunc ps. Sed in ueritate talis expositio non esset sufficiens, & catolica, sed hebræa, q̃ sola litera contentet̃, nec ista mã literalis ẽ ꝑcisè, & principaliter intentata in hoc ps. sed C est mã ex qua, & exemplaris, & figuratiua, continens uel prædicẽs aliquod misterium in ecclesia. Mã autem ĩ hoc ps. principaliter intenta, est illud misterium qđ per fugã Dauid in Geth figurabatur. Ad cuius intellectũ est notandum, q̃ colũba est aĩal, & auis simplicissima, & pacifica sine amaritudine, & pro maiori parte domestica, & hẽt hanc naturã, q̃ si male tractatur nescit resistere, sed fugit ad aliam domum. Et iõ Xp̃s totam suã societatem & ecclesiam assimilauit columbæ dicens. Esto te prudentes sicut serpẽtes, & simplices sicut columbæ. In quacunq; domum intraueritis primum dicite. Pax vobis &c. Et si vos persecuti᷑ fuerint in una ciuitate fugite in aliam Mat. 10. & Luc. 10. Ex quibus patet, q̃ Chr̃s cõstituit ecclesiam suam in simplicitate columbina, & pacifica. Et ꝓcepit apl̃is, ut prædicarent in Iudæa & popu- D lo Israel, ut patet in eodem cap. Sed si nõ reciperẽtur fugerent ad ciuitates gentilium, & ita dixerunt apl̃i indæis. vobis oportebat primo prædicari uerbũ Dei, sed q̃a ĩdignos vos fecistis, iõ ꝯuertimur ad gentes. Sed neque in populo gentili defuit persecutio ipsi ecclesiæ, & sic prædixit Xp̃s apl̃is dicens. Ad reges, & præsides ducemini &c. Ex quo patet, q̃ eccl̃ia bñ assimilat̃, & dicta est columba, quia fugit pacifice a domo in qua male tractatur ad aliam domum. Ita eccl̃ia uexata populo iudæorum in principio fugit ad gentes. Et iõ dictum est ps. præcedente in persona ecclesię. Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam? elongaui fugiens a populo iudaico, & mansi in solitudine populi gentilis. Sed quia ẽt in populo E gentili non defuit isti columbæ persecutio usq; ad magnum Constantinum, iõ subdit. Expectabam eum qui saluum me fecit a pusillanimitate spiritus, & tempestate. q̃ quidẽ tempestas tirannorum cessauit tp̃e Constantini. Quæ quidem ecclesia etiam in cãticis. dr̃ columba. Et infra ps. 67. dr̃ columba pennæ deargentatæ &c. Ex quibus patet, q̃ per fugam Dauid ad regem Geth bene figuratur misteriũ ecclesiæ Christi. Nam sicut Dauid male tractatus in suo populo fugit ad regẽ Geth, & elongauit se sicut columba muta, & pacifica non reddẽs malum pro malo, ita ẽt congregatio discipulorum male uexata a populo iudæorum, cui primo iussa erat ꝑdicare fugit, & diuertit ad populum gentilem, reprobata synagoga. Et sicut ipsi Dauid fugienti, & elongato non defuit persecutio F ĩter Filistæos ciuitatis Geth, quia quærebãt ipsum occidere nisi fugisset in alium locũ. Ita pariter ecclesię non defuit persecutio in populo gentili, immo fugiebant apl̃i de vna ciuitate in aliam, sicut Dauid fugiebat a facie Saul de uno deserto ĩ aliud, ut patet primi Reg. 22. & 23. Hoc ergo ꝓuidens Dauid in spiritu fecit hunc ps. qđ præuidit per suã fugam. In Geth. Iõ Esdras qui præposuit hos titulos, dicit q̃ Dauid fecit hunc psalmum pro columba muta. i. pro ecclesia Chr̃i simplici, & pacifica, eo q̃ procul abierit a populo iudaico in populum gẽtilem supple, sicut Dauid qñ tenuerunt cũ Filistæi in Geth. 70. autem dicunt, pro populo, qui a sanctis longe factus est, id est Dauid fecit hunc psalmũ

A contra populum iudaicum, qui lõge factus est a sanctis apostolis, & discipulis.i. qui longe a fide mansit obstinatus in sua perfidia, & etiam contra gentiles obstinatos a quib. fugiebant apostoli, sicut columba fugit persecutores de domo in domum. Quod autẽ additur in tituli descriptione, nõ puto ꝙ sit de essẽtia tituli, sed additum est a 70. q.d. in descriptione tituli huius ps. præponitur talis titulus.s. in finem, pro populo quia sanctis lõgè factus est, ipsi Dauid cum tenuerunt ipsum Allofili.i. alienigenæ in Geth. Totus ergo iste ps. est uox ecclesiæ in quo quasi colũba simplex, & humilis, & pacifica tria facit. Nam primo explicando suas persecutiones, & afflictiones petit liberari. Scđo prædicit punitionem persecutorum. Tertio agit grãs iam liberata. Secundum ibi. Sicut sustinue-B runt. Tertium ibi. In quacunque die. Quantum ad primum est aduertendum, ꝙ ista colũba simplex & humilis primo vexata a populo iudaico elongauit se, & fugit ad populum gentilem, ubi fuit ualde tribulata ꝑ tyrannos. Sed cum cessauit tribulatio tyrannorum, incepit hæretica prauitas uexare colũbã, tunc tribulata ab hereticis elongauit se, & fugit ad fideles. Sed post hæreticos incidit inter hypocritas, & simulatos præcursores Antichristi. Et sic tribulabitur usq; ad finem mundi. Et sic per totam diem, q̃ computatur a resurrectione Christi usq; ad consummationem sæculi, fuit tribulata ista columba. Conuersa, ergo ad suũ sponsũ Xp̃m dicit. O Deus miserere mei & releua me a multitudine miseriarum, qm̃ homo.i. oĩs homo terrenus siue diabolus cum suis mẽbris C .s. iudæis, tyrannis, & hæreticis, & Antichristo terrenis, & prauis conculcauit me, quia iste inimicus hõ contribulauit me tota die. i. per totam diem a resurrectione tua usque ad iudicium seminando zizaniam, primo in iudæis, scđo in tyrannis, tertio in hereticis, quarto in Antichristo contra me. Et sic per omnes istos tribulauit me. Vnde subditur.

Conculcauerunt me inimici mei tota die, quoniam multi bellantes aduersum me.

Inimici mei.i. ista quatuor genera inimicorũ ꝯculcauerunt me, & uexauerũt me tota die. Et multi fuerunt bellantes aduersum me. Nã in primitiua ecclesia Iudæi bellarũt aduersum me, qñ lapidauerunt Stephanũ, & occiderunt Iacobũ &c. In scđa parte hui⁹ diei bellarunt ꝯ me tyranni, qui occiderunt infinita millia martirũ. In tertia parte bellaB runt heretici aduersum me, quorũ ꝑsecutio non sæuijt minus in catolicos in Alexãdria, & Africa per Vandalos, quã persecutio tirãnorum. In quarta parte diei incepit bellare secta Saracenorũ, q̃ continue tribulat me, & postea bellabit ꝯ me Antichristus, cuius persecutio erit sæuior cunctis alijs. Et sic.

Ab altitudine diei timebo, ego uero in te sperabo.

Ab altitudine.i. a principio huius diei usq; ad uesperã timebo fugiẽdo ab una ꝑsecutione, & incidẽdo in aliã. Nota ꝙ tot⁹ status, & uita huius ecclesiæ dr̃ una dies alta.i. longa nõ solũ lõgitudine durationis, sed lõgitudine laborũ & tribulationũ, sicut dies artificialis vr̃ lõgissima laborãtib. & febricitantib. ꝑ sic dicit ista colũba, ab altitudine.i. lõgitudine huius diei ego sp timebo.i. uiuo cũ timore, & angustia, q a nũquã defecerũt mi- E hi tribulationes nouæ. Et sic sp uado uolando de una ꝑsecutione, & tribulatione ĩ aliã, quia finis unius mali grad⁹ est alterius. Ego uero in te sperabo. Hic incipit uersiculus, & snĩa. vñ dicit colũba. Si ita est, ꝙ ꝑ totã diẽ uolando de uno malo, & de una ꝑsecutione in aliam nunquam potui requiem inuenire, sed sp fui cũ timore ab altitudine diei, ego uero.i. certe ĩ te solo sperabo, & ponã spem meam, & nũquam perdam fidem, licet multa millia martirum moriantur.

In Deo laudabo sermones meos, in Deo speraui, non timebo quid faciat mihi caro.

In Deo laudabo sermones, & dirigã orõnes meas, & ipsum inuocabo, & in eo sperabo, & nõ timebo q̃d faciat mihi istæ prauus homo.s. diabolus cũ mẽbris suis.i. ex aliquo timore nõ cessabo laudare, & ꝑdicare legẽ F euangelicam, & non timebo quid faciat mihi caro.i. hõ carnalis & malus, nec desistam prædicare euangeliũ omni creaturæ, & confiteri Christum, & predicare ꝯ uitia eorum, & detestari peccata eorum, & scelera.

Tota die uerba mea execrabantur aduersum me: omnes cogitationes eorum in malum.

Inhabitabunt, & abscondent, ipsi calcaneum meum obseruabunt.

Iõ quia uerba mea execrabanr̃, & detestabantur cogitationes eorũ, & pcã in malũ.i. quia diceba eorũ uitã tendere in malũ finẽ, & per ꝯñs esse malã, & detestabilem, inde est ꝙ inhabitabunt sp, & persistent in sua obstinatione, & malitia ꝯ me, & abscondet mihi laqueum, & insidias, & obseruabunt calcaneum

A canеũ meũ ponẽdo falsa crimina, ut incidã in laqueum, & captionem eorũ, ut possint me tribulare. Et sic interfecerunt apostolos, & martires, & persecuti sunt Atanasium, & Ambrosium, & Hilarium &c.

Sicut sustinuerunt animam meam pro nihilo saluos facies illos, in ira populos confringes.

Hic petit ultionẽ de persecutorib. dicẽs, Sicut isti inimici, & persecutores sustinuerũt.i.expectarũt aĩam meã pdere supple, ita p nihilo.i.nunq̃ saluabis, illos imo in ira, & indignatione cõfringes populos eorũ. Litera Hebraica, & Hieronymi est aliq̃tulũ discors à nostra. Nam ibi dr. Ipsi calcanea mea custodiẽt, sicut q. expectãt animã meam, perdere, supple, & tunc illa particula, Sicut sustinuerũt aĩam meam, continuatur cũ uersu supiori, & incipit alius uersus. De prauitate

B eripiẽs eos in furore populos depone Deus. Et cã huius diuersitatis est. Nã dictio posita in Hebræo est æquiuoca ad prauitatẽ, & uacuitatẽ, & nihilũ. Et iõ ubi 70. posuerũt p nihilo saluabis eos. Hier. trãstulit de prauitate eripies eos. Et tũc pt legi interrogatiue sic. Pro nihilo. i. pro nullo bono merito, imo p prauitate, & iniustis persecutionib. mihi factis saluabis eos; q.d. minime, imo i ira & punitione populos eorũ cõfringes, & destrues, q impletum fuit in excidio Hierusalem facto per Romanos, & in strage populorũ gẽtiliũ tpe Diocletiani, ẽt in destructione Vãdalorum per Belisarium, & implebitur in miserabili interitu, & exitu Antichristi.

Deus uitam meam annunciaui tibi, posuisti lacrimas meas in conspectu tuo.

Sicut, & in promissione tua, tunc conuertentur

C *inimici mei retrorsum.*

In quacunq; die inuocauero te, ecce cognoui quoniam Deus meus es.

O Deus ego annunciaui & manifestaui tibi uitam, & psecutiones meas, ut me liberares, sed tu posuisti lacrimas meas in conspectu tuo me exaudiendo, & tũc, i. finaliter cõuertentur retrorsum.i. conterentur inimici mei, sicut in pmissione tua fuisti pollicitus quando dixisti ciuitati Hierusalem: Non relinquent in te lapidem super lapidem, & relinquetur domus uestra deserta Matt. 22. Et sic cognoui, q tu Deus meus es mihi propitius in quacunque die inuocaui te.

In Deo laudabo uerbum in domino laudabo sermonem, in Deo speraui, non timebo quid faciat mihi homo.

Hic agit grãs de beneficiis receptis, & de D
vltione psecutorũ dicens: In Deo laudabo verbũ tuum. i. pmissionẽ quam impleuisti, & i Deo laudabo sermonẽ. i. ad laudẽ sui pdicabo eius mirabilia, & nõ timebo q.d faciat mihi homo, eo quia in Deo speraui. Et iõ.

In me sunt Deus uota tua, quæ reddam laudationes tibi.

Quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meos de lapsu, ut placeam coram Deo in lumine uiuentium.

Deus in me sunt, & erunt uota, & grãrum actiones, quæ uota reddam tibi tanq̃ laudationes, gratias agẽdo de beneficiis receptis, quia eripuisti aĩam meam de morte, & totali interitu: q.a nec tiranni, nec hęretici totaliter potuerunt extinguere ecclĩam, & eripuisti pedes meos à lapsu, ne laberenr in aliq̃ hęresim, quia nunq̃ perdidi fidẽ inter tot p- E
secutiones, & labores, nec portæ inferi potuerunt aduersum me præualere. Et dedisti mihi grãm, non solum resistẽdi persecutionib. & tentationib. sed ẽt in bonis operibus ut placeam coram Deo in lumine, & gloria uiuentium beatorum, quia post tot persecutiones, & labores, uelut columba humilis, & simplex, & pacifica uolaui in cęlũ, & fui elongata à miseria multiplici huius mundi.

PSALMVS LVI.

M*iserere mei Deus miserere mei, quoniam in te confidit anima mea.*

Titulus, Pro victoria finem in finem, ne disperdas Dauid simplicem, & humilem qñ fugit à facie Saul in speluncam. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, ut legitur primi Regum 24. q postq̃ Dauid euaserat unũ periculum, scilicet cũ Saul, & sui, tenerent F
eum obsessum, & circundatum in modum coronæ, tunc Dauid fugit inde, & latuit in locis tutissimis Engaddi, in præruptis montibus, & rupibus, quod cum nunciatum esset ipsi Saul uenit iterum cum tribus millibus hominum ad quærendum eum, Dauid aũt cum suis ingressus est in speluncam magnam rupe cauatam, & ibi latebat nesciente Saul. Accidit aũt q Saul intraret eandem speluncam ad purgandũ uentrem, quem uidentes socii Dauid dixerunt ei. Ecce dies id qua tradidit dñs inimicũ tuum in manu tua, Tunc Dauid accessit clam ad Saul, & abscidit oram clamidis, & noluit ipsum occidere cũ posset, & cũ Saul exisset à spelũca surrexit Dauid post eũ ostẽdens particulã clami-

A dis abscissam in signũ, ꝙ poterat ipsum occidere si voluisset, & clamabat dicẽs. Quare audis uerba hoĩum loquentium &c. Ecce viderũt oculi tui, ꝙ tradidit te dñs in manu mea in spelunca, & pepercit tibi oculus me⁹ &c. Et tũc Saul egit sibi gratias promittens nõ amplius ipsum persequi. Sed cũ socij Dauid increpassent eũ quare nõ occidisset eum in tanta opportunitate, rñdit eis Dauid, quia nisi dominus pcusserit eum, aut descendens in prælium perierit, propitius sit mihi dñs, ꝙ non mittam manum meam in Chr̃m dominum, quod impletum fuit in mõtibus Gelboe, vbi periit Saul cum cõplicib. suis. Et de hoc fecit Dauid hũc psalmum, & sic Hebræi exponunt ipsum literaliter dicentes, ꝙ Dauid existens in spelunca petebat liberari dicẽs. O dñe ne disperdas Dauid sim B plicẽ, & humilẽ, sed miserere mei &c. Sed talis expositio non esset catolica, nec sacralis, nec digna sacra scriptura. Et ideo est dicendum, ꝙ licet illud misterium in spelunca sit materia occasionalis, & figuratiua, quare Dauid fuit motus ad faciẽdum hunc psalmũ, tñ non est materia principalis, de qua est iste psal. Nam Dauid iam euaserat illud periculum qñ fecit hunc psalmum, ergo iam non erat orandum, ut euaderet. Et sic etiam non erat necessaria spiritualis illustratio spiritus sancti ad narrandum pericula præterita & tamen dicunt Hebræi in hoc psal. ꝙ Dauid habuit specialem spiritum prophetiæ ad ꝯdẽdum ps. præ cæteris, ut patebit infra. Et ideo ad intelligendum hoc sacr̃m est notandum, ꝙ per hoc misterium speluncæ Dauid ꝑuidit in spiritu totum mysterium resurrectio- C nis, & ascensionis Christi, & totum excidiũ, & destructionem populi iudaici. Nam pręuidit, ꝙ sicut ipse latuit in spelunca, & deinde surrexit illæsus, imo abstulit particulam clamidis Saulis, & noluit ipsum occidere, sed expectauit correctionem eius, vsque quò interiit obstinatus, ita Christus post longas ꝑsecutiones, & mortem, & passionem erat in spelunca sepulchri sepeliendus, & qualiter inde debebat resurgere in corpus gloriosũ, & qualiter sua resurrectio erat futura causa nr̃æ resurrectionis, & quomodo Christus illico poterat destruere illum populum, sed debebat abscindere particulam uestis. i. conuertere ad se vnam partem paruam illius populi, q̃a in die Pentec. cõuersi sunt tria milia ad ꝓdicationem Petri, & aliorũ, & quo- D modo Christus debebat expectare residuũ illius populi per 40. annos ad pœnitentiam. sed in fine erant perituri in sua obstinatione sicut Saul. Hoc ꝑuidens Dauid in spiritu fecit hũc psalmum, & dedit ipsum cantoribus cantandum cum psalterio, & citara ad victoriam cum toto conatu uocum, ad denotãdũ, ꝙ Dauid cum tota ecclesia ſm statum illum cum psalterio, & citara, & clamore uocum uocabat Christum, ut resurgeret à mortuis de spelunca sepulchri, ut esset causa resurrectionis nr̃æ, sicut Orpheus reuocauit Eurydicẽ suam ab inferis trenaram & citarã pulsitando. q. d. Dauid in titulo huius psalmi cũ clamore. O Chr̃e ne disperdas. i. ne disperdi permittas Dauid simplicem, & humilem. i. totum hominem misticum, qui expectat aduentum tuum, & resurrectionem, sed surge à mortuis, ut resuscites nos, & sic miserere E mei &c. q̃a oẽs sumus sepulti in spelũca peccati, & miseriæ, ergo exurge tu à spelũca sepulcri, ut resuscites nos a spelũca miserię. Et hæc est intẽtio, & materia principalis huius ps. & ad hunc intellectum cantat ipsum ecclesia. In quo ps. Dauid tria facit. Nam primo in ꝑsona ecclesiæ, & totius corporis mistici petit liberari ꝑ Chr̃m. Secundo enarrat beneficia quæ recepit per passionẽ Chr̃i. Tertio agit gratias uocando Christum ut resurgat. Vel possumus dicere ꝙ primo Dauid petit liberari in persona totius corporis mistici per aduentũ Christi. Secundo gaudet se exauditum, narrando beneficia quę recepit per passionem Christi. Tertio excitat Christum ut resurgat a mortuis, ꝓmittẽs se gratias acturum. Secũdum ibi. Clamabo ad Deũ. Tertium ibi. Paratũ cor. Quantũ ad pri- F mũ dicit. O Chr̃e De⁹ miserere mei inquãtum Deus, cui ꝓpriũ est misereri sp̃, & parcere, & culpã remitter̃. Et iterũ miserer̃ mei inq̃tum homo, cui soli ꝓpriũ est pro nobis pati, & nos patri ꝑ tuam passionem, & resurrectionem recõciliare, & nos ab oĩ miseria liberare. Qm̃ in te confidit aĩa mea cũ non sit alius sufficiens mediator, qui possit hãc reconciliationem facere nisi tu Chr̃e, tũ q̃a iustus, & innocens, & obediens patri, tũ q̃a filius, & hæres, tum quia Deus, & homo.

Et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas.

Per talẽ sufficiẽtiam ex parte tui, & fidẽ, & spem ex parte mei sperabo sp̃ protegi in umbra, & uirtute alarum tuarũ. Vnde alæ

tuæ

A tuæ sub quib. expecto protegi, sunt passio, & resurrectio, & iudiciaria potestas, quam accipies per Ascensionem, & sic per passionẽ me liberabis a peccato: & per resurrectionẽ ab omni corporali miseria, & pœnalitate, & per iudiciariã potestatem a persecutione tirannorum, & inimicorum. Et sic in umbra istarum alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas, & destruatur omne peccatũ, & miseria in me.

Clamabo ad Deum altissimum: Deum qui benefecit mihi.

Misit de cælo, & liberabit me: dedit in opprobriũ conculcantes me.

Hic corpus mysticum gaudet se esse liberatum per passionem, & aduentum, & enumerat pericula de quib. fuit liberatum in capite, & membris. Dicit ergo iste homo my-
B sticus. Ego clamabo, laudes fundendo, ad Deum patrẽ altissimum: ad Deum dico qui benefecit mihi, eo ꝙ misit auxilium. s. filium suum, de cœlo, & liberauit me a peccato, & dedit conculcantes me. s. Iudæos, & gentiles, & Diab. in opprobrium. Et explicat modum suæ liberationis dicens.

Misit Deus misericordiam suam: & ueritatem suam: & eripuit animam meam de medio catulorum leonum: dormiui conturbatus.

Deus pater misit suam misericordiam, & veritatem suam, & liberauit me. Iam dictũ est ꝙ Xp̃s dr̃ misericordia patris, inquantũ per ipsum releuauit miserias nostras. Et dicitur ueritas inquãtum per ipsum locutus est nobis, & notificauit voluntatem suam, & impleuit omnes scripturas, & per ipsum veri-
C tas uet. legis patefacta est. Et ideo liberauit animam meam de medio catulorum leonũ. s. de medio dæmonum, qui rugientes me deuorare volebant. Et etiam temporaliter me liberauit de medio iudæorum, & gentilium qui ad modum catulorum leonum me deuorare cupiebant: vnde per magna tempora dormiui conturbatus & uexatus.

Filij hominum dentes eorum arma & sagitta: et lingua eorum gladius acutus.

Exaltare super cælos Deus: & in omnem terram gloria tua.

Filij hominum. s. carnales & peccatores vexabant me supple per multas persecutiones: ut patet in primitiua ecclesia, & dentes eorum. i. ira, & indignatio, & ptãs erat sicut gladius acutus ꝯ me. Exaltare ergo o Chr̃e Deus super cœlos ad dexteram patris, & gloria tua, & fama, & potestas, & lex euangelica effundetur supple ĩ oẽm terram. Nota ꝙ D
de triplici spelunca, & fouea liberauit nos Xp̃s. Primo nos liberauit, & suscitauit đ spelunca, & fouea peccati, in qua eramus sepulti, & hoc per suam passionem. Secundo nos suscitauit de mortalitate, & spelunca miseriæ, & pœnalitatũ, & hoc per suam resurrectionem. Tertio nos suscitauit de spelunca, & fouea persecutionum infidelium, & hoc per suam ascensionem, & vl̃em iurisdictionem. De primo dicit. Misit Dñs misericordiam suam, & ueritatem suã, & eripuit animam meam de medio catulorum leonum. s. de medio dæmonum, quib. datꝰ erã ĩ escã. De scđo dicit. Fili hominum dentes eorum &c. De tertio dicit. Laqueum parauerũt pedib. meis. Ista est uox ipsius Adæ in persona totiꝰ gñis humani: cui Diab. parauit laqueũ E
& recitaculum in arbore scientiæ boni, & mali: cui dixit Diabolus. Nequaquam moriemini, sed qua hora comederitis, eritis sicut dij scientes bonũ, & malũ. Iste fuit laqueus in quo incidit Adam. Nam illico postquam comedit, pedes eius fuerunt illaqueati. i. caro, & sensualitas fuit circundata retiaculo concupiscentiæ, & sauciata, & corrupta fœditate libidinis, & vulneratæ sunt oẽs eius potẽtię, & sic incuruata fuit anima eius, & debilittaa, & prona ad omne uitium, & peccatum. Et ideo dicit homo mysticus.

Laqueum parauerunt pedibus meis: & incuruauerunt animam meam.

Laqueum parauerunt dæmones pedibus meis, i. carni, & sensualitati, quæ sunt pedes animæ quibus graditur, ut dictum est ps. 48. & sic incuruauerunt, & declinauerũt, & de F
bilitauerunt animam meam pronam ad peccandum. Et sequitur.

Foderunt ante faciem meam foueam, & ciderunt in eam.

Foderũt Diab. foueam añ faciem meam, ut caderem, sed ipsi inciderunt in eã foueã inferni, & ego fui liberatus per Xp̃m. Et nõ solum Diab. parauerunt laqueum pedibus meis, & foderunt foueam añ faciem meam, sed etiam iudæi, & gentiles parauerunt mihi laqueũ insidiarum. Sed ego fui liberatus per Xp̃m, & ipsi inciderunt in laqueum, & foueam mortis. Est aut aduertendum ꝙ tota ista litera ab illo loco. Misit Deus misericordiam suam, potest esse uox Christi qui audet se esse liberatum ĩ capite, & mẽbris,

A ab inimicis.unde dicit Christus Deus pater misit suam misericordiã .i. auxilium de cœlo,& eripuit aĩam,& uitam meam,& membroum meorũ de medio catulorum leonũ.

Paratum cor meum Deus, paratum cor meum: cantabo & psalmum dicam.

Hic propheta uocat Xp̃m de spelunca sepulchri,& excitat ipsum ab inferis, ut extrahat aĩas sanctorum patrum de limbo,& resurgat in gloriam suam,ut sit cã nr̃æ resurrectionis,& primitię dormientium. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ Xp̃s dr̃ gloria nostra, inquantum ipse mortuus est propter iustificationem nostram nos a peccato liberando per passionem suam,& resurrexit propter gloriam nostram.i.ut nos glorificaret,& suscitaret ad gloriam ut ait apl̃s. Et iõ sua resurrectio fuit cõsummatio, & perfectio totius redemptionis nostræ,nam per

B passionem fuimus liberati quo ad animam a pc̃tõ & per resurrectionam fuimus liberati a miseria corporis,& a mortalitate,& recuperauimus perfectam immortalitatem, & gloriam corporis,& aĩæ. Et sic in die resurrectionis quieuit Xp̃s ab omni opere nostræ redemptionis quod patrarat. Et iõ nos celebramus diem dominicam cessando ab omni opere seruili,& uocamus Dei laudib. agendo gr̃as Deo de beneficio nostræ redẽptionis,& glorificationis,& consummationis.Scd̃o est notandum,ꝙ tota lex euangelica dr̃ psalterium decem cordarum,cũ quo psalterio cantat cõtinue eccl̃ia laudes Deo. Prima corda huius psalterij est misteriũ trinitatis. Scd̃a est misterium incarnationis Chr̃i.Tertia est eius natiuitas. Quarta ẽ ei⁹

C baptismus,& uita.Quinta est eius doctrina. Sexta eius passio. Septima eius resurrectio, & limbi expoliatio.Octaua eius ascẽsio. Nona eius spiritus sancti missio, in qua totam ecclesiam perfecit, & ornauit.Decima corda est vl̃is sibi tradita iurisdĩõ, per quam nũc iudicat in occulto, & in nouissimo die iudicabit omnia in manifesto. Istę sunt decẽ cordę huius psalterij euangelici, quod cõtinue pulsatur per totum circulum anni. Hoc psalterium erat sepultum in spelunca,& monumento legis ueteris, ut ait Origenes super Matthæum,& erat occultum sub litera ueteris legis. Hoc psalterium resurrexit simul cũ Christo,nam tunc uelum templi sacræ scripturæ quod uelabat misteria scissum est, & monumenta scripturæ uete.leg. aperta sunt & apparuerunt,& surrexerunt omnia misteria euangelica, quæ erant sepulta,& occulta.Et tũc hoc psalterium incepit sonare per apostolorum prædicationem a solis ortu usque ad occasum, & inceperunt omnes decem chordæ pulsari. Nota etiam,ꝙ tota lex euangelica dicitur citara ratione formæ, nã citara est instrumentum musicum triangulare cuius quidem linea tangit aliam. Ita pariter lex euangelica est triangularis, quia nil aliud præcipit nisi quid credẽdum, quid sperandum, quid amandum,& agendum.Vnde non amamus nisi quod credimus, non speramus,nisi quod credimus, & amamus,& sic istæ tres uirtutes teologicæ sunt inter se connexæ,sicut lineæ in citara.Ista autem citara pariter erat ętiam sepulta in monumẽto ueteris legis,&etiam surrexit simul cum Christo,quia post resurrectionẽ Christi ap- E paruerunt, & manifestata fuerunt oĩa quæ partes credebãt,& sperabãt futura de Xp̃o, & ecclesia q. est finis legis,quæ nos iam credimus esse consummata per Christum. Vnde ipsi non sine nobis acceperunt repromissiones,& beneficium redẽptionis, & resurrectionis,ut aĩt Apl̃s ad Hebrę.11. Ex quib. patet,ꝙ tria surrexerũt simul,s.Christus qui est gloria nostra,& psalterium euangelicũ, & citara euangelica,unde nullus poterat citare canticum nouum, nisi ista tria surrexissent,nam cum isto psalterio euangelico, & citara,erat Deus uere laudandus,& glorificãdus.Iõ ait Dauid propheta in persona totius hominis mistici desiderãtis Deum laudare,& gratias agere.Paratum est cor meũ, O Deus paratum est cor meum,cantabo.

Exurge gloria mea,exurge psalterium & citara exurgam diluculo. F

Hic incipit constructio. O Christe gloria mea exurge a mortis sepulchro, & expolia limbum.Et ò tu psalterium decem cordarũ, & o tu citara euangelica fidei,spei, & caritatis surge,& appareant,& manifestẽtur omnia quæ erant sepulta, & occulta in monumento ueteris legis, & tunc ego exurgam diluculo,& de mane, nam ego non possum resurgere a peccato,nec ad gloriam, nisi tu prius resurgas qui es causa meæ resurrectionis,& primitiæ dormentium. Et tunc postquam habuero psalterium,& citaram cantabo,& psalmum dicam euangelicum. Nam cor meum paratum est in mente,& in uolũtatę ad cantãdum,qa cor meũ, & caro mea exulta-

A exul abunt, sed non possum cantare, nisi tu prius resurgas, quia non haberem psalteriũ & citarã ad cantandum nisi tu surgas, & psalterium, & citara tecum. Et tunc postquam tu surrexeris cum psalterio, & citara euangelica, ego surgam diluculo, & tunc.

Confitebor tibi in populis domine, & psalmum dicam tibi in gentibus.

Confitebor tibi in populis iudæorum, & psalmum euangelicum dicam, & prædicabo in gentibus, quia tunc prædicabo supradictas decem cordas misteriorum Christi in populo gentili.

Quoniam magnificata est vsque ad cælos misericordia tua, & usque ad nubes ueritas tua.

Prædicabo etiam quoniam, & quomodo magnificata est misericordia, & ueritas tua vsque ad nubes. Et ideo.

B *Exaltare super cælos Deus, & super omnem terram gloria tua.*

O tu Christe Deus exaltare ĩ die ascẽsionis, & sede ad dexterã patris, & assume uniuersalẽ potestatem, & iurisdictionẽ, & erit super terrã gloria tua, q̃a oẽs apostoli, & fideles prædicabũt legẽ euangelicã per totũ orbem terrarũ, & sic erit manifesta oĩbus gloria, & potestas tua signis cõfirmant. h. simul cum doctrina. Hic dicunt Hebræi ꝙ Dauid continue de nocte tenebat psalteriũ & citarã suspẽsam iuxta puluinar, siue caput lecti, & de mane ante diluculũ intrabat vẽtus ex parte aquilonis, & mouebat cordas psalterii, & citaræ, & sic excitabat Dauid a somno ad sonum psalterii. Et sic plenus spiritu sancto prophetabat, & condebat psal. Vnde dicunt quòd in hoc præeminebat Dauid cæ

C teris prophetis. Nã alios prophetas excitabat dies uel horologium. Sed ipsum Dauid excitabat spiritus sanctus ad prophetandũ. Et sic dicunt ꝙ Dauid ex parte noctis antequam somno opprimeretur semper dicebat istam particulam psalmi, scilicet. Exurge gloria mea, exurge psalterium, & citara, exurgam diluculo, quasi alloquens spiritum sanctum, & psalterium suum, & citaram, ut ipsum excitarent ad prophetandum, & laudandum Deum. Sed licet hoc sit possibile ꝙ Dauid oraret de sero, ut spiritus sanctus impleret mentem eius, & excitaret eum diluculo ad prophetã.dũ, tñ adhuc in ista parte psal. apostrofat ad Christum, & uocat, & excitat ipsum ab inferis, & sepulcro ut exurgat, & perficiat nostram redemptionem,

D & resuscitet nos a peccato per passionẽ, & glorificet nos per suã resurrectionẽ, & suscitet psalterium, & citaram euangelicam de monumento uet. leg. & patefaciat ueritatẽ eius. Et ideo dicit ecclesia. Exurge gloria mea &c. Et postq̃ surrexeris, & legem nobis patefeceris, tũc cõfitebor tibi in primis confessione fidei, & dicam tibi psalmum in gentib. i. totũ psalterium, & psalmum decẽ cordarum, s. misterium trinitatis, & incarnationis, & baptismi, & tuam doctrinã, & miracula, & passionem, & resurrectionem, & ascensionem prædicabo in gentibus. i. in populo gẽtili, & prædicabo q̃m magna est misericordia tua super cęlos, nam per passionẽ, & resurrectionem captiuam duxisti captiuitatem in cęlum, & ueritas tua ascendit vsq; ad nubes in die ascẽsionis. Nam in nubibus duo Angeli prædixerunt coram Angelis, & E hominibus aduentum tuum ad iudicium in potestate magna, & maiestate, quando dixerunt. Viri Galilæi quid statis aspicientes in cęlũ? Hic Iesus qui assumptus est a vobis sic ueniet in maiestate & gloria, quemadmodũ uidistis eũ euntẽ in cœlũ. Et iõ sequitur. Exaltare super cęlos Deus etc. et erit gloria tua sup oẽm terram, q̃a nomen tuum erit celebre super oẽm terram, nam euangelium tuũ pręedicabitur per totum mundum, & ecclesia celebrabit festũ incarnationis, & natiuitatis, & resurrectionis, & ascẽsionis &c. Nota ẽt ꝙ ipsemet Christus põt dici psalterium x. cordarum subiectiue, quia in eo sunt impleta oĩa decem misteria supradicta. Et sic etiam dicitur citara, quia omnia misteria fidei, spei, & caritatis sunt impleta in eo, & quotidie cantat ipse nobis per suum euangelium omnia illa decem misteria. Item ẽt F ipsa lex dicitur psalterium x. cordarum ratione x. præceptorum &c. Ergo Dauid, quia sciebat ꝙ Christus erat finis legis, & ꝙ patres ve. test. nõ poterant accipere promissiones nec resurgere nisi nobiscum in Christo, ad Hebr. 11. ideo ait. Exurge tu Christe, qui es gloria mea, & psalterium, & citara mea, quam ego continuè pulso ut uenias, & tunc ego exurgam diluculo tecum in die resurrectionis tuæ. Et sic dicunt multi, ꝙ Dauid resurrexit simul cum Christo, & fuit de numero illorum, de quibus dicit̃ in euangelio, ꝙ multa corpora sanctorum surrexerunt cum eo, & apparuerunt multis. Nota etiam ꝙ per hoc quod dicit. Quoniã magnificatã

A est super cælos mĩa tua, ꝙ mĩa Dei cõiter sumitur pro redemptione facta per Xp̃m, ueritas aũt pro euang. prędica. Vult ergo dicere Dauid, ꝙ sicut iustitia non solum magnificatur in terra: sed ẽt in inferno: ita misericordia Dei non solum magnificat, & relucet in terra, sed ẽt in cœlo, & super oẽs cœlos. Nã 24. seniores dñt. Dignus est Dñe Iesu, & agnus qui occisus est accipere librum, & soluere septẽ signacula eius: q̃m redemisti nos Deus i sanguine tuo. Apoc. 5. Ita pariter ueritas tua euang. non solum magnificata, & p̃dicata est super terram, & in terra: sed etiã usq; ad nubes. Nam primo in nubib. apparuit stella, quæ ostẽdit natiuitatem tuam, & duxit magos ad locum tuæ natiuitatis. Scd̃s in nubib. facta est multitudo cœlestis exercitus laudantiũ, & dicentium. Gloria in excelsis Deo. &c. Luc. 2. Item in nubibus, dixerunt Angeli. Viri Galilei &c. Item in nubi-
C bus cœli ueniet Christus in die iudicij cum potestate, & maiestate. Ex quib. patet ꝙ ueritas euang. non solum est prædicata in terra, sed ẽt in nubib. adeo sequitur. Exaltare super cœlos Deus, & super omnem terrã gloria tua. q. d. ascẽde a terra, & sume uſem potestatem, & sic gloria tua non solum est in terra: sed etiam super omnem terram: quia in cœlo quod est superius ad terram.

PSALMVS LVII.

SI uere utique iustitiam loquimini, recte iudicate filij hominum.

Titulus ad uictoriam, siue in finem ne disperdas Dauid humilẽ, & simplicẽ. Ex titulo apparet ꝙ Dauid humilis, & simplex positus in aliqua aduersitate fecit hunc ps. orãs Deum, ne disperdat, nec permittat disperdi, sed disperdat persecutores suos, ut patet in
B litera huius ps. Et ita dñt Hebræi, ꝙ Dauid in hoc psal. orat ut Deus destruat Abner, & Doech, & cęteros consiliarios Saulis, q. continue accusabant Dauid ante Saul, & iudicabant eum esse reũ mortis, & reum læsæ maiestatis, contra quos dicit Dauid. Si uere utique iustitiam loquimini: o filij hominũ Abner, & Doech, iudicate recte, & non iniquè &c. Et sic literaliter exponunt istum ps. sed talis expositio est inutilis siue aliquo sacramento. Item est ꝯ caritatem, & consuetudinem ipsius Dauid, qui semper orauit ꝓ inimicis suis, nec uoluit ipsis nocere cum posset, ut patet per totum discursum primi, & secũdi Reg. Sed possumus dicere, ꝙ Dauid per Abner, & Doech, & cæteros delatores D suos, præuidit in spiritu quomodo conciliũ sacerdotum, & pharisæorum iniquè debebat ad mortem Xp̃m iudicare. Et iõ Dauid inuehitur contra eos in hoc psal. quo tria facit. Primo explicat iniquum cõcilium, & iudicium illorum ꝯ Christum. Secundo prædicit punitionem eorum. Tertio lætitiam iustorum de uindicta malorum. Secunda ibi Deus conteret dentes eorum. Tertia ibi. Lętabitur iustus. Quãtum ad primum apostrofat Dauid ad crucifixores Christi, & dicit. O filij hominum, & non Dei scribæ, & pharisæi, si uerè loq̃mini iustitiã. i. si uultis examinare merita iustitiæ erga Chr̃m: iudicate rectè & nõ inique. Item si pro quia uel postquam uos loq̃mini iustitiam iudicate rectè q. d. uos q. agitis cãs iudiciorum legis, & positi estis ad iudicandum in catedra Moysi, iu E dicate rectè s̃m legem, & non inique, & cõtra legem, nam lex non condemnat iustum, & innocentem, & absoluit reũ, & latronem sicut uos fecistis, q. Christum crucifixistis, & Barrabam absoluistis. Ex quo patet, ꝙ sicut estis iniqui, ita inique iudicatis: iõ subditur.

Etenim in corde iniquitates operamini in terra iniustitias manus uestræ concinnant.

Etenim. i. certe, aut quia sicut iniquitates operamini in corde, ita manus uestræ concinnãt, & colorant, & palliant iniustitias in terra, q. d. sicut estis iniqui in corde, ita cum quodã colore & palliatione, & uerbis ornatis, & simulatis, obliquastis, & peruertistis, legẽ Dei s̃m uestram prauam intentionem, applicando horas leges ad falsas causas, dicẽdo ꝙ Chr̃s erat blasphemus, eo ꝙ se filium Dei faciebat, ergo s̃m legẽ Dei debebat mo F ri: & sic fingentes, & palliantes zelum Dei peruertistis legem, & iudicastis iustũ & ueracem ad mortem: nam si deposuissetis iniq̃tatem, & malitiam de corde uestro, et inuestigassetis scripturas legis, & prophetarũ, reperissetis ueritatem. s. qualiter Messias in lege ꝓmissus dẽbat esse Deus nã Moyses et ꝓphetæ d̃ Xp̃o scripserũt. Sed malitia obcęcauit uos, ne ĩtelligeretis sacra Dei. Et inuidia peruertit iudicium uestrum: iõ subdit.

Alienati sunt peccatores a uulua, errauerunt ab utero, locuti sunt falsa.

Ad cuius intelligentiam est aduertendũ, ꝙ tota lex uetus sicut dicta est sepulchrum in quo erat sepultum euangelium: ut dictũ est psalmo pręcedenti. Ita pariter dicit uenter, et

A ter,& uterus in quo Xp̄s latebat tanq̄ in p̄gnante. Nam sicut uterus prægnantis in tp̄e perfecto parit,& reddit fętum, & arbor fructum maturum: ita pariter lex uetus q̄ Chr̄o fuerat gravida a principio, pepit, & edidit Christum. Quia ubi uenit plenitudo temporis,misit Deus filium suum natum ex muliere,& factum sub lege &c. Ad Gal. 4. Vnde sicut mulier expectat partū ex utero suo: Ita patriarchæ,& pphetæ,& expectabant Christum ex utero legis nasciturum. Ergo Scribę & Pharisæi q̄ nō receperunt,sed repudiarūt Christū in suo aduētu, alienati sunt a vulua legis,& errauerunt ab utero legis, non cognoscentes,nec credentes Christū esse natū s̄m legem,& prophetas,& sic locuti sunt falsa negantes esse Deū,& asserentes esse blasphemum &c. Dupliciter ergo iudæi alienati sunt a vulua,& errauerunt ab utero le-B gis. Primo,quia non crediderunt Christum esse Messiam, & filiū legis nec Deū, cū lex & prophetæ nihil aliud clament nisi Messiā in lege promissum futurum Deū. Item hoc potuerunt cognoscere ex doctrina, & operibus,& miraculis eius quæ fecit, secūdum q̄ in lege de eo scriptum erat: ergo errauerūt ab utero legis. Secundo ipsi fuerunt alienati:nam ipsi dicebant filij legis,& filij Israel, & Abrahæ. & discipuli Moysi, & sequaces prophetarum,sed q̄n noluerūt recipere,sed reprobauerunt Christum,tunc alienati sunt a vulua legis,& errauerunt, & deuiarunt ab vtero,& ueritate,& doctrina legis datę Moysi. Et sic nō amplius sunt filij Abrahæ,nec filij Israel, nec discipuli Moysi, nec sequaces prophetarum,nec per ɔ̄ns ueri filij Dei: sed abortiui,& mortui a lege:quia noluerūt re-C cipere benedictionē,& repromissionem p̄missam Abrahę, Isaac, & Iacob, nec lumē, & ueritatem legis, & prophetarum p̄ Christum patefactam. Et sic sunt cæci sine lumine errantes ab illa ueritate,& locuti sunt,& loquuntur hodie multa falsa, & mendacia non solum de Christo:sed etiam de lege,q̄a faciunt Deum,& legem mendacem,et prophetas falso glossando,et exponendo. Et qđ deterius est, non solum negant Christū fuisse uerum Messiam,et filium,et fructū legis, sed adhuc expectāt q̄ lex pariat Messiam. Et sic expectant q̄ mulier mortua pariat, et arbor sica,et scissa, et combusta proferat fructum, quod est impossibile,cū iam prophetissa ad quam accessit Esaias; peperit masculum,et redemptorem nostrum. Esa. 7. D

Furor illis secundum similitudinem serpentis: sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas.

Quæ non exaudiet uocem incantantium: & venefici incantantis sapienter.

Quia superius dixit,q̄ Iudęi alienati sunt a vulua legis et hoc tanquā cæci et surdi, iō i hoc loco comparat eos duob. animalib. venenosi .s. viperæ in cęcitate,et iniquitate,et aspidi surdæ in surditate uoluntaria. Quantum ergo ad primum est notandum secūdū Constantinum de naturis animalium, q̄ uipera habet sept ē detestabiles proprietates est enim venenosa, et matricida,et fratricida,et abortiua,et mendax in natura,et cęca, et dolosa cupida cedis. Primo enim ex naturaliter venenosa, quia uenenum trahit a p̄genitorib. Secundo est matricida. nam cum est in uentre matris cum multis alijs catulis E adueniēte tempore pariendi,primogenitus incipit exire per vuluam matris: cæteri autē fratri moti ex inuidia mordent illum, et occidunt eum in exitu vuluæ,et sic mane: mortuus claudens vuluam parturientis. Tunc cæteri catuli videntes vuluam clausam rodendo perforant,et rumpunt latera uentris matris,et sic occidunt matrem, et tunc omnes volunt exire per ruptionem uentris matris mortuæ, ad primus qui exit mordetur ab illis,et sic moritur in nascendo,et sic per ordinem omnes moriuntur præter ultimum. Ex quo patet q̄ illa uipera quæ ultimo nascitur uiua est matricida,et fratricida:quia matrē, et omnes fratres interfecit: et est abortiua quia ex matre mortua nascitur, et est mendax in natura, quia non per vuluam et locū F naturalem nata est. Sexto ex superabundantia ueneni,et malitiæ efficit ceca. Septimo est iniqua et dolosa,quia semper cupit figere venenum. Iō ponens aurem in terra sentiēs strepitum uenientium accidit ad itinera stās retro aliquē lapidē,aut plantā, et quā cito sentit hominem p̄pe saltat, et mordet, et occidit eū,quia uenenum eius est insanabile. Ita ergo pariter iudæi ad modū huius serpentis,quæ dr̄ uipera fuerunt,et sunt uenenosi,et matricidæ,et fratricidæ,et abortiui,& mēdaces,et ceci, et dolosi,nā cum Xp̄s factus sub lege esset in uentre legis simul cū omnibus fratrib. suis Israelitis,et iudæis uoluit exire de uentre legis per baptismū qđ dr̄ vulua legis,eo q̄ erat dedicatus, et ordinatus a Deo, ut per ipsum omnes exirent à iugo

A iugo legis, in legẽ libertatis & grãæ Zac. 13. In illa die erit patens fons baptismi supple, ĩ ablutionẽ pctõris, & menstuatæ. &c. Cũ ergo Xp̃s exiret à lege p̃ baptismũ, & locũ debitum, tũc Iudæi fratres sui occiderũt ipsũ in uulua matris. Et tunc cæteri Iudæi repũt viscera, & uentrẽ matris falso glosando legẽ, & prophetas. Et sic facti sunt matricidæ occidẽdo matrẽ suam Sinagogã, & legẽ, & facti sunt fratricidæ occidendo Chr̃m, & apostolos, qui nati erant ex uulua legis p̃ baptismũ sequendo Xp̃m. Et ẽt oẽs se adinuicẽ occidũt cũ unus alteri falsam doctrinam inserit, & sic oẽs sũt abortiui, quia nascuntur ex matre mortua, & nõ p̃ locũ debitũ. Et sic dicit Dauid, ꝙ errauerunt ab utero legis, & alienati sunt a uulua, & locuti sũt falsa, & furor eorum factus est uenenosus s̃m similitudinem serpentis. s. viperæ, quia occiderunt

B Xp̃m fratrem suũ, & Sinagogam, & legem matrem suam, & eius latera ruperunt, q̃si ipsam male, & falso modo glosando lacerauere, & Christũ negando legem, & prophetas, & Deum qui locutus est in eis, mẽdaces fecerũt. Et sic facti sunt cęci sicut uipera, q̃a malitia eorũ obcęcauit eos ne intelligerent sacra Dei ĩ lege figurata, & a prophetis uaticinata. Et sicut in mẽdatio nati sunt, ita sunt in omnib. fraudulẽti, & dolosi. Ex quo patet, ꝙ furor, & iniquitas eorum fuit, & ẽ s̃m similitudinem serpentis quæ dicitur uipera. Iõ Ioãnes Baptista uocabat eos genimina viperarũ. Mat. 3. & Luc. 3. quia per oĩa sunt detestabiles, & iniqui, homicidæ, & fratricidæ &c. s̃m silitudinem serpẽtis uiperini. Deinde cum dicit. Et sicut aspidis surdæ obturãtis &c. Comparat eos aspidi surdæ in surdi

C tate. Vnde est aduertendum, ꝙ aspis surda est serpens uenenosus, & astutus, & malitiosus, cuius carnes remoto ueneno sunt aptæ ad medicinam, quæ quidẽ aspis maxime uiuit in Arabia, et Aethiopia in locis calidis. Et iõ uenefici uolẽtes capere Aspidẽ surdã, dicit quædam carmina cantando, quæ si audit Aspis, illico redditur immobilis, & sic uenit sapiens, et prudes ueneficus, et occidit Aspidem, et remouet uenenũ, et ex carnib. conficit medelam, et miscet cum theriaca sua, et illa theriaca fit ualde salubris. Sed q̃sique aspis est ita astuta, et malitiosa, ꝙ cum est in cauerna figit unam aurem in terra, et ponit caudam intra aliam aurem, et sic habet ambas aures clausas, ne audiat uocem incãtãtis. Et sic manet in suo ueneno, et euadit incantantem. Ita pariter iudæi sunt similes serpẽti, et aspipi surdæ, nam uenit Chr̃s sapiens medicus de cęlo, ut auferet uenenũ peccati à toto genere humano, et incepit cãtare carmina legis euangelicæ. Et sic multos de populo Iudaico, scilicet apostolos et cęteros incantauit, et cępit, et abstulit ab eis uenenũ peccati, et mortificauit illos peccato, sed uiuificauit eos ad gratiam, et sic animæ eorũ, quæ ante erãt uenenosæ factæ sunt salubres, et medicinales, nã postea conuerterunt totum mundum sua prædicatione. Itẽ gentiles, quia ante erant aspides inficientes hoies superstitione uenenosa, postea ablato ueneno, et mortificati peccato per baptismũ Christi, facti sunt salubres, nam sicut ante emittebant uenenum ex ore mortiferũ, ita post conuersionẽ emittebant doctrinã salu-

E brẽ, ut patet de Aug. et Eusebio, et cęteris doctorib. et uiris qui fuerãt gẽtiles. Sed Iudæi obstinati, Scribæ et Pharisæi fecerũt sicut Aspis surda, et malitiosa, nã ne audirent doctrinã Chr̃i incãtantis eos, et uenenũ peccati auferre cupientis, fixerunt unam aurem ad terram. i. ad auaritiam, et bona tẽporalia contra quę Christus prædicabat, et cum cauda superbiæ, et inuidiæ, et sensualitatis cooperuerunt, et clauserunt aliã aurẽ, nam sicut ratio dicitur caput hominis, et auris, ita sensualitas dicitur cauda. Et sic scribæ, et pharisæi cooperuerũt rationem cauda sensualitatis, ne audirent uocẽ euangelicam Chr̃i incãtãtis. Et sic noluerunt intelligere ut bene agerent. Ex quo patet, ꝙ ipsi fuerũt cã huiꝰ cæcitatis, et obstinationis, et peruersionis, et hoc est quod dicit hic propheta. Primo fuit

F istis Iudæis, et scribis furor, et inuidia s̃m similitudinem serpentis, qui tentauit Euã p̃ inuidiam, et etiam ad similitudinem cuiuslibet serpentis, qui latet in terra insidiando, sed cum furore aggreditur hominem, et eorum malitia, et surditas fuit perpetrata s̃m similitudinem aspidis surdæ obturantis aures suas, et claudentis, quæ figit supple unã aurem ad terram, et alteram obturat, et cludit cum cauda. Et sic non audiet uocem incantantium, nec uocem uenefici sapienter incantantis. Ita proprie fecerunt Scribæ, et Pharisæi quando Christus prædicabat eis, nã posuerunt ante aures cordis sui sensualitatem, et nõ rationem, et auaritiã, et superbiam, et odium, et non caritatẽ, nec respexerunt

A runt veritaté legis, & prophetarũ, sed bona tpalia. Et sic manẽt in suo ueneno peccato, & in sua cęcitate, & ignorantia crassa, & perpetrata, & affectata, & alienati a uulua legis, & priuati hæreditate, & promissionibus factis Abrahæ, & Iacob. Et sic quotidie errant ab utero legis, & loquunť falsa iure, & morbo hæreditario, q̃a dixerunt. Sanguis eius super nos, & sup filios nostros, & non hẽmus regẽ nisi Cæsarẽ. & sic tanq̃ alieni à filijs regni manent filii captiuitatis, & dispersi. Et nota, q̃ iste maledictus ppľs semper ut ĩ pluribus errauit ab utero, & locutus est falsa, s. ante aduentum Christi, & post. nã ante aduentum Christi qñ obligabantur ad seruandã legẽ, & cerimonialia, non obseruabant, quia sæpe, & frequenter apostatabãt ad idola, ut patet tpe Iudicum, & Regum, & Machabæorũ, nunc aũt qñ iam sunt absoluti p

B Chr̃m à iugo legis, & non obligantur, imò prohibentur ad obseruandum legalia, cum nõ solum sunt mortua, sed etiã mortifera, volunt ea obseruare. Et sic volunt redire in ventrem matris mortuæ, & non exinde exire ad lucem, & veritaté, sed etiã in tenebris falsitatis permanere, & parentibus eorum similes esse. Et hoc exprobrauit eis saluator. Matt. 23. & beatus Staphanus Actuũ 7. & hoc idem Dauid in hoc psalmo.

Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum molas leonum confringet dominus.

Hic prædicit punitiõem Scribarũ, & Pharisæorum, & falsorum iudicum. Ad cuius intelligentiam est notandum, q̃ sicut leo hẽt dentes, quibus scindit, & molares quib. conterit cibum raptum, ita Scribæ, & Pharisæi

C habebant dentes, & molas. Nam potestas sacerdotalis erãt dentes quibus rapiebant decimas, & primitias, & oblationes, sed ptãs iurisdictionis ciuilis erant molares, quibus conterebant, & opprimebant pauperes. Et talibus dentibus, & molaribus oppresserũt, & iudicarunt Chr̃m ad mortem. Sed Deus iusto iudicio cõtriuit dentes, & ↄfregit molas eorum, qñ per Romanos abstulit eis sacerdotium & potestatem iudicandi ciuilia, & destruxit ciuitaté eorũ, & regnum. Iõ ait Dauid. Deus conteret dentes eorum, i. sacerdotium, & oblationes, & decimas eorũ, quibus scindebant, & mordebant, & dñs confringet malas eorum leonum, i. potestatem iudicandi, quia Christum ad mortem destinarunt. Et hoc fecit per Titũ, & Romanos.

Ad nihilum deuenient tanquam aqua decurrẽs, D *intendit arcum suum donec infirmentur.*

Sicut cera quæ fluit auferentur, supercecidit ignis, & non viderunt Solem.

Deuenient ad nihilum tãquam aqua decurrẽs. Nã sicut torrens qñ pluit ducit aquã quæ rapuit omnia, quæ sunt in ripa cum suo impetu violento, sed qñ cessat pluuia, cessat etiam aqua in torrẽte, & si quis potest calcare torrentem, & transire pede sicco & sic sicut pluuia deficit, ita paulatim illa acqua q̃ erat ĩ torrẽte paulatim incipit minui, & deficere usquequò defluit, & deuenit in nihilũ, & manet torrẽs siccus. Ita pariter fecit Hierusalem, & populus Iudęorũ. Nã añ passionẽ Christi florebat in eo sacerdotiũ, & regnũ, & bona temporalia, eo q̃ Deus influebat virtutẽ, & fauorẽ in sacerdotiũ. Sed post passionem mortua sunt simul cum Chr̃o oĩa sacra vet. leg. & incepit deficere virtus, & fauor E Dei in illa ciuitate, & sacerdotio. Et sic propter peccatum deficiente in eis fauore diuino, incepit deficere in eis potestas temporalis paulatim, & quotidie minui per illos 40. annos in quibus expectauit eos ad pœnitentiã. Et intantum procedebant in diminutione, q̃ continuè erant nouæ seditiones, & cędes, & publica latrocinia ĩ ciuitate vsquequo venit Titus cũ exercitu Romano, & totaliter destruxit ciuitaté, & templũ, & sic defecit hostia, & sacerdotium simul cum fauore, & ptãte temporali, & fuit redacta ad nihilum sicut aqua torrẽtis deficiente pluuia Et hoc est quod dicit hic Dauid. Ad nihilũ deuenient isti iudæi, & crucifixores Christi sicut aqua decurrens in torrente, quæ paulatim deficit vsq; ad nihilum. Et subdit, Deus F supple intendit. i. intendet arcum suæ irę, & sententiæ, mittẽdo iacula, & sagittas tribulationũ, & seditionũ, & plagarũ donec ĩfirmẽtur, & deficiant, & annihilẽtur, quod impletum est per Romanos, & etiam auferãtur de terra, & deficiant paulatim, sicut cæra liquefit, & deficit à facie ignis, & paulatim deficit in cæreo ardente. Cecidit ignis, i. cadat ignis in eos: & comburãtur ne videant solé, idest moriantur, & non uideant lumen, & sit alia maledictio in filiis eorum ne veniant ad dies patrum eorum, & deficiat in eis omnis potestas. Ad cuius intellectum est aduertendum, quòd Rhamnus est lignum siue uirgultum asperrimũ, & spinosum, & sentosum, & dicitur rhamnus a rapiẽdo, quia rapit

A pit carnē, & vestes. Sed qñ est viride nō pōt nec valet rapere pp debilitatē, & teneritatem. Et sic illud uirgultum nō dr̄ ppriè rhamnus usquequò sit iā adultum, & tūc valet rapere sicut rubes vel cardo &c. si qs agricola in viriditate aufert de agro cardones, aut rubos cōburit in margine: tūc illæ spinę nō perueniunt nec crescunt in ramnū, & sic non possunt rapere nec lædere. Ita pariter factū est de filijs Iudęorū, qui dicunt spinæ relictæ, & quasi uirgulta relicta ex illis iudæis, q Chr̄m crucifixerunt, q erant ramni rapientes, & primitias, & oblationes, & rapiētes bona pauperū: quorū spinæ erant ptātes sacerdotales: & ciuiles: quia etiam exercebant iudicia ciuilia licet nō criminalia. Sed istæ spinæ fuerunt cōbustæ p Rom. & deinceps nunquam uenerunt, nec creuerunt in B ramnum, quia in teneritate sunt combustæ. Et ideo ait Dauid.

Priusquam intelligerent spinæ vestræ ramnum sicut uiuentes: sic in ira absorbet eos.

Priusquā spinæ vestræ. i. filij vestri intelligerent. i. crescerent in ramnum sic absorbet eos Deus, & dissipabit viuentes sicut in ira. i. tanquā iratus. vel sicut ignis in ira, & furore absorbet, & deuorat rubos, & spinas: ita Deus absorbet, & deuorauit eos p Rom. sicut in ira. i. tanq̄ iratus. Lr̄a Hieron. habet iuxta Hæbreum sic ab illo loco ad nihilum deuenient &c. Deliquentur sicut aquę q̄ defluūt intendēdo sagittas suas: sic marcescāt sicut limax. sicut abortū mulieris quod nō videt solem: priusquam crescant spinæ uestræ in ramnū sicut vidētes sic in ira cōpescet eos. Quæ quidē lr̄a in aliquib. ēst magis clara. Ex C quib. patet, q excidiū iudæorū cōparat sex, siue dat eis sex maledictiones. Primò, q cōteratur eorum potestas sicut cōteruntur dētes, & molares leonū: vt amplius nō possint scindere nec conterere alios. Scd̄o ut adnihiletur eorum status, sicut adnihilatur aqua torrentis deficiēte pluuia. Tertiò vt in tantū uulnerentur arcu, & sagittis diuinæ vindictæ, usquequò totaliter infirmentur, & deficiant: vel in tantum intendatur, & incuruet potentia eorū: usquequò infirmetur, & frangatur sicut arcus: qui qñ nimis incuruatur intenditur, frāgitur. Quartò, q auferantur, & consumantur, & deficiant sicut cæra consumitur in ceræo ardēte. Quintò, q cadat in eos ignis, & cōburat eos videant amplius solem nec lumen: siue q cadant in ignē infernalem: qui licēt sit calidus, & vrens tñ est tenebrosus: Et ideo qui est in eo non videt lumē nec solem. Item fm Hieron. fiant sicut abortiuum antequā uideant Solem, & vitā. i. q moriantur antequam nascantur. Et hoc rñdēt illi quod dictum est. Alienati sunt peccatores à vulua: errauerunt ab utero: quia sicut non credunt Christū esse Messiā natū ex uulua, & ytero legis: ita ipsi sunt abortiui, & non nati ex lege, & sunt menstruosi in lege: quia errauerunt ab vtero legis: sicut erat abortiuum in natura. Et ideo sicut abortiuum in natura non consequitur finem vitæ naturalis, qui ex eo expectabatur: ita iudæi non consecuti sunt lumen nec uitā gratiæ, quæ ex lege expectabatur per Christum. Et sic nunquam videbunt hic lumen gratiæ, & ueritatis, nec in futuro lumen gloriæ. Sextò maledictio est ne spinæ, & filij eorum, nec ēt potestas crescat in rānum: sed cōteratur, E & infirmetur, nec possit rapere nec lædere. Vnde iudæi moderni semp mordēt lingua, & corde, quia desiderant destructionē christianorū, & fidei Chr̄i, & q Messias eorum vēturus est, qui debet christianos cōculcare. Sed tales spinæ, & talia desideria nunq̄ crescent in ramnum: quia nunq̄ implebuntur: quia eorum sacerdotium, & regnum in æternum est ablatum, & spinæ eorum sunt cōbustæ ab ira, & sn̄ia Dei. Et notanter dr̄: sicut viuentes sic in ira absorbet eos: qa licet iudæi uiuant temporaliter: tamen spinæ eorum. i. potestates, & vires sunt debilitatæ, & ipsi iā sunt absorti, & deuorati morte peccati.

Lætabitur iustus cum uiderit vindictā manus suas lauabit in sanguine peccatoris.

Ex ista litera inferunt hypocritæ, & qdā F hæretici, q homo iustus debet desiderare destructionē, & vindictā hominū pctōrum & malorū, & cum Deus punit eos debetlætari, & gaudere de eorum aduersitate, & punitione, tàm tpali q̄ spirituali. Imò dicūt ēt q iustus si possibile est debet intingere, & lauare manus suas in sanguine illius pctōris puniti. Sed talis opinio est falsa, & peruersa contra doctrinam, & præceptum saluatoris: qui non vult mortem peccatoris: sed ut conuertatur, & uiuat, & præcipit dicens. Orate pro persequentibus, & benefacite his qui oderunt uos. Matthæ. 5. & ita orauit ipse in cruce, & doluit de damnatione Iudæ. Vnde dicit Aug. quòd semper debemus orare usque ad ultimum uitæ pro peccatore: quia hodie

A hodie pctõr, & cras iustus, hodie hæreticus, & cras fidelis. Ex quo patet, ꝙ sensus huius literæ non est nisi, ꝙ qñ Deus punit unum peccatorem pro aliquo magno delicto, tũc iustus tria dẽt facere. Primo laudare diuinã iustitiam. Secundo timere iustum Dei iudicium. Tertio lætari, & laudare Deum, quia non permisit eum cadere in simile peccatũ sed ipsum præseruauit. Quarto lauare man⁹ suas in sanguine illius peccatoris, id est corrigere seipsum, & præseruare ne cadat ĩ tale peccatum, ne puniaẽ sicut ille. Nam lauare manus ĩ scriptura nil aliud est, nisi se innocentem reddere, & non cum peccatorib. participare sed a peccato præseruare, & corrigere, & ita fecerunt Apñ, & omnes cõuersi de iudaismo cum uiderunt diuinam vindictam, & sñiam super Hierusalem, tunc licet B doluissent de perditione eorũ spirituali tñ ipsi lætati sunt, quia nom manserant in eadẽ obstinatione, & damnatione, sed venerãt ad uiam ueritatis. Et sic lauauerunt manus suas in sanguine, & punitione illorum inquantũ consilio eorum non consenserunt, & cũ eis non participarũt. Et sic putauit se facere Pilatus cum lauit manus suas dicens. Innocẽs ego sum a sanguine iusti huius. i. nõ consentio neci eius spõte. Sed fuit inutilis talis purgatio, & excusatio, quia oppositum fecit in executione. Sed Iosef ab Arimathia, & Gamaliel directe lauerunt manus suas, q nõ cõsenserunt mente nec opere. Et hoc est quod dicit hic Dauid. Iustus. s. cætus Apñorum, & fidelium lætabitur cum uiderit vindictam diuinã factam in excidio Hierusalem, & omnium iudæorum. Lætabitur dicendo, ꝙ non C mansit in illorum obstinatione, sed secutus est Xpm, & manus suas lauit ĩ sanguine peccatoris populi iudaici puniti. i. quia non cũ operib. eorũ participauit, sed ex gratia Dei fuit præseruatus, & illuminatus p Christũ. Vnde communiter in scriptura per manus opera intelliguntur. Et ideo sequitur.

Et licet homo: si utique est fructus iusto: utique est Deus iudicans eos in terra.

Tunc dicet, & cognoscet homo iustus in se, & in publico utiq; i. certe si est aliquis fructus iusto ex bonis operib. ita certe ẽ Deus iudicans, & puniens eos malos in terra, quasi dicat, sicut nullum bonum irremuneratũ, ita nullum malum euadet impunitum, nam sicut Deus dat fructum, & præmiũ iusto ex bonis operib. & meritis, ita punit iniustos, & malos ex suis demeritis, & ita punit iudæos non solum in inferno, sed etiam in terra, & præmiauit apños & fideles, hic per gratiam & in cœlo per gloriam. Ex supradictis patet, ꝙ totus iste ps. principaliter loquitur prophetice, & literaliter de iniquo iudicio facto contra Christum, & de Iudæorum punitione. Sed ex ultimo uersu patet ꝙ ẽt potest applicari cõtra omnes falsos iudices, & oppressores pauperum. D

PSALMVS LVIII.

Eripe me de inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus in me libera me.

Titulus in Hebræo secundum Ra. Sal. Ad victoriam ne disp̃das Dauid canticum decens, qñ misit Saul, & custodierunt domum ad custodiendum eum. Hie. Victori ne disp̃das Dauid humilem, & simplicem, qñ misit Saul &c. Secundum uero 70. In finem ne disperdas uel corrumpas Dauid ĩ tituli descriptiõe &c. Ex tituli huius descriptione apparet ꝙ Dauid fecit hunc ps. Cuius mã ex qua, & figuratiua patet primi Reg. 19. Nam postquam Saul cõcepit odium ex inuidia ꝯ Dauid eo ꝙ mulieres tribuerunt maiorem gloriam ipsi Dauid ꝗ sibi, quia canentes in choro dixerũt: Saulo occidit mille, & Dauid X. milia. Iõ tunc Saul decreuit interficere Dauid. Et sic dum psalleret ante eum traiecit lãcea ꝯ eum. Sed Dauid declinauit, & euasit, & fugit in domum suam. Sed Saul misit satellites suos, qui per totam noctem domum Dauid circuirent, & obsiderẽt ne euaderet, sed ipsum interficerent. Sed Michol ipsum per fenestram dimisit, & loco eius statuam coopertam pellib. ĩ lecto strauit. Dauid aũt quasi inuisibilis factus illæsus euasit custodĩbus illusis manẽtib. & quasi cæcis. Et de hac materia literaliter. Hebræi moderni exponunt hunc psalmum, sicut uidetur eis titulus sonare. Sed talis expositio non est utilis nec fructuosa, immo tollit dignitatem propheticam, & sacramentalem huius psalmi. Ideo est dicendum, ꝙ ista nõ est materia de qua et principalis, sed est materia ex qua, & figuratiua, inquantum Dauid in illa obsidione satellitum ipsius Saul præuidit in spiritu figuratiue qualiter Christus post mortẽ debebat poni ĩ sepulchro, & qualiter iudæi debebant apponere custodes ne Christus resurgeret, aut discipuli uenirent de nocte ad furandũ corpus eius, & dicerẽt plebi a mortuis surrexisse. Et quomodo Christus dẽbat E resurgere

A resurgere ad gloriam custodibus remanẽtibus illusis, & Iudæis cõfusis, & cęcis. Et qñ Iudæi debebant corrumpere custodes pecunia, vt dicerent, ꝙ discipuli Christi eum furtiue sustulissent. In qua obstinatione, & mẽdacio Iudæi erant mansuri vsq; ad consummationem sæculi, Et qño tanquàm canes famelici bonis spiritualibus debent circuire ciuitatem Dei, & nõ intrare vsq; ad uesperam, id est finem mundi quãdo omnes debent cõuerti, & lumẽ veritatis cognoscere. Quòd præuidens Dauid in spiritu fecit hũc psalmum. Et hæc est materia principalis, de qua est iste psalmus. Vnde ex titulo non habet de necessitate, ꝙ illa obsidio domus Dauid sit materia principalis huius psalmi. Sed quòd illa fuit materia ex qua, & figuratiua: Vnde Dauid sumpsit occasionem faciendi B hunc psalmum, eo ꝙ ibi pręuidit in spiritu mysteriũ custodiæ sepulchri Christi, de quo loquitur in hoc psalmo. Et hæc est ꝓpositio quàm aperit Dauid in hoc psalmo. Sed dicũt Iudæi, ꝙ de vna materia non debet esse nisi vnus psalmus. Sed nos exposuimus psalmũ 15. & 56. de resurrectione Christi: ergo iste nõ debet esse de ista eadem materia. Ad quod est dicendum, ꝙ Iudæi loquuntur tanquam cęci, & obstinati: nam dictum est, ꝙ Christus est finis legis, & se habet ad totam legem veterem sicut terminus ad viam, & sicut punctus ad circunferentiam circuli: ergo sicut multæ viæ circunquaque veniũt ad vnam, & eandem ciuitatem, & terminum, & multæ lineæ dicuntur à circũferentia circuli ad eundem punctum medium ita multifarie multisq; modis olim locuti sunt pro- C phetæ de vno, & eodem Christo, & de mysterijs eius. Et ideo dicit Aug. ꝯ aduersarium legis, & prophetarum, ꝙ sicut una, & eadẽ scientia, & sñia est scripta per multas, & diuersas linguas, & diuersa idiomata, & unus, & idem magister explicat vnam, & eãdem sñiam per multa, & diuersa exempla, ut discipulus valeat capere, & intelligere: Ita unum solum sacrificium altaris fuit figuratũ multis, & diuersis sacrificijs in vete. lege, & multi prophetæ prænunciarunt vnum, & eundem Christum, & vnus, & idem propheta ꝑ multas reuelationes prænunciauit unũ, & idem misteriũ de Christo, & ecclesia, ꝑꝑ altitudinem tantorum mysteriorum. Item Chrs est vnicum psalterium x. chordarum, vt dictũ est: ergo de ipso Christo, & de unaquaq; corda, siue mysterio potuit Dauid ca- D nere diuersas cãtilenas, & ps. de resurrectione, & ascẽsione, & passione & cętera, fm ꝙ vnumquodq; mysterium præuidebat per diuersas vias, & mysteria. Ita ẽt facit musicus tpalis, & carnalis qui cum unico instrũo cantat infinitas cantilenas de eadẽ persona dilecta. Introducitur ergo Chrs ad loquendũ in hoc psal. in quo tria facit. Primò petit liberari, & resurgere à mortuis. Scdò prædicit punitionẽ tpalem, & spũalem iudæorum. Tertiò agit grãs de sua resurrectione. Scdm ibi. Intende ad visitãdas. Tertiũ ibi. Ego autem cantabo. Quantũm ergo ad primũ, Xps petit liberari per resurrectionem à sepulchro custodibus obsesso, & circundato, dicens: O dñe pater eripe me de inimicis meis iudæis, & de custodibus sepulchrũ custodientibus, & eripe, & libera me ab insurgẽtibus E iudæis in me, qui putant me nunquam amplius viuere nec resurgere, & subdit.

Eripe me de operantibus iniquitatem, & de viris sanguinem salua me.

Eripe me vsr de oĩbus operantibus iniqtatem ꝯ me, tam iudæis quàm gentilibus, & salua me de uiris sanguinum homicidis, & pctõribus, quia in meam necẽ conspirarunt. Et notanter dicit eripe me, quia eripere idẽ est quod extra, vel ab alio rapere, & sic Xps fuit raptus, & ereptus de sepulchro per resurrectionem non videntibus uec sentientibus custodibus propter terręmotum magnũ qui factus est hora resurrectionis. Et reddit rationem suæ petitionis dicens:

Quia ecce ceperunt animam meam, irruerunt in me fortes.

Quia ecce .i. publice cęperũt aĩam meã .i. uitã meã, q. a uitã mihi abstulerũt, & posuerũt me ĩ sepulcro, & irruerunt ĩ me fortes .i. F milites fortes cũ magno ĩpetu irruerũt ĩ me ad custodiẽdũ sepulcrũ armati, & sic ĩ uita, et ĩ mor. irruerũt ĩ me absq; demeritis meis.

Neque iniquitas mea, neque peccatum meum domine sine iniquitate cucurri, & direxi.

Nec iniquitas fuit aliqua mea, neque aliquod peccatum meum, nam sine iniquitate, & peccato cucurri viam huius mundi, & feci cursum meum, & conuersatus sum inter eos, & direxi, & instruxi, & docui eos viam domini, & facere uoluntatem patris mei. Et sic neque iniquitas mea, neque peccatum talem meruit mortem.

Exurge in occursum meum, & vide, & tu domine

A *domine Deus uirtutum Deus Israel.*

Exurge ergo ò pater i occursum meũ, & auxilium.i.suscita me à mortuis, q̃a tu exurgẽdo in occursum dãdo virtutẽ, ego surgo ĩ q̃tum hõ, quia humanitas recepit virtutẽ à diuinitate, & iõ tu dñe Deus virtutũ a quo est oĩs uirtus, & tu q̃ es Deus angelicarum virtutũ. & Deus Israel uide, & iudica inter me, & p̃secutores meos. & da mihi bñficiũ resurrectionis postq̃ humiliaui meipsum vsq; ad mortẽ crucis. Et tu dñe Deus virtutũ De⁹ Israel. Hic ĩcipit versus, & sñia sequẽs, in qua Chr̃s petit ultionẽ de Iudæis, & petit conuersionẽ gentiliũ. Nã cęcitas Iudæorũ in parte fuit cã conuersionis gentilium, nã postq̃ apostoli viderũt Iudæos obstinatos ɔuersi sunt ad uisitãdas, & conuertendas gẽtes. Dicit ergo. O dñe uirtutum Deus Israel.

B *Intende ad uisitandas omnes gentes, non misereris omnibus qui operantur iniquitatem.*

Intẽde ad uisitãdas oẽs gentes p̃ pręidicationẽ Apostolorum, & nõ miserearis Iudęis operãtib. iniquitatẽ. postq̃ se indignos fecerunt redẽptione, & uerbo Dei, & ideo postquã auersi sunt à ueritate, & lumine euãgelico ɔuertent̃ ad uesperã, & tenebras, & cæcitatem. & patientur famẽ uerbi Dei, & intelligentiæ, ut canes, & circuibunt sic ciuitatẽ ecclesiæ, & per totum mundum. Nota q̃ ly conuertantur põt dupliciter intelligi. Vno modo literaliter, quia Iudæi per 40. annos mãserunt in sua prima obstinatione post resurrectionem Christi. Sed post tot strages, et cædes bene nouerunt conuersi in se, q̃ hoc eueniebat eis in pęnam propter mortẽ Christi, sed non egerunt pęnitentiam, imo mãserunt in sua cęcitate, unde dicit Iosephus, q̃
C bñ cognouerunt, quod illa punitio fuit, aut propter mortem Ioannis Baptistæ, aut propter mortem Christi, aut propter mortẽ Iacobi iusti. Sufficit, quòd propter mortem alicuius iusti, et innocentis, et maxime Iesu Christi Nazareni. Et ideo dicit.

Conuertentur ad uesperam & famem patientur ut canes, & circuibunt ciuitatem.

Conuertẽtur ad seipsos ad uesperã. i. sero, et tarde post multas cædes, et iacturas, et cognoscent delictum suum, et patientur famẽ in illa obsidione, intantum, q̃ quædam mulier nobilis comedit filiũ suum, ut ait Iosephus, et ut canes famelici circuibũt ciuitatẽ quia de die, et nocte circuibant muros ciuitatis Hierusalem cum continuo timore vigilantes, ne ciuitas caperet̃ ab inimicis Romanis. Et hoc factum est Dei iudicio, nam sicut D
Chr̃s iacuit in sepulcro per 40. horas, & per illas 40. horas custodierunt, & circuierunt sepulcrum Xp̃i, ita in pœnã peccati per 40. annos passi sunt seditiones & iacturas, & miserias inter se vsq; ad ultimam obsidionem Romanorũ. Et sic circuierũt ciuitatẽ, & muros eius sicut canes famelici p̃ 40. annos, & datus est eis annus p̃ hora. Scd̃ò ly ad uesperã, põt intelligi pro cęcitate mentis, ut dictũ est. s. Conuertent̃ ad uesperã, & cęcitatẽ, & tenebras ignorãtiæ postq̃ noluerunt videre veritatem & lumen euangelicũ. Et patient̃ famem spũalem bonorũ spũalium. s. intelligentiæ scripturæ, & refectionis sacrorũ: q̃a extra ecclesiam non est salus, neq; spũalis refectio, & sicut canes circuibunt ciuitatẽ ecclesiæ usq; ad iudicium, & nunq̃ intrabũt in E
eã, q̃a nõ reperiẽt portã eius, quæ est baptismus. Et circuibunt ẽt sacrã scripturã, sed nũquam intrabunt ad intelligentiã, & ueritatẽ eius, quia erunt cęci in nocte ambulãtes, & sic non reperient portã fidei, per quã intrat̃ ad intelligentiã veracẽ sacræ scripturæ. Tertiò per ly vesperã, põt intelligi finis mundi, q.d. non conuertent̃ usq; ad finẽ mundi. i. ad vesperã mundi uisa deceptione, & interitu miserabili ipsius Antichristi, quia tũc qui si confusi uidebũt veritatem, & tunc reliquiæ Israel saluæ fient. Sed interim famem verbi Dei, & ecclesiasticorum sacrorum patientur ut canes, & circuibunt ciuitatem ecclesię, & sacræ scripturæ. Sed per totum istud tẽpus nunquam intrabunt, quia ut cęci non reperierunt portam baptismi, per quam intratur F
ad ecclesiam, nec portam fidei, per quã patet introitus ad intelligẽtiã sacræ scripturę. Et hãc pęnã, & punitionẽ patient̃ iusto Dei iudicio. Nã sicut non crediderunt Xp̃m resurrexisse, sed per Ap̃los corpus eius furtim esse ablatum, & sic posuerunt custodes, qui obsiderent, & circuirent sepulcrũ, & corruperunt eos pecunia, ut dicerent, q̃ discipuli corpus Xp̃i abstulissent. ita ipsi tanq̃ cęci, & famelici circuierunt ciuitatẽ ecclesiæ, & sacræ scripturæ non ualentes intrare, nec portam reperientes. Et uagant̃ dispersi, & captiui per mũdum, vsquequò credant Xp̃m resurrexisse, qđ implebit̃ ad vesperam huius mundi. Vñ dñt aliqui fideles, q̃ sicut Deus dedit quondam filiis Israel annum pro die, vt uagarentur, & circuirent desertum p̃pter peccatum.

A peccatũ incredulitatis, & sic vagati sunt per 40 annos, circumeũdo per desertũ, nec aliquis eorum ingressus est terram promissam, nisi Calef, & Iosue, sed in fine 40. annorũ ingressi sunt filij eorum, ut patet Num. 12. Ita pariter Deus dedit Iudæis post resurrectionẽ Christi 40. annos, s. annum pro hora. Nam sicut Christus fuit obsessus in sepulcro p 40. horas: ita Iudæi circuibunt mundum famelici per 40. quadragenas annorum, usque ad Antichristum, qui sunt mille, & sexcentum anni. Alij dñt q dedit eis Iubileũ 50. annorum pro hora, & sic essent 40. Iubilei q sunt anni duo millia, & sic dñt isti, q p spatiũ 2. millium annorũ debent Iudæi circuire mũdũ vagantes cęci, vsq; ad Antichristum. Sed hoc dimittatur diuinæ voluntati. Sufficit q Iudæi cęci, & famelici vsq; ad vesperã mun-

B di circuibunt ciuitatẽ ecclesiæ sacræ scripturæ vsquequo credant resurrectionẽ Christi. Sed interim dũ circũeũt ciuitatem dispersi, & malitia obcęcati maledicunt Christum, & Christianos in secreto. Ideo sequitur.

Ecce loquentur in ore suo, & gladius in labijs eorum: quoniam qui: audiuit?

Et tu domine deridebis eos: ad nihilum deduces omnes gentes.

Loquẽtur ĩ ore suo, & gladius maledictionis ĩ labiis eorũ erit semper ꝯ Christianos. Qm̃ quis audiuit? Et dñt postea: quis nos audiuit? q. d. nullus audiuit nos dicere malum, q̃a negant corã gẽtibus se maledicere, licèt maledicant in secreto. In Hebræo, & litera Hieronymi hr̃. Ecce redũdãt in ore suo gladij ĩ labijs eorum, quasi nemo audiat. Et tũc lr̃a est clara, quia maledicunt in secreto, &

C non in publico, quasi nemo audiat præ timore Christianorum, sub quorũ dominio degunt. Sed tu dñe deridebis eos, & ad nihilũ deduces oẽs gentes Iudæorum, qui talia dicunt, & maledicunt, quia non audies maledictiones eorũ: imo ꝯuertes maledictiones super capita eorum. Et sic ad nihilum deduces eos. Sed ego populus Christianus.

Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus Deus meus: mĩa eius præueniet me.

Fortitudinẽ meam ad te custodiam, quia in te pono spẽ meã nõ timendo maledictiones eorum, q̃a cũ ipsi Iudęi, & infideles circumeunt ciuitatẽ cęci, & famelici ego sum tutus intra muros ciuitatis ecclesiæ bene septus, fide, spe, & caritate, q̃ sunt muri, & fortitudo huius ciuitatis. Ideo hanc fortitudinem meam ad te custodiam, q. d. sub hac fide, & sub his muris uolo custodiri & tutari, & etiam nos muros, & hãc fortitudinem uolo custodire, & seruare, & pro hac mori sicut ĩ baptismo promisi, quia tu es susceptor meus, & me suscepisti in hac ciuitate p baptismum, & sicut misericordia tua pręuenit me in baptismo, quia non meis meritis saluasti me, sed meritis tuę passionis, ita deinceps mĩa tua, & gratia p̃ueniens præueniet me, ne perdã fidẽ, & ne cadã in peccatum, sine qua misericordia, & gratia nemo põt stare ne cadat, & si hõ ceciderit sine eadem mĩa, & gratia præueniente voluntate nemo põt surgere. q. d. præuenias me per mĩam, ne pdam fortitudinem, & gratiam, & fidem, quã ex tua mĩa suscepi. Ex his ostendit propheta, q non ex proprijs meritis saluamur, nec venimus ad fidem, sed ex sola Dei mĩa præueniente, & subsequente, & perficiẽte, quã Iudæi, nõ possunt habere. Agamus ergo gratias, & dicamus. O altitudo diuitiarũ sapientię, & scientiæ Dei, quã incomprehensibilia sunt opera, & iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. Ex hac authoritate probat Augus. cõtra Pelagianos in libro de perfectione iustitiæ hominis, & in cæteris, q nemo potest vitare peccatum: nec surgere à peccato, nisi præueniatur per gratiam & mĩam Dei, qua voluntas eius adiuuetur ad resistendum, & ad surgendum, quæ dicitur gratia p̃ueniens. Ista eadẽ esse pñt verba Xpi in capite, ut dicat. Licet Iudæi maledicant, & negẽt me resurrexisse, tñ ego custodiã ad te fortitudinẽ meã. i. in te ponã totã spem meã, & spero, O pater quia tu suscitabis me, quia tu es Deus meus. Et misericordia eius. s. patris p̃ueniet me resuscitãdo, & sic ista possunt dici in persona capitis, & membrorum.

Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos: nequando obliuiscantur populi mei.

Puta superius dixit, q Iudæi tãquàm canes circuibunt ciuitatem usque ad Antichristum, hic reddit causam, & dicit, quòd ideo Deus permittit eos viuere, & non vult totaliter eos destruere. primò q̃a in fine filii eorum conuertentur, secundo, ut sint in signum & ostensionem, & memoriam passionis Christi, ut ostendamus ad digitum successores crucifixorum Christi in memoriã. Dicit ergo Christus, Deus pater ostendit mihi punitionem super inimicos meos Iudæos, sed rogo pater ne totaliter occidas, & deleas

A & deleas eos de terrã: ne quando, id est aliqñ popul⁹ Christianorum obliuiscantur passionem meam: sed quotidie videant, & ostẽdere possint successores crucifixorum meorum in eorum damnationem & confusionem. & in cõfirmationem populi mei: ergo non occidas eos. Nota secundum Aug. ꝙ duplici ex cã ꝑmittit Deus Iudæos viuere. Primo in memoriam suæ passionis: prout hic tãgitur in textu. Secũdo ut baiulent nobis codices ue. le. & seruent eos nobis ad confusionem ipsorum, quia suismet libris conuincimus eos. Et hanc tangit Aug. in sermone de Epi phania. Nam Iudæi moderni sunt imitatores illorum, qui informarunt Herodẽ, & Magos per scripturas ubi Christus nascere tur, & remiserunt eos in Betleem ad Chrm̃ adorandum. Sed ipsi non iuerunt ad Christum. Dicit ergo. ne occidas eos: sed

B *Disperge illos in uirtute tua: & depone eos protector meus domine.*

Delictum oris eorum sermonem labiorum ipsorum & comprehendantur in superbia sua.

Disperge illos per mundum in tua uirtute, & vagenť, & circundẽt ꝑ mundum vagi, & depone eos de regno, & sacerdotio. O Deus ꝓtector meus. Et sic priuati regno & sacerdotio vadãt dispersi ꝑ mundũ: ut Christiani videntes eos recordentur meæ passionis. Et depone ẽt, & cõfunde, & annihila delictum oris eorũ. s. sermonem falsum labiorum ipsorum, qui dñt me non surrexisse: & comprehendãtur, & conuincantur in superbia sua tanquam mendaces, & confusi, cum videant fidem gẽtium de mea resurrectione: & uidebãt miracula manifesta in die Pẽtecostes ꝙ cõfirmabunt meã resurrectionẽ.

C *Et de execratione, & mendacio annunciabuntur in cõsummatione in ira cõsummationis: & nõ erũt.*

Sic annunciabunt. i. arguenť, & conuincẽtur de mendacio, & blasphema in consummatione. i. finaliter conuincenť, & conuincẽtur in ira consummationis. i. usq; ad cõsummationem, & desolationẽ, & non erunt amplius ĩ regno, nec sacerdotio, nec in grã: sed in captiuitate, uel ẽt perseuerabunt usq; ad irã ꝯsummationis. i. usq; ad diẽ iudicii ꝗdã eorum: & non erunt amplius in hoc mũdo.

Et scient quia Deus dominabitur Iacob, & finium terræ.

Tunc cum uiderint Christum ueniẽtem ad iudicium cum ptãte magna, & maiestate scient & cognoscent, quia Deus & dominus Iesus Xp̃s dñabitur Iacob, & finiũ terræ: q a cognoscent in eo ulem potestatem. & tunc

Conuertentur ad uesperam: & famem patientur ut canes: & circuibunt ciuitatem.

Conuertentur, & destruentur ad uesperam, & tenebras inferni, & ibi patientur famem gloriæ in æternum, et circuibunt ciuitatem inferni pœnas patiendo.

Ipsi dispergentur ad manducandum: si uero non fuerint saturati, & murmurabunt.

Ibi dispergentur ad manducãdum: sed ꝗa nunquam erunt saturati, nec gustabunt bona spiritualia gloriæ, iõ murmurabunt contra Deũ, et blasphemabũt. Sed forsan meli⁹ est ut ly scient referatur ad tp̃s Antichristi ante iudicium. Nã cum uiderint manifestã deceptionem, et interitũ miserabilem Antichristi tunc scient, et cognoscẽt, ꝙ Christus fuit uerus Messias, et dñabiť Iacob, et finiũ terræ: et tũc iudæi illustrati ueritate fidei cõ uerteneť ad uesperã, et finẽ mũdi i. ĩ fine mũdi. Sed interim usq; ad illud tp̃s patienť famẽ bonorũ spũaliũ, sicut canes patiuntur famẽ corporalẽ, et sic circuibũt ciuitatẽ ecclesiæ, et sacræ scripturæ, et non poterunt intrare usq; ad illud tp̃s, ut dictũ est, sed dispergẽtur ꝑ mundum ad manducandum bona spiritualia in lege ꝓmissa. Sed quia nunquã attingent pro illo statu, quia non fuerint saturati, iõ murmurabunt sꝑ, et blasphemabũt. Itẽ dispergentur. i. fm̃ literam Hier. vagabũtur ipsi Iudæi hodie per mundum ad mãducandum cibos legales, q quidem cibi legales non pñt saturare animam: iõ Iudæi, quia se vident non saturatos talib. cibis, quia non habent talem uirtutem sicut sacramenta noue leg. iõ continue murmurant expectando falsum messiam: qui liberet eos, et satiet bonis in lege promissis. Et sic circumeunt ciuitatem dei, et nunquã intrant, nec attingũt finẽ promissum. Nota ꝙ ꝑpter tria murmurant Iudæi moderni. Primo quia circũeunt mũdum dispersi, et non intrant ciuitatẽ terrenam Hierusalem ad manducandum cibos legales meteriales, et cætera sacrificia. Secũdo quia non possunt intrare uerum sensum spiritualem literæ legis: quia totum oppositum uident eorum, quæ ipsi expectant, et intelligunt in litera. Et sic discurrent decepti. Nã Deus promisit oẽs congregari in Hierusalem spiritualẽ his per gratiam, et in futuro per gloriã: in qua manducantur cibi spirituales gratiæ et gloriæ: et ipsi quærunt illã

E

F

A Hierusalē terrenā: ut mādu cēt cibos carnales. Et sic sp frustabunt in desiderio suo. Tertiò ēt murmurāt Iudęi ꝯ Deū q̄rētes pp q̄d. pctm̄ detinent in hac tam lōga captiuitate. Nā pr̄es eorū peccarunt p idololatriā: q̄d ē maximū pctorū:& tn̄ nō fuerunt puniti, nisi p 70. annos in captiuitate Babilonis. ipsi āt q custodiūt ad legem ad unguē iā pseuerarunt ī hac captiuitate Romana ultra 1400. annos. Sed cum dr̄ eis ꝙ hoc euenit eis pp necem Xpi: licet negēt ore tn̄ bene norunt hoc esse uerum īn cōsciētia. Et ideo licet tunc deberēt cōuerti, & agere pn̄iam, tn̄ in sua malitia occæcati maledicunt, & balsfemant Christū. Sed hoc magis patebit psal. 108. in fine.

Et autem cantabo fortitudinem tuam, & exaltabo mane misericordiam tuam.

B *Quia factus es susceptor meus: & refugium meum in die tribulationis meæ.*

Hic ēt agit gr̄as, & dicit. Iudæi cōuersi sūt ad uesperā, & noctem ignorātiæ, & tenebrarū nolentes recipere lumē Messiæ, & sic uadunt in nocte errando circumeundo ciuitatē sacræ scrip. non ualentes introire ad uerū sensum, & sacra occulta. Et sic errant & murmurādo, & blasphemādo. Ego āt p oppm̄ agēdo gr̄as, & nō murmurando cātabo fortitudinē, & magnificentiā, & m̄iā, & triūphum tuū, & exaltabo m̄iam tuā mane. i. in die, & lumine gr̄æ: eò ꝙ tu es factus susceptor &c. Itē ipsi cōuersi sūnt ad uesperā. i. in fine mūdi cōuertent, & tūc in sero incipiēt cātare, & ꝯfiteri. sed ego ī mane. i. in principio legis gr̄æ, q̄ incepit illicò post resurrectionē, incepi, & cātabo fortitudinē tuā &c. Et exaltabo mane. i. in principio legis gr̄ę, q̄ incepit a re

C surrectione Xpi, exaltabo m̄iam tuā, & pdicabo beneficia collata generi humano, quia tu es factum susceptor meus, & refugiū in die tribulationis, & persecutionis. & ideo. O

Adiutor meus tibi psallam: quia Deus susceptor meus es Deus meus misericordia mea.

Quia post tot persecutiones me suscitasti in capite, & in mēbris, & ad gloriā suscepisti. Ex quib. patet ꝙ litera huius ps. nō potest applicari cōmode, & simpliciter ad Saulē: nec ad satellites suos: si speculari velimus: nec præcisè ad ipsum Dauid, nisi in sola figura: inquantum fuit figura Christi.

PSALMVS LIX.

Deus repulisti nos, & destruxisti nos, iratus es, & misertus es nobis.

Titulus. ad uictoriā siue in finē super rosę testimonii suaue cāticū Dauid ad docendū D humilis, & simplicis Dauid, q̄n̄ pugnauit cōtra Arā fluuiorum, & Syriā Sobba, & reuersus est Ioab, & percussit Edon in ualle Salinarum. 12. millia. Secūdū uero. 70. In finem p his q. cōmutabuntur in tituli descriptione. ipsi Dauid in doctrina: cū succēdit Mesopotamiam, Syrię, & Sobba, & cōuertit Ioab, & pcussit Edon in ualle Salinarum. 12. mil. 2. Reg. 10. & 1. Paral. 18. legit, ꝙ mortuo Naā rege, Amō misit Dauid nuncios ad Annō filiū eius: vt consolaretur super obitu patris. Sed milites Annō putātes, ꝙ Dauid misisset nūcios ad explorādū terrā, semirasetur barbas & uestes eorū pscinderunt usq; ad nates, et sic cum op. pbrio remiserūt eos ad Dauid. Videns aūt Annō malè egisse, & timens ne Dauid uellet iniuriā vindicare conuocauit quoldā reges Syriæ in auxiliū, iter quos fuit E Sobba, et Roob, et Tibot, et Macha, cum innumera multitudine peditum, et eq. tū. Cōtra quos misit Dauid Ioab principē militiæ, et Abisai fratre eius, q̄ uicerunt oēs illos reges Syriæ. Tunc Annon rex Moab uidens victos oēs reges Syriæ: misit trans flumē Eufratē, et ꝯuocauit multos reges Mesopotamiæ in auxiliū: iter quos cū magno exercitu Adadezer misit Sobach principem militiæ suæ. Quē Ioab vicit, et occidit, et cæpit quingentos currus, et interfecit 40. milia equitum, et pcussit regē Damasci ferentem auxilium ipsi Adadezer. Et postea cum toto exercitu Israel pcessit ꝯ Moab, et uastauit eū sil cū tota Idumæa. Et sic facta est Idumæa tributaria Dauid cū Moab, et Damasco, et magna pte Syrię, et ēt Adadezer trans flumē, et Arā, q̄ est inter Euphratē, et Tygrim. iō dr̄ ciuitas fluuiorum. Oēs istæ ciuitates, et prouinciæ factæ sūnt tributariæ, aut amicæ ipsi Dauid. Et sic populus Israel, q. totiens fuerat cōculcatus, et subiectus, et uexatus pp peccata sua a supradictis ciuitatibus, & regnis finitimis, postea factus est quasi dn̄s eorū, pp strenuitatem Dauid regis Israel. Videns ergo Dauid, ꝙ non solum triumphasset de regno Saulis quia oēs tribus sibi subiecerat, sed ēt triumphasset de alienigenis: ideo agens gr̄as de tot triumphis, et victorijs fecit istum ps. Et sic Hebræi exponunt: ipsum literaliter secundū ꝙ vr̄ sonare titulus ps. Nā in titulo ponit super rosę testimonium, uel pro rosis siue pro liliis, per quas rosas intelligitur plebs Israelitica semper: ut dicunt, quæ gloriatur in.

A in hoc ps. ut dñt. Veruntñ si sic præcisè iste ps. literaliter exponatur: tunc nõ pertineret ad sacrã scrip. nisi contineret aliqđ sacrum de Xpo aut ecclesia.& sic non cãtaret ipsum ecclesia. Item sequeret, ꝙ Dauid non fuisset ꝓpheta in hoc psal. sed historiographus, nec habuisset specialẽ grãm spũssancti, cuius op positũ explicat̃ i titulo, cũ dr̃ ad docẽdũ, vbi demõstrat, ꝙ Dauid fuit doctus à spũsancto, & docet nos, & erudit nos de aliquo futuro sacro. Vñ dictũ est, ꝙ sp per rosas intelłr ecclesia Chri, q̃ sicut rosa inter spinas est orta ex spinis Iudæorũ, & gẽtiliũ. Et iõ 70. transtulerunt pro his, qui commutabunt, s. populus christianus, qui est commutatus, & conuersus ex Iudæis & gentilib. Est ergo dicendum, ꝙ Dauid ꝑ supradictos triumphos, & uictorias præuidit in spiritu prosperitatem B regni Christi, & ecclæ futuram. Nã primo ꝑ aduersitates, & vexationes quas passus ẽ populus ille tpe Iudicũ vsq; ad Saulẽ, & ipsum Dauid, præuidit persecutiones ecclesię vsq; ad Constãtinũ, & per ꝑsecutiones suas ꝓuidit ꝑsecutiones Xpi: & per hoc ꝙ ipse Dauid primo factus est prĩceps paucorũ, dũ fugeret à facie Saul, & postea primo factus est rex sup tribũ Iuda. postea paulatim adeptus est tribũ Effraim, & Manasses, & vltimo totum regnum Israel: ꝑ hoc ꝓuidit in spũ, qualiter Xps prius debebat facere paucos discipulos de sua parẽtela, & cõsanguinitate, & sic crescere de aliis tribus. Nã de oĩbus tribub. fecit sibi discipulos. Nã Petrus, & Andreas erãt de tribu Zabulon de Betsaida &c. Et illico in die Pent. fuerũt baptizati quatuor millia i Ierusalẽ. Et sic Philippus multos bapti- C zauit in Samariæ, q̃ recepit verbũ Dei. Et sic ꝑ oẽs tribus multi venerunt ad iugum fidei. Itẽ per hoc, ꝙ Dauid misit nuncios ad Annon regem Moab, & ipse uituperauit eos, & opprobrio affecit, præuidit Dauid in spiritu: qualiter Christus post conuersionẽ paucorum Iudæorum debebat mittere discipulos suos per uniuersum mundum ad salutẽ, & cõsolationẽ gentilium. Sed gentiles debebãt apostolos, & discipulos, & xpianos multis opprobriis, uituperijs afficere, & diuersis tormẽtis torquere. Itẽ per hoc ꝙ Dauid finaliter triumphauit de oĩbus regnis, & ciuitatib. finitimis, ꝓuidit in spiritu qualiter Christus, & ecclesia debebat post multas persecutiones totum orbem, & populum gentilem iugo fidei subiicere per cõuersionẽ magni Constantini. Et de oĩb. his fuit doctus D Dauid a spũsctõ. Et iõ fecit hunc ps. sup rosæ testimonium. i. in figura ecclesiæ, siue ꝓ his populis qui commutabuntur, & conuertentur ad fidẽ Christi, sicut oẽs illi populi qui memorantur in titulo, & in hoc ps. cõmutati sunt ad iugum, & obediẽtiã, & tributum ipsi Dauid. Et ad istum intelłm, & sensum cantat ecclesia hunc ps. Duo ergo facit. Nã primo ꝑdicit ꝑsecutiões primitiuæ ecclesiæ, ꝑ figurã ꝑsecutionum populi Israel. Sđo petit liberari. ibi. Vt liberent̃ dilecti tui. Quantũ ad primum est aduertendũ, ꝙ Dauid non solũ ꝑ persecutiones suas, sed per persecutiones populi Israel factas usq; ad suum tps ꝓuidit in spũ persecutiones primitiuæ ecclesię. Nam sicut ille populus illico post exitũ de Egypto, & ĩgressum terrę ꝓmissæ ibi habuit 10. uel 12. magnas ꝑsecutiões, ut patet ꝑ to- E tum discursum libri Iudicum, & primi Reg. usq; ad Saul, & Dauid, ita primitiua ecclesia a resurrectione, vsque ad magnũ Cõstãtinũ passa est 10. uel 12. magnas ꝑsecutiones. s. sub Iudæis, & x. Imperatorib. Sed fuit dr̃ia. Nam populus ille passus est ꝑꝑ peccata, & scelera sua. Primitiua aũt ecclesia passa est propter ueritatẽ, & iustitiam fidei Xpi. Sed sicut ille populus liberatus est ab omnibus persecutionib. & iugo seruitutis, & tributi ꝑ Dauid: imo ipse Dauid subiecit sibi Philistæos, & Idumæos, & Moabitas, & Damascenos, & Syros vsq; ad Euphratem, & fecit eos tributarios, ut patet. 2. Reg. 7. ita pariter ecclesia Christi q̃ ante per 300. annos fuerat subiugata, & uexata, & expoliata à tyrannis, & populo gentili: postea post conuersionẽ Constantini subiugauit oẽs tyrannos, & populum gentilem iugo Christi. Hoc præuidens Dauid in spiritu dicit in ꝑsona eccle- F siæ. O Deus tu multotiẽs repulisti nos i prima ætate, & secunda. s. a diluuio usq; ad Abraam, & Moysen, q̃a fuimus captiui i Egypto, & postea repulisti nos a te, & dimisisti nos decies sub seruitute, & tributo tempore Iudicum: usquequo capta est Arca à Philistęis, ut patet. 1. Reg. 4. Et postea facti sumus tributarij Philistęis, & Idumęis, & tñ licet aliqñ sic repuleris nos, & fueris iratus: tñ tandem semper misertus es nobis, quia sp misisti nobis aliquem saluatorem. Nam à captiuitate Egypti nos liberasti per Moysen, & a uexationib. Moabitarum, & Amonitarũ, & Idumęorum nos liberasti ꝑ Iudices, & tan-

A dem ab omnib. nos liberasti per Dauid. Et sic semper post iram, & repulsionem misertus es nobis. Nūc ergo post resurrectionem.

Commouisti terram, & conturbasti eam, sana contritiones eius quia commota est.

Commouisti totā terrā ecclesiæ, & cōtribulasti eā diris persecutionib. tirannorū pp iustitiam fidei Christi, ergo sana contritiones, & tribulationes eius, quā commota & uexata, & tribulata est per crebras, & diuersas persecutiones imperatorum, & tirannorum. quod probo. Nam.

Ostendisti populo tuo dura, potasti nos uino compunctionis.

Ostēdisti populo tuo christiano dura tormenta: quia tot millia martyrū occisa sunt, & potasti nos uino compunctionis, & amaritudinis, & mœroris, quia cibus & potus noster sunt lacrymæ, & fletus, & gemitus.

B *Dedisti metuentibus te significationem, ut fugiant a facie arcus.*

Vt liberentur dilecti tui saluum fac dextera tua, & exaudi me.

Dedisti Christianis metuentib. te significationē ut fugiant à facie arcus tirannorū. Nam sicut aues audientes sonitus arcus aut ballistæ: si uideant alias aues cadētes uulneratus, tūc fugiunt à facie arcꝰ uenatoris. (Nā ille sonitus arcus est eis signū vt fugiant) ita pariter christiani uidētes sæuas psecutiones tirānorum, & tot millia martirum occisa, fugiebant per mōtes & latebras. Vñ Papa Syluester latebat in monte Serapino qū uocatus est a Constantino. Et iō dicit. Dedisti eis signum, ut fugiant a facie arcus. s. a furia, & cōmotione tirannorum. Ergo saluum fac po-

C pulum tuum christianum, ut dextera, & pōte tua, & uirtute liberentur dilecti tui christiani de tot, & tantis, & tam diris persecutionibus, & tormentis: & impone eis finem.

Deus locutus est in sancto suo: latabor, & partibor. Sicchimā, & conuallē tabernaculorū metibor.

Quia superius Dauid in psona ecclesiæ petiit liberari a persecutionib. tirannorum, hic non solū petit liberari: sed ēt psperari & subiicere oēs tirānos & oēs populos Iudæorum & gentiliū. Et psuadet ꝙ Deus hoc debet facere ex pmissione quōdā fcā uni sancto, uel plurib. & ēt sibi. Dicit ergo Dauid ī psona ecclesiæ. O Dñe saluum fac populum tuum christianum, & exaudi me: quia sicut Deus locutus est, & promisit in sancto suo. i. sanctuario suo: quia de sanctuario habui

D risum, & reuelationem. s. ꝙ ego lætabor. i. cum lætitia triumphabo de multis populis. Nā primo partibor Sicchimam. i. bello acqram ciuitatē Sichē, q̄ est in Samaria, & partibor, & distribuam possessiones eius seruitorib. meis, & bellatorib. Et conuallem tabernaculorum metibor. i. terram Sochot, q̄ est ultra Iordanem ubi Iacob fixit tentoria reuersus de Mesopotamia: quæ quidē Sochot fuerat à gentilib. occupata, & tū Dauid cepit eā, & imposuit sibi leges, et tributum. Vnde metiri, nil aliud est, nisi sub legib. et limitibus arctare. Item.

Meus est Galaad, & meus est Manasse, & Effraim fortitudo capitis mei.

Meus est iam Galaad quæ est ultra terrā Basan, et Seon, et etiā meus est Manasses. s. dimidia tribꝰ quæ est vltra Iordanem, et tota terra tribus, et terra Effraim facta est susceptio capitis mei, in quo caput meū quiescit: eo ꝙ est tribus maior, et magis populosa inter omnes. Item.

Iuda rex meus: Moab olla spei meæ.

Iuda factus est rex meus. i. caput regni mei, et terra Moab fcā est olla. i. refectio spei meæ: eō ꝙ de terra Moab ueniebant oīa uictualia in Hierusalem: cū terra Moab sit valde fertilis, et Hierusalem sterilis. Item non solum subieci mihi omnes populos supradictos: sed etiam.

In Idumeam extendam calciamentum meum: mihi alienigenæ subditi sunt.

Extendā calciamentū meum in Idumæā: idest calcabo Idumeam sub dominio meo, et ampliabo regnum meum vsq; ad eam, et alienigenę. s. Philistęi, ut hēt litera Hieronymi, mihi subditi sunt sub tributo: cū populus Israel ante esset eis sub tributo. Et sic oēs supradictos pplos mihi subiugaui sicut Deus locutus est sancto suo. Sed hic sunt duo dubia necessaria. Primum quia est iste sanctus, cui Deus locutus est de supradicta psperitate, et ampliatione regni Dauid. Scdm quō hoc facit ad propositū de liberatione ecclesiæ Chri a persecutionib. tirannorū, et de psperitate, et dilatione regni Xpi, quā petit Dauid in hoc ps. Ad primū est dicēdū, ꝙ regnum materiale Dauid, et dilatatio eius nō solum p unum: sed etiam per plures sanctos fuit a Deo promissa. Nam primo fuit promissa per ipsum Iacob. Gen. 49. ubi dicit. Iuda te laudabunt fratres tui: manus tuę in ceruicib. inimicorum tuorum: adorabunt te filij

patris

A patris tui. Ista autem particula partim fuit impleta temporaliter in ipso Dauid de tribu Iuda: cui omnes. 12. tribus fuerunt finaliter subiectæ, & exinde posuit manus suas super ceruicem inimicorũ, scilicet Moabitarum, Amonitarum Philistinorũ, Idumæorum &c. Secundo ista magnitudo regni, & dilatatio fuit promissa ipsi Moysi. Deute. 1. & 11. quando dixit dominus. Omnis locus quem calcauerit pes vester erit a deserto, & Libano. & flumine magno Eufrate, usq; ad mare occidentale erunt termini uestri. Manifestum est autem ꝙ filij Israel añ tempora Dauid nunquam possederunt totam istã terram: immo illico post mortem Iosue perdiderunt totam terram ultra Iordanem: immo oẽs qui erant citra, & ultra Iordanem uenerunt in seruitutẽ regis Mesopotamiæ: vt pa-
B tet Iudicum. 3. Et sic semper fuerũt quasi in seruitute interpolatim usq; ad regnum Dauid: ut patet per totum discursum libri iudicum, & 1. Reg. Sed Dauid de stercore paupertatis a Deo eleuatus, primo clam fuit per Samuelem vnctus in regem: secundo factus est princeps super consanguineos suos ĩ spelũca Odola quasi. 400. j. Reg. 22. Postea mortuo Saul factus est rex super tribum Iuda tãtum. 2. Re. 2. & per septem annos pugnauit contra domum Saul. Et finaliter factus est rex super omnes. 12. tribus Israel. 2. Reg. 5. Postea Dauid percussit Philisteos, & humiliauit eos, & tulit frenum tributi de manu eorum. Nam sicut añ Israel erat Philisteis tributarius: postea Dauid fecit eos sibi subiectos, & tributarios. ut patet 2. Reg. 8. Postea percussit Moab, & mensus est eos funiculo
C coæquans terræ. i. sub limitibus, & legibus, suis arctauit, & subiecit, & factus est Moab sub tributo. Postea percussit Adadezer filiũ Roob regem Soba. Et sic profectus est Dauid: ut dñaretur super flumen Eufratem. Et sic Dauid dilatauit regnum suum usque ad Eufratem subijciendo sibi Damascum, & partem Syriæ: & totam Idumæam, & etiam vltra Eufratem Aram fluuiorum sub tributo: ut patet in eodem cap. 8. Ex quo patet ꝙ promissio facta Moysi de dilatione regni Israel à Libano usque ad desertum Ægypti: & ab Eufrate usque ad mare nostrum occidentale, nunq̃ fuit completa usq; ad Dauid. & hoc explicatur in titulo huius ps. & partim, in litera: & hoc est quod dicit Dauid. Ego lętabor, & triumphabo de omnibus istis populis: & dilatabo regnum meum: sicut Deus locutus est in sancto suo Iacob. Gen. 49. quãdo dicit Iuda te laudabũt fratres tui &c. Et etiam sicut locutus est in sancto suo Moyse. Deut. 11. quando dicit. A deserto, & libano, & flumine magno Eufrate usque ad mare occidentale erunt termini uestri. Item etiã sicut locutus est in sancto suo Samuele per matrem suam Annam in cantico 1. Re. 2. & etiam. 13. cap. quando dicit. Quæsiuit dominus uirum iuxta cor suum, & præcepit ei vt esset dux super populum suum &c. Et etiam sicut locutus est in sancto suo Nathan. 2. Re. 7. Et etiam de hoc facta fuit aliqua specialis releuatio, & promissio ipsi Nathan, & etiam ipsi Dauid: licet non explicetur in libris Re. sicut patebit psal. 88. Vnde litera Hierony. hic habet. Deus locutus est ĩ sanctuario suo. Ex quo patet, ꝙ hæc releuatio facta ipsi Da- E
uid in tabernaculo. Et sic patet responsio ad primum dubium. Ad secundum dubium est dicendum, & aduertendum, ꝙ quando Dauid fecit hunc psalmum iam fuerat vnctus rex super vniuersas tribus Israel: & iam subiecerat Philistæos, & Moabitas, & Amonitas, & Idumęos, & Arã fluuiorum, & Syriam &c. ut patet in titulo. Sed nos uidemus ꝙ in isto ps. adhuc petit liberari a tribulationibus, & uino mœroris, & a facie arcus, allegans factam promissionẽ sicut locutus fuerat Deus in sancto suo, & etiam vlterius petit deduci a Deo in ciuitates munitas usque in Idumæam &c. Ex hoc patet ꝙ petit ecclesiam Christi futuram liberari a persecutionib. & regnum Christi dilatari sicut prænouerat figuram per prosperitatẽ, & dilatationem supradictam regni sui, & sicut nouerat F
prout Deus locutus est in illo sancto suo Iacob, aut Moyse, aut Samuel, aut Nathan, aut sibi ipsi in sacramento Dei. Et ideo subdit in vltima parte huius ps. cum dicit.

Quis deducet me in ciuitatem munitam? quis deducet me usque in Idumæam.

Quasi dicat. Ego iam triumphaui de omnib. tribubus, & regnis mihi promissis: sicut Deus locutus est in sancto suo. Nam ego regno super Siccimã siue Sichem, & iam metiar, & mensurabo legib. meis uallem tabernaculorum, & iam meus est Galaad, & Manasses, & Effraim, & iã sum principalis rex in Iuda, & iam Moab est olla mearum refectionũ, & uictualiũ, & iã extendi calciamentũ meũ in Idumæam: quia mihi est subiecta,

 sub

A sub pedib.& alienigenę.i. Philistei,& cęterę nationes vsq; ad Damascũ, & Eufraté sũt mihi subditę,& tributarię. Sed oẽs istę natiõnes,& terrę sũt figurę illarũ terrarũ,& regnorũ, q̃ subijciẽdæ sũt regno Xpi. Ergo q̃s ḋ ducet me í ciuitaté munitã.i. tot ciuitates munitas,& fortissimas, & regna vastissima ppl̃i gẽtili,& q̃s deducet me vsq; in Idumæam.i. ad dñandũ toti populo gentili, q̃ p Idumæã figurat̃ eo q Idumæa interpretat̃ terrena,& sanguinea,& rubea.& iõ totus populus gẽtilis dr̃ Idumæa, q̃a totus terrenus,& reb.terrenis,& nõ cęlestib.deditus, sicut Esau,& q̃a rubeus, & sanguineus nõ solũ ex bellis crebris íter se, sed q̃a rubeus, & sanguinolẽtus erat sanguine martyrũ, quos interfecerat añ conuersionem magni Cõstantini. Et subdit.

Non ne tu Deus qui repulisti nos? & non egredieris Deus in uirtutibus nostris?

B Nõ ne tu Deus q̃ repulisti nos in manus p̃secutorũ, liberabis nos ab illis, & deduces nos í ciuitates,& regna gẽtiliũ munitissima, & fortissima,& p totã Idumæã.i. ppl̃m gẽtilẽ terrenũ, & sanguinolentũ,& subiiciemus eũ iugo Chri à solis ortu vsq; ad occasum,& ab aq̃lone vsq; ad Austrũ, sicut impletũ fuit post magnũ Cõstãtinũ. Et subdit Dauid in p̃sona ecclesiæ. Et tu Deus non egredieris in uirtutib.nostris.i.ad pugnandum pro nobis, & dando nobis uirtutem contra infideles? q.d. imo facies. Ideo subdit.

Da nobis auxiliũ de tribulatiõe q̃a uana salus hoĩs.

Da nobis tu Iesu Xpe auxiliũ ḋ ista p̃secutione,& tribulatione, í qua stamus, q̃a nõ q̃rimus auxiliũ ab hoĩe, nec per arma tp̃alia, q̃a vana est salus,& auxiliũ hoĩs. q.d. nõ q̃rimus liberari in uirtutib.humanis, nec humanæ sapiẽtiæ p̃suasibilib.uerbis, nec in currib. C nec in equis, sed q̃rimus auxiliũ Dei. Et sic.

In Deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum deducet tribulantes nos.

In Deo faciemus virtuté,& victoriã,& ipse ad nihilũ deducet inimicos,& persecutores nr̃os iudæos,& gẽtiles,& hereticos, q̃d partim fuit impletũ in excidio Hierusalẽ,& destructione idolorũ per cõuersionem Constãtini, & totaliter implebit̃ per interitũ miserabilem ipsius Antichristi. Totus ẽt iste ps. potest mystice exponi in quo Dauid in persona totius corporis mystici petit liberari p passionem Christi a captiuitate, & afflictione pctĩ. q.d. O Deus tu repulisti, nos a terrestri paradiso pp peccatum Adæ, & destruxisti nos, nr̃am naturã corrũpẽdo,& sensualitatẽ vulnerãdo fomite cõcupiscẽtiæ, sed misertus es nobis p passionẽ &c. Sed postq̃ ecclesia est liberata p Xpi passionẽ a pctõ, petit iterũ liberari de p̃secutione inimicorũ, ut dictũ est sic ẽt ps. iste p̃t moraliter exponi de quocũque populo,& ciuitate afflicta ab inimicis temporalib. maxime infidelib. ut Deus det uirtutẽ ut liberet,& uincat, & subiiciat infideles. Quarto ẽt põt exponi moraliter de quolibet pctõre pctĩs afflicto, ut Deus det sibi uirtutem. ut possit pctã à se repellere, & diabolũ fugare,& regnũ aĩæ suæ rationi subijcere,& Deo, & diuinæ uolũtati conformare. Et ita oĩa illa noĩa regnorũ infidelium, q̃ Dauid sibi subiecit, & domuit,& suppeditauit, p̃st applicari diuersis vitijs, q̃ fideles cõculcãt, & domãt p Dei grãm sibi collatã,& uirtutẽ pniæ, & sic prudẽs lector põt singula E singulis applicare secundum,& iuxta interpretationem illorum nominum.

PSALMVS LX.

Exaudi Deus depræcationem meam, intende orationi meæ.

Ad victoriã siue í finẽ sup organũ, siue in hymnis ipsi Dauid. Ex titulo patet q Dauid fecit hunc ps.& dedit ipsum cantandum in organis simul cum voce humana toto conatu uocum, eo q dirigit nos in Christũ;& ecclesiam quæ est finis legis. Vnde aũt determinatẽ sumpsit occasionem Dauid ad faciẽdum hunc ps. incertum est, sed creditur cõiter, q q̃n Dauid euasit à manib. Saulis q̃ tenebat ipsum obsessum in monte deserti Maon, & cinctum admodum coronę,& fugit inde, & latuit in locis tutissimis Engaddi, qui quidem montes sunt in finibus Iudeæ, iuxta mare salsum, ut patet 1. Reg. 24. Et sic Hebræi F moderni exponunt illum psal. quomodo Dauid agit gratias quia euasit illud periculum, & anxietatem, & postea acquisiuit regnum. Sed licet sit uerum q Dauid sumpsit occasionem faciendi hunc psalm. ex euasione illius periculi, inquantum ibi præuidit in spiritu persecutionẽ, & anxietatẽ ecclesiæ Christi futuram, & æternitatẽ regis eius Christi, tñ non est sistendum in litera, ut sæpe dictum est, imò si quis uelit totam literam huius ps. applicare ipsi Dauid regi Israel, comperiet manifeste falsum. Nam Dauid nunquã fuit in æternum in conspectu Dei in illo regno temporali, ut dicitur in litera, ergo patet quòd hic loquitur de regno Christi ęterno.

Tria

A Tria ergo facit Dauid. Nã primò petit orationem,& deprecationem suam exaudiri in persona ecclesiæ. Secundò gaudet se exauditum. Tertiò, ꝓmittit vota ꝓ grãrũ actione. Secũdum ibi. A finibus terræ. Tertiũ ibi. Sic psalmũ dicã. Quantũ ad primũ est aduertendum, ꝙ inter orõnẽ, & deprecationem hoc interest. Nã deprecatio petit ab aliquo malo liberari, sed orõ petit aliquã grãm sibi dari. Et ecclesia Christi primitiua semper vsque ad Constantinũ petebat liberari a psecutoribus Iudæis,& tyrannis, & dilatari hæreditatem suã,& cultũ Christi vsq; ad fines terræ, quod impletũ fuit post ꝯuersionẽ magni Constantini. Sed quia postea fuit infestata ab hæreticis,& infestabitur vsq; ad Antichristũ,& tũc totaliter liberabitur ab oĩbus tribulationibus, & cõsequetur hęreditatem B æternã in cęlo,& regnabit cũ Xpo rege suo æterno, iõ Dauid hoc prævidẽs in spũ in persona totius corporis mistici, cuius ipse est de principalibus membris, dicit: O Deus exaudi deprecationem meã me à pñtibus persecutionibus,& malis liberando. Et intẽde, & annue orationi meæ mihi post lõgas tribulationes optatam hæreditatem largiẽdo.

A finibus terræ ad te clamaui: dum anxiaretur cor meum in petra exaltasti me.

Hic gaudet se exauditũ in sua deprecatione,& oratione, explicãdo mala, de quib. est liberatus.& hæreditatẽ quã est consecutus, & dicit. O Deus ꝑ oẽs partes fui afflicta, & infestata ꝑsecutione tirãnorũ.s. ab India in Hispaniam,& à Syria in Aethiopiã fuit persecutio martyrũ, & omniũ Christianorũ. Et sic vndiq; à finib. terrę ad te clamaui vt me C liberares: qa vbiq; fiebat oratio ab ecclesia sine intermissione, ne deleret ecclesia: & iõ dĩt. A finibus terrę ad te clamaui dũ anxiaretur.i. dum martyres qui sunt cor meũ,& viscera mea anxiarẽtur,& retorquerent. Sed tu dñe exaltasti,& fundasti me in petra fidei qui est Christus: sup quẽ fundata est ecclesia. Vñ maxime ecclesia fuit exaltata quando Constantinus eam multipliciter honorauit,& ditauit,& iugo fidei obediuit.

Deduxisti me quia factus es spes mea: turris fortitudinis à facie inimici.

Tu dñe deduxisti,& liberasti me de tot ꝑsecutionibus: quia factus es spes mea,& factus est turris fortitudinis: in quo, & ꝑ quẽ fui tutatus à facie,& incursu inimici populi gentilis me persequentis.

Inhabitabo in tabernaculo tuo in sæcula: protegar in velamento alarum tuarum. D

Quoniã tu Deus meus exaudisti orationẽ meam, dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum.

Habitabo ĩ tabernaculo tuo, & ĩ hac turri fortitudinis fundata sup ꝑ firmã petram, & protegar in velamento, & protectione alarum tuarum in sęcula: hic per fidem,& gratiam, & in futuro per gloriã: quoniã tu dñe exaudisti orationem meam: ideo dedisti hæreditatẽ fidelibus timentibus,& colentibus nomẽ tuũ qđ est Iesus. Hrditatẽ dico.i. ampliationẽ ecclesiæ, & regni tui vsque ad fines terræ. Nã ꝑ magnũ Cõstantinum dedisti dñiũ,& ditionẽ ecclesiæ in tota Italia ĩ magnũ patrimoniũ: & dedisti sibi obedientiã omniũ regũ,& principũ: usq; ad fines terrę. Vñ nõ solũ dedisti hrditatẽ timẽtibus nomẽ tuũ in terra: sed ẽt in cęlo: q̃ quidem hæreditas in æterna. Nam rex eius Christus est ęternus, cui tradita est omnis potestas à patre in E cęlo, & in terra, & in omnibus abissis: etiã inquantũm est homo, & traditum est vniuersale regnum æternum. Nam tu pater.

Dies super dies regis adijcies: annos eius usq; in diem generationis & generationis.

Adiicies dies innnitos sup dies regis eius i. istius regni, & ęternę hrditatis, & adiicies annos istius regis usq; in diẽ generationis, & generationis, quæ est æternitas. Nã sicut hæc temporalis vita dicitur generatio, & generatio ꝑp successionẽ; ita illa gloria, & æternitas dr dies, & finis huius generationis,& generationis, cuius diei non est finis.

Permanet in æternum in conspectu Dei: misericordiam & veritatem eius quis requiret?

Iste res Christus permanet in æternũ in F cõspectu patris sedens ad dexterã eius inquãtũ ad ęqualitatẽ, & inquãtum homo in potiorib9 bonis: qa ptãs eius, ptãs æterna,& regnũ eius æternũ. qđ nõ auferetur. Dan. 7. & iõ quis requiret, & inuestigare poterit misericordiã,& veritatem eius? Et ponitur hic ueritas pro iustitia,& æquitate. q.d. Nullus poterit inuestigare profunditatẽ, & altitudinem,& latitudinem misericordiæ, & iustitiæ huius regis Christi sedentis ad dexteram patris, cui trãdita est omnis iudiciaria potestas, &c. Nam omni pænitenti dat veniam per misericordiam,& superbis,& impœnitentibus pœnam per iustitiam.

Sic psalmum dicam nomini tuo in sæculũ sæculi, ut reddam uota mea de die in diem.

A Hic ꝓmittit vota pro gratiarũ actionẽ de tãtis beneficijs receptis: q̃ a non solũ fuit de ꝑsecutionibus liberata: sed ẽt ꝯsecuta est hę reditatẽ æternã in terra per gratiã, & in cęlo ꝑ gloriã. Ideo ait: Sic.i.ꝑꝑ hoc dicã psal. & psamodias cantabo noi tuo, qui est Christus, in sæculũ sęculi celebrãdo anniuersaria & quotidiana officia, & festiuitates in hac ecclesia, & reddã vota mea in sęculũ sęculi: hic per gratiam, & in futuro per gloriã, hic à generatione in generationẽ, & ibi in sęcula sæculorũ laudabo te cũ sanctis angelis. Ex his patet, ꝙ ipse ps. nõ põt pręcise intelligi de Dauid literaliter. Vñ est aduertendũ, ꝙ sicut pluries dictum est, per nomen dñi sp ꝓpheta intelligit Christũ filiũ Dei, & iõ dicit propheta in ꝑsona totius corporis mystici, O pater post tot beneficia recepta ego dicã B psalmum nomini tuo. i. laudabo te in Iesu Christo filio tuo, quia pater laudatur, & adoratur, & veneratur in Christo filio suo, & econuerso: à quo honore non excluditur spiritus sanctus, quia tribus personis honor unus debetur.

PSALMVS LXI.

NOnne Deo subiecta erit anima mea? ab ipso.n. salutare meum.

Nam & ipse Deus meus & salutaris meus: suscep tor meus: non mouebor amplius.

Quousq; irruitis in hoĩem interficitis vniuersi vos tanquã parieti inclinato & maceriæ depulsæ.

Titulus. Ad victoriã siue in finẽ sup Iditũ psal. Dauid. Ex titulo patet ꝙ Dauid fecit hũc psal. & dedit ipsum cantãdum in coro Iditũ cũ toto conatu ad victoriã uocũ. Sed ad intelligẽdã materiam primò figuratiuã: C Scd'ò principalem, & figuratã huius psal. est notãdũ: ꝙ Deus iustus iudex, & misericors, ꝑꝑ superbiam, & inobedientiam reprobauit Saulem. & priuauit regno. Et ꝑpter humilitatem, & patientiam, & obedientiam q̃ fuit, & elegit Dauid, & dedit sibi regnum Israel in pretiũ, & præmium humilitatis, & obediẽtiæ: licet gratia Dei primò fuerit electus præcedente, ut patet. 1. Reg. 13. cũ dicitur: Quæsiuit dñs sibi virum iuxta cor suum. Et præcepit eis dñs: ut esset dux super populum suum. Et sic postea ex præcepto dñi Samuel vnxit ipsum Dauid in regem, ut patet infra ca. 16. Ex quo patet ꝙ regnum Israel datum est à Deo ipsi Dauid in pretium. Primò propter eius humilitatem, & obedientiã erga Deum. Secundo eò quòd interfecit D Goliat, & abstulit op ꝓbriũ Israel. & sic datũ est duplex ꝑtiũ ipsi Dauid. Primò filia Saul in uxorẽ. Scd'o datus est ipsi maior honor, q̃ regi, cũ mulieres cantarũt in choro dicẽtes. Saul occidit mille, & Dauid decẽ millia. Vñ ex ista inuidia, & zelo conatus fuit Saul nõ solũ auferre prætiũ regni à Deo ꝓmissum ipsi Dauid, sed ẽt vxorẽ filiã promissam pro victoris habita de Goliat. Nã primò abstulit sibi Merob, quã sibi promiserat: & tradidit ipsam Edrieli Malachitę in uxorem, & Michol tradidit sibi in scãdalũ, vt occideret à Philistæis, vt paret 1. Reg. 18. Vñ tali inuidia non solum fuit sauciatus Saul, sed multo magis Doech, & Abner, & multi alij, qui semper incitabant Saulẽ ad irã ut interfeceret Dauid. & auferret sibi preciũ regni à Deo promissum, & honorẽ, & filiã regis. Vñ ex hac causa ipse Saul exposuit ipsum Dauid multis periculis. E à q bus omnibus euasit ex gratia Dei propter suam humilitatem, & patientiã. Et finaliter obtinuit regnum, & ꝑtium promissum. Nam primò euasit quãdo Saul traiecit sibi lanceã. ut transfigeret ipsum in pariete. Secundò quãdo misit eum, vt auferret centum ꝓputia Philistinorum, & ipse interfecit 200. Philistæos. Tertiò, qñ iterũ nisus ẽ Saul cum lancea cõfigere ipsum in pariete dum psalleret, ut patet c. 19. Quarto quãdo Saul misit satellites, vt circuirent domum, & occiderent eum, sed Michol demisit eum per fenestram c. eodem. Quintò quãdo iuit ad occidendũ eũ, & inuenit eũ ꝓphetantẽ cũ Samuele, in Ramata, & ipse expoliat' simul ꝓphetauit cum eis. Vnde exiuit prouerbium. Num Saul inter prophetas? &c. eodẽ. Sextò qñ F Saul expectabat Dauid, vt veniret pacificus ad Calẽdas, ut in prandio ipsum occideret. Sed admonitus à Ionata per tractum sagittarum euasit. & abiit in Nobe. c. 20. Item 7. qñ se finxit insanũ, & euasit de manib. Achis regis Geth. Octauò quando euasit de ciuibus Ceilæ, qui uolebant ipsum tradere in manibus Saul. ca. 28. Item nonò q̃ãdo euasit de Zifeis. Decimo quando euasit de speluca in locis tutissimis Engaddi, & prædicit orã vestimenti Saul, & etiam quando abstulit hastã & scyfum sibi dormiẽti Ex oĩbus prædictis 10. periculis euasit Dauid propter humilitatem, & patientiam, & firmam spem, quam in Deo posuit, & obedientiã quam Deo ꝑ gessit. In quibus omnibus misticè præuidit Dauid in spiritu totũ discursum ecclesiæ, &

prosperi-

A prosperitates,& persecutiones ei⁹ ab Abel iusto vsque ad iudicium. Et maximè præuidit 10. psecutiones cōes ecclesiæ Christi.s. in statu gratiæ & legis euangelicæ. Ad cuius intelligentiam est iterum notandum sicut dictum est in psal.5. quòd illico in principio diuisum fuit totum genus humanū in duas ciuitates siue societates.unam Dei,& alterā diaboli. Has duas ciuitates diuiserunt duo amores,ut inquit Aug. Nā amor mundi, & bonorum temporalium cōstituit ciuitatem terrenā,& diaboli. Nā illa incepit ab amore sui vsq; ad contemptum Dei, cuius primus ciuis fuit Caim. Amor aūt Dei incipiens ab amore Dei vsque ad contemptum sui constituit ciuitatē Dei, cuius primus ciuis fuit Adā,& Abel. Ideo isti dicti sunt filii Dei. Illi vero filii hominum eò ꝙ in hoc mundo, &

B carne constituerunt spem suam, & fęlicitatem. Isti uero in solo Deo. Et ideo filii hominum illius ciuitatis semper persecuti sunt filios Dei, & huius ciuitatis propter bona tpalia. Et sic primò Caim persecutus est Abel,& Chaldæi Abraam,& Ismael, Isaac,& Esau, Iacob & Saul, & Doech ipsum Dauid. Et sic populus Iudæorum, & gentiles persecuti sunt Christum,& ecclesiā suā quæ proprie dicitur ciuitas Dei vsque ad Antichristum. Et hoc præuidēs Dauid in spiritu fecit hunc psal. A quibus persecutionibus semꝑ fuit liberata ecclesia propter humilitatem, & patientiam. Et liberabitur totaliter post interitum Antichristi. Et hæc est principalis materia huius psalmi, quā Dauid præuidit in spiritu per suas persecutiones. In quo psalmo tria facit Dauid. Nā primò in perso-

C na totius ecclesiæ siue hoīs mystici inuehitur contra ciues terrenæ ciuitatis conantes ecclesiam siue ciuitatem Dei peruertere,& auferre pretiū æternum. Secundò exhortatur ciues ciuitatis Dei ad perferendas persecutiones per firmā fidem, & ad contēnēdas diuitias,&bona temporalia per firmā spem bonorum cœlestium. Tertio hoc concludit propositum ex diuina iustitia, & misericordia. Scd̄m ibi. Sperate in eo oīs congregatio. Tertium ibi. Semel locutus est Deus. Quantum ad primum est aduertendū sicut dictum est secundum Aug.ꝙ duo amores distinguunt, & diuersificant istas duas ciuitates.s.amor Dei, & amor mundi. Amor Dei consistit in fidę, & spe, & caritate, & humilitate, & patientia, & obedientia, & per

D consequens in desiderio cęlestis patriæ, qui est finis, & pręmiū vltimatū huius ciuitatis. Amor uero mūdi consistit in cōcupiscentia, & ambitione honorū,& dn̄ii, & in auaritia bonorū tpalium, & in concupiscentia carnis,&c. Et ista sunt arma, quib.ciuitas terrena,siue diaboli sp infestauit ciuitatē Dei, & ecclesiā a principio vsq; ad iudiciū vl'e. Sed fides,spes, caritas, & humilitas &c. sunt arma quibus ciuitas Dei se sꝑ defendit in hac peregrinatione à ciuitate diaboli, & maximè in statu euāgelico. Ergo ista ciuitas Dei, siue iste hō mistic⁹ totiēs uexatus, & infestatus a filiis terrenę ciuitatis,& infidelib.inuehitur ꝯ eos, & incipit sn̄ia in 3.versu dicēs: Quousq; ò filii hoīum supple.i.quādiu durabit malitia vestra ꝯ me? Et quare irruitis in hoīem mysticū fidelē tanq̄ canes rabidi ipsum mordēdo, & infestādo ab Abel vsq; ad

E Christum? Et uniuersi vos interficitis ipsum maximè tpe legis euangelicæ: quia primò interfecistis caput.i.Christū, postea interfecistis membra.s.apostolos, & tot millia martyrū. Quæ quidē persecutiones,& cędes durabūt vsq; ad Antichristū. Itē quousq; ēt insidiamini, & insultatis, & incumbitis supple isti parieti inclinato,& macerię depulsæ,& agitatę,& infestatæ? Vnde iste homo mysticus vocat se parietē inclinatum.i.hominem humilem, pauperem, & debilem, & vocat se maceriam repulsam. Nā sicut inimici obsessores ciuitatis uolunt diruere muros, & parietes,& maceriam ciuitatis cum machinis,& tormētis impellere hinc & inde, huc & illuc vsquequo ille murus,& maceria diu repulsus minatur ruinam: Ita tyranni, & infideles diuersis minis, & tormentis agita-

F bant, & infestabant, & repellebant muros, idest mentes fidelium; & etiam fidem eorū tentabāt si possent eos à proposito bono, & fide Christi diuellere, & prosternere, & ad eorum perfidiam detrahere. Et ideo dicit. Quousque irruitis in hominem istum fidelem,& mysticum, & uniuersi uos interficitis eum, & insultatis, & incubitis ei tanquā parieti iam inclinato & uicto,& maceriæ siue muro depulso? Vnde maceria est murus terrenus,& fragilis. Et sic tyranni putabant per tormenta mentes martyrum,& fideliū, tanquam maceriam terrenam,& fragilē diuellere,& faciliter repellere. Sed cōtra hoc inuehitur homo mysticus dicēs: In uanum laboratis: quia nunquam me poteritis à fir-

mo

A mo proposito diuellere, cum sim munitus, & armatus armis irrefragabilib. f. fidei, spei, & caritatis Xp̃i, & humilitatis, & patiẽtię, quib. repellam ictus, & incursus, & insultus vestros supple. Iõ ait. Nonne aĩa mea erit sp Deo subiecta per humilitatem, & patiẽtia, & fidem, & ab ipso erit salutare meum, & auxiliũ? Nam ipse Christus est Deus meus, & salutaris meus, quia iõ dr̃ Iesus. i. saluator, & est susceptor, & defensor meus in omnibus tribulationibus, & ideo non mouebor amplius, idest nunquam cadam nec deficiã à proposito veræ fidei, licet omnes fluct⁹, & minæ tyrannorum, & omnia genera tormẽtorum ueniant sup me, postq̃ anima est talibus armis munita. Si ita ẽ ergo, ꝙ Iesus Xp̃s est defensor, & susceptor, & salutaris meus, quousque irruitis in istum hominem, & interficitis eum, & incumbitis tanquam pariti inclinato, & macerię depulsæ. i. putatis, ꝙ sit paries inclinatus, & maceria depulsa? q. B d. decipimini, & frustra agitis, & laboratis, immo cognoscitis, ꝙ est murus inexpugnabilis, & columna immobilis.

Veruntamen pretium meum cogitauerunt repellere, cucurri in siti: ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.

Hic explicat cãm quare tyranni, & infideles, & praui conanẽ peruetere mentes fidelium, & iustorum a bono ꝓposito fidei, & iustitiæ, & dicit, ꝙ hoc faciebant, & faciũt mali, ut iusti ꝑdant præmium, & preciũ eis promissum. Ad cuius euidentiam est notandum ꝙ p̃mium, & precium iustorum pro laboribus suis est regnum cœlorum, & uera beatitudo. Et hoc explicauit Xp̃s Matt. 5. dicens: Beati pauperes spiritu, qm̃ ipsorũ est regnũ C cęlorum. Et beati qui persecutionem patiũtur pp iustitiam, qm̃ ipsorum est regnũ cœlorum. Et sic cõcludit Xp̃s. Merces uestra copiosa est in cœlis &c. Vñ pp hoc preciũ, & præmium laborauerunt, & passi sunt Abel, & Noe, & Abraã, & Isac, & Iacob, & omnes antiqui patres, ut ait Ap̃ls ad Hebræos. 11. Sed quia sciebant in spiritu, ꝙ hanc promissionẽ & precium non poterant consequi nisi per Xp̃m uenturum. iõ primo, & immediatè expectabant Xp̃m venturum, q erat filiũ illius legis, & sic mortui sunt omnes, & non acceperunt repromissiones, & precium suorum laborum usq; ad Christum, ut non sine nobis consumarentur, ut inquit Apostolus, ibidem. Hoc idem ait saluator Mat. 20. in parabola de uinea, qa a prima hora usq; ad vndecimam, & ad sero, oẽs liberauerunt in uinea, tñ nunq̃ acceperunt mercedẽ & preciũ illius denarij promissi, nisi nobiscũ in sero. Et sic fuerunt facti nouissimi primi. Nam latro prius accepit denarium q̃ Abraam, qui adhuc erat in limbo, qa eodem die passionis fuit cũ Xp̃o in paradiso. Nã ubi ẽ Xp̃s ibi est paradisus. Ex q̃b. patet, ꝙ merces, & præmiũ & ꝑcium pro quo adipiscẽdo iusti laborauerũt, & passi sunt, est regnũ cęlorũ, & beatitudo: qđ nunq̃ potuit, nec ꝑt quis adipisci, nisi per fidem, & spem Xp̃i, & caritatem &c. Et iõ diaoblus, & membra eius semper laborauerunt, & conantur repellere, & auertere istud precium, & præmium a fidelibus, & iustis. Et quia aliter istud precium, & præmiũ non ꝑt perdi nec amitti, nisi per amissionẽ E fidei, & caritatis Christi: iõ diabolus, & mẽbra eius semper conati sunt a pricipio, & conãtur, ut iusti, & fideles, & ciues Dei perderent fidem Christi, & per consequens precium, & præmium eius. Et hoc faciebãt primo per ꝓmissiones bonorum temporaliũ, & carnalium voluptatum, & in fine adhibebant dura, & intolerabilia tormenta, ut patet in passionibus martyrum. Et hoc idem faciet Antichristus. Hoc est ergo ꝙ dicit iste homo mysticus. Veruntamen. i. certe: ideo isti tyranni, & diabolus, & membra eius irruerũt in me: & interfecerunt &c. quia cogitauerunt repellere, & annihilare preciũ meum, & mercedem, & præmium regni cęlorum, mihi propter fidem, & caritatẽ promissum. Quòd quidem regnum cœlorum dr̃ precium fidei, & caritatis in siti, & desiderio, cuius precij, & pręmij cã ego cucurri. & peregrinatus sum in hac uita. nam in F siti, et desiderio huius pretij, et p̃mij, et mercedis peregrinati sunt antiqui ab Adã usq; ad Xp̃m: et eodẽ desiderio nos peregrinamur usq; ad iudiciũ: qa vnusquisq; currit in stadio: ut accipiat hoc brauiũ: et vnusquisq; laborat in uinea, et portat põdus diei, et æstus, et patiẽ sitim: ut accipiat hunc denariũ, et p̃tiũ. Et iõ dicit propter sitim, et desideriũ huius p̃tij ego cucurri, et peregrinatus sum et laboraui in uinea ꝑ fidẽ etc. Ipsi cogitauerũt repellere, et auferre à me ꝑciũ meũ, et mercedẽ per suas promissiones temporales. Et sic cum ꝓmissionib. et blandis verbis me volebant decipere. Ideo sequitur. Ore suo benedicebant, idest, bona uerba, et persuasibilia,

A sibilia, & blanda, & adulatoria dicebant pro mittendo diuitias, & honores, & dignitates si dimitterẽ fidẽ Christi, ut patet in historia beati Stephani, & aliorum martyrũ &c. Sed corde suo maledicebãt.i. ad malũ finẽ, & ꝑuersam intentionẽ hoc dicebãt, quia ut peruerterent mentẽ meã, & me à fide, caritate Xpi separarẽt, hoc dicebãt sicut dicebat Datianus beato Vincentio. hoc ipsi bonis uerbis primo faciebant, uerunt[illegible] m uanum laborabant, quia mẽs mea immota mansit, & uerba, & promissiones eorum uertebantur inanes. Ideo conuersus iste homo ad animam suam, subdit.

Verumtamen Deo subiecta esto anima mea: quoniam ab ipso patientia mea.

O anima mea esto, & sis semꝑ Deo subiecta ꝑ fidem, spem, & caritatem, & ne timeas B tormenta eorum, nec acceptes falsas ꝓmissiones, qm̃ Deus nunquam tibi deficiet, nec deseret te. Et nota ꝙ ly esto potest esse tertiæ personæ imperatiui modi, & sic ly aĩa, erit tertiæ personæ, quoniam ab ipso est patientia, uirtus, & fortitudo mea.

Quia ipse Deus meus, & saluator meus, adiutor meus non emigrabo.

Ipse Iesus Christus est saluator, & susceptor, & Deus meus, ideo nunquam emigrabo, nec recedam à firmo proposito fidei.

In Deo salutare meum & gloria mea: Deus auxilij mei & spes mea in Deo est.

In Deo est salutare, & saluatio mea, & gloria mea, & ipse est Deus meus auxilii mei, & tota spes mea in Deo est. Et ista sunt arma.s.fides, spes, & caritas Christi, & patientia, quibus me defendam contra incursus, & C ictus, & tormenta diaboli, & membrorum eius. Et non solum me defendam, sed etiam uincam, & triumphabo de eis.

Sperate in eo oĩs congregatio populi, effundite corã illo corda uestra, Deus adiutor noster in æternũ.

Hæc est secũda pars principalis, in qua exhortatur fideles ad fidem, & spem contra inimicos ciuitatis Dei. Dicit ergo. O uos cõgregatio, & ecclesia populi, & ciuitatis Dei: sumite ista arma s.dicta, & sperate in eo. Sed quia ista arma non dantur nobis ex meritis nostris, nisi ex sola Dei grã, & misericordia. Ideo fundite corda uestra, & orate sꝑ coram illo, ut largiatur uobis supradicta contra diabolũ, & membra eius, & Deus det uobis gratiã præueniẽtem, & cooperantẽ, & perficiẽtem, quia ipse est adiutor noster in æternũ, & non est alius, qui pugnet pro nobis &c. D Et ista sunt arma Iustorum.

Verumtamẽ uani filij hoĩm, mendaces filij hominũ in stateris, ut decipiãt ipsi de uanitate ĩ idipsum.

Postq̃ superius ꝓpheta in ꝑsona corporis mystici memorauit arma ciuium ciuitatis Dei, & ĩexpugnabiles, & ĩsuperabiles vires eorũ, hic memorat arma diaboli, & mẽbrorum eius quibus pugnat ꝯ ciuitatem Dei: & quomodo dẽ ꝑ se sũt uana, & friuola si arma Chri obiiciãtur. Vnde est aduertendum ꝙ arma, quæ diabolus, & membra eius obijciebant martyrib. sunt superbia, & inanis gloria, et auaritia, & uoluptates, ut dictum est: quia ꝓmittendo honores, & dignitates, & diuitias, & uoluptates quæ sunt præciũ amatorum huius mundi: cum his putabant repellere prætium fidei a martirib. et cum per ista non potuerunt eos peruertere, tũc adhibuerunt superbiãm, et iram, et tormẽta. Sed et cum his minus potuerũt eos auertere nec deiicere à firmissimo ꝓposito, et statu fidei. E Ex quibus patet et omnia ista arma diaboli, et filiorum hominum sunt uana, et friuola, et misera. Ideo dicit propheta. Veruntamen uani filii hominum confidentes in talib. armis, et ponentes spem suam in bonis temporalibus, et mendaces filii hominum, idest ciues terrenæ ciuitatis in stateris, et ponderibus, et mercibus suis: quia diuitiæ non possunt accumulari in magna quantitate nisi cum mendacio, fraude, rapina, & uiolentia: quia omnis pecuniosus violentus, idest raptor aut fraudulentus in uerbis, et ponderib. et mensuris, et stateris, intantum ut ipsi decipiant alios in idipsum.i. simul. et pariter in uanitate, & mendacio. Et iõ filii hominum uolentes magnas pecunias congregare, sunt pariter uani, et mandaces ut decipiant in stateris, et ponderibus sunt.n. mendaces inquantum decipiunt emẽtes, et sunt F uani inquantum propter temporalia corruptibilia, et transitoria uolunt perdere animam, et felicitatem æternam. Et sic ꝑꝑ precium temporale perdunt æternum, et celeste. Et ideo martyres fuerũt sapientes, et nõ uani, qui propter tꝑale noluerunt perdere precium æternum: imo propter illud passi sunt. etc. Et ideo propheta exhortatur omnes ut fugiant, et contemnat ista friuola, et uana temporalia, quæ non possunt beatos facere suos possessores; et dicit.

Nolite sperare ĩ iniquitate, & rapinas nolite concupiscere.

A *piscere, diuitiæ si affluant nolite cor apponere.*

Nolite sperare in iniquitate, idest nolite amare iniustitiam, et mendacium, nec pp diuitias congregandas decipere proximum in mēsuris, et pōderibus, stateris, nec loqui iniquitatem. Et nolite concupiscere rapinas, nec usuras, nec aliquid hmōi. Et si forte diuitiæ uestræ affluant, et abundent, licet bene acquisitæ, tñ nolite cor, et spem uestram apponere in eis: quia ad usum dantur, et non ad fruitionem: unde non prohibetur earum usus nec possessio, sed abusus et nimia affectio cū contemptu rerum spiritualiū. Quasi dicat. Primum quærite precium et præmiū cęleste: deinde utimini cū discretione istis rebus terrenis, et de necessitate, et ne propter eas congregandas proximus lædatur.

Semel locutus est Deus, duo hæc audiui: quia potestas Dei est, & tibi domine misericordia, quia tu
B *reddes unicuique iuxta opera sua.*

Explicat pretium, et præmiū utriusq; ciuitatis, quod dabitur per Deum iudicē vtriusq; ſm merita. Vnde ait propheta. Nolite supple rapinas concupiscere cum damno p ximi: nec iustos, et innocentes persequi. nā Deus iustus semel. i. immobilr locutus est, & statuit irreuocabiliter, & duo hæc audiui. Primo qa potestas Dei est: idest q Deus est omnipotens, & iustus, & sic tribuet vnicuique iuxta opa sua, s. bonis præmium æternū, & preciū pro laboribus in cęlo, & malis precium pœnæ in inferno. Scdm quod audiui est, q tibi domine est misericordia ſm, quā tribuis pœnitentibus ueniam per tpalem pęnitentiam. Et sic nullum bonum manet ir remuneratum nec malum impunitum. Litera
C Hie. hēt: Vnū locutꝰ est Deus, & duo hæc audiui. quasi dicat, q unam locutionem fecit aut locutus est Deus. Sed in illa una locutione ego duo intellexi: s. q tibi erant duæ perfectionis, s. potentia siue iustitia, & misericordia. Sed tunc est quærendum, quæ est illa locutio Dei in qua Dauid intellexit esse in Deo iustitiam, & misericordiam. Ad hoc dicunt aliqui q ista vna locutio potest esse illud, quod dicit dominus ipsi Dauid. 2. Reg. 7. de suo populo. s. q si inique aliquid egisset arguam eum in uirga uirorum & in plagis filiorum hominum: misericordiam aūt meam non auferam nec dispergā ab eo. Ecce qūo Dauid per unam locutionem intellexit duas perfectiones maximas in Deo simul. s. iustitiam, & misericordiam. Aliqui dīt, q Deus semel locutus est ab æterno, & sic produxit D unum uerbum aut filium tantum. postea semel locutus est ex tempore dicendo creaturas, & sic produxit unum mundum tantum in specieb. &c. Postea locutus est dicendo, & dando legem. in qua sunt duo tantum. s. dilectio Dei, & proximi: aut iustitia, & misericordia: quia sicut omnia contēta in lege reducuntur ad dilectionem Dei, & proximi. ita pręmium obseruatorū legis est iustitia, quæ dat bonis bona, & malis mala, & mīa q dat veniam pęnitentibus: & sic temperat iustitiam. Et sic Deus locutus est semel dando vnicam legem. Sed in tota lege duo intelliguntur, scilicet dilectio Dei, & proximi, q a tota lex reducitur ad dilectionem Dei, & proximi siue ad iustitiam, & misericordiam. Ex his enim duobus tota lex pendet, & prophetę, quasi dicat iste homo, quòd ex tota le E ge Dei non intelligit nisi duo. scilicet iustitiam, & misericordiam, siue dilectionem Dei, & proximi.

PSALMVS LXII.

Deus Deus meus, ad te de luce uigilo. Sitiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea.

In terra deserta in uia, & inaquosa, sic i sancto apparui tibi, ut uiderē uirtutē tuā, & gloriam tuā.

Titulus. Psalmus Dauid cum esset in deserto Iudeæ. Legiṫ primi Reg. 22. q Dauid fugiens a facie Saul diuertit in terrā Moab & commisit regi Moab oēs parentes, & consanguineos, & sequaces suos maximè mulieres, & pueros, intm̄. q CCCC. uiri congregati sunt ad eum, & factus est princeps eorū. Et sic Dauid cum illis erat in præsidio regis Moab, sed Gad propheta dixit ipsi Dauid F noli manere in præsidio, sed reuertere in terram Iuda: & sic ex consilio Gad reuersus est in Iuda, & mansit in deserto apud saltum arietis cū maxima afflictiōe, & inopia, & pęnuria victualium: sed ibi fuit multipliciter ꝯsolatus ex reuelatione spiritus sancti ut haberet patientiam: quia post illas persecutiones debebat regnare in maxima prosperitate, & abūdantia diuitiarum, & copia victualiū, & quomodo Saul cum suis qui eum persequebantur erant perituri in montib. Gelboe, & partim debebant latere p spelūcas in inferiorib. terræ: & partim mori in ore gladii, & partim duci captiui in prædam vulpium, s. Philistinorum. Et sic, dicunt Hebræi q Dauid fecit hunc psalmum dum esset in deserto

A to Iudææ in tali penuria. In quo ps. primò ex plicat desideriũ suũ veniendi in prosperitatẽ regni, & copiam bonorũ tpalium sibi promissam. Et in scda parte psalmi.s. Ipsi uero in uanum quæsierunt &c. prædicit miserabilem exitum ipsius Saul, & suorum in montibus Gelboe, prout sibi fuerat reuelatum. Et sic literaliter exponũt Hebręi moderni istũ psal. Sed licet ista fuerit materia occasionalis, & figuratiua, unde motus est Dauid ad faciendum illum psal. tñ non est ista materia præcisa nec est sistendum in ea: quia alr nõ pertineret ad sacram scrip. nec iste psalmus cantaretur in ecclesia in laudibus omnium diurnorum officiorum post matutinas quotidie, nisi contineret aliquod sacrm de Chro, & ecclesia, ut superius dictum est. Et ideo est dicendum, q uerum est, q Dauid passus
B est illam inopiam & penuriã in deserto Iudææ, & facta fuit sibi illa supradicta reuelatio de prosperitate, & abundancia sui regni, & de miserabili exitu ipsius Saul, & suorũ. Sed pro tunc nõ fecit psal. istum, sed postea dum fuit in prosperitate, & quiete in domo sua & regno, & proposuit ampliare diuinũ cultũ: tũc.n. frequẽter memorabat, & in mẽte uoluebat psecutiones quas passus fuerat, & etiam aliquas reuelationes quas nõ totaliter intellexerat, & tũc in illa quiete, & meditatione illuminabatur, & erudiebat a spiritusancto de futuris sacris Xpi, & ecclesiæ, et sic condebat psalmos, prout ĩ illis gestis præteritis.s. aduersitatibus, & prosperitatib. præuidebat in spiritu psecutiones Xpi futuras, & ecclesiæ, & exaltationem regni eiusdem, & sic condebat psalmos de Xpo, & ecclesia. Et sic ergo est dicendũ, q Dauid dum esset
C iã in sua quiete, & contemplatione meditãdo illã penuriã quã passus fuerat in deserto Iudeę, & meditando reuelationẽ sibi factã de regno suo, & psperitate futura, & de miserabili exitu Saul, & suorũ: & cũ uidisset totum illud iam fuisse impletum in eo, tũc in tali meditatione fuit multipliciter illuminatus, & eruditus à spiritusancto, qualiter totum genus humanũ erat in maxima penuria bonorũ spũalium postq̃ fuerat eiectum ab illa abũdãtia, & fęlicitate paradisi terrestris, & quõ p Christum debebamus recuperare maiorẽ abũdantiã bonorũ spũalium in hac ecclesia per gratiam sacramentorum, & donorũ, et in alia per gloriam, et pręuidit etiã persecutiones ecclesiæ in capite, et mẽbris et miserabilẽ exitũ Iudæorum Chri psecutorũ, et ẽt tyrannorũ, et aliorũ ecclesiæ psecutorũ. Et de his fecit hunc psal. in quo tria facit. Nam primò explicat desiderium ecclesiæ bonorum spũalium, et gratiæ ante Christi aduentũ. Scdò explicat reuelationem, et pmissionem sibi factam de copia, et refectione bonorum spũalium per aduentum Christi. Tertiò prædicit miserabilem exitũ et interitum psecutorũ Chri, et ecclesiæ. Secundum ibi. Sic in sancto apparui tibi. Tertium ibi. Ipsi uero in uanum. Quantum ad primũ dicit Rabi Hacados, et multi Hebræorum, q uentus aquilonaris intrabat per fenestrã, et mouebat cordas psalterii, et ad sonũ cordarum excitabat Dauid ante aurorã, et tunc spiritussanctus replebat mentẽ eius, et erudiebat ipsum de his q̃ contẽplatus, et meditatus fuerat i lecto, et strato suo ex parte noctis. Et sic condebat psalmos de futuris mysteriis profundissimis. Et sic ante lucem diei surgebat ad cõficiendos psalmos ad laudem Dei. Dicit ergo Dauid in persona totius ecclesiæ. O Deus oĩum per creationẽ, et Deus meus per spiritualem cultum, ego excitatus à spiritusancto vigilo de luce, idest, de diluculo, et aurora ad laudandum te. Et causa, et ratio quare ego de mane surgo, et uigilo ad laudandum te, est: quia anima mea et caro mea existens supple in hac terra deserta, et inuia, et inaquosa, et sterili oĩum bonorũ spũalium, sitiuit in te q̃ multipliciter.i. ualde, et multipliciter desiderauit puenire ad te Xpe. In quo expectat multipliciter refici, et reconciliari, et restaurari p passionẽ, et resurrectionẽ tuã, et multiplicia ecclesiastica sacrã. Vñ notanter dr̃ in terra, deserta et inuia, et inaquosa. Nã ista vallis lacrimarũ, in qua fuimus exules, et relegati à facie domini erat primò deserta cõsortio angelorũ, et erat in uia ante Christi aduentũ, qa lex Moysi nõ deducebat ad perfectum de se, nec poterat nos et gloriã introducere, et erat inaquosa, quia erat sterilis ex inopia gratiæ sacrorum, qa de se non poterat iustificare. ut patet per totum discursum epistolæ ad Romanos, et Galatas, et Hebręos. Et sic aĩa existẽs in hac terra deserta, et inuia, inaquosa, et sterili bonorũ spiritualiũ sitiebat, et desiderabat peruenire ad Christũ, ut in eo reficeretur. Secundo notãter dr̃, sitiuit q multipliciter aĩa, et caro mea, quia genus humanũ nõ solũ expectabat refici per Christum quantum

A quantum ad aīam, sed ēt quantū ad corpus. Nā quātum ad mīam primo expectabat refici multiplicibus bonis spiritualibus, & liberari a multiplicibus miserijs. Nam p baptismum expectabat liberari ab originali, & refici gratia, & fide, & spe, & caritate. Et per ꝯfirmationem septem donis spiritussancti repleri. Et per pniām à mortali liberari, & in gratiam reduci, & per eucaristiam multipliciter refocillari, & Deo uniri, & uiuere &c. Quantum uero ad corpus expectabat per resurrectionem Christi ab omnib. miseriis, & pęnalitatibus corporalibus liberari, & immortale, & gloriosum corpus recuperare, & sic anima, & caro nr̄a sitiebat multipliciter uenire ad Christum: quia oībus istis bonis carebat existēs in illo statu, & in illa terra deserta, & inuia, & inaquosa. Vn̄ illi in illo statu oīa ista desiderabant quantum ad
B gratiam per aduentum Christi, & ēt quantum ad gloriam. Et sic oīa ista adepti sunt sancti patres p aduentum Christi. Nam forsan Dauid, & multi sanctorum patrū simul surrexerunt cum Christo, ut dictum est ps. 56. Nos autem quia iam recepimus ista bona spiritualia quantum ad animam, quo ad gratiam, tn̄ adhuc sitimus, & desideramus oīa ista quo ad corpus, & animam per gloriam futuram, qui bona gratiæ huius status significant, & pariūt bona gloriæ in futuro: & sicut bona temporalia legis ueteris significabant bona grāæ huius status, ita bona grāæ huius status significant bona gloriæ in patria superna, nobis per ista bona gratiæ promissa, ut dictum est psal. 22. Sic in sancto ap-
C parui tibi. Hic incipit uersus, & sententia in Hebræo, & trāslatione Hieronymi, & est secūda pars in qua explicat promissionē, & reuelationē sibi factā de copia bonorū spiritualiū in hac ecclesia per gratiā, & in superna per gloriā. Vn̄ nota, ꝙ Dauid excitatus à spirituſancto frequenter surgebat a lecto, & intrabat tabernaculū Dei, qđ tetenderat iuxta domum suā, et ibi ī illo sāctuario orabat, & cōtēplabaſ diuina mysteria, & beneficia sibi collata, & ibi apparebat sibi spūsanctus, & uidebat Deum in spū, et sic erudiebaſ de futuris mysteriis, et sic condebat psalmos. Et ideo dicit Dauid. O domi ne sic, et taliter apparui tibi in sctō. i. in sanctuario, et sancto tabernaculo vt viderem gloriam tuā. Litera Hier. est magis clara, quę dicit sic. In sanctuario uidi te, ut uiderē uirtutē tuam, & gloriam tuam. Ex quo patet, quòd Dauid D uidit Deum in spiritu, & per reuelationem factam ī tabernaculo, & sanctuario Dei, intantum, ut per illam uisionem, & reuelationem Dauid uideret in spiritu uirtutē Christi futuram, & gloriam, & copiam bonorū, quam Christus nobis erat daturus.

Quoniam melior est misericordia tua super uitas, labia mea laudabunt te.

Dicit Dauid, ego uidi in illa uisione, quoniam misericordia tua. ò Christe, est melior super omnes uitas huius mundi, idest quàm uita uegetatiua, & sensitiua. Sed hic ponitur uitas in plurali: quia per uitas intelligit omnes cibos, & potus, & refectiones corporales, quæ faciunt ad uitā corporalē corporis. q. d. ego noui in spiritu, ꝙ meliores sunt cibi & potus spirituales quos nobis debes dare per mīam, & passionem, & resurrectionem E tuam, quàm omnes cibi, & potus, & refectiones corporales huius mundi: quia illi sunt cibi gratiæ, & gloriæ: quibus totus hō quò ad corpus & animam uiuet in æternum, sicut dixit Chr̄s Samaritanæ. Qui bibet hāc aquam non sitiet in æternum. Ioan. 4. Item Ioannis 6. Qui manducat hūc panem uiuet in ęternum. Ideo sequitur. Quia tu dabis mihi istos cibos spirituales, meliores super omnes uitas, & cibos corporales, ideo labia mea laudabunt te.

Sic benedicam te in uita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas.

Semper benedicam te in hac uita mea agendo grās, & leuabo manus meas in noīe tuo, idest inuocabo nomen tuum quod est Iesus, in quo expecto saluari, & consequi omnia bona spiritualia supradicta. F

Sicut adipe, et pinguedine repleatur anima mea, & labijs exultationis laudabit os meum.

Anima mea replebitur omnib. illis bonis spiritualibus, sicut corpus repletur adipe, & pinguedine corporali & cibis pinguib. corporalibus. Nam ista bona spiritualia pingue faciunt animam, & corpus pinguedine grāæ & gloriæ. Et sic os meum tunc laudabit te labijs, & cantibus exultationis, & gratiarum actionis hic per gratiam, & in futuro in ęternum per cantum gloriæ.

Sic memor fui tui super stratum meum in matutinis meditabor in te: quia fuisti adiutor meus.

Sic etiā memor fui tui, idest memor ero tui ò Deus in hac eccl̄ia militāte, & memoriā agā super stratum, id est lectum meum meditando

meditando, & contemplãdo beneficia recepta, & etiam in stratu genibus flexis orãdo. Etiam meditabor in te in matutinis: quia surgam ante lucem ad confitendum nomini tuo, & laudes tuas decantandum, agendo gratias, quia in omnibus fuisti adiutor me⁹: quia non solum me à peccato redemisti, & à fame, & miseria liberasti, sed etiam supradictos cibos gratiæ, & gloriæ tribuisti. Et sic

Et in velamento alarum tuarum exultabo: adhæsit anima mea post te: me suscepit dextera tua.

Ego exultabo me esse protectum in velamẽto alarum tuarum, & sub protectione misericordię tuæ, & exultabo: quia anima mea relictis ceremonijs legalibus, & relictis idolis adhæsit, & ambulauit post te, & tuæ legi, & præceptis se subiecit: & quia dextera tua,
B & misericordia suscepit, & vocauit ad fidẽ, & ecclesiam, & ad veniam, & etiam ad gloriam in futuro.

Ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam, introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladij, partes vulpium erunt.

Hic prædicit miserabilem exitum persecutorum Christi, & ecclesiæ. Nam primò de Iudæis qui occiderunt Christum fuerunt factæ tres partes: nam quidam abscondebantur per speluncas: vt ait Iosephus, de quorũ numero fuit ipse vnus cum CCCC. secunda pars fuerunt mortui. alia pars fuit ducta, & dispersa in captiuitatem per mundum. Ideo ait Dauid in persona Christi, & ecclesiæ. Ego ago gratias, quia me suscepit dextera tua, me in capite à mortuis suscitando, & in membris à persecutoribus liberando. Ve
C ro pro sed ipsi, scilicet Iudæi Christi crucifixores in vanum quæsierunt animam, & vitã meam delere, & annihilare: quia resurrexi in capite, & liberatus sum in membris, & sic ipsi manserunt confusi. Sed punitio eorum erit tripartita nam quidam eorum introibũt in inferiora terræ per spelũcas subterraneas latendo, & fugiendo diuinam uindictam factam per Romanos, & quidam erunt in manu, & potestate gladii: quia decies centena millia mortui sunt, vt ait Iosephus, ĩ illa strage, & obsidione Hierusalem, & Galileæ, & Iudææ, & quidam erunt partes, & sortes, & portiones in prædam vulpium, id est, Romanorum, gentes enim armorum dicũtur vulpes: quia omnia deuorant. Eadem persecutio fuit facta de tyrannis gentilibus, ut legitur in ecclesiastica historia: quia misera- D biliter moriebantur, & sic introierunt in inferiora terræ, idest, ad infernum quo ad animam, & ceciderunt in manu gladij per bella intestina, & sic cadauera eorum fuerunt partes, & cibi vulpium, & luporum, & canum, & aliarum ferarum. Etiam ista pars Iudæorum dicuntur vulpes: quia fallaces ex usura, rapinaque viuentes, & dolosi. Isti ergo persecutores Christi sic punientur, vt dictum est.

Rex vero lætabitur in Deo, laudabuntur omnes qui iurant in eo, quia obstructum est os loquentium iniqua.

Vero pro sed, Rex Christus lætabitur in Deo patre sedendo a dextris eius in gloria: & oẽs christiani fideles, qui iurant in eo, id est, qui promiserunt in baptismo fidẽ, spem, & charitatem ipsi Christo, & profitentur le E gem euangelicam, & Christum esse verum Deum & Messiam, laudabũtur, & à Deo acceptabuntur hic per gratiam, & in futuro p gloriam, & non solum laudabuntur à Deo, sed etiam ab hominibus. Iudæi uero per oppositum, & cæteri infideles uituperabũtur, & confundentur cum uiderint Christum resurrexisse, & uniuersaliter regnare, & fideles laudabuntur, & gloriabuntur: quia os gentilium, & Iudęorum loquentium iniqua contra Christum, & ecclesiam est obstructum, & obtusum præ confusione cum uiderint prosperitatem Christi, & ecclesiæ. Vnde nota quòd non dicit, omnes qui iurãt per eum: quia ut sic non semper est laudabile, sed dicit omnes qui iurant in eo: quia in baptismo, & professione fidei Christi non iuramus per eum, sed in eo, quia in eo ponimus spem nostram, & fidem renunciamus F mundo, & diabolo. Et nota, ꝙ iste psalmus semper cantatur in laudibus matutinis, eo ꝙ Dauid prophetice promittit in hoc psalmo in persona ecclesiæ surgere ante lucem, & in matutinis laudare Deum pro gratiarũ actione de beneficiis gratiæ, & gloriæ per Christum nobis collatis.

PSALMVS LXIII.

EXaudi Deus orationem meam cum deprecor, à timore inimici eripe animam meam.

Titulus, In finem psalmus Dauid. Ex titulo apparet, quòd Dauid fecit hunc Psalmum dirigens nos in Christum, qui est

finis.

A filium, & sententiam nequam, & iniquam. Et isti iniqui.

Narrauerunt vt absconderent laqueos: dixerũt quis videbit eos?

Narrauerunt.i.cogitauerunt, ut abscóderent, & pararét laqueos ꝯ Christũ, ut caperent ipsum, & dixerunt inter se, quis uidebit eos? quasi dicat, nullus poterit scire nec videre laqueos, quos paramus ꝯ istũ hominem. Et sic inopinatè capiemus eũ, nec poterit euadere manus nostras, nec ẽt aliquis poterit videre intentionem nostram: q̃a putabit populus, ꝙ ex zelo legis occidimus istum hominem qui agit contra legem. Tũc ergo Iudæi acuerunt, vt gladium linguas suas contra Iesum, qñ congregati sunt in consilio, & dixerunt: hic homo multa signa facit, si dimittimus eũ, ueniét Romani, & tol-
B lent locum nostrum, & gentem, melius est, ut unus homo moriatur pro populo. Itẽ tũc etiã acuerunt linguas ꝯ Iesum, quando dixerunt ipsum esse uoracẽ, & potatorem. Et qñ dixerunt Pilato crucifige crucifige eum dicentes eũ inimicum Cæsaris & seditiosum, & legis violatorem. Item tunc intenderũt racum in rem amarã, quando coniurauerũt in necem eius, & tũc in occultis sagittarũt eum, quando congregati sunt, in atrio principis sacerdotum, vbi vocarunt, eum blasphemum, et alapis ceciderunt, & opprobrijs affecerunt, & irriserunt. Sed tunc in occulto, & secreto sagittarunt eum, quando in die mercurij de eius nece tractarunt, & Iudæ pecunias se daturos promiserunt: & tũc firmarunt sibi sermonem nequam quando falsa testimonia confinxerunt, & coram Pi-
C lato dignum morte accusarunt, & tunc narrauerunt, vt absconderent laqueos qñ occasiones mortis Christo parauerunt, & ipsum capere in sermone cogitauerunt dicẽtes. Si licèt dari censum cęsari an nõ Mat. 22. Deinde cum dicit.

Scrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio.

Prædicit cõfusionem, & cæcitatẽ Iudæorũ, quã ex malitia, & superbia sibiipsis perpetrarunt. Ad cuius intelligentiam est notãdum, ꝙ iudæi sicut ex triplici iniquitate cõspirauerunt in necem Christi scilicet ex inuidia, & odio, & præsumptione. Ita pariter in currerunt triplicem pęnam. s. confusionẽ & captiuitatem, & cęcitatem mẽtis. Vnde iudæi si deposuissent inuidiam, & odium, ante oculos bene potuissent cognoscere p
D bona opera, & miracula Christũ esse Messiã in lege promissum. Itẽ hoc idem potuissent cognoscere si cũ caritate, & humilitate ĩspexissent scripturas, sed malitia obcęcati nõ ꝑscrutati sunt scripturas nisi eas q̃ pro eis faciebãt, falso interpretando, & trahendo eas ad suum malũ propositum. s. quod violator sabbati dẽt morte puniri, sed noluerũt intelligere, quomõ sanare infirmos non est violare, imo sanctificare sabbatum, cũ sit opus misericordiæ. Et sic iudæi in scriptura nõ scrutabantur iustitiã, & veritatẽ, sed iniquitatẽ; & ideo scrutantes cum tali iniquitate defecerunt in scrutinio. Item si inuestigassent & scrutati fuissent scripturas cũ caritate, & humilitate, reperissent qualiter Christus erat ille propheta, quem Deus promiserat Moysi Deut. 18. Prophetã suscitabo de medio fra-
E trum tuorum, ponã verba in ore eius, loqueturq; ad eos quęcunq; dixero ei. Et sic poterant cognoscere, ꝙ ex parte Dei loquebat, & ꝙ Moyses de Christo locutus fuerat. Itẽ si cũ humilitate scrutati fuissent scripturas, reperissent qualiter Christus non solum debebat esse filius Dei, sed ꝙ ipse est Deus, ut patet per oẽs prophetas, & per miracula q̃bus poterant cognoscere Christũ esse Messiã in lege ꝓmissum. Ideo dixerit Xp̃s Ioã. 5. Scrutamini scripturas quia illæ testimonium perhibent de me, & Moysen de me locutus est. Et ideo quia Iudæi noluerũt accedere ad scripturas cũ caritate, & humilitate, sed cum malitia, & præsumptione, & noluerunt scrutari ueritatem, sed iniquitatẽ contra Christũ: ideo defecerũt in scrutinio scripturarum facti cæci. Item quia accesserunt
F ad cor altũ, & superbum cum ad scripturas sine humilitate, & caritate accesserunt imo cũ ꝑsumptione eas perscrutari uoluerũt: iõ Deus fuit ab eis exaltatus, & abscõsus tollẽdo, et offuscando eis ueritatẽ, et uerã intelligentiam sacrarum scripturarum, sic manserunt cęci usque in finem mundi. Et ideo dicit propheta in hoc loco, ꝙ quia Iudæi in scriptura scrutati sunt iniquitates ꝯ Christũ et non ueritatem, ideo defecerunt in scrutinio, quia nunquam amplius uidebunt ueritatem, sed in sua cæcitate permanebunt nõ intelligentes sacra Dei, quę latent sub uelamine literę. Et dat eis rationem, quare inest eis ista cæcitas, dicens, quod q̃a homo supple præsumptuosus accedet ad cor altũ. i. cũ

A corde alto, & superbo, & præsumptuoso nõ causa videndi veritatẽ, sed causa ꝓp vien di & excusandi suá malitiá, tũc Deus exaltabitur ne ab eis, attingatur. i. abscõdet veritatẽ ab eis, ne intelligãt scripturam. Vnde est iterum aduertẽdũ, ꝙ multipliciter Iudæi scrutati sũt iniqtates, & multipliciter defecerũt in scrutinio, & mãserũt cõfusi. Primo scrutati sũt iniquitates qñ qsierũt falsa testimonia ꝯ Christũ, sed defecerũt scrutinio cũ illa testimonia nõ fuerunt cõuenientia ꝯ eũ, ut ait euãgelista. Itẽ scrutati sũt iniquitates cũ tradiderũt ipsum morti, & curcifixerunt eũ, & custodes sepulcro apposuerũt, sed defecerũt scrutinio cum Christus resurrexit, & sic mãserunt cõfusi, & frustrati in cõsilio & desiderio suo: imo oppositũ euenit: quia, putantes Christum delere, ipsi fuerunt deleti, & dissipati, captiui, & dispersi. Itẽ defecerũt in scrutinio scripturarũ qñ in die pẽt. Petrus & cæteri apostoli homines simplices, & plebei cõuicerunt principes sacerdotum, scribas, & Phariseos, ꝓbantes ꝑ scripturas Christum fuisse verũ Messiã, & saluatorẽ in lege promissum, vbi fuerunt ꝯuersi, & baptizati de populo numero tria millia, ut patet Actuum. 2. & sic Iudæi manserunt confusi.

Accedet hõ ad cor altum: & exaltabitur Deus.

Iudæi tunc accesserunt ad cor altum quãdo ex malitia, & ꝓpria ꝓsumptione, & non cum humilitate, & caritate conati sunt scrutari intelligẽtiã legis: sed tũc Deus fuit exaltatus qñ eis abscondit veritatem scripturæ, & obcæcauit eos, ne intelligant sacramenta Dei in scriptura latentia. Itẽ tũc accedit hõ ad cor altum, qñ non spiritualiter, sed carnaliter, & tanq̃ hõ carnalis uult sapere in scriptura, & nõ quærit quæ spũalia sunt, sed carnalia: sicut faciũt Iudæi q̃ omnia sacrificia, & cæteras cerimonias legis carnaliter, & literaliter conãtur sapere, & iõ Deus exaltabit eis, ne possint veritatẽ euangelicam quę in illis legalibus latet intelligere, vñ in eadẽ scriptura litera occidit eos: sed spiritus sanctus uiuificat nos. 2. ad Corint. 3. Vñ in eadẽ scriptura nos sumus boni, & Iudæi mali, vt inquit Aug. & Deus obcæcauit mentes eorum, ne luceat in eis euangeliũ, postquàm malitia obcæcauit eos. Ex q̃bus patet, ꝙ ex illo iniquo consilio, & coniuratione facta ꝯtra Christum Iudæi incurrunt cõfusionem, captiuitatem, & cæcitatem.

Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum: & infirmatæ sunt contra eos linguæ eorum.

D Quia supius dixit, ꝙ Scribæ, & pharisei defecerũt in scrutinio scripturarum, cõ ꝙ tanq̃ homines, & superbe, & carnaliter sapientes voluerunt accedere ad cor altum, & ꝓfunda misteria sacræ scripturæ, ideo Deus fuit exaltatus, & elongatus ab eis ne possent attingere ꝓfundã intelligẽtiã veritatis sacrę scripturæ nec sacramenta Messiæ. Ideo hic ostendit ꝑ oppositum, ꝙ apostoli & fideles, qa nõ tanquam hoĩes, & carnales uoluerũt superbe sapere, sed tanquã spirituales, & humiles voluerunt effici paruuli, & Xp̃m seq; ideo eis Datum est nosse misterium regni Dei, & secreta sacra, & sic uiderunt tumidã, & inflatã scientiã Scribarum, & pharisæorũ, maxime Petrus in die pent. conuicit, & confudit eos, & ꝓbauit ꝑ sacras scripturas qualiter Christus erat uerus Messias in lege ꝓmissus, & quomodo oportebat Chr̃m pati, & a mortuis resurgere ꝓ salute humani generis: & sic illa die conuertit quatuor milia hominum, & abierunt scribæ, & principes cõfusi sunt. Etiã apostoli, & discipuli postq̃ receperunt spũm sanctũ in die pent. ꝑfecti sunt ꝑ uniuersum mundũ prædicantes euãgelium, & cum sagittis euãgelicis penetrarunt corda magnorũ philosophorum, & principum, & eos iugo fidei subiecerunt. Dicit ergo ꝓpheta ꝙ, sagittæ. i. ꝑdicatiões paruulorum. s. apostolorũ humiliũ, & spiritualiũ factæ sunt plagæ & vulnera eorum. s. Scribarum, & pharisæorum scrutantium iniqtates, & volentium cum sup̃bia, & carnaliter, ut hoĩes accedere ad cor altum & ꝓfundum sacræ scripturæ, & linguę eorũ. s. Scribarũ, & pharisæorũ infirmatæ, & debilitatę sunt ꝯtra eos. i. ꝯ apostolus, quia non uoluerunt eis rñdere die pente. imo Petrus, & cæteri confuderũt, & cõuicerũt eos ꝑ autoritates sacræ scripturę, vt patet Act. 2. & 3. & ꝑ totũ discursum illius libri. Na maxima confusio, & plaga fuit Scribis, et pharisæis doctis in lege, ꝙ ipsi non intellexerunt scripturas de Christo loquentes, et ꝙ apostoli qui fuerunt simplices, et idiotæ per easdem scripturas probarent Christum esse Messiam, et resurrexisse: ꝗ linguæ eorum infirmatæ sunt contra apostolos prædicantes, et sacram scripturã exponentes.

Conturbati sunt oẽs qui uidebant eos: & timuit omnis homo.

Et annũciauerũt opa Dei, et facta ei⁹ itellexerũt.

Contur-

A Conturbati sunt, & admirati unde inesset eis tanta sapientia, & omnis hõ timuit Christum: cum manifeste cognouerunt ipsum esse Deum, & Messiam. Iõ dixerunt oẽs, q adessent ipsi Petro quid faciemus? Et Petrus, & apostoli responderunt, ut agatis pœnitentiã & baptizetur vnusquisque uestrum in nomine Iesu. Act. 3. & sic apostoli idiotę, & simplices, quia humiliati sunt, & secuti sunt Xp̃m uolentes non carnaliter, sed spiritualiter sapere: ideo annunciauerũt opera Dei, & mirabilia Christi in euangelio contenta, & in ueteri testamento latentia, & facta: & ueritatem eius intellexerunt, quam ueritatem & sacramenta Scribæ, & Pharisæi intelligere non ualuerũt propter eorum, & superbiã, & malitiam, & malas, & carnales cupiditates. Ex quib. patet: ꝙ q a Scribæ, & Pharisęi accedere uoluerunt ad cor altum: iõ Deus
B obcęcauit mentes eorum ne intelligant euãgeliũ, & ne fulgeat eis illuminatio euangelij. 2. ad Cor. 4. Ap̃li uero, & Christiani quia accesserũt ad cor humile, iõ annunciauerũt opera Dei, & facta eius intellexerunt, & sagittis euangelicis alios conuicerunt. Et iõ dicit Aug. libro de vnico baptismo, ꝙ in eadem lege, & scriptura Iudæi, & infideles efficiuntur mali carnaliter, & peruersè intelligendo: Christiani autem efficiuntur boni spiritualiter, & catholicè sapientes.

Laetabitur iustus in domino, & sperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.

Hic cõcludit præmium iustorum fideliũ, & simplicium dicẽs, ꝙ oĩs iustus, & fidelis, & humilis lætabitur in dño. cum uiderit se illuminatũ, & Iudęos obcęcatos. Et sic sperabit, & ponet spẽ, & fiduciã in eo. Et omnes
C recti corde laudabuntur ab oib. nationib. & maxime à Deo: q a ille ꝓbatus est, quẽ Deus commendat: & sic lætabitur hic iustus per gratiam, & in futuro per gloriam. Ex supradictis patet: ꝙ iste psalmus ineptè, & improprie p̃t applicari persecutioni Danielis, cũ in eo manifeste prænuncietur iniqua cõiuratio Iudæorum contra Christum, & confusio, & obcæcatio eorum & mirabilis prædicatio apostolorũ: & ideo iste psalmus cãtatur in festiuitatib. apostolorum, ꝙ oĩs conueniat. Totus etiam iste psalmus p̃t exponi de persecutione, et ultima uictoria ecclesiæ ꝯ tirannos. Sępe. n. dictũ est, ꝙ quicquid passus est Christus in capite, passus est postea in membris, et ecclesia sua. Vnde sicut Scribę, et Pharisæi machinati sunt falsa crimina
D ꝯ Iesum: ita pariter principes, et tiranni populi gentilis congregati sunt ꝯ ecclesiã imponendo nefanda crimina Christianis. De quo fecit Iustinus martir apologiã in defensionem Christianorum, ut ait Eusebius in ecclesiast. hist. Sed post longã ꝑsecutionẽ ecclesia triumphauit de tirannis, et toto populo gẽtili, quia omnis potestas subiugata est iugo Christi. Et sic sagittæ, et ꝓdicationes paruulorum, martirum, et omnium Christianorum factæ sunt plagæ regũ, et tyrannorum, intantum ꝙ stupebant, oẽs qui uidebãt eos, et timuit omnis homo cum uideret constãtiã martirũ, et insuperabilẽ scientiã, et prædicationẽ eorũ: q a annunciauerũt opera Dei, et facta eius mirabilia intellexerũt, et alios docuerunt, et conuicerunt. Et iõ post conuersionẽ Constantini, et totius populi gentilis reddita pace, et ꝓsperitate ipsi ecclesiæ
E lætatus fuit iustus pp̃ls Christianus in dño, et posuit spem suam in eo, et laudati, et honorati sũt oẽs recti corde, q ꝓ Xp̃o passi sũt, et qui recto corde in Christum crediderũt.

PSALMVS LXIIII.

TE decet himnus Deus in Sion & tibi reddetur uotum in Hierusalem.

Titulus in Hebræo. Victori canticum Dauid in multis biblijs nostris reperitur titulus. In finem psal. Dauid canticum Aggęi, et Zacariæ, et Ieremiæ, et Ezechielis de uerbo peregrinationis, et de populo transmigrationis, cum inciperent proficisci: sed hoc non reperitur in Hebræo nec in traslatione Hieronymi. Ideo creditur in esse additum ab aliquo expositore. eo ꝙ uidebat sibi ꝙ iste psalmus sit factus in persona Aggæi, et Zacariæ.
F in quo explicarunt desiderium redeundi in Hierusalem ad liberè offerendũ sacrificia, et cantandum psalmos, quando fuit eis data licentia per Cyrum. Et ad hunc sensum exponunt oẽs hebręi moderni hunc psalmũ literaliter de copia, & abundantia bonorum temporalium quam habuerũt Iudæi in Hierusalem post reditum de captiuitate Babilonica. Et sic redeuntes de captiuitate quasi abhorrentes sterilitatem Babilonię, et desiderantes ubertatem Hierusalem, et terræ promissionis dicebant. O Deus hymnus, et oratio decet, et delectat te in Sion, et si reduxeris nos, tunc reddetur tibi uotum in Hierusalem: quod promisimus. Nam beatum

A erit qui habitabit in atrijs templi secũdi qđ sumus ædificaturi. Et ibi nos sacerdotes replebimur in bonis. s. oblationib. & decimis domus, & templi tui: quia sanctum est tẽplũ tuum, & mirabile ĩ æquitate: quia in eo erit sedes iudicij ubi iudicabunt sacerdotes. Visitasti. i. uisitabis terram promissionis fauore fertilitatis, & inebriabis imbrib. & aquis, & sic multiplicabis locupletare, & ditare eam. Et sic dĩt hebræi, φ David præuidens in spiritu futuram abundantiam in Hierusalem, & tota terra promissionis post reditum de captiuitate Babylonica, fecit hunc psalmũ. Et literaliter præcise exponunt ipsum. Sed talis expositio videt insufficiens: quia nõ explicat sacramentum latens in hoc psalmo, nec est consona ueritati. Nam post reditum de Babylonia nunquam fuit tanta ubertas B fructuum in Hierusalem quanta hic memoratur: maxime quia mõtana Iudeæ, in quib. est sita. Hierusalem, est terra lapidosa, & sterilis, & miserrima respectu Babyloniæ, quæ est terra fęcundissima. Secũdo quia tunc ipse ps. non pertineret ad sacram scripturam nisi contineret aliquod sacramentũ de Christo Messia: nã sicut dicit Rabi Salo. sup Zaca. omnes prophetæ locuti sũt ad tempus Messiæ. Et ideo est dicendum, φ David præuidit in spiritu per reditum illius captiuitatis Babylonicæ aduentum Messiæ ad templum secundum, & sic non est sistendum in litera, sed semper tradendum ad tẽpus Messiæ iuxta intentionem prophetæ, ut sæpius dictum est. Ideo est aduertendum sicut dictum est: φ sicut lex ue. fuit figura & imago le. no. ita illa Hierl'm mãlis fuit figura & imago ecclę, C & noue Hierusalem. Nam sicut Deus elegit sibi illud templum, & ciuitatem ubi solum erat licitum immolari, & offerri sacrificia legalia, & ubi solum erat arca testam. & cantabantur hymni, & psalmi cum illis musicis instrumentis, & ubi solum exaudiebantur orationes, & deprecationes, ut patet. 3. Reg. 8. & 2. Paralypomenon. 6. Ita post passionem elegit sibi ecclesiam a solis ortu usque ad occasum: in qua offertur uerum sacrificium acceptabile, & hymni, & orationes, ut patet Malachiæ primo. Item sicut lex Moysi intantum fuit bona, & obseruanda in quantum Christus fuit finis eius, & completa in eo: ita illa Hierusalem materialis intãtum fuit a prophetis commendata, inquantum lex, & sacrificia, & omnia legalia in illa debebãt finire cursum suum per aduentũ D congregatos in pace, & caritate in monte Christi, quia in illa ciuitate, & nõ alia Christus erat immolandus, & sacrificãdus, & crucifigendus, qui fuerat per illa sacrificia uet. le. figuratus. Et ideo ante non erat alibi licitum sacrificia immolari nec offerri, nisi in Hierusalem, in qua Christus erat pro nobis immolandus: & sic oblato Christo, & immolato omnia alia sacrificia cessarunt. Item sicut mortuo Christo tota lex Moysi materialis fuit mortua simul cum Christo: ita, & tẽplum, & Hierusalem materialis fuit mortua cum Cristo, quia nunquam amplius in ea fuerunt accepta sacrificia ue. le. quia iã impleuerant cursum suum in Christo, & mortua fuerant. Et sic dicit Augu. φ cum honore mater nostra lex, & synagoga sepulta fuit cum Christo. Item sicut Christus surrexit in E nouitate spiritus, & immortalitatis, ita pariter cum Christo surrexit lex in nouitate sensus, & spiritus, & ista est lex euangelica, & sic etiam simul cum Christo surrexit noua Hierusalem, quę est ecclesia. Item sicut cum Christo non surrexerunt nisi ea, quæ erãt de ueritate humanitatis cum verbo: quia non surrexerunt, cum eo pęnalitates, nec infirmitates, nec defectus, quos spontè assumpserat ad instrumentum patiendi: quia omnia illa fuerunt simpliciter mortua in cruce, nec illa erant nec sunt de ueritate humanæ naturæ, sed sunt pœnalitates peccato primi parentis inflictæ ut demonstrat Aug. contra Pelagianos: Ita pariter de lege Moysi nõ surrexit nisi illud quod erat de ueritate eius. s. ueritas euangelica, quæ in lege sepulta latebat. sed non surrexerunt cerimonialia, nec F criminalia, nec onera legis ĩportabilia, nec pęnalitates legis, quæ omnia simpliciter fuerunt mortua cum pęnalitatib. & defectibus, & infirmitatib. corporis Christi, & oĩa fuerunt in cruce confixa cum nřo chirographo quod diab. contra nos habebat. ad Colossenses. 2. Ita pariter cum illa noua Hierusalem, quæ surrexit cum Chřo non surrexerunt defectus, nec iniquitas, nec homicidiũ, nec cæcitas illius Hierusalem materialis: sed surrexit illud, quod est de ueritate Hierusalem. Nã Hierusalẽ ĩterpretaĩ pacifica, & uisio pacis, quę per fidẽ mãsit in illa sancta societate apostolorum simul cum uirgine Maria, & aliorum 120. qui manserant in illo cœnaculo, in quib. solis erat tota ecclesia Christi, & ideo

A ideo solum super eos uenit spiritus sanctus congregatos in pace & charitate in monte Sion. Et sic mortua, & reprobata Hierusalē mãli: surrexit alia Hierusalem, & alia Siō vera, & spũalis, & noua. Ex quib. sequit, ꝙ illa mãlis iam amplius post Xpm non debuit dici Hierusalem: quia ablatum est sibi sacrificium, & hostia, & ipsa non amplius dr̃ pacifica, sed discors, & confusa: nec dr̃ visio pacis, sed cæca. Sed ecclesia Xp̄i q̄ īde orta est, & suscitata, & tota orbe diffusa est vera Siō: quia in ea uerus Deus contemplat̃, & speculatur, & est uera Hierusalem: quia in ea perseuerat vna fides, vnum baptisma, una pax & caritas, & vna visio pacis. & in ea offertur vnum sacrificium qđ in lege fuerat figuratū & in ea cātat̃ verus hymnus, & laudes Deo acceptæ, & orōnes exaudiuntur, et sic est uerum templum Dei, in quo Deus realiter habitat in sacro eucaristiæ, & in filijs ecclesiæ habitat per gratiam. Sinagoga uero amplius non est domus orōnis, sed blasphemię: quia Iudæi in ea negant legem, & prophetas. & faciunt Deum mendacem. Imo ꝙ peius est ipsi rogant ꝯ seipsos. Nam qñ legunt ps. 108. & oēs ps. in quib. ꝓtinent̃, & ꝑdicunt̃ punitiones crucifixorū Chr̄isti, tunc ꝯ se ipsos orant, & sn̄iam dānationis eorum legūt. Et sic orō eorū uertitur in peccatum, & condemnationem sibi ipsis. Ex quo patet, ꝙ sola eccl'a toto orbe diffusa est uera Hierusalē. Itē patet ꝙ Daniel, Agg. Zacar. & Mala. non cōmendāt Hierl'em, & ꝯm tēplū per eos ædificandum ratione sui nisi inquantum Chr̄s erat in illud 2. templum uenturus, & in eo erat præsentandus Simeoni, & ibi erat mira facturus, & nostram redemptionem operaturus, & iō dr̃. Aggæi. 2. ꝙ maior erit gloria huius scđæ domus, q̄ primæ. & Malachiæ. 3. dr̃. Statim ueniet ad templum sanctum suū dominator. Et sic Esaias, & Hieremias, & Ezechiel, & oēs prophetę non commendāt Hierusalem materialē, nec templum, sed ecclesiā, quæ inde erat oritura, & nascitura: & iō addit̃ in huius titulo. Psal. cantici Aggæi, & Zacariæ: i. Dauid fecit hunc ps. ī persona Aggæi, & Zacariæ, & Hieremiæ, & Ezechielis: eo ꝙ præuiderunt in spiritu Chr̄m uenturū in secundum templum, & in eodem præsentaudum, & in illa scđa Hierusalem immolādum, & inde nouam Hierusalem. s. ecclesiā orituram, & nascituram, in qua omnia bona spiritualia in hoc ps. memorata erat futura.

B

C

Tria ergo facit Dauid in hoc ps. secundum D ꝙ in trib. commendat ecclesiam Dei, & nouam Hierusalem, in quib. præeminet Hierusalem ueteri. Primo in sanctitate loci quo ad diuinum cultum. Scđo in magnitudine ambitus, & potestate. Tertio in abundantia cibotū, & refectionis spiritualis: quæ sunt ecclesiastica sacra, & dona gratiarum. Secundum ibi. Exaudi nos Deus salutaris. Tertiū ibi. Visitasti terram. Quantum ad primum est aduertēdum, ꝙ cultus diuinus in tribus consistit. Primo in hymnis, & psalmis & canticis in quib. Deus laudatur, & magnificatur in mirabilib. & beneficijs suis cum gratiarū actionib. Secundo in sacrificijs & oblationibus. Tertio in orationib. in quib. petūtur beneficia, & in deprecationib. in quib. petunt̃ remissiones peccatorum, & pœnarum. In his ergo Dauid commēdat ecclesiā Christi. Primo quia in ea laudes diuinę, & hymni, & psalmi sunt Deo grati, & accepti: cum dicit. O Deus omnis hymnus, & laus decet, & delectat te in Sion noua, s. in ecclesia. Nā si ī ea nostra carmina, & laudes delectāt, et decēt, & decorant te: signum est, & sunt tibi grata & accepta. Item secundo dicit, ꝙ sacrificiū, & oblationes sunt ēt gratæ, & acceptæ, cū subdit. Et tibi reddetur uotum gratum supple in Hierusalem: Vñ per totum votum intelligit sacrificium eucaristiæ inquantū fuit in lege uotum, & promissum, et expectatū. Dr̃ ēt uotū, q̄a cū uoto, & caritate de corde bona fide non ficta offert̃. Tertio dicit orōnes, & petitiones in hac ecclesia esse Deo gratas, & acceptas, & exaudibiles, cū subdit.

E

Exaudi orationem meam: ad te oīs caro ueniet.

F Exaudi. i. tanta est sanctitas huius nouę Hierusalem, ꝙ non solum in ea laudes erūt tibi gratæ, & sacrificium acceptum. sed etiā orationes erunt tibi acceptæ, & in ea exaudies orationē meam, & omnis caro veniet ad te ad adorandum, orandum, laudandum, & saccificandum in hac noua Hierusalem. Ideo beatus erit omnis ille, quē elegisti, & assumpsisti per gratiam ad istam, & in ista Ierusalem, & habitabit in atriis tuis, & palatijs huius Ierusalem per gratiam: quoniam postea habitabit in superna per gloriā. Nota ꝙ ly beatus quem elegisti, prius intelligitur, & uerificatur de Chr̄o capite: postea de quolibet membro. Nam uerbum prius elegit & assumpsit illum hominem in humanitate, & in unitate suppositi. Scđo totus Xp̄s

A elegit, & assumpsit ecclesiam in vnitate corporis mistici & sic iste homo misticus habitat in atriis huius Hierusalem per gratiã, & in superna Hierusalem per gloriam. Sed ꝙ tu exaudias orationem meam in hac ecclesia, probo. Nam

Verba iniquorum praeualuerunt super nos: & impietatibus nostris tu propitiaberis.

Verba iniquorum. i. tentationes dęmoniorum ab Adam hucusq; praeualuerunt super nos: sed tu propitiaberis peccatis nostris in virtute sacrificij, quod in ecclesia offert, & orationum quae in ea funduntur. Et sic ergo.

Beatus quem elegisti, & assumpsisti habitabit in atrijs tuis.

Replebimur in bonis domus tuae: sanctum est templum tuum mirabile in aequitate.

Beatus quẽ elegisti, & assumpsisti ad hãc

B ecclesiã: & omnis qui habitauit in atrijs tuis eiusdem. Nam omnes habitantes in ea replebuntur bonis spiritualib. domus tuae: eo ꝙ templum huius nouę Hierusalem est sctm, & sanguine tuo consecratum, & sanctificatum, & est mirabile in aequitate iustitiae. Nã sicut ecclesia est sancta per sacramenta: ita est mirabilis per doctrinam legis euangelicae; quae praecepit omnem ęquitatem, & iustitiam: & iubet omnem uirtutem; & prohibet omne uitium. Et nota ꝙ totum hoc supradictum primo fuit impletum in illa Hierusalem, & templo scdo materiali. Nam ibi fuit Chrs Simeoni praesentatus, & per Simeonẽ decens hymnus cantatus, cum dixit in persona omnium patriarcarũ, & prophetarũ grãs agendo. Nunc dimittis seruum tuum dñe, secũdum uerbum tuum in pace. Item ibi fuit

C hymnus decens cantatus, qñ pueri Hebraeorum colligentes ramos oliuarum & sternẽtes in uia, cantabant & clamabant simul cũ apostolis, & caeteris qui praeibant, & sequebantur, dicẽtes. Benedictus qui uenit in nomine domini osanna filio Dauid. Qui quidem hymnus valde decuit, & delectauit nõ solum filium, sed &t patrem in cuius nomine filius ueniebat. Item uotum patribus ꝓmissum fuit redditum, & oblatum in Hierusalem: quãdo Christus primo fuit Simeoni pręsentans in templo, & quãdo Christus ingressus est cum tanto honore in die palmarum. Et ultimo qñ oblatus est patri in cruce. Itẽ tũc exaudita fuit oratio nostra, & totius corporis mistici, quando Christus orauit vt caput nostrum pro nobis in horto, & in cruce: & tunc fuit exauditus pro sua reuerentia: quia pater ꝓpitiatus est peccatis nostris D & debito ipsius Adam, & ibi in cruce Christus sanctificauit, & iustificauit templũ suũ, ecclesiam sanguine suo, & reddidit ipsam sine macula, & ruga. Ex consequenti autem nũc in noua Hierusalem inde exorta, & sanctificata quotidie cantatur hymnus decens in matutinis. Benedictus dominus Deus Israel: & hymnus uirginis Mariae Magnificat anima mea dominũ: & hymnus Simeonis: Nunc dimitis: & omnes hymni Dauid, et aliorum prophetarum, & sanctorum noui testamenti: qui valde decẽt, & decorant Deũ, & redditur, & offertur sacrificiũ eucaristiae Deo gratum, & per se acceptum, & offeruntur vota, & orationes, quib. Deus ꝓpitiatur peccatis nostris. Quae omnia supradicta, scilicet hymni, & sacrificiũ, & orões sunt accepta in hac ecclesia, & grata Deo. Omnia E autem quae fiunt in synagoga sunt offerentibus mortifera, & Deo abominabilia. Et nota, ꝙ notanter dr. Reddetur uotum in Hierusalem: quia qñ aliquod ꝓmissum datur, reddi dr. Sed quia Christus ꝓmissus est dari in Hierusalem per Aggaeum, & Zacariã, & Malachiam: ideo qñ uenit, redditus est. Itẽ non solum illud uotum, & promissum redditum est nobis, sed etiam Deo patri. Nam sicut Adam furto, & contra uoluntatem Dei abstulit fructum prohibitũ, & rapuit de ligno: ita Christus qui fuit fructus proueniens ab Adam secundum carnem, licet non per propagationem, redditus est in ligno crucis patri a quo fuit ablatus.

Exaudi nos Deus salutaris noster: spes omnium finium terrae: & in mari longe.

F *Praeparans montes in uirtute tua accinctus potentia: qui conturbas profundum maris sonum fluctuum eius.*

Hic commendat ecclesiam, & Hierusalẽ nouam quãtum ad magnitudinem ambitus & ptãtem solis ortu usq; ad occasum. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ ciuitas non est cõgeries lapidum materialium, sed ciuium multitudo unius iuris cõsensu: & legis sociata: ut inqt Plato, & Cicero: & sic ecclesia tota orbe diffusa maxime, & proprie meref dici ciuitas: eo ꝙ est cõgregatio oĩm fideliũ sub una fide, & caritate, & lege euangelica sociata, & in una petra; qui est Christus fundata, & radicata, & uno muro fidei septa, & sic non dr ciuitas materialis, sed spiritualis.

A ritualis. Sed Dauid per ista materialia ducit nos ad cognitionē spūaliū, & sic ponit quatuor noīa partium terræ, per quæ intelligit quatuor cōditiones ciuiū, & fideliū ecclesię .s. mōtes, colles, valles, & campi. Vñ sicut ipsa ciuitas est spūalis, ita partes eius sunt spirituales. Vñ p montes intelligit apostolos, & martyres, qui tenent altiorē gradū in ecclesia, & per colles intelligit Doctores, & pdicatores, & p valles intelligit eremitas simplices, & cōtinētes, & p cāpos intelligit cōmunem, & planum statū cōiugatorū cōem, & planam uitam agentiū. Quæ quidem quatuor condōnes, & status fideliū repleuerunt, & constituerunt ecclesiā, & ampliarūt à Iudæa, & Hierusalē Palęstinæ, usq; ad fines terræ, vndique. Hos ergo mōtes .s. aplos primò Christus præparauit in Hierusalem quando B eis misit spiritum sanctum, & armauit, & induit eos uirtute ex alto .s. septem donis spiritus sancti, & misit eos ad prædicandum per uniuersum mundū, & sic armati, & sublimati egressi sunt a Hierusalem terrena, & peragrarunt mundū, & signis, & miraculis conturbauerunt pfundum maris huius mundi: cum omnes reges, & principes, & omnia regna mundi subiecerunt iugo Chri. Ideo ait Dauid. O Christe De⁹, & salutaris noster .i. Iesus Saluator exaudi nos, & ueni in carnē: quia tu es spes, nō solum Iudæorum, & illius Hierusalem terrenæ, sed oīum finium terrę, & longe in mari, & in insulis longinquis, & exinde ipsius maris, quia non solum saluabis aliquos de Iudęis, sed etiam saluabis omnes gentiles habitantes usque ad fines terræ, & lōginquas insulas maris, & sic tu es spes omnium finium terræ, & in mari longe sicut di C cit patriarca Iacob, Ipse erit expectatio gētium. Gen. 48. Nā tu Christe eris præparans, & præparabis, & dispones montes .i. Apostolos in fortitudine tua in die Pent. & armabis eos septem donis Spiritussancti, et sic accinctus potētia, et tali uirtute mittes eos in mūdum uniuersum ad prædicandum euangelium omni creaturæ, et accinctus tali potentia, et uirtute conturbas .i. conturbabis profundum, et altitudinē, et superbia maris huius mundi, scilicet principum, et regum, et conturbabis, et superabis, et silere facies sonum, et minas fluctuū, et persecutionū eius: quia post minas tormenta, et persecutionē tyrannorum uinces eos, et subiicies iugo fidei. Et nunc.

Turbabuntur gentes, & timebunt qui habitant terminos à signis tuis: exitus matutini, & vesperæ delectabis.

Omnes gentes, & oēs q habitāt terminos mundi .s. Indi ab oriēte, & Aethiopes ab Austro, & Scitæ ab Aquilonæ, & Hispani, & Mauritani ab occasu turbabunt, & timebūt à signis tuis, & miraculis, quæ facient Apli, & discipuli in noīe tuo Nam in noīe tuo dęmonia eijcient: linguis loquentur nouis: serpentes tollent: vnde sic turbati, & admirati oēs conuertent ad fidē, & sic exitus matutini, & uesperæ delectabis. Vnde est aduertendum, q hoc pōt dupliciter intelligi .s. temporaliter, & localiter. Nam exitus matutini tēporalis est progressus diei ab aurora vsque ad uesperā, et exitus uesperæ est progressus noctis à vespera vsque ad auroram, & sic cōprehendit totum diē naturalem, 24. horarū, quia in toto isto spatio semper laudat Deus E per vniuersum orbem. Nam in die ab aurora vsque ad sero dicuntur horæ canonicę .s. Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ, & Cōpletoriū. Et postea in nocte celebrantur horæ nocturnæ vsque ad laudes, intantum, q non est aliquod momentum tpis quin in eo dicantur hymni, & laudes Deo, & reddātur vota in hac noua Sion, & Hierusalem. Nam quādo in nostro hemisphęrio est nox in alio est dies, & ecōuerso, & sic qñ hic celebrant horæ diurnæ, & in alio celebrant nocturnę, & qñ in hoc celebrantur nocturnæ, in alio celebrantur diurnæ, & econuerso: sic in hac Hierusalem nunq uacatur à diuinis laudib. in quib. ualde delectatur Deus. Iō dicit: Exitus matutini, & vesperæ delectabis, i. delectabiles tibi facies acceptando in hac Hierlēm laudes, & hymnos, & uota tibi reddita. Lrā F Hieronymi dicit exit⁹ matutinos, & uespertinos laudantes facies, & tunc litera est magis clara. Aliter potest hoc intelligi localiter. Nam per exitū matutinum potest intelligi tota terra sita ab ortu Solis, & p uespertinum tota terra occidua. quasi dicat: omnes terras ab exitu, & ortu Solis usq; ad occasū, & hesperiā tibi delectabiles, & laudantes facies, & sic in omnibus terris mūdi. et in omnib⁹ horis temporis iugiter cātabuntur tibi hymni, & laudes in ecclesia, & Hierusalem noua toto orbe diffusa. Ex quibus patet, q ista Sion, & Hierusalem noua erit longē, & sine proportione nobilior, & maior, & perfectior, quàm illa, terrena, & materialis.

A quæ est sita in Palæstina. Nã illa est arctata, & sita in illo paruo spatio iuxta mõtē Oliueti, in qua nõ cantabantur hymni, & psal. nec offerebãtur sacrificia nisi in aliquibus horis, & certis diebus: nec exaudiebant oẽs nisi pro præmio tẽporali. Sed hæc Hierusalē noua ē toto orbe diffusa à solis ortu vsq; ad occasum, & ab aquilone ad austrum, & in ea vbique, & omni tẽpore, & momento die, & noctis cãtantur laudes, & hymni, & offertur uerum uotum, & sacrificium eucaristiæ, quę sunt Deo grata, & accepta & delectabilia. Hęc est ergo Sion, de qua dixit in principio ps. Te decet hymnus Deus in Sion. Et sic etiam patet, ꝙ ea quæ dicuntur non possunt conuenire illi Hierusalem materiali.

Visitasti terram & inebriasti eam: multiplicasti locupletare eam.

B Hic commendat nouam Hierusalē in abũdãtia resurrectionis, & ciborum spiritualiu, & bonorum gratiæ, quibus Christus ditauit eam ad nostrã salutem. Vnde dicit: Tu Christe non solum ampliasti istam Hierusalē usque ad terminos terræ, & in ea voluisti ĩ omni loco, & in omni hora, & tẽpore hymnos, & laudes cãtari, & sacrificium offerri ad tuã delectationem, & honorem: sed etiam visitasti istam terram in tuo aduẽtu, & inebriasti, & rigasti eam sapientia. & doctrina tua euãgelica, & multiplicasti locupletare, & ditare eam diuitiis, & fructibus spiritualibus, quæ sunt ecclesiastica sacramẽta. Nam sicut sapiẽtia, & doctrina euangelica datur in potum: ita euangelica sacramenta dantur in cibum, & medicinam, & refectionem spiritualē. Et dat modum quomodo istud flumē sapientiæ

C venit ad rigandam ecclesiam: dicẽs. Nam primò istud flumen Dei Spiritus Sãcti defluxit in riuos. i. in apostolos. Exinde per apostolos destillauit in colles, s. in doctores, et puta in Aug. & Hieronimũ, &c. Et exinde in ualles. s. i simplices heremitas: puta in Antoniũ & Hilarionem, & exinde in campos. s. populares fideles, & coniugatos. Et sic repleta est ecclesia scientia domini à solis ortu vsque ad occasum. Dicit ergo Dauid.

Flumen Dei repletum est aquis: parasti cibum illorum, quoniam ita est præparatio eius.

Riuos eius inebrians multiplica genimina eius: in stillicidijs eius lætabitur germinans.

Fluminē Dei. s. Spiritus Sancti repletum, & plenum est aquis sapientię, & gratię sine mẽsura: ex qbus aquis tu Christe parasti cibum, & potum illorum apostolorum, & fidelium. D i. instituisti sacra ecclesiastica ad cibum illorum, & omnium fidelium: qm̃ ita & talis est præparatio eius, & dispositio. i. isto modo defluxit flumen sapiẽtiæ Spũs Sancti in fideles. Nam primò implesti riuos. i. apostolos: & sic inebrians istos riuos, & replēs in die pente. Et exinde multiplica. i. multiplicasti genimina eius. i. oẽs fideles, & filios ecclesię ꝑ baptismum regeneratos. Et ecclesia germinãs filios suos ex fonte baptismi lætabitur in stillicidiis eius, & pluuiis destillantibus ex isto flumine manante ex latere Christi: à quo trahunt virtutem ecclesiastica sacramenta; & etiam ex flumine gratiæ Spiritus Sancti, & sic ecclesia lætabitur in frequentia, & multitudine filiorum regeneratorum.

Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur ubertate. E

Tunc etiam ex isto flumine benedices. i. bñdictionem abundantiæ, & fertilitatis gratiæ largieris coronę. i. circulo, & reuolutioni & ꝑgressui anni benignitatis tuæ, et misericordię qui est status, et tẽpus legis gratię. Vnde nota, ꝙ sicut tẽplus legis ueteris dicebatur annus, et dies sterilitatis, q a nõ germinabat fructus gratiæ, et iustitiæ: ita per oppositũ tẽpus, & status legis euãgelicæ dr̃ annus benignitatis, et miæ, et gratiæ. q a germinat, fructificat, et iustificat non solum à peccato. sed dat fructus meritorios uitæ æternæ: intãtum ꝙ campi tui repleti sunt vbertate sacramentorum, et bonorum spiritualium.

Pinguescent speciosa deserti: & exultatione colles accingentur.

Induti sunt arietes ouium: & ualles abundabũt frumento: clamabunt etenim hymnum dicens. F

Arua deserti populi gẽtilis, facta speciosa ꝑ baptismum, pinguescẽt pinguedine sacrorũ, et gratiarũ: et colles. s. doctores accingentur, et armabuntur, et induentur exultatione sapiẽtiæ, et doctrinæ euangelicæ. Nã maior pars doctorum ecclesiæ fuerunt orti ex populo gentili: ut puta Origenes, Eusebius, Ciprianus, Aug. Ambro. Hiero. &c. Et etiam arietes ouiũ qui fuerũt prælati, & pastores ecclesiæ induti sũt uellere copioso multiplicis lanæ: ex qua contexti sunt multi libri exponentes, et declarantes sacram scripturam vtriusque testamenti. quibus pannis nos defendimus à frigoribus, et uentis hæreticorũ et infidelium: ut patet de August. qui scripsit contra oẽs hæreticos, & defendit ecclesia, et

cooperuit

A cooperuit ab incursib. Arrianorum,& mani chæorũ, & Pelagianorum,& Hæreticorum. Quæ q̃dem abundantia, & ubertas tota ꝑuenit ex illo flumine spiritus sancti defluxo in riuos apostolorũ, & exinde in doctores. Item uellus, quo induti sunt arietes.s.plati ecclesiæ q̃b. est cura de ouib.est ecclesiastica ꝑtas prouenïens ex illo flumine. Et ex ijsdem riuis ualles.i.fideles infirmi simplices irrigati abundabunt frumento, & oĩ cibo spirituali nutrientur. Et sic clamabunt,& dicent hymnũ laudis, & lætitiæ agẽdo gratias Deo patri & dño nr̃o Iesu Chr̃o pro tantis bñficiis receptis in hac noua Hierusalẽ per aduẽtũ dñi nr̃i Iesu Chr̃i. Et talis hymnꝰ decebit & delectabit Deũ in hac noua Sion. Et tale uotũ,& sacrificiũ eucaristię reddet Deo in hac noua Ierusalẽ, ꝙ erit Deo gratum,& B acceptabile, & delectabile sicut dictũ est in principio ps. Ex supradictis patet, ꝙ iste ps. impropriè põt exponi de abundantia Ierusalem terrenæ,& materialis. Nã nũq̃ ibi post reditum de Babylonica captiuitate fuit tãta abũdantia q̃ta hic memorat, cũ de se sit terra sterilis, & sicca.imo fuit tãta penuria tpe Neemiæ dũ tẽplũ,& ciuitas reædificabat, ꝙ patres cogebãtur vendere, & locare filios ꝓ cibis. Et iõ B. Hieronymus ĩ epistola ad Dardanũ inuehit ꝯ iudæos, & dicit, ꝙ ista Sion, & Ierusalẽ, & terra in hoc ps. memorata est ecclesia,& cultores eius sunt apostoli. Et demonstrat, ꝙ ea quę sunt dicta hic & alibi de terra promissionis, nõ pñt cõuenire Palæstinæ tũ pp sterilitatem terræ, tum propter arctũ spatiũ loci, q̃a a Dan usq; Bersabee uix sunt.270 miliaria in longitudine. Et à mari C magno usq; ad Iordanẽ, quæ est eius latitudo:.& ẽt vsq; ad montẽ Galaad, vix sunt 70. miliaria. Et ideo dicit, ꝙ pudet eũ mensurare lõgitudinẽ, & latitudinẽ illius terræ pp etnicos.i.gentiles, & paganos, q̃a vr̃ minimum spatium respectu tantorũ rumorum. Ex quibus patet, ꝙ propheta in hoc ps.commendat hanc noua Hierusalem q̃ ex illa veteri fuit exorta. Primo q̃a in hac cantantur hymni Deo delectabiles, & accepti. Sc̃do quia in hac offert̃ verum,& acceptum sacrificium,& votum eucaristiæ,qđ in illa minime offerebatur. Tertiò q̃a in hac exaudiuntur orationes, & in illa nõ, cum sit totaliter mortua,& reprobata. Quarto q̃a ista est amplìata.& diffusa toto orbe terrarum vsq; ad fines terræ. Et illa est arctata, & sita ĩ illo par uo,& arcto loco, & monte lapidoso. Quinto quia in hoc loco, & parte illius nouę Hierusalem offertur sacrificium eucaristiæ. sed sacrificia uet. legis non offerebantur nisi in illa parua ciuitate,& templo. Sexto quia in hac offertur iugiter sacrificium in omni hora,& tempore & cantantur in himni, & laudes, in illa autem ciuitate non nisi in certis horis diei. Septimo quia ista abundat ubertate ĩfinita bonorum, & refectionis spiritualis. Et illa tantum paucorum tẽporalium, & corporalium. Et ista abundat frequentia ciuium illa caret. Vltimo est aduertẽdum, ꝙ sicut lex uetus erat imago legis euangelicę, & illa Ierusalem mãlis erat imago ecclesię Christi: ita ista ecclesia, & Ierusalem noua est imago illius Ierusalem cęlestis. Nã omnes ciues qui in hac uiuunt per gratiam, & perfruuntur his bonis spiritualib. gratiæ, exE pectant uiuere in illa,& perfrui bonis gl̃iæ. Nam sicut per bona temporalia le.ue. intelligunt bona gratiæ futura in lege noua, ita p bona gratiæ intelliguntur bona glorię, q̃a ista sunt cã illorum ut dictũ est ps.22. & ps. 62. Et iõ totus iste psal. sicut expositus est de abundantia bonorum gratiæ huius Ierusalem, ita potest exponi de ubertate bonorũ glorię illius cælestis. Imo Deus magis delectatur in himnis,& laudib. qui cantantur in illa Sion,& Ierusalem cælesti, & magis sunt beati, qui habitant illa domo cęlesti, quia in sæcula sæculorum laudabunt Deum, & fruẽtur bonis gloriæ. Etiam iste psal. cantatur in laudib. officii defunctorum: inquantum fideles qui sunt in purgatorio detenti, qui iam fuerunt refecti in hac Ierusalem bonis gratiæ, desiderant liberari: ut perfruantur bonis F gloriæ in cælesti Ierusalem, & ita nos agendo gratias de bonis spiritualib. gratiæ quibus reficimur in hac Ierusalem, cantamus hunc psalmum desiderantes perfrui bonis gloriæ in illa cœlesti,& himnos gloriæ cum beatis cantare.

PSALMVS LXV.

IVbilate Deo omnis terra: psalmum dicite nomini eius: date gloriam laudi eius.

Titulus sm Hieronymum, Victori cantic. In ps. In biblijs nostris reperitur. In finẽ canticum resurrectionis, sed hoc forsan additum est aliquo autore putante hunc psal. fuisse factum pro gratiarum actione de beneficio resurrectionis. Sed in titulo secundũ hebræum nec apparet materia, nec autor

huius

A huius psalmi sed dicit Rabi Salomon, ꝙ iste ps. factus est pro grãrum actione qua aget populus iudęorum in aduentu sui Messiæ: q̃ dẽt eos liberare de captiuitate in qua nunc sunt sub diuersis regib. & principib. Chrianorum, & Sarracenorum: & sic exponit hũc ps. Sed iste cæcus, & perfidus uerum dicit ꝙ in hoc ps. memoratur iubilatio quam populus Dei erat acturus post liberationem fcãm per Messiam, sed pertinaciter proteruit, & delirat inquantum illud quod est iã pteritũ expectat futurum per falsum Messiam, quem adhuc frustra expectant. Et iõ est dicendum, ꝙ Dauid præuidẽs in spiritu liberationẽ totius gñis humani de captiuitate peccati, quę facta est per Chrm, cõdidit hunc ps. in persona Chri, & ecclesiæ: in quo inuitat pplm gentilẽ, ad iubilandum Deo pro grãrum actione, eo ꝙ reprobatis, & obcęcatis iudæis

B venit ad agnitionẽ fidei, & ueritatis. Vñ primo facit quod dictum est. Secundo promittit uota, ibi. Introibo in domum &c.

Quantũ ergo ad primũ dicit propheta. O uos gentiles, & oĩs terra populi gentiliũ, q̃ secuti estis Chrm, iubilate, & cũ iubilo, & lętitia agite grãs dño nro Iesu Chro. & dicite psalmum lætitiæ noĩ eius, per quem saluati, & liberati estis. & date gloriã laudi eius, qui (reprobatis iudæis) uos ad suã fidem elegit.

Dicite Deo quam terribilia sunt opera tua domine, in multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui.

Dicite sic Deo. O dñe Iesu q̃ terribilia sũt opera tua quæ fecisti in nostra redẽptione, quia sol eclypsatus est in plenilunio ꝯ naturam, & tenebræ factæ sunt super uniuersam terrã à sexta vsq; ad nonam in tua passione.

C Et introisti infernum, & portas æreas, & vectes ferreos confregisti: & inde fideles vet. te. eduxisti: & de sepulcro resurrexisti: ĩ qua resurrectione terręmotus factus est magnus & exterriti sunt custods &c. Et totum hoc factum est in multitudine uirtutis tuæ, q̃ es dñs cæli, & terræ, & inferni. Et ideo non solum terram, & infernum, sed ẽt cęlum mouisti, q̃ a angelus domini descẽdit de cęlo, & reuoluit magnum lapidem &c. Sed inimici tui iudæi sp mentientur contra te, qui pecunia corrũperunt custodes: vt dicerent te nõ surrexisse: sed corpus ab aplis ablatum fuisse. Et etiam mentientur tibi iudæi non accipiẽtes te. cum sis verus Messias in lege patribus, & pphetis promissus. Et ideo nõ solum mentiuntur tibi, sed ẽt toti sacræ scripturæ D

Omnis terra adoret te Deus, & psallat tibi, psalmum dicat nomini tuo.

Postq̃ Iudæi inimici tui mentiuntur tibi, te non recipientes, ideo reprobatis illis oĩs terra gentilium adoret te tanq̃ Deum, & hoĩem, & psallat tibi laudes decantando, & psalmum dicat nomini tuo quod est Iesus profitendo uerum redemptorem, & Messiã. Deinde propheta conuersus non solummodo ad populum gentilem, sed ad omnes fideles de limbo liberatos, dicit.

Venite, & uidete opera Dei: terribilis in consilijs super filios hominum.

Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede, ibi lætabimur in ipso.

Qui dominatur in uirtute sua in æternum: oculi eius super gentes respiciunt, qui exasperant exaltentur in semetipsis.

O uos fideles redẽpti, & liberati, venite, & uidete opa redẽptionis domini nri Iesu Chri, qm terribilis est in consiliis, & sapientia, & doctrina sup oẽs filios hoĩum. Nam sicut Moyses eduxit pplm Israel de Aegypto in signis terribilibus, & portẽtis: & siccauit mare rubrum, & diuisit in diuisiones & cõuertit mare in aridã terrã. i. ostendit terram aridã per diuisionem, p quã Israel transiuit, & liberatus est de manu Aegyptiorum: & postea cõuertit retrorsum flumen Iordanis, & Israel trãsiuit, & introiuit sicco pede ĩ terrã pmissam: Ita pariter, & amplius Xps cum maiorib. signis, & tumultu cęli, & maris, & terræ, & inferni, eduxit sanctos patres de tenebris ĩferni, & totum genus humanũ de tenebris peccatorũ, & mare, & fluctus inferni conuertit in aridam terrã: & diuisit, & fugauit dęmones, & liberauit sctõs patres, & postea p aquas, & in flumine baptismali remisit aquas pctõrum, & sic trãsiuimus pedes sicco, & abluti a sorde peccati, & ĩtrauimus ecclesiã in qua lętabimur in ipso Xpo hic per grãm, & in patria p gloriã. Itaq; sicut scti patres fuerunt liberati de tenebris inferni ita populus gẽtilis de tenebris idolorum, & trãslati ad fidem, & ecclesiam per flumẽ baptismale. Ex quibus patet, ꝙ Xps est Deus qui dominatur in æternum in uirtute sua in cœlo, & in terra, & ĩ inferno, & in mari, & oculi eius respiciunt super gentes, & eis pmitit hæreditatẽ gratiæ, & gliæ. Iõ iudæi q̃ negãt, & exasperant Christum non exaltentur in semetipsis, imo deiiciantur, & subiiciantur

E

A tur in captiuitatem tpalem sub principib. huius mundi, & æternã sub diabolo postq̃ noluerunt liberari per Christum. Et non etiam exasperent nec murmurent, quia ipsi se indignos fecerunt diuinæ gratiæ.

Benedicite gentes deum nostrum, & auditam facite uocem laudis eius.

Qui posuit animam meam ad uitam, & non dedit in commotionem pedes meos.

Hic ĩcipit secunda pars. Ergo uos gentes benedicite Deũ nr̃m dominũ Iesum Xp̃m, & auditã facite uocẽ laudis eius: & p̃dicate eum, & gratias agite ipsi Xp̃o qui posuit, & eduxit aĩam meam ad uitam gratiæ & gloriæ per fidem, & non dedit pedes meos in ꝯmotionem, nec permisit pedes meos à fide commoueri, sicut iudæi moti sunt a fide & ueritate. Vnde p pedes intelligit hic fundm̃ B fidei, qua in hoc mundo peregrinamur, & ad patriam tendimus. Nam sicut per pedes materiales gradimur per istam terram: ita specialiter per fidem tanquam per pedes ambulamus in ecclesia, quia ipsa est pes, fundamentum omnium aliarum uirtutum.

Quoniam probasti nos Deus: igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.

Induxisti nos in laqueum: posuisti tribulationes in dorso nostro: imposuisti homines super capita nostra.

Transiuimus per ignem, & aquam: & eduxisti nos in refrigerium.

Probo q̃ nõ p̃misit cõmoueri pedes meos fidei, imo firmauit, qm̃ tu Deus nos p̃basti, & nos examinasti igne, & ira, & crudelitate tyrannorum per duersa tormenta, sicut argentum examinatur multo igne, & fusione, C & induxisti, i. induci permisisti in laqueum tentationis, & posuisti tribulationes tormẽtorum in dorso nostro per multa tp̃a, quia a resurrectione Christi usq; ad Constantinũ durauit persecutio tyrannorum, & imposuisti hoĩes super capita nr̃a q̃a Maximianus, & Diocletianus promulgarunt edictũ, ut si quis Xp̃m profiteref. bonis fisco destinatis capitali sñia puniretur. In tm̃ ergo fuimus afflicti, q̃ per totum illud tp̃s transiuimus p ignem, & aquam tormentorũ, & p̃secutionum. Sed tandem deduxisti nos in refrigerium, & q̃etem p cõuersionem Cõstãtini, ĩ quo q̃euit ecclesia, & ẽ nos deduxisti martires ĩ refrigeriũ, & fruitionẽ gloriæ post tot tormẽta, quasi uellef cõcludere. Ergo bñdicite gentes Xp̃m de tot beneficiis receptis. Primo quia fuistis liberati ab idololatria. Secundo quia plures martires fuerunt de pp̃lo gentili. Tertio quia tota ecclesia mansit in populo gentili Iudæis reprobatis. D

Introibo in domum tuam in holocaustis: reddam tibi uota mea quæ distinxerunt labia mea.

Hic p̃mittit reddere uota post gratiarum actiones. Vnde dicit hõ misticus. Postq̃ fuero liberatus de persecutione tirannorum: & Constantinus reddiderit pacẽ ecclesiæ, ego tunc libere potero exercere diuinum cultũ & introibo domum tuã, s. ecclesiã i holocaustis, & sacrificiis, quod erit cor contritũ, & humiliatum. Nã holocaustum in le. vet. erat sacrificium quod totũ igni consumebaf ante altare. Ita pariter in lege noua cor contritum, & humiliatum dr̃ holocaustum totum igne caritatis crematum nil retinẽs de peccato, sed totũ in Deũ conuersum, & hoc est E uerum holocaustum Xp̃ianorum. Et iõ seq̃tur. Reddã tibi Deus uota mea. s. p̃missa uoluntaria, quæ labia mea distinxerunt, & expresserunt. Vnde uota q̃ uouimus, & Deo p̃misimus, et professi fuimus in baptismo, fuerunt fides, spes, et caritas de corde bono, et cõsciẽ pura, et obseruantia legis euangelicæ. Ista ergo sunt uota, quæ distinxerunt, et expresserunt, et promiserunt labia nr̃a in baptismo: et hęc tenemur reddere semper sp̃õso nostro Christo tanquam debitum.

Et locutum est os meum: in tribulatione mea.

Dicit ecclesia ẽt, reddam tibi illa uota, et promissa, q̃ locutum est os meum in tribulatione mea. Nã quando eram in illa dira persecutione tirãnorum fugiendo per montes, et speluncas, et non poteram libere Deo sacrificare, tunc p̃misi per os meum Deo multa uota, si liberaret me de illa persecutione. F Postq̃ ergo fuero ego, et sum liberatus, uolo reddere nõ solum uota mea quæ distinxerunt labia mea in baptismo, sed etiam illa uota quæ locutum est, et promisit os meum in illa tribulatione, et persecutione.

Holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum: offeram tibi boues cum hircis.

Et offeram tibi holocausta medullata. Vnde nota, quod in lege ueteri offerebantur arietes pingues, et boues, et hirci: et toti cremabantur in holocaustum, et ille fumus pinguedinis ascendebat in cælum, etc. Sed iam dictum est psalmo. 48. quòd talia sacrificia iam non sunt accepta in lege noua, et quòd de se non erant bona, nec munda,

nec

A nec propria sed aliena. Sed in lege noua offeruntur illa sacrificia, quæ per illa figurabātur. Nam per agnum matutinum, & uespertinum, q totus in holocaustum cremabatur, intelligitur Christus q totus in cruce igne caritatis crematus est, & totum se Deo pri pro toto mundo obtulit, & illud holocaustū quotidie in ecclesia offertur in memoriā illius passionis, & reconciliationis populi cū Deo pre. Et per arietes intelligūtur sacerdotes qui supradictū holocaustum offerūt cum incenso, & deuotione, qui simul offerunt seipsos. Et per boues, & hircos oblatos intelliguntur pœnitentes, quia superbia, & petulantia bouina, & fœditate hircina mortificatos seipsos sanctos & immaculatos offerunt Deo. Dicit ergo: ego tunc offeram tibi holocausta medulata, & pinguia pinguedine, & abundantia gratiæ, quod est sacrm eucaristiæ, & hoc holocaustum offeram tibi cum
B incēso, & deuotione arietum .s. sacerdotum qui sunt doctores ouium: & offeram tibi boues.i. pœnitentes à superbia mortificatos cū hircis.i. cum pœnitentib. ab hircina fœditate, & luxuria mortificatis, & mundatis sicut dictum est ps. 50. in tertia expositione. Et ēt per ista tria aīalia occisa intelliguntur martires, & confessores, & virgines, ut dictum est ibidem, quæ quidem holocausta iugiter offeruntur in ecclesia. Et omnia ista obtulit Christus in cruce. Nā primo ipse fuit aries, & ductor populi & gregis Christiani, & fuit vitulus sine iugo peccati, & fuit hircus non de se, sed quia peccata omniū membrorum secum crucifixit.

Venite audite, & narrabo omnes qui timetis Deum quanta fecit animæ meæ.

Ecclesia prorumpens in gaudiū conuocat
C oēs ad congaudendum secum dicēs. Venite oēs fideles, & uidete quanta beneficia superius exposita dominus fecit animæ meæ.

Ad ipsum ore meo clamaui, & exaltaui sub lingua mea.

Iniquitatem si aspexi in corde meo: non exaudiet dominus.

Propterea exaudiuit dominus, & attendit uoci deprecationis meæ.

Et iō ore meo clamaui & clamabo ad ipsum septies in die gratias agendo in diuinis officiis, & exaltabo sub lingua mea. Nā si p quia, & non quia non aspexi iniquitatem in corde meo: ideo exaudiuit me dominus: q a si aspexissem iniquitatem nō exaudisset me dominus, quia peccatores Deus nō exaudit D sed iustos. sed quia ego mortificatus à pecto obtuli cor contritum, & humiliatum, propterea exaudiuit Deus, & intendit, & satisfecit uoci deprecationis meæ, adimplendo quod petebam.

Benedictus Deus qui non amouit orationem meam, & misericordiam suam à me.

Benedictus sit ergo Deus & gratias ago ipsi, q non amouit.i. non renuit nec repulit orationem.i. petitionem orationis meæ: nec mīam suam remouit à me. Nam per suam mīam me audiuit, & cōpleuit petitionem orationis meæ. Nam primo per mīam suam uenit in carnem, & liberauit me a pctīs, & p ecclesiastica sacramēta, & postea liberauit me à persecutione tirannorum, & sic expecto liberari de carcere corporis huius, & esse cum Christo Amen. E

PSALMVS LXVI.

Deus misereatur nostri, & benedicat nobis illuminet uultū suū sup nos, & misereatur nostri

Vt cognoscamus in terra uiam tuam: in omnibus gentibus salutare suum.

Titulus. Ad victoriā siue in finem ps. cantici. Ex titulo apparet, q David fecit hūc ps. dirigens in Christum, et ecclesiam, quia est finis omni credenti ad iustitiam ad Roma. 10. Et exprimitur modus quo cantabatur in templo ex præcepto, Dauid, quiā in organis musicis cum cantico, & uoce humana. Nam ita Terentius in titulis comœdiarum exprimit organa, et musica instrumenta, quibus comœdiæ cantabantur, cum dicit. Acta laudis megalensibus tibiis duab. etc. Ita Dauid uelut uerus, et spiritualis poeta, et egregius psaltes Israel in titulis suorum psalmorum, exprimit genera musicorum, et modū F cantandi. Nam secundum sacramēta in psalmis contenta dabat modum cantandi, ut cātans corresponderet sacramento. Sed quia iste psal. continet altissima misteria .s. misterium aduentus Christi, et misterium trinitatis, ideo uoluit ut cantetur cum organo, et cantu siue uoce humana iuncta cum organo, et sic simul notificabatur unitas uerbi cum carne, et lætitia aduentus Christi, et cantabatur cum toto conatu uocum usque ad finem, ad denotandum altissimum misterium trinitatis, in quo factus fuit. Iste psalmus paruus in verbis, et maximus in sentētia diuiditur in duas partes. Nam in prima homo misticus siue ecclesia

A ecclesia petit saluatorē, ut ueniat in carnē, ut saluet mūdū per mīam,& passionē.Scdò q̄a licèt ista incarnatio terminet ad filiū tñ efficiēter fit à tota trinitate.Ideo in ultimo uersiculo inuocat,& exprimit oēs tres psonas p mysteriū trinitatis,ibi. Benedicat nos Deus. Quātū ad primū est notandū, q actus mīæ & nr̄æ redēptionis,primò & principaliter attribuit patri, & toti trinitati efficienter,sed istrumētaliter,& meritoriè attribuit humanitati Christi, eo q illi facta est nr̄a iustificatio,& punitio nostri sceleris:& sic totus Xp̄s dr̄ redeptor,& saluator,sed q̄a in illa humanitate Deus pr̄ fuit nobis notificat⁹ in quātū Christus p humanitatē nobis loquebat,& prædicabat, reuelauit diuinitatē, & notificauit volūtatē pr̄is in lege euangelica.iō Xp̄s dr̄ vultus, & facies pr̄is in scri-
B ptura: q̄a p vultū,& faciē notitia designat. vt ait Greg.sup Ezec. Nā vnaquæq; res p faciē, & vultū cognoscit. Iō ait Dauid i principio huius ps.Deus pr̄ supple misereat nr̄i. quia per magna tpa ab Adam hucusq; fuimus in miseria,& captiuitate peccati.Et bñdicat nobis absoluendo nos à maledictione iniæ datę in Adam,& à maledicta lege.Sed q̄a talis misericordia,& bñdictio nō poterat nobis dari nisi per incarnationē filij Dei, q est uerbum,& vultus patris, per quē pr̄, & sua uoluntas nobis debebat notificari: ideo sequitur.Illūminet vultum suum super nos. i.ostēdat nobis filium suum in humanitate, quæ est lux vera illuminās oēm hominē ueniētē in hunc mundum q.d.per vultum tuum.i.filium suum incarnatum illuminet nos dādo legē euangelicā, & sic misereat nostri
C nō solum per doctrinā,sed et per mortē, & passionē à miseria, & maledictione releuādo,ut per ipsum filium tuum cognoscamus in terra uiā tuā.i.legē euangelicā, q est via peruenientiū ad te, & ipsemet filius tu⁹ est uia ueritas,& uita,& sic cognoscendo ipsū, cognoscemus uiam tuam q̄a nemo pōt venire ad patrem,nisi per filium,& etiam ut cognoscamus Christum salutare tuum,& medicum salutis nō solum in Iudæa,sed in omnibus gentibus, vt sit vniuersalis redēptor. Nā per ipsum filium tuum tanq̄ per faciem & uultum te omnes cognoscemus. ergo mitte eum,ut te omnes cognoscamus.

Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes.

O Deus,ut oēs populi cōfiteant tibi confessione fidei, & oēs populi cōfiteantur tibi D in confessione laudis. q. d. taliter cognoscamus salutare tuum in oībus gentibus, vt oēs populi gentiles qui hucusq; fuerūt falsæ superstitioni idolorum dediti, deinde te verū Deum trinum & vnum & incarnatum confiteantur,& adorent & laudent.

Lætentur & exultent gentes: quoniam iudicas populos in æquitate,& gentes in terra dirigis.

Gentes sic cōuersæ lætent,& exultēt, qm̄ tu iudicas pplos in æquitate per legē euāgelicā, quia nō præcipit nisi oēm virtutem, & æquitatē,& iustitiā, & non es acceptor psonarū:q̄a ita æquè saluas gētiles sicut iudęos, & dirigis gentes in terra per legem euangelicā sicut direxisti iudæos. Nā licèt prędicaueris iudæis,& direxeris eos,tñ postea misisti apostolos ad prædicādum & dirigendum gentiles in uia Dei, & sic patet, q iudicas in E æquitate.q.d. q ita lætabuntur gentiles sicut iudæi in tuo aduentu, quia æque omnibus dabis legem & omnes redimes.

Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes: terra dedit fructum suum.

Quasi dicat. Nō solū confitent tibi ppl̄i: q̄a tu es Deus,& Messias,& Saluator, & iudex æqu⁹,& legifer: sed & quia es verus tutor & gubernator,& dator bonorū tpalium. Nā per terra dedit fructū suū ad humanam sustentationē,& ad uitā alimentū,quia oia a te expectant vt des fructū in tpe &c.Sed ista expositio licet contineat ueritatē, inquantū oia ista tpalia dantur à Deo,tñ non credo, q ista sit intentio prophetæ i hoc loco,imo hic exprimit mysteriū incarnationis, & natiuitatis Christi de Virgine Maria sine uiro,sed solo opere spiritus sancti.q.d. Confiteātur tibi F oēs populi,& firmiter credant q terra.i.virgo Maria,quæ respū Dei dr̄ terra, dedit fructū suum.i.peperit Christum patriarchis,& pphetis diū pmissum,& expectatū: de quo fructu ait Esa.53. Et erit sicut virgultum coram eo,& sicut radix de terra sitienti. Idem c.45.Rorate cęli desuper,& nubes pluāt iustum,aperiat terra, & germinet Saluatorē, q.d. q sicut terra ex sola influentia cœli germinat uirgultū,et fructum, ita virgo Maria sine coitu viri,sed ex solo opere spiritus sancti, & influentia superna germinauit Christum Saluatorem, & fructum benedictum, cum cęteri fructus fuerint in Adam maledicti descendentes per generationem.Ideo solus iste fructus nos poterat benedicere.

Benedicat

A *Benedicat nos Deus Deus noster: benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ.*

In hac secunda parte explicat mysterium trium personarum in una essentia diuina,& substãtia. Nam q̃a superius memorauit duas personas diuinas: s. patrem a quo petijt misericordiam,& benedictionem, & personam filij intellectam per vultum, per quem facta est nobis misericordia, & data benedictio, & salus,& lex: ne putaremus esse tantũ duas personas in diuinis: iõ explicat omnes tres: vt simul comprehendat personam spũs sancti triplicando hoc nomen Deus, licet implicitè facta sit memoria de spiritu sancto, cum dixit. Terra dedit fructum suum, quasi opere spiritus sancti supple. Iõ hic intendit dicere, ꝙ licet misereri, & benedicere pertineat ad patrem p̃ filium, q̃ ẽ vultus eius: tñ
C non excludit̃ spũs sanctus, q̃ disponit̃ corda nr̃a ad mĩam,& grãm recipiendam. Dicit ergo. Bñdicat nos Deus pr̃,& Deus nr̃. s. filius, & bñdicat nos Deus. s. spũs sanctus, aĩam nostram disponendo. Sed ne q̃s putaret, ꝙ istæ tres personæ sint distantæ in essentia, & substantia, iõ sequitur. Et metuant eum. i. ipsum vnum solum Deum, omnes fines terræ: quasi dicat: licet istæ sint tres personæ personaliter,& relatiue distinctæ: tñ sunt una tm̃ essẽtia,& substãtia,& vnus solus Deus trinus in personis, & vnus, in essentia. Vñ p̃ ly Deus, Deus, Deus, non notificatur, ꝙ sint tres Dij, sed tres personæ: quarũ q̃libet est æquè,& perfectè Deus: quia eadẽ deitate qua pater est Deus: eadẽ numero filius,& spũs sanct⁹ est Deus, & sic non est nisi vnus Deus. Item eadẽ entitate,& essentia qua pr̃ est ens eadẽ
B pr̃,& filius,& spũs sanctus est ens: & sic non est nisi vnũ ens absolute. ut Aug. ꝯ Maximianum, licet sint tria supposita relatiua. Nã pr̃ non est Deus paternitate, sed deitate,& essentia,& substantia dr̃ ens, & Deus,& hanc eadẽ cõicat filio, & ambo eandẽ cõicant spiritui sancto,& sic oẽs tres personæ sunt vnus Deus,& vnum ens,& vnum aliquid: quia relatiua non sunt aliquid ꝭm Arist.& Aug. sed ad aliquid: & iõ licet sint tria ad aliquid, siue tria relatiua, tñ nõ sunt nisi vnũ ens,& vnum aliquid,& vnus Deus, sumẽdo ens, & aliquid noĩaliter. Sed ꝓpriũ nomen Dei est ens siue essentia, siue essentia, ꝙ idẽ dñt in Deo: & iõ opera essentialia ad ex̃ sunt indiuisa i diuinis. Nam tota trinitas dr̃ creatrix: licet qñdoq; scriptura distinguat modũ i p-

sonis. Nam pr̃ creauit mundum per uerbum D
in spiritu sancto, & sic patri attribuitur autoritas mĩæ,& filio dispensatio eiusdem, quia per filium misertus est nobis: & spiriti sancto attribuit̃ sanctificatio: quia sicut pr̃,& filius spirant spm̃ sctm̃, ita p̃ ipsum inspirant in nobis sanctificationem, & grãm. Et iõ in orõnib. petimus pr̃m p̃ filium ĩ vnitate spũs sancti, q̃a sic requirit̃,& explicat̃ ordo emanationum diuinarum personarũ. Et nos non timemus nec metuimus nec adoramus tres Deos: sed vnum Deum colimus in essentia, substantia,& trinũ in p̃sonis: cuius op̃a mĩę, & salutis circa nos facta satis explicat̃ i hoc paruo ps̃. Et nota, ꝙ Dauid nõ solũ notificat nobis unitatẽ diuinæ substantiæ cũ trinitate p̃sonarũ p̃ hoc ꝓnomen singulare, cũ q̃ñ d̃t metuãt eũ &c. sed ẽt p̃ hoc uerbũ singulare bñdicat: cũ dicit Bñdicat nos Deus Deus nr̃ E
&c. ad denotãdũ, ꝙ licet tres p̃sonæ realiter distinctæ concurrant ad bñdicẽdum nos: tñ vnicus est actus earũ ad ex̃, tanq̃ ab uno principio substãtiali, in quo sunt vnum: quia opera trinitatis sunt indiuisa ad ex̃: iõ tales actus essentiales cõiter ꝓferunt̃ in scriptura p̃ uerba singularis numeri: ut Gen. 1. In principio creauit Deus cœlum, & terram: sed q̃ñq; ꝓferuntur per uerbum plurale. ut ibidẽ. Faciamus hominem ad imaginẽ &c. per quod denotatur pluralitas personarum cum unitate substãtiæ. Secus aũt est de productione spũs sancti: qui licet spiretur a patre,& filio tãq̃ ab uno principio, ꝓut determinatum est in concilio Lugdunẽsi, tñ doctores catolici sp̃ consueuerunt dicere cũ uerbo plurali, ꝙ pr̃ & filius producunt aut spirant spm̃ sctm̃. Et hęc fit quadruplici rõne: vt põt colligi ex di- F
ctis Aug. Primo quia talis actus non est essentialis, sed personalis & nominalis. Scd̃o quia licet pr̃,& filius spirent spm̃ sctm̃ tanquam vnum principium ꝑ vnicam uirtutem spiratiuam, in qua non opponuntur sed vniuntur: tñ spũs sanctus procedit ab eis tanquam a duabus personis se mutuo diligentib. quia spũs sanctus non est patris solius nec filij solius sed amborum. Et iõ quãdã, qua se pr̃, & filius diligũt, insinuat nobis caritatem. ut inquit Aug. Et sic simul denotat in eis pluralitatem,& vnitatem: inquãtum est nexus amborũ. Tertio hoc fit ad notificandã trinitatẽ p̃sonarũ cũ unitate substantię. Quarto ut uideamur ꝯformari saluatori nr̃o, qui dixit Pater,& ego vnum sumus: cũ uerbo plurali. Et

ideo

A ideo de hac ineffabili trinitate cũ grandi timore, & tremore loquendum nobis est sp verba nostra catolicæ fidei subijciendo.

PSALMVS LXVII.

Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum a facie eius.

Hunc ps. præponitur talis titulus. s. In finẽ siue ad uictoriã Dauid ps. cantici, per qđ patet, ꝙ Dauid fecit hunc ps. dirigens in Xp̃m: & ecclesia, q est finis legis, & ꝓcepit ipsum cãtari in tẽplo cum instro musico cum toto conatu uocum, eo ꝙ ille popul⁹ cũ magno clamore, & desiderio uocabat Xp̃m vt veniret ad ecclesiã suã, & patebit. Vñ est aduertẽdũ, ꝙ iste ps. est difficilior inter oẽs ad intelligendũ, & exponendũ. Primo pp scabrositatem, & diuersitatem translationum. Sc̃do q̃a vtitur cõiter vocabulis metaphoricis. Tertiò
B q̃a vtit̃ multis figuris grãmaticalib. Iõ est difficilis ad cõstruendam, & ordinandã literã. Et est magna diuersitas nõ solũ inter catolicos: sed ẽt inter Hebræos ĩ exponẽdo, & ordinãdo particulas huius ps. licet oẽs Hebręi cõueniãt ꝑ maiori parte in expositione eius quantum ad materiã. Dñt. n. ꝙ Dauid in hoc ps. agit grãs Deo ꝑ bñficiis, quæ recepit ille populus in exitu Aegypti & in tota illa ꝑegrinatione ꝑ desertũ vsq; ad ingressum terræ ꝓmissæ inclusiue. Et sic exponunt hũc ps. literaliter absq; aliquo sacro. Sed in tali expositione ꝓcise literali iudæi cæci, et obstinati multipliciter errãt. Primo q̃a minuũt dignitatẽ ꝓphetæ. Nã sequeret̃, ꝙ Dauid nõ esset propheta in hoc ps. nec indiguisset lumine spũs sc̃ti, quia unusquisq; ex ꝓprio lumine põt narrare historiã ꝓteritorũ gestorũ,
C ꝙ est ꝯ sacrm̃ tituli huius ps. Nã dicit Rabi Camhi, ꝙ ubicunq; in ps. ponit̃ titulus in finẽ: ibi ponit̃, & clauditur aliquod magnum misterium de futuro rege Messia. Itẽ sc̃do: quia multa inserunt̃ in hoc ps. quæ sunt præter illam historiã. Itẽ tertio q̃a loquitur multotiens ꝑ uerba de futuro ut patebit; ergo aliqd aliud intẽdit dicere Dauid præter historiã ĩ hoc psal. Et iõ est magis credendum apostolo Paulo, q ad Ese. 4. Exponit scripturã huius psal. de donis gratiarũ, quæ acceperũt apostoli in missione spũs sc̃ti ĩ die pent, allegando illud. Ascendisti in altum, cepisti captiuitatẽ, accepisti dona ĩ hoibus. Et ideo est dicẽdum, ꝙ propheta Dauid cõsiderãdo et cõtemplando totum discursum filiorum Israel ab exitu Aegypti vsque ad ingressum terræ promissæ pręuidit in spiritu totum discursum ecclesiæ a resurrectione Chri vsq; D
ad eius prosperitatem tpe Cõstantini, & ẽt vsq; ad iudicium. Vnde per hoc, ꝙ Moyses eduxit illum populum de Aegypto in manu forti, & brachio excelso transuexit eum per mare rubrum submerso Pharaone cum exercitu suo: de qua victoria ille populus cãtauit illud canticum triumphale. s. Cãtemus dño gloriosè: qđ præuidit Dauid in spiritu qualiter Chrs in sua resurrectione confractis portis inferni debebat educere uinctos, et captiuos patres, & fideles ue. te. & introducere eos in cœlum: de quo triumpho angeli debebant cantare cãticum triumphale. Item per hoc, ꝙ Deus pluit manna in deserto ad refectionẽ illius populi, & dedit legẽ Moysi in mõte Sinai cum igne, et tronitruis: præuidit Dauid qualiter Xp̃s debebat dare ecclesiæ suæ sacrm̃ eucaristiæ ad refectionẽ E
spiritualẽ, & in die pente. debebat pluere sup aplos pluuiã donorũ, & grãrũ spũaliũ. Itẽ tertio, ꝑ hoc ꝙ Moyses ex ꝓcepto Dei fabricauit tabernaculũ, & arcã, & diuisit leuitis oĩa officia, & spolia tabernaculi, ut patet Nu. 4. præuidit qualiter Xp̃s debebat spũaliter fabricare ecclesiã spõsam suã, & ornare, & dotare eã ornamentis diuersarũ uirtutũ, & officiorũ, & sacrorũ. Itẽ quarto, ꝑ hoc ꝙ ille populus ex præcepto Dei interfecit regẽ Basan, & oẽs reges Canaan cum oĩbus habitatorib. pp scelera eorum præuidit Dauid qualiter ex ꝓcepto Dei Titus cũ exercitu Romanorũ debebat intrare ꝑ Basan in terrã ꝓmissionis, & destruere Hierusalẽ, & oẽs habitatores eius, in uindictã mortis Christi. Itẽ quintò ꝑ hoc ꝙ ille populus introiuit ꝑ Iordanẽ cũ duodecim ducibus, et cum arca F
dñi, ad cuius pñtiam, & uoces sacerdotum, & leuitarũ corruerunt muri Hierico, & exinde in uirtute dñi existentis in arca capta fuit tota terra, & subiecta diuino cultu ꝓuidit Dauid in spũ qualiter reprobatis, & destructis iudęis apli debebãt ingredi ad populũ gentilẽ, & ad ꝑdicationẽ, & in uirtute noĩs Iesu, qđ ĩ ore ferebãt cũ magnis signis, & miraculis debebãt subiicere totum pplm gẽtilẽ iugo, & fidei Xp̃i à solis ortu vsq; ad occasum. Oĩa ergo s. dicta præuidens Dauid in spũ fecit hũc ps. in quo octo facit. Nã primo excitat Xp̃m, ut resurgat à mortuis, & oẽs fideles, ut celebrent cum lætitia Chri resurrectionem. Secundò inuitat, & excitat omnes

A oẽs angelos, & oẽs fideles redẽptos ad cantandũ cãticum triũphale, ꝓ uictoria q̃ Chr̃s habuit de diabolo, & de morte per suam resurrectionẽ, & ascensionem. Tertio explicat dona gratiarum, & ornamenta, quib. Chr̃s dotauit, & ornauit ecclesiã sponsam suam. Quarto explicat qualiter oĩa illa dona Xp̃s accepit a p̃re in sua ascensione. Quinto explicat qũo Xp̃s meruit accipere illa dona ꝑ mortem suam, & passionem. Sexto explicat & prædicit punitionem Iudæorum factam in vindictã mortis Christi. Septimo explicat & prędicit qualiter reprobatis, & destructis iudæis, apostoli ingressi sunt ad populum gẽtilem: ex cuius cõuersione ecclesia fuit amplrata per totum orbẽ. Octauo agit gratias, & excitat totam ecclesiam ad agendũ gr̃as pro oĩbus beneficiis s̃. dictis acceptis: f̃m ibi.
B Cantate Deo. tertium ibi. Deus cum egredieris: quartũ ibi. Currus Dei quintũ ibi. Benedictus Deus: Sextũ ibi. Veruntamẽ cõfringet. Septimũ ibi. Viderũt ingressus tuos: octauũ ibi. Regna terræ cãtate. Quãtũ ad primũ est aduertendũ prout legitur Numeri. 10. ꝙ postq̃ Moyses receperat legẽ, & fabricauerat tabernaculũ cũ arca, erexerat ipsum, & colũna nubis simul cũ tabernaculo incepit moueri, tũc Moyses cum Leuitis cãtarũt primũ uersum huius ps̃a. s. Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius. Et sic q̃cunq; arca dñi mouebatur de aliquo loco, & mãsione, sp̃ repetebant hunc uersum, & oẽs inimici fugiebant à facie eorum: intm̃ ꝙ irruit timor super oẽs habitatores illius terræ circũstãtis, vt oẽs fugerẽt à facie tabernaculi vsquequò
C arca introducta fuit ĩ terrã ꝓmissam, & collocata in Silo, ut patet ꝑ totũ discursum libri numerorũ, & Iosue. In quo fc̃a sunt multa mirabilia. Nã a facie tabernaculi vict[9], & fugatus fuit Amalech, & Moab, & Basan, & Iordanis conuersus retrorsum, & oĩa regna Canaã subiecta: ꝑ qd̃ p̃uidit Dauid qualiter Xp̃o resurgẽte infernus erat expoliadus, & diabolus a facie Xp̃i fugiẽdus, & ẽt qualiter à facie nominis Iesu: quod apostoli portabãt in ore, & arca euãgelica, tota terra debebat tremere & oĩa idola erãt prosternenda, & oĩa regna terrę Christo subiiciẽda. Hoc ergo præuidens Dauid in sp̃ũ incipit huc psalmũ cũ verbis Moysi, & excitat Xp̃m, ut resurgat à mortuis de sepulchro, & expoliet infernum, dic. Exurgat Xp̃s Deus, & homo de sepulchro, sicut surrexit q̃ñ liberauit Israel de Aegypto, & intret infernũ, & fugiãt diab. inimici eius, & ducat exĩde fideles vet. te. Et nõ solũ fugiãt diaboli à facie eius: sed ẽt Iudæi inimici eius, q. oderũt, & crucifixerunt eũ, fugiant videntes eum resurrexisse. D

Sicut deficit fumus, deficiant, sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei.

Sicut fumus deficit & cera fluuit a facie ignis, ita tã Iudæi quã diabolus ꝑeant, & fugẽtur a facie Chr̃i Dei, & hoĩs post suã resurrectionẽ. Et omnes fideles ue. te. liberati de inferno per resurrectionem.

Et iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, & delectentur in lætitia.

Oẽs iusti fideles no. te. liberati a pc̃õ, & a iugo le. ue. exultẽs in cõspectu Dei se fuisse liberatos, & delectẽtur lætitia in lege euangelica, ꝑ quam intelliguntur misteria ue. le. & ꝓphetarum. Vnde Chr̃iani, qui Christũ receperũt epulentur in Iesu sacramentorũ, & ciborũ spiritualiũ euangelicæ doctrinæ. Et delectentur in lętitia in eius intelligentia sicut filii Israel epulati sunt ĩ azimis, & agno pascali in exitu Aegypti. Deinde cum dicit. E

Cantate Deo & psalmum dicite nomini eius, iter facite ei quoniam ascendit super occasum: dominus nomen illi.

Inuitat, & excitat Dauid angelos, & oẽs fideles, redemptos, & liberatos de captiuitate diaboli ad cantandũ Xp̃o canticũ triũphale pro uictoria quam habuit de diabolo per expoliationẽ inferni, & morte per resurrectionem, prout prçuidit per liberationẽ filiorum Israel de Aegypto. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ quinq; fecit Moyses in figura Christi in illo exitu Aegypti. Primo fecit multa signa in uirtute noĩs Dei tetragrãmatõ. Secũdo interfecit oĩa primogenita Aegypti. Tertio liberauit oẽs filios Israel de illa morte ꝑ sanguinẽ agni. Quarto eduxit tres cõdõnes hoĩm de illa captiuitate. Quinto cõgregauit totum illum populũ sub una lege, & societate ĩ terra ꝓmissionis: q̃ ante erat dispsus ꝑ Aegyptũ. Et iõ postq̃ fuit liberatus de Aegypto, & de ꝑiculo maris rubri: cãtauit illud triũphale. Cãtem[9] dño gloriosè, ꝓ gr̃arum actione. Sed q̃a oĩa illa fecit Moyses ĩ figura Xp̃i, iõ Chr̃s cui est nomẽ domini tetragrãmatõ. s. Iesus, alia q̃nq; fecit in expoliatione inferni, & sua resurrectione q̃ fuerunt multò maiora. Primo ĩ sua passione quando descendit ad inferos factus F

est

A est terræmotus per vniuersam terram, & sol obscuratus est. Secūdò cōfregit infernū, & triūphauit d̄ diabolo. Tertiò expoliauit ī fernum, & liberauit sctōs partes. Quartò, triumphauit de morte. q̄a p resurrectionē mortē vicit, et superauit. Quinto cū magno triūpho sanctos patres in cœlum introduxit: & in domo vnius gloriæ cōgregauit. de quo triūpho angeli cāticum triūphale cantarūt dicentes. quis est iste, qui venit de edon. Esa.63. Hæc ergo prudens Dauid in spū excitat angelos, & fideles redemptos ad cātādum triūphum Christo in sua ascensione dicens. O uos pres ue.te.ab īferno liberati: & uos fideles no.te. de tenebris redempti: qui per aquas baptismales mare rubrum transistis, & ad litus salutis per Christum peruenistis: cantate Deo, & psalmum dicite nomini eius quod est Iesus significatum per nomen quatuor litterarum: quia melius potestis uos cantare in ista redemptione, q̄ filij Israel post trāsitum maris rubri: q̄a de maiori captiuitate, & morte estis liberati per Christum. nā illi fuerunt liberati de captiuitate, & morte tpali: vos aūt de morte æterna. Et vos angeli nō prohibeatis ingressum eius in cęlū imo facite ei iter, & date locum, q̄a licet Deus relegauerit hominem à paradiso, & priuauerit ipsum cœlestibus mansionibus pp pctm̄, tamē Christus multis rationibus meretur intrare cœlum cū suis fidelibus liberatis, & redemptis. Primò, quia dominus est illi nomen .i. q̄a Iesus est nomen eius significatum per nomen dn̄i tetragramaton, qd̄ est nomen summę potentię, & sapientię, & mīę, & iustitiæ: vt dictum est psal.8. Ergo ipsi debetur cœlum in hæreditatem. Secundò, quia ipse ascendit sup occasum. s. supauit, & vicit mortē p resurrectionē. Tertiò debet̄ ipsi triūphus, q̄a ipse triumphauit de diabolo, & turbauit, & fugauit eū, & liberauit suos fideles, eò q̄ est pr̄ orphanorū, & iudex viduarū. Ideo exultate in conspectu eius in isto triūpho, quia principes inferni turbabuntur à facie eius. s. Christi patris orphanorum, & iudicis viduarum. Nam ad eum pertinet defendere fideles suos orphanos, & eiectos, & aīas viduas à Deo per peccatum desertas. Itē quartò debet̄ ipsi triumphus, & debetis exultare, eò q̄ eduxit victos in fortitudine de inferno, & et eos q̄ exasperant. i. latronē, & Paulū, & multos alios: qui ante exasperabant contra eum, liberauit, & eduxit de morte perpetua. Et eduxit multos qui habitabāt ī sepulchris, q̄a multi surrexerunt cum Chr̄o de sepulchris, & uenerunt in sctām ciuitatē: apparuerunt multis. Matt. 27. Itē quintò debetur Christo triūphus, eò q̄ oēs quos de inferno, & de pctō liberauit fecit habitare in loco sctō, scilicet in loco, & in domo unius mortis, & vnius glorię, & caritatis. Et est figura q̄ dr̄ hysterō ptero. i. transpositio sniæ. Nā prius Christus eduxit vinctos de īferno, & de pctō, & postea fecit eos habitare in loco sctō suo. Ex quinq; ergo rōnibus supradictis probat propheta, q̄ Chr̄o debetur triūphus, & hæreditus in cœlo. Primò quia nomen eius est nomen domini qd̄ est Iesus. Secundo quia triūphauit de morte. Tertio: q̄a turbauit, & fugauit diabolum, & triūphauit de eo. Quarto quia eduxit uinctos de īferno. Quinto q̄a ꝯgregauit eos ī loco sctō suo, & in domo vnius moris. Ad quorū intelligentiā est primo notandum, q̄ oēs patriarchæ, & prophetæ ideo desiderabant Christū videre q̄a sciebāt in spiritu q̄ solus Xp̄s debat reuelare nomē dn̄i tetragramatō, q̄ nulli patrū antiquorū fuerat reuelatū. Et iō dn̄t iudæi moderni, q̄ messias, quē falso expectāt, debet hēre secū illud nomē, & scire proprietates eius, ī cuius virtute debēt facere multa miracula, & subijcere totū mūdū. Cum ergo secūdum veritatem Christus saluator noster non solum habuit illud nomen, imo ipse erat nomen domini quod est Iesus vt probatum est psal.8. Ideo habet potestatē in cœlo, & in terra, & in inferno: & per cōsequēs debetur sibi triumphus. Ideo dicit Dauid: Cantate ei, & psallite illi, quia dominus nomen illi. Secundo est notādum secundum apostolum. primæ ad Corinth.15. q̄ mors ante resurrectionem Christi dicebatur victrix oīm. & ideo dicebatur occasus vitæ. Na sicut mundus perdit lucem per occasum solis: ita homo perdit vitā p mortē. Et ideo dicebat̄ finis oium terribilium. ut patet primo Ethic. q̄a de oīb. magnis, & paruis triūphabat: q̄a ultra mortē non erat aditus neq; transitus licet Christus repperit aliam uitam post mortem, quando resurrexit ad uitam gloriosam. Et sic triūphauit de morte, quia deuicta morte reserauit nobis aditum ad aliam uitam p ipsam mortē. Et sic mors, qui erat finis oīm terribilium facta est nobis preuia ad aliā uitam. Et ideo dicit Dauid, q̄ Christo debetur triūphus in cœlo, eo quòd ascēdit super occasum. i. super mortē qn̄ resurrexit. Vnde sicut

A sicut Chrs ascendit sup occasum mortis: ita meruit ascẽdere sup occasum cęli i. sup primum mobile, qđ dicitur cęlum occasus eò ꝙ motu ꝑprio mouetur ad occasum: cũ cętera cęli moueanť motu obliquo, & quasi ꝯtrio sup polos zodiaci. Vñ est aduertẽdum, ꝙ hic latet maximum sacrm. nã sicut sol per raptum primi mobilis tẽdit ad occasum pręter motum ꝑprium, & quasi ꝯ naturã sui: & post occasum causat noctẽ p. absentiam suã in nr̃o hemispherio, & tñ dũ fert p aliud hemispheriũ inferius ip lucet, & causat diẽ in alio hemispherio inferiori: qa nunq̃ in se pdit lucem, sed peragrato alio hemisphęrio apparet supra nostrã hemisphęrium, & horizõtem: & sic causat nobis diẽ clarum, & lętũ, qa nõ manet in illo occasu: imo trascendit occasum, & trãsit ad auroram, & diẽ: Ita
B Chrs ꝯ iustitia, & pręter merita sua raptus, & ductus est ad occasum mortis per iudæos, & corpus eius fuit clausum, & sigillatum in sepulchro, qa putabanť iudæi Chrm totaliter occidisse uictũ morte corporali, & nunq̃ reuersurũ, nec redıturũ. Sed licet Chrs vere fuerit mortuus: tñ eius aĩa verbo ꝑsonaliter unita descendit ad aliud hemispherium. i. ad infernum, nunq̃ amittẽs, nec perdẽns suum lumẽ causãs lucẽ, & diẽ sctis patrib. in libro ubi Chrs tãq̃ pr orphanorũ, & iudex viduarũ aĩarũ sedit per. 40. horas, & condemnauit diabolum tanq̃ tyrãnum: à cuius facie fugerũt oẽs dæmones, & ipse eduxit pdã antiq̃, & vinctos patres de limbo inferni. Et sic aĩa Chri cũ tali triumpho reuersa est ad corpus: resurrexit Chrs ad diẽ, & uitã gloriosam. & sic incepit dies gratiæ in ecclesia. Ex quo pa
C tet, ꝙ Chrs ascendit super occasum mortis: et ideo meruit ascẽdere sup occasũ cęli primi mobilis vsq; ad cęlum empireum & iõ dicit David, ꝙ Christo debetur triũphus, eò ꝙ ascẽdit nõ solum super occasum mortis, sed ẽt sup occasum cęli. Iterum est notandũ, ꝙ Chrs tres cõditiones hominum eduxit de inferno. s. uinctos patres, & oẽs fideles ue. te. qui ibi uincti tenebantur ꝑp peccatũ primi hoĩs. Secundo eos qui exasperant, sicut fuit latro, qui ante improperando exasperabat Chrm in cruce, sed quia correctus & illuminatus dixit: memento mei dñe dũ ueneris in regnum tuum: iõ Chrs liberauit eum dicens: hodie mecum eris in paradiso. Tertiò quosdã non solũ liberauit de inferno, sed ẽt suscitauit de sepulchro, & surrexerũt cũ eo vt dictum est. & ideo dicit David.

Exultate in conspectu eius: turbabuntur a facie eius patris orphanorum, & iudicis uiduarum.

Deus in loco sancto suo, Deus qui habitare facit unius moris in domo.

Exultate in cõspectu eius q̃ educit uinctos in fortitudine. sĩr eos qui exasperant. i. latronem, & oẽs qui habitabãt in sepulchris. Hoc ẽt pt intelligi de liberatione a pctõ, nã Chrs quosdam liberauit. s. aplos, & cæteros conuersos de iudaismo, qui erant ligati, & uincti iugo, & uinculo legis & sic Xps eos liberauit, & absoluit a iugo legis. Scđo liberauit quosdã exasperantes ꝯ Xpm. sicut fuit Paulus & reges qui persequebanť ecclesiã. Tertio liberauit quosdã de sepulchris pctõrum sicut Magdalenã, & Matthæum, & oẽs peccatores. Et sic de omnib. potest intelligi ille uersiculus. Nam primas tres conditiones ho
E minum eduxit Christus de inferno, & fecit eos habitare in domo unius gloriæ: & alias tres eduxit de uinculo peccatorum, & infidelitatis: & fecit eos habitare ĩ domo unius moris, & fidei. Primo oẽs qui sunt unius fidei facit habitare in hac ecclesia. Secũdo facit eos habitare per unam gloriam in cęlo.

Qui educit uinctos in fortitudine: similiter eos qui exasperant qui habitant sepulchris.

Notandũ, ꝙ Moyses tres cõdõnes hoĩum eduxit de Aegypto. Nã primo eduxit quosdam uinctos de captiuitate. Scđo quosdam exasperãtes qui nolebant exire. Tertio eduxit quosdã de sepulchris. s. ossa Ioseph, & patricarũ. & oẽs istos, qui erãt dispersi p Aegyptũ eduxit, & congregauit in domo unius moris dãdo eis unã legẽ, & ritũ colẽdi Deũ.
F Ita pariter Xps tres conditiones hoĩm liberauit, & congregauit in ecclesia. Nã primo absoluit uinctos iudæos a uĩculo, & iugo legis. Scđo eduxit ab idololatria gentiles exasperantes, & persequentes ecclesiã. Tertio traxit multos de sepulchris peccatorũ sicut Magdalenã, & Matthęũ. Et oẽs istos cõgregauit in domo unius moris, & legis euangelicæ. Congregauit ergo Chrs ecclesiam suam ex iudæis vinctis, & gentilib. & peccatorib. sub unam legem, deinde cum dicit.

Deus cum egredereris in conspectu populi tui: cum pertransires in deserto.

Terra mota est: etenim cœli distillauerunt a facie Dei Sinai, a facie Dei Israel.

Pluuiam uoluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ, & infirmata est: tu uero perfecisti eam.

Ani-

A *Animalia tua habitabunt in ea: parasti in dulcedine tua pauperi Deus.*

In hac tertia parte pdicit, & explicat bona spūalia, quæ ꝯtulit Xp̄s ecclesiæ spōsæ, & ornaméta, quib. eā dotauit, & ornauit figurata p bona q̄ ille ppl's recepit à Deo in deserto, & illo itinere. Ad cuius intelligentiā est notādū, ꝙ quinq; bona inter cætera cōtulit De' illi pplo ī deserto. Nā primò De' pluit eis māna de cœlo cū iā deficerēt fame. Scd̄ò dedit eis legē ī mōte Sinai, p quā dedit eis cognitionē Dei. Tertiò pcepit fieri tabernaculū, & ornauit ipsū, & diuisit spolia eius filiis. Leui. s. Caatitis, & Gersonitis, & Meraritis: ut patet Numeri 4. Quartò diuisit, & distribuit gradus sacerdotū, & ministrorum. Quintò introduxit illum pplm, & tabernaculū, & collocauit ipsū in montib. pinguib' B terræ pmissionis. Sed q a oīa illa facta sūt in figura Xp̄i, & ecclesiæ sponsæ suæ: iō Xp̄s uolēs implere scripturas alia q nque, uel sex dedit ecclesiæ sponsæ suæ post resurrectionē, & postq̄ liberauerat eā de captiuitate peccati, & ꝯgregauerat eam ex iudæis, & gentilibus, & pc̄toribus. Primò dedit ipsi sacrm eucharistię ad refectionē spūalem. Scd̄ò dedit apostolis spm̄ sanctū, p quem receperūt dona gr̄arum ad intelligendas scripturas, & hoc in die Pentec. Tertiò dedit eis dona uirtutū moralium, & theologaliū ad ornatum. Quartò diuisit gradus sanctitatis in ecclesia ſm diuersitatē uirtutū. Quintò distribuit ecclesiæ gradus ordinū, & ministrorum, & officiorum. Sextò cōstituit, & fundauit ecclesiā in monte pingui sacrorum ad nutritionem spūalem. In quo monte pascunt oues Chri C pinguedine ecclesiasticorū sacrorū. Hoc ergo præuidens Dauid in spū apostrophādo dicit ad Xp̄m: O Chre Deus, & homo sicut cū transires in deserto cœli distillarunt mānā, & terra mota est a facie Dei Israel, & Dei Sinai, qn̄ dedisti legē Moysi: ita pariter cū tu egredieris, & exibis incarnatus in conspectu ppli tui Chr̄iani segregabis. i. segregati sparges, & diffundes pluuiam bonorū spūalium uoluntariā. i. toti populo optatā, & desideratā, & gr̄am ipsi hæreditati tuæ. s. populo christiano, quæ licet ante esset infirmata, & fragilis, & debilitata p pc̄tm, & ex defectu gratiæ, tamen tu perfecisti, & confortasti, & fortificasti eā per esum sacramenti eucharistiæ, & aliorum bonorum spiritualium. Et iō omnia animalia tua, s. oēs fideles qui sunt oues pascuæ tuæ habitabunt simul in tua hæreditate, & ecclesia tua sub una fide, & caritate, eo ꝙ tu Deus parasti pauperi populo tuo istum cibum sacramentalē cum magno sapore, & dulcedine spūali: quia reficit, & lætificat mentē, & cor hoīs pp ineffabilē dulcedinem suam. Ex hac lra patet, ꝙ Dauid nō solum loquitur hic præcisè historialiter de illa pluuia mannæ facta in deserto: nec de pluuia ignis, & nubis facta in monte Sinai in datione legis: quia illa mysteria iam erāt facta tpe Dauid per CCCC annos ante. Hic autem loq tur de futuro dicēs: cum egredieris. i. cum exibis segregabis pluuiam hæreditati tuæ. s. in die Iouis sancta, qn̄ instítues sacramentum eucharistiæ distribuendo Apostolis, & oībus fidelibus, & in die Pente. qn̄ sparges pluuiam donorum gr̄arum ī linguis igneis. Ex quo patet, ꝙ cum dr̄ terra mota est a facie Dei Israel, non dr̄ ad historiā principaliter, sed ad figuram: q. d. ꝙ sicut tūc terra mota est a facie Dei Sinai ī datione legis, qn̄ pluit, & cœli destillauerunt māna in deserto a facie Dei Israel: Ita cœli distillauerūnt dona gr̄arum in monte Sion qn̄ segregauit pluuiā spūalē super apostolos, et hæc est uera intelligentia huius partis q̄ cæci, & obstinati Iudæi capere non pñt nescientes distinguere inter figurā, & figuratū, nec applicare figuram figurato. Deinde cum dicit: E

Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa.

Rex virtutum dilecti, & speciei domus diuidere spolia.

Explicat magis ꝙ dictum est, & ostendit qualiter ex supradicta pluuia spūali diffusa super apostolos dedit ecclesiæ dona sapientiæ, & doctrinę, et dona omniū uirtutum, et aliarum gr̄arum. Ad cuius intelligentiā est notandum, sicut dictū est in prologo trac. 3. in sexto principio, ꝙ debet præsupponi ad intelligendū sacram scripturam, ꝙ Christus non solum est mediator Dei, et hominū in reconciliando, et intercedēdo, sed ēt est medius interpres inter nos, et p̄rem, q a declarauit nobis uoluntatē p̄ris, et interp̄tatus est nobis legem ueterem eius uerū intellectū aperiendo. Et ēt Xp̄s ut ibi dictum est, uerus, et proprius procurator, rector, et dispensator oīum uirtutū, et donorū, et bonorū spūaliū Dei p̄ris dilecti sui, q a ad solū ipsum pertinet dispensare, et distribuere oīa bona gr̄æ, et gloriæ patris dilecti sui. Nam primò de- F

A dit bona gratiæ, qñ dixit: Accipite spiritum sanctum. Item hoc demonstratur in parabola talentorum. Matthæi. 25. Quia uni dedit quinq; talenta, per quæ denotantur dona gratiæ: & alteri dedit duo, per quæ denotantur bona naturæ: & alteri dedit unum per quod intelliguntur bona tpalia. Et tñ ipsemet Chrs dat, & dabit bona gloriæ qñ dicit, Euge serue &c. Item Lucæ. 21. dicit. Vado vobis parare locum, ut edatis, & bibatis super mēsam meam in regno patris mei. Ex quo patet, quod sicut Chrs est dispensator bonorum gratiæ: ita est dispensator bonorum gloriæ pris dilecti sui. Est ergo aduertendum, quod Xps, qui est dñs rector, & dispensator uirtutum, & bonorum patris, septē bona dispensauit, & distribuit ecclesiæ sponsæ suæ. Primo sacrum eucaristiæ: quod est bonum omnium bonorum. de
B quo dictum est, quod in eo continetur realiter Christus Deus, & hō, & per pñs tota trinitas. s. pater, & spiritus sanctus per consubstantialitatē ad uerbum. Scdo distribuit bona sapientiæ, & doctrinæ. Tertio bona uirtutū, & omnium gratiarum. Quarto bona graduum sanctitatis. Quinto bona graduum prælationū, & ordinum. Sexto bona pinguedinis grãæ sacramētorū. Septimo bona pinguedinis gloriæ. Dicit ergo propheta i his duob. uersiculis sub una copulatiua constructione: quod dñs Iesus Xps rex uirtutum dilecti. i. rector, & dispensator uirtutum, & grãrum, & bonorum dilecti pris dabit uerbum aplis euangelizantib. uirtute. i. cum uirtute multa ad pdicādū, & intelligendum sacras scripturas, & intelligit per uerbum oīa dona spūs scti, quæ Xps dedit aplis die pente. s. donum sapientiæ, & in-
C tellectus ad intelligendas scripturas: & donum consilij, & fortitudinis ad tolerandas persecutiones: & grãa linguarum, ad prædicandum euangelium omni creaturæ: & dedit eis uirtutem ad sanandū infirmos, ut patet Matthæi. 10. & Lucæ. 10. & Marci ultimo & iō dicit, quod dabit uerbū euāgelizātib. aplis & martyrib. cū multa uirtute miraculorū, & singnorū. Itē iste Chrs rector, & dispensator uirtutum dilecti patris sui, nō solū dabit uerbū euangelizantib. sed etiam dabit diuidere spolia speciei domus dilecti patris, idest dabit apostolis, & prælatis potestatem diuidere. i. uidēdi spolia, et ornamēta speciei i. pulcritudinis domus dilecti patris supple; quæ est ecclesia de qua dicit Christus. Domus patris mei domus orationis est, et ītelligit Dauid per spolia speciei domus omnia dona D uirtutum, & gratiarum quæ sunt ornamenta; & pulchritudo domus Dei patris, quæ est ecclesia. de quibus ornamentis dixit superius psal. 44. Astitit regina à dextris tuis ī uestitu deaurato circūdata &c. Item omnis gloria filiæ regis abintus in fimbriis aureis circumamicta varietatibus. de quibus etiam ornamentis, & spoliis habetur in lib. Canticorum per totum. Hæc ergo sunt spolia, & ornamenta speciei, & pulchritudinis domus dilecti patris Christi. Et ideo est aduertendum in constructione, & ordinatione literę horum duorum versiculorum: quia ex duobus uersibus fit una copulatiua constructio. quia ly dominus primi versus ordinatur cū ly rex uirtutum secundi uersus, isto modo. s. dominus Iesus Christus rex. i. rector uirtutū dilecti patris sui supple, dabit uerbum euan E gelizantibus uirtute multa, & dabit diuidere spolia speciei domus dilecti. Ita quod primus gtũs. s. dilecti ordinatur cum ly virtutū: & scds genitiuus. s. dilecti ordinatur cum ly spēi domus. i. domus dilecti pris Christi. Et etiā causatur amphibologica constructio in ly spēi domus: ut si dicatur, diuidet spolia spēi domus, uel spolia domus spēi. i. domus pulchritudinis, sed in hoc nulla est uis, nec improprietas. Pōt ēt causari figura quæ dr endiadis inter illa duo substantiua. s. domus spēi. i. spolia domus speciosæ. Et sic totū pōt saluari quocunq; mō ordinet lra scdm modos supradictos. Lra autem Hierony. habet iuxta pūctuationē Hebraicā sic. Reges uirtutū fœderabuntur, fœderabuntur, siue mouebuntur, mouebūtur: & spēs domus diuidet spolia, & tunc est sensus fm aliquos. s. quod reges F terræ congregabuntur sub vna fide in una ecclesia, & diuident spolia. i. dona, & ornamenta dabunt ecclesiæ sicut factum est per cōuersionem Constantini Imperatoris &c. Sed licet hoc fuerit uerum, tñ hoc non sonat ista litera nec præcedens, nec subsequēs. Ideo est magis tenenda supradicta sentētia, quia est magis consona, & maiora continēs sacramenta. Deinde cum dicit.

Si dormiatis inter medios cleros pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi eius in pallore auri.

Prędicit & explicat diuersitatē graduum ecclię quantum ad sanctitatem, quos gradus Chrs distribuit ad ornatū, & decorē ecclesiæ sponsę suæ. Ad cuius intelligentiā est notandū, quod Dauid appellat ecclesiam Xpi quque

A que noibus. Nam primò appellat eam populū Dei inquantū est ꝯgregatio fideliū. Scđo appellauit eā hḗditatē Xpi inquantū ad eius ciues ptinet ista hḗditas p grām, & alia per grām. Tertiò appellauit eā domum spēi, & pulchritudinis pp iā dcā superi⁹. Quartò appellat eā montē Dei pinguē, & coagulatū, ut patebit infra. Quintò aūt appellat eam in hoc uersu, Colūbam pennæ deargētatæ, siue colūbā deargentatā uariis colorib. coloratā, & hoc pp uarietatē graduū sctōrū, & statuū pfectorū uirorū qui quiescūt, & sunt, & fuerunt. Nā sicut colūba cōstat ex pēnis, & plumis diuersorū colorū, qbus pennis columba uolat ex uno termino ad aliū: ita pariter ecclesia ꝯstat ex diuersitate graduū sctōrum, & pfectorum uirorum quos Xp̄s ꝯstituit in ecclesia ſm diuersos gradus uirtutum: nam B ſm Apl̄m 1. ad Co. 12. alios fecit aplōs: alios euangelistas: alios prophetas, alios doctores, alios martires, alios confessores, & alios continentes &c. Et hoc distribuit unus, & idem spūs prout uoluit. Nā p uirtutē fortitudinis fecit aplōs, & martires, & per uirtutem castitatis fecit uirgines, & cōtinētes, & per uirtutē sapientiæ, & intellc̄s fecit doctores, & sic de singulis, & sic ecclesia facta est quasi una columba ornatu uirtutum, & grārum uarietate: cuius duæ alæ sunt fideles caritate formata, & spes bonorum cœlestium, quib. alis ipsa uolat inter duos terminos .s. à terra ī cęlum. Pennę autē uirides eius sunt ꝯfessores, & doctores qui uolant in cœlum p contemplationē, et pniām. Pēnæ uero albæ sunt uirgines, et cōtinētes, qui uolant p castitatē, et puritatem. Pennæ aūt rubeæ in pallore auri C sunt apostoli, et martyres, qui ardore caritatis per martyrium in cœlum euolarunt: uñ pennæ rubeæ, siue auratæ dñr esse in dorso huius columbæ, eo ꝙ martyres supra dorsū martyrium, et persecutiones pp Xp̄m tolerarunt ex caritate, et dono fortitudinis, et aliarum uirtutum. Hæc est ergo causa quare Dauid ecclesiām Xpi appellat columbā, et in toto isto uersu utitur uocabulis metaphoricis pp similitudinē. Vñ sunt ualde notanda uocabula hic posita: nā per columbā intelligit ecclesiam pp rōnes iam dictas, & per cleros intelligit terminos inter quos uolat ista columba siue hæreditates. Nā cleros Græce idem est qđ sors latine. Sed qa termini hæreditatum, siue ipsæ hḗditates diuidebantur per sortes, ut patet in lib. Iosue: iō in scriptura termini, & ipsę hęreditas dñr sortes frequēter. Et iō Dauid in hoc loco p cleros intelligit terminos siue hḗditates. Sed tunc est D uidēdū, q̄ hḗditates siue termini, inter quos volat ista columba. Ad qđ est dicendum vno mō, ꝙ termini inter quos volat ista columba, sunt duo testamenta .s. vetus, & nouum: quorum medium fuit Xp̄s, q̄ fuit finis illius, & principiū huius: qa ad ipsum tēdebāt, & volabāt pr̄es, & oēs fideles vet. te. & p ipsum trāsierunt ad vitā. Et sic iter, & spatium medium inter te. ve. & no. fuit Chr̄s, & veritas euāgelica, quę ī Xpo fuit cōpleta. Et fideles nō possunt venire: nec poterunt puenire de lege ad gratiā, nisi volādo, & transeundo p Chr̄m: nec nos possumus puenire ad cognitionē veritatis le. ve. nisi volemus ad euangelium trāseundo per Chr̄m, in quo oīa fuerūt cōpleta. Iō qui vult videre veritatē nō sistat E nec maneat in illo termino: sicut faciunt iudæi: sed oportet, ꝙ trāseat, & volet ad alium terminum p mediū q̄ est Chr̄s, & veritas euāgelica. Et sic Aug. & Hieronym⁹, & oēs sacri doctores ab vno testō ī aliud volabāt trāseundo p Xp̄m, & veritatē euāgelicā. Iō ait Xp̄s Matt. 13. ꝙ oīs scriba doctus in regno cœlorū similis est patrifamilias q̄ pfert de tesauro suo noua, & vetera. Et sic patet uno mō, qđ est valere inter terminos huius columbæ, & qđ est dormire per cōtemplationē. Alio mō termini, inter quos uolat ista columba sunt duæ ecclesiæ .s. ista inferior p gratiā, & superior p gloriā. Nā ista colūba semp volat ferēdo, & uehēdo fideles ab ista ecclesia, & hḗditate ad illā superiorē. Etiā per istos duos terminos intelligīt cœlū, & terra, īter quos quiescit ecclesia Chr̄i. Nā eccle F sia est super terrā: qa oīa terrena cōtemnit, & transcendit ponens suā spem in bonis cœlestibus, & dormit, & quiescit per cōtemplationē inter celum, & terram: qa est supra terrā, & infra celum: qa nondum puenit ad statum gloriæ, & iō eius ciues dicunt uiatores ad illā patriam, iam eleuati à terrenis. Et sic patet, ꝙ oēs fideles & iusti huius ecclesię dicuntur dormire inter duos terminos huius columbæ, & dicuntur pēnæ eiusdem. Dormire ergo inter medios cleros huius columbę nil aliud est nisi inter duo testamenta contemplari, & ab uno ad aliud per contemplationem discurrere, & unum cum alio concordare: aut contemptis rebus terrenis in sola contemplatione diuinæ legis, & in

A spe diuinorum conquiescere, & sm legem euangelicam uiuere, & mysteria no. te. p figuras, & pphetas, & autoritates ve. test. approbare. Et hoc est quod intēdit dicere Dauid in isto uersiculo. Pōt ēt describi ista colūba magis distinctè fm oēs suas partes. Nam ecclesia dr̄ columba metaphoricè pp eius mansuetudinē, & mundiciam. Caput huius columbæ est Chrs: à quo descendit oīs sensus spiritualis, & motus ad sua mēbra, ut frequenter dictum est, Columba eius est Virgo Maria: per quam descenderūt ad nos oēs gr̄æ per eius intercessionem. Nam sicut Chrs est mediator inter hoīes, & Deū, ita Virgo Maria est mediatrix inter nos, & Christum. Ista columba habet alas, & dorsum, & partes interiores. Pennæ alarum sunt deargentatę, & albæ: pēnæ dorsi sunt rubeæ, & pallide quasi
B deauratæ: pennæ uerò interiores sunt qędā uirides, & quædam medio colore, & quasi diuersis coloribus coloratæ. Et ideo pēnę rubeæ, & pallidę siue deauratæ dorsi huius columbę sunt apostoli, & martyres ardore caritatis fulgentes: qui primum, & altiorē locū tenent i ecclesia sicut aurum inter metalla: & ideo ponuntur in dorso ecclesiæ. Pēnę autem deargentatæ, & albæ alarū sunt uiri sancti, & mulieres uirgines, & contēplatiui qui totaliter ista terrena contēpserunt pp coelestia, & iō ponuntur in alis colūbæ, quia per puritatem uolant ad coelum, & sic tenēt fm locū in ecclesia. Pennę uero uirides sunt sancti Dei confessores: qui licèt non peruenerunt ad rubedinem, & palledinem martirii: tñ in uiriditate fidei, & spei radicāti fecerūt sp fructus bonorum operum: & iō collocan-
C tur istæ pennæ uirides qñque in cauda, qñq; propè alas colūbæ. Cęteræ aūt plumæ, quæ ponunt sub alis, & in partibus inferiorib. huius colūbæ mediis, & diuersis coloribus coloratæ sunt oēs Chri fideles tā coniugati, q̄ simplices, & diuersorū statuū, & conditionū Christiani uiuentes sub lege euangelica: q licet frequenter cadant per pctm: tñ semel in anno, uel finaliter surgūt per pniam: Oēs ergo supradicti status fideliū dr̄ dormire, & quiescere in hac colūba. Ista aūt columba hēt cleros. i. terminos intrinsecos, & extrinsecos. Termini intrinseci sunt alæ, & ei⁹ partes extremæ, sed termini extrinseci sunt coelum, & terra, & ipsa columba tenent mediū inter cęlū & terrā: nā licet nondum attingat nec possideat coelum in re: tñ iam tenet in

spe, & licet sit in terra: tñ non uiuit fm terrā D imo est eleuata a sollicitudine terrenorū, & in spe futurorum uiuit fm Deū. Et ideo tenet medium inter cęlum, & terrā. Et iō fideles dr̄ dormire inter medios cleros. i. inter medios terminos huius colūbæ inter cęlū, & terram. Vnde uita christiani dr̄ dormitio respū uitæ hoīum mundanorū. Nam dū mundani fluctuant, & laborant solliciti circa honores, & diuitias acquirēdas, & cætera tēporalia exercenda: Christiani dormiūt, & quiescunt in contēplatione, & spe bonorū cœlestiū. Et iō psal. 4. dixit uir iustus, q mundani à fructu frumenti, uini, & olei, multiplicati sunt. Ego aūt in pace in idipsum dormiā, & requiescā, qm tu dñe singulariter in spe constituisti me: prout ibi fuit declaratū. Dormire ergo inter medios cleros, siue terminos huius colūbæ nihil aliud est: nisi contemptis E rebus terrenis uiuere in ecclesia, & requiescere per contēplationē bonorū cęlestium. His habitis est deueniendū ad constructionē litteræ huius uersus, quæ difficilis est non solū pp uocabula metaphorica, sed ēt pp istā dictionem si, quæ præponitur in oōne. Na illa dictio, si, uno modo pōt esse coniunctio causalis, alio modo aduerbiū optatiui. Si aūt est coiūctio causalis: hoc pōt esse dupr. Nā aut connotat cām efficiētē aut finalē. Nā primò: quia dormire inter medios terminos huius colūbæ nō est cā efficiens eius qđ præcedit, nec subsequitur in lra: notat ergo cām finalem, & túc ponit prout ut sit sensus: Dñs dabit uerbum euangelizantibus uirtute, dabit diuidere spolia speciei domus dilecti, si dormiatis. i. ut uos fideles dormiatis, & quiescatis inter medios cleros huius columbæ &c. F Termini extrinseci hui⁹ colūbę sunt duo testamenta, uel fides, spes, & caritas: quæ sunt parietes ecclesiæ. Et túc est sensus, utinā dormiatis, & quiescatis inter duo testamenta p contemplationē, & studiū, & meditationē: aut inter fidē, & spē, & caritatem p operationē, & contēplationē, eo q ecclia est media inter duo testamēta, & inter has uirtutes sępitur & claudiť. pōt ēt ly pēnæ deargentatæ esse vcti, siue nti casus, & túc est sensus: dñs rex uirtutū diuisit spolia ecclesiæ, & uos pēnæ deargētatæ. i. fideles contēplatiui puri, et mūdi, & leues ab onere terreno dormiatis, & quiescatis inter medios terminos huius colūbæ, & inter posteriora dorsi ei⁹ fulgūris in pallore auri, & sic sp redditur sñia intelligibilis,

A gibilis. Lra autẽ Hebraica ſm punctuationẽ Talmudiſtarũ hẽt ſic. Si iacueritis inter ſter quiliniũ alæ colũbæ coopertæ argẽto, & pẽnæ eius in viridi ꝓtioſo. Sed iã dictum eſt, ꝙ tali interpretationi nõ eſt fides adhibenda, quia quandoq; tollit ſacramentum, & verũ intellectum ſcripturæ, & prophetiæ.

Dum diſcernit cœleſtis reges ſuper eam niue dealbabuntur in Selmon: mons Dei, mons pinguis.

Mons coagulatus, mons pinguis: ut quid ſuſpicamini montes coagulatos?

Mons in quo beneplacitum eſt Deo habitare in eo, & enim dominus habitabit in finem.

Quia ſuperius Dauid oñdit qualiter Chřs ornauit eccřiam ſuã multiplici, & vario ornamento uirtutum, & graduũ ſanctorũ: hic oſtendit qualr diſtribuit in ea diuerſit item graduũ ordinũ, & officiorũ & prælatorũ ad B miniſtrandum eccleſiaſtica ſacra, & ad exercendam ptãtem iuriſdõnis, & oſtendit etiã quẽ effectum, & fructũ efficiũt eccleſiaſtica ſacra: vnde dicit, ꝙ propter hoc Chřs rex cęleſtis cõtulit eccleſiæ ſacra, & ordinauit ĩ ea miniſtros, & ſacerdotes dans eis ptãtem ordinis, & conſtituit in ea prælatos: conferens ptãtem iuriſdõnis, ut per ſacra mundarent hoĩes à pc̃tõ, & purificarent eos, & per poteſtatẽ iuriſdõnis abſoluerent eos à quocunq; vinculo excõicationis. Dicit ergo Dauid, ꝙ ideo Chriſtus ornauit eccleſiã columbã ornamẽto vario virtutum, & officiorum, quia dum Chriſtus rex cęleſtis diſcernit, & diſtribuit reges. i. rectores, & ſacerdotes, & prælatos ad regendũ ſuper eã: tunc hoĩes recipiẽtes ſacra mundabuntur, & dealbabuntur niue, & puritate gr̃æ ab omni nigredine pecca C torum in Selmon. Ad cuius intellectum eſt aduertendum, ꝙ in terra promiſſionis eſt quidam mons appellatus Selmon, qui interpretatur vmbroſus, eo ꝙ ſemper apparet vmbroſus, & niger ad dñiam Libani: qui ſemꝑ apparet albus propter frequentiã niuium, ſed cum aliqñ ningit ſuper montem Selmõ: tunc apparet albus, ſicut libanus: per quod figurabatur gentilitas, quæ ante erat nigra, & vmbroſa tenebris pc̃tõrum ſicut Selmon, ſed poſtea fuit dealbata niue gratiæ baptiſmalis, & aliorum ſacrorum, & ſic facta eſt alba ſicut libanus. Et hoc eſt quod intendit dicere Dauid: vnde ait, ꝙ dum Chriſtus rex cœleſtis diſcernit, & diſtincte diſtribuit reges. i. rectores, & ſacerdotes, & pręlatos ſuꝑ iſtam columbam. ſ. eccleſiam, tunc gentiles, & oẽs peccatores habitantes in Selmon. i. in D vmbra pc̃tõrum dealbabuntur niuæ gr̃æ baptiſmalis, & aliorum ſacrorum, & mãdabuntur ab omni macula, & uinculo peccati. Vñ ſicut gentilitas ante erat umbroſa, & ſterilis ſicut Selmon: poſtea per apoſtolos facta eſt fertilis, & pinguis ad paſcua, ſicut Libanus, poſtquam niues baptiſmales, & aliorum ſacramentorũ ceciderunt ſuper eã. Et iõ ſubdit, ꝙ mons Dei, quę eſt eccleſia, nõ eſt mõs ſterilis ſicut Selmon, imo eſt mons pinguis pinguedine multorum ſacramẽtorum ad paſcendas oues Chriſti ad refectionẽ ſpũalem. Et ſubdit, ꝙ eccleſia non ſolum eſt mõs pinguis, ſed etiam mons pinguis, & coagulatus. Ad cuius euidentiam eſt ualde aduertendũ ſecundum Ariſt. 4. Meteo. ꝙ coagulatio cauſatur ex nimia pinguedine, & uiſcoſitate, & ideo omnia pinguia, & uiſcoſa facilius ſunt E coagulabilia ſicut oleum, & lac, & mel, eò ꝙ partes facilius cohærent, & connectũtur. Et ideo eccleſia per ſimilitudinem dr̃ mons pinguis, & coagulatus pinguedine ſacramẽtorum, & coagulo fidei, & charitatis, q̃a gratia, & charitate fideles ſimul cohærẽt, & paſcũtur in vna eccleſia pinguedine ſacramentorum, & euangelicæ doctrinę. Lr̃a Hieronymi habet: Mons excelſus, mons pinguis: qđ idem eſt. Nam non ſolum eccleſia eſt mons pinguis pinguedine ſacramentorum, & doctrinæ, ſed etiam eſt mons excelſus altitudine, & celſitudine dignitatis, & contemplationis: de quo monte dicitur Eſa. 2. Erit præparatus mons domini eleuatus ſuper omnes colles &c. De quo etiam monte pingui, & coagulato, & excelſo dicitur Ezech. 34. In paſcuis uberrimis paſcam oues meas, & in F montibus excelſis Iſrael erunt paſcua eorum &c. Deinde cum dicit. Vt quid ſuſpicamini: increpat Iudæos modernos cęcos, & obſtinatos. Ad cuius intellectum eſt aduertendum, quòd Iudæi ſicut ſunt carnales, & mundani: ita non percipiunt ſpiritualia, ſed ſola temporalia, & corporalia. Et ſic non intelligũt ſacram ſcripturam, niſi ad ſenſũ literalem. Et ſic putant, quod illa terra quàm Deus promiſit cultoribus ſuis fluentẽ lacte, & melle, & oleo, & vino, nõ eſt alia terra niſi terra Canaam, & Palæſtinæ ubi per magna tempora patres ſui habitarunt, & ideo ad ſolam illam deſiderant reuerti, & nõ propter aliud deſiderãt falſum Meſſiam, niſi ut reducat eos ĩ illam terram ubi eſt Hieruſalẽ ter-

rena: vt in téplo possint offerre oblationes, & sacrificia aialiũ brutorum: & sic putãt, & suspicantur in illa terra esse mõtes pingues, de quib. Deus locutus est patriarchis, & ꝓphetis: & i solis illis ponũt spẽ suã Dauid ergo pudẽs i spũ cæcitatẽ istorũ, increpat eos, di. O Iudæi cæci, & obstinati ut q.d. i. quare suspicamini: & existimatis mõtes terræ Canaã, & Palæstinæ. s. mõtẽ Oliueti, & Carmeli, & Hermõ, & altos mõtes illius terræ esse montes coagulatos, & pingues: de quibus locuti sunt ꝓphetæ: & in quib. Deus habitat? quasi di. vana, & falsa est suspicatio uestra, & existimatio: quia mõtes pingues, & coagulati, quos Deus fidelib. suis ꝓmisit, non sunt corporales, nec tp̃ales, sed spũales, & æterni: & iõ veri montes, & pingues sunt ista ecclesia, in qua Deus habitat per gratiã: & superna, in qua Deus in æternũ habitat p gloria.
B Nã ista ecclesia toto orbe diffusa est ille mõs in quo Deo est bñplacitũ habitare in eo per gratiã. & .n. i. certe Deus habitabit in eo in finẽ. i. vsq; ad finẽ mundi habitabit in isto per gratiam, & in illo superno habitabit in finẽ. a. in æternum per gloriam. q.d. ꝙ Deus habitauit in illa Hierusalẽ, & téplo, & arca p aliquod tp̃s in figura añ incarnationẽ: sed post mortẽ, & passionẽ & resurrectionem iã amplius nõ habitat in illo mõte terreno, sed in sola eccl̃ia toto orbe diffusa habitat p grã, & in cęlo per gloriã. ergo iste mons pinguis ecclesiæ est desiderandus: ut in eo pascamur ecclesiasticis sacris per gratiam: & supernus mõs est appetẽdus: ut illis pascuis uberrimis fruamur per gloriam. Ex supradictis patet quib. bonis spũalib. ornauit Chr̃s ecclesiam
C suã: & qũo pp diuersitatẽ bonorũ spũalium quib. est referta, & ditata sortit diuersa noĩa, quia dicitur, & appellatur hæreditas Chr̃i, & sponsa, & domus speciosa, & columba, & mõs pinguis, & coagulatus, & excelsus. Patet ẽt qũo, nec mõtes Canaã, nec mõtes terreni, nec synagoga, nec delubra, & tépla gẽtiliũ ullo mõ pñt dici mõtes pingues, & coagulati: ꝙ pascua eorum sunt corruptibilia, & trãsitoria: & Deus nõ habitat in eis per gratiã, nec per gloriam: & per ꝯñs in eis nullus potest Deo frui: nisi in sola ecclesia ista per gratiam: & in superna per gloriam: ergo isti sunt mõtes in scriptura ꝓmissi. Itẽ mõs pinguis uerus coagulatus, & excelsus, in quo Deus habitabit in ęternũ in unitate personę est humanitas Christi. & ideo tota pascua, & fruitio beatorum cõsistit in uisione personæ Christi, qui est uerbũ patris. in quo est tota trinitas essentialiter, & substantialiter, & inseparabiliter. Et sic nemo pt̃ uidere nec frui filio, quin uideat, & fruatur patre, & spiritu sancto: ut ait Christus. Io. 14. Qui uidet me uidet, & patrem meum. Item 17. Hæc est uita æterna, ut cognoscant te Deum uerum, & quem misisti Iesum Christum. Et ideo iste est uerus mons pinguis pascualis, & fruibilis: de quo ultimate loquitur scriptura: quia iste fecit ecclesiam pinguem, & coagulatã.

Currus Dei decem millibus multiplex: millia lætantium: dominus in eis Sinai in sancto.

Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem: accepisti dona in hominibus.

Hæc est quarta pars principalis: in quo oñdit Dauid qualiter Chr̃s accepit a patre oĩa bona spiritualia supradicta, ut distribueret
E ea eccl̃æ spõsæ suæ. & hoc accepit ĩ die ascẽsionis. Vñ licet hoc habuerit Chr̃s à primo ĩstãti suæ cõceptionis ẽt inq̃tũ hõ rõne unionis: tñ hoc apparuit manifeste in die ascẽsionis, quia tunc accepit possessionem regni cęlestis inquantum hõ pro se, & membris. Et ideo dixit in ascensu suo. Data est mihi ptãs in cęlo, & in terra. Mat. vlt. Et ideo describit hic modum ascensionis Chr̃i cum triũpho. Ad cuius intellim est notandũ, ꝙ angeli in sacra scriptura frequenter nominant currus Dei; in quib. Deus sedere dr̃. vñ. 1. Paralyp. 27. Deus pcepit Salomoni: ut faceret Cherubin ad modũ quadrigę, super qua Cherubin Deꝰ sederet. Itẽ ps. 17. dictũ est. Qui sedes super Cherubin & ambulas sup pẽnas uẽtorũ. Itẽ ps. 98. Qui sedes sup Cherubin moueatẽ terra. Et sic ẽt dr̃ Deut. 33. Quia dñs de Sinai
F uenitꝰ, & cũ eo sanctorũ millia. i. cum multis milibꝰ angelorũ: ut glosant Hebræi. & sic patet, ꝙ in scriptura angeli frequenter dñr currus Dei. Et intendit dicere Dauid in hoc passu: & sicut Deus descendit, & fuit in monte Sinai super milia angelorum: ita Christus Deus incarnatus ascendit in cęlum sedẽs super multa millia angelorum tãquam super multa millia curruũ. Nam sicut Romani duces habita uictoria de aliqua ꝓuincia intrabant Romam cum triumphali curru, & ante & retro currum præcedebat, & subsequebat caterua captiuorum: & prȩda recuperata, vt patet de Camillo, qui retulit Romã vexilla recuperata, quonda ablata: Ita pariter Chr̃s deuicto diabolo, & expoliato inferno, & recupe-

A cuperata præda captiuorum quondam ab la ta,& tyrannice in limbo diu detenta; super currum triumphalem multorum milium angelorum intrauit cęlum secum ferens recuperatam captiuitatem sanctorum patrū. Et sic accepit sedem in cœlo pro se,& suis: qa sedit a dextris patris. Marci vlt. A quo patre accepit omnem ptātem: & factus est vlis distributor bonorum,& omnium uirtutum dilecti patris sui. Et ista dona accepta a patre dedit,& distribuit hominib. Primo apostolis in die Pentec.& postea omnib. martirib. doctoribus,& fidelib. distribuit per successionem temporis. Hoc est ergo quod intendit dicere Dauid i hoc passu: licet uerbis duris,& intricatis. Vnde ait: ꝙ sicut currus Dei fuit multiplex 10.milib. in Sinai in sancto, i. in monte sancto Sinai: ubi fuerunt multa B milia angelorum supple lętantium cū Deus dedit legem in mōte Sinai: ut dictū est Deuter.34. Ita tu pariter Christe Deus,& homo ascendisti in altū cęlū cū multis milibus curruū angelorū lætantiū cū magno triumpho: & cepisti, & tulisti tē cū captiuā captiuitatē sanctorū patrū ab inferno abstractā, & recuperatam; ꝓp quam victoriam meruisti talem triumphū,& sedisti a dextris patris: a quo accepisti vlē in potestatem, & accepisti dona hominib. tuis fidelib. destribuenda, & dispēsanda in die pente. & in omni tempore futuro: quia distribuisti dona gratię fidelibus tuis in hac ecclesi: & dona gloriæ in cœlesti. Et non solum accepisti illa dona pro patribus,& fidelibus ue.te. quos de limbo liberasti: nec solum pro apostolis, & cæteris qui te in principio receperunt: sed etiam accepisti ptātem,& dona: ut gentiles non creden-C tes (quia nunquam habuerant legem) hæreditarent dn̄m De m cōuersi ad fidem. vnde Saluator ait Ioā.17. Pater non pro his rogo tātum,sed pro omnib. qui credituri sunt. Litera Hieronymi habet sic. Currus Dei innumerabilia milia milium lętantium dominus in Sinai in sancto. Et tūc litera est magis plana. quasi dicat. ꝙ currus Dei ita est innumerabilis, ꝙ sunt milia milium angelorum lætantium: quia dominus fuit in eis tanquam in curribus in monte sancto Sinai. Nostra autem litera debet sic construi. s. ꝙ currus Dei fuit,& est multiplex x. milib. i. plus decē milibus; quia multa milia angelorum lætantiū fuerunt,& dominus fuit in eis curribus angelorum in sancto monte Sinai, quando dedit legem Moysi. Et conuersus ad Christum D dicit, O Christe Deus, sicut qn̄ data est lex in monte Sinai currus Dei fuit multiplex,& innumerabilis. s. milia milium angelorū lætantium: & dn̄s fuit in eis curribus in sancto monte Sinai, quia fuit plus decem millb. i. plusq̄. 10. mil. Ita tu cum innumerabilib. curribus angelorum ascendisti in altum cœlum: & cępisti,& tecum tulisti captiuitatem. i. ꝑdam captiuam, quam de limbo liberasti: & ideo in præmium tantæ uictoriæ accepisti a patrem dona hominibus distribuenda.

Etenim nō credētes inhabitare dominū in Deū.

Etenī. i. insuper tu accepisti ptātem non credentes. s. gentiles, & alios infideles habitare. i. frequenter hēre dn̄m in Deum. s. ut essēs eis in Deum: & ipsi tibi in populum: qa dedisti eis potestatem filios Dei fieri per regenerationem baptismalem. E

Benedictus dominus die quotidie: prosperum iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum.

Postq̄ superius explicauit qualiter Christus accepit a patre oīa bona spūalia hominibus distribuenda: iō in hac quinta parte oñdit, quib. meritis Christus meruit illa dona accipere prout pro suis distribuenda: & dicit, ꝙ hoc meruit Christus per suam mortē, & passionem, per quam nos redemit.& ideo meruit dici saluator oīum dicit ergo. Benedictus sit dn̄s noster Iesus Christus die quotidie. i. per singulos dies: ut habet litera Hieronymi. Nam ipse faciet prosperum iter, & uiā salutariū nrorum. i. nrarum saluationū.

Deus noster Deus saluos faciendi: & domini exitus mortis.

Christus Deus noster est Deus faciendi saluos homines: quia est saluator hominum F iuxta proprietatem sui noīs, quod est Iesus. i. saluator. Et subdit causam quare dr̄ saluator hominū: & quomodo saluauit homines di. ꝙ cā quare saluauit,& pretium nostræ redemptionis,& salutis fuit: fuit, quia dn̄i Dei exitus mortis. i. quia exitus domini Dei Iesu Christi fuit exitus mortis: quia per mortem exiuit ab hunc mundo, ut nos a morte ꝑpetua liberaret,& saluaret: quia mortē nostram moriendo primo destruxit per exitū mortis, sed post tres dies uitam nostram resurgēdo reparauit, Et ideo dicitur Deus saluos faciendi,& saluator hominum,& Deus salutarium nostrorum. Et fecit iter ꝓsperū in hac uia per gratiam sacramentorum quæ fluxerunt a passione sua: & in cælum per gloriam

A riam, quã metuit hominib. distribuere per merita suæ passionis. Litera Hieronymi habet, Domini Dei mortis egressus, & tūc est litera magis plana. Est ergo sēsus huius partis: ꝙ quia exitus domini nostri Iesu Christi fuit exitus mortis i. quia se humiliauit vsq; ad mortem, & uoluit recipere ī se mortem cum nō obligaretur: iō destruxit nr̄am mortem: & cum mors esset finis omnium: & eēt nobis iter flebile ad infernum: ipse Chrs recipiendo mortem fecit nobis iter prosperum per ipsum ad uitam æternam: quia ipsa q̄ añ erat iter ad aliam mortem æternam ꝓpter peccatum: facta est iter ꝓsperum ad uitam æternam per mortem Xpi. Item cū cœlum nobis esset clausum, Chrs fecit ip: ū nobis præuium in sua ascensione: & uia cœlestis, q̄ nullius fuerat temerata uestigio facta B est nobis nota, & Christus fecit nobis iter prosperum per cœlum ad uitam æternā: & totum hoc meruit propter suam mortem, & passionem. Et sic meruit dici Deus saluos faciendi: & Deus salutarium nostrorum.

Verūtamē Deus cōfringet capita inimicorū suorū: uerticem capilli perambulantiū in delictis suis.

Postq̄ superius Dauid ostendit qualiter passio Christi fuit cā nostræ salutis: & fecit nobis iter prosperum ad uitam æternam: iō in hac sexta parte ostendit qualiter illa eadē passio Christi fuit scandalum, & cā damnationis corporis, & aīæ, & cā captiuitatis & destructionis iudæis cæcis, & obstinatis. Nā iudæi in occidendo Christū incurrerunt irā & indignationē Dei, & sn̄iam utriusq; mortis propter mortē iusti, sed adhuc Christus expectauit eos ad pœnitentiam per 40. an- C nos: ne sua passio esset eis inutilis. Sed quia noluerunt cognoscere reatum suum, nec cōuerti ad Christum, imò voluerunt in sua perfidia, & obstinatione permanere persequendo apłos, & ecclesiam. Iō Chrs misit Titum ꝯ eos cū exercitu Romanorum, qui cœpit, & destruxit omnes ciuitates Galileæ, & Palæstinæ, & finaliter obsedit Hierusalem uerticem, & caput totius regni, & post lōgā obsidionem, & stragem, & inediam cępit, & combussit templum, & arcem & præsidium, & totam ciuitatem, & muros è fundamētis euertit. In qua obsidione mortua sunt fame & gladio decies centena milia: ut inquit Iosephus libro de bello iudaico. q̄ quidē strages facta est, ut ipse inquit, in uindictā mortis Iesu Nazareni. aut Ioannis Baptistę, aut Iacobi iusti. Sed rabi Samuel manifestè probat, ꝙ illa strages pòtius facta est in uindictā mortis Christi, qui fuit magis iustus, & dignus ꝓp sanctitatem uitæ, & magnitudinē miraculorum. Et hoc prædicit Dauid, unde ait, ꝙ licet exitus, & egressus Domini nostri Iesu Christi fuit exitus mortis, per quā nos saluauit, & de morte perpetua, & captiuitate liberauit, ueruntamen Christus in uindictam mortis suę cōfringet capita iudæorum inimicorum, & crucifixorum suorum, s. Scribarum, & pharisæorum, et sacerdotum, qui fuerunt capita in consilio, & coniuratione ꝯ ipsum, & confringet uerticem capilli successorum illorum perambulantium, & perseuerantium in delictis suis, & in obstinatione, & malitia sua. Vnde est aduertendum, ꝙ sicut principes sacerdotum, & Scribæ, & pharisæi erant capita ciuitatis Ierusalem, ita Ierusalem erat caput, & capillus totius regni: E & templum, & fortalitium, & præsidiū erat uertex ciuitatis: & omnia ista fuerunt pœnitus combusta, & destructa. &c. Et ideo per uerticem capilli intelligunt templum, & ꝓsidium, et turres altiores ciuitatis. Nam sicut Hierusalem erat capillus, & caput aliarum ciuitatum, et oppidorum regni; ita templū et præsidium, et turres erant uertex, et etiā capilli ciuitatis, quæ omnia fuerunt destructa. Item etiam per uerticem capilli potest intelligi superbia, et regnum, et sacerdotiū iudæorum, quæ omnia fuerunt confracta. Item notāter dicit. Et uerticem capilli pambulantium in delictis suis: per quos intelligit successores crucifixorum Christi permanentes, et perambulantes, et perseuerantes in eadem malitia, et obstinatione, quia F non solum Christus confregit capita crucifixorum suorum, quia Pilatus, et Herodes mortui sunt in exilio in Gallia, et Anna, et Caiphas mortui sunt in multis miserijs, et seditionibus, quæ factæ sunt in Ierusalem in illis quadraginta annis; ut ait Iosephus: Sed etiam Christus confregit successores illorum, et filios, qui uoluerunt in eadem obstinatione, et malitia perambulare, et permanere. Et sic Christus quotidie confringit uerticem, et malitiam modernorum iudæorum in eadem obstinatione perambulantium, et perseuerantium, quia continue expoliantur, et uerberantur, et interficiuntur, et sunt in perpetua seruitute. Deinde cum dicit.

A *Dixit dominus ex Basan conuertam, conuertam in profundum maris.*

Vt intingatur pes tuus in sanguine: lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.

Explicat modũ supradictæ stragis, & excidii ciuitatis, & totius regni. Ad cuius intelligentiam est notandum secundum Iosephũ, ꝙ sicut filii Israel uenientes in terram Canaã non intrarunt per Palæstinam, quæ est continua cum Ægypto, sed circundederunt per desertum, & montem Seir: & Moab, & destructa terra Basan intrauerũt per Iordanem ab Oriẽte. & sic destruxerunt Hierico, & oẽs ciuitates, & obtinuerunt totam terram à Iordane, & Basan vsq; ad ꝓfundũ maris mediterranei occidentalis, ut patet ꝑ totũ d. ſcursum libri Iosue. Ita pariter dicit Iosephus, ꝙ postq̃ Titus cũ exercitu suo uenit in Syriã misit in Aegyptũ, ubi erat quædã legio militum Romanorũ. s. sex millia, & 566. equitum. quæ quidem legio eodem itinere circuiuit totam Palæstinam, & Iudæã, & mare mortuum, & per terram Basan intrauerũt Iordanem, & incæperunt vastare, & destruere oẽs ciuitates, & oppida Iudæorum. Et sic vastando venerunt à Basan vsq; ad Ioppen, & Cæsaream, & Gazam, quæ erant ciuitates sitæ in littore maris occidentalis, & sic destruxerunt, & ceperunt primo totã Gallileã, & Iudæã, vltimo aũt obsederũt Hierusalem. Et tandẽ post longã obsidionem, & famem ceperunt eam ui armorũ, & trucidarunt oẽs principes sacerdotum, & Scribas, & Pharisęos, & principes populi, & omnes ciues populares, & plebeios; intantum ꝙ oẽs plateæ, & uici, & domus Hierusalẽ fluebãt cruore, & sanguine occisorũ. Et hoc est, quod intendit dicere hic Dauid prout vidit in spiritu. Vñ ait. O dñe Iesu Christe dñs pater tuus dixit, & proposuit, & pręcipiẽdo dixit. Ego conuertam, & deducam legionem militum Romanorum ex Aegypto per desertum vsq; ad Basan: quæ est a parte orientis, & ex Basan conuertam exercitum, & legionem Romanorum uersus occasus, destruendo, & vastando ciuitates Iudæorum vsq; in profundum maris. i. vsq; ad Ioppen, & Gazam, & cęteras ciuitates sitas in littore maris mediterranei: & captis omnibus ciuitatibus tandem obsidebitur, & capietur, & destruetur Hierusalem, in qua effundetur tantus sanguis occisorum, ꝙ Romani non calcabunt nisi sanguinem Iudæorum: intantum ut pes tuus intingatur in sanguine. Et etiam lingua canum tuorum militum intingatur, & satietur ab ipso sanguine effuso ex Iudæis inimicis tuis. Et hoc iusto Dei iudicio factum est, ut sicut Iudæi intinxerunt pedes Christi sanguine ipsum crucifigendo, & cõclauãdo: ita Christus intinget pedes suorũ militũ in sanguine Iudæorum. Et etiam quia Iudæi tãto desiderio sitiuerunt sanguinem Christi, ideo canes linxerũt, & satiati sunt sanguine eorum. O ergo altitudo diuitiarum sapiẽtię, & sciæ Dei, quam incõphensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius. Ad maiorem ãt euidẽtiam eorũ, quæ dicit in hac particula, est aduertendum, ꝙ sicut Iudæi multipliciter perambulant, & perseuerãt in delictis, & scelerib. suis contra Christum, ita multipliciter, & iugiter Christus confregit, & confringit continue capita Iudęorum inimicorum suorum. Nam sicut ipi perseuerant in sua iniquitate, et malitia, ita Christus ipe perseuerat in puniendo eos. Vnde licet multa peccata fuerint annexa peccato Iudæorum, tamen fuerunt duo principalia. s. sacrilegium, et blasphemia, quia fecerunt Deum mẽdacẽ, et legem, et ꝓphetas, et homicidiũ iniustum, quia Christum iustissimum occiderunt, sicut patebit ps. 81. Sed grauiora fcã sunt ista duo peccata per obstinationem et perseuerantiam, q̃ per primam commissionem, et perpetrationem. Vnde non suffecit Scribis, et Pharisæis, ꝙ Deũ negauerunt, et legem, et prophetas, negando Chrm, et ipsum occiderũt, sed quod grauius et deterius est, in eadẽ infidelitate ꝑmãserũt, et ꝑmulta alia mẽdaciæ suæ falsæ doctrinæ addiderunt: in quib. tenebris perambulãt, et ꝑseuerant obstinati, ut patebit ps. sequenti, et ps. 81. Et non solum perambulant, et perseuerãt in eadem cæcitate, et infidelitate, sed in eodem homicidio contra Christum, et suos fideles, quia non sufficit eis, quòd patres eorum occiderunt Christum, sed etiam ipsi desiderant ipsum occidere in membris suis: imo quolibet anno crucifigunt aliquem christianum, et si non possunt habere hominem crucifigunt aliquod aliud animal ex desiderio crucifigendi Christum, prout pluries compertum est ex eorum cõfessione in diuersis partib. mundi. Vnde anno. 718. congregati Iudæi in ciuitate Beryti, in una domo ceperunt imaginem ligneam crucifixi, et primò flagellauerunt eam, et iterum cum omnibus

A bus opprobriis, & iniuriis crucifixerũt eum, & lancea latus trãfixerunt: à quo miraculosè exiuit magna copia sanguinis, intantum ꝙ exiuit per rimulas portarũ in uia publica. Quo miraculo uiso oẽs Iudæi sponte uenerunt ad baptismum miraculum ꝑdicantes. de quo mysterio celebratur festum passionis imaginis in quibusdã ecclesiis. Itẽ anno dñi Milesimo. 174. congregati Iudæi in die paschæ in sinagoga cęperunt quẽdam iuuenẽ uocatum Ricardum in ciuitate Parisien. quẽ cum omnib. opprobriis quondam Christo factis crucifixerũt. quo scelere cõperto Rex Franciæ omnes Iudæos ex suo regno præcepit relegari. de quo exilio obtinuerunt Iudæi indulgentiam: & fuerunt ab exilio prę cibus reuocati. Sed iterum post aliquot annos in eadem ciuitate quidam Iudæus emit B pecuniis, a quadam paupercula muliere hostiam consecratam, quam in cõmunione latenter absconderat. Hanc hostiam cępit ille Iudæus, & in cacabo diu decoxit, & exinde abstractã supra icudẽ malleo, & gladio multipliciter percussit, ex cuius uulnere copia sanguinis exiuit, et quasi totã domũ vsq; ad fores ipleuit. quo scelere comperto, & per ciuitatem, & regnum diuulgato per oẽs partes Franciæ Iudęi fuerũt expoliati & partim trucidati, & ꝯbusti, & cęteri irreuocabiliter toto regno expulsi usq; i hodiernũ diẽ. Quæ quidem hostia ostenditur hodie in testimoniũ in ecclesia S. Ioannis de Grauia. Item ꝑ idẽ tp̃s apud Cæsaream Augustam ciuitatẽ Hispaniarum cõgregati Iudæi in die paschę quendã puerum uocatum Dñicum cũ oĩbus opprobriis Chr̃i crucifixerunt, cuius sepulcrũ in eadẽ ciuitate vsq; in hodiernũ diẽ oñ C ditur. Item anno domini. 1319. Iudæi in Alemania oẽs aquas potabiles ueneno mortiferro infecerunt: propter quod magna pars eorum fuit combusta, & trucidata. Item anno dñi. 1468. in nostris temporib. congregati Iudæi in ciuitate Tridenti quendam puerũ Simonem uocatum cum oĩbus opprobriis crucifixerunt quæ res fuit nota per totam Italiam, & Germaniam, & Galliam. qui quidẽ sanctus signis, & miraculis claret. Per idẽ tempus tp̃e pontificatus domini Sixti simile scelus commiserunt Iudęi in ciuitate Dertona crucifigendo quendam puerum uocatum Ioanninum, quo scelere, comperto multi Iudæi fuerunt interfecti, & domus eorũ dissipatæ. Item hoc eodem tempore apud Sepuluedam oppidum Hispaniæ, Iudæi cõ- D gregati ĩ die paschæ crebris flagellis, & ictibus occiderunt quendam puerũ christianũ cum oĩb. opprobriis Christi, cuius sceleris notitia uenit ad dñm Ioannẽ Aries ep̃m Secobiensem, qui facto processu omnes illos Iudæos tradidit curiæ sæculari: contra quos insurrexerunt omnes rustici, & mulieres, & multos eorum suspenderunt, & alios uariis tormentis afflixerunt, quæ res nota fuit nostris diebus per totam Hispaniam. Ex quib. patet, ꝙ talia scelera non possunt eis ꝑueni re. nisi ex illo grandi peccato parentum quorum sunt iugiter imitatores, quia talia scã non sunt humana, sed bestialia, & beluarum similia: propter quæ iugiter affliguntur, & trucidantur, & expoliantur, & nunquam ex talibus sceleribus ualent corrigi, sed sp̃ in eadem cęcitate, & obstinatione ambulant E & perseuerant, nec cessant ambulare in delictis suis. Ideo Christus iugiter, & successiuẽ concutit, & conterit capita eorum verticẽ capilli, & superbiæ & odii, & malitiæ, & iniquitates eorũ, & cõuertit malitiã eorũ in ꝓfundum maris, & ꝑsecutionis, & in trucidationib. & cędib. eorũ canes lingunt sanguinẽ eorum in vindictã Chr̃i, quem sp̃ putant, & desiderãt persequi. Sed clarius dicet hoc Dauid psal. sequenti, & magis declarabitur ps. 81. Et nota ꝙ multi sancti doctores antiqui exponunt prædictos duos uersus quasi per oppositum. quasi dicat Deus. Ego conuertam fideles meos ex Basan. i. ex infidelitate, & cõfusione peccatorũ. Et dicat corpus mysticum: Vt pes tuus o Deus. i. martyres tui intingantur in sanguine propter te, & F lingua canum tuorum. i. prædicatorũ, & doctorum sit a te ipso directa. &c. quæ quidem expositio licet possit habere bonũ sensum, tñ multũ vr̃ mihi extorta, & extranea ab ipsa litera. Et ideo uidetur mihi magis cõformis literæ expositio supradicta, exponendo eam de punitione crucifixorum Christi. Nã in uersu præcedenti dicitur Dñi domini exitus mortis: per quod denotatur passio Chr̃i. Et ideo subdit. Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum, & uerticem capilli perambulantium in delictis suis. per quod explicatur punitio crucifixorum Christi, & suorum successorum ut dictum est.

Viderunt ingressus tuos Deus. Ingressus Dei mei regis mei qui est in sancto.

Præuenerunt principes cõiuncti psallentib. in medio.

Adis Iuuenculorum tympanistriarum.

Ad cuius intellectū est aduertendū, vt patet Act. 13. q̄ obstinatio ppl̄i Iudaici fuit cā cōuersionis populi gētilis. Nā vidētes Apl̄i cęcitatē, & obstinationē Iudæorū dixerunt. Vobis oportebat prędicari verbum Dei, sed quia indignos vos fecistis: iō cōuertimur ad gentes. Hoc ergo ꝓuidens Dauid in spiritu, postq̄ superius meminit reprobationem, & destructionē Iudæorū factā in uindictā mortis Chr̄i: iō in hac 7. parte ꝑdicit conuersionē gentiliū, & dilatationē, & ampliationem ecclesiæ factā in populo gentili ꝑ totum orbem. Nā reprobatis Iudæis, tunc apostoli ingressi sunt ad populū gentilē, quē totū subiecerunt iugo Chr̄i, sicut Iosue cum filijs Israel ingressi sunt terrā promissam, & subiecerūt eā cultui diuino. Nā ille ingressus fuit
B figura huius. Vn̄ legitur Iosue 4. q̄ Iosue ex præcepto Dei elegit 12. principes super 12. tribus qui præcederent arcam dn̄i. Ad cuius ꝑntiam aquæ Iordanis conuersæ sunt retrorsum. Vnde illi 12. principes abstraxerūt 12. lapides, & posuerunt in castris in memoriā illius miraculi. Et tulerunt alios 12 lapides de terra, quos posuerunt in medio fluminis, supra quos transierunt filij Israel per mediū fluminis pede sicco, & sic ingressi sunt terrā promissionis isto ordine. Nam primò procedebant illi 12. principes. Scd̄ò Leuitæ psallentes in tubis, & organis, & cæteris musicis instrumentis. Tertiò sacerdotes portantes arcam dn̄i. Vltimò sequebantur arcam puellæ cū tympanis tympanizantes, & cantātes laudes dn̄i, & victorias, & triūphos, & miracula & signa, quæ Deus fecerat pro eis.
C Et postea sequebatur totū residuum populi. Arca aūt portabat in medio Leuitarū ꝑ sacerdotes. Et sic Leuitis clangentib. tubis, & populis vociferantib. lustrarunt septem diebus ciuitatem Hierico, intantū, q̄ finał̄r ceciderūt muri, & capta fuit ciuitas, & dissipata. Et sic isto ordine postea illi 12. principes cū arca ꝓcesserunt ꝑ totā terrā, & subiecerunt sibi eam, q̄a nullus potuit resistere: imo oēs reges, & populi Cananeorū fuerunt uicti, et ꝓstrati a facie dn̄i existentis ī arca. Et sic Iosue cum illis 12. principibus oēs illos populos deleuit: aut tributarios fecit, & oīa idola eorum confregit, et arcam ibi collocauit. Considerans ergo Dauid, & cōtemplando omnia ista supradicta mysteria præuidit in spiritu ꝑ reuelationem qualiter Christus debebat eligere 12. apostolos, quos ꝯstituit
D principes super oēm terram. Et qualr̄ reprobatis Iudæis, isti 12. principes debebāt ingredi ad populū gentilē portantes hoc nomen Iesu in arca euāgelica per aquas baptismales sup 12. lapides articulorū fidei. Et qualiter oēs reges & principes terrę, & populi gētiliū debebant cadere a facie huius noīs Iesu. Et clangentibus, & uociferātibus apostolis tubis, & ꝑdicationibus euangelicis debebant rumpi, & frangi, & ruere oīa Idola, & tēpla gētiliū, et sic tota Aegyptus, & Aethiopia & oīa regna mūdi debebāt subiici iugo Chr̄i. Itē ꝑ hoc, q̄ puellæ cātantes cū tympanis ꝑcedebāt arcā cū Leuitis, & aliis de populo Israel, ꝓuidit Dauid in spū qualiter nō solū illi 12. apostoli debebāt ꝑdicare, sed ēt multi martyres, & puellæ, & virgines, debebant ꝑdicare euangelium, & mori pro con-
E fessione noīs Iesu, & cōuertere alias gentes. Vn̄ ēt patet q̄ 12. apostoli non solū fuerunt figurati ꝑ illos 12. principes quos elegit Iosue, ut præcederent arcam, & exercitū dn̄i ad subijciendos populos, sed etiā fuerunt figurati per 12. patriarcas filios Iacob. Nā sicut Iacob genuit carnaliter 12. filios, qui postea carnaliter generarunt unusquisq; multos filios, ex quibus fuit multiplicatus totus ille numerosus ppl̄s ꝑ 12. tribus distinctus, qui possedit totā illā terram. Ita pariter Xp̄s regenerauit 12. filios spūales per regnationem baptismalē, q̄ postea diuisi per 12. partes mundi regenerarunt totum ppl̄m Christianum per baptismum. ex quib. 12. descendit tota ecclesia fidelium. qui quidē 12. apostoli introduxerunt populum gentilē in ecclesiā per flumen baptismi supra 12. articu-
F los fidei sicut Iosue, & illi 12. principes præcedentes introduxerunt oēs filios Israel ꝑ aquā Iordanis supra illos 12. lapides in terrā promissionis. Hoc est ergo, quod intendit dicere Dauid in hac parte. vnde ait Dauid. O Christe Deus, sicut populi Cananeorū tunc uiderunt ingressus tuos in terram Canaam, ita pariter totus populus gentilis uiderunt ingressus Iesu Christi Dei mei, & regis mei qui est in sancto, idest, qui habitat in tēplo humanitatis per unitatem personalem. q.d. q̄ sicut Cananei viderunt ingressus Dei existentis in arca, a cuius facie oēs ceciderunt: ita pariter omnes populi gentilium uiderunt ingressus Dei mei Iesu Christi, qui est, & habitat in sanctuario humanitatis, &

in

A in sanctuario legis euangelicæ, & in sanctuario sacrorũ. Nam in eucaristia Christus habitat realiter, & personaliter, & in omnib. sacris sacralliter. Nam cętera sacra realiter continent uirtutem passionis Christi, ut dictum est. Et notanter dixit ingressus in plurali. Nã sicut illi 12. principes cum suis tribubus intrarunt per 12. alueos Iordanis. ita pariter 12. apostoli intrarunt totum orbem per 12. partes. Nam unusquisq; accepit suam prouinciam in sortem. Et sicut illi 12. principes tribuum præcedebant cum leuitis canentibus, & cum puellis tympanizantibus ante arcã: ita pariter 12. apostoli principes exercitus dñi Iesu Christi regis nostri præcesserũt cõiuncti martyribus, & doctoribus psallentib. & prædicantibus nomen Christi, & euangelium in medio iuuencularum tympanistriarum. B rum. s. in medio virginum publice confitentium Chrm. Nã sicut apostoli dñi tibicines seu tubicines canentes ante arcam Chri in isto ingressu, eo q prædicabant, & præconizabant euãgelium, ita martyres dicunt psallentes: quia ad sonum, & prædicationẽ apostolorum ipsi confitentes psallebant Chrm. Et ita ẽt virgines dicunt tympanistriæ, eo q cum audacia, & fiducia confitebant publice fidem Christi ante reges & præsides, ad quarum confessionem multi populi conuertebantur, quia ipsę ẽt prædicabant euangeliũ. Nam beata Magdalena prædicauit in Marsilia, & conuertit regem, & reginam cum toto populo. Item beata Lucia conuertit matrem suam, & fuit causa, ut conuerteretur tota insula Siciliæ post mortem suam. Nam ante disputauerat fidem Christi coram Pascasio. Item beata Cæcilia cantantibus organis

C in die suarum nuptiarum ipsa dño decantabat dicẽs: Fiat dñe cor meũ, & corpus meũ immaculatũ, ut non confundar. Et ita pariter beata Catarina disputauit de fide Chri coram Maxẽtio cum doctoribus, & uicit, & confudit oẽs. Et iõ oẽs virgines fideles dñi tympanistrię Christi, sed inter omnes uirgo Maria per excellentiã fuit tympanistria Xpi quæ cantauit illud canticum nouum sup omnia cantica. s. Magnificat aĩa mea dñm &c. Et sic patet, quòd tres conditiones fidelium subiecerunt mundum iugo Christi. s. apostoli tubicinantes euangelium, & martyres, & doctores psallentes, & publice confitentes Christũ, & virgines tympanizantes, sed quia apostoli, & martyres, & virgines non intrarunt nec introduxerunt alios in ecclesiam, nisi per aquas baptismales, & per confessionem 12. articulorum fidei, ideo Dauid inuitat omnes christianos ad baptismum, & confessionem. Vnde ait:

In ecclesiis benedicite Deo domino de fontibus Israel.

O vos Christiani regenerati de fontibus baptismalibus Israel. s. ecclesiæ, benedicite dño Deo, & homini Iesu Christo in ecclesijs, & congregationibus fidelium. q. d. Vos gentiles in illo ingressu apostolorum regenerati de fontibus baptismi confitemini fidem articulorum domino Deo nostro Iesu Christo relictis idolis. Et sic eritis effecti filij Israel secundum spiritum per apostolos regenerati, qui erant filii Israel non solum secundum spiritum, sed etiam secundum carnem. Deinde cum dicit.

B *Ibi Beniamin in adolescẽtulus in mentis excessu.*

Explicat qui fuerunt illi principes, & duces, qui ingressi sunt ad subiiciendum populum gentilem, & dicit quòd omnes illi Apostoli, & duces, licet potuerint esse ex omnibus 12. tribubus, secundum carnem, tamẽ principaliter fuerunt de quatuor tribubus. s. de tribu Beniamin, & Iuda, & Zabulon, & Neptalim. Et hoc dicit Dauid prout præuidit in spiritu prophetico per ea uerba, quæ dicit Iacob. Gen. 48. Vnde quando Iacob uenit ad Beniamin dixit super eum. Beniamin lupus rapax mane comedet aut rapiet prædam, & uesperæ diuidet spolia. Hoc quippe fuit impletum ĩ beato Paulo, qui fuit de tribu Beniamin ad Philip. 3. Ipse enim primò fuit lupus rapax quando persequebatur ecclesiam Dei, primæ ad Corinth. 15. Sed postea raptus usque ad tertium cęlum uidit arcana Dei, quæ non licet homini loqui 2. ad Corin. 13. & Act. 9. Vnde in illo raptu uidit diuinam essentiam. unde rapuit, & comedit prædam spiritualium mysteriorum in illo mane, & luce suæ conuersionis. ibi enim comedit, & cibatus fuit illo pane uitæ & doctrinæ, & intellectus, & aqua sapientiæ fuit potatus, ut cæteris posset diuidere spolia sapientiæ. Nam in diuina essentia, quasi uisione matutina uidit illa arcana, quæ non licet homini loqui, sed uespere diuisit spolia mysteriorum quæ ibi uiderat. Nã doctrina Pauli, quàm toti mundo diuisit, fuit quasi cognitio uespertina respectu uisionis, quàm habuit de diuina essentia eorum, quæ fuerunt

runt

A runt sibi ostēsa in ea. Et iō dicit, ꝙ mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia. i. visione matutina uidebit diuina mysteria in diuina essentia, sed doctrina uespertina diuidet, & annunciabit mundo diuina arcana, quæ fuerant sibi reuelata in illo raptu per visionem matutinam. Item beatus Paulus ī vespere. i. usq; ad finem mundi diuidet spolia diuinorum arcanorum, quæ rapuit, & vidit in diuina essentia: quia continue legunt epistolæ eius in omnibus ecclesijs mūdi: quam doctrinam habuit Paulus in illo raptu, & mētis excessu. Nam cognitio rerum in Deo, dr̄ matutina, sed cognitio rerum in seipsis dicitur verspertina: ut ait Aug. 11. de Ciuitate, & 12. super Gene. Hoc est ergo, quod intendit dicere Dauid in hac parte. Vnde dicit, ꝙ ibi in illo ingressu ad prædicandum, & con-B uertendum, & subijciendum populum gentilem: erit dux, & princeps Beniamin adolescentulus in mentis excessu. i. ibi erit Paulus de tribu Beniamin in mentis excessu. i. ille quia raptus fuit usq; ad tertium cœlum: qui vidit arcana Dei, quæ quidē arcana de Christo, & ecclesia prædicabit in populo gentili principaliter.

Principes Iuda duces eorum: principes Zabulon: principes Neptalim.

Item ibi erunt principes, Iuda. s. Ioannes, & Iacobus, & Simeon, & Thadæus, & Iacobus de tribu Iuda erunt duces eorum. s. populi gentilis. Item ibi erūt duces eorū principes Zabulon: s. Petrus, Andreas, & Philippus, qui fuerunt de tribu Zabulon habitantes in Betsaida. Item ibi erunt duces in illa expeditione, & sacro exercitu principes Ne-C ptalim. s. Matthæus, & Bartholomæus, & Tomas qui fuerunt de tribu Neptalim secundū quosdam. Quidam etiam dīt, ꝙ Matthias, & Lucas fuerūt de ista tribu. Et sic etiam est dicendum, ꝙ de omnibus decem tribubus fuerunt apostoli, & discipuli, sed principaliter ex supradictis quatuor tribubus fuerunt quasi omnes apostoli, qui totum orbem peragrarunt ad prædicandum euangeliū Christi, ideo hos principaliter nominat hic Dauid. Sed hic dubitatur: puta quare propheta Dauid in hac parte præferat ipsum Paulum cæteris apostolis, & principib. ecclesię. Primo, quia explicat mentis excessum, quē habuit Paulus in illo raptu, & non explicat mentis excessum quē habuerunt cæteri apostoli in die Pentecost. quem receperunt spiritum sanctum. Item secundo quia prius me-D morat Paulū sub nomine Beniamin, quàm cęteros apostolos: & sic vr̄, ꝙ præferat eum cæteris in dignitate, cum fuerit posterior tēpore cæteris in apostolatu. maxime q̄a idē Dauid dixit de apostolis. ps. 46 Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham, quoniam dii fortes terræ vehementer eleuati sunt. Ex quo patet, ꝙ non minus eleuati sunt usque ad tertiū cœlum, quàm Paulus. Ad hoc respondetur, ꝙ causa quare Dauid fecit specialem mentionē de raptu Pauli in hoc loco, est, ut ostendat ꝙ Paulus non fuit expressē a receptione spiritus sancti. Nā sicut apostoli receperunt spiritum sanctum in die Pente. ita pariter Paulus recepit ipsū in illo raptu, & mentis excessu. ut posset esse doctor gentium &c. Nec est negādum tamen beatum Ioannem attigisse hunc tertiū E gradum raptus, qui supra pectus domini in cœna recubuit, ubi potauit fluēta illius fontis profundissimi, quia aliter non ita altius intonuisset, cum dixit. In principio erat uerbum &c. Item nec negandum omnes alios apostolos simul cum Virgine Maria consecutos fuisse, & ascendisse usque ad illud tertium cœlum in die Pētecostes per raptum spiritus sancti, & per eleuationem intellectus ad superna. In quo raptu, & uisione fuit impressa in mentibus apostolorū tota sacra scriptura cum eius uera intelligentia. Vnde Petrus illico post receptionem spiritus sancti, & post illum raptum incepit disputare cum Scribis, & Pharisæis, & principibus sacerdotum allegando scripturas, quas nunq̄ nouerat: dando ueram intelligentiam. unde abierunt conuicti; & confusi Pharisæi, & cō-F uersa sunt tria millia in illa die, ut patet Ac. 3. & per totum discursum actuum apostolorum, & per historias eorum. Vnde nusquàm legitur, ꝙ apostoli legerēt in libris, quia qđ semel legerunt in illo sacro libro spiritus sācti in illo raptu; nunquam postea sunt obliti. Quæ quidem uisio fuit multo altior, & pfectior, q̄ illa quam habuit Moyses. Qđ autē talis uisio altissima fuerit necessaria omnib. apostolis secundum exigentiam suæ legationis, probatur. Nam si fuit necessarium Moysi hr̄e talem uisionem diuinæ essentiæ saltem inquantum Deus est unus, & principiū omnium creaturarum: eo ꝙ Deus mittebat ipsū ad pdicandum unū solū Deū creatorē, & gubernatorē oīum, prout dictum est in plogo,

ergo.

A ergo a fortiori erat necesse a omnibus apostolis talis uisio, eo ꝙ debebāt prædicare & explicare toti populo gentili, & toto mūdo articulum trinitatis, & incarnationis, & nostrę redemptionis, & glorificationis, &c. Nā Augu. non propter aliud probat Moysen, & Paulum vidisse diuinam essentiam nisi, quia ille fuit primus doctor Iudæorum, & Paulus primus doctor gētium. Sed manifestum est, ꝙ omnes apostoli fuerunt primi doctores gentiū, & totius mundi. Nā Bartholomæus & Thomas pdicarunt apud Indos, & Matthæus in Aethiopia, & Andreas ī Siria, quo nunquā profectus est B. Paulus. Sed cā quare; Dauid præponit Paulum cæteris aplis in hac parte, & explicat eius raptū, & non aliorum, est ista. Nam iam superius asseruit apostolos omnes consecutos fuisse similem vi-B sionem, cum dixit. Ascendit in altum, & dedit dona hominibus, & qñ dixit: Pluuiam voluntariam segregabis hæreditati tuæ, &c. ut dictum est. Sed quia dubitaret aliqs an Paulus receperit spiritumsanctū, ideo explicat raptum suum, vt ostendat eum recepisse spiritum sanctum cum donis suis in illo raptu sicut cæteri apli receperant in die pentecostes. Ideo dicit: Ibi Beniamin adolescētulus in mentis excessu, i. in illo raptu qui factus fuit cum mentis excessu, & quadam extasi, & eleuatione vsque ad diuinam essentiam per modum transeuntis. Illud ergo idem, & eadē arcana, quæ vidit Paulus in illo raptu, potuerunt videre omnes apostoli, qñ factus est de cęlo sonus tanq̄ aduenientis spiritus vehementis: quia tunc tanq̄ dii fortes terræ vehementer supra humanam facultatē ele-C uati sunt usq; ad tertium cęlum, multo magis q̄ Moyses, vbi Christus non tanq̄ seruis, sed tanq̄ amicis, nota fecit eis quæcunq; audiuit a patre, prout promiserat eis. Io. 15. Et sic patet quare omnes apostoli mane comederunt prędem, sicut Paulus. Nam quasi quadā visione matutina fuerunt cibati pane uitæ, & intells in illa receptione spiritus sancti, sed postea vespere diuiserunt spolia toti mundo. Nam cognitio, quā tota ecclesia habuit de rebus diuinis ab apostolis, fuit quasi vespertina respectu notitię, quā ipsi habuerūt a Christo per spiritum sanctū in illa die. Et ideo Dauid vt ostenderet, ꝙ non solum apostoli receperunt spiritum sanctum cum donis suis, quando Christus ascendit in altum, & dedit dona hominibus in die pentecostes, sed ꝙ etiā apostolus Paulus recepit D eadem dona in illo raptu, ait, ꝙ ibi fuit aggregatus in illa societate Paulus in mentis excessu ad prædicandum populo gentili cū cæteris, &c. Item ut Dauid ostenderet, ꝙ illud idē quod operatus est Christus ipsi Paulo in illo raptu, operatus est, & cæteris aplis in die pentecostes, ideo subdit: Mada Deus virtuti tuo, confirma Deus hoc, quod operatus es in nobis, &c. Ideo ait Paulus. Qui operatus est Petro in apostolatum: operatus est, & mihi. ad Gala. 2. Et sic patet, ꝙ id qđ operatus est Christus aplis in die penteco. operatus est ēt Paulo in illo raptu, & ecōuerso. Si aūt omnes apostoli receperint dona spiritus sancti secundū magis aut minus. hoc nō est disputandum, sed relinquendū determinationi sacrosanctæ Roma. ecclesiæ. Nā ego nō reperio aliquam rōnem, nec scripturam E q̄ licentem supradictæ positioni, dignitas. n. apostolica est tam grandis, & suprema in ecclesia, ꝙ post dignitatē Virginis Mariæ nulla est sibi cōferenda. Et ideo dicti sunt principes, & duces ecclesię & triumphatores de Diabolo, & toto mūdo. Sed causa quare Dauid in hoc loco præponit Paulum ante alios apostolos, est non ratione dignitatis, sed qa primus cum Barnaba fuit missus ad prædicādum populo gentili, ut patet Act. 13. Sed cā quare Paulus magis fuit missus ad gentiles q̄ ad Iudæus, fuit ne diceretur, ꝙ Paulus cōuicisset Iudæos propter peritiam quam habebat de lege, & prophetis. Sed Petrus qui nunq̄ nouerat literas missus est ad Iudæos, qui eos conuicit per scripturam legis, & prophetarum in die pentecostes, per quod visū est, quod illa scientia non erat humanitus F acquisita. Deinde cum dicit:

Manda Deus uirtuti tuæ: confirma Deus hoc, quod operatus es in nobis.

A templo tuo in Hierusalem: tibi offerant reges munera.

Est aduertendum, ꝙ quia Dauid præuidit in spiritu qualiter primo Iudæi, deinde reges, & imperatores, & principes populi gentilis, & etiam tyranni, & hæretici debebant multipliciter impedire istam expeditionē, & prædicationi apostolorum resistere, & ecclesiā persequi, & multos martirio coronare, quales fuerūt Nero, & Domitian⁹, & Galienus, & Decius, & Diocletianus, & cæteri tyranni, qa præuidit ēt in spū qualiter finaliter ecclesia debebat primo de populo Iu-

A Iudæorum, deinde de toto populo Gentili triumphare, Et ipsũ iugo Xpi subiicere p cõuersionem magni Cõstãtini: & hoc in uirtute nominis Christi Iesu, & uirtute spiritus sancti quem apostoli receperunt in Hierusalem in die pẽtec. quem etiam receperũt postea inuisibiliter martires, & doctores: Hoc ergo prȩuidens Dauid in spiritu apostrofat ad Christum dicens. O Christe Deus mãda, & præcipe uirtuti tuæ. i. excita uirtutem nominis tui Iesu: quod nomẽ Apostoli, & fideles portabunt in cãdelabro euangelico ante reges, & pſides: & perfice, & cõfirma hoc qđ operatus es in nobis à templo tuo in Hierusalem. Nam ibi creasti tẽplũ, & ecclesiã tuã in monte Sion in illa sancta societate ubi erãt 12. Apostoli cũ Maria matre tua: & turba uirorum, & mulierum 120. cõgregati: super quos misisti spiritum sanctum: & distri-
B buisti eis dona gratiarum ad prædicãdũ euãgelium, intelligendas scripturas, & ad resistendum tirannis, & hæreticis: & ad perferẽdas persecutiones, & tormẽta: ergo cõfirma ista dona, & opera i apostolis, & martiribus & doctoribus: ut uincant, & cõuertant tirannos: & imperatores, & reges terræ: qui ante persequebantur nomen tuũ, & ecclesiã tuã: postea conuersi offerant tibi munera in ecclesia tua. Post conuersionem autem magni Constantini, omnia ista fuerunt cõpleta. Nã Constantinus conuersus, & baptizatus per Siluestrum publicauit edictũ per totum imperium, ut omnes Christiani liberè possent ędificare ecclesias. & primò dedicauit ecclesiã Saluatoris i palatio suo in Laterano. quã multis donis, & muneribus dotauit, imo Ro-
C mam cum tota Italia põtifici Romano, & ecclesiæ Christi donauit. Et ipse sedẽ suã imperialem in Grȩcia apud Bizantium dedicauit. ubi ecclesiam, & templũ miro artificio ædificauit: quã sanctam Sophiã. i. sapientiam in honorẽ Christi appellauit. Et exinde omnes reges terræ ad exemplũ imperatoris baptizati confractis idolis omnia templa in ecclesiis fecerunt consecrari: in quibus magna munera cõtinuè offerebant. Hoc ergo prȩuidens Dauid in spiritu dicit. tibi offerrent reges munera. quasi dicat. O Christe confirma ecclesiã quã operatus es, & ædificasti in nobis à templo tuo in Hierusalem. s. ab illa congregatione ibi congregata: à quo templo, & congregatione ecclesia fuit diffusa per totũ orbem. Ideo ecclesia dicta est Hierusalẽ: q̃a inde fuit orta Confirma ergo eã: & in ea of- D ferent reges munera tãquã subiecti, & deuoti. Et ut hoc possit fieri, & in effectũ deduci.

Increpa feras arundinis: congregatio taurorum in uaccis populorum: vt excludant eos qui probati sunt argento.

Increpa, inquit, feras arundinis, & siluarum, qui sunt imperatores, & tirãni dicti feræ, & leones siluarum à ferocitate, & crudelitate: qui nolũt nomen tuum extinguere: & tuam eccl'iam extirpare. sicut fuit Nero Diocletianus &c. Isti dicti sunt feræ arundinis. quia licèt essent feroces, ut leones, & Vrsi: tamen eorum potestas erat arũdinea, & uana: quia tantum supra corpus. animam aũt non poterant occidere: & tandẽ malè finierũt uitã eorũ: & eorũ potestas euanuit tanquã arũdo uento agitata. ut patet de Nerone, & Domitiano Seuero, & Diocletiano i ecclesiasti- E ca historia. Et subdit Congregatio taurorũ. i. increpa istas feras: quia facta est cõgregatio taurorum. i. imperatorum, & tirannorũ in uaccis populorũ. i. minoribus de populo. Nam populares sequebãtur imperatores, & reges, & tirannos ad persequendũ ecclesiã, sicut uaccæ sequuntur tauros, & oues, sequũtur arietes. Ita ergo isti tiranni feroces sicut leones, & tauri simul cũ popularibus persequebantur Christianos, qui probati sunt argento fidei. i. purificati in fide sicut argentũ in igne. Et hoc faciebãt tiranni ut excluderẽt eos à fide Christi. Et ideo dicit ꝓpheta.

Dissipa gẽtes, quæ bella nolũt: uenient legati ex Aegypto Aethiopia præueniet manus eius Deo.

O Christe icrepa istas feroces bestias, & tauros, & comprime ferocitatẽ, & ifidelitatem eorum, & dissipa gentes, q̃ bella uolunt cõmittere ꝯ ecclesiam, & destruere eam: qui- F bus dissipatis, & infidelitate eorum destructa, & fide in eis cõstructa, & inserta, tũc ueniẽt legati ex Aegypto ad ecclesiam, ut recipiant fidem, & faciant sibi obedientiam. Et tota Aethiopia, quæ est maxima regio inter Tropicos præueniet, & præmittet manus eius. i. eleuabit manus eius Deo ad obediẽdũ Xp̃o, & recipiẽdũ fidẽ eius. Vñ p Aethiopiã, & Aegyptũ subintelligit, & ꝓprehẽdit totũ populum gentilem, & oĩa regna mundi per nouam regulam de specie, & genere positã in ꝓlogo, sed specialiter memorat Aegyptũ & Aethiopiam, eò ꝙ ecclesia prius floruit in Aegypto per Marcum, ubi maxima multitudo Christianorum incepit uiuere secundũ

KK euange-

A euangelium in fide Chri, in cōtinuo studio sacrarum scripturarum in himnis, & orōnib. in qua ecclesia Alexādrina multi postea floruerunt doctores successores Marci: intm̄ ꝙ illa ecclesia mittebat episcopos per partes mūdi ad instruēdos fideles, ut ait Eusebius ī ecclesiastica historia. Et iō dicit ꝓpheta, ꝙ ex Aegypto uenient legati, & doctores per oēs partes mūdi ad cōuertēdos, & instruendos populos ad fidē. Itē dicit, ꝙ Aethiopia ꝓ ueniet manus Deo: q̄a citius conuersa est p Matthęum. Et quia cōtinue ex Aethiopia ueniunt multæ manus, & societates ad uisitandū sepulchrū Christi in Hierusalē, per quas duas prouincias subintelligit omnia regna mundi ideo subdit agendo gratias.

Regna terræ cātatæ Deo psallite domino. Psallite Deo qui ascendit super cælum cæli ad orientem.

B O cætera oīa regna terræ cātate Deo, & psallite dño Iesu Christo, q̄a relicta spurcitia, & superstitione idolorum peruenistis ad agnitionē ueritatis, & recepistis fide Xp̄i. Iō psallite Christo Deo, & hoī, qui tanq̄ uictor, & triūphator ascendit super cęlum cęli. i. sup cęlum empyreum, ꝙ dr̄ cælum cæli, ad orientē. i. reuersus est ad patrē uñ ortus est, & exiuit, & uenit in mundū qñ incarnatus est prout ipse dixit Ioā. 15. Exiui a patre, & ueni in mundū. Et iterū relinquo mundū, & uado ad patrē uñ exiui. Iō litera Hieronymi hēt. Qui ascendit ad principium, eo ꝙ pater est principiū nō de principio: & est principiū ꝓductiuū filii. Iō ait Dauid: O uos fideles ī Christo regenerati psallite Chr̄o, q̄ habita uictoria de mundo, & diabolo ascendit super omnes cœlos imo super cęlum empy-

C reum usq; ad patrē, & sedet a dextris eius à quo accepit omnem potestatem in cœlo, & in terra, & in inferno. Et ideo subdit.

Ecce dabit uoci suæ uocem uirtutis: date gloriam Deo super Israel, magnificentia eius, & uirtus eius in nubibus.

Mittet spiritū sanctū in apostolis, & dabit uoci suæ uocē uirtutis. i. dabit uirtutē, & dona gratiarū, & genera linguarū apostolis, ut ꝓdicēt uocē euangelicam quæ est uox Christi, ut ꝓdicēt euāgeliū omni creaturæ. Et Dauid cōuersus ad aplos, & oēs fideles dicit. O apostoli date gloriā Deo super Israel. i. prædicate euangeliū, & omnia mirabilia opera Chr̄i super totā ecclesiā, & magnificētia eius, & uirtus eius fit in nubibus. i. usq; ad nubes, uel in nubib. i. in apostolis, qui dr̄tt nubes. Esai. 60. q̄ sunt hi q̄ ut nubes uolant &c. D Item hoc potest referri ad angelos qui receperunt Christum in nube in die ascensionis, & annunciantes uniuersalem potestatem Christi dixerunt. Viri Galilæi quid admiramini aspicientes in cęlum? quia hic Iesus q̄ assumptus est a uobis sic ueniet in ptāte magna ad iudicandum mundū: quemadmodum uidistis eum eūtem &c. Et iō cōcludit.

Mirabilis Deus in sanctis suis: Deus Israel ipse dabit uirtutem, & fortitudinem plebi suæ, benedictus Deus.

Mirabilis erit Chr̄s. Deus in sc̄tis suis apostolis, & martirib. & doctorib. quia ad prædicationem eorum dabit fortitudinē fidei, & uirtutē spei, & caritatis, & aliarū gratiarū plebi suæ fideli: q̄a oēs gētiles cōuertent ad fidē, & ecclesia Christi dilatabit per oēs partes mūdi usq; ad terminos terræ: qđ non E fiet fortitudine armorū nec uirib. humanis, nec per principes, & imperatores: sed per hoīes simplices, & plebeos, piscatores uincet Chr̄s reges, & philosophos, & īperatores in sola uirtute noīs Iesu, quā receperunt cū spiritu sancto: ergo bñdictus Deus qui per tales simplices uoluit suam oīpotentiam demonstrare, & ecclesiā magnificare. Ex toto isto ps. recolliguntur. 24. propheticæ conclusiones. Prima conclusio, ꝙ resurgente dño, & descendente ad inferos infernus fugit turbatus à facie eius: eo ꝙ expoliauit eum, & iudicauit diabolum ad pœnam æternam. Secunda concl'o, ꝙ Christus ascendit super occasum mortis: q̄a triumphauit de morte ī sua resurrectione: ita meruit ascēdere super occasum cęli. i. super cœlum aqueum, quod F est primum mobile ab oriente ad occasum. Tertia conclusio, ꝙ Chr̄s tres conditiones hoīum eduxit ab inferno. s. uinctos, & latronem exasperantem, & quosdam de sepulcro, qui cum eo surrexerunt. ita pariter tres conditiones eduxit de tenebris peccatorum. Nam Iudæos absoluit à uinculis legis, & gētiles exasperantes duxit ad fidem, & omnes eduxit de sepulcris peccatorum. Quarta cōclusio, ꝙ ecclesia Chr̄i dicitur domus unius moris; eo ꝙ oēs fideles uiuunt in ea unanimiter sub una fide, & una lege euāgelica sociati. Quinta conclusio, ꝙ sola ecclesia dr̄ uere populus Dei. eò ꝙ est cōcors multitudo hominum una lege sociata. Sexta conclusio, quòd sola ecclesia Christi dicitur hæreditas Dei: eo quòd eius ciues pertinent ad cęlestem

A cęlestem hæreditatem,& à Deo possidentur per gratiã.Septima conclusio, ꝙ sola ecclesia dicitur ciuile Christi,eo ꝙ in ea habitant animalia,& oues Christi pascẽtes pascua ecclesiasticorum sacramentorum.Octaua conclusio,ꝙ Christus rector, & dispẽsator uirtutum,& donorum dilecti patris sui dedit uerbum apostolis euangelizantibus cum multa uirtute miraculorũ.Nona cõclusio, ꝙ Christus dispensator bonorum dilecti pr̃is sui diuisit spolia uirtutum, & grãrum domui speciosæ pr̃is sui,s.ecclesiæ sponsæ suæ.Decima ꝯclusio, ꝙ ecclesia est columba habẽs pẽnas deargentatas, & dorsum in pallore auri per diuersos gradus uirtutum, & sanctitatis,ſm diuersos gradus sanctorum, qui figurantur ꝑ diuersitatem pennarum columbæ. Vndecima conclusio, ꝙ Christus ornauit ecclesiam B sponsam suam diuersis gradibus ordinum & prælatorum & rectorum, & officiorũ ad purgandos,& dealbandos peccatores.Duodecima conclusio, ꝙ sola ecclesia est mons pinguis pinguedine sacramentorum, in qua pascuntur oues Christi in pascuis uberrimis sacramentorum.Decimatertia ꝯclusio, ꝙ Deᵘ in sola ista ecclesia habitat per grãm,& ĩ superna ꝑ gloriam. Quartadecima conclusio, ꝙ Christus in sua ascensione accepit oĩa dona a patre omnibus distribuenda.Quintadecĩma conclusio, ꝙ Chr̃s moriendo destruxit mortem, & resurgendo fecit eam nobis per uiam, ut esset nobis per eam iter ad uitam, & ascendendo fecit nobis iter prosperũ per cœlum ad gloriam. Sextadecima conclusio, ꝙ exitus Chr̃i ab hac uita fuit per mortẽ . Iõ meruit omnia supradicta dona a patre reci- C pere, & totum genus humanum liberare, & saluare.Decimaseptima conclusio,quòd destructio,& punitio Iudæorũ facta est in uindictam mortis Christi,unde perdiderunt regnum,& sacerdotium. Decimaoctaua cõclusio, ꝙ sicut exercitus filiorum Israel circuiuit terram ꝓmissionis per desertum,& montem Seir,& intrauit per Basan , & Iordanẽ, & uastauit omnes ciuitates Canaam cum regibus,& habitatoribus suis:ita pariter ꝑ eandem partem introierunt copiæ Romanorũ, & destruxerunt oẽs ciuitates,a Basan usque ad mare Occidentale , & ultimo cõbusserũt & euerterunt Hierusalem,& trucidauerunt unã partẽ habitatorũ,& alteram captiuauerunt,& tinxerũt pedes suos sanguine occisorũ,& canes linxerunt , & satiati sunt sanguine Iudæorũ qđ totũ factũ est ĩ uindictã mortis Xp̄i.Ex quo patet , ꝙ uastatio Cananæorũ fuit figura uastationis Iudæorũ. Decimanona ꝯclusio , ꝙ ingressus filiorũ Israel fuit figura ingressus apostolorũ ad ppl̃m gentilẽ. Nã sicut ĩ illo ingressu Iosue elegit 12. principes .s. unũ de qualibet tribu q̃ p̃cederent arcã cum leuitis tubicinantibus,& psallẽtib. & puellis tympanizãtibᵘ, & sic trãsierũt Iordanẽ cum Arca, & subiecerunt totã terrã cũ regibus suis:ita pariter Xp̃s elegit 12.apl̃os ex eisdẽ 12.tribubus.q̃ portãtes: hoc nomen Iesus in Arca euangelica intrauerunt ꝑ populum gentilem , & subiecerunt oĩa regna mũdi iugo Chr̃i.Vigesima ꝯclusio,ꝙ sicut ex illis 12.patriarchis filiis Iacob multiplicatus fuit totus populus Israel per gñationem carnalem:ita ex 12.apostolis regeneratis a Xp̄o multiplicatus est totus populus christianus E per regẽnerationẽ spiritualem,& baptismalem.Vigesimaprima conclusio , ꝙ oẽs christiani sunt semen Abrahæ , & filij Israel ſm ꝓmissionem,& spũm: & sic tota eccl̃ia Chr̃i est uerus Israel Iudæis reprobatis.Vigesima secunda conclusio est, ꝙ uirtus huius nominis Iesu,& uirtus spiritussancti , quam discipuli receperunt in monte Sion in Hierusalem in die Pent confregit, & repressit ferocitatem,& crudelitatẽ imperatorum, & tyrannorum ecclesiam persequentium, intantum,ꝙ Apl̃i & martyres,& doctores triumphauerunt de eis, & de toto populo gentili, & subiecerunt oĩa regna terræ iugo Christi,& Ægyptus,& Aethiopia, & totus populus gentilis receperunt fidẽ Christi per conuersionẽ Constantini:intantum, ꝙ reges terræ q̃ añ persequebant̃ ecclesiã, postea obtu- F lerũt munera Chr̃o ĩ eccl̃ijs, quas cõstruxerũt.Vigesimatertia ꝯcl̃o, ꝙ Chr̃s fuit mirabilis in sc̃tis suis Apl̃is.Nã per hoĩes simplices, & piscatores uicit,& lucratus est philosofos, et Imperatores. Vñ maioris uirtutis fuit fides,et grã Apsornm, q̃ scientia Philosophorũ,& fortitudo,& potẽtia Regũ,& Imperatorũ.Vigesimaquarta ꝯcl̃o est,ꝙ iste ps.non põt præcise intelligi de illo egressu Israel de Aegypto,& peregrinatione per desertũ, sicut cæci Iudæi exponunt. Nã si Dauid non loqueret̃ prophetice in hoc psal.tunc nõ esset propheta, sed historiographus narrans solam historiam. Item multa intercesserunt in hoc Psalmo , quæ nullo modo conueniunt illi historiæ. Nam hic prophetẽ loquitur

A quitur de futuro dicens: Pluuiam voluntariā segregabis Deus hæreditati tuæ, ergo nō loquitur de pluuia mannæ facta in deserto. Itē Deus non dedit illi populo verbum euangelizantib. virtute multa, sicut hic dicitur, nec Deus accepit ab alio dona ī monte Sinai hominibus distribuēda, nec exitus mortis, sicut hic dicit, nec Aegyptus misit legatos ad illū ppl̄m, nec Aethiopia præuenit tunc manus Deo, nec regna terræ cantarunt Deo Israel laudes nec crediderunt Deo, nec fuerūt subiecta illi populo, sicut in hoc psal. memoratur: ergo sequitur ꝙ Dauid ad literam loquitur de Christo, & ecclesia spōsa, prout expositū est. Sed q̄a Dauid in hoc psal. & cęteris aliquando vtitur figura pro figurato in uocabulis, ideo decipiūtur miseri, & cæci Iudęi, non percipientes sacra Dei q̄uo omnia illa mysteria facta sunt in figura Christi, & eccle-
B siæ. Et q̄uo illa domus speciosa, & columba deargentata, & mōs pinguis est ecclesia spōsa Christi, & quomodo Dauid præuidens in spiritu omnia mysteria euangelica per illa mysteria ueteris legis fecit hunc psalmum, & alios prophetice de Christo, & ecclesia. Ex toto discursu huius psalmi patet, ꝙ Salomon ex hoc psal. & 44. sumpsit materiam ad condendum librum canticorum. Eadem est enim materia ī magna parte, nisi ꝙ mutauit stylū. Nā in illo libello nil aliud facit, nisi ꝙ sub metaphora sponsi, & spōsæ describit totum discursum ecclesiæ ab incarnatione vsque ad ejus prosperitatē post ꝯuersionē Cōstātini. In hoc aūt Dauid idē facit, nisi ꝙ incipit à resurrectione Chr̄i, q̄n lex euangelica incepit promulgari, & q̄n ecclesia fuit per
C Chr̄m dotata: Et iō Salomon q̄nque utit eisdem vocabulis: q̄a ecclesiā appellat columbam, & speciosam, & ornatā diuersis ornamētis, & q̄nq; ponit vocabula illis correspōdentia. Nā hortus irriguus idē est q̄d mons pinguis &c. Iō nemo miratur si tm̄ volui immorari ī expositione huius psalmi, eo ꝙ est durus, & scabrosus pp vocabula metaphorica, & figuras grammaticales. Et ideo potius volui satisfacere simplicibus sacerdotibus, & fidelibus singula pluries iterando quàm cum peritis profunda disputando.

PSALMVS LXVIII.

Saluum me fac Deus: quoniam intrauerūt aquæ vsque ad animam meam.

Infixus sum in limo profundo, et nō est substātia.

Veni ī altitudinē maris, et tēpestas demersit me.

Titulus s̄m Hieron Victori super rosis, siue lilijs Dauid. Dicit Cambi, quòd Dauid fecit hunc psalmum in persona totius populi existentis in hac captiuitate, eo ꝙ habitauit inter infideles sicut rosa inter spinas, & allegat illud canticorum. Sicut rosa inter spinas sic amica mea inter filias: & dicit, quòd loquitur totus populus Iudaicus tanquam vna persona. Sed iste cęcus manifeste mentitur, quia ea, quæ dicuntur in hoc psalmo nō possunt conuenire illi populo obstinato propter iā supradicta, maxime quia nullibi passio Christi est magis manifesta, quam in hoc psalmo. & ratio est, quia hic propheta magis uidetur euangelista quàm propheta, & magis videtur texere historiā passionis Xp̄i, quàm prophetiam. Item magis est credendum beato Petro qui Actuū primo allegat scripturam huius psal. contra crucifixores
Christi dicens: Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculo eorum non sit qui inhabitet. Item magis est credendum beato Ioāni euangelistæ qui asserit hunc psalmum esse factum in persona Christi, allegando illū versum. Zelus domus tuæ comedit me. Io. 2. Ideo est dicendum, quòd ubicunque ponitur rosa, siue lilium in scriptura semper primò intelligitur Christus qui fuit speciosus sine labe peccati inter filios hominum, vt dictum est psalmo 44. & fuit pulcher inter peccatores, sicut rosa inter spinas, quia solus ipse secundum naturam nō fuit punctus spinis peccatorum Adæ, & aliorum hominum. Et ideo sicut rosa, qui est pulcherrimus florum, nascitur inter spinas in se non habens spinas, sed pulchrum odorem, & colorem: ita Christus inter spinas peccatorum hominum, &c. Ex consequenti intelligitur ecclesia. Nam quod Christus habet per naturam, ecclesia habet per gratiam deriuatam a capite suo Christo. Nam cum ipsa esset spinosa in filijs, tamen Christus per passionem suam, & sacramenta amouit spinas peccatorum, & reddidit ipsam pulchram sine macula, & ruga, & fecit ipsam rosam, quæ quidem ecclesia hodie est inter cæteros populos infideles, sicut rosa inter spinas, ut patet canticorum 2. Secundum uero 70. titulus huius psalmi est iste. In finem pro his qui commutabuntur ipsi Dauid. Ad cuius intellectum est aduertendum, quòd commutatio idem est quod cambium, siue uenditio, & emptio: ut puta quando vna res

ex una

A ex una qualitate siue conditione mutatur in aliã, siue qñ pro una re commutatur, & datur alia. Et sic dicimus, omnes Christiani, & fideles sunt commutati. Nam primo erant peccatores, & i potestate diaboli: sed per passionẽ Xpi sunt cõmutati de peccato ad gratiam & de captiuitate in libertatem. Item sunt commutati pro passione. Nam Xps dedit uitam suam in cruce pro eis: & sic per passionem suam redemit omnes nos. Et sic dicit Aug. q̃ i baptismo nil aliud facit eccl'ia nisi q̃ emit illum paruulũ baptizatum pretio passionis Christi & liberat ipsum a captiuitate. Et sic passio Christi, fuit quædam commutatio, & sic oẽs redempti sunt cõmutati pro passione Christi, q a Christus dedit passionẽ suã patri, ut nos a captiuitate redimeret. Et iõ quia Dauid describit totam passionẽ Christi in hoc

B psal. quam passionẽ Christus dedit patri pro nobis i cruce: ideo Esdras præposuit i titulo p rosis siue p his Xpianis q̃ commutabunt. i. Dauid fecit hũc ps. in psona Xpi, & dirigit ipsum in Chr'm qui est finis legis. qui dedit & obtulit passionem suã in hoc psal. memoratam pro his fidelibus qui rediment: qui dicuntur rosæ, & lilia inter spinas infideliũ. Vnde est etiam aduertendum, sicut sępius dictum est, q̃ quicquid passus est Xps in capite, passus est postea in membris, & ideo iste psal. i. competit Xpo, & ex consequenti toti ecclesiæ. Sed quãtum in Christo quam in ecclesia ista quatuor fuerunt per ordinem primo, psecutio, & passio: secũdo liberatio, tertio punitio persecutorum, quarto prosperitas Christi, & regni, & ecclesiæ, ubi diuinus cultus fuit ampliatus. Ideo quatuor facit

C Christus in hoc psal. per ordinem. Nam primo exponit querelam suam narrando totã suam persecutionem, & passionem. Secũdo petit liberari. Tertiò petit ultionem de psecutoribus. Quarto promittit gratiarum actiones per diuinum cultum. 2. ibi Ego uero orationem. 3. ibi. Fiat mensa eorum. 4. ibi Laudabo nomẽ Dei. Quãtum ad primũ duo fecit Christus. Nã primò exponit querelã siue querimoniã ante patrẽ. Secũdo petit fructum siue nostrã redemptionem p meritis suæ passionis: Quãtum ad primum est aduertẽdum, q̃ uehemens persecutio comparat periculo aquarum cõiter in sacra scriptura. Nã sicut excedẽs aqua submergit hominem sine defensione cita, & uehemẽs persecutio. Sed triplex est periculum aquarũ. i. unum in torrente siue flumine tpe magnarum pluuiarum, Secũdo potest quis periclitari in aliquo lacu psundo, & lutoso siue cœnoso. D

Tertio in tẽpestate maris. Ita reperit triplex psecutio. s. populi, & hipocritarũ, & regum. Nam persecutio, & furia populi cõparat furiæ torrentis: nã sicut torrẽs tempore pluuiarum trahit arbores, & omnia, quæ sunt in ripa, & exit extra alueũ, sed i breui cessat eius furia, ita furia populi cõtra aliquẽ inehit usque ad mortẽ, sed cõpleta furia pœnitet eũ fecisse; uñ incipiẽte uno i populo oẽs sequũtur. Item persecutio hipocritarũ cõparat lacui profundo, & limoso: q licet non mittat fluctus manifestos, tñ si absorbet hominem nõ pt inde exire. Persecutio at regis cõparat fluctibus maris: quia rex, & princeps manifeste persequit, & cũ magno impetu. Omnia ergo ista tria gña persecutionum passus est

E Chrs. Nã primo passus est psecutionẽ hipocritarũ. s. Scribarum, & Pharisæorum: quorũ malitia fuit profunda, & limosa: quia sub zelo eius processerũt cõtra iustum occultẽ, ne forte tumultus fieret in populo. Secũdo passus est a populo. Nã populus uidẽs intentionẽ Scribarũ, & Pharisæorũ, furiose, & absq; deliberatione moti sunt contra Chr'm: dicẽtes: Crucifige crucifige eũ, sed in breui pęnituit eos, postquã fuit crucifixus. Nã uidentes signa facta. s. tenebras super terrã & c. reuersi sunt in ciuitatẽ pcutientes pectora sua. Luc. 23. Tertiò Xps passus est a Pilato. qui manifeste ipsum flagellauit, & sententiam mortis exequutioni mãdauit. Sic ergo Dauid istas tres psecutiones cõparat tribus periculis aquarũ. Dicit ergo Christus per os Dauid. O

F pater saluum me fac in hac passione: quoniã aquæ persecutionũ intrauerunt usque ad animam meam. Nam quædam persecutiones non attingunt nisi usque ad bona temporalia, quædã uero usque ad corpus, ut cũ quis patitur infirmitates, & dolores: sed istæ meę persecutiones intrauerunt usq; ad animam meam, quia realiter mortuus sum, & separata est anima a corpore in cruce. Intrauerunt ergo aquæ usq; ad animam meam. i. usq; ad separationẽ animę a corpore: quia passus sũ tres terribiles psecutiones. Nam primo intrauerunt aquæ torrentis furiosi usque ad animam meam, quãdo totus populus fuit cõmotus dicens, crucifige & c. secũda [illegible] psecutio siue periculum fuit peius. Nam infixus sum in limbo psundi Scribarũ, & Pharisæorum

Arum, & sacerdotum q a in malitia inueterata eorum infixus est pes meus, & eximie nō potui exire sine morte vsquequo in me non fuit substantia.i.uita: qa nunq̄ cessauit eorū limosa, & occulta malitia usque ad mortem meā. Dīr.n. hypocritæ, Scribæ, & Pharisæi, lacus limosus & profundus, pp profundam iniquitatem & malitiam, & auaritiā. Itē non solum infixus in limo profundi Pharisæorū, & Scribarum, sed ēt tempestas maris furiæ, & potestatis ipsius Pilati procuratoris imperatoris demersit me ad mortem crucis iudicando, & destinando. Et sic incidi triplex periculum aquarum persecutionum & furiosi torrētis, populi clamātis crucifige, & limosi profundi lacus sacerdotum & Scribarum, & Pharisæorum machinantium in mortē meā, & conspirando, improperando mihi peccata legis, & incidi etiam in tempestatem
B maris furiosi Pilati ferentis, & promulgantis in me sententiam mortis, & ille demersit me in sepulchro, & morte.

Laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ, defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum.

Nota q̄ supradicta pericula fuerūt ita magna q̄ Christus nullum hab it adiutorē, nisi Deum patrem. Ideo ad ipsum clamauit, ut eum liberaret. Sed qūo fuit exauditus semp pro sua reuerentia, & qūo illa verba orōnis sunt intelligenda ad sensum in quo fiunt, & non ad sensum quē faciunt, dictum est ps. 2. & 21. ideo dicit Christus. Laboraui in templo, & per synagogas vocando eos ad fidem. Secundò in captione qñ dixi tanquam ad latronem &c. Tertiò in horto qñ ter oraui. Quartò in cruce qñ pro persecutoribus ex-
C oraui, & clamans sic præ nimio labore fauces meæ raucæ factæ sunt.i. omnia membra mea debilitata sunt, & viribus euacuata vsq; ad mortem, & oculi mei defecerunt.i.lassati sunt, & clausi per mortē, dum spero, & spectabā in Deum meū pm̄s spero dico, ut mea membra liberaret, & calix meus ad eos trāsiret eodem modo, quo dictum est psal. 21. & sperabam etiam quòd Iudęi conuincerentur, & cognoscerent veritatem.

Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis;

Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei iniuste, quæ non rapui tunc exoluebam.

Ipsi Iudæi qui oderunt me gratis sine demeritis meis multiplicati sunt contra me super capillos capitis mei: quia plures fuerunt psecutores quā capilli capitis mei, & isti fuerunt populares decepti a sacerdotib᷒, & omnes isti tā pharisæi, q̄ populares, q persecuti sunt me iniuste sine cā, & demeritis meis, cōfortati, & multiplicati, & fortificati sunt cōtra me falsa crīa imponendo. Quæ nō rapui. Hic pbat qđ iniustē passus est: Nā null᷒ punit iuste, nisi ex propriis demeritis, sed Christ᷒ nunq̄ demeruit, nec peccauit, sed passus est p peccatū primi parētis, & pro peccatis nostris præteritis, & futuris. Nam Adam rapuit fructū à ligno uetito, sed Christus passus est, vt nos liberaret: & iō ait. Quod non rapui: tunc.s. in cruce exoluebā p omnibus supple. Sed est aduertendū, q duplicē rapinā cōmisit Adā. Nā primò rapuit fructū phibitū. Scđò voluit rapere diuinitatē volendo se esse similē Deo: & iō pdidit fęlicitatē, ut inq̄t Augu. & iō De᷒ factus est hō, vt hoiem redimeret.
Sed est aduertēdū qđ passio Chri uno modo pōt dici iusta, alio mō iniusta: dī.n. iniusta ratione actorū, quia mala uoluntate Iudæorū ppetrata fuit sine cā, & demeritu Chri. Iō dicit, qui oderunt me gratis, & iniuste. Secūdò dī iniusta rōne personæ Chri: quia talē mortē non merebat, cum esset iustus: iō ait, quod non rapui tunc exoluebā patiendo pœnam latronis cū nō essem latro. Sed illa passio fuit iustissima rōne delicti primi parentis, q talē punitionem merebatur. Sed quia Christ᷒ uoluit effici caput fidelium, & pati, pro membris, ut nos omnes liberaret: tunc rōne nostri illa passio fuit iustissima, & modus redimēdi debitus, & congruus, ut inquit Augus. 13. de trin. ca. 13. Et ideo in illa passione, nostra iustitia facta est, & nos ibi fuimus iustificati, & nostrum debitum persolutum: quia pœnas quas nos pendere, & persoluere tenebamur de iure, persoluit Christus pro nobis, licet hoc fuerit factum mala uoluntate Iudæorū, Ideo subdit Christus.

Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea a te non sunt abscondita.

In trāslatione Hieronymi dī. Tu scis stultitiam meā, & peccata mea a te non sunt abscondita. Quæ quidem lra dupliciter potest intelligi. Vno modo ironice per antifrasim, vt filius dicat. O pater tu scis insipiētiā meā, quia nulla est, & delicta mea quæ nunquam feci, quasi dicat: Tu scis quod nunquam peccaui. Alio modo hoc potest intelligi asserēne retorquendo stultitiam, & peccatum in Adam, qui putauit rapere diuinitatē ei perdidit

A didit fęlicitatem, ut inquit Aug. Sed hoc pōt adhuc dupliciter intelligi. Vno modo prout Christus peccata ipsius Adam, & nostra dicit esse sua, non quò ad culpam, sed quò ad pœnam, & hoc tanquam aduocatus, & procurator, & fideiussor, & pastor, & dominus, & sponsus, & caput, sicut dictum est psal. 17. & 21. Alio modo ista locutio potest intelligi per metonymiā, inquantum effectus nominatur nomine causæ: sicut dicitur primo de anima, quòd ira est accensus sanguinis circa cor; & in secundò eiusdem quòd gustus est quidam tactus .i. fit ex quodā tactu &c. quæ quidem locutiones, & prædicationes dicuntur causales: quæ frequēter fiunt in sacra scriptura. Ita ergo Christus omnes pœnalitates quas pro nobis assumpsit, & pœnas quas pro peccatis nostris pertulit, appellat peccata in quantum fuerunt causata in eo ex peccatis

B nostris. Et sic famem, & sitim, & flagella, & crucem, & mortem suam: quam pro stultitia, & peccato Adæ, & omnium nostrum sustinuit, dicit peccata sua nomine causæ. Ita etiam per oppositū causa nominatur nomine effectus in scriptura, & sic Paulus concupiscētiam appellat peccatum ad Rom 7. cum dicit. Non operor ego: sed quod habitat in me peccatum, eo quòd illa concupiscentia, & lex membrorum efficit peccatum per cōsensum: quia ipsa non est peccatum formaliter, sed efficienter inquantum efficit pctm in anima, ut ait beatus Iacobus cap. primo, quòd unusquisque tentatur à concupiscētia sua abstractus, & illectus. Concupiscētia autem cum conceperit parit peccatum: peccatum autem cum consummatum fuerit generat mortem. Et sic peccatum etiam dicitur

C mors inquantum efficit mortem. Ità etiā sacra scriptura per eandem rationē, & modum non solum pœnalitates, & pœnas Xpi appellat peccata, sed etiam ipsum Christum dicit factum peccatum. 2. ad Cor. 5. Vnde ait apostolus, quòd Deus pater eum scilicet Christū qui non nouerat peccatum pro nobis peccatum fecit. Ad cuius intellectum est aduertendum, quod quando suspenditur latro aut punitur aliquis reus non intendit lex naturam hominis delere, sed furtum aut quodlibet crimen in eo, & ideo furtum aut crimē est illud quod suspēditur in illo, & sic illa punitio, & suspensio dicitur peccatum inquantum est effectus peccati, & criminis cōmissi. Cum ergo Christus fuit crucifixus, & punitus pro peccatis nostris ideo scelera, et peccata nostra fuerunt in illo crucifixa, & punita: sicut ait apostolus ad Roman. 6. quod in Christo uetus homo crucifixus est, & omnes sumus crucifixi, & consepulti in eo: & ad Coloss. 2. dicit quòd chirographum, quod contra nos erat, fuit affixum cruci cum eo. Item Esa. 53. dicitur quòd Deus posuit in eo iniquitates omnium nostrum, & languores nostros ipse tulit &c. quasi dicat, quòd in eo crucifixit iniquitates, & peccata, & per consequens illa crucifixio effectiue potest dici peccatum nostrum, idest sacrificium pro peccato nostro, & hoc per figuram quæ dicitur metonymia. Ita ergo est intelligendum quādo apostolus dicit, quod pater fecit Christū filium suum peccatum .i. crucifixum, & punitum, & passum pro peccato, inquantum in eo crucifixit, & puniuit peccatum nostrum. B
Item fecit ipsum peccatum .i. mortalem, & passibilem pro peccato inquantum mors, & passio, & pœna eius fuit effectus nostri peccati. Itē Deus pater fecit Chrm pro nobis peccatū .i. sacrificiū pro nro pctō inquantū fuit sanctus sacrificium, & oblatio pro nro peccato sicut dictum est psal. 39. Et sic etiam dicitur Oseæ 4. quod sacerdotes comedebāt pctā populi .i. sacrificia, & oblationes, quæ fiebant pro peccatis populi. Et sic Xps in hoc loco, & psalmo peccata nostra dicit sua, non quò ad culpam, sed quò ad pœnam, inquantum sua mors, & passio fuit effectus causatus ex peccatis nostris in ipso. Et ideo ait: O pater tu scis insipientiam meam .i. pœnam quam patior propter insipiētiam ipsorum primorum parentum. Et peccata mea .i. pœnalitates quas assumpsi, & pœnæ quas patior, a te non sunt absconditæ, quia non patior pro me, sed pro peccatis filiorum Adam, qui rapuit fructum prohibitum. Et ideo quod non rapui in Adam, tunc exoluebam in cruce, quia obtuli me in sacrificium pro peccato ipsius Adam & omnium filiorum suorum. F

Non erubescant in me qui expectant te domine: domine virtutum.

Non confundantur super me, qui quærunt te Deus Israel.

In hac scdā parte petit Xps fructū suę passionis, s. p suā passionē mēbra sua liberari. Nā sicut per suam resurrectionem nos glorificauit, ita per passionem nos a morte perpetua, & captiuitate liberauit. Ideo prius petit captiuos redimi per passionem dicens:

A O pater Deus Israel postquam tu scis, & a te non est absconditum, q ego patior pro insipientia, & delictis membrorũ meorũ; ergo fac, ut illi sancti patres qui expectat te i limbo non erubescant, nec frustretur desiderio suo, sed da mihi facultatẽ, ut inde possim eos liberare; quia per magna tempora expectauerunt Messiam in lege promissum & meã mortem, & passionem, per quam expectant liberari. Item fac etiam, ut prophetæ nõ erubescant, nec mendaces inueniantur, qui per meam passionem genus humanum redimendum prædixerunt, ergo imple quod per eos promisisti. Aliter erubescent, & confundentur. Item oẽs viui qui quærũt te, & desiderãt peruenire ad te per me, & nolunt salui fieri, non confundantur in me: Nam ego promisi omnibus credentibus vitam eternam, et per
B meã passionẽ liberari: ergo fac vt mea passio sit eis fructuosa, ne confundantur aut decipiantur, & defraudentur in fide sua, postquã ego feci debitum meum, & fui tibi obediẽs vsque ad mortem crucis, & impleui omnia dicta prophetarum, ergo iuste debeo prædam recuperare postquam in me eos iustificaui, & pro eis solui, & punitio in me facta est. Et hoc probo.

Quoniam propter te sustinui opprobrium operuit confusio faciem meam.

Propter te, idest, ut tibi satisfacerem pro eis, & ut tibi obedirem, & nomen tuum, & veritatem defenderem sustinui opprobriũ. Nam Iudæi vocabãt me uoracem, & dæmoniacum, & samaritanum. Ideo confusio operuit faciem meam: cum ministri Pilati uelarunt faciem meam, & cedentes caput meũ
C dicebant: Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit &c.

Extraneus factus sum fratribus meis: & peregrinus filijs matris meæ.

Quoniam zelus domus tuæ comedit me: & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.

Extraneus factus, & reputatus sum fratribus meis Iudæis de tribu Iuda, & peregrin⁹ filiis synagogæ matris meæ .s. sacerdotibus, & scribis, & pharisæis, quia non tanquã Messiam me receperunt, sed tanquam peregrinum, & extraneum, & malefactorem flagellarunt, & crucifixerunt. Et hoc fecerũt quoniam zelus domus tuæ comedit me. Nã quia eieceram ementes, & uendentes de templo zelans honorem domus Dei, & quia prædicabam cõtra eorum auaritiam: Ideo opprobria Iudæorum exprobrantium, & blasphemantium tibi ceciderunt super me. Nã quia D eos reprehendebam de opprobrio Dei, & blasphemia, iõ eorum ira cecidit, & redundauit super me. Et sic, opprobria tibi facta ceciderunt, & redundauerunt super me, & resilierant quõ ad pœnam: quia hæc fuit causa quare occiderunt me. Alio modo potest exponi quõ ad æstimationẽ iniuriæ, ut sit sensus, Quare sum factus odiosus, & extraneus Iudæis? Rñdet: quia zelus domus tuæ comedit, & penetrauit me: & exponit quõ: quia opprobria iudæorum exprobrãtium tibi ceciderunt, & resilierunt etiam super me, quia irreuerenter tractabant, & prophanabant templum Dei, hoc cecidit mihi i iniuriam: quia iniuriam factam templo Dei magis q̃ mihi ad iniuriam reputaui: quia meas iniurias, &
E opprobria mihi facta patienter tolerabã, sed opprobria facta Deo, quæ offendebant diuinitatem, tolerare non uolui, quod patet, q a ementes, & uendentes de templo eieci, & inde moti sunt iudæi, et scribæ, et pharisæi contra me. Ex quibus patet, q dupliciter opprobria facta Deo patri ceciderunt super Christum. Primò iniquitatum ea noluit tacere neq tolerare, sed magis quàm propria reputare. Secũdò quia propter hoc ipsum occiderũt. Vnde omnes apostoli post receptionem spiritussancti per hunc uersum cognouerunt totum hunc psalmum esse factum literaliter de Christo, ut patet Ioan. 2.

Et operui in ieiunio animam meam: & factum est in opprobrium mihi.

Nota q passio Christi multipliciter, & p multis peccatis nostris satisfecit. Ideo fuit necesse ut multiplicem pœnitentiã in se cõ F tineret. Primo asperitatem uitæ quo ad ieiunium, & carnis macerationem per cilicium. Scdo labores itinerum. Tertio cõuitia, & opprobria in uerbis. Quarto irrisionem. Quinto verba. Sexto vulnera. Septimo mortem in cruce. Ideo Christus postq̃ ostẽdit superius patri qualiter satisfecit pro nobis tolerãdo opprobria, nunc in his duob. uersiculis ostẽdit qualiter satisfecit, & passus est macerationem carnis per ieiunium, & cilicium, dicens. Et operui in ieiunio animam, & uitam meam; quia ieiunaui. 40. dieb. & 40. noctib. ut satisfacerem pro peccato gulæ ipsius Adam, & omnium aliorum, & tamen hoc factũ est in opprobrium mihi. quoniam Iudæi me uoracem, & uini potatorem uocabant.

B *Et posui uestimentum meum cilicium, & factus sum illis in parabolam.*

Posui uestimentum meum cilicium, quia indutus eram cilicio aspero, macerando carnem meam pro peccato carnis eorum, & tamen non fuit acceptum apud eos, imo factus sum illis in parabolam, & prouerbium.

Aduersum me loquebantur qui sedebant in porta, & in me psallebant qui bibebant uinum.

Aduersum me loquebantur, qui sedebant in portis. Nã per aliqua tempora durauit q gentes, & uicini sedentes in portis ciuitatis loquebantur de passione mea. Nam quidam dicebant, q ex meis demeritis fueram flagellatus, & crucifixus uocando me seductorem, & blasphemũ, & uiolatorem sabbati &c. Et qui bibebãt uinũ in tabernis psallebãt i me i. cantilenas cantabãt contra me, hoc forsan dicit, quia illi ministri pontificum, qui cõiter erãt, & sunt histriones & homines pphani, & discurrebant per tabernas, composuerunt aliquas cantilenas contra Christum, ut complacerent scribis, & pharisæis, & pontificib. & cantabant per tabernas, & plateas ut ostenderent populo, q bene merito Christum crucifixerunt, imo surrexit prouerbium uulgare inter eos. Nam dicebat unus alteri, caue ne eueniat tibi sicut Iesu Nazareno, qui se Deum faciebat, sed Deus nec ipse se potuit de cruce liberare, & sic Christus agitabatur in opprobriis, & parabolis per portas, & tabernas, & plateas. Et ideo ait aduersum me loquebantur, &c.

Ego uero orationem meam ad te domine: tempus beneplaciti Deus.

Hæc est secunda pars principalis: in qua C Christus petit liberari per resurrectionem, & duo facit. Nam primo petit liberari. Secũdò adducit rationes & psuasiones. ibi. Exaudi me dñe. Quantum ad primum est notãdũ, q tps passionis, & totũ tps gratiæ dr tps beneplaciti, & acceptũ Deo ad exaudiendum. Nã primo pater exaudiuit Christum pro nobis propter merita passionis. Secundò ex consequenti exaudiuit nos. Esaiæ. 54. Tempore accepto exaudiui te, & in tempore salutis auxiliatus sum tibi. Item. 2. ad Corinth. 6. Ecce nunc tempus acceptabile &c. Dicit ergo Christus, ego uero ò domine pater ad te dirigo supple orationem meam in hoc tempore passionis, & gratiæ: quia est tempus beneplaciti, & acceptabile tibi sup. & tempus salutis.

In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me: in ueritate salutis tuæ.

D Quasi dicat, q tempus passionis, & gratiæ dicitur tempus miæ ex parte patris, & tps ueritatis salutis nostræ ex parte filii. Nam quæcunq Deus pater misericors promisit ad salutem nostram, fuerunt impleta per Christum in passione: quia tunc fuerunt uerificata diuina misteria patriarcarum, & dicta prophetarum de salute, & de redemptione nr̃a.

Eripe me de luto, ut non infigar: libera me ab his qui oderunt me: & de profundis aquarum.

Quoniam superius conquestus est se infixũ in limo profundi malitiæ Iudæorũ, & demersum sepulchro, & inferno, & per mortem: ideo petit liberari per resurrectionem. Dicit ergo, O pater eripe me de luto potestatis Iudæorum, & de luto inferni, ut non infigar. i. nõ diu permaneam in inferno, nec in sepulcro: sed tertia die resurgam, & libera me ab his Iudæis, qui oderunt me. Nam postquam resurrexero immortalis non amplius habebũt in me potestatem: imo erunt subiecti sub pedibus meis: &c. Et libera me E etiam de profundis aquarum. i. quarumlibet persecutionum, & periculorum tam inferni, quàm Iudæorum, & gentilium: tam in membris, quàm in capite.

Non me demergat tempestas aquæ: neque absorbeat me profundum: neq; urgeat super me puteus os suum.

Nõ me demergat, et totaliter extinguat tẽpestas aquæ, & furiæ tirannorũ. Vnde nota, q quosdã demersit tẽpestas aquæ, quia mortui sunt morte corporali, & quosdam absorbuit profundum inferni. s. purgatoriũ, & limbus: sed inde sunt per Chrm̃ liberati, & super quosdã puteos inferni clausit, & ursit os suũ: F quia nunq̃ inde exierunt sicut Iudas, & cæteri dãnati. De oĩbus ergo his petit Chrs liberari: unde dicit: nõ me demergat totaliter tẽpestas aquæ in mortẽ: sed in breue resurgã: nec pfundũ purgatorii: aut ĩferni absorbeat me: quia nõ descendo in infernũ, ut ibi purger, & diu maneam: sed ut, & ipsum expoliẽ, & liberẽ captiuitatem sanctorum patrum. Ex hoc patet, q Christus non proprie fuit submersus, nec absorptus, nec clausus in inferno: quia tanq̃ à iudex, & triumphator, & liberator intrauit, & ideo in breui cum triũpho, & p̃da exiuit, & sic infernus non potuit ipsum absorbere nec claudere eos super eũ: imo compulsus est infernus reddere prædã tyrannice diu detentam. Hoc idem potest moraliter

A moraliter intelligi. Nam tempestas aquæ tribulationis primo demergit peccatorem per propositum cum proponit peccare. Secundo absorbet ipsum in profundo, quando actualiter committit, & diu in peccato perdurat: sed super illum infernus claudit os suum qui in peccato sine penitentia moritur, & sic Christus ab omnib. his trib. gradib. peccati petit liberari in suis membris. quia ipse in capite secundum naturam fuit immunis.

Exaudi me domine, quoniam benigna est misericordia tua: secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me.

Et ne auertas faciem tuam a puero tuo: quoniam tribulor: uelociter exaudi me.

Intende animæ meæ, & libera eam: propter inimicos meos eripe me.

Tu scis improperium meum, & confusionem meam & reuerentiam meam.

In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me: improperium expectauit cor meum, & miseriam.

Hic adducit quatuor rationes persuasiuas ad inclinandũ Deũ patrem ad miam, vt liberet eum. Prima ratio sumitur ex parte miæ Dei. Secunda ex parte puritatis & innocentiæ Christi. Tertia quia non est alius qui possit eum liberare. Quarta pp sufficientem satisfactionem factam. Dicit ergo primo. Exaudi me domine, qm̃ benigna est misericordia tua, quæ nescit deficere afflictis: & respice in me secundum multitudinem miserationum tuarum: quia iam consueuisti miserere afflictis, ut patet per totum discursum sacræ scripturæ. Item moueat miam tuam puritas & innocentia mea, & ne auertas faciem a puero tuo sine peccato. & ideo exaudi me uelociter: qm̃ tribulor a Iudæis, & intende C animæ, & vitæ meæ, & libera eam propter inimicos meos. i. ab inimicis meis eripe me: quia tu scis improperium meum mihi factũ, & confusionem meam, & reuerentiam. i. dignitatem, & puritatem meam: & per ꝯñs q̃a iniuste passus sum: & sic me debes citius liberare. Litera Hie. hẽt ignorantiam meam. quod idẽ est: & hoc tu non potes ignorare; q̃a in conspectu tuo, & cognitione sunt oẽs qui tribulãt me tam manifeste q̃ occulte, & scis qualiter cor meum expectauit, & sustinuit opprobriũ, & miseriã: q̃a non solũ me afflixerunt in uerbis inferendo opprobria, sed verberibus flagellando: ergo miserere.

Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit, & qui consolaretur, & non inueni.

D *Et dederunt in escam meam fel: & in siti mea potauerunt me aceto.*

Tertia ratio sumitur: quia nõ habeo aliũ adiutorẽ nisi te. Nam ego sustinui. i. expectaui aliquem qui simul contristaretur mecũ, & compateretur mihi, & condoleret meæ miseriæ: & nõ fuit aliq̃s: & expectaui & qui me consolaretur, sed nõ inueni aliquẽ cõsolantẽ: sed bñ inueni affligentes. Nã cũ petij potum in cruce ex nimia siti tũc dederũt mihi fel in escam meam. i. in cibũ: & potauerunt me aceto in siti mea, ut patet Matt. 27. quia acetũ felle mixtũ dederũt mihi bibere. Et sic patet, ꝙ sufficienter satisfeci pro pctõ primi parentis. Nã quia ille gustauit dulcedinẽ cibi prohibiti in paradiso ultra uoluntatem Dei: pp quod totum genus humanum erat ad mortẽ cõdẽnatũ: iõ in satisfactionẽ illius furti, & inobedientiæ ego sponte gustaui amaritudinẽ in cruce. Ex q̃b. patet, ꝙ sufficienter est facta satisfactio pro pctõ ipsius E Adam. Nã quia ille fuit rebellis, & inobediẽs Deo, & superb. ego factus sum humilis, & obediens patri vsq; ad mortẽ. Et quia ille fuit blasphemus, ego iam sustinui op. pbria; & q̃a ille uoluit rapere diuinitatẽ, ego iam fui spinis coronatus, & quia ille fuit latro rapiendo fructum ex ligno, ego iam fui flagellatus, & reddidi fructum ex ligno crucis cũ fui crucifixus. Et sic quod nõ rapuit tunc exsoluebã & quia ille fuit homicida, quia se, & totũ genus humanum in mortem præcipitauit, ideo ego innocens uolui pro toto genere humano mortem assumere, & satisfacere, quasi dicat: in tota ista primo, & secunda partib. libera me postquam ego sufficienter satisfeci: & resuscita me. F

Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributiones, & in scandalum.

In hac tertia parte Chrs petit ultionẽ de crucifixorib. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ sicut Iudæi multipliciter afflixerunt Christum, ita multiplici pœna puniuit eos, & sicut Iudæi addiderunt Chro dolorẽ sup dolorẽ, & opposuerũt iniquitatem super iniquitatem ꝯ eum, ita Deus addidit Iudæis pœnas super pœnas correspondentes pctis, & scelerib. eorũ. Nã primo sicut Iudæi rebellarunt contra Chrm regẽ, & Messiã in lege sibi promissum, qñ dixerunt: non habemus regẽ nisi Cæsarẽ: ita pariter Deus permisit ut milites Romanorũ qui erant cum presidib. qui fuerunt in Hierusalẽ per 40. annos post

passionem

A passionem Xpi, inferentes tot opprobria, & vituperia, & afflictiones intm, q fuerunt cõpulsi rebellare ꝯ Cæsarem, & Romanos: quæ fuit cã destructionis eorum. Item scdo sicut tpe paschæ prendiderunt Christum: ita tempore paschæ qñ de oib. partib. erant in Hierusalem congregati fuerunt obsessi per Titum, & Vespasianũ. Item tertio sicut die paschæ crucifixerunt Christum, & dederunt sibi fel in escam, & acetum in potum. Ita cum dolore, & amaritudine obsessi comederunt pascha in illa obsidione. Item quarto sicut posuerunt uelum Xpo añ faciem dicendo, prophetiza nobis Chrẽ, qs est qui te pcussit: ita fuerunt uelati ignorantia, & cæcitate mentis, ne intelligerent sacra, & secreta scripturarum. Item quinto sicut imposuerũt crucem super humeros Xpi, ut portaret eam vsq; ad Caluariæ locũ. Ita Deus posuit B eos iugum seruitutis, & captiuitatis, ut ubique sint subiecti dñs mundi. Item sexto sicut ipsi effuderunt furorem sniæ super Xpm dicentes, crucifige, crucifige: ita Chrs effudit sup eos iram indignationis suæ in corpore, & aïa, inferendo eis multiplicem miseriam: quia quasi quolibet anno mouentur populi ꝯ eos, & expoliant, & trucidant eos. Item septimo sicut eiecerunt Chrm extra ciuitatẽ ad crucifigendum: ita fuerunt eiecti a sua ciuitate, & regno, & dispersi per totum mundum, ciuitate, & tẽplo destructo. Item octauo sicut uoluerunt Chrm delere de mundo ipsum occidendo: ita fuerunt deleti de libro uiuentium, & iustorum, & scripti in lib. mortis æternæ manentes in sua obstinatione, & damnatione. Item nono sicut addiderunt dolorem Chro, ita Deus addidit afflictionẽ super afflictionem in illis. 40. annis, & sp. Item C sicut imposuerunt iniquitatem sup iniquitatem ꝯ Chrm, quia super opprobria, & inuidiã addiderũt falsos testes ꝯ Chrm: ita Deus apposuit eis iniquitatem super iniquitatem permittendo ut sup pctm necis Christi adderent obstinationem, ut in corpore, & aïa iugiter puniantur. Et hoc est qd intendit dicere Chrs per os Dauid in hac tertia parte huius ps. petens ultionem de iudæis crucifixorib. suis, & successorib. eorum. Vñ ait, O pr quia iudæi dederunt mihi fel in escam meã, & in siti mea potauerunt me aceto in cruce in die paschæ, ergo fac ut in ultionem tanti sceleris fiat mensa eorum, & conuiuiũ agni pascalis in laqueum, & scandalum corã ipsis in eodẽ die paschę. Hæc aũt petitio fuit im- D pleta. nã cũ iudæi ex oib. partib. mũdi essent ꝯgregati in Hierusalem in die paschæ, ĩtrauerũt copiæ Romanorũ ex parte oriẽtali p Iordanẽ, & subito obsederũt Hierusalẽ ut dictũ est ps. pcedẽti. q dẽ obsidio durauit vsq; ad mẽsem Aug. ut inqt Iosephus. Et sic sunt capti tanq̃ in laqueo & reti. Ex quo patet, q mẽsa agni pascalis fuit cõuersa eis in laqueũ, & scãdalũ in retributionẽ & ultionẽ mortis Chri, quẽ ĩ die paschæ crucifixerũt: & illi fel in escã pbuerũt, & ipsum aceto potauerunt.

Obscurentur oculi eorum ne uideant, & dorsum eorum semper incurua.

Effunde super eos iram tuam: & furor iræ tuæ comprehendat eos.

Item qa in tali die uelauerũt faciem Xpi dicẽtes, pphetiza nobis Chrẽ qs est ille qui te pcussit &c. iõ obscurent oculi mẽtis eorũ, ne videãt sacra Dei ĩ lege, & pphetis, sed E velũ ignorantię, & cæcitatis sit sp añ oculos eorũ ne intelligãt ueritatẽ scripturarũ, & sic non solũ puniant in corpore, sed multo magis in mente. Item sicut imposuerunt crucẽ super me, ita tu pr incurua & subijce super dorsum eorum iugo seruitutis non solũ spiritualis, sed et temporalis, ut ubiq; sint subiecti, & captiui, dispersi per omnes nationes.

Fiat habitatio eorum deserta: & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet.

Sicut eiecerunt me ex ciuitatẽ ad crucifigendũ: ita fiat habitatio eorũ deserta, & destructa, & eijciant de habitationib. suis partim dispersi, & captiui p mundũ, & in tabernaculis suis ipsius Hierusalem nũ sit aliquis eorum qui amplius inhabitet, sed sint exules in æternum. Et hoc fiat iusto Dei iudicio. F

Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt: & super dolorem uulnerum meorum addiderunt.

Me quẽ tu percussisti, & pro mundo percuti ex mia pcussisti, ipsi mala, & iniqua voluntate, & inuidia, & odio persecuti sunt usque ad mortẽ sp addendo mala malis, qa sup opprobria addiderũt falsa testimonia, & postea addiderũt alapas, & postea flagella, & postea mortẽ. Et sic addiderũt dolorẽ sup dolorẽ vulnerũ meorum. Nam sicut addebat mihi dolorẽ sup dolorẽ corporalẽ, & vulnus sup vulnus: ita addebãt sibi ipsis dolorẽ sup dolorẽ spũalem, & vulnus super vulnus peccati. Et sic addiderunt peccata peccatis.

Appone iniquitatem super iniquitatem eorum: & non intrent in iustitiam tuam.

O tu.

A O tu pr appone iniquitatem super iniquitatẽ eorũ non effectiue, sed pmissiue.i.non des eis grãm, vt cognoscant pctm suum, sed maneant sp in eadẽ obstinatione, & cæcitate, & sic apponent obstinationẽ, & cæcitatẽ supra primũ pctm, vt nunquã intrẽt in iustitiã tuã.i. q nunq p pñiam iustificentur, sine qua pñia pctor nõ pt iustificari, nec ĩ iustitiã reduci. Et nota, q sicut Iudæi addiderũt dolorẽ corporalẽ supra dolorẽ ipsi Xpo, & vulnus supra vulnus, ita pariter Xps non solum addidit eis dolorẽ, & vulnus spũale peccati supra vulnus, & dolorẽ, & culpã supra culpã, sed ẽt addidit dolorẽ, & pœnã corporalẽ super pœnã, nã supra obsidionẽ addidit famẽ, & inediã, deinde destructionẽ ciuitatis, & tẽpli, & trucidationẽ maioris partis, & captiuitatẽ, & dispersionẽ aliorũ. Itẽ sicut ipsi addiderunt pctm, & iniquitatẽ ɔtra Xpm quo

B ad culpã, ita Xps addidit eis, & apposuit iniquitatẽ sup iniquitatẽ, quo ad pœnã tpalẽ & æternã. Nã duplici pœna puniuntur.s. pœna seruitutis, & captiuitatis tpalis, & pœna culpæ, & obstinationis, & cæcitatis spũalis. Et iõ dicit appone iniquitatem super iniquitatem eorum.i. pœnam duplicem pro iniquitatibus eorum. Et ideo subdit, & non intrẽt in iustitiam tuam supple per pœnitentiam, sed semper maneant obstinati. Ideo subdit.

Deleantur de libro uiuentium, & cum iustis non scribantur.

Ad cuius intellm est notandum, q liber vitæ, siue viuẽtium dupliciter sumitur in sacra scriptura. Nam vnus dr liber diuinæ prædestinationis ẽm æternum propositũ, & tũc nihil aliud est nisi diuina voluntas beneplaciti, quæ ab æterno proposuit gratiam iustis

C pararet, & eos elegit, & ĩ suo libro ascribẽdos, & iustificandos proposuit in quo libro ab æterno primo fuit script' Chrs hõ, & uirgo Maria, & oẽs aplĩ, & iusti. Secũdus liber dr liber uitæ secundum præsentem dispositionem, & iste est conscientia cuiuslibet iusti disposita per gratiam: & iste liber non est in Deo nisi obiectiue, inquantum Deus perspicit in aĩa iusti similitudinem suæ bonitatis, per quam iustus est Deo gratus, & acceptus, ẽm præsentem dispositionẽ & de isto libro multi nouiter delentur per peccatum, & in eo nouiter scribuntur per nouam gratiã. Ita pariter est duplex liber mortis: vnus dr ẽm æternũ pposituũ, in quo Deus ab æterno nouit reprobandos, & obstinados, & æternaliter puniendos & alter dr liber mortis secundum pñtem dispositionem; in quo sunt scripti peccatores tẽporaliter ẽm, q sunt extra gratiam in pctõ. Et isti duo libri mortis

D nullo modo sũt in Deo nisi obiectiue ẽm, q in eis nouit Deus culpam, & difformitatem ẽm præsentem dispositionem. Differt ergo liber vitæ ẽm æternum propositum a libro vitæ ẽm præsentem dispositionem: nam ille est solum in Deo: iste aũ in conscientia hominis. Item ab illo semel ab æterno script' nullus deletur: ab isto multi delentur per pctm, sicut ĩ eo multi nouiter scribunt p grãm. Itẽ liber vitæ ẽm ppositum æternum differt ab vtroq; libro mortis: nam ille liber est solum in Deo cum sit diuina uoluntas, quæ est sola cã oĩm pdestinatorum: sed liber mortis tam primus, quã scds nullo mõ ẽ est in Deo nisi obiectiue secundum pñtem, eo q Deus nõ

E est cã obstinationis nec pcti alicuius, per qd scribitur in libro morti, & reprobationis; & iõ talis liber mortis nihil aliud est nisi cõscientia hoĩs subiecta peccato a Deo difformi. Vñ de his duob. libris.s. mortis, & vitæ dr Apo. 20. q ĩ die iudicij mare, & infernus dedit mortuos suos, & aperti sunt libri aũ iudicem, & apertus est alius liber q est vitæ; & iudicati sunt mortui ẽm ea q erãt scripta in libris, & qui nõ est scriptus in libro uitæ missus est in stagnum ignis. Ex supradictis patet q liber uitæ prædestinatorum est tantum vnus, in quo sunt scripti ab æterno soli electi, & iusti, eo q ipsa æterna uoluntas, sed alij libri tam mortis q uitæ secundum præsentem dispositionem sunt multi, quia unusquisq; cõscientia, & aĩa hoĩs est liber suorum operũ, secundum quæ opera saluantur uel damnan

F tur: de quo libro quis pt deleri per pctm aut in eo scribi per gratiam. Et de isto scdo lib. viuentium secundum præsentem dispositionem petit Christus per prophetam q deleãtur Iudæi propter peccatũ necis Christi, & q nunquam rescribantur in eo per pœnitentiam, sed semper maneant obstinati. Sed est aduertendum, q ista locutio licet procedat per modum petitionis, tamen non est locutio nec petitio affectiua, sed prophetica, & prænunciatiua: quia Christus sicut non uenit damnare, sed uocare peccatores ad pœnitentiam: ita nunquam petit a patre damnationem, sed salutem. Ideo in hac parte, quia ab æterno præuidit Iudæos obstinandos inquantum Deus: ideo prædicit eorum futurã damna-

A damnationē in corpore,& aīa: Quo aūt peccatum Iudæorum est grauissimum omnium peccatorum, & per omnia simile peccato diaboli, patebit psal. 81. & psal. 108.

Ego sum paup & dolēs salus tua Deus suscepit me.

In hac quarta parte Chr̄s agit gratias patri suo de liberatione sua p resurrectionem explicando fructū suæ passionis. Dicit ergo: Ego sum, & fui pauper in tota hac peregrinatione: q̄a in aliena casula, & præsepio natus, & ī alienis ædib. receptus, & hospitat⁹, & past⁹, & ī alieno sepulchro sepultus, & fui ēt dolēs q̄a multiplicib. dolorib. & flagellis affectus, & tamen salus tua suscepit me de sepulchro, me ad uitam gloriosam suscitando. Ideo agendo gratias pro tanto beneficio.

Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.

B Festiuitates annales, & diuina officia celebrando, & septies in die horas canonicas recitando. Deinde cum subdit.

Et placebit Deo super uitulum nouellum: cornua producentem, & ungulas.

Dicit non solū dicā tibi laudes septies in die, quod ptinet ad primā partē, sed ēt offerā tibi sacrificiū per se sufficiēs, & acceptabile. s. sacrm eucaristiæ in quo offertur agnus immaculatus, quod pertinet ad secundam partē latriæ. Ideo ait: tunc placebit Deo sup uitulū nouellū. i. sacrificiū eucaristiæ, qđ offerā in lege grę, placebit Deo sup uitulum nouellū. i. multo magis placebit Deo sacrificiū eucaristiæ q̄ uitulus nouellus cornua pducens, & ungulas, qui offerebatur in ve. te. Nam ille tm̄ offerebatur in figura, sed iste q̄ est mediator Dei, et hominum offertur in

C re, & ueritate. Nam ille uitulus non continebat realiter Christum, sicut continet hoc sacrificium: ideo illud non iust ficabat nec erat Deo per se acceptabile, sicut istud qđ est de se iustū, et ualidum de opere operato. Et idō hoc sacrificiū est in quo pater sibi cōplacet, & recipit ipsum in pretium p peccatis nostris etc. Iste uersiculus potest ēt intelligi aliter, intelligendo per uitulum nouellum ipsum Chr̄m tunc in cruce, et quotidie in altari oblatum, ut sit sensus. Et tunc tpe grǣ placebit Deo. i. erit Deo placitū super Xp̄m uitulū nouellū figuratū per uitulū antiquū ue. le. uitulū nouellū dico cornua pducētē, et ungulas, cornua dico. i. uictoriam, et dn̄iū, et uniuersalem potestatem habentem in cœlo, et in terrā, et in omnibus abyssis ad saluandos, & sublimādos fideles. Et pducētem ungulas dico, ad aperiēdum infernum, & confringendos uectes ferreos, & portas æreas, & educēdos sanctos patres de limbo, & ad carpendū, & cōterēdū diabolū, & mēbra eius. Hæc cornua, et ungulas produxit Chr̄s in cruce: quibus aperuit infernum, et penetrauit cœlum, et deiecit diabolum foras, et aperuit nobis scripturas. D

Videant pauperes, & lætentur, quærite Deum, & uiuet anima uestra.

Hic ppheta exhortat populū fidelium, et vl'em ecclesiam ad recipiendum Chr̄m, et ut cum deuotione recipiant supradictū sacrificium. vn̄ ait. Videāt pauperes Chr̄i imitatores, et mūdi contemptores Christum in suo aduentu, et uideant hoc sacrificiū iugiter in ecclesia celebrari, lætenť se esse redēptos per Christū in ara crucis immolatū, et cōuersus ppheta ad fideles ecclesiæ apostrofat dicens. O fideles q̄rite Deum Chr̄m in suo aduētu in hoc sacrificio, et uiuet aīa uestra uita grǣ, si deuotæ, et spiritualiter sumpseritis ipsum, q̄a ipse dicit Ioan. 6. Sicut misit me uiuens pater, ego uiuo propter patrem, et qui manducat me ipse uiuet propter me, et qui manducat hunc panem uiuit in æternum, quia hic est panis qui de cęlo descendit a patriarchis, et prophetis diu desideratus. Et ratio est, q̄ lætentur omnes pauperes et fideles in Christo. E

Et quoniam exaudiuit pauperes dominus, & uinctos suos non despexit.

Exaudiuit dn̄s pauperes Xp̄m expectātes, et nō despexit uinctos suos: q̄ erant in limbo inferni detēti: quos Chr̄s liberauit. Nā cū cornib. crucis diabolum uicit, et deiecit, et cū ungulis suæ potētiæ infernum aperuit, et cōfregit, et uinctos p̄res inde deduxit. Ergo. F

Laudent illum cæli, & terra mare, & omnia reptilia in eis.

Laudēt illum cœli. i. angeli: q̄a Xp̄s eorū ruinā reparauit, et laudet eū terra. i. hoīes redēpti, et laudet ipsum mare. i. oēs insulæ, et oīa reptilia. i. oēs habitātes, et gradientes in eis. s. ī mari, et terra: q̄a ḡnaliter oēs sunt redēpti, quia usq; ad oēs insulas maris peruenit euangelica prædicatio. Et sic oēs creaturę intellectuales laudant Deum, et agunt Christo gratias pro beneficio redēptionis. Apoc. 5. Nam omnes angeli stabant in circuitu troni dicentes: dignus est agnus qui occisus est accipere gloriam, et honorem etc. et

A turba magna quam dinumerare nemo poterat clamabant, benedictio, & claritas.&c. Deinde cum dicit.

Quoniam Deus saluam faciet Sion: & ædificabuntur ciuitates Iudæ.

Dat cām quare Xp̄s est laudandus & adorandus,& dicit.Iō laudēt eum cęli,& terra, q̄m ipse saluam faciet Sion.i.eccl'iam toto orbe diffusam:in qua Deus speculař,& contēplař,& per ipsum Xp̄m ędificabunť ciuitates Iudæ.i.ecclesia q̄ uere dř iuda,eo ꝙ sola ipsum Deū confiteť ut frequenter dictū est.

Et inhabitabunt ibi: & hæreditate acquirēt eā.

Fideles Xp̄m confitentes habitabunt ibi in hac iudæa,& ciuitatib.eius,& hæreditate acquirent eam.Nam iudæis s̄m carnem eiectis soli iudæi secundum spiritum,& ꝓmissionem habitāt in ecclesia ista per gr̄am, &
B acquirent supernam in æternam h̄ređitatem, & isti fuerunt apl'i,& discipuli qui Xp̄m cō fessi sunt,& ædificauerunt ecclesiam sanguine suo, & miraculis,& doctrinis,& exēplis, & has ciuitates,& ecclesias reliquerunt nobis in hæreditatem.Et ideo sequitur.

Et semen seruorum eius possidebit eam: & qui diligunt nomen eius habitabunt in ea.

Semen seruorum eius.i.populus christianus qui est semen apl'orum seruorum Chr̄i habitabunt in ea.Nam populus Christianus est semē apostolorum per baptismū in Xp̄o regeneratum,& oēs fideles qui diligunt nomen Dei quod est Iesus habitabunt in hac ecclesia per gr̄am, & superna per gloriam. Et nota,ꝙ ly semen seruorum eius, nō solū p̄t referri ad apl'os, sed etiam ad patriarcas. s.Abrahā,Isaac,& Iacob,& Dauid.Nā totus
C populus Christianus est semen Abrahæ, & Israel s̄m spiritum,& promissionē. ut patet ad Ro.9.& 11.ut supradictum est in prologo tractatu.4.Nā sicut Iacob genuit.12.patriarcas,per quos carnaliter generauit,& multiplicauit totum illum populum: ita Xp̄s qui ē uerus Iacob regenerauit sp̄ūaliter. 12.apostolos qui fuerunt.12. patriarchæ, per quos Xp̄s regenerauit & multiplicauit per baptismum totum populum Chr̄ianum. Et iō populus Chr̄ianus dř semen Abrahæ, Isaac,& Iacob s̄m ꝓmissionem,& spiritum,& dř semen apostolorum per regenerationem baptismalē,& iō qñcunq; in sacra scriptura memorantur.12.trib.dñi siue Israel sp intelligitur populus Christianus per illos 12.apostolos,& sp̄ūales patriarcas regñatus, & principiatus,& multiplicatus,ut dictū est ps̄.p̄cedē D
ti.Et iō isti 12.patriarchæ spirituales iudicabunt 12.tribus Israel carnales in die iudicij simul cum Christo assistentes.ut ait saluator Mathæ.19.Ex supradictis patet, ꝙ Dauid in hoc ps̄.magis uidetur euangelista quàm propheta,quia magis uidetur historiam passionis Christi cōtexere, quàm prophetiam prenunciare. Ex toto isto psalmo possunt recolligi.16.conclusiones.

Prima conclusio, ꝙ triplici persecutione Chr̄s fuit afflictus in sua passione.s.scribarū, & pharisęorum,& populi gentilis,& Pilati.

Scđa ꝯclo, ꝙ aquæ persecutionum Chr̄i intrarunt usq; ad separationem aīæ a corpe.

Tertia ꝯclo, ꝙ Xp̄s in sua passione nullū habuit publicum adiutorē de suo populo.

Quarta conclusio,ꝙ Chr̄s in sua passione exsoluit quod nunquam rapuit,quia ꝓ duobus furtis ipsius Adam persoluit precium in E
cruce.Primo quia Adam rapuit fructum ꝓhibitum de ligno scientiæ boni & mali. Secundo quia uoluit rapere diuinitatem.

Quinta ꝯclusio,ꝙ qñque in scriptura pœnalitates,& pœnæ Christi appellantur peccata,non formaliter sed causaliter per metonimiam,inquantum fuerunt effectus nostrorum peccatorum, uel dñr peccata non quo ad culpam:sed quo ad pęnā,inquantū Christus passus est pro peccatis nostris.

Sexta conclusio,ꝙ Xp̄s substinuit opprobrium,& passionem, primo ut obediret patri,scđo ut nos a morte liberaret, & sic pp nos factus est extraneus fratrib.suis iudæis.

Septima cōclusio,quòd Christus pp zelū domus Dei uisus est extraneus, & odiosus scribis,& pharisæis. F

Octaua conclusio,ꝙ totum tempus ab aduētu Christi usque ad iudicium est tempus acceptabile,& dies salutis.

Nona conclusio, ꝙ Christus sufficienter satisfecit patri pro nobis per ieiunium, & labores,& mortem,& passionem.

Decima conclusio, ꝙ sicut iudæi multipliciter afflixerunt Chr̄m, ita multiplici pęna sunt puniti correspōdente scelerib. eorum.

Vndecima conclusio, ꝙ sicut Iudæi addiderunt Christo dolorem super dolorem, & vulnus supra vulnus,ita eis Deus addidit pęnam temporalem supra pęnam.

Duodecima conclusio, quòd sicut iudæi apposuerunt iniquitatem super iniquitatem cōtra Christum quo ad culpam,ita Christus apposuit

A apposuit eis iniquitatem obstinationis supra iniquitatem peccati. Decimatertia conclusio, q sacrificium eucaristiæ, in quo offert Christus est Deo magis placitum quam vitulus nouellus, & quælibet sacrificia ue.le.& etiã Deus pater magis acceptat uitulum nouellum no.te.qui est Christus oblatus in altari quam uitulum antiquum qui offerebatur in lege: eo q Christus vitulus nouellus figurabatur per illum uitulum antiquum qui in figura huius offerebatur i lege. Decimaquarta conclusio, q non erant Christum receptu ri nisi soli pauperes.i.ista terrena contemnẽtes, qui est populus Christianus. Decimaquinta conclusio, q Iudæa, & Sion, & Hierusalẽ, quam Messias erat saluaturus, & ædificaturus, est ecclesia toto orbe diffusa, quæ Christum confitetur esse Deum, & contemplatur, B & uidet per fidem. Decimasexta conclusio, q semen Christi, & apostolorum seruorum eius, qui est populus Christianus in Christo p baptismum regeneratus, erat possessurus istam Iudæam, & Sion toto orbe diffusam: & in ea debebat habitare hic per gratiam, & in futuro per gloriam.

PSALMVS LXIX.

Deus in adiutorium meum intende domine ad adiuuandum me festina.

Titulus. Victori siue i finem ps. Dauid ad recordandum. Ex titulo apparet, q Dauid fecit hunc ps. dirigens nos in Chrm, & ecclesiam qui est finis legis, sed additur ad recordãdũ, inq̃tum recordanť, & memoranť afflictiones, & passiões Chri, & ecclesiæ, uel forsitan quia iste ps. frequenter recitabať in tẽplo: maxime pp primum uersum qui festinã C ter petit auxilium a Deo, quo continue indigemus. Itẽ hoc ẽt additũ est: quia Dauid pui dit in spũ, q iste primus uersus erat cãtãdus quotidie in ecclesia in principio oĩm horarũ. In quo ps. introduciť Chrs & ẽt ecclesia petẽs se st nãter liberari ab afflictionib. & psecutionib. vsi tria facit. Nã primo petit liberari. Scđo petit punitionẽ psecutorũ. Tertio pmiũ fideliũ. Scđm ibi. Cõfundanť. Tertiũ ibi, Exultent, & lætẽtur. Dicit ergo Chrs. O Deus pr intẽde in adiutoriũ, & auxiliũ meũ, & ò dñe festina, & accelera ad adiuuãdum me, ut sit breuis mea resurrectio i tertia die.

Confundantur & reuereantur qui quærunt animam meam.

Nota q totum residuum huius ps. est diapsalma, pars ultima psal. 39. ubi sufficienter, literaliter de Christo quo ad humanitatem. D expositum est. Ideo breuiter est transeũdũ Dicit.n. Christus. O pater festina ad adiuuãdum, & resuscitandum me, ut confundãtur, & reuereantur, idest uerecundentur Iudæi qui quęrunt mihi mala, siue qui quęrunt animam meam, & uitam, quia per mortem putant me nunq̃ resurgere: sed totalr extingui & deleri. Et sic videntes me resurgere & regnare.

Auertantur retrorsum, & erubescant qui uolunt mihi mala.

Auertantur retrorsum.i. cadant a dignitate, & sacerdotio, & erubescãt dispersi p mũdum, & subiecti oẽs prædicti Iudæi, qui semper mihi uolunt, & desiderant mala &

Auertantur statim erubescentes qui dicunt mihi euge euge. E

Idest qui lætabunť in morte mea, & putabãt se irã Dei euasisse, erubescẽtes de resurrectione, & exaltatione mea auertanť, & ca dãta dño statim: & sint captiui, & subiecti oĩb. nationib. maxime erubescant illi qui dicebant si filius Dei &c. Sed per oppositum.

Exultent & lætentur in te omnes qui quærunt te: & dicant semper magnificetur dominus qui diligunt salutare tuum.

Fideles qui quęrunt te per fidem exultẽt, & lætentur hic per gratiam, & in futuro per gloriam: & omnes qui diligunt salutare tuũ. i. qui receperunt Messiam Iesum filium tuũ gratias agentes de beneficio redemptionis dicant semper magnificetur dñs qui redemit nos. Et sic magnificabũt Deum in beneficiis suis in omnib. horis, & officijs canonicis nocturnis pariterq; diurnis. Et concludit finem cum principio ps. cum subdit. F

Ego uero egenus & pauper sũ Deus adiuua me. Adiutor meus & liberator meus es tu: domine ne moreris.

Pauper sum destitutus parẽtib. & amicis, & bonis tẽporalib. quia i alieno sepulchro sepultus sum: iõ Deus adiuua me, & ne moreris, nec tardes me resuscitare: quia tu solus es adiutor, & liberator meus. Est tñ aduertẽdũ, q totũ hoc qđ đt Chrs in hoc ps. i persona capitis inq̃tũ hõ: dicit ẽt i psona totius ecclesiæ. quicquid.n. passus est primo in capite: postea passus est in mẽbris, & sicut ipse liberatus est per resurrectionẽ: ita ecclesia surrexit a persecutione, & liberata est per conuersionẽ Cõstãtini, ut supius dictũ est. Iõ totus iste ps. dictus pt exponi de tota ecclesia.

Psalmus

A *PSALMVS LXX.*

IN te domine speraui: non confundar in æternum in iustitia tua libera me, & eripe me.

Iste ps. apud Hebræos est, omnino sine titulo. Ideo dicūt quidam eorum, ꝙ iste psal. est idem cum præcedenti. Sed oppositum tenet annotatio ps. secundum eos antiqua, in qua ps. præcedēs annotatur 69. & iste annotatur. 70. Sed quia in quibusdam biblijs latinis reperiť iste ps. pro filiis Ionadab: iō creditur hoc esse additum ab aliquo expositore eo ꝙ iste ps. loqtur de peregrinatione ecclesiæ ab Adam, usq; ad Antichristmu, q̄ figurabatur per filios Ionadab qui semper peregrinabantur ut patet. Ad cuius intellectum est notandū, ꝙ totus discursus ecclesiæ ab Adā vsque ad Antichristum consideratur, & mēsuratur per 7. ætates, quarum tres discurrerunt ab Adam usque ad Christum, & exinde. 4. usq; ad finem mūdi. B Nam Adam mysticus peregrinatus est a suo lapsu & exilio sub seruitute peccati, & iugo legis per totam infantiam, & pueritiam, & adolescentiam, usque ad Christum, in quo fuit saluatus, redemptus a seruitute peccati, & absolutus a iugo legis. Sed post ascensionem Christi in sua iuuentute, postq̄ a Christo fuit redēptus & regeneratus, cōfestim incidit in persecutionem tirannorum, & paganorum, de qua fuit liberatus per conuersionem magni Cōstantini. Sed illico in sua uirilitate, incidit in persecutionem hæreticorum maxime Arrianorum: de qua fuit liberatus per Augustinū, & cæteros doctores usq; ad tēpora Iustiniani. Sed in senectute incipit in persecutione Maometi, in qua modo est, de qua expectat liberari. Sed in senio cum tremore expectat C persecutionem Antichristi, de qua sperat liberari per Xp̄m, Omnia ergo ista cōsiderās, & præuidens Dauid in spū fecit hunc ps. in persona ecclesiæ, in quo quinque facit. Nam primo cum firma spe petit liberari, & saluari, & redimi per Christum de seruitute, & captiuitate pcti in suo primo aduentu. Scđo petit liberari in sua iuuentute de ꝑsecutione paganorum, & in sua uirilitate de ꝑsecutione hæreticorum. Tertio petit liberari in sua senectute persecutione saracenorum, & omnium maometanorum. Quarto petit liberari ī senio de ꝑsecutione Antixp̄i. Quinto ꝓmittit agere gr̄as in finē. Scđm ibi. De' eripe me de manu pctōris. Tertium ibi. Ne proiicias me ī tp̄e senectutis. Quartum ibi, Qm̄ non cognoui litaturam, siue ibi. Et usq; in senectā & senium. Quintum ibi. Deus q̄s sis tibi. D Quantum ad primum est aduertendum, ꝙ sicut fides est quædam uirtus teologica, & habitus infusus eleuans intellectum ad firmiter credēdum articulis reuelatis; & caritas est alia uirtus teologica, & habitus infusus eleuans, & roborans voluntatē ad amādum Deum creditum pp se, & ꝓximum pp Deum: ita pariter spes est quædā uirtus teologica, & habitus infusus eleuans uoluntatē ad firmiter sperandum bona spūalia futura credita, & amata promissa ad contemnēdū omnia terrena. Ex quo patet, ꝙ spes præsupponit fidem, & caritatem, & promissionem in hac uita: quia non speramus, nisi bona spiritualia credita, & amata, & in futurum promissa, pp quę cōtemnimus omnia bona terrena, & patimur, & aggredimur mala terribilia, puta oēm ꝑsecutionem, & mortem in E uirtute huius spei, & patiēter oīa toleram'. Sed quia qn̄ Adam fuit expulsus a terrestri paradiso in hanc peregrinationem, fuit sibi ꝓmissus Xp̄s ex sua progenie, qui dēbat ipsū redimere, & saluare & liberare a seruitute peccati, & sanare, & subleuare ab omni miseria, quę quidē promissio fuit confirmata in Abraham, Isaac, Iacob, & Moyse, & specialiter ipsi Dauid: iō cum ipse in persona totius corporis mystici in prima parte huius psalmis petit Christum, ut ueniat in carnē ad saluandum, redimendum, & liberādum ipsum a seruitute peccati, & a iugo legis, & ab oī miseria: sicut oīb. patriarchis, & ꝓphetis fuit promissus. Iō dicit. O dn̄e Iesu Xp̄e in te speraui, postq̄ mihi fuisti promissus. ideo fac ut nō confundar in æternum, & ne sim frustratus in mea spe, & in tuis promissis, ideo ueni F in carnem, & libera me ab omni miseria, & eripe me đ hac captiuitate, & seruitute peccati, in quam incidi per inobedientiam, & esum cibi prohibiti.

Inclina ad me aurem tuam, & salua me.

Inclina aurem tuam orationibus, & precibus meis, & salua me ab omni peccato ꝑsonaliter commisso. Et ēt inclina aurē. i. humanitatē, & carnē tuā & salua me tolerādo mortē, & passionē in ipsa tua humanitate, & carne, q̄ q̄dē humanitas tua assūpta dr̄ auris tua cum qua siue ꝑ quam nos audisti, & dr̄ oculus tuus, cum quo, & per quē nos uidisti, & lingua tua ꝑ quam nobis es familiariter locutus. Et dicit instrumentum per quod nos saluasti,

A saluasti, & redemisti mortem patiendo.

Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, ut saluum me facias.

Veni ergo Christe in carnem: & esto mihi non solum in Deum redẽptorem, sed in Deum protectorem: ut saluum me facias: q̃a non sufficit, ꝙ sis homo ad patiendũ: sed ꝙ ẽt sis Deus ad saluãdũ, q̃a soli Deo ꝯpetit saluare, & salutẽ, & uitã eternã sine defectu cõferre: ut dictum est psal. ergo oportet, ꝙ sis Deus: ut i diuinitate sit potestas, & autoritas saluandi, & remittendi peccata. & ꝙ sis hõ ut in humanitate sit habilitas patiendi, & pretium, & meritum redimendi ratione unionis. Et sic cum tali personali unione eris saluator, & redemptor: et iõ diceris Iesus Chr̃s Deus homo saluator. Veni ergo Christe in carnem, & libera me de seruitute peccati, & B iugo legis per mortem, & passionem, & postea esto mihi in Deum protectorem, & in locum, & castrum: & oppidum bene munitum primo uallo articulorum fidei, & muratum muro spei, & caritatis, & obseruantia præceptorum: & opulentum gratia, & copia ecclesiasticorum sacramentorũ ut sic in isto oppido bene munito saluum me facias ab omnibus inimicis infestantibus.

Quoniã firmamẽtũ meum, & refugiũ meũ es tu.

Nam tu es illa petra firma supra quã fundata est tota ecclesia, quã uallasti uallo articulorum, & murasti muro præceptorum, & replesti copia sacramentorum: & ideo portę inferi non præualebunt aduersus eam. Mat. 16. Nec flumina tentationũ, nec uenti persecutionum poterunt ipsam diruere: fundata. n. erat supra petram Mat. 7. Et sic erit in domũ refugii, & in locum munitum omnib. fideli-C bus habitantibus in ea: tum rõne fundamenti, quia flumina tentationum, & hæresium nõ poterunt ipsam euellere, nec eradicare: tum rõne munitionis: quia nulli uẽti ꝑsecutionũ poterũt ipsam expugnare. Deinde cũ dicit.

Deus meus eripe me de manu peccatoris, & de manu contra legem agentis, & iniqui.

Petit liberari à persecutione paganorum, & hæreticorum. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ ecclesia Christi in sua iuuentute primo fuit illico afflicta post ascensionem, a Iudæis scientib. legem. Sc̃da fuit infestata a paganis gentilibus nescientib. legem. Tertiò in sua uirilitate fuit uexata ab hæreticis sciẽtib. utrunque testam̃. Et ideo iste homo mysticus ab his tribus persecutorib. petit liberari in hac secunda parte, unde per agentem ꝯ legem intelligit populum iudaicum legem ve- D terem scientem, & per peccatorem intelligit populum gentilem: & per iniquum intelligit cętum, & conuenticulum hæreticorum. Dicit ergo. O Chr̃e Deus libera me de manu, & potestate peccatoris populi gẽtilis, & tyrannorum: & eripe me ẽt de manu populi Iudæorum agentis sciente, & manifeste ꝯ legem Dei: & sic peccat ex malitia: & eripe me etiam de manu cętus iniqui hæreticorũ, qui ex iniquitate, & perfidia persequunt̃ catolicos ꝯ oẽm caritatem, sicut fuerunt Arriani, quorum persecutio superauit oẽs persecutiones tyrãnorum: ut ait Rufinus, & Cassiodorus. Dicit ergo ecclesia: O Christe eripe me de his tribus persecutoribus.

Quoniam tu es patientia mea domine: domine spes mea a iuuentute mea. E

Patientia mea. i. exemplum patientiæ: qm̃ tu prædicando, & pro nobis innocens patiẽdo dedisti nobis exemplum patientiæ: & tu es spes mea a iuuẽtute mea, quia ecclesia incepit a Christo, & ab eo didicit exemplum patientiæ in aduersis, & cepit spem ex Xp̃i resurrectione, quia sicut Christus resurrexit, ita speramus resurgere. Ideo sub tali spe martyres sponte tolerabant mortem, & persecutiones. Et ideo subdit.

In te confirmatus sum ex utero: de uentre matris meæ tu es protector meus.

Nota, ꝙ triplex est uterus ecclesiæ. Primus dr̃ latus Chr̃i: vñ orta est ecclesia, & uirtus sc̃orum. Sc̃d̃s dr̃ flumen sp̃us sc̃ti, unde fluxerunt dona grãrũ in Die Pentec. ubi fuerunt apostolis, & tota ecclesia armata, & confirmata, & unde habuit originẽ in scientia. Tertius F uterus est fons sacri baptismatis: vñ particulariter regeneramur. sed tã baptismus q̃ missio sp̃us sc̃ti procedit a Chr̃o: & sic primus uterus est Chr̃s. Primo à suo ore exiuit fons euangelicæ sapientiæ, quæ postea per dona sp̃us sc̃ti fuit apostolis, & toti ecclesiæ suggesta, & distributa, & a suo later̃ exiuit sanguis, & aqua: vñ habuit uirtutẽ baptismus, & oĩa sacr̃a & ideo dicit iste hõ mysticus. O Chr̃e sponse, tu es patientia, & spes mea: quia in te confirmatus sum, primo ex utero tui lateris, à quo exiuit sanguis, & aqua. sc̃d̃o ex utero sp̃us sc̃ti, quem misisti in apostolos, & totam ecclesiã ad suggerendam sacrã scripturam. Tertio tu es protector meus de uentre ecclesiæ matris meę, ex qua in baptismo fui regeneratus.

A nerat is: nã ibi recepi particulariter fidem, spem, caritatem, & grãm. Postea particulariter fuit in ecclesia ab ipso cõfirmatus ubi recepi septẽ dona spũsſancti ad debellandum inimicum, & sic ex baptismo, & confirmatione tu es protector meus: quia ibi dedisti ista arma ad protegendum me, & inde prouenit mihi salus, & protectio.

In te cantatio mea semper: tanquam prodigium factus sum multis: & tu adiutor fortis.

O dñe licet ego sim factũ prodigiũ multis: quia per fidẽ quã in vtero mñis ecclesię recepi cõfiteor te meũ sponsum, & caput, & dñm & quia veneror, & adoro crucẽ, in qua passus es: iõ Iudæi, & pagani scandalizantur, & reputant me quoddã prodigium, & monstruosum, & fatuũ: irridẽtes me, q a adoro hominẽ crucifixũ, & deiectũ, sed ista crux, quæ

B est scandalũ Iudæis, & prodigiũ gentilib. est mihi ad gloriam, & salutẽ: & iõ in te Christe est semp cantatio mea in hymnis, & cãticis: quia de tua incarnatione, & morte, & passione, & resurrectione, & cruce celebrabo festiuitate, & cantabo hymnos: & etiam inter tormenta est in te cantatio, & cõfessio meæ fidei: quia tu eris semper adiutor fortis in omnibus tribulationibus: ergo.

Repleatur os meum laude: ut cantem gloriam tuam tota die magnitudinem tuam.

Imo ex tua gratia replebitur os meũ laude, ut tota die vsque ad iudicium cantem in ecclesia, & prædicẽ in publico gloriã tuã, q̃ accepisti in tua resurrectione, & magnitudinem, & uniuersalem ptãtem quam accepisti in tua ascensione, & etiam cantabo, & prædicabo gloriam tuæ deitatis, & magnitudinẽ

C tuorum miraculorum, & tuæ potestatis, quæ in euangelio memorantur.

Ne proijcias me in tempore senectutis: cum defecerit uirtus mea ne derelinquas me.

Quia superius ecclesia fuit liberata à iuuentute de manu pctõris, & ꝯ legẽ agentis, & iniqui. s. de psecutione Iudeorũ, & tyrãnorum per Constantinũ: de persecutione hæreticorũ iniquorum per Iustinianum & Belisarium, qui totaliter deleuit Vandalos Arrianos in Aphrica: hic petit liberari de persecutione Sarracenorum, quæ incepit in senectute ecclesiæ. s. tpe Heraclij. Vnde est aduertendũ, ꝙ sicut ĩ senibus incipit deficere calor naturalis, & abundat frigiditas, & debilitanẽ mẽbra, & sic oĩa q̃ comedunt cõuertuntur in malos, & indigestos humores: quos

D p os, & nares, & oculos emittũt senes; & sic spernunẽ, & vilipendunẽ, & hĩr odio, & fastidio: Ita pariter dicit Xp̃s, ꝙ erit ĩ nouissimis diebus, & circa tpa Antichristi, ꝙ erũt hoĩes amantes seipsos, & frigescet oĩs caritas, & abundabit iniquitas: unde sequentur rapinæ, & adulteria, & odia, & bella, & iurgia, & simonia, & superbia, & vanitas, & profanatio in ecclesia, & nouæ sectæ pp ambitionẽ, & dedignationes, & inuidias, & pp pctã christianorum, & diuisiones præualebunt infideles, & conculcabunt ecclesiã. Hoc aũt incepit a principio senectutis ecclesiæ tpe Heraclij. Nã tunc surrexit pseudo propheta Mahometus in Arabia: cuius secta occupauit totam Syriã, & Mesopotamiã, & Aphricam, & Aegyptum: ut dicetur ps 73. cuius sectæ adhæserunt Turci, anno Dñi M. XL. qui occupauerat totam Persiã, Mediã, & oẽs Armenias, & totã Asiã minorẽ, qui modo dr̃ Anatholia, & nr̃is tpibus occuparunt totã Græciã, & Mesiã, & ritui Mahometico subiecerunt. Postea anno Dñi. M CCXXII. surrexerunt Tartari idololatræ à partibus Aquilonaribus ultra montem Imauum, & pstituerunt sibi Gischam, in regem, quia expulsõ Ioanne p̃sbytero oẽs tres Indias obtinuerunt, q quidem Gischa misit duos filios cũ infinita multitudine Tartarorũ, quorũ unus occupauit totã Syriã circa Imauũ, & vsq; ad Męotidẽ paludẽ, & fines Ruthenorũ Hungariæ. Et alter occupauit totã Asiã, Parthiã, Mediã, & Persiã, q oẽs uiuunt sub maledicta secta Mahumetica. De quorũ origine tã Sarracenorũ, q̃ Turcorũ, q̃ Tartarorum dr̃ inferius psal. 82.

E Ex quib. patet, ꝙ Sarraceni q hodie possidẽt totũ residuũ mũdi cũ Tartaris idololatris, & cæteris Mahumetanis non obtinuerunt in uirib. suis, sed ex defectu fidei, & caritatis christianorum propter diuisiones, & discordias, & sectas eorũ. Nã Iacobitæ, & Nestoritæ maluerunt esse sub Sarracenis, q̃ sub Imperatore, & Põtifice Romano. Et ipsemet spõte se infidelibus subiecerunt, & contra catholicos eos uocauerunt in auxilium. Et sic viuunt hodie sub datione eorũ. Ex quib. patet, ꝙ ab Heraclio Imperatore, vsq; ad tpa nostra incepit ecclesia senescere, & in ea virtus continuè perseuerauit deficere, & fides, & caritas decrescere, & minui, & frigescere, et sicut fides, & caritas decreuit. ita decreuit, & pseuerauit minui Imperium, & dñium vsque quo tota ecclesia pro maiori parte fuit sub infidelibus

A delib. cõculcata, qa nõ remanet nisi ista parua particula in hoc angulo mundi: in qua ét sunt cõtinuę discordiæ, & bella, & seditiões. vt patet: Hoc ergo ꝓuidens Dauid in spiritu dicit in persona ecclesiæ. O Christe qui ex vtero lateris tui, & ex vtero baptismali regenerasti me ab ĩfantia, & me liberasti in iuuẽtute mea de rabie Iudæorũ, & tyrannorum, rogo ne proiicias me in tpe senectutis, cũ defecerit uirtus. s. cũ frigescet oĩs caritas, & abundabit iniquitas. Nã sicut humor radicalis cũ naturali calore est illa uirtus q̃ conseruat vitã in corpore, & auget corpus, ita fides formata caritate cõseruauit, & augmẽtauit ecclesiã. s. fides apł'orũ, & martyrũ, & doctorũ, & cæterorũ fideliũ, & cõseruauit eã in esse, sed cũ incepit deficere virtus fidei, tũc incepit deficeř, & senescere ecclesia. Dicit ergo,
B Ne ꝓiicias me totaliter, nec subiicias sub iugo infideliũ, & sarracenorũ in tpe meæ senectutis: dũ defecerit virtus, & fortitudo, & caritas mea. i. ĩter meos filios christianos & ne derelinquas me. i. ne subtrahas totaliter auxilium tuum, & gratiam à me, ut possim tolerare, & repellere impetum inimicorum, & infidelium ne totaliter deleatur ecclesia.

Quia dixerunt inimici mei mihi: & qui custodiebant animam meam consilium fecerunt in unum.

Dicentes Deus Deus dereliquit eum, persequimini & comprehendite eum quia non est qui eripiat.

Inimici mei sarraceni, & infideles vidẽtes victoriã quã quotidie hñt ꝯ me, putant ꝙ totaliter me dereliquisti. Et sic putant, ꝙ secta eorum est melior, & verior, q̃ fides mea. Et iõ dixerũt inimici mei mihi: & qui custodiebãt. i. insidiantes, qui obseruabãt perdere animã, & uitã meã fecerũt consiliũ in unũ, & cõ
C gregati sunt ꝯ me dicẽtes. Deus iam dereliq̃t istũ populũ xp̄anũ, iõ ꝑsequimini eũ postq̃ Deus reꝓbauit, & cõprehendite, & subiicite eũ, qa non est qui eripiat eum de manu nr̃a. Sed licet sarraceni, & infideles temere dicãt.

Deus ne elongeris à me, Deus meus in auxilium meum respice.

Confundantur, & deficiant detrahentes aĩæ meæ, operiantur confusione & pudore qui quærunt mala mihi.

Tu Deus & spõse Chr̃e rogo ne elõgeris à me, nec subtrahas grãm, sed respice & intẽde in auxiliũ meũ: imo confundanť sarraceni, & infideles detrahentes, & exprobrantes aĩæ & uitæ meæ, & frustrati desiderio suo, & intentione operiantur cõfusione sua, & pudore: qui quærunt aĩam meã, & totã ecclesiã D
penitus delere, nec qd desiderant impleat.

Ego autem semper sperabo, & adiiciam super omnem laudem tuam.

Si quod oro facis sp in te sperabo nõ perdendo fidem nec spem, & adiiciam sup oẽm laudem tuam, noua carmina, & noua officia cantando, & componendo in laudem tui pro gratiarum actione. & sic.

Os meum annunciabit iustitiam tuam, tota die salutare tuum.

Idest Iesum tuũ. ꝓdicabo. n. salutẽ quã mihi fecisti: qa de infidelib. me liberasti. Litera Hiero. hẽt tota die Iesum tuum. & tunc est magis clarũ. Ex his versib. supradictis putatur, ꝙ ecclesia nõ dẽt totaliter deficere ĩ hac senectute ĩ qua est, qa nec sarraceni totaliter ꝯculcabũt, nec subiiciẽt eã: imo illa secta sarracenorũ prius dẽt gladio ꝑire: & cõfundi, E
& aliqua pars ecclesiæ dẽt manẽre ĩ libertate præseruari, & vsq; ad seniũ ꝑuenire. s. vsq; ad tpa Antichristi, vbi erit maior copia martyrũ: & maior ꝑsecutio. & sæuior, ut patebit. Et dicũt ét aliqui, ꝙ ecclesia ante tpa Antichristi, & ante senium suum dẽt canonizare oẽs patres vet. test. s. Adam, Noe, Abraham, Isaac, & Iacob, &c. & cantare de eis noua officia & himnos. Ex quib. patet, quòd vsq; ad tempora Antichristi in aliqua parte mundi debet ecclesia in sua libertate permanere, extincta secta sarracenorum.

Quoniam non cognoui literaturam: introibo in potentias domini, domine memorabor iustitiæ tuæ solius.

Postq̃ supius iste homo mysticus siue ecclesia petiit liberari à ꝑsecutione sarracenorum scã in senectute: hic petit liberari à persecutione Antichristi futura in senio, & de- F
crepitu mũdi, & ecclesiæ. s. in nouissimis diebus. Ad cuius intelligentiam, est aduertendũ, ꝙ secta sarracenica q̃ infestauit ecclesiã ĩ senectute: cũ de se sit falsa, & irrationabilis, & bestialis, & uoluptuosa, ideo tres gñationes mũdi bestiales adhęserunt ipsi sine difficultate. s. Arabes, & Tartari, & Turcæ, q oẽs erant bestiales sine scientia, & ratione pastores sequentes armenta bouum, & pecorũ, & camelorum, & greges ouium, & hircorum, ideo non potuerunt subiicere christianitatẽ cum scientia nec ratione, cum nulla sit in illa falsa secta, sed infestarunt ecclesiam cum armis. Sed Antichristus: eò quòd habet attrahere ad se de omnibus narrationibus.

A scilicet iudæis, Sarracenis, & christianis, quę quidē nationes iā sunt magis callidæ, & astutæ, iō Antichrist⁹ multipliciter attrahet eos .s. cū scia, & largitate pecuniarū, & donorū; eo q̄ oēs hoīes cuiuscunq; conditionis sint sunt dediti auaritiæ. Et iō cum scientia literali iudaica attrahet iudæos, & cum scīa negotiandi .s. cum iure ciuili, & cū arte necromantiæ ad inueniendos thesauros, & cū arte fabrili ad fodienda metalla attrahet auaros christianos, & sarracenos &c. Et ideo magis vtetur scientiis humanis supradictis ad attrahendum christianos auaros, & Sarracenos. Sed ad confundendū christianos ecclesiasticos uetur scīa naturali, & metaphisica, & scientiis mathematicis, & maxime literatura, & glosis iudaicis, & lra ueте. test. & sic faciliter vincet, & decipiet christianos. Et hoc B accidet, qa circa tpa Antichristi erit multū debilitatum studium theologiæ. Nam cum omnes studeant auaritiæ: iō erit maxima copia iurisperitorū, & notariorū, & cæterarum scientiarū, & artiū de pane quærendo, q̄ omnes dnr scientiæ literaturæ, & negotiationis. Item quia in ecclesia non dabunt nec cōferentur beneficia, nisi magnatibus, & litigiosis, & ex fauore regū, & magnorum platorū, iō contemnet theologia, et oēs ecclesiastici dabunt operam iuri canonico, et ciuili, et sic theologia cōtemnetur. Vñ nota, q̄ oīs scientia, uel est literalis, uel spiritualis. Scientia literalis est illa, quæ est solum gratia sui, id est ad solum sensum literalem, et prout per terminos importatur intelligēda. Scientia uero spiritualis est ista, quæ non est principaliter gr̄a sui, idest secūdum sensum C lralem solum intelligenda, sed in qua ultra sensum lralem, alius sensus spūalis ibi clausus est, quærendus, et intelligendus. Primo mō sunt oēs sciæ sæculares, et humanæ .s. humanitus adinuentæ, quæ sunt in triplici genere. Nā q̄dā sunt rōnales sicut grāmatica, logica, rhetorica, poetica, oratoria, et quædam sunt reales, et speculatiuæ, sicut mathematicæ, et phisicæ, et metaphisicæ, et q̄dā sūt practicæ, sicut sunt morales, et factiuę artes. Omnes ergo istæ sciæ supradictæ dicuntur literales: eo q̄ cōsiderāt solā lrāturam .i. sensum literalē, et nil aliud ultra considerant. Sed sola scientia, siue lex diuina vete. testa. dicitur scientia spiritualis, eo q̄ non est gratia sui sed alterius: ideo ad alterum sensum intelligenda .s. ad spiritualem, qui quidē sensus spiritualis est triplex .s. allegoricus, moralis, & D anagogicus, ut dictum est in prologo. Et iō uet. test. non proprie dr̄ scientia, sed propositio siue parabola, sed lex euangelica non solū dr̄ scientia, imo scientificat, sed etiā proprie dr̄ ipsa ueritas. Ex hoc ergo patet cæcitas Iudæorum, qui uetus test. putant scientiā literalem, nolentes intelligere in eo nisi solam literaturā, & gratia sui, cum non sit sciētia literalis, sed parabola &c. Sed magis est vituperanda peruersitas ecclesiasticorū quorundam, qui contemnentes diuinam sciam vtriusq; test. conuertuntur ad fabulas, & sciētiam oratoriā, & mundanas negotiationes. Vtranq; ergo peruersitatem, s. tam quorundam prælatorum ecclesiæ, quam Iudæorum execratur, & exhoret Dauid cum dicit. Q̄m non cognoui literaturā &c. propter causas & litigia beneficiorum. Item quia ex abundantia bonorum temporalium erūt in otio, E & fastu altiori constituti, abhorrentes, & cōtemnentes scientiam teologicæ, eo q̄ prohibet omne uitium & præcipit omnem uirtutem, & persuadet contemnere terrena, & amare cęlestia: Ideo dabunt operam literis humanis, & delectabilib. et urbanis .s. operibus Ciceronis, Quintiliani, et Virgilij, etc. Et sic deficiet sciētia sacræ scripturæ, quam iam uidemus defecisse: non solum in sæcularib. sed etiam in religiosis, quia non curant, nisi audire aliquas quæstiones, et curiositates, ut ad tempus appareant, et efficiant magistri in theologia. Sed i sacra scriptura, vbi est ueritas sacræ scripturæ noui et ueteris testamenti, pauci sciunt, nec adhibent studiū, Iō ueniet Antichristus hō callidus, et sciens propositiones, ut patet Danielis octauo, et undecimo capitulo, et sic superabit simpli- F ces, et ignaros christianos, et attrahet libenter Iudæos cum solo sensu literali scripturę ueteris testamenti: et hoc fiet iusto Dei iudicio: quia postquam ueram scientiam repulimus, et conuersi sumus ad fabulas, iō Deus repulit iam nos, ut infideles, et bestiales præualeant, et dominentur toti orbi. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu ait in psona paucorum in quib. manebit fides tempore Antichristi. O domine Iesu quoniam ego nō cognoui literaturam siue negotiationē, ut habet alia litera: i. scientias humanas, quæ tantum literaliter sapiunt ad lucrum, et fastum honoris, et ad lucrum bonorum temporaliū immo tales scientias, negatiuas contempsi (In

A (In Hebræo hr̃ non cognoui numerum, sed ista interpretatio non est nobis seruāda, sed melius dr̃ secundum. 70. non cognoui literaturam) nec cognoui tantum literaturam scripturæ ue.te. quia nolui in litera tantum sistere, nec in ea spem, & fidem constituere, sed ad sensum spiritualem ultra transire: iō & imo per sensum spiritualem intrabo potētias, & secreta misteria dñi, ibi in literatura clausa, & figurata, quia uetus testamentū nil aliud est, nisi occultatio noui, & sic ibi sub illa literatura memorabor solius iustitiæ tuæ, & sic non curabo de literatura, sed de potētia tua, & iustitia solum ibi clausa. Vñ euangelium siue ueritatem euangelicā clausam in literatura ue.te. uocat potentias dñi, & iustitiam, eo q ibi continentur miracula, & mirabilia opera, q̄ Chr̃s fecit in sua prædicatione, & nostra redemptione, per quam sumus

B iustificati, et continentur uictoria resurrectionis, et triumphus ascensionis, et istas potentias, et iustitiam solum considerat principaliter ecclesia in literatura ue.te. et hoc p̄dicat, et confitetur in nouo quia ista docuit Xp̃s ap̃los suos, qñ aperuit eis sensum, et scripturas ue.te. ut patet Lucæ. 24. et hoc idem suggessit eis sp̃us sanctus in die Pente. Ideo illico disputarunt cū Scribis, et Pharisæis, et conuicerūt eos, ut p3 Act. 2. &c. Et iō subdit.

Deus docuisti me a iuuentute mea, & usque nunc pronunciabo mirabilia tua.

Tu Deus hæc docuisti me a iuuentute, & infantia, et pueritia mea, qñ aperuisti mihi sensum, et scripturas illico post resurrectionem, et in die pente. et p tres annos primo prædicando, et iō semper prædicabo, et pro

C nuntiabo usque nunc mirabilia opera tua.

Et usque in senectam & senium Deus ne derelinquas me.

Rogo ne derelinquas me usq; in senectā, et senium. i. usq; ad tpa Antichristi, nec per totam persecutionem Antichristi, quæ fiet in meo senio, et senecta, qa tunc magis indigebo tuo auxilio, et gratia, et lumine, tum pp calliditatem, et malitiā, et scientias humanas illius filij perditionis, tamē pp crudelitatē, quia illa persecutio superabit oēs aľs præteritas: ut ait Aug. Est āt aduertēdum, q inter senectutem, siue senectā, et seniū hoc interest. Nā senectus siue senecta dicit ætatē sexagenariā, in qua sensus hominis, et uirtus corporalis incipit deficere: sed seniū dicit ætatem octogenariam, ubi, p maiori parte iam defecit uirtus, & emergunt oēs infirmitates, & dolores, ut patet ps. 88. Iōān ecclesia no. te. assignantur tres status unius ſ

D les. s. iuuentus usq; ad Iustinianū, in qua regnauit, & floruit fides, & caritas, & scientia, siue sapientia in ecclesia, & sic fuit multitudo martirum, & sacrorum doctorum, & sanctorum confessorum. Scd̃o incepit senectus ī qua dfecit caritas, sed uiguit, & floruit sciētia: maxime in Francia, & Anglia, & Alemānia, & ēt in Italia. Nā ab anno domini. M. usque ad trecentesimum fuit Hugo de sancto Victore, & magister sententiarum, & beatus Tomas de Aquino, qui scolastico, & disputatiuo stilo scripserunt. Nunc autē anno 1484. ecclesia est in senio, ubi non solum defecit, & friguit fides, & caritas: sed sacra scientia defecit, et contemnit, & pompa, & uanitas crescit, et auaritia ī ecclesiasticis, et

E discordia, et iniquitas abundat in laicis et p singulos dies pdimus, et decrescimus, et infideles psp̃antur. Sed qa in paucis manebit fides, et caritas, et spes, et aliqua scientia, et uera ītelligētia sp̃ualis sacræ scripturæ ī hoc senio. ideo ait pp̃heta in persona ecclesiæ, usque ī senectam, et senium Deus ne derelinquas me. i. ne totaliter dīsistas dare mihi fidē formatā, et intelligētiā sacræ scripturæ uerā.

Donec annunciem brachium tuum generationi omni, quæ uentura est.

Potētiā tuā & iustitiā tuā Deus usq; in altissima quæ fecisti magnalia. Deus quis similis tibi?

Ne inquam derelinquas me, ut possim instruere simplices fideles, et resistere sequacibus Antichristi, et exponit seipsum dicens, donec annūciem brachiū in. tuum. i. potētiā

F tuā, & iustitiā tuā. i. legē euangelicā possum audacter prędicare, & confiteri, in qua manifestatur tua potentia, & iustitia usq; ad altissima magnalia, quæ tu Christe fecisti in miraculorum operatione in nostra redemptione, & patrum a limbo liberatione, & in tua ascēsione, & spiritus sancti missione, q a omnia ista publice prædicabo contra Antichristum, & suos. Et etiam totum hoc potest referri ad miserabilem exitum Antichristi. Nā postquā Antichristus fuerit miserabiliter corā omnibus suis sequacibus materialiter per angelum deiectus, & interfectus, ut ait Ap̃ls secundæ ad Thes. 2. tunc omnes Iudæi, & cæteri sequaces Antichristi uisa eorū deceptione, & cognita ueritate, oēs ad Chr̃m conuertētur, & sic tunc omnes Israel saluus

A fiet. Ad Ro. 11. qa tunc auferetur velamē ab eo. 2. ad Cor. 3. Tūc etiā complebitur illud Oseę 3. post hæc reuertentē filii Israel, & q̃rent dñm Deū suū, & Dauid regē suū, & pauebūt ad dñm, & ad bonū eius ĩ nouissimo dierum. Et tunc oēs Iudæi conuersi quærēt Christianos per montes, & latibula abscon sos, vt baptizēt, & instruant eos in fide euangelica, & sic fiet vnum ouile, & vnus pastor: & Christiani publice, & libere prædicabūt non solū legem euāgelicam, sed magnalia, quę fecerit Deus contra filios pditionis, & qũo eccła erit mirabiliter liberata, & iterū de abyssis terræ, & psecutionū liberata, & resuscitata. Ideo subdit. O Deus q̃s sil̃s tibi in tot, & tantis magnalibus q.d. nullus.

Quantas ostendisti mihi tribulationes multas, & malas: & conuersus uiuificasti me: & de B *abyssis terræ iterum reduxisti me.*

Multiplicasti magnificentiam suam, & conuersus consolatus es me.

Nā et ego cōfitebor tibi in uasis psalmi ueritatē suam Deus: psallam tibi in citera sanctus Israel.

Quantas tribulationes quondā ostēdisti mihi multas, & malas in persecutione tyrānorum, & hæreticorū in mea iuuētute, & sarracenorū, & Tartarorū, & Turcorū in mea senectute: & Antichristi nūc in meo sęculo. Sed tādē nūc cōuersus ad pietatē, & mīam viuificasti me p interitū Antichristi, & iterū reduxisti me de abyssis terræ. Sicut ergo multiplicasti magnificētiā tuā, & cōuersus, consolatus es me post tot tribulationes, ita confitebor tibi veritatē tuā .s. legē euangelicam, & oīa mirabilia, q̃ fecisti in hac ulti- C ma cōuersione fideliū, & psallā ĩ psalmis, & instrumentis musicis. i. in psalterio decē cordarū, & cæteris musicis instrumentis, prout significat omnia mysteria Christi. Et specialiter psallam in citara. i. cum fide, spe, & caritate tibi qui es sanctus Israel, quia tūc omnes nationes erunt uerus Israel secundum spiritum & promissionem. Et sic.

Exultabunt labia mea cum cantauero tibi: & anima mea quam redemisti.

Exultabunt labia mea & aīa mea: quia simul in corpore & anima exultabo cum cātauero tibi, & prædicabo mirabilia tua.

Sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiam suam cum confusi & reueriti fuerint qui quærunt mala mihi.

Lingua mea tota die meditabitur. i. meditando cantabit iustitiā tuā, cū Antichristus, & omnes sui sequaces qui quærunt mala mi- D hi, fuerint confusi, & cōuicti, & reueriti si. cū maxima uerecundia, & timore superati, quæ lætitia, & prædicatio, & celebratio officiorū durabit usq; ad iudiciū per aliquod tempus quod nobis incertum est. Nota ꝙ secundum eos, qui dicūt ꝙ illico post interitū Antichristi post paucos dies incipient signa horribilia præcedentia iudicium uniuersale, tūc ab illo loco. Conuersus uiuificasti me: usque ad finem psalmi est intelligēdum de lætitia beatorum, quæ fiet in patria post iudicium. vt sit sensus iste, ego eram resolutus, & incineratus, & putrefactus, sed iterum reduxisti me de abyssis terræ in qua eram sepultus, & suscitasti me in corpus gloriosum, & ad tuum regnum duxisti, ideo ibi cōfitebor tibi in uasis ps. gloriæ. &c. & cū cātauero tibi canticū gloriæ labia mea corporis glorificati, et ani- E ma mea quam redemisti ab omni miseria exultabunt in beatitudine, et felicitate perfecta, et cum omnes persecutores qui quęrebant mala mihi fuerint confusi, et reueriti in inferno postquam dixeris eis. Ite maledicti in ignem æternum &c. tunc lingua mea meditabitur iustitiam tuam in illa cęlesti gloria etc. Totus etiam iste ps. pōt moraliter exponi pro quodlibet iusto, & uiatore, q petit liberari de lasciuia, & omnibus uitiis iuuentutis, & ab auaritia senectutis, & ut non derelinquatur a diuino auxilio in senio inter multitudinem dolorum, & infirmitatum, sed Deus det nobis uirtutem, & patientiam ad tolerandum patienter.

PSALMVS LXXI.

Deus iudicium tuum regi da: & iustitiam tuam filio regis.

F Huic ps. pręponitur talis titulꝰ in hebreo. In Salomone. Propter hunc titulum dicit Hieron. in prologo secundum opinionē magistri sui Barrabam, ꝙ Salomon fecit hunc psalmum, sed oppositum probatur. Nam in fine huius psalmi, eo ꝙ fuit ultimus quem fecit Dauid & ultimus collocatus in psalterio antiquo, ut patebit: supponitur talis descriptio. Deficiunt orationes Dauid filii Esai. Ex quo patet, quòd Dauid fecit hunc psalmum, & alios. Item ipsemet mutauit opinionem. Vnde in sermone de assumptione Virginis dicit. Hoc quippe est, quod canit Dauid. Descendet sicut pluuia in uellus &c. Ex quo patet quod Hieronymus se correxit, et cognouit, quòd Dauid fecit hunc psalmum:

A Multi etiam alii Hebræorum modernorum dicunt, quòd Dauid fecit hunc psalmum rogando, & petẽdo prosperitatem regni Salomonis filij sui, ut sibi fuerat promissũ. 2. Re. 7. & ideo proponitur titulus pro Salomone, sed hoc est manifestè falsum. Nã ea quæ memorant in hoc psal. nullo modo possunt conuenire Salomoni: nec in eo fuerunt completa, nec alicui homini puro possunt conuenire. Puta, descendet sicut pluuia in vellus, & dñabitur a mari vsq; ad terminos orbis terrarum, & ante Solẽ nomen eius, & adorabunt eum oẽs reges &c. Et ideo est magis credendum August. qui dicit, quòd Dauid fecit hũc psal. de Christo, & eius regno futuro figurato per Salomonem. Ad cuius itellectum est primò notandum, q totus iste psal. fundatur sup ꝓmissione facta ipsi Dauid de filio suo, B & eius regno æterno. 2. Reg. 7. quam ꝓmissionem non intellexit Dauid de Salomone, & eius regno tpali, sed de Christo Messia in lege promisso, & eius regno perpetuo, prout ipsi clarè postea fuit reuelatum, ut ipsemet testatur 2. Reg. 24. cum dicitur. Hęc sunt verba nouissima, q̃ dixit Dauid filius Isai. cui cõstitutum, & reuelatũ est de Christo Dei Iacob egregius psaltes Israel &c. Spiritus dñi per me locutus est, & sermo eius per linguã meam &c. Hoc idem patet psal. 88. Ex quib. patet, quòd Dauid nõ credidit, nec expectauit illam prophetiam impleri in Salomone carnali, nec in regno eius temporali, sed in solo Christo & regno eius æterno, & vniuersali. Sed bene hoc præuidit Dauid in figura per Salomonem, & regnum eius. Nam sicut scriptura vet. test. non est gratia sui, sed uia in Christum, qui est finis legis, & omnia gesta in leg. vet. sunt quædam literatura, & figura, et parabolę, et propositiones, ex quibus C eliciuntur mysteria Christi, & ecclesiæ, et totius no. test. vt dictum est, ideo sicut templũ Salomonis fuit figura corporis Chri, & totius ecclesię: ita regnum Salomonis fuit quędam figura, et literatura, et exemplar, i quo Dauid præuidit totam prosperitatem regni Christi futuri, prout fuerat sibi reuelatum. Vnde legitur 3. Reg. 1. et 2. c. q Dauid ad intercessionẽ Bersabeæ matris Salomonis, et ẽt commento ipsius Natã ꝓphetæ inthronizauit Salomonem in solio regio, et cõstituit ipsum successorem suum in regno, et fecit ipsum equitare super mulam suam per ciuitatem, et præcepit ipsum vngi in Gion, et in buccino intonuit & totus populus clamauit, viuat rex Salomon. In hoc ergo misterio regni Salomonis ꝓuidit Dauid in spiritu: sicut et iã sibi multoties fuerat reuelatũ, qualiter de carne sua per lineã Salomonis erat Christus nasciturus, quem Deus pater debebat a dextris suis intronizare in regem uniuersalẽ totius mũdi, cuius erat egressus ante solem, & ab æterno ſm diuinitatem: qui erat operaturus nr̃am redemptionẽ, & operaturus oĩa que cõtinentur in hoc ps. Et iõ Camhi, tanq̃ ab ipsa ueritate coactus uidẽs q ea, q̃ in hoc ps. memorantur non fuerunt impleta in Salomone, dicit, q Dauid fecit hunc psalmum in suo senio, & decrepitu, dum iaceret in lecto, q fuit ultimus psalmus quem fecit, & cum hoc psalmo sigillauit, & compleuit librum psalmorum, & quòd non loquitur in hoc ps. de Salomone filio suo, qui post ipsum regnauit, & successit, sed loquitur de illo Salomone qui in canticis memoratur, de quo dicitur. Mille tui pacifici &c. s. de Messia in lege promisso. Sed decipitur iste miser obstinatus, quia dicit q omnia ista habent impleri in Messia futuro. Est ergo intelligentia huius tituli, quòd Dauid fecit hunc psal. in Salomone. i. postquam uidit filium suum Salomonẽ intronizatũ, & regnantem tpaliter, per quod præuidit regnũ Christi futuri: qui est uerus Salomõ, & pacificus, & pacificans in sanguine suo, figuratus per primũ Salomonem terrenũ. de quo uero Salomone, & eius regno facta fuerat ꝓmissio. 2. Regum 7. in qua promissione octo fuerunt promissa ipsi Dauid, quæ omnia simul nec ẽt particulariter possunt conuenire, nec fuerũt impleta in Salomone terreno: sed in Christo uero Salomone. Primo quòd ille rex erat nasciturus post mortem, & sepulturam ipsius Dauid. Secundo de carne sua. Tertiò, q erat futurus rex. Quarto eius regnum æternum. Quinto ædificaturus uniuersalem ecclesiã. Sexto filius Dei. Septimo iudex uniuersalis. Octauo misericors quia omnia impleta sunt in Christo, ut memoratur in hoc psalmo. Et ideo Dauid sex principaliter facit in hoc psalmo. Nam primo agit de uniuersali iudiciaria potestate huius magni regis Christi. Secundo de eius perpetua duratione, & æternitate. Tertio de eius mirabili incarnatione, & natiuitate. Quarto de perpetua pace, & iustitia. Quinto de eius regni magnitudine. Sexto, de eius cultu

Ads latria. Secundum ibi. Et permanebit cũ sole. Tertiũ ibi. Descendet sicut pluuia. Quarta ibi. Orietur in diebus. Quintum ibi. Et dominabitur. Sextum ibi. Et adorabunt eum. Quantum ergo ad primum videns Dauid filium suum Salomoné intronizatũ, & regnantẽ, quæ erat figura regni Christi, desiderãs accelerari figuram dicit ad Deum patrem. O Deus da tu iudicium tuum, & vniuersalẽ potestatem iudicandi regi Christo, & da iustitiã tuam. i. sapientiam, & successionem Christo filio regis æterni ſm diuinitatem, & filio meo secundũ carnem. i. introniza eũ, & trade ei vniuersalem potestatem in cœlo, & in terra, & in omnibus abyssis, sicut ego intronizaui filium meum Salomoné, & tradidi ipsi iudiciũ, & iustitiam, & vniuersalé potestatem, & constitui ipsum regé, & successoré in

B regno meo. q. d. Postq̃ impleta est figura in filio meo Salomoné, fac vt impleatur figuratũ in filio tuo & meo Christo, sicut mihi facta est promissio, & da iudicium, & iustitiam regi Christo filio regis æterni & meo.

Iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio.

Intelligit per iustitiã ipsam regiã potestatem, siue ipsam legẽ euangelicã, & per iudiciũ intelligit ipsam executioné, quam Christus inquantũ homo accepit à patre, quia potestatem dedit filio iudiciũ facere, quia filius hoĩs est. Io. 5. Item dicit Da iudicium regi filio regis iudicare. i. ad iudicandũ. q. a nec Hebræus, nec Græcus habet gerundia, imo ponit infinitiuum pro gerundio, Item dicit iudicare populum tuum in iustitia. i. per legé

C euangelicam populum tuũ iustificare, & pauperés tuos in iudicio. i. in iudicio eos præmiare. Item nota, q̃ per pauperes intelligit omnes Christianos, quia contemnunt ista terrena propter cœlestia. Et maxime intelligit apostolos, qui relictis oĩbus secuti sunt Christũ. Et sic ẽt ly iudicare potest construi a parte post de ly apostolos, vt sit sensus. Da & concede pauperes apostolos iudicare, & sint iudices in iudicio iudicantes cæteros in hoc mundo. & in iudicio iudicantes duodecim tribus Israel. Nam apostoli fuerunt in hoc mundo iudices, & principes constituti super omnem terram, quam potestatem Christus eis tradidit, cum dixit. Ite in mundum vniuersum, & prædicate euangelium, &c. Marc. vlt. Item cum dixit: Accipite spiritum sanctum, & quorum remiseritis peccata remittentur eis Ioan. 20. Item cum dixit. Quæcun-

D que ligaueritis super terram. Matth. 18. Item qñ dedit eis potestate calcãdi super scorpiones, &c. Mat. 10. & Lucæ. 10. Ex quo patet, q̃ Dauid non solum petit: ut Deus tradat potestatem Christo; sed etiam ut Christus cõmunicet ipsam potestatem apostolis ad iudicãdũ in iudicio pñiali, & nõ solũ in iudicio discretionis, sed ẽt in iudicio examinationis, & pmiationis, & punitionis. Ideo sequitur.

Suscipiant montes pacẽ populo, & colles iustitiã.

Per montes intelligit apostolos. Nam apostoli dicunt, pauperes, inquantum contemptis his terrenis secuti sunt Christum, sed dicuntur montes propter altitudinem, & eminentiam sapientiæ, & scientiæ, & potestatis ecclesiasticæ quàm a Christo acceperunt. Vnde est aduertendum secundum Gregoriũ in sermone de apostolis, q̃ apostoli dicun-

E tur montes in scriptura secundum quandam similitudinem, eo q̃ tenent medium inter nos, & Christum, qui est sol iustitiæ. Nam sicut montes de mane primo illuminantur a sole, & ex mõtib. reuerberatur, & reflectitur lumen ad ualles inferiores: ita pariter apostoli in mane, & in principio ecclesiæ primo susceperunt lumen a Christo qui est sol iustitiæ, & sic per quandam reflexionem & reuerberationem lumen euangelicum peruenit ab apostolis ad nos. Item dicit Grego: q̃ sicut oculus noster carnalis non potest aspicere lumen in sole propter sui excellentiam: sed aspicit ipsum lumen solis in montibus illuminatis a sole: ita nos non possumus aspicere oculo mentis lumen euangelicum in Christo propter sui excellentiam, & nostram infirmitatem: sed totus populus gentilis ui-

F dit lumen euangelicum in apostolis prædicantibus: & nos iugiter uidemus idem lumen in scriptura apostolorum & euangelistarum: prout ipsi susceperunt a Christo. Et sic est dicendum, quòd visio quam habuerunt apostoli de lumine euangelico in illo raptu in die Pentecost. fuit quasi matutina respectu uisionis quam nos habemus nunc de eodem lumine per fidem, & scripturam, sicut dictum est psalm. 67. Et sic patet quare apostoli dicuntur montes in scriptura, eo quòd susceperunt lumen sapientiæ a Christo, quasi uisione matutina: sicut montes illuminati a sole. & nos suscepimus ab eis: quasi uisione uespertina. Et hoc est quod petit Dauid in parte scilicet quòd

apostoli

A apostoli suscipiant lumen a Christo in suo aduentu, & cõicẽt uniuerso mundo. ideo dicit. O pater ueniat Messias filius tuus, & da ei iudicium, & iustitiam ad iudicãdũ populũ &c. ut montes. i. apostoli accipiant ob eo pacem. i. legem euangelicã, quę pacificat, & reconciliat hõies, & ppl'm cũ Deo, & colles. i. doctores accipiant iustitiam. i. legẽ illuminantẽ, & iustificantẽ ab apostolis. Nã apostoli acceperunt primo legem, & potestatem, & lumẽ a Christo. Et discipuli, & doctores acceperũt ab apostolis. Nam apostoli maiores imposuerunt manus super Barnabam, & Marcum, & miserunt eos ad prædicandum, ut patet Act. 13. & sic Paulus constituit Timothæũ, & Titum episcopos &c. Dicit ergo. Accipiant mõtes. i. apostoli pacem populo. i. legẽ euangelicam pro populo, & annuncient populo, & B colles. s. cæteri discipuli. & doctores accipiãt iustitiam ab apostolis. i. eandem legem iustificantem, vt declarent cęteris: sicut fecit Augustinus, & Hieronymus &c.

Iudicabit pauperes populi: & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem.

Nota q̃ duplex est iudiciũ Christi. Vnum dicitur iudiciũ discretionis, & alterũ examinationis. In primo aduẽtu Xp̃s iudicauit iudicio discretionis, inquãtũ discreuit granũ à paleis de lege veteri. & collegit granũ sacramentorũ, & uerã intelligentiã, & repudiauit cerimonias, et posuit terminum in figuris, et patefecit ueritatem, & elegit, & separauit & discreuit apostolus, & cæteros fideles ab infidelibus, & promisit præmium obseruatoribus, & pęnã trãsgressoribus. Et sic iudiciũ discretionis fuit quędã electio, & discretio ve- C ritatis a figura, & bonorum à malis. Sed iudicium examinationis fiet in secundo aduẽtu, vbi examinabuntur facta hoĩum, & vnusquisq; recipiet prout gessit. Et de vtroq; iudicio intelligit Dauid. Vnde q̃si iste rex Messias veniet in primo aduentu iudicabit i. eliget pauperes populi. i. apostolos, qui fuerunt de pauperibus, & infimis populi Iudæorum, & saluos faciet filios pauperũ. i. filios regeneratos, & sequaces istorũ apostolorũ pauperũ: quia non saluabit superbos, nec diuites huius mundi, sed solum pauperes spiritu. mũdi contemptores, ponentes spem suam in cęlestibus, & humiles remittẽtes proprias iniurias, & patienter tolerãtes, & simplices, et mites. Sed per oppositum humiliabit, & deiiciet, & prosternet omnem calumniatorem. Vnde per calumniatorẽ intelligit primo diabolum, qui est pr̃, & caput omnis fraudis, & calumniæ, & mendacij, & superbiæ, & omnis peccati, & exinde intelligit omnia membra sua, s. oẽs calumniatores, mẽdaces, superbos, auaros, fornicatores, osores &c. Vnde sicut in primo aduentu elegit ad se pauperes & humiles, & iustos, & his promisit beatitudinẽ regni cœlestis: cum dicit Mat. 5. Beati pauperes spiritu &c. Beati mites &c. Ite superbis, & auaris cõminatus est pęnam, cum dicit. Discedite a me oẽs qui operamini iniquitatem ps. 6. & sic post ultimum iudicium ibunt hi in ignem & illi boni in uitam æternam. Mat. 25. Vñ per calumniatorem intelligit omnem hominem mundanum, & peccatorem. Nam qui viuit s̃m mundum non viuit, nisi in calumnia, & fraude. Vñ oĩs superbus conatur cum calumnia oẽs alios deprimere, & subijcere, & auarus cum calumnia alios defraudare, & luxuriosus cum calũnia omnes mulieres decipere &c. Et per pauperes spiritu intelligit omnes iustos. Nam siq̃s est pauper spiritu, est contemptor huius mũdi: aliter non est uerus Christianus: & iõ vbicunq; in sacta scriptura nominant̃ pauperes intelligunt̃ christiani, & populus christianus: q̃a solus populus xp̃ianus uerè contemnit fælicitatẽ mundanã, & t̃palem, eo q̃ expectat felicitatẽ æternã in cœlo, quã non p̃t consequi, nisi cõtẽnat terrenã. Vñ solus Xp̃s fuit primus, qui fecit hoc iudiciũ, & hãc discretionem, qui uitam pauperum elegit, & docuit, & futuram felicitatem promisit, cũ in lege ueteri bona mundana promitterentur. Vñ nunquam diuitiæ fuerunt in lege ueteri prohibitæ, nec regnum cęlorum fuit eis explicite promissum, sed bona temporalia in figuram bonorum spiritualium. Ideo immediate desiderabatur Christus Messias in lege promissus, quia omnia ista habebat discernere, & ueritatem legis docere, & uiã in cœlum demonstrare, & sic Christus dicebatur finis illius legis, in quẽ omnia dirigebãtur, & gratia cuius gerebantur, & in quẽ omnia tendebant tanquam in finẽ, & in quẽ terminarentur, & in eo cursum finirent, & ab eo perfectionem acciperẽt. Et hoc petit & desiderat Dauid cum cæteris patriarchis, & prophetis ĩ hoc psalmo. Tria ergo p̃dicit Dauid in hoc uersu. Primo, q̃ Messias debebat eligere pauperes in apostolatum. Secundo saluare filios pauperum, idest per apostolos

D E F

A los oēs regenerationes beatificare & à peccato liberare per baptismū. Tertiò humiliare, & deiicere diabolum calūniatorem: qui totū mundum decipiebat per idololatriam. Et sic debebat idololatriam de mundo delere. Et etiam debebat deiicere omnem calumniatorem.

Et permanebit cum sole & ante lunam: in generatione & generationem.

Hic describit huius magni regis ęternitatē. Nā diceret aliquis. Tu Dauid dicis, ꝙ iste rex erit filius tuus, & nascetur post te: cū dormieris cum patrib. tuis. ergo erit finitus, & tpalis, & per consequens paruæ potentiæ. Ad hoc rđdet Dauid dicens, ꝙ non. Nam Christus erit æternus, & coæternus patri, & ideo permanebit cū sole æternaliter à parte

B post: non solum ſm diuinitatē: sed ēt ſm humanitatem. Nam licet secundum humanitatem habuit principium: tamen ad huc erit æternus, & manebit, & durabit æternaliter cum sole à parte post. sed iste Xp̄s ēt est æternus à parte ante ſm diuinitatem. Probatur. Nam fuit ante lunam, & per consequens ante solē, & oēs stellas, & ante cælū, & terram. Hoc probatur. Nā ipse Chr̄s est illud uerbū, per quod facta sunt oīa ista. Nam pater per hoc uerbū qđ dixit. fiat lux, & fiat firmamentum, & fiant duo luminaria. Nam si Deus pater non habuisset istud uerbum non potuisset loqui nec dicere omnia ista creata ad extra, ergo istud uerbū per quod facta sunt oīa, s. cœlum, & luna, & sol præcedit cœlum, & solem, & lunam: sed nihil præcedit cœlum, & tempus, nisi solus Deus, & sua æternitas.

C ergo Christus est Deus, & æternus, & sic ergo permanebit æternaliter cum sole, & fuit æternaliter ante lunam, & erit semper in generatione, & generationem, & sic est possibile, ꝙ sit natus æternaliter a patre ſm diuinitatem, & nascatur temporaliter, ex matre ſm carnem. Et nota; ꝙ cōparat humanitatem Christi ipsi soli, eo ꝙ caro Christi post resurrectionem facta est incorrupta, & clara sicut sol: iō permanebit cū sole. i. æternaliter, & clare sicut sol. Item cum subdit, & ante lunā: ly ante potest teneri comparatiue dicendo excessum, quasi dicat, ꝙ Christus super erit lucidus sicut sol in se habens fontem lucis, ut sic. & ante lunam. i. nobilior, quam luna, quæ non habet lucem à se, sed a sole: & sic in illa cęlesti gloria Christus se habet ut sol. cæteri autem beati se habent ut luna: qui a

D receperunt lumen gloriæ a Christo: qui lucet oib. ut patet Apo. 22. Et sic Christus manebit lucidus cū sole, & ante, idest supra lunam. Et non solum hoc uerificatur de illa ecclesia triumphanti, sed etiam in ista militanti: in qua Christus est sol iustitiæ. de cuius plenitudine tota ecclesia, quæ dicit̄ luna, & omnes nos luminis, & gratiæ sufficientiā accepimus, & in eius lumine ambulamus: & sic Christus semper est sol ante idest supra lunam.

Descendet sicut pluuia, in vellus: & sicut stillicidia stillantia super terram.

Quia dictum est, ꝙ Christus est ęternus secundū deitatē, & tēporalis, inquantū habuit principium ſm humanitatē: ideo hic explicat mirabilem modum suę incarnationis, & ostendit, ꝙ in Christo nō solum erat humanitas, & caro quā accepit ex uirgine: sed ēt

E erat in eo diuinitas, quam ab æterno hēt à patre, & in qua descendit de cęlo in uterum virginalem. Et alludit ad misterium pluuiæ Gedeonis. Vnde legitur Iudicum. 6. capitulo: ꝙ cum Gedeon uellet ire contra Madianitas: ut libera, et populum Israel à tributo, & captiuitate, & seruitute. Deus dedit ipsi hoc signum. Nā posuit lanā uellus arietis siue ouis in area, & de mane reperit ipsum cōpletum rore cœli: descenderat enim ros de cęlo super uellus, & nihil roris cecidit super terrā: imo reperit totā areā siccam, & tūc cepit uellus, & expressit ipsum, & impleuit peluim aqua ex uellere presso. Et iterū dedit ei Deus aliud signum uictoriæ suæ futuræ. Nam alio mane reperit totam aream complutam, & uellus siccum in medio areæ. Per primum

F signum fuit figuratum, ꝙ sicut ille ros descēdit de cęlo de mane sine strepitu, & læsione uelleris: ita filius Dei erat descēsurus in vterum uirginis Mariæ absq; læsione uirginitatis mirante natura: quod misterium incarnationis est nobis incomprehensibile, & insensibile, & ineffabile. Et postea sicut illa aqua exiuit uisibilis ab illo uellere, & apparuit uisibilis in pelui, absq; læsione, & corruptione uelleris: ita Christus exiuit de utero uirginali, & absque læsione uirginitatis Mariæ, & apparuit uisibilis in mundo cum hominibus conuersatus, & expressit nobis rorem suę doctrinæ, & gratiæ. Et etiam de illo uellere suæ humanitatis expressit in cruce totū suū sanguinem in redemptionē pro nobis: & hoc apparuit in secundo signo. Nam sicut tota

A area in sequenti mane apparuit compluta vellere manente sicco: ita manéte vellere. i. corpore Christi sicco, & exangui, & exausto sanguine suo, tota area ecclesiæ, quæ añ fuerat sicca, tunc fuit compluta, & purpurata: de quo sanguine omnia sacramenta traxerunt uirtutem. Et sicut p primũ uellus intelligitur humanitas Christi, in quam uerbum descendit: ita per secundum uellus intelligitur totus populus Iudæorum, de quo carnẽ Christus assumpsit, & ad quẽ principaliter uenit, & cui principaliter prædicauit, & sup quem rorem suæ prædicationis effudit. Sed quia ille populus indignum se fecit & rorẽ prædicationis euangelicæ abiecit, & contẽpsit: ideo mãsit siccus, & vacuus aqua gratię, & rore euangelico: & apostoli effuderũt, & pluerunt rorem, & pluuiam euangelicã per B totam aream populi gentilis per totum orbem: & sic illa area fuit cõpluta, uellere synagogæ manente sicco. Et hoc intendit dicere Dauid in hoc versu: Vñ dicit: non miretur aliquis: nec dubitet qũo iste rex sit æternus, & nascatur temporaliter in terris. Nam licet ab æterno sit Deus procedens a patre, tñ ex tempore descẽdit in uterum uirginis, & unitus est humanitati, & natus est ex matre, sicut pluuia descendit in uellus Gedeonis, & fuit inde aqua expressa absque læsione uelleris, ut dictum est, & descendit etiã uerbum Dei rorans sapientiam euangelicã & gratiarum dona super terram: sicut stilicidia, & guttæ pluuiales cadunt, & descendũt super terram, ita pluuia euangelica cecidit super apostolos, & totam ecclesiam. Ex quo patet misterium incarnationis, & misteriũ C sapientiæ, & gratiæ infusionis esse mirabile & incomprehensibile: patet etiam ꝙ Chrs non est hõ tantũ, & rex terrenus: sed Deus, & cęlestis, qa descendit de cęlo sicut pluuia in vellus, & patet ẽt, ꝙ doctrina euangelica non est humana, sed diuina, & cęlestis, quia descendit à Deo in apostolos sicut stilicidia stilantia super terram.

Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis: donec auferatur luna.

Quia dixit, ꝙ Christus, idest verbum descendit in uterum uirginis, & in carnem sibi unitã, sicut pluuia descendit in uellus, & diuina sapiẽtia descẽdit sicut stillicidia &c. Quæret aliquis quem fructum fecit illi pluuia siue illud semen uerbi in utero uirginali. Respondet Dauid, & dicit ꝙ ex illo descẽsu uerbi diuini in carnem, siue in uterũ uirginis: orietur in dieb. eius, scilicet Christi iustitia, & abundantia pacis, quia ex illa benedicta pluuia incarnationis orta est iustitia. i. Christus sol iustitię, & abundantia pacis. Iõ angeli cantarunt Gloria in excelsis, &c. Et durabit ista pax, & abundantia pacis, & iustitiæ legis euangelicæ, & gratiæ, & iustitiæ, & donec auferatur luna: idest in æternum, quia luna nunquam auferetur, nec corrumpetur. Et sic ly donec tenetur indeterminate. Item ex illa pluuia gratiæ, & legis euangelicæ, quam Christus pluit, & destillauit super apostolos, & ecclesiam suam, orietur iustitia, quia pacificauit, & reconciliauit nos cum Deo, & iustificauit nos a peccato. Item illa pluuia, & stillicidia, quæ emanauit ex latere Christi induxit in nobis iustitiã, & abũdantiam pacis, conferendo uirtutem sacramentis ad iustificandum peccatores, & hoc durabit donec auferatur luna, idest vsq; ad diem iudicij durabit lex euangelica: & executio sacramentorum, qñ sol, & luna, & omnes cœli qui escẽt a motu suo. Vnde luna nõ auferetur secundum substantiam, sed auferetur, & cessabit eius motus, & cursus cæterorum astrorum, & iõ lex euangelica dr̃ usq; æternum, quia non expectatur alia lex post eam. Et sic simul cessauit exercitium legis euangelicæ cum motu cœlorum, & astrorũ, sed effectus legis euangelicæ, & fructus eius erit æternus, s. cęlestis fruitio, & beatitudo. Et iõ dicit Cassiodorus, ꝙ ecclesia comparatur lunę, eo ꝙ crescit, & decrescit secundum aspectum, & fauorẽ solis iustitiæ, q̃ est Xp̃s illuminans ecclesiam per gratiam, & fauorem. Dupliciter ergo Christus expressit suũ vellus. Primo vellus humanitatis in torculari crucis a quo exiuit sanguis, & aqua, & impleuit peluim ecclesiæ, & sacramentorum. Secundo expressit uellus diuinitatis: & exiuit doctrina euangelica, & septem dona spiritus sancti, & compleuit, & rorauit totam aream ecclesiæ a solis ortu usque ad occasum. Ex qua pluuia. & imbre orta est iustitia, & abundantia pacis. Et nota, quòd Gedeon non in multitudine hominum nec ui armorum: sed in uirtute Dei in sono tubarum vicit Madianitas, & Amalechitas, & omnes orientales nationes: quibus superatis fuit abundantia pacis in Israel. Ita Christus non uirtute humana, sed diuina funerauit diabolum, & apostoli in sono buccinæ, &

tubæ

+ Is. 45. co. Rorate cæli [illegible]

A tubæ euangelicæ subiecerunt Xpo totú orbē,& sic fuit abūdantia pacis in tota ecclia.

Et dominabitur a mari usque ad mare: & a flumine usque ad terminos orbis.

In hac parte prædicit uñe imperiū & dominiū huius magni regis Christi . Vnde est notandum, q Megastenes,& Strabo,& Plinius,& quidam alij cosmagraphi dupliciter describunt,& diuidunt totam nostram terram habitabilem. Vno modo accidentaliter per unum mare mediterraneum, & duo flumina Nam cum tota nostra. Quarta habitabilis sit undiq; circundata mari oceano fm eos,tñ p fretū Gaditanū ab occidente intrat mare mediterraneum, pcedens uersus ortū usq; in Syriam relinquens Africam ad dexteram,et Europam ad sinistram:quod quidē mare finitur,et terminatur in famosissimā,& B antiquam ciuitatem Tyri,quondam emporium famosissimum in Syria, ideo dr mare Tyrenum separans Europam ab Africa,et recipiens Nilum fluuium uenientem a montibus Aethopiæ, et æquinoctiali,qui quidem Nilus diuidit Africam ab Asia. Rursus istud mare Tyrenum ītrat uersus aquilonem per Hellespontum, et Propontidem inter Græciam,et Frigiam, et post Cōstantinopolim aperitur in uastum,et magnum sinum, q dr mare Ponticum siue Euxinum,quod recipit magnum fluuium Tanaim uenientem a mōtib.Ryfeis,et Mœotim paludem a parte aqlonari,et sic Tanais cum Ponto, et Hellespōto diuidunt Europam ab Asia. Ex quo patet, q quicquid est a mari Tyreno uersus partem aquilonarē pertinet ad Europam, et qc quid est ab eodem mari Tyreno uersus Au C strum pertinet ad Africam, et rursum quicquid est ultra Nilum,et mare Tyrenum, et Pontum, et Tanaim uersus ortum, usque ad terminos terræ pertinet ad Asiā, et sic Asia manet multo maior, et longior, et amplior q̄ Europa simul cū Africa. Ista autē descriptio terræ nostræ habitabilis clarius patebit psalmo.103.secūdum uerā descriptionē Ptolemæi.Sed qa oēs istæ tres partes principales mundi.s.Asia, Africa, et Europa receperunt iugū, et fidē Christi: iō dicit Dauid, q iste Christus rex Messias dominabitur toti orbi a mari mediterraneo usque ad utrunque mare oceanum.s.usque ad Australe, et sic cōprehendit totam Africā, et usq; ad mare aquilonare,et sic comprehendit totā Europam,et ēt dominabitur ab utroque flumine.s.Nilo,& Tanai usquoad terminos orbis D terrarum uersus ortum suppl̄e, & sic cōprehendit totam Asiam. Et sic patet fm istam diuisionem,& descriptionem terræ: q Xps toti orbi erat dominaturus. Scđo mō Plinius, & cæteri cosmographi diuidunt, & describunt orbem nāliter fm aspectum cęli, & sic diuidunt ipsam terram habitabilem in tres partes. Vñ totā terram q̄ est inter tropicos usque ad tertium clima exclusiue appellant Æthiopiam,eo, q est calida & gignit hoies nigros.& ista est maior pars terræ habitabilis ratione latitudinis, & longitudinis ut pt patere intuenti. Aliam extremitatem terræ post sextum clima ad aquilonem appellant Scythicam. & totam terram contentam in quatuor climatib.inter medijs vocant Tyrenam siue elysiam, eo, q est fauorabilior,& conuenientior uitæ, & habitationi hominū. E & in hac media parte mundi uiget sapientia,& sciētia,& artes,& leges, & optimi,& humani mores hominum.cęteri omnes tam Scithæ q̄ Æthiopes reputantur barbari, & nomates, & pastores semper errantes,& uagantes,& mutantes loca, Æthiopes pp ardorem, & estum solis, & scythæ pp glaciē, & frigus, sed oēs istæ tres partes, & gñationes mundi uenerunt ad iugum, & fidē Chri,ut patebit. Ideo subdit Dauid, & probat per singula dicens.

Coram illo procident Aethiopes: & inimici eius terram lingent.

Coram illo.s.Christo procident adorando ipsi Æthiopes, & inimici eius.s.Scythæ terram.i.uestigia Christi lingent, & adorabunt,& osculabuntur. vñ notanter dr. Corā illo procident Æthiopes, quia procidentes F in terram adorant sp, & adorant Xpm cum maiori deuotione, & prostratione, q̄ latini. Item Scythas dicit inimicos, eo, q erant bestiales,& feroces, inhumani, & inimici noīs Christi,sicut fuerunt Gothi, Hūni,& Vādali,& Aliani:sed postea fuerunt boni Xpiani, q dnr terrā lingere,quia uestigia sacerdotū, & sanctorum,& limina ecclesiarum osculantur,sicut faciunt Vngari qui ueniunt de stirpe Hūnorum,& Scytharum. Etiā per ly inimici pñt intelligi omnes reges, & tyranni gentiliū,qui post conuersionem lingebant, & osculabāt limina ecclīæ. Vñ primo noiat Æthiopes,eo q primo uenerūt ad fidē, pdicatione B.Matthæi, de quib.s. dictum est ps. 67.Aethiopia præuenit manus eius Deo.

Reges

A *Reges Tarsis & insulæ munera offerent: reges Arabum & Saba dona adducent.*

Hic pdicit, q non solum Ethiopes, & Scythæ erant uenturi ad fidem Christi, sed ét gẽtes mediæ. s. Indi, Arabes, & cæteri habitantes inter 3m, & septimum clima, quia sapiẽtiores. & nobiliores ingenio, & morib. Vñ notandum est q tota regio q est inter Gangẽ, & magnum fluuium Senum quod hodie dr regnum Mantin. appellat in scriptura ue. te. Tarsis, q est regio Indorum ditissima auro, & argento, & aromatib. & añ ostia Gãgis rñdet in mari Indico magna insula Tabrobana pariter argento, & auro abundãtissima hanc appellat scriptura Ophir. Vnde ad hanc Tarsis, & ofir mittebat Salomon naues per triennium ad portandum aurum, & argentum in Iudæam, ut patet 3. Re. Deinde post
B Tabrobanã in eodẽ mari Indico sunt 1800. ĩsulæ. quas Ptolomeus Coortes appellat. Et sic Dauid dicit. Reges Tarsis, & illæ insulæ omnes offerent munera illi regi Christo. Vñ per reges Tarsis intelligit omnes reges Indorum qui regnant in regione Sinarum, & Catai, & Mantich, & cæterorum regnorũ triplicis Indiæ. Item per he insulæ nõ solum intelligit 1800. Coortes sitas in mari indico, sed etiam insulas Cyclades, & cæteras sitas in Mediterraneo, & etiam 30. Fortunatas in Oceano Athlãtico, & 20. Oreadas in Oceano Britannico, quas Ptolemæus appellat Albiones, quia omnes istæ uenerunt ad fidem Christi, ut probabitur. Item sequitur Reges Arabum. Arabia est, quicquid est inter sinũ Persicum, & Hellanicum siue Arabicum & est penè in illa circundata mari rubro, i cu-
C ius littore uersus Austrum est magna regio dicta Saba, & tota ista Arabia dr felix a felicitate auri, & aromatum, & est Arabia interior, in qua regnabant septuaginta reges, & etiam ista Arabia extenditur uersus Aquilonem usque ad Damascum, quæ etiam est duplex. i. Arabia petrea, & deserta. in hac etiã regnabant multi reges qui omnes uenerunt ad fidem Christi. Ideo dicit reges Arabum, & reges Saba adducẽt dona ipsi Xpo. Item vt comprehendat omnes nationes, & conditiones, & dignitates hominum qui uenerũt ad fidem Christi, subdit

Et adorabunt eum omnes reges terræ: omnes gentes seruient ei:

Hic prædicit latriam dandam, & debitã ipsi Christo Messiæ. Ad cuius ĩtellectum est notandum, q latria est cultus soli Deo debitus ratione summi dominij, & bonitatis, & potestatis, & sic soli Deo debetur: quia est summe potens, & creator, & recreator, & iõ triplici honore est colendus. Primo adoratione cum procidentia, & hoc ratione omnipotentiæ. Secundo oblatione, & sacrificio, & hoc ratione gubernationis. Tertio himnis, & orationib. & hoc pro beneficiorum largitione. Et sic uere Christo cõpetit latria, q creator, & uniuersalis dominus & iudex, & redemptor, & uerus Deus. Vnde sicut illa humanitas fuit instrumentum in nostra redemptione, ita simul adoratur cũ uerbo, a quo personaliter unita est. Vnde in hoc decipitur Camhi in hoc passu dicens, q nos ponimus quaternitatem in Deo. s. patrem, & filium, & spiritum sanctum, & humanitatem
E Christi, quem filium Dei regis uocamus. Vnde iste cæcus putat, q humanitas Christi faciat numerũ cũ uerbo diuino, & hoc accidit, quia non percipit unitatẽ personalẽ humanitatis cum uerbo, & sic per se nõ adoratur humanitas, sed persona, quia non adoratur humanitas, sed uerbum humanatum, & incarnatum, ut ait Hiero. in sermone. de assumptione Virginis Mariæ. Ex hoc patet, q toti Xpo p se debetur latria. Tria ergo facit Dauid in hac ultima parte. Nã primo prædicit adorationem ab omnibus nationib. Christo exhibendam. Secundo eius oblationem. Tertio qualiter erat hymnis, & laudib. colẽdus secundum ibi. Et uiuet, & dabitur ei. tertium ibi. Sit nomen eius benedictum. Dicit ergo ad primum, eo q supra dixit eius vniuersale dominium a mari usq; ad mare & ei
F Deo ratione summi, & uniuersalis dominij debetur sibi adoratio, ideo dicit. Adorabunt eum omnes reges, & omnes gentes seruient ei. Tota ista prophetia successiue impleta est in Christo, ut dictum est. Nam reges gentilium, qui ante persequebãtur Christianos, postea conuersi ad fidem tempore Constantini adorarunt eum tanquam Deum, & dominum, & prociderunt corã eo, & uestigia eius linxerunt, & sunt osculati, & seruierunt ei cultu latriæ rõne summi dñij, & maiestatis, & bonitatis, & potestatis. Et ideo reddit causam quare adorabunt eum omnes reges, & dicit.

Quia liberabit pauperem a potente, & pauperem cui non erat adiutor.

Idest totũ genus humanũ a diabolo potẽte,

A te, non q diabolus habeat de se tantā potentiam, nisi inquantum a Deo sibi erat pmissa vsq; ad aduentum Christi, pp peccatum primorum parentum. Vñ tanta est potentia diaboli ꝯ hoīem quantus locus sibi a nobis dat, non seruando Dei præcepta, & recedendo a Deo. Nam qui elongatur a Deo adhæret, & subiicit se diabolo, & tunc diabolus dr̄ potens ptāte quam sibi dant peccatores, & quā Deus sibi permittit, & sic fuit totū genus humanum in ptāte diaboli vsq; ad aduentum Xpi, a qua ptāte nemo poterat hoīem liberare nisi solus Xps. Iō dicit quia liberabit populum pauperē a potente .s. diabolo, pauperem dico: cui non erat adiutor nisi solus Xps ad hoc deputatus, & in lege promissus. Vñ nota, q diabolus multipliciter affligebat genus humanum ante Christi aduentum, quia
B non solum vexabat per peccatū idololatriæ, & vitiorum in anima, sed et vexabat in corpore. Nam cogebat cultores suos ad nefanda, & enormia scelera, & flagitia, cogebat. n. patres immolare filios, & filias, ut ps. 105. dicetur, & etiam patres comedere filios, & econuerso, vt fiebat apud Scytas, & alias barbaras nationes, & sic Busiris Aegyptius comedebat hospites suos, et et cogebat matres prostituere filias lupanaribus, & turpi, & nefandæ luxuriæ, & consecrare eas Veneri ad turpitudinem, & cogebat cultores ad ludos scenicos, & ad alios nefandos ritus, vt dictū est ps. 11. A quibus miseriis solus Christus liberauit genus humanum, ut demonstrat Eusebius 6. de præparatione euangelica. Ex quo patet, q Christus non solum liberauit hominē quo ad animam a diaboli potesta-
C te, sed etiam quo ad corpus tales ritus nefandos auferendo. Et per hoc patet huius magni regis Christi omnipotentia, pp quam sibi debetur adoratio latria, vnde non solum Christus liberauit genus humanum ab idololatria, & prædictis nefandis ritibus, sed etiam a culpa, & peccatis commissis. Vnde dicit.

Parcet pauperi & inopi: & animas pauperum saluas faciet.

Ex usuris & iniquitate redimet animas eorum: & honorabile nomen eorum coram illo.

Parcet paupi & inopi .i. peccatori ope destituto, & animas pauperum saluas faciet, a culpa, & pœna æterna supple. Vnde nota, q omnis peccator dicitur pauper inquantum caret bonis, & diuitiis gratiæ, & dicit inops inquantum nec a se, nec ab alio potest liberari, nisi a solo Christo, quia nullus alius poterat sibi opem ferre. quam opem tulit Christus nobis per passionem, & sacra. Itē dicit ēt, Parcet pauperi, quia Christus non parcit superbis, sed humilibus, & pauperibus spiritu, & hos saluabit, & saluat. Et nō solū Christus saluauit genus humanum a peccatis pteritis, & culpis cōmissis, sed ēt a futuris inquantū dedit legē euangelicam prohibentem oēm vsuram, & iniquā passionē, & operationem. Iō sequitur: Ex vsuris, & iniquitate redimet aīas eorum. Et quia seruans legē euangelicam prohibentem oēm usurā & illicitā operationē, & docentem & præcipiētem oēm virtutem, & dilectionem Dei, & proximi in ea iustificatur, ideo obseruator legis euangelicæ dr̄ iustus, & virtuosus, ideo sibi debetur honor, & præmium corā Deo. E
Ideo sequitur, & nomen eorum .i. colētium euangelium erit honorabile, & acceptabile corā illo .s. Christo, quia tales honorificabit pater Christi in cœlo. Ioan. 12. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eū pr̄ meus &c. Ex quibus patet, q Christus est Deus, quia solus Deus delet peccata populi. Esa. 34. Ergo ipsi debetur adoratio latria. Item nomē christianorum est honorabile coram Deo, quia christianus dicitur a Christo, & dicitur unctus, & genus regale, & honorabile, & nomen dignitatis, & Deo acceptabile.

Et uiuet & dabitur ei de Auro Arabiæ: & adorabunt de ipso semper tota die benedicent ei.

Quia dictum est superius, q Christo debetur adoratio latria ratione summæ omnipotentiæ, hic dicit, q etiam dabitur ipsi oblatio ratione summę maiestatis, & dominij. F
Etiam quia supra dixit, q Christus per suā passionem liberabit, & saluabit animas pauperum &c. Ideo ne quis putaret, q iste Rex totaliter per mortē deleretur, & consummeretur: dicit Et iste rex Xps post mortē uiuet in æternum, quia resurget a mortuis, & post mortem, & resurrectionē regnabit in æternū, & dabitur sibi cultus latriæ, & dabitur sibi oblatio, quia dabitur sibi de auro Arabiæ in oblationē, & oēs gentes adorabunt de ipso .i. pro beneficiis suis, & tota die .i. per totū tēpus gratiæ benedicent ei agendo gratias. Et nota, quòd hoc versu tanguntur omnes partes Latriæ. Primo tangitur oblatio, cum dicitur: Viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ in oblationem, quia in Arabia nascitur

copia

A copia auri,& maxime Xp̄s in Arabia fuit primitus adoratus. Secundò tangitur adoratio: cum dicitur. Et adorabūt de ipso semp. Tertiò tangitur himnus, & oratio quæ soli Deo debetur per Latriam, cum dicitur. Tota die benedicent ei. Hęc autem prophetia fuit impleta: primò quādo reges,& magi obtulerūt Christo aurū,thus,& mirrham. Secūdò quādo Constantinus,& cæteri reges obtulerunt magnos tesauros i fabricas, & ornameta ecclesiarum. Hic arguit Camhi contra christianos dicens, quòd Messias in lege promissus debet viuere in ęternum,& nō mori: sed Iesus Nazarenus mortuus fuit, ergo nō est Messias: cū hic dicatur Viuet,& dabitur ei &c. Sed manifestè patet cęcitas huius obstinati. Nam Christus resurrexit à mortuis ad vitā gloriosam,& immortalem, & post resurre-B ctionem regnauit in æternum.

Erit firmamentum in terra in summis montiū: superextolletur super libanum fructus eius: & florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ.

Quia supra dixit, ꝙ Chr̄o erat dāda adoratio,& oblatio tāquā vero Deo: hic dicit, ꝙ non solū sibi dabitur oblatio, sed & ipsemet erat offerendus in oblationem quotidiè sub forma panis per sacerdotes in sacramēto eucaristiæ. Et sic prædicit sacrificiū eucaristiæ, quod iugiter in ecclesia offerẽ in memoriā passionis Christi. Vnde est aduertendum, ꝙ vbi translatio nostra habet, Erit firmamentū in terra in summis montium, translatio Caldaica habet: Erit panis super mōtes translatio autē Hieronymi habet. Erit memorabile triticum: in hebræo habetur. Erit placētula panis. Ideo putant aliqui hoc uocabulum

C firmamentū esse corruptum, quia debuit dicere. Erit frumentū.i.triticum. Et hoc fortè accidit vitio scriptoris propter uicinitatem soni inter frumentum,& firmamentum. Sed forsan ista nostra translatio potest sustētari. Nam quia frumentum,& panis est firmamē tum, & sustentamentum uitæ hominis: ideo aliquando in scriptura pro frumento siue pane ponitur firmamentū. Vnde psalmo. 103. dicitur. Panis cor hominis confirmet. Item psal. 104. habetur. Vocauit famem super terram, & omne firmamētum panis contriuit. Quomodo ergo cunque ponatur hic memoratur,& prædicitur sacrificium eucaristię, in quo Christus offertur in forma panis quotidiè. Nā Christus eleuatur super capita sacerdotum quotidiè, sicut figuratum est Exodi 29. vbi Deus præcepit crustulā panis eleuari super capita sacerdotū coram populo. Eadem figura præcessit de panib. ꝑpositionis. Exod. 25. & Leuiti. 24 Et ideo in alia translatione habetur, quæ dicitur Targum. Erit placentula tritici super capita sacerdotum &c. Dicit ergo Dauid sic. Iste rex Messias erit firmamētum, siue frumētū, siue memorabile triticum in terra, in summis montium.i. super capita sacerdotum eleuabitur in forma panis. Nam sæpe in scriptura per mōtes intelliguntur sacerdotes propter eminentiam dignitatis sicut dictum est supra. Ideo sequitur: Et extollẽtur super libanū fructus eius: fructus enim huius sacramēti sunt collatio,& restauratio gratiæ deperditæ, reconciliatio mēbrorum ad caput, multiplicatio fidelium, augmentum virtutū, vita æterna &c. qui fructus sunt vberiores,& altiores,& E pciosiores, q̄ sit Libanus, & fructus eius: qui quidem Libanus est fertilior cæteris mōtibus. Et ideo sequitur: fructus huius sacramē ti, quæ est multitudo fidelium florebunt, & multiplicabuntur per mundum sicut fœnū terræ: ex quibus omnibus fidelibus conficitur vnum corpus ecclesiasticum, sicut ex multis granis vnus panis coficitur. Et etiam isti fideles qui nutriuntur ex isto pane florebunt uirore gratiæ, & multiplicabunẽ sicut multiplicatur,& uiret fęnū in terra. Hoc ergo est sacrificiu, quod Dauid prædicit in ecclesia futurum, cui etiā debetur latria inquātum Deus. Et nota etiā omnes terminos positos in hoc uersiculo. Nam primò dicẽ. Erit memorabile triticum siue frumentū siue placentula panis in terra: ad denotandum, quòd hoc sacramentum siue sacrificium tantū est celebrandum,& memorandum in terra. Nā F in cœlo non erit necessarium celebrari: ꝗa iā beati uident Xp̄m facialiter,& eius p̄ntia clara uisione fruūtur,& reficiuntur: sed tm̄ est necessariū sacramētaliter celebrari i hac uita: iō dicitur cibus uiaticus sub tali specie panis: Scd̄ò dicitur. Extolletur super libanū fructus eius. Nā sicut in mōtibus Syriæ solus Libanus est magis fructuosus,& magis eminēs,& altior: à quo fluit Iordanis fluuius: ita sola ecclesia i hoc seculo ẽ fructuosa germinans,& regenerās fideles,& fructus dignos uitę ęternę: a qua ecclesia emanat fluuius,& fons baptismalis unde regenerantur filii regni. Item denotat etiam: ꝙ fructus huius sacramēti superextollūtur super oīa alia sacramenta

A menta ecclesiæ in dignitate. Tertiò additur. Florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ. Nã ecclesia Christi non solũ dr Libanus ꝓpter eminẽtiã, & fertilitatẽ, & albedinem, & uehementẽ abundantiam arborum, & herbarum, & aquarum, sed etiã dicitur ciuitas propter frequentiam ciuium, & cõcordem multitudinem sub una fide, & caritate sociatam. Iõ sola ecclesia meretur dici ciuitas, quia sub vera lége euangelica regitur, & uiuit. Ideo quotquot sunt extra ecclesiã dñr Pagani: q a sola ista floret abundantia, & diuersitate conditionem, & statuũ .s. apostolorum martyrũ, doctorum, confessorum, religiosorum, monacorum sanctimonialium, virginum, viduarũ coniugatorum &c. Item sicut fœnum abundat in Libano, & crescit, & viret ex abundãtia pluuiæ cœlestis: ita fideles multiplicanẽ
B in ecclesia ex pluuia baptismali, & abundantia donorum, & gratiarũ spiritus sancti. Itẽ per hoc quod additur in summis montium: denotatur quòd ista abundantia non est intelligenda de tritico, siue frumẽto materiali, sicut cæci iudæi dicunt, quòd in aduentu Messiæ erit magna abundantia frumenti, & uini, & olei: nam abundãtia talium fructuũ materialium potius solet fieri in planis, & vallibus, & locis cultis, quàm in summitatib. montium. Ideo per summitates montium intelliguntur capita sacerdotum, qui eleuãt corpus Christi sub specie panis super capita sua in sacramento eucharistiæ; & ostendunt populo. Et sic patet manifestè, quòd hic loquitur de sacramento altaris in quo Christus offertur, & adoratur, & ideo translatio Chaldaica dicit, ꝙ Messias erit placentu
C la panis super capita sacerdotum &c. vt figuratur Exo. 29.

Sit nomen eius benedictum in sæcula: ante Solem permanet nomen eius.

Hic describitur tertia pars Latriæ Chrõ debitæ .s. hymnus, laus, & oratio. Vñ notandum, ꝙ ista .v. se habent per ordinem .s. reuereri, honorare, laudare, glorificare, siue magnificare, & adorare. Nam reuereri est quando quis maiora bona existimat in alio quàm in seipso. Honorare est reuerẽtiam quã quis in animo gerit erga alium, exterius ostendere. Ideo dicitẽ honor & exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis, secundum Tulliũ. Laudare est ipsum honoratum aliis commẽdare. Glorificare siue magnificare est laudes honorati largè lateq; præconizare. Adorare

D autem est reuerendum honoratũ laudatum glorificandum, siue magnificãdum propter eminentiam sanctitatis, & maiestatis, & bonitatis colere, & oĩa alia spe postposita se totum illi cõmittere, & subijcere. Et talis cultus dicitur Latria, quæ soli Deo conuenit: dicitur etiam Eusebia in Græco .i. optimus cultus, ꝙ non fit sine oblatione, & adoratione, & himnis, & orõne, ut dictum est. Ideo Pitagoras triplici honore dicebat Deum colendum, patet primò cæli .s. munere, & ꝓstratione, & himno, siue carmine. Hanc ergo tertiam partem Latriæ Christo debitã, & exhibendam quæ est magnificatio, & glorificatio cum himnis, & laudibus, & benedictionib⁹, & orationibus, tangit, & prædicit Dauid in hac ultima parte cum dicit, Sit nomen eius benedictum .s. glorificatũ, & magnificatum non solum temporaliter, sed etiam ĩ sæcula:
E quoniam Christus nõ incepit temporaliter præcise sicut dñt cæci Iudæi, sed ante Solem, & per consequẽs æternaliter manet nomẽ eius quod est Iesus & Saluator. Nã saluare idem est, quod dare esse perfectũ, & in tali esse cõseruare, vt dictum est. Et sic soli Deo conuenit, qui dedit nobis esse ꝑ creationẽ, & perfectũ esse per recreationẽ, & perfectissimum, & optimũ esse ꝑ glorificationem. Et iõ Chrs rectè uocatur Iesus a quo habemus omne esse: nam dictum est frequẽter, ꝙ ista se hñt per ordinem .s. esse, uiuere, & saluare. Nam esse cõuenit omnibus tàm inanimatis, quàm animatis, sed uiuere solis animatis: sed saluare quod dicitur habere vitam sine defectu, soli Deo per se cõpetit, sed participatiue cõmunicatur solis angelis, & hominibus beatis. Ideo per se soli Deo dicitur. Sit
F salus illi .i. vita sine defectu. Et sic solus Deus est Iesus .i. salus, & saluator. Et hoc est nomẽ eius Adonai: ut dictũ est in prologo, & psalmo 8. Et sic Christo Iesu debetur Latria, & benedictio. Ideo quia hoc nomen non solũ de se est benedictum ab angelis, & hominibus inquantum est essentialiter salus, & benedictio, sed q a istam salutem cõmunicauit hoĩbus per regenerationem, quia in ipso sumus regenerati, & benedicti, & liberati, & soluti a maledicto: ideo sequitur.

Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ: omnes gentes magnificabunt eum.

Benedicentur in ipso omnes tribus terræ, .s. per mortem, & passionem, & regenerationem baptismalem; quasi dicat, in ipso Chrõ

Iesu

A Iesu complebitur promissio facta ipsi Abrahæ Gen. 15. & 22. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Et quia propter tale beneficium debetur sibi tertia pars Latriæ, q̃ dicitur magnificentia: iõ sequitur. Et oẽs gentes magnificabũt eum. i. magnificum, & gloriosum longè lateq; præconizabunt agendo gratias de beneficiis creationis, & recreationis, & redemptionis, in hymnis, & canticis, & prædicationibus.

Benedictus dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.

Nota, ꝙ quatuor causas assignat Dauid in his quatuor ultimis uersibus, quare Christo debetur Latria, & magnificentia. Primo ratione æternitatis, quia ante solem manet nomen eius. Secundo ratione summæ bonitatis, & miæ, quia in ipso erant benedicendæ
B oẽs gentes, & redimendæ ut dictum est. Tertio rõne omnipotentiæ, quia ipse solus operatus est mirabilia. Primo mirabiliter mundum ex nihilo creauit. Scdo quia in suo aduentu primo fecit mirabilia solus infirmos sanando, mortuos suscitando, supra aquas siccis pedibus ambulando, & limbum inferni expoliando, quæ omnia ista mirabilia solus potuit facere, ideo pertinent ad eius omnipotentiam: Et sic debetur sibi latria benedictio. iõ dicitur. Benedictus Christus dominus Deus Israel, idest Israeli ꝓmissus, & expectatus, q̃a ipse solus facit mirabilia supra dicta: iõ detur sibi, & dabitur benedictio, & honor & magnificentia cum Latria. Quarto debetur sibi Latria benedictio ratione summæ maiestatis. Nota, ꝙ Christus licet in se habuerit maiestatem: tamen non eam omni
C bus ostendit in primo aduentu, eo ꝙ uenit ad patiendum pro nobis, & ad dandũ exemplum uitæ, & doctrinæ. Iõ uenit cum humilitate, & paupertate, & iõ potius ostendit infirmitatem quam pro nobis assumpserat, q̃ maiestatem quã ab æterno habuerat, ut ipse ait Io. 12. & 17. Clarifica me pater ea claritate quã ab æterno habui &c. Sed in sua ascẽsione ostendit suam maiestatem solis discipulis, quam maiestatem prædicauerunt apostoli per uniuersam terram. Et sic maiestas Christi licet fuerit uisa ipsis apostolis, tamẽ nõ est uisa per uniuersam terram: sed nomen maiestatis Xpi fuit auditum, & prædicatum, & cognitum in vniuersa terra. Sed in scdo aduentu qñ Xps ueniet in ptãte, & maiestate magna tũc tota terra erit repleta maiestate eius, quia tũc oẽs ipsum uidebunt in D sua maiestate, & cognoscẽt ipsum esse Deũ, & dñm, & uerum Messiam in lege promissum, & cognoscent, ꝙ ipsi debetur adoratio latria. Et sic manebunt confusi Iudæi, & infideles qui ipsum nõ receperunt. Et hoc est quod dicit hic Dauid cum ait.

Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum: & replebitur maiestate eius omnis terra fiat fiat.

Quia pro nunc solum habemus nomẽ maiestatis eius per auditum, & fidem. Et sic ipsum benedicimus, & adoramus &c. Sed in scdo aduentu tota terra replebitur maiestate eius: quia oẽs ipsum uidebunt in sua maiestate. Ex quo patet, ꝙ semper debetur ipsi cultus latriæ. Etiam possumus dicere, & in aduẽtu tota terra fuit repleta maiestate Xpi effectiuè per opera, & miracula facta ꝑ ipsũ & apostolos. Et fuit repleta terra beneficijs E & donis & gratijs eius. Quare fit nomẽ ei⁹ benedictum, & concludit fiat fiat. i. fiat hoc in cęlo, & ĩ terra, & fiat hoc corde, & opere & cum affectu, & effectu &c. Et supponit̃ in hebræo talis supscriptio in fine huius psalmi. s. Completæ sunt siue expliciunt orationes Dauid filij Esai. Per hoc concordant omnes doctores tam hebræi q̃ catolici christiani, ꝙ iste psalmus est ultimus quem Dauid fecit ĩ sua senectute, & ꝙ iste psalmus collocabatur ultimus in ordine in libro psalmorum antiquo ante Babilonicam captiuitatẽ. Sed quia Esdras post incensam legem recollegit hinc, & inde psalmos dispersos per domos Leuitarũ, ideo sicut reperiebat, ita collocauit in hoc libro. Et sic non sunt psalmi collocati secũdum ordinem temporis sicut successiue sunt facti, sed eo ordine quo fuerunt recupati, et repti. Et sic q̃a iste ps. fuit F repertus. 71. in loco. 71. fuit collocatus ĩ hoc libro, sed in libro antiquo erat in ultimo loco collocatus, quia erat 150. Ideo in fine huius psalmi appositus fuit talis titulus, siue descriptio. Expliciũt orationes Dauid. Ex quo patet, ꝙ Dauid fecit istum psal. licet intituletur in Salomone, & oẽs alios qui intitulãtur ipsi Asaph, & filijs Core, & per ꝯñs fecit omnes psalmos sicut dictũ est in principio secundum opinionem beati Augu. Ex quib: etiam patet, ꝙ iste nõ pt exponi de Salomone nec de regno eius nec đ aliquo puro homine, sed de solo Christo, cui conueniunt omnes conditiones in hoc psalmo memoratæ, per quas possumus probare firmiter contra

A tra Iudæos Christũ fuisse, & esse verum Messiam in lege promissum, & non alium expectandum. Prima ꝯdõ quam hic assignat Dauid, est ꝙ Deus pr̃ erat daturus vlẽm ptãtẽ iudiciariam Christo Messiæ filio suo. Hoc fuit impletum in Christo. Primo quia Chr̃s est filius Dei quo ad diuinitatem ab æterno, & quo ad humanitatem ex tempore, & non sunt duo, sed vnicus filius ut dictum est. Itẽ scđo pater dedit filio suo regi Messiæ ptãtẽ iudicandi duplici iudicio. s. iudicio discretionis, & iudicio examinationis, ut dictũ est sæpius. Tertio dicit, ꝙ Christus erat iudicaturus, & lecturus pauperes, & iudicaturus iudicio discretionis: qđ impletum est Matthæi 5. & 10. Quarto, ꝙ montes. i. apostoli, & colles. i. doctores erãt accepturi a Christo legẽ pacis, & iustitiæ ad p̃dicandũ populo. Quinto, ꝙ Christus erat saluaturus pauperes, & filios pauperum, qđ impletum fuit per suã mortẽ, & passionem, & per ecclesiastica sacramenta. Sexto ꝙ Christus erat humiliaturus, debellaturus, deiecturus, & expulsurus diabolum calumniatorem de mundo, ĩ quo per idololatriam regnabat. Septimo, ꝙ Xps fuit ab æterno añ lunam, & æternaliter permanebit incorruptibilis sicut sol. Octauo, ꝙ Christus erat descensurus in vterum virginis sicut pluuia in uellus &c. & hoc quo ad incarnationem. Nono, ꝙ in diebus eius erat oritura iustitia, & abundãtia pacis. Decimo, ꝙ Christus debebat dominari a mari usque ad mare. Vndecimo, ꝙ Aethiopes, & oẽs tyranni erant Christo subijciẽdi, & reges Tarsis, & oẽs insulę debebant sibi munera offerre. Duodecimo, ꝙ Christus erat liberaturus pauperem. s. genus humanum a potente diabolo de multiplici miseria. Tertiodecimo, ꝙ debebat eijcere omnem usurã, & iniquũ, & illicitum ꝯctum de mundo. Quintodecimo, ꝙ nomen Christianum dẽbat esse honorabile: & acceptum, & dignum añ Deũ. Sextodecimo, ꝙ post resurrectionem semper viuet, & regnabit, & adorabitur, quasi dicat, ꝙ regnum Christi post resurrectionem debebit ostendi 17. ꝙ Christus erat offerẽdus in ecclesia sub forma panis in sacramẽto eucaristiæ, & adorandus super capita sacerdotum 18. ꝙ fideles erant multiplicandi in ciuitate ecclesiæ sicut fenum terræ, 19. ꝙ Xps siue nomen Christi erat benedicendum, & adorandum ratione æternitatis, quia añ solẽ manet nomẽ eius. 20. ꝙ Christus erat adorãdus rõne oĩpotentiæ, quia erat magna factura. 21. ꝙ Christus erat adorandus ratione summæ bonitatis, eo ꝙ nos redemit, quia in ipso erant benedicendæ omnes gẽtes. 22. ꝙ Christus erat adorãdus ratione summæ maiestatis, & gloriæ quã maxime ostendet omnibus in secundo aduentu. Ex his 22 conditionibus, & proprietatibus assignatis, & memoratis, quæ fuerunt in solo Christo patet ipsum fuisse uerum Messiam in lege promissum. Sed ꝯ totam expositionem huius psalmi, & maxime contra conclusionem primo intentatã in qua concluditur, ꝙ iste magnus rex de quo Dauid loquitur in hoc psal. fuit, & est Iesus Christus Nazarenus, quem nos in uerum Messiam recepimus eo ꝙ oĩa dicta in hoc psalmo, fuerunt in eo uerificata, arguunt Iudæi moderni, & maxime Rabi Camhi Barchinonensis in glossa huius psalmi, & 109. Vnde dicit, ꝙ Iesus Nazarenus fuit homo pauper, & deiectus, & finaliter afflictus, & crucifixus, nec unquam fuit dominus vnius paruæ uillæ, ergo nõ potuit esse iste rex de quo loquitur Dauid in hoc psal. Qui dominabitur a mari usq; ad mare: quem adorabunt oẽs reges, & oẽs gẽtes seruient ei &c. quia in maiori parte mundi regnãt infideles, & maxime Mahometani. Nã apud Indos regnat magnꝰ Cam Tartarus, & idololatria. In Asia uero, & Parthia, & Media, & Mesopotamia, & Armenia regnant Tartari Zagathæi sub p̃fidia Mahometi. Et per totam oram Aquilonarem maris Caspij, regnant Tartari Gazarei sub eadẽ secta Sarracenica. Et in tota Asia minori, & Græcia usq; ad Meotim regnat magnus Turcus sub eadem secta. Et in tota Aegypto, & Arabia, & Syria regnat magnus Soldanus Ægypti sub eadem secta. Item in tota ora Aphricæ regnat rex Tunicij sub eadem secta Sarracenica, & Mahometana. Et sic parua pars mundi restat, in qua regnant Christiani. Et sic patet, quòd Iesus Nazarenus non est iste magnus rex de quo loquitur Dauid in hoc ps. quia non oẽs reges terræ obediũt ei, nec seruiunt &c. Item arguunt quidã Astrologi, & curiosi sic. Nam licet Christus dñetur spiritualiter in aliquibus partibus huius nostræ regionis habitabilis citra Tropicos solis: tamen imperium suum non potuit, nec potest transire ad partem Australem ultra Tropicos, eo quòd apostoli ac aliqui alij nunq̃ potuerunt transire montes inaccessibiles Aethiopiæ

A thiopiæ in quorũ radicibus generat ignis, & in lateribus, & iugis eorũ sũt ꝑpetuę niues, & min⁹ potuerũt trãsire vltra Tropicũ capricorni: eo ꝙ illa terra est supposita opposito augis solis, vbi generatur ꝯtinuus ignis ex reflexione radiorũ solis: maximè dũ sol est in signis Australibus. Et sic nullus põt accedere viuus ad illas partes, vt dicũt oẽs philosophi, & astrologi. Tũc ergo arguit̃ sic: nã in tota illa parte Australi vltra Tropicos vel habitãt, & uiuũt hoĩes aut nõ. Nõ est dicendũ, ꝙ nõ: q̃a tũc Deus frustra creasset illã medietatẽ mũdi: hoc ãt est falsũ, q̃a Deus, & natura nihil faciũt frustra: ergo sequitur, ꝙ in illa parte Australi habitãt hoĩes sicut in ista nostra Aquilonari. Et ꝑ cõsequẽs sequitur, ꝙ ad illos hoĩes nõ potuit ꝑuenire notitia de Xp̃o, nec ꝑdicatio euãgelica ꝑ apostolos, nec alios B Christianos, & ꝑ cõsequẽs in illa media parte mũdi nec Xp̃s dñatur nec adorat̃ nec colit̃, & ꝑ ꝯsequẽs non est redẽptor uniuersalis, nec dñs, de quo dr̃ in hoc ps. ꝙ dominabitur a mari vsq; ad mare, & ad terminos orbis terrarũ, & animas pauperũ saluas faciet &c. In oppm̃ est ipsa ueritas euãgelica Matthæi ultimo dicẽs. Data est mihi ptãs i cęlo, & in terra. Itẽ ad Filippẽ. 2. In noĩe Iesu oẽ genuflectat̃, cœlestiũ, terrestriũ, & infernorũ &c. Rñdeo ꝑ hmõi difficultate. In hac quæstione duo sunt uidenda. Primò qũo oĩa dicta in hoc psalmo fuerunt uerificata, & ꝯtinuè uerificãtur de Christo in hac tota parte mũdi Aquilonari. Secũdò uidebitur qũo fuerũt oĩa uerificata in parte mũdi Australi: in qua nunc Christus adoratur, & colitur. Ex q̃bus patebit, ꝙ per oẽs partes mundi fuit uerificata, & uerificat̃ de Xp̃o ꝓphetia huius psal- C mi. Quantũ ad primũ est aduertendũ, ꝙ quadrupliciter errãt, & decipiuntur iudęi circa Messiam, & uniuersale regnum eius. Primo quia nec faciunt differentiã inter primũ, & secundum aduentum, nec inter diuinum siue regnũ tpale, & spũale: nec inter regnũ occultũ, & manifestũ: nec inter regnũ successiuũ per loca, et tpa, et regnum totum simul. unde Christus non erat regnaturus tpaliter nec manifestè nec familiariter in primo aduẽtu: sed spũaliter in absẽtia post resurrectionẽ: nec debebat regnare subitò ꝑ totũ orbẽ sed successiuè ꝑ loca, & tpa, incipiẽs ab Hierusalẽ, & Samaria, & Galilæa, successiuè usq; ad ultimũ terræ, usq; ad secundũ aduentũ in quo restituet totum regnum mũdi Deo pri

vt ipse dixit apostolis Actu. 1. quãdo ascẽdit in cęlũ: & ut ait apostolus: primæ ad Cor. 15. His habitis ponitur prima cõclusio. s. ꝙ Iesus Xp̃s dñatus est spũaliter à mari Galilææ ubi cœpit prædicare vsq; ad mare Oceanũ, & a flumine Iordanis ubi fuit baptizatus, & incepit baptizare vsq; ad terminos orbis terrarũ. Et hoc successiue per loca, & tpa a primo ad uẽtu vsq; ad finẽ: sicut dicit propheta, & intendit. Ista conclusio probatur per singula: nam primò Christus fuit natus in Betleem iuxta uaticinium prophetæ. Micheæ. 5. ubi illicò fuit adoratus a pastorib. & eodẽ die stella apparuit in oriente, cuius ducatu Magi venerunt adorare eũ. Itẽ eodẽ die oĩa idola iuxta mare Caspiũ, & Mœotides paludes, & ꝑ oĩa regna Aquilonaria inceperunt clamare regem pacis totius mundi esse natum, & flumen Nili exiuit per septem dietas extra alueum suum absq; læsione, & exinde intrat E mare nostrum per septem ostia, ut ait Strabo, & Virgili⁹ in sexto: unde ait. Huius in aduentu iam nunc, & Caspia regna. Responsis horrens diuũ, & Mœotica tellus. Et septẽ gemini turbant trepida ostia Nili. Ex q̃b. patet, ꝙ regnũ Chr̃i iã icepit per multa signa manifestari per oẽs partes mũdi: sed regnũ Xp̃i quo ad effectum incepit in Iordane q̃n fuit baptizatus, & baptizauit Ioannem Baptistã, & apostolos, & prædicauit iuxta mare Galileæ, & misit apostolos ad prædicãdum per totã terrã promissionis, quia tũc incepit manifeste facere, & augere populũ per regenerationẽ baptismalẽ. Et postea cõpleuit misteriũ nostræ redẽptionis in Hierusalẽ, & post resurrectionem, & ascensionẽ misit oẽs apostolos, & discipulos ad prædicandum euãgeliũ F omni creaturę per uniuersum mundũ. Et sic patet qualiter regnũ Christi incepit à mari Galileę, & flumine Iordanis, & sic fuit dilatatũ usq; ad mare Oceanũ accidẽtale, & usq; ad mare Indicũ, & ad oẽs terminos orbis terrarũ successiue per loca, & tpa ꝑ apostolos. Nam primò Petrus cõuertit tria. M. & exinde ꝑdicauit per totã Iudæã, & Philippus in Samaria, & Gallilæa, & Bartholomæus, & Thomas profecti sunt in Indiã, & Matthæus in Aetiopiam, & Simon, & Iudas per totam Aegyptum, & Caldæam, & Persiam, & Iacobus in Hispaniam, & Paulus per Gręciã, & Italiã, & Galliam. Et sic paulatim incepit dilatari regnũ Christi per apostolos. Sed iã magis fuit dilatatũ, & cõfirmatũ ꝑ martires,

A & ultimo per doctores tpe Constantini: per cuius conuersionẽ omnes reges uenerũt ad fidem Christi. Vñ Atanasius misit Esicium, & Frumentum ad Indos: qui cõfirmauerũt oẽs orientales, & instruxerunt plenius in fide Christi, & sic Christus in tribus Indiis regnauit per fidẽ. Item tota regio Iberorum, & Albanorum iuxta mare Caspiũ uenit ad fidem per unam puellam, ut narrat Eusebius. Item tempore Augustini tota Africa erat sub fide Christi, & tota Hispania antequã caperetur à Sarracenis prodimento comitis Iuliani, & tota Gallia uenit ad fidem per Remigium tẽpore Clodouei regis Franciæ. Item ultimo Noruegia in partib. Aquilonarib. cepit fidem Christi anno dñi M.CC. Item tempore Heraclii tota Arabia, & Aegyptus & Caldæa, & B Persia, & Media, & Parthia erat sub fide Christi. Sed nostris peccatis, & demeritis exigentibus surrexit detestabilis secta, & hæresis Mahometi: quæ maiorem partẽm mundi occupauit. Sed hoc non derogat ueritati ꝓphetiæ: quia successiue fuit impleta p Xpm, & continue impletur. Nam in Aethiopia regnant multi reges Christianorum, cum suo patriarca ſm ritum Iacobitarum, & in India Sinarum regnat magnus presbiter Ioannes temporaliter, & spiritualiter secundum ritum Nestoritarum. Et inter Sarracenos viuit infinita multitudo Christianorum ſm ritum Nestoritarum, Iacobitarum, & aliarum sectarum: qui omnes colunt, & adorant Xpm licet indebite. Item licet Sarraceni non adorent Christum adoratione nec cultu Latriæ: tñ colunt: & uenerantur ipsum cultu duliæ, & hyperduliæ, quia licet non confiteantur C ipsum Deum tñ confitentur ipsum esse filiũ Dei ex spiritu generatum ex Maria virgine. Imo si aliquis diceret oppositum aut blasphemaret Christũ aut matrẽ eius inter eos, grauissima pœna puniretur: imo Sarraceni habent odio Iudæos, & affligunt, & uituperant eos propter Christum, eo ꝙ persecuti sunt eum: licet non credant eius mortem, & passionem, sed dicunt, ꝙ qñ Iudæi uoluerunt Christum occidere, angeli rapuerunt eum de medio eorum: qui uenturus est in mundũ in fine mundi ad occidendum Antichristũ: vt dicitur in Alcorano eorum. Ex quibus patet, ꝙ per omnes partes mundi Christus successiue regnauit, & regnat hodie tẽporaliter, aut spũaliter. Sed hoc magis complebitur in fine mũdi post interitũ Antichristi, quando

D Iudæi, & cæteri sequaces Antichristi videbunt se delusos, quia tunc quærent Xpãnos per montes, & speluncas qui baptizent eos, & instruant in fide Christi. Et sic reuertentur ad dominum Deũ suum, & ad Dauid. s. Christum regẽ, & Messiã suũ vt patet Oseæ. 3. Et sic ex omnibus nationibus mundi fiet unum ouile, & vnus pastor sub vno capite, & rege Xpo prout dictum est psalmo 70. Et sic tunc totaliter erit impleta tota ista ꝓphetia: quia nõ solum regnauit spiritualiter sed ẽt temporaliter à mari usq; ad mare, & usque ad omnes terminos orbis terrarum. Et per hoc patet rñsio ad miseros Iudęos, & hoc quo ad primum articulum. Quantum ad secundum est primo notandum secundum Aristotelem primo cęli, & mundi: & secũdum Ptolemeũ, & omnes Philosophos, & astrologos: ꝙ totus orbis simul cum terra diuiditur in duas partes æquales, & principales: ſm ꝙ linea ęquinoctialis diuidit ipsum in duo hemispe- E ria. s. in hemisphæriũ Australe, & Aqlonare: & dñt, ꝙ australe est uertex, & caput mũdi, & Aquilonare est ĩferior, & quasi pedes, & sentina mundi. Dextrum aũt mundi est pars orientalis: vñ principiũ motus primi mobilis Et sinistrum mundi est pars occidentalis, ad q̃ est motus. Et dñt ulterius oẽs philosophi Aethiopes Bragmani, & Gymnosofistæ, q speculanĩ illã partẽ Australẽ, & maxime Ptolemęus: ꝙ stellę illius partis sunt maiores, & lucidiores, & nobiliores, & pfectiores, & per ꝯñs multo maioris uirtutis quam astra, & stellæ Aquilonares. Et dicunt, ꝙ ille polus Australis est multo maior, & lucidior quàm iste noster arcticus. Et rõ est: nã tota illa pars est caput mũdi, & per consequẽs influentiæ sunt nobiliores, & per cõsequẽs maioris vir- F tutis. Item alii philosophi, & astrologi, & ẽt poetæ nõ derogãtes s. dictæ diuisiõi diuidũt totã terrã ĩ tres partes. s. in partẽ Australẽ Aquilonarem, & Mensam solis mediam: vnde partem Australẽ appellãt quicquid est ultra Tropicum Capricorni hyemalẽ, & partem Aquilonarẽ appellãt quicquid est citra Tropicum Cancri æstiualẽ. Mensã vero solis appellãt totã terrã quæ clauditur inter tropicos, eò ꝙ sol pascitur, & videtur pasci per totã illã mensã inclusiue: puta quotidie in 24. horis pascendo ab oriente in occidentem ad motũ primi mobilis: sed a motu ꝓprio in 6. mensib. a Tropico hyemali vsq; ad æstiualẽ, & ecõuerso p alios sex mẽses. Et sic p quandam

A dñá metaphorá tota illa pars dr̃ mensa solis, q̃ Virgi. appellat Zonã torridã, primo Georgi. quam quidem mensam solis meminit beatus Hieron. in epistola ad Paulinum: in qua est magna ciuitas philosophorũ quæ dr̃ Arin, & quædam aliæ, quarum ciues, & habitatores vt plurimũ dãt operã sciæ astrorum, & rerũ naturaliũ. Iõ illi dicunt refici, & pasci pabulo, & cibo sapiẽtię ad quos philosophos audiẽdos uenit Apollonius, vt inquit Filostratus. Quõcunq; philosophi diuidãt terrã, & totum cœlum, tamen oẽs in hoc cõueniunt, ꝙ pars australis vltra Tropicũ hyemalẽ est nobilior: & fauorabilior, & fertilior, & felicior, eo ꝙ est sub notabilioribus astris, & per cõsequẽs recipit nobiliores influẽtias, & maiores virtutes: q̃ ista pars nr̃a Aquilonaris, & quòd tota mẽsa solis. Et sic fructus, & oĩa nascẽtia quæ
B ibi germinatur sunt perfectiora, & maioris virtutis. His habitis ponitur prima cõclusio: ꝙ paradisus delitiarũ unde Adã fuit expulsus est assignãda in illa parte Australi vltra mensam solis, & ambos tropicos. Ista cõclusio potest sic deduci: nam nobilissima pars terræ debet collocari sub nobiliori parte cœli: sed illa paradisus delitiarũ est hmõi: ergo. Maior est nota. quia bonitas, & fertilitas terræ inest sibi ex nobili influentia astrorum, & aspectus cœli: sed iam dictum est ex mente Aristotelis, & oĩm philosophorum, ꝙ illa est nobilior pars cœli. Minor autem probatur, ex dictis sacræ scripturæ, & sacrorum doctorum: nam illa terra sponte absq; oĩ labore humano ꝓfert fructus suauissimos pro uita humana conseruanda, & inter cętera profert lignũ uitæ, cu-
C ius fructus põt vitã hoĩm in æternum perpetuare vt patet Gen. 2. & 3. prout hodie nutrit Heliam, & Enoch; ergo sequitur, ꝙ illa terra est cæteris nobilior, & fœcundior, & magis virtuosa, et amœna, et delectabilis in oĩ genere delitiarum: q̃a iõ dicitur paradisus delitiarum. Item in illa terra hoĩes nõ senescũt nec infirmantur nec miserias patiuntur: sed hoc nõ est nisi ex fauore optimæ influẽtiæ cœli, ęt astrorum: ergo illa paradisus est in illo hemisphærio Australi q̃ est optima, et nobilior pars totius terræ, et in nobiliori aspectu cœli: eo ꝙ est uertex, et caput mundi. Item hoc põt ꝓbari à sufficiẽti diuisione. Nã ꝑ illa paradisus vel est in hemispherio Aquilonari, aut Australi, aut in mẽsa solis inter tropicos. Nõ primũ ut patet per oĩa climata in q̃bus nos degimus, et exulamus inter bestias, et tribulos, & spinas subiecti tot miserijs, & malis: nulla p̃t esse felicitas, sed miseria, & Labor,
D & dolor &c. Nec talis paradisus p̃t esse ĩ mẽsa solis iter Tropicos. Primo q̃a tota illa terra est sabulosa, & arida, & inaquosa, & ste rilis, & infœcunda, & deserta, quia q̃nque p er 70. dietas non reperitur populus aliquis inter Garamantes, & Agilbã, & inter Nubiã, & Meroẽ per 30. dietas peregrinant Æthiopes: ubi plurimi moriunt fame ꝑ itinera. Et q̃nq; uentus Aquilonaris eleuat sabulũ ad modum nebulæ. Et sic suffocat hoĩes, & coquit inter arenas. ex quorum carnib. fit Momia. Ex quib. patet, ꝙ illa terra non p̃t esse fœcũda qualis est paradisus terrestris. Item illa terra sp est subiecta intensis, & intolerabilib. ardoribus, & æstui solis: vñ q̃n sol est in signis australib. oportet, ut hoĩes fugiant
E ad Tropicum ęstiualem, & econuerso: intantum, ꝙ continue hoĩes vagantur, & peregrinantur fugiẽdo ardorem, & ęstum solis. Ex quib. patet, ꝙ illa terra nullo mõ p̃t esse delectabilis nec amœna ad habitandum: nec homines in ea uiuentes p̃nt esse felices: put narrant illi Æthiopes, qui ueniunt ad nr̃as partes, & prout per experientiam nouerunt philosophi nostri, quorum notitia peruenit vsq; ad montẽ lunæ, per 15. gradus ultra æquinoctialem, vñ decurrunt fontes Nili. Ex quibus omnib. relinquit, & concluditur, ꝙ paradisus delitiarũ situat ultra Tropicũ hyemalem in hemispherio Australi. Vñ forsan ad hũc sensum sunt intelligenda illa uerba Gene. 3. cum Adam audisset vocem dñi deambulãtis ad aurã post meridiẽ abscõdit se &c. Nam aer illius loci dr̃ aura rõne bonitatis,
F & lucis suauissimę, & temperatæ, & delectabilis. Et dr̃ esse post meridiem rõne loci: eo ꝙ illa regio est situata vltra meridiẽ. i. post mensam solis quæ dr̃ meridies. Vñ hæc est dr̃ia inter meridiem, & auram. Nã meridies idem est quod lumen intentissimum cum calore excessiuo, quale est iter Tropicos: & iõ tota illa pars terræ dr̃ meridianũ siue meridies. sed aura idem est quod aer suauissimus, & uitalis, & temperate lucidus, & calidus: qualis est in illo hemispherio pp fauorẽ stellarũ. Et sic patet, ꝙ per aurã post meridiẽ ĩtelligitur illa pars australis, quæ situat post meridiem. i. post, & ultra mensam solis, quæ quidem pars dicit paradisus delitiarũ, quę fuit data primis parentibus in hæreditatem a qua fuerũt expulsi pp peccatũ in hãc vallẽ

A lacrimarũ,& miseriæ citra Tropicum capricorni: quo quidẽ Tropico illa paradisus est septa,& vallata, ne quis possit accedere: in quo quidem Tropico generatur ignis maxime dum sol est in signis Australib..qñ sol appropinquat ad oppm̃ augis. Vñ ille Tropic⁹ igneus est ille gladius versatilis, & rhonfea flammea,quam posuit Deus inter paradisũ, & nos:ne primi parẽtes aut filij eorum possent illuc accedere ad comedendũ de ligno vitæ:ne forte viuerent in æternum. Gene.3. Scd̃a ꝯcl'o: ꝙ non solum paradisus delitiarũ est in illa parte Australi:sed etiam totum illud hemisphérium fuit datum in paradisum primis parentibus ad habitandum cum omnib.suis posteris tãquam regnum hr̃ditariũ: probatur.Nam si Adam nõ peccasset, nunq̃ fuisset mortuus:nec aliquis de posteris suis:

B sed edẽdo de ligno uitæ duxissent uitam felicem in longissimum tempus successiuè, & sic multiplicata fuisset eorum generatio in immensum; postquam ibi nulla futura erat pestilentia nec infirmitas nec inter eos aliquis sterilis. Et per consequens illa generatio occupasset totum illud hemisphærium: quia paruus,& arctus locus non potuisset capere tam copiosam generationẽ. Et sic nulla pars illius hemispherij fuisset frustra nec vacua: sed tota populata illa felici gñatione: nec est dicẽdum,ꝙ in illa felici regione sint prærupta montium nec præcipitia nec Maria nec paludes.nisi inq̃tum illa quatuor flumina lentissimo, & suauissimo cursu, & meatu irrigant totã illam regionem, & hortum delitiarum, & in fine hesmipherij iuxta Tropicũ submergunt,& per meatus subterraneos ebulliunt, & emanant per quodã

C æquilibriũ in hac nr̃a parte Aquilonari. Nã tigris,& eufrates oriuntur ex montib.Armeniæ,& Fison qui dr̃ Gãges ex montib.Indorum,& Geõ qui dr̃ Nilus ex montib.Æthiopiæ. Inde rigant terram nr̃am cũ magno impetu,& fragore.Ex supradictis patet,ꝙ De⁹ non creauit frustra illam partem Australẽ, & felicem paradisum: quia eam creauit ad felicem habitationem pro Adam, & posteris suis:quam perdidit pp pctm̃.Tertia conclusio:ꝙ in illa parte Australi dominat̃ Xp̃s, & colitur & adorat̃:probat̃.Nã ibi uiuũt Helias,& Enoch protrahendo uitam felicẽ per esum ligni uitæ,quod perdidit Adam, & ibi sunt in summa,& continua contemplatione Dei:expectantes fm aduentum Christi,amo expectant ut præueniant aduentum Xp̃i pro D scribendo testimonium de Christo ꝯ Antichristum: quia prædicabunt legem euangelicam ꝯ eum,& suos sequaces:pp quam fidẽ sunt martirio coronandi, ut patet Apoc.11. Ergo sequitur,ꝙ Helias, & Enoch ibi adorant,& colunt Xpm tanq̃ dñm,& redẽptorem,& uerum Messiam,& per ꝯñs ibi adoratur,& colitur Xp̃s.Item Christus post resurrectionem ĩtrauit paradisum delitiarum cũ tota turba sanctorum patrum,& fideliũ vet.te:quos de limbo,& purgatorio ĩferni liberauerat,& habitauit cũ illis in illa felici paradiso usq; ad diem ascensionis.Et per totos illos quadraginta dies tanq̃ dñs illius hr̃ditatis sedit ibi, ubi tota illa societas adorabat, & colebat ipsum tanquam Deum, & dñm, ubi non defuerunt agmina angelorum cantantium eius triumphum,& laudantium eũ E Et post. 40. dies a resurrectione ascendit in cœlum cum tota illa sancta societate,& cępit in possessionem,& hæreditatem illud cęleste regnum a patre pro se, & suis,& sedit a dexteris patris tanquam vl'is iudex, & dñs, qui tenens catedram in cœlis iugiter iudicat in terris occulto iudicio usquequo ueniat ad iudicium uniuersale cum potestate magna,& maiestate,ut dictum est ps. 8. Ex quibus omnibus concluditur cõclusio principaliter intẽta.s.ꝙ Christus dominatus est non solum in hoc nostro hemispherio a mari usq; ad mare,& a flumine usque ad terminos orbis terrarum,sed & dñatus est ĩ inferno,quia limbum,& purgatorium expoliauit & dñatus est,& dñatur ĩ toto hemispherio australi in illa felici paradiso, quia ibi sedit cum tota illa felici præda tãq̃ dominus a re F surrectione usq; ad ascensionem, & ibi etiã adorat̃,& colit̃ ab Enoch,& Helia,& dñat̃, & dñabit̃,& regnabit in cœlo per sæcula sæculorũ.Et p hoc patet rñsio ad rõnes curiosorum,& astrologorũ. Et si q̃rit̃ qũo potuit inde exire Adam cum uxore sua qñ fuit expulsus,& qũo potuerunt intrare Helias, & Enoch qñ fuerunt rapti in illam paradisum, cum tota sit circundata gladio uersatili, & rhõfæa ignea illius tropici capricorni &c. Ad hoc rñdet̃,ꝙ Adã cũ Eua ministerio angelorum fuerunt sup flammas illius Tropici eleuati,& ad partes nostras translati.Et eodẽ mõ fuit introductus Enoch qñ fuit raptus in paradisũ:ut patet Gen.5.& Ecclesiasti. 44. Et eodẽ mõ fuit introductus in illam

A illam paradiſum Helias quando fuit raptus in curru igneo:ut patet.4.Reg. 2.Sed ex dicta poſitione inſurgit grandis dubitatio. Nã manifeſtum, eſt ꝙ ſol motu proprio moueť in circulo obliquo a Trapico ad Tropicum. ergo ſicut per acceſſum ad nos cauſat intenſam æſtatem,& calorem, & per receſſum intenſam hiemẽ in partib.Aquilonaribus, ita pariter per oppoſitum, per acceſſum ad aliũ Tropicum cauſabit intenſum æſtum, & per receſſum intenſam hiemẽ in hemiſpherio Auſtrali.immo maiorem,& intenſiorem calorem cauſabit ſol per acceſſum ad illã partem,q̃ ad iſtam. Et ita eſt dicendum de coniunctionibus planetarum inter ſe,& cũ alijs aſtris,& ſignis: q̃a eoſdem effectus cauſabũt & eaſdem peſtilentias & ſterilitates in parte Auſtrali: ſicut in Aquilonari:poſtq̃ æquè
B moueť planetæ inter hęc duo hemiſpheria. Item ſicut tota terra, quæ eſt ſub polo arctico nõ hẽt niſi vnam noctem, & unum diem in toto anno, quia per ſex menſes, dum ſol eſt in ſignis Auſtralib. ſemꝑ eſt nox ſub hoc nr̃o polo,& per ꝯñs ſemper eſt dies in alio, & ſic econuerſo per alios ſex menſes: cum eſt dies in nr̃o ſemper eſt nox in altero, & per conſequens nulla p̃t eſſe amœnitas nec delectatio habitantib. non ſolũ circa illũ polum,ſed nec ẽt habitantib.in cęteris climatibus a polo uſq; ad Tropicum Capricorni: poſtq̃ accidũt eadẽ infortunia & varietates in toto illo hemiſpherio,ſicut in nr̃o.Et per conſequens non p̃t eſſe tanta felicitas ibi ſicut conuenit,& narrať de paradiſo delitiarum in ſcriptura. Ad hoc reſpondeť ſm̃ Auicennam:ꝙ oĩa aſtra cœli, tam illa q̃ ſunt in
C Zodiaco,q̃ illa q̃ ſunt extra,habent ſuas proprietates & qualitates,quędam bonas,& q̃dam malas,ſicut habent,& planetæ. Et ideo quando planeta mittit radios ſuos ad aſtra noſtra quæ ſunt [illegible] Zodiacum: cauſat effectus diuerſos apud nos ſm̃ diuerſitatẽ qualitatum aſtrorũ, & ſic planeta malitioſus ex mixtione ſuæ influentiæ cum influentia aſtri malitioſi cauſat peſtilentias aut ſterilitates aut bella & diſcordias aut tẽpeſtates, & cætera ĩfortunia apud nos ſm̃ diſpõnem aſpectus, hoc idem facit ſol ſecundum mixtionẽ radiorum cum alijs aſtris quò ad calorem & alias influentias.Et ſic patet,ꝙ nõ ſolũ acceſſus & receſſus planetarum ad nos:aut coniũctio eorum inter ſe:eſt præciſa cã variorum effectuum, ſed mixtio influentiarum eorum cũ noſtris aſtris quę ſunt ſupra nos. Sed q̃a D
oĩa illa aſtra q̃ ſunt in hemiſpherio Auſtrali ſũt bona,& fauorabiliora,& magnę uirtutis, prout dictum eſt:iõ nullam poſſunt recipere malam influẽtiam a planetis: immo reſiſtũt malitiæ eorum intantum,ꝙ nullum poſſunt facere nocumẽtum in toto hemiſpherio vltra capricornũ propter uirtutes illarum ſtellarum prohibentium malitiam planetarum. Et ita eſt dicendum de radijs ſolaribus,quia non poſſunt cauſare intenſum, & inordinatum calorem,& æſtum cum illis aſtris ſicut cum noſtris,per eandem rõnem ꝑꝑ nobilitatem,& temperantiam illorum. Et ſic planetæ nullum poſſunt cauſare nocumentũ nec diſproportionem in illis partib. ꝑꝑ benignitatem,& fauorem,& uirtutem illorũ aſtrorum reſiſtentium malitię planetarum.Ad ſecundum argumentum r̃ndetur, ꝙ tota illa E
pars iõ dr̃ Auſtralis, q̃a ſꝑ eſt lucida,& illuminata lumine ſuauiſſimo, & tẽperatiſſimo illorum aſtrorum, & maxime lumine tẽperatiſſimo, & ſufficientiſſimo ad illuminandũ totum illud hemiſpherium cũ cæteris aſtris illius partis:& iõ totus aer illius regionis dr̃ aura rõne illius bonitatis, & lucis temperatæ:eo ꝙ ille aer eſt totus tẽperatiſſimus lumine ſuauiſſimo illuſtratus, & ſaluberrimis influẽtis fauoratus ad delectationem viuentium,& ad fœcunditatem terræ. Iõ dr̃ paradiſus delitiarum,& pars mundi Auſtralis,& ſtella illius poli dr̃ Auſter græcè ſiue Canopus,quod latinè interpretatur lucidũ, & ſuauiſſimum & uberrimum, & uitale:a quo Auſtro tota illa pars dr̃ auſtralis.i. amœna,& lucida,& ſaluberrima, & uberrima,& delectabilis,& amena:& iõ dr̃ aura poſt meridiẽ ſicut dictũ eſt.Ex quib.patet:ꝙ ſicut ꝑ præſen F
tiam ſolis non perturbatur aura in ſuo lumine,& calore in tota parte Auſtrali, ita ꝑ abſentiam ſolis non deficit lumen conueniens ad uitam felicem, & delitias hominum circa polum Auſtralem.Et ſic patet, ꝙ nullum inconueniens ſequitur ex iſta poſitione: ſed multa,& plura inconuenientia ſequerẽtur, ſi paradiſus delitiarum collocaretur ſub linea æquinoctiali inter Tropicos prout quidã dicunt,aut circa Tropicos in parte orientali,ſicut alij autumant: quia utraq; iſtarum partiũ eſt ſubiecta multis miſerijs:ut patet.

PSALMVS LXXII.

*Q*Vam bonus Iſrael Deus: his qui recto ſunt corde.*

A Titulus Psalmus Asaph. Ex hoc Ra. Sa. & multi hebræi moderni dicũt, ꝙ Asaph fecit hunc ps. & decem sequentes ipsi Asaph intitulatos: sed dictũ est in principio, ꝙ isti nulla ratione, nec autoritate hoc probat. immo probatur oppositum. s. ꝙ Dauid fecit oẽs ps. ut dictum est in principio lib. & in fine psal. pcedentis. Sed iste ps. attribuitur ipsi Asaph tanquam cantori, ut inquit Aug. Ad cuius intellectum est notãdum, ut legitur primi paralypomenõ. 15. & 16. ꝙ Dauid quatuor elegit cantores ad cantandos ps. in domo domini. In primo ordine elegit Asaph qui erat de filijs Gerson. in secundo Eman de filijs Core, & Zahabat. ĩ tertio Ethã de filiis Merari. in quarto Idithum de filijs Merari. Sed ĩ veritate Ethã idẽ est qđ Idithum: qui fuit binominus. & sic non fuerunt nisi tres cantores tm̃. B Et hoc elegit ex magno mysterio, inquãtum per seipsos quatuor figurabatur ecclesia. Nam inquantum ecclesia Christi est congregata ex omnib. fidelib. figurat̃ p Asaph. qui interpretatur electio seu congregatio. Inquantum vero ecclesia est congregata ex fidelib. electis ex synagoga reprobata, & populo gentili. quorum patres fuerunt reprobati. figurata est per filios Core prouenĩetes ex patre reprobato. Inquantum uero ecclesia Christi ascendit ad culmen gratiæ, & gloriæ, & fuit fortis, & robusta ꝯ infideles, & tyrannos, & hæreticos, figuratur per Ethã, qui interpretatur ascendens, & fortis, & robustus. Inquantum uero ecclesia Christi transiliuit synagogam: & adepta est brauiũ legis gratiæ, figuratur per Idithum qui interpretatur trãsiliens eos. Sic ergo Dauid commisit C & deputauit psalmos istis quatuor cantoribus cantandos vnicuiq; iuxta interpretationem suam, & proprietates prout materia ps. spũaliter, & mystice exigebat. Et iõ quia materia huius ps. & decem sequentium dirigitur toti ecclesiæ simpliciter & toti congregationi fidelium. iõ intitulantur ipsi Asaph: cui fuerunt assignati tanquam cantori. Vnde non solum isti undecim psalmi assignati sũt ipsi Asaph: sed ẽt alleluiatici, ut patet primi paralypomenõ. 16. ubi dr̃, ꝙ in illo die fecit Dauid principem ad confitendum domino Asaph, & fratres eius &c. Et cantate domino omnis terra &c. Et confitemini dño qm̃ bonus est &c. Per hunc ergo titulum nihil aliud hr̃, nisi, ꝙ Dauid fecit hunc ps. & assignauit ipsum cantandum ipsi Asaph, & fratrib. eius, eo ꝙ in hoc psalmo agitatur D quidam difficilis qõ directè exposita toti ecclesiæ. Vnde qõ est ista. s. quare Deus in hoc mũdo permittit malos, & iniquos prosperari: & bonos, & iustos multipliciter flagellari: & a malis, & iniqs conculcari, & vexari. Nã ex hoc sequitur, ꝙ aut Deus est ĩiustus talia sustinendo, aut ꝙ non curat, nec habet prouidentiam de his inferioribus, & actib. hominum. Et hanc quæstionem introducit, & mouet Dauid in persona corporis mystici siue hominis mystici, in quo sunt diuersa mẽbra, quorum quædam sunt sana, & firma, & quædam infirma. Et iõ in persona istius hominis mystici ratione membrorum infirmorum introducit hanc quæstionem. Et duo facit. Nam primo in persona membrorum sanorum dicit. O quam bonus est Deus Israel his qui recto sunt corde. q. d. ꝙ qcq̃d Deus E agit uel permittit semper cedit in utilitatẽ, & meritum, & gloriam eorum quo recto sũt corde: iõ Deus semper est eis bonus, & misericors. Sed in persona, & oratione membrorum infirmorum conqueritur, & admiratur. & hæsitat de hac quæstione. unde tria facit. Nam primo facit, quod dictum est. Scđo negat sequelã: imo probat reuocando falsam opinionem: ꝙ licet Deus ista ad tps permittat, tamen ipse semper manet iustus, & hẽt curam, & prouidentiam de actib. humanis. Tertio dando salubre consilium, & doctrinam dicit hanc quæstionem esse insolubilẽ in hac uita. s. quare Deus ista permittit, imo dicit se nescire soluere hanc quæstionẽ. Secundum ibi. Si dicebam narrabo sic &c. Tertium ibi. Quia inflammatum cor meum. Iste ergo homo infirmus incipit dubitare de diuina prouidentia, dicens. F

Mei autem penè moti sunt pedes: penè effusi sunt gressus mei.

Pedes mei. i. affectus, & cõcupiscẽtia mea moti sunt penè. i. fere, & quasi: & gressus. i. cogitatio, & intentio fuerunt moti a rectitudine & effusi huc, & illuc dubitãdo, & titubando de diuina prouidentia. Iõ sunt moti, & effusi ad sequendum malos, & peruersos. Nota, ꝙ pedes animæ dicũtur cogitationes quib. anima discurrit, & graditur huc, & illuc. & hoc pertinet ad cogitatiuam potentiam, quæ negotiatur circa particularia, tam sensata quàm non sensata, & quia dum in dubio est animus huc, & illuc impellitur: ideo quandoque deuiat, & mouetur a ratione, & sequitur

A sequitur sensualitatem eligendo partem peiorem. & hoc est quod dicit. mei autem penè moti sunt pedes &c. Et hoc accidit.

Quia zelaui super iniquos: pacem peccatorum videns.

Idest cum indignatione, & inuidia emulatus sum super iniquos volendo eos sequi. videns pacem, & quieté, & felicitatem peccatorum. quasi dicat tentatus sui sequi peccatores, & iniquos videns pacem, & quietem, & prosperitatem eorum.

Quia non est respectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum.

Idest quia diu viuunt, & si aliquando habent aliquam aduersitatem aut plagam, tamen non est firmamentum, nec duratio in plaga eorum. quia cito liberantur à quacunque aduersitate. Vnde ratio quare diuites diu viuunt, est quia non se exponunt tot
B periclis sicut pauperes propter necessitatem ad quærendum victum, & vestitum, & habét modum custodiendi se à periculis, & seruandi, & præseruandi. Et causa, quare non est firmamentum, & duratio in plaga, & infirmitate seu aduersitate eorum, est, quia habét diuitias & bona temporalia, cum quibus pñt remedium adhibere, & leberari, qđ minimè obtinét pauperes. Et sic ex necessitate se exponunt multis periculis. Vnde multipliciter mors pauperum properat, & acceleratur, & cum difficultate, et rarò à plaga, & infirmitate liberatur. Et sic est firmamentum, & duratio in plaga pauperum. Per oppositum auté diuites mali.

In labore hominum non sunt: & cum hominibus non flagellabuntur.

C Quia non sunt communi labore hominũ. Et ideo non flagellabuntur ita frequenter cũ hominibus, imo videtur excepti, & exempti à communi vita, & labore, & miseria, & aduersitate hominum.

Ideo tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate & impietate sua.

Prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in affectum cordis.

Hęc est cã quare tenuit eos superbia, q̃a putant non habere Deum supra se. et sic ex tali superbia operati, et repleti, et vallati sũt iniquitate, et iniustitia, et impietate contra pauperes, et iustos eos vexando, et affligendo, et expoliando, quæ quidem superbia, et iniquitas prodit, et emanauit ex diuitiis, et prosperitate longa, quasi dicat ex adipe, et pinguedine. Nam sicut magna pinguedo, et D
quies, & otium prouocat ęquũ ad superbiam, et petulãtiã, et lasciuiã, ita diuitię et lõga ꝓsperitas prouocant hoĩem ad superbiam contemptum Dei, et aliorum. Et sic superbia, et iniquitas istorum diuitum malorum prodit in eis ex longa prosperitate, et abundantia. Et iõ transierunt, et processerunt in affectum cordis, quia quicquid desiderarũt, obtinuerunt, et quicquid voluerunt facere fecerunt, et ad effectũ deduxerunt contra pauperes, et iustos, et simplices. Et conpleuerunt, et expleuerunt desideria sua in voluptatibus, et flagitiis, et sceleribus etc. Et sic etiam ex continuo otio.

Cogitauerunt, & locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelso locuti sunt.

Posuerunt in cælum os suum, & lingua eorum transiuit in terra. E

Cogitauerunt, et locuti sunt oẽm nequitiam contra Deum, et proximũ. Et locuti sũt iniquitatem in Deo excelso, dicẽtes, ꝙ Deus non est, aut si est, non curat ista inferiora, nec põt eis resistere, nec liberare iustos, et pauperes de manibus eorũ, sicut dicebat Farao, et Sennacherib, et Nabucdonosor, et Iulianus apostata, et Diocletianus. Et isti psalphemi posuerunt os suũ in cœlũ contra Deũ. Et lingua eorũ transiuit, et durauit in hac terra per aliquod tempus sine punitione. Nota, ꝙ multipliciter tyranni loquuntur in cœlum, et lingua eorũ transit in terra. Primò q̃a penetrãt cœlũ blasphemãdo sicut Sennacherib, qui dicebat Deum Israel non posse liberare Ezechiã de manu sua. quarti Re. 18. Et Iulianus apostatã, qui vocabat Iesum irridendo Galileum. Scdo quando lingua eorum transit metas rationis. Tertiò quando transit per longa tempora sine punitione. Quarto transit lingua eorum in terra, quando omnia mala quæ præcipiunt adimplentur per satellites eorum. Tunc hæc est causa quare pauperes, et simplices videntes istos iniquos tot scelebus impune transire, titubant, et titubarũt de diuina ꝓuidẽtia, et iustitia. Et sic seq̃tur. F

Ideo conuertetur populus meus hic, & dies pleni inuenientur in eis.

Ideo. i. ꝓp ista supradicta ppls meus. i. gentes simplices, et populares ppli mei, siue populares mei, et pauperes conuertent. i. conuersi ad se & in se dubitabũt & titubabũt, & hæsitabũt hic. i. in isto passu cogitãdo supradicta: et dies pleni. i. dies multi inuenientur in eis

A eis in tali cogitatione. Quasi dicat per dies plenos, & multos, & per totam diem cogitabunt inquirendo huiusmodi mysterium & quęrendo de hoc dubio. Vnde quando quis videt talia scelera impunita dicitur conuerti in se, & non vltra ire, sed scandalizari, & ibi cogitationem figere ꝑ totam diem, Ideo sequitur.

Et dixerunt, quomodo scit Deus, & si est scientia in excelso?

In tali cogitatione dixerunt isti simplices populares. i. dubitauerunt inter se, si scit, & curat ista, & si. i. vtrum sit sciētia, & ꝓuidētia in Deo excelso de istis inferioribus, & de actibus humanis. Vnde dubitando dixerunt, quō scit Deus ista, cum ita transeant impunita? quasi dicant. dubium est an sciat Deus, & an sit scientia istorū in Deo excelso. Nā si sci-
B ret non permitteret. Et sic quasi desperati dubitarunt an ista fierent à casu, & fortuna & hoc probant simul de prosperitate malorum, & aduersitate bonorum. Et ideo dicebant isti simplices iusti dubitantes. Non est mirum si dubitamus an Deus sciat, & curet ista, & an sit scientia, & prouidentia de istis in excelso.

Ecce ipsi peccatores, & abundantes in sæculo obtinuerunt diuitias.

Quia ecce ipsi peccatores & scelerati abūdantes in hoc sæculo obtinuerunt diuitias, & bona temporalia, & dignitates &c. Et nos per opositum continuè sumus in afflictione, & paupertate, & aduersitate, & per secutiōe.

Et dixi, ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas.

Dixit vnuiquisq; iustus. ergo sine causa. & frustra, & sine præmio iustificaui cor meū,
C diuina præcepta seruando, & opera misericordiæ adimplendo, & laui manus meas inter innocentes, ub omni rapina, & mala operatione eas prohibendo. Nam ille iustificatur qui non proponit malum agere. Et ille lauat manus inter innocentes qui prohibet eas à mala operatione, & licèt aliquando ꝓponat, tamen non progreditur in effectum & sic se seruat innocentem in opere.

Et fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis.

Frustra etiā, & sine cā fui flagellatus tota diē i. toto tempore vitæ meæ flagella, & aduersitates patienter sustuli. & castigatio, & flagellatio mea fuit in matutinis an aurorā surgēdo ad orationem, & pœnitentiam &c.

Quasi dicat. Si omnia ista frustra feci, & si- D ne præmio, ergo melius fuisset mihi cōmittere oia scelera, & vitam duxisse flagitiis, & voluntatibus, & euenissent mihi oia prospera sicut ipsis sceleratis. Et nota, ꝙ castigatio iustorum dicitur matutina. i. uelox. Nam quādo insti delinquunt in aliquo, cito, & velociter castigat eos Deus. Per oppositum castigatio sceleratorū est cōmuniter vespertina & sera, & tarda, quia Deus non castigat eos vsque ad mortē, qa moriuntur quò ad corpus, & aīam ad pœnā æternā. Vnde tales mala capiūt in interitu, vt patebit psal. 139. Vnde dicit. Ambro. ꝙ illico si quis post pctm̄ flagellatur, hoc cedit ipsi in bonū. Nam signum est, ꝙ Deus non seruat ipsi punitionem post mortem. Per oppositum malū signū est quādo scelerati non flagellatur in hac vita, quia signum est, ꝙ Deus seruat pœnā in aliā. Ideo E ait Aug. Hic vre domine, hic seca vt in æternum parcas. Et nota, quòd totus iste discursus hæsitationis de diuina prouidentia maxime fuit ī primitiua ecclesia. Nā multi simplices Christiani videntes diram, & atrocem persecutionē tēpore Decii. & Diocl etiam inceperunt dubitare de fide catolica. & ore negabant Christum, licet non corde, intantū, ꝙ Marcellinus Papa adoleuit idolis incensum, licèt postea fuerit correctus, & recōciliatus, & sic multi fugiebant per montes, & speluncas, vt sępe dictum est. Et ideo ecclesia in persona infirmorū dicit ista verba. s. pene moti sunt pedes mei. i. fides mea quæ est fundamentum, & pes quo gradior in hac vita &c. Vnde sicut cogitatio, & effectio quæ sunt pedes aīæ dicuntur moueri à medio virtutis moralis: cū effundūtur, & egrediuntur extra F metas rationis, & ita dicitur vitiosus homo, ita pariter cum quis egreditur ad credendū & eligendum, & sequendū ea, quę sūt extra limites fidei, & contra fidem ex timore aut spontè, tunc dicitur infidelis siue hæreticus. Ideo iste homo, & Christianus infirmus deceptus ex supradictis dicit. Mei pedes penè moti sunt, & gressus mei pene effusi, & egressi sunt extra similes fidei supple, dubitando an Deus curaret actus humanos, & an esset iustus talia tolerando. Ex quo patet, ꝙ dubitare, & titubare est quasi a fide, & eius limitibus moueri, & effundi.

Sic dicebam narrabo sic: ecce nationem filiorum tuorum reprobaui.

In hac, seconda parte reuocat falsam opinionem

A nionem seu dubitationem, quā habuit dubitādo de diuina prouidentia: & iustitia. Vnde nota q supradicta simul fuit quæstio & dubitatio. Nam quæstio fuit quare Deus permittit prauos prosperari, & iustos flagellari, & à malis conculcari. Sed ex hac quæstione siue ignorantia huius quæstionis sequitur dubitatio: an Deus curet, & regat actus humanos: nam si regit eos, videtur iniustus talia tolerando: quia si est iustus nullum bonum debet relinquere irremuneratum, & nullum malū impunitum. Ideo in hac secunda parte soluit dubitationem: ostendendo Deū curare, & regere actus humanos; q & licèt tolleret ista ad tempus, tñ finaliter relinquit nullum malum impunitum, nec bonum irremuneratum. Ex quo patet, q est iustus iudex. & sic reuocat falsam opinionem: quam ignorando,
B & etiam cum zelo & ira tenuit dicendo supradicta. Vnde licèt non affirmatiuè tenuit istam falsam opinionem, tamen dubitauit, & penè adhæsit, motus à limitibus fidei. ideo dicit quasi correctus. Si dicebam narrabo sic: ecce nationem &c. Litera Hieronymi habet: Si narrauero sic ecce nationem filiorum tuorum reliqui. & sic litera est plana. Dicit ergo translatio nostra, si dicebam .i. si sic dicēdo narrauero seriose, & affirmauero .i. si sic affirmarem vt dictum supra est, approbando, & laudando vitam, & prosperitatem malorum sicut supra dixi ex passione, & infirmitate deceptus: ecce .i. manifeste patet, q reprobaui, & reprobarē nationē filiorū tuorū s. Abel, & Noe, & Abraā, Isaac, & Iacob, & Iob: & oīum apostolorū, & martyrū, & iustorū noui testamenti, qui semper fuerūt flagel-
C lati, & vexati à malis tyrannis. Nam Deus quos amat corrigit, & flagellat. Prouerb. 15. Et patet per totum discursum sacræ scripturæ. Quasi dicat: si esset vera ista opinio: omnes viri iusti vet. & noui testamenti essent reprobati, & decepti, qui semper passi sunt patienter flagella, & psecutiones propter Deū sed hoc nemo potest scire ex humana inuestigatione, nisi reuoluat, & perscrutetur sacram scripturam, & ibi videbit solutionem huius quæstionis s. qualiter Deus, est iustus iudex: & nullū malum relinquit impunitum. Ideo sequitur, & subdit.

Existimabam vt cognoscerē: hoc labor est ante me.

Existimabā vt cognoscerē .s. istā quæstionem intelligat onem, sed hic labor est ante me .i. valde laboriosum, quia nunquam potui videre veritatem, donec adhibui studiū sacræ scripturæ. Ideo dicit

D *Donec intrem in sanctuarium Dei: & intelligam in nouissimis eorum.*

Sanctuariū Dei, idest sacram scripturam; quæ dicitur sacrarium: & sanctuariū Dei: in quo recōduntur sola sacra gesta sanctorū patrū in quibus latent sacramēta Christi, & ecclesiæ. Et ideo sacra script. dicitur sanctuariū Dei, quia ibi literaliter scribūtur gesta, & dicta sanctorum patriarcarum, & prophetarū, & uirorum iustorum, sed mysticè figurantur omnia mysteria Christi, & ecclesiæ. Et intelligam in nouissimis eorum. Vnde nota, quòd Dauid siue iste homo infirmus antequam videret, & contemplaretur scripturā, ex ignorantia dubitauit, & zelauit zelo iræ, & mutidiæ super iniquos, sed postquàm ingressus est sanctuarium scripturæ, ibi intellexit in nouissimis illorum malorum. Nam ibi uidit, & legit qualiter omnes tyranni, & iniqui licet ad tempus fuerunt prosperati, tamen miserabiliter dies finierunt & vitam. Tunc cognouit nullum impium impunitum abire, & sic cognouit Deum mundum regere ex sapienti prouidentia, & iustitia: & ideo dicit: non intellexi donec introiui in sanctuarium Dei: idest secretum sacræ scripturæ: & intellexit istam materiam in nouissimis, & in finibus eorū prauorum. q. d. quia ibi vidi malū finem & exitum malorum .i. qualiter malè finierunt omnes persecutores iustorum: puta Cain, Farao, Zeb, Zebee, Salmana, Nero Domitianus, & cæteri. q. d. postquàm inuestigatione humana ista non potui reperire, conuerti me ad studium sacræ scripturæ, & reperi veritatem huiusmodi quæstionis per puni- E
tiones malorum, & præmia iustorum. Ideo sequitur.

Veruntamen propter dolos posuisti eis, deiecisti eos dum alleuarentur.

Idest ego noui in sanctuario sacræ scripturæ quō propter dolos & iniquitates illorum prauorū posuisti eis finem felicitatis suæ, & prosperitatis: delendo eos à facie terræ: quia non permisisti eos in perpetuum prosperari: imo deiecisti eos à prosperitate, dum alleuarentur, & exaltarentur, & etiam permisisti eos prosperari propter dolos, vt deciperentur in prosperitate, quia dum fuerunt in culmine prosperitatis, tunc deiecisti eos ad terram: & sic prosperitas eorum fuit eis indoliū & scādalū, & perniciē, & in causam interitus & damna-

A & damnationis. Nam ut ait Plato, & Augustinus, Diuitiæ mundanæ, & dignitates sunt bonis bonę, & salubres, & malis malæ, & perniciosæ. Nam boni bene vtendo adipiscitur gloriam, & felicitatem per eas, & mali malè vtendo propter eas pereunt hic & in futuro, vt ait Iuuenalis. Ideo sequitur.

Quomodo facti sunt in desolationem: subitò defecerunt: perierunt propter iniquitatem suam.

Sicut Aman, & Seianus: & Nero quia subitò defecerũt, & ceciderũt à dignitate & diuitiis, & perierunt corporaliter, & æternaliter propter iniquitatẽ suam. defecerunt dico sicut somnium. Nam vita & prosperitas mundi est sicut somniũ citò euanescẽs, & annihilabile. Nam sicut quis somniat, quòd est rex & diues, sed quando excitatur à somno nihil reperit, & uisa est ei illa felicitas, & lætitia B breuis, & deceptoria, ita homo licèt per longam uitam uixerit in prosperitate: tamen in morte videtur sibi suam uitam, & prosperitatem fuisse breuissimam, et quasi somnium, et vmbram, et non ueram felicitatem, sed quasi imaginem felicitatis. Ideo ait.

Velut somnium surgentium: domine in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.

O tu dñe rediges imaginẽ eorum .i. p̃speritatem eorum, quæ fuit quasi quædam imago prosperitatis, rediges ad nihilum à ciuitate, et regno tuo: quia nunquàm intrabunt in ciuitatem cœlestẽ. rediges dico sicut somnium surgentium .i. eorum qui surgunt a somno. Vel potest sic ordinari. Isti praui subitò defecerunt, et perierunt à ciuitate tua: sicut somnium surgẽtium deficit, et annihilatur, et sic imaginem eorum ad nihilum rediges .i. prosperitatem fallacem. et etiam potest hoc C literaliter referri ad plures, qui in hac uita fuerunt in tanta dignitate, quia imagines eorum erigebantur in plateis et in foro. Sed fuerunt turpiter eiecti à dignitatibus et interfecti. Ideo postea imagines eorum fuerunt cõminutæ: et ad nihilum redactæ, ut dicit Iuuenalis de Seiano, etiam de Nerone, et Domitiano. Nam imago Seiani trahebatur per ciuitatem, usquequò fuit lacerata. Nam ista erat consuetudo tyrannorum, qui dum erant in prosperitate faciebant fieri sibi imagines ex ære & metallo, & poni in foro, & locis publicis ad perpetuã memoriã eorum, vt ita uenerarentur in absentia sicut in præsentia. Sed quando deiiciebantur à statu, & dignitate: aut interficiebantur, tunc etiam imagines eorum conterebantur: sicut factum est de Seiano qui erat Neroni dilectus, intantum q̃ erat D secundus post eum, sed tandem venit in iram Neronis: qui fecit ipsum interfici: & ad ripã tiberis iactari: vbi inimici eum calcabant dicentes. Calcemus Cæsaris hostem, & trahebant imaginẽ eius per terrã & cõminuerunt eam. Vnde ad hunc intellectum forsan dicit. Et imaginem eorum ad nihilum rediges &c.

Quia inflãmatũ est cor meũ: & renes mei commutati sũt: & ego ad nihilum redactus sum et nesciui.

Hic Dauid in persona cuiuslibet iusti cõfiteẽ errorẽ suum, & ignorantiã, & impossibilitatẽ ad soluendam istã q̃onem. In qua tria facit. Nam primò facit quod dictum est. Secundò agit gratias, quia non mansit in illo errore. Tertiò dat salubre consilium, & doctrinã. secundum ibi. Et ego semper tecum. tertium ibi. Quid enim mihi est. Quantum autem ad E primum iam dictum est, quòd duo sunt consideranda in prædicta quæstione. Primò ipsa quæstio siue dubium in se .s. quare Deus permittit malos prosperari, & iustos deprimi, & affligi. Secundò considerandus est error, quẽ ignorantes, & fragiles inferebant ex supradicto dubio .s. q̃ uel Deus non curabat nec gubernabat actus humanos, uel ipse erat iniustus talia tolerando. Sed iã hunc errorẽ remouit Dauid in particula præcedenti: ostendendo, quòd Deus gubernat actus humanos, & semper in supradictis manet iustus iudex: q̃a licet permittat malos ad tempus prosperari, tum finaliter punit eos, & annihilat eorum prosperitatem, & deiicit eos dum eleuantur, & exaltantur &c. Et sic peccatum eorum nõ abiit impunitum. Sed quid dicendum de quæstione in se .s. quare Deus ista permittit F ad tempus fieri: quia interim patitur iustus? Ad hoc dicit Dauid: quòd licet ipse inflammatus desiderio sciendi: uel zelo, & inuidia prosperitatis malorum, per longa tẽpora inuestigauerit solutionem huius quæstionis: intantum, q̃ cogitationes eius fuerunt cõmutatæ ad supradictum errorem hæsitando, & dubitando de diuina prouidentia, & iustitia: tamen finaliter nunquàm potuit peruenire ad eius solutionem: imo tanquàm iumentum factus est ignorans, & quasi ad nihilum redacta est scientia sua in hac perscrutatione: eo quod ista quæstio est insolubilis, & inuestigabilis per scientiam humanam. Vnde intantum factus fuit ignorans, & quasi iumentum, & bestia in hac inuestigatione: q̃ incidit

A incidit in errorē, & dubiū de diuina iustitia, & prouidentia. Ideo dicit Aug. ꝙ qui quęrit solutionem huius quæstionis, & causam, videtur quærere causā diuinæ volūtatis, cuius nulla est causa, cū ipsa uoluntas diuina sit cā oīum. Ideo ait ꝙ de huiusmodi arcanis diuinis melior est fidelis ignorantia: quàm temeraria scientia. Nā multi volētes inquirere de hoc profundo, versi sunt in profundum multorū errorū, sicut fecerat iste afflictus fragilis. Et hoc est qđ intendit dicere Dauid dicēs. Ecce cor meum inflāmatū est inuestigando hanc quæstionem, & etiam cor meū. i. affectus, & sensualitas inflammata est ardescēs zelo iræ, & inuidiæ, uidendo prosperitatem malorū, & renes mei. i. cogitationes meę. interiores commutatæ sunt ad incidendum in supradictū errorē dubitando de diuina pro-B uidētia, & iustitia, iō ad nihilū redactus sum & nesciui. i. tota scientia mea, & labor studii mei ad nihilū redactus est, & nesciui soluere supradictā qōnem, imo ut iumentū & bestia ignorans factus sū apud te, uolendo quærere causam tuæ uolūtatis. Vnde nota, ꝙ renes quandoq; sumuntur pro interiori cogitatione in scriptura, ut ibi. Scrutās corda, & renes Deus. Vnde litera Hieron. habet, Quia cōtractum est cor meum, & lumbi mei uelut ignis fumigans, & ego insipiens & nesciens.

Vt iumentum factus sum apud te: & ego semper tecum.

Tenuisti manum dexterā meā: & in voluntate tua deduxisti me: & cum gloria suscepisti me.

Quasi dicat. Nā ista prouenīūt ex profunditate, & altitudine diuitiarū sapiētię, & sciētię tuę, cuius iudicia, & uię sunt inuestigabi-C les. iō quilibet intellectus humanus uolens ista inuestigare, est quasi iumētū, & bestia apud te non ualēs ista īuestigare: imo incidet in diuersos, & nefandos errores. Ex quib. patet, ꝙ melius est talia fideliter ignorare, & altitudini diuinæ sapientiæ dimittere, & relinquere, & cū timore, & tremore Deū magnificare, q̄ temere uelle inuestigare. & hæc vł intentio ipsius Dauid: licet aliter alii exponant hūc passum. Et ego sp tecum. Hic incipit uersiculus, & sñia in hebræo & translatione Hieronymi: ubi Dauid in persona iusti agit gratias, ꝙ licet aliquando ex dolore, & afflictione hæsitauerit: quia ira impedit animū ne possit cernere uerū, tñ Deus non permisit ipsum permanere in illo errore, imo cognouit ignorātiā suā, & talia prouenire ex illis occultissimis, & arcanis iudiciis sapientiæ diuinæ. Nā Deus semper tenuit manū dexterā eius. Ad cuius intellectū est notādū, ꝙ D sicut sensualitas, & caro dicitur sinistra hoīs, eo ꝙ sēper impellit hoīem ad partē deteriorē, ita rō dicitur dextera eo, ꝙ impellit hominē ad partē meliorē, & iustā, & ad obediendū Deo, & p̄ceptis eius. Iō licet Dauid, & aliquis iustus aliqñ fuerit impulsus a sinistra. i. a sensualitate ad dubitandū de diuina iustitia, tñ Deus semper tenuit manū dexteram. i. partē rōnalem ipsius, ne maneret in tali errore, imo ſm uoluntatē deliberatiuā, & fidelē, intelligentiā conformatus fuit diuinæ uolūtati tribuendo talia occultissimo, & iustissimo Dei iudicio. Ex quo patet ꝙ in tali titubatione Deus nunquā dimisit illū, imo semper fuit secū: quo ad partem rōnalem. Ideo dicit gratias tibi ago supple, quia ego semp E fui tecū, & nō fui separatus a te p fidē in tali meditatione; imo semper tenuisti dexterā manum meam. i. partem rationalē, & uoluntatē deliberatiuā, in qua parte rationali consistit uera fides, & spes, & caritas, & sic tenuisti dexteram meam per fidem in præsenti, cū qua fide, & spe toleraui patienter persecutiones: & afflictiones temporales, ideo cum gloria suscepisti me post hanc uitam in præmiū laborum, & persecutionū. Vnde dextera in scriptura non solum ponitur pro parte rationali, sed ēt pro recta uoluntate, & operatione, & iō dicit. Tenuisti manum dexterā meā. i. rectam, & piam intelligētiam, & fidelē ad credendū, & rectam uoluntatē ad bona operandū ne caderē in hęreses, aut blasphemias. & deduxisti me in tua uoluntate. i. per regulā mandatorū, & sic cū gloria, & uictoria suscepisti me q. d. Tu tenuisti intelligentiam F meam, ne caderem in errores contra fidem, & tenuisti uoluntatem meam ne committerem opera illicita, & nefanda contra tua pręcepta. Et sic semper fui tecum, te tenente dexteram meam &c.

Quid enim mihi est in cælo: & à te quid volui super terram?

Defecit caro mea & cor meum: Deus cordis mei. & pars mea Deus in æternum.

Hic dat salubrē doctrinā, & consiliū oīb. fidelib. super hac quæstione. Vnde dicit, ꝙ si nos uidemus, quòd Deus semper punit malos, & agentes contra legem diuinam, & dat præmium bonis, & iustis, ergo uanum, & inane est terrere tempus inuestigando de

A supradicta quæstione, nisi declinare à malo, & facere bonum. & ista est salubris doctrina & consilium bonum. Dicit ergo. Quid est mihi in cœlo amplius quærendum, nisi gloriã quàm das iustis? Et quid amplius uolui à te super terram, nisi gratiam supple ad bene operandum, quam das adhærentib. tibi & inuocantib. te? ergo vanum est aliud quærere, & tempus in curiositatibus terræ: quia in talibus curiositatibus defecit cor meum, & caro mea. i. sensualitas mea inquirendo, & inuestigando, iõ dimissis illis tu es Deus cordis & desiderii mei, & tu Deus es pars hæreditaria. i. hæreditas mea in æternum: & ideo aliud nolo quærere nec inuestigare. Et in hoc premio etiam defecit. i. terminauit desiderium cor meum, & caro mea: ideo nil aliud volo, Et declarat seipsum, dicens.

B *Quia ecce qui elongant se a te peribunt, perdidisti omnes qui fornicantur abs te.*

Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in domino Deo spem meam.

Vt annunciem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion.

Quia ecce. i. manifeste uidetur, ꝙ omnes, qui elongant se à te transgrediendo præcepta: peribunt in inferno, & tu perdidisti in dãnationẽ perpetuã oẽs qui fornicantur abs te. i. qui à te recedẽdo fornicãtur cũ diabolo eius suggestiões sequẽdo, & operãdo. Ex quo patet, ꝙ bonum, & melius est mihi adhęrere Deo, & ponere spem meã in eo, q̃ sequi diabolum, & elongari à Deo, vt possim annunciare oẽs laudationes, & opera tũa in portis ecclesiæ: quæ dicitur filia Sion: vt frequenter dictum est. Et etiam aures fidelium dicuntur

C portæ quibus audiuntur laudes Dei, &c. Ex his patet, quòd Dauid in hoc psalm. coniungit finem cum principio. Nã ibi dixit. Quam bonus Israel Deus his, qui recto sunt corde in fine vero concludit. Mihi adhærere Deo bonũ est. Nã quidã fragiles: putabãt, ꝙ Deus erat melior, & magis fauorabilis prauis, & tyrannis, & ẽt infidelib. quàm iustis, & fidelib. eò quòd illos permittit prosperari, hos autem affligit. Ad hoc respondet Dauid in psal. dicens. quòd est falsum: imo per oppositum Deus est bonus: imo melior, & fauorabilior iustis, & rectis corde, quàm prauis, & tyrannis. quod probatur. Nam licet ad tẽpus Deus permittat prosperari malos: tamen hoc cedit eis in malum. & in scandalum & in perniciem: quia infeliciori, & altiori prosperitate deiicit eos a prosperitate mundana & gloria cęlesti, & destinat eos ad pęnam ęternã. D Per oppositum autem. licet permittat iustos aliqñ flagellari, tñ totaliter non relinq̃t eos: imo tenet manũ eorũ dexteram, cõferendo gratiã: vt patienter tolerent flagella, & aduersitates, & etiã cedit eis in augmentum meritorum, & finaliter consequunt gloriam, & vitã æternã. Ex quo patet ꝙ Deus Israel melior, & magis fauorabilis est iustis, & rectis corde: quàm prauis, & tyrannis. Nam prosperitas illorum cedit eis in damnationem perpetuam, & aduersitas istorum cedit istis ad felicitatẽ, & gloriã ęternã: maxime quia nõ deserit eos per gratiam in tali aduersitate. & concludit, ꝙ melius est adhęrere Deo per fidem, & caritatem, & spem quàm elõgari ab eo, cũ tales pereant finaliter. Et hæc est tota intentio huius ps. & salubris doctrina, quam E dat nobis propheta, licet principalis qõ maneat insoluta ut dictum est. Sed Augu. videt soluere istam, quæstionem super ps. 54. dicẽs ꝙ Deus permittit prosperari, & regnare malos, ut bonos exerceant. Item in sermone de innocentibus, dicit ꝙ non esset meritũ nec corona martyrũ, nisi fuisset iniquitas tyrannorum &c. Item de iustis dicit August. quòd ideo flagellantur in hoc mundo, ne patiantur in alio. Item apostolus ad Corint. dicit: ꝙ ne magnitudo reuelationum extolleret eum datus est sibi stimulus &c. Ex quo patet, quòd flagella permittuntur iustis ad custodiam uirtutum, & etiam ad augmentum meritorum: ut ibidem dicitur, quia uirtus in infirmitate perficitur: & sic fuit flagellatus Iob, & Tobias. Sed in ueritate Augustinus, & Paulus propter hoc non soluũt to- F taliter quæstionem, quia nihil aliud ꝓbant, nisi quòd talia flagella cedunt iustis ad meritum, & gloriam, Sed nos videmus, ꝙ quidã iusti flagellantur: & quidam non: ideo semper manet quæstio insoluta s. quare magis Deus permittit flagellari unum iustũ quàm alium. Ideo Boetius. 5. de consolatione. prosa ultima, putat hoc soluere dicens: ꝙ ideo Deus magis permittit flagellari unum quàm alium, quia scit, ꝙ iste patiẽter tolerabit, ex iste forsan deficeret. Sed parcat mihi reuerentia tanti uiri, quia adhuc manet quæstio insoluta. Nam iste iustus non posset talia flagella patienter tolerare, nisi Deus teneret manum eius dexteram per gratiam, ut dictum est in hoc psal. ergo adhuc restat scire

quare

A quare Deus dat isti talem gratiã & non illi. Et ideo dicit Augustin. lib. super Malachiã: quòd ista quæstio est insolubilis, & inscrutabilis nobis: uno de tali quæstione melior est fidelis ignorantia, quàm temeraria scientia. Et hoc idẽ dicit hic Dauid: Ad nihilum redactus sum, & nesciui: ut iumẽtum factus sum apud te, ad soluendum supple istam quæstionem. Sed agit gratias quia Deus semper tenuit manum eius per gratiam in persecutionibus. Ideo dat salubrem doctrinam, ut Deo hæreamus &c. Hoc idẽ videtur sentire & referre Macrobius in Saturnalibus dicens. De Epicteto philosopho nobili: qa is quoq; seruus fuit, recentior est memoria, q̃ ut possit inter oblita nesciri, cuius etiam de se scripti duo versus referuntur: ea quibus illud latenter intelligas, non omni modo diis exosos
B esse qui in hac vita cum ærumnarum uarietate, luctatur, sed esse arcanas causas: ad quas paucorum potuit curiositas peruenire. Prima ergo conclusio siue doctrina huius psalmi est, quod Deus licet permittat iustos ad tempus flagellari, tamen bonus, & fauorabilis est eis finaliter. Secunda, quòd licet Deus permittat malos ad tempus prosperari, tamen finaliter punit eos, & prosperitas cedit eis in damnum. Ex quo patet ꝙ Deus est iustus iudex. Tertia, ꝙ omnis homo est ignorans ut iumentum ad inuestigandam, & soluendam supradictã quæstionẽ. s. quare Deus permittit bonos affligi à malis. Quarta, ꝙ Deus nunquàm deserit iustum in persecutionibus per gratiam, sed semper tenet manũ eius dexteram &c. Quinta, quòd homo iustus non debet amplius quærere de ista quæ
C stione postquàm Deus dat sibi gratiã in præsenti ad toleranda flagella, & dat gloriam in futuro. vnde dictum est Paulo. Sufficit tibi gratia mea. Sexta, ꝙ postquàm omnes qui elongant se à Deo pereunt & perduntur æternaliter, ergo melius est adhærere Deo per fidem, & caritatem, & ponere spẽ in eo. Et in hac vltima conclusione consistit tota sententia huius psal. & tota intelligentia eius, & finalis intentio prophetæ.

PSALMVS. LXXIII.

VT quid Deus repulisti in finem: iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ?

Huic psal. præponitur titulus Eruditio siue intellectus ipsi Asaph. Vnde licet qdã dicant, quòd Asaph fecit hunc psalmum, tamẽ beatus Hieronymus in epistola ad Fabiolam de mansionibus asserit Dauid fecisse ipsum; cum allegando versiculum huius psalmi ait: Et Dauid canit. Tu siccasti fluuios Etan. & ideo est dicendum, quòd Dauid fecit hunc psal. & dedit ipsum cantandum choro ipsius, Asaph, inquantum dirigitur, vel loquitur de tota ecclesia. Qui quidẽ psal. licèt uideatur facilis, eo ꝙ est totus historicus: tamen ipse est bene difficilis quantum ad determinatã materiam assignandam, & ideo est maximũ schisma inter Hebræos de materia huius ps. Nam quidam exponunt ipsum de vastatione Hierusalem facta per Chaldæos: quam præuidit ꝓpheta in spiritu, & quidam de uastatione facta tempore Macabæorum, quidam autem de uastatione facta per Romanos, & de captiuitate in qua modo sunt: de qua petunt liberari per Messiam, quam falso expectant. & sic non solum unus contradicit alteri: sed ẽt vnusquisq; ꝯdicit sibiipsi in processu expositionis huius ps. Et ideo spretis ineptiis eorum præsupponendo quintam regulam de spũ, & litera, & de duplici spiritu ꝓphetarum: prout fuit assignata in prologo, est dicendum, ꝙ Dauid qui fuit principium & ampliator illius regni, & cultus diuini, & templi desiderás scire discursum, & durationem illius regni, & ciuitatis, & templi præuidit in spiritu per reuelationem qualiter propter peccata illius populi ciuitas illa cũ templo primo erat destruenda per Chaldæos, & postea reædificanda cũ sc̃do templo. Sed iterũ ciuitas erat uastanda, et affligenda cũ toto regno, et templũ prophanãdũ per Antiochũ de genere Græcorum tp̃e Macabæorũ. Sed quia præuidit ĩ spiritu, ꝙ Christus in suo aduentu non solũ erat liberaturus illũ populũ, et totum mũdum a miserabili seruitute peccati, sed etiam de persecutione populi gentilis: inquãtum iugo suo debebat subiugare totum populum gentilem, qui sicut ante psequebatur nomen Dei Abraam, Isaac, et Iacob, et legem Moysi, postea ille populus debebat subiici Deo Abraam, et Israel, et defendere nomen Dei Iacob: Ideo Dauid petit in hoc psalmo liberari de populo gentili ꝓ aduentum Christi. Sed postea quia præuidit qualiter illa persecutio facta tempore Macabæorum erat figura futuræ persecutionis ecclesiæ faciendæ per Mahometum, et Antichristũ: iõ pariter petit liberationem ecclesiæ Christi, et sic iste psal. currit et procedit in duplici spũ s'm ꝙ Dauid in persona ecclesiæ

A clesiæ petit liberari de duplici persecutione ecclesiæ quā prævidit in spiritu. Nam ipse petit ecclesiā liberari s͠m statum vete. testa. ab utraq; afflictione tā sp͠uali, q̄ t͠pali per primū aduentū Christi, & ēt petit liberari s͠m statum no. test. de persecutione Mahumeti, & Antichristi. Et ideo ne confundantur intellectus simpliciū lectorū, fiet duplex, & distincta expositio huius psal. s. vna de uastatione illius ciuitatis, & templi facta per Antiochum, & altera de vastatione ecclesiæ noui test. facta per Mahumetū & facienda p Antichristū: prout fuit figurata p primā. Quantū ergo ad primā expositionē duo facit. Nā primo exponit suā uastationē, & afflictionē. secundò petit liberari per Christū. ibi. Vsquequo domine. Cōqueritur ergo Dauid, & dicit in persona illius populi fidelis afflicti t͠pe

B Macabæorum. O Deus, ut quid repulisti, & oblitus es nos in finem. i. totaliter, & iratus est furor tuus super nos: qui sumus oues pascuæ tuæ? Ex hoc patet, q̄ ista nō est uox populi existentis in captiuitate Babylonica sicut Iudæorum quidam dicunt, quia Dauid iā prævidit, q̄ propter scelera sua, & peccatorū idololatriæ ille populus erat captiuādus, & sic non ignorabat causam illius captiuitatis. sed loquitur in persona Macabæorū, & aliorum fideliū, qui affligebantur. Et etiā hic propheta non quærit causam quare Deus p̄mittebat eos affligi: quia nunq̄ defuerūt eis peccata, propter quę merebantur affligi. Sed conqueritur quare tanto t͠pe durabat illa afflictio, & quare Messias tantum differebat aduentum suū ad liberandum eos: quia uidebatur eos finaliter, & total͠r repulisse, & obli-

C uioni tradidisse, & oues suas, refellisse, & abdicasse. Ideo Dauid vt moueat Deum ad misericordiā; & ut mittat Messiam ad liberandū eos: cōmemorat beneficia pręterita. Nam delectatur magnanimus in audiendo beneficia quæ fecit, & magis mouetur ad maiora. vt patet 4. Ethicorum. Et ideo memorantur maiora beneficia, & illa quæ erant figura futuræ redemptionis. Ideo dicit.

Memor esto congregationis tuæ: quam possedisti ab initio.

Redemisti uirgam hæreditatis tuæ: mons Sion in quo habitasti in eo.

O domine memento ꝯgregationis tuæ. s. filiorum Israel, quā congregasti, & possedisti ab initio. s. ab Abraam quem eduxisti de Hur Chaldęorū, & postea de Mesopotamia, & eduxisti in terram Canaā: a quo ista con-

D gregatio hēt originem. Et postea cōgregasti ist͠m populum ex Aegypto in Ramasse, & sic duxisti ipsum p desertum, & multotiens redemisti virgam hęreditatis tuę. s. sceptrū, & regnum Israel. Nam primò redemisti ipsum de Aegyptiaca captiuitate. Secundò in mari rubro. Tertiò introduxisti ipsum in terram p̄missionis, & ibi redemisti, & liberasti ipsum per multos iudices, & finaliter tēpore Samuelis dedisti ipsi virgam, & sceptrum regale. Quæ virga, & regnum multotiens fuit infestatum à regibus Assyriorum, & Babylonorum, & Aegyptiorum, sed finaliter semp redemisti, & liberasti istā virgam, & regnū hæreditatis tuæ, quæ est mons Sion. s. Hierusalem caput, & sceptrum regni, in quo habitasti per spālem cultum. Et nota, q̄ dicitur in

E quo, & in eo: q̄a ad diuersa referunt. q. d. in quo monte, & ciuitate habitasti, & habuisti sceptrum tanq̄ in capite regni: & habitasti in eo, idest in templo per specialem cultum. Nam ciuitas erat sedes & sceptrū regni, & templum sedes sacerdotalis: in quo templo erat arca dn̄i sedentis super Cherubin. q. d. Tu donasti liberam hæreditatem isti populo. s. terram promissionis, & templum, & regnum, & omnes dignitates super cæteras nationes. Et notanter s͠m Augustinum, populū Israel vocat uirgam hæreditatis Dei, eo q̄ fuit figuratus per illam virgam qua Moyses fecit oīa miracula, & prodigia in Aegypto, & in mari rubro, & per totum desertum. Translatio Hieronymi habet. Redemisti sceptrum hæreditatis tuæ: mōtem Sion, in quo habitasti, & sic est litera plana.

Leua manus tuas in superbias eorum in finem: quanta malignatus est inimicus in sancto.

F *Et gloriati sunt qui oderunt te: in medio solemnitatis tuæ.*

Hic petit liberari memorans instantes afflictiones, & dicens: Leua manus tuas. i. potentiam tuam in finem. i. finaliter, in. i. cōtra superbias eorū inimicorum infideliū. Et uide supple: quanta malignitas est iste Antiochus inimicus in sancto. s. templo, & populo tuo, & sanctuario, uastando, cædēdo, polluendo &c. Et qūo illi infideles qui oderunt te, gloriati sunt se habuisse uictoriam in medio solemnitatis. i. in medio templi, & ciuitatis ubi celebrabantur tuæ solemnes festiuitates. q. d. in odium tui, & uituperium, & contēptū ista quæ sequuntur, fecerunt. Nam primò.

Posue-

A *Posuerunt signa sua signa & non cognouerunt sicut in exitu super summum.*

Posuerunt signa sua, quia Antiocus posuit imaginem suam, & idolũ Iouis Olympii in medio templi vbi celebrabantur solemnitates, & offerebantur Deo sacrificia, & ẽt in signum captionis. Et interponitur non cognouerunt. i. gentiles in omnibus his Deum non cognouerunt, nec timuerunt, nec cognouerunt, ꝙ Deus permittebat ista ex peccatis Iudæorum, imo imputabant, & attribuebant victoriæ suæ, & debet sic ordinari litera. Posuerunt signa sua in medio templo solennitatis tuæ. signa dico posuerunt super summum, & turrim, & arcem, & templum, sicut in exitu: quia bonus exitus belli, dr̃ uictoria, & econuerso, i. sicut solet fieri in uictoria, sicut in exitu. i. tanquã in victoriam, siue ad signum, &
B in signũ uictoriæ, & in hoc non cognouerũt ista propter peccata populi permitti, imo ꝓpriæ uictoriæ, & uiribus attribuerunt.

Quasi in silua lignorum securibus exciderunt ianuas eius in idipsũ, ĩ securi et ascia deiecerũt eam.

Incenderunt igni sanctuarium tuum in terra polluerunt tabernaculum nominis tui.

Non solum posuerunt signa sua in tẽplo, & præsidio ciuitatis, sed etiã exciderunt ianuas eius. s. templi, & ciuitatis in securibus, sicut solent excidi arbores in silua lignorũ, & arborum, & in idipsum. i. similiter deiecerũt eam. s. ciuitatem in securi & ascia. Vnde sicut securis dicitur a secando, ita ascia dicit quasi acuta, & bene scindens ab acuendo. Et est instrumentum quo dolant fabri lignarij. Et ẽt incenderunt sanctuarium tuum, & templũ, & polluerunt in terra tabernaculum nominis tui. idest ubi nomen tuum uenerabatur,
C & colebatur polluerunt, quia ibi posuerunt idolum Iouis olympii, & ibidem sacrificarunt Diis suis.

Dixerunt in corde suo cognatio eorum simul, quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra.

Signa nostra non vidimus: iam non est propheta: & nos non cognoscet amplius.

Tota illa cognatio. i. generatio, & concio infidelium dixerunt, & simul in consilio statuerũt, faciamus quiescere, & cessare a terra. i. de tota terra dies festos. i. solẽnitates, & festiuitates, quas Deus in lege ꝓcepit, quasi dicant. Prohibeamus ne Iudæi seruẽt festiuitates, & cætera legalia, & præcepta: sed seruẽt ritus gentilium. sicut patet primo Maccabęorum per totum, & etiam 2. Maccabæorum 7.

Sed ista etiam uerba sunt uerba illorum Iudæorum qui apostatarunt tẽpore Maccabæorum, qui dicebant, ꝙ postquam dimiserãt legalia, & seruabant ritus gentium, euenerat eis prosperitas. Ideo sequitur, signa nostra antiqua non uidimus, & iam non est propheta in Israel, nec Deus cognoscet nos amplius quasi dicant. Iam Deus dimisit illum populũ, & legẽ, & præbet fauorem gentilibus. Ideo melius est eis adhærere. D

Vsquequo Deus improperabit inimicus, irritat aduersarius nomen tuum in finem?

Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?

Deus autem rex noster ante secula operatus est salutem in medio terræ.

Hic petit non solum restaurationem ciuitatis, & templi prophanati, & polluti ꝑ Antiochum, sed ẽt principaliter petit restaurationem, & liberationẽ totius generis humani uexati per diabolum, & per idololatriam, & ideo semper currit duplex intelligẽtia in hac secunda parte. Dicit ergo. O Deus usque quo inimicus diabolus, & populus gẽtilis improperabit nobis contemnendo legem tuã, & aduersarius. i. populus gentilis irritabit nomen tuum dicẽdo, ꝙ Deus Israel non est potens ad liberandum nos de manib. eorum: & præferendo tibi Deos suos? ut quid auertis manum tuam. i. potentiam tuam ab eis? quasi dicat. cur cessas eos punire, et adhibere manum, & potentiam tuam supes eos, & auertis. i. non mitis dexteram tuam, & potentiam de sinu tuo in finem. i. finaliter, & totalr̃ contra eos, vt punias totalr̃ eos? Et est modus locutionis contra desides, et ignauos, et secordes, et inertes, qui non curant uindicare iniurias, qui dicuntur habere manus in sinu: nõ mittentes eas ꝯ hostes. q. d. Quare non trahis manum de sinu tuo, ut mittas in hostes qui irritant nomen tuum? Sed ego credo, ꝙ hic lateat maius sacramentum. Ad cuius intelligẽtiam est aduertendum, ꝙ Christus dr̃ manus dextera ipsius patris, ut dictum est in prologo, qua pater exercet suam uirtutem, & qua creauit mundum, et recreauit humanum genus, et uicit diabolum, qui quidem filius est Deus ante sæcula, et uerbum in sinu patris. Quare pater dicitur misisse manum suam de sinu suo: quando misit uerbum in carnẽ, per quod liberauit genus humanum, et uicit diabolum, et subiecit populum gentilem iugo fidei. Dicit ergo Dauid in persona totius cor- E F

A poris mystici pro illo statu. O Deus pater qđ idest quare auertis à nobis manum tuam, nō mittendo filium? & quare auertis dexteram tuam de sinu tuo, idest quare non mittis filium tuum de sinu tuo, vt sumat carnem, & liberet nos? q̄a ipse est Chr̄s rex noster qui est ante sęcula: quia antequàm mundus fieret ipse erat verbum in principio, & verbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum: per quem ex tempore mundus, & omnia facta sunt. Itē inquantum rex noster operatus est salutē in medio terræ: Et ponitur præteritum pro futuro: pp certitudinem prophetiæ, & propter reuelationem iam ipsi factam. Quasi dicat: tu mihi reuelasti in spū, & per figuras scripturarū in spiritu præuidi qualiter iste rex noster Christus: qui dicitur tua manus dextera, est operaturus salutem generis humani in Hierusalem: quæ est in medio terræ habitabilis. In

B medio dico secundum latitudinem, quia est sita quasi in fine siue ī medio quarti climatis: & sic dicitur esse in medio mundi dico: secūdum latitudinem, quia distat ab æquinoctiali quasi triginta duobus gradibus, ubi Christus crucifixus est. quasi dicat: postquàm hoc mihi reuelasti fac, vt impleatur.

Tu confirmasti in virtute tua mare: contribulasti capita draconum in aquis.

Tu confregisti capita draconis: dedisti eum escam populis Aethiopum.

Hic explicat mysteria ī quibus figuraliter Dauid præuidit redemptionē, & liberationē nostram, & excidium diaboli: ex quibus assumit parabolā, & propositionē nostrā, & excidium diaboli. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ illa virga cum qua Moyses fecit miracula in Aegypto, & diuisit mare rubrum, de

C qua supra dictum est, fuit figura ipsius Xp̄i, & Xp̄s fuit figuratus per eā. Vnde sicut illa virga fuit instrumētū ꝑ qđ Moyses fecit illa miracula in terris, ut ait Leo papa. Vnde quasi per omnia illa virga fuit figura Christi in cūctis mysterijs, unde per hanc Moyses percussit aquas maris rubri, & aquæ fuerunt diuisæ admodum muri firmi, ex vtraque parte prębētes uiam securam filijs Israel, unde euaserūt & liberati sunt de Agyptijs, quæ quidē uirtus non erat in uirga principaliter, sed in uirtute diuina, existente in angelo, qui erat inclusus in nube. Ita pariter Christus per cōtactū carnis præbuit uirtutem regeneratiuam aquis ad baptismum nostrū, per quam aquam baptismalem liberamur de captiuitate diaboli, & transimus per undas huius mundi, &

D tendimus in terram uiuentium nobis ꝓmissam. Et sic Christus nos ducit in patriam per aquas baptismales. Et sic sicut illæmet aq̄ uenerunt super Pharaonē & Aegyptios, & suffocarunt eos, ita aquæ peccatorum huius mūdi suffocant homines in peccato originali, & actuali, nisi sint sanatæ, & fugatæ per uirgam & potestatem Christi. Vnde nota, ꝙ rex Aegypti, & omnes Aegyptii dicuntur dracones eo ꝙ habitant inter aquas, & persusiones aquarū ipsius Nili: & sic Eze. 29. appellat Draconē regem Aegypti, dicens, Draco magne qui excubabas in medio fluminum. Et etiam tota Aegyptus dicit̄ draco. Et magnates Aegypti dicuntur capita draconis. Et ideo quando Deus submersit Pharaonē, & exercitum eius in mari rubro, dicitur confregisse capita draconis in aquis, quod fuit figura, ꝙ eo-

E dem modo Christus debebat confringere, & submergere diabolum qui dicitur draco, & etiā submergere capita draconis, q̄ sunt duo uitia capitalia, in aquis baptismalibus. Et sic Deus dedit Pharaonem, & Aegyptios coruis nigris comedēdos: qui corui dicuntur populus, & multitudo Aethiopum, idest nigrorum. Illud fuit figura, ꝙ postq̄ Christus liberasset fideles per aquas baptismales, & confregisset diabolum, & septem vitia capitalia, tunc debēbat cōgregare fideles in ecclesiam suam, & relinquere infideles diabolis comedendos. Et hoc est qđ dicit hic propheta, adducens illud mysterium in figura. Vnde ait. O Deus tu confirmasti in virtute tua mare. i. ad modum parietis firmum stare fecisti, quādo Moyses percussit aquas cū uirga. Et post-

F quàm populus tuus illæsus transiuit: tunc cōtribulasti, & contriuisti capita draconum: idest Aegyptiorum in aquis. Et tu confregisti capita draconis, idest magnates Pharaonis, & dedisti ipsum draconē. s. regem Aegypti cum magnatibus suis, in escā populis Aethiopū. i. coruorum nigrorum. Sed quia hoc fuit figura tui aduentus: ergo ueni in carnem, & percute mare baptismale virga tuæ humanitatis, & libera nos, & cōtribula, & confringe capita. i. vitia capitalia draconis. i. diaboli. quasi dicat. Sicut tu contriuisti, & confregisti capita Aegyptiorum in mari rubro: ita confringe diabolum, & capita eius in baptismo per contactum tuæ carnis in Iordane, & in tota ecclesia. Vnde nota quòd peccatum originale dicitur caput draconis. i. diaboli: quo primo.

A mo mordet in nostra libidinosa generatione. Septem autem uitia capitalia sunt capita in cauda draconis: quib. mordet hominẽ per processum temporis: & in adulta ætate. Et sic baptismus non solum extinguit pctm̃ originale quod dr̃ caput: sed etiam actualia peccata quæ sunt septẽ capita in cauda draconis, & hoc est quod prophetice dicit Dauid de Christo per figurã interitus Pharaonis, & suorum in mari &c. vñ iste draco magnus diabolus habet primo tria capita, idest tria genera peccatorum. s. originale, actuale, & ueniale, quib. mordet gen⁹ humanum. Sed actuale diuiditur in septem uitia capitalia: siue septem spiritus neq;ores se: qui præsunt tanquam principes septem uitijs capitalib. & omnes confregit Christus. Primo per virgam baptismi. Secundo per virgã pęnitentiæ. Ió dicit. Tu confregisti &c. & sic
B ponitur figura pro figurato in hac litera & præteritum pro futuro: sicut est mos Dauid in hoc psalmo, & cæteris. Item sequitur.

Tu dirupisti fontes, & torrentes: tu siccasti fluuios Ethan.

Quasi dicat tu Deus per Moysen percutiẽtem rupem Oreb cum eadem uirga dirupisti & aperuisti fontes, & torrentes emanantes de petra, primo in Oreb. Exod. 16 & scdo ad aquas ꝯdictionis. Numeri 20. Per qđ figuratum fuit ꝙ latus Christi debebat percuti: & lancea aperiri: & sanguis, & aqua ex eo emanare in remissionem peccatorum, & virtutem sacramẽtorum ecclesiæ. q. d. Sicut tu dirupisti rupem in fontes, & torrentes aquarum ad potandos, & refrigerandos populos pereuntes: ita aperiatur latus tuum lã
C cea: ut inde emanet precium; & refrigeriũ nostrum & cætera. Tu siccasti fluuios Ethã. Ad cuius intellectum est aduertendum: ꝙ populus Israel erat in Ethã quando Pharao persequebatur eum: & per littus Ethã intrauit Israel per siccum ad aliã partem deserti ipsius Ethan. ut patet in Exodo. Et sic Dauid hic intelligit per fluuios Ethan: vndas, & fluctus marinos ipsius Ethan: quos siccauit Moyses qñ percussit mare: & apparuit via, & terra sicca in medio maris. Et ió dicit: siccasti fluuios, idest fluctus, & vndas fluentes maris, & littoris Ethan. Quo ad ostendendũ duo contraria fecit Deus cum eadem virga. Nam percutiendo rupem eduxit aquam de sicco: & percutiendo mare siccauit, ipsum. faciẽdo uiam siccam in medio eius per qđ ostendit ꝙ Christus per eandem virtutem, D potẽtiam prębet gratiam: & destruit peccatum: & refrigerat fideles: & conterit diabolũ, & obstinatos, & ideo vult dicere hic Dauid. Sicut tu dirupisti fontes, & torrẽtes de petra per eandem uirgam percutiendo: & siccasti mare, & fluctus Ethan: ita pariter cũ veneris in carnem: per eandem uirtutẽ passionis saluabis fideles, & domabis diabolum & infideles: & præbebis gratiã, & destrues peccatum. Ethan etiam potest esse nomen appellatiuum: & interpretatur fortitudo. ió litera Hieronymi habet. Tu siccasti flumina fortia, scilicet in Ægypto & etiam flumen Iordanis: quando introiuit Israel terram promissionis. Iosue. 3. Et tunc est eadẽ sententia mystica, & prophetica. quasi dicat. Tu Christe qui fecisti illa mysteria mirabilia figuraliter in testamento ueteri, ueni in carnem, & fac ea, quæ per illa figurabantur ad nostram redemptionem &c. E

Tuus est dies: tua est nox: tu fabricatus es auroram, & solem.

Tu fecisti omnes terminos terræ: æstatem & ver tu plasmasti ea.

Quasi dicat. tu fecisti diem, & noctem; & fabricatus es auroram, & solem. Et tu fecisti terminos terræ. Nam terram littorib. maris terminasti: immo mare littorib. terræ terminasti: & tu plasmasti ęstatem & uer. Et sic patet ꝙ tu fecisti cœlum quantum ad ambitũ, & astra, & solem &c. Et tu fecisti, & deposuisti terram diuidendo aquam ab aquis. Et apparuit arida ad habitationem hominum terminata littoribus maris. Et etiam creasti tempus, & dimisisti ipsum per æstatem, & uer, & hyemẽ, & autumnum, ut succederẽt, & durarent generationes, & corruptiones, F tolleretur fastidium hominum: nec semper essent i ęstate aut hyeme. Ideo palsmasti uer ad temperandum hyemem: ut herbas, & fructus germinaret terra. Et formasti æstatem ut in ea omnes fructus maturarentur. Non autem nominat autumnum nec hyemem: quia potius faciũt ad corruptionem. Sed tota illa creatio, & dispositio vniuersi, quæ facta, & creata fuit in principio per uerbum: erat figura nostræ regenerationis, & recreationis, ut patebit psalmo cẽtesimotertio. Ió hoc adducit Dauid in figura. Quasi dicat. sicut tu creasti totum vniuersum in principio & distinxisti, & disposuisti per partes, & per species, & loca, & tempora significando

A nostram regenerationem, ita ueni, & imple opus nostræ regenerationis, & nostræ redēptionis, prout ibi figuratur. Vnde sicut in toto uniuerso signantur tres partes: s. cælum, & elementa, & elementata, ita pariter in ecclesia assignantur tres partes. s. sancti uiri q sūt cęlum, & sapientes, & doctores qui sunt elementa, & omnes simplices fideles qui sunt elemētata. Et sicut in mundo assignant̄ quatuor tempora: ita pariter in ecclesia. Nā primum tempus fuit hyems post peccatū Adæ. Secundum fuit uer in lege Moysi: in quo tā q̃ in arbore inceperunt misteria generari. Sed tempus gratiæ in aduentu Christi fuit æstas, in qua fructus legis fuerunt maturi ad colligendum, sed tempus Antichristi erit autumnus in quo folia ecclesiæ cadēt &c. Et iō propheta hic tacet hyemē, & autumnū, quia B per hyemē interpretatur peccatum Adæ, & per autumnum tp̄s filij perditionis. Sed nominat uer p quod interpretat̄ tp̄s uet. te. Et æstatem, per quam significatur tp̄s grǣ. q. d. Tu Deus plasmasti, & creasti legē ueterem, & nouam, & tēpus legis, & tp̄s gratiæ. Et sic ēt creasti diem, & noctem. i. legem ueterem & nouam. Iō sicut tuus est dies. i. lex euangelica, & tp̄s grǣ: ita tua est nox. i. lex uetus, & tp̄s eius. Et hoc dicit ꝯ Manichęos qui dn̄t legem ueterem non esse datam a bono Deo. Et ēt dn̄t, ꝙ Deus solum creauit creaturas incorporeas, & inuisibiles. Et ēt per auroram intelligit tempus legis propinquum Chr̄o, qn̄ sol mittebat suos radios inter umbras noctis per Ioannem Baptistam. Et per solē intelligit humanitatem Christi qui est sol iustitiæ, per cuius præsentiā factus est dies gratiæ. C Ex supradictis patet, ꝙ Dauid omnia supradicta adducit in figuram aduentus Christi, & nostræ redemptionis, & sic ponit figuram pro figurato. Nam omnia illa erant in Christo implenda, & fuerunt de facto in eo impleta, & hoc petit Dauid in hoc psalmo. Et ideo subdit.

Memor esto huius inimicus improperauit domino & populus insipiens incitauit nomen tuum?

Ne tradas bestijs aīas confitentes tibi: et animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem.

Respice in testamentum tuum: quia repleti sunt qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatum.

Ne auertatur humilis factus confusus: pauper, & inops laudabunt nomen tuum.

O Domine Iesu memor esto huius figuræ, & misterii supradicti, & memor esto huius populi tui ad cōplendas figuras memoratas, & libera nos de manu, & improperijs infidelium. D Erit ne uerum aut sustinebis, ꝙ inimicus populus infidelis improperabit, & improperia dicet dn̄o, & populus infidelium insipiens incitabit ad contumeliam, & uituperabit nomē tuum? hoc dicit propheta cū indignatione. Et rogo ne tradas. i. ne tradi pmittas bestijs. i. diabolo, & membris eius bestialiter uiuentib. aīas confitentium tibi. Et appellat bestias Antiocum, & Nicanorem, sequaces eorū, q uastarunt, & deuorarunt illam ciuitatem, & populum tā q̃ bestiæ. Sed qa Deus hoc permittebat, iō subdit. Et ne in finē nec totaliter obliuiscaris aīas pauperū fidelium tuorum qa infideles expoliauerūt eos, & ne contemnas sed respice test. tuū præbendo fauorē legi tuæ, & fidelib. tuis expoliatis, qm̄ inimici tui q obstinati, & denigrati, E & occæcati sunt p auaritiā, & infidelitatē & cætera pc̄tī, repleti sunt domib. & cæteris temporalib. bonis iniquitatum terræ. i. bonis terrenis per iniquitatem, & rapinam, & uiolētiam acquisitis. Litera Hieronymi hēt. Respice ad pc̄tm̄, quia repleti sunt tenebris terræ habitationis iniquæ, & tunc litera est plana. Rogo ergo ne fidelis populus tuus humilis auertat̄, & pellatur a te factus cōfusus, & inadiutus & desolatus. Nam diuites huius mundi non laudabunt te, sed iste populus fidelis pauper, & inops laudabunt nomē tuū, & colent te seruando legem tuam.

Exurge Deus: iudica causam tuam: memor esto improperiorum tuorum: eorum quæ ab insipiente sunt tota die.

Ne obliuiscaris uoces inimicorum tuorum, superbia eorum qui te oderunt ascendit semper.

Ergo Christe exurge, & ueni in carnē, & iudica causam tuam in nobis, & defende eā ꝯ inimicos, & esto memor improperiorum tuorum, quæ ab illo populo insipiente sunt, & dn̄r, & fiunt tota die ꝯ te. Et ne obliuiscaris punire uoces, & blasphemias inimicorū tuorum, qm̄ superbia eorum infidelium qui te oderunt ascendit, & crescit semper. Nam quia differs aduentum tuum, & punitionē ipsorum, ideo blasphemant dicentes Deum Israel esse impotentem, & dicunt legem tuam esse uanam: in qua promittitur Messias redemptor, & liberator. Et etiā superbia, & blasphemia eorum ascendit semper in cęlū contra te, & crescis in eis. Hæc autem expositio supradicta licet sit catolica, & uera, in-

quantum

A quantum David inuocat Christum ex parte ecclesiæ pro statu ve. test. vt veniat in carnē ad liberandum eos spiritualiter, & tēporaliter, tū allegat figuram pro figurato: quia idē Iesus qui liberauit genus humanum de potestate diaboli per mortem, & passionem, & aquas baptismi post incarnationem, idem & Iesus eduxit populum de Aegypto: & traduxit per mare rubrum in figura nostræ redemptionis, & regenerationis, ut ait B. Iudas in sua canonica: & sic bene merito Dauid allegat figuram pro figurato. Sed q̄a Dauid habuit multiplicē spiritū propheticæ, & plura simul videbat in spiritu de Christo, & ecclesia: q̄a prophanatio, & vastatio tēpli, & ciuitatis facta per Antiochum tempore Maccabæorum fuit figura ꝓphanationis, & uastationis ecclesiæ, quæ facta est per sectā Mahometicam, & fiet per Antichristū: Ideo Dauid
B in spiritu ꝓphetico prȩuidit oēs persecutiones ecclesiæ vsq; ad Antichristum in figura per captiuitatem Babyloniæ, & ꝑsecutionē Maccabæorum, sicut ēt præuidit Daniel. Et ideo est dicendum, ꝙ Dauid in hoc psal. non solum inuocat Christum, vt veniat in carnē ad liberandum illum populum de persecutione infidelium, & totum genus humanum de potestate diaboli, sicut Israel de Ægypto: vt dictum est in supradicta expositione: sed etiam inuocat Christum, vt veniat in secundo aduentu ad liberandum ecclesiā suā iam prostratam de potestate Mahometi, & Antichristi. Nam ipsi Dauid fuit reuelatus totus discursus ecclesiæ vsq; ad diem iudicii, vt frequenter dictum est: & ideo exponendus est iterum specialiter iste psal. de persecutione
C Mahometi, & Antichristi: ut distinctius ītelligatur. Duo ergo facit. Nam primo exponēdo quærelam, prædicit stragem quam facturus est Antichristus in ecclesia, & eius ꝑcursores de secta sarracenica. Secundo inuocat Christum, vt veniat ad liberandam ecclesiā de potestate Mahometi, & Antichristi, allegando Christi oīpotentiam ibi. Vsquequo Deus improperabit inimicus. Quantum ad primum, est primò notandum, ꝙ sicut ecclesia Christi habuit quatuor conditiones sanctorum ad construendū: Ita habuit, & habet quatuor conditiones inimicorum ad destruēdū. Nā primo cōgregarunt eam apostoli per suā prædicationē, & miracula. Scdo martires rigarūt eā sanguine suo. Tertiò doctores roborarunt eam declarando sacras scripturas.

D Quartò roborarunt eam sancti viri confessores, & religiosi ꝑ totā Aegyptum, & Syriā, & Armeniam, & Mesopotamiā, & Persiam, & Indiā, ex quorū exēplo, & sanctitate multi conuersi sunt ad fidē, intantū, ꝙ ab ascensione Christi ad annum quasi septingentesimū oēs nationes mūdi ab India vsq; Hispaniā, & ab Aethiopia vsq; in Scitiā venerunt ad fidē Chri, & cōgregatæ sunt ī ecclesia sub iugo fidei pro maiori parte. Ita pari mō surrexerūt quatuor cōditiones inimicorū quos præuidit Dan. 7. ca. per figuram quatuor bestiarum in mari magno contra ecclesiā Christi ad destruēdam eam. Prima aūt bestia fuit quasi leæna. Secūda quasi ursus. Tertia quasi pardus. Quarta terribilis sine nomine, quæ oēs alias deuorauit. Per leænā intellr persecutio tirānorū. Et per ursum persecutio hȩreticorum. per pardum autē persecutio Sarracenorū, quæ incepit post Heraclium imperatorē circa annos domini 700. quæ secta iō dicitur quasi pardus, propter varietatem nationum bestialium, quæ eam receperunt. Nam tres nationes magis uiles, & bestiales, quæ erant in mundo receperunt sectā Mahometicam. s. Arabes, Turci, & Tartari, & una pars Aethiopum. Secundo dicitur similis pardo ꝑꝑ diuersitatem hæresum, quas continet in se illa secta, quia fuit cōficta ex multis, & diuersis hæresib. quæ tunc laborabant in Arabia: puta ex hæresi virili, quæ dicebat Chrm esse purum hominem, sed in eo habitare diuinitatē patris, & concedebat ipsum esse genitum ex Spiritu Sancto ipsius patris. Et ēt hæresi Iacobitarum, qui seruāt circūcisionē. Et ex hæresi Manichæorū, q̄ dicebāt Chrm non uere mortuum, & passum realiter. sed in apparētia. Et ex hæresi Montanorū qui dicebāt Xpm post Antichristū, & resurrectionē generalē regnaturū mille annis ī libertate, & felicitate carnali cum suis. Vnde dnt Sarraceni, ꝙ Deus ad hoc creauit & genuit Chrm ex spiritu suo, ut debellet, & interficiat Antichristum in fine dierū, & iudicet mundū, & regnet in hoc mundo per mille annos postea cum suis &c. Vnde ex his quatuor falsis assertionibus, & hæresibus ex conficta lex Mahometica, vt patet in suo Alcorano. Et ideo designatur per tertiam bestiam, quæ dicitur pardus propter diuersitatem colorum. Ista tertia bestia conata est destruere totam ecclesiā, intantum quòd sub suo dominio subiugauit totam Scythiam, et maiorem partem Indorum,

A dorũ,& totã Parthiã, et Asiã, et Persiã, et Syriã, et Caldæã, et Mediam, et omnes Armenias, et minorem Asiam, et Græciã, et Syriam et Arabiam, et Aegyptum, quasi totã Aethiopiam, et Africam. Et reduxit ecclesiã Chr̃i ad unum angulum mundi in parte ipsius Europæ. Quarta bestia terribilis expectatur, per quã designatur Antichristus. Ista quarta bestia dicitur cæteras tres deuorasse: eo ꝙ oẽs alias dẽt trahere ad se, et sequent̃ eã. Nã ipse Antichristus erit circuncisus, ut trahat ad se Iudęos, et Sarracenos, et finget se seruare vete. et etiam legem Mahometicam in parte, nisi ꝙ totaliter negabit Christum: eo ꝙ dicet se esse Messiam in lege promissum. Et erit hipocrita, et hæreticus. Et cum armis oĩum supradictarũ bestiarum impugnabit ecclesiã.
B Vnde quicquid ab aliis relictũ est, iste uastabit. Et sic dñt cõiter doctores: ꝙ oẽs tres bestiæ priores. s. tiranni, et hęretici, et sarraceni sunt, et fuerunt ꝑcursores Antichristi. Et sic persecutio illorum ascribitur Antichristo in sacra scriptura. Sed ipse ꝯsumabit uastationẽ et persecutionẽ ecclesiæ. Et hãc ꝑsecutionẽ. s. Antichristi, et suorum præcursorum, q̃ sunt sarraceni, prædicit, et deflet ꝓpheta Dauid ĩ hoc ps. prout pręuidit in spũ et fuit eruditus a spũ sc̃tõ, et sic pro maiori parte prædicitur persecutio Mahometi præcursoris Antichristi in hoc ps. Dicit ergo Dauid in persona ecclesiæ Xp̃i. O Deus, et hõ Christe, ut quid. i. quare repulisti ecclesiã tuã in finẽ. i. totaliter siue a principio usq; in finẽ ꝑmisisti ecclesiã uexari per has quatuor bestias, successiue, et iratus est furor tuus super nos, q̃ sumus oues pascuæ tuæ, quos in populũ, et proprias oues
C elegisti, et q̃bus in sãcta ecclesia legẽ euãgelicã, et ecclesiastica sacramenta in pascuã, et pastũ ꝑparasti? Iõ ne derelinquas eas, sed memor esto cõgregationis. i. ecclesiæ tuæ: quã ꝯgregasti ab initio tui aduẽtus, prĩo ex duodecim apostolis, et septuaginta duob. discipulis, et sic paulatĩ eã ex Iudæis, et gẽtilib. adunasti, et possedisti, et magnã fecisti. Et redemisti uirgã. i. sceptrũ hr̃ditatis tuæ. i. totã ecclesiã ex fidelib. congregatã, quæ dicit̃ sceptrũ et regnũ hæreditatis tuæ, et dr̃ mons Siõ per diuinã cõtẽplationẽ, in quo mõte et hęreditate tua habitasti ab initio tui aduentus. Leua ergo manus, et potentiã tuã in superbias eorũ inimicorũ ĩfideliũ, iudæorũ, et tirãnorũ, et hęreticorũ, et Sarrecenorũ, et sequaciũ Antichristi q̃ eã persequũtur. Nã quanta mali-

gnatus est. i. quãta mala fecit, & cõmisit cum D malitia populus infideliũ inimicus in sc̃tõ. i. in sanctuario & ecclesia tua, quia infideles tiranni, & Sarraceni, qui te oderũt, & gloriati sunt in medio solemnitatis tuæ. i. in medio ecclesiarũ, vbi celebrãtur solẽnitates, & festiuitates tuæ, quia eas ꝓphanarunt cõmittendo turpitudines, & abominationes ĩ ecclesijs & faciendo eas Mesquitas ubi laudatur sacrilegus, & immundus Mahometus. Et posuerunt signa. i. vexilla super summũ, & summitates ecclesiarum in exitus. i. signũ victoriæ, & prosperitatis. Signa dico posuerũt, & non cognouerũt Deũ, & dñm sed inuocabãt nomẽ sacrilegi Mahometi in signum victoriæ. Hoc prædicit ꝓpheta. Nã qñ Sarraceni capiebãt ciuitates Christianorũ ponebant uexilla eorũ super turres, & campanilia ecclesiarum in signum victoriæ, & inuocabant magnis vocibus pseudo ꝓphetam Mahometũ. Et sic fecerunt per totam Aegyptum, & Africam, & etiam hoc fecit Turcus in Constantinopoli in templo sanctæ Sophiæ. Et quãdoque ex ecclesijs nostris, ut plerumque faciebant Mesquitas ad adorandum secundum nefandum ritum eorum. Et qñq; ecclesias incendebant igni, & cum securibus frangebant ianuas earum. Et ideo subdit. Quasi in sylua. i. sicut solet fieri in sylua qñ fabri, & carpentarij deijciunt, & scindunt arbores cum securibus, ita in idipsum. i. similiter exciderũt isti sacrilegi Sarraceni, & Turci ianuas eius. s. ecclesiæ securibus, & similiter deiecerũt eã. s. ecclesiã in securi, & ascia, quod est instrumentũ ad scindendũ, & dolandũ ligna. Et nõ solũ non sufficiebat eis deijcere, & diruere ecclesias, sed ẽt incẽderũt igni sanctuariũ tuũ, & polluerunt F tabernaculum nominis tui in terra. Hoc dicit quia quasdã ecclesias prosternebant, & quasdam incendebant igni, & quasdam prophanabant committendo in eis turpitudines aut polluebant faciendo ex eis Mesquitas eorum ad adorandum. Et notanter dicitur in terra, quia tabernaculũ Dei quod est in cœlo nemo põt polluere. Itẽ tabernaculũ nominis Dei proprie est humanitas Xp̃i, qui sedet à dextris Dei, quod tabernaculum nemo põt polluere. Et ideo licet infideles prophanent, & polluant ecclesias materiales in terra, tñ in hoc non læditur Christus in cœlo. Vnde quia Sarraceni, & Turci satagunt, & conant̃ totalr̃ auferre verũ cultum Dei à terra, cum ꝓhibẽt sonare cãpanas imo totalr̃ auferũt & ex

A ex eis faciūt machinas, & tormēta quas vulgariter bōbardas uocāt, ad muros ciuitatum diruendos, & non permittunt festiuitates Christi publicè celebrari. Et hoc crudelius, & uehementius faciet Antichristus. Ideo subdit propheta: cognatio eorū. s. Antichristus, & Sarraceni, & Turci præcursores eius dixerunt, & decreuerunt simul in corde suo: faciamus quiescere a terra dies festos Dei: ne amplius celebrentur in honorē Christi. s. diem natiuitatis, & festum resurrectionis, & ascensionis &c. imo cogunt Christianos laborare in die dominico &c. sicut manifeste videmus facere istum Turcum, in ciuitatibus, quas cepit a Christianis. Signa nostra. Ad cuius intellectum est notandum ꝙ multi mali Christiani: & simplices uidentes prosperitatē Sarracenorum, & uictorias eorū, & uidētes per

B oppositū deiectionē Christianorum, nō considerantes ꝙ ista eueniunt ex nostris demeritis, & peccatis, quia Deus punit Christianos malos tpaliter cū inimicis infidelib. putant ꝙ Deus totaliter dimisit ecclesiam, & populum Christianorum, tanquā reprobatū, & diligit infideles, & ita multi facti sunt Sarraceni negantes nomen Christi, & ita tpe Antichristi pro maiori parte oēs auari, & uoluptuosi sequentur eum. Hoc prȩuidens Dauid dicit in persona illorum apostatarum: Iā nō vidimus signa nostra. i. miracula quȩ Deus siue Christus solebat facere in fauorē fideliū in primitiua ecclesia. Et iā non est in mundo aliquis propheta, & sanctus hō missus à Deo sicut solebat fieri, q prædicet nobis: imo oēs ecclesiastici sunt dediti superbiæ, & ambitioni, & auaritiæ, & uoluptatibus. Et sic non est

C qui nos reprehendat. Hoc ergo est signum, ꝙ Deus iam non cognoscit amplius, nec curat de sua ecclesia, sequamur ergo sectam Sarracenicam aut Antichristum. & hoc uidemus manifestè. Nā maior pars exercitus ipsius turci, uel sunt Christiani, uel apostate ex Christianis facti Mahometani propter fauorem.

Vsquequo Deus. In hac secunda parte cōquerітur cœtus fidelium remanētium apud Christū allegādo eius oīpotentiā dicens. O Christe Deus usq; quo iste inimicus. s. Mahometus, & Antichristus improperabit tibi, & ecclesiæ tuæ, & iste aduersarius Antichristus irritat, & contemnit nomē tuum quod totaliter conaẽ de terra delere? vt quid. i. quare O Christe auertis manum tuam, quin punias eum, & auertis dexteram tuam finem. i. totaliter de medio sinu tuo. i. quare nō abstrahis D manum tuam de sinu tuo, & excitas potentiā tuam cōtra eum? quare permittis regnare tātum istum sacrilegium Mahometum, & istū Antichristum filium perditionis, & quare nō punis eos, & das finē psecutionibus ecclesiæ tuæ? Et ad hoc allegat oīpotētiā Xp̄s dicēs. Tu hoc potes facere supple sicut fecisti maiora quōdā. Nā tu rex noster q es Deus ante sæcula, operatus es salutē nostræ redēptionis in medio terræ. s. Hierusalē, q̄ est sita in medio terræ habitabilis nostræ, ut dictū est. Nā ibi fuisti crucifixus, & sepultus, & resurrexisti & omnia sacramenta ecclesiastica instituisti, & spm̄ sctm̄ in apostolos misisti. Itē tu confirmasti mare aquarū baptismaliū in uirtute tua, Primò p cōtactū tui corporis dādo aquis virtutē regeneratiuā. Secūdo dando uirtutē eis per exitū sanguinis, & aquȩ de latere tuo. Et E sic contribulasti in aquis baptismalib. & pœnitētialib. capita draconū. i. omnia septem uitia capitalia. Nā oē pctm̄ delet baptismus, & pnīa. Item tu confirmasti ēt mare Galileæ in uirtute tua, quando siccis pedib. super aquas ambulasti, & Petrum sup aquas ad te uenire iussisti, & quando mare, & uenti obedierūt tibi. Item tu confregisti capita draconis. i. diaboli per legem euangelicā, & ecclesiastica sacramēta, & dedisti ipsum draconē. i. diabolū in escā populis Aethiopum. i. pctōrib. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ reges, & principes gentium, & tyranni persecutores ecclesiæ dicebanẽ capita draconis. i. diaboli in qbus diabolus dn̄abatur toti mundo per idololatriā, & per quos diabolus persequebatur, & cruciabat martires: sed ista capita confregit Chr̄s in aquis baptismalib. tpe magni F Cōstātini, & eiectis idolis oēs reges subiecit iugo fidei, & dedit ipsū diabolū comedēdū populis Aethiopū. i. iudæis, & cæteris infidelibus per infidelitatem, & pctā denigratis. Vn̄ pctā, et diabolus sunt escæ ipsis infidelib. et peccatorib. Nā honores, dignitates sunt esca superborum, & pecuniæ, et diuitiæ sunt cibus, et esca auarorum, et uoluptates esca luxoriosorū: et sic de singulis: oīa ista contempserunt Christiani, quando abrenunciauerunt diabolo, & pompis eius, et reliquerunt ea populis Iudæorum, qui propter ista mundana noluerunt Christum recipere, et ideo ista sunt in escam Iudæis, et Sarracenis, et cæteris infidelibus, & ingratis per peccatū: nobis autem reliquit in escā ecclesiastica sacramenta:

A menta, quia sumus oues pascuæ eius. Et nota q sicut diabolus cum suis septem uitijs est esca hominum terrenorũ, ita pariter homines terreni sunt esca diaboli. Vñ sicut superbi comedunt honores, & auari bona tpalia, & pecunias male acquisitas & luxoriosi comedunt voluptates carnales, quas diabolus eis persuadet: ita post morté diaboli comedunt terrenos, & auaros, & luxoriosos in inferno, quia oés isti sicut oues ĩ inferno positi sunt, & mors depascet eos. ps. 48. Et iõ dixit Deus serpenti antiquo. Gen. 3. Terram comedes omnib. dieb. uitæ tuæ. i. homines terrenos, & peccatores. q. d. sicut hoĩes terreni comedent te in hac uita, ita tu comedes eos post mortem in inferno. Et sic patet qualiter diabol. est esca hominum terrenorum, & econuerso. Item Iob. 40. Ecce Behemoth B quem feci fænum quasi bos comedet &c. Et hoc est quod ait hic propheta dicens. Tu cõfregisti capita draconum, & dedisti eũ escã pplis Æthiopum, &c. Et sequit. Tu dirupisti fontes, & torrentes. q. d. sicut quondã dirupisti, & abstraxisti fontes, & torrẽtes aquarum qñ percussisti petram Oreb &c. ita tu pcussisti corpus & latus tuum ĩ passione, vnde fluxerunt aquæ, & fontes, & torrentes ecclesiasticorum sacrorum ad nrãm redẽptionem, & salutem. Et sicut siccasti flumina in Aegypto: ita siccasti fluuios Ethan. i. fluuios fortes aquarum. i. psecutionum tirannorum & impatorum, qñ eorum potentiam exsiccasti, & extinxisti. Et siccati ẽt oĩa flumina cerimonialia le. ueteris, & totum psal. populi iudaici, qñ eius hostiam, & sacrificium, & regnum, & sacerdotium abstulisti. Itẽ tu Xpe C licet appareas nunc in humanitate: tamẽ tu idem es ille, qui tunc fecisti in figura oĩa illa signa, & pdigia, q̃ fecit Moyses in Aegypto, & in mari rubro, & in deserto. Sed postea post incarnationem impleuisti oĩa supradicta, q̃ tunc fuerunt figura, qa licet sis rex nr̃ apparens in humanitate: tamen tu es Deus ante sæcula, qa in principio erat uerbum, & Deus erat verbũ &c. & oĩa per te facta sunt tanq̃ per uerbum. Iõ tuus est dies: & tua est nox, & tu Xpe fabricatus es auorarã, & solẽ: & tu fecisti terios terræ &c. Et nota q hoc verbum fabrico cum sisib. pt esse cõe in secundis, & tertijs psonis: put patet hic, qñ dicit. Tu fabricatus es auroram &c. Si ergo tu Chr̃e es ita omnipotẽs, quia oĩa per te creata sunt, & fecisti oĩa illa signa, & pdigia in

D ueteri test. & posteã in no. test. fecisti maiora. s. omnia misteria nr̃æ redemptionis &c. ergo memor esto huius gregis, & ecclesiæ tuæ, & non permittas eã perire, quia inimicus tuus Mahometus improperauit. i. improperia multa fecit dño, & populus insipiẽs ipsius Antichristi incitauit nomen tuum: quia totaliter conatus est delere nomẽ tuum de terra, & blasphemare ipsum: incitauit ẽt totum mundum ꝯ nomẽ tuum & fideles tuos diuersis tormentis afflixit. Rogo ergo ne tradas aĩas pauperum xpianorum confitentes tibi istis bestijs. i. Mahometo, & Turco, et Tartaro, & Anchr̃o deuorandas, ne obliuiscaris finalr, et totaliter aĩas pauperum tuorum, quia satis permisisti eos affligi. Et dñr bestiæ Mahometus cũ suis, et Antichristus, primo pp uitã bestialẽ, et uoluptuosam. Secundo pp immanitatem, et crudelitatẽ quã E exercent, et exercebunt in Xpianos, et maxime Antichr̃s, qui simul erit tirãnus, et hypocrita, et hæreticus, et sic hẽbit oẽs pprietates aliarum bestiarum ecclesiam psequentiũ. Et iõ dr̃ sĩs Pardo. i. Mahometo, et hr̃e pedes vrsi, et sic erit hypocrita, et Draco. Et dr̃ hr̃e os Leonis: et sic erit tiranus. Et ẽt per istam bestiã pt intelligi specialiter iste Mahometus pcursor Antichristi. Christiani vero dicũtur pauperes, eo q propter bona spiritualia, temporalia reliquerunt. Et dicũtur etiam pauperes, quia Antichristus, et Mahometus Christianos bonis temporalibus expoliabunt, et suos ditabũt, et ideo subdit. O Christe respice in testamentũ tuum: et legẽ tuam euangelicã: qm Sarraceni, et sequaces Antichristi qui obscurati sunt, et denigrati sunt in secta Mahometica, et Antichristi: repleti sunt, et ditati domib. iniquitatum terræ. i. domib. et bonis temporalib. seu diuitijs F terrenis, quas cum iniquitate, et rapina acqsiuerunt, et nobis abstulerunt iniustẽ, et iniquẽ. Bona tpalia, et per rapinam ablata dñr domus, et bona iniquitatum. i. per iniquitatem, et iniustitiam ablata. Bona ẽt temporalia dicuntur domus, et uasa iniquitatum, qr in eis includitur oĩs iniquitas. i. iniustitia, et rapina, et fraus, et dolus, ideo dñr Mammona iniquitatũ. Subdit ergo. O Xpe rogo ne populus Christianus factus confusus auertatur et deijciatur, et contemnatur factus confusus. Et non pmittas ipsum confundi, sed libera eũ de orbe bestiarum supradictarũ, ut honoret te. Nã s. dicti diuites, et raptores nũ

laudabunt

A laudabūt te: imo blasphemabūt, sed solus populus Christianus pauper sine bonis temporalibus, & inops sine humano auxilio laudabunt nomen tuū: & confitebuntur fidem catolicam. Sed hoc non poterunt facere, nisi adiuueris eos. Ergo exurgat, & veni ne uidearis dormire, & iudica causam tuam, & iniuriam contra te factam. Et esto memor improperiorum tuorū, quæ facta sunt tota die, & per totum tempus persecutionis ab insipiēte Antichristo, & interfice ipsum spiritu oris tui ꝑut dicit Apostolus 2. ad Tessa. 2. Et moriatur ista bestia, & ne obliuiscaris uoces blasphemiæ inimicorum tuorum: tam Mahometi q̃ Antichristi: qm̄ superbia eorū qui te oderunt, & blasphemarunt semp, ascēdit in cœlū ad aures Dei patris, & etiā semper ascendit. i. crescit. q. d. ueni, & destrue. Primò sectam Mahometicā. Deinde sectā Antichristi cū suo autore,

B qui ecclesiam tuā afflixerunt, & nomē tuū blasphemarūt. Et etiam tota ista ultima particula potest referri ad ultimū iudicium, ad qđ Christus ueniet cum potestate magna, & maiestate, & iudicabit supradictas bestias. s. Mahometū, & Antichristū, cum omnibus sequacibus suis, & cū oīb. īfidelibus, & impœnitētibus. Et mittet eos in stagnum ignis inferni: ut patet Apocal. 19. Pauperes autē Christianos, qui persecutionem passi sunt propter iustitiam fidei, ducet Chrs in regnum patris: ut patet Apoc. 20. & Matth 25. Et ideo dicit David: Exurge Deus, & iudica causam tuā. &c. Tota ergo sententia huius psal. secundum secundā expositionem est ꝙ David præuidit in spū immanē persecutionē ecclesiæ Christi ꝑ Mahometū, & Antichristū finaliter faciēdā. Et ideo inuocat Christū, ut ueniat ad liberan

C dum oues suas de ore istarū bestiarū duarū. Vñ in ꝑsona ecclesiæ dicit. O dñe Iesu Chre postq̃ tu creasti istas oues, & ab initio tui aduentus istū gregē cōgregasti, & multipliciter redemisti, & de ore Draconis ꝑ baptismū liberasti, libera ergo ipsum populum finaliter de manu istarum duarum bestiarum. s. Mahometi, & Antichristi, & in finali iudicio puni persecutores ecclesiæ in cruciatū æternum: & glorifica pauperes tuos in uitam æternam: quæ quidem petitio implebitur per interitū ipsius Antichristi.

PSALMVS. LXXIIII.

Confitebimur tibi Deus, confitebimur & inuocabimus nomen tuum.

Titulus, Victori siue ad victoriam, siue in finem ne disperdas, psal. ipsi Asaph. Ex titulo

D patet ꝙ David fecit hunc psal. dirigens nos in Chrm qui est finis legis. Et cantabatur cū omni conatu per chorum ipsius Asaph, eo ꝙ dirigitur toti ecclesiæ: ut frequenter est declaratum. Et additur ne disperdas: eo ꝙ ꝓpheta in persona totius ecclesiæ rogat Deū: ne permittat ecclesiam disperdi per infideles. Hic psal. ab aliquibus Hebræis, & etiā catolicis exponitur de populo Israel redeūte de captiuitate Babilonica, & dicente. Confitebimur tibi Deus confitebimur: quando egressi fuerimus ab hac captiuitate. Et narrabimus mirabilia tua: eo quod facies iudicium, & punitionem, & ultionem de inimicis nostris, ut patet ꝑ totum discursum psal. inquantū Deus promittit facere uindictā &c. Sed Rabi Cāhi dicit: ꝙ iste ps. factus est ī ꝑsona populi iudęorū existētis in hac captiuitate expectātis liberari per Messiam: quē falso, & frustra expectant:

E qui est facturus vltionē de Christianis, & cæteris gentibus, qui affligunt eos in hac captiuitate. Ideo dicit iste populus. O Deus quando tu miseris Messiā, & liberauit nos de hac captiuitate: tunc confitebimur tibi &c. Sed quia secunda exposit o est erronea, inquantū tollit tempus aduentus Messię, & prima est inutilis, inquantum illud quod est spirituale expectat temporale. Iō est dicēdum secundū catolicā, & verā intelligētiā ꝓphetę, & ecclesiæ, ꝙ David ꝓuidens in spū gaudiū fideliū de aduentu Messiæ, & beneficio nostræ redemptionis, & præuidens futurum iudiciū, & punitionē faciendā ꝑ Chrm de persecutoribus ecclesię, & de trāsgressoribus legis euāgelicę fecit hunc psal. orās ne Deus ꝑmittat disperdi populū suū, sed faciat ultionē de persecutoribus eius, in qua oratione forsan habuit

F certitudinē de aduentu Messiæ, & punitione faciēda de iniquis. Iō Introducit populū fideliū dicens. O Christe Deus nos confitebimur tibi. i. laudes dabimus tibi. Primò propter beneficium incarnationis, & nostræ redemptionis, quia nos a peccato, & perpetua captiuitate liberabis. Secundo confitebimur tibi quia de diabolo, & de inimicis ecclesiæ facies vindictam, & vltionem, & inuocabimus nomen tuum, quod est Iesus.

Narrabimus mirabilia tua: cum accepero tempus ego iustitias iudicabo.

Et tunc etiam confitendo narrabimus mirabilia tua, & prædicabimus mysterium incarnationis, & natiuitatis, & prędicationis, & miracu-

A & miraculorum operationis, & mortis, & passionis, & resurrectionis, & ascensionis &c. q. d. tūc agemus grās, & celebrabimus festiuitates in memoriā horū beneficiorū &c Cum accepero tēpus. Hæc est secunda pars huius ps. in qua loquitur Chrs in lege pmissus, q̄ locutio pōt continuari cū supradictis verbis. Primò ꝙ Dauid dicat. O Christe Deus nos cōfitebimur tibi &c. eò ꝙ p reuelationē dixisti mihi oīa verba sequētia. i. cum accepero tps ego iustitias iudicabo &c. Vel pōt dici ꝙ iste ps. est quidā dialogus. in quo Dauid dicit in psona, totius ecclesię, cōfitebimur tibi Deus &c. Sed postea Chrs rńdēs dicit verba sequētia. s. cū accepero &c. quōcunq; intelligatur: Xps est ille, qui loquitur in hac secunda parte, vbi Chrs tria facit. Nā primo promittit venire in carnē ad iudiciū discretionis. Secūdò promittit dare legē iustificantem, prohibentem omnem uiolentiā & iniustitiā. Tertio promittit facere vltionē de superbis, & trāsgressorib. & persecutorib. legis euāgelicæ. Scdm ibi. Dixi iniquis. Tertiū ibi. Quia neq; ab oriēte. Quantū ad primū est aduertendū ꝙ Chrs q est verbū p̄ris, & Deus ab æterno cōsubstantialis patri, cū sit ęternus, & supra oē tps factus est tēporalis, & mortalis formā serui accipiens. Et sic accipiēdo carnē accepit mortalitatem, & accepit tps: qa factus est hō tēporalis & mortalis, ī qua forma dedit nobis legē euāgelicā. Et in eadē forma debet mūdū iudicare, ī qua iudicatus est à Pilato. Et hoc est qđ dicit hic Chrs rńdēdo uoto ecclæ dicens. Tu Dauid & vos oēs fideles dicitis, ꝙ nō permittā ecclesiā disperdi, & ꝙ confitebimini mihi &c. Et ego dico vobis, & promitto, ꝙ cū accepero tēpus. C i. cū assumpsero carnem humanā, & effectus fuero temporalis, & carnalis, & mortalis, & venero in carnē, ego tunc iustitias quas petitis, iudicabo. Primo per iudicium discretionis. Secundo per iudicium examinationis, & retributionis, & punitionis, quia puniam vestros persecutores: & liberabo, & restaurabo ecclesiam meam, & fideles meos.

Liquefacta est terra, & omnes qui habitant in ea: ego confirmaui columnas eius.

Hic explicat modum huius restaurationis. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ corda hominum ante Christi aduentum maxime corda gentilium erant dura, et lapidea per superbiam, sed Christus fecit ea carnea, et liquefecit ea per humilitatem, et doctrinam euangelicam, et fidem, et caritatem. Item ex alia parte caro hominū erat liquefacta, & fragilis, & prona ad cadēdū, & peccādū: sed Chrs firmauit colūnas eius. i. fortificauit vires animæ per fidē, & caritatem, & gratiā, & ecclesiastica sacramēta, & per doctrinā legis euangelicæ. Itē tota ecclesia fuit in principio ēt fragilis. Nam in passione relicto Christo oēs fugerūt, & Petrus ad uocē unius ancillæ ter negauit Chrm, & in illis diebus oēs apostoli, & discipuli erāt in cœnaculo absconsi, & cōgregati pp metū Iudæorū. Sed Christus misit spiritū sanctū in eos, qui erant columnæ ecclesię fragiles, & sic Christus confirmauit, & fortificauit colūnas ecclesię: & sic Christus in suo aduentu liquefecit, & mollificauit dura: & confirmauit, & fortificauit fragilia per fidem & ecclesiastica sacramenta. Dicit ergo Christus, quando ego ueni in carnem tota terra .i. oēs qui habitant in ea, erat liquefacta, & fragilis, & omnia corda hominum erant dissoluta, & corrupta in moribus, & hoc non solum in populo gentili, sed etiam iudaico, sed ego confirmaui columnas eius, & ne totaliter caderent in ruinam. Nam constitui. 12. apostolos, & septuaginta discipulos, & eos in fide solidaui, & hos feci columnas: super quos sustentatur ecclesia. Et isti prædicarunt legem euangelicam: & conuerterunt omnes gentes ad fidem, & liberarunt genus humanum de magna ruina, & texerunt omnes fideles sub vno tecto ecclesiæ. Et sic nunq̄ ista ecclesia ruet, nec totaliter cadet, quia ego cōfirmaui columnas eius per duodecim apostolos, & per duodecim articulos fidei, & per septem ecclesiastica sacramenta, & per legem, et præcepta euangelica.

Dixi iniquis nolite inique agere, & delinquentibus nolite exaltare cornu.

Nolite extollere in altum cornu uestrum: nolite loqui aduersus Deum iniquitatem.

Hic Christus specialiter promittit dare legem euangelicam per quam firmatur ecclesia & discernitur populus fidelis ab infideli. Et ponit præteritum pro futuro propter certitudinem prophetiæ secundū morem suum. Vnde dicit. Ego confirmaui columnas ecclesiæ, non solū per apostolos, & discipulos, sed etiam per legem euangelicam. Nam ego in lege euangelica dixi, & præcepi iniquis, & uiolentis, & iniustis, ne persequantur iustos, & pauperes, & simplices: imo dixi: Nolite inique agere contra Deum, & proximum, & etiam dixi delinquentibus, & trāsgressoribus et

A & superbis, nolite exaltare cornu, & fastigiũ superbiæ, quia dedi præceptum de iustitia, & homilitate, ut patet Matt. 5. 6. & 7. & per totum discursum euãgelicum, quia nil aliud præcipitur, nisi caritas Dei, & ꝓximi, & humilitas, quia qui se humiliat exaltabitur, & qui se exaltat humiliabitur. Iõ dixi. Nolite extollere cornu, i. statum, & dominium uestrum in altum in dictis aut factis, & nolite loqui iniquitatem. i. blasphemiam, aut dolũ, aut mendacium aduersus Deum. Nã qui loquitur mẽdacium ꝯ proximum, ẽt offendit Deũ, & sic prohibetur omne dictum aut factum ꝯ Deum, & proximum, & in hoc consistit tota lex euangelica, & ẽt lex, & prophetæ. Sed hoc magis explicatur in lege euangelica Math. 5. & 6. &c. Et ista lex euangelica non solum obligat Iudæos, sed omnes na
B tiones, & conditiones hominum, & omnes regiones, & terminos terræ: iõ subdit cõminando punitionem transgressorib. hic temporaliter, & in futurum æternaliter, dicens

Quia neque ab oriente: neque ab occidente neque a desertis montibus: quoniam Deus iudex est.

Hunc humiliat, & hunc exaltat: quia calix in manu domini uini meri plenus est mixto.

Et inclinauit ex hoc in hoc. ueruntamen fex eius non est exinanita: bibent omnes peccatores terræ.

Nemo putet se excusari ab hac lege, nec putet fugere punitionem, siue faciat secretè siue palam, quia Deus nec deficit ab oriente, neque ab occidente, neq; a montib. Scytiæ, & Æthiopiæ, qm̃ Deus iustus iudex ubique est præsens, & nulli loco deest. Et notãter noĩat orientem, & occidentem, & nõ aquilonem nec austrum. quia per desertos mon
C tes intelligit aquilonem, & austrum. Et rõ est, nam in parte aquilonari sunt mõtes Sarmatici ultra septimum clima, qui quidẽ mõtes sunt deserti ꝑꝑ frigus, et perpetuum gelũ. Et quia vltra sexaginta quinq; gradus ab æquinoctioli, dum sol est in scorpione, & in capricorno sp est nox sine luce: eo ꝙ per illos duos menses sol est sub horizonte eorũ, per oppositum in Æthiopiæ montib. est sp æstus, et terra reddit ĩhabitabilis. Sed si aliq habitant tam in montib. desertis Æthiopiæ, q̃ in montib. Sarmaticis: adhuc illi sunt sub Dei iudicio: et omnes illos, et istos qui habitant in media terra temperata, s. inter secundum, et septimum clima Deus iudicat secundum sua demerita, hic temporaliter, et ĩ futuro æternaliter. Ideo subdit. Hunc humiliat, s. superbum, & hunc, s. humilem exaltat, D
sicut humiliauit Pharaonem, & Nabucodonosor. Et exaltauit Darium, & Cyrũ, & Dauid &c. Et unde proueniat hoc, subdit causam potentiæ Dei dicens: quia calix in manu domini &c. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ triplex calix legitur in sacra scriptura. Primus calix passionis. Matth. 26. Transeat a me calix iste. Et potestis bibere calicem &c. Secundus est calix punitionis. psal. 10. Ignis sulfur spiritus procellarum pars calicis eorum. Item Apo. 14. Hic bibet de uino irę Dei, quod mixtum est mero in calice irę ipsius. Item Apo. 17. Date illi calicẽ vini indignationis iræ Dei. Tertius calix est fruitionis, & gloriæ. ps. 15. Dominus pars hereditatis meæ, & calicis mei. Item psal. 22. Calix meus inebrians. Item Esa. 55. dicit de calice E
punitionis. Consurge Hierusalem, quæ bibisti de manu domini calicem iræ eius. Et sic tot modis dr̃ uinum, s. passionis, & punitionis, & fruitionis. Et sic secundo modo sumitur hic calix, & vinum. s. iræ & punitionis, cum dicitur calix in manu dñi uini meri plenus; mixto. Vnde calix iste quo Deus potat peccatores est plenus mixto. i. quadam mixtura. Nam habet in summo uinum prosperitatis, & in fundo fæces aduersitatis, & damnationis, & pœnæ æternæ, iõ peccatores, & superbi bibunt in hac uita uinum prosperitatis de hoc calice, sed in fundo reperiũt fæcem: & vinum damnationis æternæ. Per oppositum iusti: quia bibunt in hac uita calicẽ passionis. & persecutionis, ideo in fundo reperiunt vinum fruitionis, & gloriæ, ideo dixit Xp̃s Mat. 20. Potestis bibere calicem quẽ ego bibiturus sum, ut sedeatis ad dexteram F
in regno meo? Et iõ ait Lucæ. 22. Vado vobis parare regnũ. ut ædatis, & bibatis super mẽsam &c. De utroq; ergo calice p̃t intelligi iste uersus. Primo de calice passionis, qui hẽt uinũ aduersitatis, & amaritudinis in sũmo, & vinũ gloriæ in fundo, ut sit sensus: q. calix passionis est ĩ manu dñi. s. calix uini meri plenus mixto. i. mixtura passionis cũ gloria fruitionis. Vel p̃t intelligi, & manifestius calix retributionis, ut sit sensus, in manu dñi est calix retributionis, plenus meri vini, & mixto, cũ quo Deꝰ retribuit bonis, & malis. Na merũ purũ est, ꝓ bonis, sed mixtura, quæ est in fundo est pro reprobis. Et sic p̃t esse ille calix rõe dãtus, & iudicis. Et istũ calicẽ irę & r̃tributiõis Deꝰ ĩclinauit ex hoc ĩ illud. i.

ex hoc

A ex hoc peccatore in illum, quia omnib. peccatorib. dat potum de isto calice punitionis. Veruntñ fæx eius. s. fęx punitionis nondũ est exinanita, & vacuata: immo ex ipsa bibent omnes peccatores terrę. Nã sicut gloria Dei nunq̃ euacuabitur pro iustis, ita ira Dei nũq̃ euacuabitur pro dãnatis, quia sp calix iræ Dei hẽt aliq̃d fæcis ad puniendos iniustos.

Ego aũt annũciabo in sæculũ. cãtabo Deo Iacob. Et omnia cornua peccatorum confringam; & exaltabuntur cornua iusti.

Ista põt esse uerba Christi in persona corporis mystici, uel sunt uerba ipsius ecclesiæ dicentis, oẽs peccatores terrę bibent de isto calice punitionis, & iræ Dei autem pro sed, ego annunciabo, & prædicabo iustitiam, & iudiciũ Dei in seculũ: & cãtabo Deo Iacob, agendo gratias de punitione facta de persecutoribus: cantabo dico, hoc est per membra, & fideles meos. Et confringam omnia cornua, & superbias peccatorum. eis dominium, & regna, & uitã auferendo, & a dignitatib. eijciendo, & in infernum detrudẽdo: & cornua, & honores iusti populi Christiani exaltabuntur hic per gratiam, & in futuro per gloriam. Hoc fuit impletum. Nã post deiectionem Diocletiani, & Maxentij, & aliorum tirannorum, ecclesia fuit exaltata ẽt temporaliter, ut patet in ecclesiastica hist. Et Dauid coniungit finem cũ principio, q̃a ibi dixit: Confitebimur tibi Deus confitebimur & hic dicit. Ego aũt in sæculum cãtabo &c. Et dat rõnem quare, quia omnia cornua pc̃torum confringam, eos deijciendo, & puniendo, eo ꝙ persecuti sunt ecclesiam. Et cornua populi iusti exaltabuntur, eo ꝙ patiẽter persecutores propter fidem, & iustitiam tolerarunt, & sic superbi humiliati sunt, & humiles exaltati per Christum, eo ꝙ isti seruarunt legem Christi, & illi non. Vnde nota ꝙ licet ista confractio, & depressio peccatorum & exaltatio iustorum fiat continue in hoc mundo occulto Dei iudicio, tñ in nouissimo die fuit publicè, & in manifesto, & sic de utroque iudicio potest intelligi iste psalmus sicut dictum est in psalmo nono.

PSALMVS LXXV.

NOtus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius.

Titulus. Victori siue in finẽ in organis psa. Asaph cantici. Dicitur ps. cantici in organis: quia simul cantabatur cum organo musico, & voce humana, dicitur ipsi Asaph qui datus est ad cantandum ipsi Asaph, eo ꝙ dirigitur toti ecclesiæ quæ fuit finis legis. De materia huius ps. dicit Rabi Salomon, & multi hebræorum, & catolicorum, qui ipsum sequuntur, ꝙ iste ps. est factus de strage Sennacherib, qui obsederat Hierusalem, sed uenit angelus dñi, & in una nocte interfecit centum octoginta quinq; millia, & sic miserabiliter fugit Sennacherib. Vnde tũc Deus fuit notus. i. suã omnipotentiam oñdit, & notificauit in Iudæa, & Hierusalem ꝯ inimicos populi sui, & sic exponunt hunc psalmum. Sed de illo cæco obstinato Ra. Salo. non miror, quia quantum potuit conatus est occultare ueritatem sacræ scripturæ: sed miror de catolicis qui ipsum sequũtur, cum per fidem uideãt ibi latere maxima sacra de Xp̃o & ecclesia, & uelint ea tacere. Iõ Cãhi Barchinonensis dicit ꝙ iste psalmus loquit̃ de magno prælio quod facturi sunt Gog, & Magog in Hierusalem ꝯ Messiam, quem frustra & falso expectant Iudęi. Et qũo Messias dẽt vincere Gog & Magog in Hierusalẽ, & de hoc glossat ipsum psalmum dicẽs. Tũc Deus erit notus in Iudæa. i. notificabit potentiam suam, & fauorem Messiæ, & populi Iudaici, qñ Messias uincet Gog & Magog in Hierusalem, de quo pręlio, & uictoria loquit̃ Ezechiel. 38. & 39. ca. Vnde licet alius obstinatus dicat mendacium, inquãtum glossat istũ psalmum de prælio Messiæ, quem falsò expectãt: tñ dicit ueritatem inquantum dicit, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum de uictoria regis Messiæ in lege promissi. Iõ est dicendum secundum intẽtionem sacrorum doctorum & sm ueritatem, ꝙ Dauid in hoc ps. prædicit uictoriam quam Christus Messias in lege promissus habuit in Hierusalem ꝯ diabolum per mortem, & passionem, & resurrectionem suam, & prędicit omnia mysteria nr̃æ redemptionis, quæ cõpleta sunt in Hierusalem, & Iudęa, & tota terra promissionis vbi Christus fuit notus, & fuit conuersatus. Per Iudæã, & Hierusalem intellr̃ ẽt tota ecclesia a solis ortu usq; ad occasum, eo ꝙ ab illa terrena Hierusalẽ orta est, ubi & in qua sola Deus est notus per fidem, & opera mirabilia, quæ facta sunt, & fiunt quotidie per Xp̃m, & de hac est iste psamus. Ad cuius intellm̃ est notandum, ꝙ sicut nos ueneramur cum magna deuotione ciuitatẽ Hierusalẽ, eo ꝙ ibi Christus prędicauit, & miracula fecit, & fuit passus, & sepultus, & resurrexit, et ascen-

A & ascédit in cælũ &c. & veneramur Bethleẽ quia ibi nat⁹ est, & cætera loca vbi fecit miracula, & dicim⁹ illam terrã sanctam, & beatam, in qua Christus fecit omnia illa mysteria: per eãdem rationẽ, & causam omnes patriarchæ, & prophetæ beatificarũt illã ciuitatem, & terrã: eo ꝙ præuiderũt in spiritu, & reuelatione, ꝙ ibi mysteria supradicta erant implenda per Christũ Messiam in lege promissum, Et ideo hoc præuidens Dauid, beatificauit illam ciuitatẽ, & totã terram Iudæ, & Israel, eo ꝙ Christus erat ibi nasciturus, & oĩa supradicta operaturus, Iõ dr̃ Notus in Iudæa Deus &c. Duo ergo facit in hoc ps. Nam primo describit, & prædicit multiplicem notitiã, qua Deus in carne erat cognoscẽdus in Iudæa, & Hierusalẽ ad nostrã salutẽ. Secundò p̃dicit diuinũ cultũ Chr̃o conferendũ ex

B gratiarum actione pro huiusmodi beneficijs. ibi. Qm̃ cogitatio hominis. Quãtũ ad primũ est notandum, ꝙ hic memoratur quatuor loca, quæ sese hñt ſm continens, & contentũ, .s. Israel, & Iudæa, & Sion, & Hierusalẽ. Nam Sion continetur in ciuitate Hierusalem, cũ sit altior, & fortior pars eius, & Hierusalem continetur in Iudæa pro maiori parte. Sed Iudæa continetur in Israel. Nam terra Israel dicitur tota terra ꝓmissionis diuisa p 12. tribus per totam autem illam terrã Israel fuit Chr̃s notus: quia ibi prædicauit, & miracula fecit, maxime in Galilea, .s. ĩ tribu Zabulon, & Neptalim &c. Secundo fuit notus in Iudæa: qa ibi natus est. s. in Betleẽ, & in Iudęa fuit baptizatus. s. in illa parte Iordanis, q̃ irrigat Iudæã, & ĩ Iudæa ieiunauit. 40. dieb. &c. quia ibi iuxta Hierico q̃ est in Iudæa. Et hoc

C est quod intendit dicere Dauid cum dicit. Notus in Iudæa Deus. i. Christus Deus & homo erit notus, & manifestus in Iudæa: quia primo nascetur in Betleem Iudæ. Et ibi cantabunt angeli. Gloria in excelsis Deo. Et adorabitur à pastoribus, & a magis. Et sic ibi primo cognoscetur. Item ibidem præsentabitur in templo in Ierusalem, & cognoscetur per Simeonem, & Annam prophetissam, & ibidem cognoscetur disputans in medio doctorum. Item in eadem Iudæa cognoscetur in baptismo a Ioanne Baptista, quando audietur paterna uox dicens. Hic est filius meus dilectus. Item in eadẽ Iudæa cognoscetur per ieiunium, quando tẽtabitur a diabolo, & cognoscetur vt victor, & sic in Israel, & Iudæa maxime erit notus.

D *Et factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion.*

Locus eius. In Hebræo habetur: Factus est in salem, idest Hierusalem tabernaculũ ei⁹. Ex quo patet, ꝙ hic ostẽdit quomodo specialiter Christus erat noscẽdus in Hierusalem. Ad cuius intelligentiam est notãdũ, ꝙ Hierusalem interpretatur uisio pacis. eo ꝙ cõponitur ex duobus, scilicet ex hoc nomine salẽ quod interpretatur pax, & hiere, quod interpretatur uidere siue uidebitur. Vnde dicunt Hebræi, ꝙ hoc nomen fuit compositum per duos sanctos uiros. Nã primo Melchisedech quem dicunt esse Sem filium Noe vocauit ipsam Salem, eò ꝙ fuit ĩ ea rex, & sacerdos, & seruabat in ea iustitiam, ex qua sequitur pax. Et ideo uocauit eã salem. i. pacificam, in qua obtulit panem, & uinũ pro Abraham, ut patet Gen. 14. Secundam uero partem huius

E nominis imposuit ipse Abraham, dicũt. n. & est verisimile, ꝙ in eodẽ monte ubi nũc est Hierusalem voluit Abraham sacrificare filiũ suum Isaac, sed quia fuit prohibitus ab angelo, & apparuit ibi aries hærens uepribus, & sacrificauit, & immolauit ipsum, loco ipsius Isaac: ideo vocauit nomen loci illius adonai hiere. i. dñs videt, & sic usque in hodiernum diem dr̃ in monte dñs videbit, ut patet Gen. 22. In Hebræo uero habetur, dominus demonstrabitur siue uidebitur, & sic ex hoc nomine hieru, & hoc nomine salẽ cõponit Ierusalẽ, quod idem est quod uisio pacis, siue ĩ qua dñs pacificus monstrabitur, vel videbit. Quod quidẽ mysterium uere completũ fuit in Ierusalem. Nam ibi dominus fuit uisus, & monstratus in carne, & fuit in templo p̃sẽtatus, & ibi prædicauit, & miracula fecit, &

F ibi fuit sepultus, & misit spiritum scr̃m in discipulos, & ascendit in cęlum. Et est credendum, ꝙ in eodem loco crucifixus est, & uisus est in cruce, vbi Abraham immolauit arietẽ loco ipsius Isaac. Et ideo recte dr̃ locus, dñs videbitur siue demõstrabitur. Vñ multa erat facturus Messias in Ierusalem inter cętera: ꝓpter quæ oẽs patriarchæ, & ꝓphetæ ita sæpe celebrarũt, & memorarunt illam ciuitatem Ierusalem. Nam primo fuit eius locus: quia ibi prædicauit, & miracula fecit, uel quia ibi fuit sepulchrum eius quod dicit locus, & tabernaculũ eius. Iõ ubi Hiero. posuit Factus est in salem locus eius. Septuaginta posuerũt factus est in pace locus. i. sepulcrum eius, qa in illo loco, & sepulcro dormiuit Christus in

A in pace, & cum spe resurrectionis, ut patet psal. 15. Secundo in Sion quæ est altior pars Hierusalem hospitabatur Christus, & ibi comedit pasca cum discipulis. Et ibidem instituit sacramentum altaris. Et ideo sequitur, Et facta est habitatio eius in Sion, & ibi fuerunt discipuli congregati propter metum Iudæorum per aliquot dies.

Ibi confregit potentia: arcum scutum, & gladium & bellum.

Secundo ibi eadē Hierusalē Chrs debellauit diabolum in cruce, & cōfregit arma eius, & potentias, & uires. Nam confregit arma.s. arcū tentationum, cum quo mittebat sagittas suas. Itē confregit scutū chirographi veditionis humanæ, quo omnes fuimus uenundati peccato ad Ro. 10. quod chirographū affixit cruci. ad Col. 2. Secundo ibi cōfregit gladiū

B peccati originalis, quo omnes vulnerauerat. Et confregit arma 7. vitiorum capitalium, quibus omnes inficiebat, & sic confregit bellum, quod nobis diabolus faciebat. Et superauit ip um per mortem, & passionem. Hanc victoriam perfecit in cruce. Ex quo patet, ꝙ recte uocata est Hierusalem: quia in ea multipliciter uisus est Xp̄s Deus, & hō ī carne, & ī ea pacificauit nos Deo patri ꝑ sanguinē suū.

Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis turbati sunt omnes insipientes corde.

Dormierunt somnum suum: & nihil inuenerunt omnes uiri diuitiarum in manibus suis.

Tertiò Chrs notus est in Hierusalē, & in Sion: quia in ea misit spiritum sanctum in apostolos, & illuminauit eos: vnde intellexerunt legem euāgelicam, & scripturas: & in illa die dedit eis legem quò ad intelligentiā:

C & sic ex paruis, & infimis fecit eos mōtes magnos: per quos postea illuminauit totū mundum. Et ideo subdit Dauid Benedico, ꝙ notus est Deus in Hierusalem, & in Sion: quoniam tu eris siue fuisti ibidē illuminans mūdum a montib. æternis.i.ex apostolis, quos primo ibi illuminasti: postea ab eis, & ꝑ eos illuminasti totum orbem: quando in eos spiritū sanctū misisti terribiliter in die Pent. q̄a factus est de cęlo sonus. Vnde omnes Iudæi insipiētes corde, & scribę, & pharisęi turbati sunt, & admirati audientes sonum, & vidētes linguas igneas supra mōte Sion, & apostolos & audientes eos loquentes omnib. linguis, & allegātes, & exponentes oēs scripturas & conuincentes eos. Vnde conuersi sunt in illa die de popularibus quasi quatuor millia, ut patet. Act. 2. & 3. sed Scribæ, & pharisæi mā-

D serunt obstinati in sua malitia sequētes auaritiam, & diuitias suas. Ideo subdit, ꝙ isti insipientes corde dormierunt somnum suum in peccato mortificati per auaritiam, nolentes sequi Christum, qui prædicauerat paupertatem. Et ideo omnes isti uiri nihil diuitiarum inuenerunt post mortē in manib. suis. Et dicit. Dormierunt somnum suum: quia uita hominum mundanorū, & auarorū, & superborum non est nisi quoddam somnium. Nam sicut somniator cum excitatur a somno: licet somniet se esse diuitem, & regem, tamen nil reperit in manibus post somnium: ita homo auarus & mundanus licet multa possideat: tamen cum moritur tota uita sua uisa est ipsi breuis quasi somnium: & nihil potest secum portare prout dictum est psal. 38. & 48. Et iō dixit quidā philosophus. Votis decipimur,

E & tempore fallimur oēs, Mors ridet curas, anxia uita nihil. q. d. ꝙ breue tempus inopinata mors decipiunt, & fallunt desideria, & curas hominum, & annihilant, & frustrantur omnia bona temporalia multo labore comparata, eò ꝙ aufertur nobis tempus, & spatium uitæ per mortem, & sic manemus delusi, & decepti ī nostris uotis, & curis, & sic tota anxia uita, & laboriosa hominum diuitū, & mundanorum vertitur in nihil, & sic fuerunt decepti Iudæi, qui vt nō ꝑderent diuitias: noluerunt sequi Christum. Et sic est dicendum de cæteris mundanis. Ideo subdit.

Ab increpatione tua Deus Iacob dormitauerunt qui ascenderunt equos.

O Deus dormitauerunt. i. mortui sunt in sua obstinatione omnes milites, & reges, & principes, qui ascenderūt equos, idest oēs viri bellicosi, & magnates: q ia isti tales cōsue-

F uerunt ascendere equos & equestres incedere. Vnde isti tales mūdani noluerunt recipere lumen euangelicum a montib. æternis, idest ab apostolis, & doctoribus in pompa mundana, ideo orbati omnibus bonis temporalibus sepulti sunt in inferno. Sed est aduertendum, ꝙ ubi nostra translatio habet a montibus æternis. litera Hebręa habet a montib. rapinæ, et litera Hieronymi a montibus captiuitatis. Et tunc tota ista sententia quatuor uersuum pt referri ad descensum Christi ad infernum, et expoliationem limbi: ut sic sensus: Bene tu Christe fuisti notus in Hierusalē. Nā dū corpus tuū erat conditū in pace, et sepulcro: tu descēdisti ad inferos, et ad

A & ad montes rapinæ, & captiuitatis: ubi diabolus tenebat genus humanum captiuum. Vnde videntes lumen tuũ omnes dęmones, & damnati insipientes corde turbati sunt, & fugati à montibus rapinæ, & captiuitatis .i. à limbo inferni: qui dicuntur montes rapinæ, & captiuitatis. Intrans ergo infernũ siue limbum, & illũminans tartareum limbũ, & montes rapinę: tunc omnes insipientes corde scilicet dęmones, & dãnati turbati, & fugati sunt ab illis montibus captiuitatis, & sic Christus confregit vectes ferreos &c. & sedit in inferno per quadraginta horas tanquam iudex, & condemnauit diabolum, & cunctos obstinatos, & damnatos ad pœnam ęternam. Et abstraxit secum omnes sanctos patres, & eos solum qui ab hac vita discesserũt in fide, & spe Christi futuri: cæteros autem ad carcerẽ per-
B petuũ cum diabolo distinauit. Et ideo sequitur, Turbati sunt omnes insipientes corde: eò ꝙ relinquẽtes veram fidem, & sapientiã secuti sunt mundanas diuitias. Et ideo omnes isti viri diuitiarum nihil utilitatis inuenerunt in manibus suis: quia nullũ opus bonũ fecerunt dum viuerent. Et sic O Deus Iacob oẽs qui ascẽderunt equos.s.reges, & principes, & milites, & diuites huius mundi dormitauerunt, & morte puniti sunt ab increpatione, & sententia tua. Et non solum dormitauerunt morte corporali: sed etiam æterna, & spirituali. Isti etiam duo versus possunt referri ad milites custodes sepulcri Christi. Nam dum milites armati custodierunt sepulchrum resurrexit Christus, & sic nihil inuenerunt in manibus suis: quia ab increpatione, & voluntatẽ Christi dormierunt, nec potuerunt Christum
C in sepulchro detinere cum resurgeret. Ideo sequitur.

Tu terribilis es: & q̃s resistet tibi? ex tũc ira tua.

De cœlo auditum fecisti iudicium, terra tremuit & quieuit.

Cum exurgeret in iudicium Deus: vt saluos faceret omnes mansuetos terræ.

Tu Christe terribilis es, & quis resistet tibi? q.d. nullus posset tibi resistere. Nã tunc ex ira tua auditum fecisti iudiciũ de cœlo, & terra tremuit, & post quieuit qñ Christus Deus, & homo resurgeret in iudicio: vt saluos faceret omnes mãsuetos terræ. Nã ecce terræ motus factus est magnus quãdo surrexit, & surrexit ad iudiciũ dãnatorum, & superborum, & mundanorum, & ad salutem mãsuetorum. Et ideo dicit ut saluos faceret omnes mansuetos terræ &c. quia resurrectio Christi fuit salus, & resurrectio mansuetorum. Sed est aduertendum, quòd hic nõ solum loquitur de resurrectione Christi tunc facta: sed etiam de resurrectione vniuersali futura, & de vltimo iudicio. Nam non solum mors, & resurrectio Christi facta est in Hierusalẽ, sed ẽt vltimum iudicium, & vniuersale fiet in valle Iosaphat. Nam Christus veniet cum potestate magna, & maiestate, & erit in aere supra montẽ Olineti, vbi erat quando ascendit in cœlũ, & omnes apostoli qui dicuntur montes æterni, erunt sedentes super sedes duodecim circumquaque. & omnes sancti erũt iudicare cum eo supra montem Olineti: & oẽs iudicandi erũt in terra in valle Iosaphat, q̃ est inter ciuitatẽ Hierusalẽ, & montẽ Olineti. Nam Chr̃s mittet primò angelos suos cum sonitu tubæ, & vocabunt oẽs mortuos ad iudiciũ. Et sic cum magno terræ motu infernus, & mare, & terra dabunt mortuos suos. Et sic recuperatis corporibus oẽs erunt ante tribunal iudicis. Et iõ dicit propheta. O Chr̃e tu terribilis, & potẽs es: nam quis resistet tibi? q.d. nullus. Nam tunc in nouissimo die ex ira tua concitata contra malos auditum fecisti, idest facies iudicium, & tota terra tremuit: primò præcedẽtibus illis quindecim signis terribilibus ante aduentum Christi ad iudicium: quia erunt signa in sole, & luna, & in mari, & ĩ terra &c. Luc. 21. Sed postea terra quiescet cum exurget Deus in iudicium vt saluet omnesq; mansuetos terræ, & dãnet superbos, & obstinatos, & adhoc idem possunt referri omnia quæ pręcedũt. s. illuminans tu mirabiliter à mõtibus æternis turbati sunt oẽs insipientes corde: quia tunc oẽs uiri diuitiarum nihil inuenient in manibus suis &c. Bene ergo illa ciuitas vocata est Hierusalẽ. i. uisio pacis, quia ibi Xps deus ĩ carne uisus, & notus, & monstratus est. Primò p pdicationẽ, & miracula. Scdò ibi uisus est pati, & mori, & sic ibi pacificauit nos cũ patre ĩ sanguine suo. Tertiò: q̃a ibi resurrexit, & ascẽdit in cœlum, & misit spiritũ sctm̃ in discipulos. Quartò, & ultimò: quia ibi fiet uniuersale iudiciũ, & videbitur in potestate magna, & maiestate, & sic notus est in Iudæa, & terra Hierusalem, & in monte Sion realiter &c.

D

E

F

Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi: & reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi.

In hac secunda parte prædicit diuinum cultum latriæ debitum Christo à fidelibusq; pro beneficio redemptionis, & omnium supradictorum,

A praedictorum. quae soli Deo conueniunt. Ad cuius intellectum est primò aduertendum: quòd cogitatio hominis, & interna conscientia, & deuotio cōtemplando miracula, & mysteria quae fecit Christus, credit ipsum esse Deum, & hominem mediatorem, & Messiā in lege promissum. Et sic confitetur Christo dando cultum latriae. Et ex tali fide ipsa ecclesia mota est ad ordinandas festiuitates de mysterio īcarnationis, & natiuitatis, & passionis, & resurrectionis, & ascensionis, &c. in quibus festiuitatibus damus latriam Chr̄o. s. hymnos siue carmina, & offerimus munera. Tertiò adoramus ipsum adoratione latriae: & sic colimus Christum triplici honore. Etiam ordinauit ecclesia festiuitates per successionem tēporis. Ex quo patet, ꝙ prima cogitatio hominis dicitur fides interna, quae praecedit omnē B bonam operationem: & per quàm mouemur ad colendum Christum. sed reliquiae cogitationis sunt effectus fidei. s. cultus diuinus. Et hoc est quod dicit ꝓpheta. Vñ ait. qm̄. i. propter causas supradictas, & beneficia, quae tu Christe operatus es in Iudaea, & Hierusalem, quae mysteria nullus pōt operari nisi Deus: ideo propter hanc causam cogitatio hominis fidelis. i. fides Interna confitebitur tibi dando diuinos honores: & confitebitur te esse Deū dignū cultu latriae. Et reliquiae cogitationis. s. effectus fidei: & oēs fideles sequētes fidē, & doctores ecclesiae: q sunt reliquiae cogitationis internae fidei: agēt tibi, & ordinabunt dies festos ad cultum diuinum dedicatos. s. festum incarnationis, & natiuitatis, & infantiae, & resurrectionis &c. in quibus festiuitatibus exercebit ecclesia diuinum cultum in memoriam supradictorum mysteriorum, & beneficiorū. C Litera aūt Hieronymi habet. Mœror hoīs cōfitebitur tibi: & tunc idem est quod cōtritio hominis confitebitur peccata &c. Sed quia confessio est triplex. s. peccatorum, & fidei, & laudis: ideo potest intelligi de qualibet confessione. Nam interna cogitatio, & fides confitetur Christo: primo per fidem, quae praecedit omnem actum uirtutis. Secundo confitetur dando laudes, & gratias agendo. Tertio cōfitetur peccata commissa. Et sic omnes istae tres confessiones debentur Christo. Et ideo pro confessione fidei, & laudis pro beneficijs sequitur.

Vouete & reddite domino Deo uestro omnes qui in circuitu eius offertis munera.

Vnde ꝓpheta excitat omnes fideles ad celebrandas festiuitates, & offerenda munera D Christo: & exhibendam latriam, dicens. O fideles uouete domino Iesu Christo in baptismo fidei &c. & reddite ipsi latriam sibi debitam. s. confessionem laudis, & offerte munera. Et uos fideles oēs, qui offertis munera Christo, & tenemini munera offerte, uouete, & reddite. i. reddite quę in baptismo uouistis, & reddite ipsi latriam, & honores diuinos sibi debitos tanquàm uero Deo, & tanquàm redemptori pro gratiarum actione pro beneficijs receptis. Reddite Deo uestro dico.

Terribili, & ei qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terrae.

Quasi dicat, reddite ei uota promissa: quia est Deus omnipotens, & terribilis: quia intantum est terribilis, ꝙ aufert spiritum, & animā principum. i. quia interfecit principes, & magnos: ideo est terribilis apud omnes reges terrę. Ex his patet, ꝙ rationabilior est translatio E ipsorum septuaginta, quàm Hieronymi: quia hic loquitur de confessione fidei, & laudis: ꝓ id quod sequitur: uouete, & reddite. Nam exhortatur fideles ad cultum latriae, quae consistit in tribus. s. adoratione, munere, & laude: ut dictum est psal. 61. Ex ista ultima parte huius psalmi patet, ꝙ ꝓpheta Dauid in hoc psalmo non solum intendit commendare Iudaeā, & Hierusalem materialem, quae continetur in arcto loco Palaestinae, in qua Christus fuit notus praesentialiter per natiuitatem, & passionem, & mortem, & resurrectionem, & ascēsionem: nec per Israel solum intelligit illam terram duodecim tribuum, in qua Christus fuit notus per praedicationem, & miraculorū operationem: sed ecclesiam in qua est notus per fidem, & cultum latriae. unde quia Dauid F praeuidit in spiritu Christum fore cognoscendum per fidem, & adorandum, & colendū in populo gentili ad fidem conuerso, & praeuidit, ꝙ populus gentilis erat futurus uera Hierusalem, & Israel, Deum per fidem uidendo, & uera Iudaea Christum cognoscendo, & confitendo: ideo fecit hunc psalmum, in quo non solum commendat, & beatificat illam materialem Hierusalem, & Iudaeam, quae Christū uidit, & nouit, & audiuit praesentialiter in carnem: sed etiam magis commēdat ecclesiā toto orbe diffusam, quae Christum per fidem spiritualiter cognoscit, & colit, & ueneratur, & cōfitetur. Ex supradictis in isto psalmo possunt recolligi quinque conclusiones. Quarū prima est ista. Prima conclusio, ꝙ Christus in lege

A lege promissus Deus, & homo erat cognoscendus, & manifestandus in Iudæa, & Hierusalem, & per totum Israel. probatur. Nam ibi fuit natus, & adoratus, & prædicauit, & miracula fecit, & fuit passus, & sepultus, & resurrexit: & ibi confregit gladium, et scutũ, & arcum diaboli, quando per passionem, & resurrectioné de ipso triunphauit, & discipulos illuminauit. Sc̃da conclusio, ꝙ Christus relinquens corpus in sepulcro descendit ad inferos, & oẽs demones conturbauit, & infernum expoliauit. Tertia conclusio. ꝙ quãdo Christus resurrexit, & terra tremuit, tunc oẽs milites qui ascenderunt equos dormitauerunt. Et ideo turbati sunt iudæi, & confusi, uidentes Christum resurrexisse. Et nihil inuenerunt in manibus suis de his quæ cogitabant contra Christum. Quarta conclu-

B sio. ꝙ in finali iudicio oẽs diuites, & principes reputabunt se delusos, & deceptos: & quasi somniasse: cum videbunt diuitias nihil prodesse ad liberandũ eos. Quinta conclusio. ꝙ soli Christo terribili, & omnipotenti debetur oblatio: & latria, & cófessio fidei, & laudis, & confessio peccatorum: eo, ꝙ est iustus, & terribilis iudex, & omnipotens, qui potest occidere, & uiuificare.

PSALMVS LXXVI.

VOce mea ad dominum clamaui: uoce mea ad Deum, & intendit mihi.

Titulus, Victori siue in finem super Idithum ipsi Asaph psalmus. Prætermissa oĩ deliratione Iudæorum: & ẽt friuola, & de uia expositione quorundam catolicorũ qui magis videntur in hoc psalmo iudaizare: est di-

C cendum, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum, in quo describit desiderium patrum antiquorũ de aduentu Christi. & dedit ipsũm cantandũ ipsi Asaph, eo ꝙ representabat, & figurabat totam ecclesiã. Sed quia maxime tale desiderium conueniebat uiris contemplatiuis ecclesiæ pro illo statu: uoluit, ꝙ chorus Idithum responderet. Idithum enim interpretatur transiliens, & transcẽdens ista mundana, & contemplans cœlestia, & altissima supra humanam facultatem, cuiusmodi memorantur in hoc psal. Et ideo uoluit Dauid, ꝙ cãtaretur cum toto conatu uocum ad victoriam, ad denotandum, ꝙ iste psal. uocat delõge cum magno desiderio Messiam qui est finis legis. Et ideo in titulo ponitur ad victoriam siue in finem: eò ꝙ nos dirigit in Christum qui est finis legis. & hoc denotat titulus. s. ꝙ iste psalm. nos dirigit in finem datus D

ad cantandum ipsi Asaph ad victoriam super chorum Idithum. Sed de materia huius psal. est notandũ, ꝙ cum Dauid contemplaretur aduentum Messiæ, deuenit ad cõsiderãdum longum desiderium ipsius Adam, & omniũ aliorum patriarcarum, & prophetarum de aduentu Christi, & moram, & longam dilationé eiusdem, In qua contemplatione fuit ipsi reuelatum, quòd debebant transire dies multi: sed finaliter erat Christus uenturus absque omni defectu. Hoc ergo præuidens Dauid in spũ, maxime per scripturas præteritorum, & reuelationé consulatus: fecit hũc psalmũ: in quo introducit Adam loquentem cum tota posteritate fidelium. Nã ut sic dicitur Adã mysticus siue corpus mysticum. In quo psal. duo facit. Nam primo ponit quandam exclamationem propter dilationem ad- E

uentus Christi. Secũdo explicat causam suę consolationis, ibi. Et dixi nunc. Quantum ad primum est aduertendum, quòd promissio aduentus Christi in carnem ad liberandum genus humanum: fuit causa fidei, & caritatis, & spei omnibus patriarchis, & prophetis uet. test. quæ quidem promissio primo facta fuit ipsi Adæ, sc̃d̃m, ꝙ ait Aug. lib. Cur Deus homo. Vnde dicit, quòd primo hoĩ promissus est aduentus domini ex uirgine: ut si de instanti miseris doleret: tamen de suo suęq; posteritatis remedio iã de longinquo gauderet. Vnde Adam licet esset expulsus ab illa fęlicitate, tamen ex promissione sibi facta de Christo redemptore futuro incepit habere fidem. Et ex fide motus est ad caritaté Christi. Et ex tali firma fide resultauit in eo fir- F

ma spes aduentus Christi. & hanc fidem, & spem secutus est Abel, & Seth, & Enos, & Enoch, & Noe, & Abraam &c. Et sic est dicẽdum, ꝙ fides, & spes incepit ab Adã ex promissione ipsi facta. Et sic descendit in totam eius posteritatem fideliũ. Sed creuit in unoquoq; ipsorum patriarcarũ, & prophetarũ, sc̃d̃m, ꝙ unusquisq; habuit speciale reuelationem de Christi aduentu. Nam specialem reuelationem habuit Abel, & Enos incepit inuocare nomẽ domini: & Noe, & Abraam cui facta est specialis promissio. Et sic est dicendum de Isaac, & Iacob, & cæteris patriarchis, & ꝓphetis, in quib. semper creuit fides, & spes, propter nouas reuelationes, & promissiones. Et sic oẽs isti sunt corpus mysticum Christi, eo ꝙ uixerunt in spe, & fide

A Christi futuri. Et iō diffinitur corpus mysticum ecclesiasticum, ꝙ est multitudo fideliū Christum expectantium, siue in fide, & spe Christi viuentium, incipiens ab Adā, vsque ad vltimum electum. Et eadem est diffinitio ipsius ecclesiæ. Nā corpus mysticum, & ecclesia conuertuntur, sicut dictū est in prologo. & sic Adam cum tota posteritate sua fidelium dicitur corpus mysticum siue Adam mysticus, siue homo mysticus, siue ecclesia, siue ciuitas Dei, siue populus Dei scd̄m Aug. 15. de ciui. Et ideo hoc psal. & in multis aliis introducitur iste Adam mysticus ad loquendum, inquantū deflet casum suum, & miseriam. Et petit accelerari aduentum Christi & conqueritur de longa mora, & dilatione. Nā in spe oīa ista includuntur. Primò includitur, & supponitur promissio alicuius boni, ex qua insurgit spes, & fides. Secundò includitur afflictio propter longam moram, & B dilationem, vt ait Seneca in Thyeste. Odit verus, & non patitur moras. Tertiò patientia in aduersis, nam cū patientia tolerantur aduersa. postq̄ quis expectat liberari ab aduersis, & expectat bonum finem. Ideo ait Apostolus ad Ro 5. ꝙ spes patientiam operatur. Et ideo diffinitur spes, ꝙ est quædam virtus theologica, qua æterna, & spūalia promissa firma fide, & caritate expectantur, & aduersa cum patientia tolerantur, contemnens terrena bona, & constituens finem in cœlestibus. ex quibus patet, quòd spes simul includit afflictionem, & gaudium. Includit enim duplicem afflictionem. vnam de malis quæ patitur. & aliam de longa mora, & dilatione finis promissi. Et in hac scd̄a afflictione laborauit cetus fidelium ab Adam vsq; ad aduentum Christi. Nam primò se videbat exulem C ab illa felicitate terrestris paradisi, & priuatum illa futura beatitudine cœlesti. Scd̄o se videbat ī captiuitate diaboli. Tertiò ab ipsa carne, & mundo, & diabolo multipliciter afflictum, & vexatum. Quartò, quia videbat aduentum Christi nimium morari, quia parua mora videtur afflictis longa, ideo erat cōfractus ex longa spe, & dilatione finis. Ex qua longa mora multi non poterant habere perfectam patientiam. Et sic affligebatur, totū corpus mysticum ex longa mora, licet firmiter crederet aduentum Christi futurū. in qua fide aliqualiter consolabatur. & de hac afflictio loquitur prima pars huius ps. in qua Adam mysticus per ipsum Asaph, & Idithū magnis vocibus vocat Christum, ut D veniat, & acceleret aduentū suum, & tollat causam suæ afflictionis per crucē, & passionē, & resurrectionem, vt patebit in litera: in quo explicantur causæ afflictionis, & lætitiæ, & consolationis. Et sic attribuitur ipsi Asaph, & Iditū. Vñ cantat Asaph, & eleuat vocem super Idithū in persona totius ecclesię tā actiuorū, q̄ contēplatiuorū. Vnde dicit Adā mysticus. Voce mea ad dñm clamaui ab Adam vsq; ad Dauid: & uoce mea clamaui à Dauid vsq. ad Christum: & tunc intēdit mihi complendo desiderium meum per aduentum suum. Item

In die tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis nocte contra eum: & non sum deceptus.

Deū exquisiui manibus meis, eas eleuādo cōtra eū. i. versus Deū manus eleuādo in cœlum in die tribulationis meæ. q. dies tribulationis durauit ab Adā, vsq; ad Chr̄m. Et etiam E exquisiui eū nocte i. p totā noctē legis cōtra eū. i. manus eleuādo versus eū, petendo eius aduentū, tñ nō sum deceptus, qa venit sicut ipse promisit. Oēs supradictæ locutiones sūt de prȩterito pro futuro pp certitudinē prophetiæ, & firmitatē fidei, & spei i toto die tribulationis, & nocte, q. totū genus humanū erat in tribulatione, & captiuitate diaboli, & ī nocte tenebrarū peccati, & ignorātiæ. Et sic clamabat manibus versus Deum. Sed iste Adā mysticus nō fuit deceptus, nec fuit frustratus in sua fide, & spe, qa tempore statuto venit Christus. Vnde prima locutio. s. Voce mea ad dñm clamaui, uox est totius cœtus patriarcarū, & pphetarum ab Adā vsq; ad Zacariā, & Ioannē baptistā, sed ly, & intendit mihi, est uox istius hoīs pro tempore Zacariæ, & Simeonis, & Ioseph. qa potuit dicere iste homo, & intendit mihi, & nō sum de- F ceptus: quia vidit ipsum oculis propriis per Zacariam, & Simeonē. Ideo dixit Zacarias. Benedictus dominus Deus Israel: quia uisitauit, & fecit redēptionē plebis suæ. Et Elisabeth dixit virgini Marię: Benedicta tu in mulieribus, & benedictus fructus vētris tui. Et uirgo Maria dixit. Suscepit Israel puerum suū, recordatus misericordiæ suæ. Et Simeon dixit, Nūc dimittis seruum tuū domine scd̄m uerbum tūum in pace, Quia uiderunt oculi mei salutare tuum. Et sic in persona istorum dicit ppheta. non sum deceptus, & intendit mihi &c. Totā etiam istam locutionem potest facere nunc ecclesia pro statu isto gratias

A tias agendo. Nam in toto uet.test. per patriarchas, & pphetas clamauit magna voce Christum inuocando vt veniret, sed tandem intédit mihi Christus in no.testa. quia patres uete. testa. non receperunt promissionem sine nobis. ad Hebræos 11.

Rennuit consolari anima mea: memor fui Dei, & delectatus sum, & exercitatus sum: & defecit spiritus meus.

Anticipauerunt uigilias oculi mei: turbatus sum & non sum locutus.

Cogitaui dies antiquos: & annos æternos in mente habui.

Et meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum.

Hic explicat causam suæ afflictionis, & anxietatis: quæ fuit longa mora, & dilatio aduentus Christi. Vnde dicit. Anima mea renuit
B consolari in toto illo tempore ab Adam vsque ad Christum. immo abstinebam a carnalibus delectationibus, & ieiunijs, & orationibus Messiam expectando, & eram semper in contemplatione, & meditatione. Et sic memor fui Dei, & delectatus sum, quasi dicat non habebam aliam consolationem, nisi contemplari sanctam scripturam, & diuina mysteria in ea scripta, & promissiones mihi factas de Messia. Et sic exercitatus, & occupatus sum in tali studio, & labore, & contéplatione. Et defecit, & fessus est spiritus meus, & contribuit, & stupuit non ualens attingere hoc secretum præ nimio labore, & infirmitate mentis, & corporis. Sed quia non sufficiebat mihi ista in die meditari, sed etiam de nocte, non poteram dormire: ideo oculi mei anticipauerunt uigilias surgendo ante
C auroram, & lucem, & tempus quando solent alij dormire, ad considerandum statum, & peccata humani generis, & miserias. & ad contemplandum iudicia Dei rectissima. Et sic cognoscens culpam primi parentis, & iniquitates nostras, & ingratitudines contra Deum commissas cognoui nos iusto Dei iudicio merito fuisse punitos: & sic non sum locutus: immo tacui præ confusione culpam in meipsum retorquendo, & sic non locutus sum, nec aliquid dixi: sed cogitaui dies antiquos: reuoluendo, & perlegendo historias, & annales antiquorum patrum quærendo vnde hoc malum proueniebat generi humano, quia sic fuerat vulneratum in carne per concupiscentiam & infirmitatem, & in anima per peccatum. Et habui annos æternos in méte: consideraui omnia tempora incipiendo D
a mundi creatione, & ab inobedientia primorum parentum, & sententia merito inflicta. Nam consideraui quomodo Deus creauerat hominem ad imaginem & similitudinem suam. Et quomodo constituit ipsum dominum super totam terram, & super omnia animalia tam volatilia, quàm pisces, & reptilia, & quadrupedia &c. Et consideraui felicitatem ipsi promissam: si stetisset in diuino præcepto, & uoluntate: quia post longam vitam translatus esset in uitam meliorem in cœlum: sed propter inobedientiam pulsus fuit ab ista terrena paradiso, & priuatus fuit illa futura, & superiori beatitudine, & factus exul in hac lacrimarum valle, & percussus in corpore, & anima, & subiectus tot miserijs intrinsecis, & extrinsecis, scilicet bellis, & seruituti &c. Et cognoui omnia ista mala pro E
uenire homini ex illius primi iustissima condemnatione peccati. Et sic etiam in tota illa nocte uete. testamen. meditatus sum in corde meo, considerando quomodo Christus erat nobis in lege per multos, immo per omnes prophetas, & patriarchas ad liberandum genus humanum de supradictis miserijs promissus. Et in tali meditatione exercitabar mirando cum anxietate quare tantum tardabat nostra redemptio, & differebatur Christi aduentus. Et sic scopebam spiritum meũ, idest scrutabar, & inuestigabam, & discutiebam, & examinabam, & purgabam per pœnitentiam quæ in eo erat. Et erumpebam in talem clamorem, quasi anxius de longa mora, & dilatione, dicens.

Nunquid in æternum proijciet Deus: aut non apponet ut complacitior sit adhuc? F

Aut in finem misericordiam suam abscindet a generatione in generationem?

Aut obliuiscetur misereri Deus: & continebit in ira sua misericordias suas?

Nunquid Deus proijciet humanum genus a se in æternum: quòd non recipiat ipsum ad veniam, & misericordiam? aut Deus non apponet, & non proponet adhuc, idest deinde ut sit nobis cõplacitior, idest magis placabilis quàm fuit hucusque? Quasi dicat: semper erit nobis iratus, & non benignus, nec placabilis? Aut abscindet, idest auferet in finem, idest totaliter, & finaliter misericordiam suam a generatione in generationem, idest per omnes generationes durabit ira eius, & nõ erit misericordia: aut obliuiscetur

A Deus misereri nobis, & nunquam recordabitur nostri, aut continebit misericordias suas in ira sua? Quasi dicat, erit ne tantæ crudelitatis, & efficaciæ ira Dei, quòd contineat, & claudat, & liget misericordias suas, & alliget Deum ne faciat misericordiam? quasi dicat non est credibile: nec est tollenda Deo tanta perfectio: immo hoc est nefas de Deò credere, cuius misericordię non est finis nec numer*. Vnde nota, quòd dicit Dauid: scopebā spiritum meum, idest mundanas, & falsas cogitationes a spiritu meo pellebam. Nam spiritus longa anxietate, & cogitatione tribulatus, & obnubilatus non potest cernere uerū: quia nubibus atris condita nullum fundere possunt sidera lumen &c. ut ait Boetius. Sed si quis scopit spiritum, & se purgat, & mundat pellendo mundanas cogitationes, & nubes ignorantiæ per studium sapientiæ: tunc B cernit, & cognoscit ueritatem, & ita fecit iste homo mysticus. Nam perscrutando sacras scripturas pepulit nubes ignorantiæ, & anxias cogitationes. Et cognouit, ꝙ Deus nūquam oblitus est facere misericordiam: sicut didicit per gesta antiquorum. Ideo dixit: Nūquid in æternum proijciet Deus &c. quia scopere idem est quod scopa domum uerrere, & mundare. Et sic domus materialis scopitur, & mundatur scopa materiali: ita domus spiritus, & mentis interior scopitur, & verritur studio sapientiæ ab omni ignorantia, & malis cogitationibus, & anxietatibus: quia intelligentia sacræ scripturæ fugat omnes anxietates, & scopit spiritum, & mentem, & facit eam cernere verum: ut patet hic de Dauid.

Et dixi nunc cœpi: hec mutatio dexteræ excelsi.

C In secunda parte explicat suam consolationem post superiorem angustiam. Ad cuius intellectum est sciendum, ꝙ postquam iste homo anxius de longa miseria, & mora aduentus Christi discurrit per omnes scripturas, & omnia gesta patrum antiquorum, & vidit, ꝙ Deus multipliciter liberauerat patres antiquos temporaliter: puta Noe de diluuio, & Abraam de Hur Caldæorū, & Isaac de sacrificio, & Iacob de manu Esau, & totū Israel de Ægypto &c. tunc in se dixit supradicta uerba, scilicet nunquid in æternum proijciet Deus &c. Quasi dicat: semper consueuit misereri patribus antiquis, & liberauit eos de periculis temporalibus. ergo poterit esse, q̄ non liberet nos de hac longa captiuitate peccati: & de potestate diaboli, & miseria D nobis illata ex sententia data primis parentibus? Quasi dicat: incredibile est, ꝙ non faciat. Sed quia dum ista cum quadam pia indignatione diceret: quasi illuminatus incepit resipiscere: & cognoscere in spiritu, quòd omnes illę liberationes temporales patrum antiquorum significabant futuram, & generalem redemptionem: & ꝙ tota ira Dei erat mutanda in misericordiam per aduentum Christi, Ideo subdit. Et dixi omnia supradicta supple. Et nunc cępi resipiscere, & cognoscere supple ueritatem, & secretum scripturarum & supradictorum mysteriorum. quoniam erant figura de nostra redemptione. Et omnia erant implenda in Christo &c. In hebræo autem habetur. Et dixi imbecillitas mea. & tunc est sensus. Et dixi in meipso, ꝙ ex imbecillitate, & fragilitate, & ignorantia E dixeram omnia supradicta, scilicet nunquid in æternum proijciet Deus &c. Sed magis rationabilis videtur nostra translatio quę dicit. Et dixi nunc cœpi, intelligere supple, ꝙ hæc est mutatio dexteræ excelsi. Ad cuius intellectum est valde aduertendum, ꝙ ecclesia Dei habet tres status, scilicet duos in præsenti: & vnū in futuro qui dicitur status gloriæ. Primus status dicitur status legis, & vmbræ, & figuræ, & captiuitatis, & iræ, & iustitiæ, & ignorantiæ, & noctis. Secundus status dicitur status ueritatis, & luminis euangelici, & libertati, & gr̄æ, & misericordiæ, & sapientiæ, & diei. Tertius autem dicitur status gloriæ, & præmij. In primo statu omnes patres antiqui desiderabant statum secundum. Et nos qui iam sumus in statu secundo, desideramus tertium. s. dissolui, & esse cum Christo in gloria. Et iō sicut per primum aduentū F Christi primus status mutatus est in secundum: ita per secundum aduentum Christi secundum status ecclesiæ mutabitur in tertiū. Nam per primum aduentum Christi, scilicet in carnem tota lex uetus mutata est in ueritatem euangelicam. & vmbra, & nox mutata est in diem, & lucem. & figura in ueritatem, sn̄ia, iustitia, & ira Dei in misericordiam. & culpa siue peccatum in gratiam, & captiuitas in libertatem: & ignorantia in sapientiā: quia repleta est terra sapientia domini. Esa. 11. Ita pariter totus ille status mutabitur in tertium. Nam gratia conuertetur in gloriā: & fides in visionem: & spes in possessionem. & caritas in fruitionem &c. Secundo est notandum

A tandum, q͏ Christus dicitur dextera Dei excelsi in tota scriptura: eo q͏ pater per ipsum operatur. Sed dextera dicitur per relationẽ ad sinistram: & sic punitio, & ira Dei dicit sinistra. materia autem dicitur dextera Dei. Cũ ergo tota lex vetus erat sub punitione, & snia, & quasi ira Dei, & iustitia, & exilio, ideo potest dici sinistra Dei, q͏a Deus habebat suã sinistrã supra genus humanum ante aduentum Christi. Sed nunc habet dexterã suam.i.miam suam super nos. Ex quo põt dici, q͏ per Christum facta est mutatio a sinistra in dexteram. Et sic est dicẽdum, q͏ Christus, qui est dextera Dei patris excelsi, mutauit sinistram Dei in dexteram: i.iram, & iustitiam in materiam, & captiuitatem in libertatem: & culpam in gratiam, & noctem in diem, & umbram in ueritatem, & lucem, B & vniuersaliter totã legem veterem in euangelium, vt circuncisionem in baptismum, & esum agni pascalis in eucaristiã, & sic de singulis sacramentis. Et talis mutatio fuit mutatio dexteræ excelsi, quã præuidit Dauid in figura p gesta, & mysteria uetera, vt patebit p singula. Ideo dicit. Et dixi nũc cępit cognoscere sup. q͏ hæc erat mutatio dexteræ excelsi.i.per Chrm futura qui est dextera Dei excelsi qui omnia debet mutare, quia talis mutatio a nullo põt fieri nisi a Christo, qui est dextera excelsi. Nam sicut Deus per sinistrã misit iram, & sententiam in totum genus humanum in ve. te. ita in nouo test. mittet misericordiam, & veniam, & gratiã per Chrm qui est eius dextera. Et ideo quia Dauid præuidit in spiritu contemplando mysteria sacræ scripturæ, q͏ per solum Christum erant C omnia illa mysteria, uel in solo ipso implenda, Ideo dicit hæc mutatio dexteræ excelsi.

Memor fui operum domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.

Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in ad inuentionibus tuis exercebor.

Deus in sancto uia tua, quis Deus magnus sicut Deus noster. tu es Deus qui facis mirabilia.

Notam fecisti in populis uirtutem tuam, redemisti in brachio tuo populum tuum filios Iacob, & Ioseph.

Hic explicat mysteria sacræ scripturæ ue. te. ubi Dauid siue homo mysticus præuidit istam mutationem dexteræ excelsi, & nostrã redemptionem figuraliter. A quibus mysterijs sumit parabolam, & propositionem ad petendũ intentum. Vnde tria mysteria principaliter adducit in quibus præuidit in figura nostrã redemptionem. Nã primo adducit liberationem filiorũ Israel de ęgypto. Nam per hoc, q͏ Moyses fuit a Deo missus in ægyptum: & cum signis, & portẽtis liberauit, & & eduxit totum illum populũ de ægypto, & potestate Pharaonis, præuidit, q͏ Christu filius, & dextera Dei patris a patre missus debebat liberare totum genus humanum de tenebris peccatorum, & ptãte diaboli. & iõ dicit. Ideo cœpi cognoscere, quia hæc erat mutatio dexterę excelsi.i. per Chrm facienda, qm̃ memor fui operum dñi.i. miarum, quas fecit Deus patrib. antiquis. Et memor ero mirabilium tuorum quæ fecisti ab initio, incipiendo a Noe, quẽ liberasti de diluuio. Et sic discurrendo per Abraam, quẽ liberasti multipliciter, & per Isaac quẽ liberasti de gladio sacrificii, & Iacob, quẽ liberasti de E Esau. Et meditabor in omnibus operib. tuis quæ fecisti patrib. nostris, & exercebor in adinuentionibus tuis.i. in secretis mysteriis clausis in illis operibus puta quomodo apparuisti Moysi in rubo ardẽti, & quomodo vocasti eum, & præcepisti ut remoueret calciamenta. Et quomodo conuersa est uirga in colubrum, & ecõuerso, & quomodo traxit manum leprosam de sinu. Et consideraui, q͏ omnia ista significabãt missionem Xpi in mundum &c. Itẽ cõsideraui duritiã Pharaonis, & plagas Aegyptiis illatas, in quib. plagis, & portentis præuidi totum mysterium nostræ redemptionis. Et quo uia tua erat in sancto. Quasi dicat, sicut ille sanctus angelus erat ductor illius populi, & fecit illa signa terribilia, ita Christus debebat esse ductor totius generis humani, & debebat ipsum liberare de potestate diaboli. Nam quis ma- F gnus sicut Deus noster? Et conuersus apostrophat ad Xpm futurum dicẽs. Tu es Deus qui facis mirabilia maiora, quam facta sint tunc p Moysen. Nã sicut tunc notã fecisti virtutẽ tuã populis Aegyptiorum, & aliorũ in mari rubro, ita notã facies uirtutem tuam in humanitate per totum orbem. Et sicut tu redemisti in brachio, & potẽtia tua populũ tuum.s. Iacob, & Ioseph, ita redimes totum genus humanũ, & totã ecclãm intellectã p Iacob, & Ioseph. Et notãter dt filios Iacob & Ioseph. Nam licet inter filios Iacob intelligantur, & comprehendãtur filii Ioseph, tamen q͏a filii Ioseph omnes sunt nati in Aegypto, & reputabantur nobiliores apud Ae-

A gyptios eo, quod descendebant a Ioseph qui fuerat princeps, & rector, & praefectus totius aegypti: ideo specialiter nominat eos: & quia ecclesia maxime figuratur per filios Iacob, & Christus maxime figuratur per Ioseph: quia per fratres suos venditus: & post afflictionem exaltatus &c. sicut dictum est ps 2. Iterum est aduertendum, quod in illis operibus mirabilib. duae substantiae sunt considerandae. Primo angelus domini inuisibilis, qui faciebat illa miracula. Secundò Moyses uisibilis, qui percutiebat aquas cum virga. & sic fiebant illa opera mirabilia per hoc praeuidit Moyses, & Dauid, quod in Christo redemptore debebant esse duae naturae: una diuina inuisibilis quae principaliter, & latenter operatur: & altera humana, & visibilis quae instrumentaliter, & uisibiliter videbatur operari. Et ideo dicit. Deus

B in sancto uia tua. i. sicut uia tua, & uirtus, & ducatus erat in sancto angelo inuisibili, & in sancto Moyse uisibili: ita pariter uia nostrae redemptionis fuit in Christo sancto tuo qui est sanctus sanctorum: in quo est duplex natura, scilicet diuina, & humana. Per haec ergo mysteria praeuidit Dauid totum mysterium incarnationis, nostrae redemptionis factae per mortem, & passionem Xpi insignis &c.

Viderunt te aquae Deus, uiderunt te aquae, & timuerunt, & turbatae sunt abyssi.

Multitudo sonitus aquarum, uocem dederunt nubes.

Etenim sagittae tuae transeunt, uox tonitrui tui in rota.

Alluxerunt coruscationes tuae orbi terrae, commota est, & contremuit terra.

In secundo loco adducit miraculum, & my-

C sterium factum in transitu maris rubri. unde sicut totus populus erat in periculo ne caperetur, & trucidaretur per Pharaonem, & aegyptios, nisi quia Moyses cum uirga percussit aquas, & diuisae sunt aquae, & transiuit populus ad aliam partem littoris, & sic per transitum aquarum saluatus, liberatus est populus, ita pariter Christus per contactum sui corporis praebuit virtutem regeneratiuam aquis baptismalibus, & per aquas baptismales liberauit fideles de potestate diaboli prout fuit ibi figuratum. Hoc ergo praeuidens Dauid in figura dicit. O Deus Christe sicut tunc viderunt te aquae maris rubri, & uiderunt te aquae Iordanis, & timuerunt, idest quasi timentes sunt diuisae, & conuersae sunt retrorsum: & liberati sunt filii Israel, & abyssi aquarum turbatae sunt: ita pariter quando aquae D baptismales viderunt te: timuerunt diaboli, & abyssi infernales turbatae sunt: quia per baptismum delesti peccatum: & fugasti diabolicam potestatem. Item aquae maris Galileae timuerunt te quando siccis pedibus super eas ambulasti: & mari, & fluctibus, & uentis imperasti: & Petrum de profundo pelagi liberasti. Item sicut post transitum Israel fuit multitudo sonitus aquarum: & nubes dederunt uoces, & tonitrua: & sagittę tuae transierunt, idest multa fulmina fuerunt de nubibus immissa: & uox tonitrui tui fuit quasi tonitruus qui fit in rota, & curru: & mouerunt aquas: & reduxerunt eas super Aegyptios, & submerserunt eos: & sicut ibi coruscationes tuę alluxerunt: & igneos radios dederunt orbi terrae, & tota terra tunc commota est: ita pariter O Christe multitudo sonitus aquarum E tuae sapientiae, & nubes, scilicet apostoli tui dederunt uocem euangelicam: & sagittę tuae euangelicae transierunt per totum mundum, & uox tonitrui tui. s. tuae praedicationis fuit per totum mundum in rota euangelica, & curru euangelico, quem quatuor euangelistae ducunt, & duxerunt per totum orbem. Et sic coruscationes euangelicae alluxerunt ex monte Sion in die penteco. toti orbi terrae: quia ibi apostoli receperunt coruscationes, & splendorem sapientiae: & donorum, & gratiarum. & sic praedicauerunt toti orbi terrae. Et sic commota est, & contremuit tota terra ad praedicationem apostolorum: & omnia idola corruerunt sicut corruerunt aegyptij in mari rubro.

In mari uia tua, & semitae tuae in aquis multis: & uestigia tua non cognoscentur. F

Sicut ibi fuerunt uiae tuae in mari rubro, & semitae tuae in aquis multis, ut populus transiret, & uestigia tua non fuerunt nota, ita quando uenies tu Christe in mundum, uia tua erit in mari, quia siccis pedibus per mare Galileae ambulabis, & etiam per mare huius mundi: & semitae tuae erunt in aquis, & persecutionibus multis: quia apostoli tui nauigabunt in hoc mari persecutionum, sed vestigia tua non cognoscentur in mari Galileae: quia super aquas ambulabis, & etiam, nec vestigia peccati cognoscentur in te, sicut in nobis, quia eris inter omnes mortuos liber. Vestigia tua non cognoscentur quando intrabis mare huius mundi, quia mysterium incarnationis erit ineffabile, & inuestigabile.

A le.Vñ dicit Salomõ ꝓuerbiorũ.30. Tria sunt mihi difficilia:& quartũ penitꝰ ignoro.s.viã aquilæ in cęlo, viã colubri sup petrã,viã nauis in medio mari:& viã viri ĩ adolescẽtia.i. viã filij Dei,qñ descẽdit de cœlo in carnẽ:& viã Chri quãdo exiuit de sepulcro. & viã cõuersationis Chri ĩ mari huius mũdi: & viam Chri quãdo exiuit de claustro vteri virginalis:q̃a nullũ vestigiũ aut violẽtiã reliq̃t Chrs ĩ his quatuor viis:q̃a absq; violẽtia fecit Xps ista quatuor occulta, & ineffabilia mysteria. s.mysteriũ incarnationis,& natiuitatis,& resurrectionis,& ascẽsionis, & cõuersatiõis huius vitæ: & vestigia eius fuerũt mũdo ignota in isto quadruplici itinere. Et sic est dicendum de cæteris mysterijs Christi, & miraculis,quæ latenter diuinitas operabatur.

Deduxisti sicut oues populum tuum in manu B *Moysi, & Aaron.*

Vltimò adducit ducatũ ꝑ desertũ, & ĩtroitũ terræ ꝓmissionis. Vnde dicit.sicut deduxisti populũ tuũ sicut oues in manu Moysi, & Aaron ex Ægypto ꝑ totũ desertũ. ita deduces populũ fidelẽ de tenebris peccatorum,& potestate diaboli.Et deduces ipsũ per desertũ huius mũdi,& introduces in hãc ecclesiã per gratiã, & in futurã per gloriã.Et dicit in manu Moysi, & Aarõ, q̃a ꝑ hos fuit Chrs figuratus,q̃a dux, & sacerdos,quia inquantum dux siue rex dedit legẽ euãgelicã, & inquãtũ sacerdos cõtulit sacra. Ex q̃bus patet, ꝙ Dauid non allegat supradicta mysteria gratia sui,sed assumit ea ĩ parabolã, & ꝓpositionẽ, inquãtũ erãt figura nostræ redẽptionis futurę ꝑ Xp̃m.& sic allegat figurã ꝓ figurato, q̃a sicut oĩa illa nõ erãt gratia sui,sed gr̃a Xpi fu- C turi,ita allegat ipsa, gr̃a & rõne figurati, quia aliter Dauid non fuisset ꝓpheta.Vñ dupliciter est nobis Xps in lege ꝓmissus. vno mõ ꝑ mysteriũ, & figurã,alio mõ per expressã promissionẽ.& iõ nõ est minus certa veritas mysterij, & figuræ,quã veritas expressæ ꝓmissionis,iõ ꝓpheta audacter allegat figurã tanquã veram & certã promissionẽ.in quibus figuris nouit mutationẽ dexteræ excelsi. Et sic Dauid in ꝑsona totius ecclesiæ fuit cõsolatus in sua angustia. Iõ nihil aliud est dicere,tu deduxisti sicut oues populũ tuũ &c. nisi dicere,tu Deus nobis redẽptionem per illã figurã promisisti. ideo fac quod tu promisisti in figura. siue facias in veritate quod in figura significasti. Ex toto isto psal.possunt recolligi tres conclusiones principales.

Prima conclusio,quòd Dauid cõtẽplãdo D omnes ꝓmissiones factas patribus antiquis, & liberationẽ filiorũ Israel de Ægypto prævidit totum misterium nostræ redẽptionis.

Secunda conclusio, ꝙ totum misteriũ nostræ redemptionis fuit mutatio dexteræ excelsi.s.a iustitia in misericordiam,& ab ira in benignitatem.&c.

Tertia cõclusio,ꝙ diuinitas verbi ita latẽter operabaṫ in illa humanitate, quod vestigia incarnationis,& natiuitatis, & conuersationis,& miraculorum operationis,& resurrectionis,& ascensionis fuerunt mundo ineffabilia, & ignota vsque ad missionẽ spiritussancti,quæ quidẽ misteria licèt sint nobis nota per fidem quo ad effectũ, tñ nobis sunt incomprehẽsibilia quo ad causam, & modum.

PSALMVS LXXVII.

Attendite popule meus legem meam: inclinate E *aurem vestram in verba oris mei.*

Titulus. Eruditio siue itellectus ipsi Asaph. In græco autem ly intellectus siue eruditio est genitiui casus,ut fit sensus,ꝙ iste est psal. intelligentiæ siue eruditionis ipsi Asaph. Et titulo apparet quòd Dauid fecit hũc psalmũ secundum, quod fuit eruditus a spiritu sancto,& vt erudiret nos in hoc psalmo de his, quæ ipse fuit eruditus.Et dedit ipsum cantandum,& recẽsendũ ipsi Asaph,& choro eius. Vnde sicut Terẽtius licet faciebat comędias, tñ dabat eas recensendas ipsi Calliopio. vñ ipse dicit in fine cuiuslibet comędiæ. Valete & plaudite Calliopius recensui, Ita pariter Dauid habebat tres cantores quos constituit ad cantandũ,& recensendũ psal.vt patet primo paralypo. Et sic Asaph,& Etã,& filij Core, & cæteri non ponuntur in titulo psalmo- F rum tanquàm actores psalmorum, sed tanq̃ recensores,& cantores,& etiam interpretes pro populo. Ex quo patet,quòd Dauid est actor huius psalmi, & Asaph est cantor siue recensor: sed persona introducta ad loquendum in hoc psalmo, in cuius persona factus est psal.est ipse Christus,ut patet Mathęi.13. vbi dicitur,ꝙ cum locutus fuisset Iesus in parabolis &c.postea dicit. Hæc omnia locutus fuit Iesus in parabolis, ut impleretur quod dictum erat ꝑ prophetã. Aperiam in parabolis os meum,& eructabo abscondita a constitutione mundi.Ex quo patet,quòd Chrs loquitur in hoc psalmo. Ad cuius intellectum omnibus fabulationibus Iudæorum dimissis est aduertendum secundum Augustinũ.17.

A de captiuitate capitulo quarto & 5. ꝙ Dauid contemplando sacram scripturã, & maxime ut legitur primi Reg. 4. qualiter filij Effraim, & totus populus Israel fuit victus in prælio a Philistæis: qui occisis sacerdotibus filijs Heli detulerũt secum arcã domini, & tenuerunt eã in Acaron, & Azoto. Et tũc sacerdotiũ fuit translatũ a filiis Heli in Samuelẽ. Et arca dñi postea fuit translata per Dauid in Hierusalẽ. Et sic tribus Effraim simul perdidit arcam, & regnum siue iudicium: quæ quidem punitio venit tribui Effraim, & toti Israel pp pctm̃ ingratitudinis, & rebellionis, & ĩfidelitatis. Nã cum tot beneficia a Deo recepissent, tamen fuerunt Deo ingrati, & rebelles: quia omnes mõtes Effraim erãt pleni idolis Baalim, quæ quidem idola prostrauit postea Samuel dũ factus fuit iudex, & sacerdos. Itẽ cõsidera
B bat postea Dauid qualiter propter ingratitudinem, & inobedientiam translatum fuerat regnum a Saule ad ipsum &c. Per hãc ergo triplicem trãslationẽ. s. tabernaculi, & regni, & sacerdotij: quæ facta est pp peccatum ingratitudinis, & rebellionis, & infidelitatis, præuidit Dauid in spiritu qualiter populus iudaicus debebat esse ingratus, & rebellis, & incredulus Christo Messiæ in aduentu suo, propter quod peccatum debebat perdere locum, scilicet templũ, & sacerdotiũ, & regnũ, & erat trãsferendum ad ecclesiã ex gentibus congregandã. Et hæc est sentẽtia Augustini. 17. de ciuitate capitulo. 4. & 5. Hoc ergo prę uidẽs Dauid in spũ fecit hunc psalmũ in quo introducit Christum loquentẽ exhortantem, & uocantem illum populum ad legẽ euangelicam, sub cõminatione perdendi tẽplũ, &
C sacerdotiũ, & regnũ. Duo ergo ĩ hoc psalmo propheta principaliter facit. Nam primo prę mittit procemium siue pfationẽ. Scđò exeq tur de narratione. ibi. Filii Effraim. Quãtum ad primum q̃a proęmium est breuiloquium quorundã dicendorum, ideo in prologo siue procemio isto assignat quatuor causas huius psalmi: Nam causa efficiens est Christus loquens, in cuius persona factus est psal. Causa materialis sunt oĩa misteria vet. test. quæ hic adducunt. Causa formalis est modus procedẽdi, quia omnia ea misteria, & gesta uet. te. quæ memorantur in hoc psal. adducit per modum parabolę, & propositionis ad inferẽdum aliq̃ magna cõclusionem in nouo test. Causa autẽ finalis est utilitas, quæ sequitur. s. ut efficiãt auditores bonos, & Deo obedientes, & credentes. Quatuor ergo facit in hoc
D procemio. Nã primò assignat causã efficientẽ. Secundò cãm formalẽ. Tertio causam materialẽ. Quarto cãm finalẽ, secũdum ibi. Aperiã ĩ parabolis. tertium ibi. Quãta audiuimus: quartum ibi. Vt cognoscat generatio altera. Quantum ad primũ, ppheta introducit Christum Messiã in lege promissum verũ Deum, & hoĩem loquentẽ ad populum Iudæorũ in aduẽtu suo, & dicentẽ. O popule attendite. i. attente, & attẽdendo audite, & intelligite, & suscipite legẽ meã, quã uobis fero. Et ẽt attẽdite legẽ meã veterem, & pcipite eam auribus mentis, & cordis. quia in eã reperietis totã legẽ euãgelicam. Ex his patet, ꝙ iste q̃ hic loq̃t, est ipse Deus, q̃a dicit attendite popule meus legem meam, q̃a lex diuina est solius ipsius Dei, & ille populus dr̃ populus Dei. Item est aduertendũ ut sæpius dictum
E est, ꝙ lex euangelica quam Xp̃s tulit non est alia secũdum essentiam a lege veteri: sed est spiritus, & ueritas illius. Ioan. primo. Lex per Moysen data est, gratia autem, & ueritas per Christum facta est. Vnde vetus testamentum nihil aliud est nisi occultatio noui: & nouum testamentũ nil aliud est nisi manifestatio ueteris, ut inquit Aug. Ideo qui uult bene attẽdere ad legem ueterẽ, & auribus eã percipere, ibi reperiet ueritatem euangelicam totã figuratam. Et iõ dicit attendite popule meus legem meã &c. Et dicit auribus pcipite uerba oris mei, ad differẽtiam legis euangelicæ ad ueterem. Nã illa data est scripta in tabulis lapideis, & in carta mortua. Et ista in cordibus hominum per proprium auditum. Ideo dicit auribus percipite &c. Item illa data est per os Moysi: ista uero p os ipsius Dei. s. Chri
F sti. Iõ dicit: Verba oris mei. Ad denotandum, ꝙ Deus incarnatus per os suum erat laturus legẽ impressam in cordibus hominum. Dicit ergo Chrs in aduentu suo. O popule meus Israel attendite ad legem meã, & intelligite eã, quia hæc lex quã uobis prædico lex Dei est, quia Moyses de me scripsit. Totũ hoc dixit Xp̃s Matthæi. 5. qñ ascendit in montem, & declarauit legẽ diuinã dicens: nõ ueni soluere legẽ: sed adimplere. Et hoc idẽ patet p totũ discursum euangeliorum: in quo Deus nil aliud facit nisi vocare populum ad legem intelligendã, & suscipiendã ueritatem legis.

Aperiam in parabolis os meum loquar propositiones ab initio.

Hic præmittit modũ procedẽdi ĩ hoc psalmo,

A mo, quẽ vult tenere .s. adducere mysteria ueteris test. per modum parabolarũ, & propositionũ. Quasi dicat: ꝙ ea q̃ intendit adducere: non adducit præcisè gratia sui: sed ꝑ modum parabolarũ, & ꝓpositionum gratia alterius conclusionis inferendę de veritatib. noui test. Ad cuius intellm̃ est notandum sicut dictum est in ꝓlogo huius libri: ꝙ ꝓuerbium siue parabola non ponitur gratia sui, sed alterius. Nã ꝓuerbiũ dr̃ quasi ꝓ alio verbum, & parabola dr̃ a para quod est iuxta, & bole sñia: quasi iuxta sñiam alterius. Item parabola nil aliud est nisi ꝓpositio alicuius rei gestæ: vel tanq̃ gestæ pro aliqua ueritate similitudinarie, & exemplariter inferenda. Et sic semper ponitur pro alio. Item propositio fm̃ Aristotelem primo posteriorum, & in priorib. est enunciatio affirmatiua aut negatiua ad inferendam conclusionem intẽta.
B Et iõ propositio non proponitur gratia sui: sed gratia conclusionis inferendæ. Et iõ q̃a tota sacra scriptura ueteris test. nõ posita est gratia sui, sed inquantum figurabat mysteria noui test. iõ dicuntur parabolæ, & propositiones quæ præmissæ sunt in ue. test. ad inferendum misticè, & propheticè conclusiones & ueritates euãgelicas. Et iõ sicut totum vetus test. nil aliud est nisi q̃dam parabolæ, & propositiones præmissæ ad inferendum, & figurandum legem euangelicam: ita tota lex euangelica nil aliud est nisi quædam veritas & conclusiones illatæ ex misterijs, & scripturis legis vet. Nam sicut ueritas conclusionis continetur uirtualiter, & confusè in propositionib. præmissis: sed post illationẽ patet veritas distinctè in cõclusione, ut patet primo posteriorum.
C Ita ueritas euangelica continebatur virtualiter, & in confuso in lege ueteri: sed post aduentum Xp̃i patuit illa ueritas distinctè per Christum in euangelio. Et sic tota lex vetus nil aliud est nisi parabolæ, & ꝓpositiones respũ euangelij. Et sic ecclesia catolica, & quilibet fidelis: qñ legit scripturã ue. test. non legit gr̃a sui: sed ad mysterium, & prophetiam: prout figurat ueritates legis euangelicæ. Alter intelligentia ue. le. non est uera nec catolica, q̃a ueritas ei⁹ est euangelium. Et iõ dicit Hierony. in epist. de mansionib. ꝙ omnia dicta in hoc ps. ponunt tanq̃ propositiones, & parabolæ inquãtum figurabant mysteria no. test. & sic non proponuntur gratia sui: sed ad sensum spiritualẽ. Et hoc est quod promittit ꝓpheta in persona Christi, ꝙ quicquid dicetur in hoc ps. D de te. vet. non intendit adducere gratia sui, sed prout sunt quædam parabolæ, & propositiones. Vñ ait. Aperiam in parabolis os meũ & loquar propositiones ab initio. i. adducã omnia mysteria sacræ scripturæ incipiendo ab initio exitus Israel de Ægypto, q̃a tũc incepit iste populus, & ẽt a promissionib. factis ab initio ipsi Abraam Isaac, & Iacob. Et ea q̃ acciderũt toti populo Israel successiue vsque ad Dauid. Et omnia ista adducam tanq̃ parabolas, & propositiones: ex quib. inferã intentum meum. Nam omnia illa non sunt gratia sui: sed parabolæ, & propositiones respectu legis euãgelicę: & hæc erit cã formalis, & modus procedendi in hoc psalmo.

Quanta audiuimus & cognouimus ea: & patres nostri narrauerunt nobis.

Non sunt occultata a filijs eorum in generatione altera. E

Narrantes laudes domini & uirtutes eius: & mirabilia eius quæ fecit.

Et suscitauit testimonium in Iacob: & legem posuit in Israel.

Hic explicat cãm mãlem huius ps. i. materiam quam intendit adducere, & loqui, quæ quidem materia dr̃ materia antecedens. Et dicit, ꝙ intendit adducere in hoc ps. omnia ista gesta quanta audiuimus scripta in Genesi, & Exodo, & quinque libris legis, & Iosue, & libro Iudicum, & in libris Regum. i. tanta loquar quanta audiuimus &c. quæ quidem gesta antiquorum patres nr̃i annunciauerunt nobis uoce, & scripto, quæ quidem gesta non sunt occulta, nec tacita a filiis eorum in generatione altera. imo ipsi narrauerunt filiis suis narrantes laudes dñi, & bñficia & uirtutes eius, & mirabilia q̃ fecit: quæ ꝑ magna parte explicabũtur in hoc ps. Omnes ergo istas prepositiones loquar, & adducã, & loquar ẽt qũo Deus suscitauit, & nouiter dedit illam legem in testimonium. In Iacob, & legem posuit, & ordinauit, & constituit ĩ Israel: q. d. ꝙ illam legem quã dedit populo Israel in monte Sinai dedit in testimonium. Et nota, ꝙ lex uetus dr̃ testimonium. Primo quia fuit per angelos testificata. Secũdo q̃a reposita est in arca in testimonium ꝯ ꝑuaricatores. Deu. 31. Tertio q̃a tota lex uetus facit testimoniũ đ Chr̃o futuro. Iõ ait saluator Io. 5. Scrutamini scripturas, q̃a ipsæ testimoniũ phibẽt đ me. Nã Moyses đ me scrpsit &c. Et testimoniũ suscitauit. Ad denotãdum,

A dũ, ꝙ lex pceptorum anq̃ esset lata, & suscitata iam erat sepulta, & inserta nãliter in nobis: ad Romanos. 2. q̃a omnia pcepta continẽtur in illa nãli lege. s. qđ tibi non vis, alteri ne facias &c. Dr̃ aũt lex q̃a lata, & posita siue positiua. Iõ dicit: Legẽ posuit in Israel. Ecclesia Dei dr̃ Iacob inq̃tum surripuit primogenituram, & bñdictionẽ. Et dr̃ Israel inq̃tũ videt Deũ & ẽ directa a Deo, & fortis cũ Deo.

Quanta mandauit patribus nostris nota facere ea filijs suis: ut cognoscat generatio altera.

Filij qui nascentur & exurgent & narrabunt filijs suis.

Vt ponant in Deo spem suam & non obliuiscantur operum Dei: & mandata eius exquirant.

Ne fiant sicut patres eorum: generatio praua & exasperans.

Generatio quæ non direxit cor suum: & non est creditus cum Deo spiritus eius.

B Hic ppheta in psona Chr̃i explicat cãm finalẽ huius psal. Nam q̃a iste psal. dirigit Iudæis, qui erant tpe aduentus Chr̃i, vt reciperent Xp̃m & legem euãgelicam, & eam seruarent, ne fierent rebelles & infideles, sicut patres eorum. Et ne priuarentur sanctuario & regno, & sacerdotio, sicut fuerunt priuati filij Effraim, & cæteri filij Israel tpe Heli, pter rebellionem, & infidelitatem. Iõ ppheta iã exhortabat eos in psona Xp̃i, siue Xp̃s iã exhortabat eos tunc per prophetam in hoc psal. cũ comminatione ablationis sanctuarij & tẽpli, & regni, & sacerdotij. Quasi dicat: si vos Iudæi non audieritis, & receperitis Xp̃m & legẽ eius, & obseruaueritis eã in aduentu suo: auferet a vobis sanctuarium, & regnũ, & sacerdotium. Sicut fuit ablata arca a filijs Effraim de Silo, & sacerdotium fuit translatum
C a filijs Heli ad Samuelem, & regnũ a Saul ad ipsum Dauid: ita pariter auferet a vobis sanctuarium, & regnum, & sacerdotium: & dabit populo gentili facienti fructum. Matt. 21. Et hęc est cã finalis huius psal. s. inducere Iudæos ad recipiendũ Xp̃m in aduentu suo, & legẽ eius, & hoc sub ꝯminatione &c. Et in hoc consistit totũ argm̃ huius ps. Dicit ergo: loquar in hoc psal. & adducã i parabolas, & ppositiones tot gesta, & mysteria, & tanta quãta mandauit Deus patrib. nr̃is ea nota facet filijs suis: ut cognoscat gñatio altera: h. d. Nam Deus mandauit filijs Israel: qñ egressi sunt de Ægypto: vt quotiescunq; comederent agnum pascalẽ: narrarent filijs suis qualiter comedebant illum agnum in memoriã liberationis de Ægypto: ut patet Exo. 13. dicens: Narrabisq; filio tuo i die illo dicẽs, hoc
D est qđ fecit mihi dñs qñ egressus sum de Ægypto &c. Itẽ mãdauit patrib. vt memorarẽt filijs suis legẽ, & cerimonias: quas a Deo acceperãt. Deut. 6. & 3. dicẽs. Erũtq; verba hęc q̃ ego pcipio tibi hodie in corde tuo, & narrabis ea filijs tuis &c. Iõ subdit ppheta. Et filij tui q̃ nascent. s. q̃ reperient tpe aduẽtus Xp̃i, & exurgẽt, & cõuertent: sicut fuerunt Zacarias, & Simeon, & apl̃i, narrabũt oĩa supradicta filijs suis, & demõstrabũt oĩa figurata, & gesta in lege ueteri esse gesta, & dicta, & figurata p Xp̃o: ut illi ponãt in Deo, & nõ in mũdo, nec in cerimonijs legalib. spẽ suã: sed recipiant Xp̃m in verũ Messiã, & nõ obliuiscant operũ Dei: q̃ Xp̃s faciet. q̃ opa nullus poterit facere nisi sit Deus. Nã p opa potuerunt cognoscere ipsum esse Deũ: & iõ re
E cipiãt eũ, & exq̃rant, & obseruent mandata eius, q̃ mãdabit in lege euãgelica: ne fiãt rebelles, & increduli sicut patres eorũ: q̃ fuit gñatio praua, & exasperãs, i. puocãs Deũ ad irã: q̃ q̃dẽ gñatio non direxit cor suũ ad credendũ Deo, nec ad obseruãdã legẽ eius, nec fuit creditus nec vnitus cum Deo spũs illius gñationis: imo fuerunt sp rebelles, & increduli, & ingrati, ut patebit. Ex supradictis patet, ꝙ iste q̃ loq̃t in hoc ps. est Deus p hoc ꝙ ait. Attendite popule meus legẽ meã &c. Secundo patet, ꝙ sit hõ: p hoc ꝙ subdit: Quanta audiuimus, & cognouimus, & quãta mandauit pr̃ib. nr̃is. Et sic iste q̃ loq̃t in hoc psal. est Chr̃s Deus, & hõ: qui tanq̃ Deus dicit: attendite popule meus legem meam: & tanq̃ homo de semine Abrahæ, & Iacob dicit: quãta mãdauit patrib. nr̃is &c. Et sic Chr̃s est cã
F efficiens, qui loquitur ad populum iudaicũ in aduẽtu suo, & exhortatur: ut audiat, & recipiat legem euangelicam: quæ non est alia fm̃ essentiam: sicut dictum est. Materia ante huius psal. est totus discursus ab exitu Israel de Ægypto usque ad tpa Dauid, & regnum eius, & vsq; ad templum, & sanctuarium. Forma aũt est: q̃a oĩa q̃ hic narrant, adducuntur tanq̃ figuræ, & parabolę, & propositiones ad inferendam, & pdicendam translationẽ sanctuarij, & regni, & sacerdotii a synagoga in eccl̃iam. Cã finalis est ut ppl̃s Iudęorum recipiat Chr̃m & legem eius: ne fiãt increduli, & rebelles, & ingrati sicut pr̃es eorũ, & hoc sub ꝯminatiõe supradicta. Et ex hoc apparet vera prophetia huius psal. quæ executio huius

A ius cōminationis fuit vera ípleta in illo populo pp obstinationē eorū post aduētū Xpi.

Filij Effrem intendentes, & mittentes arcū conuersi sunt in die belli.

Non custodierunt testamentum Dei, & in lege eius noluerunt ambulare.

Et obliti sunt bene factorum eius, & mirabilium eius quæ ostendit eis.

Hic incipit narrationē dicēdorū sicut proposuit in proœmio. Et duo facit. Nam primo memorat, & narrat incredulitatē, & rebellionē, & ingratitudinē illius populi. Scđo punitionē eorū. ibi. Audiuit Deus, & spreuit. Vel possumus dicere, ꝙ hic ōndere intēdit cām: quare filij Effraim fuerūt priuati sāctuario, & arca dñi, & filii Heli sacerdotio, & Saul regno Iō prius assignat demerita, & cām: q̄ est icredulitas, & igratitudo, & rebellio. Scđo B describit hmōi priuationē. ibi. Audiuit deus & spreuit. Quātū ergo ad primū dimissis diuersis modis dicēdi tā hebrǫorū, quā catolicorū in hoc loco, est notādū vt legif 1. Re. 4. capitulo, ꝙ cū Heli eēt iudex, & sacerdos in Israel de gñe Aarō, & multotiēs esset monit⁹ vt filios corrigeret, eò ꝙ tyrānizabāt: & multa inormia ꝑpetrabāt, & tñ hoc fecit negligēter Heli. iō pp hoc pc̄tm̄, & pp peccatū idololatriæ, quia p totum montem Effraim celebrabant Baalim, & Astarotis, ideo Deus ꝑmisit, ꝙ venerunt Philistǫi, & congressi sunt cum filijs Israel, quorū maxima pars erant de Effraim. & victi sunt filii Effraim illa die, & reuersi sūt fugētes ad loca sua cæsis ex eis quatuor milib. q̄ punitio facta est pp peccatū ingratitudinis, & tyrānidis, & idololatrię. tūc filij Effraim aduocarūt cū eis multos ex C alijs tribub. & abstraxerunt arcā dñi de Silo, & exierunt oēs cāpum cum arca dñi ꝯ Philistęos. Sed iterum Philistęi cōgressi cōtra eos vicerūt eos. Et abstulerūt eis arcā, & īterfecerūt sacerdotes. s. Ofni, & Finees filios Heli. & ceciderūt illa die 30000. ex Israel. cæteri āt retro terga vertentes cōuersi sūt ī fugā ad loca eorū. Et hoc est qđ intēdit hic dicere ꝑpheta, Nā q̄a supius dicit. ne fiant īgrati sicut pr̄es eorū gñatio praua &c. s. generatio quæ non direxit cor suū ad seruādā legē, nec est creditus cū Deo spūs eorum, & iō fuerūt puniti suple, iō explicat hic q̄ fuerunt illi puniti pp icredulitatē & idololatriā, & dicit, ꝙ fuerūt filii Effraim victi ī bello Philistinorū, de quo legif 1. Reg. 4. Vñ dicit. Filii Effrem. i. filii Effraim, cū exirēt in pliū ꝯ Philistiim ī tendentes arcum, & mittentes sagittas contra Philistæos victi sunt ab eis & cōuersi sūt D fugientes ad domos suas in die belli. Nam in primo bello cęsa sunt quatuor millia, & in secūdo bello cæsa sūt 30000. Et cæsi sūt sacerdotes, & capta fuit arca. Et fugiētes cōuersi sunt ad loca sua, Quæ q̄dem punitio nō accidit eis nisi ex pc̄tō idololatriæ & ingratitudinis, & infidelitatis: eo ꝙ nō custodierunt testamentum Dei, & in lege eius noluerūt ambulare, & ī hoc fuerūt īfideles, q̄a adorabāt idola. &c. Et nō solū fuerūt puniti pp infidelitatē: sed ēt pp ingratutidinē, q̄a obliti sunt bñfactorum. i. bñficiorum eius. & mirabiliū operum q̄ ostendit eis in Aegypto, & in deserto, & ī igressu terræ ꝑmissionis, ut patet.

Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti: in campo Taneos.

Hic explicat bñficia q̄ ostēderat Deus patribus eorum. Vñ quatuor facit. Nā primo E dicit in gñe beneficia, & mirabilia quæ fecit in Aegypto. Scđo ea q̄ specialiter fecit in toto deserto. Tertiò reuertif specialiter ad narrādum mirabilia q̄ fecit in Aegypto. Quarto narrat ea beneficia q̄ fecit in terra ꝑmissionis. Scđm ibi. Quotiēs exacerbauerunt eum in deserto. Tertium ibi. Nō sunt recordati manus eius. Quartum ibi & induxit eos in mōtē sanctificationis. Vnde in quolibet istorum simul narrat beneficia Dei, & eorum ingratitudinē. Quantum ad primum, q̄a dixit s. obliti sunt bñfactorū. &c. ideo subdit quæ sunt illa beneficia, dicēs: quia corā patrib. eorum antiquis fecit mirabilia. i. illa decem signa, & prodigia in terra Aegypti corā Pharaone. & explicat partē Aegypti in qua facta sunt illa miracula, quia in cāpo Taneos. Vñ F est aduertendum, quòd ciuitas dicta Tanis erat regio Pharaonis sita in ripa orientali ipsius Nili in pago siue campo Taneos. Taneos enim est genitiuus græcus huius nominis Tanis. Declinatur enim hęc Tanis. genitiuo Taneos. Et ideo dicit, ꝙ in cāpo Taneos Deus fecit illa mirabilia signa decem plagarum coram patribus eorū, in fauorē hebræorū. Quę fuerint illa mirabilia, postea dicet p singula.

Interrupit mare & perduxit eos: & statuit aquas quasi in utre.

Et deduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis.

Hic incipit explicare miracula, & beneficia, quæ fecit Deus in itinere omissis miraculis, quæ fecit in Aegypto, sed postea dicer,

A cet, & explicabit per singula. Vñ ponit quinque beneficiá facta in itinere, quorũ est primũ de trãsitu maris rubri. Vñ dicit, ꝙ postq̃ eduxit eos de Ægyptp, interrupit. i. diuisit mare rubrũ supple, & statuit aquas. i. firmauit eas ad utranq; partẽ quasi starent in utre contra naturá. Nam aqua cum sit effusibilis nõ põt per se existere nisi in aliquo uase duro, ut patet primo meteororũ: sed ibi per se stabat ad modũ parietis cõtra eius natura. Secũdũ miraculũ est, ꝙ eduxit eos in nube diei i. in die per colũnam nubis. & per totã noctẽ in illuminatiõe ignis. Nã ille angelus, q̃ erat dux illius populi per diẽ ibat intra nubẽ & mouebat illã nubẽ quã seqnebat ille populus. Et per totã noctẽ ibat intra flãmã ignis, inquatũ illa nubes ardebat de nocte sicut flãma ignis: & sic ducebat illũ populum ꝑ totũ desertum. ut patet Exo. 13. Sed quia oĩa illa

B cõtingebãt illis in figura, ut ait aposto. primę ad Cor. 10. & ideo ꝓpheta dicit hic, ꝙ oĩa ista intendit adducere tanq̃ parabolas, & ꝓpositiones, & ad mysticas ꝯclusiões, & euãgelicas veritates inferẽdas, vt dictum est: Iõ est dicendũ, ꝙ conclusio, & ueritas huius figurę est ista. Nã ille angelus, qui ibat intra nubẽ significabat Xp̃m uerbũ incarnatũ, & nube carnis indutũ, qui omnes fideles de tenebris peccatorũ eduxit, & de potestate diaboli cũ signis, & portentis, & per aquas baptismales traduxit & liberauit: & sic manifeste figurat mysteriũ incarnationis, & nostræ redemptionis. Nã sicut ille angelus latens in nube ꝑstabat uiam illi populo, ita verbũ latens in carne præstitit nobis ducatum per legẽ euangelicam. Beatus uero Hieronymus dicit in expositione huius psa. ꝙ per hãc nubem possu

C mus intelligere beatam Mariam virginem: in qua Christus per nouem mẽses latuit carnaliter. Et subdit. Et pulchre dicit in nube diei. Nam illa virgo Maria nunquam in tenebris fuit, sed semper in luce, & nunquam in nocte sed semper in die. Et hæc sunt ad literam uerba Hieron. Ex quibus patet per sententiã Hiero. ꝙ virgo Maria nunquam fuit in originali peccato, sed semper i gratia. Et sic oportet, ꝙ dicatur ꝙ anima virginis simul fuit creata, & sanctificata, & corpori infusa, & ꝑ cõsequens corpus simul cum anima sanctificatum, & sic pro nullo tempore potest dici ipsam obnoxiam fuisse peccato.

Interrupit petram in eremo: & adaquauit eos uelut in abysso multa.

Et eduxit aquam de petra, & deduxit tanquam flumina aquas. D

Hic memorat tertium miraculum, & bñficium. Vñ legitur Exod. 17. ꝙ quando defecerunt aquę in Oreb, clamauit populus ad Moysen petẽs aquas, qui percussit petrã Oreb, & fluxerunt aquæ de petra & bibit oĩs populus. Ideo ait hic. dirupit Deus per Moysen petrã in eremo Oreb, & adaquauit siue potauit eos velut in multa abisso, & magno lacu. Sed q̃a sĩle miraculum fecit Deus in mõte Farã, ut patet nume. 20. qñ Moyses percussit bis silicẽ, & fluxerunt aquæ largissimæ, quæ dictæ sunt aquæ contradictionis: ideo subdit. Et eduxit aquã de petra in monte Farã ad aquas contradictionis supple, & eduxit aquas tanquam flumina. i. in magnã abundãtiã. Sed q̃a ista mysteria fuerunt figuræ, & adducuntur hic tanq̃ parabolæ, & propositiones, iõ ex pri E ma percussione petræ elicit cõclusio euãgelica, qualiter Chr̃s qui uere dr̃ petra, erat in latere percutiendus. de cuius corpore debebat exire sanguis, & aqua in remissionẽ peccatorum: & ad cõferendã virtutẽ ecclesiasticorum sacrorum: vt ait Apost. primæ ad Cor. 10. Bibebãt ãt de spũali cõsequente eos petra, petra ãt erat Christus. Per secundam percussionẽ petræ figurabat qualiter Christus erat percussurus sacram script. vete. test. virga oris sui. s. spiritu sancto, qui ab eo procedit. de qua scriptura debebat educere aquã sapiõtiæ, & veritates euangelicas, ut potaret omnes fideles. Vnde Ioann. 4. dixit Samaritanæ, Qui autem biberit ex hac aquã, quam ego dabo ei: non sitiet in æternum &c.

Et apposuerunt adhuc peccare ei: in iram excitauerunt excelsum in inaquoso. F

Et tentauerunt Deum in cordibus suis: ut peterẽt escas animabus suis.

Et male locuti sunt de Deo; dixerunt nunquid poterit Deus parare mensam in deserto?

Quoniam percussit petram & fluxerunt aquæ; & torrentes inundauerunt.

Nunquid & panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?

Hic memorat eorũ ĩgratitudinẽ, & rebellionẽ, & murmurationẽ, q̃a multotiens murmurarũt ꝯ Deum: obliti beneficia, q̃ fecerat eis. Nam primo murmurarũt in mari rubro: qñ dixerunt. Melius erat seruire Aegyptiis, q̃ mori in solitudine. Exod. 14. Scd̃o murmurarunt in Marath. Ideo dicit, quòd non suffecit prima murmuratio, sed adhuc apposuerunt.

A tunt.i. addiderunt peccare ei, murmurando in marath. Et in ira excitauerunt Deũ excelsum in inaquoso loco .s. in deserto, ubi non erat aqua. imo tentauerũt in cordibus suis ut peterent escas animabus suis qñ tẽtauerunt Deũ in deserto Sin: qñ dixerũt: Vtinam mortui essemus in Ægypto, quãdo sedebamus super ollas carnium &c. Exod. 16. Item tentauerunt Deum, quando petierunt ab eo carnes Nume. 11. quia tunc malè locuti sunt de Deo dicentes. Ille qui dedit nobis aquam de petra, nunquid poterit parare mensam in deserto, & dare nobis carnes?

Ideo audiuit dominus, & distulit: & ignis accensus est in Iacob: & ira ascendit in Israel.

Quia non crediderunt in Deo: nec sperauerunt in salutari eius.

Audiuit dñs ingratitudines, & murmura-
B tiones eorũ, & distulit, & tolerauit ad tps expectãdo correptionẽ. Sed quia vidit obstinationẽ, & perseuerantiã in malo, ideo ignis accensus est in Iacob, & Dei ascendit in Israel, eo ꝙ nõ crediderunt in Deo, nec sperauerũt in salutari eius, quasi dolentes pro labore, & desperãtes de diuino auxilio. ut patet nu. 11.

Et mandauit nubibus desuper: & ianuas cœli aperuit.

Et pluit illis manna ad manducandum: & panem cœli dedit eis.

Panem angelorum manducauit homo: cibaria misit eis in abundantia.

Hic memorat quartũ beneficiũ, qđ fuit qñ pluit manna super eos. ut patet Exo. 16. Vnde ait. Et mandauit dñs nubibus desuper, & aperuit ianuas cœli, & pluit illis manna ad manducandũ. Et dedit eis panẽ cœli de cęlo
C missum. Vnde homo manducauit panẽ angelorũ. Et sic talia cibaria angelica misit eis in abundantia, qđ fuit mirabile beneficiũ de se, inquantũ satiauit eos, & mirabiliter sine labore. Sed adhuc fuit maius pro eo qđ figurabat .s. eucaristiã, & sacramẽtũ altaris. Et ideo dicit panem angelorum manducauit homo. Manifestũ est .n. ꝙ angeli nunquàm manducauerunt de illo manna materiali: sed manducant hodie angeli in illa superna fruitione de illo pane quem significabat, & figurabat illud manna, quem nos manducamus sacramentaliter in hac ecclesia, sed angeli, & beati fruuntur eo in patria cœlesti. Et hæc est conclusio, & veritas euangelica ex illa parabola, & propositione siue figura illata. Iudæi autem glosant ly panem angelorum idest manibus angelorum formatum. D

Transtulit austrum de cœlo: & induxit in uirtute sua Africum.

Et pluit super eos sicut puluerem carnes: & sicut arenam maris uolatilia pennata.

Et ceciderunt in medio castrorum eorum circa tabernacula eorum.

Et mãducauerũt & saturati sũt nimis: & desideriũ eorum attulit eis non sunt fraudati a desiderio suo.

Hic memorat quintũ miraculũ, & beneficiũ .s. quãdo pluit eis coturnices in cibum. vt habetur nu. 11. Ad cuius intellectum est aduertendum, quòd in Africa est copia illarũ auium .s. conturnicum, quas cõiter ventus australis pellit versus Aquilonẽ. Et hoc explicat hic cũ dicit, ꝙ Deus transtulit austrũ .i. vẽtum australem de cęlo, & induxit Africũ qui tenet medium inter australem, & occidentalem. Et hoc fecit Deus miraculosè in uirtute E
sua, & pluit super eos carnes illarũ auiũ spissas, sicut puluerẽ, & pluit super eos volatilia pennata sicut arenã maris in magna multitudine. Et cęciderunt in medio castrorũ eorũ, & iuxta tabernacula eorum ita, quòd absque labore unusquisque ad libitum capiebat. Et sic manducauerunt &c. Litera est plana.

Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum: & ira Dei descendit super eos.

Et occidit pingues eorum: & electos Israel impediuit.

Hic explicat punitionẽ eorũ pp ingratitudinẽ. unde dicit, ꝙ adhuc escæ erant in ore ipsorũ, & ira Dei descẽdit super eos. Et occidit pingues .i. maiores & ditiores eorũ, & incuruauit electos, & maiores Israel. Vnde uocatus est locus ille sepulcra concupiscentiæ. ibi .n. sepelierũt populũ qui desiderauerat carnes. ut patet num. 11. Vnde p illud mysteriũ F
fuit figuratus pręsens status modernorum Iudæorũ post aduentum Christi, q pp ceremonias, & cibos corporales cõtẽpserunt Chr̃m & ecclesiastica sacramẽta, & escas spũales. Iõ ira Dei descẽdit super eos, quia destructa est eorũ ciuitas, & regnũ, & uagantur dispersi p mundum. Vnde si volumus contemplari totum hoc mysterium fuit impletum in eis per Christũ. Nam Christus ueniens in carnẽ prędicauit aquã sapientiæ, & cibum spiritualem legis euãgelicę. & saturauit i deserto primò quatuor millia ex septem panibus, & paucis piscibus. Secundò satiauit quinq; millia hominũ præter pueros, & mulieres ex quinque panibus & duob. piscib. Io. 6. & ipsi increduli semper uoluerunt eum tentare. Et ideo dixit

A xit eis: operamini cibum qui nõ perit: exhortãdo eos ad panẽ spũalẽ eucaristiæ, ego sum panis uiuus, qui de cœlo descendi. ut patet Io. 6. sed ipsi tanquam carnales contemnentes hunc panem dixerunt. Quomodo potest hic nobis dare carnem suam ad manducandũ? Vnde Christus pronosticauit eis futuram iram, & punitionem: allegando hanc figurã de patribus eorum mortuis in deserto &c. ut patet per totam illam disputationem factam contra Iudæos Io. 6. quia ita proprie accidit Iudæis incredulis. Nam post quadraginta annos post passionem Christi cum essent in magnis conuiuijs, & concupiscentis expularum in die paschæ fuerunt obsessi per Titum, & exercitum Romanorum. Et sic ciuitas fuit diruta, & templũ incensum, & magna pars eorum fuerunt trucidati, & cæteri captiui. Vnde
B Hierusalem potuit dici sepulcrum concupiscentiæ. Quæ punitio accidit Iudæis ex ingratitudine, & infidelitate, sicut accidit patribus eorum in deserto:

In omnibus his peccauerunt adhuc: & non crediderunt in mirabilibus eius.

Et defecerunt in vanitate dies eorum, & anni eorum cum festinatione.

Hic assignat causã huius punitionis. s. quia ira Dei occidit pingues eorũ. cuius causa fuit ingratitudo, & infidelitas. Ideo dicit: ꝙ filij Israel in omnibus his beneficijs receptis peccauerunt. Nam licet debebant magis moueri ad credendum propter supradicta miracula, & beneficia, tamen ipsi magis fuerunt ingrati & increduli. Nã in omnibus his miraculis adhuc peccauerunt, & nõ crediderunt in mirabilibus eius. Vnde nota, ꝙ legitur Nu. 13.
C ꝙ postquàm populus recessit a sepulcris concupiscentiæ: uenit in Assion Gaber, quæ est in deserto Farã. Et exinde misit Moyses. 12. exploratores, ut considerarent totam terrã promissa. in quibus abeuntib. populus uenit in Cades: & dũ esset populus ibi, reuersi sunt exploratores qui retulerunt populo ea quæ uiderant. s. qualiter illa terra erat amœna & fertilis, sed difficilis ad aquirendum ꝑꝑ ferocitatẽ, & potentiã habitatorum, & fortitudinẽ ciuitatũ, & oppidorũ, & qũo gigantes habitabant illã terram deuorantẽ incolas suos. Tũc populus fuit intãtum perterritus, quòd coniuratione facta tentarunt constituere ducem qui reduceret eos in Ægyptũ, nisi ꝑter Calef, & Iosue, qui se interposuerunt suadẽtes eis contrarium. imo animarunt eos, ad aggrediendum inceptum. Vnde tunc Deus uo- D luit totaliter eos delere, nisi ꝙ Moyses orauit pro eis. sed Deus prolongauit eis talem sentẽtiam cum triplici punitione. Primò, ꝙ nullus eorũ qui egressi fuerant de Ægypto a uiginti annis ultra intrarent terram promissam, postq̃ se indignos fecerant uolentes retrocedere. Scdò, ꝙ oẽs illi rebelles morerent in deserto, & cadauera eorũ ibi sepelirentur sine honore. Tertiò, ꝙ sicut exploratores tardarũt quadraginta dies in cõsiderando terrã promissionis, ita ipsi uagarẽtur quadraginta annis per desertũ. & sic dedit eis annum pro die. ut patet nu. 14. Et sic fuit ira Dei mitigata. Iõ dicit. In omnibus his beneficijs adhuc peccauerunt iterum in Cades. Et non crediderunt in mirabilibus eius, contẽnentes terram promissionis, & uolentes reuerti in ægyptũ: & sic defecerunt, & finierũt dies suos in E uanitate. i. in uanũ uagãtes & errantes per desertum. 38. annis & ultra. Et anni eorum, & uita fuit cum festinatione, quia multi eorum mortui sunt ante tempus cum Datan, & Abiron. Numeri. 16. & per serpentes ignitos. Nume. 21. & in peccato Belfegor: ubi occisi sunt 23. millia. Numer. 25. Nota quòd causa quare fuit antiquis patribus tanta cupiditas sepeliendi in terra promissionis, fuit hæc, quia reuelatum fuit Abrahę Isaac, & Iacob qualiter Christus ibidem erat moriturus & sepeliendus, & resurrecturus. Ideo desiderantes cũ eo resurgere, uoluerunt cũ uxorib. & filijs ibidẽ sepeliri. Iõ Ioseph imposuit filijs Israel ut secũ deferrent ossa sua in recessu suo de ęgypto, & sepelirent cum patribus suis in terra promissa. ut patet Gen. ultimo. Ex his patet, ꝙ magna punitio fuit rebellib. illius po- F puli, qñ Deus priuauit eos sepultura terrę promissionis. Nam per hoc denotabatur, ꝙ priuabat eos gloriosa cũ Christo resurrectione, & nõ solũ eos, sed sequaces eorũ, quia cõtempsernnt uerum ducẽ Christũ & uerã terram uiuentiũ, quã Christus promisit. Et uoluerũt retrouerti in Ægyptũ ad tenebras peccati, & umbrã cerimoniarũ legaliũ, & ad captiuitatẽ Pharaonis, de qua Christus nos liberauit. iõ nunq̃ intrabunt in terrã uiuentiũ nec ĩ requiẽ dñi, nec resurgẽt cũ Christo, nec in iudicio in concilio iustorum, imo cadauera eorũ. i. aię cum corpore passibili sepelientur in deserto inferni: & hęc est conclusio, & ueritas euangelica supradictę figurę.

Cum occiderent eos quærebant, eum & reuertebantur

A *bantur & diluculo veniebant ad eum.*

Et rememorati sunt quia Deus adiutor est eorũ: & Deus excelsius redemptor eorum est.

Hic ponit falsum pñiam eorum. Nam cũ viderent iram domini in punitione Datan, & Abiron, & in serpentibus ignitis: cum occiderent eos serpentes vel inimici, tunc pœnitentiam fingentes reuertebantur ad eum non uirtutis amoris, sed formidine pœne. & sic quærebant eum. Et quare? quia recordabantur qualiter Deus adiutor eorum fuit cõtra Amalech: & redemptor eorum, quando in manu potentiæ eduxerat eos de ptãte Pharaonis. Et sic promiserunt Moysi, ꝙ amplius non essent rebelles: imo rogarunt ut oraret pro eis, ne occideret eos.

Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei.

B *Cor autem eorum non erat rectum cum eo: nec fideles habiti sunt in testamento eius.*

Ipse autem est misericors: & propitius fiet peccatis eorum, & non disperdet eos.

Et abundauit, ut auerteret iram suam. & non accendit omnem iram suam.

Et recordatus est quia caro sunt: spiritus vadens & non rediens.

Dilexerunt Deum in ore suo, sed non in corde. Et ideo lingua sua mentiti sunt ei, cõfitentes ipsum redẽptorem, & promittẽtes ipsi corrigi, sed cor eorum non erat rectum cũ eo. i. erga eũ, imo duplũ & obliquũ, & obstinatũ desiderantes reuerti in egyptũ. Et ideo non fideles habiti sunt in testõ eius, quia nõ impleuerũt quod promiserunt sub multis maledictionibus. Deutero. per totum nec ea quæ promiserunt Numer. 14. quia plures re-
C belliones, & peccata commiserunt. puta coniurationem Datan, & Abiron, & iurgium ad aquas cõtradictionis, & quando imitati sunt, Beelfegor. &c. Ipse autẽ dominus uoluit eos punire secundum eorum demerita totaliter delendo, imo cum misericordia, quia non solum disperdidit eos totaliter nisi solũ principales. Ideo fuit propitius peccatis, eorum, q̃a non totaliter disperdidit eos, imo abundauit misericordia eius, ut auerteret iram suam, quia non accendit omnem irã suã cõtra eos prout merebantur. Et hoc fecit Deus, quia recordatus est quia caro. i. carnaless, & fragiles sunt. Et spũs hoĩs est vadens, & nõ rediens. i. per se cadens. tamen non per se surgens, quia homo cito cadit in peccatum propter concupiscentiam inflictam, tamen per se nõ potest surgere sine gratia. Et ideo Deus noluit eos D
totaliter delere expectans eorum pœnitentiam & correctionem.

Quotiens exacerbauerunt eum in deserto, in irã concitauerunt eum in inaquoso.

Et conuersi sunt & tentauerunt Deum, & sanctũ Israel exacerbauerunt.

Nota, ꝙ per illos. 38. annos, quibus filij Israel errauerunt per desertum, postq̃ recesserunt de Cades, per sententiam domini, usq; quo reuersi sunt in Cades anno. 40. ut patet Numer. 20. multas rebelliones, & peccata cõmiserunt, quæ non sunt scripta per Moysen. quæ quidem peccata implicite memorat hic propheta dicẽs. Ah quotiens exacerbauerũt & amaricauerunt Deum ad iram prouocantes in illo deserto, & quotiens concitauerũt ipsum ad iram in illo deserto inaquoso. i. sicco sine aqua, & quotiens conuersi sunt pro- E
mittentes falsam pœnitentiam, & quotiens tentauerunt Deum, & exacerbauerunt sanctum Israel per illos. 38. annos. quasi dicat. multotiens. Imo totiens, quod longum esset enarrare. Ideo Moyses nil vel parum scripsit de gestis in deserto post illos 38. annos, quibus errauerunt per desertum, postquam recesserunt de Gades usquequo reuersi sunt in idem desertum anno quadragesimo. de qua reuersione habetur Num. 20.

Non sunt recordati manus eius: die qua redemit eos de manu tribulantis.

Sicut posuit in ægypto signa sua, & prodigia sua in campo taneos.

Hic propheta reuertitur ad narrandũ beneficia, & mirabilia quę facta sunt in Aegypto, & iõ vtitur modo poetico. Nã per quãdam anticipationem prius narrauit ea, quæ F
facta sunt in itinere post exitum de Aegipto quẽ modũ multotiens tenẽt poetæ. Ita. n. facit Virgilius. Nam in primo æneidos narrat naufragium Aeneę. quod factum fuit post recessum de Sicilia, & post mortem Anchisæ, sed in secundo occasionaliter narrat excidiũ Troiæ, quod ante factum fuerat. Ita pariter hic ꝓpheta capta occasione, de ingratitudine filiorum Israel in illo deserto, dicit, quòd maxime fuerunt ingrati Deo, tot rebelliones, & scelera cõmittendo, quia non fuerunt recordati manus, & potẽtiæ Dei in die qua redemit eos de manu Pharaonis eos tribulãtis in Aegipto, qui eos cogebat ad onera portanda, & lateres faciẽdos &c. Et nõ sunt recordati sicut. i. quomodo Deus posuit signa sua

in

A in Aegypto, & prodigia sua in cāpo Taneos, sicut supradictum est. i. in pago, & territorio Taneos, & in terra Gessem, ubi habitabant filii Israel. Et dicuntur signa inquantum aliquid significabant. Et prodigia inquātum aliquid portendebant, & prodebāt: quia per illa signa, & decem plagas poterant Aegiptii cognoscere Dei omnipotentiam.

Et conuertit in sanguinem flumina eorum: & imbres eorum ne biberent.

Misit in eos cinomiam & comedit eos: ranam & disperdit eos.

Et dedit erugini fructus eorum, & labores eorum locustę.

Et occidit in grandine vineas eorum, & moros eorum in pruina.

Et tradidit grandini iumenta eorum, & possessionem eorum igni.

B *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationē & iram & tribulationem, immissiones per angelos malos.*

Viam fecit semitæ iræ suæ, non pepercit a morte animarum eorum, & iumenta eorum in morte conclusit.

Et percussit omne primogenitum in terra Aegipti, primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.

Hic incipit enumerare illa signa licet non eodē ordine quo facta fuerunt, ut patet Exo. ca. 7. usque ad duodecimum. Quorum signorum primum ponit quando conuertit in sanguinem flumina eorum. s. Aegiptiorum. Et cōuertit etiam omnes imbres, & pluuias eorum in sanguinē, ne biberent. i. ne bibere possent. Secundum signum quando misit cynomiā. i. muscam caninā, & comedit eos. Tertio misit C etiam ranam. i. copiam ranarū quæ disperdidit eos. Quarto dedit fructus eorum ærugini comedendos, & occedit, & destruxit vineas eorū in grandine. Sexto destruxit moros eorum in pruina, & frigore. Septimo tradidit iumenta eorum grandini. i. lapidi grosso ex aqua congelato, & tradidit omnē possessionē igni, sicut quandoque solet ventus occidentalis callidissimus vrere arbores, & uineas. Octauo misit in eos iram indignationis suæ, scilicet indignationem, & iram, & tribulationem, quæ sunt immissiones factæ per angelos malos, scilicet demones, ex diuino nutu aut permissione in punitionem rebellium, & prauorum. Item dominus fecit viam iræ suæ. idest non cōtinuit iram suam, imo dedit viam ut exerceretur contra ægiptios, & non pepercit nec cessauit a morte animarū. i. animalium eorum. s. bouum, & ouium &c. imo conclusit iumenta eorum in morte, quia misit in ea pestilentiam, & morbum mortiferū. Decimò percussit omne primogenitum in terra ęgipti ab homine usque ad pecus, & omnes primitias laboris eorum i. gregum, & armentorum in tabernaculis Cam, idest ægiptiorum filiorum Mesraim filii Cam. Sed omnia ista decem signa important in se maxima misteria, de quibus forsan alibi dicetur, quia hic breuiter adducuntur ad ostendēdā ingratitudinem illius populi. pro quo Deus tot, & tanta fecerat, cū ipse semper fuerit ingratus, & rebellis non recordatus tot beneficiorum sibi a Deo exhibitorum. Iō sequitur.

Et abstulit sicut oues populum suum, & perduxit eos tanquam gregem in deserto.

E *Et deduxit eos in spe & non timuerunt, & inimicos eorum operuit mare.*

Non Deus solū fecit illa signa cōtra Aegiptios pro eis, sed etiam abstulit populū suū ab Aegipto, sicut oues aufert pastor a lupo. Et perduxit eos Deus tanquā gregē in deserto. i. sicut pastor ducit gregem præbendo pastum, & deduxit eos in spe terræ promissionis possidendæ, & non timuerunt Aegiptios inimicos. imo eos operuit mare rubrum cum curribus, & equitibus, nec timuerunt Amalechitas, & cæteros inimicos, quia Deus sēper liberauit eos ab eis usque ad introitum terræ pmissæ. Ex hac figura, & parabola, & propositione elicitur, qualiter Christus debebat liberare totum genus humanum de potestate diaboli cum signis, & prodigiis, sicut petiuit in sua passione, & resurrectione, quia terræmotus factus est magnus tam in passione F quàm in resurrectione, cum educeret patres de limbo inferni, & confregit portas ereas, & uectes ferreos &c.

Et induxit eos in montem sanctificationis suæ, mōtem quem acquisiuit dextera eius.

Et eiecit a facie eorum gentes, & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.

Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel.

Hic narrat beneficia, quæ fecit eis Deus in terra promissionis. Vnde dicit, & induxit eos in mōtem sanctificationis. i. in terrā promissā quæ tota est montuosa, quæ dicta est mōs sāctificationis, eo ꝙ fuit ad cultum diuinum, & ad sanctificandum Deo dedicata, & per Christi præsentiam, & passionem, & resurrectionem

A ne erat consecráda, & magnis miraculis fuit illa terra acquisita, ut patet per totum discursum libri Iosue. Vnde per hoc significabat qualiter Christus debebat nos introducere in hác ecclesiam per gratiam, & in supernã per gloriam: quæ quidem ecclesia a solis ortu vsq; ad occasum virtute nominis Iesu in sanguine martyrum acquisita est. Item sequitur. Et eiecit gentes a facie eorum: quia primo eiecit Amorreos, & etiam habitatores Basan ultra Iordanem. Secundo citra Iordanem deleuit Hierico, & postea omnes habitatores Canaam cum regibus suis. Et diuisit terram sorte, & funiculo distributionis omnibus vndecim tribub. Et fecit habitare tribus Israel in tabernaculis eorũ. s. Cananeorum, vt patet per totum discursum Iosue. Et per hoc fuit figuratum qualiter totus mundus erat uenturus ad fidem Chri, & erat di-B stribuendus. 12. apostolis. Nam sicut illi. 12. patriarchæ multiplicarunt illum populum per generationem carnalem, ita 12. apostoli Chri multiplicarunt populũ gentilẽ p regenerationem baptismalem p totum orbẽ.

Et tentauerunt, & exacerbauerunt Deum excelsum, & testimonia eius non custodierunt.

Et auerterunt se, & non seruauerunt pactum, quemadmodum patres eorum conuersi sunt in arcum prauum.

In iram concitauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis ad æmulationem eum prouocauerunt.

Hic memorat ingratitudines, & sacrilegia quæ commiserunt in terra promissionis. Nam ut legitur Iudicum 1. & 2. & 3. post mortem Iosue filij Israel non deleuerunt to-C taliter Cananeos, nec aras idolorũ, sicut dominus præceperat, sed cupiditate lucri eos tributarios fecerunt, & inter se habitare pmiserũt, & sic obliti beneficiorum Dei, opera eorum didicerunt, & Baalim, & Astaroth adorauerunt in collib. & montib. suis, & sic iratus dominus contra eos in manus inimicorum multotiens, & in seruitutem tradidit eos. Et per 13. iudices liberauit. Sed qa sæpius recidiuabant, & puniebantur: ideo quasi ad nihilum redacti sunt vsquequo perdiderunt arcã. Et hoc est quod dicit hic propheta, ꝙ isti ingrati post tot beneficia recepta tentauerunt Deum, & exacerbauerunt eum quærentes auxilium a dijs alienis. Et sic testimonia eius. i. testamentum datum, & positum in testimonium ꝯ præuaricatores in arca domini non custodierunt: quod testĩm p- D miserunt seruare sub multiplici maledictione: ut patet Deu. 28. imo auerterunt se a via recta, & a promisso, & non seruauerunt pactum, sed conuersi sunt in arcum prauũ, quẽadmodum patres eorum. Nam sicut arcus iã induratus non pt flecti ad aliam partẽ, & si violenter flectatur ad tps, si dimittatur in se illico reuertit ad suam naturam: Ita illi praui, & filij prauorum: licet qñq; reuerterent ad Deum, qñ flagellabantur, tñ illico cum dimittebat eos flagellũ, reuertebantur ad idolatriam, & alia enormia, & consueta scelera sicut patres eorum, sic concitauerunt mul totiens Deum in iram immolando idolis in collib. & montib. suis. Et puocarũt Deũ ad æmulationem, & punitionem, & zelũ vindictæ in sculptilib. & idolis suis pp ingratitudinẽ, & sacrilegia sua, qa per oẽs montes, & E colles Effraim habebant idola &c. quæ postea deleuit Samuel, ut patet pimi regũ 7.

Audiuit Deus, & spreuit, & ad nihilum redegit valde Israel.

Hæc est scda pars principalis, in qua memorat punitionem illius populi in hoc ps. figuratiue principaliter intentatam: quã punitionẽ inceperat narrare superius in illo versu. s. Filij Effrem intendentes, & mittẽtes arcum suum &c. Sed quia interposuit magnã digressionem de beneficiis collatis, illi populo, & multiplici ingratitudine commissa: iõ hic reuertit ad punitionẽ principalr in figura intenta: q̃ fuit trãslatio arcę ab Effraim in Hierusalem, & trãslatio sacerdotii a filijs Heli in Samuelem, & trãslatio regni a Saule in Dauid. Dicit ergo audiuit. i. nouit dñs supradicta sacrilegia & ingratitudines, & sic F spreuit eius abdicando a sua tutela, & auxilio, & quasi valde ad nihilum redegit pplm Israel. qa 13. uicib. fuerant dati in seruitutẽ, & iterum liberati sed finalr fuerunt redacti quasi in nihilũ, cũ pdiderũt primo quatuor millia hoĩum. Scdo cęsa sũt. 30. millia. & cęsi sũt sacerdotes & arca fuit ablata. Iõ seq.

Et repulit tabernaculũ Silo tabernaculum suum ubi habitauit in hominibus.

Nam a tpe Iosue usq; ad illud tps arca dñi fuerat reposita in Silo: q̃ est ciuitas sita i mõte, & sorte Effraim. Iõ trib. Effraim se nobiliorẽ putabat nõ solũ qa erat copiosior īter ceteras: sed qa possidebat arcã dñi: quo oẽs filii Israel ꝯueniebãt ad adorãdũ & sacrificãdũ &c. sed dñs irat' repulit, & repudiauit, &

A amouit tabernaculũ ipsius Silo quia noluit vt in illo tabernaculo arca remaneret pp indignitatem incolarum, & habitatorum: quia nõ erant digni, vt arca domini inter eos maneret: tabernaculum dico, vbi dñs existẽs in arca habitauit in hominib. & filijs Effraim a tempore Iosue vsque ad illud tempus quo fuit eis ablata arca. Et dicebaẽ dominus habitare ibi, quia ex arca illa dabat dominus responsa, & quia in illa arca erant tabulæ mãdatorum, & uirga Aaron, & urna mannæ, & & liber Deut. in testimonium cõtra præuaricatores legis, & dicebatur arca fœderis: quo se obligauerat ille popul⁹. Repulit ergo dominus tabernaculum Silo, quia inde traxit arcam, & tradidit eam in manus infidelium.

Et tradidit in captiuitatem uirtutem eorum, & pulcritudinem eorum in manus inimici.

B *Et conclusit in gladio populum suum: & hæreditatem suam spreuit.*

Iuuenes eorum comedit ignis, & uirgines eorum non sunt lamentatæ.

Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, et uiduæ eorum non plorabantur.

Et tradidit ẽt pulcritudinem, & nobilitatem eorum. s. Effraim, & Israel in captiuitatẽ & in manus inimici. s. populi Philistinorũ: tradidit. n. virtutẽ eorũ. i. totã potẽtiã, & pulcritudinẽ. i. diuitias, & mulieres. Et cõclusit. i. totaliter pdidit populũ suum in gladio, & totam hñditatem suam spreuit. i. destruit. Nã postq̃ occisa sunt in bello, triginta. M. intrarunt p ciuitates, & incẽderũt eas igni. Iõ sequitur. Iuuenes eorũ comedit ignis cũ tota substantia, & virgines eorũ non sunt lamẽtatæ. i non fuit factus pro eis fletus consuetus, &

C lamentatio, q̃ solebat fieri pro uirginib. Nã qñ aliqua virgo moriebaẽ sine prole, tũc parentes eius, & cõsanguineę deflebãt eius virginitatẽ. 40. dieb. sed in illo miserabili excidio nõ potuit talis lamẽtatio fieri, nec obseruari: q̃a oẽs perierunt nec remãserũt alię virgines, & amicæ, q̃ cæteras virgines mortuas deflerent. Itẽ sacerdotes eorũ. s. Ofni, & Finees, & cæteri portantes arcã, in gladio ceciderũt. Et viduæ eorũ nõ plorabanẽ. i. nõ plorauerũt, ut hẽt lr̃a Hieronymi. Nam hoc uerbum pt̃ esse deponens: uel poniẽ ẽt passiuẽ. Nam non solum mortui fuerunt uiri in prędio, sed ẽt uiduę, & uxores aliquorum fuerũt incensæ cum ciuitatib. licet uxor unius istorum sacerdotũ. s. Finees ipsi superfuit, & peperit post mortem uiri: ut patet primi Re. 3.

Et excitatus est tanquam dormiens dominus tanquam potens crapulatus a uino. D

Et percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis.

Hic describit punitionem infidelium arcam deferentium. Nam licet Deus permittat qñque templa sua per infideles prophanari pp pc̃tã populi, tñ finaliter non impune euadunt infideles tales prophanationes, & sacrilegia ppetrantes. Vñ legitur primi Re. 5. ꝗ postq̃ Philistæi posuerunt arcã dñi in tẽplo Dagõ p tres uices inuenerũt idolum Dagõ prostratum ante arcã dñi, & finaliter cõminutum, & Deus percussit oẽs Philistæos turpi infirmitate in posteriora: & habito cõsilio reddiderunt, & remiserunt arcam cum donis & munerib. ut patet ibidem. Et iõ dicit, ꝗ dominus Deus, qui supradicti permiserat, tamẽ finaliter excitatus ad uelut dormiẽs, & tanq̃ crapulatus: q̃a uidebatur dormire sicut hõ crapulatus a uino: sic De⁹ erat quasi dormiens contẽnens eos, & quasi crapulatus ex ira pp scelera populi sui, sed finaliter excitatus percussit inimicos suos Philistæos in posteriora, & opprobrium sempiternum dedit eis q̃a emittebant fluxum sanguinis p posteriora ad modũ menstrui mulierũ q̃ dr̃ hæmoroica ægritudo. Et sic fuerunt coacti remittere arcam domini ad filios Israel. E

Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Effrem non elegit.

Sed elegit tribũ Iuda, montem Sion quem dilexit,

Et ædificauit sicut unicornis sanctificium suum in terra, quam fundauit in secula.

Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium, de post fœtantes accepit eum.

Pascere Iacob seruum suum, & Israel hæreditatem suam. F

Et pauit eos in innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum suarum deduxit eos.

Facta punitione hic describit trãslationẽ sanctuario, & regni ab Effraim in tribũ Iuda. Nam roprobato Effraim qui nõ fuit dignus regno nec sanctuario, Deus elegit tribum Iuda ad sãnctuarium, & regnum. Nã elegit Ierusalẽ, q̃ est in sorte Iuda, in qua construeretur tabernaculũ, & tẽplũ, ĩ quo reponeretur arca, & fierẽt sacrificia &c. Et finaliter reprobato Saule elegit Dauid in regem. Et sic fcã est translatio sanctuarij, & regni ad tribum Iuda. Vnde licet hic non explicet trãnslationẽ sacerdotij respũ termini ad quẽ, tamẽ memorat ipsam quo ad terminum a quo. Nã dicit, ꝗ sa-

A cit, ꝙ sacerdotes eorũ.s. Osni, & Finees filii Heli in gladio perierũt, & ceciderunt. Et sic trãslatũ est sacerdotiũ ad Samuelẽ ut patet primi Re.7. Et sic memorat hic triplex trãslatio.s.sãctuarij, & regni, & sacerdotii quã triplicẽ trãslationẽ pricipaliter ĩ hoc ps. ꝓpheta intendit, Dicit ergo. Et dñs repulit, & reꝓbauit tabernaculũ Ioseph.i.a tribu Effraim filii Ioseph, q a ĩde trãslata, & ablata est arca dñi, & ducta in Azotũ, & ab Azoto remissa in Betsames, & a Betsame ĩ Gabaa. Et sic vr̃, ꝙ dñs nõ elegit tribũ Effraim, nec ꝓ sãctuario, nec pro regno licèt illa tribus sp anelaret ad regnũ, q a se reputabat nobiliorẽ pp Ioseph patrẽ suum, q̃ rexerat totã ęgyptũ. & rõne cuius pater, & oẽs fratres fuerãt honorati apud Pharaonem. Iõ sp aspirabãt ad regnũ & ẽt pp Iosue qui fuerat de illa tribu.
B Et tñ pp superbiam, & ingratitudinẽ, & idololatriã Deus repulit tribum Effraim quo ad sãctuarũ, & regnũ, sed elegit tribũ Iuda. ĩ montẽ Sion q est Hierusalẽ, in quo voluit sibi tabernaculũ fieri. Nã primo Dauid deduxit arcã de Gabaa de domo Aminadabũ Hierusalẽ, & posuit eã ĩ tabernaculo quod tetẽderat iuxta domũ suã: ut patet.2. Reg. 6. Et postea ædificauit sanctificiũ. i. sctm̃ ædificiũ suum.i. tẽplũ per Salomonẽ ubi sctã fiebant & celebrabãtur, & elegit hoc tẽplũ ĩ sãctificium sicut unicornis. Nã sicut unicornis eligit sibi unicum antrum, & nõ permittit nec patitur habitare secum aliud animal in illo antro: ita Deus elegit Hierusalẽ, & illud tẽplũ, in quo sp habitabat Deus in arca sedẽs, super duo cherubin, & nunq̃ permisit aliũ Deum habitare ibidem secum, & sic ædifica
C uit illud templum pro se in terra Hierusalem, & Iuda, quã fundauit in sæcula pro se. Et sic patet, qũo elegit Tribum Iuda ꝓ suo sanctuario, in quo disposuit cultum diuinũ, quod nullibi erat licitum fieri nisi in Hierusalẽ, & in illo tẽplo. Et ẽt ex illa tribu elegit Dauid seruum suum in regẽ reprobato Saule de tribu Beniamin, Et sic non solum fuit repulsa tribus Effraim a regno, sed etiam Beniamin propter superbiam, & inobedientiã, ut patet primi Reg.16. Et fuit electus Dauid de tribu Iuda, quem sustulit Deus de gregibus ouium. Et accepit eum de post oues fœtantes, & unxit eum per Samuelem, ut ibidẽ patet. Accepit eum dico .s. pascere, idest ad pascendum, & gubernandum seruum suum Iacob, & Israel hęreditatem suã. Et sic tãq̃ electus a Deo pauit eos ĩ innocẽtia cordis, & deduxit eos in intellectib. manuum suarũ. Litera Hieronymi hẽt. Et pauit eos in simplicitate cordis sui: & in prudentia plantarum suarum deduxit eos. Et tunc est eadẽ snía. Nam non gubernauit populum cum tirãnide sed cum humilitate, & simplicitate, & maxima prudẽtia quo ad agibilia. Nã cũ quis regit populũ prudẽter: dicimus ꝙ ꝓcedit pede fixo, & manu limitata. Vñ per manus, & pedes intelligunt opera facta cũ prudentia, & recta deliberationis. Ex omnib. ergo supradictis parabolis, & propositionibus propositis intẽdit Dauid ꝓphetice probare, & cõcludere futuram translationem regni, & sacerdotii, & ueri cultus diuini a Sinagoga, & populo Iudaico in populũ gentilẽ pp illorum infidelitatem, & ingratitudinẽ, & pp istorum fidem, & humilitatem. Vnde Da
E uid in persona Christi in carnem uenientis exhortatur populũ Iudaicũ ab suscipiendum se, & legẽ suã euangelicã: sub cõminationẽ priuationis sãctuarii, & regni, & sacerdotii dicens. O popule meus attẽdite primo legẽ meã antiquã, in qua figuratur, & ꝓphetice prænunciatur aduentus meus in carnẽ, & totũ misteriũ humanę redemptionis. Et ĩclinate aurẽ uestrã in verba euãgelica oris mei, qñ loquar uobis in carne, q a verba mea nõ sunt nisi veritates legis, & prophetarũ. Et ideo qñ ueniam in carnem aperiam in parabolis os meum, & loquar propositiones ab initio.i. declarabo ea misteria euangelica q̃ latebant figuraliter in parabolis, & propositionib. & gestis ab initio in vet.test. quia lex euangelica, & testamẽtum nouum nil aliud est nisi manifestatio, & d̃claratio ueteris. Et
F iõ attendite, ne sitis ingrati mihi sicut pr̃es ur̃i. Et cauete ne accidat uobis, sicut eis. Nã sicut priuaui eos sanctuario, & regno, & sacerdotio, ita priuabo uos propter ingratitudinẽ. Nã sicut pp pctm̃ idololatriæ, & pp insolentiã filiorũ Heli transtuli sacerdotium ab eis in Samuelem, et transtuli ab eis tabernaculũ in Hierusalem, et pp inobedientiã et malitiam Saulis trãstuli regnũ in Dauid, Ita pariter trãsferã a uobis sanctuariũ, et regnũ, et sacerdotiũ in populũ gẽtilẽ pp infidelitatem, & ingratitudinẽ uestram, nisi audieritis me, et receperitis legem meã, et doctrinam euangelicam, quæ nil aliud est nisi ueritas legis, et prophetarũ. Et in hoc ps. cõsistit totum argm̃, et sententia huius psalm.

A Sed cõtra cõclusionẽ, & pricipalẽ intẽtũ supradictæ expositionis arguũt Iudæi. Nã Dauid in hoc psal. nõ vr cõcludere nisi qualiter tribus Effraim perdidit sanctuariũ pp ingratitudinẽ, & pctã sua, & filii Heli perdiderũt sacerdotiũ & Saul perdidit regnum pp inobedientiã, & qũo sanctuariũ trãslatũ est in Hierusalẽ & regnũ i Dauid: sed nõ ex hoc ꝯcludit expsse trãslationẽ regni & sacerdotij a synagoga in populũ gẽtilẽ, put cõcludit supradicta expositio. Ex quo patet supradictã expositionẽ esse pter intẽtũ pphetę, & esse extraneã. Ad quod rũdetur, ꝙ licet in litera nõ exprimat, tñ ex quibusdã concessis in hoc ps. & præpositis principijs teologiæ in in prologo, de necessitate infertur ista traslatio sãctuarij, & regni, & sacerdotij a synagoga in populũ gẽtilẽ. Vñ dictum est i plogo B tract. 1. & 3. ꝙ oĩa gesta, & scripta ue. test. fuerũt quædã parabolæ, & ppositiones, & figuræ, & signa respũ misteriorum no. te. quia oĩa contingebãt illis in figura, & per ꝯñs non erant gratia sui, sed gratia ueritatis no. te. quę omnia erant verificanda in no. te. Itẽ dictũ est tra. 3. & regula. 10. ꝙ processus, & discursus a figura ad figuratũ, & a parabola ad suã veritatẽ correspõdentẽ reducit ad quartam speciẽ argumẽtationis qua maxime vsus est Dauid. Itẽ dictũ est in primo tractatu ex intẽtione Arist. primo posteriorũ, ꝙ in quacũque specie argumẽtationis propositis pmissis de necessitate infertur cõclusio explicitè uel implicite, quia argumẽtator simul inducẽs cognoscit conclusionẽ in præmissis propositis, eò ꝙ cõclusio cõtinet virtualiter in præmissis. Cũ ergo Dauid dicit in hoc ps. ꝙ C oĩa gesta, & misteria, quę narrantur in hoc ps. intẽdit adducere tanꝗ parabolas, & ppositiones, & exẽplaria, cõminãdo similẽ iniã in generatione altera futura, ergo per trãslationẽ regni, sanctuarij, & sacerdotij quã adducit, & proponit tanꝗ parabolã, & propositionẽ, intẽdit inferre, & ꝯcludere aliã futurã trãslationẽ sãctuarij, & regni, & sacerdotij ab illo populo Israelitico i alterũ, sed tũc nõ erat alius populus nisi gẽtilis, ergo p illã trãslationẽ cõminabat ritum, q̃ figurabat p illam tenet ꝯñs, q̃a illa translatio sanctuarij in Hierusalẽ, & sacerdotij in Samuelem, & regni a domo Saul in Dauid, iam erat facta, qñ Dauid fecit hunc ps. sed ipse Dauid comminatur aliam translationẽ futuram in gñatione futura ab illo populo in alterum propter ingratitudinẽ, & infidelitatẽ ꝑmittẽdã D p Deum, quã erãt cõmissuri sunt patres eorũ, quod sic facto fuit impletum, qñ negarũt Chr̃m. Iõ bñ merito sunt a Deo priuati regno, & sãctuario, & sacerdotio, quorũ trãslatio fcã fuit i populũ gẽtilẽ, cõuersum ad fidẽ Xpi, put manifeste videmus esse cõpletũ. Et sic patet qualiter cõsideratis omnibus quæ dicta sunt in prologo, & quæ Dauid præsupponit in hoc ps. ꝙ pphetice intendebat inferre, & cõcludere explicite uel implicite trãslationẽ regni, & sanctuarij, & sacerdotij ab illo populo in populum gẽtilem, put dictũ est in supradicta expositione; quod maxime confirmatur: cũ manifeste videamus hoc esse cõpletum. Et per hoc patet cęcitas Iudæorum.

PSALMVS LXXVIII.

Deus uenerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam. E

Posuerunt morticinia seruorũ tuorũ escas uolatilibus cæli carnes sanctorum tuorum bestijs terræ.

Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem, & non erat qui sepeliret.

Facti sumus opprobrium uicinis nostris sub sannatio, & illusio his qui in circuitu nostro sunt.

Titulus, Caticũ Asaph. Ex titulo patet, ꝙ ps. iste factus est à Dauid, & datus ipsi Asaph ad cãtãdũ, & dirigit toti ecclesiæ, eo ꝙ Asaph interpretat cõgregatio, inquãtum ex litera patet, ꝙ loquitur de persecutione ecclesiæ. Sed est dubiũ pro quo statu ecclesiæ loquat an pro statu ue. te. an no. Vnde multi Iudæorum dicunt, ꝙ loquitur de destructione Hierusalẽ facta p Nabucodonosor, & Caldęos. Sed alij arguunt ꝯ dicentes, ꝙ hoc non põt stare, eò ꝙ in illa strage nõ fuerunt sc̃ti illi, qui F fuerunt trucidati, sed scelerati, & idololatræ, ut patet. 4. Reg. ulti. Hic dicitur, posuerũt carnes sc̃torum tuorũ bestiis terræ. Ideo dicunt alij, ꝙ potius iste psa. loquitur de strage, & vastatione facta per Antiocũ tpe Maccabæorum, in qua multi sancti trucidati, & martirizati sunt pro lege Dei, ut patet per totũ discursum primi, & secũdi Maccabæorum. Sed cõtra hoc arguunt alij dicẽtes hoc nõ posse stare per hoc quod dr in hoc ps. Posuerunt Hierusalẽ in pomorũ custodiã: manifestũ est, ꝙ tũc Hierusalẽ non fuit totaliter destructa, sicut hic videtur dicere, & iõ dicunt quidã Hebræi moderni, ꝙ hic loquitur de destructione facta per Titũ, & Romanos: quã destructionẽ sperãt reparari p Messiam

A siam quę expectãt:ut hic videntur orare. Sed ista intelligentia est falsa, & erronea: Primo q̃a Messias erat venturus in secundũ templũ: prout dixerũt Aggæus, & Zacarias, & Malachias. Ex quo patet φ antequ Titus, & Romani destruxissent templum s̃m, iam uenerat Messias. sicut in ueritate impletũ est. Ex quo patet φ oẽs Iudæi qui fuerũt trucidati, & captiuitati ĩ illo excidio: fuerũt scelerati, & dãnati, & reprobati, & nõ sãcti, & iusti: sicut hic dicit. Item q̃a illa ruina, & destructio non debet amplius reparari, nec ipsi Iudæi liberari, prout dictũ est supra psal. 27. ubi dicitur. destrues illos, & non reędificabis eos. Et quidã catolici dĩt, quòd iste psalmus loquitur de Hierusalem spirituali. s. de tota ecclesia Christi toto orbe diffusa. s. pro isto statu a passione Christi vsque ad Constantinũ, in quo tempore multa millia martyrum pro fide Christi B occisa sunt. Sed huic cõtrariari videtur illud quod sequitur in psal. s. ne meminer is iniquitatum nostrarum antiquarum &c. quia in illis persecutionibus martires nõ mortui sunt pro peccatis eorum, sed pro fide Christi defendenda, & confessione fidei. Et ideo videt mihi dicendum quòd Dauid cui reuelatus est totus discursus ecclesiæ vsque ad ultimũ iudicium in spiritu præuidit futuram destructionem Hierusalem faciẽdam per Caldęos: & eius resurrectionem faciẽdam per Maccabæos: per quas uastationes, & destructiones præuidit in spiritu futuras persecutiones ecclesiæ Christi faciendas per sectã Mahometicam & per Antichristum. de quibus uastationibus, & persecutionibus fecit plures psalm. s. psalmum 43 & 63. & hunc 78 & sequentem. in quibus psal. quædam uerificantur de C destructione Hierusalem facta per Caldæos, & quędã de vastatione facta per Antiocum. prout sunt figuræ persecutionum ecclesiæ Christi. Et quædam uerificantur literaliter de persecutionibus ecclesiæ: puta de persecutione tyrannorum: & quædam de persecutione Mahometica in qua nunc sumus, & quædam de persecutione Antichristi quæ futura expectatur: de q̃bus ecclesia expectat liberari, prout uidebitur. Nam secundum Augu. libro de cathechizãdis rudibus, per destructionem Hierusalem, & captiuitatem Babiloniæ significabatur, & figurabatur persecutio, & strages ecclesiæ Christi facienda per tirãnos & hæreticos. Et per reparationem illius Hierusalẽ, & templi materialis, præuidit Dauid renouationem, & reparationem ecclesiæ faciendam per Christum. Et sic intelligẽtiã huius psalmi, & ꝓphetiæ est bipartita, & ẽt tripartita: sicut intelligẽtia aliorum prophetarum. ut inquit Aug. 17. de ciui. ca. 3. Et ideo secundum hunc intellectum exponetur iste psalmus, & sequens. Dauid ergo præuidit in spiritu non solummodo tunc futuram destructionẽ Hierusalem per Caldæos: & uastationem futuram per Antiocum: sed etiam in illis præuidit persecutionẽ Mahometicam, & Antichristi cõtra ecclesiam. Et sic inter cæteros fecit hunc psalmũ. in quo psalmo tria facit. Nã primo exponit suam declamationem, & quærelam. Secundo petit liberationẽ. Tertio subdit gratiarum actiones. Secũdum ibi. Vsquequo dñe. Tertiũ ibi. Nos autẽ populus. Quantũ ad primũ est primo notandũ, φ gentes licet communiter sumantur pro populo E gentili idolis quondam dedito: tñ proprie gẽtes dicuntur oẽs qui uiuunt secundũ carnem ponentes spem suam in rebus tẽporalibus, & carnalibus, non uiuentes secundũ spiritũ. Et sic omnes generationes, & cõditiones hominũ tã Iudæi q̃ Sarraceni, & infideles dicũtur gẽtes quia viuunt secundum generationem carnalem. Christiani aũt, quia præter generationem carnalẽ sunt regenerati: ideo nõ proprie dicuntur gẽtes: sed populus Dei in Xpo regeneratus. Et sic in isto psal. & ẽt ĩ cæteris q̃ñ dicitur, Deus venerũt gentes, non solummodo intelligunt idololatræ, sed Sarraceni, & sequaces Antichristi. Secundo est notãdũ φ Dauid per destructionem Babilonicam, & uastationẽ Hierusalem futurã per Antiocum ꝓuidit in spũ qualiter gens Mahometana debebat surgere ex parte Arabiæ cõtra ecclesiã Christi qui dicitur uere Hierusalem, & uastare F eam per plures partes mundi: & euertere ecclias, & sãctuaria, & ꝓphanare res sacras, sicut uidemus fuisse factum per totam Africam, & Ægyptum, & magnã partem Aetiopię, & per totam Syriam, & Mesopotamiam, & Caldæam, & Persiam, & Parthiã, & Indiã, & Scythiam, & Armeniam, & Asiam, & Græciam: quia deduxerunt ecclesias Christi quasi ad tuguria, & tabernacula armentorum tẽpora huius Turci. Et hoc est quod intẽdit hic Dauid in hoc psal. Vnde dicit conquerendo & exclamando. O Deus sicut gentes Caldæorum, & Græcorum uenerunt quondã in hæreditatem tuam. s. Hierusalem, & polluerunt templum sanctum tuum, & prophanarunt, &

A posuerũt.i.reddiderunt Hierusalem in pomorum custodiam .i. sicut tugurium hortorum, & etiã sicut gentes Antiochi posuerunt morticinia seruorũ tuorum .i. cadauera sanctorũ volatilibus cœli: & dederũt carnes sanctorũ tuorum comedendas bestijs terræ. Et effuderunt sanguinem ipsorum tanquàm aquam in circuitu Hierusalem: quia intãtum iacebant cadauera, ꝙ nõ erat qui sepeliret tpe Maccabæorum. Ita pariter gẽs Sarracenorum insurrexerũt tempore Christianorum, & venerũt contra hæreditatem: quæ est ecclesia toto orbe diffusa, & polluerunt, & prophanarunt tẽplum sanctũ tuũ.i. omnes sacras ecclesias, & posuerũt Hierusalem.s.spiritualem in pomorum custodiam: quia incenderunt oẽs ecclesias, & destruxerũt: & reduxerũt eas quasi tuguria, quæ ponuntur ad custodiendas vineas
B & hortos, & pomeria. Nã magnas ciuitates reduxerũt ad paruas villas, & magnas ecclias & tẽpla, aut fecerunt mesquitas Sarracenorũ, aut caulas ouiũ, & armentorum, q̃ hodie sũt coopertę ramis, & paleis ad modũ tuguriorũ vbi speculatores solẽt custodire pomeria, & hortos, & vineas, & fructus. Et etiã supradicti Maometani tot mil. martyrum, & monacorũ seruorum tuorum occiderũt in ęgypto & in cæteris partibus mundi quę morticinia, idest cadauera seruorum posuerunt, & tradiderunt volatilibus cœli. Et carnes sanctorum tuorum tradiderunt comedendas bestijs terræ. Et effuderunt sanguinem ipsorum sanctorum tuorum in magnam abundantiam tanq. aquam in circuitu Hierusalem.i. ecclesiæ toto orbe diffusæ, intantum ꝙ non erat qui sepeliret. Et sic facti sumus opprobriũ vicinis
C nostris, & subsannatio, idest irrisio his qui in circuitu nostro sunt.i. omnibus infidelibus q. circumquaque nos præmunt. Oẽs istæ pressuræ fuerunt in ecclesia completæ. Primo tempore tirãnorum: vbi mortua sunt infinita milia martyrum, quæ persecutio habuit finem tempore magni Constantini: sed postea fuit etiam impleta in persecutione Arrianorũ maxime in Africa tempore Vandalorum. fuit ẽt impleta in persecutione Maometica per omnes partes mundi vsque in hodiernũ diẽ. Nã gentes sarracenorũ interfecerũt in Aegypto infinitã multitudinẽ sanctorum patrũ monacorũ, & eorũ ecclesias destruxerunt. Hoc idẽ fecerunt ĩ Syria, Mesopotamia, & Armenia, & per omnes partes mundi. quas suæ ditioni subiecerunt. Ex his patet, ꝙ propheta in hoc loco intelligit per gẽtes omnes sarracenos, D & sequaces Antichristi, qui peiora facient in suo tẽpore, vt inquit Augustinus. Et per Hierusalem intelligit vniuersalem ecclesiam toto orbe diffusam, quæ vere dicitur hæreditas Dei, ut sæpe dictum est. Quæ quidẽ persecutio, & strages figurata fuit per stragem factã per Nabucodonosor in Hierusalem.

Vsquequo domine irasceris in finem, accendetur uelut ignis zelus tuus?

Effunde irã tuã in gentes quæ te non nouerunt, et in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt.

Quia comederunt Iacob: & locũ eius desolauerũt.

Hæc est secunda pars, ĩ qua ꝓpheta ponit suam deprecationẽ. Nã primo petit ultionẽ de supradictis persecutoribus. Secundo petit liberari.ibi. Ne memineris. Dicit ergo, usquequo dñe obliuisceris nos in finẽ.i. totaliter, & vsquequo accendetur zelus tuus.i. ira tua uelut ignis? quasi dicat, tempus est ut cesset ira E tua a nobis, sed effunde iram tuã, & indignationem super gentes, scilicet Sarracenorũ, & aliorum infidelium, & hæreticorũ, quæ te nõ nouerunt ꝑ fidem, nec caritatem, & in cętera regna infidelium, quæ nomẽ tuũ non inuocauerunt, sed inuocãt Maometũ, & deos alienos, quia comederunt Iacob.i. deuorauerunt totum populum Christianũ, & locum eius.i. ecclesias, & ciuitates desolauerunt &c.

Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, cito anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis.

Adiuua nos Deus salutaris noster, & propter gloriam nominis tui domine libera nos, & propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.

Ne forte dicãt in gentibus, ubi est Deus eorum, & innotescat in nationibus coram oculis nostris. F

Vltio sanguinis seruorũ tuorum qui effusus est, introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.

Secundum magnitudinem brachij tui posside filios mortificatorum.

Et redde uicinis nostris septuplũ in sinu eorũ, improperium ipsorũ quod exprobauerunt tibi domine.

Sed q̃a ista ꝑsecutio Sarracenorũ, & Turcorum ꝓuenit ex demeritis, & peccatis Christianorum, iõ petit liberari a supradictis pressuris, inuocãdo diuinam misericordiã, dicẽs. O Dñe rogo, ne memineris iniquitatum nr̃arum antiquarum.i. non punias nos scd̃m demerita, & pctã nostra, sed cito anticipent nos misericordiæ tuæ, a supradictis malis liberando, quia pauperes, & deiecti facti sumus nimis. Et ideo adiuua nos Deus salutaris nr̃. Et libe-

A Et libera nos propter gloriam nominis tui, & propitius esto peccatis nostris pp nomen tuũ: qđ est Iesus, qđ quidé nomẽ importat salutẽ, & mĩam in se, quod nos colimus, & in quo speramus liberari. Et hoc fac, ne gentes Sarracenorum, & Antichristi, & aliorum infidelium forte deridẽtes dicant, ubi est Deus eorũ. i. Iesus Deus Christianorũ? quasi dicãt, ueniat ad liberandum Christianos de manibus nostris. Et innotescat vltio sanguinis seruorũ in nationibus corã oculis nostris. i. fiat manifesta vindicta sanguinis seruorum tuorum qui fusus est. Et gemitus compeditorũ .i. Christianorum captiuorũ introeat in conspectu tuo, ut facias vindictam de psecutoribus nostris. Et fm magnitudinem brachij. i. potestatis tuæ, posside filios mortificatorũ. i. libera filios eorum qui mortui sunt pro te, B postquàm permissit patres martiria coronari, vt filij remanentes pacifice seruiãt tibi in regione Christiana. Et redde uicinis persecutorib. nostris septuplũ. i. punias eos septupliciter, vel redde vicinis nostris improperium ipsorũ septuplũ in sinu eorum, & in facie: q improperium exprobauerunt tibi, in tẽplũ tuum. q. d. multa improperia intulerũt nobis in contemptu tui. Ideo redde eis punitionẽ in septuplũ pro retributione. Ex supradictis patet, q ecclesia Christi debet liberari a persecutione Mahometica, in qua mõ est, quia tota illa gẽs, & secta debet grauiter puniri, & multipliciter perire ante aduentum Xpi, ut multi autumãt. Nos ãt erimus victores. Iterum patet, q finaliter ecclesia est liberãda de psecutione Antichristi, & ipse cũ suis miserabiliter periturus, ut probatur mul iplicitur C p scripturas. Et per aliquod tẽpus ecclesia debet manere in sua libertate Deo seruitura. Et ideo sequitur ultima pars, in qua dicit.

Nos autem populus tuus, & oues pascuæ tuæ cõfitebimur tibi in sæculum.

In generõne & generõnẽ annũciabimus laudẽ tuã.

Nos populus tuus, & oues pascuæ tuæ. i. q sacris tuis reficimur a supradictis persecutionibus liberati gratias agendo confitebimur tibi in sęculum, & annũciabimus laudẽ tuam in generatione, & generationem. i. dũ durabit generatio humana vsq; ad iudiciũ.

PSALMVS LXXIX.

QVi regis Israel intende qui deducis velut ouẽ Ioseph.

Titulus, Ad uictoriã, siue in finẽ sup rosas aut lilia testimoniũ Asaph. Tria ponunt in hoc titulo, per quæ denotatur, q p sal. iste lo D quitur de Christo, & ecclesia. Nam primo ponit in finem siue ad victoriã per quod denotat, q loquitur de Christo qui est finis legis, & victor cõtra diabolum & persecutores ecclesiæ. Secundo additur super rosas siue sup lilia, p quod denotatur, q ecclesia loquitur ad Christum. Nam ubiq; in sacra scriptura p rosas siue per lilia intelligitur ecclesia Xpi, quæ est inter cæteras nationes sicut rosa inter spinas. Canticorum primo. Tertio addit, canticum Asaph, quod interpretatur congregatio Et sic representat totam ecclesiam. Et sic patet, q David fecit hunc psal. dirigens nos in Christum, loquens in persona ecclesiæ, dedit ipsum cantãdum ipsi Asaph, eo qđ representat totam ecclesiam secundũ sui nominis interpretationem. In quo psal. David explicat tres psuras ecclesiæ, quas præuidit E in spiritu. Prima fuit ante aduentum Christi, in qua erat totum genus humanum in tenebris peccatorũ, & captiuitate diaboli, a qua captiuitate liberata est ecclesia per incarnationem, & passionem Christi. Secunda fuit in persecutione tirannorum, & hæreticorum & sarracenorum, de qua expectat liberari uirtutẽ Christi, cuius modus ignoratur. Tertia pressura erit tempore Antichristi, de qua liberabitur per ipsum Christum finaliter p aduentum suum ad iudicium, & has tres liberationes exprimit hic ppheta, quia ter dicit, Ostẽde faciẽ tuam, & salui erimus. Tria ergo fecit in hoc psal. Nam primo petit liberari ab vniuersali pctõ per primũ aduentũ, & passionem Christi. Scđo petit liberari a psuris, & persecutionibus inimicorum. Tertio petit liberari specialiter de persecutione F Antichristi, & omni miseria humana per fm aduentũ Christi. Secundũ ibi. Vineã de ægypto. Tertiũ ibi. Fiat manus tua. Quantum ad primũ est notãdũ, q genus humanũ in duplici miseria erat positũ ante aductum Christi. Primò quò ad animam, quia erat in captiuitate diaboli, & separatũ a Deo. Secũdo quò ad corpus: quia multiplici miseriæ corporali subiectũ. Et ideo Christus ad hac multiplici miseria nos liberauit. Nam primo per suã mortem, & passionem nos a peccato liberauit, & saluauit, & Deo patri nos vniuit, per suam ãt resurrectionẽ nos ab oĩ corporali miseria liberauit, & nobis immortalitatẽ recuperauit licet nõdũ possideamus, tñ eã ipse lucratus ẽ nobis, p nouissimo die, & sic pmisit nos ĩ gloriã

A resurrectionis. Et iô primo hic ecclesia petit liberari a peccato quò ad animam. Scđo a corporali miseria quo ad corpus: ibi, Dñe Deus. Quantum ad primum est notandum, ꝙ totum misterium tabernaculi siue arcę fœderis ve.test. significabat misterium incarnationis ipsius Christi, sicut sepius dictum est. Nam humanitas Christi est verum tabernaculum verbi Dei, in quo latebat verbum siue diuinitas. Nam sicut in arca fœderis tria erāt inclusa. s. tabulæ legis & virga Aaron, & vrna mānæ, ita in illa humanitate tria erāt īclusa. s. verbum & anima Chr̄i, & caro. Et sic Chr̄s erat Deus & rex, & sacerdos, & hō. Et sicut in illa arca siue tabernaculo Deus inclusus dabat responsa sacerdotibus, & sanctis viris, vt frequenter legitur per totum discursum libri Numerorū, & Iosue, & Iudicū: q̄a dabat B Deus responsa de tabernaculo, ita significabat, ꝙ Deus erat includendus in illa humanitate Christi, & exinde vel in illa debebat dare vera responsa, & legem euangelicam suis apostolis, & toti populo Christiano. & sicut Deus quondam deduxit illum populum Israel de ægypto, & fecit sibi ipsum populum peculiarem, & exinde duxit ipsum per desertum, & introduxit ipsum in terram promissionis, ita significabat, ꝙ Christus dux noster nos debebat deducere de tenebris peccatorum, & congregare ecclesiā suam, ex Iudæis. & gentilibus, & facere eam sibi populū peculiarem, & dirigere eam per legem euāgelicam, & introducere in patriā cœlestem, vel in istā ecclesiā per gratiā, & in aliā p gloriā. Hoc præuidens Dauid in spū, dicit in persona totius ecclīæ p illo statu. O carissime Messia venture, qui ab initio legis regis populū C Israel, & educis Ioseph. i. totū ilum populū velut pastor ducit ouem. Vnde nota, ꝙ licet totus ille populus denominatur Israel a patre Iacob a quo descendebat, tñ in ęgypto totus ille populus dicebatur Ioseph propter dignitatem ipsius Ioseph: q̄a fuerat præfectus in ægypto p Pharaonē. Ideo propheta dicit: qui educis Ioseph. i. populū ductum a Ioseph in ægyptum, & ibi receptum, & fauoratum. Sed tu fecisti postea tibi populū peculiarē: & oues pascuæ tuæ, & voluisti esse pastor eius. Ideo tu tanquam pastor deducis illū velut ouem per desertum: & introduxisti in terram promissionis. Ergo tu Christe qui tunc illud fecisti in figura, intende in nos, & fac modo in re. i. sis pastor, & tanquam verus pastor & verus Ioseph deduc genus humanum de D potestate diaboli, & tenebris peccatorum. Et congrega ecclesiam tuam, & populum tibi peculiarem, & introduc eum in terram viuētium sicut oues pascuæ eius.

Qui sedes super cherubin manifestare coram Effraim, Beniamin, & Manasse.

Excita potētiā tuā, & veni, ut saluos facias nos.

Deus conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.

Nota, ꝙ Deus fecit fieri cherubin in arca, super q̄ cherubin Deus dicebatur sedere. Et ita Dauid præcepit Salomoni, vt faceret duo cherubin super q̄ sedebat arca domini, sicut Deus dicitur sedere in cęlo super cherubin. Per quod denotabatur, ꝙ verbū debebat includi in arca humanitatis, & ibi sedere super duo cherubin. i. super animam, & carnem, & exinde dare respōsa & doctrinam euāgelicā. E Secundo est notandum, ꝙ talia responsa maxime dedit Deus in Silo: quę erat in terra Effraim iuxta medium tribum Manasse: quia illæ duæ tribus reputabantur quasi una, eo ꝙ erant fratres: Sed quia postea arca fuit mutata de Effraim in Azotum, & exinde reducta in Gabaa, quę est in tribu Effraim: ideo ibi p multa tempora Deus dedit responsa ex arca: per quod denotatur, ꝙ Deus incarnatus daturus erat responsa populo Christiano significato per istos tres hic nominatos. Nā Effraim interpretatur augmentum ad denotandū, ꝙ populus Christianus, cui danda erat lex euāgelica, erat augendus per totum mundū. Et per Beniamin, qui dicitur filius dexteræ, significabatur etiam populus Christianus, q̄ per Christū, qui dicitur dextera Dei patris, est regeneratus. Et per Manassem intelligit F populus gentilis, qui erat oblitus quondam a Deo sed postea vocatus per apostolos recepit responsa euangelica. Et ideo istæ tres tribus collocabantur in parte occidentali ipsius tabernaculi versus quas Deus dabat respōsa. & similiter sunt collocatæ in ordine in terra promissionis ad partem occidentalem, quod totum factū fuerūt in figura: prout significabant populum Christianum, qui recepturus erat responsa legis euangelicæ, Hoc ergo p̄uidens Dauid in spiritu dicit. O Christe qui sedes super duo cherubin in cęlo, & etiam in arca, quod significabat misterium incarnationis, ita veni in carnē, ut sedeas super duo cherubin. s. animæ, & corporis in eadem humanitate: aut super duo test. s. nouum, & uetus, & sedeas

A sedeas ēt sup duos populos ad fidē ɔuersos. s.ex Iudæis,& gētilib. Veni ergo,& manifestare.i. sis manifestus coram Effraim, Beniamin,& Manasse. i. veni ad ppl'm Christianū p totum orbem augumentatum,& filiū dexteræ.i.per Christum regeneratum. & domū patris sui.i.gētilitatis, & idololatriæ oblitū. Manifesta ergo te isti pplo Christiano,& da ipsi rñsa euāgelica:sicut tunc dabas in deserto,& in terra promissionis rñsa corā Effraim Beniamin, & Manasse. Et nota ēt,ut legitur Gen.48.ꝙ Ioseph obtulit duos filios.s.Effraim,& Manassem patri suo Iacob,ut benediceret eos,& posuit Manassem ad dexterā,ut imponeret ipsi manum dexteram sup caput ad bñdicēdum.Et posuit Effraim ad sinistrā, vt imponeret ei sinistram manum super caput, eo ꝙ erat iunior. Sed Iacob inspiratus B spiritusancto cancellatis manib. posuit dexteram super Effraim,qui erat ad sinistram& posuit sinistram super caput Manassę,q erat ad dexteram.Et iō trib.Effraim multiplicata fuit,& augmentata in magnum numerum super oēs alias trib. Et sic Manasses dr̃ quasi oblitus a patre,& postpositus:& iō illa trib. fuit diuisa. Nam media pars cepit sortem vltra Iordanem in parte orientali, & alia pars citra Iordanem in parte occidētali. Istud misterium figurauit, ꝙ Deus pater debebat ponere dexteram suam .i. filium suū Christum super populū Christianum qui erat iunior &illum multiplicare in magnum numerum ex populo gentili, qui semper fuerat ad sinistram,& in minori dignitate,& sic dedit ipsi benedictionem spūalem, & posuit sinistram suam super populum Iudæorum, & oblitus C est eum,& non dedit ipsi benedictionem spiritualē. Per hoc autem, ꝙ trib.Manassę fuit diuisa in duas partes, quarum vna mansit vltra Iordanem inter idololatras, & altera citra Iordanem iuncta cum populo Effraim,significatū fuit, ꝙ populus Iudæorum erat in duas partes diuidendus,quarum vna erat vētura ad fidem Christi,ut sub eius dextera ,ptegeret,&debebat transire Iordanē p aquas baptismales.Sed altera erat in sorde peccati & perfidia mansura , & illa dr̃ proprie pars oblita.Et de hac particula dr̃ per prophetā: manifestare coram Effraim, & Beniamin, & Manasse.Vel possumus dicere,ꝙoīb.istis tribub.s.gentibus intellectis per Manassem,lex euangelica fuit manifestata . Sed soli gentiles,& apostoli cum quibusdam bonis Iudęis receperunt legem euangelicam.Cæteri aūt D mali Iudæi obliti, & contemnentes oracula prophetarum,& misteria sacræ scripturæ,legem euangelicam recipere noluerunt.Profeta ergo Christū inuocat,ut ueniat ad manifestandum se in omnib.tam bonis, q̄ malis, & ut ponat dexteram suam.i. bñdictionem spiritualem,super bonos.s.Iudęos,& apostolos & discipulos, & sinistram.s.maledictionem super malos.Et hoc est quod dicit manifestare coram Effraim &c. Sed quia talis manifestatio,& saluatio, & redemptio habebat fieri incarnationem,& passionem ueniendo in hunc mundum , iō subdit propheta dicens: O Christe excita potentiam tuam,& descende de cœlo,& ueni in carnem, ut saluos facias nos per mortem,& passionem . Sed q̄a non sufficit,ꝙ tu uenias in carnem, & prędices legem euāgelicam , nisi disponas nos ad E eam recipiendam: iō tu dñe Deus uirtutum conuerte nos gratiam spiritussancti largiendo,ut fidem recipiamus, & ostende faciem, i.humanitatem tuam , p quam tua diuinitas notificet, & tua uoluntas,& sic salui erimus.

Domine Deus uirtutum , quousque irasceris super orationem serui tui?

Cibabis nos pane lacrimarum & potum dabis nobis in lacrimis in mensura?

Posuisti nos in contradictionem uicinis nostris, & inimici nostri subsannauerunt nos.

Deus uirtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.

Hic secundo petit liberari ab omni miseria corporali,sicut liberatus fuit populus de Babylonia per Iesum sacerdotē Zorobabel. Vnde ait.O domine ChristeDeus uirtutum, & angelorum quousq; irasceris super orōnē F serui tui, eam non audiendo, & cibabis nos in hoc mundo pane lacrimarum, & potū dabis non in mensura.i. ad magnam quantitatem.Quasi dicat non comedimus nec bibimus nisi cum lacrimis præ multitudine afflictionum quia posuisti nos in ɔdictionem uicinis nostris,quia circunquaque nos affligūt & inimici nostri subsannauerūt nos, & deriserunt nos.Totum hoc fuit impletum ad literam in captiuitate Babylonica, a qua fuerunt liberati per Iesum sacerdotem siue per Cyrum.Quæ quidem captiuitas significabat captiuitatem sanctorum patrum existentiū in limbo inferni faciem Christi expectātiū. Et iō sequitur in persona eorum, Dñe Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciē tuā & salui

A & salui erimus. Vnde sicut Christus ostendit faciem suam in terris per incarnationem, & prædicationem, & mortem, & passionem & liberauit omnes a peccato: ita in inferno ostẽdit faciem suæ omnipotentiæ, cum aĩa eius verbo vnita descendit ad inferos, & confregit portas æreas, & vectes ferreos, & inde traxit sanctos patres. Et de hac ostensione faciei dicit hic propheta. Domine Deus virtutum conuerte nos ad te, & ostende faciem tuam in inferno, & salui, & liberati erimus. Etiã hoc idem pt ĩtelligi de ostẽsione faciei Christi post resurrectionem, in qua se ostendit discipulis in facie immortali, & impassibili. Vnde sicut añ resurrectionem se ostẽderat mundo in carne, & facie passibili, & mortali, per quã nos liberauit a peccato, & morte spirituali: ita post resurrectionem se osten B dit in facie, & carne impassibili, & immortali, per quam nos liberauit ab oĩ miseria, & morte corporali: quam immortalitatem possidebimus in nouissio die, & sic erimus liberati a lacrimis, & ab oĩ miseria. Et sic patet, ꝙ ista ostensio faciei Christi, quam petit propheta in scdo loco in hoc uersiculo, pt intelligi de ostensione faciei Christo in inferno, & de ostensione faciei post resurrectionem in carne impassibili, & immortali, quæ quidem ostensio fuit nobis necessaria.

Vineam de Aegypto transtulisti, eiecisti gentes & plantasti eam.

Dux itineris fuisti in conspectu eius, & plantasti radices eius, & impleuit terram.

Operuit montes vmbra eius, & arbusta eius cedros Dei.

Extendit palmites suos usque ad mare, & vsque C ad flumen propagines eius.

Hic petit liberari ecclesia ab oĩb. persecutionib. inimicorum. Vñ nota, ꝙ ecclesia illico post ascensionem Christi incepit affligi, & pati persecutiones. Primo a Iudæis. Secundo a tyrannis. Tertio ab hæreticis, & Saracenis. Quarto patietur ab Antichristo, a quib. psecutionib. liberabitur ecclesia totaliter in secundo aduentu Christi ad iudicium. Et hanc liberationẽ petit in hac ultima parte. Quæ quidem persecutiones fuerunt figuratæ per Antiocum tpe Maccabæorum. Vnda dicit hic. O dñe Iesu Christe transtulisti quondam uineã. i. illum populum Israel de Ægypto, & eiecisti gentes de terra promissionis, & plantasti eam. s. uineam tuã, & ibidem collocasti. Ita pariter tu transtulisti, & traxisti uineam tuam. i. religionem Chrianã D de tenebris peccatorum, & eiecisti idololatriam, & plantasti populo gentili doctrinam euãgelicam. Et fuisti dux itineris in conspectu illius populi per lumẽ legis euangelicę. Et plantasti radices huius uineæ qui sunt articuli fidei per totum mundum, & sic ista vinea Christianæ rgligionis impleuit totã terram a solis ortu vsq; ad occasum. Et vmbra eius operuit oẽs mẽtes, & arbusta eius cooperuerũt oẽs cedros Dei. i. oẽs reges, & principes, & philosophos iugo fidei subiecit. Et iõ ista religio Chriana extendit palmites suos .i. aplos, & martires suos vsq; ad mare oceanũ tam orientale, q̃ occidentale. Et extendit propagines suas usque ad flumina. i. vsq; ad fontem Nili, & Tanais Gangis &c.

Vt quid destruxisti maceriam eius, & uindemiant eam omnes quæ prætergrediuntur uiam? E

Exterminauit eam aper de sylua, & singularis ferus depastus est eam.

Quid. i. quare destruxisti maceriam eius. i. muros, & fortitudinẽ eius & omnes q prætergrediunt uiam. s. exnei, & infideles vindemiant eam. i. deuorant, & deprædant? Nam aper de sylua. s. Mahometus cũ sua secta exterminauit eã, & singularis ferus. s. Antichristus depastus est eã. Vñ nota, ꝙ tota secta Mahometica siue Mahometus cũ sequacib. suis dr̃ aper de sylua: eo ꝙ Arabes, & Tartari, & Turci, q ceperunt, & sequunt illã sectã, oẽs erant pastores armentorum, & hoĩes syluestres per syluas vagãtes. Et isti exterminauerunt vineam Christi pp peccata nostra: vt dictum est ps. 63. & 82. Antichristus autem dicitur singularis ferus, quia præ cæteris omnib. exit sæuior, & crudelior. Et ideo propheta in persona totius ecclesiæ inuocat Christum, ut veniat ad liberandum nos de supradictis bestijs: quæ totam ecclesiam debent deuorare. Et ideo dicit Christum inuocãdo. F

Deus uirtutum conuertere, respice de cælo, & vide, & visita uineam istam.

Et perfice eam quam plantauit dextera tua, & super filium hominis quem confirmasti tibi.

Incensa igni, & suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt.

Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, & super filium hominis, quem confirmasti tibi.

O Deus virtutum, & triumphorũ cõuerte re ad nos: quia qđ patimur peccata nr̃a meruerunt. Et ne deseras nos, sed respice de cælo oculo misericordiæ, & uide afflictionẽ nostram.

A ſtram. Et uiſita iſtam uineam tuã. Et perfice eam: quia in magnam partem apoſtatauit de cepta per Sarracenos, & Antichriſtũ. Quam uineam plantauit filius tuus, qui eſt dextera tua. Et ideo O Deus, pater reſpice Ieſũ Chriſtum filium hominis. i. filium virginis Mariæ uel filium Adam ſecũdum carnem, & deſcẽdentiam matris: quem tibi confirmaſti. i. uerbo tuo uniſti, & aſſumpſiſti. Nam tota iſta uinea ſuffoſſa eſt, & deſtructa igni, & afflictione iſtarũ beſtiarũ. Ideo ab increpatione uultus tui peribunt. i. fac ut iſtæ beſtiæ pereãt ab increpatione, & indignatione iræ tuæ. Et fiat manus tua, & omnipotentia ſuper Chriſtum virum dexteræ. i. potentiæ tuæ, & pro. i. ſuper filium hominis. i. filium virginis, quẽ tibi cõfirmaſti, & elegiſti. ut ipſe Chriſtus ueniat ad liberandum nos de ſupradictis beſtijs, & perſecutionibus in ſecundo aduentu ſuo.

B *Et non diſcedimus a te, uiuificabis nos, & nomen tuum inuocabimus.*

Domine Deus uirtutum conuerte nos, & oſtende faciem tuam, & ſalui erimus.

Licet multi decepti diſceſſerint a te, & ſecuti fuerint Mahometum, & Antichriſtũ propter bona temporalia, tñ nos infirma fide perſiſtẽtes non diſcedimus nec diſcedere intẽdimus a te. Et ideo tu uiuificabis nos dãdo fortitudinem ad reſiſtẽdum. Et ſic inuocabimus nomen tuum, & etiam uiuificabis. i. reſuſcitabis nos præbendo corpora glorioſa in præmiũ. Et ideo Chriſte domine Deus uirtutũ, cõuerte nos ad te ſemper, & ĩ nouiſſimo die & oſtende faciem tuam glorioſam. i. ueni ad iudicandum uiuos, & mortuos in poteſtate magna, & maieſtate & retribue nobis pmiũ æternum in cœlo, & perſecutoribus noſtris

C pœnam æternã. Ex ſupradictis patet, ꝙ licet iſte pſalmus poſſit exponi literaliter de liberatione populi Iudaici a trib. preſſuris, ſcilicet a captiuitate ęgyptiaca, & a captiuitate Babylonica, & ab afflictione Antiochia tempore Maccabæorum, tamen quia illæ tres liberationes ſignificabant alias tres liberationes futuras per Chriſtum in eccleſia, ſcilicet liberationem a peccato p mortem, & paſſionem, & liberationem patrum a limbo p deſcenſum ad inferos, & ab omnibus perſecutionibus infidelium ipſius eccleſiæ. ideo melius eſt, ꝙ iſte pſalmus exponatur ultra ſenſum literalem ſicut expoſitus eſt. Vnde tota eccleſia ter petit faciẽ Chriſti, & præſentiã ut ueniat ad liberandum, & ſaluandum eam: ſicut ter dicitur Domine Deus uirtutum. Vnde primo petit, ꝙ oſtendat faciem in carne mortali, & paſſibili in hoc mundo ad ſaluandum a peccato. Secundo petit ut oſtendat faciem ſuam in inferno ad extrahendos ſanctos patres, & etiam oſtendat faciem ſuã impaſſibilem, & immortalẽ poſt reſurrectionẽ ad ſaluandum ab omni corporali miſeria. Tertio petit, ut Chriſtus oſtendat faciem ſuã glorioſam cum poteſtate magna, & maieſtate in finali iudicio, ut perficiat ſuam uineam & imponat laborum finem, & perſecutionũ in ea, & tribuat bonis gloriam, & malis pœnam æternam. Et ſic prudens lector poterit ſupradicto modo exponere præſentem pſalmum pro eccleſia poſita in quacunque afflictione, & etiã quilibet fidelis poſitus in preſſura, poteſt cum præſenti pſalmo orare, ut Deus liberet eum. Et ſic etiam eccleſia dicit nunc hũc pſalmum, ut liberet eum de manu E trium beſtiarum, ſcilicet Sarracenorum, Tartarorum, & Turcorum, & oſtendat Chriſtus faciem, & potentiam ſuam contra eos. Vel poteſt dici, ꝙ ſicut ille popul⁹ paſſus eſt quatuor perſecutiones in teſtamento ueteri, ſcilicet pſecutionem ęgyptiacam: & finitimorũ tempore Iudicum, & Babylonicam, & Antiochicam tempore Maccabæorum, ita eccleſia poſt aſcenſionẽ Chriſti paſſa eſt quatuor perſecutiones. Prima fuit tirannorum. Secunda hæreticorũ. Tertia Sarracenorũ. Quarta Antichriſti. De prima fuit liberata p martires tẽpore Conſtantini, de ſecunda per doctores tempore Auguſtini. de tertia expectat liberari, & de quarta. De oĩbus ergo his quatuor perſecutionibus petit eccleſia liberari ĩ hoc pſalmo, petendo ut Deus oſtendat ſibi faciẽ miſericordię, & fauoris, ſecundum quòd quater dicit: Oſtende faciem tuam &c. Et ſic prudens lector poterit adaptare hunc pſalmum F ſupradictis quatuor perſecutionibus temporalibus, quia in duplici ſpiritu loquitur Dauid in hoc pſalmo, eo ꝙ habuit duplicem ſpiritum prophetiæ in eo.

PSALMVS LXXX.

EXultate Deo adiutori noſtro iubilate deo Iacob.

Sumite pſalmum, & date tympanum pſalterium iucundum cum citara.

Buccinate in neomenia tuba, in inſigni die ſolemnitatis noſtræ.

Huic pſalmo, præponiť titulus, uictori ſiue in finẽ ĩ torcularib⁹ Aſaph. Ex quo titulo apparet

A apparet quòd Dauid fecit hunc psalmū, & dedit ipsum cantandū ipsi Asaph, ad victoriā vocum tempore torcularium. Et sic in hoc titulo patet cantor siue modus cantandi, & tēpus in quo cantabatur psalmus. Sed licet titulus non exprimat musicalia instrumenta cū quibus cātabatur: tamen in psalmo exprimitur qualiter cantabatur cū quinque musicis instrumentis, scilicet cum cornu, & tuba, & tympano, & psalterio, & citara. Prima ergo particula huius tituli iam est nobis nota per ea quæ dicta sunt in cęteris psalmis. Nā per hoc quòd iste psalmus cantabatur in finē cū omni conatu vocum vsq; ad vltimum punctum, denotatur, quòd iste psalmus dirigit in Christum qui est finis legis: & vocabat eū cum maximo conatu, vt veniret in carnem. Sed pro declaratione totius tituli, et psalmi: restant tria videnda: vt capiamus intelligen-
B tiam psalmi. Primò est vidēdū quod est hoc tempus torcularium: & in quibus festiuitatibus præcepit Dauid cantari hunc psalmū. Secundò quare, & ad quē finē pręcepit ipsum cātari tali tempore. Tertio quare pcepit ipsum cātari cum talibus instrumētis musicis. Quātum ad primū est dicendū, q tps torcularium est mensis Septēbris: qui dr septimus mensis anni incipiendo à Martio qui est primus mensis anni qui quidē mensis septimus dr tempus torculariū, eo q i tali mense vindemiæ iam maturæ colligebātur, & in torcularibus ex eis vinū extorquebatur, & in cellariis reponebat. In quo mēse septimo deus præcepit tria festa solēnia celebrari, vt patet Leuit. 23. & Numeri. 29. scilicet festum tubarum in prima die mensis in memoriam liberationis Isaac de sacrificio p quo aries fuit
C immolatus. Geñ. 22. Secūdo præcepit Deus celebrari festum propitiationis decimo die eiusdem mensis in memoriā propitiationis filiorum Israel: quādo Deus propitiatus est eis pro peccato vituli conflatilis Exodi. 32. Tertio præcepit Deus celebrari festū tabernaculorū decimaquinta eiusdem mensis in memoriam peregrinationis deserti, in qua habitabant in tabernaculis, vel potius in memoriā quietis, & possessionis terræ promissionis, in qua quieuerūt à peregrinatione & habitatione tabernaculorum mobiliū. Hoc festum celebrabatur p octo dies, & octauus erat solemnis, qui dicebatur festū cętus siue collectæ. Et sic totus ille mēsis septimus erat illi populo festiuus. Dicebatur ergo ille mensis septimus mensis, siue tempus vindemiarum, & collectarū, & torcularium, liberationis, & propitiationis, & tabernaculorū siue quietis ratione illarum festiuitatū. Et in hoc mense toto festiuo Dauid præcepit cantari istum psalmum. Sed restat secundum sciēdū quare, & ad quem finem præcepit Deus ista festa celebrari, & Dauid ipsum psalmum cātari in tali tempore torculariū, & in talibus festiuitatibus. Ad hoc respondēt Iudæi dicētes, q causa quare Deus præcepit ista festa celebrari in septimo mense, fuit, quia in tali tempore, & mense Deus creauit mundū. Et ideo voluit, q totus ille mēsis esset festiuus. Et hoc probant sic. Nam Deus omnia creauit in sua perfectione, qa perfecta sunt Dei opera. Deuter. 32. Igitur in illo mense creauit Deus mundum. Quod confirmatur. Nā illico post creationē Adam comedit de fructibus paradisi. Sed oppositum dicitur Exod. 12. de Martio: Mensis iste primus erit vobis in mēsibus anni. Vnde tota ecclesia tenet q mūdus fuit creatus in ęquinoctio vernali: & per cōsequens in mense Martii: & sic fuit ille primus mensis anni: & per consequens Septembris fuit septimus, & sic sacra scriptura semper Septembrē appellat septimū mensē ut patet Leuit. 23. Nec valet confirmatio, & ratio eorum. imo minor est falsa, quia in mēse septimo arbores nō sunt omnes in sua perfectione. imo in sua deiectione, quia pro maiori parte oēs fructus sunt collecti, & folia cadunt ab arborib. propter autūnum imminentem, Et quia oēs fructus erant collecti, Deus pręcipiebat tūc festa celebrari. Quando vero dicunt, quòd omnes arbores fuerūt creatæ cum suis fructibus, maxime qa Adā illico comedit. Respondetur, quòd verū est maxime i illo hemisphério australi, vbi Adā fuit positus: vbi nunquam deficiunt fructus: nec cadunt folia propter fauorem cæli, & astrorum in illa paradiso, sed in ista nostra parte aquilonari defecit postea propter peccatum illa fœcunditas prout dictum est psal mo. 71. Et ideo catolice respondendo ad quæsitum, est dicendum secundum regulas, & principia proposita in prologo, quòd cum Christus fuit finis totius legis veteris. & tota lex tendebat ad Christum, tanqua via in proprium terminum, & finem, ideo sicut omnia contingebant illis in figuram, ita omnia præcepta legis data sunt illis in signum, & figuram futurorum misteriorum Christi, &

D E F

ecclesiæ

A ecclesiæ suæ. Et sic sicût illud tabernaculum, & templum, & illa ciuitas Hierusalē fuit dedicata, & consecrata ad cultum diuinū in figuram totius ecclesiæ Christi toto orbe diffusæ: Ita pariter omnia illa festa tēporalia, quæ celebrabantur in septimo mēse cum cęteris fuerūt a Deo dedicata, & pręcepta in signū, & figuram totius temporis Christi Messiæ. Nam sicut Christus fuit finis totius legis: ita totum tempus gratiæ fuit finis totius temporis legis, & omnium festiuitatum eis. Et ideo omnia illa figurabant tempus Christi Messię cuius erant figuræ. Ad cuius maiorem declarationē est iterum aduertendum, ꝙ omnia festa veteris legis fuerūt præcepta celebrari in fine alicuius septenarij. Nam sabbatum vsuale fuit pręceptum celebrari in quolibet septimo die hebdomadæ. Et festum pētecostes in
B septima septimana post pasca in memoriam dationis legis. & festum tubarū & expiationis, & tabernaculorum, & collectarum in septimo mense. Et sabbatum terræ in septimo anno. vt omnia ista patent Leuit. 23. & Numeri 29. Ideo sicut omnia alia erant figuratiua, & significatiua: ita iste numerus septenarius erat figuratiuus totius tēporis ecclesiæ. Nam sicut vna est ecclesia ab Adam vsque ad iudicium, habens distincta membra successiue: ita fuit vnum tempus habens distinctas ætates, & dies, & mēses, & annos. Et sic sicut sunt, & cōputantur septem ætates mundi, ita computantur septem dies, siue menses, siue anni mundi, non solum secundum nos: sed etiam secundum Hebræos. Et sic prima dies mundi fuit ab Adam vsque ad Noe. Et secunda dies siue mensis aut annus mundi fuit a Noe vsque ab Abrahā. Tertia vero ab Abra-
C ham vsque ad Moysen. Exinde quarta vsque ad Dauid. Exinde quinta vsque ad captiuitatem Babilonis. Et exinde sexta vsq; ad Christum. Et exinde septima vsque ad iudicium. Et ideo Hebræi totum tempus ab Adā vsque ad diluuium appellant tps, & diem primi mūdi: & a diluuio vsq; ad Abraham appellāt tēpus, & diem secundi mundi. Et ab Abraham vsque ad Moysen appellant tempus, & diem circūcisionis, eo ꝙ sola circūcisio currebat in populo Dei. A Moyse autem vsque ad Dauid appellant tempus, & diem tabernaculi, eo ꝙ in solo tabernaculo fiebant legalia. A Dauid autem usque ad captiuitatem appellant tempus, & diem primi tēpli. A reditu captiuitatis Babilonicæ usque ad Vespasianū, appellant tempus, & diem secundi templi. Totum
D vero residuum post destructionem secundi templi appellant tempus regis Messiæ, eo ꝙ secundum oēs ꝓphetas rex Messias erat venturus in fine secundi templi: & sic oēs Rabini Iudæorum totā istā septimam ętatem post 2m templum asserunt esse tempus, & diem regis Messiæ, & sic cōtinue expectant eū frustra, ut patebit in fine huius libri. Ex omnibus supradictis patet ꝙ ista tota ultima ætas post aduētum Christi est septimus dies, & septimus mensis, & annus mūdi, & uniuersalis ecclesiæ figuratus, & significatus per illū diē septimum, & mēsem, & annum, quem Deus præcepit celebrari in lege. Et per cōsequens totum illud tempus gratiæ, & tempus euangelicum, in quo sumus, est illud sabbatum in lege figuratū, & qđ Deus in figura præcepit celebrari in fine cuiuslibet septimanæ, & est
E ille septimus mēsis, in quo præcepit illa quatuor festa in figura celebrari: & est ille septimus annus figuratus per sabbatum terræ. Et per consequens totum istud tempus dicitur verum sabbatum, in quo præcipimur cessare ab operibus legis Mosaycæ, & ab omni opere seruilis peccati. Et totum hoc tempus est septimus mensis, in quo præcipimur celebrare omnia illa quatuor festa in re, & veritate q̄ illi celebrabant, & obseruabant in figura. Nā totum hoc tēpus est dies liberationis, & expiationis, & salutis, & humanæ redemptionis. de quo dicitur Esaiæ 48. Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tibi. Item est annus placabilis, & dies mederæ, & indulgētiæ, & redemptionis. Esa. 61. Spiritus domini super me: eo ꝙ vnxit me, ad annunciandum māsuetis misit me, ut me-
F derer contritis corde, & prędicarem captiuis indulgētiam, & clausis apertionem, & prædicarem annum placabilem domino &c. Cū ergo quæritur quare Deus præcepit celebrari illa quatuor festa in septimo mēse, & tempore uindemiarum, & torcularium? Respondetur, quòd illud præcepit in figura, eo quod ille septimus mensis figurabat istum septimum mensem gratiæ, & euangelicum, in quo sumus, in quo illa misteria illarum quatuor festiuitatum erant implenda scilicet misterium sacrificii Abrahæ, & misterium propitiationis vniuersalis, & misterium tabernaculorum, & torcularium. Nam sacrificium Abrahæ fuit impletum per Christum in cruce, & misteriū propitiationis, & expiationis

nostrorum

A nostrorum omnium peccatorum, & misteriū tabernaculorū in quibus habitamus per gratiā in hac militāti ecclesia, & cōpletū est misteriū torcularium, & collectæ aliorum fructuū. Nā Xps expressit vinū euangelicum, & ecclesiasticorum sacrorum ex vindemia leg. uet. & separauit uinum a uinaceo, & oleū ab amurca, & granum euangelicū ex paleis cerimonialium legis. Oleum autem, & uinū euangelicum reposuit in cellario, & granum in horreo ecclesiæ, qbu snos fruimur in hac ecclesia per gratiam. Et sic illa festa, quæ illi semel ī septimana, & semel in anno celebrabant in figura, nos semper, & iugiter, & continue obseruamus, & celebramus ī ueritate, prout latius uidebitur in q̄stione finali Deo concedente. Et ideo Dauid præcepit cantari istum psal. in septimo mense tempore torcu-
B larium, quod primo quærebatur. Sed nūc restat uidendū quare præcepit ipsum cātari cū timpano, & psalterio, & citara &c. Ad quod respondetur sicut dictū est in prologo tractatu quinto, & latius dicetur psal. ultimo, ꝙ omnia illa instrumenta musicalia, cum quibus Dauid præcepit cantari psalmos, figurabant futura misteria Christi, & ecclesiæ. Nam timpanum significabat passionem Christi, qui erat percutiēdus, & flagellandus &c. & cornu figurabat imperium, & crucem Christi, cum qua debebat diabolū debellare, & psalteriū figurabat decem articulos fidei euāgelicę, & decem præcepta. Citara autē triangularis figurabat fidem articulorum, & obseruātiam præceptorum, & gratiam sacramentorū, in quibus tota consistit Christiana religio. Tuba uero figurabat euangelicā prædicationē,
C & uocationem fidelium ad fidem Christi, & ad recipiendam salutem, quæ omnia figurabantur in lege, & prænunciant ꝓphetice in hoc psalmo. Quæ omnia præuidēs Dauid in spiritu fecit hunc psalmū, & dedit ipsum cantandū choro ipsius Asaph, eo quòd dirigitur toti ecclesiæ, & præcepit ipsum cantari ad uictoriam uocum cum toto conatu, & cum supradictis instrumentis, eo ꝙ lex uocabat Christū ut ueniret ad liberādum, & redimendum genus humanum, prout per omnia illa in festa legis figurabatur. In quo quidē psalmo Dauid excitat omnes fideles ueteris testa. & illius status, ut celebrēt illa festa ī figura sub fide Christi futuri, uocādo ipsum ut ueniat ī carnem ad cōplendum omnia illa misteria per illum mensem septimū, & illa festa figurata, & ut recipiant Christum in suo aduētu D
cum summa exultatione. Et ex consequenti apostrophat ad fideles no. test. exhortādo, ut cum receperint Christum celebrēt illum septimū mēsem, & illa sabbata, & festa in re, & ueritate in hoc mense, & sabbato gratiæ ꝑ illa sabbata uete. leg. figurato, & celebrēt ista festa cum timpano, & psalterio, & citara euāgelica. Et sic semper iste psalmus est legēdus & cantādus fidelibus cum duplici spiritu. In quo quidem psalmo duo facit Dauid. Nā primo excitat sinagogam pro illo statu ad celebrandū figuraliter illa quatuor festa cū illis musicis instrumētis, uocādo Xp̄m ī carnē, ut ueniat ad implēdū oīa illa misteria in ueritate. Secundo introducit Christum uenientem in carnem uocātem populum Iudæorum, ut audiat eius legem euangelicam, & recipiat ipsum, ibi. In tribulatione inuocasti me. E
Quantum ergo ad primū dicit propheta. O sinagoga o popule Israel exultate ī his festiuitatibus Deo nostro, & iubilate nō dijs gentium, sed Deo Iacob, qui est uerus Deus. Et in hac celebratione, & cantu sumite psalmū. i. cantate hunc psalmum, & date. i. percutite timpanum in signum passionis Christi futuri, & pulsate psalterium iucundum. i. libenter adimplete decem præcepta cum citara. i. cū hymnis, et laudibus. Buccinate cū buccina, et cornu in memoriam sacrificii Abrahæ, et cum tuba neomenia pro gratiarum actione de collectione nouarum frugum, et uindemiarum in hoc festo neomeniæ, et insigni de solemnitatis uestræ, scilicet in festo solemni scœnofegiæ in memoriam fixionis tabernaculi, quasi dicat, celebrate cum exultatione omnes has quatuor festiuitates cum his quinque instrumentis etc. Et reddit causam quare, dicens. F

Quia præceptū in Israel est: & iudiciū Deo Iacob.

Præceptum est in Israel a domino. Leui. 23. et Numeri. 28. qui præcipit huiusmodi quatuor festa cum sacrificio celebrari, et iudicium est Deo Iacob. Nam sub iudicio, et comminatione maledictionis, et punitionis, hoc pręcepit Deus ipsi Iacob. i. populo Israel filio Iacob. Et reddit causam quare Deus instituit ista festa, dicens.

Testimoniū ī Ioseph posuit illud cū exiret de terra Aegypti, linguam quam non nouerat audiuit,

Diuertit ab oneribus dorsum eius, manus eius in cofino seruierunt.

Deꝰ posuit, et īstituit illud ꝑceptū, et legē in

in testimonium, & fœdus, & memoriā ipsi Ioseph populo Israel, q̄ in Aegypto Ioseph ab Aegyptijs nominabatur: quasi a nobiliori: vt dictum est, ideo dicit q̄ toti Israel posuit hanc legem de festis celebrandis in testimonium, & memoriam: cū exhiret de terra Aegypti. quia tunc audiuit ille populus linguā quam nunquàm nouerat. Nam nesciebat loqui nisi Ægyptiace, in qua lingua nutriti fuerant in Ægypto. Sed cum fuerunt in deserto, & in terra promissionis, communicando cū cæteris gentibus, didicerunt idiomata & linguas ignotas. Et etiā dicit q̄ Moyses cogebat eos loqui lingua Hebraica, quę fuerat ab eis obliuioni tradita. Et etiam ille populus audiuit linguam ignotam, cum legem per os Moysi a Deo datam accepit: in qua sunt, & erant cerimoniæ, & præcepta, & misteria eis
B ignota. q. d. q̄ Deus instituit hoc præceptū, qn̄ eduxit Israel de Ægypto, & docuit nouā legem: Et etiam quia de Ægypto liberatus ille populus diuertit, & remouit dorsum suū ab oneribus, quia ibi seruiebat, & opera vilia exercebat portando onera supra dorsū suū, quia oēs erāt portitores onerum per domos pro uili pretio. Et iō sequitur, Et manus eius in cofino seruierunt, quia in cofinis & sportis portabant terram ad faciendos lateres, ut patet Exod. 2. sed ab omnibus his fuerunt diuersi, & subtracti, & liberati tunc. Cum ergo essent in monte Sinai Deus præcepit huiusmodi festa inter cætera præcepta cerimonialia, in memoriam & pro gratiarū actione tātorum beneficiorum receptorum, & in figurā futurorum, ut dictū est. Ergo benemerito debent filij Israel tales festiuitates celebrare cum omnibus cerimonijs supradictis. q. d. O
C filij Israel celebrate huiusmodi festiuitates nō solū literaliter cum cerimonijs, sed cum intelligentia allegorica & spirituali. i. desiderate & petite accelerari aduētū Messiæ per hmōi misteria figuratum. Et cum uenerit recipite eū, qui nos debet a iugo legis & a peccato liberare, & seruate eius legem, & præcepta, quia ista lex vere ibi est finiēda, quia ibi est finis & perfectio & ueritas. Est tamē aduertendum, q̄ Dauid nō solum excitauit finagogā ad celebrandum illa quatuor festa in figura, & misterio & pphetia, sed etiā excitat populum Christianum ad celebrādū prædicta festa iam per gratiam. Nam sicut exortatur finagogam ad celebrandum ista festa in figura, ita pariter exhortatur fideles noui testamēti ad celebrandum ea in re & veritate. D
Vnde dicit nobis. O ecclesia & popule Christiane postquam iam Christus venit, & oīa p̄dicta misteria in se impleuit, & nos a iugo legis, & peccato, per passionem, & resurrectionē liberauit exultato ipsi Christo vero Deo adiutori nostro, quia ab omnibus his liberauit nos, & pro gratiarū actione iubilate ipsi, qui est verus Deus Iacob, qui transplantauit finagogam in ecclesiam & legem in libertatē, & nos a peccato in gratia, & sumite psal. scilicet laudem euāgelicā, & date tympanū contemplando passionē Christi, & macerando vestram carnem per pęnitentiā. Et pulsa psalter. iucundum. implendo sponte diuina præcepta cum citara. i. cū himnis, & laudib. septies in die, & frequenter Deū laudando, & orando. Et buccinate, i. victoriā, & triumphū Christi annunciate in neomenia tuba. i. E
in noua, & publica euangelij prędicatione, & hoc facietis in insigni die solemnitatis vestræ, qđ est totum tempus gratiæ. Et bucinnate. i. Vocate oēs gentes, et populos ad fidem Xp̄i. Et isto modo vere, et spiritualiter, & p̄fecte celebrabitis festa prædicta recipiendo Messiā, et seruando eius legē euangelicā. qa hoc est pæceptum, q̄ posuit, et imposuit in Israel. i. quod tota illa lex significabat. Nā sicut Moyses eduxit populū de captiuitate, et seruitute Ægypti, ita nos Christus eduxit, et liberauit đ captiuitate, et seruitute diaboli, et de tenebris ad lucem, et gratiam. Et sicut illi seruiebāt in cofino, et cæteris, ita nos seruiebamus sub iugo legis onere cerimoniarū, et onere peccatorū etc. Et sicut illi liberati a seruitute audierunt nouā linguā, et legē ita nos liberati a iugo legis audiuimus nouā F
legem euangelicam liberam, et noua et salubria sacramenta. Et ergo per amplius, et perfectius, et uerius debemus exultare Deo adiutori nostro Christo, & iubilare Deo Iacob.

Est autem aduertēdū, q̄ in toto libro psalmorum qñcunq; ponitur Israel sæpius additur Iacob, ut hic quia præceptū in Israel est & iudicium Deo Iacob. Nā hoc notāter dr̄ ad magnum misterium pro populo Christiano, et ecclesia. Nam primo Iacob, qui erat minor, et ultimus ī natiuitate fuit electus, et p̄positus Esau maiori reprobato. Per hoc significatū fuit, q̄ populus Christianus ultimus in tp̄e, et minor erat p̄ponēdus populo Iudæorū, et eligēdus illo reprobato, hoc est q̄ reprobata finagoga erat a Xp̄o ecclesia eligēda, et transplan-

A transplantanda. Item sicut Esau vendidit primogenituram ipsi Iacob: ita Iudæi contēnentes Christum propter temporalia dimiserūt ecclesiæ primogeniturā: & nos subripuimus eis benedictionem &c. Item sicut Iacob postquàm luctatus est cum angelo, & vidit Deū dictus est Israel, idest videns Deum: ita postq̄ Christus luctatus est in passione cum diabolo: & nos ista per fidē nouimus: tota ecclesia Christi dicitur Israel, idest videns Deū: quia sola ecclesia videt mysteria veteris legis, sinagoga manente cæca, & maledicta, & priuata primogenitura. Et ecclesia transplantata successit in hæreditate, & nomine. Ideo uere dicitur Iacob inquātum trāsplantata, & electa, & præposita, & succedēs in hęreditate, & primogenitura, & benedictione. & dicit Israel inquantum videt Deum. Ex supradictis patet B ꝙ illa quatuor festa veteris legis iam non debent literaliter pro isto tempore celebrari: eo quòd fuerunt præcepta in figura. Et iam fuerunt mortuo, & impleuerunt officium, & cursum suum in Christo: vt dictum est psal. 38. Ideo iam colimus, & celebramus spiritualiter in nouo testamento alia festa per illa supradicta figurata. Sed ista latius patebunt in fine totius libri.

In tribulatione inuocasti me, & liberaui te: exaudiui te in abscondito tempestatis: probaui te apud aquam contradictionis.

Audi populus meus & contestabor te. Israel si audieris me, non erit in te Deus recens neque adorabis Deum alienum.

Ego enim sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti: dilata os tuum, & implebo illud.

Hæc est secūda pars principalis: in qua po C nitur vocatio Iudęorum per Christū incarnatum, in qua duo facit. Nam primo ponitur uocatio. Secūdo ponitur eorum obstinatio, & reprobatio, ibi. Et non audiuit. Quantum ad primū tria signa dat Christus Iudæis, quare debent ipsum recipere. Primò, quia liberauit eos de captiuitate, & tribulatione Aegypti. Sec̄do quia liberauit eos de absc̄odito, & submersione tempestatis in mari rubro. Tertio, q̄a succurrit eis de potu apud aquā contradictionis, ut patet Num. 20. Sed q̄a ut dictum est psal. 77. ꝙ quicquid adducit propheta de uet. test. proponit tanq̄ propositiones ut inferat, & eliciat conclusiones, & ueritates no. test. Ideo ex his figuris, & misteriis propositis intelliguntur, & inferuntur tria mirabilia facta per Christum in no. test.

Primo, quia eduxit nos per passionem suā D de tenebris peccatorum, quæ intelliguntur per Pharaonem, & Aegyptum. Itē secundo, quia liberauit sanctos patres de abscondito tēpestatis inferni. Tertio, quia probauit nos omnes, & potauit apud aquam, & per aquā baptismi, quæ exiuit de latere Christi percusso, quæ dr̄ aquæ contradictionis, quibus contradicunt Iudæi, & Sarraceni, & cæteri infideles. Et per illas aquas sumus probati & separati ab infidelibus, & refecti, & refrigerati. Dicit ergo Iesus ueniens in carnē. Audi populę meus Iudæorum. Nam quondā inuocasti me cum esses in terra Aegypti in tribulatione, & liberaui te de seruitute ægyptiaca: & exaudiui te in abscondito tēpestatis in mari rubro: quando submersi Pharaonē cū exercitu suo: & te illęsum transportaui: Et etiam probaui te apud aquam contradictionis, dando tibi aquam de silice: Ita nunc pari E modo venio in carnem, vt liberem te de captiuitate diaboli: & exaudiam te liberando in abscondito tempestatis inferni: & liberē sanctos patres qui ibi absconditi tenetur. Et probem te etiā apud aquas baptismales. quibus infideles contradicunt: ut probem fidē uestram, & separē vos ab infidelibus. Nam oportet, quòd ista tria mirabilia compleātur in me: prout in lege veteri fuerunt figurata. Audi ergo populus meus Israel: quia per ista tria testimonia adducta contestabor te, idest testem te faciam: quando me in verum Messiam debes recipere. Vnde dico tibi, quòd si audieris me, & legem euāgelicam receperis non erit in te aliquis Deus recens: nec adorabis aliquem Deum alienum: sed me tantum qui sum Deus tuus ꝓpitius. Et nota ꝙ ista litera ad duplicem intellectū potest trahi. vno F modo sicut dictū est. Alio modo sic. nam dicit Christus apparens in forma hominis. O popule meus Iudæorū si audieris me, & receperis tanquam Messiā, & adoraueris me, nō erit in te Deus recens, nec Deus alienus eò quòd vides me in forma hominis, imo dico tibi, ꝙ sum Deus æternus, & Deus tuus & non alius, sed Deus, & homo, de quo locuti sunt prophetæ quasi dicat adorando me, nō adorabis Deum alienum nec hominē purū, sicut putant infideles, imo adorabis verum Deum in humanitate. Nam ego sum ille met Deus personaliter, & non alius qui eduxi te de terra Aegypti, licet tunc non essem incarnatus. Nam sicut tunc loquebar in angelo, &

A in Moyse, & in prophetis: ita nunc loquor in carne personaliter assumpta, & sic non sum alius Deus. Ideo sequitur, Ego sum dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Aegipti qui modo venio in carnem: vt educam te de captiuitate peccati, & declarem tibi legẽ: ꝑut tibi Deus promisit. Deut. 18. cum dixit. Prophetã suscitabo de medio fratrũ tuorũ similem tui, & ponã verba mea in ore eius. loque turque ad eos quæcunque dixero tibi. Ergo popule meus audi me, q̃a ego sũ Deus tuus, & ille ꝓpheta similis tui. i. homo, & Deus. Ergo dilata os tuum, & adimplebo illud dando tibi legem euangelicam, & gratiam, & sapientiam. Hoc autem completum fuit in his, qui Christum audierunt. s. in apostolis, & toto populo christiano, quibus Christus reuelauit euangelium, & dedit dona spiritus san

B cti. Iudæis autem minime. quibus apostolis dixit. Dum steteritis ante reges, & præsides nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini, non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri q̃ loquitur in vobis &c. Ex prædictis patet, ꝙ idem Deus locutus est in vtroq; testamento, & fecit miracula: Ideo dicit Iudas in canonica sua, quòd Iesus eduxit populum de Ægypto.

Et non audiuit populus meus vocem meam: & Israel non intendit mihi.

Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum: ibunt in adinuentionibus suis.

Hic ponitur Iudæorum obstinatio, & ingratitudo, & reprobatio. Vnde dicit Christus. Ego clamaui, & uocaui Iudæos. Primo in persona ꝑ tres annos cum dimidio in Iudæa, & Galilæa, allegãdo supradicta testimo-

C nia de me in lege scripta: quãdo dixit, Scrutamini scripturas, quoniam illæ testimonium perhibent de me. si Moysi crederetis, crederetis forsitan, & mihi, quoniam ille de me scripsit. Io. 5. Et multa dixi eis, sed populus meus non audiuit me, nec vocem nec prædicationem meam: imo occiderunt me. Item secundo vocaui eos per apostolos meos, & Israel non intẽdit, nec obediuit mihi. Et ideo dimisi eos reprobatos, & obstinatos secundum desideria cordis eorum, subtrahendo eis gratiã, & sic ruerũt in omnia mala. Nã si gratia Dei destituerit hominẽ, tunc appetitus sauciatus inclinatus, & pronus ad malũ ruit ad oĩa scelera. In translatione Hieronymi habetur, Dimisi eos in prauitate cordis sui, & ambulabunt in consilijs suis. Et tunc est litera plana. Nã si quis consiliis propriis ducitur sine gratia, non põt nisi de pctõ in peccatum cadere, nec põt esse peior maledictio. Et in hac male D dictione sunt positi Iudęi, q̃a a Deo derelicti.

Si populus meus audisset me, Israel si in vijs meis ambulasset.

Pro nihilo forsitã inimicos eorum humiliassem, & super tribulantes eos misissem manum meam.

Ponit punitionem temporalem, nam quia cõtempserunt Christum Messiam, & occiderunt, iõ destructa est ciuitas, & tẽplum eorũ, & ipsi occisi, & captiui ꝑ Romanos, & victi, oppositũ tamẽ fuit de christianis, quia subiecerunt, & humiliauerũt sibi inimicos, & totũ Romanũ imperiũ, iõ dicit Christus, Si populus meus Iudæorũ audisset me cũ prædicaui eis per me, & per apostolos meos quadraginta annis, & si Israel in viis meis, & præceptis ambulasset, sumẽdo legẽ euangelicã, pro nihilo. i. ad nihilũ forsitã inimicos eorũ humi- E liassem. Et super Romanos tribulãtes eos misissem manũ, & potestatẽ meã eos puniendo, sicut puniui eos ꝓpter persecutionẽ christianorũ. Et subieci eos, & totũ ĩperiũ ecclesiæ. Et oẽs reges terræ humiliaui sub vmbra ecclesiæ. oppositum autẽ feci de Iudæis, imo dedi fauorem Romanis, qui eos occiderũt, & captiuauerunt, & ciuitatem Hierusalem, & tẽplum destruxerunt. & ideo sequitur.

Inimici uero domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in sæcula.

Vero pro sed, sed inimici domini. s. Iudæi mẽtiti sunt ei negando ipsum, iõ tempus pœnarum, & dãnationis eorũ erit ĩ sæcula, & in æternũ. Vnde nota, ꝙ iudæi dicũtur Xp̃o mẽtiti, eo ꝙ Moysi, & Iosue promiserunt sub iu- F reiurãdo, & maledictione seruare legẽ, & recipere Messiã ꝓmissum ĩ lege Deut. 18. Prophetã suscitabo &c. & sic dñr mentiti in non recipiendo eũ. Item dicuntur mendaces, q̃a dicuntur, & volunt vocari filii Abrahæ, & nõ sunt, cum non recipiant Xp̃m sibi ꝓmissum in Isaac. Item dicuntur mentiti cũ dicunt se seruare legẽ, & nõ seruãt cũ nõ recipiãt Xp̃m qui uenit legẽ adimplere. Item dicũtur Deõ mentiti cum falso intelligunt, & glosant scripturas sacras peruertendo sensum earum.

Et cibauit illos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos.

Nota, ꝙ sentẽtia huius versiculi ꝓcedit superiorẽ. Nã dicit hic ꝓpheta, sicut dñs cibauit illos. s. populũ Israel ex adipe, & pinguedine, & abundãtia frumenti in terra promissio

A nis, & melle de petra saturauit eos, q̄a in terra promissionis apes mellificant in cauernis, & foraminibus rupium, & petrarũ: ideo dicitur terra manãs melle, & lacte, sic ergo dicit ꝓpheta: nũc Xp̄s ĩ aduẽtu suo satiauit eos ex adipe frumẽti. i. sacramẽtũ eucaristiæ ad cibũ spũalem eis pręparauit, & melle de petra saturauit eos. i. cætera ecclesiastica sacramenta eis constituit dulcissima, de petra lateris Xp̄i emanãtia ad satietatẽ spiritualẽ. Et eis dedit etiã mel sapiẽtiæ, & doctrinæ, & dona gratiarũ ipse, q̄ dicitur petra eis misit. Et tunc ordinatur sic litera. Xp̄s cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos, & inimici Dei mẽtiti sunt ei tanquã ingrati ipsum non recipiendo. & ideo erit tẽpus dãnationis eorũ in sæcula &c. Itẽ nota, ꝙ lex vetus dicitur frumẽtũ, & lex euangelica dicitur adeps B & pinguedo illius frumẽti, siue legis veteris, quæ pinguedine, & adipe satiauit nos dñs. Ex quibus sequitur, ꝙ iste psal. loquitur de uocatione Iudæorũ facta per Christum ĩ carne, & de publicatione euãgelij, per hoc ꝙ dicit. Dilata os tuũ, & adimplebo illud. Secũdo sequitur, ꝙ loq̄tur de vltima reprobatione, & dãnatione Iudæorũ, quæ facta est per aduentũ Christi: per hoc, ꝙ dicit: Inimici vero domini mentiti sunt ei: & erit tẽpus eorũ in sæcula: nã dat eis sententiã sine misericordia. Nã in psalmis in quibus explicantur punitiones factæ ante aduẽtũ Christi, vt puta captiuitas Babyloniæ, aut uastatio Antiochi, semper ꝓpheta orat pro illa liberatione illius populi: ut patet psalmo 43. & 74. & 78. sed in hoc ps. non orat pro eis: imo prænunciat finalem punitionem: sine liberatione dicens. Dimisi eos C secũdum desideria cordis eorum. Et erit tempus eorum in sæcula. In quibus demonstrat eorum ꝑpetuam damnationem, & sententiã ꝑpetuã, quæ nõ data est eis; nisi post aduentũ Christi. Ergo totus iste psal. est exponendus de aduẽtu Christi, & publicatione euãgelij, & reprobatione Iudæorum: sed adducit propheta mysteria ue. test. ut figuraliter iferat misteria noui test. ut dictũ est. Ex quibus patet manifesta obstinatio, & cęcitas Iudęorum in hoc psalmo. Ideo dicit Augustinus libro de unico baptismo, ꝙ Iudæi sunt mali in bona lege carnaliter intelligentes. Sed Christiani sunt boni in eadem lege spiritualiter sapientes. Nam ex eadem lege Iudæi colligunt cibos carnales, & mortiferos: Christiani uero fructus spirituales, & salutiferos: & ideo lex uetus semper manet bona, si recte, & spiritualiter intelligatur, nec per Iudæorum falsam intelligentiam lex diuina in aliquo deprauatur. Nam ueritas legis non sumitur ab intellectu intelligentis, sed a Christo qui eam in se uerificauit, & impleuit, ut sæpius dictũ est. Ex toto titulo, & expositione huius psalmi possunt recolligi septem conclusiones. D

Prima conclusio, ꝙ totum tẽpus gratiæ ab aduẽtu Christi, usque ad iudiciũ est uerũ sabbatũ, per sabbata legis figuratum, & uerus septimus mẽsis, & tẽpus collectæ, & uindemiarũ spiritualiũ, probatur. Nam in hoc tẽpore cõpleta sũt oĩa illa mysteria, quę per illa sabbata, & festa figurabantur. Nã primo in hoc tempore nos cessamus, & pręcipimur cessare ab operibus legis Moysaicæ, & ab omni opere seruili peccati: & in hoc tẽpore sumus ꝑ sacrificiũ Xp̄i liberati, & expiati, & consecuti sumus propitiationem, & indulgentiam. E Et in hoc tempore Christus extorsit nobis uinũ euangelicũ a uinaceo legali, & oleũ ab amurca in torculari euangelico, & separauit granũ a paleis. Et in hoc tempore continue colligimus fructus euangelicos, & fruimur gratia sacramentorum. Et in hoc tẽpore continue celebramus ueraciter, & realiter festa illa, quæ illi semel in anno, & septimana celebrabant in figura.

Secunda cõclusio ꝙ post aduentũ Christi omnia illa festa cessarunt legaliter, & figuraliter celebrari. probatur. Nam sicut adueniente illo tẽpore cessauit illud, ita adueniẽte ueritate, quę cõpleta fuit, & completur cõtinue in hoc tẽpore, debent cessare ea quæ fiebãt figuraliter in illo tẽpore, quia ueniente lumine cessat umbra, & ueniẽte ueritate cessat figura. Ex quibus sequitur, ꝙ falso modo Iudæi, & in uanum celebrant, & obseruant in hoc tempore illa festa. F

Tertia cõclusio ꝙ iste psal. debet cãtari, & illa festa celebrari cũ psalterio euãgelico, & citara, hoc est cum obseruantia præceptorũ, & fide articulorũ, & gratia sacramẽtorum, & cũ tuba confessionis, & prædicationis euãgelicæ, & cum tympano memoriæ passionis. Ex quib. patet ꝙ Iudæi moderni non uere cantant istum psalmum, nec celebrant ista festa.

Quarta cõclusio, ꝙ religio Christiana uere cantat istum psalmũ, & celebrat illa festa. probatur, quia seruat omnes illas conditiones, & ueram intelligentiã illorũ misteriorũ.

Quinta cõclusio, ꝙ magis obligãtur Christiani.

A stiani ad seruandum illa festa in veritate, & spiritualiter, quā illi obligabanť tūc in figura. probatur, quia maiora beneficia recepimus, quia illi fuerūt liberati à seruitute corporali, & tpali, nos autē ab æterna, & spūali.

Sexta cōclusio, ꝙ populus iudaicus non solum fuit ingratus Deo in nō recipiēdo Christum, sed etiam mendax, quia fecit mendacē Deum, & legem, & prophetas, per quos Christus fuit promissus.

Septima cōclusio, ꝙ propter hoc peccatū Iudæi fuerūt dimissi, & derelicti in adinuētionibus suis per subtractionem gratiæ, & iō manent obstinati vsque ad finem mundi.

PSALMVS LXXXI.

DEus stetit in sinagoga Deorum: in medio autē Deos dijudicat.

Vsquequo iudicatis iniquitatem, & facies peccato B *rum sumitis?*

Iudicate egeno, & pupillo: humilem & pauperē iustificate.

Eripite pauperem: & egenum de manu peccatorum liberate.

Huic psal. præponitur talis titulus, i. Psal. ipsi Asaph, ad denotandū, ꝙ Dauid fecit hūc psalmum, & dedit ipsum cantandum ipsi Asaph, eo ꝙ dirigiť toti ecclesiæ ꝑ Asaph figuratæ. Qui quidem psalmus licet sit paruus, & breuis in verbis, tñ est longus in sententia, & intelligētia, eo quod præsupponit multa, & magna ad suam intelligentiam in utroq; testamento, ideo non tædeat lectoré totá expositionem inspicere. Ad cuius intellectum est primo notandum ſm Iosephum 18. Antiquitatū, & 2. de bello Iudaico, quòd per 40. annos ante natiuitatem Christi surrexerunt C quatuor sectæ in Hierusalē, inter quas surrexerunt duę principales. Quarum prima fuit secta Saduceorū, qui nō recipiebāt, nisi quinque libros Moysi, & sic spernebant libros ꝓphetarū, & nuptias, & negabant Angelos esse. Cōtra quos surrexit secta Phariseorum de tribu Simeon qui recipiebāt legē, & prophetas, & colebant nuptias, & asserebant Angelos esse, & expectabant Messiam futurum ꝑ prophetas prænunciatū, venturū ad liberandum eos tpaliter de iugo Romanorū &c. Isti autem fingentes arctam religonem & obseruantiam legis erant diuisi a cæteris popularibus, & habitu, & moribus, & modo viuēdi, & ideo dicti sunt Pharisæi. i. diuisi. Et quia ꝑ cæteris dabant operam studio legis & ꝓphetarum, ideo assumpti sunt ad dignitatem iudicialem, accipientes a principibus sacerdotum potestatem glosandi, & legendi, & iudicandi iudicia super catedrā Moysi loco illorum. 70. quos Moyses statuit ad causas audiēdas, & discutiendas, & litigia sedāda, & dirimenda in populo. Et sic inceperunt ordinare aliquas traditiones nouas ad regédum populū semper ad propriū lucrū, & augendas diuitias, & impinguandas domos suas. eo ꝙ fuerunt assumpti, & recepti ad portionē decimarū, & oblationū simul cū sacerdotibus. Cęteri autem iuris, & legis periti de tribu Simeon simul cū Pharisæis iudicantes, & sedētes in catreda Moysi, q̃ nō seruabāt illā religionem dicebanť Scribæ, eo ꝙ simul glossabant legē, & scribebāt traditiones, & decidebāt causas, & litigia. Oēs ergo isti tā Scribæ q̃ Pharisæi intātū sunt abusi sua potestate ꝓpter ꝓpriū lucrū ꝙ destruebāt populares dilatādo litigia, & comedebāt domos viduarū & pupillorū, & oprimebāt pauperes, & fauebāt diuitibus facti acceptatores personarum. sed qa in hoc tpe uenit Christus, ad quem ꝑtinebant declarare legē, & ꝓphetas, & manifestare uoluntatē patris, recipiens templū, & legē prophanatā ꝑ eos, ideo incepit prædicare ꝯ eorum auaritiā, & tirannidē, & diiudicare in tēplo, & sinagogis cōtra Scribas, & Phariseos, qa oia iudicia peruerterāt, & bonos mores, & templū ꝓphanauerant Et hæc fuit causa, quare moti sunt cōtra eum, & conspirauerunt in necem eius: ut dictum fuit psal. 2. Hoc pręuidens Dauid in spiritu fecit hunc psalmum, in quo tria principaliter facit introducendo Christū loquentē. Nā primo exprobrat, & reprehēdit prauum, & peruersum iudicium Iudæorum, s. Scribarum, & Pharisæorum: qd fecerūt ꝯ Xpm, & cæteros pauperes. Scdo ꝓdicit eorum cęcitatē, et obstinationē. Tertio eorū punitionē. Scđm ibi. Nescierūt neque intellexerūt. Tertium ibi. Ego dixi dii estis. Quantum ad primum est notandum sicut dictum fuit psalmo 49. ꝙ sacra scriptura multotiēs iudices appellat Deos secundum officiū per quādā participationē inquantum Deus communicat eis officium regendi in terris: quia oīs ptās à Deo est, ut ī. patebit. Et sic dixit dominus ad Moysen. Exod. 22. Si latet fur: dñs domus applicabitur ad Deos. Itē in eodē. Ad Deos. i. ad iudices utriusq; cā ꝑueniet. Itē in eodē. Diis. i iudicibus non detrahes, & principi populi tui non maledices. Et sic Deus uocat eos Deos: inquantum

A gerũt,& exercent officiũ ex parte Dei in terris. Et ita pariter Dauid in hoc ps. Scribas, & Phariſęos & pricipes ſacerdotũ uocat Deos, eo ꝙ ſedebant in catedra Moyſi iudicãtes iudicia tanquàm ſucceſſores illorum. 70. quos Moyſes conſtituit ad iudicandum ex cõſilio Ietro, & præcepto Dei, quorum falſa, & peruerſa iudicia Chriſtus reprehendit, & diiudicat in hoc pſal. pphetice, prout poſteà diiudicauit principaliter in carne: Dicit ergo Dauid, ꝙ Christus Deus, & verus iudex venit in carnem, & ſtetit in ſynagoga, & cõgregatione Deorum. ſ. iudicum, Scribarũ, & Phariſæorum, & ſacerdotum qui iudicabant iudicia in ſynagogis ſedẽtes ſup cathedrã Moyſi, ſed Chriſtus tanquam iudex principalis, & uerus diiudicat inter Deos. ſ. inter Scribas, & Phariſæos, q̃ alios iniuſte, & falſo iudicabant: qui diiudicando eos, eorũ praua iudi-
B cia reprehendebat, dicens. O ſcribæ, & Phariſęi q ſedetis in catedra Moyſi: uſquequo iudicatis iniquè & iniqua iudicia, & facies peccatorum ſumitis. i. perſonas peccatorũ acceptatis ꝯ iuſtos, & pauperes? q a hucuſq; multos innocentes condemnaſtis, & nocentes, & iniuſtos abſoluiſtis. Iudicate ergo pupillo, & egeno ipſi iuſticiã miniſtrãdo, & iniuriam nõ inferendo, ſed ĩ ſua iuſticia fauẽdo, & humilẽ & pauperẽ iuſtificate. i. in iudicio iuſtũ oſtẽdite: quia qui condemnat innocentem. & iuſtum iniuſtum ipſum apud populum oſtendit. Et eripite pauperem, & egenũ, & liberate eum de manu peccatoris opprimentis eum iniuſte. Sed inter cæteros nolite me ex inuidia iniuſte ad mortẽ iudicare, & eripite me pauperem, & egenum, & libera-
C te me de manu Pilati: cui me crucifigendũ tradidiſtis. Sed ad maiorem intellectum eſt notandũ, ꝙ Chriſtus in quadruplici ſynagoga dr̃ diiudicare, & hoc quadruplici iudicio. Nã primo diiudicauit in ſynagoga. i. cõgregatione apoſtolorũ, & hoc iudicio diſcretionis diſcernẽdo veritatẽ, & intelligẽtiã legis: ut patet Mat. 5. & 6. & per totũ diſcurſum euangelicum. Scd̃o diiudicauit in ſynagoga Scribarũ, & Phariſæorũ, & ſacerdotum & hoc iudicio exprobationis, & reprehenſionis, ut patet ẽt per totũ diſcurſũ euãgelicũ, & maxime Mat. 12. qñ Phariſæi dixerunt, ꝙ in Belzebub eiiciebat demonia, ubi p multas rõnes exprobrauit eorum malitiam, & cęcitatẽ, & futurã dãnationẽ. Itẽ apud Capharnaũ. Io. 6. vbi diſceptauit cum eis de pane vi-

uo. Itẽ in Hieruſalẽ qñ dixit: Quis ex uobis arguet me de peccato? Itẽ Mat. 21. & 22. & 23. qñ dixit eis, Vę uobis Scribæ, & Phariſæi. Et qñ dixit Super catedram Moyſi ſederunt Scribæ, & Phariſæi &c. Et ſic patet qualiter Chriſtus multotiens, & ſæpe ſtetit in ſynagoga Scribarum, & Phariſæorum, & diiudicauit inter eos, eorum prauos mores, & falsã doctrinã reprehendẽdo, & iniqua iudicia, q faciebant ꝯ pauperes, & cõtra ipſum improperando, & eorũ damnationem, & obſtinationem prædicendo & improperando. Tertio diiudicauit, & diiudicat Xp̃s in ſynagoga beatorum in cœlo, & occulto iudicio obſtinatos Iudęos ad perpetuam captiuitatem, & ſeruitutem tẽporalem, in qua ſunt hodie, et etiã ad ſpiritualem condemnando. Quartò iudicabit in fine mundi in medio 12. apoſtolorũ, qñ veniet in poteſtate magna et maieſtate E
tũc diiudicabit iudicio uniuerſali, et manifeſte inter reges, et ſuos populos, et inter p̃latos, et ſuas oues. et ſic tribuet unicuiq; ſm opera ſua. Et ſic iſta prima pars principaliter intelligitur de iudicio quo Chriſtus diiudicauit inter Scribas, et Phariſæos eorum iniqua iudicia deteſtando, et maxime iniquum iudicium quod fecerunt contra eum, uñ ait Dauid, ꝙ Xp̃s Deus ſtetit in ſynagoga Deorum. ſ. iudicum Scribarum dicẽs: Vſquequo iudicatis iniquitatẽ, et facies peccatorum ſumitis, innocentes cõdẽnando et prauos abſoluẽdo? iudicate pupillo, et egeno. humilẽ, et pauperẽ ipſum iuſtificate. i. iuſtũ cognoſcite, et eripite me egenum, & pauperẽ, & inopem, & liberate me de manu Pilati peccatoris, & hominis idololatræ, & gentilis, cui me crucifigendum tradidiſtis. q. d. ſicut liberaſtis F
Barrabam ſeditioſum, et latronem, et homicidam de manu Pilati uolentis ipſum ſuſpẽdere, ita liberate me egenum, & pauperẽ, et innocentem quia nullus ueſtrum eſt qui poſſit arguere me de peccato. Sed uultis me interficere, quia ueritatem locutus ſum vobis. Io. 7. et 8. et 10. Omnia ergo ſupradicta poſſunt eſſe verba prophetæ incipiendo ꝯſtructionem a ſecundo uerſu, ut ꝙ dicat Dauid apoſtrophando. O Scribæ, et Phariſæi vſque quo iudicatis iniquitatẽ, & facies peccatorũ ſumitis contra Chriſtum, & pauperes? iudicate Chriſto, et unicuique pupillo, et egenum, et pauperem, et innocentẽ iuſtificate, & iuſtum oſtendendo. Eripite Chriſtum pauperem, et innocentem, et de manu Pilati peccatoris

A catoris liberate: quoniam Christus Deus stetit.i.stabit in iudicio finali in synagoga. 12. apostolorum iudicando 12.trib. Israel,& sit ipse qui iudicatus fuit a uobis inique iudicabit vos iustè ad mortem, & pœnam ęternã &c. Vtroque ergo modo potest intelligi, & exponi ista prima pars huius psal. sed prima expositio continet plura sacramenta eo, ꝙ continet,& implicat totum discursum euãgelicum:& est magis cõformis literæ,& sententiæ subsequenti. Deinde cum subdit.

Nescierunt neque intellexerunt: in tenebris ambulant:mouebuntur omnia fundamenta terræ.

Prædicit propheta cæcitatem,& obstinationem Iudæorum conceptam ꝯ Xp̃m. Ad cuius intellm̃ est primo notandum sicut ex p̃dictis p̃t hr̃i, ꝙ tres conditiones Iudæorum concurrerunt in principio ad coniurãdum,

B & conspirãdum in mortem Xp̃i. Primo Saducæi ex ignorantia legis,& prophetarum, eo ꝙ Christus prædicabat resurrectionem, & vitam futuram beatorum,& honestatem & stabilitatem matrimonij q̃ oĩa ipsi ignorabant ex ignorantia legis, & ꝓphetarũ, ꝓut Xp̃s ostñdit eis Mat.22.Scd̃o cõuenerũt principes sacerdotum, eo ꝙ prædicabat ꝯ eorũ auaritiã.Tertio conuenerũt Scribæ, & Pharisæi ex odio concepto, & inuidia, quia eos flagellauerat & eiecerat de templo,& exprobrauerat eorũ uitam simulatam & superbiam Matt.23.Item scd̃o est notandum, ꝙ sicut illæ tres condõnes.s.Saducæi,& Scribæ,& Pharisæi,& sacerdotes conuenerunt & conspirauerũt ad tractandum necẽ Christi,ita tres ꝯdõnes hoĩum conuenerunt ad executionẽ mortis Christi.Primo oẽs supradictæ tres ꝯdõnes.s.Saducæi,Scribæ,& Pharisæi,& sacerdotes q̃ tanquam reũ tradiderunt eũ Pilato ad crucifigendũ. Scd̃o totus pp̃s ab eis seductus,q̃ simul cum eis instabat,& clamabat.crucifige.Tertio Pilatus cũ suis ministris,qui Ch̃m flagellauit & crucifixit.Et oẽs isti tã primi q̃ scd̃i cõuenerũt & processerunt in mortem Ch̃i ex quadã ignorantia ;sed diuersimode prout videbitur.Nam quidam processerunt ex ignorãtia negationis,quidam ex ignorantia seductionis,& quidam ex ignorãtia affectata,& perpetrata,& de oib.his p̃t intelligi,imò intelligitur iste uersus.Vñ dicit ꝓpheta,ꝙ Christus Deus uenit in cãrnẽ, & stetit in synagoga Scribarũ,& Pharisæorũ declarãdo legẽ, & prophetas & reprehendendo eorũ peccata.Sed tres ꝯdõnes hoĩum Iudæorum contẽ- D pserunt eũ in principio ex quadã ignorãtia, & sic conspirarunt in necem eius. Nam primo Saducæi nescierunt ex ignorantia negationis,eo ꝙ non recipiebant ꝓphetas nisi solos quinq; libros Moysi ad literã sine aliqua intelligentia.Scd̃o non intellexerũt eũ sacerdotes,& Leuitæ.eo ꝙ non dabant operam studio legis,& prophetarum, nisi ad recipiẽdas decimas,& oblationes,cætera autem committebãt Scribis,& Pharisæis.Sed Tertio Scribę, & Pharisęi ambulauerũt in tenebris ex ignorantia affectata,&crassa,& sponte,& ex industria,& inuidia,& malitia perpetrata,quę occæcauit eos,ne intelligerent sacra Dei in scripturis, nec doctrinam quam Christus eis prędicauit. Et sic omnes istæ tres conditiones Iudęorum cõspirauerunt in necem Christi, primi nesciendo sa- E cerdotes non intelligendo:Scribę,& Pharisæi in tenebris, & malitia, & odio, & inuidia occęcati ambulando. Item iste versus, & intelligentia eius non solum refertur ad cõspirationẽ, sed ẽt ad executionẽ necis Ch̃i.Nam primo Pilatus,& ministri nescierunt ex ignorantia negationis, q̃a nunq̃ viderunt legẽ,& prophetas,nec tenebant videre,quia erant gẽtiles.Scd̃o populares Iudęorum non intellexerunt legẽ quã intelligere tenebant,& ẽt non intellexerunt doctrinam Ch̃i, eo ꝙ erant occupati circa negotia tp̃alia. Sed tertio Saducæi, Sribę,& Pharisęi in tenebris ambulauerunt ex auaritia, inuidia,odio, & malitia q̃ occęcauit eos,ne intelligerẽt doctrinã Ch̃i,nec legis nec ꝓphetarũ, quib.dixit Ch̃s:Scrutamini in scripturas,q̃a illę testimoniũ ꝓhibent de F me,& si crederetis Moysi crederetis forsitã & mihi, q̃a ille de me scripsit Io. 5.Item Io. 13 dixit Ch̃s eis: Ambulate dum lucem habetis,ne tenebrę vos comprehendãt, & dũ lucẽ hẽtis,credite in lucẽ, ut filij lucis sitis. Sed subdit euangelista,ꝙ cũ tanta signa fecisset coram eis,non crediderunt, ut sermo Esa.impleret.Excæcauit oculos eorũ,& indurauit cor eorũ, ut non uideant oculis,nec intelligant corde &c.Esa.6.Et sic patet qualiter oẽs isti conuenerunt in mortem Ch̃i. s.Pilatus cũ suis nesciendo, & pp̃s Iudæorũ siue turba nõ ĩtelligẽdo,& Saducęi,& Scribę,&Pharisęi,et sacerdotes ĩ tenebris odij, & ĩuidię occæcati ambulãdo. Itẽ tertio iste vers' p̃t ĩtelligi,& expõi referẽdo ad tripli-

A cem statum Scribarum, & Pharisæorum. Nã primo ante aduentum Christi nescierunt intelligentiam legis, & prophetarum, eo q solus Christus erat legem, & prophetas declaraturus ut patet Deu. 18. Sed scđo qñ venit Christus declarans legem, & prophetas nõ intellexerũt, nec uoluerunt intelligere, put dictum est. Sed postq̃ non crediderunt post passionem, & resurrectionem, sed in eadem cęcitate, & malitia, & obstinatione permanere decreuerunt, & in eadem hodie perseuerant: iõ dicit propheta, q in tenebris ambulant. Nã primo ambulauerunt in tenebris obstinationis a resurrectione Christi vsque ad destructionem ciuitatis Hierusalẽ, & vastationem eorũ, per quadraginta annos: sed modo ambulant in tenebris vsq; ad finẽ mũdi in eadem obstinatione sp perseuerando,
B & falsam, & detestabilem doctrinam sp addendo, & augendo. Et subdit: Mouebunt fundamenta terræ. q. d. q illa cæcitas, & obstinatio durabit, & perseuerabit, usquequo mouebunt fundamenta terræ. i. per 40. annos post resurrectionem Christi, vsq; ad destructionẽ Hierusalem, & totius terræ promissionis factam per Titum, & Romanos, in qua destructiõe tota ciuitas fuit euulsa, & euersa a fundamentis. Et non solum fuit euersa Hierusalẽ a fundamentis: sed ẽt multæ aliæ ciuitates Iudeæ, & Galileæ, & totius terræ promissionis, ut ait Iosephus in lib. de bello Iudaico. Itẽ non solum ambularunt in tenebris cęcitatis, & obstinationis, vsq; ad destructionem Hierusalem a fundamentis, sed ẽt ambulãt in tenebris perseuerando in sua malitia addendo dolorem super dolorem, & apponen-
C do iniquitatem super iniquitatem, & mala malis vsq; ad finem sæculi: quando mouebũtur fundamenta totius terræ. Nam post passionem Christi diabolus egressus a populo gẽtili assumpsit septem spiritus, & hęreticos nequiores se, & ingressi habitarunt in populo Iudaico. Et sic facta sunt nouissima illius peiora priorib. sp addendo mala malis. Ad cuius intelligentiam est vlterius notandum, q illa supradicta doctrina detestabilis Scribarum, & Pharisæorum perseuerat hodie inter Iudæos modernos, tanq̃ morb. hæreditarius cum augumẽto Talmudicæ prauitatis. Vnde Pharisæi ante aduentum Christi solũ deprauauerat scripturas quo ad præcepta pertinentia ad iudicia, & oblationes inq̃tũ attrahebant, & glossabant ad lucrum suum fin-

gendo religionem, ut patet Mat. 23. sed post D
resurrectionem Christi uidentes Scribæ, & Pharisæi manifestatã resurrectiõe per miracula apostolorum, & qũo multa millia hominum conuertebantur ad Christum confitentia ipsum esse Messiam in lege promissũ tunc confusi, & malitia occæcati, excogitauerunt immitte deterius uenenũ & fermẽtũ ad corrumpendum sacram scripturam uetustã peruertendo legem, & propheta a vero sensu uolendo probare, q Christus in lege promissus nõ debat esse Deus, sed purus hõ: & q tantum erat uenturus ad liberandum illum populum de captiuitate tẽporali Romanorum, & ad conferendum eis bona tẽporalia. Sed ut suam perfidiam fortius possent astruere asciuerunt in societatem suam quendam Necromanticum nomine Mair ge-
nere Idumæum, & fecerunt ipsum proselitũ E
pręcib. & munerib. instruendo ipsum in lege, & prophetis cum falsa intelligẽtia, & detestabili fermẽto eorum. Sed cum iste Mair esset iam versutus, & astutus, ut complaceret Pharisæis excogitauit iniquum modum ad confirmandam, & augendam malitiã eorum. Et dixit qualiter Deus dedit duplicem legem Moysi in monte Sinai. Primo vnam scriptam in tabulis & in cartis, & aliã oretenus, & secretam. Vnde Moyses non solũ manifestauit legem scriptam populo, q̃ continetur in illis quinq; libris qui habẽtur apud omnes, sed non manifestauit legem secretã oretenus datam, sed illam tantum manifestauit Iosue cum pacto, ut ille tãtum manifestaret suo successori. Et sic dicebat iste sacrilegus Mair: q illa lex per successores uenerat usq;
ad ipsum, cui pręcepit Deus manifestare eã F
oĩ populo Hebræorum pp instantem necessitatem: quia multi Iudæorum conuertebantur ad Christũ: ne Iudaismus destrueret, quã legẽ appellauit Misna, i. scđam legẽ. In qua quidem lege continentur multa erronea, & ꝯria ueritati, sed inter cętera continetur, q prima lex non fuit data, nisi ad quandam instructionem temporalem, sed ista secunda est de vltima intẽtione Dei, tanquam declaratio primę: & q ista secunda debet corrigere primam, cum sit maioris autoritatis, & de ultima intentione Dei. Et sic continet multa contra ueritatem literę peruertendo uerum sensum primæ legis, quam habemus ad falsum propositum eorum. Et continet etiam omnes traditiones Pharisęorum, ut
ostenderet

A ostenderet eas à Deo ordinatas. Omnes au-
tem istas traditiones contentas in illo Mis-
na siue secũda lege: postea redegit in scripta
quidam appellatus Rabi Iudanasi: qui secun
dum alios vocatur Rabi Monoa, in quodam
volumine multis libris diuiso, qđ Iudæi ap
pellant Misna, idest secundam legem. Sed
tempore magni Constantini videntes Rabi
ni Hebræorum totum populum gentilẽ con-
uerti ad Christũ, & destrui idola, & omnia
templa idolorum ↄsecrari in ecclesias Chri
sti, ex cuius occasione maxima multitudo
Iudæorum conuertebatur ad Christum, eò
quòd patebat manifeste Christum fuisse ve-
rum Messiam: postquam in nomine suo om-
nia idola delebantur secundum oracula om
nium ꝓphetarum. Hoc ergo videntes Rabi-
ni Iudæorum congregati sunt in Babylonia
B Aegypti in magna multitudine, qui supra-
dictum Misna prolixius, & copiosius, expo-
suerunt, & in plures libros diuiserunt: quam
scripturam Talmud appellauerunt. In quo
quidem Talmud multa falsa, & contra ratio
nem, & naturam, & bonos mores continu-
xerunt, inter cætera enim dicunt, quòd quã
do Moses accepit supradictam duplicem le-
gem in monte Sinai, pariter fuerunt cum
Moyse animæ omnium ꝓphetarum, scilicet
Esaiæ, & Hierem. & aliorũ, qui singuli suas
singulas acceperũt prophetias, quæ quidem
animæ ꝓphetarum postea temporibus suis
venerunt ad corpora sua, & sic suis tempo-
ribus manifestarunt in Israel suas ꝓphetias.
Item tertiò dicunt, quòd ibidem fuerunt a-
nimæ omnium Rabinorum, qui composue-
runt Talmud, & ibi in monte Sinai accepe-
C runt intelligentiam legis, & prophetarum,
& totam doctrinam traditam in ipso Tal-
mud: quæ quidem animæ venerunt ad sua
corpora tempore magni Constantini, qui
tradiderunt Talmudicam doctrinam in li-
bris Talmud. Et ideo dicunt, quòd illa do-
ctrina non potest mentiri, postquam fuit
tradita à Deo simul cum lege, & prophetis.
Quam quidem doctrinam Talmudicam le-
gunt, & obseruant omnes Rabini Iudæo-
rum, & cum ea regunt iudaismum, & Iu-
dæos simplices, & in tali deceptione, & cæ-
citate perseuerant. Ex quibus omnibus seq̃-
tur, Primò, ꝙ doctrina Talmudica habuit
ortum à secta Pharisæorum, sed post proces-
sit, & creuit addendo deteriora mendacia,
& figmenta, & detestabilius fermentum, cor
rumpendo veram intelligentiam legis, & D
prophetarum, & peruertẽdo sacram scriptu
ram à vero sensu, negando Christum esse
Messiam promittendo alium Messiam tem-
poralem. Secundò sequitur, quod doctrina
Talmudica est doctrina pharisaica. Nam ut
dicunt, doctrina Talmud nil aliud, est ni-
si explicatio ipsius Misna siue legis orete-
nus datæ. Et Misna nil aliud est nisi prima lex
exposita secũdum traditiones Pharisęorum.
Ex q̃bus patet, quòd doctrina pharisaica, ad
huc perseuerat hodie inter Iudæos moder-
nos, quam doctrinam Christus appellat fer-
mentum Pharisæorũ. Matth. 16. & Lucæ. 12.
eo quod corrumpit ueram intelligentiam le
gis, & ꝓphetarum. Hęc est ergo illa tenebro
sa doctrina, quam præcepit vitare Christus
Iudæis, quando dixit, Ambulate in lucẽ, ne
tenebræ vos comprehendant. Et in his tene E
bris ambulãt Iudæi: postquam negarũt Chri
stum, vsque ad præsentem diem, & ambula-
bunt, vsque in finem mundi. Ex supradictis
patet, ꝙ Iudæi moderni iam non ambulant
ĩ lege Dei, sed in tenebris pharisaicis, & Tal
mudicis, & tenebroso fermẽto illius sacrile
gi Mair Idumæi. Et ideo iam non sunt popu
lus Dei, nec Iudæi, nec Israelitæ, sed Idumæi
ab illo Mair, cuius doctrinam sequuntur: qui
cũ septẽ diabolis Talmudistis ingressus est
in synagogam, & facta sunt nouissima illius
peiora prioribus. Quod præuidens Dauid in
spiritu dicit, ꝙ Scribæ, & Pharisæi nescierũt
legem Dei, & ꝓphetas ante aduentum Chri
sti, nec intellexerunt quando Christus eã de
clarauit, quia non intelligendo Christũ non
intellexerũt legem nec ꝓphetas: quia nolue
runt ipsum intelligere inuidia, & malitia, & F
auaritia occæcati, & sic crucifixerunt eum.
Sed taliter fuerũt obdurati, & occęcati post
resurrectionem, ꝙ in eadẽ malitia, & obsti-
natione ambularũt, vsquequò fuerunt euer
sa, & mota fundamẽta terræ, & ciuitates eo
rum destructæ per Titum, & Romanos. Sed
adhuc magis tenebrosi, & deprauati p falsã
doctrinã Talmud & Mair in tenebris ambu-
lant, vsque quò mouebuntur fundamẽta ter
ręi. totius orbis tempore iudicii, quãdo erit
vniuersalis terræ motus in mundo, quando
non solum fundamenta terræ, sed etiam vir-
tutes cœlorum mouebuntur. Matthæi. 24.
quasi dicat Dauid. quod vsque ad finem mũ
di perseuerabit ista cæcitas, & obstinatio,
& Iudæi ambulabunt in tenebris huius

A detestabilis doctrinę Mair,& Talmudistarũ. Sed est aduertendum, ꝙ licet ista cæcitas,& obstinatio Iudæorũ sit irremissibilis respectu totius synagogæ, vsq; ad iudicium, tamen particulariter est remissibilis respũ aliquorum. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ uoluntas hominis tenet medium inter volũtatem Dei,& diaboli ratione consultationis & electionis. Nam uoluntas Dei est oĩno immutabilis in sua electione, cum non indigeat cõsultatione: eo ꝙ sua duratio sit interminabilis,& tota simul. Et sic oĩa uidet,& ꝑuidet simul,& sic peccare non potest. Sed quia uoluntas diaboli nõ elegit sine præuia consultatione, ideo per totã morã consultationis potuit errare sua electione dum fuit viator secũdum ꝙ fuit mutabilis ad utrumlibet. Sed postq̃ semel elegit, mansit immu-
B tabilis in sua electione. Et ideo boni Angeli fuerunt confirmati in gratia post electionẽ: & mali manserunt obdurati,& irreuocabiliter obstinati in peccato suo. Et illud pctm̃ est eis irremissibile: sicut est in eis irreuocabile: eo ꝙ peccauerunt in termino suæ uitæ. Sed quia uolũtas hoĩs tenet mediũ inter voluntatẽ Dei,& Angeli nõ ita est mobilis post electionẽ, sicut ante ad retractãdũ qđ elegit. & eligendũ oppositũ bonum vel malũ, q̃a tota uita hoĩs est uia, vsq; ad terminũ mortis, ut postea dicetur: & sic nunq̃ peccat in termino vsq; ad mortẽ inclusiuè, & ſp eius pctm̃ perpetratũ in uita est remissibile: Et iõ pctm̃ primorũ parentum fuit remissibile, quia peccauerunt in uia. Et sic pctm̃ cuiuslibet Chr̃iani est remissibile vsq; ad mortem exclusiuè, eo ꝙ vsq; ad illũ terminũ comita-
C tur ipsum gratia Christi in uirtutẽ: rõne caracteris, quẽ accepit in baptismo. Secus aũt est de Iudæis q̃ totaliter resistũt gratiæ Xp̃i, qui noluerũt recipere caracterẽ Christi, q̃ frequẽtissime ĩ Christianis est causa recuperandæ gratiæ,& caritatis per peccatũ actuale perditæ,& amissæ. Imo ultra pœnã ignorantiæ inflictæ in Adã ꝑpetrarũt sibi cæcitatem & obstinationẽ ꝑp mortem Christi, & legis euangelicæ, & doctrinæ eius: imo ẽt procurarũt sibi falsã doctrinã Pharisaicã, & Talmudicã, quæ magis reddit eos hebetes, & ineptos, & indispositos ad lumẽ ueritatis capessendum propter contrariam indispositionẽ inflictã, & affectatam,& perpetratã. Et sic manet pctm̃ eorum de se irremissibile, eo ꝙ cæcitas eorũ est indelebilis: nec hñt de se aliquã dispositionẽ, nec aptitudinẽ ad gratiam recipiendã, sicut habet Christiani post pctm̃ cõmissum, quia restat Christiano peccatori caracter Christi,& fides informis, per quã est captus ad recipiendam gratiã,& caritatẽ,& ad faciendã pœnitẽtiam. Et sic peccatũ sinagogæ,& cæcitas manet indelebilis,& obstinata, vsq; ad Antichristum: sed ex hoc non tollitur quin Deus quadam gratia speciali possit aliquos iudæos particulariter illuminare, simul remouendo uelamen cæcitatis,& disponendo,& gratiam confefendo, sicut frequenter fieri uidemus, sed tota sinagoga simul in tenebris ambulat usque ad Antichristum: sicut dictum est. D

Ego dixi dij estis: & filij excelsi omnes.

Vos autem sicut homines moriemini, & sicut unus de principibus cadetis.

Hæc est tertia pars, ĩ qua prædicit punitionẽ Iudæorũ propter eorũ ingratitudinem, quia Christus uenit de cœlo & factus est homo, ut eos ex hominib. Deos faceret, & filios Dei: sed ipsi noluerunt Christũ audire, imo uoluerunt tanq̃ hostes manere. & quod deterius est, effecti sunt filij diaboli Christũ occidẽdo. Ad cuius intellectũ est primò notandum, ꝙ licet sola trinitas ꝑsonarum sit unus Deus ꝑ naturã: tñ quadrupliciter aliqua creatura p̃t fieri,& dici De⁹. Primo modo ꝑ personalẽ vnionem: & sic solus hõ Xp̃s dicitur Deus,& factus Deus: quia fuit assumptus a verbo in vnitatem personæ. Secundo modo põt aliquis fieri,& dici Deus: per misticã incorporationẽ ad Christũ,& per vnionem gratiæ fidei,& caritatis. Et sic oẽs fideles tanquam membra Christi qui est Deus: dicũtur dii,& facti dii per vnionẽ misticã ad Christũ Deum & hominẽ. Tertio modo quis potest fieri,& dici Deus per participationẽ gloriæ inquantum Deus est,& erit omnia in omnibus in illa cælesti gloria. primæ ad Corint. 15. Et sic soli beati comprehensores sũt dii tã homines quã Angeli. Quartò aliquis potest dici Deus ꝑ participationẽ, & officiũ inquantũ Deus cõmunicat alicui potestatẽ regendi,& gubernãdi, & iudicandi in terra & sic omnes reges,& principes,& prælati dicuntur dii in scriptura,& omnes iudices, ut dictũ est, quia omnis potestas a domino Deo est. Ideo dicit Christus Pilato, Non haberes potestatem aduersum me vllam nisi tibi datum esset desuper. Ioan. 19. Et non solũ iudices,& rectores dicuntur dii in terra: sed etiã
B
F

Michael

A Michael dicitur quis vt Deus in cœlo secundum officium regendi, & gubernandi ex parte Dei. Ex supradictis patet, quod nulla creatura potest esse Deus, nisi per quandam participationem alicuius diuinę perfectionis: in quantum Deus communicat alicui creaturæ aliquam perfectionem sibi propriam per essentiam. Et sic inquantum communicat suam iudiciariá potestatem regibus, & principibus in terra: & prælatis ecclesiasticam potestatē, & claues discernendi, & ligandi, atq; soluendi, & sacerdotibus ministrandi sacraméta, facit eos Deos secúdum officium. Et sic etiam homines facit Deos communicando suam sapientiam, Et sic Apostoli dicuntur Dii, quibus Christus communicauit, & nota fecit eis quæcunque audiuit a patre. Ioánis decimoquinto. & ideo dicit Aristoteles. 10. Ethicorū, quod inquantum possumus, debemus conari
B attingere cognitioné substantiarum separatarum, & imitari Deū, vt possumus per sapientiam, ita vt sic efficimur quasi Dii. Itē Christus cōmunicando nobis suam gratiá, & merita suæ passionis nos fecit Deos per misticá vnionem, & cōm nicando suam gloriam, & beatitudinem nos fecit Deos per æterná fruitioné. Et sic patet quòd licet solus Deus trinus & vnus sit Deus per naturam: tamen homines potest facere Deos per participationé gratię, & glorię. & sic dicit Boetius tertio de consolatione prosa. 8. Nam quoniá beatitudinis adeptione fiút homines beati: beatitudo vero est ipsa diuinitas, diuinitatis adeptione beatos fieri manifestū est, sed uti adeptione iustitiæ iusti, & adeptione sapiétiæ sapientes fiunt. ita diuinitatem adeptos Deos simili ra-
C tione fieri necesse est. oís igitur beatus Deus est. sed natura quidem vnus: participatióne vero nihil prohibet esse plurimos. Secúdo est notandum, quod sicut Deus fecit tripliciter homines Deos, s. per personalem vnioné, & misticam incorporationem, & per participationem siue communicationé gratiæ, & gloriæ &c. Ita pariter fecit homines filios Dei tripliciter. Nā primo Deus fecit Christū hominé filium Dei naturalem per personalem vnionem ad verbum: quia tota illa persona dicitur vnus filius Dei naturalis. Secundo fecit omnes fideles filios Dei adoptiuos per adoptionem: inquantū sunt Christo incorporati per misticam unionem, & fidem, & gratiam. Nam sicut vnus est filius Deus naturalis: ita Christus verus Deus, & homo est vnus Christus misticus cum omnibus membris fidelibus suis vt pluries dictum est. Ergo sequitur,
D quod sicut omnes fideles per talē misticá unionem ad Christum dicuntur dii. non naturaliter nec personaliter: sed per participationem gratiæ, & talis unionis; ita pariter dicuntur, & efficiuntur filii Dei non naturales: sed adoptiui, & per adoptionem. Tertio ex consequenti nos fecit filios Dei per suę gloriæ participationem, & communicationem: Ex quibus patet, quòd solus Deus fecit Christum hominem Deum, & filium Dei naturalē per personalem vnionem: sed Christus Deus, & homo caput ecclesiæ fecit oés fideles Deos, & filios Dei per regenerationem baptismalem, & misticam vnionem, & glorificationé: quia dedit eis potestatem filios Dei fieri. Ioánis primo. Quod autem per talem regenerationem, & incorporationem omnes fideles
E sint facti Dii, & filii Dei, & vnus Christus cū capite suo Christo vero, & vnum cum Deo: ostendit saluator Ioannis. 17. in oratione ad patrē: cum dixit. O pater ergo pro eis sanctifico meipsum: vt sint, & ipsi sanctificati in veritate: non pro his autem rogo tantū, sed pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnū sint: sicut tu pater in me, & ego in te: vt & ipsi uobiscum vnum sint. Et ego claritatem, quá dedisti mihi, dedi eis: ut sint vnū: sicut & nos vnum sumus, & ego in eis: & tu in me: vt sint consummati in vnum &c. Ex quibus verbis dicit Augustinus: quod non solum nos facti sumus ipse Christus, quod ipse Deus sed ipse Christus, & ipse Deus factus est nos: & sic sumus facti Dii, & filii Dei per talē vnioné ad Christum: & sic cum ipso
F sumus, & concrucifixi, & consepulti, & conglorificati, & in eo baptizati, & cum eo consurreximus: vt ait Apostolus ad Roma. 6. Ex oíbus supradictis patet, quod tota causa Christum veniendi in mundum fuit, ut homines ex hominibus Deos faceret: ut inquit Augustinus super Ioannem. Et quia omnes homines portabant imaginem ipsius Adam terreni, ideo uenit secundus Adam de cœlo cælestis ad auferendam imaginem ab hominibus Adam terreni, ut portarent imaginem cælestem, ut ex hominibus Deos faceret: suá imaginem imprimendo, primæ ad Corinthios decimoquinto. Item Christus lux uenit in mundum: ut ab hominibus Iudæis tenebras auferret, sed ipsi tanquàm homines terreni, & carnales dilexerunt magis tenebras peccatorum

A catorum, in quibus ambulabant q̃ lumen veritatis: qđ prædicabat, & docebat, quia erant eorũ mala opera. Ioannis tertio. Et sic magis voluerunt manere hoĩes quàm fieri dij. Itẽ dixit eis. Ioannis duodecimo. Ego sum lux mundi: ambulãte in lucem, vt filii lucis sitis. Sed ipsi maluerũt esse, & manere in tenebris & filij tenebrarũ, & filij diaboli, quàm filij lucis, & filii Dei: q̃a cum tãta signa fecisset in eis, & coram eis non crediderunt. Ita cum multi de popularibus crederẽt, & baptizarẽtur propter doctrinã, & miracula Christi, tamen Scribæ, & pharisæi consiliũ Dei spreuerunt non baptizati, ut dicitur Lucæ septimo. Et sic patet qualiter Christus uoluit Iudæos ex hoĩbus Deos, & immortales facere, & peccatum ipsius Adã cum suis pœnis, & pœnalitatibus ab eis auferre, & imaginem gratiæ, B & gloriæ, & diuinitatis eis imprimere per baptismũ, & filios adoptiuos Dei facere. sed ipsi voluerunt in suo peccato tanquã hoĩes, & filii hoĩum manere: supra quod peccatum addiderunt homicidium Xp̃i, & sic facti sunt filii diaboli, eius desideria adimplendo, vt patet Ioãnis septimo. Et ideo q̃a Scribæ, & pharisæi cum suis sequacibus noluerunt a Christo illuminari, nec a peccato liberari, sed sub obligatione ipsius Adã manere mortales, & per homicidium, & obstinationẽ voluerunt diaboli fieri, ĩde est, q̃ Xp̃s puniuit eos pęna ipsi Adam comminata, & inflicta, quia duplici morte eos puniuit: scilicet tẽporali, & æterna, & puniuit eos pœna diaboli. Nã sicut eiecit diabolum de cœlo, & substituit homines successores hẽditatis cœlestis, ita pariter eiecit Iudæos a sedibus suis, & a regno, & sa C cerdotio, & redegit eos in perpetuã seruitutem per mundum dispersos, & priuauit eos cœlesti hæreditate, & tradidit eã pp̃lo gẽtili ad fidem conuerso. Et hoc est, quod intendit dicere Dauid in hac tertia parte in persona Xp̃i sub paucis verbis. Vñ ait Christus. O miseri Iudęi ego dixi dii estis, & filii excelsi oẽs .i. ego deliberaui de cœlo in mundum uenire, & carnẽ assumere, & me hoĩem mortalẽ fieri, ut uos oẽs essetis, & efficeremini dii. & filii Dei excelsi, idest ut vos Deos facerẽ per participationem, & gratiam, & filios Dei per adoptionẽ, & noluistis. Vnde ergo veni lux in mundum, declarãdo legẽ, & p̃phetas, sed ne sciuistis nec intellexistis ex cęcitate affectata & perpetrata p̃pter uestra mala opera. Et sic dilexistis magis tenebras quàm lucẽ, & decreuistis tanquàm obstinati in tenebris ambulare. Itẽ ego volui uos liberare a seruitute peccati, & diaboli, quando dixi. Si filius Dei uos liberauerit, uere liberi eritis, sed noluistis liberari ab obligatione, & pœnis peccati ipsius Adã, nec a seruitute diaboli, nec a iugo legis, imo rñdistis. Nos semẽ Abrahæ, & liberi sumus, & nemini seruiuimus unquã Ioan. 8. & sic noluistis esse uere liberi, nec fieri mecum filii Dei, sed filii diaboli, p̃ponendo me occidere, & fuistis facti filii diaboli desideria eis adimplendo. Nã sicut ille fuit ab initio homicida, ita uoluistis me occidere, ne super ipsum regnarẽ, p̃ponendo, & ẽt primos parẽtes in utranq; mortẽ p̃cipitando, ita uos fuistis homicidæ me interficiendo, & illũ imitãdo. Nã diabolus ab initio p̃posuit, & desiderauit me occidere, sed uos tanq̃ filii, & imitatores p effectũ, desideriũ eius cõsummastis, & implestis. Et ideo pœnas utriusque. s. ipsius Adã, & diaboli pendetis, & luetis, & patiemini. Nam primo sicut homines, & filii Adam moriemini in corpore, & anima, postquàm in eius peccato, & in obligatione p̃manere uultis, & non liberari. Scđo sicut Lucifer unus .i. primus de principib. paradisi cadetis, & non solũ a dignitate sacerdotali, & uestra terrena ciuitate Hierusalẽ, sed etiã a cœlesti hæreditate cadentes in æternã pœnã inferni destinabimini cum diabolo, cuius filii, & imitatores esse uoluistis, & i cuius obstinatione permansistis. Et nota quòd supradictus uersiculus cum sua intelligentia allegatur a saluatore. Ioan. 10. cõtra Iudæos arguentes ipsum de blasphemia, q̃a seipsum filiũ Dei dicebat unde ait: Nõne scriptũ est in lege uestra. Ego dixi dii estis, & filii excelsi oẽs? Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est, & nõ põt solui scriptura, quem pr̃ sanctificauit, & misit in mundum, uos dicitis, q̃a blasphemat, quia dixi filius Dei sum? Si non facio opera patris mei nolite credere mihi. Si autẽ facio, & mihi non uultis credere, operibus credite, ut cognoscatis, & credatis, quia pater in me est, & ego in patre. Ex his uerbis uidetur Christus cõfirmare nõ solum dictum p̃phetæ: sed omnia q̃ dicta sunt in hac parte. s. quõ ipse est filius Dei naturalis missus in hunc mundum, ut nos Deos faceret. Et quomodo oẽs illi ad quos sermo Dei per Christum factus est, & crediderunt in eũ, sunt dii per misticã unionem, & filii p adoptionẽ, & regenerationem. Et quomodo illi, qui non crediderunt manent

A nent in obligatione, & mortalitate ipsius Adam tanq̃ homines, & in seruitute, & tenebris diaboli tanq̃ filii eius. Deinde cũ dicit.

Surge Deus iudica terram: quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.

Dauid petit vltionem de Iudæis, & cõuersionem populi gẽtilis. Vnde ostendit, ꝙ sicut pœna Iudęorum fuit similis pœnæ hominis & diaboli quantum ad casum: quia vterq; cecidit ab hr̃ditate: ita successio hr̃ditatis, & reparatio ruinæ Iudæorũ fuit similis reparationi ruinæ diaboli. Nã sicut Xp̃s reparauit ruinam diaboli per iustificatos de filijs Adam, qui per gratiam: & fidem Christi & humilitatem successerunt in hæreditatem cælestem amissam, & perditam a diabolo per superbiã & rebellionem, & inuidiam: Ita pariter Christus per conuersos ad fidem de populo genti
B li præparauit ruinam sinagogæ. Nam populus gentilis ad fidem conuersus successit, & adeptus est hęreditatem cęlestem, quã Iudęi perdiderũt per inuidiam, & auaritiam, & homicidium perpetratum contra Christum, & per obstinationem, in qua perseuerant, sicut eis Christus prædixit Mat. 8. Multi ab oriente, & occidente veniẽt, & recumbẽt cum Abraham, & Isaac, & Iacob in regno cælorũ. Filii autem regni eiicientur in tenebras exteriores. Item Matthæi. 21. Auferetur a uobis regnum, & dabitur gẽti facienti fructus eius &c. Hoc est ergo, quod intendit dicere Dauid in hoc vltimo versu. Vñ ait. O Xp̃e Deus & homo surge a mortuis, & iudica terram, i. condemna homines Iudęos terrenos, qui cælestia contempserunt, & terrena elegerunt, & sicut homines carnales viuere, & manere
C uoluerunt, & ab obligatione Adam nõ liberari, sed in ea manere statuerunt. Et iõ priua eos non solum terrena: sed etiam cœlesti hæreditate, de qua cecidit diabolus, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus, idest eliges populum gentilem ad tuã hæreditatẽ, a qua eiecisti Iudæos propter suam iniquitatem, & rebellionem, & inobedientiã, & homicidium, & obstinatioñẽ. Sententia etiã huius ultimi uersus conuenit cum primo. Quasi dicat. Quia Scribæ, & Pharisæi iniuste te ad mortem condẽnauerunt, & fuerunt peruersi iudices, pupillos, & viduas, & pauperes, egenos expoliando, & personas diuitum acceptando, & absoluẽdo, & innocentes condemnando, Ideo surge primo à mortuis, & iudica eos ad æternam pęnam priuando eos tua hęreditate, & conferendo eam omnibus te recipientibus. D

Ex toto ipso psalmo possunt recolligi quinque conclusiones. Quarum.

Prima est, ꝙ Christus diiudicauit Scribas & Pharisæos, eorũ falsam doctrinam, & peruersa iudicia exprobrãdo in primo aduẽtu.

Secunda cõclusio. Quod iudęi ante aduẽtum Christi legem nescierunt: & Christum legẽ declarantem intelligere noluerunt, & post passionem Christi in sua obstinatione, & tenebris usq; ad destructionem Hierusalẽ ambulauerunt & ambulãt usq; ad finẽ mũdi.

Tertia conclusio. Quod Christus venit ut Iudæos deos, & filios Dei faceret, sed ipsi recusauerunt, & in suis peccatis, & pœnis manere maluerunt.

Quarta conclusio, Quòd Iudæi sunt puniti pęna diaboli, & ipsius Adam tanquam imitatorse eorum. E

Quinta conclusio. Quod gentilis ad fidẽ conuersi repararunt ruinam Iudæorum, & successerunt in hr̃ditatẽ eis. Quia propheta Dauid in persona Christi vr̃ cõparare peccatum crucifixorum Christi, & ipsius sinagogæ peccato diaboli, & ipsius Adã quantũ ad pœnam, cum dicit. Vos autem sicut Adã moriemini, & sicut unus de principibus cadetis: ideo videtur, ꝙ hoc peccatum fuerit simile illis etiã quantum ad culpam, & reatũ: quia pœna est effectus reatus. Et primo est videndum quod, & quale fuit peccatum diaboli, ex quo videbitur quomõ peccatũ sinagogæ fuit simile illi quo ad culpam, & modum. Secundo videbitur quod, & quale fuit primorum parẽtum, & in quo differt a peccato diaboli: ex quo videbit̃ quomõ, & in quo peccatum sinagogæ fuit simile peccato ipsius Adã, F & in quo differt ab eo. Tertiò videbit̃ qũo pęna sinagogæ est similis pęnæ diaboli, & ipsius Adam, & in quo differt ab utraque.

Quantum ad primum est notandum, ꝙ ista quæstio, & materia est valde difficilis, primo: quia Moyses non scripsit nec explicuit peccatum, & casum diaboli, eo quòd nõ pertinebat ad eum: eò quòd sacra scriptura est via in Christum tanquam redemptorem hominis, & finem legis, & ꝓphetarum, sed quia solus homo erat redimendus per Christũ, & non diabolus: ideo solum descripsit peccatũ & casum hominis, & non diaboli. Iõ in paucis locis scripturæ ue. te. memorat̃ pc̃m̃ diaboli, & quasi per accidẽs. s. Esa. 14. inquantũ

Esaias

A nis humanitatis Chri, & ſic habuit occaſionem peruerſe appetendi: Vñ in hoc conuenniunt oẽs doctores, ꝙ Lucifer appetijt ſummã celſitudinẽ, & æqualitatem quæ ſub Deo põt eſſe, & intelligi, ſed talis eſt celſitudo, quã Chriſtus poſſedit in unitate pſonæ uerbi, ſedens in potiorib. bonis patris cum imperio totius uniuerſi, ergo illam appetiuit diabolus. ſed hanc non potuit appetere niſi contra uoluntatem Dei, & deuiando a diuina uoluntate, quæ eſt lex æterna in cuius cõformitate cõſiſtit oĩs uera iuſtitia. ergo hoc nõ potuit facere diabolus ſine peccato, imo dicunt ꝙ aliqui ꝙ omnibus angelis fuit poſita lex qualiter Deus præparauerat illam ſedem pro Xpo hoĩe a uerbo pſonaliter aſſumẽdo, cui credendũ erat imperiũ uniuerſi, cui Deus decernebat, & uolebat ut oẽs ange B li, & creaturæ obedirẽt, & fiľ cũ uerbo eũ adorarent, &c. Cui legi Lucifer cũ ſuis ſequacibus noluit obedire, imo ſolium, & ſedem Chriſti attẽtauit & præſumpſit occupare, & uſurpare, ideo cecidit, angeli autẽ cæteri diuinæ legi, & uoluntati obedientes manſerũt in gratia confirmati, & tunc ex uiatorib. facti ſunt cõprehenſores, & beati uidẽtes Deũ per gloriam: Sed ꝙ Lucifer attentauerit vſurpare ſedem Chriſto præparatã ſupra totã euangelicam naturã, probatur per illud Eſa. 14. cũ ait. Q̃uo cæcidiſti Lucifer qui mane oriebaris, qui dicebas in corde tuo. In cælo aſcẽdam, ſupra aſtra cæli exaltabo ſolium meũ, & in monte teſtĩ in laterb. aquilonis. Aſcendã ſuper altitudinẽ nubiũ, & ſimilis ero altiſſimo &c. Ex quibus patet, ꝙ ſupra ſedes oĩum beatarum creaturarum ſtatuit cõ C ſcendere uſq; ad æqualitatẽ Dei, ubi nulla eſt niſi ſedes Chri, qua celſitudine ſub Deo maior nequit intelligi rõne unionis, poſtq̃ ſedẽ, & celſitudinẽ ſedet uirgo Maria rõne maternitatis ſup oĩa alia aſtra cæli, & ſup totã angelicã naturã. Hãc ergo celſitudinẽ putauit diabolus occupare abſq; meritis ex ſola nobilitate ppr. æ naturæ qđ fuit oppoſitũ de Xpo hoĩe q̃ per humilitatẽ, & laborem paſſionis uoluit illã ſedẽ adipiſci, qđ uult explicare Paulus ad Philippenſes ſecũdo, cũ ait. Hoc.n. ſentite in uobis, quod & in Chriſto Ieſu, q̃ cũ in forma Dei eſſet: nõ rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualẽ Deo, ſed ſeipsũ exinaniuit formã ſerui accipiẽs, & habitu inuẽtus ut hõ. Quaſi dicat, ꝙ diabolus in principio per rapinã ſupra ſuã naturam, & contra uoluntatẽ Dei uoluit abſq; meritis rapere D æqualitatem Dei, & illam ſedẽ Chriſto præparatã, ſed oppoſitum fecit Chriſtus vt Deus qui cũ eſſet deus factus eſt homo, & ſic ſicut diabolus voluit temere exaltari: ita vt Deus voluit humiliari, & fieri homo: & inquantũ humiliauit ſemetipſum obediens patri vſq; ad mortem crucis, propter quod Deus pater dedit illi nomen, quod eſt ſuper oẽ nomen. ſ. Ieſus ſaluator: quod eſt nomẽ omnipotẽtię & iuſtitiæ: & gloriæ &c. ſicut dictũ eſt pſ. 8. vt in noĩe Ieſu omne genu flectatur cęleſtiũ terreſtriũ, & infernorũ: q̃a tradidit ipſi imperiũ totius uniuerſi, qđ diabolus abſq; meritis ꝯ uoluntatẽ Dei pſumpſerat cũ rapina occupare. ex ſupradictis patet, ꝙ diabolus illud non fecit abſq; inuidia concepta contra Xpm, poſtq̃ præuiderat illã ſedẽ præparatũ pro hoc Chro hoĩe futuro, ergo illico appe- E tiuit mortem, & annihilationẽ Chriſti: quia præuidit Chriſtum regnaturũ, & inuidit, & ſic concepit homicidiũ, & appetiuit mortẽ contra Chriſtum. Hoc uoluit & explicare ſaluator Io. 8. qñ dixit de diabolo, ꝙ ab initio ille homicida fuit, qñ in ueritate nõ ſtetit, q̃a nõ ſolum fuit homicida præcipitãdo Adam in mortẽ, ſed prius fuit homicida aptendo mortem, & annihilationem Chriſti ne illã celſitudinẽ, quã ipſe deſiderabat conſcẽderet, & poſſideret. Et iõ Lucifer poſtq̃ fuit expulſus, & deiectus, illico venit ad tentãdũ, & decipiendũ hoĩem, putãs impedire miſteriũ incarnationis, ne Chrs ſm carnem ex Adam naſciturus illam celſitudinem conſcẽderet, & ne Adã cum ſuis poſteris ſedes, quas Lucifer cum ſuis pdiderat, poſſideret. Et ſic patet, ꝙ diabolus præuidit Chrm re- F gnaturum ĩ cęlo & inuidit ipſi. Tenuit ergo diabolus Lucifer talẽ ordinẽ in ſuo pctõ. Nã primo ipſe cõſiderauit nobilitatem ſuæ naturæ ſuper oẽs alias creaturas. Et ſic amauit ſeipſum cum ſua delectatione, & ſic appetiuit imperium uniuerſi. Exinde nouit ſedem præparatam pro Chriſto futuro dño totius uniuerſi, & tunc peruerſo appetitu contra Dei uoluntatẽ appetiuit illã ſedẽ, & celſitudinẽ Xpi. Et exinde ex tali ſupbia concepit odium, & inuidiã ꝯ Chrm. Vltimo uero factã cõiuratione cum ſuis ſtatuit, & pſumpſit cõſcẽdere ſolium Xpi in contẽptum die. puidit ergo Chrm incarnandũ, & regnaturum & inuidit, & odiuit eũ. Secundo decreuit ſedem eius uſurpare ꝯ uoluntatem. Sed tunc

Michael

A Michael obediẽs Deo deiecit draconẽ de cę lo cum magna parte stellarũ, ut patet Apoc. 12. Et sic patet, ꝙ pctm̃ eius fuit ꝯsummatũ: incipiendo ab amore sui usq; ad cõtẽptum Dei. Michael aũt cũ cæteris icepesũt ab amoꝛ Dei vsq; ad cõtemptũ sui, vel a contẽptu sui vsq; ad amorẽ Dei: obedientes diuinæ volũtati. Et sic manserũt in gr̃a cõfirmati: & facti sunt beati per gloriã. Et sic patet, ꝙ pctm̃ diaboli incepit a supbia, quæ est initiũ oĩs peccati, & finiuit in inuidiã, & odiũ, & ẽt homicidiũ ꝯ Chr̃m. Et sic est dicendum, ꝙ pctm̃ diaboli fuit inuidia cõcepta ꝯ Chr̃m: ex appetitu peruersæ celsitudinis ꝯ voluntatem Dei. Ex quo pctõ manserunt tria scelera ꝑpetua in diabolo. Primò, qꝛ mansit obstinatus nõ cognoscens reatũ suũ nec culpã. Secundò mansit in indelebili inuidia, & odio ꝯ

B Chr̃m, q residet i illa sede, & celsitudine, & contra oẽs hoĩes, qui successiue possident sedes per humilitatẽ, quas ipsi perdiderũt ꝑ supbiã, & ingratitudinẽ, & iõ illico descẽdit ad tentandũ hoĩem in paradiso, & assiduè tẽtat hoĩes, ut sint Deo rebelles, & faciat eos sibi socios esse pęnarũ. Tertio: qꝛ diabolus sꝑ mãsit in illo appetitu dominãdi, & ut adoretur ab hominib. ex inuidia Chr̃i. Et sic sꝑ laborauit adorari. Et sic introduxit idololatriã, & detestabiles ritus, & superstitiones in mundum, & sꝑ nititur hoĩes deducere ad artes magicas, & sortilegia, & sacrilegia nefanda. Et sic diabolus quotidie, & iugiter parit iniquitatẽ, quã in illo peccato concepit contra Christum, & hoc de peccato diaboli. Quantum ergo ad fin. Aug. sr per illud psal. 68. Quæ non rapui tunc exoluebam: vr̃ di-

C cere ꝙ eodem peccato peccauit Adam, & diabolus uolendo rapere, & usurpare diuinitatem. Nam diabolus quia ante uoluerat rapere diuinitatem, qñ dixit. statuam solium meũ, & ascendam super astra cæli, & similis ero altissimo &c. ille idem propinauit de calice superbiæ suæ primis parentib. qñ dixit: Qua hora comederitis, eritis sicut dij &c. Et sic diabolus in foueam, & in idem genus peccati procurauit præcipitare primos parẽtes suadendo, ut ꝑsumerent rapere diuinitatem sicut ipse. Et ideo dicit Augu. ꝙ Adam & Eua uolentes rapere diuinitatẽ, amiserũt felicitatẽ &c. Sed ista uerba Augustini sunt ad bonũ sensum intelligenda, sicut ipse declarat se super Gen. Nam diabolus toto esse conatus est deducere istos primos parẽtes in pctm̃ suum, & in sacrilegium, dicendo, ꝙ si comederent essent sicut dij in æqualitate. Sed hoc forsan non credidit Adam: sed comedit, ut gereret morem uxori, & ne displicerent ipsi, & ne destitueretur solatio. Et sic Adam non voluit directe rapere deitatẽ sed indirecte, inquantum hoc sequebat̃ ex uerbis diaboli, cuius uotum secutus est Adã comedendo cibum prohibitum, imo indirectè fecit Deum mendacem, & inuidũ, ut dictum est psal. 13. Et ideo aliqualiter indirectè peccatum hoĩs fuit simile pctõ diaboli. Sed fuit magna dissimilitudo, qꝛ non cum tm̃ in quo proposito a mala uoluntate fuit cõmissum, licèt fuit graue propter inobediẽtiã, & ingratitudinẽ, & ꝑꝑ effectum, qꝛ oẽs posteros infecit &c. His habitis ponit prima conclusio. s. ꝙ peccatum sinagogæ fuit quasi per omnia simile peccato diaboli: quo ad obiectũ, & inuidiã, & alia annexa. ꝓbat̃.

E Nam pctm̃ diaboli incepit a superbia, & præsumptione ꝓpriæ excellentiæ, & naturæ & prorupit in inuidiã conceptã ꝯ Xp̃m, & exinde seduxit oẽs alios sequaces ad propositũ sui cũ fraude, sed in oĩbus his peccauit sinagoga scribarũ, & pharisæorũ, & sacerdotũ. igitur per omnia fuit simile. Maior fuit superius deducta, minor probatur. Nã quando Christus dixit Iudæis. Ioan. 8. Si filius vos liberauerit. vere liberi eritis &c. Rñderunt dicentes. nos semen Abrahæ sumus, & nulli seruiuimus vnquàm. Ex quo patet, ꝙ contẽpserũt gr̃am Dei, præsumẽtes, & gloriãtes de propria carnali natura, putantes meritis, & uiribus propriæ naturæ posse liberari, saluari, & nulli peccato fuisse subiectos, & iõ respondit Christus dicẽs. Amen dico vobis,

F qui facit peccatũ, seruus est peccati. & sic patet, ꝙ peccauerunt ex superbia. Item. 2. peccatum Iudæorũ fuit simile peccato diaboli: quo ad obiectũ, & inuidiã cõceptam contra Xp̃m, ꝙ patet, Ioan. 11. Nã qñ viderũt, ꝙ resuscitauerat Lazarum, dixerũt, nil facimus, ecce totus mundus vadit post eum. Ideo expedit, vt vnus moriatur pro populo &c. Et sic Caiphas detexit inuidiã, quam iam ante conceperant contra Christum, & conspirarunt omnes in necem Christi. Et hoc improperauerat eis Christus. Ioan. 8. dicens. Vos ex patre diabolo estis, & desideria eius vultis facere, ille homicida fuit ab initio &c. quasi diceret, ille ab initio desiderauit me occidere ne regnarem super eum. Et ideo vos tãquàm

A membra, & filij diaboli vultis complere desiderium eius: me occidēdo. Et sic patet qualiter peccatum iudæorum non solum fuit simile peccato diaboli: imo fuit idē peccatū a diabolo ab initio inceptum, & desideratū & per iudæos tanq̄ per mēbra, & filios eius consummatum: quia eundem Chr̄m Iudæi crucifixerunt, quem diabolus ab initio occidere desiderauit, ne si per ipsum regnaret & cuius sedem ascendere attentauit, ut dictum est. Item tertio peccatum Iudæorum fuit sīle pctō diaboli quo ad mendacium, & sacrilegium. Nam sicut diabolus in veritate non stetit: sed cū mendacio seduxit suos cōplices, & cum mendacio seduxit primos parentes faciendo Deum mendacē, & inuidū, uerba eius falsò glossando dicens, nequaq̄ moriemini: scit.n. Deus, q̄ qua hora comederitis, eritis sicut dii, scientes bonū, & malum &c. Ita pariter ergo Scribæ, & Pharisæi non steterunt in veritate qn̄ non crediderunt Christo q̄ est prima ueritas. Et fecerūt Deū mendacē, & legē, & prophetas qn̄ negarūt Chr̄m: quē Deus ꝓmisit in lege, & ꝓphetis, & fuerūt mendaces qn̄ populū simplicē deceperunt, & ad suā perfidiā deduxerunt. Et sic patet qualiter peccatū Iudæorū fuit quasi p oīa sīle peccato diaboli, quo ad culpā, & obiectum, & modū. Et iō dixit eis Chr̄s. Vos ex patre diabolo estis, & cætera. Scd̄a conclusio, q̄ peccatum iudæorum non solum est simile quo ad culpam, sed ēt quo ad obstinationem, & malitiam inueteratā, ꝓbat̄. Nam sicut diabolus post peccatum, & casum mansit obstinatus in eadē inuidia, & malitia ꝯ Chr̄m, non cognoscēs reatū suū, intantum q̄ sp̄ desiderat ipsum occidere in se uel in suis fidelib. & sp̄ affectat diuinos honores, & adorari ab hominibus, & ideo semper inducit homines ad infidelitatem, & artes magicas, & blasphemias, & cętera scelera, ut Deum offendant, & ne possideant illum regnum cęlorum per gloriam, & humilitatem, quod ipse perdidit per superbiam. Ita pariter Iudæi sp̄ manent in eodem odio ꝯ Chr̄m, & fideles suos, intantū q̄ Scribæ, & Pharisæi nunq̄ voluerunt cognoscere reatum suum, immo quanto magis diuulgabat̄ fama resurrectiōis Iesu Christi, & eius diuinitatis, & maxime in die pē. per receptionem spiritus sancti in apostolis, & per cætera miracula magis occæcabātur in sua perfidia & obstinabantur in iram & odium ꝯ Christum, & apostolos. Ideo D persequebantur eos, ut patet per totum discursum Act. apostolorum. Vnde intantum manet obstinati in odium, & iram, & inuidiam ꝯ Chr̄m, q̄ non solum placet eis, q̄ patres eorū occiderint Christum, sed omnes isti successores desiderant ipsum occidere, Et quia ipsum nō p̄nt hr̄e, iō quasi quolibet anno crucifigunt aliquem christianum in memoriā eius, putantes occidere Christum in illo christiano, prout pluries compertū est in diuersis partibus mundi, sicut dictum est psal. 67. Ex quib. patet qualiter manet eadem iniquitas, & odium ꝯ Christum tanq̄ morbus hæreditarius in Iudæis modernis successorib. illorum. Ex quo manifeste concluditur, q̄ peccatum Iudæorum est simile peccato diaboli, quo ad obstinationem, & odium inueteratum ꝯ Christum, & suos fideles. Tertia conclusio, q̄ peccatum Iudæorum, est simile peccato diaboli quo ad pœnam, probat̄. Nam triplex est pæna, s. damni, & vermis, & ignis. Pœna damni eius est q̄a perdidit locum, & beatitudinem naturalē, quam in illo statu uitæ possidebat, & beatitudinem gloriæ sibi supernaturalem, quam fuisset adeptus, si stetisset, & paruisset, quā beatitudinem possident angeli boni. Pęna autē uermis eos magis affligēs est, qn̄ uidēt hoīes iustos inferiores in natura possidere per grām & humilitatem, quod ipsi perdiderunt per superbiam. Pœna autē ignis eorum est, ille ignis inferni, q̄ paratus est diabolo, & angelis eius. Matth. 25. Talis ergo fuit, & est pœna triplex Iudæorum ex illo peccato. Nā primo perdiderunt ciuitatē locum, & sacerdotium, exules, & dispersi, & captiui per mundum, & nō solum perdiderunt ista bona tp̄alia, sed ēt bona spiritualia, & celestem beatitudinē, quā fuissent consecuti si Chr̄o paruissēt, & credidissent. Scd̄o patiuntur pœnam vermis qn̄ uident, q̄ ipsius reprobatis, & abdicatis populis gentilis ad Chr̄m conuersus possidet grām, & gloriā quā ipsi ꝑdiderunt, & hoc est qd̄ magis eos affligit, q̄a vident, q̄ chr̄iani conuersi ex populo gentili adorāt, & colunt Deū Abrahā, Isaac, et Iacob, et nominā̄t noīe Israel, et se mē Abrahæ, etc. Tertia est pęna ignis quā in dęi patiunt̄ simul cū diabolo, et angelis ei⁹, ꝓut dixit eis Chr̄s. Matt. 8. q̄ multi venient ab oriēte, et occidente, et recumbent cum Abraham Isaac, et Iacob in regno cęlorum.

Filij

A Filij autem regni eiicientur foras, & mittẽtur in tenebras exteriores, & in caminum ignis. In quib. verbis Christus explicat triplicem pœnam illius populi, s. damni, & vermis & ignis. Ex quo patet, q̄ peccatum Iudæorum est simile peccato diaboli, quo ad culpam & pœnam. Quarta conclusio. Quod pc̄tm̄ Iudæorũ fuit sīle pc̄tō Adæ quãtum ad translationem in posteros, & successores, ꝓbatur. Nam sicut Adam peccando obligauit se, & posteros suos ad mortem corporis, & aīæ, & perdidit originalem iustitiã cũ suis promissis pro se, & suis, & per generationẽ carnalem transmisit culpam in posteros cũ suo onere ut dictum est psalmo. 13. & 45. Ita pariter Iudæi crucifigentes Christum quando dixerunt, Sanguis eius super nos, & super filios nostros, obligauerunt se, & omnes
B posteros suos ad culpam, & pœnam illius peccati quod manifeste videmus esse factũ quo ad pœnas temporales, in quib. iugiter laborant, & affliguntur prout dictum est, & ẽt quo ad pęnas spirituales, quia in eadẽ obstinatione, & cæcitate perseuerant, & in eadem pęna dãni, & uermis in pñti, & ignis in futuro, nisi conuertantur. Ex quib. patet, q̄ Iudæi moderni duplici peccato, & pœnę, & seruituti sunt subditi, & obnoxi. Primo peccato ipsius Adæ cum omnib. suis pœnis, & damnis, postquam per Christum nolũt liberari. Scđo subiiciuntur peccato suorum progenitorum, qui Christum crucifixerunt, & hoc cum omnib. maledictionib. scriptis psal. 34. & 68. & 108. Et sic peccatum Iudæorum includit peccatum diaboli, & peccatũ ipsius Adam, ex quo noluerunt liberari, sed
C addiderunt homicidium Christi sup illud & vltra hoc addunt obstinationẽ & proteruitatem, & sic est grauissimum. Quinta conclusio. Quod peccatum Iudæorum est dissimilem peccato diaboli quantum ad remissionem. Ad cuius intellectum est notandum q̄ diabolus fuit viator a primo instanti creationis vsq; ad suam eiectionem, & casum: & eiectio eius fuit terminus eius viæ, & sic est dicendum, q̄ peccauit in termino, & ꝑ consequens exinde post casum peccatum eius mansit irremissibile carẽs loco, & spatio pęnitendi. Secus fuit de homine, quia semper fuit uiator in illa paradiso, & mansit uiator post lapsum vsq; ad mortem, & sic non peccauit in termino, sed in uia cuius spatium pœnitendi non terminatur nisi per mortẽ.

Et ideo peccatum hominis fuit remissibile, D & peccatum diaboli irremissibile. Ita pariter est dicendum de pc̄tō Iudæorum. Nam licet tota synagoga in cōi non conuertatur vsq; ad vesperam mundi prout dictum est, tñ quilibet Iudæus ut uiator vsq; ad mortẽ suam, in quo spatio p̄t conuerti, & babtizari & effici membrum Christi. Vnde Act. 2. dixit beatus Petrus Iudæis crucifixorib. Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrum in noīe Iesu Christi in remissionẽ peccatorum uestrorum &c. Et baptizati sunt illa die tria millia, & postea multo plures. Ex quib. patet q̄ peccatum Iudæorum remissibile est particulariter vnicuiq; per baptismum, & pęnitentiam vsque ad mortem. Tota ergo sententia huius psalmi est, qđ Chrs filius Dei cum ab æterno esset Deus uenit in mundum, & factus est homo, ut ex homi- E nib. Deos faceret per gratiam, & participationẽ, & ex filiis Adam carnalib. & peccatorib. & seruis faceret filios Dei adoptiuos, & libertinos, & immortales, & spirituales. Sed Iudæi noluerunt Christum intelligere, nec lumen eius recipere, sed in primo peccato ipsius Adam tãquam homines carnales manere. Et supra peccatum ipsius Adæ addiderunt homicidium iniustum Christum occidendo. Et sic facti sunt filii diaboli, & membra eius adimplendo desiderium antiquum diaboli, quia homicidiũ Christi, quod ab initio diabolꝰ desiderauit, Iudæi đ facto adimpleuerunt, & cōsummauerunt. Et puniti sũt pœna hoīs, & diaboli. Nã mortui sunt dupli ci morte, s. corporis, & animæ fm̄ sententiã datam in Adam. Et puniti sunt pœna diaboli tanquam filii, & membra eius, quia cæci- F derunt a bono temporali præsenti, & a cœlesti futuro ipsi promisso. Et populus gentilis successit in eius hæreditatem per gratiã, & gloriam Christum recipiendo. Vñ sicut sinagoga cęcidit ab omnibus supradictis bonis præsentibus, & futuris, & incidit in omnia mala contraria, item gẽtilitas per fidem surrexit ab omnib. malis, in quib. erat, & successit in bonis, a quib. cæcidit diabolus, & sinagoga q̄ a gentilitas facta est hęreditas Dei per fidem, & consecuta est cœlestem hæreditatem per gloriam. Et in hoc consistit tota sententia, & intelligentia huius psalmi.

PSALMVS LXXXII.

Deus qui similis erit tibi? ne taceas, neq; compescaris Deus.

Titulus

A Titulus. Psalmus cãtici ipsi Asaph. p hoc, ꝙ dicitur psalmus cantici ostenditur, ꝙ cantabatur voce humana simul cum instrumẽto musico. per hoc aũt, ꝙ dicitur ipsi Asaph ostẽditur, ꝙ dirigitur toti ecclesiæ qui petit vltionem de persecutoribus suis. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ Dauid qui semper optauit scire discursum illius populi, & templi qđ præceperat ædificandum per Salomonem, & totius regni, et ciuitatis Hierusalem: quam ipse ampliauit: præuidit in spiritu qualiter ille populus erat multipliciter affligendus a Caldæis, & finitimus propter peccata eius. Et maxime præuidit obsessionem, et vastationẽ futuram. Primo per Salmanasar et Sennacherib. Et captiuitatem, et destructionem per Nabucodonosor. Et uastationem p Antiocum. Et præuidit etiam eorum finales

B punitiones. In quibus vastationibus præuidit in duplici spiritu persecutionem, et uastationem ecclesiæ faciendam per Mahometũ, & Antichristum. Vnde præuidit in spiritu, ꝙ sicut istę nationes Arabum scilicet Agareni, & Ismaelitæ, & Amalechitæ, & Moabitæ, & Amonitæ &c. sp infestarunt, & vexarunt illã Hierusalem, & terram Israel terrenã. ita postea recipientes sectam Mathometicam debebant infestare, & uexare, & vastare Israel, spiritualem scilicet ecclesiam Christi. Vnde sicut ecclesia Christi fuit incoata in illa Hierusalem terrena, & exinde deriuata, & diffusa per totum orbem: propter quod dicitur uera Hierusalem & Israel, ita pariter illa maledicta secta Mahometi fuit incoata in Arabia, & exinde deriuata, & diffusa quasi per totum orbem ad affligendam ecclesiam nostris

C demeritus exigentibus quam sectam receperunt omnes Turci, & magna pars Tartarorũ, qui simul cum Arabibus modò persequunt ecclesiam. Vñ illę primæ persecutiones fuerunt figuræ huius persecutionis ecclesiæ, q̃ modo fit per Sarracenos. Et sic etiam præuidit punitionem temporalem, & æternam eorum. Et ideo Dauid propter has persecutiones ecclesiæ principaliter fecit hunc psalmũ. in quo duo facit. Nam primò per modum q̃relæ explicat, & prædicit destructionem ecclesiæ faciendam per Mahometum, et suos. Secundo petit vltionem in vindictam, ibi. Fac illis sicut Madian. Quantum autem ad primum est notandum, quod anno domini. sexcentesimo vigesimo imperante Constantino filio Heraclij Ormisda Rex Persarum filius Cosdroæ Christianus rebellauit cõtra D Constantinum prædictum, & contra totum imperium Romanorum. Tũc imperator Cõstantinus misit capitaneos, et duces suos, et copias contra regem Persarum, et posuit cõductoras in Damasco, & Antiochia cum copia pecuniarum; qui conducerẽt milites, & armigeros contra Persas. Tunc venerunt multæ nationes ex Arabia, scilicet Idumæi, & Sarraceni, & Ismaelitæ. Et multæ alię nationes Arabum quæ vagabantur per Arabiã, & Siriam, & Aegyptum, furto raptuq; viuẽtes. Isti autem venerunt Damascum ut conducerentur, & stipendium Romanorum acciperent, quib. conductores Romanorum, & Gręcorũ responderunt, ꝙ aurum Romanorum non erat dandum canibus, & seruis, quales Arabes erant, sed liberis, & nobilibus græcorum, & latinorum, tunc Arabes indignati recesserunt a Damasco, & nunciauerũt E hoc uerbum omnibus nationibus, & societatibus Arabam, qui omnes congregati in finibus Syrię, & iuxta Iordanem, inceperunt rebellare contra Romanos, & fines Romanorũ uastare, & subiugare. Et ut hoc facilius possent adimplere elegerunt in principem Mahometum virum callidum, & malitiosum, & impurum. Et sic ceperunt omnes terras quas Romani in Arabia petrea possidebant. Et intrarunt Syriam, & ceperunt Damascum Metropolim omnium ciuitatem Syriæ. Et processerunt per Syriam, & Aegiptum vastãdo, et subiiciendo ciuitates imperij Romanorũ. Accidit eodem tempore, ꝙ in Arabia, et Syria, et Aegypto laborabant multæ sectæ Hereticorum, maxime secta Nestorij, qui ponit in Christo duas personas in se diuisas, dicit enim quòd Deus habitat in Christo non personaliter vnitus, sed tanquam in viro perfecto. Laborabat etiã secta Berilli Bostraneæ ciuitatis Arabiæ episcopi, qui dicebat Christum ex spiritu Dei esse genitum, tamen totaliter incepisse a Maria matre eius, et esse purum hominem, nisi inquantũ paterna deitas habitabat in eo. Laborabat etiam tunc tẽporis Iacobitarum secta, quia ponunt unam tantum naturam in Christo. Et simul baptizantur, et circunciduntur. Laborabat etiam ibi tunc temporis secta Manichęorum, qui dicunt Christum mortuum non fuisse, nisi ex quadam apparentia, Sed quia papa Romanus simul cum patriarca Gregorio excommunicauerat prædictas sectas, quia prædi-

A ctæ sectæ recesserant a latinis, & græcis: ideo adhæserunt libenter Arabibus, & Sarracenis, ut eos defenderent ab imperio, & papa Romano. Et sic in breui Sarraceni occuparunt Hierusalē, & totā Syriā, & oēs tres Arabias, & Ægyptum inquantū hæretici dabāt eis introitū per omnes ciuitates cōtra catolicos. Et sic factus est fortis exercitus Sarracenorū. Tunc Mahometus excogitauit qualiter posset retrahere Arabes suos a ritu, & cultu Romano et catolicorū. Vnde excogitauit nouū modū colendi Deum. Et dixit ꝙ Deus reuelauerat sibi modum quō Deus debebat adorari, & coli. Et ædificauit tēplum in Damasco qđ mesquitam uocant. Et ibi docuit oēs sui exercitus adorare. Et præcedit mesquitas ędificari per totā Arabiam, & remoueri cruces ab ecclesiis, & oratoria, & auferri calices, &
B cætera uasa argentea, & aurea, & cætera iocalia ecclesiarum, & exinde processit cōtra Persas. Et occupauit totum regnum Persarum, & totā Mesopotamiam, & Caldæam. Mahometo aūt mortuo eius exercitus fuit diuisus in tres partes. Nam Abdalla Motalif cū magno exercitu uenit uersus ocedientem, & occupauit totam Aphricā, & etiā Hispaniam, destruēdo, & vastando omnes ecclesias. Et omnes subiectos cogebat seruare sectā Mahometi. Quæ quidē secta fuit cōposita p Sergiū, qui erat de secta Nosterij, & p alios. 12. qui ex quatuor sectis. s. ex secta Nestorij, & Barilli, & Manichæi, & Iacobi Alcoranū suū cōposuerunt. Et sic dn̄t Christū esse filium Dei genitum ex spiritu Dei, hominem, & nō
C Deū. Et ꝙ in die passionis non fuit ipse mortuus, sed de medio iudęorum raptus est in cęlum. Et ꝙ alius similis ipsi fuit captus p Iudæos, & crucifixus. Et sic ēt ut placerent Iacobitis præceperunt Sarracenis circuncidi. Et hanc sectam Sarraceni cogunt obseruare oēs sibi subiectos. Vnde sicut multi ex quatuor supradictis sectis adhæserunt Mahometo: ita compositores Alcorani qui erāt de supradictis sectis, unusquisque posuit aliq̄d de sua secta. Et apparuit ille bestia multiformis & diuersis & fœdis depicta coloribus, quā bestiā Daniel pardū appellat cap. 7. ut dictū est psal. 73. Sed quia Iacobitæ & Nestoritę libere, & sponte se Sarracenis subiecerunt, & eis introitum per ciuitates præbuerūt: ideo Sarraceni permiserunt eos libere uiuere in suis sectis, & libertatibus usque ad præsentē diem p totam Agyptum, & Syriam, & Mesopotamiā, & Armeniam, & Persiam, & Mediā D
vbi reperiuntur in maximo numero tam Nestoritæ quàm Iacobitæ. Ex alia autem parte exercitus Sarracenorum constituit ducē Homar generum Mahometi qui cepit oēs ꝓuincias orientales vsque ad Indum. Et sic omnes subiectos coegit seruare sectam Mahometi. Et destruxit omnes ecclesias catolicorū, uel ex eis mesquitas fecit. Postea anno domini millesimo. 63. venerūt Turci, & receperūt sectam Mahometicā. Et sic sub illo nomine occuparunt omnes Armenias, & Asiam minorem, & totam Græciam. Anno autem millesimo ducentesimo duodecimo surrexerūt Tartari, & subiecerunt sibi omnes Indias, & totā Scythiam usq; ad Tanaim, & Borysthenem, & ad fines Ruteniæ: quorum Tartarorū maior pars suscepit sectam Mahometicā. Ex quo patet, ꝙ ista maledicta secta, quæ incepit in E
Arabia per Idumæos, & Ismaelitas, & Agarenos, & Amonitas, & Amalechitas, & cæteros Arabes, destruxit, & vastauit quasi totam religionem Christianam, & ecclesiam catolicam vsque præsentem diem. Et hoc est quod intendit dicere Dauid in hoc psalmo. Vnde dicit. O Christe Deus, & homo: quis similis erit tibi in potentia, & uirtute? quia non solummodo eris homo. sed etiam Deus, & cognoscetur omnipotentia tua cum veneris ad puniendos inimicos tuos, scilicet Mahometum, & Antichristum.

Quoniam ecce inimici tui sonuerunt: & qui oderunt te extulerunt caput.

Super populum tuum malignauerunt consilium, & cogitauerunt aduersus sanctos tuos.

Dixerunt venite & disperdamus eos de gente, & non memoretur nomen Israel vltra. F

Quoniā cogitauerunt vnanimiter, simul aduersum te testamentum disposuerunt tabernacula Idumæorum, & Ismaelitæ.

Moab, & Agareni Gebal, & Amon, & Amalech alienigenæ cum habitantibus Tyrum.

Et enim Assur uenit cum illis, facti sunt in adiutorium filijs Loth.

Quoniam ecce inimici tui. s. Mahometus, & Antichristus extulerūt caput, & superbiā, & prosperati sunt & multiplicati. Et extulerunt regnum suum, & dominium super totū orbem, & malignauerunt. i. malignum consilium fecerunt super populum tuum Christianum. Et cogitauerunt consilium malum aduersus sanctos tuos Christianos. Vnde isti inimici tui deliberauerunt, & dixerunt, venite, &

A te, & disperdamus eos. s. Christianos de gente. Et nomen Israel s. Christianitatis, quę per Israel intelligitur: non memoretur vltra, sed destruatur tota religio Christiana. Vnde dicit, inimici tui extulerunt caput, quia Idumæi & Ismaelitæ, & cæteri Arabes infra nominati extulerunt caput: quia Mahometum, & Turcum: & etiam Tartarum, & Antichristum in principem, & prælatum exaltauerũt, & constituerunt. Et sic super populum Christianum malignauerunt, vt ex diuersis sectis, & hæresibus sectam Mahometicam conficerent. Et hoc est consilium malum, & falsum quod aduersus sanctos tuos cogitauerunt, immania tormenta eis inferendo, & diuersis pœnis eos afficiendo. Hoc dicit: quia Sarraceni multa millia sanctorum monacorum, & eremitarum, & sacerdotum in Aegypto, & B Mesopotamia, & Siria martirio coronauerũt. Vnde dixit Antichristus, & Mahometus: venite disperdamus fideles de gente, idest de mundo. Et Israel scilicet ecclesia catolica vltra non nomineturised totaliter extinguatur, & eradicetur. Quoniam omnes isti infrascripti: scilicet tabernacula Idumæorũ, & Ismaelitæ, & Moabitæ, & Amonitæ disposuerunt, & moti sunt ad vastandum testamẽtum Dei, & totam ecclesiam. Vnde est notandũ, quòd oẽs istæ nationes, ꝙ hic nominatæ habitabant in Arabia, & congregatæ sunt cum Mahometo ad vastandum ecclesiam in principio illius sectæ. Et sic subiecerunt maiorem partem mundi: quibus adhæserunt Tartari, & Turci. Vnde nota, quòd Idumæi habitant vltra Iordanem in principio Arabiæ petreæ, & isti communiter habitant in taber- C naculis, & tentoriis: quoniam descendunt ab Edon fratre Iacob: qui vagabatur cum tẽtorijs cum suis gregibus, & armentis: Ismaelitæ sunt filij Ismaelis filij Abraham de ancilla: Amon, & Moab sunt filij Loth nepotis Abrahæ, à quibus denominantur Moabitæ, & Amonitę: omnes isti habitabant in Arabia petra: Agareni sunt etiam filij ipsius Agar: & omnes isti tam Ismaelitæ quàm Agareni habitabant in Arabia: qui postea nominati sunt Sarraceni occupantes sibi nomen ipsius Sarræ, cum sint filij Agar ancillę. Gebal, & Amalech pariter habitabant in Arabia propè terram promissionis. Item Alienigenæ sunt Philistæi, qui erant intra terram promissionis. Et habitantes Tyrum pariter sunt congregati cum Mahometo. Item Syrij siue Assyrij adhæserunt Mahometo: ideo ponuntur hic D principales. Et ideo dicitur, quòd venerunt in adiutorium filijs Loth, idest Amonitis, & Moabitis. Vnde licet omnes isti nominati denominentur a nominibus primorum, qui inhabitarunt Arabiam scilicet Ismael Edon, & Moab & cætera. tamen tempore Mahometi omnes erant Christiani licet laborarent in diuersis hæresibus, & sectis, sed indignati propter supradictam contumeliam eis dictam: quia vocati sunt canes a conductoribus Græcorum, & Latinorum: ideo rebellauerunt: Mahometo, & eius sectæ adhæserunt. Et ideo ponuntur primi persecutores ecclesiæ in hoc psalmo, vnde habuit ortum illa secta, & a quibus est propagata per totum orbem.

Fac illis sicut Madian, & Sisaræ: sicut Iabin in torrente Cyson. E

Disperierunt in Endor: facti sunt, ut stercus terræ.

Pone principes eorum sicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana.

In hac secũda parte propheta implorat diuinam vindictam petens vltionem de supradictis persecutoribus ecclesiæ dicens. O domine Iesu fac illis, idest omnibus Mahometanis, qui vastauerunt ecclesiam tuam, sicut fecisti Madian, & Sisare in torrente Cyson. Quasi dicat. Fac vt populus Christianus superet eos sicut Barath debellauit Sisaram ducem Iabin prope torrentem Cyson, quem Sisaram Iabel interfecit in tentorio, vt patet Iudicum. 4. Qui quidem inimici disperierunt in Endor, idest in illo loco prope Cyson. Et facti sunt, vt stercus terræ, quia cadauera eorum putrida traxit torrentes Cyson, & man- F serunt in sepulta putrida, vt stercus terræ. Iudicum. 5. Et fac etiam, vt populus Christianus superet eos sicut Gedeon vicit Madianitas, quorum principes fuerunt Oreb, & Zeb & Zebee, & Salmana, qui fuerunt capti, & eorum capita scissa, & Gedeoni oblata, vt patet Iudicum septimo.

Omnes principes eorum qui dixerunt: hæreditate possideamus sanctuarium Dei.

Deus meus pone illos vt rotam: & sicut stipulam ante faciem uenti.

Sicut ignis qui comburit siluam: & sicut flamma comburens montes.

Ita persequeris illos in tempestate tua: & in ira tua turbabis eos.

Imple facies eorum ignominia: & quærent nomen

A *men tuum domine.*

Erubescant & conturbentur in sæculum sæculis, & confundantur & pereant.

Et cognoscant quia nomen tibi dominus, tu solus altissimus in omni terra.

O Christe Deus pone oẽs principes eorũ, s. Mahometanorum. s. Arabes, & Turcos,& Tartaros, qui sunt principales nationes in illa secta, qui dixerũt possideamus sanctuariũ. i. totam ecclesiã Dei hæreditate. i. qui statuerunt subiicere sibi totam Christianã religionẽ, pone ergo eos ut rotam, quæ quidem rota nõ est stabilis, sed pars summa cadit, & fit infirma rotando, ita isti ruant a potestate, & dominio. Et pone eos sicut stipulam ante faciẽ venti. i. quod uentus, & sententia furoris tui propellat eos, & remoueat a dominio. Et sicut ignis cõburens siluas, & sicut flamma cõ-B burens montes, ita tu persequeris illos in tẽpestate sententiæ tuę, & conturbabis eos in ira tua. Vnde nota, ꝙ propter ista supradicta dicũt multi, ꝙ secta Mahometica debet perire ante aduentum Antichristi, & diuidi in tres partes. Quarũ duæ debent se mutuo gladio interimere, & delere. Tertia ãt uidẽs ꝯfusionem eorum, & cognoscens ueritatẽ se debet Christianæ fidei subijcere. Et iõ sequitur, imple facies eorum ignominia. Et sic confusi quærent nomen tuum. i. fidem tuã recipient. Sed aliæ duæ partes erubescant, & conturbẽtur in sæculũ sæculi inter se. Et confundãtur, & pereant se adinuicẽ occidendo, ut cognoscant tunc quia dominus est tibi nomen, itẽ q̃a tu es Deus oĩpotens, & quia tu es Deus altissimus super omnem terram. Totum etiã hoc supradictum, & præfata sententia potest C intelligi de ipso Antichristo, & eius sequacibus, quẽ dominus interficiet spiritu oris sui. 2. ad Tessalonicenses. 2. quem uidentes sequaces eius manebãt cõfusi, & erubescent, & cõfundentur præ nimia confusione. quorũ aliqua pars quæret nomen domini, maxime Iudæi. Et sic conuertentur ad dominum in fine sæculi, quia cognoscent, quòd Iesus Christus est uerus Messias, & uerus Deus, & dominus, & altissimus super omnes creaturas. Cæteri aũt obstinati peribunt in flãma ignis, & per cæteras quindecim tribulationes memoratas p doctores in fine sæculi. Sed maxime Iudæi, & cæteri infideles erubescent, & conturbabũtur, & cõfundentur cũ uidebunt Iesũ Christum uenientem ad iudicium cum potestate magna, & maiestate, quia tunc cognoscẽt ipsum esse uerũ Deum, & dñm, & Messiã in le- D ge promissum, & habentẽ omnẽ potestatẽ in cœlo, & in terra, & in inferno. Et sic peribũt q̃n dicet eis. Ite maledicti in ignẽ æternũ. Ex q̃bus patet, ꝙ iste psalmus põt ꝓphetice, & literaliter exponi de ꝑsecutionibus populi iudaici ante aduentum Christi, sed melius, & magis proprie de uastatione ecclesię facta p Mahometum, & sequaces eius, & ẽt per Antichristũ. Sed ẽt põt mortaliter exponi de quacunq; ꝑsecutione ecclesiæ, & cuiuslibet uiri iusti facta per diabolũ, & eius mẽbra quæ intelligũtur per illa nomina, & nationes supra memoratas. Nã Idumæa interpretatur sãguinea. Et Ismael obediẽs mundo. Moab sine lege. Agareni aduenæ. Gebal uallis uana. Amõ populus turbidus Amalech auarus. Alienigenæ cõtra legem Christi. Tyri angustiantes, siue tribulantes Assur deprimens, & delans. E Loth declinans, & apostata. Per omnes istos intelligunt persecutores iustorum, & fautores Antichristi. Nam Antichristo adhærebũt sanguinarij, & homicidæ, & obedientes mũdo, & peccato, & homines sine lege, & Aduenę, scilicet Gog, & Magog, & cupidi, & uani, & hipocritæ, & simulati, & raptores inimici legis Chrĩ, & crudeles, & superbi, & elati, & apostatæ a fide Christi, propter lucrum, & uoluptates, & omnes isti semp fuerunt persecutores iustorũ, et omnes tales adhæserunt Mahometo, et obseruant eius sectam, et adhærebunt Antichristo. Et de omnibus his conditionibus hominum conqueritur ecclesia, eo ꝙ ab eis continue affligitur, et est affligenda usque ad Antichristum.

PSALMVS LXXXIII. F

Q Vàm dilecta tabernacula tua domine virtutum, concupiscit & deficit anima mea in atria domini.

Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum uiuum.

Titulus. Ad uictoriã siue in finẽ pro torcularibus filij Core psal. per hoc, ꝙ dicitur ad uictoriã siue in fine. n ostenditur, ꝙ iste psal. cantabatur cum toto conatu a filijs Core in tempore torcularium. s. mense septẽbri. Ad cuius intelligentiam est prænotandum, ut supra dictum est psalm. 80. quòd quatuor festa præcepit Deus celebrari in mense septẽbri, scilicet festum neomeniæ, quod licet in principio cuiuslibet mensis celebraretur pro diuina gubernatione: tamen in illo mense maxi-

me

A mè celebrabatur pro collectione vindemiarum omnium fructuum. Secundum festum erat festum tubarũ ꝓ sacrificio ipsius Isaac. Tertium festũ propitiationis, eo ꝙ Deus propitiatus fuerat eis post conflationem uituli. Quartum festum fuit tabernaculorũ in memoriam illorum 40. annorũ quib. habitabãt in tabernaculis per desertum. sed hoc festũ non celebrarunt nisi postq̃ iam quieuerunt in domib. suis in terra promissionis & fixerunt tabernaculum in Silo. & iõ tale festum dicebat festum quietis inquantum finierant suam peregrinationẽ. Sed licet ista quatuor festa Deus præceperit in memoriam illorũ mysteriorum, tñ quia illa mysteria nõ erant gratia sui sed gratia magnorum mysteriorũ in nouo test. quidem no. testa. est finis totius legis vet. iõ quærenda sunt mysteria figurata per supradictas figuras. Ad cuius intelligẽ B tiam est notãdum secundum Aug. de cathechizandis rudib. ꝙ lex vet. siue test. vetus nihil aliud est nisi occultatio no. test. & nouũ test. nil est nisi manifestatio ueteris. Et sic totum test. vet. se habebat ut ager frugum, aut vinea: aut peregrinatio. Lex aũt euangelica se hẽt ut area in qua teruntur fruges & colligitur granum in horreum & separatur a paleis ceremoniarum, ut dicebat Ioan. Bap. de Christo, cuius uentilabrum in manu eius & purgabit aream suam & cõgregabit granum in horreũ suum, paleas aũt comburet igni inextinguibili. Mat. 3. & Luc. 3. Ex quibus patet, ꝙ Christus, & apostoli fuerunt triturатores huius areæ, & dimiserũt nobis fructum sacramẽtorum combustis, & annihilatis paleis, & ceremonijs legis. Iõ dicit Christus ipsis apostolis. Ioã. 4. Alius est qui semi C nat & alius qui metit. Nam alij seminauerũt & vos in messes eorum introistis. Hoc autẽ dicebat, nam patriarchę, & prophetę laborauerunt in figuris, & scripserunt testa. uetus, sed Christus, & apostoli messuerunt granũ, & fructum in illis figuratum, & prophetatũ, & declarauerunt, & propinauerunt nobis, & iõ dicuntur messores, & excussores, & trituratores. Item ẽt lex euangelica dr̃ non solum area respectu frugum legis ueteris, sed etiam dr̃ torculas respectu uineæ, in quo expressum est uinum uineæ legis ueteris. Nam primo Christus expressit uinum ex sacra scriptura. Secundo expressit in cruce tanquam in torculari ex seipso precium nostræ redẽptionis, vnde manauit nobis uirtus sacramẽtorum, & etiam postea hoc idem uinum sacramentorum ipsi apostoli ex scriptura uet. test. nobis clarius expresserunt. Item lex euãgelica siue aduẽtus Christi dictus est terminus peregrinationis leg. uet. Nam lex ordinabatur ad Christum tanquam ad perfectũ, & ad terminum immediatum, ut ait apostolus ad Ro. 10. Quia Christus est finis legis. Et ideo Deus ꝑcepit celebrari ista festa in mense septembri. i. festum uindemiarum & torcularium, & festum tubarum, & festũ propitiationis, & festum tabernaculorum in memoriam peregrinationis filiorum Israel, inquantum quieuerunt ab illa peregrinatione in terra promissionis adepta, & fixerunt tabernaculum fœderis in Silo. Adueniente ergo Christus cessarunt omnes quatuor istæ festiuitates quantum ad figuram, eo ꝙ ueritas earum uenerat. unde dictum est ps. 49. ꝙ E tota synagoga simul cum omnib. cerimonialib. mortua, & sepulta fuit cum Chr̃o, & nõ surrexit cum Christo nisi sola ueritas euangelica figurata per illa cerimonialia inq̃ tũ omnia fuerũt impleta in Christo. Nam per Christum facta est vniuersalis ꝑpitiatio, & factum est uerum sacrificium figuratum per Isaac, & expressum est uerum uinum sacramentorum, & verum granum frumenti eucaristię, & impleta est peregrinatio legis, & tabernaculorum, quia iam est ecclesia per Christum & apostolos ædificata, & eorũ sanguine firmata, in qua iam quiescimus ꝑ gratiam. iõ sicut tũc celebrabamꝰ istas festiuitates in figura: ita nunc celebramus in ueritate, q̃a iam fructum, & gratiam colligimus. iõ dr̃ Io. 1. Lex per Moysen data est: gratia autem, & veritas per Christum facta est. Item F celebramus festum torcularis, quia cõtinue extorquemus ueritates euãgelicas ex sacra scriptura uet. test. Item ulterius est notandũ, ꝙ sicut lex ue. fuit ager frugum siue uinea siue peregrinatio respectu nouæ legis, & lex euangelica est area, & torcular, & terminus quietis illius, ita pari mõ lex euangelica est ager & arbor, & uinea, & peregrinatio respectu superioris patriæ. Nam ex hac uinea cõtinue colligunt, & extorquent fructꝰ meritorũ, & i die iudicij titubabit messis, & separabit granũ a paleis, & frumentum a zizania, & vniuersaliter mali de medio iustorũ, & sic patria cœlestis erit finis euãgelicæ peregrinationis, & laboris. Nam sicut hic colligimus fructus gratię, ita ibi colligemus fru-

A ctus gloriç, & sicut hic celebramus supradicta festa per gratiam: ita ibi celebrabimus festa per gloriam. Vnde sicut nullus Iudæorū potuit peruenire ad Christum nisi per legē veterem: ita nullus potest peruenire ad patriam nisi per legē euangelicam. Et nullus poterit celebrare prædictas festiuitates in cœlo per gloriā, quin celebrauerit ipsas in hac ecclesia per gratiā. Præuidens ergo Dauid in spiritu totum hunc discursum. s. qualiter lex uetus ducebat ad Christum: & Christus, & lex euangelica nos debebat perducere ad patriam, ubi verè & æternaliter celebrat festum tabernaculorum, & felicium & beatarum māsionum: & torcular vltimatæ nostræ fruitionis, quæ quidem felicia tabernacula figurabant per illa materialia tabernacula, q̄ faciebant in terra promissionis B in festo tabernaculorum iam in quiete positi, iō fecit hunc psal. & dedit ipsum cantādum filijs Core, qui dñr filii crucis: vt cantaretur in festo tabernaculorum, & ēt per totum mensem vindemiarum. In quo ps. duo facit. Nam primo exprimit desiderium suū & totius ecclesiæ petendo quietem & mansionem, & fruitionem in cœlestib. tabernaculis. Sed quia ad illa cœlestia tabernacula nemo pt̄ puenire nisi per Christum, & legē euangelicam, & nisi celebret supradicta festa in lege euangelica per gratiam, ideo in secunda parte petit accelerari aduentū Xp̄i, & legis euangelicæ: ibi. Beatus vir cuius est auxiliū. Quantum ergo ad primum contemplans, & considerans Dauid, q illud festū tabernaculorum, qd̄ tunc celebrabant in lege veteri, significabat festum tabernaculo- C rum quod beati celebrant in cœlo: ubi beati in felicib. tabernaculis absoluti ab hac peregrinatione iam sempiterno ęuo fruuntur, desiderans ergo summo affectu cum illis in societate commorari, & a iugo legis, & ab huius mundi torcularib. tribulationum, & mundanis miserijs liberari dicit. O quàm dilecta, & appetenda sunt tabernacula tua, & summoperè desiderando o domine virtutū, & princeps exercitus angelorum. intantum de se. n. sunt desideranda, q contemptis omnib. tabernaculis & bonis terrenis iam anima mea concupiscit iræ in atria dñi, & deficit in consideratione tātæ felicitatis, nec valet attingere profunditatem tanti mysterij illorum felicium mansionum, quia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hoīs ascendit, quę præparasti Deus diligentib. te. D Dupliciter. n. deficit anima mea. Primo quo ad intellectum: quia non pt̄ altitudinem tāti mysterij comprehendere nec attingere. Secundo deficit quo ad uoluntatem: quia anima mea liquefacta est & ī extasim uenit præ amore, & dulcedine, & desiderio tantæ felicitatis: nam non solum cor meum. i. anima mea: sed ēt caro mea per quandam redundātiam exultauerūt in Deum uiuum quia anima magis est vbi amat, quam ubi informat. Et sic trahit carnem a mundanis totam secū, & quasi conuertit eam ad se. Et sic totus homo in carne, & corpore trāsformat in Deū amatum, & illam felicitatem desiderata, vnde totus homo in anima, & corpore non solum obliuiscitur alia, sed ēt seipsum, & sic euolat in contemplationem Dei, & desiderium illius æternæ felicitatis. q. d. ergo Dauid in his duob. uersib. O domine postquam E celebraui ista tabernacula materialia in terris: fac me celebrare festum tabernaculorū in cœlis: quia anima mea iam cupit exire ab his tabernaculis mundanis, & habitare tecū in cęlestib. Nota etiam, q ista corpora corruptibilia, in quib. nunc habitamus dicuntur tabernacula animarum nostrarum, in quib. tabernaculis animæ nostrę affliguntur propter corruptionem, & concupiscentiam, & pęnalitatem. ex quo tabernaculo Paulus apostolus cupiebat dissolui, & esse cum Christo de quo ēt tabernaculo dicebat Petrus in 2. epistola cap. 1. Quamdiu sum in hoc tabernaculo suscitare uos in cōmunicatione certus, q uelox est depositio tabernaculi mei. Sed in finali resurrectione ista tabernacula corruptibilia mutabuntur in gloriosa, & incorruptibilia, quia oportet hoc corruptibile induere corruptelam. Et tunc in cęlo ista nostra erunt gloriosa, & sic erunt animabus nostris ad gloriam, quæ ante fuerant ad sarcinam: ut inquit Aug. 12. super Gene. ad literam. De istis etiam tabernaculis. s. corporibus gloriosis, ī quib. habitabimus in patria, dicit propheta. Quam dilecta tabernacula tua domine &c.

Etenim passer inuenit sibi domum: & turtur nidum ubi reponat pullos suos.

Altaria tua domine uirtutum: rex meus & Deus meus.

Beati qui habitant in domo tua domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.

Hic cōtemplabat propheta quāta est, & fuit

A fuit diligentia, & sollicitudo diuinæ misericordiæ, & benignitatis erga nos. Nam sicut passer fabricauit sibi domū, & locum in foraminibus parietum, & etiam turtur fabricauit nidum in arboribus, & parietibus vbi tute, & securè reponat pullos suos, & cum tanta sollicitudine alit, & nutrit, & eis victum quærit: Ita Deus ab æterno nos prædestinauit, & ex tempore ab origine mundi cœlum empyreum ad nostram mansionem præparauit, & creauit. Sed quia Adam propter suam ingratitudinem, & inobedientiam supradictum locum pro se, & pro nobis perdidit, ideo Deus cum venit plenitudo temporis misit filium suum volando de cœlo ad terram in similitudinem carnis peccati, sed inter omnes homines solus per hunc mundum sine peccato volauit, & post mortem, & passionem a
B mortuis resurgens velociter in cœlum volauit, & ibi nobis nidos, & mansiones, & tabernacula felicia præparauit, & filios suos quos ex baptisma regenerauit, ibidem reposuit, & collocauit. Dicitur ergo Christus passer in quantum sine pondere peccati post resurrectionem a terra usq; in cœlum velociter volauit dicitur vero turtur a simplicitate, & puritate. Ecclesia etiam passer dicitur inquantū per fidem, & caritatem volat in cœlum. dicitur etiam turtur inquantum seruat ueram castitatem, & fidē suo sponso Christo, & ideo meretur inuenire domum in cœlo, & nidū. i. mansiones vbi reponat pullos suos. i. filios, quos ex baptismo generauit. Dicit ergo propheta. O rex meus per gubernationem, & cōseruationem, & Deus meus per creationem. & O domine virtutum, & angelorum: Xp̄s filius tuus sicut passer velociter volauit in cœlum, & inuenit sibi domum, & sicut turtur inuenit nidum in cœlo. i. illa tabernacula, & felices mansiones in cœlo fabricauit, & præparauit, & per merita suæ passionis acquisiuit ubi reponat pullos suos. s. filios, quos per mortem redemit, & per baptismum regenerauit. Et nota, quod propheta in hoc loco æterna tabernacula, & masiones beatorum uocat altaria, ad denotandum excellentiam uitę beatorum. Nam cum in hoc sæculo uita nostra sit mixta ex actiua, & contemplatiua propter miserias huius mundi: ideo est necesse ut exerceamus opera actiue & releuemus proximum a miseria. Ibi autem quia nulla erit miseria: sed perpetuum gaudium, & libertas: iō non sunt necessaria opera misericordiæ, nec

C

uita actiua, & sic ibi est sola uita contemplatiua. Ideo in hac habemus duplicem domū. s. domos familiares ad uitam actiuam, & ecclesias, & altaria ad cōtemplandum. Sed quia in cœlo sola uita contemplatiua exercet̄: iō illa tabernacula, in quibus manent beati, altaria nuncupantur. dr̄ enim altare quasi alta ara. dicuntur ergo altaria illa tabernacula: quia alta, & a mundanis eleuata, & liberata, & ad solam contemplationem, & laudē Dei deputata. & ideo cum dixit, q̄ Christus præparauit nobis altaria: illico seq̃tur, & subdit. Beati, qui habitant in domo tua domine in sæcula sæculorum laudabūt te. Illæ ergo mā siones sunt beatis tabernacula, in quib. habitant, & sunt altaria in quib. æternaliter Deū laudant, & sunt mensæ quibus æternaliter fruuntur. de quibus Christus dixit: Vado vobis parare locum, & ego dispono uobis sicut disposuit mihi pater meus regnum ut edatis, & bibatis super mēsam meam in regno meo, & sedeatis super tronos iudicantes duodecim tribus Israel. Lucæ. 22.

D

E

Beatus uir cuius est auxilium abs te: ascensiones in corde suo disposuit in ualle lacrimarum, in loco quem posuit.

Et enim benedictionem dabit legislator: ibunt de uirtute in uirtutem. uidebitur Deus Deorum in Sion.

Sed quia, ut dictū est, nemo potest celebrare prædictas festiuitates in patria per gloriā nisi prius celebrauerit in uia per gratiam, & legem euangelicam, quę non poterat haberi nisi per Christum mediatorem Dei, & hominum: ideo in hac secunda parte Dauid desiderans petit aduentum Christi, & legem euangelicam, per quam ad illam patriam intendit, & credit peruenire. Vnde notandum, quòd Christus legis dator duo dedit nobis quibus possumus ad illā patriā peruenire. s. gratiā, & ueritatē. Gratia est uirtus sacrorum qua purgamur, a peccatis & adiuuamur, & præseruamur, & pnīam agimus. Veritas aūt est fides articulorū, & intelligentia legis diuinæ. Sed ista gratia cōtinet i se quosdā gradus uirtutū per quos fideles ascendunt in statutū perfectionis in hac uita usq; in cœlum. Nam primo in baptismo recepimus fidem per quā inhæremus firmiter articulis fidei. i. credimus Deum trinum, & unum, & filium incarnatū, Et iste est primus gradus. Secundo quia cognoscimus per fidem Deum esse summum bonū, & creatorem, & redemptorē, & nostrū

F

A glorificatorem, ideo super omnia diligimus ipsum:& iste est secũdus gradus virtutis. Tertius quia vidimus, ꝙ nobis promisit gloriã in futuro &c. iõ contemptis omnibus rebus mũdanis ita totam spem nostram, & desiderium ponimus in ipso: & iste est tertius gradus virtutũ. Ex his sequitur quartus. s. operatio bona. Nam tunc conamur operari nõ nisi propter cœlestia nobis promissa, & ꝓpter Deũ creditũ, amatũ, & desideratũ. Ex quo patet, ꝙ caritas dupliciter p̃t considerari: Vno mõ in affectu, & sic p̃cedit spem: q̃a illico amamus creditũ Deũ, & promissa nobis bona, & ex cõsequenti ponimus nostrã spẽ in Deo. Et tunc sequitur caritas in effectu, quæ cõsistit in operando: Nam operatur per spem, & caritatẽ effectiuam, & fidem: q̃a una præsupponit aliã, & ita caritas effectiua siue operatiua
B dicit innocentia inquantum neminem lędit nec nocet: sed cuilibet prodest, & facit quod sibi vellet fieri cuilibet proximo, & tũc christianus dicitur vere iustus, & operatur secundum iustitiã fidei formatæ spe, & caritate: & iste dicitur ascensus de uirtute in uirtutẽ adeptus in baptismo. Secundus ascensus est per dona spũs sancti. Primò enim in cõfirmatione recipimus donũ sapientiæ: per quod adhibemus studiũ ad scientiã diuinorum, & sacræ scripturæ. Secundo donum intellectus: ꝑ qđ aperitur nobis intelligentia eorum quæ legimus in sacra scriptura. Tertio donum consilii: per quod recte eligimus uiuere, & attingere regnum nobis promissum per Christũ legiferũ nr̃m. Quarto datur donũ fortitudinis ꝑ qđ roboramur ad patiendum, & tolerãdum aduersa ꝑꝑ Xp̃m, & iustitiam: ut patet
C in martiribus. Quinto datur donum scientiæ, per quã discernimus nostra bona opera, & viuimus s̃m præcepta. Sexto dat donum pietatis ꝑ quod cultum verum, & latria Deo tribuimus. & in rebus dubiis saniorem partem eligimus, & ei inhæremus. Septimo datur donum timoris, per quod amore quodam filiali diuina mãdata seruiamus atque præcepta, & Deum exacerbare, & ipsi displicere oĩ conatu, & affectu cauemus, & sic ascẽdẽdo de virtute in virtutem gradualiter efficimur iusti. Tertius dicitur ascẽsus per gradus gratiarũ. Primo datur nobis a Deo gratia præueniẽs, ut bonũ uelimus, & sic incipimus bonum agere. Scđo datur gratia cooperãs, & sic ꝓficimus in operãdo bonũ. Tertio daĩ gratia perfecte perseueras in nobis, & sic perficimus operationẽ quã ĩcipimus. Primus gradus dĩ

D incipientiũ. Secundus ꝓficientium. Tertius perficientium, & sic est ascẽsus ad patriã, & ad statum perfectũ per gradus gratiæ. Quartus ascensus est s̃m gradus statuũ eccl̃iæ, & fidelium siue professionum. Nã prima professio nr̃a cõis est ꝓfessio fidei formatæ per baptismũ, & iste status cõuenit oĩbus Christianis. Secũdus gradus in ecclesia est religionis in quo profitentur religiosi obedientiã, paupertatem, & castitatem. Tertius est sacerdotum: vnde assumunt potestatem ministrandi sacramenta, & promittunt horas septẽ canonicas, & septies in die per totam vitã orare. Quartus gradus est episcoporum, qui omnes alios præsupponit, & in summa constituitur cum cæteros habeat regere, & pascere exẽplo, & doctrina: & non solum bona spũalia, sed ẽt temporalia s̃m facultatem distri-
E buere, ut patet per totam epistolam ad Titum. Et sic per oĩa ista quatuor genera graduum sunt ascensiones in cordibus Christianorum in hac uita, & ambulamus de uirtute ĩ uirtutẽ, & de gradu ĩ gradum, & sic ascẽdimus in Siõ superiorẽ, ubi uidebimus, & uidẽt beati Deũ Deorũ, & iste ascẽsus fit in hac lacrimarum ualle: incipiẽdo primò a pęnitẽtia ꝑ gratiã præuenientem, et proficiẽdo ꝑ opera pietatis, et mĩæ, et ꝑficiendo per cultum, et latriã vsq; in finem. Dicit ergo Dauid propheta in persona totius ecclesiæ. O Deꝰ beatus est ille vir cuius auxiliũ est abs te. i. à te. i. cui tu das gratiã auxiliantẽ: sine qua nemo põt aliq̃d boni agere: ꝑ quã ipsi à te collatã posuit, et ordinauit ascensiones per gradus virtutum prædictarũ in corde, et anima
F sua, et hoc in ista valle lacrymarũ, et in hoc mũdo, et in hoc loco quẽ ꝺñs posuit, et cõstituit ad pœnitentiã agendã, et ad bona; opa exercenda: nã spatiũ acquirendi vitã æternã in hac vita tm̃ Deꝰ hominibus dedit: vbi voluit pœnitentiã esse fructuosam: eò ꝙ hõ põt hic mutata volũtate simul operaq; mutare: vt ait Aug. in Enchiridio. Vult ergo hic innuere ꝓpheta, ꝙ beatus est ille homo qui ꝑ auxilium Dei et gratiã sibi collatã agit pœnitentiam in hac valle lacrymarum, et pęnitentiæ: quem locum Deus constituit ad pęnitentiam, et bona opera exercenda, et dũ egerit pœnitentiam ponit in corde suo ascensiones. i. ascendit de virtute in virtutem vsq; ad statum perfectum vsquequo ꝑueniat ad patriã. Sed q̃a nemo põt habere istã gratiã nec

peruenire

A peruenire ad patrem: nisi p Chrm q est via veritas, & vita. iõ sequit. Etenim pro quia vel certe Xps legis lator siue lator legis euã gelicæ: dabit hominib⁹ benedictionẽ, & gratiam sacramentorum per suã mortẽ, & passionem, & sic homines ibunt de virtute i virtutem: vt dictum est. vsquequo per bona opera ascendant in cœlum, & tunc videbit ab eis Deus Deorum in Sion superiori. Nã ibi omnes beati Deum speculantur. Hoc etiam potest referri ad Sion inferiorem. ubi Christus visus est, & prædicauit, & spiritum sanctũ apostolis dedit ubi adepti sunt dona gratiarum, & gradus uirtutum. Quasi dicat, ꝙ propterea Christus legis lator, & Deus Deorum. s. Deus apostolorum, & sanctorũ, de quibus dictum est in psalmo superiori: videbit in Sion in carne prædicando, & miracula faciẽdo. B Et ibidem dabit spiritum sanctũ apostolis & omnia dona gratiarũ, & oẽm benedictionem. Et apostoli ibunt de virtute in uirtutem, & sic couertetur totus mundus, & sic perueniet ad Chrm: hic p gratiã, & ad cęlum per gloriam. Et inde fideles assumẽt gratiam ut faciant ascensiones per gradus virtutum, & cũ lacrymis faciant pęnitentiã per ꝯtritionem, & confessionem, & satisfactionem in hac ualle lacrymarũ. & in hoc loco quem dñs posuit, & constituit ad pęnitentiam, & bona opera facienda, q.d. ꝙ iusti de uirtute in uirtutem, & per gradus uirtutum ascendunt ab hac Sion inferiori in Sion superiorem, in qua uident Deum Deorum per gloriam. Item ascendunt ad videndum Deum in Sion, quia aliter nemo potest ascendere ad uidendum Deum.

C *Domine Deus uirtutum exaudi orationem meam auribus precipe Deus Iacob.*

Protector noster aspice Deus, & respice in faciem Christi tui.

Hic assignat mediũ per quod hmõi gratia est nobis acquirenda, quia non nisi per Christum mediatorẽ Dei, & hominum, ut dictũ est. Iõ petit accelerari aduentum Christi, & mysterium incarnationis, & passionis orando ad patrem ut mittat filium suum dicẽs. O dñe pater Deus uirtutum, & ò Deus Iacob cui facta est repromissio de Messia uenturo, exaudi orationem meã, & oĩum patriarcarũ, & pphetarũ, & toti⁹ ecclesiæ, & aurib. percipe eam. i. inclina aures tuæ miæ in me, & suscipe deprecationem nostram. Et tu Deus protector noster qui semper liberasti patres nostros a periculis, & psecutionib. tpalib. aspice hanc nostram miseriam, & captiuitatem, & mortem spũalem, in qua sumus in ptãte diaboli a qua non possumus liberari nisi per Iesum Christum filium tuũ: ergo respice in faciem. i. humanitatem Christi filij tui, & mitte eũ in carnem, & respice in faciẽ eius. i. accepta mortem, & passionẽ pro nobis, & libera nos per illam. Hanc eandem orationem facit hodie ecclesia pro statu isto ut respiciat i faciẽ Christi mediatoris, ut acceptet passionẽ eius in recompẽsationẽ, & satisfactionẽ p peccatis nostris postquam merita nostra non sufficiunt. Vnde nota, ꝙ facies Christi dr humanitas, in qua ab hoĩb. uidebat: in qua Christus passus est, & meruit pro nobis in qua quidem humanitate latebat diuinitas, q̃ quidẽ humanitas erat instrm diuinitatis, & notificabat eam. Dicit E ergo propheta: ò Deus pater postquam nos non sufficimus ad satisfaciendum pro pctõ, nec aliquis patriarcharũ aut pphetarũ nec a liqua creatura. respice ergo in faciẽ, & humanitatem Christi filii tui, & humanitatem quæ pro nobis passa est, & percussa, & flagellata, & crucifixa, & accepta passionem eius, q a ipse ẽ Chrs tu⁹, & a te nobis missus De⁹, & homo, rex, & sacerdos, hostia, & victima.

Quia melior ẽ dies una in atriis tuis sup millia.

Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.

Hic assignat propheta mediũ ex parte nostri, per quod habemus uenire in supradicta desiderata tabernacula, quæ quidem media sunt misericordia, & humilitas, & veritas, & iustitia, sine quib. ad illa æterna tabernacula nemo poterit puenire. i q b. tabernaculis est F una perpetua dies sine tenebris, & sine nocte. Ad cuius intellm est notandum, ꝙ causa quare in hoc mundo inferiori numerant dies, & noctes, est latio, et ascensio solis super terram. Nã p suã lationẽ, et pñtiam sup nrm hemisphęrium causat nobis diẽ, et per suam absentiã dum fertur sup aliud hemisphęrium causatur nobis nox, & sic aduẽtus eiusdem solis ab oriente causat nobis aliam diem, et sic numerantur dies, et noctis, et sic patet, ꝙ iste dies numeratur p successionem noctis, sed quia in inferno nusquam apparet sol, iõ semper est nox ibi, et per consequens est una nox cui nunquã succedit dies, et sic est nox æterna, ut ait Virgilius. Sed quia in gloria paradisi Christus, q est sol iustitiæ, semper

A per est pñs, & nunq̃ absens: iõ ibi est dies, cui nunquam succedit dies. Ergo semper est vna dies, & æterna, vt patet Apoc. vlt. Beati ergo videntes diuinã essentiã, & Deum incarnatum, nam sp vident verum, & æternũ solem, & per consequens semper eis est dies vna existentib. in tabernaculis, & mansionibus cœlestibus. Et non solum vident lucem illã spũalem, & inaccessibilẽ sed ẽt corporalem ipsius cœli empyrei: in quo habitant: q̃a lucidũ est sine calore, & sic semp ibi est vna dies sine nocte, & sine tenebris. Sed quia istã diem acquisiuit nobis Christ⁹ p humimilitatẽ, & mortẽ, & passionẽ suam, & vt patet ad Philip. 2. seipsũ exinaniuit obediens vsq; ad mortẽ &c. Iõ nõ vult, q̃ possideãt illa tabernacula, & diẽ æternum nisi humiles, & abiecti, & pœnitentes: qui in mundo ambulauerunt p viã humilitatis, & pœnitentiæ. Et q̃a cõtemnentes mundana potius voluerunt esse abiecti, & parati mori propter Christũ: iõ dicit ,ppheta i persona cuiuslibet iusti, & toti⁹ ecclesiæ. Quia ego vidi, q̃ melior est vna dies quæ est in atriis tuis, & tabernaculis, & mãsionibus cœlestibus super. M. i. quam. M. millium huiusq; mundi: ideo magis elegi esse humilis, & abiectus, & pauper, & afflictus p secutionibus in domo Dei mei. s. in hac ecclesia militãti. quàm habitare in tabernaculis, & magnis palatiis hoĩm pctõrũ, & superborum, & mundanorum. Vnde tabernacula in quibus pctõres habitãt sunt superbia, auaritia, impietas, luxuria, in quibus sunt inuoluti i hac vita. Item in tabernaculis peccatorũ. i. regum, et tyrãnorum nõ habitãt nec ,p sperant nisi adulatores, & mendaces, & dolosi, & maligni, & lenones, & susurrones: hos aũt fugit q̃libet iustus: iõ illi tales post hanc uitã, & mundanã fęlicitatẽ expectant habitare in inferno in æternum, vbi erit perpetua nox sine luce, & sine die. Ego ãt habitabo in cęlesti pr̃ia: ubi est una dies æterna sine nocte. Et subdit causam quare elegit in hoc mundo humilitatem, & dicit.

Quia misericordiam & ueritatem diligit Deus, gratiam & gloriam dabit dominus.

Non priuabit bonis eos qui ambulant in innocentia domine uirtutum beatus homo qui sperat in te.

Quia mĩam, & ueritatem simul cum humilitate diligit Deus. Et rõ est, quia ipse fuit misericors, & uerus, & iustus, ideo diligit mĩam, & ueritatem. Et intelligit per ueritatem omnem iustitiam. Ex quo patet, q̃ tres virtutes sunt, quib. acquiritur principaliter regnum cęleste, & consequimur æterna tabernacula. Primo humilitas, quia omnis qui se humiliat exaltabitur. Secundo ueritas: nam ex ueritate nascitur omnis uirtus: nam si est uerus, de necessitate erit iustus, & per consequens nemini vult nocere, nec fraudẽ inferre, sed cuilibet proximo prodesse: quare ex ueritate nascitur iustitia, & ex iustitia innocentia, & ex innocentia misericordia, & per consequens humilitas. sine quib. nemo põt conscendere in superna tabernacula vt dictum est ps. 14. ubi dicitur. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo: aut quis requiescit in monte sancto tuo? Respondet. Qui ingrediť sine macula, & operatur iustitia &c. Item psalm. 23. Quis ascendet in monte domini: aut quis stabit in loco sancto eius? Respondet propheta. Innocens manib. & mundo corde &c. Tertia virtus est misericordia. nam per opera misericordiæ recipimur in æterna tabernacula: ut ait saluator Lucę. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis recipiant uos in æterna tabernacula. Ex supradictis patet, q̃ istæ tres virtutes sunt media, quib. consequimur æterna tabernacula. quas quidem uirtutes Deus diligit, & habentib. has uirtutes Deus dat gratiam in præsenti & gloriam in futuro. Iõ dicit propheta. Iõ elegi esse abiectus. i. humilis in domo Dei mei, & ĩnocẽs in hoc mũdo, q̃a mĩam, & ueritatem diligit Deus, & iõ solis illis humilib. & misericordib. dñs dabit gratiam in pñti, & gloriam in futuro, & exinde scio, q̃ Deus non priuabit bonis cœlestib. humiles, & ueros, & misericordes, & iustos qui ambulant in innocentia: imo conferet eis supradicta tabernacula. Quare dico, q̃ beatus est hõ, qui contẽnit ista mundana, & sperat in te dñe, q̃a talis licet videať abiectus in hoc mundo, tamen in futuro habitabit in ęternis tabernaculis in illa luce sine nocte. Ex quib. patet, q̃ propheta Dauid, & populus Dei ante incarnationẽ simul petebat in hoc ps. aduentum Christi, & futurã gloriã. nos aũt iã non expectamus nisi liberari a peccatis p pęnitentiã, & bñ operari per gratiam, & dissolui ab hoc mortali corpore, & habitare in cœlestib. tabernaculis. Ex supradictis in hoc ps. põt recolligi octo conclusiones. Prima cõclusio, q̃ quilibet iustus, & verus Christianus licet habitet in hoc corpore mortali, tñ contemptis reb. mundanis

A toto mentis affectu desiderat habitare in illis cęlestibus tabernaculis. Secunda conclusio, ꝙ sicut passer,& turtur faciunt nidum ad reponendum pullos suos, ita Christus fabricauit altaria, & mansiones in cœlo.ubi fideles sui quiescant,& laudent Deum in æternum. Tertia conclusio, ꝙ nemo potest ascendere illa tabernacula, nisi ascenderit per gradus uirtutum, dum uiuit in hoc mundo. Quarta cōclusio, ꝙ nemo potest uidere Deū Deorū in Sion superiori,nisi per exercitium uirtutū acquirat merita in hac uita, & in hoc loco lacrimarū, ubi Deus uoluit opera esse meritoria.& pœnitentiam fructuosam. Quinta conclusio, ꝙ nemo potest ambulare de uirtute in uirtutem nec agere pœnitentiā, nec opera meritoria,nisi per gratiam,& merita Christi.Sexta conclusio, quòd melior est illa dies æterna sine nocte, quàm multa. M.huius uitæ. B Septima conclusio, ꝙ melius est esse abiectum, & uiuere cum humilitate, & paupertate in hac uita: quàm cum superbia, & copia bonorum temporalium, & fauore in domibus regum. Nam Deus non dat cœlestia tabernacula nisi humilibus, & iustis, & misericordibus. Octaua conclusio, quòd Deus non priuabit bonis cœlestibus innocentes simplices,& contemptores huius mundi sperantes in se, imo ditabit bonis fruibilibus, & æternis.

PSALMVS LXXXIII.

Benedixisti domine terram tuam: auertisti captiuitatem Iacob.

Remisisti iniquitatem plebis tuæ operuisti omnia peccata eorum.

Mitigasti omnem iram tuam,auertisti ab ira indignationis tuæ.

C *Conuerte nos Deus salutaris noster: & auerte iram tuam a nobis.*

Huic ps. præponitur talis titulus. s. In finē filijs Core canticum psal. Ex titulo apparet, quod Dauid fecit hunc ps.& dedit ipsum cātādum choro ipsius Heman, qui erat de filijs Core, ut cantaret ipsum cum toto conatu uocum:eo ꝙ uocabant Christum in isto psalmo ut ueniret in carnem ad saluandū genus humanum. Ad cuius intellectum est notandū, sicut dictū est in prologo tractatu tertio:& regula. 10. & psalmo. 77. quod Dauid in psalmis, ut plurimum procedit a figura ad figuratum,& a parabola ad ueritatem ipsi correspondentem in nouo testamento. Duo ergo facit Dauid principaliter in hoc psal. Nam primo proponit parabolas & figuras in quibus præuidit mysteriū incarnationis, & nostræ redemptionis.Secundo petit Christum, D ut ueniat in carnem ad saluandū & liberandū genus humanū: ibi, Conuerte nos Deus. Quātū ad primū est notandū, ꝙ Christus cōiter in sacra scriptura dr̄ fructus, ut patet ps. 126. Filij merces fructus uētris. Item ps. 131. De fructu uentris tui ponā super sedē tuam. Vnde Christus dupliciter dicit̄ fructus. Vno modo inquantùm fuit nobis datus siue erat dandus in supplementum fructus ligni uitæ paradisi,quem perdidit Adam,prout dictum est ps. 1. Alio modo inquantum erat dandus in antidotum,& medelam cōtra morbum,& uenenum fructus prohibiti quem comedit Adam cuius ueneno totum genus humanum fuit infectum, & uulneratum, & sauciatū,& sic Xp̄s fuit figuratus per fructū ligni uitę qđ E fuit plantatum a principio in paradiso quod germinauit illa bn̄dicta terra paradisi: sicut dictum fuit ps. 1. Itē sicut Christus fuit figuratus per lignū fructiferū uitæ,ita pariter uirgo Maria fuit figurata per illā terrā, & hortum delitiarum paradisi quæ germinauit illud lignū,& fructum uitæ.Nam sicut illud lignum fuit germinatum,& ortum ex illa terra benedicta, quam nullum aratrū aut rastrū uiolauerat:ita Christus fuit germinatus secūdū carnē ex illo utero uirginali, & intemerato nullo maritali aut uirili amplexu uiolato nec temerato. Itē sicut Adam primus homo fuit formatus manu Dei ex illa terra benedicta,& inuiolata nullo rastro aut aratro rupta vel temerata, ita Xp̄s fuit formatus solo opere spūs sancti in illo vtero intemerato,& inuiolato ex puris sāguinibus virginis matris. F Et sic virgo Maria iam fuit figuraliter benedicta in illa terra,quæ in principio ꝓduxit lignum vitæ, & ex qua formatus est Adam primus hō. Itē mysterium incarnationis Xp̄i nō solum fuit figuratum per productionē ligni vitæ, & per formationē corporis ipsius Adā ex terra virgine, & inuiolata sicut dictū est, sed etiam fuit figuratum in benedictione ipsius Iacob. Gen. 27 quando benedixit eum Isaac pater eius. Vn̄ sicut Rebecca induit Iacob vestimentis ipsius Esau, & cooperuit manus eius pellibus hœdi ad similitudinē Esau, Ita pariter virgo Maria induit verbum ęternum vestibus,& pelle humanitatis, & carnis mortalis, quando Christus seipsum exinaniuit formā serui accipiēs in similitudinē hoīm

factus,&

A factus, & habitu inuentus ut homo, & sic virgo Maria iã fuit figurata per Rebeccã, & benedicta in Iacob, in cuius renib. uirtualiter erat seminaliter. Itẽ Isaac iam tũc ꝓuidit & sensit in spiritu odorẽ uirtutũ, & gratiarũ & uestimentorũ humanitatis Christi, & Virginis Mariæ qñ dixit. Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni quem benedixit dñs &c. Ex quib. patet, ꝙ uirgo Maria iam tunc fuit figurata & figuraliter benedicta per illũ agrũ odoriferũ, & floridũ, quẽ bñdixit Isaac &c. Ex quib. oĩbus patet, ꝙ uirgo Maria q̃ Xp̃m germinauit, multipliciter fuit in uet. testa. figuraliter benedicta. s. in illa terra, & paradiso delitiarũ, quæ germinauit lignũ uitæ, & inuiolata, ex qua fuit formatus Adam, & in illo agro odorifero quẽ benedixit Isaac. Secundo est notandum, ꝙ sicut virgo Maria fuit multipliciter benedicta figuraliter per

B illam terram quæ produxit lignum uitæ, & ex qua formatus fuit Adam, & per agrum odoriferũ quẽ benedixit Isaac prout dictũ est, ita per oppositũ tota nostra terra. i. gñatio, ex qua sumus generati carnaliter fuit maledicta realiter in Eua, & figuraliter in maledictione terræ ꝑꝑ pctm̃ primorũ parentum, qñ dixit ipsi Adã. Maledicta terra in opere tuo: tribulos & spinas germinabit tibi. i. maledicta erit sensualitas, & caro tua, & vitio concupiscentiæ corrupta, quia germinabit tibi tribulos, & spinas peccatorũ, & vitiorum, & tentationũ iugiter animã pungentiũ, & vulnerantiũ, quia iugiter & assidue caro luctabitur aduersus spiritum &c. Mulieri aũt dixit. Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos in dolore paries &c. Et sic patet,

C qualiter ille cibus prohibitus infecit, & corrupit terrã nostram ex qua carnaliter oẽs sumus germinati, & irritauit, & concitauit irã & indignationem Dei contra nos, & induxit omnes ĩfirmitates corporales, & spirituales, & finaliter mortem corporis & animæ Et taliter ĩfecit, & corrupit, & maledixit terrã nostrã, ꝙ nõ germinat in nobis nisi spinas & tribulos peccatorũ. Sed dñs omnipotẽs benedixit terrã suã. s. virginem Mariã, quæ germinauit illũ bñdictum fructum salubrẽ & antidotarium qui abstulit a nobis oẽm maledictionẽ, & dedit benedictionẽ, & sanauit nostros languores, & infirmitates, & mitigauit iram Dei, & auertit a nobis eius indignationẽ, vt patebit. Tertio est notandum ꝙ sicut maledictio nostra fuit data in primis parentibus, &

D figurata in maledictione terrę eorũ, & benedictio virginis Mariæ fuit multipliciter figurata, prout dcm̃ est in prima doctrina, Ita pariter nostra redẽptio, & liberatio fuit multipliciter figurata, & maxime ĩ liberatione captiuitatis filiorũ Israel de Ægypto, & in multiplici liberatione facta tp̃e Iudicum. Et ita pariter mitigatio iræ, & idignationis Dei erga genus humanũ fuit figurata multipl'r in vet. test. puta qñ Deus remisit iniquitatẽ plebi suæ ad preces Moysi qñ fecerunt vitulum in Oreb. Exo. 33. Item qñ Moyses mitigauit iram Dei qñ Deus uolebat totaliter illum populum delere ꝑꝑ ingratitudinẽ, quia uoluerunt sibi cõstituere aliũ ducẽ, & reuerti ĩ Aegyptum. Numeri. 14. Item Moyses mitigauit iram Dei, quando populus fornicatus est cum Madianitis, & adorauit Beelfegor. Nume. 25. quæ oĩa ista figurabãt qualiter Christus fructus terræ virginalis debebat irã, & indignationẽ Dei placare, & recõciliare genus humanũ cũ Deo patre. Omnia ergo ista mysteria incarnationis, & nostræ redẽptionis, & recõciliationis ꝓuidens Dauid in spiritu, proponit, & adducit gesta vet. test. in quibus prophetico spiritu ꝓuidit ista mysteria. Et procedit allegorice a figura ad figuratum petendo nostrã redemptionem. Vnde dicit ad patrem O dñe tu quondã figuraliter benedixisti terram tuam. s. Virginẽ Mariã in qua debes uerbũ tuũ seminare, & ex qua ille bñdictus fructus, q̃ oẽ maledictum dẽt auferre, & in quo oẽs gentes sunt benedicẽdæ, est germinãdus & nasciturus. Nam primo benedixisti illam terrã figuraliter benedicendo illam terrã paradisi, quę germinauit lignũ uitę, & illã terrã virgineam, & incorruptam, ex qua formatus

E fuit primus homo, & benedixisti ẽt istam terrã: qñ Isaac benedixit Iacob & illum agrum odoriferum: vñ Iacob attulit cibum. Ge. 27. Item nõ solum benedixisti terram. i. virginẽ Mariam p supradictas benedictiones: sed etiam redemisti multipliciter, & figuraliter genus humanum, & mitigasti iram tuam. Nam primo figurasti mysterium nostræ redẽptionis, qñ auertisti captiuitatem Iacob, & filiorum Israel ab Aegypto. Itẽ figuraliter remisisti iniquitatem nostram, quando remisisti iniquitatẽ plebis tuæ, quando fecerunt vitulum conflatilẽ in Oreb. Exo. 33. Item multotiens operuisti peccata eorum non ad pœnã imputando, quando multotiens murmurabant contra Moysen: imo dedisti eis manna de

A de cœlo, & carnes in abūdantia. Exo. 16. Itē mitigasti, & auertisti eos ab ira indignationis tuæ ad preces Moysi, qñ voluerūt reuerti in Ægyptū. Et qñ immisisti serpentes igni tos, & quando fornicati sunt cum Beelfegor, & quando per diuersos iudices liberasti eos de captiuitate, & persecutione finitimorum. Sed oīa illa mysteria figurabant mysterium incarnationis, & nostrę redemptionis, & reconciliationis. Ergo o Deus salutaris noster conuerte nos ad te, & auerte irā tuā a nobis: sicut per illa supradicta mysteria figurasti, & promisisti, quia iam est hora, ꝙ mitiges irā tuā, & cōuertas nos ad te, ꝙa diu, & ꝑ magna tpa fuimus exules, & separati a te.

Nunquid in æternum irasceris nobis, aut extendes iram tuam a generatione in generationem?

Quasi dicat, non est credendum. Primo

B pp tuā bonitatem, & mīam. Scđo pp multiplices promissiones supradictas patrib. figuraliter factas: q.d. iam tempus est, ut impleas promissiones tuas, ut iustificeris in sermonibus tuis, & spes nostra non sit frustra, & vana, immo credo, ꝙ tu uenies, & uerificabis omnes promissiones tuas. De inde cū dicit.

Deus tu conuersus viuificabis nos: & plebs tua lætabitur in te.

Ostende nobis domine misericordiam tuam: & salutare tuum da nobis.

Explicat totum mysterium nostrę redemptionis, & oēs fructus, & effectus, & utilitates eius. Ad cuius intellectum est notandū, qđ ille fructus prohibitus, quē comedit Adā attulit mundo septem maledictiones, & dāna. Primo. n. attulit mortem corporalem. Secūdo labores, & miserias, & infirmitates cor

C porales. Tertio mortē animę, & pctm̄. Quarto iram, & indignationē Dei. Quinto exiliū & separationē a Deo. Sexto ignorantiā. Septimo pęnā æterna. Sed quia ille benedictus fructus uteri uirginalis datus est nobis ī medelam, & antidotum ꝯ venenum illius cibi prohibiti: ideo totam maledictionem Euæ in benedictionem mutauit Mariæ, ut inquit Augusti. Ideo sicut ille cib. lethifer nos infecit, ita per oppositum iste benedictus, & salutaris fructus nos refecit, & sicut ille nos interfecit, & mortificauit, ita iste nos uiuificauit. Et sicut ille in oēs miserias, & infirmitates nos deiecit: ita iste ab omni miseria releuauit, et sanauit. Et sicut ille irā Dei, & indignationem ꝯ nos concitauit, ita iste iram Dei erga nos mitigauit. Item sicut ille nos a

D Deo separauit: ita iste nos Deo pacificauit, et reconciliauit. Item sicut ille in totum genus humanum tenebras ignorantię induxit, ita iste lumen ueritatis adduxit. Item sicut ille nos scelere infecit, et a uia deuiauit, ita iste nos ꝑ legem euangelicā iustificauit. Itē sicut ille nos in ꝑpetuā pęnā, et in infernū destinauerat, et dānauerat, ita iste in æternū nos in cœlesti patria, et gloria beatificauit. Oīa ergo ista ꝓuidēs Dauid in spū, iō nominat, et appellat, et petit istū benedictum fructū sub septē noīb. Vnde appellat ipsum fructū salutarem inꝙ̄tum nos sanauit, & uiuificauit a morte, et appellat ipsum mīam, inꝙ̄tū nos ab omni miseria releuauit, et appellat ipsum iustitiā inꝙ̄tum nos ab oī pctō iustificauit. Et appellat ipsum veritatem inꝙ̄tū nos ab omni ignorrntia illuminauit, et omnia, ꝙ̄ erant scripta in lege, et prophetis ueri

E ficauit. Et appellat ipsum benignitatē inꝙ̄tū irā, et indignationē Dei erga nos mitigauit, et appellat ipsum pacē inꝙ̄tū nos patri recōciliauit, & nos adinuicē sub una fide, & caritate in vna ecclīa cōgregauit, & ligauit: & appellat ipsum gloriā nrām inꝙ̄tū nos in cęlesti gloria beatificauit. Et hoc est qđ intendit dicere, & petere Dauid in toto residuo huius ps. Vnde ait. O dñe Deus pater ostende nobis mīam tuam filium tuum mittēdo. ꝑ quem ostendes mīam tuam in mundo, & saluare. i. fructū salutis da nobis ad sananda vulnera pctōrum ꝯ venenum cibi prohibiti, quē comedit Adā. Et tūc tu Deus conuersus ab ira in mīam viuificabis nos per istum fructum salutiferū a morte peccati, & a morte corporali, & tunc plebs tua a morte pcti uiuificata, & ab oī miseria releuata lætabitur

F in te in aduētu filii tui in carnē. Et iō ut omnia ista fiant, ostēde nobis mīam &c. Et tūc.

Audiam quid loquatur in me dominus Deus quoniam loquetur in pacem in plebem suam.

Et super sanctos suos: & in eos qui conuertuntur ad cor.

Verumtamen propè timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra.

Audiam quid loquatur dominus meus Iesus Christus Deus incarnatus, quando ascēdet in montem, & aperiet os suū, & declarabit mihi legē, & ꝓphetas, ut patet Mat. 5. Vnde ante non potui audire uocē domini per se, sed ꝑ angelos, & Moysen, & ꝓphetas, sed qñ Christus uenerit in carnē, audiam ꝙ̄d loquatur in me dñe Deus ꝑ os suum, qñ ipse

personaliter

A personaliter loquetur pacem,& redemptionem in plebē suā per legem euangelicā iustificantem,& Deo fideles reconciliantem. Veruntamen saluare ipsius.s.salus,& redemptio ipsius Christi non erit prope scribas,& phariseos,& Iudæos cæcos & obstinatos ipsum negātes:sed erit prope apostolos,& discipulos timentes, & sequentes eum,& sup omnes sanctos suos martires,& confessores, & super omnes per baptisinum sanctificatos & in eo omnes tam gentiles q̄ Iudæos q cōuertentur ad cor.i.qui corde,& ore Christū confitebuntur Deum , & hominem ut verū redemptorem, quia corde creditur ad iustitiam,ore aūt confessio fit ad salutem. Iō omnis qui inuocauerit nomen dn̄i saluus erit , ad Rom.10.Iō solis istis erit fructuosa Chri redemptio.Et iō ut Chrs qui est gloria nr̄a, B inhabitaret in terra.i.humanitate nr̄a.i.vt sumendo carnem nos posset redimere,& glorificare , vt verus & perfectus redemptor habitaret in nobis, & humanitate nostra ad redimēdum & glorificandum omnes virtutes,& pfectiones fuerūt in eo ꝯgregatæ.Nā.

Misericordia & ueritas obuiauerunt sibi : iustitia & pax osculatæ sunt.

Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit.

Hiusmodi virtutes in Christo obuiauerunt sibi,& pariter osculatæ sunt, & in eo cūctæ:puta misericordia ad remittendum nobis oīa pctā, & releuandum nos ab omni miseria corporis,& animæ,& ueritas ad tollendam,& fugandam nr̄am ignorantiam, & ad verificandas oēs scripturas,& ad docendam legem euangelicam.Et fuit in eo iustitia ad C iustificādum nos ab omni peccato per legē euangelicam,& gratiam sacramentorum,& fuit in eo pax,& caritas ad reconciliandum cum Deo patre.Vnde nota, ꝙ ista 7.noīa dicunt idem essentialiter,& substantialiter in Deo,quia Deus essentialiter est q̄cquid hēt, & sic Deus est substātialiter sua salus, & sua benignitas,& sua mīa , & iustitia &c. Sed differunt ista noīa penes modos significandi,& connotandi, inq̄tum connotant distincta,& significant diuersos effectus in nobis. Vñ ipsa diuina essentia dr̄ iustitia : inq̄tum tribuit vnicuiq; quod suum est,& dr̄ mīa:inquantum reuelat nos ab omni miseria,& remittit nobis debitum,& sic de singulis. Sed istæ eadem perfectiones sunt cōicatę animę Christi per quandam eminentiam, & excellentiam super oēs creaturas: ut oīa ille possit dispēsare membris suis per gratiam vnionis tanq̄ caput ecclesiæ:ut dictū est.Iō i scriptura q̄nq; vnū sumitur pro alio, nā veritas sumit̄ pro iustitia,ut ps.118. Oīa mādata tua ueritas.i.iustitia,& principium verborū tuorum veritas.Item Esa.39. Sicut ego pr̄ filiis notam faciet ueritatem.i. iustitiam . Itē per veritatem qr̄ q; intell'r mīa, ut in eodem capi.Neq; mors laudabit te: neq; qui descēdūt in lacum expectabunt ueritatem.i.iustitiam tuā.Et sic ergo idem Xp̄s inq̄tū Deus est essentialiter mīa,& iustitia,& ueritas,& inq̄tum hō hēt oīa ista eminenter primo habitual'r in aīa,scd̄o per grm̄ tanq̄ caput,& hoc dicit Dauid cum subdit. Veritas de terra orta est.i.filius Dei qui est verbum æternū , & sapientia,& veritas patris ab æterno genita quæ ex ore altissimi prodiit. Ista in quā veritas licet ab æterno, & an̄ luciferū sit genita, E & orta ex ore altissimi:tn̄ ex tpe orta est fm̄ carnē de terra nostra.i.de ventre intemerato virginis Mariæ,q est terra nr̄a, q̄a de nr̄a humanitate. Nam sicut ista ueritas est genita ante luciferum ex utero,& memoria fœcunda patris fm̄ diuinitatem: ita post luciferum ex tpe orta est, & genita ista veritas ex vtero.fœcundo matris fm̄ humanitatem, & isto mō veritas de terra orta est. Sed primo, & an̄ iustitia,q̄ est idem Dei filius, de cœlo in terram prospexit. Et iō motus misericordia venit in carnē, ut audiret gemitus compeditorum,& solueret filios interemptorū, ut patebit psal.101.Et ideo subdit.

Etenim dominus dabit benignitatem: et terra nostra dabit fructum suum.

Iustitia ante eum ambulabit:et ponet in uia gressus suos. F

Etenim.s.certe per istum Iesum Christū dominus dabit benignitatem in terra ad mitigandam iram, & indignationem patris,& ad reddēdum ipsum benignum erga genus humanū.Et terra nr̄a.i.virgo Maria, de qua dictum est Esa.11. Egredietur uirga de radice iesse,& flos de radice eius ascendet. & ca.45.Rorate cœli desuper,& nubes pluāt iustum aperiatur terra, & germinet saluatorē &c.Ista in quā terra nostra dabit fructum suum:q̄n concipiet,& pariet illum benedictū fructū,in quo benedicentur omnes gentes.Et tūc iustitia ante eum ambulabit.s.lex euangelica hominem perfecte iustificās, & hominem iustificādo ambulabit ante eum: quia

A quia primo ipse legem euangelicam feret, & ex consequenti apostoli per vniuersum mundum ipsam prædicabūt, & sic ipse Christus qui est iustitia vera, ponet gressus suos in via: quia carnē sumendo fiet viator in similitudinem hominum factus, & habitu inuētus ut homo. Et etiam ipsa lex euāgelica, in qua consistit tota nostra iustitia ponet gressus in via, quando vniuersum mundum prædicabitur: Ex quibus omnibus patet qualiter iste benedictus fructus vteri virginalis, in quo congregatæ fuerunt septem supradictæ perfectiones. s. salus, & misericordia, & veritas, & pax, & benignitas, & iustitia, & gloria, totam maledictionem Euæ in benedictionem mutauit Mariæ matris suæ. Et sic fuit nobis datus in medelam, & antidotum, & remediū contra venenū cibi prohibiti, quē Adā comedit.

B Sed ad maiorem declarationem eorum q̄ dicta sunt, est notādum, ꝙ licet Christus esset verus Deus, tñ erat similiter verus, & integer homo Et iō septē genera perfectionum erāt considerāda in illa humanitate assumpta sicut in Christo inquantum homo sic assumptus. Nam primo erat in eo consideranda ꝑfectio essentialis per quam reponebatur in in specie humana, quæ quidem perfectio dicitur præcedere formam. Secundo considerabantur in eo perfectiones naturales consequentes formam. s. potentiæ intellectiuæ, & sensitiuæ, & motiuæ, & cætera q̄ erant in eo principia operandi. Tertio erant considerande perfectiones, & bona gratuita personalia, sicut erant habitus infusi, & dona spiritus sācti. Quarto dona gratifica. s. gratia & caritas, & omnia merita. Quinto erant considerandaa bona deifica: quę habebat per gratiā vnio-

C nis, per quam ipsi cōicabantur idiomata eorū q̄ sunt Dei: quia dicebatur Deus, & creator, &c Sexto cōsiderabatur in eo gratia capitis, quæ dicūtur dona & bona munifica ꝑ quā gratiā capitis merebatur pro oībus suis mēbris, et poterat eis cōicare bona sibi a patre tradita, eo ꝙ ut sic erat dispēsator bonorū patris, & mediator Dei, & hominū. Septimo erant cōsideranda bona gloriæ, quia simul erat cōprehensor, & uiator. Oīa ergo ista septem bona erant consideranda in illa sacratissima anima Christi a principio suæ creationis. Quārum ergo ad perfectionem essentialem non excedebat animas aliorum hominum, vt communiter tenēt doctores, eo ꝙ talis perfectio est unica consistens in quodā indiuisibili. Vnde si aliqua perfectio essentia-

D lis adderetur alicui formæ, faceret eam uariare speciem: quia species sunt sicut numeri, octauo Metaphisicæ. Sed quo ad ꝑfectiones naturales cōsequentes formā, aīa Christi erat nobilior, & perfectior omni alia anima in specie humana, & etiam quo ad nobilitatem corporis, eō ꝙ habuit corpus encatron temperatissimum, & nobilissimæ complexionis s͠m omnes doctores. & sic operationes eius naturales, & animales erant in summo gradu perfectionis. Et secundum has naturales perfectiones consequentes formam, licet esset nobilior omni aliā anima; tamen non erat inconueniēs, ꝙ esset inferior angelis. Sed in bonis gratuitis. & gratificis, & in gratia vnionis, & capitis, & in bonis glorię Christus erat nobilior, & perfectior omnibus angelis, & omni creatura: quia nulla creatura vt sic sibi

E valuit comparari, maxime in bonis, quæ proueniunt ipsi ex gratia vnionis per quam dicitur Deus, & filius naturalis Dei patris, & hæres patris, & instrumentū deitatis in miraculis faciēdis, & mediator Dei, & hoīum, & caput ecclesiæ: & sic potuit mereri pro omnibus suis membris, & cōicare eis bona sua. Et ut sic fuit necesse, ut in eo congregarentur omnia septem bona in hoc psal. memorata s. salus, ut omnes posset saluare & a morte viuificare: & misericordia, ut omnes posset ab omni miseria reuelare: & iustitia, ut posset iustificare: & pax vt nos Deo recōciliaret, & benignitas, ut iram & indignitatem Dei mitigaret, & a nobis auerteret, & viritas, ut nostras tenebras ignorentiæ fugaret, & omnia scripta in lege prophetis uerificaret, & adimpleret, & esset in eo gloria, ut nos glorifica-

F ret. Et ideo quia Christus nō solum adeptus est omnia ista ꝑ se: sed etiā ut posset nobis ea cōnicare, iō in hoc psal. dicitur. Salus nostra, & iustitia, & pax, & gloria nostra &c. Et per eādem rōnem uirgo Maria, quæ hunc sacratissimum, & benedictū fructum germinauit dicitur terra nostra in hoc ps. qui quidē fructus in se continet septē supradicta salubria bona contra uenenū cibi prohibiti ipsius Adam, & hæc est causa quare Christus reliq̄t nobis seipsum sub forma panis in cibum ad restauranda bona quæ perdidimus in Adā, & in supplementū ligni uitæ terrestris paradisi prout patebit ps. 110. Sed ex supradictis posset insurgere quoddā dubium. Nam licet quinque supradictarum perfectionū, scilicet salus,

A salus, benignitas, pax, veritas, & gloria sint essentialiter in Deo, & se compatiant adinuicem in ipso, cum sint idē quod diuina essentia, & ista eadem quinq; sint in Christo hoīe formaliter, & per singularē eminentiam & excellentiam, & munificentiam, ut dictum est, tñ ista duo reliqua .s. iustitia, & mīa nullo modo se inuicem ualent compati essentialiter in Deo, nec eminenter, & munifice in Christo hoīe, cum sint adinuicem contraria. quod probatur. Nam iustitia dicit, nullum malum impunitum: sed mīa remittit oē debitum, & releuat ab oī miseria. ergo non pñt in eodem simul stare. Nam si Deus remitteret oē debitum per miam, ergo nullum malum puniret per iustitiam, & sic iustitia maneret læsa in Deo. Et si Deus puniret oē malū per iustitiam tunc nullū debitū remitteret, & sic

B nulla esset in eo mīa. & sic est dicendum de Christo hoīe. ergo sequitur, q̃ ista duo nō se cōpatiūtur simul in Deo. nec in Christo hoīe simul cū alijs quinq; perfectionib. & bonis supradictis. In oppositum autem est veritas ꝑphetica huius ps. q̃ exuperat oēm sensum, & curiositatem humanā. Ad hoc cōiter rñdetur, q̃ ista duo ꝑ quandam remissionem, & temperantiā sunt simul in Deo, inquantum Deus punit citra condignū, & præmiat vltra. Et sic mīa temperat iustitiam, &c. Sed licet hoc possit pie sustineri: tñ nō satisfacit totaliter nec attingit mysterium diuinæ mīæ, & iustitiæ in passione Chři ostensum, & operatum, ubi nulla pars iustitiæ læditur, nec pars mīæ minuitur, sed utraq; manet integra & illæsa. Vnde est aduertendum, q̃ respū nostri nunq̃ iustitia Dei posset simul esse integra

C cum mīa, nec econuerso: Nam nullus posset satisfacere nec reddere debitū pro uno peccato in quacunq; pęna, cum peccauit contra Deum infinitum, ut patet Mat. 18. de illo, q̃ debebat decem millia talētorum, ergo cum in tali non posset fieri mīa absq; læsione iustitiæ, oportuit, ut Christus incarnaretur, & pateretur, & puniretur pro illo, ut redderet, & solueret precium infinitum ꝑ illo debito infinito, vt iustitia maneret illęsa, & integra, & mīa haberet locum suum. Cuius passionis præcium, & meritum fuit infinitum ratione grãæ unionis, & Christi innocentiæ, & puritatis, ut dictum est ps. 17. Et ideo potuit in infinitum satisfacere ꝑ peccatis oīum nřm: ēt si Deus crearet mille mundos, quia dñs posuit in Christo pctā, & iniq̃tates oīum nřm quò ad pęnā, & punitionē, & ꝑ scelus totius populi percussit eū Esa. 53. Ideo peccata oīum nřm fuerunt in eo punita, cuius liuore sanati sumus. Et sic Xp̄s, eo q̃ Deus & homo, & nunq̃ nouit pctm̄, factus est cōgruū sacrificiū, & sufficiens præcium ꝑ oī peccato, & ad soluendū ꝑ oī debito. Itaq; sicut est caput, & meritū, & mēsura, & fons oīum grãrum, & pelagus oīum meritorū. Ita est subiectum iustitiæ, & punitionis oīum pctōrum, inq̃tum oīa nostra pctā fuerunt in eo punita, & nos per ipsum, & in ipso soluimus oīa nostra debita, & sic oēs sumus in eo iustificati. Itaque qñcunq; aliquis efficitur particeps passionis Christi per baptismum aut pœnitentiam, tunc peccata eius sunt perfecte, & integre punita in Christo, quia ut sic Christus cōicat peccatori baptizato, & pęnitenti

D

E merita suæ passionis, imo Christus offert patri suam passionem in precium, et uindictā peccati, et debiti cuiuscunq; peccatoris, et sic mīa habet locū suū iustitia manente illæsa. Fit n. mīa cū peccatore inq̃tum ipsi remittitur pęna, et debitum infinitum, et fit iustitia inq̃tum pctm̄ illius non manet impunitum, cum puniatur in Xp̄o, cuius passionem et merita participat peccator, per baptismum aut pñiam: sine cuius passionis uirtute nūlla pñia nec sacrm̄ esset ualidū nec sufficiens ad delēdum peccata, nec ad satisfaciendum pro debito, et ponit exēplū de anulo aureo. Nā anulus aureus unius unciæ non est sufficiēs precium ad redimēdum unum captiuum, sed si incaleť ipsi lapis ꝑtiosus .s. carbunculus etc. nō solū est sufficiens ad redimendum unum hoīem, sed ēt decem, imo est sufficiens ad emendā unā ciuitatē: nō rōne auri, sed rōne

F lapidis ꝑtiosi in eo cælati. Ita ergo pariter licet magna pœna alicuius non sit sufficiens ad soluendum nec satisfaciendum pro peccato, et debito illius: tñ si addatur passio Christi ꝑ sacrm̄ pænitentiæ, non solum est sufficiens illa pænitentia ad soluendum pro uno peccato, sed pro infinitis ratione infiniti prætij passionis Christi, quam participat pænitentia sacralis in effectu uel in uoto. Et hæc est cā quare dicit Aug. super Ioannē, q̃ plus est facere de ipio pium, q̃ creare cęlum, et terrā: quod nō solum est intelligēdum, q̃a reperiť obex ad grãm in peccatore, ut cōiter dr̄, sed quia Deus in creādo cęlū et terrā nil posuit de suo, nisi solā similitudinē, q̃a solo uerbo dixit, et facta sunt omnia, sed Deus non iustificat

A ficat peccatorem quin ponat aliquid de suo, s. sanguinem, & passionem quam filius offert patri pro illo peccatore iustificato, quam pater acceptat in precium pro debito illius: & sic patet ꝙ maioris precij est iustificatio impij, quàm creatio cœli, & terræ, licet sit æqualis potentiæ, vt inquit Aug. & Ambrosius. Ex quibus omnibus patet qualiter propter passioné Christi summa misericordia habet locum in Deo cum summa iustitia, & econuerso, quia licet remittatur pœnitenti omne debitum, tamen peccatum eius non manet impunitum, nec debitum satisfactum in eo, uel in Christo: prout magis declarabit psal. 102.

PSALMVS LXXXV.

Inclina domine aurem tuam, & exaudi me: quoniam inops, & pauper sum ego.

Custodi animam meam quoniam sanctus sum: sal
B *uum fac seruum tuum Deus meus sperantem in te.*

Miserere mei domine quoniam ad te clamaui tota die: lætifica animam serui tui; quoniam ad te domine animam meam leuaui.

Quoniam tu domine suauis, & mitis & multæ misericordiæ omnibus inuocantibus te.

Auribus percipe orationem meam: & intende voci deprecationis meæ.

In die tribulationis meæ clamaui ad te, quia exaudisti me.

Titulus. Oratio Dauid. Ex titulo apparet ꝙ Dauid fecit hunc psal. in quo aliquid petit. Vnde dicunt Hebræi ꝙ Dauid fecit hunc psalmũ dum esset in persecutione Saulis: in quo petit liberari ab eo, & sic exponunt literaliter hunc psalmum, & quidam catolici sequũtur eos. sed talis expositio est inutilis &
C inanis, & faciens iniuriam ipsi prophetæ: cũ non sit minus ꝓpheta in hoc psal. quã in cæteris. Et ideo est dicendum ꝙ licet forsan illa persecutio fuerit causa occasionalis quare Dauid fecit hunc psalm. & multos alios. inquantũ ibi Dauid præuidit in spiritu mysterium passionis Christi, & resurrectionis, & exaltationis regni eius: tamen principalis intentio ꝓphetæ est prædicere in hac oratione totum mysterium, & discursum cuiusdã orationis: quam Christus fecit in nocte suæ passionis antequã caperetur, quam recitat Ioannes euang. c. 18. vbi orat primo pro sua resurrectione. Secundo pro apostolis, & discipulis. Tertio pro populo gentili qui erat ad fidem cõuertendus. Vnde si quis pie, & catolice uelit contemplari totum illud capitulũ & psalmum istum, uidebit totam illam orationẽ Christi esse depictam in isto psalmo, & D econuerso. Nam illud idem verbum Dei filius qui per os Dauid protulit istum psal. ipse idem Christus incarnatus per os propriũ orauit ad patrem eandem orationem referẽdo ante passionem cum dixit. Clarifica me pater. vt patet in capitulo Io. præallegato. Nam ibi sicut Christus primo petit clarificari per resurrectionem cum dicit. Clarifica filium tuum. Secundo orat pro apostolis, & discipulis, quãdo dicit. Ego pro illis rogo quos dedisti mihi. Tertio orat pro populo gentili qui erat ad fidem uenturus. cum dicit. Non pro eis rogo tantum, sed pro eis qui credituri sunt per uerbum eorum in me &c. Quartò reprobat incredulos cum dicit. Mundus te non cognouit. Ita pariter ergo eundem modum tenet Dauid in hac oratione cum nil aliud sit iste psal. ad literam, nisi ꝓphetia illius E orationis. Quinque ergo facit Christus introductus ad loquendum in hoc psal. Nam primo petit a patre resurrectionẽ pro se, & pro suis, orando primo pro apostolis, & discipulis secundo pro populo gẽtili. Tertiò promittit gratias agere in ꝑsona totius populi Christiani ex Iudæis, & gentibus cõgregati. quarto reprobat populum incredulum Iudæorũ. quinto petit imperium, & iudiciariam potestatem ad retribuendum vnicuique secundũ opera sua. Secundũ ibi. Non est similis tui in Dijs domine. Tertium ibi. Confitebor tibi. Quartũ ibi. Deus iniqui insurrexerũt. Quintum ibi. Respice in me. Quantum ad primũ dicit Aug. ꝙ in hoc psal. loquitur totus Christus Deus, & homo. Nam ut ait. Non ibi caro sola erat, sed caro, & anima, & uerbum, & totum hoc unus filius Dei, unus Christus. unus F saluator, in forma Dei æqualis patri, in forma serui caput ecclesiæ. & sic patet ꝙ in hoc ps. loquitur in forma serui, & inquantũ homo caput ecclesiæ, & non inquantum persona priuata tantum, sed inquantum persona communis. Et loquitur orãs pro mẽbris suis in se mistice unitis, & sic licet uideatur orare pro se, tamen pro suis membris orat, eo quod communicantur idiomata ut sæpe dictũ est. Et hoc maxime manifestat. Christus in oratione præallegata quàm fecit Ioan. 17. cap. ubi se sanctificat in mẽbris, & membra in se. ut patet contemplanti, & intuenti totum illud capitulum, quod quidem capitulum nil aliud est nisi declaratio huius psal. ad literã.

A Et ille ps. nihil aliud est nisi pphetia illius capituli ut dictum est. Dicit ergo Christus caput, & mẽbra: siue in psona mẽbrorũ caput. caput dico, & sacerdo; & orat ad patrem dicens. O domine inclina aurem tuam accepta do passionem meam: & exaudi me pro membris meis: quoniam ego simul cum eis inops, sine auxilio, & paup sum. Et custodi animã meam .i. apostolos, & discipulos meos: quos ex Iudæis elegi: quoniã sanctus sum .i. eos in me sanctificaui: & me in eis. Itẽ sum sanctus cum eis: quia innocens, & non reus mortis, & ideo saluum fac seruum tuum sperantem in te: sed seruũ dico non caput solũ, sed caput, & mẽbra, ut salues me per resurrectionẽ: ut sim primitiæ resurrectionis: & possim meis resurrectionem cõmunicare, q. d. Clarifica me pater ut filius tuus clarificet te, & serua eos B quos dedisti mihi: & sanctifica eos in ueritate: quia pro eis sanctifico meipsum ut & ipsi sint sanctificati in ueritate: ergo miserere mei domine quoniam ad te clamaui totã die, & lætifica animam serui tui .i. Clarifica filium tuũ per resurrectionem: quia ad te animam meã leuaui .i. quia semp in te speraui: & expectaui a te clarificari per resurrectionem: quoniã tu domine suauis .i. benignus, & mitis .i. mansuetus, & multæ misericordię omnibus inuocantibus te. Ergo domine percipe orationẽ meã auribus benignis: & itẽde cũ effectu uoci deprecationis meę: qm in die tribulationis .i. passionis, & persecutionis meæ clamaui ad te, dũ oraui in mẽsa pro discipulis, & fidelibus meis, & in horto, & in cruce. & ideo exaudisti me. Et nota quòd ly quia præponitur toti orationi, ut sit sensus, quia in die tribu- C lationis clamaui ad te. ideo supple tu exaudist. me. & hoc dicit, quia semper Christus fuit exauditus pro sua reuerentia, ut sæpius dictum est psal. 20. & 21.

Non est similis tui in dijs domine: et non est secundum opera tua.

Omnes gentes quascũq; fecisti veniẽt et adorabũt coram te domine, & glorificabunt nomen tuum.

Hic orat pro populo gẽtili qui erat ad fidẽ venturus. dicens. O pater quia in Dijs gentiũ nõ est aliquis similis tibi, nec aliquis eorum sic potens secundum opera tua: ideo oẽs gentes quascunque fecisti relictis idolis suis venient ad ecclesiam tuam: & adorabunt corã te .i. tibi afferent sacrificia, & adorabunt te adoratione latriæ: & glorificabunt nomẽ tuũ. i. confitebuntur te esse vnum Deum omniũ creatorem: & filium tuum Iesum Christum D esse verum Messiã, quando videbunt eũ sup naturã opera mirabilia, & miracula facientẽ: & sic videntes non esse similẽ tui in Dijs suis, nec esse aliquẽ potentẽ secundũ opera sua, quæ faciet filius tuus: & fient in nomine Iesu per apostolos, & discipulos meos, tũc oẽs gẽtes quascunque fecisti venient, & adorabũt corã te &c. Vnde nota, q licet hic ista locutio scilicet, gentes venient, ponatur in futuro indicatiui, tamẽ ponitur pro optatiuo, eo q Iudei non habent optatiuum: sed ponunt futurũ indicatiui pro optatiuo. & ideo litera Hieronymi habet. Omnes gentes quascunque fecisti ueniant, & adorent coram te. Ex quo patet, q hic Christus orat pro populo gẽtili: sicut orauit Ioan. 17. cum dixit, Non pro eis. Non pro apostolis rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorũ in me, vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, ut ipsi in nobis vnum sint. Ex quo patet, q tã hic, quã ibi Christus rogat pro populo gentili vt ueniat ad fidẽ, ut simul ex apostolis, & Iudæis, & conuersis ex populo gẽtili fiat vnum corpus cum capite Christo, & sic sunt vnum cum patre, & spiritu sancto, ut dictum est supra psalmo octogesimo primo. Deinde cum dicit.

Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus solus.

Deduc me domine in uia tua, & ingrediar in ueritate tua; lætetur cor meũ ut timeat nomen tuum.

Orat patrem vt conseruet, & dirigat in lege euangelica hunc populum Christianum ex Iudæis, & gentilibus congregatum. Ideo dicit. O pater quoniam magnus es tu in potentia, & faciens mirabilia, & miracula, & tu E es Deus solus in esse, & substantia, quoniam Dij gentium sunt falsi, ideo deduc me in uia tua .i. in lege euangelica, quę est uia in patriã; & ego ingrediar ducatu tuo in ueritate tua; quia lex euangelica dicitur ueritas respectu legis ueteris, quæ fuit imago, & figura noui test. quasi dicat. da mihi pro eis legem euangelicam, & videbo ueritatem sacramentorũ, quæ in lege Moysi fuerunt in figura, ut lætetur cor meum accipiendo fructus sacramentorum, quibus expecto iustificari in membris meis ut timeat cor meum .i. corpus meum ecclesiasticum nomen tuũ, non timore seruili sicut in lege Moysi, sed timore filiali, quia illa lex timebat te formidine poenę, ista uero timet Deum uirtutis amore, ideo iustificat, & lętificat

C & lętificat cor, & hoc est quod petit in persona totius ecclesiæ.

Confitebor tibi domine Deus meus in toto corde meo & glorificabo nomen tuum in æternum.

Quia misericordia tua magna est super me, & eruisti animam meam ex inferno inferiori.

Hic promittit se acturum gratias pro bñficio resurrectionis: primo in psona sui, & ex consequēti in persona totius corporis mistici. Vnde dicit. Ergo cōfitebor tibi in toto corde meo. non in sacrificijs, & holocaustis animalium brutorum: sed in spiritu humiliato, & animo contrito cultu veræ latrię glorificabo nomen tuum in ęternū septies in die. Et hoc gratias agendo pro beneficio redēptionis: quia magna est misericordia tua sup me. i. ex magna tua misericordia eruisti animam meam ab inferno inferiori me resuscitando: B primo in capite: secundo in membris: quia sanctos patres etiā liberasti de inferno inferiori: quos mecum contraxi de limbo & in cęlo collocaui. & non solum illos: sed etiam totum genus humanum liberasti ex inferno inferiori per meam mortem, & passionem, et ecclesiastica sacramenta.

Deus iniqui insurrexerunt super me, & sinagoga potentium, quæsierunt animam meam & nō proposuerunt te in conspectū suo.

Et tu domine Deus miserator, & misericors, patiens, & multæ misericordiæ, & verax.

Iterum confitebor tibi ô Deus, quoniam iniqui Iudæi insurrexerunt super me, & quę sierunt animam meam in sinagoga. i. in congregatione potentium. s. principum sacerdotum, scribarum, & pharisæorū. Et non proposuerunt te in conspectu suo. i. non habuerunt C Deū præ oculis: imo inuidia & malitia occæcati sine causa me ad mortem condemnauerūt, Sed tu dñe Deus miserator, & misericors & patiens, & Deus multę misericordię fuisti uerax ī promissis tuis: qa me ab inferis resuscitasti: & sic semper confitebor tibi &c. q. d. gratias tibi ago, qm̄ Iudæi iniqui insurrexerunt contra me, & tota sinagoga sacerdotū, eo q̄ quæsierūt animā meā per mortē, & passionē, tñ tu misericors & uerax me resuscitasti. Nota q̄ filius appellat patrē veracē, eo q̄ impleuit pmissa, & vaticinia pphetarū p aduētu, & passionē, & resurrectionē Chri.

Respice in me: & miserere mei, da imperiū tuum puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ.

Fac mecum signum in bonū; ut uideant qui oderunt me, & confundantur; quoniam tu domine adiuuisti me & consolatus es me. D

Postquā egit gratias de beneficio resurrectionis. hic petit a patre imperiū, & iudiciariā potestatē sibi debitā, & promissam, & dicit. Postquā tu es misericors, & verax respice ī me, & miserere mei cōferēdo imperiū, & regnū uniuersale puero tuo, & filio Xpo, sicut promisisti 2. Reg. 7. qñ dixisti. Stabiliā regnū ei᷑ in sempiternū. Et saluū fac me filiū ancillę tuę Mariæ, & saluū fac populū Christianū filiū ecclesiæ ancillæ tuę fonte baptismatis regeneratū, & salua ipsum p meā passionē, & resurrectionē, & sacramētorū susceptionē, & fac mecum signū in bonum. i. fac vt impleatur in me signū Ionæ pphetæ. Nā sicut Ionas ppheta post triduū exiuit illæsus de vētri ceti, ita ego resurgā tertia die a mortuis de sepulcro, & corde terræ. ut Iudęi, q oderunt me videant me resurrexisse. & confundantur uidentes se illusos, & frustratos a E desiderio suo, & cognoscāt, qm̄ tu dñe adiuuisti me, & consolatus es me p gloriosam resurrectionē, & ascensionē. Et nota q̄ multipliciter Chrs petit signū, sicut fuit impletum in sua passione, qa obscuratus fuit sol, & tenebræ factæ sunt super vniuersalem terrā &c. In sua resurrectione factum est signū bonū. Nam terręmotus factus est magnus, & Angelus domini descendit de cœlo, & reuoluit lapidem, & nūciauit resurrectionē mulieribus. Et ipsemet Christus totiens apparuit apostolis, & ostendit eis cicatrices, & corā eis ascēdit in cœlū, & misit spiritū sanctū uisibiliter in eos in die pentec. Iudęis audientibus tonitrua, & fulgura, & videntibus linguas igneas. Et etiā apostoli fecerunt multa signa, & miracula in illa die in virtute nominis Christi corā eis, & sic manserunt cōfusi. & sic apostoli F profecti sunt prædicando fidem Christi ubique Chro cooperāte, & sermonē cōfirmāte sequētibus signis. Etiā iste uersus pōt referri ad diē iudicii qñ venit Chrs in potestate magna, & maiestate: & apparebit signū filij hominis in cęlo. s. crux vbi fuerat crucifixus: qd signū erit in bonū, & in gloriam fidelium, & terrorē malorū, qa videbunt in quē cōfixerunt. Et sic confundentur Iudæi: & cognoscent Christū fuisse verum Messiā, & a mortuis resurrexisse, & cognoscēt ipsū esse iudicem bonorum, & malorum. Hoc idem pōtest dicere unusquisq; fidelis in persona sua: & petere a Deo signū salutis cōtra inimicos uisibiles, & inuisibiles. Vn̄ dr. O pater saltē

A fac filium ancillę tuæ.f.ecclesiæ: & fac signũ mecum salutaris crucis in fonte baptismi, in quo debeo saluari:vt diaboli qui oderũt me: & cæteri inimici videãt tale signum in me: & confundantur, & fugiant, & non noceant mihi:& cognoscant quoniam tu domine adiuuisti me ab eis liberando: & consolatus es me gratiam cõferendo. Ex supradictis patet qualiter est valde attendendum in isto ps.qñ Christus orat pro suis. & ideo attẽdat lector quomodo communicantur idiomata ratione vnitatis capitis ad membra, & ecõuerso. Et quomodo iste ps.est literaliter prophetia illius orationis, quam Christus fecit ꝓ suis fidelibus,& membris.Ioan.17.Ex toto isto ps. concluditur ꝙ sinagoga reprobata populus gentilis debebat colere, & adorare nomen domini Dei Israel.

B PSALMVS LXXXVI.

FVndamenta eius in montibus sanctis:diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.

Titulus. Filijs Core psal.cantici. Ex titulo apparet ꝙ iste psal.cantabatur voce humana solum cum instrumento musico, & hoc propter misterium in eo contentum.& ideo datus est filijs Core ad cantandum, ꝑ quos figurabatur ecclesia ex gentibus congregata, ut pluries dictum est. Sed licet autor huius ps. non explicetur in hoc titulo, tamen Hieronymus in epistola ad Dardanum uidetur affirmare Dauid fecisse istum psal. ubi dicit. Dauid in alio psal. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. & iterum. Diligit dominus por-
C tas Sion &c. Item in sermone de assumptione ait. Vnde,& Dauid, Et homo natus est in ea,&ipse fundauit eam altissimus. Ex quo patet, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum,& dedit ipsum cantandum filijs Core, eo ꝙ cæteris erant intelligentia sublimiores non solummodo ad cantandum, sed etiã ad interpretandũ populo, & explicandum mentem prophetæ de misterijs futuris contentis in hoc psal. & in cæteris, prout eis erat possibile pro illo statu. Et hæc est causa quare psal. intitulati filijs Coræ sunt altioris, & profundioris intelligentiæ quam cęteri, ut inquit Hieronymus, quia quasi omnes loquuntur de dignitate, & felicitate ecclesiæ pro maiori parte ex gentibus congregatæ Ad cuius intellectum, relictis figmentibus, & fatuitatibus Iudæorũ, est primo notandum, ꝙ Dauid multipliciter ꝓuidit in spiritu felicitatem, & prosperitatem ecclesiæ Christi. Nam ut legitur. 2. Regũ ca. D ultimo. postq̃ dominus miserat pestilentiam a Dan usque Bersabee, Angelus domini apparuit ipsi Dauid super aream Iebusæi, quæ erat supra quẽdam monticulum qui dicebatur Moria. qui præcipit Dauid, ut ibi construeret dño altare, & sic cessauit plaga. In quo loco præcepit Dauid Salomoni ędificare tẽplum domino secundum exemplar & descriptionem sibi traditam a spiritu sancto, in quo exemplari cognouit Dauid multa misteria de futuris. In quo ædificio, & exemplari septem misteria, & dignitates præuidit Dauid in spiritu de ecclesia,& ciuitate Dei per Christum ædificanda. Nam primo præuidit ꝙ ecclesia Xpi erat ædificãda in populo gentili, eo ꝙ templũ Salomonis ꝑ quod figurabatur ecclesia Christi fuit ędificatum in prędio siue possessione illius hominis gentilis. Secũ E do ꝙ ecclesia Christi ex parua erat in magnã ampliãda, eo ꝙ Salomon ut ambiret templũ intra ciuitatem habuit eam dilatare, & ampliare muro maiori. Tertio præuidit, ꝙ nullus poterat saluari a morte peccati nisi ꝑ ecclesiã Dei,& eius sacramẽta, eo ꝙ illico post constructionem altaris in illa area, cessauit pestilentia. Quartò præuidit, ꝙ misteriũ incarnationis erat operandum in illa ecclesia Christi. Quintò præuidit, ꝙ illa ecclesia erat ædificanda per conuersos de populo gẽtili. Sexto præuidit magnam prosperitatem,& lętitiam illius ecclesiæ. Hoc idem præuidit, & intellexit in exemplari, & descriptione templi sibi tradita a spiritu sancto. ut patet primi Paralypo. 28. Secundò est notandum quòd omnes istæ reuelationes factæ sunt ipsi Dauid in domo sua quam construxerat in mon F te Sion. in qua domo faciebat psal. dum erat in quiete, & contemplatione. maxime postquàm quieuit a bellis,& negotijs: quia tunc dedit operam ad ampliandum cultum diuinum, & ad condendos psal. Vnde dicunt, ꝙ Dauid ex parte noctis erat in contemplatione misteriorum Dei,& sic in tali contemplatione opprimebatur somno, & uentus intrabat a parte aquilonari per fenestram, & mouebat cordas citaræ, & psalterii pendẽtis ad caput lecti sui, & sic excitabatur a somno, & tunc spiritus sanctus intrabat, & suggerebat ipsi Dauid quęcunque ex parte noctis contemplatus fuerat. & sic de talibus reuelationibus & misterijs condebat psal. Quæ quidẽ opinio non totaliter est abiicienda. Nã quan

A doque reprobi uiri ipsa ueritate coacti dñt aliqñ uerum. Nam dcm̃ est in principio, quõ spiritus sanctus multis modis tangebat mentem ipsius prophetæ Dauid, & maxime per interiorem inspirationẽ. Nam per mysteria psitia reuelabantur, & repræsentabantur ipsi misteria futura de Christo, & ecclesia, dum erat in illa contemplatione in suo statu, ut ipse frequenter refert. Vnde dũ esset in contemplatione in domo sua in monte Siõ fuit ipsi reuelatũ a spiritu sancto. qualiter in eodem loco ubi erat ipse, debebat Christus cõdere sacrm̃ eucaristiæ, & dare finem legi ve. & incipere nouam. Et in eodem loco dẽbat ædificare ecclesiam ex lapidibus viuis supra 12. montes. s. supra 12. apostolos, mittẽdo eis spiritum sanctum qui debebat eis inspirare intelligentiam sacrarum scripturarum, & in B fundere septem genera donorum, & gratiarum, cum quib. debebat ædificare, & cõgregare ecclesiam, & exinde exire p totum orbem terrarum, & pdicare euangelium p totum populum gentilem; & introducere ipsum in ecclesiam. Vñ manifestũ est ꝙ in eodem loco ubi Dauid fecit ps. recepit supradictas reuelationes. s. in montem Sion, & ibidem Christus fecit cenam, & apostoli receperunt spiritum sanctum: Vt ostendit hodie in monasterio fratrum minorũ, & ecclesia q̃ sita est in monte Siõ. Hoc ergo puidẽs Dauid in spũ fecit istum ps. in quo prædicit septem reuelationes sibi reuelatas de ista sanctissima ecclesia, & gloriosa ciuitate Dei. Et sic iste ps. hẽt septem partes. Nam in prima parte ostendit, ꝙ ista ciuitas Dei erat fundata in montib. i. uiris sanctis. Scd̃o ꝙ Deus debebat diligere, & desponsare sibi istam ciui C tatem, & magis diligere quã sinagogam. In tertia ꝙ ista ciuitas erat per totum orbẽ ampliãda, & ex populo gentili congreganda. Quarto ꝙ in ea erat implendũ mirabile misterium incarnationis. Quinto, & ex consequenti ꝙ ista ecclesia dẽbat esse mater Dei, & a Deo fundari. Sexto ꝙ in ea erat pmulganda, & manifestanda lex, & ueritas euangelica. In septima ꝙ finis huius ciuitatis est summa felicitas, & perfecta beatitudo. Tertia ibi. Memor ero Raab, & Babilonis. Quarta, & quinta ibi. Nunquid Sion dicet homo. Sexta ibi. Dñs narrabit. Septima ibi. Sicut lætantium. Quantũ ad primum dupliciter possumus pcedere in hoc ps. ſm ꝙ pt fundari in duab. particulis. Primo ꝙ dicat Dauid apo-

strophando ad ciuitatem Dei, & ecclesiæ, di D cendo. O ciuitas Dei gloriosa sunt mihi dicta, & reuelata de te. Nã primo ꝙ es fundata in montib. sanctis. Scd̃o dilecta. Tertio cõgregata p totum orbem ex populo gentili. Quarto ꝙ eccl'ia dẽt esse mater Dei. Quinto, ꝙ Christus, q fundauit eam, dẽt ex ea nasci. Sexto ꝙ in ea pdicatur euangeliũ. Septimo, ꝙ finis huius ciuitatis est summa felicitas. Scd̃o pt fundari iste ps. supra illam particulam. s. diligit dominus portas Sion sup oĩa tabernacula Iacob. q. d. ppheta, ꝙ Deus desponsauit sibi ecclesiam pp septem dignitates. Primo, quia est fundata supra sanctos uiros. Scd̃o, q̃a gloriosa, & mirabilia dicta sũt de ea in utroq; test. Tertio pp eius psperitatẽ, & latitudinẽ q̃ est toto orbe diffusa, & ex gentib. congregata. Quarto, q̃a per altissimũ fundata. Quinto, quia misterium incarnatio E nis in ea factum. Sexto, quia lex euangelica in ea est manifestata. Septimo, q̃a finis eius est beatitudo, & felicitas. Qñocunq; ergo sit, septem dignitates ecclesiæ Christi memorãtur in hoc ps. prout dictum est. Quantum ad primum ergo propheta commẽdando ecclesiam dicit. Nõ est mirum si Xp̃s desponsauit sibi ecclesiam. Nam inter cæteras dignitates hẽt istam, ꝙ est fundata in montib. sanctis, i. sup 12. lapides altissimos, q sunt duodecim articuli fidei, quæ sunt fundamẽta totius ecclesiæ, quæ fundamenta sunt, & fundant in montib. sanctis. i. super 12. viros sanctos, qui sunt duodecim apostoli, qui dicuntur mõtes sancti eminẽtia sanctitatis, & altitudine gratiæ, & sciẽtiæ, supra quos est fundata ista sanctissima ciuitas, quæ habet quatuor principales portas. s. baptismum ad intrandum, & pę F nitentiam ad redeundum, & ordinẽ ad ascẽdendum, & extremam vnctionem ad exeũdum. Et ẽt 12. articuli fidei non solum dicuntur fundamenta huius ciuitatis, sed ẽt portę, inquãtum per eas intramus in ecclesiam, & sunt ordinatæ istæ 12. portæ inter se, & una est infra aliam, & ideo nemo pt puenire ad infimam, & interiorem turrim huius ciuitatis, nisi ordinatim transierit per istas 12. portas. Prima porta est credere in vnum Deum trinum, & vnum creatorem cęli, & terræ. Secunda articulus incarnationis. Tertia articulus passionis. Quarta descensus ad inferos. Quinta articulus resurrectionis & sic usque ad ultimum. Et ideo nemo pt transire per secundam portam, nisi penetrauerit primam:

A quia secundus articulus præsupponit primũ & tertius secundum, & sic per ordinem &c. Clauis autem harum portarum est fides per quam aperiŝitur istæ portæ. Et sic duodecim articuli non solummodo sunt portæ huius ciuitatis, sed etiã fundamenta. & 12. apostoli sunt montes in quibus fundatur tota ciuitas quam dispositionem ciuitatis non solummodo præuidit Dauid in spiritu in hoc psal. sed etiam Ioan. Apoca. 21. vbi dicit. Et muri ciuitatis habent fundamenta 12. & in ipsius 12. nomina 12. apostolorum, & agni. Ista ergo ciuitas est fortissime fundata, & clausa, & murata, ꝙ portæ inferi non præualebunt aduersus eam, vt ait saluator Matt. 17. Portæ enim inferi sunt septem uitia capitalia quibus, & per quæ est ingressus ad infernum. Nam sicut per 12. articulos fidei, & ecclesiastica sa-
B cramenta est ingressus ad hanc ciuitatem: ita per septem uitia capitalia est aditus ad gehennam. Dominus ergo diligit hanc ciuitatem. intantum ꝙ desponsauit eam sibi hic per gratiam, & in futuro per gloriam, vt patet Apoca. 21. Hanc produxit ex latere suo: hanc fundauit sanguine suo, ut patet Io. 20. qñ ex latere eius exiuit sanguis, & aqua. Hãc fundauit supra 12. apostolos, qñ dixit. Quæcunque solueritis supra terram, erunt soluta & in cęlis. Matth. 17. & Io. 20. Licet vniuersalem iurisdictionem commisit soli Petro Math. 16. Tibi dabo claues regni cœlorum, & Ioã. 21. quando dixit. Pasce oues meas. Ex quo patet ꝙ duæ dignitates memorantur in hoc versiculo. s. fundatio, & desponsatio ecclesiæ. Dicit ergo propheta. Dominus Iesus Christus Messias in lege ꝓmissus diligit por-
C tas Sion. i. ciuitatis Dei, quæ est ecclesia, ubi & vnde Deus speculatur, & cernitur. Quasi dicat. Diligit istam ciuitaté. Primo propter ortasp eius, quæ sunt ecclesiastica sacramenta, & virtutes thologicę, quib. est aditus ad eam. Secundo diligit eam, eo ꝙ fundamenta eius. s. articuli fidei sunt, & fundantur in mõtibus sanctis, quia fundati sunt supra fundamenta apostolorum, & prophetarum, & diligit istas portas, & ista fundamenta, & ciuitatem super omnia tabernacula Iacob. Ad cuius intellectum est notandũ ꝙ Dauid propheta in hoc loco alludit ad mysterium ipsius Balaan quando benedixit tabernacula Iacob, ut habetur Numeri 24. qui cum suasu ipsius Balach ascendisset ad maledicendum populo Israel, & eleuans oculos vidisset Israel in tentorijs commorantem per tri- D bus suas: irruente in se spiritu Dei, & cogente eum dixit. Quam pulcra tabernacula tua Iacob, & tentoria tua Israel, ut ualles nemorosæ, ut horti iuxta fluuios irrigui, ut tabernacdla quæ fixit dominus quasi cedri prope aquas fluuet aqua de situla eius, & semen illius erit in aquas multas. & infra. Qui bene dixerit tibi erit ipse benedictus, qui maledixerit tibi in maledictione reputabitur, & infra. Orietur stella ex Iacob &c. Quę quidem benedictio (si quis diligenter velit intueri) non potest conuenire nisi Christo, & ecclesiæ suæ. In qua benedictione prædixit Ballan totum principiũ ecclesiæ, qñ ex modica debebat crescere in magnã, & sic illa tabernacula Iacob fuersit figura ipsius ecclesiæ Christi. Et ideo qñ dixit. Quam pulchra tabernacula tua Iacob: & tentoria Israel, non bene- E dixit illa tabernacula propter se, sed inquantum figurabant ecclesiam Christi. Et iõ Balaan ex præcepto domini in illa benedictione prædixit totum mysterium, & prosperitatem, & illationem, & victoriam, & gloriam futuram ecclesiæ Christi. Vnde Dauid cõtéplans totam illam benedictionem, & mysterium ꝓnouit in spũ totum fundm̃, & progressum, & finem ecclesiæ Christi figuratæ ꝑ illa tabernacula. Et iõ dicit hic. Diligit dñs portas Sion super oĩa tabernacula Iacob. q. d. ꝙ Chr̃s rex Messias diliget suam ecclesiam, & ciuitaté Dei quã ipse dẽt fundare, & in sponsã assumere sup oĩa tabernacula Iacob. i. magis quam illa tabernacula materialia q̃ vidit Balaan, quia illa erant figura huius. Et ex cõsequenti diligit magis ecclesiam quam syna- F gogam, & figuratum quam figurã. Ex supradictis uerbis patet, ꝙ sinagoga per illa tabernacula mãlia intellecta a Christo erat repudianda in aduentu suo, & ecclesia erat diligenda, & desponsanda quia Christus nõ poterat hr̃e duas spõsas. Et sic patet differẽtia, & dignitas ecclesiæ Christi supra sinagogã, & tabernacula materialia. Nam ista ecclesia fundatur supra sanctos montes, & lapides viuos qui sunt apostoli, & prophetæ, & doctores, & maxime fundaẜ supra maximã petrã q̨ est Christus, sinagoga aũt siue tẽplũ Salomonis fundabatur supra lapides mortuos, & paruum monticulũ. Hoc idẽ est dicendũ de Hierusalem terrena mteariali. & hoc est dictum quo ad primam, & scd̃am dignitatem ipsius ecclesiæ Christi. Est etiã sciendum ꝙ

fundamenta

A fundamenta ecclesiæ, quæ sunt articuli fidei & ecclesiastica sacramenta fuerunt iacta, & incoata in mõtibus sanctis materialibus. Nã in monte Caluariç ubi Abraam immolauit arietem pro Isaac, ubi facta fuit ipsi de Christo repromissio, ibidem fuit Christus crucifixus. Ex cuius latere orta est ecclesia, & oĩa sacramenta. Et in monte Sion Xp̃s instituit sacramẽtũ eucaristiæ. ubi Melchisedech obtulit panem, & vinũ, & ibidem apostoli receperunt spiritũ euangelicum: ubi Dauid receperat spiritum propheticũ, & cõdiderat ps. Item tertio Christus prædicauit, & docuit ĩ templo sito in monte Moria. vbi apparuit angelus percutiens in area orna Iebuzei. Et patet qualiter ecclesia fuit fundata, & incoata in his duobus vel tribus montibus sanctis: & exinde deriuata fuit, & toto orbe diffusa. Iõ
B dicta est Hierusalẽ, ut dictum est psal. 47.

Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.

Hic ponit tertia dignitas ipsius ecclesiç, & 2. ratio quare Deus tantũ diligit eam. quç dignitas, & ratio est, quia gloriosa dicta sunt de ea in ueteri testamento, & in nouo. Nam omnia quæ gesta sunt ĩ vet. & nouo cõtingebant illis in figura. Vnde demonstrat apostolus ꝑ totã epistolã ad hebræos, ꝙ totus discursus de creatione mundi significat fundationem ecclesiç secũdũ oẽs partes eius. Similiter ecclesia figuratur per fabricationem arcæ Noe. Itẽ ecclesia figuratur per egressum Abrahæ de terra sua in terrã Canaã ꝑ sacrificium Isaac. Et per Iacob, quando uidit scalam, & per fabricationẽ tabernaculi Moysi, & ꝑ exemplar, & descriptionem eiusdẽ. qđ ostendit apostolus ab Hebr. 9. & per egressũ
C Israel in terrã ꝓmissionis, & per exemplar, & descriptionem, quã accepit Dauid a spũ sancto pro tẽplo ædificando. Et sic de omnibus mysterijs ecclesiam figurantibus, in quibus Dauid præuidit in spiritu fundationẽ ecclesiæ ꝑ Christũ, & apostolos: & progressũ, & prosperitatẽ ipsius. Et iõ dicit hic. O ciuitas Dei gloriosa, & magnifica dicta sunt mihi de te, & reuelata, prout intellexi, & ꝓuidi in supradictis mysterijs de te scriptis: q̃a præuidi in spũ qualiter fundamẽta tua erunt in montibus. i. in uiris sanctis, puta in apostolis & ꝓphetis. Vñ nota ꝙ ecclesia Christi fundať in Christo per gratiã, sed ĩ prophetis, & apostolis fundatur per doctrinam, ut ait apostolus ad Ephe. 2. Sed in apostolis fundať per doctrinã ueritatis, & in prophetis ꝑ doctrinam figuratiuam, & ista est uera ecclesia q̃ D incepit ab Adã, & processit usq; ad Christũ ĩ patriarchis, & prophetis figuratiue, & prophetice. sed a Christo fundata est realiter ꝑ se & per apostolos suos, ut dictum est.

Memor ero Raab & Babilonis scientium me.

Ecce alienigenæ, & Tirus, & populus Aethiopum hi fuerunt illic.

Hic ponit quartam dignitatem ipsius ecclesiæ, quæ fuit dicta ipsi Dauid in spiritu: q̃ est copia, & multiplicatio ciuiũ, & latitudo spatij: & diffusio ꝑ totum orbem terrarum. Nã illa terra promissionis nõ continebat nisi filios Israel ſm carnẽ. Et illa Hierusalẽ terrena non capiebat nisi Iudęos de tribu Iuda. Et illa lex non obligabat nisi filios Israel secundum carnem: sed ista ciuitas Dei fuit toto orbe diffusa: & lex euangelica fuit omnibus nationibus mundi promulgata. Et sic ciuitas Dei, & ecclesia Christi fuit cõgregata E ex omnibus populis, & nationibus: & ex iudæis, & gentilibus, nec est exceptus gentilis nec Iudæus, nec Græcus, nec Aethiops, nec Scita, quia omnes vocati sunt ad ecclesiam. Nam omnes fideles cuiuscũque nationis, & conditionis sint: Christum & legẽ euangelicam recipientes pertinent ad ecclesiam, & ciuitatem Dei. Ideo per istas quatuor nationes hic nominatas. s. per Raab, & Babilonẽ, & alienigenas, & Tirum, & populũ Aethiopum intelligit totum populum gentilẽ, qui ad hanc ciuitatẽ Dei erat venturus ꝑ fidem Christi. Ad cuius intelligentiam est notandum: ut legitur Iosue 2. ꝙ Raab meretrix recepit exploratores quos miserat Iosue in domo sua: & abscondit eos: & rogauit eos, ut quando ciuitas caperetur, ipsa saluaretur cũ F domo sua, qđ ita factũ est. nã posuit coccinũ in fenestra in signum. Et qñ ciuitas est capta, & euersa, sola Raab saluata est: & fuit recepta in populo Israel, & Salmõ duxit ipsam in vxorem, ex qua genuit Booz, per quod misteriũ fuit figuratus, & significatus populus gentilis, q relicta idololatria, & recepturus fidem Christi, erat connumerandus, & recipiẽdus in ecclesia. Et debebat ponere coccinum in signum in fenestra. i. debebat ponere crucem sanguinis Christi per baptismum in fronte sua. Et sic ille populus per signum crucis, & baptismum de uastatione diaboli liberatus: Christo per fidem erat desponsandus. Et sic fuit figura ipsa Raab de quocunque conuerso ad fidem relicta infidelitate.

A litate. Et hoc est quod dicit hic, ppheta in psona Christi. Unde ait: in aduentu meo supple ero memor ipsius Raab. i. illius misterij significati per Raab. Nã sicut populus Israel recepit ipsam Raab ad fidem, & cultũ unius Dei, ppter actum quẽ fecit: ita ego recipiã populum gentilem idololatram relinquentem, & sumentem signũ coccineum .i. crucẽ sanguinis mei in fronte. Et ego desponsabo ipsum populum p fidem, & erit annumeratus in ecclesia mea. Unde Raab interpretatur superbia siue impetus: & Salmon interpretatur pacificus, Unde ibi fuit significatũ, ꝙ populus gentilis, qui erat superbus debebat humiliari, & subijci paci, & uirtutibus ecclẽæ. Et sic per Raab intelligitur quicunque infidelis factus humilis fidei Christianæ subiectus.

B Et per Babilonem intelligitur populus confusus, & per consequens populus gentilis, q erat in cõfusione sine lege: sed principaliter populus Babylonis qui semper fuerat inimicus populo Dei, uenit ad fidem per prędicationem apostolorũ Simonis, & Iudæ. Et ideo dicit hic Memor ero Raab, & Babylonis, quia eos recipiam ad fidem, qui magis uidebãtur inimici populi Dei. Et non solũmodo Raab, & Babylonis ero memor. sed oĩum gẽtilium scientium. i. cognoscentium me per fidem, & confitentium me Messiam, & saluatorem, Nota, ꝙ in hæbreo dicitur Memor ero Raab, quod interpretatur Ægyptus & sic per Raab intelligitur Ægyptus, & ideo nominatur hic Babylon, & Ægyptus: quia semper fuerunt contra populum Dei. Sed in aduentu de primis uenerunt sil' cum Ætiopis

C ut supra patuit psal. 67. Veniẽt legati ex Ægypto, Aethiopia pueniet manus eius Deo, & ideo litera Hieronymi habet. Ego recordabor supbiæ .i. Aegypti magnæ, & supbæ, Et ideo sequitur, non solummodo recipiam supradictos ad fidem i hac mea ciuitate, sed etiam omnes hi. s. alienigenę qui non sunt de Israel, secundum carnem sicut est Tyrus, quæ est in prouincia Fœnicię, & populus Aethiopum habitãs inter Tropicos solis ad meridiem, quem beatus Matthæus conuertit, omnes inquam isti fuerunt illic. i. erunt in hac ciuitate Sion. Nominantur ergo hic quatuor vel quinque populi, per quos intelligitur tota gentilitas, quę erat uentura ad hanc ciuitatem per fidẽ quã Christus debebat sibi desponsare. Et per hoc patet quarta dignitas huius magnę ciuitatis, quæ est magnitudo ambitus, et copia ciuium. Alia autem litera habet Memorabor Raab, et Babylonis scientibus me, tunc debet sic exponi. ego memorabor, idest committam, Raab, & Babylonis apostolis scientibus me, ut uocent eos ad fidem post resurrectionem meã, sicut dicimus quandoque memoror tibi factum meum, idest committo tibi factum meum. D

Nunquid Sion dicet homo: & homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus.

Hic ponitur. 5. dignitas ecclesiæ, quod est misterium incarnationis factum in hac ciuitate Dei, quod est incomprehensibile, & mirabile dictu in se, et ratione circunstantiarũ: nam in ea quatuor mirabilia narrantur. Primum est, ꝙ Deus sit factus homo. Secũdum ꝙ Deus factus homo sit natus in hac ciuitate Sion. Tertium, ꝙ ipse Deus altissimus factus homo fundauerat ipsam ciuitatem in qua natus est. Nam ista uidentur contradicere. s. ꝙ iste fundauerit istam ciuitatem, et sit natus in ea. Quartum mirabile est, ꝙ aliquis homo posset persuadere alteri homini, ut crederet ista tria mirabilia supradicta. Et hęc quatuor mirabilia facta in ciuitate, pponit hic ppheta sub interrogatione admiratiua, dicẽs. Nũquid Sion dicet homo. i. aliquis homo dicet, et persuadebit ipsi Sion, et ipsi Hierusalem. i. toti ecclesiæ, et ciuitati Deo toto orbe diffuse, ꝙ credat, ꝙ Deus factus est homo, et ꝙ ipse factus homo sit natus in ea, et ꝙ ipsemet altissimus natus fundauit eam: q. d. hoc est mirabile dictu, et difficile ad credendum: quia uidetur impossibile. Unde nota, ꝙ quasi hoc idem adducit Aug. 22. de ci. c. 4. ad pbãdum misterium incarnationis contra paganos. unde dicit ꝙ ante aduẽtum Christi tria uidebantur impossibilia apud Ari. et omnes philosophos: Primum impossibile erat apud eos, ꝙ De⁹ posset fieri hõ. Secũdũ, ꝙ mũdus, maxime philosophi, et sapiẽtes hoc crederẽt, s. Deum posse fieri hoĩem. Tertium uidebatur eis magis impossibile. s. ꝙ hoĩes simplices, et plebei possent psuadere philosophis, et cęteris, ut hoc misteriũ incarnationis crederent. Tunc arguit Aug. Ista tria uidebãtur philosophis impossibilia, sed duo ultima sũt facta possibilia, et iã in esse. s. quia iam totus mundus hoc credit p maiori parte, quia iã credit Deum factum esse hominem, et etiã tertiũ factum est possibile, quia 12. apostoli et cęteri discipuli, qui erant simplices, et plebei E

A bei hoc psuaserũt philosophis, & totus mundus hoc credidit p eos: ergo sequit, ꝙ primũ est possibile. s. ꝙ Deus sit factus homo, & incarnat⁹: nã philosophi, ita imo magis reputabãt impossibile scdm, & tertium ꝙ primum. Vnde est aduertendum, ꝙ licet ista videbantur difficilia ad credẽdum, tamẽ habito misterio, & modo incarnationis efficiũtur credibilia. Nã verbum diuinum virtute spiritus sancti formauit illum hominem ex puris sanguinibus virginis, & formando animauit, & animando assumpsit illam humanitatem in unitate personę. Et sic assumpsit essentiam, & humanitatem non assumẽdo esse personale, imo suppositauit illum hominem assumptũ per suam propriã personalitatem, & sic fuerũt duæ naturæ in vna persona. Et sic ille homo Deus natus est temporaliter ex virgine ex opere spiritus sancti, qui formauit ex sanguinibus puris virginis illud corpus. B Et tota trinitas creauit animã in eodem instanti: & sic verus Deus, & hõ perfectus est quò ad naturã: & natus est in ecclesia, quia in eodẽ instanti quo fuit cõceptus, & incarnatus fuit caput ecclesiæ, & Maria verum membrũ ecclesię, ergo tunc iã fundauit ecclesiã, & ante quàm nasceretur iam fecerat Ioannẽ Baptistam membrum ecclesiæ, & Zacariam, & Helisabet: ergo iam natus est in ecclesia, qua ipsemet fundauit in sua incarnatione, & cõceptione, & postea in ea pdicauit, & passus est, & mortuus, & resurrexit: ergo ista stat simul. s. ꝙ Deus sit factus homo, & simul fundauit ecclesiam, & postea sit natus in ea. Nã sua cõceptio, & incarnatio fuit fundatio ecclæ &c. Et fuit postea possibile, ꝙ homines rustici, & simplices hoc misterium philosophis, & C mundo prædicarent, & eos conuerterẽt, q a non in uirtute propria, nec in sapientia humana hoc fecerunt nec potuissent facere, sed hoc fecerunt in uirtute spiritus sãcti, qui in die pentecostes receperũt, qui loquebatur in eis cuius uirtus exuperat omnem sensũ, & captiuat omnem intellectum, & sic totũ redditur possibile. Et ideo sequitur.

Dominus narrabit in scripturis populorũ, et principum horum qui fuerunt in ea.

Non mireris, quod hoc sit possibile. s. ꝙ aliquis homo hoc potuerit persuadere mundo scilicet quòd Deus sit factus homo, & quod sit natus in ea ecclesia quam ipse fundauit, nam non erãt ipsi apostoli, qui loquebantur nam dominus narrauit in scripturis, & euangelij, & epistolis populorum scilicet apostolorum, qui erant populares, & simplices, & D imperiu, & principum horum qui fuerunt in ea. i. in scripturis principum horum qui fuerunt in ea. Nam apostoli qui ante fuerũt populares, & rustici postea fuerũt principes in ecclesia. Et isti scripserunt euangelia, & epistolas & canonicas, & actus apostolorum, & apocalypsim: in quibus narrauerunt totum misterium incarnationis, & passionis, & conuersationis, & prædicationis, & miraculorum, & mortis, & resurrectionis, & ascẽsionis Christi. Et pdicauerunt toti mundo, & conuerterunt infideles ad ecclesiam. Et sic multiplicata, & dilatata est magna ciuitas Sion. Etiam potest legi aliter licet sub eadẽ sententia sic, numquid altissimus factus homo dicet, idest loquetur & prædicabit ipsi Sion scilicet ecclesiæ? & ipse homo natus est in ea, & ipse altissimus fundauit eam? quasi E dicat hoc est difficile credere. Et ideo subdit ad soluẽdam admirationem, quod dominus hoc narrauit in scripturis populorum, idest quod euangelistæ, & apostoli inspirati ista misteria narrauerunt in scripturis euangeliorum, & epistolarum. Nam illa euangelia sunt scripturę populorum inquantum populi euangelio crediderunt, & sunt scripturæ principum, & horum populorum qui sũt apostoli, inquantum euangelia scripserunt, et prædicauerunt. Nam ibi traditur misterium incarnationis scilicet quomodo missus angelus Gabriel a Deo ad uirginem Mariam &c. Et traditur ibi modus natiuitatis, & adorationis, & conuersationis uitæ, & mortis, & passionis, & resurrectionis, & ascẽ F sionis, & spiritus sancti missionis, & progressus ecclesiæ in actibus apostolorum. Est etiam aduertendum, quòd per ly populorum possumus intelligere doctores ecclesię, qui post apostolos scripserunt quasi dicat, quod licet hoc misterium incarnationis sit difficile ad docendum, et persuadendum, tamen ipsum sine dubio est uerum. Nam dominus Deus narrauit hoc misterium incarnationis, primo prophecite in scripturis populorum scilicet prophetarum, et patriarcarum: secundo in scripturis principum horum populorum scilicet apostolorum qui fuerunt principes terræ, et etiam dominus narrauit hoc misterium in scripturis populorum, idest doctorum, et in scripturis principum horum scilicet apostolorum

lorum

A lorum qui fuerũt principes horum doctorũ qui omnes tam populi, quàm principes eorũ fuerũt ciues in hac ciuitate, licet apostoli fuerint principaliores. Item etiam ꝑ ly populorum intelliguntur omnes simplices fideles vtriusq; te. & ꝑ principes horũ populorum intelliguntur omnes patriarchę, & ꝓphetæ, & apostoli, & euãgelistæ, & doctores no. te. Nã una & eadé est scriptura populorũ fidelium, & principum eorũ, sed ista scriptura dicitur populorum inquantum est eis ꝓdicata, sed dicitur principum inquãtum ab eis est populo scripta, & prędicata, & declarata. Et per ly principum horũ, põt intelligi apostoli, & euangelistæ qui fuerunt principes doctorum totius ecclesiæ. Nam doctores populares sunt respectu apostolorum, & euãgelistarum: nam isti conati sunt intelligere, & glossare, & declarare dicta apostolorum

B & euangelistarum, & declarare misteriũ incarnationis, & passionis &c. Ideo dicit ꝓpheta: Dominus narrabit hæc misteria supradicta in scripturis populorum. i. doctorum ecclesiæ. s. Augustini, Hieronimi, Ambrosii, & Gregorii. Et in scripturis principum horum qui fuerunt apostoli, & euãgelistæ, quorum scripturis est credendum. Ideo qui ista non intelligit misteria recurrat ad scripturas, & in eis inueniet veritatem, & sic soluetur omne dubium, & omnis contradictio. Ex his patet, ꝙ dignitas ecclesię nõ solum apparet ex mirabili misterio incarnationis, & passionis, & resurrectionis, sed etiam ex mirabili confirmatione, & scriptura, & prędicatione apostolorum, & euangelij promulgatione, & sacrorũ doctorũ scriptura, & decl one. Et ideo

C ecclesia est tanto affectu Christo dilecta. Et sic patet sexta dignitas huius magnæ ciuitatis Sion, quia in ea erat promulgãda lex euãgelica, quæ est manifestatio omnium misteriorum, quæ erant clausa, & obumbrata in lege veteri. Et hoc erat manifestandũ ꝑ Christum, & apostolos, & euãgelistas qui fuerunt principes ecclesiæ, in quo euãgelio ꝯtinent misteria incarnationis & passionis Christi, q̃ quidem misteria postea fuerunt magis dilucidata per doctores in glossis suis. Et sic qđ fuit per patriarcas significatum, & per prophetas obscure ꝓphetizatum, fuit postea ꝑ Christum, & etiam per apostolos in hac ciuitate manifeste narratum, & annunciatũ, & per doctores declaratum.

Sicut lætantium omnium habitatio est in te.

Hic ponit septimã dignitaté ecclesię rõne D finis: quæ est summa lætitia, & felicitas in patria. Ad cuius euidentiam est aduertendum sicut dictum est in principio, quod ecclesia militans, & superna triũphans est una, sed se habent sicut via, & terminus siue patria: sicut mare, & portus: sicut finis, & ea quæ sunt ad finem. Nam sicut triũphus nõ pt adipisci, nisi præcesserit pugna, & victoria, & portus nisi præcesserit nauigatio, nec terminus nisi decursa fuerit uia. Ita patria paradisi nec illa triumphans ecclesia potest attingi nisi quis peregrinatus fuerit per istam, cum ista sit finis itineris huius, & per consequens continuatur tanquàm finis. Et sic dicitur illa ecclesia finis pugnæ; & militiæ, & nauigationis, & laboris & tristitiæ. Et ideo adepto fine omnia ista cessant, & manet quies, & gaudiũ, et lætitia. Et sic est perpetua felicitas in ea E absq; altera admixtione. Et hoc propter tria. Primo ratione subiecti siue potentiæ. Secundo ratione obiecti. Tertio rõne unionis potẽtiæ ad obiectum. primo ratione subiecti siue potentiæ, nam ratio, quare hic nõ potest esse vera felicitas, nec perpetua lætitia, est rõne corporis subditi miserę, infirmitati, corruptioni, & passionibus. s. timori, auaritiæ, tristitiæ, zelo, inuidię, indignationi, spei, desperationi, iræ, & sic de cęteris naturalib. passionibus, quæ non sinunt, hominem esse felicem. Sed per mortem anima expoliatur ab omnibus his passionibus, et per resurrectionem recuperauit corpus incorruptibile, et gloriosum cum omnibus dotibus gloriæ &c. Igitur non poterit esse infelix ratione corporis, et potentiæ siue subiecti, sed felix. Secundo inerit felicitas ratione obiecti, quia ibi nul- F la erit miseria proximorũ, nec sensus aut potentiæ nostræ poterunt percipere aliquam miseriam cum nulla sit in alijs: ꝗa hic licet q nõ habeat miseriam, tamen tristatur dum uidet eam in proximo, sed ibi nulla erit miseria nec in se nec in proximo, ergo nõ poterit esse tristitia: sed quia unusquisq; beatus videbit, et possidebit Deum in quo sunt omnia bona, et nullum malum, et in eo fruetur, ergo in ipso felicitabitur. Sed quia Deus in tantum unietur, et unitur vnicuique beato unione inseparabili, ꝙ quasi immutabitur in Deum, ideo magis erit in Deo unusquisque beatus: quàm in seipso, quia amor transmutat amantem in amatum, et anima magis est ubi amat quam ubi informat, et sic eius felicitas

A tas erit copiosa, & secura, & sufficiens satiãs appetitum, & perpetua. Et totum hoc, & omnes has tres rationes tangit apostolus primæ ad Cor. 15. cũ dicit, ꝙ corpus hoc induet incorruptionẽ, & mortale hoc induet immortalitatẽ. Tunc Deus erit omnia in omnibus. Super quod dicit Aug. in de spiritu & aĩa c. 8. Cum corporale hoc induet incorporalitatẽ, & mortale hoc induet immortalitatem, tũc mente, & corpore spirituales effecti secũdũ modulum nostrum per mentis illuminationem omnia sciemus, & corporis incorruptibilis leuitate vbique esse poterimus, volabimus mente per cõtemplationem, volabimus corpore per incorporabilitatem, discernemus mente, discernemus corpore, cũ sensus nostri vertentur in rationem, & ratio in intellectum, & intellectus in intelligẽtiam, &
B intelligentia mutabit̃ in Deum. Ex quo patet, quod ibi nõ poterit esse nisi perpetua felicitas. vnde 22. de ci. Dei. capi. vltimo dicit. Quanta erit felicitas illius æternæ ciuitatis, vbi nullum malum nullum latebit bonum, vocabit̃ Dei filius in sæcula sæculorum. Sed quia felicitas nil aliud est nisi perpetua lætitia. Felix. n. dicitur quasi ferens lætitiam. Iõ Dauid hoc præuidẽs in spiritu dicit. Sicut lætantiũ oĩum habitatio est in te. i. gloriosa dicta ciuitas de te bene multa gloriosa dicta sunt, & benemerito ciues tui sunt felices: nã habitatio tua est sicut habitatio, & societas, & cõgregatio oĩm lætãtiũ. Et dicit sicut oĩm: nã licet hic sit quandoque aliqua lætitia in aliqua ciuitate, tamen nõ omnes lętãtur, qa aliquis eorũ patitur tristitiã: vnde raro est in hoc mũdo, ꝙ aliqs celebret nuptias quin alter celebret funeralia. Et nõ solũmodo acci-
C dit in eadem ciuitate, sed etiam in eadẽ domo: nam si aliquis lętatur, alter tristatur. Sed quia in illa gloriosa ciuitate nullum potest esse malum, & nullum latet bonũ, ergo nullus potest tristari, ergo est habitatio omniũ lætantiũ, & non quorundam tantum, sed omnium. Et in hoc differt illa lætitia ab ista: quia est omnium, & semper, & perfecta, & sufficiẽs lætitia, cũ sit status oĩm bonorũ aggregatione perfectus. Ex supradictis patet. 7. dignitates, & perfectiones huius ciuitatis, & ecclesiæ Christi. Quarum prima est, ꝙ nõ est fundata super lapides mortuos, sed super mõtes, & uiros viuos, & sanctos. Secũda, ꝙ Messias diligit istã ciuitatem magis quàm veterẽ synagogam. Et hanc sibi desponsauit. Tertia ꝙ omnes patriarchæ, & ꝓphetę dixerũt multa gloriosa de ista ciuitate. Quarta, ꝙ hæc ciuitas recepit in se omnes nationes mundi. Quinta, ꝙ fundator huius ciuitatis qui est Deus altissimus, natus est in ea, & per consequẽs est filius eius. Sexta, ꝙ in hac ciuitate ꝓnũciatũ est euãgeliũ per homines simplices, per quos totus mũdus credidit. Septima: ꝙ finis huius ciuitatis est summa felicitas, & habitatio oĩm lætantium sine tristitia in gloria cęlesti, & per cõsequẽs ista ciuitas est via, & ordinatur ad illã. Ex omnibus istis sequitur, quòd hæc gloriosa ciuitas de qua loquit̃ hic ꝓpheta Dauid: est tota ecclesia Dei toto orbe diffusa: quã Christus edificauit, & fundauit in aduẽtu suo super. 12. fundamẽta articulorum fidei, & super 12. mõtes sanctos. s. apostolos, cui ciuitati conueniunt omnes dignitates, & cõdictiones supradictæ: quę oẽs in ea
E fuerunt completæ. Scđo sequitur esse vanã, & fictam spem Iudæorum modernorum, qui expectant ꝓphetia huius ps. implendã p futurũ Messia, quẽ falso expectant, quæ spes, & persuasio multipliciter est falsa. Primo quia Messias cõditor huius ciuitatis erat vẽturus ad secũdũ tẽplũ, vt patet per Aggęũ, & Malachiã, & Zachariã: quibus Deus ꝓmisit mittere Messia in illud tẽplum, sed illud tẽplũ fuit destructũ p Titũ, & Vespasianum 42. anno post ascensionem Christi: ergo sequitur, ꝙ iã venerat Messias, vt latius alibi declaratur. Secundo est falsa talis spes, nã post destructionem secũdi illius templi nõ expectatur aliud templum reædificari, vt patet Dan. 9. cap. ubi dicit, quòd post hebdomadas. 62. ab ædificatione secundi templi occidetur Christus, &
F nõ erit eius populus, qui eum negaturus est & ciuitatẽ & sãctuariũ dissipabit populus cũ duce uenturo, & finis eius uastitas, & usq; ad cõsummationẽ, & finẽ ꝑseuerabit statuta desolatio &c. Itẽ p Aggęũ dr̃ in 2. c. Maior gloria erit huic domui nouissimę, q̃ primę. & p cõsequẽs si illa domus fuit nouissima nõ expectat̃ alia in Hierusalẽ. Ex supradictis patet quòd post illam destructionẽ, quæ facta est per Romanos post illas sexaginta duas hebdomadas, & post mortem Christi non debet amplius aliud templum in eodem loco ædificari, nec etiam alia ciuitas eiusdem cultus, imo debet perseuerare statuta desolatio usque ad consummationem, & finem mundi. Hoc idem patet per Hieremiam in septimo capitulo, ubi Deus uocat

D

A cat mēdaces, & deceptores iudæos modernos qui expectāt tertium tēplū ędificari post illud secundum destructum: & psuadent simplicibus Iudæis tertium templum expectandum, & ædificandum Vnde dicit Deus p os Hieremiæ. Nolite confidere in verbis mēdacii dicentes templum domini, templum domini, templum domini est, hoc innuit Deus, ꝙ bene fuit tēplum domini primum ædificatum per Salomonē, & templum domini secūdum reædificatum per Zorobabel, & Aggęū & Zacariam, & Malachiā, sed nunq̄ erit tēplum domini tertium quale ipsi expectant: quia nunquàm tertio reędificabitur. Hoc idē patet superius psalmo. 27. vbi dicitur. Destrues illos, & non reædificabis eos. Ex supradictis, & multis alijs patet spem, & persuasionem eorum esse falsam. Tertio patet falsitas B eorum. nam ciuitas terrena quam expectant per falsum Messiam in monte Sion esse construendā nō posset esse talis nec habere has septem conditiones quas ppheta Dauid hic describit vt patet per singula. nam cum talis ciuitas sit in arcto loco sita, nō posset capere omnes populos Aetiopum, & Scytarum, & Babyloniorum, & omnium nationum, & linguarum. nec potest esse habitatio oīm lætantiū &c. Sed hæc quęstio alibi determinabit.

PSALMVS LXXXVII.

Domine Deus salutis meæ in die clamaui, & nocte coram te.

Intret in conspectu tuo oratio mea inclina aurem tuam ad præcem meam.

Quia repleta est malis anima mea: & uita mea inferno appropinquabit.

C Titulus, Canticum psalmi filijs Core ad victoriam: siue. In finē super Malaach ad respōdēdum eruditio siue intellectus Heman Hezeraite. Ex hoc titulo habetur quòd iste psalmus continet maximum misterium, eo quòd cum magna solennitate, & cerimonia cantabatur. Vnde Dauid rex, & propheta qui fecit hunc psalmum iuxta reuelationem sibi factā dedit ipsum cantandum choro filiorum Core. unde Heman qui erat cantor, & princeps illius chori incipiebat uersum, & totus chorus filiorum Core respondebat, & repetebat uersum. sicut mos est in ecclesia quādo dicūtur letaniæ sanctorum. Et iste psalmus simul cantabatur cum instrumento musico, quod dicebatur Malaach: & cantabatur cum toto conatu uocum usque in finem, & ultimum D punctum. Vnde hic clare ostenditur, quòd filij Core erant cantores. Ex quibus uerbis patet contradictio eorum, qui negabant filios Core fuisse cantores. Nam manifestum est, ꝙ Heman princeps unius chori cum toto choro suo erat de filijs Chore, ut patet primi Paralipp. 6. cap. ubi Esdras describendo dispositionem cantorum, dicit quòd Dauid constituit tres principales cantores, s. Heman Asaph & Etan. Et demonstrat ibi, quòd Heman, descēdit de Zacael per Core, & Asaph per Gerson descendit de Leui, & Etan per Merari, Et sic Hemā erat Zahaita, & Asaph Gersonita, & Etan Merarita. Sed ut esset distinctio inter sacerdotes, & chorum Heman omnes de choro Heman dicti sunt filij Core, siue Choritæ. Sacerdotes aūt dicti sunt Aaronitæ, eo ꝙ inter Aaron, & Core erat al- E tercatio de sacerdotio, & sic quando in titulis nominantur filii Core intelligitur Heman cum fratribus suis cantoribus. Sed quia de filijs Core non solum fuerunt cantores, sed etiam ianitores, ut patet primi Paralipomenon. 25. ideo communiter quando nominantur filii Coræ in titulis intelliguntur cantores, & quando nominantur choreitæ intelliguntur ianitores, & in hoc decipiuntur illi qui dicebant, quòd filij Core non erant cantores, sed ianitores. nā manifeste patet in supra allegato textu, quòd quidam ex eis fuerunt cantores, & quidam ianitores. Sed est aduertendum, ꝙ inter cęteros cantores Heman, & Etan fuerunt prudentiores in studio & intelligentia sacræ scripturę, & ideo in cōmendationem eorum dicitur. 3. Reg. 4. cap. ꝙ Salomon fuit sapientior Etan, & Heman. F Et hoc dicitur; quia isti fuerunt magistri Salomonis: qui declarabant ipsi Salomoni intelligentiam psalmorum ipsius Dauid, totius sacræ scripturæ. Sed postea Salomon superauit oēs in scientia, & sapientia. Et ideo legitur primi Paral. 25. ꝙ isti cantores, & maxime filij Eman erant uidentes. i. prophetæ regis: eo declarabant Regi Salomoni sacram scripturam, & maxime intelligentiam psalmorum, & non solummodo Salomoni, sed etiam toti populo interpretabantur, & declarabant intelligentiā psalmorum prout in illo statu poterant attingere. Et ideo dicebantur prophetę, non ꝙ ipsi condidissent psalmos: sed quia declarabant populo: sicut modo faciunt nostri prædicatores. Et sic in illo

A in illo tempore tam cantores quam prædicatores, & recitatores pphetiarum dicebant pphetæ, & pphetare, & ita dicitur in pallegato capi. q Asaph, & Heman, & Idithū pphetabant in citaris, & psalterijs: & etiā de Saule dicitur, q pphetabat inter phetas. & etiam cantores uocat pphetas apostolus. prima ad Corinth. 14. capit. Ex supradictis patet, quòd filij Chore in titulis psalmorum non memorantur ut conditores psalmorum: sed ut cantores ut dictum est psalm. 41. talis .n. spiritus ppheti æ soli Dauid datus est, vt ibi dictum est. Ex quo patet, quod Dauid fecit istum psalmum, & dedit ipsum cantandū filijs Core, in quo Heman princeps incipiebat uersum, & cæteri filiorum Core respondebant, & cantabant ipsum cum instrumēto musico dicto Malaach: quod significat infir-

B mitates siue chorum. Et ideo quia loquitur hic de afflictione, & infirmitate Christi pcepit Dauid ut cantaretur cum tali instrumento. Sed de materia huius psalmi est altercatio apud Iudæos modernos. nā quidam dn̄t: quod ppheta loquitur hic de afflictionib. & passionib. quas passus, & passurus erat ille populus usque ad captiuitatem Babylonicam. Alij autem dicunt, q loquitur de afflictionibus quas Iudæi patiuntur in captiuitate in qua modo sunt de qua expectant liberari per falsum Messiam futurum. Sed hoc est manifeste falsum. Nam litera huius psalmi non potest cōpetere illi populo, maxime illud quo scribitur. Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Nam iste populus non solummodo fuit non liber a peccato, imo peior omnibus infidelibus: quia semper

C regnauit in eo idololatria, & nunc in eo regnat omne mēdacium fraus, dolus, usura, & rapina, & omnia genera uitiorum. Et sic in expositione huius psalmi nō solūmodo ꝯdicunt literæ, sed etiam de uerbo in uerbū cōtradicunt sibi ipsis. Et ideo est dicendum, q Dauid in persecutionibus suis præuidēs misterium passionis Christi, & mortem & sepulturam, & resurrectionem, & maxime quomodo erat affligēdus a suis, fecit plures psalmos: inter quos præcipuè fecit istum. in quo Christus inq̄tum homo, & in forma serui cōqueritur apud patrem de infirmitatib. quas passus est. Et ideo cantabatur cum illo instrumento dicto Malaach, quod significabat infirmitates, & dolores, & passiones, quas deflet propheta in persona Christi in hoc psalmo. in quo duo facit. N in primo Christus deflet apud patrem infirmitates, & passiones suas, & persecutiones. Secundo petit liberari per resurrectionem, ibi. Clamaui. Quantum ad primum dicit Christus. O domine pater qui es Deus per essentiam, & Deus salutis meæ, quia quicquid habeo in forma Dei habeo a te per æternam generationem, & quicquid habeo in forma serui a te habeo per spiritualem unionem, & gratiam, ego clamaui in die, id est per totum tempus meæ prædicationis uocando populum ad fidē, & clamaui in nocte. s. tpe passionis, & persecutionis. s. in horto, quando te oraui, puta pro membris meis, & pro mea resurrectione, & clamaui in cruce petens redemptionē eorum, intret ergo oratio mea in conspectu tuo, idest accipe mortem meam, & passionem in preciū pro redemptione mēbrorū meorū, inclina aurē tuam ad præcem meam acceptādo eā simul cum passione, & exponit quid offert pro nr̄a redemptione dicens: quia repleta est anima mea malis. s. laboribus, & opprobriis, & cōuitijs, & persecutionibus, & flagellis, & doloribus est repleta usq; ad mortem inclusiue: intm̄, q anima appropinquauit usque ad infernum: & dicit appropinquauit, quia ibi non mansit nec fuit tanquam reus & punitus: sed tanq̄ uictor, & iudex, & triumphator ad repetendam prædam. Et nō solū passus sum dolores, flagella, & opprobria & c. sed quo ad æstimationem hominum qui putabant me ex necessitate mortuum ex peccato, & impotētia, et putabant, q sicut cæteri tanquàm condemnatus, et subiectus, et obnoxius pctō primi parentis descendi in infernum, cum ego solus sim liber inter omnes mortuos, & peccatores. Dicit ergo.

Aestimatus sum cū descendētib. in lacum factus sum sicut hō sine adiutorio inter mortuos liber.

Sicut vulnerati dormiētes in sepulcris quorū nō es memor amplius: & ipsi de manu tua repulsi sunt.

Posuerunt me in lacu inferiori: in tenebrosis, et in vmbra mortis.

Aestimatus sum à Iudæis cum omnib. hominibus descendentibus in lacum inferni, & q essem peccator; et ī numero aliorū hoīm. Et ego qui sum liber à peccato inter omnes mortuos, ac si essem peccator fact⁹ sum derelictus ī triduo sine adiutorio in potestate Iudæorum. Fuit perfectò Christus ex debito, et ex natura solus liber à peccato, quia non

ex

A ex opere Adā nec per naturalē generationē natus est nec conceptus. Et ideo si virgo Maria fuit libera ab omni peccato, hoc non fuit de debito, sed ex gratia, quia fuit præuenta ī sui creatione anima eius &c. quia simul fuit creata, & sanctificata in corpore, & anima. Et et fui existimatus à Iudæis sicut existimant, & censent hoīes vulnerati vulnere corporali, & spūali dormientes, & mortui iacentes ī sepulcris, quorum tu non es memor amplius vt eos suscites: ita putabant, quòd tu oblitus eras mei, & nunquàm me suscitares ad vitā gloriosam, & putabant, quòd eram sicut ipsi peccatores q̄ de manu tua, & auxilio repulsi sunt. Ita ergo putabant Iudæi, quòd tu repulisses me ab auxilio, & amore, & gratia, & q̄ totaliter oblitus esses mei. Et sic posuerunt me in lacu inferiori. i. in sepulcro, quod B erat excisum ex petra subtus terram, & in locis tenebrosis, & umbra mortis, nam sepulcra sunt obscura subtus terram, & important horrorem, & quandā umbram, & feritatem mortis, quia pauci intrare audent ad sepulcra propter horrorem, & terrorem mortis q. d. Mors, & sepultura non datur homini nisi in pęna peccati ipsius Adæ: sed ego secundum naturam eram liber, immunis ab omni morte, & peccato solus inter oēs peccatores quia non obligatus eram peccato Adæ nec poteram peccare, quia nō traxi fomitem in carne, nec poteram deuiare a regula ueritatis nec destitui a gratia in qua eram cōfirmatus, etiam inquātum homo, nec poteram deuiare a ueritate uerbi cui personaliter eram unitus. Et tamen punitus sum pęna peccatoris quæ est mors, & sepultura secundum sententiam datam in Adam, & scilicet morte C morieris &c. quasi dicat non obligabar ad mortem & punitus sum pęna mortis.

Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me.

Longe fecisti notus meos a me, posuerunt me abominationem sibi.

Traditus sum, & non egrediebar, oculi mei languerunt præ inopia.

Notandū, q̄ sicut pluries dictum est ps. 84. ex transgressione præcepti Adam incurrit indignationem, & iram Dei, & maledictionem, & sententiam mortis utriusq; sed quia ipse non potuit satisfacere pro se, & suis, iō Christus factus est caput nostrum, & noluit portare pœnam omnium nostrum: ut liberaret nos a maledictione, & sñia mortis æternæ, & recuperaret nobis uitam. Noluit ergo D trahere peccatum, sed uestigium, & pęnam peccati: vt dictum est psalm 34. quæ quidem pęna peccati dicitur furor Dei, & fluctus sententiæ Dei, quæ fuit passio Christi, & flagella, & persecutio, & dolores, & opprobria, & mors. Ita ergo ista q̄ Adā, & sua posteritas ex ira Dei, & sñia debebat portare in pęnā peccati, hæc eadē voluit Chrs p nobis pferre. Dicit ergo Christus. O pater, furor tuus. i. sñiæ tuæ datæ in Adā confirmatus est super me. i. inductus est sup me, & oēs fluctus. i. psecutiones tuas induxisti sup me. i. oēs afflictiones, & persecutiones, & dolores quos Adā, & genus hūanū debuit pati ex furore, & sñia tua, tu permisisti induci, & euenire super me. Vnde non solum passus sum dolores, & flagella, & persecutiones, sed etiam sum destitutus, & derelictus a meis inimicis, & discipulis, quia relicto me oēs fugerunt in captione mea, & populus Iudęorum qui erant noti mei, & contribules, quib. tot beneficia contuleram, q̄ me defendere debebant: ipsi me posuerūt abominationem sibi, loquendo de me per ciuitatē, & uicos, & plateas, & tabernas, uocādo incantatorem, & maleficiū &c. Traditus sum a Iuda traditore in manus Iudæorū & ligatus, & percussus, & ante Annā & Caipham opprobrijs, & conuitijs affectus & illusus, & in maxilla pcussus, & postea añ Pilatum examinatus, & flagellatus, & tñ in omnibus his non egrediebar ultra limites rationis, sed cum patientia in omnib. rñdi, & absq; propulsatione iniuriæ patienter tuli in corde meo, & carne intantum, q̄ oculi mei languerunt flendo præ inopia & defectu auxilii. Nam absque misericordia tractatus sum ab eis, & absque pietate. E F

Clamaui ad te domine, tota die expandi ad te manus meas.

Nunquid mortuis facies mirabilia: aut medici suscitabunt, & confitebuntur tibi?

Nunquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, & ueritatem tuam in perditione?

Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua: & iustitia tua in terra obliuionis?

Narrata sua afflictione, hic ponit petitionem suam, quam fecit patri in cruce, & in sepulcro petens resurrectionem suā à mortuis, et potius petens redemptionē, et resurrectionem suam a morte ppetua, & a peccato. Dicit ergo. Oculi mei languerunt præ inopia, quia clamaui ad te dñe ī horto deprecādo p mem-

membris. Et tota die expandi manus meas in cruce, brachiis apertis, & eleuatis manibus in cruce rogãdo pro redemptione, gñis humani petendo resurrectionem non solũ ꝓ me de qua iam eram certus, sed pro resurrectione generis humani a morte perpetua. Et dicebã tibi nunquid mortuis facies mirabilia? Vñ est aduertendum sicut dictum est ps. 74. ꝙ maius miraculum fuit, & est suscitare, & iustificare impium a morte peccati q̃ creare cęlum, & terram, pp rõnes ibi assignatas quia oportet, ꝙ ibi primo destruatur pctm̃, & remoueat̃ obex, & mutet̃ uolũtas, & ꝙ Deus ponat de suo .s. sanguine &c. & creet ẽt gratiam nouam & hoc est maximũ miraculum. Nam Paulus qui erat inimicus Christi, suscitatus est ab illa iniquitate, & mutatus est in uirum alterum, & factus est defensor fidei, & ꝓ Christo passus est famẽ, & carceres, & persecutiones, & labores, & mortem, & reges gentium, qui pp idola persequebãtur Christianos suscitati ad fidem pp Christum deleuerunt idola, & oẽs martires fuerunt de populo gẽtili, & doctores ecclesiæ. Dicit ergo Christus patri in sua deprecatione. O pater nunquid mortuis facies mirabilia? q. d. ꝙ maiora miracula facies in conuersis ad fidem, & per eos conuertẽdo alios, q̃ creare coelum, & terrã. q. d. non relinquas eos mortuos, quia si manerent in suo peccato, & morte nullum horũ miraculorum sequeretur. Rogo te ergo per hanc passionem quam passus sum manib. expansis in cruce, & per mortem, & sepulturam meã, ut tu remittas eis pctã, & suscites eos a morte peccati, & per resurrectionem ipsi resurgant in iudicio idest ut resurrectio mea sit causa resurrectionis omnium ut appareat mirabilia et potentia tua, cum ipsi qui erant persecutores fidei sint postea defensores, & ipsi qui persequebantur Christum in membris, postea moriantur pro Christo, & ipsi qui erant sub potestate diaboli possint ĩ potestate mea fugare diabolum a corporibus obsessis, & ab animabus peccatorum per ecclesiastica sacramẽta. Vnde nota, ꝙ hic Christus demõstrat, ꝙ sua mors esset inanis, & vacua nisi sequeretur resurrectio, quæ quidem Christi resurrectio debebat esse cã resurrectionis omnium, quia nullus alius potuisset nos resuscitare a morte animæ, & etiam a corruptibilitate corporis, cum ipse solus sit primitiæ omnium resurgentium, & ideo subdit.

Nunquid medici suscitabunt, i. poterunt mortuos a peccato aut morte corporali suscitare, ut postea mortui confiteantur tibi? q. d. non, quia non habent talem ptãtem: q a solus ego possum suscitare hoĩes a peccato, per resurrectionem meam potero suscitare mortuos in corpus, & uitam gloriosam. q. d. totum genus humanum est mortuum peccato, & ęgritudine spũali, & incurrit mortem corporalem, a qua nullus medicus põt eos suscitare, nisi per mortem, & passionem meã, & resurrectionem meam. Item nunquid medici corporales, & humani suscitabunt mortuos supple, & ipsi mortui suscitati confitebuntur tibi? q. d. non, quia illi non habent potestatem nec artem nisi ad sanandas ægritudines quq; corporales, ergo oportet ut tu suscites me ut per resurrectionem meã possim eos suscitare. Et sic confitebuntur tibi & cõfitebuntur me esse uerum Messiã in lege ꝓmissum, et recipient legem euangelicam, et sic salui fient, et suscitabunt̃ mõ a pctõ, et in die iudicii ad uitam gloriosam. Nota ꝙ litera Hieronymi hẽt. Nunquid gigantes surgẽt et confitebuntur te? et tunc esset sensus nunquid hoĩes terreni surgent etc. Sed maius sacramentum uidetur continere translatio nostra, demõstrat enim, ꝙ necesse est Christũ resurgere ut suscitet omnes alios: et sua resurrectio prædicetur per totũ orbem ut omnes crederent per illum, quia si non resurrexisset: nulla fides fuisset sibi data, et sic resurrectio sua non solũmodo est cã resurrectionis corporis nostri. sed spũales a morte peccati, quia per fidem resurrectionis suæ credidimus prædicationi apostolorum, et recepimus legem euangelicam per quã salui facti sumus et a pcõ suscitati. Dicit ergo Christus suscita me ut possim enarrare per apostolos meos miam, et omnipotentiam tuam. Nunquid aliquis existẽs in sepulcro narrabit misericordiam, et omnipotẽtiã tuã, aut existẽs in pditione .i. in morte narrabit ueritatẽ, et legem tuam? q. d. non, immo oportet, ꝙ susciter a mortuis. Et sic oportet ꝙ tu suscites me a morte corporali, ut ego suscitem eos a morte spirituali, ut suscitati possint te laudare. nã pctõres, et infideles non laudant Deũ sed blasphemant. Et iõ subdit, nunquid cognoscentur mirabilia tua in tenebris mortis, aut iustitia tua cognoscetur in terra obliuionis .i. in inferno ubi omnes pctõres sũt extra memoriã, et gratiã, et acceptionem tuã? quasi

A quasi dicat. non, imo oportet, ꝙ ego resurgã a morte corporali, & suscitẽ eos a morte spirituali. Et sic patet, ꝙ oẽs isti quatuor versus principaliter referuntur ad resurrectionem Christi: & ex consequenti ad resurrenem nostram. Vnde dicit. O pater resuscita me. nam aliter non cognoscentur mirabilia nec erit valida passio, nec aliquis aliorũ poterit resurgere a peccato, cũ mea resurrectio sit causa resurrectionis omnium tam corporalis quàm spiritualis. s. animæ, & corporis. Nam si ego non resurrexero, & incineratũ fuerit corpus meum in sepulchro, & anima permanserit in inferno, non cognoscẽtur mirabilia tua prædicta. Et ideo licet utraq; expositio sit necessaria, quia vna dependet ex alia: tamen Christus iam certus de sua, principaliter petit nostram resurrectionem corporis, & animæ scilicet ut per suam resurre-
B ctionem nos resurgamus.

Et ego ad te domine clamaui, & mane oratio mea præueniet te.

Vt quid domine repellis orationem meam auertis faciem tuam a me?

Pauper sum ego, & in laboribus a iuuentute mea: exaltatus autem humiliatus sum, & conturbatus.

In me transierunt iræ tuæ: & terrores tui conturbauerunt me.

Circundederunt me sicut aqua tota die: circundederunt me simul.

Elongasti a me amicum, & proximum, & notos meos à miseria.

Ista est secunda pars, in qua ut ostendat ꝙ magis rogat ꝓ nobis, quàm per resurrectione sua, de qua erat certus, vult ostendere ꝙ
C pro nobis passus est, ut sanaret infirmitates nostras, & peccata, & non pro se, cũm sit inter mortuos liber. Ideo dicit Christus in persona membrorũ, & corporis mistici, & ego ad te domine sꝑ a principio clamaui postquam Adam peccauit, te resurgens de mane antequam aliquod opus facerẽ, & faciã, oratio mea præuenit te rogãdo ut uenias ad liberãdum me ab huiusmodi miseriis. s. peccato, & pœnis eius temporalib. & æternis. Vt quid ergo domine, & quare repellis orationem meam, & auertis faciem tuã a me? quia noluisti me audire per tot spatia, & ætates temporis nec per patriarchas nec reges nec prophetas. veni ergo, & adiuua me quia pauper sum ego, & semper in laborib. & afflictionib. a iuuentute mea. Nam ecclesia sẽper passa est ꝑsecutiones per omnes ætates. D Primo passa est in Abel per Caim. Secundo in diluuio. Tertio in Abraham, Isaac, Iacob, & in captiuitate Ægyptiaca, & in prophetis & multotiens fuit exaltatus populus in supbia, & rebellione, & idololatria, & multotiens humiliatus per captiuitatem decẽ tribuum, & per captiuitatem Babilonis, & uastationem Antiochi. & fuit cõturbatus & afflictus. & iræ tuæ. i. sentẽtia punitionis, & terrores tui transierunt super me, & conturbauerunt me ꝑꝑ peccata mea in punitionem, & iste persecutiones, & afflictiones tota die .i. per omnes ætates circundederunt me simul sicut aqua. i. sicut fluctus maris circũdãt, & torquent, & cõcutient nauem in pelagio, ita persecutiones, & aduersitates infidelium circundederunt, & afflixerunt me, & in omnib. his aduersitatib. elongasti a me omnem E amicum: quia oẽs populi circundãtes, & omnes proximi mei. s. Idumæi ꝗ erant fratres mei, & filii Edon siue Esau fratris Iacob, omnes isti fuerunt a me elongati, & ẽt elongasti oẽs notos meos & amicos a miseria, & tribulatione mea derelinquendo me sine auxilio. Dicit ergo populus, & corpus mysticũ pro illo statu, ueni tu Christe, & Messia, & libera me a peccatis ꝑꝑ hæc mala mihi euenerũt, & salua me, & iste est verus sensus. Sed ẽt est alius sensus in quo loquitur Xp̃s narrãdo persecutiones quas patit ꝑꝑ peccata nostra, & ut sanaret infirmitates nostras uoluit ad se transferre pœnas peccati nostri. Erió dicit Christus in persona membrorum infirmorum. Ego sum factus pauper, & expoliatus ab omnibus bonis gratuitis rõne membrorum siue in membris meis. Et semp fui F in laborib. vulneratus fomite, & lege membrorum, & concupiscentia a iuuentute mea quia iã nascimur filij iræ, & uindictæ. Et sic quandoque sum exaltatus, & rebellis in superbiam per peccatum, inquantum caro surgit aduersus spiritum, & qñque humiliatus per pœnitentiam, & punitus temporaliter per aduersitates, & sic maneo conturbatus. In me transierunt iræ tuæ. hic loquitur caput in forma serui, dicens. O pater iræ tuæ. i. punitiones, & pœnæ sententiæ tuæ eis debitæ transierunt super me, quia uoluisti ut paterer pro eis, & iõ conturbauerunt me non conturbatione mentis, sed doloris carnis. Et istæ afflictiones circundederunt me simul tota die, & tempore passionis meæ, sicut aqua

& fluctus

A & fluctus maris circundant, & quatiunt, & agitant nauem tempore tempestatis, & pro maiori afflictione elongasti. i. elongari permisisti omnem amicum, & proximũ, & omnes apostolos, & notos meos a miseria mea, quia in captione omnes fugerunt. Et nota, ꝙ omnes fluctus iræ, & sententiæ Dei transierunt super totum corpus mysticum quantum ad culpam, & pœnam ꝑꝑ peccatũ Adę, sed illi fluctus transierunt super Christum caput huius corporis quo ad pœnam tantum, quia pro omnibus passus est ut frequenter dictum est. Et cum tali intelligentia loquitur Christus in hoc psal. Tota etiam ista ultima pars potest referri ad liberationem ecclesiæ de persecutionibus tyrannorum, & cęterorum infidelium, quas patitur usque ad iudicium.

B

PSALMVS LXXXVIII.

Misericordias domini: in æternum cantabo. In generatione & generationem annunciabo ueritatem tuam in ore meo.

Titulus. Eruditio Etan Ezraitæ. Iste Etan fuit vnus de principib. cantorum quos constituit Dauid ad cantandum ut patet primi paralypomenon. 6. ca. Vnde ibidem dicitur, quòd Heman canebat chorum suum ad dexteram, & Etan ad sinistram. Vnde in psalmo præcedenti dicitur, ꝙ Heman erat Ezraita sicut iste, eo ꝙ erant oriundi de quodam vico dicto Ezra. Et sic ambo erãt Ezraitæ. Per hoc patet mendacium Iudæorum, qui dicunt, ꝙ isti duo ascendebant de Iuda per Zaran. Nã in supradicto capit. ubi describitur genealogia istorum, demonstratur qualiter omnes

C tres cantores erant leuitæ. Nam Heman descendebat de Leui per Zahar, & Asaph per Gerson, & Etan per Merari. Et sic patet, ꝙ Etan erat Mararita, & creditur, ꝙ iste Etan est ille Idithum, qui memoratus est in supradictis titulis. Nam eundem illum quem Esdras vocat Etan in memorato. 6. capite, eundem vocat Idithum in 25. ca. Et sic apparet, ꝙ Etan erat binomius, vnde ponitur in hoc titulo, Eruditio Etan, inquantum fuit ipsi datus ipse psalmus ad cantandum, & et interpretandum populo, quia Etan erat prudentior, & eruditio simul cum Heman, ut dictũ est psalmo præcedẽti. Est ergo sensus huius tituli, ꝙ Dauid fecit istum psalmum in quo fuit eruditus a spiritu sancto, & dedit ipsum cantandum ipsi Etan, & vt interpretaretur ipsum, & erudiret populum. Ad cuius intelle- D ctum est notandum, ꝙ totus iste ps. fundatur super promissionem factã ipsi Dauid de perpetuitate, & æternitate regni sui per Christum futura. Vnde tria fuerunt promissa ipsi Dauid. Primo, ꝙ Christus Messias in lege promissus debebat esse de sua generatione secundum carnem, & quòd nunquam deficeret semen suum usque ad Christum. Secũdo, quòd regnum suum debebat esse ęternũ, & firmũ. De qua promissione habetur. 2. Re. 7. ca. Item 3. quòd Christus filius suus debebat ędificare domum domino. Hoc ergo prę uidens Dauid in spiritu nõ solummodo per reuelationem Natan, sed per propriam spiritus sctĩ inspirationẽ, quòd tale pactũ Deus fecisset cum domo sua: fecit hunc psalmum: in quo duo facit. Nam primo agit gratias de supradicta promissione. Secundo petit æternam successionem sui regni, explicando par E ticulariter promissionem ibi. Tunc locutus es in sanctis tuis. Quantum ad primum duo facit. Primo prorumpit in laudes pro supra dicta promissione. Secundo admiratur mirabile mysterium incarnationis in sua generatione promissum. Ibi. Cõfitebuntur cœli. Quantum ad primum est aduertendum, ꝙ causa quare Deus promisit omnibus sanctis patribus mittere filium suum in carnẽ, fuit misericordia eius ut liberaret genus humanum a miseria, & captiuitate peccati. Et sic per promissionem ostendit maximã misericordiam suam, & sic promissio dicitur misericordia, sed impletio illius ꝓmissionis quæ fuit facta in no. test. dicitur ueritas, & ideo dicit Dauid in principio huius ps. quòd duo in F tendit cantare. s. misericordiam Dei, & ueritatẽ. i. promissum mysterij incarnationis, & ueritatem. i. impletionẽ eius. Vnde dicit Augustinus, ꝙ mirabilis est prophetiæ promissio, in qua ostenditur misericordia, sed mirabilior est prophetiæ adimpletio, in qua ostẽditur ueritas: nã inutilis esset prophetiæ promissio nisi sequeretur eius adimpletio. Nam per promissionem Deus dicitur misericors: sed per impletionẽ dicitur uerus, & iustus. Dauid ergo eruditus de promissione incarnationis eius, & certus de impletione eiusdẽ in suo semine prorumpit in laudes, & cãtũ dicens. Misericordias domini in æternum cantabo, & loquitur propheta in persona totius ecclesiæ. Et dicit misericordias in plurali, quia plures ꝓmissiones de Chro plurib. fa-

A ctæ sunt. Primo promissus est Abrahæ Gen. 22. Cui dictū fuit. In semine tuo benedicent oēs gentes. Secūdo fuit promissus ipsi Iacob in mysterio scalæ. Gen. 28. Et idē in luctatione angeli. Gen. 32. Itē idē cū dixit. Non auferetur sceptrum de Iuda &c. Item Christus fuit promissus Moysi. Exod. 33. cum dixit. Posteriora mea videbis. Itē Deuterono. 18. cum dixit: ꝓphetam suscitabo &c. Item Ipsi Dauid. 2. Regum. 7. de quo supradictum est. Et ideo dicit. In æternum cātabo: quia vidit Dauid in spiritu, quòd iste psalmus erat cantandus in ecclesia vsque ad finem mundi. Sed quia præuidit, & fuit certus, ꝙ Deus debebat implere quod promiserat: ideo sequitur: a generatione usq; in generationem annunciabo ueritatem tuam in ore meo. Vnde supra dixit. Misericordias cantabo: hic aūt
B dicit: Annunciabo ueritatem tuam, idest doctrinam euangelicam. Nam euangelium est annunciatio eorum quæ fuerunt promissa in lege, ut ait Eusebius. Ideo ad testamentū uetus pertinet cantare prophetiam, & ad nouum pertinet annunciare veritatem prophetiæ, quæ est veritas euangelica. Et sic ecclesia pro illo statu cantabat misericordias domini, nunc autem annunciat veritatem a generatione in generationem vsque ad diem iudicij. Nam incarnatio, & passio Christi, & resurrectio inquantum promissæ, dicuntur misericordiæ, sed inquantum impletæ in Christo dicuntur ueritas.

Quoniam dixisti in æternum misericordia ædificabitur in cœlis præparabitur veritas tua in eis.

Disposui testamentum electis meis: iuraui Dauid seruo meo: vsque in æternum præparabo semen
C *tuum.*

Et ædificabo in generatione & generationem sedem tuam.

Hic reddit causas quare intendit cantare misericordias domini, & annunciare veritatem. Cuius causæ sunt duæ. Prima causa est, à Deo multiplex facta promissio. Secunda promissorum adimpletio. Ideo dicit: ideo supple cantabo quoniam dixisti, idest promittendo dixisti, & dicēdo promisisti, quoniam misericordia ædificabitur in cœlis in ęternum, & pręparabitur veritas tua in eis: quasi dicat non erit irritum quod promisisti, & dixisti: imo misericordia tua. & ꝓmissio erit firma in cœlis, & veritas tua, idest adimpletio promissionis pręparabitur in eisdē cęlis. Sed notaꝗ maius sacramentum latet hic. Vnde nota, quod hoc multipliciter potest intelligi. D Nam hoc forsan dicit alludendo promissioni factæ Abrahæ. Gen. decimoquinto capit. quando Deus traxit ipsum foras, & dixit. Respice cęlum, enumera stellas si potes, sic erit semen tuum &c. Vnde tenet omnes doctores, quòd promissio facta Abrahæ non fuit uera in terra nec in bonis terrenis, sed in cęlo, & in bonis cœlestibus. Et sic ꝓmium promissionis, & misericordia, quæ per Christū expectabatur, non erat in terris, sed in cœlis, & ueritas illius promissionis in cęlis erat adimplenda per Christum. Et ideo dicit. Tu Deus dixisti Abrahæ, & omnibus patribus: misericordia, idest præmium, & effectus misericordiæ Christi ꝓmissi ędificabitur, idest firmabitur in æternum in cœlis, idest in bonis cęlestibus, & non terrenis, & ueritas tua, idest impletio promissionis: & finis quę est vera fruitio, & quies æterna, præparabitur a B Christo in eisdem cœlis: hoc dicit. Nam sicut Deus promisit nobis præmium in cęlo, ita ueritas illius præmij præparata est nobis a Christo in eisdem cœlis per suam passionem, & resurrectionem, sicut supradictum est psalmo octogesimo tertio, & quarto. Itē per illos cœlos intelligūtur etiam apostoli: in quibus Christus ædificauit misericordiā, idest dedit legem euāgelicam, ut cæteris misericordiam Dei prædicarent, & ædificauit in eis etiam primo misericordiam, quia primo eos misericorditer elegit, & iustificauit, & postea in eis ueritatem euangelicam præparauit, ut cæteris prædicarent, & ideo dicit propheta. O Deus ego cātabo misericordias &c. Quoniam dixisti mihi per reuelationem supple misericordia, & iustificatio F ædificabitur primo in cœlis. i. apostolis eos uocando, & iustificando, & postea præparabitur ueritas tua euangelica in eis instruendo, & illuminando. Quocunq; ergo sit, semper Deus promisit misericordiam in ueteri testamento, & præparauit ueritatem in nouo. Item dicit: Disposui testamentum meum electis meis, in qua locutione, & clausula ꝓpheta implicat omnes ꝓmissiones factas in ueteri testamento, quia uetus testamentum nihil aliud est nisi dispositio, & præparatio ad nouum, & ideo dicit: tu Deus etiam dixisti: Disposui testamentum meū electis meis. Nam promissiones factæ Abrahæ, Isaac, Iacob, & Moysi fuerūt quædam dispositiones, ut illi ponerent spem suam in Christo futuro.

A ro. Vnde per illas promissiones disponebantur ad fidem, in qua fide iustificabatur, & saluabantur, ut ait apostolus ad Romanos. 4. & patet de Abraã, quia credidit Deo de pmissione sibi facta de Christo futuro: ideo reputatum est ei ad iustitiã, idest iustificatus est. Gen. 15. Item tota fabricatio tabernaculi, & descriptio, & omnia mysteria, & pcepta cerimoniarũ, & sacraméta ueteris legis, & ędificatio templi Salomonis &c. non fuerunt facta gratia sui: nisi inquantũ erant dispositiones, & figuræ ad Christum, & legem euangelicam, & ideo dicit. Tu domine dixisti mihi per reuelationem, ego disposui testamentũ electis meis, idest patribus ueteris testaméti disposui p figuras omnia mysteria incarnationis, & passionis, & resurrectionis, & eadé præparaui in ueritate, & compleui fidelibus meis in nouo testamento. Sed tu Deus

B specialiter pmisisti mihi dicendo, ego iuraui Dauid seruo meo, idest cum firmo pacto immobiliter promisi. 2. Regum. 7. capite. quòd vsque in æternũ præparabo semé tuũ, & ædificabo sedem tuã. scilicet tui regni in generatione, & generationé, & sic non solũ mõ promisisti mihi successioné in generationem, sed etiam æternitaté regni per Christum. Ex quo patet, q pp talem pmissioné specialiter mihi factam de æterna successione generationis, & regni mei teneor in ęternum cantare, & cantabo misericordias tuas, & annunciabo veritatem tuam in generatione, & generationem.

Confitebũtur cæli mirabilia tua domine: etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum.

Quoniam quis in nubibus æquabitur domino? similis erit Deo in filijs Dei?

C *Deus qui glorificatur in concilio sanctorum. magnus & terribilis super omnes, qui in circuitu eius sunt.*

Quia superius facta fuit promissio de mysterio incarnationis, & de successione regni æterni, hic admiratur de ineffabilitate huius mysterij. Nam admirabile est, quòd aliquis homo mortalis possit esse æternus, & durare in æternum, & quòd aliquod regnum possit esse æternum in hoc mũdo, & q aliquis homo possit habere sedem æternam, & regalé in cœlo: & iõ dicit, q hoc mysteriũ ita ineffabile, & incomprehensibile apud homines confitebuntur cœli, quia homines non possunt hoc confiteri nisi cœlestes efficiantur: quia aliter homines non possunt credere mysteriũ incarnationis, nisi per signa cœlestia, & homines cęlestes. Hoc ergo puidens Dauid in spiritu dicit. O domine, & cœli confitebuntur mirabilia tua, scilicet mirabile mysterium incarnationis, & natiuitatis, & mortis, & passionis, & resurrectionis. Primò quia in tua natiuitate apparebit noua stella in cœlo denuncians natiuitatem temporalem regis æterni, & ducet magos usque ad cunas infantis, ad adorandum Regem natum. Item annunciabunt, & confitebuntur cœli mirabilia tua, quando angeli cantabunt Gloria in excelsis Deo. Item cęli confitebuntur mirabilia tua in tuo baptismo, quando operiétur, & vox paterna audietur dicens. Hic est filius meus dilectus, & cætera. Hoc idé confitebuntur cœli in tua transfiguratione. Item cõfitebuntur cœli mirabilia tua in passione, quando sol obscurabitur, & fient tenebræ super uniuersam terrã. Itẽ in tua resurrectione quando cum magno terræmotu descédet angelus de cœlo, & reuoluet lapidem ab ostio monumenti. Item cõfitebuntur cœli mirabilia tua in tua ascensione, quando angeli dicent. Viri Galilei quid admiramini, & cætera. Item cõfitebuntur cęli, idest homines cœlestes, scilicet apostoli, qui dicti sunt cœli in sacra scriptura, quãdo per totum orbem tuã incarnationem, & natiuitatem, & passionem, & totam legem euãgelicã prædicabũt, & sic cõfitebuntur ueritatem idest legem euãgelicam in ecclesia sanctorum, idest omnium fidelium. Cõfitebuntur enim veritatem tuæ diuinitatis, & omnia miracula tua facta supra naturam, qđ quidem mysterium incarnationis, & cętera mirabilia miracula nõ poterant fieri per humanam facultatem, nec aliquis potest ascẽdere F in cęlũ, nec facere talia mirabilia. nisi Deus aut æquales Deo, & iõ sequitur. Quoniam quis in nubibus ęquabitur Deo? Vnde ppheta præuidens Christum sic eleuari in cœlum in nubibus, & sedere ad dexterã patris; & facere alia mirabilia, prorumpit in admiratione m, & dicit. Cœli confitebuntur mirabilia tua, quæ sunt supra hominem, & potius diuina. Nam quis æquabitur, & erit æqualis Deo in nubibus cœli, aut qs erit similis domino in filijs Dei, idest inter angelos, & homines, quòd possit ascendere in cœlum propria uirtute, & sedere ad dexteram, idest ęqualitaté patris? quasi dicat, nullus angelus nec homo purus nisi sit Deus. Et ideo sequitur, Deus

A est ille homo Christus Iesus: qui glorificatur in concilio, & societate sanctorum, & sedet ad dexteram patris. Et ideo non est angelus nec purus homo: sed Deus, & homo magnus in potentia terribilis in potestate iudiciaria super oēs homines qui in circuitu eius sunt. Quasi dicat: q̄ iste Christus qui fecit ista mirabilia in terris, & ascendit in cœlum, & sedet ad dexteram: id est ad æqualitatem patris secundum diuinitatem, & simul adorat, & glorificatur cum patre in concilio sanctorū: non solummodo est homo: sed Deus, & magnus dominus in uirtute, & terribilis in potētia, & iudicio: quia expoliauit infernum, & superauit mortem. Et iudex, & dominus super omnes qui in circuitu eius sunt. Et ista mirabilia cōfitebuntur cœli, idest apostoli, & omnes p̄dicatores in ecclesia sanctorū in B hac ecclesia per gratiā, & in superna per gloriam. Et deinde conuersus ꝓpheta ad Christum dicit in persona totius ecclesiæ.

Domine Deus uirtutum quis similis tibi? potens & domine, & ueritas tua in circuitu tuo.

O Christe domine Deus virtutum, quis ergo erit similis tibi? q̄ veritas tua erit semper in circuitu tuo. Omnia promissa in te cōplebuntur. Nam tu es potēs in miraculis faciendis, & ad vincendum diabolum, & expoliandum infernum, & ad delendam idololatriam, & ad eiiciendum foras principem huius mūdi diabolum, qui per tot tempore regnauit, & ad liberandum hominem a peccato per mortem, & passionem &c. Et narrat per singula.

Tu dominaris potestati maris: motum autem fluctuum eius tu mitigas.

C *Tu humiliasti sicut uulneratum superbum, in brachio uirtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.*

Tu dominaris potestati maris, quia ambulasti super aquas siccis pedibus, & p̄cipisti fluctibus maris stare, & motum eorum mitigasti, & Petrum cum cæteris de ꝓfundo pelagi liberasti, & cætera. Item sicut quondam in mari rubro humiliasti Pharaonē superbū, & dispersisti, & submersisti omnes seruos eius, ita per passionē, & resurrectionē tuā humiliasti diabolū superbum sicut uulneratū, & ictū a te, & in brachio, & in potentia uirtutis tuæ dispersisti primò diabolos, & fugasti inimicos tuos per infernum, quando attraxisti prædam sanctorum patrum. Secundò dispersisti eos a mundo, & fugasti quādo dissipasti idololatriam. Tertiò dispersisti per mundum Iudæos obstinatos qui te crucifi- D xerunt. Neque mirum si talem habes potestatem. nam

Tui sunt cœli, & tua est terra, orbem terræ & plenitudinem eius tu fundasti, Aquilonem & mare tu creasti.

Quasi dicat. Sicut ī toto vniuerso creasti cœlum & terrā, ita in ecclesia creasti cœlos. s. apostolos, & terram qui sunt populi, & totam plenitudinem ecclesiæ creasti, in qua inuenitur oriens. s. tempus apostolorum & occidens. idest tēpus Antichristi, & Aquilo qui sunt hæretici, & falsi christiani, & frigidi, & inuenitur mare. i. persecutiones. In hebræo habetur: Aquilonem & dextrum tu creasti, q̄ in ecclesia inuenitur dextrum, & sinistrum. dextrum. siue meridionale sunt catolici siue boni christiani sinistrū ecclesiæ sunt hæretici, & mali christiani. illos enim permittit Deus in ecclesia, istos autem creat per E gratiam.

Tabor & Hermon in nomine tuo exultabunt, tuum brachium cum potentia.

Tabor est mons in terra ꝓmissionis, ubi Barac vicit exercitū Sisaræ. Iudicum. 4. Hermon autem mōs paruus est ꝓpe Iordanem iuxta quem transierunt filij Israel in terram ꝓmissionis. Sed postea in mōte Tabor Christus fuit transfiguratus ubi apostolis ostendit gloriam suam, & iuxta Hermō in Iordane fuit baptizatus, iō dicit ꝓpheta. O Christe mōs Tabor, & Hermon exultabunt quādo in vtroque audietur vox paterna dicens. Hic est filius meus dilectus. Nam ī vno ostēdetur tua gloria, & in altero tua potentia. Nam aqua Iordanis recipiet uirtutem regeneratiuam ex tactu tuo & virtute spiritus san- F cti descendente super aquas, & ibi dabit uirtus, & potentia ipsi baptismo ad delēda peccata, & ad eijciendum diabolū foras. Ex quibus patet, q̄ Tabor, & Hermon exultabūt in illis diebus: cum viderint brachium tuum. i. humanitatem tuam, quæ dicitur brachium & instrumentum diuinitatis ad exercendum miracula. sed omnia ista facies cum potentia diuinitatis.

Firmetur manus tua & exaltetur dextera tua, iustitia & iudicium præparatio sedis tuæ.

Misericordia & ueritas præcedent faciem tuam; beatus populus qui scit iubilationem.

Domine in lumine uultus tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabunt tota die, et in iustitia tua exaltabuntur.

Quoniam

A *Quoniam gloria virtutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.*

Hic ꝓpheta petit accelerari aduētū Christi, ut expediat redemptionem nostram per prædicationem, & passionem, & resurrectionem, & ascensionem. Dicit ergo. O Christe, firmetur manus tua cōtra inimicos tuos diabolos, eos debellando, & fugādo, & peccata nostra delendo per passionem. Et exaltetur dextera tua, & potentia tua per resurrectionē: & iustitia tua, & iudiciū erit pręparatio sedis tuæ per ascensionem, quia tunc tradetur tibi iudiciaria potestas vniuersalis in cœlo, & in terra, & sedebis ad dexteram patris: sed in oībus misericordia, & veritas ꝓcedēt faciem tuam. Vnde est notādum sicut superius dictum est, ꝙ ante aduentū Christi prima erat promissio, & punitio, ideo oēs expe B ctabūt misericordiam, & ueritatem, & iustitiā: per misericordiā temperādā. Sed post aduentum Christi misericordia, & veritas passionis pręcedunt iustitiam, & sic iustitia iam est temperata cum misericordia, & ideo hęc est differentia inter nos, & illos, & ideo prænuncians dignitatem, & gratiam noui testamenti, dicit. Misericordia, & veritas iustitię præcedent faciem tuam. O Christe, & o popule christiane, ideo addit. Beatus populus christianus, qui scit iubilationē præ gaudio pro gratiarum actione, & ꝓ beneficio redēptionis. Item multas alias causas iubilandi habebit populus christianus. Nā in lumine vultus tui. s. in lumine legis euangelicæ ambulabunt, quæ ostendet eis claram viā ad patriam, & in nomine tuo exultabunt, quia in nomine Iesu demonia eijciēt, linguis loquē C tur nouis: serpentes tollent &c. Et in iustitia tua: scilicet in passione tua, per quam fiet iustitia peccati, & in lege tua exaltabūtur, idest iustificabunt a peccato, & exaltabuntur in dignitate nominis christiani, uincent diabolum, & peccatū uirtute baptismi, & sacramentorū, & hoc fiet quia gloria uirtutis eorum tu es, & non alius Et sic in beneplacito tuo, & gratia, q̄ ꝓuenit ex beneplacito tuo, & liberalitate, & misericordia, exaltabit cornu nostrum, & honor, quia triūphabimus de diabolo. Et vnde euenient nobis ista. s. dignitas, & honor, & exaltatio? Respondet, ꝙ p incarnationē Christi: qui uoluit assumere carnem nostram, & humanitatem. Ideo subdit.

Quia domini est assumptio nostra, & sancti Israel regis nostri.

Idest quia assumptio nostræ humanitatis D est facta a domino filio Dei, q. est sanctus Israel, & rex noster. Nā assumendo carnem nostram factus est caput ecclesiæ, & rex, & dux noster, & sanctificator nr̄, & sic nos exaltauit, & honorificauit, & dignificauit. Ex quo patet, ꝙ a principio huius psalmi vsq; ad præsentē versum: depēdet, & cōtinuat tota una sētētia. Nā dicit ꝓpheta. Misericordias domini in æternū cātabo &c. Et hoc quia dixisti, & ꝓmisisti, ideo misericordia in æternū ædificabitur in cælis. Nā tu ꝓmisisti, ꝙ filius meus Christus ædificaret domū tibi in æternum. s. ecclesiam catolicam in terris, ex qua replebitur ecclesia cœlestis, ideo ita fiet. Nā ipse ædificabit misericordiam ī æternum in cœlis, & præparabit ueritatem tuā ī æternū. Item tu dixisti. Disposui testm̄ tuum electis meis: quod figurabat totum mysteriū incarnationis. Nam totum testamentū vetus erat E dispositio, & præparatio ad euāgelium, & ecclesiā, & similiter dixisti: Ego iuraui Dauid seruo meo, usq; in æternū præparabo semen tuū, idest seruabo generationes ex semine Dauid, & continuabo vsq; ad Christū. Et deinde præparabo semen regeneratum in Christo usq; ī sempiternū, & ædificabo in generatione, & gñationem sedem, & regnū tuū. Et iō cū ista oīa fuerint impleta in Chr̄o, tunc confitebuntur cœli mirabilia tua in ecclesia fidelium, sed hoc erit mirabile. Nam quis in nubibus æquabitur domino &c. Tunc respōdet, ꝙ Christus Deus qui glorificabitur in cōsilio sctōrum æquabitur dn̄o in æternitate, & erit similis ei in substātia secundū diuinitatē. Et tūc Dauid apostrophat ad Xp̄m prorūpēs in cōfessionē laudis dicēs. Dn̄s Deus uirtutum &c. prænuncians uirtutes Christi, & F triūphū, & potentiā &c. vt dictum est usque ad humanam exaltationem & dignitatem.

Tunc locutus es in visione sanctis tuis, & dixisti posui adiutorium in potente, & exaltaui electum de plebe mea.

Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo unxi eum.

Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confirmabit eum.

Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei.

Et concidiam a facie ipsius inimicos eius, & odientes eum in fugam conuertam.

Et ueritas mea & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu eius.

A *Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius.*

Postq̃ superi⁹ cecidit, & admiratus est misterium incarnationis sibi ꝓmissum, nunc in hac secunda parte principali petit successionẽ æternã sui regni, explicãdo particulariter totam ꝓmissionẽ sibi factã: in qua duo facit. Nã primò facit qđ dictũ est. Secũdò adducit quoddã impedimẽtũ qđ vr̃ ĩpedire totũ effectũ ꝓmissionis: ibi. Tu vero repulisti. Quãtũ ad primũ est aduertendũ sicut supra dictũ est, ꝙ totus iste ps. fundat̃ supra illã ꝓmissionẽ factã ipsi Dauid reuelatã ipsi Natã de successione regni scriptã. 2. Reg. 7. c. Quæ quidẽ promissio est necesse, vt ad literã hic scribat̃, quæ quidẽ promissio talis est. Nã cũ Dauid proponeret in corde suo ædificare tẽplũ fixũ domino, locutus est dominus ad Natã dicẽs.

B Hæc dices seruo meo Dauid. Hæc dixit dñs exercituũ. Ego tuli te de pascuis sequẽtẽ greges, vt esses dux sup populũ meũ Israel, & infra. Cũq; cõpleti fuerint dies tui, & dormieris cũ patribus tuis, suscitabo semẽ tuũ post te, qđ egredietur de utero tuo, & firmabo regnũ eius, ipse ædificabit mihi domũ nomini meo, stabiliã tronũ regni eius vsq; in sempiternũ, ego ero ei ĩ patrẽ, & ipse erit mihi in filium, q̃ si inique aliquid gesserit arguã eũ in uirga virorũ, & in plagis filiorũ hominũ, ꝑmiam aũt meã nõ auferã ab eo, & fidelis erit domus tua, & regnũ tuũ vsq; in æternũ ante faciẽ meã, & tronus tuus erit iugiter firmus. Hęc sũt verba ad literã totius ꝓphetiæ, quã ꝓphetiã intelligunt Iudæi ad literã de Salomone, & regno eius ꝓcisè, sed hoc est manifeste falsum. Nã aliqua sunt, & dicuntur in

C hac ꝓphetia quæ nullo mõ possunt ptinere regno Salomonis. Nã regnũ Salomonis tẽporale nõ fuit æternũ, nec firmũ, imo defecit ĩ captiuitate Babylonis, nec ipse fuit semp fidelis: nec domus sua, imo ipse fuit idololatra, & oẽs successores eius prẽter Ezechiã, & Iosiã. Et regnũ eius illico post ipsũ fuit diuisum. Et iõ est valde aduertẽdũ, ꝙ sicut agens artificiale semp in actione sua recipit duo, vnũ principaliter, & p se, & aliud tanq̃ viã, sicut domificator, primo principaliter, & p se respicit finẽ tãq̃ terminũ principaliter intẽtũ. s. quietẽ, & securitatẽ ab imbrib. & caumatibus, scđo aũt, & minus principaliter respicit ea quæ sunt ad finẽ. Similiter medicus primo, & principaliter tanq̃ terminũ vltimatũ intẽdit sanitatẽ, sed tãqua uiã ad finẽ intẽdit medicinã, & potionẽ: q̃ quidẽ potio non

D est gratia sui, sed gratia finis, ita pariter Deus omnipotẽs ĩ tota scriptura sacra ve. te. & oĩbus ꝓmissionibus suis, primo, & principaliter, intẽdebat Xp̃m in lege promissum, & regnũ eius tãquã finẽ ultimatũ principaliter ĩtẽtũ, sed ex cõsequẽti intẽdebat ea q̃ figurabãt ipsum Chr̃m, & regnũ eius. Et ista talia intendebat tanq̃ viã in finẽ. Nã figura respectu figurati est sicut via ad finẽ, & terminũ. Et sic Salomõ fuit figura Chr̃i inquantũ ędificauit illud tẽplũ, & regnauit in pace in regno suo, sed quia figura nõ põt esse ita ꝑfecta sicut figuratũ nec uia sicut terminus: iõ Salomon non potuit ędificare tẽplũ ęternũ, nec firmare suum regnũ æternum, sed solus Christus figuratus per Salomonem ædificauit, & firmauit templum, & regnum ęternũ, & iõ supradicta ꝓphetia in parte uerificat̃

E de Salomone, & uerificata fuit tãq̃ de figura, & de uia, sed uerificata, & impleta fuit de Christo tãq̃ de termino ultimato, & principaliter intẽto. Et iõ Salomõ non in omnib. fuit figura Christi, sed in his, quæ bene fecit iuxta præceptum patris, & in hoc decipiunt Iudæi, q̃a uiderunt aliqua esse litera liter impleta in Salomone temporaliter, & iõ putarunt, ꝙ tota ꝓphetia primo, & principaliter & pręcisè fuisset dicta de Salomone. Sed ꝓpheta Dauid cui facta fuit talis promissio, multũm insudauit, & laborauit, postquã fuit in quiete, ut posset scire intelligentiam huius promissionis, & iõ fuit ipsi reuelata tota ueritas huius ꝓphetiæ. s. quomodo erat intelligẽda de Christo Deo, & homine Messia in lege ꝓmisso, de sua generatione, & posteritate nascituro, sicut ipse dicit. 2. Reg. 23. c.

F ubi dicitur. Hæc sunt verba nouissima quæ dixit Dauid filius Esai. Dixit uir cui constitutum est de Xp̃o Dei Iacob egregius psaltes Israel. Spiritus dñi locutus est per me, & sermo eius per linguã meam, Deus Israel mihi locutus est fortis Israel sicut aurora oriente sole mane absque nubibus rutilat &c. nec tãta est domus mea apud Deum, ut pactum æternum iniret mecum firmum in oĩbus atque munitum. Ex supradictis uerbis patet, ꝙ præter reuelationẽ factã ipsi Natã, facta est alia reuelatio immediata a spiritu sancto ipsi Dauid magis clara, & explicita, per quam magis intellexit ueritatẽ supradictæ promissionis de æterna successione sui regni implẽda ĩ Christo. Et sic est dicẽdum, ꝙ melius, &

clarius

A clarius intellexit supradictã ꝓmissionẽ Dauid, quã Natã, & iõ Dauid iã illustratus spũ sancto declarat illã ꝓmissionẽ fuisse dictã de Chro in lege ꝓmisso. Et iõ in hac 2. parte ps. dicit. O domine Deus pater tũc locutus es in visione sanctis tuis. s. Samuel qñ præcepisti vngi Dauid in regem. 1. Re. 17. quia fuit figura Christi futuri regis, & ẽt locutus es in visione ipsi Natã, de successione, & perpetuitate regni Christi, & ultimo mihi supradictam promissionem declarasti. Vnde dixisti cũ ꝓmissione, posui adiutorium in potente. i. dedi oĩpotentiã ipsi filio meo Christo, & exaltaui ipsum de plebe. Nam sicut exaltauit Dauid de gẽte paupe, ita fecit Deus nasci Christũ ex matre paupere. Nã oĩa ista, quæ uerificãtur hic de Dauid ad literã, uerificantur de Christo in figura, ut patet intuẽti, iõ non est necesse explanari literã cũ de se sit plana, sed B figurã detegi. Nã sicut Dauid fuit exaltatus de humili statu, ita & Chrs, licet descẽdat a Dauid, & sequitur. Inueni Dauid seruũ meũ oleo sancto meo unxi eum per Samuelẽ, ut patet primi Re. 16. Hoc fuit etiam impletum in Christo quia electus est obediẽs patri, & unctus oleo lætitiæ, & baptizatus per Ioãnẽ baptistã in Iordane in ꝑsona totius corporis mistici. Christus aũt Dauid ẽt dicitur, quia manu fortis. Manus aũt mea. i. potestas auxiliabitur ei, & brachiũ meum cõfortabit eũ. Christus. n. dicitur manus Dei patris, & brachiũ inquantũ naturaliter procedit a patre, sicut manus, & brachiũ a corpore, quia quicquid habet filius inquantũ Deus habet à patre, & inquantũ hõ à verbo, & à tota trinitate. Nihil proficiet &c. hoc dicit: q̃a diabolus nil potuit contra Christum. Primò: quia fuit C liber ab omni peccato. Secundò quia liberauit genus humanũ à diabolo filio iniquitatis. Et cõcidã. i. dirumpam, & dissipabo, & fugabo à facie ei' inimicos. s. demones, & odiẽtes eũ in fugã conuertã. Hoc. n. multipliciter impletum est in Xpo. Primò quando fugauit demones à corporibus obsessis. Secũdo quando abstraxit sanctos patres de iferno. Tertiò quando deleuit peccata per sacramẽta. Quartò quando deleuit idololatriam de mundo. Quintò ẽt quando fugati, & dispersi sunt inimici eius Iudæi per mundum, & pulsi à Hierusalẽ. Et veritas mea, & mĩa mea cum ipso: hoc dicit, quia per passionẽ Xpi facta est nobis mĩa: quia subleuati sumus à miseria, quæ mĩa ẽt dicta est veritas, inquantũ fuit adimpletio promissorũ in Chro, vt sæpius dictum D est. Sed quia ex humilitate passionis adeptus est Chrs nomen quod est super oẽ nomẽ, & exaltatus est &c. iõ sequit. Et in nomine meo exaltabitur cornu eius. i. potestas & imperiũ eius. Et ponã in mari manũ. i. potẽtiã eius, & in fluminibus dexteram. i. sceptrum eius. Hoc dicit. Nam apostoli non solũ prædicarunt euãgeliũ in Iudæa, & Samaria sed in insulis maris, & vsque ad flumina Indorum, & Aethiopum. s. vsque ad fontem Nili, & etiam ad fontem Gãgis apud Indos, & ad fontem Tanais apud Scitas, & breuiter à mari vsq; ad mare, & vsque ad fines terræ, & dilatatum est regnum Christi sicut dictum est psalmo. 71.

Ipse inuocabit me pater meus es tu: Deus meus susceptor salutis meæ.

Et ego primogenitum ponam illum: excelsum præ regibus terræ.

E Postquàm descripsit promissionẽ magnitudinis imperij, ẽt hic describit dignitatẽ huius regis quo ad substãtiã quia filius naturalis ipsius Dei patris, & cõsubstãtialis: iõ dicit. Ipse Iesus Chrs iuocabit me: dicẽs pr me' es tu naturalis. Nã Christus nõ solũ inquantum Deus est filius naturalis Dei patris, sed etiam inquantũm hõ, quia nullũ aliũm patrẽ habet in terris. Nã opere ipsius spũs sancti in vtero virgineo formatus est ex puris sanguinibus: q̃quidẽ spiritus sanctus est virtus Dei patris & iõ etiam inquantum hõ dicitur naturalis Dei filius maximè quia vnitus est personaliter verbo: & iõ ĩ omnibus verè inuocauit patrẽ, qui fuit Deus eius per creationem aĩæ, & fuit susceptor salutis eius, nõ solũ quo ad mẽbra, sed ẽt quo ad ipsum, inquãtũ eũ pater ad gloriã suscitauit. Et ego primogenitũ ponã illũ: est. n. Christus primogenitus, & vnigenitus non solũ quo ad diuinitatẽ, sed ẽt quò ad F humanitatẽ. Itẽ est primogenitus quò ad hæreditatẽ, quã adeptus est vsq; ad terminos terræ, & in cœlo, & in terra. Tertiò dicitur primogenitus, quia excelsus positus est præ omnibus regibus terræ sedẽs ad dexterã patris ĩ excelsis, cui data ẽ vniuersalis ptãs. Nã terrenis regibus dat ptãtem in vno regno, & prouincia, sed Xpo data est in cœlo, & in terra, & sup oẽs gẽtes tãquã primogenito Dei patris: & iõ dicit. Excelsum præ regibus terræ.

In æternum seruabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi.

Et ponam in sæculum sæculi semen eius, et tronũ eius sicut dies cœli.

A Postquàm superius pdixit, & descripsit dignitates, quas Xps accepit a patre p se: nũc enumerat ea, q̃ accepit a pr̃e p mẽbris suis, & pro toto corpore mystico. Quæ generaliter fuerũt quatuor. Primo.n.accepit vniuersalem mĩam & remissionem per mortem, & passionem. Scd̃o legem euangelicam quam dedit per prædicationẽ. Tertio æternũ semẽ per sacra & regñationẽ. Quartò ptãtem ordinis, & iurisdõnis. Iõ ait: In æternũ seruabo illi mĩam meã pro mẽbris meis, quia per passionẽ suã relaxauit totũ genus humanũ a captiuitate diaboli: & testm̃.i. lex euangelica sp erit fidelis ipsi, quia oẽs iustificat, & nemi nẽ decipit. sicut superstitiones gentiliũ & aliorum hæreticorum. Et ẽt dicit testm̃ meũ fidele ipsi, quia oĩa sunt impleta in Xp̃o, quæ scripta sunt in vet. test. pro ecclesia eius, & B vtilitate ecclesiæ, & mẽbrorum &c. Et ideo sequitur. Et ponã in sęculũ seculi semẽ eius .s.populum christianum q dr̃ semen Christi, eò q fonte baptismi sit regeneratus cui dat vita sempiterna in sęculum sęculi. Et tronus Christi in ecclesia erit æternus ratione finis. Nã finis eius est regnare in cęlo. de quo trono dixit angelus ad Mariã Luc. 1. Dabit ei dñs sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternũ: & regni eius non erit finis. Ad cuius intellm̃ est notandũ, q semẽ Abrahæ & Israel & Dauid hẽt duplicẽ respectũ. Vno modo ad gñationẽ & successionẽ carnalẽ: alio mõ ad Xp̃m promissum in illa generatione carnali. Et ideo fuit continuata generatio carnalis ab istis usq; ad Christum. & sic Christus in lege promissus natus est ex istis secundum carnem & secundum pmissionẽ. C Sed quia non natus est per generationẽ carnalem: ideo in Christo finiuit, & terminata est generatio carnalis: & mansit sola generatio sm̃ promissionẽ. Et quia Christus nõ amplius genuit filios carnales, sed regenerauit filios spũales: iõ totus populus Christianus per Xp̃m regeneratus dicitur semen Abrahæ, & Israel, & Dauid, & sm̃ promissionẽ & non secundum carnem, quia descendunt a Christo, qui descendit ab illis secũdũ carnem, & secundum promissionem. Vnde sicut Iacob genuit carnaliter duodecim filios, & patriarcas, a quibus multiplicatus est totus ille populus Israel secundum carnem, ita Christus primo spiritualiter regenerauit per aquam baptismalem duodecim apostolos, a quibus regeneratus est, & multiplicatus totus populus Christianus. & ideo dicunt duo D decim patriarchæ, & duodecim prĩcipes ecclesiæ: quos Christus regenerauit loco duodecim patriarcarum filiorum Iacob de quibus supradictum est ps. 44. Pro patribus nati sunt filii constitues eos principes super omnem terram. Ex quibus patet, quòd populus Christianus continuatus de semine ipsius Abrahę, & Iacob, & sic tota ecclesia dicitur semen illorũ secundũ promissionẽ, & spiritũ, & hoc est illud semẽ de quo dictũ est ipsi Abrahæ. Ge. 15. Suspice cęlum, & numera stellas si potes: sic erit semẽ tuũ, & ĩ semine tuo benedicent oẽs gentes. Ex quo patet, q huic semini secundũ promissionẽ promisit Deus hæreditatem in cælis. Et hoc semen promisit Deus ipsi Iacob, qñ uidit scalam a terra usq; in cœlum, & quando luctatus est cum angelo, & quãdo benedixit filio suo Iuda. Et hoc E est semen æternum quod promisit Deus ipsi Dauid in supradicta pmissione, & in hoc ps. & in hoc semine promisit ipsi æternã successionem in regno: & sic ecclesia dicit domus Dauid, & regnũ Dauid, & sedes Dauid. Quæ quidem ecclesia dicitur æterna ratione finis inquantum continuatur cum superna, sicut dictum est psal. 86. Nam ciues huius ciuitatis iam sunt ciues sanctorum & domestici Dei: ad Ephe. 2. Quia iam pertinent ad illam ciuitatem, quia conuersatio nostra in cœlis est. De hoc ergo semine dictum est, & promissum ipsi Dauid. Ponam in sęculum sæculi semen eius. Et de hoc regno dictum est: Tronus eius sicut Dies cęli, & sic patet ueritas huius promissionis.

Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint. F

Si iustitias meas prophanauerint, & mandata mea non custodierint.

Visitabo in uirga iniquitates eorum: & in uerberibus peccata eorum.

Misericordiam autem meam non dispergam ab eo: neque nocebo in ueritate mea.

Neque prophanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labijs meis non faciam irrita.

Semel iuraui in sancto meo: si Dauid mentiar, & semen eius in æternum manebit.

Et tronus eius sicut sol in conspectu meo & sicut luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis.

Hic remouet quoddam dubium. Nam supradixit, Seruabo illi misericordiam meam in æternum, & tronus eius sicut dies cœli. Ideo dubitaret aliquis si propter peccata populi

A puli & regũ impediret supradicta promissio de Christo promisso,& de eius regno ęterno. Ad hoc respondet Deus dicens, ꝙ si filij Dauid.s.Salomon,& cęteri successores deliquerint in lege per idololatriã vel quodcunque aliud peccatum: pp hoc non impediret,nec cessaret supradicta promissio, quin Christus veniret in carnem, sed bene tales reges, & populi transgressiones punirent tẽporaliter: & verberarẽtur p bella,& captiuitates, tñ p pter talia peccata Deus non cessaret,nec annullaret mysterium incarnationis per tot mi steria, & figuras in testamento vet. patribus promissum. Dicit ergo Deus: aũt pro sed si fi lij eius.s.reges. & successores ipsius Dauid, & Salomonis dereliquerint, & præuaricati fuerint legem meã, & non ambulauerint in judicijs,& pceptis meis, & si pphanauerint

B iustitias meas per idololatriã,& nõ custodie rint mandata mea: tunc visitabo iniquitates eorũ in uirga punitionis: & puniã peccata eorũ in verberibus tpalibus,aũt pro sed: nõ auferã mĩam meã ab eo.s.ab ipso Dauid, q̃ promisi oĩbus eo patrib.ꝙ talis mĩa redemptionis se extẽdit ad totũ genus humanũ,ne que nocebo ei in ueritate, & promissione mea,neq; pphanabo. i. nõ falsificabo testm̃ meũ,& pactũ factũ cũ oĩbus patribus, & nõ faciã irrita,& cassa,& uana pmissa q̃ procedũt de labijs meis, q a semel iuraui in sãcto meo.i.p sanctitatem meam firmiter promisi ipsi Dauid sancto meo,ꝙ semen eius in æter nũ manebit p Christũ,si pro nõ,& nõ mẽtiar imo firmiter adimplebo quod pmisi. Itẽ ser uabo qđ promisi de æternitate regni.s.ꝙ tro nus eius erit æternus, & incorruptibilis sicut sol,& sicut luna perfecta in æternũ.i.ꝙ si

C cut sol,& luna durabũt in æternũ, ita regnũ Xp̃i erit ęternũ,& ipse Chr̃s erit mihi testis fidelis in die iudicij qñ veniet ad iudicãdũ, & apparebit in cęlo cũ ptãte magna,& maiestate;& tronus eius erit mihi testis fideils in cęlo in die iudicij. Et ly testis p̃t referri ad ly sol,& luna.q.d.sol,& luna erũt mihi testes in cęlo Nã sicut sol,& luna nõ deficiẽt in ęter nũ,& est simile illi,qđ dr̃ Hiere.33. Si irritũ p̃t fieri pactũ meũ cũ die,& cũ nocte, ut nõ sit dies,& nox in tpe suo,& pactũ meũ irritũ esse poterit cũ Dauid seruo meo, ut nõ sit ex eo filius qui regno in trono eius.Tota ẽt ista particula potest exponi moraliter de quibuscunque peccatoribus filijs ecclesiæ pœnitẽtibus,quibus Deus promittit ueniã qñcunque egerint pęnitentiam. Vnde dicit, ꝙ si aũt fi- D lij eius.s. Christiani deliquerint in aliquo peccato,iã non erit eis pp hoc irremissibile, si egerit pęnitentiã sed puniam temporaliter. Nam primo uisitabo in uirga comminationis peccata eorum leniter puniendo. Et si procedãt in peccatis, uisitabo in uerberib. & plagis peccata eorum per bella,& captiuitates,& pestilentiã, & famem eos affligẽdo, sed si egerint pœnitentiã: misericordiã meã non dispergam ab eo. s. ab illo populo,neq; nocebo ei i ueritate,& pmissione mea,imo faciam quod promisi,quia nunq̃ negabo ipsi misericordiam, & ueniam, neque puniam æternaliter, sed temporaliter tantum.

Tu uero repulisti, & despexisti: distulisti Christum tuum.

Auertisti testamentum serui tui,prophanasti in terra sanctuarium eius. E

Destruxisti omnes sepes eius, posuisti firmamentum eius formidinem.

Diripuerunt eum omnes transeuntes uiam factus est opprobrium vicinis suis.

Exaltasti dexteram deprimentium eum letificasti omnes inimicos eius.

Auertisti adiutorium gladij eius, & non es auxiliatus ei in bello.

Destruxisti eum ab emundatione, & sedem eius in terra collisisti.

Minorasti dies tpis eius, psudisti eũ confusione.

Hæc est tertia pars,in qua propheta cõqueritur de apparẽti impedimẽto prædictarũ p missionem. Nã tria principaliter fuerũt pmissa ipsi Dauid.Primò rex æternus de semi ne suo.Secundo perpetuitas regni.Tertio oĩ potentia regis.Sed per tria q̃ postea ipsi Dauid fuerunt reuelata,uisa fuerunt ipsi impe- F diendа prædicta tria promissa. Nam fuit ipsi reuelata destructio ciuitatis,& templi & totius regni Iudeæ,& captiuitatis factæ p Caldęos. Secundo ablatio sceptri regalis de suo semine, quod fuit impletũ in Sedechia &c. Tertiò,ꝙ ille rex ipsi promissus erat affligendus,& occidendus quæ omnia uidebantur esse contraria promissis. Nam si ciuitas erat destruenda,& templum a fundamẽtis, & totus populus capiendus.ergo regnũ non erat perpetuum nec æternum. Et si reges erãt auferẽdi de semine suo,ergo non poterat peruenire regnũ usq; ad filiũ promissum,nec talis filius erat nasciturus,si oẽs reges erant auferẽdi.Itẽ si ille filius erat nasciturus,& erat totaliter affligẽdus,& ignominiose tractãdus, & finaliter

A finaliter occidēd', ergo nō erat potēs nec futurus rex:nec regnū restituturus,nec recuperaturus:nec restauraturus:cū p mortē esset impediendus.Ista ergo tria videbantur promissa impedire. verūtamen licet ista tria darent ipsi Dauid causam quærelæ, tñ postea fuit ipsi reuelatus modus regni Christi spūalis per resurrectionem,& ascensionem.Nā regnum Dauid fuit figura regni Christi, & Salomon inquantum filius & hæres Dauid fuit figura Christi,quia ut sic habuit regnum pacificum post multos labores pr̄is. Et ex p̄cepta patris ædificauit templū mirabile,& murauit ciuitatē triplici muro.&ut sic fuit figura Chr̄i.Sed inquātum fuit peccato,& deprauatus amore mulierū,& idololatriæ:ut sic non fuit figura Christi,& sic successores eius, & imitatores idololatriæ fuerunt expulsi,& priuati regno
B terreno: & regnū terrenū eorū fuit destructum,& ciuitas,& tēplū pp peccata.Quę quidem destructio tpalis fuit figura mortis Xpi. Nā sicut ciuitas fuit euersa,& diruta,& pcussa, & postea per Iesum sacerdotem magnū reędificata,per hoc figurabat́ q̄ tēplum Chr̄i terrenū, & mortale,qđ erat corpus eius humanum,erat primò multipliciter affligendū flagellis, & opprobrijs, & totaliter p mortē dissoluendum,sed post triduum totaliter restaurandum.ideo dicit Chr̄s.Soluite tēplum hoc,& in triduo reædificabo illud quasi diceret, vos soluitis,& destruitis templum hoc.s. corpus meum per mortem,sicut Caldæi destruxerunt templum Salomonis,sed Iesus sacerdos reædificauit illud,ita ego reædificabo corpus meum per resurrectionē, & suscitabo illud.Ideo subdit euangelista.hoc aūt dicebat de tēplo corporis sui.& sic tēplū Chr̄i.
C s.quod Christus per suā resurrectionē reędificauit:factū est æternum, & sic cōpleta est promissio facta ipsi Dauid.s.q̄ Christus filius suus,de semine suo nasciturus, ædificaret templum,& regnum æternum.Nā templum siue regnum Christi non est de lapidibus materialibus,& inanimatis,sed ex lapidibus uiuis qui sunt fideles,quorū ipse est caput,& fundamentū:ergo in die resurrectionis fundauit tēplū æternū,& eccl'iam,& sic promissio fuit verificata in Chr̄o tam de rege q̄ de regno ęterno,& de oīpotētia eius.Nam tunc fuit ipsi data potestas in cœlo,& in terra. Matt. vlt. Duo ergo facit p̄pheta.Nam primò exponit querelam suam de impedimento promissionis.Secundò orat pro ueritate spirituali pro

missi. ibi. Vsquequò dñe auertis. Et nota, q̄ D ista prima pars est dupliciter exponenda.Primo pro destructione regni,& templi terreni Iudæorum per Caldæos.Secundo exponitur de persecutione,& morte, & passione Chr̄i facta per Iudæos, Nam dictum est,q̄ ciuitas, & templū primo significat personā Chr̄i, & ex consequenti ecclesiā,& sic destructio ciuitatis,& tēpli fuit figura dissolutionis, & mortis Christi,& sic ista litera prius fuit uerificata de figura,postea de figurato.& sic in dupli ci spiritu p̄phetico est exponēda. Quantum ergo ad primum dicit p̄pheta. O dñe Deus pater, tu dixisti superius in promissione per sanctos tuos Natan,& Samuelem, Non prophanabo testamētum meū,& quæ procedūt de labijs meis non faciam irrita. Et dixisti. Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mentiar,semen eius in æternum manebit. Et thronus eius sicut sol in cōspectu meo,& sicut lu E na perfecta in ęternū,& testis in cęlo fidelis, per quā promissionē putaui regnū meū ęternū.Nunc vero video oppositū,quia tu repulisti Christum tuū.s regem unctum ex regno, quia in Sedechia defecerūt reges.&ponitur ibi ly Chr̄m indefinite pro oībus regib.sicut dr̄:pp iniquitatem corripuisti hoīem.i. oēm hoīem. & intelligitur hic regnum simul cū regibus.Ideo sequitur,& despexisti,quia nō solū Sedechias fuit despectus, & illusus,sed ēt totum regnū & natio Iudęorū ab oībus gentibus. & distulisti Christum tuum. i. diu durare fecisti tribulationē,& afflictionem eius.Itē auertisti testamentū serui tui Dauid. i.promissum mutasti,& retardasti, uel a prosperitate in aduersitatē mutasti:& prophanasti in terra sanctuarium eius:q̄a Caldęi tēplū F prophanarunt sacrificantes in eo Dijs suis p uictoria habita,& in fine ipsū incenderūt. Destruxisti oēs sepes,& muros eius:posuisti firmamētū eius formidinē:quia ipsa ciuitas: q̄ ante erat firmum præsidiū,postea sine muris facta est in formidinē maximā quādo reædificabat́,quia cū vna manu ædificabant, & in alia habebāt gladium propter formidinē finitimorū.ideo sequitur.Diripuerūt eum.s. regē & ciuitatē oēs transeuntes viam, & sic factum est in opprobrium vicinis. Exaltasti dexterā.i.potentiā deprimentiū eū,dādo eis victoriā &c. Destruxisti eū ab emūdatione, quia tunc cessarunt omnia sacrificia purgatiua quæ fiebant in templo, & aspersio sanguinis,& aquę cū hyssopo, quæ fiebat ad mundandum

A dandum morticinum. Et cerimoniæ, & emũdationes cessarũt, & sedem regni eius in terra. s. sceptrum regale, & dñium terrenũ collisisti, & destruxisti. Tota ista litera est satis plana intelligendo historialiter. Scd'o ãt est necesse, ꝙ hęc litera exponatur spũaliter de dissolutione corporis Chri, & morte, & passione eius: cuius figura fuit destructio regni Iudæorum facta per Caldæos, ut dictum est. Dicit ergo Dauid exponendo querelã suam de apparenti uiolatione promissionis sibi factæ. O dñe Deus pater tu superius promisisti perpetuitatem regni, & scepri in Messia filio meo &c. tu uero ſm reuelationem mihi factam repulisti Chrm tuum. s. Messiã. i. repelli, & negari a Iudæis permisisti, & detulisti, & durare ipsum fecisti in afflictione, & persecutione triduum, & auertisti testa. eius

B ut a Iudæis non recipiatur in verum regem, & Messiam, de quo totũ testm̃ uetus est scriptum. Nam Iudæi totum testm̃ uetus auertunt, & peruertunt ad malum sensum, dũ ipsum non intelligũt spũaliter de Christo, sed solum intelligunt literaliter cerimonias. Et sic ꝓphanant totam sacram scripturã in terra. i. terrenaliter loquendo, & intelligendo, quæ quidem scriptura est sanctuarium Chri in qua figurat. Nã sicut Deus dicebat esse in sanctis sanctorũ clausus, & in arca testamẽti in qua erant tabulæ, & virga Aaron &c. ita Xps erat clausus, & velatus in lege ueteri tã sanctuario. Iõ Iudęi dñr prophanare sanctuarium Dei q̃a prophano, & terreno mõ intelligunt. Item ꝓphanarunt sanctuarium Christi cum carne eius percusserũt palmis, & pugnis, & flagellis. Nam caro Christi sanctua-

C rium, & templum diuinitatis est. Destruxisti omnes sepes eius, cum abstulisti a Christo omne auxilium humanũ, & dereliquisti eũ in manib. Iudæorum. Et ipse q̃ est firmamentum oĩum, tunc formidauit mortem, & oẽs discipuli eius, qui erant sepes eius ex formidine fugerunt, q̃ añ erant defensores eius: imò Petrus negauit. Diripuerunt eũ oẽs trãseuntes uiam, q̃ñ rapuerunt, & ligauerũt eũ in horto ministri pontificum, & per terram traxerunt, & coram pontifice percusserunt, & ei opprobria, & conuitia intulerunt. Exaltasti dexteram depriměntium eum, quia in illo triduo data est ptãs Iudæis, & terrena victoria ꝯ Christum. Iõ dixit eis. Hæc est hora vestra, & ptãs tenebrarum, iõ lætati sunt, cũ viderunt ipsum ligatum in ptãte sua. Auertisti adiutorium &c. quia in illo triduo totaliter fuit derelictus, & subtractum adiutoriũ humanũ in illo tpe passionis. Destruxisti eũ ab emundatione quo ad opinionem Iudæorum. Nam Iudæi reputarunt Christũ immundum, & ꝯ legẽ agentem, & maledictũ, postquam fuit in cruce suspensus. Et sic putarũt alienum ab emundatione legis, immo putarunt ipsum esse immundũ, sicut cætera morticinia, nec audebant tangere eum ne immũdi putarentur, & ne contaminarent, sed mãducarent pasca. Et sedem eius in terra collisisti, quo ad opinionẽ Iudæorum. Nam postquam Iudæi uiderunt ipsum mortuum putarunt ipsum nunquam amplius regnaturum, nec sedem regalem, & pontificalem, in terra habiturũ. Minorasti dies tpis eius, quia in magna iuuẽtute ipsum occidi permisisti. Et minorasti dies tpis eius, q̃a non ad sceptrũ, E & regnũ peruenire permisisti ſm opinionẽ Iudęorum, & sic perfudisti ipsum confusione in opinione Iudæorũ q̃ diffamabant ipsũ esse cõfusũ, postq̃ non erat adeptus regnum, qđ pdicauerat, p se, & suis, & sic irridebãt eũ & pcutiebãt arũdine, & illudebãt in cruce.

Vsquequo domine auertis in finem, exardesces sicut ignis ira tua?

Memorare quæ mea substantia, nunquid enim uane constituisti omnes filios hominum?

Quis est homo qui uiuet, et non uidebit mortem, eruet animam suam de manu inferi?

Hic petit remoueri supradictum impedimentũ per resurrectionẽ Christi ut impleãtur ꝓmissa. Nã si Christus non resurrexisset, nõ solũmõ promissio facta ipsi Daud, & patrib. fuisset impedita, sed finis humanus esset cassus, & uanus. Nã Deus creauit hoĩem, ut F Deum cognosceret, & cognoscẽdo amaret, & diligeret, diligendo frueretur, & sic fruẽdo in superna patria beatificaret, & glorificaret, sed talis finis, & beatitudo fuerat nobis impedita ꝑ pcm̃, qđ pc̃m̃ Christus abstulit p suã mortẽ, & passionẽ, sed si nõ resurrexisset a tali morte, nõ adeptus nobis ẽẽt glorificationẽ, per ꝗ̃s, nec ascendisset in cœlũ ad parandã beatã mansionẽ. Et sic de primo ad ultimum, si nõ surrexisset finis noster esset cassus, & vanus, & hoc est quod quærit ꝓpheta in hac parte, unde dicit. O dñe usque quo auertis misericordiam tuam a nobis in finẽ. i. totaliter, & finaliter exardesces sicut ignis ira tua? quasi dicat ira tua nunquam cessabit contra genus humanum? erit ne sicut ignis exarde-

A exardescens, qui sp ardet dum ipsi apponit cōbustibile? q.d.non, quia esset ꝯ promissum vbi dixisti. Si dereliquerint filii eius legē meam &c. mīam meam non dispergam ab eo. Postq̃ ergo nos tpaliter verberasti, & flagellasti, non auferas in finem mīam redemptionis promissam, & postq̃ pro nobis flagellatus, & verberatus est filius tuus, & corporaliter mortuus, non auferas a nobis mīam resurrectionis eius: per quam nostra mors est destruenda, & uita reparanda. Resuscita ergo nobis ipsum ad uitam gloriosam, & memorare q̄ & qualis est mea substantia. s. humana natura, q̄a fragilis, & corrupta, & vulnerata, & ad peccandum prona, quæ nisi per eius resurrectionem non p̄t sanari, nec reparari, nec suum vltimum finem acquirere, q̄a aliter in vanum esset creata, & constituta. Iō

B sequitur. Nūquid.n. vane cōstituisti siue creasti oēs filios hominum? q.d. nō, quia eos creasti vt tecum beatificares in cœlo. & tuā gloriam participarent. Sed si tu non resuscitas filium tuum, oēs corruent, & manebūt in inferno in æternum pp peccata commissa, cū oēs sint peccatores, & mortui & ad infernū destinati. Iō sequitur. Quis est homo qui viuet in hac uita, & non uidebit mortem corporalem supple? & quis est homo qui eruet. i. eruere posset animam suā de manu, & potestate inferi? q.d. nullus, quia nullus p̄t euadere mortem corporalem pp illam sententiam datam in Adam. s. Puluis es & in puluerem reuerteris. nec potes euadere mortē spiritualem animę de manu inferi, pp illam sententiam. Quam hora comederis morte morieris. s. in corpore & anima, & nullus poterit liberari a morte corporali, & spūali nec

C resuscitari nisi per resurrectionē Christi, & sic oportet, ꝙ resurgat. Aliter tu Deus pater vanè cōstituisses omnes filios hominum, q̄a non consequerētur finem suum ultimatum per mortem & peccatum impeditum, quia cæteri non resurgerent nisi ipse resurgat.

Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ domine: sicut iurasti David in ueritate tua?

Memor esto domine opprobrij seruorum tuorum: quod continui in sinu meo multarum gentium.

Quod exprobrauerunt inimici tui domine, quod exprobrauerunt in commutationem Christi tui.

Hic exclamat ad patrem allegando p̄missum, vt excitet ipsum ad resuscitandū X p̄m. vnde dicit. O p̄r dn̄e, ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ. quas partibus antiquis ab antiquo promisisti, & quas antiquis patrib. in fi- D gura resurrectionis Christi, & totius populi antiquitus fecisti? Et ubi sunt misericordiæ tuæ antiquæ promissæ de Messia futuro, & de ei⁹ regno æterno, sicut iurasti ipsi David in veritate tua, quia mentiri nō p̄t? ergo memor esto. Vnde nota, ꝙ si Christus non resurrexisset: tam Iudæi q̃ gētiles irrisissent apostolos, qui expectabant resurrectionem X p̄i, improperassent.n. ad mendacium promissionē Chr̄i de resurrectione, de qua dixit, post tres dies resurgam. Item oēs gentiles improperassent patriarchis, & prophetis qui expectabant, & prædixerunt Christum a mortuis resurrecturum. Et iō dicit propheta. O tu p̄r memor esto opprobrii seruorum tuorum patriarcharum, & prophetarum, & ap̄lorum, & omnium christianorum, quod opprobriū multarum gentiū, a multis gentib. continui, E & sustinui in sinu meo. i. in facie mea, & in tota ecclesia, quod opprobrium exprobrauerunt. i. exprobrando dixerunt oēs inimici tui infideles, ꝙ pro quia, exprobrauerunt. i. irriserunt commutationem Chr̄i tui. i. mortem & passionem, quia mors, & passio fuit p̄ciū, & commutatio, qua Chr̄s commutauit, & redemit nos. Vn̄ hanc commutationem exprobrassent, & irrisissent infideles nisi Christus resurrexisset, & iō manserunt ipsi cōfusi post resurrectionem. Oīa ista uerba et̄ p̄nt esse ipsius Christi petentis resurrectionem a patre, qui continuit in sinu suo. s. membris, & ecclesia opprobrium multarum gentium. Nota, ꝙ mors Christi dupliciter dicta est cōmutatio Primo, quia fuit cōmutatio, & cambium de uita mortali ad immortalem. Scdo quia fuit precium nostræ redemptionis, sed F Iudæi ignorantes hanc commutationem, & resurrectionē Chr̄i, īproperabāt ipsi mortē.

Benedictus dominus in æternum: fiat fiat.

Hic propheta concludit certitudinē suæ p̄phetiæ, & ueritatē totius promissionis. Vnde dicit. Benedictus sit dominus Deus Israel fiat fiat, quia certissime fient omnia quæ supra p̄missa sunt. s. īcarnatio Christi, & a mortuis resurrectio, & nostra redemptio, & glorificatio, & beatitudo, & sic vr̄ p̄pheta agere gratias tanq̃ certus p̄ omnib. supradictis, q.d. fiat fiat, & impleatur promissio nobis facta de omnibus supradictis, & tunc benedicemus Deum pro talibus beneficiis receptis. s. de Christi incarnatione, & morte, & resurrectione, & de nostra redemptione.

PSAL-

A PSALMVS LXXXIX.

Domine refugium factus es nobis: a generatione in generationem.

Prius quàm montes fierent aut formaretur terra & orbis: à sæculo & usque in sæculum tu es Deus.

Ne auertas hominem in humilitatem: & dixisti conuertimini filij hominum.

Titulus. Oratio Moysi viri Dei. quidã magistri Hebræorum dicunt, q̃ Moyses personaliter fecit hunc ps. & oẽs sequentes vsque ad psal centesimum exclusiuè. sed hoc est manifestè falsum maximè de psal. 94. qui incipit. Venite exultemus. Nam apostolus ad Hebr. 4. asserit Dauid fecisse hũc psal. allegans illũ versum, & omnes sequentes. s. Hodie si vocẽ eius audieritis. Et sic sicut mentiuntur de illo, ita mentiuntur de cæteris. Hoc idẽ dicit beatus Hieronym' in expositione tituli huius psalmi: sed hoc non dixit assertiue: nisi se cundum opinionem magistri sui Barrabam, & cæterorum rabinorum sui tpis quibus nulla fides est adhibẽda: sicut sæpius dictum est. Et beatus Hieronym. postea s̃m communem opinionẽ ecclesiæ attribuit istum ps. ipsi. Dauid tanq̃ actori. Vnde in epist. ad Iulianum q̃ est centesimaseptima dicit. Audi & Dauid. Dies vitæ nr̃æ septuaginta anni: si ãt ampli', octoginta, & quicquid superest: labor, & dolor. Sed nunc restat scire, quare in titulo dicitur Oratio Moysi viri Dei. Ad hoc dicũt quidam Hebræi, q̃ Dauid inuenit istã orationẽ factam ab ipso Moyse, & scriptã, & iõ interposuit inter suos psalmos. hoc est manifestè falsum. Nã si Moyses fecisset istam orationẽ sicut iacet: non omisisset ipsam scribere & inserere in lib. legis sicut scripsit canticũ illud. s. Cantemus dño gloriosè. Exo. 15. Et illud aliud. Audite cœli quæ loquor. Deut. 32. Et iõ dicit beatus Hieron. q̃ quia Moyses scripsit a principio gñis humani historia: & qũo homo factus sit, & peccauit: & qũo punitus est: iõ attribuit ipsi iste psalmus: in quo memorat miseria generis humani: & ponitur in eius titulo. Oratio Moysi viri Dei. Sed licet hoc sit bene dictum tñ saluo meliori iudicio aliter uidetur mihi dicendum. Ad cuius intellectũ est notandũ, q̃ postquàm Moyses impetrauerat gratiam propitiationis a dño pro illo populo qui peccauerat in adoratione vituli, tũc fecit mirabilem orationem, & profundissimã apud dominum. Quæ quidem oratio est referta maximis, & p̃fundis mysterijs, & sacramẽtis: licet Iudæi sua cęcitate perculsi, & malitia obstinati eam percipere non valeant. Quæ quidem oratio talis est. Exod. 33. Dixit autẽ Moyses ad dñm. Præcipis vt educã populum istum: & non indicas mihi quem missurus sis mecum: p̃sertim cum dixeris. noui te ex nomine, & inuenisti gratiã coram me. si ergo inueni gratiam in conspectu tuo. ostende mihi faciem tuam, ut sciam te, & inueniã gratiam ante oculos tuos. Respice populum tuum gentẽ hanc. Dixitq; dñs, facies mea p̃cedet te, & requiem dabo tibi. Et ait Moyses. Si nõ tu ipse pręcedas: ne educas nos de loco isto. In quo scire poterimus ego, & populus tuus inuenisse nos grãm in cõspectu tuo, nisi ambulaueris nobiscũ, vt glorificemur ab oĩbus populis qui habitant super terrã? Dixit ãt dñs ad Moysen. & verbũ istud qđ locutus es facia. Inuenisti. n. grãm corã me, & te ipsũ noui ex nomine. Qui ait. Ostẽde mihi gloriã tuã. Rñdit. Ego ostendã oẽ bonum tibi, & vocabor in nomine dñi corã te. & miserebor cui voluero, & clemens ero in quẽ mihi placuerit. Rursumq; ait. Non poteris uidere faciẽ meã: nõ. n. videbit me homo, & viuet, & iterũ. Ecce (inquit) est loc' apud me & stabis supra petrã. Cũq; transibit gloria mea ponã te in foramine petræ, & protegã dextera mea donec transeã. Tollãq; manũ meã, & uidebis posteriora mea, faciẽ aũt meam videre non poteris. Hæc ãt est oratio Moysi, quã fecit in paruo tabernaculo, in qua oratione petit Moyses tres petitiones, quarũ prima est, q̃ Deus veniat in persona ad deducendũ, & derigendũ totũ illũ populũ in terrã promissionis. Secũdo petit vt ostendat Deus sibi faciem; & diuinitatem clara uisione. Ad hoc respondet Deus, q̃ facies sua præcedet eum, & q̃ facit quod petit. s. quia in persona ambulabit cum eis, & q̃ inueniet gratiam corã eo. Tertio petit Moyses vt ostẽdat sibi gloriam suam ad quod promisit Deus, quòd dabit ipsi omne bonum. Hucusq; Deus promittit ipsi duo includentia maxima mysteria cõueniẽtia toti generi humano. Nam promittit q̃ veniet in persona ad deducẽdum, & dirigendũ totũ genus humanũ. Nam sicut ille angelus præcedebat castra in die colũna nubis, & in nocte in flamma ignis, vt viderent & dirigerentur in suo itinere usq; ad terrã promissionis, ita Deus p̃mittebat venire personaliter in carnem, & ambulare simul cũ genere humano factus homo, & q̃ facies humanitatis Christi præcederet totum populũ tanq̃ dux

A dux & caput: & lumina legis euangelicę dirigeret oēs in hoc via usquequo introduceret oēs electos suos in cęlestē patriā. Et hoc mysterium incarnationis, & dationis legis euāgelicæ præuidit Dauid in spiritu, cōtemplādo hmōi orationem, & petitionem Moysi, & promissionem Dei. Præuidit etiam Dauid qualiter Christus in suo aduentu debebat ostendere nobis omne bonum gratię, & omnia bona sacramentorum in hac ecclesia per gratiam, & in superna per glorā. Et quomodo talia bona, & talis gratia nō erant nobis danda ex meritis nostris præcedentibus, sed Dei misericordia, ꝑ hoc ꝙ ait. miserebor cui voluero. Item per hoc quod subdit. Non poteris videre faciem meā. præuidit Dauid in spiritu qualiter nemo potest Deū videre per essentiam manens in hac carne mortali B usquequo induerit immortalitatem. Itē per hoc quod sequitur, & subdit Deus. Ecce (inquit) locus est apud me. præuidit Dauid in spiritu qualiter humanitas Christi debebat esse locus, & tabernaculum, & turris, & castrum diuinitatis, supra quam turrim, & castrum oēs debebamus saluari, & tueri, & fundari. ad quam petrā omnes debebamus hēre refugium. Et ideo ꝑ hoc subdit. Stabis supra petram. q.d. Firmaberis supra petrā, quę est Christus. Item per hoc quod subdit. Ponā te in foramine petrę, & protegā dextera mea. præuidit qualiter Christus omnes nos debebat reponere simul cum tota ecclesia in foramine huius petræ .s. in vulnere lateris sui, & ibi nos debat protegere dextera sua, sicut columbæ protegūtur in foraminibus petrę, & in cauerna maceriæ: Ostēde mihi faciem C tuā. Vnde quasi per hunc modū exponit beatus Aug. hanc orationē. 1. de trini. c. 17. Omnia ergo mysteria supradicta ipsi Moysi promissa præuidens Dauid in spiritu, & contēplando hanc orationē fecit hunc psal. & intitulauit ipsam orationē Moysi. q. d. ꝙ in hoc psal. explicatur tota illa oratio Moysi, q̄ scribitur. Exo. 33. Nam Dauid petit in hoc psal. omnia illa, quę Deus ꝓmiserat sub magnis sacramentis ipsi Moysi ꝑ ordinem. Primo, ꝙ ipse ueniret personaliter in carnem, & facie sua ꝓcederet eos & dirigeret. Secūdo, ꝙ ostēderet oībus suis fidelibus omne bonū, s. gratiæ, & gloriæ. Tertio, ꝙ ostēderet nobis suā miam. Quarto, ꝙ ipse fieret nobis petra refugij, & poneret nos in foramine sui lateris, & protegeret nos dextera suā. Quinto, ꝙ

licet in hac uita nullus possit uidere Deū ꝑ D faciem diuinę essentiæ, tū fideles viderent eum per faciē posteriorē.i. per faciē humanitatis, quia ita Moyses vidit ipsum in monte Tabor. qū uidit faciē eius resplendentē sicut sol. Et sic exponit illum ps. Aug. 2. de trin. ca. 17. Quinq; ergo fecit Dauid in hoc psal. qui intitulatur oratio Moysi, petit. n. illa. 5. licet non eodem ordinē quo in illa oratiōne scribūtur. nam primo petit, vt Deus recipiat sub suum refugium hominem in multiplicē miseriam detectum, ut liberet ipsum ab illa miseria. Secundo petit, ut notificetur dextera Dei in humanitate qua nos debet ꝓtegere. Tertio petit vt repleat nos misericordia sua. Quarto petit ut det nobis gloriā promissā. Quinto petit totam ecclesiā fidelium dirigi in hac uita per lumen gratiæ & euangelicæ doctrinę. secundū ibi. Dexteram tuam. Tertium ibi. Conuerere dñe. Quartum ibi. Lętati sumus. Quintum ibi. Respice dñe. Quantū E ergo ad primum est notandum, ꝙ Chrs in sacra scriptura sæpe dicitur petra refugij. Nā cōiter castra fortia fundantur supra altas, & fortissimas petras siue rupes. & sic cōiter per petrā, & rupem intelligit oppidum siue castrum siue locus munitus, qui quidem locus dicitur petra refugij. Et sic illud oppidum siue præsidiū quod est situ in terra Moab uulgariter dicebatur petra refugij uel petra deserti, eo ꝙ omnes uici, & villæ circūquaque habebant refugiū ad illam petram tpe tributationum, & latronum, & ibi saluabantur & tuebantur. Ita pariter Christus in tota sacra scrip. & in psal. dr̄ locus munitus siue petra refugij, eo ꝙ totum genus humanum existēs in captiuitate diaboli, & in ꝓfunditate multiplicis miserię nō potuit habere aliud refu- F gium nisi ad solum Christum, quia ascendit in altissimū refugium crucis, & ibi factus petra nostra aperuit foramina. s. lateris, & manum, & pedū, & in foraminibus illius petræ posuit, & abscondit nos, & sic fuimus liberati a captiuitate diaboli, & miseria huius mūdi. Et hæc est illa petra refugij, & ille locus quem promisit Deus Moysi in ꝑsona totius generis humani cū dixit. Est locus apud me, & stabis supra petram, & ponā te in foramine petræ. Vñ humanitatē Christi uocat locū Dei, & tabernaculum uerbi sicut pluries dictum est, in qua petra factum est foramen lateris Christi, unde exiuit sanguis, & aqua in remissionem ꝑctorum; in quo quidē latere, & so-

A & foramine oẽs fuimus regenerati, & reclusi. Hoc ergo refugiũ, siue in hoc foramine petrę petit Dauid ut recipiant oẽs fideles: cũ dicit in hac prima parte. Domine refugium factus es nobis. q. d. Tu dñe Iesu Christe es factus refugiũ siue petra refugij, & p̃sidij a generatione in generationem. Sed est aduertẽdum, ꝙ isti versus sunt transpositi quantũ ad sñiam. Nam secũdus uersus debet esse prior in sñia, & constructione: vnde sic debet ordinari tota sñia istorum trium uersuum: unde sic incipit. O domine Iesu Christe, tu qui es Deus a sæculo, & vsque in sæculum sæculi. i. ab æterno fine principio, & sine priusq̃ montes fierent aut formaretur terra i. anteq̃ mũdus crearetur, nec esset aliqua creatura, tu tñ ex tempore factus es nobis refugiũ, & præsidium a gñatione in generationem per carnis B assumptionem, Et dixisti. O filii hominũ, & oẽs filii Adam conuertimini. i. reuertimini ad me, uos qui recessistis & expulsi fuistis a paradiso terrestri pp peccatum patris uestri Adam, reuertimini ad me qñ uenero in carnem, quia ego recipiam vos sub meũ refugium, & præsidium. Ergo dñe si tu factus es refugium nobis, & dixisti oĩbus filiis Adã vt conuerterentur ad te, ergo non auertas. i. nõ repellas nec reiicias hoĩem. i. totum genus humanum in humilitatẽ i. deiectionẽ, & multiplicem miseriam submersum. Et supradicta ordinatione lrẽ patet fuisse falsam intelligẽtiam Origenistarum, qui ut firmarent suum errorẽ sumpserunt occasionem ex isto loco ad dicendum, ꝙ oẽs animæ hominum iã erãt ante mundi creationem, per hoc quod dicit: Dñe refugium factus es nobis, & sequitur. C Priusq̃ montes fierent &c. Ordinabant. n. falso modo literam. Nam prius debet legi secũs uersus sicut dictum est cum distinctione, & puncto. Nam Deus fuit a seculo, & ab ęterno prius q̃ montes fierent, & formaretur terra, sed postea ex tpe factus est nobis refugium per carnis assumptionem, & q̃ ita intelligatur iam explicatur in litera cum dr̃, factus es nobis refugium non ab æterno, sed a gñatione in generationem. Nam gñationes nõ fuerunt ante mundum creatum, sed post, ut patet Gen. 4. Nam per prius fuit creatus hõ, postea gñauit, vt ibidem patet, ergo generationes ex tpe, & non anteq̃ fuere mundus fieret. Sed adhuc restat dubium si Christus factus est refugium nobis a generatione in generationem, sequitur, ꝙ a prima generatione cepit carnem humanam, qđ est falsum. Nã uerbum post 62. generationes ab Adam cepit carnẽ, & tũc factus est refugium nobis, ergo non a gñatione in gñationem. Ad hoc r̃ndetur, ꝙ Xp̃m esse factũ refugiũ oib. filijs Adã stat dupliciter. s. in spe, uel in re, in spe, & fide iã factus est refugiũ ipsi Adã, & filijs suis à q̃bus facta est promissio de Christo, ut ait Au. lib. Cur Deus hõ. Et sic est dicendũ de oĩbus patriarchis, & p̃phetis, & fidelib. vsq; ad aduentũ Chr̃i, qui oẽs fuere membra Christi, in quorum tempore licèt Christus nondum esset incarnatus, tñ iã erat eis creditus. Et sic iã erat refugiũ eis expectatũ: In cuius fide, & spe, & refugio credito iã saluabanť, ad Heb. 11. Ex quo patet, ꝙ Xp̃s factus est refugium omnib. fidelib. filijs Adam a generatione in generationem vsque ad iudicium. Nã omnes fideles ue. test. recepit realiter in foramine E petræ lateris sui in die passionis, & abstraxit eos a limbo inferni in die resurrectionis. Et sic non frustra petit Dauid recipi sub hoc refugium, & præsidium in persona omnium tã ueteris quam noui te. cũ dicit. Ne auertas hominem in humilitatẽ, sed respice ipsum. Vnde est aduertendum, ꝙ Christus non solum fuit refugium spirituale oĩbus patribus uet. test sed etiam temporalẽ. Nam primo liberauit Noe cum suis de aquis diluuij. Secundo Abraham de Hur Caldæorum, & de rege Geraris, & Aegypti, & liberauit Iacob de ira, & odio Esau, & omnes filios Israel de seruitute ægyptiaca, & de mari rubro, & de multis periculis deserti, & liberauit eos multipliciter tempore Iudicum, & Regum. Nam illemet Iesus qui abstraxit illos de terra Aegypti, liberauit genus humanum de p̃tãte F diaboli, vt ait apostolus Iudas in canonica sua, quia Iesus Christus heri, & hodie in sæculũ, & in sæcula. ad Hebr. 13. Et sic factus est refugium nobis tam tẽporalẽ quam spirituale a generatione in generationem. Sed adhuc restat dubium ubi Deus dixit: conuertimini filij hominum &c. Nã post ipsum Dauid bene reperitur, quòd Deus dixerit per Esaiam. Derelinquat impius uiam suam & reuertatur ad dominum &c. Et per Hieremiam. Reuertere virgo filia Iuda, & per Ezechielem. Si impius egerit pœnitentiam &c. Sed dubitatur in quo loco sacræ scripturæ ante tp̃a ipsius Dauid dominus fuerit locutus de cõuersione hoĩum. Ad hoc r̃ndetur, ꝙ litera Hieronymi loquitur de futuro in hoc

loco

A loco: vnde ait. Et dices reuertimini filij Adã: & tunc nullum est dubium. q. d. Tu domine dices per Esa. Hiere. & Ezechie. & cæteros prophetas: Reuertimini filij hominum: unde licet hoc sit verum: tamen Deus adhuc per scripturas, quæ pcesserunt ipsum Dauid: multipliciter vocauit fideles ad fidem, & pniam, & promisit veniam pænitentibus, & regnum reuertentibus, & inuocantibus eum: vt patet per totum Leuiticum: ubi ordinauit oblationes, & sacrificia pro pęnitentibus. Item dicit Deutoronom. cap. 4. Nouissimo autem tempore reuerteris ad dominũ Deum tuũ, & audies vocem eius: quia Deus misericors dominus Deus tuus nõ dimittet nec omnino delebit. hoc idem dicit in primo cap. & 30. per totum. Dicit ergo Dauid. Tu domine dixisti in locis præallegatis, conuertimini siue B reuertimini filij hominum, ergo nõ auertas hominem. i. genus humanum nec deijcias in humilitatem. i. deiectionem, & multiplicem miseriam positum, & afflictum sed recipe ipsum sub tuum refugium, quando veneris in carnem: idest accelera venire.

Quoniam mille anni ante oculos tuos: tanquam dies hesterna quæ præterijt.

Et custodia in nocte, quæ pro nihilo habentur eorum anni erunt.

Quia supra dixit, ne auertas hominem in humilitatẽ, & miseriã: hic explicat multiplicem miseriam, in quam homo fuit deiectus quando fuit expulsus a paradiso propter peccatũ, vnde duo facit. Primo enumerat hmõi miserias. Secundo demonstrat, ꝙ pp peccatum sumus in eas deiecti, ibi. Quia defecimus. Quantum ad primum est aduertẽdum, C ꝙ in duob. consistit nostra miseria. Primo, quia fuit nobis abbreuiata vita. Secundo, q̃a illa breuis uita est uariata per multas ætates, & infirmitates, & defectus. Nam incipimus ab infantia, & mutamur in pueritiã, & exinde in iuuentutem, & exinde in senectutem, & exinde in decrepitam, in quibus ætatibus sunt multi, & uarij defectus, & infirmitates, & miseriæ, imo quanto magis crescunt dies, magis crescunt miseriæ. Et sic homo nunq̃ in eodem statu permanet. Dicit ergo propheta, Ne auertas hominem. i. ne deijcias in tantam deiectionem, quoniam breuis, & misera est vita eius, nã licet uiueret mille annis, tamen eius vita breuissima est. Nam mille anni añ oculos tuos. i. respectu æternitatis tuæ, & comparati ad tuam durationem sunt tanquam dies hesterna quæ præterijt, & tanq̃ D vna vigilia noctis, quæ sunt tres horæ: cuius tempus videtur quasi nil maxime dormientibus. Sed quæritur quare magis dixit, sicut dies hesterna, quã sicut dies crastina. Rñdeo ꝙ semper tempus futurũ videtur nobis magis longum, & tempus præteritum uidetur breuissimum, ut patet: nam gulosis lõgius videtur tempus trium dierum a die Iouis sancta vsq; ad pasca, quam totum residuum quadragesimæ præteritum. Et sequitur, quæ pro nihilo habentur eorum anni erunt: quæ litera sic est construenda. Anni temporales erũt siue sunt earum rerum, quæ pro nihilo hñr in respectu æternitatis. i. oẽs anni temporales. i. totum tempus comparatum ad æternitatem est de numero eorum, quæ pro nihilo hñr. i. omnes anni sunt quasi nihil, comparati ad æternitatem Dei: ergo tota uita hominis quantumcunq; sit longa sicut uita Matusalem est quasi nihil respectu Dei. Et etiam E in aliquibus est ita breuis, ꝙ mane transeat. i. in infantia, & pueritia moriuntur, & in aliquibus sicut herba, quæ mane floret, sed vespere decidit, & induret, & arescit, quia in senectute cum multitudine infirmitatum macilenti moriuntur.

Mane sicut herba transeat mane floreat & transeat: vespere decidat induret & arescat.

Postq̃ probauit, ꝙ uita hoĩs est breuissima, & quasi nihil ꝯparata ad Deũ, hic ꝓbat, ꝙ est uariabilis per multas miserias, & defectus, & infirmitates. Nã si homo maneret semper in eodem statu, uita breuis adhuc diceretur bona, sed nunq̃ manet in eodẽ statu, q̃a variatur p ætates, in quibus sp est aliqua imperfectio, & miseria. Nam homo in infantia F est sine sensu ꝑfecto, & in multa miseria, & indigestione, quandoq; propter multas infirmitates quæ accidunt infantibus, & sic nunquã peruenit ad florẽ iuuentutis, & in mane. i. in infantia vsq; ad vesperã. i. vsq; ad senectutẽ, in qua sunt infinitæ ægritudines ibi induret, & arescit, & finaliter decidit, & morit ut patet p Aristotelẽ in lib. de iuuentute, & senectute, & de morte, & vita. Ordinetur ergo sic litera, oẽs anni hominis sunt de numero eorum quæ pro nihilo. i. quasi nihil habentur, intantũ ut ipse homo mane sicut hærba transeat, mane floreat, & trãseat, vespere. i. in senectute induret. i. rigeat in cadauer, & arescat in cinere, & totaliter putrefiat, & consumatur. sic etiã homo transit de ætate in ætatem,

A tem:& de qualitate in qualitatem, & de infirmitate in infirmitatem vsq; ad mortem. hoc idem habetur Iob.13.c. Homo natus de muliere breui viuens tempore repletur multis miserijs:qui quasi flos egreditur, & conteritur: & fugit velut umbra,& nunquam in eodem statu permanet.

Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus.

Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, seculum nostrum in illuminatione vultus tui.

Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus.

Hic reddit causam unde euenit nobis hoc malum, scilicet ut nobis sit vita non solũ breuiata:sed etiam multiplici miseria afflicta,& variata,quia in adolescentia virescimus, & ĩ iuuẽtute floremus: & ĩ senectute decidimus

B & induresscimus, & arescimus. Et sic deficimus ab omni perfectione. Et dicit,ꝙ hoc euenit nobis ex ira diuinæ sententiæ datæ in Adam qñ dixit.Maledicta terra in opere tuo: & in sudore vultus tui vesceris pane tuo:qa de terra assumptus es, & in terram ibis &c. Ideo ait, quia defecimus in ira tua, idest in sententia iræ tuæ:& in furore tuo conturbati sumus:quando eiecisti Adam de paradiso, quia tunc perdidimus immortalitatem, & defecit uita nostra, & contracta est ad durationẽ temporalẽ, ita ꝙ Adam vixit usque ad nongentos. 30. annos: & Matusalem nongentos. 70. annos. & post diluuiũ defecit ẽt magis vita nostra,quia reducta, & contracta est vsque ad quadrigentos annos, & postea vsque ad.c 40.annos. Et hoc factum est in furore tuo propter peccata hominum successiuẽ perpetrata. Et sic posuisti iniquitates

C nostras in conspectu tuo,idest respexisti in furore iniquitates nostras oculo punitionis,& sęculum nostrum,idest totum tempus uitæ nostræ, & omnia peccata quæ fecimus in uita nr̃a posuisti in illuminatione uultus tui,idest in lumine,& uisione uultus tui, quia non oblitus es:imo ea puniuisti. Vnde Iob.13.Contra folium quod uento rapitur ostendis potẽtiam tuam,& stipulam siccam psequeris, & ita indignum ducis super huiusmodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in iudicium. Quoniam propter peccatum primi parentis condemnati omnes sumus, & facti sumus filij iræ,& uindictæ, quia in peccatis nascimur.& in iniquitatibus concepit nos mater nostra. Nota secundum Augustinum, ꝙ tunc Deus peccata nostra obliuiscitur, & auertit faciem suam a peccatis nostris,quãdo A peccata nostra non imputat ad pœnam, sed tunc dicitur peccata nostra respicere, & ante oculos habere quando sumus in ira sua,& & ad pœnã intendit imputare,& sic eramus omnes filij iræ.Et sequitur. Quoniam dies nostri defecerunt,i. spatium vitæ nostræ qđ ante erat perpetuum ante casum primi hominis,postea fuit reductum ad 97. annos, & semper fuit diminutum. Et sic in ira tua.i.secundum sententiam iræ tuę defecimus,non solum in breuitate uitæ,sed in multitudine miseriarum,& infirmitatum,& ideo ut additur,araneæ homo comparatur.

Anni nostri sicut aranea meditabuntur:dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni.

Si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor. E

Quoniam superuenit mansuetudo, & corripiemur.

Vnde nota. ꝙ aranea laborat per magnũ tempus ad faciẽdum telam, sed tela eius est ita debilis, ꝙ in momento destruitur, & frãgitur,ita homo laborat per totam uitam ut acquirat bona tẽporalia vel aliquam dignitatem,& in uno momẽto omnia perdit,aut per aliquem casum,aut per mortem,& iõ dicit anni nostri sicut aranea, i. sicut tela araneæ meditabuntur,idest putabuntur,& æstimabuntur, & non solum meditabuntur friuoli in uarietate fortunæ,sed etiam in breuitate uitæ.Nam sicut aranea viuit breui tempore:ita non diu uiuit homo.Nam dies annorum nostrorum consistunt in ipsis 70. annis, & si quis eorum usque ad octogesimum annum,& amplius uiuat ultra, tunc nihil aliud ẽ eorũ uita nisi labor,& dolor,& quare?qm̃ veniet mansuetudo, & corripiemur,i.ueniũt tunc infirmitates,& dolores, q̃ corripiũt,& prosternunt,& deijciunt hominẽ.Exclamat propheta admirans sententiam dicens.

Quis nouit potestatem iræ tuæ? & præ timore tuo iram tuam dinumerare?

O domine q̃s nouit,idest quis potest noscere potestatem irę tuę,& potest sustinere eam?aut q̃s nouit,& potuit dinumerare irã tuã,& cogitare iudicia tua,scilicet quare fecisti hominem peccabilem, & post peccatũ quare uoluisti cum tali punitione plectere, & quare uoluisti talem sententiam in posteros transferre,quasi dicat.O altitudo diuitiarum sapientiæ,& scientię Dei quàm incom-

A prehensibilia sunt iudicia eius &c. Item quis poterit noscere punitiones, & secreta iudicia tua in quib. videris explicare irã tuã? Et nota, ꝙ vbi nos habemus, veniet mansuetudo, & corripiemur: in Hebræo, & in litera Hieronymi habetur. Quoniam transibimus cito, & euolabimus. Et ostendit breuitatem vitæ humanæ, & ideo sequitur. Quis nouit potestatem iræ tuæ &c.

Dexteram tuam sic notam fac: & eruditos corde in sapientia.

Hæc est secunda pars principalis, in qua ponit secundam petitionem. s. vt Xps in lege promissus manifestet, & veniat in carnẽ prout Deus promisit ipsi Moysi in oratione, qñ dixit, protegã te dextera mea. vñ dicit Dauid. O dñe Deus pater tu promisisti Moysi homini Dei seruo tuo. Exo. 33. cũ petiuit, ſhe mitte B quẽ missurus es, tunc dixisti, Protegam te dextera mea, & posteriora mea videbis, i. mittam tibi filium meum Christum in lege promissum, qui dextera mea dicitur, eò ꝙ in eo ostendã potentiã meã ꝯ mundum, & diabolum, & per ipsum faciã opera miraculorum. Istũ ergo filiũ meũ videbis incarnatũ. Vnde faciẽ meã. s. essentiã diuinitatis non poteris videre viuens in hac vita: quia illa diuinitas latebit in carne, sed videbis posteriora mea. i. humanitatem verbo cõiũctã. &c. Fac ergo dñe notã nobis dexterã tuam. i. filiũ tuũ & veniat in carnem, & noscamus eum p fidem. Et notanter dicit sic notã fac, qa humanitatem videbimus clare, sed non diuinitatẽ, quia solũ per effectus, & miracula nouimus Christum esse Deum. Et sic nõ nouimus simpliciter, sed quasi nouimus, quia per fidẽ. nã C Petrus, & Tomas videbant humanitatẽ, sed crediderunt, & confessi sunt diuinitatẽ in ipsa carne latentem, vtputa cum dixit Petrus. Ego dico tibi, ꝙ tu es Christus filius Dei viui. Et cũ dixit Tomas, Dñs meus, & Deus meus. Hanc ergo dexteram, & hæc posteriora petebat ꝓpheta nobis quasi notã fieri p incarnationẽ, & prædicationẽ, & ideo sequit. Et eruditos corde i sapiẽtia. i. fac nos eruditos corde in sapientia, dando nobis legẽ euãgelicã: quæ non solũmodo erudit intellectũ sed ẽt iustificat cor. q. d. propheta: fac nobis notũ filium tuũ qui erudiat nos sua euangelica sapiẽtia, & loquat nobis ad aures, & declaret verba tua, & totam legẽ ve. ad aures nostras sicut promisisti Moysi Deut. 18. cum dixisti, prophetã suscitabo de medio fratrũ tuorũ similẽ tibi. i. in natura humanitatis: sed digniorem, & sublimiorem in maiestate deitatis, & D ponã verba mea in ore eius, loqueturque ad eos quæcũque dixero ipsi &c. mitte ergo istũ prophetã filiũ tuũ, vt nos erudiat in uera sapientia, & non amplius per figuras nec cerimonias legis, hæc etiam dicit: quia Deus promisit Moysi: ꝙ præcederet, & dirigeret eum.

Conuertere domine usquequo: & deprecabilis esto super seruos tuos.

Repleti sumus mane misericordia tua, & exultauimus, & delectati sumus in omnibus dieb nostris.

Hic ponitur tertia petitio. ubi petit miam promissam ipsi Moysi pro toto genere humano in supradicta oratione, quãdo dixit miserebor cui voluero, & iõ petit Dauid ut Deus conuertat ad nos per misericordiã, & passionem suã, & faciat nos filios misericordiæ & gratiæ, vt ipse qui ante erat nobis inexorabilis pp irã, fiat nobis depcabilis per miam, nos E exaudiendo, & gratos faciendo. & utitur verbis Moysi in supradicta oratione Exo. 32. qñ dixit domino. O domine quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitiam populi tui. Ideo ait Dauid in hoc loco. O domine Iesu Christe conuertere aliquantulũ: prout hẽt alia litera, & non amplius te auertas a nobis, nec repellas nos a te, sicut fecisti vsque modo propter peccatum primorum parentũ, & nostra propria, & conuerte nos ad te sicut quõdam dixisti. Conuertimini filii hominũ, & reuertimini ad me, & ego saluabo ꝯtritiones vestras. Cõuertere ergo, & cõuertemur & esto depcabilis, & exorabilis, & placabilis super nos seruos tuos, ut nostræ orationes tibi sint exaudibiles, & acceptabiles, quæ conuersio, & reconciliatio non pt fieri nisi per mortem, & passionem tuã, ergo expedias mi F steriũ tuæ passionis, ut sequatur effectus nostræ redemptionis, & resurge a mortuis ut repleamur mane misericordia tua. Vnde nota, ꝙ vbi nos habemus. Repleti sumus mane misericordia tua, exultauimus, & delectati sumus oĩbus diebus nostris, & lætati sumus p diebus &c. in Hebræo. & in litera Hierony. habetur. Satia nos mane misericordia, & cãtabimus, & lætabimur omnibus diebus nostris, & lætifica nos. &c Vnde dicit Hieronymus, ꝙ in hac parte. 70. interpretes frequenter posuerunt præteritũ pro futuro, & hoc propter firmitatem ꝓphetię, quia isti psalmi erant cantandi in ecclesia post aduẽtũ Christi, post impletas ꝓphetias. Alia autem litera habet

A habet. Replebimur misericordia matutina, & exultabimus, & delectabimur &c. Dicit ergo ꝓpheta. O domine Iesu Christe conuertere aliquantulum, & esto deprecabilis, sup seruos tuos, & satia, & reple nos misericordia tua mane, idest in die resurrectionis quã do resurges in claritate, & gloria tua. q quidem dies resurrectionis dicitur mane in sacra scriptura, & ideo dicitur illa misericordia matutina: quia simul cũ Christo surrexit misericordia, postq̃ ira, & sentẽtia regnauerat in nocte legis ueteris. Et ideo sequit̃. Exultabimus, & delectabimur omnibus diebus nostris, id est in toto tempore gratiæ.

Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti annis quibus vidimus mala.

Hic ponit quartam petitionem, in qua petit gloriam quã Deus promisit Moysi in persona nostri cum dixit. Ostendam tibi omne B bonum. unde similiter hic ponitur præteritũ pro futuro. ideo dicit Dauid. O domine da nobis gloriam quam promisisti Moysi. Exod. 33. quando dixit. Domine ostende mihi gloriam tuam: cui respõdisti. Ego ostendam tibi omne bonũ. Ergo lætifica nos gloria tua post tuam ascensionem postquàm fuerimus iam renouati a uetustate peccati: quia iam nox peccati, & tenebrarum mutata est in diẽ lucis, & malum in bonum: & humilitas siue deiectio in exaltationẽ. ideo lætemur in illa gloria pro diebus quibus nos humiliasti, & deiecisti, & lætemur pro annis quibus uidimus mala, idest loco, & recompensatione tristitiæ, & malorum præteritorũ da nobis gloriam, & lętitiam, & felicitatem, & uertas tristitiam in gaudium, & mœrorem in lætiC tiam, & dolorem in refrigerium. Et nota, q hic nõ solum petit gloriam animæ, sed etiã gloriã corporis, & ideo dicit, repleamur mane, siue satia nos misericordia matutina, quasi dicat, per tuam resurrectionem consequamur, & nostram, idest resurge, & resuscitare tu, ut suscites nos, & ascende in cœlũ, ut ascendamus tecum. & felicitemur in illa beatitudine, & fruitione. Et hæc est intẽtio prophetæ. 70. autem transtulerant preteritũ ꝓ futuro propter rationem iam dictam sicut frequenter fecerunt in alijs psalmis.

Respice in seruos tuos, & in opera tua, & dirige filios eorum.

Et sit splendor domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige super nos, & opus manuum nostrarum dirige.

Hic ponit quintam petitionẽ, qua petit diD rigi per splendorem gratię, & doctrinę euãgelicæ, sicut petit Moyses cum dixit, si non tu ipse præcedas, ne educas nos de loco isto, in quo scire poterimus nos inuenisse gratiã in conspectu tuo, nisi ambulaueris nobiscũ quasi dicat, nisi tu personaliter uenias in carnem, & gratia tua dixeris nos, & omnia opera nostra, nũquàm perueniemus ad terminũ optatum. Nam non sufficit nos esse redẽptos & renouatos per passionẽ, & resurrectionẽ, & regeneratos per baptismũ ratione cuius participamus passionem Christi, sed ẽt oportet ut habeamus grãm preuenientem, ut uelimus bonũ, & cooperantẽ, & dirigentẽ ut operemur, & dirigamur in operando, & perficiẽtẽ, ut incepta, & directa opera perficiamus; sine qua nec diuina pcepta ĩplere, nec opera meritoria facere possumus, quòd est contra E Pelagianos q dicebant hominem ex naturali, & libero arbitrio posse bene operari, & malũ uitare, & ex ꝓprijs uiribus saluari. Hãc ergo falsam opinionem cõdemnans ꝓpheta petit hanc gratiam in hoc loco, & ratio est. Nam superius ostẽdit naturam humanam esse sauciatam, & corruptam propter peccatũ & pronam ad malum, & debilem ad bonum propter fomitẽ, & concupiscentiã, & pœnalitates inflictas, & sic liberum nostrũ arbitriũ esse ualde claudicatũ, & ex una parte inualidũ & uictum. Oportet ergo ut per gratiam eleuetur, & adiuuetur, non solum ut uitet malum, sed etiã ut uelit, & faciat bonũ, & dirigatur in actione sua, & perficiatur usque ad terminum inclusiue. Hanc ergo gratiã petit propheta dicens. O dñe Iesu Christe respice primo in seruos tuos, scilicet in F apostolos, & discipulos, conferendo eis gratiã & oĩa septẽ dona gratiarũ ut possint prædicare euangeliũ oĩ creaturæ, & respice in opera tua. i. in miracula per eos facienda, & in cæteras uirtutes: ut possint fideles in ecclesiã congregare, & tibi filios regenerare. Et sic dirige filios eorũ, quos tibi in euangelio & baptismo regñauerunt. Itẽ respice seruos tuos apostolos, qui sunt opera tua, quia tu uocasti, & regenerasti eos, & ex consequenti dirige filios eorum &c. Et sic patet, in hoc uersiculo petit primò gratiã pro apostolis, & ex consequenti pro populo regenerato, & redẽpto, & utitur uerbis Moysi qui dixit in supradicta oratione. Respice populum tuũ gentem hanc. Et sic petit propheta

A gratiã in generali. Postea sequitur in specia-li: cum subdit. Et sit splendor domini. Ad cuius intelligentiam est aduertendũ, quòd duplex est gratia. Quædã dicitur gratuita: quædam gratificans. Prima datur toti ecclesiæ, scilicet ad vtilitatẽ totius ecclesiæ, sicut est gratia sermonum, & linguarum interpretationis, & gr̃a ordinis, & iurisdictionis. Ita genera gratiarum dantur ad vtilitatem totius ecclesiæ: sed gratiam gratum faciens datur ad gratificandum habẽtem. Prima data fuit apostolis, & datur p̃latis ecclesiæ, scd̃a datur solis sanctis, & iustis. Ideo postquàm ꝓpheta in superiori versu petiit gratiam gratuitã ad vtilitatẽm totius ecclesię, quam maxime apostoli habuerũt: nũc in hoc versu petit gratiam gratificantem, & dirigentem hominẽ ad bonum agendum, & implendũ præcepta

B & onera caritatis. Sed quia opera nostra sũt in duplici genere. Nam quædam pertinẽt, & diriguntur ad proximum, & pertinent ad caritatem proximi. Et quędã diriguntur in solũ Deum, & ista pertinent ad cultum diuinum & latriã, sicut oratio, oblatio, & adoratio &c. Dicuntur ergo ista opera Dei, & proximi ratione obiecti. Et ideo opera caritatis proximi dicuntur opera manuum nostrarum in plurali: eò ꝙ non ordinantur nec obligant ad vnum tantum sed ad omnes: quia omnes obligamur diligere in affectu, & omnibus subuenire in effectu: si adsit facultas. Et etiã quia diuersa sunt opera misericordiæ: eò ꝙ diuersa sunt genera miseriarum. Sed opus caritatis circa Deum est tantum vnum, quia est unus solus Deus: & ideo unus solus cultus, & adoratio ipsi debetur. Vnde saluator

C Lucæ. 7. ait. Marta Marta solicita es, & turbaris erga plurima. Quia uita actiua est erga proximos: ideo eius sunt multa opera, sed cõtemplatiua est circa solum Deum: & cultũ eius: ideo subdit: porrò vnum est necessariũ, idest primum, & principale, scilicet cultus diuinus, ideo illa dicuntur opera plurima illud vero vnũ opus sicut vnꝰ solus est deus. Sed quia tam opera caritatis circa proximũ, quàm opus latriæ circa Deum non p̃t exerceri nec incipi: nec cõtinuari: nec p̃fici a nobis nisi sit splendor gratiæ Dei super nos: q̃ dirigat opus manuum nostrarum circa proximos, & dirigat etiam opus manuũ nostrarum erga Deum colẽdum &c. Ideo ꝓpheta sigillatim implorat, & petit hanc gratiam dicens. Et sic splendor domini Dei nostri super nos ad volendum bonum, & incipiendum, D & tu Deus dirige opera manũ nostrarũ super nos, idest super proximos nostros: quæ sunt opera misericordiæ, & caritatis erga proximos, & dirige etiam opus manuum nostrarum circa cultum diuinũ: quia sine tua gratia neutrum opus exercere possumus. Et notanter dicet. Dirige opera manuum nostrarum super nos: & in scd̃o dicit. Dirige opus manuum: & non addit super nos: ad denotãdum, ꝙ ly opera refertur ad ꝓximos: sed ly opus refertur ad Deum, & cultum diuinum: ideo non dicit super nos: q̃a tale nõ fit super nos: sed ad Deum dirigimus ipsum. Quidã aũt referunt ly opera ad opera misericordiæ corporalia, & ly opus ad spiritualia, sed prima expõ magis vr̃ satisfacere litera, & rõni, q̃a opus erga Deum vnum tantũ est, scilicet cultus diuinus. Lucæ. 7. Porro vnũ est neces- E sarium. Miseri vero, & cęci Iudæi non ualentes introire in sanctuarium Dei: manẽtes in sola literatura, exponunt hos duos uersus de fabricatione tabernaculi: dicẽtes, quòd Moyses petit vt Deus dirigat fabricatores: & manus ad construendum tabernaculum. Sed nõ mirum: quia non merentur videre thesaurum inæstimabilem clausum in hoc psalmo. Tu autem Christiane quære gratiam, & pulsa & aperietur tibi: & age gratiam.

PSALMVS XC.

Qui habitat in adiutorio altissimi in protectione Dei cæli commorabitur.

Dicet domino susceptor meus es tu et refugiũ meum Deus meus sperabo in eum.

Quoniam ipse liberauit me de laqueo uenantium: & a verbo aspero. F

Hic psalmus apud Hebręos est omnino sine titulo sed dicũt Hebręi moderni, ꝙ Moyses fecit hunc psalmum commendando diuinum refugium: ostendẽs quomodo ille q̃ se committit diuino adiutorio non potest temporaliter perire. quod probat exemplo filiorum Israel, qui se commiserunt diuino adiutorio, ideo fuerunt liberati a captiuitate, & ꝑ totum desertũ fuerunt protecti sub illa nube, & tuti fuerunt ab insidijs inimicorũ diurnis pariterq; nocturnis, & præbuit eis Deus custodiam angelorũ ad defendẽdũ non solũ ab incursibus hominũ, sed etiã a veneno bestiarũ, & sic securi ambularunt inter leones, & dracones, & obumbrauit eos scapulis suis

columna

A colūna nubis. Et sic literaliter exponunt psalmum istum de protectione, quā habuerunt in itinere. Sed licet iste psalmus sic literaliter possit applicari supradictæ historiæ; & ēt possit exponi moraliter de quocunq; iusto se diuino adiutorio committenti, tamē principalis intentio prophetæ nō fuit ista. iō continet maiora mysteria: ut patebit: maxime ꝑ ea quæ dixit in fine huius psalmi, quia Dauid non fuit minus propheta in hoc psalmo q̄ in cæteris. Et ideo est dicendum, ꝙ iste psalmus vel est idem numero cum psalmo superiori, & pars eius diuisa ꝑ diapsalma: vel est consecutiuus ad superiorem in materia, & iō dicunt Iudæi moderni, ꝙ quando dicunt hunc psalmum incipiunt ipsum à versu vltimo psalmi præcedentis, s. Sit splendor dñi super nos, & opera manuum nostrarum dirige &c. Et sic continuant istum psalmum cū vltimo versu psalmi præcedentis. Vñ postq̄ Dauid in superiori psal. inuocauit Xp̄m vt veniēs in carnē fieret nostrū refugiū, & notificaret dexterā suā per incarnationē, & prædicationē, & repleret nos mīa sua ꝑ passionē, & resurrectionē, & lętificaret nos gloria sua, & dirigeret nos & opera nostra per splendorē gratiæ, & euāgelicæ doctrinæ suæ sicut ꝑmiserat ipsi Moysi in eius oratione. Exo. 30. Nunc in hoc psalmo vel diapsalmate cōsecutiuè inuitat, & exhortat̄ totū genus humanū ad istam petram, & domum refugij, qui est Christus: sub cuius tutela, & refugio totum genus humanum, siue omnes ad eum confugientes erant liberādi a captiuitate diaboli: & ab omni humana miseria tam corporali q̄ spirituali in superiori psal. memorat: in quā inciderant ex sententia data in Adā. In quo psalmo duo facit. Primo agit quod dictū est. Secundo introducit Deum confirmantē sententiam, & promissionē prophetæ. Et breuiter promittit complere totā promissionē factam ipsi Moysi. Exo. 33. & complere petitionem factā in superiori psal. Erit secūda pars ibi. Quoniam in me sperauit liberabo eum. Vnde est intentio, & conclusio huius ꝓphetiæ in hoc psal. ꝙ veniant oēs, & confugiant ad Christum, & committant se eius adiutorio, & refugio: & sine dubio liberabunt̄ ab oī miseria, imo cognoscent se esse liberatos, & enumerat omnes miserias a quibus, & qūo liberabuntur per Christum. Vnde dicit ꝙ omnis ille qui habitat in adiutorio. i. qui habitat in petra refugij, & in lapide adiutorij ipsius Dei altissimi, q est Christus, & ꝯmorabitur in ꝓtectione Dei cęli: talis dicet se esse liberatū. Vñ est aduertēdū, ꝙ ubi nos habemus. Qui habitat in adiutorio altissimi in protectione Dei cœli commorabitur: Hebræus, & litera Hierony. habet sic: Habitat ī occulto altissimus in vmbraculo oīpotens permanet. Et sic ista litera uidetur magis explicare sacramentum incarnationis Christi. Vnde dicit, ꝙ Deus altissimus habitat in occulto humanitatis, & uerbum Dei omnipotens permanet in vmbraculo carnis personaliter vnitum per incarnationē. Nā illa humanitas vt sæpius dictū est: est tabernaculū, & habitaculum diuini verbi, in quo filius Dei permanet in ęternū: quia quod semel assumpsit nunquam dimisit. Vnde ista humanitas sicut dicitur templum Dei per personalem unionem: ita dicitur habitaculum omnium fideliū ꝑ misticā incorporationē, & regenerationē. nā Xp̄s inq̄tum hō est caput ecclesię. Et sic illa humanitas est lapis adiutorij, & petra nostri refugij, & habitaculum miserorū: in foramine cuius petræ Xp̄s posuit oēs fideles, & ꝓtexit dextera sua. Huic ergo refugio dicit propheta, ut nos cōmittamus, & ad hoc ꝑsidiū vt oēs nos miseri cōfugiamus. de quo ēt dicit Boetius. 3. de consolatione. carmine 11. Huc oēs pariter venite capti Quos fallax ligat improbis catenis. Terrenas habitans libido mentes. Hic erit vber requies laborum. Hic portus placida manens quiete. Hoc patens unū miseris asylū. Itē iste Xp̄s in humanitate est ille locus, & petra refugij, quam ꝑmisit Deus per Moysen in sua oratione, & est illud refugiū: de quo habitū est ī psal. ꝓcedenti. Ad qđ refugiū exhortat̄ Dauid oēs cōfugere in principio huius ps. cum dicit fm nostrā translationem. Qui habitat in adiutorio Christi altissimi poterit dicere, ꝙ in protectione, & tutela Dei cęli cōmorabit̄. Nam est protectio, & dextera qua Deus pater nos promisit protegere. Vnde est aduertendum, quòd fideles ponunt spē suā in Christo. Primo in præsenti ponendo spem, & fiduciam suam in passione Christi, & sacramētis ecclesiæ: per quæ credunt liberari ab oī pc̄ō. Secundò ponendo totā spem in cęlestib. p̄mijs contemnendo terrena, & hoc est se cōmittere diuino adiutorio, & talem impossibile est perire: nec à diabolo supari, & hāc cōclusionem proponit propheta dicens. Oīs ille qui habitat ī adiutorio Christi filij Dei altissimi

A idest, illius adiutorio, & auxilio se totaliter cōmittit omni alia mundana fiducia, & spe relicta, ille commorabitur in protectione Dei cœli, i. se sub cœlesti protectione defendet, & protegetur, & per consequens nunq̄ peribit nec superabitur a diabolo nec ab homine, nec aliqua tentatione vincetur. Et prosequitur quō ponit aliquis suā habitationē in adiutorio altissimi: dicens: quia ille qui vult se diuino adiutorio cōmittere, dicet domino nr̄o Iesu Christo sic. Tu es susceptor meus, quia liberasti me per passionē: tu es refugiū meū: quia ad te confugio, ut sanes p sacramētorū iustificationē: & tu es Deus meus per specialē cultū, & adorationē. q.d. q confiteat Christum verum esse Messiā, & verū redemptorē. Et scilicet, & proponet in corde suo: sperabo. i. totam spem, & fiduciā meam ponam in B eo operando, & dirigendo mea opera in eū q.d. q ille vere se cōmittit adiutorio Christi, qui suscipit ipsum in redemptorē, & saluatorem, & credit ipsum esse verū Deū, & opatū secundū legē euangelicā pp præmiū vitæ æternæ, & per consequens credit ipsum esse verū Messiā, & ēt credit, & prædicat firma fide, q ipse Chr. liberauit me de laqueo venantium, & a uerbo aspero. Ad cuius intellectum est notandum, quod laqueus venātiū dicitur peccatum primi parentis. Nam diabolus cum dixit primis parentibus, nequaquam moriemini, sed eritis sicut dij scientes bonū, & malum, tunc parauit eis laqueum, & qñ ipsi comederunt fructum, tunc inciderunt in ipsum, & fuerunt expoliati bonis gratuitis, & ligati peccato, & facti captiui, & serui diaboli: qui quidem laqueus obligauit omnes posteros ad culpam pp transgressionem primo C rum parentum. Egressum est uerbum asperū a Deo cum data est snīa eis, ut eijcerētur, & felicitate in præsenti, & in futuro priuarent, & ad culpam, & reatum æternum, & mortē æternam, & tpalem obligarentur, & pœnalitatibus temporalib. subderent. Illa ergo sententia, & maledictio a Deo homini promulgata fuit uerbum asperum, & durum, & crudele toti generi humano, a quo laqueo, & verbo aspero. & snīa dura solus Christus nos liberauit. Dicat ergo oīs fidelis ipsi Christo. Ego fiducialiter sperabo in eum, s. Christum messiam, saluatorem in lege promissum, quoniā per mortem, & passionem suam liberauit me de laqueo peccati, & culpæ ipsorum dæmoniorum venantium, & per suam resurrectionem liberauit me a uerbo aspero, i. sententia D mortis æternæ, & miserabili seruitute diaboli, & miseria pœnalitatū, & dura maledictione. Quasi dicat propheta, q ista debet esse firmissima fides, & fiducia cuiuscunque fidelis, & hoc est se committere diuino adiutorio. q.d. si commiseris te diuino adiutorio, & confugeris ad refugium Christi, & non eris deceptus, imo liberatus, & dices, i. poteris dicere domino agēdo gratias, nunc cognosco, quia tu es susceptor meus, & uerum refugiū meū, & dices: verè Christus fuit refugium meum, quoniā ipse liberauit me de laqueo uenantium, & a uerbo aspero eo modo quo dictum est. Et nota q propheta in hoc psal. procedit cum difficultate, quia multotiens mutat personam, & modum loquendi per sineptesim, sicut multoties accidit non solum in poetis, sed etiam in prophetis, in quibus spiritus sanctus loquebatur. Ideo aduertat lector. Et ideo est aduertendum, q secundus uersus potest ordinari cum primo, eo modo, quo dictum est. Vel potest ordinari cum sequētibus, ut sit sensus, q ille q habitat in adiutorio Christi, & commorabitur in protectione eius, ille talis consequetur octo sequētes utilitates, & liberabitur de septē periculis sequentibus per ordinem. Nam primo dicet, & poterit dicere domino, susceptor meus es tu &c. Et liberabitur de laqueo uenantiū, & a uerbo aspero. Secundo obumbrabitur scapulis Christi, & sub pennis eius sperabit. Tertio circundabitur scuto Christi, & sic nihil timebit. Quarto a dextris, & sinistris cadent Iudæi, & cæteri infideles, tamen ipse liberabitur a peccato. Quinto infideles flagel F labuntur multis plagis, tamen flagellum non appropinquabit tabernaculo suo. Sexto, quia angeli eum custodient ab omni periculo. Septimo, quia conculcabit Aspidem, & Basiliscum, & Leonem, & Draconem. Octauo, q a glorificabitur in æternitate. Et totum hoc patebit sequendo literam. Dicit ergo secundam utilitatem.

Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis.

Scuto circundabit te ueritas eius, non timebis a timore nocturno.

A sagitta uolante in die, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu, & dæmonio meridiano.

Ad cuius intelligentiam est notandum, q tripliciter potest aliquis aliū protegere. Primo inter ipsum, & inimicum se obijciendo, &

A & interponẽdo, sicut facit vacca, & bos qñ uidẽt lupos uenientes ad se, tunc. s. bos remittit filios a tergo siue ad scapulas, & obijcit se lupo, & morsibus eius, & defendit filios cũ cornu, & sic sub umbra scapularũ bouis defendũtur, & proteguntur filij cũ cornu bouis uulnerat lupus & fugit. Sedo ꝑ quãs alis ꝓtegit se sub alis recipiẽdo, & cooperiẽdo sicut gallina cõgregat pullos suos sub alis, & liberat eos a miluo, & fouet, & nutrit eos sub ꝓprio calore. Tertio sicut qñ quis cooperit amicum suum scuto, & obijcit scutum cõtra inimicum. Illis ergo tribus modis liberauit, & ꝓtexit nos Christus de potestate diaboli, & a morte perpetua. Primo nos liberauit sicut bos liberat filios suos. Nam ipse posuit scapulas suas in cruce, & posuit nos a tergo suo, & obiecit se morti, & passioni contra

B diabolum, & recepit in se ictus, & uerbera, & uulnera inimici, ut nr̃a uulnera sanaret, & cũ cornibus crucis percussit inimicum diabolũ, & fugauit eum, & cõfregit portas inferni, & liberauit sanctos patres, & attraxit prædam. Itaque scapulis suis protexit futuros, & cornibus liberauit præteritos. Secundo liberauit nos sub alis, & pennis suis sicut gallina protegit pullos suos. Nam quatuor facit gallina. Primo ꝗ recepit oua aliarũ gallinarũ siue oua aliena sub alis, & pennis suis. Secundò proprio calore fouet, et excitat et uiuificat: exeũtem ex ouo, et ita uiuificat multos pullos, et ex alienis facit proprios, & tantum diligit eos, quòd tota liquefit in sudorem ad fouendum pullos suos, et sic consumit proprium sanguinem, et substantiam, in

C tãtum quod mutat uocem, et perdit plumas et efficitur pallida cõsumpto, et exausto sanguine, et substantia, et sic fouet filios. Tertio protegit eos a miluis, et cæteris animalibus, et nocumentis. Quarto pascit eos, et dirigit in pastum. Ita simili modo Christus cũ nos essemus oua aliena, quia carnales ipsius Adę et mortificati per culpam, ipse Christus cõgregauit nos sub pennis, et alis suis in ecclesia, et uiuificauit nos per sacramenta sua, quæ habent uirtutem, et calorem ex passione, et sanguine suo. Nam primo liberauit nos per passionem, et effudit totum sanguinem suum pro nobis, ut daret uirtutem sacramentis ad sananda uulnera nostra, et sic mansit pallidus in cruce & nudus, ubi tantam dilectionem ostendit erga nos, quod totum se in nobis transformauit nostros defe-

D ctus, et pœnalitates sustinendo, quos defectus, et pœnalitates in cruce secum affixit, ut ait apostolus. Et sic nos uiuificauit, et pauit. Tertio nos ꝓtexit cooperiendo scuto gratię, et doctrinæ, et legis euangelicæ, et contra diabolũ tamen ipsum scutum obiecit ad repellẽdum eius incursus & ictus. Nam sicut scutũ materiale sim. . . repellit omnes ictus inimici, & protegit pugillem, ita lex euãgelica, quæ præc. . . omnẽ iustitiam, & prohibet omne uitium simul cum gratia, & donorum spiritus sancti protegit nos, & repellit omnem tentationem inimici. Et sic tam lex euãgelica quam gratia. & donorum dicitur scutũ ꝑ Chrm̃ nobis cõcessum. Triplicibus ergo armis protexit Xp̃s filios, & fideles suos. Primo, passionis, ut ab uniuersali seruitute liberaremur. Scd̃o armis, & medela sacramẽtorũ, ut a uulneribus pctõrũ sanaremur.

E Tertiò armis, & scuto legis euangelicæ, & uirtutũ ut futura pctã caueamus, & tẽtationib. diaboli resistamus & repellamus, & sic Xp̃s nos liberauit, sanauit, & protexit. Qui ergo habitat in adiutorio altissimi. i. Christi adiutorio se committit, & his tribus armis se munit & armat: erit sp̃ in protectione Dei cęli, & commorabitur, quia protectione Dei uallatus nõ pt̃ superari. Et hoc est quod dicit, Qm̃ ipse liberauit me de laqueo uenantium &c. Ideo ꝓpheta apostrophat ad populũ fidelẽ dicens: Ipse Chrs ad cuius refugiũ confugisti, & cuius armis te muniuisti, obumbrabit tibi scapulis suis. i. umbraculum salutaris, & tutaciũ præstabit ubi se . . . suis si ad eius passionem recurreris qui in cruce pro te scapulas posuit. Et sub pennis. i. sub alis eius sperabis si sub sacris ecclesiasticis te constitueris, & ex eisdem medicinam sumpseris, quæ fouent uirtutes, & sanant uulnera. Scuto circundabit te ueritas eius. i. lex eius euangelica circundabit te, & proteget scuto sacramentorum, & articulorum, & pręceptorum, & consiliorum ad repellendas tẽtationes, & insidias diaboli, & cauenda peccata, quasi dicat: ergo propheta si tu homo confugeris ad refugium Christi, & uolueris in eo ponere habitaculum tuum, tunc ipse scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis, & scuto circundabit te ueritas eius, prout dictum est, sicut promisit Moysi, quando dixit, Ponam te in fo. & cætera. Exo. trigesimotertio. Non timebis. Hic enumerat omnia pericula, & omnes miserias de

A quibus Christus liberauit omnes confugientes sub vmbrã scapularũ, & alarum suarum quos protexit scuto suæ veritatis, & gratiæ. Ad cuius euidentiam est notandum, ꝙ tentatio siue peccatum consistit in quatuor gradibus. Nam primo præcedit cogitatio. Scđo sequitur propositum. Tertio actus peccandi. Quarto prosecutio. Cogitatio comparatur nocti: eo quod sicut in nocte homo frequenter cadit: ita ex frequenti cogitatione, & delectatione homo frequenter cadit in propositum peccandi. Propositum vero comparatẽ crepusculo, & tenebris: nã sicut crepusculũ exit ex nocte, & est prope diem: ita propositum exit ex cogitatione, & est prope actũ, & effectum, & iam imputatur ad peccatum. Operatio autem in hac parte comparatur diei, eo ꝙ iã peccatũ exiuit in clarum, & manifestum. B Prosecutio autem, & duratio peccati iam cõparatur meridiei, quia iam peccator non timet suam famam. Diabolus ergo primo inducit hominem in cogitatione peccati, et exinde detinet eum in consuetudine. Et hæc sunt quatuor arma diaboli quibus hominem inuadit. Sed Christus dedit nobis arma, et scutum legis euangelicæ continentis omnes virtutes, quo resistimus, et repellimus tentationes, et arma diaboli. Nam in lege euangelica reperies quomodo nõ debes cogitare de mundo, imo oportet semper orare, & quomodo nõ debes peccare, & si peccasti debes ad pœnitentiã recurrere etc. Et sic si legẽ euangelicam sectatus fueris, de facili diabolũ uinces, et a te repelles. Et iõ dicit ꝓpheta. Scuto circũdabit te ueritas eius. i. lex eius, et nõ timebis a timore nocturno. s. cogitationibus malis, nec a sagitta uolãte in die, scilicet à peccato in actu. C Nam sicut arcus pellit sagittam: ita propositũ ꝓducit actũ peccãdi in clarũ, & manifestũ. Nec timebis à negotio perambulãte in tenebris. Nam peccatum antequàm producatur ĩ clarum, negotiatur: & agitatur in tenebris propositi. nec timebis ab incursu meridiano. i. à peccato malæ consuetudinis: quod iam non timet: nec veretur infamiã: quasi dicat si munitus, & armatus, & circundatus fueris scuto legis euangelicæ: non timebis istos quatuor incursus diaboli: & quatuor gradus peccatorum. Per istos etiam quatuor terminos intelliguntur quatuor genera peccatorum. Nam per timorem nocturnum intelligitur peccatum ignorantiæ neglectæ, & per negotium tenebrosum, peccatum auaritiæ, per D sagittam volantem in die, intelligitur peccatum luxuriæ. Per demonium meridianum intelligitur peccatum superbiæ. Nam superbus ab omnibus uult uideri. Sed omnibus his peccatis, & armis diaboli resistit lex euangelica, & eorum repellit incursus, & ictus, ut patet per singula. Per laqueum autem venãtiũ possunt etiam intelligi omnia genera peccatorum, & tentationum, & per uerbum asperum omnia genera persecutionũ, & sic martires in primitiua ecclesia, et omnes viri iusti fuerunt liberati de laqueo diaboli, et de persecutionibus, et minis tirannorum per Christum.

Cadẽt a latere tuo mille: & decem milia a dextris tuis: ad te autem non appropinquabit.

Totum hoc legitur consequutiue: ubi mõstrat, quòd absque passione Christi, et lege E euangelica nullus poterat saluari. Ideo dicit propheta ad uirum iustum, quòd tanta est virtus passionis Christi, et sacramentorum ecclesiasticorum, et legis euangelicæ, et donorum spiritus sancti: quòd sicut per ipsam omnes saluantur, et proteguntur: ita sine ipsa nemo potest saluari, nec protegi. Nam in pugna huius mundi cadent mille a latere iusti, et decem millia a dextris eius, sed ad iustum talia mala non possunt appropinquare, eò ꝙ munitus est, et protectus sub scapulis et alis, et scuto Christi. ideo dicit ꝓpheta. O Christiane, & uir iuste qui adiutorio Dei te commisisti, et armasti armis Christi, et scuto eius te protexisti in pugna huius mundi. cadent a latere tuo mille de infidelibus, et peccatoribus, et decẽ millia a dextris tuis, idest omnes Iudæi, et pagani circumquaque ca- F dent uicti a dextris, et sinistris a diabolo, et carne, et mundo superati. Et sic omnes infideles peribunt, ad te autem talis plaga damnationis non appropinquabit, eò ꝙ diuino adiutorio te cõmisisti, et eius armis te muniuisti, et iõ manebis, et euades liber, et uictor. Item tu cum istis armis Christi munitus pugnabis contra diabolum, et membra eius, et infideles, et uinces eos, intantũ ꝙ cadẽt victi mille a latere tuo sinistro, et decem millia a dextris tuis. quasi dicat. circunquaque omnes infideles cadent, ad te autem nullum malũ appropinquabit: sed illæsus, et triũphator exibis. Et nota ꝙ apostoli, et martires quosdam uincebant conuertendo eos ad fidem, sicut fuerunt gentiles, et illi cadebant

a dextris

A a dexteris ipsorum. Et alios uicerunt temporaliter, & spiritualiter. si Iudæos qui manserunt in sua obstinatione, & cęcitate: & isti ceciderunt a sinistris spiritualiter uicti, & condemnati ad pœnam perpetuã. Et ceciderunt etiã uicti temporaliter, q̃a a proprijs sedib. expulsi sunt, & ciuitas eorũ incensa, & regnũ & sacerdotium ablatũ, & vna pars eorũ trucidata, & alia captiuata, & dispersa. Et isti ponuntur sub numero millenario, eo ꝙ fuerũt pauciores q̃ gentiles. Gentiles aũt cõuersi ceciderunt ab idololatria ad latus dextrum .s. ad baptismũ per regenerationem. qui quidẽ baptismus procedit ex latere dextro Christi. iõ dicitur dextera pars ecclesiæ, & ad hãc partẽ ceciderunt gẽtiles: qui dicuntur decẽ millia, eo ꝙ in decuplo fuerũt in maiori numero quã Iudæi. Ecclesia ergo oẽs sibi subiecit .s. Iudæos ad sinistrã, quos in captiuitate

B possidet tẽporaliter. Et gentiles ad dexterã, quos in salubri libertate, & obedientia regeneratos gubernat. Et iõ sequit̃ quĩta utilitas.

Verumtamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum uidebis.

O vir iuste, & retributionem peccatorum Iudæorum, & infideliũ videbis: maximè in die iudicij: ubi peccatores, & obstinati existẽtes a sinistris Christi: mittentur in ignẽ æternum. Fideles autem existentes a dextris Christus secum in uitam æternam deducet. Et sic iustus ibi uidebit retributionẽ peccatorum. Hoc idem manifeste videmus oculis nostris tam spiritualibus, quã corporalibus. Nam oculis corporalibus uidemus Iudæos per mundum dispersos, & captiuos sine regno, & sacerdotio: & oculis mẽtis uidemus

C eos cæcos: & maledictos: & intelligentia sacræ scripturæ priuatos, & a bonis cælestib. alienos: & ad mortem perpetuam destinatos: & hoc in retributionẽ mortis, & passionis Christi. a qua sententia videmus fideles immunes, & liberos. Et ideo sequitur.

Quoniam tu es domine spes mea altissimum posuisti refugium tuum.

Non accedet ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.

Quoniam tu es domine spes mea. quasi dicat. iustus. O domine Iesu Christe ego sum liber a tali sententia, & vici oẽs tentationes, & peccata, & deieci malos a dextris, & sinistris quoniam tu es spes mea, & refugium meũ: & protectus sum, & munitus armis tuis. Et quia altissimum posuisti refugium, & fortalitium tuum. quasi a mundanis eleuatum, D & armis tuæ potentiæ munitum, ideo sui in eo saluatus, & liberatus quoniam nullũ malum culpę, nec flagellũ pœnæ appropinquabit ad te, & sic omnes iusti qui habitant tecum in tabernaculo tuo saluabuntur, & liberabuntur ab omni malo culpæ, & etiam flagello pœnæ. Et nota etiam quòd ista particula potest dirigi ad quẽcunque uirum iustum, & fidelem. Vnde dicit propheta. O uir iuste, & fidelis, quia tu posuisti altissimum refugium tuum, idest quia non posuisti spẽ tuã in rebus terrenis, & infimis, & corruptibilibus: sed in rebus altissimis, & cęlestibus: & posuisti Christum adiutorem tuum, & ad eius refugium confugisti, ideo non accedet ad te malum culpæ, & flagellum persecutionis non appropinquabit tabernaculo tuo: idest ecclesiæ, i quã tabernaculũ elegisti, quæ E quidem ecclesia est tabernaculum fidelium. Vnde est notandum sicut ait Saluator Matthæi 7. quòd ecclesia Dei est fundata supra firmam petram, qui est Christus, in altissimis montibus, quia tota spes eius, & fiducia est in cęlestibus: ubi expectat præmiũ. Ideo nec uentus nec flumina possunt eã prosternere, & persecutiones temporales tirãnorũ non ualuerunt contra eam. Et licet ad tempus fuerit afflicta, tamen finaliter permansit uictrix tempore Constantini, & hoc quia altissimum posuit refugium suum. Ideo licet flagella appropinquauerint ad corpora, & carnes martirum: quia eos corporaliter ociderunt, tamen non accesserunt usque ad tabernacula: idest usque ad animas, & conscientias eorum in quibus Christus residebat, quia firmi, & stabiles permanserunt F in fide. & sic uictores, & triumphatores extiterunt, & sic uincebãt, & subiecerunt reges, & pricipes ipsi ecclesię. Et ideo licet corpora morerentur, & trucidarentur: tamen tabernaculum ecclesiæ nunquàm fuit prostratum in persecutionibus tirãnorum, & imperatorum: imo in fine ipsi tiranni, & imperatores fuerunt victi, & subiecti ecclesiæ. & sic flagellum temporale nunquã appropinquabit tabernaculo domini quæ est ecclesia, nõ ex lapidibus materialibus: sed viuis, & spiritualibus constructa. Nec tale flagellum potuit ad animas martirum appropinquare, quæ quidem animæ sunt tabernaculum spiritus sancti. Et sic patet, ꝙ mille, & decem millia infidelium, & paganorum ceciderunt

A a victi a latere ecclesiæ: scilicet a dextris, & a sinistris, & tamen ad eam non potuerunt appropinquare, vt possent eam delere. Et ita finaliter quilibet vir iustus armis Christi munitus deiecit a dextris, & sinistris mille, & decem millia tentationum: & sic ad eum nõ potuerunt appropinquare, eo quod altissimum posuit refugium suum.

Quoniam angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus uiis tuis.

In manibus portabunt te, ne forte offendat ad lapidem pedem suum.

Quia promissum est auxilium temporale omnibus fidelibus cõfidentibus in Christo, qui se diuino adiutorio committunt, vt dictum est superius, quòd arma contra diabolum sunt passio Christi: & ecclesiastica sacramenta, & lex euangelica: quibus prouidit B Christus suis fidelibus: & eos armauit contra insidias, & tentationes diaboli. Hic autem ponit quartum auxilium quę est custodia angelorum, quos Deus tribuit fidelibus ad custodiam hominum contra pericula têporalia, & etiam spiritualia. Vnde secundũ Hieronymum super Matth. 16. & secundum August. libro soliloquiorum, unaquæque anima habet Angelum a principio suæ creationis, & natiuitatis ad sui custodiam deputatum ratione animæ, & ratione corporis. Et ratio est. Nam eiusdem est facere, & conseruare. Cum ergo Deus permiserit diabolum homini inimicum a principio, & exordio mundi, eo quòd habet possidere locum quem ille per casum perdidit, etiã semper diabolus conatur hominem destruere, non solum in anima, sed etiam in corpore, C vellet enim ipsum interuenire quãdo est in peiori statu culpæ, vt auferret ipsi locum pænitentiæ: & sic posset ipsum præcipitare vel aliud damnum ipsi inferre per ignem aut aquam: & quouis alio modo, postquàm habet potestatem super elementa, cum sit vnũ corpus. Item posset hominem multipliciter affligere, vt deduceret ipsũ ad blasphemiã uel desperationem, & maxime, quia homo est subiectus multis miserijs, & infirmitatibus: & habet liberum arbitrium claudicatum, ut ait August. ideo est ipsi necessaria custodia Angelorum, vt liberet ipsum ab huiusmodi periculis corporalibus, & etiam a tentationibus occultis, & spiritualibus, & ne cadat in diuersa genera vitiorum. Ideo dicit hic, continuando literam cum superiori versu. Non accedet ad te malum, & flagellum non D appropinquabit tabernaculo tuo. Quare, & quo adiutorio? respondet quoniam angelis suis Deus mandauit .i. mandatũ dedit eis de te, ut custodiãt te in omnibus vijs tuis ĩ hoc mũdo, & vita, quia in patria non erit necessaria custodia ubi nullũ erit periculũ, sed erit angelis ad societatem felicitatis. Et describit quinque pericula, a quibus liberant angeli homines. Nã primò liberant hominem ne forte offendat pedẽ suum ad lapidẽ. Per pedem intelligitur pars corporea. Nam anima dicitur caput hominis, q̃a regit corpus: sed corpus dicitur pes animæ, quia cũ corpore anima mouetur, & operatur, & exercet omnia opera, & tangit terrena, ideo Deus dedit angelũ homini, ut ipsum custodiat quo ad corpus ne lædatur, & offendat pedẽ suum .s. corpus ad lapidem siue aliquã corporalem læsionem, & dãnum, & caueat omnia genera periculorum, & damnorum corporaliũ, quæ p̃ lapidem intelliguntur. Nã si non prohiberet angelus custos, diabolus posset hominẽ lædere, aut in aquis suffocando, aut igni comburendo, aut præcipitãdo. Vnde angelus nõ solum prohibet diabolum, & cohibet eius potestatem contra hominem, sed multiplici uia hominem instruit, & cautum reddit ne in huiusmodi pericula incidat, vt multiplici colligemus exẽplo. Ideo subdit. In manibus portabunt te: ne forte offendas ad lapidem pedem tuũ. Vnde nota etiã quòd sensualitas, quæ dicitur pes animę primo læditur, & vincitur a lapide tentationis. Exinde voluntas rationalis consentiendo sensualitati læditur, & uulneratur culpa, a qua læsione præseruatur ex custodia angelorum. Itẽ F per lapidem potest intelligi Christus, quem offendimus quotiescunque peccamus.

Super Aspidem, & Basiliscum ambulabis, & conculcabis Leonem, & Draconem.

Sed quia custodia angelorum non solum liberat a periculis carnalibus, sed etiã a periculis culpæ spiritualis animæ, ideo describit hic quatuor pericula siue mala a quibus anima læditur, quæ designãtur per quatuor animalia in hoc uersiculo memorata, quæ sunt Aspis: Basiliscus: Leo: & Draco. quorũ nomina gerit diabolus. Nam ipse dicitur Aspis, inquantum reddit hominem surdum, & cæcũ per peccatum. Nam ponit caudam vitiorum in auribus hominis, ne audiat uoces incantantis sapienter, idest ne audiat exhorta-

A exhortationes, & doctrinam euangelicam. Et super oculos ne uideat, & ne couertatur. Dicitur etiam Basiliscus inquantum suo ueneno inficit hominem in peccato. Dicitur autem Leo inquantū irascitur. Dicitur Draco inquantum occultè insidiatur. Item dicitur Aspis inquantum inducit ignorantiam crassam, & perpetratā. Dicitur Basiliscus inquantum inducit luxuriam, & inficit concupiscentitm hominis, & incitat ad luxuriam. Dicitur Leo inquantum incitat ad iram, & superbiam. Dicitur Draco inquantum incitat ad auaritiam, & ambitionem: quæ omnia deuorant hominem. Per oppositum aūt angelus custos occulte persuadet, & consulit homini, ut caueat huiusmodi peccata, & resistat tentationib. diaboli. Ideo dicitur in litera non solum non offendas ad lapidem pe-
B dem tuum, cum auxilio, & custodia angelorum, sed etiam super Aspidem, & Basiliscū ambulabis, & conculcabis Leonem, & Draconem, idest omnia illa genera peccatorū: & tentationum uinces, & superbis cum præsidio, & custodia Angelorum. Notandū est ꝙ illum ordinem tenuit diabolus quando uoluit ipsum Christum tentare. Nā ipse fuit Basiliscus inquantum ipsum uoluit inficere peccato gulæ, quia non ausus est ipsum tentare de luxuria: quia sciebat ipsum non esse conceptum in originali peccato: vnde inest nobis fœditas libidinis, & concupiscentia carnis, ideo uoluit ipsum tentare de gula sicut tentauit Adam. ut exinde posset inducere ad alia peccata carnis. Secundo fuit Leo inquantum tentauit ipsum de vana gloria, & superbia, quando dixit. Mitte te deorsum
C & non solum ibi fuit Leo, sed etiam Basiliscus, & Aspis. qa uoluit ipsum inficere ignorantia dispositionis hæreticæ prauitatis, quādo allegauit ipsi superiorem uersum, scilicet Angelis suis Deus mandauit de te. &c. Nam sicut induxit ignorantiam, & hæresim in primis parentib. falsò interpretando uerba Dei qui dixerat: Qua hora comederitis morte moriemini: & diabolus falso interpretatus est, dicēs. Nequaquam moriemini: sed eritis sicut Dij: scientes bonum, & malum, ita pariter ipse diabolus conatus est peruertere, & falso interpretari dictum, & scripturam spiritus sancti, cū allegauit Christo istū uersum, scilicet Angelis suis &c. & hoc multipliciter. Nam hoc non erat dictum de capite Christo, cum non indigeret custodia Angelorum, quia erat custos eorum, & dominus secundum communem opinionem. sed hoc dictum erat de homine viatore &c. Immo inducebat maiorem hæresim, & cæcitatem ignorantiæ, & uenenum. Nam custodia Angelorum data est homini ad cauendum ea, quæ non sunt in potestate hominis: & maxime a nocumentis diaboli tam corporalibus, quàm spiritualibus, sed non ad cauendum ea, quæ sunt in potestate, & libero arbitrio hominis. sed seipsum occidere est in potestate hominis: & in suo libero arbitrio, ideo tunc Angelus non liberat hominem a tali periculo corporali, postquam homo possit cauere, quia Angelus solum datus est ad prohibendum extranea pericula non propria, quia iam liberum arbitrium, & naturalem appetitum essendi, & permanendi habet vnusquisque ex natura. Et diabolus ergo
E volebat decipere Christum, allegando illam scripturam, & falso modo interpretando: quia Deus mandauit Angelis: ut custodiant hominem in omnibus uijs suis a periculis extraneis corporalibus: & non a proprijs periculis, quia iam habet liberum arbitrium, & naturalem appetitum se custodiendi a proprijs periculis, & isto modo diabolus decepit Heroem monachum Ægyptium, qui seipsum in puteum præcipitauit: ut narrat Cassianus in collationib. patrum. Secūdo est notandum, quòd Deus nō solum deputauit Angelos ad custodiam particularium hominum: sed etiam Ciuitatum, & Regnorum, & communitatum, & totius ecclesiæ, & sic non solum dedit ecclesiæ merita passionis Christi, & sacramenta, & legē euangelicam in dotem, ut se defendat a diabolo, sed etiam dedit ipsi custodiam Angelorum, vt eam defendant, & liberent a tirannis, & inimicis, & infidelibus, & hæreticis qui sunt membra diaboli. Vnde quatuor genera inimicorū infestarunt, & infestant ecclesiam, quæ intelliguntur per illa quatuor animalia prædicta. Nam prima persecutio fuit synagogę, quę intelligitur per aspidem, conati enim sunt Iudęi percutere ecclesiam cæcitate, & ignorantia in principio: & sic persecuti sunt Apostolos, sed Petrus per Angelum liberatus est de carceribus, & sic Angeli liberarunt Apostolos de manibus Iudæorum in prima persecutione. Secundò infestauit ecclesiam Leo scilicet impetus tirannorum, sed in fine liberata est tempo-

re.

A re Constantini opere angelorum. Tertio infestauit ecclesiam Basiliscus, scilicet prauitas hæreticorum, quia suo veneno multos infecit & sauciauit: sed multipliciter fuit liberata per doctores. Quarto infestabit eam draco Antichristus, & cœtus hypocritarũ. Erit .n. Antichristus simul aspis, & Basiliscus, leo, & draco. s. iudæus, & hæreticus, & tirãnis & hypocrita, & sic vastabit ecclesiam: sed non totaliter delebit. immo ministerio angelorũ in fine comminuetur, & interficietur, & ecclesia præualebit, & triũphabit. Et iõ ad hũc intellectum applicatur tota litera prædicta. Vnde ꝑpheta apostrophat ad ecclesiã Xpi, dicens. O ecclesia quia altissimum posuisti refugium tuum, & spem tuam in Christum, ideo non accedet ad te malum, & flagellum persecutionis non appropinquabit taberna-
B culo tuo, quoniam angelis suis Deus mandauit de te &c. Et sic super Aspidem, & Basilis cum ambulabis &c. idest, cum auxilio angelorum tu uinces, & superabis malitiã Iudęorum, & uenenum hæreticorum, & conculcabis superbiam tirannorũ, & tuę ditioni subijcies & conculcabis iniquitatem Antichristi, & eius sequacium, & fautorum, quia finaliter omnes uinces, nõ solum spiritualiter, sed etiam temporaliter. Nã portæ inferi nõ præualebunt aduersus ecclesiam, quæ licet fluctuabit: tamen nunquam submergetur nauicula Petri. Nam semper custodia, & ministerio angelorum liberabitur.

Quoniam in me sperauit liberabo eum: protegam eum, quoniam cognouit nomen meum.

Clamauit ad me, & ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum: & glorificabo
C *eum.*

Longitudine dierum replebo eum, & ostendam illi salutare meum.

Hic propheta ex parte, & in ꝓsona Chri promittit adimplere omnia supradicta in ps. præcedente, & in isto. Ad cuius euidentiam est aduertendum, ꝙ propheta Dauid contẽplando orõnem Moysi, & ꝓmissionũ a Deo ipsi factam, pręuidit totum mysterium incarnationis, & nostræ redemptionis, iõ fecit ps. præcedentem, in quo fecit illas quinq; petitiones, puta ut Christus acceleraret aduentum suum, ut fieret nostrum refugium. Et ne repelleret nos a suo refugio, sed liberaret nos ab omni miseria. Et ĩ prima parte huius psalmi inuitant totum genus humanum, & oẽs, ut confugerent ad hoc refugium in quo omnes debebant saluari: & ab omni miseria D liberari, ut supra ostensum est, sed quia in tali oratione, & contemplatione fuit ipsi reuelatum, & iterum cum certitudiue fuerũt reuelata ipsi omnia promissa, quæ petierat in ps. præcedenti, & quæ dixerat in prima parte huius: iõ in hac ultima parte introducit Christum loquentẽ, & cum affirmatiue promittentem adimplere omnia, quæ promisit Moysi in illa oratione. Exo. 33. & etiam omnia quæ petit Dauid in ps. præcedenti. & oĩa illa quæ promisit Dauid in hoc psalmo cuique diuino adiutorio se cõmittenti. Vñ dixit Christus: Quoniam sperauit. Quasi dicat, ego promisi Moysi, ꝙ ego venirem in carnẽ ad liberandum genus humanum, & promisi ostendere ipsi gloriam meam, & promisi misereri venientib. ad me, & eos reponere in foramine petræ. Et promisi eis ostendere hu E manitatem meã. Et omnia ista tu Dauid petisti in persona totius corporis mistici in ps. præcedẽti, & omnia ista tu promisisti veniẽtib. ad me, & cõmittentib. se adiutorio meo. Nam promisisti eis, ꝙ ego obumbrarem eis sub scapulis meis, & protegerem eos scuto, & sub pẽnis meis, & liberarem a timore nocturno & a sagitta volante in die, & a dæmonio meridiano: &c. Et ideo dico tibi, & promitto, ꝙ quicunque posuerit spem suam in me, & fecerit quod tu cõsuluisti in hoc psalmo: dico tibi ꝙ talis uir iustus non erit deceptus: immo liberabo eum ab omni miseria, quoniam in me sperauit, idest, quia se commisit meo adiutorio, & refugio per spem firmam, & protegam eum sub scapulis, & alis, & scuto meo, & hoc quia cognouit nomen meum per fidem, quod est Iesus, i. saluator, F idest, quia cognouit, & confessus est me esse verum Deum, & hominem & saluatorem, & Messiam in lege promissum. Insuper exaudiam eum in omni petitione, eo ꝙ clamauit ad me cum deuotione, & caritate, & ideo ero cum ipso in tribulatione, quia ueniam in carnem sicut promisi, & eripiam eum de captiuitate diaboli, & ab omnibus miserijs supradictis tam corporalibus quàm spiritualib. & etiam glorificabo eum in die iudicij resuscitando in corpus gloriosum, & sic erit liberatus ab omni miseria corporali, scilicet ab omnibus infirmitatibus, & mortalitate, & passibilitate, quia corpus gloriosum, est liberum ab omnibus supradictis, & sic longitudine dierum, replebo eum: quia vi-

ues

A uet in æternũ in patria cęlesti, eo ꝙ erit immortalis, & impassibilis, & ostendã illi salutare meum. Nam per oculos corporeos uidebit humanitatẽ meam: & oculis mentis uidebit facialiter diuinitatẽ: & sic erit perfecte beatus: & sic nõ erit frustratus desiderio suo. Nam sicut in vita sua credidit, & sperauit in me, & habuit fidem, spem, & caritatẽ, ita in patria habebit claram visionẽ, & protectionem, & fruitionem de me: in quibus cõsistit vera felicitas. Ex supradictis potest patere cuicunq; diligenter consideranti, & speculãti: ꝙ Dauid fecit psalmũ præcedentẽ: & istũ sequentem contemplando orationem Moysi; & promissionem ipsi a Deo factam. Exod. 33. Nam in spalmo præcedenti Dauid petijt ea quæ fuerunt promissa in illa oratione, & in vltima parte huius psalmi itroducit Christum omnia supradicta confirmantem, & ad B implere promittentẽ, sicut in veritate Christus adimpleuit in suo aduentu per suã prædicationem, & passionem, & resurrectionẽ, & ascensionẽ. Et ideo nos in hac ecclesia ultra sensum propheticum cantamus istũ psalmum quotidie moraliter in completorio, quia continue nos committimus adiutorio Christi, ut postquam nos redemit uelit nos liberare a tentationibus inimici, & totaliter in sua gloria collocare, & etiã in die iudicij cum suis sanctis in cœlo glorificare. Ex hoc psalmo colliguntur nouem conclusiones. Prima conclusio, ꝙ quicunque habitat, & commoratur in hac ecclesia militanti per gratiam sub protectione Christi, liberabit a laqueo peccati, & a sentẽtia aspera data in Adam, & a uerbo, & sententia aspera quę da C bitur damnatis in iudicio, cum dicetur. Ite maledicti &c. Secunda conclusio, quòd quicunque habitat in hac ecclesia sub ꝓtectione Christi, erit obumbratus, & septus scapulis, & sub alis Christi. Nam Christus in die passionis posuit scapulas in cruce, obumbrans, & protegens fideles, obijciens corpus contra diabolum: sicut vacca protegit filium a tergo obijciens se contra lupum. Tertia conclusio: quòd Christus protexit, & liberauit fideles suos in cruce sicut gallina liberat, & protegit pullos suos sub alis. Nam sicut gallina primò recipit oua aliena, secundò viuificat pullos proprio sudore, & sanguine: tertiò liberat de vnguibus milui, quartò pascit eos, dirigit in pastu: ita pariter Christus primò recepit filios quos Adam carnaliter genuit mortuos in peccato. Secundò D eos proprio sanguine uiuificauit, & fouit. Tertiò eos de raptu diaboli liberauit. Quartò eos cõtinue pabulo ecclesiasticorũ sacramentorum, & cibo spirituali sacræ scripturę pascit, & nutrit. Quarta conclusio, quòd ꝗ habitat in hoc diuino refugio, & tabernaculo ecclesiæ, non timebit a timore nocturno, idest a peccato cogitationis, nec a negotio tenebroso: idest a peccato proposito, & deliberato: nec a sagitta ambulãte in die, id est a peccato in actu commisso: nec ab incursu, & dęmonio meridiano: idest a peccato malæ cõsuetudinis. Item nõ timebit a peccato negligentiæ: nec auaritiæ: nec luxuriæ: nec superbiæ: quæ sunt arma ꝗbus diabolus sauciat hominem. Et rõ est. Nam ecclesia habet arma cõtraria, quæ sunt ecclesiastica sacramẽta: ad destruenda, & delenda omnia supradicta peccata. Quinta conclusio, quòd E omnes Iudæi, & infideles cadent uulnerati, & sauciati veneno peccati a dextris, & sinistris ipsius iusti fidelis: tamen non appropinquabit iusto talis pestis. Sexta cõclusio: quòd quia refugium ecclesiæ est fundatum super altam petram qui est Christus: ideo malum culpę, & pęnæ æternæ nunquàm accedet ad uirum iustum in illo refugio, & tabernaculo habitantem. Septima conclusio: ꝙ vir iustus habitans in tabernaculo ecclesiæ, nõ solum liberatᷓ a peccato, & pœna æterna ꝑ ecclesiastica sacramenta: sed ẽt liberatur a periculis corporalibus, & dirigitur in hac uita per custodiã Angelorum. Octaua conclusio: quòd uir iustus habitans in hoc refugio Dei conculcabit aspidẽ: & basiliscum: & leonẽ: & draconem: idest vincet, & superabit cecitatẽ, & F uenenum luxuriæ: & iram, & auaritiam diaboli, quia nec ista uitia, nec diabolus poterũt iusto per illa vitia nocere. Nona cõclusio: quòd quilibet uir iustus qui inuocauerit nomen domini Iesu, & cõfessus fuerit Christũ esse saluatorem, & seruauerit legem eius, liberabitur ab omni malo: & Christus ꝓteget eum sub alis, & scapulis suis, & exaudiet eũ in omni tribulatione, & petitione: & glorificabit eum Christus post hanc uitam: & tandem dabit ei vitam æternam. Ex supradictis patet ꝙ Dauid in hoc psalmo nil aliud vult innuere: nisi ostendere quomodo ille qui habitat in adiutorio, & sub gratia Christi, & cõmoratur sub protectione eius & totaliter ponit spem suam in eo: ille talis cõsequetur

septem

A septē bona uel octo: & liberabitur de septē periculis. Nam primò liberabitur de laqueo venantium dæmoniorum: & a uerbo, & sententia aspera in Adam: & a verbo aspero qđ dicetur dānatis in die iudicij. Secūdò Christus obumbrabit ipsum scapulis suis in cruce: & cooperiet sub pēnis, & alis suis, & viuificabit, & souebit, & nutriet, & custodiet eū, sicut gallina pullos suos. Tertiò circundabit, & proteget eum scuto legis euāgelicæ, & ecclesiasticorum sacramētorū, & sic nō timebit a timore nocturno peccatorum, & tētationum. Quartò quia mille ex Iudæis, & decem millia ex gētilibus, & sarracenis cadent a latere eius vulnerati peccato originali, & actuali: tamen ad eum non appropinquabit illa pestis. Quintò infideles multis flagellis corporalibus, & spiritualibus flagel-
B labuntur, quæ flagella non appropinquabūt ad tabernaculum, & altissimum refugium fidelium. Sextò, quòd Deus dabit angelos, & spiritualem custodiam fideli: vt custodiāt eum in omnibus uijs eius. Septimò, quòd omnis fidelis ambulabit super Aspidē & Basiliscum, & conculcabit Leonem & Draconem. Octauò, quòd finaliter post hanc vitam Christus glorificabit omnes iustos in longitudine dierum, & vitam æternam. Et in his supradictis consistit tota sententia, & intelligētia huius psalmi, prout expositus est.

PSALMVS XCI.

Bonum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime.

Ad annunciandum mane misericordiam tuam, & ueritatem tuam per noctem.

C *In decacordo psalterio, cum cantico in citara.*

Titulus. Canticū psalmus in die sabbati. Dicitur autem, Canticum psalmus, quia simul cantabatur uoce humana, et instrumentis musicis s. psalterio, et citara. Additur aūt, In die sabbati, quia tali die cantabatur. Sed hic non exprimitur eius autor, nec materia, sed communiter dicunt Hebræi moderni, ꝙ Moyses fecit hūc psalmū pro beneficio creationis: & ideo cātabatur in die sabbati eo ꝙ tali die quieuit Deus ab omni opere quod patrarat, de quibus operibus fit memoria in hoc psal. Rabi Camhi uero dicit, quòd Adā harison fecit hunc psalmum, non ꝙ ipse fecit, sed ꝙ Dauid fecit ipsum in persona ipsius Adam, & sic Adam loquitur in isto psalmo in persona totius posteritatis. cuius causam D assignat. Dicit enim ꝙ Adam fuit creatus in die ueneris, quasi hora tertia, & peccauit hora vndecima. Et hora 12. fuit expulsus, & ad mortē condemnatus: & sic mansit in fletu, & planctu per totā illam diē, & noctē vsque ad diē sabbati de mane, in qua fuit ipsi remissa culpa, & ad pęnitētiā receptus, & tūc īcepit cōsiderare opera domini. s. vniuersitatē creaturarū: & sic factus lætus in die sabbati, incepit canere, & psallere, dicēs. Bonum est cōfiteri dn̄o, & psallere nomini tuo altissime. & dicit vltra ꝙ Adā præuidit in spiritu totū discursum filiorū suorum vsque ad Messiā. cuius regnū debebat exaltare sicut vnicornis, & maxime ꝓsperari in multitudine filiorū. Et sic glosat istum psalmum de tēpore Messiæ, & ꝓsperitate eius. Cuius positio licet sit aliqualiter vera inquantum dicit ꝙ iste psalmus, & omnes sequentes vsque ad C. loquū- E tur de tempore Messię, tamē dicit falsum, & erroneum inquantum, quod est iam præteritum expectat futurum, & hoc accidit, quia non est plantatus in domo domini per baptismum, & sic non potest florere in vera intelligentia sacræ scripturæ, ut patebit infra, Et ideo est dicendū ꝙ Dauid fecit hūc psalmum sicut omnes alios, in quo introducit ad loquendū ipsum Adam misticum. Ad cuius euidentiam est primò notandum, & aduertendum, quòd iste homo misticus incipiens a primo homine prout habebat fidem Christi, habuit suas ętates sicut dictum est in prologo, & ita similiter ipsa lex diuina prout incepit ab Adam usq; ad iudicium habuit sua sæcula, & suos dies. Et ideo tota ultima ętas, s. temporis gratiæ, in quo venit Christus, dicitꝰ ætas vltima ipsius hominis vel ipsius ecclesiæ in hac vita. Et dicitur senectus eius. s. F istius hominis mistici, in qua senectute iste homo fuit prosperatus, & exaltatus per gratiā Chr̄i. Et dicitꝰ prosperatus in sua senectute, cū in tota sua iuuētute ab expulsione paradisi vsq; ad aduētum Christi semper fuit a diabolo multipliciter afflictus. Item ista ultima ætas dicitur etiā sabbatum ipsius legis. in quo sabbato quieuit iste homo misticus per gratiā, & fuit exaltatus, & redēptus ꝑ misericordiā, & de captiuitate ductus. Per oppositum diabolus cū suis mēbris, & toto cætu infidelium, quæ dicitur ciuitas diaboli, fuit deiectus, & prostratus per iustitiā. Vn̄ Xp̄s ad hoc uenit cū humilitate, ut deijceret & deponeret

A poneret superbus per iustitiam, & exaltaret & vocaret humiles per pœnitentiã, & hoc est vnum de maioribus operibus, quæ fecit Deus. Et sic nostra redemptio fuit exaltatio humilium, & depressio superborũ: & de hoc mysterio virgo Maria fecit illud canticum: quod incipit. Magnificat anima mea dominum. quod quidem canticum memoratur in hoc psalmo de illo cantico factus est iste ps. vt patebit. Nam prævidens Dauid in spiritu qualiter in suo aduentu hoc est ultima ætate, quæ dicitur sabbatum mundi, & senecta hominis mystici, redemptor noster Christus debebat deijcere, & prosternere diabolum cũ tota eius ciuitate, & membris per iustitiam, & debebat exaltare humiles, & facere eos mẽbra sua per misericordiam. Cantat ergo Dauid in hoc psal. misericordiã qua Christus exaltauit ecclesiam, & humiles fideles B suos post multas, & magnas persecutiones, & maxime decantat psperitatem ecclesiæ, & iustitiã, & punitionẽ quã puniuit, & depressit superbos Iudæos, & tirannos persecutores ecclesię. Hanc ergo iustitiã, & hanc misericordiam decantat Dauid in hoc ps. in quo duo facit. Nã primo promittit hanc misericordiã, & iustitiã cantare in aduentu Christi in psona ipsius hominis. Secundo reddit causam. ibi. Quoniã delectasti me domine. Quantum ad primum, dicit. Bonũ est confiteri domino, i. iustum, & dignũ, & debitum erit confiteri, & laudes exhibere tibi domine Iesu Christe, & psallere. i. cum instrumẽtis musicis cantare nomini tuo Iesu ò altissime. Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ totũ tps gratię dicitur mane respectu le. vet. C quæ dicebatur nox, in qua iste homo mysticus non poterat cantare canticũ lætitiæ, eo ꝙ erat in afflictione peccati, & ꝑ iustitiã cõdemnatus, sed in tempore gratiæ, quia iã est dies, iã cantat canticũ lætitiæ, liberatus per gratiã, & misericordiã Christi. Et ideo subdit propheta. Ad annunciandũ mane misericordiã tuã. Quasi dicat: ꝙ bonũ est canere, & psallere, & annunciare in mane. i. in die gratiæ annũciare misericordiã Christi, quia liberauit nos de potestate diaboli, & exaltauit nos per gratiã. Et sequitur: Et ueritatem tuã per noctem. Vnde nota, quòd ueritas hic sumitur pro iustitia. Nam sicut uerũ siue ueritas dicitur adæquatio rei ad intellectũ, & econtra, inquantum intellectus non deuiat a re: ita iustitia dicitur inquantũ non deuiat a rectitudine, & illa iustissima regula. Nul- D lũ bonũ irremuneratũ, & nullum malum impunitum. Et quod tibi uis, alteri fac, & quod tibi non uis alteri non facie, quod est vnum principium naturale, & morale, & ideo tunc iudicium dr uerum, qñ est iustum, non deuiens ab illa regula. Et sic ueritas dr iustitia. Et iõ dicit, hic ad annunciandum veritatem .i. iustitiã per noctem .i. tpe legis. Sed melius est, ꝙper noctem intelligatur dies iudicii in quo iudicabuntur superbi, & infideles ad dãnationem perpetuam & noctem inferni. Et ẽt per istam noctẽ intelligitur totum tẽpus ab aduentu Christi usq; ad iudicium: quod quidem tempus sicut dicitur dies respectu fidelium, eo ꝙ receperunt lumen, & ambulant in die, ita idem tempus dicitur nox respectu Iudæorum modernorũ, qui non recipiendo Christũ perdiderunt lumen fidei qđ E añ hẽbant, & ceciderunt in cæcitatẽ, & ignorantia, & sic ambulant in nocte. Et sic sicut nos per misericordiã fuimus illuminati, ita illi per iustitiã fuerunt occæcati, & obtenebrati propter suam superbiam, & malitiam, & inuidiam, quia occæcauit eos malitia eorum, ne intelligerent sacra Dei, quia noluerũt esse humiles, sed superbi. Dicit ergo Dauid in persona totius ecclesiæ siue corporis mystici. Bonũ est confiteri domino &c. i. iustũ erit annunciare misericordiã tuã in mane. i. tempore gratiæ, in quo illuminasti, & exaltasti humiles per misericordiã. Et bonũ erit etiã cantare, & annunciare ueritatem. i. iustitiã tuam per noctem Iudęorũ, in qua occæcasti eos, & deiecisti per iustitiam. Etiam est notandũ, ꝙ sicut per mane intelligitur totum tẽpus gratiæ, ita per noctem potest intelligi totũ tẽpus le. uet. Nã sicut nos canta- F mus misericordiã Dei quã recipimus: ita illi cantabant ueritatem quã prophetiæ prænunciabãt. Itẽ ẽt per ly mane pt intelligi tẽpus prosperitatis, & per noctẽ tẽpus aduersitatis. Quasi dicat, ꝙ bonum est confiteri domine ad annunciandum misericordiam tuã in tẽpore prosperitatis, & ueritatem siue iustitiam in tempore aduersitatis. Deinde cũ subdit, In psalterio: ostendit quõ iste cantus & annunciatio cantabitur, & fiet cum duobus instrumentis musicis. s. psalterio decacordo, id est in psalterio x c. cordarum, & citara simul cum cantico humano. Ad cuius intellectum est notandum, sicut dictum fuit in principio, quòd psalterium est instrumentũ musicum

A musicum qu a'ratem habēs 10. cordarū: & ci tara est instrūm triangulare habens quatuor cordas principales. Est autem verum ꝙ in hoc uersu Hebræi faciunt differentiam inter psalterium, & decacordum. Nam dicunt ꝙ decacordarum est instrumentum 10. cordarum, & psalterium est multarum cordarū. Citara autem est instrumentum triangulare & ideo in hebræo ponitur dictio coniunctiua inter decacordum, & psalterium. Dicitur eñi: In decacordo, & psalterio, & sic assignātur tria instrumenta. s. decacordum, & citara & psalterium. Sed in hoc est vis: sed magis est insudandum circa misterium, quod figurabant ista instrumēta. Nam instrumentum decacordum significabat totum euangeliū: in quo continentur 10. misteria Christi. s. in
B carnatio, natiuitas, baptismus, prędicatio, miraculorum operatio mors siue passio, resurrectio, ascensio, spiritus sancti missio, & euangelij per totum orbem ꝓmulgatio. Istæ sunt decem cordæ instrumenti siue psalterij euāgelici. Et hoc instrumentum siue psalterium cantat, & personat quotidie ecclesia per totum orbem terrarū. Similiter per psalteriū 10. cordarum intelligitur canticum qđ cantauit timpanistria nostra virgo Maria in domo Elisabeth, quando dixit. Magnificat anima mea dominum. Illud. n. canticum dicitur psalterium decem cordarum, eo ꝙ continet 10. versus, quod quidem psalterium, & canticum fabricauit virgo Maria: & primo cantauit, & exinde quotidie cantat ecclesia in vesperis. Quod præuidens Dauid in spiritu, dicit in ista parte. Bonum est confiteri dño: & psallere misericordiam in psalterio decē cor
C darum: & hoc in mane. i. in die gratiæ. quasi dicat, ꝙ magna lætitia erit in mundo tempore gratiæ. Nā cū virgo Maria timpanistria nostra, & primum membrum ecclesiæ incipiet cantare psalterium 10. cordarū: siue incipiet annūciare misericordiam tuam in psalterio 10. cordarum, quando dicet. Magnificat anima mea dominum, tunc tota ecclesia personabit illud psalterium, & cantabit illud canticum per totum mane. i. per totum diē gratiæ. Et etiam cantabit ecclesiam totum psalterium euangelicum 10. cordarum. i. cōtinēs decem supradicta mysteria. Et cantabit etiā cum citara: quod est trangulare instrumentum, per quod intelligitur trinitas personarum in diuinis, uel intelligitur trinitas virtutum theologalium. s. fides, spes, & caritas.

D Nam istæ tres virtutes includunt totam legem euangelicam. Nam omnia quæ continētur in lege euangelica: aut pertinent ad fidē, aut spē, aut caritatē: q̄a nihil docetur in euāgelio, nisi qđ credēdū, aut diligendū, aut sperandū: ut ait Aug. in enchiridio: & sic ecclesia cantat hodie euangeliū cū psalterio 10. cordarum, & cū citara, ut dictum est. Et cantat etiam psalterium 10. cordarum ipsius uirginis Marię quotidie in vesperis: & cantat ēt citarā Simeonis. s. Nunc dimittis seruū tuū domine: quod est canticū continēs quatuor cordas. s. quatuor uersus. & hoc cantat in cōpletorio. Et hoc est ergo psalterium virgineum, & euangelicum: & hæc est citara euāgelica, de qua dicit Dauid in hoc psalmo. In psalterio Decacordo &c. Vnde debet sic ordinari litera. Bonum est confiteri domino, & psallere nomini tuo altissime. s. in Decacor
E do psalterio cum cātico, & citara. Et subdit illud quod intendit cantare: quia intendit cantare misericordiam, per quam Christus exaltauit humiles; & veritatem siue iustitiam, per quam deiecit, & puniuit superbos. Et ideo si bene volumus considerare: uidebimus ꝙ iste psalmus est figura illius cantici: quod uirgo Maria cantauit: q̄a eandem mām continet: quia similiter illud canticum non memorat nisi misericordiam qua Christus exaltauit humiles: & iustitiam qua deiecit superbos: ut magis patebit in fine huius psalmi. Vel potest dici breuius: sicut dictum est in prologo: & per psalterium decacordū intelligit Dauid decem misteria ecclesiastica. s. misterium incarnationis, & prædicationis, & miraculorum operationis, & passionis
F & nostræ liberationis per descensum ad inferos & ecclesiastica sacramenta, & misteriū resurrectionis, & ascensionis, & spiritus sancti missionis, & ecclesiæ congregationis, & vltimi iudicii, & glorificationis. Hoc est psalterium quod continue cantat, & confitetur ecclesia, sed non cantat id sine citara, ꝑ quā intelligitur misterium trinitatis: eo ꝙ supra dicta 10. misteria Christi præsupponunt mysterium trinitatis, eo ꝙ Christus est scđa ꝑsona in trinitate, qui quidem Christus refertur ad patrem, & spiritum sanctum, sine quibus non potest esse. Et ideo nemo potest cātare nec confiteri in psalterium Christi sine citara trinitatis. Et hæc est cā quare Dauid in psalmis nunquam memorat nec nominat psalteriū, quin nominet citarā. Per cāticum autem

A autẽ intelligit forsan Dauid canticũ virginis Mariæ. Et sic ecclesia cõtinuè cãtat, & cõfite tur psalterium. 10. cordarũ, & mysteriorum Xpi cum citara trinitatis, & cum cantico virginis Mariæ. Et hoc est quod intendit dicere Dauid. Bonum est confiteri domino in Decacordo psalterio, & cantico, & citara.

Quia delectasti me domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo.

In hac secũda parte reddit cãm quare mouetur ad psallendũ, & cõfitendum Deo, & dicit, ꝙ cõsideratione, & cõtẽplatione diuinorum operum. Nã cum in hac vita nemo possit videre Deum per essentiam suã: tñ quia effectus, & opera diuina ostendunt oĩpotentiam, & summã bonitatem, & sapientiã Dei, ideo consideratio, & cõtemplatio mirabiliũ operum Dei mouent hominem sapientẽ de B necessitate ad laudandum Deum, & confitẽdũ ipsum esse magnificũ, & oĩpotẽtem, & sapientissimum, & tremendũ. Dicit ergo Dauid in persona totius ecclesiæ. Bonum. i. debitum, & iustum est mihi cõfiteri domino &c. quia tu delectasti me, i. lætificasti me in factura tua, & in operibus manuum tuarũ, & non solum me delectasti in operibus creationis, sed etiam redemptionis generis humani.

Quam magnificata sunt opera tua domine, nimis profundæ sunt cogitationes tuæ.

Vir insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc.

Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem.

Vt intereant in sæculum sæculi, tu autem altissimus in æternum domine.

Hic explicat quæ sunt ista diuina opera: ꝓpter quæ mouetur ad cantandum, & psallen C dũ, & cõfitendum Deo. Ad cuius intellectũ est notandũ ꝙ opa diuina sunt in triplici genere, q̃dam dicuntur opera creationis, & q̃dã opera permissionis, & quædã opera redẽptionis, & quædã opera iustificationis, & punitionis. Prima opera. s. creationis, puta cœlũ, & elementa, & oĩs ornatus eorũ dicuntur opera magnifica, quia demõstrant Dei oĩpotentiam. Opera vero permissionis. s. quare Deus ꝑmittit prosperari malos, & affligi bonos in hac vita, pertinẽt ad profundissimã, & abyssalẽ scientiã Dei. Opera vero punitionis malorũ pertinẽt ad Dei iustitiã, & demõstrãt Deum esse iustissimum. sed iustificationes bonorum pertinent ad Dei misericordiã: quia sicut punit malos per iustitiã: ita iustificat, & vocat, & exaltat bonos nõ ex meritis: sed per D solã mĩam, & talia opera ẽt pertinẽt ad altitudinẽ sapi. ntiç, & scientiæ Dei: iõ dicuntur inscrutabilia, & inuestigabilia: eo ꝙ nullus põt reddere causã: cum sint ex voluntate Dei, & occultissimis iudiciis eius: & talia opera dicũtur profundissimæ cogitationes Dei. Duo ergo facit hic Nã primò ostẽdit, ꝙ Deus est laudãdus, & tremendus propter suã inuestigabilem scientiã, qua permittit ad tempus malos prosperari, & propter suam iustitiam, qua punit eos in hoc sæculo vel in alio. Secũdò ostẽdit, ꝙ est laudãdus: eò ꝙ exaltat humiles; & iustificat per pœnitentiam: ibi. Et exaltabitur sicut vnicornis. Quantum ad primum ergo dicit Dauid admirando: quàm. i. quantum sunt magnificata tua opera creationis. s. cœlum, & terrã, & omnis ornatus eorum: sed nimis. i. multo magis sunt profundæ cogitatio- E nes tuæ. i. permissiones, quibus permittis prosperari malos in hac vita, & bonos deprimi, & etiam quare, & quomodo punit malos, & exaltas bonos. Vnde intantum sunt profundæ istæ cogitationes tuæ: ꝙ insipiens non cognoscet, & stultus non intelliget hæc mysteria, & secreta tua. s. cur, & quomodo exorti. i. multiplicati, & prosperati fuerint pctõres in hac vita: sicut fœnum quod cito crescit, & in breui siccatur. Et simpliciter quomodo oẽs, qui operantur iniquitatem. i. iniqui, & praui apparuerint in diuitijs, & dignitatib. constituti in hac uita, & tñ in breui postea intereant, & pereant, & damnentur in infernũ. Quasi dicat, ꝙ insipiens, & stultus non poterunt peruenire ad cognitionem huius secreti. s. quare Deus permittit malos tantum prosperari ut postea pereant in æternũ: qa hoc F prouenit ex illis profundissimis, & occultissimis iudicijs, & secretis Dei. Põt ẽt hoc idem moraliter intelligi, quia stultus est ille, q̃ totaliter conuertitur ad ista terrena, & insipiẽs & imprudens est ille, qui non considerat cœlestia, nec prouidet de futuris bonis cœlestibus, & ideo talis insipiens, & stultus nõ intelligit nec vult considerare uitam, & casum malorum hominum. Nã videmus quotidie ꝙ licet praui, & iniqui ad tempus prosperẽtur tamen uidemus eos manifeste a dignitatibus, & diuitiis deiici, & prosterni, & mala morte puniri, & sine pœnitentia ab hac vita discedere. Si ergo stultus uel insipiens vellet ista iudicia Dei attendere, non poneret spẽ suam in terrenis rebus, & diuitiis sed proui-

A deret pro vita futura:& iō ꝓpheta dicit. Stultus,& insipiens nō intelliget hæc. Et nota, ꝙ dicit hic Ra.Camhi, ꝙ Moyses tria petiuit a Deo in illa oratione. Exo.33. inter quæ fuit vnū.s.vt Deus ostēderet ipsi faciē suā. i.causas quare Deus permittit malos prosperari, & bonos deprimi. Sed istā noluit ipsi detegere: quia hoc solū vult in sua secreta scientia ꝯtinere,& ideo seq̄. Tu aūt altissimus in æternum domine.i.tu es altissimus,&non vis ista secreta inferioribus manifestare. Et declarat propheta omnia supradicta cum subdit.

Quoniam ecce inimici tui domine, quoniam ecce inimici tui peribunt,& dispergentur omnes qui operantur iniquitatem.

Quasi dicat. O domine, nimis sunt profundæ cogitationes tuæ. Et stultus nō intelliget hæc: quoniā ecce inimici tui ꝑibunt, & oēs B qui operantur iniq̄tatē dispergent. Sed melius est, ꝙ hoc referamus ad diuinā iustitiā. Nā dictum est supra, ꝙ hic intendit laudare Deum non solummodo pp opera magnifica: q̄ sunt cęlum,& terra,& omnis ornatus eorum: sed ēt propter profundas cogitationes .i.sciētiā suā, qua permittit malos prosperari. Hic autem admiratur iustitiā Dei per quam vult malos puniri. Iō dicit: Profundæ sunt cogitationes tuæ.i. iudicia tua. Nā ecce omnes inimici tui domine peribunt, & duplicat ly. inimici, eò ꝙ dupliciter ꝑibunt inimici Dei .s.tēporaliter, & in futuro æternaliter per pęnam. Et ideo subdit. Et dispergentur oēs, qui operātur iniquitatem.i. Iudæi q̄ operati sunt iniquitatē occidendo Christum. non solum æternaliter,& in aīa, sed ēt in corpore tpaliter punientur, quia captiui ducentur, & per C totum mundum dispergentur. Et supradictis patet quomodo tenemur confiteri,& psallere nomini domini altissimi. Primo propter opera magnifica creationis. Secundo, quia profundæ sunt cogitationes, & iudicia eius altissima, quia licet ad tempus permittat malos prosperari, tamen finaliter eos punit per iustitiam, & deponit potentes, & dispergit superbos mente cordis sui.

Et exaltabitur sicut unicornis cornu meum, & senectus mea in misericordia uberi.

Hic ostendit qualiter tota ecclesia teneſ ꝯfiteri dn̄o, eò ꝙ sicut deiecit inimicos suos per iustitiā ita exaltauit eā, & iustificauit fideles per miām. Vel possumus dicere, ꝙ sicut superius corpus mysticum cōfessum est,& cęcinit iustitiam Dei, qua puniuit superbos, & malos, & iniquos: ita in hac parte cātat, & annunciat miām Dei: quia iustificauit, & exaltauit fideles iustos, & humiles. Dicit ergo corpus mysticum. O dn̄e, inimici tui ꝑibunt,& sup̄bos deijcies p iustitiā sed me exaltabis p miam. Nā cornu meum.s. Christus, q̄ est rex, & honor meus, sicut unicornis exaltabitur. Nā sicut unicornis non hēt nisi unum cornu, nec patitur secum socium in latibulo, ita tota ecclesia non hēt nisi unum caput,& unū regē, qui est Christus: qui est eleuatus, & exaltatus non solummodo super oēs hoīes. sed ēt super oēs angelos sedēs a dextris Dei. Et non solūmodo Chr̄s est exaltatus: sed ēt cornu, idest imperium,& honor, & potestas sacerdotalis ecclesiæ est exaltata sicut unicornis. Nā sicut tota ecclesia toto orbe diffusa est una, ita hēt unū caput,& unū summum sacerdotem, qui intm̄ est eleuatus, & exaltatus, ꝙ oēs Christiani,& oēs reges, & principes terræ ipsi colla subijciunt, & non solummodo summo pontifici, sed ēt toti ecclesiæ defecerunt honorem,& obedientiā. Et ēt istud corpus mysticum non solum est exaltatū in honore mundanorum spirituali, sed etiam in gratia, & meritis per misericordiam copiosam,& abundantem, qua omnes fideles per solam Dei misericordiam sunt a peccato iustificati,& ad gratiam uocati, & sic per misericordiam sunt exaltati. Et ideo dicit iste homo mysticus. Exaltabitur sicut unicornis cornu meum,& senectus mea erit exaltata in misericordia uberi,& abūdāti. Et dicit senectus mea, quia iste homo mysticus, qui per totam iuuentutem a principio fuit a diabolo,& mēbris eius multipliciter afflictus: tamen in senectute, idest in ultima ætate fuit per Christum in vberi, & abundāti misericordia exaltatus,& copiose redemptus. Et etiam ista ecclesia dicitur exaltata in misericordia uberi propter ubertatem, & affluentiam medicamentorum, & ecclesiasticorum sacramentorum ad sananda vulnera nostra,& propter ubertatem bonorum spiritualium: scilicet donorum,& gratiarum.

Et despexit oculus meus inimicos meos,& insurgentibus in me malignantib. audiet auris mea.

Iustus ut palma florebit, sicut cedrus libani multiplicabitur.

Plantati in domo domini, in atrijs domus Dei nostri florebunt.

Ecclesia in hac parte ostēdit, ꝙ non solum fuit exaltata per uniuersalē miam Xp̄i in sua redem-

A redemptione, sed ēt fuit exaltata p benignū fauorē Chři inter omnes suas pſecutiones. Nam licet Deus permiſerit eam multipliciter affligi in pſecutionib. tyrānorū, tñ poſtea exaltauit eā tpe magni Constātini. vñ dicit: Et oculus meus deſpexit inimicos meos, tā Iudæos q̃ tyrannos, & malignantib. inſurgētib. iu me audiet auris mea. Et nota, q ly malignantib. inſurgentib. eſt ablatiuus abſolutus. & dēt ſic ordinari iſta litera. Auris mea audiet qñ malignantes ſiue dum malignantes ſurgent in me. i. ꝯ me, & tñ oculus meus deſpexit. i. deſpiciet inimicos meos. i. ego deſpiciam oēs tirannos, & Iudæos, licet inſurgant ꝯ me, immo deſpiciam, & deijciam, & ſubijciam eos mihi, nam gentiles ſubieci ad fidem conuertendo, & Iudæos in captiuitate poſſidendo. Sed iuſtus. i. populus xpianorum iuſtorum florebit ut palma, & multiplicabitur ut cedrus. Et nota, q ſuperius comparauit proſperitatem mūdanam malorum hoīum fœno ſiue herbæ, & cōparat hic exaltationem iuſtorum palmæ & cedro. nā ſicut herba, & fœnum breuiter creſcit, & floret, ſed citò decidit, & ſiccat, ita mali & iniqui in hoc mundo, licet ad tp̄s proſperent: tñ pſperitas eorū eſt breuis, q̃a cito decidit, aut p aduerſitatem, aut p mortem corporalem, & ſic miſerabiliter finiunt uitam ſuam breuiter, & poſt mortem patiunt pœnam æternam. Sed exaltatio iuſtorum, eo q non eſt tpalis ſed ſpūalis, cōparat cedro, & palmæ. Nā inter cæteras arbores & plātas cedrus, & palma ſunt altiores, & longiores uitæ & durationis. Nam dñt Sarraceni & Arabes, q aliquæ palmæ ſunt i Cades, & i Arabia, quæ ſunt ortæ, & plātatæ p quingentos annos añ tpa Mahometi, q̃ q̃dem palmę hodie adhuc ſtant & fructificant. Et ſic patet, q durāt, & uiuunt vltra. M. annos. Et iō propheta cōparat proſperitatem iuſtorum ipſi palmæ pp æternitatem vitæ. Vñ non ſolummodo comparat pp durationem uitæ, ſed ēt pp altitudinem eius præmij. Nam ſicut palma hēt radicem in terris, & hēt ſummitatem eleuatā a terris quaſi in cœlo, ita pariter iuſti plantātur in terra, & laborant, ſed mens eorum eſt eleuata in cœlis, & ſic florent, & fructificāt in cœlo. q̃a ibi dat eis pmiū. Dicit ergo Dauid, q iuſtus non florebit ſicut herba, & fœnum, q̃a citò decidit, & areſcit, quemadmodum florent iniqui, & mali. Sed florebit oīs iuſt⁹ ſicut palma altiſſima, & cedrus Libani, q quidē palmæ, & cedri viuunt, q durāt per magna tpa. Et ēt iuſti ſunt ſicut palmæ, & cedri. Nā ſunt plantati in domo dñi. i. in iſta eccleſia generati & conuerſati, ſed in atrijs domus Dei noſtri florebunt in cœlo, & habebunt fructū & pmiū. Et non ſolūmō iſta proſperitas eccleſiæ, & altitudo eſt in cœlo, ſed ēt in terra, nam licet eccleſia fuerit afflicta a paſſione Xpi vſq; ad Conſtantinum per Iudæos, & tirannos, tñ poſt conuerſionem Cōſtantini fuit exaltata, & proſperata ſuper gētiles, & Iudæos ſicut palma, & cedrus ſuper oēs alias plantas, quia ſubiecit gentiles per fidem: & Iudæos poſſedit in captiuitate. & ſic oēs gentiles, & cæteri, qui uenerunt ad fidem fuerunt plantati in domo dñi. ſ. in hac eccleſia per baptiſmum, & iō floruerunt in atriis domus Dei noſtri. ſ. in hac eccleſia floruerunt per gratiam, & intelligentiam ſacrarum ſcripturarum, & in cœlo per gloriam.

Adhuc multiplicabuntur in ſenecta vberi, & bene patientes erunt, ut annuncient.

Quoniam rectus dominus Deus noſter: & non eſt iniquitas in eo.

Ad cuius intelligentiā eſt notandū, q eccleſia multū fuit exaltata, & multiplicata, & floruit p totū orbem terrarum poſt conuerſionē Cōſtātini. Nā ſicut dictū eſt ſupra omnes nationes. ſ. Æthiopes, Caldæi, Scytæ, Greci, & Latini, uenerunt ad fidem Chriſti. Sed poſtea ſurrexit iſta maledicta ſecta Mahometica, & occupauit maiorem partem mundi: & ueniet poſtea Antichriſtus, qui magis ēt diripiet eccleſiā. Sed poſt miſerabilem exitum Antichriſti oēs nationes mundi, & oēs Iudæi, & cæteri ſequaces Antichriſti uidentes ſe eſſe manifeſte deceptos, & cognoſcentes ueritatem euangelicam oēs maximo affectu uenient ad fidē Xpi, & regenerabuntur per baptiſmum. Et ſic fiet unū ouile, vnus paſtor, & ſic tūc erit eccľa in maxima copia, & vbertate filiorū, & prolis, et hoc eſt qd dicit hic pphetа, vñ ait. Non deſperent chriſtiani, nec lætētur infideles cū uiderint eccleſiā afflictam, et minoratā tpe Mahometi, et Antichriſti. Nā filii eccleſiæ adhuc multiplicabūtur in ſenecta uberi. i. in fine ultimæ ętatis poſt interitū Antichriſti, qñ eccleſia erit in ſenecta, quia tūc oēs nationes ueniēt ad fidē, et ſic erit in ſenecta uberi, et abundāti, et copioſa in prole filiorū: et illi filii eccleſiæ tūc erunt bñ patientes. i. bonum præmium recipientes. Vnde nota, q ſicut liberalis, et ille

A qui dat dicitur beneficus. i. benefaciens: ita recipiens donū uel munus bene patiens vel bene passus:ut patet 4.& 5.Ethi. & similiter dicit ꝓpheta ꝙ oēs fideles ī die iudicii erūt bene patientes.i. bonū ꝑmium recipientes, vt annuncient.i.annunciare possint in iudicio:qm̄ dominus Deus noster est rectus, & iustus iudex, & non est iniquitas in eo : imò summa iustitia. q.d. ꝙ tunc oēs iusti recipiēt præmiū laborum suorū, & laudabunt Chrm̄ de summa iustitia:q̄a ꝑmiserit malos ad tp̄s exaltari:& bonos per malos deprimi.tamen non est iniustus,q̄a in fine ostendet suā iustitiā:q̄a malos puniet, & bonos exaltabit. ergo bonū & iustū est cōfiteri domino, & psallere nomini tuo altissime,& bonū est annunciare mane mīam tuā, & ueritatē.i.iustitiā, & sapientiā tuā ꝑ noctē. i.tpe aduersitatis,& B ꝓsperitatis,& in die legis,& in nocte ignorātiæ Iudæorū,quia ſꝑ debemus Deū laudare: eo ꝙ deiecit & depressit Iudęos, & oēs infideles ꝑ iustitiā, & exaltauit iustos,& humiles per mīam in primo aduentu a captiuitate peccati per suā passionē educendo. Et in scd̄o aduentu puniet infideles ꝑ iustitiā ad pœnā æternā destinando,& exaltabit humiles per mīam,gloriā largiendo. Ex supradictis patet, ꝙ intentio ꝓphetæ in hoc psal.est cantare,& psallere diuinā mīam, qua Chrs exaltabat siue debebat exaltare in suo aduētu humiles,& iustitiam qua debebat deijcere superbos,& malos,& iniquos, & īfideles, etc.Ex supradictis ēt manifestū, ꝙ iste ps.est prophetia cantici virginis Mariæ.Nam pariter virgo Maria nil aliud facit, nisi ꝙ magnificat,et cōmendat Deum de magna miseri- C cordia qua exaltauit humiles, et de iustitia qua disperfit superbos mēte cordis sui,et deposuit potentes de sede. Vnde Dauid præuidens, ꝙ uirgo Maria faceret illud canticum continens 10.uersus, quod quidem canticū debebat cantari quotidie in ecclesia: in quo cātico uirgo Maria magnificat Deum de iustitia et misericordia: ideo propheta Dauid in hoc ps.prophetizando de illo cantico dicit in hoc ps.Bonum est confiteri domino in psalterio decacordo cum cantico. Etiā Dauid magnificat Deum in hoc ps.dicens.Exaltabitur sicut vnicornis cornu meum. q.d.honor,et regnum mihi promissum exaltabitur in Christo et Maria virgine, qui erunt,et nascentur de carne mea,et senectus mea. i.filii senectutis meæ exaltabūtur in misericordia

uberi:et ego ero redēptus cū eis, et erō honoratus in Christo, et uirgine Maria matre eius. Nā vterq; vocabitur filius Dauid. et sic honorabor in filiis.ergo bonum, et licitū est mihi confiteri domino præ cæteris,et q̄a maiorē honorē recipiā.Et sic patet,ꝙ in hoc ps. nō solum loquitur Adam primus homo, sed ēt Dauid autor huius psal.quia uterque dicitur pater Christi,et uirginis Mariæ. Ex hoc psalmo possunt recolligi 6.conclusiones.Prima conclusio : ꝙ Adam siue Dauid intendit cantare in hoc psalmo Dei misericordiam, et iustitiam. s.misericordiā qua redemit, et exaltauit humiles, et iustitiam qua damnauit,et disperfit superbos,et infideles.Secūda concl.ꝙ hunc ps. intendit cantare cum decacordo psalterio, et citara, et cantico.i.cum psalterio euāgelico decem cordarum,et decem mysteriorum de Christo, et ecclesia, E cum citara trinitatis diuinarum personarum et cum cantico uirginis, quia hic cantat mysterium regni et sacerdotij Christi, quæ est quinta,et sexta corda:et cantat prosperitatē ecclesiæ et ubertatem, q̄ est nona corda, et cantat vltimū iudiciū, et ꝑmium iustorum, et punitionem malorum, q̄ est decima psalterij euangelici:et cantat istum ps. cum citara trinitatis: quia opera creationis,et nostræ redemptionis presupponunt mysterium trinitatis.Iō nemo ꝑōcantare nec confiteri psalterium euangelicum decem cordarum,et articulorum humanitatis Christi,quin cantet, et confiteatur mysterium trinitatis, ut dictū est in prologo. Tertia conclusio:ꝙ licet opera creationis rerum sint magnifica:tamē iudicia Dei sunt magis profunda,et inscrutabilia.s.quare permittat ad tp̄s malos prosperari, et bonos deprimi et conculcari. Quarta F conclusio,ꝙ licet Deus ꝑmittat ad tp̄s malos ꝓsperari,et bonos affligi:tamē finaliter mali non solum post hanc uitā æternaliter, sed ēt ī hac uita tp̄aliter puniunt̄ et cadūt.Quinta conclu.ꝙ tam Iudæi q̄ tiranni persecutores ecclesię finaliter fuerūt puniti, et dis͞psi, et subiecti iugo Christianorū:sed tota ecclesia,et fideles iusti finaliter sunt exaltati sicut cedrus,et palma:quia in hac uita,et ecclesia sunt plantati per gratiam, et in coelo florent per gloriam. Sexta conclusio, ꝙ senectus et finis ecclesię,quod est totum tempus gratię, est in misericordia uberi propter abundantiam ecclesiasticorum sacramentorū, et bonorum gratiæ. Sed in senectute huius ætatis

post

A post interitum Antichristi multiplicabitur in senecta vberi, quia omnes Iudæi, & infideles ad Christũ conuertentur: sed post iudiciũ erit in ampliori vbertate in bonis gloriæ.

PSALMVS XCII.

DOminus regnauit decorem indutus est, indutus est dominus fortitudinem, & præcinxit se.

Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur.

Parata sedes tua Deus ex tunc, a sæculo tu es.

Iste ps. in hebræo est omnino sine titulo, licet in aliquibus byblijs sit talis titulus. s. Laus cãtici David in die sabbati, quãdo fundata est terra, eo q aliqui Iudæi applicãt hũc ps. & exponunt de creatione mũdi. Sed Rabi Cambi dicit, q iste ps. factus est de tempore regis Messiæ, qũo debet pugnare contra
B Gog, & Magog, & finaliter debet eos vincere, & mouetur per hoc quod dicitur in psal. Eleuauerũt flumina domine, eleuauerũt flumina vocem &c. Sed iste obstinatus fundat supra erroneum fundamentum: quia quod est iam præteritum expectat futurũ. Et iõ est dicendum, q David præuidens prosperitatẽ, & exaltationẽ Christi, & regni eius post resurrectionem, fecit hũc psm quo duo facit. Primò describit maiestatem Christi, & potestatem. Secũdo prosperitatem, & decorẽ regni eius, quæ est ecclesia. Vel possumus dicere, q David primò cantat pulcritudinẽ, & decorem, quem Christus inquantum homo adeptus est in sua resurrectione. Secundo cãtat pulcritudinẽ, & decorẽ ecclesiæ collatũ per Christũ in die ascẽsionis, & pent. ibi. Ele
C uauerunt flumina. Quãtum ad primũ est aduertendum, q Christus quatuor adeptus est in sua resurrectione, quæ omnia decorãt suã maiestatẽ. Nã primò induit immortalitatẽ, & incorruptibilitatem, & impassibilitatẽ, & oẽs perfectiones corporis gloriosi. Scdò adeptus est fortitudinẽ, & potentiã cõtra diabolũ ad expoliãdũ infernũ. Tertiò fundauit totã ecclesiã supra firmã petrã. Quarto adeptus est sedẽ in cœlo, & iudiciariã potestatẽ sup oẽs homines, & angelos, & demones. Et hæc quatuor, quæ Christus habuit in sua resurrectione, memorat ꝓpheta in primis trib. versiculis. Vñ dicit: Dominus noster Iesus Christus regnauit, & regnum obtinuit vniuersale super omnem creaturam in cœlo, & in terra & in inferno per suam resurrectionem. Nam primo fuit indutus decorẽ, & pulcritudinẽ D gloriæ s. immortalitatẽ, & claritatẽ, & agilitatẽ, & subtilitatẽ sui corporis. Scdo indutus est fortitudinẽ, & præcinxit se virtute, & armis cõtra diabolum: quibus eiecit ipsum foras, & expoliauit infernum. Tertio fundauit orbem terræ. i. ecclesiam suam diffusam per totum orbem terrarum, & hoc supra petrã & supra fundamentum apostolorũ, & ꝓphetarum, & iõ nunquã cõmouebitur, nec portæ inferi præualebũt aduersus eã. Quarto conuersus ꝓpheta ad Xpm ponit quartã dignitatẽ eius dicẽs. O Christe, ex tũc. i. post resurrectionem parata est sedes tua in cœlo: q a sedisti ad dexteram patris, & accepisti iudiciariam potestatem vniuersaliter in cœlo, & in terra. Veruntamen licet ex tempore quantũ ad humanitatem acceperis talem sedẽ, & iudiciariã potestatẽ: tamẽ a sæculo. i. ab æterno E tu es secundũ diuinitatem. q. d. licet tu sis iudex temporalis secundum humanitatem, tamen tu es æternus secundum diuinitatem.

Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina vocem suam.

Eleuauerunt flumina fluctus suos, a vocibus aquarum multarum.

Mirabiles elationes maris: mirabilis in altis dominus.

Testimonia tua credibilia facta sunt nimis: domum tuam decet sanctitudo domine in longitudine dierum.

Hic cãtat decorẽ, & dotes ecclesiæ, ubi cõmemorat quatuor dotes, quibus Christus decorauit ecclesiã quã fundauit in sua resurrectione. Primo flumina gratiarum, quæ sunt septẽ dona spũs sancti, eleuauerunt vocẽ suã quando apostoli post missionẽ spiritus sancti F ꝑfecti sunt per uniuersũ mundũ, & prædicauerũt euangeliũ omni creaturæ, & hæc fuit prima dos ecclesiæ. Secundo eleuauerunt flumina sacramentorũ fluctus suos, qñ administrauerũt fidelibus. 7. ecclesiastica sacramẽta abluentes eos à peccatorum sordibus uirtute fluctuum sacramentorum, & hæc fuit. 2. dos. Tertia dos ecclesiæ fuit magnitudo miraculorũ coram persecutoribus ecclesiæ: nã licet mirabiles fuerint crudeles elationes maris. i. persecutiones tirannorũ, & infideliũ, tñ magis fuit mirabilis dominus ostẽdendo & faciendo miracula ꝑ sanctos suos: vnde uicti sunt pagani, & tirañi, sicut patet in ecclesiasticis historijs. Quarta est veritas testimoniorũ doctrinæ, & legis euãgelicæ, præbens

A uerum, & credibile testimoniũ de Christo, & ecclesia, iõ ait. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. Nõ solũ ipsa lex est uera, & credibilis, sed et apostoli, & euãgelistæ qui eã scripserũt. Vñ nota, ꝙ Christus muliplici testimonio fuit approbatus, & testificatus, q bus de necessitate creditur Deus, & homo, & Messias i lege promissus. Primò testimonio patriarcarũ per multa misteria pręmõstrata ipsi Adam, Noe, & Abrahã, Isaac, & Iacob. Secundò uaticinio ꝓphetarũ, & hoc ante suum aduentũ. In suo aduẽtu fuit testificatus, & approbatus per oẽs creaturas. Primò per angelos, qui in eius natiuitate cãtarunt, Gloria in excelsis Deo &c. Scdò ꝑ nouã stellã. Tertio, quia oĩa idola aquilonis clamauerũt regẽ pacis esse natũ, ut ait Virg. in 6. Quinto, per uocẽ patris in baptismo: qui dixit, Hic est filius

B meus. Sexto, teste Io. Ba. q dixit, Ecce agnus Dei. Septimo, opere infinitorũ miraculorũ, quæ nullus potuit facere nisi solus Deus, puta suscitare mortuos &c. Octauo, fuit cognitus in sua morte, & passione, & resurrectione, & ascensione, & spũs sancti missione. Nono, quia uiri sancti scripserũt, & ꝑdicauerũt eius uitã & doctrinam. Vltimò, per miracula quæ fecerũt in nomine Iesu, & sic totũ orbem iugo Christi subiecerũt. Ex quo patet, ꝙ testimonia Xpi fuerunt nimis, & ualde credibilia. Hoc ergo præuidẽs Dauid in spũ dicit. O Christe, testimonia tua credibilia facta sunt nimis, quia multa in numero, & supra oẽm facultatẽ creaturæ in potẽtia, & uirtute. Itẽ nota, ꝙ sanctitudo quæ decorat domũ Dei .s. ecclesiã, cõsistit in quinq; dotibus, quarũ prima est dona gratiarũ. Secũda uirtus sa-

C cramentorũ. Tertia magnitudo miraculorũ. Quarta est ueritas legis euangelicæ. Quinta est puritas sanctitatis ecclesiæ, iõ subdit. Domũ tuã decet sãctitudo in lõgitudine dierũ. Nã Christus reddidit ipsam sine ruga, & macula, de qua dicitur in cãticis. Tota pulcra es amica mea, & macula nõ est in te. Ista ergo decẽt domũ siue ecclesiã Dei in lõgititudinẽ dierũ .s. usq; ad cõsummationẽ sæculi, q̃ q dẽ sũt dona gratiarũ, uirtus sacramẽtorũ, magnitudo miraculorũ, ueritas legis, & doctrinæ, & puritas sãctitatis, hæc quinq; decẽt domũ Dei, de qua plurima dicta sunt in cæteris ps. Iõ iste ps. primus cãtatur inter cæteros diuinæ laudis in diebus festiuis, q a memorat decorẽ Xpi, & pulcritudinem. Ex supradictis manifeste patet, ꝙ Dauid i hoc ps. cãtat pulcritudinẽ, & decorẽ Christi, & ecclesię post resurrectionẽ, & ascẽsionẽ. Ex quo ps. possunt recolligi tres cõclusiones. Prima

D cõclusio, ꝙ Chrs in sua resurrectione adeptus est & indutus pulcritudinem, & decorẽ sui corporis gloriosi .s. immortalitatẽ, impassibilitatem, claritatem, agilitatem, & subtilitatem eo modo quò dictum ps. 15. Secunda conclusio, ꝙ Christus firmauit, & regenerauit, & decorauit ecclesiã bonis spiritualibus gratiarum, & donorum, & sacramentorum. Tertia conclusio. ꝙ 5. sunt dotes quas ecclesia recepit a Christo sponso suo. Prima est: dona gratiarum. secũda, uirtus sacramentorũ. tertia magnitudo miraculorum. quarta ueritas legis euangelicæ. quinta puritas, & sanctitudo, quibus ecclesia subiecit sibi totum orbem, & nutrit filios suos, de quibus dictum est psal. 67.

E

PSALMVS XCIII.

Deus ultionum dominus: Deus ultionum libere egit.

Exaltare qui iudicas terram, redde retributionem superbis.

Licet iste ps. apud Hebræos modernos sit sine titulo tñ apud antiquos pręponitur talis .s. Ps. Dauid. 4. sabbati, & ita exponit Hie. in suo commento. De materia autem eius dñt aliqui, ꝙ Dauid fecit hunc ps. petendo vltionem de suis persecutoribus, qui omnino negant diuinam prouidentiam se extẽdere ad actus humanos. Sed Rabi Camhi dicit, ꝙ iste ps. factus est in persona populi Iudæorũ, qui petit Messiam, vt veniat ad vindicandum eos de Christianis, & cæteris qui opprimunt eos in hac captiuitate. Sed quia petitio, & desiderium huius est vanum, & inane, sicut sæpius

F dictum est: est ergo dicẽdum, ꝙ Dauid puidens in spiritu persecutionẽ Christi, & oĩm iustorũ faciendã per homines incredulos, & iniquos negãtes diuinã prouidẽtiã fecit hũc ps. Ex quo patet, ꝙ iste ps. est vnus illorum, quos fecit Dauid contra negantes diuinam prouidentiam: in quo Dauid prædicit, & cantat ultionem quam Christus erat facturus de ꝑsecutoribus ecclesiæ, & omnium iustorũ. In quo quatuor facit. Nam primo concitat Christum, vt veniat ad iudicium ad vindicãdam ecclesiã, & oẽs iustos de persecutorib. suis. Scdo ponit falsam opinionẽ malorum de diuina prouidentia, vnde mouẽtur ad opprimendũ, & ꝑsequẽdũ bonos, & pauperes & improbãt eam. Tertiò cõsolatur iustos, & oppres-

A oppressos exhortãdo eos ad patientiã. Quartò ꝑdicit dãnationẽ malorũ, & ꝑsecutorũ. Secũdũ ibi. Et dixerũt. Tertiũ ibi. Beatus hõ. Quartũ ibi. Nunqd adhæret tibi. Quãtũ ad primũ Dauid cõcitat diuinã vindictã cõtra ꝑsecutores iustorũ di. Ne desperẽt iusti, & afflicti supple. quĩ dñs est Deus ultionũ, & uindictarũ, eò ꝙ est iudex iust⁹, & sicut est De⁹ vltionũ: ita semp libere, & abundãter egit iustitiã, & uindictã de ꝑsecutoribus, & oppressorib. iustorũ, ut patet de Caim, quẽ De⁹ puniuit ad exiliũ ꝑpetuũ: eo ꝙ occidit Abel. hoc idẽ patet de Pharaone, & exercitu ei⁹: quẽ submersit ĩ mari rubro in uindictã filiorũ Israel &c. Ex quo patet, ꝙ Deus est ultor afflictorũ. Et cõuersus ꝑpheta ad Xp̃m, cui collata est potestas iudicãdi a patre dicit. O Xp̃e qui iudicas terram. i. cui data est potestas iudicãdi in B terra, & homines terrenos, exaltare id est, ascende in cœlum post resurrectionẽ, & post quam acceperis iudiciariã ꝑtãtem redde retributionem superbis persecutoribus, & ecclesię, & omnim iustorum, & pauperum.

Vsquequo peccatores domine: usquequo peccatores gloriabuntur.

Effabuntur & loquentur iniquitatem, loquentur omnes qui operantur iniustitiam.

Populum tuum domine humiliauerunt, & hereditatem tuam uexauerunt.

Viduam & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.

Nã ò dñe: usquequò p̃tõres gloriabunt̃ se opprimere bonos? & oẽs, qui operãtur iniqtatẽ effabuntur, & loquẽtur blasphemias cõtra te. & iniurias cõtra pauperes? quia nõ sufficit eis, ꝙ persequãtur paupes, sed ẽt gloriã C tur in delictis suis. nã populũ tuũ humiliauerũt: & hẽditatẽ tuã. s. ecclesiã Iudæi, & tyrãni vexarũt: & ĩ ea viduã, & aduenã itẽ fecerũt & pupillos, & orphanos vexarũt, & hoc falsè iudicãdo: uel publice tyrannice opprimẽdo.

Et dixerunt non videbit dominus. nec intelliget deus Iacob.

Hic ponit falsam credulitatẽ supradictorũ persecutorũ de diuina prouidẽtia, quia tales putãtes, ꝙ Deus nõ curet de istis ĩferiorib. nec sit iudex in actibus humanis, nec putantes habere punitionem de sceleribus suis. sumunt audaciam ad perpetrandũ omne malum, ideo ait ꝓpheta. Isti tales persecutores Christi, & ecclesiæ, & omniũ iustorum, ideo moti sunt & ausi committere omne malum, quia temere dixerũt in corde suo. Dominus D nõ uidebit ista scelera q̃ facimus, nec Deus Iacob intelliget, quia non curat ista inferiora: nec habet ꝓuidentiam de eis, ideo possumus facere quicquid libet.

Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite.

Qui plantauit aurem non audiet? aut qui finxit oculum non considerat?

Qui corripit gentes non arguet? qui docet hominem scientiam?

Dominus scit cogitationes hominum, quoniam uanæ sunt.

Hic ꝓpheta inuehitur cõtra istos prauos reprehẽdẽdo falsã credulitatẽ, & opinionẽ eorũ, & dicit. O insipiẽtes in populo deponite stultã opinionẽ, & ò stulti sapite aliqñ & cõsiderate, & cognoscite veritatem. Deus q̃ plantauit aurẽ in hoĩe non audiet? & qui finxit, & formauit oculũ in hoĩe nõ considerat? E q. d. Si ipse Deus dedit homini auditũ & uisum ergo a fortiori ipse uidet, & audit. Item ille Deus qui corripit gentes. i. corripuit tẽpore Pharaonis, & tp̃e Iudicũ corripuit cęteros in vet. test. non arguet Iudæos, qui Christum crucifixerunt, & persecuti sunt apostolos, & oppresserunt viduas, & pupillos falsè iudicando? Item ille Deus qui docet hoĩem scientiam, & dedit legẽ, & præcepta, nõ intelliget scelera uestra, & nõ corriget iniquitates uestras? q. d. imo fortiori puniet. Et nota, ꝙ non dicit, ꝙ Deus qui plantauit aurem in hoĩe hẽat aures carnales, & qui finxit oculum habeat oculos carnales: quia Deus cum non sit corpus non habet huiusmodi mẽbra corporalia, sed habet officia, & operationes istorum membrorum, & ideo dicit, ꝙ Deus uidet, & audit nõ per organa corporalia: sed F per suam essentiam. Et sic ꝓpheta quasi demonstratiue arguit. Nam bene ualet: si Deus cõfert uisum, & auditum istis inferioribus, ergo ipse audit, & uidet, quia nemo dat qđ non habet. Item si homo uidet, & audit per participationem, ergo Deus audit, & intelligit per essentiam, imo suũ esse est intelligere, uidere, & audire. Item arguit per regulam posteriorum scilicet: Propter unũ quodque tale, & illud magis. Nam si homo, & quodcunque tale animal uidet, & audit, & homo, & angelus intelligit ꝓpter Deũ. i. in uirtute Dei, qui confert eis uirtutẽ, & potentiã audiendi, & intelligendi, ergo a fortiori Deus audit, & intelligit, & gubernat, non solũ superiora sed & ĩferiora, quia illa regula

A verificatur in causis efficientibus, & finalib. vt patet primò posteriorū. Ex quo patet, ꝙ fatui sunt illi, qui putāt Deū nō hr̄e curā de istis inferioribus, nec hr̄e sciētiā de eis. Iō sequitur. Dn̄s scit cogitationes hominū qm̄ vanę sunt. i. scit ꝙ tales opiniones sunt falsę, & vanæ. s. ꝙ homo putet, ꝙ Deus non cōsideret nec puniat scelera, Ad cuius intellectum est notandū secundum Cassianū collatione prima, ꝙ triplex est vel pōt esse cogitatio hominis. Vna est a Deo illapsa, & ista semꝑ est sācta. Alia est a diabolo suggesta, & ista semꝑ est praua, & deceptoria. Alia est ab ipsomet hoīe cōmenta, & orta: & ista est vana & inanis: quia semper homo cogitat de mundanis: puta de diuitijs congregandis, & honoribus adipiscendis, & in talibus cogitationib. & laboribus terunt homines spatiū uitæ suę. B Et tales cogitationes mundanæ sunt friuolę & transitoriæ: de quibus dicit Persius. O curas hominum: ò quātūm est in rebus inane. De omnibus ergo his curis, & cogitationib. humanis, & a diabolo suggestis, quia diabolus semper suggerit cogitationes hæreticas, prauas, & falsas, dicit propheta in hoc loco, Deus qui docet hominem scientiam scit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt.

Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum.

Vt mitiges ei a diebus malis, donec fodiatur peccatori fouea.

Quia non repellet dominus plebem suam: & hereditatem suam non derelinquet.

Quoad usque iustitia conuertatur in iudicium, & qui iuxta illam ł omnes qui recto sunt corde.

Hic propheta cōsolatur afflictos cōfirmā C do eos in vera credulitate de diuina ꝓuidētia, exhortando eos ad patientiam, & gratiā auxiliatiuam petendam. Vnde dicit, ꝙ Deus qui docet hominem sciētiam, scit cogitationes prauorum hominum, qm̄ malæ sunt. hic conuersus ad Deum dicit. O domine beatus est ille homo, quem tu erudieris, & de lege tua docueris eum. q.d. quòd sicut est maledictus homo qui sequitur vanas cogitationes suas, & sequitur suggestiones diaboli, ita ꝑ contrarium est benedictus qui sequitur diuinas inspirationes, & doctrinam sacrę scripturæ, & legis euangelicæ. quæ quidē sacra scriptura docet qualiter Deus creauit cęlū, & terram. & omnia disposuit sm̄ sapiētiam suā, & creauit hominem vt Deum cognosceret, & cognoscēdo amaret, & amādo frueretur, & sic dedit ei legem, & præcepta, quæ ꝓhibet D omne vitiū, & exhortatur ad omnem virtutem, & comminatur pœnam æternam transgredientibus, & promittit vitam ęternā obseruātibus, & donat consilia quò facilius homo possit acquirere merita in hac vita, vt valeat possidere præmium in alia. & demōstrat eadem lex euangelica qualiter Christus est Deus, & homo, & legifer noster, & glorificator. Ex quibus patet, ꝙ Deus specialem curā habet de hominibus, & de salute, & felicitate eorum. Sed quia omnia ista docet lex diuina, ergo beatus est homo, qui est doctus a Deo in lege diuina: Iō dicit ꝓpheta. O dn̄e beatus homo fidelis quē tu erudieris. i. a quo ruditatem talium falsarum cogitationum expuleris, & docueris veritatē de lege tua. Sed quia homo fidelis non solummodo habet talem veram scientiam de diuina ꝓuidentia E in lege diuina: sed habet consolationē, & mitigationem in suis afflictionibus, & persecutionibus, quia lex diuina promittit afflictis præmium, & persecutoribus cōminatur pœnam, & docet qualiter oēs persecutores ecclesiæ & populi Dei semper male finierunt vt patet in uete. test. & nouo: ideo subdit: Vt mitiges ei dolorem a diebus malis. q.d. Beatus hō quem docueris de lege tua quomodo mali, & persecutores patiētur pœnā ęternā, & fideles afflicti habebunt prēmium ęternum: vt mitiges ei dolorem a diebus malis q.d. ꝙ quilibet fidelis legendo legem tuā, & doctrinam euangelicam mitigabit dolorē suum, & patienter tolerabit persecutiones suas: cum inde expectet premium æternum. Et hoc tolerabit donec fodiat̄ peccatorī fouea: idest, videat malum finem, & punitionē F de suis ꝑsecutorib. Et ponitur ly donec pro vsquequò q.d. propheta. Beatus hō quem tu docueris de lege tua: ut exemplo aliorū mitiges ei afflictionem a diebus malis, & durātę tp̄e persecutionis: ut habeat patientiā in aduersis: donec fodiatur peccatorī fouea. i. usquequo peccator, & persecutor moriatur, & sepeliatur in fouea: nō solum in fouea terrę, sed etiam in fouea inferni, & vsquequò fiat punitio particularis a Deo: & etiam punitio generalis in iudicio: qm̄ nō repellet dn̄s plebē suā, & ecclesiā, quin puniat persecutores eius: & hæreditatē suā nō derelinquet finaliter i manibus inimicorū: imo liberabit eā, & puniet eos: quia nullum malū impunitū, nec bonū irremuneratū, sed semꝑ sustinebit eā

A vsquequò iustitia vertatur in iudiciũ: i. vsq; ad diem iudicij. Vnde nota, ꝙ iustitia dicit habitũ siue actũ primum, sed iudiciũ dicit actũ secundũ & sic Deus sp est & habet iustitiã: imo est ipsa iustitia per essentiã. sed non semper facit iustitiã respectu nostri: imo expectat peccatorẽ ad pœnitentiã, & sic differt facere iudicium vsquequò cõuertatur. sed si non agit pnĩam: tunc conuertit Deus iustitiã in iudiciũ: & condemnat eũ in actu. ideo dicitur, ꝙ in nouissimo die iustitia Dei conuertetur in iudicium, quia non amplius erit locus, nec tps pœnitentiæ: & sicut Deus expectat vnũquemq; peccatorẽ ne cõuertat iustitiã in iudiciũ vsq; ad mortem: ita expectat totum mundum vsque ad iudicium: Et sic vult Deus, ꝙ sicut ipse expectat, & tolerat peccatorẽ vsq; ad mortẽ, & vsquequò agat pœnitẽ-

B tiã: ita & nos debemus expectare, & patienter tolerare psecutores nostros postq Deus tolerat eos. Dicit ergo propheta, ꝙ Deus p doctrinã legis mitigat afflictionẽ hominis iusto, docens ipsum hr̃e patiẽtiam in aduersis: donec fodiatur peccatori fouea, & donec iustitia conuertatur in iudicium. i. donec moriatur peccator, & iudicetur, & iustitia Dei ponatur in executione, nisi egerit pœnitentiã. Et sequitur. Et qui iuxta illam &c. Ad cuius intellectum est aduertendũ, ꝙ in hebræo nõ reperitur istud relatiuũ qui. sed litera Hiero. sic hẽt. Nõ derelinquet dñs plebẽ suã, & hæreditatem suã non deseret: qm̃ ad iustitiã reuertetur iudiciũ, & oẽs sancti, & iusti recti sequentur illud iudiciũ. i. ibi erunt cũ Christo oẽs sancti iudicantes, & assistẽtes iuxta Christũ, & sniam approbantes: vt patet Matt. 19.

C Sedebitis supra. 12. sedes &c. Item Prouerb. vlt. Dominus ad iudiciũ veniet cũ senatorib. terræ. Sed quia translatio nostra habet illud relatiuum qui: ideo debet sic construi. Et qui iuxta illam. i. qui erunt assistentes iuxta illam iustitiam, quæ conuertetur in iudicium, in nouissimo die? & respondet: omnes recto corde. s. sedebunt iuxta Christum approbantes eius sententiam in die iudicij. Et tunc introducitur Christus ad loquendum, dicens.

Quis consurget mihi aduersus malignantes, aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem?

Quasi dicat Christus. Qñ ego iudicabo in die iudicij: & insurgam contra dãnatos inferendo sniam pœnæ æternæ, qs consurget assistens mihi aduersus malignantes: aut stabit mecũ sedẽdo super 12. sedes aduersus operãtes iniquitatem? & quis stabit iuxta eã sniam, quã ego fulminabo contra impios? Respondet ppheta: oẽs recti corde. Ex quo patet, ꝙ tota ista snia cõtinuat simul: & est sic ordinada litera. s. in persona Christi. Quis cõsurgot mihi aduersus malignãtes: aut quis stabit mecũ aduersus operãtes iniquitatẽ, & q. stabit iuxta illam sniam? Respondetur, ꝙ oẽs, qui recto sunt corde. i. oẽs iusti, & sancti erunt assistentes in iudicio approbantes sniam Christi, iudicãtes. 12. tribus Israel. i. incredulos, & obstinatos Iudæos, & cæteros ifideles & peccatores, qui non solũmodo approbabunt sententiam, sed etiam accusabunt suos persecutores, & oppressores. Nã tunc stabũt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt, vt patet Sap. 5. Tota etiam supradicta locutio põt esse vox ecclesiæ. vt dicat

E ecclesia. Quis consurget mihi in auxiliũ in die iudicii aduersus malignantes, & persecutores meos? aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem, quando ego in die iudicii accusabo eos? & qui erunt iuxta illã iudicialem sententiam, quam Christus fulminabit contra impios &c. Respondetur, ꝙ oẽs qui recto sunt corde. Aliter uidetur Beatus Hierony. exponere istam particulam, sed magis vr̃ mihi conueniens præsens expositio.

Nisi quia dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea.

Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua domine adiuuabat me.

Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.

Hic ppheta demõstrat quõ est necessaria gratia Christi specialis ad tolerandas perse-

F cutiones cũ patiẽtia. unde dicit. Nisi quia dñs adiuuit me tenẽdo manũ meã, & dãdo mihi gratiã, & patientiã in tolerandis persecutionibus: paulominus habitasset in inferno aĩa mea. q. d. Si Deus nõ dedisset mihi gratiã, & fidem, incidissem in desperationẽ, & errorẽ & aliquẽ casum cõmisissem, & sic anima mea fuisset in inferno. Nã si dicebã: motus est pes meus. i. qñ sensualitas mea fatigata, & afflicta quasi dubitabat, & titubabat de tua diuina prouidentia, & perdebam aliqualiter patientiã, tunc mĩa tua reuelabat me a tali meditatione, & gratia tua tunc adiuuabat me illuminando, & reducendo ad patientiã, & refrenabã irã meam, & cũ patientia tolerabã psecutiones meas: & sic cõsolationes tuæ, &

bonæ

A bonæ inspirationes lætificauerũt animã meã secundum multitudinem dolorum meorũ, q erant in corde meo. Nam quandoque me inspirabas per internas inspirationes, & quandoque per euangelicas exhortationes. Et sic desistebam in ira, & uindicta, & mitigabas dolorem meum, & tolerabam psecutiones, & aduersitates cum patientia: quia cognoscebam te esse iustum iudicem, & patientem expectando peccatores ad pœnitentiam.

Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto?

Captabunt in animam iusti, & sanguinem innocentem condemnabunt.

Et factus est mihi dominus in refugium, & Deus meus in adiutorium spei meæ.

Et reddet illis iniquitatem ipsorum, & in malitia eorum disperdet eos, disperdet illos dominus Deus noster.

B Hic prædicit punitionem, & damnationẽ impiorum, & persecutorum Christi, & ecclesiæ, & omnium iustorum. Vnde ꝓpheta conuersus ad Christũ dicit. O Christe iudex nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto. i. tu qui dedisti præcepta, & statuisti, & fixisti laborẽ, & comminationem peccatorum in præcepto, & in lege tua ipsis transgredientibus, & ꝓmisisti præmium obseruantib. eris iudex iniquus. i. nunquid sedes in sede iniqtatis, & iniustitiæ? & eris ita iniquus, ꝙ non punias iniquos, & persecutores meos? q. d. non: cum sis iustus per essentiam, imo facies iudicium tribuẽs vnicuique iuxta opera sua. Nam ideo dedisti præcepta cum labore. i. sub comminatione pœnarum transgressoribus, & etiam promisisti p̃mium in labore obseruãtib. Vnde nota, ꝙ p̃mium est precium meritum pro labore, & ideo ponitur hic labor pro præmio laboris cum dicit: Qui fingis laborem in præcepto, q. d. tu qui promisisti præmium laborantib. in lege, & præceptis, non iudicabis inique: imo punies malos, & præmiabis bonos. Et ideo subdit: Iudæi iniqui captabunt occasionem, & perpetrabunt mortem in animam Christi iusti, & condemnabunt sanguinem innocentem absque causa: sed dominus pater factus est mihi refugium, & in adiutoriũ spei meæ à mortuis me suscitando, & reddet illis Iudæis crucifixoribus meis iniquitatem ipsorum. i. reddet eis pęnam secundum iniquitatem ipsorum, & disperdet illos dominus Deus noster in malitia sua. i. secundum malitiam suam æternaliter puniendo. Totum hoc ẽt põt dici in persona ecclesiæ totius, & cuiuslibet iusti, unde dicit ecclesia, & quilibet iustus. O Christe tu es vere iudex iustus, & non sedes in sede iniquitatis, imo tribuis vnicuique iuxta opera sua. Nam tyranni, & iniqui captabunt contra animam iusti, & condemnabunt sanguinem innocentẽ, martyres occidendo, & bona pauperum auferendo, & iustos opprimendo, & viduas, & pupillos vexando. Tamen dominus factus est mihi in refugium, & in adiutorium spei meæ, qa ab eis me liberauit, & præmium æternũ mihi contulit pro laborib. & persecutionib. & tñ illis reddet iniquitatem ipsorum, & in malitia eorum disperdet eos ad pęnam æternã destinando. Ex quib. patet, ꝙ Deus est iudex iustus, Deus vltionum, & per cõsequens non cõtemnit: imo habet specialem curam, & prouidentiam circa actus humanos, & sic patet, quòd iste psalm. est unus de illis, quos fecit Dauid contra negantes diuinam prouidentiam. Ex hoc psal. possunt recolligi quatuor conclusiones. E

Prima conclusio, quòd Christus est Deus vltionum, & vindictarum: eo quòd est sibi tradita potestas iudicandi ab ipso patre.

Secunda conclusio, quòd potestas iudiciaria Christi maxime apparebit in iudicio finali, vbi retribuet unicuique præmium secundum opera sua.

Tertia conclusio, ꝙ licet infideles, & tyranni contemnant diuinam prouidentiã in hac vita: quia putant, quòd Deus non videat sua mala opera: tamen in die iudicij iustitia, & misericordia Dei, qua expectat peccatores ad pęnitentiam, conuertentur in iudicium contra malos, & tyrannos. F

Quarta conclusio, ꝙ beatus est homo, qui est eruditus in lege domini, quoniam contemplando gesta sanctorum, quomodo antiqui, & sancti fuerunt liberati de multis persecutionibus, & persecutores eorum fuerunt finaliter puniti: tunc iustus talia considerans patienter tolerabit aduersa.

PSALMVS XCIIII.

Venite exultemus domino, iubilemus Deo salutari nostro.

Præoccupemus faciem eius in confessione: & in psalmis iubilemus ei.

Titulus. Laus cantici ipsi Dauid. Iste psalmus apud Hebræos est omnino sine titulo, et dĩt quidam eorum, ꝙ Moyses fecit ipsum, sed

A sed quia apostolus Paulus ad Hebræ. 3. & 4. allegat magnam partē huius psalmi sub nomine ipsius Dauid: iō est magis credendum ipsi, q̃ perfidis Iudæis modernis, qui conant peruertere sensum sacræ scripturæ, & auferre ab ipso Dauid propheticā dignitatem de Chro: & iō nec hic, nec alibi est illis fides adhibenda. Iō est dicendū, ꝙ propheta Dauid præuidens in spiritu Christum futurum verum Deum, & hominem, & saluatorem a gentilib. recipiendum, & pro maiori parte a Iudæis repudiandum, ideo fecit hunc psalmum, in quo omnes nationes inuitat ad recipiendum Christum, & exhibendum ipsi honores diuinos, & cultum latriæ tanq̃ Deo vero, & redemptori, & messiæ in lege ꝑmisso. In quo duo facit. Nam primo facit quod
B dictum est. Scđo specialiter vocat, & inuitat Iudæos ad Christum audiendum, & legem euangelicam recipiendam: ibi. Hodie si vocem eius audieritis. Quantum ad primum duo facit. Primo inuitat omnes nationes ad recipiendum Chrm cum exultatione, & cōfessione fidei tanq̃ Deum. Scđo inuitat eos ad cultum latriæ assignando rationem ibi. Qm̄ Deus magnus dominus, & rex magnus super &c. Quantum ad primum est aduertendum, ꝙ quia Christus uenit in muudum verus Deus, & homo, iō debetur ipsi latria: sed quia uenit ad liberandum nos a peccato, & captiuitate, ideo talis latria ratione beneficiorum debet esse cum exultatione, & gratum actione, & quia non solum corpora, sed etiam animas liberauit: ideo talis exultatio debet esse cum confessione laudis, & etiā in
C psalmis cum instrumentis musicis, & totum hoc propter beneficium redemptionis. Dicit ergo Dauid. O vos omnes gentiles relinquite idola, & deceptorias, & execrabiles superstitiones: & vos Iudæi relinquite sacrificia, & ceremonias legales, & oēs simul veniet exultemus dño Iesu Christo in aduētu suo, & iubilemus ipsi domino salutari nrō. s. Iesu, qui est saluator noster, & quia iō dr Iesus, quia uenit ad saluandum nos. Vnde litera Hieronymi habet. Venite laudemus dominum iubilemus patre Iesu nostro: nā pro maiori parte vbicunque in scriptura reperitur salutare ipse transtulit Iesus ad denotandum in hoc loco, ꝙ caussa nostræ salutis venit in hunc muudum, ut saluator, & defensor, in quo tanquā immobili, & infragili petra sumus immobiliter fundati, & iō sequitur. Præoccupemus, idest antecedamus faciē D idest aduentum eius in confessione laudis, confitēdo ipsum esse uerum Deum, licet veniat in forma serui, & sic in psalmis, & canticis, & musicis instrumentis iubilemus ei pro gratiarum actione.

Quoniam Deus magnus dominus: & rex magnus super omnes Deos.

Quia in manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt.

Quoniam ipsius est mare: & ipse fecit illud: & siccam manus eius formauerunt.

Venite adoremus, et procidamus, & ploremus ante dominum qui fecit nos: quia ipse est dominus Deus noster.

Et nos populus pascua eius: & oues manus eius.

Hodie si vocem eius audieritis: nolite obdurare corda uestra.

Sicut irritatione: secundum diem tentationis in deserto. E

Vbi tentauerunt me patres uestri: probauerunt & uiderunt opera mea.

Hic reddit cām quare debentur sibi tales honores, & quare debetur sibi cultus latrię. Ad cuius intellectum est notādum, ꝙ latria est quędam seruitus siue cultus ratione summi dominii, & summæ potestatis, & bonitatis. Sed quia Christus ab æterno, inquantum Deus est summus, & vl̄is dominus, & ab ęterno habet summam potentiam, quæ maxime fuit ostensa in creatione, & summam bonitatem, quæ maxime ostensa fuit in nostra redemptione, & ēt Christus inquantum homo accepit a patre vl̄e dominium, & iudiciariam potestatem in cœlo, & in terra, & inquantum Deus, & homo operatus est mysterium nostræ redemptionis: iō personæ Christi recte, & debite exhibetur cultus latrię, & F vera adoratio. & hoc est quod dicit Dauid ī hac parte: vnde ait. Venite exultemus &c. O vos gētiles qui hucusque adorastis Deos ligneos, & aureos, & argēteos, & hoīes mortales, puta Saturnū, Iouē, & Phœbū. Venite adoremus dominum Iesum Christum: quoniam ipse est rex magnus, & Deus magnus sup omnes angelos, & sup oēs Deos quos coluistis, quia nō repellet plebem suā: quasi dicat, non repellet uos a plebe sua, quia non solū est dn̄s Iudæorum, sed ēt gentiliū: quia in manu, & potestate eius sunt omnes fines, & termini terræ, a solis ortu usque ad occasum, & ab Aquilone usq; ad meridiē, & omnes altitudines montium ipsius sunt sub eius potestate,

A præcellare, & dominib, & ipse conspicit altissimos montes: puta Caucasum, & Taurū, & Envrū, & montes Rhyfeos Scythiæ, & Atlātem Aphricæ, & montē Lucæ Æthiopiæ. q. d. licet isti montes sint altissimi: tñ altior est dominus, & ipsis dominabitur. Ex quo patet, q dominium Christi est vniuersalissimū: quia fuit extensum per oēs habitatores supradictorum montium, & terminorum terræ, quia fuerūt subiecti dominio Christi, & rōne summi dominij debentur Xpo diuini honores, & cultus latriæ. Sed quia non solū rōne creationis, & beneficij redēptionis debet sibi latria: iō sequitur. Quonia ipsius est mare, & ipse fecit, & creauit illud, & aridam siue siccā terrā fūdauerunt manus eius, & ponit ibi proprietas pro substantia, eo q terra est naturaliter sicca, sicut aqua frigida, &
B aer humidus, & ignis calidus: ergo propter supradictas rōnes, quia Chrs est vniuersalis dominus terræ, & maris: ergo uenite adoremus, & procidamus ante Deū. Et similiter, quia ipse est dominus Deus noster, & nos sumus populus eius, & oues pascuæ eius, & per consequens ipse est pastor noster, qui pascit nos in pascua sacramentorū ecclesiast. corū, q traxerūt virtutē ex morte, & passione eius & sanguine ex latere effuso, & p consequēs ipse est saluator, & redēptor noster. Et sic ipse est Deus, & vniuersalis dominus, & creator oīum, & redēptor, & saluator, & pastor noster. Ideo propter omnia illa uenite omnes nationes, & condictiones hoīum, & adoremus ipsum Iesum Christū, & procidamus ante eum: quia talis adoratio cum procidentia debetur ei propter rōnes supradictas. q. d. non dubitetis adorare istum Christū. Nam
C licet apparet in carne humana: tamē ipse est verus Deus, & dominus omnium: q creauit omnia &c. Hodie si vocē &c. Hæc est secunda pars: in qua specialiter inuitat Iudæos ad recipiēdū Messiā Xpm eis promissum. Vnde est aduertendū sicut legitur Deutero. 18. q Iudæi desiderabant intelligere legem, & cerimonias, quas Deus præcipiebat in lege: q a per Moysen hoc non potuerunt intelligere, & desiderabant videre Deū facialiter: ut patet Exo. 33. sed Deus promisit Moysi dicēs. Posteriora mea uidebis &c. & caput 18. dixit, Prophetā suscitabo de medio fratrū tuorū similē tibi, & ponā uerba mea i ore eius, loqueturq; ad eos quæcunque dixero tibi, & qui eum nō audierit ultro exiftam. In quibus verbis quattuor promisit Deus: primo, q
D iste propheta a Deo mittendus erat futurus verus homo de populo Israel. i. de Iuda. Secūdo, q Deus pater poneret uerba sua i ore eius: in quo demonstrat naturalis, & consubstantialis processio filii a patre, & sic iste propheta non solū erat homo, sed et Deus. Tertio, q erat declaraturus legē, & cerimonias, & locuturus populo ex parte Dei patris sm voluntatem eius. Quarto, q Iudæi rebelles, & non audientes Chrm istū prophetā erant puniendi terribili ultione, & uindicta. Dauid ergo introducit hic Deū patrem ad Iudæos loquentē, & dicentē. O Iudæi, qui hucusque fuistis in nocte ignorantiæ sub lege, & cerimonijs, & in tenebris peccatorum: si q hodie. i. tpe gratiæ: quia iam nox præcessit, & dies appropinquauit, audieritis voce, & prædicationē eius. i. ipsius prophetæ Xpi in lege
E promissi, in cuius ore pater posuit uerba sua: nolite obdurare corda uestra, sicut obdurastis corda uestra in exacerbatione, quando exacerbastis, & irritastis me ad irā in deserto sm diem tentationis, quoniā misit Moyses exploratores ad terram promissionis & vos pariter uoluistis reuerti in Ægyptū, non confidentes de meis promissis, & dubitātes de mea potētia, q nō possem idololatras delere, & uos introducere immunes: In quo loco tentauerunt me patres uestri: ubi, & ad aquas contradictionis pbauerunt, & viderūt opera mea. puta miracula quæ ibi feci, & punitiones: ut patet Numer. 14.

Quadraginta annis offensus fui generationi illi, & dixi semper hi errant corde.

Et isti non cognouerunt vias meas: ut iuraui in ira mea: si introibunt in requiem meam.

F Quadraginta annis pximus, & propitius fui generationis illi, & semper fui offensus ab eis, & displicuit mihi generatio illa, & rebellis fuit, & incredula, & tūc vidēs obstinationē illorum dixi, & statui, & decreui. quia isti filij Israel non cognouerunt uias meas, nec crediderūt: iō iuraui in ira mea, q nō introibunt in requiem meā. q. d. sicut illi propter duritiam, & incredulitatē eorū, non introierunt in terrā promissionis: sed vagantes p desertū mortui sunt, & eorū cadauera ibi sepulta: ita pariter Iudæi increduli, qui Messiā non sunt recepturi, nec uoluerūt audire vocē euāgelicā, nunq intrabunt in requiem meā cœlestē, sed dispersi per mundū vagabuntur, & eorū animæ in inferno sepelient.

A Ex quo patet secundũ Apostolum ad Heb 4. ꝙ Dauid fecit hunc psal. inuitans ad recipiẽdum Christum, & audiendum eius uocẽ euãgelicam, vt ingrediamur in requiem dñi. s. in hanc ecclesiã per gratiã, & baptismum, & cętera sacra: & in aliã eccl'iã p gloriã. Quia nõ est dicendũ, ꝙ Dauid exortetur Iudæos ad audiendã legẽ Moysi, quã iã p. 40. annos ante audierant: nec inuitat eos ad ingrediendũ terrã promissionis, in qua per totidẽ annos habitabãt ante illum diem, sed uocat oẽs, & inuitat ad adorandũ, & recipiendũ Chr̃m in hoc die gratiæ, & ad ingrediendũ ecclesiã, & uerã requiẽ hic per gratiã, & in futuro p gloriã. Probat autem Dauid ꝙ Christo debetur latria. primo quia Deus & dñs vniuersalis. secũdo quia creator. & tertio quia saluator & redẽptor. Et iõ in prima parte uocat oẽs ad latriam Chr̃i. In sc̃da uero parte uocat, & in-
B uitat oẽs ad audiendã, & recipiendã legem euãgelicã, & ut ingrediant̃ ecclesiã Chr̃i, & requiẽ eius, & hoc sub cõminatione priuationis hẽditatis æternæ. Ad maiorẽ aũt intelligentiã huius ps. est aduertendũ, ꝙ Dauid in hoc ps. aperit nobis vnã propositionẽ de uet. te. & infert unã conclusionẽ, & cãtat vnã cordã de psalterio euangelico. Propositio ãt est ista. nã legitur Num. 13. & 14. ꝙ Moyses ex præcepto Dei misit 12. exploratores, q cõsiderauerunt totã terrã, in qua uiderunt ciuitates fortissimas, & homines ferocissimos. sed erat intantum fertilis, ꝙ inde alportauerunt magnũ botrum cum palmite auulsum de uite: q. q̃dem exploratores reuersi narrarunt populo ea, quæ viderant dicẽtes. Terra fertilis est fluens lacte, & melle, & copia fru-
C ctuum: sicut ex his fructibus cognosci potest sed habet ciuitates grandes, atq; muratas. Vñ Caleph, & Iosue dixerunt. Ascẽdamus, & possideamus terrã, qm̃ poterimus obtinere eã. oẽs autem alij exploratores dixerunt: nequaquam ad hunc populum ualemus ascẽdere, quia fortior nobis est: q̃a terra deuorãt habitatores suos, q̃a vidimus gigantes in ea &c. quibus auditis populus uoluit lapidare Moysen, & constituere alium ducẽ, & reuerti in Aegyptum, nisi præter Caleph, & Iosue, qui obstiterunt eis. unde tunc Deus voluit totaliter delere illum populum, nisi propter p̃ces Moysi, & tunc Deus puniuit eos, intantum, ꝙ nullus illius populi ingressus est terram promissam: sed 40. annis vagati sunt per desertum, & oẽs mortui ibi, & cadauera corum ibi sepulta p̃ter Caleph, & Iosue, q fue- D
rant Deo obediẽtes iõ ipsi soli cũ filijs illorẽ rebellium ingressi sunt terrã promissionis. In quo misterio p̃uidit Dauid in spũ electionẽ gentilium, & reprobationẽ Iudæorum pp rebellionem factam cõtra Chr̃m. Nam licet oẽs illi. 12. electi ex oĩbus tribubus cõsiderarunt terram promissam, tñ solus Caleph, & Iosue laudauerunt, & voluerũt ascendere in eam. Per q̃d figurabat̃, ꝙ oẽs tribus Israel audierunt Chr̃m p̃dicantẽ suam legem euangelicam: quia in Hierusalem, & Galilæa habitabant de oĩbus tribubus. sed maiori parti eorum uisa est lex euangelica difficilis, eo ꝙ prohibet oẽm auaritiã, & superbiam, & oĩa vitia, & præcipit oẽm uirtutẽ. & iõ noluerunt obedire Christo, quia erat contrarius operibus eorum: imo crucifixerunt, & p̃secuti sunt eum, sed soli apostoli, & discipuli, & q̃dam E
de pharisæis, & nobilib. & popularib. obedierunt Christo, & euangelio, & ideo Christus expulit oẽs rebelles Iudæos, & priuauit eos terra uiuentium in lege promissa: ad quam soli apostoli, & discipuli cum cæteris ad fidẽ Christi cõuersi sunt ingressi. Vnde Chr̃s expectauit Iudæos. 40. annis, sed quia manserũt obdurati, & obstinati in sua nequitia & cæcitate, iõ misit Deus Titum cum exercitu Romanorum, qui ciuitatẽ, & populum cõbussit, & euertit, & eos trucidauit & captiuauit, & dispersit. & sic duplici morte puniuit eos. s. corporali, & æterna, & duplici exilio. s. ab illa terra mundana, & à terra viuentium quia nunq̃ intrabunt in illam requiẽ dñi. Hanc propositionem aperit nobis Dauid, & hanc F
conclusionẽ, & cordam euangelicam cantat in hoc ps. Dicit ergo Deus p os Dauid comminando Iudæis rebellibus Christo. O si & quando audieritis uocem Dei incarnati. s. vocem euangelicam: nolite obdurare corda vestra: sicut obdurauerunt patres uestri corda sua, quando tentauerunt me in deserto volẽtes retrocedere in Aegyptum &c. quos expectaui quadraginta annis, sed quia manserunt in sua malitia, & obduratione: ideo iuraui in ira mea, ꝙ sicut ipsi non intrauerunt terram promissam, ita uos nunquàm intrabitis in requiem meam, nisi obedieritis voci euangelicæ. Quasi dicat: sicut expectaui p̃res uestros 40. annis in deserto, ut cõuerterẽtur a sua duritia, ita expectabo uos 40. annis post passionẽ meam, sed q̃a manebitis in uestra duritia et obstinatione sicut patres vestri: iõ sicut illi

A li fuerunt omnes prostrati in deserto, & nũ
quã intrarũt terrã promissam, ita,& uos cũ
ciuitate uestra eritis prostrati,& dissipati,&
nunquã intrabitis in requiẽ meã cœlestẽ,sed
peribitis in corpore,& aĩa.Sed ꝯ intentum
nostræ expositionis in hoc psal.arguunt qui
dã moderni Iudæi dicẽtes, ꝙ non ueniunt ꝯ
intentũ ꝓphetę in hoc psalmum Deus commi
natur in hoc ps.illis qui non sequuntur, nec
audiunt uocem regis Messię in suo aduentu,
quos non introducet in terram promissio-
nis, quã possiderunt antiqui patres, sed solũ
rex Messias introducet eos qui obediẽt, sed
quia Christus non fuit uerus Messias,iõ non
audierunt eum,sed sunt parati audire Mes-
siã,quã expectãt,qui est ædificaturus nouam
Hierusalẽ & congregaturus oẽs filios Israel
ex oĩbus partibus mũdi. Quòd autem Iesus
B Christus non fuit uerus Messias, probatur,
quia nõ uocauit eos ad illam terram, nec re
tinuit eã pro se, nec ꝓ suis:cum fuerit in ea
crucifixus:iõ nõ potuit illam terrã dare filijs
Israel,sicut dicũt oẽs ꝓphetæ.In hac ergo cę
citate perseuerãt hodie moderni,sed quantũ
decipiat eos ista una cupiditas rerum tẽpo-
raliũ,dictũ est in pręcedentibus.Sed ad dete
gendũ eorũ falsam intelligentiã,& uanã spẽ
ponitur pro cõclusione, ꝙ illa terra Canaã,
in qua est sita Hierusalem terrena, non fuit
sanctis patribus a Deo promissa in præcisum
præmium pro lege seruanda,nec expectabãt
eã patriarchæ,& ꝓphetę tanquàm requiem,
& terminum ultimatũ.Hæc cõclusio multi-
pliciter probatur.Primò sic:nam si Deus ꝓ-
misisset,& dedisset illã terrã Iudæis in pręci
sum præmium pro lege obseruanda,seque-
ret,ꝙ Deus esset iniustus: aut superstitio,&
C cultus idolorũ fuisset nobilior quã lex diui-
na.Nã terra quã possidebãt gẽtiles.s. Dama-
scus,& Babylonia,& Aegyptus,& opima re-
gio Indorum absque proportione fuerũt sẽ-
per fertiliores, & ditiores,quã terra Canaã
q̃ est sterilis,& inaquosa,& misera, frequen
ter patiens famem, & inediam, ut patet per
totum discursum patriarcarũ in libro Gene-
sis.Nã propter famẽ,& inediã compulsi sunt
fugere Abraã, Isaac, & Iacob cum suis filijs
ab illa terra in Aegyptum. Ex quo patet, ꝙ
meliorem terram possederunt semper gen-
tiles,& idololatræ, & per cõsequens Deus
nõ promisit illam terram in præmium obser
uãtię legis, qa nobiliori legi nobilius dẽtur
præmium. Item hoc idem patet autoritate
nam si illam terram promisisset Deus in pręD
cisum præmium suis cultoribus,non priuas-
set Moysen famulum suũ ingressu illius ter-
ræ nam multi scelerati ingressi sunt cum Io
sue in illam terram,& tamen Moyses nõ per
missus fuit introire,qui magis seruauit pręce
pta Dei,quàm aliquis aliorum. Item Dauid
tanquàm rex,& dominus possidebat illã ter
ram, sed tamen cõtemnens illam aliam desi
derabat cum dicebat:Satiabor cum apparue
rit gloria tua.psal. 16.Item ps.83.Elegi abie-
ctus esse in domo Dei magis,quam habitare
in tabernaculis peccatorum.Item psal.119.
Heu mihi quia incolatus meus prolongatus
est&c.Item psal.141.Portio mea in terra ui
uentium.Item Salomon rex erat in Hierusa
lem potentissimus,&c.& tamen dicit,ꝙ Hie
rusalem illa terrena cũ omnibus regnis mũ-
di sunt quædam uanitas,ut patet Eccl.1.cap. E
& per totum,imo concludit in fine illius li-
belli,ꝙ omnia ista sunt uana,nec est alia bea
titudo in hoc mundo, nisi seruare mandata,
eò ꝙ debemus apparere in fine uitæ añ Deũ
iudicem,& præmiatorem &c.ergo sancti pa
tres non expectabant Messiam propter pos-
sessionem illius terræ miseræ. Hoc idem af-
firmat Rabi Moyses Abenmaimon in libro
Iudicum in sententijs Regũ ubi ait, ꝙ non
desiderarunt ꝓphetæ, & sapiẽtes tẽpus Mes-
siæ,ut dominarentur super orbem,nec ut ha
berent potestatem in gentibus,nec ad come
dendum,& bibendum,nec ad delitias,& uo
luptates,sed ut uacarent in lege,& sapientia,
ut esset eis fas habere uitam sęculi futuri, si-
cut declarauimus in sententijs de pœnitẽtia,
unde in illo tempore omnes diuitiæ reputa-
buntur tanquam terra, & nõ erit occupatio F
in Israel,nisi ad sciendum dominum,iõ erũt
sapientes magni, & scient uerba clausa, &
obscura,& attingent sciẽtiam sui creatoris,
ut dicitur Esa. 11.quia tunc erit terra plena
sciẽtia dñi &c.Ex dictis ergo huius magni
magistri reputati apud Iudæos, patet quali-
ter rex Messias non est daturus Iudęis in suo
aduentu illam terram Hierusalem nec alia
mundana,sed scientiam ueram, & intelligẽ-
tiam legis, ut per illam consequerentur uitã
uenturi sæculi,quod totũ fuit impletum per
Christũ in apostolis, & doctoribus,& oĩbus
fidelibus suis. Propter hãc ergo requiẽ æter-
nã in cœlo consequendã exhortatur Dauid
in hoc ps.oẽs gentiles,& Iudæos, ut recipiãt
Christum in suo aduentu, & audiãt uocem
eius

A eius euãgelicã, & priuationẽ huius requiei & beatitudinis cõminatur Iudęis rebellibus & contemnentibus vocẽ Chri, cũ dicit. Hodie si vocem eius audieritis &c. Et ꝑ hoc patet responsio ad vanum argumentum Iudæorum & ad uanam spem, & intelligẽtiam eorum. Sed hoc latius patebit in tractatu finali contra Iudæos. Ex quibus patet, quòd Dauid in hoc psalmo prædicit electionem gentilium, qui ad Christum colendum, & adorandum venerunt, & uocem euangelicam audierunt, & prædicit reprobationem Iudęorum qui Christum negauerunt.

PSALMVS XCV.

Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra.

Cantate domino, & benedicite nomini eius annunciate de die in diem salutare eius.

B *Annunciate inter gentes gloriam eius, in omnibus populis mirabilia eius.*

Quoniam magnus dominus, & laudabilis nimis, terribilis est super omnes Deos.

Quoniam omnes dij gentium demonia, dominus autem cælos fecit.

Titulus, Psal. Dauid qñ domus ædificabatur post captiuitatẽ. Iste psal. apud Hebræos est omnino sine titulo: sed dicũt Hebræi moderni, ꝙ Moyses fecit istum psal. ꝑ gratiarũ actione de reædificatione templi reędificati post captiuitatẽ Babyloniæ, quã ꝑuidit Moyses in spiritu. Sed isti manifeste mentiuntur. Nam legitur secundi Paralypomenon septimo capitulo, quòd in dedicatione templi sacerdotes stabant in officijs suis, & leuitæ in organis carminum, quæ fecit Dauid rex ad laudandum dominum quoniam bonus, quoniã in ęternũ. misericordia eius, himnos Dauid

C canentes per manus suas. Ex quo patet, quod Dauid fecit omnes psalmos qui incipiunt Confitemini, uel Cantate, uel Laudate &c. Item manifeste patet, ꝙ iste psalmus totus cantatus est cum psalmo centesimo quarto, & centesimoquinto quando Dauid introduxit arcam in Hierusalem, ut patet primi Paralypomenon decimosexto. Ex quo patet, qđ iste psalmus specialiter factus est ad laudandum Deum in templo ab ipso Dauid. Sed ad maiorem euidentiam huius psalmi, & omnium subsequentium, & etiam pręcedentium est aduertendum iterum, quod sicut tota lex euangelica dicitur psalterium decem cordarum, eo quòd continet decem misteria de Christo, & ecclesia quæ sunt decem articuli humanitatis Christi, prout D sæpe dictum est, ita pariter lex euangelica dicitur canticum nouum in toto isto libro psalmorũ eò, quod lex euangelica continet & cãtat noua misteria de Christo, & tota ecclesia, q̃ sunt omnes articuli fidei, & omnia gesta Christi, & omnia consilia, & pręcepta. Vnde sicut tota lex Moysi dicitur continens sexcenta. 13. pręcepta ueteris legis inter moralia, & iudicialia, & cerimonialia, ita lex euangelica dicitur canticum nouum, eò ꝙ relicta uetustate literæ, cantat noua misteria de Christo, & ecclesia figurata per illa antiqua misteria ueteris legis. Vnde relicta uetustate, & renouati per Christum, & ambulãtes in nouitate spiritus iam cantamus in ecclesia, & lege euangelica misteriũ trinitatis diuinarum personarum, & misterium incarnationis, & prædicationis Christi, & opera- E tionis miraculorum eius, & misterium mortis, & passionis, & liberationem fidelium ueteris testamenti per descẽsum Christi ad inferos: & cantamus, & celebramus iugiter ecclesiastica septem sacramenta, in quibus cõtinẽtur uirtus ipsius passionis Christi & preciũ eius. Item cantamus Christi resurrectionem, & ascẽsionem, & spiritus sancti missionem, & gentilium in unam ecclesiam uocationem, & Iudæorum reprobationem, & ultimi iudicij examinationem, & bonorum, & malorum retributionem, Hoc est ergo canticum nouum euangelicum, quod modo iugiter cantat realiter ecclesia: quod Dauid frequenter prophetice cõmemorat in psalmis. Nam sicut Dauid per citaram intelligit mi- F steriũ trinitatis, & per psalterium decẽ cordarum intelligit decem articulos humanitatis Christi: ita per canticum nouum intelligit oĩa pacta, & consilia, & gesta, & miracula euãgelica, & omnia septem ecclesiastica sacramenta, & omnes articulos fidei, tam diuinitatis, quàm humanitatis. Vnde sicut nos cantamus hoc canticũ realiter, & euãgelice: ita Dauid cantat ipsum in toto libro psalmorũ figuraliter, & prophetice. Ideo in hoc psalmo apostrophando inuitat omnes gentes, & nationes mundi, ut ueniat ad cantandum hoc canticum nouum euangelicum: Christo in aduentu suo. Tria ergo principaliter facit Dauid in hoc psalmo, nam primò inuitat omnes gentes, & nationes ad cantandum omnipotentiam, & excellẽtiam, & mirabilia opera, quæ fecit Christus in suo

aduentu,

A aduentu. Secundò inuitat omnes ad cantandum, & exhibendũ Christo cultum verę latriæ secundum morem euangelicum. Tertiò inuitat omnes ad cantandum, & prædicãdũ regiam, & iudiciariam potestatem Christi, quam accepit in sua resurrectione, & ascẽsione ex merito suæ passionis, & per cõsequens inuitat omnes, ut recipiãt Christum tanquã Messiam, & saluatorem, & legislatorem. Secundum ibi. Cõfessio, & pulchritudo. Tertiũ ibi. Commoueatur a facie eius. Quantùm ergo ad primum dicit. O uos Iudæi quibus primò facta est ꝓmissio de Christo cantare ipsi domino Iesu Christo canticum nouum, & nolite iam cantare canticum antiquũ ipsius Moysi: quia iam perfecit cursum, & officium suum in aduentu Christi, ergo cantate Christo canticum nouum, & euangelicum,
B profitendo, & obseruando omnia quæ in lege euangelica continentur. Quæ sunt obseruantia præceptorum, & consiliorum, & fides articulorum, & gratia, & sanctificatio sacramẽtorum, & firma spes futurorum bonorũ. Et uos omnis terra .i. omnes habitatores terræ .s. Græci, & Latini, & oẽs Barbaræ nationes .s. Indi, & Scythę, & Aetiopes, cãtate hoc supradictum canticum euangelicum cum omnibus partibus, & cõditionibus, & omnes simul cantate dño Christo, & benedicite nomini eius, quod est Iesus. quia non est aliud nomen sub cœlo, in quo nos oporteat saluos fieri, & quia nomen dñi est Iesus .i. saluator, in quo totus mundus debet saluari: ideo annunciate de die in diem .i. cõtinue, & assidue, & omni tẽpore salutare eius, & prædicate hoc nomen Iesus ubiq;, & semper .s. an
C nunciando eius redẽptionem, & salutionẽ: quam Iesus Christus operatus est in mundo ꝑ mortem, & passionem, & vos apostoli, & discipuli annunciate inter gentes .i. inter gẽtiles gloriam eius .i. gloriam quam acquisiuit, & ostendit in sua resurrectione, & ascẽsione, & annũciate omnibus populis mirabilia eius: quæ operatus est infirmos sanando, & mortuos suscitando, & prædicate euangeliũ omni creaturæ, sicut præcepit uobis Marci ultimo. & ostẽdite potestatem in miraculis faciẽdis: quam Christus uobis cõtulit in sua ascensione: ut patet ibidem. Quasi dicat. Non solum annunciate, & prædicate miracula, quæ fecit Christus ante suam passionem, & ascẽsionem: sed etiam uos facite signa, & miracula in nomine eius in populo gentili, & iudaico: sicut patet per totum discursum D actuum apostolorum, & ꝑ historias eorum, & aliorum sanctorum. Et sic nõ solum dictis, & prędicationibus. sed etiam signis, & miraculis ostendite, quoniam, qũo dominus noster Iesus Christus est Deus, & magnus dñs, & rex magnus, & nimis, & ualde laudabilis, & terribilis super omnes Deos gentium, & quomodo soli Christo debetur laus, & honor, & cultus latriæ tanquam uero Deo: nã ipse est terribilis super omnes Deos gentiũ: quod ꝓbatur. Nam ipse eiecit eos de corporibus obsessis. Item Christus est terribilis super omnes Deos gentium: nam oẽs Dij gentium sunt demonia inmunda. Dominus aũt Iesus Christus est dominus magnus: qđ probatur. nã ipse fecit cœlos, & omnia in eis, & sub eis contenta, & ideo Iesus Christus intãtum est magnus, & terribilis super omnes de
E mones, ꝙ primò eiecit eos de cœlo. Scđò eiecit eos de corporibus obsessis. Tertio eiecit eos foras de mundo, & populo gentili, & alligauit eos ĩ ĩferno, & quotidie eijcit eos de animabus hominum per ecclesiastica sacramenta. Ex quo patet, ꝙ solus Christus est laudabilis, & sibi debetur honor latriæ, & non demonibus: cum sit creator, & redemptor mundi, & triumphator contra diabolum, & omnes demones.

Cõfessio & pulchritudo in conspectu eius: sanctimonia, & magnificentia in sanctificatione eius.

Afferte domino patriæ gentium afferte domino gloriam & honorem: afferte domino gloriam nomini eius.

Tollite hostias & introite in atria eius, adorate dominum in atrio sancto eius.

F Hæc est secunda pars, in qua Dauid inuitat omnes ad exhibendum latriam ipsi Christo in suo aduentu. Quæ quidem latria consistit ĩ tribus .s. in cõfessione fidei, & laudis, cũ munditia cordis, et in oblatione, et adoratione: ut pluries dictum est. Dicit ergo Dauid. postquam ita est, ꝙ Christus est magnus dominus et Deus qui fecit cęlos, & est terribilis super omnes Deos gentium, qui non sunt Dij nisi demonia, quos Christus eiecit de cęlo, & de corporibus obsessis, & de animabus, & idolis gentium: ergo soli Christo debetur latria, & non idolis gentium, in quibus habitant demones. Exhibeatur ergo Christo prima pars latriæ, quæ dicitur confessio, & pulchritudo, & sãctimonia & magnificẽtia. Vnde triplex est cõfessio. s. confessio pctõrum, & fidei,

A & fidei, & laudis, vna præsupponit alia: nã confessio laudis non est acceptabilis in conspectu Dei sine cõfessione veræ fidei omniũ articulorum, nec cõfessio fidei sine confessione peccatorum, & mũditia cordis, vt talis sit in caritate: quia non est speciosa, & acceptabilis laus in ore peccatoris. Et ideo oportet, quod sit confessio in ore, & pulcritudo, & munditia in corde ipsius cultoris Dei in conspectu Christi. Item oportet, quòd sit ibi sanctimonia .i. ꝙ tales laudes, & honores sint res sacræ, & ad diuina applicatæ, & non sint obscœnæ sicut laudes turpes, quas gẽtiles exhibebãt Deę Vestę, & Bacco, & Priapo &c. Item oportet, quod sit magnificentia .i. ꝙ narrentur, & prędicentur opera magnifica in tali latria, & in tali sanctificatione, & cultu Christi. q. d. ꝙ talis cultus fiat cum confessio B ne peccatorũ, & fidei, & laudis, & cum pulcritudine, & munditia cordis, & ꝙ narrent opera, quæ pertinẽt ad diuinitatem, & sanctimoniam, & magnificentiam, & omnipotentiam Christi, & talis cultus est exhibẽdus in conspectu eius, quæ est prima pars latriæ in conspectu Christi exhibendæ. Possunt etiam iste quatuor conditiones memorari ad differentiam latriæ ueteris testamenti. Nam illa latria non fiebat cum tali cõfessione interiori & exteriori, nec cum tanta mũditia ex parte offerentis, & oblati: quia ibi offerebantur animalia bruta, hic autem offertur sacrificiũ purum, & mũdum, de se bonum, & acceptabile. Et sic latria nostra fit cum maiori sanctimonia, & magnificentia: quia offertur Christus Deus, & homo agnus sine macula, & immortalis. Et ideo subdit. Afferte domino Iesu Christo gloriam, & honorem. O vos om- C nes patriæ, & regna gentium cantate iã eius gloriam, & resurrectionem, & ascensionem, & afferte gloriã, & claritatem nomini eius, quod est Iesus .i. prędicate hoc nomen Iesus, & virtutum eius per omnia regna mundi, quia hæc est prima pars latriæ Christi, deinde tollite hostias, & introite in atria eius .i. introite ĩ templa, & ecclesias eius, & ibi tollite, & offerte hostias .i. sacrificiũ eucaristiæ quod ponit in plurali: eò quod offertur corpus de per se, & sanguis de per se ad explicationem passionis Christi, in qua sanguis fuit effusus a corpore. Nam in hostia est corpus ex ui consecrationis, & sanguis per cõcomitantiam, & in calice ecõuerso, sed hoc fit ad explicandum passionem Christi. Item ponitur ly hostias in plurali ad denotandũ, quòd D licet sit vnum solum sacrificium, tamẽ offertur in diuersis, & multis ecclesijs diffusis p totum orbem. Sed quia in omnibus ecclesijs & altaribus non offertur nisi unum, & idem Christus Deus, & homo: ideo subdit. Adorate dominum ĩ atrio sancto eius, & sic memorat omnes partes latrię. s. cõfessionẽ, & oblationem, & adorationem. Deinde cum dicit.

Commoueatur a facie eius vniuersa terra: dicite in gentibus quia dominus regnauit.

Etenim correxit orbem terræ, qui non commouebitur: iudicabit populus in æquitate.

Inuitat omnes ad cantandum Christi regiam dignitatem, & iudiciariam potest. tẽ: sed quia regiam dignitatẽ, & vniuersale dominium, & iudiciariam potestatem adeptus est per meritũ suæ passionis ad Phili 2. quia humiliauit semetipsum factus obediens pa- E tri vsque ad mortẽ crucis, ideo dicit Dauid. Commoueatur uniuersa terra a facie eius: quia uniuersa terra tremuit, & fuit cõmota in Christi passione, & velum templi scissum est a summo vsque deorsum, & petræ scissæ sunt, & monumẽta aperta sunt, & factæ sunt tenebræ per uniuersam terram &c. Vnde dixit Dionysius Areopagita, Aut Deus naturę patitur, aut tota machina mundi destruetur. Ex quò patet, ꝙ Christus tunc se ostẽdit vniuersalem Deum, & dominum mundi in cruce. Ideo subdit. Dicite in gentibus .i. prædicate, & annunciate inter gentes: quia dominus Iesus Christus regnauit, & adeptus est regnũ super vniuersas creaturas. Litera autem Origenis, & Hilarij, & Ambrosij, & Augustini, & Cassiodori habet. Dicite in gẽtibus q̃a dominus regnauit a ligno .i. a cruce. Et iõ Am- F brosius secutus literã Origenis dicit in himno passionis. Impleta sunt, quæ concinit Dauid fidelis carmine, Dicens in nationib. Regnauit a ligno Deus. Vbi asserit Dauid fecisse hunc psalmum, & protulisse hanc particulam, scilicet a ligno. Sed beatus Hier. sic non transtulit: eò quòd in litera Hebraica punctuata non reperitur, uel quia ex defectu scriptoris non reperit in exemplari græco ipsorum. 70. Et ideo translatio ad exemplar Origenis, & aliorum est magis conformis fidei nostrę. Est ergo sententia ista uniuersa terra commoueatur a facie eius, non solum in natiuitate, & miraculorum operatione, sed in sua passione, & in descensu ad inferos, & in resurrectione: quia terręmotus factus est ma-

A gnus:& angelus descendit de cęlo, & reuoluit lapidem &c. Et ideo vos apostoli, & omnes fideles dicite, & prædicate in gentibus, quia dominus regnauit a ligno crucis, quia ibi cõfregit gladiũ, & scutum, & arcum diaboli: & meruit liberare genus humanum, & obtinere regnũ super omnes creaturas. Mat. vltimo. & Marci vltimo. Item ibidem accepit uniuersalem potestaté iudiciariam. Etenim, idest ideo correxit totum orbem terrę: idola conterendo, & legem euangelicam ferendo, & sic corriget populum gentilem, & mundabit ipsum ab idololatria, qui quidem orbis non commouebitur a fide catolica usque ad iudicium duratura.

Lætentur cœli, & exultet terra, commoueatur mare, & plenitudo eius, gaudebunt campi, & omnia quæ in eis sunt.

B *Tunc exultabunt omnia ligna siluarum a facie domini quia uenit, quoniam venit iudicare terram.*

Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua.

Hic inuitat cęlum, & terrã, & omnia quæ in eis contenta sunt, ut lætentur in Aduentu Christi, sicut fuit impletum in eius natiuitate, quia noua stella apparuit in cęlo, quæ duxit Magos ad Christum adorandum, & angeli cantarunt. Gloria in excelsis Deo &c. Idẽ terra fuit lætata, quia per omnes patres mundi data sunt signa regis pacis nati, & mare cũ plenitudine sua fuit motum, q̃a in omnibus insulis maris data, & facta sũt signa, vt sępius dictum est. Dicit ergo Dauid. Lætentur cęli, idest omnes angeli cęlestes, & exultet terra, idest oẽs habitatores terræ, & moueatur C mare, idest omnes insulæ marinæ, & plenitudo eius, idest omnes habitatores eius, & gaudebũt campi, idest pastores in campis, & filiis greges pascentes: quia pastores uenerũt ad Christum adorandum. Tunc, idest in aduentu eius, quãdo ingredietur in Hierusalẽ in die Ramis palmarum, exultabunt omnia ligna siluarũ a facie domini, quia ueniet ad patiendum, & liberandum genus humanũ, quia tunc pueri cędent ramos oliuarum, & palmarũ de arboribus. & sternet in uia ante pedes Christi. & exultabunt etiam quando ueniet iudicare terram, idest ad iudicãdum mundum iudicio discretionis, separando fideles ab infidelibus per obseruantiã legis euangelicæ, & hoc erit in primò aduẽtu, & iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua in secundò aduentu, quia nõ D erit acceptator personarũ, q̃a sicut in primò aduentu dedit legem euangelicam æquam, & rectam, ita in secundo aduentu iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in ueritate sua, idest secundum æquitatem, & ueritatem euangelicam: quia bonis dabit præmium, & uitam æternam: & malis pęnam æternam. Ex supradictis patet, quòd Dauid in hoc psalmo canit canticum nouum euangelicũ prophetice, quod nos canimus, & p̃fitemur euãgelicæ, & principaliter canit futuram Christi omnipotentiam, & ueram latriam sibi debitam, & eius regiam dignitatem, & uniuersalem iurisdictionem, quam acquisiuit in sua resurrectione, & ascẽsione, per merita suæ passionis in ligno crucis.

PSALMVS XCVI.

E *Dominus regnauit exultet terra, lætentur insulæ multæ.*

Nubes, & caligo in circuitu eius, iustitia, & iudicium correctio sedis eius.

Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius.

Alluxerunt fulgura eius orbi terræ, uidit & commota est terra.

Montes sicut cera fluxerunt a facie domini, a facie domini omnis terra.

Annunciauerunt cœli iustitiam eius: & viderunt omnes populi gloriam eius.

Huic psalmo præponitur talis titulus. Psalmus Dauid quãdo terra restituta est ei. licet apud Hebræos iste psalmus sit sine titulo, tamen præfatus titulus non est sine misterio. Nã Dauid postquàm tota terra restituta est ei post mortem Absalon præuidit qualiter Christus post persecutionem, & mortẽ erat F regnaturus, & quomodo hæreditas sua, scilicet immortalitas erat sibi restituenda per resurrectionem, & etiam quomodo hæreditas patris, scilicet genus humanũ, q̃d diabolus detinebat captiuũ erat sibi restituẽdum, & etiam qũo possessio cæli erat sibi restituenda pro se, & pro suis. Hoc ergo præuidens Dauid fecit hunc psalmum in quo describit regnum Christi post resurrectionem: & quomodo in sua ascẽsione accepit uniuersale imperium, & iudiciariam potestatem. & describit etiam utrunque iudicium, scilicet discretionis, & examinationis. Vnde est aduertẽdũ q̃ iudicium Christi incepit a primo aduẽtu, in quo dedit legem euangelicam promittentem obseruantibus regnum cęlorũ, & transgresso-

A gressoribus pœnam æternam, & pœnitentibus veniam, & illud dicitur iudicium discretionis, & durat vsq; ad secundũ aduentum, in quo examinabuntur omnes qui receperunt legem euangelicam, & tunc recipiet vnusquisque præmium prout gessit in hac vita, & ideo ea signa quæ fient corporaliter, & visibiliter in secundo aduentu facta sunt spiritualiter in primo aduentu. Nam sicut in secundo aduentu erũt signa in cęlo, & in sole, & luna, & in mari, & in terra: vt refert Hieronymus, quia tota terra cremabitur, & montes æquabuntur, & postea omnes resurgẽt a mortuis, & uenient ad iudicium ita oĩa ista fuerunt spiritualiter in primo aduentu. Nam ita totus mundus qui erat in peccato, & uetustate culpæ fuit crematus, & renouatus igne spũs sctĩ, & commota est tota terra, &
B insulæ maris ad prædicationem apostolorũ, & etiam Christus uenit tanquam iudex, & legislator, & expoliauit infernũ, & aperuit cęlum, & introduxit sanctos patres, & oẽs gentes a peccato surrexerũt. Ex quo patet ꝙ iste psalmus de utroque iudicio, & aduentu põt exponi. Nam regnum Christi incepit post resurrectionem. Duo ergo facit Dauid in hoc psalmo, nam primo describit regnum Christi. Secundo exhortatur oẽs ad obseruantiã legis euãgelicæ. ibi. Qui diligitis dñm. Quãtum ergo ad primum dicit Dauid. Dñs Iesus Christus Deus, et homo regnauit in forma humana gloriosa post resurrectionẽ suam, et accepit uniuersalẽ potestatẽ in cęlo, et in terra: iõ exultet tota terra habitabilis, et lætenẽ insulæ multæ recipientes legẽ euangelicam eius: ꝑ quã debent iustificari à pctõ, et adipi-
C sci regnum cęleste, qđ pro nobis Chrs adeptus est in sua passione, et resurrectione. Vñ ꝙ sic ipse caput ecclesiæ, vt regnet uniuersaliter in cœlo, et in terra, probatur. Nã quando ascendit in cœlum, nubes, et caligo, idest splẽdor apparuit in circuitu eius, ꝑ qđ denotatur eius dominium in cœlo, et in angelis, et ibi apparuit qualiter iustitia, et iudiciũ erat correctio sedis, et sceptri iudicialis eius, qñ angeli in uestib. albis dixerunt. Sic ueniet ad iudicandum quemadmodum vidistis eũ euntẽ i cælũ, qa sedes iudiciaria, et lex Chri nihil aliud est, nisi iustitia, et iudicium, et correctio. sed hoc maxime verificabitur, et apparebit in. 2. aduentu. Vnde in isto primo aduẽtu ignis caritatis, et donorum spiritus sancti ante ipsum præcedet, et inflammabit in circuitu inimicos eius. Hoc impletum fuit quã- D
do apostoli perlustrarũt vniuersum mũdum, & ꝑdicauerunt euangelium qđ est ignis cõburens; & inflãmãs corda hominũ. Vnde ille ignis inflãmauit in circuitu per totũ mundũ omnes gentiles quia ante erãt inimici, & cremauit in eis vetustatem infidelitatis, & destruxit in eis peccatũ, & fecit eos amicos, & subditos Xp̃i per baptismũ, & pænitentiam, & cætera sacramenta. Et tunc fulgura Chri. s. miracula, & verba euangelica alluxerũt, & illuminationem dederunt toti orbi terrę, qa ex miraculis crediderunt. Et tunc uidit miracula, & commota est tota terra, & conuersa ab infidelitate, & idololatria, & nefanda supstitione ad veram fidem, & cultũ latriæ Xp̃i. Et tunc magni montes, scilicet imperatores, & reges, & principes, & philosophi gẽtium hoc uidentes. s. illa miracula, fluxerũt, & liq̃- E
facti sũt a duritia sua, & mollificati. sicut cæra fluit, & mollificaẽ calore ignis: ita omnes isti, & omnes terra, idest populares fuerunt mollificati a facie caloris grẽ spiritus sãcti & prædicationis apostolorũ. Et iõ sequitur. Annunciauerunt cæli. i. apostoli iustitiã, & legem eius euangel. Et sic oẽs populi uiderunt gloriam eius. Primò per miracula: postea per fidem, & sic omnes sunt ad fidem conuersi.

Confundantur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulacris suis.

Tunc confusi sunt omnes qui adorant sculptilia, & idola &c. quia tunc cognouerũt errorem suum, & ideo deleuerunt idola, & cõsecrarunt templa idolorum in Basilicas, & ecclesias Christi, & coluerunt Christum uerũ Deum. Tota etiam litera prædicta potest exponi de futuro iudicio, qñ apparebit dñs in F
nube cum ptãte magna, et maiestate. ideo nubes, et caligo erit in circuitu eius, et ignis ante ipsum præcedet, et realiter inflammabit omnes inimicos eius, qui secuti sunt Antichristum, et allucebunt fulgura orbi terræ, quia erunt signa in sole, et luna etc. et sic mõtes sicut cera liquefient, et cremabuntur, et æquabuntur campis planis, et cæli annunciabunt iustitiam Christi, quando dabunt signa aduentus eius, quæ signa videbunt omnes populi, et postea videbunt gloriam eius, quãdo apparebit in nube et cætera. Et tunc omnes gentiles quia adorant sculptilia, et noluerunt conuerti: sed persecuti sunt sanctos martires, confundentur uidentes Christum regem iudicem, et sanctos martyres, et apostolos

A stolos simul cum Christo iudicantes, & ipsos condemnantes. Mat. 19. & Sapientiæ. 5. Quia stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt &c.

Adorate eum omnes angeli eius, audiuit, & læta est Sion.

Et exultauerunt filiæ Iudæ, propter iudicia tua domine.

Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram, nimis exaltatus es super omnes Deos.

Hic demonstrat quomodo potestas Christi non solum est super omnes homines: sed etiã super omnes angelos, & sic est uniuersalis in cęlo, & in terra: ꝙ fuit uisum in sua resurrectione: quando angelus annunciauit eius resurrectionem mulieribus, & ascẽsionẽ, quia non solũ nubes in obsequium suscepit illũ: sed etiam angeli eius astiterunt iuxta illũ in ministeriũ, & adorauerunt ipsum tanq̃ dñm, et Deum et annunciauerunt ẽm aduẽtum, dicentes. Viri Galilei etc. dicit ergo. Adorate eum. s. Christum ò omnes angeli eius. q. d. quòd Apostoli audierũt qualiter omnes angeli adorauerunt Christum in sua ascẽsione, et sociauerunt ipsum in cęlum exhibẽtes ei diuinum cultum, et honorem, et adorationem latriæ. et sic audiuit Sion. i. tota ecclesia, quæ erat ibi in uirgine Maria, et apostolis, et discipulis, et iõ læta ta est tota ecclesia in ascẽsione Christi, cũ uiderunt angelos præbere latriam Christo, et ideo inter septẽ gaudia uirginis Mariæ numeratur ascensio gloriosa Christi. Et ideo sequitur, quòd exultauerunt filiæ Iudæ. s. virgo Maria, et sorores eius, et Magdalena, et Marta, quæ erant de tribu Iudæ omnes istæ exaltauerunt propter

C iudicia tua O domine. & etiam omnes animæ confitentes Christum dicuntur filiæ Iudæ: quia ibi cognouerunt, & viderunt te accepisse iudiciariam potestatem in cœlo, & in terra, & probatur: quoniam viderunt quomodo tu es dominus vniuersalis, & altissimus & iudex super omnem terram: & quomodo nimis exaltatus es super omnes Deos. s. super omnes angelos, nam ibi fuit manifestata tua vniuersalis potestas sup omnes homines, & angelos. Et ideo læta ta est Sion, scilicet totus cœtus apostolorum, & filiæ Iudę, idest Maria cum toto cœtu mulierum fidelium, in quo erat tota ecclesia. Tota litera prædicta potest etiam referri ad secundum aduentum Christi: vt patet intuenti, & applicare volenti per singula. Item omnes animæ fidelium Iudæ, idest filiæ veræ cõfessionis, eò ꝙ confitentur verum Deum incarnatum: ideo omnes istæ filiæ Iudæ lætatæ sunt in aduentu Christi ipsum recipiendo & cõfitendo. D

Qui diligitis dominum odite malum: custodit dominus animas sanctorum suorum: de manu peccatoris liberauit eos.

Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia.

Lætamini iusti in domino, & confitemini memoria sanctificationis eius.

In hac secunda parte principaliter ꝓpheta exhortatur omnes fideles ad recipiendam legem Christi euangelicam, & eam obseruandam, quæ consistit in fugiendo malum, & sequendo, & diligendo bonum. ideo ait. O vos omnes qui diligitis dominum recipiendo legem Christi, odite malũ, & declinate ab oĩ malo: & peccato agendo pœnitentiam. Pęnitentia aũt consistit in detestando peccatum, E & conuertendo ad dominum. nam per pęnitentiam custodit dominus animas sanctorũ suorũ, & de manu peccatoris diaboli liberabit eos. Et etiam in primo aduentu suo, per mortem, & passionem custodiuit animas sanctorum suorum, qui fuerunt ad ipsum cõuersi, & de manu diaboli liberauit eos. Et etiam custodiuit sãctos suos, & liberauit eos de manu tyrannorum in persecutione ecclesiæ, & sequitur: Lux legis euangelicæ, & sacramentorum, orta est populo Christiano iusto, & orta est lætitia rectis corde in primo aduentu per legem euangelicam, & passionẽ Christi, & sacramenta. Et omnes iusti qui redempti, & regenerati, & renouati estis ĩ Christo, lætamini in domino, & confitemini memoriæ sanctificationis eius, & sitis memores quomodo estis sanctificati in ei⁹ passione, & F resurrectione, & regenerati in baptismo ideo confitemini, & prædicate palam, & agite gratias & laudes &c.

PSALMVS XCVII

Cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit.

Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius.

Notum fecit dominus salutare suum, in conspectu gentium reuelauit iustitiam suam.

Recordatus est misericordiæ suæ, & ueritatis suæ domui Israel.

Viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri.

Huic psalmo præponitur titulus Psalmus, absolute absq; alia dictione, & est vn⁹ de illis

quos

A quos fecit Dauid ad confitendum nomini do mini, & ad laudandū Deum in tabernaculo templi, vt dictum est ps 95. Vnde Dauid præ uidens Xp̄m in suo aduentu renouaturum mundū, & daturū legē euangelicam, & facturū multa miracula, & mirabilia fecit hūc ps. ut cantaretur in templo cum instrumētis musicis infra nominatis. In quo duo facit: nā primo inuitat, & excitat omnes nationes ad recipiendum Christum in suo aduētu, & ꝓfitendum nouam legem euangelicam. Secundò explicat modum recipiendi Christū: ibi. Iubilate domino. Quantum ergo ad primū est aduertendum, ꝙ hic ponuntur quinq; nomina idem significantia realiter, sed differūt secundum modos significandi. s. dextera Dei & brachiū, salutare, iustitia, veritas: quæ omnia significant unum, & eundē Christum di-
B uersis respectibus cōsideratum. Nā Christus dicitur dextera Dei patris rōne mirabilium operum quæ fecit, dr̄ brachium rōne victoriæ ꝯ diabolum: dicitur salutare rōne nostræ meditationis, Dicitur iustitia ratione nostræ iustificationis. Dicitur ueritas ratione euangelicæ prædicationis, & scripturæ adimpletionis, q̄ oīa fuerunt facta & impleta in eius aduentu. Dicit ergo ꝓpheta ad oēs gētes, & nationes. Cantate domino Iesu Christo canticum nouum. O uos Iudæi relinquentes legalia antiqua profitemini legem nouā euangelicam, & recipite eam. Et uos gentiles relictis idolis vestris, & antiquis superstitionibus renouamini, & recipite nouam legē, & cantate cāticum nouū. nouā legē ꝓfitendo, qm̄ mirabilia, & noua opera fecit, & operatus est in suo aduentu: & enumerat mirabi-
C lia, dicens. Quia saluauit nos sibi cum dextera eius. s. cum filio suo Iesu Christo. Et dicit modum. Nam notū fecit dominus Deus pater brachium sanctū suū: cū misit Xp̄m filium suum, qui ab eo procedit tanq̄ brachium a corpore: iō est patri consubstantialis, in quo denotatur uniuersalis potentia, quia pater tradidit filio potestatē in cęlo, & in terra &c. Et non solum pater fecit nobis notū brachiū suum, & omnipotentiam in filio, sed ēt notū fecit nobis salutare suū, & uirtutē nostræ salutis per mortē, & passionē. Et in cōspectu gētiū reuelauit iustitiā suam in filio suo, in quo nos iustificauit pro nobis satisfaciēdo. Et hoc fecit, quia dominus recordatus est misericordiæ suæ, quam promisit non solū Abrahæ, & Isaac de saluatore suo, sed toti domui Israel in qua tota ecclesia figurabatur. Et etiam re- D cordatus est ueritatis suæ, quia mentiri non pōt in promissis suis, & figuris. Nā sicut totū misteriū Christi fuerat figuratū in lege, & tabernaculo, ita oportebat, ut in euāgelio uerificaretur, & sic euangeliū dicitur ueritas omniū figurarū, & ideo uiderunt omnes termini terræ tam Iudæi quàm gentiles salutare Dei nostri per euangelium, & per effectum, & ꝑ ecclesiastica sacramēta, qui sunt effectus passionis Christi, in quibus nostra salus effectiue continetur, quia in nobis salutem efficiūt uirtute passionis Christi, inquantum virtutē & precium salutare passionis Christi in nos transferunt, & nos participes efficiunt.

Iubilate Deo omnis terra, cantate, & exultate, & psallite.

Psallite domino in citara, in citara, & voce psalmi in tubis ductilibus, & uoce tubæ cornee.

In hac secunda parte inuitat nos ad modū E recipiendi Christum. Et qūo debemus cantare, & laudes, & beneficia eius propalare, q a cum iubilo, et exultatione, cum simus a morte perpetua, et captiuitate, et miseria liberati, et a vetustate renouati, iō ait. Iubilate Deo non solum populus Iudaicus, sed omnis terra, quia redēptio vniuersalis est, & omnes receperūt beneficium istud. Iubilate ergo gaudio intrinseco, & cantate cū expressione uocis eius beneficia profitēdo. Et exultate ostēsione corporali, & psallite musicis instrumentis, & exprimit quatuor instrumenta, dicens. Psallite domino nostro in citara. s. fide sanctę trinitatis formata spe, & caritate: & in uoce psalmi. s. obseruantia. 10. articulorū: in tubis ductilibus. i. cum euangelij prædicatione, & voce tubę cornee. i. cum pastorali sollicitudine. Vnde est aduertendum, ꝙ istis sex modis F Christum colimus in ecclesia. s. in iubilo interioris gaudij pro nostra liberatione: & uocis expressione cōfitendo beneficia: & cum citara fidei trinitatis, spei, & caritatis, sine quib. mereri non possumus: & cū psalterio. 10. præceptorū, & cordarum. 10. articulorum, quia ex fide, & caritate formata operamur, et præcepta implemus: quę oīa quatuor sunt omnibus Christianis necessaria. Quintò colimus Christum cum tubis ductilibus predicationis, quod prędicatoribus, et doctoribus conuenit. Nam sicut tuba ęrea martello percussa extenditur, et ducitur uirtute, et mollificatione ignis, et postea oēs ad bellū excitat: ita lex euāgelica est igne purgata cerimonijs legis,

A & martello passionis Christi, et martirũ extensũ, quę oẽs gentes ad bellũ cõtra diabolũ, & mundũ cõcitauit, & ad ecclesiæ cãpũ cõgregauit. Sextò dicit, ꝙ psallemus in uoce tubæ corneæ, q: pastoribus, & prælatis ecclesiæ conuenit, qui in buccina pastorali oues suas uocant, & lupos arcent, & fugant a grege fidelium, & tanquam speculatores et custodes uigilant, et oues custodiunt, ut patet Eze. 33. Speculatorem posui te filij hominis &c. Et ideo sequitur.

Iubilate in conspectu regis domini, moueatur mare, & plenitudo eius orbis terrarum, & qui habitant in eo.

Flumina plaudent manu simul montes exultabũt a cõspectu domini, quoniã uenit iudicare terrã.

Vos apostoli, et prædicatores, & prælati psallite, et iubilate in tubis ductilibus, et uoce tubæ corneæ prædicationis, etc. Iubilate
B & plangite, et buccinnate in cõspectu regis Christi dñi qui uenit ad inuadendũ diabolũ armatus, & moueatᵃ mare huius mundi, & plenitudo eius. s. omnes insulæ. Et moueatᵃ totus orbis terrarum, et omnes qui habitant in eo. Quod totum impletum est in prædicatione apostolorum. Nam tuba Pauli, et cæterorum apostolorũ totum orbẽ concitauit. Vnde non solum insulæ maris, & populi terræ, sed ẽt flumina. i. habitantes in ripis fluminum. s. Nili, & Eufratis, & Gangis, & Tanais plauserũt manu, & ingẽti societate, & simul montes. i. habitantes in montib. Aetiopiæ, & Atlantis, & Caucasi, & Veseni &c. exultauerunt a conspectu domini quando uenit ad iudicandum terram iudicio discretionis, & uocationis, & electionis ad fidẽ, & nõ solũ
C hoc impletum fuit literaliter, sed etiam spiritualiter, nã flumina fontis baptismi plauserunt cũ in Iordane carnẽ Christi tetigerũt, in cuius contactu oẽs aquæ uirtutẽ regnatiua receperunt, & mõtes. i. apostoli, & doctores exultauerũt, cũ altitudinẽ, & ꝓfunditatẽ intelligentiæ diuinorũ misteriorũ acceperunt, & ad culmẽ diuinorũ secretorum cõscenderunt. Sed quia non solũ Christus fuit constitutus iudex discretionis in primo aduentu, sed etiam expectatur iudex uniuersalis in secundo aduentu, ideo sequitur.

Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populus in æquitate.

Iudicabit orbem terrarum in iustitia. i. secundum legem euangelicam, quã mũdo tradidit, quæ præcipit omnem iustitiam, & populos in æquitate, tribuendo unicuique sm opera sua. Nam sicut in primo aduẽtu venit D iudicare terram in misericordia, in qua nulla erit iustitia, nec ęquitas ex parte nostri: quia non ex operibus quæ fecimus nos, sed secundum misericordiã suam saluos nos fecit: sic in die iudicii iudicabit populos in æquitate in nobis reperta, quia tunc vnusquisque iudicabitur secundum merita propria. Et nota, ꝙ iste ps. cum duobus præcedentib. recitantur in officio beatæ uirginis Mariæ, & bene merito. Nam ipsa fuit prima, q̃ cãtauit canticum nouum, & professa est Xpm, & legem euangelicam, & annunciauit Christum in carne, cum cecinit illud canticũ: Magnificat, anima mea dominum, vt patet ibidem. Et etiam quia iste rex, & dominus qui uenit in mundum in forma humana, ex ipsa virgine carnem assumpsit. E

PSALMVS XCIII.

Dominus regnauit, irascantur populi, qui sedes super Cherubin moueatur terra.

Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos.

Licet nullus titulus præponatur huic ps. tamen credendum est, ꝙ iste psal. est de illis quos fecit Dauid ad confitendum, & laudandum dominum in templo, & tabernaculo, sicut dictũ est ps. nonagesimo quinto. In quo Dauid duo facit. Nam primo inuitat principaliter Iudæos ad cultum, & obedientiã regis Chri in suo aduẽtu. Secũdo adducit exẽplũ antiquorũ patrũ, vt Iudæos magis cõfirmet ĩ fide. Dicit ergo ad primũ. Dñs regnauit irascantur populi. i. qñ dñs Iesus Christus post resurrectionem suam incepit regnare in cęlo, & in terra, tunc omnes populi nõ F solummodo gentiles, sed Iudæorum irascentur: & mouebuntur, maxime Iudæi qui eum crucifixerunt, qui putabant eum penitus extinctum, & defectum timebunt, & trement, & terrificabuntur. Et conuersus ꝓpheta ad Chrm dicit. O Christe, qui sedes sup cherubin ad dexteram patris, & adeptus est dominiũ super oẽs potestates angelicas, fac vt ad prædicationem apostolorum moueatur tota terra, & totus populus gentilis. Vñ nota ꝙ arca domini sedebat super duo cherubin: ad denotãdum, ꝙ filius Dei debebat sedere in humanitate. s. super animam, & corpus, & debebat sedere super duo testamẽta scilicet uetus, & nouum, & super duos populos scilicet gẽtilem, & iudaicum, & super duas intellectuales

A lectuales naturas in cęlo.s.humanā,& angelicā.Et sub tali figura, Deus pcepit Moysi, ut poneret arcā super duo cherubin, q̄ pprie significabat misteriū incarnationis & dominium,& regnum Christi. Vnde Dauid iā inuocat Christum sedentem super duo cherubin. Quasi dicat. O Christe sicut quando arca domini sedentis super duo cherubin ducebatur per desertum, & intrauit totam terram promissionis, tota terra mota est a facie dñi:ita in aduentu tuo moueatur a facie tua,q̄m tu es dñs magnus in Siō,& excelsus sup oēs populos. Ista pphetia fuit ɔpleta nō solummodo in prædicatione Christi,q̄m tota Iudæa,& terra promissionis fuit mota ad p̄dicationem Christi,& eius miracula, vt patet per totum discursum euangelicum, sed etiā fuit mota tota terra in eius resurrectione: B quia terræmotus factus est magnus quando Christus resurrexit. Et ēt fuit mota tota Hierusalē in die pentecostes:quia prædicatione Petri, & aliorum apostolorū conuersi sunt in illa die quasi quatuor millia, vt patet Act. 2. Et exinde processerunt apostoli p vniuersum mundum,& commouerunt totam terrā, & totum populum gentilem domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Et ideo sequitur.

Confiteantur nomini tuo magno quoniā terribile, & sanctum est: & honor regis iudicium diligit.

Tu parasti directiones:iudicium, & iustitiam in Iacob tu fecisti.

O Christe, cōfiteantur omnes gentiles nomine tuo magno, quod est Iesus. Q̄m sanctū est:i quo diabolus victus est, & principes huius mundi eiectus est foras. cui colla subiecerunt oēs reges terræ:in quo tot mirabilia,& C prodigia facta sunt. Et ideo terribile est contra diabolum,& oēs inimicos,& sanctum est apud fideles. Et ideo quia nomen tuum sanctum est debetur ipsi honor,& latria:& quia terribile est, est timendum, & tremendum: quia tradita est tibi potestas in cęlo,& in terra:& iō honor talis regis diligit, & requirit iudiciū,& meretur habere iudiciariā potestatē:quia tu Christe, parasti directiones.i. vias humanas direxisti dando regulas,& leges,& præcepta, & consilia humanæ vitæ directiua in lege euāgelica. Et tu fecisti iudiciū,& iustitiā in Iacob.i. in tota Christiana religione, q̄ regnum Iacob dicitur. Nā in lege euangelica præcipitur omnis iustitia, & omne iudiciū. Iustitia.n.dicit habitū, & iudiciū dicit actū, & effectū iustitiæ. Iustitiam.n. fecisti cum dixisti in lege euangelica. Diligite inimicos D vestros, benefacite his, qui oderunt uos &c. Iudiciū aūt fecisti, cum dixisti adulteræ:nec ego te condemnabo, amplius iam noli peccare. Et dixisti Pharisęis, qui sine peccato est vestrum, in eam primum mittat lapidem. Et sic de multis aliis iudiciis quæ fecisti in lege euangelica ad nostram doctrinam.

Exaltate dominum Deum nostrum & adorate scabellum pedum eius: quoniam sanctum est.

Post quā superius inuitauit omnes ad obedientiam,& recipiendam legem magni regis Xp̄i nūc in hac secunda parte inuitat omnes nationes, principaliter autem Iudæos ad cultum,& latriam. Vñ dicit. O vos Iudæi, quibus Deus dedit legem ueterem, & per tot tpa adorastis Deum sedentem super cherubin in tabernaculo, & templo, in quo finaliter sedebat, exaltate Chr̄m dominū Deū E nostrum, & adorate scabellum pedum eius .i. eius humanitatem, q̄m sanctum est. Nam sicut ante sedebat ī illa arca super cherubin, nunc sedet filius Dei in illa humanitate quā assumpsit in vnitate suppositi. Et iam sedet ad dexteram patris, & adeptus est regnum vl'e. Et sic non solum adoretis eius diuinitatem seorsum, sed ēt ipsius humanitatē, quę est uerbo personaliter coniuncta, quæ dicit scabellum eius. q. d. Adorate eum simul cum humanitate, in qua sedet tanquam rex in solio uel scabello: quia talis humanitas est sancta, quia uerbo personaliter coniuncta. Nā Christus inquantum homo est caput ecclesiæ, & principium,& fons omnium donorū, & gratiarum, a quo deriuantur in omnia mēbra sua. & ideo quia talis humanitas fuit instrumentum passionis, per quam Christus F meruit pro omnibus, ideo simul cū Dei vnitate debetur ipsi vna adoratio, & vna latria rōne verbi vniti. Et ideo licet videatis ipsū hominem, non dubitetis ipsum adorare, & exaltare quoniam uerus Deus est, & est ille idem Deus qui eduxit Israel de Ægypto, & traduxit ipsum p mare rubrum &c. Itē adorate crucem, quæ est scabellum pedum eius, in qua sedit clauis affixus,& triumphauit de diabolo. q. d. sicut adoratis ipsum incarnatum, ita adorate eum crucifixum.

Moyses, & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius.

Inuocabant dominum, & ipse exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos.

A *Custodiebant testimonia eius, & præceptum quod dedit illis.*

Domine Deus noster tu exaudiebas eos: Deus tu propitius fuisti eis: & ulciscens in omnes adinuentiones eorum.

Dauid ppheta in hoc loco vult remouere dubiũ a Iudęis:& cõfirmare eos in fide. ut recipiant Christum in aduentu suo: & tribuãt ipsi latriã,& honores diuinos. Nam possent dicere Iudæi: Deus præcepit nobis in lege Deutoro. 6. Dominum Deum tuum adorabis,& illi soli seruies: quomodo ergo tu Dauid dicis, ꝙ adoremus,& exaltemus Christũ in suo aduentu? Ad hoc respondet, ꝙ nõ dubitent. Nã licet sit homo, tñ ipse est etiam verus Deus incarnatus,& humanatus. Et est illemet Deus, qui locutus est Moisi in mari rubro:& eduxit Israel de Aegipto: quẽ Moises, B & Aaron adorauerunt. Et cui Moises,& Aaron,& Samuel sacrificio obtulerũt,& q dedit legem Moisi in monte Sinai:& qui loquebatur Moisi,& Aarõ de tabernaculo. Et iõ illemet Iesus q uenit in carnẽ; & dedit legẽ euangelicã: est illemet Deus, qui dedit legẽ Moisi:& creauit mundũ: quia Iesus Christus heri,& hodie,& ipse est in sæcula. Et sic est uere adorandus,& timendus. & hoc est qđ dicit hic Dauid: unde ait. O Iudæi non dubitetis, nec timeatis adorare Christum cum uenerit in carnẽ quia licet uideatis ipsum hominẽ: tñ ipse est uerus Deus quẽ adorauerũt patres vestri in ue. test. Nam Moises,& Aarõ in sacerdotibus eius;& Samuel inter eos, q inuocant,& inuocabant nomen eius. q. d. ꝙ Christus & ille Deus quem Moises,& Aarõ, C & Samuel inuocauerunt in ueteri testamento,& adoruerunt. Nã isti tres cum omnibus alijs sacerdotibus iam inuocabãt Christum dominum in tabernaculo, & ipse Christus iam exaudiebat eos de tabernaculo, & iam loquebatur ad Moisen,& Aaron in columna nubis. Ad cuius maiorem intelligentiam est aduertendum sicut dictum est in ꝓlogo, & psal. 8.& 102. & 117. ꝙ Iesus Christus est nomen Dei non solum sono literarum, sed etiã realiter. Nam primo in hebręo scribitur eisdem quatuor literis. s. ioth. he. vau. he. quæ reddunt hoc nomẽ iohersua in Hebræo. qđ est Iesus,& saluator latine. Et sic hoc nomẽ Iesus est nomẽ Dei Adonai, qđ oẽs patriarchæ,& prophetæ inuocabãt in ueteri testõ, & expectabãt ad saluandum, ut patet per totum discursum legis,& prophetarum. Item ibi probatum est qualiter verbum incarnatũ D est realiter nomen Dei notificans mundo quatuor perfectiones Dei. s. omnipotentiã: & sapientiã,& misericordiã, & iustitiã. Et per consequens Iesus saluator noster est illud nomen Dei quod quatuor literis scribebatur in lege: quod oẽs expectabant vt saluaret eos. Et Moyses,& Aaron,& Samuel offerebant sua sacrificia in signũ fœderis: & sub protestatione Christi futuri inuocãdo ipsum tanquã nomen dñi. Ergo iam inuocabant Iesum Christum, qui est nomen dñi: vt veniret ad saluandum eos: & ad inuocationẽ huius nominis Moises fecit oĩa miracula. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu, dicit: Moisẽs, & Aaron in sacerdotibus eius,& Samuel inter eos qui inuocabant nomen eius, est qđ Iesus,& qui loquebatur ad eos per desertũ. Nã ille Deus, qui ibat per illam columnã nubis, E postea fuit incarnatus in columna humanitatis. Et sicut ducebat illum populum per desertum dirigendo in terram promissionis latens in illa nube, ita postea latens in humanitate direxit populũ Christianum per legẽ euangelicam in patriã cœlestem. Et ideo sequitur, ꝙ illi tres custodiebant testimonia eius,& præceptũ qđ dedit illis. Ad cuius euidentiã est notandũ, ꝙ ꝓpheta cõueniẽter adducit hos tres sacerdotes,& duces principales ve. test. in testimoniũ,& confirmationẽ latriæ Chři q a maxime fuerunt figura eius. vñ legitur in Exodo,& Leuitico. ꝙ Deus præcepit Moisi vt fabricaret arcã,& tabernaculum fm exemplar sibi datũ,& dedit ipsi legẽ sacrificiorũ,& holocaustorũ,& oblationum: in quibus figurabatur passio Christi,& eius latria. Et sic Moises fecit tabernaculũ,& arcã, F & promulgauit legẽ tanquã legislator. Sed Aaron tanquã sacerdos obtulit oblationes, & holocausta,& sacrificia. Ideo Chřs fuit figuratus in Moise inquantum fabricauit tabernaculũ. s. ecclesiã,& promulgauit legem: & fuit figuratus in Aaron inquantum seipsũ obtulit, vt uerum sacrificium in ara crucis: quia ipse fuit ibi sacerdos,& hostia,& sacrificiũ. Itẽ fuit figuratus in Samuel, inquantũ repudiata sinagoga transtulit sacerdotiũ in ecclesiam,& etiã repudiatis omnibus cerimonijs,& sacrificijs legalibus transtulit veritatem illorum in seipsum: quia omnia, quæ in illis figurabãtur, in Christo sunt cõpleta. Ideo adueniente ueritate omnia illa cessarunt. Et non solum sacerdotium translatum est:

A est: sed etiã tota lex vetus in euangel.cã: q a translato sacerdotio necesse fuit vt legis trãslatio fieret, vt dictum est psal. 77. Ideo ꝓpheta Dauid hos tres maxime adduxit in testimonium regni, & sacerdotij, & legis Christi eò ꝙ in spiritu prænouerũt Christum futurum: & iam ipsi sacrificia in figura obtulerunt: tanquã vero Deo, & redẽptori, & sub tali fide Christi futuri saluati sunt, vt fuit demonstratum in prologo. Ideo dicit ꝓpheta. O uos Iudęi licet uideatis Christum verum hominẽ nõ dubitetis adorare eum: quoniam Deus, & homo est. Ideo adorate scabellũ pedũ eius. i. humanitatẽ simul cũ verbo: eo modo quo dictũ est. Nã Moyses, & Aaron in sacerdotib. eius: & Samuel inter eos fuerunt testes eius: quia inuocabant nomen eius omnes tres Christum figurãtes. q. d. ꝙ iam tunc
B inuocabant nomen eius: quia omnia sacrificia, & oblationes offerebãt in nomine eius: & illũ desiderabant ut saluatorem, & redẽptorem, uenturum ad liberãdũ genus humanum. Et ipse iam tunc exaudiebat eos quando in columna nubis loquebatur ad eos. Nam sicut ille Angelus latens in nube ducebat eos, & defendebat a periculis, & dirigebat eos ꝑ uiam, & finaliter introduxit eos in terrã promissionis. ita per hoc prę uiderũt in spiritu, qualiter Christus incarnatus debebat dirigere genus humanũ per legẽ euãgelicam, et introducere in regnũ cęlorũ. ergo iam tunc exaudiebat eos in figura, et illi iã custodiebant testimonia eius in figura, et ꝓceptũ quod dedit illis. Nam licèt corporaliter offerrẽt illa sacrificia, et literaliter obseruarent cerimonias le. ue. tñ mẽtaliter crede
C bãt mysteriũ incarnationis, et aduẽtus Christi. et iõ propheta conuertitur ad Christũ apostrophando, dicens. O Chr̃e dñe Deus noster. tu iam tunc exaudiebas eos. i. totũ populu in afflictione clamantẽ: qñ de captiuitate eduxisti, et propitius fuisti eis a multis periculis liberãdo, et etiã fuisti ulciscẽs, et uindicator in oẽs. i. contra oẽs inuẽtiones, et pc̃tã eorũ eos puniendo, quãdo fuerũt rebelles, et voluerunt retrocedere in Ægyptum, q a nullus eorum intrauit terrã ꝓmissionis: nisi Caleph, & Iosue. & sic de cæteris punitionib.

Exaltate dominũ Deum nostrũ, & adorate in mõte sancto eius, quoniã sanctus dominus Deus noster.

Cõcludit ergo ꝓpheta. & exortatur, & inuitat omnes ad recipiẽdum Christum, & legẽ, & cultum eius, dicens. Exaltate, & magnificate Christum dñum Deũ nostrum in cõ- D fessione laudis: & vt ꝑfectus sit cultus, & latria adorate eũ in monte sancto eius. i. in humanitate assumpta, quæ dr̃ mõs Dei mõs pinguis: & mõs, in quo verbũ Dei habitat ꝑ vnionẽ personalẽ: in quo mõte tota superædificatur ecclesia: qui est lapis abscisus a mõte sine manibus. Et etiã adorate eum in monte sancto eius. i. in ecclesia, quæ dicitur mõs sanctus, & mons pinguis, & mõs coagulatus: in qua Christus habitat per gratiam in unitate mystica tanquã caput. ut dictũ est psal. 67. Et adorate eum in mõte sancto eius. i. in sacramento altaris. Altare aũt mons dicitur: eò ꝙ altè est eleuatũ, & in ecclesia adoratur. ergo primò Deus siue Christus adoratur in mõte sancto eius. i. in cœlo simul cũ patre, & spiritu sancto, in vna substantia, & essentia. Secundò in humanitate per unitatem suppositi. Tertiò ĩ sacramẽto eucaristiæ per vnitatẽ E sacramenti. Quarto in tota ecclesia tãquàm rex in atrio, & caput in corpore, & in anima uniuscuiusq; tanquã in tabernaculo per gratiã. Et adorate eum in monte sc̃tõ crucis: ad quẽ ascẽdit ad redimendũ nos. Vnũquodq; ergo istorũ dicitur mõs, in quo Chr̃s inhabitet. Qm̃ in vnoquoq; istorũ est Christus sanctus dñs Deus noster. ideo dẽtur ipsi latria.

PSALMVS XCIX.

IVbilate Deo omnis terra, seruite domino in letitia.

Introite in conspectu eius, in exultatione.

Titulus, psal. Dauid ad confitendũ siue ad laudandũ dñm. Ex isto titulo apparet, ꝙ iste psal. est de illis quos fecit Dauid appropriatos ad laudandum, & confitẽdum, ut patet 2. Paraly. 7. ca. in quo psalmo inuitabat Dauid F illũ statum ecclesiæ ad sacrificia figuralia, & hostias, & ablationes. vnde tunc cantabatur psal. iste in oblatione hostiæ pacificæ in figura Christi futuri, quia ĩ ara crucis semel erat offerẽdus: & per sanguinẽ suũ nos erat Deo patri pacificaturus, & recõciliaturus. ad Colo. 1. De cuius hostiæ pacificæ oblatione habetur Leui. 7. Vnde quia Christus semel se obtulit Deo patri tanquàm hostiã pacificã, iõ ex eius præcepto in memoriam illius nos quotidie eandẽ hostiã in ecclesia sacramẽtaliter, & realiter offerimus cum eucaristiã celebramus. Hoc ergo præuidẽs in spũ dicit in hoc psal Iubilate Deo omnis terra. i. tota ecclesia ex Iudæis, & gentilibus nõ solũ in Hierusalem, sed ĩ omnib. terris, & per totũ orbẽ

congregata

A congregata. Et seruite domino Iesu Christo in lætitia.i.cultum latriæ ei cũ iubilo laudis & lętitia cordis, & deuotione exhibete, & ꝓbete, quia latria est quædã seruitus cũ iubilo & deuotione cordis: quæ soli Deo debetur. Sed qa talis latria siue sacrificiũ nõ debet fieri, nisi in ecclesia Deo deputata, iõ ait. Introite in conspectu eius in exultatione.i.introite in ecclesiã, ubi est, & cõtẽplatur Deus, & habitat tanq̃ in ꝓprio tabernaculo sibi ad sacrificium deputato, & hoc facere ĩ exultatione, & animi deuotione. Sed quia tale sacrificiũ nõ solũ fit in tẽplo materiali. sed ẽt in tẽplo Dei spirituali, q̃ est cõsciẽtia nr̃a, in qua offerimus sacrificium laudis, et uota nostra, .s. spiritũ cõtribulatũ, et cor cõtritũ, et humiliatum. Iõ non solũ præcepit nos introire in tẽplũ materiale: sed etiã ĩ spũale.s. ut recolli B gamus nos in cõscientia nostra, et ibi offeramus orõnes, et nostra uota, ut patet Matt.6. Tu aũt cũ oraueris intra in cubiculum tuũ.

Scitote quoniam dominus ipse est Deus: ipse fecit nos, & non ipsi nos.

Populus eius, & oues pascuæ eius: introite portas eius in confessione, atria eius in hymnis: confitemini illi.

In hac secũda parte reddit causam quare debemus latriã Christo exhibere. Vnde est aduertẽdũ, ꝙ latria est seruitus, & cultus soli Deo debitus ratione summi dñij, & bonitatis, & potestatis. Et ideo fit triplici honore. s. oblatione, rõne summi dñij, & ꝓstratione, rõne summæ potestatis: quia ex nihilo nos creauit; & cõfeßione laudis, ratione summæ bonitatis, & propter beneficia recepta. Et iõ omnia ista tria ex parte Christi explicat hic. C qa est Deus creator, & dñs, & bñfactor: qa redẽptor: ideo tria debemus ipsi exhibere in vera latria. s. adorationẽ, laudẽ, & oblationẽ. Dicit ergo. Bene debetis seruire Christo in lætitia latria seruitute. Qm̃ scitote qm̃ ipse est uerus Deus, licet appareat in humanitate, ideo hẽt uniuersale dñium, & ipse fecit, & creauit nos. Et nos ipsi nõ creauimus, nec fecimus nos ipsos. Ex quo patet ꝙ in Christo est summa potestas, iõ debetur ei adoratio. Ideo subdit. O uos fideles qui estis populus eius per redemptionem, & spiritualẽ electionem: & cepistis caracterem baptismi, & cõfigurationis eius: & qui estis oues pascuæ eius per pascua ecclesiasticorum sacramẽtorum. Ex quo apparẽt beneficia uobis exhibita: ideo tenemini ipsi exhibere laudes, & oblationes cũ adoratione ut sit perfecta latria. D Introite ergo portas eius exteriores, sed usque in atria eius. i. usq; ad penetralia cõsciẽntiæ uestræ. Nã qui offert Deo apparẽter sine deuotione, et ad portas manet. Sed q̃ offert eum summa deuotione, et cõtritione, et mũditia, ille talis intrat in atria, quia offert sacrificium in spiritu humiliato, et in animo contrito. Ideo sequitur, in himnis, et cãticis laudis confitemini illi confitendo beneficia uobis exhibita. s. incarnationis passionis, et resurrectionis etc. Ideo sequitur.

Laudate nomen eius quoniam suauis est dominus, in æternum misericordia eius, & vsque in generatione, & generationem ueritas eius.

Laudate nomen eius, quod est saluator. i. narrate omnia beneficia nostræ redemptionis, & salutis, & gratias agite ꝓ beneficijs receptis. Qm̃ dñs Iesus suauis est. Nã sicut fuit E benignus ad patiẽdum pro uobis: ita est misericors ad parcendũ peccatoribus. Ideo sequitur. Qm̃ in æternũ misericordia eius, & nunq̃ deficiet, nec obliuiscetur misereri semper, & parcere. & usq; in generatione, & generationẽ erit ueritas eius. Nã ille, qui dixit Petro: non dico tibi ut dimittas peccatori septies, sed septuagesies septies: & ille qui dicit. Venite ad me oẽs qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiã uos: nũq̃ mẽtietur, sed semper promissa sua seruabit: & nunquã deficiet a promisso. Ideo usq; in generatione, & generationẽ erit ueritas eius, & lex eius euangelica, quæ est ueritas eius, nunquã mentietur, sed semp erit uera. & sacramẽta eius ecclesiastica nũq̃ ꝑdẽt virtutẽ, dũ ĩ hoc mũdo erũt gñationes. ergo ĩ æternũ erit mĩa eius.

PSALMVS C. F

Misericordiam, & iudicium cantabo tibi domine.

Psallam, & intelligentiam in uia immaculata: quando uenies ad me.

Titulus, Psalmus Dauid. Ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit istũ psalmũ. De materia autẽ huius psalmi dicũt cõiter hebræi, ꝙ postquã Dauid fuit vnctus in regẽ super totum Israel uoluit ordinare domũ suã & regnũ, & dispo suit eã quadruplici ordine. Primò ordinauit ea quæ pertinẽt ad cultũ diuinum. Et sic tendit tabernaculũ iuxta domũ suam: & ampliauit cultũ diuinum, & ordinauit centũ cantores, & sacerdotes. ut patet 1 1. Regũ. 7. Secũdò ordinauit domũ suam quò ad personam propriã, qa se custodiuit a uitijs inquãtũ potuit.

A tuit. Tertio ordinauit ministros suos: & sic exterminauit, & eliminauit omnes uitios, & prauos de domo, & societate sua. Bonos vero, & virtuosos adunauit, & cōplexus est secum, & præposuit in ministerio domus suæ. Quarto autem quantum ad criminosos omnes interfecit, & puniuit. licet aliquos permiserit uiuere ne mouerēt seditionem, sicut patet Ioab. Sed in fine uitæ suæ cum uidit iā regnum suum firmum, & stabilitum: præcepit Salomoni, ut Ioab interficeret, & cæteros criminosos. Et sic cōmuniter hebræi exponunt literaliter istum ps. de quadruplici ordinatione, & dispositione domus Dauid. Vnde de ordinatione eorum quæ pertinent ad cultum diuinum dicitur. Misericordiam & iudicium cantabo tibi dñe &c. De dispōne autem psonæ ipsius Dauid dicitur. B Perambulabam in innocētia cordis mei &c. De expulsione prauorum dicitur. Non proponebā ante oculos meos rem iniustam. Et hoc per quatuor uersus. Et de acceptione bonorum ministrorū dicitur: Oculi mei ad fideles terræ &c. De punitione vero criminosorum dicitur. In matutino &c. Sed licet ista expositio literalis aliqualiter uideatur conueniēs, literæ & apparenter possit applicari: tamen non fuit ista prima intentio, & finalis pphetæ. Primo quia si sic præcisè iste psalmus exponatus & intelligatur, non vr̄ pertinere ad sacram scripturam: nec includeret aliquod sacramentum de Christo & ecclesia. Scđo, ꝙ ea quæ dicuntur principio, & in fine huius ps. non uidentur pertinere ad ipsum Dauid: nec ad dispositionem materialem, & tēporalem domus suæ. Nā primo dicit; mīam C & iudicium cantabo. mō clarum est, ꝙ ipse nullam misericordiam suam cantat hic: nec misericordia Dauid nec alicuius alterius sāctī meretur cantari in sacra scriptura nec in templo, sed solius Dei cui soli conuenit misereri ip, & parcere. Scđo pp hoc quod dicitur in fine. ī matutino interficiebam omnes peccatores terræ: quia pertinet ad diem iudicij: ut patebit. Quia Dauid nunq̄ interfecit oēs peccatores terræ. Et iō est dicendum, ꝙ Dauid non solum fabricauit tabernaculum, & disposuit in eo cultum diuinum: & similiter statuit ædificare templum secundū exēpla sibi traditum, & disposuit ordinem cantorum, & sacerdotum, & fecit psalmos appropriatos ad laudem Dei: in quib. prædicabantur omnia misteria Christi, & ecclesiæ,

D sed ēt ordinauit in eo sanctas ordinationes, prout significabāt ecclesiam Christi. In qua ēt præuidit dispositionem totius legis euangelicæ. Et ideo in hoc ps. cantat dispositionē legis euangelicæ: quæ per Christum erat dāda. Quæ quidem lex euangelica ordinat totam domum. i. ecclesiam Christi: & dirigit eam in suum finem vltimatum. Ad cuius euidentiam est notandum, ꝙ totus discursus legis Christi consistit in duobus, scilicet in misericordia, & iudicio. Nam misericordia regnat ab ascensione Christi usq; ad finē mundi; quia Christus iudicat per mīam oēs pœnitentes. Sed in fine iudicabit secundum iustitiam nostram. & iō tunc iam non erit tempus misericordiæ, sed iudicij. Et sic se habet in discursu uitæ cuiuslibet. Nam tota uita hominis dr̄ tempus misericordiæ: eo ꝙ habet locum pœnitentiæ: Iō iudicatur per mīam, E sed in morte. i. post mortem iam non est locus misericordiæ: sed iudicij: iō iudicaī vnusquisq; secundum iustitiam suam. Sed quia in prauis non inuenietur iustitia: sed iniustitia quia sine pœnitentia mortui sunt: iō secundum illam iudicabuntur. Ideo dicit propheta ps. 142. Exaudi me in tua iustitia: non in mea quia nulla est. Ideo sequitur. Et non intres in iudicium cum seruo tuo &c. Vnde in hoc sæculo Deus iudicat nos secundum iustitiam suam, quæ idem est quod misericordia: sed post mortem, & in iudicio iudicabit secundum iustitiam vniuscuiusque, sed nullus habet iustitiam de se nisi per mīam adeptus fuerit eam, & ex gratia: Iō praui condēnabūtur, scilicet impœnitentes. Et iō distinguitur duplex iudicium. s. iudicium discretionis: in quo Deus. i. Christus discernit bonos a malis per gratiam, & merita, & hoc iu- F dicat per mīam. Nam pœnitentib. continue indulget, & peccatores expectat ad pœnitētiam. Secūdum est iudicium examinationis: in quo Deus segregat bonos a malis per pœnam, & præmium: in quo iudicat Chrs s̄m iustitiam inuentam in homine. Primum iudicium durabit vsq; ad finem mundi in ecclesia, & durat in vnoquoq; per totum tps uitæ suæ. Secundum iudicium erit post finē mundi in nouissimo die generale oib. Et est vnicuiq; in fine huius uitæ. Ad primum iudiciū. uenict Xps in primo aduentu. Ad secundum iudicium ueniet in scđo cum potestate magna, & maiestate. & q̄a de isto duplici aduētu fit mētio ī sacra scriptura iō ē valde aduertendum.

A tendum, de quo istorum duorũ loquitur scriptura. Cum ergo lex euangelica sit regula, & dispositio toti⁹ uitæ nostræ, ut nos bonos efficiat, & Deo caros, & acceptos ad uitam æternam, in quatuor ergo consistit. Primo ꝑcipit diuinum cultum, cum dicit. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c. & præcipit oẽs articulos fidei, cum dicit. Si creditis in Deũ, in me credite. Et sic ꝑcipit spem, fidem, & caritatẽ, & latriã, & hoc quo ad Deum. Scđo præcipit oẽm innocentiam, & iustitiam, & puritatem. cũ dicit. Beati mũdo corde. Tertio prohibet omne uitiũ: & separat prauos a iustis in meritis: cum dicit. Discedite a me oẽs, qui operamini iniquitatẽ. Matth. 7. Quarto minatur perpetuam pęnã obstinatis in iudicio, cum dicit. Ite maledicti in ignem ęternum. Et ista quatuor continet lex euangelica, quæ docet quid agendũ: quid credendũ, quid petẽdũ, & quid fugiendũ. Dauid ergo in persona Christi prædicit in hoc ps. totam dispositionem legis, & domus ecclesiæ. Vnde quatuor facit. Primo dicit ea, quæ pertinẽt ad cultũ diuinum. Scđo ea, quæ pertinet ad perfectionẽ hominis in se. Tertio ea quæ pertinent ad alterũ in conuiuendo. Quarto comminat̃ finale iudicium ad pœnã præuaricatorum legis. 2. ibi. Perambulabã. 3. ibi. Non proponebã. 4. ibi. In matutino inter. Sed quia tota lex consistit in obseruantia, & pręmio eius, iõ reducitur ad misericordiã in hac uita, & ad iudicium in alia. iõ principaliter intendit hoc cantare, & narrare hic propheta. & non solum in persona sui incipit narrare, sed ẽt in persona Christi.

B

C Quantum ergo ad primum dicit Dauid in ꝑsona sui tanq̃ propheta, & in persona Christi tanquam legislator. misericordiam, & iudicium cãtabo tibi domine. i. in hoc psalmo cantabo totum tempus misericordiæ a prædicatione Christi usque ad finem mundi: in quo misericordia est, & locus pœnitentię, & misericordiæ, in quo lex euãgelica disposuit hominem ad gratiam, & meritum ꝑ bona opera. Primo erga Deũ per diuinũ cultũ. Scdo erga hominem seipsum in puritate, & innocentia conseruando. Tertio erga proximum iuste cum eo conuiuẽdo, quia hoc est uiuere secundum misericordiam Dei, & in tali uita mĩa Dei hẽt locũ. Et ẽt cantabo iudiciũ tibi dñe. i. finale iudiciũ non solum totius mundi, sed ẽt vniuscuiusq; hominis in fine uitæ suæ. & dicit propheta, quã quidẽ misericordiã, & iudiciũ psallã operando, & ꝑdicando, & intelligam discernendo quando uenies ad me, primo in carnem, secundo ad iudicium. Nam in primo aduentu quãdo uenies ad iudiciũ misericordiæ discretiõis dabis nobis intelligentiam legis, ut secundum legem euangelicam operemur. Nam psallere est 10. præcepta obseruare. & operari ẽm ea. Et non solum intelligã in primo aduentu legem ad operandum, sed in secundo aduẽtu intelligam præmium, & iudicium vnicuicuiq;, iuxta merita, tributum. Nam in primo aduentu uenit ad dandum mĩam, & legem & regimen uitæ. In secundo uero ueniet ad tribuendũ præmiũ ẽm merita vnicuiq;: & in his tribus, scilicet cantare psallere, & intelligere, potest intelligi totus cultus diuinus Deo debitus, qui consistit in confessione laudis, & deuotione, & sacrificio, & oblatione spirituali, ex spiritu cõtribulato: & corde cõtrito, & humiliato. Et ideo dicit. In via immaculata. q. d. Ego cantabo misericordiam, qñ tu Christe uenies ad me in primo aduentu in via immaculata, & in lege euangelica. Et cantabo iudicium in secundo aduentu. E

Perambulabam in innocentia cordis mei: in medio domus meæ.

Non proponebam ante oculos meos rem iniustã: facientes præuaricationes odiui.

Hic narrat ea, quæ ꝑcipit lex homini, quo ad seipsum. Et loquitur hic Dauid in ꝑsona Christi, qui cœpit facere, & docere, cuius uita fuit nobis lex, & doctrina. Et dicit. Perambulabam in innocẽtia cordis mei: in medio domus meæ. ideo sicut ego dixi totam uitã meam cum innocentia, & puritate non solũ operis, sed etiam cordis. & seruaui me ab oĩ peccato, & iniustitia in medio domus meę, quæ est ecclesia, et in medio discipulorum meorum: ita præcipio in lege euangelica oĩbus fidelib. Christianis, ut perambulẽt in ecclesia, & uita huius mundi in puritate innocentiã, iustitia, & munditia, non solũ operis, sed ẽt cordis, q̃a lex euangelica non solũ iustificata opera, sed corda, & affectum. ut patet Mat. 5. Nam tota iustificatio hominis stat in innocẽtia cordis, & affectu caritatis principaliter: & ex consequenti in effectu. Vnde sequitur. Non proponebã añ oculos meos rẽ iniustam. i. nunquam rem iniustam agere ꝓposui, nec ex consequenti egi. imo faciẽtes ꝑuaricationes. i. opera prauorũ odiui: homines ãt præuaricãtes perfecto odio odiui: q̃a F

corum

A eorum conuersionem extincto in eis pecca to desideraui. Et sic nō adhæsit mihi cor prauum: sed innocens, & rectum.

Non adhæsit mihi cor prauum: declinatum a me malignum non cognoscebam.

Detrahentem secreto proximo suo hunc persequebar.

Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam.

Ponitur tertia pars legis euangelicæ, quę pertinet ad cōuersationem proximi. Vñ est aduertendum secundum Aristotelē 5. Æthicorū, ꝙ hæc drīa est inter iustitiam, & alias particulares uirtutes. Nam oēs aliæ uirtutes faciunt hominem perfectum, & bonum uirum, eo ꝙ sunt hominis ad seipsum. Sed iustitia est ad alterum, ut in distributionib. & commutationib. & conuiuitur cum aliis, & B sic præcipit omnem actum iustitiæ erga proximum, & prohibet omnem iniustitiam, & iniuriam proximi, & hoc præcepit lex euangelica. Et quia primo incepit Iesus facere, & docere: iō ait. Non adhæsit mihi cor prauū, i. nolui in societate mea hominem habentem cor prauum, & iniustum. Sed contra, qa Christus habuit Iudam hominem prauum in societate sua. Ad hoc respondetur, ꝙ licet fuerit Iudas in societate corporali Chri: tñ non in spirituali, quia licet corporaliter esset propę tamen non spiritualiter: imo erat longe, quia non erat Christo carus & acceptus licet permitteret eum in societate manere, ut mysterium passionis impleretur. Iō sequitur. Declinantem a me. i. hominem malignum declinantem a uoluntate mea, & lege, & doctrina hunc non cognoscebam co-C gnitione approbationis, cum tales habeam reprobatos. Quia maledicti, qui declinant a mandatis tuis. Item ego persequebar detrahentem proximo suo in secreto, & absentia, nec ego edebam cum oculo superbo, & insatiabili. i. cū homine superbo, & auaro. Octo ergo conditiones excludit Christus a societate sua. i. ab hæreditate, & gratia, & merito & gloria. s. iniustos, præuaricatores legis, prauos corde. s. malitiosos, uel hypocritas, & rebelles a uolūtate Christi, & detractores proximorum, & superbos, & auaros.

Oculi mei ad fideles terræ ut sedeant mecum, ambulans in uia immaculata hic mihi ministrabat.

Non habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam: qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorum meorum.

Ex opposito diligit fideles, & immaculatos & mundos, & puros: quia omne simile diligit simile: quia pares cum parib. facillime coniungūtur. Cum ergo Christus sit iustus, & innocens, & purus, ut dictum est: ergo diligit iustos, & puros, & hanc puritatem, & caritatem, & fidelitatem docet in lege euangelica exemplo, & doctrina. Iō dicit: oculi mei, s. oculi caritatis, & acceptationis sēper sunt propinqui ad fideles terræ, ut tales sedeant me in regno, & mensa mea: & ambulās in uia immaculata, hic mihi ministrabat: q. d. ille est uere minister, & discipulus, & seruus meus, q ambulat in uia īmaculata, & pura: quia superbus, & qui facit superbiam non habitabit in medio domus meæ, s. huius ecclesiæ per gratiam, nec alterius ꝑ gloriam. Hoc idem habetur ps. 14. per totum, s. Domine quis habitabit in tabernaculo &c. E Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam &c. per totum: quia ille psalmus est similis isti. hoc idem patet per totum discursum euangelicum. Ideo dicit Christus. Ioan. 12. Qui mihi ministrat me sequatur.

In matutino interficiebam omnes peccatores terræ: ut disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.

Postquam descripsit dispositionem legis euangelicæ per totum discursum huius uitę quæ iudicat per misericordiā: hic describit statum finis ipsius legis, quæ iudicat per iustitiam. ideo dicitur status iudicij, sicut primus status dicitur status miæ. Sicut prius ꝑmisit cantare miam, & iudicium, postquam cantauit misericordiam, nunc cantat & prædicit iudicium, & dicit in matutino, idest in F die iudicii qui dicitur matutinum, eo ꝙ oīa erunt manifesta, quæ hic fuerunt occulta. Et iō quo ad hoc totus discursus huius uitæ dicitur nox, eo ꝙ corda hominum sunt occulta, & hypocritæ, & heretici ignoti habitāt inter fideles, & iustos, & non cognoscunt. Sed illa die omnia scelera eorum erunt manifesta in lumine claritatis Christi, ideo dicit. In matutino interficiebā. i. interficiā omnes pctōres terræ. i. terrenos, & obstinatos. Interficiā dico morte perpetua, & spūali, taliter vt disperderē, & disperdam omnes operantes iniquitatem de ciuitate Dei cœlesti, cū dicā. Discedite a me, & ite maledicti i ignē æternū &c. Totus ergo iste psalmus potest exponi de Dauid literaliter, qualiter dispōsuit domum suam, & regnum postquam fuit genera-

A generaliter vnctus in regē. Moraliter etiā, & doctrinaliter pt exponi, & docet qualiter qlibet rex debet disponere domum suam, & regnum: & quō se debet habere erga Deū in religione: & quomodo octo genera hominum supradicta debet a se, & a domo sua, & societate secludere: & quos debet amplecti, & quomodo reos, & criminosos debet punire, & priuare. Allegoricè autem exponitur de Christo: immo ut uerius dicam literaliter: & de eius legē, & regno ut dictum est. Ex toto isto psalmo possunt recolligi quatuor conclusiones siue doctrinæ.

Prima conclusio, ꝙ Dauid in hoc psalmo cantat misericordiā, quam Christus fecit generi humano in primo aduentu, & iudiciū quod faciet in secundo. Vel potest dici ꝙ cātat misericordiam, quam lex euangelica ꝓmittit bonis: & iudiciū qđ cōminatˀ prauis.

B Scđa conclusio, & doctrina, ꝙ octo genera prauorum exclusit, & docet Christus excludere a societate nostra. s. iniustos, & præuaricatores legis: & prauos corde, & hipocritas, & rebelles cōtra Deum: & detractores, superbos, & auaros.

Tertia ꝯclusio, ꝙ Christus dilexit iustos, & mundos corde, & innocentes, & fideles, & hos pręcepit diligi in lege euangelica.

Quarta conclusio, ꝙ Christus interficiet omnes peccatores impœnitentes, in mortē, & pœnam perpetuam destinando, & cœlesti hæreditate priuando. Vnde moraliter docet Dauid ista quatuor esse seruanda in domo cuiuslibet regis, & principis. Quia primo debet seruare misericordiam bonis, & corrigibilib. & iudicium incorrigibilib. Et debet seruare iustitiam cum misericordia.

C Secundo debet abijcere de domo sua supradicta octo genera prauorum. Tertio debet amplecti, & eligere iustos, & mundos ad regimen regni. Quarto debet interficere obstinatos: incorrigibiles, humicidas, & latrones.

PSALMVS CI.

Domine exaudi orationem meam: & clamor meus ad te ueniat.

Non auertas faciem tuam a me in quacunq; die tribulor inclina ad me aurem tuam.

In quacunque die inuocauero te: uelociter exaudi me.

Titulus, Oratio pauperis cū anxiaretˀ, & coram dn̄o effūdit eloquium uel precē suā. Ad cuius intelligentiam est notandum fm apostolum primæ ad Corinth. 15. ꝙ duplex est Adam. s. primus, & secūdus. Primus Adā D factus est in aīam uiuentē. Nouissimus Adā in spiritum uiuificantem. Primus hō de terra terrenus. Scđs de cœlo cœlestis. Qualis terrenus, tales terreni. Qualis cœlestis tales & cœlestes. ergo sicut portauimus imaginē terreni: portamus, & imaginē cœlestis. Ex his hēt apostolus, ꝙ isti duo Adā sunt principia omnium hominū. Nam primus est principium, & caput omnium hominum inquantum sunt terreni, & peccatores, & portant imaginem, et uestigium peccati, et pœnam eius. Scđs Adam. s. Christus est principium omnium hominū spiritualium, et cœlestiū, inquantum portant imaginem Christi. s. vt sunt regenerati per baptismum, et portant caracterē Christi: et sunt effecti participes passionis eius, et resurrectionis. Ex quo patet ꝙ an aduentum Christi: et anteq̄ reciperemus baptismum oēs portauimus imaginem E et caracterem primi Adam. s. culpā originalem in aīa, et fomitem, et pœnalitates in carne. Sed post baptismum portamus imaginē et caracterē Christi in anima, remoto, et expulso peccato, licet maneat uestigiū in carne ad exercitiū et signū. Ergo quicquid terrenum manet in nobis habemus ab Adam, et quicquid cęleste habemus a Christo. Sed unde traxerit Adam talem imaginem, et miseriam animæ, & corporis narrat Christus Lucæ 10. in parabola illius qui uoluit descēdere ab Hierusalem in Hierico, et incidit in latrones, qui expoliauerunt eum, et percusserunt, et plagis affectū relinquerunt etc. Ex quo patet ꝙ iste primus Adam diues, et felix creatus est, et dominus oīum inferiorū, ut patet Gen. 1. et 2. Sed uoluit descēdere ab F Hierusalem in Hierico, idest declinare a diuino præcepto, et sequi consilium *serpentis*. ideo incidit in latrones, et in potestatem diaboli: qui ipsum expoliauit omnibus gratuitis, et iustitia, et eiectus est a paradiso, & pdidit omnia bona corporis, et animæ: et bona exteriora, scilicet dominium, et domicilium illius felicis ciuitatis. Et ultra hoc fuit percussus, et plagatus in anima originali culpa, et actuali: & fuit plagatus ī carne morbo fomitis, et seminis peccati, et oīum pęnalitatum. Et ista imago, et plaga fuit impressa in aīa et corpore ipsius Adā. Quam imaginē transtulit in oēs posteros per generationem libidinosam. Et sic oēs portauimus eius imaginē in aīa ante baptismum: et portamus nunc uestigium

A ftigiũ in carne. Sed post baptismũ portamus imaginẽ Christi in anima, licet maneat vestigium primi Adã in carne. Adam ergo qui ante lapsum erat felix, & diues in paradiso uoluptatis. factus est infelix, & pauper ꝑ exiliũ. & expoliatus diuitijs ante collatis, & factus est anxius, & tribulatus ex plagis sibi impositis: Et sic mansit pauper, & anxiatus. Sed quia qñ eiectus est à paradiso fuit sibi ꝓmissum, ꝙ de sua posteritate nasceretur vnus alius secundus Adã cęlestis. qui releuaret, & liberaret ipsum, ꝙ totã suã posteritatẽ a miseria ipsi ex peccato inflicta: & renouaret ipsam, & impingeret aliã imaginem felicitatis per quã efficeretur cœlestis: Hinc est ꝙ primus Adã pauper, & anxius semper cũ sua tota posteritate expectauit, & desiderauit istũ B ſm Adam cœlestem, ut ipsum redimeret, & liberaret. ut ait Augustinus ĩ libro. Cur De⁹ homo, & de hoc est totus iste psalm⁹ & multi alij. Nã considerans Dauid totũ statũ primi Adam, & omniũ portãtiũ eius imaginẽ, qđ erat totũ genus humanum. (Nã sicut Xp̃s est unũ corpus cũ omnibus Christianis portantibus imaginẽ: & dicitur vnum corpus mist. cum, & unus Christus misticus cuius Iesus est caput, ita totũ genus humanũ inquantum portat imaginẽ primi Adam dicebatur unus Adam plagatus. cuius caput est Adam: in quo omnes peccauerunt) Iõ in scriptura loquitur in persona omnium membrorum, & filiorum suorum ab eo per libidinosam generationem descendentium, & cõqueriſ, & petit veniam, & inuocat Christum. Et iõ est aduertendum in psalmis huiusmodi misterium. C Nam sicut Christus multotiens loquitur in persona suorum membrorum: ita Adã loquiẽ in persona sui, & omniũ filiorũ suorũ, & sic est intelligendus psal. 37. & iste psal. præsens. Nã Dauid introducit Adam loquentẽ, & conquerentẽ de infortunio, & infelicitate, petentem veniam, quærentẽ restitui. Iõ dicitur in hoc titulo. Oratio pauperis Adam supple, cum anxiaretur ante aduẽtum Christi existens in miseria. Qui cupiens redimi per Christũ, & liberari a sua paupertate & anxietate effundit precẽ suã ad Christũ, dicens. Domine exaudi &c. Tria ergo facit iste pauper in hoc psal. Primò præmittit suã orationem, & deprecationẽ. Secundo exponit, & deflet suũ infortuniũ, & miseriã quã cõsecutus est. Tertio ꝑdicit suã securã liberationẽ ꝑ Xp̃m: & petit futurã redẽptionẽ. Scđm ibi. Quia defecerunt. Tertium ibi. Tu autem D domine in. Quantum ergo ad primum dicit iste pauper anxiatus, & tot miserijs septus. O domine Iesu Christe uenture: exaudi orationẽ meam, quã semper effudi cum omnibus filijs meis postquã fui expoliatus, & eiectus de paradiso. Et clamor meus: & omniũ filiorum meorum patriarcarum, & ꝓphetarum clamantium in hoc limbo, & expectantium aduentum tuum. vt liberes nos: iste inquam clamor ueniat ad te: & ad aures misericordiæ tuæ: & ueni ad liberãdum nos de isto lacu. Nam hucusque omnes clamarunt ad te. Nam Abraam desiderauit uidere diẽ tuum, & Isaac, & Iacob cum dicit. Non auferetur &c. & Anna, et Samuel, et Daniel, et Dauid, et Esaias cum dicit, Vtinam dirumperes cœlos, et descenderes etc. Iste ergo clamor oĩum nostrum, qui est clamor meus: q̃a E propter peccatum meum, ueniat ad te. Et rogo ne auertes faciem tuam a me differendo aduentum tuum: quia in quacunque die tribulor: et per totum tempus sum in continua tribulatione, et pæna, et miseria in corpore, et anima, et ubique per totum orbem. Et sicut in quacunque die, et continue tribulor, ita continue oro, et inuoco, ergo in quacunque die inuocauero inclina ad me aurẽ tuã, et uelociter exaudi me, et ueni in carnem ad liberandum me.

Quia defecerũt sicut fumus dies mei: & ossa mea sicut cremium aruerunt.

Hæc est secunda pars: in qua iste pauper anxi⁹ expoliatus percussus: et plagatus a diabolo, ut moueat Christum saluatorem ad ueniendum, & properandum aduentum suum, et liberãdum ipsum: detegit, et ostẽdit ipsi, F et narrat totum infortunium suum, et miserias suas omnes, quæ sibi ex peccato sunt inflicte intrinsecus, et extrinsecus, tam corporales, quam spirituales. Vnde iste dicitur pauper inquantũ fuit expoliatus oĩbus bonis gratuitis, et dicitur anxius ratione pœnarum, et tribulationem quibus est afflictus. Deflet ergo Adam hic suam paupertatem, et anxietatem. Primo quia perdidit immortalitatem: et factus est de necessitate mortalis. Ideo dicit. Quia defecerũt sicut fumus dies mei. Secundo, quia deditus, & expositus est diuersis infirmitatibus corporalibus ideo subdit. Ex ossa mea sicut cremium auerũt. Tertio, quia ꝑcussus est in appetitu, et fomite cõcupiscẽtiæ, ideo dicit. Percussus sum. Quarto debilitatus

A litatus est in omnibus potentijs animæ cogni tiuis, et naturalibus. ideo subdit. Vt fœnum aruit. Quintò subiectus est laboribus ad acq̃rẽdum victum. ideo subdit. A voce gemitus. Sextò fuit expulsus a paradiso, et relegatus, et exul in hac ualle miseriæ. ideo subdit. Similis factus sum pellicano. Septimò fuit traditus persecutionibus diuersorum hominũ: ideo subdit. Tota die exprobrabãt mihi etc. Octauò (quòd fuit infelicissimum,) de alta falicitate deiecit ipsum in infimam miseriã. ideo subdit. Quia eleuans allisisti me. Quia quantò altius eleuauerat Deus eum per gratiam, tantò maiori lapsu allisus decidit. ideo subdit. q sicut dies per præsentiam solis erat clara, & per absentiam vertitur in vmbram: ita Adã fuit in gloria, & felicitate dũ Deus fuit ipsi præsens, sed pulsus a facie Dei de-
B clinauit in umbram miseriæ. Et sicut fænum uiret, & crescit in uere, & æstate ex præsentia solis, sed in autumo, & hyeme aret, & desiccatur per elongationẽ solis: ita Adã aruit a uiriditate prosperitatis, & felicitatis per absentiam Dei. Sed oportet q omnia ista p singula declarẽtur. Primò ergo iste hõ multi cus deflet immortalitatẽ quã pdidit, & mortalitatẽ in quã incidit dicẽs. Quia defecerũt sicut fumus dies mei. Quasi dicat. O Christe ueni, & libera me ab hac mortalitate, & redde mihi immortalitatẽ, quàm perdidi. Nam ego fui creatus immortalis, quia poterã non mori. Sed ex peccato taliter factus sum mortalis, q habeo necessitatem moriendi. Et sic dies mei sicut fumus successiue defecerunt. Nam sicut fumus tantum durat, quantũ durat lignum combustibile, sed cõsumpto ligno p
C ignem deficit fumus, & euanescit: ita vita, & dies hominis deficiunt paulatim, consumpto corpore per mortem, & exausto humido radicali. Et hæc est prima miseria, in quam incidi per peccatum. Secunda miseria in quam incidi fuit, quia subiectus fui infinitis infirmitatibus, & ægritudinibus, quia oĩa ossa mea sicut cremium aruerunt. Nam sicut cremium carnis dum frigitur in patella vel assatur ad ignem cõtinue perdit humidũ naturale, & sic aret, ita homo continue per calorem extraneum, & intraneum præter naturam perdit humidum radicale, & alterantur eius humores: Et sic incidit in diuersas infirmitates, & arescit usque ad mortem.

Percussus sum ut fænum & aruit cor meũ quia oblitus sum comedere panem meum.

A uoce gemitus mei adhæsit os meũ carni meæ. D

Hic ponit tertium damnũ. Quia percussus est in sensualitate ueneno cõcupiscentiæ, in tantum, q potentiæ fuerunt vulneratæ, & debilitatę, & pronæ ad cadendum. non sufficiẽtes resistere malo: nec agere bonũ. Et sic claudicat liberum arbitrium. Sicut fœnum percussum nimio ardore solis, & sectum a radice aret, ita homo eiectus a gratia, & pdita originali iustitia aruit perdẽns vigorem grãæ. Ideo ait. Percussus sum ex Dei sententia: sicut percutitur fœnum quando falce secatur a prato. ideo aruit cor meum. Et dat causam quare, & unde hoc dãnum, & dicit. Quia oblitus sum comedere. q.d. Quia transgressus sum præceptũ dñi. Nam Deus assignauit oẽs arbores in panem, & cibum ad sustentandũ uitam, dicens. De omni ligno, quod est in paradiso, cõmedes præterquàm de arbore sciẽ-
tiæ boni, & mali, quia qua hora comederis &c. Sed ego cõtemnens præceptum dñi, oblitus sum comedere panem meum. i. cibũ mihi licitum assignatum, & comedi illicitũ, & uetitum. ideo ex sententia domini venerũt mihi omnia prædicta mala. Nam illico audiui uocem Dei dicentis. Adam ubi es? & audiui sententiam a Deo mihi datam dicente. Quia audisti uocem uxoris tuæ, ideo male dicta terra in opere tuo. tribulos, & spinas germinabit tibi: & in sudore &c. Et ista sententia fuit uox gemitus, & fletus, & infortunij, & pœnæ meæ. Et sic illico ex ista uoce gemitus mei, quæ fuit diuina sententia, adhæsit os meum carni meæ, ex infirmitatibus, & aduersitatibus, &c. E

Similis factus sum pelicano solitudinis, & factus sum sicut nicticorax in domicilio. F

Quartum damnum fuit exilium ab illa paradiso deliciarum in hac ualle lacrimarum: Nam ego qui ibi eram in societate. & colloquio, & familiaritate angelorũ, expulsus sũ inter bestias perdẽdo locum mihi debitum ex gratia. Et sic fui factus similis pelicano solitudinis vagans per desertũ. Nam sicut pelicanus fugit societates hominũ: ita ego societatem angelorũ propter peccatũ meũ. Et etiam factus sum in hoc exilio, sicut nicticorax in domicilio. Litera Hiero. habet: Factus sum quasi bubo solitudinẽ. Nicticorax autem græce interpretaẽ coruus nocturnus siue noctua latine. noctua. n. nõ ualẽs sustinere lumẽ solis sed absconditur in foraminibus murorũ in die, & q̃rit uictũ. Ita ego non

A valens uidere lumen ueritatis fugio lumẽ so lis & oĩs uirtutis, & gradior in nocte, & in te nebris pc̃torum, semper fugiẽdo lumẽ, & eligendo ignorantiã, & oẽ malũ, iudicando bonũ malũ, & malum bonũ ex mala inclinatione, & ignorantia pp peccatum, quia non solũ sum pcussus in potẽtijs cognitiuis, sed ẽt in appetitiuis. Itẽ si noctua exit a domicilio in die, tunc oẽs passeres congregati conitur ipsi eruere oculos. Ita dum homo exit in lucem, ut aliquid boni agat, omnes diaboli cõgregantur ad tentandum eum: & auferendũ ipsi lumen fidei, & caritatis, ut patet Mat. 12. q̃ tunc assumit septẽ alios spiritus nequiores se &c. Et ideo ait hic pp̃heta. Factus sum sicut nicticorax. contra quem omnes aues insurgunt: ita contra me oẽs tentationes diaboli &c. Pelicanus est auis in solitudine ægypti latitans, quæ pprios filios interficit. Sed

B mœrore ducta, & mutata, proprio rostro trahit sanguinẽ a pectore, & latere suo, & effundit sup filios. Et sic resuscitat, & uiuificat eos. Ita Adam propter peccatum interfecit oẽs posteros suos. Sed secundus Adam qui est Christus, assumpta humanitate proprio sanguine omnes uiuificauit. Ideo Dauid in persona ipsius primi Adam dicit. Similis factus sum pelicano occidendo omnes filios meos, quia sñia mortis per me transiuit in omnes. Et factus sum sicut nicticorax in domicilio, odiens, & fugiens lucem, quem semper dæmones persequuntur, & obscurant in tenebris peccatorum & ignorantiæ.

Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.

Hic ponit sextũ dãnum, qui est continuus

C labor in sudore vultus pp victum acquirendũ, quia oportet vt homo sit in continua uigilia, & motu sicut passer solitarius q̃ habitat in tecto. i. in tegulis domorũ, sub quo cõficit nidum, & semper quærit escã pro se, & pro filiis cum periculo. Ita ego semper uigilaui quærendo uictum pro me, & filiis meis: cũ potuissem esse immunis a solitudine tali: si non peccassem: quia terra libere, & absque labore ferebam mihi cibum, & uictum. Nunc autem in sudore vescor pane.

Tota die exprobrabant mihi inimici mei: & qui laudabant me, aduersum me iurabant.

Quia cinerem tanquam panem manducabam, & potum meum cum fletu miscebam.

A facie iræ indignationis tuæ, quia eleuans allisisti me.

Ponit septimũ dãnum. quæ est cõtinua psecutio ab extraneis, & alienis hoĩbus & proximis. Nã semper homo patitur persecutiones, & æmulationes, & inuidiã, & exprobrationes occultas, & manifestas ab amicis fictis. Iõ dicit de inimicis. Tota die. i. sp exprobrabant mihi inimici mei opprobria inferendo. Et amici mei ficti qui in psentia laudabãt me postea ĩ absentia aduersum me iurabant . i. cõiurabãt falsa imponẽdo, & dãna pcurãdo. Quia cinerẽ. Hic ponit octauum defectũ: quia sp homo est in continuo dolore: cui ueniunt undiq; aduersitates aut infirmitates, intantum q̃ continuus dolor nõ sinit esse felicem. Et sic nec in vigilia: nec in prandio quis põt esse sine fletu & mœrore. iõ ait, quia cinerem. i. amaritudinẽ tanq̃ panẽ manducabã, & potũ &c. i. amaritudo erat mihi cib⁹ & fletus mihi potus a facie iræ tuæ. i. a facie puni- E

tionis q̃ est effectus iræ, & indignationis tuæ, dum considero irã tuam ꝯ me, quia eleuans allisisti me: quia q̃tum me in dignitatẽ eleuasti, & extulisti ĩ illa felicitate paradisi: tñ postea me allisisti dum a paradiso expulisti, q̃a quanto fuit altior ascensus, tãto fuit grauior lapsus in miseriã. Et est aduertendum, q̃ isti duo uersus possunt exponi de humana pœnitẽtia. ut sit sensus. Ego patior hmõi defectus, & pœnam: vñ oportet me facere pœnitentiam pro pc̃õ. Quia. i. quapropter cinerẽ tanq̃ panem manducabam. i. amaritudinẽ, & contritionem in corde: & potum meum cum fletu miscebã in satisfactionem pro reatu. Et hoc a facie iræ tuæ, quia eleuans &c. Vlterius est aduertendũ, q̃ oẽs isti quinq; versus pñt referri personaliter ad ipsum Dauid ut dicat. similis factus sum pelicano solitudinis, & sicut F

nicticorax in domicilio fugiens a facie Absalon filii mei, & uigilaui per montes sicut passer, & inimici. s. Semei, & alij tota die exprobrabãt mihi dicẽdo. Egredere uir sanguinũ & Achitofel & cæteri, qui añ laudabãt me ĩ facie postea aduersum me iurabant. & tunc oĩa possunt figuraliter exponi de Christo cuius figurã gerebãt. Itẽ oĩa prædicta uerba poterat dicere populus Dei, existens in persecutione Antiochi, & captiuitate Babilonica. Et ideo quomodocunq; & pro quocunq; exponantur omnia prædicta unusquisq; potest dicere uersum qui sequitur.

Dies mei sicut umbra declinauerunt, & ego sicut fœnum arui.

Nam sicut pñte sole oĩa uiuunt & aer dif

A uiuere quia est illuminatus, & herbæ aliquæ tm̃ viuunt quantum sol est præsens, & sole absente illico mortificantur, & inclinant, vt patet de flore cucurbitę, & de herba solis, ita fit in vita humana, nam tm̃ homo uiuit quantum Deus uitam influit, & esse naturale. Et intantum bene operatur inquantum influit ipsi gratiã Deus, & intantũ prosperat in quãtũ ipsi fauet, sed si Deus auertit ab eo oĩa bona deficiunt, & sic deficit, & inclinat sicut vmbra. Et iõ ait ꝓpheta in persona vniuscuiusq; : q̃a eleuans allisisti me a te abijciendo, ideo dies mei non solum vitæ, sed etiam prosperitatis, tanq̃ umbra declinauerunt, & defecerunt deficiente sole, & ego sicut fęnũ arui, deficiente mihi humore gratiæ postq̃ fui a te abiectus, & separatus per peccatum. Et sic potest exponi tota pars huius ps. supra

B dicta de quolibet pęnitente, qui per peccatum incidit in omnes miserias spirituales supradictas, ideo iste ps. ponitur. 5. inter septẽ ps. pœnitentiales sed in ueritate sęnsus propheticus est principaliter intẽtus a ꝓpheta.

Tu autem domine in æternum permanes, & memoriale tuum in generatione, & generationem.

Tu exurgens misereberis Sion quia tempus miserendi eius, quia uenit tempus.

Postquam superius iste pauper explicauit quærelã, & miserias suas, in hac tertia parte quærit remediũ, & inuocat ſm Adã cœlestẽ .s. Xp̃m, qui est Deus, & homo, & p ꝯñs æternus secundum diuinitatem, ut ueniat ad liberandum eum ab omni miseria, & restituat ipsi immortalitatem, & vitã æternã: vñ duo facit, primò facit quod dictũ est secundo promittit gratias agere pro beneficijs receptis.

C ibi. Scribantur. Dicit ergo ad primum, licet ego sim effectus mortalis ꝓpter peccatũ: Tu aũt domine Iesu, Xp̃e in æternũ manes inq̃tũ Deus, & memoriale tuum in generatione, & generationẽ: iõ potes me a morte, & a pęnis liberare. Et tu exurgẽs .i. veniẽs in carnẽ, & ẽt exurgens a mortuis post passionẽ misereberis Siõ .i. toti ecclæ credẽtiũ eos à morte & captiuitate liberando, q̃a iam venit tp̃s miserẽdi eius .s. Siõ sicut ab æterno statuisti.

Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius, & terræ eius miserebuntur.

Et timebunt gentes nomen tuum domine, & omnes reges terræ gloriam tuam.

Quia ædificauit dominus Sion, & uidebitur in gloria sua.

Respexit in orationem humilium, & non spreuit preces eorum. D

Scribantur hæc in generatione altera, & populus qui creabitur laudabit dominum.

Ad cuius intellectum est notandũ, ꝙ ista ciuitas Sion siue Hierusalem, quã Christus erat ædificaturus per totum orbem, nõ erat cõstruẽda ex lapidib. mortuis sicut erat illa ciuitas terra Hierusalem, sed ex lapidibus viuis .s. ex fidelibus conuersis pro maiori parte de populo gentili, quos lapides debebant apostoli eligere, & adaptare in sua prædicatione, & ex talibus erat ecclesia cõstruẽda, q̃ quidem lapides fuerũt ædificati, & cõpaginati supra fundm̃ apostolorum, & prophetarum. Vnde Zac. 9. Et saluabit eos dñs Deus eorũ in die illa, ut gregẽ populi sui, quia lapides eleuabunt super terrã. Ex quibus patet, ꝙ tales lapides maximè erant excidendi per apostolos de populo gẽtili, ex q̃bus debebat E ædificari ista ciuitas Siõ toto orbe diffusa: & hoc est qđ dicit. Quoniam lapides eius .i. lapides huius ciuitatis placuerunt seruis tuis apostolis ad ædificium ecclesiæ. Et ideo apostoli miserebunt terræ populi gẽtilis: & tũc gẽtes timebũt nomẽ tuũ dñe, & oẽs reges terræ timebũt gloriã tuã, quia ex istis lapidibus dñs Iesus Christus ædificabit Sion .i. ecclesiã suã, & sic videbitur in gloria: synagoga & Iudęis superbis cęcis, & obstinatis reprobatis, quia dñs Iesus Christus respexit in orationem humilium gentilium: quia per fidem fuerunt humiliati: Et Christus non spreuit preces eorum, imo admisit eos ad fidem, & per baptismum regenerauit, & iudæos reprobauit: iõ hæc misteria redẽptionis scribentur, & memorabuntur in altera generatione .i. in religione Christiana, & ideo ille populus Christianus qui creabitur, & regenerabitur, laudabit dñm in Christo redẽptore suo, & aget F gratias in test. no. pro beneficijs receptis in sua redemptione, de quibus festa celebrabit. Et hic patet, ꝙ Dauid non loquitur de ipsa Sion, & Hierusalem materiali, quæ iam erat ædificata ex lapidib. mortuis, sed loquitur de Hierusalem spirituali toto orbe diffusa, quæ per Christum erat ædificanda ex lapidibus uiuis excisis ex utroque populo.

Quia prospexit de excelso sancto suo, dominus de cœlo in terram aspexit.

Vt audiret gemitus compeditorum, ut solueret filios interemptorum.

Vt annunciens in Sion nomen domini, & laudem eius in Hierusalem.

In conue-

A *In conueniendo populos in vnum, & reges ut seruiant domino.*

Hic enumerat beneficia pro quibus populus Christianus hodie laudat Christum cũ Deo patre. Primo quia cum esset Deus ęternus in sinu patris, prospexit de cœlo excelso, & sancto suo. i. de altitudine suæ maiestatis in terram, vt audiret gemitus compeditorũ existentium in carcere inferni. s. sanctorũ patrum in limbo expectantiũ, & vt solueret filios interemptorum .i. patrũ damnatorũ: ut tales gentiles soluti a peccato, & ad fidẽ cõuersi annuncient siue annunciarẽt laudẽ domini in Siõ, & Hierusalẽ. i. vt annũciarẽt, & profiterentur legem euãgelicam in ecclesia Christi toto orbe diffusa. In cõueniendo populos in vnũ, & reges ut seruiãt domino. i. ut conuenirent populi Iudæorum, & gẽtilium B & omnes reges terræ in vnum baptismũ, & unã fidẽ, & seruirẽt vni Deo in substantia, & trino in personis, & adorarent vnum Christum Deum, & hominem adoratione latriæ.

Respondit ei in uia uirtutis suæ, paucitatem dierum meorum nuncia mihi.

Ne reuoces me in dimidio dierum meorum in generatione, & generationem anni tui.

Nota, quod iste passus est ualde difficilis secũdũ translationẽ nostrã ad ordinandũ, & concordãdũ cũ litera præcedẽti, & subsequẽti, & hoc accidit quia litera nostra est differẽs ab hebraica prout nunc est punctuata: nã illa lrã dicit. Cũ cõgregati fuerint populi simul, & regna vt seruiãt dño: sequitur. Afflixit in uia fortitudinẽ meã, & abbreuiauit dies meos: dicã Deo ne rapias me ĩ dimidio dierũ: tunc litera videtur magis plana: quia vr esse vox huius pauperis cũ superiori sentẽtia repetẽdo C miseriã suã. Afflixit dñs fortitudinẽ meã in hac uia, & abbreuiauit dies meos faciendo me miserũ, & mortalẽ. Sed ego dicã. O De⁹ meus ne rapias me in dimidio dierum meorum, sed fac me uidere Xp̄m antequàm moriar. Et tunc ista litera esset satis plana. Translatio autem nostra dicit. Respondit ei in uia uirtutis suæ, paucitatem dierum meorũ nũcia mihi, & ne reuoces me ĩ dimidio dierũ meorũ: quã lram bea. Aug. & Cassidorus sequentes ipsam exponunt anagogicè pro desiderio uitæ æternę, unde dicunt, quod ecclesia siue populus Christianus respondit ei. s. Christo in uia uirtutis suę. i. obediuit, & impleuit eius uoluntatẽ ĩ uia uirtutis suę. i. ambulando in lege euãgelica, quę est uia uirtutis Dei. Et sic seruando legem euangelicam respondit Christo, & eius voluntati, sicut ager bonus, & uber respondet votis agricolæ cũ bene fructificat. Et quod sequitur. s. paucitatẽ dierũ meorũ nũcia mihi: referunt ad desiderium uitæ æternæ, quia iustus cupit dissolui in breui, & esse cum Xp̄o. Ne reuoces me .i. ne tardes me vocare ad te: quia ista uita breuis est respectu tuæ, quia anni tui sunt ęterni in generatione, & generationẽ. Veruntamẽ licet hæc sententia, & intelligẽtia bea. Aug. sit vera, & subtilissima: tamen non est omittẽda expositio prophetica. Ad cuius intelligẽtiã est aduertendum, quod omnes sancti patres vet. test. s. Abraham Isaac, & Iacob, &c. confracti longa miseria, & captiuitate, cum grãdi affectu desiderabant accelerari aduentum Christi, ut eos liberaret, & viderẽt mirabilia opera Christi: unde dicit Christus Mat. 11. & Lu. 7. Iõ multi reges, prophetæ uoluerunt uidere quæ vos videtis, & non uiderunt. Et ideo Simeon, et Zacarias cum magno affectu desiderauerunt uidere Christum domini antequàm morerentur. Et sic accepit Simeon responsum, non visurum se mortem nisi prius videret dñum. Luc. 2. Ex quo patet, quod unusquisque sanctorum patrum desiderauit uidere Christum antequàm moreretur. His habitis, ly respondit ei, dupliciter potest exponi. Vno modo, quod referatur ad Christum continuatio cum litera superiori vt sit sẽsus: populus qui creabitur laudabit dominum multipliciter. Primò quia dominus prospexit de cœlo, et audiuit gemitus compeditorũ. Scd̃ò quia soluit filios interẽptorũ. Tertiò quia iam reges, et populi cõuenerunt in vnũ, ut seruiant domino. Quartò quia Xp̄s respondit ei. i. isti homini mistico, iuxta uotum, et desiderium suum. Nam iste hõ semper rogãdo dicebat. O domine nuncia mihi paucitatem dierum meorũ. q. d. abbreuia aduentũ tuũ, et ueni ad liberãdum me. Et ne reuoces me in dimidio dierum meorum. i. nõ tollas me de hac uita sed uideam aduentum tuum antequàm moriar. Sed dominus respõdit desiderio suo quia iam uenit sicut promisit. Et sic rñdit, et satisfecit ei in uia uirtutis suę. i. in lege euangelica, et ĩ tẽpore incarnationis quæ dicitur uia uirtutis Christi. Põt ẽt iuxta eundẽ sensum sic ordinari litera. s. dñs rñdit ei. s. ecclesiæ, et satisfecit ipsi iuxta uotum, et desideriũ suũ, et hoc patet in cõueniendo populos in unũ. i. quia oẽs ppl̃i, et reges gẽtiũ cõueniẽt, et cõ

D (right margin, top) · E (right margin, beside "ra Christi") · F (right margin, beside "ges, et populi")

A gregabūtur in vnum, vt seruiāt domino nostro Iesu Christo. Sed qa hoc præuiderat Dauid in spū, conuersus ad Christum petit accelerari eius aduentū: antequā moriatur. Iō dicit, & subdit. O dn̄e Iesu Christe ne reuoces me ī dimidio dierū meorū. i. nō moriar ego ante aduentū tuū: sed nuncia mihi paucitatē dierum meorum. i. abbreuia dies aduentus tui, & reuela mihi aduentū tuum, & ne differas ipsum: quia dies mei sunt pauci, & breues: sed tu es ęternus secundum diuinitatem quod patet. Nam tu in initio terram fundasti &c. Similiter cū ecclesia esset in magna anxietate tp̄e tyrānorū, rogabat Xp̄m, ne annihilaret eā in dimidio dierum suorum: sed pmitteret eā crescere vsquequo oēs gētiles venirent ad fidē, & oēs crederent euāgelio. Sed Christus respondit ei, & satisfecit iuxta
B petitionē suā. Nā tempore Cōstantini ecclesia fuit liberata a persecutionibus, & oēs venerūt ad fidē, & sic populus qui fuit creatus, & regeneratus laudauit dominum. Nam reges, & populi conuenerunt in vnum ad seruiendum domino post Constantinum. Et sic Xp̄s respōdit ecclesię iuxta petitionē, & votū suum. Alio modo pōt exponi iuxta eandē sententiā referendo ly respōdit ad ipsam ecclesiā: vt sit sensus: iste homo mysticus, & tota ecclesia ante aduētum Christi multotiēs rogando, & clamando respōdit, & dixit ipsi Christo. O Christe nuncia mihi paucitatem dierū meorum in afflictione positorū, & ne reuoces me: sed veni ad liberādum antequā moriar. Et hoc dixit Abraā quādo desiderauit videre diem domini. Et Moyses quando dixit. Mitte quem missurus es. Exod. 33. hoc
C idem dixit Dauid quā do dixit. Ostēde faciē tuam, & salui erimus. ps. 79. & Esa. cum dixit. Vtinā dirumperes cœlos, & descēderes cap. 64. Ex quo patet, ꝙ omnibus illis respondit Xp̄s quando venit: quia audiuit voces eorū, & similiter per oppositum ipsi respondebāt Christo, cum clamabāt, & inuocabant eum. Nā multotiens in sacra scriptura ponitur respōdere pro rogare, vt patet Mat. 16. Respondens Petrus dixit ad Iesum. Bonū est nos hic esse. In generatione, & generationē. Hic pbat propheta, ꝙ solus Xp̄s poterat redimere genus humanū, & venire ad liberandū ipsū, & restituere ipsi immortalitatē, & dare ipsi vitā æternā, eo ꝙ Christus est æternus, & ipsa uita per essentiam inquantum Deus, & p consequens præbere potest alijs vitam. Nā tempus procedit ab ęuo, & est effectus æter D
nitatis, & æuum in quo sunt sancti in patria fluit ab æternitate.

Initio tu domine terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cœli.

Ipsi peribunt tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum ueterascent.

Et sicut opertorium mutabis eos & mutabuntur; tu autē idem ipse es, & anni tui non deficient.

Filij seruorum tuorum habitabunt: & semen eorum in sæculum dirigetur.

Dicit hic ppheta in persona hominis mystici. O Chr̄e veni, & libera nos ab hac mortali miseria: qa tu solus potes hoc facere, & recreare genus humanū. q̄a tu creasti cęlos, & es æternus. Nā ī gn̄atione & gn̄ationē sūt anni tui. Nā initio tu dn̄e terrā fundasti: quia omnia per verbū facta sunt, & opera manuū tuarum sunt cœli: ergo tu præcessisti cęlum, E
& succedes. Nā ipsi peribūt: licet nō quò ad substantiā, sed quò ad motū, & operationē, qūia cessabunt moueri, Et iō dicentur corrūpi, & perire nō simpliciter: sed secūdū quid, quò ad operationem. Nā alteratio dicit generatio, & corruptio secundum quid, ut patet primò de generatione. Tu autē Christe permanebis ī corpore glorificato, & immortalis, & īcorruptibilis, & inalterabilis. Et anni tui. i. duratio nō deficiet, & sicut tu manebis immortalis, ita, & mēbra tua: q̄ participabūt gloriā capitis, & iō nō solū serui tui apostoli, sed etiā omnes filij seruorū tuorū. i. oēs fideles, quos apostoli in Xp̄o genuerūt p baptismum, habitabunt in ista Siō p gratia, & in superna per gloriā, & semen eorum. i. oēs fideles sequētes fidem illorum, dirigētur in seculum ad gloriā: quasi dicat iste pauper. O F
Christe licet tu sis homo de matre ex tempore natus, tamē tu es Deus ab æterno ex patre generatus: quia in initio temporis mundum creasti, & terrā fundasti, & cœlos formasti: nō qa es hō potes pro me pati, & miserias meas subleuare, & qa es Deus potes mihi pc̄tā remittere, & sicut creasti me potes me recreare, & regenerare. Et sicut formasti, & creasti cœlos, & totum mūdum ex nihilo: ita potes nouum mundū. s. ecclesiā spiritualē ędificare ex lapidibus uiuis, & homines renouare. Et quia es æternus: quia in æternū pmanes, & anni tui erunt, & sunt, & fuerunt in generatione, & generationē. i. æternaliter, iō potes mihi immortalitatē quā pdidi, retribuere, & uitā æternā cōdonare. Hāc literā huius

A psalmi adducit apostolus ad Heb. 1. ad probandũ, ꝙ Christus, qui locutus est in no.test. est idem Deus, qui dedit legem Moysi, & locutus est per ꝓphetas, & creauit omnia. Hęc est ergo sententia ipsius ꝓphetæ in hoc ps. in quo introducit Adã deflentẽ casum suũ, & redemptionem, & remissionem futurã p Christum postulantẽ. Sed quia unusquisque peccator pôt recuperare per pęnitentiã gratiam quã perdidit per culpã ad instar ipsius Adæ: quæ quidem pęnitentia habet uirtutẽ ex passione Xpi, iõ ecclesia ordinauit istum ps. in quinto loco inter septem psal. pęnitentiales, & non solũ tota ecclesia, sed unusquisque peccator dẽt dicere frequenter hunc ps. pro remissione peccatorum suorum.

PSALMVS CII.

B *Benedic anima mea domino, & omnia quæ intra me sunt nomini sancto eius.*

Benedic anima mea domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius.

Titulus, Ipsi Dauid: sine additione. Ex quo patet, ꝙ Dauid fecit hunc psal. & est de illis quos fecit ad laudandum dominum: ut dictũ est ps. 95. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ postquam Adã mysticus defleuit casum suum, & explicauit miserias, a quib. liberatus est per Christum, iam Dauid in hoc psal. & in sequentib. introducit eundẽ Adã benedicẽtem, & laudantem Deum, & agentem gratias pro beneficijs. Et hoc facit per 7. psal. sequentes. Nam in isto psal. agit gratias pro beneficio redẽptionis, & remissionis peccati, & sic laudat Deum de summa mĩa, in quo duo facit. Nam primo excitat seipsum ad laudem Dei. Secundo inuitat naturam angelicam, ibi. Dominus in cœlo. Quantum ad

C primum est aduertendum, ꝙ tota ista prima pars est quoddam soliloquium, in quo iste homo mysticus introductus ad loquendum, alloquitur animam suam excitando eam ad laudandum Deum de mĩa, & de beneficio redumptionis, agendo gratias, quia per suam passionem, & resurrectionem liberauit eum de sex pęnis perpetratis ex peccato primi parentis. s. a culpa, ab infirmitatib. a periculo mortis futuræ, & a miseria, & penuria, & morte, & corruptione. Ista enim sex dãna incurrit Adam propter peccatum inobedientiæ, sicut dictum est psalmo præcedenti, a quib. liberati sumus per Christum. Dicit ergo excitãdo seipsum, & animã suã de laudẽ Dei. Benedic anima mea dño, & omnia. i. oẽs potentiæ interiores sensitiuæ, & intellectiuæ benedicãt nomini sctõ eius. Et nota, ꝙ duplex est benedictio. Vna est gratiæ collatio, ĩ qua maior benedicit minorẽ cõferendo gratias, q̃ cõuenit soli Deo, & sacerdoti loco Dei. Scđa dr̃ benedictio laudis, & sic minor benedicit maiorẽ, & istõ modo dicit hic ꝓpheta. Bñdic anima mea dño. i. lauda dñm, & dic, & narra oĩa bona, & beneficia quæ tibi fecit. Et iõ sequitur. Noli obliuisci omnes retributiones eius. i. noli obliuisci retribuere ipsi gratias pro bñficijs receptis in nostra redẽptione. D

Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.

Qui redimit de interitu uitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus.

Qui replet in bonis desiderium tuum, renouabitur ut aquilæ iuuentus tua.

Enumerat sex beneficia, quæ recepimus a Christo in redemptione. Primo, quia remisit nobis culpam. ideo ait: Qui propitiatur oĩb. iniquitatibus tuis, satisfaciẽdo per mortẽ. Secundo sanauit lãguores nostros mitigãdo cõcupiscentiã nõ vt sit, sed vt nõ imputetur p baptismum. iõ ait, qui sanat oẽs infirmitates tuas, & iõ recepit flagella. Tertio ꝓseruauit nos a peccato per doctrinam legis euangelicæ. Iõ ait. Qui redimit de interitu vitã tuam. Quarto dat nobis præmium, & meritũ ex obseruantia legis. Ideo sequitur, Qui coronat te in mĩa, & miserationibus, quas ipse fecit tibi: pro quibus tu facis proximo. Quinto p sanguinem suum emit nobis regnum cœleste, cũ eius felicitate. Ideo sequitur. Qui replet in bonis desideriũ tuum. Sexto adeptus est nobis immortalitatẽ corporis, & hoc per suam resurrectionem. Ideo subdit: Renouabitur ut aquilæ iuuentus tua, quãdo recuperabis corpus gloriosum in nouissimo die. Ergo propter præfata sex beneficia spiritualia, & intrinseca, aĩa mea dẽt laudare dñm, & benedicere. Sed hoc ẽt potest moraliter exponi. Vnde est aduertendum, ꝙ peccatũ sex mala affert homini. Primo elongat eum a Deo. Secundo sauciat animã culpa. Tertio captiuat in ptãte diaboli. Quarto reddit hominem Deo odiosum. Quinto expoliat ipsum omnibus bonis: non solum gratificis: sed ẽt gratuitis. Sexto indurat ipsum ex consuetudine in malo. Ita per oppositũ medicina pęnitentiæ sex operatur in pęnitentiæ. Nã primo facit Deum propitium, ut tanquã medicus accedat ad peccatorẽ, & appropinquet. E F

A Secundo sanat ipsum a morte vulnere pcti. De primo dicit. Qui propitiatur oĩbus iniquitatibus tuis. De secundo dicit. Qui sanat oẽs infirmitates, tuas. Tertio redimit a captiuitate diaboli, & liberat a morte perpetua, & finali impœnitẽtia. Iõ subdit. Qui redimit de interitu vitã tuã. Quarto reddit Deũ benignum recõciliando ipsi peccatorem. Iõ subdit: Qui coronat te in mĩa, & miserationib. Quinto reddit bona, q̃ per pc̃m fuerãt mortificata: cum subdit. Qui replet in bonis desideriũ tuum. Sexto renouat ipsum in nouam vitam, fortificando oẽs potentias, & excitando habitus uirtutum teologalium, & donorum spiritus sancti: ẽt operatur meritoriẽ p gratiã ipsum renouãtẽ, & perficientẽ. Iõ cõcludit. Renouabit ut aquilæ iuuentus tua.

Faciens misericordias dominus et iudicium, omni
B *bus iniuriam patientibus.*

Notas fecit uias suas Moysi, filijs Israel uoluntates suas.

Sed quia ecclesia fideliũ nõ recepit a Deo solũ beneficia spiritualia per redemptionẽ: sed etiam quondam recipit beneficia tẽporalia faciens misericordias populo suo, vindicando de inimicis iniurias illatas fidelib. ut patet de Phraone, & Aegyptiis, & cęteris persecutoribus populi Dei: Ideo septimo debet anima nostra benedicere domino: q̃a fecit misericordias suas fidelib. iniuriam patientib cum uindicauit eos de inimicis eorum, & hoc in utroque test. Nam non solum in ueteri testa. Deus afflixit inimicos ecclesiæ: sed etiam in nouo. ut patet de Nerone, & Domitiano, & Diocletiano. Octauo dẽt anima nostra benedicere domino, quia quondã
C ipse misericors, & miserator dominus fecit notas uias suas Moysi, & filiis Israel uoluntates suas cum dedit eis legem, in qua sunt p̃cepta, & mandata moralia, ut faceret eos bonos, & cerimõialia, ut faceret eos fideles, q̃a in cerimonialib. erant figurata omnia mysteria Christi, & ecclesiæ, & uiuebant in fide, & spe Christi uenturi, & saluabãtur. Lex ergo Dei dñr uiæ dñi inquantũ in ea continentur manda ta, & præcepta per q̃ tendimus, & q̃ uehunt nos ad Deum. Dicuntur ẽt uoluntates dñi. Nam quia lex est constãs, & perpetua uoluntas, ideo in lege exprimitur uolũtas legislatoris, quæ figurabatur in cerimonialib. ut dictũ est. Quasi dicat, sicut Deus in primo test. fecit misericordias, & iudiciũ hebræis in Aegypto iniuriam patientibus: eos liberãdo, & Aegyptios flagellãdo, ità in D
nouo test. fecit misericordiã Christianis & iudicium de inimicis tyrannis ecclesiã persequentibus eos conterendo, & subijciẽdo. Item sicut tũc fecit notas uias suas Moysi ĩ mõte Sinai, & filijs Israel volũtates suas dãdo legẽ veterem, & cerimonias: ita per Christum fecit nobis notas uias suas, & uoluntates dando legem euangelicam, quæ exprimit, & notificat voluntatem patris.

Miserator & misericors dominus, longanimis & multum misericors.

Non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur.

Non secundum peccata nostra fecit nobis, neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis.

Quia superius enumerauit bñficia Dei: nunc demonstrat vnde emanauerũt ista beneficia collata generi humão, & dicit, q͂ ex E
sola mĩa, quia inquantum miserator & misericors facit nobis illa bñficia. Et primo narrat magnitudinem misericordiæ Dei. Secundo dicit modum in quo modo miseretur. Dicit ergo, q͂ non aliud mouet Deũ ad supradicta beneficia nobis exhibẽda, nisi sola misericordia. Nam ipse est misericors habitualiter, & essentialiter, & est miserator actualiter, quia iugiter facit nobis misericordiam suam, & intantum est misericors, quia est lõganimis in punitione, quia per magna tempora expectat, & suffert peccatorem, ut conuertatur, & viuat: quando probat quo ad tẽpus. Nam nõ in perpetuum irascetur, quia licet quandoq; corripiat, tamen cito placatur. Sed quia talis correptio non est nisi quædã cõminatio, ne peccator æternaliter puniat̃, sed corrigatur per pœnitẽtiam: ideo talis cõ F
minatio non est æterna: sed temporalis; ergo nõ in æternum comminabitur, q̃a cito desistit a minis correptiuis. Et ideo quãdo temporaliter corrigit, non in perpetuum dãnat: sed comminatur temporaliter, ex quo patet magnitudo misericordiæ suæ. Et quia nõ solum ostẽdit magnitudinẽ mĩæ suæ, quia non punit æternaliter, sed etiam quo ad quantitatem, quia non punit condigne secundum grauitatem peccati, sed citra condignum, ideo sequitur. Nõ secundum peccata nostra fecit nobis, & puniuit nos pœna ĩfinita, sicut peccauimus contra infinitum, neq; secundum iniquitates nostras retribuit nobis, q̃a non retribuit pœnam secundum quantitatem delicti: nec hic, nec in purgatorio.

Quoniam

A *Quoniam secundum altitudinem cœli a terra, corroborauit misericordiam suam super timentes se.*

Probat q̃ magna est misericordia Dei super nos. Et dicit, ꝙ quanta est longitudo cœli a terra. Nam ipse descendit de cœlo in terram & assumpsit carnem: ergo misericordia Dei attingit a cęlo vsq; ad terram· tantū corroborauit, & prolongauit mīam suam super timentes. Item non solum distantia cęli a terra est longa, sed comparatio terræ ad cœlū est infinitum distans. Nam terra est ad modum puncti respectu cœli, & est quasi insensibilis. Sed Deus qui est maior toto cœlo sine comparatione assumpsit carnē, & corpus de terra, q̃ est minor cęlo sine cōparatione: ergo corroborauit mīam suā sup nos ẜm altitudinē cœli a terra: iō plus fecit sine cōparatione qñ uerbum caro factum est, quia finiti ad infinitum nulla est proportio.

B *Quantum distat ortus ab occidente: longè fecit a nobis iniquitates nostras.*

Nota, ꝙ altitudo cœli a terra distat ꝑ medium diametrum mundi a summitate cœli supra zenith capitis nostri vsq; ad centrum. Sed distantia ab oriente in occidentem ducit totum diametrum a polo ad polum secātem centrum mundi. Iō dicit duplicem proportionem, & in tali proportione se habet remissio peccati nostri ad misterium incarnationis. Nam per incarnationem nobilitauit, & exaltauit naturam humanam in summam dignitatem. Sed per misterium passionis remisit peccatum, & iustificauit genus humanū. Sed iustificatio impij est maximū inter opera Dei: ergo in duplum ostēdit nobis mīam suam liberādo nos a pc̄tō ꝑ passionem, quam exaltando naturam per incarnationem.

C Sed quæritur quare est maius opus remissio peccati, quā incarnatio, & creatio: Rn̄det, ꝙ in opere creationis vel incarnationis Deꝰ nil posuit de suo, nec aliquis motus factus est in Deo, sed i remissione peccati fudit suum sanguinē, quia non fit remissio peccati, quin exponatur de sanguine Christi, qa ipse soluit de proprio ꝓ pc̄tō impij: ēt ultra resistentiam q̃ reperit soluit aliquid de proprio. Et iō dicit ꝓpheta. Quantum distat ortus ab occidente longe fecit a nobis iniquitates nostras. q d. ꝙ est dupla distantia in q̃titate. Aliter exponunt alij. Nam xp̄s duo nobis remisit. s. culpam, & pęnam. Et per minorem distantiam intelligunt remissionem pœnæ, & per maiorem remissionem culpę: eo ꝙ culpa est infinita qa contra obiectum D infinitum. Sed totū est bene dictū, quia vtrobiq; ostendiẜ magnitudo misericordiæ Dei.

Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentum nostrum.

Recordatus est quoniā puluis sumus homo sicut fœnum: dies eius tanquam flos agri sic efflorebit.

Quoniam spiritus pertransibit in illo; et non subsistet, & non cognoscet amplius locum suum.

Quia superius dixit mīam Dei infinitam respectu temporis, & respectu quantitatis culpæ, hoc idem probat hic exemplo siue rōne. Primo quo ad quantitatem in se. Secūdo quo ad lōgitudinem temporis. Primo ergo ponit qūo cognoscitur misericordiam Dei esse infinitam rōne modi redimendi dicēs: Qūo miseretur. Ad cuius intellectum est notādum, ꝙ aliter miseretur extraneus homo, E aliter amicus, aliter consanguineus, aliter pater. Nam extraneus quandoque misereẜ ore dum quis est in miseria, & quandoque ore, & corde tanquam proximus. Sed amicus miseretur non solum corde, & ore, sed ēt auxilio bonorum temporalium. Consanguineus iuuat qn̄que cum persona, Sed pater miseretur corde, & ore, & opere, & assumit negotium filii ut proprium, & sp, & cum proprio sanguine redimit filium ut liberet a malo. Ita ergo Deus non solū corde, & opere, sed in persona assumpsit negocium nostrum, vt proprium, & descēdit de cœlo factus hō, in qua humanitate voluit pro nobis pati, & dare suum sanguinē ut nos a morte perpetua liberaret ergo misertus est nobis non sicut amicus, & frater, sed sicut pr̄. Nam frater qn̄que deficit. Iō ait Dauid: qūo miseretur pr̄ filiorum, ita misertus est dn̄s timentib. fidelibus & per cōsequens misertus est nobis, qm̄ F pro quia aut pro ut, cognouit figmentum nostrum per experientiā. i. voluit assumere carnem nostram, ut cognosceret, & expireretur in se fragilitatē nostrā, & pœnas nostras. Vnde ly qm̄ nō stat causaliter, sed consecutiuæ, & pt etiam stare causaliter pro quia. i. quia cognouit. & cognoscere uoluit, & experiri figmentum nr̄m, & fragilitatem nostrā per carnis assumptionem, iō misertus est nobis sicut miseretur pr̄ filiorum. Et tunc cū fuit factus homo cognoscens figmentum nr̄m per experientiam, recordatus est quoniā puluis sumus, & fragiles, & cognouit, ꝙ hō sic efflorebit, & florebit tanquam flos agri, qui

A de mane prosperaf:& ĩ sero marcescit, ita vires hoĩs consistunt in quadá apparétia: cũ sit fragilissimus,& ꝑnus ad peccandũ, & sit infirmus,& mortalis, & semper in cõtinuo fluxu, quoniã spiritus uitalis,& naturalis,& animalis eius pertransibit in illo, quia continue generãtur,& corrũpunt,& fluunt huiusmodi spiritus,& nunq̃ hęc natura subsistit cõtinue in eisdem, nec cognoscet amplius locũ suum eũdé. Et ẽt potest exponi,& melius de spiritu rationali, quoniã aĩa non semper subsitet in illo, sed recedet ꝑ mortẽ, & amplius nõ cognoscet locũ suum. i. illud corpus mortale,& si recuperauerit illud per resurrectionẽ, hoc non fiet naturaliter, sed uirtute Dei in nouissimo die. Hęc eadem sententia habetur psal 89. per totum de humana fragilitate,& infirmitate,& fluxibilitate,& uitæ breB uitate,& uarietate, ut ibi largius dictum est.

Misericordia autem domini ab æterno & usque in æternum super timentes eum.

Et iustitia illius in filios filiorum, his qui seruant testamentum eius.

Et memores sunt mandatorum ipsius: ad faciendum ea.

Nõ erit sic de mĩa Dei: sicut de fragilitate hoĩs. Nã licet homo sit fragilis,& mortalis,& uariabilis,& tpalis, tñ misericordia Dei est immortalis,& fortis,& firma. Nã quacunque hora ingemuerit pctõr, semp est Deus paratus parcere,& hoc non solum nũc, sed ab initio. Ita statuit, & ostendit in patribus antiquis. Et erit iustitia illius. s. retributio præmij promissi, in filios filiorum. i. omnes successores apostolorũ,& imitatores. i. in his qui seruant testamentum eius,& sunt memoC res mandatorũ eius ad faciendũ, & ad seruãdũ ea. Ex quo patet ꝙ misericordia Dei non solum est infinita in uirtute intensiuè,& extensiue, sed etiã est infinita in duratione, & successione. Et benè dicit ad faciendum ea. Nã multi sunt memores mandatorũ Dei de lege Dei loquendo,& disputãdo,& uolunt scire legẽ Dei,& mandata, sed non ad faciendum ea, sed ut scire uideantur. Ex quo patet, ꝙ misericordia Dei,& retributio, & iustitia præmij promissi non erit nisi in his q̃ obseruant mandata,& legem euãgelicam. Ad maiorẽ intelligentiam huius est notandũ sicut dictum est psal. 34. ꝙ caro Chr̃i quam infirmam pro nobis assumpsit, fuit sibi tanquàm cilicium pœnitentiale. Nam quia ciliciũ est cõtextum ex pilis,& setis animaliũ, ideo est pungitiuum,& per cõsequens affligit carnẽ, D ex qua afflictione pęnitens recordatur suorũ peccatorum. Et sic continue memor peccatorũ pęnitet,& dolet peccata commisisse,& sic meretur ueniam. Et rursus sic recordatus suorum peccatorum cõfundantur detrahere proximo. imo cognoscit proximum peccare ex fragilitate,& sic cõpatitur ipsi & misereẽ ei,& citius remittit ei iniuriam. Et sic patet qualiter cilicium pungitiuum reducit in memoriam peccata præterita,& in dolorem,& pęnitentiam peccatorum,& ad cõpatiendũ ꝓximo,& miserendũ ei. Hæc fuit ergo causa quare filius Dei uoluit ĩduere carnem nostrã infirmã tanq̃ cilicium pænitẽtiale, ut ita in ea ageret ꝓ nobis pęnitentiã. Nã assumpsit illã carnẽ cũ spinis pęnalitatũ. i. cũ fame,& siti,& dolore,& nuditate,& mortalitate &c. ꝓter concupiscentiã,& peccatũ, ut essent instrumẽta ad merendum ꝓ nobis & E patiendũ. quæ quidẽ pœnalitates erant quæ dã spinę q̃ continue pũgebant aĩam Christi, memorãdo ipsi peccatu ipsius Adã, & oĩum nostrũ, ex qua cõpunctione,& memoria cõtinue dolebat,& affligebat,& patiebatur,& per consequens merebat. Et hoc ab instanti incarnationis usq; ad emissionẽ spiritus,& etiã usq; ad resurrectionẽ, fuit semper dictus unctus continuus nostræ redẽptionis nõ interpolatus, ut dictũ est ps. 29. Item rursus ista cõtinua cõpunctio, & afflictio inflicta Christo ab isto cilicio carnis spinoso, ĩducebat Christum experimentaliter ad cõpatiendum nostræ fragilitati,& per cõsequens ad miserẽdum nobis, & remittẽdũ peccata nostra. Et sic patet, ꝙ qa experimẽtaliter cognouit figmentum,& fragilitatẽ nostrã, ideo Christus F fuit motus ad mĩam erga nos. Duplici ergo ex cã Christus misertus est nobis, uno modo tanq̃ pater, quia creauerat nos alio modo tã quàm frater, eo ꝙ cepit carnem nostram,& expertus fragilitatẽ nostram,& cognouit figmentum nostrum. Et hoc est quod intendit dicere Dauid in hac parte cum ait. Quomodo miseretur pater filiorum.

Dominus in cælo parauit sedem suam, & regnũ ipsius omnibus dominabitur.

Benedicite domino omnes angeli eius potentes uirtute, facientes uerbum illius ad audiendam uocem sermonum eius.

In hac secũda parte demõstrat ꝓpheta ꝙ nõ solum homines obligãtur ad benedicẽdũ Christum propter beneficia recepta, sed etiã angeli,

A angeli. Ideo inuitat naturã angelicã ad bñdicendũ: & laudandum Christũ. Et licet nõ exprimat nisi vnã causam. s. q̃a in cęlo parauit sedẽ suã tanquam dñs: tñ sub intelligunt duæ causæ præcedentes. Ad cuius intellectũ est aduertendũ, ꝙ quadruplici causa nõ solũ homines: sed etiam angeli obligantur Christũ laudare, & benedicere. Primò tanq̃ eorũ redẽptorem, quia eos redemit. Scđo tanquam eorum caput: quia simul Christus est caput hominũ, & angelorũ. Tertio tanq̃ reparatorẽ angelicæ ruinæ, quia per homines quos redemit, angelorũ ruinã repleuit & reparauit. Quarto tãquam dominũ, & iudicẽ hominũ: & angelorũ: quia dñs Christus parauit sedem suã in cœlo. Qũo aũt Christus sit, & est redẽptor & caput & reparator: & dominus angelorũ: cui sedes imperialis fuit ab

B origine mundi præparata: partim dictum est psal. 81. sed clarius dicetur in fine huius psal. Ex quibus patet, ꝙ licet supradicta quadruplici causa, & ratione angeli obligentur benedicere, & laudare Chřm ẽt inquantum est homo: tamen Dauid non tangit nisi quartã causam in hoc psa. s. inquantum Christus est dominus, & parauit sedẽ suã imperialẽ sup omnes angelos, quæ quidem sedes licet fuerit præparata pro Christo ab origine mundi, ut aidebitur: tamen nõ possedit eam manifeste usq; ad diem ascensionis. Ideo ait Dauid, quia dominus in cęlo præparauit sedẽ suã, & regnum ipsius omnib. angelis, & hoĩbus dominabitur. iõ benedicite domino oẽs angeli eius potentes uirtute. i. quia accipitis potentiã, & uirtutem ab eo ut faciatis verbum eius, & ad faciendũ uerbũ eius, & ad audiẽ-

C dã vocem sermonum eius. i. ad exequendũ eius imperium, & præceptũ. Quasi dicat: benedicite Christo quia est dominus, & uos ministri eius, & executores uoluntatis eius.

Benedicite domino omnes uirtutes eius: ministri eius qui facitis uoluntatem eius.

Ad euidentiã huius versus, & pręteriti est notandũ ẜm Aristotelem. 16. de animalib. quòd opus naturæ de opus intelligentiæ. vnde uidetur dicere Augu. super Gen. ꝙ oẽs rationes seminales quas actiue impressit De⁹ in angelis, & cęlis: impressit passiue in elemẽtis: & est iste ordo. Nam Deus primo ab ęterno habet in mente, & essentia sua rationes, & formas omniũ rerum creatarum: quæ vocantur rationes, & species æternæ. quas Plato Ideas appellauit: ut ait Aug. libro octogintatrium. q. ad quarum similitudinem ex tẽpore creaturas produxit in species suas seruãdo istum ordinem. Nam in mentibus angelorum q̃ sunt nobiliores creaturæ, impressit similitudinis oĩum inferiorum. quas quidẽ doctores appellãt species cõcreatas, quæ nõ solum faciunt ad cognoscendum sed ẽt ad agẽdum, & sunt quasi artes in mẽtibus intelligẽtiarum. & istæ eædẽ possunt esse rõnes seminales, & potẽtiæ actiue ad operandũ in hæc inferiora, & sic mouent cælũ pp Deũ amatũ & desideratum, ad generationem istorum inferiorum. Ex hoc innuit Aug. quod oportet poni in elementis, & elemẽtatis quasdam rationes seminales passiuas correspondẽtes rationibus seminalibus actiuis impressis in angelis, & corporalib. cœlestibus. q̃ ẜm Arist. sunt quædam potentiæ passiuæ in materia: de quibus agentia naturalia uirtute intelli- E gentiarum educunt formas de potentia in actum. Et dicit Aug. quòd iste intelligentiæ sęparatæ. i. angeli, & demones habẽt tam grã de dominium super elemẽta propter rationes seminales, ꝙ possunt operari absque agẽte particulari in elementa addendo, & applicando actiua passiuis. Ita, quòd quæ faciunt longo tempore mediantibus agentibus particularib, & faciant per se in breui. Et ita dicit, ꝙ Magi Pharaonis uirtute demonũ fecerunt ranas, & cætera tempore Moysi. Et isto modo Deus fecit miracula, & facit sibi tẽpoae opportuno per angelos. Et isto modo omnes angeli dicuntur uirtutes Dei: quia in eis Deus a principio impressit huiusmodi uirtutes; quæ uocantur quasi naturales, & continue Deus præcipit, & dat uirtutem angelis ad faciendum miracula noua secundum suã F uoluntatem. Sed inter angelos est quidã ordo, qui specialiter dicitur ordo uirtutem: eo quod mouent cœlum, & elemẽta, & prohibent demones ne lædant mundum ex potẽtia naturali quam habent super elementa ne inducãt tempestates &c. Sed generali nomine omnes possunt dici uirtutes propter rationes prædictas, quia Deus tradit potestatem, & uirtutẽ, quando vult vt faciãt miracula sicut ipsi placet, & sic omnes sunt executores diuinæ oluntatis, & dicuntur potẽtes virtute, & facientes verbum eius. & parati ad audiendum uocem sermonum eius obediẽdo. Sed quia isti met angeli, qui fuerunt potẽtes uirtute ad audiendã uocẽ Dei, & exequendũ præceptum in ueteri testamẽto, puta ad diui-

dendum

A dendũ mare rubrũ,& inferẽdas plagas ægyptijs:postea fuerũt Ministri Chri ad mitigãdũ vndas maris, & faciẽdũ cætera miracula &sunt quotidie ministri Chri in ministeriũ missi,ex quo patet, ꝙ sunt sub ditione Chri. Ideo dicit Dauid: Benedicite domino oẽs uirtutes eius: quia estis ministri eius,& qui facitis voluntates eius implentes, & exequẽtes eius præcepta,& imperiũ.Sed est alia potẽtia obediẽtialis in materia,quæ respicit solũ Deũ:de qua nõ est ad præsens speculatio.

Benedicite domino omnia opera eius, in omni loco dominationis eius benedic anima mea domino.

Quia in prima parte inuitauit seipsum in persona totius generis humani ad laudandũ Christũ propter bñficiũ redẽptionis &c. & inuitauit in secunda parte angelos, eo ꝙ Christus est adeptus dñium, & sedem in cælo, ex quo patet ꝙ Christus habet uſe dñiũ in cælo & in terra, sed oĩa elementa,& elementata sunt propter hoĩem: ergo sequitur ꝙ oĩa opa creata sunt Chro subiecta & obligata:& super oĩa habet dñium, quia inquantum Deus est in oĩb. p substãtiam uirtutem & opationẽ, & inq̃tũ hõ, oĩa sunt subiecta sub pedib. suis, ergo oĩa obligant laudare Christũ ubiq;. Cõcludit ergo. Bñdicite dño oĩa opa eius tã creata ꝙ recreata in oĩ loco dominationis eius, qa nullus locus excludit a sua ditione & dñio. Et ↄuersus ad seipsum dicit:Bñdic aĩa mea dño:q̃a nõ solũ me redemit:sed oĩa creauit,& angelos redemit añ casum & hoĩẽ post casũ, eo mõ quo dictũ est. Nã oĩa elemẽta, & plãtas & mineralia creauit pp hoĩem, & ẽt celos & motus eorũ pp nos disposuit. ergo tenemur spãliter Deum laudare &c.Ex toto isto psal.possumus recolligere quatuor concl'ones.Quarũ prima est, ꝙ nos obligamur benedicere & laudare Iesum Xpm dñm nrm non solũ ore sed ẽt corde & ope. f. ex toto corde mẽte & aĩa & ex oĩb.uirib. ppea ꝙ nõ solũ quo ad totã aĩam, sed quo ad totũ corpus nos redemit & sanauit. Nã primo ppitiatus est iniquitatib. nr̃is oĩa pc̃tã remittẽdo.Scd̃o sanauit oẽs infirmitates nr̃as ad nõ solũ spũales:sed ẽt corporales. Tertio qa redemit nos a morte corporali & spũali.Quarto q̃a reddidit nobis corpꝰ gloriosũ & impassibile. Quinto qa repleuit nos bonis cælestib. Et sic recuperauit nobis oĩa q̃ pdidimus in Adã. Scd̃a cõcl'o,ꝙ Deus nõ puniuit scd̃m iustitiam siue p iustitiã:sed saluauit nos p mĩam, quia non ſm pc̃tã nr̃a fecit nobis.Tertia conclusio, ꝙ Deus magis est pronus ad misericordiam q̃ ad iustitiam erga nos,quia non puniuit nos ut seruos rebelles sed misertus est nobis tanquam filijs. Quarta conclusio, ꝙ non solum homines sed etiam angeli obligantur laudare & benedicere Christum tanquam dñm & redemptorem & caput & reparatorem &c. Sed ꝯ omnia prædicta arguitur. Et primo arguunt Iudæi contra primã conclusionem dicentes, ꝙ iste de quo loquitur iste psal. non est Iesus Christus quem nos recepimus in Messiã & redemptorem. Nam ipse non sanauit omnes infirmitates nostras per mortem & resurrectionẽ:quia adhuc manemus subiecti morti & omnibus morbis & laboribus & infirmitatibus corporalibus, ergo non perfecte nos redemit nec abstulit omnem lachrymã ab oculis nostris prout dicitur in Esaia. Secũdo arguitur contra secundam cõclusionem. Nam si Deus non puniret nos secundũ peccata nostra, sequeretur ꝙ non esset iustus iudex tribuens vnicuiq; secundum opera sua. Tertio arguitur contra tertiam conclusionẽ. Na si Deus esset magis pronus ad misericordiam, quàm ad iustitiã:sequeret ꝙ in eo esset maior mĩa quàm iustitia,quod vr̃ falsum, quia ista duo sunt vnum substantialiter & essentialiter in Deo. ergo una non est maior altera.Quarto arguit ꝯ quartam cõclusionẽ, & vr̃ ꝙ Christus nõ sit dñs angelorum: quia minor non pt̃ esse dñs maioris. sed Christus est minor angelis,cum sit homo igitur.Item nec Christus pt̃ esse caput angelorum: quia corpus non pt̃ influere gratiam & gloriã rebus spiritualibus. Item Christus non potest esse redemptor angelorũ:quia angeli remanentes nunquam peccauerunt, & per consequens non indiguerunt redemptore nec reparatore. In oppositum est propheta Dauid in hoc psalmo.Respondeo.Hic sunt quatuor videnda. Primo an Christus dicatur perfectus redemptor: dato ꝙ maneamus mortales & passibiles. Scd̃o est uidendum quare Deus est magis pronus ad miserendũ quàm ad puniendum. Tertio est uidendum an pp hoc Deus sit minus iustus iudex: & ledat suã iustitiã: & sit maior sua misericordia quàm iustitia.Quarto videbitur quomodo Christus est dominus & redemptor, & caput & reparator angelorum. Quantum ergo ad primũ est dicendum secundum apostolum ad Roma.6. ꝙ per baptismum omnes sumus mortui

A tui & consepulti cum Xp̃o, & sic oẽs consurreximus cum Xp̃o: postq̃ oẽs sumus baptizati in eo. q̃a sicut resurrexit: ita oẽs resurgemus. 1. ad Cor. 15. Ex quib. vult innuere apostolos, ꝙ Xp̃s in sua resurrectione accepit p̃tãtem resuscitandi oẽs suos fideles, & mẽbra sua ꝑ baptismũ sibi incorporata. Et per consequens intendit dicere, ꝙ oẽs baptizati de præsenti liberant̃ a pc̃tõ in aĩa, & adipiscuntur meritum, & facultatem ut mereant̃ resurgere in corpus gloriosum in generali resurrectione. Et sic adipiscuntur resurrectionẽ gloriosam in habitu, licet non in actu. Et hoc confirmat beatus Augu. in quodam sermone de martyrib. qui ẽt attribuitur beato Amb. ubi dicit, ꝙ licet oẽs martyres, & iusti nõdum surrexerunt in actu: tñ iã surrexerũt in merito: q̃a iam sunt certi de sua resurre-
B ctione: quia sicut fuerunt socii passionis Xp̃i: ita erunt socij resurrectionis. Ex quib. sequitur ꝙ iam perfecte redemit nos nõ solũ quo ad aĩam: sed ẽt quo ad corpus, & oẽs infirmitates, & miserias. Sed cãm quare Xp̃s noluit, ut illico post baptismum sicut absoluimur a pc̃tõ absoluamur a pęnis corporalib. assignat Aug. libr. de baptismo paruulorum. & 12. de ciui. Dei. c. 4. ubi ait. ꝙ Xp̃s uoluit ut ablato peccati nexu, mortis, & cæterarum infirmitatum experimẽtum nobis relinqueretur. Et hoc ꝑꝑ multiplex bonum nostrum. Primo, quia si tales corporeæ infirmitates nobis nõ fuissent relictæ, tunc nulla posset esse pugna & si nulla esset pugna tunc nulla esset victoria martyrum, nec virginum, nec continentium, nec iustorum, & per consequens nulla esset eorum corona. Item nulla esset spes re-
C surrectionis: & per ꝯ̃ns nullum meritum. Itẽ si illico per baptismum tollerẽtur hmõi passiones: & conferret̃ immortalitas baptizatis: tũc multo plures recurrerẽt ad baptismum, vt absoluerentur ab hmõdi passionib. quàm vt consequerentur futuram beatitudinem. & sic nullum operarentur bonum propter Deum. Et iõ istę infirmitates, & passiones nobis relictæ sunt bonis bonæ ad meritũ: & malis malæ ad supplicium. Item hoc factum est propter vr̃e bonum ecclesiæ triumphãtis: & reparationis angelicæ ruinæ. Nam si talis pugna tolleretur in corpore nostro per baptismum: tunc homines non possent coæquari angelis qui ruerunt, in meritis, nec per consequens possent adipisci per meritum & laborem sedes quas illi amiserunt per superbiam. Et sic angelica ruina mãsisset irreparata. Quatuor ergo operatur baptisin' ĩ nobis. D
Nam primo abluit aĩam a peccato. Secundo confert meritum uitæ ęternæ de p̃nti. Tertio tollit debitũ concupiscentiæ. non vt non insit, sed ut non imputetur. Quarto confert aptitudinem, & meritum resurgendi ad uitam gloriosam corporis in nouissimo die. Ex supradictis patet respõsio ad miseros Iudæos qui solum carnaliter sapiunt. Quãtum ad secundum est dicendum, ꝙ manente iustitia æquali cum misericordia, & absque læsione iustitiæ Deus est magis pronus ad miserendum pęnitentibus, quàm ad æternaliter puniendum. & hoc multiplici ratione. Et primo ratione animæ rationalis quam ad suam imaginẽ creauit: & ideo intantũ diligit hominem, quòd non permittit nec placet sibi vt anima maneat peccato deturpata nec sub- E
iecta. Secundo ratione abominationis peccati, quia Deus intantum odit, & abominatur peccatum, quòd semper est paratus destruere, & delere ipsum per gratiam, & pęnitentiam. Tertio ratione humanę fragilitatis cui semper Deus compatitur. Quarto ratione suæ magnanimitatis, quia magnanimus non existimat, immo vilipendit iniuriam sibi factam. Ideo cito ignoscit cum uidet humilitatem, & pęnitudinem in pęnitente, ut patet 4. Ethi. Quinto ratione summæ liberalitatis, quia liberalis, & magnificus semper est pronus soluere ꝓ paupere indigenti. Et sic Christus semper est paratus pro nobis soluere debitum. Sexto ratione paternitatis inquantũ Deus est pater noster, ideo semper est pronus ad parcendum filiis suis. Septimo ratione fraternitatis quia filius Dei factus est frater noster carnem assumendo. Octauo ratio- F
ne experimentalis pietatis. Nam Deus uoluit experiri fragilitatem nostræ carnis, ut disceret cæteris misereri. ideo recordatus est quoniã puluis sumus, quia cognouit figmentum, & fragilitatem nostram per experientiam. Nono Deus est magis pronus ad parcendum, quàm ad puniendum ratione promissionis, quia per to am legem, et prophetas Deus promisit ueniam, & remissionẽ pęnitentib. Et sic Deus in parcendo iustificat, & ratificat iustitiam. Item si Deus non parceret peccatori pœnitenti, sequeretur ꝙ magis diligeret peccatũ quàm hominẽ: cũ delẽdo peccatũ possit hominẽ liberare. Ideo in hoc ostendit Deus, ꝙ magis diligit hominẽ, quàm

A quàm peccatum, quia ut hominẽ liberet extinguit, & destruit peccatum in eo, ut saluet naturam: & hoc pertinet ad iustitiam, vt destruat malum & saluet bonum. Et iō ponitur pro conclusione, ꝙ Deus in parcendo, & miserendo peccatorib. pęnitentib. exercet opera omnium uirtutum, & per consequens opera iustitiæ: cum iustitia sit omnis virtus. 5. Æthic. Quod per singula probatur. Nam primo exercet opera boni uiri. nam in parcendo, & miserendo diligit, & conseruat bonũ naturæ, & odit, & đstruit malũ culpæ, & peccatum quod corrumpebat naturã. Itẽ exercet opera magnanimi, non æstimãdo iniuriã & cõpatiẽdo humanæ fragilitati. Item exercet opera liberalis: quia de proprio sanguine soluit pro debito peccatoris. Item exercet opera boni patris, & pastoris: quia non
B ꝑmittit filium nec ouem suam perire. Item exercet opera iusti uiri: quia non uiolat immo complet promissum quod ꝓmisit Ezec. 18. & per alios ꝓphetas. s. Qua hora conuersus fuerit peccator a via sua mala oĩum iniq̃tatum quas fecerit non recordabor. Itẽ exercet opera iusti iudicis: q̃a nec relinquit crimen nec malũ impunitũ. Nam pctm̃ licet insufficienter puniat in pctõre: tñ sufficienter punitur in Chr̃o, ut patebit in sequenti articulo. Et sic patet rñsio ad argm̃. Nam licet Deus sit magis pronus ad parcendum, & miserendum pctõrib. tñ sp̃ manet iustus, q̃a qđ non punit in peccatore puniuit in Christo. ut infra patebit. Et sic licet misericordia videatur maior quàm iustitia effectiua respe€ nostri, tñ essentialiter in Deo una nõ est
C maior altera: cum sint idem. Quãtum ad tertium est aduertendum sicut dictum fuit ps. 6. ꝙ duplici iudicio põt Deus iudicare peccatorem. Vno modo iudicio obstinationis, & finalis impœnitentiæ. Alio modo iudicio pęnitentiali. Primo modo iudicat Deus peccatorem iudicio iræ, & furoris secundũ suã obstinationem destinando peccatorẽ ad pœnam æternam. Secundo modo iudicat iudicio mię remittendo culpam, & mutando pęnam ęternam in pœnam temporalem. & in hoc Deus ostendit suam iustitiam: quia iudicat secundum mensuram, & qualitatem peccati. Nam quia obstinatus peccat in termino: & per consequens æternaliter proponit peccare, ideo iuste iudicatur ad pęnam ęternam suæ obstinationi corrñdentem: & quia nõ est sibi remissa culpa in hoc seculo: ideo nunq̃ remittit nec dimittitur sibi pęna in a-
D lio. Sed q̃a pœnitẽs per pñiam pctm̃ dimisit in uia anteq̃ perueniret ad terminum, quia reductus est a mala uia ĩ viã salutis a qua recesserat, iõ pctm̃ suum factum est finitum, & tpale respectu sui. & iõ quia remittitur culpa in hoc seculo: pariter remittitur pœna in alio. Et sic patet qualiter Deꝰ tribuit vnicuique ſm opera sua tanq̃ iustus iudex. Nã pœnitenti tribuit misericorditer ueniam secũdum suam pęnitentiam in hac uita, & ĩ hoc seculo, & per ꝯñs remittit pęnam in alio, & obstinato tribuit pęnã ſm suam obstinationem. Nam sicut peccator per contritionem, & pęnitentiam dimisit pctm̃, & deleuit culpam in hac uita añ terminũ mortis: ita Deus dimisit sibi pœnam æternam. Et sicut obstinatus in uia noluit dimittere pctm̃: ita Deus nunq̃ sibi dimittet pęnã in altero seculo. Nã
E sicut sola pœna temporalis correspondet pęnitẽtiæ in hac uita, uel in purgatorio ſm iudicium misericordię: ita pęna æterna correspõdet obstinationi, & impœnitentia in inferno ſm iudicium iræ Dei. Et sic Deus semper manet iustus iudex. Sed adhuc manet & restat dubium: quia omne peccatum est infinitum ratione obiecti: inquantum peccator peccauit ꝯ Deum infinitum. ergo cuiq; peccato iusta debetur pœna infinita, & per consequens nullo precio pt̃ satisfieri offensæ factæ ꝯ Deum. nec iuste pt̃ peccatori pœna remitti: cum omnis pœnitentia, & omnia bona opera peccatoris fuit finita. Ad hoc rñdetur sicut dictum est ps. 84. ꝙ quia nullum precium finitum potest satisfacere pro peccato commisso ꝯ Deum, ideo fuit necessaria pas-
F sio Christi ad iuste satisfaciendum pro omni peccato. quæ quidem passio fuit precii infiniti rõne puritatis, & innocẽtiæ Christi, & præcipue ratione gratiæ unionis. ut dictum fuit ps. 17. & 84. iõ Christus potuit pro omnibus satisfacere: & in eo sufficienter omnia nostra peccata fuerunt punita virtualiter, & habitualiter, q̃a Deus pater posuit in eo iniquitates omnium nostrum, & ꝑ peccatum populi sui percussit eum: cuius liuore sanati sumus. Esaiæ. 53. Et Deus pater fecit ipsum peccatum. i. sacrificium ꝓ pctõ. 2. ad Cor. 5. Et sic omnia peccata nostra fuerunt uirtualiter in Christo punita, & in eius passione: quam passionem nos participamus per baptismum, & pœnitentiam & cætera sacramenta. Et iõ nulla pœnitentia posset satisfacere

A cere ꝑ peccato alicuius nisi participaret passionem Christi: quia illa fuit pœnitentia generalis pro omnibus peccatoribus pœnitentibus, & baptizatis, a qua sumunt virtutem oīa sacramenta quam quidem pœnitentiā participamus per ecclesiastica sacramēta. Et iō nostra pœnitētia particularis non satisfacit in virtute ꝓpria, sed in uirtute passionis Christi qua participat, inquantum filius offert patri suam passionem pro baptizato siue pœnitente. Et sic dicendū, ꝙ peccatū peccatoris punitur in peccatore per illā modicā contritionem, & pœnitentiam, & per pœnā tpalem in purgatorio, sed plene punitur in Christo, cuius passionem pœnitens participat per particularem pœnitentiā, & sic particularis pœnitentia roborata, & adiuta virtute passionis Christi reddit̄ sufficiēs ad sol-
B uendum, & satisfaciendum pro debito infinito. E. sic nullum peccatum manet impunitū: nec debitum insolutum. quia omne peccatū partim punitur in peccatore, & plene punitur in Christo: cuius passionem pater acceptat in precium sufficiens pro debito peccatoris. Et sic Deus semper manet iustus, & simul misericors in suo iudicio: manente iustitia inuiolata, & integra simul cum misericordia. Et hoc est quod intendit dicere Dauid cū ait. Non s̄m peccata nostra fecit nobis, neque s̄m iniquitates nostras retribuit nobis &c. Sed ut ostendat, ꝙ Deus tanquam pater, & frater expertus nostram fragilē carnem est magis pronus ad percendum quàm ad puniendum, subdit. Sicut miseretur pater filiorū: misertus est Deus timentibus se: quoniam ipse cognouit figmentum nostrum &c.
C Et sic patet responsio & argumenta secundi, & tertij dubij: Quantum autem ad quartū scilicet qualiter Christus est dominus, & caput, & redemptor, & reparator angelorū, est notandum sicut dictum est psalmo. 81. quòd omnes angeli ante lapsum dum fuerunt viatores præuiderunt mysterium futuræ Christi incarnationis. Et præuiderunt præparatā sedem imperialem pro Christo futuro domino omnium hominum, & angelorum. quorū angelorū quidā statuerūt. s. Michael cū suis, diuinæ voluntati obedire, & Christum Deū, & hominem futurum in dominum, & caput assumere, & sic manserunt in gratia cōfirmati, & ex viatoribus facti comprehensores, & beati. Lucifer autem cum suis sequacibus inobediens diuinæ voluntati, & Christo inuidens zelo inuidiæ cōmotus, quia hoc præui-D dit, illico inuidit, & sedem Christi peruerse, & temere appetiuit, & ipsam cōscendere: & usurpare præsumpsit. Et iō illico in illa malitia obstinatus miser eiectus ē cœlo in ꝑpetuam pœnā corruit, & cecidit in infernum. His ergo habitis ponitur prima conclusio, ꝙ Christus ante casum luciferi fuit caput omnium bonorum angelorum: dum fuerūt uiatores. probatur. Nam prō tunc habuerūt veram fidem. & per consequens spem de Christo futuro, a qua nō deuiarunt: imo ipsi adhęserunt: quia diuinæ voluntati obedire statuerūt, ergo sequitur, ꝙ per talem fidem, & obedientiā Xp̄m in dn̄um, & caput assumpserunt, & susceperunt, & per cōsequens iā tūc facti sunt membra Chr̄i eis crediti, & iā tunc participarunt Christi gratiā, per quam ipsi adhæserūt, in qua gr̄a per talē inhęsionē E cōfirmati māserunt, & effecti sunt cōprehensores, & beati. Ex quib. patet, ꝙ Christus ante lapsum luciferi fuit dominus, & caput bonorum angelorū viatorum, & per cōsequēs mansit dominus, & caput eorum, postquā facti sunt comprehensores, & beati, quod ꝓbatur. Nam manserūt in eadem gratia Christi cōfirmati, de cuius mysterio incarnationis, & humanæ redēptiōis habuerūt clariorē notitiā post confirmationem. Secunda cōclusio, ꝙ Christus fuit uerus redēptor bonorū angelorū, probatur. Nam redimi a Christo nil aliud est nisi liberari ab æterna dānatione ꝑ gr̄am Xp̄i, sed boni angeli fuerūt liberati, & ꝑseruati a casu aliorum per gratiam & fidē Xp̄i futuri ꝑ quā gratiā acceperūt ipsum in caput, & dominum: vt dictū est, igitur per Chr̄m vere fuerūt redempti. Nam mali qui F hanc fidem, & gratiam seruare noluerūt, iō ceciderunt a cæteris diuisi. Ex quo sequitur, ꝙ gratia Christi separauit bonos a malis. Et sic illi peccauerunt in termino, & isti adhæserunt in uia, prout dictum est psal. 81. ergo Christus est uerus redemptor angelorum. Tertia conclusio, ꝙ Christus nō solū est caput, & redemptor bonorum angelorum, sed etiam reparator angelicæ ruinæ, probatur, Nā Chr̄s redemit homines, & ex eis quosdam sublimauit per gratiā supra humanā facultatem ut mererētur adæquari angelis, q ceciderunt, & eorum mansiones, & sedes beatas illis debitas possederūt, & numerum illorum compleuerunt, ut frequenter dictū est, ergo Christus fuit uerus reparator, & restaurator

A staurator angelicæ ruinæ. Et sic patet qualiter Christus fuit uerus dominus, & caput, & redēptor angelorū. Quarta cōclusio, ꝙ Christus simul est caput hominū, & angelorū, & utriusq; ecclesiæ. s. triūphantis, & militantis: probatur. Nā sicut de ratione capitis materialis est influere sensum, & motū in omnia sua membra: ita de ratione capitis spūalis est influere gratiā, & gloriā, sed Xp̄s influit in omnia mēbra huius ecclesiæ gratiam, & merita suæ passionis ꝑ inspirationē, & ecclesiast ca sacramēta, & in patria influit gloriā super omnes angelos: & oēs beatos ergo est verū caput viatorū, & omniū cōprehensorū, & beatorū. Quod autē Christus sit dominus, & caput, & beatificator simul hominum, & angelorum, patet ex multiplici autoritate. Vnde primo dicit apostolus, ꝙ Deus pater constituit eum caput omnium ecclesiarum super B oēm potestatē, & principatū &c. ad Ephe. 1. Item ad Philip. secūdo Deus exaltauit illū. ut in nomine Iesu omne genu flectatur cœlestiū, terrestriū, & infernorum &c. Itē Ioan. Apoc. 5. vidi millia millium angelorum simul cum senioribus dicentium. Dignus est agnus qui occisus est accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiā, & fortitudinē, & honorem &c. Item infra c. 8. vidi turbā magnā quā nemo dinumerare poterat: ex oīb. gentibus, & tribubus, & linguis, & oēs angeli stabāt in circuitu troni, & adorauerūt Deū cadētes in facies suas dicētes: benedictio, & claritas &c. Item angelus dicit Ioanni: cōseruus tuus sum Iesu Christi. Apoc. 19. Ex quibus patet, ꝙ Christus simul est caput, & dominus hominum, & angelorū, & oīum creaC turarum, & per cōsequens nō solū homines. sed ēt omnes angeli obligātur laudare, & benedicere, & colere Christum honore latriæ tāquā Deum, & dominum. Et hoc est qd̄ intendit dicere Dauid in hoc psalmo: cū dicit: Dominus in cœlo parauit sedē suā, & regnū ipsius oībus dominabitur: ideo benedicite dn̄m omnes angeli eius. Et tunc respōdetur ad rationes, & argumenta. Nam cum dicit, ꝙ Chr̄s eū minor angelis, q̄a homo: ergo nō pōt esse dominus angelorum nec caput, nec influere gratiā, & gloriā in eos. Ad hoc respōdetur sicut dictū fuit psal. 84. ꝙ licet anima Christi sit minor angelis: quo ad essentiā, & bona naturalia consequentia formam: tñ erat nobilior, & melior oībus āgelis, quo ad bona gratuita, & gratifica, & quo ad gratiā unionis, & sic erat dn̄s angelorum. Itē licet D Xp̄s ex sola humana natura nō influat gloriā in angelos, tamen rōne gratiæ unionis, & capitis influxit gratiā in angelos, dū erāt viatores, & influit nunc gloriā, dū sunt cōprehēsores, q̄a nō solum est mediator Dei, & hominum, sed ēt Dei, & angelorū propter rōnes iā dictas. Et sic patet qualiter Christus redemit angelos, eos per gratiā a lapsu aliorū præseruando, & qualiter factus est dominus, & caput non solum hominum sed etiam angelorum. Ex quib. patet, ꝙ non solum ab hominib. sed etiam ab angelis Christo debetur cultus ueræ latriæ, quod maxime intendit probare Dauid in hoc psalmo.

PSALMVS CIII.

Benedic anima mea domino, domine Deus meus magnificatus es vehementer.

E *Confessionem & decorem induisti, amictus lumine sicut uestimento.*

Licet huic psalmo nullus titulus ꝑponat in hebræo, tamen beatus Hieronymus in epistola ad Eustachium de virginitate seruāda. asserit ipsum esse factum ab ipso Dauid: cum dicit. Posuisti, ait Dauid, tenebras, & facta est nox: in ipsa trāsibūt bestię syluæ &c. Hoc idem affirmat ecclesia cum cātat in benedictione crismatis dicens: Dauid ꝓphetico spiritu gratiæ sacramēta prænoscens vultus nr̄os in oleo exhilarādos esse cātauit &c. Ex quo patet Dauid cōfecisse hunc psal. & ex materia eius patet ipsum esse alleluiaticū .i. ad laudandum Deum factum: quia manifeste laudatur Deus in hoc psalmo de beneficio vniuersalis creationis, & recreationis. Ad cuius intelligentiam est notandū, ꝙ quinq; F fabricationis leguntur factæ in veteri testamento ex præcepto Dei: nā prima fuit fabrica totius mundi in exordio quam Deus fecit ex nihilo per seipsum ad solum præceptū sine aliquo ministro: q̄a dixit, & facta sunt oīa per uerbum suum: nec eius aliquis consiliarius fuit. Secunda fuit arcę tempore diluuij: quā ipsi Noe præcepit fabricare. Tertia fuit fabricatio tabernaculi, & arcę fœderis, quā Deus Moysi præcepit fabricare. Quarta fuit fabricatio tēpli Salomonis: cuius descriptionem Deus tradidit ipsi Dauid primi Paralypome. 28. Quinta fuit reędificatio tēpli facta per Zorobabel, & Zacariā, & Aggæū, & Malachiā ex præcepto Dei, quæ oēs qnq; fabricationes sensibiles significabāt, & figurabant fabrica-

A fabricationẽ ecclesiæ per Christum faciendam ſm Augu.lib.de arca Noe,& contra aduersarium legis, & prophetarũ, nam omnes has fabricationes fecit Deus fieri in figura ecclesiæ, ad quã tendebat tota lex uet.tanq̃ in finem, vnde dicit Augu.contra Faustum, ꝙsicut faber argẽtarius siue domificator pri⁹ depingit domũ,& opus modo grosso, ut habitator prænoscat domum fabricandam ad sensum,sed postea depingit uel fabricat domum mõ subtili, & perfecto ad finalẽ vsum hominis:ita pariter Deus in ueteri testamento prius depinxit, & fabricauit totum istum mundum sensibilem non solum ad vsum naturalem hominem, sed etiam ut esset figura mundi spiritualis.s. ecclesiæ Christi ut ꝑ ista sensibilia ueniret homo ad spiritualia. Item eodem modo per discursum temporis fe-
B cit arcam fabricari cum omnibus illis partibus,& cõditionibus,in qua saluatus est Noe de aquis diluuij: quæ secundum omnes suas partes figurabat ecclesiã Christi, in qua erãt saluandi fideles de diluuio peccatorum. Ita pariter est dicendum de arca, & tabernaculo,& templo:nam per hoc ꝙ Deus fabricari præcepit arcam ut ipse habitaret in ea, & arca reposita fuit in tabernaculo, & postea in templo;per hoc figurabatur,ꝙ uerbũ Dei debebat sibi fabricare arcam humanitatis, in qua habitaret per unionem personalem, quæ quidem arca erat reponenda in tabernaculo virginali,& in templo vniuersalis ecclesiæ, in qua habitat per fidem, & unionẽ mysticam.Ita pariter est dicendum de reędificatione templi, & ciuitatis Hierusalem,nã sicut Deus præcepit reædificari illud tẽplũ,
C & ciuitatẽ Hierusalem, propter peccata regum, & populi per Caldęos destructam:ita pariter Deus pater ꝓcepit Christo filio suo, ut reædificaret templum humanum, & Hierusalem spitituałem quam diabolus destruxerat propter peccatum Adæ:quando descẽdit ab Hierusalem in Hierico, & incidit in latrones, qui ipsum expoliauerunt,& sauciauerunt, & totam humanam naturam corruperunt.Hanc ergo ciuitatem dirutam,& tẽplum dissolutũ resarciuit,& renouauit Christus per suam incarnationem, & passionem & resurrectionem. Nam corpus quod fuerat dissolutum reædificauit per triduum: vt ipse ait Ioan. 2.Ex quibus patet,quòd fabricatio mundi fuit figura fabricationis ecclesiæ, & per consequens Dauid non solum intendit benedicere Deum, & commendare diuinã D sapientiam circa creationẽ mundi: sed principaliter circa fabricationem, & creationẽ ecclesiæ Christi. Secundo est aduertendum ꝙ quadruplex mundus reperitur memoratus in sacra scriptura. Primus mũdus dr̃ mũdus exemplaris,& æternus, & increatus,& idealis, existens ab æterno in mente,& verbo diuino, ad cuius exemplar Deus ex tpe produxit hunc mundum sensibilem, de quo mundo ideali meminit Plato in Timæo, & in libro Idearum, & Boetius tertio de consolatione,dicens. Tu cuncta superno Ducis ab exemplo.Mundum mente gerens pulcrũ pulcherrimus ipse &c. Item Io.1.In principio erat uerbum:omnia per ipsum facta sũt, quod factum est in ipso uita erat.i.iste totus mũdus,qui factus est ex tpe,erat uita ab ęterno,in ipso mundo idealis, & uerbo æterno. E ut exponit Augu. Secundus dr̃ mundus sensibilis,& materialis,& creatus factus ad exẽplar primi: de cuius creatione,& dispositione agitur Gen. 1.Tertius dr̃ mundus spiritualis,& recreatus figuratus per mundum materialem quæ est ecclesia Christi cuius habitatores sunt omnes Christi fideles in Christo regenerati.Vnde de mundo materiali dicit Ioan.Mundus enim non cognouit.sed de spiriiuali dicit.Quotquot autem receperũt eum dedit eis potestatem filios Dei fieri,his q̃ nõ ex sanguinib.sed ex Deo nati sunt &c. de cuius mundi spiritualis recreatione dicit dominus Esaiæ. 66. Ecce ego creo cęlos nouos,& terram nouam,& non erunt in memoria priora &c. Quartus dr̃ mundus gloriæ,& perpetuus.de quo ps.83.Beati qui habitant in domo tua domine in sæcula sæculorum laudabunt te. De cuius fabricatione, F & ędificio dicit Ioan.Apoca.21.Vidi cælum nouum & terram nouam. primum.n.cęlum & prima terra abiit: & mare iam non est.Et vidi ciuitatem sanctam Hierusalem nouam descendentem de cœlo &c. Cum ergo intẽtio prophetæ sit deducere nos ad cognitionem spũalium per sensibilia,iõ per dispõnẽ huius mundi sensibilis, & creati propheticè nos manu ducit in cognitionẽ dispõnis mundi spiritualis per Christum regenerati, quæ est ecclesia, eo ꝙ contemplando dispõnem huius materialis mundi in principio creati præuidit in spiritu totam dispositionem ecclesiæ per Christum regenerandæ,& reædificandæ.De cuius dispositione fecit hũc psalmum.

A mum. Ideo prius exponetur de dispositione huius mundi materialis. S[ecun]do de dispositione mũdi q̃ est ecclesia, ut facilius perueniamus ad cognitionem spiritualium per corporalia quæ facta sunt. ut inquit Apo. ad Ro. 1. In quo quidem ps. duo principaliter agit Dauid. Nã primo commendat diuinã potentiam, & sapientiam, & bonitatem circa creationem mundi. Sc̃do agit gratias. ibi. Sit gloria domini. Quantum ad primum est notandum, ꝙ iste mundus sensibilis est productus a Deo ad instar illius mundi exemplaris, & æterni. iõ in se retinet quasi per omnia vestigium & similitudinẽ illius, eo ꝙ modus productionis & emanationis creaturarum seq̃t modum productionis, & emanationis diuinarum personarum, nam sicut ab æterno pater dicendo ad intra producit uerbũ, & ambo spirando ꝑducunt spm̃ sctm̃ per modum

B voluntatis, & libertatis: ita pariter pater ex tpe dicendo ad extra per uerbum suũ ꝑduxit hunc mundũ uisibilem, & pater & uerbũ spirando super oĩa creata per spm̃ sctm̃ produxerunt ea in esse essentiæ. Itaq; tota trinitas simul, & indiuisibiliter concurrit ad productionem creaturarum licet modis distinctis. & hoc patet Gen. 1. nã Deus pater dixit. Fiat lux &c. ergo per uerbum suum dixit, & locutus est pater. Et pater, & uerbũ spirant per spiritum sanctum esse, & vitam in rebus. iõ seq̃t. Spiritus dñi ferebat̃ sup aquas &c. Et sic apparet, ꝙ tota trinitas simul & realr̃, & indiuisè concurrit ad creationem rerum licet modo distincto. quæmodus explicatur ps. 32. Verbo dñi cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Ex quo pa-

C tet, ꝙ ꝓductio creaturarũ ꝑsupponit ꝓductionẽ, & modũ ꝓductionis diuinarũ ꝑsonarum. vnde sicut una persona emanat ab altera in diuinis, & tertia ab utraq;, ita totus iste mundus emanat a tota trinitate ꝑsonarũ. Sed est magna differentia, nam pater producendo filium communicat ipsi eandem substantiam, & essentiam, & ita ambo producendo spiritũ sanctum, & sic manet vnus solus Deus in substantia & essentia cum trinitate personarum. secus aũt est in productione creaturarũ. Nam trinitas ita communicat reb. similitudinẽ suarũ perfectionum, ꝙ nõ cõicat substantiam. Vnde sicut sol cõicat diaphano suã similitudinem nõ cõicando substantiam: ita pariter Deus in creatione communicat reb. similitudinem idearum, & perfectionũ non

communicando substantiam, eo ꝙ creaturę D emanant a Deo per modũ artis, & artificialiter, nam sicut domificator fabricando domum ita communicat ipsi similitudinẽ suæ artis, ꝙ non communicat suam substantiam: ita pariter Deus in creatione communicat rebus similitudinem suarum perfectionum & idearum, non communicando aliud de diuina substantia, & ideo dicit Dionysius, ꝙ creaturæ emanant a Deo sicut radij, & lumẽ a sole, & ideo hęc est causa quare in toto vniuerso, & qualibet eius parte reperitur vestigium, & similitudo trinitatis: omnia. n. facta sunt sub numero, pondere, & mensura. Sap. 11. aut sub specie, mõ, & ordine. Et sic totus mundus consistit in triplici natura, constat. n. ex natura angelica, quę est incorporalis, & incorruptibilis: & ex natura cęlesti corporea & incorruptibili, & ex natura elementa E ri, quę est corporea, & corruptibilis. Totũ ergo vniuersum creauit ad similitudinem suã. nam sicut in Deo est trinitas personarũ sub vna simplicissima substantia, ita in toto vniuerso mundo est trinitas naturarum sub vnitate mũdiali. Et sic ẽt in qualibet natura seruatur quædam trinitas. nam in natura angelica reperitur trinitas hierarchiarũ, & in qualibet hierarchia triplex ordo angelorũ, & in quolibet angelo reperit̃ species, modus, & ordo, secundum Augu. aut substantia virtus, & operatio, quia nulla substantia præter primam est sua operatio nec principiũ suę operationis secundum commentatorem. Ita pariter in natura cęlesti reperitur trinitas cœlorum. s. cœlum empyreum immobile, & aqueum, quod est primum mobile super polos mundi: & cœlum astrorum, & planetarũ F quod mouetur super polos Zodiaci. Et ita pariter in elementis reperitur trinitas. nam licet sint quatuor elementa distincta s̃m formam, iuxta quatuor combinationes qualitatum primarum. 4. de cęlo, & 2. de generatione, & 4. Meteororum. tñ s̃m materiam non sunt nisi tria elemẽta. s. aer, terra, & aqua. nã ignis licet formaliter distinguatur ab alijs elementis: tñ non localiter nec materialiter secundum quosdam philosophos. quia non facit ignis sphærã p se, sed est in cæteris elemẽtis materialiter & uirtualiter secundum Tomam de Garbo, & plerosq; alios philosophos. Et sic est dicẽdũ de quolibet corpore, & de qualibet creatura particulari: in quib. omnib. reperitur quædã trinitas ad similitudinem

dinem

A dinem creatoris,& primæ causæ.Ideo Pitagorici celebrant Deum triplici honore, arguentes trinitatem in Deo sumptam cā ex trinitate quam reperiebant in omnibus reb. creatis.ut ait Aristo. primo cœli, & mundi. Hunc ergo ordinem tenuit primo Moyses in describendo creationem rerum. Gene. 1. Nam primo ponit qualiter creauit illam triplicem naturam. s.naturam angelicam,& cęlestem,& elementarem in trib.primis dieb. secundo,ponit ornatum eorum in tribus sequentibus diebus, ut patet ibidem.Et hunc eundem ordinem tenet Dauid in hoc psal. siue in hac prima parte psalmi. nam volens Deum magnificare, & commendare de potentia, & sapiētia circa creationē totius vniuersi,primo commendat omnipotētiam, & sapientiam circa creationem, & dispositionem angelicæ naturæ.Secundo circa dispōnem cęlorum.Tertio cōmendat Dei sapiētiam,& prouidentiam, & bonitatem circa dispositionem elementorum. Secundū ibi. Extendens cœlum sicut pellem. Tertiū ibi. Qui ponis nubem ascensum.Quantū ad primum est aduertendum s'm Aug. ꝙ Moyses vnico verbo notificauit creatorē totius naturæ angelicæ,cum dixit Deus.Fiat lux,& facta est lux. Vnde per lucem intellexit totam angelicam naturam.Sed Dionisius in tractatu de angelica hierarchia, diuidit totam angelicam naturam in tres hierarchias. Nam prima dr̄ super cœlestis:in qua sunt tres ordines:scilicet seraphin cherubin,& troni.Secunda hierarchia dicitur cęlestis, in qua sūt alij tres ordines. s.dominationes,& principatus,& potestates.Tertia dicitur subcœlestis,in qua sunt alii tres ordines, scilicet virtutes, Arcangeli, & Angeli.vnde licet omnes istæ tres hierarchiæ incessabili voce laudent Deum dicentes,Sanctus,Sanctus,Sanctus:tamē prima specialiter est dedicata ad confessionem,& laudem Dei: secunda vero ad decorem, & regimen totius vniuersi in generali. Tertia autem dedicata ad regimina particularia partium vniuersi.Nam ordo virtutum est dedicatus ad mouendum cœlos,& elementa,& resistendum aeris potestatibus ne lædant elementa. Arcangeli vero sunt dedicati ad custodiam regnorum, & ciuitatū. Angeli autem ad custodiam vniuscuiusque hominis.Hanc ergo triplicem hierarchiam intendit explicare Dauid in his primis tribus uersibus commendans Deum de omnipotētia,& magnificētia circa creationem Angelorum,siue Angelicæ naturæ. Vnde excitat seipsum, ac animam suam ad huiusmodi laudem dicens.O anima mea benedic dn̄o,i.cām habes:ut benedicas dn̄o.Et cōuersus ad Deum dicit: o dn̄e Deus magnificatus est vehementer per angelicam naturam,& iō bene debet te magnificare, & benedicere anima mea. Vnde probo, ꝙ tu sis vehementer,& valde sp magnificatus. Nam tu induisti, & circundedisti tibi confessionem,& decorem, i.primam Hierarchiam creasti,& dedicasti ad confessionem, & laudem tui: & secundam ad decorem vniuersi: quia ordines secundæ hierarchiæ assistunt tibi ad generale regimen vniuersi quasi consultores,non ꝙ tu indigeas consilio eorum: sed hoc ordinasti,& fecisti ad communicandam sapientiam, & bonitatem tuam eis.Itē tu fuisti amictus,& circundatus lumine.i.luminosis angelis tertiæ hierarchiæ,fuisti amictus,& vestitus:sicut quis vestitur indumēto.Vnde per confessionem intelligit primā Hierarchiam dedicatam ad confessionem, & laudem,& per decorem intelligit secundam dedicatam ad decorem Dei, & vniuersi. Et per lumen intelligit tertiā Hierarchiā dedicatam ad illuminandum mundum per lationem cœlorum, & astrorum, & ad illuminandos particulariter homines. Et Deus est indutus, & amictus his trib. hierarchijs angelorū:eo ꝙ semper sibi assistunt. Et exinde vulgare sumunt argumentum, & occasionem ad depingendum Deum indutum & circundatum cherubin, & seraphin,& cæteris ordinibus Angelorum:ut per uisibilia cōspiciamus intelligibilia. Deinde cum dicit,

Extendens cælum sicut pellem: qui tegis aquis superiora eius.

Commendat Dei omnipotentiam, & sapientiam circa creationem, & dispositionē cœlorum, de qua dicit Moyses ꝙ Deus fecit firmamentum, & diuisit aquas quæ erant sub firmamento ab his, quæ erant supra firmamentum, & uocauit firmamentum cœlum.Ad cuius intelligentiam est notandum ꝙ in sacra scriptura triplex cœlum reperiē, scilicet empyreum, quod est totum luminosum ad gloriam sanctorum.Secundum dicitur cœlum aqueum. Tertium dicitur firmamentum quod est cęlum astrorum, & planetarum.Vnde primum dr̄ empyreum.i.luminosum, in quo beati Deo fruuntur, & hoc

A est immobile: secundum dicitur aqueum nō a frigiditate, sed a diaphaneitate, & uelocitate. Vnde Maim de Caldæo quod aquæ dicũtur: latine idem est quod fluxibilis, & mobilis. sed quia omnia creata citra Deum sunt mobilia, & fluxibilia: ideo dicitur Gen. 1. ꝙ spiritus domini ferebatur super aquas. i. super omnia mobilia, & fluxibilia: quia spiritus domini rebus dat uitam, & motũ, & esse, & operari: ut supradictum est. Sed quia secundum cœlum est primum mobile velocius omnib. alijs: quia in 24. horis facit circuitũ, & gyrũ suum; & trahit omnes cœlos inferiores super polos mundi: & sic in æquali tempore maiorem lineam describit: ideo ꝑpter talem excessum velocitatis dicitur aqueum per antonomasiam, idest uelocissimum. Sed quia ex duobus elementis uisibilibus, scili- B cet ex aere, & aqua videmus vnum semper moueri, & alterum semper quiescere: vnum vocamus vulgariter aquam propter mobilitatem, & alterum terram propter stabilitatē ideo ne putaremus primũ mobile esse eiusdem naturæ cum elemento aquæ: dicit Moyses, ꝙ Deus diuisit aquas, quæ erant sub firmamento ab his quæ erant supra firmamentum, idest diuisum collocauit sicut sunt diuersarum naturarum nam illas cęlestes, scilicet cœlum aqueum collocauit supra firmamentum, i. supra cęlum astrorum, & istas aquas elementares collocauit sub firmamento, & sic patet, ꝙ illico post primum mobile collocauit firmamentum, idest cœlum astrorum, & planetarum. Et sic patet, ꝙ tres dicũtur generaliter cęli. s. cœlum empyreum, qđ est penitus immobile propter gloriam san- C ctorum, quæ consistit in quadam quiete. Secundum dicitur aqueum a mobilitate, & sũma uelocitate. eo ꝙ mouetur motu diurno super polos mundi ab oriente in occidentē. Tertium dicitur firmamētum, eo ꝙ in eo firmantur astra, quæ motu proprio mouentur super polos zodiaci circulo obliquo semicōtrario. Et sic sub firmamento comprehendit non solum cœlum astrorum: sed etiam omnium planetarum. Vnde cum hac positione Moysi concordat Dauid in hoc ps. nam cum superius dixit. Cōfessionem, & decorem induisti amictus lumine, sicut vestimento: per quod lumen intelligit cęlum empyreum, & luminosum cum triplici hierarchia Angelorum: in quo cœlo Deus habitat cum beatis per gloriam, postea subdit. Extendens cęlũ sicut pellem. i. post cœlum empyreũ tu fuisti extendens cœlum astrorum, sicut pellē D super elementa: qui tegis superiora huius cęli aquis cęlestibus. i. cęlo aqueo, quod est primum mobile. Ex quo patet, ꝙ cęlum aqueũ siue cristallinũ collocatur inter cęlũ empireum, & firmamētum, quod dr̃ cœlum stellarum, & planetarum, & sic non memorantur nisi tres cęli. Ex isto modo loquēdi sumpsit occasionem Rabi Eliezer, dicēs ꝙ Deus fecit cęlum ex vna parte vestimenti sui. Dicit enim, ꝙ Deus fecit elementa, sed postea extendit partem vestimenti sui super ea, & sic factum est cęlum. Sed quantum sit irridēda ista positio de se patet intuentib. quia nō solum deluditᷣ a Christianis, & ꝓphetis, sed ēt a Rabi Moyse đ Ægypto, & discipulo ei⁹.

Qui ponis nubem ascensum tuum: qui ambulas super pennas uentorum. E

Qui facis Angelos tuos spiritum, & ministros tuos ignem vrentem.

In hac tertia parte commendat diuinam sapientiam, & prouidentiam circa creationem, & dispositionem elementorum, & mixtorum, in qua fecit sex. Nam primo commēdat diuinam sapientiam, & prouidentiā circa creationem, & dispositionem aeris. Scđo circa dispositionem terræ, & aquarum. s. fluuiorum, & marium. Tertio circa dispōnem pluuiarum ad utilitatem plantarum. Quarto circa dispōnem temporum, & distinctionem eorum. Quinto circa dispōnem maris ad utilitates piscium, & cæterorum aquatilium, & nauigantium. Sexto commendat diuinam prouidētiam, & largitatem circa collationem fructuum, & aliorum bonorum ad victum, & conseruationem omnium animā- F tium. Secundum ibi. Qui fundasti terrā. Tertium ibi. Rigans montes. Quartum ibi. Fecit lunam in tpe. Quintum ibi. Hoc mare magnum. Sextũ ibi. Omnia a te expectāt. Quantum ergo ad primum dicit. O dñe Deus tu magnificatus est uehementer in dispositione elementorum, qui in primis ponis nubē ascensum tuũ, i. creasti aerem nubilosum supra terram, & aquam tanquā ascensum tuũ, qui ambulas super pennas ventorũ, & loquitur modo poetico, quia putant vulgares, ꝙ Deus ambulet super aerem, & uentos tempore tempestatis. Sed quia hoc non facit immediate per se, sed ministerio Angelorum: ideo subdit. Qui facis Angelos tuos spiritus. Vnde nota secundum Augu. & Isidorum libro

A libro de summo bono, quòd spiritus siue intelligentia immaterialis est nomen naturæ; sed Angelus est nomen officij, quia Angelus idẽ est quod nuncius, siue minister Dei. sed quia ex 3. hierarchia illorum cœlestium spirituum Deus constituit, & mittit frequenter nuncios, & ministros quosdã ad regenda ista elementa contra aereas potestates, & cõtra Angelos malos: ne concitent aerem, & aquam, inferendo tempestatem ad lædẽdum homines: ideo Angeli boni ꝓhibent Angelos malos, ne nobis noceant: quia aliter inducerent tempestatem super mare ad destruẽdas classes nauigantium, & inducerent fulmina, & grãdines, & alias plagas ad destruẽdas ciuitates: sicut factum fuit ĩ Aegypto, ut dictum est psalmo 77. Et ideo Deus spiritus incorporeos facit Angelos, nuncios suos
B ad custodiendos homines ab huiusmodi periculis, & ignem vrentem, idest illam naturam Angelicam igneam, & vrentem & caritate ardentem fecit ministros, ut ministrarent sibi, & implerent eius voluntatem non solum in cœlo, sed etiam in his inferiorib. quasi dicat, quòd ex illa natura spirituali, & ardenti fecit nuncios, & ministros ad regendum aerem, & elementa, & ad custodiendos homines, & omnia ista inferiora. Deinde cum dicit.

Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclinabitur in sæculum sæculi.

Abyssus sicut vestimentum amictus eius, super montes stabunt aquæ.

Ab increpatione tua fugient, a uoce tonitrui tui formidabunt.

Commendat diuinam sapientiam, & pro
C uidentiam circa creationem, & dispositionẽ terræ, & aquarum. Primò comparando terram, & aquam ad totum vniuersum. Secũdò comparando partes terræ, & aquarum inter se. Ad cuius intellectum est notãdum, quòd centrum mundi æqualiter distat à circumferentia totius vniuersi, & ideo cũ omnia grauia fugiant à circumferentia cœlorum propter disconuenientiam qualitatum, tendunt ad centrum mundi, & sic terra cum sit grauior cæteris elementis collocatur in centro mundi. vt patet 4. cœli. Et sic terra si moueretur a centro iam ascenderet versus cœlũ quod esset contra naturam sui, et totius vniuersi. Sed quia aqua est minus grauis quàm terra, sed grauior aere, ideo Deus collocauit eã super faciẽ terræ, & infra aerẽ. & hoc est, quod dicit hic ꝓpheta. vnde ait. Qui fundasti terram super stabilitatem suam, idest
D super centrum mundi quod est immobile, & stabile, in quo terra hẽt stabilitatem suã propter suam naturã, & grauitatem, & ideo non inclinabitur in sæculũ sæculi a suo cẽtro, & stabili loco: quia si inde inclinaretur iã ascenderent in cœlũ: quod esset cõtra naturã sui, & totius mundi. Sed qa aqua est minus grauis q̃ terra: ideo abyssus. i. oceanus, & quodlibet mare collocatur super terrã immediatè: sicut vestimentũ amictus, tegminis eius. Nã sicut vestimentũ tegit hoĩem quò ad quasdã partes suas: ita pariter aqua oceani, & aliorũ mariũ vestit, & cooperit terram quò ad quasdam partes. Deinde cum subdit. Super montes stabãt aquæ &c. hoc potest tripliciter intelligi. Vno modo, ꝙ in oceano sunt multi montes cooperti aquis. Alio modo põt legi
E interrogatiuè: vt sit sensus. O dñe aquæ stabunt super montes licet sint leuiores? q. d. non, qa oportet, ut montes, & aliq̃ partes terræ maneant discoopertæ ad habitationẽ hominum. Et ideo licet naturaliter tota aqua deberet circundare, & tegere totam terrã: tamẽ tu dimisisti aquas ab aquis: & apparuit arida. Vnde ipsæ aquæ, quæ deberent cooperire mõtes fugient ab increpatione, & iussione tua, & formidabunt a voce tonitrui, idest potestatis tuæ: & sic fugientes a montibus congregabunt in mari, qđ est, in inferiorib. partibus terræ. Tertio modo ly super montes stabunt aquæ, potest referri ad aquas pluuiales, & nubes aquosas exeuntes, & incubãtes super montes, quæ mittunt pluuias cum tonitruis, & fulminibus ad increpationem, & terrorem hominum, ut sit sensus. O domine ex ordinatione tua aquæ, & nubes
F aquosæ stabunt super montes mittentes pluuias, & flumina sup terrã, & sup montes, ubi & super quos frequenter cadunt fulmina, quæ tu ordinasti ad increpationem: & ab increpatione tua formidabunt, & timebũt a uoce tonitrui tui. hoc autem dicit ꝓpheta: nam homines praui conscij suorum scelerum communiter timent fulmina, & tempestates, ne comprehendantur in sceleribus suis: ut ait Iuuenalis, Deinde cum dicit.

Ascendunt montes, & descendunt campi, in locum quem fundasti eis.

Terminum posuisti quem non transgredientur neque conuertentur operire terram.

Explicat dispositione terræ, quo ad partes

A tinuatur,& cõiungitur cum Oceano per angustum fretum Gagetanum. sed si flumina congregantur in aliqua valle montibus vndique clausa:tunc efficiunt mare separatum per se ab Oceano,& cæteris maribus:& isto modo efficit mare Caspium, & ex cõgregatione multorum,& vastorum fluminum,scilicet Rha,& Geri,& Deuerix, & Oxi,& Cãbisis,& Ciri,& Araxis, qui decurrunt in illã vallem clausam ab ortu montibus Imai, & ab Aquilone montibus Hiperboreis ex parte Caucasi,& ab occasu montib⁹ Armeniæ, & à meridie montibus Tauri, & mõtib Medorum, sic ex congregatione supradictorũ, & multorum aliorum fluminum, & aquarũ efficitur mare Caspium in illa valle, in nulla sui parte contingens Oceanum,nec aliud mare,& sic est dicendum de mari Indico,vt B patebit. Ex quibus patet quòd congregationes aquarum ad flumina, & maria, causantur ex dispositione terrę,quæ consistit in mõtibus,& vallibus, & campis decliuibus. Nã montes, & campi efficiunt terram habitabilem,& cõgregationes fontium efficiunt flumina,& paludes, & cõgregationes fluminũ in vallibus infimis efficiunt mare. Ad cuius maiorem euidentiam est iterum aduertendũ quòd quinque sunt famosissimi montes qui efficiunt,& claudunt totam terram habitabilem nobis notã cum suis maribus: quorum duo claudunt eam ab Aquilone,& Meridie: & cæteri tres efficiunt terram Mediam habitabilem,& terminant, & claudunt maria inter eorum latera. Vnde vltra æquinoctialẽ per quindecim gradus reperitur quidã mõs qui iam longo tractu venit ab occidente ter C minãs Oceanum,& Sinum Sperium:& exinde procedit versus ortum terminando totã Aphricam nobis notam à Meridie, & exíde procedit versus Apreso, vsque ad Catigarã regionem Sinarum.semper terminando mare Indicũ à Meridie. Iste mons à principio uæ notitiæ in litore Oceani occidentalis,& sinus Sperii appellaẽ Speriuera ab ipsis græcis. Deinde magis procedens versus ortũ appellatur Ion. Deinde nominatur Dauchis, deinde Xifas, deĩde Meica,deĩde Bardetus, deinde dicitur Agissimba, deinde ꝓtractus vsque ad sexagesimum gradũ longitudinis appellatur Luna, A cuius latere Aquilonari oriuntur fontes Nili decurrentes ad plana, vbi efficiunt duas vastissimas paludes,à quibus egreditur Nilus veniẽs versus Aquilonem ꝑ Aethiopiam, vsque in Aegiptum:in D cuius sit ore absorbetur à mari rubro. Sed iste mons Lunę protenditur vltra versus ortum,vsque ad 180.gradus lõgitudinis,& tũc appellatur Presius,vbi attingit ad mare Indicum faciens in eo promontorium in principio maris Indici, & sinu Barbarico,& tunc protenditur vltra versus ortum per 110.gradus vsque ad Catigaram stationem Sinarũ, terminando mare Indicum ab Austro, & ꝓcedit vltra per terrã ignotã,cuius finis ignoraẽ:& sic iste mons cingit, & terminat totã Aphricã, & Asiam ab Austro:& sic ignoraẽ eius principium,& finis:& est ita altissimus, ꝙ in radicibus eius generatur ignis ex refractione radiorum solarium maximè in nostra hieme:quia tunc radii cadunt illud perpẽdiculariter.sed in medio montis sũt perpetuæ niues:quę liquefactæ in æquinoctiis implẽt paludes. Ex quarum aquarum abundantia E mundat Nilus in equinoctio. In summitate autem illius montis: nec sunt pluuiæ,nec vẽti. Ideo putant aliqui ibi esse paradisum deliciarum propter eius temperiem. Iste mons Apreso vsque ad Catigaram appellatur Peõ ab ipsis Græcis,eò quòd in eius radicibus generatur ignis: & in medio semper apparent fulmina,& fulgura,& coruscationes. Item ad Aquilonem in 30.gradu longitudinis,& 66. latitudinis incipit quoddam promontorium quasi supra Scotiam, quod Tile Ptolomæus, & omnes antiqui appellant, qđ Ptolomæus putauit esse insulam. sed in veritate compertum est postea ex experientia illum montẽ protrahi versus ortum, vsque ad montem Ripheum,quę ꝓuincia hodie Noruegia appellatur. vltra quem montem versus Aquilonẽ adiacet magna regio quæ Suetia dicitur,Cu F ius finis versus polum ignoratur, quæ ꝙdẽ regio dicta Noruegia iam est nota nauigantibus latinis:cuius magna pars est sub dominio regis Daciæ. Inter quam, & Germaniam causatur sinus Sarmaticus,qui per angustum fretum inter promontorium Cimbricum,& Noruegiam continuatur cum Oceano occidentali. Deinde isti montes Noruegiæ protenduntur vsque ad montes Ripheos:vñ oritur Tanais. Et exinde protenditur vsque ad montes Hiperboreos. Et exinde protẽditur vsque ad Imaum transuersalem. Et exinde cingit totam Scythiam Sericam ex parte Aquilonari: & sic protenditur versus ortũ per terram ignotam, cuius finis ignoratur. Et

A sic patet, q̃ iste mons cingit, & terminat totam Europam, & Asiã totã ab Aquilone: Sola ergo illa terra est nota philosophis, & geographis, & græcis, & latinis, q̃ iacet inter istũ montem, & montes Aetiopiæ, quæ mensuratur vna quarta terræ habitabilis. Sed inter istos duos montes longissimos reperiuntur tres montes minores in longitudine, qui efficiciũt totam terram mediam diuisam in tres partes scilicet Asiã, & Europã, & Aphricam. Nam vnusquisque istorum trium montium facit suam partem cũ aliquo extremorum. Vnde primo ab occasu in tertio gradu lõgitudinis, & 43. altitudinis eleuatur quoddam promontorium in Hispania appellatũ Celticum in regione Galiciæ quod ab incolis Finis terræ dicitur: prope quod sita est ecclesia sancti Iacobi. Iste autem mons pro-
B tenditur versus ortum, terminans oceanum ab Aquilone, vsque ad montes Pyreneos, & exinde dictus Pyreneus separans Hispaniam à Gallia protenditur obliquè versus ortum, qui quidem mons facit multos ramos per Hispaniam, à quibus oriuntur plura flumina. Item iste Pyreneus protenditur p̃ Galliam Narbonensem, vsque Lugdunum: & exinde vsque ad montem Adulam, qui transuersaliter diuidit Gallias ab Italia. iste autem mons Adulas facit tres ramos, qui cõmuniter Alpes dicuntur. quorum primus dictus est Apœninus, qui protenditur ad ortum terminans mare Tyrrenum à meridie, & sinũ Hadriaticum ab Aquilone, & terminatur iste mons apud Rhegium, & Farum Siciliæ, Itaque solus iste mons fecit totam Italiam habens à latere meridionali littora
C Ianuæ, & Tusciam, & Lauiniam, & Campaniã, & Lucaniã, & à latere Aquilonari habẽs Lombardiam, & Flaminiã, siue Romandiolã, & Picenum, quæ Marchia dicitur, & Brutium, & Apuliam, & Calabriam, qui quondam magna Græcia vocabatur. Ex quo patet quòd tota Italia nihil aliud est, nisi istæ mõs Apęninus eleuatus inter mare Tyrrenũ, & sinum Hadriaticum. Postea iste mons Adulas mittit alium ramum versus ortum qui dicitur Rethius relinquens à meridie Lombardiam, & Venetias, & Dalmatiam. Et ab Aq̃lone relinquens Retiam, & Vindelicam, & Noricum, & Pannonias: & sic protensus vltra facit totam Græciam iter sinum Hadriaticum, & mare Aegæum. Rursus iste mons Adulas facit alium ramum, qui dictus mons

D Sarma protẽditur versus Vulturnum: quasi obliquę, vsquequo attingit montem Ryseum: cui adiacens tota regio dicitur Sarmatia Europæ. Rursus iste mons adulas protenditur recto tramite, faciens quartũ ramũ versus Aquilonẽ, vsque ad promontorium Cimbricum, & sic facit totam Germaniam. Ex quibus sequitur, quòd iste mons Adulas per quinque ramos facit totam Europam. Nam per ramum quem misit versus occasum, facit Gallias, & Hispanias, & per alios supradictos quatuor ramos fecit Italiam, & Græciam, & Sarmatiam, & Germanias: in quibus comprehenditur tota Europa cum montibus Noruegiæ. Item in secundo gradu longitudinis & vigesimoquinto quasi latitudinis incipit aliud promontorium super Oceanum, qui dicitur magnus Atlas, & iste mons protenditur versus ortum, quasi sub E Tropico Cancri, vsque ad mare rubrum, siue sinum Arabicum, relinquens à meridie totam Aetiopiam, & Libiam, & ab Aquilone Tingitaniam, & Cęsaream, & omnia littora Aphricana. vsque in Aegyptum. Iste ergo mons Atlas simul cum montibus Aetiopiæ facit totam Aphricam. Nam quicquid est inter hos montes pertinet ad Aetiopiam: sed omnia latera Aquilonaria huius montis Atlantis dicuntur littora Aphricana.

Item vltra Hellespontum siue à mari Aegæo in 58. gradu longitudinis, & 37. latitudinis incipit alius mons in Icaria, qui protenditur recto tramite versus ortum per totam Asiam, vsque ad regionem Sinarũ vltimò nobis notam. qui est ita lõgus, quòd secundum diuersas sui partes sortitur diuersa nomina. Nã in principio sui apud Icariam F dicit Foenix. Postea dicitur Cadmus faciẽs à meridie Lyciam, & Pamphiliã, & ab Aq̃lone Bityniam, & Cappadociam. Postea magis eleuatus dicitur Taurus mittẽs Antitaurum ad Vulturnum, & Armeniam. Postea Taurus protensus ad ortum, vsq; ad Medos dicitur Coronus siue Medus, faciens totam regionem Medorum, in qua est maxima ciuitas Tauris, & Cordiam. Deinde protensus, & relinquens à Meride Syriam, Mesopotamiam, & Persiam, & Parthiam, & Ariã: & ab Aquilone Hyrcaniam, & Bactriam, & regiones Sacarum, & Massagetas. Postea protensus vltra versus ortum dicitur Imaus longitudinalis, habens à meridie Indiam intra Gangem, & Aquilone Massagetas mittens

A tens versus Aquilonem vnum ramum dictũ Imaum transuersalem tendentem ad Aquilonem; finis cuius ignoratur. Sed iste Imaus longitudinalis protenditur rursus uersus ortum, & dicitur Serus. Postea dicitur Otocoras habens a meridie Indiam ultra Gangem & regionem Sinarum ultimo nobis notam: ab Aquilone autem habens Scythiam ultra Imaum, & Sericam regionem, quæ quidem regio semper fuit græcis, & latinis ignota propter incolarum immanitatem: de quibus dicitur. Ignoti facie: sed noti uellere Seres. Sed anno domini. Millesimo ducentesimo. egressi sunt Tartari ab illa regione, qui vastarunt, & subiecerunt omnes Indias, & Parthiam, & Mediam, & Persiam, & totam Scythiam citra Imaum, & Sarmatiam, & gentes illius regionis factæ sunt nobis notę propter B peccata nostra.

Vnde quasi tota ista regio Serum dicitur hodie regnum Cataii, cuius est dominus & rex dicitur magnus Cham, qui etiam dominatur omnibus Indis, & Massagetis. Iste autem mõs Serus, & Otochoras tenditur semper versus ortum ultra per terram ignotã, cuius finis ignoratur. Ex quo patet, ꝙ iste ꝑdictus mons efficit totam Asiam per duo latera, a cuius latere meridionali oriuntur innumera flumina, quæ decurrunt, & recipiũtur in mare Indicum. Ex quibus omnib. sequitur, ꝙ supradicti quinq; montes principales, scilicet duo extremi, & tres intermedij efficiunt totam terram nobis notam habitabilem propter suam eminentiam, & eleuationem super valles.

Itẽ sequitur secundo, ꝙ maria nihil aliud C sunt, nisi valles infimæ, inter altissimos montes, in quibus congregantur omnia flumina, & omnes aquæ a montibus per valles, & cãpos decliues descendentes, & decurrentes. Vnde mare nostrum mediterraneum nihil aliud est, nisi quædam vallis infima, causata, & depressa inter montem Atlantem Aphricæ, & montes Europæ. Quod quidem mare recipit omnia flumina ab utrisque montibus decurrentia. Nam a montib. Hispaniæ recipit Tuderum, & Sucronem, & in littore nostræ florentissimæ ciuitatis Valentiæ recipit hodie Turium, & iuxta Dertussum recipit famosissimum Iberum, & iuxta Barchinonam recipit Lubricatum, & multa alia flumina a Pyreneis montibus descendentia, & a montibus Galliæ recipit Rhodanum cum plerisque alijs. & a montibus Italiæ recipit D Arnum, & Tyberim, & Aranum, & Vulturnum, & multa alia, & in sinu Hadriatico recipit Padum, haud procul ab urbe famosissima Venetiarum, & sic recipit multa flumina a montib. Macedoniæ in mari Ægęo, & a montib. Lyciæ, & Pãphyliæ, & Ciliciæ in mari Rhodiensi. & a montib. autẽ Aetiopiæ, & Aphricæ famosissimum Nilum, & Bagradã, & Mulcanã. Sed quia hoc mare nostrum Mediterraneum cõtinuatur cum mari Euxino per angustũ Hellespontum, & Bosforum Byzantium: Ideo recipit in Ponto magnum Danubium, & Borysthenam, & Tanaim, & Fasim cum innumeris alijs fluminib. Ex quorum congregatione efficitur illud mare. Itẽ inter montes Armeniæ, & Caucasum, & Coronum, & Oxum, causatur vna vallis infima non habens exitum: ubi congregantur innu E mera, & vastissima flumina, quæ efficiũt mare Caspiũ. Nam illud mare recipit magnũ Arexum a montibus Armeniæ, & magnum Rha a montib. Hyperboreis, & Danxim, & Gerrum a montibus, & Iaxartem, & Oxum ab Imauo, & Cyrum, & Cambysem a montibus Medorum cum innumeris alijs. Hoc autem mare est terminatum, & clausum vndique montibus per nullam sui partem attingens Oceanum, nec aliud mare.

Item inter montes Indorum, & montem Peonem meridianum, causatur alia vastissima vallis, in qua reperiuntur omnia flumina ab utrisque montibus descendentia, ex qua congregatione efficitur mare Indicum, vndique montibus clausum per nullam sui partem attingens Oceanum, nec aliud mare. Hoc mare recipit a montibus A- F phricæ multa flumina nobis ignota: sed a montibus Asiæ recipit Senum, & maximum Danam, & Gangem, & Indum cum infinitis alijs. A montibus autem Medorum recipit Arium, & in sinu Persico recipit Eufratem cum Tygri, & cæteris.

Ex quibus omnibus patet quòd maria nihil aliud sunt, nisi congregationes aquarum in vallibus infimis inter montes. Item sequitur, quòd non omnia maria attingunt Oceanum nec continuantur cum eo.

Item sequitur, quòd Oceanus non circuit totam terrã: ut vulgaris putãt: imo clauditur vndique montibus. Nam littora eius orientalia, & etiam meridionalia sunt nobis nota: licet occidentalia, & Aquilonaria

A sunt ignota. Sed multæ, & vastæ insulæ repertę sunt a nautis uersus occasum. Nam etiam non multum distant littora occidentalia eius secundum Aristotelem in fine secundi de coelo. Ex supradictis etiam patet, quòd tria faciunt montes. Nam primo reddunt terram habitabilem. Secundo ab eis oriuntur aquę propter eorum concauitatem, & spongiositatem. quę quidem aquæ decurrũt inter valles, & per montes decliues. Tertio montes terminant maria nec egrediantur ad operiendam terram. In qua dispositione terræ maxime demonstratur Dei omnipotentia, & sapientia, & prudẽtia, quia omnia ista sunt necessaria ad vitam hominum, & plantarum, & omnium animalium. Aliter enim nõ possent uiuere. Ex supradictis patet, ꝙ nõ oportet, quòd centrum terræ ponatur extra centrum mundi, immo centrum est æqualiter

B distans ab orbibus, & terra secundum se tota manet rotũda, & quo ad omnes partes sui habet montes eleuatos, qui terminant Oceanum, & etiam alia maria: quia montes continent Oceanum inter se, & alia maria tanquã in vase. sicut dictum est ps. 32. Congregans sicut in vtre aquas maris ponens in thesauris abissos, idest ponit maria, tanquam thesauros in arca, & vase. Hoc idem probatur Prouerbiorum octauo, ubi ait sapientia diuina. Quando pręparabat cœlos aderam. Quã do certa lege, & gyro vallabat abissos. Quando ęthera firmabat sursum, & liberabat fontes aquarum. Sed contra supradicta occurrunt duo dubia. Dictum est enim primo, ꝙ flumina nihil sunt nisi congregationes aquarum ex fontibus emanantibus ex radicibus, aut ex lateribus montium, & quandoque ex

C campis &c. Dictum est etiam quòd ista flumina decurrunt ad valles, & partes infimas terrę, ex quorum congregatione fiunt maria. Ideo propter primum dubitatur vnde potest oriri, aut generari tanta copia & multitudo aquarũ, quantã videmus in maximis fluminibus congregari. Propter secundum etiam dubitatur quare maria non augentur, & operiunt terram, & campos propinquos cum continue recipiãt tam magna flumina & tantã copiã aquarũ, quia omne quantum additum quanto, reddit ipsum maius. Hęc duo dubia putat soluere Aristoteles secundo Meteororum, Vnde dicit ad primum, ꝙ in concauitatibus terrę, & maxime ipsorum montium eleuantur vapores humidi, & con-

uertuntur siue congelantur in aquam, & sic D emanant fontes ex lateribus, & uerticibus montium, & etiam ex aere incluso in cauernis, & uisceribus terrę continue generantur aquæ, & sic emanant fontes in radicib. montium propter eorum concauitatem, & in cãpis. Ex qua congregatione fiunt flumina in mare decurrentia. Ad secundum dubium dicit, ꝙ propter calorem intensum radiorum solarium continue fiunt resolutiones in mari, ex quibus resolutionibus aqua, ut plurimum conuertitur in aerem, & resoluitur, & sic mare nunq̃ augetur. Sed in veritate si plenius uolumus considerare, licet istę rationes partim contineant aliqualem veritatem, tamen non sufficiunt, nec euacuant supradicta dubia. nam manifestũ est, ꝙ ex decem pugillis aeris uix generatur vnus pugillus aquæ. Et sic aer inclusus in terra uel vapores eleuati in concauitatibus montium bene sufficerent, & sufficiunt ad generandũ aliquos fonticulos emanantes in verticibus montium, sed nullo modo possent sufficere ad generãdum tantam copiam aquarum continue, sicut videmus ꝙ Araxes in principio iã emanat maximus, & copiosus exit a monte Armeniæ. & sic oportet, ꝙ in decuplo intraret copia aeris ad concauitatem illorum montium ad generandum tantam copiam aquarũ, quod est falsum, & inexpertũ, quia oporteret, ꝙ per aliud latus illius mõtis intraret decupla portio aeris cum maximo impetu, ex qua continue generantur illa copia aquarum. Itẽ secunda solutio est insufficiens. Nã talis resolutio aquæ maris per radios solares non fit continue, nisi in die, & non omni tẽpore, sed in æstate, & in feruore diei, & non F æqualiter in omni parte mundi, sed iuxta Tropicos. Et sic i hieme, & i nocte, & in partibus Aquilonaribus paruæ fiunt resolutiones propter elongationem, & debilitatem radiorum solarium. Sed continue, & omni tempore intrant vastissima flumina, & innumera, maxime in mare Caspiũ, quod vix habet duo millia milliarum in longitudine, & mille in latitudine. De quo dicunt philosophi, quòd si per aliquam potentiam totaliter posset euacuari, repleretur in decem diebus. Quia duodecim vastissima flumina maiora Danubio intrant in ipsum cum centesimo uigesimo alijs. Et tamen istud mare nunquam augetur, sicut nec cætera maria. Et iõ est dicendum conformando cum sacra scriptura,

E

ptura,

A ptura, ꝙ sicut ille sapientissimus architectus omnipotens Deus in principio creationis disposuit faciem terræ eleuando mõtes, & declinando campos, & deprimendo valles infimas, in quibus congregantur omnes aquę a montib. per campos decurrentes, ut dictum est, ita pariter taliter disposuit interiores, & viscerales partes terræ, ꝙ in ea fecit uenas, & meatus subterraneos penetrantes totam terrã, per quas uenas continue serpũt aquę, ut manifeste u.demus Nã in profundo cuiuslibet maris fiunt multæ submersiones aquarum, & per uenas supradictas serpunt penetrantes partes terræ, & dulcorantur ex frigiditate, & per æquilibriũ emergunt, & ebulliunt ex radicibus, & laterib. montium oppositorũ, & fiũt flumina fluentia, & decurrẽtia per faciem terræ usque ad maria. Ex quibus B sequitur primo, ꝙ aqua quæ decurrit supra faciẽ terræ, primo serpit, & incurrit per venas, & conductus, & meatus in uiscerib. terræ, sicut sanguis continue mouetur per venas animalis, quia homo dicitur microcosmus, idest mundus paruus, factus ad instar mundi magni, & hoc videmus manifeste. Nã in quacunq; parte fodimus terram, semper reperimus venas aquarum transeuntiũ per viscera terræ, & nõ solum per uiscera terrę, sed & per uiscera rupiũ reperiuntur aquæ transeuntes, & penetrantes rupes per venas. In quibus rupibus fiunt putei, ut ego oculis plures uidi in diuersis partibus: vnde sicut in hoĩe reperiuntur uenæ magnæ, per quas discurrit copia sanguinis, & reperiuntur miseraicæ per quas discurrit modicus sanguis: ita pariter in uisceribus terræ, & in hoc ma C nifestatur summa sapientia creatoris. Secundo sequitur, quod aquæ continue mouentur circulariter, quarum medius circulus fit super faciẽ terræ, & alius medius inter viscera terrę. Nam eadem aqua, quæ submergitur in maris profunditate, & serpit per venas, & meatus viscerales terræ, & emergit ex montibus, & campis, postea decurrit inter conualles, & per campos decliues usque ad mare, & sic semper aqua mouetur circulariter. Tertio sequitur, quod maria nunquã augentur, nec decrescunt quo ad partes formales, quia quasi quanta aqua intrat per flumina decurrentia super terram, tãta exit & submergitur in profundo, & continue serpit per venas viscerales terræ, & emergit in fontes, & flumina ex montibus, & campis, & semper fit motus circularis. Et hoc dicit sapiens Salomon. Ecclesiastes primo, quod omnia flumina intrant in mare, & mare nõ redundat: & ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, ut iterum fluant. Ex quib. patet manifesta solutio supradictorum dubiorum. Est tamen aduertendum, quod propter hoc non tollitur quin ratio Aristotelis contineat aliqualem ueritatem. Nam in concauitatib. mõtium bene eleuantur aliqui vapores in uerticibus, & lateribus montium, qui resoluuntur in fontes, & ideo tempore magnæ siccitatis siccantur illi fontes ex defectu talium vaporum. Et etiam ex aere incluso in cauernis terræ generatur aqua parua, ex qua oriũtur aliqui parui fontes, sed alijs aqua generata ex vaporibus, & aere non sufficeret ad tãtam copiam, & continuum fluxum aquarũ vt ex eis vasta flumina congregarentur, & E tot, & tam vasta maria complerentur, & efficerent. Item uerum est, quod radij solares in feruore diei resoluunt partem aquæ maris in aerem, sed talis resolutio est parua, & non continua respectu tantæ multitudinis, & copiæ aquarum, quæ continue intrauit maria. Nam licet in mari Indico fiat magna resolutio, eo quod est inter tropicos, tamen non in Caspio, cum sit ad aquilonem, nec etiam in mari pontico, & sic semper maria augerentur, nisi magna copia exiret aliunde, ut dictum est. Et ideo magis est credendum Salomoni, qui eruditus a spiritu sancto dicit Ecclesiastes primo, quòd omnia flumina intrãt mare, & mare non redundat. Ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, ut iterum fluant. Et hoc idem intẽdebat dicere Dauid psalm. 32. cum ait. Congregans sicut in utre F aquas maris ponens in thesauris abyssos. Nã abyssi, & profunditates maris sunt thesauri vnde exeunt aquæ per uenas terrę. Et sic in dispositione terrę, & maris, & fontium, & fluminum manifestatur ineffabilis omnipotentia, & sapientia, & prouidentia creatoris de qua sapientia dicit Salomon Prouerb. 7. Quando pręparabat cœlos aderã. Quando certa lege gyro vallabat abyssos. Quando ęthera firmabat sursum, & liberabat fontes aquarum. Quando circundabat mari terminum suum & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos &c. Ex quibus uerbis Salomonis sequuntur tres conclusiones.

Prima, ꝙ abyssi, & maria sunt uallata in gyrum per montes, & circundata littoribus.

Secunda

A Secunda, quod fontes aquarum erumpsit, & emergunt in montibus per quoddam ęquilibrium prout dictum est, eo quod dicit: Librabat fontes aquarum. Et per consequēs aquæ non semper generantur ex aere nec ex vaporibus.

Tertia conclusio, quod omne mare habet terminū, & terminos intra quos includitur, per hoc quod ait. Quando circundabāt mari terminum suum &c. Ex quibus patet, quod mare non continet terram: imo continetur inter montes, & littora terræ. Hoc est ergo quod intendit dicere Dauid in hac parte, cum ait. Ascendunt montes, & descendūt cāpi. quasi dicat: Tu Deus in principio taliter disposuisti terram propter necessitatem animalium, & plantarū, quod tota terra consistit in montibus, & campis, & vallib. Nam B tu eleuasti montes in altum, & campos creasti in quodam descensu, & declinatione, & sic semper campi, licet uideantur plani: tamen semper descendunt, & declinant in locum quē fundasti, idest usque ad ualles quas fundasti in infimo loco, ut essent loca aquarum: quia a montib. descendunt aquę p valles ac campos decliues, usque ad valles infimas: ex quarum congregatione fiunt ibi maria, ut dictū est. Ex quo patet, quod ipsi montes terminant maria, ideo subdit. Terminū posuisti quē non transgredientur &c. Quasi dicat, tu posuisti montes in terminum ipsis aquis, quem terminum nunquam transgredientur neq; conuertentur operire terram: quia postquam descendunt aquæ ad loca infima: non possunt ascendere, nec conuerti, nec redire supra montes: quia tunc contra C naturam ascenderent, ideo quiescunt in vallibus infimis.

Qui emittis fontes in conuallibus: inter medium montium pertransibunt aquæ.

Potabunt omnes bestiæ agri: expectabunt Onagri in siti sua.

Super ea volu cres cœli habitabunt: de medio petrarum dabunt uoces.

Ex tali dispositione, & ordine situs terrę sequitur alia utilitas, nam tu emittis fontes in conuallibus, idest per ualles, & sic inter medium montium pertransibunt aquæ. Nā aquæ primo descendunt a montibus, postea inter montes transeunt per conualles, quia semper inter montes sunt conualles, p quas transeunt aquæ, & sic descendunt ad cāpos, & exinde ad maria, eo ꝙ sunt infima loca terrę. Sed quia ista non fecit Deus a casu: immo B ad utilitatē animalium, quia tales fontes, & flumina seruiūt hominibus, sed ad alia necessaria, ideo subdit. Potabunt omnes bestiæ agri ex his aquis, & etiam Onagri. i. asini sylueltres, & ceteræ bestiæ expectabunt has aquas in siti sua, idest quando sitient venient ad istas aquas fontales, & fluuiales. Et volucres cœli habitabunt, idest volabunt super ea scilicet flumina, uel habitabunt in ripis, & rupib. quæ sunt sup flumina, & dabunt uoces de medio petrarum. quasi dicat, qđ cantabunt super ripas flumina, sicut frequenter videmus, quia canunt aues quando ueniūt ad bibendum ad fontes uel ad flumina. Ex supradictis apparet profunditas sapiētiæ, & ꝓuidentia Dei. Nam ex tali dispositione, in qua Deus creauit terram, saluatur, & soluitur omnis quæstio quæ posset fieri. Nam ex E eo, qđ montes sunt alti, de necessitate aquę descendunt inter montes per valles, & exinde decurrunt per campos, qui de necessitate declinant ad infima loca terræ, quæ sunt valles, ubi congregantur omnes aquæ, & sic efficiuntur maria. Et sic montes, & campi seruiunt hominib. ad habitationem, & fontes, & flumina ad potum animalium, & ad purgandas sordes rerum, & ad rigandos cāpos, maria autem seruiunt hominib. ad nauigandum, ut infra patebit. Ex quibus omnib. patet summa sapientia, & prouidentia Dei. Deinde cum dicit.

Rigans montes de superioribus suis: de fructu operum suorum satiabitur terra.

Producens fœnum iumentis: & herbam seruituti hominum.

Vt educas panem de terra: et vinum lætificet cor F *homines.*

Vt exilaret faciem in oleo, & panis cor hominis confirmet.

Commendat diuinam prouidentiā, & sapientiam circa dispositionem pluuiarū. Nā licet aquæ fluuiales, & fontales sufficiant ad potum animalium, & rigandos aliquos campos, tamen non sufficiunt ad rigandos montes, nec omnes partes terræ, eo quod non attingunt cacumina montium, nec terram per omnes partes: etiam non sufficiunt ad nutritionem plantarum, & sic sunt necessaria flumina ad implendas cisternas, & rigandos montes, & omnes partes terrę, ad quos fontes, & flumina attingere non possunt. Et iō summus, & sapiens artifex Deus prouidit

de aquis

A de aquis pluuialibus. Nam taliter disposuit machinam mundi: ut sol per uirtutem, & calorem suorum radiorum attraheret vapores a terra humidos vsque ad medium interstitium aeris: ubi per antiparistasim infrigidantur, & congelantur in nubes, quæ resoluuntur in aquam. & sic per sui ponderositatē pluuia cadit super montes, & totam terram ad nutritionem arborum. Et sic germinātur fructus terræ: & crescunt plantæ ad esum hominum, & bestiarum, & implentur cisternę ad potum hominum. Et hoc intēdit dicere Dauid in hoc passu. Vnde ait: O Deus tu es rigans montes de superioribus suis, idest rigas superiora, & summitates montium p aquas pluuiales ex nubibus descendentes. Et sic satiabitur terra de fructu operum tuorum: quē terra complura producit. Nam ex tali pluuia
B produces in montibus fœnum iumentis, & bestiis, & produces hærbam seruituti hominum, & est sensus: quòd tu produces fœnum, & hærbam iumentis seruituti, idest ad seruitutem hominum: quia iumenta nutrit Deus ad seruitutem hominum. Et mittis istā pluuiam: vt educas panem de terra, & vinū, vt lætificet cor hominis: & rigas etiam terram per pluuiam: vt crescat, & nutriantur oliueta: & producant oleum, vt homo exhilaret, & vngat, & lætificet faciem suam in oleo, vel lætetur in videndo abundantiam, & copiam olei, & sic tanta copia panis, vt confirmet cor hominis, & fortificet, & per talē pluuiam saturabūtur, & nutrientur ligna, & arbores campi, & cedri Libani, quas solus Deus ipse plantauit absque manibus, & cura hominum. Est autem aduertendū ꝙ propheta notanter memorat tres fructus terræ spirituales quos nutrit pluuia cœlestis ad conseruandam vitam hominis, s. panem, vinum, &
C oleum: eò ꝙ isti tres fructus sunt valdè necessarii ad communes vsus vitæ humanę propter tres effectus, quos efficiunt in homine: prout memorat propheta in hac parte. Nam panis confirmat cor hominis: i. fortificat, & sustētat. Nam cibus panis post famem, & inediam restaurat deperditum, & viuificat cor hominis, & uires hominis, quæ ex inedia deficiebant. Item homo ex siti tristatur, & deficit: sed potus uini refocillat, & letificat cor hominis. Hoc etiam dicit, quia manifeste videmus, quòd si vinum datur sincopizantibus, illico viuificantur, & recuperant sensum, & motum, & lætificantur. Ex quo

D patet, quòd uinum lætificat cor hominis. Iā subdit: Vt exhilaret faciem in oleo. Ad cuius intellectum est notandū, quòd exhilarare idem quod est ex lætitia os, & nasum, & omnes venas aperire, & ex tali intrinseca lætitia anhelitum per risum emittere: sicut uidemus in ridētibus. nam sicut ex tristitia rugatur facies, & restringitur os, & nasus, & venæ, & retinetur anhelitus: ita per oppositū ex lætitia, & sanitate, & bona dispositione omnia supradicta aperiuntur, & homo exhalat anhelitum per os, & nasum, & sic ostendit lætitiam cordis in facie per risum, & faciem lætam: & tunc dicitur exhilarare quasi exhalare, & talis homo dicitur hilaris, & lætus. Sed quia hunc effectum facit in homine vsus olei: ideo dicit vt exhilaret faciem in oleo. nam quia oleum est valde nutritiuum propter suam pinguedinem, & bonum humorem, & qualitatem, idèo causat bonā cō- E plexionē in homine. ideo est valde utile ad condimētū in omni cibo, & est penetratiuū in omni medela: & uidemus etiam manifeste quòd homines utentes oleo cōmuniter habent faciem plenam, & pinguē, & lucidā & bene coloratam, & facilē ad risum, & lætitiam: ideo dicit ꝓpheta, ut exhilaret. i. lætificet faciem in oleo, idest in usu, & esu olei. Potest etiam dici ꝙ in partibus orientalib. & Meridionalibus homines vngunt oleo facies suas, ut appareant læti, & lucidi, ut patet in Daniele. Deus ergo per pluuiam educit panem de terra ad cibum & vinum ad potum, & oleum ad condimentum, & saporem cibi hominis.

Saturabuntur ligna campi, & cedri Libani quas plantauit, illic passeres nidificabunt. F

Herodij domus dux est eorum, montes excelsi ceruis, petra refugium erinacijs.

Aduertendū est ꝙ notanter dicit ꝓpheta cedri Libani quas plantauit. nam secundum Virg. in Georgicis quædam sunt partes terrę, quę sponte de se proferunt quasdam arbores, & plantas, & fructus, quos alię terræ non proferunt, sicut Arabia profert cinamomum, & incensum &c. quę non profert Germania, nec Scythia. Item quędam sunt quę non nascuntur nisi seminentur per artem, & curam hominum, sicut frumentum, & hordeū &c. & quædam sunt arbores, quę in quibusdam locis per se nascūtur ex sola Dei prouidentia absq; labore hoīum, sicut copia altissimarū cedrorū nascit̄ i mōte Libani & has

virtutes.

A virtures, & differentias Deus contulit terræ: in primordio creationis: ut ait August. super Gen. quando dixit. Germinet terra herbam uirentem &c. quia tunc indidit, & creauit rationes seminales in diuersis partibus terræ ut absque labore hominum ex sola influētia & uirtute actiua cœli, & humore pluuiæ terra germinet, & producat sponte tales plātas & arbores, Ideo dicit propheta, quòd ex illa pluuia saturabuntur Ligna campi, & cedri libani, quas solus Deus plantauit. Illic passeres nidificabunt. Hic commendat diuinam prouidentiam circa dispositionem locorum animalium brutorum ad refugium: nā Deus creauit arbores altas ad habitationem auiū: in quibus nidificant, & habitant ad tuendam uitam, & ad quas refugiunt, ne lędantur a uenatoribus, & sagittariis. Item creauit montes
B altos: vt essent refugium ceruis, & capreolis, & cęteris quadrupedibus. ad quos montes refugiunt propter venatores. Item creauit, & disposuit cauernas in terris, & rupibus: ut essent refugium, & latibulum cirogrillis, & leporibus, & uulpibus, & cęteris animalibus pilosis. Ideo ait: quòd passeres, & omnes volucres nidificabūt, & facient nidos suos illic, idest in cedris, & cæteris arboribus ad quietē, & tuendam uitam pullorum. Et Herodii domus dux est eorum. Ad cuius intelligentiam est notandum: quòd Herodius est auis prædalis, & rapax, & nidificat, & habitat ī cedris, & altis arboribus: & est talis naturę, ꝙ non quęrit escam in locis vbi facit nidū: sed a longe per decem milliaria a nido suo: & sic nō nocet auibus, q̄ nidificant, & habitant in arboribus propinquis, & ideo omnes passeres, &
C aues libenter nidificant, & habitāt prope nidos herodiorum propter securiatem, quia Herodius uon solum non nocet eis: sed etiā tuetur, & defendit eas a cæteris auibus ex rapina viuentibus. qui quidem Herodius apud nos dicitur Grifoldus, & ideo cęteri passeres, & aues habent nidum, & latibulum Herodii tanquam ducem, & refugium. Ideo dicit propheta, ꝙ domus, idest nidus, & latibulū Herodii est dux, & refugium eorum, scilicet passerum, & montes excelsi sunt refugium ceruis, & cęteris quedrupedibus, Et petra cauernola est refugium erinaciis, scilicet animalibus pilosis aptis ad venationem: sicut sunt cuniculi, & lepores: etiam ericius: quia omnia ista eligunt latibula in cauernis terræ, & petrarum ad securitatem.

Fecit lunā in tēpore: sol cognouit occasum suum. D

Posuisti tenebras, & facta nox: in ipsa pertransibunt omnes bestiæ siluæ.

Catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quærant a Deo escam sibi.

Ortus est sol, & congregati sunt: & in cubilibus suis collocabuntur.

Exibit homo ad opus suū: & ad operationem suā vsque ad vesperam.

Commendat hic diuinam prouidentiam & sapientiā circa dispositionē, & varietatē tēporū, quæ fit per variationē solis, & lunæ. nā sol per lationē, & cursum suum supra nostrū hemisphериū causat diē apud nos, & per eius absentiam causat noctem, eo ꝙ fertur sup aliud hemisphеriū, causat ibi diē, & apud nos causat noctem, & hoc fit per motum diurnū ad raptum primi mobilis sed per motum ꝓprium in circulo obliquo causat in nobis qua- E tuor tempora diuersa in anno, scilicet uer, & æstatem, & autumnum, & hyemem secundū accessum, & recessum ad polos. Luna autē diuersificat etiam tempora in quolibet mense: secundum, ꝙ diuersimodè illuminatur a sole quo ad partes suas: & quo ad nostrū aspectū. Nam in coniūctione illuminatur tota medietas superior: & sic lumē eius nullo modō videt a nobis. & sic causat magnam alterationē in mari, & in terra. & ī arboribus, & animalabus ꝑ humiditatem eius sed sicut incipit elōgari a sole: ita incipit uideri a nobis aliqua particula eius illuminata, & ita crescit usque ad primā quadrā. & exinde vsque ad plenitudinem cū est in oppositione, & exinde incipit accedere ad solem: & quātum accedit tm̄ decrescit eius lumen, quò ad nostrum aspectū: quia respectu sui semper illuminatur medie- F tas eius: & sic luna ꝑ accessum, & recessum ad solē cāt, & diuersificat quatuor tpa in terra, & in mari secundū quatuor quadras eius, & hoc est q̄d dicit David ī hac parte. vñ ait. Deus fecit lunā in tpe. i. diuersitatem in tempore secundū accessum, & recessum ad solē supple, siue ad diuersificāda tēpora, & sol cognouit occasū suū. i. talē disposuit motū suū: quia dū fertur super terrā causat diē. sed postea cognouit occasū suū cadēdo sub nostro orizonte, & sic tu Deus posuisti tenebras per casum solis, & absentiam. & sic facta est nox super nostrum hemisphеrium. Sed quia talem dispositionem non fecit Deus in astris a casu, & fortuna: sed propter finem bonum ad utilitatē, & uitā hominū, & aliorū aīalium, ideo

A ideo subdit: Id facta est nox: quia in ipsa nocte ptransibunt oés bestiæ syluæ, & discurrēt ad quærēdū cibum. & catuli leonum discurrent de nocte: vt rapiant escam sibi, & q̄rent a Deo prouidente: nam pater cęlestis pascit omnia animalia: ut ait saluator Matt. 7. Sed postquam ortus est sol, & lucet dies tunc leones & cęterę bestię rapaces cōgregati sunt fugiētes diē, & collocabunt in cubiculis, & latibulis suis. sed per oppositū homo tunc in die postquam ortus est sol: exhibit ad opus suum faciēdum, & ad operationem suā exercendam usque ad uesperam, & occasum solis. Ex quib. patet, ꝙ nō a casu nec in uanum disposuit Deus tempora; sed distinxit diem a nocte propter supradicta. Et distinxit annū i quatuor tempora secundum accessum & recessum solis ad polos, propter generationes,
B & corruptiones rerum. nam per accessum solis ad polū arcticū causant generationes arborū, & plantarum, & ēt animaliū citra æquinoctialē: licet ꝑ recessum solis a nobis, & accessum ad aliū polū causant corruptiones citra æquinoctialem, & generationes vltra æquinoctialem secundum Aristo. 2. de generatione. Vnde, quia omnia ista proueniunt ex summa sapientia, & prouidentia illius summi artificis, & architecti: ideo admirando exclamat propheta dicens.

Quam magnificata sunt opera tua domine: omnia in sapientia fecisti: impleta est terra possessione tua.

O quam magnificata sūt opera tua dn̄e. i. quam magnificatus es in operibus tuis: quia omnia opera tua fecisti in sapientia magna, & prouidentia; quia omnia sic ordinasti pro-
C pter aliquem bonum finem: ut vnum quodq; produceret fructum suum in tempore suo sibi deteminato. & sic impleta est terra possessione tua. i. donis, & beneficiis tuis, q̄ ꝓueniūt ex tua mera largitate. Deinde cū dicit:

Hoc mare magnum & spatiosum manibus: illic reptilia, quorum non est numerus.

Animalia pusilla cum magnis: illic naues pertransibunt.

Cōmendat diuinā sapientiam circa dispositionem maris, quòd ad eius magnitudinem & extensionem, & diuersitatem spatiorum & locorum, & habitationem ad uitam piscium, & ad utilitatem nauigantium. Ad cuius intelligentiam est notandū, ꝙ sicut Deus diuersificauit terrā per montes, & ualles, & campos decliues ad habitationē hominū, & animalium respirantium, quæ uiuūt in aere, D ut dictū est: ita pariter diuersificauit mare: & extendit per diuersa loca ad vita piscium, & utilitatem nauigantium: nā primo uoluit: ut hoc mare esset magnum, & spatiosum propter duo. Primo: ut in eo procrearetur copia piscium, & nauigantes possent attingere loca remota. Item uoluit, vt circa litus esset uadosum propter pisces paruos, & circa mediū esset profundum propter pisces magnos, ut ibi saluentur, ne possint deuorare omnes pisces paruos natantes circa litora, & uoluit disponere recessus, & sinus, & portus in hoc mare: ut attingeret terrā per multas partes, & naues saluarentur refugientes ad portus tempore tempestatis. Vnde ait Dauid. O domine tu creasti hoc mare magnum, & spatiosum, & latum manibus. i. locis, & recessibus, & finibus & quia magnū. ideo illic procreantur reptilia, & natatilia, & pisces magni, & E
parui, quorū non est numerus. i. innumerabiles pisces, & animalia natatilia in eo creasti, & continuò procreātur, & sic procreātur ibi animalia natatilia pusilla cum magnis. Et quia hoc mare creasti spatiosum, & plenum magnis manibus, & spatiis, ideo illic naues petransibunt, & nauigabunt ab uno littore in aliud, & ab una regione in aliam. Vnde nota, ꝙ hoc nomē manus est ęquiuocum ad tria: nam uno modo significat membrum hominis: alio modo significat fortitudinem, & turmam exercitus siue satellitum. Tertio significat extensiones locorum, & brachia, & sinus siue recessus maris: nam sicut homo extendit manus, & brachia ad attingendum aliquid extrinsecus: ita pariter oceanus, & qđlibet mare extendit manus, & brachia intra F
terram: qui dicuntur sinus, & recessus, & portus maris. Et isto modo oceanus primo extendit unum brachium inter Noruegiā, & Germaniā, qui dicitur sinus Codanus, siue Germanicus, siue Sarmaticus. Secundo ultra æquinoctialē extēdit aliud brachiū, aut manū inter mōtes Aethiopiæ, & terrā Guineorū, qui dicitur sinus Sperius, quē hodie nauigāt Portugalenses ad fodiendū aurū ex minera. Tertio mittit aliud brachiū per angustū fretum Gaditanū īter Aphricā, & Europā vsq; in Syriā: quod dicitur mare Tyrrhenū: quod mare Thirrenum mittit aliud brachium uersus aquilonē inter Phrygiā, & Thraciā ꝑ angustum Hellespontū, & Propōtide, & sic intrat mare Pōticū siue Euxinum, & exinde intrat

Mœoti-

A Mœotidē plaudē per angustū Bosforum inter Promontorium Caucasi, & Tauricam Chersonnesum, quæ dicitur Caffa. Ex quibus patet, ꝙ hoc mare magnū .s. Oceanus dr̄ spatiosum: & extēsum lōgis manibus, & brachijs, & finibus. Itē mare Indicū, quod clauditur inter mōtes Asiæ, & mōtes Australes, dicitur magnum, & spatiosum manibus, q̄a habet duos gradus in lōgitudine a Præso Aphricæ usq; Catigarā regionē Sinarum, & habet quinq; gradus in latitudine, & habet plures sinus sicut est Arabic⁹, & Persic⁹ &c. Et ita est dicēdum de mari Caspio, qđ clauditur inter Caucasum, & mōtes Medorū, & inter mōtes Armeniæ, & mōtes Sacarū siue Massagetarum. Et ita est dicendum de maribus nobis ignotis, nā de necessitate oportet quod ultra montes Aetiopiæ sint alia maria, B quæ recipiant aquas decurrētes ab alio latere illorum montium versus Austrum. Et etiam ultra mōtes Sericos versus Aquilonē est mare Sericum recipiens aquas decurrentes à latere Aquilonari illorum montium, quod quidem mare erat ignotum Græcis, & Latinis tempore Ptolemæi. Sed postea Tartari ab illis regionib. egressi notificarunt Persis & Medis Latinis, quaľr ibi ultra Imaū, est quoddā mare magnū, ubi cōgregant oīa flumina a circunstantibus montibus descendentia, & sic est præsumendum, ꝙ vltra mōtes magnos Sinarum versus ortum sunt alia maria, in quibus cōgregantur oēs aquæ decurrētes a lateribus orietalibus illorum mōtium. Ex quib. patet, ꝙ mare nō est tm̄ vnū, nec cōtinet terrā, vt vulgares autumāt: imo sunt multa maria inter montes contenta, & C terminata, ut ait Ptolemæus, prout dictū est. Nec mare est maius terra: ut quidā putant, imo terra est maior in spatio septies quā oīa maria, ut legitur in 4. li. Esdrę ca. 6. ubi sic dicitur Et tertia die imperasti aquis cōgregari in septima parte terræ, sex vero partes terræ siccasti, & cōseruasti, vt ex his sint corā te ministrātia seminata a Deo, & culta. Et in quinto die dixisti septimæ parti, ubi erat aqua cōgregata, ut procrearet animalia, & volatilia, & pisces, & ita fiebat. Ex supradictis patet, ꝙ terra est maior omnibus maribus septupliciter, & tamē mare qui dicitur oceanus est magnum, & extensum per multos sinus, & brachia, et dictum est, et eodem modo mare Indicum, et mare Caspium, et hoc ordinauit Deus non solum propter copiam piscium ad hesum hominum, sed etiam ꝑpter D nauigationem, et vt victualia, quæ germinātur in una parte terræ, et uehantur ad alias partes, et sic omnia bona terræ communicētur omnibus. Deinde cum subdit.

Draco iste quem formasti ad illudendū ei: omnia a te expectant vt des illis escam in tempore.

Dante te illis colligent, aperiente te manum tuā omnia implebuntur bonitate.

Ostendit, ꝙ Deus nō solum fecit mare lōgum manibus, et brachijs, & finibus propter merces vehēdas, sed etiam fecit ipsum mare profundū in medio, & vadosum ad littora, ut balenæ, & pisces magni uiuant in ꝑfundo, & parui saluentur iuxta littora vadosa, ne pisces magni possent accedere ad littora ad deuorandum paruos. Vnde quandoque pisces magni deluduntur a paruis, nam dū Balena, uel quilibet alius magnus piscis insequatur pisces paruos ad deuorandum, tūc pisciculi fugiunt ad littora, sed balenæ uolentes pisces paruos sequi per littora vadosa cum E magno impetu, reperiunt in modica aqua nō ualētes natare sup arenā, nec valētes retrocedere ad profundū, & sic nautæ, & piscatores īterficiūt balenas, & pisces magnos, & sic pisces magni decipiūtur, & illudūtur a paruis. Dicit ergo Dauid, O dñe tu fecisti hoc mare magnū, & spatiosum manibus: q̄a illic sunt reptilia pusilla cum magnis, & etiā quia illic naues pertrasibūt: sed etiam fecisti istud profundū in medio, & vadosum in littore, vt illic sit etiam iste draco, idest balena & quilibet alius magnus piscis ad illudendum ei, vt sibi illudatur a paruis piscibus per modum iam dictum. Vnde est aduertendū, quod per draconem intelligit balenam siue F cetum. Vnde Genesi. 1. vbi nostra translatio dicit: Creauit Deus Cæte grandia alia translatio dicit: Creauit Deus dracones magnos. Et in hoc loco dicit litera Hieron. Leuiatan iste, quem formasti. Et alia translatio habet Cætus iste, per quem intelligitur quælibet belua marina. Ex quibus omnibus patet, quòd Deus omnia creauit apta ad debitum finem, & omnibus viuentibus prouidit de loco, & tempore, & uictu necessario ad vitam tuendam, & conseruandam. Omnia a te expectant domine. Hic incipit uersus apud Hebræos, & etiam sententia: nam postquam superius ostendit propheta, ꝙ Deus oīa creauit, & disposuit propter debitū finē, & omnibus ꝓuidit de loco, & tpe opportuno, & cibo, &

A bo, & potu necessario ad uitam: ideo in hac parte conuersus ad dominum concludendo dicit: o domine oĩa animalia expectãt a te vt des illis escam in tempore opportuno. nã animalia bruta expectant ut in uere des eis lignum, & herbam ad cibum. & homines ex pectant tempus uernum ut colligant quosdam fructus, & æstatem ut colligant frumenta, & cæteras fruges, & segetes. Et expectãt autumnum ut colligant uindemias, & cæteros fructus tunc maturos secundum naturas suas &c. Iõ te illis dante copiam fructuum, & ciborum tunc illi colligent fructus per te creatos, & augmentatos. Et te aperiente manum tuam, & tesauros largitatis tuæ: omnia implebuntur bonitate, i. bonis terræ ex tua bonitate largitis. Ad cuius intellectũ est notandum, ꝙ duplex est appetitus in uiuentib. B vnus naturalis, & alius uoluntarius. Appetitus uoluntarius regitur per seipsum cum sit primum principium mouendi. Sed appetitus naturalis regitur ab intelligẽtia superiori mouente orbem. iõ non solũ animalia perfecta appetunt, & expectant cibũ in tpe ad conseruationem uitæ appetitu uoluntario, & naturali simul, sed ẽt plantæ, & aĩalia imperfecta hoc idem expectant quodam naturali appetitu ab intelligentia directo, quia opus naturæ est opus intelligentiæ. Vnde dicit propheta, ꝙ oĩa uiuentia tã plantæ, q̃ aĩalia expectant a Deo: ut det eis escam in tpe opportuno. Et sic formica ex diuina ordinatione a superiori intelligẽtia directa, & mota recolligit granũ in estate pro tpe futuro.

Auertente autem te faciem turbabuntur: auferes spiritum eorum, & deficient: & in puluerem C *suum reuertentur.*

Emitte spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ.

Sit gloria domini in sæculum: lætabitur dominus in operibus suis.

Qui respicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes, & fumigant.

Cantabo domino in uita mea: psallam Deo meo quàmdiu sum.

Iocundum sit ei eloquium meum: ego uero delectabor in domino.

Deficiant peccatores a terra: & iniqui ita ut nõ sint: benedic anima mea domino.

Postq̃ superius Dauid ostẽdit Deum esse prouisorem, & datorem omnium bonorum ad conseruationem uitæ, & ipsius esse in omnib. reb. Ad cuius intellectum est notãdum, ꝙ cũ Deus sit cã omnium in triplici gñe cãę D .s. efficientis, formalis, & finalis: ita creatura recepit a Deo triplex esse. s. esse essentiale, & actuale, & operatiuum. nam inq̃tum est facta ad imaginem Dei aut similitudinẽ, hẽt esse essentiale, & specificũ, & formale. Sed quia nulla creatura est per essentiam suam: iõ habet a Deo esse existentiæ influxum: per quod existit in actu: & sic existit in esse personali, & sic creatura non solum dependet a Deo quo ad esse essentiæ: sed etiam quo ad esse existentiæ: inquantum Deus continue influit esse in eã & conseruat eam in esse. nã si per aliquod instans Deus desisteret influere esse in eã, illico deficeret: sicut nostrũ hemispherium in tm̃ est illuminatum, inq̃tum sol influit lumen per suam pñtiam. sed qñ sol subtrahit suam pñtiam, illico deficit lumen, & efficitur nox apud nos. Ita pariter dicit E Dauid, quòd quando Deus influit uitam in creaturas. tunc creaturæ viuũt, & operãtur: sed si Deus auertit suam præsentiam, & influentiam, tunc creaturæ deficiunt. Et ita pariter est dicendum de cibo corporali. nã quãdo Deus influit virtutem super terram in vere, tunc terra germinat: sed quando auertit suam uirtutem tũc terra turbatur, & omnia deficiunt: vt patet in autumno. sed quando iterum in uere mittit suam uirtutem, & influentiam tunc terra renouatur, & germinat plantas, & fructus, & hoc est, quod vult dicere Dauid in hac parte; vnde ait. O domine sicut te aperiente omnia implentur bonitate: ita pariter te auertente faciem, & influxum omnia turbabuntur. Ex tũc auferes spiritum, idest esse actuale eorum, quòd habẽt ex influxu tuo, & tunc totaliter deficient & F morietur animalia, & plantæ, & sic mortua reuertentur in puluerem suum, quia incinerabuntur, & putrefiẽt cadauera animalium. Et arbores resoluentur in puluerem, postquam deficit eis influxus. Sed quando tu emittes spiritum, & influxum, tunc res creabuntur. Et sic renouabis faciem terræ. nã sicut quidam moriuntur ꝑꝑ defectum huius influxus: ita alij creanť ꝑ influxũ tuũ in eis: & sic facies terræ renouatur per hoĩes nouiter creatos: quia quotidie creas spũs, & aĩas in eis. Et sic licet unus moriatur, tamẽ alter de nouo per te creatur. & sic renouatur sꝑ facies terræ & mundus cõseruatur in esse. Hoc ẽt pt referri ad celestes influentias ſm diuersitatẽ tẽporũ: nã ĩ autũno De⁹ auertit faciẽ. i. influen-

A influētiam a terra per recessum solis,& tunc omnia folia arborum cadunt cum fructibus suis,& herbæ deficiunt. Sed postea in uere Deus emittit spiritum,& influentiam per accessum solis,& tunc hærbæ recreantur,& arbores frondescunt, & florent,& sic renouat faciem terræ. Sed prima expositio est melior & profundior,& magis consona literę. Ex supradictis patet, ꝙ immensa fuit omnipotentia Dei:& quàm profunda,& inscrutabilis sapientia, & prouidentia Dei in creatione & dispositione mundi. Et quantum est immensa bonitas Dei in mundi conseruatione. de qua quidem omnipotentia, & sapientia, & prouidentia,& bonitate commendauit Dauid Deum in hoc psalmo. Et ideo concludens agit gratias dicens. Sit gloria domini in sæculum sæculi &c. Quomodo autem pa-
B radisus delitiarum situetur in hemisphęrio australi, & de dispositione eius, dictum est psal. 71.

Secunda Expositio.

B*Enedic anima mea domino: domine Deus meus magnificatus es uehementer.*

Quia ut dictum est in principio expositionis huius psalmi secundum mentem Augu. contra aduersarium legis, & prophetarum, ꝙ ꝓpheta Moyses auctor libri Geneseos magis intendebat, ut eius narratio rerum facta sum esset etiam figura futurarum, ideo a fortiori est credendum,& affirmandum, ꝙ Dauid qui non est minus propheta in hoc psal. quam in cæteris non solum intendit commēdare diuinam sapientiam,& prouidentiam,
C & bonitatem circa creationem, & dispōnē mūdi materialis quē produxit ad instar mūdi idealis,& æterni. Sed etiam a fortiori magis intendit commendare tandem diuinam sapientiam, & prouidentiam,& bonitatem circa creationem mundi spiritualis, quæ est ecclesia, quam recreauit,& regenerauit, & disposuit ad instar mundi idealis:& ad figuram huius mundi materialis. In cuius creatione contemplando Dauid præuidit in spiritu totum mysterium regenerationis ecclesiæ,quæ dr̄ mundus spiritualis. Ideo postquā exposuimus istum psal. literaliter de mundo materiali:exponatur iterum consequenter de mundo spirituali,& eius recreatione de qua primo, & principaliter Dauid intendebat Deum commendare in hoc psalmo, ad quam intentionem principaliter legit, & D
cantat ipsum ecclesia. Nam licet utraq; creatio sit eiusdem potentiæ, & sapientiæ, tamē creatio mundi spiritualis est maioris misericordiæ,& bonitatis,quo ad nos:q a nihil nobis profuisset,quòd creasset nisi miris atque ineffabilibus modis recreasset, ut inquit Augu. Hoc idē innuit Gregorius in benedictione cerei pascalis, & ideo est ualde attendendus iste ps. ut inqt Aug. quia totus est refertus profundissimis misteriis:sacramentis.nā propheta Dauid per figuram creationis mūdi intendit commendare, & nobis notificare prophetice diuinā sapientiam,& bonitatem circa fundationē, & regenerationē ecclesiæ Christi. Ad cuius intelligentiam est primo notandum,ꝙ cum creatio mundi materialis fuit figura fundationis ecclesiæ eundem ordinem seruauit Deus in fabricatione E
ecclesiæ:quem tenuit in creatione mūdi. Nā sicut tūc pr̄ dicēdo per uerbum suū fiat lux: fecit lucē, & dicendo fiat firmamentū:fecit firmamentū &c. & sic per uerbū factus fuit totus iste mundus materialis: quia ipse pater dixit,& facta sunt omnia, & uerbo domini cœli firmati sunt. Ita pariter in fabricatione ecclesiæ idem Deus pater locutus est nobis per idē uerbum incarnatum,& dixit nobis totū euangeliū:& ex latere suo produxit totā ecclesiā. Nā tota ecclesia consistit uirtualiter in euangelio dicto per Chrristum, qui est uerbum patris. nam sicut olim Deus pater loquebatur multifarie in ꝓphetis nouissime locutus est nobis in filio, ut ait Apostolus ad Heb. 1. Ex quo patet,ꝙ per idē uerbum per quod Deus creauit mundū, fundauit ecclesiā. Hoc idē manifestauit Ioan. pri- F
mo,qui dicit. Omnia per ipsum facta sunt. & infra. Verbū caro factū est: & dedit potestatem credentibus filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, sed ex Deo nati suut & cætera. Ex quo patet per idē uerbū nos regenerauit,ꝑ quod nos ante creauit, & per quod facta sunt omnia. Item sicut tunc per spiritum sanctum omnia quæ creauit, uiuificauit dando eis uitam, & motum. quia spiritus domini ferebatur super aquas dando uitam, & operationem rebus,ita pariter pater in uita regeneratione postquam per filium suū uerbum incarnatū fundauerat ecclesiam in apostolis & discipulis. in die pentecostes misit spiritum sanctum in eos, quos ad gratiā, & uitā spirituale per septē dona uiuificauit:& mouit

A mouit ad prædicandum euangelium omni creaturæ. Et sic quia spûs dñi ferebatur sup eos: iô tali spû viuificati totum orbem subiecerunt ecclesiæ, & iugo Christi. Ex quib. patet, ꝙ sicut tota trinitas indiuisè cōcurrit ad creationem mundi: ita eodem modo ad fundationem ecclesiæ. Item sicut tūc creauit in mundo triplicem naturam. s. angelicam propè se qua dr̃ indutus, & cœlestem ad mittendas influentias in hæc inferiora, & elementarem ad recipiendas cœlestes influentias, ita pariter in ecclesia recreauit, & disposuit tres status. s. statū apostolorum propè se, quibus primo reuelauit mysteria euāgelica. Secundo statum doctorum, qui moti ab apostolis, sicut cœli mouentur ab angelis, declararunt sacras scripturas hominib. simplicibus. Tertio fundauit statum cōem coniugatorū,
B & simplicium, qui receperūt sacram doctrinam a doctorib. nam sicut Deus influit in angelos, & angeli mouentes influunt in orbes cœlorum, & cœli influunt in elementa: ita Chr̃s influxit primo in apostolos: apostoli in doctores, & doctores in populum, qui sunt elementa ecclesiæ. Et hoc ergo præuidens Dauid in spiritu laudat diuinam prouidentiam, & bonitatem in hoc ps. dicens. O anima mea benedic dño, & lauda eum de tanta sapientia, & mīa. Item sicut primo creauit mūdum quo ad suas tres partes principales, sed postea ornauit eum in trib. dieb. sequentib. ita pariter Christus primo fundauit ecclesiam in apostolis. Et postea ornauit eam donis gratiarum spiritus sancti in die pente. Hæc ergo oīa præuidens Dauid in spū: fecit hunc ps. in quo commendat diuinam sapien-
C tiam, & prouidētiam circa fundationem, & dispōnem ecclesiæ. in quo quatuor facit. Nā primo commendat diuinam sapientiam circa fundationem ecclesię quo ad partes suas. Secundo quo ad eius ornatum. Tertio quo ad dispōnem tēporum. Quarto agit gratias. secundum ibi: Rigans montes. 3. ibi. Facit lunam. 4. ibi. Sit gloria domini. Quantum ad primum est aduertendum vt dictum fuit ps. 18. quòd cum ecclesia sit quidam mūdus spiritualis siue microcosmus, & homo misticus in ea consideramus caput: qui est Christus. Et totum residuum dicitur corpus eius siue membra, & sic Christus vno modo computatur cum ecclesia tanquam caput eius: sicut Deus, qui est prima causa totius vniuersi: cōputatur vno modo cum toto vniuerso: ut pa-

tet primo cœli. Et ideo cum Christus sit caput huius mundi spiritualis: & hoc inquantum homo, ideo propheta incipit fundationem ecclesiæ ab incarnatione. nam sicut dictum est in alia expositione: ut Deus in principio creationis mundi induit se decorem, & cōfessionem: & fuit amictus lumine sicut vestimento cum creauit naturam angelicā: ita pariter verbum æternum. s. filius Dei in principio fundationis ecclesiæ circundatus, & indutus est humanitate, & carne in utero virginali. Hoc ergo prǽuidens Dauid in spū excitans animam suam ad laudem, dicit. Benedic anima mea dño. & conuersus ad Christum dicit. O Christe dñe Deus meus tu in principio fundationis ecclesiæ magnificatus es vehementer. Nam tunc induisti confessionem, & decorem humanitatis. i. mundam, & immaculatam carnem de virgine assumpsisti. Et sic fuisti factus speciosus forma præ filijs hoīum. nam illam humanitatem, & vestem multipliciter ornatam induisti: qa super te requieuit spūs sapiētię, & intellectus, spūs consilij, & fortitudinis &c. & talib. uirtutib. & donis fuisti amictus, & vestitus sicut vestimento. vñ triplici ornamento fuisti indutus in illa incarnatione. s. confessione laudis ꝑ magnam mīam, & humilitatem, quia cū esses in forma Dei voluisti induere formam serui. Scđo fuisti indutus decore puritatis. Tertio lumine oium virtutum & donorum: q̃ oīa fuerunt in te tanquam in fonte: vt posses influere in membra tua. Deinde cum dicit. Extendens cęlum &c. describit fundationem ecclesiæ Christi quo ad suas partes. vñ dictum est ps. 18. ꝙ sicut iste mundus sensibilis constat ex trib. partib. s. ex cœlo, & elemētis, & elementatis, ita pariter mundus spiritualis quę est ecclesia. Nam apostoli sunt cœli, & ecclesiæ doctores, & martyres, & ꝑlati, sunt quasi elementa. & populi sunt quasi elementata. nam Chr̃s tanquam caput influxit doctrinam euāgelicam in apostolos tanquā in cœlos, & apostoli in doctores, & martyres, & ꝑlatos, & ꝑlati, & doctores in apostolos, quia apostoli tanquam cœli, enarrarunt gloriā Dei incarnati. Itē istimet apostoli dicuntur ēt nubes inquantum pluerunt imbrē euangelicū per totum orbem. Itē dr̃ pennę ventorum. nam sicut duodecim uenti ꝑflant omnes partes terræ, & discurrunt ꝑ totū orbem: ita duodecim apostoli discurrerūt per oēs partes terræ ferētes nomē Iesu: & nubē

A euangelica:& sic mouerunt totũ orbem. Ita apostoli cõparati ad alias partes terræ dicuntur montes in sacra scriptura: nã sicut a montib. descendũt fontes, & flumina per conualles ad campos, ita ab apostolis descenderũt flumina euangelica ad doctores,& prælatos & exinde ad populos. Hęc ergo oĩa intendit explicare propheta in hac prima parte: vnde ait. O Xp̃e tu es extendens cœlos. i. ap̃l'os super totam ecclesiam tegendo eam sicut pellem. i. ad modum pellis, extendens eos ad tegendam,& defendẽdam ecclesiam,& vt influant influentiam euangelicæ doctrinæ sup eam. Sed quia tota ecclesia fundatur, & tegitur aquis baptismalib. quia sacr̃m baptismi continet oĩa ecclesiæ sacr̃a, quia tam apostoli q̃ cæteri fuerunt de necessitate baptizati, ideo subdit. Qui tegis aquis baptismalib. superiora eius. s. totius mundi: nam sicut cœlũ

B aqueum est primum mobile mouens omnes cœlos inferiores: ita baptismus est primum sacramentum mouẽs omnia alia. Item quia apostoli tanquam nubes tulerunt nomẽ Xp̃i & tanquam uenti per totum mundum, ideo subdit. Qui ponis nubem. s. cœtum apostolorum ascensum tuum, quia super apostolos tanquã super nubes ascendisti, & super eos ambulasti tanquam super pẽnas uentorum, quia in ore eorum volasti per totum orbem velociter eum subijciendo, q̃a tanq̃ nubes, & portantes nomen Xp̃i,& imbrẽ euangelicum volarunt per totum orbem. Sed quia ap̃li ministerio, & opere angelorũ ex nutu Dei faciebant miracula: iõ subdit, Qui facis angelos tuos sp̃us, & ministros in miraculis faciendis. Item quia Xp̃s fundauit ecclesiã

C supra seipsum qui est lapis, & petra fundamentalis, & supra 12. articulos fidei, cuius fundamẽtum non p̃t deficere, iõ subdit: Qui fundasti terram. i. ecclesiam militantem supra stabilitatem. i. supra petram stabilem, & firmam, qui est Chr̃s: & iõ in sæculum sæculi non inclinabitur nec ruet, quia portæ inferi non p̃ualebunt aduersus eam, nã fluctuare p̃t, sed nunq̃ mergi nauicula Petri. Sed quia ista nauicula Petri est vndiq; circundata aq̃s p̃secutionũ,& percutitur a tirannis,& hęreticis sicut littora ab oceano. Et istæ aquæ p̃secutionum non solum uoluerunt percutere littora ecclesiæ: sed ẽt ascendere sup mõtes. i. sup ap̃l'os, & martyres sicut nubes tempestuosæ ascendunt sup montes, sed sicut fulgura,& tonitrua pellunt nubes tempestuosas: ita apostoli mittẽtes fulmina,& tonitrua D euangelicæ prædicationis increpantia p̃cc̃ã, & infidelitatem paganorum fugarunt tirannos,& superstitionẽ, & cultũ idolorũ: vñ ecclesia amicta,& vestita aquis baptismalib. pepulit, & fugauit aquas persecutionum tirannorum,& iõ subdit propheta, q̃ abissus baptismalis est sicut uestimentum amictus ei* s. ecclesiæ, sicut oceanus est amictus, & uestimẽtum terræ.& aquæ baptismales magis regent ecclesiam, q̃ oceanus, qui nouit tegit montes. Sed aquæ baptismales quam stabũt sup montes. s. super apostolos,& martires,& prælatos. Iõ istæ aquæ baptismi fugabunt aquas persecutionum,& omnes tiranni, et infideles fugient ab increpatione tua. i. a p̃dicatione legis euangelicæ: q̃ increpat,& prohibet omne uitium, & infidelitatem,& formidabũt omnes tiranni a uoce tonitrui euãgelicæ prædicationis. Intantum, q̃ fugata E superstitione idolorum: totus populus gẽtilis conuertetur ad fidem. Item ne istæ aquæ p̃secutionum,& mare fluctuosum submergat terram: iõ ascendunt montes. i. tu Chr̃e eleuasti apostolos altitudine donorum, et grãrum,& cãpi. i. populi fidelium descendunt. i. sunt inferiores q̃ montes, ut ab eis recipiant aquas euangelicas. Itẽ posuisti istos montes . s. apostolos, et martires, et p̃latos tanq̃ terminum maris huius mũdi, q. d. q̃ sicut posuisti montes, qui terminarent maria, ne aquæ exeant, et submergant terram, ita pariter posuisti apostolos,& martires, et doctores, ne aquæ persecutionum,& tentationum cõuertantur retro ad operiendam,& submergendam ecclesiam: sed ut faciant obstaculum, et resistant tirãnis, et demonib. ne submergãt F ecclesiam, et nauiculam Christi. Itẽ sicut tu Christe in principio emisisti fontes in conuallib. emanantes ex montib. et transeunt inter montes, et campos ad potum animalium ita pariter in ecclesia emittes fontes sacramẽtorũ, et doctrinę euãgelicæ in conuallib. doctorum, et pertransibunt inter mediũ mõtium. s. apostolorum usq; ad campos apostolorum de quibus fontibus, et fluminib. aquę euangelicę potabunt omnes bestię agri, i. oẽs de populo gentili, qui tanquam bestię agri reputabãtur, nõ habentes legẽ nec prophetas. Et onagri. i. philosophi, et principes expectabunt in siti sua istã aquã euãgelicam quam sitiebant, et carebant ad salutem aĩę. Et sic satiabunt in siti sua. Et uolucres. i. apostoli

A stoli volantes per cœlum ecclesiæ habitabũt super ea flumina, & dabũt voces euangelicæ prædicationis de medio petrarum 12.articulorum fidei. Rigans montes de superioribus. Hæc est secunda pars principalis: in qua cõmendat diuinam largitatem circa dispositionem pluuiæ, & ornatus sacramentorũ ecclesiæ, & aliorum donorum: vnde sicut quando Deus pluit super montes attingit oẽs partes terræ, & maxime summitates montiũ: vnde germinãt herbæ, & fructificant arbores tam siluestres quam domesticæ, & vineæ, & fruges: ita pariter Christus in die pent. pluit pluuias donorum, & gratiarũ super apostolos: quæ quidem dona fuerunt ornamenta ecclesiæ, & aqua sapientiæ salutaris, quæ ab apostolis descendit ad valles. i. doctores, & exinde ad campos. i. populos fidelium, & sic illa plu

B uia irrigauit totam ecclesiam, & omnes status, & fecit eã germinare. Ideo dicit Dauid: O Christe tu eris rigans montes. i. apostolos qui sunt montes ecclesiæ. i. super eos mittes pluuiam spiritus sancti, & tunc tota terra satiabitur de fructu operum tuorum: quia de fructu illorum donorum, quæ receperũt apostoli, fuit tota ecclesia satiata secundum omnes status, & conditiones: vnde ex pluuia ꝓduces fęnum iumentis. i. pastum spiritualem sacramentorum produces gentilibus: qui ante viuebant sine lege tanquã iumẽta, & produces herbam intelligentiæ sacræ scripturę, & herbam virtutũ moralium, & teologaliũ ad seruitutem. i. necessitatem hominũ fidelium. Et plues etiam super ecclesiam: ut educas panem sacramenti eucaristiæ de terra, & vinum sacramentale sanguinis Christi lætifi

C cet cor hominis: quasi dicat: ꝙ per istam pluuiam ecclesiam irrigãtem produxit sacramẽtum eucaristiæ in quo offertur corpus Christi sub forma panis, & sanguis eius sub forma uini ad lætificãdã animã hominis. Et ẽt vt ex ista pluuia homo exhilaret, & lætificet faciẽ in oleo sacramentorũ. q. d. hac pluuia irrigasti ecclesiã, vt producat, & germinet quatuor sacramẽta: quæ per oleũ cõficiũtur: quæ sunt baptismus, & cõfirmatio, & extrema vnctio, & ordo: vt hõ exhilaret, & lætificet faciẽ cõscientiæ suæ in oleo istorum quatuor sacramentorum: ut sicut panis sacramentalis confirmat cor, & animam hominis in gratia: ita vnctio olei istorum sacramentorum exhilaret, & lauet, & lætificet faciem animæ hominis. Ad cuius intellectũ est notandum, ꝙ tres

D fructus memorat: quos produxit ista pluuia spũs sancti. s. panẽ, & vinũ, & oleũ: per quos intelligit quinq; sacra ecclesiæ: nã in pane, & vino cõficitur sacramentũ eucaristiæ: sed oleum conficitur, & consecratur ad quatuor sacramenta. s. ad baptismum, & confirmationem, & extremã vnctionẽ, & ordinem: nam oleo catecuminorum vnguntur baptizati, & presbyteri, & crismate vnguntur cõfirmati, & oleo infirmorũ vnguntur infirmi: sed oleo misericordiæ inuisibili vnguntur pœnitẽtes: oleo autem vinculi caritatis vnguntur cõiugati. Et sic per panem, & vinum, & oleũ intelliguntur omnia septẽ ecclesię sacramẽta: ꝙ germinata sunt in ecclesia ex pluuia spũs sancti. Quæ quidem sacramenta confirmant & lætificant, & exhilarant animã hominis ꝑ gratiam. Quinq; ergo sunt fructus legis euangelicæ per pluuiam spũs sancti germinati in

E ecclesia. s. fœnum, herba, panis, vinum, oleũ. quibus pascuntur fideles Christi. Itẽ ex pluuia supradicta saturabuntur ligna siue arbores campi, & cedri Libani. s. magni, & parui fideles: tam principes, quam populares. Et passeres. i. homines cõtemplatiui nidificabũt illic, idest in montibus ecclesię in uita solitaria habitabunt. Vnde tres sunt gradus ecclesiæ fidelium. s. populares, & principes, & doctores contemplatiui. & sic per arbores campi intelliguntur populares: & per cedros Libani intelligit principes, & reges & per passeres intelligit contemplatiuos, & doctores: & etiam eremitas solitariam uitam ducẽtes: qui omnes creuerunt ex hac pluuia spiritus sancti. Deinde cũ dicit: Herodii domus: explicat refugium ad quod refugiũ omnes isti status, ut saluentur, & liberentur ab omni pe

F riculo. Ad cuius intellectum est aduertendũ sicut dictum est in alia expositione: ꝙ Herodius siue Griphaldus custodit oẽs aues figentes nidũ prope se, & omnes alias aues prędales fugat. Et ideo omnes aues simplices libẽter fabricant nidum prope nidum, & latibulũ Herodii: quẽ habent tanq̃ ducem, & tutorem, & refugiũ. Per istũ ergo Herodiũ intelligitur Christus: qui statuit nidum suum in cruce: qui fugauit, & exterminauit oẽs demones prædales, & raptores animarũ. Et custodit, & tuetur omnes fideles, qui statuunt nidum suum iuxta crucem eius: & recipiũt ipsum in saluatorẽ. & sic omnes fideles habent Christum crucifixum in ducem, & tutorem: & ponunt spẽ & nidũ suũ in cruce dñi nostri

A Iesu Christi, per quem saluati & liberati sumus. Et hoc intẽdit dicere Dauid unde ait, ꝙ sicut domus Herodii est dux, & refugiũ passerũ, ut saluentur ab auibus prædalibus, ita dominus.i.crux Chri est dux, & refugiũ omnium fideliũ: & sicut montes excelsi sunt refugiũ ceruis, ita excelsa ecclesia est refugium prælatis, & regibus per ceruos intellectis: & sicut petra cauernosa est refugium erinaceis, & leporibus: ita petra articulorum fidei est refugium omnibus fidelibus simplicibus. Ex supradictis patet, ꝙ sicut Christus prouidit ecclesiæ suæ de pluuia spiritus sancti ad refrigerium, ita prouidit de triplici refugio: in quo saluentur hoĩes. Tria ergo refugia fecit Christus in ecclesia, ad quæ fugiamus tẽpore necessitatis.s.ad arborẽ crucis, & passionis, in qua Christus posuit nidum suum in

B passione. 2. ad montem orationis. 3. ad petrã articulorum fidei. Ista sunt vltima refugia nostra: in quibus nos oportet saluari; nam fideles illico currũt ad crucem, & passionẽ per pęnitentiam, & alia sacramenta: secundò ad fidem articulorum: tertio ad orationem. Aliter nullus potest saluari. Fecit lunã ĩ tẽpore. Hic commendat prouidentiam Christi circa dispositionem, & distinctionem temporũ ecclesiæ. Ad cuius intellectũ est notandũ, ꝙ sicut luna per accessum, & recessum ad solem causat, & distinguit quatuor tẽpora in uno mense secundum quatuor quadras, per quas quatuor quadras fiunt multæ alterationes in elementis, & elementatis. ita pariter ecclesia figurata per lunam, quæ totum suũ lumẽ, & virtutem recipit a Christo, variauit quatuor tẽpora secundũ, ꝙ recipit fauorẽ a Christo.

C Nã prima quadra ecclesiæ fuit a Christo vsque ad magnũ Constantium, in cuius tẽpore ecclesia fuit quasi media in mũdo, qa medietas mũdi venit ad fidẽ. Scđa quadra ecclesiæ fuit tempore Iustiniani, quia tunc ecclesia fuit plena per totum orbem dilatata a solis ortu vsque ad occasum. Sed tẽpore Heraclii iã ecclesia incepit decrescere, & diminui ꝓpter sectã Mahometi, & semp processit in diminuendo quasi in 3. quadra: vsq; ad annũ. 1200. quando surrexit dominiũ tartarorũ, qui occuparunt omnes Indias, & totam Mediã, & Persiam, & Mesopotamiã, & totã Scytiã, & Sarmatiam vsque ad fines Rutenoũ, & sic manet ecclesia in sola Europa & nõ in tota. Ex quo patet, ꝙ ecclesia est ĩ ultima quadra prope Antichristum, nisi Christus sol iustitiæ adaugeat lumen fauoris in ea. Iterũ est

D notandum, ꝙ sicut sol per accessum, & recessum ad polos causat, & variat quatuor tempora anni.s.uer, æstatẽ, autumnũ, & hiemem, secundum, qđ discurrit per quatuor quadras signorum, ita pariter Christus sol iustitiæ, ꝙ ꝑ suã præsentiã, & aduentũ causauit diẽ gratiæ in ecclesia, licet semper respiciat eã ꝑ gratiã, tamẽ secũdũ, ꝙ accedit, & recepit ab ea per fauorẽ temporalem propter pctã nostra, causauit, & variauit in ea quatuor tẽpora secundũ quatuor quadras ecclesiæ. Nã prima quadra ecclesiæ fuit vsque ad Constantinũ. Scđa fuit vsque ad Iustinianum, qñ ecclesia fuit in plenitudine sua, & fauore extincta tota idololatira per totum mundum, & extincta hæresi Arriana ĩ Aphrica, & Hispania, & extincta hæresi Pelagianorũ, & Manichęorũ quasi per totũ mundũ, & regnãte fide catoli

E ca. Sed postea incepit minui ecclesia per Saracenos in tota Arabia, & Siria, & Ægypto, & Aphrica. Sed postea per Turcos, & Tartaros, vt totaliter est reducta in vnã partẽ Europæ & sic patet, ꝙ ecclesia est in vltima quadra. Iterum est notandum, ꝙ sicut sol ꝑ suã præsentiã causat diẽ, & per suam absentiam causat noctem in mundo materiali, ita pariter Christus sol iustitiæ, quando peccauit Adam per suam absentiam causauit noctem in ecclesiam. Sed per suum aduentum, & natiuitatem causauit diem gratię in ecclesia. Et sic totũ tps ab Adã vsq; ad Xpm dr nox, & totũ tps a Xpo vsq; ad iudiciũ dr dies grę. De qua nocte, & die ait apľs ad Ro. 13. Nox ꝓcessit, dies aũt appropinquauit &c. Vnde sicut in nocte ꝑꝑ absentiã lucis leones, & lupi, & omnes bestiæ rapaces discurrunt per montes, & syl

F uas, rapientes parua animalia in escam sibi: ita pariter diabolus exiuit per totam noctẽ ante aduentum Christi, & rapuit totum populum gentilem in escam sibi: quia ab omnibus colebatur præterquam a populo. Et etiã ille populus frequẽter apostatauit ad idololatriam, & sic diabolus regnabat in toto mũdo per omnia vitia, quia totus mundus erat in tenebris. Sed postquam ortus est Christus sol iustitiæ in mundum, omnes tenebræ noctis fugerunt, & diabolus inclusus est in inferno, sicut leones includuntur, & fugiũt ad latibulum suum in die, & sic factus est dies gratię in ecclesia. Et Christus Deus, & homo exiuit de ventre virginali ad opus suum scilicet ad opus redemptionis vsque ad vesperã

suæ

A suæ mortis. Sed postea exiuit de sepulcro ꝑ resurrectionē. Et tunc homo misticus, cuius Christus est caput, exiuit ad operationē suā: quia semper viuit, & operatur secundū euāgelium, & fidem vsque ad vesperam mundi. Et sic patet quō ab Adā vsq; ad Xp̄m semper fuit nox, & tenebræ ī ecclesia. Sed à Christo vsque ad iudicium est dies gratiæ. Et sic patet quomodo variata sunt quatuor tempora in ecclesia per successum temporis secundū accessum, & recessū ecclesiæ ad Chr̄m. Nā quando accessimus ad Christū per verā fidē & spem, & caritatē, Christus semꝑ augmētauit ecclesiam. Sed quando recessimus per multitudinem peccatorū, tūc Xp̄s permisit infideles regnare. Et hoc est, ꝙ ītēdit dicere ꝓpheta in hac parte: vñ ait, ꝙ Christus Deꝰ fecit lunam.i.ecclesiam in tempore.i.vt per

B tempora variaret secūdum accessum, & recessum ad Christum. Et Christus sol iustitiæ cognouit occasum suum.i.recessum, quādo peccauit Adam, quia tunc tu Christe Deus posuisti tenebras, & facta est nox, quādo ab homine ꝓpter pc̄t̄m recessisti. Et in ipsa nocte pc̄tī pertransibūt oēs bestiæ syluę, & catuli leonū.i.oēs diaboli, vt rapiāt hoīes à Deo in escā sibi. Nā Adā erat in gratia Dei in illa paradiso. Sed quia voluit descendere in Hierico per inobediētiā, iō incidit in latrones qui expoliauerūt, & rapuerūt ipsum in escā sibi. Et sic diabolus rapuit Adā à Deo in escam sibi. Et sic diabolus per totam illam noctē rapiebat homines, & populos gentiliū, & multotiens rapuit populum Israel in escā sibi, vt patet ꝑ totum discursum lib. Iudicū, & regum. Sed ortus est Christus sol iustitiæ

C ꝑ incarnationem, & resurrectionē, & factus est dies gratiæ, & tunc diaboli cōgregati sūt fugientes solē iustitiæ, & collocati, & abscōsi sunt in cubilibus, & antris inferni. Et tunc Christus Deus, & homo exiuit in hūc mundū ad opus redemptionis vsque ad vesperā mortis, & passionis, & sepulturę. Sed postea exiuit, de sepulcro ꝑ resurrectionē & ascendit in cœlum. Sed homo misticus.s.ecclesia cui Christus est caput, exiuit in hunc mūdū ad operationem suam, et operatur in hac uinea à mane usque ad vesperam, in qua recipiet mercedem et denariū promissum quādo veniet Christus ad reddendum mercedē operariis, vt patet Mat. 20. His ergo supradictis cōsideratis admiratur propheta Christi ineffabilem sapientiam, et misericordiam & exclamant dicens. O Christe quā magnificata sunt opera tua erga nostrā redemptionem, & salutē: quia omnia fecisti cū magna

D sapientia: quia oībus ꝓuidisti & in nullo defecisti de his, quæ pertinent ad nostrā redēptionē, & salutem, & ad conseruationem ecclesiæ, puta in copia donorū, & grāru, & sacrorum. Et impleta est terra.i. ecclesia militans possessione tua.i.copia bonorū. Deinde cum dicit, Hoc mare: postquam superius cōparauit ecclesiam ad lunam, hic cōparat ipsam ad nauem fluctuantem in mari huius mundi, & comparat diabolum ad draconē siue balenam, postq̄ comparauit ipsum ad leonem rapientem. Ad cuius intellectū est notandum, nam dictum est in alia expositione, ꝙ Deus taliter disposuit mare, ꝙ fecit illud magnum, & spatiosum ad copiā pisciū, & vt naues possēt attingere terras semotas, E

fecit ipsum profundū in medio, & vadosū ad litora, vt balena, & magni pisces nō possent accedere ad paruos pisces in littore natantes. Et quomodo balena deluditur si exit à profundo ad littora. Ita ergo pariter Christus frabricauit ecclesiam suam leuē, & mūdam ab onere peccatorū contemnendo ista mundana, vt onerata posset natare suꝑ hoc mare vastum, & ponderosum huius mundi, & vehere merces euangelicas ꝑ omnes partes orbis. Et constituit littora vadosa, & portus in hoc mari, ad quę littora, & portus cōfugerent parui pisces.i. humiles fideles per humilitatem, & fidem: quādo magnus draco exiens à profundo superbiæ, & aliorū vitiorum conatur eos persequi, & deuorare. Sed sicut parui pisces fugiētes ad littora illudūt draconi, ita fideles fugientes diabolum à superbia, & cęteris vitiis, & peccatis ad pœnitentiam, decipiūt Diabolum, & confundunt F

& interficiunt. Ideo ait propheta. O dn̄e Iesu Christe bene omnia fecisti cū magna sapientia, & prouidētia: nam tu fecisti hoc mare huius mundi magnū, & spatiosum manibus, idest magnis spatiis, & brachiis, & finibus, & portubus: quia illic sunt reptilia, & animalia pusilla cum magnis, quorum non est numerus, idest sunt infinita genera vitiorum, & peccatorum, & periculorum, & tyrānorum, & prauorū hominum. Sed naues ecclesiæ ab omni pondere peccatorū subleuatę illic supra hoc mare pertransibunt, & nauigabūt cū securitate, q̄a nauis ecclesię est armata multis, & diuersis armis, et auxiliis ad

A nauigandum per hoc mare. Nã habet crucẽ
Chrĩ pro arbore, & fidẽ ꝑ anchora: & spẽ ꝑ
temone: & caritatẽ ꝑ vela: & ecclesiæ sacra
menta ꝑ scuto. Et ideo licèt fluctuet tñ nũ
quàm submergeť nec expugnabitur ista na
uicula Petri. Est ẽt illic in isto mari hui⁹ mũ
di iste magnus Draco diabolus quẽ forma-
sti in principio ad illudẽdum. i. vt illudatur
ei à paruis, & humilibus p pœnitentiã & a-
lia sacramenta: sicut illudiť draconi à pisci-
bus paruis fugiẽtibus ad littora vadosa. Iste
est ille magnus Behemot, & Leuiatã cuius
fortitudinem, & naturam, & mores, & pote
statem describit Iob. 40. & 41. c. cui nulla po
testas creata valet cõparari. Sed Xp̃s illusit
ei qñ venit ad tẽtandũ eũ ĩ deserto, à quo di
scessit cõfusus, & victus: vt patet Matt. 4. Itẽ
B Christus illusit ei parando ipsi hamum. nam
iste Leuiatan voluit mordere escam huma-
nitatis Christi sub qua latebat hamus diuini
tatis, & sic Christ⁹ cepit Leuiatã hamo suo:
& perforauit nares eius, & ligauit linguã e-
ius, vt patet Iob 40. Et quotidie illudit Chri
stus ei p ecclesiæ sacramenta nam licet iste
Draco possederit hominẽ p magna tempo
ra, tñ in uno momento perdit eum si homo
recurrit ad pœnitentiã, & sic illudiť ei. Om
nia, à te expectant dñe. Hic commẽdat diui
nam prouidentiam, & omnipotẽtiam circa
conseruationem vitæ spũalis in ipsis fidelib.
Ad cuius intellectum est notandum, ꝙ sicut
pater, & filius spirãt vitam corporalẽ in re-
bus per spiritum sanctũ, qui ferebatur sup
aquas vt dictum est, ita etiã spirant per eun-
dẽ spiritũ sanctum vitã spiritualẽ & gratiã
in angelis, & hominibus. & sic omnia viuen
C tia, & oĩa entia intãtùm viuũt, & habent vi
tã, & esse, inquãtùm Deus spirat vitã in eis:
& si Deus retraheret suum influxum, omnia
deficerẽt. Ita pariter omnes fideles, & iusti
intantùm viuũt spiritualiter, inquantum pa
ter, & filius inspirant in eis gratiam per spiri
tũ sanctum. Et si Deus desineret spirare gra-
tiam subtrahẽdo. tũc oẽs ruerent in peccatũ
& mortem. Et ideo sicut omnia entia expe-
ctant a Deo vitam naturalem, & esse, ita oẽs
creaturę rõnales expectant à Deo vitam spi
ritualẽ & gratiã. Ideo ꝓpheta conuersus ad
Christũ dicit. O Christe oĩa rationalia expe
ctant à te vt des eis escã spiritualẽ sacramẽ
torum, & gratiarum in tpe opportuno. i. om
nes fideles ve. te. expectãt te, ut uenias ĩ car
nem ad redimendũ eos, & ædifices ecclesiã
tuam: & des eis escam sacramẽtorum ad re D
fectionem spiritualem, & vitã gratificã in tẽ
pore aduentus tui, Et omnes fideles noui te
stamẽti expectant à te: vt cõtinue des eis eã
dem escam: & conserues eos in ea: nã dãte,
& largiente te istam escam illis: tũc ipsi col
ligent dona gratiæ: & te aperiente manum
tuã omnia ĩplebũtur bonitate. i. bonis spiri
tualibus. Sed per oppositum te auertente fa
ciem tuæ largitatis, & retrahente manũ: tũc
omnes turbabuntur, & deficient à via spiri-
tuali. & sic morienť, & reuertentur in pulue
rem suũ. i. ĩ peccatũ, & cõtẽptis rebus, & bo
nis spiritualibus reuertẽtur ad terrena quæ
occidũt animam. Et licèt tales homines sint
mortui ex peccato, tñ si tu emittis spm̃ tuũ,
& gratiam spiritus sancti, tũc creabuntur no
uiter per gratiam, & sic renouabis faciẽ ter
rę. i. faciem animę. Hoc etiã dicit ꝓphetice, E
Nã Christus in triduo subtraxit gratiam ab
apostolis. & sic turbati oẽs defecerũt & du-
bitauerũt in fide: & relicto Christo oẽs fuge
runt. Et reuersi sunt in puluerẽ. i. ad opa ter-
rena, quia pro maiori parte reuersi sũt ad ar
tem piscatoriã; ut patet Io. 21. Sed in die pẽ
te. misit eis spiritũ sanctũ, & recreati sũt ad
gratiã, & sic fuit renouata facies ecclesiæ: &
fortificata & confirmata. vnde Petrus qui de-
ficiens in fide ad vocẽ vnius mulieris Chri-
stum ante negauerat, post missionem huius
spiritus ĩ gratia renouat⁹ & cõfortatus para
tus fuit mori pro Christo. Et sic etiam Chri
stus quotidie emittit spm̃ grẽ in pctõres: &
recreat, & renonat eos ad vitã spiritualẽ. Sit
gloria domini in seculũ. Postquam superius
explicauit oĩa beneficia quæ recepimus à
Deo ĩ nostra creatiõe, & ecclesiæ recreatio
ne, nunc in hac vltima parte agit gratias ꝑ F
tãtis beneficiis receptis. unde ait, Sit gloria
domini in sęculum idest in æternum: lætabi
tur. i. lætetur Deus in operibus suis quasi di
cat, ꝙ sicut creauit, & recreauit nos, ita nos
seruiamus ipsi. Et tunc ipse lætabitur in no-
bis, quia lætitia, & gaudium est Deo in iusti
ficatione, & salute hominũ. qui quidẽ Chri
stus respicit. i. respexit terram p misericor-
diã, & fecit eam tremere in die pẽte. & teti
git montes. i. apostolos mittendo eis spiritũ
sanctũ in spiritu vehementi &c. Et tunc mõ
tes sic illuminati fumigarũt legem euange-
licam prædicando per totum orbem. Nã te
tigit apostolos igne sancti spiritus & ipsi fu-
migarũt, & fulminarunt euangelium omni
creaturæ

A creaturæ. Et ideo subdit. Cãtabo domino Iesu Christo in tota vita mea in hac ecclesia celebrando diuina officia, & festiuitates in memoriã natiuitatis, & passionis, & resurrectionis, & aliorũ beneficiorum. Et sic psalmũ.i. psalmos, & laudes dicã Deo quandiu sum.i. quantum vixero. Deficiant peccatores a terra.i. postquam peccatores repudiãt gratiam, sine qua anima non potest viuere: ideo deficiant a terra, & ab ista ecclesia, ita vt nõ sint: sed moriantur in peccato suo. & nõ solũ peccatores, & infideles moriãtur quò ad animã: sed etiam quò ad corpus: & sic deficiant a terra sicut mortui fuerunt, & trucidati crucifixores Christi, & tyranni, & omnes persecutores ecclesiæ. Et conuersus ad se dicit. O anima mea licet isti peccatores, & infideles nolunt laudare dominum nec Christum recipere: ta-
B men tu benedic domino Deo nostro: a quo tot & tãta beneficia recepisti per creationẽ, & quia dedit tibi gratiam, ut peruenires ad cognitionem ueræ fidei.

Ex isto psalmo possunt recolligi viginti conclusiones. Quarum

Prima concl. est, ꝙ sicut Moyses in principio Ge. non intendit scribere creationẽ mundi solum literaliter, sed etiam prout illa creatio fuit figura recreationis ecclesiæ: ita pariter Dauid in hoc psalmo intendit commendare diuiam sapientiam, & prouidentiam nõ solum circa mundi creationem, sed etiam circa ecclesiæ recreationem.

Secunda concl. ꝙ sicut iste mũdus sensibilis est creatus à Deo trino, & vno ad exẽplar illius mũdi idealis: ita totus, & q̃libet pars sui retinet similitudinẽ trinitatis: & sic sicut in
C diuinis est trinitas personarum: ita in mundo est trinitas naturarum: puta angelica natura: & cœlestis: & elementaris &c.

Tertia conclusio, quòd sicut Deus impressit in creaturis quandam similitudinem trinitatis scilicet substantiam, virtutem, & operationẽ. Ita pariter Christus in ecclesia sua impressit triplicem caracterem ad similitudinem sui scilicet caracterem baptismalem, & confirmationis, & ordinis: & ita in quolibet fideli impressit fidem, & spem, & caritatem, sicut in Christo est diuinitas, & anima, & corpus, qua humanitate Christus indutus est sicut vestimento.

Quarta conclusio, ꝙ sicut Deus in principio fundauit terram supra centrum mundi, ne possit inclinari: ita Christus fundauit ec-
clesiam supra petram fidei, & supra seipsum qui est centrum, & fundamentum apostolorum & prophetarum: & ideo nũquam totaliter cadet vsque in finem. D

Quinta conclusio, ꝙ sicut Deus in creatione eleuauit montes ad terminãdum fluctus maris ne aquæ exeant ad cooperiendum terram: ita Christus sublimauit apostolos, & martyres ad resistendum tyrannis. Et posuit fidẽ, spem, & caritatem tanquam murum & montes ad resistendum, & repellendos incursus persecutorum.

Sexta conclusio, quòd sicut Deus in principio disposuit montes, & valles, ut ex radicibus, & lateribus montium decurrent aquę per conualles, & flumina per campos ad potum animalium: Ita pariter Christus taliter ordinauit ecclesiam: vt ex fontibus Christi exirent aquæ sapientiæ salutaris, & discurre-
rent inter valles apostolorum ad campos populorum: vt inde bibant fideles. E

Septima conclusio, quòd sicut Deus ordinauit, & prouidit de pluuia isti mundo sensibili: vt attingeret summitates montium, & terram per omnes partes ad germinandum arbores, & fœnum, & herbam ad vitam animalium: & panem, & vinum, & oleum, ad vitam corporalem hominum: ita pariter Christus pluit super ecclesiam pluuiam sacramẽtorum ad vitam spiritualem omnium fidelium.

Octaua conclusio, ꝙ sicut nidus Herodii est refugium securum, & dux omnibus auibus facientibus nidum, & habitaculum prope Herodium: ita pariter arbor crucis, in qua Christus posuit nidum suum in passione, est
dux, & refugium securũ omnibus fidelibus F
ponentibus spẽm suam in cruce, & passione Christi. Et sicut montes excelsi sunt refugiũ ceruis: & petræ cauernosæ erinaciis, & cuniculis: ita Christus, & ecclesia est refugium omnibus cõtemplatiuis. & vulnera Christi, quæ sunt cauernæ terræ: qui est Christus, & duodecim articuli. in quibus fundatur ecclesia sunt refugium omnibus simplicibus fidelibus. Oẽs ergo fideles ut saluentur refugiunt ad arborem crucis: & ad montem euangelicum: & ad petram articulorum: quę sunt tria refugia miserorum.

Nona conclusio, ꝙ sicut luna ꝑ accessum & recessum a sole variatur in lumine, & variat quatuor tempora in quolibet mense in his iferiorib. ita pariter ecclesia ꝑ accessũ &

A recessum ad Christum variauit quatuor status. Hoc idem est dicendum de sole per accessum, & recessum ad polos: qui uariat quatuor tempora in anno.

Decima cõcl. ꝙ sicut sol per suam presentiam causat diẽ super nostrũ hemisphæriũ: ita Xp̃s per suum aduentum, & ortum causauit diẽ gratiæ in ecclesia vsq; ad finẽ mundi.

Vndecima cõcl. ꝙ sicut dies artificialis a mane vsq; ad uesperã datus est ad laborãdũ pro uita naturali: ita ab aduentu Christi usq; ad finem mũdi.i.ad iudiciũ est dies constitutus ad laborandum in hac ecclesia. & in hoc die laborat hõ mysticus ab Adã, & aduentu Christi vsq; ad iudicium. quia ultra non erit tempus laboris sed præmij. Item tota uita hominis est dies laborandi vsque ad uesperam mortis: in quo die potest homo exercere opera meritoria: & agere penitentiam usq; ad B mortem. quia post mortem non erit tempus laboris, sed mercedis, quia oportet operari dum dies est, quia ueniet nox.i.finis uitæ quãdo nemo poterit operari.

Duodecima concl. ꝙ sicut Deus in principio oĩa creauit cum magna sapientia & prouidentia: ita recreauit ecclesiam in tanta sapientia, & prouidentia, ꝙ nihil defecit ecclesiæ de his, quæ pertinent ad nostram salutẽ. nam per ecclesiæ sacramenta omnibus nociuis obuiauit: & contra omnem infirmitatem confecit medicinam & subsidium.

Decimatertia cõcl. ꝙ sicut ars reperit nauẽ ex ligno leui ad nauigandũ super hoc mare magnũ, & spatiosum ad vehendas merces ad omnes partes mundi: ita Christus constituit, & fabricauit ecclesiã non hñtem maculã neq; rugã terreno pondere alleuiatã, & liC beram, ut posset nauigare super mare ponderosum, & fluctuosum huius mundi: & vehere merces & aromata euãgelica per oẽs partes mundi ad uitam spiritualem fideliũ. & sicut ars præuidit de arbore & temone, & anchora & uelo ad tutelã nauis ne pereat. & submergatur: ita pariter Christus in ecclesia: nã posuit in ea crucem pro arbore, & caritatem pro velo, & fidem pro anchora: ne euellatur: & spem pro temone ad dirigendam nauem ecclesiæ in Christum. & sic licet aliquando fluctuet tamen nunquam submergetur nauicula Petri.

Decimaquarta conclu. ꝙ sicut pisces parui fugientes ad littora vadosa saluantur, & decipiunt balenam & draconem marinum: ita pariter fideles simplices fugientes ad littora D humilitatis, & penitentiæ, & aliorum sacramentorum non solum saluantur: sed etiam illudunt diabolo uolenti eos deuorare, & decipiunt eum.

Decimaquinta concl. ꝙ sicut pater & uerbũ per spiritum sanctum spirant uitam naturalem in omnibus rebus indiuisibiliter: ita pariter pater & Christus uerbum incarnatum per spiritum sanctum spirant uitam spiritualem.s.gratiam in omnibus iustis & fidelibus. Ex quo patet, ꝙ sicut opera trinitatis sunt indiuisa in mundi creatione, & conseruatione: ita etiam in nostra recreatione, & iustificatione.

Decimasexta concl. ꝙ sicut omnia animalia expectãt escã a Deo, & uitã naturalẽ, ita oẽs creaturæ rationales expectant a Christo escã spiritualẽ gratiarum, & donorũ, & sacrorum. Et sicut Christo dante & aperiente ma- E num oẽs colligunt, & uiuunt per gratiam: ita Christo subtrahente manum & gratiam oẽs deficiunt a uita, & ruunt in pc̃m. nam sicut pr̃ per uerbum creauit omnia, ita per ipsummet uerbũ incarnatũ regenerauit ecclesiam, & sicut sine ipso factũ est nihil: ita sine ipso recreatum, & redemptum est nihil. Et sic sine gratia spiritus sancti donata a patre, & filio nihil uiuit spiritualiter, & meritorie.

Decimaseptima cõcl. ꝙ sicut in tp̃e ueris quando Deus mittit influentiã & uentum occidentalẽ, germinat terra herbas, & flores, & renouatur facies terræ, ita pariter in die pẽt. Xp̃s misit spiritum sanctum super apostolos, qui germinauit in eis septem dona gratiarũ. et sic renouata fuit facies ecclesiæ, & corroborata, et eodem modo, quando Deus mittit spiritum gratiæ super quẽcunq; peccato- F rem, recreat, & renouat ipsum: ut qui per autumnum, et hyemem peccati perdiderat folia, et fructus gratiæ, postea recuperata gratia germinet, et proferat fructus meritorios uitæ æternæ. et sic renouatur facies animæ peccatorum per penitentiam.

Decimaoctaua concl. ꝙ Deus non solũ delectatur, et felicitatur in contemplatione sui ipsius: sed etiam in operibus suis.s.in creaturis, et nõ solum in creatione mundi: sed multo magis in creatione ecclesiæ, et gratificatione, et iustificatione fidelium. et non solum in operibus creationis, sed magis in operibus redemptionis, et recreationis.

Decimanona concl. ꝙ sicut Deus respiciẽdo

A do terram facit eam tremere, ita Christus in aduētu primo mouit totam terram spiritualiter, & tetigit montes apostolorum, & fumigarunt, & fulminarunt euangelium.

Vigesima conclu. ꝙ sicut fideles uiuentes per gratiam laudant dñm agendo grãs pro beneficiis supradictis receptis, ita per oppositum infideles ex defectu gratiæ mortui in pctõ non pñt dñm laudare, ergo anima nostra, quæ per gratiam ad hanc cognitionem, & uitam peruenit, maxime obligatur Deũ laudare, & gratias agere, & benedicere.

PSALMVS CIIII.

Confitemini domino, et inuocate nomen eius annunciate inter gentes opera eius.

Cantate ei & psallite ei: narrate omnia mirabilia eius.

Laudamini in nomine sancto eius, letetur cor B *quærentium dominum.*

Quærite dominum & confirmamini, quærite faciem eius semper.

Titulus, Alleluia. Iste est primus psal. alleluiaticus secundum Hiero. s. intitulatus cum alleluia. nam alleluia interpretatur laudare Deum. Ex quo sequitur, ꝙ omnes ps. in quo narrãt laudes Dei possint dici alleluiatici, licet non præponatur talis titulus nisi in uiginti ps. tm̃. Vñ est aduertendum sicut superius frequenter est dictũ, ꝙ Dauid in descriptione templi sibi tradita a spiritu sancto intellexit mysteria futura Christi, & ecclesiæ, ut ipse dicit. 1. Paraly. penul. & sic fecit plures ps. ad laudãdum Deum, appropriatos certis festiuitatib. & temporib. ut patet 1. Para, 16. ubi dicit, ꝙ sacerdotes stabãt in officiis suis, & leuitæ in organis carminũ, quæ fecit Dauid ad laudandum Deum, quoniam in æternum misericordia eius &c. Inter quos fecit istum psal. & sequentem. ut patet 1. Paraly. 16. Ex quo patet, ꝙ iste psal. principaliter est factus ad laudandum Deum ideo præponitur titulus alleluia. & in duobus sequentib. in quib. narrantur laudes domini, & mirabilia. Sed est differentia. Nam in isto narrãtur mirabilia Dei, referendo ad eius iustitiam, & in tertio referẽdo ad eius promptam misericordiam. Sed est aduertendum, ꝙ licet isti tres psal. uideantur historiales, tamen nõ sunt intelligendi ad solam historiam. Nã Dauid bene nouerat in spiritu, ꝙ mirabilia misteria in his psal. narrata non erant facta gratia sui, sed prout figurabant mirabilia, quæ Christus erat facturus in nostra redemptione. Et omnes patriarchæ, & prophetæ nouerant ex reuelatione, ꝙ nõ poterant liberari, & saluari nisi per uerbum, & Christum incarnatum, in quo oẽs receperunt repromissiones. ad Heb. 11. Hunc ergo Deum incarnatum exhortabatur Dauid omnes ad confitendum, & inuocandum in his tribus psal. & in ceteris. Principalis ergo intentio ipsius Dauid in hoc psal. fuit inducere oẽs ad laudẽ domini, propter nimiam bonitatem quam ostendit patrib. pp fidem, ut per misteria & fidem illorum induceret nos ad fidem Christi, & ad recipiendum eum. Duo ergo facit. nam primo inuitat oẽs ad laudem Dei. sic do ibi. Memẽtote. dat cãm, & assignat quare est laudandus. Quãtum ergo ad primum est aduertendum sicut superius dictum est: ꝙ hęc se habent per ordinem. s. reuereri, honorare, laudare, glorificare, confiteri, & adorare. Nã E reuereri est aliquid maius bonum in alio q̃ in se existimare. Honorare aũt est reuerentiam exhibere pp illud bonum. Laudare est honoratum cõmendare. Glorificare est laudes ipsius honorati largè lateq; præconizare. Confiteri est Deũ, & dominũ vl'em affirmare coram hoib. Adorare est reuerendum honorandum, & glorificandum propter eminentiam omnipotentiæ, & sanctitatis colere, & omnia alia spe postposita se totum illi subijcere, & hoc soli Deo pertinet, & conuenit. Ex quo patet, ꝙ adoratio continet in se omnia alia. s. reuerentiam, hoborem, laudem, & gloriam siue glorificationem, & cõfessionem. Et ideo cum intentio Dauid sit inducere populum ad recipiendum Messiam Chr̃m, ideo exhortatur ipsum populum ad laudandum, & honorandum, & reuerẽdum F et glorificandnm, et adorandum eum, cũ sit dñs Deus noster, Deus, et homo, ut parebit. Et hũc ordinem explicat in tota prima parte. Dicit ergo. O populo Dei confitemini dño nostro Iesu Christo confessione laudis, et fidei confitendo ipsum esse Deũ, licet appareat in forma humana, et inuocate nomẽ eius qđ est Iesus, & saluator, q̃a nõ est aliud nomen sub cœlo, in quo possumus saluari nisi hoc nomen Iesus. Et q̃a non solum ueniet ad saluandum iudæos, sed ẽt gentiles, cũ sit redemptor, et saluator vl'isuõ annunciate inter gentes opera eius. cum uos apostoli peragrabitis vniuersũ mundũ p̃dicando euangeliũ oĩ creaturæ, et ĩ noĩe ei' eijcietis demonia etc. Et uos mẽbra Xpi, et tota eccl'ia ex iudæis

A Iudæis, & gentibus congregata cantate ei, & psallite ei laudes, & carmina, & officia canonica, & narrate omnia mirabilia eius in choro, & in pulpito, quia hoc est Deum glorificare .s. ipsum reuerendum, & honorandum commendare, & laudes eius largè lateque præconizare. Sed quia non sufficit nos Deum, & Christum ore laudare, sed in eo laudari, nam tunc quis in Deo laudatur cũ bene viuendo secundum legem Christi bonũ exemplum cæteris præbet: vt videndo bona opera eius glorificent patrem qui in cœlis est, iõ subdit, laudamini .i. faciatis bona opera, ut laudemini in nomine sancto eius, uidẽdo opera vestra bona, & exempla, & sic lætetur cor fidelium quærentiũ dominũ, & uidẽtium vestra opera bona, quia lætantur iusti cum vident bona opera, & exempla in proximo, per oppositum tristantur praui inuidẽtes fraternæ caritati. Sed quia non sufficit Deũ siue Christum laudare, & glorificare, sed et debemus tanquam Deum colere, & inuocare, & omni alia spe postposita nos tota intẽtione illi subijcere, quod pertinet ad cultũ latriæ, & adorationem, ideo subdit. Quærite dominum Iesum Christum, & non alium, & cõfirmamini in eo tota spe, & intentione, & deuotione, & confidentia absq; omni hæsitatione, & dubio, quia solus ipse potest saluare, & quia oportet perseuerare, & frequẽter, & assiduè pulsare ad ostium, iõ quærite faciem eius semper .s. maiestatem, & mĩam, quia multus est ad ignoscendum, & paratus ad parcendum. Item hoc dicebatur Iudæis, & gentib. ante aduentum Christi .s. quærite faciem eius .i. põtiam, ut ueniat ad saluandũ, nobis autem nunc dicitur quærite faciem eius semper hic per gratiam, & in futuro facialiter per gloriã, vnde per faciem Dei in scriptura semp intelligitur humanitas Christi, per quam cognitio diuinitatis designat.

Mementote mirabilium eius, quæ fecit, prodigia eius, & iudicia oris eius.

Semen Abraham serui eius: filij Iacob electi eius.

Ipse dominus Deus noster in uniuersa terra iudicia eius.

Memor fuit in sæculum testamenti sui, uerbi quod mandauit in mille generationes.

Quod disposuit ad Abraham & iuramenti sui ad Isaac.

Et statuit illud Iacob in præceptum: & Israel in testamentum æternum.

Dicens tibi dabo terram Canaam: funiculum hæreditati nostræ.

D Hæc est secunda pars principalis, in qua reddit causam quare Deus est laudandus, & glorificandus, & colendus, sed quia causa talis est collatio beneficiorũ facta antiquis patribus, in qua Deus oñdit suam omnipotentiam, & bonitatem, & largitatem, ideo simul exortatur nos ad confessionem, & beneficiorum: siue gratiarum actionem, iõ ista secũda pars diuiditur in tres partes siue particulas. Nam in prima memorat beneficia, q̃ Deus contulit ipsi Abrahe, & Isaac, & Iacob pp iustitiam fidei: scđo beneficia collata ipsi Ioseph, tertio bñficia collata ipsi Moysi, & toti populo Israel ĩ exitu de Aegypto, eo q maxime isti fuerunt figura Christi futuri, scđa ibi. Et uocauit famem, tertia ibi. Et intrauit Israel in Aegyptum. Quantum ad primum est notandum, q beneficia collata partib. simul sunt dicta mirabilia, & prodigia, & iudicia. Dicebantur .n. mirabilia inquantũ fuerunt facta super naturam, ut puta trãsitus maris rubri &c. Dicebantur prodigia inquantum aliquid præfigurabant, & prodicebant futurum in Chrõ & in ecclesia. Dicebantur iudicia inquantum puniebant infideles, & malos, ut puta decẽ plagæ, & flagella illius populi &c. & iõ iste ps. & cęteri triplici respectu leguntur in ecclesia, primo in memoriã inquantũ memorantur beneficia, & illa mirabilia facta, & collata antiquis, scđo legunt ad prophetiam, inquantum figurabant futura misteria in Christo, & ecclesia, tertio leguntur ad doctrinam, & bonos mores, inquãtum nos inducunt ad finem ex imitatione sanctorum patrum, & ad timorem iudicij diuini ex punitione illorum malorum, & rebellium, & infidelium Iõ iste psal. & cæteri non solũ est exponendus literaliter, sed principaliter est exponẽdus allegorice, & spũaliter de Chrõ, & ecclesia, & ex consequenti moraliter, sed quia faciliter vnusquisq; põt sibi sumere doctrinam moralem per ea, quæ memorantur, iõ post sensum literalem principaliter est insistendũ in allegorico, & spiritnali, Dicit ergo Dauid, Confitemini confessione fidei, & laudis propter beneficia recepta, & mementote mirabilium, quæ fecit patrib. antiquis inquantum fuerunt facta super naturam, & memẽtote quæ prodigia fecit, inquantum figurabãt Christum, & ecclesiã, & iudicia oris eius inquantum malos puniuit ex præcepto suo. Et incipit ↄstructio in versu se-

A versu sequēti quasi dicat: O semen Abrahā non solum secundum carnem, sed secundum spiritum, & promissionē: & O filii Iacob electi eius. s. electi ipsius Dei, memētote mirabiliū eius, quę fecit: & prodigia, & iudicia oris eius. Nam ipse Christus dominus Deus uester: licet veniat ad vos in forma hominis, & serui: & iō iudicia eius, & lex euangelica essent in vniuersa terra manifesta: nam sicut figuraliter memor fuit testamenti, quod promisit ad Abraham, & Isaac, & Iacob, dando successoribus eorū terram Canaam: ita memor fuit, quando venit in carnem in sæculū idest quando uenit in carnem temporaliter, tunc memor fuit verbi in sæculū, idest quod æternaliter propsuit, & infallibiliter seruandum, scilicet testamēti promissi, & verbi qđ mandauit, & promisit in mille generationes,

B idest a progenie in progenies: & ponitur numerus determinatus ꝓ indeterminato, idest per multas generationes: quod quidem testamentum Deus disposuit ad Abrabam cū dixit: Egredere de terra &c. Gen. 12. & cum dixit. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Gen. 22. Et memor fuit iuramenti, quod disposuit ad Isaac: cum dixit. In Isaac vocabitur tibi semen. Gen. 21 Et quia cum iuramēto promisit Deus Christum venturum figuratum per sacrificiū ipsius Isaac. Et statuit, & firmauit illud testamentum Deus ipsi Iacob in præceptum cum apparuit ipsi in Betel. Gen. 28. Et postea toti Israel in testamētum æternum, vel ipsi soli Iacob, qui in ipsa luctatione vocatus est Israel. Et quia vnicuique istorum per se promisit terram Canaam scilicet Abrahæ. Gen. 16. & Isaac Gen. 26. &

C Iacob. Gene. 28. ideo subdit. Disposuit testamentum suum &c. dicens vnicuique istorū. Tibi dabo terram Canaam, scilicet funiculū & mensuram, & sortem hæreditatis vestræ quasi dicat: Confitemini, & inuocate nomen Christi: & quærite faciem eius semper: quoniam ipse est dominus Deus noster &c. Quoniam memor fuit testamenti, idest quia impleuit quod promisit ipsi Abrahæ dicens. In semine tuo &c. cum per mortē, & passionē, & resurrectionem nos absoluit a maledictione Euæ, & per baptismum nos sanctificauit. Et cum natus est ex virgine tunc impleuit quod promiserat: In Isaac vocabitur tibi semen: nam virgo Maria descendit de Abrahā per Isaac. Et tunc dedit nobis terram Canaā in possessionem æternam, cum in die ascēsionis penetrauit cœlos, & sedit a dextris patris, & præparauit nobis sedes æternas, quod D minime de terra materali Palestinæ uerificari potest: tunc enim præparauit unicuique, & sedem, & mansionem secūdum mensurā, & funiculum gratiarum, & meritorum: nam vnusquisque iuxta mēsuram meritorum, & gratiæ possidet illam hæreditatē. Nota, quod Canaā interpretatur negotiatio siue mercatio, & ideo per terram Canaā interpretatur regnum cœlorum, quod nō potest acquiri nisi per negotiationem, & mercationē operū misericordiæ, & labores spiritualis unde ait saluator Mat. 11. Regnum cœlorum vim patitur, & uiolenti rapiunt illud, unde dicit Eusebius. Regnum cœlorū paupertate, & fletu & miseria, & persecutione emitur, & cum labore acquiritur, & cū negotiatione quinq;, & duorum talentorum adipiscitur, & cū vsura unius talenti comparatur. Mat. 25. Ex quibus patet, quòd terra Canaam patribus promissa in possessionem æternam; est regnum cœlorum. E

Cum essent numero breui: paucissimi & incolæ eius.

Et pertransierunt de gente in gentem: et de regno ad populum alterum.

Non reliquit hominē nocere eis: & corripuit pro eis reges.

Nolite tāgere Christos meos: & in prophetis meis nolite malignari.

Hic ostēdit specialia beneficia collata primis patriarchis propter uirtutē fidei, qa semꝑ Deus eos custodiuit in peregrinationibus suis inter gentes extraneas, & feroces. nec ꝑmisit eos lædi, imo flagellauit eos lædentes, unde dicit, ꝙ cum sancti patres in principio. F s. Abraam Isaac, & Iacob, essent paucissimi incolæ, & aduenæ, & pegrini in numero breui, pertransierunt de gente in gentē, & de regno ad populum alterum absque læsione. Nam primo Abraam cum patre suo Thare, & fratre suo Nachor uenit de Caldæa in Mesopotamiam: ut patet Gen. vndecimo. Et postea de Mesopotamia in terram Canaam. Gene. duodecimo. Et exinde propter famem, & inediam transiuit in Aegyptum, & postea in Geraris, & similiter Isaac, ut patet Genesis uigesimosexto. Et postea Iacob. profectus est de terra Canaam in Mesopotamiam. Et exinde descendit in Aegyptum cum filiis, & nepotibus, & tamen in nullo istorum locorum reliquit nec permisit

A misit aliquem hominē nocere eis. Nam primò Abraam liberatus est de Hur Caldęorū: Et Deus corripuit Caldæos, & flagellauit ꝓpter eum, & flagellauit Pharaonē regē Aegypti, eo quòd detinebat Sarram uxorem eius: & Elimelech regem Geraræ propter eādem causam. Gen. 12. Et ita pariter non permisit ut Laban noceret ipsi Iacob cum sequeretur eum, nec etiam Esau frater eius. Ita etiam Deus flagellauit, & corripuit regem Geraræ ꝓpter Isaac Gen. 26. quasi Deus diceret. Nolite tangere patriarcas, & sanctos Christos meos: & in prophetis meis idest in ꝓphetas meos nolite malignari. Vnde nota, quòd licet Abraam Isaac, & Iacob non fuerint vncti oleo materiali sicut saacerdotes, & reges post Moysen: tamen fuerunt uncti oleo spirituali spiritus sancti, & sic fuerūt veri prophetæ, q a multa misteria Christi, & ecclesię prę- B uiderunt in spiritu, & figura, & ideo vocat hic eos prophetas, & Christos. Nam primo cum Abraam recessit a Caldæa, & Aran ex præcepto Dei, præuidit in spiritu, quòd omnes gentiles relicta idolo latria erant venturi ad ecclesiam, & fidem Christi. Gen. 12. Itē per vaccam triennem, & capram trimam, & arietem trium annorum, & turturem, & columbā præuidit in spiritu totum discursum posteritatis suæ usque ad Christum: ut patet Gen. 15. Item quando voluit immolare filiū suum Isaac: præuidit totum mysterium passionis Christi, & facta fuit sibi promissio in semine suo de Christo, & ecclesia. Gene. 22. Item quando Iacob uidit scalā, & fudit oleū super lapidem &c. Gene. 28. tunc in spiritu præuidit totum mysterium incarnationis, & C passionis Christi, & futuram prosperitatem ecclesię, & ideo cum benedixit filiis suis: prędixit eis omnia, quæ ventura erant eis usque ad Christum, & cum benedixit filio suo Iudæ manifeste prædixit regnum Christi, & ecclesię, & passionem, & resurrectionē &c. Gene. 49. Et quo patet, quod omnes isti patriarchæ fuerunt Christi: in quantum fuerunt vncti oleo spiritus sancti, & etiam Iacob fuit vnctus oleo materiali cum unxit lapidem oleo, & erexit ipsum in titulo. Gen. 28. Item omnes isti fuerunt prophetę, quia spiritu sancto illustrati, & moti multa futura prędixerunt, & præuiderunt de Christo, & ecclesia, ut dictum est. Et ideo dicit Dauid in persona Dei. Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari. Ex quo patet, ꝙ Dauid in hoc ps. non solum intendit narrare historias, sed & intendit deducere nos D ad fidem Christi, & cognitionem mysteriorum, & beneficiorum futurorum per Christum, q̄ in memoratis ꝑ beneficiis figurabātur. Nam Dauid non solum est historiographus, sed propheta, ut dictum est, q. d. Mementote mirabilium, quæ Christus facturus est in sua natiuitate, & sua prædicatione, & passione, quę sunt figurata per mirabilia, & beneficia collata prædictis sanctis patriarchis, & ꝓphetis. Nam de semine illorum est Christus nasciturus secundum carnem &c. i. de Virgine Maria. Et sic passi sunt persecutiones, ita, & Christus passurus est. Et sicut isti fuerunt liberati, ita, & Christus est liberandus per resurrectionem, & sicut isti peregrinati sunt, ita, & ecclesia erit peregrina, & afflicta, & in fine liberata &c. Ergo sicut illi patriarchæ E laudauerunt, & confessi sunt Deo confessione fidei, & laudis propter beneficia a Deo recepta, ita, & uos confitemini domino Iesu Christo Deo, & homini propter beneficia incarnationis, & redemptionis &c. Nā hoc est testamentū quod Deus disposuit ad Abraham, & iuramentum ad Isaac. Et ista .s. ecclesia militās, & triumphans est illa terra Canaam, quam Deus promisit Abrahæ, & semini eius in funiculū hæreditatis &c. Quia omnia illa, quæ ibi fuerunt impleta literaliter, & figuraliter in testimonium, & pactū, sunt spiritualiter implenda per Christum. Quia ille nos debet introducere in terram viuētium promissam, in qua fruemur bonis gratiæ in præsenti, & bonis glorię in futuro.

Et uocauit famem super terram: & omne firmamentum panis contriuit. F

Misit ante eos uirum, in seruum uenundatus est Ioseph.

Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransijt animam eius: donec ueniret uerbum eius.

Eloquium domini inflammauit eum misit rex & soluit eum, princeps populorum & dimisit eum.

Constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessions suæ.

Vt erudiret principes eius sicut semetipsum: & senes eius prudentiam doceret.

Et intrauit Israel in Aegyptum: & Iacob accola fuit in terra Cam.

Et auxit populum suum vehementer, & firmauit eum super inimicos eius.

Hic memorat beneficia mirabilia collata ipsi

A ipsi Ioseph in figuram Chri. Dicit ergo ꝙ cā quare De⁹ exaltauit ipsū Ioseph fuit ista. Nā Deus vocauit, & procurauit famē super terram subtrahendo influētiam, & gratiam suā, prohibendo cęlū, & elementa &c. Et sic omne firmamentum, & sustentamentum panis contriuit, & minorauit. Et tunc misit virum Ioseph ante eos. s. Aegyptios vel ante fratres suos, qui venundatus fuerat à fratribus suis in seruum & captiuum Ismaelitis, & postea Aegyptii. s. Putifar & serui eius humiliauerunt pedes ipsius Ioseph in cōpedibus carceris, & ferrum catenarum, & compedum pertransiuit animam. i. vitam, & vires animæ eius. & stetit in carceribus donec veniret verbū eius. s. interpretatio sominorū illorū duorū sociorū qui erant vincti cum eo: quia tūc eloquiū dñi, s. spiritus prophetiæ inflammauit, & illustrauit ipsum Ioseph vt interpretādo somnia pdiceret futura. Tūc Pharao rex Aegypti misit prīcipes, & magnates populorum: & soluit eum à vinculis, & dimisit eū liberum. Et facta interpretatione de septem vaccis pinguibus, & macilētis, & ꝯstituit eū dñm totius domus suę: & principem, & rectorem possessionis suæ: vt erudiret omnes principes Aegypti: & senes eius prudentiā doceret in agibilibus. Et sic prouidit de frumento in septem annis pinguibus ꝓ sequētib. sterilibus: vt patet Ge. 41. & sic fuit exaltatus & veneratus tāquàm rex in Aegypto. Sed quia per exaltationem Ioseph post vēditionem, & incarceratione praeuidit Dauid exaltationem Christi, & regni eius post venditionem, & mortē, & passionem, & resurrectionem: ideo p hoc nos intendit deducere ad laudem, & confessionem fidei Christi ꝓpter beneficia redēptionis, &c. q. d. ergo Dauid. O fideles, qui estis semen Abrahę secundum spiritum: mementote &c. Quoniam sicut Ioseph fuit vēditus à fratribus viginti denariis: ita & Christus est vendendus à Iuda discipulo suo triginta argenteis. Et sicut Ioseph fuit positus in carceribus: ita Christus in sepulcro, & sicut Ioseph abstractus à carcere interpretatus est somniū Pharaonis: ita Chrs post resurrectionē interpretat⁹ est apostolis sensum scripturam ut patet Luc. ult. Et sicut Ioseph liberauit Aegyptum à fame corporali ex sua ꝓuidētia: ita Christus liberauit genus humanum à morte, & fame spirituali per legem euangelicam & sacramenta ecclesiastica. Et sicut rex Pharao exaltauit Ioseph post exitum carceris sup totū Aegyptum, & oēs principes, & magnates: ita De⁹ pater exaltauit filium suū post resurrectionem & ascensionem super angelos, & homines: & data est ei potestas i cęlo & in terra. Et sicut Ioseph introduxit patrem suum Iacob & fratres suos in Aegyptū. vbi erat abūdantia frumenti &c. ita Christus introduxit fratres suos apostolos in fertilitatē scripturarum, & sacramentorum ecclesiæ: in qua sumus accolæ, & peregrini. Et sicut Ioseph siue Deus auxit populum suum in Aegypto: & firmauit eum super inimicos eius Aegyptios: ita Christus auxit populum suū christianum, & fideles suos, & firmauit super inimicos eius Iudæos & cæteros infideles. Omnia ergo supradicta Mysteria de Christo, & ecclesia præuidēs Dauid in spiritu adducit mysterium Ioseph in figura.

Conuertit cor eorum vt odirent populum eius: & dolum facerent in seruos eius.

Misit Moysen seruum suum: Aaron quem elegit ipsum.

Posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorum in terra Cam.

Hic memorat mirabilia beneficia collata Moysi & populo Israel pp fidē eorū. & memorat punitionē, & afflictiones Pharaonis, & Aegyptiorum ꝓpter īfidelitatem, & duritiam eorum. & primo assignat causam. Nam vt patet Exo. 1. vidētes Aegyptii filios Israel in tàm magnum numerum creuisse: & ī bonis temporalibus abūdasse: moti inuidia cogitauerūt eos debilitare, & dura opa, & vectigalia eis imponere. & pcepit rex obstetricibus vt masculos strāgularēt &c. Et hęc est causa quare filii Israel clamauerūt ad dñm: Vnde dñs misit Moysen & Aaron ad liberādum eos. Ideo ait Dauid. Dñs conuertit cor eorum. s. Aegyptiorum: vt odirent populum suum. s. Israel inuidētia fraternæ caritatis, & prosperitatis, & dolum facerent in seruos eius, dura onera, & labores ī luto, & laterib. imponendo: & dolum de pueris strangulandis machināndo. & dicit. Conuertit cor eorū. non ꝙ Deus impelleret eos ad malum agēdum: cum non sit autor malorum. sed quia permisit cor eorum peruerti: vt odirent populū eius dimittendo eos in sua malitia & duritia: non largiendo gratiam propter peccata eorum pręcedētia: qa peccatum, quod per pœnitētiam non delet: mox per sui pōdus in aliud trahit. Et sic filii Israel habuerunt

A runt causam clamandi ad dñm. & tunc Deus cōpassus illi populo misit Moysen seruū suū apparens ei in rubo, & misit cum eo ipsum Aaron, quem elegit in socium ad loquēdum ante Pharaonem. vt patet Exod. 3. Et posuit in eis dominus verba signorū suorum eos informando quomodo loquerentur ante Pharaonem. in quibus verbis, & virga erat virtus faciendi signa, & prodigia. Et dicuntur signa inquantum significabant virtutem, & potentiam Dei, & ideo dixerunt Magi Pharaoni: Digitus Dei est hic. Et dicuntur prodigia inquantùm aliud futurum protendebant, & portendebant. Nam illæ decem plagæ significabant decem damna, quæ patitur hodie populus Iudaicus propter peccatum infidelitatis. vt supra dictum est ps. 77. Et dicitur Aegyptus terra Cam: eò quòd Mesraim filius B Cam populauit Aegyptum.

Misit tenebras & obscurauit: & non exacerbauit sermones suos.

Conuertit aquas eorum in sanguinem: & occidit pisces eorum.

Et dedit terra eorum ranas: in penetralibus regum ipsorum.

Dixit: & venit Cynomya & Cynifes: in omnibus finibus eorum.

Posuit pluuias eorum grandinem: ignem comburentem in terra ipsorum.

Et percussit vineas eorum & ficulneas eorum: & contriuit lignum finium eorum.

Dixit & venit locusta & brucus: cuius non erat numerus.

Et comedit omne fœnum in terra eorum: & comedit omnem fructum terræ eorum.

Et percussit omne primogenitum in terra eorum: primitias omnes laboris eorum.

C *Et eduxit eos cum argento et auro: & non erat in tribubus eorum infirmus.*

Lætata est Aegyptus in profectione eorum: quia incubuit timor eorum super eos.

Expandit nubem in protectionē eorum: & ignem, vt luceret eis per noctem.

Hic incipit enumerare signa, & prodigia, q̄ fecit dominus per Moysen: sed nō eodem ordine, quo facta sunt. Vnde primò ponit nonam plagam, quādo misit tenebras per totā Aegyptum Exod. 10. ideo ait. Misit dominus per Moysen in virtutem Dei tenebras & obscurauit totam Aegyptum: & Deus vel Moyses non exacerbauit sermones suos. Nam semper cum benignitate exhortabatur, & loquebatur Pharaoni vt dimitteret populū. Et cū Pharao cessabat à malitia, & p̄mittebat: pariter cessabat plaga. Et sic sermonis Moysi cū dulcedine procedebant. In secundo loco ponit primam plagam: cum dicit. Conuertit aquas eorum in sanguinem, ne possent bibere de aqua Nili: & occidit pisces eorum. In tertio loco ponit plagam secundam: quando dedit ranas in terra eorum in tanta quantitate, quòd penetrabant totum regnum ipsorum exeuntes ab aquis. In quarto loco ponit quartam plagam, quæ fuit musca canina. Nam dixit Moyses in virtute Dei: vel Deus dixit .i. præcepit, & venis cynomya. Venit etjam cynifes: quæ fuit tertia plaga in omnibus finibus eorum. Posuit etiam pluuias eorum grādinem: quæ fuit septima plaga, quando venit grādo mixta cum igne .i. fulminibus, & corruscationibus. Et percussit vineas eorum, & ficulneas: & contriuit omne lignum, idest omnes arbores finium eorum. Et dixit etiam & præcepit: & venit locusta, & brucus, quæ fuit sexta plaga, quæ quidem locusta, & brucus corroserunt quod remanserat. Vltimo ponit decimam plagam: cum dicit. Et percussit omne primogenitum in terra eorum. & primitias omnis laboris eorūm tàm hominum, quam bestiarum, & pecudum, & sequitur. Et eduxit eos Moyses cum argento, & auro qđ mutuo acceperant à vicinis ex præcepto domini. Et non erat aliquis infirmus in tribubus eorum. Nam cū angelus domini percussisset omnia primogenita Aegypti ab homine vsque ad pecus. soli filii Israel fuerunt immunes: eò quòd vnxerant limina & postes sanguine agni: vt patet Exod. 12. Et sic salui facti sunt filii Israel ab illa plaga, & infirmitate. & sic lætata est Aegyptus, & totus populus in profectione, & recessu eorum. i. filiorū Israel: quia incubuerit timor super Aegyptios ex morte primogenitorum. Et tunc Deus expandit nubem in protectionem eorum: & etiam expandit ignem, vt luceret eis per noctem. Nam nubes ducebat eos in die, & columna ignis per noctem. Exod. 13. Et hoc fuit primum & maximum beneficium post exitum de Aegypto quantum ad continuum ducatum. Sed hic queritur vtrum filii Israel peccauerint, & commiserint furtum, & mendacium asportando secum vasa argētea, & aurea, quæ mutuo accepērāt ab Aegyptiis: cum sit contra illud præceptum. Non furtum facies. Ad hoc respondent communiter doctores, q̄ ille met Deus qui dixit. Nō furtum

A furtum facies gñaliter: ille idem dixit tunc specialiter, ut filiji Israel acciperent mutuo illa vasa, & portarent secum. Iō non egerunt contra uoluntatem Dei, immo impleuerunt Dei uoluntatem, qui est dominus auri, & argenti & omnium creaturarum. Iō filii Israel non fecerunt contra præceptum Dei, qui est cōditor legis: nec facta fuit iniuria Ægyptiis eo quod erāt debitores filiis Israel, quos per longa tēpora uiolenter oppresserant, & absque mercede ab eis seruitia acceperant: iō Deus uoluit, ut in solutionem, & stipendiū suorum laborum acciperent filii Israel illa vasa argentea, & aurea. Sed addit Aug. quod Deus non sine cā illud præcepit. Nam quia Aegyptii abutebantur auro, & argento faciendo ex eis Deos aureos, & argenteos, & vasa, & cætera utensilia ad vsum sacrificiorū

B falsorū Deorū: ideo Deus uoluit, ut auferretur ab Aegyptiis aurum, & argentum, vt filiji Israel commutarent illa vasa aurea in meliorem vsum, scilicet ad ornatum tabernaculi, & ad cultum ueri Dei, quia ex illa copia auri, & argenti obtulit vnusquisque pro vasis, & vtensilibus fabricandis ad cultum veri Dei, ut patet Exo. 25. & 28. Item addit Augustinus, quod illud factum est in figura, & ad doctrinam nostram. Nam absq; peccato nos accepimus a philosophis gentium scientias matematicas, & naturalem, & moralem philosophiam, & complures morales doctrinas applicando, & conuertendo eas in meliores vsus. s. ut ancillent, & seruiant nostræ sacræ theologiæ: de quib. ait Salomon Prou. 9. qđ sapientia vocauit ancillas suas ad artem &c.

Petierunt & uenit Coturnix: & pane cæli saturauit eos.

C *Dirupit petram & fluxerunt aquæ, abierunt in sicco flumina.*

Secundum beneficium fuit, quia petierūt carnes, & cibum, & uenit coturnix, & pane cœli saturauit eos scilicet manna de cœlo misso, & durauit per quadraginta annos vsq; ad terram promissionis. Exo. 15. & Numeri 20. Tertium beneficium fuit quādo dirupit petram, & fluxerunt aquæ, & in sicco abierunt, & emanarunt flumina, quare Deus nō defecit eis ī ducatu, nec ī cibo nec in potu.

Quoniam memor fuit uerbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum.

Et eduxit populum suum in exultatione: & electos suos in lætitia.

Et dedit illis regiones gentium, & labores populorum possederunt. D

Vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant.

Et hæc omnia non fecit Deus in meritis eorum, cum essent rebelles, sed ut impleret quod promisit ad Abraham puerum, & uerū & fidelem famulum suum, cui promisit illā terrā ꝓ semine suo. Et sic Moyses siue Deus per Moysen eduxit populum suum, cū exultatione, & electos suos cū lætitia, & uictoria contra Amalechitas, & Seon regem Amorreorū, & Og regem Basan, & per Iosue dedit eis regiones gentium scilicet a Dan vsq; Bersabeę, & labores populorum gentilium possederunt illis expulsis, & subiectis. Et causa quare Deus eduxit eos de Aegypto, & dedit eis illā terrā: fuit, ut libere possent custodire legē Dei, & iustificatiōes eius ī illa lege contentas quo ad iudicialia, & cerimonialia E & moralia, & legē eius exq̄rāt quo ad misteria in lege clausa, & ꝯtēta de Messia futuro.

Secunda expositio ultimæ partis psalmi.

SEd quia Dauid fecit hunc psal. non solū propter literā, sed principaliter in ꝓphetia propter misteria Christi, & ecclesiæ in prædicta luera clausa, & significata, ut in ultimo uersiculo ait. Vt legem eius exq̄rant. Tenebantur enim Iudæi exquirere in lege misteria Christi: in cuius fide saluabantur. Ideo uidendus est sensus ꝓpheticus: & allegoricus huius ultimæ partis. Vnde notandū, qđ per Moysen significatur regnū Christi, & per Aaron sacerdotium. Per hoc significabat quod Christus rex, & sacerdos erat mittendus ad liberandum genus humanum, & F sic cum totum genus humanum esset afflictum in seruitute peccati, & ī potestate diaboli: Christus rex, & sacerdos, & legifer ipsum per mortem, & passionē, & resurrectionem a tenebris, & seruitute liberauit. Item cum specialiter populus Israel esset sub iugo legis, & omnes patriarchæ, & prophetæ clamassent ad dominum, ut patet per totum discursum uet. testamenti: tunc uenit Christus missus a patre, & prædicauit per totam Iudæam, & Galilæam: exhortando populū ut exiret a iugo legis, & ueniret ad ecclesiā ad offerendum uerum sacrificium, & monuit principes sacerdotum, & Pharisæos: ut dimitterent populum exire a iugo legis. At

illi

A illi prohibuerunt, nec voluerunt credere pdicationi, & miraculis Christi, sed ipsum occiderunt, & crucifixerunt. Sed Christus post resurrectionem primo abstraxit sanctos patres de potestate diaboli, & a tenebris inferni. Postea eduxit populum suum.s.apostolos & discipulos de populo Iudęorum, qui fuit primus populus Christi, & ecclesiæ p Christum abstractus de tenebris ignorantiæ, & peccatorum, & iugo legis. Etiam est aduertendum, q̃ sicut Moyses intulit decem plagas Ægyptijs nolentib. dimittere populum. Ita Christus intulit, & reliquit decem maledictiones Scribis, & Phariseis, & Iudæis, qui noluerunt dimittere populum a iugo legis, & peccati, immo opresserunt apostolos, & discipulos; & persecuti sunt Christũ, & primitiuam ecclesiã. Quas quidem maledictiones enumerat Christus Mat.23.cũ dicit. Ve

B vobis Scribæ, & Pharisæi hypocritæ, q clauditis regnum cœlorum añ hoïes: vos.n.non intratis, nec introeuntes sinitis intrare. Nam sicut Pharao, & eius principes prohibuerãt filios Israel, ne exirẽt de captiuitate, & intrarent in terrã promissionis: ita Scribæ, & Pharisæi prohibuerũt illum populum ne exiret a iugo legis. Et etiam Rabini prohibent Iudæos modernos ne exeãt a tenebris, & iugo legis, & peccati ne ueniant ad ecclesiam, & lumẽ fidei: & sic claudunt eis cœlum, & nec ipsi intrant, nec permittunt alios intrare, & ipsi ductores cæterorũ simul cum cæcis oẽs in foueam inferni cadunt. Et iõ Christus dat eis decem maledictiones, vnde octies dicit

C eis: Væ vobis, p q̃ intelliguntur per octo maledictiones, & addit nonam, cum dicit. Ecce relinquetur domus uestra deserta. Et subdit decimam, cum ait. Amen dico vobis, quia nõ me uidebitis donec dicatis. Benedictus, qui venit &c. Omnes istæ decem maledictiones illatæ Iudæis fuerunt figuratæ per decẽ plagas illatas Aegyptiis. Nam illas, & easdem patiuntur hodie Iudæi non solum spũaliter, sed ẽt tẽporaliter. Nam sicut Moyses cõuertit aquas Aegyptiorum in sanguinẽ, ita Xps conuertit aquas, & sacramenta, & cerimonias Iudæorum in sangninem Nam sacramẽta veteris legis.s.circũcisio &c. quæ añ erãt eis salubria, nunc sunt eis mortifera, & nociua, & bibunt sanguinem, & peccatum. Item misit eis Christus ranas. Nam sicut ranæ in aquis cœnosis, & putridis cerimoniarum inuolutæ semper murmurant contra Christũ, & conqueruntur, quia eiecit eos a sedib. suis

D & expulit extra aquas mundas veræ sapientiæ, semper uoluuntur in luto literæ ignorãtes sensum spiritualem, & tali aqua cęnosa potãtur. Item etiam Christus reliquit eis cynomiã, & cyniphes, quæ eos spiritualiter pũgunt, ut patet ps.77. Item intulit eis locustã, & brucum corrodentes arborem, & ficulneam synagogæ quæ arida nullum facit fructum ut patet Mat.21.cum Christus maledixit ficulneæ, quę continuo aruit: per quam significata est sinagoga. Item misit eis ignem, & grandinem quãdo uenit Titus, & Romani, & interfeceruut decies cẽtena millia eorum, & totidem captiuos duxerunt, & ciuitatem & regnum eorum totaliter deleuerunt. Item interfecit primogenita eorũ cum animas eorũ in mortem perpetuam destinauit, cum dixit. Amen dico uobis, quia non me

E videbitis &c. ubi priuat eos diuina uisione. Ex quo patet quòd totidem plagas, & maledictiones patiuntur hodie Iudæi, quot passi sunt Aegyptii. Ideo prudens lector aduertat & sciat adaptare illas decem plagas istis decem maledictionibus, quas Christus intulit Iudęis. Mat.23. Quoniam illę figurę fuerunt istarum, quas hodie Iudæi patiuntur. Item sicut Deus tunc in exitu Aegypti dedit populo suo tria adiumenta pro itinere, ita Christus quando liberauit populum suum christianum a iugo legis, & peccati, contulit tria adiumẽta, & auxilia necessaria nobis in hac uita, & peregrinatione vsquequo perueniamus ad terram uiuentium nobis promissam. Nam Deus pręcepit filijs Israel ut vnusquisque acciperet mutuo a vicinis suis aurum,

F & argentum, & supellectilia, & ita spoliarunt Ægyptios, & detulerunt secum omnia illa bona, Aegyptiis expoliatis, & vacuis remanentibus. Ita pariter discipuli, & apostoli, & omnes fideles acceperunt a Iudæis aurum, & argentum mutuo, scilicet legem euãgelicam, & doctrinam apostolicam quę latebat in scriptura uet.test. Nam sicut thesaurus latet absconditus in agro, ita articuli fidei, & tota lex euangelica, & ecclesiastica sacramenta latebant in ueteri testamẽto, & scriptura legis, & prophetarum. Et hunc thesaurum abstraxerunt apostoli, & fideles a ueteri testa. Iudæis expoliatis, & vacuis remanentibus cum sola superficie literę, & paleis cerimoniarum, et nos accepimus fructũ, et granum, et uerum thesaurum absconditũ in

agro

A agro: ut patet Mat. 13. Hūc profecto tesaurū non habuerūt apostoli ab Aethiopibus: nec Scythis: nec gentilibus, sed a Iudæis vicinis eorū, & a lege eis per Moysen promulgata, ideo nullam habent excusationem. Deduxit ergo Christus populum suum christianū de iugo legis. & tenebris peccati, & ignorantię cum argēto, & auro. s. cum legē euangelica, & doctrina apostolica a veteri testamēto excerpta, & collecta: intātum, ꝙ in tribubus eorum. s. fidelium christianorum nullus fuit infirmus, quia medela sacramentorum sanati sunt per Christum, Iudæis manentibus afflictis cū prædictis decē plagis, & maledictionibus. Secundum adiumentū, quod Deus cōtulit illi populo fuit, qñ expandit super eos nubē: ut protegeret eos per diem, & columnā ignis, ut pręcederet, & luceret eis per no-
B ctē. Ita pariter Xp̄s reliquit populo suo Christiano columnā articulorum fidei, ut luceat nobis per noctem huius mundi: in cuius lumine ducimur in uitā ęternā, & expandit nobis nubem suæ caritatis per diem gratiæ in quo sumus, ut nos ꝓtegat ab imbribus, & ardoribus tentationum. Vnde per noctem pōt intelligi scriptura ueteris testamenti, in qua per lumē fidei uidemus mysteria Christi, & ecclesiæ ibi clausa, & ambulamus per scripturā uet. test. ducatu luminis fidei, & nō offendimus in lapidem scādali, & offensionis. Per diem autem intelligitur status gratię: in quo indigemus protectione nubis desuper extensæ ad conuersationem gratiæ, & defensionē contra imbres peccatorum, & persecutorū ecclesiæ. Hac nube fuerūt protecti martyres & armati, quando contemnentes minas prin-
C cipum nō timebant tormenta nec exilia nec carceres &c. Et ideo in hac peregrinatiōe sēper præcedit, & ducit nos colūna luminis fidei, & protegit nos nubes caritatis Christi usque ad portum salutis. Tertium adiumentū fuit, qñ Deus dedit illi populo carnes. & panem cœli. s. manna, quod durauit usque ad introitum terræ promissionis in cibū, & percussit petram, & dedit eis aquam in potū. Ita pariter Christus dedit, & dimisit populo suo christiano sacramentū eucaristiæ, in quo māducant fideles ueram carnem Christi sub forma panis, qui de cœlo descendit. Itaque dicitur uera caro, & uerus panis non materialis sicut ante erat sub illis accidentibus, sed verus panis angelorum, qui de cœlo descēdit, cuius fruitione angeli, & oēs beati reficiuntur, & felicitantur. Et iste cibus, & panis dici D
tur viaticus, quia est necessarius in hac via, & peregrinatione usquequò ꝑueniamus ad terram uiuentium. Nam licet tunc comedamus eundem panem per fruitionem, & gloriam: tamen non eodem modo sicut nunc comedimus sacramētaliter, & per gratiā, & iō ꝓphetice, & figuraliter ait Dauid in hoc ps. Petierunt, & uenit coturnix figuratiua Xp̄i per carnem, & pane cœli saturauit eos. s. mānā de cęlo misso figuratiuo sacramenti eucaristiæ sub forma panis, & sic Christ' uero pane cœli saturauit eos. s. populum suum christianum. Item sicut Moyses percussit petrā, & dirupit, & fluxerūt aquę, & bibit populus: ita Christus percussit petram sui corporis, supra quā fundatur ecclesia, & exiuit sanguis in precium nostrum, & aqua in remissionē peccatorum, & refrigeriū, & potum spiritualem vnde sumpserunt uirtutem omnia sacra E
menta ad medelā peccatorum, & refrigeriū nostrum. Et ideo dicit. Dirupit. s. petram sui lateris, & pedum, & manuum, & flumina suę uirtutis, & sapientiæ abierunt in sicco, idest per animas nostras, quæ ante erāt siccę, & aridę sine humore fidei, & gratiæ. Quoniā memor fuit: quasi dicat, ꝑ tunc impleta fuit promissio facta ipsi Abrahę. s. In semine tuo benedicētur omnes gentes. Gen. 22. Et tibi dabo terram &c. Gen. 17. &c. Et Christus deduxit populum suum. s. patres de limbo inferni cum lætitia, & exultatione in cœlum, & etiam deduxit apostolos, & discipulos, & omnes fideles de iugo legis, & peccati: liberādo eos a captiuitate diaboli: cum exultatione, & uictoria resurrectionis, & electos suos. s. sanctos patres de limbo cum lętitia in cœlo col F
locando. Et dedit illis. s. apostolis, & christianis regiones gētium: quia omnia regna gentium subiecerunt iugo Christi, & labores eorum possederunt. Nam ecclesia non solū possidet spiritualiter omnia regna christianorū: sed etiam temporaliter possidet multas ciuitates, & castra per donationem magni Constantini, qui ecclesiam dotauit de tota Italia &c. Et hoc dominium, & possessionem, & libertatem dedit Christus fidelibus suis. ut custodiant iustificationes eius. i. legem iustificantem, quia sola lex euangelica iustificat, & sic operando in ea iustificamur. Et subdit. Et legem eius exquirant. idest in ea meditētur, & contemplentur. Duo ergo monet. s. ut contemplemur, & exquiramus in lege uiam

A salutis. Secundo ut exquiramus iustificationes eius, idest opere compleamus.

PSALMVS. CV.

Confitemini domino quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.

Quis loquetur potentias domini: auditas faciet omnes laudes eius?

Titulus, Alleluia alleluia. Principalis intentio ij sius Dauid in hoc psalmo est petere vniuersalem redemptionem per aduentum Christi. Sed quia per Christum fuerunt redempti duo populi.s.Iudæorum, & gentiliũ, ex quibus constat ecclesia fundata, & iuncta in lapide angulari.idest Christo Iesu: iõ ponitur duplex Allelu*ia*. Sed quia quasi omnes psalmi leguntur in ecclesia quadruplici respectu. s. ad laudem Dei: Secundo in memoriam
B antiquorum gestorum. Tertio ad ꝓphetiam: Quarto ad doctrinam, & exhortationem nostram, ideo propheta uniuersaliter omnia ista seruat in quolibet psalmo. Iõ Dauid duo principaliter facit in hoc psalmo. Nam primo exhortatur nos ad laudem Dei, & obseruationem legis diuinæ. Secundo petit uniuersalem redemptionem, ibi. Memento nostri domine. Quantum ad primum duo facit. Nam primo nos exhortatur ad laudandum Deum. secundo ad timendum eius iudicium, & seruandum iustitiam per obseruationem legis, ibi. Beati qui custodiunt. Dicit ergo. O vos populi tam gentiliũ quã Israelitarum: confitemini domino confessione laudis. i. laudate dominum, & petite
C misericordiam, & uniuersalem redemptionem per aduentum Christi: quoniam misericordia eius semper fuit, & erit in æternum propitia petentibus, & pœnitentibus. Nam quis loquetur, & explicare poterit, & faciet auditas, & explicatas laudes eius, quæ ipsi debentur ex miserationibus, & beneficijs factis, & collatis inuocãtibus eum: quasi dicat: nullus hoc poterit explicare. Et hæc est causa quare in titulo ponitur bis Alleluia: q. d. Vos Iudæi laudate dominum, & petite redẽptionem, & uos gentiles laudate &c.

Beati qui custodiunt iudicium: & faciunt iustitiam in omni tempore.

Hic exhortatur omnes ad obseruantiã legis, ut digne ualeant impetrare quod petũt. Sed quia duo sunt in lege, scilicet præcepta quæ prohibent malum fieri sub comminatione pœnæ, & mandata quæ exhortatur ad bene agendum cum promissione præmij, ideo
D in duobus cõsistit obseruantia legis, scilicet in non faciendo malum: custodiendo, idest timendo iudicium Dei. Secundo in faciẽdo bonum, desiderando præmium æternũ. Ideo ait Dauid. O vos omnes obseruate legẽ Dei. Nam beati qui custodiunt, idest timent iudicium Dei, & faciunt iustitiam, idest iustificãt semetipsos operando secũdum legem. Hoc etiam potest referri ad iudices. quia beati iudices, qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore, secundum leges malos puniendo, & bonos præmiando, & innocentes absoluendo.

Memento nostri domine in beneplacito populi tui: visita nos in salutari tuo.

Ad videndum in bonitate electorum tuorum: ad lætandum in lætitia gentis tuæ: vt lauderis cum hæreditate tua. E

Hæc est secunda pars principalis, in qua propheta petit vniuersalem redemptionem, & misericordiam per aduẽtum Christi. Sed quia magnanimus maxime inclinatur ad misericordiam, cum reus cognoscit, & cõfitetur peccata sua: & etiam magnificus libenter audit beneficia, quæ quondam facit, & magis inclinatur ad faciendum plura: ut patet. 4. Ethicorum: Ideo Dauid tria facit in residuo huius psalmi. Nam primo in persona totius corporis mystici petit uniuersalẽ redemptionem: & aduentum Christi accelerari. Secundo confitetur grauia peccata, quę ille populus commisit contra Deum, & punitiones illorum peccatorum, a quibus per misericordiam liberauit sæpe illum populum dominus, & hoc ut magis inclinet Deum ad misericordiam. Tertio resumit petitionem suam. F
Secundum ibi. Peccauimus cum patribus nostris. Tertium ibi. Saluos nos fac domine. Dicit ergo ad primum. O domine Deus pater, memento nostri domine in beneplacito populi tui, idest ut placeas populo tuo eius petitioni annuendo, & propitiãdo: & uisita nos in Iesu Chr̃o salutari, & saluatore tuo: quem promisisti patribus nostris: in quo benedicẽdæ sunt omnes gentes, idest mitte eum ad videndũ in bonitate electorum tuorũ, idest ut ipsum uideant electi tui in bonitate, & redemptione, & facientem bonitatem in redemptiones, & ad lætandũ in lętitia gentis tuę. i. ut gentes tuę lętentur lætitia magna per suũ aduentum. Et nota, ꝙ hic duos populos commemorat. Primo apostolos, & discipulos cõuersos

A uersos de Iudæis, qui ipsum in carne uiderunt: cum dicit. Ad uidendum in bonitate electorum tuorum, scilicet apostolorum, & discipulorum. Secundo conuersos de populo gentili, qui cũ lætitia ad fidem venerunt per prædicationem apostolorum, cum dicit: Ad lætandum in lætitia gentis tuæ. Sed quia ex his duobus populis facta est una ecclesia quæ est hæreditas Christi: ideo sequitur: Vt lauderis cum hæreditate tua in tempore gratiæ, sicut nunc fit, & videmus manifeste impletum.

Peccauimus cum patribus nostris: iniuste egimus, iniquitatem fecimus.

Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.

Et irritauerunt ascendentes in mare, mare rubrum. B

Et saluauit eos propter nomen suum, ut notam faceret potentiam suam.

Et increpuit mare rubrum, & exiccatum est: deduxit eo in abyssis sicut in deserto.

Et saluauit eos de manu odientium: & redemit eos de manu inimici.

Et operuit aqua tribulantes eos, unus ex eis non remansit.

Et crediderunt uerbis eius, & laudauerunt laudem eius.

Hic incipit confiteri, & memorare grauia peccata illius populi: & miserationes factas patribus antiquis, ut inclinet Deũ ad suã petitionem implendam. Vnde est aduertendũ, quòd misericordia Dei tanto maior demonstratur quanto maioribus peccatorib. & rebellibus, & ingratis præstatur. Sed quia filij
C Israel decies, & ultra rebellauerunt, & peccauerunt contra Deum, sed quotiescunque reuersi sunt, & conuersi ad pœnitentiam, semper Deus eis pepercit: ideo maxime Deus in hoc ostendit multitudinem, & magnitudinẽ suę misericordię. & ideo Dauid memorat octo peccata, & ingratitudines illius populi cõmissas contra dominum: & quomodo semper dominus misertus est eis. Quorum primum fuit peccatum infidelitatis, & duritiæ. Nam cũ fuissent castrametati in littore maris rubri, & uidissent exercitum Pharaonis uenientẽ quasi diffidendo dixerunt Moysi. Forsitan non erant sepulcra in Aegypto, ideo tulisti nos, ut moriamur in solitudine. Vnde nõ intellexerunt, nec considerarunt, quòd dominus potuisset eos liberare, sicut fecerat mirabilia, & signa in Aegypto, & tamen dominus nõ attendit ad infidelitatem, & murmurationẽ ipsorũ, sed præcepit Moysi, ut percuteret aquas: & transiuit totus populus Israel illæsus, & Pharao cum suis submersus est, ut patet Exodi. 14. Hoc ergo peccatum, & hanc miserationem domini confitetur Dauid in principio: cum dicit. Peccauimus cum patribus nostris eos imitando: iniuste egimus contra proximum: iniquitatem fecimus contra Deum. Nam patres nostri non intellexerunt, idest attente, & fideliter considerauerunt mirabilia tua facta in Aegypto de decem plagis illatis Aegyptiis, nec fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ, quam ostendisti filiis Israel eos mirabiliter liberando: imo tanquam ingrati irritauerunt, idest contemnentes eum ad iram concitauerunt ascendentes in mari rubro, & tamen saluauit eos propter nomen suum per Moysen inuocatum. E Et hoc fecit Deus, ut ipsi notam facerent, & prædicarent potentiam suam: quia increpuit mare: idest cum magno fragore, & fluctuatione diuisum est in duodecim partes, intantum, quòd exiccatum est, idest apparuerũt uiæ siccæ in eo, & Moyses deduxit eos in abyssus, idest per profunditatem maris: sicut in deserto, idest ac si deduceret eos per desertum, & terram aridam, & saluauit eos Deus de manu Aegyptiorum odientiũ, & redemit eos de manu inimici Pharaonis. Et aqua maris operuit, & submersit Aegyptios, tribulantes eos, intantum, quod unus ex eis non remansit. Et tunc filii Israel, qui ante fuerant increduli, crediderunt uerbis eius, platis per eos Moysi, & laudauerunt, idest cecinerunt laudes eius, prædicando eius omnipotentiam, & iustitiam dicendo. Cantemus domino gloriose & cætera. F Nota, quòd ista mysteria, & ingratitudines, siue peccata non narrantur hic eo ordine quo facta fuerunt in Exodo, & libro Numerorum, eo ꝙ psalmi non sunt facti nec leguntur ad historiam, sed ad prophetiam.

Cito fecerunt obliti sunt operum eius, & non sustinuerunt consilium eius.

Et concupierunt concupiscentiam in deserto, & tentauerunt Deum in inaquoso.

Et dedit eis petitionem ipsorum, & misit saturitatem in animas eorum.

Hic memorat secundum peccatum eorum cum murmurarunt contra dominũ, & Moysen. Exodi decimo septimo. petentes

A aquam, & cibum, & tentauerunt dominum, dicentes. Si est Deus in nobis &c. Et tamen Deus dedit eis carnes in abundantia per mensem integrum, & manna ad manducandum. ideo dicit. Cito fecerunt, idest in breui crediderũt quod dictum est, immo in breui obliti sunt operum eius mirabilium, & non sustinuerunt patienter consiliũ, & promissum eius, sed concupierunt indiscrete concupiscentiam in deserto Raphadi petendo carnes, & tentauerunt Deum in loco inaquoso ad petram Oreb, dicentes. Si est Deus in nobis &c. ideo dictæ sunt aquæ tentationis, & tamen Deus dedit, & impleuit eis petitionẽ ipsorum: & misit saturitatẽ in animas eorum ex abundantia carnium coturnicum: & aquæ de petra Oreb.

Et irritauerunt Moysen in castris: Aaron sanctum domini.

B *Aperta est terra, & deglutiuit Datan: & operuit super congregationem Abiron.*

Et exarsit ignis in sinagoga eorum flamma combussit peccatores.

Hic confitetur, & memorat tertium peccatum, quod fuit ambitionis, & inuidiæ, qñ Core, & Datan, & Abiron voluerunt sibi vẽdicare summum sacerdotium, & mouerunt seditionem contra Moysen, & Aaron, ut patet Numeri 16. Vnde dicit. Et irritauerunt: idest contempserunt: & ad iram prouocauerũt Moysen in castris: & Aaron sanctum domini, idest in sacerdotem ordinatum, & sanctificatum a Deo. Sed ex sententia Dei aperta est terra, & deglutiuit Datan: & operuit, & ruit super congregationem, & coniurationem, & conuenticulum Abiron, & sic absor

C buit eos. Et exarsit ignis in sinagoga, & congregatiõe malipolij eorum. Et flamma occidit 250. uiros peccatores presumentes offerre incensum cum thuribulis, cum essent peccatores indigni, & non a Deo electi. Et tamen Deus pepercit filijs Core, qui non cõsenserunt, unde factum est grande miraculum: ut cum omnes essent in eodem loco, tñ isti sunt liberati, & manserunt in facie terræ: quando aperta fuit terra: & tamen Core, & Datan, & Abiron cum sequacibus fuerunt absorpti, ut patet Numeri 16. &c.

Et fecerunt uitulum in Oreb: & adorauerunt sculptile.

Et mutauerunt gloriam suam in similitudinem uituli comedentis fænum.

Obliti sunt Deum qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto: mirabilia in terra Cham: terribilia in mari rubro. D

Et dixit ut disperderet eos: si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius.

Vt auerteret iram eius ne disperderet eos: & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.

Non crediderunt uerbo eius & murmurauerunt in tabernaculis suis: non exaudierunt uocem domini.

Et eleuauit manum suam super eos: ut prosterneret eos in deserto.

Et ut deijceret semen eorum in nationibus, & disperderet eos in regionibus.

Hic confitetur, & memorat quartum peccatum, quod fuit idololatriæ, qñ adorarunt, & fecerunt uitulum conflatilem. Vnde dicit. Et fecerunt idolum, & uitulum in Oreb, idest propè monte Sinai. cuius pars dicitur Oreb, & adorauerunt sculptile, s. vitulũ con E flatilem, ut patet Ex. 32. Et mutauerunt gloriam suam, idest gloriam, & latriam Deo debitam in similitudinem, & imaginem vituli comedentis fœnum: attribuentes gloriã, & & honorẽ uni bestiæ mutæ. Et sic obliti sunt Deum qui saluauit eos ab Ægyptijs, liberando, qñ fecit magna miracula in Ægypto, & mirabilia terra Cã, & terribilia portẽta, & terribilem stragẽ Ægyptiorum in mari rubro, deducẽdo aquas maris super eos. Et tũc filij Israel post tot miracula, & bñficia fuerunt ingrati, & infideles adorantes uitulum, & ideo Deus dixit i. decreuit, & comminatus est, ut disperderet eos: cum dixit. Dimitte me ut irascatur furor meus super eos &c. nisi Moyses electus eius obstitisset, & supplicasset in confractione, & contritione cordis in conspectu eius, ut auerteret iram suã: & F Deus pepercit eis, occisis 24. millib. Et pro nihilo. Hic incipit uersus in translatione Hieronymi, & est quintũ pcm̃ quod fuit rebellionis, & diffidentiæ, qñ voluerunt constituere sibi ducẽ, qui reduceret eos in Ægyptum nisi Calef, & Iosue obstitissent, ut patet Numeri 14. Vnde data est eis sñia, ut nullus eorũm qui egressi sunt de Aegypto a 20. annis & supra intraret terram promissionis præter Caleph, & Iosue, sed cadauera eorum iacerent in deserto. Ideo ait. Qui supple contempserunt, & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem promissam Abrahæ, & Isaac, & Iacob, & non crediderunt uerbo eius, nec promissioni, & murmurauerunt in tabernaculis suis cum dixerunt. Vtinam pereamus, & non

A & nõ inducat nos dominus in terram illã, ne cadam⁹ gladio, & vxores ac liberi nostri ducantur captiui, & non audierunt vocẽ domini de promissione facta. Et ideo dominus eleuauit manum, & sententiã suã, vt prosterneret eos i deserto, & vt deiiceret semẽ eorũ in nationibus, & dispergeret eos in regionibus diuersarũ gentiũ: sed adhuc precibus Moysi fuit placat⁹, & noluit eos totaliter delere, sed prorogauit eos, vt vagarentur per desertum vsque ad quadragesimum annum.

Et initiati sunt Beelfegor: & comederunt sacrificia mortuorum.

Et irritauerunt eum in adinuentionibus suis: & multiplicata est in eis ruina.

Et stetit Finees & placauit: & cessauit quassatio.

Et reputatum est ei ad iustitiam in generatione & generationem vsque in sempiternum.

B Hic confitetur, & memorat sextum peccatum, quod fuit idololatriæ, & luxuriæ: cũ ad consilium Balaam ipse Balach rex Moabitarum obtulit filiis Israel puellas pulcras: cum quibus fornicati sũt: qui eos deduxerũt ad adorandũ Beelfegor, vnde secuta est in eis plaga magna, vt patet Numeri. 25. vnde dicit. Et inuitai sunt. i. sacrificauerũt, & coluerunt Beelfegor. i. idolum Beel: qui adorabatur in monte Fegor tanquam Deus Moabitarum: & comederunt sacrificia animalium mortuorum illi idolo immolatorum. Et sic irritauerunt ipsum Deum in adinuentionibus. i. voluntariis sceleribus suis, & ideo multiplicata est i eis ruina, & plaga magna, quoniã occisi sunt. 24. millia. Et Phinees stetit. i. sceleri eorum restituit cum trãsfixit Zambri coeuntem cum muliere Madianite. Et ideo C reputatum est ei ad iustitiam in gñatione, & generationẽ vsq; in sempiternum, ex quo meruit successionem sacerdotii, qui quidem actus memorabitur in æternum.

Et irritauerunt eum ad aquas contradictionis: & vexatus est Moyses propter eos: quia exacerbauerunt spiritum eius.

Et distinxit in labiis suis: non disperdiderunt gentes, quas dixit dominus illis.

Et commixti sunt inter gentes: & didicerũt opera eorum: & seruierunt sculptilibus eorum: & factum est illis in scandalum.

Et immolauerunt filios suos: et filias suas demoniis.

Et effuderũt sanguinem innocentem: sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum: quas sacrificauerunt sculptilibus Canaam.

Et interfecta est terra in sanguinibus: & contaminata est in operibus eorum: & fornicati sunt in adinuentionibus suis. D

Et iratus est furore dominus in populum suum: & abominatus est hæreditatem suam.

Et tradidit eos in manus gentium: & dominati sunt eorum qui oderunt eos.

Hic confitetur, & memorat septimũ peccatũ quod fuit murmurationis, & infidelitatis. quãdo mouerunt seditiones contra Moysen in Cades propter defectũ aquæ. Vnde domino præcipiẽte Moyses percussit petrã virga, & dedit eis aq̃. vt patet Numeri. 20. ideo ait. Et irritauerunt eũ ad aquas contradictionis in deserto Cades, & vexatus est Moyses propter eos: quia exacerbauerũt & amaricauerunt spiritũ eius in murmure suo. Et ideo distinxit labiis suis, cum dixit. Nõ ex hac petra poterimus vobis aq̃ elicere? unde ex locutione eius potuerunt pijcere, ꝙ hęsitabat. E ideo ab ingressu terræ ꝓmissionis fuit exclusus vterq; .s. Moyses, & Aaron. Non disperdiderunt. Hic incipit uersus in translatione Hieronymi: ubi confitetur, & memoratur decimum peccatum: quod fuit rebellionis siue inobedientiæ: eo ꝙ non impleuerant præceptum domini: qui mãdauerat eis, ut eijcerẽt, & interficerent omnes canones in terra promissionis: immo eos reliquerũt, & ꝓpter auaritiam tributarios fecerunt. Vnde euenerũt eis oĩa mala, quia didicerunt opera, & superstitiones eorum, & mores, & sic idololatriã frequenter commiserunt: vnde fuerunt frequenter afflicti, & seruituti dediti: ideo ait. Non disperdiderunt gentes Cananeorum quas præcepit eijciendas dominus illis. Numeri 33. Ideo commixti sunt inter eos, & didicerunt opera eorum, & mores, & seruierũt sculptilib & idolis eorum. s. Baalim, & Astarot, & factum est illis in scandalum. Nam cõmixtio eorum inter gentes fecit eos cadere in idololatriam, et superstitiones eorum. Vnde immolauerunt filios, et filias demoniis ad modum Cananeorum, et sic effuderunt sanguinem innocentẽ filiorum, et filiarum quas sacrificauerunt sculptilibus, et idolis Canaã. Et interfecta, et contaminata, et polluta est terra in sanguinib. humanis, et nefandis sacrificiis, et cõtaminata in operib. eorum Deo odibilibus, & hoc quia fornicati sunt fornicatione spirituali cum diis alienis, eis latriã tribuẽdo in adinuentionibus suis. i. spontẽ. Et sic iratus est furore dominus in populũ suum. i. contra populum suum, & abominatus

A tus est hæreditatem suã, quam elegerat sibi in populum peculiarem: & tradidit eos in manus gentium tanquàm deiectos: & dominati sunt eorum, qui oderant eos: vt patet per totum discursum libri Iudicium.

Et tribulauerunt eos inimici eorum: & humiliati sub manibus eorum: sæpe liberauit eos.

Ipsi autem exacerbauerunt in eum in consilio suo: & humiliati sunt in iniquitatibus suis. Et vidit cum tribularentur, & audiuit orationem eorum.

Et memor fuit testamenti sui, & pœnituit eũ secundum multitudinem misericordiæ suæ. Et dedit eos in misericordias: in conspectu omnium qui ceperunt eos.

Et tribulauerunt eos inimici.i.Cananæi, & Moabitę,&Amonitę &c.et humiliati sũt captiui sub manibus,& potestate,& ditione B eorũ. Et tamẽ dominus sæpe liberauit eos mittendo iudices,& saluatores vt Aiot.Otoniel.Gedeõ.Iepte.& cæteros.ipsi vero tanq̃ obiurgati multotiẽs exacerbauerunt eũ ipotè in consilio, & arbitrio suo,& nõ cocte.Et ideo humiliati & subiecti, & afflicti sunt in iniquitatibus, & sceleribus suis. Sed quia dũ erãt in captiuitate, & tribulatione recurrebãt ad Deum:ideo vidit Deus oculo misericordiæ cum tribularẽtur: & audiuit orationem, & clamorem eorũ,nõ in meritis eorũ: sed quia memor fuit testamenti, & promissi sui facti ad Abraã,Isaac,& Iacob, & non respexit eorũ iniquitatẽ,sed suã misericordiã, & immobilitatẽ sui testamẽti,q.a de illa generatione ꝓmiserat futurũ Messiã, & saluatorẽ,& ideo pęnituit eũ,nõ ꝙ ad pœnã pateret:sed fecit ad modũ pœnitentis reuocantis irã,& vindictã,& parcẽdo eis ẜm multitudinem mīæ suæ.Et dedit eos in misericor C dias oĩm gentiũ in cõspectu omniũ, q̃ ceperãt,& subiecerãt eos,q.a non permisit Deus vt inimici totaliter eos delerẽt,sed recipiebant eos in deditionẽ,& seruitutẽ,& ꝑmittebãt eos viuere in ciuitatibus suis.Et ꝑ iudices suos ab inimicis liberabat sæpius eos.

Saluos fac nos domine Deus noster: & congrega nos de nationibus.

Vt confiteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tua.

Benedictus dominus Deus Israel à sæculo,& vsque in sæculum, & dicet omnis populus fiat fiat.

Hic resumit suam petitionẽ,& ponit conclusionem intentam in toto psalmo. Vnde est aduertendum, ꝙ per omnes supradictas tres liberationes fuit figurata uniuersalis re D demptio futura per Christũ. Nã sicut Deus misit Moysen ad liberãdũ,& extrahẽdũ populũ de Aegypto,& traducẽdum ꝑ mare rubrũ:ita figurabatur, ꝙ Deus erat missurus filium suum Iesum ad liberandũ totũ genus humanũ de potestate diaboli, & trãsferẽdũ ipsum ꝑ mare rubrũ sui sanguinis,& passionis. Et ꝑ hoc,ꝙ percussit petrã Oreb: & dedit aquã:significabat ꝙ Christus erat percutiẽdus in latere: vnde erat emanatura aquę sapientiæ, & sacramentorum in nostrã salutem.& sic de singulis sicut superius frequenter dictũ est. Et ꝑ vnumquenq; illorum 13. iudicum, quos dominus misit ad liberandũ filios Israel, vt patet in libro Iudicum.significabatur Christus venturus ad saluandum, & liberandum totum genus humanũ à seruitute diaboli.Vidẽs ergo Dauid hoc in spiritu dicit,& clamat ad Deum dicens.O domine,nõ est tibi nouũ & inusitatũ,imo semper E consueuisti facere mĩam, & liberare populum tuum ab afflictione,& captiuitatibus temporalibus:in quibus figurabatur nostra redemptio per Christũ. Ergo sicut nouẽ vicibus liberasti populũ tuũ in deserto ꝑ Moysen, & 13.vicibus liberasti eos in terra promissionis per 13.iudices, qui dicti sunt saluatores illius populi: mitte ergo saluatorẽ uniuersalẽ Christũ per illos figuratũ,& saluos nos fac per eius mortem, & passionem, quasi dicat.sicut saluasti illos salua nos modò per aduentũ tuum,& congrega nos.s.ecclesiam tuam,non solum de Iudæis,sed etiã de omnibus nationibus sicut promisisti, vt omnes confiteamur nomini sancto tuo, vt in nomine Iesu omne genu flectat &c.& gloriemur in laude tua sub vna lege euãgelica, F & vna fide, uno baptismo,& vno sacrificio. Et oĩs populus.s. tã gentilis, quàm Iudęus dicet.i. dicat. Benedictus q̃ venit dñs Deus Israel.i.confiteatur Christũ esse verũ Deũ, & hominem, & iam venisse in carnẽ:& cõfiteamur vnũ Deũ, trinũ,& vnũ, & verbũ incarnatũ.vñ nota sicut supradictum est, ꝙ Hebræi nõ habẽt imperatiuũ nec optatiuũ, sed ponunt futurum indicatiui pro optatiuo, ideo ait.& dicet omnis populus.i.dicat ordo vterque populus. Benedictus dominus Deus Israel fiat fiat.i. amen amen, & ponit bis fiat propter duos populos.s.Iudaicũ, & gentilem.ex quibus vna ecclesia est in Christo cõgregata, sicut in principio præponitur duplex

A duplex alleluia ratione vtriusque populi.& ideo cõcordat finis principio. Nam sicut ibi dr̃. Alleluia, alleluia. ita in fine dr̃. fiat, fiat, siue amen, amen. q. d. vterq; populus laudet Deum, & dicat, Benedictus Iesus qui venit amen amen. i. ad saluandũ utrunq; populũ.

PSALMUS CVI.

Confitemini domino quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.

Dicant qui redempti sunt a domino, quos redemit de manu inimici, de regionibus congregauit eos.

A solis ortu, & occasu, ab aquilone, & mari.

Titulus. Alleluia. Ex hoc titulo, & materia ps. apparet, ꝙ iste ps. est de illis quos Dauid fecit ad laudandum Deum in tẽplo pro festiuitatibus: & dirigit ipsum ad vnum populum iam per Christum redemptũ. Vnde quia in superiori psal. cum maximo affectu, B & desiderio petiuit vniuersalem redemptionem, & Christum accelerare aduentum suũ ad saluandum nos, & cõgredandum nos de nationibus. Vnde in principio dixit. Memento nostri domine in beneplacito populi tui, visita nos in salutari tuo: ad videndum in bonitate electorum tuorum, ad lætãdum in lætitia gentis tuæ: ut laudetis cum hæreditate tua. Item interpositis multis miserationib. diuinis resumpsit petitionem suam dicens. Saluos fac dñe, & congrega nos de nationibus, & confiteamur nomini tuo: & gloriemur in laude tua &c. Sed quia propheta in spiritu fuit certificatus hoc fore implendũ per Chm̃: iõ ad populum iam redemptum, & saluatum per Christum, & congregatum de nationib. in vnam ecclesiam, & ciuitatẽ C Dei dirigit hunc ps. intantum ipsum ad gratiarũ actiones pro beneficio redemptionis. Vnde duo facit. Nam primo facit quod dictũ est, & secundo enarrat beneficia, quæ recepimus per aduentũ Christi, & in quolibet nos admonet ad gratiarum actiones. 2. ibi. Errauerunt in solitudine. Dicit ergo Dauid incipiendo constructionem, & sñiam in secũdo uersu. Omnes qui redempti sunt a dño nr̃o Iesu Christo per aduentum suum quos redemit de manu, & potestate diaboli inimici nostri & cõgregauit eos de nationib. in vnã ecclesiam, congregauit dico a solis ortu, & occasu, & ab Aquilone, & mari tam oceano quàm mediterraneo, oẽs isti in Christo redempti, & congregati dicãt inter se, & exortentur seipsos, dicendo. Confitemini dño Iesu Christo, qm̃ bonus est, & in æternum est, D & erit misericordia eius, quã nobis ostendit in sua redemptione. Ex his uerbis patet, ꝙ non loquitur hic de temporali, & particulari, & corporali redẽptione, ut Iudæi, & quidam cum eis delirant, sed loqt̃ de vniuersali & spirituali salute, & redẽptione facta per Christum, cum dicit. A solis ortu &c. nec inuitat falsam Iudæam, & illum populum ad grãrum actiones, & ad laudandum Deũ, sed totã ecclesiam, & christianã religionẽ, a solis ortu vsq; ad occasum diffusam, & cõgregatã, q̃ vere redẽpta est ꝑ Chr̃m. Vñ Dauid ꝑpheta bñ sciebat ex reuelatione, ꝙ genus humanũ non poterat redimi nec saluari nisi per Chr̃m Deũ incarnatũ: in cuius fide saluabant̃ antiq. húc ergo inuocat in oĩb. psalmis.

Errauerunt in solitudine in inaquoso: uiam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. E

Esurientes, & sitiẽtes: aĩa eorum in ipsis defecit.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur & de necessitatibus eorum eripuit eos.

Et deduxit eos in uiam rectam, ut irent in ciuitatem habitationis.

Confiteantur domino misericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominum.

Quia satiauit animam inanem, & animam esurientem satiauit bonis.

In hac secunda parte enumerat beneficia per Christum nobis illata in suo aduentu, ꝑ quibus gratias tenemur referre. Et primo memorat tria beneficia, quæ totũ genus humanum recepit per suam mortem, & resurrectionem, & ascensionem, & alia tria quæ ecclesia recepit post suam ascensionem: ibi. Qui descendunt mare &c. Quantum ad primum est notandum, ꝙ totum genus humanũ tria damna hæreditaria incurrit ex pc̃tõ F primorum parẽtum. Primo exilium, ab utraque paradiso, cũ fuit homo expulsus in hãc valle lacrimarũ inter bestias, & vepres &c. cum dicit Deus. Ne forte mittat manũ suã, & sumat de ꝯcibo, & uiuat in æternũ. Vñ ex hoc exilio incurrit famem, & sitim errando per hanc vallem lacrimarum. Scd̃o incurrit infirmitatem, & ægritudinem tam aĩæ quàm corporis. Nam in aĩa perdidit iustitiam originalẽ, & fuit sauciatus triplici culpa, & in corpore recepit oẽs pœnalitates &c. Tertio fuit condemnatum totũ genus humanũ ad captiuitatem, & carcerem ꝑpetuum diaboli hic ꝑ culpã, & i futuro ꝑ pœnã. & hic hõ fuit exul, & æger, & captiuus. Sed ab his tribus

A damnis nos Christus liberauit in suo aduentu. Primo ab exilio, cum nos in unam ecclesiam ex diuersis locis:& nationib. congregauit, hic per gratiam,& in futuro per gloriã. Scđo nos liberauit a captiuitate, cũ per suũ sanguinem nos redemit, & de inferno abstraxit. Tertio nos liberauit ab ęgritudine peccati,& fomite eius, cũ ex sua passione virtutem contulit sacris ad sanandas nostras infirmitates. Vnde per suam passionem nos redemit a captiuitate, & per resurrectionẽ nobis recuperauit immortalitatem, & per ascensionem nos ab exilio reuocauit:& introduxit in cœlum: Et iõ Dauid nos admonet ad gratiarum actiones: Primo quia nos reuocauit ab exilio:& siti,& fame. Secũdo q̃a nos a captiuitate liberauit. Tertio: quia ab ęgritudine corporis, & animæ sanauit. secundum
B ibi. Sedentes in tenebris. tertium ibi. Suscepit nos. Quãtum ergo ad primũ dicit. Omnes filij Adam errauerunt in solitudine in inaquoso solo huius mundi, & expulsi a terrestri paradiso, in qua solitudine uiam ciuitatis cęlestis,& illius æterni habitaculi nõ inuenerunt: immo uiam perditionis. Et dicebatur solitudo hic mundus. Nam in terrestri paradiso habebat. Adam colloquium,& familiaritatem,& societatem Angelorum, sed cum fuit expulsus: tunc ab hmõi fuit priuatus. In qua solitudine non solum non inuenit ciuitatem nec habitaculum: sed nec etiã viam ad ciuitatẽ, & habitaculum Dei & iõ errabat totum genus humanũ, sicut ouis quę perijt:& omnes ibant ad baratrũ inferni per dita uia, quæ ad cœlum ducebat. Sed quia in tali exilio incurrerunt famem, & sitim, non
C solum corporalem, cum perdiderunt cibum vitæ: sed etiam spiritualem &c. ideo sequit̃. Esurientes &c. Et incipit hic constructio sic dicendo. Esurientes,& sitientes errauerunt in solitudine:& uiam ciuitatis,& habitaculi non inuenerunt. iõ anima. i. uita eorum in ipsis defecit cum perdiderũt oẽs lignum vitæ. Ideo tunc omnes filii Adam cum p̃ quinque millia annorum tribularentur,& uexarentur a diabolo in lacrimarum valle,& solitudine clamauerunt ad dñm. s. patriarchæ, & prophetę dicendo: vtinam dirumperes cęlos & descenderes &c. Et tunc Deus misit filium suum, & de necessitatib. eorũ eripuit eos, & per legem euangelicam deduxit eos in uiam rectam: vt irent in ciuitatem habitationis cœlestis, quam p̃diderunt. Ergo oẽs,

qui reuocati sunt ab hmõi exilio confiteantur domino mirabilia miæ eius: & ẽt confiteantur non solum domino, sed ẽt omnib. filiis hoĩum: postquam tam magnum beneficiũ receperunt,: quia dominus Christus per sua sacra ecclesiastica satiauit aĩam inanẽ, & vacuam gratiæ, & aĩam esurientem satiauit hic bonis gratiæ: & in futuro bonis gloriæ, & maxime satiauit animas nostras pane sacramẽtali eucaristiæ. Et sic licet tota ista particula huius literæ posset adaptari ad filios Israel, qui errauerũt 40. annis in solitudine deserti: quos Iosue introduxit in uberẽ terrã p̃missionis, & tamẽ tunc illud adduceret in figurã: quia iste ps. & cæteri non adducũtur: nec leguntur in ecclesia ad historiam: sed ad p̃phetiam,& intẽtum quo principaliter facti sunt: vt frequenter dictum est: aliter potius eẽt, iudaizare, q̃ sacrã scripturã Xp̃ianis exponere, qđ summopere cauendũ est:& esset occultare tesaurũ sp̃us sancti, q̃ hic latet.

Sedentes in tenebris, & umbra mortis, vinctos in mendicitate, & ferro.

Quia exacerbauerunt eloquia Dei, & consilium altissimi irritauerunt.

Et humiliatum est in laboribus cor eorum, & infirmati sunt: nec fuit qui adiuuaret.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur & de necessitatibus eorum liberauit eos.

Et eduxit eos de tenebris & umbra mortis, & uincula eorum dirupit.

Confiteantur domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filijs hominum.

Quia contriuit portas æreas: & vectes ferreos confregit.

Hic memorat secundum beneficiũ. s. qualiter Christus nos liberauit a captiuitate, & E
vinculis diaboli:& de carcere inferni. Et dicit Christus sup. liberauit omnes filios Adã sedentes in tenebris pctõrum hic per culpam, & in inferno siue limbo per pœnã dãni,& in purgatorio per pœnã sensus,& uinctos,& ligatos ĩ mẽdicitate, & ferro catenarum culpę, & pęnæ. Vnde Christus tria genera hominum liberauit. Primo sanctos patres liberauit de limbo, q̃ erant cõdẽnati ad pęnã dãni. Scđo expoliauit purgatorium, in quo erant quidã de pp̃lo Dei cõdẽnati ad tẽpus ad pœnã sensus. Tertio liberauit uiuos, q̃ erant in uinculis peccati. Ideo dicit Christus Io. 12. Princeps huius mũdi eiicietur foras sic ergo liberauit sedẽtes in tenebris, & vmbra mortis. Nã tã infernus, quã quęlibet

culpa

A culpa dicitur vmbra mortis & priuatio luminis gratiæ. & tales dicuntur vincti mendicitate,& fame, & ferro duræ seruitutis. Et subdit cām, quare erāt in illa captiuitate, dicēs. Exacerbauerunt eloquia Dei.i.qa transgressi sunt præceptum Dei de cibo vetito in paradiso: & consilium Dei.i.legem datā Moysi irritauernnt, & contempserunt,& vanam reputarunt: iō humiliatum,& deiectum est in laborib. cor eorum ex sñia dñi dicētis. In sudore vultus tui &c. Et infirmati, & percussi sunt ī aīa culpa, & ī corpore pœnalitatibus, & in sensualitate fomite concupiscētiæ: & non fuit, qui eos adiuuaret, nec liberare posset a pctō, & pœnis eius. Et iō cum per quinq; millia annorum tribularentur in hmōi captiuitate, clamauerunt ad dñm per patriarchas, & ,pphetas: & sic Xps venit in

B carnem, & liberauit eos de necessitatib. & vinculis eorum:& eduxit eos de tenebris,& vmbra mortis, tam inferni, q̄ peccati: & vincula eorum dirupit, qñ portas æreas inferni, & peccatorum, & vectes ferreos confregit. Et iō oēs qui liberati sunt ab hmōi captiuitate cofiteantur dño,& filiis hoīum mirabilia opera misericordiæ eius, q contriuit portas æreas,& vectes ferreos confregit. Notandum, ꝙ oīa verba deponentia habent duplicem significationē in tertiis personis. Lactiuam,& passiuā, sicut uerba cōia:& iō ly confiteantur forsan tenetur in hoc loco passiue. s.confiteantur dño mīæ eius, i.cum confessione ipsi referantur, & memorentur ad eius laudem,& mirabilia eius confiteanſ, & manifestentur filiis hoīum: ut cognoscāt,& laudent eius omnipotentiam. Nam Deo debe-

C mus agere gratias confitendo misericordias eius, quas nobis fecit:& debent confiteri,& manifestari, & prædicari hoībus mirabilia opera eius & miracula &c.

Suscepit eos de uia iniquitatis eorum: propter iniustitias enim suas humiliati sunt.

Omnem escam abominata est anima eorum: & appropinquauerunt vsque ad portas mortis.

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos.

Misit uerbum suum & sanauit eos: & eripuit eos de interitionibus eorum.

Confiteantur domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filijs hominum.

Et sacrificent sacrificium laudis: & annuncient opera eius in exultatione.

Hic memorat tertium beneficium. s. quia

D Christus non solum reuocauit genus humanū,& filios Adā ab exilio, & captiuitate diaboli: sed ēt sanauit eos ab infirmitate, non solū culpæ: sed ēt pœnæ corporalis, & spūalis: & hoc per sacramenta ecclesiastica,& suam resurrectionem: ut dictum est. Iō ait: Chrs suscepit eos de uia, & culpa iniquitatis eorū. nam propter iniustitias,& præuaricationes, & rebelliones suas humiliati,& condemnati,& percussi sunt diuersis ægritudinib. corporis,& animæ. Nam in anima fuerunt sauciati peccato,& in corpore diuersis infirmitatib.& in appetitu fomite,& concupiscentia inordinata: Intantum ꝙ omnem escam salubrem, & bonam doctrinam abominata est aīa eorum: inclinantes ad malum, abhorrentes bonum,& sic appropinquauerunt vsque ad portas mortis, debilitati in consuetudine peccati. sed tunc cum per tot tempora

E tribularentur,& uexarētur in morbo peccati clamauerunt ad dñm,& de necessitatibus eorum liberauit eos isto mō. Nam misit verbum suum. s. Christum,& per mortē,& passionem, & ecclesiastica sacramenta sanauit eos,& eripuit eos de interitionib.& occisionib. & interemptionib. eorū. vñ per mortē liberauit eos: sed per ecclsiastica sacramēta sanauit eos a peccatis commissis, & eripuit, & pseruauit eos ab interemptionib. & peccatis futuris. Nam sacramenta non solum sanant culpā: sed ēt pseruant a futuris mitigando fomitē. Oēs ergo sanati ab hmōi morbis confiteantur dño, & filijs hoīum mirabilia mīæ eius: & oēs sacrificent sacrificiū laudis, & offerant eucaristiæ sacra. qđ de se,& opere operato est bonū, & laudabile:& omnes annuncient opera eius. s. misterium incarna-

F tionis,& redēptionis, & oīa miracula & bñficia eius: & hoc in exultatiōe cū hymnis, & cāticis. Et nota, ꝙ ly confiteanſ aliter pōt construi sic: Mīæ eius confiteantur dño, & manifestent eum, & omnes ab hmōi liberati confiteantur mirabilia eius filijs hominū.

Qui descendunt mare in nauibus: facientes operationem in aquis multis.

Ipsi viderūt opa domini: & mirabilia eius ī pfundo.

Dixit & stetit spiritus procellæ: & exaltati sunt fluctus eius.

Ascendunt vsq; ad cælos: & descendunt usq; ad abyssos: anima eorum in malis tabescebat.

Turbati sunt & moti sunt sicut ebrius: & omnis sapientia eorum deuorata est.

Et clamauerunt ad dominum cū tribularentur: & de

A *& de necessitatibus eorum eduxit eos.*

Et statuit procellam eius in auram: & siluerunt fluctus eius.

Et læti sunt quia siluerunt: & deduxit eos in portum voluntatis eorum.

Confiteantur domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filijs hominum.

Et exaltent eum in ecclesia plebis: & in catedra seniorum laudent eum.

Hic memorat alia tria beneficia, quæ recepit ecclesia iam redempta post ascēsionē, quæ liberata est a trib. periculis, & persecutionib. Nam primo passa est persecutionem tirannorum. Scđo hæreticorum a quib. liberauit eā Xp̄s. Tertio, q̄a bonū sinagogæ transtulit in populum gentilē, q̄a succedit in hæreditatē sinagoga reprobata, & pc̄tm̄, & malum populi gētilis Xp̄s trāstulit in sinagogā. Iō primo inuitat fideles, & ecclesiam, q̄ a liberata est a naufragio, & tempestate tiranno- B rum imperatorum. scđo, quia populus gentilis successit in fructum, & hæreditatem sinagogæ ipsa manente arida, & reprobata. tertio, quia liberata est ecclesia a tribulatione, & contentione hæreticorum. Scđm ibi. Posuit flumina. Tertium ibi. Et pauci facti sūt. Quantum ad primum dicit. Fideles iā a dn̄o redempti, qui descendunt mare huius mundi nauigantes in nauib. huius ecclesiæ faciētes operationes suas, obseruando legē euangelicam in aquis multis. s. inter persecutiones infidelium: ipsi fideles. s. apostoli, & martires, et cæteri christiani uiderunt opa domini, & mirabilia, quæ fecit Christus in p̄fundo huius maris, & persecutionis fluctuantis. Nam Deus dixit, & permisit, & stetit, & durauit spiritus procellæ huius persecutionis. CCC. annis, usque ad Constantinum, & per C omnia illa tempora exaltati sunt fluctus p̄secutionum per decem imperatores inferētes. 10. persecutiones ecclesiæ. Vnde sicut naues agitatæ a fluctib. qn̄que videntur ascendere vsq; ad cęlum, & postea descendere vsque ad abyssos, & iterum ascendere, intantū q̄ nautæ turbantur, & perdunt arbitrium, & scientiam nauigandi: ita pariter. Nero, & Domitianus, & Decius, & Seuerus, & Diocletianus, & Maximianus, & cæteri tiranni conati sunt submergere nauem ecclesiæ, vsque ad abissos, sed Deus siue gubernator eius eleuauit eā vsq; ad cœlum per potentiam, & fortitudinem, & in tantum conatus est Diocletianus submergere ipsam, q̄ multi nautæ, &

D fideles deficiebant iā. & intantū turbata est ecclesia: q̄ fideles non audebant publicè se Christianos nominare: imo fugiebant p̄ spelūcas, & antra. Intantū, q̄ Marcellinus papa timere mortis percussus idolis publicè turificabat. & sic sapientia nautarū ecclesiæ quasi deuorata est. & iō dicit. Ascendit. i. ascenderunt nautæ ecclesiæ, usq; ad cęlos per fortitudinē, & sapientiā, quia quotidie p̄ oēs partes martyrio coronabantur ultra c. millia: & postea descenderunt vsq; ad abyssos p̄ mortē, qn̄ ad spelūcas fugerūt: & oīs sapiētia eorū deuorata est cū metu mortis: licet nō corde idolis multi eorū turificabāt. Sed tūc B. Siluester, & cæteri p̄lati ecclesię, & fideles, cū taliter i hac tēpestate, & naufragio tribulauerūt ad dn̄m, & de necessitatib. eorū eduxit eos isto mō. Nā misit beatū Siluestrū, & sanauit Cōstantinū imperatorē de lepra: qui E postquā fuit baptizatus fecit cessare persecutionē, & exaltauit, & ditauit ecclesiā, & sic fideles lętati sunt: quia siluerunt p̄secutiones ecclesię, & eduxit eos dn̄s in portū, & quietē volūtatis eorū. i. in ciuitatē desideratā. Ergo fideles ecclesiæ iā a p̄secutionib. p̄ Christū liberati confiteanť Chr̄o, & filiis hoīum mirabilia misericordiæ eius. Et qui ante non audebant publice Christum nominare, nec eccl'as erigere, iā ex p̄cepto imperatoris Cōstantini exaltent Chr̄m in ecclesia plebis totius mundi, & ædificent publice ecclesias in honorē Christi, & virginis Mariæ: & exaltēt eū, & papā uicariū eius, & ep̄os, & archiepiscopos in catedra seniorum puta summorū pontificum, & sacerdotum, & in eadem catedra laudent Christum. h. d. quia Constantinus exaltauit papam in sede imperiali: & re- F licta, et concessa sibi Roma cū tota Italia ipse ad Cōstātinopolim se trāstulit. Nā Chr̄s i suo uicario papa, et cæteris p̄latis eccl'ę venerať, et sic laudať Chr̄s in prælatis ecclesię per honorē, q̄ laudatur iugiter in ecclesia in officio canonico diurno pariterq; nocturno post conuersionem Constantini, cum ante nullus eum publicè auderet noīare. Ecce qūo liberauit Chr̄s ecclesiā suā a naufragio, et fluctuatione tirānorū. Iō ɔfiteanť dn̄o etc.

Posuit flumina in desertum: & exitus aquarum in sitim.

Terram fructiferam in salsuginem: a malitia inhabitantium in ea.

Posuit desertum in stagna aquarum: & terram sine aqua in exitus aquarum.

A *Et collocauit illic esurientes: & constituerunt ciuitatem habitationis.*

Et seminauerunt agros, & plantauerunt vineas: & fecerunt fructum natiuitatis.

Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis: & iumenta eorum non minorauit.

Hic memorat secundum mirabile siue beneficium. vnde notandũ sicut dictũ est super ps. primo, ꝙ lex vetus erat sicut arbor, quę faciebat folia, quæ erant sacramenta ve. le. s. circuncisio &c. quæ licet remouerent pctm̃, tñ non aperiebant cœlũ. iõ expectant uerũ fructũ, & ecclesiastica sacraměta ꝑ aduẽtũ Xp̃i. Ex quo patet, ꝙ lex vetus erat fructifera in spe Xp̃i futuri, sed adueniente Xp̃o, qui cõsecit ecclesiastica sacramenta, quę non solũ sanant, & iustificant a peccato. sed ẽt conferũt grãm aperiẽtem cœlum in uirtute passionis
B Christi, sacraměta uete. legis deinceps facta sunt morifera, quia iam arbor sinagogæ securi præcisa est per Christum, & ficulnea eius iã facta est arida per Christum, & maledicta, & per cõsequens nõ amplius expectatur fructus ab ea, postquam facta est trãslatio legis & sacerdotii a sinagoga in ecclesiã Christi. Cum ergo gentilis populus suscepit legem Christi, & eius sacramenta, sequitur, quòd suscepit fructum, & hæreditatem sinagogæ. Ex quo patet, ꝙ sinagoga, q̃ erat fructifera, & irrigua, facta est sterilis, & arida, & populus gẽtilis, qui erat sterilis, & aridus sine lege factus est irriguus, & fructifer, & fructus sinagogæ translatus est in populũ gẽtilẽ, & sterilitas, & peccatum populi gentilis trãslatum est in sinagogam. quod longe ante propheta Esa. 35. prædixit, quia scissæ sunt in deserto
C aquæ, & torrentes in solitudine, & quæ erat arida in stagnum, & sitiens in fontes aquarum, in cubilibus, in quibus dracones prius habitabant orietur uiror calami, & iunci, & erit ibi semita, & uia sancta uocabitur. Hoc idem confirmat Christus Matt. 12. Cum immundus spiritus exierit ab hoĩe, vadit per loca arida, & inaquosa quærẽs requiẽ, & nõ inuenit & assumit septem spũs nequiores se, & ingressi habitant ibi &c. & subdit. Fiunt nouissima hoĩs illius peiora prioribus &c. De hac trãslatione fructus, & hæreditatis, quæ ꝑ aquas significat̃, ait Dauid, ꝙ Xp̃s in suo aduentu, & in conuersione magni Constantini posuit flumina. i. sinagogã, quæ erat aqua legis diuinæ in sacramentis: quia tunc sacramẽta ue. le. refrigerabant aĩam, & faciebãt eam fructificare: sed adueniente lege eius euangelica, & sacramentis eius per passionẽ Christi fuerũt siccata flumina gratia Dei, quibus illa sinagoga irrigabatur. & expectabat fructum. Vnde Christus posuit, idest conuertit flumina sinagogæ in desertum aridum, & infructuosum, & conuertit exitum aquarum eius in sitim, & conuertit terram fructiferam, scilicet sinagogã, quæ ante erat fructifera in salsuginem. i. in sterilitatem, & amaritudinem, & hoc factũ est a malitia, & inuidia, & cęcitate Scribarũ, & sacerdotũ, & pharisæorũ habitantium in ea, quia occęcauit eos malitia eorum, ne intelligerent sacramenta Dei, & ne Xp̃m reciperẽt. ideo translatum est ab eis regnum, & lex, & sacerdotium ad gentiles qui Christum receperunt. ideo subdit. Posuit desertum in stagna aquarum. i. populum gentilem, qui ante erat desertus, & aridus non habent legẽ, nec ꝓphetas: & terrã sine aqua posuit in fontes, & exitus aquarũ, quia de populo gentili conuersi sunt multi, qui postea fuerũt doctores: sicut Ambr. & Aug. & Eusebi⁹, a quibus exierunt fontes aquarum diuinæ sapientię. Et in toto populo gentili ad Christũ conuerso exierũt fontes aquarum diuinorũ sacramentorum. & illic. s. in illo deserto facto irriguo collocauit Christus gentiles esurientes, qui erant sine lege, & illi gentiles constituerunt ciuitatem habitationis, quia pro maiori parte ecclesia congregata est de gentilibus. & nõ solum illi ædificarunt ecclesiã spiritualem, sed ẽt multas ecclesias materiales ædificarunt per ciuitates, & oppida, & villas, & reges, & principes soluebant sumptus, ut patet de Constantino. & seminauerũt agros fertiles in ecclesia: & plantauerũt uineas: q a
F Aug. & Eusebius, & cæteri doctores de illo populo conuersi, quot libros ediderũt ad elucidandã legẽ diuinam, tot agros, & uineas plantauerunt in ecclesia, & fecerunt fructũ natiuitatis, idest fructus naturales, & veros, & non fictos nec falsos, sicut est doctrina Iudęorum, & hæreticorum, & sic Deus benedixit eis, scilicet gentilibus ad fidem cõuersis, & multiplicati sunt nimis, quia ꝑ omnes fines terrę diffusa est fides Christi in gentibus. Et tamen iumenta eorum non minorauit. s. bona temporalia, quæ sunt iumenta ad uitã hominis sustentandam: imo mãserunt in dominio suo reges, & imperatores, & possederunt bona temporalia, ꝑ oppositum Iudæi: imo ꝑdiderũt regnũ, & sacerdotiũ, & fuerũt

trucidati

A trucidati, & exules, & dispersi, & captiui per Titum, & Romanos.

Et pauci facti sunt: & vexati sunt a tribulatione malorum & dolore.

Effusa est cõtẽtio super principes: & errare fecit eos in inuio & non in via.

Et adiuuit pauperem de inopia: & posuit sicut oues familias.

Videbunt recti, & lætabuntur: & omnis iniquitas oppilabit os suum.

Quis sapiens, & custodiet hæc: & intelliget misericordias domini?

Hic ponit vltimum beneficium, & pressuram a qua liberauit dominus ecclesiam post conuersionẽ gentiliũ.s.a persecutione, & tribulatione hereticorũ. Vnde notandũ, ꝙ post quam ecclesia iã fuit in quiete, & pace, & ꝓsperitate, liberata a vexatione tyrannorũ diabolus machinatus est eã infestare alia uia. s. B contentione hæreticorum. Vnde surrexerũt heretici in ecclesia cõtendentes de lege Xpi inter se, non ex zelo legis, sed ambitione honoris, & seminauerũt diuersas hereses, & cõfinxerũt sectas enormes, & execrabiles. Nam Sabellius dicebat, ꝙ pr̃, & filius, & spiritus sanctus erant indifferenter nomina sinonyma, quia idem erãt pater, & filius, & spiritus sanctus, sed secundũ distinctos respectus sortiebantur diuersa noĩa, & sic confundebat ꝑsonas, imo dicebat, ꝙ Deus dictus est pater ante incarnationẽ, sed per incarnationẽ idẽ Deus dictus est filius &c. Postea tpe Constãtini surrexit Arrius presbyter Alexandrinus uir callidus, & uersutus, & dixit, ꝙ sicut in diuinis erãt tres personæ, ita tres substantię. & ꝙ filius nõ erat Deus: sed perfectissima creaturarũ ab æterno a patre creata similis patri C in largitate gratię, sed non æqualis in substãtia. & sic turbauit totam ecclesiã oriẽtalẽ cũ sua execrabili secta, q̃ maximos, & innumerabiles habuit fautores. Nã q̃dã discipulus ipsius Arrij sub veste vulpina decepit Constantiã filiã Constantini, & suo veneno sauciauit: quæ etiam fratrem suum Constantinum imperatorẽ ad pręfatam sectam deduxit, & tunc Constantinus incepit catolicos persequi per omnes partes mundi. Vnde Atanasius episcopus Alexãdrinus cõpulsus est fugere ab ecclesia sua usque ad Gallias. Et iterum apud Ariminium contra catolicos concilio cõgregato Hilarius, & Martinus, & cæteri catolici in exilium relegãtur, & sic facies ecclesiæ incepit hæretica prauitate deturpari, intantum ꝙ Romæ Liberius: & Hierosolymis Cyrillus, & Alexãdrię Georgius raptim, & ꝓcaciter ecclesias regebant oẽs hæretica fictione D maculati. & intantum persecuti sunt catolicos: ut hæc persecutio omnes præteritas ꝑsecutiones tyrannorum superare uideretur & omnes fautores principum erant eodẽ veneno sauciati. Nam reges Gotorũ, & Vãdalorum ceperunt illam sectam, & sic simul Teodoricus in Italia, & reges Gotorũ in Gallia, & Hispania, & Vandali in Aphrica oẽs persequebãtur ecclesiã catolicam. Vnde in Aphrica plures effecti sunt martyres, quã tempore Diocletiani: intantum, ꝙ catolici pauci in numero effecti sunt, & vexati, & relegati per mundum. Vnde ecclesia passa est hanc persecutionem vsq; ad tpa Mauritii imperatoris & Gregorii papæ. Nam Theodoricus in Italia extinctus est simul cum secta Arriana. & E Bellisarius magister militię Iustiniãi oẽs Vãdalos ĩ Aphrica simul cũ sua secta deleuit: & in Hispania suadentibus Isidoro, & Leandro Ricardus rex Gotorum cũ suis catolicus effectus est. Et sic iniqua secta Arriana oppilauit os suum, & pręualuit fides catolica. Præuidens ergo propheta hanc persecutionẽ, de qua ecclesia erat per Christum liberanda dixit. Et catolici supple. qui intantum fuerant prosperati, & multiplicati fauore magni Cõstantini: postea ob persecutionem Arrianæ prauitatis minorati, & pauci facti sũt: q̃a fuerũt vexati, et afflicti tribulatione, et ꝑsecutione & dolore. i. tormento malorũ hereticorũ. s. Arrianorum, & Manichæorum, & Donatistarum, & Pelagianorum. Nam effusa, & orta fuit contentio inter principes, & heresiarcas eorum sustẽtantes diuersas, & contrarias opiniones: ut dictum est. & quia hoc non fe- F cerũt ex zelo ecclesiæ, sed ambitione honoris, & gloriæ: ideo Deus fecit. i. permisit eos errare in inuio, & non in uia: quia nõ processerunt per uiã ueritatis, nec intellexerũt veritatem sacræ scripturæ. imo errauerunt per inuium, & extra uiam ueritatis domino permittente. Nam Sabellius posuit cõfusionem in personis: & Arius distinxit substãtias: imo in eadem secta Arriana surrexit triplex opinio contraria inter sectatores Arrij, & Macedonium, & Eunomium: & sic omnes licet cõtrarii ambulabant per inuium. Item surrexit Pelagius, & dixit, quòd omnes poterant operari meritorię absque gratia per solũ liberũ arbitriũ. & postea Nestori⁹ posuit duas

personas

A persIonas in Christo sicut sunt duæ naturæ, & econtra. Eutichius dixit in Christo esse tã tum vnam naturam, sicut erat una persona. Veruntamen contra hos suscitauit Christus complures doctores, qui defenderũt ecclesiã scripturis, & disputationib. Vnde Augustinus inter Manichæos. 22. volumina scripsit, & contra Arrianos libros de Trinitate composuit, & contra Maximinum Episcopum luculentissime eorum rationes refutauit. Demum contra omnes hæreses scripsit, intantũ quòd hæretica prauitas, & iniquitas vndiq; conuicta, & confusa oppilauit os suum, & deleta est ab ecclesia. Et tunc catolici, & recti quieuerunt, & lætati sunt, & factũ est vnum ouile, & vnus pastor in ecclesia, & omnes oues per hęreticos deceptæ reuersę sunt ad suum ouile. Ideo subdit. Et adiuuit, idest re-
B leuauit pauperem ecclesiam de inopia, & persecutione principũ, & regũ hæreticorũ, & posuit familias suas. i. catolicos obedientes sicut oues in ouili ecclesiæ congregauit, & reconciliauit reges, & principes, qui añ erãt lupi, & persecutores. Et subdit ꝓpheta. Tunc recti. i. catolici, qui per magna tempora, retro fuerant vexati, tunc facta conuersione, & reconciliatione lętabuntur reddentes gratias Deo, & omnis iniquitas, & hæretica prauitas cõfusa, & conuicta ꝑ Augustinum, & cæteros doctores obmutescet, & oppilabit, & obstruet os suum, ne amplius loquaꝶ. Et cõcludit ꝓpheta propter ea, q̃ dicta sunt, & dicit. Quis homo sapiens custodiet, & cõsiderabit hæc, quę dicta sunt, & intelliget. i. intelligere, & comprehendere poterit misericordias domini? q. d. nullus poterit cõpre-
C hendere altitudinem, & profunditatem misericordię Dei: cum eius miserationes sint suꝑ omnia opera eius, nec ualebit agere, aut referre gratias pro tãtis, & tot beneficijs receptis. Vel forsan sententia huius ultimi versiculi potest referri ad profunditatem prophetię, & intelligentię huius psalmi. Nam Dauid memorauit in hoc psalmo sex pręssuras, a quib. multi sunt liberati ex Dei misericordia cum clamauerunt ad dñm. Vnde Iudęi per literam primam intelligunt qualiter Deus liberauit filios Israel per desertum in quadraginta annis, & introduxit eos in terram promissionis. Per secundum intelligunt qualiter Deus liberauit Ioseph, & Manassé, & multos alios tp̃e Iudicum de carceribus. Per tertiã qualiter Deus sanauit filios Israel morsos a serpentib. Numeri 21. per quartam D qualiter Deus liberauit Ionã, & alios de naufragio. Per quintam qualiter Deus per Elisęum fecit fructiferã terrã sterilem ponẽdo sal in aquis. Per sextam qualiter Deus liberauit multas ciuitates a seditionibus ciuium & persecutionib. tirannorum. Veruntamen licet ista fuerunt literaliter impleta, & facta, tamen quia Dauid istum ps. fecit in prophetiam, & non ad historiam, iõ non est sistendum in litera. Nam cum maiori extorsione deducitur ista litera ad illas historias, quam ad uerã prophetiã, ut patet manifeste. nã vltima particula ubi dicit, Pauci facti, non bene p̃t applicari ad historiam, & seditionem antiquarum ciuitatum, cũ manifeste loquaꝶ de hęreticis cum dicit. Omnis iniquitas oppilabit os suũ lætãtib. catolicis, & rectis &c. Et iõ ꝯ Iudęos hunc ps. ad solã literã intelli- E gẽtes ait ꝓpheta, q̃s sapiens intelliget, & custodiet hęc supradicta. i. cõsiderabit, & ad tẽpus ecclesię applicabit, & intelliget misericordias domini factas, & impletas per Christũ in ecclesia. i. oĩa ista referet ad aduẽtum Chr̃i, & ĩtelliget esse dicta de Chr̃o? q. d. nullus ĩtelliget, nisi soli catolici, & fideles Christiani. Nã tã Iudæi quàm hęretici, & infideles errãt in inuio, & nõ in uia. Ex supradictis patet, ꝙ vehementer peccant catolici, q̃ iudaizantes cum Iudęis nolunt intelligere supradictos tres psalmos, nisi ad historiã, & ad literã ue. test. cũ sit probatũ in ꝓlogo, & per oĩa supradicta ꝙ oĩa gesta ue. te. nõ erãt gratra sui, sed figura Christi futuri. Et dictũ est qualiter oẽs maiores ue. te. ad minus crediderunt trib. articulis de Christo futuro, crediderunt. n. incarnandũ Christũ, & passurũ, F & resurrecturum, in cuius fide saluabunꝶ, & sciebãt ꝑ nullũ posse saluari, nisi ꝑ Chr̃m futurũ. Ergo illũ inuocabãt ad saluãdũ. Ex quibus patet, ꝙ oĩa hęc pręuidens Dauid oẽs exortaꝶ ad ꝯtendũ Chr̃m, & laudandũ eũ de mirabilib. q̃ tunc facturus erat, & postea fecit in nr̃a redemptione. Et sic postquã nos ꝓcessit, & iã ambulamus in die, nõ dẽmus q̃rere vmbrã literę, sed ueritatẽ latentẽ in litera, ad quã propheticè locutus est Dauid.

PSALMVS CVII.

PAratum cor meum Deus paratum cor meum: cantabo & psallam in gloria mea.

Exurge psalterium & citara: exurgam diluculo.

Titulus, Canticũ ps. Dauid, eo ꝙ psalmus iste cãtabatur uoce, & instrumento, ut dicetur

A tur infra. Vnde est aduertendum, quod iste ps. est compositus ex duob. Nam quinque primi uersus sunt excerpti a ps. 56. & octo uersus ultimi sunt excerpti a ps. 59. s. ab illa particula: Vt liberentur dilecti &c. Et sic ex 13. versibus compositus est iste psalmus, & causa fuit. Nam Dauid fecit psalmos de omnib. victorijs suis, & liberationib. a periculis, inquantum in eis in spiritu praeuidebat aliud misterium futurū de Chro, & ecclesia, ut dictum est. sed postea illos ps. applicabat: ut cātarentur in aliquib. festiuitatib. secundum prophetiā, & sic in hoc loco de psalmis iam factis accepit duas particulas, & confecit hunc psal. appropriatum ad cantandum in tabernaculo, & tēplo dñi: sicut nos ex duob. facimus vnū, & cātamus in laudib. puta Deus Deus meus & Deus misereatur nostri. Item ex trib. vnū,

B ut laudate dominum de coelis, & cantate, & laudate dominum in sanctis eius. Iste ergo psal. sicut componitur ex illis duobus, ita cōuenit in sententia cum illis, sed differt. Nam psal. 56. incipit a persecutione, & clamore, & finit in gratiarum actiones pro liberatione, & 59. incipit a persecutione, & finit in victoriam, ut ibidem dictum fuit. sed iste ps. totus est laetus. Nam in prima parte continet grarum actiones psalmi 56. In secunda continet victoriam ps. 59. & sic iste ps. iam per particulas ibi est expositus, sed ne uideat manere hic sine forma expositiōis, oportet quod specialiter, & breuiter hic exponatur. Ad cuius intelligentiam est notandum: quia dicit Ra. Hacados, quod hāc praeeminentiam hēt Dauid super omnes prophetas. Nam cum caeteros prophetas excitaret a somno ipsa claritas diei

C tñ ipse Dauid excitabat ante aurorā, & diē, eo quod spiritus sanctus excitabat ipsum Dauid ante diluculum ad prophetādū. Vnde dicit, quod ventus Aquilonaris intrabat per fenestram camerę Dauid, in qua dormiebat, & mouebat cordas citarae, & psalterij quod pēdebat in capite lecti. & sic Dauid excitatus incipiebat pulsare citaram, & tunc spiritus sanctus implebat mentem Dauid. & sic prophetabat, & condebat psalmos, & sic spiritus sanctus incipiebat in eo, & perficiebat prophetiam. Nā ita dulciter sonabat, quod Deus descēdebat de coelo ad audiendum eum: & sic augebat in eo prophetiam, et dabat ei spiritū propheticum. Et iō Dauid cum cōtemplaretur aliquod misterium, & aliquam partē scripturae sacrae ex parte noctis quam non intelligebat, inuocabat spiritum sanctum, ut excitaret eum ante aurorā, & illuminarēt eum, ut posset intelligere sacram scripturam, & diuina mysteria in ea cōtenta, ut ex eis posset condere psalmos. Et iō semper qñ ex parte

D noctis se reponebat in lecto, dicebat principium huius ps. s. Exurge gloria mea, exurge psalterium, & citara, & exurgam diluculo. q.d. Veni sancte spiritus, & excita citarā, & psalterium meum, & pulsa, & illumina mentem meā, et exurgam diluculo ad laudandū te, et ad prophetandū, et ad cōdendum psalmos: quia cor meum paratum est ad cantandū et psallendum si tu excitaueris me, et ista est sñia huius Rabi. quae licet sit uera, et tribuat maximam dignitatem prophetae ipsius Dauid prae caeteris prophetis, tñ non aperit, neque explicat totum misterium, et sacramentum contentum in hoc ps. Ad cuius maiorē

E intelligentiam est praenotandum secundum apostolum ad Ro. 5. & 6. et ad Corinth. 15. quod licet passio Christi fuerit cā nostrae salutis, et redemptionis, tñ eius resurrectio fuit causa nostrae uictoriae, et uitae, et nostrae fidei firmitatis, quia si Christus nō resurrexisset inanis fuisset tota fides nostra. Et ideo nunquam fuit firma nostra redemptio, et perfectus noster triumphus. vsquequo Chrs resurrexit. Nam tunc firmauit omnia, quae dixerat, et liberauit sanctos patres de iferno, et ligauit diabolum, et adeptus est resurrectionem pro nobis futuram, et secum suscitauit legem euangelicam, quae erat in uet. test. sepulta. et cum surrexit Chrs secum surrexit tota lex euangelica. Et per cōsequens tūc surrexit, et fuit firma fides nostra. Et hęc est una causa quare

F ita frequenter prophetę desiderabant Christi resurrectionem. Secundo est notandum secundum Hiero. in epistola de mansionib. quod causa quare Abrahā, Isaac, et Iacob, et omnes patriarchę, et prophetę vehementer desiderarunt sepeliri in terra promissionis fuit ista: quia nouerunt in spiritu, quod Chrs redemptor in lege promissus debebat in Hierusalem sepeliri, et exinde resurgere: et oēs cū eo resuscitare. Et hęc est scđa cā quare tantum desiderabant Christi resurrectionē. Tertio est notandū sicut dictum est superius, quod arma quib. apostoli subiecerunt totum mundū iugo Chri fuit lex euāgelica, quae quidem lex euangelica simul suscitata est cum Christo, ut dictū est. Et iō hęc est tertia cā quare patriarchę, et prophetę tantū desiderabant et pete-

A &petebant Christi resu rectionem. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu fecit hūc ps. quem canticū ps.intitulauit, eò ꝙ dedit ipsum cantoribus cantandum, vt cantaret in tabernaculo, & templo domini simul cū voce humana,& instrumentis musicis.s.cū psalterio,& citara ꝑpter misterium resurrectionis in eo cōtentum. Nā sicut fingūt poetæ,ꝙ Orpheus dulciter ꝑsonādo citara reuocauit Euridicē suā,& liberauit ab inferno: ita Dauid,& oēs patriarchæ,& ꝓphetæ,& secerdotes,& leuitæ ve.te. cantādo istum ps.cū psalterio,et citara vocabāt Christum, vt surgeret à mortuis,& liberaret totū genus humanū à morte peccati,&per citarā,&psalterių euangelicum suscitaret populum gentilē de tenebris ignorantiæ,& seruitute idolorum. Duo ergo facit in hoc ps.Nam primò excitat Christum,vt surgat à mortuis,& suscitet omnes alios.Secundò petit victoriam cōtra diabolum, & populum gentilem. ibi:Saluū fac dextera tua.Quantum ad primum est aduertendum, sicut dictum est,ꝙ illud psalteriū materiale cum quo cantabat Dauid ps. vno modo significabat,& figurabat ipsāmet personam Christi, in qua fuerunt completa illa decem misteria. s. incarnatio, natiuitas, baptismus, prędicatio,miraculorum operatio,mors, siue passio,resurrectio spiritus san cti missio,in cœlos ascensio,& nominis Iesu per vniuersum orbem manifestatio.Istę sūt decem cordę psalterij ꝑsonę Christi: quod psalterium,& quas cordas in semetipso pulsauit. Secundò modo illud psalteriū Dauid significabat legem euangelicam: quæ nihil aliud cōtiet nisi istas. 10.cordas.Et hoc psalterium legis euangelicæ ꝑsonarunt apostoli per vniuersum orbem,& personando hoc psalterium eiecerunt principem huius mūdi foras,& deleuerunt idololatriā de mūdo, & subiecerunt omnes reges,& populos gētiū iugo Christi. Quod qdē psalteriū simul surrexit cū Christo,vt dictū est.De vtroque ergo psalterio. s.tā de ꝑsona Christi quā de lege euāgelica dicit ꝓpheta Dauid in ꝑsona totius corporis Mystici. Exurge psalteriū & citara.Dauid ergo positus in contemplatione desiderans Christi resurrectionē cum quo putat ipse resuscitari simul cum alijs sā ctis patribus,dicit Paratum cor meum Deus paratum cor meū.q.d.non solummodo volūtas itellectiua, & tota pars rōnalis:sed ēt appetitus sensitiuus cū oibus sensibus, & tota aīa mea, & caro mea est ꝑparata,& prōpta D ad cātandū, & psallendū in gloria mea,qui est Christus. Sed quia nō potero cātare, nisi tu prius Xpe resurgas non exurge tu Xpe, qui es psalteriū meū,& citara mea,& exurgā diluculo.i.summo mane ī die resurrectionis.Nā si tu nō surrexeris, nemo poterit resurgere.q̄a tu es primitiæ dormientiū, & resurgētiū Ideo cū tu resurrexeris summo diluculo,omnes resurgemus tecū. Et nota secundū cōem opinionē:ꝙ Dauid,& multi patriarchæ, & ꝓphetæ resurrexerūt cū Christo,de quibus ait Euangelista:Multa corpora sanctorum surrexerunt cum eo &c.& nos oēs surreximus cū eo,sicut dicit Apost.quia ꝑ nobis adeptus est resurrectionē gloriosā, quā possidebimus in nouissimo die. Et ideo cū fiducia ait Dauid in persona oīm nostrū. Exurge psalterium,& citara, & ego cū toto E cœtu fideliū exurgā diluculo tecū supple.Et ꝑ citarā intelligit ēt legē euāgelicā,quæ surrexit simul cū Christo.Nā citara, est instrumentum triangulare.Ita pariter lex euāgelica dicitur triāgularis, inquantū clauditur fide,spe,& caritate.vel inquantū significat trinitatē personarū diuinarū, vel inquantū lex euangelica significata ꝑ citaram cōtinet obseruantiā 10.præceptorū,& fidem articulorū,& gratiā septē sacramētorū.Itē citara ēt significat ipsū Christum,in quo sūt tria.s.diuinitas,& anima rationalis,& corpus:Et sic patet, ꝙ tā psalterium quàm citara significabāt tam Christum,quàm legem euangelicā. & sic Dauid in hoc ps.cum psalterio,& citara psallendo excitat Christum,vt resurgat à mortuis cum lege euāgelica postquam lex vetus fuit mortua,& sepulta cum eo,vt fre- F quenter dictū est.Ordinatus ergo sic ista litera. Exurge psalterium.i.Christe q̄ es psalterium meū, & exurge tu citara scilicet lex euangelica, & ego exurgam diluculo tecū: quia cor meum simul cum carne mea est ꝑparatum,& promptum ad laudādum,& cātandum, & psallendum in gloria mea q̄ est Christus.Et nota,ꝙ cōmuniter doctores ponunt differentiam inter cantare,& psallere. Nam cantare pertinet ad vitam contemplatiuam,& psallere ad actiuam.q.d.non solummodo cantabo,& prædicabo legē euangelicā, sed ēt psallā.i.operabor scdm eā.Itē non solum cantabo psalterium. 10.articulorū humanitatis Christi, sed etiam psalterium. 10. ꝓceptorū. Itē psallā citarā euāgelicā,quę cōtinet

A tinet mysterium trinitatis, siue fidem articulorum, & obseruantiam præceptorum, & gratiam sacramentorum.

Confitebor tibi in populis domine: & psallam tibi in nationibus.

Quia magna est super cælos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua.

Exaltare super cælos Deus: & super omnē terrā gloria tua: vt liberentur dilecti tui.

Hic promittit iste homo mysticus agere gratias, prædicare legem euangelicam post resurrectionem Christi, sicut fuit impletū in apostolis, Vnde dicit. O Christe postquā tu resurrexeris à mortuis, & suscitaueris me à peccato, & a tenebris ignorātiæ, & suscitaueris legem euangelicā: tunc ego cōfitebor tibi. primo in populis Iudæorum legem tuā prædicando secundo psallam, & personabo, B & promulgabo eandem legem tibi in nationibus, idest in populo gentili, & prædicabo qualiter misericordia tua est magna super cœlos, idest super omnes angelos: quia etiā redemptio tua vsq; ad cœlos se extendit: vt dictum est psal. 102. & veritas tua etiā est facta magna super nubes, idest sup apostolos. Nam lex euāgelica, quę dicitur veritas tua, fuit facta magna super apostolos: qui tanquā nubes pluerunt verba euangelica sup omnem terram, Et etiam veritas tua ascēdit vsque ad nubes, quia omnia dicta de te per patriarcas, & pphetas, scilicet de resurrectiōe & ascensione fuerūt verificata, & manifesta ta, non solum in terra, sed etiam in nubibus cœli, quādo nubes suscepit te ab oculis apostolorum in die ascēsionis: vt patet Actuū. 1. & ideo subdit. O Christe Deus exaltare sup C p cœlos, idest ascende post resurrectionē, & sede ad dexterā patris, & exaltetur gloria tua super omnem terram, idest manifestetē nomen tuum, et exaltetur super omnes reges, et principes, et populos terrę, et manifestetē lex tua euāgelica: vt liberētur dilecti tui de populo gentili, quos ab ęterno dilexisti, & prædestinasti. nam aliter non possūt liberari, nisi tu resurgas, & ascendas in cœlū, & lex tua prædicet per totum orbem, & cōuertātur ad fidem catolicam. Item ly exaltetur super omnē terram gloria tua, potest referri ad exaltationem in cruce. Nam nō fuissent liberati dilecti Xpi, nisi ipse prius fuisset exaltatus in cruce: sicut ipse ait Ioan. 3. Dum exaltatus fuero à terra omnia traham ad me ipsū &c. Quatuor ergo petit hic David ad hoc, vt omnes liberarentur. Primò, vt D Christus exaltaretur in cruce. Secundò vt resurgeret à mortuis. Tertiò vt ascenderet in cœlum ad parandum nobis māsiones. Quartò vt veritas sua euāgelica supra omnem terram diffunderetur: vt omnes ad fidem conuerterentur quasi dicat. O Christe exaltare in crucem p nobis moriendo, & exurge à mortuis, & ascende in cęlū: & mitte imbrē euangelicum per vniuersum mundum: vt liberentur dilecti tui: quia aliter non possent liberari.

Saluum fac dextera tua, & exaudi me: Deus locutus est in sancto suo.

Exultabo & diuidam Siccimam, & conuallem tabernaculorum dimetiar.

Meus est Galaad & meus est Manasses: & Effraim susceptio capitis mei.

Iuda rex meus, Moab lebes spei meæ. E

In Idumæam extendam calciamentum meum: mihi alienigenæ amici facti sunt.

Postquam superius petijt nostram redēptionem, & liberationem per passionem, & resurrectionem, & ascensionem Christi; hic petit ampliationem, & dilatationē ecclesię & victoriam cōtra diabolum, & infideles, à quibus passa est magnas persecutiones post ascensionem Christi, vsque ad magnum Cōstantinum. vbi duo facit. Nā primò adducit figuram, & visionem. secundò petit victoriā ibi. Quis deducet me. Quantùm ad primū est aduertendum, q non solummodo Abrahę, & Iacob, & Moysi fuit reuelata, & pmissa dilatatio, & multiplicatio ecclesiæ Chri per totum orbem: sed etiam ipsi Dauid fuit reuelata spāli reuelatione de tabernaculo: & eandem dilatationē præuidit in spiritu p F dilatationem sui regni: Nam sicut ipse subiecit sibi omnes 12. tribus Israel post mortem Saul, & postea fecit sibi tributarios oēs Idumæos, & Moabitas, & Amonitas, & Philisteos, ita pręnouit in spiritu, q Christus debebat producere, & dilatare regnum suum sup omnes reges terræ: & super omnes populos gentilium vsque ad terminos mundi. Et sic ecclesia debebat sibi omnes īfideles subiugare per conuersionem magni Constantini, & à psecutionibus tirannorum liberari. dicit ergo. O domine Iesu Christe postquā liberasti me p mortē, & passionem, & resurrectionem, & ascensionem, salua me nūc dextera tuę potentię de persecutionibus tyrannorum, & exaudi me sicut Deus pater tuus

locutus

A locutus est, & promisit in sancto suo Abraham, & Iacob, & Moysi, & etiam locutus est mihi in sancto suo.i.de sanctuario, & de templo sancto suo mihi reuelauit, & promisit p dilatationem regni mei. Nam ego iam exultabo, & diuidam Siccimam.i.ciuitatem Sichē cepi, & spolia diuisi, & dimetiar conuallem tabernaculorum, quia diuisi, & mensuraui possessiones eius meis armigeris, & iam est meus Galaad, & Manasses, qui est vltra Iordanem, & omnia infrascripta quæsiui &c. sicut exposita sunt Psal.59. q. d. Dauid, sicut ego subieci oīa ista mihi, fac ut tu Christe subijcias ecclesiæ omnia regna terræ &c.

Quis deducet me in ciuitatem munitam? quis deducet me vsque in Idumæam?

Nonne tu Deus qui repulisti nos? & non exibis Deus in virtutibus nostris?

B *Da nobis auxilium de tribulatione: quia vana salus hominis.*

In Deo faciemus virtutem: & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.

Hic propheta in persona totius ecclesiæ petit liberari a persecutoribus tyrannorū, & dilatari, & subijci sibi oīa regna terræ in uirtute nois Christi, & prædicationis legis euangelicę. Vnde dicit. Quis deducet me ī ciuitatem munitam.i. ad subiugandum omnes ciuitates munitas mundi, & quis deducet me vsque in Idumæam. i. ad subiugandum omnia regna populi gentilis? q.d. nonne tu solus Deus? Patet expositio Psal. 59.

P S A L M V S C V I I I.

Deus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est. Locuti sunt aduersū me lingua dolosa: & sermonib.

C *odij circundederunt me et expugnauerūt me gratis.*

Pro eo vt me diligerent detrahebant mihi: ego autem orabam.

Et posuerunt aduersum me mala pro bonis: & odium pro dilectione mea.

Titulus. Ad victoriam siue in finē Ps. Dauid. Ex titulo apparet, q̄ Dauid fecit istum Ps. dirigens nos in Christum, qui est finis legis. Ad cuius intellectum est notādū, q̄ cōiter Hebræi moderni exponunt istum Ps. de destructione domus Saul pp peccatum ingratitudinis commissum contra Dauid: quę q̄dē expositio licet possit literaliter applicari ad illam historiam: tñ talis expositio esset inanis, & vacua inferens iniuriā ipsi pphetę Dauid, q nō minus fuit propheta in hoc Ps. quam in reliquis. Itē talis expositio pōt esse falsa, quia Dauid nūquā maledixit Saul D li, imo fleuit mortē eius. Et io magis est credendū autoritati beati Petri, q allegat scriptura huius Ps. Act.1. esse dictā de præuaricatione apostolatus Iudæ, & per cōsequēs de reprobatione synagogæ populi Iudæorū, & substitutione Mathiæ apostoli, & electione populi gētilis. Ad cuius intelligentiā est notandū, q̄ Propheta p ingratitudinē, & malitiā ipsius Saulis, & eius sequaciū perpetratā contra se prænouit in spiritu ingratitudinē Iudæ proditoris, & populi Iudęorum cōtra Christū. Nā sicut multotiens dictū est, ipse Saul reddidit ipsi Dauid malū p bono. Nā ipse Dauid liberauerat totū Isael de manu Golię, & abstulit opprobrium eius, ut patet 1. Reg. 17. Ipse aūt Saul cōcepta iniquitate & inuidia persecutus est Dauid p septē annos, & semper machinatus est mortē eius, E ex quo pctō, & ingratitudine Deus pmisit q̄ Saul, & Doech eius cōsiliarius perierūt ī montibus Gelboe, & exinde perijt tota domus eius, & trāslatū est regnū ad Dauid propter humilitatē eius. In quo mysterio puidit Dauid in spiritu qualiter Iudas, & totus populus Iudæorū debebāt esse ingrati Christo, & machinari mortē ei9, & qūo Iudas debebat tradere ipsum Iudæis, & Iudæi debebant tradere ipsum flagellandū, & crucifigēdum Pilato: pręuidet etiā in spiritu qualiter Iudas proditor se debebat suspēdere post resurrectionē Christi, & pdere apostolatū, & alterū.s. beatū Mathiā eligi, & substitui loco eius. Per eandē rōnem prænouit in spiritu qualiter synagoga, & populus Iudæorū erat reprobādus, & debebat perdere sacrificiū, & tēplū, & sacerdotiū, & qūo populus F gētilis debebat succedere, & substitui, & accipere sacerdotiū, & verā legē euāgelicā, synagoga manēte cęca, & reprobata, & qualiter ille populus Iudæorū debeat manere in captiuitate perpetua, & incurrere 24. maledictiones in hoc Psal. memoratas. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu fecit hunc Psal. in persona Christi, in quo quatuor facit. Nā primo Christus exponit querelā suam explicando ingratitudinem ipsius Iudæ proditoris, & toties populi Iudæorum: secundo petit vltionem de eis, prędicendo 24. maledictiones, quas ille populus hodie patitur: tertio petit liberari a patre, quarto promittit se gratias acturum. Secundum ibi. Cōstitue super eum. Tertium. Et tu domine fac.

A Quartum. Confitebor domino. Quantū ad primum est aduertēdū, ꝙ sicut Christus est caput, & principium oium Christianorum, & totius ecclesiæ inquantū homo, a quo oēs noiantur Christiani: ita Iudas proditor est caput, & principium oium Iudæorū obstinatorū, qui fuerūt, & sunt post passionē Christi: & iō Iudæi moderni iam non dnr Iudæi a Iuda filio Iacob: sed a Iuda proditore, cuius obstinationem, & vestigia sequuntur, vnde sicut oēs perfectiones, & uirtutes primo sūt formaliter in Christo tanq̃ in capite, & exinde deriuantur ad oīa mēbra eius: ita pariter prodimentū, & obstinatio, & oēs maledictiones primo fuerū in Iuda, & exinde deriuatę sunt in totam synagogam, & oēs Iudæos. Nā ipse primo tradidit, & vendidit Christū Iudæis, & Iudæi tradiderūt ipsum Christum B crucifigendū Pilato: & iō sicut Iuda seipsum manens obstinatus, & sic abstulit sibi locum pœnitentiæ, & intulit sibi sniam dānationis ita pariter Iudæi suspenderunt seipsos, & intulerunt sibi sniam damnationis, & obstinationis, qñ dixerunt. Sanguis eius super nos, & super filios nostros, &c. & non habemus regem nisi Cæsarem. Et sic ergo Iudas facit vnum corpus simul cum synagoga. Et ideo Propheta in hoc Psal. 1. conqueritur de populo Iudæorum obstinatorum ipsum Iudam imitantiū, & sequentium: & ita est dicendū de maledictionibus: nā primo uerificātur de ipso Iuda proditore, & ex cōsequēti de tota synagoga, & populo Iudæorū obstinato, & occęcato. Et iō licet beatus Petrus allagauerit scripturā huius Psal. pro Iuda proditore cū dixit. Scriptū est in libro Psalmorum: Fiat C cōmoratio eorū deserta: & epatum eius accipiat alter: tñ intelligendū est ex consequenti de synagoga, a qua est translatum sacerdotium in populum gentilē, ipsa manente cæca, & obstinata, & reprobata, & priuata hostia, & sacrificio. Et ēt est aduertēdum, quòd quadrupliciter Deum laudamus. Primo narrando ueritatē, cū ipse Deus sit ueritas. Secūdo mēmorando iudicia Dei. Tertio narrando eius misericordiam. Quarto agendo gratias de beneficiis receptis. Sed quia ista quatuor memorantur in hoc Psal. nā primo narratur veritas passionis Christi. Secundo snia & iudiciū datum contra Iudæos iniquos crucifixores Christi. Tertio absolutio, & liberatio iusti, & innocentis a morte. Quarto promittuntur gratiarū actiones, ergo recte propheta hūc Ps. uocat laudē. Dicit ergo Dauid D in persona Christi ad patrē: imo dicit Christus per os Dauid. O Deus pr̄ ne tacueris. i. ne contemnas acceptare laudē, & petitionē meam. i. ne desistas fulminare sniam contra Iudęos in hoc psal. prænunciatam, eo, ꝙ est iusta: quis os Iudæ peccatoris, & os populi Iudæorū dolosi super me, & contra me apertum est, quod probatur, nā tā Iudas, q̃ populus Iudæorū locuti sunt aduersū me lingua dolosa, & fraudulenta. Nā Iudas dixit. Nunquid ego sum domine? populus Iudæorū dixit. Magister scimus, quia uerax es, & viam Dei in veritate doces &c. & tñ oēs isti circūdederūt me sermonibus odij, & malitiæ. Nā Iudas dixit. Quęcunq; osculatus fuero ipse est, tenete eū, & ducite caute. & Iudæi dixerunt. Qui se regē facit cōtradicit Cæsari &c. Et ēt expugnauerunt me gratis; quia non cōpulsi aliqua necessitate, ne causa præcedente, sed ex pura inuidia me morti tradiderūt, E imo reddiderunt mihi malum pro bono. Nā cum multa bona fecerim eis; pro quibus me debebant diligere: ipsi tamē detrahebant mihi uocando me blasphemum, & destructorem templi, & legis. Ego autem orabam pro eis, & ipsi posuerunt aduersum me mala pro bonis, quia ego resuscitaui filios ipsorum, & sanaui infirmos eorum, & ipsi occiderunt me, & sic reddiderunt mihi odium pro dilectione mea. Nam ego ostendi eis signa dilectionis, & ipsi rependerunt mihi signa, & effectum odij, quia loco dilectionis dixerunt. Crucifige, crucifige eum. Hoc idem fecit Iudas proditor: nā ego remisi ipsi pctā eius, & acceptaui ipsum in apostolatum, & exaltaui ipsum: ipse autem in præmium tantorum beneficiorum, & tantæ dilectionis morti tradidit me, & vendidit me triginta argenteis: Ex F quibus patet nefanda, & detestabilis ingratitudo tam populi Iudæorum, quam ipsius Iudæ proditoris. Hic in secūda parte Christus petit vltionem de suis persecutoribus; imo per modum petitionis eorum sniam, & condemnationem, & punitionem firmiter prænunciet prophetando. Vnde est aduertendum, quod Deus dicit Moysi Deut. 18. Prophetam suscitabo de medio fratrum tuorum similē tibi, ponamq; uerba mea in ore eius, & annunciabit uobis quæcunq; dixero illi, & qui uerba, quæ dixerit non audierit, vltor illius existā. Vbi manifeste cōminatur Deus vltionem Iudæis non recipientibus Messiā.

A Sed vlterius cap. 28. explicat triũem, & maledictiones venturas illi populo, qui Deum & Messiam erat negaturus, quæ quidem maledictiones reducũtur ad viginti quatuor. In quo Mysterio præuidit Dauid maledictiones, & punitiones populi Iudaici negaturi, & occisuri Christum Messiã. sed magis explicite hoc vidit in spiritu p reprobationẽ regni Saulis, & mortem eius & destructionẽ totius domus eius, & translationem regni eius, vnde motus fuit ad faciendũ hunc Ps. in persona Christi. In quo postquam in prima parte explicauit querelam suã, & ingratitudinem illius populi, in hac secunda parte petit vltionem de illo populo, & sub mõ orationis pdicit vigintiquatuor maledictiones, quas incurrit ille populus, & patitur ad ad præsens in punitionem homicidij, & rebellionis, & ingratitudinis de tãtis receptis

B beneficijs ab ipso Christo. Quæ quidẽ snia, & maledictiones prius cõprehenderũt ipm Iudam proditorẽ, & exinde totũ populũ Iudaicũ, & f erũt in eo impletæ qñ per Titũ, & populũ Romanorũ totũ tẽplũ, & ciuitas fuit incensa, & ipsi trucidati, & captiui, & p totũ orbẽ dispersi, in quibus maledict. omib. & snia succedũt oẽs Iudæi, qui manẽt in eadem obstinatione. Ad cuius maiorẽ intellectũ est aduertẽdũ, sicut dictũ est Psal. 13. & 68. & 81. ꝙ duo peccata fuerunt gñalia, quæ interfecerũt tota naturã suorũ autorũ, & trãsierũt in oẽs posteros cũ onere suo, & dãno tanq̃ morbus hæreditarius. Primũ fuit peccatũ inobediẽtiæ, & rebellionis ipsius Adã. Secundũ fuit peccatum crucifixorũ Christi. Vnde sicut Ada in peccando perdidit origi-

C nalem iustitiã, & gratiã cum oibus præmijs suis, & incidit in cõtrarias miserias in pęnã pecca ti sui. quia perdidit futurã felicitatem promissam in cęlo, & fuit exul, & eiectus ab illa terrestri paradiso in hac valle lachrymarum inter bestias, & mundanas miserias, & cõdemnatus in futuro ad pœnam æternã, ita pariter populus Iudaicus in crucifigẽdo, & negãdo Christũ perdiderunt beneficium redemptionis manentes in eodẽ pctõ & snia data in Adam, & vltra hoc fuerũt exules, & eiecti a sua ciuitate, & regno incurrentes vigintiquatuor maledictiones, quæ memorantur in hoc Ps. & sicut peccatũ Adæ trãsiuit ĩ oẽs posteros cũ onere suo, ita pariter pctm̃ crucifixorũ Xpi trãsiuit in oẽs posteros cum onere suo. s. cum istis vigintiquatuor maledictionibus in hoc Ps. memoratis. Et sic popu D lus Iudaicus manet obnoxius, & subiectus duplici peccato, & sẽtẽtiæ, & maledictioni.

Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet a dextris eius.

Prima ergo maledictio sniæ est, ꝙ Iudæi semper sunt subiecti hoibus pctõribus, & rõ est, nã postquam noluerũt esse subiecti Chro sancto, & iusto Messiæ in lege pmisso: imo dixerunt non habemus regẽ nisi Cæsarem, iõ iuste sunt cõdemnati ad perpetuã seruitutẽ corporis & aiæ. Nam quò ad aiam subijciuntur diabolo, & quò ad corp' principib. peccatoribus, qui eos vituperabiliter tractant. Nam primo fuerunt subiecti gẽtilibus, nunc verò sarracenis, & Christianis, & subijciuntur ẽt Rabinis suis, qui sunt magis peccato- E res, & ficti. Et sic dicas, q̃ Christiani principes, q eos sustinent in terris, nõ sunt peccatores. Ad hoc rñdetur, imò sunt magis peccatores quò ad hoc, quàm sarraceni, & gẽtiles. Nã vt exigãt tributa quotidie, & munera a Iudæis defendũt eos, & permittũt in terris Christianorũ multa enormia fieri, quę sine magno peccato, & scelere principũ Christianorũ permitti non possunt, & sic Iudæi semper habent pro maiori parte peccatorẽ constitutũ in dñm. Ita ẽt in synagoga habẽt peccatorem sacerdotẽ, & prælatum, Nã oẽs rabini sunt deceptores, & mendaces, qui fouent, & sustinent eos in pfidia, et cęcitate, & ideo dicit hic Christus. O pater postquã iste populus noluit me recipere in dñm per te missum, ideo constitue super eum dñm peccatorem, et illa est prima maledictio eo- F rum. Secunda est, ꝙ diabolus est semper dux eorum in oibus actibus eorum, vnde nota secundũ Aristo. lib. de moribus aialium, ꝙ in omni aiali est dare vnum principium, a quo incepit, et procedit motus principaliter, & oẽs vires, et sic datur pars dextera in quolibet aiali, in qua incipit motus, vt patet, iõ dexterum cõiter sumitur pro principio. Et iõ figuratiue dr de viro iusto, ꝙ hẽt Christũ a dextris, q a ab eo incipit oẽs actus, et operationes, iõ sunt bonæ, et meritorie, quia pcedunt a bono principio in bonum finem, quia iustus operatur fm fidem, & legem Christi. Per oppositum dr de malo, & prauo, et infideli, quia habet diabolũ a dextris eius. Nam operatur fm ut iũ, et infidelitatẽ et cæcitatẽ, iõ non põt nisi male operari, et ita Iudæi cũ habeant diabolũ ducem, iõ non

DDD 2 ope-

A operantur nisi secundum auaritiam, & odiũ, & infidelitatem, & sic habent diabolum a dextris. Ideo ait Christus. Et diabolus stet a dextris eius tanquam dux, cuius nutu incipiant suas operationes, quæ est secunda maledictio Hoc idem verificatur, & dictum est de Iuda proditore, q̃a semper diabolus fuit a dextris eius, quando satanas ingressus est in eum, & misit in cor eius, vt traderet Christum, & cum suspendit seipsum.

Cum iudicatur exeat cõdemnatus: & oratio eius fiat in peccatum.

Tertia est, ꝙ non solum condemnati sunt a Christo ad seruitutem perpetuam, sed etiã a seipsis: quam condemnationem semper incurrunt. Vnde Christus cõdemnauit eos, cũ dixit. Fiunt nouissima hoĩs illius peiora prioribus. Item cũ dixit: Malos malè perdet &c. B Item cum dixit. Relinquetur domus vestra deserta, & non relinquetur lapis super lapidem. Et cum dixit eis. Væ, octies Matth. 23. Sed et ipsi se iudicarunt ad perpetuam seruitutem corporis, & aĩæ, in qua sunt hodie, cũ dixerunt. Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Iõ subditur. Cũ iudicaẽ exeat condemnatus .i. iudicium, & maledictio, & condemnatio, quam ipse populus intulit sibi, eueniat super eum: quæ est tertia maledictio, cum dicit, Cum iudicatur. Quarta est, q̃a oratio eorum semper vertitur eis in peccatũ, & hoc duobus modis. Primò, quia semper petunt messiam venturũ: sed hoc est peccatum petere cũ iam venerit. Item cum oĩa sacramẽta vet. le. & cerimoniæ sint mortiferæ, vt dictum est: ergo semper vertitur eis in p̃ctm̃. Itẽ secũdò quod peius est: nam quãdo C orant, & Psal. recitant in festiuitatibus, & singulis ferijs semper maledicunt seipsos: nam in Psal. 21. & 24. & 68. & in hoc 108. continentur maledictiones prænunciatæ a Dauid contra crucifixores, & rebelles Christi: sed ipsi Iudæi sunt rebelles, & crucifixores: ergo oratio eorum vertitur eis in p̃ctm̃, & maledictionẽ: ipsi ergo iudicant, & cõdemnãt, & maledicũt seipsos, iõ ait. Cũ iudicatur exeat condemnatus a seipso, & oratio eius fiat, & vertatur in peccatum contra seipsum, ideo subdit. Et oratio eius fiat in peccatum.

Fiant dies eius pauci: & episcopatum eius accipiat alter.

Quinta fuit, quia parum durauit dñium eorum, postquã occiderunt Christum. Nam post. 40. annos fuerunt deleti, & trucidati p̃ Romanos, & sic dies eorum fuerunt pauci: D quæ fuit quinta maledictio, iõ subdit: Fiant dies eius pauci. Sexta fuit, quia translatũ est sacerdotiũ ad Christianos, & iõ ait. Epatum eius accipiat alter. s. ecclesia Christi. Vnde notãdũ, ꝙ beatus Petrus Actuum primò adducit partem huius versiculi pro suspẽsione Iudæ, & substõne Matthæi, vnde est aduertendũ, ꝙ sicut Saul, & translatio regni eius fuit figura destructionis regni Iudæorũ; & translationes eius ad gentiles & christianos: ita Iudas proditor quasi per oĩa fuit typus, & figura destructionis, & reprobationis synagogæ, & translationis legis, & sacerdotij ad ecclesiam Christi. Nam sicut Iudas, qui tot bona receperat a Christo, tradidit eum, & vendidit eum sub osculo pacis, ita Iudæi tradiderunt ipsum Pilato ad crucifigendũ. Et E sicut Iudas se suspendit cognita veritate, & abstulit sibi locũ pœnitentiæ, ita pariter Iudæi auferunt sibi locum pęnitẽtiæ, & negãt cognitam veritatẽ, & cõdemnant seipsos. Et sicut Iudas cõtempsit salutem, & elegit auaritiam, & homicidium, & latrociniũ, ita Iudæi cõtempserunt Christum, qui est vera salus, & regnum cęlorum, & elegerunt Barabbam latronem, & Cæsarem in dñm, & hoc propter auaritiam, & ambitionem, ne p̃derent sacerdotium, & locum, & gẽtem. Et sicut Iudas fuit suspensus, & perdidit apostolatũ, & substitutus est Matthias in locũ eius: ita synagoga fuit destructa, & amisit sacerdotium, & legẽ, & populus Christianus successit, & accepit epatum, & sacerdotiũ eius. Et sic licet p̃dicti tres versiculi verè possint exponi de Iuda proditore, & doloso, q̃ osculo F tradidit Christum, super quem Deus constituit diabolum, qui eum ad suspendium deduxit, qui seipsum condemnauit, & suspendit, & oratio eius facta est in peccatum, cum dixit. Peccaui tradens sanguinem iusti, quia penitentia fuit infructuosa, imò magis damnabilis, quia cognouit peccatum, & tamen non quęsiuit veniam a Christo, & apostolis, sed abstulit sibi locũ veniæ, & dies eius fuerunt pauci, quia tertia die se suspendit cũ audiuit Christum resurrexisse, & apostolatum eius accepit Matthias. Sed quia oĩa ista adhuc gerebant typum, & figuram destructionis synagogæ, & successionis ecclesiæ, ideo principaliter Psal. iste est exponẽdus de damnatione, & maledictione populi Iudaici, q̃a iam non dicuntur Iudæi a Iuda filio Iacob,

quod

A quod interpretatur confitens: sed dicuntur Iudæi a Iuda proditore, quem per omnia sequuntur.

Fiant filij eius orphani: & vxor eius vidua.

Septima maledictio est: ꝙ filij synagogæ sunt orphani: q̄a nō amplius habent Deum in patrem, cum sint rēprobati: imo non adorant Deum, quia ipsi negant Deum trinū, & vnum, & incarnatū: sed nō est alius Deus, nisi ille, qui est tronus, & vnus, nec est alius Deus: nisi ille, qui est incarnatus. s. filius: nā licèt pater sit alia persona, tamē nō est alius Deus, ergo nullum Deū adorant. Et sic sunt orphani, q̄ est septima maledictio, ideo ait. Fiāt filij ei⁹ orphani. Octaua maledictio est, ꝙ ille populus siue illud sacerdotium nō habet vxorem, nam vxor eius manet vidua. s. synagoga, quæ ante erat sponsa Christi, vt B patet in cāticis: sed iam est repudiata à Christo, vt patet Esa. 50. ideo manet vidua sine viro, & sponso. quę est octaua maledictio. ideo ait. Fiāt filij eius orphani, & vxor ei⁹ vidua.

Nutantes transferantur filij eius & mendicēt: & eijciantur de habitationibus suis.

Nona maledictio est, quia sunt exules, & pulsi a sedibus suis. Decima maledictio, qui vadunt per mundum incerti, quia frequēter pelluntur a ciuitatibus, & expoliant͂ bonis temporalibus, & occiduntur in ciuitatibus.

Vndecima maledictio quia vadunt mēdici, quando sunt expoliati. Sed istæ tres maledictiones melius intelliguntur spiritualiter: nam ipsi eiecti sunt a lege, & sacerdotio, & priuati sacrificio, & sacramētis, & vadūt nutātes, & incerti, & ambigui, & dubij ī lege, & scriptura, quia vident se positos in hac ca C ptiuitate. ideo iam perdiderūt æstimationē in sacra scriptura, nescientes defendere cęcitatem, & malitiam suam, ideo ait. Nutantes. i. dubii, & incerti transferantur filij eius, & mendicent verum sensum, & intelligentiam sacræ scripturę: quę est alia maledictio.

Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius: et diripiant alieni labores eius.

Duodecima est, quia tota substātia eorū cōsumit͂ in vsuris, ideo ait. Scrutet͂ fęnerator in trāslatione Hieronymi habetur exactor, & tūc litera est magis plana, & est sensus. Nā vbicunq; sunt soluūt tributa, & magnos red ditus principibus & dominis, & sequitur.

Decimatertia maledictio, & diripiāt alieni labores eius, quia p̄ Titum, & Romanos fuerunt expoliati.

Non sit illi adiutor, nec sit qui misereatur pupillis eius. D

Decimaquarta, quia sine misericordia fuerunt tractati sicut sine misericordia Christū afflixerunt, ideo sequitur. Non sit illi adiutor, quia omnes aduersantur illi generationi, tam sarraceni quā Christiani, & gētiles, nam sine meserieordia trucidarūt patres, & filios vendiderunt. ideo sequitur.

Decimaquinta, nec sit qui misereatur pupillis eius, unde ēt Iudæi nunc sunt dispersi vocantur, & dicuntur pupilli, q̄a nō habent patrē, vt dictū est, & habent matrem viduā. s. synagogam, & nullus miseretur eis, imo sunt in abominationē omnium, & derisum.

Fiant nati eius in interitum, in generatione vna deleatur nomen eius.

Decimasexta sequitur, quia in strage regni Iudæorum non solum sunt trucidati patres, sed etiam filij p̄ maiori parte, ideo ait. E Fiant nati eius in interitum, in generatione vna deleatur nomen eius, vnde nota, ꝙ licet hoc realiter sit impletum: quia generationes Iudæorum sunt deletæ: nam nullus scit ex qua tribu descēdat, & iam sunt cōfusæ generationes, verius tamen intelligitur hoc spiritualiter: nam incurrerunt interitū mortis æternæ, & etiam sūt deleti a sacrificio, & sacerdotio, & sunt deleti de libro viuentiū.

In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu domini, & peccatum matris eius non deleatur.

Decimaseptima, q̄a filij puniuntur, & vituperantur p̄ peccato patrum, & quotidie improperatur eis, & pariter cū patribus vocantur crucifixores Christi, eo ꝙ eos imitantur, ideo ait: In memoriam redeat iniquitas F patrum eorū, & peccatum matris eius. s. synagogę non deleatur. Quæ est decimaoctaua maledictio, nam peccatū synagogę nō solum est, quia nō recepit Christum sponsum sibi promissum, & crucifixit eū, sed etiā semper peccat expectādo aliū, & facit mēdaces omnes prophtas. Item nō solū occisio Christi, sed ēt omnis sanguis iustorū, qui effusus est a sanguine Abel iusti &c. venit sup eos, & vertitur eis in peccatū, & iniquitas patrū eorū redit in memorā in cōspectu domini.

Fiant contra dominum semper: & dispereat de terra memoria eorum pro eo quod nō est recordatus facere misericordiam.

Et persecutus est hominem inopem, & mēdicum, & compunctum corde mortificare.

A Decimanona est, quia semper sunt contra Deum inimici formati: quia contra Christū, qui est verus Deus, & homo: vnde ille populus, qui solus dicebat populus Dei, & pecu-liaris: nunc est manifestus inimicus, & cōtrarius, vt dictum est: ideo ait. Fiant cōtra dñm semper, quia semper murmurāt cōtra Xpm, & maledicūt, & blasphemāt ī synagogis suis: & vitiant, & corrumpunt, & negāt sacrā scripturā male, & falsè glosando. Et sequit. 20. dispereat de terra memoria eorū, quò ad dominium temporale, & etiam quò ad sacerdotium, & hostiam, & sacrificium, quia nullibi offerunt, & ratio est ꝓ eò, ꝙ ille populus nō est recordatus facere mīam cū Christo: imo iniuste, & crudeliter ipsum crucifixerunt: iō sicut sine mīa ipsū delere de terra cupierūt: ita ipsi, & memoria eorū de terra deleta est
B quò ad potestatem temporalē, & spiritualē, & declarans subdit causam dicēs: & pro eo, quia ꝑsecutus est Chrm hoiem inopem, & sine ope, & auxilio: quia in triduo fuit derelictus in potestate eorum: vt dictum est psal. 21. & persecutus est hoiem mendicum: quia cū petijt potū dederunt ipsi in escam fel, & in siti sua potauerūt eū aceto. Et persecutus est Chrm hominem cōpunctum. i. afflictum corde: quia non solum fuit afflictus Christus in carne: sed etiam in corde videns dānationem, & infidelitatem Iudæorum, & persecutus est hominem cōpunctum corde, & afflictum mortificare. i. ad mortificandum, idest persecutus est vsque ad mortem crucis, & ponit infinitiuum pro gerundio: quia hebręi, & gręci carent gerundijs, & supinis: ideo ponunt infinitiuum pro gerundio &c.

Et dilexit maledictionem & veniet ei, & noluit benedictionem & elongabitur ab eo.

C Vigesimaprima maledictio huius populi est, quia dilexit, & elegit maledictionē, & renuit, & cōtempsit benedictionē. vnde Deut. 28. Deus cōminatus est maledictiones populo Israel Deū negaturo, & promisit benedictiones. Sed illas maledictiones ī currit, & dilexit populus Iudaicus cùm Christum negauit, & illas benedictiones cōtempsit, quādo Christum negauit. Itē Deus promisit Abrahæ, ꝙ in semine suo: qui est Christus benedicerentur oēs gentes. Ergo quando negarunt Christū pariter negarunt, & noluerūt benedictionē promissam Abrahæ, & semini eius. Item Christus dixit eis. Pœnitentiā agite, & apꝓpinquabit in vos regnū cœlorū, & dixit: Venite ad me & ego reficiā vos. Itē fe-
D cit cœnā magnam, & vocauit eos, & noluerunt venire: ergo noluerunt benedictionē, quam Christus afferebat: imo magis dilexerunt maledictionem quam Christus cōminatus est, cum dixit, & fleuit super ciuitatē. Circundabunt te inimici &c. Item cū dixit: Hierusalem Hierusalē, q̄ occidis ꝓphetas, quotiens volui cōgregare filios tuos, & noluisti &c. Iō relinquet domus vestra deserta &c. Itē dixit eis octies, Væ vobis scribæ, & pharisęi in damnationē ꝑpetuā: ergo dilexit ille popul⁹ maledictionē, & noluit benedictionem quā Christus promittebat, & ideo ait. Et dilexit maledictionem, & veniet ei: quod impletū est, & impletur quotidie, & noluit benedictionem Christi: ideo elongabitur ab eo illa Christi benedictio, quia nunquam intrabunt in requiem eius.
E

Et induit maledictionem sicut vestimentum & intrauit sicut aqua in interiora eius: & sicut oleū in ossibus eius.

Vigesimasecūda est: q̄a ista maledictio, & vexatio iudæorum non solum est ad ex. corporaliter, sed ēt ab intra, & spūaliter. q̄a nō solum patiūtur tormenta, & opprobria a christianis, & sarracenis: sed ēt patiunt ab intra pessimas, & enormes ęgritudines, nā quidam patiuntur menstruum sanguinis sicut mulieres, & quia non valent suspicere cœlū, nec numerare stellas, nec spuere in altū: sicut sunt illi, qui spuerūt in faciē Christi, & q improperauerunt ei in cruce, & isti non solum contemnuntur a nostris sed ēt a cæteris Iudæis: vt cōpertū est a fide dignis. Item non solum patiuntur has vexationes:
F sed etiam cōtinuum remorsum cōscientię: quia cognoscunt vera esse quæ dicuntur de Christo, & esse impletas scripturas, & tamē contra conscientiā coguntur negare ex malitia, & sic semper accusat eos consciētia, & corrodit vermiculus. Itē semper sunt in cōtinuo dolore, cū videant cæteros sibi dominari, & se semper cæteris seruire, quæ pōt esse. 23. maledictio, iō ait. Et induit maledictionem sicut vestimentū, quia extrinsecus torquetur ab extraneis, & intrauit maledictio sicut aqua ī interiora ei⁹ quò ad remorsum cōscientiæ, & sicut oleū in ossibus eius quò ad secretas infirmitates, & dolores &c.

Fiat ei sicut vestimentum quo operitur: & sicut zona qua semper præcingitur.

Hæc est. 24. maledictio: quā multi patiuntur-

A tur aliquod malum ad tempus, sed Iudæi patiuntur prædictas maledictiones iugiter, & semper, sicut nō posſūt eē sine cooperimēto. Sūt ergo omnia prædicta damna eis semper in cooperimentum, & sicut zona qua sē per præcingūtur, & nō solum corporaliter, sed etiam spiritualiter, & intrinsecus, & extrinsecus & hic, & in futurum qua semper circumdantur.

Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud dominū: & qui loquuntur mala aduersus animā meā.

Hic cōcludit, ꝙ ex iusto Dei iudicio hoc patiūtur Iudæi: & dicit. Hoc opus .i. hoc precium, & præmiū, & punitio, & sententiæ ꝑ opera eorum Iudæorum, qui detrahunt mihi, quia multipliciter detraxerūt ei ante Pilatū, & in cruce, & locuti sūt mala, & falsa testimonia, & crimina imponēdo cōtra animam, & uitam Christi, quia mortem ipsi ꝑ

B curarunt. q. d. ꝙ omnia prædicta, mala passi sunt Iudæi in preciū, & præmium pro criminibus, quę Chr̄o imposuerunt, & opprobrijs, quę ipsi improperarūt, & pro morte, quam ipsi procurarūt. Itē hoc idē patiūtur Iudęi moderni, quia sunt imitatores patrū suorum, quia assidue detrahunt Christo, & maledicunt in synagogis suis, & loquūtur cōtra ipsum, & contra membra eius, desiderantes destructionem Christianorum, ergo iuste hanc pœnam patiuntur.

Et tu domine fac mecum propter nomen tuum: quia suauis est misericordia tua.

Libera me, quia egenus, & pauper ego sum: & cor meum conturbatum est intra me.

Sicut umbra cum declinat ablatus sum, & excussus sum sicut locustæ.

C *Genua mea infirmata sunt a ieiunio: & caro mea immutata est propter oleum.*

Et ego factus sum opprobrium illis: viderunt me & mouerunt capita sua.

Hæc est tertia pars, in qua petit liberari per resurrectionem. Sed est aduertēdum, ꝙ quando Christus petit liberari in omnibus ps. per resurrectionem, nō solum rogat pro se, ut resurgat a morte corporali, sed ēt pro membris ut resurgant ab utraque morte, & ideo talis simul est petitio ꝑ nobis, et ꝓphetia pro se, nam per suam mortē corporalē vicit, & occidit nostrā mortē spiritualem, & per suā resurrectionē renouauit, & adeptus est nobis imortalitatē. Iō ī hac petitione allegat suā mortem, & passiones, & labores quos ꝑ nobis sustinuit: qbus nos liberauit, & hoc facit in oībus psal. qui loquūtur de D sua passione. Dicit ergo Xp̄s. Et pro iō, siue ꝑ sed. sed tu domine pr̄ fac mecū misericordiā tuā .i. resuscita me ꝑꝑ mīam tuā. vel fac mecū mīam tuā .i. tu et ego faciamus simul mīam ecclesię, & mēbris meis, qm̄ suauis, & benigna, & salubris est mīa tua. libera me suscitando a morte corporali, & membra mea ab utraq; morte, iustificādo a peccato, & glorificādo, qa paup. i. inops, & egenus, ego sūt derelict⁹ sine auxilio ī toto triduo, & cor meū. s. caro mea ꝯturbata, & afflicta, & infirma facta est, in me. s. ut patet per oēs euangelistas, quādo Christus orauit, ut calix ab eo transiret. Et hoc principal'r intelligit de mēbris, & sic totus Christus loquitur ꝑ membris dicens. Qm̄ egenus & pauper, & expoliatus omnibus bonis gratuitis sum in Adā, & cor meū .i. tota pars sensitiua E fuit turbata, & ꝑcussa fomite concupiscentię: & sauciata, & infirmata ut semper repugnet legi mētis, qa intra me inuenio istā legē, & in mēbris meis &c. Itaq; sicut cū declinat vmbra sequit̄ nox, & aufert̄ lux & dies: ita ego, & uita mea ablata ē ꝑ mortē: qa realiter fui mortuus, & tradidi spiritum in manu patris: & sicut homines excutiunt, & pellunt locustā a termino, & finibus suis: ita ego excussus, & expulsus sum a uita per Iudæos sicut excutit̄ locusta. Et sicut quilibet homo per nimiam abstinentiam debilitat̄, & infirmatur: ita ego per nimium ieiunium non solum in illis quatuor diebus, & quinq; noctibus: sed etiā per omnes tres annos cū dimidio fui in continua abstinētia & laboribus, & itineribus propter salutem hominum, & sic genua mea infirmata sunt a ieiu F nio idest propter ieiunium: & caro mea immutata est in maciem, & debilitatē propter oleum, & pinguedinē .i. ꝓpter defectū pinguedinis, & substātię, & sedi lassus, & fessus iuxta puteū Sicar. vt patet Io. 4. qa defecit ī me oīs pinguedo & fortitudo, & oēs corporales uires nō solū ꝓpter labores: sed ēt propter nimias afflictiones in toto triduo: & etiā ego factus sum opprobrium multis gentilibus. s. & Iudęis. vnde post quam uiderunt me in cruce, putātes me purū hominē & total'r derelictū, & indefensum mouerūt capita sua irridēdo dicētes. Aue rex Iudęorum & vah qui destruis templum Dei, &c. Item dixerunt. Si filius Dei est liberet eum.

Adiuua me domine Deus meus saluum me fac

A *propter misericordiam tuam.*

Et sciãt quia manus tua hæc: & tu domine fecisti eam.

Maledicent illi, & tu benedices, qui insurgunt in me confundantur, seruus autem tuus lætabitur.

Induãtur qui detrahunt mihi pudore, operiãtur sicut diploide confusione sua.

Adiuua ergo me dñe Deus, & pater me⁹ & saluũ me fac propter misericordiam tuã, me a mortuis suscitãdo, & sciãt. i. sciẽt & cognoscẽt, q̃ a manus tua & potestas est hęc. i. potestate tua talis resurrectio facta est. quia hoc ad solum Deũ pertinet. s. mortuos suscitare. & iõ seq̃t, & sciãt q̃a tu fecisti eã. s. talẽ ptãtem, & resurrectionẽ. etiam dũ illi, & licet illi maledicãt improperando, & deridẽdo, tñ tu benedices me resuscitãdo, ut facta B resurrectione Iudæi, & gẽtiles crucifixores, qui insurgant & insurrexerũt in me, & insultarũt ad mortẽ condẽnando, confũdãtur, nõ ualendo assequi intentum suũ, seruus autẽ tuus Xp̃s & ecclesia lætabit̃ ex gloria resurrectionis, & sic Iudæi, qui detrahunt & detraxerunt mihi, induantur. i. induentur pudore, & uerecundia, & induent̃ cõfusione sua, sicut induuntur diploide. Vnde aduertẽdũ, q̃ diplois grecę idem est, q̃d duplex palliũ, & uestimẽtũ. & ita Iudæi duplici cõfusione, & cõtritione pculsi, & induti sunt. s. exterius pudore. & verecũdia cũ reliquant̃ mẽdaces, & uideãt Christũ coli tanq̃ Messiã per totũ orbem secũdò interius cũ uideãt se afflictos & captiuos, & sic duplici contritione sunt contriti, & duplici cofusione cõfusi & iõ vt euaderẽt hanc cõfusionem post resurrectio C nem corruperunt custodes pecunia, ut dicerẽt q̃ discipuli fuissent furati corp⁹ Christi.

Confitebor domino nimis in ore meo, & in medio multorum laudabo eum.

Qui astitit a dextris pauperis, vt saluam faceret à persequentibus animam meam.

Hæc est quarta pars. in qua Chr̃s in psona sui & membrorũ pmittit gratiarũ actiones se acturum patri pro beneficio resurrectionis, & dicit. Ego postq̃ resurrexero & assumptus fuero in cęlum ad dexteram patris cõfitebor domino Deo patri in ore meo, & ĩ mẽbris meis. Nã discipuli mei ab ore meo habuerunt doctrinã euãgelicã, quam prędicarunt, & misericordiam, & potentiam Dei annunciauerunt. Et sequitur. In medio multorum. s. tam gentilium quàm iudæorũ laudabo eũ: & ĩ medio ecclesiæ diuina officia D celebrãdo, & festiuitates: secũdò benedicẽdo, & laudãdo. Et sequit̃. Ideo laudabo eũ quia astitit a dextris pauperis, & indefensi. i. in fauorem, & auxilium meum: vt saluam faceret animam & vitam meã a Iudæis me persequentibus, & hoc me resuscitando, & membra mea iustificando, & ecclesiam a tyrannis liberãdo, & eam ampliãdo, & per totum orbem dilatando. Ex supradicta expositione patet error hebræorũ modernorũ: qui dicũt quòd Dauid fecit hunc psalmum petẽdo vindictam de Saul persecutore suo. quia manifestè dicũt falsum. nam Dauid nũquam maledixit ipsi Saul, nec petijt vindictam de eo. imo semper rogauit pro eo in toto tempore suæ persecutionis: nec voluit ipsum occidere. nec permisit, quòd alius occideret eum, cũ potuisset ipsum interficere in E spelunca, quãdo abstulit ipsi particulam clamydis, & q̃n dormienti abstulit scyphum & hastam. imo defleuit casum, & interitum eius, & interfecit nuncium, qui nunciauit sibi mortem Saulis: & composuit cãticum lugubre de morte Saulis & Ionatæ. vt patet. 2. Regum primo capitulo. Ex quo patet, quod Dauid nõ dirigit supradictas maledictiones ipsi Sauli: sed populo Iudaico crucifixori Christi, & obstinato sicut supra expositum est. Et patet manifeste impletum per experientiam.

Ex his etiã patet maior error, & deterior quorundam Christianorum ignorantiũ tam clericorum, quàm laicorum. qui dicunt hũc psalmum contra persecutores suos Christianos, a quibus patiuntur aliquam iniuriam vel oppressionem, petendo a Deo vindictã F de eis: desiderãdo supradictas maledictiones euenire eis, quod nõ solummodo est detestabile sed irrisorium. Nam primò est cõtra doctrinam euangelicam: qua dicitur Matth. 5 Orate pro eis, qui uos persequũtur. & bene facite eis qui oderunt vos. Item si quis te percusserit in vnam maxillam præbe ei aliam. Item dimittite, & dimittetur vobis. Itẽ hoc idem est contra consuetudinem ecclesiæ q̃ non solum rogat pro malis Christianis, sed etiam pro hæreticis, & schismaticis, vt deposita perfidia, & hæretica prauitate resipiscãt ad fidem catolicam. Item rogat pro perfidis Iudæis, vt Deus auferat velamẽ de cordibus eorum, & videant lumen veritatis, & cõuertantur ad vnũ verũ Deum Iesum Christum

A stũ. Et sic tenemur rogare pro omnibus inimicis, ut deposito odio diligant nos. & rogamus contra Paganos, non ut moriantur, sed ut potẽtia eorum cõteratur: ne noceant nobis. Item hoc vr̃ irrisorie dictum, nam causa exauditionis orõnis apud Deum est puritas mentis, & caritas: sed qui petit talem uindictã, & infert tales maledictiones proximo, non potest esse in caritate, sed in execrabili, & detestabili odio, ergo nõ potest exaudiri apud Deum. Quia in hoc ps. nõ solummodo memorantur punitiones temporales, sed ẽt spirituales, & æternæ: cũ dicit. Diabolus stet a dextris eius: & cum iudicatur exeat condẽnatus: & oratio eius fiat in peccatum &c. Ex quibus patet opinionẽ taliũ esse detestabilẽ & irrisoriam, & falsam. Nam Dauid non locutus est ad hanc intentionem, sed prędicit, B & vaticinatur punitionem crucifixorũ Christi, ut dictum est. Sed cõtra totam supradictã expositionem arguunt: imo murmurant Iudæi dicentes, ꝙ indebite sit inflicta pœna supradictarũ maledictionum populo iudaico siue synagogæ propter necẽ Christi. Quod probant sic. nam peccatũ idololatriæ est maximum omnium peccatorum: & per consequens est maius quam homicidium: nã illud est cõtra primum præceptũ, & immediate est crimen lęsę diuinę maiestatis: & istud est contra quintum pręceptum, & cõtra proximum: sed propter peccatũ idololatrię solũ fuerunt Iudæi puniti ad captiuitatẽ septuaginta annorum in Babylone: in ista aũt iam perseuerauerũt per 1410. ann. cum omnibus supradictis maledictionibus: ergo indebite patiuntur maiorem pęnam pro minori pecca- C to. In oppositũ est, ꝓpheta in hoc ps. quo post quã pręnũciauit omnes supradictas maledictiones venturas illi populo propter mortẽ Christi, concludit dicens. Hoc opus eorũ, ꝙ detrahunt mihi. i. hæc est iusti Dei sentẽtia, & pęna omnibus his, qui detrahẽdo machinati sunt in necem meam. Respondetur, ꝙ ꝓ solutione huius difficultatis primo est videndum an peccatũ idololatriæ cõmissum ab antiquis Iudæis sit maius aut minus quã peccatum mortis Christi. Et ex cõsequẽti faciliter concludetur intentum ratione, & auctoritatibus. Quãtum ad primum est aduertẽdum, ꝙ vnum peccatum esse maius altero cõtingit quadrupliciter. primo ratione inobedientiæ: secundo ratione uolũtatis. tertio ratione circunstantiarũ: quarto ratione obsti-

D nationis. Vnde propter omnia ista quatuor simul maius fuit peccatũ necis Christi, quã peccatum idololatriæ. Quod primo, ratione probatur obedientiæ: nam antiqui per idololatriam solum peccabant contra Deũ recedendo ab eo & conuertendo se ad idola, sed crucifixores Christi non solum recesserunt a Deo voluntarie occidendo Xp̃m, sed ẽt occiderũt proximum innocentem, & sic fecerũt contra primum, & secundũ pręceptum, quia simul occiderunt Deum, & hominem, quod non fecerunt idololatræ. Secũdo hoc peccatum fuit maius illo rõne malæ volũtatis: nã cum deteriori voluntate, & malitia, & odio Iudæi crucifixerũt, & ꝑsecuti sunt Christũ quã patres eorum commiserunt idololatriã, quia ex odio, & inuidia, & malitia, & sine causa iniuste occiderunt innocentẽ, & cum maiori, & clariori notitia. Tertio hoc peccatũ E fuit grauius, & deterius illo ratione circunstantiarum: nam Iudæi in occidendo Christum non solum occiderunt Deũ, & hominẽ innocẽtẽ, & sanctũ. sed ẽt benefactorẽ, & redemptorẽ, & sic peccarunt per summam ingratitudinẽ. Item fecerunt Deũ, & legem, & ꝓphetas mẽdaces in negãdo Xp̃m, & sic cõmiserunt sacrilegium, & blasphemiam. Item obligauerunt, & filios suos, & omnes posteros illi peccato, & sic multipliciter fuerũt homicidę. Et sic per omnia fuit peius. & deterius quã pc̃tũ Adæ, ut dictũ est ps. 13. & 81. Quarto autem hoc peccatum fuit peius quã idololatria antiquorum rõne obstinationis, in qua manserunt, & manent successores eorum: quia cõtinue occidunt Christum, postquã placet eis, ꝙ patres eorum crucifixerũt eum, & retinẽt eandẽ malitiã, & odium cõ- F tra Xp̃m, & nõ solum sunt hęredes illius homicidij, sed oĩm aliarum circunstãtiarũ: nã pariter faciunt Deum mẽdacẽ, & legẽ, & ꝓphetas, & ꝑ hoc negãt Deũ esse, peius quã idololatrę, quia nullum Deum adorãt, quia adorãt unum Deũ, qui nõ est trinus, & vnus, nec incarnatus, sed talis Deus nusquam est: ergo nullum Deum adorãt. Et sic per omnia peccatum necis Christi, in quo nunc manẽt Iudęi, est peius quã peccatum idololatrię patrum eorum, quod multis autoritatibus probatur. Nam Hier. 16. introducit istum populum cõquerentem de captiuitate in qua modo sunt, & dicentem. Quare dominus locutus est super nos omne malum grãde istud? Quæ nostra iniquitas, aut quod peccatũ nostrum

strum

A strũ qđ peccauimus dño Deo nostro? dices ad eos. Quia dereliquerũt me patres vestri, ait dñs. Et abierũt post Deos alienos, & seruierũt eis: & adorauerũt eos, & dereliquerũt me, & legẽ meã non custodierũt. Sed & vos peius opati estis q̃ patres vestri. Ecce.n. ambulat vnusquisq; post prauitatem cordis sui mali, vt me non audiat, & eijciam vos de terra hac &c. Ex supradictis patet, ꝙ peccatum posteriorũ iudæorum, qui noluerunt audire Deum incarnatũ, & manent in prauitate, & obstinatione cordis sui, & in malitia, & odio inueterato, est & fuit peius q̃ peccatum idololatriæ patrũ suorũ, & per consequẽs aliud pc̃tm̃ potest esse peius quam idololatria: qđ nõ potuit esse aliud, nisi coniuratio in mortẽ Christi, & odium, & obstinatio in eũ, vt magis patebit. Vnde in isto eodem cap. sequitur destructio, & dissipatio illius populi, & reprobatio eiusdẽ. & prędicitur mutatio legis, & B festiuitatũ, & prædicitur cõuersio populi gẽtilis. Sed ꝙ ista pœna, & ꝑpetua punitio sit inflicta populo iudæorũ ꝑpter mortẽ Christi, patet Esa. 50. Vbi dicit dñs ad populũ iudaicũ conquerentẽ quare per tot tẽpora permisit eos i hac captiuitate vnde ait. Quis est hic liber repudij mr̃is vestrę quo dimisi eã? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce.n. iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleri b. vestris dimisi matrẽ vestrã, quia veni, & non erat vir. Vocaui, & non erat qui audiret. Et ita dñs opauit mihi aurẽ ego autem nõ contradico. retrorsum non abij. Corpus meum dedi percutiẽtibus, & genas vellentibus, faciem meã nõ auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me domine Deus auxiliator meus, & ideo nõ sũ confusus &c.

C Ex dictis & cęteris quæ dicuntur in toto isto ca. patet qualiter Deus, qui loquitur in hoc capitulo erat percutiendus, & pilandus, & passurus cũ magna patientia, & obediẽtia, ut obediret Deo patri. Et qũo propter iniquitatem & peccata sua debebat repudiare synagogã rebellẽ, & inobedientẽ, nec audire uolente sponsum in suo aduentu. Et qũo reprobat populũ Iudaicum, & relinquit ipsum dormientem in doloribus suis & maledictio nibus suis. Et patet qualiter propter mortem Christi puniuntur hac pœna diuturna. Sed ꝙ hæc captiuitas, & punitio sit usq; in finẽ seculi duratura, patet psal. 27. Destrues illos, & non reędificabis eos. Item psal. 58. Cõuertẽtur ad uesperam, & famem patientur vt canes circuibunt ciuitatem. Item Da. 9. Vsque D ad consummationẽ, & finẽ perseuerabit statuta desolatio. Ex supradictis patet rẽspõsio ad dubium, & admirationem Iudæorũ: quia turbantur quare pro minori peccato infligitur eis maior pęna quam patrib: suis idololatris. Ad quos respondet, ꝙ peccatũ cõmissũ contra Christũ in quo nunc perseuerant, est multo grauius quam idololatria patrum suorum. nam ipsi sunt peiores, quã idololatræ: quia nullũ Deũ adorãt nisi Deũ fictiuũ sine verbo, & spiritu sancto: qui nusquam est. Itẽ negando Chr̃m negant Deũ, & faciunt ipsũ mendacẽ, & legẽ, & prophetas: & sic sunt sacrilegi, & blasphemi q̃a blasphemãdo, & maledicẽdo cõtinue Chr̃um blasphemãt Deũ, & legem, & ꝓphetas, & sunt homicidæ, & deicidæ, q̃a hominẽ Deũ percusserunt, & flagellarunt, & occiderunt vt dictum est; & E hoc gratis, & sine causa. vt dr̃ in hoc psal. q̃a ostenderunt odiũ pro dilectione, & oderũt ipsum gratis. Vltimò peccant in obstinatione: quod est grauissimũ peccatorũ, & contra spiritum sanctũ, quia manent obstinati semper in odio inueterato cõtra Chr̃m, & membra eius. ideo ratio est, ꝙ postquã culpa eorum est perpetua: & pęna eorum sit ꝑpetua dũ manent i eadẽ obstinatone. Et ideo dicit saluator Mat. 12. ꝙ fiunt nouissima hoĩs illius peiora priorib. Et ideo Dauid in hoc ps. prædixit causas, & qualitates peccati Iudæorum & maledictiones, ꝙ pœnas eorum perpetuas vsquequò in finem conuertantur.

PSALMVS CIX.

Dixit dominus domino meo: sede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos: scabellum pedũ tuorum. F

Huic psal. pręponitur talis titulus: Ipsi Dauid psa. Ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit illũ psal. Sed de materia huius psa. & ẽt de autore variæ sunt positiones, & sententiæ inter hebręos modernos volẽtes occultare veritatem aduentus Messiæ. Nã quidam dicunt, ꝙ Heliezer ꝓcurator ipsius Abrahę fecit hũc ps. pro victoria Abrahę de quatuor regibus qui expoliauerunt Sodomam. quasi diceret. Dixit dominus Deus, qui est dominus omnium domino meo Abrahæ: sede a dextris meis. i. esto securus: donec ponã inimicos tibi subiectos. Camhi vero dicit, quòd cantores Dauid fecerũt istum psalmum post mortem Saulis, postquam Dauid fuit vnctus in regem super totum Israel. quasi dicet.

A Dixit dominus domino meo Dauid, postq̃ iam mortuus est Saul: tu sede a dextris meis, .i. sis rex super totum Israel, & ego ponam omnes inimicos tuos sub pedibus, & potestate tua: quod impletũ fuit. Nam obtinuit totũ regnũ Israel, & etiã Moabitas, & Idumæos, & Philistæos fecit sibi tributarios. Sed tã prima, q̃ scđa, expositio est falsa. Nã ea q̃ memorant in hoc psal. nec conueniunt ipsi Abrahæ: nec ipsi Dauid: quia nullus eo rum fuit sacerdos in æternũ: nec genitus ante luciferum, vt patebit. Et ideo ora impudẽtium omnium istorum saluator noster Iesus Christus obturauit: cum dixit, Mat. 22. Quõ ergo Dauid vocat ipsum dominum dicens. Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis. Item Petrus Act. 2. quando dixit. Non enim Dauid ascendit in coelos: dicit autẽ ipse. Dixit dñs domino meo, sede a dextris
B meis. Item Paulus ad hebræos. 1. Cui aliqñ angelorum dixit: sede a dextris meis. Item Paulus primæ ad Corinth. 15. Oportet autẽ illum regnare, donec ponam oẽs inimicos sub pedibus eius. Cum quibus concordat Ionathan Abenhuziel vir magnæ autoritatis inter hebræos: cui nullus ausus est ꝯ̃ dicere: qui in translatione caldaica interpretatus est istum psalmũ de Christo filio Dei Messia in lege promisso, dicens. Dixit dominus verbo suo. Item Rabi Barachias adducit scripturam huius psalmi, & glosat ipsam de Christo Messia in lege ꝓmisso. Ad cuius intelligentiam est notãdum, ꝙ postquam Dauid in psal. præcedenti memorauit, & ꝓnunciauit sententiam, & damnationẽ, & maledictiones, quas incurrit populus iudaicus ꝓp
C mortem Christi: in hoc ps. prædicit, & prenũciat dignitates quas Christus adeptus est in premium, & stipendium suorum laborũ, & suæ mortis, & passionis. Nam tres dignitates acquisiuit, & adeptus est Christus etiã inquantum homo: non solummodo super omnes homines, sed etiam super oẽs creaturas tam spirituales, q̃ corporales. Nã primo adeptus est dominium, & regnũ, & imperiũ vniuersale super oẽs creaturas in coelo, & in terra, & in inferno vt ipse ait Matt. vlt. Data est mihi ptãs in cęlo, & in terra. Secundò adeptus est sacerdotium æternum, seu sacerdotalem potestatem constituendi sacra, & conferendi eis virtutem, quæ ptãs nulli est data, nisi soli Christo tanquam summo sacerdoti, & ęterno. Tertiò adeptus est,

D & tradita est ipsi vniuersalis iudicaria ptãs, & discernendi, & iudicandi, & tribuendi p̃mium secundum merita non solum hoĩbus, sed etiam diabolo, & angelis eius. Principalis ergo conclusio in toto ps. intenta est ꝙ Chřs ex merito suæ passionis meruit supradictas tres summas dignitates suæ potestates. Quatuor ergo facit Dauid in hoc psal. Nam primo ostẽdit qualiter Deus pater tradidit homini Christo filio suo vniuersale regnum, & imperium totius mundi. Secundo qualiter tradidit sibi summã potestatem sacerdotalem siue sacerdotium æternum. Tertio qualiter tradidit sibi iudicariam ꝑtatẽ vniuersaliter super oẽm creaturam. Quarto ostendit qualiter has tres prædictas dignitates meruit Christus ꝑꝑ suam passionem, & mortem, & obedientiam. Secundũ erit ibi. Iurauit dñs. Tertium ibi. Dñs a dextris tuis.
E Quartum ibi. De torrente in via bibit. Quãtum ergo ad primũ dicit Propheta Dauid. Sicut ego præuidi in spiritu punitionem, & damnationem quam incurrit populus iudaicus propter mortem, & passionem Xp̃i, & ingratitudinem, & inuidiam quã cõmiserunt ꝯ̃ ipsum: ita pariter præuidi tres dignitates, & summas potestates, quas Chřs adeptus est a patre in præmiũ, & stipendiũ suæ mortis, & passionis, & humilitatis, & obedientiæ. Nã primo præuidi in spũ qualiter dñs Deus pater omnipotens dixit dño meo Iesu Chřo filio suo: sede a dextris meis. Donec ponã inimicos tuos, & subiiciam tanq̃ scabellum pedum tuorum. In hac autẽ prima particula sunt tria uidenda. Nam primo uidẽdum est quid est sedere, siue qũo sedet filius ad dexteram patris, & qñ pater dixit
F hoc filio. Secundo qũo, & quando pater posuit, & subiecit filio inimicos suos sub pedibus eius. Tertio est videndum qũo sumatur ly donec. Nam si Christus sedet ad dextram patris, donec subiiciantur sibi inimici sui, vř, ꝙ post iudicium postq̃ subiecti fuerint oẽs inimici Christo, non amplius sedebit filius ad dexteram patris: quod est erroneum. Ad primum est dicendum ẽm August. ꝙ dicere Dei idem est quod facere, vel præcipere. Nam Deus dicendo fecit omnia. Sed est aduertendũ, ꝙ Deus pater dupliciter locutus est. Vno modo ab æterno, & sic produxit filiũ suũ, & verbũ sibi coęquale, & consubstãtiale. Et sic patrẽ loq ad filiũ nihil aliud est nisi producere verbum sibi coęquale, & cõ

municare

A municaret sibi totam suam substantiã, & essentiam, ut dictum est psalmo. 2. Alio modo Deus pater locutus est ex tempore: & sic ꝓduxit vniuersitatem creaturæ: quando dixit fiat lux, & facta est lux. Gen. 1. & Io. primo. Omnia per ipsum verbũ facta sunt. Et istud dicere est ad extra, & temporaliter. Tertio modo multipliciter locutus est ad filium. s. quãdo uniuit ipsum ꝑsonaliter uerbo suo in die incarnationis. Nã licet talis unio terminetur ad solam personam filij: tamẽ tota trinitas operata est efficienter totũ illud mysterium incarnationis. Et sic locutus est pr̃ filio in baptismo, & in transfiguratione, cũ dixit. Hic est filius meus dilectus, & ita locutus est etiã in die ascensionis: quando assumpsit eũ, & fecit ipsum sedere ad dexterã suã, & tradidit ipsi regnum, & imperium super B omnes creaturas, & sic dicere Dei idem est quod facere. Secundo est notandũ, ꝙ sedere tripliciter sumit̃ ĩ sacra scriptura. Vno modo dicit positionem siue sitũ in loco, & sic cõuenit soli animali. Secundo modo idẽ est qđ a labore quiescere. Tertio modo idẽ est ꝙ residere siue possidere: vt cum dicimus, ꝙ rex residet siue sedet in regno, idest possidet ipsum, & ponitur, & dominatur ei. Secundo ergo, & tertio modo Christ⁹ sedit a dextris patris in die ascensionis siue resurrectionis: scilicet quando quieuit ab omni labore passionis, & amplius non passus est, nec mortuus, nec mors illi vltra dominabitur: secundo quia residet, & potitur potioribus bonis patris, & possidet illa potiora bona. Tertio est notandum, ꝙ dextrum quatuor modis sumitur in sacra scriptura. Vno modo dicit C positionem in loco siue differentiam positionis. cuius oppositum est sinistrũ, & sic solis rebus corporeis cõuenit. Secundo modo dicit ęqualitatem in essentia, & potentia. Tertio dicit principiũ vnde motus: siue mediãte quo quis immediate operatur. Et sic dicit Aristoteles primo cęli, quòd oriens est dextrum mũdi: eo quòd inde incipit omnis primus motus, & sic dicit etiam in libro de motu animaliũ, ꝙ quodlibet animal habet dexterã vnde incipit operari, & cum qua immediate operatur. Quarto modo dicit̃ dextrũ omnis prosperitas, & aduersitas dicitur sinistrum. Et sic potiora bona dicuntur etiã dextera patris. Primo modo filius non sedet a dextris patris, quia Deus pater cum sit simplicissima, substantia, & incorporea, nec habet dextrum nec sinistrum. Secundo modo D filius sedet a dextris patris secundum deitatem: quia est sibi coęqualis in essentia, & potentia, & sic non conuenit humanitati. Tertio modo filius sedet a dextris patris. primo secũdum deitatem: quia Christus est verbũ patris per quod fecit omnia: q̃a pater dixit omnia uerbo suo, & sic omnia facta sunt per ipsum verbum: vt dictum est psal. 32. Secundo sedet inquantum homo. Nam sicut ꝑ ipsum inquantum Deus creauit, & regenerauit nos per gratiam ad Corint. 1. quia nulla gratia potest homini conferri nisi ꝑ Xp̃m mediatorem Dei, & hominũ: in cuius fide, & gratia saluati sunt omnes fideles vtriusq; testã. ideo ratione utriusq; naturæ Christus dicitur dextera Dei patris, & uirtus. Sed inquãtum homo dicitur mediator, & dextera patris per quã pater operatur. Ex quo patet, E ꝙ ut sic nõ solum sedet a dextris patris, sed etiã est dextera patris. Quarto modo Christus sedet a dextris patris inquãtum homo, q̃a residet in potioribus bonis patris, & potitur eis, & possidet ea in summo gradu post patrẽ. Et notãter dicit, Sede a dextris meis, & nõ ad dexteram meam: quia potiora bona patris, ĩ quib. residet filius: dicũtur multa. s. summũ regnum, & imperium, siue summa regia, & imperialis potestas sup omnes creaturas. secundo summum, & æternum sacerdotium. tertio vniuersalis iudiciaria potestas, & distributio præmiorum. quarto eadem adoratio, & veneratio simul cũ verbo. Hæc quatuor sunt illa dextera, & prospera, & potentiora bona Dei patris: in quibus sedet, & residet filius etiã inquãtum homo, quæ quidẽ bona pater soli homini Christo F tradidit. Deridenda est ergo cauillatio Porphrij: qui dicebat, quòd si filius sedet a dextris patris, ergo sequitur, quòd pater sedet ad sinistram. Ad quem respondetur, quòd dextera patris, in qua sedet Christus: non dicit differentiam positionis in loco, sed dicit potiora bona, quæ pater potest communicare creaturæ alicui. Per hoc etiam respondetur ad Arrium, qui dicit, quod si filius est subiectus patri per omnia: ut ait apostolus: ergo quomodo sedet a dextris eius? Respondetur, quòd quilibet filius primogenitus siue vnigenitus patrisfamilias est subiectus patri: tamẽ cum hoc sedet in potioribus bonis, & in summa potestate gubernatiua. & honore post patrem respectu omnium

A nium famulorum, & seruorũ domus. Et isto mõ primogenitus cuiuscũq; regis sedet a dextris pris in ipso viuere. Sic ergo Xps licet inquantũ homo sit patri subiectus: tñ dr̃ sedere a dextris respectu omnium creaturarũ in quatuor supradictis potiorib. bonis. Sed pp hoc Christus vt homo nõ dr̃ æqualis patri per omnia, quia vt sic non est sibi tradita potestas creatiua inquantum homo, qua potestate Deus potest creare multos mundos: quia alia est ptãs creatiua, alia gubernatiua. Nam ptãs gubernatiua, & imperialis potest cõicari alicui creaturæ verbo vnitæ, sed forsan hoc repugnat ptãti creatiuæ: sed hoc relinquatur determinationi ecclesiæ. Sed hoc est certum, ꝙ Christus inquantum homo habet ptãtem gubernatiuam, & regnum & imperium super oẽs angelos, & homines, &
B demones. Et per hoc dr̃ sedere ad dextram patris. Hẽt ẽt hoc humanitas Christi, quia simul adoratur, & veneratur cum verbo ab angelis, & beatis: cum quo verbo facit vnã personam, vt patet Apoc. 5. & 7. vbi Io. vidit 24. seniores, & turbam magnam, & oẽs angelos procidentes, & adorantes Christũ ad dextrã patris, & dicentes. Dignus est agnus, qui occisus est accipere virtutem, & diuinitatem, & honorẽ, & gloriam, & benedictionem, & oẽm creaturam, quæ in cœlo est, & super terram, & sub terra, & quæ sunt in mari. Ex quibus patet, ꝙ humanitas Christi siue Christus inquantum homo simul cum patre, & spiritu sancto adoratur, & glorificat, & regit, & gubernat oẽm creaturam: licet quãtum ad humanitatem semper sit minor patre. Sed respectu oĩum aliarum creatura-
C rũ simul cũ patre, & spiritu sancto dr̃ rex & dñs, & gubernator, & super oẽs, & ab oĩbus hẽt gloriam, & honorem, & cultum, & latriam adorationem. Et hoc est sedere ad dexterã patris. Sed si quæritur qñ homo Christus hoc habuit a patre: Dicendum, quod habuit realiter in die incarnationis ex personali vnione. Nã semper sedit in potioribus bonis gloriæ, & fruitionis, & semp fuit adoratus ab angelis simul cũ verbo, sed affectiuè, & ostensiuè hoc adeptus est in die ascensionis. Et ideo cum ascendit in cœlũ, dixit discipulis suis. Data est mihi ptãs in cęlo, & in terra: ergo non solummodo de die ascensionis, sed ẽt de die incarnationis potest intelligi de Christo hoĩe hoc, quod dicit Propheta Dauid. Dixit dñs domino meo, sede a dextris meis. i. accipe potestatem gubernatiuam, & regnum, & imperium super omnes creaturas, & gloriam, & honorem, & latriã, & summã fruitionem, & gloriam. Sed hoc non fuit manifestum, nisi post resurrectionẽ in die ascensionis, vt magis patebit. Nam dupliciter debetur Christo homini talis sessio. Vno modo inquantum filius naturalis rõne vnionis verbi. Alio modo ex merito suæ passionis. Primo modo accepit talem ptãtem, & incepit sedere a dextris patris in die incarnationis. Secundo modo in die ascensionis, vt magis patebit. Ad secundum est dicendũ, ꝙ multipliciter pater posuit, & subiecit inimicos Christi sub pedibus eius. & hoc a principio suæ incarnationis, & natiuitatis. Nam illico in natiuitate sua corruerunt multa idola in Aegypto, & vlularunt idola apud Getas, & Massagetas, & dederunt responsa dicentia vniuersalem dñm, & regem esse natum immò Nilus Aegypti diuisus est per quatuordecim alueos. quorũ septem diffusi sunt per totam Aegyptum, & intrauerunt per septem ostia in mare mediterraneũ, & alij septem intrauerunt mare rubrum vsque in hodiernum diem. Et hoc accidit tpe Octauiani, quando Christus natus est, vt ait Strabo in libro de situ orbis. Hoc idem dicit Virgil. in 6. cum dicit. Huius in aduentu iam nunc, & Caspia regna, Responsis horrent diuum, & meotica tellus. Et septem gemini turbant trepida ostia Nili. Hoc idem patet p totum discursum euangelicum, vbi demonstratur, ꝙ nõ solum venti, & mare obedierũt Christo, sed etiã demones fuerunt ipsi subiecti, quos eiecit de corporibus obsessis, & multos eorũ misit in porcos, qui se in mare præcipitauerunt. Similiter Christus subiecit demones inimicos suos, quando descendit ad inferos, & ibi sedit tanquam iudex circiter xl. horas, & condemnauit, & ligauit diabolum vsque ad iudicium, & expoliauit lymbum, & purgatorium, & inde traxit sanctos patres, & omnes qui vixerant in fide Christi sub vet. test. vsq; ad illam diem. Item postea subiecit inimicos suos demones, cum penitus eiecit eos ab idolis de mundo, & destruxit omnia nomina idolorum, nec nominantur vltra. Item subiecit sub pedibus suis omnes inimicos suos Iudæos, quando obtulit eis hostiam, & sacrificium, & sacerdotium, & eos per Titum, & Romanos destruxit, & captiuauit, & dispersit, & in seruitutem sub

Christianis

A Christianis, & sarracenis redegit. Itē subiecit sibi oēs inimicos gētiles: quosdam puniēdo, & quosdam ad fidem suā conuertendo. Nam totus populus Christianus ꝑ maiori parte, qui hodie est sub iugo Christi: descendit de populo gētili: super quē populū Christus sedet tanquā supra scabellū. cæteros aūt conculcat sub pedibus suis, puniendo pęna tpali, & æterna. Sed hoc magis apparebit in die iudicij, qñ destinabit oēs dānatos cū diabolo & angelis eius ad pęnā æternam: iustos autē secū assumet ad felicitatem perpetuam. Tūc ergo perfecte erit completa ista ꝓphetia: s. Donec ponā inimicos tuos. vt ait Aposto. 1. ad Co. 15. Qui dicit. Deinde finis, cū tradiderit rͤgnū Deo & patri cū euacuauerit oēm principatum, & ptātem, & virtutē. oportet aūt illum regnare, donec ponat oēs inimicos suos sub pedibus eius. nouissime aūt inimica

B destruetur mors. Sed est aduertendum, ꝙ qñ dicimus, ꝙ Christus inquātum homo sedet a dextris patris in illis quatuor potiorib. bonis non est dicendū, ꝙ ly inquantum replicet rōnem formalem humanitatis: quia hoc non conuenit Christo ex principijs formalibus humanitatis, quia sic cuilibet homini cōueniret. Sed ly inquantum replicat materialiter ipsam humanitatem Christi rōne unionis verbi, & filiationis naturalis, quam accepit in incarnatione. Et rōne passionis quàm ex obedientia patris accepit, & ex charitate suorum membrorum. Quasi dicat, ꝙ Christus fm ꝙ homo, q̃ est vnitus verbo, & filius naturalis Dei patris, sedet a dextris eius. Ad tertium dr̄, ꝙ istud aduerbiū donec, & istud aduerbium vsque, tripliciter sumuntur in sacra scriptura. Primo modo præcisiue, &

C determinatiue. Et sic sumitur Genes. 49. cū dr̄. Non auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat qui mittendus est. Quasi dicat, quòd post aduentum Christi non erit rex temporalis de tribu Iuda. Item eodem modo dicimus, ꝙ mulier est alligata coniugio, donec vir moriatur, & sancti patres fuerunt in lymbo, donec Christus venit. Et eodem modo sumitur illud Apost. ad Gal. 4. Quanto tempore hæres paruulus est, sub tutoribus, & actoribus est vsque ad præfinitum tempus a patre. i. donec emancipetur, & donec sit finitum tempus, p̄ submisit ipsum tutoribus: quasi dicat, ꝙ post tale tempus statutum nō amplius est sub tutoribus. Secūdo modo sumitur donec, & tenetur absolute, & indeterminate. Et sic sumitur Psal. 124. cum dicitur: D Oculi nostri ad dominum Deum nostrum donec misereatur nostri: quia non sequitur, ꝙ postquam Deus misertus fuerit nostri nō amplius habeamus oculos ad Deum. Item eodem modo indeterminate, & absolute sumitur hoc aduerbium donec. Matth. 1. cum dicitur: Ioseph non cognoscebat virginem, donec peperit filium suum primogenitum. Et eodem modo sumitur hic, donec in hoc psalmo indeterminate, & absolute, quia nō sequitur, ꝙ postquam pater subiecerit filio omnes inimicos suos, quin filius sedeat a dextris patris. Tertiò sumitur, donec infinite, & æternaliter. & sic sumitur Psal. 71. cum dicitur. Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna. Sed quia luna nunquam auferetur, nec annihilabitur, ideo pax Christi nunquam cessabit, E sed erit in æternum. Item eodem modo sumitur ly donec, Matt. 18. cum dicitur, ꝙ iratus dominus tradidit illum seruum nequam & ingratū tortoribus, donec redderet debitum. Sed quia nullus potest reddere debitum in inferno, ergo in æternum cruciabitur. Eodem ergo etiam modo potest sumi hic ly donec: cum dicitur, Dixit dominus domino meo, sede a dextris meis: Donec ponā inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Et ponitur pro quandiu. i. quandiu ponam inimicos tuos. q. d. ꝙ in æternum subijciam tibi inimicos tuos: quia in æternum erūt tibi subiecti in inferno damnati. ergo in æternū sedebis a dextris meis. Et sic patet veritas sententiæ huius versiculi.

Virgam virtutis tuæ emittet dominus ex Syon, dominare in medio inimicorum tuorum. F

Hic ostendit propheta vbi, & qñ incepit manifestari executio, & ptās regni Christi. Et demonstrat, ꝙ hæc ptās incepit in Hierusalem in monte Sion: quādo misit spiritum sanctum in discipulos. Nam tunc dedit eis septem dona, puta donum sapientiæ, & intellectus ad intelligendas scripturas, & spiritum consilij, & fortitudinis ad persecutiones tolerandas, & scientiæ, & pietatis, & aliarum gratiarum ad miracula facienda, & vices Christi exercendas. Item in die ascēsionis dedit eis ptātem calcandi super scorpiones, sed in die pentecostes habuerunt executionem. Ideo dicit Dauid. Dominus pater mittet simul tecum virgam uirtutis. i. potestatem, & dona gratiarum, qua Apostoli fecerunt

A cerūt virtutes: & hoc mittet ex Sion in die pent. Et ideo postq̃ hēs ptātem, & commisisti eā apostolis dn̄are in medio inimicorum tuorū: & subiuga inimicos. i. subiugabis oēs inimicos, & eis dn̄aberis: quosdā ad fidē conuertendo: & quosdam. s. Iudæos principibus mundi tpaliter subiiciendo, & quosdam. s. oēs infideles obstinatos, ad æternam mortē condemnando. Vnde aduertendū, q̃ notanter propheta ponit in hoc loco virgam pro ptāte. Vnde quadruplex memoratur potestas in sacra scriptura. s. regia: & sacerdotalis, & doctrinalis, & virtutis. s. miracula faciendi. Sed vnaquæq; istarū ptātum denotatur & figuratur per virgā. Nam de ptāte regia dr̄ Gen. 49. Non auferetur sceptrum siue virga de Iuda. Ideo reges, & regij officiales semper portant uirgam in manu, & ita
B pinguntur cum virga in signum dominii, & regiminis. De uirga autem sacerdotali habetur. Nume. 17. quando data est virga ipsi Aaron. Et ideo Episcopus portat virgam pastoralem in manu in signum regiminis spiritualis. Tertio modo magister scholarum, qui docet, tenet virgam siue ferulam in manu in signum doctrinæ. De quarta autem virga virtutis habetur Exod. 3. quam Deus dedit Moysi. cum qua fecit oīa miracula. vt patet per totum discursum Exod. Est ergo quadrulex uirga potestatiua. s. regia, sacerdotalis, & doctrinæ, & uirtutis faciēdi miracula. Hanc ergo quadruplicem uirgam tradidit Deus pater ipsi Christo filio suo inquātum homo: & ipse Christus tradidit eam discipulis suis in die pentecostes. Et etiam in die ascensionis, quando misit eos per totum
C orbem, cum qua virga apostoli subiecerunt Christo omnes inimicos suos. Nam sicut uirga Moysi fuit dicta uirga uirtutis, eo q̃ cum ea faciebat miracula secundum uirtutem a domino illi uirgæ collatam: ita etiam lex euangelica dicitur uirga uirtutis, continens illas quatuor potestates supradictas, cum qua apostoli miracula faciebant. Quā uirgam emisit dominus ex Sion. Nam quasi illas quatuor potestates dedit Christus apostolis suis in monte Sion. Nam in illa eadem domo, in qua Dauid fecit istum psalmum, & omnes alios, quæ erat sita in mōte Sion: fuit postea cœnaculū, in quo Christus fecit cœnam cum discipulis suis in die iouis sancta, & ibidem instituit sacramētum altaris, & dedit potestatē apostolis conficiendi hoc sacramentum, cum dixit. Sumite & diuidite inter uos. hoc quotiescunque feceritis &c. Item in eodem loco in die paschę in sero stetit in medio apostolorum post resurrectionē, & apuit eis sensum, & scripturas. ut Patet Lucæ vlt. Item in eodē loco in die octauo post pasca dedit potestatē apostolis remittendi, & retinēdi peccata, ut patet Io. 20. quando insufflauit in discipulos suos dicens. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Itē in eodem loco in die pentecostes misit spiritum sanctum in discipulos, ubi receperunt omnia dona gratiarum, & intelligentiā scripturarū, & genera linguarū, vt patet Act. 2. Ideo illico bēatus Petrus cepit facere miracula simul cum cæteris apostolis, intantum, q̃ illa die conuersa sunt quatuor millia hominum, & sic apostoli dispersi sunt p̄ vniuersum mūdum, & conuerterunt totum populum gentilē. Ex quo patet, q̃ virga uirtutis Chr̄i & potestas incipit & egressa est de Syon. Et sic dilatata est per uniuersum mūdum sicut dictū est psal. 48. & 50. Quia de Syon exhibit lex, & uerbum domini de Hierusalē Esa. 2. Ideo dicit hic propheta. O Christe dominus pater simul tecum emittet virgam virtutis. s. legis euangelicę, ex Syon, dominare in medio inimicorum tuorum. E

Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus sanctorū: ex vtero ante luciferum genui te.

Sed ne quis putaret Christum ex tempore totaliter incepisse: & velut filium adoptiuum, & non naturalem regnum a patre accepisse: ideo hoc remouet Dauid ostendens Christum esse uerum filium Dei patris naturalem, & ęternum, & per cōsequēs iure hæreditario regnum æternum, & supradictam potestatem a patre accepisse. Nam F licet sit temporalis secundum humanitatē tamen est æternus secundū diuinitatē. Et etiam licet sit uerus homo ex matre secundū carnē: tñ est verus Deus secundū diuinitatē. Et quia uerbum accepit illam humanitatę in vnitatem personæ: ideo Christus Deus & homo est vna persona, & nō plures: & sic est vnus filius naturalis Dei patris. Nec etiā in quātum homo habet alium patrē nisi Deū. Et sic iure hæreditario debetur ipsi regnum mundi. Nam sicut simul cum uerbo adorat & glorificatur: veneratur ita simul cum verbo omnia regit, & gubernat: eo modo quo supradictum est. Et hoc habuit humanitas

Christi

A Christi a principio suæ unionis, ut dictũ fuit. Sed magis ostensum est, & demõstratum, & manifestatum in die ascensionis, ut supra dictum fuit. Et hoc est, quod intẽdit dicere, cũ ait. Tecũ principiũ in die uirtutis tuæ. Vnde ꝑ principiũ intelligit uerbũ, quod est principium formale oĩum creaturarũ: ad cuius exemplar facta sunt oĩa, & per quod uerbũ Deus dixit oĩa creata ad extra. ut ait Augus. Hoc principium semper fuit unitũ cũ humanitate Christi a primo instanti suæ incarnationis, a quo incepit dies virtutis: maxime tempus peregrinationis Christi in hac uita, dũ fuit uiator, quasi dies militię, & certaminis, & triumphi, & laboris. Nam Christus a primo instanti suæ incarnationis illico incepit operari nostrã redemptionem. Nã statim mouit uirginem Mariã matrem suã, ut iret
B ad uisitandum Helisabeth: & ẽt ex utero uirgineo sanctificauit Ioannem Baptistã, ut esset præcursor. Et ẽt in die natiuitatis suæ operatus est ineffabiles virtutes, quia apparuit noua stella in oriente, quę duxit Magos ad præsepe, & multitudo cœlestis exercitus cantauit. Gloria in excelsis Deo. Et illa die fuerunt facta miracula per diuersas partes orbis terrarum, quia oẽs creaturæ dederunt signum eius natiuitatis. Et multas alias virtutes operatus est Christus usquead 30. annũ, quas scriptura tacet. Sed omnes euangelistæ inceperunt narrare uirtutes, & miracula Christi a suo baptismo. Et sic ĩ illis tribus annis operatus est tot uirtutes, & miracula: quæ si omnia scriberentur mundus non posset capere, qui scribendi sunt libros. ut patet Ioa. vlt. Sed maxime fuit dies uirtutis Chri-
C sti, dies passionis, & resurrectiõis suę. q̃si triũphauit de diabolo, & expoliauit infernum. Sed dies splendoris sui, & sanctorũ fuit totũ tempus post resurrectionem. Dicit ergo pater ad filium: O Christe non sine causa debetur tibi regnum mundi ẽt secundum humanitatem rõne unionis personalis verbi. Nã principiũ exemplare oĩum creaturarum. s. verbum æternum, per quod facta sunt oĩa, fuit semper tecũ personaliter vnitũ in die, imo a die tuę uirtutis. i. tuę incarnationis: & in toto die tui certaminis, & militię: & in die tui triumphi, ĩ quo die operatus es uirtutes & miracula, & vicisti diabolum, & abstulisti ipsi prædam. Et non solummõ fuit tecũ principium in die uirtutis, & laboris mortalis vitæ, sed ẽt fuit semper tecũ in splendoribus

D sanctorum. i. in toto tpe post resurrectionẽ, cum accepisti gloriam, & splẽdorem pro te, & sanctis tuis. Nam humanitas tua splendet in cęlo oĩbus sanctis, & beatis plusquam sol. Cuius splendor nunquam cognoscet occasum Apocal. vlt. Ex quo patet, ꝙ uerbum postquã semel assumpsit humanitatẽ nunquam dimisit. Nam semper fuit unitum in toto die uirtutis ante resurrectionem, licet anima fuerit separata a corpore: & semper fuit unitum post resurrectionem sicut ante: & semper fuit vna persona cũ uerbo: & per consequens filius Dei. Verum aũt Christus in triduo fuerit homo, vel non, alibi disputabitur, quia non est præsentis speculationis. Sufficit, ꝙ Christus semꝑ fuit filius naturalis Dei. Et sic iure hęreditario meruit regnũ super oẽs creaturas tãquam filius naturalis.
E Et ideo ut probaret hanc naturalitatem, subdit. Ante luciferum genui te. Quasi dicat: O Christe licet sis homo: tñ es Deus principio tuę incarnationis. Nam verbum semper fuit tecũ personaliter vnitum ante, & post resurrectionem. Et sic es filius meus naturalis, & æternus ratione uerbi cõsubstantialis secundum diuinitatem, quia ex utero. i. ex substantia mea genui te ante luciferum. i. ante omnem creaturam, & ante solẽ, & lunã, & stellas. Nam nihil præcepit luciferi. s. solem nisi sola æternitas. Vnde est aduertendum, ꝙ secundum cõem opinionem doctorum, qui ponunt successionem temporalem in diebus creationis non valeret ista consequentia, Christus fuit genitus ante luciferũ siue ante solẽ. ergo Christus est æternus eo ꝙ sol fuit creatus in 4. die. Sed bene valet cõsequẽtia apud Aug. qui ponit oĩa esse simul
F creata, & distincta secũdum suas species, & formas, referendo illos dies ad successionẽ naturæ, & cognitionẽ angelorũ. Et sic ante luciferũ nihil fuit nisi æternitas. Etiã per ly ante luciferum potest intelligi natura angẽlica, quæ in primo die ponit creata sub nomine lucis. De qua dicit Deus Fiat lux, & facta est lux. Et tunc bene valet consequentia, quòd uerbum æternum, siue filius Dei est genitus ante luciferum. i. ante naturam angelicam, quæ primo fuit creata, est æternus, & genitus de vtero. i. de tota substãtia patris, quia pater se totum dixit. i. de tota sua substantia dixit uerbum. Et sic de tota substantia filium sibi æqualem genuit, quia tota, & eandem essentiam cõmunicauit, ut ait Aug.

A 15. de trinitate. Et nota, ꝙ notãter ait ꝓpheta. Ex vtero ante &c. Nam per vterũ intelligit memoriam fęcundam patris, ex qua verbum generatur substantialiter: quæ quidem memoria paterna similitudinarie: & metaphorice dicit vterus siue matrix. Nã sicut ex matrice fęcũda mulieris siue ex fœcunditate matricis generatur fœtus: ita per quandã similitudinem ex memoria fęcũda patris dicentis generatur verbũ. Et sic dicit Augustinus, ꝙ pater dicit verbũ de tota sua memoria fœcũda siue facunda. Hoc est ergo quod dicit hic: ex vtero. i. ex memoria fœcũda, & de tota substantia mea ante luciferum. i. ab æterno genui te. Et ideo vbi nos habemus. Ex vtero ante luciferũ genui te: quædã litera hebraica habet. De matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. Quæ litera ad eandẽ sen
B tentiam deducitur. Tota ergo sententia siue coniunctio huius versus stat in hoc: quia dicit pater ad filium. O Christe dominare in medio inimicorum tuorum: quia tibi debetur summa regia potestas iure hæreditario. eo ꝙ tu es filius meus naturalis non solũ in quãtum Deus, sed etiam inquantum homo. Nam inquantum homo principium. i. verbũ est personaliter unitũ in die uirtutis. i. peregrinationis, & laboris, & certaminis; & militiæ, & triũphi. s. a die incarnationis usque ad diem passionis inclusiue. Et etiam tecum est principium in splendoribus sanctorum. i. in die tuæ gloriæ splendoris sanctorum, qui incepit a tua resurrectione, & durabit i eternum. Et sic etiam inquãtũ homo tu es filius meus naturalis ratione uerbi uniti. Secũdo tu es filius meus naturalis inquantũ Deus:
C quia ex vtero. i. de tota memoria mea fęcunda, & substantia ante luciferum. i. ab æterno genui te. Ex quo patet, ꝙ iure hęreditario tibi debetur sedere ad dexteram meam: & dominari in medio inimicorũ tuorũ, & possidere regnũ, & imperiũ super omnes creaturas, ut dictũ est. Quasi dicat pater, O Christe sede a dextris meis, & dominare in medio inimicorũ tuorũ, quia tu es filius meus naturalis. Nam inquantum Deus ego te genui ante luciferum ex utero. i. ex memoria mea fœcunda. i. de tota substantia mea. Sed inquantum homo ego te genui post luciferum ex utero uirginali opere spiritus sancti. Sed contra hoc arguitur, & uidetur, ꝙ Christus inquãtum homo non sit filius naturalis Dei patris. Nam dicit Galenus, ꝙ solus ille est pater naturalis, qui generat filiũ de substantia sua, cuius semen concurrit etiã materialiter ad fœtum, sed Deus pater non genuit Christum secundũ, ꝙ homo de sua substantia: ergo non est eius pater naturalis. Itẽ Augustinus dicit super Ioannẽ, ꝙ duas legimus Christi natiuitates. Vnam in cœlo sine matre, & aliã in terris sine patre, ergo Christus, ut homo nullum habet patrẽ naturalẽ. D
Ad hoc respondetur, ꝙ si volumus sequi uiã Arist. 16. de animalibus, & aliorum philosophorum, qui dicunt, ꝙ pater naturalis nõ cõcurrit nisi actiue ad generationem fœtus inquantum spiritus prolificus siue virtus generatiua conseruata in semine tantum format fœtum in matrice mulieris ex menstruo: Et sic nullam substantiam communicat pater filio, nisi inquantũ se habet actiue ad formationem fętus mediante spiritu prolifico siue generatiuo: Tunc absq; ꝑiudicio fidei possem' dicere, quòd Deus est pater naturalis Christi, etiam quò ad humanitatem: quia ille est pater naturalis, cuius virtus format fœtum in matrice. Sed spiritus sanctus, qui est virtus patris ex puris sanguinibus formauit corpus Christi in utero uirginali, ergo Christus est filius naturalis Dei patris. Maior ẽt patet ex sentẽtia philosophi. Minor ẽt patet ex articulo fidei. Et etiã patet Lucæ primo Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Sed quia ex hoc modo dicẽdi possent fieri complures cauillationes, quia per eandem rationem Christus, ut homo posset dici filius uerbi eo, quòd spiritus sanctus, qui formauit corpus Christi in utero uirginis, procedit tam a uerbo quam a patre, & est uirtus utriusque, Item quia tota trinitas creauit animam Christi: ideo secundum creationem Christus posset etiam dici filius trinitatis, sicut Adã dicitur filius Dei. Lucæ. 3. &c. Ideo ad remouendam omnẽ cauillationem arguendi, & ad uitandũ omne scãdalũ: melius est, quod recurramus ad personam. Nam Christus inquantum homo nullam habet propriam personalitatem, nisi solam personalitatem uerbi: in qua subsistit. Nam sicut pater cõmunicat uerbo essentiã nõ communicando personam, ita per oppositum verbum communicatq; illi humanitati eandem personalitatem non cõmunicando naturam: quia utraque natura manet integra in sua essentia sub una, & eadem ꝑsonalitate. Et sic manet una sola ꝑsona, quę dicitur E F

A tur Christus habens duas naturas essentialiter distinctas. Et sic verbum communicãdo humanitati personalitatem cõmunicat etiã filiationem. Et sic Christus homo dicitur filius naturalis Dei patris, quia in Christo sicut nõ est nisi vna persona, & vnum esse: ita nõ est nisi vna filiatio. Et sic nõ est nisi vnus solus filius naturalis Deus homo, cui ꝓpter filiationem naturalem debetur regnũ mũdi iure hæreditario. vt dictum est. Tũc ad argumentum Galeni negatur eius propositũ: qa nõ tenet eius opinio apud philosophos. Ad secundũ dicitur, ꝙ Augu. non negat ꝙ Christus non habet patrem naturalem in cœlis: etiam quo ad secundam generationem. Sed dicit ꝙ non habet patrẽ carnalem in terris. Et sic cõcluditur sine hæsitatione cæteris dimissis, ꝙ homo Christus est filius naturalis B Dei patris genitus ante luciferum secũdum diuinitatem, & genitus post luciferum secũdum humanitatem. Et ly In die virtutis tuę, refertur ad totum tempus peregrinationis Christi ab incarnatione vsq; ad passionẽ inclusiue, & ly In splendoribus sanctorum, refertur ad totam durationẽ post resurrectionem Christi. Sed ly ante luciferũ genui te. refertur ad æternitatem, in qua Christus genitus est quò ad diuinitatem. Est ergo Christus genitus ante luciferum ex vtero patris. & post luciferũ ex vtero matris opere spiritus sancti, qui est virtus altissimi. Et nota ꝙ istum supradictum versum multi multipliciter exponunt. Nam quidam illud principiũ referunt ad patrẽ, vt dicat pater ad filiũ. Ego sum tecũ vnum, & idem principium producẽdi spiritum sanctum in die uirtutis tuę. i. C in tota ęternitate, cuius splendorẽ sancti participant. Et etiam sum principium tecũ: qa produxi te. Et sic sum tecum sicut principiũ dicẽs ĩ vẽrbo dicto, & producto. Et tu es mecum tanquã verbum in dicente: & hoc ab ęterno: quia ante luciferum genui te. Item et alij dicunt. Ego pater sum tecum ô fili simul cum spiritu sancto vnum principium producendi creaturam in die virtutis tuæ: idest in die creationis, in quo virtute tua facta sũt omnia. Sed aliter terminatur, & cõtinuatur litera secundum Cassiodorum, qui cõtinuat vnam sententiam ab illo loco. Virgã virtutis tuæ: vsque ly In splendoribus sanctorum inclusiue. Vñ dicit Dauid: O Christe ipse dominus pater emittet virgam virtutis tuę. s. legem, & potestatem euangelicam ex Sion. Et ideo dominare. Vnde ipse pater est tecũ vnum principium mittendi spiritum sanctũ D in die virtutis tuæ. s. in die penteco. s. in splẽdorib⁹ sanctorũ qñ splẽdor igneus venit super sanctos apostolos. Nam illa die simul cũ patre misisti virtutem super eos. quę dies dicitur splendor sanctorũ: eo ꝙ fuerũt illuminati, & omnibus virtutibus, & donis refecti. Et ideo vt pater ostendat filium esse ęternũ secũdum diuinitatem subdit. Ex vtero ante luciferum genui te. Vnde est aduertendũ: ꝙ Hebræus, & translatio Hieronymini aliter habẽt literã huius versiculi. Nam vbi 70. habent. Tecum principium &c. Hebręi habẽt, Populi tui principes in die virtutis tuæ in decore sãcto de matrice auroræ tibi ros adolescentiæ tuæ. Et tunc ꝭm hãc literam mutatur sentẽtia. Nam prima pars huius versiculi videtur esse sequela ad uersum, & sententiã E præcedentem. Nam dictum est supra. Virgã uirtutis tuæ. i. potestatem emittet tibi dominus ex Sion. s. spiritũ sanctum in discipulos mittendo in die penteco. Ideo dominare in medio &c. Et sequitur secũdum hanc literã, Populi tui principes, idest apostoli facti sũt principes super omnem terrã, & hoc in die virtutis tuę, s. in die penteco. quando misisti eis dona gratiarum, & virtutũ in decore sancto: quãdo omnes apostoli, & discipuli sunt sanctificati, & decorati, & ornati lumine spiritus sancti, & oĩs generis gratiarũ &c. Quod autem sequitur, De matrice auroræ tibi ros adolescẽtiæ tuæ: videt pertinere ad generationem Christi temporalem de virgine Maria sine patre ex solo opere spiritus sancti. Quasi dicat: O Christe generatio tua est mirabilis. Nã ros adolescẽtiæ tuæ; & formatio F tuę infantię. i. corporis tui & infantia fuit de matrice auroræ, idest virginis Mariæ sine semine viri. Nã sicut ros matutinus generatur ex aurora siue in aurora ex summo cęlo: ita tu ꝓcessisti ex vtero virginis tanq̃ sol ex aurora & tanq̃ ros in aurora ex solo cęlo, & ꝑ cõsequẽs es genitus de matre sine patre carnali solo opere spiritus sancti. Et huic sentẽtiæ concordat Rabi Barachias super illud Trẽ. vltimo. Pupilli facti sumus absq; patre. Vnde dicit. Deus sanctus, & benedictus ait. Vos dixistis pupilli facti sumus absq; patre. Et ego dico vobis: ꝙ redemptor, quẽ ego suscitabo vobis, sine patre erit sicut scriptũ est psal. 109. De matrice auroræ tibi ros adolescentiæ tuæ. Sed secundum hanc literam, &

sententiam

A sententiam versus iste nō videtur pertinere ad æternam generationē, nec ad ęqualitatē patris ad filium, sed ad generationē temporalē, & humanam Christi ex matre sine patre. Est tñ verum, ꝙ vtrobiq; memorať miraculum in generatione Christi. Sed maiora sacra videtur continere translatio nra, idest ipsorum septuaginta: cui magis credēdum est eo, q: est sine suspitione. ideo ecclesia non vult cantare trāslationem p alterij quam Hieronymus transtulit immediate ex Hebræo, eo ꝙ litera iam erat punctuata, & ad eorum intentum interpretata per appositionem punctorum, vt dictum fuit in principio. Et ideo in talibus passibus est cauenda calumnia Hebræorum, nec est eis dandą fides ut dictum est. Et iō ex supradictis duabus primis expositionibus possumus eligere quā voluerimus. Sed primā vř mihi ma-
B gis profunda, & cōueniens; quia nihil aliud vult ostendere propheta hoc versiculo nisi, ꝙ regnum mundi debetur Chřo iure hæreditario: eo ꝙ est filius naturalis Dei patris; qui secundum diuinitatem est genitus ante luciferum, & secundum humanitatem est genitus post luciferum ex tempore.

Iurauit dominus, & nō pœnitebit eū, tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.

Hæc est secunda pars principalis, in qua ꝓpheta ꝑdicit Xp̄m fore sacerdotē æternū, quæ est secunda dignitas quam Christus acquisiuit in præmiū suæ passionis. Vnde est aduertēdum, ꝙ ad hoc, ꝙ Christus esset verus, & perfectus Messias in legē promissus, & oportebat, vt esset Deus, & hō: rex, & sacerdos. Homo vt posset ꝓ nobis pati ad iu-
C stitiam cōplendam. Deus ut præualeret aduersus diabolum, & precium esset validū, & infinitū. Rex vt haberet vniuersale dñium. Et sic oportuerit, ut esset filius Dei naturalis, & per consequens Deus. Itē ut esset vniuersalis iudex. Sacerdos, vt posset seipsum ꝓ nobis in ara crucis offerre, & sacerdotiū nouum instituere, & cæteris potestatē conferre. Et ideo uere fuit Chřs figuratus per Melchisedech. Nā ille fuit figura Christi tripliciter. Primo in ꝑsona, quia sine patre, & sine mře, & genealogia, nec legiť eius principium nec finis. Ita Chřs est sine patre carnali in terris, & sine matre in coelis, sicut dictum est. Itē sine principio quo ad diuinitatem, & sine fine quo ad humanitatem. Secundo fuit figura in officio, & dignitate. Nā fuit Melchisedech rex, & sacerdos: qnia rex D
Salem, & sacerdos Dei altissimi. vt patet Gene. 14. & ad Heb. 7. Ita Christus rex, & sacerdos. Itē Melchisedech interpretatur rex iustitiæ. Christus āt est uerus rex iustitiæ. Primò: quia in se oēs nos iustificauit ꝑ mortē, & passionē, & pro omnibus soluit precium. Secūdo: q̃a a patre accepit oēm potestatē iudicādi, & sic est verus rex iustitiæ. Itē sicut Melchisedech fuit rex Salē, ita Christus fuit verus rex pacis. qui in suo sanguine omnia pacificauit, & nos patri recōciliauit. Tertiò fuit figura in actu, & oblatione siue ī ordine oblationis. Nam sicut ille obtulit panem, & vinū pro Abraā Deo altissimo, ita Christus instituit sacrificium eucaristię, in quo obtulit seipsūm sub forma panis, & vini in memoriam suæ passionis: in qua passione obtulit seipsū in forma & carne humana in cru E
ce. Instituit ergo hoc sacrificiū, & sacramentum, vt offeramus ipsum sub forma panis, & vini in memoriā suę passionis, in qua obtulit seipsum in forma, & carne humana in cruce. Sacerdotium ergo Christi non est secundū ordinē Aarō, q̃ offerebat oues, & boues, & vitulos, & arietes, & hircos &c. Dicit ergo Dauid ad Christū filium. Nō solum eris rex, & Deus, & hō: sed etiam eris sacerdos æternus, Nā ego vidi in spiritu qualiter dominus Deus pater iurauit, idest firmiter statuit, & non pœnitebit eum .i. nūquàm retractauit nec reuocabit promissum, & decretū suum statuit ergo sine retractatione, & reuocatione dicens tibi; Tu Christe es sacerdos in æternum non secūdum ordinem Aaron, sed secūdum ordinē Melchisedech offerēs teipsum sacrificium sub forma panis, & vini. F

In quibus uerbis notantur quatuor conclusiones.

Prima, ꝙ hęc promissio facta est cū iureiurando, per quod denotatur certitudo prophetiæ, & promissionis.

Secunda, ꝙ lex Moysi, & sacerdotium ipsius Aaron, & per consequens sacramēta, & sacrificia veteris legis debebāt cessare, & aliud sacrificium, & sacerdotium, & ꝑ cōsequens alia lex debebat succedere. Nā translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat, ad Heb. 7.

Tertia conclusio, ꝙ sacrificium panis, & vini in lege noua erat offerendum per hoc quòd ait. Secundum ordinē Melchisedech.

Quarta conclusio, ꝙ lex, & sacerdotium

A Christi est æternũ.i. quòd nulla alia lex, nec aliud sacrificium subsequetur, per hoc, q dicit. Tu es sacerdos in æternum.

Vnde notãdum, q æternum tripliciter sumitur in scriptura. Primo inquãtum est sine termino, & sine fine, & successione: quia est tota simul, & perfecta possessio uitę interminabilis: & sic soli Deo ꝯuenit: quia nihil est æternum nisi Deus. Secundo æternum idem est quod coęuum, dicens totam ætatẽ alicuius. Et sic dicimus, q uir est æternus uxori: qa quandiu vixerit est alligatus uxori ꝑ totã ætatẽ, & uitam, & ecõuerso. Et sic circuncisio fuit æterna legi, & pacto Abrahæ: quia quandiu durauit lex, & pactũ, & illa ætas, tãdiu perseuerauit circũcisio.s. usque ad Christum, in quo terminauit illud pactũ, & illa ætas. Tertio modo dicitur æternũ, cui nullũ B aliud tale succedit. Et isto modo lex Moysi: aut circuncisio nũ fuit æterna, quia alia lex successit, & aliud sacramentum. Sed isto modo lex euãgelica, & sacerdotium Christi est ęternum, quia nulla alia lex nec sacrificium succedit. Iõ ait Christus Mat. 26. Hic est calix sanguinis mei noui & æterni testa. Si nouum, quomodo æternum dicitur? Nouum dicitur inquantum successit ueteri. Dicitur autem æternum inquantum nullum aliud sibi succedet, sed solũ præmiũ, & uera beatitudo, & ideo pater promittit filio suo Xpo sacerdotium æternum sub iureiurando, & sine reuocatione: quasi promittens nullum aliud sacerdotium successurum. Ideo quando dedit sacerdotium Moysi ipsi Aaron, nõ dedit sub iureiurando. Nam licet filij Israel iurassent seruare legem, ut patet Deut. 27. ta C men Deus non iurauit eis æternitatẽ legis, & sacerdotij, sicut hic ꝓmittit filio sacerdotium æternum, & legem sub iureiurãdo. Et nota, q Origenes putauit hunc Melchisedech fuisse angelũ Dei, q occurrit Abrahæ. Sed Didymus, & Eusebius dñt ipsũ fuisse uerũ hominẽ Cananæum, & gentiliũ regẽ Salem qui obtulit panem, & uinũ pro Abrahã & benedixit ei: quasi benedixisset Christum in lumbis Abrahæ, licet nõ descẽderet ab eo per naturalem generationẽ immediate. Et per hoc datur intelligi, quod ordo sacerdotalis non incepit a Iudæis aut leuitis, sed a gentibus.s. ad Abel, & Enoch, & Noe, & Melchisedech, ut per hoc denotaretur, q oẽs gentes erant uenturæ ad Christũ. Hoc idem dicit Hierony. in epistola ad Euagriũ de Melchisedech. Item templum Salomo- D nis ædificatum est in area Ornæ Gebuzei, quam emit Dauid, vt patet secundi regũ vltimo, & gentiles fuerunt latomi, & fabri, q ædificauerunt templũ, vt per hoc denotaretur, q ecclesia erat fundanda, & ampliãda in gentilibus, & per gentiles, qui erãt possessuri terram viuentium. Item Iob fuit rex, & sacerdos, quia quotidie sacrificium offerebat pro filijs. Ex quo patet, quòd sacerdotiũ nõ incepit ab Aaron, sed ex gentibus. Et ita per gentiles ad fidem conuersos erat exercẽdũ, & continuandum: vt patet manifeste in effectu. Nota, quòd sacerdotium Christi dicitur æternum, & summum. Dicitur.n. æternũ ꝓpter causas iam dictas. Dicitur autem summum propter triplicem summã potestatem quã Christus accepit a patre in sacerdotio. E Nam primo habuit summã potestatẽ instituendi sacramenta nouæ legis. Secundo habuit potestatem conferendi eis virtutẽ ex merito suæ passionis. Tertio habuit potestatem committendi ministerium, & exercitiũ sacramẽtorum suis successoribus. Et sic dicitur summus sacerdos. Vno modo, quia primus obtulit sacrificium. Secundo, quia habuit triplicem supradictam potestatẽ, quam nullus habuit præter ipsum. Nam licet papa & episcopus habeãt potestatẽ à Christo cõferẽdi ordines, & cæteri sacerdotes habeãt potestatem ministrandi sacramenta, tamen nec papa nec tota ecclesia habent potestatẽ instituendi sacramenta: nec conferendi eis gratiam, & virtutem nisi solus Christus qui est caput ecclesiæ. Et ideo propriè dicitur summus sacerdos, & æternus qui talem po- F testatem recipit à patre, vt dictũ est. Tertiò dicitur summus sacerdos, quia solus ipse est mediator Dei, & hominum. Sed contra prædicta arguitur, quia videtur, quòd nusquam in tota sacra scriptura vet. test. recipit, quòd Deus pater iurauerit, nec sub iure iurando promiserit Mesiæ in lege ꝓmisso, quòd esset futurus sacerdos secundũ ordinem Melchisedech, prout supra expositũ est. Ad hoc respondetur, quod talis petitio est superflua cũ manifestè probatum fuerit in principio Dauid fuisse verum, & eximium ꝓphetarũ: cui Deus locutus est, & factæ fuerũt ipsi multę reuelationes đ regno, & sacerdotio Christi, vt ipsemet Dauid dicit secundi Reg. vigesimotertio: vbi dicit. Dixit vir cui constitutum est de Christo Dei Iacob egregius psaltes

A tes Israel, Spiritus domini locutus est p me:
& sermo eius per linguã meã: Deus Israel
mihi locutus est, sicut lux auroræ oriente so
le mane absq; nubib. rutilat. Nec tãta est do
mus mea apud Deum, ut pactũ æternum ini
ret mecum firmũ in omnibus atq; munitũ.
Ex tota ista sacriptura patet quasi Deus cum
pacto æterno locutus est clare, & manifeste
de Xpõi lege promisso, & de regno eius, &
potestate ipsi David. Et sic nõ oportet, q̃ q̃
ramius vbi reperiatur tale iuramentũ: nisi di
camus, q David hoc præuidit in spiritu per
spiritualem reuelationẽ. Sed licet hoc suffi-
ciat ad respondendum cuiq; quærenti: tamẽ
adhuc possumus assignare locũ in sacra scri-
ptura, ubi Deus fecit supradictũ iusiurandũ
de æterno sacerdotio Christi. Ad cuius intel
ligentiam est notandum q iusiurandũ Dei
B in sacra scriptura sumitur p immobilitate,
& certitudine propositi Dei. Sed quicquid
Deus proposuit in veteri testamẽto sub ali
qua figura, proposuit imobiliter, & irrefra-
gabiliter. Cum ergo Melchisedech sacerdos
Dei altissimi, & rex iustitiæ, & pacis sine ge
neratione, & principio offerens panẽ, & vi-
num fuerit figura ipsius Christi ut supradi-
ctum est, quia Deus acceptauit oblationẽ ip
sius Melchisedech sub tali figura sacerdotij
æterni Christi. Et sub tali figura voluit De⁹,
q Melchisedech benediceret Abraã, de quo
Christus erat descensurus secundum carnẽ.
Ergo sequitur, q tunc Deus immobiliter, &
irrefragabiliter, & firmiter statuit Christum
in lege pmissum fore sacerdotem æternũ se
cũdum ordinẽ Melchisedech. Hoc ergo præ
uidens David in spiritu contemplãdo illud
C mysterium dixit. Iurauit dominus, & nõ pæ
nitebit eum: tu es sacerdos in æternum secũ
dum ordinẽ Melchisedech. Hoc idẽ myste-
rium præuidit David Exod.29. vbi dominus
præcepit seruari panes ppositionis ante al-
tare per totã septimanam, & q sacerdos ele
uaret crustulam panis ante totum populum
supra caput suum. ubi manifeste figurabatur
sacrificiũ panis siue Eucaristiæ. Sed supradi
ctum iusiurandũ de æterno sacerdotio Chri
sti magis manifeste exprimitur Gen.22. Vbi
legitur, q Abraã ex pcepto Dei voluit sacri-
ficare filiũ suũ Isaac, cui Deus sub iureiu-
rando promisit dicens. Per memetipsum iu
raui: qa fecisti hanc rem, benedicam tibi, &
multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli:
& velut arenã quæ est in littore maris, Pos-
sidebit semen tuũ portas inimicorũ suorũ. D
Et benedicentur in semine tuo omnes gen
tes: qa obedisti voci meæ. Qui locus ĩ quo
factũ fuit hoc sacrificium vocatus est domi
nus videbit: imo secundum Hebræos domi
nus videbitur. In quo mysterio præuidit Da
uid in spiritu pphetico qualiter Christus fi
lius Dei in eodẽ monte & loco debebat se
spõte offerre Deo patri hostiã acceptabilẽ
in precium pro omnibus nobis: quia in eo-
dem loco fuit crucifixus. Et ideo vocatus est
ille locus dñs videbit: Quasi dicat. in hoc lo
co vbi factum est sacrificiũ de Isaac, in hoc
eodẽ loco videbit Christus offerri patri in
sacrificium in cruce p omni populo. Et sic
ibi Chrs fuit vere sacerdos, & vera hostia:
quia ipse sponte se patri obtulit in sacrificiũ.
Ex quo patet, q tunc Deus pater iurauit sub
iureiurãdo, & promisit sacerdotium æternũ E
ipsi Christo: quia sub iureiurando promisit,
q in eo benedicerẽtur omnes gẽtes. Sed nõ
aliter benedictæ sunt omnes gentes in Chri
sto nisi per eius sacerdotium. Primo inquan
tũm seipsum obtulit pro nobis in cruce. Se-
cũdo inquantũ per baptismum nos regene-
rauit, & a maledictio absoluit, & liberauit.
ergo sequit, q illa promissio facta ipsi Abraã
in semine suo, idest in Christo, fuit de æter-
no sacerdotio, quia per solum sacerdotium
Chri sumus benedicti, & a maledictio libe
rati. Et per hoc patet respon sio ad friuolum
argumentum modernorum hæbræorum, p
quod putant peruertere literam huius ver-
sus nõ esse dictã de sacerdotio æterno Chri-
sti, vt magis patebit. Dicitur ergo Christus
sacerdos inquantum seipsum obtulit in ara
crucis, & sacramenta instituit. Dicitur autẽ F
sacerdos in æternum dupliciter. Primo, quia
ipse personaliter est æternus ante luciferũ
genitus. Secundo, quia sacerdotium est æter
num. Et hoc tripliciter. Primo, qa perpetua-
tur in suis successoribus. Secundo: quia nul-
lum aliud sacerdotium huic succedet. Ter-
tio, quia effectus sacerdotij Christi est æter-
nus. Nam sanctificatio facta per sacerdotiũ
Christi in æternum durabit. Quia iustificati
& regenerati per sacramẽta in æternum e-
runt sancti, & beati. Apoca.5. Dicitur autem
Christus sacerdos secundum ordinem Mel-
chisedech. eo q p omnia fuit figuratus p ip
sum Melchisedech: & hoc quadrupliciter. Pri
mo quia Christus fuit rex, & sacerdos sicut
Melchisedech. Secundo, q a rex pacis, & iu-

A stitiæ. Tertiò, quia sine generatione. Quartò quia sub forma panis, & vini instituit sacrificium noui testamenti. Quintò, quia in eadẽ ciuitate: & forsan i eodemmet loco instituit Eucaristiam, vbi Melchisedech obtulit panem, & vinum. Hoc ergo præuidens Dauid in spiritu dicit: Iurauit dominus &c.

Dominus à dextris tuis confregit in die iræ suæ reges.

Iudicabit in nationibus: implebit ruinas: conquassabit capita in terra multorum.

Hic ponit tertiã dignitatem, quam Christus adeptus est merito suæ passionis: q̃ fuit iudiciaria potestas, vt sit iudex viuorum, & mortuorum: tã in iudicio occulto, q̃ in iudicio manifesto vniuersali, quod fiet in nouissimo die: quã iudiciariam potestatem habet Christus etiam inquantùm homo ex merito B suę passionis, ut ipsemet saluator ait Ioan. 5. Et potestatem dedit ei iudiciũ facere: quia filius hominis est. Vnde postquã superius demõstrauit ꝓpheta qualiter pater tradidit regnum & sacerdotiũ Christo filio suo inquãtũ hõ, demonstrat qualiter ex cõsequẽti tradidit ipsi iudiciariã potestatẽ: qa ad solũ regẽ & sacerdotẽ pertinet iudicare. vñ est aduertendũ: ꝙ dupliciter iudicat Deus post ascẽsionẽ. Vno mõ occulto iudicio, Nã existẽs in cœlo ad dexterã p̃ris iudicat in terris puniendo tirãnos, & persecutores iustorũ tẽporaliter in hac vita: & post mortẽ destinat ad pœnã æternã si moriũtur sine fide, & pœnitẽtia. Et isto modo puniuit Neronẽ, & Domitianũ, & Diocletianũ, & Iulianum: & plures alios reges. Et de hoc primo iudicio dicit ꝓpheta ĩ hoc versiculo dirigẽdo verba ad pa C trẽ: O pater, Deus meus Iesus Christus filius tuus, qui sedet a dextris tuis confregit reges in die iræ, & sententiæ, & correctionis suæ. Nã puniuit, & prostrauit Neronẽ, & Diocletianũ &c. Et etiã confregit multos reges eos corrigẽdo, & tẽporaliter puniendo: & à sup bia deijciẽdo: qui relicta idololatria se iugo fidei subiecerunt. Et sic correxit magnũ Cõstantinũ p leprã: causa cuius venit ad baptismũ. exẽplo cuius oẽs alij reges terræ confracta eorũ supbia venerũt ad baptismũ. Secundò Xp̃s iudicabit iudicio manifesto, & uniuersali, & hoc ĩ die iudicij. de quo subdit ꝓpheta, ꝙ tũc iudicabit ĩ nationibus. i. iudicabit oẽs nationes generaliter, & in manifesto, & tunc implebit ruinas. Ad cuius intellectum est aduertẽdum: ꝙ triplicẽ ruinã reparabit, & reficiet, & restaurabit Xp̃s in die iudicij. Nã primò reparabit, & implebit ruinã corporũ, & cadauerũ mortuorũ, quia mittet angelos suos: & vocabit oẽs mortuos a quatuor uentis terræ. Et cõgregabit oẽs in uallẽ Iosaphat. i. ĩ locũ iudicij, & sic erit impleta, & reparata ruina corporũ mortuorũ. Scd̃o Chr̃s iplebit, & reparabit, & rectificabit ruinam falsam i udiciorũ. Nã tria debet iudicare Christus in iudicio. Primò nõ iudicata. s. facta principũ huius mundi, q̃ nõ fuerũt iudicata: eo ꝙ nullus potuit eos iudicare: nec facta eorum corrigere. Secundò: quia Christus iudicabit malè iudicata: puta ea quæ iudices huius mũdi propter odium, uel metũ, uel lucrũ malè iudicarunt. Ideo omnia ista talia Christus rectificabit in iudicio generali. Tertiò iudicabit Christus facinora occulta: puta homicidia, & adulteria, & multa a- E lia peccata, quæ in hoc mũdo nõ fuerũt manifesta, nec ꝑ pęnitẽtiã deleta. Iõ talia manifestabuntur, & publicabunt in iudicio. Ista ergo tria supradicta, s. non iudicata, & male iudicata, & occulta dicuntur ruinæ iudiciorum, & tales ruinas implebit, & reparabit Christus in iudicio. Tertio Christus implebit, & reparabit ruinam angelorũ, quia tunc erit cõpletus numerus electorũ, & implebũtur sedes uacuæ, de quibus Angeli mali ruerunt. Ex quibus patet, ꝙ triplicẽ ruinã reparabit Christus in iudicio. s. ruinã mortuorũ, & ruinã iudiciorum, & ruinam Angelorũ. Et ideo de his tribus ruinis dicit ꝓpheta, ꝙ Christus in nouissimo die iudicabit in nationibus & implebit ruinas, s. qa restaurabit & reparabit ruinam mortuorum, quia omnes resurgent, & ruinam iudiciorum, & ruinam Angelorum. Sed quia in ruina iudicio- F rum iudicabit reges, & principes, & prælatos huius mundi: qui non fuerunt iudicati & puniti, & rectificabit falsa iudicia eorũ, & manifestabit, & puniet occulta per pœnitẽtiam nõ deleta nec cõfessa: ideo oẽs tales tã reges, & principes, & prælatos, q̃ falsos iudices, & impœnitentes destinabit ad pœnã ꝑpetuam in inferioribus terræ. Et iõ subdit ꝓpheta: quod Christus postquàm iudicauerit in nationibus discernẽdo gesta, & facta, & postq̃ impleuerit supradictas tres ruinas, tunc cõquassabit, & cõfringet capita multorum. s. principum & regum, aliorum damnatorum in terra. s. in inferno qui est in inferioribus terræ: quia tales nõ ascendẽt in cœlum

A lum: sed capita eorum conquassabuntur in terra, idest pœna capitali punientur. In hebræo, & in trāslatione Hieronymi habetur, Iudicabitur in gentibus plenitudo persona rum, plagauit caput in terra multa. quod idē sonare videtur. Tunc ergo Christus confregit reges in ira sua: quādo Neronem & Domitianum, & Diocletianū, & cęteros reges & tirannos pœna temporali, & ęterna puniuit, & etiam quando Constātinum Imperatorem, & cęteros reges, & principes gentiū contracta superbia iugo fidei subiecit. Item tunc Christus impleuit ruinas. Primo quando ruinā ipsius Adam per mortem, & passionē, & resurrectionē reparauit, Secundo quādo omnes mortuos in iudicio suscitauit. Tertio quando omnia iudicia iniusta, facta per falsos iudices in generali iudicio rectificabit. Quarto, quādo ruinā angelorum reparabit: cum dicet iustis. Venite benedicti patris mei, possidete regnum vobis paratum a cōstitutione mundi. Item tunc conquassabit capita multorum in terra, quādo dicet damnatis. Ite maledicti in ignem ęternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius.

De torrente in via bibit ppea exaltauit caput.

Postquam superius ꝓpheta prædixit tres dignitates, siue potestates, quas pr̄ tradidit Christo filio suo; etiā inquantū homo. s. potestatem regiā, & sacerdotalem, & iudiciariā, in hac tertia parte assignat causam vn̄ meruit Christus adipisci tales dignitates, & potestates. Et dicit ꝙ hoc meruit Christus ex laboribus, & tribulationib⁹, & morte, & passione, quā ex obedientia, & compatiētia, & caritate ꝓ nobis substinuit. Vnde est aduertēdum, ꝙ omnes labores, & itinera, & pere C grinationē, & fames, & sitim, & iniurias, & opprobria, & uerbera, quæ ꝓ nobis Xp̄s sustinuit, & cōputātur in eius passione, q a tota vita Xp̄i fuit cōtinuus labor, & q̄dam passio, & vnus actus meritorius respectu Xp̄i, vt dictū est psal. 29. Et ideo vita huius mūdi dicit̄ quasi torrēs, & fluuius tribulationū. Nā sicut torrens, in quo cōgregātur oēs aquę pluuiales trahit secū oēs arbores, & oīa q̄ sunt i ripa ita cōtra Xp̄m congregatæ sunt oēs aquæ persecutionū, & laborū. Et sic vita Chr̄i fuit q̄dā torrēs plenus ꝑsecutionū, & laborū, & afflictionū, ꝑ quē Xp̄s trāsiuit: & d quo bibit in hac vita corporali, ꝑ quos labores meruit exaltari, & obtinere regnū, & sacerdotiū, & iudiciariā ꝑtātem. Et iō si q̄s quæreret q̄bus meritis, & quibus laboribus, & triūphis meruit Xp̄s obtinere regnū sup oēm creaturā, & æternū sacerdotiū, & iudiciariā ꝑtātē super oēs hoīes, & angelos, cū ipse sit hō, Rn̄det ꝓpheta Dauid dicēs: De torrēte in via bibit, ꝓpterea exaltauit caput. Quasi dicat, ꝙ q a Xp̄s bibit calicē passionis de torrēte tantarū ꝑsecutionū, & laborū, & opꝓbriorū, & mortis, & crucis in via huius mūdi inquātū fuit viator, iō in p̄miū tantorū laborū, & tātę humilitatis, & caritatis, q a humiliauit semetipsū usq; ad mortē crucis, exaltauit caput & honorē, & regnū suū, & ꝑtātē sup oēs creaturas, ut dictū est, & pr̄ dedit illi nomē, ꝙ est sup oē nomē. s. Iesus, ꝙ interpretat̄ saluator. Et sic est Deus, & hō, rex & sacerdos. Et iō habet nomē super oē nomē, & sup oēs creaturas, vt i noīe Iesu oē genuflectat̄ cęlestiū terrestriū, & infernorū, intm̄, ꝙ i gloria est Dei patris, sedēs ad dexterā eius in potioribus bonis, eo modo quo dictū est. Christus ergo ex merito sui laboris, & passionis exaltauit caput. i. sublimat⁹ fuit ad sedēdū a dextris patris in quatuor vel quinq; potioribus bonis, videlicet possidendo summā regiā, & imperialē ꝑtātē, & summū, & æternū sacerdotiū, & summā iudiciariā ꝑtātē: & summū honorē, & latriā simul cū verbo: & q̄nto sūmā felicitatē, & beatitudinē. In quibus quinque potiorib⁹ bonis sedet Xp̄s a dextris p̄ris super oēs creaturas. prout vidit beatus Ioā. Apoc. 5. qn̄ vidit agnū sedentē a dextris p̄ris i trono. Et uidit 24 seniores, q cecíderūt corā agno mittentes coronas suas, dicentes, Dignus es dn̄e accipere librū, & aprire signacula ei⁹, qm̄ occisus es, & redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, & lingua, & populo, & natione. Et fecisti nos Deo nostro regnū, & sacerdotes, & regnabim⁹ sup terrā. Vltra hoc vidit beatus Ioan. & audiuit uocē angelorū multorum, & erat numerus eorū millia milliū uoce magna dicētium. Dignus est agnus q occisus est accipere virtutē, & diuinitatem, & sapientiam, & honorem, & fortitudinē, & gloriam, & benedictionē, & oēm creaturā, q in cœlo est, & super terrā, & sub terra, & in mari &c. Ex supradicta uisione designātur oīa hæc potiora bona quæ possidet agnus qui est Xp̄s sedēs ad dexterā patris, ēt inquātū hō. Nā primō dicit̄ habere regnū, & imperium cum dicit, quòd dignus est accipere omnē creaturā sub ditione sua, quæ est cęlo, & super terra, & sub terra &c.

A Secundo designatur possidere summum sacerdotium, cum dicitur. Fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes. Tertiò uidet, quod Christus possidet eandem latriā cum uerbo, cum dicitur. Dignus est accipere uirtutē, & diuinitatē, & sapientiā, & fortitudinē, & honorem.i.latriā adorationē, & cultum. Quartò designatur Xps habere summā felicitatē & beatitudinē, cum subdit. Gloriā, & benedictionē. Itē ostenditur habere iudiciariam potestatē, cū subdit. Vidi tronum magnū, & sedētem super eum &c. ultimò designatur, quòd Xps meruit sedere in his quinque potiorib. bonis ex merito suæ passionis per hoc, quod dicit. Dignus est agnus qui occisus est. Et ex hoc sequitur, quod Chrs possidet hoc inquantū hō: quoniam inquantū hō occisus est. Et inquantū hō exaltauit caput, & fuit sublimatus ad sedēdū à dextris Dei in supradictis quinque potio
B ribus bonis. Primò quia est filius Dei naturalis ut supradictū est. Scdo quia hoc adeptus est ex merito suæ passionis. Ex isto ergo ps. recolliguntur. 14. conclusiones. Quarū prima est, quod Xps licet inquantū Deus sedeat ad æqualitatē pris, tñ inquantū hō sedet a dextris Dei patris.i. in potioribus bonis, quia possidet potiora bona post patrem .s. regnū, & imperiū super omnes creaturas. Et possidet altiorem gradum felicitatis, & fruitionis, & honoris post patrē, ut dictū est. Secunda cōclusio, quod pater subiecit oēs inimicos Christo filio suo, non solummodo usque ad diem iudicij: sed etiā in æternum. Tertia cōclusio, quod sceptrum regni Christi realiter īcepit ab incarnatione, sed ostēsiuè incepit, & exiuit a Hierusalē in die pētecostes. Quarta cōclusio, quod uerbum æternum semp fuit unitū hu
C manitati Christi non solummodo in die uirtutis ab īcarnatione usque ad resurrectionē, sed etiam in splendoribus sanctorū, idest in die gloriæ Christi post resurrectionem. per hoc quod ait. Tecū principium. Quinta cōclusio, quod licet Christus inquantū hō fuerit genitus post luciferum, tamē inquātū Deus fuit genitus ante luciferum, idest i æternitate. Sexta conclusio, quod Christus fuit vere sacerdos, quia seipsum obtulit in sacrificiū Deo patri pro nobis in ara crucis. Septima cōclusio, quod sacerdotium Christi est æternū, quia ppetuatur in suis filijs regeneratis, & post ipsum nullum aliud sacerdotium succedet. Octaua conclusio, quod sacerdotium Christi est secundum ordinem Melchisedech, & nō secūdūm ordinem Aaron. Ex quo patet D quod sacerdotium Aarō debuit cessare. Nona cōclusio, quod licet lex Moysi cessauerit quo ad cerimonialia, & figuralia, tamē remanet quo ad ueritatem figuratam. Decima cōclusio, quod Christo tradita est iudiciaria potestás, in qua confregit, & puniuit, & subiecit sibi oēs reges terræ occulto iudicio. Vndecima conclusio, quod per eandē iuditiariā potestatē Christus iudicabit generaliter, & manifeste oēs nationes in nouissimo die. Duodecima conclusio, quod Christus in nouissimo die impleuit, & reparabit tres ruinas.s. ruinā mortuorū, & iudiciorum, & angelorum. Decimatertia conclusio, quod Christus in iudicio conquassabit capita multorum, idest dæmonia, & hominum damnatorum in die iudicij, cū dicet. Ite maledicti in ignē æternū. Decimaquarta conclusio, quod Christus e- E xaltauit caput.i. meruit sublimari in summū regē, & sacerdotem æternum, & iudicē vniuersalē: eo quod de torrente in via bibit calicē passionis in hac via: & in hoc mundo. Quasi dicat, quod ex merito passionis, & humilitatis, & obediētiæ meruit, & obtinuit oīa quæ de se scripta sunt in hoc psalmo. Contra prædictam autem expositionem, & catolicā intelligentiā huius psal. probando, quod non possit exponi de Christo, arguit quidam hebræus vocatus Camhi: & hoc multipliciter. Et primo cōtra expositionem duorum primorum versuum, in quos nos dicimus, quod ibi pr loquitur Christo filio suo Messiæ in lege promisso. Vnde dicit sic. Per hunc versum pbāt Christiani, quod ē trinitas in diuinis. Nā ibi est pater, qui loquitur: & est filius cui loquitur, qui est Deus sicut pater: & sic cū spiritu san F cto faciunt trinitatem in diuinis. Tūc arguitur sic. si iste filius, cui pr loquitur, est Deus vt Christiani dicunt, tunc sequitur, quod vnus Deus est maior altero, & fortior, & alter debilior. Nam sic pater habet ponere, & subijcere inimicos filio, seq., quod filius non est sufficiens, nec fortis ad subiiciēdum sibi inimicos cum indigeat auxilio alterius: quod est contra omnipotentiā Dei. Ex quo sequitur, quod iste filius non est Deus. Secūdo arguit cōtra hoc quod nos dicimus, quod Christus est genitus ante luciferū a patre per hoc quod dicitur in litera. Tecū principiū &c. Vnde dicit, quod nra trāslatio est falsa: quia nō ponitur sic in hæbreo: imo dicit sic, scilicet. Populi tui voluntarij erūt in die virtutis tuæ in docore

sancto

A sancto orieł tibi ros natiuitatis tuę. Tertio arguit contra id quod dicimus, ꝙ Christus est sacerdos. ergo offert sacrificiū. sed Deus non potest offerre sacrificium: imo ipsi offertur sacrificiū. & sic sequeretur, ꝙ vnus deus offeret sacrificiū alteri Deo. Quarto arguit quod Christus non sit sacerdos æternus. Nā Christo successerūt quotidiè multi sacerdotes, qui nō sunt de generatione eius. ergo sacerdotium suum non fuit perpetuatū in eo, nec in suis successorib' de sua generatione. Quinto arguit cōtra id quod dicimus, quod Deus iurauit, ꝙ sacerdotium Christi esset secundùm ordinem Melchisedech, & nō secūdùm ordinem Aaron. Tūc arguit sic. Si deus mutauit sacerdotium ipsius Aaron in ordinem Melchisedech, sequit̄, ꝙ cessauit sacerdotiū Aarō: & per consequens tota lex moysi. B Sequitur ergo, ꝙ pœnituit Deū cōstituisse sacerdotium Aaron, & legem Moysi. Nā qui destruit quod cōstituit, videtur pœnitere: sed hoc est impossibile, ꝙ De' pœniteat. imo dicitur in litera. Iurauit dominus, & nō pœnitebit eum. ergo sequit̄, ꝙ Deus nunꝗ̄ mutauit nec mutabit sacerdotiū Aaron nec legem Moysi. Hoc confirmatur. Nam Deus dicit per Malachiam prophetā: qui est filius omniū prophetarū. Mementote legis Moysi serui mei, quā mandaui ei in Oreb ad omnem Israel pręcepta, & iudicia. Ex quo sequitur, ꝙ de intentione, & firmo ꝓpositio Dei est, ꝗ semper seruetur lex Moysi, & nūquā efficiat: eo ꝙ in fine omnium ꝓphetarū hoc confirmat. Item subdit propheta Malachias. Ecce ego mittam vobis Heliam ꝓphetā antequam veniat dies domini magnus, & terribilis. C ergo sequitur, ꝙ iste Iesus Nazarenus quē nos dicimus fuisse Messiam, nō fuit Messias in lege promissus; qa antequam Messias veniat: debet venire Helias propheta. Sexto arguitur contra id, quod nos dicimus, ꝙ Xp̄s confregit multos reges & plagauit, & subiecit in suo aduētu. Nam Christus nulla bella nec ꝓlia gessit, nec aliquos reges vicit nec subiecit, nec aliquos populos obtinuit: imo fuit pauper, & egenus, & in fine crucifixus. Et sic dicit iste Rabi, ꝙ nos Chr̄iani falso mō glossamus istum ps. de Christo. Sed exponēd' est de ipso Dauid, & ei' regno, ꝗ cōfregit, & plagauit multos reges gentiliū, s. regem Moab, & Amon &c. vt habet̄. 2. Re. 6. c.

Respōdere autem ad argumēta huius cęci, & obstinati, & ignorantis facile est cuicūque credenti in sacra scriptura mediocriter docto. D nec. n. est mirum, ꝙ iste obstinatus, & cęcus talia dicat, eo ꝙ ignorat mysteriū incarnationis, & caret lumine fidei. Nec est mirum, quia caput tam impurum, & immundū & maledictum non est dignū, nec meret̄ attingere tam grāde, & ineffabile mysteriū, & sacrum, eo ꝙ cōprehenderunt istum obstinatū oēs maledictiones. 24. q̄ memoratæ sunt in psal. præcedenti contra oēs crucifixores Christi, & sequaces eorum. de quibus prædixit etiam Dauid ps. 78. Obscurētur oculi eorum ne videāt, & dorsum eorum semper incurua. & Esai. 6. cap. Occeca cor populi &c. Item Sap. 2. Occecauit eos malitia eorum, ne intelligerent sacra Dei, imo tota scriptura vete. test. legis, & prophetarum est plena de cæcitate istorum obstinatorum. Et ideo superfluum est eis respondere cum non ca- E piant, nec intelligant. Sed ne argumenta eorum maneant insoluta respondebimus ꝑꝑ consolationem simplicium Christianorum. Ad cuius intelligentiam est notandum, sicut prædictum est, ꝙ in Christo sunt duæ naturæ integræ, & perfectæ, diuina. s. & humana sub una personalitate verbi. Nam verbum assumpsit naturam humanam sine aliqua personalitate creata, imo personauit, & suppositauit illam per personalitatem suam, & sic manet vnum solum suppositum, & vna persona habens duas perfectas naturas. Et ratione istarum duarum communicantur idiomata in Christo. Et sic dr̄ Christus uerus Deus, & verus homo; & dr̄ creator, & creatura, & mortuus, & passus secundum distinctas naturas, ut dictum est supra. Item Christus est cōsubstantialis, & coæternus, & coæqualis pa- F tri secundum diuinitatem. sed est minor patre secundum humanitatem. Et secundum hāc humanitatem accepit regnum mundi a patre ex tempore, & potestatem sacerdotalē summam, & iudiciariam potestatem. Et sic respectu huius humanitatis dicit pater filio. Sede a dextris meis. donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, & sub iureiurando dedit ipsi sacerdotium æternum, & iudiciariam potestatem. Ad primum ergo argumentū, qū dicit iste cæcus, & obstinatus, ꝙ sequeretur, ꝙ pater esset maior filio, & ꝑ consequens vnus Deus maior altero. Respōdetur, quod ex hoc non sequitur, quòd vnus Deus sit maior altero, quia filius non est alter Deus a patre inquantum Deus, sed est

altera

A altera psona diuina: nec filius est minor patre secundum diuinitatem: imo æqualis: sed est minor patre secundum humanitatem. Et secundum hãc humanitatem qua est minor, accepit regnũ à patre: & pater subiecit ipsi omnes inimicos suos. Et sic non est inconueniens, quòd indiguerit fauore patris inquãtum homo est. per hoc tamen nõ restat quin sit Deus perfectus, & omnipotẽs æqualis patri secũdum diuinitatem, idem substantialiter, & essentialiter, & distinctus psonaliter. Ad secundum respondetur, quòd maior fides est adhibẽda nostræ translationi, quàm eius: eò quòd fuit facta per 70. interpretes per. cc. annos ante aduentum Christi, quãdo nulla erat suspitio. vt ait Eusebius. 1. de præparatione euangelica. Nã literæ iudaicæ sicut hodie iacet punctuata, nõ est adhibẽda
B omnimoda fides sicut dictũ est in principio, & plogo huius libri: eò ꝙ Talmudistæ punctuarunt ipsam ad suum libitum, & intentionem. Sed si remouerentur puncta possemus dare ei eundẽ ĩtellectũ, & facere sonare eadem verba: sicut habemus in trãslatione nostra. Sed adhuc sicut iacet litera hebraica hodie punctuata sonat idẽ sacramentũ, & æternam generationem: cũ dicitur, In decore sãcto orietur tibi ros natiuitatis tuæ. Ostẽdit. n. natiuitatẽ Christi esse ex decore sancto. i. ex substantia patris: & ideo non est curãdũ de sua perfidia. Ad tertium respondetur. Per iã dicta patet, ꝙ sicut Christus inquantũ hõ accepit regnum a patre ex tẽpore, ita inquãtũ homo fuit verus sacerdos, & obtulit seipsum Deo patri in ara crucis p omnibus nobis. Ad quartum est dicẽdum, ꝙ Christus di
C citur sacerdos in æternum inquãtum suum sacerdotium est ęternũ, cui nullum aliud sacerdotium succedet, vt dictũ est supra, & inquantũ perpetuatur sacerdotib. & successoribus suis: q a apostoli ab eo immediate acceperunt sacerdotalem potestatem in mõte Syõ, vt dictum est supra, & ab illis apostolis deriuatur in successores. Sed cum postea arguit, ꝙ cũ isti sacerdotes, qui sunt hodie, nõ descendunt a Christo per carnalem generationem: ergo sacerdotium Christi nõ perpetuatur in eis, sicut fuit ꝑpetuatũ in filijs Aaron: Ad hoc respondetur isti cęco, ꝙ nos magis sumus filij Christi p regenerationem spiritualem quam successores Aaron per generationem carnalẽ. Nã cum sacerdotiũ sit res spiritualis, & magis respicit generationẽ spiritualẽ, q̃ carnalem. Et ideo vere sacerdotiũ
D Christi fuit figuratum per sacerdotium Melchisedech, de quo nõ legitur in scriptura pr carnalis, nec mater, nec generatio: ad denotandum, ꝙ sacerdotes no. te. non debent hr̃e respectũ ad gñationem carnalẽ, sed ad spiritualẽ. Et sic patet, ꝙ sacerdotium Chr̃i est æternum perpetuatum, & continuatum in filijs suis spiritualibus. Itẽ est æternũ inquãtũ nullum aliud succedet. Ad quintũ respõdet, ꝙ ex argumento eius põt argui contra seipsum. Nã manifestum est hodie, quòd post aduentum Christi, & post destructionẽ secũdi tẽpli facta per Romanos cessauit hostia, & sacrificiũ, & sacerdotiũ Aarõ: quia nusquã offerũtur talia sacrificia, sicut Deus præcepit offerri in Exo. & Leuitico. Itẽ quia non psit assignare ipsi filios Aaron inter eos, cũ gñationes sint destructæ, & perturbatæ, & obliuio-
E ni traditæ, licet quidã eorũ falsò appellent Coen. i. sacerdotes, & tñ licet cessauerit sacerdotium Aaron, & per cõsequens lex Moysi quãtum ad talia cerimonialia, tñ Deus nõ manet mẽdax: imo uerax, quia ita præuidit per Danielem in c. 9. quod cessaret hostia, & sacrificium post aduentũ Chr̃i. Et tñ non est dicendum, quod pp hoc pęnituit Deum instituisse legẽ Moysi, quia ita instituit, ut oĩa ille cerimonialia, & legalia erant figura sacerdotij Christi: & sacrificii nou. test. Ideo debebant cessare in aduẽtu Christi: sicut pdixit per oẽs prophetas. Ad illud quod dicit ꝙ Deus ait per Malachiam: Mementote legis Moysi &c. Ex quo arguit: ꝙ lex Moysi, & sacerdotium Aaron nunquam debebat cessare. Rñdetur, ꝙ melius recordamur & meminimus nos legis Moysi q̃ ipsi cęci. quia
F melius intelligimus veritatem ipsius legis: imo dixit Christus eis Io. 5. Scrutamini scripturas, in quibus vitam vos putatis habere, quia illæ testimonium perhibẽt de me: & si Moysi crederetis: crederetis forsan, & mihi: quia Moyses de me scripsit. Ex quo patet, ꝙ nos vere seruamus legem Moysi: quia recepimus illũ, de quo Moyses scripsit Deu. 18. qñ dixit Deus. Prophetam suscitabo de medio fratrum tuorum similẽ tui: & ponam verba mea in ore eius: loqueturq; ad eos quæcũq; dixero ei. Et qui verba eius, quæ loquetur, audire noluerit, vltor existam. Ex quo patet, quòd nos magis seruamus legem Moysi. Nam uenit iste propheta Christus, & declarauit nobis omnia, quæ locutus est Deus

Moysi in

A Moysi in lege, & credidimus ipsi, & recepimus eum. Iudęi autem cęci quia non receperunt nec audire voluerũt, sequitur, ꝙ nõ seruant legẽ Moysi: nec recordãtur eius legis. Et ideo Deus vlciscens puniuit eos. 24. maledictionibus dictis in psal. præterito. Vnde dictũ est pluries, quòd in lege Moysi sint duo consideranda, scilicet literalis figura, & veritas clausa in illa figura. Quæ quidem veritas fuit impleta in Christo, quia vnum iota non præteribit a lege, quod in Christo non fuerit completum. Et ideo dicitur Ioan. primo, ꝙ lex per Moysẽ data est: gratia autẽ, & veritas per Christũ facta est. Ex quo patet, quòd tota lex euãgelica nil aliud est, nisi veritas legis Moysi in Christo. Nam sicut dicit Arist. in prædicamentis, & 6. Meta. ꝙ ex eo, ꝙ res est uel non est, oratio dicitur esse uera uel falsa. Et ideo tota lex Moysi dicitur quę-
B dam oratio accipiẽs ueritatem a Christo, & lege euãgelica vbi fuit uerificata, & hæc est causa quare lex Moysi tradita est in scriptis. Sed lex euangelica tradita est per Christum in re, & scripta in solis cordibus hominum: ut prædixit Deus per Hiere. 31. cap. Ex quo patet sicut pluries dictũ est, ꝙ lex uetus non est totaliter altera a lege euãgelica, qa una lex fuit, & erit ab Adam vsque ad iudicium essentialiter loquendo: quia una fuit fides in eis, & in nobis, quia Christum quẽ ipsi credebant futurum saluatorem, nos credimus uenisse, & omnia quę erãt figurata in lege impleuisse. Lex ergo Moysi est una cum lege euangelica, & est altera. Est. n. una essent aliter, quia eadem est fides Christi in utraque. Est autem altera accidentaliter ratione cerimonialium, quæ non ponebantur ad
C rẽ: sed ad figurã. Sed differt solummodo illa lex ab ista sicut figuratũ, & figura quantũ ad cerimonialia. Nam illi exercebant figuram: nos autem figuratum, & illi colligebant paleas, & folia, & nos colligimus grana. Et iõ dicit Gregori⁹, ꝙ una fuit uinea ab Abel usque ad ultimum iustum, sed in Christo fuerunt uuæ maturę. Et ideo dicit Christus Ioã. 3. quod una fuit messis ab Adam usque ad ipsum. Sed apostoli collegerunt grana. Nam illi antiqui patres seminauerunt, & apostoli messes eorum introierunt. ergo nos nõ facimus iniuriam legi Moysi: imo recordamur si in tempore debito colligim⁹ uuas, & grana & seruamus eius ueritatem. Ex quo patet, ꝙ iste obstinatus nescit quid dicat, nec potest capere hãc veritatẽ. imo videtur, ꝙ ipse nõ D recordatur legis Moysi. Ad illud aũt qđ dicit, ꝙ Helias erat veturus añ Chrm: Respõdet, ꝙ iste cęcus nescit distinguere ĩter primũ, & secundum aduentum Christi. Nã Helias nõ fuit ꝓmissus in primo aduẽtu: sed in secundo. Ideo dicitur: Mittã uobis Heliã ꝓphetã, anteq̃ veniat dies domini magnus, & horribilis: q. erit dies vltimi iudicij. Nã dies primi aduentus non fuit horribilis: imo lætus, & iucundus: quia angeli cantarunt. Gloria ĩ excelsis Deo. Et noua stella apparuit in oriẽte, & multa signa lætitiæ per totum mũdũ: vt dcm̃ fuit supra. De quo primo aduentũ dr̃ Malachiæ. 3. Ecce ego mittam angelũ meũ. i. Ioannẽ Baptistã: & præparabit viã ante faciẽ meã & statim veniet ad templũ sanctũ suũ dominator quẽ nos quęritis &c. De secundo aũt aduentu dicitur in eodẽ Mala. E Ego mittam vobis Heliã prophetã. Ex quo patet, ꝙ sicut Ioã. Bapt. fuit præcursor Christi in primo aduentu, ita Helias erit præcursor eiusdem in secũdo. Sed hoc nõ capit iste cęcus; quia Malachias per illa verba nos inducit ad fidem Christi dicens. Memẽtote legis Moysi. q. d. ꝙ ille de Christo scripsit: & omnia scripsit in figura Christi. &c. q. d. recipite veritatem, & figuratum cũ venerit. Ad. 6. iam respõsum est isti cęco in psal. 71. vbi demonstratum est, quod Christus nõ gessit bella corporalia: sed spiritualia: quia misit illos duodecim duces, & capitaneos qbus dixit Math. vlt. Ite per vniuersum mundũ, & prædicate euangelium, qui in nomine Iesu demonia eiecerunt de mundo: & destruxerũt omnia idola: & signis, & miraculis obtinuerunt totum orbem, & subiecerũt omnes re- F ges, & populos terrę iugo Xpi: & misit Christus capitaneum suum cum exercitu Romanorum, & incẽdit, & euertit a fundamẽtis totã ciuitatẽ Hierusalem cum templo: & partem Iudæorũ fame puniuit: & partẽ gladio trucidauit: & partem in captiuitatẽ redegit: & per totũ mundum dispersit in vindictã, & vltionem suæ mortis. Vnde oẽs Iudæi in sua ꝑfidia obstinati sunt in captiuitate sub Christo. Nam nõ solũmodo apud christianos: sed ẽt apud sarracenos affliguñt: & male tractãtur propter Christũ. vt alibi dictum est. Et ꝑ hoc patet respõsio ad istũ cęcum obstinatũ. Nã quia iste cæcus habet velamẽ positũ ante oculos, quãdo legit Moysen & ꝓphetas: ideo non põt videre veritatem: sed deponat velamen

A velamẽ per baptismum, & fidem, & illico uidebit ueritatem euãgelicam clausam in litera ue.test. Nam uetus testa. nil aliud est nisi figura, & occultatio noui, & nouũ testa. nil aliud est nisi ueritas, & manifestatio ueteris: ut ait Aug. in lib. de catechizandis rudib. de quo iam dictũ est in prologo huius libri.

PSALMVS CX.

Confitebor tibi domine in toto corde meo: in consilio iustorum & congregatione.

Magna opera domini exquisita in omnes uoluntates eius.

Confessio & magnificentia opus eius: & iustitia eius manet in sæculum sæculi.

Titulus, Alleluia. Ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit hunc psal. ad laudaudum Deum in templo. Sed quia alleluia nõ præponitur nisi in psal. in quibus narrãtur beneficia à Deo nobis collata: eo ꝙ alleluia dicit laudem cũ
B cõmemoratione beneficiorum receptorũ: ut dictum est in ꝓlogo: ideo est uidenda materia huius psal. f. de q̃bus beneficijs laudat Deum ꝓpheta in hoc psal. Ad quod dñt hebræi moderni, ꝙ propheta laudat Deũ, & agit gratias ꝓ bñficijs, quæ receperũt filij Israel in deserto, maxime de manna quod dedit Deus patribus ĩ deserto. Et sic literaliter exponũt istum psalmum. Sed talis expositio est inutilis tollens dignitatem ꝓpheticã ipsi Dauid, quia absque spiritu ꝓphetico poterat cõmemorare tale beneficia. Sed q̃a ipse nõ fuit minus ꝓpheta in hoc psal. quã in cæteris, ideo est in eo quærenda intelligentia prophetica. Ad cuius euidentiam est aduertendũ: quòd cùm tota solicitudo ipsius Dauid erat meditari ĩ lege dñi die ac nocte, &
C considerare mirabilia de lege eius, & ꝑscrutari profunda mysteria sacræ scripturæ, contemplãdo frequẽter mysterium de agno paschali immolando, & comedendo, de quo ꝓcepit Exod. 12. raptus in extasim præuidit in spiritu ꝓphetico qualiter Christus in lege promissus pro nobis erat immolãdus in ara crucis, & per eius sanguinem omnes fideles de captiuitete diaboli redimẽdi, & de morte perpetua liberãdi. Et etiam sic præuidit totum mysterium futuræ redẽptionis. Et etiam cõtemplando præceptum de pane azimo comedendo, præuidit in spiritu qualiter Christus debebat instituere sacramentũ Eucaristiæ in memoriam suæ passionis, in quo sacramẽto passio Christi erat iugiter repræsentanda. Et sic Deus præceperat agnum semel in principio immolari, & per omnes 7. D dies seq̃ẽtes usq; ad uesperam septimi diei absque omni frumento panem azimum comedi, & reseruari: ita ꝓuidit ꝙ Christus semel erat in cruce immolãdus. Sed postea usque in finem septimæ ætatis debebat sacramentũ Eucaristiæ in ecclesia ꝑseuerarẽ. usque in finẽ mundi. Item contẽplando mysterium de mãna dato patribus in deserto Exo. 16. præuidit etiã totum mysterium sacramẽti Eucaristiæ. Nam sicut ille ros cœlestis cõuertebatͬ in illũ panẽ: ita præuidit, ꝙ Deus debebat fieri homo: nõ per conuersionẽ, sed per assumptionẽ humanitates in Deũ. Item sicut illud mãna fuit eis uiaticũ usq; ad ingressum terræ ꝓmissionis, ut patet ibidẽ, ita pariter ꝓuidit q̃ualiter hoc sacramentũ debebat nobis esse uiaticũ, & durare in tota ꝑegrinatione huius ecclesię usq; ad ingressum E terræ uiuentium post iudiciũ. Item per mysterium reseruationis panis ꝓpositionis, & ꝑ eleuationem panis an dñm in cõspectu populi, de quo habetur Exod. 29. præuidit qualiter corpꝰ Xpi in forma panis erat eleuãdũ super capita sacerdotum in cõspectu populi & offerendum ante Deũ, & reseruãdũ in tabernaculo altaris. sicut fit ĩ nostris ecclesiis. Hoc idẽ præuidit per oblationem panis, & uini, quod obtulit Melchisedech pro Abraã & suis. Gen. 14. Hoc sacramentum prędidẽs Dauid ꝑ supradicta mysteria fecit hũc psa. in quo tria facit. Nam primo excitat seipsum ad laudẽ Dei. Secũdo explicat hoc sacramẽtum ꝑ supradicta mysteria in lege uet. figuratum, de quo principaliter intẽdit laudare Deũ. Tertio exortatur fideles, ut cum puritate, & timore accedãt ad tm̃ sacramentũ. Secundum ibi. Memoriã fecit. Tertium ibi. Sãctum, & terribile. Quantũ ad primum prędidẽs Dauid in spiritu per supradicta mysteria F tantum sacramentum, & tam magnum beneficium generi humano per Christũ cõferẽdum in suo aduẽtu, excitat se ad laudãdum Deũ dicẽs, in persona corporis mystici. Ego confessione fidei, & laudis cõfitebor tibi domine, nõ solũ lingua, & uoce, sed ĩ toto corde, & affectu, referendo gratiarũ actiones ꝓ beneficijs. Et hoc faciam in consilio, & cõgregatione iustorũ .i. fidelium. quasi dicat, licet confessio mea nõ sit credenda, & acceptãda in cõgregatione Iudæorũ reproborũ, & sarracenorum, & hereticorum, tamẽ recipietur apud fideles: q̃a hoc sacramẽtum Eucaristię de

A de quo itēdo prędicare,& cantare,recipie
tur ī tota ecclesia fidelium, & celebrabitur.
Et nota, ꝙ tota religio Christiana dicitᷓ con
gregatio iustorum inquantùm est adunatio
omnium fidelium. Sed dicitur consilium iu
storum:inquantū omnes in ea cōgregati cō-
ueniunt,& consentiunt in vnā fidem, & vnū
baptisma: & omnes venerātur hoc sacramē
tū,& cætera sacramēta ecclesiastica: & cre-
dūt omnibus 12.articulis fidei.Ideo ait pro-
pheta Dauid in ꝑsona totius corporis mysti-
ci : ꝙ licet non confiteatur hoc sacramētum
in synagoga iudæorū, nec in mesquita sarra
cenorum, nec in conuenticulis hæreticorū
& cęterorum infidelium,& paganorū:tamē
hoc cōfitebimur in consilio iustorum,& cō
gregatione eorū: qa in sola ecclesia laudatᷓ
Deus,& acceptātur orationes,& laudes, &
B fit vera confessio fidei. Sed quia sacramentū
Eucaristiæ , & mysteriū nostræ redēptionis
de quibus intēdit cantare in hoc psalmo sūt
magna, & exquisita inter omnia opera,in q
bus Deus nobis maxime ostēdit suam mise
ricordiam,& amorē : ideo subdit magna o-
pera,idest ego cōfitebor tibi,& prædicabo,
& prædicam in spiritu magna opera,quæ fa
ciet Deus,& magis exqsita, & electa,& ma
gis nobis vtilia inter omnes volūtates eius.
Et ponitur hic cā ꝓ effectu.Nā effectus di
uinę volūtatis est amor,& misericordia,quā
maximè ostendit nobis in sua passione,& in
largitione huius sacramenti relicti in me-
moriam suæ passionis . Et sic ista duo opera
sunt exquisita inter omnia beneficia nobis
collata. sunt etiam præcipua : vt patebit. Et
notāter dicit , exquisita in omnes volūtates:
C quia non sunt nobis collata ex debito:sed ex
mera liberalitate,& bonitate diuinæ volūta
tis talia beneficia.Sed quia pro tantis benefi
cijs collatis de iure, & iustitia debetur Deo
laus,& magnificētia,quæ est pars latriæ quæ
quidem latria est pars iustitiæ : ideo subdit.
Non mireris supple,quòd ego cum tanto af
fectu prorumpā in cōfessionem laudis : quia
hoc teneor facere de iure.Nam confessio,&
magnificētia est opus, idest ius eius,scilicet
Dei.Et ideo talis iustitia manet,& durabit ī
sęculum sæculi,idest in æternum . Nam hæc
vna pars latrię,scilicet cōfessio laudis,& ado
ratio durabit,& manebit in sęculum sęculi,
idest in hoc sæculo, & in alio:vt patet Apo-
cal.7.quia non solum 24. seniores sed etiam
144.mill.& turba magna , quā dinumerare
nemo poterat non cessabant clamare.Bene- D
dictio,& claritas,& gratiarū actio. Et sic pa
tet,quòd confessio, idest gratiarum actio, &
magnificentia est opus , idest ius debitum
Deo : quia de iure tenemur Deum laudare,
& magnificare,& gratias agere ꝓ beneficijs
receptis . Et hoc non solum aliquando : sed
etiam semper , & non solum in hoc sęculo:
sed etiā in alio , & in sæculum sęculi.Aliter
autem potest exponi iste versus , scilicet , ꝙ
opus Dei , idest opera Dei sunt confessio,&
magnificentia, idest cogunt nos Deum lau-
dare,& magnificare quod idem est.Item o-
pus eius est confitendum, & laudandum, &
magnificandum.Sed prima expositio magis
explicat veritatem: & intelligētiam literæ,
& sententiam in litera contentam.

Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator dominus : escam dedit timentibus se. E

Memor erit in sæculum testamenti sui : virtutem operum suorum annunciabit populo suo.

Vt det illis hæreditatem gentium : opera manuum eius veritas,& iudicium .

In hac secunda parte explicat q̄ sunt ista
magna opera exquisita inter opera diuinæ
misericordiæ , de quibus intendit in hoc ps.
Deū laudare: quæ fuerunt in veteri testamē
to figurata.Ad cuius intellectū est aduerten
dum,ꝙ creditur ab aliquibus,ꝙ Dauid fecit
hunc psal. vt cātaretur in tēplo in die azimo
rum. in quo Deus fecit tria grādia opera mi
sericordiæ corporalia:quæ figurabāt duo ma
xima opera misericordiæ spiritualia futura:
quę Xp̄s fecit in nouo test.Nam primo vt di
ctum est liberauit Deus illum populum per
Moysen de ęgyptiaca captiuitate.Secūdo li
berauit primogenita hebræorū a morte cor F
porali per sanguinem agni.Tertio qa totus
ille populus fuit refect⁹ pane azimorū ꝑꝑ q̄
Deus fecit edictū, & præceptū de agno im-
molādo,& de pane azimo seruādo, & vescē
do per septē dies post pascha,& hoc fęderæ
sempiterno in memoriam illius mysterij.vt
patet Exo.12. Per quæ tria mysteria fuerunt
figurata tria alia maxima mysteria futura ꝑ
Christū. s. quia in tali die Christus verus a-
gnus erat in cruce immolandus , & per eius
sanguinem genus humanū erat a morte libe
randum:& in tali die, & vespere sacramētū
Eucaristiæ per Chr̄m instituendū sub forma
panis,& vini , ut dictum est.Et hæc sunt tria
magna opera domini exquisita inter omnes
volūtates eius,scilicet mysterium passionis,
& no-

A & nostræ redemptionis, & sacramentũ Eucaristiæ, in quibus Deus maxime nobis oñdit suum amorem, & misericordiã. Hoc ergo præuidẽs ꝓpheta Dauid dicit bñ teneor cõfiteri magna opera domini exquisita, quoniã dominus Iesus Christus misericors secũdum naturam, & miserator ꝑ consuetudinẽ, & operationem, fecit memoriã suorũ operũ, qñ dedit seipsũ in escã, & cibũ apostolis timẽtibus se. i. qñ in die cęnæ. s. i nocte, & vespere paschę instituit sacramẽtũ Eucaristię, & dedit seipsum apostolis ad vescendũ sub forma panis, & vini. Quod mysteriũ fecit in memoriam suorum operum mirabiliũ. Ad cuius intellectum est primo notandũ, ꝙ in sacramento Eucaristię continẽtur, & repræsentantur, & memorãtur quatuor principalia, & maxima opera diuinæ misericordiæ, ꝗ Christus operatus est in nobis ad nostrã salutẽ. B Nã primo in eo repręsentatur mysteriũ incarnationis. Nam sicut Deus factus est hõ, ita substantia illius panis fit corpus Christi verũ, licet nõ eodẽ modo. Nã substantia panis cõuertitur siue transubstãtiatur in uerã carnẽ Xp̃i desinẽte pane, & manẽtibus solis accidẽtibꝰ sine subiecto. Sed in misterio incarnationis nulla fuit facta conuersio, Nã filius Dei manẽs ꝑfectus Deus factus est verus hõ, nõ ꝑ ꝯuersionẽ, sed per assumptionẽ humanitatis in Deũ. Itẽ ẽt in hoc sacramẽto repræsentatur mysterium incarnationis: quia sicut ibi facta fuit vnio personalis humanitatis ad verbũ: ita in esu huius sacramẽti fit vnio mystica iter fideles, & Christũ vt patet Ioan. vi. Quia qui manducat me, ipse viuet propter me, & in me manet, & ego in eo. Secundo memoratur, & repræsentat C in eo mysteriũ passionis, quia quod semel factũ est anniuersaria, & etiam quotidiana recordatione repræsentatur, vt inquit Aug. in sententijs Prosperi. de conse: dist. 2. Semel Christus. Tertio repræsentatur mysteriũ resurrectionis. Quarto mysterium ascẽsionis: vt patet in canone missę: vbi dicitur. Beatæ passionis necnõ ab inferis resurrectionis, & in cœlos gloriosæ ascensionis memoriã offerrimus hostiam puram. Ex quibus patet, quod ꝓpheta memorando hoc sacramentũ Eucaristiæ, intendit memorare omnia supra dicta tria mysteria, quę in hoc sacramento continentur, & in quorum memoriam celebratur, & fuit a Christo institutum, vt ipse ait Luc. 22. Hoc facite in meam commemorationem: hoc idẽ primę ad Cor. 11. ideo di D cit ꝓpheta. Memoriã fecit mirabiliũ suorũ. Sed quia Christus in institutione huius sacramẽti impleuit figuram vet. test. s. de agno immolato, & azimorum præcepto, & mysterio mãnæ, & de pane propositionis eleuato coram domino: vt supra dictum est; Ideo subdit ꝓpheta, ꝙ Christus quãdo instituet hoc sacramentum, tunc memor erit in ęternum testamẽti sui. s. præceptorum, & mysteriorũ, quæ operatus est in test. ve. Nam illa quæ fecit, & præcepit in figura tunc: nunc adimplebit per hoc sacramentum in re, & veritate. Quia lex per Moysen data est, sed gratia, & ueritas per Christum facta est Ioan. 1. Et iõ dicit, quod Christus instituẽdo hoc sacramẽtum erit memor testamenti sui, id est eorum quæ fecit in te. vet. quia ipsa uerificabit, & adimplebit. Item etiam memor testamenti E sui noui in æternum quia usque ad finem sęculi durabit, & perseuerabit, & celebrabitur hoc sacramentum in ecclesia. Et ideo sequitur, qđ Christus faciet ista, & dabit istã escam panis timẽtibus se: ut det illis hęreditatem gentium. i. gratiam, & gloriam gentibus promissam. Nam sicut post exitum de ęgypto Deus dedit illi populo hæreditatẽ gẽtium. s. terrã Canaã, quia gẽtiles possidebãt, ita pariter Christus post suã passionẽ, & assumptionẽ, & postquã liberauerat sãctos patres de limbo, & captiuitate diaboli dedit populo suo. s. cœtui apostolorũ, & ecclesiæ fidelium hęreditatem gẽtium. s. totum populum, & regna gentilium a solis ortu usq; ad occasum, quia totum mundum subiecerunt apostoli iugo Christi, in quo celebratur sacramentũ Eucaristiæ, & colitur Christus, & F adoratur. Et sic patet, quod Christus in institutione, & persecutione huius sacramenti fuit, & erit memor testamenti sui in æternũ usque ad consummationẽ sęculi, in quo sacramento annũciauit uirtutẽ operũ suorum quæ fecit figuraliter in te. ue. Et annũciauit & representauit etiam uirtutem operum, quæ fecit in nouo test. s. mysterium incarnationis, & redẽptionis, & passionis, & resurrectionis, & ascensionis, quę in hoc sacramẽto memorãtur, & representãtur, et in quorũ memoriam hoc sacramentum celebratur. Ex supradictis patet, ꝙ sacramentũ Eucaristiæ est unum de quatuor principalibus mirabilibus mysteriis, quę Deus operatus est in nobis super omnem capacitatẽ naturę,

quorum

A quorum primum est creatio, secundum incarnatio, tertium nostra redemptio, quartũ Eucaristiæ cõsecratio. Opera manuum eius veritas & iudiciũ. Dauid ĩ hac particula laudat Deũ de veritate, & iustitia. Ad cuius intellectum est notandum, vt frequẽter dictũ est, ꝙ oĩa mysteria gesta in test. ve. non erãt gratia sui, nisi inquantũ fuerũt verificata, & impleta in nouo te. quia oĩa gerebãtur, & ꝑcipiebantur in figura. Et ideo illa gesta, & ꝑcepta facta in lege nihil aliud erant quàm q̃dã ꝑmissiones de Christo, & ecclesia. Et iõ Deus intãtũm dicitur verus, & illa præcepta & mysteria intantùm dicuntur vera, inquantum fuerunt impleta, & verificata per Christum in no. test. Et sic Deus est laudandus, & magnificãdus eo, ꝙ impleuit in no. testa. ea quæ per figuras, & præcepta promisit in vet.
B te. Et ideo propheta volens Deũ laudare de veritate, quam impleuit in hoc sacramento, q̃a ĩ eo verificauit Mysteriũ de agno pascali: & de pane azimo, & de mãna, & pane propositionis dicit, ꝙ omnia opera manuũ Dei, quæ fecit in ve. te. sunt veritas, & iudiciũ in nouo. Nã quicquid Deus fecit, iustè, & vere fecit. Vel ponitur hic iudicium pro secreto mysterio. Nã triplex est iudicium Dei. s. examinationis, & discretionis, & secretionis. i. mysteriorum secretorum, Et ideo quãdoq; per iudicia in sacra scriptura intelliguntur secreta iudicia Dei, vt ad Ro. 10. O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quã incomprehẽsibilia sunt iudicia. i. secreta eius. Item ps. 35. iudicia Dei abyssus multa: Vnde ad maiorem euidentiam est notandũ, ꝙ sacrificia, & sacramenta, & præcepta, & mãdata cerimonalia ve. le. intantùm dicuntur iu-
C dicia inquantum figurabant aliquã iustitiam in nouo test. Vnde immolatio siue sacrificiũ agni pascalis figurabat sacrificiũ Christi futurum in ara crucis, quod quidem sacrificiũ Christi dicitur vera iustitia, & verum iudiciũ, per quod genus humanum fuit à peccato iustificatum. Nam Christus fuit punitus pro nostro peccato. Nam pœnam, & mortẽ, quam, nos merebamur, Christus voluit pro nobis pati, & ad se trãsferre, & sic omnes fuimus in eo crucifixi, & puniti, & ꝑ sanguinẽ eius patri reconciliati, & pacificati. Et sic est dicendum, ꝙ in ara crucis factũ est iudiciũ & iustitia, & punitio non solum de peccato primorum parẽtum, sed etiã de peccatis nostris. Et sic est dicẽdũ de cæteris sacrificijs, &

præceptis cerimonialibus: quæ omnia dicun D tur iustitiæ quædam, & iudicia, non à iustitia, quæ erat in ipsis, sed a iustitia, quã figurabant implẽdam in Christo. Nam sicut oratio dicitur vera vel falsa non à veritate, quæ est in ipsa, sed ex eo quod res est vel non est. 6. Meta. & in prædicamẽtis: ita tota lex Moysi, & omnia illa sacramenta, & mãdata nõ dicunt vera à veritate, quæ erat in ipsis, sed a veritate quã figurabãt in Christo futuro, & sic dicebant vera in Christo, in quo fuerunt verificata & impleta, & terminata, & ĩ quo finierunt cursum, & terminũ suum. Nã passio Christi, & sacramentũ Eucaristiæ, & ascẽsio, & resurrectio d̃derũt & imposuerũt terminum omnibus figuris, & mandatis legalibus, & cerimonalibus ve. te. Hoc ergo prę uidẽs Dauid in spiritu dicit, ꝙ bene laudãdus, & magnificandus est Deus. Nam opera om- E nia manuum eius, quæ fecit Deus in figura veteri testamento non sunt nisi veritas, & iudicium: quia omnia fuerunt verificata in nouo testamento.

Fidelia omnia mandata eius: confirmata in sæculum sæculi: facta in veritate, & æquitate.

Etiam omnia mandata legalia, quę dedit illi populo in figura fuerũt fidelia, & nõ deceptoria. Probatur: quia fuerunt confirmata in sæculũ sæculi: & facta, & impleta in ueritate, & æquitate. Nam liberatio filiorũ Israel de Ægypto, & mandatũ de agno pascali immolando, & de pane azimo uescẽdo, omnia ista mysteria, & mandata fuerũt fidelia: quia per Christũ fuerunt facta in veritate, & ęquitate, quando pro nobis in ara crucis fuit immolatus, & nos de captiuitate diaboli, & de morte perpetua liberauit. Ita illa mandata F fuerunt cõfirmata in sęculũ sæculi, quãdo instituit Eucaristiã, & dixit. Accipite & comedite &c. Et hic est calix noui, & æterni testa. &c. Et sic patet, ꝙ mysteria, q̃ fecit Christ⁹, fuerunt verificatio, & confirmatio ver. test. Quia omnia illa legalia receperũt ueritatẽ & terminum, & confirmationem in Xp̃o: quia per mortem testatoris fuerunt cõfirmata quo ad eorum ueritatem: q̃a lex euãgelica nil aliud est nisi ueritas, & manifestatio legis ue. ut ait August. de catechizandis rudibus. Item fuerunt facta in ueritate. i. uerificata per Christum. Et fuerunt etiam facta in equitate, & iustitia, quia per passionem Xp̃i figuratam per illa mysteria, & mandata cerimonalia, fuit facta iustitia, & punitio pro peccato

peccato

A peccato primorum parentum, & omnium aliorum, quia Christus pro nobis passus est, & punitus.

Redemptionem misit dominus populo suo: mandauit in æternum testamentum suum.

Quod omnia illa mysteria, & mādata vet. testa. fuerint fidelia. i. fideliter adimpleta, & confirmata, & facta in ueritate, & æquitate, probatur. Nam qn̄ uenit plenitudo temporis dominus Deus pater misit redemptionē populo suo, quando misit filium suum natū ex muliere, & factū sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret. ad Gal. 4. Qui per suā mortem, & passionem, & resurrectionē oēs redemit. Et tunc mandauit in æternum testamentum suum, quando antequam pateretur instituit sacramentum Eucharistiæ figuratum per supradicta mysteria. Et ideo dixit, Hic calix nouum, & æternum testamentum

B est in meo sanguine. Quod quidem testm̄ dr̄ nouum inquātū est declaratio veteris, & verificatio: quia in illo effundebatur sanguis agnorum, & vitulorum, sed in isto effusus est verus sanguis Christi per supradicta figuratus. Sed dicitur testamentum æternum inquantum nullum aliud dēt succedere. Et dr̄ testamentum confirmatum: quia per mortē Chr̄i legislatoris, & testatoris fuit cōfirmatum. Et iō dr̄ vltima voluntas Dei, quæ amplius in hoc sæculo mutari non pōt: nec aliud testamentum succedere. Et ideo Christus qn̄ hoc testamentum, siue sacrificiū instituit, mandauit in æternum testamentum suum: quod per mortem, & passionē in æternum confirmauit. Vnde lex Moysi siue testamentum vetus non fuit confirmatum in se, & in figura: sed fuit confirmatū in figurato.

C & isto modo ratione figurati pōt dici cōfirmatum in æternum: & ad hunc intellectum circūcisio pōt dici æterna, & occisio agni paschalis. Nam sicut illa oīa legalia non fuerūt verificata in se, sed in Christo: ita oīa dicuntur æterna non in se, sed in Christo: in quo receperunt terminum, & veritatem, & iustitiam. Potest etiam tota illa particula referri ad sola opera, & mādata Christi facta in nouo testamento. s. ꝙ opera manuum Christi nil aliud fuerūt nisi ueritas, & iudicium, eo ꝙ eius mandata fuerunt fidelia, & cōfirmata in sæculum sæculi: & facta in ueritate, & æquitate, & iustitia oīa, quæ præcepit in lege euangelica. Sed tunc intelligentia est quasi eadem, quia lex euangelica dicitur ueritas legis ueteris inquātū uiuificauit omnia mysteria, & mādata legis ueteris & ea cōfirmauit, & iustificauit: quia in Christo facta est uera iustitia. Nam in lege ueteri homines peccabant & pro peccato eorum effundebatur sanguis animalium brutorum. Et ideo sanguis alienus non poterat iustificare peccata hominum. Sed in nouo testamento pro hominibus peccatorib⁹ sanguis humanus Xp̄i effusus est. Ideo in Christo uerè facta est iustitia, & illa mors bene, & iustè homines potuit iustificare: quod minime potuit sanguis aut mors hircorū aut uitulorum. Quia ille sanguis non dabatur nec effundebatur in p̄cium, sed in signū fœderis, & precij p Christum in cruce soluēdi, ut dictum est psal. 49. D

Sanctum, & terribile nomen eius: initium sapientiæ timor domini.

In hac tertia parte exortat fideles, ut cū puritate, & timore accedant ad hoc sacramētum. Nam sicut bonis, & iustis hoc sacramētū Eucaristiæ est salutiferum, & utile: ita indigne sumentibus est nociuum. Nam qui indigne manducat, & bibit iudicium sibi manducat, & bibit, non dijudicans corpus domini. Primę ad Corinth. 9. Vnde nomen Christi est sanctum, & terribile. Nam inquantū sanctum sanctificat, & saluat fideles, & dignè sumentes hoc sacramentum. Sed inquantū terribile iudicat, & cōdemnat immunde, & indigne sumentes. Vnde sicut iustis prodest ad tutamētū mētis & corporis, & ad medelā recipiendam: ita indignis, & immundis prouenit ad iudicium, & ad condemnationem. Ideo dicit propheta, ꝙ caueant, sumentes Christum cōsecratum. Nam sanctum est nomen eius, quia digne sumentes sanctificat, & saluat. Sed est terribile, & timēdū, quia indignos condēnat: uñ si est terribile, ergo timēdū, & si timēdū, ergo cū maximo timore & deuotione ad ipsum est accedēdū: qa initiū sapientię est timor domini. Nam omnia mysteria Dei sunt tractanda cū sapientia. Sed initium omnis sapientiæ est timor domini. ergo cum magno timore hoc sacramentum est sumendum, & pertractādum. Et sic patet quomodo hoc nomē Iesus est sanctum: quia bonos sanctificat, & malos condemnat. ideo est ualde timendum, & cum magno timore eius ecclesiastica sacramenta sunt tractanda, & ministranda. Quia initium omnis sapientiæ, & omnis bonæ operationis est timor domini pręcipue filialis, ut latius uidebitur E F

A bitur in Psalmo sequenti.

Intellectus bonus omnibus facientibus eum: laudatio eius manet in saeculum saeculi.

Ista vltima particula pōt habere triplicē intellectū. Vno mō, quòd cōtinuetur cum litera prçcedēti, & sic est probatio comparatiua illius particulæ, Sanctū, & terribile nomē eius, vt sit sensus, ꝙ sicutītellegētia siue intellectus sacræ scripturæ, & diuini mandati est bonus oībus faciētibus, & obseruantibus eum, & inutilis, & nociuus trāsgressoribus, qa seruus sciens voluntatem domini, & non faciens, plagis vapulabit multis. Lucæ 12. ita pari ratione manducatio huius sacri est bona iustis, & puris, & dignis, & inutilis, imo nociua indigne sumentibus, quia sanctū & terribile est nomen eius: ideo timēdum, quia initium sapientiæ est timor dñi. Secundo modo pōt habere alium intellectum. Ad B cuius euidentiam est primo notādum, quòd dña est inter sciētiam pure speculatiuam, & scientiam moralem. Nam finis scientiæ speculatiuæ est tm̄ scire. Sed finis practicæ, & moralis operatio. Iō scientia moralis est inutilis non operantibus secundum virtutem, quia non addiscimus scientiam moralē, ut sciamus tm̄: sed vt boni efficiamur. Ideo sciētia moralis est inutilis pueris incontinentibus. 1. Ethic. Ita pariter scientia, & notitia sacræ scripturæ est non solum inutilis, imo nociua malis, & non obseruantibus diuina mādata, quia non damus studium, & operam sacræ scripturæ, ut sciamus tm̄: sed vt secundū diuina mādata, & prçcepta bene operemur, & sic iusti efficiamur, quia non iustificamur in sciendo, sed in operando secūdum legem diuinā, vt dictum est Psal. primo. Et sic ergo C intelligentia siue intellectus sacrę scipturę est bonus, & vtilis, & meritorius non omnibus indifferenter, sed solū oībus faciētibus, implentibus, & seruantibus eum. s. diuinum mandatum. Secundo est notandum, ꝙ differentia est inter sapere, & scire, & inter sciētiam, & sapiētiam. Nam scire idem est, quod discernere inter rem, & rem. Sapere autem idem est, quod rem scitam gustare per experientiam, & sic omne sapere est aliquo modo scire, sed non econuerso. Nam ille q habet tantum notitiam de sacra scriptura, & scit distinguere inter diuina mādata, & scit dare rationem de diuinis mandatis, & non operatur secundum legem, & diuina mādata, ille talis habet tm̄ scientiam, sed non sapiētiam, quia nō gustat, nec sapit per opera D tionem ea, de quibus dat rōnem, sed sicut si quis hēt odorem de pomo, & nō, & saporē, quia non gustat. Ideo solus ille dr̄ habere sapientiam, qui intelligit sacram scripturam, & operaẗ secundū ipsam. Et sic ille talis dr̄ habere bonum, & perfectū intellectū de diuina lege, quia scit diuinam legem cum sapiētia, & operatione, & sapore. Et sic patet, quòd nō pōt haberi bonus intellectus de diuina lege sinę sapientia. Sed quīa vera sapiētia nō pōt haberi sine timore filiali domini: iō dicit Propheta, ꝙ intellectus diuini mandati est bonus oībus faciētibus eum, & operantibus secundum eum, quia talis intellectus dr̄ sapientia, quia talis bonus intellectus fit cū timore filiali. Quia initiū omnis sapiētiæ est timor domini. Nā oīs bona operatio incipit a timore domini filiali, quia aliter talis operatio non est meritoria. Vult er E go innuere Propheta, ꝙ sicut ad studium sacræ scripturæ nō est accedendū sine timore domini. vt ait Aug. in principio primi de trinitate. Ita ad hoc sacr̄m non est accedendū nisi cum deuotione, & timore. Quia initiū sapientiæ est timor dñi. Item tertio iste vltimus versiculus pōt habere alium intellectū. Nā in principio huius Psalmi dicit Propheta, quòd intendebat canere hunc Psalmum, & confiteri hoc sacr̄m Eucharistie nō in cōuenticulis hæreticorum, nec in cęca synagoga Iudæorum sed in cōcilio, & congregatione, & ecclesia iustorū, & fidelium christianorum. Tūc posset quis arguere cōtra, & dicere, ꝙ iste Psal. nō cantatur in ecclesia chr̄ianorum, sed ēt in synagoga modernorum Iudęorū, qui in suis festiuitatibus cantant hūc F Psalmum. Ad hoc r̄ndet Propheta in hoc vltimo versiculo huius Psal. dicens, ꝙ licet Iudæi cantent hunc Psal. in synagoga, tñ inutiliter cantant, quia non habent bonum intellectum, nec intelligētiam veram de hoc Ps. cum sint cęci, quia non percipiunt sacr̄m eucharistię. de quo Dauid prophetice loquiẗ in hoc Psal. & ideo non intelligunt, nec cātant ipsum cum vera intelligentia. Quia verus, & bonus intellectus huius Psal. & huius sacramenti non datur nisi facientibus, & colentibus eum. s. venerantibus hoc sacr̄m eucharistiæ. Et ideo quomodocunque intelligatur iste versiculus semper sequitur, ꝙ laudatio eius manet in sæculum sæculi. Nam laudatio, & præmium digne sumentis

A tis hoc sacramētum manet, & perseuerabit in sęculum sęculi, & laudatio intelligentis sacram scripturam cum timore, & sapiētia, & laudatio huius sacramenti, siue laudatio intelligentis prophetice hoc sacrm euchari stiæ esse prophetatū in hoc Psal. semper manebit in æternum, & in sęculum sęculi. Vnde est iterum aduertendū, quòd hæc est dria inter sacrm, & sapientiā legis. Nā scientia legis dicit solam cognitionē, & intelligentiā sed sapientia dicit intellectū cū operatione. Et iō cognitio, & ītellectus legis sine operatione, nec pdest, nec est vtilis sciētibus. Sed intellectus legis cū operatione est bonus, & vtilis faciētibus, & operātibus eū .i. operātibus sm intellectum legis. Et iō concludit, quòd laudatio eius .i. habentis intellectū cū timore Dei, & operatione manet in sęculū
B sęculi. quia sciētes legē, & facientes semper laudabūtur a Deo & hoīb⁹. Per oppositū autē sciētes, siue intelligētes legē, & nō faciētes nec operātes semp vituperabūtur, & patiētur, & accusabūtur, Nā seru⁹ sciēs volūtatē dñi sui, & nō faciēs plagis vapulabit multis. Luc. 12. Ex quo sequitur, quòd talis cognitio, & intellectus sine opatione potius erit ipsi nociuus q̄ vtilis. Ex toto isto Psal. possunt recolligi decē cōclusiones. Prima cōcl. quòd Dauid in hoc Ps. intēdit cātare opera magis mirabilia, & electa, & exquisita, q̄ fecit Deus erga genus humanū. Secunda cōcl. quòd quatuor sunt mirabilia mysteria, quæ Deus operatus est erga nos. s. opus creationis, & icarnatiōis, & redēptionis, & eucharistiæ cōsecrationis, Tertia cōcl. q Xps instituit nobis sacrm eucharistiæ ad refectiōē, &
C escā spūalem, & sacrificium quotidianum in memoriam suorum operum mirabiliū. s. in memoriam passionis, & nostræ redemptionis, & ēt incarnationis, quia in hoc sacro repræsentatur incarnatio, & passio Christi, & nostra redemptio, & fit nostra recōciliatio, & spiritualis refectio. Et implentur, & memorantur sacrificia vet. testa. & refectio mānæ. Quarta conclus. quòd in hoc sacro complentur oīa sacrificia figuratiua, & oblationes vet. testa. Quinta cōclusio, quòd per hoc sacramentum datur reconciliatio, & redemptio, & sanitas spiritualis deuote, & rite sumentibus, timentibus Deum. Sexta conclusio, quòd hoc sacrificium, & sacrm durabit in æternum per totam istam ætatem, quia nullū aliud sacrificium ipsi succedet accepta bile apud Deum. Septima cōclu. quòd sicut
D hoc sacramentum est salutiferum rite, & deuote sumentibus, ita est nociuum indigne sumentibus. Ideo cum magno timore, & puritate est ad ipsum accedendum, eo quòd in ipso Deus realiter continetur. Nam nomen Dei: qui est ipse Christus est sanctū iustis, & terribile peccatoribus, & indignis. ideo sanctificat iuste sumentes, & terrificat, & damnat iniuste sumentes. Octaua conclus. quòd sicut intellectus sacræ scripturæ est bonus, & vtilis, & salubris oībus operantibus, & faciētibus secūdū pręcepta legis: ita per oppositum intellectus, & intelligentia legis est nociua, & inutilis puaricatoribus legis. Ex quo patet, quòd initium omnis sapientię est timor domini. Nā scire sine operatione, & timore non est sapere. Nam ille sapit, q operatur secundum sciētiam, & notitiam. Ideo
E omnis sapiētia incipit a timore domini. Nona conclusio, quòd scientia cum operatione dr iustitia, & vera sapientia, quia homo iustificatur, qn operatur secundum legem cognitam. & ideo eius iustitia manet in sęculum sæculi, quò ad præmium: quia præmium talis iustitiæ est æternum, quod nemo tollet a iusto. Decima cōcl. quòd hoc sacrm multipliciter dr mirabile inter oīa opera Dei. Primo quia in eo implentur oīa mirabilia opera, & sacrificia, & oblationes vet. test. Secundo dr mirabile rōne translationis, quia mirabiliter panis transsubstantiatur in verū corpus Christi. Tertio rōne repræsentationis, quia in eo repræsentatur passio Christi, & nostra redemptio, & incarnatio. Quarto rōne mirabilis continentiæ, & inexistentiæ, & coexistentiæ, & concomitantiæ. Nam in eo
F realiter cōtinetur corpus Christi ex vi cōsecrationis, & ex consequenti inest a a per essentialem vnionem, & verbū per personalē vnionē ad humanitatem, & ex cōsequēti inexistit pater, & spiritus sanctus per cōsubstātialem vnitatem ad verbū, & sic per talē cōcomitantia inexistit tota trinitas huic sacro. Et sic in hoc sacro adoratur Deus in trinitate perfecta, quia filius nullibi adoratur sine patre, & spiritu sancto, quia fides catholica hæc est, vt vnum Deum in trinitate, & trinitatem in vnitate veneremur. Quinto dicitur hoc sacramentum mirabile ratione modi existendi, quia est in pluribus locis totus Christus ex vi consecrationis sub parua quantitate, & in eo accidentia existunt sine

A fine subiecto. Sexto dr mirabile ratione mirabilium est effectuu, quos efficit in ipsis deuote & digne sumentib. ut alibi latius explicat. Sed ad pleniorem sufficientiam, & clariorē intelligentiam eorum, q̄ dicta sunt, quinque sunt uidenda. Primo est videndū de possibilitate conuersionis huius sacri. Scdo de eius existētiæ ueritate. Tertiò de eius officio, & utilitate. Quarto de eius formæ uisibilis congruitate. Quinto de recipientium munditia, & puritate. Quantū aūt ad primum est sciēdum, ꝙ tota possibilitas huius sacri consistit in præsuponendo, ꝙ Christus institutor huius sacri sit uerus Deus: quia ut sic clarū est, ꝙ sicut a principio tempore solo uerbo potuit ex nihilo cuncta creare: ita potuit in die cœnæ substantiam panis conuertere in corpus, quod ex Maria uirgine personaliter B sibi uniuit. & rō huius est: nam quia omnis creatura depēdet de solo uerbo diuino quo ad totum suum esse in genere causæ efficientis, & formalis, & finalis: ideo Christus solo uerbo absq; motu, & tpe, & labore potest res producere, quo ad totum suum esse. unde causa quare domificator solo uerbo, & p̄cepto abiq; labore, & tempore nō facit domum accidit, quia licet domus dependeat ab arte domificatoris quo ad solam formā artificialem: tn̄ non quo ad materiam, scilicet quo ad lapides, & ligna &c. Et ideo oportet, ꝙ prius incidat lapides de monte, & ligna de sylua, & ducat ad locum, & præparet, & compaginet secundum ordinem artis: quæ omnia facere non potest sine motu, & tpe, & labore. Et ideo licet domificator millies dicat fiat domus: nunquam fiet nisi apponat C laborem, & conatum, & tempus. Sed quia totum cœlum, & natura ddpēdet a Deo: ut patet. 12. Metaphisicæ, hinc est, ꝙ Deus solo uerbo potuit ex nihilo condere uniuersum: quia dicendo fiat lux, facta est lux &c. ut patet Gene. primo. A fortiori ergo idem Deus incarnatus dicendo: Hoc est corpus meum, potuit conducere substātiā panis in corpus suū. Et hoc nullus verus metaphisicus, & philosophus bene dispositus poterit negare: prout latius patebit psalmo. 148. & in tractatu finali. Et sic patet possibilitas cōuersionis huius sacramenti. Sed quia Iudæi, & sarraceni negant Christum esse Deum propter cæcitatem, & contrariam indispositionē, ideo non est cum eis disputandū de hoc sacramēto: nisi cum authoritatibus ueteris testamēti, ut patebit in tractatu finali. Sed dicet aliD quis, ꝙ licet Christus tanquam Deus potuerit tunc conuertere substātiam panis in corpus sibi assumptum: tamen hoc non poterit facere sacerdos cum sit creatura. Ad hoc respondetur, ꝙ sacerdos non facit in proprio uerbo, tanquam actor principalis: sed tanq̄ minister in uerbo Christi, qui operatur in hoc sacro ad prolationem uerborum factā per sacerdotem: sicut Moyses non faciebat miracula per illam uirgam tanquam autor: sed tanquam minister. nam dum Moyses mouebat, & eleuabat uirgam ex præcepto Dei: Deus tanquam actor principalis operabatur miracula in Aegypto, & in toto deserto. Ita pariter quādo sacerdotes profert uerba ꝯsecrationis ex diuina institutione, Christus operatur in sacramento conuertendo substantiam panis in corpus suū. Et hoc de primo. E Quantum aūt ad secundum est dicendum, ꝙ tota ueritas essentiæ huius sacramēti cōsistit in his. nam primo per sola uerba consecrationis sola substantia panis conuertitur in solum illud corpus Christi, quod spiritus sanctus formauit ex puris sanguinibus uirginis: prout tale corpus habet esse substātiale ab anima. Et ideo ista conuersio proprie dr trāssubstantiatio. Sed quia tale corpus Christi, in quod conuertitur substantia panis actuatur, & informatur ab anima Christi, iō necessario est ibi anima Christi p quandam concomitantiam. secus aūt fuisset, si aliquis apostolus consecrasset in triduo. de quo alibi disputatur. Item illud corpus Christi in sacro non est sine sanguine. Ideo est ibi sanguis p quandam concomitantiam. Item q̄a F tota humanitas Christi personatur, & suppositatur per uerbum: ideo est ibi uerbum per vnionem personalem. Item quia verbum est patri, & spiritui sancto consubstantiale: ideo per vnitatem essentialem, & consubstantialem est ibi pater, & spūs sanctus: eo ꝙ filius procedit inseparabiliter, & naturaliter a patre: & spiritus sanctus p modum uoluntatis, & libertatis ab vtroq;. Et sic patet qualiter solum corpus Christi est in hoc sacro ex ui consecrationis: sed anima Christi, & tota trinitas est ibi p quandam concomitantiam secundum ordinem prædictum. Et sic ēt sanguis est per concomitantiam in corpore cōsecrato, & econuerso. Ex quibux omnibus sequitur, ꝙ oīa accidentia panis præteriti manent sine subiecto in hoc sacramento supra

A naturam. Item sequitur, quod corpus, & sanguis Christi non sunt in hoc sacro localiter, sed realiter, & sacramentaliter, & per modum substantię. Item sequitur, quod postquam in hoc sacro est uerus Deus incarnatus, & per consequens coexistit tota trinitas, sequitur quod uerus Deus trinus, & unus adoratur in hoc sacro adoratione latriæ. Et sic patet ueritas essentiæ huius sacri. Quantum ad tertium est notandum, quod triplex officium exercetur in hoc sacro. Nam primo offertur in altari. secundo sumitur, & recipitur a sacerdote & fidelibus. tertio reseruatur in sacrario. Primo autem modo offertur in oblationem, & sacrificium pro delictis, & peccatis populi. Secundo recipitur in sacrum, inquantum significat manducationem, & refectionem spiritualem animæ. Tertio reseruatur in monumentum, & memoriam ipsius Christi. Quo autem ad primum

B fuit hoc sacrum figuratum per panem, & uinum, siue per oblationem panis, & vini, quam obtulit Melchisedech pro Abraam. Genes. 14. Item fuit figuratum per crustulam panis, quam Deus præcepit eleuari coram domino in tabernaculo Exo. 29. Item per sacrificium agni matutini, & vespertini. ibidem. Item per sacrificia omnium animalium mundorum, vt patet per totum Leuiticum. Quo ad secundum fuit figuratum per manna: quod dominus Deus pluit de cœlo, quo ille populus fuit refectus in tota peregrinatione vsq; ad terram promissionis. Exo. 16. Et per panem subcinericium Heliæ, in cuius fortitudine ambulauit quadraginta diebus, & quadraginta noctib. vsq; ad montem Dei Oreb. 3. Reg. 19. Quo ad tertium fuit figuratum per vrnam man

C næ quam Deus præcepit reseruari in arca domini: & per panes propositionis, qui reseruabantur ante altare. Exo. 25 Iterum autem est aduertendum, quod Christus instituit hoc sacrum ad supradicta officia propter multas vtilitates, quæ consequuntur ex tribus officijs huius sacramenti. Nam primò inquantum offertur in altari pro delictis populi consequimur remissionem peccatorum, & pœnarum eorum. Sed inquantum recipimus eucharistiam ad sacrum efficit in nobis inuisibilem gratiam quam significat sub illa visibili manducatione. nam viuificat animam nostram præbendo ipsi vitam spiritualem, & restaurat bona deperdita, & transformat nos in Christum, quem sacramentaliter manducamus, & recociliat nos Deo patri. Inquantum autem reseruatur in sacrario, confert nobis duplicem vtilitatem. nam primò nos ibi adoramus Deum, & dominum nostrum, inquantum ibi residet Christus tanquam Deus, & dominus: & per consequens adoramus ipsum verbum cum patre & spiritu sancto, quibus est consubstantialis filius: & sic adoratur Deus, & homo, adoratione latria. per quem cultum continuè merentur fideles adorantes, & orantes in ecclesia. Secundò, quia ibi in sacrario residet Xps tanquam caput, & summus pontifex noster. ideo simul nobiscum orat pro nobis, & interpellat apud patrem in toto officio canonico, & in omnibus orationibus priuatis fidelium. Et sic quod nostris meritis obtinere non possumus, adipiscimur meritis, & intercessione Christi capitis nostri. Et hęc est causa quare reseruamus Xpm in sacrario ecclesiæ sub forma huius sacri. & patet quare Xps reliquit nobis seipsum ad supra dictum triplex officium in hoc sacro.

E Quantum ad quartum est aduertendum sicut sæpius dictum est, quod cibus prohibitus, quem comedit Adam, multa damna attulit generi humano. nam primò propter ipsum perdidimus lignum uitę paradisi: per cuius esum poteramus non mori: sed post longam uitam fuissemus translati in uitam meliorem cœlestem: & ex consequenti incidimus in mortem corporis, & animæ, & fuimus subiecti innumeris infirmitatibus, & miserijs, & fuimus sauciati morbo concupiscentiæ: vnde prouenitur nobis omnia mala, & sumus proni ad omne nefas. Et ideo Xps tanquam uerus redemptor, & restaurator reliquit nobis seipsum in cibum in hoc sacro. primo in supplementum ligni uitę perditi, ut per esum huius sacri uiuamus spiritualiter. secundo in medelam, & antidotum contra

F uenenum cibi prohibiti, & ad sanandas nostras infirmitates. Vnde ille cibus prohibitus nos mortificauit, sed iste nos uiuificauit. Item ille nos sauciauit, & uulnerauit: sed iste nos sanauit: item ille nos debilitauit, & interfecit, sed iste nos roborauit & refecit, item ille nos a Deo separauit, sed iste recociliauit. Et ut per esum huius cibi recuperemus uitam, & bona quæ ibi perdidimus. Ideo non solum sub forma cuiuslibet cibi: sed spiritualiter sub forma panis, & uini, seipsum sumendum nobis reliquit. Et ideo dixit Iesus Pharisæis. Io. 6. Ego sum panis uiuus, qui de cęlo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane uiuet in æternum. Vnde Deus tunc dixit primis parentibus de illo cibo uetito: Qua hora comederitis morte moriemini. Sed per oppositum de

isto

A isto sacro pane dicit. Hic est panis de cœlo descēdens: ut si q̄s ex ipso manducauerit nō moriatur: sed uiuat in ęternū &c. Congruenter ergo Christus reliquit nobis corpus suū sumendum sub forma panis: & sanguinē suū bibendum sub forma uini: ut sicut per esum & potum panis, & uini materialis continuamus uitam temporalem, & nutrimur corporaliter. ita sub forma eiusdem panis, & uini sacramētaliter absq; errore mãducemus corpus Christi, & bibamus eius sanguinē ad refectionem spiritualem. Aug. autem sup Ioānem addit, ꝙ totum hoc factum est ad significandā gratiam, & unitatem corporis mystici: quam consequimur ex esu huius sacramēti: nam sicut ex multis granis frumēti bene purgatis a paleis in area, & trituratis ĩ molari, & mixtis cum aqua, & coctis in furno, unus panis conficitur: qui manducatus in no

B stram carnem conuertitur: & sicut ex multis racemis, & granis unum uinū cōfluit: ita pariter per esum huius sacramēti ex multis fidelibus unum corpus mysticum cōficitur in ecclesia, & suo capiti Christo unitur: & p̄ri reconciliatur, & iungitur. Et ideo ista manducatio facit effectum cōtrariū respectu corporalis comestionis. nam manducãdo cibū materialem conuertimus ipsum in nostram substantiam: sed manducando hunc sacrū cibum, & bibēdo hunc sacrum potū, nos trãsformamur, & mutamur in ipsū. Et sic patet congruentia formæ huius sacramenti. Quãtùm ad quintū aūt est dicendum, ꝙ si per receptionē, & esum huius sacramēti debemus in Christum transformari & patri recōciliari: & uiuere p gratiã, & ab omni morbo spirituali sanari. oportet de necessitate ut mun

C di ad ipsum accedamus: ut hoc sacramentū efficiat qđ significat: ꝙ aliter nullus bonus intentus sequeretur effectus: eo ꝙ actus actiuorum sunt in patiente disposito. nam si per peccatum a Deo separamur, ergo nullo mō cū peccato possumus Deo per gratiã coniungi, nisi prius purgemur a peccato. Et ideo sicut dignè accedens ad hoc sacramentū cōsequitur uitã spūalem, & æternã, & oēs supradictos effectus: ita immūdus, & indignus accedens, iudicium sibi manducat & bibit. Et ideo Dauid ut ostēdat qūo cū timore est accedendum ad hoc sacramentū, concludit in hoc psal. dicens. Sanctum, & terribile est nomen eius: initiū sapiētiæ timor domini &c. Est aūt aduertendū, ꝙ omnia ista supradicta subtilius & latius disputantur per doctores D in 4. sententia. Sed sola ista dicta sufficiãt ad instructionem, & consolationem simpliciū sacerdotum, & christianorum: quia ista glosa non patitur longam aut subtilem disputationem: sed solam sanam psalmorum literalem & propheticam declarationem.

PSALMVS CXI.

BEatus vir qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis.

Titulus. Alleluia. Ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit istum psal. ad laudandum Deū, maximè in festiuitate Paschæ. Nã sicut fecit ps. præcedētem in quo commēdat summã Dei mĩam: quam ostendit in testamento uet. figuraliter liberãdo filios Israel de Aegypto, & realiter liberando genus humanum in testamento nouo de captiuitate, & morte æterna per suã mortē, & passionē, & eucaristiæ institutionē, & uoluit, ꝙ ille psal. cãtaret in die E paschæ: Ita pariter fecit istum psal. in quo cōmendat mĩam hominis erga proximū suū. Nam sicut miseratio Dei est maximum opus ĩter oĩa opera Dei: ita opera mĩæ sunt maiora inter oĩa opera hominis, & maioris meriti, excepta latria, quæ debetur Deo. Et iō uoluit ꝙ iste psal. cantaretur in festiuitatib. paschæ, ut moneret populū ad eleemosynas faciendas. Et cãtabatur cū alleluia, Ad denotandū, ꝙ maxime laudaſ Deus in operibus misericordiæ exercēdis, q͂a Deus magis laudatur opere quã ore. Et ideo duo facit ĩ hoc psal. Nam primò promittit præmium temporale faciētibus misericordiã & eleemosynã. secundò ꝓmittit præmiū ęternum. ibi. Iocūdus homo. Quantū ad primū est aduertēdū, ꝙ timor domini filialis est principiū omniū F bonorū, sicut dictum est ps. 18. Nam ille qui timet Deū amore filiali cauet oē malum, & cauet trãsgredi pręcepta, & timet offendere Deum ne displiceat ipsi, & ne perdat eū, & sic conaſ ad posse adimplere mãdata Dei, ut cōplaceat ipsi, & studet inhęrere amori Dei propter se, ut possideat eum, & sic toto conatu fertur in Deū. Et ideo timor filialis nihil aliud est quàm summa caritas. Et quia amãs semper laborat, & conatur transformari in amatum, ideo omnis ille qui timet, & uere amat Deū, & Christum filiū eius, semper laborat toto conatu, & studet imitari Christū. Sed q͂a Deus in toto testa. ueteri, & in nouo semper operatus est misericordiã nobiscū, ut patuit in psal. præcedēti, & semper pręce

A pit in vtroq; testaméto misericordiam fieri: Ideo ille: qui vere timet dominũ volés imitari Christum, & adimplere eius voluntaté, & mādata, semper erit misericors proximo suo. Ex quo patet, ꝙ principium, & causa misericordiæ in omnibus est timor domini. Et iõ ꝓpheta Dauid volēs cõmendare mīam in hominibus: incipit a timore domini. vnde dicit. Beatus vir qui timet dñm. timore filiali: quia talis de necessitate diligit dominum, & sic timet, & diligit dominum. Tunc in mādatis eius cupit, & volet nimis ambulare .i. toto conatu, & studio laborat adimplere mandata Dei. Vnde ly nimis non dicit excessum vituperabilē: sed dicit totũ conatũ. q. d. ꝙ cui timet Deum timore filiali, ex toto corde, & ex tota anima, & ex oībus viribus suis, studet, & laborat, & conat, & desiderat adimplere eius mādata. Sed quia inter omnia mā-

B data Dei de caritate eius est maius mādatũ vt patet Matthęi. 22. & per totum discursum euāgelicum, & quia maximè Christus in iudicio exiget a nobis opera caritatis, & misericordiæ: vt patet Matth. 25. Ideo omnis vir q timet dñm maxime cupit adimplere opera, & mādata caritatis, & miæ. Vnde licet in hoc versiculo nõ explicet misericordia: sed timor Dei, & obseruantia mandatorũ eius: tamen per ea quę sequuntur videtur manifeste ꝙ ꝓpheta misericordiam hominis intēdit cõmendare, & misericordes beatificare.

Potens in terra erit semen eius: generatio rectorum benedicetur.

Gloria & diuitiæ in domo eius: & iustitia eius manet in sæculum sæculi.

Exortum est in tenebris lumen rectis: misericors & miserator & iustus.

C Quia superius dicit: ꝙ beatus est uir qui timet dñm, & facit misericordiam cum ꝓximo suo: hic explicat eius beatitudinem. Vnde est aduertēdũ, ꝙ homines misericordes, & eleemosynarij non solum habent beatitudinem, & præmium æternũ in coelo: sed ēt habent præmiũ tēporale in hac uita pro maiori parte. Et sic beatitudo hominis misericordis nõ solũ est ęterna, sed tēporalis. Et ēt mīa non solummodo beatificat hominem ęternaliter in cęlo: sed etiam temporaliter in hac uita. Tria ergo facit: nā primo explicat præmia temporalia quæ consequuntur misericordes in hac uita: secundò explicat ꝑmia ęterna, quę consequuntur post hanc uitā: tertiò explicat damnationem ęternam quā patientur impij, & crudeles post hanc uitā. Se- D cundum ibi. Iucundus homo. Tertiũ ibi. Peccator uidebit. Quantùm ergo ad primum dicit ꝓpheta, ꝙ tria bona consequit homo misericors in hac uita. Primo præmiatur in filijs: quia semen eius est potens, & abũdans, & copiosum. Quasi dicat: ꝙ præmiat in copia filiorũ, & tales filij sunt boni, & uirtuosi & pacifici: quia generatio rectorũ benedicetur. i. filij hominum iustorũ, & misericordũ erunt boni, & uirtuosi, & sic à Deo, & hominibus benedicentur. Nā sicut iusti abũdant in benedictione filiorũ: ita in benedictione uirtutũ. Vnde nota, ꝙ benedictio in scriptura frequenter sumitur pro abũdātia, & multiplicatione. Ideo cũ dicitur hic: Generatio rectorum benedicetur: idem est dicere, qđ generatio iustorum abũdabit, & multiplicabitur. Secũdo sicut uir misericors est largus E ad porrigendum, & erogandũ eleemosynas pauperibus: ita Deus augmentat bona eius temporalia, & honores: ideo subdit ꝓpheta: quòd gloria. i. honor, & diuitiæ temporales erunt semper in domo eius. Tertium præmium erit absolutio a peccatis. Nā eleemosyna extinguit peccatum, & iustificat hominē, & præseruat ipsum a peccato. Et si est in peccato illustrat ipsum, & mouet ipsum ad pœnitentiam agendam. Et ideo subdit, ꝙ iustitia, & meritum hominis misericordis, & eleemosynarij manet in sęculum sęculi: inquātùm iustificat ipsum, & illustrat ipsum ne cadat in peccatũ, & ut egrediatur etiam a peccato. Et ideo subdit, ꝙ lumen gratiæ exortũ est in tenebris peccatorũ ipsis rectis, & misericordibus. Quod qđē lumen est ipse Deus misericors, & miserator, & iust⁹. q. d. ꝙ Christus Deus, q est misericors, & miserator, & F iustus illustrat, & iustificat homines eleemosynarios propter mīam, & caritatē. Sed est notādũ, ꝙ totum hoc quod dictũ est de præmio tēporali pōt ēt intelligi de spūali, & sic supradicta præmia possunt spūaliter intelligi. Nam multi sunt, & fuerunt misericordes, & eleemosynarij in hac uita, qui nõ habuerũt supradicta bona temporalia quia nõ habuerũt filios, nec diuitias, nec honores: imo postquā erogauerũt omnia bona sua pauperibus, cõpulsi sunt mendicare. Sed tales non caruerunt bonis spūalibus: nec sunt alieni a supradictis benedictionibus intelligēdo eas spiritualiter. Nam semina hominis eleemosynarij sunt eleemosynæ, & opera miæ: q̃ dicuntur

A cũtur semina in sacra scrip. vt ait Apo. 2. ad Corint. 9. q parce seminat, parce & metet &c. Et de hoc semine eleemosynarũ dt hic ꝓpheta, ꝙ semen viri eleemosynarii erit potẽs in terra, quò ad potẽtiã meritorũ, &ꝙ generatio rectorum .i. bona opera benedicentur: & ꝙ gloria, & diuitiæ spirituales q̃ germinãtur ex eleemosynis, semper erũt in domo eius, & ideo iustitia ei⁹ .s. premiũ, & fructus illorum operũ manebit in seculum seculi. Et dominus Iesus Christus q̃ est misericors, & miserator, & iustus: est exortus .i. orieẽ in tenebris peccatorum ipsis rectis illustrando eos, & fugando tenebras eorũm. Nam hoc est præmiũ eorum qui faciũt eleemosynam, quia illustrantur ne cadãt in peccatum, & vt egrediantur a tenebris peccatorum. Vnde viro misericordi, & eleemosynario dicit Deus per Esa. 58. c. Frange esurienti panem tuũ &c. & orieẽ in tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt sicut meridies. Ex quo patet, quòd eleemosynæ maxime fugant tenebras peccatorũ, & preseruãt hoiem a peccato. Et nota, ꝙ ly Exortũ est in tenebris lumen rectis: põt intelligi ẽt de aduentu Christi. Nam Christus exortus est velut lumẽ omnibus rectis corde, & misericordibus. Nã eius aduentus, & redemptio solis rectis, & misericordibus est vtilis. Nam impii, & crudeles repellẽtur a facie Christi in ignem æternũ in die iudicii. Et nota, quod bene merito exortum est lumen gratiæ facientibus misericordiam. Nam congruum est, vt quĩ agit misericordiam: misericordiam cõsequatur, sicut est cõgruum vt iudicium sine misericordia fiat illi qui non facit misericordiã Iac. 2. Ex quo patet, quod hoc præmium est computan dum inter bona spiritualia.

Iucundus homo qui miseretur & commodat disponit sermones suos in iudicio, quia in æternum non commouebitur.

Hæc ẽ scda pars, ĩ qua narrat, & explicat præmia spiritualia, quæ cõsequẽtur viri misericordes ex eleemosynis elargitis, & opib⁹ miæ. Quorũ primũ est iucũditas, & securitas comparẽdi ante Christũ in die iudicii. Nã viri misericordes cũ cõfidentia, & securitate apparebũt corã Christo iudice in nouissimo die: quia cũ securitate poterũt reddere rõnem de talẽtis sibi cõmissis: q a apparebunt ante iudicẽ afferẽtes oleũ miæ in lãpadibus suis, ideo non timebunt, ꝙ sponsus dicat eis clausis ianuis. Nescio vos, imo recipiet eos, & intrabunt cum eo ad nuptias. Et similiter secure, & cum iucunditate accedẽt cũ talẽtis duplicatis. & ideo dicet eis dominus. Euge serue bone, & fidelis: qa ĩ pauca fuisti fidelis &c. ꝑ oppositũ auari, & crudeles trepidabũt ire ante faciẽ iudicis: eo ꝙ non afferent oleũ miæ, & eleemosynæ in lãpadibus, ideo claudeẽ eis ianua regni celorum: & dicetur eis. Nescio vos, Itẽ quia talis auarus, & crudelis abscondit talentũ in terra ideo eiicitur in tenebras exteriores: vt patet Matt. 25. Et hoc est quod dicit hic Dauid: quod homo misericors, qui miseretur ꝓximo suo, & cõmodat dãdo eleemosynã, ille talis erit iucundus, & securus: quia cũ fiducia disponet sermones suos in iudicio: iõ respõdebit Christo interroganti de talentis commissis, quia poterit dicere. Domine, quinq; talenta tradidisti mihi, ecce alia quinq; superlucratus sum. & dicet ẽt. Dñe vnũ talentum bonorũ tẽporaliũ tradidisti mihi, ecce aliud superlucratus sum: quia illud distribui pauperibus. Et ideo subdit ꝓpheta, quod iste talis vir eleemosynarius nõ cõmmouebitur in æternũ, nec separabitur a præmio æterno, & gloria celesti, quia gaudiũ suũ nemo tollet ab eo. & ideo memoria huius iusti erit æterna, quia eleemosynæ eius viuent in præmiũ æternum, & eleemosynas illius enarrabit omnis ecclesia sanctorum. Ideo subdit:

In memoria æterna erit iustus: ab auditione mala non timebit.

Paratum cor eius sperare in domino: confirmatum est cor eius: non commouebitur donec despiciat inimicos suos.

Dispersit dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculum seculi: cornu eius exaltabitur in gloria.

Triplex ergo præmiũ spũale narraẽ in his duobus versib. Primũ quia vir qui misereẽ & cõmodat iucũdus, & securus reddet ratiõnẽ in nouissimo die de bonis tẽporalibus sibi traditis. Secundũ, quod prẽmiũ eius in æternum non tolletur ab eo. Tertium erit quod iustus, & misericors memorabitur, & viuet in æternum in hac ecclesia per gratiã & in superna per gloriam. Quartũ præmium subdit ꝓpheta, cum dicit. Ab auditiõne mala non timebit. Nam qñ ãdo Christus dicet virginibus fatuis. Nescio vos, & quando dicet abscondenti talentum in terra: serue male, & piger &c. & quando dicet omnibus crudelib. & auaris: Ite maledicti in ignẽ æternũ. Tũc iste vir misericors non timebit

A à tali sententia, & mala auditione: imo erit securus de suo præmio. Ideo talis auditio latæ sententiæ erit mala ipsis auaris, & impiis, & crudelibus: quã sententiam auditam nõ timebunt misericordes. Et ideo sequitur, ꝙ cor talis viri misericordis erit paratum, & firmũ sperare in domino, & cõfirmatum in bono, & non cõmouebitur a firmo proposito, nec a præmio sibi promisso, & dato: & in hoc despiciet inimicos suos. q. d. ꝙ intantũ erit firmus in iudicio: ꝙ despiciet inimicos suos accusando eos, & instando cõtra eos: sicut legitur Sapientiæ. 5. ꝙ tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt: Et etiã despiciet inimicos demones accusatores suos. Et subdit vltimũ premiũ, & summum, & optimum ipsius viri misericordis quod erit habere regnũ, & summam felicitatem, & gloriam in patria cœlesti. Vnde

B dicit, ꝙ iste misericors: quia commodauit, & dispersit bona sua pauperibus: ideo iustitia, & præmium eius manebit in seculũ seculi: quia erit æternum: & cornu. i. honor eius: & felicitas exaltabitur in gloria cœlesti. Vnde notanter dictum est supra. Iucundus hõ qui miseretur, & commodat. Nã dare eleemosynam nihil aliud est quã commodare, & mutuo tradere, siue seminare. Nam cõmodat tẽporalia, & recipit æterna, & seminat tẽporalia, & colligit spũalia, & æterna. Vnde cõmodare nil aliud est, nisi mutuo aliqd tradere. i. sub spe recupãdi, & retribuẽdi aliqd mutuare. Et iõ largiẽs eleemosynã dicit cõmodare aut mutuare dupliciter. Primo, quia a Deo premium pmissum misericordibus expectat. Secundò quia pauperẽ recipientẽ ad

C rogandũ pro eo obligat. Sed est aduertẽdũ, ꝙ lv Exortũ est in tenebris lumẽ rectis põt referri ad bona spiritualia. Nam gratia quæ declinat hominem a malo, & facit bonũ, potest computari inter bona spiritualia, & sic erit primus fructus spiritualis.

Peccator videbit & irascetur: dentibus suis fremet, & tabescet: desiderium peccatorum peribit.

In hac tertia parte memorat, & annũciat, & cõminatur pœnam, & premium ipsorũ virorum crudelium, & malorum. Quæ qdẽ pœna erit quadruplex. Primò quia cum peccator superbus videbit ibi in iudicio misericordes, ꝙ paupes ad gloriã destinari: quos ipse psecutus est in hac vita, & cõtẽpsit: tũc irascet pre inuidia, & uretur in corde. Secũdo quia fremet ex pena sensus, ad quem destinabitur ex sententia Christi. Tertio tabescet, & putrefiet i anima ex pena vermis cũ

D cognoscet se talẽ felicitatẽ perdidisse ex sua culpa. Quarto quia votũ, & desiderium suũ erit frustratum, quia tunc perdet gloriã mũdi, in qua cõfidebat, & illecebras, & delectationes illius: & sic torquebitur in animo. Patietur ergo penam inuidiæ, & fremitũ doloris sensus, & tabẽ vermis propter culpã, & amaritudinẽ, cum bonis mũdanis, & delectationibus priuatũ se viderit: Quas penas describit sapiens Sapientiæ. 5. dicens. Et qui abstulerunt labores illorum turbabuntur timore horribili &c. per totum capitulum. Nota, ꝙ diuersũ est desideriũ, & spes peccatorũ a desiderio, & spe iustorũ. Nã pctõres ponũt spẽ & desideriũ i deliciis, & diuitiis, & dñio tẽporali huius mundi, Iusti aũt oĩa ista con-

E temnũt, ponentes spẽ in uita futura æterna, & propter illã distribuũt diuitias in eleemosynas pauperibus. Et iõ desideriũ, & spes istorũ non comouebit ab eis: imo iustitia, & premiũ eorũ manet in seculũ seculi, sed desiderium & spes peccatorũ peribit simul cũ eis, quia nihil inuenient diuitiarũ suarum: quod maxime apparebit & cognoscet in iudicio: & hoc cõcludit Dauid in hoc ps. in quo enumerat fructus, & premia iustorum, & misericordiã, & dãna, & penas peccatorũ, & crudeliũ impiorum. Ex toto ergo isto ps. inferũtur tres conclusiones. Quarum prima est, ꝙ omnis timens Deum misericors. Quod probatur, quia omnis timens Deum toto conatu, cupit, & laborat adimplere diuina mandata, sed oẽ mandatũ est de caritate Dei, & pximi, & p cõsequens de mia erga proximũ, ergo omnis timens Deum est misericors. Se-

F cunda cõclu. ꝙ omnis misericors est beatus tam beatitudine tpali, quã æterna probatur. Nã ex misericordia, & eius operibꝰ colligit, & recipit. 10. præmia siue fructus, tres tẽporales, & septem spirituales, qui quidem decem fructus reddũt hominẽ beatũ in hac vita in spe, & in alia in re, igitur &c. Primꝰ fructus tẽporalis est copia, & benedictio filiorum bonorum, per hoc, ꝙ ait. Potens in terra erit semen &c. Secũdus fructus est copia bonorum temporaliũ, & honor in hac vita: per hoc, ꝙ subdit Gloria, & diuitiæ in domo eius &c. Tertius est bona fama in hac uita, p hoc, ꝙ subdit. Et iustitia eius manet in seculũ seculi. Primus fructus spiritualis est illustratio animæ, ut declinet a malo, & faciat

bonum

A bonũ: per hoc quòd ait. Exortum est &c. Secũdus fructus est iucunditas, & securitas ad respondẽdum in iudicio: per hoc, quòd ait. Iucundus homo qui miseretur. Tertius erit memoria æterna, & præmium immobile: ꝑ hoc, quòd ait. Quia in æternum non commouebitur, & ĩ memoria &c. Quartus erit: quia nõ timebit sententiã datã cõtra malos in iudicio, per hoc, qđ ait. Ab auditione &c. Quintus erit, q̃a gaudebit cum audiet Christũ dicentem. Venite benedicti patris mei: per hoc, ꝙ ait. Paratũ est cor eius &c. Sextus erit: quia videbit vindictã de inimicis suis, ꝑ hoc, ꝙ ait. Donec despiciat iimicos suos. Septimus fructus erit: honor, & beatitudo æterna, per hoc, ꝙ ait. Cornu eius exaltabit in gloria. Tertia conclusio, ꝙ præmiũ auarorum, & crudeliũ erit quadruplex pœna. Pri-
B mò ineffabilis inuidia ex prosperitate iustorum: secundo quia frement pęna sensus: tertio quia tabescent pęna vermis: quarto quia frustrabuntur in desiderio suo huius mũdi. Sed contra prædicta arguunt auari dicẽtes, ꝙ Christus iniuste condemnabit in iudicio eos, qui non egerunt eleemosynas: nã si q̃s custodiens bona sua quæ iuste acquisiuit negat eleemosynã pauperi, nulli facit iniuriã, nec furatur aliquid, nec agit contra aliquod decem præceptorum: ergo nõ debet puniri. In oppositũ est Dauid in hoc ps. & saluator Matt. 25. qui dicet eis. Ite maledicti in ignẽ æternũ &c. Respondetur, qđ subuenire miseris, & pauperibus, & indigẽtibus in necessitate, non solum est de lege euangelica, sed de iure, & lege naturæ, & de lege Moysi, & doctrina ꝓphetica. Sed vltra hoc ponitur ꝑ
C cõclusione, ꝙ Christianus negans eleemosynã, & auxiliũ Christiano indigenti cõmittit furtum, & agit contra illud præceptum. non furtum facies: Pro cuius probatione prę supponuntur tres propositiones. Prima, quòd negans aut retinens debitũ creditori: committit furtum. Ista est clara in foro conscientiæ. Secunda, ꝙ Christus veniẽs in carnẽ, & passus labores, & miserias pro nobis ꝯstituit se ipsum creditorẽ: & nos omnes sibi debitores. Probatur. nã cum esset Dei filius in gloria patris: seipsum exinaniuit formam serui accipiens cum septem miserijs nostris. s. cũ siti, & fame &c. vt istæ miseriæ essent instrumentum ad patiendum, & merendũ pro nobis, q̃a voluit esurire, & sitire, & mendicari, & infirmari, & peregrinari, & capi, & vẽdi, & mori, & in alieno sepulcro tanquam pauper pro nobis sepeliri: ergo vnusquisq; obli- D
gatur Christo reddere vicẽ. s. ipsum cibare, & potare, & vestire, & hospitari, & redimere, & sepelire, &c. Tertia propositio, ꝙ oẽs pauperes Christiani, & indigentes petẽtes amore Xp̄i sunt hæredes, & successores Xp̄i, probatur, quia hos reliquit Christus successores ad recipiendum pro se debitũ, & auxiliũ miæ loco sui, vt patet Mat. 25. Quod vni ex his minimis fecistis, mihi fecistis, &c. Itẽ c. 26. Semper pauperes habetis uobiscum, quib. potestis benefacere, me autem non sp habebitis. q. d. dum viuo tenemini mihi subuenire: quia post mortem, & resurrectionẽ iam relinquo uobis pauperes, quib. poteritis subuenire loco mei. His ergo habitis arguitur sic. Omnis negans auxilium, & mise- E
ricordiam Christo committit furtum, sed negans misericordiam pauperibus indigentibus negat auxiliũ Christo, cum oẽs pauperes sint Christi successores, cui nos omnes sumus debitores: ergo oĩs diues negans auxilium, & misericordiã pauperib. in necessitate positis, committit furtum contra Christum, & per consequens iustè potest ipsum condemnare in iudicio dicens: Ite maledicti in ignem æternum, &c. Et per hoc patet rñsio ad argumentum auarorum. Quia sub pœna furti unusquisq; Christianus de iure obligatur subuenire pauperibus in effectu, uel in affectu, ut magis patebit psal. 113.

PSALMVS CXII.

Laudate pueri dominũ, laudate nomẽ domini. Sit nomen domini benedictum: ex hoc nũc, & usque in sæculum.

F *A solis ortu usque ad occasum laudabile nomen domini.*

Excelsus super omnes gentes dominus: & super cælos gloria eius.

Titulus. Alleluia. Ex titulo apparet, ꝙ iste est de illis psal. quos Dauid fecit ad laudandum nomen dñi in templo, ut sæpe dictum est. Vnde est notandum, qđ Iudæi moderni in trib. magnis festiuitatibus, & in oĩ Neomenia cantant istum psal. cum quinque seq. Et appellãt ipsum alleluia magnũ siue, himnum magnum, quia ex sex ps. faciunt unũ, & ẽt in nocte paschæ postquàm comederũt panem azimum loco agni pascalis, dicunt istum ps. cum magna solennitate, & dicunt, quòd ita faciebant primi patres in primo, & secundo templo. Sed hoc isti Iudæi moderni

A derni nulla auctoritate, nec rōne possūt probare. imo hūc ritum, & multas alias cerimonias, quas hodie seruant, ordinarūt Talmudistæ in Babylonia Aegypti tēpore magni Cōstātini. Nā a destructione secūdi tēpli vsque ad magnū Cōstantinū, tanquam bestiæ viuebāt Iudęi dispersi, & captiui per mūdū sine aliqua cerimonia, & ritu. Sed videntes maiores eorū, ꝙ maior pars iudaismi cōuertebatur ad fidem Christi simul cum populo gētili, tunc cōgregati in Babylonia Aegypti pūctuarunt scripturam vet. testa. quasi ad suum intentum & ordinarūt quosdam ritus, & cerimonias quas hodie seruant. Imo est dicendum, quod de titulis psalmorum, & cerimonijs, & ritibus qui seruabantur in primo, & in secūdo tēplo, melius scimus nos dare rōnē quā ipsi, & hoc per Iosephū, & Philonē,
B & alios antiquos, quos ipsi penitus ignorāt, & ideo in similibus nulla fides est eis adhibenda. Et ideo non est multum curandū de quibusdam ad fide nouiter cōuersis, qui volunt successiue incipiendo ab Abel per tempora discurrendo hos sex ps. sex ponere, cū manifeste iste ps. primus loquatur de cōuersione populi gentilis facta post Christū. Nā manifestè propheta inuitat populū gentilē ad fidem conuersum a solis ortu vsq; ad occasum, ad laudandum Deum, & agendū gratias: eo ꝙ ipsum de stercore idololatriæ suscitauit, & inter principes populi sui collocauit, ut patebit. Ad cuius intelligētiam est notandum, ꝙ Dauid legens, & contemplans mysteriū Annæ matris Samuelis, quæ ante erat sterilis, & deiecta, & opprobriis afflicta, & contempta a Fenenna pellice sua. Et quomodo ꝑꝑ humilitatem suam Deus aperuit
C vuluam eius, & peperit Samuelem, qui fuit sanctus, & iudex in Israel. Et reprobatis, & interfectis filijs Heli translatum est sacerdotium ad Samuelem. Vnde Anna mater eius repleta spiritu sancto cecinit illud canticū. Exultauit cor meum, vt patet 1. Reg. 2. c. In quo manifestè prædicit reprobationem, & abdicationem synagogæ, & electionem populi gentilis. Per quod mysterium præuidit Dauid in spū, qualiter synagoga q̄ ante erat fœcunda in copia filiorum: erat repudiāda a viro suo Xpo, quem per lōga tempora expectauerat, ꝑꝑ superbiam. Et præuidit qualiter gentilitas, quæ per magna tēpora fuerat sterilis: q̄ non generabat filios ad cultū diuinum debebat effici fęcunda in aduentu Christi, eo ꝙ ipsum in virū erat acceptura, & ex eo plurimos filios regeneratura. Itaq; ipsa q̄ ante erat abiecta in domo Dei, erat recipienda, & ex filiis suis erat ecclesia congreganda, & filij sui qui ante erant pagani, debebāt effici ciues, & habitare in ciuitate, & domo Dei, & sic dom⁹ Dei q̄ ante stringebatur intra fines Palæstinæ erat dilatāda a solis ortu vsque ad occasum, & Deus q solum in Iudæa erat notus, erat adorandus, & colendus a solis ortu vsq; ad occasum ꝑ vniuersum orbem a populo gentili ad Christū conuerso, & de hoc fecit Dauid hunc psalmum, in quo duo facit. Nam primo inuitat totum populum gentilem ad laudandū dominum venientem in carnem. Scd'o ostēdit eius opulentiam, & largitatem, & beneficia quare est laudandus. ibi. Quis sicut dn̄s. Quātum ergo ad primū dicit Dauid. O pueri. i.
E gentiles ad Xp̄m nouiter conuersi simplices, & teneri in fide: laudate dn̄m nostrū Iesum Christum & laudate nomen dn̄i quod est saluator: quia saluauit uos, quia vt sic est Deus, vt hō, & nomē eius, quod est Iesus, sit benedictum a uobis, & inter vos confitētes ipsum uerum Deum, & hominem redēptorem, & colite eum, & non solum colatis, & benedicatis ipsum ad tp̄s, sicut Iudæi, qui coluerunt Deum vsq; ad aduentū Messiæ, & postea maledicunt eum, & negant eum in Christo, sed colite eum, & sit benedictū nomen eius a uobis, ex hoc nunc. i. ex hoc instanti, in quo cœpistis fidem, usque in sæculum, & in æternum, & in omni tempore, & non solum in omni tempore, sed in oī loco a solis ortu usque ad occasum. i. ab India vsque in Hispaniam, & Mauritaniā, quæ sunt
F ad occasum, & ab Aetiopia in Scithiam sit laudabile nomen dn̄i a uobis. Hæc autē prophetia iam fuit impleta. Nam oēs isti cœperunt fidē, ut ostēsum est ps. 71. Et reddit causam: Quia excelsus super oēs gētes dn̄s. Nā sicut in gloria est super omnes cœlos, & super omnes angelos: Itá ergo debet esse, & erit excelsus super omnes gentes. Quasi dicat, ꝙ sicut omnes angeli obediunt, & laudant Deum, itá omnes gentes uenient ad fidem, & laudabunt Deum a solis ortu &c.

Quis sicut dominus Deus noster qui in altis habitat: & humilia respicit in cœlo, & in terra.

Suscitās a terra inopē, et de stercore erigēs pauperē.

Vt collocet eum cum principibus: cum principibus populi sui.

Hic

A Hic ōndit Dei oīpotētiam quare est laudandus, & quō est excelsus super cęlos, & super oēs gentes. Vnde est notandū, ꝙ oīpotētia unius regis maximè in hoc demonstraē .s. ex magnis facere paruos, & ex paruis magnos, & deijcere superbos, & exaltare humiles, & parcere subiectis, & debellare superbos. Et ideo V. Maria in cātico suo maxime in hoc ostendit Deum esse oīpotentē: quia Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Et dispsit superbos mente cordis sui. Dicit ergo Dauid. Quis oīpotēs supple sicut est dn̄s Deus nr̄: q̄ in cęlis altis habitat. i. sūmitatē, & imperium sup oīa tenet: & tn̄ humilia, & solos hoīes respicit, & diligit, & fouet tā in cœlo, q̄ in terra. Nā in principio deiecit luciferū cū sequacib. suis superbis de cœlo, & exaltauit Michaelē, & alios humiles, & fecit Michaelem principē militiæ

B cœlestis: cum esset minor lucifero in natura. Et ōndit ēt Deus magis suā oīpotentiā, cum ex hoībus, qui tenent ultimum gradū in gn̄e intellectiuorum, suscitauit, & eleuauit quosdā per gratiā in tā sublimē gradum, vt possideant loca, & sedes p humilitatem, quas illi angeli perdiderūt per superbiā, & collocentur inter principes populi, & cęlestis exercitus. Vn̄ Deus primo respexit humilia in cœlo, qn̄ angelos humiles, & obedientes elegit, & supbos in infernū deiecit. Secundo respexit humilia in terra qn̄ seipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Et tunc erexit de terra inopem, & pauperem, qn̄ hoīem sauciatū, & expoliatū redemit, & per grām elegit. Et tunc inter principes populi sui collocauit, qn̄ īter hierarchias ange-

C lorū collocauit. Itē tunc suscitauit Xp̄s a terra inopem, qn̄ hoīem sauciatum relictū in terra iacentē supra humeros suos posuit, & a morte peccati per mortē, & passionē suā redemit, & in cœlo inter angelos collocauit. Iō subdit: Suscitans a terra. i. de hoībus de terra formatis inopem. s. Adā, & Petrū, & Paulum, & latronē, & Magdalenā, & cæteros pœnitētes, & terrenos, & erigēs pauperē de stercore terrenorum. Vocat hoīem pauperem, inquantū per pc̄m̄ fuit expoliatus bonis gratuitis, & originali iustitia, cum suo p̄mio fuit priuatus. Et uocat ipsum inopem, inquantum fuit sauciatus in oībus potentijs fomite concupiscentiæ debilitatus, & sic fuit sine auxilio, & istū collocauit inter principes populi sui. inter hierarchias angelorum, & inter principatus, & ptātes, D vnumquemq; s̄m mensuram gratiæ sibi collatæ, & s̄m merita, & opera bona collocauit. Ita. n. exaltauit ap̄los, & euangelistas, & martyres, & oēs pœnitentes, & fideles, hic p gratiam, & in cœlo per gloriam, & inter hierarchias quæ sunt principatus cœlestis collocauit. Item exaltauit Petrum, & Ioannem, & Iacobum, & cæteros apostolos, & discipulos de stercore, & fimo artis piscatorię, & ignorantia, & simplicitate, & p dona spūs sancti eos ex piscatoribus apostolos, & euāgelistas, & doctores fecit, & prīcipes terrę cōstituit. & sic inter principes populi sui. s. ecclesię suę collocauit. Nā prīcipes ecclesię sunt patriarchę, & pphetę, & apostoli. Sed principaliores sunt apostoli, qui nati sūt ecclesię p patribus suis, & substituti. Nā eccle-

sia Xp̄i ex pauperibus, & simplicibus cōgre- E gata est, & eleuata, & suscitata. & in hoc magis ostēsa est Xp̄i potētia. Itē ēt per inopē suscitatū a terra intelligit populū gentilē liberatū a terrenis per fidē. Et p pauperē erectū de stercore intelligi quemlibet peccatorē a sordibus peccatorum per pœnitentiā mundatum, & eleuatum. Nam ille erat mortuus in terra, & iste iacebat inuolutus in stercore peccatorū. Tres ergo cōditiones psonarū Christus eleuauit, & suscitauit a terra. nam primo suscitauit Adam, & totam suam posteritatem fidelium, & collocauit inter hierarchias angelorū. Secundo suscitauit apostolos, & cæteros discipulos a terrenis, & de stercore cerimoniarū: & constituit eos principes ecclīæ, & collocauit eos cū principib. cœlestis exercitus. Tertiò suscitauit, & erexit populum gentilē a terrenis volu- F ptatib. & de stercore, & spurcitia idolorū, & nefandorum rituum; & collocauit eos cū principibus populi sui. in cœlo per gloriam, & in hac ecclesia per gratiam, & honorem. Nam successores apostolorū eos fecit; & ex eis ep̄os, & sacerdotes constituit: ut magis patebit in sequenti versu.

Qui habitare facit sterilem in domo: matrem filiorum lętantem.

Hic concludit principale intentum. Nam postq̄ ostendit oppositionem Dei, eo, ꝙ de cęlo eiecit angelos superbos, & rebelles in abyssum inferni, et suscitauit de terra hominē pauperē, & inopē, & collocauit eū inter principatus angelorum, vt possideret loca, & sedes, quas angeli superbi perdiderant.

Ita.

A Ita pari ratione Christus venit in hunc mũdum missus a patre tãquàm Messias in lege promissus ad synagogã fœcundã copia filiorum, quã Deus ante per magna tempora desponsauerat, & in sublimẽ gradum erexerat & in proprium populum, & hæreditatẽ elegerat, cui tot beneficia contulerat, & cui ducem, & saluatorem, & Messiam promiserat, qui eam de hoc mũdo in cœlum trãsferet. Sed ipsa velut rebellis, & ingrata: non solũ ipsum negauit, & repudiauit: sed etiam crucifixit. Iõ Christus post resurrectionẽ, & ascẽsionem ipsam repudiauit, & abdicauit, & reprobauit, & maledixit, & sterilem reddidit. Quia sã ctuario, & lege priuauit, & regno, & sacerdotio, & hostia, & sacrificio. Et synagoga repudiata ecclesiam ex gẽtibus cõgregauit, & sibi eam desponsauit, & fœcundã reddidit cum ipsi legem euangelicam, & sacra B menta donauit. Ex qua copiam filiorum ꝑ sacramenta quotidie regenerat. Itaque gẽtilitas, quę ante erat sterilis, & pagana, & exul extra domum, & hæreditatẽ Dei: nunc facta est sponsa Christi, & mater multorum filiorũ, & fœcunda, & habita in hæreditate Dei, & domo quæ est ecclesia, hic per gratiã, & in futuro per gloriam. Ideo dicit Dauid. Bene Deus est omnipotens, & laudãdus in cęlo, & in terra, & excelsus. Nam gentilitatem quondam sterilem per cõuersionem ad fidẽ factam fœcundam matrem multorũ filiorũ facit habitare in domo sua lætantem: quę est ecclesia, abdicãdo, & repudiãdo synagoga, quæ ante erat sponsa, & fœcunda, & hoc factum est ex eius superbia, & ingratitudine. Nota, quòd Dauid ex duobus concludit repudiationem synagogę, & electionem eccle C siæ ex gentibus cõgregatæ. Primò exemplo eiectionis angeli supbi, & sublimatione hominis humilis succedẽtis in dignitatem. Secũdò per figuram Annę, quæ ante fuerat sterilis, & postea facta est fęcũda: cuius proles, scilicet Samuel, successit in sacerdotiũ filijs Heli reprobatis. Et hæc adducit Dauid in similitudine verborũ, primum cum dicit. Suscitans a terra inopem, & secundum cũ subdit. Qui habitare facit sterilem in domo, de quo mysterio canticum cecinit Anna primi Regum. 2. Itẽ hoc idem vaticinatus est Esa. 44. ca. dicens. Lauda sterilis quæ non parturis &c. Quam prophetiã adducit Apostolus ad Galatas. 4. ad probandum gentilitatẽ venturam ad gaudium, & laudem Dei. Et ideo Dauid præuidẽs hoc antequam Esa. in hoc D psalmo excitat gentiles nouiter cõuersos ad laudẽ Dei, dicẽs. Laudate pueri dominum, ꝑ gratiarũ actionibus. Ex supradictis in hoc psal. possunt recolligi sex cõclusiones. Prima conclusio, ꝙ nomẽ domini. Iesu fuit dilatatũ inter oẽs gentiles, & cultus Dei a solis ortu vsque ad occasum. Secunda conclusio, ꝙ cũ Deus sit excelsus, tamẽ superbos despicit, & humiles respicit, & eligit. Tertia conclusio, ꝙ tũc Deus in cęlo respexit humilia, quãdo angelos superbos de cęlo deiecit, & obediẽtes e egit, & in gratia cõfirmauit. Quarta cõclusio, ꝙ tũc Deus in terra respexit, & inopẽ de terra suscitauit, quando carnem suscepit, & ho em de morte peccati liberauit. Quinta conclusio, ꝙ tũc pauperẽ de stercore erexit, & inter principes populi sui collocauit, qñ reprobatis Iudæis gẽtiles de stercore, & E spurcitia idolorũ traxit, & inter apostolos, & angelos ĩ cęlo collocauit. Sexta cõclusio, ꝙ Christus tunc sterilem in domo tanq̃ matrẽ filiorũ fecit habitare, qñ reprobata synagoga ex gẽtibus cõuersis suã ecclesiã cõgregauit, & sic gẽtilitas quæ ante sterilis erat sine fructu, facta est fæcunda, & mater multorũ filiorum per Xpm. Sed dubitaret forte aliquis quare Dauid dicit. Laudate pueri dominũ. Et postea subdit. Laudate nomẽ domini, quia uidetur facere differẽtiam inter dominum, & nomẽ domini, & iter laudate dominum, & laudate nomẽ domini. Ad quod respondetur, ꝙ Dauid hoc non fecit absq; grãdi, & profundo mysterio. Nam dictum est in prologo tract. 4. quòd in sacra scriptura frequẽter memoratur Deus siue dñs, & uerbũ Dei, siue verbum domini, & nomẽ Dei siue F nomen domini. Et dictũ est ibi quõ Deus, siue dominus quandoq; sumitur essentialiter: idẽ est quod Deus trinus, & unus ut ibi. In principio creauit Deus cœlum, & terrã. Et quandoq; sumitur personaliter pro persona patris, ut ibi. Dñs dixit ad me, filius meus es tu. Et quandoq; sumitur pro persona filij ut Esa. 15. pater dicit ad filium. Tu es Deus abscõditus. Sed verbum Dei, siue uerbũ domini sẽper sumitur pro persona filij, quod quidem verbum pater ab æterno dicendo ꝓduxit, per quod ex tempore facta sunt omnia. Sed nomen domini idem est quod uerbũ incarnatum, scilicet dñs noster Iesus Christus Deus, & homo Messias in lege promissus. Nam inquantũ verbum ab æterno, explicat

totam

A totam essentiam patris, tanquã eius propria diffinitio, vt ibi dictũ est. Sed inquãtum ver bum incarnatũ dr̃ nomen Dei, eo ꝙ explicauit, & notificauit mũdo quatuor ineffabiles effectus Dei. s. omnipotẽtiam per miracula, & summam Dei sapientiam per dationẽ legis, & in sua prædicatione, & spiritus sancti missione, & summam misericordiam in peccatorum remissione. & notificauit summã iustitiam in Iudæorum, & tyrannorum punitione. Sed magis illam notificabit in gñali iudicio, vt frequẽter dictũ est. Propter ista ergo quatuor, quę Christus mũdo de patre notificauit, Iesus Christus dr̃ nomen dñi: & ideo dixit ante suam passionem. Io. 17. Pater manifestaui nomen tuum hoĩbus, vt ostẽderet, ꝙ propter hoc venerat in mundum. Et hoc est nomen dñi tetagrammaton. quod B in lege veteri quatuor literis scribebatur. s. Iot. he. vau. he. Quæ quidem quatuor literæ hoc nomen Iohesua in Hebræo sonant, & reddunt: quod latine Iesus declinatur: quod Hebræi præter naturam literarum Adonai pronunciabant. Et sic hoc nomen Iesus est illud nomen Dei, quod oẽs Patriarchæ, & Prophetæ, & fideles veteris testamẽti scire desiderabant, & hoc nomen Iesus oẽs inuocabant, & in hoc oẽs saluari expectabãt. Ex quibus patet, ꝙ dr̃ia est maxima inter istud nomen dñi, & noĩa rerum creatarum. Nam omnia noĩa rerum creatarum, vel sunt mentalia, vel vocalia, vel scripta: & sic oĩa sunt accidentia transitoria: & ita sunt signa rerũ, quæ non sunt res, quas significant, & notificant. Nam hoc nomen homo dissyllabum, non est homo, sed significat hoĩem. Sed ipse dñs Iesus Christus est substantia, & res rea C lis: & est ipse Deus, quem in mũdo realiter per sua opera, & effectus notificauit mundo: non ꝙ Christus sit pr̃: sed est eadem substantia diuina cũ patre, & Deus sicut pater, & vnus Deus cũ patre, & spiritusancto. Et ideo quando in sacra scriptura memoratur nomen Dei, siue nomen domini, non intelligitur hoc nomẽ Deus habens duas syllabas breues: quia vt sic non est Deus, sed quoddã accidens: sed intelligitur Iesus Christus saluator nr̃ Deus, & homo, qui notificauit mundo summam Dei omnipotentiam, & sapientiam, & misericordiam, & iustitiam, & volũtatem patris. Nam sicut verbum materiale induit uocem, uel literam, ut notificet intẽtionem: Ita uerbũ diuinum induit carnem, ut nobis notificaret diuina mysteria, vt inquit Aug. Et sic patet, quod oĩa creata notificantur per noĩa primæ itẽtionis, vel impositionis. Sed solus Deus notificatur per nomẽ D reale, qui est Iesus saluator nr̃ verbũ incarnatum, qui non constituitur ex lr̃is: sed ex verbo, & humanitate. Vnde dictum est Psal. 8. quod verbũ incarnatum est nomen, quo Deus pr̃ noĩat se. Iste ergo Iesus saluator est illud nomen domini, quod oẽs sancti patres expectabant, & inuocabant in vete. testa. in quo expectabãt saluari. Vnde hoc est nomẽ domini quod ĩcepit inuocare Enos Gen. 4. Item hoc est nomẽ domini, quod inuocauit Abraham, quãdo ædificauit altare domino. Gen. 12. & 13. Item hoc est nomen domini, quod inuocauit Isaac in altari ædificato. Genes. 26. Item hoc nomen inuocauit Iacob super lapidẽ, quem erexit in titulum. Gen. 28. E Item hoc est nomen domini, quod Deus nõ reuelauit visibiliter patribus vet. tes. vsq; ad incarnationẽ. Itẽ hoc est nomen domini, qđ uenit de longinquo Esa. 30. Item hoc est nomen dñi, de quo dr̃ Esa. 12. Haurite aquas de fontibus saluatoris, & dicetis in illa die: Confitemini domino, & inuocate nomen eius. Itẽ hoc est nomẽ domini, & nomẽ Dei Iacob, quod Dauid in toto isto libro Psalmorum exhortatur inuocandum, & laudandũ sæpe, de quo præcipue dicit in hoc Ps. Laudate pueri dominũ, laudate nomen domini. Vnde ly laudate dominum: dicit Deũ in trinitate. & ly nomẽ domini, dicit uerbum incarnatum. i. Iesum Christum saluatorẽ. q. d. O gẽtiles conuersi ad fidẽ, laudate dominũ Deũ in trinitate perfecta: & laudate nomen domini. s. Iesum Christum Deũ, & hominẽ F uerbum ĩcarnatum. Sit etiam hoc nomẽ domini Iesus laudabile per totum populũ gentilẽ, a solis ortu usq; ad occasum, postquam Iudæi nõ receperũt ip̃m. Quasi dicat, quod non sufficit ad ueram, & perfectã latriam solum adorare Deum trinum, & unum colere, & laudare: sed oportet Iesum Christum uerbũ incarnatũ saluatorẽ colere, & laudare, & cũ cæteris articulis ad humanitatem pertinentibus credere. Ex supradictis patet, quod Iudæi nõ adorãt, nec laudãt, nec colũt Deum. Probatur. Nã non intendũt, imo detestantur adorare Deũ trinũ, & unum. Sed ille, qui est uerus Deus creator omniũ, est trinus, & unus, & nullus alius est uerus Deus, ut frequenter probatum est per scripturam.

A ergo nullum Deum adorant nec colunt. Itē secundo sequitur, ꝙ Iudæi non laudāt, imo semp blasphemant nomen dñi in scriptura frequenter memoratum, probatur. Nā iugiter blasphemant Christū, & nomen eius in suis synagogis, & domibus, in publico, & in secreto. Sed Iesus Christus est illud nomen Dei in scriptura freqūēter memoratū: ergo cōtinue blasphemant Deū, & nomē eius. Iō sunt reprobati, & maledicti, de quibus dr̄ Esa. 1. Blasphemauerunt sanctum Israel, & alienati sunt retrorsum. Item blasphemauerunt nomē meū quotidie. Et quia hoc nomē dñi cōtempserunt Iudæi: iō fuit dilatatum, & veneratum per oēs gentes. a solis ortu vsque ad occasum. Iō dr̄ Malac. 1. A solis ortu vsq; ad occasum magnum est nomen meum in gētibus, & in oī loco sacrificatur, & offer-
B tur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, & vos polluistis illud &c. Præuidēs ergo Dauid in spiritu reprobationem Iudæorum, eo ꝙ cōtempserunt hoc nomen domini, & blasphemant quotidie, & præuidens conuersionem populi gentilis, in quo debebat hoc nomen Iesus coli, & laudari, dicit, Laudate pueri dominum, laudate nomē dñi &c. Quasi dicat. Postquam Iudæi reprobati contempserunt Deum trinum, & vnum, & Iesum Christū, qui est nomen dñi, ergo vos gentiles tāquā pueri nouiter conuersi laudate Deum in trinitate, & vnitate, & verbum incarnatum, quod est nomen domini. s. Iesum Christum filium Dei, Deum & hoīem. Ex quibus patet, ꝙ semper in sacra scriptura ꝑ nomē domini ītelligitur Iesus Christus dominus nr̄
C Deus, & homo messias in lege promissus. Sed miseri, & cæci Iudæi hoc mysterium, & sacramētū capere nō possunt ex maledictione, & cæcitate eis inflicta, quia non sunt digni tanto beneficio nec lumine illustrari.

PSALMVS CXIII.

IN exitu Israel de Aegypto: domus Iacob de populo barbaro.

Facta est Iudæa sanctificatio eius: Israel potestas eius.

Mare vidit & fugit: Iordanis conuersus est retrorsum.

Montes exultauerunt ut arietes, & colles sicut agni ouium.

Huic Psalmo in Hebrēo nullus titulus ꝓponitur. Propter quod Iudæi dicunt, ꝙ non est psalmus distinctus a præcedenti, sed hoc D videtur falsum. Primo quia videtur materia specialis, & distincta. Secūdo, quia iste computatur Psal. 113. secūdum Hieronymū, & omnes catholicos. Vnde licet non explicetur titulus, tamen manifestè videtur, ꝙ sit alleluiaticus, & ꝙ Dauid fecit ipsum ad laudādum Deum, appropriatum in festo Dedicationis tabernaculi, & templi. In quo Dauid intēdit agere gratias, qa Deus memor fuit nostri, & bñdixit nobis, & liberauit nos de captiuitate diabolicā, & de iugo idolorum, & de persecutione tyrannorum per Xp̄m filium suum, sicut quondam liberauit Israel de Aegypto. Et sic Propheta principaliter tendit agere gratias, quia Christus redemit nos, & elegit nos in populum suum, & hęreditatem, & hoc probat per tria mysteria tanquam per tres propositiones. Quarum pri- E ma est, quod solus populus Israel fuit electus ad laudandum Deum.

Secunda, quod sola Iudæa, & terra promissionis fuit dedicata, & sanctificata tanquam proprius locus, ubi Deus colitur.

Tertia, ꝙ solus Deꝰ Israel, & nullus alius est uenerādus, & colēdus. Ideo Psalmus iste diuiditur in tres partes. Nam in prima probat simul primas duas propositiones. In secunda probat tertiam. s. quod solus Deus Israel est colendus. In tertia resumit probationem secundæ propositionis. s. quod a solis filijs Israel est Deus colendus. Secunda ibi, Deus autem noster in cœlo. Tertia ibi. Non mortui laudabunt. Quantum ergo ad primum proponit primas duas propositiones. s. quod sola terra Iudeę, siue terra promissionis est locus dedicatus ad cultum diuinum, F & solus populus Israel est dedicatus ad colendum Deum, & dicit, ꝙ in exitu Israel. i. cum populus Israel exiret de Aegypto. s. de illo populo barbaro, & extraneo, & rudi, & inhumano, tunc facta est Iudæa sanctificatio eius. i. locus sāctificatus, & dedicatus, & deputatus ad Dei cultum, & sanctificationē, & hæc est prima propositio. Secūda uero, ꝙ factus est Israel potestas, & possessio eius, & populus electus ad colēdum Deum, & ideo dicit Moyses Pharaoni ex parte Dei. Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi &c. Exo. 4. Item Psal. 13. Dedit eis regiones gentium, ut custodiant iustificationes eius &c. Et has propositiones probat Dauid. s. quod Deus elegit hunc populum, quod apparet.

Nam

A Nam cum miraculis deduxit eum per desertum, & cũ miraculis introduxit eum in terram promissionis. Nam mare rubrum fugit in transitu eorum, & diuisum est in 12. partes: ergo signum est, ꝙ Deus elegit illum populum, & direxit ad cultum suum. Item Iordanis cõuersus est retrorsum in introitu terræ promissionis, & filij Israel transierunt pede sicco. ergo signum est, ꝙ Deus elegit illã terram, & locum ad cultum suum. Item quãdo ingressi sunt, inuenerunt bona pascua in terra pingui, & fœcunda, & sicut agni ouiũ exultant sequentes matres per loca, & montes pingues, & vberes: ita filij Israel exultauerunt per montes terræ promissionis, occupantes montes pingues, & ciuitates, & oppida, & cãpos coagulatos, & vberes, & trucidarunt, & eiecerunt Cananeos a sedibus suis.

B *Quid est tibi mare quod fugisti? & tu Iordanis quia conuersus es retrorsum?*

Montes exultastis sicut arietes: & colles sicut agni ouium?

A facie domini mota est terra: a facie Dei Iacob.

Qui conuertit petram in stagna aquarum: & rupem in fontes aquarum.

Hic probat, ꝙ hoc factũ est ex magno miraculo. Vnde quærit Dauid, vt probet propositiones, o mare quid est tibi, ꝙ fugisti. i. vnde euenit tibi, cũ sis res inanimata, & sine sensu, & cognitione, ꝙ ita fugisti? & fuisti diuisum in duas diuisiones, & partes, & dedisti locũ, vt trãsiret ille populus, cũ hoc sit ꝫ naturã tuam? Et similiter, ò Iordanis quid euenit tibi, ꝙ in trãsitu eorũ, & introitu cõuersus es retrorsum, contra naturã tuã? Et ò vos montes quare exultastis vt arietes? & ò
C vos colles quare exultastis, sicut agni ouiũ? recipiẽtes illum populum, & abijciẽtes Cananeos, & Ferezeos &c. cũ in vobis essẽt ciuitates inexpugnabiles, & oppida? quasi dicat. Quõ, ꝙ qua ptãte hoc potuit fieri? Respondet, & soluit qõnem dicens. Quia supple a facie dñi mota est terra. Non a facie Deorum gentilium, sed a facie Dei Iacob, qui est verus Deus. Qui in nube præcedebat illum, & in arca sedebat super cherubin. Et sic oĩa obediebant ei, & cedebant. Nam in virtute Dei Moyses percussit mare cum virga, & aquæ diuiserunt se obedientes, & parentes creatori suo. Et sic factum est de conuersione Iordanis retrorsũ, & de ruina murorum Hierico. & in victoria Iosue contra oẽs reges Canaam. Nam omnia ꝓsternebantur, & cedebant, & parebãt præsentiæ, & potestati, & voci Dei existentis in arca. Qui ẽt conuertit petram Oreb in stagna aquarum. Exo. 17. postea rupem, & silicem in fontes aquarum. Num. 20. Ex quo patet, ꝙ oĩa ista nõ facta sunt in ptãte hominum, sed in sola Dei ptãte, qui elegerat illum populũ, & terram ad suum cultum, sicut promiserat ipsi Abraham, & Isaac, & Iacob, nec fecit hoc Deus ꝑꝑ merita illius populi, qui multotiẽs Deum prouocauerat ad iram in deserto. Sed Deus hoc fecit. s. introduxit in terram promissionis cũ tot signis, & miraculis ꝑꝑ solam misericordiam suam, & veritatem. s. vt impleret promissum, quod pollicitus fuerat ipsi Abraham, Isaac, & Iacob. s. ꝙ daret illam terram filijs suis &c. Ideo sequitur.

Non nobis domine non nobis: sed nomini tuo da gloriam. E

Super misericordia tua & veritate tua: ne quando dicant gentes vbi est Deus eorum.

Non nobis domine: sed nomini tuo da gloriam. i. ista potestas, & gloria non est tribuenda nobis: sed nomini tuo. Nec dedisti nobis istam gloriam, & possessionem ꝑꝑ nostra merita: sed hoc fecisti misericordia tua, & veritate tua. i. ꝑꝑ solam misericordiam tuam, & propter veritatem tuam. s. vt impleres quod ꝓmisisti patribus nostris, & sic maneres verus, & non fallax: ne quando. i. ne aliquando dicant, nec dicerent gentes. Vbi est Deus eorum. Nam si non implesses promissa, irridendo dixissent gentes, ubi est Deus istorum Hebræorum, qui promisit eis terrã, & non dedit? Quasi dicant, mẽdax, & fallax est, quia sic eos decepit, vel nullus est. Item si non dedisses nobis uictoriam, tunc gentiles dixissent. Vbi est Deus eorum, qui non iuuat eos? quasi dicerent. Forsan dormit Deus Israel, quia non iuuat eos. F

Deus autem noster in cælo: omnia quæcunque voluit fecit.

Simulacra gentium argentum & aurum: opera manuum hominum.

Os habent & non loquentur: oculos habent & non videbunt.

Aures habent & non audient: nares habent & non odorabunt.

Manus habent & non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo.

In hac secunda parte probat tertiam propositionem. i. ꝙ solus Deus Israel est colendus

A ergo nullum Deum adorant nec colunt. Itẽ secundo sequitur, ꝙ Iudæi non laudãt, imo semp blasphemant nomen dñi in scriptura frequenter memoratum, probatur. Nã iugiter blasphemant Christũ, & nomen eius in suis synagogis, & domibus, in publico, & in secreto. Sed Iesus Christus est illud nomen Dei in scriptura freqnẽter memoratũ: ergo cõtinue blasphemant Deũ, & nomẽ eius. Iõ sunt reprobati, & maledicti, de quibus dr Esa. 1. Blasphemauerunt sanctum Israel, & alienati sunt retrorsum. Item blasphemauerunt nomẽ meũ quotidie. Et quia hoc nomẽ dñi cõtempserunt Iudæi: iõ fuit dilatatum, & veneratum per oẽs gentes, a solis ortu vsque ad occasum. Iõ dr Malac. 1. A solis ortu vsq; ad occasum magnum est nomen meum in gẽtibus, & in oĩ loco sacrificatur, & offer-
B tur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, & vos polluistis illud &c. Præuidẽs ergo Dauid in spiritu reprobationem Iudæorum, eo ꝙ cõtempserunt hoc nomen domini, & blasphemant quotidie, & præuidens conuersionem populi gentilis, in quo debebat hoc nomen Iesus coli, & laudari, dicit, Laudate pueri dominum, laudate nomẽ dñi &c. Quasi dicat. Postquam Iudæi reprobati contempserunt Deum trinum, & vnum, & Iesum Christũ, qui est nomen dñi, ergo vos gentiles tãquã pueri nouiter conuersi laudate Deum in trinitate, & vnitate, & verbum incarnatum, quod est nomen domini. s. Iesum Christum filium Dei, Deum & hoiem. Ex quibus patet, ꝙ semper in sacra scriptura p nomẽ domini itelligitur Iesus Christus dominus nr
C Deus, & homo messias in lege promissus. Sed miseri, & cæci Iudæi hoc mysterium, & sacramẽtũ capere nõ possunt ex maledictione, & cæcitate eis inflicta, quia non sunt digni tanto beneficio nec lumine illustrari.

PSALMVS CXIII.

IN exitu Israel de Aegypto: domus Iacob de populo barbaro.

Facta est Iudæa sanctificatio eius: Israel potestas eius.

Mare vidit & fugit: Iordanis conuersus est retrorsum.

Montes exultauerunt vt arietes, & colles sicut agni ouium.

Huic Psalmo in Hebręo nullus titulus ꝓponitur. Propter quod Iudæi dicunt, ꝙ non est psalmus distinctus a præcedenti, sed hoc D videtur falsum. Primo quia videtur materia specialis, & distincta. Secũdo, quia iste computatur Psal. 113. secũdum Hieronymũ, & omnes catholicos. Vnde licet non explicetur titulus, tamen manifestè videtur, ꝙ sit alleluiaticus, & ꝙ Dauid fecit ipsum ad laudãdum Deum, appropriatum in festo Dedicationis tabernaculi, & templi. In quo Dauid intẽdit agere gratias, qa Deus memor fuit nostri, & bñdixit nobis, & liberauit nos de captiuitate diabolica, & de iugo idolorum, & de persecutione tyrannorum per Xpm filium suum, sicut quondam liberauit Israel de Aegypto. Et sic Propheta principaliter tendit agere gratias, quia Christus redemit nos, & elegit nos in populum suum, & hęreditatem, & hoc probat per tria mysteria tanquam per tres propositiones. Quarum prima est, quod solus populus Israel fuit ele- E ctus ad laudandum Deum.

Secunda, quod sola Iudæa, & terra promissionis fuit dedicata, & sanctificata tanquam proprius locus, ubi Deus colitur.

Tertia, ꝙ solus Deꝰ Israel, & nullus alius est uenerãdus, & colẽdus. Ideo Psalmus iste diuiditur in tres partes. Nam in prima probat simul primas duas propositiones. In secunda probat tertiam. s. quod solus Deus Israel est colendus. In tertia resumit probationem secundæ propositionis. s. quod a solis filijs Israel est Deus colendus. Secunda ibi, Deus autem noster in cœlo. Tertia ibi. Non mortui laudabunt. Quantum ergo ad primum proponit primas duas propositiones. s. quod sola terra Iudeę, siue terra promissionis est locus dedicatus ad cultum diuinum, F & solus populus Israel est dedicatus ad colendum Deum, & dicit, ꝙ in exitu Israel. i. cum populus Israel exiret de Aegypto. s. de illo populo barbaro, & extraneo, & rudi, & inhumano, tunc facta est Iudæa sanctificatio eius. i. locus sãctificatus, & dedicatus, & deputatus ad Dei cultum, & sanctificationẽ, & hæc est prima propositio. Secũda uero, ꝙ factus est Israel potestas, & possessio eius, & populus electus ad colẽdum Deum, & ideo dicit Moyses Pharaoni ex parte Dei. Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi &c. Exo. 4. Item Psal. 13. Dedit eis regiones gentium, ut custodiant iustificationes eius &c. Et has propositiones probat Dauid. s. quod Deus elegit hunc populum, quod apparet.

Nam

A Nam cum miraculis deduxit eum per desertum, & cũ miraculis introduxit eum in terram promissionis. Nam mare rubrum fugit in transitu eorum, & diuisum est in 12. partes: ergo signum est, ꝙ Deus elegit illum populum, & direxit ad cultum suum. Item Iordanis cõuersus est retrorsum in introitu terræ promissionis, & filij Israel transierunt pede sicco. ergo signum est, ꝙ Deus elegit illã terram, & locum ad cultum suum. Item quã do ingressi sunt, inuenerunt bona pascua in terra pingui, & foecunda, & sicut agni ouiũ exultant sequentes matres per loca, & montes pingues, & vberes: ita filij Israel exultauerunt per montes terrę promissionis, occupantes montes pingues, & ciuitates, & oppida, & cãpos coagulatos, & vberes, & trucidarunt, & eiecerunt Cananeos a sedibus suis.

B *Quid est tibi mare quod fugisti? & tu Iordanis quia conuersus es retrorsum?*

Montes exultastis sicut arietes: & colles sicut agni ouium?

A facie domini mota est terra: a facie Dei Iacob.

Qui conuertit petram in stagna aquarum: & rupem in fontes aquarum.

Hic probat, ꝙ hoc factũ est ex magno miraculo. Vnde quærit Dauid, vt probet propositiones, o mare quid est tibi, ꝙ fugisti. i. vnde euenit tibi, cũ sis res inanimata, & sine sensu, & cognitione, ꝙ ita fugisti? & fuisti diuisum in duas diuisiones, & partes, & dedisti locũ, vt trãsiret ille populus, cũ hoc sit ꝫ naturã tuam? Et similiter, ô Iordanis quid euenit tibi, ꝙ in trãsitu eorũ, & introitu cõuersus es retrorsum, contra naturã tuã? Et ô vos montes quare exultastis vt arietes? & ô vos colles quare exultastis, sicut agni ouiũ? C recipiẽtes illum populum, & abijciẽtes Cananeos, & Ferezeos &c. cũ in vobis essẽt ciuitates inexpugnabiles, & oppida? quasi dicat. Quõ, ꝙ qua ptãte hoc potuit fieri? Respondet, & soluit qõnem dicens. Quia supple a facie dñi mota est terra. Non a facie Deorum gentilium, sed a facie Dei Iacob, qui est verus Deus. Qui in nube præcedebat illum, & in arca sedebat super cherubin. Et sic oĩa obediebant ei, & cedebant. Nam in virtute Dei Moyses percussit mare cum virga, & aquæ diuiserunt se obedientes, & parentes creatori suo. Et sic factum est de conuersione Iordanis retrorsũ, & de ruina murorum Hierico. & in victoria Iosue contra oẽs reges Canaam. Nam omnia ꝓsternebantur, & cedebant, & parebãt præsentię, & potestati, & voci Dei existentis in arca. Qui et D conuertit petram Oreb in stagna aquarum. Exo. 17. postea rupem, & silicem in fontes aquarum. Num. 20. Ex quo patet, ꝙ oĩa ista nõ facta sunt in ptãte hominum, sed in sola Dei ptãte, qui elegerat illum populũ, & terram ad suum cultum, sicut promiserat ipsi Abraham, & Isaac, & Iacob, nec fecit hoc Deus ꝑꝑ merita illius populi, qui multotiẽs Deum prouocauerat ad iram in deserto. Sed Deus hoc fecit. s. introduxit in terram promissionis cũ tot signis, & miraculis ꝑꝑ solam misericordiam suam, & veritatem. s. vt impleret promissum, quod pollicitus fuerat ipsi Abraham, Isaac, & Iacob. s. ꝙ daret illam terram filijs suis &c. Ideo sequitur.

Non nobis domine non nobis: sed nomini tuo da gloriam. E

Super misericordia tua & veritate tua: ne quando dicant gentes vbi est Deus eorum.

Non nobis domine: sed nomini tuo da gloriam. i. ista potestas, & gloria non est tribuenda nobis: sed nomini tuo. Nec dedisti nobis istam gloriam, & possessionem ꝑꝑ nostra merita: sed hoc fecisti misericordia tua, & veritate tua. i. ꝑꝑ solam misericordiam tuam, & propter veritatem tuam. s. vt impleres quod ꝓmisisti patribus nostris, & sic maneres verus, & non fallax: ne quando. i. ne aliquando dicant, nec dicerent gentes. Vbi est Deus eorum. Nam si non implesses promissa, irridendo dixissent gentes, ubi est Deus istorum Hebræorum, qui promisit eis terrã, & non dedit? Quasi dicant, mẽdax, & fallax est, quia sic eos decepit, vel nullus est. Item si non dedisses nobis uictoriam, tunc gentiles dixissent. Vbi est Deus eorum, qui non iuuat eos? quasi dicerent. Forsan dormit Deus Israel, quia non iuuat eos. F

Deus autem noster in cælo: omnia quæcunque voluit fecit.

Simulacra gentium argentum & aurum: opera manuum hominum.

Os habent & non loquentur: oculos habent & non videbunt.

Aures habent & non audient: nares habent & non odorabunt.

Manus habent & non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo.

In hac secunda parte probat tertiam propositionem. i. ꝙ solus Deus Israel est colendus.

A nedicam semen tuũ &c. Et sic benedixit domui Israel dãdo terram promissam. Et benedixit domui Aaron dando sacerdotiũ, & iura leuitica, scilicet decimas &c. Et bñdixit omnibus qui timent dominum: pusillis cũ maioribus: non autem rebellibus, & sic non solum benedixit vox in copia bonorum tẽporalium, sed in copia filiorũ. Ideo sequit.

Adijciat dominus super vos: super vos & super filios vestros:

Benedicti vos a domino: qui fecit cœlũ, & terrã.

Cœlum cœli domino: terram autem dedit filijs hominum.

Adijciat dominus, & adiecit numerũ super uos, & fœcunditatem prolis, & nõ solũ supra uos: sed super filios vestros, & sup copiam generationis, & fœcũditatis prolis. Et vnde hoc? quia bñdicti estis uos a domino B qui fecit cęlum, & terrã. Quia colitis eũ, & non simulacra nec Deos gentium. Ideo illi qui colunt eos sunt mortui, & inepti ad laudandum Deum. Nam ipsum cœlum cęli, scilicet empyreum datum, & factũ est ipsi domino Deo, ut ibi a beatis videatur. Terram autem dedit filijs hominum .i. hominibus filijs Adam ad habitandum, & laborandũ tãquam uiatoribus, & ideo resumit, & cõcludit probationem, & propositũ proprię propositionis, q solus popul⁹ Israel est electus, & dedicatus ad colendum, & laudandum Deum, & non gentiles: eo q sunt mortui sicut Dij eorum: & facti bestiales siue inepti, & mortui in peccato. Ideo sequitur.

Non mortui laudabunt te domine: neque omnes qui descendunt in infernum.

Sed nos qui uiuimus benedicimus domino: ex hoc nunc, & vsque in sæculum.

C Non ergo gentiles, & peccatores q sunt mortui, & inepti ad bene agendũ, laudabũt te domine: neque omnes, qui descendũt in infernũ. Cum potius blasphemẽt prædolore tormentorum. Sed nos qui viuimus in lege tua per gratiam bñdicimus tibi domino & laudamus, & colimus ex hoc nũc, & usq; in sęculum, hic per gratiã, & in futuro per gloriam amen. Sed quia iste psalmus nõ est inanis, nec sine sacramẽtis: sicut nec cęteri, ideo uidemus quid sibi uult sensus spiritualis ipsius: & quid in eo intellexit Dauid de Christo, & ecclesia. Vnde aduertendum est, q Dauid contẽplando in exitu Israel de Aegypto, & in trãsitu maris rubri: & in miraculis factis in deserto: & in conuersione Iordanis retrorsum, quãdo ingressi sunt filij Israel D terrã promissionis: & in uictorijs Iosue, quãdo occupauit terram, & diuisit eam filijs Israel p tribus in possessionem eiectis gẽtibus &c. Tunc prauidit in spiritu mysteriũ aduentus Christi in carnem. Et quomodo post passionẽ eduxit patres de limbo inferni, & nos omnes de tenebris peccatorũ, & quomodo infern⁹ fugit a facie eius, & mare idest persecutio tirannorũ fugit, & ecclesia fidelium, qui est populus Dei, introiuit p totũ mũdum propulsa idololatria, & quomodo solus populus Christianus cõlit verũ Deum, q nullus alius. Et sic de hac materia prophetando fecit hunc psalmum ut cantaretur in die sabbati, & in festo dedicationis tabernaculi, & templi.

Ex quo patet q Dauid nõ memorauit supradictas historias, & mysteria tanquã principalem materiam huius psalmi: sed tanq̃ E propositiones, & parabolas: ex quibus intẽdit elicere tres conclusiones euangelicas.

Quarũ prima est, q solus populus Christianus est redemptus, & receptus ad colendum diuina.

Secunda, quod sola ecclesia est dedicata ad cultum Dei.

Tertia, q illemet De⁹, q liberauit Israel de Aegypto ante incarnationẽ, ille idẽ incarnatus liberauit patres de limbo: & ecclesiam suam de captiuitate diaboli, & per cõsequẽs Christus Deus, & homo est domin⁹ in cœlo, & in terra. Iõ est vere colẽdus cultu latriæ, Probatur: quia sola ecclesia Christi successit illi populo, & dicta est Iudęa, & Israel, & fuit figurata p omnia illa misteria in cuius figurã facta sunt omnia illa: ut frequenter probatum est. Dicit ergo Dauid, F Ego supple vidi i spiritu q sicut in exitu Israel de Aegypto .s. domus Iacob .i. cũ Israel .i. domus Iacob exiret de Aegypto .s. de illo populo barbaro, tũc facta est Iudæa sanctificatio eius &c. Ita q Christus q figuratus est p Moysen eduxit sãctos patres de limbo inferni, & omnes nos de tenebris peccatorũ. Tunc Iudęa, scilicet ecclesia, quæ vere Deũ confitet facta est sanctificatio eius, idest electa est a Christo in sanctificationẽ, & cultũ verum Dei. Et Israel .s. populus christianus qui est uerus Israel, qa vere, & solus uidet Deũ per fidem, factus est potestas, & possessio, & exercitus, & hæreditas eius ad possidẽdum terram uiuẽtium, quæ est regnum cælorum

A lorum. Et tunc in aduentu eius mare, & furia diaboli, & tirannorum fugit: quia potestas eius obtusa, & comprehensa est. Et populus Dei trāsiuit, & per aquas baptismales Iordanis ingressus est ecclesiā p 12. lapides qui sunt 12. articuli fidei. Et sic lętāter possidet eam hic per gratiam, & in futuro p gloriam. Vnde nota, ꝙ per Iordanē qui interpretatur descensus, recte figuratur defluxus generis humani. Nam Iordanis oritur, & emanat, & descendit a monte Libano, qui inter omnes montes Syriæ, & Assiriæ est felicior, & amœnior, & fructuosior, & congregatur ex duobus fontibus. Et factus magnus tendit, & fluit inter Palestinam, & Arabiam petream, uersus meridiem, & per vallem illustrē quasi semper inter montes, & facit mare Tiberiadis, & postea in angu B stum alueum reductus discurrit per ualle illustrē, & tēdit vsque ad mare mortuum in regionem Sodomorum. Et ibi submergitur in illo mari amarissimo, & infructuoso, & horribili. Per hoc figurat genus humanū siue defluxus generis humani descendentis a primo homine Adam, qui in illo amœnissimo, & felicissimo mōte paradisi creatus est, siue in eo constitutus, quidem homo componitur ex duobus fontibus, scilicet ex corpore, & anima. tamen quia Deo inobediēs fuit, ideo a mōte paradisi eiectus est. Et descēdens de monte per uallem lacrimarum huius mūdi discurrebat cum tota sua posteritate, q̄ licet per loca amęna flueret, idest per delitias huius mundi, quæ non sunt cōparandæ delitiis paradisi, a quo eiecti sunt, tamen in finem omnes submergebātur in C mare mortuum īferni amarissimum multiplicibus pęnis, & tormentis. Sed veniēs dominus noster Iesus in uirtute sua, nō solum mare, sed Iordanis cōuersus est retrorsum, cū in eo posuit 12. articulos fidei. Et nō intrauit mare mortuum, imo per ipsum trāsiuit populus Christianus in istam ecclesiā p gratiā, & in superiorem per gloriam. Et sic mare rubrum huius mūdi, quod omnes submergebat, & Iordanis q̄ oēs ad mare mortuum deferebat, facti sunt per quatuor permittentes nos transire in patriam nobis pmissiam. In qua sicut agni ouium, & arietes lætemur pascētes in mōtibus, & collibus ecclesiasticis pascua uberrima, & saluberrimā sacramētorū, hic per gratiā, & in futuro per gloriam. Ideo Dauid cōtemplans huiusmodi mysteria interrogat mare rubrū, & Iordanē, & mōtes, & colles dicēs. Quid est tibi mare ꝙ fugisti? & tu Iordanis &c. q. d. Quo modo, & in qua uirtute pmisistis transire illum populum. i. quid significabāt ista mysteria? Et respondet spiritus sanctus per os Dauid prophetando aduentū Christi dicēs, vis scire q̄d hoc significat? Quia a facie domini nostri Iesu Christi, q̄ est Deꝰ Iacob Messiæ in lege promissi, mota est, & mouebitur tota terra. Nam in eius natiuitate omnia regna mūdi fuerunt mota, quia flumē Nili diuisum est in septem ostia: & inūdauit ultra solitū, & omnes Dij, & idola gentiū clamarūt apud Meotidas Paludes, & Caspia regna regē pacis esse natū, & tēplū pacis Romæ prostratum est, & stella pręter solitū in oriente apparuit, quæ magos ad Christū p duxit. & postea a facie eiꝰ mota est terra cētralis īferni, cū inde patres abstraxit, & magis mota est quando apostolos per mundū misit, & mare tyrannorum fugit, & cessit, & idololatria reiecta, fides & ecclesia mundū occupauit in uirtute Christi. Nam sicut tūc tota terra mota est a facie domini, q̄ portabatur in arca, ita tota terra gentilium mota est a facie nominis Iesu quod Apostoli portabāt in arca euangelica, q̄ cōuertit petrā in stagna aquarum, cum corpus suū lancea est percussum, & exiuit sāguis, & aqua in remissionem peccatorū. Vnde sacramēta ecclesiastica uirtutem sumpserunt.

Item conuertit rupem in fontes aquarū, cum misit spiritū in discipulos, & dedit eis septem dona spiritus sancti, &c. Vnde illi q̄ erant grossi, & duri sicut rupes proruperūt in fontes aquarum sapientiæ Dei, & effuderunt per totum mundum. Vnde hausimus aquas sapientiæ legis euangelicæ. Et ideo ppheta apostrophat ad Christū petēs, & rogans vt ista cito impleantur, vt ueniat sicuti pmisit sāctis patriarchis, & deleat idola gētium, & omnes ueniant ad terram promissā veræ fidei, & in ipso benedicētur omnes gētes, quia hoc non cedit principaliter ad gloriam nostram, sed eius. Ideo subdit. O domine Iesu Christe nō nobis, idest nō dicimus quod uenias ex meritis nostris. quia nō meremur introire in gloriam. Sed da gloriam nomini tuo, scilicet ut omnes gētes seruiāt tibi. i. adorent, & colant nomen tuum. quod est Iesus. i. colāt Iesum Christum qui est nomen tuū. Et hoc fac super misericordia tua, idest.

A idest propter misericordiam tuã,& veritatẽ tuam,vt impleas quod promisisti Abrahæ.s. in semine tuo benedicentur omnes gentes, ergo fac,ꝙ hoc fit uerũ.Ne aliquãdo dicãt gentes, vbi est Deus eorum Iudæorum qui expectãt messiam eis ꝓmissum? Quia cũ sis dominus hoc potes facere.Nam tu es Deus in cœlo.Qui omnia quæcunque uoluisti fe cisti vsq; ad præsens tempus. Nam tu de nihilo creasti cęlum,& terram,& liberasti pa tres nostros,& eiecisti gẽtes & punisti,& introduxisti eos in terram ꝓmissam, quæ quidem mysteria significabat aduẽtũ tuum, & ruinam idololatriæ,& electionẽ ecclesiæ,& hæreditatẽ,& possessionẽ &c.Ergo non permittas regnare idola gentiũ,& simulacra cũ non sint nisi argentũ,& aurum,& opera manuum hominũ &c.Ergo oẽs q faciunt ea,&
B qui cõfidunt in eis,& nolunt cõuerti:fiant similes illis.s.muti &c. Haud sic de nobis,qui sumus domus Israel,& uera ecclesia.Nã domus Israel.s.ecclesia fideliũ sperauit in dño. Quia sicut ille populus sperauit in dño, & dominus adiutor eorũ fuit,eos a piculis tẽporalibus liberãdo.Ita populus Christianus & ecclesia quę sperauit in dño,liberabitur, & est liberata ꝑ Christũ a morte peccati,& periculis spiritualibus per aduẽtũ suũ. & sicut tunc dñs memor fuit illius populi,& benedixit ei in terrã promissam introducẽdo, & possessiones,& bona tẽporalia cõferẽdo, & benedixit domui Aarõ sacerdotiũ, & cętera iura leuitica largiendo:Ita Christus Petro,& successorib.suis episcopis,& presbyteris,& toti cœtui apostolorum tradidit claues regni cœlorum, & ecclesiasticã potesta
C tem, & iura tã ecclesiastica temporalia quã spiritualia.Et sic bñdixit domui,& cętui ministrorũ ecclesiæ. Et vt breuiter oẽs fideles comprehẽdãtur,dixit ꝙ benedixit omnibus qui timent dominum pusillis cum maioribus, scilicet paruulis, & magnis diuitibus, & pauperib.& simplicib.gręcis,& barbaris & latinis, postquam uenerunt ad fidem,& Deum timent.Et quia ex paucis Iudæis,scilicet apostolis, & discipulis incepit ecclesia, sed postea creuit in magnũ numerũ ex gẽtibus per totũ orbẽ,ideo ait ꝓpheta.Adijciat dominus sup uos ò apostoli,& discipuli.i.crescere uos faciat,& addat magnũ numerũ fideliũ sup vos, & sup filios uestros ex gentibus ad fidem regeneratos. Et subdit o fideles benedicti estis a dño qui fecit cælũ & terram,ex quo cepistis baptismũ, & non curatis habere regnũ in terris,nec congregare bona mundana, & tẽporalia, ne scandalizamini: si hoïes praui, & mũdani abundãt bonis tpalibus,& conculcant, & persequũtur iustos.& vos estis inopes, & pauperes afflicti ab impijs. Nã in hoc mundo tm̃ habent felicitatem. Vestra autẽ merces in cęlo est.Nam Deus pater dedit domino nostro Iesu Chřo cęlũ cœli.i. cęlũ empyreũ in possessionẽ,& habitationẽ ęternã,ubi est summa,& ęterna,& secura fęlicitas. Et hoc cęlum dedit pr̃ filio ꝓ se,& suis fidelib. terrã aũt istam inferiorem dedit filijs hominũ s.terrenis, & mundanis, cuius felicitas erit breuis,& pœna æterna.Nam licet videatur viuere, tñ mortui sunt Deo, & priuati illa superiori vita æterna.Nã hic sunt mortui in suo peccato,& in futuro per pœnã in infer
E no.Et iõ subdit propheta. Non isti homines terreni,q sunt orti in peccato,laudabunt te ò domine hic in hoc mũdo. Nec oẽs q descẽdũt in infernũ laudabũt te:imo blasphemãt hic peccãdo,& ibi pœnas patiẽdo. Sed nos q viuimus hic per gratiam seruãdo legem euangelicam benedicimus dño ore, & opere. Benedicimus dico ex hoc nunc,i. iam incepimus ex hoc instanti,& ex hoc sęculo uiuendo per gratiam,& vsque in sæculum aliud fruendo per gloriam.

Ex isto textu.s. Cęlũ cęli dño,terram aũt dedit filijs hominum.dogmatizant magistri moderni Iudæorum in sinagogis suis, ꝙ homines post hanc vitam nõ ascendunt in cœlum, nec ascendent post resurrectionẽ. Sed manebunt in terrestri paradiso cum Abraã, Isaac,& Iacob,& ibi erunt in ꝑpetuũ. Nam
F cęlũ nõ est datum hominibus, sed domino Deo:Terram autẽ dedit filijs hominum ad habitandum,& manendũ.Vnde Iudæi moderni non expectant gloriam in cęlo, sed in terra,cũ Abraam,Isaac,& Iacob,s.in illa terra unde fuit eiectus Adam. habent enim ꝓ inconuenienti ꝙ homines possint ascendere in cęlum, ac ibi manere, cum sit contra naturam hominis.Sed quantum sit detestabilis ista doctrina,& contra sacram scripturam, de seipso manifestum est. Nam sicut non est inconueniens nec impossibile, ꝙ Angeli Deo rebelles a principio fuerint deiecti de cœlo,nõ solum in faciem terræ sed vsque in profundum inferni, ubi perpetuo cruciantur pœnis æternis, ita non est

est inconueniens, quod homines iusti, & sancti qui non secundum carnem vixerunt, & poenitentiam de suis peccatis egerunt ascendant in cælum, & inter hierarchias Angelorum collocati sempiterno quo fruantur: vt dictum est psalmo præcedenti. Nam licet hoc non conueniat nec debeatur hominibus per naturam, tamen datur eis per gratiam, & merita passionis Christi, cuius mēbra sunt per baptismū & fidem effecti. Vnde quādo Christus ascendit in altum cælum in die Ascensionis, secū duxit captiuitatem sanctorum patrum, scilicet Adam, Abram, Isaac, & Iacob vt dictum est psalmo 67. Et sic Abraā, Isaac, & Iacob non sunt in hac terra, vt isti moderni Iudæi mentiuntur; sed regnant in cœlo cum Christo, & cum filijs promissionis. Et ideo isti Iu
B dæi carnales nunquam ascēdunt cum eis in cœlum: sed in infernum perpetuo cruciādi descendunt. Ideo dixit Christus Matthæi 8. quod multi ab oriente, & occidente veniēt, & recumbent cum Abraam, Isaac, & Iacob in regno cœlorum. Filij autem regni mittētur in tenebras exteriores: vbi erit fletus, & stridor dentium. Et ideo Dauit notanter dixit: Cęlum cœli domino .i. quod Deus pater dedit cœlum Christo domino cœli pro se, & suis membris, quia omnes ascēdemus cum capite nostro Christo. Sed terrā dedit filijs hominum .i. carnaliter & secundum hominem viuentibus. Nam fideles iam non dicuntur filij hominum. Sed hoc nō possunt capere occęcati & obstinati Iudæi. Nam qui uult accipere repromissionem in cęlo cum Abraam, Isaac, & Iacob, oportet quòd ascendat cum
C Christo capite nostro, cum quo illi ascenderunt. Aliter nemo poterit ascendere nisi efficiatur membrum Christi. Quia nemo ascēdit in cœlum: nisi qui descendit de cœlo filius hominis, qui est in cœlo. Qui cum fuit exaltatus in cęlum & in crucem, omnia sua membra traxit ad seipsum. Ioan. 3.

PSALMVS. CXIIII.

Dilexi quoniam exaudiet dominus: vocem orationis meæ.

Quia inclinauit aurem suam mihi, & in diebus meis inuocabo.

F *Circundederunt me dolores mortis: & pericula inferni inuenerunt me.*

Tribulationem & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui.

Titulus. Alleluia. Ex titulo apparet, quod Dauid fecit hunc psalmum ad laudandum Deū in festiuitatibus determinatis, maxime in die paschæ, eo quod agit gratias pro toto gñe humano, quia fuit liberatum de captiuitate diaboli, & viuificatū a morte ęterna, & cōstitutum in regione uiuorū, idest in ecclesiā Christi uiuendo per gratiam. Tria ergo facit. Nam primo proponit quod intendit narrando afflictiones, in quibus erat positus iste homo mysticus. Secūdò inuocat Christum ut ueniat in carnem ad liberandum ipsum. Tertio excitat animam suam ad pœnitentiam, & fidem, & ad agendum gratias. 2. ibi: O domine libera animam meam. 3. ibi. Cōuertere anima mea. Quantum ad primum est notandum secūdum Apostolum ad Ephe. primo, & secundum August. in sermone de Apostolis, quod Deus prius dilexit nos affe E ctu, & effectu quam nos diligeremus ipsum. Nam ipse ab ęterno dilexit nos, & elegit, & prædestinauit, & antequam essemus. Et postea gratificauit nos in Christo filio suo, & uocauit nos per ipsum ad fidem, & redemit nos antequàm aliquid boni faceremus. Et sic patet, quod nos ex debito tenemur ipsū diligere, & amare: quia prius dilexit nos non solūmodo in affectu, sed etiam in effectu conferēdo talia beneficia. Et ideo Adam mysticus qui introducitur ad loquendum in hoc psalmo cum sua posteritate fidelium, dicit, ego dilexi .i. teneor diligere dominū. Et ponit præteritū pro futuro, rōne certitudinis prophetiæ, vt dictum est pluries, & patet per literam sequētem, idest diligam dominū, quoniam ipse dominus exaudiet vocem orationis meæ factam per patriarcas, & prophetas. Et diligam etiā ipsum, & teneor de debito ipsum semper diligere, eo quod inuoco ipsum primo ut ueniat ad liberandum me. Et postquam liberauit me, inuoco eum agēdo gratias. Et bene cogor inuocare ipsū vt veniat, nam postquam fui eiectus a paradiso per peccatum, circundederunt me dolores mortis. Quia fuit afflictus in corpore multis infirmitatibus, & miserijs. Et in anima fui sauciatus, & vulneratus fomite concupiscentiæ, propter quod sum pronus semper ad male agendum, & cadēdum, & impotēs, & fragilis ad bene operandum. Et sic pericula inferni inuenerūt me propter peccatum originale, & actuale. Et sic pericula inferni inuenerunt me, quia cecidi in mortem perpetuā, & æternam,

A nam a qua nō possum liberari nisi per Christum. Et ideo nomen domini inuocaui p patriarcas, & pphetas existēs in tali tribulatione, & dolore a principio casus mei vsq; ad Christū. & ideo inuocaui nomen eius quod est Iesus, & saluator, quia nullum aliud nomē est sub cœlo, in quo nos oportet saluari nisi in Christo Iesu, quod est nomen tetragrāmaton continens in se quatuor virtutes, scilicet omnipotentiam, sapientiam, misericordiam, & iustitiam. vt dictum est in prologo & psalmo. 8. & 112.

O domine libera animam meam misericors dominus, & iustus, & Deus noster miseretur

Custodiens paruulos dominus, humiliatus sum, & liberauit me.

In hac secūda parte ppheta in psona totius corporis mystici conuertit ad Christū: B ut ueniat ad liberandū ipsum a supradictis pœnis, & miseriis, in quas incidit per peccatum, & dicit. O domine Iesu Christe libera animam meam a supradictis pęnis, q tu es dominus quantum ad omnipotētiam. Et es misericors, & iustus. q hoc cōtinet nomen tuū Iesus quod est nomen tetragrammatō. Et ideo tu solus potes me liberare. q Deus & homo. Et propheta mutat personam p se metipsum dicēs. Deus noster Iesus Christus miseret nobis. eò q est misericors, & iustus. & est dominus custodiens paruulos. i. humiles, & simplices. Quasi dicat uolēdo seipsū & nos consolari. Iesus Christus dominus, & Deus noster miserebitur nostri, quia ipse est pater & aduocatus, & tutor pauperum & simplicium, & miserorum. ideo efficiamur paruuli per humilitatem, & fidem, & miserebitur C nostri: quia ego humiliatus sum per fidem. ideo liberauit me per passionē suā, & ecclesiastica sacramēta. Item humiliatus sū. i. deiectus, & punit⁹ in hac ualle miserię propter peccatum, tamen dominus Iesus liberauit, & redemit me in aduentu suo.

Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi.

Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos a lacrimis, pedes meos a lapsu.

Placebo domino, in regione viuorum.

In hac tertia parte excitat animā suā ad fidem Christi, & ad agendum gratias, & ad cōtemplationem pro beneficio redemptionis perfectæ per Christū. Vnde dicit. O anima cōuertere in requiem tuam, idest ad statum gratiæ, a quo cecidisti per peccatū. q D dominus Iesus Christus benefecit tibi te redimendo per mortē, & passionem. Quia eripuit animam meam de morte ad quam erat condemnata per peccatū. Et eripuit oculos meos a lacrimis, & pœnis in quibus erā, q semper flebam casum meum, & felicitatem quam perdideram. Et eripuit etiam pedes meos a lapsu, & dedit mihi gratiam ad resistendū tentationibus, ne cadam in peccatū. Et sic sanauit vulnera mea, & uiuificabit animam meā a morte. Vnde q ante eram mortuus per peccatum, nunc uiuo per gratiam. Ideo humiliatus in regione uiuorū, quæ est ecclesia, placebo domino. i. orationes meæ, & bona opera erunt Deo grata, & accepta. quia extra ecclesiā nullus exauditur. Quia nō mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum. ut dictum est psal. præcedenti. Sed nos qui uiuimus in E hac regione uiuorum per gratiam, & in futuro per gloriam, placebimus domino. quia laudes nostræ, & orationes erunt Deo gratæ, & acceptæ. Nota quòd istum psal. cantat ecclesia in persona cuiuslibet defuncti existentis in purgatorio inquantum desiderat liberari p suffragia ecclesiæ, vt requiescat, & placeat Deo in regione uiuorum per gloriam. Et sic etiam tota ecclesia cantat hunc psa. anagogicæ in diebus ferialibus inquantum petit liberari a uinculis, & morte corporis huius, & quiescere cum Christo in superna regione uiuorum.

PSALMVS CXV.

CRedidi propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis.

Ego dixi in excessu meo: omnis homo mendax.

Huic psal. nullus titulus pręponit in Hebræo. Sed de se ostēdit, q est alleuiatic⁹: eo quod agit gratias de beneficiis receptis. F

Ad cuius intellectum est aduertendum: q Dauid primo fuit homo simplex, & pastor, & ignarus, sicut dictū fuit psal. 22. & 78. Et sic absq; literis, & scientia credebat p solam fidem, & uiuebat in fide ecclesiæ secundū illum statum, & confitebatur Christū futurum in sola fide parentum, sed quando spiritus Saulis transiuit in ipsum iam fuit magis illustratus, sed quando dedit totum seipsum diuinæ cōtemplationi, & rapiebat in extasim, & excessum mentis: tunc in spiritu, & lumine pphetico puidit omnia futura mysteria de Christo, & ecclesia. prout erāt figurata in lege Moysi, & in gestis patriarcarū, &

A pphetarum, qui ipsum præcesserāt, & in gestis Iosue, & Iudicū, & in omnibus aduersitatibus, & prosperitatibus suis. & sic in illa contemplatione, & mentis excessu & extasi, in quam frequēter rapiebatur, vidit manifeste qualiter sola sacra scriptura, & lex diuina erat vera. eo quod erat a solo Deo ipsi Moysi, & patriarchis, & prophetis tradita. Et vidit quomodo superstitio gentiliū erat falsa, eo quod erat a diabolo, & hominibus conficta. quia sicut nullū est ens nisi procedat a prima entitate, ita nullū pōt esse verū, nisi procedat a prima veritate quæ est Deus. s. verbū æternū filius patris, qui illuminauit mētes patriarcarū, & pphetarum, & reuelauit eis veritatē suā in sacra scriptura. Et sic superstitio gētilium nullo mō potuit esse vera postquā non fuit a prima veritate reuelata: sed a diabolo, & hoībus cōficta. Et sic vidit qualiter oīs hō est mē
B dax in verbis suis inquantū loquit ex pprius de rebus diuinis. nisi illustret a spiritu sācto. Et iō sacerdotes, & poetæ, & necromātici, & magi gentiliū fuerūt mendaces in verbis & traditionibus suis. eo quod nō fuerūt illustrati a prima veritate, sed delusi a diabolo, qui ab initio in veritate non stetit: sed semp fuit mēdax, & pater eius. In eadem, & multiplici extasi puidit Dauid in spiritu qualiter filius Dei, qui est prima veritas, qui locutus fuit Moysi, & patriarchis, & pphetis vet. te. erat venturus in carnē, & locuturus apostolis simplicibus, & illiteratis, quod quidē apostoli primo debebāt simpliciter credere Xpo, & sequi ipsū, sed post resurrectionē debebat mittere eis spm sctm, & rapere oēs i altiorē extasim, & illustrare eorū mētes altiori lumine supra oēs patriarcas, & prophetas, ut intelligerēt
C claro lumine oīa illa quæ sub figuris, & ænigmatibus puiderūt pphetę. Et puidit ēt Dauid qualiter isti apli, & discipuli sic illustrati debebāt dispergi p totū mundū ad prædicādū ueritatē euāgelicā quā a Xpo acceperāt. & debebant eliminare, & exterminare mēdaciū, & falsam superstitionē quā diabolus seminauerat i populo gētili, & sic apostoli, & martyres debebāt ædificare ecclesiā in populo gētili toto orbe diffusam, & sanguine suo eā irrigare, & cōfirmare, & in ea seipsos in hostiam, & sacrificium Deo offerre. & sic patet qualiter apostoli simplices, & idiotæ primo simpliciter Xpo crediderūt, sed postea p receptionē spūs scti in illā extasim rapti totā sacrā scripturā in lumine euāgelico intellexerunt. Et sic locuti sunt, & prædicauerūt euā- D
gelium p vniuersum orbē. per quā pdicationē totū mundū iugo Christi subiecerūt. ppter quā fidē seipsos morti, & martyrio in eadem ecclesia obtulerūt. Omnia ergo ista puidēs Dauid in spū, & extasi sua, fecit hunc psal. in quo introducit ecclesiā apostolorū, & oīum martyrum, & doctorū, & oīum fideliū loquētē, & agētem Xpo gratias p beneficio fidei, & luminis euangelii recepti. In quo ps. duo facit. Nā primo explicat beneficiū receptū. Secūdo promittit se gratias acturū, & sacrificiū oblaturū p tanto beneficio recepto. ibi. Quid retribuā dño. Quantū ergo ad primū dicit cœtus apostolorū, & discipulorū, & totus homo mysticus. Ego quoq; credidi Iesu Christo qui est prima ueritas, & secutus sū ipsum, & instruxit me primo in mōte Mat. 5. & ex cōsequēti in sua pdicatione. ppter quod, & E
propter quā simplicē ueritatē locutus sum, & prædicaui ueritatē euāgelicā primo in sola terra pmissionis, quando misit me ad pdicādū, & baptizadū in oēm ciuitatē, & locum quo erat ipse uēturus. ut patet Luc. 9. & 10. unde debet sic ordinari ista litera. Ego noui assentire mēdacio scribarū, & pharisæorū, nec falsæ superstitioni gentilium. autem pro sed, humiliatus sum nimis, & captiuaui intellectū meū, & credidi in Christum, qui est prima ueritas, propter quod, & propter quā credulitatem, & ueritatē locutus sum, & prædicaui euāgeliū omni creaturæ. Et postea ego dixi in excessu, & extasi. i. cognoui in illa receptione spiritus sancti qualiter sola lex diuina a spiritu sancto illustrata, & reuelata erat uera, & omnis alia doctrina erat falsa, quia oīs homo carnalis inquantū homo est mēdax, & F
sic omnis doctrina eius est mendacium nisi a spiritu scto homini reueletur: quia tunc ille homo sic illustratus nō est homo, sed Deus p participationem, ut dictū est ps. 81. Ista etiā intelligentia, & sentētia potest incipere in secundo uersu. ut sit sensus: Ego in illo excessu meo, & extasi illustratus in die pentecostes dixi, & cognoui qualiter omnis homo īquantum homo est mendax in propria scientia, & doctrina, nisi fuerit a Deo, qui est prima ueritas, illustratus, & sic noui qualiter doctrina Scribarum, & Pharisæorū erat mendax, & falsa, eo quod non erat a Deo sed ab eis propter lucrum suum conficta, & dixi, & noui detestabilem superstitionem gentilium esse falsam, quia non erat a Deo

sed

A sed a diabolo, & sacerdotibus, & poetis eorũ inuecta, & phãtasia. Et ideo nolui credere nec assentire falso ferméto Scribarũ, & Pharisęorum: nec nefandę superstitioni gẽtiliũ: aũt pro sed: sed humiliatus sum nimis, & captiuaui intellectum meũ, & credidi Christo qui est prima veritas: & secutus sum ipsum: propter qđ ego locutus, & cõfessus sum ipsum esse verum Deum, & Messiam in lege ꝑmissum, & locutus sum, & prędicaui euãgeliũ oĩ creaturæ. Si ergo Christus fecit mihi tãtã gratiam præ cæteris, quid ego retribuã domino ꝑ omnibus, & tãtis beneficijs, quæ Christus retribuit mihi? Ista etiam sunt verba populi gentilis ad Christum conuersi, q humiliauit seipsũ, & credidit Christo, & tandem illustratus cognoscens seipsum, & falsã superstitionẽ in qua prius erat, dixit in sua
B cõtemplatione veritatis: ꝙ omnis homo carnalis est mendax in sua doctrina nisi fuerit a Deo illustratus. Vt patet Hiere. 16. vbi dicitur. Gẽtes ad te veniẽt ab extremis terræ, & dicent, vere mendacium possederũt patres nostri: veritatem quæ eis non profuit &c. Quæ omnia fuerunt impleta in Augustino, & Ambrosio, & cæteris doctorib⁹, & martyribus conuersis ex populo gentili, q non solũ in prædicationibus, sed etiam in disputationibus, & scripturis detexerunt deceptionem, & mendacium in quo laborabat totus ille populus ante suam conuersionem: vt ostẽdit Augustinus in decem primis libris de ciuitate Dei. Eusebius in libris de præparatione & veritate euangelica, & in 30. libris contra Porphiriũ, & hoc idem Lactãtius in octo libris diuinarum ĩstitutionum, & sic de
C multis. qui omnes dixerunt in suo mẽtis excessu, & cõtemplatione, & confessi sunt illã detestabilem superstitionem esse falsam, & mendacẽ, a diabolo, & hominibus carnalib. confictam. De quo quidẽ populo gẽtili post conuersionem, & agnitionem veritatis fuerunt multi martires, & doctores, & religiosi, & eremitæ. Et sic obtulerunt seipsos ĩ hostia Deo placentem pro Christo, & fide euãgelica, quam ante impugnauerãt. Ex his patet ꝙ nulla doctrina de reb. diuinis est uera, nisi illa quæ tradita est a spiritu sancto ꝑ patriarcas, & ꝓphetas, & apostolos, & doctores, in q.b. locutus est spũs sanctus. Quia nõ erant ipsi qui loquebãtur, sed spiritus patris qui loquebatur in eis. Ergo omnis homo de se semper est mẽdax. Quia oẽ uerum a quò cunque dicatur, a spiritu sancto est, secundũ D
Ambrosium. Et iõ nullus de se dẽt ꝓsumere nec affirmare aliquid sine autoritate sacræ scripturæ ſm Dionisium, & Augustinum in sermone de martyrib⁹. ubi declarat hũc uersum. Et etiam ad hunc sensum allegat Apostolus hoc uersiculo. 2. ad Corinthios. 4.

Quid retribuam domino, pro omnibus quæ retribuit mihi?

Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo.

Vota mea domino reddam coram omni populo eius: pretiosa in conspectu domini mors sanctorum eius.

In hac secunda parte intendit agere gratias pro beneficijs receptis: puta pro beneficio redẽptionis, & electionis, quia elegit ipsum per fidem. Sed quia est difficile pro his Deo satisfacere, & gratias sufficiẽter reddere, ideo ait. Quid retribuam domino, & quã E
satisfactionem faciam pro omnibus quæ retribuit mihi? Quia primo me de nihilo creauit, & in tanto honore in paradiso prefecit. & post lapsum me ꝓprio sanguĩne redemit. Et demũ ꝑ gratiam, & fidem vocauit, & elegit. Et Iudæis manẽtibus cæcis, me in ecclesia sua congregauit, & veram, & sanam doctrinam docuit, & fidem inspirauit, per quã cũ audacia prædicaui & locutus sum. Non sum ergo sufficiens pro tãtis beneficiis satisfacere. Sed scio quid faciam. Nam cum bona tẽporalia non sufficiant, dabo ipsi quod pretiosius habeo, scilicet meipsum, & vitã meã. Nã sicut ipse obtulit se pro me in ara crucis ad mortem, & bibit pro me calicẽ passionis: ita ego offeram meipsum, & exponã me ad mortem ꝑ ipso, & defensione sui nominis, & legis euangelicę. Et sic calicem salutaris, F
scilicet passionis & mortis martyrij accipiã, & nomen domini inuocabo, & cõfitebor coram hominibus. Nam quia uideo, quòd nil est prętiosius apud Deum, & in cõspectu domini quàm mors sanctorum eius per martyrium, ideo uota mea domino red dã. i. meipsum offerã, & ad mortem, & ad martyriũ libenter exponam. Et nomen Iesu Christi cõfitebor: nõ abscõdite, sed coram omni populo eius, sicut ipse cõfessus est me in cruce corã hominibus, & mortuus, & passus est, Ita ego uolo pro eo mori. q a scio ꝙ prætiosa, & magni precij est in conspectu domini mors sanctorum eius per martyrium uoluntariũ ꝑꝑ nomen eius. Quod quidem uotũ factũ, a

A Dauid in psona totius ecclesię, fuit impletū in omnibus Apostolis, & martyribus q̄ passi sunt ꝑ Christo, & calicē martyrij acceperunt. & etiam impletum est per Magdalenā, & Atanasium, & Ambrosium, & Hilarium, & Hieronymum, & Augustinū, qui ꝑ Christo persecutiones, & labores sustulerūt, & seipsos ad labores, & pęnitētiam exposuerūt: & totam vitam obtulerunt. Quia omnes isti ad mortem ciuilē seipsos pro Christo obtulerunt. quia vita Christiani si secundum ecclesiam viuat, martyrium est vt inqt Augustinus. Nam nullus potest retribuere: nec satisfacere Christo pro tantis beneficijs receptis, nisi per martyrium.

O domine quia ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.

Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis, & nomen domini inuocabo.

B *Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius: in atrijs domus domini in medio tui Hierusalem.*

Sed conuersus in se Dauid in persona ecclesiæ considerat, & cōtemplatur magnitudinē, & immēsitatem beneficiorum Christi & considerat paruitatem muneris nostri: uidens q̄ non est conueniens retributio, nec recōpensatio nostra nec æqua commutatio. Et sic non satisfacimus licet offeramus nosmetipsos ad mortem. Nam ipse dominus, & innocens obtulit se pro nobis peccatoribus. Et sic obtulit infinitum, & mundum, pro finito, & immūdo. Et nos offerimus finitum, & paruum. Item nos sumus serui, & ipse dominus. ergo non est æqua commutatio. Item ipse nos liberauit a captiuitate, & morte æ-

C terna. Et nos ꝑ martyrium solum reddimus vitam temporalem. ergo maior fuit donatio quàm sit retributio: & maius donū quā munus. Item si nos damus nosmetipsos facimus quod debemus, & tenemur. Nam ex debito seruus tenetur mori ꝑ domino, & defendere nomen eius. Ideo faciens hoc inutilis seruus est: quia facit quod debet: & nihil erogat de suo. Lucæ 12. Item magis est seruus ille qui est redemptus, q̄ ille qui solum est iure belli captiuus, & raptus, & magis tenetur redēptori q̄ emptori siue piratæ, qui ipsum rapuit, siue bellatori qui ipsum iure belli acquisiuit, quia iste violenter possidet: & ille libenter, & gratāter. Ex quo sequitur, quòd licet pro Christo nosmetipsos martyrio exponamus: non æque satisfacimus, nec æquale munus retribuimus: quia nihil nostri offerimus: quia iam serui eius sumus, & facimus, quod tenemur. Ideo subdit. O domine licet accipiam calicem martyrij pro te nō satisfacio, nec retribuo æquale munus dono recepto: q̄a nihil offero de meo. Nam ego sum iam seruus tuus in persona creatus, & redēptus, & quod fortius est, filius ancillæ tuæ, scilicet naturæ humanæ primò captiuæ, & postea redemptæ. ergo non solum sum seruus in persona: sed etiam in natura. Nā magis captiuus est ille qui est captiuus, & filius ancillæ, & captiuæ, quàm ille qui solum est captiuus, & filius liberæ sicut est ille qui est raptus a pirata: cuius mater est libera i ciuitate sua, licet iste seruiat in domo domini sui, qui rapuit eum. Nos autem non sumus serui a fortuna. sicut est raptus a pirata, vel captus in bello. Sed eramus serui natura, & filij iræ & vindictæ. a qua seruitute tu Xp̄e nos liberasti. Et sic sum nūc filius ecclesiæ q̄ est ancilla tua a captiuitate redempta. Ex q̄bus patet q̄ in exponēdo me morti nihil do de meo. imò nō retribuo æquum munus. Nā tu me a captiuitate liberasti, & dirupisti vincula mea ꝑ mortem: & passionem, & resurrectionem: quibus vinculis tenebar vinctus, & captiuus in potestate peccati. ergo iā sum seruus tuus. Si ergo non possum retribuere æquale munus, eò quòd sum seruus, & tu dirupisti vincula captiuitatis, & peccati meis scio quid faciam: offeram. n. maius munus, & sacrificiū quod non est meum, sed tuū, quod est bonū de opere operato. Et ideo tibi sacrificabo hostiam laudis: & de se laudabilē, & bonam. quod est sacramentū eucharistiæ in

F quo offertur Christus filius tuus o pater, q̄d sacrificium non potest refutari. cū sit preciū infinitū tibi acceptabile, agnus sine macula. Secundo vere nomen dn̄i inuocabo petēdo salutem redemptionis. Nam offerendo illud sacrificiū, & hostiā participamus Christi passionem, & redēptionē, & salutem. Quia in memoriam eius passionis celebramus. Istā ergo hostiā sacrificabo tibi quotidie. Et sic reddam ista uota mea domino ī cōspectu totius populi Christiani. Et hoc sacrificiū non offeram in plateis sicut sacrificiū martyrij, quod fiebat in plateis. Sed hoc sacrificiū eucharistiæ offeram in atrijs domus domini. i. in ecclesiis sicut sacrificium dedicatū, & in medio tui ò Hierusalē, idest in ecclesia Xp̄i. Quasi dicat: in ecclesia, & ī templo offerā, &

frequen-

A frequentabo quotidie hoc sacramentum, & hoc sacrificiũ de se laudabile, & acceptabile retribuã Deo pro beneficijs acceptis; postq̃ meum non est sufficiens. Sed est aduertendũ q etiam totus iste ps. potest esse vox Christi qui postq̃ vidit oẽs esse peccatores præter seipsum: ideo solus ipse fuit sufficiens sacrificium ad satisfaciendum pro toto genere humano. Et ideo obediens patri vsq; ad mortem obtulit seipsum pro nobis sicut dictum est ps. 39. Ideo dicit hic. Ego credidi. i. obediui patri meo. Nam credere idem est quod obedire. Nam quia pater meus voluit, vt ego paterer pro omnibus: ideo propter hoc locutus sum manifestando eius voluntatem hominibus: & dando legem euangelicam: Et exinde humiliatus sum nimis, i. valde: qa vsque ad mortem crucis fui obediens, & pas

B sus sum pro omnib. Et hoc feci, quia nullus alius erat sufficiens ad liberandũ genus humanum cum omnes essent peccatores, quia ego dixi, idest cognoui, q omnis homo erat mendax, & peccator. Quia oẽs in Adã peccauerunt, & declinauerunt à via veritatis. Et ideo qñ ego vidi, q nullum aliud sacrificium erat acceptabile apud Deum: tunc dixi ecce uenio ad offerendum meipsum pro sacrificio. Quid ergo retribuam dño? Quasi Christus dicat inquantum hõ. Si pr̃ tm̃ exaltauit me, vt verbo suo me personaliter vniret: & agnum sine macula, & caput ecclesiæ me constituere: & ab eterno me ut facerem voluntatem suam p̃destinauerit: & in capite libri me scripserit: quid ergo faciã pro his oĩbus quæ retribuit mihi? Scio quid faciam, quia obediens patri accipiam calicem

C salutaris passionis. Et nomen domini inuocabo: & intercessor ero, & mediator inter patrẽ meũ, & genus humanum. Et reddã vota mea dño pr̃i meo. quia in ara crucis me offerã in sacrificiũ corã omni populo eius in ciuitate Hierusalẽ. Et hoc facia qa p̃tiosa est: & sacrificiũ valde acceptabile in conspectu dñi mors sanctorum eius. Quia mors cuiuscunq; iusti est valde acceptabilis apud Deũ. Quanto magis mors Chri agni sine macula, qui est iustus iustificans oẽs: & sufficiens ad satisfaciendũ pro o.bus sanctis sanctorum. O dñe pater ego istud sacrificium offeram. Primò quia sum seruus tuus, & obediens inquantum me creasti, & prædestinasti. Sum etiam seruus tuus verè, & obediens, & humilis inquantum sum filius Virginis Mariæ ancillæ tuæ, ex qua formã serui accepi: cuius D humilitatem super oẽs mulieres respexisti: Et sic omnib. modis sum tibi seruus, & obediens, & sic teneor tuam voluntatem, adimplere, & mortem subire. Secundo quia dirupisti vincula mea. i. membrorũ meorum peccata remisisti: & me, & mẽm meã ab omni peccato p̃seruasti: quia non fui captus in reticulo peccatorum in quo oẽs ciderunt. ideo tibi sacrificabo hostiã laudis. i. meipsum, hostiã acceptabilem in ara crucis. Et nomen dñi, p qĩbus inuocabo. Et iterũ vota mea ad dñm reddã. i. sacrm eucaristiæ quotidie offerendũ instituam in conspectu dñi. & hoc non in platea: sed in templo: & in atrijs tuis, o Hierusalem: s. in locis dedicatis, & consecratis. Et hoc dicit Christus, quia primũ sacrificium. s. mors, & passio fuit factum coram omni populo. Sed secundum sacrificium. s.

E eucaristiæ, non offertur nisi in ecclesijs ad ministranda sacramenta dedicatis. Et sic patet, qũo totus iste psalmus potest esse vox ecclesiæ, vt patet secundum primam expositionem. Et etiam potest esse vox Christi, vt patet per secundam expositionem, quia potest exponi in persona ecclesiæ, & in persona Christi per totũ.

PSALMVS CXVI.

Laudate dominum omnes gentes: laudate eum omnes populi.

Quoniam confirmata est super nos misericordia eius: & veritas domini manet in æternum.

Titulus Alleluia. Notandum, q Dauid cõtemplans in promissione facta ipsi Abrahæ Gen. 22. in semine tuo bñdicentur oẽs gentes: & in benedictione Iudæ facta a Iacob Gen. 48. vbi dicit. Non auferetur sceptrũ de

F Iuda, donec veniat, qui mittendus est. s. Messias Chrs, & ipse erit expectatio gentiũ &c. Per hoc præuidit Dauid in spiritu qualiter ecclesia erat congreganda ex gentilibus ad fidem Christi conuersis. Et q gentiles, qui ante idola colebant relicta idololatria debebant Christum colere, & laudare. Ideo fecit hunc psalm. qui licet sit paruus in verbis, tamen comprehẽdit totam sacram scripturã, & præsupponit eam in sententia: in quo prophetando inuitat totum populum gentium ad laudandum Deum, & ad cultum veri Dei, & ad agendũ gratias pro beneficijs receptis, & pro promissione completa p aduentum Christi. Et dicit. O omnes gentes a solis ortu vsque ad occasum laudate dñm Deum trinum,

A trinum, & vnum: relicta omni idololatria. Et vos oẽs populi tã gẽtiliũ, quàm Iudęorum, laudate, & colite eum, & agite Deo gratias: quia per aduentum Christi filij eius cõfirmata est sup nos misericordia eius: quia venit ad miserẽdum nobis per mortem, & passionem. Et sic misericordia nobis promissa de redẽptione vniuersali cõfirmata est, & completa per Christum. Nã quod Deus promisit Abrahæ dicens. In semine tuo benedicẽtur oẽs gentes, & illud quod prædixit Iacob. Ipse erit expectatio gentium, & quod promisit Moysi. Prophetã suscitabo de medio fratrum tuorum. oĩa ista promissa cõfirmata, & impleta sunt in aduentu Christi super nos, & sic veritas domini manet in æternum immobilis. Nam quod promisit, & figurauit in ve. testa. totum est verificatum ĩ Christo. Et B Deus manet verus in æternum: & non fallax. Laudate ergo eum pro tãto beneficio recepto &c. Veritas ergo eius manet ĩ ęternũ, postquàm adimpleuit quod promisit. Et sic lex eius manet vera in æternum. Item Christus qui est veritas patris: & est veritas, & finis totius legis: in quo est completa lex: ipse manet in æternum &c. Vnde nota, ꝙ duo fecit pater in mittendo filium. Nam primò cõfirmauit misericordiam patribus uete. test. ꝓmissam. Secundo verificauit oẽs scripturas .s. legem, & prophetas. quia vnum iota non fuit prętermissum quin per Christum fuerit impletũ. Quia ad hoc uenit Christus, ut testimonium perhiberet veritati scripturarum, & sic veritas euãgelica, quam Christus docuit, & impleuit manet in æternum, quia post legem euangelicam non succedet alia. Ideo C propheta inuitat omnes gentes, & populos, ut laudent Deum patrem in filio, & filium in patre: eò quòd confirmauit, & impleuit misericordiam mũdo promissam. Et uerificauit omnes scripturas in aduentu filij sui. Tunc enim pactum est confirmatum. qñ est completum, & ad effectum deductum. Et tunc quis dicitur uerax quando implet qđ promisit. Et ideo misericordia domini promissa patriarchis, & ꝓphetis fuit super nos confirmata in passione domini Iesu Christi. Et ueritas domini manet inconcussa, & inuiolata in æternũ, inquantùm tota scriptura ueteris testamenti fuit in Christo, & per Christum uerificata. Ideo dicitur Ioannis. 1. Lex per Moysen data est, gratia autem, & ueritas per Christum facta est.

PSALMVS CXVII. D

Confitemini domino, quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.

Titulus alleluia: Ex hoc apparet, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum ad laudãdum dominũ, Sed de materia huius psalm. dicunt Hebręi moderni, quod Dauid fecit hunc psalmum pro gratiarum actione, qa ipse fuit liberatus de ꝑsecutione Saulis, & quia ipse liberauit populum de manu gentilium circunstãtiũ. Et sic exponunt usque ad illam partẽ. Aperite mihi portas iustitiæ. Et ab illo loco usque ad finem dicunt, ꝙ Dauid inducit populum ad laudem Dei, & gratiarum actiones ꝓ ędificatione templi. Et sic dicũt, ꝙ Dauid fecit ipsum ut cãtaretur in dedicatione tẽpli. Et sic applicãt primam partem ad liberationem Dauid, & secundam ad ædificationem templi. Sed omnes isti manifeste se fallunt, E quia nec liberatio Dauid, nec ædificatio tẽpli Salomonis materialis põt adęquari huic psal. in quo dicitur, Quoniam in æternum misericordia eius, quia nec liberatio Dauid fuit æterna, nec tẽplum Salomonis fuit ęternum ut patet. Ergo loquitur hic de aliqua liberatione, & redẽptione æterna, & de aliqua ædificatione tẽpli spiritualis, & ęterni. Ad cuius intelligentiã est aduertẽdũ sicut sæpius dictum est, ꝙ omnia mysteria Dauid a principio quo fuit unctus ꝑ Samuelẽ dũ custodiebat oues: usque ad finem uitæ suæ fuerunt figura Christi uel ecclesiæ. In quibus tanquam in speculo pręuidit omnia mysteria Christi, & ecclesiæ, ut dictum est. Et idem prævidit ĩ exemplari seu descriptione sibi tradita a spiritu sãcto primi Paral. 29. Et ideo licet literaliter aliquo modo iste ps. posF sit applicari ipsi Dauid inquantum in prędictis ꝑsecutionib. pręuidit mysteria futura, tamen talis intelligentia non esset ꝓpria, & adæquata, nec esset sistendum in ea. Sed est sequenda, & continuanda intelligentia primaria, & ꝓphetica: ad quã, & de qua Dauid principaliter, & literaliter fecit hunc psal. s. de redemptione uniuersali facta ꝑ Christũ, & de ędificatione, & ꝓsperitate ecclę eius.

Est ergo dicẽdum, ꝙ propheta Dauid in hoc psalmo loquitur prophetice ad literam de Christo redemptore generis humani: & ædificatore ecclesię militantis: qui intelligitur per lapidem quem reprobauerunt ędificantes. Et hãc sententiam, & intelligẽtiã cõfirmat Saluator. Mat. 21. cũ dicit pharisæis de seipso.

A seipso. Nunquam legistis in scripturis: Lapidem quem reprobauerunt ędificantes &c. Hoc idem confirmat beatus Petrus Actu. 4. allégando hanc scripturam esse dictam de Christo. Cum his etiam cócordat Rabi Salomó. qui glossans illud Micheæ. 5. Et tu Betleem effracta paruulus es in milibus Iuda. Ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel &c. exponendo dicit. Ex te mihi egredietur Messias filius Dauid, sicut ipse dicit psal. 117. Lapidem quá reprobauerút ædificantes, hic factus est in caput anguli. Ex quib. uerbis patet, quod tria concedit iste Hæbreus. Primo, quod fecit istum ps. Secúdo, quod fecit ipsum de Christo. Tertio concedit quod Christus an erat reprobádus per sacerdotes quàm regnaturus & glorificandus, quemadmodum scripserunt euangelistę, & prout magis patebit suo loco. Duo ergo facit Dauid in hoc psalmo in persona corporis mystici. Nam primo B inuitat omnes status fidelium ad laudandú Deum, qui receperunt Christum in suo aduentu, & ad agendum gratias pro beneficio redemptionis factę per Christum. In secunda parte introducit populum gentilé petétem simul incorporari, & recipi in ecclesia cú cõuersis de Iudaismo, ut ex vtroque populo fiat vnus, vno lapide angulari cõnexus: ibi. Aperite mihi portas iustitiæ. Nam primo inuitat omnes fideles ad laudandum Deum de sua infinita misericordia. Secundo enumerat beneficia collata ex Dei misericordia, ibi. De tribulatione mea.

Quantum ergo ad primum dicit. O vos omnes fideles: confitemini domino: confessione laudis dantes laudes Deo, quoniá bonus est. i. quomodo est bonus, & quomodo C misericordia eius est stabilis, & firma, & æterna, & in æternum magnificáda. quasi dicat. Confitédo, & laudando annunciate omnia beneficia, quæ sua misericordia, & bonitate omnia contulit nobis.

Dicat nunc Israel quoniam bonus quoniam in sæculum misericordia eius.

Dicat nunc domus Aaron quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.

Dicant nunc omnes qui timent dominum: quoniam in sæculum misericordia eius.

Ad cuius intelligentiam est notandum, sicut frequéter dictú est: quod propheta Dauid, quod fecit istum psal. vt cantaretur in festiuitatibus, & maxime in dedicatione templi: primo inuitat omnes status fideliú illius tépo-ris, vt cantent ipsum ps. in templo. Sed quia D primo, & principaliter intédit tépus, & statum nostræ redemptionis, & gratiæ: ideo maxime inuitat ad laudandum Deú fideles nostri. q receperút bene fieiom redemptionis in suo tépore. Et ideo per tres status hic nominatos, nó solummodo intelligit illos tres status ueteris. qui expectabant Christú, sed etiam intendit tres status no. te. qui successerunt illis tribus statibus, & receperút Christum in suo tempore. Vnde sicut totus populus Christianus dicitur domus Israel secundum spiritum, & promissionem. Ita similiter status sacerdotú no. te. dicitur domus Aaró eo quod ad eos est translatum sacerdotium Aaron secundum ueritatem. Nam sacramenta quæ illi ministrabant in figura: nos ministramus in re. Et ideo per domú Aaron intelligit cœtum, & statum ecclesiasticú noui testaméti. Et per domum Israel intelligit om- E nes fideles Christum recipientes, & vidétes Deum, & per eos qui timet dominum intelligit iustos: qui seruát præcepta, & mádata Dei. Tota ergo ecclesia Christi dicitur domus Israel inquátum videt Deum per fidem: & totus status ecclesiasticorum dicitur domus Aaron inquantum successerunt in sacerdotium, & ministrát sacramenta ecclesiastica. Sed soli iusti dicútur, qui timent dnm: eo quod seruant præcepta Dei, & mandata. Ná multi vidét Deum per fidé, & multi ministrát ecclesiastica sacramenta, & viuunt in statu ecclesiatico, qui non timent dominum: eo quod non seruant eius mádata, & pręcepta. Et ideo non sunt iusti. Nam qui timet dominum, in mandatis eius cupit nimis: vt dictum est ps. 111. Item multi confitentur se nosse Deú: F factis autem negant: eo quòd sunt reprobi ad omne opus bonum: ad Titum primo cap. Item per eos qui timent dominum possunt intelligi cõuersi de gétilitate. Hos ergo supradictos status inuitat propheta ad cófitédum domino. Et primò inuitat omnes fideles tam noui quàm ueteris testaméti dicés. Dicat nunc Israel. i. cófiteantur omnes fideles per fidem Christum vidétes tam noui quam veteris testaméti, quoniam dominus est bonus, & in æternú magnificáda misericordia eius. Et dicat núc etiam domus Aaron. i. status sacerdotalis tam noui quàm veteris test. quoniam dñus est bonus, & misericordia eius durabit, & est magnificanda in æternum, eo quod eius effectus nostræ redemptionis est magnificus.

gnificus, & ęternus. Itē dicant nūc oēs qui timent dominum, idest omnes iusti qui ex timore domini filiali, & casto seruāt eius mandata: quoniam in æternū mīa eius. i. qm̄ beneficia nobis collata ex sua mīa sūt magnifica, & ęterna. s. mysteriū incarnationis & redēptionis, & resurrectionis, & nostræ glorificationis. Quia oīa ista mysteria sunt i ęternū duratura, & magnificanda. Ex supradictis patet, q̄ sicut vna est ecclesia ve. & nou. test. quantū ad fundamentum fidei Christi: eo. q̄ vna est fides omniū: ita est vna dom⁹ Israel: & vna domus Aarō noui, ac ve. te. ratione fidei Christi secūdum iustum modum loquēdi. Nā quod illi tractabant in figura: nos tractamus in re, & veritate, ut dictū est. Sed est differentia: q̄ nos sumus filij Israel secūdum promissionem, & veritatem ꝓmissam. Iusti autē, & fideles illius temporis erant filij secūdum carnem, & etiā secūdū promissionē inquantū expectabāt saluari per Xp̄m futurū. Et sic viuebant in fide Christi futuri: quē iā recepimus. Et sic est dicēdū de domo Aaron: & de timentibus Deū. Et ēt est dicēdū, q̄ per ly qui timēt dn̄m, Dauid intelligit populū gentilē: quē inuitat vt veniat ad confitendum Chr̄o in suo aduētu. Quia Chr̄s est lapis angularis coniungens duos parietis, idest vtrūque populum, scilicet iudaicum, & gentilem, ut infra patebit.

De tribulatione inuocaui dominum: & exaudiuit me in latitudine dominus.

Hic enumerat iste homo mysticus tribulatiōes, de quibus liberauit ipsum Christus in nomine suo, quod est Iesus. Vnde Dauid in hac parte intendit cōmendare hoc nomē Iesus: in cuius virtute semꝑ iste homo mysticus fuit liberatus: quod quidem nomē Iesus sonant illę quatuor literæ positæ in illo nomine Adonai, vt dictum est psal. 8. Et ideo iste homo enumerat tribulationes: de q̄bus fuit liberatus in virtute nominis Iesu. Vnde fideles veteris testamenti inuocabāt eundē Christum, quem nos inuocamus. Sed illi inuocabant ipsum sub nomine Adonai: nos vero sub nomine Iesu: quod ꝑ illas quatuor literas importatur. Ad cuius intelligentiā est notandum sicut sæpius dictum est. q̄ iste homo multipliciter fuit afflictus. Vno modo in anima per peccatum, & culpā. Alio modo in corpore. Et etiam dupliciter fuit in corpore afflictus. Vno modo interius per concupiscētiam, & infirmitates. Alio modo exterius ꝑ inimicos, & infideles, & sic fuit afflictus per diabolū iterius i anima, & corpore, & ꝑ mēbra diaboli exterius. A q̄bus fuit afflictus sēper ille populus vsq; ad Christum: & exinde vsque ad iudiciū. Vnde ipse Christus multotiens liberauit istum populū a tribulationibus exterioribꝰ, & hoc in vtroque test. vt patet ꝑ totum discursum sacræ scripturæ. Sed principaliter Christus liberauit fideles i anima de potestate diaboli per suā mortem, & passionem, & resurrectionē. Et ideo ꝓpheta in hoc loco de omnibus his tribulationibus tam interioribus quā exterioribus in persona totius hominis mystici confitetur se esse liberatum per Christum. Vnde dicit: De tribulatione tam corporis quam animę inuocaui dominū, & tamen dominus exaudiuit me in latitudinem, idest large, & copiose, & abūdanter. Primo potest hoc dicere Adam, qui primo fuit positus in tribulatione cum toto cętu patriarcarum, & prophetarū, scilicet in carcere inferni: & tamē domin⁹ exaudiuit eum, quādo abstraxit omnes de limbo: & arcto carcere inferni: & eduxit eos in latitudinem, & requiem glorię. Itē populus Israel inuocauit dominum de tribulatione ęgypti: & dominus exaudiuit eū, & eduxit ipsum in latitudinem, & libertatem per Moysen famulum suum. Et collocauit ipsum in terra promissionis per Iosue. Item multotiēs inuocauit dominum ille populus sub iudicibus, & tamen semper fuit exauditus, & liberatus ex inimicis. Item fuit ille populus liberatus per ipsum Dauid de seruitute Philistinorum quando occidit Goliam. Item ipse Dauid qui fuit figura Christi, & ecclesiæ, multotiens de tribulatione inuocauit dominum in persecutione Saulis: & Absalonis: & quādo numerauit populum de tribulatione pestilentię. Et tamē semper fuit exauditus, & liberatus. Et eodem modo inuocauit dominū Ezechias contra Sēnacherib, dū esset in obsidione, & tamen exaudiuit eum dominus, & liberauit eum: q̄a in vna nocte angelus domini occidit cētum, & octogintaquinque millia. Et sic etiā ille populus fuit liberatus de captiuitate Babylonis, dum clamarent ad dominū Ezechiel: & Aggæus: & Zacharias, & Esdras. Item fuit liberatus etiā ille populus, & exauditus tēpore Maccabæorum. Sed primo, & principaliter fuit exauditus Zacharias, & Symeon, & cæteri iusti: quia assidue inuocabant dominum, ut

veniret

A uenire ad redimendum genus humanum de tribulatione peccati, & captiuitate diaboli. Vnde Simeon qui expectabat redemptioné Israel accepit rñsum a spiritu sancto nõ uisurũ se morté nisi prius uideret Christum domini. Et eodem modo fuit exauditus Zacarias, & Anna prophetissa, ut patet Lu.j. Et sic de quolibet istorũ, & in persona cuiuslibet iusti ueteris testamenti dicit propheta. De tribulatione inuocaui dominũ, & exaudiuit me i latitudine dominus, idest late, & abundanter exaudiuit me. Et subdit.

Dominus mihi adiutor, non timebo quod faciat mihi homo.

Dominus mihi adiutor, & ego despiciam inimicos meos.

In psona totius ecclesię Christi dicit etiã eadem uerba qa fuit liberata de tribulatio B ne, & persecutione tyrannorũ, & de spurcitia idolorum tempore Cõstãtini, & de prauitate multorum hæreticorum tẽpore Augustini, & aliorum doctorum. Et ideo dicit: Dominus Deus meus Iesus Christus fuit mihi adiutor in omnibus his tribulationib. Et ideo non timebo quid faciat mihi homo infidelis aut hæreticus. Est etiã mihi dominus adiutor, & ego despiciam inimicos meos tã iudæos quàm gentiles, quàm hæreticos. Nã iudæos vidi destructos per Titum, & Romanos, & gentiles subieci iugo Christi, & hæreticos superaui, & conuici. Ideo cognosco, & confitebor, quòd

Bonum est confidere in domino, quàm confidere in homine.

Bonum est sperare in domino, quàm sperare in principibus.

C *Omnes gentes circuiuerunt me, & in nomine domini quia vltus sum in eos.*

Circundantes circundederunt me, & in nomine domini quia ultus sum in eos.

Circundederunt me sicut apes: & exarserunt sicut ignis in spinis, & in nomine domini quia ultus sum in eos.

Impulsus euersus sum vt caderem, & dominus suscepit me.

Bonum, idest melius est cõfidere in dño, quàm confidere in homine, idest in uiribus hominis alicuius. Et bonũ, idest melius est sperare, idest ponere spem suã in domino, quam sperare in principibus. Quod probo. Nam omnes gentes circundederunt me, & afflixerunt uolentes me totaliter delere tã in primo quàm in secundo testamento. Sed in nomine domini Iesu vltus sum in eos id- D est, vindicaui me de ipsis. Quasi dicat. Et in nomine domini inuocaui, quia ultus sum in eos, quia eos subieci iugo Christi. Et semper nomen domini intelligit hoc nomẽ Iesus, in cuius uirtute semp fui liberatus, & victor. Nã in ly domini ponitur nomen quatuor literarum, quod sonat hoc nomẽ Iesus, vt dictum est psal. 57. & in prologo, quia Iesus est nomen salutis, & omnipotentiæ. Itẽ diaboli circundantes circundederunt me psequentes apostolos, & discipulos. Et in nomine domini inuocaui. supple quia ultus sum in eos, eos superãdo, & uincẽdo. Itẽ hęretici circundederunt me sicut apes figẽtes spiculã uenenosæ hęresis suæ. Et exarserunt in spinis. Et tamen in nomine dñi inuocaui: quia ultus sum in eos. i. vindicaui me de ipsis occidendo in eis errorẽ, & suscitãdo fidẽ, E & quosdam etiam totaliter confundẽdo, & ab ecclesia exterminando, Vnde ab ipsis impulsus sum, & uexatus ut totaliter caderem. Nam tyranni psequebant me per ciuitates, & montes. Sed dñs suscepit me tpe Cõstantini, & nõ permisit me totaliter delere. Impulsus sum a diabolo, ut caderẽ, & peccarẽ i Adam. Sed dñs Iesus Christus suscepit me in cruce, & ipse fuit fortitudo mea, & laus mea & semp laudabo eum, qa factus est mihi in salutem. Nã Iesus idem est quod saluator. ideo factus est mihi in salutem qa saluauit me per suam mortẽ, & passionem. Vnde nota, qp iste hõ fuit impulsus a diabolo in paradiso terrestri, & luctatus est cũ eo, & eiecit ipsum in terram, quia descendens iste homo a Hierusalem in Hierico incidit in latrones qui expoliauerũt cũ omnibus bonis gratuitis. Et insuper vulnerauerunt, & sauciauerũt eũ in anima, & corpore, & semiuiuo relicto abierũt. ut hr Lu. 10. Sed uenit il F le samaritanus Christus, qui motus misericordia allegauit uulnera eius ĩfundẽs oleũ, & vinũ, & imposuit illum super humerum suum, & sic sanauit eum, & liberauit a miseria. ut patet Luc. primo. Et hoc est quod dicit hic in hoc versiculo, Impulsus euersus sum vt caderem, & dominus suscepit me.

Fortitudo mea, & laus mea dominus: & factus est mihi in salutem.

Vox exultationis, & salutis, in tabernaculis iustorum.

Dextera domini fecit virtutem, dextera domini exaltauit me, dextera domini fecit virtutem.

Quasi

A Quasi dicat, dominus Iesus Christus suscepit me in humeris suis. Et ipse fuit tota fortitudo mea diabolũ superãdo. Et sic erit laus mea: quia teneor ipsum laudare: quia factus est mihi in salutẽ. i. quia factus est saluator, & redẽptor meus. Et iõ erit semper uox exultationis, & salutis ĩ tabernaculis. i. in ecclesijs iustorum, & fidelium agendo gratias pro beneficio redemptionis. Et confitebor qũo dextera dñi qui est Chrs, fecit virtutẽ debellando, & superando diabolum. Et quo mõ dextera domini, qui est Chrs, exaltauit me de morte ad vitã: & de captiuitate in libertatem. Et exaltauit me p gratiam in hoc sæculo: & per gloriam in altero. Item dextera domini fecit virtutem iudæos confundẽdo, & destruẽdo, & gentiles subijciendo, & idola delendo, & diabolum foras eijciẽdo. B Vnde dictũ est in prologo, q sicut Iesus dr nomen domini: ita etiã dicitur dextera dñi: quia p Christum exercet Deus suã uirtutẽ. Et ideo pp oĩa ista tria, quę fecit Xps q est dextera dñi, ipse erit laus mea. Et erit semp vox exaltationis, & salutis in ecclesia iustorum. Tripliciter ergo imo multipliciter dextera domini, q est Christus, fecit virtutem, & ostendit suam omnipotẽtiam, & diuinitatem. Nã primo fecit uirtutem in sua natiuitate per multa signa & pdigia vt dictum est superius. Item fecit virtutem infirmos sanãdo, mortuos suscitando, & mari, & vẽtis imperando & diabolum in cruce debellando, & in infernum detrudendo, & infernum expoliando. Secũdo fecit virtutem quãdo hominem deiectũ, & sauciatũ sanauit, & releuauit, & per gratiam, & gloriam exaltauit. C Tertio fecit virtutem post suam ascensionem quando omnes inimicos tam iudæos, quàm gẽtiles sub pedibus subiecit, & diabolum extra mundum eiecit, prout dictum est ps. 109. Et iõ iste hõ a morte ęterna per dexteram Christi liberatus, agẽdo gratias dicit.

Non moriar sed viuam, & narrabo opa domini.

Non moriar morte ęterna: sed viuam per gratiã. Quia Xps per mortem suã tẽporalẽ liberauit me a morte æterna. Et ideo uiuam per gratiam: & narrabo opera domini.

Castigans castigauit me dominus: & morti non tradidit me.

Dñs misericors castigãs multotiens castigauit me per psecutiones tẽporales in utroque testamento. Sed morti non tradidit me, quia nec me voluit totaliter delere neq; in peccati relinquere: sed per suã passionẽ redimere a peccato: & per suam misericordiã de persecutionibus tẽporalibus liberare. Ex supradictis patet, q in tota parte supradicta maxime commendatur virtus nominis Iesu qui est nomẽ Dei: & virtus, & dextera Dei. D

Aperite mihi portas iustitiæ: & ingressus in eas confitebor domino, hæc porta domini: iusti intrabunt in eam.

Confitebor tibi quoniam exaudisti me, & factus est mihi in salutem.

Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes: hic factus est in caput anguli.

A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.

Hæc est scda pars principalis. & est uox populi gentilis directa ad aplos, & cęteros de iudaismo, q ceperant fidẽ Christi. Et iõ tria facit in hac parte. Nã primò introducit populũ gentilẽ petentẽ recipi ad fidẽ Christi. Scdo ponit rñsionẽ apostolorũ recipientiũ populũ gentilẽ. Tertio ponit cõfessiõ uere fidei ipsius populi gentilis iã cõuersi. Fm ibi: Bñdiximus vobis. tertiũ ibi. Deus meus es tu. Quantũ ad primum est notandum, q Christus per se uocauit primo populum iudæorum ad fidem. Sed ex Iudæis pauci conuersi sunt, & tamen fides fuit pdicanda iudæis. Sed q̃a maior pars iudæorum se fecit indignã: ideo Christus misit apostolos suos per uniuersum mundũ, vt uocarent gẽtiles ad fidem postquã iudęi se fecerãt indignos. Et sic patet, q gẽtiles recepti sunt ad fidem loco iudæorum. vt patet p totum discursum epistolæ ad Roma. Hoc ergo præuidens propheta in spiritu introducit populũ gẽtilem petentem recipi ad fidem, & sociari cũ apostolis, & fidelibus. Ideo in persona gentiliũ dicit. O vos apostoli q primò recepistis fidẽ & facti estis successores Chri, Aperite mihi portas iustitiæ. i. cõferte mihi sacramẽta ecclesię: & date mihi baptismũ, qui tollit peccatũ, & aperit portas cœli, & ecclesię. Nã sacramenta dicuntur portæ iustitiæ: eò q per ipsa intramus ecclesiã, & iustificamur a peccato, & gratificamur ad gloriã. Aperite ergo mihi istas portas iustitiæ vt intrẽ ecclesiã, & confitebor domino: simul vobiscum pfitendo Xpm esse verũ Deũ, & hoiem, & Messiam in lege pmissum. Quia hæc. s. lex euangelica siue etiã ecclesiastica sacramẽta; sunt porta domini, & soli iusti intrabũt in eã: qa nullus potest iustificari nisi introierit ecclesiam E F

A siam per portã baptismalẽ, & sic ingressus confitebor dño. Itẽ hæc porta.s. Xp̃s est porta dñi, quia ipse est ostium per quod intrat in ouile ouium ecclesiæ, ut ipse ait Io. 10. & per ipsum itur ad patrem. Et cum ingressus fuero per istam portam, confitebor tibi qm̃ exaudisti me, mihi aperiendo, & qm̃ factus est mihi in salutem me redimendo, & p tuã ecclesiastica sacra sanando. Et sic cõfitebor te esse verum redemptorem, & Messiam. Et uos apostoli aperite mihi istas portas iustitiæ: vt efficiamur simul unus populus in vno Christo Iesu coniunctos. Quoniam hic est ille lapis, quem reprobauerunt ædificãtes, & ideo factus est in caput anguli, coniungens duos parietes, i. duos populos. s. gentilem, & iudaicum sub una fide, & uno baptismo in eadem ecclesia intra easdem portas, B & eadem sacra. Quia a dño factũ est illud, & est mirabile in oculis nostris. Item cum hoc concordat illud Esa. 54. Ecce accola veniet qui non erat mecum: aduena quõdam tuus adiungetur tibi. Item Zacharia 8. Hæc dicit dñs exercituum. in diebus illis cõprehendent decem homines ex omnib. linguis gentium fimbriam uiri Iudæi dicentes. ibimus vobiscum. Audiuimus. n. qm̃ Deus vobiscum est. Sed hic pñt esse quinque dubia, Primum erit: quare propheta appellat Christum, & ecclesiastica sacra portas iustitiæ, siue portam dñi. Secundũ, quare uocat Christum lapidem. Tertium, qui sunt illi ædificãtes, a quibus reprobatus est iste lapis. Quartum, qũo iste lapis factus est in caput anguli. Quintum, qũo hoc fuit mirabile in oculis nostris, & a solo domino factũ est. Quãtum ad primum est dicendũ, q; propheta Dauid C in hoc loco recurrit ad visionem quã uidit Iacob. Gen. 28. quando fugiebat in Mesopotamiam. Nam cũ fuit in illo loco ubi modo est Hierusalem, post solis occasum tulit unũ de lapidibus, & supposuit capiti suo, & dormiuit in eodem loco. Et uidit in somnis scalã stãtem super terrã, & cacumen illius tangens cęlum, & angelos ascendentes, & descendentes per eam. Et uidit dñm innixum scalæ dicẽtem sibi. Ego sum dominus Deus Abraham. Et dabo tibi terrã, in qua dormis, & semini tuo. Eritque semẽ tuum quasi puluis terræ: dilataberis ad orientẽ, & occidentem, & septentrionẽ, & meridiẽ. Et bñdicẽtur in te, & semine tuo cunctæ tribus terræ. Cunque euigilasset Iacob de somno, ait. Vere dñs est in loco isto: & nõ est hic aliud ni D si domus Dei, & porta cœli. Surgens ergo Iacob mane tulit lapidẽ, quẽ supposuerat capiti suo, & erexit in titulum fundẽs oleum desup. Et uocauit nomen vrbis Betel. In ista visione præuidit ipse Iacob, & iã magis clare, & distincte ipse Dauid præuidit totũ mysteriũm incarnationis, & nostræ redemptionis, & ecclesiæ ædificationis, & dilationis. Nam per hoc, quòd dormiuit supra lapidẽ, siue per illũ lapidẽ supra quem domiuit p̃uidit i spiritu qualiter Christus Deus, & hõ debebat esse ille lapis firmissimus, sup quẽ tota ecclesia erat ædificanda. Et ideo erexit eum in titulum præuidẽs qualiter debebat in cruce leuari, & ab omnibus uenerari. Et effudit oleum desuper, figurãdo, q; ab eo debẽbãt sumere virtutem omnia ecclesiastica sacramenta, & in eo debebant fundari. Et p hoc, q; vidit scalam in terra, & tãgentem cęlũ & Deũ innixũ scalæ p̃uidit qualiter Christus debebat nos in cœlũ introducere. Et iõ vocauit illam scalam sacramentorũ portam cœli. Et sic tam Christus quam ecclesiastica sacramenta, & lex euangelica dicunt portæ E siue porta cœli: inquantum per illam introducimur in cęlum, & in istam ecclesia militantem per gratiam. Et dicuntur portę iustitiæ inquãtũ per illas iustificamur. Et p hoc præuidit: q; sicut Iacob dormiuit supra illũ lapidem, ita omnes filij Iacob s̃m promissionem debebãt dormire, & fundari supra petrã qui est Christus. Et per hoc, quod dicit: In semine tuo benedicent cunctæ tribus. i. generationes terræ præuidit in spũ qualiter totus populus gentilis erat in Xp̃o p baptismũ, & cętera sacra benedicendus. Et p hoc F quod dicit. Dilataberis ad orientem, & occidentem &c. p̃uidit qualiter totus populus gentilis debebat effici semẽ Iacob, & Israel p spũalem ḡnationem, & p̃missionẽ. Et sic debebat possidere hẽditatem, & terrã uiuentiũ simul cũ Abraham, Isaac, & Iacob, & cũ apostolis. Hoc ergo p̃uidens Dauid in spũ, in persona populi gentilis dicit ad apostolos, & discipulos successores Christi. Aperite mihi portas iustitiæ, & itroducite me in ecclesiã p ecclsiastica sacra, & facite me semẽ Iacob per spiritualem regenerationem. q̃a ita est mihi promissa hęreditas Christi, sicut & vobis. Quoniã hæc est porta domini quã vidit Iacob, & appellauit portã cœli, & fundate me supra illam petrã, & super illũ lapidem,

A dem, sup quẽ dormiuit Iacob. Quia ita dormiuit sup eũ ꝑ me sicut ꝑ nobis. Et ille lapis ita dẽt esse caput meum sicut caput uestrũ. vt oẽs simus unũ corpus in uno capite. Ad 2m est dicẽdũ, ꝙ Christus multipliciter dr̃ lapis, & figurat̃ ꝑ lapidẽ in sacra scriptura uet. test. Nam primo dr̃ lapis capitalis, & fundamentalis. Et sic præuidit ipsum Iacob in uisione supradicta. Nam inquantum dormiuit sup eum, & imposuit caput sup eum, præuidit qualiter Christus debebat esse caput totius ecclesiæ. Et sic dr̃ lapis capitalis. Scd'o inquantum erexit eum in titulum dr̃ lapis refugij, ut dictũ est psal. 90. Tertio dr̃ lapis offensionis & petra scandali rõne Iudęorum, & hęreticorum inquantum Iudęi, & hæretici offenderũt in eum, & scandalizati sunt non credentes nec recipientes eũ.

B Et sic ceciderunt in cæcitatem, & obstinationem. Et sic Esaias uocat ipsum lapidẽ offensionis, & petrã scandali in 8. ca. Itẽ quarto Daniel in 2. cap. uocat Christum lapidẽ contritionis, & comminutionis, inquantũ contriuit oĩa regna mundi, & cõminuit oĩa idola gẽtilium. Moises aũt quinto uocat ipsum lapidẽ reprobationis, & ↄtradictionis. Num. 20. eo, ꝙ filij Israęl non crediderunt ꝙ Moyses ex illo lapide posset aquam eijcere, & tñ Moyses in uirtute diuina percussione uirgæ eiecit aquam de petra, unde bibit totus populus per quam petram figuratus fuit Christus ex cuius latere ꝑcussio exiuit sanguis & aqua copiosissima, in remissionẽ oĩum peccatorum. Sexto autẽ Dauid uocat ipsum in hoc loco Lapidem angularem, inquãtum in eo coniuncti fuerunt duo populi.

C Et sic Christus a ꝓprietate uere dr̃ lapis ꝓpter sex mysteria supradicta ut magis patebit. Ad tertiũ est dicẽdum, ꝙ doctores, & pręlati ecclesiæ dicuntur ædificatores. Nam sicut ædificator adaptat lapides, & ordinat, & ex his ↄstituit parietes, ita doctores, & ꝓlati ecclesiæ ex autoritatibus sacræ scripturæ cõficiunt sermones ad populũ vt ędificẽt populum supra petram, qui est Christus. Et ita euãgelistæ, & apostoli ędificarunt ecclesiam ex dictis sacræ scripturæ tãquam ex lapidibus. Et ita uidemus, ꝙ euangelistæ in ↄstructione, & ædificatione euangelij adducebant, & allegabãt dicta ꝓpheetarũ, & mysteria sacræ scripturæ, quæ fuerãt facta in figura Christi. Et ita beatus Petrus per dicta ꝓphetarum probauit Christum esse uerum Messiam in lege promissum. sic fuit verus

D ædificator. Sed oppositum fecerunt sacerdotes, & scribæ, & pharisæi, q debebat instruerẽ populũ, & ædificare in fide Christi: & recipere eum, & ostendere populo ipsum esse verũ Messiam, postq̃ videbant in eo impleri oĩa, quę de Messia scripta erant in ue. te. Et tamen ipsi primo negauerũt ipsum ante Pilatum: dicentes. Non habemus regẽ nisi Cæsarem, & reprobauerunt ipsum ante populum asserentes sacras scripturas non esse de eo dictas. Et ideo hæc ꝓuidens Dauid dicit hic. Lapidẽ quem reprobauerunt ædificãtes. i. scribæ, & pharisæi. Et sic dicendũ, ꝙ scribæ, & pharisæi, sedẽtes in cathedra Moysi, qui erant positi ad ædificandũ, & instruẽdum populũ in uita, & doctrina, reprobauerunt istum lapidem quãdo Christum negauerunt, & ad mortem destinauerunt, & scri-

E pturas quæ de eo erãt peruerterũt. Ad quartum est dicẽdũ, ꝙ Christus tripliciter dr̃ lapis factus in caput anguli. Primo inquãtum in Christo coniunguntur duę naturæ, humana. s. & diuina sub vna persona. Secundo inquantum in eo coniunguntur duæ leges, noua. s. & uetus. Tertio inquantum in eo fuerunt coniuncti duo populi Iudaicus. s. & gẽtilis. Vnde Christus per quandam similitudinẽ dr̃ lapis angularis. Nã sicut lapis vnus, & idem existens in angulo coniungit duos parietes: ita vna persona Christi existens vna coniungit duas naturas in unitate suppositi. Et ita vnus Christus coniungit duos populos ex duobus faciẽs vnum sub vno capite. Item sicut lapis angularis, existens vnus est finis vnius parietis, & principium alte-

F rius: ita Christus fuit finis totius legis veteris. quia omnia quæ scripta vel dicta sunt in lege veteri figurabant vel prænunciabãt Christum, & omnia impleta sunt in Christo. Et sic Christus tanquam finis illius legis cœpit circuncisionem, & comedit agnum pascalem, vt daret finem illi legi. & fuit principium legis nouæ. Quia ut principium legis euangelicæ cœpit baptismũ & instituit sacramentum eucharistiæ, ut daret principium legi nouæ. Et sic ut impleret omnia, quæ scripta sunt in lege ueteri, & ut morerentur simul, & extinguerentur omnes figuræ, & omnia cerimonialia, & figuralia voluit mori: & uoluit resurgere vt ueritas figuratũ omnium cum eo resurgeret. Et sic fuit lapis angularis coniungẽs

&

A & continuans istas duas leges ut dictum est. Et sic ex duabus legibus fecit vnã: quia præteriijt vmbra, & mansit veritas. Item tertio si cut lapis angularis manens vnus coniungit duos parietes, & est caput vtriusq; parietis: ita Christus manens vnus cõiungit duos populos iudaicũ. s. & gentilẽ, & factus est vnũ tantum caput vtriusq; populi, & per consequens ex duobus populis factus est vnus populus rõne vnius capitis. Ad cuius intelligẽtiam est notandum, ut dictũ est psalmo. 101. ꝙ ecclesia Dei toto orbe diffusa nõ est constructa ex lapidibus mortuis aut inanimatis: sed ex lapidibus viuis ex vtroque populo excisi. Nã Chrs, qui est lapis angularis, primo excidit, & quadrauit, & poliuit lapides de iudaismo. s. apostolos, & discipulos, & hos sibi in parietẽ cõiunxit, & sic factus est lapis capitalis vnius parietis tantum. Sed postea excidit B alios lapides de populo gẽtili, & iunxit sibi, & construxit aliũ parietem ex alio latere. Et sic ex lapide capitali factus est lapis angularis, & caput duorum parietum. Et sic Xp̃s dr̃ lapis factus in caput anguli duorum populorum siue parietũ constructorũ ex lapidibus viuis. De quibus lapidibus dr̃ psal. 101. Qm̃ placuerunt seruis tuis lapides eius &c. Item Zac. 9. Et saluabit eos dñs Deus eorũ i die illa ut gregem populi sui. quia lapides sancti eleuabuntur super terrã eius. Ex supradictis patet, ꝙ omnis lapis angularis est capitalis, sed non econuerso, Christus ergo simul est lapis capitalis, & angularis totius ecclesiæ ex duobus populis congregatæ. Et oẽs fideles sunt lapides viui ex duobus populis excisi per fidẽ euangelicã, & quadrati, & politi C per baptismũ, & pœnitentiã, & tunc, & malleati per martyriũ, & hoc modo sũt coaptati, & iũcti lapidi angulari Christo Iesu. Hoc ergo præuidens Dauid in spũ dicit. Lapidẽ quem reprobauerunt ædificantes hic factus est in caput anguli. Ad quintũ est dicẽdũ, ꝙ si cõsideramus istas tres cõiũctiones i isto lapide angulari factas: de necessitate habem⁹ cõfiteri, ꝙ nõ potuerunt fieri nisi a Deo: qa tales coniunctiones sunt supra naturã. Nam cõiunctio duarum naturarũ in Xp̃o sub vna persona a solo domino facta est. Et non solummodo est mirabilis supra humanam naturam: sed est incõprehensibilis ab omni intellectu creato. Item, quòd Christus impleuerit in se totã legem veterem, & abstulerit peccatum de mundo, & vicerit diabolũ, & liberauerit genus humanum, & instituerit D ecclesiastica sacramenta, & resurrexit, & uerificauerit in se oĩa, quæ erant scripta in ue. te. a solo domino factum est, & est mirabile in oculis nostris. Itẽ, ꝙ totus populus gentilis, & oẽs reges terræ: qui ante propter idola persequebãtur populũ Dei, & persequebãtur christianos: postea propter Christum comminuerent, & delerent omnia idola, & subiugarentur iugo Chr̃i, & adorarent Christũ quẽ ante blasphemabãt, & uenerarẽtur prælatos, & christianos quos ante persequebãtur, ꝙ duodecim pauperes subiugauerunt totum orbẽ iugo Chr̃i, & ꝙ ex gẽtibus, & iudæis conuersis fieret unus populus christianus: Hoc totum nõ potuit fieri ab aliquo homine. Sed a domino factũ est istud, & est mirabile in oculis nostris. Tota ergo intelligentia istorũ quatuor uersuum stat in hoc, E quia populus gentilis introductus ad loquẽdum dicit ad apostolos. Aperite mihi portas iustitiæ, & recipite me ad societatẽ, & fidẽ uestrã, ut efficiar unus populus simul uobiscum, & confitebor simul uobiscum unũ redemptorem, & saluatorem Christum. Nam postquam iudæi obstinati reprobauerũt eũ: ipse factus est in caput anguli cõiũgẽs duos populos in unũ ex nobis, & uobis: quod mysteriũ a domino factũ est, & est mirabile in oculis nostris. Et ad hũc intellectum allegauit hanc literam saluator Matth. 21. Nã postquam uidit iudæos obstinatos cõtra se, & occæcatos, & quòd negabant eum: ideo per parabolam de agricultoribus, qui occiderũt filium patrisfamilias prædixit damnationem, & reprobationem eorũ. Et subdit. Nunquã legistis: quia lapidem quem reprobauerunt F ædificãtes: hic factus est in caput anguli &c. Quasi dicat. Vos reprobastis me cũ manifeste cognoscatis me esse Messiã, propter malitiam uestrã. Sed ego reprobabo uos, & hæreditatem, quæ uobis debebãtur, dabo populo gentili, & coniungam ipsum cum paucis conuersis de iudaismo. Et sic efficiar lapis angularis cõiungens istos duos populos uobis manẽtibus reprobatis, & obstinatis. Et ideo subdit Christus ad maiorem damnationem iudæorũ. Et qui ceciderit super lapidẽ istũ cõfringetur: super quem uero ceciderit conteret eum. Et sic in illo loco Christus nõ solummodo se dicit lapidem angularem: sed etiã lapidem offensionis, & scandali. Esa. 8. Et etiam se dicit lapidem contritionis. Daniel. 2.

A niele. 2. vt dictum est supra. De hoc et lapide angulari dicit Apost. ad Ephes. 2. Ipso summo lapide angulari Christo Iesu, in quo crescit: ois ædificatio constructa, in quo vos coædificamini in habitaculum Dei in spiritu sancto. Sed de hoc lapide angulari dicit magister in historijs, q ædificatores templi Salomonis multotiens ceperunt vnum lapidem, q nunq potuit adaptari, nec ordinari in parietibus templi. Et sic proiecerunt eũ, & reprobauerũt. Sed postea ille lapis fuit resumptus, & positus in caput cuiusdam anguli tẽpli. Et fuit ita aptus illi loco, ac si pro illo loco esset ad ppositum factus: quod fuit mirabile in oculis aduocatorum. Et de illo lapide dicũt quidam Iudæi, q dicit Dauid. Lapidem, quem reprobauerunt &c. Magister historiarum dicit, q ille lapis fuit figura Christi, qui

B primo reprobatus est a Pharisæis, & sacerdotibus, sed postea receptus a gẽtilibus, factus est in caput anguli duorum, & ut dictum est. Quam figuram prævidens Dauid in illo lapide prædixit de Christo in hoc Ps. Lapidem, quem reprobauerunt. Sed de illo lapide posset esse dubium. Nam templum Salomonis fuit ædificatum post mortẽ Dauid: ergo Dauid non potuit videre illum lapidem, quem ædificatores reprobarunt. Sed ad hoc posset rñderi, q Dauid ante mortem suam fecit incidi lapides, & ligna, & cõduxit latomos ad poliendos, & quadrãdos lapides, & sic dimisit lapides iã quadratos, & politos, vt habetur 1. Paralipomen. 22. Et sic potuit videre illum lapidem primo reprobatum, & postea ad angulum adaptatum, in quo potuit præuidere figurã de ipso Christo. Et ideo dixit

C in hoc Ps. Lapidem quẽ reprobauerunt, &c. Quocunque ergo sit: Dauid in hoc psal. per istum lapidẽ angularem intelligit Christũ & loquitur ad literam de Christo. Nã a domino factum est istud. i. q iste lapis, qui est Christus, primo sit excisus de monte sine manibus, i. natus de Maria virgine sine patre carnali. Et sit rex, & sacerdos Deus, & homo incarnatus, & mortuus, & resurrexit, & iste lapis sit fundamentalis, in quo fundatur tota ecclesia. Et sit capitalis, & titularis, in quẽ oẽs tendunt, & vnctus, tanquam rex, & sacerdos. Et sit lapis tentationis, & cõtradictionis, cui multi contradixerunt. Et sit lapis offensionis, & petra scandali, quòd sit reprobatus a Iudæis, & postea factus in caput anguli coniungens vtranq; legem, & coniungens

D duos populos, vt dictum est. Et quòd iste lapis creuerit in montem magnum, & contriuerit, & subiecerit omnia regna mundi. Totum hoc a solo domino factum est super omnem naturam, & facultatem, & est mirabile in oculis nostris. Et hæc est intentio Prophetæ. dicit enim Dauid illum lapidem Christũ reprobatum per infidelitatem Iudæorum, sed recipiendum, & collocandum in caput anguli per fidem apostolorum, & gẽtilium. Et hoc potuit præuidere Dauid in spiritu in descriptione tabernaculi sibi a Deo tradita, aut per illum lapidem artificialem, & naturalem, de quo dictum est.

Hæc dies quam fecit dominus: exultemus & lætemur in ea.

Ad cuius intelligentiam est notandum q sicut absentia solis materialis causat noctem & præsentia eiusdem causat diem, quia dies

E materialis nihil aliud est, nisi latio solis super terrã, Ita pariter totum tempus ab Adã vsq; ad Christum dictum est nox per absentiam Christi. Et etiã tota lex vetus dicta est nox quia omnia contingebãt illis in vmbra, & figura. Sed cũ ortus est Christus sol iustitiæ factus est dies super vniuersam terrã, & quæ omnino erant occulta sub vmbra, & figura, apparuerunt manifesta inquãtum fuerunt impleta in Christo. Et maxime apparuerunt in luce manifesta post resurrectionem. Triplicem ergo noctem fugauit Christus sol iustitiæ in suo ortu, & resurrectione. Nam primo fugauit vmbram omnium cerimonialium legis veteris. Secũdo fugauit tenebras omnium peccatorum. Tertio ignorãtiam, et superstitionem idolorum de populo gẽtili, Ex quo patet, q sicut fuit nox ab Adã

F vsq; ad Christum: ita est nunc vna dies gratiæ a Christo vsq; ad iudicium, cui succedet dies gloriæ. De hac ergo die gratiæ, & etiã gloriæ dicit Propheta in persona populi gẽtilis conuersi. Hæc dies quam fecit dominus. Quasi dicat, Aperite mihi portas iustitiæ, & confitebor domino. Quia iam Christus lapis factus est in caput anguli, sicut dictum est. & iam recessit nox legis veteris, & nox peccati. Et iam fugatæ sunt tenebræ idolorum, quia iam ortus est Christus sol iustitiæ. & iam facta est dies gratiæ, quando surrexit dominus, & cessauit ab omni opere redemptionis quod patrarat. Et ideo hæc est dies gratiæ, quam fecit dominus Iesus Christus per suum aduentũ, & resurrectionem. Exultemus

A temus ergo, & lętemur in ea omnes simul, & non ambulemus amplius in vmbra legis, nec in nocte peccati, nec in tenebris, & superstitione idolorum. Sed sicut in die ambulemus, & exultemus in hymnis, & canticis profitendo, & prædicando legem euāgelicā & operando secūdum eam, & cōstituamus dies festos ī memoriam beneficiorum receptorum a Christo. Et maxime constituamus diem dominicam, & dedicemus ipsam ad quietem, & cōtemplationem in memoriam resurrectionis Christi. Quia hęc est dies quā fecit dominus. Et constituamus alias festiuitates in memoriam aliorum beneficiorum, & mysteriorum Christi, & sanctorum suorum. Dicit ergo Dauid in persona populi gentilis. Aperite mihi portas iustitiæ &c. Quia hæc est dies quam fecit dominus.

B *O domine saluum me fac: o domine bene prosperare, benedictus qui venit in nomine domini.*

Postquam superius populus gentilis petiuit introduci in ecclesiam Dei, vt fieret vnus populus simul cū apostolis, & cæteris de iudaismo conuersis, in hoc versiculo cōuersus ad Christū petit saluari, & redemptionis, & passionis particeps fieri. Et confitetur Xp̄m venisse in noīe dn̄i, & Messiam fuisse tanq̄ verum redemptorem, & Messiam. Ad cuius intelligentiam est notandū, q̄ tota cōfessio, & professio fidei christianæ consistit in hoc versiculo .s. credere Xp̄m esse verum saluatorē in lege promissum, & iā venisse, & in hoc differt quilibet christianus a non christiano. Et sic populus gētilis in sua conuersione fecit illam confessionem, quam totus populus iudaicus debebat facere. Nam Christus ipsi populo iudaico, siue populo Israel primò fuit
C in lege promissus. Et ideo oēs Patriarchę, & Prophetæ, & fideles vete. testa. expectabant Chr̄m tanquam redemptorem, & saluatorē. Sed q̄n venit, licet aliqua pars receperit eum sicut apostoli, & discipuli: tamē maior pars negauit eū. Et ideo illa pars, quæ recepit eum, fecit hanc confessionem .s. benedictus, qui venit in noīe domini. Sed alia pars, quæ negauit eū, dixerunt. Non habemus regem nisi Cæsarem &c. Et ideo populus gētilis, qui recepit eū, & confessus est ipsum venisse in noīe domini, successit in hęreditatē regni cęlorū simul cum apostolis, & cęteris de iudaismo Christū recipientib. iudęis manentibus obstinatis, & reprobatis. Vnde ad maiorem euidentiam est notandum, q̄ hanc

D cōfessionem fecerūt apostoli Christi, & pueri Hebręorū in die ramis palmarū, quando Christus intrauit Hierusalem sedens super asinam, vt patet per omnes euangelistas. Nā tam apostoli, qui veniebant post Christū, q̄ pueri, qui ibant ante ipsum sternētes ramos oliuarū in uia, cantabant totum hūc versum .s. Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine domini. Vnde osanna hebraicè, idem est, quod salua obsecro, siue ô domine saluum me fac, latinè. Ex quo patet, q̄ tunc ad literam fuit impleta ista prophetia. Nam apostoli, & cęteri, qui ibant post Christum retro confitebantur ipsum esse verum Messiam loco sui, & omnium antiquorum. Per pueros aūt hebręorum significabatur populus gentilis, qui Christum erat recepturus. Et sic vtiq; tam precedentes, q̄ subsequentes clamabant osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine domini. Et sic pro
E fitebantur ipsum esse verum Messiam, & saluatorem in mundum iam venisse. Et sic pueri confitebātur, quod scribæ, & Pharisęi debebant confiteri, & scribæ, & Pharisęi non solummodo non recipiebant, nec confitebantur Christū, & sed etiā negabant, & zelo inuidię moti increpabāt pueros, & apostolos ne clamarēt. Benedictus q̄ uenit. Quibus Christus respondit. Nūquam legistis ne, quia ex ore infantium, & lactentium perfecisti laudem? Quasi dicat. Nō cognoscitis, quia hoc prophetatum est per Dauid Ps. 8. Nam idē spiritus, qui mouit Dauid ad proferendam illam prophetiam. Ex ore infantium, & lactentium &c. & istam .s. O domine saluū me fac &c. ipse spiritus mouet nunc istos infantes, & apostolos ad clamandū Osanna
F filio Dauid, benedictus qui uenit ī noīe domini. Ex quo patet, q̄ multæ prophetiæ fuerunt impletę in illa die .s. illa. Ex ore infantiū, & ista. O domine saluū me fac, & etiā illa. Lapidem quē reprobauerūt ędificantes &c. Item fuit impleta illa grandis figura, & mysterium, quod præcepit Deus fieri. Exo. 12. quando dixit ad Moysen. Decima die mensis huius tollat unusquisq; agnum per familias, & domos suas. Vnde erat mos apud Iudęos, quod die 10. ante pascha tollebant agnū de grege, & introducebant ipsum in ciuitatem ramis, & floribus obsitum, & fulcitum, & redemitum, & ornatum. Et sic cum magno gaudio reponebant ipsum in domo aliqua ad 14. lunam, in qua immolabant eum.

A Sed ita est, quòd Christus. 10. luna ante pascã. s. in die dominica introiuit Hierusalem sedẽs super asinam cum supradicto honore pueris sternentibus ramos oliuarum in via. Ex quo patet, quòd illo mane multa millia agnorũ introierũt cum Christo cum ramis, & floribus, & sic Christus intrauit inter eos: vnde per totam illam diem de mane omnes ciues ciuitatis Hierusalem introduxerũt agnos suos ramis, & floribus ornatos. Et sic Christus verus agnus per illos figuratus introiuit cum eis in die Ramis palmarum ad immolandum. Et sic simul intrauit figuratus agnus cũ figura, & econuerso. Ex quo patet, quòd illa die fuit impleta illa figura. Iõ non temere sed a spiritu sancto factũ est, ꝙ Christus reciperetur cum tanto honore: & pueri sternerent ramos, & frõdes in uia, & omnes B simul clamarent. Osanna filio Dauid. Dicit ergo Dauid in persona totius populi fidelis Christum recipiens. O domine Iesu saluum me fac ex tua morte, & passione, postquã tu es saluator, & redemptor: quia ego cõfiteor ꝙ tu es ille benedictus Messias, qui venit in nomine domini. i. a Deo ꝓmissus, & missus. Ideo postquã tanquã agnus ad occisionẽ venis ad patiẽdum pro me: ideo saluũ me fac. ut tua passio sit mihi ad salutẽ animæ. Quia tu es verus saluator, ideo nominaris Iesus.

Benediximus vobis de domo domini, Deus dominus, & illuxit nobis.

Constituite diem solemnem in condensis usque ad cornu altaris.

Hic ponitur responsio apostolorum recipientium populum gentilẽ ad fidem. Quasi dicat. Vos gentiles dicitis. Aperite mihi por C tas iustitiæ &c. Et creditis, ꝙ Christus est lapis factus in caput anguli. & dicit. O domine saluũ me fac. & dicitis, ꝙ est Christus verus Messias: & ꝙ benedictus qui venit in nomine domini. Et ideo nos benedicimus vobis de domo domini, baptizantes vos, & cõferentes alia ecclesiastica sacramẽta. quæ absoluunt vos ab omni maledicto. Et sic incorporamus vos ĩ vna ecclesia nobiscũ sub uno capite Christo. Quia ipse est dominus Deus & illuxit nobis tanquã uerus sol iustitiæ, & adduxit diem gratiæ, & fugauit tenebras legis, & noctem peccati, & idololatriẹ. Et ideo constituite diem solemnem in cõdẽsis, idest celebrate diem dominicam, & dedicate eã ad cultum diuinum in memoriam resurrectionis: & alios festos in condensis. i. in magna frequẽtia populorum, vt ecclesiã sit pla D na, & condensa vsq; ad cornu altaris. Quasi dicat. nullus maneat ĩ domo sua, sed omnes veniant ad ecclesiam ad audienda diuina officia, & impleant templum usq; ad cornu altaris. Item benediximus uobis de domo domini. i. de tesauro domus domini. s. ecclesiæ benediximus uobis diuina sacramenta conferendo. Nam Christus Deus noster illuxit nobis linguis igneis ĩ die pẽtecostes: ubi recepimus spiritum sanctum, & omnia dona gratiarum, ut possemus uobis, & omnibus fidelibus ea communicare, & uobis portas iustitiẹ aperire, & in ecclesiã introducere. Nota, quòd ubi nos habemus. Constituite diẽ solemnẽ &c Hebræus habet: Ligate festiuitatem in funibus usq; ad cornu altaris. Quasi dicat ligate ramos in funibus per ecclesiam solemnizando hanc festiuitatem. Sed iudæi E aliter exponũt. i. ligate uitulos ad sacrificia.

Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu & exaltabo te.

Confitebor ti bi quoniam exaudisti me & factus es mihi in salutem.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.

Hic populus gẽtilis iam cõuersus, & receptus in ecclesia simul cum cæteris fidelibus agens gratias: dicit ad Christum. O domine Iesu Christe ego cõfiteor, ꝙ Deus meus es tu, & cõfitebor tibi narrando mirabilia tua. Et ego exaltabo te, & magnificabo te, & ꝓdicabo quoniam Deus meus es tu. Primo Deus per creationem. Secundò: Deus, & homo ꝑ redemptionẽ, & glorificationẽ. Quia redemisti me, & glorificasti me, & iõ cõfitebor tibi, quoniã exaudisti me: desiderio meo sa F tisfaciendo in carnem veniẽdo, & factus es mihi in salutem pro me moriendo, & resurgendo. Vltimò ꝓpheta concludit cõiungẽs finem psalmi cum principio inuitando oẽs fideles Christianos ex utroque populo conuersos. Et dicit. Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in sęculum misericordia eius. Quasi dicat. Magnificate eius bonitatem, quam ostendit nobis in creatione, & misericordiam quam ostẽdit in nostra redẽptione. Quæritur autem utrum Iesus Christus quem nos redemptorem confitemur, venerit in nomine domini: ꝓut supradicta expositio confitetur. Ad cuius intelligẽtiã est aduertendum, prout legitur Deutero. 18. ꝙ Messias sub noie domini quatuor literarum fuit

A fuit in lege promissus. Vnde ait dñs Moysi: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui. Et ponã uerba mea in ore eius: loqueturq; ad eos omnia q̃ pręcepero illi. Qui aũt verba eius quæ loquetur in nomine meo audire noluerit: vltor existã. Ex supradictis verbis patet, ꝙ Messias in lege promissus debebat mitti a Deo, & venire in nomine Dei, & loqui verba Dei, & in nomine Dei. Et ideo in hoc concordant Iudæi cũ Christianis. quia dicunt, ꝙ ille qui mittetur a Deo, & loquetur verba Dei: & loquetur & veniet in nomine Dei: ille talis erit Messias in lege promissus. Sed differunt in hoc. Nam Christiani confitentur Christum venisse in nomine dñi: & per consequens fuisse Messiam. Iudæi vero negant Iesum Chr̃m: venisse in nomine dñi: cũ ꝙ non liberauit eos de captiuitate in qua modo manent. Et
B quia multa fecit contra legem. s. quia uiolauit sabbatum &c. Et sic manentes in sua cęcitate expectãt futurum Messiã, qui veniat in nomine dñi. Ad cuius euidentiam est notandum, ꝙ Christum venisse in nomine dñi stat quatuor modis. s. quia nominatus est nomine dñi tetragrammatõ: aut quia ipse habuit illas proprietates per illud nomen, & quatuor literas illius nominis significatas: aut quia fuit missus a Deo, & locutus est in nomine Dei: aut q̃a omnia scriptura in lege veteri de Messia fuerunt in Xpo Iesu cõpleta. Sed quia omnia quatuor supradicta fuerũt reperta in Christo: ergo ipse uenit in noĩe dñi. Et per cõsequens fuit verus Messias. Primũ probatur. Nã Christus vocatus est Iohet sua in hebræo: q̃d significant Iesus in latino. Sed illæ quatuor lr̃æ. s. Iot, He, Vau, He, qui-
C bus scribitur nomẽ Dei, reddunt hoc nomẽ Iohet sua si recte punctuentur. Ergo sequi, ꝙ Christus vocatus est noĩe dñi tetragrammaton. Et per consequens venit in nomine dñi. Secũdũ probatur. Nam per nomen Dei quatuor literarũ importantur, & significãtur quatuor principales proprietates Dei. s. summa omnipotentia, & sapientia, & iustitia, & misericordia. Sed ista maxime fuerũt in Christo: ut probatũ est psal. 8. igitur &c. Et sic concluditur, ꝙ Christus venit in nomine domini: quia venit cum omnipotentia mortuos suscitãdo, & cętera miracula operando. Et venit cũ summa sapientia legem declarãdo, & noua præcepta, & concilia promulgãdo. Et cum summa iustitia omnes iustificando, & cuncta discernẽdo. Et cum summa misericordia pro omnibus moriendo, & patiẽdo. Et sic patet, quod venit in nomine domini, quia ista quatuor importantur per nomẽ domini. Item istæ quatuor literæ sonant ẽt hoc nomen hiehu, quod idem est quod esse, quod est propriũ nomen Dei, vt dixit Deus Moysi. Qui est misit me ad uos Exo. 3. Et sic dixit Christus. Io. 7. Antequàm Abraam fieret ego sum. Et sic patet, ꝙ Christus habuit nomẽ domini quatuor literarum simul cum proprietatibus eius. Tertio Christus uenit in nomine domini, eo ꝙ fuit missus a Deo, ut patet p opera, quæ fecit, quæ a nullo alio poterant fieri nisi ab aliquo a Deo misso. Quarto, ꝙ Christus uenit in nomine dñi, eo quod uenit cum omnibus conditionibus assignatis in scriptura de Messia promisso. Quod probatur, quia omnia in eo fuerũt impleta: ut patet per totum discursum euange- E licũ. Item Christus nõ solum venit in nomine domini, sed etiam ipse substãtialiter fuit nomen domini, vt dictum est psal. 112. Ex supradictis patet: ꝙ bñ merito in ramis palmarum pueri, & turba præcedens, & subsequẽs cãtauit ipsi. Benedictus qui uenit in nomine domini. quod canticum iugiter cantat ecclesia Christum uerum saluatorem, & Messiam a Deo missum confitendo.

PSALMVS CXVIII. Aleph.

B_eati immaculati in uia, qui ambulant in lege domini._

Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum.

Huic psal. præponitur titulus Alleluia. Ex titulo patet causa finalis huius psal. quia factus est ad laudãdũ Deum. De causa aũt efficiente non solũ secundum Orige. & Augusti- F num, & Ambrosiũ, sed ẽt secundũ Hierony. est affirmandum, ꝙ Dauid fecit hũc psal. Vnde in epi. ad Marcellam dicit: Dicit ergo Dauid. Priusquam humiliarer ergo deliqui. Itẽ ad amicum ægrotum. Dauid illustris ꝓpheta huiusmodi carmen expressit. bonũ inquit domine mihi, quia humiliasti me. ut cognoscam iustificationes tuas. Item in epistola ad Nepotianum, & ad Fabiolam. Et Dauid uerba cantãtis. Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Absque dubio ergo affirmatur Dauid hunc psalmum condidisse. Sed quantum ad formam, & materiam est notandum, ꝙ quinq; habet iste psalmus super omnes alios. Primò, q̃a semper loqui-

A tur cum Deo. Secundo, quia semp petit spiritualia. Tertiò, quia describitur per ordinem alphabeti hebraici per vigintiduos octonarios versus iuxta numerum literarũ hebraicarum. Et versus cuiuslibet octonarii incipit ab vna litera hebraica. Et sic sunt tot octonarij quot sunt literæ hebraicæ. Et sic iste psal. est maior quocunque alio. Quartò: quia nõ est aliquis versus quin in eo memoretur lex diuina, sed per diuersa uocabula, s. verbum Dei. iudicia Dei. eloquium Dei &c. Quintò, quia sæpius eadem petitio repetitur & iteratur: pp quæ iste ps. redditur difficilis ad diuidendum per materiam. Et ad exponendũ, & intelligendum. Et ideo anteq̃ deueniamus ad expositionem, tria sunt videnda, per quæ apparebit materia huius ps. Primò est videndum, & quærendum quis est iste, qui B loquitur in hoc psalmo, & quid petit a Deo. Secundo quare iste psal. describitur per literas hebraicas in principio cuiuslibet uersus, & per duodecim octonarios ſm ordinẽ hebraicarum literarũ, per quod uidebitur forma scribendi, & quare lex tã frequenter memoratur. Tertio videbitur quare totiens iterat, & repetit eandem petitionem. Quantũ ad primum est aduertendum, prout dictum est in prologo tract. 3. in quinto principio, et etiam regula. 7. Dictum est. n. ibi qualiter ille homo qui descendit ab Hierusalẽ in Hierico, qui incidit in latrones, qui expoliauerunt eum, & vulnerauerunt, & plagis affecerunt, & semiuiuo relicto abierunt, de quo Saluator ait Luc. 10. fuit ipse Adam primus homo, quem dñs ad imaginem, & similitudinem suam creauerat, & monarcam mundi, C & illius felicis ciuitatis cõstituerat &c. Hũc .n. hominem creauit Deus, ut inquit Aug. ut Deum cognosceret, & cognoscẽdo amaret, & per consequẽs Deo placeret, & obediret: ex qua obedientia mereretur quandam felicitatem corporis, & animę per longum tempus in præsenti in illa paradiso deliciarum terrena. Sed postea absq; morte cõmutaret, & illam uitam in aliam meliorem & æternã in cœlo, ubi Deũ per essentiam clara visione videret, & uidendo amaret, & amãdo in æternum frueretur. Et hæc fuit primaria intentio, qua Deus ad imaginem suam hominem creauit, ut inquit Aug. super Gene. quẽ creauit cum quadam originali iustitia, per quam voluntatem suæ diuinæ uoluntati cõformaret, & in nullo ab illa deuiaret, prout decens, & debitum est oĩ creaturæ, & cõmisit ipsi illam ciuitatẽ, & paradisum delitiarũ custodiendã sub tali pcepto, ne comederet de fructu ligni prohibiti &c. Opus ergo iustitiæ & iustificatio ipsius Adæ consistebant in seruando obedientiã huius præcepti, iuxta voluntatẽ Dei, in qua obedientia, & obseruantia iustificabatur, & sic merebatur felicitatem in pñti, & gloriam in futuro pro præmio illius iustitiæ, & obedientiæ. Felicitas aũt, & præmium tpale quod merebatur & possidebat in præsenti ex tali iustitia, & obedientia, consistebat in sex. Primo, q̃a habuit sciam, & cognitionem perfectã de omnibus reb. creatis tam superiorib. q̃ inferioribus: & non solum in naturalibus, sed ẽt in mathematicis, & metaphisicis. Et ẽt habebat colloquium familiare cum angelis. qđ augebat eius scientiam, & felicitatem. Secundo E habebat dominiũ rationis supra sensualitatem, & obedientiam partium inferiorũ ad rationem. Nam sicut uoluntas eius parebat, & conformabatur diuinæ voluntati: ita caro parebat rationi, & corpus animæ. Tertio, quia erat liber ab omni miseria corporali, & sic poterat nõ mori, & nõ peccare. Quarto quia omnia animalia obediebãt ei ad nutum tanq̃ dño. Quinto quia possidebat totã illam paradisum deliciarũ ad facultatẽ sui. Et nullam poterat pati indigentiam ad uitã tuendam, & feliciter gerendam. Ista autem quinq; supradicta possidebat in præmiũ pro obedientia, & iustitia seruanda. Sed in futurum promissa erat sibi vita, & fruitio æterna in cęlo: ad quam fuisset trãslatus absq; morte cum tota posteritate si stetisset cũ illa iustitia, & non peccasset. Sed quia deuiauit a F diuina uoluntate, & præcepto, consentiẽdo persuasioni mulieris, & diaboli: ideo illico perdidit illã originalẽ iustitiã cum oĩb. illis sex pmijs quæ ex obseruãtia iustitiæ possidebat. Et fuit cõdẽnatus, & incidit in sex mala contraria. Nã perdidit sciam omnium, quia non habuit in tãta perfectione. Et illico fuit vulneratus, & sauciatus in carne, & sensualitate, & in omnib. potentiis animæ. Et illico caro surrexit aduersus spiritum, & illico apparuit nudus, & expoliatus omnibus bonis gratuitis tam corporalibus, q̃ spiritualibus, & factus est passibilis, & mortalis de necessitate. & fuit condẽnatus ad mortẽ, & omnem miseriam corporaliter in pręsenti, & ad mortem animæ æternã in futuro. Et fuit expul-

sus

A sus ab illo felici loco in hanc vallē lacrimarum,& miseriæ.& sic ille qui erat creatus vt Deum cognosceret, & amaret in præsenti. & Deo frueref in futuro,& cōdemnatus est ad omnē miseriam in præsenti, & ad exiliū & peregrinationem in hac valle miseriæ,& ad pœnam æternam cū diabolo in futuro. Sed Deꝰ omnipotēs, & misericors,& iustus humanæ fragilitatis, & creaturæ, q̄ ad imaginem suā creauerat, misertus,ipsi promisit ut uerbum suū p successionem temporis in mundum mitteret: & de quadā uirgine sui generis,& posteritatis carnem assumeret.In qua quidem carne pro peccato Adæ,& omnium posteriorū mortem , & passionem libēter susciperet ut eos à morte, & captiuitate,& omni miseria liberaret, & redimeret, & pro omnibus debitum solueret:& per le
B gem euangelicam , medelam sacramentorum ab omni ægritudine spirituali sanaret. Et sic Deus misit Adā cū tota posteritate tāquam peregrinum,& infirmū per hanc uallem lacrimarum peregrinando:& remisit ipsum ad Christum ut sanaretur & redimeretur ab eo. Vnde iste Adam cum tota sua posteritate fidelium dicitur homo mysticus,& peregrinus usque ad Christum , cui Deus in principio dedit legē naturalē.primò quò ad cultū diuinū de sacrificio & oblatione.ut patet Ge.4.Quia Abel offerebat de frugibꝰ.& Cam de aialibus.Itē dedit legē naturalē de conuersatione,& caritate erga proximum.s. Quod tibi non uis alteri non facies.& econtra,& nullum bonū irremuneratum,& nullum malum impunitum.Vnde dixit dn̄s ipsi Caim:Cur iratus es ? & concidit facies tua
C contra fratrem tuum?Nonne si bene egeris, recipies?Si aūt male.statim peccatū tuū i fo ribꝰ aderit?Item laudare dn̄m est de lege naturæ.Nā Enoch incipit inuocare nomē dn̄i, Gen.5.Per istam ergo legem naturalē,&uiā legis naturæ misit Deus hominem peregrinādo usque ad Noe,non declinando ad dexteram neq; sinistrā a uia huius legis . Sed in Noe iā accepit alia præcepta magis expressa:confirmando supradicta.ut patet Ge.8.Itē iste homo peregrinatus est usque ad Abraā: in quo accepit a Deo præceptum de circuncisione.Et exinde peregrinatus est usque ad Moysen,in quo accepit legem scriptam præceptorum moralium & iudicialium,& cere monialium. ut patet per totum discursum quinque librorum legis Moysi. Exinde iste homo peregrinatus est vsque ad Dauid : in D quo accepit ampliationem diuini cultus,& magnum donū ꝓpheticæ de Christo, & ecclesia , Et exinde peregrinatus est p omnes prophetas in primo & secūdo templo usq; ad Christum . Et exinde sanatus est , & redemptus , & accepit repromissionem.vt patet ad Hebræos.11.Et accepit veritatem legis veteris,& perfectionem per legem euangelicam. Ex quibus patet , quòd iste homo mysticus semper peregrinatus est quærēdo Christum tanquàm finem suum , & medicum , & saluatorem . Et sub tali fide, & spē Christi futuri saluatus est , & euasit pœnam æternam in testamento veteri.Sed nō accepit repromissionem,& præmiū nisi in Christo.ad Hebræos.11. Quia omnes patres veteris testamenti, & fideles liberati de limbo ascenderūt cum Christo in cœlum:vt dictū E est psalmo.67.Sed exinde iste homo mysticus postquam accepit legem euāgelicam a Christo adhuc peregrinatur per legem euāgelicam vsque ad secundum aduētum:vt accipiat ultimam perfectionē per resurrectionem ad uitam gloriosam Ex quibus omnib. patet,ꝙ iste homo mysticus est ecclesia fidelium.Qui per quatuor millia annorum peregrinatus est ab Adam vsque ad Christū per legem ueterem ut redimeref, & sanaretur quo ad animam,& reciperet legē iustificantem.Sed postquam redemptus est recepit legem euangelicam iustificātem in pręsenti: & nunc peregrinatur per eam usq; ad secundum aduētum Christi ad iudicium. ubi recipiet præmiū corporis per resurrectionē,& præmium animę per fruitionem. E. sic erit in suo ultimo termino, & perfectione.Hūc F ergo hominem mysticum, & peregrinū introducit Dauid loquentem in hoc psalmo. Qui peregrinando quærit Christum in ueteri testamento ,ut redimatur,& liberef,& sanetur a peccato , & liberef de captiuitate & etiam de iugo legis p legē libertatis.Sed postquam uenit ad Christum in nouo testamento peregrinādo ad secundum aduētum semper petit seruari a uitio cōcupiscētiæ: & petit gratiā ne cadat iterum in latrones:sed cōfirmetur in ea.Et sic patet non solum causa efficiens:sed etiam materia totius psalmi. Et hoc quo ad primum dubium . Ad secundum autem dubium est dicendum: quod causa quare Dauid descripsit hūc psalmum per literas alphabeti hebraici secundum ordinem,

A dinem, fuit quia, in hoc psalmo describit totum discursum legis, per quã peregrinatur iste homo mysticus ab Adam usque ad ultimum iudicium. ut dictum est. Quæ quidem lex, & peregrinatio figuratur per discursum & ordinẽ literarũ hebraicarũ siue alphabeti habraici. Vnde dictum est in prologo tractatu sexto, qualiter quælibet litera hebraica habet suã significationẽ a prima usq; ad ultimam. Vnde quia lex uetus non fuit data gratia sui nisi ut figurabat Christum, & ecclesiam: & oĩa gesta, & mysteria facta in ueteri testamento: & omnis lex, & ꝓphetia nõ erat gratia sui nisi prout figurabat aut prænunciabat Christum, & legem euãgelicam: Ideo voluit Deus, ut totum uetus testamentum literis hebraicis scriberetĩ, ut lex significatiua ꝑ literas significatiuas scriberetur: B ad denotandũ, ꝙ omnia illa erant in figura. Vnde dictum est ibi secundum mentẽ Eusebij, & Hieronymi, ꝙ Aleph prima litera significat disciplinã. Et Beth, secũda litera significat domũ, & Gimel idem est ꝙ plenitudo. Daleth. i. librorũ. Quasi dicat: ꝙ lex diuina est doctrina siue disciplina domus ecclesiæ. Et plenitudo librorum quia oẽs libri sacri sunt in lege. Rursus quinta litera: scilicet He, idem est ꝙ ista, aut esse. Et Vau. i. ipsa. & Zain. i. uiuit siue uiuẽs. Quasi dicat: ꝙ lex diuina est ipsa in qua uiuens uiuit, & habet, & acquirit esse diuinũ. Rursus he. i. bonũ. Iod, idest principium. Caph. i. tu. Lamech disce. i. quasi dicat. in ista lege tu bonum principiũ disce. Rursus Mem, idest ex ipsis. Nun, idest sempiternum. Samech. i. adiutorium. Ain. i. oculus, Fe, idest os. Sade. i. iustitia. Quasi di- C cat: ꝙ ex eis pceptis diuinis habetur diuinũ adiutorium sempiternum, & oculus, os iustitiæ ad uidendum, & operandum, & loquẽdum. Rursus Chof. i. uocatio. Res idest capitis. Sin. i. medicamentum. Tau. i. signum, siue terminus. Tota ergo combinatio istarum significationum istarũ uingintiduarum literarum secundũ Eusebium de præparatione euangelica, reddit hanc sentectiam. s. ꝙ lex diuina est disciplina, & doctrina domus: & plenitudo librorum in ipsa uiuit uiuens. bonum principiũ in ipsa tu disce. Ex ipsis præceptis sempiternum auxiliũ, fons, os, oculus iustitię: uocatio capitis medicamentum sup vulnus. Signum. Hoc quasi idem dicit Hieronymus ad Marcellam. Ex supradictis patet, quòd literæ hebraicæ qbus lex fuit scri-

pta denotabant secundum suas significationes, quod illa lex erat quædã doctrina, quæ D tendebat ad signum qui est Christus. Et uocabat caput, & medicamentum humanæ naturæ. Quia nihil aliud erat lex nisi vocatio Christi capitis nostri. Et peregrinatio ad signum & finem qui est Christus. Et dirigens omnes in Christum tanquàm in finem legis. Et ideo ꝓ maiori parte omnes psalmi intitulantur in finem. vt frequenter dictum est. Et ideo catabantur cum omni conatu ad victoriam vocum: eò ꝙ vocabant Christum vt veniret ad sanandum oẽs vt frequenter dictum est. Ex supradictis patet, ꝙ bene merito Dauid scripsit istũ psalmum per vigintiduos octonarios versuum iuxta numerum literarũ alphabeti hebraici. Et versus cuiuslibet octonarij incipiunt ab una litera hebraica. Nam omnes uersus primi octonarij incipiũt E ab aleph. Et uersus secũdi incipiunt Beth. Et sic procedunt usque ad Tau. vt ostenderet, ꝙ oẽs debemus scire legem Dei: sicut alphabetum. Quæ quidem lex in hoc psalmo explicatur, & discutitur vt patebit. Item secundo. sicut sine scientia literarum est impossibile peruenire ad alias scientias, cum sit principium omnium scientiarũ, ita uult ostendere Dauid in hoc psal. ꝙ lex diuina est doctrina, & uia, & principiũ perueniẽdi ad uerã beatitudinẽ. Itẽ sicut oẽs literę tẽdũt ab Aleph usque ad Tau, ita tota lex tendit in Christũ tanquam in signum, & finẽ: & terminum legis. Item sicut puer in addiscendo incipit a prima litera. s. Aleph. & ꝓcedit, & discurrit secũdũ ordinẽ per omnes alias usq; ad Tau, quę est finis, & terminus, oĩm literarum: Ita patres, & omnes fideles incęperũt peregri- F nari ab Adam primo homine. Et sic iste homo mysticus peregrinatus est ꝑ illam legẽ ꝑ omnes patriarcas, & ꝓphetas semper aliquid addiscendo, & aliquam perfectionẽ recipiendo usque ad Christum, tanquam in finem, & terminũ illius legis. in quo recepit redemptionem, & salutem, & medicamẽtũ. Sed nunc peregrinat usque ad eundẽ Xp̃m tanquam in finem, & terminum nostrę glorificationis. Propter omnes ergo supradictas causas Dauid descripsit hunc psal. secũdum ordinationem alphebeti hebraici. eo quod in hoc psalm. describit discursum diuinę legis per omnes suas ętates. Item quia tota peregrinatio ecclesię, & cuilibet peregrini fidelis consistit in quodam octonario ętatum.

A tum. Nam nos peregrinamur per septem ætates in hoc mundo, & expectamus octauā ætatem, & octauum diem in cœlo. Ideo Dauid posuit vnum octonarium in qualibet litera. Item quia totus iste psalmus nihil aliud est: nisi quoddam itinerariū, & peregrinatio diuinæ legis per quam peregrinamur: Ideo non est versus quin in eo memoretur, & nominetur diuina lex prȩterquā in duobus, vt patebit. Et hoc de secundò dubio. Quātùm autem ad tertium est dicēdum: ꝙ causa quare eadem petitio totiens iteratur, & repetitur in hoc psalmo, est ista. Nam dictum est qualiter iste homo mysticus: qui fuit expoliatus, & sauciatus a latronibus in Adam loquitur in hoc psalmo, & peregrinatur per legē diuinam vsque ad Christum. Et quia recordatur qualiter tunc quia deuiauit a diuino prȩ

B cepto incidit in latrones, & qualiter ipsum expoliauerunt, & grauiter vulnerauerūt. Et videt, ꝙ tres latrones: scilicet caro, mundus, & diabolus semp, & iugiter conanť ipsum retrahere a via, & a rectitudine legis, & iterū ipsum grauius vulnerare. Item uidet tot ꝑcipitia a dextris, & sinistris. Et uidet, & cōsiderat quod millia laqueorum tendāt isti inimici vt capiāt eum, si deuiauerit a uia legis. Et considerat etiam, ꝙ ex ꝑprijs viribus nō potest euadere tot inimicos vigilantes sup eum circunquaque nisi per gratiā Dei fuerit adiutus, & directus in hac via: ne limites legis transgrediatur. Ideo omnibus his consideratis tāquam amaricatus, & expertus insidias istorum inimicorum: timens ne iterū incidat in latrones, semp petit dirigi, & adiuuari p grām in hac via ne deuiet à lege, & incidat in latrones. Ideo pro maiori parte in

C quolibet versu, & in quolibet passu huius itineris petit auxilium, & gratiā dicens. Doce me iustificationes tuas, aut, non abscōdas a me mandata tua: aut, confirma me in verbis tuis: aut, de lege tua miserere mei &c. His habitis deueniēdū est ad expositionem, & diuisionē huius psalmi: in quo Dauid duo pͥncipaliter facit. Nam primò introducit Deū siue angelum legem ipsi Adæ proponētem. Secundò introducit ipsum Adā mysticum, & peregrinum legem acceptātē, & peregrinantem: ibi, Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Quantū ad primum iam dictū est qualiter iste hō recedēs a diuino præcepto incidit in latrones: qui ipsum expoliauerūt a ꝑsenti, & futura beatitudine, & ultra hoc ipsum vulnerauerūt, & sauciarūt plagis mul-

D tis, intantum, ꝙ ex proprijs viribus nullū potest agere bonum nec vitare malum. Et qualiter Deus misertus huius hominis remisit ipsum ad Christū, q̃ sanaret eum, & reduceret eum ad beatitudinē, quam perdiderat. Ad quem Christum iste homo ꝑuenire non poterat nisi per viam legis, & obseruantiam eius. Et ideo Deus per angelum suum, q̃ ipsum eiecit à paradiso dedit ipsi supradictam legem diuinam, in qua ambularet i hoc mūdo, per quā ad Christum perueniret nō declinando a dextris, nec sinistris, nec declinando ad diuina volūtate, quæ continetur in diuinis prȩceptis legis. Et ideo dicitur lex iustitiæ, & veritas iustificās hominem totum, & reddens ipsum immaculatum. Hanc ergo legem tradidit Deus ipsi Adæ cum tota sua posteritate, cū eiecit ipsum è paradiso, & remi

E sit ipsum ad Christū. Quasi dicat Deus. Tu Adā desideras recuperare beatitudinē quā perdidisti, & ego dico tibi, ꝙ non poteris ipsam recuperare nisi per Christū mediatorē Dei, & hominū, ideo oportet, ꝙ peregrinando tēdas ad ipsum cum tota posteritate. Ad quem non poteris peruenīre, nisi ambulādo per istam legem quā tibi trado. Sed cum ista sit lex iustitiæ, p ipsam nō poteris recte ambulare nisi te immaculatum seruando, declinando ab omni malo, & faciendo bonū, quia aliud non docet nec præcipit ista lex, quȩ ducit ad Christum, & ad beatitudinē recuperādam. Et ideo dico tibi, ꝙ soli illi erūt beati, qui ambulant immaculati in lege domini in hac via mortali, quasi dicat. Nemo potest esse beatus, nisi se seruet immaculatum sine peccato in hac via, & vita mortali. Et nemo

F se potest seruare sine peccato, nisi ambulando in lege domini, & sm ipsam viuendo, & operando, declinādo ab omni malo, & faciēdo bonum quod i lege prȩcipitur. Sed quia nemo potest incedere per viam quam ignorat, nec dirigere gressus suos, & actus nisi nouerit terminū, & finem, Sicut sagittarius nō potest recte trahere sagittam nisi nouerit signū, ut patet. 1. ethicorū. Iō dico tibi Adam, quod necesse est vt scias istam uiam, & legē, per quam debes ambulare. Quare dico tibi, quòd beati erunt, & sunt oēs, qui scrutantur testimonia, & præcepta eius meditādo in lege domini die ac nocte, & contemplādo in ea, sicut dictum est psalmo primo. Sed quia non sufficit scire legem, nisi homo operet

secundum

A secúdùm ipsam: ideo dico tibi, q illi sũt beati: qui non solum scrutantur, & contemplantur testimonia, & præcepta eius: sed q in toto corde exquirunt eum, operãdo corde, & opere: quia non qui auditor est tantum: sed qui factor: hic beatus in facto suo erit Iacobi primo. Quasi dicat, oportet, quòd diligas Deũ ex toto corde, & voluntate tua quantũ ad caritatẽ, & ex tota mente, & scientia tua, q̃tũ ad fidẽ, & ex omnibus viribus tuis quò ad effectum caritatis, & ex tota anima tua quãtùm ad spem futuræ beatitudinis, ita q omnia opera tua dirigas in illum finẽ, Christum expectando. Et q diligas proximũ tuũ sicut teipsum, sicut præcipit diuina lex. Et hoc est scrutari testimonia Dei, in toto corde exq̃rere eum. Et hoc est immaculatũ, & sine peccato ambulare i via, & lege domini.

B Et hoc est declinare a malo, & facere bonũ. Et hoc est ambulare per viam rectam non declinando a dextris nec a sinistris.

Non enim qui operantur iniquitatem: in vijs eius ambulauerunt.

Quasi dicat, q lex, & uia domini est ita iusta, & recta, q nemo potest simul operari iniquitatẽ, & ambulare in ea lege. Ad cuius intellectum est notandũ sicut dictum est ps. 14. q lex diuina nihil aliud est nisi effectus, & signum, & imago diuinæ uoluntatis, quia in ea lucet, & manifestatur diuina uolũtas erga actus humanos. Et ideo ista lex diuina dicitur recta, & iusta, quia est lata, & cõdita iuxta diuinam uolũtatem, quæ dicitur metrũ, & mẽsura omnium actuum humanorum. Et ideo actus humani intantũ dicuntur, & sunt iusti, & recti inquãtum sunt facti iuxta diuinam legem, & sunt ipsi cõformes. Ex quo patet, q qui ambulat secũdum istam legẽ, aut

C intra limites huius legis non potest operari iniquitatem nec iustitiam, sed solam æquitatem, & iustitiam. Nec ecõuerso illi, q operãtur iniquitatem possunt ambulare in hac lege ut sic, eo q æquitas, & iniquitas sunt cõtraria, & sic nõ possunt se cõpati in eodẽ. Et ideo nemo potest operari iniquitatem nec iniustitiam nisi inquantum deuiat ab æquitate ad iniquitatem. Et in hoc apparet maxima difficultas obseruãtię diuinę legis, & maxima facilitas transgressionis eius, quia est difficilima ad obseruandum, & facillima ad præuaricãdum. Secundo est notãdum, quod tota lex diuina consistit in dilectione Dei, & proximi, vt ait saluator Mat. 22. & Lucę 10.

D Sed in tali dilectione oportet, quòd seruetur species, & modus, & ordo secũdum Augustinum, idest, quòd diligat illud quod diligendum est, & modo, & ordine quo diligendũ est. Et ideo sicut res se habet ad esse, ita oportet ipsam diligi. Sed quia solus Deus est primum, & summum bonum, & per se, & propter se, a nullo dependens. nec ad aliquid aliud referibile nec ordinabile, iõ Deus est solum summè diligibilis, & per se, siue i se, & propter se. Sed q a omnia alia sunt a Deo creata, & sunt in Deo conseruata, & ordinãtur in Deum tanquam in finem, ideo sunt diligendi homines tanquam imago Dei, & in Deo, & propter Deum. Et ideo homo, & angelus tenet diligere Deũ ex toto corde siue voluntate, & ex tota mẽte, & ex omnibus uiribus, & operationibus. Et tenetur

E diligere proximum suum sicut seipsum. Sed quia propter hoc homo nõ debet se diligere propter seipsum, sed propter Deum ad quem ordinatus, ideo non debet diligere proximum, nisi propter Deum, & sic omnia alia debet diligere propter Deum. Aliter enim peruerteret modum, & ordinem diligendi. Et si sic homo diligit Deum, & proximum, vere seruabit omnia diuina præcepta quæ explicantur in lege erga Deum, & proximum, & in nullo præuaricabitur ea, nec deuiabit a diuina lege, & iustitia, nec ab æquitate iniquitatem. Sed hoc est difficillimum scilicet, quòd seruetur iste ordo, & modus dilectionis Dei, & proximi quin aliquando, quis deficiat declinando a tali ęquitate, ideo obseruantia legis est difficillima, & impossibilis pro statu illo homini de

F se vt patebit, sed beati, qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Non enim qui operantur iniquitatem in vijs eius ambulauerunt.

Tu mandasti, mandata tua custodiri nimis.

In hac secunda parte, Dauid introducit Adam mysticum acceptantem hanc legem sibi positam a Deo, & incipientem peregrinari in ea. Sed duo facit iste homo mysticus. Nam primo petit dirigi per auxilium Dei vsque ad Christum ambulando per legem ueterem. Secundo petit dirigi per legẽ euangelicam usque in finem suæ peregrinationis. In qua peracta peregrinatione, & decurso toto itinere cupit dissolui, & esse cũ Christo, & accipere peroptatam beatitudinem,

A nem dicens. Erraui sicut ouis, quæ perijt: q-re seruum tuum domine: quia mandata tua non sum oblitus. Secũda pars incipit ibi. Legem pone mihi domine. in principio quinti octonarij. Quantum ad primum duo facit. Nam primo petit dirigi generaliter in hac peregrinatione. Secũdo petit specialiter dirigi in sua adolescentia, & iuuentute ibi. In quo corrigit. Quantum ergo ad primum est dicendũ, quòd postquàm iste homo audiuit a Deo legem sibi propositam sub talibus cõditionibus supradictis: primo cõsiderauit difficultatem legis in se. Secundo considerauit difficultatem, & ingentia, & innumera pericula itineris. Tertio considerauit impedimẽtum, & fragilitatem, & inhabilitatem ex parte sui: eo quòd erat sauciatus, & vulneratus in carne: & in omnibus potentijs: & vinctus,
B & ligatus morbo, & vinculo concupiscentię in carne. Tunc arbitratus est se non fore aptum: nec sufficientem ad tam arduum opus aggrediendum: nec tam duram, & periculosam peregrinationem assumendam. nisi speciali auxilio, & gratia Dei muniret, & adiuuaretur: & in tam inextricabili via dirigeretur. Tunc ergo cum tali protestatione acceptans peregrinationem conuersus ad Deum dicit. O Dñe ego bene accepto hãc peregrinationẽ, & legẽ custodiendã. Sed tu mãdasti mãdata tua custodiri nimis. i. valde, & absq; defectu: q̃a ponis ardua pcepta. Dicis enim, ꝙ beati, immaculati ĩ via. i. ꝙ nemo põt puenire ad hãc beatitudinem nisi immaculatus sine peccato per hanc viam. Dicis præterea, ꝙ beati, qui scrutantur testimonia eius, & in toto corde exquirunt ea. idest nemo põt es-
C se beatus: nisi pscrutetur profunda testimonia, & mysteria legis: & mediteẽ in ea die ac nocte: & exquirat, & seruet pręcepta tua ex toto corde, & mẽte, & ex tota aĩa: & ex omnibus viribus: & ex dictis, & factis. Dicit tandẽ: ꝙ nemo põt deuiare a mãdatis tuis: sine pctõ, & iniquitate. Sed oĩa ista præcepta tua non solũ sũt mihi difficilia, & ardua: sed etiã impossibilia ad implendum. Et hoc tripliei ratione. Nã primo ista sũt ardua ex parte sui: q̃a arduum, & difficile est ꝙ diligã Deũ ex toto corde, & mẽte, & anima: & ex omnibus virib. meis: & proximũ meum sicut me ipsum. in quibus duobus præceptis continetur, & pendet tota lex, & pphetæ. Ad quorũ præceptorum obseruantiam multa requiruntur: & ad eorum præuaricationem sufficit vnum. Quia qui d. liquerit in vno: factus est D omnium reus. & sic multipliciter contingit errare. Secũda difficultas accidit ex parte extraneorum inimicorum, & latronum impedietiũ hãc peregrinationem. Nam uideo ad sinistram Satan cum septem spiritibus nequissimis, q̃ in itinere isto innumerabiles mihi laqueos tendunt. Et video ad dexterã mũdum c̃ ineuitabilibus affectibus, & aduersitatibus suis: qui modo cum delectationibus modo cum aduersitatibus: & persecutionibus me a rectitudine huius viæ abducere sine interuallo conaẽ. Tertio video familiarẽ inimicũ. s. morbũ, & cõcupiscẽtiam in carne inflictã, quæ continue luctatur aduersus animam. Et uideo omnes potentias, & vires sauciatas, & vulneratas non valentes resistere. Et uideo legem in membris meis, repugnãtem legi mentis, in tm̃ quòd, qđ nollem, hoc E ago: & quod vellem, non facio. Et sic quocũque me verto, semper video mihi aliquid superesse quod timeam, ne incidam iterum in latrones, & iterum expolient me bonis ex hac lege collatis: postquàm tũc me expoliarunt bonis gratuitis originalis iustitiæ. Et sic patet, ꝙ ex viribus meis peccatum vitare nõ possũ: nec tot ĩimicis resistere valeo: nec possum a mãdatis tuis deuiare sine peccato: cũ dicas, ꝙ non ambulant in viis tuis: qui operantur iniquitatem. Ergo nullo modo ex proprijs viribus possum recte per hãc viam incedere: nec vitare peccatum. Quid ergo faciã, nescio: nisi, ꝙ recurram ad auxilium gratiæ, & mĩæ tuæ, ut tu qui dedisti mihi legem, & præcepta, per auxilium gratiæ tuæ dirigas et me in hac difficili via hoc est, ut des mihi gratiam pręuenientem ut velim, & incipientẽ ut incipiam, & cooperãtem, ut prosequar, F & perficientem, ut perficiam, & consummẽ hanc peregrinationem, & viam, & cursum. Et des mihi fidem, ut credã, & caritatem vt diligam, & operer: & spem veram ut spretis rebus huius mundi nõ intendam nisi in verã finẽ, & dirigam omnia opera mea in te qui es finis itineris, & peregrinationis meæ. Et sic cũ tali fide scrutabor legem tuã, & cũ tali caritate in toto corde exquiram eam. & cum tali spe ambulabo ĩ lege tua recto tramite ĩspiciẽdo finẽ, nõ declinando ad dexterã, nec ad sinistram. & sic incedam immaculatus vsque ad verã beatitudinem. Quia ergo tu mãdasti mandata tua custodiri nimis, idest valde: & sine defectu cũ omnibus cõditionibus su-

A supradictis,& cum hoc sit mihi nō solum difficile sed etiam impossibile propter tria supradicta impedimenta. s. propter diabolum, mundum,& carnem, nisi sim adiutus, & directus per gratiam tuam. Ideo

Vtinam dirigantur viæ meæ: ad custodiendas iustificationes tuas.

Per gratiam tuam,& fidem & spē, & caritatem. Quia aliter operationes meæ nō possent esse iustæ: nec ego possem recte per tā difficilē viam incedere: ideo rogo ut des mihi gratiam ut dirigam gressus meos ad custodiendas iustificationes tuas.

Tunc nō confundar: cum prospexero in omnibus mandatis tuis.

Confitebor tibi in directione cordis: in eo quòd didici, iudicia iustitiæ tuæ.

Iustificationes tuas custodiam: non me derelinquas vsquequaque

B Cum adiutus,& munitus tali gratia, & fide,& spe, & caritate prospexero in mādatis tuis, nunquam confundar nec deficiam a via tua. Nec confundar nec superabo a prędictis tribus inimicis: imo cōfitebor in directione cordis. i. recto corde, & opere cōfitebor tibi, tua præcepta seruando. s. eo q didici iudicia iustitiæ tuæ. Quasi dicat, sicut didici præcepta tua scrutando ea per studium, & meditationem, ita cōplebo opere,& effectu, & operabor secundū legem tuā,& præcepta. Quia non auditor tantum, sed etiam factor existā. Et ideo non me derelinquas vsquequaque. i. deinceps nec in aliquo momēto, & custodiā iustificationes tuas. Quasi dicat. Non auferas a me hanc gratiam,& auxilium, & custodiam præcepta tua, Quia nemo potest pręcepta tua adimplere sine gratia, nec pręuaricari sine peccato: vt dictū est propter impedimēta supradicta. Nec potest quis vinci a concupiscentia,& mundo,& diabolo sine peccato, & deuiatione diuinis præceptis. Sed contra prædictam expositionē sunt tres opiniones, et sectę detestabiles, et execrabiles. Quarum prima fuit ipsius Pelagij cum sequacibus suis, qui dicebat, quòd tanta est vis liberi arbitrij, quòd vnusquisque ex proprijs viribus absque aliqua gratia spirituali pōt recte velle,& operari si vult. Et potest implere diuina præcepta, & vitare omne peccatū. Ad quod probandum arguebat dupliciter. Primo sic. Potentia hominis sequitur liberū arbitriū, sed homo habet liberum arbitriū ad vtrumlibet, ergo potest libere operari bonū, & malum ut libet: quia si non posset velle bonū semper aut nolle,& operari quando vult bonum, & malum tunc non haberet liberū arbitrium ad vtrumlibet. Secundo argubat sic. Si homo ex proprijs viribus non posset adimplere præcepta: sequeretur, q non obligaretur ad legē seruandam, quia ad impossibile nemo obligatur, quia aliter Deus esset iniustus imponēdo homini legem quam seruare non posset, & sic puniret eum iniuste. Secunda opinio fuit ipsius Manichei, qui asserebat nullo modo hominē peccatum posse vitare, etiam cum gratia. Sed iste mouebatur ex falso,& detestabili principio, ponebat enim in homine duas animas, unam scilicet corpoream,& carnalem creatam a principe tenebrarum de substantia sua mixta cum elementis. Et alteram animā ponebat spiritualem creatam a principe lucis. Et ideo dicebat, quòd prima anima ita erat mala, quòd nunquam posset agere bonum. Et sic per nullam gratiā, & auxilium homo poterat subijcere concupisentiam rationi: nec vincere eā, & sic nō poterat vitare peccatum: sed p animā spiritualem homo poterat facere aliqua bona. Tertia opinio est iudæorū,& Sarracenorum,& quorundam malorum Christianorum, qui dicunt, quòd non omnis actus carnalis concupiscentię est peccatū: nec est prohibitus in le.& sic dicunt, quòd simplex fornicatio nō est peccatum. Vnde dicunt, quòd Deus non prohibuit in lege fornicationem, nec omnem carnalem concupiscentiam, sed solum adulterium, dicens. Non adulterabis cum vxore proximi tui. Item ut magis astruant suam detestabilem vitam: dicunt, q Deus non prohibet ea quę sunt naturalia, & de necessitate naturæ, sed carnalis concupiscentia est de necessitate naturæ, sicut comedere,& bibere, igitur nō est semper peccatum. Responsio. Has tres detestabiles, & contagiosas bestias conatus est. Augu. simul cū tota ecclesia, extinguere, & extirpare, & eliminare extra limites ecclesiæ catolicæ, demonstrans, quòd nemo potest adimplere diuina pręcepta: nec vitare peccatum sine gratia Dei contra Pelagianos. Et quòd quilibet potest implere diuina præcepta,& uitare peccatum adiutus gratia Dei: contra Manicheos. Et quòd nullus potest esse actus carnalis concupiscentiæ,& libidinis sine peccato nisi per matrimonium excusetur. Vnde venena istarum trium bestiarum extinguit

beatus

A B.Aug.vno solo catolico iaculo, & principio.eo, q omnes illi mouebantur ex vno falso principio: dicentes, q concupiscētia, & libido est bonum naturæ datum ad generationē: sicut datum est bestiis, & cæteris aīalib. Et dicebant, q libido nec est peccatum: nec effectus: nec pęna alicuius peccati, imo dūt, q siue Adam peccasset siue non peccasset semper habuisset hanc concupiscentiā, & libidinem, & fuisset mortuus. postq̄ erat compositus ex quatuor humoribus, & elementis. Et sic concupiscentia, & mors, & cæteræ passiones, & defectus sunt naturales cuilibet homini. Sed ad destruendum hoc falsum fundamentum Aug.ponit plures cōclusiones, & doctrinas contra Iulianum, & contra Pelagianos, Hipognosticon responsione prima, & quarta.

B Quarum prima est, q ista concupiscentia, & libido, & mors, & cæterę passiones nō sūt homini a natura, sed pęna peccati, & in peccati pœnā inflictæ. Probat. Primo de libidine, & ↄcupiscentia. Nā Adā, & Eua ante peccatū erāt ambo nudi, & nō erubescebāt, nec ↄfundebantur Gene.3. Sed illico post peccatum erubescentes fugerunt a facie dn̄i cooperientes partes pudēdas, & genitalia: ergo signum est, q ibi fuerunt saucitati uitio, & fœditate libidinis ex peccato. Scd̄o probat de morte, & cæteris infirmitatibus. Nam si Adā, & Eua ante peccatū habuissent naturaliter necessitatē moriēdi: nō fuisset eis factū p̄ceptum de ligno prohibito sub comminatione mortis. Item Deus nō dixisset nec annūciasset eis mortē post pc̄tm̄, cū dixit Maledicta terra in ope tuo, donec reuertatis in

C terram. Ex quo patet, q mors, & infirmitas, & labor &c. data sunt eis in pœnam peccati. Sed cū postea arguit Iulianus: vnde inest libido, & mors bestijs, q̄ nunquam peccauerunt? Ad hoc respondet Aug. q si libido, & mors comparentur ad mixtionem elementorum, & complexionem humorum, sunt communes hominibus, & brutis, quasi passiones naturales. Sed si ↄparentur ad statum innocētiæ hominis, tūc nec sunt nec debēt dici naturales, sed pœnæ peccati. Nam hō creatus est liber, immunis ab hmōi, & hanc libertatem possedit ante peccatū in p̄miū originalis iustitiæ per gratiam. Sed quia pp peccatum perdidit hanc libertatem, quia sine libidine poterat coire, & generare, & poterat nō mori: & inflicta est ipsi fœditas libidinis, & concupiscentia in carne, & necessitas moriendi: ideo omnia hæc dicuntur pœna peccati, & non naturalia. D

Secunda conclusio, q libido, & concupiscentia non solum est pęna peccati in quolibet hoīe, sed ēt obligat hominem ad debitum peccati ipsius Adam, nō ad debitū pœnæ sensus, sed ad culpam, & pœnam damni qd̄ dicitur peccatum siue culpa originali in homine, quam trahit anima ex contubernio corpori, & carnis sic uitiatæ, & corruptæ. Quod peccatum transit à genitorib. parentibus in omnes filios per libidinem genitos. Quam conclusionem probat Aug. per plures autoritates sacræ scripturę, pręcipue per illam psal.quinquagesimi. Ecce.n. iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis cōcepit me mater mea. Ex quo patet, quòd solus habitus huius fomitis, & concupiscentiæ obligat habentem ad debitum originalis iustitiæ amissæ cum omnibus gratuitis, & præmijs perditis. E

Tertia conclusio, quòd sola gratia Christi absoluit hominem a tali debito per baptismum in no.te. & per circuncisionē, & oblationem in veteri, sicut dictum, & probatum est psalmo.29.

Quarta conclusio, q baptismus nō tollit concupiscentiam, & fomitem, vt non sit in baptizato, sed ut non imputetur ipsi ad supradictum debitum. Ex quo patet, q baptismus soluit debitum originalis iustitię, & omnium pręmiorum eius. Hanc conclusionem probat Aug. in li. de nuptijs, & de baptismo paruulorum.

Quinta conclusio, q licet concupiscētia quæ manet in carne post baptismum nō imputetur homini quo ad debitū originalis iustitiæ, nec impūtet ad peccatum, tn̄ effectus, & actus eius causat peccatū actuale p consensum in voluntate, qd̄ imputatur homini ad culpam, & pęnam ęternam. Probat. Nam baptismus nō absoluit baptizatum ab actu, & effectu inordinatæ concupiscentię: ne imputetur ipsi ad peccatum, sed tantum absoluit ne habitus talis concupiscentiæ, imputetur ipsi ad peccatum, eo quod habitus talis corruptionis, & concupiscentiæ non est uoluntarius, nec per hominem commissus, sed a parentibus contractus, & inflictus. Sed qa actus carnalis siue quilibet effectus concupiscentiæ inordinatæ in lege prohibitus committitur, & perpetratur uoluntarie F

ab

A ab homine, ideo obligat, & imputat ad culpam, & pęnam sensus. Hoc idem probatur. Nam sicut peccatum actuale ipsius Adam obligat ipsum ad debitum culpæ, & pœnæ æternæ: eo ꝙ fuit voluntarium, & ex inordinato appetitu ꝯmissum: ita pariter oĩs actus in lege ꝓhibitus: & per talem concupiscentiam ꝑpetratus obligat hoĩem ad pc̃m, & debitum culpæ & pęnæ æternæ. Itaq; habitus huius concupiscentię non obligat hominem ad peccatum actuale, & pęnam æternã ipsius Adam, sed ad damnum. Sed effectus, & actus huius concupiscentiæ obligat hominem ad pœnam æternam sensus.

Sexta cõclu. ꝙ nulla alia causa potest tollere quin actus concupiscentiæ carnalis imputetur ad peccatum mortale: nisi sola gratia sacramenti matrimonij. Ista conclu. pro

B vna parte sui est approbata ꝑ ecclesiã. Quia ꝑꝑ quatuor bona fuit matrimonium a Deo institutum. Primo propter bonũ mutui obsequij. Secundo propter bonum fidei & sacramenti. Tertio propter bonum prolis, vt patet Gen. 2. Sed quarto fuit confirmatum in remedium libidinis, & ne concupiscentia imputaretur postquam natura, & vniuersa caro fuit corrupta & prona ad malum, vt patet Gene. 8. Altera pars huius probatur. Nam baptismus datur ad delendum peccatum originale iam habitum. Et confirmatio datur ad robur, & ad resistendum tentationibus, & peccato antequ perpetretur. Pęnitentia aũt datur ad delendum pc̃m actuale iam perpetratum. Extrema aũt vnctio dat decedentibus, & pœnitentibus ad delendũ venialia, & oblita, ad pleniorem remissionem

C nem pœnarum debitarum ex peccatis confessis, & oblitis. Ergo sacr̃m matrimonij datur ad remediũ, ne actus venereus, & libidinosus debitè commissus inter coniuges imputetur ad peccatum mortale.

Septima cõclusio, ꝙ simplex fornicatio, & oĩs actus venereus extra matrimoniũ commissus est pc̃m mortale, & obligat ad culpã & pęnam æternam. Probatur. Quia nullum aliud sacr̃m excusat peccatum carnis ante factum, nec in facto ꝑter sacr̃m matrimonij, vt dictum est. Hoc idẽ probatur. nam concupiscentia carnis: ideo dicitur pœna peccati, eo ꝙ non põt venire in actũ, nisi inordinate, vt ait Augus. & per consequens non sine peccato. Ista autem conclusio non oportet, quod probetur apud catholicos, & fideles

christianos, quia expressè ẽ præceptum est in lege. Exo. 20. Non mœchaberis. Item Deu. 23. Non erit meretrix de filiab. Israel, nec scortator &c. Item quia iã probata est per apost. ad Ro. 1. vbi ponit damnandos fornicatores inter adulteros, & immundanos. Item 1. ad Corin. 6. dicit, ꝙ fornicarij, & idolis seruientes, & adulteri, & molles, & masculorũ concubitores, & ebriosi, & maledici regnũ Dei non possidebunt. Hoc idem docet apl̃s per totã doctrinam suam. hoc idem docet Iacobus, & Petrus, & Ioanes, & Iudas in canonicis suis. Et nihil aliud clamat tota doctrina euangelica, & apostolica, & catolica. Ideo non tam Iudæi, q̃ Saraceni, & quã mali christiani, qui vt detestabilem uitam suã excusent, & defendant asserũt simplicẽ fornicationem esse licitam, maledicti, & hæretici sunt censendi, & Satanæ sunt tradendi. D

E Octaua conclusio, ꝙ post lapsum impossibile est cuique homini seruare diuina præcepta nec vitare peccatum nec resistere tentationibus absque gratia Christi. Prima pars huius conclusionis, & tota conclusio probatur ab apostolo ad Rom. 7. & per totum discursum illius epistolæ. Et ab August. de perfectione iustitiæ hominis, & in omnibus libris, quos fecit contra Pelagianos. vbi dicit, ꝙ tota natura nostra fuit corrupta in Adam; & omnes potentię vulneratæ, & debilitatæ, & nostrum liberum arbitrium claudicatum. Vnde sicut impossibile est claudum recte ambulare, nisi iuuetur ab altero: ita est impossibile hominem post lapsum ex concupiscentia, & fomite sauciatum, & claudicatum recte incedere in lege domini, & diuina præcepta adimplere, nec aliquod bonum agere, nisi iuuetur gratia Christi. F Quia non est currentis, neque volentis: sed Dei miserentis. ad Roman. 7. & 8. & 9. per totum.

Sed contra hoc arguebat Iulianus dicens: Quod nos videmus, quod vnus homo existens in vno peccato vitat aliud. Nam quandoque adulter vitat homicidium, & facit eleemosinas, & alia opera misericordiæ, & tamen talis nullam habet gratiam, cum sit in peccato mortali. Ergo quis potest implere præcepta, & agere multa bona sine gratia.

Ad hoc respondet Augustinus, cum distinctione, quod licet adulter, dum vitat homicidium, & agit illa bona opera misericordiæ

A cordiæ non habeat gratiam gratum facientem: tamen non operatur sine gratia disponente, & præueniente. Nam licet gratia gratifica non compatiatur secum peccatum, tamen gratia præueniēs, & disponēs hoīem ad bene agendum, & malum vitandum, potest esse in aliquo peccatore, per quā disponitur ad gratiam gratum facientem. Ex quo patet, ꝙ nec iustus, nec peccator potest vitare aliquod peccatū, nec bene agere sine gratia Christi adiuuante, aut disponēte, aut cooperante, aut gratificante, aut perficiente.

Nona concl. ꝙ hæc gratia nulli petēti, & conanti, & se præparanti negatur a Deo. Hęc ꝓbatur. Primo doctrina euangelica. Luc. 11. Petite, & accipietis, pulsate, & aperietur, & oī petenti dabitur. Et Io. 14. & 15. Quodcunq; petieritis in noīe meo, fiet vobis. Itē ait saluator, ꝙ oportet semꝑ orare, ne intremus in tentationem. Mat. 26. Hoc idem Iac. 1. Qui vult sapientiam postulet a Deo, quia humilibus dat gratiam, & superbis resistit. Quia omne datum optimum desursum est.

Decima concl. ꝙ licet absq; gratia Christi nemo posit implere diuina ꝑcepta, nec vitare peccatum: tñ oēs obligamur ad seruādum diuina præcepta, & vitare peccatū, & agere opera miæ; nec est incōueniens, ꝙ qs obligetur ad sibi impossibile in casu. Prima pars probatur. Nam in vtroq; testō obligamur ad seruandum mandata: vt patet Matth. 19. & Lucę 10. Et ēt obligamur ad opera misericordię Matth. 25. Secūda pars probatur. Nam impedimētum perpetratum, licet tollat possibilitatem, tñ non tollit obligationē debiti. Exempli gratia. Nam homicidia semper obligatur ad restituendum hoīem viuū: sed hoc est ipsi impossibile. Item latro, qui destruxit omnia, quæ furatus fuerat, semper obligatur ad restitutionem totius, & damni, tñ hoc est ipsi impossibile. Itē ebrius tenetur seruare leges, & vitare oē malum, dū est ebrius, & tamen hoc est ipsi impossibile. Et tamen non excusatur quin puniatur de quocunq; crimine commisso durante ebrietate, imo duplici pœna est plectendus. 3. Ethico. Ita ergo pari ratione, quia ista corruptio & concupiscentia mala fuit ab Adam nobis perpetrata, per quam sumus inepti ad malum vitandum, & bene agēdum: ideo non excusat nos quin obligemur ad seruandam mandata, & vitandum omne peccatum, & ad recuperandam libertatem, quam perdidimus in Adam. Vnde est aduertendum, quod ad tria nobis impossibilia impedita ꝑ peccatum sumus obligati. Primo ad credendum, quę non videmus, nec possumus naturali rōne comprehendere. Secūdo, ad agendum, & operandū, quod non possumus facere. Item ad sperandū, q̄ q non tenemus, nec ex nostris viribus possumus acquirere sine gratia Dei. Et ideo manifeste patet ꝙ virtutes theologales collatę sunt nobis in supplementū iustitię originalis & ꝑmiorū eius. Nam istæ virtutes iustificant nos in supplementum illius originalis iustitiæ. Non ergo miretur Pelagius, & quicunq; alius si obligamur ad ea, q̄ sūt nobis impossibilia, postq̄ impedimentum fuit a primis parentibus nobis perpetratum, nec hoc est inconueniens.

Vndecima cōcl. ꝙ licet obseruātia diuinorū ꝑceptorum sit impossibilis quo ad nos ex ꝓprijs virib. post lapsum, tñ nō est impossibilis simpliciter. Prima verò pars est probata per iā dicta. Secunda probatur, quia talis obseruantia est nobis impossibilis pauxilīū gratiæ Christi: quod quidē auxiliū nobis nō negatur si cū perseuerātia petimus, sicut dictū est. ergo nō est impossibile simpliciter, licet sit impossibile secundū quid, & quò ad nos. Idō non est inconueniens, ꝙ obligemur ad aliquod ipossibile quo ad nos, postq̄ non sit simpliciter impossibile. Itē licet sit obseruātia impossibilis quoad nos sine gratia; tñ est nobis possibilis petitio huiꝰ gratię, quę nobis non negatur si instāter & perseueranter petimꝰ, vt ait Saluator. Petite & accipietis. & pulsan, aperietur: & omni petenti dabitur. Ideo ait Aug. cōtra Donatistas, quod Christus nō dānat peccatorem, quia peccauit, sed q̄a nō cucurrit ad medicū. Quod autē sit impossibile aliquem saluari absq; auxilio Dei, patet Matth. 19. quādo dixit Petrus, & discipuli, quis poterit saluus esse? Respōdet Iesus. Apud homines hoc impossibile est. Apud Deum autem omnia possibilia sunt. Ex quo patet, quod licet sit impossibile hominem bene operari sine gratia, tamen possibile est, vt petat gratiam, per quam potest bene operari, & malū vitare. Simileo peccatum semper imputatur homini postquā potest facere quod in se est, gratiam petēdo, & gratiæ oblatæ non resistendo. Ex quo patet, quod ex tali impossibilitate nullus habet ius querelæ. Deffert ergo positio Augustini catholica ab impietate Manichæorum: quia

A quia illi ponebāt essentiam, & substantiam hominis naturaliter, & substantialiter malā a principe tenebrarum de sua mala substantia creatā: & ideo nullo modo poterat vitare pc̄tm̄. Sed Aug. dicit omnem naturam, & substantiam a Deo naturaliter, & substantialiter bonā creatā: sed ī carne hominis ꝓpter pc̄tm̄ primorū parentum malam cōcup. scētiam, & morbū inflictū. Cuius morbo, & cōcupiscentia caro hominis taliter fuit corrupta, & liberū arbitrium taliter claudicatum: ꝙ ex propriis virib⁹ nō pōt vitare peccatū. Sed adiutum per gratiā: non solū pōt vitare peccatū: sed ēt implere diuina præcepta: & agere omne bonū. Differt ēt positio Augustini à praua hæresi Pelagianorū. Nā illi dicebāt mortē, & libidem esse homini naturalē. Et voluntatem hominis esse ita liberam, vt possit vitare omne malum: & implere diui-
B na præcepta de se: si velit, & agere bonū. Augustinus aūt dicit mortem, & concupiscētiā siue libidinē nō esse naturalem, nec creatam cū homine. sed inflictā naturę in pœnā peccati, quā concupiscentiam inimicus diabolus in bona natura quasi zizaniā inter bonū triticū seminauit. Et iō naturā nostrā corruptā tali cōcupiscentia ex ꝓpriis viribus nō posse vitare peccatū, nec implere præcepta absque diuina gratia præueniēte, & adiuuante eo modo quo dictū est. Tertio modo positio Augustini catolica differt a detestabili excusatione, & spurcitia Iudæorum: & Sarracenorū, & quorūdam malorum christianorū, qui dicūt simplicem fornicationem, & omnem actum uenereum nō esse peccatum, eo ꝙ inducit hominem a natura, postquàm nō sit cum adulterio. Augustinus autem dicit
C concupiscentiā, & libidinem nō esse a natura: sed inflictam ex peccato. Et ideo non inducit hominē ad actum uenereū a natura: sed ex corruptione. & quia inflicta in pœnā peccati: ideo nō pōt ordinate exercere actū uenereum nisi cū fœditate, & peccato. Vñ sicut sola gratia baptismalis excusat, ut habitus concupisentiæ nō imputetur ad peccatū originale: ita sola gratia sacramēti matrimonij excusat ut actus concupiscentiæ libidinosus non imputetur ad mortale. Nā ideo illa concupiscentia dicitur semen, & fomes peccati: eò quòd per consensum deliberatū causat peccatum mortale in uoluntate. Item quia actus venereus non fuit à Deo ordinatus: nec cōcessus nisi solis in matrimonio cō-

iugatis: ideo sine peccato non potest aliter D exerceri: quia iā deuiat a diuina ordinatione, & mandato. Ex supradictis ergo patet, ꝙ licèt homo fuerit creatus à Deo naturaliter bonus: tamen quia in pœnā peccati natura eius fuit ex concupisentia corrupta. ideo sine gratia Dei nec potest de se vitare peccatū, nec agere bonum. Sed hoc magis etiā patebit psalmo. 148. Et per hoc patet responsio ad argumenta hereticorum. Ex omnibus supradictis patet veritas dictorum Augustini, scilicet, ꝙ absq; peccato nō est præceptorum transgressio: nec sine gratia Christi est eorum adimpletio. Itē, ꝙ sine gratia nemo potest vitare peccatū, nec resistere concupiscentiæ, & pugnæ: nec agere bonum: quod accidit ex corruptione naturæ, & pęnali illius primi condemnatione peccati & hoc patet manifeste ex sententia saluatoris. Lucæ. 10. E Nam ille homo qui descendebat ab Hierusalem in Hierico incidit in latrones qui non solum expoliauerūt eum bonis gratuitis, & illa originali iustitia: sed etiā vulnerauerūt eū: & plagis impositis semiuiuo relicto abierunt. Qui iacens in uia: nec ex proprijs viribus poterat surgere: nec ambulare: nec potuit ipsū eleuare sacerdos: nec leuita: sed solus Chr̄s Samaritanus. Qui eleuans eū imposuit supra humeros suos: & recōmisit ipm stabulario: cui tradidit duos denarios ꝓ cura huius infirmi: scilicet denariū gratiæ sacramentorum ad sananda vulnera, & denarium doctrinæ sacræ scripturę, & legis euangelicæ ad nutritionem, & refectionem spiritualem. Ex quibus patet, ꝙ homo in Adam sauciatus: nec pōt surgere à peccato: nec ambulare: nec peregrinari per obseruātiam le- F gis, nisi per gratiā Christi eleuetur & adiuuet. Iste ergo homo sic sauciatus, & vulnerat⁹, & paralyticus, & ī libero arbitrio claudicatus. loquitur in hoc psalmo peregrinando ad Christum per viam legis diuinæ: qui semper petit iuuari per gratiā Christi, & dirigi ī hac peregrinatione, ne deuiet à rectitudine legis, ne decliner ad dexteram: nec ad sinistram. Vnde aliquando petit eleuari ad credendum per fidem articulorum. Aliquando petit adiuuari per caritatem ad obseruantiam præceptorum. Aliquando petit dirigi per spem promissorum bonorū futurorū. & aliquando petit sanari per medicinā sacramentorum. Aliquando roborari per gratiam donorum spiritus sancti contra hostes

A stes ĩpugnatores. Vñ si iste hõ cognosceret, ꝙ ex proprijs uiribus absq; alio auxilio posset recto tramite hanc uiam incedere, & pagrare: & iustificationẽ legis adimplere non diceret: Iustificationes tuas custodiã: nõ me derelinquas vsquequaq;. Et non in oĩ passu auxilium, & gratiam peteret. Item si iste homo cognosceret se esse liberũ, & sanum, & non sauciatum ueneno concupiscentiæ, nõ diceret totiens. Domine uiuifica me secũdũ verbum tuum. Et aufer a me opprobriũ, & cõtemptum. Item si iste hõ nõ crederet, nec speraret se posse consequi gratiam ad resistẽdũ carni, & hostibus visibilibus, & inuisibilibus: sicut dicebat Manichæus, nõ perseueraret instanter gratiam petere. Item si iste homo non crederet omnem fornicationem, & concupiscentiam carnis esse damnabilẽ, nõ
B diceret in hoc psal. Confige timore tuo carnes meas, a iudicijs. n. tuis timui. Item si non crederet concupiscentiam, & ambitionẽ bonorum, & omnem superbiam esse peccatũ non diceret. Auerte oculos meos, ne uideat vanitatem. Ex q̃bus patet, ꝙ solus iste ps. eliminat, & extinguit supradictos tres errores, & tres hęreses, & omne peccatũ, imo elimi nat, & hæresim Donatianorum dicentiũ pęnitentiam, & remissionem esse impossibilẽ post lapsum, eo, ꝙ caritas semel amissa non poterat recuperari, quorũ impietatẽ exterminat tota sacra scriptura, & maxime psal. quinquagesimus. Nam sicut caritas semel acquisita, & adepta põt perdi per peccatũ, ita eadẽ caritas semel deperdita põt ꝑ grãm recuperari, vñ licet talis gr̃a, & caritas nõ possit in nobis recuperari per motum agentis naturalis, tamen acquiritur per creationem
C & illustrationem spiritussancti. Et sic licet non recuperetur eadem caritas, & gratia in numero, tamẽ recuperatur eadem ĩ specie. Item licet talis gratia, & caritas non possit a nobis dari, & creari, tamen potest a nobis desiderari, & peti, & postulari. Et possumus adhibere conatũ, & nos ad talẽ gratiã a Deo recipiendã præparare. Vnde dicitur Iacobi primo, quod si quis indiget sapiẽtia postulet a Deo q̃ dat oib. affluẽter, & dabitur ei &c. Vñ si gr̃a, & caritas semel habita nõ posset perdi per pc̃m: sicut dicebat Iouinianus, nõ diceret Dauid ĩ hoc ps. In corde meo abscõdi eloq̃a tua, vt non peccem tibi. Itẽ si caritas, & gratia semel perdita nõ posset recuperari petendo, & orando sicut dicebant Donatiani, nõ peteret Dauid a pc̃õ per gratiã viuificari dicens. Viuifica me secundum verbũ tuum. Vnde iste homo misticus semper petit a Deo in hac via per gratiam dirigi. Et si aliquãdo deuiauerit per peccatum, sẽper petit per gratiã viuificari, & in viã salutis reduci, ut patet per totũ dicursum huius ps. & multorum aliorum. Et ideo rogo omnes fratres meos catolicos Christianos, & maxime ecclesiasticos, & religiosos, qui quotidie recitãt hunc ps. in ecclesia, ut attendant, & cõtẽplentur cũ affectu sententiã, & verã intelligentiã huius ps. quoniam docet fugere omne peccatum, & omnẽ hęresim eliminat, & cõfundit. Et docet sequi, & amplecti omnem virtutẽ, & contemnere omnia ista tẽporalia, & appetere vera bona spiritualia gratię, & gloriæ. Et ideo ecclesia spiritu sancto illustrata, & directa benemerito ordinauit, vt quotidie per octonarios recitetur in horis canonicis diurnis, eo, ꝙ cum hoc ps. cõtinue pugnamus cõtra diabolum, & mundũ, & carnẽ, ut magis patebit. Redeamus ergo ad cõtinuãdã expositionẽ huius ps. simpliciter, & literaliter. Nã qui cupit ad altiorẽ intelligentiã huius psal. conscendere pergat ad beatum Ambrosiũ, & Augustinum, quia ibi videbit, & colliget copiosum, & immensum tesaurũ exahustũ, & effossum ab isto ps. tantum hic videat literalem, & superficialem expositionẽ, ut facilius capiat intelligentiam illorum, qui spiritusancto fuerunt illustrati.

BETH.

In quo corrigit adolescentior uiam suam in custodiendo sermones tuos.

In hoc secundo octonario præponitur litera Bet, q̃ interpretatur domus, eo, ꝙ iste peregrinus loquitur de doctrina domestica ipsius adolescẽtiæ. Ad cuius intelligentiam est notãdũ scd̃m apostolum primæ ad Cor. 13. & ad Gal. 3. & 4. ꝙ iste peregrinus siue homo misticus discurrẽs ꝑ omnes ętates, quasi per viginti duas dietas, ad Adam vsque ad secundum aduentum Christi: in qualibet ætate cepit aliquam perfectionem, sed maxime in sua pueritia aut adolescentia, & iuuentute, quæ fuit ab Adam vsq; ad Christum, semper abiecit, & euacuauit imperfectiones. Nã indiguit lege ad reprimẽdas passiones suas, & ap reprimẽdum aliquo modo peccatum. Et sic in Adam, & Noe cepit legem naturæ quasi in sua infantia, & pueritia. Sed in sua adolescẽtia accepit circuncisionem in Abra

A hamad amputandam concupiscentiam carnis, i. remediu originalis peccati. Sed postea in sua iuuentute accepit 613. praecepta partim negatiua, & partim affirmatiua in ipso Moyse, ad cōpellendas passiones, & comprimendos motus illicitos, & ad ordinandā vitā erga Deum, & proximū, ut occupatus circa talia legalia non declinaret ad idololatriam. Et sic per legem iste peregrinatus est vsq; ad Christū ab imperfecto ad perfectū, in quo accepit legem euangelicā iustificantem ad uitam aeternam, & per se sanantem ab omni vulnere peccati, & sic incepit proficere. Nā in lege veteri non proprie proficiebat: sed incipiebat, inquantum retrahebat a malo, & prohibebat actum. Sed iste homo postq̄ fuit in statu euangelico, suscepit successiuè recipi multas perfectiones quousq; peruenit
B ad statum perfectorum post tempora Constantini, quia tunc in ecclesia habuit multitudinem doctorum, qui declararunt vtrunq; testm̄. Et sic dum ecclesia fuit in perfecto esse, habuit copiam uirorum perfectorum religiosorum, & anacoritarum in Aegypto, & Mesopotamia, & Armenia, & per omnes partes mundi. Ex quib. patet, q iste homo semper processit ad magis perfectum in isto itinere, & peregrinatione. Secundo est notandum, q tres gradus sunt uiatorum in hac ecclesia militante. Nam quidam dicuntur incipientes: puta illi, qui continue certant, & pugnant contra vitia in principio suae conuersionis, & poenitentiae. Secundus gradus est ipsorum proficientium, qui peracta poenitentia iam proficiunt in bonis operib. erga Deum, & proximum. Tertius est gradus per
C fectorum puta illorum, qui totaliter mundum relinquerūt, & separati a populis viuūt in sola vita contemplatiua, sicut sunt anacoritae, & viri religiosi in eremo viuentes. Tertio est notandum, quòd in ecclesia Dei tres sunt status vitae fidelium. Nam quidam viuunt in vita actiua puta viri vxorati viuentes in honesto coniugio, & caeteri artifices viuentes secundum legem Dei. Alij autem viuunt in uita ministratiua, sicut sunt ministri, & praelati ecclesiae, qui partim viuunt in vita contemplatiua, & partim in actiua, eo quòd habent ministrare sacramenta, & docere, & regere populum Dei in spiritualibus. Tertius status est ipsorum pure contemplatiuorum, & perfectorum, de quib. supra dictum est. Et ideo iste psal. quadruplici

ter consueuit exponi per sacros doctores ipsius ecclesiae. Vno modo principaliter pro ipso homine mystico, qui peregrinatur ab Adam vsq; ad finem mundi, vt dictum est. D Secundo modo de quolibet homine particulari, qui peregrinatur ab adolescentia vsq; ad finem vitae suae, prout petit dirigi per legem dñi in sua peregrinatione. Tertiò modo potest exponi pro tribus gradib. viatorum. s. incipientium, proficientium, & perfectorum. Quarto modo potest exponi de tribus statibus fideliū ecclesiae, s. de actiuis, & ministris, & contemplatiuis, siue de peregrino. Ideo melius est, q̄d primò, & principaliter exponatur iste psal. de isto peregrino, & homine mystico, qui fuit incipiens, & proficiens, & pfectus, & actiuus, & minister, & contēplatiuus. Et discurrit per oēs status, & aetates: q̄a omnia continet in se, cum sit totum corpus E ecclesiasticum. Et ideo iste peregrinus sicut in se continet oēs istos status, & gradus, & aetates, ita pro omnibus loquitur in ipso ps. & semper petit dirigi in hac peregrinatione. Nam qñq; petit dirigi, & adiuuari in sua adolescentia: qñque in sua iuuentute, quandoque in sua virilitate, & quandoque in senectute, & qñque petit dirigi in incipientibus: quandoque in proficientibus, & qñque in perfectis. Et quandoq; petit dirigi in rebus agibilibus, ut cum dicit. Ne repellas me a mandatis tuis. Et quandoque in credibilibus, & rebus speculatiuis, ut quandò dicit. Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua. Quandoque petit coelestia, & esse cum Christo, ut qñ dicit. Quaere seruum tuū dñe &c. Et sic ps. iste sit est propheticus, & moralis, & anagogicus. Et iō oportet, q p oēm sensum exponatur simul. Dum F ergo facit Dauid in persona huius peregrini in hoc ps. Nam primo petit dirigi in sua adolescentia, & iuuentute per legem veterem. Secūdo petit dirigi, & iustificari, & proficere in sua virilitate per legē euangelicam. ibi. Legem pone mihi dñe. Quantum ergo ad primū iste peregrinus in persona sui, & oīm incipientium petit, ut reprimantur suae passiones, & motus illiciti per legē Dei in sua adolescentia, & sic cōuersus ad Deum dicit. In quo corrigit uiam suam ipse adolescentior. i. iuuenis. i. quomodo corriget. & reprimet passiones impellentes ipsum ad malum in adolescentia. & iuuētute sua? Et respōdet dicēs ipsemet, in custodiēdo sermones tuos

&

mort. iii

A & obseruando legem tuam. Quasi dicat: In quo corrigit, adolescentior uiam suam? uti supple custodiendo sermones tuos, & seruando legem tuam? Et potest etiam talis responsio esse ipsius spiritussancti. Vnde interrogat iste homo in quo corrigit adolescentior &c. Et rndet spiritussanctus custodiendo &c. Et ideo ipse homo mysticus subdit dicens.

In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me a mandatis tuis.

Vnde est aduertendum quod quattuor sunt necessaria si quis vult obseruare, & custodire sermones domini. Primo perscrutari, & exquirere legem eius. Secundo reponere eam in alta memoria. Tertio delectari in eius studio. Quarto exercere in operationibus eius. Dicit ergo: quod iuuenis corrigit uiam suam in custodiendo sermones tuos. Ideo in toto B corde meo exquisiui te, vt cognoscerem. Et exquisiui legem tuam, quae docet cognoscere te per beneficia nobis collata. Ideo rogo, vt non repellas me a mandatis tuis, quia eis volo inhaerere, & obedire.

In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.

In corde meo, & voluntate abscondi, & alta mente reposui, & celaui, & impressi eloquia & mandata, & praecepta tua, vt non peccem tibi. Nota, quod intantum timet iterum cadere: quod impressit eloquia, & praecepta Dei in corde, ne iterum peccet. Ideo subdit.

Benedictus es domine, doce me iustificationes tuas.

Et ideo tu qui es benedictus, & benignus doce me iustificationes tuas. Et ostende mihi per legem quomodo possim meritorie operari, & a malis, & peccatis deuiare. Quia ad C hoc indigeo auxilio, & gratia tua. Nam ex parte mea adhibeo conatum.

In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.

Ergo postquam aliis praedicaui legem, da mihi gratiam, vt faciam opera legis, ne cum ceteris praedicauero reprobus efficiar. Vel hic forsan ponitur praeteritum pro futuro. Quasi dicat. Si tu docueris me iustificationes tuas, ego praenunciabo caeteris, & praedicabo omnia iudicia oris tui. i. totam legem tuam. Et sequitur.

In uia testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus diuitiis.

In mandatis tuis exercebor, & considerabo uias tuas.

In uia testimoniorum. i. in studio, & obseruantia legis tuae habituatus delectatus sum. & delectabor, sicut delectatur supple auarus in o- D mnibus diuitiis suis multo labore congregatis. Nam ego omnes diuitias temporales in comparatione legis tuae nihil esse duxi. Sap. 7. Et ideo vt acquiram habitus virtutis ad reprimendas passiones adolescentiae, & iuuentutis, considerabo vias tuas, considerabo opera Abraham, & Isaac, & Iacob, & caeterorum sanctorum, & imitando eos exercebor in mandatis tuis: quia ex frequentatione, & exercitio operationum generatur habitus, qui facit hominem operari cum delectatione. Et talis operatio est uirtuosa, & laudabilis, & meritoria, & sic sequitur.

In iustificationib. tuis meditabor: non obliuiscar sermones tuos.

Quia non solum faciam habitum moralem in appetitu sensitiuo, sed etiam habitum cognitiuum in intellectu, & memoria. Est autem valde aduertendum, quod David in hoc ps. E 14 nominibus appellat legem Dei, & hoc secundum diuersos modos significandi. Nam inquantum est a Deo dicitur lex domini, & inquantum per angelos, & multos testes multotiens testificata, & examinata, dicitur testimonium dni, maxime inquantum data est in testimonium, & foedus. Item inquantum est prolata ab ore Dei dicitur verbum, & eloquium, & sermo Dei, quod maxime competit legi euangelicae, quae immediate a Christo est prolata. Item inquantum ducit ad Xpm, & vitam aeternam; dicitur via, & semita, & iter. Et inquantum prohibet omne vitium dicitur praeceptum. Sed inquantum mandat, & iubet fieri omnem virtutem quae est mensura omnium humanarum operationum dicitur iustitia. Et eius operatio dicitur iudicium, & iustificatio: inquantum non deuiat a diuina voluntate. F Et per eandem rationem dicitur aequitas: inquantum adequatur diuinae voluntati. Item dicitur veritas inquantum est verificata tota in Xpo, & ecclesia, vt saepius dictum est. Dicitur etiam lex diuina veritas: inquantum conformis, & adaequata diuinae voluntati. Nam sicut in speculabilibus intellectus sine oratio dicitur uera uel falsa inquantum adaequatur reb. quia ex eo, quod res est vel non est oratio dicitur uera uel falsa, ita per oppositum in agibilib. & factibilibus res dicitur uere inquantum assimilatur, & adaequantur rectae rationi, & arti. Cum ergo diuina uoluntas sit recta ratio, & mensura omnium actuum humanorum, & ideo diuina lex dicitur conformiter ueritas sacrae scripturae, & sic idem est quod iustitia. Ideo in hoc

A psal. & in cæteris sępe ueritas sumitur pro ipsa iustitia.

GIMEL.

Retribue seruo tuo, uiuifica me, & custodiam sermones tuos.

In hoc tertio octonario præponit litera Gimel, quæ interpretatur plenitudo siue retributio, eò quod iste peregrinus in hoc octonario petit sibi retribui omnia bona quæ perdiderat per peccatum. Ad cuius intelligētiam est notandū, vt ait Saluator Lucæ 10. quod iste peregrinus cū descēdit ab Hierusalē in Hiericho nō solummodo fuit spoliatus bonis gratuitis: sed etiā plagis impositis fuit multipliciter vulneratus, & mortificatus, & quasi semiuiuus relictus. Vnde fuit spoliatus iustitia originali, & omnibus pręmijs eius: quia perdidit immortalitatem, & locū, & scientiā &

B obediētiam animaliū, & sic fuit factus ignorās, & exul, & miser. Et ultra hoc fuit taliter vulneratus, & sauciat⁹ in appetitu sensitiuo quod non potest resistere carni, nec mūdo, nec diabolo, nec potest implere pręcepta Dei nisi fuerit adiutus, & uiuificatus per gratiā. Vnde licet uideatur uiuus quo ad operationē naturalium: tñ est mortuus quo ad operationem uirtutū, & rerū spiritualiū, & sic nō potest implere præcepta nec legem Dei, & iō non pōt bene operari nisi restituatur ipsi originalis iustitia quā perdidit, uel aliquid loco eius puta iustitia fidei per gratiā. Et hoc petit in hoc octonario. Dicit ergo iste homo afflictus, & mortificatus, & mulctatus. O dñe retribue mihi seruo tuo per gratiam omnia illa bona q abstulisti mihi propter culpā, & ingratitudinē meā, quia taliter maneo morti

C ficatus, & debilitatus in carne, & appetitu, quod non possum uitare malum nec agere bonū, nec implere diuina præcepta, ergo uiuifica me per gratiam præuenientē, & cooperantem, ut custodiam sermones tuos. i. ut legē, & pręcepta tua possim seruare, & adimplere. Item quia etiam fui uulneratus, & occęcatus in intellectu per ignorantiam. Ideo.

Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.

Reuela oculos meos. i. remoue uelū ignorantiæ ab oculis meis: & tūc cōsiderabo mirabilia de lege tua, ponendo differentiam inter bonū, & malū remoto peruerso iudicio & tunc uere iudicabo non solommodo de agendis: sed etiam de credendis, & sperandis quia hucusque ex uitio ignorantiæ iudicabā bonum malum, & malum bonum. Remoue D ergo a me hanc peruersitatem iudicii illuminando partem rationalem ne passiones impediant rationem, q infirmitas rationis fuit mihi data in pęnam peccati quando fui expulsus a paradiso, & factus sum peregrinus in hac lacrimarum ualle. Ideo sequitur

Incola ego sum in terra, non abscondas a me mandata tua.

Id est peregrinus, & exul factus sum ī terra, ideo non abscondas a me mādata tua per ignorantiam, sed fac ea mihi nota per gratiam. Vnde litera Hierony. habet Peregrin⁹ ego in terra. Ex hoc demonstrat, quod omnia mala, quæ habet iste peregrinus sunt sibi inflicta ex pæna pcti, uel in pænā peccati qñ fuit expulsus. Sed quia in supradicto exilio iste homo nō solū fuit punitus in intellectu, & ratione per ignorantiā, sed ét in uolunta- E tę, & appetitu, quia perdita iustitia originali fuit uoluntas peruersa in suo actu: & quasi ligata ad nutum sensualitatis, intantū, quod licet per legē Dei cognoscat bonū, tñ stimulata lege membrorū sequitur malū, & sic iste homo inuenit legem carnis in membris suis repugnantē legi mentis, & captiuitatē ipsū in lege peccati. Ideo iste pauper homo inspiciens ad legē Dei cupit liberari, sed stimulatus lege membrorum sequitur passiones, & sic dolet. Vñ simul cupit liberari, & obtinere finē bonum, & sequitur desiderium passionum. Vnde differentia est inter cupere, & desiderare. Nam cupere est finem appetere. Sed desiderare est conatū apponere per ea q sunt ad finem. Vnde attritus cupit felicitatē, & nō peruenire ad pęnas debitas ex peccato. Sed non uult dimittere illud quod inducit F peccatum. s. rem ablatam aut mulierē aut uindictam, & sic nō facit pniam per q̄ debet cōsequi finem primo cupitum. Et sic talis cōcupiscit desiderare: sed impediut conatus eius per passiones. Et ideo iste peregrinus sic ligatus lege membrorum dicit.

Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore.

Idest facere opera iusta s̄m legem in omni tempore, quod non fit sine colluctatione carnis aduersus spm̄. Est autē aduertēdum, quod in hoc uersiculo implicantur, & latēt duæ magnę difficultates. Et hoc apparet in diuersitate translationū. Nam ubi nostra translatio dicit. Cōcupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tēpore. Translatio Hieron.

A Hierony. habet. Frãgit se anima mea, deside rare. &c. Item alia translatio habet. Conteritur anima mea desiderando iustificationes tuas. Item alia translatio habet. Tabescit anima mea desiderando iustificationes tuas &c. Et ideo Aug. ẜm primã translationem dicit, ꝙ iste non dixit, aĩa mea desiderauit. sed cõcupiuit anima mea desiderare, quia quandoq; videmus quã utiles sunt iustificationes Dei. i. opera iustitiæ, sed ex infirmitate aliquando non desideramus. Et ideo iste concupiscebat desiderare iustificationes Dei, ostẽdens quibus quasi gradibus ad eas peruenia tur. Primus enim est, ut videatur quã sint vtiles, & honestæ. Deinde ut earum desideriũ concupiscatur: postremo ut proficiente lumine atq; sanitate delectet earũ operatio &c. Ista autẽ verba Aug. licet sint subtilissima, &

B bene ad propositum literæ: tamen non explicant totam sententiam: nec explent omnes difficultates implicatas in hoc versiculo. Nã aliæ translationes non solũ uidentur explicare infirmitatem nostram ad desiderandas iustificationes Dei: sed etiam explicant conatũ & diligẽtiam, quam debemus apponere, & adhibere in desiderando siue cum desiderio ad consequendas iustificationes Dei. i. ad operandum secũdum iustitiam: & ut iustificemur in operando, quia non sufficit desiderare iustificari, sed apponere totum conatũ, & diligentiam ad iustificandum, ut homo iustificetur. Ad cuius intellectum est aduertendum: quòd licet August. in hoc loco totaliter non explicet nec soluat totam difficultatem, & intelligentiam huius verficuli, tamẽ ex dictis eius in plerisq; locis põt haberi eius declaratio: ut patebit. Vnde est primo no

C tandũ, quòd cum tota iustitia hominis consistat in declinando a malo, & faciendo bonũ, & operando ẜm legem Dei, & viuendo sine macula: ut dictum est psal. 14. ꝙ nõ omne desiderium declinandi a malo, & faciendi bonum iustificat hominẽ. Nã quis põt quandoque desiderare iustificari, puta exire a peccato, sed non quærit mediũ nec conatur agere pœnitentiã nec confiteri: sine qua nõ potest exire a pctõ. ergo nõ iustificaẜ in tali simplici desiderio. ergo oportet ut q̃rat mediũ. & agat pœnitentiã ad hoc ꝙ consequatur veniã, & iustificetur. q̃a voluntas, & desideriũ est finis: sed consiliũ, & cõsultatio est de his quæ sunt ad finẽ 3. Eth. Et ideo ad hoc, ꝙ q̃s iustificetur non sufficit desiderare iustitiam: sed oportet apponere, & adhibere totũ conatum, & diligentiã ad consequendã iustitiã declinãdo a malo, & faciendo bonum. Et iõ in sacra scriptura vbicũq; geminaẜ aliquod vocabulum, semper denotatur aliquis conatus ut psal. 39. dicitur. Expectans expectaui: quia cum toto affectu, & conatu expectaui: nõ solũ desiderando finem, sed quærendo mediũ ad consequendam rem expectatã. Item Mat. 26. dicit Saluator, Desidero desideraui hoc pascã manducare vobiscum antequã patiar i. cum toto conatu, & affectu desideraui viã perueniendi quærendo: quia voluntarie peruenit Christus ad passionẽ, & præparauit oĩa necessaria &c. Ita ergo pariter Dauid in hoc loco sciẽs, ꝙ per solũ simplex desideriũ declinandi a malo, & faciendi bonũ non poterat iustificari, nisi apponeret totũ conatũ, & affectũ cum tali desiderio, denotando affectũ, &

E conatũ dicit. Cõcupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore, ostẽdit. n. & notificat desideriũ suum esse cũ toto conatu per duo verba quasi idẽ significantia .s. concupiscere, & desiderare, quasi dicat, cũ toto conatu, & affectu desideraui iustificationes tuas. Item non dixit, feci iustificationes tuas, sed anima mea cõcupiuit desiderare. i. totum conatũ adhibuit, quia ex infirmitate nõ semper est in nostra ptãte implere diuina ꝑcepta sine gratia, ut suprà dictũ est. Et ideo multotiens quis non valens adimplere diuina præcepta in effectu maxime affirmatiua propter aliquẽ defectũ; iustificaẜ tamẽ per solũ desiderium, & affectũ postq̃ adhibeat totũ conatũ. Nã peccator nõ habẽs copiã sacerdotis nec locũ nec tẽpus confitendi, ex solo desiderio cũ cõtritione fit dignus venia, & iustificatur, ut inquit Augustin lib. de pœnitẽtia vt

F magis patebit. Ergo per hoc soluitur instantia quã faciebat Porphirius cõtra legem euãgelicã dicens ipsam esse iniustã, & cassam, & vanã: eo ꝙ præcipit impossibilia. Et per consequẽs dicit, ꝙ non oẽs poterant nec possunt in ea iustificari. Nam lex euangelica ꝑcipit reddi omne debitũ vsq; ad vltimũ quadrantem. hoc aũt quandoq; est impossibile propter defectũ rei, si fur destruxit omnia quæ furatus fuerat aut si quis nõ habet vnde reddat quæ mutuo accepit, igiẜ semper manet iniustus. Itẽ lex euangelica ꝑcipit adimpleri omnia opera mĩæ, & hoc sub cõminatione ignis æterni. Mat. 25. Sed hoc quandoque est impossibile, quia infirmus nõ põt visitare

A nec seruire alteri infirmo, nec pauper subuenire alteri pauperi ꝓpter defectũ &c. & sic patet, ꝙ impossibile est omnem hominẽ sẽper, & in omni loco, & tempore, & in omni statu implere euãgelica præcepta. Sed in oppositum est saluator. Mat. 11. dicens. Venite ad me omnes, qui laboratis: iugũ enim meũ suaue est, & onus meum leue &c. Et ideo ad responsionẽ huius est dicendum, ꝙ iste apostata non bene contemplatus est legem euãgelicã, & iustitiam eius. nã licet pręcepta negatiua sẽper, & vbique obligẽt hominẽ quo ad affectũ & effectũ: tñ pręcepta affirmatiua licet semper obligent quo ad affectũ non tñ semper obligant quo ad effectũ propter supradictũ defectum. Et sic ĩ tali casu iustificat homo per solũ desideriũ, & affectũ: postquã adhibetur totus conatus. ut dictũ est. Et hoc
B ostẽdit saluator Matt. 18. de illo qui debebat 10 M. talẽtorũ, qui nõ habẽs vnde redderet procidens in terrã dicebat: patientiã habe in me, & omnia reddam tibi. cui dñs dimisit oẽ debitum videns solũ eius affectum. Itẽ Lucę 7. ille fœnerator dimisit debitum duobus debitoribus non habentib. vnde redderent. Ex quo patet, ꝙ Deus non semper respicit nec quærit effectũ, sed in casu acceptat solũ affectũ cũ toto conatu. Et sic iustificatur homo per solũ affectũ in tali casu. Et ideo saluator Mat. 5. non dixit beati, qui faciũt iustitiã, sed beati, q esuriũt, & sitiũt iustitiam: qm̃ ipsi saturabũtur &c. Ad cuius intellectũ est notandũ, ꝙ ista se habẽt per ordinẽ. s. desiderare, & esurire, siue sitire, & facere. Vnde desiderare idẽ est, quod aliquid cupere vel appetere. sed esurire uel sitire idem est, quod cũ toto affe-
C ctu, & conatu tale rẽ desiderare. i. cũ tali desiderio ad consequendam rẽ desiderarã totũ conatũ apponere. Facere aũt est rem desideratã per effectũ adimplere. Et sic quis põt desiderare aliquã rẽ, qui tamẽ non esurit eã, qa nõ apponit vires nec conatũ nec quærit mediũ ad consequendũ eã, ut aliqs desiderat, comedere pauonẽ aut caponẽ, & habet facultatẽ emendi, sed ex auaritia non emit, & sic desiderat bibere nectar: sed ex auaritia ñ emit. Ex quo patet, ꝙ talis nec esurit pauonẽ, nec sitit nectar, qa si esuriret, & sitiret totũ conatũ apponeret ad emendũ, sicut qñ quis esurit cibũ vel sitit potũ simpliciter, totũ cõatũ apponit ad quærendum cibum, & potũ nec patitur moras quin comedat, & bibat si habet cibum, & potũ præsentem. Ita ergo pariter multi desiderant restituere rem ablatam D & habent vnde reddãt, sed propter auaritiã nõ reddunt. Et multi desiderant facere eleemosinã, & habẽt vnde faciãt: sed ex auaritia nõ faciũt, ne eis deficiat in futurũ. Itẽ multi peccatores desiderant facere pœnitentiã, & iustificari formidine pęnæ futuræ, sed nõ faciũt, ne dimittant rẽ amatã aut non remittãt iniuriã. Et iõ est signũ, ꝙ licet tales desiderẽt iustitiã, tamẽ nõ esuriunt, nec sitiũt iustitiã, quia nõ apponũt totũ conatũ, nec q̃rũt mediũ, ꝑ qđ iustificent: nec faciunt, quod in eis est postquã habẽt tẽpus, & locũ, & copiã rei. Et ideo solũ desiderium nõ potest eos iustificare. Sed si tales apponerent totũ conatum cum desiderio, tunc dicerẽtur esurire, & sitire iustitiã. Et si ĩ tali desiderio, & esurire deficere locus aut res familiaris aut tẽpus adimplendi per effectũ, tunc solum desiderium, & E esuries, & sitis iustitiæ iustificaret eos. Et iõ non dixit saluator., Beati qui faciunt iustitiam, quia hoc quandoque est impossibile propter defectum loci, & temporis aut rei familiaris aut conditionis, & status, & fortunæ: sed dixit beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam &c. quia hoc vnicuique possibile est cum auxilio gratię, quia talis eleemosina nõ datur de cellario, sed ex affectu, & conatu uoluntatis, ut inqt Aug. in sermone de martiribus. Et ideo Christus non semper, quærit ab hominibus effectũ iustitiæ, sed affectum, & esuriẽ, & sitim iustitiæ, quia talis affectus, & esuries, & sitis iustificandi cõsistit in potestate, & actu uoluntatis, licet semper cum gratia præueniente, & coadiuuãte, ut dictum est supra. Hoc ergo uoluit dicere Dauid cum dixit: Concupiuit anima mea desiderare iustifi- F cationes tuas. i. esuriuit, & sitiuit anima mea iustificationes tuas. i. cum toto conatu desiderauit iustificari &c. Vnde vidẽs Dauid, ꝙ nõ sp poterat iustificari, & cõplere ꝓcepta omnia per effectum, ad minus per affectum, & esuriẽ, & sitim iustitiæ petit iustificari esuriendo, & sitiendo iustitiam, & esurit, & sitit adimplere diuina ꝓcepta, ut per talẽ esuriẽ, & sitim iustificetur. Et ideo addidit. In omni tempore: quia omnis homo põt esurire, & sitire iustitiã, & adimplere diuina ꝓcepta, & facere pęnitẽtiã in omni tẽpore, & loco, & statu, & hoc in affectu, licet non semper in effectu, ut dictũ est. Per supradicta patet, respõsio ad argumẽta Porphirij, ꝙ a præcepta affirmatiua non obligant hominem semper, & pro

semper

semper quò ad effectũ in casibus prædictis: sed semper, & pro semper obligant hominẽ quo ad effectum, & esuriem, & sitim institię quia i casu per solũ affectũ, & esuriẽ, & sitim iustificandi iustificatur homo. Et ideo vidẽs se nõ sẽper volere iustificari in effectus pp infirmitatẽ, & corruptionẽ naturæ. aut propter supradicta impedimẽta, petit iustificari in effectu, & esurit iustificari i oĩ tpe. iõ ait. Concupiuit siue fregit se anima mea desiderare iustificationes tuas. i. cum toto conatu desiderauit, & esuriuit iustificationes tuas nõ ad tẽpus: sed in omni tẽpore, & in omni loco, & statu. q.d. Esuriuit, & sitiuit anima mea iustificari, pcepta & mãdata. s. tua seruãdo in omni tempore. quia in hoc cõsistit tota iustitia hoïs. i. vt esuriat, & sitiat iustitiam: eo modo quo dictũ est, quia vt sic meretur saturari fruitione cœlesti. Matt. 5. quia ex sola esurie, & siti iustitiæ meretur saturari præmio ęterno, quia Deus nõ quærit nisi cor firmũ. Prouerbiorũ. 23. Filij da mihi cor tuũ. Et uolẽs iste homo assignare causam & tp̃s, & locum suæ ĩfirmitatis, & infortunij, dicit.

Increpasti superbos, maledicti qui declinant a mandatis tuis.

O domine, ego incurri & assecutus sum istã maledictionẽ, & infirmitatẽ iusto tuo iudicio, quando eiectus sũ a paradiso ex pctõ parentũ meorũ. Nã tunc increpasti parentes meos superbos, & ingratos: quãdo dixisti ipsi Adæ. Maledicta terra in opere tuo. Et ideo maledicti sunt oẽs qui declinant a mandatis tuis, & sic primo fuit maledictus diabolus: quia ex superbia, & ingratitudine, & rebellione declinauit in cœlo. Secũdo declinauit a mãdatis tuis Adam cum vxore sua, & sic increpasti eos, & relegasti in ualle lacrimarũ, & miseriæ. Et sic declinauit a mandatis tuis Caim, & ideo increpasti eum, & proiecisti a facie tua, ut ambularet per terrã profugus, & stupidus, & tremulus i maledictione homicidij. Et sic oẽs qui declinauerũt a mãdatis tuis, & declinãt, sunt maledicti propter superbiam, & rebellionẽ, & cõdẽnati ad pœnã æternã: nisi per obedientiã, & humilitatẽ redeãt ad obseruandũ mandata tua. Dicit ergo iste peregrinus. O domine, quia tu increpasti, & punisti supbos parẽtes meos, eo, quod declinauerunt a mandatis tuis: ideo ego descẽdens ab illis primis parẽtibus superbis, & sic maledictis. i. illam sententiam, & maledictionẽ incurrentibus: iure hæreditario traxi illã sentẽtiã, & maledictionem, & legem membrorum, & corruptionem naturæ. Et sic datus sum in opprobrium, & contemptum, & seruitutem carnis, & peccati. Igitur.

Aufer a me opprobrium, & contemptum, quia testimonia tua exquisiui.

Aufer a me per gratiã hoc opprobriũ, & contemptũ, & maledictionẽ, quia nullus põt me liberare ab huiusmodi lege, & miseria corporis huius nisi gr̃a Christi. Et dũ fuero liberatus, testimonia tua exquirã, & sic ponitur pteritũ pro futuro. Explicat, quod est opprobriũ, & quis contẽptus eius, & est triplex. Nã per talẽ sniam, & maledictionẽ fuit iste hõ addictus triplici seruituti, & factus seruus tribus dominis. s. mũdo, & carni, & diabolo. Nã hõ, qui cõstitutus fuerat dominus istorũ, factus est seruus eorũ. Nam per iustitiã originalẽ corpus, & caro erant subiecta aïæ, & sẽsualitas rõni, & totus mũdus, & oẽs creaturę elemẽtales erãt factæ ad seruitutẽ hominis: sicut dictũ est Gen. 1. Dominamini pisciũ, & volatiliũ, &c. Et etiã erat data tanta libertas & fortitudo, quod poterat nõ solũ resistere, sed etiã dominari diabolo, & fugare eũ. Sed pp peccatũ omnes isti. s. caro, mũdus, & diabolus, qui erant serui ipsius hoïs, facti sũt dñi, & principes eius, trahẽtes homines quo volunt, & homo factus est seruus eorũ. A quo enim quis deuictus est, illi seruus addictus est 2. Petri 2. Et isti tres principes sedẽt, & loquũtur, & uexãt istum pauperem hominem, & accusant, & exercent. Et ideo dicit.

Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur, seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.

Etenim. i. certẽ principes. s. diabolus, & mũdus sederunt extra alliciendo, & cõcupiscẽtia, & lex fomitis in membris stimulando. omnes isti sederunt, & aduersum me loquebantur, quia semper me accusant postquam vicerũt me. Et sic seruus tuus exercebatur in tuis iustificationib. cõtra istos tres hostes, & principes pugnando, ne transgrediar iustificationes, & pcepta tua. Sed in omnibus his nemo est adiutor nisi frequens meditatio, & obseruãtia legis tuæ, quæ docet resistere carni, & mũdo, & diabolo. Ideo sequitur.

Nam, & testimonia tua meditatio mea est & consilium meum iustificationes tuæ.

Quasi dicat. cum pugnaueris victor exstã. Nota, quòd isti principes, qui sederunt, & locuti sunt aduersum istum hominem mysticũ

 intelli-

A intelliguntur etiam principes paganorum. scilicet Pharao, & Nabucodonosor, & Antiocus, & cęteri qui vexarũt, & afflixerũt, & exercitarunt populum Dei. Item isti principes primo intelliguntur diaboli: & ex consequenti membra eius: puta tyranni, & impij, qui agunt vt moti, & impulsi a diabolo, qui est caput eorum: vt dictum est in plogo tractatu tertio in octaua regula de intelligētia sacræ scripturæ. Nam sicut Xp̄s prius passus est in se a Iudęis, & postea passus est in mēbris à Iudæis, & tyrānis, & hæreticis: ita diabolus prius per se dat psecutiones a fidelib. tentando &c. & postea persequitur eos per membra sua impellendo malos, vt persequantur bonos: vt ait Augustinus.

DALETH.

Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me secundum uerbum tuum. B

Vias meas enunciaui, & exaudisti me, doce me iustificationes tuas.

Viam iustificationum tuarum instrue me: & exercebor in mirabilibus tuis.

In hoc quarto octonario petit alleuiari a grauitate, & pondere, & defectib. quos aīa trahit a corpore in pęnam peccati. Et petit recuperare bona, quę perdidit, s. agilitatē, libertatem, & facilitatē ad bene operandũ, & immortalitatem, & impassibilitatem. Nā licet anima non moriatur: tamen dolet, & aggrauatur propter societatem corporis, & sic debilitata dicitur quasi mortificata. Iō petit viuificari ab huiusmodi mortificatione, & dormitione: & fortificari a tali debilitatione, & hoc p legē diuinā, & gratiā. Dicit ergo. O domine, viuifica me s̄m verbum tuũ,

C & p legem, & sacramenta legis tuæ. q̄m aīa mea adhæsit isti graui corpori, quod est qđdam pauimentum terrenum conculcatum, & subiectum tot passionibus, & defectibus, a quo anima grauatur ex inhæsione, & cōiũctione, & consortio eius: quia cōicat cũ corpore in doloribus, & passionibus. & iō viuifica me secundum verbum. i. s̄m promissum tuũ: sicut promisisti Abrahę, Isaac, & Iacob. Quorũ semē promisisti benedicere. i. ab huiusmodi maledictionibus absoluere, nō solũ filios secundum carnem, sed etiam s̄m spiritum. i. oēs gentes. Ego enim annunciaui tibi vias. i. operationes meas, & processum vitæ meę, & peccata mea, & desideria, & tu exaudisti. Ideo doce me iustificationes tuas, & instrue me viam iustificationum tuarum, & exercebor ī iustificationibus tuis: legem, & D mandata adimplendo. Vnde aduertendum est, φ iste homo mysticus quādoque loquit̄ de præterito, dicens se exercitatum in lege ratione Abrahæ, Isaac, & Iacob, & aliorum præteritorum patrũ, qui obseruauerunt præcepta domini. Et quandoq; rogat, & petit excitari à dormitione, & pigritia bene agēdi: & fortificari à debilitate quam anima trahit a corpore, ut sine difficultate possit implere mandata, & legem Dei. & dicit.

Dormitauit anima mea præ tedio: confirma me in uerbis tuis.

Viam iniquitatis amoue a me, & de lege tua miserere mei.

Viā ueritatis elegi: iudicia tua non sum oblitus.

O dn̄e, anima mea dormitauit, & debilis, & pigra facta est ad bene agendum: & timida ad difficilia toleranda. Et hoc p̄ tædio, & E grauitate corporis. Ideo confirma, & fortifica me in uerbis tuis: & in lege q̄ verbis tuis tulisti, & amoue a me viā, & iclinationē iniquitatis. quia semper inclinatio mea est ire p viam iniquitatis. & semper tendit ad peccatum. Itē lex mēbrorũ dicitur via iniquitatis: quia est vestigiũ peccati primi parentis in nobis inflictum, & impressum. Ideo postquā lex membrorũ ita vexat me: tu de lege tua & s̄m legē tuā miserere mei. Nā lex tua destruit legem peccati. ad Ro. 7. Vñ dimissa uia iniqtatis, & lege peccati: elegi viā veritatis: q a iudicia tua non sum oblitus. Ino

Adhæsi testimonijs tuis domine, noli me confundere.

Viam mandatorum tuorum cucurri: cum dilatasti cor meum.

Ipsam legem tuam in mente habui: & opere seruari in patriarchis, & prophetis, & F iustis uiris: & adhęsi testimōijs tuis legē seruando. Ideo noli me confundere. i. secundũ legē peccati, & cōfusionis iudicare, & punire: quia viam mandatorum tuorum cucurri s̄m legē uiuendo, & ambulando cũ dilatasti cor meũ tua gratia, & auxilio. Nā aliter non potuissem pcurrere, nec adimplere viā mandatorum: cum via quæ duxit ad vitam sit arcta, & difficilis. Sed tu dilatasti cor meum, & fortificasti per gratiam tuam, & sic via, quæ erat difficilis, & arcta, facta est mihi facilis, & lata. q̄a nihil est difficile amāti, quia uires quas imperitia denegat, caritas administrat, secundũ Gregorium homilia 12. Duo enim sunt, quę faciunt opus facile. Primo affectus operan-

A operantis. Secũdo pretium rei adipiscendę. Cum ergo principio huius psal. sit promissa beatitudo: quæ est bonum per se sufficiẽs ambulãtibus sine macula in lege dñi: vt possint consequi beatitudinem promissam: Itẽ quia iste peregrinus considerauit se vltra 4. millia annorum peregrinatum fuisse per legem veterem quærendo Xp̃m saluatorẽ, & redemptorẽ, & nouę legislatorẽ omnib. patriarchis, & prophetis in lege promissum, iõ ait. O domine, ego iã adhæsi testimoniis tuis legẽ tuã seruando, ergo veni ad saluãdũ me: q̃a iam tp̃s est, & noli me confundere, nec frustrari in desideriis, & spe mea. Nã si tu nõ veneris, ego manebo confusus, & irrisus, & subsanatus apud alias generationes, quæ dicunt & improperant mihi tarditatem tuam, & dilationem tui aduentus, imò dicunt, & B frustra expecto aduentũ tuum, vt liberes me de manu eorum. Ergo veni, quia iam satis cucurri, & peragraui viam mandatorũ tuorũ per 3. M. annorũ: cũ tu dilatasti i. dilatãdo aduentum tuum confortasti cor meum sub spe ueniẽdi. Vnde ista verba dicit ꝑpheta in ꝑsona Zacariæ, & Simeonis, & aliorum sãctorum patrum, qui fuerũt prope aduẽtũ Xp̃i. qui maiori desiderio ipsum petebant, vt patet Lucę primo & secundo. Et ideo iste octonarius põt eis applicari. s. ꝙ Simeon fractus longa expectatione Christi dicat eum coeteris sãctis sui tp̃is. O domine Iesu aĩa mea adhæsit pauimento, quia continue erã ꝓstrat⁹ in faciem meam ad pauimentum terrę: rogãdo, vt acceleres aduentũ tuum, ergo viuifica me per verbum tuum incarnatum, siue ſm verbum, & ꝓmissionẽ tuam q̃a a te expecto viuificari a morte &c. q̃a aĩa mea dormitauit C iam stupida, & mortificata p̃ tædio tam lõgę expectationis, & dilationis tui aduentus. ergo confirma me in verbis tuis. i. fac vt sim firmus in tuis promissis, & non habeã despe rare nec deficere, sed sis verax in promissis. Nã quando impleueris ꝙ promisisti, tũc ero cõfirmatus ĩ verbis tuis. Ergo veni, & uiã iniq̃tatis amoue a me ꝓ me patiẽdo, & me instruendo. Et miserere mei de lege tua. i. de mandatis, & documẽtis, & sacramentis legis tuę. Nota, ꝙ iste pegrinus ab exilio, & exitu paradisi vsq; ad Xp̃m, cõpleuit quatuor cursus siue status significatos ꝑ quatuor literas pagratas. s. Aleph, beth, gimel, & daleth. Nã ꝑ Aleph significat⁹ fuit curs⁹ naturæ, & beth cursus circũcisionis, & per gimel legis Moysi, & ꝑ daleth cursus ꝓphetarũ, Et sic ambulauit ab Adã vsque ad Abrahã per cursũ legis naturę. Et ab Abrahã vsq; ad Moysen ambulauit per litera beth. i. circuncisione, & a Moyse vsque ad Dauid ambulauit ꝑ literam gimel. i. per legẽ scriptam. Et a Dauid vsq; ad Xp̃m ambulauit ꝑ daleth. i. per statũ ꝓphetarũ. A Xp̃o aũt vsque ad diem iudicij ambulat p. 18. literas. s. ab ipsa litera he vsq; ad tau. Vnde ista litera he significat, esse, siue vitam: & tau significat signum, ad denotandũ, ꝙ sẽper ambulat in lege uitæ, vsquequo ꝑueniat ad signũ, & vltimum terminũ: q̃ est vita æterna, ad quam dirigimus totũ cursũ nostrũ, & omnes operationes nostras, vbi erit finis nostri cursus, & pegrinationis, & vbi erit q̃es & beatitudo nostra. Sexdecim aũt literæ, q̃ sunt inter he, & tau, per quas ambulat iste peregrinus vsq; ad iudiciũ, sũt sexdecim variæ ꝑsecutiones, & asperitates, quas ecclesia E passa, & passura est vsque ad Antichristũ. Et ideo postq̃ iste peregrinus pagrauit supradictos quatuor status. s. legis naturæ, & circuncisionis, & legis scripturæ, & prophetarũ: iã quærit, & petit statum legis euangelicæ, & viuificantis ad vitam æternam per gratiam, in sequentibus 18. octonariis.

HE.

Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum, & exquiram eam semper.

Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuã & custodiam illam in toto corde meo.

In hoc quinto octonario præponitur litera he. Vnde postquam iste peregrinus peregrinatus est ab Adam usque ad Xp̃m ꝑ quatuor millia annorum, & pagrauit totam legẽ Moysi, & uidit, ꝙ in ea nõ potuit iustificari. F nec proficere, nec per eam recuperare beatitudinem, quam ꝑdiderat: ideo petit a Xp̃o legem euangelicam: in qua credit iustificari, & recuperare felicitatem regni cęlorũ quã ꝑ pct̃m perdiderat, & ideo duo facit. Nam primo petit ꝑfici ꝑ legem in secundo petit dirigi, & adiuuari per eam contra ꝑsecutores, ibi, Defecit in salutare. Ad primum est notãdum, ꝙ lex euangelica tripliciter iustificat, & facit hominem dignum vita æterna. Primo ꝑ fidem, inquantum credit Iesum Xp̃m esse verum Deũ, & hominem, et redemptorẽ totius generis humani Messiã in lege promissum. Secundo iustificat ꝑ caritatẽ perfectam erga Deum, et proximũ. Tertio ꝑ spẽ, inquantum cõtemptis rebus terrenis ponit & con-

A & constituit finem suum in cælestibus a xpo promissis, & sic non operatur propter aliqđ præmium temporale: sed propter vitā ęternam promissam. Tria ergo facit. Nam primo petit iustificari per fidem euangelicam, & ecclesiastica sacramenta, secundo p spem & caritatem. tertio agit gratias se per euāgelicam legem fuisse iustificatum. Secundum, ibi. Memor esto. tertium ibi. Bonitatem fecisti. In quibus tribus patribus continentur sex octonarii, quorum primus scribitur per he: quod significat ista, secundus per vau, q significat in ipsa. In tertio octonario ponitur zai: quod significat uiuit. In quarto præponitur het, quod significat uiuens], quasi dicat, quod in sua lege euangelica, & per istam viuit omnis uiuēs p gratiam], & quod iste lex euangelica iustificat ad uitam æternā, vt patet per totum discursum epistolæ ad Romanos, & Galatas, & ad Hebręos. Quod videns

B iste peregrinus dicit ad Christum. O domine, postquam tantum laboraui in leg. uete. & per ipsam nō possum iustificari, & peruenire ad uerā beatitudinē, nec ita perfici, ut reddar fine macula, ergo pone, & fer, & statue, & promulga mihi legem nouā[scilicet euāgelicam, scilicet uiam iustificationū tuarum, quia ipsa est uia ad iustificādum hoiem & reddendum ipsum dignum æterna beatitudine. Et cum dederis mihi: ego exquiram eam sp corde, & opere. Sed quia tali legi nō potero adhærere firmiter nisi per donū intellectus: ideo da mihi intellectum p fidem, & scrutabor legē tuam, & custodiā illam in toto corde meo, q si bene credidero, [& bene intellexero legē, bene seruabo, & custodiam eam. Et notanter dicit. Custodiam illam in

C toto corde meo: ad differentiā legis ue. quæ non prohibebat animam, sed manū, & actū sed ex euangelica non solummodo iustificat actum, sed & cor, & propositum, & uoluntatem, ut patet Mat. v. Et ideo sequitur.

Deduc me in semita mandatorum tuorum: quia ipsum uolui.

Id est toto corde desideraui. quasi dicat. Ego bene uellem ire in semita mandatorū: sed non possum meis uiribus, nisi tu duxeris me. Sed quia habeo appetitū peruersum ad malum, ut dictum est, ideo.

Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam.

Auerte oculos meos ne uideant uanitatem in uia tua uiuifica me.

[illegible]

Statue seruo tuo eloquium tuum, in timore tuo. D

Inclina cor meum in testimonia tua, & nō inclines, id est inclinare pmittas ī auaritiā. Item quia non solum appetitus meus est puersus in auaritiam, sed etiam in superbiam, & vanitatem, & appetitum dominandi, ideo auerte oculos meos ne videant hanc vanitatem ambitionis. sed uiuifica, & rectifica me in uia, & lege tua, & statue mihi seruo tuo & imprime eloquium, scilicet legē tuam a te probatam in timore tuo. quasi dicat. Confirma me in timore tuo filiali per legē tuā, quæ dicit, Dñm Deum tuū timebis &c. Nā si fuero statutus, & confirmatus in tuo timore, tunc abijciam omnem concupiscentiam carnis, & omnem superbiam, & auaritiam, quæ regnant in mundo: & impediūt hoiem ad seruandam, & custodiendā legē. Et non solum me custodias a supradictis: sed etiam E

Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum: quia iudicia tua iucunda.

Amputa, & aufer pctm, & opprobriū, qđ suspicatus sū, i. per quod suspicor & uereor apparere añ homines, & suspicor & uereor pœnam æternam, per quod sum mortuus, & priuor uita æterna. Ergo amputa, & aufer hoc opprobrium per sacramenta legis tuæ, quæ purgant, & delēt peccatū, quia iudicia Dei sunt iucunda, quasi dicat. Ego per pctm, & culpam, quę dicitur opprobriū, & maledictio, suspicabar, & uerebar venire ī tristes, & crudeles pœnas. Sed tu amputa hoc opprobrium per iustitiā tuā. s. per tuā legē iustificātem, & per sacramenta quę sunt iucunda, & salubria. Et ponūtur hic iudicia p sacramētis legis. nam p sacramenta Xps mutat iudicium: quia peccatorē, qui iudicatus erat ad F mortē, reuocat ad vitā satisfaciendo pro eo, & dādo ptiū sanguinis. iō uocat talia iudicia iucunda, quia uiuificant hoiem, & de morte ad vitā reuocant, & cōmutant. Ideo sequit.

Ecce concupiui mandata tua, in æquitate tua uiuifica me.

Ecce, id est propter hoc concupiui mādata tua, id est legem tuam euangelicam. Iō in æquitate tua uiuifica me: non in mea ęquitate siue iustitia: sed in tua. Et exaudi me ī tua iustitia, & non in mea, quæ nulla est. iō non intres in iudicium cum seruo tuo: sed uiuifica me in tua iustitia, & lege sacramētorum, quæ habet vim uiuificatiuam, & sanatiuam, & amputatiuā peccatorum, & vitiorum, & opprobriorū. Petit ergo iste bonus hō legē euan-

A euangelicā, q̄ habet vim viuificatiuā,& sana tiuā,& inclinat cor ad largitatem; & deuiat ab auaritia &c. Est ergo lex euang. viuificatiua: intelligētiæ largitiua: in uiam Dei deductiua:ad bonū, & misericordiā ab auaritia, & vanitate superbiæ auersiua:in timore Dei confirmatiua;opprobrij amputatiua:& in ipsa æquitate,& iustitia renouatiua, & iustificatiua, q̄ sunt septē fructus, & proprietates fidei,siue legis euangelicæ per fidem. Primo ergo iste petit legem euāgelicā in cōi ad iustificandum,& in spāli petit intelligere eam per fidem, siue petit p oē ad intelligendam legem,& perscrutādam. Ex cuius intellectu colliguntur supradicti septem fructus ex lege euangelica. Vnde nota, q lex euangelica non solum abstulit opprobrium peccati, sed ēt opprobrium,& iugum legue, & onus im B portabile. Cum ergo Dauid præuidisset in spiritu ab vtroq; opprobrio non aliter quam per legem euangelicam fore se absoluendū. Iō petit eā, & petit tale opprobrium a se auferri. Item in lege ve.multa tolerabanī & cōcedebantur pp duritiam illius populi, quæ sunt opprobriosa:puta usura, auaritia, liber repudij &c. Quæ omnia abiicit lex euangelica,quæ non continet nisi præcepta suauia, & iucunda,& portabilia. Ideo hāc petit Dauid,Ex dictis in hoc octonario patet pfectio, & supereminentia legis euangelicæ supra le.uet. Nam ista iustificat totum hoīem interius,& exterius,& quo ad uoluntatem,& factum,& quo ad Deum,& proximum,& prohibet omnem auaritiam,& usuram non solū cum suis,sed ēt cum extraneis,quod non faciebat lex uetus. Ex supradictis etiam patet, C q alia lex erat danda, & aliam legem petit hic Dauid præter legem Moysi: per quā expectabat iustificari:quia iam ipse habebat legem Moysi, q̄ solum dirigebat cultores suos in Xpm per quem, & per cuius legem nouā expectabat iustificari,& dirigi in ęternā beatitudinem cœlestem, quam Adam perdiderat per peccatum. Hanc ergo legem euangelicam petit a Christo Dauid in hac parte.

V A V.

Et veniat super me misericordia tua domine: salutare tuum secundum eloquium tuum.

In hoc sexto octonario desiderat proficere in fide, & iustificari p ecclesiastica sacramenta. Nam lex euangelica non solum dat præcepta,& mandata iustitię:sed etiam salutaria sacramenta, quæ non solummodo iustificant a peccato,sed etiam conferunt gratiā D gratificantem ad uitam æternam,& cōferūt dona spiritusanctı adiuuatiua,& roboratiua virtutū teologaliū. Vnde in oīb. his petit psici,& perficere in hoc octonario p aduentū Xpi. Iō dicit. O dn̄e pater, veniat sup me misericordia tua,& salutare tuum, qui est Xps: & hoc fm eloquium.i.promissionem tuā sicut promisisti patrib. vete.test. Et etiā veniat sup me misericordia tua.i.remissio peccatorū, q̄ datur per sacra baptismi,& pœnitētię. Et veniat sup me salutare tuū.i.sanitas meorum languoru spiritualiū, quia ecclesiastica sacra remittunt pœnam, & sanant a culpa, & gratificant ad gloriam, & ideo inuocat Chr̄m: ut conferat sibi sacra salutaria remissiua per legem euangelicam. Et conferat ēt sibi omnes virtutes teologales,per quas defendat veritatem euangelicam,& confirmet E eum in eis. Et ideo sequitur.

Et respondebo exprobrantibus mihi verbum; quia speraui in sermonib. tuis.

Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vsquequaque: quia in iudicijs tuis supersperaui.

Et custodiam legem tuam semper, in sæculum, & in sæculum sæculi.

Similiter me confirma in fide, & cæteris virtutib. teologalib.& ne auferas usquequaque.i.in æternū uerbū ueritatis de ore meo, quia in iudicijs tuis supersperaui. Et tunc respondebo cum audacia infidelibus exprobrantibus mihi uerbum,& confessionem,& prædicationem meam. Ideo da mihi sapientiam ad defendendam legem coram exprobrantib. quia semper speraui in sermonibus tuis,quia dixisti. Dum fueritis ante reges,& præsides &c. Dabitur.n.uobis in illa hora F quid loquamini &c. Et ideo ne auferas de ore meo uerbum ueritatis, &c. & sic custodiam legem euangelicam non ad tempus sicut custodiui legem ueterem,sed semper in sæculum sæculi.

Et ambulabam in latitudine: quia mandata tua exquisiui.

Ambulabam, i.ambulabo in latitudine.i. in securitate sine timore, sicut ille, qui uadit per campū planum,& latū sine metu,& difficultate,& hoc quia mandata tua exquisiui.

Et loquebar in testimonijs tuis in conspectu regum, & non confundebar.

Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi.

Loquebar cū audacia in cōspectu regum manifestādo legē tuā,& confitendo te corā homi-

A hominibus, & non confundebar, quia cõfirmatus erã in fide. Et vnde hoc? Quia.s.meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi, in quibus dixisti. Non enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris, qui loquitur &c. Et sic nõ solũ prędicaui legẽ tuã in cõspectu regũ, & hominũ ore, sed et opere adimplẽdo. Nã

Et leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi, & exercebor in iustificationibus tuis.

Leuaui manus meas.i.operationes.i.opera manũ mearũ ad mandata tua i.secundum mãdata tua, quæ dilexi. Et sic opere adimplẽdo exercebor in iustificationibus tuis, quia fides sine exercitio, & operib. mortua est.q.d. in toto isto octonario: Veniat mĩa, & salutare tuũ super me, & confirmet me in fide, & ne auferas de ore meo verbum ueritatis, sed da mihi os ad loquendũ Et tũc respõdebo in

B fidel bus exprobrantib. mihi verbũ, & custodiã legẽ tuã semp, & ambulabo in latitudine securitatis, & loquar in conspectu regũ, et principũ sine cõfusione, & opabor, & exercebor in iustificationib. tuis.q.d.ꝙ isti quinque fructus nascuntur, & sequuntur ex fide confirmata. Vel forte possumus dicere, ꝙ in hoc sexto octonario petit iustificari p caritatem, quã per fidem diligit Deũ, & proximũ, quæ quidẽ caritas p latitudinẽ intelligitur, quia ad omnia se extendit et ad diligendum inimicũ. Vnde dicit. Et ueniat mĩa tua sup me caritatem infundendo &c. Et tunc armatus fide, & stimulatus p caritatẽ respõdebo exprobrãtibus mihi uerbũ &c. Quia caritas foras mittit timorẽ &c. & sic ambulabo in latitudine caritatis, quę nihil timet, & loquitur in conspectu regum sine confusione p lege Christi. Et meditabor in mãdatis tuis ea,

C quæ ex caritate dilexi.s.Deum, & proximũ. & leuaui manus, & opera ad mandata tua, quæ ex caritate dilexi, & sic exercebor &c.

ZAIN.

Memor esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.

In hoc septimo octonario petit perfici, & iustificari per spem, quæ præcedit caritatem in operando, licet sequatur eam in affectu, ut dictum est. Vnde spes est habitus quo animus siue uoluntas subleuatur à terrenis ad constituẽdum finẽ suũ in summo bono amato, & sic spes hæc habet quatuor effectus. Nam primo subleuat uoluntatem a terrenis mandata contemnendo. Secundo facit eam constituere finem suum in summo bono amato. Tertio facit ipsam operari ppter D illum finem, & non propter alium, nec propter aliud. Quarto exhibet ei patiẽtiã in mora, & tarditate, si illico, & i hac uita differtur possessio, & acquisitio finis, q est Deus, & uera beatitudo. Ex quo sequit, ꝙ latior, & maioris ambitus est fides quã caritas, & caritas quã spes. Nã plura credimus quã diligimus: nã nos credimus bona, & mala i lege memorata.s.Deũ esse summum bonũ, & omnipotẽtẽ creatorẽ cęli, & terræ, & diabolũ cecidisse in æternũ puniẽdũ, & infideles, & legis trãsgressores impœnitẽtes i ęternũ cruciãdo, & tñ ex caritate non diligimus nisi Deum, & proximũ. Item diligimus Deũ, & pximũ, & tamẽ non ponimus spẽ, & finẽ nostrũ in solo Deo, & vera beatitudine. Item sequitur, ꝙ diffinitio spei, quæ dicitur a magistro non est sufficiens nec euacuat nostrũ p opositũ spei, cũ dicit, ꝙ spes est expectatio futurę beatitu- E dinis, ex gr̃a, & meritis præcedentibus. Nam habitus infusus spei nõ sequitur meritũ: imo præcedit, imo est causa merẽdi, quia intantũ meretur quis inquantũ operatur p spẽ rõne summi boni, quia si spes non subleuaret ad operãdũ propter solũ Deũ, operator nõ meretur. Nã sicut actus moralis non est dignus laude nisi proueniat ex habitu morali, ita operatio nõ est meritoria beatitudinis, nisi p ueniat ab habitu teologico.s.fide, spe, & caritate. Qui quidem habitus semper est iũctus & inseparabilis à gratia gratificãte. Iõ actu spei nõ est pprie expectare, sed sperare, qđ idem est, qđ vltimatũ finem in Deo cõstituere. Et ex hoc sequitur meritũ iustificãs: & dignificãs hoiem ad beatitudinẽ æternã consequẽdã. Iõ Dauid cupiens perfici, & iustificari, & subleuari per spem ad cõstituendũ finẽ F suũ in solo Deo, petit Xpm in lege pmissũ, qui erat legem euãgelicã laturus, q per spẽ cũ fide, & caritate nos erat iustificaturus. Itẽ anagogice petit et beatitudinem promissã quã p spẽ sumus assecuturi, & ideo dicit in psona totius corporis mystici. O dñe mitte filiũ tuũ, & memor esto verbi.i. pmisionis tuæ factæ seruo tuo Abrahæ, cũ dixisti. In semine tuo bñdicent oẽs gẽtes. Et dixisti p os Iacob. Nõ auferetur sceptrũ de Iuda &c. Itẽ da mihi beatitudinẽ, quã pmisisti olim Abrahę, & semini eius, cũ dixisti Gen 15. Suspice cælũ, & numera stellas &c. sic erit semẽ tuũ. q.d. Sicut stellæ sunt in magno numero fixæ in cælo stellato, sic erit semẽ tuum, & filii p missionis

A missionis in cœlo empyreo collocati:in quo verbo, & promisso spem dedisti mihi seruo tuo: per quã spem ego statui finem meũ vltimatum in illa promissa beatitudine. Veniat ergo Messias, qui per fidem, & spẽ, & caritatem mihi est daturus hãc beatitudinem. Itẽ esto memor uerbi tui, quod dixisti in principio quãdo me de paradiso eiecisti, & in hãc peregrinationẽ misisti.s.q mitteres filiũ tuũ in carnẽ de mea pgenie, ut redimeret me, & reduceret in beatitudinẽ amissam, in quo verbo, & promissione dedisti spẽ mihi seruo tuo, sub qua spe ego peregrinor, in hac uia. ergo mitte ipsum primò in carnẽ, & postea in gloriam.

Hæc me consolata est in humilitate mea, quia eloquium tuum uiuificauit me.

Hic assignat effectus, & fructus, & pphe-
B ctus spei. Nam primò consolatur propter pmium promissum. Secundo fortificat contra impedimenta. Tertiò pellit timorẽ, & defectũ. Quartò lætatur ĩ aduersis, & exercitatur ĩ eis; Quintò cum patientia, & æquanimitate tolerat moram finis consequendi. Iõ in hoc septimo octonario memorat primos quinque fructus ipsius spei. In sequenti vero: ibi, Portio mea, memorat sextum fructum. Dicit ergo primò. Hęc.s. virtus spei cõsolata est me in humilitate, & persecutione mea, quia semper consolatur in aduersitate: eo, q offert præmiũ finis añ oculos, & sic reddit laborem facilem, ideo sequitur: Quia eloquium.i. promissum tuum uiuificauit me dando uires in aduersis.

Superbi inique agebant usquequaque, a lege autem tua non declinaui.

C *Memor fui iudiciorum tuorum a sæculo domine, & consolatus sum.*

Item dedit mihi spes fortitudinẽ contra superbos persequentes me. Nam cũ superbi agebãt inique vsquequaque.i. aliquãdo uel semper, tunc in virtute spei a lege tua, non declinaui.i. licet superbi semper agerẽt inique contra me, tñ de lege tua nõ declinaui. Et quare non declinaui a lege tua? quia memor fui iudiciorum tuorum a sæculo. i. quę a principio vsque nunc fecisti. Nam licet ad tempus permiseris iustos uexari a malis: tamen in fine liberasti eos sperantes in te, & punisti psequẽtes eos. sicut patet de Pharaone, & Sennacherib, & Nabucodonosor, & Antioco. Et sic cum tali spe consolatus sũ.

Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.

Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ. D

Memor fui nocte nominis tui domine, & custodiui legem tuam.

Hæc facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui.

Item spes dedit mihi tertium fructum, qui est gloriari in aduersis, & mittere foras timorem. Nam defectio, & timor mortis tenuit me aliquando pro peccatoribus derelinquentib. legem tuam, qui mihi mortem comminabantur. Sed propter spem cantabiles mihi erant iustificationes tuæ.i. cum alacritate cõsiderabam legem tuam, ubi pręcipis, & dicis, q beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, & q merces eorũ copiosa est in cœlis. Et ideo ista lex erat mihi cantabilis, & pręstabilis in hoc loco peregrinationis meę.s. in hac vita, & in hoc tẽpore persecutionis. Et sic memor fui nominis E tui in nocte aduersitatis, & persecutionis infideliũ, & malorũ, & cum spe custodiui legẽ tuã, & hæc nox, & psecutio siue aduersitas facta, & data est mihi a tirannis, & infidelib. seu prauis hominibus: eo, quod iustificationes tuas exquisiui.i. quia uiuebam iuste ẽm legẽ tuã, & eram dissimilis vitæ, & moribus eorũ. Etiam, q a confitebar Christum coram hominib. & defendebam legem eius, iõ inferebant mihi uexationes, & tormenta: sed in virtute spei omnia tolerabam. Vnde cantabiles erãt iustificationes, & pręcepta Dei apostolis, quando ibant gaudentes a conspectu concilij, & se dignos reputabant pro nomine Iesu a Iudæis, & cæteris contumeliam pati. Quia tunc cantabant, & prędicabant legem, & pręcepta Christi, dicentes. Obedire F oportet Deo magis: quã hominibus. Actuũ 4. Item præcepta veteris legis fuerunt onerosa, & flebilia vsq; ad Christum, sed pręcepta, & iustificationes legis euangelicę sunt cantabiles: idest delectabiles, & faciles, & suaues fidelibus Christianis.

HETH.

Portio mea domine, dixi custodire legem tuam.

In hoc octauo octonario ponit quartum effectum siue fructum spei, qui est cũ patiẽtia tolerare longitudinem, & moram beatitudinis promissæ. Nã spes patientiã operatur, ut ait Iacob' cap. 1. Dicit ergo: O domine, quia es portio mea, & hæreditas mihi promissa. ideo dixi, idest statui cum patientia, &

longa-

A longanimitatem custodire legem tuam.

Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo, miserere mei secundum eloquium tuum.

Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.

Et sic nõ diffidens de promisso, licet differatur, deprecatus sum faciẽ tuã ĩ toto corde meo sine intermissione, & nõ auferas pmissum. Ideo miserere mei beatitudinẽ nõ ferẽdo secundum eloquium, & promissum tuũ, quia pp hoc cogitaui dirigere vias meas ad te conuerti pedes meos, idest operationes meas in testimonia tua. i. direxi opera mea ad te tanquàm in finem vltimatum: qui est tertius effectus, & proprietas spei.

Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.

Et ideo licet differatur mihi pmiũ: tñ paratus sũ, & nõ sum turbatus: nec desperaui,
B vt custodiã mandata tua: imo cum patientia spero, & tolero morã, & non desisto laborare, & custodire, & obseruare legem tuam.

Funes peccatorum circumplexi sunt me, & legem tuam non sum oblitus.

Media nocte surgebam ad confitendum tibi: super iudicia iustificationis tuæ.

Itẽ licet funes, & laquei peccatorũ, & vitiorũ, & tentationũ siue persecutiones hominũ pctõrum circũplexi sũt, & circũdederũt me: tñ legem tuã nõ sum oblitus, postq̃ sum per spẽ subleuatus, & radicatus ore, & opere obseruando, ratione promissæ beatitudinis. Et sic in cõtinua oratione perseuerãdo media nocte surgebã ad confitendum tibi, matutina officia celebrando: & ibi in officio nocturno recitabam iudicia iustitiæ tuæ, legendo gesta no. & vet. test. vbi scribuntur, & le-
C guntur iudicia tuæ iustitiæ. s. miracula, & punitio malorũ, & præmia bonorũ, quę sunt iudicia iustitię tuæ in vtroq; test. contenta.

Particeps ego sum omnium timentium te: & custodientium mandata tua.

Et sic legẽdo, & imitando opera iustorũ, & vitando iniquitates prauorũ factus sũ particeps oium timentiũ te: & custodientiũ legẽ tuã. Tota. n. lex tua consistit in duob. s. in declinãdo a malo pp timorẽ pœnę, & in faciẽdo bonũ, & custodiẽdo legẽ pp spẽ beatitudinis. Iõ per spẽ nõ sũ factus particeps malorũ nec similis: sed timẽtiũ te, & custodiẽtiũ legem tuã propter spem, q̃a mandata tua iubent bene agere propter spẽ: sed præcepta prohibẽt malum fieri propter timorẽ pœnę.

A *Misericordia tua domine plena est terra: iustificationes tuas doce me.*

Cõcludit ergo, dicẽs. O dñe Iesu Christe: quia per aduentum tuum, & datione legis euãgelicæ plena est terra misericordia tua: q̃a oĩ volẽti, & pulsanti facis oĩa p sacra ecclesiastica remittẽdo culpam, & largiẽdo gratiam in psenti, & beatitudinẽ ĩ futuro p virtute spei, quæ psupponit fidẽ, & caritatẽ. Iustificationes tuas doce me, vt possim consequi beatitudinẽ. Sunt ergo fructus spei cõsolatio siue gaudium æternũ: vigor, & audacia cõtra supbos: pulsio timoris, & supplementũ defectus: letitia in psecutionibus: aggressus terribiliũ, exercitiũ in aduersis, dirigere opera in Deũ, patienter tolerare morã, statuere finẽ in Deo, cõtinua deprecatio: participatio iustorũ. His fructibus sequitur
E beatitudo, & hos petit iste homo in duobus octonarijs supradictis. Et hos fructus spei enumerat apostolus ad Gal. 5. licet sub alio ordine, & vocabulis, & vocat eos fructus spiritus &c. Bñ merito ergo isti octonarij supradicti scribũtur p ordinẽ in principio cuiuslibet versus literis hebræis. s. he, quę interptat vita, vau, quę interpretatur in ipsa zai, quę interpretat viuit, & het, quæ interpretat viuens. q. d. q in ipsa. s. fide, & in ipsa. s. spe viuit omnis viuens in gratia. i. in vita spirituali.

T. H E T.

Bonitatem fecisti cum seruo tuo, domine, secundum verbum tuum.

Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me quia mandatis tuis credidi.

Priusquam humiliarer ego deliqui, propterea eloquium tuum ego custodiui.

F Hic petit pdicari, & iustificari p caritatem euãgelicã, & iõ iste nouus octonari⁹ scribit p literã Thet, qđ signat bonũ. Et sequẽs octonarius scribit p literã iot, qđ signat principiũ. q. d. q caritas euangelica de qua agitur in his duob. octonarijs, est bonũ, & optimũ principium omnis meritoriæ operationis. Ad cuius intelligentiam est notãdum, q in hoc differt caritas euãgelica a caritate legali. Nam illa præcipiebat diligi amicũ, & pmittebat haberi odio inimicum. Sed ex caritate euangelica præcipimur diligere amicũ & orare pro inimicis, & benefacere eis, qui oderunt nos, & per consequẽs præcipit diligere vtrunque. s. amicum propter nos & vtrunque propter Deum. Ex quo patet quòd sola caritas euangelica reddit hoiẽm bonũ:

A eo quia iustificat voluntatem, & per consequens totum hominem. Vnde sicut homo dicitur verus per fidem, & rectus per spem, inquantum intendit verum, & rectum, & bonum finē, ita dicitur bonus per caritatē: quae perficit, & eleuat volūtatē ad bene operandū. Nā hō dicitur bonus moraliter, & meritorie a bonitate voluntatis, & iustè peregrinus in hoc octonario petit iustificari per caritatē euangelicam, & sequenti octonario petit eam confirmari: ibi Manus tuae. Quantū ergo ad primū dicit. O dñe, tu fecisti bonitatē cū seruo tuo, conferēdo ei euangelicam caritatem, & faciendo ipsū bonum per eā secūdū verbum, & promissum tuū: quia promisisti p Hieremiā, & alios prophetas dare legē idē gratiā in cordibus hominū ad iustificationē, & perfectionē hominū. Et nota, q hic ponitur praeteritū indicatiui, p imperatiuo: sic e optatiuo, i. fac bonitatē cū seruo tuo conferendo ei caritatē euangelicā, quae reddit, & facit hoīem bonū totaliter, & perfecte, & nō sequitur. Bonitatē, & disciplinā, & scientiā doce me, sut sciā in quo consistit vera disciplina: q est caritas, & scientia disciplinabilis ad recipiē dū, & obseruādum praecepta caritatis. Vñ sequitur: Quia mandatis tuis credidi. q. d. Da mihi caritatē, & disciplinā, ut seruē mādata tua, quia eis credere intendo. Nā talia mandata, & pcepta data sunt mihi ad cohibendū peccatū. Nā priusquā humiliarer, priusquā punirer, ego deliqui, mādata & praecepta tua trāsgrediendo siue praeuaricando: propterea eloquium tuum custodiui, id est custodire intēdo, ne iterum incidam in talem sententiam.

Bonus es tu, & in bonitate tua doce me iustificationes tuas.

C *Multiplicata est super me iniquitas superborū, ego autem in toto corde meo scrutabor mandata tua.*

Coagulatum est sicut lac cor eorum, ego vero legē tuam meditatus sum.

Ergo postquàm bonus es tu per amorem & dilectionem essentialiter, ideo doce me iustificationes tuas in bonitate tua. Et hoc ad perferendos incursus superborum Iudaeorum, qui noluerunt venire ad fidem euangelicam, & caritatem, sed manserunt in sua obstinatione. Vnde quia ego secutus sum fidem euangelicam multiplicata est super me iniquitas superborum obstinatorum Iudaeorum. Ego non timebo eos, imo in toto corde meo scrutabor mandata tua in lege euangelica contenta: & seruabo ea, & per consequens orabo pro eis ut cōuertantur. Sed coagulatum, & obduratum est cor meū sicut lac quod coagulatur ī caseū, & sic manēt obstinati, & caeci, & obdurati. Ego vero legem tuā meditatus sū: in ea die ac nocte cōtēplādo. D

Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam iustificationes tuas.

Bonum mihi lex oris tui super millia auri & argenti.

Bonū ergo fuit mihi, quia humiliasti me ad credendum, ut discam iustificationes tuas & euangelicas operationes. Item lex euāgelica oris tui fuit mihi bonū pia multo melius super millia talenta auri, & argenti. q. d. Ad maius pretiū reputo intelligere, & seruare legem euāgelicam, quae data est ab ore tuo quàm omnia millia auri, & argenti. Vñ notandum, q lex neque doctrina legis Moysi, & prophetarū. Vñ tamē doctrina Moysi, q prophetarū est reuelata p angelos, sed lex Moysi tradita est sub obscuro sub quibusdam velaminib. doctrina vero pphetarū reuelata est magis clare. Et iō per argentū intelligit prophetae legem Moysi, & per aurum intelligit doctrinā prophetarum. Sed quia lex euāgelica tradita est nobis immediate ab ore Christi, qui est verus Deus: ideo est melior absq; cōparatione quàm lex Moysi, & doctrina prophetarū, & ideo dicit David. O Christe, bonum mihi lex oris tui, id est melior est mihi lex euāgelica oris tui super millia auri, & argēti, idest quàm mille leges Moysi, & pphetarum. Et hoc multiplici ratione. Primo ratione dignitatis, quia tuo ore immediate plata, & praedicata, & in cordibus hominū scripta. Secundo, quia liberat a iugo seruitutis uet. leg. Tertio, q a iustificat, & mundificat a pctō. Quarto, quia reddit hoīem bonū: eo, q non solummodo iustificat actum, sed et propositum, & volūtatē. Quinto, quia gratificat ad vitam aeternam. ergo nulla alia doctrina, nec lex est ipsi comparanda. Ergo melior est mihi lex oris tui euangelica super millia auri, & argenti vet. le. postquàm illa non poterat me iustificare. E

I O D.

Manus tuae fecerunt me, & plasmauerunt me: da mihi intellectum, ut discam mandata tua.

In hoc decimo octonario petit confirmari in fide, spe, & caritate per gratiā, & intātū perfici, ut reddatur immaculatus, & aptus ad beatitudinē promissā. Vñ est notādū secundum Aug. in libro de libero arbitrio, quòd

A duplex est gratia: una præueniens bonam voluntatem: & alia subsequens. Illa gratia præueniens præcedit humilitatem: quia humiliat hominem ad audiendam legem Dei. Ex cuius auditu sequitur fides; & credit homo. Ex fide sequitur caritas: & ex caritate affectiua sequitur spes: & ex hac sequitur caritas, quæ per fidem, & spem incipit operari. Sed ista non potest operari: nisi per gratiam subsequentem, & ideo subsequens est triplex secundum eundem Augustinũ. Nam quædam dicitur incipiens: alia proficiens: alia perficiens. Nam licet quis per gratiam præueniatur: & illa nõ subsequatur, nunquàm incipit. Et licet incipiat p gratiã subsequentẽ & illa gratia non prosequatur, sed deficiat post inceptũ, nunq̃ homo proficiet, & si in proficiẽdo deficiat, nunq̃ proficiet, Est ergo necessaria homini ad consequendam beatitudinem B gratia præueniens, & incipiens, & proficiẽs & perficiens. Vnde Aug. vbi supra. Cooperando Deus in nobis perficit quod cooperando incipit. Gratia autem incipiens, & proficiens bene cõceditur, q̃ est eadem, & gratificat: nisi q̃ habet suos gradus. Sed dubitãt aliqui de gratia præueniente, & mouente ad credẽdũ: si est eadem cũ operatione. Sed non est dubium quin humilis fit comes cum omni gratia. Nam gratia præueniẽs primo mouet ad humilitatem: ut audiat legem, & disciplinã, ut dictum est ex qua sequitur fides: & sic credit humilis simul cum gratia in incipiendo & operando, & perficiẽdo. Et ideo quia iste homo petit superius iustificari per legẽ euãgelicam: puta per fidem: & caritatem, & spẽ: & humilitatẽ, ideo in hoc decimo octonario petit perfici, & continuari per gratiam, quæ C est principium, & finis totius legis euangelicæ, & reddit hominem perfecte iustũ, & immaculatũ, quod principaliter petitur in hoc psalmo. Dicit ergo. O domine da mihi intellectũ, ut discã mandata tua: quia manus tuæ fecerũt me, & plasmauerunt me ad imaginẽ tuam. Nam tu me fecisti ad imaginem tuam dando intellectum, & memoriã, & voluntatem, ut omnia intelligerem, & cognoscerẽ, sed ex peccato peruersus iudicaui bonũ malum, & malum bonum. Et sic perdidi viam eundi ad veram beatitudinem ad quam me creasti.

Qui timent te uidebunt me, & lætabuntur, quia in uerba tua supersperaui.

Da ergo mihi intellectum. i. veram intelligentiam, ut discam mandatã tua, & viuã secundum legem tuam, & tunc qui timent te videbunt me ambulantem in via iustitiæ, & ex caritate læt abuntur, quia caritas congaudet de bono proximi, & non gaudet sup iniquitate. congaudet autẽ veritati. i. ad Corin. 13. & Mat. v. Sic luceat lux vestra &c. Vt videant opera vestra bona, & glorificẽt patrẽ vestrum qui in cœlis est. Fac ergo hoc, quia in verba, & p̃missa tua supersperaui. Et lætabuntur etiam timentes te, eo q̃ superspaui .i. valde speraui in verba & promissa tua.

Cognoui domine quia æquitas iudicia tua: & in ueritate tua humiliasti me.

Et da mihi intellectum, quia non peto cũ superbia, sed cum humilitate. Nã ego cognosco, q̃ iuste punisti me in Adam, quia iudicia tua æquitas, idest iusta, & æqua sunt nulli facies iniuriã. Ideo cognoui, q̃ in veritate tua, E & iustitia humiliasti me, & punisti me a paradiso eijciendo, & pœnalitatibus, & passionibus, & infirmitatib. & ignorantię subijciẽdo.

Fiat misericordia tua, ut consoletur me secundum eloquium tuum seruo tuo.

Fiat ergo misericordia ut consoletur me saluatorem mittendo, & benedictionem, & gratiam largiendo, quam ego spo secundum eloquium, & promissionẽ factam seruo tuo Abrahæ, & Isaac, & Iacob, & Dauid.

Veniant mihi miserationes tuæ, & uiuam, quia lex tua meditatio mea est.

Veniant mihi miserationes tuę, scilicet euangelica prædicatio, & sacramenta ecclesiastica, & passio, & resurrectio, & viuã per istas miserationes, quia prębebunt mihi vitam spiritualẽ per gratiam, quia propter hoc lex tua meditatio mea est. Nam semper meditor, & F contemplor in lege tua expectãdo huiusmodi gratiam. Et tunc in aduentu tuo per dationem legis euangelicæ.

Confundantur superbi quia iniuste iniquitatem fecerunt in me, ego aũt exercebor in mandatis tuis.

Conuertantur mihi timentes te, & qui nouerunt testimonia tua.

Confundantur Iudæi superbi, & obstinati & cæteri infideles, quia iniuste iniquuitatem fecerũt in me, persequendo me, & affligẽdo. Ego autem cum tali persecutione exercebor in mandatis tuis, q̃a virtus in infirmitate perficitur. Et licet superbi, & obstinati confundãtur, tamen aliqui ex Iudæis timentes te conuertant mihi, & oẽs qui nouerũt. i. cũ humilitate audire uoluerũt, & crediderũt legi tuæ,

A Hoc dicit: quia multi ex Iudæis credêtes conuersi sunt ad fidem Xpi prædicatione apostolorû: vt patet Actuum 2. & 3. Quia in vna die conuersi sunt circiter. 4. millia. Et concludit iste homo quod principaliter intendit, dicens.

Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, vt non confundar.

Fiat cor meum immaculatum: vt non cõfundar in morte æterna: sed per obseruationem legis consequar vitam æternam. Nã tu dicis, quod soli immaculati sunt beati per obseruantiam legis, & ambulando sine macula in lege domini. Ergo fiat cor meum immaculatum per gratiã tuã. Petit ergo i hoc octonario. Primò intelligentiam legis euangelicæ ad pficiêdum intellectum. Secûdo miâm, & grâm ad perfectionem voluntatis. Tertiò vt superbi, & obstinati confundantur. Quartò, B vt humiles, & timentes Deû côuertantur ad fidem Christi. Quintò, vt cõsciêtia, & tota anima sit sine macula, & iustificetur per gratiã legis: vt iste homo mysticus sit aptus, & habilis ad beatitudinê capessendã. Quòd sit gratia, quã hic petit distinguat à caritate, quã superius petierat in sexto octonario forsan manifestum est. Nam caritas est virtus, & habitus voluntatis, & principium operãdi: qua diligimus Deum, & proximû: sed gratia hic quæsita est perfectio totius essentiæ animæ, & principium viuendi spûaliter, quo a Deo diligimur, sed tamen vna nõ est sine alia. Tamen de hoc alias dictum est. Ex supradictis in his sex octonarijs patet qualiter iste peregrinus accepit a Xpo legem euãgelicã iustificantê per fidem, spem, & caritatê, & ecclesiastica sacramenta: in qua viuit, & peregrinat usque ad secundum aduentum Christi. C

CAP.

Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum supersperaui.

Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes quando consolaberis me.

In hac tertia parte peregrinus petit proficere in lege euangelica quã à Christo accepit, & per quam fuit iustificatus. Ad cuius intelligentiã est notandum, quod iste peregrinus quadrupliciter profecit in lege euangelicã post ascêsionem Christi. Nam primò profecit in prædicatione legis euangelicæ, per quã triûphauit de populo gentili multo sanguine martyrum effuso. Secundò profecit in doctrina, & sapientia legis. Et hoc immediate post conuersionem Constantini: quo tempore floruerunt multi doctores i ecclesia in exponêdis sacris scripturis. Tertio profecit in D sanctitate vitæ in eodem tempore: in quo claruerût multi sancti patres monachi, & eremitæ in Aegypto, & in cæteris partibus mûdi. Quarto pfecit in magna disputatione: per quam conuicit, & confutauit prauitatem hæreticorum. Quatuor ergo facit propheta in hac tertia parte per sex octonarios. Nam primo petit pficere in fortitudine, & patiêtia contra tyrannos. Secundo petit proficere in scîa, & doctrina euangelica. Tertio petit proficere in sanctitate vitæ. Quarto petit pficere contra hæreticos. Secûdû: ibi. Quõ dilexi legem tuã: tertiû: ibi. Lucerna pedibus meis. quartum: ibi. Iniquos odio habui. Quantum ergo ad primum est aduertêdum: vt legitur per totum discursum actuum, & historiarum Apostolorum: quod illico post ascêsionê, missionem spiritus sancti apostoli inceperunt prædicare euangelium Christi, & ideo incurrerunt iram, & persecutionem Iudæorum. Sed E exinde dispersi per vniuersum mundû pdicauerunt euangelium in toto populo gentili, & sic inciderunt in diram psecutionê imperatorum, & principum, & tyrãnorum: in qua occisa est infinita multitudo martyrum vsque ad magnum Cõstantinum: sed per cõuersionê illius finaliter ecclesia de toto populo gêtili triumphauit, & ipsum iugo Christi subiecit. Quod puidens Dauid in spiritu in persona istius peregrini petit pficere, & adiuuari. Dicit ergo. O domine Iesu Christe, aîa mea defecit. i. lassata, & fatigata est in salutare tuum. i. expectando tuum auxilium, & salutê ad liberãdû me, & supersperaui cû magna cõfidêtia in verbû tuum. i. promissionem quã promisisti in tua ascensione quãdo misisti nos ad prædicandum per vniuersum mundum, quod totus mundus subijceretur nobis in nomine tuo, & sic prædicauimus euãgeliû, & sustinuimus nomen tuum. Propter quam prædicationem passi sumus intolerabiles psecutiones expectãdo, vt liberes nos a feroci psecutione tyrannorum. & iõ oculi mei defecerunt. i. lassati sunt, & fatigati dicentes. O domine Iesu Christe, quando consolaberis me, & liberabis me ab ista persecutione? Vnde i hoc loco deficere sumitur pro infirmari, & stupefieri. Nã Christiani tempore persecutionû intantum fuerunt afflicti, quod inceperût deficere, & in fide infirmari: imo fugiebant ad montes, nec Christianos corã

A populis se audebant nominare. Et intantum sunt infrigidati, & stupefacti, quod Marcellinus papa ex timore contra conscientiam compulsus est idolis sacrificare siue incensum adolere. Ideo sequitur.

Quia factus sum sicut uter in pruina iustificationes tuas non sum oblitus.

Intrin defecit anima mea, & oculi mei expectando auxilium: quod factus sum frigidus, & rigidus, & humore fidei sicc⁹, & euacuatus, & stupefactus, & immobilis sicut vter i pruina .i. in tpe pruinę, & hyemali constringitur dum est vacuus: intm, quod vix pt aperiri, & tractari, ita ego fui infrigidatus ex timore psecutionum, hoc faciebam ad extra corá gentibus nō audés Xpm cōfiteri: tn ab intra iustificationes tuas non sum oblitus. Quia nō pdidi fidem, q̄a bene credebát te esse verū Deū & Messiá sed ex timore rigidus, & frigidus B factus non te audebam confiteri coram hominibus videns tantam stragem martyrum.

Quot sunt dies serui tui? quando facies de persequentibus me iudicium?

Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua.

O dn̄e, quantū durabit ista psecutio? quē das finē rex magne laborū? reuela mihi quot sunt dies serui tui .i. quando finietur ista persecutio, & qn̄ facies iudicium de tyrānis, & paganis persequētibus me: puta de Nerone, & Domitiano, & Decio, & Diocletiano &c. Nā gētiles, & tyranni iniqui narrauerūt mihi fabulationes .i. supstitiones fabulosas Deorum, & ritus nefandos Osiris, & Cereris, & Bacchi, & Priapi &c. Et compellebant me seruare ritus nefandos. Sed ista non erant, vt C lex tua, quæ docet vnum solum Deum adorari, trinum in personis, & unum in essentia, & quomodo verbum est incarnatum, & quomodo nos redemit per passionem &c.

Omnia mandata tua ueritas: iniqui persecuti sunt me: adiuua me.

Paulominus consummauerunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.

Nā sicut superstitio gentiliū est fabulosa, & falsa, & vana: ita per oppositū oīa mandata tua, & tota lex est veritas, & vera. Et quia legē tuā esse veram pdicabā, & cōfitebar: iō iniqui tyrāni me psecuti sunt: quare adiuua me ab eis liberādo. Nam tanta fuit, & tā grādis & crudelis persecutio, & strages martyrum, quod paulominus cōsummauerūt, & deleuerūt me in terra: intantū, quod vix reperiebat christianus in populis, & ciuitatib. nisi q̄ dā D absconditi in speluncis mōtium, ut patet de Vrbano papa, & Syluestro qui latebat cum paucis in montibus Serapinis prope vrbem Romam, qui quęsitus ductus ante Constantinum putauit cum socijs interire, & totaliter ecclesiam esse extinctam, & deletam.

Secundum misericordiam tuam uiuifica me: & custodiam testimonia oris tui.

Sed dicit iste homo, ego aūt in extremo periculo positus non dereliqui mādata tua, Nam socios licet paucos exhortabar ad martyriū, & nō desistebā ab oratione: dicēdo. O domine Iesu Xpe, secundum mīam tuam uiuifica me. Nā licet sim mortificatus, & frigidus, & euacuatus: sicut uter in pruina: tamen tu me potes viuificare, & calefacere, & fortificare, & totam ecclesiam restaurare p cōuersionem Constantini, & cęterorū gētiliū. E Et sic multiplicatus, & uiuificatus, & restauratus custodiā testimonia oris tui .i. legē euāgelicā a te prolatam, & in cordibus hominū scriptā. Et nota, quod sicut totus homo mystic⁹ tēdit ad secundum aduentum Xpi per legē dn̄i: vt recipiat vltimā pfectionē, & beatitudinē per resurrectionē, & iudicij retributionem: ita quilibet fidelis particulariter peregrinatur p legē Xpi vsq; ad finē vitæ suæ: ut particulariter recipiat retributionē futuræ vitæ. Et iō vnusquisque in hac peregrinatione petit dirigi per fidem, & adiuuari p gratiā, & caritatem ne incidat in latrones, & sic semper petit auxilium in hoc psalmo, dicēs. Defecit in salutare tuum anima mea.

LAMED.

In æternū domine: uerbum tuū pmanet in cælo.

In generatione & generationem ueritas tua: fundasti terram, & permanet. F

Hic i hoc duodecimo octonario agit gratias de liberatione, & restauratione ecclīæ facta per Constantinum. vnde dicit. O domine, licèt in prædicta psecutione multi dubitauerint, & timuerint ne totaliter ecclesia periret, & multi iā deficerent, & quasi de restauratione desperaret: tamen uerbū tuū, & promissio facta Abrahæ de multitudine filiorū, & benedictione gētiū i Xpo manet uera, & rata, & firma in æternū: quia per cōuersionem Constātini ex gentibus ecclesia cōgregata est, & filij pmissionis multiplicati sunt. Sicut tu fundasti terram, & mundum materialem, & manet in generatione, & gn̄ationem. Quia licet fiāt multæ corruptiones, tn̄

succe-

A sic cessit generationes, & sic permanet. Ita ecclesia quā fundasti permanebit per multas generationes usq; ad iudiciū, sicut pmisisti. Mat. 24. Non præteribit generatio hæc &c.

Ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi.

Nā licet fuerint factæ multæ strages martyrū, tamē fiet noua regeneratio, & restauratio ex gētibus ad fidē cōuersis, & sic ecclesia durabit. Et sic dies perseuerabit usq; ad iudicium ex ordinatione tua. Nā licet aliquando per absentiā solis fiat nox, tamē per vicissitudinē redit sol sup terrā, & sic perseuerat, & pseuerabit dies usq; ad ɔsumationē sęculi. Ita pari modo licet Christ⁹, cuius præsentia causat diē gratiæ super terrā in ecclesia, quandoque abscondat, & subtrahat auxiliū temporale a suis, & permittat eos flagellari, & pati psecutiones, & sic videt eis nox, & dies defe-
B cisse, tamē post psecutionē Xps ostēdit vultū auxilijs semp ecclesiā suā, & sic fit dies, & prosperitas in ecclesia, sicut factū est tēpore Cōstantini, & exinde oīa seruiūt tibi o Christe. Nā oēs nationes .s. Indi, Aethiopes, Græci, & Latini, & barbari, venerunt ad fidem.

Nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte perijssem in humilitate mea.

In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis uiuificasti me.

Sed dū fui in illa persecutione, nisi q̄ lex tua fuit meditatio mea, tunc forte perijssem in humilitate .i. persecutione, & deiectione, & aduersitate mea, quia sēper meditatus sū in ea, cōsiderās persecutiones antiquorū, & quo in finē semper eos liberasti. In hoc ergo speraui, & nunquā perdidi fidē, sciens q̄ promissio euangelica nō poterat mētiri, nisi ali-
C ter defecissem. Et ideo in ęternū nō obliuiscar iustificationes tuas, gratias agendo, cantādo hymnos, & celebrando festa, & memorias martyrum. Quia in ipsis uiuificasti, & restaurasti me. Nam martyres tui sanguine suo uiuificauerunt, & confirmauerunt ecclesiā.

Tuus sum ego: saluū me fac: quoniam iustificationes tuas exquisiui.

Me expectauerunt peccatores ut perderent me testimonia tua intellexi.

Ergo saluū me fac deinceps me a tyrānis liberādo, quia iā tuus seruus, & cultor sum ego cum toto populo gētili ad fidē cōuerso. Na licet ante essem inuolutus in superstitione multorū Deorū, nūc tn̄ iustificatiōes tuas exquisiui, & legē euangelicā colere, & seruare decreui. Nā olim me expectauerūt, & insi- D diati sunt peccatores, ut perderent me in sua superstitione, tamen testimonia tua intellexi, id est per fidem legis euangelicę cognoui illā esse falsam. Et sic liberatus sum a macula illius, & etiam a tormentes, & persecutoribus sum liberatus uirtute legis euangelicæ, & fidei & caritatis.

Omnis consumationis uidi finem: latum mandatum tuum nimis.

Nā ego intellexi & vidi oculis fidei Christum esse finē oīs consumationis legis, quia fuit finis legis, & prophetarū. Vidi ēt, & intellexi in lege esse latū mandatū tuū, .s. mandatum dilectionis Dei, & pximi, qđ dicitur latū, eo q̄ ex eo pendēt lex, & prophetæ, & cōtinet oīa alia mādata, & præcepta, quæ licet sint multa, tamē oīa radicantur in vno mādato dilectionis. Hoc inquā mādatū nimis latū E intellexi esse finē oīs consummationis, & obseruantiæ legis, & iō cū hac caritate oēs psecutiones supaui. iō gratias ago &c. Agit ergo gratias in pdictis duob. octonariis de victoria habita de tyrannis, & populo gentili, quē iugo fidei subiecit per caritatē, & donū fortitudinis. Ex supradictis patet in his duobus octonariis quār iste peregrinus ab ascēsione domini, usq; ad Constantiū fuit multipliciter per tyrannos uexatus, & afflictus in apostolis, & martyribus, sed tādem de oībus triumphauit, p cōuersionē magni Cōstātini, & totū orbē subiugauit. Hoc ēt dicit unusq; que virtuosus, qui triumphauit de peccato, resistendo tentationibus per gratiam præuenientē, aut surrexit peccato per pęnitētiam.

M E M.

Quomodo dilexi legem tuam domine: tota die meditatio mea est. F

Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo: quia in æternum mihi est.

In hoc 13. octonario iste peregrinus petit proficere in doctrina, & sapiētia euangelica vel potest dici, q̄ agit gratias q̄ tātū profecerit in doctrina, & scia Constātini, q̄ tota idololatria fuit deleta, & totus populus gentilis venit ad fidē. Et sic diabolus, qui eiecerat hominē de paradiso fuit eiectus ab isto mūdo, & sic creuit ecclesia in fide, & doctrina legis euangelicæ. Ex cuius studio, & doctrina consecuta est ecclesia quindecim fructus, ut patebit in hoc 13. & sequenti octonario. Vnde primo ecclesia profecit in doctrina. Secūdo in sanctitate vitæ plurimorum religiosorum

A & eremitarum. Ad cuius intelligentiam est notandum, q̄ finita persecutione tyrannorũ tempore Cõstantini ecclesia habuit frequẽtiã, & copiam doctorũ tam græcorum q̄ latinorum: qui declararunt, & interpretati sunt totã scripturã noui, & vet. test. sicut fuit Atanasius, & Eusebius, & Gregorius Nazianzenus, & Basilius, & Hilarius, & Ambrosius, & Hieronymus, & Augustinus. Et sic ecclesia tunc maxime uiguit in sapiẽtia, & doctrina ecclesiastica. Et ideo illa ætas dicta est ætas aurea sacrorum doctorum. Hoc ergo præuidens Dauid in spũ dicit in psona huius peregrini ecclesiastici. Quõ dilexi lẽgẽ tuam domine.i. intantum dilexi legem tuam: q̄ tota die contemplor in ea. Et sic propter assiduũ studiũ, & contemplationem per dona sapientiæ, & intellectus mihi in lege gratię collata B fecisti me prudẽtẽ super oẽs infideles, & hæreticos inimicos meos. Et hoc nõ ex meis viribus, & laboribus: sed q̄a in æternũ mihi es propitius dona huiusmodi conferendo.

Super omnes docentes me intellexi: quia testimonia tua meditatio mea est.

Super senes intellexi, quia mandata tua quæsiui.

Et cum tali gratia, & frequenti meditatione intellexi secreta, & mysteria, & sacramẽta legis sup oẽs .i. magis q̄ oẽs magistri docentes me. Nã plus intellexit Paulus de arcanis legis, q̄ Gamaliel magister eius. Et hoc quia mandata tua meditatio mea est. Et nõ solum intellexi super omnes docentes: sed ẽt sup omnes senes, & antiquos patres, patriarcas, & prophetas. Nam plus intellexit cœtus apostolorum, quàm Abraam, Isaac, & Iacob, & Dauid, & ceteri prophetę, ut ait Hieronymus in prologo ad Desiderium. Nã qđ C illi viderunt sub ęnigmate in figura, isti viderunt oculis corporis, & mentis, & per effectũ & historiã. vnde saluator Mat. 11. Beati oculi &c. Quia multi reges, & pphetę uoluerũt videre, quæ vos videtis, & nõ viderunt. Et sequitur. Quia mandata tua quæsiui frequenti studio, & meditatione cũ auxilio donorũ spũssancti. Et nota, q̄ ea, quæ dicta sunt, non solummodo intelliguntur, & verificãtur de ecclesia pro statu doctorum: sed etiã de ipsomet Dauid, qui fecit hunc psalmum. Nã ipse in statu pphetico intellexit mysteria ecclæ super oẽs docentes, & senes, qui ipsum præcesserunt. Nã clarius, & magis distincte fuit ipsi reuelatum mysterium incarnationis, & passionis, & resurrectionis Christi, quam ipsi Moysi, & Abrahæ, & cæteris patriarchis, & D pphetis, ut dictum est in prologo. Et iõ licet Moyses scripserit legem: tamen inteligẽtia legis clarius fuit reuelata ipsi Dauid, Nã ut plurimum interpretatus est legem Moysi in psalmis. Et ideo de seipso potest dicere. Super senes intellexi &c.

Ab omni uia mala prohibui pedes meos, ut custodiam verba tua.

A iudiciis tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi.

Sed q̄a lex Christi nõ solummodo est data causa sciendi, sed ẽt causa bene operandi ut per ipsam efficiamur boni, & iustificemur in operibus nostris, iõ dicit. Intantum profeci, supple in studio sacræ scripturæ, quòd ab omni via mala, & ab omni vitio phibui pedes.i. affectus meos, & apetitus, & operationes, ut custodirem verba tua, & pręcepta, E & mandata, & a iudiciis, & statutis nõ declinaui, quia tu legem posuisti mihi prohibentem omne peccatum.

Quam dulcia faucibus meis eloquia tua: super mel ori meo.

O ergo q̄ dulcia facta sunt faucibus meis spũalibus eloquia tua ad vescẽdum spiritualiter. Intantũ, q̄ facta sunt dulcia ori meo, & gustui spirituali sup, id est magis quam mel. Vnde nota, q̄ intellectus fidelis habet duas fauces, quibus mandit, & ruminat sacrã scripturam. Faux superior est sensus mysticus. Faux inferior est sensus moralis. Os aũt animę est sensus anagogicus. His enim faucib. ruminata, & hoc ore hausta sacra scriptura est dulcis super mel. Si autem solo sensu literali deglutiat: redditur insipida, & inutilis, & ĩdigesta: ideo ut sic accidit. Sed illis fauci F bus digesta: & illo ore exhausta viuificat, & nutrit animam.

A mandatis tuis intellexi: propterea odiui omnẽ uiam iniquitatis.

Item fecit mihi septimum fructũ, & attulit meditatio iugis legis euangelicæ. Quia a mãdatis, id est ex mandatis tuis intellexi iniquitatem, & iniustitiam ducere hominẽ in interitum mortis. Ideo, id est propterea odiui omnem viam, & pcessum, & operationẽ iniquitatis. Ex supradictis patet qualiter iste peregrinus multum profecit in ista ętate circa intelligentiam sacræ scripturę, quam spiritus sanctus ipsi declarauit per Augustinum, & alios doctores. Et digessit, & ruminauit eã duabus faucibus, i. sensu pphetico, & mora-

A li,& sic reddidit eã dulciorẽ ſup mel,& fauũ & magis dulcem, q̃ aurum,& argentũ veteris legis. Intantum, ꝙ iste peregrinus pro illo statu ſupradictorũ doctorum ſup omnes ſenes vet. testa. intellexit legẽ domini,& ſacram ſcripturum. Et hoc est, quod intendit prophetice dicere Dauid in persona huius peregrini in hoc octonario.

N V N.

Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumen ſemitis meis.

In hoc octonario petit proficere in ſctita te vitæ,& ĩ bonis operib. ſm leg. euãgelicã, cuiuſmodi fuerũt multi ſcti viri religioſi, & Anacoritæ in eremo tempore Constantini, ut dictũ est. Et sic enumerat lex alios fructus quos adeptus est ex studio legis euangelicæ in societate ſanctorũ religioſorũ. Et ideo in

B persona eorũ dicit. O dñe verbũ tuum. i. lex euangelica fuit lucerna pedibus meis, & lumen dirigens pedes,& operationes meas ne ruerent in peccatum; demonstrans, quid ꝑſequi: quid ve cauere deberem, & fuit lumẽ ſemitis, & progreſſibus meis. Et hoc dicit, quia lex euangelica docet prohibere pedes ab omni via iniquitatis, & dirigit nos per ſemitas mandatorum, & consiliorum. Et ideo ſequitur.

Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.

Cũ recepi baptiſmũ ſup. iuraui. i. voui, & promiſi, & statui. i. firmiter me obligaui custodire iudicia iustitiæ tuæ, cũ abrenũciaui diabolo,& mũdo, & põpis eius. Hoc idẽ põt referri ad statũ monacorũ,& religioſorũ, qui renũciantes mũdo,& põpis eius ſe a populo ſegregauerũt,& iurauerunt, & statuerunt ſe

C qui consilia Christi: & sic vouerunt tria vota. ſ. obedientiã,& castitatem,& paupertatẽ, & sic ſecuti ſunt Christum,& ideo ſequitur.

Humiliatus ſum usquequaque domine, uiuifica me ſecundum uerbum tuum.

Voluntaria oris mei beneplacita fac dominè. & iudicia tua doce me.

Anima mea in manibus meis ſemper, & legem tuam non ſum oblitus.

Humiliatus ſ m vſquequaq; dñe. ſ. per obedientiã,& castitatem. Et iõ viuifica me ꝑ gratiam ſecũdũ uerbũ tuũ. Et iõ ſequitur. Beneplacita fac tibi dñe,& accepta voluntaria uotá oris mei: quia ſcio ꝙ pctõres non exaudis. Ideo doce me iudicia tua. i. fac me implere ex gratia, quia anima mea ſemp est in manibus tuis. i. offero eam tibi, ut facias uoluntaria oris mei tibi beneplacita, quia legẽ tuã

D nõ ſum oblitus. Hoc aũt dicit, quia religioſi ſeculo renunciantes poſuerunt animam, & voluntatem in manibus ſui prælati. Sed q̃a, ut plurimũ habetur, Anima mea in manib. meis ſemper, ſecundum nostram translationem, Ideo est alia ſententia, id est quia anima mea est ſemper in manibus meis. i. in arbitrio meo libera ad vtrumlibet: ideo legem tuam nõ ſum oblitus. Vel sic. Fac ergo vota mea voluntaria beneplacita tibi: quia nil aliud habeo meum proprium niſi operationes,& orationes voluntarias: eo. ꝙ procedũt ex libero arbitrio. Nam anima, & voluntas est in manibus meis. i. in mea potestate, quia nihil tam in potestate nostra quam nostra voluntas, ut inquit Aug.

Poſuerunt peccatores laqueum mihi, & de mandatis tuis non errani.

E Et declarat, quod dixit. Aĩa mea ĩ manib. meis ſemper, q̃a poſuerunt pctõres. i. demones mihi laqueum. i. multiplices tẽtationes: quia ſancti multas tentationes paſſi ſunt in deſerto: ut patet de beato Anton. Etiam nõ ſolum diaboli poſuerunt mihi laqueos interius, ſed etiam peccatores,& praui, & hæretici, qui ſunt membra diaboli, poſuerunt mihi laqueum hæreſeos in ſacra ſcriptura, adducentes falſas opiniones, ut in aliquam hæresim inciderem. Et cum auxilio gratiæ tuæ & diligẽti studio legis euangelicæ: nunq̃ errani de mãdatis tuis: nec a veritate fidei catolicæ: nec ẽt erraui mortaliter trãſgrediendo mandata: imo ea opere compleui.

Hæreditate acquiſiui teſtimonia tua in æternum, quia exultatio cordis mei ſunt.

F *Inclinaui cor meum ad faciẽdas iustificationes tuas in æterum propter retributionem.*

Et sic ex iugi meditatione ſacræ legis acquiſiui in æternũ testimonia tua. i. intelligentiã ſacræ ſcrip. hæreditate quadã. i. in hæreditatẽ,& poſſeſſionẽ, quæ quidem mandata ſunt exultatio cordis mei, quia exulto, & lætor in poſſidẽdo ĩtelligẽtiã legis ac ſi poſſiderẽ magnũ teſaurũ inuentum in agro. Matt. 13. Quia non ſolũ lætor in poſſidendo istum teſaurũ ſacræ ſcripturæ in ſciendo, ſed ope cõpleui, quæ in ea præcipiuntur, & iubentur. Ideo inclinaui cor meum, & appuli animũ ad faciendas iustificationes tuas in æternũ. Et hoc non in vacuũ currẽdo, ſed ꝑꝑ retributionẽ,& coronã incorruptibilẽ, & beatitudinẽ ꝑmiſſã &c. Quia ꝓpoſitũ ẽ in principio.

A Beati immaculati in via: qui ambulant in lege dñi. Ex quo patet, ꝙ 15. fructus dicit iste homo se collegisse ex iugi studio sacrę legis euangelicæ, & sacræ scripturę ꝑ gratiam & donū sapientiæ, & intellectus. Primo, q̃a factus est prudens super inimicos suos. Secūdo: quia intellexit super magr̃os suos. Tertio: quia intellexit sup̱ oēs antiquos patriarcas, & ꝓphetas. Quarto: quia lex euangelica prohibuit pedes eius ab oī uia mala. Quinto, quia non declinauit a iudicijs Dei. Sexto, quia per salem euangelicum facta est dulcis scriptura uet. te. quæ erat insipida. Septimo, quia odiuit oēm uiam iniquitatis. Octauo, quia lex euangelica fuit lucerna ipsi, & lumen. Nonò, quia propter eius dulcedinem iurauit eam seruare, & in religione tria uota promittere. Decimo, quia uiuificauit eū B a morte. Vndecimo, quia sola lex euangelica est illa, quæ offert Deo sacrificium de se gratū, & beneplacitum Deo. Duodecimo, ꝙ qui dirigitur a lege non pōt errare. Decimotertio, ꝙ eius possessio est lata. Decimoquarto, ꝙ inclinauit cor hominis ad faciendas iustificationes. Decimoquinto, quia per solam ipsam habemus retributionem æternam, & beatitudinem promissam.

SAMECH.

Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.

In isto 15. octonario, & sequenti petit auxilium cōtra hæreticos. Et agit ēt gratias de uictoria habita de eis ibi Feci iudiciū. Quātum autem ad primum est aduertendum, ꝙ postq̃ iste peregrinus euaserat, & triumphauerat de tyrannis uidit nouum genus belli quasi ciuilis, & uisceralis contra se cōcitari, C quod fuit conuēticula, & prauitas hæreticorū, quia tūc surrexit hæresis Ariana, quā amplexi sūt imperatores græcorū, & reges Gotorū, & Vādalorū, quę uisa est superare crudelitatem tyrannorum. Ideo non cessat semper petere auxilium contra eos debellādos per arma sacræ legis, & donū sapiētiæ, & intellectus. Dicit ergo O domine ego uidi aciē hæreticorū iniquorū contra me præparatā, multa mihi cōminantē, & falsas opiniones. contra legem tuam machinantem, sed nolui adhærere, imo iniquos hæreticos odio habui & legem tuam dilexi. q. d. Malui sequi ueritatem legis tuæ quam eorum iniquitatem. Ego enim non odiui in eis naturam, sed iniquitatem, quia semper desideraui conuersionem eorum.

Adiutor, & susceptor meus es tu, & in uerbum tuum supersperaui. D

Et ideo ad debellandos hæreticos sis adiutor, & ad defendendum me ab eis ne capiāt me in laqueo, & falsis opinionibus eorum, & sis susceptor meus, dona gratiarum cōferendo. Quia in uerbum tuum supersperaui, cum dixisti. Non estis uos qui loquimini, sed spiritus patris qui loquitur in uobis &c. Et nolite cogitare &c.

Declinate a me maligni, & scrutabor mandata Dei mei.

Iam conuersus contra hæreticos dicit. Declinate a me hæretici maligni, & simulati, & deceptores machinātes, & cōfingētes nouas, & falsas sectas cupiditate propriæ gloriæ, & pro quia, ego scrutabor mādata legis Dei mei, & doctrinam eius, in quibus datur uera doctrina ad confundendos, & debellandos uos omnes. E

Suscipe me secundum eloquium tuum, & uiuam, & non confundas me ab expectatione mea.

Adiuua me, & saluus ero, & meditabor in iustificationibus tuis semper.

Et conuersus ad Deum dicit. O Christe suscipe me mihi gratiā, & auxiliū cōferēdo secundum uerbū, & promissum tuū, quo dixisti. Ego pro te Petre rogabo ne deficiat fides tua, & iterū. Ego autem uobiscum sum usque ad consummationem sæculi. Et si hoc feceris uiuam per gratiam in lege tua, & nō moriar in hæresi eorum. Et nō cōfundas me ab expectatione mea, quia semper speraui, & fiduciā habui in supradictis ꝓmissis. Adiuua ergo me cōtra iniquos, & ero saluus, nec timebo eos. Et non solum ero saluus, sed uictor, & meditabor in iustificationibus tuis F semper, quasi dicat, ideo saluus ero, quia meditabor &c.

Spreuisti omnes discedentes a iudicijs tuis, quia iniusta cogitatio eorum est.

Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi testimonia tua.

Et quare eris mihi adiutor, & ero saluus, & uictor? q̃a supple, tu spreuisti, & cōfundisti oēs hæreticos discedētes, & separātes se a iudicijs tuis, & doctrinis legis euāgelicæ: nouas sectas, & falsas confingentes, & hoc fecisti, quia cogitatio eorum est iniusta, & iniqua, quia non zelo ueritatis, sed ambitionis & vtilitatis, & propriæ gloriæ cōfingunt sibi tales sectas, & falsas opiniones contra ueritatem legis discedentes a ueritate catolica: Iō

reputaui

A reputaui omnes hæreticos,& peccatores ter ræ,.i.terrenos,& quærentes gloriam in mūdo esse præuaricantes,& transgressores legis,& falsificatores sacrarum literarū cōtra verum sensum, eas ad suas falsas opiniones detorquentes, vel ex eis falsas opiniones cōtra veritatem extorquentes. Iō ego dilexi testimonia tua,& doctrinam tuam verā legem secundum veritatem,& sensum spiritualem,& verum intelligendo. Et etiam non solum hæreticos,sed oēs peccatores, & infideles reputaui præuaricatores legis. Nā Iudæi sunt præuaricatores le. vet. inquantum non recipiūt sensum mysticum ad quem principaliter facta est,sed in litera volunt mori. Et gentiles sunt etiam præuaricatores. Nam licet non haberent legem Moysi tamen habebāt legem naturalem scriptā in cordibus. Hæretici vero manifeste sunt præuaricatores scripturę,

B peruertentes verum sensum,& extorquētes falsum. Mali vero Christiani sunt præuaricatores mandatorum, & transgressores præceptorum.

Confige timore tuo carnes meas, a iudicijs.n.tuis timui.

Sed quia tales ideo sunt præuaricatores, & transgressores legis, quia contemnunt,& non timēt Deum,iō tu domine cōfige,& penetra, & reprime carnes meas,& appetitus & affectiones inordinatos timore tuo casto, & filiali,ut fugiā talē pestem,& hæreticā prauitatē, & talē inanē gloriā,& ambitionē,& omnē carnalē concupiscentiā, quia sp timui discedere a iudiciis tuis, & mādatis tuis,eo quòd tu spreuisti discedentes a iudiciis tuis.

HAIN.

C *Feci iudicium,& iustitiam, non tradas me calumniantibus me.*

Suscipe seruum tuum in bonum, ut non calumnientur me superbi.

Quia non discessi a iudiciis tuis, imo timui discedere ab eis, imo feci iudiciū,& iustitiam, quia operatus sum secundum iustitiam,& præcepta legis tuę. Iō non tradas me hæreticis calumniantibus,& volentibus me decipere cū suis fictis, & falsis opinionibus. Sed suscipe me seruum tuū in bonū. i. trahe me ad bonam partem, & bonum sensum faciæ scripturæ per dona spiritussancti, conferēdo mihi gratiam, ne superbi,& ambitiosi hæretici calumnientur me, nec decipiant in suis prauis,& falsis sectis.

Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquium iustitiæ tuæ. D

Nā oculi spirituales mentis defecerunt.i. lassi, & fatigati sunt sperādo in salutare tuū .s.in Christum,& in eloquiū iustitię tuæ.s.in legem euangelicam,quæ dicitur eloquiū iustitiæ,quia sola ipsa hominem iustificat.

Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuā & iustificationes tuas doce me.

Seruus tuus sum ego: da mihi intellectum, ut sciam testimonia tua.

Tempus faciendi, domine dissipauerunt legem tuam.

Quasi dicat. O Xpe te, & legē tuā diu expectaui:& postea ī ea pscrutāda diu insudaui, & laboraui. Fac ergo mīam tuā cū seruo tuo, & iustificationes tuas doce me.i.postq̄ dedisti legē mihi,doce me in ea,ut intelligā eius secreta. Sed q̄a hoc nō pōt esse sine gratia eleuāte intellectū,ergo da mihi ītellectū E nō potētiā intellectiuā,quia iā eā dedisti mihi naturaliter cū anima in creatione, sed da mihi donū intellectus,u tsciā, & intelligam testimonia tua.i.secreta,& arcana legis tuæ. quā signis, & miraculis,& testimonio,legis, & pphetarū cōfirmasti. Fac ergo mīam post quam seruus tuus sum ego, & seruire tibi intēdo, legē tuā seruādo,& defendēdo ab hæreticis,& infidelibus. Qui q̄dē hæretici dissipauerūt legē tuā falso mō glossando, & scripturas peruertēdo a vero sensu. Quæ quidē lex euangelica est tempus faciēdi. Nā lex vetus fuit tēpus pphetandi,& significādi,quia omnia contingebant illis in figura,& fuit tēpus significandi,& figurandi:Sed lex euangelica fuit,& est tempus faciendi,& implendi ea quæ in lege ueteri sūt figurata,& prophetata. Nam Christus fecit, & impleuit ea quæ F ibi dicta sunt,& figurata. Similiter lex euangelica,dicit tmpus faciēdi,quia in ea est tēpus meritore operandi.

Ideo dilexi mandata tua super aurum, & topazion.

Propterea ad omnia mandata tua dirigebar omnem uiam iniquam odio habui.

Ideo ego dilexi mandata legis euangelicæ super aurum, & topazion,& super omnē lapidem pretiosum,quia nullum pretiū temporale est ipsi comparandum, cum per eius obseruantiam ematur regnū cœlorum. Ideo ergo dilexi legem tuam,quæ est tempus faciēdi,&meritorie operādi,propterea ad oīa mandata tua dirigebar.i.quia lex tua direxit me ad omnia mandata tua intelligenda, &

A & facienda, ideo omnem uiam iniquam, & falsam sectã hereticorum, & pctõrum, & vitiorum odio habui, & fugi, & euitaui. Vnde nota, ꝙ quatuor genera hominũ conati sunt dissipare legem Dei in tempore faciendi, scilicet post aduentum Christi. Nã primo Iudęi dissipauerunt totam legem veterem negando Christũ, quia totũ tempus legis veteris fuit tempus significandi, & figurandi, & prænunciãdi, sed in Christo incepit tẽpus faciendi, & verificãdi, quia verificauit legẽ, & ꝓphetas, & impleuit, & fecit omnia quæ in lege erãt significata, & ꝓphetata. Iudęi ergo negando Christum negarunt, & falsificarũt, & dissiparunt legem, & prophetas in tẽpore faciendi, & verificandi. Secundo conati sunt dissipare legem Dei ipsi tyranni, vt patet in passionibus martyrũ, quia Diocletianus pręB cepit incendi omnes scripturas sacras vtriusque testamenti, vt patet in ecclesiastica historia. Tertio hæretici conati sunt dissipare legem Dei, & totam scripturam vtriusque testamenti falso modo glosando, & trahendo ad suos falsos errores, ut patet ibidẽ. Quarto conabitur destruere, & dissipare eandem legẽ ipse filius perditionis Antichristus, vt patet Daniel 10. Collegit ergo iste homo ex contemplatione, & iugi studio legis diuinæ simul cum dono intellectus, decẽ fructus siue profectus. Primo, quia habuit iniquos, odio. Secundo, quia habuit Deum susceptorem, & adiutorem. Tertio, quia declinauit a malignis. Quarto: quia nunquam fuit confusus nec fraudatus ab expectatione sua. Quinto, quia fuit adiutus, & saluus. Sexto, quia spreuit omnes hæreticos, & præuaricantes. C Septimo, quia semper in carne fuit cõfixus, & refrænatus. Octauo, quia fecit semper iudicium, & iustitiã. Et sic non est traditus deceptoribus nec calumniantibus. Nono, quia habuit bonum, & verum sensum sacræ scripturæ, & ipsum attigit. Decimo, quia totum suum affectum, & conatum posuit in sacra scriptura, & eam super omnia dilexit.

FE.

Mirabilia testimonia tua, ideo scrutata est anima mea.

Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.

In toto residuo huius psalmi iste peregrinus petit consummare, & perficere cursum suum in quiete, contemplatione, & vita perfecta. Et sic continue petit auxilium contra impedientes iter, & cursum suum. Ad cuius D intelligentiam est notandum, vt pluries dictum est, quod finita rabie tyrannorum surrexit prauitas hæreticorũ. Ideo sicut Christus dedit martyribus caritatẽ, & donũ fortitudinis ad propulsandos incursus tyrannorum. Ita dedit sapientiam doctoribus, & intellectum, & cætera dona spiritus sancti. Et sic peruersitas hæreticorum fuit causa, vt multi doctores scrutarentur sacram scripturam, & glosarent, & declararẽt eã, vt defenderent eam, ab hæreticis, & sic Origenes, & Atanasius, & Basilius, & Eusebius, & Epifanus, & Chrysostomus apud græcos multa, & infinita volumina scripserunt. Apud latinos uero Augustinus contra gentiles libros de ciuitate Dei scripsit, in quibus defendit ciuitatem Dei, eo ꝙ Romani volebant repetere idololatriam: in quibus omnes scripturas conatur eclucidare. Et contra Arrianos libros scripsit de trinitate, & plures alios. Contra Pelagianos vero viginti duo volumina. E Et contra Manichæos totidem. In psalteriũ autem copiosos edidit commentarios. Et super Ioannem, & omnes epistolas Pauli, & super totum testamentum uetus, & nouum, & infinita alia volumina, in quibus tesauros sacræ scripturæ quondam clausos nobis aperuit. Hoc etiam fecit Hieronymus, & Ambrosius, & Hilarius, & Gregorius &c. Et sic ꝑ istos doctores hæreticis deuictis sacra scriptura fuit dillucidata, & nobis manifestata. Intantũ, ꝙ multi se dederunt studio diuinæ legis, & contemplationis, & dimittẽtes vitã actiuam se ad cõtemplatiuam transtulerũt, vt patet de frequentiã monacorum Ægypti & Græciæ, & Italiæ, et Britanniæ. Et sic ex illo tempore magis apparuerunt nobis mirabilia arcana sacræ legis. Et ex tunc ecclesia F per aliqua tempora fuit in prospero statu. Sed quia nunquam defuerunt hæretici, & hypocritæ vsque ad Antichristum, qui erit Iudęus, et tyrannus, et hypocrita, et hæreticus, vt pluries dictum est, non ꝙ sit Iudæus; sed finget se Iudæum, et circuncidet se, vt attrahat ad se Iudæos, Ideo Dauid præuidens in spiritu totum discursum ecclesiæ residui temporis a prosperitate ecclesiæ vsq; ad Antichristum, in sequentibus sex octonarijs introducit istum hominem mysticũ, qui agit gratias de donis gratiarum sibi datis in scripturis elucidandis, et de quiete, et otio sibi dato in uita contemplatiua, et petit auxiliũ contra

A contra impedientes otium, & contemplationem, & prosperitatem ecclesiæ. Ideo duo facit. Nam primo agit gratias de prædictis. Secundo inuocat diuinum auxilium contra persecutionem Antichristi, & cæterorum. ibi. Clamaui in toto. Quantum ad primum duo facit. Nam primo agit gratias de prædictis. Secundo petit auxilium, & vltionem cōtra hypocritas, & simulatos. ibi. Iustus es domine. Dicit ergo ad primum. O domine, quia mirabilia sunt testimonia tua. i. secreta, & arcana legis testificata in veteri testamento per patriarchas, & prophetas, & in nouo per os tuū & per signa, & miracula: ideo scrutate est ea anima mea per Origenem, & Augustinum, & Eusebium, & Hieronymū, & cæteros doctores, qui scrutati sunt arcana sacræ scripturæ. Vnde declaratio, & glossa sermonū tuo-
B rum facta per istos doctores illuminat omnes populos fideles, & dat intellectum, et intelligentiam paruulis, & simplicibus: quæ secreta tua ante erant abscondita. Nunc autem abscondisti hæc a sapientibus, & prudentib. huius mundi, & reuelasti ea paruulis, & simplicibus fidelibus. Et ideo.

Os meum aperui & attraxi spiritum, quia mandata tua desiderabam.

Postquam vidi tantam copiam, & abūdātiam tesauri, & luminis tuæ sapientiæ, apui os animæ: scilicet intellectus, & uoluntatis, & attraxi spiritum sapientiæ ad refrigerādā, & nutriendam animam, quæ ante fuerat esuriens: quia mandata tua desiderabam. Nā istum cibum, & potum spiritualem desideraui a principio mundi vsque ad aduentum tuum.

C *Aspice in me & miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum.*

Postquam adeptus est hanc copiā, & abūdantiam: petit in eius otio, & quiete diu, & semp manere, & cōfirmari. Ideo dicit. Aspice in me, & miserere mei, & pmitte me quietari, & frui hoc otio secundum iudicium diligentium nomen tuum, id est sicut permittis angelos, qui diligunt nomen tuum, manere in perpetua quiete contemplationis. Nā a principio induisti, & confirmasti eos in gratia, & quiete, eo q tibi adhęserunt. Alios autem iudicasti ad pęnam ęternam.

Gressus meos dirige secundum eloquium tuum: & non dominetur mei omnis iniustitia.

Ergo aspice in me secundum iudiciū istorum bonorum angelorum diligentium nomen tuum, & conserua me in lege tua, & di- D rige gressus, & operationes meas secūdum eloquiū, & legem, & mandata tua, ut nulla iniustitia, & nullū peccatū dominet mei, qa omne peccatum fit cōtra iustitiam, & præcepta Dei: quæ consistunt in quadam iustitia: quia væ illi cui cupiditas, & caro, & superbia, & iniustitia dominatur: quia secundum Ciceronem miser est cui peccare licet: quia & si dominetur seruus est. Et quod deterius est: quot uitiorum, tot dominorum.

Redime me a calumnijs hominum, ut custodiam mandata tua.

Et non solum rogo, ut non dominet mei iniustitia pctī: sed etiam, ut non dominentur mei tyranni, & infideles, & homines iniusti. Redime, & libera me ergo a calūnijs, & deceptionib. & fraudibus hominū hypocritarum, qui ueniunt in uestimentis ouium ad E calumniandum, ne impediant me in contēplatione, sed custodiam mandata tua.

Faciem tuam illumina super seruum tuum, & doce me iustificationes tuas.

Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia nō custodierunt legem tuam.

Facies enim patris est filium Christus, qui lumen suum super nos emisit. Et p talem lumē doce me iustificationes tuas. Nam qa p præteritum peccaui contra te, ideo iam feci pęnitentiā in lacrymis &c. Vnde oculi mei deduxerunt exitus aquarum. i. riuos lacrymarum prę dolore, & contritione, quia non custodierunt legem tuam, imo præuaricati, & trāsgressi sunt præcepta tua. Ideo postq̄ egi pęnitentiam ex gratia tua, & passus sum tot afflictiones, & persecutiones, & deduxisti F me in hunc statum prospetum contemplationis conserua me in eo, ne ulterius cadā. Et nota, q iste peregrinus non solum fecit poenitentiam in se: sed p amplius, & perfectius fecit poenitentiam in capite suo Xpo. Ideo totus Christus caput, & membra dicit. Exitus aquarum &c. Et etiam hoc dicit referendo ad tempora persecutionum tyrānorum, quando ecclesia erat afflicta, & fideles, latebant in montibus, & antris deflendo iacturam, & persecutionem martyrum.

ZADI.

Iustus es domine, & rectum iudicium tuum.

Mandasti iustitiam testimonia tua, & ueritatem tuam nimis.

In hoc decimooctauo octonario cōtinue iste peregrinus non cessat petere cōseruari in

A in statu gratiæ,& contemplationis. Sed quia iustus non solum delectatur in cōtemplatione,& iustitia: sed ēt ex zelo legis dolet cum viderit hypocritas fingentes iustitiam exterius,& īterius esse lupos,& alios mordētes, & impedientes, quia ut plurimum sunt inuidi,& mordaces,& impedientes iustos: iō dicit. O domine tu nō es simulatus, imo iustus, & iudicium tuum rectum. Et tu domine mādasti testimonia tua esse iustitiam omnibus, id est iusta,& veritatem tuam nimis, id est tu dedisti mandata tua sub quadam magna iustitia,& veritate,& non cum iniustitia,& fictione, Nec fuerūt tua præcepta iniusta nec ficta, quia lex tua est iusta,& valde vera.

Tabescere me fecit zelus meus, quia obliti sunt uerba tua inimici mei.

Ignitum eloquium tuum uehementier, & seruus tuus dilexit illud.

B Et iō zelus meus, quē erga legem tuā habeo, me fecit tabescere,& liquefieri, & indignari, eo ꝙ inimici mei infideles,& hypocritæ,& pctōres obliti sunt verba tua, & transgressi sunt legē tuā,& doctrinam, quia exterminant facies suas: ut appareant hominibus ieiunantes. Et faciunt iustitiam suam coram hominibus, ut uideantur ab eis &c. Nam eloquium tuum est ignitum, vehementer, & vrens corda hominum, iustificans interius,& non vult apparentiam exterius. Ideo ille qui est vere seruus tuus dilexit illud,& seruat intrinsecus,& extrinsecus.

Adolescentulus sum ego & contemptus iustificationes tuas non sum oblitus.

Iustitia tua iustitia in æternum, & lex tua ueritas.

C Ideo licet ego sim adolescentulus, & contemptus de me!, & cito lapsurus, tñ iustificationes tuas non sum oblitus, quia iustitia tua est iustitia in æternum, & non ad tempus, & lex tua non est ficta, sed veritas, quia veritas,& gratia,& iustitia per Christum patefacta est. Et sic licet ego sim fragilis, & mobilis & variabilis sicut adolescentulus, tamen lex tua est iusta, & vera in æternum.

Tribulatio & angustia inuenerunt me, mādata tua meditatio mea est.

Aequitas testimonia tua in æternum: intellectū da mihi & uiuam.

Et ideo licet tribulatio inimicorum exteriorum,& hypocritarum,& pctōrum,& angustia passionum interiorum inuenerūt me, tamen semper mandata tua meditatio mea est. Et sic euado a tribulationib. & angustiis, D quia testimonia tua, & lex euangelica est ꝗdā æquitas, & iustitia. Iō da mihi intellectū id est donū intelligētiæ, ut intelligendo obseruē ipsam. Et sic spūaliter viuā per eius obseruantiā. Vita ergo contemplatiua,& cōtēplatio legis facit octo fructus. Nā primo mouet hominem ad perscrutādum mirabilia legis. Secundo illuminat,& dat intellectū. Tertio satiat animam. Quarto dirigit gressus.

Quinto redimit a calumniis. Sexto mouet ad pęnitentiā de præteritis. Septimo ex zelo legis dolet de peccatoribus,& hypocritis, liberat enim a tribulationibus interioribus,& exterioribus Octauo dat vitam spiritualem. Quia non in solo pane viuit homo, sed i omni verbo, quod procedit de ore Dei Deuter. 8. COF.

Clamaui in toto corde meo exaudi me domine, iustificationes tuas requiram. E

Clamaui ad te saluum me fac, ut custodiam mādata tua.

Postquam iste peregrinus duxit cursum suū in lege domini vsq; ad quietē,& pacē ecclesię, deuictis Iudęis,& tyrānis,& hæreticis & petit perseuerantiā,& cōfirmari in pace, & contemplatione,& quiete, iā cōtractus lōgitudine itineris,& vexatus asperitate, & afflictione laborum cupit dissolui,& esse cum Christo,& assequi beatitudinem,& obseruātiam legis sibi in principio promissam. Iō in hoc 16. octonario,& tribus sequētib. quasi epilogando rememorat totum discursum suę peregrinationis,& laborum suorū, quasi petēs præmium promissum pro cunctis laboribus emptū. Vnde tria facit. Nā primo epilogat discursum suę peregrinationis ab Adam F vsque ad aduentum Christi, omnes labores enumerando. Secūdo rememorat totam peregrinationem ab aduētu Christi vsque ad statum prosperitatis ecclesiæ, enumerando omnes persecutiones, & labores ꝓ defensione legis euangelicæ. Tertio petit dissolui,& possidere præmium,& beatitudinem cum Christo. Secūdum ibi. Vide humilitatem. Tertiū ibi. Appropinquet deprecatio mea. Quantū ergo ad primum dicit. O domine semper in hac peregrinatione clamaui in toto corde meo. s. mēte,& affectu, ut requiram iustificationes tuas, id est,& requisiui iustificationes tuas. Clamaui ad te, ergo saluum me fac, ut custodiā mādata tua, id est semper clamaui, ut me saluū faceres: ut custodirē mādata tua.

Præ-

A *Præueni in maturitate, & clamaui, quia in uer ba tua superſperaui.*

Et exponit ſemetipſum dicens. Ego præueni eū in maturitate, i. ante maturitatem, & tēpus legis euāgelicæ, dum eſſem ſub lege veteri, ego præueni clamando, & petendo legem gratiæ iuſtificantem, & aduētum Meſſiæ in lege patribus promiſſi. Ideo ſequitur. Et in uerba, & ꝓmiſſa tua ſuperſperaui.

Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, ut meditarer eloquia tua.

Magis exponit, & declarat ſeipſū dicens. Præuenerūt oculi mei. ſ. mētis, & affectus diluculo, id eſt ante aurorā, & prope aurorā, quod fuit tēps Zacariæ, & Simeonis prope incarnationē q cū magno deſiderio rogabāt, & orabāt aduētū ſaluatoris accelerari. Quib. reuelatus eſt de propinquo aduētus Xpi. Nā B Simeoni promiſſum fuit non uiſurū ſe mortem, niſi prius uideret Chriſtū dñi. Hoc idē Zacarię, ut patet Lu. 1. Et hoc eſt, quod dicit. Prępuenerūt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia, & promiſſa tua.

Vocem meam audi ſecundum miſericordiam tuam domine, & ſecundum iudicium tuum uiuifica me.

Appropinquauerunt perſequentes me iniquitati, a lege autem tua longe facti ſunt.

Ideo uocē meam audi ſecundū miſericordiā tuā, & iuſtitiā tuā domine. Quia per totū illud tempus ante aduentum Chriſti, & poſt perſequētes me. ſ. Caim, Pharao, & Nacubodonoſor &c. appropinquauerunt iniquitati .i. infidelitati, & ſuperſtitioni idololatriæ, & odio, ideo a lege tua, quæ præcipit unum Deum coli, & proximum diligi, longe facti C ſunt. Quia legem tuam præuaricati, & tranſgreſſi ſunt.

Prope es tu domine, & omnes uiæ tuæ ueritas.

Initio cognoui de teſtimoniis tuis, quia in æternum fundaſti ea.

Sed licet illi ſe elōgauerint a te, & a lege tua, tamen tu domine ſemper es, & fuiſti mihi propè, quia obſeruaui legē tuā, q a oēs uię tuę sūt ueritas. Superſtitiones aūt illorū ſunt mendacia ficta, & uiolēta, & nō duratura. Sed ego cognoui in initio .i. à principio de teſtimonijs tuis, quia in æternū fundaſti ea. q. d. Tu domine in principio dediſti legē de obedientia ad Deum, & de dilectione ꝓximi, & de cultu diuino. Quæ quidē præcepta, & mādata ſunt æterna per totam legem ueterem, & nouā. Vnde Chriſtus Matth. 7. D Quæcūq; vultis ut faciāt uobis hoïes, & vos facite illis, hęc lex, & prophetæ. Itē Mat. 19. Vis ad vitā ingredi, ſerua mādata. Itē eiuſdē. 22. Diliges dominū Deū tuū &c. Ex quo patet, ꝙ iſta mādata iā a principio data sūt ipſi Adā, & Caim. Ge. 4. Et ipſi Moyſi Deut. 7. Et Chriſtus in euangelio ea confirmauit: ergo sūt æterna in utroq; teſtamēto. Iō dicit. Ego cognoui, quia in ęternum fundaſti ea. Vnde nota, ꝙ uiæ domini ſunt mandata, & præcepta in lege ſcripta, quæ omnia dicuntur ueritas. Primo, quia a prima ueritate procedūt, quæ eſt Deus. Secundò dicuntur veritas, q a oïa in Chriſtū, & euangelicā ueritatē tendebant tanq̄ in finem in quo omnia fuerūt uerificata, tam ceremonialia, quàm iudicialia, & etiam moralia. Tertio omnia pręcepta dicuntur ueritas .i. iuſtitia inquantum omnia erant conformia diuinę uoluntati. Et ſic oïa E erant immobilis ueritatis quantum ad finē, ut ſæpius dictum eſt. Ideo dicit Dauid, quod omnes uiæ tuæ ueritas.

RES.

Vide humilitatem meam, & eripe me, quia legem tuam non ſum oblitus.

In hoc. 20. octonario memorat labores itineris eccleſiæ Chriſti poſt eius aduentū, & perſecutionem factam à Iudæis. Ideo dicit. Vide humilitatē meā quam habui in primitiua eccleſia i pſecutione Iudæorū, & eripe me ab eis. Et eripe me a iugo legis uet. quia legē tuā euāgelicam, quæ uere iuſtificat, nō ſum oblitus. imo quia cum humilitate eam ſuſcepi, & obſeruare promiſi, quæ quidē lex eſt fundata in humilitate, ut dictum eſt, ergo uide humilitatem meam &c.

Iudica iudicium meum, & redime me, propter eloquium tuum uiuifica me. F

Longe a peccatoribus ſalus: quia iuſtificationes tuas non exquiſierunt.

Et tu o Chriſte, qui uiniſti iudex in mundū, nūc per diſcretionē, & in nouiſſimo die p examinationem, iudica iudiciū meum diſcernendo cauſam meā, ſeparādo me a conſortio Iudæorum, & redime me nō ſolum a peccato, ſed etiam abſolue me a iugo legis ueteris per legem euangelicam, & etiam ab omni peccato, & propter eloquium tuum. i. propter legem euangelicam a te prolatam uiuifica me a morte peccati per uiam gratię ac ſacramentorum eccleſiæ, quia talis ſalus, & uita data per legem euangelicam eſt longè à Iudæis, & infidelibus, & cęteris peccatoribus

A roribus: eo quòd iustificationes tuas non exquisierunt.

Misericordiæ tuæ multæ domine, secundum iudicium tuum uiuifica me.

Et qa dñe mīæ tuæ sunt multæ ī lege euāgelica, quia multa remedia dedisti ad saluādum nos, puta baptismū, & confirmationē, & pœnitentiam &c. Ideo fm iudicium, & sentētiam tuam uiuifica me.s.secundum sciētiam a te datam Marc. ult. Qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit &c.

Multi qui persequuntur me & tribulant me: a testimonijs tuis non declinaui.

Vidi præuaricantes & tabescebam, quia eloquia tua non custodierunt.

Itē licet multi sunt Iudæi, & gentiles, & pfidi qui tribulant, & tribulauerunt me: tū a testimonijs, & lege tua nō declinaui: imo cū uidi Iudæos, & infideles, & hæreticos prævaricantes legem tuam, & contemnentes, ego B tabescebam, & liquefiebam ex zelo, quia mādata tua non custodierunt.

Vide quoniam mandata tua dilexi domine, in misericordia tua uiuifica me.

Principium uerborum tuorum ueritas, in aeternum omnia iudicia iustitiæ tuæ.

Vide ergo, & nō neges mihi pmium o domine; qm semper in his persecutionib. mādata tua dilexi, quia sunt vera, & nō falsa nec ficta, quia principium uerborum tuorum est veritas: na tu loqueris p Christū qui est verbū tuū p quē facta sunt omnia. Sed ipse est via veritas, & vita, ideo principiū verborū tuorum est veritas. Et ideo dilexi legē tuam & sic nō possum falli. Ideo sunt æterna in veritate omnia iudicia, & pmissa iustitiæ tuæ, C & præmia q per iustitiā adiudicasti, & pmisisti. Et sic viuifica me in misericordia tua sicut promisisti obseruantibus legem tuā, & nō fallas me, quia principium verborū tuorum veritas &c. Ideo non dubito præmiari, nec timeo falli. Vnde principium verborū Dei est veritas, quia verba Dei a prima veritate procedunt, & in veritatem qui est Xps tendunt. Et sic oīa quæ scribūtur in lege sūt vera, & iusta, inquantum iuxta diuinam uoluntatem sunt ordinata. Et sic veritas idem est quod iustitia. SIN.

Principes persecuti sunt me gratis, & a uerbis tuis formidauit cor meum.

Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.

Iniquitatem odio habui & abominatus sum, legem autem tuam dilexi. D

In hoc 21. octonario rememorās persecutiones tyrānorū petit prēmiū promissum dicēs. Pricipes, & Imperatores, & tirāni, & diaboli persecuti sunt me, nō demeritis meis pcedētib. sed gratis, & spōtè, & certa malitia pp nomē tuū, eo qp defendebā fidē tuā. Intātū qp a verbis tuis formidauit cor meū fugiēdo psecutionem eorum p mōtes, & speluncas. Et tū lætabor sup eloqa tua.i. in cōtemplatione, & ɔfidētia legis, & pmissionis tuę sicut q inuenit spolia multa. Quasi dicat, qp ita lętabar in psecutionib. & tormētis, sicut victor in bello, q inuenit spolia multa. Nā illi p bella tpalia inueniūt spolia terrena, sed ego p martyrium inueni spolia spiritualia, & diuina, quia illi inuenerunt coronā corruptibilem, sed ego incorruptibilē. Licèt ergo principes me fuerint persecuti: & timuerim in principio, tamē considerans eam beatitudinē, q mihi ī lege pmittitur, contempsi principes persequentes, & lętabar super eloquia, & promissiones tuas: sicut qui inuenit spolia multa. Et habui odio, & abominatus sum oēm iniquitatē eorū, legem aūt tuā dilexi, & contemplatus, & secutus sum. E

Septies in die laudem dixi tibi: super iudicia iustitiæ tuæ.

Vnde deuictis tyrannis, & hæreticis cōtēplationi totaliter me dedi. Et sic ordinaui officia ecclesiastica per septem horas diei ad laudem Dei in hymnis, & cāticis, & ampliaui diuinum cultū per doctores meos. Et sic septies in die laudē dixi, & cantaui tibi sup iudicia iustitię tuę. Quasi dicat, in illis septē horis diurnis, pariterq; nocturnis cantantur gesta patriarcarum, & prophetarum, & apostolorū, & martyrum, & gesta euangelica, q sunt iudicia iustitiæ tuæ. Hoc dicit, quia in illa ætate Hieronymus, & Ambrosius, & Augustinus, & Gregorius ordinarunt officia ecclesiastica, & horas septem canonicas cantari in ecclesia fecerunt per totum orbem. de quibus horis dicitur psalmo 129. F

Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.

Expectabam salutare tuum domine, & mandata tua dilexi.

Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea uehementer.

Seruaui mandata tua, & testimonia tua, quia omnes uiæ meæ in conspectu tuo.

Sedatis persecutionibus fuit multa pax diligens

A diligẽtibus legẽ tuã,& oĩbus Christianis in ecclesia tua. Etiã non est illis scandalũ, quia omnes hæreses, quibus multi scandalizabantur, sunt extinctę,& sedatę. Et ideo iam expectabãt salutare tuũ in æterna felicitate, reiectis rebus terrenis. Nam conuersatio mea in cęlis est, iam viuendo in hac vita cõtemplatiua, & sola mandata tua dilexi, quia in sola lege tua est volũtas mea die ac nocte. Et sic in cõtẽplatione custodiuit aĩa mea testimonia tua,& dilexit ea vehementer. Et seruaui mandata tua, & testimonia tua: quia deditus soli cõtẽplationi, & oẽs vitæ meæ. i. intellectus,& voluntas,& affectus, est totus fixus in conspectu tuo abstractus a terrenis.

TAV.

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine, iuxta eloquium tuum da mihi intellectum.

B In hoc vltimo octonario iã petit absolui a mẽbris corporis huius, & esse cũ Chro in beatitudine,& petit præmiũ pro laboribus, & peregrinatione. Dicit ergo, O dñe appropinquet iã oratio mea in cõspectu tuo, & da mihi intellectũ, & intelligentiã claræ visionis in patria iuxta eloquiũ. i. secũdũ promissionẽ tuã. Nam in principio dixisti. Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege domini. Ego autẽ iã ambulaui in lege tua: & me seruaui immaculatum ex gřa tua, ergo da mihi clarã visionẽ,& ĩtellectũ beatitudinis.

Intret postulatio mea in conspectu tuo: secũdum eloquium tuum eripe me.

Eructabunt labia mea hymnum: cum docueris me iustificationes tuas.

Et intret in conspectu tuo postulatio mea & secundũ eloquiũ,& promissum tuũ eripe C me. Absolue me ab hoc mortali,& põderoso corpore, & passibili,& cũ fuero absolutus ab hoc mortali corpore, eructabũt, & cãtabũt labia mea hymnũ cũ beatis in patria, cũ p postq̃ docueris me iustificationes tuas. i. post quam impleuerim iustificationes, quas me docuisti, & etiã cũ docueris,& ostẽderis mihi iustificationes tuas, id est præmia iustificationum tuarum in patria.

Pronunciabit lingua mea eloquium tuum, quia omnia mandata tua aequitas.

Et tũc pronũciabit lingua mea eloquium tuum agẽdo gratias cum cæteris beatis, quia omnia mandata tua ueritas, quia quicquid promisisti adimplesti. Ideo omnes beati in sæcula sæculorũ laudabũt te, dicentes. Benedictio,& claritas,& gratiarũ actio &c. Apo. 7.

Fiat manus tua, vt saluet me, quoniam mandata tua elegi. D

Concupiui salutare tuum domine: & lex tua meditatio mea est.

Viuet anima mea & laudabit te, & iudicia tua adiuuabunt me.

Ergo fiat manus tua,& mĩa sup me,& saluet me, beatitudinẽ cõferendo; quia mandata tua elegi,& impleui, ergo da mihi pmiũ quia hoc præmiũ, & salutare tuũ semper cõcupiui, & propter ipsum semp laboraui, qa lex tua meditatio mea est, quia semper fuit in ea voluntas mea die ac nocte. Et sic cum dederis mihi hoc præmiũ viuet anima mea beata, & ęterna fruitione, & in sęcula seculorum laudabit te, qa iudicia tua, id est obseruãtia legis tuæ adiuuabit me, & adiuuit me ad consequendam beatitudinem.

Erraui sicut ouis quæ perijt, quære seruum tuũ, quia mandata tua non sum oblitus. E

Hic concludit totũ intellectũ huius psalmi. Vnde est aduertẽdũ sicut in principio dictum est, q̃ iste homo fuit in principio creatus a Deo.& factus ciuis, & dominus illius amęnæ, & felicis ciuitatis paradisi terrestris, quem ornauit oĩbus bonis gratuitis in corpore, & anima cũ illa originali iustitia, cui dedit legem obedientiæ, quam si seruasset, absque labore post longum tempus fuisset translatus in cœlum cũ tota sua posteritate ad meliorem, & optimam vitam,& æternã felicitatẽ. Sed q̃a fuit rebellis, non solum p didit ęternã felicitatẽ, sed etiam præsentem: q̃a fuit expulsus ab illa terrestri ciuitate paradisi. Et sic ex ciue, & domino felici factus est exul, & miser peregrinus in hac lacrimarũ valle. Tũc iste miser petijt si esset aliqua F remissio sui peccati,& modus recuperãdi supernã felicitatẽ perditã,& beatitudiẽ. Tunc dixit ipsi angelus ex parte Dei, quod aliter non possit recuperare, nisi per longa tẽpora peregrinaretur per hunc mundũ ambulando sine macula in lege dñi. Itaq; sicut inobedientia,& peccatũ fuit via ad expellendũ ipsum a beatitudine, ita lex diuina erat uia ad reducendũ ipsum ad beatitudinẽ perditam. Et sic dixit ipsi angelus. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini. Et quia oportet viatorem scire legem a Deo datam ideo sequitur. Beati qui scrutantur testimonia eius &c. Et quia obseruantia huius legis consistit in declinando a malo, & faciendo bonum, ideo sequitur. Non. n. qui operantur

iniqui-

A iniquitatē in vijs eius ambulauerunt. Tunc iste peregrinus acceptauit peregrinationē, & legē, & pmisit ipsam obseruare. Et rńdit dicens: postq̃ tu dñe mandasti mandata tua custodiri nimis: vtinā dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas. Et sic petit auxiliū, & gratiā, ut in hac via, & lege, & peregrinatione dirigatur. Sed petit quo in sua adolescentia corriget viā suam, & motus, & passiones. Cui rńdetur: In custodiendo sermones tuos. Et sic iste peregrinus est vsque ad Christum in lege veteri. Et tunc dicit. Ecce dñe iam viam mandatorum cucurri &c. Sed iam deinceps legem pone mihi iustificationum tuarū: quia ipsam volui, & semper desideraui postq̃ in lege vet. non potui iustificari. Postq̃ autem recepit legem euangelicam iustificantem, agit gratias dicens: Bonitatem fecisti &c.

B Et cū hoc petit auxiliū ad confundendum Iudæos. Postea petit auxiliū ad debellandos tirannos: postea contra hereticos, quib. omnib. deuictis ampliauit cultū diuinum, & petit confirmari in otio, & quiete vitæ contēplatiuæ. Nunc aūt in fine iā fractus asperis laboribus, & longa peregrinatione, & completo cursu per obseruantiam legis, & postquam ambulauit immaculatus in lege dñi, petit præmiū beatitudinis in principio promissæ, & dicit: O dñe iam erraui, & peregrinatus sum exul extra patriam, sicut ouis, quæ perijt. Ergo iam quære seruū tuū, & duc tecum in supernā beatitudinem, quia mandata tua non sum oblitus: imo impleui legem, quam mihi imposuisti, & peregrinationem. Et respice bene, quia ab isto ps. furatus est ingeniū, & inuentionem Salomon in

C canticis: nisi, q̄ mutauit stylum a peregrino in sponsam. Sed seruauit eūdem discursum. Et iō eodem modo finiunt cantica. Nā sponsa post longā peregrinationem deuictis tirānis, & hæreticis, & iam quiescens in prosperitate, cupit dissolui, & esse cum Christo. Iō vocat eam sponsus dicens: Quæ habitas in hortis amici auscultāt te: fac me audire vocem tuam. Et tunc ipsa rńdet dicens: Fuge dilecte mi: & duc me tecum supple in montes aromatum. Ex quo patet, q̄ eadē est sententia hic, & ibi: & idem discursus, & eadē conclusio. Est ergo aduertendū, q̄ ecclesia cōsiderat quatuor status, siue ætates in se in prosecutione tpis. Primus fuit ab Adam vsque ad Christum, quæ dr̄ adolescentia. Secūdus fuit a prædicatione Christi vsq; ad prædicationē apostolorum.

D In quo statu data est lex, & redemptum est genus humanum. quę ætas dicta est iuuētus, & renouatio. Tertius fuit ab apostolis vsque ad Constantinum, & doctores quę dicta est virilitas: quia tunc pugnauit, & fuit in suo vigore. Quartus fuit a doctoribus vsq; in finem: quæ dicitur senectus. Quasi fm istum modum superius expositus est propheticè, & misticè iste ps. secundum peregrinationem corporis mistici ecclesiastici p ætates, & status successiuè. Sed quia in ecclesia sunt simul quatuor status. s. peccatorum, & cōuersorū pœnitentium, & proficientium, & perfectorum. Nam primi, qui indigent corrigi: iam corriguntur. Secūdi iam proficiunt sibi in viuendo, & tertij cęteris in docendo. Quarti iam relictis terrenis viuunt in contēplatione. Ideo ecclesia cātat quatuor primos octonarios huius psa. ad primam pro peccatorib. desiderantib. corrigi.

E Ad tertiam vero cantat sex octonarios sequentes pro conuersis, & pœnitentibus. Ad sextam vero cantat alios sex sequentes proficientibus, qui sunt martires, & doctores: & qui iam fecerunt pœnitentiam. Item pro perfectis cātat sex ultimos. s. pro contemplatiuis. Item quia ecclesia considerat in quolibet fideli quatuor status siue ætates. s. adolescentiam: in qua indiget corrigere, & reprimere affectiones, & passiones. Secunda est iuuentus, in qua iam operatur, & laborat in vita terrena. Ideo oportet cōprimi ab auaritia, & superbia. Tertia est virilitas in qua iā sibi proficit, & alios docet exēplo, & doctrina. Quarta est senectus: in qua totaliter debet relinquere terrena, & contēplari de vita futura. Ideo ecclesia cantat primos quatuor

F octonarios ad primā pro adolescētib. & sex sequentes ad tertiam pro iuuenib. & sex sequentes ad sextam pro uiris, & sex ultimos ad nonam pro senibus. Itē quia etiam ecclesia considerat tres status simul in lege euangelica. Primus dr̄ status cōis omnibus Christianis, quia uiuunt in fide, & spe, & caritate iustificati per ecclesiastica sacramenta. Secundus dicitur status proficientium sibi, & alijs, & iste dicitur status doctorum, & prælatorum, qui sibi proficiunt in vita iusta, & alios docent vita, & doctrina, & ecclesiam Dei defendunt ab hæreticis, & infidelibus. Tertius est contemplatiuorum, & perfectissimorum, sicut sunt martires, & eremitæ &c. qui seclusi a mundo, cupiūt esse cum

A Christo. Ideo ecclesia pro statu cōmuni cantat primos quatuor octonarios ad primā, & sex sequentes ad tertiā pro statu perficiētiū & cantat sex sequentes ad sextam pro eisdē: & pro statu perfectorum sex ultimos ad nonā. Vnde prima correspondet adolescentię: & tertia iuuētuti: & sexta uirilitati: & nona senectuti: eo ꝙ iā declinet vita hominis. Ex quo patet, ꝙ illi qui glossant istum psalmū pro uita contemplatiua, & actiua, bene dicunt: & etiam qui glosant ipsum pro incipiētibus, & proficientibus non minus bene dicunt. Sed non euacuant totā intelligentiam huius psal. quia tales expositiones sunt quasi meræ morales. Sed oportet vt & exponatur prophetice sicut supra dictū & factum est. Nam ista fuit primaria intentio ipsius Dauid: vt patet diligenter intuenti per discursum huius psal. & peregrinationē, & diuersos status huius peregrini, & intētionem ecB clesiæ quæ non solum recitat hunc psalmū ad mores capessendos. sed etiam principaliter petendo auxilium: & gratias agendo de beneficijs acceptis per omnes status, & ætates huius peregrinationis. Ideo præponitur in eius titulo Alleluia. Ex supradictis etiam patet, ꝙ cum uita cuiuslibet hominis nō sit nisi quædam peregrinatio inter præcipitia, & laqueos carnis, & mundi, & diaboli: ideo iste psalmus non solum est intelligendus, & exponēdus profeticè de peregrinatione totius corporis, & hominis mystici ab Adam vsque ad iudicium, sicut expositus est: sed etiam moraliter de peregrinatione uitę cuiuslibet hominis. Sed quia circa talē moralem expositionem maxime insudarunt sacri
C doctores, scilicet Ambrosius, & Augustinus, & Cassiodorus, ut dictū est ī principio: ideo quisque cupiens satiari uberiori doctrina pergat ad eos, quia hic principaliter intēdimus prophetica intelligentiam psalmorum reserare, ut per eam ad moralem, & anagogicam unusquisq; per se faciliter ualeat peruenire semper tamen auxilio diuino inuocato, ut docet Dauid in hoc Psal.

PSALMVS CXIX.

AD dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me.

Domine libera animam meam a labijs iniquis & a lingua dolosa.

Huic Psal. & quatuordecim sequentibus generaliter præponitur talis titulus. s. Canticum graduum, eo ꝙ isti quindecim psalmi cantabantur per sacerdotes, & leuitas in aD scensu quindecim graduum templi Salomonis, Ad cuius intelligentiam dicunt Talmudistæ vt refert Cambi, ꝙ qn̄ Salomon fodit fundamenta templi, tanta abundantia aquæ incepit emanare quòd uoluit quasi submergere totam ciuitatem Hierusalem. Sed tunc Achitofel vir prudens scripsit semisoras. i. nomen tetragrammaton in testa ollę, & misit in aquam adiurādo eam, vt retrocederet: Et sic aqua descendit versus centrum terrę per sedecim millia stadiorum, Sed tūc dixerūt sapientes, quod hoc cedebat in maximū damnum ciuitatis, quod aqua esset ita profunda, puta pro puteis fodiendis. Sed tunc Achitofel iterum scripsit nomen semisoras in alia testa ollæ, & misit in illud profundū adiurando aquam, vt ascenderet per quindecim millia stadiorum, quod sic factum fuit. E
Et tunc Salomon fecit fundamenta templi, & fecit quindicem gradus in ascēsu tēpli in memoriā illorum quindecim stadiorū, quib. aqua ascenderat de abysso. Et sic dicunt Talmudistę, ꝙ Salomō præcepit cantari hos quindecim psalmos in ascēsu illorū quindecim graduū in memoriā illi⁹ magni miraculi. Sed quantum ista positio sit ficta, & friuola, & irrisoria, & in se cōcludens mendaciū, & cōtradictionem, cuilibet disposito potest patere. Et ideo est aliter dicendum fm̄ Aug. & sacros doctores, ꝙ tota ędificatio, & dispō Hierusalē, & illius tēpli fuit figura Xp̄i, & ecclesiæ militantis, & ex consequenti ecclesię triumphantis. Et iō anteꝙ ædificaretur fuit tradita ipsi Dauid a sp̄usācto descriptio & exemplar totius templi, & tabernaculi, in qua intellexit oīa, quę ibi erāt descripta, & F
figurata. ut patet. 1. Para. 18. Et ideo, sicut ordinauit Dauid: ita Salomon ædificauit tēplū in mōte Moria cū ascēsu quindecim graduū secundū exēplar sibi traditū. Ad cuius intelligētiam est notandū, ꝙ Adā duo damna generalia incurrit per pc̄m. Nam primo cecidit a dignitate, & felicitate, in qua erat de præsenti, & a culmine gloriæ cœlestis sibi promissæ si stetisset. Secūdo fuit exul et relegatus ab illa paradiso terrestri, & factus peregrinus cum tota sua posteritate per hūc mūdum miserabilem. Et ideo sicut dictū est in psalmo præcedenti, non potest redire in patriam, a qua expulsus est nisi peregrinando, & ambulando in lege domini, ab ea non deuiando usquequo perueniat per Christum

A ad Hierusalē quam perdiderat, & ad templū gloriæ unde cecidit. Sed cum peruenerit, & perductus fuerit ad terminum vitæ suæ obseruando legem, adhuc restat, ut ascendat p quindecim gradus uirtutum vsque ad templum gloriæ. unde cecidit, & quod p peccatum amisit. Et ideo sicut Dauid fecit psalmū præcedentem: in quo denotauit tota peregrinatio huius mūdi: in quo homo mysticus peregrinatur ab Adam vsq; ad Christum: & a Christo vsque ad vltimum iudicium siue ad finem vitæ cuiuslibet hominis, ut dictum est in psalmo præcedenti. Ita pariter Dauid fecit hos quindecim psalmos pro ascensu quindecim graduum templi: per quos denotātur & memorātur quindecim gradus virtutum, sine quibus nemo potest in cœlum ascendere: nec gloriam amissam recuperare. Nā per B illam ciuitatem Hierusalem intelligebatur præsens ecclesia, & per templum ædificatū figurabatur superior patria, ad denotandum q licet simus in ista Hierusalem per fidē, & gratiam: tamen adhuc restat, ut ascendamus in Hierusalem supernam p gradus, & merita virtutum. Et hoc figurabatur per peregrinationem Iudæorum, qui erant in dispersione. Nam veniebant de Græcia, & de Italia, & de Aegypto: & de cęteris partibus mundi ad diem festum in Hierusalem. Sed dū erant ibi, adhuc restabat, ut ascenderent per quindecim gradus in templum. Et ideo illi peregrini dum peregrinabantur per itinera dicebant psalmum præcedentem. s. Beati immaculati in via, & hoc per totū iter. Sed postea in ascensu tēpli dicebāt hos quindecim psalmos vnum in quolibet gradu per ordinem procedēdo. Sed oīa illis cōtingebant in figu- C ra. Nam totum spatium itineris a domibus suis usque ad portas Hierusalem significabat totum discursum legis ab Adā usq; ad Christū, & ecclesiam euangelicam. Sed a portis Hierusalem vsq; ad templum significabat discursum legis euangelicæ, & fidelium, q peregrinantur in hac Hierusalē, siue ecclesia Christi. Sed ascensus graduum templi figurabat ascensum in gloriam cœlestem. Et ideo Dauid fecit hos 15. psalmos appropriatos his quindecim gradibus templi, secundū ordinem virtutum. Nā primus psal. appropriatur primo gradui virtutum, qui est recessus a mundanis, & vltimus ps. memorat vltimū gradū virtutū, qui est in quiete laudare Deū. Et sic dicit p perfectionē glorię, quę est: ā á pa-

tria incessanter Deum glorificare, & benedicere. Et ideo vltimus psalmus dicit. Ecce nunc benedicite dñm &c. Et sic secundum ordinem virtutum prudēs lector pōt facere diuisionem istorum quindecim psal. Diuidātur ergo isti quindecim psalmi in q̄ndecim partes, secundum quindecim gradus virtutum figuratarum per quindecim gradus tēpli: in quorū quolibet principaliter memoratur vna uirtus fm ordinem, & proprietates illorum quindecim graduum. Est ergo iterum aduertendum, q isti quindecim psal. tripliciter possunt exponi. Vno modo mistice siue prophetice, Et hoc dupliciter. Vno modo de quindecim gradib. quibus homo mysticus ascendit a lege veteri in legē euangelicam, & a synagoga in ecclesiam Christi: ab imperfecto ad perfectū: relinquendo cerimonias, & figuras. Alio modo p q̄ndecim E gradib. quibus iste homo mysticus ascendit in cœlum relicto mundo post peractam peregrinationem. Et sic totus iste sensus dr mysticus, & propheticus. Tertio modo possunt exponi moraliter de quindecim gradib. conuersionis pœnitentis, quib. homo ascendit a peccato in statum gratiæ, & in Deum per speculationem, & contemplationem, de quibus ait propheta ī. psal. 83. Beatus vir cuius est auxilium abs te ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrimarum in loco, quē posuit. Ibunt de virtute in virtutem: uidebitur Deus Deorum in Siō. Ecclesia ergo oib. istis trib. modis intendit cantare istos quindecim gradus, siue quindecim psalm. Primò pro apostolis, & discipulis, quia ascenderūt a Sinagoga in ecclesiam & templum Christi relictis legalib. Et ēt pro oībus fidelib. a F peccato ascendentib. in statum gratiæ. Tertio pro uiris sanctis, & contemplatiuis ascēdentibus a terrenis curis ad contemplationem spiritualium. Et ideo in diebus ferialibus quadragesimæ ecclesia facit tres quinarios ex his quindecim psal. ante matutinas maiores. Et primum quinarium dicit p defunctis, qui sunt in purgatorio: ut absoluti a pęnis cito ascendant in cęlum. Et ideo dicit orationem. Absolue. Secundum quinarium dicit pro pœnitentib. ut ascendant a peccato in gratiam per pœnitentiam. Ideo dicit orōnem. Deus cui proprium. Tertium quinarium dicit pro iustis, & contēplatiuis: vt conseruentur in gratia, & proficiant in virtutibus vsquequo perueniant ad gloriam. Ideo

dicit

A dicit orationem. Prætende domine famulis & famulabus tuis &c. Item etiam ecclesia, sicut totum psalmum præcedentem diuisum per octonarios, siue per quatuor partes dicit ad primam, tertiam, sextam, & nonã, pro peregrinantibus in hoc mundo, ut dictum est. Ita pariter ad omnes horas beatæ virginis dicit hos quindecim psalmos, eo q̃ beata virgo per hos quindecim gradus uirtutum meruit ascendere super omnes choros Angelorum ad cœlestia regna. Et ideo quia beatus August. & Cassiodorus, quos magister sequitur de glossa ordinaria; satis lucide, & per excellentiam dixerũt de sensu, & expositione morali istorum psalmorum. Ideo primò, & principaliter iuxta cõsuetudinem sequar expositionem, & sensum ꝓpheticum siue mysticum, non dimittendo moralem, & anago

B gicum. Et hoc breuissime postquam per prædictos doctores unusquisque lucidissimè potest informari. Quantum ergo ad primum est dicendum, q̃ Dauid fecit hunc primum psalmum pro ascensu primi gradus templi. Vnde sicut primum quod fit ab ascẽdẽte est relinquere a tergo terrã inferiorẽ. Ita ergo apostoli primo reliquerũt cerimonias, & relictis legalibus ascenderunt cum Christo. Et ita primum quod fit a pœnitente est detestari, & relinquere a tergo peccatum, & cõculcare terrena sub pedibus, & sic etiam uiri cõtemplatiui in primo gradu uirtutum cõtemnunt curam istorum terrenorũ. Ideo Dauid fecit hunc psalmum pro primo gradu, & introducit istum hominem mysticum, qui primo fuit tribulatus, & deceptus a lingua dolosa diaboli, & postea fuit tribulatus ꝑ lin-

C guam dolosam aliorum infidelium in toto itinere huius uitæ. Ideo petit liberari ab huiusmodi, & petit gratiam, ut contemnat omnia ista terrena, & absoluatur ab huiusmodi tribulationib. per ascensum primi gradus. Vnde dicit, O domine Iesu Christe cũ ego tribularer a diabolo in principio mundi: & per membra eius in toto itinere uitæ meæ. non solum a regibus Aegypti, & Babiloniæ: & cęteris nationibus, sed etiã a Scribis Pharisæis uolẽtibus me detinere sub iugo legis ne ascenderem in legem euangelicam, & tẽplum tuum. Et etiam cum tribularer ab hæreticis, & sarracenis, & etiam ab Antichristo, & sequacibus eius, tunc clamaui ad dominum Iesum Christum, ut ueniret ad liberandum me: & ipse exaudiuit me. Vnde in oratione mea dicebã. O domine Iesu Christe libera animam meam a labijs iniquis, & a lingua dolosa serpentis, qui me decepit in Paradiso, unde cecidi, & fui expulsus, & libera me a labijs iniquis, & a lingua dolosa mẽbrorum diaboli, scilicet infidelium, & hæreticorum, qui me impediunt ne ascendam istum primum gradum. D

Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?

Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs.

Hic propheta prædicit punitionẽ infidelium, qui prohibent fideles in ascẽsu suo. Vñ dicit iste homo mysticus quasi indignatiue contra diabolum, & membra eius. O maledicte diabole, & o tu infidelis quid putas detur tibi, aut apponatur tibi in pœnam ad linguam dolosam? idest, quæ pęna dabitur tibi pro lingua dolosa, & pro deceptione? Et E respondet. Quid putas dabitur tibi? Dabuntur enim tibi sagittæ iræ, & uindictæ Dei omnipotentis cum carbonibus, & ignibus desolatorijs, qui destruent oẽs infideles, & persecutores ecclesiæ, & uastabunt Hierusalem per Titum, & Vespasianum, & punient Diocletianum, & Neronẽ, & cæteros persecutores ecclesiæ, & etiam interficient Antichristũ, et post obitum eorũ apponentur eis carbones desolatorij in inferno in pænam æternam. Et ista erit ultio omnium malignorum, qui conati sunt impedire fideles ne ascenderent in cœlum.

Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est: habitaui cum habitantibus Cedar multum incola fuit anima mea. F

Cum his: qui oderunt pacem, eram pacificus cum loquebar illis, impugnabant me gratis.

Iste homo non solum detestatur blasphemias infidelium, & peccata, sed dolet ex absentia beatitudinis futuræ, ad quam cupit ascendere, & tædet eum propter longã peregrinationem, & quia per magna tempora detinetur iter omnes infideles, sustinet opprobria contra legem Christi inter eos. Vnde est aduertendum, quod inter omnes hæreses et sectas plus durauit, et perseuerauit secta Mahometi: quæ iam durauit ultra octingentos annos, et occupauit totam Arabiam, et Aphricã, et Siriam, et Assiriam, et Persiam, et Armenias, et Asiam minorem, et Græciã nostris temporibus, et maiorem partẽ mundi. Quæ quidem secta incepit a Mahometo

A de genere Cedar filij Ismaelis. Ideo sarraceni dicuntur populus Cedar, quod interpretatur vmbra. Et ideo quia, Dauid præuidit populum Dei multipliciter, & per lóga tpa affligendum a secta sarracenorum quasi vsq; ad prope tempora Antichristi: vel ēt a qua Antichristus forsan est egressurus: ideo ait. Heu mihi: quia incolatus meus, & peregrinatio mea inter infideles prolongata est. Ná diu habitaui cum habitantib. Cedar.i.inter sarracenos filios Cedar. Et cum eis multum incola, & peregrina, & cohabitans fuit aía mea.i.duxi vitam meam in captiuitate. Hoc dicit: quia multi Christiani manent inter eos captiui. Et quia licet velimus qñq; pacē cum eis: tamen semper nos affligunt terras nostras occupando: ideo subdit. Cum his.s. sarracenis, & infidelibus & tenebrosis pecca-
B toribus, qui semper oderunt pacem ego erá pacificus: non malum eis inferendo cum loquebar eis pacifice: ipsi impugnabant, & affligebant me gratis. Et forsan Dauid memorat hic fugam suam, qñ fugit a facie Saul ad terram Idumææ, quæ est Cedar trans Iordané vbi congregati sunt populus eius, & fratres, & alij 400. de stirpe sua ad speluncam Odolam. Et habitarunt per aliqua tempora in Masfath. vbi vidit in spiritu qualiter ecclesia debebat diu peregrinari, & habitare, & affligi inter sarracenos filios Cedar. Ideo dicit: Heu mihi: quia incolatus meus prolongatus est, & habitaui cum habitantibus Cedar &c. Item Cedar interpretãtur tenebra uel mœror. Et túc exponitur moraliter. Vnde peccator ueniens per pœnitentiá in gratiam, dolet se tandiu habitasse in mœrore
C persecutionis. Et cõtemplatiui, & sancti dolent se tandiu fuisse inuolutos in curis mundi, & mœrore. Et sic ascendunt primum gradum dicendo istum primum psalmú. s. contemplatiuus, & pęnitens, & fidelis, ex quo patet, q́ primus gradus ascendentis in templum spirituale est detestatio peccati, & uitæ ueteris. & dolor detentionis in hac uita: eo, quòd diabolus, & infideles impediunt nos ne ascendamus istum primum gradum.

PSALMVS CXX.

Leuaui oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi.

Auxilium meum a domino, qui fecit cælum, & terram.

Secundus gradus huius ascensus est subleuatio a curis terrenis, & eleuatio mentis in Deum. Nam quando quis ascendit ex infima, & horribili vale illico obliuiscitur infimum, & cum spe, & gaudio suspicit in altũ, & desiderat peruenire ad finem. Et ideo Dauid fecit hunc psalmum pro secundo gradu in quo docet ascendentes, & instruit leuare oculos ad Deum in ascensu secundi gradus, & ponere totaliter spem ad superiora, & petere auxilium a Deo per custodiam Angelorum. Ad cuius intellectum est notandum sicut dictum est psalmo.64. & 67. quòd tota illa terra promissionis, & etiam ipsa ciuitas Hierusalem erat circundata, & munita montibus circunquaque. Qui quidem mótes cõmuniter sunt vtiles ad tria. Primo ad tutelam, & fortitudinem terræ, quia prohibent accessum inimicis. Secúdo sunt vtiles ad pa- E
scua pro animalibus, & pecoribus. Tertio sunt vtiles propter aquas, quæ ex eis fluunt, & descendunt ad irrigandos campos. Propter quam dispositionem terræ, & propter quas tres proprietates, & vtilitates illa terra promissionis cum illis montibus sic circundata figurabat ecclesiam Christi tam militantem quam triumphantem. Et illi montes tam circundantes terram promissionis, quàm ciuitatem Hierusalē figurabant montes spirituales ecclesiæ Christi. Et ideo in sacra scriptura semper per illos montes materiales intelliguntur montes spirituales ecclesiæ Christi. Vnde in quantum illi montes erant ad tutelam, & defensionem patriæ, & ciuitatis prohibentes accessum inimicis, figurabant custodiam Angelorum, qui custo-
F diunt ecclesiam, & omnes fideles. Sed inquantum erant herbosi, & fructuosi ad pascua pecorum: figurabant septē ecclesiastica sacramenta quibus pascuntur fideles. Inquantum vero a montibus descendunt aquæ ad irrigandos campos: figurabant Apostolos, & doctores, a quibus deriuata est euangelica doctrina & dona gratiarum in ecclesiam Christi. Et ideo in sacra scriptura per montes aut intelliguntur Angeli custodes, aut ecclesiastica sacramenta, aut Apostoli & doctores ecclesiæ Christi. Licet ergo in hoc psalmo per montes possint intelligi tam Angeli quam ecclesiastica sacramenta, & apostoli, tamen ad literam principaliter intelliguntur Angeli custodes. Dauid ergo hoc præuidens in spiritu, contemplando eccle-

siam

A siam Christi: ad quam tota lex ascendebat, & tendebat tanquã in finem, fecit hunc psal. in quo commendat ecclesiam Christi de securitate propter custodiã Angelorũ a Christo ipsi datam. Nam sicut illa Hierusalẽ materialis erat circundata montibus prohibentibus accessum inimicis: ita peramplius, & perfectius ecclesia Christi est munita millibus Angelorum, qui die ac nocte defendunt ipsam muro inexpugnabili. Duo ergo facit. Nam primo ipse in persona sua, & etiam in persona corporis mistici dicit se committere Angelorum custodiæ. Secundo admonet omnes fideles, ut ascendant ad hanc ecclesiã Christi, promittens eis securitatem, & tutelam propter custodiam Angelorum. ibi. Nõ det in commotionem. Quantum ad primũ dicit. Ego ascendendo ad templum & eccle-
B siam Christi, leuaui oculos meos in montes circundantes istam ciuitatem ecclesiæ, qui quidem mõtes sunt Angeli dati ad custodiã huius ciuitatis Dei. Vnde.i. a quibus montibus, & Angelis veniet auxilium mihi cõtra inimicos visibiles, & inuisibiles, a quibus angelis spero tutari, & defendi, & protegi. veniet inquam auxilium mihi. quã quidem potestatem, & virtutem Angeli non habent a seipsis: sed a solo Deo, & domino nostro Iesu Christo, qui eos posuit custodes huius ciuitatis. Item totum auxilium meum est principaliter a domino qui fecit cęlum, & terrã, & non a Dijs gentium qui sunt demonia. Deinde cum dicit.

Non des in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te:

Ecce non dormitabit neque dormiet: qui custodit
C *Israel.*

Dominus custodit te, dominus protectio tua super manum dexteram tuam.

Admonet omnes fideles ut ascendant ad hanc ciuitatem, & hoc fortalitium ecclesię, ut saluentur in ea, eo ꝙ est munita, & septa multorũ angelorum custodia, & tutela. Vnde dicit. O fidelis ascende ad hoc fortalitiũ, & præsidium ecclesiæ, ut diabolus sup. non det pedem tuum in commotionem: i. ut non faciat te a via rectitudinis, & ueritatis deuiare quasi dicat: si tu fueris munitus hoc præsidio nunquã diabolus mouebit pedem tuũ nec operationes tuas a semitis mandatorũ Dei: nec nocebit tibi in corde: nec in anima. Et ratio est: nam Angelus custos, & vigil qui custodit te in hac ciuitate, & præsidio, nunquam dormit. quia ecce.i. certe manifestũ est: ꝙ Deus, & exercitus angelorũ q custodit Israel nõ dormitabit neq; dormiet unq̃. Et ratio est: nã dñs noster Iesus Christ⁹ est ille qui custodit te p custodiã angelorũ, & ecclesiastica sacramẽta, & per sanctorum orationes, & ipse dñs Iesus Christ⁹ sicut est salus tua. ita est protectio tua. nã eiusdem est salutare, & custodire. iõ ipse est ꝑtectio tua super manũ dexterã tuã. i. magis, & peramplius custodiet te domin⁹ Iesus Christ⁹ quã dextera man⁹ tua. Nota ꝙ dormitare est frequentatiuũ de dormio. iõ hæc est dñia inter dormitare, & dormire, ꝙ dormire dicit dormitionem successiuã sine interuallo: sed dormitare dicit dormitionẽ cũ multis interuallis, & sic vigiles oppidorum, & exercitus dicũtur quandoque dormitare, eo ꝙ vigilãt ne inimici intrent oppidũ. sed quandoq; op-
primuntur somno, sed illico excitantur pp sollicitudinẽ, & metũ, & iterum dormiunt, & iterũ excitantur &c. & sic dicũtur dormitare, & excitari. Sed nõ facit sic dñs q est custos Israel, nec angeli eius, quia cõtinue vigilant super ciuitatem Dei. iõ dicitur Esa. 62. Super muros tuos Hierusalem posui custodes qui die ac nocte non cessabunt laudare nomen domini &c. Ideo subdit Dauid. E

Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.

Dominus custodit te ab omni malo, custodiat animam tuam dominus.

Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum, ex hoc nunc, & usque in sæculum.

Quia domin⁹ custodit te, & dominus est protectio tua, ideo sol nõ vret te per diẽ. Litera Hieronymi habet. Per diẽ sol non percutiet te, neque luna per noctẽ. Ad cuius intellectũ est notandũ, ꝙ sicut nec æstus solis nec F
frigiditas lunæ potest nocere illis, qui habitant in domibus bene muratis, & tectis, ita nec diabolus nec æstus tentationum, nec defectus alicuius rei potest nocere iustis, & fidelib. habitantibus in hac ecclesia, & præsidio ciuitatis Dei per gratiã, eo ꝙ ecclesia est septa muro fidei, & spei, & caritatis, & circũdata montibus angelorũ, & cooperta tecto articulorũ fidei, & donis spiritus sancti. Item est aduertendum, quòd quædam sunt peccata tentationis. quæ dicuntur fieri in die, id est in manifesto. sicut est sup̃bia, & auaritia & etiã luxuria. Et quædã dicũtur fieri in nocte ad lunã: i. ĩ abscõdito, & occulto, sicut est pctm̃ inuidiæ, & odij ĩueterati, & oĩa pecca-

A ta quæ manent in solo proposito, & nondũ venerunt in actum, sed nullum istorum potest nocere iustis habitantibus in hac ecclesia per gratiam, nec in superiori per gloriã. Et hoc intendit dicere Dauid cum ait. Per diem sol non vret te. quasi dicat. O fidelis si tu ascenderis in hanc ciuitatem, & fortalitiũ ecclesiæ, & fueris munitus eius montib⁹, & Angelorum custodia. & tectus virtute ecclesiasticorum sacramentorum, & donis spiritus sancti: ego dico tibi, quòd sol, id est æstus peccatorum, & manifestarum tentationum superbiæ, & auaritiæ &c. nõ vret te per diẽ, i. in manifesto, neque luna. i. peccatum odij, & inuidię percutiet te in nocte. i. in occulto. q. d. ꝙ nec peccata manifesta nec occulta nocebunt tibi munito, & protecto in hoc ꝑsidio. Et ratio est, nam dominus noster Iesus
B Christus, qui est ædificator, & custos huius ciuitatis, custodit te ab omni malo corporali, & dominus custodiat animam tuã, & dominus custodiat introitum tuum. i. custodiet te per sacramentum baptismi quando ingressus fueris in hanc ciuitatem, & custodiat exitum tuum per sacramentum extremę vnctionis, Nam per batismum intrãt fideles in hãc ciuitatem, & per extremam vnctionem exeunt. Et per confimationem armantur, & roborantur, & per eucaristiam reficiuntur, & per pœnitentiam resurgunt, & uiuificantur, & per matrimonum legitime procreantur. Et per sacramentum ordinis reguntur, & diriguntur in hac ciuitate, & ecclesia Christi ex hoc tempore vsque in sæculum gloriæ. i. dũ ista ecclesia durabit hic per gratiã vsquequo perueniat in sæculum gloriæ. Ex qui-
C bus patet quòd dominus Iesus Christus est principalis dominus, & custos, huius ciuitatis, & præsidij. Sed custodit eã per Angelos tanquã per vigiles, & ministros, & ꝑ ecclesiastica sacramenta, & per doctrinam, & orationes sanctorum virorum. Nam tam Angeli, quam ecclesiastica sacramenta, quam dona spiritus sancti: quam sancti viri, sunt montes munientes istam ciuitatem, & præsidium, & ideo Dauid nos admonet vt leuemus oculos nostros, & recurramus, & refugiamus, & ascendamus ad istos montes, vnde ueniat auxilium nobis. Ex qbus patet, ꝙ iste psalmus est similis in materia, & sententia psal. 90. s. Qui habitat in adiutorio altissimi &c.

PSALMVS CXXI. D

L*Aetatus sum in his quæ dicta sunt mihi: in domum domini ibimus.*

Titulus Canticum gradum. Tertius gradus ascendentium in cęlum est gaudium de bonis spiritualibus promissis. Nam primus grad⁹ est relinquere terrena, & detestari peccata. Secundus est eleuatio mentis in Deum .s. auersio a bono commutabili, & conuersio ad bonum incommutabile. Et ideo sequitur tertius grad⁹ immediate, ꝙ quis gaudeat, & delectetur in tali bono incommutabili promisso. Et ideo Dauid fecit hunc tertiũ psal. pro ascensu tertij gradus templi. qui quidẽ psalmus licet sit paruus in verbis, tamen est profundus, & difficilis non solummodo in sententia sed etiam in constructione, & ordinatione literæ. Pro cuius intelligentia est notandum, sicut pluries dictum est, ꝙ illa Hie- E rusalẽ terrena, & illud templum materiale quod ędificauit Salomõ ex præcepto Dauid patris sui: omnino fuit figura vtriusq; ecclesiæ. s. militantis, & triũphantis nõ solũmodo ratione interpretationis nominis: quia interpretatur pacifica: sed etiã quia tota ecclesia Christi ibi sumpsit exordiũ in illis apostolis & discipulis, & ibidẽ est ædificata per Christum sub nomine pacis: ut dictum est psalm. 47. & 50. & in plerisq; alijs locis. Et ideo tota ecclesia dicitur Hierusalẽ, eo ꝙ inde fuit deriuata, & dilatata, & multiplicata per totũ orbẽ. Et ideo patriachæ, & prophetę multipliciter commendarunt illam ciuitatem terrenã nõ ratione sui: sed quia in ea erant implenda mysteria Christi, & in ea Christ⁹ debebat incipere, & ædificare ecclesiam suã. Quod multipliciter prę uidens Dauid in spi- F ritu fecit istũ psalmũ: in quo commẽdat Hierusalem spiritualem sub nomine Hierusalẽ terrenæ, qui quidẽ psal. licet videatur applicari illi ciuitati terrenæ, & materiali, tamen in veritate factus est pro Hierusalẽ spirituali, quæ per illam, & templum eius fuit figurata. Et ideo est iterũ notãdum sicut dicit Ra. Moises de Aegypto, ꝙ sicut duplex ẽ Hierusalẽ. s. terrena, & superna: ita in sacra scriptura ꝑ Hierusalẽ inferiorẽ intelligũt ꝑphetæ Hierusalẽ superiorem. Vnde super illud Ge. 28. quando vidit Iacob scalã &c. dicit glossa Hebraica in beresit Raba. ꝙ Moyses ante quã moreretur ductus est in cœlum: & uidit ibi Messiam ædificantem Hierusalẽ in cœlis ex margaritis, & lapidibus prætiosis. Et dixit

A dixit Messias ipsi Moysi, ꝙ Iacob pater eius utranque Hierl'm præuiderat ædificandam, & ꝙ nihil erat illa quæ erat ædificāda in terris respū illius quæ erat per Messiam ædificāda in cœlis: quia ista erat temporaliter, & illa in æternum duratura pro filiis Israel, qđ audiēs Moyses dixit: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi &c. Ex quibus sequitur primo, ꝙ præter illam Hierusalem temporalē est dare aliam Hierusalem spiritualem, & æternā. Secūdo sequitur, ꝙ Messias debebat esse Deus: quia iam erat in cęlo tpe Moysi. Tertio sequitur, ꝙ Messias non erat ædificaturus Hierusalem terrenam, sed spiritualē, & cęlestem: & per ꝯñs non erat daturus suis felicitatem in hoc mundo, sed in cęlo. Quarto sequitur, ꝙ iste psal. non est intelligēdus de Hierusalem terrena, sed de spirituali, & cœlesti, & de hac Dauid fecit hunc psalmū.

B Duo ergo facit Dauid in hoc psal. Nam primo commendat magnificentias huius ciuitatis. Secundo rogat pro eius cōseruatione, & perpetuitate, ibi: Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem. Quantum ad primum propheta expectans possessionem, & statum huius ciuitatis, quæ est ecclesia militans p gratiam, & triumphans per gloriam: propter quatuor eius magnificentias lætatur iam in spe, & commendat ipsam in quatuor magnificentiis. Primo, quia omnes iusti habitāt in ea, hic per gratiam, & in futuro per gloriā. Secundo, quia ista ciuitas Hierusalem militans hic per gratiam, est imago superioris triumphantis per gloriam. Tertio, quia omnes isti qui ascendunt in istam ecclesiam ad laudandum Deum per gratiam, laudabunt ipsum in superiori per gloriam. Quarto, q̃a

C in hac ecclesia iudicantur, & lucrantur præmium oēs iusti pro illa gloria. Pro his ergo quatuor lætatur propheta expectando ecclesiam Christi: in qua expectabat adipisci omnia quatuor supradicta. Et ideo iste psalmus simul oportet, ꝙ exponatur propheticè, & misticè de ista ecclesia, & anagogicè de superiori: eo ꝙ nullus potest venire ad illam, nisi transeat per istam. Dicit ergo Dauid: Lętatus sum in his, quæ dicta sunt mihi. Ad cuius intelligentiam est aduertendum, ꝙ multipliciter fuit reuelata ipsi Dauid prosperitas utriusque ecclesiæ, & multipliciter præuidit eam in spiritu. Nā primo præuidit per commissionem factam ipsi Abrahę. Gen. 15. Cui dominus dixit: Suspice cęlum, & numera stellas si potes, sic erit semen tuū. Vbi præ D uidit, ꝙ semen suum secundum promissionē erat collocandū in cęlo & in æterna beatitudine. Item hoc potuit Dauid præuidere per lapidem quem Iacob erexit in titulum. Gene. 28. Præuidit enim nouam Hierusalem, scilicet ecclesiam ædificandam in Christo. Et per scalam, & angelos ascendentes, & descendentes, præuidit qualiter ueri filij Israel per fidem debebant ascendere vsque ad Christum, & ecclesiam suam, & exinde per gradus uirtutum erant ascensuri in cęlum. Item per promissionem factam de ædificatione templi, & ciuitatis. 2. Regum 7 præuidit in spiritu qualiter Christus erat nobis ædificaturus Hierusalem nouā, hic per gratiam, & in futuro per gloriam. Propter omnes ergo istas promissiones, & reuelationes sibi factas de ista Hierusalem spirituali, dicit Dauid. E

Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi. s. per patriarchas, & prophetas, & reuelationes mihi factas: q̃a oēs fideles ibimus in domum domini, i. in ecclesiam Christi. Et etiā lætatus sum in his non solummodo per Nathan prophetam de terreno templo ꝯstruēdo, & perpetuitate regni, & de sede iudiciali, & regali, & æternitate domus Dauid. Sed ēt sum magis lætatus de reuelatione mihi facta a spūsancto de supradictis misteriis, & promissionibus, quia præuidi in spiritu qualiter nos omnes filij promissionis ibimus in domum domini, quę est ecclesia. Nam in istā ecclesiam ascendimus per gratiam, & in superiorem per gloriam. Et tunc propheta conuersus ad Hierusalem dicit.

Stantes erant pedes nostri, in atrijs tuis Hierusalem. F

Hierusalem quæ ædificatur, ut ciuitas cuius participatio eius in idipsum.

O Hierusalem pedes nostri erant stantes in atriis tuis hic per gratiam, & in futuro p gloriam. Vel potest dici, ꝙ hoc tēpus refert ad prophetiam. Quasi dicat. O Hierusalē lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi per reuelationem. Nā ego præuidi in spiritu qualiter pedes nostri erant stantes in atriis tuis, i. qualiter omnes iusti, & fideles debemus habitare in te, hic per gratiam, & in futuro per gloriā. Et hoc probat per hoc quod sequitur. Nam ne quis putaret, quod hic lætatur de Hierusalem terrena, hoc remouet dicens Hierusalem quæ ædificatur, ut ciuitas.

A Ad cuius intelligentiam est notandum, sicut pluries dictũ est, & notat Augustinus secundo de ciuitate Dei, ꝙ secundum Ciceronem in tertio de republica, Ciuitas siue populus est concors hominum multitudo, iuris consensu, & vtilitatis communione sociatas antiquis moribus consistens. Ex qua diffinitione manifeste patet, ꝙ quatuor sunt de ratione ciuitatis. Primo concordia quo ad pacem, & bonum cõe. Secundo consensus legis, & iuris. Tertio communis vtilitatis ratione boni communis. Quartò honestas morum, & virtutum. Ex his quatuor arguit Augustinus; ꝙ Roma nunquam fuit vera ciuitas: quia nunquam fuit in ea vera pax, nec concordia, nec iuris consensus, & cætera. Ergo ex his possumus arguere, ꝙ Hierusalem terrena nunquam fuit verè ciuitas, maxime
B quando venit Christus, quia in ea nunquam fuit concordia, sed discordia, nec fuit in ea consensus legis: imo dissensio, & schisma: quia debuerunt recipere Christum secundum legem, & non receperunt. Et fuit discordia etiam in rebus ciuilibus. Nam a passione Christi vsq; ad destructionem factam per Titum, semper fuit continua seditio inter ciues, & continuæ cædes: vt ait Iosephus in libro de bello Iudaico. Ex quo patet ꝙ nunquam fuit verè ciuitas: nec rectè fuit vocata Hierusalem, i. pacifica: cum in ea semper fuerint continuæ discordiæ. Ex quo patet, quòd non dicta fuit Hierusalem, i. pacifica ratione sui: sed inquantum debebat fieri pax inter Deum, & homines per mortem, & passionem Christi mediatoris: & inquantũ in ea debebat Christus ædificare ueram Hie-
C rusalem. Ecclesiam ex congregatione illorum paucorum apostolorum & discipulorũ: quam ecclesiam in pace fundauit. Nam quotiescunque Christus veniebat ad discipulos, semper dixit eis. Pax uobis. Et hanc pacem reliquit eis in testamentũ æternum. Et ideo ecclesia Christi uerè dr̃ ciuitas. & ædificata vt vera ciuitas per Christum, quia in pace, & concordia, & iuris consensu, & vtilitatis communione sociata, quia erat eis anima una, & cor vnum in Deo, vt patet Actuũ tertio. Et sic illa Hierusalem ex parua dilatata est per totum orbem, & multiplicata. Et de hac Hierusalem dicit propheta. Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi &c. Stantes erant pedes nostri in atrijs tuis Hierusalem. Quasi dicat. Ego non lætor, quia habeo mansionem in Hierusalem terrena, sed lætatus sum, quia pedes nri erunt in atriis tuis: D
ò Hierusalem non terrena: sed Hierusalem, quæ ædificatur, vt vera ciuitas per Christũ: in qua est summa pax, & concordia: cuius participatio eius in idipsum: Litera Hieronymi habet, simul uel pariter. Vnde vbi nos habemus in psalm. 4. In pace in idipsum dormiam & requiescam. Litera Hieronymi habet. In pace simul dormiam, & requiescam. Et ideo ly in idipsum ponitur pro simul, vel pariter. Et sic ponitur in hoc loco, cuius participatio eius simul. Quasi dicat: ꝙ participatio, & conuersatio ciuium illius supernæ ciuitatis est simul, i. concors vnita & non diuisa, sed in summa pace, & caritate conuiuens. Ex quo patet, ꝙ hoc non potest intelligi de ista Hierusalem terrena; quia nunquã participatio illorum ciuium fuit in idipsum: E
nec simul, nec concors in vna caritate, quia hoc solummodo conuenit ecclesiæ militanti, & triumphanti. Sed licet quandoq; sit discordia inter malos in hac ecclesia, tñ inter iustos semper est participatio simul, & concordia in vna fide: Dicit ergo propheta: Hierusalẽ, q̃ ædificatur vt vera ciuitas, cuius participatio est tota simul, & concors: quia omnes ciues huius ciuitatis sunt vnanimes, & vnius moris habitãtes in domo, quia vna est fides omnium, & vnum baptisma. Potest ẽt per ly Hierusalem intelligi de per se ista ecclesia militans, in qua nunc habitamus per fidem, quæ ædificata est a Christo, vt ciuitas, i. ad modum, & similitudinem ciuitatis supernæ, quia imago eius, quia ciues eius iam sunt ciues sanctorũ, & domestici Dei, cuius participatio est simul per fidem, & caritatẽ. F
Vel per istam Hierusalem potest intelligi sola Hierusalem superna, cuius participatio est in idipsum, id est tota simul, & æterna. Nam secundum Boetium quarto de consolatione. Aeternitas est interminabilis vitæ tota simul, & pfecta possessio, & talis est duratio illius æternæ ciuitatis, quia non est successiua, nec terminabilis, maximè a pte post: sed tota simul, & perfecta. Quasi dicat ꝓpheta. O Hierusalem cęlestis, lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, quia pedes nostri erunt stantes in atrijs tuis. Stantes dico non mobiles: sed quieti in tua visione, non negotiantes in mundana sollicitudine: sed quieti in contemplatione. Hierusalem dico non ista terrena, sed superna, quæ ędificatur, vt vera

ciuitas

A ciuitas,& pacifica, incorruptibilis, & perpetua. Probatur: quia participatio,& habitatio, & conuersatio eius est in idipsum, & tota simul,& æterna. Et notanter dicitur participatione. Nam Deus est sua felicitas per essentiam,& ideo non dicitur participatio respectu sui,sed respectu nostri, qui ipsam participamus. Ex quibus patet, ꝙ isti tres versus prædicti nõ possunt intelligi de Hierusalem terrena: nec de illa verificari: quia eius participatio nec est æterna, nec concors, nec tota simul, sed intelliguntur de Hierusalem militanti per vnam fidem,& caritatem,& de triumphanti per gloriam. Item ista ecclesia militans ædificata a Christo, ut.i.tanquam ciuitas triumphans,i.ad similitudinem, & imaginem illius.ad Gal.4.

B *Illinc enim ascenderunt tribus tribus domini testimonium Israel: ad confitendum nomini domini.*

Ad cuius intelligentiam est notandum, ut legitur Exo.24.ꝙ Deus præcepit ipsi Moysi, & toti Israel,ut ascenderent omnes ter in anno ad adorandum dominum in tabernaculo,& sacrificarẽt &c.Et hoc fiebat in testimonium Israel.i.vt esset eis testimonium veræ fidei, & latriæ,& profiterentur se esse veros cultores ueri Dei, & ut per hoc distinguerẽtur a cæteris nationibus.Et ideo cum datũ fuit exemplar, & descriptio templi ipsi Dauid, pariter fuit ipsi præceptum a spiritusancto, ut omnes Israelitæ ter in anno ex omnibus partibus mundi ascenderunt in Hierusalem ad confitendum, & testificandum nomen domini,in testimonium veri cultus.Vñ patet hoc etiam per visionem scalæ Iacob ꝑ

C quã fuit reuelatum ipsi Dauid qualiter Deus erat adorandus in trinitate pfecta in ecclesia militante, & eodem modo erat videndus a nobis in cœlo per gloram. Et quomodo eramus ascensuri in templum spirituale, hic ꝑ fidem,spem,& caritatem, & ad Hierusalem superiorem per visionem, & possessionẽ, & securitatem. Et quomodo ibi debebamus sedere in æternum &c.Hoc ergo præuidens Dauid fecit,& præcepit fieri quindecim gradus in templo, & fecit hunc psalmum in tertio gradu figurando trinitatem personarum in diuinis, & tres naturas in Christo, scilicet carnem,& animam,& diuinitatem, quia sicut caro,& anima vnus est homo,ita Deus & homo vnus est Christus. Et ideo ait ꝓpheta Dauid: Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi in spiritu,supple quomodo in domum D domini ibimus &c. Hic ergo demonstrat,& probat, quod illa superna ciuitas Hierusalẽ est nobis promissa in æternam mansionem, quæ ædificatur, ut vera ciuitas,cuius participatio est tota simul, & æterna. Et similiter ista Hierusalem militans est nobis promissa ad habitandum per gratiam. Nam sicut ad illam terrenã Hierusalem tribus Israel carnales ascendebant ter in anno ad confitẽdũ nomini domini,& ad offerendum sacrificia. Ita tribus domini spirituales,& filij Israel secundũ repromissionem ascendunt continue ad istam Hierusalem militantem ad confitẽdum nomini domini per fidem, & gratiam, & ad illam Hierusalem supernam per visionem,& gloriam. Vnde notanter dicitur tribus domini,quia non omnes tribus, & generationes ascendunt in istam Hierusalem,sed E solæ tribus domini. Vnde tribus domini dicuntur veri filij Israel, qui receperunt Messiam: quia soli illi vident Deum, & confitentur nomini eius in testimonium, quod sunt veri filij Israel, cui facta est promissio. Qui ergo non receperunt Christum non sunt veri filij Israel,quia non receperunt testimonium eius, nec prophetiam verificant nec affirmant, imo præuaricantur,& peruertunt ad terrena. Nam illa scala, quam vidit Iacob in somnis significat Christũ,& ecclesiam. Et angeli ascendentes,& cętera significabant veros filios Israel non secundum carnem,sed secundum spiritum, qui per Christum erant in cœlum ascensuri. Ideo fideles, qui Christum recipiunt: recipiunt uerum testimonium Israel, & faciunt testimonium ipsi Israel de veritate,qui autem negãt Christum, negant testimonium, & prophetiam Israel, & ipsum testantur esse mendacem, F ergo soli fideles, ascenderunt illuc in Hierusalem cęlestem ad confitendum nomini domini in testimonium Israel,& secundum qđ Israel uidit in illa visione,& soli isti sunt tribus domini. Nam sicut in hac ecclesia confitentur Christum, ita in illa superna felicitate confitebuntur nomini domini confessione laudis, qa beati,qui habitãt in domo tua dñe.in sæcula seculorum laudabunt te &c. Quasi dicat ꝓpheta,quod sicut filij Israel secundum carnem ascendebant in festiuitatib. in templum Salomonis ad confitendum nomini domini: Ita filij Israel secuudum spiritum sunt ascensuri in cęlum &c.

A *Quia illic sederunt sedes in iudicio: sedes super domum Dauid.*

Nam ibi erāt sedes regales ad iudicandū temporalia, & secularia, & erāt sedes sacerdotales ad iudicādum ea, quę pertinebāt ad cultum diuinum, & istæ sedes erant sup domum Dauid.i.per missæ ipsi Dauid, & posteritate eius i ęternū, ut patet 1. Re. 7. vbi dicitur. Stabiliam solium eius in æternum, qđ in solo Christo impletum est, ut patet Lu. 1. Dabit illi dominꝰ sedē Dauid patris eius & regnabit in domo Iacob in æternum. Intendit ergo Dauid dicere, ꝙ sicut in templo Salomonis sederunt reges super domū Dauid, ita illic in Hierusalem superius sedebit Christus filius Dauid, & super domum Dauid in æternum, & sedebunt apostoli sup sedes 12. iudicantes 12. tribus Israel &c. Et nō
B solum apostoli, sed etiam omnes beati, quia omnes regnant ibi, & sedēt super sedes beatas, & semper ibi iudicant angelos malos, q ceciderunt ex illis sedibus, & iudicant filios Israel secundum carnem obstinatos, & cæteros infideles, qui ad illas sedes noluerunt ꝑuenire propter duritiam, & malitiam, & scelera sua. Ex quo patet, ꝙ in Hierusalē supernam non ascendent tribus carnales, sed tribus promissionis, & spirituales in Christo ex gētibus, & Iudæis regeneratę. Vnde Esa. 43. Ab oriente educam semen tuum, & ab occidente congregabo te &c. Omnem, qui inuocat nomen meum in gloriā meam creaui eum formaui eum, & feci eum, educ foras populum tecum &c. Omnes gentes congregatæ sunt simul, & collectæ sunt trib⁹ &c. Hoc totum etiam potest intelligi de ipsa ecclesia militāte, quæ dicitur Hierusalē, & do
C mus Dauid per repromissionē, ad quā Hierusalē ascēderūt tribus domini per fidē, & regenerationē baptismalē, i qua laudāt, & cōfitētur noī dñi, & pręedicāt legē euāgelicam, in qua domo Dauid sedēt prælati ecclesiæ, & habēt sedes.i.summus pōtifex, & patriarchę, & archiepi, & episcopi, & iudicant de rebus spūalib. secūdū ecclesiasticā ptāte: Nā sicut illa dicitur Hierusalē, & domus Dauid per gloriā. Ita ista dicitur Hierusalē per fidē, & gratiam. Et iō iste ps. glossandus est de ista ecclesia allegorice, & mistice: finaliter, & cōsequenter, & principaliter de Hierusalē supna in qua consistit vltimum, & perfectū gaudium, & felicitas nostra. Et nota, ꝙ sicut illæ tribus carnales ascēdebāt in Hierusalem ad cōfitendū nomini dñi in testimoniū Israel, D & in signū obseruātiæ legis, Ita nos Christiani, qui sumus tribus dñi spūales regenerati ꝑ apostolos, cōtinue ascēdimus in Hierusalē militantē ad cōfitendū, & præbendū testimoniū.i. fidē Israel, nomini domini, qui est Iesus Xp̄s. Nā credēdo in Xp̄m, & exhibēdo ipsi latriā cōfitemur testimoniū Israel.i. sequimur fidē, & testimonium, quod Israel præbuit, & prædixit, & præuidit de Xp̄o, quando vidit scalā Gen. 38. & quādo luctatus est cū angelo Gen. 32 Et maxime quādo dixit. Iuda te laudabūt fratres tui &c. Gen. 49. Vbi prædixit passionē, & resurrectioné, & regnū Christi. Et sic patet, ꝙ nos vere confitemur, & testificamur fidem Israel, profitēdo legem euāgelicam in hac Hierusalem per fidem, & in superna per gloriam.

Rogate, quæ ad pacem sunt Hierusalem, & abundantia diligentibus te. E

In hac secunda parte orat pro conseruatione, & prosperitate huius Hierusalem. Ad cuius intellectum est notandū, ꝙ in duobus consistit prosperitas, & securitas cuiuscunq; ciuitatis terrenæ. Primo in fortitudine murorum, & turrium. Secundo in abundantia ciuium, & victualium. Nam ut sic nunquam expugnabitur ab inimicis, sed semper erit in pace, & securitate, quia ciuitas nō capitur ab inimicis nisi propter defectū alicuius istorū duorū. Ita pariter duo sunt, q̄ prosperant ciuitatē Dei, & cōseruāt in ea pacē, & securitatē. Nam muri ecclesiæ Christus quibus redditur inexpugnabilis, & secura sunt, fides, spes, & caritas: & doctores, & martyres militantes pro ea, victualia aūt sunt copia sacramentorum ecclesiasticorū, quibus pascūtur, F & aluntur fideles siue ciues huius ciuitatis. Et ideo dum perseuerabunt hmōi turres, & copia, & abundantia victualium supradictorū, nunquā expugnabitur hæc ciuitas, quæ peregrinatur in hoc mūdo, & militat contra infideles, & sic semp erit in pace, & abūdātia. Et de tali pace, & abūdātia dicit ꝓpheta ad oēs fideles. O Hierusalē.i. cōgregatio fidelium ecclesiæ militantis, rogate quæ ad pacē sunt.i. orate, ut Deus conseruet in uobis fidē spē, & caritatem, & det vobis dona spiritussancti, nam isti sunt muri vestri, & ita sūt ad pacē, & securitatē vestrā. Et similiter tu Hierusalē ora, & roga, ut sit abūdātia, & copia sacramētorū ciuibus, & fidelib. diligētibus te, q̄a dum talis abūdātia erit nunquā pibit ci-

A uitas. Et ad maiorem expressionem subdit, & declarat intentum suum subdens.

Fiat pax in uirtute tua, & abundantia in turribus tuis.

O Hierusalem fiat pax, & securitas in uirtute, & fortitudine tua, quæ fortitudo est fides, spes, & caritas, & dona spūssancti. Nā in istis cōsistit tota virtus, & fortitudo huius ciuitatis: quibus redditur inexpugnabilis. Et fiat etiam abundantia in turribus tuis .s. copia ciborum, & victualium spūalium. s. ecclesiasticorum sacramentorum, & doctrinæ euangelicæ. Nam sicut illa ciuitas dicitur esse bene munita quę habet turres bene munitas armis, & victualibus. Ita ecclesia dicitur bene munita quādo eius tures. i. doctores, & martyres fuerunt muniti armis doctrinæ euangelicæ, & fuerūt muniti virtutib. & sanB ctitate vitæ, & sic non solummodo defenderunt ecclesiam, sed etiam subiecerunt infideles iugo Christi, & tunc fuit pax in ecclesia, & abundātia in turribus suis: quod fuit completū in cōuersione magni Cōstantini, quia tūc fuit copia doctorum in ecclesia, & tota gentilitas conuersa est ad fidem. Potest hoc etiam referri ad Christum mediatorē. Quasi dicat ppheta. O Christe mediator fiat pax huius Hierusalē ī virtute tua, & passione, & fiat abundantia, & copia bonorum spūalium in turrib. t æ ciuitatis Hierusalē militantis.

Propter fratres meos & proximos meos, loquebar pacem de te.

Propter domum domini Dei nostri, quæsiui bona tibi.

Hoc loco ppheta explicat p quia Hierusalē, & pro quibus ciuibus petit, & prædicit C hanc abundātiā, & pacem: quia non de Hierusalem terrena, nec de ciuibus eius, quia in illa nulla est pax nec concordia: imo fuit incensa, & destructa, & ciues eius fuerunt partim trucidati, & fame consumpti: & partim in dispersionem, & captiuitatē relegati. Sed loquitur de Hierusalem spirituali: quæ est ecclesia tā militās quā triūphans. Nā ista est vera domus Dauid ipsi promissa, & isti sunt veri ciues, & proximi, & filij Dauid p repromissionē, quia receperunt Christum Messiā filiū Dauid ipsi pmissum 2. Regū. 7. Et iō dicit. O Hierusalē ego loquebar pacē de te. i. pphetizabā, & petebā prosperitatē supradictā nō propter iudæos obstinatos, & cæcos, sed pter apostolos, & cæteros fratres meos de iudaismo ad Christū cōuersos, & pter proximos meos, i. gētiles per baptismū rege D neratos. q. d. pro istis, & de istis ego loquor, & pphetizo, & pdico pacē, & prosperitatē ecclesiæ, qa istos præuidit in spū ad ista Hierusalē vēturos, & sic propter domū dñi Dei nostri q̄siui, & prædixi tibi supradicta bona spūalia, & nō bona tēporalia propter mundū: q. d. oīa ista quæ ego dixi in isto ps. refero ad Deū, & nō ad mundū, qa non loquor de Hierusalē terrena, sed de spūali q̄ hic uiuit per fidē, & gratiā, & de superna, quæ in æternū viuit per gloriā. Ex quo patet, q tota ista secūda pars est et referēda ad Hierusalē cęlestē, cuius muri sūt æternitas, & securitas & abundātia bonorū gloriæ, cuius cibi sunt perfecta fruitio, & æterna felicitas. Ex quib. patet, q iste psal insufficienter glossatur a iudæis, & ēt a quibusdam catolicis de Hierusalem terrena: cum ea, q̄ dicta sunt in psal. nul E lo pacto ipsi conueniant, imo totū oppositū videtur in ea, ut patet manifeste. Et iō rōne sui nō meretur dici Hierlm nec ciuitas imo Babylō, & cōfusio, & desolatio. Sed quicq̄d dixerūt de ea prophetæ, & patriarchæ, dixerūt in figura rōne Hierlm spūalis, quæ in ea habuit exordiū a Christo, & sic dilatata est p vniuersum orbē, & ita pariter ista Hierlm militans est imago, & similitudo superioris: nam sicut ex illa Hierlm terrena ista spūalis est dilatata, & multiplicata, ita ex ista Hierusalem militanti, superna est reparata, & restaurata, & multiplicata. Nā ciues qui sunt in hac per gratiam, & fidem, sunt postea in illa ciues per visionem, & gloriam. Et ideo, quia omnia ista supradicta præuidit Dauid in spiritu, & reuelatione de ista Hierusalem F militanti, & triūphanti, ideo fecit hunc psalmum in commendationem huius ciuitatis, & propter lætitiam rei promissæ, dicens: Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi.

PSALMVS CXXII.

AD te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis.

Ecce sicut oculi seruorum, in manibus dominorum suorum.

Sicut oculi ancillæ in manib. dominæ suæ, ita oculi nostri ad dominum Deum nostrum donec misereatur nostri.

Quartus gradus contemplationis, & ascēsus in cęlum est eleuatio mētis in ipsum, & ideo Dauid fecit hūc psalmum pro ascensu quarti gradus. In quo postquā in secūdo gradu docuit ascēsorē leuare oculos ī mōtes .i. ad

A ad sanctos, vt impetrēt sibi gratiam: iā docet eleuare oculos ad ipsummet Deum, & petit misericordiam ab eo, & liberari a superbis, & petulantib. Dicit ergo in persona totius hominis mystici. O domine, qui habitas in cœlis per gloriā, quia ibi te ostendis beatis in gloria tua, iam ante leuaui oculos ad sanctos, vt orent pro me, nunc autem leuaui oculos mētales, & etiam corporales ad teipsum. Nam sicut oculi seruorum sunt in manibus dominorum suorum, quia totum bonum, uel malū pendet a domino, quia in manu domini est bñfacere, vel nocere seruo, & sicut ancille sunt in manibus dominę suę pp eandem causam: ita ergo proprie oculi nostri sunt eleuati ad dominum Deum nostrum donec misereatur nostri, q̄a ab eo totaliter depēdemus quo ad corpus, & animā, ideo ī manu eius est misereri, vel flagellare.
B nam Christus est dominus noster, & diuina sapientia domina nostra, & populus est seruus, & ecclesia ancilla. Ergo domine postq̄ tu es vere dominus, & oculi nostri sūt eleuati ad te, & ab alio non expectant auxilium.

Miserere nostri domine miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione.

Quia multum repleta est anima nostra, opprobrium abundantibus, & despectio superbis.

Miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione, & contemptu quātùm ad corpus, & anima nostra multū est repleta despectione, & opprobrio supple, sumus enim supple opprobrium abundantibus, & diuitibus, & sumus quædā despectio ipsis supbis. Vnde nota ꝙ homines contemplatiui, & iusti secundū Deū viuētes, quia contēpserunt diuitias, ideo sunt communiter pauperes. Iō
C sunt opprobrium. & derisio ipsis diuitibus. & vituperātur ab eis. Itē sunt ēt humiles, & mites non sequentes dignitates, & honores, & sic sunt despectio superbis, q̄a superb. semper despicit, & paruipendit humiles, & mites, imo iudicat eos impotentes, & insensibiles, eo ꝙ nolunt uindicare iniurias. Ideo iustus iste, & cōtemplator petit misericordiā & auxilium, ut possit patiēter tolerare opprobria diuitū, & despectionem, & paruipēsionē supborū. Nota ꝙ ly donec stat terminatiue, seu simpliciter, & continuatiue secundum Hieronymum contra Heluidium.

PSALMVS CXXIII.

Nisi quia dominus erat in nobis dicat nunc Israel, nisi quia dominus erat in nobis.

Cum exurgerent homines in nos. forte uiuos deglutissent nos. D

Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos.

Torrentem pertransiuit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.

In hoc quarto gradu iste affector, & iustus agit Deo gratias, quia eripuit eum a despectione facta in prædicto psal. 50. quia est ereptus ex Dei auxilio ab opprobrio, & furore superborum. Et potest referri ad omnes tribulationes a quibus liberatus est populus Dei per Dei auxiliū. Dicit ergo. Nisi q̄a dñs erat in nobis adiutor, & propitius in nobis, dicat nūc Israel, nisi quia dñs erat in nobis. Quasi dicat totaliter defecissemus, & deleti fuissemus supple. Et declarat. Cū exurgerēt infideles hoies in nos, & inimici ecclesiæ tā in test. uet per Aegyptios, & Caldæos, quam E
in nouo per Iudęos & tyrānos, & hæreticos, forte tunc deglutissent nos uiuos, nisi quia dñs erat in nobis adiutor, & protector. Item cum furor, & rabies, & persecutio eorū, s. tyrānorum, regum, & principum gentiliū irasceretur in nos, forsitā aqua. i. persecutio absorbuisset nos, ut patet tpe Diocletiani, & Maximiani, quia nisi Deus suscitasset Cōstātinū ecclesia defecisset, uel uidebatur quasi deficere. Nam tunc. s. a Christo vsque ad Cōstantinum, anima nostra pertransiuit torrentem persecutionū per x. Imperatores, O forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem. i. nobis fuisset illa persecutio intolerabilis, quia uires humanæ non sufficiebāt talia tormenta perpeti, & ideo iam deficiebat ecclesia, intantum, ꝙ Marcellinus papa F
ex timore adoleuit incensum idolis contra conscientiam, & oēs Christiani latebant per montes, & spelūcas. Ideo agēs gratias dicit.

Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.

Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenantium. Laqueus contritus est & nos liberati sumus.

Benedictus dominus, qui non dedit nos dentibus, & potestati eorum in captionem: quia totaliter non deuorauerūt nos. Nā anima, & uita nostra erepta est de laqueo uenātium tyrānorum, & speculatorum, & etiam hęreticorū, sicut passer, q̄n eripitur a laqueo. Nā laqueus, & ptās diaboli contritus est, q̄n Constātinus fuit conuersus, Nā tunc diabolus

A lus perdidit potestatē cum Constantinus dedit licentiam Christianis publice prædicandi,& ecclesias cōstruendi, & ampliauit diuinū cultū.vnde destructa est idololatria,& sic nos liberati sumus. Nā nos, qui eramus de populo gentili sub iugo, & laqueo diaboli, assumpto baptismo cōtritus est laqueus diaboli,s.peccatū originale, & actuale,& sic liberati sumus per baptismum, & qui eramus serui per peccatum, & falsam superstitionē facti sumus liberi per gratiam.

Adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit cælum & terram.

In omnibus his tribulationibus totum adiutorium nostrū fuit in nomine domini veri Dei,qui fecit cęlū,& terrā.s.Iesu Xpi qui est verbū patris Deus, & homo,qui fecit ex tēpore cęlū,& terrā,& nūc factus homo nos liberauit per passionē,& resurrectionem suā, B quia nō fuit aliud nomen sub quo possemus salui fieri nisi Iesus. In nomine ergo eius fuit adiutorium nostrum. Nam sicut tunc fecit cœlum materiale, & terram,Ita in aduentu suo fecit cęlum spirituale, & terram. Terra enim est ecclesia, cœlū vero ecclesiastica sacramenta, q̃ influunt virtutē & gratiā in ecclesiam,Christus vero est mouens illud cęlum: & sol lucens in eo mittens lumen in ecclesiam. Nota ꝙ prædictum quinariū psalmorum dicit ecclesia in primis pro mortuis, qui præcesserunt,eo ꝙ sunt iam liberati a laqueo huius mundi, sed manent adhuc in purgatorio, quia nondum ascenderunt in cęlum.Ideo dicitur oratio ꝓ eis. Absolue &c. Nam in quolibet psalmorum præcedētium aguntur gratiæ pro liberatione a terrenis,& C etiam petitur diuinū auxiliū:ideo bene competit defunctis.Item totus etiam iste psalm' potest exponi de liberatione totius generis humani facta per Christum de captiuitate peccati.

PSALMVS CXXIIII.

QVi confidunt in domino sicut mons Syon, non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem.

Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc & usque in sæculum.

Sextus gradus ascensus in cęlum est vera confidentia & securitas. Vnde est notādum, ꝙ illud tēplum Salomonis taliter erat situm in alto in illo mōticulo dicto Moria, & eius gradus erant dispositi taliter,ꝙ in primo,& secundo,& tertio gradu nō poterat quis uidere muros ciuitatis,eo ꝙ procedebant gradus ab infima valle in altū montem. Et ideo D quāto plus quis ascendebat tanto plus videbat. Iō qn̄ quis erat in sexto gradu iam poterat videre muros ciuitatis circuuquaque, & oēs montes, q̄ sūt ī circuitu Hierusalē,& sic poterat uidere fortitudinē illius ciuitatis, q̄ magna erat. Nā sicut dictū est, Iudæa est altior tota terra promissionis, & Hierusalem est sita in monte Sion,q̨ est circuitus ab aliis mōtib.ꝓruptis,& cōfragosis,& asperis,& sic ascēsus in Hierusalem est diffic lis inimicis. vt patet in libro Iudit,& Maccabæorum, & sic Hierusalē erat fortissima oīum ciuitatū Syriæ,tū quia sita in præruptis montibus,tū quia munita muris altissimis & fortib.& sic putabant uiuere in securitate, & cōfidentia eius habitatores Et ideo forenses,& alienigenæ venientes in Hierusalem,& ascendentes in templum,cum erant in sexto gradu,& E circunspiciebant montes,& muros ciuitatis, dicebāt esse impossibile illā ciuitatē capi ab inimicis.sed in veritate seipsos multotiēs fefellerūt,q̨ a multotiēs fuit capta,& diruta ciuitas a diuersis propter peccata eorum. Vn̄ ostenditur non esse confidendum in viribus hoīum,nec in fortitudine murorum,& montiū huius mūdi,sed in solo Deo q̨ solus pōt ꝓtegere ciuitates,& homines.Sed bene fuit illa ciuitas figura ecclesiæ,q̃ est fundata sup montes,& fundamēta apostolorum, & ꝓphetarū, qui fundantur supra firmam petrā, qui est Christus. in circuitu cuius ciuitatis sunt alii montes fortissimi ad custodiā eius: qui sunt angeli.Hāc ciuitatem principaliter custodit Xp̄s, & ex cōsequēti angeli:quę est circundata triplici muro.s.fide,spe,& caritate &c.quæ quidem ecclesia militans est F postea figura & exemplar ciuitatis supernæ.Fecit ergo Dauid hunc psal. pro ascensu sexti gradus templi Salomonis figurando sextum gradū ascendendi in cælū, in ecclesiam triūphantem per confidentiam.q.d. Dauid;& illud templum & ciuitas erat ædificata secundum exemplar sibi traditum a spiritu sancto inquantū significabat ecclesiam militantem p gratiam,& triūphantē p gloriā.Et ideo sicut qui erat in sexto gradu circunspiciēs oculis corporis videbat muros, & montes, & fortitudinem illius ciuitatis, in qua confidebāt habitatores, figurabat ꝙ ita eleuaret oculos mentis per fidem,& contemplationē, & cōsideraret,& cōtemplaretur ecclesiā Xpi militan-

A militantem, in qua ciues Dei habitant per fidem, & gratiam, & triumphantem in qua habitāt per gloriam, & ponunt ibi suam cōfidētiam, & spem, quia illa est inexpugnabilis cum sit vallata montibus, & muris incorporalibus. s. apl'is, & pphetis, & angelis &c. Ergo in illa debemus habitare, & confidere, & ciues fieri, & illud templū per gradus virtutum, & bonorum operum ascendere. Dicit ergo Dauid. Multi confidunt in uirib. hominum, & suis, & confidunt in ciuitatib. munitissimis, & fortissimis, & tamen multotiēs falluntur, ideo dico vobis, ꝙ qui cōfidunt in domino, & non in idolis, & viribus suis erūt immobiles supple sicut mons Sion, Et q̄ habitant in vera Hierusalem. s. ecclesia quæ est visio pacis ille nunq̄ commouebit, q̄a licet aliquando affligatur corporaliter, tn̄ non in æternum quo ad animam, quia illa est funda B ta supra firmam petram qui est Christus, & sic erit immobilis, & tutus, & firmus, & inexpugnabilis, q̄a ista Hierusalem terrena multotiens fuit expugnata, & incensa, & euersa, quare non est in ea confidendum, nec est ét confidendum in Diis gentiū, quia fefellerūt cultores suos, & in fine omnia idola sunt deleta, & comminuta, ergo in solo domino nostro Iesu est confidendum & in sola Hier'm spūali est habitandum hic per grām, & in futuro p gloriā, q̄a illa est vere fortis, & inexpugnabilis. Quod probo. Nam montes. s. Angeli sunt in circuitu eius ad custodiam, ergo in ea est habitandum, & dominus est in circuitu populi sui ex hoc nunc, & vsq; in sęculū, q̄a nobiscum est vsq; ad consummationem sęculi. ergo in domino est confidendum, & nō in hominib. nec idolis gētium, & sic inex C pugnabilis manet hæc ciuitas. Sed q̄a diceret aliquis cōtra, ꝙ multotiēs deuenit ista ecclesia in ditionem maxime tempore Diocletiani &c. Respondet hic propheta.

Quia non relinquet dominus uirgam peccatorum super sortem iustorum, ut non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.

Licet Deus permiserit affligi ecclesiam suam, & iustos habitātes in ea temporaliter quo ad corpora, tamen non quo ad animam nec ęternaliter, quia si Deus permittit iustos affligi a malis, & prauis temporaliter, hoc facit in exercitium, vt mereātur, & ne elati in prosperitate cadant in peccatum, & ne iusti extendant manus suas ad iniquitatem, & peccata. Sed non permittit eos diu affligi, quia semper ponit finē afflictioni eorū ne desperent ipsi iusti. & ne extendant manus suas ad D iniquitatē. Dicit ergo. Non miretur aliquis, nā licet aliqn̄ affligātur iusti: tn̄ non relinq̄t dn̄s diu durare virgā, & ptātē pctorū tirannorū sup sortē, & ecclām, & meritū iustorū, ne iusti desperati moueanť a merito, & extēdāt manus suas ad iniquitatem & peccatum, & sic afflictio eorū prohibitio est ad maius meritū, & ad tutelam uirtutis, & gratiæ, & ideo afflictio vertitur iustis in meritum, & trānis & afflictoribus vertitur in damnationem æterna. Quod p modū orōnis declarat dicens.

Benefac domine, bonis & rectis corde.

Declinantes autem in obligationes adducet dominus cum operantibus iniquitatem, pax super Israel.

O domine bene fac bonis, & rectis corde dādo potentiā, & fortitudinē, hic in suis afflictionibus, & in futuro gloriā sempiternam E in præmiū, et dominus adducet, & adducat tyrannos declinantes in prauitatem, et obligationes. i. in peccata q̄ obligant ad culpā, et pœnam, dn̄s deducet istos cum diabolis semper operantib. iniquitatē post mortem eorū in die iudicii cū dicet. Ite maledicti in ignē æternū q̄ paratus est diabolo, et angelis eius. Vnde nota, ꝙ oīs peccator peccando declinat a uia rectitudinis, et libertatis in obligationes. i. in culpas, qui obligant ad pœnā æternā, hos ergo declinantes ī obligationes deducet dn̄s in infernū cū diabolis operantibus iniquitatē. q. d. ꝙ dn̄s faciet bonū rectis corde, hic dando grām, et in futuro gloriam. Sed dominus deducet peccatores declinantes in obligationes diuersarū culparum cum operantib. iniquitatem in infernum, et hoc dabitur in pmium, et in punitionē afflictori- F bus, et tortoribus, et psecutoribus iustorum & martirum, aūt p sed pax, et quies, erit semper sup Israel. i. ppl'm fidelem qui est verus Israel secundnm spiritum, et videns Deū hic per gratiam, et in futuro per gloriam.

PSALMVS CXXV.

IN conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.

Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.

Tunc dicent inter gentes, magnificauit dominus facere cum eis.

Magnificauit dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.

Septimus gradus est gaudium de bonis factis post cōuersionē. Nā sicut iustus gaudet se

A se esse ereptũ a peccato, postea debet gaudere de bonis, & fructibus quos fecit per pęnitentiam, & post penitentiam. Vnde est notandum, vt legit Esdræ primo, q Cyrus rex persarum, & Medorum postquã adeptus est regnum Babiloniæ relaxauit captiuitatẽ iudæorum: & dedit licentiã, vt templũ, & ciuitatẽ Hierusalẽ ædificarent, & de suis redditibus pro restauratione, & ędificatione pręcepit dari. & de hoc fecit fieri uniuersale pconium, & edictum publicũ p uniuersa regna sua cõfitẽdo Deum cœli esse super omnia: & ab eo recepisse victoriã, & omnia regna terrę, & sic non solum magnificauit iudæos in se, sed etiam inter omnes gentes honorauit. Et sic Iudæi, qui cum fletu, & tribulatione seruierant, reuersi sunt cum gaudio, & tẽplum, & ciuitatem ædificauerunt.

B Per hoc vidit Dauid i spiritu relaxationẽ captiuitatis humanæ futurã per verũ Cyrũ Christũ, q est hæres vniuersalis pr̃is, & qualiter gentiles, qui ante destruxerant eccl̃as, & persequebantur Christianos, post ad fidẽ per apostolos, & martyres conuersi debebãt ecclesias restaurare, & ædificare proprijs sũptibus, & Christianam religionẽ ampliare, & magnificare, ut patet de Constantino, & cæteris regibus, & principibus. Ideo Dauid fecit hũc psalmum pro ascensu septimi gradus templi: in quo describit gaudium ecclesiæ de conuersione gẽtium, & gaudium apostolorum, & cęterorum fidelium, qui eos cõuerterunt. In quo duo facit, nam primo prædicit huiusmodi gaudium cõuersionis p figuram relaxationis captiuitatis iudæorum. Secundo memorat fructus apostolorum, & martyrum, & omnium iustorũ, vnde habent causam gaudendi. ibi. Conuerte domine.

C Quantũ ergo ad primũ, sicut Zorobabel, & cæteri Iudęi lętati sunt reuersione, & reditu de captiuitate Babilonia. Ita nos fideles Christiani facti sumus sicut consolati, in cõuertẽdo dominus captiuitatem Sion, id est cum dominus Iesus Christus cõuerteret captiuitatem totius ecclesiæ. Primo a peccato per passionem, & resurrectionem, & po..it nominatiuus pro accusatiuo inquantũ gerũdium ponitur pro coniunctiuo. Secundo cũ cõuerteret populum gentilẽ ab idololatria nam tunc repletum est gaudio os nostrũ, & lingua nostra repleta est exultatione. laudãdo, & magnificando Deũ in mirabilib. suis. Nam tunc in illa conuersione dicent gẽtes, & cognoscent, & prædicabunt qualiter dominus magnificauit facere. i. quã magnifice fecit cũ eis. s. Christianis. Nã uere dominus magnificauit. i. magnifice fecit nobiscũ, ita ecclesiam ampliando, & exaltando, & gẽtiles subijciẽdo. Ideo facti sumus lætãtes. Totum etiam hoc potest referri ad peccatorẽ conuersum a peccato qui per pręsentiã exit de seruitute, & captiuitate peccati, qui gaudet, & laudat Deum, qui magnificauit cum eo misericordiam suam. D

Conuerte domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro.

Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent.

Euntes ibant, & flebant: mittentes semina sua

Venientes autem uenient cum exultatione, portantes manipulos suos.

Hic Dauid præcatur Christũ, ut acceleret aduentum suum. Vnde nota, q vẽtus auster est calidus, ideo resoluit niues in montibus, & sic defluunt aquæ, & torrentes implẽtur, & currũt ad mare. Ita pprie factum est in aduentu Christi. Nam scriptura uet. test. erat congelata, & clausa, sed Christus misit spiritumsanctũ in apostolos, & aperuit scripturas eis, & fluxerũt aquæ a crystallo, & niue congelata. Nam scriptura quę erat dura facta est eis mollis, & blanda, & potabilis, & intelligibilis calore spiritussãcti, & aquę sapientiæ impleuit torrentes, scilicet apostolos, & doctores, & sic aquæ defluxerũt i mare ecclesiæ. Item perflauit auster, id est lumẽ & calor spiritussancti in corda dura gẽtiliũ & mollificarunt ea per prædicationem apostolorum, & sic conuersi gentiles ueniebant & currebant ad ecclesiam, & impleuerũt eã sicut decurrunt aquæ per torrentes flãte austro super niues. Ideo ait propheta. O domine Iesu accelera aduẽtum tuum, & cõuerte captiuitatem nostram a peccato, & mitte spiritum tuum in corda dura gentilium, & currant ad eccl̃am mollificati sicut torrens impletur, & currit ad mare austro flante, & resoluente niues in aquã. Et apostoli q̃bus dixisti Lucæ 10. Messis quidem multa &c. & misisti eos metere quod non seminarũt. Io. 4. Ipsi ergo apostoli, quos misisti ad seminandum uerbum tuum in corda hominum, euntes ibant, & flebant. i. euntes, & flentes ibũt mittentes semina sua, & pdicantes cũ tribulatione, & persecutione &c. Verũtamẽ seminatio eorum, & prædicatio multum fructũ afferet,

A afferet, quia totum populũ gẽtilẽ conuertet ad fidẽ: & animas lucrifaciet: & sic uenientes & reuertentes veniẽt cum exultatione portantes vnusquisq; manipulos suos quos messuerũt. Nã Mattheus lucrifecit Aetiopiam, & Simõ Aegyptũ: & Bartolemeus; & Tomas Indiam: & Paulus Greciã. Et pariter Aug. & Hier. & ceteri doctores venerũt, & venient cum exultatione in die iudicij portãtes manipulos, & libros suos quos ad elucidandas scripturas, & defendẽdam ecclesiam ediderunt: & omnes prælati venient gaudẽtes, & portãtes talenta duplicata &c. & omnes pœnitentes cum fructu pœnitentiæ &c.

PSALMVS CXXVI.

Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam.

Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. B

Vanũ est nobis ante lucem surgere, surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.

Titulus, Canticum graduum Salomonis. Nota, quod sm quosdam hebræos Dauid fecit hunc ps. & direxit ipsum Salomoni: qui in persona ipsius Dauid erat templum, & ciuitatẽ ædificaturus, & ideo intitulatur canticum graduum Salomonis, & sic glosant ipsum ps. de ædificatione illius Hierusalẽ materialis. Camhi autem principaliter glossant hũc ps. de Messia per Salomonem intellecto dicit enim, quod in scriptura per Salomonẽ cõmuniter ĩtelligitur Christus Messias, qui erit Deo dilectus, vt patet in cãticis. Et sic dicit, quod multi voluerunt ędificare ciuitatem, & tẽplum Hierusalem, sed in vanum laborauerunt vsquequo dominus Messias veniet ad C ædificãdum eam. Nam primo Dauid voluit ædificare domum domini: sed in uanum laborauit: quia dominus non permisit, eo, quod erat uir sanguinis. Item Salomon postea ędificauit tẽplum, & murauit ciuitatem, sed in uanum laborauit, quia tam templum quam ciuitas fuit destructa per Caldæos. Itẽ Esdras, & Zorobabel iterum reædificauerunt eam: sed in uanum laborauerunt, quia fuit destructa p Roma. Item ijdẽ, i. Roma. & Xpiani, & Sarraceni multotiens voluerunt reædificare illam ciuitatem, tamẽ pluries fuit destructa, sed quando ueniet rex Messias reædificabit eam, & nunquã amplius destruet. iõ dicit hic Dauid, quod nisi dñs ædificauerit domũ, & tẽplũ, & ciuitatẽ tpe Messiæ, in uanũ laborant oẽs alij, qui uolunt eã ædificare. Ex his pater, quod licet iste obstinatus loquatur mala intẽtione, tñ partim dicit uerũ, & partim dicit falsum. dicit. n. uerum inquantum dicit, quod Messias in aduẽtu suo debebat ędificare templũ æternũ, & eccl'iam spũalẽ repudiato tẽplo, & ciuitate materiali per alios ędificata, tñ dicit falsũ, & errat circa tps, & personã. D

Primo errat circa tps, quia quod est præteritũ frustra expectat adhuc futurum. Secundo errat circa psonã. nam Iesus Xps filius Dei, quẽ ipse repudiat: est ille uerus rex Messias qui hanc Hierusalẽ spiritualẽ. i. ecclesiã ædificauit. Tertio errat circa ipsã ciuitatẽ, & templũ. nã ipse expectat, quod Messias reædificabit illã Hierusalẽ materialẽ, & corporalẽ, & terrenã, in qua oẽs Iudęi debent tẽporaliter habitare, & tñ Messias erat ædificaturus ciuitatem spiritualẽ toto orbe diffusã, ĩ qua oẽs fideles habitant per gratiam, & erat etiã ædificaturus supernam Hierusalem, & paraturus nobis felices in ea mansiones. Et ideo est dicẽdũ, quod Dauid propheta qui primo proposuerat ædificare templũ dño, & præparauit oĩa necessaria, & tradidit descriptionẽ Salomoni sm illud exemplar, & descriptionem præcepit ædificari templũ, pũidit in spiritu qualiter illud tẽplũ materiale erat figura tẽpli spũalis ecclesiæ, quod Xps erat ædificaturus, in quo oẽs fideles erant saluandi, & tuendi. præuidit etiam in spiritu qualiter Iudæi debẽbãt ponere totã suã spẽ, & fiduciã in illa Hierusalẽ, & tẽplo materiali, & circa eius ædificium debebãt apponere totã suã sollicitudinem contẽpta salute spirituali. Hoc ergo pũidẽs Dauid ĩ spiritu fecit hunc ps. pro ascẽsu octaui gradus. Et ideo intitulatur uero Salomoni qui est Christus. In quo ps. admonet Iudæos ne ponant totã suã spẽ, & sollicitudinem ĩ illa ciuitate, & tẽplo materiali, sed in illa Hierusalẽ spirituali. s. ecclesia tã militanti, quam triũphanti, quã Xps erat ædificaturus, in qua omnes erant saluandi, & tuendi hic per fidem, & gratiã, & in futuro per gloriã, quasi dicat in toto isto psalmo, quod non ponãt suam spem, & sollicitudinẽ nec laborent pro ista ciuitate materiali, quia multipliciter est destruenda. Sed ponant suam sollicitudinem, & spem in ecclesia; quam Christus erat ædificaturus, quia nõ poterunt saluari nisi in ea. Duo ergo facit, nam primo admonet eos ne ponãt suam sollicitudinem, & spem in Hierusalem materiali. Secundo, ut quærant ciuitatem per Christum ædificandam ibi. Cũ E F

dederit.

A dederit dilectis suis somnum. Quantum ad primum est notãdum, quod tripliciter erãt solliciti Iudæi circa ædificium, & ciuitatem Hierusalem. Primo circa fortitudinem eius, & sic Salomon ædificauit eam in alto mõte Sion, & in loco arduo, & circundedit eã triplici muro, sicut pluries dictum est. Secũdo fuit sollicitus Salomon circa custodiam ciuitatis, & sic muniuit eam copia armorum, & vigilum. Tertiò erant solliciti ciues circa abundãtiam, & diuitias ciuitatis: vt esset abũdans, & potentissima: & sic laborabãt admodum, & conabantur congregare diuitias cũ omni sollicitudine: & corporali labore, & cũ vsuris, & aliis negotiis illicitis. quasi nõ sperantes aliam vitam, & felicitatem. Hęc ergo tria remouet ꝓpheta in tribus primis versibus huius psalmi dicens, quod non confidant in hoc templo materiali: nec in fortitu B dine ciuitatis, quia non poterit eos saluare, nec confidãt in custodia, & armis huius ciuitatis, quia non poterunt eos tueri: nec laborẽt cum tota sua sollicitudine circa diuitias congregandas, & cibos corporales, quia nõ poterunt eos æternaliter satiare. Sed ponãt spem suam in domo quam Christus erat ędificaturus, quia ibi debent saluari. Secũdo capiant arma quæ daturus erat Xp̃s, quia in illis debent tueri. Tertio, ꝙ laborent circa cibum quem Christus erat daturus, quia in solo illo debent satiari.

Dicit ergo primo, ꝙ nisi dñs noster Iesus Christus ædificauerit domum, & templum spirituale. s. ecc̃iam, in vanũ laborauerũt oẽs qui ędificant eam, quasi dicat, ꝙ quodcunq; templum seu ciuitas per Salomonem vel ꝑ C alios ædificatum, est vanum ad saluandum nisi solum illud quod Xp̃s erat ędificaturus, in quo oẽs fideles sunt saluandi: hic per fidẽ, & grãm, & in futuro per gloriã. Itẽ secundo subdit, ꝙ nisi dñs Iesus Xp̃s cũ suis armis spiritualib. s. cũ fide, spe, & caritate, & cũ donis spiritussãcti, & cũ suis vigilibus. s. angelis, & apostolis, & martiribus, & doctoribus custodierit hic ciuitatem ecclesiæ, frustra vigilat qui custodit eam, id est qui putat eam cũ armis, & viribus temporalibus custodire. Tertio subdit. O vos hoĩes temporales, & mũdani qui mãducatis panẽ doloris, & laboris vanum est vobis surgere ante lucem ad laborandum ꝓ isto cibo tẽporali, & ad cõgregãdas diuitias pro ista vita tpali cõseruãda, qa hic nõ potestis manere in ęternũ, sed surgite a pc̃tõ postquam sederitis per magna tpa in D eo, & surgite ad grãm, & ad laborãdum pro cibo spũali per opera misę, & alias pias operationes. Itẽm in aduentu Christi surgite a iugo legis, & a dormitione, postquam in tenebris sedistis per magna tpa, & recipite Xp̃m qui affert diem grãe, & lucẽ, & fugat nõ solũ modo noctẽ legis, sed ẽt noctẽ peccati: quia iã nox præcessit, dies aũt appropinquauit, abiicite ergo opa tenebrarũ, & induamini arma lucis &c. Vnde notandũ, ꝙ vbi translatio cõis habet, q̃ mãducatis panẽ doloris, litera Hieronymi habet: Panẽ idolorũ, siue panem idolaticũ, & translatio alia hẽt: panẽ auaritię & alia habet, panem laborantium, quod eadem sententia est. Nam auaritia est idolorũ seruitus, & iõ qui laborant propter auaritiã dicuntur laborare propter panem idolaticũ: & propter idolaticas diuitias, & sic panis in E hoc mundo acquisitus dicitur panis laboris: quia cum labore acquiritur, & dicitur panis doloris, quia cũ dolore acquiritur, dicitur ẽt panis idolaticus, qa cũm auaritia acquiritur. Vñ est aduertendũ, ꝙ ꝓpheta hic nõ ꝓhibet quin debeam⁹ acquirere panẽ cũ labore, & sudore vultus nostri, sed prohibet nimiam sollicitudinem, & abusum circa res temporales, ne propter temporalia omittamus spiritualia, & intẽdit dicere, & admonere, vt primum quæramus regnum Dei, & ponamus spẽ nostrã in Christo, & ecclesiasticis sacramẽtis, sed postea cum discretione possumus laborare pro victu ad uitam necessario.

Cum dederit dilectis suis somnum ecce hæreditas domini, filii merces fructus uentris.

In hac secunda parte. oñdit declarãdo supra dicta. s. in qb⁹ bonis debem⁹ ponere spẽ F nostrã, & dicit, ꝙ in bonis ꝑ Xp̃m nobis adeptis. Ad cuius intelligẽtiã est notãdũ, ꝙ tota hæreditas nostra, & tota merces, & pręmiũ, ẽt tota uirtus sacramẽtorũ ecclesiæ inest nobis ex passione Xp̃i, nã ꝑ suã mortem, & passionem nos a pc̃tõ, & captiuitate absoluit, & ꝑ suũ sanguinẽ emit nobis regnũ cęlorũ in hæreditatẽ. A quo quidẽ sãguine ecclesiastica sacramẽta traxerũt virtutẽ. Ex quo patet ꝙ redẽptio nostra, & hæreditas nostra, & felicitas nõ fuit manifesta nisi post passionem Xp̃i, nec patriarchę, & ꝓphetę nec apostoli, & martires, & sc̃ti potuerũt possidere hæreditatẽ, nisi post passionẽ xp̃i nec potuerũt eã possidere in hoc mũdo quantũ ad gloriam: nisi post mortem eorum. Ex quibus patet, ꝙ vana

A vana erat spes Iudæorũ, qui expectabãt fructum, & hæreditatẽ ex illo templo, & ciuitate materiali in hac vita, & vanus erat labor eorum laborãdo pro isto cibo temporali:cũ talis hæreditas, & quies non possit possideri in hac uita, nec cibus spiritualis nobis ꝓmissus. Et ideo est dictũ, qđ hæreditas promissa Abrahæ, & Isaac, & Iacob, nõ ẽ illa terra Canaã, nec illi fructus qui in ea colligũtur, cũ sint corruptibiles, & trãsitorii, sed illa hæreditas est patria cœlestis, & ille fructus est ꝑfecta fruitio diuinæ essentiæ, quam apostoli, & oẽs iusti non potuerunt acquirere in hac vita nec in hoc sæculo, sed post mortem eorũ in cœlo. Et ideo dicit Dauid: Nolite supple quęrere hæreditatem, & mãsionem nec præminm, nec mercedem, nec fructũ vẽtris corporalis, in hoc mũdo, sed taliter laborare vt in cœlo post mortem hæc possitis acquirere, quia ista in sola patria cœlesti patebunt. B Nam cum dñs dederit somnum, & requiem dilectis suis apostolis, & martyrib⁹, & iustis post mortem temporalẽ, ecce hæreditas domini, id est tũc apparebit vera hæreditas domini sanctis patribus promissa, qđ est regnũ cœlorum: quod dabitur iustis in hæreditatẽ, & ecce merces. idest tũc apparebit merces, & præmium, & ecce filij, idest tunc videbũt qui erunt vere filii Dei. Litera Hieronymi habet, Filii mercedis, id est tunc apparebũt filii, qui adepti sunt mercedem, & pręmium quia illi Deum videbunt. Nam eius visio est tota merces. Et seqtur. Ecce fructus ventris id est, tunc apparebit, & dabitur fructus uentris spiritualis iustis, quæ erit uera fruitio, ꝓ qua in hac vita laborauerunt iusti. In hoc ergo uersiculo nihil aliud intendit dicere: nisi C quod uere filii Dei, & filii Israel, & Abrahæ ꝑ repromissionem, & per fidem, & baptismum regenerati. post istam mortem temporalem in cœlo obtinebunt hęreditatem ꝓmissam, & mercedem, & fructum, quia ibi Deũ videbunt, & possidebunt, & adamabũt & fruent, & sic admonet, quod non est ponẽda spes in ciuitate terrena, sed in cœlesti. Litera autem Hieronymi habet. Cum dederit dilecto suo somnum siue ad dilectũ suum, & tunc esset sententia manifestior, quia hæreditas domini, & fructus eius hic ꝑ gratiã & in cœlo per gloriam, nunquam fuit data iustis, nisi post mortem Christi dilecti filii Dei, vt supra dictum est. Etiam ly fructus vẽtris potest referri ad Christũ, qui est fructus ventris virginalis Mariæ, & ille met est fructus spiritualis ventris in patria. Nam totus D homo fruetur toto Christo, nam per aĩam fruetur diuinitate, & ꝑ potẽtias corporales glorificatas fruetur Christi humanitate totus homo. Et etiam fructus ventris ecclesiæ sunt fideles per baptismum regenerati. Sed prima expositio est melior. Et etiam Christus, qui est fructus uentris Virginis Mariæ, erit fructus noster, quo fruemur in patria, quem fructũ non poterimus acquirere, nec frui, nec gustare nisi post somnum, & mortem huius vitæ.

Sicut sagittæ in manu potentis: ita filij excussorum.

In hoc loco exprimit ꝓpheta, qui sunt veri filii ecclesiæ, qui pro illa hæreditate laborarunt, & quibus armis ecclesia defenderũt, & ampliarunt, & ideo post somnum eorum E id est, post mortem meruerunt possidere in cęlo illam hæreditatem, & mercedẽ, & fructum uẽtris, Et dicit, ꝙ isti fuerunt apostoli & martyres, & doctores, qui non armis corporalibus: sed sagittis, & armis euãgelicis defenderunt eam, & ampliauerunt, & eam plãtauerunt sanguine suo. Ad cuius intelligẽtiã est notandum, ꝙ apostoli, & discipuli Christi frequenter dicuntur sagittæ in sacra scriptura. Nam sicut sagitta mittitur velociter a sagittatore, ita apostoli missi sunt a Christo velociter per vniuersum mũdũ, & cũ eis Christus sagittauit corda hominum, & vulnerauit eos in corde, & occidit in eis peccatũ, & suscitauit fidem, & sic apostoli dicũtur velut sagittæ in manu Christi potentis, qui eos misit, sed frequentius, & magis proprie uerba Christi euangelica dicunt sagittæ. Nã Christus, & apostoli sagittarunt, & penetrarunt F corda hominum, & sic apostoli dicuntur sagittæ inquantum sunt missi, & sagittatores inquantum traxerunt, & iecerũt sagittas verborum Dei in corda hominum per prædicationẽ, & sic dicitur supra psalmo 44. Sagittę tuæ acutæ cadent in corda inimicorũ. Itẽ ps. 66 Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum. Item Esa. 66. Mittam ex eis, qui saluati fuerint. s. ex discipulis ad gẽtes in mare in Aphricã, & Lydiam tenentes sagittam in Italiam, id est dirigẽtes verbum euangelicũ in Italiam. Ex quo patet, ꝙ apostoli dicuntur excussi. i. expediti ad bellum siue præcincti, & parati ad pugnandum pro Christo. Dicuntur etiã excussores. i. trituratores verbi Dei.

Nam

A Nam sicut agricola triturat, & excutit messem, & separat granum a paleis. ita apostoli fuerũt messores verbi Dei, & triturarunt, & excusserunt grana euangelica a paleis, & cerimonijs legalibus: vnde granũ reposuerũt in horreo ecclesiæ, paleas autem cerimoniarum combusserunt igni inextinguibili. i. reprobauerunt, & annullarũt ventilabro Christi, vt patet Mat. 3. & Luc. 3. & sic apostoli dicuntur filij excussorum. i. excussi siue excussores, vt est mos loquendi consuetus in scriptura veteris testamenti, ut tu es filius mortis. i. moriturus, filius duorum annorum. i. vita breuis, & filius peccati. i. peccator. Dicit ergo Dauid: ideo dilecti. i. apostoli, & iusti merentur illam hæreditatẽ, & data est illis merces, & fructus ventris ęternus. quia bene laborarunt in hoc mundo ꝓ Chr̃o, & in prędicatione verbi: nam sicut sagittæ sunt in
B manu potentis venatoris vel pugillis: ita fuerũt, & sunt filij excussorum. s. apostoli, & doctores, & discipuli, q̧ relictis curis, & sollicitudinib. & diuitiis huius mũdi facti sunt excussi. i. expediti ad pugnam contra infideles, mittentes sagittas. i. verba euangelica in corda hominum, & sic conuerterunt mundũ. Et facti sunt etiam excussores, i. trituratores dirigentes scripturas uete. testa. & declarando euangelium Christi: & sic contempserũt domum materialem in hac uita, & ædificarunt ecclesiam supra firmam petram qui est Christus, prædicatione, & uita, & exẽplo, & sanguine suo. Et etiam fabricaruut domum nõ manufactam in cœlo, quam possidẽt in æternum, & illa est hæreditas eorum, & merces, & in ea fruuntur fructu uentris uirginalis.
C s. Christo, & ibi est tota merces, & felicitas. Ex quo patet, ꝙ isti non ædificarunt domum uanam, nec ciuitatem friuolam: sed firmã, & inexpugnabilem, nec surrexerunt in uanum ad laborandum ante lucem, siue ante diem, quia non laborarunt, nec lucrati sunt mercedem temporalem, & cibum siue fructũ corruptibilem, & insufficientem, sed æternũ, & sufficientem, qui satiat appetitum humanũ, & angelicum, qui nunq̃ peribit: imò dat uitam æternam. Item isti surrexerunt a peccato, in quo per multa tempora sederunt, & uenerunt ad gratiam, sequentes Christum. Itẽ isti apostoli surrexerunt a iugo legis postquam uenit lux, & uerus sol, & dies, qui est Christus. Cæteri autem manserunt in nocte legis, & noluerunt ædificare domum in cęlo, nec laborare pro cibo cęlesti in ecclesia Christi, ideo manent inanes, & uacui, & decepti. Nota, quòd litera Hiero. habet, ita filij pueritiæ, & alia litera h. bet. Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij iuuẽtutis, quod idem est, quod filij excussorum. Nam pueri, & iuuenes sunt expediti, excussi, & habiles ad pugnandum, sicut fuerũt apostoli, & martires &c. Et ẽt alia litera, habet filij bene laborantium. i. filij bene laborantes, & laboratores, & non pigri in uita actiua, & contemplatiua: sicut fuerunt apostoli, & martires, & doctores. Omnes ergo apostoli, & martires, & doctores, & iusti fuerunt excussores, & filij excussorum, & laboratores in fructu euãgelico, & sagittatores mittentes sagittas euangelicas in corda hominum.

Beatus uir qui impleuit desiderium suum ex ipsis: non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta. E

Hic concludit totum propositum. Nã dictum est supra, ꝙ in uanũ laborãt amatores huius mundi, & ponentes sollicitudinẽ suã, & spem in reb. huius mundi, & ẽt in operib. le. ue. & dictum est ẽt, ꝙ hæreditas in lege promissa non datur nisi post hanc uitã, & ẽt dictum est, ꝙ apostoli cum sagittis, & armis euangelicis ædificarunt, & ampliarũt ecclesiam, ideo dicit hic concludendo, ꝙ beatus uir, qui impleuit desideriũ suum, non ex diuitiis tpalibus, nec cibis corporalib. sed ex ipsis uerbis euangelicis, & ecclesiasticis sacramentis, & ex fructibus sacræ scripturæ, quia ille cibus verè satiat appetitũ iustorum, quia non in solo pane uiuit hõ, sed in omni uerbo, qd procedit de ore Dei, quia doctrina legis est cibus aĩę. Item quia apostoli fue- F runt excussores messis sacræ scripturæ colligentes grana &c. Iõ beatus uir, qui impleuit desideriũ suum ex ipsis granis, & panib. In litera Hiero. habet. Beatus uir, qui impleuit faretrã suam ex ipsis, & sic refertur ad sagittas. q. d. Beatus vir, qui impleuit faretram cordis, & spiritus sui ex sagittis missis ab apostolis. i. ex doctrina apostolica, & euangelica. Nam qui talib. armis, & sagittis est refertus, & armatus, non cõfundetur ante reges, & iudices, & præsides, cum loquetur inimicis, & aduersariis suis in porta ciuitatis, uel theatri, ubi fiebant iudicia, imo cum illis sagittis. i. cum autoritatib. no. ac ue. test. confundet inimicos ecclesiæ, & infideles. Vnde dicit eis Xps. Dum steteritis ante reges, &

A præsides nolite cogitare quid loquamini. dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini &c. Duo ergo bona facit, q̃ implet desiderium, & faretrã cordis sui ex istis sagittis. Nam primo uulneratur ĩ corde, & moritur pctõ, & viuit Xpo. Scđo habet arma offensiua, & defensiua cõtra inimicos Xpi. Tria ergo intendit principaliter dicere ĩ hoc psal. Primo, ꝙ nõ est ponẽda spes nec securitas in Hierl'm materiali: sed in Hierl'm spũali ædificãda ꝑ Christũ, nõ lapidibus materialibus, & mortuis, sed lapidibus uiuis, quæ est sepiẽda turribus, & muris uirtutum, & donorũ spũs sãcti. Secundo, ꝙ hæc ciuitas non erat defendẽda, nec ampliãda armis materialibus, sed sagittis euangelicis ꝑ prædicationem apostolorum, quibus erant superandi gentiles, & hæretici. Tertio dicit, ꝙ hæreditas nobis ꝓ-
B missa per aduentum Messiæ non est quærenda in hac uita. Quartò concludit, ꝙ beatus est ille vir, qui impleuit desiderium suũ ex sagittis, & fructibus euangelicis. Quintò, ꝙ Christianus armatus talib. sagittis, & armis nõ confundetur cum accusabitur ab inimicis suis in porta. i. in exitu huius uitæ, nec in iudicio quod fit in porta huius vitæ. Nam mors siue hora mortis dicit̃ porta huius vitæ. ꝑ q̃ exit hõ de hoc mũdo, in qua hora illico iudicat̃ hõ iudicio particulari. Et etiã nouissimus dies dr̃ porta totius tp̃is huius mũdi, in qua fiet vniuersale iudiciũ. Ex quo patet, ꝙ homo iustus talib. armis munitus in neutra porta, & ĩ neutro iudicio cõfundet̃, cũ loquet̃ diabolis inimicis suis ipsũ accusãtib. q̃a ab auditione mala nõ timebit, nec a verbo aspero, vt dictum est ps. 90. & 101. Et
C nota, ꝙ licet iste psalmus sit paruus in q̃titate, tñ est valde difficilis in literali s̃nĩa ꝑ uerba metaphorica. Et iõ diuersæ fuerũt de ipso interpretationes, & ambiguæ, ut inquit Hieronymus: iõ cũ magna difficultate põt extorqueri ex eo firma, & vera sententia.

PSALMVS CXXVII.

Beati omnes qui timent dominum, qui ambulant in vijs eius.

Nonus gradus ẽ timor filialis siue obediẽtia. Iõ Dauid fecit hũc psalmũ pro ascensu noni gradus tẽpli: in quo describit ꝓmium obediẽtiæ & timoris filialis: sine quo ascẽdere in cœlũ nemo põt. Qui q̃dẽ timor, & obedientia consistit in conformando voluntatem propriam soli uoluntati Dei, & eius legi, & præceptis. Nam timor castus nil aliud timet nisi ne displiceat Deo, & ne lædat eũ cogitatione, & opere, & uera obediẽtia nõ ẽ sollicita nisi q̃uo placeat Deo, & ambulet in uiis eius. Iõ apostoli, & omnes iusti dicũtur sicut sagittæ in manu potentis ps. præcedenti. Nã sicut sagitta nõ tẽdit nisi quo mittitur a sagittante, & dirigẽte, & ad eius nutũ mouetur, nec moratur in via: ita iustus, & timẽs Deũ nõ mouetur nisi secũdum legẽ, & præcepta Dei, nec tardat implere eius uolũtatẽ, & talis est beatus, & nõ ædificat domũ nec ciuitatem terrenam, nec laborat ꝓ cibo mundano sed cœlesti, & iõ in hoc psal. promittitur ipsi præmium, & cib. in cęlo. Sed talis fuit solus Christus, qui perfecte habuit hunc timorẽ, & obediẽtiã erga patrẽ, ut ipse
dicit per totũ discursum euãgeliũ vnde dicit. Nõ veni facere volũtatẽ meã, sed eius q̃ misit me. Sed nos simus eius imitatores inq̃tũ possumus, si cum eo ascendere volumus. Duo ergo facit Dauid. Nã primò ostendit Xp̃m ascẽdisse in illã hęreditatẽ, & felicitatẽ ꝑ timorem filialẽ, & obediẽtiã. Scđo nos exhortatur ad imitãdũ eũ. vt simus participes cũ eo in illo ꝓmio, & bñdictiõe: ibi. Ecce sic bñdicet̃ homo. Quantũ ad primũ dicit, Beatus uir est, q̃ timet dominũ timore casto, & filiali, & q̃ ambulat in vijs eius, & iste est solus Xp̃s, q̃ per oĩa impleuit volũtatẽ patris. Et q̃a præuidit propheta, ꝙ solus Xp̃s est huiusmodi ꝑfectionis, & primus totaliter impleuit voluntatem patris, de quo in capite libri scriptum est, & ad hoc est prędestinatus: ideo conuersus ad Christum dicit.

F *Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es & bene tibi erit.*

Vxor tua sicut uitis abundans, in lateribus domus tuæ.

Filij tui sicut nouellæ oliuarum, in circuitu mensæ tuæ.

O Christe iõ tu benedictus es, quia patrẽ sic timuisti, & in vijs eius ambulasti: iõ bene tibi erit, & primus habebis præmiũ in cęlo, & in hac ecclesia tua militãte. Nã prẽmium cõsistit in tribus. Primo in copia bonorũ, & ciborum. Scđo in pulcritudine, & bonitate uxoris. Tertio in fecunditate prolis, & filiorum, & hoc est bonum, quod tibi erit ex ꝓmio. Primo: quia labores manuum tuarum manducabis. i. pro labore manuum tuarum

A rum manducabis panem in coelo, quia primo, & perfectius sine comparatione fruitur anima Christi, & Christus totus. vnde dicit Ioan. 4. Hic est cibus meus ut faciã uoluntatem patris. Item Lucæ 22. Vado vobis parare regnũ &c. ut edatis, & bibatis mecũ in mensa mea, in regno patris mei. Mãducat ergo Christus labores manũ suarum. Hoc ẽt potest referri ad sacramẽtũ eucaristiæ, quia ipsemet cõsecrauit corp⁹ suũ, & fregit, & sic comedit labores manuum suarũ, & in persona totius corporis mystici comedit corpus verũ, & iste est cibus iustorũ in hac ecclesia per gratiã, & in alia per gloriã, & fruitionẽ. Secũdo præmiaberis o Christe ĩ pulcritudine, & fœcũditate vxoris. Nã vxor tua ecclesia erit sicut vitis abundãs palmitibus, & tyrsis in lateribus domus tuę. Nã sicut vitis quæ
B plãtat in domibus crescit in altũ, & in latũ: intantũ ꝙ circuit latera domus, & ẽt cooperit domũ abundãtia palmitum, & tyrsorũ, & pãpinorum, & vuarum: sic ecclesia tua dilatabitur per vniuersum orbem, & extẽdet palmites suos vsq; ad mare, & vsq; ad terminos orbis terrarum, & ista vxor non erit sterilis; imo abundãs, & fœcunda, & ex ea regenerabis tot filios per baptismum, & in tantũ numerũ, ꝙ filij tui erunt in circuitu mẽsæ tuæ sicut nouellæ oliuarũ. Nã sicut arbor oliuæ producit copiã ramorum superius, & copiã virgultorum ad radicem circum truncum eius, quæ dicuntur nouellæ siue germina eius: ita magnus numerus filiorũ tuorum fidelium erunt in circuitu mensæ tuæ. s. tui altaris ad manducandum cõionem eucharistiæ in hac ecclesia tãquam cibum viaticũ ꝑ gra
C tiã, & in alia erunt isti filij fruẽtes coelesti cibo per gloria. Nota, ꝙ tota ecclesia frequenter appellatur in sacra scriptura vinea, & aliquando ager messis, & aliquando oliuetũ in sacra scriptura ve. test. eo ꝙ Xp̃s ex ea expressit vinũ, & oleum, & granũ euãgelicũ, & cõgregauit in horreum, & cellariũ suum: quæ sunt ecclesiastica sacramenta, ad cibũ, & potum fidelium. Ex quibus sacramentis exprimet Christus in iudicio fructus gloriæ. Et iõ ꝑ abundantiam frumenti, & vini, & olei in ve. test. promissam semper intelligitur abundantia bonorũ gratiæ in pręsenti ecclesia, & abundnatia ciborum fruitionis, & gloriæ in futura. Et per hoc patet deceptio, & cæcitas Iudæorum, qui omnia ista intelligunt materialiter, & temporaliter ad literam.

Ecce sic benedicetur homo, qui timet dominum. D

Hic exhortatur nos ad imitandũ Xp̃m ꝑ timorẽ, & obedientiã, dicẽs. Ecce sic bñdicetur oĩs ille q̃ timet dñm. Nam sicut imitabit Xp̃m ĩ timore, & obediẽtia: ita participabit cũ eo in bñdictione, & ꝑmio, & cibo spũali & æterno. Precat̃ vlterius propheta benedictionem pro ecclesia fidelium, vaticinando benedictionem, & præmium eius, dicens.

Benedicat tibi dominus ex Sion: & videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ.

Et videas filios filiorum tuorum: pacem super Israel.

O cætus, & ecclesia fideliũ benedicat tibi dñs, i. det tibi dominus ꝓdictã benedictionẽ ex Siõ. i. sacramẽtis, & meritis ecclesię, quia aliunde non põt venire talis bñdictio nisi ex sacramentis ecclesię, nec põt dari nisi a Xp̃o q est dñs De⁹, q̃ fecit cęlũ, & terrã. Ille ergo E det tibi istã bñdictionẽ intm̃, ꝙ videas bona Hierl̃m oĩb. dieb. uitę tuę. i. sp. s. hic in hac ecclesia, & in hac Hierusalem videas bona grę & in superiori Hierusalem videas bona gloriæ, quæ sunt memorata, & tu ecclesia, & q̃libet fidelis videas filios filiorũ tuorum per baptismum regeneratorum & videas pacẽ super Israel, hic per gratiã, & ibi per gloriã. Nam ista ecclesia viuit per caritatẽ, & pacẽ quia pace, & caritate compaginatur corpus mysticum ecclesia, & vnitur suo capiti, & tota felicitas superioris Israel: siue Israel consistit in summa pace, & quiete, & securitate felicitatis possessæ. Et hic est fructus timẽtium Deũ. Notandũ, ꝙ totius iste psalmus põt ad literã exponi de Abraam, Isaac, & Iacob, & de omnibus timentibus Deum in veteri testamento q̃bus promittebantur bona terræ. F Sed quia Dauid non fuit minus propheta in hoc psalmo, q̃ in alijs: iõ esset peccatum, & sacrilegium dimittere mysticam, & verã expositionẽ, & occultare, & cõtemnere, & dimittere tam pretiosum tesaurum in ꝓdicto, & cæteris psalmis abscõsum. Sed quia, quod cõpetit toti corpori ẽt cõpetit cuilibet mẽbro, ideo põt exponi etiã de quolibet fideli timẽte Deum, cuius benedictio est abundãtia meritorum in hac vita, & in alia præmiorum. Et ideo prudens lector studeat applicare, & legat doctores sanctos super hoc libro: q̃a ego pricipaliter curo de sẽsu mystico, & ꝓphetico. Nã Dauid oĩa ista prędicit primo de Christo capite, & ex consequenti de suis membris fidelibus. Nam a Christo capite ad

A sua membra descēdit omnis benedictio, & gratia, & omnia bona gratiæ, & gloriæ: ut magis patebit psal. 132.

PSALMVS CXXVIII.

Saepe expugnauerunt me a iuuentute mea, dicat nunc Israel.

Sæpe expugnauerunt me a iuuentute mea, etenim non potuerunt mihi.

Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores: prolongauerunt iniquitatem suam.

Decimus gradus ascensus in cœlū est patientia longa in psecutione. Ideo Dauid fecit hunc psalmum pro decimo gradu tēpli, in quo memorat longam patientiam ecclesiæ in longis persecutionibus ab Abel vsque ad Christum, & a Xp̄o vsq; ad iudicium: vnde meruit ascendere in cœlū, & obtinuit victoriam de inimicis patienter tolerando eorum incursus. Duo ergo facit. Nā primo memorat longam patientiam eius in persecutionibus. Secundo punitionem persequentium: ibi. Dominus iustus concidet. Dicit ergo ecclesia, & iste hō misticus. vel dicit Dauid in persona ecclesiæ. Dicat nunc Israel, sæpe expugnauerunt me infideles, & inimici Dei, & peccatores, & scelerati a iuuētute mea. Nam primo a iuuētute, & infantia mea fui impugnatus in Abel per Caim, ubi inceperūt duæ ciuitates. s. Dei, & diaboli, & filij Dei, & filij carnis. Vnde Cam impugnauit Noe: & Caldæi ipsum Abrahā: & Ismael ipsum Isaac: & Esau Iacob: & Pharao omnes filios Israel in Aegypto: & Saul Dauid: & reges Aegipti, & Babilonis, & Antiocus impugnauerunt populū Dei. Et Iudæi impugnauerunt Christū, & apostolos, & tiranni martires, & hæretici catolicos. Et Antichristus impugnabit totam ecclesiam. Ideo dicit: Sæpe expugnauerunt me a iuuētute mea: usq; ad senium supple. Veruntamē licet sæpe expugnauerunt me: tamen quia patiebar talia cum fide bona, spe, & caritate, iō non potuerūt mihi præualere, nec in anima nocere: licet afflixerunt corpus: & supra dorsum meū fabricauerūt peccatores &c. Et importabilia supra dorsum meum onera imposuerūt. Et sic prolongauerunt iniquitatem suam supra dorsum meum. In translatione aūt Hieronymi habetur, Supra ceruicem meam arauerunt aratores, & prolongauerunt sulcum suum, quod idem est. Nam vult dicere, quòd peccatores persequentes fideles, & populū Dei, & ecclesiā bene nocuerunt in bonis tēporalibus, & in laboribus corporalib⁹, & in carne, occidendo, & affligēdo corpus, sed nō vicerunt, nec potuerūt occidere animā, nec totaliter ecclesiam delere, ut frequētius dictum est: imo ipsi fuerunt deleti in corpore, & anima. Et nota, ꝙ hoc prius intelligitur de Christo capite: & postea de ecclesia eius. Nā primo peccatores iudæi fabricauerūt, & machinati sunt sententiam mortis, & passionis supra dorsum Christi, & prolongauerunt super eū iniquitatem, & inuidiam, & malitiā suam accusantes eum coram Pilato. Et etiā post passionem, & resurrectionem Christi ipsa eadem synagoga fabricauit dolos cōtra ecclesiam, & apostolos ut patet in in actibus apostolorum.

Dominus iustus concidet ceruices peccatorū, confundantur & conuertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion.

Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquā euellatur exaruit.

De quo non impleuit manum suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget.

Hic memorat punitionem finalem impugnatorum ecclesia dicens. Licet sæpe impugnauerint me, tamen non potuerunt mihi præualere: imo ipsi delebuntur, & puniētur, Nam sicut fuerunt puniti impii, & peccatores, qui impugnauerunt populum Dei in testamento veteri: ita punientur impugnatores ecclesiæ Christi, s. Iudæi, tyranni, & hæretici, & Antichristus. Nam dominus noster Iesus Christus concidet tanquam iustus iudex ceruices, & superbiā, & potestatem eorum, & sic omnes, qui oderunt, & persecuti sunt Sion. i. ecclesiam Christi, conuertantur retrorsum, & confundātur in sua prauitate, & cæcitate. Isti fuerūt iudæi, qui cōuersi sūt perdentes regnum, & sacerdotium, & manserunt confusi videntes Christum resurrexisse, & ecclesiam prosperari. Et fient sicut fœnum tectorum. Nam fœnum tectorum qđ nascitur supra tectum cito siccatur, & moritur: eo ꝙ non potest extendere radices in terram bonam, quia communiter fit tectū calce cum arena mixta, & sic siccatur fœnū antequā euellatur. Sic proprie synagoga desiccata exaruit post aduentum Christi, eo ꝙ defecit ipsi humor gratiæ, & fundamētum, & terra pinguis, fœcunda. Vnde nota, quòd sacramētum, & cerimoniȩ veteris testamenti comparantur fœno nato super tectū. Nam illud fœnum nec viret, nec fructificat, nec multum

A multum crescit propter defectum terræ humidæ, & aquæ. Ita synagoga est effecta sterilis per aduentum Christi, & sacramenta veteris legis infructifera, & infœcūda, quia defecit eis gratia Christ: quam contulit sacramentis nouæ le. & ideo aruit synagoga, & ficulnea eius: Ideo sicut messores non veniūt ad metendum fœnum natum super tectum: eo ꝙ est inutile, & sine fructu: ita iam nemo pt metere nec colligere aliquem fructum, nec messem ex synagoga: nec ex sacramentis, & cerimonijs veteris leg. iō dicit ꝓpheta. Fiant sicut fœnum tectorum &c. De quo fœno synagogæ, & sacramentorum, & cerimoniarum eius ꝗ meret, & ꝗ colliget manipulos deludetur. i. messor fidelis, & collector manipulorum, & fructuum nō impleuit aut implebit manum suam ex messibus: nec etiā
B implebit sinum suum ex fructibus. Quia illud fęnum siccū nullum fructum affert: imo sunt mortifera sacramenta ve. leg. & cerimoniæ post aduentum Christi. Et sicut prætereuntes nunquam benedicunt fœnum ortū super tectum: imo maledicūt, eo ꝙ nociuū, & inutile, & destruit tectum: ita nemo iam benedicit synagogam: nec fęnum sacramentorum, & cerimoniarū eius, eo ꝙ infructuosum, & nociuum, & maledictam a Christo, quando maledixit ficulneam, quæ continuo aruit Matthæi. 22. Ideo dicit.

Et non dixerunt qui præteribant benedictio domini super uos, benediximus nobis in nomine domini.

Nā mos est hominibus cum transeunt videntes messem vberem bńdicere eam dicēdo: Deus benedicat tibi, & peruenias ad ma
C turationem: sed quando hærba est arida nemo ei benedicit: imo econtrario dicit. Ignis de cęlo comburat te. Ita nemo fidelis benedicit hodie synagogam: nec fęnum sacramētorum eius: cum sit arida, & maledicta, quia ea, quæ nascuntur in ea, nō crescunt in nomine domini, iō nō crescunt nec virent. Ista sētētia, & maledictio data synagogæ datur omnibus Iudęis ꝑteruis, & oībus infidelibus ꝑsequentibus ecclesiā, & hæreticis tā in corpore ꝗ in anima. Nā eorum ceruix, & perfidia est occisa, & prostrata, & idololatria deleta, & omnes ad fidem sunt conuersi. Ad cuius maiorē euidentiā est notandū, ꝙ synagoga Iudæorū multiplici pœna fuit plexa, & punita post mortem Chri. Primo, quia fuit eius ceruix. i. superbia cōcisa, & cōfracta, & deiecta, ꝗ a fuerūt dediti seruituti dispersi ꝑ
D mundum. Sedo fuit cōfusa manēs in suo mēdacio: cū vidit Xpm resurrexisse, & vidit ecclesiā ꝓsperari. Tertio fuit retrorsum ꝯuersa, & ab honore deiecta: cū perdidit sacerdotium, & hostiā, & sacrificiū. Quarto exaruit sicut fœnum tectorū, quando cerimonialia, & legalia perdiderunt virtutem. Quinto facta est etiā infructuosa, quando ipsa legalia nullū fructum, aut meritū afferunt, quia cū Christo fuerant mortua, & sepulta. Sexto synagoga fuit maledicta a Deo, quia post publicationē euāgelij legalia non solū fuerūt mortua, & infructuosa, sed ēt fuerunt mortifera oībus, quę obseruant ea, & spē ponūt in ipsis. Septimo ipsa synagoga nō solū est maledicta a Deo, sed ēt est in maledicta ab oibus nationibus, & data in opprobrium propter mortem Christi, quia, vt sic sūt reputati inimici Dei. Ideo propter primū dicit prophe
E ta in hoc loco. Dominus iustus cōcidet ceruices peccatorum. De secundo dicit. Cōfundantur. De tertio dicit. Conuertātur retrorsum. De quarto dicit. Fiant sicut fęnū tectorum, quod priusquam euellatur exaruit. De quinto dicit. De quo non implebit manum suam, qui metet, & sinum suum, qui manipulos colliget. De sexto dicit. Et nō dixerunt, ꝗ pręteribant benedictio domini super vos. De septimo dicit. Nec dixerūt benedicimus vobis in nomine domini. Iterum est aduertendum, ꝙ has easdem septem punitiones induxit Deus sup gentiles, & hæreticos obstinatos qui persecuti sunt ecclesiam Dei, & etiam ueniēt super Sarracenos, & sequaces Antichristi, quia omnes infelicem exitū pa
F tientur, & finaliter ecclesia de omnibus persecutoribus triūphauit. Et sic prudens lector poterit has septem punitiones omnibus ecclesiæ persecutoribus applicare secundum intentum prophetæ.

PSALMVS CXXIX.

DE profundis clamaui ad te domine, domine exaudi uocem meam.

Fiant aures tuæ intendentes in uocem deprecationis meæ.

Si iniquitates obseruaueris domine, domine quis sustinebit?

Vndecimus gradus huius ascensus ī Deū est profunda oratio, & firma & perseuerans confidētia ueniæ de pctis, & ideo Dauid fecit hunc psal. pro ascensu vndecimi gradus tēpli, in quo describit profundam orationē

A hominis mystici desiderātis, & petētis redēptionem per aduētū Christi, & ēt describit desiderium cuiuscunq; peccatoris ascendētis de profundo carcere peccati ad altitudinem status gratiæ. Et iō ista vox pōt esse totius corporis mystici existētis in statu veterle. & sic petit redimi, & educi de carcere peccati originalis, & de onere legis, & ēt de lymbo īferni, & sic pt esse vox patrū existentium in lymbo petentiū liberari p Christū. Vel pt esse vox cuiuscunq; pctōis pœnitentis petentis educi de carcere peccatorū & ascendere ad statum gratiæ per pęnitentiā, & sic iste psalmus dupliciter pt exponi. Vno modo prophetice, & mystice, prout est vox corporis mystici existentis in statu legis ueteris, aut est uox cœtus patrum existētiū in lymbo. Secundo modo potest exponi moraliter, prout est uox ipsius pęnitentis. Duo B ergo facit Dauid in hoc psal. Nam primo introducit Adam siue totum hominem mysticum petentem remissionem per aduentum Christi, & liberari a carcere, & captiuitate peccati. Secūdo propheta exhortat nos omnes, & reddit securos ad sperādum in domino, & petendum veniam, & ad sperandū aduentum Christi ibi: Speret Israel in domino. Quantùm ergo ad primum, Adam cum tota sua posteritate fidelium siue totus homo mysticus existens in profundo, & captiuitate diaboli propter peccatum primi parētis per magna tempora clamauit p omnes patriarcas, & prophetas, ut Christus veniret in carnem, & educeret ipsum de illa captiuitate. In cuius memoriam ecclesia septies vocat Xpm in aduentu ante festum natiuitatis C dicens. O sapientia &c. Et sic iste hō mysticus dicit existens in hoc profundo carcere vel in lymbo inferni. O domine Iesu Christe ego clamaui per magna tempora de profundis lymbi inferni, & de profundo carceris peccati. Clamaui etiam de profundis cordis, & mētis meæ ad te cum maxima cōtritione, & desiderio, vt venires ad liberādū me. Et ideo domine exaudi orationem meā admittendo petitionem meam. Et fiant intendentes aures misericordiæ tuæ in vocem. i. erga vocem deprecationis meæ adimplendo quod peto, & non respicias peccata mea. Nam situ domine obseruaueris i. respicere volueris iniquitates meas, & meritum earum, & punire me iuxta demerita mea, & secundum prauitatem peccati mei. O domine quis sustinebit .i. quis poterit sustinere D pœnas debitas pro culpa tam graui? Ergo si tu volueris attendere ad demerita iniquitatum mearum, & dare mihi pœnas debitas, tunc impossibile est me illas sustinere, cum tales pœnæ sint æternæ.

Quia apud te propitiatio est, & propter legem tuam sustinui te domine.

Sustinuit anima mea in uerbo eius, sperauit anima mea in domino.

A custodia matutina usque ad noctem, speret Israel in domino.

Quia apud dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio.

Et ipse redimet Israel, ex omnibus iniquitatibus eius.

Quia scio domine, ꝙ nō obseruas nec attendis ad pctā hominum, sed cōsideras, & cōpateris fragilitati hominū. Et scio, ꝙ es mi- E sericors, & pius naturaliter, eo ꝙ es facilis ad veniam, & tardus ad pœnā, & sic scio, ꝙ apud te est propitiatio, & remissio. Itē secundo scio, ꝙ tu in lege tua promisisti veniam pœnitentibus, dicens per ꝓphetam. Derelinquat impius viam suam &c. Et ideo propter ista duo: Primo quia apud te propitiatio est naturaliter, & remissio. Secundo propter legem tuam, quia in tota lege tua, & ꝓphetis nihil aliud est, nec scribitur: nec promittit: nec figuratur, nec vaticinatur: nisi aduentus Messię, qui nos debet redimere, & liberare. Propter ergo ista duo sustinui te. O domine id est speraui in te, & sub tali fide, & spe futuri redēptoris, & Messiæ expectādo te ego uixi in lege veteri. q. d. O domine ego sustinui te. i. expectaui te per longa tempora cū magna patientia, propter duo. Primo, quia F apud te est magna ꝓpitiatio, & remissio, & misericordia. Secūdo propter legem tuam, qa scio, & continuè lego in lege, & prophetis p mysteria, & prophetias qualiter promisisti nobis Christum redemptorē, & saluatorem. Et iō anima mea sustinuit, & sperauit ī verbo eius, & in promissione facta p uerbū eius oīb. patriarchis, & prophetis. Et iō propter tale verbum, & propter talem promissionē aīa mea sperauit in domino a custodia matutina. i. a principio mūdi vsq; ad noctem. i. vsq; ad iudicium. Ad cuius intelligētiā est notandū, ꝙ totus status veteris legis ab Adam usq; ad iudicium dicitur una nox respectu gloriæ, & resurrectionis, & sic iste homo mysticus sperauit in domino a custodia

A dia matutina, quæ fuit status innocentiæ ipsius Adã, & expectauit vsque ad noctẽ.i.per totum spatium temporis vsq; ad diem iudicii expectat Christum, vt ueniat ad glorificandũ ipsum per secundum aduentũ. Sed rursus est aduertendum, quod totum spatium le.ve.comparatum ad statum gratiæ dicitur nox, & tempus legis gratiæ dicitur dies, & sic iste homo misticus expectauit Christũ a custodia matutina.i.a principio mundi, in quo fuit in statu gratiæ vsq; ad noctem, in qua fuit in statu culpæ, in cuius fine noctis venit Christus in carnem tanquam sol iustitiæ, qui per suam præsentiam causauit diem gratiæ. Sed rursus per totum istum diem gratiæ a custodia matutina.i. a tẽpore resurrectionis Xpi usq; ad noctem.i.usque ad finem mundi sustinet & expectat ipsum tota ecclesia, vt veniat ad
B glorificandum nos. Ei ideo dicit. Sperauit anima mea in domino a custodia matutina vsque ad noctem.i.ad finem mundi.

Sed est aduertẽdum, quod litera Hieronymi habet sic. Expectauit anima mea ad dominũ a uigilia matutina usque ad uigiliam matutinam, & hoc forsan stat melius. Quasi dicat, quod anima mea expectauit Christum a uigilia matutina, quæ fuit status innocẽtiæ ante peccatum Adæ, usque ad uigiliam matutinam, in qua apparuit Christus in carne, & dedit legem euangelicam in primo aduentu, & sic expectauit ipsum ad redimẽdum. Sed adhuc expectat ipsum in secundo aduentu usq; ad aliam uigiliam matutinam, quæ erit in generali resurrectione, in qua ueniet Christus ad glorificandum, & tunc restituet regnũ Deo patri & cætera. Vnde ad maiorem intelligentiam est notandum, quod propheta hic loquitur
C parabolice ad modum pastorum custodientium gregem, uel secundum morẽ exercitus armorũ. Nã cõsuetudo pastorũ est facere quatuor uigilias vel custodias in nocte, & quatuor in die. Nam prima uigilia noctis est, & incipit post occasum solis, & durat per tres horas. Secunda durat a tertia hora noctis usq; ad mediam noctem. Tertia uigilia incipit a mediatate noctis, & durat per tres horas. Vltima autem uigilia est totum residuum usque auroram, & sic diuidunt pastores totam noctem per quatuor uigilias secũdum proportionem temporis. Vnde quando una pars eorum uigilat alia dormit, & sic diuidunt sibi totam noctem per quatuor uigilias ut defendant gregem suum de faucibus luporum, &

ita pariter diuidunt diem per alias quatuor D uigilias, & custodias. Et eandem consuetudinem seruant pugiles in exercitu armorum & etiam in oppidis obsessis. Et sic est dicendum, quod pariter Deus omnipotens ordinauit quatuor uigilias in tota nocte le.ue. Nam in prima uigilia posuit patriarcas ab Adam usque ad Iacob, & etiam Moysen, qui custodierunt gregem, & populum domini cõtra diabolum. In secunda uigilia posuit Moysen, & omnes iudices, qui custodierunt gregem domini per legem scriptam usque ad Dauid. in tertia uigilia posuit Dauid, & omnes prophetas, & reges qui custodierunt gregem domini usque ad transmigrationẽ Babylonis, & finem primi templi. Sed in quarta uigila posuit Esdram, & alios sacerdotes qui custodierunt, & rexerunt populum domini usque ad aduentum Christi, in quo fuit dies gratiæ E & iustitiæ. Et rursus Christus istum diem diuisit per quatuor uigilias. Nam in prima uigilia posuit apostolos, qui rexerunt, & custodierunt ecclesiam domini de manu diaboli, & Iudęorũ. In secunda uigilia posuit martires, qui defenderunt ecclesiam domini de manu tirannorum usque ad conuersionem Constantini. In tertia uigilia posuit doctores qui defenderunt ecclesiam Dei ab incursu hæreticorum. In quarta uigilia tempore Antichristi ponet uiros fortes, et caritatiuos, qui multo sanguine defendent ecclesiam Christi ab immanitate, & sæuitia Antichristi. Ex quo patet, quod iste homo misticus a prima custodia matutina.i.a principio mundi per quatuor uigilias noctis ue.le.expectauit usque ad primum aduentum Christi. Et postea per alias quatuor uigilias huius diei F gratiæ expectat Christum usque ad aliam uigiliam matutinam, quæ erit in secundo aduẽtu. Et ideo dicit propheta. Sustinuit siue expectauit anima mea in verbo eius, id est in promissione a custodia matutina usque ad custodiam matutinam, id est a principio huius mundi usque ad finem, post quem incipiet alia custodia matutina quæ dicitur dies gloriæ. Iterum est aduertendum, quod ex hoc dicto, & exemplo ecclesia sumpsit, & ordinauit officium canonicum diuisum per horas, & uigilias nocturnas pariterq; diurnas. Nam sicut pastores diuidunt totam noctem per quatuor uigilias, & custodias, vt defendant, & custodiant gregem suum ne rapiatur a lupis aut dispergatur. Ita pariter

A ecclesia cui est cura de ouibus Christi, ordinauit, & diuisit totam noctem p quatuor vigilias in officio nocturno. Nam totum officium nocturnum diuiditur in quatuor partes. s. in tres nocturnos, & laudes. Nam in primo nocturno cantat tres psal. & tres lectiones iuxta tres horas primæ vigiliæ, & ĩ secũdo, & tertio totidem. Vnde primum nocturnum cantat pro prima vigilia noctis, & secũdum pro secunda, & tertiũ pro tertia, & laudes cantat pro quarta, & ultima vigilia noctis. In quibus laudibus cantat himnum, & Benedictus dominus Deus Israel, agẽdo gratias, quia iam uenit dies, q̃ significat ultimã vigiliam le. ve. In qua fuerunt Zacarias, & Simeõ, qui receperunt Christũ quasi in aurora illius noctis in qua Christum receperunt. Et ideo dixit Zacarias, Benedictus dñs Deus B Israel &c. & Simeõ dixit. Nũc dimittis &c. Vnde ad similitudinem harum vigiliarũ sancti patres primitiuæ ecclesiæ apud Aegiptũ, vt ait Eusebius, & Filo per totam noctẽ orabãt in himnis, & ps. successiue uigilias noctis custodientes. Nam una pars perorabat p totã primam uigiliã, & alia pars surgebat, & orabat in secunda uigilia, & sic alia uigilabat in tertia, & alia in quarta. Et sic nullo modo cessabatur a laudibus Dei per totã noctem. Sed postea considerata humana fragilitate, ordinauit ecclesia, ut ad minus post mediam noctem sine interuallo celebraretur totũ officium matutinale, in quo continentur supradictis tres nocturnis cum laudibus, in quibus denotantur quatuor uigiliæ siue quatuor custodiæ noctis. Postea vero in die celebrat alias quatuor uigilias. s. primam, tertiam, sextam, & nonã. In quibus includitur tota dies C sumendo, & includendo, tres horas diei, in qualibet hora, & uigilia. Et ideo cantat tres psal. in qualibet illarum quatuor horarum. s. Ad primam tres, & ad tertiam tres &c. Sed postea ecclesia addidit vesperas, & cõpletorium ratione depositionis Christi de cruce: & repositionis in sepulcro. Et sic dñr septẽ horæ canonicæ computando totum officiũ matutinale pro una hora. Et sic unusquisque fidelis pt dicere in hac peregrinatione pro quolibet die. Sperauit anima mea in domino, a custodia matutina usque ad noctem, siue a uigilia matutina usque ad uigiliam matutinam per omnes horas canonicas supple discurrendo. Vnde iste modus orãdi per quatuor uigilias noctis, & per quatuor uigilias diei iam repetitur in ve. te. unde Esdras præ D cepit, ut orarent Iudæi in tẽplo quater in die & quater in nocte. Speret Israel in domino: Hic incipit uersus, & sententia in Hebræo, ubi Dauid exhortatur omnes patres uet. tes. & totum cœtum Israel ad expectandũ Christum in carnem in primo aduentu, & etiam exhortatur omnes fideles no. test. ad sperandum Christum in gloriam in secundo aduẽtu. Et ideo dicit, sicut anima mea sperauit in domino a custodia matutina usq; ad noctẽ, ita exhortor totum Israel, vt speret in domino Iesu Christo, ut ueniat in carnem ad redimendum nos, quoniam apud dominum est infinita misericordia, & apud eum est copiosa redemptio, & abundans. Nam sicut misericordia ipsius est infinita, ita redemptio eius est copiosa, & non limitata, quia non solum modo potest delere unum peccatum, sed in E finita, nec solum modo redimere unum hominem, sed infinitos, nec redemptio eius est per paruum tempus, sed successiue p infinita tempora si mundus durasset in infinitum. Et ideo quia redemptio eius est copiosa, nõ solummodo effudit unam guttam sanguinis sed totus sãguis ex corpore effusus, & exhaustus est. Et ideo, quia eius redemptio est copiosa, & infinita extensiue, ideo ipse redimet Israel, id est totam ecclesiam ex omnibus iniquitatibus, & peccatis eius. Ad maiorem euidentiam eorum, quæ dicta sunt, est notandum, quod redemptio Christi tripliciter potest dici copiosa, secundum, q ad tria potest comparari. Nam primo potest comparari ad Christum redemptorem. Secundo ad genus humanum redemptum a peccato & pœna. Tertio ad gloriam æternam, & re F gnum cœlorũ, quod Christus sanguine suo emit pro nobis. Quantum ergo ad primum redemptio Christi dicitur copiosa eo, quod Christus copiose nos redemit, quia non solum effudit partem sanguinis, sed totum sanguinem pro nobis exhausit. Item non solũ dedit totum corpus ad sepulcrum, sed etiam animam pro nobis omnibus obtulit patri, & sic seipsũ totũ obtulit p nobis in pretiũ, & sic ex parte Christi redemptio non potuit esse copiosior. Secundo modo quo ad nos illa redẽptio quadrupliciter fuit copiosa. Primo, quia non solum nos redemit quo ad animam peccata, & pœnam relaxando, & eam a morte culpæ liberando, sed etiam nos redemit quo ad corpus, ab omnibus pœ

nalitatibus

A nalitatibus nos liberando,& sanando, & im mortalitatem nobis recuperando quam sumus adepturi in nouissimo die: quia si nondum surreximus in actu: tamen iam surreximus in merito ratione baptismi Christi, vt dictum est ps 102. & sic Christus quò ad totum nos redemit. Secundo per ista redéptionem nó solum redemit vnum hominem, sed omnes homines,& non solum vnam rationem, sed omnes: nec vnam prouinciam, sed totum orbem terrarum. Tertio fuit copiosa ratione temporis, quia nó solum redemit psentes: sed & præteritos,& futuros. Quarto, fuit copiosa ratione multitudinis peccatorum. Nam nõ solum liberauit,& redemit nos ab vno peccato, nec ab vno solo genere peccatorũ. sed ab oĩ peccato, tam mortali, q̃ originali,& veniali. Et sic ex oĩ parte, & lo-
B co,& tépore,& numero illa redemptio fuit copiosa apud Christum. Tertio redemptio Christi fuit copiosa ratione regni cęlorum, quod pro nobis omnib. emit a patre. Nam regnum cęlorum est infinitum in se intensiue,& extensiue in quantum ab infinitis successiue potest participari, sed pro omnibus illis emit ipsum Christus, igitur eius redemptio fuit copiosa. Primo ratione sui. Secundo ratione generis humani redépti. Tertiò ratione regni cęlorum pro omnib. empti. Ex supradictis sequitur, quod solus Christus, & nulla pura creatura quantumcunque perfecta, & sancta potuit genus humanum redimere. Hoc dupliciter probatur. Primo ratione multiplicis culpæ,& pęnæ, a qua sententia sumus redempti. Secundò ratione regni cęlorum nobis acquisiti. Primum patet: Nã
C peccata a quibus sumus liberati sunt infinita intensiue ratione Dei cõtra quem facta est offensa, & sunt commissa,& extensiue, quia omnes eramus peccato multiplici obnoxij, quia non solum redemit præsentes, sed etiã præteritos,& futuros, ut dictum est: ergo talia peccata non poterat deleri nisi per virtutem,& pretium infinitum. Nam actio nõ fit nisi a proportione maioris inæqualitatis, vt inquit commentator secundo de generatione, ergo oportet, ꝙ maior sit virtus agentis in agendo quam passi in resistendo. Sed peccatum totius generis humani est infinitum intensiue,& extensiue, & pęna pariter est infinita extensiue, ergo per nullum meritum aut virtutem alicuius creaturæ poterat relaxari, cum meritum cuiusque creaturæ purę non possit esse nisi finitũ, quia quælibet crea- D
tura pura data semper habet minus de merito, quàm sint oĩa peccata generis humani in culpa,& sic semper manet maior resistentia nó solum in toto genere humano, sed ēt in quolibet peccatore, quia quilibet peccator magis habet de culpa ad resistendũ, quã pura creatura habet de merito ad relaxandum: ergo oportebat, vt redemptor haberet magis de gratia, & merito q̃ totum genus humanum de culpa,& pęna, & sic solus Xp̃s potuit esse redemptor rõne gratiæ vnionis, & ratione puritatis,& immunitatis, vt dictũ est ps.17. quia vt sic habet gratiam, & meritum infinitum extensiue contra omnem culpam,& pęnam,& sic solus Christus nos potuit redimere quo ad corpus,& animam ab omni culpa, & pœna, & potuit dare de se prætium sufficiens pro omnibus præsentib. E
& futuris. Et per eandẽ rationem potuit dare sufficiens prætium patri pro regno cęlorum suis mẽbris possidendo, & conferendo. Et sic patet qualiter redemptio Christi oĩb. modis fuit copiosa. Et ideo concludit propheta, quod quia redéptio est copiosa apud Christum, ideo redimit Israel ex omnibus iniquitatibus eius. Sed quia iste ps. est unus de septem ps. pęnitentialib. & cõiter recitatur tempore pœnitentiæ, ideo oportet, vt post sensum propheticum ēt moraliter exponatur pro quolibet pęnitente. Ad cuius intellectum est notandũ secundum Aug. quod sicut homo per gratiam eleuatur vsque ad propinquitatem Dei, ita per peccatum deprimitur, & demergitur vsque ad profundum inferni, & elongatur a Deo. Ideo dicebat Abraam ad diuitem epulonem existentẽ F
in profundo. Inter nos,& vos magnum caos firmatum est, & sic oĩs peccator dr̃ esse in profundo miseriæ, & in profundo carcere peccati, & per consequens qñ peccator cognoscit seipsum per gratiã præuenientẽ, et de profundis peccatorum clamat ad Deum petendo veniã,& remissioné de culpa sua & quærit liberari ab illo carcere peccati. Et sic de profundis dicitur clamare ad dñm, quasi de profundo statu. Item est iterum aduertendum, quod tres sunt partes pęnitentiæ. s. cordis contritio, & oris confessio, & operis satisfactio. Et sic omnis pęnitentia incipit a cordis contritione,& sic peccator quãdo incipit quærere veniam, & incipit pęnitentiã dicitur clamare de profundis cordis per cõtritio-

A tritionem. Dicit ergo Dauid in persona cuiuslibet pęnitentis. O domine ego clamaui ad te & clamo de profundis, & intimis cordis mei; iõ exaudi vocẽ meã remissionem indulgendo, & fiant aures tuæ miæ intendentes in vocẽ deprecationis meę: pęnitentiam meã acceptando: & noli attendere ad grauitatem peccati mei: nec dare pœnã cõdignã peccatis meis. Nam si tu obseruaueris, & respexeris iniquitates meas dãdo pœnam cõdignã: quis sustinebit aut quis sustinere poterit talem pœnam? q.d. nullus. Et ideo O domine ego sustinui: id est expectaui: & expecto obtinere veniam per pœnitentiã, & hoc propter duo. Primò quia apud te est ꝓpitiatio, id est infinita misericordia. Secũdò propter legẽ tuam: quia semper per omnes patriarcas, & prophetas, & vtranque legẽ tam

B euangelicam quam veterem promisisti veniam pęnitentibus. Et ideo anima mea sustinuit: id est expectauit in verbo eius: scilicet Dei qui talem veniam promisit. Et sic anima mea sperauit ĩ domino a custodia matutina vsq; ad noctem. id est a principio vitę meę vsq; ad mortem. Ergo totus Israel: id est tota ecclesia fidelium speret in domino: & vnusquisque peccator speret veniam per pęnitentiam quoniam magna misericordia est apud Deum: & copiosa redemptio est apud Deũ, propter causas iam dictas. Et ideo ipse redimet Israel & totam ecclesiam fidelium ex omnibus iniquitatibus eius: quia pro eis effudit totum sanguinem in cruce: & eos per mortem redemit: ex cuius latere oĩa sacramẽta ecclesiastica sumpserũt virtutem ad delendum omnia peccata: & infun-

C dendum, & conferendum gratiam.

PSALMVS CXXX.

Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.

Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me.

Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam.

Sicut ablactatus est super matrem suam, ita retributio in animam meam.

Titulus, Canticum graduum ipsi Dauid Duodecimus gradus est ꝓfunda humilitas: ideo Dauid fecit hunc psal. pro ascensu duodecimi gradus tẽpli, in quo describit, in quo stat vera humilitas. Ad cuius intelligentiam est notandum, quod Iudæi, & quidam catolici dicunt, quod Dauid fecit hunc psalmum ad placãdum Deum in pestilentia data quãdo numerauit populum: in qua allegauit in humilitatem ostendendo innocentiam, & humilitatẽ suam &c. Sed hoc manifeste apparet irrationabile. Nam certum est, ꝙ Dauid peccauit per superbiam: quando numerauit populum: & ideo fuit punitus in toto illo populo, in cuius copia fuerat elatus, & gloriatus. ergo si Dauid vellet placare iram Dei non se redderet innocentẽ: sed peccatorẽ: sicut fecit in veritate quãdo dixit. Ego sũ qui peccaui, isti qui oues sunt &c. secũdi Regum ultimo. Ex quo patet, quòd sentẽtia huius psalmi non potest conuenire alicui puro homini: maxime cum adiuret sub anatemate, & maledictione se nunquam superbe sẽsisse. Ideo est aduertẽdum, ꝙ peccatum primi parẽtis fuit exaltatio cordis, & elatio o-

E culorum, & appetitus ascendẽdi in magna, & mirabilia supra naturam, & facultatem suã, & ideo perdidit felicitatem. Vnde lac, & vbera felicitatis ipsorum primorũ parentum erat possessio illius paradisi in præsenti: in qua fruebantur bonis illius, & fructibus &c. & promittebatur eis in futuro æterna felicitas, & hoc erat lac quo fruebantur: & felix mamilla quam sugebant: dum vellent Deo esse subiecti, & inferiores obediendo sicut decet. Sed cum serpens ostendit eis pomum uetitum suaue oculis ad vidẽdum, & gustui ad vescẽdum, & dixit, qua hora comederitis eritis sicut dij scientes bonum, & malum, quod bonum, & malum ut quidam dicunt est scire librum prædestinationis, & reprobationis, & numerum & personas electorum, quod soli Deo cõuenit. Iõ

F quando Adam, & Eua cõsenserunt huic falsæ persuasioni, & ei appulerunt appetitum, tunc exaltatum est cor eorum ultra fas, & licitum, & elati sunt oculi eorum appetentes Dei æqualitatem, & voluerunt ambulare in magnis, & mirabilibus super eos, & eorum facultatem, volẽtes vsurpare, & rapere diuinitatem, & quod est mirabile super omnem facultatem creaturæ, scire prædestinationẽ electorum. Et sic volẽtes usurpare, & rapere diuinitatem, & quod Deo proprium est, perdiderũt felicitatem utriusq; paradisi, & fuerunt ablactati ab vbere matris. Nam sicut puer cum ablactatur a matre, & aufertur ipsi mamilla, putat perdere totũ bonũ suũ, q a nõ cognoscit aliam felicitatem, ita perdidit totam felicitatem Adam cum ipsi fuit abla-

ta

A ta felicitas paradisi, & fuit eiectus foras in vallem lacrimarum, & miseriarum, & sic dicitur ablactatus super matrem: Sed quia illud peccatum transiuit in omnes posteriores ab eo per naturam, & libidinosam generationẽ descendentes, & omnibus eis est ad culpam & ad pęnam damni imputatum, ideo de omnibus est verum dicere, quod exaltatum est cor eorum, & elati sunt oculi: & ambulauerunt in magnis, & in mirabilibus super se. Et sic in punitionem, & poenam omnes sunt ablactati super matrem, & priuari lacte felicitatis.

Sed quia solus Christus descendit ex Adã absque seminali, & libidinosa generatione, ergo solus est inter mortuos liber de debito & iure a tali anatemate, & maledictione, & ablactatione. Et si virgo Maria fuit libera, B hoc nõ fuit ex debito: sed ex gratia præueniẽte, ut alias dictũ est. Solus ergo Xps põt dicere patri. Domine, nõ est exaltantum cor meũ: nec elati sunt oculi mei in Adã: in quo oẽs peccauerũt: quia nec mihi est imputatũ illud peccatũ: nec fui imitator ipsius Adam, nec ambulaui in magnis: id est nec elegi honores, & diuitias. nec ambulaui ĩ mirabilib. super me, quia oĩa patri meo attribuebam cum dixi. Doctrina mea nõ est mea, sed eius qui misit me patris, & cum dixi. Non quæro gloriam meam. sed eius qui misit me patris. Et non veni facere voluntatem meã, sed eius, qui misit me &c. Et iõ subdit sub anatemate. Si in omnibus actibus meis, & prędicationib. meis, & miraculis nõ sentiebã humiliter, & si ęxaltaui animã meã mihi honores attribuendo: si hoc feci, si talis retributio, & C punitio mea qualis fuit retributio Adæ, & sic sim ablactatus a lacte, & vbere paradisi, & felicitatis, sicut est puer ablactatus super matrem. Sed quia hoc non feci: iõ non sum obnoxius illi anatemati, & maledictioni, & culpæ, sed solus inter mortuos liber. Ex quo patet, quod supradicta verba nulli mẽbro possunt conuenire, sed ideo soli capiti Christo.

Speret Israel in domino ex hoc nunc & vsque in seculum.

Hic propheta exhortatur ecclesiã, & fideles ad sperãdũ in Christo. Nam si ipse est solus inter mortuos liber: non ablactatus ab illo lacte felicitatis: ergo solus ille nos põt oẽ liberare ab illo anatemate, maledictione, & reducere nos ad mamillã, & lac a quo sumus ablactati, ergo in eo solo ẽ sperãdũ. Dicit ergo. Speret Ismel in dño nro Iesu Xpo, D & inuocet eum, ut veniat ad liberandũ nos, ex nunc dando gratiam, & in seculum conferendo gloriam. Nota ergo, quod magnus tesaurus est in hoc psalmiculo absconditus, & quomodo peccant qui nolunt pulsare, ut eis aperiatur. Ex quo patet, quòd cũ ecclesia recitat istum psalmũ loquitur in psona Christi qui est caput ecclesiæ, & corporis mystici. Et etiam totus iste psalmus verificatur de tota ecclesia ratione capitis simpliciter, sed per gratiam põt verificari ratione personæ virginis Mariæ, ratione gratiæ præuenientis. Et sic ẽt potest verificari de quibusdã iustis, qui grã præuenti nunquam actualiter peccarũt. Et sic sententia huius psalmi semper est referẽda principaliter, & simpliciter ad Christum, qui est caput ecclesiæ.

E

PSALMVS CXXXI.

Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.

Titulus, Canticum graduũ. Licet in hoc titulo nõ explicetur actor huius psalmi, tñ Hieronimus in epistola. 113. de obitu Paulę asserit Dauid fecisse istum psalmũ. dicẽs. B n Dauid iurauit, dicens. Si introiero in tabernaculũ domus meæ, si ascẽdero in lectũ strati mei &c. Vnde est aduertendum, quod 13. gradus ascendentis in Deum est profunda deuotio. Et iõ Dauid fecit istũ psalmũ pro ascẽsu 13. gradus tẽpli, in quo explicat deuotionẽ suã erga diuinũ cultum. Et iõ sacerdotes, & Leuitę cãtarũt hũc psalmũ qñ introduxerũt arcã in tẽplũ, & ẽt in dedicatione eiusdẽ templi, ut patet secundi Paralypomenõ sexto. capitulo, iuxta finem. Qui quidem psalmus F fundatur super promissione facta ipsi Dauid de Messia futuro, & de perpetuitate regni eius & ecclesiæ. Quæ quidẽ promissio facta fuit ipsi Dauid quasi in pmiũ. Primo ad satisfaciendum eius mansuetudini, & patientiæ in aduersis. Scdo ad satisfaciẽdũ eius deuotioni siue deuoto proposito de templo ædificando, ut patet. 2. Regum 7. ubi duo mysteria memorantur. Primo ex parte Dauid de templo ædificando deuotum propositum. Secundo ex parte Dei de Messia, & eius regno æterno firma promissio. Ex qua promissione Dauid semper fuit affectus, & solicitus ad desiderandum, & petendum Messiam de sua domo, & carne promissum, & sic motus fuit ad

A faciendũ istum psal. & plures alios, ut dictũ est. In quo quidem psal. duo principaliter facit. Nam primo præmittit de templo ædificãdo suam deuotionem. Secundo de rebus sibi promissis format petitionem: ibi. Surge domine in requiem tuam. Quantum ad primum est aduertendum, ꝙ licet gratia præcedat omne meritum in nobis: tamen communiter præmium subsequitur meritum. Vnde licet talis promissio facta fuerit ipsi Dauid: tamen hoc fuit propter aliquod meritũ præcedens: quod quidem meritum non fuit sine gratia præcedente. Vnde duo merita fuerũt in ipso Dauid, propter quæ Deus ꝓmisit ipsi Messiam de carne sua, & perpetuitatem regni Christi. Primum fuit magna patiẽtia, & mansuetudo in eius persecutionibus. Secundum meritum fuit summa deuotio, & propositum, quod habuit ad ædificandum templũ B & ampliandum diuinum cultum. ut patet 2. Reg. 7. Nam illico post explicationem eius boni propositi de templo ædificando facta est ipsi a Deo ꝓmissio. Est tñ uerũ quòd gratia Dei præcessit ista merita. Nam nunq̃ Dauid potuisset habere tantam patientiã in suis persecutionibus, nisi fuisset diuina gratia præuentus, & adiutus. Itẽ nec Dauid habuisset tm̃ affectũ ad ędificandum templum & ampliandum diuinum cultum, nisi diuina gratia fuisset impulsus Sed non tollitur propter ea quin ex his actibus aliquo modo de congruo mereretur sibi factã promissionẽ, licet non de condigno, ut ipsemet explicat in textu, cũ dt. Quis ego sum dñe Deus meus, & quę domus mea? &c. Duo ergo facit Dauid in hac prima parte antequã formet suã C petitionem. Nam primo allegat suam mansuetudinem, & patientiam, propter quam facta est sibi promissio. Secũdo allegat suã deuotionem, & propositũ de templo ædificando ibi. Sicut iurauit dominus. Quantum ad primum est aduertẽdũ, ꝙ in pluribus Dauid ostendit suã mansuetudinẽ, & patientiã. Primo, qa cũ tot beneficia fecisset ipsi Sauli, & toti populo Israel, quos liberauit de opprobrio, & seruitute Philistinorũ quando occidit gigantem, & cũ Saul inuidia motus multotiens voluit ipsum interficere, & nunquã cessauit ipsum persequi: tamen Dauid omnes has persecutiones cũ maxima patiẽtia, & mansuetudine tolerauit, ut patet per totũ discursum. 1. Reg. 2. Secũdo ostendit suã maximam mansuetudinem, & patientiam, quia bis poterat Saulẽ interficere, hoc est in spelunca, quando abscidit ipsi particulam vestis, ut patet 1. Regum. 24. cap. Item quando abstulit ipsi dormienti hastam, & scifum: ut patet 1. Regum. 26. cap. & tamen in tãta opportunitate excusauit ipsum de morte, dicens. Nolite ponere manum in Christum domini. Tertio ostendit mansuetudinem, quia fleuit mortem Saulis, & scidit vestimẽta sua, & egit misericordiam erga domum eius, ut patet secundi Regum primo capitulo. Quarto ostendit maximam mansuetudinem, & patientiam in persecutione filij sui Absalon. ut patet secundi Regum 16. capitulo. Vnde dicunt communiter sacri doctores, ꝙ ideo Dauid omnes has persecutiones cum tanta mansuetudine, & patientia tolerauit: quia in ipsis, & etiam per ipsas præuidit in spiritu omnes persecutiones Christi, & ecclesiæ. Nam quia præuidit quòd Christus Deus, & homo, & rex regũ, & dominus dominantium pro toto genere humano erat tot & tanta passurus antequam suum regnũ & gloriam ostenderet, iõ Dauid tanq̃ figura ipsius Xpi cũ maximo desiderio, & patientia voluit persecutiones tolerare. Quæ quidem patientia non fuit sine gratia præcedente, & adiuuante: ut dictum est. Quia ergo in his ꝑsecutionibus pro tãta patientia, & mãsuetudine promissus fuit ipsi Messias de domo, & carne eius. ideo incipit in hoc psal. dicens O domine Iesu Christe, memento ipsius serui tui Dauid & omnis mansuetudinis, & patientię eius, quã habuit in aduersis, & a persecutorib⁹, pro qua mãsuetudine promisisti sumere carnẽ de domo eius: in qua totũ genus redimeres humanum. q.d. Fac quod promisisti. Et nota, quòd litera Hierony. habet. Memẽto dñe Dauid, & oĩs afflictionis eius. i. mansuetudinis quã habuit in afflictionib.

Sicut iurauit domino, uotum uouit Deo Iacob. Hic allegat secũdam causam, & meritum huius promissionis. Nam ut legitur secundi Regum secundo, postquam Dauid adeptus fuerat regnũ super totũ Israel: & quasi quieuit a prælijs familiaribus suę gentis, tunc introduxit arcam in Hierusalem cũ maximo honore, & tetendit ipsi tabernaculum iuxta domũ suam, & tunc proposuit in corde suo ædificare templum lapideũ, & magnificum, in quo reponeretur arca domini, & quiesceret a longa peregrinatione. Et proposuit etiam ampliare cultum diuinum. Sed ex magno

A gno, & secreto misterio Deus prohibuit ne ipse ædificaret illud tẽplũ materiale, sed filiꝰ eius Salomon. Veruntamen Deus, vt satisfaceret eius deuotioni, & bono proposito promisit ipsi per Natan propheta Messiam futurum de sua generatione, & regnum æternũ eiusdem. Quam promissionem licet ipse Natan non intellexerit in principio, nisi de templo materiali, & de regno Salomonis terreno, tamen per successionem temporis, & ꝑ continuam orationem contemplando prędictam promissionẽ fuit ipsi reuelata veritas & intelligẽtia spiritualis illius promissionis, maxime quando fuit ipsi tradita descriptio templi a spiritusancto, in qua intellexit totũ mysteriũ incarnationis Christi, & passionis, & resurrectionis, & nostræ redemptionis. Vnde cognouit qualiter illud templum materiale erat figura totius tẽpli humanitatis B Christi, in qua verbum diuinum per vnionẽ personalem debebat requiescere. Vñ ꝓprie arca illa significabat humanitatem Xp̄i, in qua Xp̄s habitat personaliter, & totum templum significabat totam ecclesiã, in qua Xp̄s habitat per gratiam, & misticam vnionem. Et iõ Dauid postq̃ vidit, ꝙ non poterat ędificare illud templum materiale in effectu, voluit ipsum ædificare in affectu. Et ideo ꝓparauit lapides, & ligna, & aurum, & argentum, & omnia necessaria pro tẽplo ædificando, & sic ꝓcepit Salomoni, vt ædificaret illud templũ iuxta exẽplar, & descriptionẽ sibi traditam, & sic ẽt distribuit oĩa officia ad cultum diuinũ ꝑtinẽtia per sacerdotes, & leuitas. Ex quo patet, ꝙ licet Dauid nõ ædificauetit tẽplũ in effectu tñ ædificauit ipsum in affectu. C ut patet primi Paraly. 28. c. Ex qua douotione, & ꝓposito meruit promissionẽ de Messia futuro, & hoc allegat hic. q. d. O domine, non solummodo memento mansuetudinis ipsius Dauid, & patientiæ supradictæ, sed ẽt memento sicut, & qualiter iurauit. i. cum iuramẽto, & firmo proposito decreuit, & q̃uo vouit uotum Deo Iacob de templo ædificãdo, & sic nõ solummodo recorderis eius mãsuetudinis, sed etiã voti, quod uouit Deo Iacob, ut ædificaret templum Deo Iacob. Et notanter dicit, Deo Iacob. Nam Dauid contemplans illud misterium qualiter Iacob vidit scalam, & erexit lapidem in titulũ effundens oleum desuper, & dixit. Nihil aliud est hic nisi domus Dei, & porta cæli, per hoc misterium ꝓuidit totum ædificiũ ecclesiæ futuræ per Xp̄m. Et ideo dicit. Votum vouit Deo D Iacob. q. d. ꝙ uouit ædificare templum, quod fuit figuratum per misterium ipsius Iacob. Gen. 28. cum erexit lapidem in titulum, dicens. Erexit mihi dominus in Deum, & lapis iste in titulum, & uocabitur domus Dei &c. Et explicat uotum quod fecerat, dicens.

Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei.

Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem.

Et requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Iacob.

Si introiero in tabernaculum domus meę & ponitur si pro nõ. i. nõ intrabo in tabernaculum domus meę, nec ascendam in lectum strati mei, nec dabo somnũ oculis meis, nec palpebris dormitationem, nec dabo requiẽ tꝑibus meis. s. illis partibus capitis vbi somnus situatur, & vbi obstruitur sensus commu- E nis, & sensus exteriores ligantur, quæ tempora uocantur, cuius partis somnus est passio. Ista non faciam supple cum quiete donec inueniam locum domino, & donec inueniam tabernaculum Deo Iacob, vbi arca reponat. Vnde hic Dauid non dicit, quod non comederit nec dormierit post uotum factum, sed loquitur secundum modum loquendi vulgarem, sicut cum quis dicit, non comedam nec bibam cum quiete supple donec faciã quod promisi. Hoc autem uotũ fecit Dauid 2. Re. 7. c. cum dixit ad Natan. Vides, quod ego habitem in domo cedrina, et arca domini posita sit in medio pellum, tunc Dauid fecit votum apud se ædificare magnificum templũ in quo arca quiesceret.

Ecce audiuimus eam in effrata, inuenimus eam in campis syluæ. F

Introibimus in tabernaculum eius: adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius.

Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ ista arca domini in qua figurabatur misteriũ Xp̄i, & ecclesiæ fuit facta per Moysem in deserto, et iuxta montem Sinai. Exo. 25. Secundo fuit portata 40. annis per desertũ ꝑ multas mãsiones. Tertio fuit introducta in terrã promissionis per Iordanem aquis retrorsum conuersis supra 12. lapides. Iosue 4. Quarto fuit collocata in Silo, quæ est in mõte, et tribu Effraim. Quinto fuit capta a Philistæis, et trãslata de ciuitate in ciuitatẽ eorũ, ut patet. 1. Re. 5. et inde recta in Betsames siue Cariathiariam infra c. 7. et inde in Masfat, & inde

in

A in Gabaa, postea ĩ Nobe, vbi erat tpe Saulis cũ Dauid comedit panes ꝓpositionis, & cępit gladiũ Golię ab Achimelech. 1. Re. 21. Et exinde translata est in Gabaa in domũ Aminadab. quãdo Saul pcepit destrui ciuitatem Nobe & necari sacerdotes. 1. Re. 22. Et exinde trãstulit eã Dauid in domũ Obededom, vbi mãsit pp mortẽ Oze. & exinde in Hierusalẽ, vbi Dauid tetẽdit ipsi tabernaculum 2. Re. 5. Ex quo patet, ꝙ vltra 400. annos arca dñi peregrinata est p diuersa loca, & nunquã quieuit. Et iõ pp istas tã frequẽtes transmutationes Dauid fecit votũ de tẽplo fixo ædificãdo, & iõ ait & subdit. Nõ mireris sup. quare feci tale votũ. Nam ecce audiuimus eam in effrata. i. in Silo terra Effraim, & postea inuenimus ipsam vagã, & inquietã in cãpis syluæ. i. in Gabaa in domo Obededom, & iõ volui B ipsi ædificare domũ & tẽplũ vbi cõtinue quiescat, & sic introibimus in tabernaculũ eius, & adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius. Litera Hie. habet. Intremus in tabernaculũ eius, & adoremus in loco vbi steterunt pedes eius. Et tunc snĩa est magis clara. q. d. Iõ iuraui tẽplũ ædificare ne amplius arca dñi vagetur, & peregrinetur p cãpos, & syluas sed sit firma & quieta, & intremus in tabernaculum eius & adoremus in loco arcæ vbi steterũt pedes eius. Et notãter dr. Audiuimus eã in effrata. Nã dũ arca dñi fuit in Silo frequenter audiebantur responsa ex ea, vt patet p totũ librũ iudicũ. Itẽ notanter ẽt dr. Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius. Nã in arca fęderis dicebatẽ dñs habere pedes & sedere super cherubin, vt patet 3. Re. 6. & 1. Paral. 28. & 2. Paral. 3. Et sic Deus C dabat responsa ex arca, & sic Deus audiebatẽ sed non videbatur. Et sic illa arca figurabat corpus, & humanitatẽ Christi in qua Deus personaliter latebat & audiebatur ab apostolis, & Iudæis, sed nõ uidebatur oculis corporis. Item sicut illa arca capta est Filistęis, & delusa pp peccata populi, ita humanitas xpi siue Xps in humanitate fuit delusus, & tractus, & mortuus, & sepultus. Item sicut Philistini fuerunt puniti pp arcam, & percussi in posteriora opprobrio sempiterno. ita Iudæi fuerũt destructi, & regnum eorum pp mortem Christi. Et sicut in illa arca, & templo Deus adorabatur, & dicebatur habitare, & habere pedes suos, ita Deus habitat in illa humanitate Christi per vnionẽm suppositalẽ, & dicitur habere pedes in illa humanitate, imò illa humanitas dicitur quasi pedes D Dei. Et etiam Christus dicitur habitare in tota ecclesia, & habere pedes in ea, eo ꝙ est caput ecclesiæ. Ex supradictis patet explicite tota deuotio, & promissio ipsius Dauid.

Exurge domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.

Sacerdotes tui induantur iustitiam, & sancti tui exultent.

In hac 2. parte Dauid exponit suam petitionem, vt Deus impleat suam promissionẽ petendo Messiam in lege promissum, & ædificationem ecclesiæ futuræ. Veruntamen Iudæi moderni exponunt totam partem sequẽtem de petitione templi materialis per Salomonem ædificandi, & de prosperitate sacerdotii & regni tpalis Salomonis, dicentes, ꝙ Dauid vel Salomon in hac parte petit, vt tẽplũ materiale ædificetur, & arca in eo reponatur, E & cultus diuinus p sacerdotes augeatur, & exerceatur in eodem templo materiali. Sed ista intelligentia est friuola & falsa. Primo quia promissio facta ipsi Dauid non fuit principaliter de templo materiali, nec de regno temporali, vt pluries probatũ est, Secundo quia Dauid non petit hic regẽ tpalem, nec templum materiale: Hoc probatur. Nam si Deus prohibuit ne Dauid ædificaret hoc templum materiale, aut hoc fecit, quia Dauid erat indignus, & Salomõ dignus, aut pp aliã cãm latente pp aliquod mysterium. Non primum. Nam Dauid semper fuit dignior, & sanctior Salomone. Nam in sua prima vnctione recepit spiritumsanctum, & spiritum grẽ, vt patet 2. Reg. 26. nec vnꝗ Salomõ fuit ipsi comparandus in mansuetudine & patientia, & deuotione nec fidelitate. Nã F omnia quæ fecit Salomon erga cultum diuinum fecit ex præcepto Dauid patris sui, nec aliquid exposuit de suo. Nam omnia necessaria reliquit ipsi pater, vt supradictũ est, imo plura exposuit Salomõ in constructione triũ templorũ idolis dedicatorum pro vxoribus alienigenis quam vnquàm exposuit in templo domini, imo causa huiusmodi ędificij imposuit populis exactiones pecuniarum, & onera importabilia, vt patet 3. Reg. 12. Item Dauid nunquam apostatauit sicut Salomõ. Item licet Dauid peccauerit quandoque, tñ a fide nunquam apostatauit. Et si dicitur. ꝙ Deus dicit, ꝙ Dauid fuit vir sanguinis & pp hoc non fuit dignus ædificare templum, per eandem rationem potest dici, ꝙ Salomon fuit

fuit

A fuit minus dignus. Nam Dauid non effudit nisi sanguinem infidelium ꝑ defensione diuinæ legis. solum autem legitur effudisse semel sanguinem innocentē.hoc est in homicidio Vriæ. Sed Salomon multū sanguinem effudit in principio. Nam fratrem suū Adoniam & Ioab interfecit: & eius sanguine cornu altaris violauit, ergo minus fuit dign⁹ ædificare templum, & ideo est dicendum, ꝙ illa prohibitio hēt aliam causam latētem q. d. Deus. Tu Dauid non es dignus ædificare ecclesiam, sed filius tuus Iesus qui ſm carnē egredietur postea. Vñ in illa ædificatione tēpli latebat totum mysterium incarnationis. Nam sicut Dauid præparauit oīa necessaria pro illo templo: sed Salomon dedit operam ædificio: ita ꝑ hoc figurabatur, ꝙ verbū diuinum solummodo debebat sumere carnē ex

B genere Dauid ex puris sāguinibus virginis: sed non mō naturalis, quia solus spiritussanctus dēbat formare corpus Christi: ex illis puris sanguinibus virginis: in qua carne, & templo verbum personaliter habitauit. Item per hoc etiam significabatur, ꝙ nec Dauid nec aliquis alius poterat ædificare ecclesiā nisi solus Christus per Salomonē figuratus. Ex quibus patet, ꝙ illa prohibitio potius facta est in figura templi spiritualis: & non solummodo propter illud templū materiale. Ex dictis ergo in hoc psal. & in cæteris patet, quod illa promissio non est facta pręcisè nec principaliter de templo materiali: sed de templo spūali per Xp̄m ædificādo, & hoc petit Dauid in hac parte. q. d. O dñe postquā ego impleui uotū meū sicut iuraui, & voui. Nam omnia necessaria pro templo cōstruēdo præparaui: & tēplū in voto, & affectu ędi

C ficaui: ergo tu imple, & fac ꝙ promisisti. s. mitte filiū tuū, & sumat carnē, & cōstruat tēplū ecclesiæ, ī quo oēs debemus saluari. Vñ dicit. O dñe Iesu Xp̄e, postq̄ ego feci tēplū ꝑ ꝙ figuratur mysteriū incarnationis, ergo surge ī requiē tuā. i. veni, & accipe carnē ex virgine: & sume humanitatē in qua requiescas: q̄a hoc figurabat illa arca testamēti, & surgat ēt arca sanctificationis tuæ. s. tota ecclesia q̄ tu es ædificaturus per prædicationē tuam, & ꝑ mortem, & passionem, & sacramētorū institutionē: & surgat ecclesia. i. ædificetur in altum supra firmam petram: q̄ dicitur arca sanctificationis tuæ: eo ꝙ tu sanctificabis, & cōsecrabis eā sanguine tuo, & sanctificaberis: & adoraberis in ea. Vnde est notandū: sicut supra dictū est: ꝙ arca dñi primo figurabat humanitatem Xp̄i, & ex consequenti figurabat ecclesiā, & iō de vtraq; dicit: Surge dñe in requiem tuam: q̄a in vtraq. q̄escit Xp̄s, & latet, & ponitur surgere pro apparere, & ideo dicit. Surge dñe in requiem tuā. i. appare nobis in carne: & ostēde te in ecclesia. Pōt hoc ēt referri ad resurrectionem corporis Xp̄i quod primū fuit solutum per mortem: & postea reædificatum per resurrectionem, & iō dicit. Surge dñe in requiem tuā. i. surge a mortuis, tu & corpus tuum gloriosū ꝙ est arca sanctificationis tuæ, & surgat ēt ecclesia tecum. Nam tua resurrectio erit cā nostræ resurrectionis. Vñ te resurgente surget ecclesia, quæ est arca sāctificationis tuæ. Nam dabis potestatem sacerdotibus ad conficienda sacramenta, & dabis eis dona spūssancti, & induentur virtute ex alto, vt sancti

E tui apostoli exultent, & iō sequitur. Sacerdotes tui induātur iustitiā. i. virtutē, & potestatē ecclasticā, & dona spūssancti, & sancti tui & omnes fideles exultent in tali sanctificatione. Duo ergo petit Dauid ī his duob. versiculis sub figura istius arcę. Primò petit mysteriū incarnationis, & resurrectionis. Secūdo petit ædificationē ecclesiæ, & nostrā redemptionē, & sacramentorū īstitutionē. Itē ꝑ arcam sanctificationis Christi potest ēt intelligi uirgo Maria, q̄ fuit arca sāctitatis xp̄i in qua Chrs per nouem menses quieuit ſm carnem, & postea singulariter semper requieuit, & inhabitauit per gratiam.

Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui.

Hic delirāt Iudæi dicētes, ꝙ qñ Salomon introducebat arcā in tēplū, & fuit in isto. 13.

F gradu ꝙ tūc clausæ fuerūt portæ templi per se. Tunc Salomon putās, ꝙ hoc fuit factū ꝑpter peccatū Dauid pro homicidio Vriæ, orando ad Deū dixit. O dñe, nō auertas faciē Christi tui. i. a Christo tuo Salomone q̄ est iustus, propter Dauid. i. propter peccatū Dauid. Et dicunt Iudæi, ꝙ tunc facta oratione, dicto isto versiculo illico fuerūt apertę portæ tēpli miraculose. Sed hoc est manifeste falsum, & confictum, & contradicit toti scripturæ præcedenti, in qua dictum est. Memēto domine, & oīs mansuetudinis eius, & allegatur eius mansuetudo, & deuotio. Apparet etiam per hoc quod sequitur. Iurauit dominꝰ Dauid veritatē ubi allegaſ ipsi facta ꝓmissio, ergo Dauid hic potius noiatur, ut ex

eius

A eius meritis Deus impleat quod petitur in hoc psalmo, & non oppositum sicut isti dicũt. Et iõ ista oratio Dauid ĩ qua rogat Deũ vt veniat, & appareat in carnem, & ædificet ecclesiã, & hoc, vt satisfaciat suæ deuotioni, & mansuetudini, & sibi factæ promissioni. Vñ dicit Dauid. O domine, surge in requiẽ tuam &c. & propter Dauid seruum tuum. i. propter eius mansuetudinem, & deuotionẽ te rogo, ut non auertas ab eo faciem, & notitiã, & visionẽ Messiæ Christi tui, imo mitte ipsum ĩ carnem, & uideatur ab omnibus eius facies, & humanitas sicut promisisti, & hoc fac propter Dauid seruum tuum. i. amore Dauid serui tui, & propter mansuetudinẽ & fidem, & deuotionem, quam tibi seruauit sicut promisisti, & iurasti.

Iurauit dominus Dauid ueritatem & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.

B *Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc quæ docebo eos.*

Et filij eorum usque in seculum seculi sedebunt super sedem tuam.

In hac vltima particula volens Dauid inclinare Deum ad suam petitionem allegat promissionem sibi a Deo factam sub iureiurando, & stabili firmitate. Ad cuius intelligẽtiam est notandum, quòd Deus decem dona promisit ipsi Dauid. Nam primo promisit, ꝙ de eius fructu, & generatione sederet semper rex super sedem suam. Secundo promisit, ꝙ si filij & nepotes Dauid seruarent mandata, & legem Dei nunquam auferret eis regnũ. Tertio, ꝙ Deus eligeret Sion in suam habitationem æternaliter. Quarto, ꝙ ipse benediceret istam Sion ĩ æternũ. Quinto promisit saturare pauperes, & ciues huius Sion panibus sacramẽtalibus, & spiritualib. Sexto promisit ornare eius sacerdotes. Septimo lætificare ciues eius. Octauo promisit producere generationẽ Dauid vsq; ad Chrm. Nono promisit confundere & maledicere inimicos huius Sion. Decimo promisit prosperare, & multiplicare generationẽ, & filios Dauid secundum promissum in hac Siõ siue ecclesia. Omnia ergo ista decẽ promissa allegat Dauid per ordinem in hac vltima particula, petendo vt Deus impleat, qđ promisit. Dicit ergo primo. O domine, non auertas faciem Christi tui a me, sed mitte ipsum ut promisisti sup. Nam dominus Deus iurauit veritatem. i. cum ueritate iurauit, ut

C

D hẽt litera Hier. & nõ frustrabit, nec laudabit eum, dicens. De fructu ventris tui. i. de tua generatione secundum carnẽ ponam filium regem super sedem tuam. i. filius tuus secundum carnem regnabit super sedem tuam, q. erit Messias in lege promissus. Vnde nota, ꝙ sedes ecclesiæ hic per gratiam, & in futuro ꝑ gloriam, dicitur sedes Dauid, eo quod fuit promissa ipsi Dauid in filio suo Messia. Et ideo dicitur Lucę 1. Dabit illi dominus sedẽ Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum. Et sic etiam tota ecclesia militans, & triumphans dicitur domus, & regnum Iacob, eo ꝙ de ista ecclesia ipsi est facta promissio in filijs ſm promissionem. Vnde sicut omnes fideles dicuntur filij Iacob, & Israel, & Abrahæ ſm promissionem, ita ꝑ eandem rationem, & promissionem omnes dicuntur filij Dauid, & sic tota ecclesia dicitur domus Dauid. Et sic etiam sicut dupliciter dicuntur filij Abrahæ, & Iacob. s. secundum promissionem, & secundum carnem, ita pariter Dauid habet duplices filios, scilicet secundum promissionem, qui sunt omnes fideles, & secũdum carnem, qui sunt ab eo per generationem carnalem descendentes, & ideo illa promissio de successione regni Dauid facta 2. Reg. 7. cap. fuit gemina, & gemino modo debet itelligi. Nã filius, & regibus a Dauid descendentibus secundũ carnem promisit Deus successionem regni temporalis, si seruarent legem, & mandata Dei, sed quia fuerunt præuaricati legem Dei, declinãtes ad idola, & ad alia flagitia nefanda, ideo fuit eis ablatum regnum, & ciuitas destructa per Caldæos. Filijs autem promissionis, & fidelibus promisit Deus sedẽ æternã & spiritualem in domo Dauid. s. ĩ hac ecclesia per gratiam, & in futuro per gloriã, si seruarent, & custodirent legem Dei. i. si reciperẽt Christum in lege promissum patriarchis & prophetis, & si eiusdem Chri mãdata seruarẽt. De vtrisq; ergo filijs dicit hic suo modo, si custodierint filij tui. i. filij tui carnales & filij eorum si custodierint testamẽtũ meũ. i. legem, & pactum, & hæc testimonia mea, quæ docebo eos, tunc tales filij tui carnales sedebunt super sedem tuã materialem in seculũ seculi. i. per multa secula. Sed de filijs spiritualibus dicit. O Dauid, ego promitto tibi, ꝙ si filii tui secundum promissionem, & filii eorum. i. omnes successores eorum spirituales custodierint testamentum meum &

E

F

pactum

A pactum Christum recipiendo secundo pactum, & legem meam, & custodierũt hęc testimonia, & præcepta mea, quæ docebo eos cum venero in carnem, tunc omnes isti sedebunt in sæculum sæculi. i. in æternum super sedem tuam in hac ecclesia per gratiam, & in futura per gloriam. Sed hic dubitaret forte aliquis. Nam. 2. Reg. 7. c. vbi facta fuit ista promissio, non scribitur, ꝙ Deus promiserit sub iureiurãdo: sicut hic dicitur in psal. Iurauit dominus Dauid veritatem. Sed ad hoc respondetur, ꝙ unicuiq; debet sufficere authoritas Dauid, qui fuit egregius propheta in Israel, & cui dominus locutus est, & ꝑ cuius linguam locutus est spiritussanctus, ut patet 2. Reg. 23. cap. Et ideo est dicendum, quod per successionem temporis fuit facta ipsi Dauid multiplex reuelatio de intelligentia illius promissionis, ut dictum est: in quibus reB uelationibus Deus sub iureiurando ista promisit, & ideo dicit. Iurauit dominus ueritatem &c. Sed ad demonstrandum, quod istud regnum & ista sedes regalis promissa ipsi Dauid non erat temporalis, nec perpetuanda, sed in Sion spirituali, & cœlesti, ideo subdit propheta, dicens.

Quoniam elegit dominus Sion: elegit eum in habitationem sibi.

Hæc requies mea in sæculum sæculi hic habitabo quoniam elegi eam.

Ideo supple promitto tibi, & filiis tuis sedem æternam, non in Sion terrena, sed ĩ spirituali: quoniam dominus elegit Sion: elegit eam in habitationem sibi. Et bis dicit elegit & bis nominat Sion, ut comprehendat vtrãque Sion. s. militantem, & triũphantem. Nã C in hac habitat per gratiam, & in illa per gloriam, & ideo sequitur. Hęc. s. Sion spiritualis est requies mea in sæculum sęculi. Hic habitabo per gratiam, & ecclesiastica sacramẽta, & in futuro per gloriam, quoniam elegi eã pro me, & filiis & mẽbris meis. Ex supradictis patet, quod in toto isto ps. non loquitur Dauid de regno nec de sede temporali, nam regnum Dauid non fuit æternum. Nec loquitur etiam hic de Sion, & Hierusalem terrena, quia arca domini nõ habitauit nec requieuit in eã in æternum, quia fuit combusta arca simul cum templo in ciuitate per Caldæos, & sic Deus non habitauit in sæculum sæculi in illa arca, nec in illa Sion terrena prout Iudæi delirant. Et ideo est intelligẽda ista litera de Sion spirituali. s. de ecclesia

Christi cuius una pars peregrinatur in hac D vita: in qua Christus quiescit per gratiam, & ecclesiastica sacramenta, quæ dicitur ecclesia militans, & altera iam fruitur in patria: q̃ dicitur ecclesia triumphans, in qua Christus quiescit cum beatis per gloriã. Sed quia Xp̃s sponsus non conuersatur familiariter in ista ecclesia militanti: ideo dr̃ vidua: quousq; recipiat sponsum in patria. Vnde dupliciter dicitur vidua. Primo propter absentiam spõsi. Secundo quia est induta luctu & nigredine mortalitatis. sed quando exuta fuerit istã carnem mortalem, & induta carnem gloriosam tunc dicetur nupta, & nõ vidua, ut patet Apoc. 19. quia tunc gaudebimus, & exultabimus cũ venerint nuptiæ agni, & sponsa præparauerit se. Sed vsque ad illud tp̃s ista ecclesia inferior dr̃ vidua. Et de ista uidua promittit Deus per prophetam dicens. E

Viduam eius benedicens benedicam: pauperes eius saturabo panibus.

Ego benedicens. i. cũ maxima b̃ndictione benedicã istã viduã eius. i. istã ecclesiã militãtem. Et dicit benedicẽs b̃ndicã quia dupliciter benedictione benedixit istã ecclesiã Xp̃s. Primo benedictione sacramentorum absoluendo a p̃ctõ. Secundo modo benedictione donorũ spiritussancti, ipsam multipliciter ornando. Et inde seq̃tur. Pauperes eius saturabo panibus. Nam multiplici pane saturauit Deus ciues, & pauperes huius ecclesiæ. s. panе. 7. sacramentorum, & panibus donorum spiritussancti. s. sapientiæ, & intellectus, cõsilii fortitudinis &c. Et nota, ꝙ ly eius refert & põt referri uno modo ad ipsam Sion, quę hẽt duas partes s. militantem, & triũphantẽ. Vel potest referri ad Xp̃m: eo ꝙ ista ecclesia F est vidua eius propter absentiã familiaris cõuersationis, ut dictũ est. Sed est aduertẽdum, ꝙ in hebræo habet, Escã eius benedicẽs benedicã, & iõ seq̃tur, pauperes eius saturabo panibus, & tunc sumitur totum ꝑ esca spirituali ipsius ecclesiæ, quæ est duplex. s. esca sacramentorum, & esca donorum spiritussancti, & tunc litera redit in eandem sententiã, & tunc est sentẽtia ista. Ergo benedicens benedicam escam eius. i. cum maxima abundãtia largiar, & conferam ipsi copiam sacramẽtorum, & donorum in escam spiritualem ad reficiendum fideles in hac vita. De qua esca dicit virgo Maria in cantico suo. Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inães. hoc dicit. Nam sicut apostoli, & christiani

A fuerunt refecti ista esca sacramentorum, & donorum spūs sancti: ita per oppositum scribæ, & pharisæi, & iudæi moderni fuerūt exclusi ab esu istorum ciborum spiritualium. Hāc ergo escam esuriunt Iudæi cœci & obstinati: & patiuntur famē eiusdem, vt dictū est supra psal. 58. vbi prædixit Dauid famē & inediam Iudæorum dicēs. Conuertentur ad vesperam.i.ad tenebras ignorantiæ, & famē honorū spiritualium patientur vt canes, & circuibunt ciuitatem: quia nūquam intrabunt intelligentiam sacræ scripturæ, nec societatem sanctorum, imo ipsi dispergentur ad manducandum, sed quia non erunt saturati ista esca, & cibo spirituali: ideo murmurabunt. De his ergo panibus, & cibis spiritualibus dicit Christus per os Dauid. Pauperes eius saturabo panibus.

B *Sacerdotes eius induam salutari, & sancti eius exultatione exultabunt.*

Et subdit aliā promissionē factā sacerdotibus ecclesiæ, dicens. Sacerdotes eius induā salutari.i.indumento gratiæ, & ecclesiasticę potestatis. Vnde ecclesiastica potestas dicit indumentum spirituale ipsius sacerdotis. Et ideo in figura cum ordinatur induitur sacerdotalibus indumentis. & dicitur indumētū salutare: inquantū ꝑ ecclesiasticam potestatem confertur salus, & gratia recipientibus sacramenta.q.d.Cōferam potestatem ecclesiasticam ipsis sacerdotibus: vt per sacramēta conferatur salus, & gratia ipsis fidelibus: & sanctificentur per ecclesiastica sacramenta, & ideo sequitur. Et sancti eius.i.sanctificati per sacramenta, duplici exultatione exultabunt, s.hic per gratiam, & in futuro ꝑ gloriam.
C exultabūt etiam in corpore, & anima cantando psalmos, & hymnos.

Illuc producam cornu Dauid, paraui lucernam Christo meo.

Hic ponit aliam promissionem factam ipsi Dauid de Messia uenturo ex carne sua in ecclesiam Dei. Vnde dicit. Illuc.i.usque ad illam ecclesiam producam cornu.i.gloriam & regnum Dauid, & producam Christū qui est cornu & gloria Dauid. Vel sic: ego producam cornu.i.generationem Dauid ꝑ successionem: quia non deficiet linea Dauid usque ad illum.i. usq; ad Christum, & sic paraui lucernā, & generationē Christo meo Iesu. Vnde nota ꝙ in ueteri testa. lucerna qñ que sumitur pro linea generationis. nā sicut quamdiu non extinguitur dicitur durare lucerna:
D ita quādiū succedit aliquis in linea generationis dicitur durare eius lucerna. vñ dictum fuit ipsi Dauid: Iam non egredieris in bellum: ne extinguas lucernam Israel 2.Regū.21. Et ideo ꝓmisit Deus ipsi Dauid vt produceret eius lucernam usque ad Christum.i.ꝙ non deficeret eius linea, & generatio, quod patet in Matthæo, qui describit generationem Christi a Dauid vsque ad Christum, per Mariam virginem de stirpe, & generatione Dauid. Et sequitur.

Inimicos eius induam confusione, super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea.

Ego īduam inimicos eius.i.scribas, & pharisæos, & totum populum Iudaicum, qui eū negaturus est induam confusione, quia eos priuabo regno, & sacerdotio, & sēsu scripturarum, & manebunt cœci, & dispersi, & profugi, & captiui, & sic multiplici confusione E
induā illos. Autem pro sed super ipsum, & populum eius florebit sanctificatio mea, & regnum, & sacerdotium, & gratia, & sanctificatio, & potestas sacerdotalis, & gratia donorū florebit super ipsum. Oīa ergo ista tu domine promisisti, & iurasti in veritate ipsi Dauid seruo tuo: ergo memēto ipsius, & omnis mansuetudinis eius, & deuotionis, quia iam fecit ipse quod promisit: iā fecit ipse tēplū, & figurā, ergo ueniat figuratus quē promisisti, & exurge in requiem. s.in humanitatē & ecclesiā, & veni &c. & sacerdotes tui īduant iustitiā &c. In his ergo duobus uersib. petit totum suū optatum, ut patet intuenti, qui petit Christum uenturum ad construendū sacerdotium, & ecclesiastica sacramēta.

PSALMVS CXXXII.

F *Ecce quam bonum & quam iucundum, habitare fratres in unum.*

Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam barbam Aaron.

Quod descendit in oram vestimenti eius, sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.

Titulus. Canticū graduū 13. gradus est caritas proximi mutua. Vnde quando qs ascēderat usque ad 14. gradum iam uidebat per portam magnam partem templi, & uidebat sacerdotes, & leuitas canentes, & laudantes Deum in societate, & caritate, & sic ascensor licet non esset inter eos, tamen iam lætabatur uidens illam societatem congregatā ad laudandum Deū. Ideo fecit Dauid hunc psalmum pro ascensu 14. gradꝰ tēpli, in quo describit fructum, & delectationē caritatis,

A quæ est inter proximos in unum ad laudem Dei cõgregatos. Ideo dixit. Ecce .i. videte q̃ bonũ .i. fructuosum, & q̃ iucundũ .i. suaue, & delectabile est fratres habitare in vnum .i. in vnitate, & caritate .i. quantũ est delectabilis, & fructuosa caritas, & vnitas inter fratres, & proximos habitantes in vnũ. Sed q̃a ly quã ponitur pro quantũ cõparatiuè, & relatiuè, subintelligitur vnũ aliud aduerbiũ .s. tm̃, iõ sequitur. Sicut vnguentũ. Duo .n. dicit de caritate .s. ꝙ est bona, & fructuosa. Secundo, ꝙ est iocũda siue delectabilis. Et iõ cõparat eã ad vnguentũ sacerdotale inquantũ iucunda est. Secũdo ad rorẽ Hermõ, & Siõ inquãtũm bona, & fructuosa. Dicit ergo. tantũ est iucundum habitare fratres in vnum, quantũ est iucundũ, & suaue, & delectabile vnguentũ siue oleũ sacerdotale ĩ capite sũmi sacer-
B dotis: quod descendit in barbã, barbam dico ipsius Aarõ summi sacerdotis, & successorũ eius, quod quidem oleum, & vnguentum descendit a barba in orã vestimenti eius. Vnde est notãdum: ꝙ Deus præcepit ipsi Moysi. Exod. 30. vt vngeret Aaron in summũ sacerdotem vnguẽto siue oleo, quod quidem oleũ fiebat ex balsamo, & multis alijs oleis aromaticis: & odoriferis cõficiebat̃: iõ dicebatur vnguentum. Et cum consecrator vngebat summum sacerdotẽ, primo ponebat ipsi magnam guttam vnguenti in capite, in tantum, ꝙ totum caput infundebatur. Postea trahebat illud vnguentum per vtraq; tẽpora vsq; ad barbã, & sic descẽdebat vnguẽtũ a capite in barbã ipsius Aaron, & cuiuslibet successoris. Deinde descẽdebat a barba in oram vestimentorum, & sic redolebant
C vestimenta sacerdotis, & ita quasi vngebantur reges. Per hoc autem voluit figurare Deus, ꝙ ipse erat vncturus Iesum Christum filium suum tanquã caput ecclesiæ in regẽ, & sacerdotem præ cõsortibus suis oleo lętitiæ spũsancti, in quo erat oleũ gratiæ, & sacerdotalis, & regalis p̃tãtis tanquã in fonte, & capite, & a Christo capite erat descensurũ illud oleũ gratię, & potestatis in eius mẽbra. Primo in barbã .s. in apostolis, & in orã vestimentorũ .i. per oĩa mẽbra vsq; ad fines terræ. Nã apostoli dicũtur quasi barba Xp̃i, eo ꝙ fuerunt fortes in bello. Tota aũt eccl̃a dicitur quasi vestimẽtũ Xp̃i, eo ꝙ licet in ecclesia quasi sub vestimento, vt patet in sacro altaris sub accidentibus, & cæteris sacramẽtis latet virtus Christi. Nam oẽ sacramentum est inuisibilis gratiæ uisibilis forma. Di- D
cit ergo Dauid, ꝙ ita est iucũda, & suauis, & delectabilis caritas, & habitatio fratrum in unitate, sicut est unguentum in capite sacerdotis sup. quod descendit in barbã Aaron a capite, & descẽdit a barba in oram uestimẽti, quod facit redolere caput, & barbã, & uestimenta. Et sic Dauid hic mistice, & prophetiçè locutus est quomodo caritas, & gratia debebat descẽdere a Christo capite ĩ apostolos, & ab apostolis in totam ecclesiam usq; ad ultimum electũ. Nota, ꝙ sic est ordinanda litera .s. sicut unguentum in capite Aaron ꝙ descendit in barbam eius. Hic ergo cõparat caritatẽ primo oleo descẽdenti a capite sacerdotis in uestimẽta, & mẽbra eius. Secũdo cõparat ipsã caritatẽ ipsi rori, qui descendit de cœlo in mõtẽ Hermõ, & in montem
Sion. Et ex consequenti cõparat ecclesiã, & societatẽ fratrũ existẽtiũ in caritate, ipsi mõti Sion siue Hermon recipienti rorẽ a cœlo, & cõparat eã ẽt ipsi corpori, & uestimento sacerdotali recipiẽti oleũ deriuatũ a capite q.d. ꝙ sicut oleũ, quo ungebant̃ sacerdotes erat suaue, & iucundũ, sic est odorifera caritas inter fratres. Et sicut ros qui descendit in montẽ Hermon, & Sion est bonus, & fructifer ita caritas inter fratres. Item sicut oleũ descẽdebat a capite sacerdotis primo ad barbam, & ex barba ad membra, ita omnis gr̃a & dona gratiarum primo descẽderũt a Xp̃o ad apostolos, & ab apostolis ad totã ecclesiã usque ad finem terræ. Ex supradictis concluditur, & sequitur, ꝙ sicut oleũ cõsecrationis non descẽdebat a capite sacerdotis, nisi ad sola membra, & uestimẽta sua. Ita oĩs uirtus & gratia non descendunt à Christo, nisi ĩ solam ecclesiam membra sua fideliũ: Itẽ sicut ille ros cęli nõ descendebat de cœlo, nisi solũ in montẽ Siõ, & Hermõ, quia nec ros nec pluuia cedebat super montes Gelboe, ita pariter gratia Christi non descendit nec cadit nisi super ecclesiam Christi caritate unitã. Et sic patet, ꝙ nullus põt participare gratiã Christi in præsenti, nec gloriã in futuro, nisi efficiatur mẽbrũ Christi, & habitet in ecclesia, & cooperiatur uestimento Xp̃i fidei spe & caritate cõtexto. & tegatur illa tunica inconsutili, quæ non fuit diuisa in passiõe Xp̃i, de qua dictũ est ps. 21. Et in hoc consistit tota sñia huius psalmiculi parui in quantitate, sed magni in sententia, & profunditate. Sed quia dicit, ꝙ caritas non solũ est iucunda, si-

A cut vnguentum illud prædictum, sed etiam est bona.i. fructuosa sicut ros Hermon, & sicut ros qui descendit in montem Sion. Ideo est aduertendum, quòd duo mõtes reperiũtur fructiferi inter cæteros in terra pmissionis, scilicet Hermon, & Sion. Sed mons Hermon est duplex. Vnus magnus, & excelsus: qui claudit terram promissionis ab aquilone, & est inter tribum Neptalim, & agrũ Damascenum, a quo monte emanant Farfar, & Abbana flumina Damasci ex latere aquilonari: ex latere autem meridionali oritur fons phiala dictus, vbi putatur origo Iordanis, quidem mons continuatur cum Libano, nisi quòd est modica vallis media, vbi est introitus Emach. Iste ergo mons Hermõ est magis fructifer, & vber, & feracior inter montes omnes Syriæ in omni genere ligno
B rum, & fructuum, & herbarum, vbi nutriunt innumera armenta boum, & pecorum, & greges pecudum, super quem mõtem cadit continuus ros cęli ad modum mannæ fęcũdans illum montem. Est etiam alius mons paruus in Galilea iuxta Iordanem, & Salim vocatus Hermõ paruus, & modicus, de quo psal.41. Hermon a monte modico, similiter fęcundus, & ferax aptus ad pascua, irroratus rore cęli. Ita similiter mons Sion in quo est sita arx, & ciuitas Hierusalem, est vber, & ferax, & fructuosus propter frequentem rorẽ descendentem in eum de cœlo. Isti profecto duo montes figurabant ecclesiam Xpi. Nam Hermon interpretatur excelsus, & fructuosus, denotans celsitudinem crucis, & ecclesiæ Christi, super quam descẽdit ros gratiæ, & nostrę redemptionis, & ros sanguinis
C Christi, qui fęcundam, & feracem, & fructiferũ fecit ecclesiam, & crucẽ. Itẽ Sion interpretatur specula, ad denotandũ, ꝙ in eo dẽbat Christus apparere, & videri in cruce, & in pdicatione: super quem debebat descẽdere ros, & gratia donorum spiritussancti sup discipulos, & totam ecclesiam in monte Sió in die Pẽtec. congregatam, qui quidem ros fecit ecclesiam fructiferam fęcũditate sacramentorum &c. Et ideo propheta mysticè, & prophetice eloquendo dicit: ꝙ caritas, & habitatio fratrũ i vnitate, & dilectione est fructifera, & ita bona sicut ros Hermon: & ros qui descendit in montem Sion: qui facit terram fructiferam. Et ad ostendendum, ꝙ totum hoc dicit propheticè: concludit dicens.

Quoniam illic mandauit dominus benedictionem, & vitam, usque in sæculum. D

Quoniam illic, idest ideo caritas est ita bona, & fructuosa sicut ros qui descendit in montem Sion; quoniam illic.i. in mõte Sion figurante ecclesiam mandauit, & misit dominus benedictionem & vitam. Primò in figura supra templum dñi, vbi fiebant sacrificia, & laudes. Secũdò in re super apostolos, & ecclesiam ibidem congregatam, quando descendit ros donorum spiritussancti super eos in die Pentecostes, & similiter quando descendit ros sanguinis Christi super crucẽ figuratã per montẽ Hermon. Vel potest ly illic referri ad caritatem, & habitationẽ fratrum, vt sit sensus. ita est iucunda caritatiua & fraterna habitatio sicut ros Hermon, & Sion. quoniam illic.i. inter caritatiuam habitationem fratrum mandauit dominus benedictionem, & vitam vsq; in seculum, quia E
vbi caritas, & amor ibi Deus est, & hoc est magnum, & maximum mãdatũ, quod Deus mandauit: vt patet Mat.22. Licet istud aduerbium illic potest stare pro illuc, referendo ad montem Sion, & pro ibi referendo ad vtrunque. s. ad caritatem, & Sion.

PSALMVS CXXXIII.

Ecce nunc benedicite dominum, omnes serui domini.

Qui statis in domo domini, in atriis domus Dei nostri.

In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite dominum.

Benedicat te dominus ex Sion, qui fecit cœlum, & terram.

Vltimus gradus, & laus diuina est gratiarum actio, nam quando quis consummauit peregrinationem vel ascẽsum difficilem, & F
arduum benedicit Deum gratias agendo. Ideo Dauid fecit hunc psalmum p ultimo gradu. Nam quando sacerdos ascenderat vltimum gradũ, & iam erat in templo cũ alijs: tunc inuitabat omnes alios ad laudem Dei, maxime cum primo sacerdotes ascendentes introduxerunt arcam Dei, & collocauerunt in templo. Tunc dixit sacerdos magnus. O vos fideles qui iam statis in domo domini, in atrijs domus Dei nostri: ecce nunc benedicite dominũ: gratias agendo, & laudes cantando: qui nostrum intentum, & desiderium adimpleuit: quia videmus templum pfectũ & arcam introductam in templo. Et extollite manus vestras in sancta sanctorum: ubi arca reponitur: non solum in die, sed etiam in

noctibus

A noctibus perorantes,& gratias agētes,& benedicite dominū benedictione laudis,& cōfessionis. Et tūc sacerdos conuersus ad populum benedixit eum dicēs. Benedicat tibi dominus ex templo, quod est in mōte Siō situ, dominus dico, qui fecit cęlū,& terrā,& post datā benedictionē populus reuersus est ad sua. Vnde est aduertēdum: ꝙ frequēter cum nominatur Deus in libro Psalmorū, sequitur, qui fecit coelū & terrā. Nā nullus populus credebat mūdi creationem, nisi populus Israel. Nam licet gētiles multum venerarentur Deos suos ob aliquas virtutes, tñ nullum Deū vocabant creatorē: cū putarent mundū esse ab æterno: nisi aliqui poetę, qui posuerunt formationē rerū ex illo primo caos: in quo erant formæ rerum oēs in cōfusio, sicut dicebat Anaxagoras, quem secutus est Ouidius,& Virgilius, licet illa non esset creatio

B ex nihilo ī tempore. Nam dicit Ouidius, ꝙ Ante mare, & terras, & qđ tetigit oīa cęlū, Vnus erat toto naturæ vultus in orbe. Quę dixere caos, rudis indigestaq; moles. Nec qc quā nisi pōdus iners, cōgestaq; eodē. Nō bñ iunctarū &c. Ex quo patet sm eos ꝙ oīa ista erāt coęterna Deo. i. indistincta in illo caos. & sic factio rerū nō esset creatio ex nihilo: sed q uædā distinctio formarū ex illo caos: ut ait Virgilius in Bucolicis: Et paulatim rerū sumere formas &c. Ex quo patet qđ sol⁹ Deus Israel credebatᷣ creator cęli, & terræ, Iō Dauid cōiter qñ noīat uerū Deū Israel, addit, qui fecit coelū, & terrā, ad differentiā falsorū Deorū gentiliū, quorū nulla erat potestas. Iō solus Deus Israel qui fecit celū, & terrā, pt benedicere,& ꝓtegere,& esse adiutor &c. Vnde est iterū aduertēdū, ꝙ Dauid

C nō est minus ꝓpheta in hoc Ps. quā in cæteris. Nā sicut dcm est, illud tēplū significabat ecclesiā,& illa arca figurabat verbū incarnatū. s. Xpm: qui in ecclesia tanquā caput erat reponendus. In qua nunc latet per gratiam, & in sacramētis, & in eucaristia est realiter tectus sub accidentibus. Ideo inuitat Dauid populum christianum ad laudandū Christū Deū in humanitate latentē tanquā in arca, & in ecclesia tāq̃ in templo suo post incarnationē,& passionē. Item inuitat oēs cōprehensores, ut laudent, & bñdicāt eū repositū in coelo ad dexterā patris post ascensionem. Et ideo fidelis sacerdos, & Christianus aduertat, cū recitat hūc psal.& alios. Dicit ergo Dauid ecclesię fidelium. O oēs Christianī serui dñi nostri Iesu Christi, qui iā statis

D in domo dñi ædificata ꝑ Christū,& in atrijs domus Dei nostri. Vnde nota ꝙ ecclesia fideliū habet tria atria. s. fidē, spem,& caritatē. Nam qdam habitant tm̄ in primo atrio. s. habentes fidē informē. Alij in secundo: qa habent fidem cum aliqua spe, sed non operantur per caritatē. Alij. s. iusti habitāt in tertio atrio ecclesiæ. s. operantes ꝑ fidē formatam spe,& caritate, & isti possunt bene laudare, & benedicere dominum,& his loquitur dicens. Qui statis in domo domini. i. in atrijs domus Dei nostri ꝑ fidē formatā spe,& caritate: benedicite dñm benedictione cōfessionis, & laudis. Itē ecclesia habet tria atria. i. tres status, Nam in primo sunt incipiētes siue poenitentes, in secundo proficientes. i. ter tio perfecti, qa oēs isti habitāt in domo dñi collocati in tribus atrijs. Iō oēs hos exortatᷣ

E ad laudē Dei. Similiter est aduertēdū, ꝙ tot atria sunt in ecclesia, quot sunt dignitates, & status, s. apostoli, euāgelistæ, doctores, ꝑlati, virgines, viduæ,& status cōis coniugatorum. Oēs isti habent atria distincta in ecclia quo ad gradus, licet uiuant sub una fide, & caritate, similiter in domo domini triumphantis hñt mansiones distinctas. Quos oēs inuitat propheta ad laudem postq̃ ascenderūt ad domū dñi ꝑ pdictos 15. gradus &c & postq̃ arca Christi reposita est in ecclesia ꝑ Chrm ædificata, benedicta. &c. Et nota ꝙ ly in noctibus aliter, ordinatur in hebræo, & translatione Hiero. & aliter in nostra. Nam ibi ordinatur sic. Qui statis in domo domini in atrijs domus Dei nostri in noctibus,& ponitur in fine secundi versus, & ex consequēti incipit tertius uersus. Extollite manus

F vestras in sancta &c. Et tūc est sensus. O uos fideles, q in noctibus, & per noctes statis in domo domini, extollite manus uestras in sancta &c.& ponitur ly in noctibus pro statu huius ecclesiæ,& huius uitæ, quæ dicitur nox respectu gloriæ, & uitæ futuræ, ut frequenter dictum est. q. d. O uos fideles qui statis,& habitatis ī hac ecclesia,& ī hac uita mortali, in qua Deus videtur solū per fidē, & speculum in enigmate, extollite manus uestras in sancta sanctorum: petendo ueniā, & remissionem peccatorum,& gloriam pro futuro,& ut facilius valeatis impetrare, benedicite dominum eius mirabilia cantando,& referendo,& in eius memoriā festa celebrando. Et etiā est dicendū ꝙ Dauid exor

 tabatur,

A tabatur. & inuitabat etiam fideles, & sacerdotes veteris testa. qui conueniebant ad illud templum, & erāt in illa nocte, & vmbra vet. test. vt extollerent manus ad Deum, ut mitteret Christum Messiam in lege promissum. Nā sicut nos extollimus manus nostras in sancta agēdo gratias pro beneficijs redēptionis iam receptis, & petimus gloriam futuram: ita illi extollebant manus in illa sancta sanctorum: agendo gratias de exitu Aegypti: & ingressu terræ promissæ, & petebāt Xpm, & redemptionem futuram. Et ad hæc exortabatur Dauid eos, prout præuiderat in spiritu, & vtrunq; statum inuitat in hoc psal.

PSALMVS CXXXIIII.

Laudate nomen domini, laudate serui dominum.

Qui statis in domo domini, in atrijs domus Dei
B *nostri.*

Titulus. Alleluia. Notandum, quod sicut Dauid fecit prædictos 15. psal. pro ascensu 15. graduum, vt dictum est, ita fecit hunc psal. & sequentem ad laudandum Deum post introitum templi, ut eos cantarent leuitæ: postquam fuerat in quiete arca iam collocata in sāctus sanctorum, & ut cātarentur in dedicatione templi, & in omnibus renouationibus eius. Vnde tanta est uirtus huius psal. & sequētis quod cum cantarent eos leuitę ignis de cęlo descendit super holocausta, & cremauit ea, & gloria domini circumfulsit eos, ut patet 2. Paralypome. 7. In hoc ergo psal. tria facit. Nam primo inuitat omnes stātes in templo ad laudē Dei propter omnipotentiam, quia solus est omnipotens, & uerus Deus. Secundo demonstrat, quod omnia idola sunt detestanda, eo
C quod non sunt veri Dij. Tertiò resumit & exortatur omnes status fidelium ad benedicendum Deum. Secūdum, ibi. Simulacra gētiū. Tertium, ibi. Domus Israel bñdicite. Quantum ad primum dicit. O uos omnes serui domini, qui iam ascendistis 15. gradus, & iam statis in domo domini in atrijs domus Dei nostri, postquam etiam reposita est arca in templo, Laudate nomen domini. Et exponitur sicut in præcedenti psal. non solum literaliter, sed etiā figuraliter, & prophetice de Xpo, & ecclesia, ut dictū est. Et reddit duas causas quare tenentur ipsum laudare.

Laudate dominum quia bonus dominus: psallite nomini eius quoniam suaue.

Quoniam Iacob elegit sibi dominus: Israel in possessionem sibi.

Primò, quia de se est bonus, & suauis. i. misericors. Nam nomen eius quod est Iesus est suaue, quia importat salutem, & sic Deus est bonus, & suauis, & benignus. Quod probat. quoniam Deus elegit Iacob in hæreditatem sibi per cæteris nationibus, ergo valde fuit ipsi suauis, quia dum nihil boni uel mali egissent, Iacob dilexit, & Esau odio habuit, & elegit totum populum Israel i Iacob, ut postea demōstrauit per effectum, ergo maxime Israel tenetur laudare Deum, quia solus ascendit 15. gradus cum arca, & stat in domo domini, & in atrijs domus Dei nostri. D

Quia ego cognoui quod magnus est dominus, & Deus noster præ omnibus Dijs.

Scđo est Deus de se laudandus, quoniam oīpotens, & uerus Deus, & nullus alius est Deus præter ipsum, quoniam ego cognoui, quod magnus est dominus & omnipotentes, & Deus noster est uerus Deus solus prę omnibus Dijs, idest omnibus alijs Dijs refutatis ut falsis. E

Omnia quæcunque uoluit dominus fecit in cælo & in terra, in mari & in omnibus abyssis:

Quia prædicta conclusio habet duas partes. s. quod Deus nr̄ est solus uerus Deus, Secunda pars est, quod nullus alius est Deus. s. quod idola non sunt Dij, Ideo primo probat primam partem. secundo secundam, ibi. Simulacra. Probatur primum. s. quod Deus nr̄, qui dr̄ Deus Israel est uerus Deus, & omnipotens. Nam omnia quę uoluit fecit in cælo, & in terra. & in mari, & in omnibus abyssis, ergo est dominus, et omnipotens in cœlo, et in terra, et in mari, et in inferno, et sic est uerus Deus prę omnibus Dijs.

Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluuiam fecit. F

Qui producit uentos de tesauris suis, qui percussit primogenita Aegypti ab homine usque ad pecus.

Et misit signa, & prodigia in medio tui Aegypte, in Faraonem, & in omnes seruos eius.

Probat primum, quod sit dn̄s, et facit quod uult in cœlo. nā ipse est educens: et eduxit nubes ab extremo terræ, et fecit fulgura conuerti sup. in pluuiā hoc est, nam in nubibus apparent fulgura īcensa ex exhalationibus siccis, & sic terrent hoīe, sed Deus cōuertit nubes in pluuiā absq; lęsione, ad irrigandā terram. Et totum hoc fit ex diuina prouidentia, quę producit uētos de tesauris secretis suis, & uehunt nubes sup terram ut resoluantur in aquā ad utilitatē hoīum, sed nullus facit ista

nisi

A nisi solus Deus, qui ex sua omnipotentia, & diuina prouidentia producit ista de tesauris suis secretis, quæ ignota sunt hominibus. vñ Aristoteles, & multi philosophi ante eũ, & post uoluerunt reddere causas naturales de oĩbus meteoricis, sed in multis decepti sunt & seipsos fefellerũt, ut patet de mirabilibus effectibus fulminũ in momento, de quibus nec ualent, nec sufficiunt reddere causas. Itẽ nec de generatione, & inundatione magnorũ fluuiorum. ut de Nilo, & Eufrate, & Gange, & de cęteris sp iter se philosophi discordẽt, & deficiunt: Itẽ tpe pestilentiæ cum uidẽt uarios effectus, & irreparabiles in eadẽ regione, & ciuitate, & domo, omnes medici stupescunt, et philosophi cum uidẽt se deceptos, nec posse certã rõnem reddere, dicunt, ita Deus vult, sic ipsi placet, sol⁹ ipse scit, na-
B tura deficit. Iõ dicit hic, ꝙ Deus ꝓducit uentos de tesauris suis. i. de secretis, qa facit sicut vult. & nos non debemus terrere tẽpus q̃rendo alias causas friuolas, & incertas. Qui percussit. Hic probat, ꝙ Deus facit quod vult in terra: Nã percussit primogenita Aegypti ab homine vsq; ad pecus. Itẽ facit quod vult in mari. Nam misit signa, & prodigia in medio tui ò Aegypte, decem plagas inferẽdo, & in Pharaonẽ, et omnes seruos eius, eos submergendo in mari rubro, diuidẽdo aquas, & reducendo. Ergo est etiam dominus maris, & omnium aquarum.

Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes.

Seon regem Amorreorum, & Og regem Basan, & omnia regna Canaan.

Et dedit terram eorum hæreditatem: hæreditatem
C *Israel populo suo.*

Est etiam dominus hominũ, et ciuitatũ, et regnorum. Nam ipse ꝑcussit gentes multas. s. Amalechitas, & alios, et occidit reges fortes. s. Seon regem Amorreorum, et Og regẽ Basan, et superauit omnia regna Canaan cũ regibus suis, ut patet per totum discursum libri Iosue. Et dedit terram eorum hęreditatem, hæreditatem dico Israel populo suo. Per hoc demonstrat oĩa ista facta fuisse in figura Xpi, et ecclesiæ. Iõ subdit Dauid dicẽs.

Domine nomen tuum in æternum, domine memoriale tuum in generatione, & generationem.

Quia iudicabit dominus populum suum, & in seruis suis deprecabitur.

Domine oĩa ista misteria supradicta fecisti in memoriale tuũ, et figurã Christi, & ecclesiæ in generatione, & generationẽ, qa significabãt nostram futuram redemptionẽ,
D & liberationem a captiuitate diaboli: & qualiter filii Israel ſm promissionem erant possessuri hæreditatem ecclesiæ tuæ, hic per gratiam, & in futuro per gloriam. Et sic memoriale tuum supradictorum misteriorum complebitur per Xp̃m generatione, & generationem, & regnabit hic usq; ad iudicium in hac ecclesia, & in fine iudicabit dominus populum suum, & sic ostendet se dominum cęli, & terræ, & iferni, qa diabolus, & homines malos damnabit, & bonos saluabit, quia in seruis suis deprecabit, & exorabit, & audietur dando eis premiũ, & fælicitatẽ. Vnde ãt iste uersus potest continuari cum sententia ꝓcedenti, intelligendo de utroque aduẽtu, & iudicio, vt exponatur sic. O dñe Iesu oĩa misteria supradicta erunt memoriale tuum. & figura in generatione, & generationẽ, vsque ad aduẽtum in carnem, & tũc iudicabit
E dominus Iesus populum suum iudicio discretionis, fideles eligẽdo, et infideles, et obstinatos reprobando, ut ipse dicit Ioan. 9. Iudicium uenit in mundum, vt qui non vident videant, et qui vident, cæci fiant. Et exinde memoriale Christi iam non in figura, sed in re in generationẽ usque ad iudicium finale, & tunc iudicabit populum. s. iudicio examinationis &c.

Simulacra gentium argentum, & aurum opera manuum hominum.

Os habent, & non loquentur, oculos habent, & non uidebunt.

Aures habent & non audient, neque enim est spiritus in ore ipsorum.

Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui
F *confidunt in eis.*

Probata prima parte conclusionis probat secundam, scilicet quod idola gentium non sunt veri Dij. Probat. Nã uerus Deus non est factus, nec mortuus, aut uita priuatus, sed idola, et simulacra gentium sunt opera manuum hominũ ergo facta. Item uerus Deus est vere uita, in quo omnia viuunt, sed simulacra gentium non uiuunt, quia os habent, et non loquentur, et oculos habent, & non videbunt, & nec est spiritus in ore eorum, et sic nec spirant nec respirant, ex quo patet quod non uiuunt, ex quo patet quod nõ habent uerum os, nec oculos, nec aures, sed ęquiuoce. Similes illis fiant qui faciũt ea, put declaratum est psal. 113.

A *Domus Israel Benedicite domino, domus Aaron benedicite domino.*

Domus Leui benedicite domino, qui timetis dominum benedicite domino.

Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem.

Repetit exhortando oẽs status ad benedicẽdum Deum, dicens: O domus Israel, id est tota Christiana religio benedicite dño, & ò domus Aaron, id est status sacerdotalis benedicite domino, & ò domus Leui.i.oẽs ecclesiastici ad seruitiũ Dei dedicati benedicite dño, & oẽs qui timetis dñm.i.oẽs iusti, quorũ laus est accepta, benedicite dño: quia solus dñs, qui habitat in Hierusalẽ ista per gratiam, & in alia per gloriã, est benedictus ex Sion. i. ex populo fidei.q.d. postquam simulacra gentiũ non sunt benedicenda: nec colẽ
B da pp rationes supradictas, ergo qui estis verus Israel benedicite domino nostro Iesu Christo, & vos domus Aaron, id est sacerdotes figurati per Aaron &c. quia Christus est verus Deus qui destruet omnia simulacra gentium. Ex quo patet, ꝙ Dauid in hoc psal. non inuitat ad laudem domini Israelem: nec Iacob ꝯm carnem, sed secundum promissionem, & electionem, qui sunt fideles utriusq; testamenti. vnde dicit. Laudate nomẽ domini, ꝙ est Iesus, oẽs serui dñi &c. qm̃ dominus elegit Iacob, in hæreditatem sibi. Ex quo patet, ꝙ non inuitat Iudæos modernos, quia nõ sunt electi sed reprobati, quia nõ receperũt nomen domini quod est Iesus, imo ipsũ negauerunt, sed soli apostoli, & populus Christianus, qui Christum recepit, est a Deo electus. Et ideo est verus Iacob, & Israel, & sunt
C veri serui domini: Ergo populũ Christianũ inuitat Dauid ad laudandũ Christũ. & nomẽ eius in suo aduẽtu, qui fecit supradicta mirabilia in le.ue. & maiora in nouo te. per illa figurata. ideo aduertat lector, & sciat concordare figuram cum figurato: quia idem Deus fecit mirabilia in vtroque testamento.

PSALMVS CXXXV.

Confitemini domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius.

Titulus. Alleluia. Vnde est aduertendum ꝙ Dauid fecit hunc psalmum pro dedicatione templi cum præcedenti, vt dictum est, ad laudandum Deum. Ideo in multis conuenit cum præcedenti, sed forsan hæc est differentia. Nam ꝑcedentem psalmum cãtabat solus chorus Leuitarum, sed istum incipiebat chorus Leuitarum, & in quolibet versu respondebat populus, Quoniam in ęternum misericordia eius. Et ideo in Hebræo cũ quolibet versu superaddit. Qm̃ in ęternũ mĩa eius, ꝯm ꝙ reperit scriptũ: sicut accidit in sęcularib. cantilenis. Nã chorea semper repetit principiũ cantilenæ, cũ principalis cantauerit versũ. Et sic etiã repetitur in cantico triũ puerorũ in Caldæo. Nam in fine cuiuslibet uersus additur. Laudate, & superexaltate eũ in secula, & hoc accidit, quia unus eorum spiritusãcto illustratus dicebat uersus, & duo alii respõdebat, iõ forsan ibi dr̃. Oẽs uno ore dicebant &c. quasi dicatur, ꝙ nullus tacebat laudare &c. Et ideo cũ cãtaretur iste ps. apparuit gloria dñi in tẽplo, ut patet 2. Paralypomenon 7. Duo ergo facit in hoc psalmo. Nam primo inuitat populum ad confitendum domino ratione suæ bonitatis. Secũdo ibi. Qui fecit. reddit causas, uel probat per effectũ
D Deum esse bonum. Vel possumus dicere, ꝙ in præcedenti laudat̃ Deus in quãtũ magnus & bonus, & omnipotens, in hoc autẽ in quantum misericors. Dicit ergo. Confitemini domino quoniam bonus est sup. quoniã misericordia eius est, & erit in ęternum, & fuit, qa semper fuit misericors, nec deficit inuocãtibus eum. Et sequitur.

Confitemini Deo deorum.

Id est angelorum, & iustorum qui dicunt dii per participationem ps. 81. Ego dixi dii estis, & filii excelsi omnes. Additur respõsio Quoniam in æternum misericordia eius.

Confitemini domino dominorum.

Scilicet regum, & principum, quia non solum est Deus angelorum, sed etiam est dominus regum, & principum & oim dominorũ terrenorum. quia ipse dat, & aufert eis regna sicut ipsi placet. Et respondetur, qm̃ in æternum misericordia eius, & sic in fine cuiuslibet uersus usque ad vltimum.

Quia facit mirabilia magna solus.

Probat, ꝙ sit Deus deorum, & dominus dominorum, dicens, quia facit mirabilia magna ipse solus, & nullus alius.

Quia fecit cælos in intellectu.

Probatur hoc primo, ꝙ est Deus deorum. Nam ipse fecit cœlum in intellectu.i. per intellectum, & verbum suum. Nam ab æterno ideæ omnium rerũ erãt in intellectu, & verbo diuino, ad quarum exemplar creauit omnia ex tempore secundum species suas, et fecit ẽt cœlum empyreum in intellectu.i. pro

A substantijs intellectualibus ad gloriam earũ.

Qui firmanit terram super aquas.

Id est eminentem super aquas. Nam sicut dictum est psal. 103. semper aqua situatur in terra, & super terram. Sed quia petit semper valles, & infima, & montes supereminẽt: iõ dicitur terra fundari. i. eminere super aquas quo ad montes, & sic dicitur Neapolis super mare, & Alexandria, & Tyrus. Et etiam hoc potest intelligi quo ad venas terræ per quas currũt maximę aquæ, & ẽt in viscerib. terræ sũt maxima receptacula aquarũ, vñ egrediũtur maxima, & vastissima flumina, sicut Tanais, & Borysthenes. nã dictũ est, ꝙ intra marę submergũtur magnę aquæ, & vadũt ad receptacula terræ, & exinde fluũt magna flumina. q̃ q̃dẽ aq̃ dulcorãtur in viscerib. terræ ex nimia frigiditate, & longo tractu, & ẽt mul
B ta flumina submergũtur ĩ vno loco, & emergũt, & oriũtur in alio, ut dr̃ de Nilo, & Tygri & sic serpũt subtus terrã. Et iõ vera videtur isto modo fundari sup aquas, qđ non fit sine magno miraculo, & omnipotẽtia Dei, intantum, ꝙ intellectus noster non potest sufficiẽter reddere rationem de his. Et sequitur.

Qui fecit luminaria magna.
Solem in potestatem diei:
Lunam, & stellas in potestatem noctis.

Qui fecit. s. ut sol præesset diei, ut dicitur Gen. 1. & luna, & stellæ luceant per noctem. Totum hoc etiam potest referri ad illud. Cõfitemini Deo deorum. Nam gentiles adorabant solem tanquam Deum, quem Fæbũ, & Apolinem vocabant, & etiam adorabant lunam, quam Dianam, & Lucinam, & Iunonẽ vocabant, & adorabant stellas, in quibus pu-
C tabant stellificatos famosos principes Iouẽ, & Mercurium, & Saturnum, & Herculẽ &c. Et ideo dicit hic Dauid. Confitemini domino: quia ipse est Deus, & dominus deorum: quos gentiles adorãt, & ipse fecit eos. s. solẽ & lunã, & stellas &c. & sic est Deus deorũ.

Qui percussit Aegyptũ cum primogenitis eorum.
Qui eduxit Israel de medio eorum.
In manu potenti, & brachio excelso.

Item est etiam dominus principum, & dominorum terrenorum. Probatur. nã ipse est ille dominus, qui percussit Aegyptum. i. Aegyptios cum primogenitis eorũ, ut patet in Exo. Qui eduxit Israel de medio eius. i. Aegypti, & hoc in manu potenti, & etiam persona, & brachio excelso, quia cum signis, & prodigijs supra naturam.

Qui diuisit mare rubrum in diuisiones: D
Et eduxit Israel per medium eius.
Et excussit Faraonem, & uirtutem eius in mari rubro.

Ista litera est satis plana, & exposita superius psal. 77. & 104. & in plerisque locis etiã quo ad sensum spiritualem.

Qui traduxit populum suum per desertum:
Qui percussit reges magnos:
Et occidit reges fortes,
Seon regem Amorreorum:
Et Og regem Basan:
Et dedit terram eorum hæreditatem: hæreditatem Israel seruo suo.

Qui traduxit populum suum per desertũ 40. annis, & ꝑcussit reges magnos &c. ut expositũ est psal. præcedenti per hos 5. versus.

Quia in humilitate nostra memor fuit nostri: Et redemit nos ab inimicis nostris. E

Quia in humilitate nostra. i. in persecutione, & tribulatione, memor fuit nostri semꝑ miserendo, & subueniẽdo, ideo sequitur, & redemit nos ab inimicis nostris Aegyptijs, & cæteris infestantibus nos tempore Iudicum & Sau is, & Dauid.

Qui dat escam omni carni:
Confitemini Deo cæli.
Confitemini domino dominorũ: quoniam in æternum misericordia eius.

Et cõfitemini Deo cęli, qui ẽ verus Deus, & dat escam, & cibum, & victum oĩ carni. i. omni animali, Licet tot⁹ ps. debeat intelligi spiritualiter de Christo, & ecclesia: tñ principalius demonstrant isti quator vltimi versiculi loqui de Christo, & ecclesia iõ dicit, q̃a ipse dñs Iesus Xp̃s fuit memor nostri in hu- F
militate, & deiectione, & captiuitate nostra in potestate diaboli & ẽt memor fuit nostri in humilitate nostra, & clamore: quia oẽs patriarchæ, & ꝓphetæ cũ humilitate clamabãt ut Xp̃s veniret, & sic venit, & redemit nos inimicos nostris diabolis, & Iudæis, & tyrãnis ꝑ mortẽ, & passionẽ. Cõfitemini ẽt Deo cęli, qui dat escã sacramenti altaris oĩ carni fideli. Et concludit cum principio. Cõfitemini domino dominorũ, q̃m inæternum. &c.

PSALMVS CXXXVI.

SVper flumina Babylonis Illic sedimus, & fleuimus dum recordaremur tui Sion.

In hebręo huic psal. nullus titulus præponitur, sed in plerisque Bibliis inuenitur talis titulus. s. Psa. Dauid propter Hieremiã. Vnde forsan aliquis videns, ꝙ iste psal. est quædam lamenta-

A lamentatio Iudæorum facta propter captiui
tatē Hierusalē per Nabucodonosor, quæ cō
cordat cū lamentatione Hieremiæ: iō appo-
suit hunc titulū; quia manifesta est materia.
Hie. aūt in prologo super Abdiā videtur asse
rere, ꝙ Dauid fecit hūc psal. dicens. De quo
regno olim per Dauid in psal. 136. dictū est.
Memento dn̄e filiorū Edō in die Hierusalē
&c. Sed q̄dā dubitāt ne forte iste ps. sit factus
post reditū a captiuitate per Esdrā, eo, ꝙ po
tius videtur historia q̄ ꝓphetia; cū ita clare
nominet Babyloniā &c. Sed hoc non refert.
Nā reuelationes ipsius Dauid fuerūt ita cla
ræ, ut ipsemet dicit. 2. Reg. 23. ꝙ excedunt
oēm ꝓphetiā. Et iō de passiōe Xp̄i ī quatuor
psalm. 31. & 34. & 68. & 108. magis visus est
euāgelista q̄ ꝓpheta. Nec fuit Dauid minus
ꝓpheta q̄ ille, q̄ venit de Iuda in Bethel sub
B Hieroboam stante supra altare vituli, qui di-
xit. Altare altare: hæc dicit dominus. Ecce fi
lius nascetur de domo Dauid Iosias nomi-
ne, & immolabit sup te sacerdotes excelso-
rum &c. quod quidem verbū impletum est
ꝑ Iosiā post. CC. annos ut patet. 4. Reg. 23.
Itē Esaias cap. 45. manifeste nominauit Cy-
rū, qui post, CC. annos ut dimisit captiuitatē
istam. Ex quo patet, quod ista captiuitas, &
destructio tēpli fuit reuelata ipsi Dauid, eo,
ꝙ multū laborauit, & orauit, ut sciret futuras
fortunas prosperitatis, & aduersitatis illius
regni, & ciuitatis, & tēpli, & sic fecit plures
psa. de illa vastatione: 72. & 28. & istum. Et
iste psal. est quædam tragędia seu lamētatio,
in qua chorus Iudæorū captiuorū in Babylo
nia deflet miseriam, & infelicitatem suā, dū
recordabatur prȩteritæ felicitatis, & prospe
C ritatis templi, & cultus diuini, in quo duo fa
cit. Nam primo facit, quod dictū est. Secun-
do petit vltionem de suis afflictoribus, ibi.
Memor esto. Quantum ad primū dicit cho-
rus captiuorum. O Sion nos sedebamus, &
sedimus super flumina Babylonis, & illic fle-
uimus dum recordaremur tui, scilicet ciuita
tis, & templi, quod est situm in te, & dum re
cordaremur cultus, & sacrificiorum, & festi
uitatum, quas in te celebrabamus, & hymno
rum, & psalmorum quos cantabamus, dum
eramus in prosperitate, & libertate in te ha
bitātes. Et hic capit Babylonem pro tota ꝓ-
uincia, in qua erant dispersi, quæ quidem ꝓ-
uincia, est tota irrigata multis fluminibus, q̄
sunt Eufratis diuisi in plures riuos decurrē
tes in Tygrim: in ripis quorum situātur mul-

D tæ ciuitates, & oppida, in quib. captiui seruie
bāt Iudæi, in ripis, quorum fluminū nascitur
copia salicum. Ideo sequitur.

In salicibus in medio eius, suspendimus organa nostra.

Id est in salicibus, quæ nascuntur in ripis
fluminum, quæ discurrunt per mediam re-
gionem Babylonis: nos suspendimus organa
nostra, & instrumenta musica nostra, quibus
cantabamus psal. & cantica, & est modus lo
quendi militum emeritorum. Nam quando
quiescebant, & subtrahebant se a labore, &
exercitio armorum, suspēdebant arma in tē-
plis, & ita doctores, & poetæ cum relinque-
bant studium, & exercitium dicebantur su-
spēdere arma, ut dicit Horat. in epistolis &c.
Ita ergo isti captiui, quia cessauerāt ab om-
ni cantu lætitię, & erant in captiuitate, & an
gustia dicebant se suspēdisse organa musica
E in salicibus fluuiorum. Litera Hieron. hēt.
Super salices in medio eius suspendimus or
gana nostra. Et tunc litera est clara.

Quia illic interrogauerūt nos, qui captiuos duxerunt nos verba cantionum.

Et qui abduxerunt nos: hymnum cantate nobis de canticis Sion.

Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena?

Sequitur chorus, & dicit, quia Babylonij
qui captiuos duxerūt nos in Babyloniam: il-
lic interrogauerunt nos verba cantionum. s.
petendo, & præcipiendo nos cantare verba
cantionum. Et apponit duos accusatiuos isti
verbo interrogo, eo, ꝙ est vehemētis transi
tionis, de illo collegio. Postulo, posco, peto,
interrogo &c. Vnde regit secundū accusati-
uum ratione gerūdij subintellecti &c. Et iō
F explicat petitionem dicens. Et Caldæi, qui
abduxerunt nos captiuos dixerunt, & præ-
ceperunt supple, cantate nobis. O vos Iu-
dæi de canticis Sion. i. de illis pulcris hym-
nis quos in Sion cantabatis, q̄bus supple rn̄-
dimus, quomodo cantabimus canticū domi
ni. i. ad cultum diuinum deputatum stantes
in terra aliena idololatriæ dedita? Et conuer
sus chorus ad ciuitatem Hierusalem destru
ctam dicit.

Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuioni detur dextera mea.

Adhæreat lingua mea faucibus meis si non meminero tui.

Si non proposuero Hierusalem, in principio lætitiæ meæ.

O Hie-

A O Hierusalem detur dextera mea.i.vita mea obliuioni.i.obliuiscar ego vitam meam si vnquam oblitus fuero tui.Nam qui cantat, & lætatur videtur obliuisci aduersitates, & bona perdita, & ideo nunq̃ obliuiscar tui, & per consequens nunq̃ cantabo vsquequo reuertar ad te cum prosperitate. Et facit aliã adiurationem dicens. Adhæreat lingua mea faucibus meis: vt nunq̃ possim cantare nec loqui: si non meminero tui, & non proposuero te semper o Hierusalem in principio cuiuslibet lætitiæ meæ: Nam quandocunq; in aliqua ꝓsperitate fuero, qua merito vnusquisq; debet lætari: tunc proponam memoriam tui, & sic cessabo a quacunque lætitia. Vel isti tres versus prædicti possunt referri ad Deum, qui misertus afflictionis eorum respondet eis dicens. O Hierusalem tu afflige B ris in hac captiuitate, & ducta pęnitentia desideras reuerti, ut seruias mihi & ego promitto tibi sub pacto isto, & adiuratione, ꝙ obliuioni detur dextera, & potentia mea si oblitus fuero tui, & adhæreat lingua mea faucibus meis, idest vita mea deficiat, & verbum meum sit falsum (quod totum est impossibile) si non meminero tui: te ab hac captiuitate liberando, & ciuitatem, & templum iterum restaurando &c. Et hæc adiuratio est similis illi quã sępe Deus facit: Viuo ego &c. Et sequitur. Adhæreat lingua mea &c. si nõ proposuero te ante omnes alias nationes in principio meæ lętitiæ, q.d. te lætificabo, & eris mihi accepta præ cæteris nationibus, & eris principium mei cultus, & mihi sacrificabis, & seruies in templo renouato, & restaurato, & forsan iste intellectus est melior.

C *Memor esto domine filiorum Edom; in die Hierusalem.*

Qui dicunt exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea.

Hic petit vltionem de Idumæis, qui mouerunt, & incitarunt Caldæos ad destruendum Hierusalem. Ad cuius intelligentiam est notandum, ꝙ consuetudo Dei fuit, & est punire populum suum per infideles, & inimicos suos, ne fideles polluantur, & damnentur in talibus punitionibus: sed postea Deus non obliuiscitur punire inimicos suos, qui populum suum vexauerunt, qđ ita factũ est. Nam per Caldæos siue Babylonios, & etiam Aegyptios frequenter flagellauit populum suum, & maxime ciuitatem Hierusalẽ, & tribum Iuda. In qua persecutione fuerunt, qui habitant prope terram promissionis.s. Cyrij, D & Damasceni, & omnes Idumæi, qui habitabant ultra Iordanem, & etiã alij Arabes incitabant, & prouocabant reges Assyriorum, & Aegypti ad infestãdam Hierusalem, & totum Israel ex zelo inuidiæ. Et ideo Esaias, & Hieremias, & Ezechiel, & Daniel, & cæteri minores prophetæ, sicut prędixerunt destructionem, & flagellationem regni Israel, & totius Iudæ futurã per Caldæos, & Aegyptios: ita pariter prędixerunt destructionem Babyloniæ faciendam per Cyrum, & Darium. Et ita ẽt prædixerunt destructionem Idumæorum, & Moabitarum, & cæterorum finitimorum Hierusalem faciendam per Cambysen, & alios reges Persarum, & Medorum, quod totum fuit postea impletũ, vt patet in historia Herodoti, & Danielis, & etiam Iudith, vbi legitur, ꝙ Holofernes dux Cãbisis igne, E & ferro vastauit totam Mesopotamiã, & Syriam, & Idumæam, & Aegyptum usque in Aetiopiam, & sic puniuit omnes eos, qui flagellarunt populum Dei. Hoc ergo primo ꝓuidens Dauid in spiritu, in hac secunda parte psalmi prædicit punitionem Idumæorũ, & Babyloniorum, eo, quòd Idumæi excitarunt Caldæos, & uenerunt cũ eis ad destruẽdum Hierusalem. Dicit ergo Dauid. O dñe memento filiorum Edom, quid supple fecerint in die destructionis Hierusalem qui dicunt, & dicebant Caldæis, exinanite, exinanite, idest destruite, destruite ipsam Hierusalem, & euertite eam usque ad fundamentum, ne aliquid remaneat.

Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam quam retribuisti nobis.

Beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram. F

Conuersus propheta cum comminatione apostrophat ad Babylonem, & comminãs ei futuram punitionem faciendam per Dariũ, & Cyrum dicit. O filia, i. gens Babylonis, misera. Nam beatus reputabitur supple ille qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti mihi, quasi dicat: sicut flagellasti, & afflixisti, & cruciasti me: ita in ultionem tanti sceleris flagellaberis, & retribuentur tibi uices crudelitatis, per Cyrum, & Dariũ. Nã beatus reputabitur ille, qui tenebit, & capiet, & allidet paruulos suos, scilicet Babylonios ad petram.

Vnde est manifestè aduertẽdũ, ꝙ tota ista ꝓphetia fuit impleta ꝑ Cyrũ, & Dariũ, q. de

struxerunt

A struxerunt Babiloniam, & per Cambisem, & Holofernem, qui destruxerunt Idumæam, & Arabiam, & Aegyptum, ut patet per totum discursum libri, & historiæ Herodoti. Nam Medi, & Persæ in captione Babilonis decerebrabant paruulos, & infantes allidētes, & proiicientes, eos ad petram, & parietes. Ex su pradictis patet esse uanam, & inanem opinionem, & spem Iudæorum modernorum, qui expectant uastationem Christianorum, propter hoc dictum in hoc ps. Memor esto filiorum Edom. Et per illud quod dicit Hierem. 49. cap. de futura uastatione Edom, & etiam Threno 4. cum dicit. Gaude & lætare filia Edom, quæ habitas in terra Hus. Ad te quoque peruenit calix. Inebriaberis atque nudaberis. Item per hoc quod dicit propheta Abdias in toto libello suo contra Edom. Vñ per

B Edom uolunt intelligere Romanum imperium, & totũ populũ Christianum, & sic dñt, q oēs istæ prophetiæ sunt implendæ in ppło Christiano. Sed hoc est manifeste falsum, & ridiculosum. Nam populus Romanorum, & Christianorum non descendit de Edō, imo hēt ortum a Iafet. Item oēs istæ prophetię iā fuerunt impletæ tpe Cyri, & Darij, & tēpore Cambisis, qui destruxit totam Idumæam, & Syriam, & Aegyptum, ut scribit Herodotus, & Trogus Pompeius. Item Idumæi qui manserunt facti sunt Christiani post tempora apostolorum, & post cōuersionem magni Constantini. Sed postea apostatarunt a fide sequentes sectam Mahometi. Nam Idumæa est vna pars Arabiæ. Ex quo patet, quod Romanum imperium, & populus Christianorum qui hodie est, nullo modo pertinet

C ad Edom.

Secunda expositio eiusdem Psalmi.

SEd quia iste psal. non solum est prophetia, inquantum prædicit futurā, sed etiam computantur inter sacras scripturas inquantum continet in se sacramentum de Christo, & ecclesia, ut frequenter dictum est in alijs. Nā intellectus Dauid in hoc psal. habuit duplicem spiritum propheticum sicut in cæteris, prout dictum est in prologo, tractatu secundo, & tertio. Nam primo præuidit captiuitatem, & liberationē Babilonicam, & per illam præuidit futuram liberationē generis humani faciendam per Christū. ideo non solum sistebat in captiuitate Babiloniæ tunc futura, sed etiā primo, & principaliter transibat ad Christum, & ecclesiam. Sicut stans

D super altam turrim, non solum videt montes propinquiores, sed etiā remotiores vltra illos propinquiores, dum non sint altiores, & supereminentiores: ita prophetæ præuidebant in spiritu multa propinquiora ventura in illo populo, tanq̄ montes paruos, sed vltra videbant multa mysteria Christi, & ecclesiæ, eo q altiora: & ideo Esaias, & cæteri prophetæ postq̄ dixerunt aliqua ventura in illo populo, saltant ad Christum, & ecclesiā, quia per illa videbant ista. Ita pariter fecit Dauid in hoc psal. & in multis alijs. Nam per illā captiuitatem Babilonis, præuidit persecutionem, quam semper passa est ecclesia ab infidelibus, & malis, & patietur vsque ad diē iudicij, & præuidit etiam punitionem persecutorum eius & eius subuersorum. Nam illa captiuitas Babiloniæ figurabat pressuras, &

E persecutiones futuras ipsius ecclesiæ, ut ait August. libro de catechizandis rudibus. Vnde est aduertendū secundum Aug. 14. de ciuita. Dei. ca. vlt. & 15. lib. ca. 1. q a principio mundi diuisum est totum genus humanum in duas societates. vna vocata est ciuitas Dei, quæ incepit ab Adam, & Abel. Alia ciuitas diaboli, quæ incepit a Caim. Prima dicitur ciuitas Dei, quia Deus est eius rector, & finis Secunda dr ciuitas diaboli, quæ incepit a Caim, quia diabolus est caput eius. Prima dicitur frequenter in scriptura Hierusalem, quia est visio pacis, & videt Deū per fidē viuens in pace, & caritate. Dicitur etiā Sion, quia Deū speculatur per fidē. Dr etiā Israel, quasi videns Deum. Nā quomodocunq; nominetur semper videt Deum, & spectat per

F fidem. Nam in test. uet. expectabāt, & præuidebāt Christum incarnandum, & saluaturū eam. nunc aūt præuidet per eandem fidem, & expectat ipsum nos in cęlo glorificaturū. Illa aūt societates diaboli dicitur cōiter in scriptura Babylon, siue Babyloniā, quod interpretatur confusio, eo q nunquam habuit unum caput, nec rectorem, sed colebat pluralitatem Deorum, nec expectabat unū finē. Nā dij eorū diuersos fines eis promittebant, iō erant inter gentes diuersæ, & nefandę superstitiones, & ritus colendi. Dicitur etiam Edom quod interpretatur terra siue terrenum, & rubeū, quia oēs ciues illius ciuitatis sunt terreni, & terrena diligūt, sicut isti nisi amant cęlestia. Isti ergo duo amores, & fines diuersi fecerūt duas ciuitates duraturas usq

ad

A ad iudicium. Et ideo sicut illa Babylon fluctuat in hac uita, & gaudet circa terrena, & eius finis est pęna, & infernus. Ita nr̃a Hierusalem per fidem peregrinatur in hac uita sed finis, & vltimus terminus eius est cœlũ & perpetua beatitudo, & felicitas. Et ideo illa Babylon siue Edom semper afflixit, & vexauit, & persecuta est nostrã Hierusalẽ, siue Sion, siue Israel. Et hoc prąuidit Dauid in hoc psal. ultra illã captiuitatẽ factã per Nabucodonosor. Ideo per Babylonẽ intelligitur ciuitas, & populus diaboli, & infideliũ. Et per Sion, & Hierusalẽ, intelligitur ecclesia ab Abel usq; ad ultimum iustum. Et ẽt incepit ista ecclesia ab Adam in paradiso terrestri. Nam tũc Nabucodonosor. i. diabolus captiuauit genus humanũ, & traxit ipsum ab illa felici Sion, siue Hierusalem, ubi Adam B fruebatur in pace uisione angelorũ, & societate. Et ideo homo exul ab illa ciuitate positus captiuus in hac valle lacrymarum Babyloniæ, & cõfusionis deflet casum suũ recordatus illius felicis Siõ vnde cecidit, & dicit. Super flumina Babylonis illis sedimus, & fleuimus dum recordaremur tui Sion &c.

Vnde nota, ꝙ per flumina in sacra scriptura frequenter interpretantur persecutiones, & tribulationes, & furiæ tyrannorũ, & malorum. Per salices intelliguntur fideles, & simplices. Nam salices sunt arbores amaræ, & faciliter flexibiles ad nutum. Ita simplices, & fideles semper obediunt malis, & affligũtur ab eis, & exercitantur, & patiunẽ ab eis amaras persecutiones. Dicuntur ergo flumina discurrere per medium Babylonis, quia semp in hoc mundo fuerunt furiosi mali, & tyranni, & petulantia tyrannorum. Dicuntur C etiam salices nasci iuxta flumina, quia sẽper boni fuerunt dati in exercitum malorum. Nam sicut flumina tumida, & furiosa rapiũt & euertunt salices, & omnia, quæ sunt in ripa. Ita tyranni semper persecuti sunt simplices fideles ab initio, quia illico diabolus insurrexit in Adam, & Caim in Abel, & Caldæi in Abraam, & Ismael in Isaac, & Esau siue Edom in Iacob, siue Israel, & Saul in Dauid, & populus gentilis in filios Israel, & Babylonia, & Aegyptus in Hierusalem, & synagoga cõtra ecclesiã, & tyrãni, & hæretici, & hypocritæ, & Antichristus semp insurgent contra eãdẽ usq; ad iudiciũ. Sed oẽs isti mali vniuersaliter cõprehenduntur sub noĩe Babylonis, & Edom, sicut ecclesia intelligitur sub hoc noĩe Sion, & Hierusalẽ. Sedet ergo ecclesia ab initio mũdi super flumina Babylonis semper a malis afflicta, & tamen nũquam perdidit fidem, quia semper recordatur ipsius Siõ in qua Xp̃s regnat hic per fidẽ & superius per gratiam, & semper per fidem recordatur quõ Adam per superbiã cecidit ab illa arce Sion paradisi terrestris, & quõ pp illud pc̃m̃ sedet in hoc mundo super flumina Babylonis, & iõ se abstraxit a voluptatibus, & ritibus gentilium infidelium, & quomõ expectauit Christum incarnandum, vt veniret in carnem nunc autem expectat ipsum videre in gloria. Et sicut in lege veteri desiderabat reuerti in Hierusalem. i. peruenire ad legem gratiæ, vt cantaret de canticis Siõ; & in Hierusalem superiorem, vt ibi cantet cantica gloriæ, ita postquam hic cantat cantica gratiæ Christi iam reuersa de prima Babylonia diaboli, in qua tenebatur captiua, E sed nunc adhuc retinetur in hac Babylonia mundi inter membra diaboli. s. inter infideles, & hæreticos, & tyrannos, & impios. sẽp ergo ecclesia deflet persecutiones, & amaritudines huius mũdi, usquequo requiescat in superna Hierusalem. Dicit ergo ecclesia. O Sion. i. terrestris paradise, & ò superior Sion, quam expectamus, semper nos sedimus amari super flumina Babylonis. i. persecutiones mundi, & diaboli, & fleuimus illic dum recordaremur tui. i. felicitatis in qua eramus in terrestri paradiso, & quam perdidimus in superiori. Et ideo non possumus lætari, nec cantare cantus lætitiæ in hac lacrymarũ valle, & exilio, & amaritudine, quia nos suspẽdimus organa nostra, idest causas cantandi carmina lætitiæ in salicibus, quæ sunt in medio eius. i. Babylonis. Nam ibi non sunt F nisi tribulationes, & angustiæ, & amaritudines, quia ibi dimisimus omnem lætitiam, & nos subtraximus ab omni delectatione. Ergo ibi suspendimus, & dimisimus omnem lętitiam, & canticum inter angustias. Et ideo non possumus recuperare illam Sion, & Hierusalem perditam per cantus lætitiæ mũdanæ, sed per cantus amaritudinis, & pœnitentiæ, & paupertatis, & persecutionis pp xp̃m &c. Vnde Matth. 5. Beati pauperes spũ, qm̃ ipsorũ est regnũ cęlorũ. Beati mites. Beati q lugẽt. Beati q esuriũt. Beati qui persecutionẽ patiũtur &c. Quare, q̃a sum⁹ in terra aliena & sedemus super flumina Babylonis captiui & exules a nr̃a Siõ, & Hierusalẽ: ergo sic nos oportet

A oportet reuerti ad eã. Hebræ, & litera Hie. habet. Super salices In medio eius suspendimus organa nostra, & tunc litera est plana. Vñ nota, ꝙ Babilõ hic nõ solũ sumitur pro tota prouincia Babiloniæ quæ est sita in medio duorũ fluuiorũ magnorũ. s. inter Tigrim, & Eufratẽ, sed ẽt ciuitas magna Babilõ est sita inter duo flumina præterfluentia muros eius. nam ab ortu habet Tigrim, & ab occasu, & meridie habet Renum, quod est brachium defluens ab Eufrate, & intrans in Tigrim postquam circuit ciuitatem. Quomodo cunque ergo sumatur semper Babilon est sita in medio fluminum. Item tota Caldea est circum, & interrigata alueis Tigris, & Eufratis, & abundat salicibus, per quam benefiguratur hic mundus circunfusus persecutionibus, & amaritudinibus. Et ideo hic dicimus, B quia diaboli, & impij, qui captiuos duxerunt nos, & affligebant, interrogauerũt. i. irrisorie exquisierunt a nobis verba cantionum, & ꝗ abduxerunt nos a patria nostra dicebant nobis irrisorie. Cantate nobis de cãticis Sion, si potestis. i. quare non cantatis talia cantica, sicut cantabatis dum eratis in Sion in prosperitate, & lætitia? Vnde respondet corpus misticum siue ecclesia. Qũo cantabimus cãticũ dñi in terra aliena, exules ab illa Siõ paradisi, & captiui in hac Babilone confusionis, & miseriæ? Vnde non negat ecclesia quin cantat canticũ domini in hac terra aliena, & peregrinatione, sed negat modum, quia in illa Sion paradisi cantabat cãticũ dñi cũ felicitate, & lętitia sine miseria, & amaritudine, habitãs iter illas felices arbores paradisi, vescẽdo illo cibo vitę sibi concesso, sed nunc, quia habitat in medio huius Babiloniæ inter sali- C ces amaras, & infructuosas seruiendo inimicis, iã nõ põt eo modo cantare canticũ dñi, quin patiatur persecutiones intus, & extra, & amaritudines salicum. Nam dum in hac vita peregrinamur cũ difficultate operamur & semper in bene operãdo intus, & extra resistentiam inuenimus. Vnde beatus Ambrosius himnos suaues cantabat in ecclesia Mediolanensi, tamen ab Arrianis intolerabiles persecutiones patiebatur, & sic cũ amaritudine, & lacrimis cantabat canticum domini in terra aliena, hæreticæ prauitati dedita. Eodem modo cantauit semper ecclesia Christi in principio, & tempore tirannorum & hæreticorum, & cantabit tempore Antichristi. Ideo sequitur responsio Dei. O Hierusalem ecclesia mea, obliuioni detur dextera D mea. i. uita mea deficiat, si fuero oblitus tui quin ueniam ad liberandum te carnem assumendo, & pro te patiendo, & ab ista Babilonia liberãdo, hic per gratiã, & in futuro per gloriam. Et adhæreat lingua mea faucibus meis mentiendo si non meminero tui in hac tribulatione, & si non proposuero te in principio. i. in die lætitiæ meæ. i. redemptionis. O Hierusalem, Dies lætitiæ Christi fuit status legis gratiæ. Ideo in principio huiꝰ diei, & lætitiæ præposuit ecclesiam suam cæteris nationibus, quia solam istam elegit in populum suum, & sponsam. Promittit ergo Xp̃s hic liberare populum suum, & ecclesiã fideliũ liberare a captiuitate Babilonis, hic per gratiã, & in futuro per gloriã, tã in hoc die gratiæ, quã in alio die gloriæ futuræ. Iõ ecclesia læta de promissione sibi facta ꝑ Xp̃m E petit vltionẽ de Babilonia, & de populo terreno, qui ipsam afflixit: & dicit. O dñe postꝗ̃ tu promittis reminisci nostri, & præponere nos cæteris. i. ipsis infidelibus, & terrenis in principio lætitiæ tuæ, quæ erit dies gratię, & dies Hierusalem, ergo memento filiorum Edom, ut punias eos in die restitutionis Hierusalem, scilicet in tempore gratiæ, postquã ipsi afflixerunt nos in prosperitate sua. Filij Edom, sunt homines terreni. Et conuersus ad Babylonios, id est filios confusionis, qui idem sunt, & terreni, dicit. O gens infidelis, & miseia filia Babylonis bene eris misera in die iudicij, & in die Hierusalem gratiæ, & gloriæ. Nam tunc ille populus, quem tu persecuta es, erit beatus sedens ad iudicium cum Christo iudicante te, & condemnabit te in æternam pęnam, & retribuet tibi retri- F butionem, quam retribuisti nobis, & ipse populus Dei, & ecclesia erit beatus, & tenebit, & possidebit illam Hierusalem, & allidet filios tuos, & proijciet ad petram inferni in pœnam æternam. Et nota, quod hæc punitio temporaliter facta est contra inimicos, & persecutores ecclesiæ. Nam non solum Iudæi fuerunt puniti per Romanos, & paruuli eorũ allisi ad petram, sed etiam fuerunt maxima bella, & destructiones ciuitatum inter gentiles, in quibus factæ sunt magnæ crudelitates in punitionem eorum. Ex quo patet, ꝙ sicut Dauid per captiuitatem, siue per liberationem a captiuitate præterita Aegypti præuidit liberationem totius generis humani futuram per Christum de ca-

captiuitat e

A ptiuitate diaboli a peccato. ita pariter per liberationẽ futuram a captiuitate Babylonis, præuidit et liberationẽ futuram per Christũ & vniuersalẽ redemptionẽ, & præuidit liberationẽ ecclesiæ de afflictione, & persecutione Iudęorum, & tirannorũ, & hæreticorũ, & Antichristi. Patet etiã ꝙ triplex est Hierusalem. Prima materiali. Secunda militans per gratiam. Tertia triũphans per gloriam. Vnde ante aduentum Christi erant oẽs in captiuitate peccati originalis. Et licet essent in Hierusalẽ materiali, tamen erant in Babylonia diaboli per peccatum. Ideo desiderabant reuerti ad Hierusalẽ militantem per gratiam, & cantare in ea canticum nouum per gratiam, quæ est lex euangelica, ut patet Esaiæ trigesimosexto. Cantabitur in illa die canticum in ea & cætera. Sed quia iam sumus
B in Hierusalem militante, & cantamus canticum gratiæ, ideo adhuc desideramus exire ab hac corporali captiuitate, postquã exiuimus a captiuitate spirituali per Christum, & desideramus ire ad Hierusalem æternam, & triũphantem, ut cantemus ibi canticum gloriæ absque aliqua tribulatione, & dolore tam corporali, quam spirituali, ubi absterget Deus omnem lacrimam ab oculis iustorum, & iam non erit amplius neque luctus, neque dolor & cętera. Vnde hoc canticum nouum gloriæ nemo potest cantare in hoc mundo. sed in Sion superiori, & cœlesti cantant illud illa centum quadragintaquatuor millia cum citaris suis, & organis in conspectu troni, & agni existentis supra montem Sion, ut patet Apocal. decimo quarto. Et hoc canticum desideramus cantari
C hodie, qui sedemus super flumina Babylonis huius mundi, & illas citaras desideramus recuperare: ut cum eis cantemus canticum domini in illa cœlesti Hierusalem. quam Ioannes vidit descendentem de cœlo, quasi sponsam ornatam viro suo. Apoc. vigesimoprimo. Ex quo patet, quòd Dauid in hoc psalmo intente monet, quòd non velimus in hoc mundo confidere, nec cantare canticum lætitiæ mundanæ, sed canticum pœnitentiæ, & amaritudinis, & canticum fidei, & gratiæ: ut possimus cantare in superiori Sion canticum gloriæ corã agno. Nã quandiu sumus in hoc mundo, super flumina Babylonis sedemus iuxta salices amaritudinis, & inde sumimus cibũ postquã perdidimus cibum vitæ in paradiso, vnde sumus

eiecti. Item monet moraliter, ꝙ si quis est captiuus in Babylonia per peccatum actuale, nolit ibi manere, nec cantare, sed laboret inde exire, ut cantet canticum domini in Hierusalem gratiæ, quæ est ecclesia ista, ut inde possit ascendere ad cęlestem Sion, ad cantandum canticum gloriæ. Sed est iterum aduertendum, ꝙ postquã ecclesia Dei, id est corpus mysticum fuit liberatum per Christum de seruitute spirituali Babylonis, & potestate diaboli, & hoc per passionem Christi, & ecclesiastica sacramenta, & fuit absoluta a iugo legis, tunc incidit in persecutionem temporalem, & fuit afflicta per magnam meretricem Babylonẽ. s. populum paganũ. Vnde sicut ex conuersis de populo Iudaico, & gentili facta est vna ecclesia Christi, & ciuitas Dei, quæ dicitur Hierusalem, & Israel: ita ex obstinatis de populo Iudaico, & gentili facta est ciuitas diaboli, quæ dicitur magna Babylon, quę illico incepit persequi, & affligere ciuitatem Dei, & nouam Hierusalẽ, quæ est ecclesia Christi. Sed primo incepit sinagoga obstinata ad persequendum ecclesiam & exinde continuauit gentilitas affligere ecclesiam vsq; ad magnum Constantinum, sed conuersa gentilitate ad Christum tunc sola sinagoga mansit obstinata, & inimica populo Dei, & sic gentilitas tota, quæ ante erat Babylon, facta est Hierusalẽ, & Israel, & populus, & ciuitas Dei, & sinagoga, quæ sola erat Iudæa, & Hierlẽ, & ciuitas sancta factã est Babylon, & cõfusa per obstinationem, & in fidelitatem, & sola mansit inimica populo, & ciuitati Dei, & ipsi Hierusalem. Per eandem ergo rationem sinagoga, quæ ante erat Iacob, & Israel per fidem ante aduentum Christi, facta est Edom post aduentum Christi propter infidelitatem. Et gentilitas, quæ ante dicebat Edom, facta est Iacob, & Israel recipiendo Christum. Quod sic probatur. Nam Iacob, dictus est Iacob. i. supplantator, eo, quòd ter supplantauit fratrem suũ Edõ. Primo quando eiecit ipsum de uentre matris, & sic natus est tenens plantam fratris. Secundo quando subripuit ipsi primogenituram pro cibo lenticularum. Tertio quando subripuit ipsi benedictionem dum abierat ad venandum cibos corporales. Et ideo dictus est Iacob. i. supplantator. Et ita pariter Esau dictus est Edom. i. rubens, & sanguinolentus: eo quòd eiectus a ventre natus est sanguinolẽtus, & rubens sanguine inuolutus

A uolutus. Secūdo dictus est Edom .i. terrenus, eo ꝙ pro cibo terreno vēdidit primogenituram ipsi Iacob. Tertio dictus est Edom, idest terrenus, eo ꝙ dū abiit ad venandum cibos corporales ꝑdidit benedictionem spiritualē quam ipsi subripuit frater eis Iacob. Et sic patet, ꝙ propter temporalia ꝑdidit spiritualia: i quibus bonis spiritualibus successit ipse Iacob, ut patet Gen 25. & 27. Quia ergo ita proprie accidit inter sinagogam, & gentilitatem post aduentum Christi. Nam primo gentilitas, quæ erat minor, eiecit sinagogam de ventre ecclesiæ sumēdo fidem Christi. Secūdo subripuit ipsi primogenituram. Nam primo oportebat prędicari Iudęis verbum Dei: sed quia indignos se fecerunt: ideo Apostoli profecti sunt ad gentes, ut patet Actuum 13. Tertio subripuit ipsi benedictionem promis-

B sam ipsi Abrahæ, & semini eius: quia voluit regenerari, & benedici in Christo. Et sic gētilitas, quę erat Edō, facta est Iacob, & Israel, & semen Abrahę: per oppositum autem sinagoga facta est Edō & sanguinolenta: quando eiecta est de uentre ecclesiæ occidēdo Christum. Et facta est Edom vendendo primogenituram, & perdendo benedictionem. Et sic patet quomodo sinagoga vere facta est Edō, siue Idumæa. Vnde est iterum aduertendum, ꝙ sinagoga quadruplici ratione facta, & dicta est Edō post aduētum Christi. Primo ratione misterii ipsius Esau completi in ipsa sinagoga, prout dictum est, eo ꝙ sinagoga cōtempsit benedictionē, & redemptionē Christi, & primogeniturā propter bona temporalia, & mundana, & terrena, quia Edom interpretatur, terrenus, & mundanus. Item secun-

C do hoc nomen Edom siue Idumæa competit ipsi sinagogæ ratione alterius interpretationis. Nam Edom interpretatur sanguinolentus, & Idumæa sanguinolenta, sed ipsa sinagoga māsit sanguinolēta, ex homicidio, & nece Christi, in qua obstinatione homicidij semp perseuerat: ideo vere dicitur Edō. Tertio dicitur Edom, siue Idumæa ratione officii & inimicitiæ. Vnde est aduertendum secundum Hieronimum in prologo suꝑ Abdiā, ꝙ Hebręi omnes populos sibi aduersantes appellabant Edom. Vnde dicebāt, ꝙ sicut Esau appellatus est Edom, eo ꝙ semper aduersatus est ipsi Iacob, & quærebat mortem eius: ita pariter omnes, qui aduersabātur populo Israel debent dici Edom. Et sic totum populum gentilem appellabāt Edom. Et sic

D dicit Hiero, quòd per Edom in sacra scriptura non solum intelligitur illa pars Arabiæ, q̄ est vltra Iordanem, sed intelligitur etiam totus populus gentilis, qui semper inimicabatur, & aduersabatur populo Dei, & procurabat eius desolationem. Et hęc fuit causa, quare Iudæi populum Christianum appellarunt Edom, eo ꝙ fuit congregatus ex contrarius populo gentili, & quia est semper cōtrarius populo Iudaico. His ergo habitis, & præsuppositis per eos, sequitur ꝙ sola sinagoga est vere Edom, & intelligitur per Edom & Idumęam in sacra scriptura. Nam Edom est ille populus, qui aduersat populo Dei, & ipsi Iacob, & Israel, & aduersatur veritati legis, & prophetarum. Cum ergo superius in pluribus locis probatū sit: qualiter sola ecclesia Christi, est Iacob, & verus Israel, & semē Abrahę,

E eo, ꝙ subripuit primogenituram, & benedictionem, & fuit benedicta, & regenerata in Christo in lege promisso: quam primogenituram, & benedictionem, & regenerationē, & redemptionem contempsit sinagoga propter bona temporalia: ergo quicūque aduersatur populo christiano, & legi euangelicæ, quæ est veritas legis, & prophetarū: ille talis est uere Edom, & Idumæa, sed sinagoga est huiusmodi, quia illico aduersata fuit Christo, & doctrinæ eius: & per consequens veritati legis, & ꝓphetarum, & illico post passionem persecuta est apostolos, & totam ecclesiam: & hodie perseuerat in eadā obstinatione, & malitia, & cæcitate. ergo ipsa sinagoga vere est Edom, & Idumæa. Et sic patet qualiter ipsa sinagoga obstinata est illa Idumæa, cui semper cōminatur Deus per Hieremiā, & Abdian, & p omnes alios ꝓphetas. Quar-

F to probatur sinagogā intelligi per Idumæā, & hoc rōne falsę doctrinæ Talmudicę, quam hodie sequitur.

Ad cuius intelligentiam est aduertēdum: ꝙ Scribæ, & pharisæi audita resurrectione Christi per testes idoneos, & visa potestate Xp̄s per euidentiā, & miracula, & uisa veritate euangelica per doctrinā miraculosam apostolorum post receptionem spiritus sancti tunc quæsierunt modos, & vias quomodo tegerent suum errorem, & malitiam, & retinerent illum populum in sua cæcitate, & falsa doctrina, & fermento mendacij, & malitiæ: Et sic ut ostenderēt Iesum Christū non fuisse verum messiam confinxerunt sibi quendā falsum messiam vocatum Barcocibā: sed ille periit

A periit cum magna parte Scribarum, & Pharisæorũ, & cum tota ciuitate Biter, & magno numero Iudæorum. Et sic etiã confinxerũt quendam alium Aegyptum in Messiã quem Hadrianus capitali sententia puniuit. Tunc scribæ, & pharisæi recurrerunt ad Magos, & Negromanticos, & sic acciuerũt Simonẽ magũ, tãquam messiam, sed apostoli Petrus, & Paulus ipsum coram Nerone Romę superarunt, & confuderunt, & eius fraudẽ detexerunt. Vltimo autẽ acciuerunt quẽdã magnũ Necromanticum Idumæum vocatum Mair, & promissis magnis donis, & muneribus ipsum proselitum fecerunt, & suis falsis traditionibus pharisaicis instruxerunt. Ille aũt cũ esset versutus, & magus, ex cõsilio diaboli cõfinxit scriptis quandã legẽ, quã Misna appellauit. i. secundã legem, quam Deus oretenus B dederat ipsi Moisi in monte Sinai vltra legẽ scriptã. Vnde dicit iste sceleratus, & sacrilegus, ꝙ Moises bene promulgauit, & manifestauit illi populo legẽ scriptã: sed nõ manifestauit legem oretenus datã, sed illam tantũ reuelauit in secreto ipsi Iosue, & Iosue reuelauit ipsam alteri, & sic peruenit vsq; ad Rabi Mair post ascensionẽ xp̃i: sed tũc ipse Rabi Mair ex voluntate Dei publicauit illã in scriptis toti populo Iudæorum. Et ista falsa doctrina huius secũdæ legis appellata Misna pseuerauit quasi per 160. annos, a Rabi Mair vsque ad magnum Constantinũ. Sed videntes magistri Iudæorum, ꝙ tota gentilitas cõuertebatur ad fidem euangelicã propter cõuersionem Constantini, propter quã ẽt caussam maxima pars Iudæorum conuertebatur ad fidẽ, cognoscentes Xp̃m fuisse verũ messiam, tunc congregati sunt in Babilonia Ae- C gipti, quæ dr̃ Caire, & ibi composuerunt libros Talmud continentes declarationem illius secundæ legis, quæ dicitur Misna, traditæ, & confictæ per Rabi Mair Idumęũ, quam doctrinam Talmudicam seruat, & colit hodie tota sinagoga Iudæorum pro maiori parte, nam alia secta Iudæorũ reperitur in Gręcia, & in partibus orientalibus, quæ dicũtur Carraim, qui abominantur hanc doctrinam Talmudicam, & pharissaicam. Ex quibus omnibus patet, ꝙ ista Sinagoga Iudæorum modernorũ obstinatorum non põt dici populus Dei, nec Sinagoga Dei, quia nõ obseruãt veritatem legis, & prophetarũ, sed falsã doctrinam Talmudicam ipsius Rabi Mair Idumæi inuentoris huius erroris, & falsæ doctrinæ.

Et per consequẽs Sinagoga debet appellari D Edom, siue Idumæa, ab illo Idumæo Mair, cuius doctrinã obseruat, sicut omnes sequaces sectæ Mahometicæ appellantur Arabes, eo ꝙ Mahometus fuit de Arabia. Et omnes christianos Iudæi appellant Nazarenos, eo ꝙ Christus cuius doctrinam sequitur fuit de Nazaret. Et ita nos, oẽs sectatores Platonis appellamus academicos &c. Et sic patet qualiter quadruplici rõne Sinagoga hodierna Iudæorum appellatur, & debet appellari Idumæa. Primo rõne misterij Iacob, & Esau cõpleti in Sinagoga. Secundo ratione interpretationis, q. a est tota terrena, & sanguinolenta. Tertio ratione officij, quia semper aduersat veritati legis, & prophetarũ, & populo Dei. Quarto ratione doctrinæ Rabi Mair Idumæi, quam colit, & obseruat, & ideo vbicunque ponitur Idumæa in sacra scriptura E semper ꝓphetice est intelligenda Sinagoga obstinatorum Iudæorum, quia perdidit primogenituram, & benedictionẽ, & est homicida, & sanguinolẽta, semper aduersatrix veritati, & pupulo Dei, & sequens falsam doctrinã scelerati, & sacrilegi Rabi Mair Idumæi. Ex his omnibus patet esse falsam, & fictam positionem Rabi Salomonis, & Rabi Camhi, & omniũ modernorũ Iudæorũ dicẽtiũ, ꝙ ecclesia Romana, & tota religio christiana est Edom: imo per Edom intelligũt regnum Romanorum, & omnium christianorum, quod est manifeste falsum: nam Hispani, & Galli, & Germani, & Itali, & cæteræ nationes christianorũ nullo modo descendunt ab Esau: nec secũdum carnem: nec secũdum doctrinã. nã ſm doctrinam iam appellantur christiani a Christo: cuius legẽ, & doctrinã F colunt, secundum vero carnem descendunt pro maiori parte a Iafet, & exinde ex diuersis nationibus, quæ nihil attinent ad Edom. Sed populus christianus vere dicitur Iacob, & Israel, & semen Abrahæ, quorum fidem sequitur, & promissionem, Omnia ergo supra dicta præuidens Dauid in spiritu nõ solum fecit hunc psalmum literaliter de captiuitate tẽpotali Babiloniæ, prout dictũ est in prima expositione, nec de captiuitate spũali totius generis humani, prout dictũ est in secũda expositione, sed: etiam fecit hũc psalmũ in quo defleat afflictionem ecclesiæ Christi, quam passa est in principio illico post passionem Christi, primo per obstinatã Sinagogã scribarũ, & pharisęorum intellectã ꝑ Edõ,

A & postea passa, & afflicta est per tyrannicam crudelitatē populi gentilis intellectam per Babylonem, quā persecutionē, & afflictionā ecclesiæ Christi præuidit Dauid in duplici spiritu per captiuitatē temporalem Babylonis. Tria ergo facit Dauid in hoc psal. Nam primo prædicit afflictionē primitiuæ ecclesiæ tēpore Iudæorum, & tyrannorum. Secundo prædicit constātiam martyrum, & oīum fidelium in illa afflictione. Tertio petit vltionem prædicēs punitionem persecutorū ecclesiæ. Secundū ibi. Si oblitus fuero. Tertiū ibi. Memor esto. Quantum ergo ad primum dicit primitiua ecclesia intellecta per Sion, & Hierusalem: imo dicūt ciues fideles huius Hierusalē. O Sion, i. ciuitas Dei, cuius Christus est caput, nos sedimus, & fleuimus super flumina. i. persecutiones Babylonis, quæ est B tota ciuitas paganorū, & infideliū cōgregata ex obstinatis Iudæis, & gentilibus tyrānis, & hoc dum recordaremur tui, quia in tali persecutione nunquam negauimus fidē. Vnde in illa persecutione non potuimus cantare, quia tyranni prohibebant diuina officia publice celebrari. ideo subdit: ī medio Babylonis inter salices amaritudinis suspendimus organa nostra, quasi dicat publice non audebamus celebrare diuina officia, quia quomō cantaremus canticum domini euangelicum in terra aliena, scilicet inter Iudæos, & hæreticos, & tyrannos? Omnia ista dicit Dauid quia christiani latebant per antra deserti, & cryptas montium propter metum tyrannorum Imperatorum, & regum. Si oblitus fuero tui. In hac secūda parte prædicit constantiam martyrum, qui patienter ferentes perse C cutiones firmiter confitebantur fidē Christi non timentes tormēta tyrannorum. vnde dicit cętus martyrū. O Hierusalē ciuitas Xpi, pro cuius defensione ego patior, si oblitus fuero tui Christum negādo, obliuioni detur dextera mea. q. d. Deficiant mihi omnes vires, & pereat aīa mea si negauero te, & si nō proposuero Hierusalem. id est ecclesiam in principio lætitiæ meæ. i. si non cōtempsero omnia bona temporalia, & promissiones tyrannorum pp fidem & ecclesiā Christi. Memor esto filiorū Edom. In hac tertia parte p̄dicit punitionē persecutorū ecclesiæ, & petit vltionē primo de synagoga intellecta p Edō, ut dictum est. ideo dicit. O domine Iesu Christe memēto filiorū Edō. i. scribarum, & pharisæorum, & cæterorū Iudæorum filiorū synagogæ obstinatæ, ut punias eos, qui cōtinue dīt exinanite exinanite. i. destruite, & annihilate ecclesiam Christi vsq; ad fundamētū in ea, quia petunt, & conātur destruere ecclesiam vsq; ad fundamenta. Deinde cum dicit, Filia Babylonis misera: prædicit simul punitionem Iudæorū, & tyrānorū persecutorū ecclesiæ, qui intelligūtur p filiam Babylonis. vn̄ ait, O misera synagoga, & gētilitas filia Babylonis, & confusionis: tp̄s veniet in quo dicetur beatus ille, qui destruet te, & retribuet tibi retributionē, q̄ retribuisti nobis: vnde beatus reputabitur ille, qui tenebit, & capiet filios tuos paruulos, & allidet, & pijciet eos ad petrā, & parietes, quę oīa ita fuerunt completa in excidio Hierusalem p Romanos, & in mutuis prælijs ipsorū, & populi gentilis inter se, ut patet in historijs Imperatorum, vsq; ad tempora Constantini vbi to E ta gentilitas conuersa est ad Christum. Et sic cessarunt bella in magnam partem.

PSALMVS CXXXVII.

Confitebor tibi domine in toto corde meo: quoniam audisti verba oris mei.

Titulus, Psal. ipsi Dauid. Vnde est aduertēdum, quòd licet litera huius psa. possit applicari ipsi Dauid, q; sit gratiarū actio, qn̄ liberatus est de persecutione filij sui Absalon, sicut quidam Hebræorum dicunt: tamen talis intelligentia non est præcisa, quia multa dicūtur in hoc psal. quæ excedunt facultatē illius historiæ; præcipue cum Dauid non sit minus propheta in hoc ps. quam in cæteris. Iō est dicēdum, quòd postquam Dauid defleuit F in præcedenti psal. captiuitatem generis humani factam in potestate diaboli, & etiam in persecutionibus tyannorum: iam in hoc psalmo agit gratias, qualiter iste homo mysticus siue ecclesiasticus fuit liberat⁹ de huiusmodi duplici captiuitate, scilicet diaboli, & tyrannorum. Vnde de captiuitate diaboli fuit liberatus per mortem, & passionem, & resurrectionem Christi, sed de captiuitate persecutionum fuit liberatus per conuersionem magni Constantini, ante quam conuersionem multi reges, & principes tyranni fuerunt grauiter puniti non solummodo in anima, sed etiam in corpore, sicut fuerunt Iudæi, & Nero, & Domitianus, & Diocletianus, & Maxentius. Sed post conuersionem

Con-

A Constantini omnes reges terræ, & principes gentiliũ uenerũt ad fidẽ Chri cũ suis pplis, & publice cõfessi, pfessi sunt nomen Chri, & legẽ euangelicã. Tria ergo facit Dauid in psal. Nam primo in psona hoĩs mystici agit gratias, se esse liberatũ de supradicta duplici captiuitate. Scdo agit gratias, q oẽs reges terræ uenerunt ad fidem. Tertio agit grãs qa multi inimici fidei in ultionem ecclesiæ fuerunt grauiter puniti. Secundum ibi. Confiteãtur tibi domine omnes reges terræ. Tertiũ ibi. Qm̃ excelsus dñs. Quantum ergo ad primũ, quia ecclesia fidelium in uet.te. dixit se non posse cantare cãticum domini captiua i terra aliena, cum sederet super flumina Babylonis flendo peccatũ suũ, desiderando aduentum Christi, ut reduceret eam in Hierusalem p suã passionem &c. Nũc redẽpta
B iam per Christum agit gratias dicens. Confitebor tibi o dñe Iesu Christe nõ solũ ore corã hominibus, sed ẽt in toto corde meo.i. intentione, & opere qm̃ audisti uerba, & orationem, & petitionem cordis mei, redimendo me de captiuitate diaboli Babilonicã.

In conspectu angelorum psallam tibi: adorabo ad templũ sanctum tuum, & cõfitebor nomini tuo.

Postquàm in illa captiuitate nõ poteram cantare, eo, q eram in terra aliena, nũc quia sum in nostra Hierusalem, & templo psallã, & cantabo tibi in conspectu angelorum. nã angeli frequentant templũ, & ecclesiã Dei portãtes orationes, & petitiones nostras ad Deum, & reducunt nobis gratiam petitã, & dona, sicut vidit Iacob angelos ascẽdentes, & descẽdentes per scalam. Ge. 28. Ideo sequitur, Et ibi in Hierusalem adorabo ad tem-
C plum sanctum tuum sacramenta nouæ legis offerendo, & confitebor nomini tuo quod est Iesus, & saluator. nam publice te saluatorem, & redemptorem omnium prædicabo. Potest etiã ista litera sic ordinari, & cõstrui. In conspectu angelorum psallam tibi.i. ego existens in hac ecclesia militanti ubi nõ possum te uidere nisi per fidem psallam tibi, q existis in patria in conspectu angelorum a quibus facialiter conspiceris, & uideris, & sic sequitur. Adorabo ad templum sanctum tuum & confitebor nomini tuo, tua beneficia memorando.

Super misericordia tua, & veritate tua: quoniã magnificasti super omne nomen sanctum tuum.

Subdit de quibus beneficijs intendit ipsum laudare, & dicit, q de duobus.s. de mĩa & veritate. Nam Deus ostendit suã veritatẽ, D
quando adimplevit in lege noua, quod promiserat in lege veteri, & ostendit misericordiam suam cum nos per mortem, & passionem redemit. Dicit ergo, ego cõfitebor nomini tuo sup misericordia, & veritate.i. de misericordia, & veritate, & etiam quoniam magnificasti nomen sanctũ tuũ, qđ est, Iesus super oẽ nomen: & hoc in miraculis faciendis, nã magnificasti nomen tuũ super omnes creaturas. Primo super angelos, quia in tua natiuitate cãtarũt Gloria in excelsis Deo, & per eos tanq̃ per ministros voluisti miracula facere. Item magnificasti nomen tuum super omnia corpora cœlestia, quia omnia dederunt signũ in tua natiuitate, & in tua passione. Itẽ magnificasti nomen tuũ super omnia elementa, quia mare, & venti obedierũt tibi. Itẽ magnificasti nomen tuũ super demones, qa eos coegisti, & expulisti de corporibus obsessis, & sic omnia subiecta sũt sub pe- E
dibus tuis, intantum, q omne genuflectitur in nomine Iesu &c. Et sic magnificasti nomẽ sanctum tuum super omne nomen.

In quacunque die inuocauero te exaudi me, multiplicabis in anima mea virtutem.

Primo eam redimendo. Secundo ad pugnandum contra inimicos fidei, dona gratiarum conferendo. Tota etiam ista prima pars est exponenda de liberatione ecclesiæ a psecutione tyrannorum. Vnde est notãdum, quòd tiranni, qui fuerunt a principio ecclesiæ vsque ad Constantinum, prohibebant ne christiani ædificarent ecclesias lapideas: Et etiam ne publice orarent, nec confiterentur nomen Christi, & ideo orabãt christiani occulti in angulis, & cryptis, & speluncis. Sed F
Constantinus post suam conuersionem indulsit licẽtiam, & facultatem christianis, ut libere, & manifeste possẽt ecclesias cõstruere, & altare cõsecrare, in quibus ecclesijs ab omnibus fidelibus possent diuina officia celebrari. De hac ergo licentia, & libertate data christianis de ecclesijs ædificandis, & diuinis officiis publice celebrandis agit etiam gratias propheta in hac prima parte, dicẽs: Confitebor tibi o domine Iesu Christe ĩ toto corde meo, absque aliqua trepidatione, quoniam audisti uerba oris mei, nam p 300. annos clamaui, vt liberares me a supradictis persecutionibus, & tandẽ audisti verba oris mei, me per conuersionem Constantini liberãdo, qui dedit facultatẽ, ut possem eccle

A sias fabricare, & diuina officia publice celebrare. Et iō absq; metu, & trepidatione psallā tibi in ecclesia in conspectu Angelorū,& adorabo ad templum sanctum tuum,& confitebor nomini tuo,laudādo te super misericordia tua,quam fecisti mihi,de manib.peccatorum liberando, & laudando te de veritate tua,quia sicut promisisti ita, & impleuisti.nam tu promisisti Marci vltimo, quod in nomine tuo eijceremus demonia,& tolleremus serpentes &c. quod ita factum est, nam oīa idola deleuimus,& oēs reges,& principes, & populum gentilem tibi subiecimus in uirtute nominis tui,& magnificasti nomē sanctum tuum super omne nomē creatum, quia omne genu tibi flectitur.s.cœlestiū,terrestriū, & infernorū. Et sic tu exaudisti me, in quacunq; die inuocaui te. etiam multiplicasti virtutem in anima mea mihi dona gra-
B tiarū cōferēdo. qua virtute omnes inimicos ecclesiæ subieci, & superaui,& multa miracula feci in uirtute nominis tui Iesu. Itē ueritas in sacra scriptura sumitur pro iustitia. Ideo dicit ecclesia. Confitebor tibi agendo gratias super misericordia tua,quam ostendisti me liberando,& super ueritate tua.i.iustitia tirannos puniendo.

Confiteantur tibi domine omnes reges terræ, quia audierunt omnia verba oris tui.

Et cantent in uijs domini, quoniam magna est gloria domini.

Hic ꝓphetice inuitat oēs reges,& principes terræ ad cōfessionē ueræ fidei, sicut fuit impletū post conuersionē Cōstantini,ut di-
C ctū est.Dicit ergo Dauid postq̄ imparor Cōstantinus conuersus est, et data est licentia libere fabricandi eccl'ias,& celebrandi nomen Chr̄i p uniuersū imperiū.Ergo cōfiteātur tibi o Chr̄e oēs reges terræ.q̄a audierūt uerba oris tui.i. legem euangelicā, q̄ publicata est per apostolos, & martires,& doctores, & reges oēs cum populis suis cantēt, & confiteantur in uiis,& ecclesiis domini,quoniam magna gloria domini. i. confiteantur quoniam dominus Iesus Christus Deus, & homo rex regū, & dominus dominatium in gloria est Dei patris, & q̄ est iudex uiuorū, & mortuorū, & ultor, & punitor malorum.

Quoniam excelsus dominus, & humilia respi- & alta a longe cognoscit.

Si ambulauero in medio tribulationis uiuificabis me, & super iram inimicorum meorum extendisti D *manum tuam, & saluum me fecit dextera tua.*

Dominus retribuet pro me, domine misericordia tua in sæculum, opera manuum tuarum ne despicias.

Hic ecclesia agit gratias quoniam Christus puniuit inimicos suos,& persecutores, puta Iudæos,& tirannos,& eorum supbiam prostrauit, & deiecit.Vnde dicit.Cantēt reges terræ, & ego etiam gratias ago quoniā dominus Iesus Christus est excelsus, & tamē humilia respicit.i. omnes humiles ad se elegit,& recepit, & alta.i. homines supbos a longe cognoscit.i.a se abiicit, & proiicit, & ideo si ego humilis ambulauero in medio tribulationis, uiuificabis me.i.quia ego cum humilitate, & patiētia ambulaui in medio persecutionis Iudæorum,& tirannorum ideo uiuificasti, & liberasti me. Et extēdisti E manum,& potentiam tuam super iram, & furiam inimicorum tuorum Iudæorum,& tirānorū.Nā per Titum & Rom.Iudæos trucidasti & captiuasti,& ciuitatem eorū incēdisti. Et postea Neronem, & Domitianum, & Diocletianum, & Maximianum grauiter in corpore, & anima afflixisti, & punisti.& saluum me fecit dextera tua de manu eorū & sic dominus retribuet eis pęnam pro me, quia eos puniuit.Et conuersus ad Christum dicit in persona ecclesiæ. O domine Iesu Christe misericordia tua semper erit in sæculum propitia inuocantibus te, ideo rogo ne despicias opera manuum tuarum cui sumus nos, q̄a per baptismum nos regenerasti,& recreasti.Et sic ne despicias ecclesiam tuam,nec deseras in cæteris persecutionib. vsque ad secundum aduentum tuum. Tota F etiam ista ultima particula potest referri ad opus redemptionis,unde dicit homo misticus. O domine Iesu Christe si ambulauero medio tribulationis peccati tu uiuificabis me,per passionem,& resurrectionem tuam, & ecclesiastica sacramenta in quibus saluū me fecit dextera tua. Et sic dominus Iesus Christus retribuet, & soluet pro me,& patietur pœnam quam ego debebam soluere. Et propheta cōuersus ad Christum dicit.O domine mīa tua est magna in sæculum,& iō ne despicias nos.qui sumus opera manuum tuarum, sed veni in carnem, & redime nos. Totus etiam iste psalmus potest exponi de quocunq; peccatore pœnitente post actam pœnitentiam, qui agit gratias se esse exauditum,

A auditum, & liberatum de potestate peccati, & reductum in gratiã, per quã gratiã põt libere, & fructuosè orare ĩ ecclesia, & exaudiri. Itẽ ecclesia cãtat istum ps. in agẽda defunctorũ in persona cuiuslibet existentis in purgatorio, ĩ quo ps. ille defunctus agit gratias: quia per pœnitentiam, & ecclesiastica sacramenta fuit liberatus a culpa peccati: & receptus in ecclesiã, & tanquàm mẽbrũ Christi, & ecclesiæ cum caritate decessit ab hac vita, sed petit liberari a pęna purgatoria dicẽs. Dominus retribuet, ꝓ me. i. tu domine Iesu Christe retribue, & offer pro me merita passionis tuæ ante patrem: vt recipiat passionẽ tuã in recõpensatione pęnarũ mearũ debitã rũ, quoniam mĩa tua est magna in sæculum, & merita tua sunt sufficientia ad soluẽdum pro me. ideo nõ despicias opera manuũ tua
B rum quoniam manus tuę fecerũt me, & plasmauerunt, & iterum redemerunt me.

PSALMVS CXXXVIII.

Domine probasti me & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam.

Titulus, Ad victoriã, vel in finẽ ps. Dauid. Ex titulo apparet, ꝙ Dauid fecit istũ ps. & dedit ipsum cantoribus, & leuitis, vt cantarent eũ ad victoriam vocis, ad denotandũ, ꝙ iste ps. est difficillimus in litera, & sententia propter profundum tesaurum in eo latentẽ, & ideo indiget maximo conatu, & studio ad intelligendũ ipsum. Sed quia hoc ex nobis nõ possumus attingere nisi ex gratia Dei, & lumine spiritussancti, iõ exhortatur nos ad votum, ut unusquisque nostrum, & omnes simul clamemus ad dominum, & pulsemus toto conatu, vt aperiat nobis intellectum, &
C sensum, & tesaurum latentem in hoc psal. & gratiam nobis conferẽdo, ut patebit in litera. Item dicitur in finem, ad denotandũ, ꝙ iste ps. dirigit nos in finem nostrum, qui est Christus, & vera beatitudo, & caput nostrũ. Iudæi autẽ dicunt, ꝙ Dauid loquitur in hoc ps. vt inducat omnes ad laudandum Deum, cõmendando ipsum de omnipotentia. Rabi autẽ Camhi dicit, ꝙ totus iste ps. est uox ipsius primi Adam, qui fuit formatus ex puluere terræ collectæ ex oĩbus partibus mundi, per hoc, ꝙ dicitur. Formasti me &c. Et dicit, quòd in hoc psa. loquitur Adã pro oĩbus filijs suis. Sed ista positio est falsa. Primo, quia iste qui loquitur, hic probat se esse immunem ab omni peccato. Secundo, quia dicit se surrexisse. Et ideo est dicendum, ꝙ D
Christus loq̃tur in hoc ps. ad patrem, petẽs præmium pro labore, & merito suæ passionis, & resurrectionis. Vnde est aduertendum ꝙ pręmium laboris, & passionis Christi erat regnum cœlorum promissum pro se, & mẽbris. Peracto ergo labore Christus de iure petit a patre pręmiũ suæ passionis, & resurrectionis. Ideo in hoc ps. interpellat patrem tã quã iustum iudicem, vt tribuat sibi hãc mercedem, nã iniuste ageret iudex vere cognoscens laborem militis, si non tribueret ipsi mercedẽ multo labore comparatam. Duo ergo principaliter facit. Nam primo examinat laborem suum. Secundo petit mercedẽ, ibi in fine ps. Proba me Deus. Quantum ad primũ duo facit. Nã primo demõstrat suum laborem esse Deo manifestissimũ, & notũ. Secũdo ex parte sui demõstrat laborem sibi impositũ esse peractũ ibi. Mihi autem nimis. E
Quantum ergo ad primum dicit. O domine pater, & iuste iudex tu ꝓbasti me: cũ in mũdum misisti, & laboribus, & persecutionib. me exposuisti, & cognouisti me humilẽ, & patientem, & mitem, & obedientem in oĩb. & cognouisti sessionem. i. passionem, & extasim, & mortẽ, & sepulturã meã, & resurrectionem meam. Nã istum laborem assignasti mihi, pro quo regnum cœlorum promisisti pro me, & membris meis, a qua passione & morte, & extasi ego surrexi, nam per passionẽ, & mortem ego redemi mea mẽbra a morte æterna, & emi regnum cęlorum meo sanguine, & per resurrectionem recuperauĩ immortalitatem, & gloriam pro me, & pro meis membris, & pro toto corpore meo ecclesiastico, & mistico. Ergo postquã oĩa ista cognouisti me peregisse, da mihi regnum cę F
lorum lucratũ, & emptum. Et probo, ꝙ tu cognouisti sessionem meam &c. Nam

Intellexisti cogitationes meas de longe semitam meam & funiculum meum inuestigasti.

Et omnes uias meas prænidisti, quia non est sermo in lingua mea.

Tu intellexisti omnes cogitationes, & vota mea, & intentiones meas de longe. i. per magnũ tempus ante, & inuestigasti, & perscrutatus es semitã, & viã meã. i. totũ discursum uitæ meæ, & funiculũ. i. mẽsurã, & limitem vitę. s. principiũ, & mediũ, & finẽ, & pręuidisti omnes uias meas, & opera anteq̃ fierent, & scio supple, quia nõ est sermo. i. mendacium nec dolus in lingua mea, unde in litera

A tera Hiero. habetur. Non est dolus in lingua mea, uel sic. Nō est sermo in lingua mea. qui tu scias supple, & sit tibi manifestus.

Ecce tu domine cognouisti omnia nouissima, & antiqua: tu formasti me, & posuisti super me manum tuam.

Hic probat per rationes, quod dicit. Vnde est aduertendum, ꝙ sex requiruntur ad hoc, ꝙ aliquid cognoscatur, & uideatur a nobis. Primò, ꝙ sit in tpe pñti, non & sit remotū a pñti, ideo non uidemus ea, quæ fuerunt tpe belli Troiani, nec quæ fient cras. Scđo, ꝙ nō sit remotum nimis a loco nr̃o. ideo non videmus, quæ sunt in Persia, & India, & etiam si terra poneretur in cœlo non uideremus eā. Tertiò, ꝙ mediū sit diafanū, quia si esset corpus opacū puta paries in medio, non uideremus rem ultra parietem. Quarto, ꝙ illud me B dium diafanum sit illuminatum. Nā si esset tenebrosum, non uideremus rē quantūcunq; propinq̄. Quinto, ꝙ possit immutare, & causare speciem suā in intellectum, aut sensum nostrum, & ideo non possumus intelligere cogitationes hominum. Sexto, ꝙ illa res cognita, & uisa habeat esse, & ideo ea, quæ nō habent esse in se, non possunt uideri, nec sentiri, & quæ non habent esse in se, nec in sua specie, nec possūt cognosci per sensum, nec per intellectū, quia qđ nō est non contingit sciri, primo posteriorū. Ex quo sequitur. ꝙ si aliquod istorum deficit nō pt̃ res uideri, nec cognosci. Ergo sex sunt causæ ignorantiæ in aliquo cognoscente. Primo remotio tēporis a præsenti. Secundo remotio loci longinqua. Tertio medium opacum. Quarto diafanum tenebrosum. Quinto defectus est in C essendo. Sexto si cognoscens non illabitur menti alterius, non potest cognoscere eius cogitationes. Cum autem nullū istorum sex possit Deo obesse, nec obsistere, ergo nihil est ei occultum, nec ignotum, nec potest aliquid ignorare. Ideo sex facit Dauid in hac prima parte. Nam primo probat, ꝙ remotio tpis non potest impedire diuinā cognitionem. Secundo, ꝙ nec remotio seu longinquitas loci. Tertio, ꝙ nec corpus opacū. Quarto ꝙ nec diafanum tenebrosum, nec obscuritas aliqua. Quinto, ꝙ nec secretum cordis alicuius, cum ipse illabatur mentibus hominum. Sexto, quod nec defectus in essendo impedit diuinā cognitionem. Secundū ibi. Quo ibo a spiritu tuo. Tertium ibi. Et dixi. Quartum ibi. Quia tu possedisti. Quintū ibi. Non est occultatum. Sextum ibi. Imperfectum D meum. Quasi dicat, si tu pater habes omne tempus tanquā præsens, & es vbique, & oīa penetras, & attingis vsque ad infimum, & summū, & tutemet es lux, & illaberis mentibus, & cordibus hominū, & a te procedunt omnia, ergo nullū horum te potest impedire in tua cognitione, quia quæ sunt, quæ fuerunt, uenientque uno mentis cernis in ictu. Ergo quantum ad primum est aduertendū, quod causa quare Deus scit omnia præsentia præterita, & futura, est quia omne tempus est ipsi præsens, cum ipse sit in æternitate extra, & supra omne tempus, cum eius duratio, & esse sit interminabilis uitæ tota simul, & perfecta possessio. Et ideo omne tēpus simul attingit sub se, cum ipse sit causa temporis, & omnis motus. nā tempus fluit ab æuo tanquam a sua causa, & omnia quæ E sunt in tempore fluunt ab esse diuino. Et sic Deus in cognoscendo seipsum causat oīa q̄ sunt, & q̄ fuerūt, & quæ erunt: cū a suo esse depēdeat. Iō oē tempus, & omnia, quę fuerunt, & sunt, & erunt in tempore simul videt vno ictu mētis, ut ait Boetius, & Augustin. Ideo dicit. Ecce tu domine pater cognouisti omnia nouissima. s. vltima futura, & antiqua præterita, quia tu formasti me in vtero matris meæ opere spiritus sancti, & posuisti manū, & potētiā tuā super me, & posuisti et super me manū, & sniam tuā qn̄ peccauit Adā quia voluisti, ut ego paterer pro eo, & toto humano genere. Ex quo patet, ꝙ vere cognouisti sessionem meā, & resurrectionē meā. Et probasti me per experientiā, quia feci quod voluisti. Vnde est aduertendū, ꝙ istud verbū sedere quādoq; ponitur in scriptura pro quiescere, & sic Christ⁹ dr̃ sedere ad dexterā pa F tris, & omnes sancti ī gloria. Et talis dr̃ sessio quietis. Quandoq; autē ponitur pro pugnare, & laborare, & angustiari, & sic dicimus febricitantes insidere, & residere in conflictu febrium, & ille conflictus dr̃ cessio, & cū vicerit febres dr̃ resurgere a sessione. Isto ergo modo tota passio, & mors, & sepultura Christi, & omnes labores, & persecutiones quas sustulit, dicta est quædam sessio, & conflictus. Ideo dicit Christus ad patrem, tu cognouisti sessionem, id est passionem meā, & resurrectionem meā, id est victoriam meam

Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam.

Quo ibo a spiritu tuo, & quo a facie tua fugiā.

Si

A *Si ascendero in cælum, tu illic es, si descendero in infernum a des.*

Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris.

Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.

Hic pbat Deum omnia scire: eo q remotio loci ipsi non resistit, cum sit vbiq; per substantiam, & virtutem, & operationem, ideo dicit. O pater mirabilis facta est scientia tua ex me: idest quam habes ex me, id est de me, sicut habet littera Hieronymi. nam in tantū supple est scientia tua confortata, id est roborata, & magna, & alta, & profunda, q nō potero attingere ad eā, nec resistere ipsi nec agere cōtra eam, cum tu sis vbiq;. Nam quo ibo fugiens a spiritu, & uoluntate, & tua notitia? & quo fugiam a facie & præsentia, &
B potentia tua, supple cum sis vbique? nam si ascendero fugiens in cœlum, nō potero supple euadere, quia tu illic es per gloriam, & si descendero in infernū ibi ades per iustitiā & executionem, & si sumpsero pēnas, & alas meas, & uoluero uolare, & habitauero ī extremis maris, in oriente uel occidente, uel ad polos, etenim. i. certe manus. i. potētia tua deducet. i. abstrahet me illuc. i. illinc, & tenebit me uinctū, & captū. Et ponitur illuc pro illinc, nā ista aduerbia localia frequēter cōicant sibi adinuicē significationes. unde psal. 103. dr, Illic naues pertransibunt, & ponitur pro illac. ideo litera He. habet in hoc loco, Ibi manus tua deducet me. i. illinc. unde sacra scriptura nō subijcitur literæ sed sensui. Vnde est notandum, q Christus hic loqtur inquantum homo, & secundum humanitatē
C in qua passus est, & resurrexit, ideo dicit se non attingere ad scientiā patris, cum ut sic scientia eius sit finita, licet superemineat cęteris hominibus in summum. Inquantum autem Deus est, & æqualis patri, habet eādem scientiam cum patre.

Et dixi, forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in delicijs meis.

Quia tenebræ non obscurabuntur a te, & nox sicut dies illuminabitur, sicut tenebræ eius ita & lumen eius.

Hic ostendit Deū scire oīa: quia nulla tenebra resistit ipsi, eo q ipse est lux per essentiā illuminans oīa, nā sicut ipsi soli non resistit tenebra, cū de se sit luminosus, imo fugat tenebras, & illuminat diafanū: ita Deus cū sit lux p essentiam, fugat oēs tenebras, & illuminat oīa. Dicit ergo Xps loquēs in psona alicuius insipientis, & dixi. i. cogitaui. i. si cogitarem tanq insipiēs, forsitan tenebrę cōculcabunt me. i. ponā me in aliquo tenebroso loco vbi tenebræ abscōdāt me, ne uideat me Deus, sed hoc esset superfluum, & stultū supple, nam talis nox & tenebra mea esset illuminatio, & illuminata respectu Dei, q lumine suo illuminat oīa, & fugat noctem, & tenebras. Nam oculus catti simul illuminat mediū de nocte, & uidet murē, ergo a fortiori Deus, qui est ipsa lux per essentiā, fugat tenebras, & illuminat, & uidet in tenebris, q a p eo nulla est tenebra. Vñ hoc dicit pp stultos peccātes in occulto, q putāt, q postquā hoīes nō uidēt pctā eorū, sic nec ēt Deus. Iō dicit: nox mea, & illuminatio est manifesta Deo in meis delicijs, & pctis. i. peccata mea erūt ita Deo manifesta i nocte sicut in die. E
iō sequitur. Quia tenebræ nō obscurabūtur. i. abscōdētur a te, nec aliquid in eis latebit. imo nox tibi & a te illuminabiť sicut dies, & mutat persona p syneptesim, dicēs. Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius. i. Deus eodem modo se habet in tenebris sicut in lumine, sicut se hēt lumē ad eū, ita & tenebra, sicut uidet i lumine: ita in tenebris, & nō est differentia apud eum. Ab isto ergo psal. accepit Salomon illud qđ dicit sapiētiæ primo. Spiritus dñi repleuit orbē terrarū, & hoc quod continet omnia scientiam habet uocis &c. Item infra cap. 7 In nationes per animas sanctas se transfert &c. Attingit ergo a fine usq; ad finem fortiter, & disponit oīa suauiter. Item ab hoc psal. accepit Boetius quinto de consolatione carmine primo illud quod dicit. Puro clarum lumine Phębū melliflui ca F
nit oris Homerus. Qui tamē intima uiscera terræ. Non ualet aut pelagi radiorum Infirma perrumpere luce Haud sic magni conditor orbis. Huic ex alto cuncta tuenti, nulla terræ mole resistunt &c. Quæ sint, quæ fuerint, uenientq;, uno mentis in ictu. Quē quia respicit omnia solus uerum possis dicere solem. Omnia ergo quinque prędicta comprehendit Boetius in hoc carmine.

Quia tu possedisti renes meos: suscepisti me de utero matris meæ.

Confitebor tibi quia terribiliter magnificatus es: mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis.

Hic probāt, q scīa Dei etiā se extendit ad cogitationes hominum: eo q illabitur mentibus

A tibus hominum, & possidet secreta cordis
nostri, & pscrutatr corda, & renes, & interio
ra nostra; quod soli ipsi couenit. Et rõ est, nã
homo non potest scire, nisi quod capit per
sensum, sed cogitationes nostræ antequã fa-
ciant effectum non capiunt aliquam speciẽ
ad extra, iõ nemo potest scire cogitationẽ
alterius, nec etiam angelus, cum nõ habeat
scientiam nisi eorum quorum habet species
concreatas rerum quæ sunt a Deo factæ, &
creatæ fm speciem &c. Cogitatio autem, &
desiderium hominis, & affectus voluntatis
anteq̃ eliciat actũ ad extra manet in sola vo
lũtate, iõ soli Deo est cognitus qui illabitur
voluntati, & est ipsi intimus. Ideo dicit hic
Xps, tu pater non solum scis opera mea pro
pter rationes iam dictas, sed ẽt scis cogitatio
nes meas, eo ꝙ tu possedisti renes, id est se-
B creta mea inter. ora, & cor meũ p illapsum
quod tibi soli cõuenit, qui perscrutaris cor-
da, & renes, quia es intimus oĩbus rebus, cũ
omnibus influas esse, & oĩa dependeãt a te
in esse, ergo esse tuum est intimũ oĩbus, ali-
ter deficerẽt oĩa. Quia ergo tu possedisti re
nes meos, vt dcm̃ est, & suscepisti me de vte
ro matris meæ, in quo me formasti, iõ mira-
bilis facta est sciẽtia tua ex me, & de me, quã
scientiã nemo pt habere nisi tu propter p̃-
dicta, iõ ergo præ cæteris cõfitebor tibi gra-
tias agẽdo, cũ absq; semine viri ex solo ope
re spũsancti in vtero virginali matris meæ
ex puris sanguinibus me formasti. Iõ dico ti
bi, ꝙ mirabilia sunt opera tua in me, magis
q̃ in cęteris, ideo anima mea hoc cognoscet
nimis, & valde, & non erit tibi ingrata, imo
hoc semper cognoscet, & confitebit tibi, &
C laudabit te gratias agendo. Litera vero Hie
ronymi habet. Cõfitebor tibi quia magnifi
casti me, quod idem est secundum expositio
nem prædictam, & magis claram.

Non est occultatum os meum a te quod fecisti in occulto, & substantia mea in inferiorib. terræ.

Hic ostendit, ꝙ nullum corpus opacũ, &
spissum resistit visui, & scientiæ Dei, nã nos
nõ possumus videre, nisi per diafanũ illumi
natum, sed Deus non solum videt per diafa-
num tenebrosum in nocte, vt dictũ est, sed
ẽt p medium, & corpus opacum, & grossũ,
penetrans lapides, & muros, nã ẽt uidet ossa
nostra, quæ licet carnibus, & neruis, & pelli
bus sint tecta, sunt tamẽ ei manifesta, iõ ait.
Os meum quod posuisti in occulto corpo-
ris tanquam fundamentum, non est occulta
tum, imo manifestũ, & tota substantia mea, D
& vita, & anima mea, quę est posita in infe-
rioribus terræ huius corporis non est occul
tata a te, imo manifesta, & etiam substantia
mea, & totum corpus meum cum erit sepul
tum in inferioribus terræ nõ erit tibi occul
tum, & substantia mea, id est anima, quæ est
forma huius corporis, & est in inferioribus
terrę, id est intima materiæ primæ quam im
mediate informat, & dat ipsi esse substantia
le, non est tibi occulta. Ex quo patet, ꝙ tibi
non resistit tempus: nec locus, nec tenebræ,
nec corpus opacum, nec secretũ cordis, quia
omnia penetras. quia es vbiq;, & semper, &
p cõsequens omnia scis, & nihil te fugit, nec
tibi resistit. Nota, ꝙ Abenzara per os intelli
git potentiam existẽtem in materia prima.
Ideo dicit, ꝙ os meum, id est potentia mea
nõ fuit tibi occultata. Et cum erã in embrio
ne, id est dum ego eram in potentia in mate
ria prima antequã haberem esse in actu, iã
cognoscebas me, quia non erat tibi occulta
potentia mea in materia prima, & etiã sub-
stantia mea dum erat in inferioribus terræ,
id est in materia elementorum, nõ erat tibi
occulta. Intelligit enim per terrã materiam
elementorũ. Quasi dicat, nõ solum dum erã
in materia elemẽtorũ, sed ẽt dum erã in po
tentia materiæ primæ, antequã producerer,
nascebas me. Iõ sequitur. Imperfectum meũ
viderunt oculi tui, id est imperfectũ meũ in
formẽ antequam reciperet formã in embrio
ne. Sed iste manifeste mentitur. Primo quia
tollit sacramẽtum latens in hac litera. Secũ-
do est hæreticus: quia anima Dauid nunquã
fuit in potentia materiæ cũ sit a Deo de ni-
hilo creata ĩ corpore &c. & nõ sit educta de
potẽtia materiæ, sed de foris per creationẽ, F
vt patet 16. de animalibus, & in libro de pro
prietatibus elementorum. Intendit ergo di-
cere Dauid, ꝙ licet ossa nostra sint occulta,
& iuisa, eo ꝙ sũt carnibus, & pellibus coop
ta, tamen ipsa ossa sunt Deo manifesta, quia
carnes, & pelles nõ obstãt diuinæ visioni, &
cogitationi. Itẽ substantia nostra accidenti-
bus cooperta non est ipsi Deo occultata, nã
licet visus noster non attingat substantiam,
sed sola accidentia, tamen intellectus, & vi-
sus diuinus attingit oĩa ab infimis vsque ad
summũ, & sic licet substãtia hominis, q̃ est
aĩa, & materia prima, sit occultata, & abscon
sa in inferioribus terræ. i. corporis terreni, ta
men nõ est occulta, imo manifesta ipsi Deo.

Imper-

A *Imperfectum meũ uiderũt, oculi tui, & in libro tuo oẽs scribentur dies formabũtur & nemo in eis*

Hic ostendit, ꝙ res ante suum esse erãt ab æterno cognitæ ipsi Deo. Et sic cognoscit omnia antequã fiant. Ad cuius euidẽtiam est notandum, q̃a ista 7. se habent per ordinem apud Deum respectu nostri. s. dilectio, electio, prædestinatio, scriptio in libro vitæ, uocatio, iustificatio, magnificatio, siue beatificatio. Nam Deus primo ab æterno dilexit suos futuros. Secundo elegit eos separãdo ab improbis, et reprobis futuris. Tertio scripsit eos in libro vitæ secundum æterum propositũ, quia formaliter, & distincte ꝓposuit eos saluare. Quarto prædestinauit eos ad gloriam futuram præparando eis gratiam, quæ quidem quatuor fuerũt ab æterno in diuina voluntate. Quinto ex tempore vnumquenque
B prædestinatorum vocauit. Sexto ipsos iustificauit in hac vita. Septimo ipsos magnificauit siue glorificauit, & beatificauit in cœlo. Sed de his septem actibus Dei, omissis trib. enumerat quatuor apostolus ad Romanos 8. Vnde dicit. Quos Deus prædestinauit hos & vocauit, & quos vocauit hos, & iustificauit, quos autem iustificauit, hos & magnificauit: in gloria supple. Sed ad Efe. 1. ponit quasi tres primos, cũ dicit. Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui dilexit nos, & elegit nos in ipso ante mũdi cõstitutionem, ut essemus sancti, & immaculati, qui prædestinauit nos &c. Ex quo patet, ꝙ quinq; fuerunt ab æterno. Nã primo Deus nouit omnes tam bonos q̃ malos. Secũdo dilexit quos voluit futuros bonos. Tertio elegit bonos separãdo a malis, & per cõsequẽs
C tũc reprobauit etiam quos præsciuit, & prænouit futuros malos. Quarto bonos scripsit in libro vitæ, & malos in libro mortis. Quinto bonis præparauit gratiam, & hæc dicitur prędistinatio. Ex quibus oĩbus patet, ꝙ Deus ab aterno prænouit omnes tam bonos q̃ malos. nam dilectio pręsupponit notitiam, secũdum Augustinum, & veritatem. Sed iterum est aduertendum, ꝙ iste liber in quo oẽs ab æterno sunt scripti est duplex. Vnus dicitur liber vitæ, & p̃destinationis, alius liber mortis. In libro vitæ scribuntur omnes prædestinati, & electi. In libro autem mortis scribuntur mali, & reprobati. Sed etiam liber uitæ est duplex. Vnus qui dicitur liber vitæ secundum æternum propositũ: in quo scribuntur soli prædestinati quos Deus elegit ab æterno, & proposuit saluare, & istæ proprie dicitur liber prædestinationis. Secundus dicitur liber vitæ secundũ præsentẽ dispositionem, nã quandocunq; quis est in gratia scribitur in isto libro, quia pro illo tẽpore est Deo carus, & acceptus secundũ præsentem, & talẽ dispositionem, eo, ꝙ viuit per gratiam, sed quando perdit gratiam per pc̃m tunc deletur de isto libro vitæ, & scribit in libro mortis. i. damnationis, & quando per pęnitentiã reuertitur ad gratiam, tunc deletur de libro mortis, & rescribitur i hoc libro vitæ, sed si est prædestinatus nunquam deletur de primo libro vitæ. s. de libro prædestinationis secundũ æternum propositũ. Ex quo patet, ꝙ multi sunt scripti in libro prædestinationis secundũ æternum propositum, qui non sunt scripti in libro vitæ secundũ præsentem dispositionem, sicut Paulus, & Augustinus, qui E
ab æterno fuerunt prædestinati, sed per multa tẽpora fuerunt scripti in libro mortis secundũ præsentem dispositonem dũ fuerunt in pc̃ō, & infidelitate. Et multi possunt esse scripti in libro vitæ secundũ præsentem dispositionẽ, qui sunt scripti in libro mortis, & reprobationis secundũ æternũ propositũ, sicut potuit esse Iudas, si aliquãdo fuit in gratia. Secũdo sequitur, ꝙ sicut est duplex liber vitæ. s. prædestinationis, & præsentis dispositionis: ita est duplex liber mortis. Vnus secũdũ æternum propositum: in quo sunt scripti oẽs præsciti, & reprobati, quos Deus ab æterno præsciuit sine pœnitentia morituros, & alius est liber mortis in quo scribũtur oẽs, q̃ sunt extra gratiã in pc̃ō. Tertio sequitur, ꝙ nemo põt deleri de primo libro prædestinationis, nec de primo libro mortis siue reprobationis, q̃a vterq; respicit æternũ ꝓpositũ. F
sed tã de libro vitæ, q̃ de libro mortis secundũ pręsentẽ dispositionem quotidie possunt hoĩes deleri, & describi, & scribi vñ de hoc secundo libro vitæ dicebat Moyses. Dñe dele me de libro vitæ si nõ dimittis eis hãc noxã. Exod. 32. Quia de primo libro nemo desiderat nec põt deleri. Quasi diceret Moyses, dñe si eis ñ peperceris incidã ĩ pc̃m, & murmurabo cõtra te, & sic perdã gratiã, & ꝑ cõsequens delebor de libro vitæ scd̃m præsentẽ dispositionẽ. Secũdo est notãdum, ꝙ diuersa est causa descriptionis horũ duorũ primorũ librorũ. Nã Deus nõ iõ scripsit prædestinatos in hoc libro, q̃a bonos futuros pręnouit, sed q̃a ipse primo diligere, & ꝑeligere eos uoluit

A luit, & ut boni essēt eis gratiā præparauit, & eos ad glām p̄parauit: ut dicit Apost. ad Ephe. 1. qui elegit nos ante mūdi constitutionem, ut essemus sancti, &c. Ex quo patet, ꝙ causa p̄destinationis, & scriptionis in libro vitę nō est in p̄destinato, sed ī solo Deo. Sed ꝑ oppositū, est de reprobatis. nā Deus nō fuit causa reprobationis eorū, sed iō eos scripsi ab ęterno in libro reprobationis, & mortis, quia ab æterno p̄sciuit eos futuros malos, & in pc̄tō morituros. Iō liber mortis nō ponitur ī Deo nisi obiectiue, sed in reprobatis ponitur subiectiue, ut dictū est psal. 69. In quo libro sunt scripti infideles &c. De quo psa. 68. Deleantur in libro viuentiū, & cū iustis non scribantur. In libro āt vitæ, & prædestinationis est primo scriptus Xp̄s ab æterno, ut patet psal. 39 In capite libri scriptum est de me &c. Et

B ex cōsequēti est scripta virgo Maria, & postea apostoli, & ex cōsequēti oēs martyres, & omnes iusti, ut ait Xp̄s Matthæi 5. & 10. & Lucæ 10. Gaudete, & exultate, qm̄ nomina vestra scripta sunt ī cœlis. Ex quo patet, ꝙ soli Deo ab æterno ē cognitus totus numerus electorum, & reproborum. Probař, quia ab æterno eos scripsit in illis duob⁹ libris, & sic sequitur, ꝙ ēt præsciuit, & prænouit omnes futuros hoīs tā bonos q̄ malos, qui erunt in nouissimis tēporibus Antichristi, quorū nullus est in præsenti tēpore. Iō dicit Dauid in hoc versiculo. O dn̄e non solū fuerunt notæ creaturæ postq̄ fuerunt creatæ, sed ēt ab ęterno antequā essent in ꝑfecto suo esse. nā oculi tui viderūt me imperfectū, id est antequā fierem. Litera aūt Hieronymi habet. Informē adhuc me viderunt oculi tui, idest ab ę-

C terno antequā formarer, & in libro tuo oēs scribentur. idest sunt scripti ab æterno, & apparebūt scripti ī die iudicij, quādo aperiētur libri. s. vnus liber qui est vitæ, & alter qui est mortis. Apo. 20. Ergo si ab æterno omnes sunt scripti in libro tuo mortis, & vitæ, ergo ab æterno oēs prænouisti, & præcipue me p̄nouisti: qm̄ in capite libri vitæ scripsisti. Itē dies formabuntur, & nemo est in eis. idest tēpus nouissimū veniet: in quo nemo est adhuc. & tñ iā nouisti oēs qui erūt in illo tēpore, & sic nihil ignoras. Ex his ergo sex quæ dicta sunt, pōt probari propositio proposita in principio. Nā si Deus cognouit oīa nouissima, & antiqua, eo ꝙ cōprehēdit simul omne tēpus, & est vbiq; & videt tā in tenebris q̄ in luce, & tā ꝑ opacū q̄ ꝑ diafanū, & posfidet, & scrutatur renes, & corda ꝑ illapsū, D

& ab æterno præuidit oīa antequā formarētur, & oēs homines scripsit in suis libris eligēdo, & prædestinādo iustos, & reprobādo malos, ergo cognouit humilitatem, & obedientiā, & patiētiā, & sessionē, & resurrectionem Christi, & pōt ipsum habere examinatum, & probatum per oīa, & per consequens Xp̄s iuste pōt mercedē petere. Ad cui⁹ maiorē declarationem est aduertēdū. eo ꝙ dicit. Probasti me, & cognouisti me &c. Quod quādo Deus tentauit Abraā præcipiendo, ut immolaret filiū vnicum, & dilectū Isaac, nō tentauit vt de nouo cognosceret, sed probaret eius obediētiā, nec uoluit hoc ꝓbare apud se, cū ab æterno cognouit ipsum obediturum, & suis præceptis obtemperaturum, sed ut toti mūdo probatū redderet, & ostenderet, inquantum Isaac figurabat Christum E

Deo patri per omnia obtemperaturū, & sic Deus probauit obedientiā ipsius Abrahæ, & obediētiam, & humilitatem ipsius Isaac, sed Deus non cognouit patientiam per effectū, quia effectus illius sacrificii non secutus est, nō ꝙ Abraā, & Isaac non essent parati obedire, sed quia Deus uoluit, eo ꝙ illud fiebat in figura Christi, sed secutus, & impletus est effectus sacrificii in ariete q̄ inter vepres apparuit, qui loco ipsius Isaac immolatus est, per quod figuratur, ꝙ sicut per mortē illius arietis fuit Isaac liberatus a morte, quia loco illius aries mortuus est, ita Christus erat immolādus pro toto genere humano, cuius morte oēs eramus liberādi a morte perpetua ad quam eramus destinati. Ex quo patet, ꝙ Xp̄s fuit figuratus per Abraā, & Isaac, quo ad obedientiā, & humilitatem cu decreuit pro omnibus mori, cum dicit. Non sicut F

ego volo, sed sicut tu, fiat voluntas tua, sed figuratus est ꝑ arietē cū realiter in cruce spōte passus est. Et sic patet, ꝙ Deus pater nō solū probauit obedientiā, & humilitatē Christi: sed ēt cognouit eius passionem, & sessionē per effectū, & per experiētiā, & probauit & cognouit eius obedientiā, & humilitatē, & patientiā in tota eius passione, & sessione. Iō dixit Christus in principio. O domine pater tu probasti me. i. probatam ostendisti humilitatem, & obedientiā meā, quia spōte me obtuli ad mortem, cum dixi in horto, fiat volūtas tua, & cognouisti me per effectum, nō solū ꝓbasti me in voto sicut ꝓbasti Abraā, sed cognouisti sessionem, & resurrectionem

meam

A meam per effectũ, quia sicut immolatus fuit ille aries in effectu pro Isaac, ita ego mortu' sum pro omnibus realiter in affectu.

Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus. nimis confortatus est principatus eorum.

Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur, exurrexi, & adhuc sum tecum.

In hac secunda parte xps explicat laborẽ suum apud patrem, ostendens se impleuisse oĩa, q̃ sibi per patrem fuerant imposita, & ꝓpter quæ pater ipsum misit in mundum. Ad cuius intelligentiam est notãdũ, ꝙ Christus in lege promissus tria erat facturus in mundo in suo aduentu, & legatione, quæ pertinebant ad officium suum. Nam primo debebat implere, & verificare omnia, quæ fuerant patriarchis, & prophetis in lege ꝓmissa, & breuiter debebat implere i se oẽs scripturas ve.

B te. vt patet Mat. 27. totum hoc factum est, vt adimplerentur scripturę prophetarum. Item ipsemet saluator dicit Luc. 24. Oportet impleri omnia quæ scripta sunt in lege, & prophetis, & ps. de me. Itẽ Ioa. 18. Ad hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati, id est, vt verificẽ, & impleam omnes scripturas. Secũdo venit Christus ad uocandum, & iustificandum per passionem, & legem euangelicam, & eccłasti ca sacramenta, quos pater prædestinauerat, vt eos per resurrectionem magnificaret, vt patet ad Ro: 8. & Io. 14. cum dicit. Nemo venit ad patrẽ nisi per me. Itẽ Mat. 20. Sedere ad dexterã meam aut ad sinistram non est meum dare uobis, sed q̃b. paratũ est a patre meo. illis quos ab æterno ꝑdestinauit. Vnde officiũ Christi fuit uocare, & congregare, &

C iustificare ꝑdistinatos per passionẽ, & sacramẽta, & eos magnificare, & sublimare ad immortalitatẽ per generalẽ resurrectionẽ, vt patet Esa. 11. & Eze. 34. vbi dicit. Ecce ego ipse reqrã oues meas &c. Tertio Chrs debebat cõsummare cursum suum, & officium huius mũdi in secũdo aduentu, puta cum fuerit cõpletus numerus electorũ: & ꝑdestinatorũ: q̃a tunc debet venire ad iudicium generale, & tribuere vnicuiq; ſm opera ei' puta, obstinatis pœnam æternam, & iustis regnũ cęlorũ vt ipse dicit Mat. 25. & tũc reddet regnũ, & hæreditatẽ Deo, & patri, vt ait apostolus. 1. ad Cor. 15. quia sponsa erit ornata uestibus immortalitatis, & tũc introducetur cũ sponso in cælestem Hierusalem, ut patet Apo. 21. Ista ergo tria misteria explicat Christus ꝑ os

Dauid in ultima parte huius. Ps. Nam primo D demonstrat apud patrem in die iudicij qualiter ipse uocauit, & iustificauit, & magnificauit omnes prædestinatos, & compleuit numerum electorũ. Secũdo petit apud patrẽ, vt destinẽtur dãnati in pęnã æternã. Tertio petit pro iustis, et electis gloriã æternã. Secũdũ ibi. Si occideris Deus pctõres. Tertium ibi. Proba me Deus. Quãtũ ad pmũ est aduertẽdũ, ꝙ in his duobus uersibus latet magnus tesaurus, et maxima misteria, ad quæ Iudæi nõ possunt attingere, eo ꝙ occęcauit eos malitia eorũ ne intelligãt sacramẽta hic abscondita, q̃ sine gratia intelligi nõ possunt. Nã totus iste ps. et specialiter isti duo versiculi fundantur super quinq; promissiones inter cęteras factas patribus antiquis, in quibus Dauid in spũ ꝓuidit ꝓmium passionis, et resurrectionis Xpi. Iõ fecit istũ ps. ĩ quo introducit xpm E loquentem, & petentem hæreditatem regni cęlorum in ꝓmium pro membris suis, vt dictum est. Quarũ promissionum prima facta est ipsi Abrahę Gen. 15. cũ Deus dixit. Noli timere Abrahã. ꝓtector tuus ego sũ, & merces tua magna nimis, cui Abrahã rñdit. Dñe quid dabis mihi cũ uadam absq; liberis &c. cui Deus dixit. Non erit hæres tuus Eliezer, sed qui egredieť de utero tuo ipsum habebis hæredẽ, & educẽs ipsum foras, dixit. Suspice cęlũ, et numera stellas si potes, et erit semen tuũ &c. per quod cognouit tũc Abraham, et postea Dauid in spũ, et per reuelationem, ꝙ Xps erat nasciturus ſm carnem de progenie Abrahæ, cui competebat cœlũ in hæreditatem, et ꝙ filii Abrahæ ſm spiritum, et ꝓmissionem, quos Xps erat regeneraturus per baptismum erant multiplicandi sicut stellæ cęli, & ꝙ soli Christo erat cognoscẽdus nume F rus electorum, & prædestinatorum. Ex quo patet, ꝙ merces, & præmium, & hæreditas Christi, & suorum nõ erat in terra, sed in cælo. Vñ nos non habemus, ꝙ Deus promiserit hæreditatem in cœlo, nisi in illo capitulo iõ canit ecclesia, sanctus Michael repientet eas in lucẽ sanctam, quam olim Abrahæ promisisti, & semini eius &c. Vnde per illas stelas cęli designabatur numerus prædestinatorum, et filiorum Abrahæ secundum promissionem in cœlo collocandorum. Secunda promissio facta est eidem Abrahæ Gen. 22. cum Deus dixit Abrahæ per angelum. Per memetipsum iuraui, quia fecisti rem hanc, et non pepercisti filio tuo vnigenito propter

me:

A me, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cęli, & velut arenam quæ est in littore maris. possidebit semen tuū portas inimicorū suorū: & in semine tuo benedicentur oēs gētes &c. Hic præuidit Dauid in spiritu & per sacrificiū Abrahę, & Isaac. & illius arietis: qualiter Christus erat pro oībus nobis immolād' sicut dictū est: & qualiter pmium passionis Christi a Deo promissum erat hæreditas cæli: & ꝙ Christus erat nascitu rus de genere Abrahę: in quo oēs gentes erant per baptismū benedicēdę: & quomodo fideles nō solū erant multiplicādi sicut stellę cæli: sed ēt sicut corpuscula arenæ, quæ est in toto littore maris, & quomodo isti filii Abrahę regenerati per Christum erant possessuri portas inimicorū. i. sedes angelorum malorū, qui de cælo ceciderūt per superbiā &c. Sed est valde aduertendum, ꝙ in hac ꝓmissione notificātur, & distinguuntur duplices filii Abrahæ. Nā per stellas cęli intelligūtur filii promissionis, & populus christianus: sed per arenā q̄ est in littore maris intelligūtur filii carnis & terreni: sicut sunt Iudæi moderni, & Sarraceni, qui descēdunt ab Abraā per Ismaelē & Esau. Vnde locus illorū est cęlum. Sed locus istorū est ipsa terra. Etiam distinguuntur duæ ciuitates. Vna cælestis, & altera terrena. Tertia ꝓmissio facta est ipsi Iacob Gene. 28. in Bethel, quando vidit scalam in somnis habentē pedem in terra & summitatem in cælo, & angelos ascendētes, & descendentes, & vidit dominum innixum scalæ dicentem sibi. tibi dabo terram hanc &c. Vbi præuidit Iacob & Dauid, quod Christus erat crucifigendus in cruce, per quam tanquam per scalam eramus in cælum ascensuri. Per hoc etiam promittebatur Christus cruci affigendus, quia in cruce lucratus est nobis regnum cœlorum &c. Quarta promissio facta est a Deo ꝑ os Iacob ipsi Iuda ĩ persona omniū fideliū, Ge. 49. cum Iacob benedixit Iuda dicens. Iuda te laudabunt fratres tui, manus tuæ in ceruicibus inimicorū tuorū. Adorabūt te filii patris tui, catulus leonis Iuda. Ad prædā fili mi ascendisti, requiescens accubuisti vt leo, & quasi leena. Quis suscitabit eū? Nō auferetur sceptrū de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat q mittēdus est, & ipse erit expectatio gentiū. ligās ad vineā pullum suū, & ad vitem ō fili mi asinā suā, lauabit in vino stolā suā, & in sanguine vue palliū suū, pulcriores sunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores. In quibus quidē verbis, vndecim mysteria intellexit Dauid in spū. Primo, ꝙ Xps rex Messias erat nasciturus de tribu Iuda. Scđo, ꝙ in eius aduētu erat auferendū sceptrū, & prælatio de tribu Iuda. Tertio, ꝙ totus populus Iudæorū, & oēs filii Israel aliarū tribuū debebant laudare xp̄m vidētes signa & miracula quæ facturus erat in Iudæa & Galilæa, & ꝓꝑ ꝑdicationē & doctrinā. Quarto, ꝙ licet omnes filii Israel secundū carnē debebāt eū laudare. tamen soli filii Israel secundū spiritū et promissionē erāt adoraturi Christum, quia non oēs Iudæi, nec filii aliarū tribuum conuersi sunt. ideo ait, Adorabunt te filii patris tui. s. Israel secundum spiritum. Quinto ꝙ erat occidendus in sanguine, cum dicit. Lauabit in uino stolā suam, id est carnem &c. Sexto, ꝙ erat ascensurus in crucem & ibi recupaturus prædā a diabolo. Septimo, ꝙ erat sepeliendus in sepulcro quia dicit, Quiescēs accubuisti. Octauo, ꝙ inde erat resurrecturus uirtute diuinitatis, sicut leo suscitat filios rugitu suo, cū dicit. Vt leo, & quasi leæna, quis suscitabit eum? Nono, ꝙ post resurrectionem erat ligaturus populum gētilem ad uineā. i. ad ecclesiā, et subiugaturus. Et ēt asinā. i. populū Iudęorū, et sic ex duobus erat facturus vnā ecclesiā fundatam supra petram. Decimo, ꝙ apostoli, et martyres, et doctores, qui sunt oculi Christi, erant honorādi, & debebant triūphare de Iudæis, et tyrannis, cū dicit, ꝙ erunt pulcriores uino, ratione sanguinis effusi. Et dentes Christi, qui sūt oēs cæteri fideles per baptismū mūdati, & iustificati erāt futuri cādidiores lacte rōne puritatis. Vndecimo, quod Christus erat iudicaturus, & puniturus ceruices inimicorum infideliū. Quinta promissio facta fuit ipsi moysi Deuterono. 18. cum dicit dominus. Profetam suscitabo de medio fratrum tuorum similem tui, et ponā verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos quæcūq; dixero illi. Et qui verba quæ loquetur non audierit vltor existam. In quibus verbis tria ꝓuidit Dauid in spiritu. Primo, quod Christus erat nasciturus secundū carnē de populo Israel. Secūdo, quod ex parte Dei patris erat nouam legem euāgelicā nūciaturus ipsi populo Israel. Tertio, quod oēs cōtemnentes Christū, & legē euangelicam erant in vltionem grauiter puniendi per Deum patrē. Ex supradictis etiam ꝓmissionibus patet, ꝙ Christus in lege promissus

A missus in suo primo aduentu debebat nouã legem euangelicam ferre, & prædestinatos, qui ab æterno erant scripti in libro uitæ, uocare, & iustificare, & in unã ecclesiã cõgregare, & ad immortalitatẽ sublimare, & vniuersaliter oĩa q̃ erant scripta in lege & prophetis adimplere, q̃ omnia manifeste adimpleuit & perfecit. vt patet per totũ discursum euangelicũ. Nã primo de semine Dauid carnẽ assumpsit, & legem euangelicam prędicauit, & omnes p mortẽ, & passionẽ redemit: & per se & per apostolos suos in ecclesiam uocauit: & per sacramẽta ecclesiastica iustificauit: & discipulos suos de infimo statu ad apicẽ apostolatus sublimauit, & honorauit, & principes terræ constituit, & eorũ principatũ per regenerationẽ baptismalẽ per totũ mundũ multiplicauit. Et sic nõ solũmodo ho

B norauit apostolos, sed et martires, & doctores, & oẽs fideles, quibus contra mundũ, & diabolũ in omnibus persecutionibus, & tentationibus victoriam condonauit. Vnde ex suis fidelibus alios q̃dẽ fecit ꝓphetas, alios apostolos: alios euangelistas, alios martyres, alios uirgines: alios doctores: alios contemplatiuos: alios pœnitentes. Et sic vnumquemque in suo gradu honorauit: Sed maxime honorabit eos in fine mundi: cum omnes electos completo electorũ numero, ad immortalitatem sublimabit. Hoc est ergo q̃d Christus dicit ad patrẽ in hac parte, dicit ergo. O pater iã sunt mihi honorati amici tui, id est iam honoraui nimis, id est valde omnes amicos quos ab æterno dilexisti & ꝑdestinasti, quoniam eos ad fidem uocaui, & per passionem & baptismũ iustificaui, & dona gratia-

C rũ eis distribui, faciendo quosdam apostolos, & quosdam euangelistas &c. & eis victoriam cõtuli in omnibus persecutionibus, & tentationibus contra diabolũ, & mundũ, in tantum, ꝙ idololatriã deleuerunt, & omnes reges, & principes terræ, & populus gẽtium iugo fidei subiecerũt. Ergo valde mihi .i. a me honorati sunt, quia cũ essent plebei, & piscatores eos principes terrę constitui, & principatus eorũ nimis cõfortatus .i. augmẽtatus, & multiplicatus est per omnes partes mũdi: quia ad prædicationem eorum omnes regenerati sunt, & facti ciues, & filii ecclesiæ. Et sic dinumerabo .i. dinumeraui eos, quia completus est numerus electorum in eis. Vnde tantũ ꝓperatus est numerus electorũ ꝙ super arenã multiplicabũtur. Et sic iam impleui, quod tu promisisti eidem Abrahæ Gen. D 15. f. ꝙ multiplicares semen eius sicut stellas cæli. Item impleui et illud quod promisisti Abrahæ Gen. 22. f. ꝙ multiplicares semen eius sicut arenam, quæ est in littore maris, & in eo benedicerentur omnes gentes. Ecce ꝙ in me qui sum de genere Abrahæ secundum carnem, benedictæ sunt omnes gẽtes, & sanctificatæ per regenerationẽ baptismalem, & oẽs facti sunt filii Abrahæ ſm promissionẽ, & spiritũ, & sic multiplicati sunt super arenã quę est in littore maris, & in eis cõpletus est numerus electorum. Item iã impleui, quod promisisti per Iacob. Gen. 49. in benedictione Iudæ: quia iam accepi carnẽ ex tribu eius & iam abstuli sceptrum de tribu Iuda, & iã ascendi in crucem, & recuperaui prædã quã diabolus tirranice possidebat. Et iam quieui, & accubui in sepulcro, & iã surrexi a mor E tuis vt leo, & iã sum tecũ sedẽs ad dexteram tuam. ergo redde mercedem mihi, id est da hæreditatem regni cœlorum pro membris meis, & da malis pœnam æternam, & bonis gloriam promissam, postquam me constituisti iudicem viuorum & mortuorum, quia iam consumaui cursum meum, et compleui numerum electorũ, et sicut suscitasti me, suscita meos ad gloriam.

Si occideris Deus peccatores: viri sanguinum declinate a me.

Quia dicitis in cogitatione, accipient in vanitate ciuitates suas.

Postquã superius examinauit cãm suã, & iustificauit seipsũ ostẽdens se peregisse & cõsummasse cursum suũ, & laborẽ sibi impositum, in hac particula fulminat sententiã contra impios, & obstinatos, destinãs eos ad pę F nã æternam. Ad cuius intelligentiã est notandum, ꝙ Christum ex præcepto patris venit in mundum ad declarandum legẽ, et ostendendam mundo volunatẽ patris sui. Et sic primo uocauit Iudæos ad fidẽ euangelicam: in qua docuit et prędicauit omnia ista terrena esse contẽnenda, et spem, et finem nostrũ in bonis cælestibus esse cõstituendũ. Sed scribæ et pharisæi, et maior pars Iudęorum cum essẽ dediti superbiæ, et auaritię, et mundanis affectionibus noluerunt venire: sed tantũ secuti sũt eũ duodecim apostoli, et pauci discipuli cęteri autem non solum contempserunt doctrinam eius, sed etiam eũ odio gratis habẽtes ĩterfecerũt. et iõ post resurrectionẽ Xps misit apostolos suos per vniuersum

A mundum:ad prædicandum euangelium omni creaturæ,ad quorum prędicationem multi populi cōuersi sunt:sed principes,& reges illorum populorum apostolos interfecerunt. Et sic per successum tpis,&tyranni doctrinā Xpi odio, & irrisui habētes multa milia martyrum occiderunt. Vnde Iulianus apostata christianos deridebat,& doctrinam Christi: eo q̄ ista terrena contemnebant. & in cœlo mansiones beatas promittebant. Vñ Xpianis irridēdo dicebat:Christus præcipit,& dicit:si vis perfectus esse:vende omnia quę possides,& da pauperibus,& habebis tesaurum in cęlo, & dicit etiam:qui nō renunciauerit omnibus quæ possidet:non pōt meus esse discipulus &c. Vnde dicebat iste Iulianus, vos christiani postquam non potestis possidere bona temporalia nos auferemus & possidebimus res vestras:vos autē possidete vestras B mansiones,& ciuitates beatas,quas in cœlo expectatis. Et Iulianus auferebat christianis bona temporalia,& eos fustibus cędebat:vt patet in ecclesiastica historia. Eodem modo Decius irridebat Laurentium, & Datianus Vincentium, & Pascasius Luciam,& Maxentius Catarinā:vt patet in historiis eorum. Et ideo Christus omnia ista examinabit,& iudicabit,& improperabit obstinatis,& dānatis in uniuersali iudicio:imo oēs sancti, & iusti accusabunt persecutores suos ante Christum iudicem in illa die petendo vltionē de eis:vt patet Sapientiæ 5. quia tunc stabūt iusti in magna cōstātia aduersus eos qui se angustiauerunt,& qui abstulerunt labores illorum,accusando eos. Sed tunc illi tyrāni vidētes se cōfusos, & vidētes pauperes,& iustos C quos ipsi cōtempserunt,& occiderunt,in tāto honore sublimatos turbabuntur timore horribili dicentes intra se: Hi sunt quos aliq̄n habuimus in derisum, & similitudinem improperii,nos insensati uitā illorū extimabamus insaniā,& finē illorū sine honore. Ecce qūo computati sūt inter filios Dei,& inter sanctos sors illorū est &c. Et tunc xps iudex iustus examinatis omnibus istis fulminabit sententiam contra istos impios,dicēs. Discedite a me maledicti in ignem æternū: Matthæi 25. Et hoc est quod dicit Xps i hac particula. Vnde conuersus ad patrem ait O pater Deus si occideris peccatores,q̄ cum tu occides, & destinabis peccatores ad mortē æternam in die iudicij, ego q̄ ero iudex ex parte tui,cui iudicium omne,& potestatem

comisisti, fulminando sententiam dicā eis. D O viri sanguinū,& peccatores, & homicidę, qui meos apostolos, & martyres occidistis, & iustos afflixistis, declinate, & discedite a me maledicti in ignem ęternum,qui paratus est diabolo,& angelis eius: eo q̄ dixistis i cognitione, & corde vestro irridēdo legē meā & apostolos,& cæteros iustos:accipiāt christiani ciuitates,q̄ mansiones suas,quas in vanitate,& frustra & in vanum expectant possidere in cælo:dūmodo nos fruamur bonis q̄ in mundo sunt, & possideamus,& vsurpem bona eorum:hoc vos tyranni,& obstinati,& viri sanguinum irridendo dicebatis electis meis:iō declinate, & discedite a me in ignē æternum &c. Et tunc Christus conuersus ad patrem iustificans seipsum dicit.

Nonne qui oderunt te domine oderam: & super inimicos tuos tabescebam? E

Perfecto odio oderam illos:inimici facti sunt mihi.

O domine nonne bene scis,q̄ ego oderā omnes istos obstinatos,qui oderunt te,& cōtempserunt te, & interfecerunt electos tuos & tabescebam, & indignabar sup inimicus tuos cum talia scelera committebāt? q.d.isti obstinati non possunt habere excusationem, quia iam ueni in mundum,& prædicaui cōtra uitia eorum exhortando eos ad iustitiā, et virtutes, et indignabar,et tabescebam cōtra eos dicendo. Væ vobis Scribæ,& Pharisæi, qui comeditis domos viduarum &c. vt patet Matthæi 24.& per totum discursū euāgelicum. Vnde in tali indignatione,nō uitioso, sed perfecto odio oderam in eis nō naturam,sed vitia, quæ quidem uitia capiebā delere inserendo virtutes,sed ipsi tanquā mundani, & īcorrigibiles inimici facti sunt mihi, F et sic interfecerunt me, hoc idē fecerunt tyranni in membris meis, quia multa millia martyrū occiderunt. Ex quibus patet, q̄ isti obstinati nullā habent excusationem. Nā si non uenissem, & locutus eis nō fuissem per me,et discipulos meos prædicatores meos, peccatum non haberent, nunc autem excusationē nō habent de peccato suo. Nā si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent:nunc autē,et viderunt, et oderūt me, et patrē meū. Ioā. 15. Et sic isti obstinati facti sunt inimici mihi,et tibi ò pater. Et ideo Christus dicit ad oēs obstinatos. O viri sanguinū declinate a me, et discedite in ignē ęternum postq̄ uocaui uos ad nuptias,et ad cęnam,et noluistis uenire.

Proba-

A *Proba me Deus, & scito cor meum interroga me, & cognosce semitas meas.*

Et uide si via iniquitatis in me est: & deduc me in via aeterna.

Postq̃ Christus examinauit, & iustificauit seipsum oñdens se cursum suũ peregisse, & fulminauit sententiam contra obstinatos, & impios: nunc in fine ps. cõcludendo, & quasi epilogando petit hæreditatẽ regni cœlorũ pro suis electis: vnde dicit. O dñe pr̃ proba me, & scito cor meũ. i. iã probasti me per effectũ, & sciuisti cor meũ, quia nihil te latet, nec tibi obstat: quia nec remotio tpis: nec loci distantia, nec tenebra: põt impedire, cognitionẽ tuã, quia omnia nouisti anteq̃ fit. vt dictũ est. Et iam cognouisti semitas meas: iã interrogasti me de oĩb. vide ergo si via iniquitatis in me est: & ponitur si pro, quia & non. i. tu vidisti, & vides, quia in me non est B via iniquitatis: quia iam examinaui oĩa mẽbra mea, & electos meos, & in eis non inueni viam iniquitatis: nec peccatũ, ergo deduc me cum eis in via æterna. q. d. da mihi hæreditatem regni cælorum pro eis, quia pro eis laboraui, & cursum consummaui, ergo da eis coronã iustitiæ, quia iam vocaui eos, & iustificaui, & honoraui eos, & compleui numerũ electorum, ergo da eis præmium laborum meorum. Sed hic vr̃ esse maximum dubium. Nam vr̃, ꝙ Xp̃s non petit illam hæreditatẽ regni cœlorũ pro suis membris, sed pro se. Nã nullum suorum mẽbrorũ p̃t dicere quin habeat in se viam iniquitatis, nisi solus ipse. Ergo nullus p̃ter ipsum meretur de condigno illam hæreditatem. Ad cuius intelligentiam est respondendum. Et primò notandũ, C ꝙ via iniquitatis in homine est duplex. Vna dr̃ in anima, quæ dicitur culpa peccati. Altera dr̃ in carne, quæ dicitur concupiscentia, & fomes peccati inflicta in nobis ex peccato primi parentis. Quæ quidem concupiscentia dupliciter dicitur via iniquitatis. Vno modo, q a est vestigiũ quasi impressum, & relictum ex peccato primi parentis. Alio mõ dr̃ via iniquitatis inquantum tendit in culpã formaliter in aĩa existentem. Nã primo illa cõcupiscentia siue fomes per suam vnionẽ, & contubernium causat peccatum, & culpã originalem formaliter in anima secundum cõem modum loquendi doctorum. Et per instigationem, & consensum causat culpam actualem, & mortalem in eadem anima. Itẽ eadem culpa impressa in anima dicitur via iniquitatis inquantũ relinquitur ex actu peccandi, & sic dr̃ via iniquitatis, in qua via iniquitatis nullus potuit euadere nec liberari, nisi per gratiam p̃uenientem aut subsequentem, sicut pluries dictum est. Nam solus Christus s̃m naturam fuit liber ab huiusmodi via iniquitatis: eo ꝙ non descendit ab Adam ꝑ naturalem propagationẽ. Sed non inconuenit quin per gratiam præuenientem, & præseruantem uirgo Maria potuerit liberari, & præseruari, ut dictum est ps. 45. Sed oẽs alij, & in omnibus alijs fuit via iniquitatis, tam in anima, q̃ in carne: quæ via iniquitatis licet maneat in carne, tñ eius debitum, & culpa remouetur ab anima, & deletur, ut non imputetur, per baptismum. Nam, vt inquit Aug. non tollitur concupiscentia, vt non sit, sed ne imputetur ad reatũ. Sed per pęnitentiam deletur ab anima culpa actualis. Et sic E qñ quis discesserit ab hoc sæculo cum vera pœnitentia, & caritate potest dicere, ꝙ nullã habet viã iniquitatis in anima, sed in finali resurrectione totaliter erunt immunes electi a via iniquitatis in carne, quia resurgent in corpora gloriosa, & immortalia, & sic poterũt dicere iusti in illo statu, ꝙ nullam hñt viam iniquitatis in se, nec in corpore, nec in anima & sic de cõgruo, & de condigno poterunt possidere hæreditatem regni cœlorum eis promissam. Et ideo Xp̃s poterit dicere in iudicio apud patrẽ. Proba me Deus, quia via iniquitatis in me non est: in me per naturã, & in membris meis per gr̃am: & ideo deduc eos in uia æterna. Et sic patet, ꝙ in persona mẽbrorũ petit hæreditatẽ, tñ in præmiũ sui laboris. Et ideo aduertat bene lector quid intendat propheta in hoc ps. quia nihil aliud intelligit nisi, ꝙ introducit Xp̃m loquentẽ in F iudicio finali, & petentem regnũ cœlorũ in præmium sui laboris pro mẽbris suis, in quo fulminat sententiam cõtra obstinatos, & introducit sanctos, & electos in regnũ cęlorũ: qñ restituet regnũ Deo patri, primæ ad Cor. 15. Ex toto ergo isto ps. colliguntur quinque principales conclusiones. Quarum prima est, quod Deus pater probauit Christum in omnibus actibus suis esse humilem, & obedientem. s. in tota vita, & in morte, & passione &c. Secunda conclusio, quòd nihil obstat nec resistit diuinæ cognitioni, quia omnia simul prænouit antequam fiant. Tertia conclusio, ꝙ sicut Christus nouit numerum electorum prædestinatorum, ita vocauit, & iustificauit

A stificauit omnes quos pater ab ęternoprędestinauerat, qui quidem numerus prędestinatorum est sicut stellæ cęli.

Quarta conclusio, quòd sicut Christus vocauit, & iustificauit omnes prædestinatos, q libenter venerunt ad fidem, ita reprobauit omnes obstinatos qui contempserunt regnum cœlorum propter ista terrena.

Quinta conclusio, quòd quia in Christo nulla est reperta iniquitas, nec culpa, nec via iniquitatis: quia non solum fuit immunis a peccato, sed etiam ab omni fomite, & compleuit officium, & laborem sibi impositum, & voluntatem patris in omnibus: Ideo de iure debetur ipsi regnum cœlorum pro se, & suis.

PSALMVS CXXXIX.

B *Eripe me domine ab homine malo, a viro iniquo eripe me.*

Qui cogitauerunt iniquitates in corde, tota constituebant prælia.

Acuerunt linguas suas sicut serpentes, venenum aspidum sub labijs eorum.

Titulus. Ad victoriam siue in finem psal. Dauid. Ex titulo patet, quòd Dauid fecit hûc ps. & dedit illum ad cantandum leuitis cum conatu eleuationis vocum, ad denotãdum, quòd loquitur de Christo, qui est finis legis, In quo Christus petit liberari a morte, & passione per resurrectionem. Et ideo cantabat cum altis uocibus. In quo introducitur Christus caput nostrum ad loquendum non solũ pro se, sed etiam pro toto corpore mistico. Et primo petit liberari a persecutorib. suis. Secundo petit vltionem de ipsis ibi. Caput circuitus eorum. Quantùm ergo ad primũ C est notandum, quòd Dauid in persecutione Saulis, & suorum in monte Gelboe pręuidit ruinam, & destructionem populi Iudæorũ. Christum persequentium, & etiam tirannorum, & hæreticorum ecclesiam affligẽtium Et per detractores, & alios satellites ipsius Saulis, qui coram ipso Saule Dauid accusabant. & detrahebant, & insidias parabant, ꝓuidit accusatores Christi, & æmulos, & ecclesiæ, quos præuidit etiam ꝑꝑ illud pc̃m perituros. Et sic motus a spiritu sancto fecit istum psalmum postquàm fuit in qete. & regno suo, & sic Dauid introduxit Christũ petẽtem liberari a suis crucifixoribus sicut Dauid fuit liberatus a suis æmulis. Dicit ergo Christus. O dñe pater eripe me ab homine malo, scilicet a populo Iudæorum maligno, & eripe me a viro iniquo, scilicet a cœtu D pharisæorum, & sacerdotum iniquorũ, & iniustorum, qui ex inuidia, & malitia meam morté procurauerunt: qui cogitauerunt iniquitatés in corde, falsa testimonia cõtra me machinãdo, & quærendo oportunitaté quo modo me dolo tenerent, & occiderent. Et sic quotidie constituebant prælia, & vexationes contra me sicut fecit Saul cõtra Dauid. Acuerunt linguas contra me ante Pilatũ, & coram pontificibus, sicut acuunt serpẽtes volentes mordere: & fuit quasi venenum aspidum sub labijs eorum, cum imponebãt mihi dicentes: hic dixit: Possum destruere templum hoc, & in triduo reędificabo illud &c. Item cum dixerunt me impedire dari censum Cæsari, & turbare totam terram a Galilæa vsque ad Hierusalem, & me regem facere, & contradicere Cæsari. Item acuerunt E linguas suas cum veneno, cum dixerunt. Crucifige crucifige eum.

Custodi me domine de manu peccatorum, & ab hominibus iniquis eripe me.

Qui cogitauerunt supplantare gressus meos absconderunt superbi laqueum mihi.

Et funes extenderunt in laqueum, iuxta iter scandalum posuerunt mihi.

Item dñe non solum me eripias de Iudæis, sed etiam custodi me de manu populi peccatoris tirãnorum, ecclesiam, & mẽbra mea persequentium. Et eripe me ab hominibus iniquis & crudelibus tam Iudæis, quam gẽtilibus ecclesiam meam persequẽtibus, qui cogitauerunt, & conati sunt supplantare, & deuiare gressus meos, i. apostolos, & martires, & omnes fideles a fide euãgelica, & sic superbi tiranni absconderũt, & parauerũt laqueum mihi. i. ecclesiæ meæ, quando cũ mi F nis aut præcibus, aut promissionibus volebant peruertere fideles a lege mea ad suas superstitiones, & idololatriam. Et hoc potest referri ad Iudæos qui volebant supplantare pedes Christi, & inijcere laqueum, vt caperent eum in sermone cum dixerũt: quod est magnum mandatum in lege? Et sic licet censum dari Cæsari an non? Et cum obtulerunt ei mulierem deprehensam in adulterio, ideo sequitur. Et funes siue restes extenderunt mihi in laqueum, ut me in sermone caperẽt: & posuerunt scandalum iuxta iter, id est iuxta legem. quæ est iter, & via eũdi ad Deũ, ibi posuerunt mihi scandalum, ut offenderem, & caderem, cum dixerunt, quod est ma gnum

A gnum mãdatum &c. puta si dixissem, ꝙ mãdatum de sacrificijs erat maius, tũc incurrerem indignationem populi, & si dixissem, ꝙ mandatũ de eleemosyna, & subuentione proximi erat maius: tunc me accusarent, & possent me accusare de blasphemia. Iste ẽt verius põt referri ad hæreticos, q. posuerũt simplicibus laqueum, & scandalũ diuersarũ hæresum iuxta legem Christi: quæ est via ad vitam: posuerunt.n. iuxta ipsam scandala, quando ex aliquibus dictis male intelligendo, & glossando sumpserunt occasionem, vt simplices deciperent, & a fide ruere facerẽt, & in diuersas semitas hæresum diuerterent &c. Verũtamẽ licet hæretici conati fuerint peruertere omnes fideles a fide, tamen non præualuerunt, quia Christus non permisit, imo rogauit ꝑ Petro, & tota ecclesia ne de B ficeret fides eius. Luc. 22. ne concuteretur a tirannis idololatris nec hęreticis. Iõ hoc prę uidens Dauid dicit in persona Christi.

Dixi domino Deus meus es tu, exaudi domine uocem deprecationis meæ.

Ego dixi domino patri meo rogando pro apostolis, & martirib. & tota ecclesia mea, ne deficiat fides eius in apostolis, & martiribus, & doctoribus, & fidelibus omnibus usque ad iudicium, ne præualeant Iudæi, nec tiranni: nec hæretici, nec ipse Antichristus contra ipsam ecclesiam, imo confundantur.

Domine domine uirtus salutis meæ: obumbrasti super caput meum in die belli.

O domine salutis meę.i. tu q̃ es vera salus, & misisti salutem ecclesię meę, tu obumbrasti caput meum.i. protexisti me scuto fidei, & gratiæ in die, & tẽpore belli persecu C tionis Iudæorũ, & tirannorum, & hæreticorũ, & Antichristi, sicut protexisti Dauid de Saule in figura mei. Et loqtur de præterito pro futuro propter certitudinem prophetiæ. Et sequitur pro ecclesia.

Non tradas me domine a desiderio meo peccatori cogitauerunt contra me, ne derelinquas me ne forte exaltentur.

O domine pr̃ rogo ne tradas me, scilicet membra mea ipsi peccatori populo Iudæorum, & tirannorum, & hæreticorum, & Antichristo, remouẽdo me a desiderio, & firmo proposito meo, quia firmiter proposui fidẽ seruare, & pro ipsa pati, & mori. Et quia omnes isti maliuoli scilicet Iudæi, & tiranni, & hæretici, & Antichristus per successionem temporis semper cogitauerunt contra me, D vt peruerterẽtur, ideo rogo ne derelinquas me superari ab eis, ne forte exaltentur in superbiam si superauerint me, imo superẽtur ipsi, & confundantur. Est etiam aduertendũ, ꝙ omnia verba supradicta possunt esse verba ecclesię corporis mistici directa ad caput nostrum, scilicet ad Christum petendo auxilium cõtra omnes persecutiones ecclesię vsque ad tẽpora Antichristi inclusiue. Sed forsan melius est, quod sint verba Christi ad patrem in persona sui, & ecclesiæ propter misticam, & indissolubilem vnionem corporis ad caput, & ecõuerso, sicut dicit Christus ad Paulum in persona ecclesiæ, & membrorũ. Saule Saule quid me persequeris? vt frequẽter per totum istum librum psalmorum dictum est. Et iõ iste ps. cantatur in quibusdã ecclesijs pro martiribus, in quibus Christus E passus est, & econuerso.

Caput circuitus eorum labor labiorum ipsorum operiet eos.

In hac secunda parte petit Christus, & prædicit punitionem persecutorum suorũ & ecclesiæ, quam prȩuidit Dauid in spiritu per ruinam, & punitionem Saulis, & Doech in monte Gelboe, vnde quia caput, & principium, & causa quare Saul per multos circuitus, & modos dolosos persecutus est Dauid, & quare Doech, & cæteri complices semꝑ detrahebant, & mordebant, & accusabãt eũ fuit superbia, & inuidia, quod fuit figura futurę persecutionis Christi, & ecclesię. Ita ergo pariter causa, & caput, & principium, & occasio persecutionis Christi fuit inuidia, & superbia Pharisæorum, & sacerdotum. Et eadem fuit causa tirannorum, & hęreticorũ F ad infestandam ecclesiam &c. Ideo eadem fuit causa punitionis eorũ. Nam Iudęi non valentes ex superbia pferre iniurias Romanorum rebellarunt contra Romanos. Et sic venit Titus, & Vespasianus cũ magno exercitu. & ipsi Iudæi de muro maledicebant & blasfemabant Romanos. Et sic propter superbiam, & linguam eorum fuerunt trucidati, & venditi, & ciuitas eorum incensa, & euersa, & totum regnum dissipatum, & ipsi ad damnationem perpetuam, & ignem ęternum destinati. Et hoc est, quod prædicit hic Dauid in persona Christi dicens. Caput circuitus.i. causa, & principiũ circuitionis eorum fuit superbia, & inuidia, quia ex superbia, & inuidia circuierunt me parando insidias

A dias, & accusãdo &c. & labor. s. dolus, & blasfemia, & accusatio labiorum ipsorum operiet eos sicut rete operit aues, & pisces, & muscipula capit mures, quia ꝑpter inuidiã & supbiã, & linguã suã peribũt. Nã sicut ipsi circuierũt me per multas insidias, & accusationes &c. ita Romani circundabunt ciuitatem eorũ cum exercitu suo, & capient eos in medio, & trucidabunt eos, & igne cremabunt eos, & ciuitatem. Ideo sequitur.

Cadent super eos carbones, in ignem deijcies eos: in miserijs non subsistent.

Id est non euadent: quia ibi peribũt. Vnde in trãslatione Hieronymi sic habetur. Amaritudo conuiuarũ eius, & periculum labiorum eorũ operient eos, cadẽt super eos carbones ignis, deijciẽs eos in foueas vt nõ cõsurgant. Et sic apparet sentẽtia magis clara. B Vnde est aduertendum, ꝙ ista sententia nõ solum se extendit ad pœnam corporalem, sed ẽt æternam. Nam Iudæi nõ solũ fuerunt trucidati, & combusti, & venũdati temporaliter ad exiliũ: sed ẽt ad ignẽ æternum in inferno condemnati. Et hæc sententia nõ solũ se extendit ad Iudæos: sed etiam ad tirannos idololatras, & hæreticos, & ad Antichristũ, quia omnes temporaliter, & æternaliter perierũt, vt patet per discursum annalium imperatorum, & ecclesiasticæ historiæ, & etiã Antichristus peribit: vt patet 2. ad Thes. 2.

Vir linguosus non dirigetur in terra, virum iniustum mala capient in interitu.

Dat causam, & doctrinã quare omnes supradicti peribũt: & dicit, quia vir linguosus. i. detractor, & adulator blasfemus cuiusmodi fuerunt Iudæi, & tiranni, & hæretici: nũ C quã talis dirigetur per viam iustitiæ ad gloriam: nec ꝓsperabitur in terra. Ideo omnia mala culpæ, & pœnę capient virum iniustũ, & malitiosum, & crudelem, & blasfemũ in interitu. i. cum morietur tunc punietur æternaliter: quia tũc inuenient eũ omnia mala, & licet hic aliquãdo videatur prosperari, tñ non dirigetur in terra versus vitam æternã, sed in interitum mortis æterna, quia peccata non dirigunt nec ducunt hominem ad vitam, sed ad interitum æternum.

Cognoui quia faciet dominus iudicium inopis, & vindictam pauperum.

Veruntamen iusti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum vultu tuo.

Concludit hic Dauid vel ipse Christus dicens. Ego cognoui in spiritu, & mihi ꝓmissum est, quia dominus faciet iudiciũ inopis: D & vindictam pauperum. i. in iudicio puniet iniuriam factam inopi, & vindicabit pauperes de inimicis, & persecutoribus suis. Et ꝑ oppositum veruntamen dabit præmium bonis, qui iniurias passi sunt. Nam iusti confitebuntur nomini tuo: hic per gratiam, & in futuro per gloriam, & etiam recti fideles habitabũt cum vultu, & facie tua, in hac ecclesia videndo te per fidem, & in superna facie ad faciem fruendo per gloriam.

PSALMVS CXL.

Domine clamaui ad te exaudi me: intende voci meæ cum clamauero ad te.

Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum.

Titulus, Ps. Dauid, iste ps. in tantũ est intricatus, & difficilis in litera, & ẽt in sententia, E ꝙ Iudęi cum maiori labore, & conatu, & circuitu, & extorsione ducũt ipsum ad sensum literalẽ pro ipso Dauid: quã nos ad sensum spiritualẽ pro Christo, & ecclesia. Ad cuius declarationem est notãdũ sicut dictũ est superius, ꝙ Christus promisit Petro, ꝙ ipse rogaret patrẽ ꝓ tota ecclesia ne deficeret fides eius. Et sic post lõgũ sermonẽ eleuatis oculis ad patrẽ dixit: Clarifica me pater &c. Et ẽt rogauit pro apostolis, & fortitudine eorũ i fide dicẽs: Pater cõserua eos i nomine tuo quos dedisti mihi &c. Et nõ solũ rogauit ꝓ fide, & fortitudine apostolorũ, sed ẽt oĩum martyrum, & fidelium, dicens. Nõ pro eis rogo tñ, sed ẽt pro eis qui credituri sunt per verbũ eorũ &c. Io. 17. Et sic rogauit ẽt in horto per trinã orationem ꝓ omnibus electis, & mẽbris suis, vt essent firmi, & fortes in perse- F cutionibus, & tormẽtis cõtra persecutores, & haberent patientiam in opprobrijs, & afflictionibus, sicut ipse tanquã agnus ad occisionem ductus est. Et rogauit ẽt pro peccatoribus, vt venirẽt ad pœnitentiã. Et iõ Dauid hoc præuidẽs in spiritu fecit hũc ps. in quo introducit Christum loquentem ad patrẽ, & orantem pro tota ecclesia, & mẽbris eius, & pro omni statu In quo quatuor facit. Nã primo petit orationem, & passionem suam acceptari apud patrẽ. Secundò rogat pro oĩb. membris suis per omnes status, & conditiones. Tertiò prædicit futurã conuersionẽ tirannorũ, & regum, & principum, & omniũ gentilium. Quartò rogat pro suã resurrectione. Secundũ ibi. Pone domine custodiã ori

meo.

A meo. Tertium ibi, Quoniam adhuc oratio mea. Quartum ibi, Quia ad te domine oculi mei. Quantum ad primum Christus rogat patrem primo, ut audiat orationem suam quam pro toto genere humano fecit in mensa, & in horto, & in cruce cum dixit. Domine ignosce eis, quia nesciũt quid faciũt. Et sic petit veniã, & remissionẽ pro suis, dicit ergo Christus. Dñe pater ego semper clamaui ad te orando pro toto gñe humano, ergo exaudi me remittendo eis culpam, & intende uoci deprecationis meę, in cruce, quia rogo pro preteritis, & præsentibus, & futuris, q credituri sunt, ut eos illumines, & veniãt ad fidẽ, & saluentur. Et ut hoc facias dirigatur oratio mea ad te, sicut dirigitur incẽsum in conspectu tuo, nã incẽsum eleuat se odorif erũ, nõ de se acceptabile, & delectabile: & iõ significat B orationẽ iusti viri sine peccati fœtore. Et iõ talis oratio est Deo accepta. Et non solũ acceptes orationẽ, & petitionem meã pro redemptione generis humani, sed ẽt opera, & sacrificium meum, q faciam in cruce de me ipso, qñ extendã manus, & clauis affigar in cruce manibus extensis, ergo illa eleuatio, et extẽsio, & affixio manuum mearum sit tibi accepta velut sacrificium vespertinum, q fiebat in lege. Vnde est notandum, ut legatur Exo. 29. q Deus pręcepit Moysi, ut quotidie in tabernaculo offerenẽ duo agni immaculati: vnus mane, & post illũ offerebãtur multa alia sacrificia, & fiebãt oblationes, & pcipiebãt immolari alium agnum i vespere, & post illũ nihil aliud offerebatur, nec sacrificabaẽ. Per primum agnum sacrificatũ de mane significabaẽ, q Abel fuit occisus, & imolatus C in principio mundi in figura Xpi, & sic post Abel fuerunt facta multa sacrificia in lege i figura Xpi. Ille verò agnus sine macula immolatus in vespere significabat Christum q in fine legis Moysi, & totius ve. te. occisus est post quam iam nullus agnus nec vitulus dẽt immolari. Nam postquam venit figuratum iam dẽt cessare omnis figura. Nã sacrificium Xpi abstulit oĩa sacrificia ve. te. Et ideo Xps præcepit fieri aliud sacrificium. s. eucaristiæ, non amplius in figuram alterius futuri, sed in memoriam suæ passionis. Et hoc est quod dicit hic Christus. O domine eleuatio manũ mearum in cruce, & passio mea sit coram te sacrificium vespertinum. i. sit verum sacrificium pro peccato omnium, quod figuratum fuit in lege per agnum immolatum in vespere tpe le. ve. & sit finis sacrificiorum anim- D aliũ &c. cessent p ipsũ oĩa sacrificia ue. legis.

Pone domine custodiam ori meo, & ostiũ circunstantiæ labiis meis.

Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationis in peccatis.

In hac secunda parte Xps rogat pro membris suis. Ad cuius euidentiã est sp aduertẽdum sicut frequenter dictum est, q tanta est vnitas Xpi capitis ad sua membra, & ecõuerso communicatur vndiq; idiomata. Nã multotiens Xps peccata nostra dicit esse sua, nõ q sint sua quo ad culpã, sed quo ad pœnã, inquantũ in se voluit recipere, & pati pœnam peccatorum nostrorum, ut ait Esa. propheta. 53. c. Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum. i. pęnas iniquitatũ nostrarũ. Et sic ẽt nos qui sumus membra eius merita sua dicimus esse nostra, nõ quo ad laborẽ, & E cõdignitatẽ, sed quo ad præmium, inquãtum participamus præmium meritorum eius. s. remissionem pctõrum, & gloriã. Et sic dicimus, q in passione Xpi meruimus ueniam, et remissionem, & in eius resurrectione meruimus gloriã, & sic participamus eius effectus quo ad effectũ, sicut ipse voluit participare pctã nostra, nõ quo ad culpã, sed quo ad pœna, ut ait Aug. 2. de bap. paruulorũ. Propter istã ergo nusticã vnionẽ membrorum ad caput, & ecõuerso: Xps loqtur in hoc psal. & maxime in hac scda parte, & orat pro membris siue in psona membrorum. Vñ in hac maxime decipiũtur Iudæi, q ignorãtes istam vnionẽ, & sacrm, putãt, q Dauid loqtur de se, & pro se in hoc ps. sed hoc est manifeste falsum per hoc q dr in finẽ Ps. s. Cadent in retiaculo eius pctõres, singulariter sum ego F &c. qđ nõ põt cõuenire nisi soli xpo, ut patebit. Rogat ergo xps ad patrem pro suis mẽbris in persona sui. Et primo pro veritate fidei apostolorum, & aliorum membrorum. s. ne incidans in cæcitatem, & obstinationem Iudæorum. Secundò rogat pro eisdem ne incidant in flagitia, & ignominiam, & falsam supstitionem gẽtiliũ, sed suscipiãt patienter correctiones legis euãgelicę, ibi. Cum hominibus operantib. iniqtatem. Quãtũ ergo ad primũ est aduertendũ, q Iudæi postq nõ receperunt xpm nec intelligenciã verã legis & prophetarũ, fuerũt tãta malitia occęcati, q cõtra omnem veritatem manifestã, quæsierũt mẽdacia, & falsa cõmenta ad peruertẽdum scripturas, & remouẽdum eas ab omni

A veritate, ut defendant maliciã, & proteruitatẽ suã. Et sic Talmudistæ composuerunt illã scripturã, quæ dicitur Talmud, ut deciperẽt vulgares Iudaismi, & retinerent eos in sua cæcitate, & proteruitate, ita pariter Rabi Salomõ, & Abenazara, & Camhi, & cęteri scriptores in alio non laborant nisi ad peruertẽdum scripturas, & retrahendũ eas a veritate fidei euangelicę, & ad trahẽdum eas ad suã perfidiam. Et sic declinant intelligẽtiam, & corda eorum ad excusandas excusationes in peccatis, & ideo Christus rogat ꝑ apostolis & fidelibus suis ne incidãt in hanc proteruitatem, & cęcitatem. Dicit ergo Christus. O domine pater pone custodiam, & mensurã ori meo. i. apostolis, & martiribus doctorib. & cęteris fidelibus, quia ipsi sunt os meum, per quos loquor, & annuncio euangelium, B & veritatem, ut in sua prædicatione vera ꝓdicent, & uelabantur in mendacium contra legem, & prophetas, sicut faciunt Scribæ, & Pharisæi Talmudistæ, & sequaces eorum, & pone etiã ostium, & mensuram labijs meis i. doctoribus, & prædicatoribus, ut veraciter exponant, & declarẽt sacras scripturas, & pone obstaculũ in labijs eorũ, ne ex ore eorũ exeant mendacia, nec errores, sed veraciter instruant populum, ut vera possint scribere, & prædicare, & nõ declines cor meũ in uerba malitię. i. nõ permittas, ut fideles qui sunt cor meum, in quorum cordibus ego habito per fidem, & gratiam, non permittas in quã ut ipsi declinent, et applicẽt corda sua in verba malitię ad excusãdas excusationes in peccatis, sicut faciunt Talmudistæ, & Iudæi, q per verba malitiæ volũt excusare errorem, C & cęcitatem, & proteruitatem suam. Nã cũ falsis uerbis malitiæ excusant errorẽ suũ, & retinent se, & suos in illo errore, & cęcitate.

Cum hominibus operantibus iniquitatem, & nõ communicabo cum electis eorum.

Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

Hic rogat pro apostolis, & suis fidelibus ne incidant in communicationem, & superstitionem gentilium, & cæterorum prauorũ hominum. Ad cuius intelligentiam est notãdum, quód sacerdotes gentilium retinebãt suos in illis falsis superstitionibus per blandas adulationes, promittendo eis pro cultu idolorũ, & nefandis sacrificijs, & ludis scęnicis magnas prosperitates in hoc mundo, & ꝑsuadebãt regibus, & principibus eos deificari, & inter Deos referri, aut inter astra cęli stellificari post hanc vitam, & cum talibus adulationibus retinebant eos, & ꝑsuadebãt ad omnes flagitium, & vitium. Et ideo quando venerunt apostoli, & cęteri doctores ad ꝓdicandam legem euangelicam inter eos q̃ prohibet omne uitium, & pręcipit & hortatur omnem uirtutem tunc vidẽtes talem legem euangelicam esse omnino contrariam flagitijs, & nefandis ritibus eorum commoti sunt sacerdotes, & principes gẽtilium cõtra apostolos, & omnes xpianos, & conati sunt extinguere, & delere penitus totam religionem xpianam, & legem euangelicam, ut patet ꝑ totũ discursum ecclesiasticæ historiæ. Itaq; istis gentibus magis placebant adulationes nefandæ supstitionis, q̃ correctiones legis euangelicæ. Rogat ergo Xp̃s ne sui fideles incidant in tam pestiferam supstitionẽ E dicit ergo. O pater ne ꝑmittas supple, ut ego communicem cũ hominibus & fratribus peccatoribus operantib. iniq̃tatẽ, ne cõmunicem cum electis, & sequacibus eorũ: imo magis volo, ut corripiat, & icrepet me iust⁹ in mĩa. i. ꝙ corrigant me ꝓdicatores legis euangelicæ cũ caritate, & mĩa, q̃ oleũ. i. adulatio peccatorũ impinguet, & vngat caput meũ: unde littera Hier. habet. Corripiat me iustus, & arguat me: oleũ aũt amaritudinis non impinguet caput meum. Ex quo patet, ꝙ in nostra translatione ponitur futurum indicatiui pro optatiuo, eo ꝙ Hebræi non habẽt optatiuum: & sic patet, ꝙ iste modus loquendi est dep̃catiuus sicut dictum est, & loq̃tur hic metaforice, nam hic ponitur oleũ pro adulatione, nã sicut oleum materiale vngit, & mollificat res rigidas, ut sint tractabiles, ita pariter adulator cum suis blandis verbis, & adulationibus mollificat volũtatem, F & mentem, & affectum hominis, & ꝑsuadet ad flagitia, & facinora, & vitã voluptuosam: & ita poetæ cum suis fabulis, & fictis, & mẽdacibus locutionib. persuadebãt populis, & cõcitabãt eos ad flagitia cõmittẽda, ponitur ergo hic oleũ ꝓ blãda adulatione, & caput ponit̃ pro parte rõnali, q̃ decipitur, & trahitur a sensualitate. Dicit ergo Xp̃s in persona suorum membrorum. O pater fac, ut nõ cõmunicẽ cũ istis operãtib. iniquitatem, nec cũ electis, & sequacib. eorũ, nec sequar electiones eorũ, imo magis volo, ꝙ corripiat me q̃libet iustus, & doctor, & pręgdicator euangelicus

A licus in mīa, quam oleū, & falsa adulatio, & persuasio alicuius peccatoris, & falsi doctoris īpinguet, & demulceat, & decipiat caput meū.i.rōnē meam. Hoc ēt totū pōt intelligi de falsa, et mēdaci adulatione Talmudistarū et Rabinorū Iudæorū: qui persuadēt, et decipiūt populū eorū hoc ēt pōt intelligi de quacunq; falsa adulatione, et persuasione incitāte hominē ad peccatū, vnde Christus rogat pro suis ne adulatione, et persuasione alicuius pc̄tōris incidāt in aliqđ peccatū, vnde petit ut sui fideles sint obediētes ī correctione iustorum.i. quod patienter audiant prædicationes, et correctiones prælatorum, & maiorum, et fratrum suorum iustorum ideo dixi Petro, si peccauerit in te frater tuus uade et corripe eū inter te, et ipsū solū, ꝙ si te audierit, lucratus eris fratrem tuū, iō hic dicit B Xp̄s. Corripiet.i. corripiat me iustus, & prelatus, in mīa, et zelo caritatis.i. cū patiētia mēbra mea audiāt correptionē factā cū mīa, et caritate &c. Itē ne audiāt adulationes. ideo subdit. Oleū aūt peccatoris.i. verbū blandū, & suasiuū, et adulatoriū nō īpinguet caput meū.i. blādiatur cōscientiæ meæ. Litera Hie. habet oleū fellis, & amaritudinis, quod idē est, nam verba adulatoris licet uideantur blanda, et suauia, tamē sunt amara ad cōmittenda alia pc̄tā, dicitur.n. adulator pc̄tōr, quia primo mentitur cum adulatur alteri, tribuēdo ipsi quod non hēt. Scđo, quia hoc facit cā decipiendi simplices, iō Christus rogat, ut Deus auertat talem pestem a suis fidelibus simplicibꝰ, imo ꝙ unusquisq; se reputet peccatorem, & diligat corrigentem se, & fugiat adulatores. Et isto mō Ioannes Baptista fu- C git adulatores qñ dixit, non sum ego Xp̄s, nec sum dignus calceamenta eius soluere. Io.1. Itē qnādo dixit. Illum oportet crescere me aūt minui &c. Ioā.3. Itē hanc adulationē fugerunt Paulus, et Barnabas, qñ sacerdotes idolorum volebant eis honores diuinos impendere. Act.14.

Quoniam adhuc, & oratio mea in beneplacitis eorum, absorpti sunt iuncti petræ iudices eorum. Audient uerba mea quoniam potuerunt sicut crassitudo terræ erupta est super terram.

Dissipata sunt ossa nostra secus infernum, quia ad te domine domine oculi mei: in te speraui non auferas animam meam.

In hac secūda parte Christus prædicit cōuersionem imperatorū, & regū ad Christū, sub iugo fidei: vñ imperatores, & reges, & tiranni, qui ante propter idola persequebantur Christianos, post cōuersionē ad fidē pcēperūt idola deleri pp Xp̄m, & q̄a orō, & p̄dicatio, & lex euāgelica ante fuerat abominabilis, & despecta, & odiosa, postea fuit placibilis, & decora in beneplacitis eorū .s. regū & gentilium.i. erit eis placibilis, & acceptabilis, quoniam colent eam, & obseruabūt, & conuertentur ad fidem euāgelicā, & vincti, & ligati, & iuncti sunt ipsi petræ.s. Christo, q̄ est petra in qua fundatur ecclesia erūt ergo vincti, & ligati sub iugo legis Xp̄i, q̄ ante ligabāt, & torquebāt, & vexabāt Christianos, qđ impletū fuit in Cōstātino, & cæteris imperatoribus, & regibus, qui ad fidē conuersi sunt, iō seq̄t. Audiēt verba mea.i. legē meā euangelicā, quoniā potuerūt facere sup. miracula. nā verba Christi sunt potētissima, & efficacissima, & effectiua miraculorū, & sani E tatū, & iō quādo vidit Cōstantinus, ꝙ virtute nominis Iesu, & baptismi ipse fuit liberatus, & sanatus a lepra, & videbant cæteri reges signa, & prodigia q̄ faciebāt apostoli, & martires, tūc voluerūt audire verba Christi euangelica, iō audient ipsi reges, & imperatores, & iudices verba mea quoniam potuerūt.i. potentissima fuerūt ad miracula faciēda, & ad gētes cōuertendas, & corda hoīum penetrāda, ēt fuerūt fructifera sicut crassitudo terræ &c. Vñ nota, ꝙ crassitudo terræ est in supficie terræ, ideo quando agricolæ uolūt ꝙ ager sit vber, & fructificet, arāt, & scindunt terram aratro, & sic erit crassitudo terræ ad superficiem, & sic bene crescit, & germinat, quod seminatur. Ita ergo germinauerunt, & fructificauerunt verba euāgelica in cordibus hominum ab apostolis seminata, F nam apostoli, & fideles disposuerunt corda hominum gētilium per prædicationem, & seminarunt in eis verbum Dei, & illa corda facta crassa per gratiam spiritussancti fructificarunt fructus fidei, et bonorum operum. Et ideo sequitur in persona mēbrorum. Iō dissipata sunt ossa nr̄a, i. q̄a uerba euang. fecerūt fructū in nobis. Iō dissipata sunt ossa nr̄a q̄a cepimus, et passi sumus tormēta, et martirū pp Xp̄m, in quo martirio dissipata, et fracta sunt ossa nr̄a secus infernū. Et ponit hic infernus pro fossa, nam frequēter in scriptura vet. te. fossa dicitur infernus, sicut dicit Iacob, Descēdam in infernum.i. in fossam per mortem. Dicit ergo. Dissipata, et confracta sunt ossa nostra secus, idest usque ad fossam

A Custodi me a laqueo, quē diaboli statuerunt mihi, & a scādalis, & occasionibus operantium iniquitatem, quia ego liber sum a laqueo peccati, nam omnes cęteri homines cadent in retiaculo, & laqueo .i. cum oēs alii sint pctōres: tamen ego singularis sum .i. singulariter exemptus, & immunis, & solus inter mortuos liber a peccato donec transeā de hoc mundo ad patrem sup. q.d. Christus. Ego sum liber ab oī peccato: nec obligor ad mortem: quia non fui captus in retiaculo peccati ipsi' diaboli sicut cęteri peccatores, & iō de iure me debes resuscitare: qa sponte assumpsi mortalitatem, & infirmitates humanas. Ad maiorem autem intelligentiam huius vltimæ partis, tria sunt videnda. Primo: quod est istud retiaculum in quo ceciderunt omnes peccatores. Secūdo, quare Christus non potuit cadere nec capi in hoc retia B culo. Tertio est videndum quomodo Christus nos liberauit ab isto retiaculo. Quantū ergo ad primum est dicēdum secundū Aug. ꝙ retiaculum, in quo ceciderunt omnes peccatores fuit esus cibi ligni prohibiti, quē comederunt primi parentes contra volūtatem Dei, quem cibum multis nominibus appellat Aug. Vnde primo appellat ipsum hamū inquantum sub esca illius suauis fructus latebat hamus veneni, ī quo capti sunt primi parentes. Secundo appellat ipsum laqueum in quo ipsi capti, & illaqueati, & ligati sūt. Tertio appellat illam arborem muscipulam inquantū primi parentes mordentes fructum fuerunt ibi morsi, & capti, & obligati diuinę sententiæ. Quarto appellat illum fructū scādalū inquantū in eo offendentes ceciderūt. Quinto appellat ipsum retiaculum inquan- C tum non solum primos parentes, sed etiā totam eorum posteritatē diabolus cōclusit & cōprehēdit in illo peccato. Ille ergo fructus prohibitus fuit hamus, & laqueus, & muscipula, & scandalum, & retiaculum, quod diabolus parauit in illo fructu, in quo cōprehendit oēs pctōres filios Adā: quia Adā, peccādo oēs filios futuros obligauit ad pœnam dāni sui peccati, & trāsgressionis: prout pluries dictum est. Nā sicut Adā perdidit pro se illam originalem iustitiā cum omnibus donis quæ gratis a Deo acceperat cū illa originali iustitia: Ita perdidit pro oībus suis posteris omnia illa dona, & præmia illius originalis iustitiæ. Sed vltra illud dānū ex esu illius cibi venenosi fuit inflictus quidā morbus concupiscētię inordinatę in carne, & sē D sualitate ipsorū primorū parentū: qui q̄dē morbus venenosus totaliter corrupit totam carnē, & appetitū sensitiuum, & vulnerauit, & debilitauit omnes potentias naturales, ꝙ caro sic corrupta, & vulnerata illico facta rebellis insurrexit aduersus spiritum, & rationem intantū, ꝙ incepit retrahere animā, & voluntatē ab omni bono, & honesto, & impellere ad omne malum. Et iste fuit secūdus laqueus, & retiaculū, quod diabol' parauit latēter in carne primorū parentū contra rationem, & voluntatē. Et est quidā hamus latēs sub esca carnis, cui carni consentiēs volūtas illico capitur, & obligat actuali, & mortali pctō. Et hoc est secundū retiaculū, & laqueus cōcupiscentiæ quē primi parētes trāsmiserunt successiue in oēs posteros per libidinosam generationē. Nā caro, quæ format, E & cōcipitur ex tali libidinoso cōcubitu nō pōt esse sine fęditate, & morbo, & illo fomite concupiscentiæ. Qui quidē morbus, & fomes dicitur quoddā retiaculū abscōditū in carne. Nā primo per solā vnionē causat culpā originalē in anima creata, & infusa ipsi in puris naturalibus, quia per solū contubernium eo ꝙ anima fit vna persona cum tali carne infecta efficitur obnoxia culpæ originali primorum parentū, & sic efficitur filia iræ, & vindictæ: & debitrix originalis iustitię perditę in Adā. Itē rursus hoc idē retiaculū concupiscētię alliciendo voluntatē ad honores illicitos, & carnales voluptates, & diuitias illicite acquisitas per consensum deliberatū, capit animam in pctō actuali, & mortali, & p cōsensum indeliberatum capit eā in veniali. Ex quibus omnibus patet, ꝙ vnū, F & idem retiaculū cōcupiscentię, & fomitis latens in carne per solam vnionem capit animam in culpa originali obligans eā ad pœnā dāni priuās eā oībus donis gratiæ, & cœlestis glorię. Et per consensum deliberatū capit animā in pctō mortali obligādo eam ad pœnam sensus æternā. Et per solū cōsensum non deliberatum capit animā in pctō veniali. Ex supradictis etiā patet, ꝙ duplex retiaculum parauit diabolus contra hominem. Nā primum retiaculum, & laqueū parauit in ligno, & cibo prohibito: in quo cepit primos parentes in persona, & cepit oēs posteros in natura: quia in illo oēs fuimus priuati omnibus donis gratiæ, & glorię, & obligati ad pęnam damni, de quo ait Apostolus ad Ro-

A ma 3. ꝙ oẽs in Adã peccauerunt.i.oẽs fuerũt in ii … mundati, & obligati ad pœnã dãni. Secundũ autẽ retiaculum parauit diabolus in carne, & appetitu sensitiuo vniuscuiusq;. Et hoc est retiaculũ concupiscentiæ in quo per solã vnionem aĩæ capit vnũquemq; personaliter in originali: & per consensum voluntatis deliberatũ capit animam in actuali, & mortali, & per consensum indeliberatũ capit eã in veniali. De vtroq; ergo retiaculo intẽdit dicere Dauid qñ ait in persona Xp̃i. Cadent in retiaculo eius peccatores &c. Quantũ ad fm est dicendũ, ꝙ Christus nullo modo potuit capi in primo retiaculo, nec in scđo Non in primo, quia Adã non potuit obligare, nec venundare pc̃tõ suo, & damno nisi filios suos naturales ab eo genitos imme diate, uel mediatè, sed Xp̃s licet dicaẽ filius

B Adã ſm carnẽ inquantũ accepit carnem ex virgine: tñ non dicitur filius naturalis ſm generationẽ, quia non ex opere Adam natus est: sed solo opere spiritussancti, & sic non potuit obligari, nec venũdari in Adã. Nec potuit ẽt capi in scđo retiaculo cõcupiscentiæ carnis: quia Adã non potuit transferre in eũ vitiũ carnis, & concupiscentiæ postq̃ Xp̃s non descendit ab eo ꝑ generationẽ naturalẽ. Et sic patet, ꝙ Xp̃s, nec captus est in retiaculo naturæ per generalem oblĩonem, nec in retiaculo ꝑsonæ per naturalẽ, vel libidinosã generationẽ. Et ideo dr̃ solus inter mortuos liber, nõ solũ in persona, sed ẽt in natura. Et ideo solus potuit totũ genus humanũ liberare. Sed quid dicendũ de virgine matre eius? Ad hoc rñdetur sicut dictũ est psal. 45. ꝙ non possumus excusare quin fuerit capta in retia

C culo naturæ: inquantũ fuit obligata in Adã cũ tota natura, & descẽdentia naturali ipsius Adã: qui oẽs filios naturales obligauit, & venundedit ad pęnã dãni peccati sui, de quo dicit apost. Ad Ro. 3. ꝙ oẽs in Adã peccauerũt, in natura sup. inquantũ in eo fuerunt obligati. Sed illud peccatũ non potuit transire in ꝑsonã virginis quo ad culpã originalẽ, nec mortalẽ, nã licet virgo Maria descendat ab Adã per naturalẽ generationẽ: tñ quia caro eius fuit sanctificata, & mundata ab o. fomitẽ ante animationẽ, & aĩa fuit simul creata, & sanctificata, & gratificata, & in gr̃a confirmata, & infusa in illa carne mũda: ideo nec caro potuit inficere animã, nec anima infici a carne per culpã originalẽ, & sic pc̃m̃ naturæ nõ potuit trãsferri a carne in animã, & ꝑ consequens, nec in ꝑsonã, quia virgo Maria D nunq̃ dicta est persona humana, nisi per animã, & sic fuit liberata a pc̃tõ originali naturæ per præuiã sanctificationẽ, & gr̃am Xp̃i. Ex hoc ẽt sequiẽ, ꝙ virgo Maria nunq̃ cæcidit nec fuit capta in retiaculo diaboli actualiter, & mortaliter, nec venialiter, q̃a fomes, & cõcupiscẽtia, q̃ est semen oĩs pc̃ĩ, fuit extincta in carne virginis ante aĩationẽ ꝑ virtutẽ spiritussancti, ut dictũ est, ergo caro nõ potuit surgere aduersus spm̃, nec capere volũtatẽ ꝑ aliquẽ illicitũ consensum deliberatũ, nec indeliberatũ. Et ꝑ ɔ̃ñs nõ fuit capta ꝑsonaliter in retiaculo cõcupiscẽtiæ, nec originaliter, nec actualiter, nec venialiter pc̃tõ: licet fuerit obligata solũ in natura, ideo indiguit redimi, & liberari in ꝑsona ꝑ gr̃am ꝑuenientẽ, q̃ habuit virtutẽ ex passione Xp̃i, ut pluries dictum est. Et sic patet qualiter oẽs E peccatores cæciderunt in retiaculo diaboli in natura, uel in ꝑsona: a quo solus Xp̃s trãsiuit liber, & singularis tã in natura, q̃ in ꝑsona, sed sola uirgo Maria fuit liberata ne caderet in ꝑsona. Ex supradictis patet, ꝙ solus Xp̃s potuit redimere genus humanum, & satisfacere ꝑ peccatis oĩum. Quod sic patet. nã tria necessario req̃rebanẽ ad hoc, ꝙ aliq̃s sufficiẽter posset redimere totũ genus humanũ. nã primo oportebat vt esset liber, & innoxius, non captus in retiaculo ipsius diaboli, & nõ solũ in ꝑsona, sed ẽt liber in natura, ut alios posset ab illo retiaculo liberare: q̃a inuolutus, & obnoxius, non põt alios de laqueo liberare, & absoluere. Secundo oportebat, vt haberet summã caritatẽ, ut eius passio, & oblatio esset Deo cara pro omnib. & meritoria, & accepta. Tertio oportebat ut F esset Deo personaliter unitus ꝑ gr̃am unionis: ut sua operatio, & redemptio esset meritoriè infinita, eo ꝙ debebat remittere culpã, & pęnam infinitã, & recuperare præmiũ cœleste infinitum; ut dictum est psal. 129. ideo non potuit esse, nisi in supposito infinito. Sed q̃a solus Christus habuit omnia ista tria prout dictum est ps. 17. & 21. & in plerisq; locis, ergo solus Christus potuit genus humanum sufficienter redimere. & liberare, qui non cecidit in retiaculo aliorum. de cuius redemptionis modo patebit in articulo sequenti. Quantum ad tertiũ est dicendũ ꝙ Christus, qui, ut hoĩem perditũ, & captiuũ in retiaculo diaboli repararet, & liberaret, & uenerat in carnem, sicut est sapientia

per

A per essentiam, ita sapienter hominem liberauit. nam sicut diabolus cogitauit artem malignam & callidam ad capiẽdum Adã cũ tota sua gñatione in suo retiaculo, ita Christus sapiens restaurator reperit artẽ sapientem ad rumpendũ retiaculũ diaboli, & liberandum animas, & totũ genus humanum in illo retiaculo obligatũ & obnoxiũ, & reperit nouũ retiaculum ad capiẽdas animas per gratiam. vnde sicut diabolus abscondit venenum sub specie fructus prohibiti tãq̃ hamũ, quẽ fructũ volens mordere Adã fuit morsus morsu mortis, & captus in hamo, & retiaculo, & laqueo venenoso latente sub specie illius fructus, ita pariter Christus obiecit diabolo carnem suã tanq̃ escam, sub qua latebat hamus, & laqueus diuinitatis, & tetendit eam in cruce, sed diabolus putans Christum esse purum hominẽ, obnoxiũ morti, o-
B bligatum in Adã, uoluit ipsum in cruce mordere per mortẽ sicut cæteros, sed ipse capt⁹, & morsus fuit victus in morte Christi. sub cuius carne latebat hamus diuinitatis, & sic diabolus fuit victus, & captus in retiaculo passionis Christi. Item rursus, sicut diabolus cepit Adã in retiaculo suo, & parauit, & abscondit retiaculum concupiscẽtiæ in carne ipsius Adã, & in generatione naturali, ꝑ quã generationem libidinosam Adam transtulit peccatum suum in omnes posteros particulariter, ita pariter Christus abscondit & impressit virtutem, & pretium suæ passionis in septem ecclesiasticis sacramẽtis, per quæ q̃dem sacramenta transtulit virtute suæ passionis particulariter in vnumquenq; fidelẽ. vnde sicut Adã per generationẽ libidinosã transtulit peccatum suum in filios, ita Chri-
C stus per regenerationẽ baptismalẽ transtulit merita suę passionis ad rumpendũ retiaculũ diaboli, & liberandum baptizatos ab originali, & per pœnitentiã trãstulit merita suæ passionis ad absoluẽdum a mortali peccato oẽs pœnitentes, & sic de singulis. Itaq; est dicendum, ꝙ in vnoquoq; sacramẽto latet virtus passionis Christi tanquã hamus sub esca, & tanquam retiaculum salubre ad capiẽdas animas per gratiam, & ad rumpẽdum retiaculum diaboli. Sed in sacramẽto eucaristiæ specialiter, & realiter continetur ipse Christus verbum incarnatũ, quem Christum sub forma panis sumimus in cibũ spiritualẽ ad refectionem spũalem, & restaurationẽ bonorum perditorum, prout dictũ est ps. 110. Et sic patet qualiter ecclesiastica sacra nfa sũt quædam retiacula spũalis ad capiendas animas nostras per gratiam passionis Christi cõtra retiaculum diaboli, per quæ quidẽ sacramenta rumpitur retiaculum diaboli, & liberantur fideles. Et patet qualiter sicut Adam per generationem naturalem, & libidinosã multiplicauit & generauit filios carnales in mundo, ad quos transtulit peccatum, & semen, & fomitẽ peccati, ita pariter Xp̃s ꝑ regenerationem baptismalem regenerauit, & multiplicauit filios spirituales, & fideles in ecclesia, ad quos transtulit gratiam, & virtutem suæ passionis per baptismum aq̃, vel flaminis vel sanguinis. Et sic licet oẽs peccatores fuerunt capti, & cęciderunt in retiaculo diaboli ꝑ peccatum, tñ oẽs possunt liberari a Xp̃o per retiaculũ baptismi, & ceterorũ sacramẽtorum, eo ꝙ Christus singulariter trã- E
siuit inter mortuos liber nõ captus in retiaculo diaboli in persona, nec in natura. Ad cuius intellectum maiorem est notandum, ꝙ istud retiaculum, & misterium crucis fuit figuratum. Num. 21. vbi dicitur, ꝙ qñ popul⁹ murmurauit contra Deum & Moysen, misit Deus serpentes ignitos, qui mordẽtes multos occidebant, qui pœnitentia ducti rogarunt Moysen, ut rogaret pro eis dominum, ut tollerentur serpentes. Et tunc Moyses ex præcepto dñi suspendit serpentem æneum in ligno, & tunc morsi a serpente aspiciẽtes illum serpentem pendentem in ligno sanabãtur a morsibus serpẽtum. Per ꝙ mysteriũ fuit figuratum qualiter Xp̃s redemptor mũdi debebat secũ suspendere, & crucifigere antiquum serpẽtem, qui in suo ligno prohibito momorderat primos parentes morsu F
mortifero, qui q̃dem morsus venenosus trãslatus est in omnes posteros. & sic per vnius hoĩs delictum mors introiuit in totũ orbem terrarum. Et sic patet, ꝙ mors, & omnes ĩfirmitates, & defectus, & oĩs culpa, & oĩa peccata sunt effectus, & pęnæ illius peccati, & mor sus illius antiqui serpentis. Et ideo Xp̃s ut nos liberaret a morsu antiqui serpẽtis, & ab omnibus effectibus, & vestigiis illius morsus, voluit indui veste illius serpentis. s. morte, & cæteris corporalibus defectibus, & pęnalitatibus prouenientibus ex illo peccato, præter culpam, eo ꝙ assumpsit in illa carne omnes pęnas peccati præter culpam, ut frequenter dictum est, & sic dicitur Christus induisse vestem pœnalitatum antiqui serpentis,

A tis, & cum tali veste crucifixus est in cruce, sed venit diabolus, & voluit mordere Christum sicut cæteros, sed ipse captus est hamo diuinitatis latentis sub carne, & sic in cruce simul cum Christo crucifixum est peccatū nostrum cum omnibus pœnalitatibus suis, & mortuum est peccatū nostrum cum Christo, sed Christus surrexit ad vitā gloriosam manente serpente antiquo in sepulcro cum suis pœnalitatibus. Et ideo dicit Augu. in sermone de martyribus: ꝙ Christ⁹, ut vinceret, & occideret mortē: vestitus est morte: mors autem ibi in cruce occisa est, sed dominus semper viuit. Et sicut Moyses exaltauit serpentem in eremo: ita Christus cum veste serpentis. s. cum pœnalitatibus exaltatus & crucifixus est in cruce: & sicut omnes, qui fuerunt morsi a serpente aspiciebant serpentem: & sanabantur: ita omnes quos momor B dit astutia Satanæ, aspicientes & contemplātes Christum in cruce pendentem sanabuntur a morsu serpētis antiqui. Et sic patet qualiter nostra redemptio, & salus fuit figurata per exaltationem, & suspensionem serpentis ænei in ligno, & peccatum nostrum fuit significatum per morsum antiqui serpentis. Et patet etiā qualiter sicut serpēs antiquus parauit retiaculum in ligno, in quo momordit, & cepit Adam cum omnibus posteris: & sauciauit omnes morsu, & veneno pestifero: ita Christus parauit laqueum, & retiaculum in cruce, vbi cepit, & crucifixit serpentē antiquum, & sic liberauit genus humanum a morsu illius. Item sicut diabolus particulariter parauit retiaculum, & laqueum cōcupiscentiæ, & fomitis in carne vniuscuiusque C ad capiendum vnumquenq; personaliter in originali, & veniali, & actuali, ita Christ⁹ parauit retiaculum suum spirituale in vnoquoque septem ecclesiasticorum sacramentorū, cuius retiaculi esca patēs est uisibilis forma sed hamus latens est inuisibilis gratia illius sacramenti, quæ quidem gratia reficit, & saluat, & liberat fideles, & extinguit & occidit antiquum serpentem. Et sic patet qualiter omnes peccatores præter Christum cęciderunt in retiaculo antiqui serpentis per mortē. Et quomodo omnes fideles, & iusti ceciderunt in retiaculo Christi per gratiam. Et quomodo antiquus serpēns fuit crucifixus ī ligno cum Christo, & captus cum retiaculo crucis. Et hæc est causa quare serpens antiquus diabol⁹ fugit crucem, eo quòd ibi fuit suspensus cum veneno suo, & ibi fuit extin D ctum venenum suum, & per consequens ibi fuit captus, & victus. Et sic patet qualiter serpens antiquus primo fuit suspensus figuraliter in deserto. Num. 21. sed postea fuit realiter suspensus in cruce cum Xpo: quia pater ī Christo posuit iniqtates omnium nostrum cuius liuore sanati sumus, Esaiæ. 53.

PSALMVS CXLI.

VOce mea ad dominum clamaui: voce mea ad dominum deprecatus sum.

Effundo in conspectu eius orationem meam: & tribulationem meam ante ipsum pronuncio.

In deficiendo ex me spiritum meum: & tu cognouisti semitas meas.

Titulus, Eruditio siue intellectus Dauid cū esset in spelunca oratio. Iudæi, & q̄dā ca E tolici exponunt hunc psal. prout est oratio Dauid petentis liberari de manu Saulis, & persecutione, cum esset in spelunca Odolla latens cum amicis suis, qui ad eum confugerant, ut patet 1. Reg. 22. & sic exponunt ad literam tantum secūdum illū sensum, in quo Dauid petit liberari a persecutione, & petit regnū ut suos amicos, & sequaces posset exaltare. Sed hęc expositio est friuola faciēs iniuriam huic psal. priuando ipsum sacramento prophetiæ de Christo, & ecclesia, qđ manifeste in se continet. Item talis expositio manifeste falsificat titulum, in quo dicitur, quòd iste psalmus est eruditio Dauid & ītellectus, & facta a spiritusancto, manifestum est enim quòd Dauid non indigebat erudiri a spiritusancto, si tantum narrat persecu F tionem suam, & petit donum temporale in hoc psalmo. nam ipse expertus erat suam ꝑsecutionem, ergo nō erat ipsi necessaria eruditio spiritussancti ad scribēdum eam, sicut Cæsar in cōmentariis scripsit omnia prælia quæ gessit, & victorias suas ex sola memoria sine lumine speciali spiritussancti. Ex quo patet, quòd aliud sacramentum maius intendit hic Dauid prædicere per illam historiam, & sub figura illius historiæ. vnde per hoc, quod Dauid fugit a Saul ad regē Geth, ne occideret eum, figurabatur quomodo Christus fugit vsque ad mortem corporalē crucis, & latuit in spelunca sepulcri corpus eius, & anima descendit ad speluncam inferni, & venerunt ad eum omnes patres veteris testamenti, qui erāt in limbo, ut eos inde libe-

A liberaret. Et ficut multi amici Dauid erant afflicti in ciuitatibus a Saul, & expectabant exaltationem Dauid, vt ipsi liberarentur: ita apostoli, & totum genus humanum in illo triduo expectabant ut Christus resurgeret a mortuis, & rediret ab inferno, & speluca sepulcri. vt omnes liberaret &c. Hoc ergo prę uidens Dauid in spiritu per illam fugam, & latitationem, fecit hunc psalmum, in quo introducit Christum loquentem, & petētē, a patre liberari per resurrectionem a speluca sepulcri, secundum, quod Dauid fuit eruditus a spiritusancto, & sic erudit nos, vt credamus resurrectionem Christi, & nostram redemptionem prædictam, & figuratam in hoc ps. qui dicitur eruditio Dauid, & oratio Christi, in quo duo facit, nam primo manifestat Christus patri suam afflictionem, & passionem. Secundo petit liberari. ibi. Clamaui. Quantum ergo ad primum dicit. B

Voce mea ad dominum Deum patrem meū clamaui cōquerendo de persecutoribus, & crucifixoribus meis, & voce mea, & non p alium deprecatus sum ad Deum petēdo resurrectionem. Effundo in conspectu eius orationem meam in horto, & in cruce, & pnuncio tribulationem, & passionem meam ante ipsum: conquerendo de crucifixorib. nam cognouisti semitas & intētiones meas in deficiendo spiritum meum .i. quando inquantum tribulauerunt me, q deficiebat in me spūs vitalis, & fortitudo p tormētis intolerabilibus: & etiā defecit anima a corpore, quia separata fuit ab eo in triduo. Vnde iō defecit in me spūs, & fortitudo corporalis.

In uia qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi. C

Considerabam ad dexteram & uidebam, & non erat qui cognosceret me.

Perijt fuga a me, & non est qui requirat animam meam.

Scribæ, & pharisæi absconderūt mihi laqueū tentationis, ut me caperent in sermone &c. & abscōderūt in laqueū imponendo falsa crimina, & in fine abscōdito mō imposuerunt laqueū mortis, & iō defecit in me spūs, & corporalis fortitudo qm̄ fui capt⁹ in horto. Nā cōsiderabā, & respiciebā ad dexteram, si erat aliqs apostolus, qui cognosceret me, & iuuaret, & nullus fuit, nā me relicto oēs fugerunt. Itē in toto tpe passionis considerauι, & respexi ad dexterā. i. ad partē prosperā, & si aliquis inueniref, qui esset in mei fauorē, & loqueref p me, & nō erat qui cognosceret me ad pstādum auxilium, & fauorē: imo oēs cōspirarunt ferendo sniam mortis cōtra me: & sic perijt oīs fuga & refugiū humanum a me, nec fuit aliquis qui requireret, & defenderet animam meam .i. vitam meam, imo omnes clamabant crucifige, crucifige eum. Et sic nullus fuit mihi ad dexteram, sed omnes fuerunt mihi ad sinistram, quia omnes fuerunt aduersarij. D

Clamaui ad te domine, dixi tu es spes mea portio mea in terra uiuentium.

Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis.

Libera me a persequentibus me, quia confortati sunt super me.

Educ de custodia animam meam ad confitendum nomini tuo, me expectant iusti donec retribuas mihi. E

Exposita superius querimonia, in hac secūda parte petit liberari p resurrectionē, dicēs. O dn̄e pater postq̄ destitutus fui ab oī auxilio humano ī mea passione, & nō inueni ad dexteram q iuuaret me, & fugit a me omnis fuga, & refugiū, iō omni auxilio, & spe humana postposita conuerti me ad te, & clamaui ad te, & refugi ad te & clamaui, & dixi, tu dn̄e pater es spes, & portio mea in terra uiuentiū. Nā postq̄ in hac terra mortaliū me dereliquisti in ptāte crucifixorū vsq; ad mortē sine humano auxilio, iō dixi fiat uolūtas tua, sed tunc posui spē meā in te. ut mihi dares hæreditatē æternam pro me, & pro mēbris meis in terra uiuentiū, & illā peto, & mortalē & terrenā contēno. Intēde ergo ad depcationē meā, qa postq̄ humiliatus sum nimis. i. valde p passionē, & mortē, qa humiliatus sum vsque ad mortem crucis, iō libera me de crucifixoribus persequētibus me, qm̄ confortati, & roborati sunt sup me, postq̄ ī potestate eorū me reliqsti, & iō cū ingenti odio, & iniquitate putantes me annihilare, & memoriam, & potestatem meā de mūdo abolere, crucifixerunt me, & sic tā dē positus sum in hac spelunca, & sepulcro, in quo adhibuerunt custodes armatos ne discipuli mei venirent ad furandum corpus meum, & adhibuerunt magnum lapidē contra sepulcrum, ne quis posset faciliter amouere, & sigillarunt ostium ne aliqua fraus posset fieri, & sic tenent corpus meum tanquā in carcere. Educ ergo de carcere inferni primo animā meam, & corpus meum de hac, F

hac,

A hac custodia, s. ꝙ omnia membra mea exeãt de inferno cum antiqua præda sanctorũ patrum, & recuperent corpus de sepulcro per gloriosam resurrectionẽ, & egrediatur anima mea simul cum corpore de hac custodia siue sepulcro ad confitendum nomini tuo. i. vt manifestem nomen tuũ, & potentiã post resurrectionem, & liberentur oẽs fideles, & electi: quia oẽs tam patres in limbo q̃ presẽtes, & futuri electi me expectãt, vt retribuas mihi animam per resurrectionem, & retribuas mihi regnum cœlorum per Adam perditũ, vt possim hic per gratiam liberare eos & in futuro eis regnum cœlorum elargiri.

PSALMVS CXLII.

Domine exaudi orationem meam, aurib. percipe obsecrationem meam, in ueritate tua exaudi me in tua iustitia.

B Huic psalmo præponitur talis titulus in Hebræo, & trãslatione Hieronymi & ĩ 70. s. ps. Dauid. absq; alio addito. Sed in quibusdã biblijs reperitur additũ. Quãdo persequebatur eum Absalon filius suus. Sed hoc forsan fuit additum ab aliquo doctore, eo, ꝙ quidã Hebræorum dicunt, ꝙ Dauid fecit hũc psal. in illa persecutione Absalon filii sui, de qua persecutione petit liberari a Deo, petendo in fine psalmi vltionẽ de inimicis suis. Et sic glossant istum psalmũ literaliter ꝑcise de ꝑsecutione, & hanc expositionem prosequũtur etiam quidam catolici. Sed talis expositio est inutilis fidei ecclesiæ, tollens dignitatem prophetiæ ipsi Dauid, qui non fuit minus propheta in hoc psal. q̃ in cæteris. Itẽ talis præcisa expositio occultat alta mysteria latentia, imo satis explicita in hoc psal. qui nõ pertinet ad sacram scripturã, nec eum fe

C cisset Dauid cantari in templo, nec nos cantaremus ipsum in ecclesia, nisi aliqua mysteria de Xp̃o in ecclesia cõtineret, vt sæpius dictũ est de cæteris ps. Iõ satius, & melius dñt q̃dam alii magistri Hebræorum dicentes, ꝙ Dauid fecit hunc psal. 142. in persona ipsius Adã harison. i. Adã primi hominis, qui loquitur in hoc psal. sicut, & psal. 37. & 91. & 101. Vnde dicunt, ꝙ Adam in hoc psal. deflet casum suum, & petit a Deo liberari de miseriis corporalibus, & temporalibus, quas traxit ex illo peccato, & sic exponunt istum psalmum. Sed isti multipliciter deficiunt in tali expositione. Primo, quia putant, ꝙ solus primus homo pro se loquitur in hoc psal. Secũdo, quia putant, ꝙ non petit liberari nisi de miseriis, & afflictionibus temporalibus, & D corporalibus. Tertio, quia putãt, ꝙ talẽ petitionem non petit per Christum mediatorẽ, sine cuius intercessione nulla oratio apud patrem potest exaudiri. Et hoc faciunt isti, quia nullam habent fidem de Christo Deo, & homine redemptore, & glorificatore, & eterno præmiatore. Et ideo relictis omnib. supradictis defectibus sequẽdo quod verum est, est dicendum, ꝙ non solus Adam primus homo ꝑ se, sed ipse Adam cum tota sua posteritate fideliũ, quod dicitur corpus mysticum siue homo mysticus, loquitur in hoc psalmo deflens casum, & petens liberari ꝑ Christum mediatorem & redemptorem, & non solum petit liberari ab infirmitatibus corporalibus; sed primo, & principaliter a seruitute peccati quam ibi incurrit, & ab oĩbus peccatis quæ postea ex illa occasione ꝑpetrauit, quam quidem liberationem totius E generis humani potuit præuidere Dauid in spiritu per liberationem suam de persecutione Absalonis, propter qđ fecit hunc psalmum in persona ipsius Adam loquentis in hoc psalmo. Quatuor ergo facit. Nam primo conatur Deum inclinare ad misericordiam se humiliando, & suam fragilitatem allegando. Secundo conqueritur de antiquo serpente, mala quæ sibi procurauit explicãdo. Tertio petit liberari ꝑ Christum. Quarto petit vltionem de diabolo persuasore, & auctore omnium malorum. Secundum ibi. Quia persecutus est inimicus animam meã, humiliauit &c. Tertium ibi. Memor fui dierum antiquorũ, mediatus sum in oĩbus &c. Quartum ibi. Educes de tribulatione animã meam: &c. Quantum ad primum est præaduertendum sicut dictum fuit ps. 11. & 14. ꝙ F sicut tota veritas ipsius Adam ante lapsum consistebat in adequatione, & conformitate ad primam veritatem, q̃ est uerbum diuinũ, ita & tota sua originalis iustitia consistebat in adæquatione, & conformitate suæ voluntatis ad diuinam voluntatem seruando eius præceptum, quæ quidem iustitia radicabat in caritate ordinata, & gratia qua erat Deo gratus, & acceptus, & ipse dirigebat Deũ ordinate, scilicet sup omnia, & omnia alia propter Deum. Et sic Adam dicebatur verus, & iustus, & sanctus manẽdo in tali veritate, & iustitia, & ordine caritatis, & dilectionis. Cũ ergo Adã peccauit ꝑdidit veritatẽ, & iustitiam, & sanctitatẽ, eo ꝙ deuiauit a prima veri-

A veritate magis credendo verbis mulieris: quæ primò fuerat seducta a diabolo, quā verbis Dei, qui præceperat ne comederet: & deuiauit a diuina volūtate, quæ est metrum, & regula omnium actuū iustorū, & iustitiæ, & deuiauit ab ordine caritatis: quæ ordinat actum dilectionis in Deum, & proximum, & sic mansit Adā mendax, & iniustus, & inordinatus, & peruersus in ordine potētiarū animæ. Et perdēdo illam originalem iustitiā, q̃ in se includebat caritatem, & gratiam, in quibus radicabatur: perdidit ēt omnia septē prę mia illius originalis iustitiæ. imo de necessitate incurrit pęnas contrarias, quia incurrit necessitatem moriendi, & patiendi &c. & incurrit debitū recuperādi originalē iustitiam cum gratia, & caritate cū omnibus suis præmijs, & sic mansit subditus, & debitor, & ob-

B noxius diuinæ sentētię cū tota sua posteritate filiorū, pro quibus ēt acceperat illā originalem iustitiam cū suis præmiis. Ex quibus patet ꝙ Adam, aut aliquis filiorum nullo pacto cū veritate, & iustitia poterat cum Deo contendere in iudicio quin exiret condēnatus, postq̃ trāsgrediendo diuinū pręceptum perdiderat oēm veritatem, & iustitiā, q a in ueritate, quā Deo promiserat, non stetit, & a diuina voluntate deuiauit, & sic nihil habebat suū, nisi peccatum, per quod perdidit oīa bona gratuita, quæ Deus in eius natura plantauerat gratis. Et sic Adā per nullam iustitiā merebatur audiri. Secundo est notādū, ꝙ tota ueritas Dei erga nos consistat in seruando promissa, & nō fallendo in reuelatis in lege: & tota eius iustitia consistit in seruando ueritatem in promissis, & reuelatis in lege, &

C tribuendo vnicuiq; quod suū est. i. remunerādo bona, & puniendo mala. Et sic patet qualiter iustitia diuina includit ueritatem in ꝓmissis, & reuelatis, quia quasi iniustus reputaretur Deus nisi impleret promissa, & reuelata in lege, & prophetis. Et iō in sacra scriptura sepæ per ueritatem intelligitur diuina iustitia, ut frequenter dictū est. Ex supradictis sequitur, ꝙ diabolus fecit Deū mendacem, quādo dixit mulieri. Nequaq̃ moriemini &c. Scit. n. Deus, q a hora qua comederitis, eritis sicut dij sciētes bonum & malum. Asserebat . n. diabolus Deum mendacē in uerbis, & in comminatione mortis, & etiam asserebat ipsum inuidū, & per consequens negabat ipsum esse Deū. Et sic Adā assentiendo sensui mulieris, quę primò fuit seducta, licet nō negauit Deum uerbis, & directe, tamen negauit ipsum factis, & indirecte prout dictū fuit psal. 13. Et sic Adam non stetit nec mansit in ueritate, & iustitia, in qua fuit creatus modo supradicto. Ideo nullo modo poterat in iudicio cum Deo contendere, Deus aūt semper

D mansit, & perseuerauit, & perseuerat in ueritate sua, & iustitia seruando ueritatem in ꝓmissis, & reuelatis, & puniēdo mala, & remunerando bona, & seruando ueritatem in uerbis suis, & in illa cōminatione sententię quā comminatus fuit ipsi Adam. Nā illico incurrit mortem spiritualē ipsius animæ perdēdo gratiam, per quā spiritualiter uiuebat, & illico incepit mori in corpore perferendo infirmitates, & cætera mala, quæ inducunt mortem successiue. Itē illico incepit tendere in mortem, quia uita hominis nil aliud est nisi via in mortem, quia quicquid uitæ retro est

E mors tenet, ut inquit Seneca. Itē Deus mansit uerax in promissis, & reuelatis in lege, & prophetis. Nā qn̄ uenit plenitudo tēporis misit filium suum in carnē ad redimendū Adā cum tota eius posteritate, sicut promisit ipsi Adā quando eiecit ipsum de paradiso, & sicut promiserat oībus patriarchis, & prophetis, qui impleuit omnia quæ erant scripta de eo in lege, & ꝓphetis, ut patet ꝑ totū discursum euangelicū. Item mansit iustus in sua iustitia, & inconcussa sententia, nullum bonū relinquendo irremuneratū nec malum impunitum. nam per passionem Christi filii sui: cuius meritum fuit infinitum in uirtute extensiue, uoluit punire omnia peccata præterita, & futura, & redimere Adā cū tota sua posteritate a miserabili seruitute, & resuscitare ipsum a morte æterna participando illā

F passionē, & merita eius per fidem, & gratiā Christi. per quā gratiā non solū quilibet homo absoluitur ab illa scia, sed etiam meretur præmiū uitę, & gloriæ æternę &c. Ex quibus patet, ꝙ solus Deus manet in sua ueritate, & iustitia, & ideo solus ipse potest contendere nobiscum in iudicio, & non Adā, nec aliquis filiorum eius quin exeat cōdemnatus, postq̃ nulla mansit in eis ueritas nec iustitia. Et iō præuidens in spiritu ex promissione, & reuelatione sibi facta se non posse liberari a supradicto peccato cū sua posteritate nisi per Christum in lege promissum, ut inquit Augu. lib. Cur Deus hō. hinc est ꝙ in hoc psal. orat Deū patrē ut mittat filiū suū in carnem ad redimēdum ipsum, & ut Deū inclinet ad mise-

A misericordiã,& ad exaudiendã petitionem suã, allegat veritatẽ,& iustitiã Dei cõtra suã iniustitiã. Vnde ait. O dñe Deus exaudi orationẽ meã,& petitionẽ meã, & percipe obsecrationẽ & deprecationẽ meã aurib. tuæ misericordiæ. Et nota, ꝙ oratio dicit simpliciter ascensum mentis in Deũ. Deprecatio aũt dicit orationem petendo liberari ab aliquo malo. Sed obsecratio dicit orationẽ, & deprecationem factã cũ sacris verbis, aut cũ sacrificijs, aut oblationibus, aut cũ vehementi affectu,& effectu,& sic iste homo mysticus cum omnibus supradictis conditionibus dirigit suã orationem petendo Christũ, vt veniat: quia omnes patres vet. test. cũ tali & sub tali fide & protestatione Christi futuri offerebant sacrificia &c. Ideo subdit. O domine non peto vt exaudias me in mea veri-
B tate, & iustitia: quia nulla est in me: quia iã perdidit ipsam originalẽ iustitiã, & gratiã, & caritatem in Adam per illam transgressionem primi præcepti, quando comedi cibũ prohibitũ, & sic non sum dignus exaudiri per aliquod bonum proprium, quia nihil meũ habeo nisi peccatũ, per quod mereor æternaliter puniri. Sed tu dñe exaudi me in tua veritate, qua promisisti filium tuum ad me redimendum in carnẽ mittere,& exaudi me in tua iustitia veritatem in promissis seruando, ut ueritas legis,& prophetarũ maneat inconcussa. Itẽ exaudi me in tua iustitia quam debes facere per passionẽ Christi filij tui, per quam peccatum totius generis humani est in cruce puniendum, & remittendũ,& per cuius resurrectionẽ, & ascensionẽ vita æterna est nobis restituenda. quã pas-
C sionem omnes fideles debent participare ꝑ fidem,& gratiã ipsius Christi, per quem oẽs sunt iustificandi, per cuius fidem saluantur omnis præsentes præteriti,& futuri. Quasi dicat, iustifica me,& uiuifica me per fidem, & passionem Christi, quia illa est veritas, & iustitia patris quam promisit in mundo, per quam impletam Deus redditur uerax.& iustus in lege,& prophetis & euangelio. Deinde cum subdit.

Et non intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

Ostendit iste homo nullam esse in se veritatẽ, nec iustitiam per quã mereatur exaudiri, nec intrare cũ Deo in iudiciũ, eo ꝙ in Adam perdidit omnẽ iustitiam. Dicit ergo. O domine si ita est, ꝙ in me nulla sit veritas nec iustitia, ergo non uelis intrare in iudi- D
ciũ cum seruo tuo. Nã tu bene potes intrare in iudicium securus cum sis dominus, & iustus,& verax, sed ego non possum tecum intrare, nec in iudicio contendere, cum nulla sit in me iustitia, quia nullus apud te iustificabitur homo uiuens in hac uita, eo ꝙ omnes peccauimus in Adã, & in eo ꝑdidimus iustitiã,& facti fuimus rei,& iniusti,& obnoxij sententiæ tuæ,& ibi fuimus percussi, & sauciati, & oẽs ibi constituti fuimus peccatores,& ideo nullus apud te iustificabitur homo. Ergo non intres in iudicium cum seruo tuo, nec uelis tractare me secundum culpam meam, sed secundum iustitiam, & ueritatem tuam, qua promisisti ueniam peccatoribus, & promisisti mittere filium tuũ ad iustificandum omnes peccatores.

Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliauit in terram vitam meam. E

Quia superius dixit, ꝙ nullus homo uiuẽs potest apparere iustus apud Deũ, nec cũ eo intrare in iudiciũ, cũ in nullo homine reperiatur propria iustitia. In hac secunda parte explicando miserias suas ostendit, unde euenerunt ipsi ista mala,& quomodo factus est iniustus apud Deum. Et dicit ꝙ ista mala, & ista iniustitia non prouenit ipsi ex natura specifica, nec a Deo creante.

Nã primo Deus creauit in eo bonã naturã specificã, quia quo ad species suas omnia quæ fecit Deus erant ualde bona naturaliter. Gen. 1. Nam species sunt sicut numeri. 8. Metafisicæ.& sic oẽs participant illud primũ ens secundũ maiorẽ,& minorem perfectionem.& ideo omnia entia a Deo nihil habent naturaliter nisi bonum. Sed ultra bonũ F
naturæ plantauit Deus in illo primo homine multa bona gratuita. s. illã originalem iustitiam,& gratiam gratificã,& scientiã omnium rerũ & cætera præmia originalis iustitiæ. Et sic quicquid Deus in hoĩe plantauerat erat bonũ, & nullũ malũ. Sed cum iste homo attentauit descendere ab Hierusalẽ in Hierico, deuiando a diuina uoluntate, incidit in latrones. s. diabolus, qui eum expoliarunt ab omnibus bonis gratuitis. s. ab illa originali iustitia cũ omnibus præmijs suis, & insuper uulnerauerunt eum in carne uulnere,& morbo cõcupiscentię,& corruptionis, & in aĩa uulnere mortalis culpæ, & sic de necessitate factus est mortalis corpore,& anima, & spiritus qui dominabatur carni

ilico

A illico fuit impugnatus, & afflictus a carne, & totus ordo personæ fuit peruersus. Nã oĩa inferiora q̃ ante obediebãt rationi, inceperũt rebellare. Et hoc est quod intẽdit dicere iste homo in hac secunda parte. Vnde ait. O dñe ego non habeo ius querelę contra te, sed cõtra diabolũ, & causa quare apud te nõ iustificabitur oĩs viuens, nõ est a te, sed a diabolo. Nam tu dñe bonum semen seminasti in me, sed venit inimicus diabolus serpens antiquus, & extincto bono semine seminauit zizaniam. Quia dum essem positus in illa felici paradiso terrestri venit iste inimicus serpens antiquus, & humiliauit in terra vitam meã. Nã cũ essem immortalis ad libitũ, quia poteram non mori edendo de ligno vitæ, tamen comedendo de ligno scientiæ boni, & mali mihi prohibito eiectus sum ab illa paradiso, & perdidi lignũ vitę, & factus sum de necessitate mortali, & sic iste inimicus humiliauit, & deiecit uitam meam felicem in hac terram miserabili in qua tanquã exul dego, & laboro. Ille ergo inimicus serpens antiquus humiliauit, & deiecit. & relegauit me ab illa paradiso in hac terra, & lachrimarum valle, & ille deiecit uitam meã in terra per mortem, quia moriendo sum reuersus in terram, & puluerem terræ de qua fuerã assumptus & formatus.

Collocauit me in obscuris sicut mortuos sæculi & anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum.

Iste inimicus nõ solum humiliauit uitam meã in mortẽ corporalẽ, sed ẽt in mortẽ peccati simul cũ diabolis. Nam collocauit me in locis obscuris inferni ĩter diabolos sicut mortuos sæculi. i. inter diabolos ad mortẽ ęternã destinatos, vt post primã mortẽ corporis incurrã mortẽ æternã animæ, & habitẽ cũ diabolis in locis obscuris inferni in ęternum. Litera Hieron. het. Collocauit me ĩter mortuos antiquos, idest inter diabolos, qui primo ab antiquo mortui fuerant per peccatum, & in illo obscuro inferno collocati. Item iste inimicus non solũ me occidit quo ad corpus, & animã, et ab illa paradiso deiecit ĩ hac terra misera, et post mortem in locis obscuris collocauit, sed etiam taliter carnem meam vitio concupiscentiæ, & fomitis vulnerauit, ꝙ illico insurrexit aduersus spiritum, & continue stimulat eum intantum ꝙ semper anxiatus est super me spiritus meus, & stimulatus est, & afflictus a carne, & concupiscentia. Itẽ quarto totus ordo fuit peruersus, & turbatus. D Nã caro quæ debebat obedire uoluntati, & rõni, nũc facta rebellis perturbat iudiciũ, & rõnẽ, & sic qđ nolo hoc ago, & qđ uolo hoc non facio. Et sic ex tali peruersitate turbatũ est in me cor meũ, & uoluntas, & ideo qñq; iudicio bonũ malũ, & malũ bonũ. Et sic patet qualiter ego nõ possũ retorquere istã culpã nisi in inimicũ diabolũ, qui mediante muliere & per mulierẽ decepit, & seduxit me, & sic expoliauit me omni iustitia, & gratia, & omnibus bonis gratuitis. Vnde sequitur ꝙ nullus uiuens potest apud te iustificari, nec tecum in iudicium intrare, ergo non intres in iudicium cum seruo tuo domine, sed exaudi me in tua iustitia.

Memor fui dierum antiquorum, mediatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarum meditabar. E

Postq̃ superius explicauit miserias suas, & cãm suæ miserię, nũc ĩ hac tertia parte petit auxiliũ, & petit iustificari per Christum, quia iam sciebat Adã cũ sua posteritate patriarcarum ex reuelatione, & frequentibus promissionibus ꝙ nullus poterat iustificari, & saluari, nisi per Christum. Ad cuius intellectum est notandum, secundũ Augu. contra aduersarium legis, & prophetarũ, sicut dictũ fuit psal. 103. ꝙ tota creatio huius mundi naturalis, fuit figura recreationis mundi spiritualis, quæ est ecclesia, & sic Dauid per illam creationem mũdi materialis præuidit in spiritu recreationem ecclesiæ, et per formationem primi hominis præuidit mysterium incarnationis: Vnde per hoc ꝙ tota Trinitas concurrit ad creationem vniuersi, q̃a pater per uerbũ dixit fiat lux: & facta est lux &c. & F sic per uerbum fecit omnia, & per spiritum sanctum uiuificauit omnia creata, quia spiritus dñi ferebatur super aquas &c. per hoc ꝓuidit Dauid in spiritu qualiter tota Trinitas debebat concurrere ad nostram regenerationem. Nam pater debebat mittere verbum suum in carnem: & per uerbum incarnatum debebat nobis loqui: & notificare nobis uoluntatem suam, dando legem euangelicã, & per illud uerbum incarnatũ nos debebat redimere, & iustificare, & per spiritũ sãctum pater, & filius in nobis debebant omnem gratiam infundere, et nos per gratiã uiuificare, et sic omnia quæ perdidimus ꝑ peccatũ, debebamus recuperare ꝑ regenerationem. Item per hoc ꝙ Deus formauit corpus

Adæ

A Adę ex terra virgine,& spirauit ĩ eo spiraculum vitę &c. præuidit Dauid qualiter pater per spm̃ sãctũ debebat formare corpus Xpi ex puris sanguinibus in vtero virginis Mariæ: quod corpus simul cum anima verbũ debebat personaliter assumere: vt illa humanitas esset instrumẽtũ nostræ redẽptionis &c. Et sic patet qualiter per misterium creationis Dauid præuidit totum misterium incarnationis,& nostrę redemptionis. Et ideo ex hoc mouetur ad petẽdum liberari per Christum in persona totius corporis mistici. Vndę ait. O domine ego memor fui dierum antiquorum .i. illorum sex dierum in quibus fecisti omnia opera mundi:& meditabar,& contemplabar in omnibus operibus tuis, & in factis manuũ tuarum q̃ fecisti in illis sex diebus antiquis,& primis: vbi præuidit totũ B misteriũ totius nostrę redẽptionis. Nam per hoc, ꝙ per verbũ creasti omnia: pręuidi qualiter per verbum tuum incarnatum nos omnes debebas recreare, & redimere.& ꝑ spiritum sãctum viuificare spiritualiter: & vitã spiritualẽ quã perdidimus ĩ Adã nobis restituere. Itẽ per misteriũ formationis hominis ex terra virgine pręuidi misteriũ ĩcarnationis. Item per dormitionem ipsius Adæ præuidi totũ misteriũ nostræ redemptionis, Nã per hoc, ꝙ Adã sopore dormiuit, ego ꝑuidi in spiritu qualiter Christus debebat in cruce vera morte soporari pro redẽptione totius generis humani, et per hoc, ꝙ Adã dormiẽte ex vna costarũ eius formata fuit mulier,& exiuit per latus eius: per hoc pręuidi qualiter Christo mortuo in cruce ex latere eius debebat exire tota ecclesia, q̃a exinde C exiuit sanguis, & aqua ĩ remissionem peccatorum: & exinde exiuit virtus omniũ sacramentorum ecclesię. s. virtus baptismalis: per quam regenerati sunt omnes fideles, & formata est,& multiplicata tota ecclesia:& exinde exiuit virtus cõfirmationis per quã est roborata,& virtus pęnitẽtię ꝑ quã quotidie recõciliantur,& sanãtur fideles &c. Dicit ergo Dauid ĩ persona ipsius corporis mistici: & ẽt hoc dicit Adã primus hõ cũ tota sua posteritate fideliũ. Ego memor fui dierum antiquorum. s. illorum sex primorum dierum: & meditatus sum in omnibus operib. tuis, quæ fecisti in illis sex diebus. & meditabar, & cõtemplabar in factis manuum tuarum, & in omnibus mysterijs præuidi mysteriũ incarnationis: & in illa dormitione præuidi totum mysterium passionis Christi, & D ecclesiæ formationis, et totius generis humani regenerationis, et redemptionis, et reparationis.

Expandi manus meas ad te, anima mea, sicut terra sine aqua tibi.

Videns ergo, ꝙ genus humanum ꝑ alium non põt reparari nisi per te O Christe, ideo expãdi, et iugiter expãdo ad te manus meas orando,& obsecrando, vt venias ad liberandum,& redimendum,& iustificãdum,& refrigerandum me, quoniam anima mea est sicut terra sine aqua tibi. Ad cuius intellectũ est notandum, ꝙ licet rõnes seminales passiuæ omnium plantarum sint inditæ ipsi terræ a principio: vt inquit Augustinus super Genesim, tamen tales rationes seminales passiuæ non possunt excitari ad generandum nisi ꝑ cœlestem influentiam actiuam. Itẽ cum E vita plantarum, & cuiuslibet viuentis mixti consistat in calido,& humido,& terra de se sit naturaliter frigida,& sicca. Iõ nunquã de se germinabit aliquod viuens: nisi humectetur per aquam, & sic est necessaria aqua ipsi terræ ad hoc, ꝙ germinet,& nutriat plantas quia ex eisdem nutrimur,& sumus primò,& secũdo de generatione, & primo,& quarto Meteororum. Et sic patet, ꝙ ĩpossibile est, ꝙ terra germinet plantas, & ꝙ nutriat sine aqua. Ita ergo a simili facta fuit anima hominis post pc̃m per absentiã gratiæ. Nã Deus creauit primò animã hoĩs cum ipsis potentijs sensitiuis,& intellectiuis,& has potẽtias humectauit humore gratiæ,& iustitiæ originalis, & omnium virtutum,& calefacit per caritatem,& sic anima Adæ viuebat per gratiam,& caritatem: sed perdita iustitia perdidit totam vitã, & sic mansit illa anima sicca, F & frigida absq; humore gratiæ,& calore caritatis cũ solis potẽtijs naturalib. passiuis, q̃ nullo mõ poterat germinare aliud bonũ opus, nisi recuperarẽt humorẽ grẽ, & calorẽ caritatis: in quibus consistit vita spũalis animæ. Et sic mãsit anima sicut terra sine aqua. Et hoc est ergo quod intendit dicere iste homo. Vnde ait. O dñe quia cõsideraui omnia opera creationis, & in oibus operibus, & factis manuum tuarum meditabar, in quibus præuidi totum mysterium nostræ redẽptionis, quod non potest fieri nisi per te: & vidi, quod anima mea erat facta sicca sicut terra sine aqua tibi, id est aquam, & caritatem,& gratiam non potest habere nisi à te. Ideo expandi

A pandi ad te manus meas, ut mittas, & pluas de cœlo istam aquam, & imbrem. s. verbum tuũ, & aperiatur terra, & germinet saluatorem. Vnde iste imber verbi Dei descendat primo in vterum virginalem per incarnationem, ut postea pluat imbrem, & gratiam, & virtutem suæ passionis in animam meam, ut refrigeret, & uiuificet eam, & faciat germinare opera meritoria. Et ideo.

Velociter exaudi me domine, defecit spiritus meus.

Domine velociter exaudi me accelerando aduentũ tuum ad uiuificandum me per gratiam, qm̃ iam defecit spũs meus in me, i. defecit gratia, per quam uiuebam. Nam sicut deficiente spiritu, & anima, moritur corpus, ita deficiente gratia moritur anima.

Non auertas faciẽm tuam a me, & similis ero descendentibus in lacum.

B Non auertas faciem tuá a me. i. nõ auertas filium tuum incarnatum, qui dicitur facies tua, per quã tu notificaris in mũdo, quia sicut per faciẽ notificatur homo, ita per humanitatẽ fuit Deus pater notificatus, quia p ipsum filiũ locutus est nobis. Et iõ nõ auertas a me istam humanitatem, in qua tu Christe debes pati, & pro quia; quia si nõ veneris similis ero diabolus descendentibus in lacũ inferni, quia semper cũ eis in inferno manebo, nisi tu veneris, Quasi dicat, si nõ redimis me, erit peccatũ meum quasi irremissibile, sicut peccatũ diaboli, cuius oppositum promisisti, & mihi reuelasti.

Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui.

Notam fac mihi uiam in qua ambulem: quia ad te leuaui animam meam.

C Veni ergo in carnem, & loquere mihi, & sonet uox tua in auribus meis, & audiatur vox turturis in terra nostra, & auditã fac mihi mane misericordiam tuam, idest transeat ista uox veteris legis, & vmbra pc̃ti, & oriatur sol iustitiæ, & fiat mane gratiæ per aduẽtum tuum, & audiam ego vocẽ mĩa tuæ, & vocem euangelicam, per quam intendo, & spero iustificari, quia in te, & non in altero speraui iustificari. Et notam fac mihi viam in qua ambulem per talem uocem euãgelicam. Nã sicut ambulaui per totam noctẽ p viam legis obscuram: ita desidero ambulare in mane, & in die gratiæ per viam legis euãgelicę, quæ est lucida, & clara abiiciens oẽs tenebras peccatorum, & ignorantię. Iõ audi tam fac mihi istam uocem euangelicã, quæ annunciat misericordiam, & redemptionẽ D tuam, quoniam ad te leuaui animam meam semper orando, vt uenias, & etiam ad te leuabo animam meam in aduentu tuo, recipiendo te in verum Messiam.

Eripe me de inimicis meis ad te confugi doce me facere uoluntatem tuam, quia Deus meus es tu.

Veni Christe in carnẽ, & eripe me de inimicis meis diabolus, q me per tot tempora in captiuitate, & seruitute peccati tenuerũt, qm̃ ad te confugi, quia non habeo aliud refugium ad quod cõfugiam, nec alium saluatorem, nec redemptorem præter te. Et iõ doce me facere voluntatem tuam per legẽ euãgelicam, quoniam tu solus es Deus meus, & legislator, qui debes manifestare voluntatem patris in mundo, & sic ego tanquam verum Deum meum patri consubstantialem te confitebor, & recipiam in aduentu tuo. Deinde cum dicit, E

Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectã: propter nomẽ tuum domine uiuificabis me in æquitate tua.

Potest disponi per spiritum sanctũ. Ad cuius intellectum est aduertendum sicut supra dictum est, q sicut tota trinitas indiuisè operata est, & concurrit ad creationem vniuersi, ita etiam tota trinitas operata est nostrã redemptionem indiuisè. Nã sicut pater per verbum dixit omnia quo ad species, & essentias suas, & dicendo per verbum spirauit esse, & vitam naturalem in rebus per spiritum sanctum, Ita pariter in nostra regeneratione & redẽptione pater per filium nos redemit, & regenerauit, & per fidem regenerãdo spirauit in nobis gratiam per spiritum sanctũ, & sic indiuisè tota trinitas cõcurrit, & operata est nostram redemptionem. Sed ipsa re- F demptio intantum attribuitur filio inquantum facta est instrumentaliter per humanitatem, cui verbum personaliter vnitum est, & sanctificatio, & regeneratio intantũ attribuitur spirituisancto, inquantum pater, & filius nos sanctificant, & gratiã inspirant per spiritum sanctum. Et ideo ista sanctificatio, & regeneratio, & gratiæ inspiratio ad extra vnicus actus essentialis est toti' trinitatis. Et iõ tales locutiones, quæ fiunt de operationib. essentialibus trinitatis ad extra proferuntur communiter cum uerbo singulari.

Secundo est notandũ, q Christus ut doceret, & reseraret, & manifestaret mũdo mysterium trinitatis, primo uenit in carnẽ missus

A sus a patre, ut ipse frequēter dicit per totum discursum euangelicam, & sic incarnatus tulit legem euangelicam declarādo legem veteré: & sic etiā in carne passus, & mortuus est pro nobis, & resurrexit, & impleto cursu nostræ redemptionis ascendit in cœlū. Sed postea Christus, ut ostenderet non solum esse duas personas in diuinis, sed etiā esse tertiam personam, misit spiritum sanctum in signo visibili super discipulos in die Pēteco. Sed ut ostēderet, ꝙ iste spiritus sanctus procedit ab vtroque, dixit Ioan. 15. Cum venerit paraclitus qui a patre procedit, quē mittet pater in nomine meo &c. Item ut magis explicaret Christus, ꝙ spiritus sanctus nō solum procedit a patre, sed etiā ab eo, subdit. Si autem abiero, mittam vobis eum. Item ut ostenderet, ꝙ actus nostrę regenerationis, & B sāctificationis, & gratiæ creationis, & īfusionis, & inspirationis non fit sine spiritusancto imo a patre, & filio per spiritum sanctum, & per consequens a tota trinitate: ideo subdit: Ille vos docebit oīa, & suggeret vobis omnia quæ dixi vobis &c. Item ut hæc omnia ostēderet per effectum, ideo in die Pentecostes Christus misit spiritum sanctum super discipulos in signo visibili, qui disposuit mētes eorum, & infudit, & spirauit in eis septem carismatum dona & cætera, quā spirationé ad extra facit pater, & filius per spiritūsanctum, ut dictum est. Propheta ergo Dauid omnia supradicta præuidens in spū, postquam superius exorauit, & petiuit ut Christus veniret in carnem ad docendum viam salutis per legem euangelicam, & ad notificandam diuinam voluntatem, & ad liberan C dum, & eripiendum genus humanum de inimicis diabolis per mortem, & passionem, & resurrectionem & cætera, nunc in hoc versu petit, ut Christus mittat spiritum sanctum suum ut dirigat, & illuminet, & sanctificet, & inspiret dona gratiarum super totum collegium discipulorum in die Pentecostes, & per consequēs successiue super totam ecclesiam, & corpus mysticū per ecclesiastica sacramenta. Vnde ait. O domine Iesu Christe postquam docueris me voluntatem tuā per legem euangelicam, & eripueris, & redemeris me per mortem, & passionem, & resurrectionem &c. rogo ut mittas spiritumsanctū.

Et ille spiritus tuus bonus, qui dicitur spiritus tuus, eo quòd non solum a patre, sed etiam a te procedit, quia ab vtroque procedit tanꝗ ab vno principio. Qui quidem spiritus dicitur bonus essentialiter, & per essentiam, inquantum idem est consubstantialis D patri, & filio, & dicitur etiā bonus inquātū spirat gratiarū dona in mentibus hoīm. per quā gratiā hō dicitur bonus, & gratus, & acceptus apud Deum. Et dicitur etiam bonus iste spiritus, quia dirigit homines in bonum finem per fidem, & spem, & ordinatā caritatem. Iste ergo spiritus tuus bonus deducet, & diriget me per gratiam, & ordinatam caritatem in terram rectam, & patriam uiuētiū ad quam nemo potest peruenire nisi dirigatur a spiritu sancto per gratiam, & caritatē ordinatam, scilicet ut diligat Deum in se, & propter se, & proximum propter Deū. Sed quia iste spiritus sanctus non est a se, sed a patre, & filio, ita ꝙ non habet quod spiret a se, sed ab utroque spirando accipit quicquid E habet, & sic pater, & filius spirat gratiam, & sanctificat per spiritum sanctum, ideo tu pater, & fili uiuificabis me a morte peccati, & sanctificabis me per istū tuū spiritū sanctum & hoc facies in æquitate, & iustitia tua, quia uiuificabis, & iustificabis me a morte peccati & iniustitiæ ad uitam gratię, & iustitię. Vn sicut pater, & uerbū uiuificat omnia creata spirando esse per spiritum sanctum qui ferebatur super aquas, id est super oīa creata, & mobilia, conferendo esse, & uitam, ꝗa uiuere uiuentibꝰ est esse, ita pariter pater, & uerbum per spiritum sanctum uiuificauit oēs fideles a peccato conferendo gratiā, per quā uiuunt spiritualiter fideles. Et sic licet uiuificare per gratiam sit actus totius trinitatis, tamē attribuitur spiritui sancto, eo modo quo dictū est, propter rationes iam dictas. Ideo F cātat ecclesia in simbolo. Credo in spiritum sanctum dominum, & uiuificantem, qui ex patre filioque procedit.

Educes de tribulatione animam meam: & in misericordia tua disperdes omnes inimicos meos.

In hac quarta parte petit ultionem de diabolo, & petit conuersionem populi gētilis, imo per conuersionem populi gentilis ultionem de eo petit.

Ad cuius intellectum est aduertēdum, ꝙ postquam apostoli receperunt spiritum sanctū, illico in die Pentecostes inceperūt prędicare ueritatem euangelicam in Hierusalem, & per sacras scripturas cōuicerunt scribas, & pharisæos, intantum, quòd illa die baptizati sunt tria millia hominum. Et exinde

A inde incepit, & processit crescere ecclesia Christi ex iudaismo, vt patet in actibus apostolorũ. Sed exinde dispersi sunt oẽs apostoli per totum orbem iuxta præceptum Christi. Et sic conuertendo populũ gentilem diruebãt, & cõminuebãt omnia simulacra idolorum, quæ totaliter comminuta sunt p conuersionem magni Constantini, quia tunc cõtritis omnibus idolis omnes reges, & populi gentilium fuerunt baptizati. Et sic diaboli non solum fuerunt eiecti ab animabus hominum per baptismum: sed etiam a simulacris idolorum, in quib. dabant falsa responsa, & adorabantur ad omni populo gentili. Et sic omnes diaboli fuerunt confusi, & eiecti, & dispersi. Hoc ergo præuidẽs Dauid in spiritu dicit in persona corporis mystici. O domine Iesu Christe postquam miseris spm̃ sãctũ in apostolos, & per dona gratiarũ deduxeris, & direxeris me in terrã rectã, & viuificaueris me ab oĩ peccato p ecclesiastica sacramẽta &c. tũc educes de tribulatione peccati animam meam per baptismum, & cætera sacramenta habentĩa uirtutem ex tua passione meritorie, & a tota trinitate potestatiue, in quibus spiratur gratia per spiritumsanctum. Et primo educes de tribulatione animam meam in conuersis de iudaismo, & postea ĩ cõuersis de populo gẽtili, & sic disperdes omnes inimicos meos diabolus, qui habitabant in animabus per peccatum. B

Et perdes omnes qui tribulant animam meam, quoniam ego seruus tuus sum.

Ex consequenti, perdes omnes diabolos eijciendo a simulacris idolorũ, qui tribulant animã meam decipiendo per falsas superstitiones, & ritus detestabiles, q̃a demones respondentes ex simulacris cogebãt patres immolare filios, vt dictum est psalmo vndecimo. Et sic demones inimici humanæ naturæ non solum tribulabant homines in anima, sed etiam in corpore per talia nefanda sacrificia, & cæteros labores execrabiles. Sed omnes isti ritus nefandi fuerũt a mũdo eliminati, & extirpati per prædicationem euangelicam in conuersione populi gẽtilis, nec potuit mundus absolui, nec liberari a tali tribulatione, & miserabili seruitute nisi p Chr̃m, vt narrat Lactantius in libro diuinarum institutionum, & Eusebius in quinto de præparatione euangelica, & Aug. 9. & 10. de ciuitate Dei. De hac ergo tribulatione petit liberari iste homo mysticus per Christum in hoc C

D ultimo uersu, unde a it. O d̃ne Iesu X̃pe tunc p prædicationẽ euangelicam perdes, & disp̃des, & confundes omnes demones, q̃ tribulant animam meam per falsas superstitiones q̃m comminutis idolis ego seruus tuus sum per baptismum, id est tunc conuersus ad fidẽ efficiar seruus tuus p baptismum, & non ero amplius seruus diaboli per tales superstitiones: imo comminuam omnia nomina idolorum de terra Zac. 13. Tota ergo sentẽtia huius psalmi consistit in hoc, quia Adam cum tota posteritate petit liberari per Christum, & legem euangelicam a pc̃tõ, & ignorantia & sanctificari, & dirigi per spiritumsanctũ, & liberari ab idololatria per prædicationẽ apostolorum, & martyrum, & doctrinam sacrarum doctorum. Sed quia quod conuenit toti corpori mystico ratione peccati ipsius Adam, quod fuit remissum per mortem, & passionem Christi: conuenit etiam cuiq; peccatori, & pęnitenti ratione peccatorum mortalium propriorum. Iõ totus iste psalmus p̃t esse uox cuiuslibet peccatoris pęnitentis, & desiderantis per pœnitentiam liberari, & iustificari. Iõ ecclesia assignauit, & elegit istũ psalmum, & collocauit ipsum in numero septem psalmorum pœnitẽtialium & collocatur septimus in ordine ratione ordinis libri psalmorum, qui quidem psalmus inter cæteros inclinat Deum ad misericordiam ,ppter magnam humilitatem quam in se ostendit. & propter filium quem interponit intercessorẽ apud patrem, & spiritumsanctum inspiratorem, vt inquit Hieronymus. Et ideo propter consolationem, & humilitatem fideliũ, & præcipue pęnitẽtium, oportet, q̃ exponatur particulariter pro quolibet pœnitẽte. Introducitur ergo quilibet pœnitens ad loquẽdum in hoc psalmo. In quo quatuor facit. Nam primo petit suam orationem exaudiri allegando suam indignitatem. Secundo explicat suas miserias retorquendo peccatum in diabolum persuasorem. Tertio petit liberari per uirtutem pęnitẽtiæ, & infusione nouæ gratiæ spiritussancti. Quarto petit vltionem de diabolo per eiectionẽ ab anima sua. Secundũ ibi. Quia persecutus. tertiũ ibi. Memor fui dierũ, quartũ ibi. Educes de tribulatione. Quãtũ ergo ad primũ uidẽs peccator se omni iustitia, & gratia expoliatũ, & peccati veneno sauciatũ, & vulneratũ, & in seruitute pc̃ti cõstitutũ, & a Deo abiectũ, cõsiderans quãtum est miserabilis status pc̃tõris, & E F

A quam diro supplicio, & æternis pœnis expectat puniri, & considerans quam felix est status uiri iusti, & quam felicitaté expectat post fidere, & vidés, q a tali misero statu, & miserabili seruitute non potest liberari nisi p pœnitentiam, quæ est secunda tabula post naufragium. Ideo recurrit ad pœnitentiam. Sed quia pęnitentia incipit ab electione, & detestatione peccati per recursum ad Deum qui solus peccatum potest remittere, & gratiam conferre. Ideo iste peccator humiliando se ipsum recurrit ad Deum, dicés. Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meã, & nõ peto, vt tu me exaudias in mea veritate, & iustitia: quia nulla est in me. Primo in me nulla est ueritas, quia factus sum tibi mendax, quando transgressus sum, & violaui legem tuam, quam in baptismo seruare promisi. Itẽ factus sum iniustus

B quando transgrediendo præcepta a tua voluntate deuiaui, & caritatem amisi. Et sic nil mãsit meum in me, nisi solum peccatum. Et sic non sum dignus exaudiri, quia nulla veritas aut iustitia est in me. Et rõ exaudi me in tua veritate, qua promisisti pęnitentibus veniam, & exaudi me in tua iustitia obseruando veritatem in promissis, & exaudi me in tua iustitia facta per tuam passionem, quam suscepisti ad iustificãdum omnes pctõres pęnitentes. Ex qua passione pœnitentia habet virtutem iustificandi peccatores. Ergo exaudi me in tua iustitia passionis faciendo me participem tuæ passionis, & applicãdo mihi merita tuæ passionis, & per talia merita remitte mihi culpã, & reatum, & pęnam quã mereor ex peccatis ppetratis. Et q a in me nulla est veritas, nec aliqua iustitia propter

C pctm, ideo rogo ne intres in iudicium cum isto inutili, & indigno seruo tuo. Nã ego primo fui factus tibi filius adoptiuus per baptismum. Sed quia perdidi illam gratiã propter peccatum actuale, quod perpetraui, ideo iã non sum dignus vocari filius tuus. Et ideo recipe me in seruum tuum, & fac sicut vnũ de mercęnariis tuis, & non intres in iudiciũ cum seruo tuo recordãdo, & imputãdo peccata mea, & sm pecata mea me puniendo, quia non iustificabitur tibi omnis uiuens: quia propter naturam corruptam, & vitium concupiscentiæ nullus potest peccatum vitare, nec Dei præcepta implere, nisi tua gratia fuerit adiutus, & præuentus. Et sic nullus potest confidere in viribus suis: nec quis potest in conspectu tuo iustitiam suam allegare, cũ D nil habeat proprium nisi peccatum, & vitiũ, & inclinationem ad peccandum. Deinde cũ dicit. Quia persecutus est inimicus animam meam &c. Retorquet culpam suam in diabolum persuasorem, & tentatorem. Vnde ait. O domine bene possum dicere, & ideo dico, q non intres mecum in iudicium, & q nõ possum apparere iustificatus in conspectu tuo. Et causa est, quia inimicus humanæ naturæ diabolus semper persecutus est animã meã me tentando, & ad scelera impellẽdo, & ad luxuriam, & auaritiam, & superbiam, & cętera peccata alliciendo. Et sic iste inimicus, q a ipsi consensi humiliauit, & deiecit in terra vitam meam, quia cecidi a gratia, per quã spiritualiter viuebã sequendo ista terrena, et sic cecidi a vita in mortem peccati. Et sic iste inimicus me collocaui in obscuris tenebris pec E catorum inter mortuos seculi. i. inter diabolos mortuos, et destinatos ad morté æternã. Vnde ego erã collocatus per grãm inter viuos angelos, et iustos, sed iste inimic⁹ alliciẽdo me ad pctm. me collocauit inter mortuos pctõres, et demones ad pœnã, et morté ęternam destinatos. Et sic semper spũs meus est anxiatus, & angustiatus, & afflictus ab isto inimico. Et cor meũ, id est voluntas mea, q̃ deberet Deo semper obedire: semper est turbata, & infestata ab isto inimico. Itẽ spiritus meus est anxiatus: quia culpa assidue remordet cõscientiam meã, et perturbat cor meũ &c. Deinde cum dicit. Memor fui dierũ antiquorum &c. petit remissionem peccatorũ, allegando consuetam, et antiquam Dei misericordiam, qui consueuit antiquis tẽporib. misereri semper, et parcere pœnitẽtibus, et succurrere, et subuenire afflictis clamãtibus ad F se. Vnde ait. Ego fui memor, et recordatus sum dierũ antiquorum, et præteritorum, & meditat⁹ sum in oĩbus operibus tuis, quę fecisti in tempore antiquo, et in factis manuũ tuarum meditabar, quia semper consueuisti miseris subuenire. Nam liberasti me de diluuio, et filios Israel de seruitute ægyptiaca, et de submersione in mari rubro, et pluisti eis manna de cęlo, et eduxisti aquam de petra, & multotiés liberasti eos de manu inimicorum tempore iudicium, et remisisti ipsi Dauid peccatum adulterij, et homicidij pér pœnitẽtiã, et remisisti pctã multa ipsi Magdalenæ, et pepercisti latroni in extremis &c. Et ideo memor omnium istorum confidens de tua

A tua consueta misericordia expádi ad te manus meas omni alio auxilio destitutus, & tá quã aridus, & siccus. Na anima mea sine gratia est facta sicca, & arida tibi.i.in conspectu tuo, sicut terra sine aqua, quæ nullo mō pōt fructificare nec plãtas germinare, sic anima mea sine tua grauia facta sicca, & inepta nullo mō pōt vitare peccata, nec opera meritória facere. Et ideo velociter exaudi me ne peream, quia iam defecit spiritus meus nisi per gratiã viuificet, & resurgat, & recuperet vitam q̃ perdidit p peccatum. Et iō nō auertas faciem misericordiæ tuę a me, veniã denegando, quia si tuam faciem auertis sicut auertisti a Iuda proditore, tunc ero similis diabolis, & damnatis descendentibus in lacũ inferni, ergo non auertas, sed aduerte, & cõuerte, & flecte faciem tuã ad me, & respice me sicut respexisti Petrũ, & Magdalenã

B & latronem. Nã conuersus ad mulierẽ Magdalenam dixisti. Remittũtur tibi pctã tua. Et cõuersus ad latronem dixisti. Hodie mecum eris in paradiso. Ergo conuerte faciẽ tuã ad me, sicut conuertisti ad illos, ut non sim similis descendentibus in lacum, sed similis ascẽdentibus in cœlum. Et auditam fac mihi mane misericordiam tuã. i. fac ut ego audiã vocem misericordiæ tuæ, sicut audiuit Cananea & Magdalena, & latro, & audiã q dicas mihi fiat tibi sicut vis, sicut dixisti Cananeæ, & remittunt tibi peccata, sicut dixisti Magdalenæ: & nec ego te condemnabo, sicut dixisti mulieri adulteræ. Fac mihi ergo mane .i. per pœnitentiã auditam misericordiã tuã sicut fecisti omnibus supradictis, quia ego in te speraui, & non in altero. Nam consideran

C do, & meditando, q in omnibus supradictis subuenisti, & pepercisti, & pctã remisisti, iō in te speraui liberari, & in te spẽ, & fiduciã posui, ut mihi remittas sicut, & illis. Et ideo notã fac mihi viã pniæ in qua ambulem, ut possim perficere pniam. Quasi dicat, postq̃ dedisti mihi gratiã pueniẽtẽ, ut velim facere pęnitentiam, da mihi gratiam cooperãtem, ut persequar gratiam perficientẽ, ut pficiam pęnitentiam, & gratiam confirmatã, ut possim deinceps ambulare immaculatus in via, & lege tua, qm ad te leuaui, & leuare intendo animam meam per contemplationẽ orãdo, ut meſſemp in tali gratia cõserues. Eripe ergo me de inimicis meis tam visibilibus quam inuisibilibus, ne amplius incidam in peccatum postquam egero pœnitentiã,

quoniam semper ad te confugi, & confugere, & recurrere intẽdo in omnibus operationibus, & periculis meis. Et ideo doce me facere uoluntatem tuam, legem euangelicam obseruando, & in me gratiam inspirando, ut possim mala cauere, & bona operari, quia Deus meus, & protector, & rector, & gubernator es tu. i. te in gubernatorem, & directorem accipio. Sed quia tu hoc non facis nisi per latẽtem inspirationem spiritussancti tui, qui in animas hominum se trãsfert, & inspirando gratiam, & disponẽdo eos per gratiã amicos Dei, & sanctos, & prophetas, & bonos, & iustos fecit. Iō mitte mihi illum spiritum tuum bonum, & ille spiritus tuus bonus deducet, & diriget me in terram rectam viuentium per viam rectam legis euangelicæ. Et sic per illum spiritum bonum viuificabis me in æquitate tua. i. facies me viuere per gratiam secundum iustitiam tuam euangelicã. E

Et hoc facies propter nomẽ tuum, quod est saluator, eo q salus idem est quod uita integra, & ęterna, sicut dictũ est ps. 8. Ergo si tu es Iesus, & saluator, & dator salutis: ergo ad te pertinet viuificare, & iustificare. Et sic pp nomen tuum Iesus, quod est nomen salutis, & vitę perfectę, uiuificabis me in ęquitate, & iustitia tua. Et si oĩa supradicta egeris. i. si exaudieris me, & conuerteris faciem misericordiæ tuæ ad me, & feceris mihi auditam misericordiam tuam, & docueris me facere uoluntatem, & spiritus tuus bonus deduxerit me per viam rectam. & tu viuificaueris me a peccato per gratiam, & pęnitentiã propter nomen tuum, tunc educes animam meam de tribulatione mortis, & peccati seruitute: & sic disperdes omnes demones inimicos meos, & fugabis eos a me, qui ante mihi dominabantur, & me in seruitute tenebant, quia adueniente gratia fugatur peccatum cum diabolo autore suo. Et sic in præsenti disperdes, & fugabis inimicos meos a me, sed in die iudicij pdes, & damnabis omnes demones, qui in hac vita tribulant animam meam. Quasi dicat, nunc disperdes, & fugabis me per pęnitentiam meam, sed tũc perdes, & damnabis eos cum dices. Ite male dicti in ignem æternũ, qui paratus est diabolo, & angelis eius &c. Sed ego seruus tuus sum, & intẽdo esse in æternum, ut sim de numero istorum quibus dicens. Venite benedicti patris mei &c. F

Tota etiam ista vltima, & quarta pars po

A test legi deprecatiue, ut sit sensus. O dñe Iesu Chre educ de tribulatione peccati aiam meam per pęnitentiã, & disperde diabolos inimicos meos, ut fugiant a me, & pdes eos in die iudicij: quia ego seruus tuus volo esse & nõ seruus peccati, sicut fui vsque modo, & ante pœnitentiam factam.

Ex toto isto psalmo tam fm expositioné propheticam, quam moralem possunt recolligi decem conclusiones.

Prima conclusio, ꝙ nullus hõ viuens pót iustificari de se apud Deum in hac vita, nec cum eo contendere probatur. Quia nil veritatis, & iustitiæ habet homo de iure suæ naturæ nisi solum peccatũ, & pęnalitates eius.

Secũda conclusio, ꝙ antiquus serpens inimicus humanę naturæ persecutus est primũ hominum in principio tentando ipsum mediante muliere, & p esum ligni ꝓhibiti deiecit ipsum in mortem corporis, & animæ, sic homo necessario factus est mortalis, & passibilis, & morbo cõcupiscentiæ in carne corruptus, ex qua corrptione spiritus semp anxiatur a carne, & totus ordo fuit in eo perturbatus, quem morbum, & corruptionem, & necessitatem moriendi, & patiendi Adã transtulit in omnes posteros.

Tertia conclusio, ꝙ eundem ordinem seruat diabolus in tentando oẽs homines, qué tenuit in tentando primos parentes. Nam sicut ibi primo tentauit Euam incipiendo a parte fragiliori, & postea Eua seduxit, & tẽtauit virum, sed cũ vir cõsentiens mulieri comedit fructum vetitum fuit peccatum cõsũmatum, p quod introiuit mors in orbem terrarum, Ita pariter diabolus primo mouet sẽsualitaté in quolibet homine obijciendo ipsi aliqđ delectabile, vel vtile apparẽs bonũ, & tunc sensualitas obijcit, & suadet volũtati & rationi, ut sequatur, & admittat, si auté voluntas rationalis consentit sensualitati, tunc peccatum est cõsummatum, ꝙ quidem peccatum pcipitat hominem in mortem spiritualem & manet spiritus hominis anxiatus, & pturbatus a culpa peccati. Et sic patet qualiter diabolus plantauit concupiscentiam in sensualitate loco ligni ꝓhibiti: cuius fructus sunt luxuria, & auaritia, id est concupiscẽtia carnis, peccuniarum, & honorum, & vindictæ &c. quæ occidit hominem.

Quarta conclusio, quòd anima sine gratia Dei est sicut terra sine aqua, quæ non potest fructificare.

D Quinta conclusio, ꝙ anima nostra viuit p gratiam: & ideo deficiẽte gratia deficit spiritus vitæ in ea.

Sexta cõclusio, ꝙ omnes illi, a quibus deus auertit faciem negando gratiam, descendũt in lacum inferni.

Septima conclusio, ꝙ lex euangelica quã Christus tulit, docet viam in patriam, & facere diuinam voluntatem.

Octaua cõclusio, ꝙ pater, & filius per spiritum sanctum spirauit apostolis dona grãrum, & dirigit omnes iustos in terrã rectam.

Nona conclusio, ꝙ Christus per prædicationem apostolorũ, & baptismum dispersit & fugauit diabolum de mundo, & de simulacris idolorum.

Decima conclusio, ꝙ Christus pdit, & destruit peccatum in quolibet pęnitente per pœnitentiam, & ecclesiastica sacramenta. E

Sed contra primam conclusionem arguitur: in qua fundatur tota sententia huius ps. vbi dicitur, ꝙ nullus viuens se potest apud Deũ iustificare, & videtur, quòd illud dictũ prophetæ non sit vl'r verum. Nam Ioannes Baptista, & sancti Innocentes, de quibus dicitur in Apoc. ꝙ sine macula sunt añ tronũ Dei, & multi alij, qui nũquam actualiter peccãrunt possunt iustificari apud Deum; & cũ eo in iudicio contendere. Item virgo Maria nõ solum potest se iustificare apud Deũ de pctõ actuali, & veniali, sed ẽt de originali, ꝙ nunquam habuit, nec ad ipsam transiuit, ut probatum fuit psalmo 45. igitur conclusio falsã, In oppositum est propheta in præsenti psalmo dicens. Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Respõdetur, quod non tantum dicit propheta. Non iustificabitur in F conspectu tuo omnis viuens. Nam licet multi possint iustificare se apud homines de peccatis, quæ non commiserunt, & intrare secum in iudicium, & contendere cum iudice defendendo suam iustitiam, tamen apud Deũ nullus potest se iustificare a peccato de iure suæ naturæ.

Ad cuius intellectum est notandũ, quòd licet homo possit iuste defendere apud quẽlibet iudicem ea, quæ sunt de iure naturę: tamen non semper ea; quæ sunt largita ex mera gratia siue gratis. Nam si aliquis naturaliter seruus liberaẽ gratis a domino, & vltra libertatem recipit aliqua bona temporalia ab illo domino, licet apud alios possit defendere iuste suã libertaté, & illa bona collata: tamen

A tamē hæc nō posset defendere in iudicio apud dominum: quia non potest se negare esse seruum a natura, & liberatū per gratiam, & dominum posse sibi auferre omnia bona collata postq̄ retinuit sibi tale ius. Et sic licet talis seruus libertati donatus cū cæteris possit cōtendere in iudicio suā iustitiam allegādo, & defendendo: tñ non cum domino nec apud dominū. Ita pariter est dicendū. Nā cū in Adā oēs posteri fuerint ꝑpetuæ seruituti pctī obnoxij & obligati, & mācipati, & incurrerint corruptionē naturæ, per quam liberū arbitriū est uulneratum, & claudicatū, & libertas bene agendi amissa, & necessitas peccandi inflicta: ut probat Aug. libro de persecutione iustitiæ hominis, & sic nulla manet iustitia in hoīe, nisi ꝑ gratiā donetur & perficiatur: Ergo sequitur, ꝙ nullus homo uiuēs B apud Deū pōt allegare aliquā iustitiā ꝓpriā de iure suæ naturæ, quia oēs iusti fuerunt ab illa seruitute per gratiam, & per iustitiam fidei Xpi liberati. Et sic licet innocētes & multi sancti viri non commiserint multa peccata, & scelera actualia, & fecerint multa bona, non est eis apud Deū simpliciter imputādum, quia hoc non fecerunt ex proprijs viribus, nec ex natura sua corrupta, sed ex gratia Xpi præueniente, & præseruante a peccato, & impellente ad bona facienda: quia si fuissent relicti in sua natura corrupta peiora facinora potuissent perpetrare quam Nero, & Iudas &c. Et ideo dicit Augustinus in homilia de peccatrice, & Pharisæo: ꝙ nō est peccatum, quod fecit homo, quin faciat alter homo, nisi iuuetur a Deo a quo factus est homo. Item idem in libro de virginibus, dicit, C ꝙ virgines nō possunt in se gloriari si seruarunt virginitatem, & vitarunt vitia carnis, nec debent minus diligere Deum si non remissa sūt eis peccata multa sicut mulieri peccatrici, & latroni, quia licet Deus nō remisserit eis peccata, quæ non commiserunt tamē remisit eis omnia peccata quæ commisissent: si Deus per gratiam eos non præuenisset, & in sua natura corrupta dereliquisset. Ideo concludendo dicit eis August. Deputate uobis a Deo esse dimissum quicquid a uobis non est illo regente commissum &c. Item licet oēs supradicti sancti possent gloriari apud homines se non peccasse actualiter, tamen non possent gloriari se non fuisse obnoxios culpę originali, vt inquit Augustinus secundo de baptismo paruulorum, & libro de natura & gratia. Itē licet virgo Maria nunquam habuerit in persona peccatū originale: tamen hoc non habuit ex propria natura, sed ex gratia Christi præueniente, & sanctificante ipsam in primo instanti sui esse: quæ prohibuit, ne peccatum naturæ trāsiret in ꝑsonā: vt dictū est ps. 45. & 140. licet fuit per gratiam præseruata. Et sic patet, ꝙ nec virgo Maria potest introire in iudicium apud Deum allegādo naturalem iustitiam, cum ipsa secundum naturam fuerit obligata cum cæteris in Adam. Ex quibus omnib. patet, ꝙ nec iusti, nec peccatores possunt intrare in iudicium cum Deo. Nam peccatores non possunt conqueri de Deo, nec imputare Deo scelera sua, sed sibi ipsis, & naturæ suæ corruptæ: quia Deus bonam naturā creauit in Adā, sed ipse peccator corrupit eam, & sic vnusquisq; tractus, & illectus a cōcupiscentia sua peccat, quia Deus actor malorū nō est. Iacobi primo, nec iustus pōt gloriari de iustitia sua: quia nō est currentis, nec volentis, sed Dei miserētis. Et sic o Deus: nunq̄ iustificabitur in conspectu tuo oīs viuens.

PSALMVS CXLIII.

***B**enedictus dominus Deus meus qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.*

Misericordia mea & refugium meum, susceptor meus, & liberator meus.

Protector meus & in ipso speraui, qui subdis populum meum sub me.

Titulus, Psalmus Dauid. Hieronymus in prologo huius libri dicit: ꝙ Dauid fecit hūc psalmum quando stetit contra Goliath. iō in aliquib⁹ biblijs additur ista particula, scilicet. Psalmus Dauid cum stetit contra Goliath. Vnde legitur prim. Reg. 17. ꝙ cum venissent Philistęi cōtra Saul, & filios Israel antequā prælium committeretur surrexit Golias Getheus de genere gigāteo, & incępit blasphemare verbis & cōtēnere Deū Israel & legem Moysi, dicēs. Eligite ex uobis uirū & descendat ad singulare certamē qui si percusserit me, erimus uobis serui, & si percussero eum, vos seruietis nobis &c. cōtra quem Dauid iuuenis venit indutus armis regalibus ipsius Saul. sed cum non esset talibus armis assuetus exutus illis armis cepit quinq; lapides de torrente, & posuit in pera, & exiuit contra Gethęū i baculo, & funda. Golias aūt erat munitus casside ferrea, & lorica ęrea, & lancea robusta grandi ad modum liciatorij;

A contra quem Dauid proiecit lapidē in noīe dñi, & infixit eum in fronte ipsius Goliæ, & deiecit ad terram, & proprio gladio euaginato caput ipsius Goliæ amputauit, quo uiso Philistæi prostrati sunt, & dispersi fugerunt. & sic Dauid liberauit Israel de opprobrio seruitutis, & uendicauit iniuriam Dei. Per hoc, & per hanc victoriam ꝑuidit Dauid in spū, & reuelatione totum mysteriū pugnæ Xpi cū diabolo. Nam sicut Dauid adolescēs uicit Goliam, & abstulit ipsi caput, & liberauit Israel a seruitute, & subiecit Philistæos, ita Xp̄s depositis armis regalib. i. occultata diuinitate, apparens in humanitate congressus est cū diabolo, & cū pera, & lapide obedientiæ, & patientiæ, & humilitatis se obiecit ꝯ diabolum, & abstulit ipsi caput. nā primo abstulit ipsi gladium quo erat armatus, B & præcinctus, & solebat interficere oēs homines, q̄ q̄dem gladius erat peccatum originale, quo omnes vulnerabat diabolus, & sibi subijciebat. hunc gladium abstulit Christus & cum eo ipsum decapitauit, & abstulit ipsi caput. i. ptātem, & sic liberauit genus humanum, & subiecit populum gentilem ad fidē. Vnde baculus Christi in illo certamine fuit crux, & lapis fuit humilitas, & patientia. vnde Dauid præuidens hoc mysterium post habitam victoriā, & dum fuit in quiete fecit hūc psalmum. In quo Dauid quatuor facit. Nam primo agit Dauid gratias de uictoria habita contra Goliam. Secundo petit aduentum Christi, ut ueniat ad pugnam contra diabolum, quam ipse præuidit in spū per pugnam suam, & uictoriam. Tertio promittit se gratias acturū. Quarto petit, ut liberetur eccle- C sia de persecutione tyrannorum, & hæreticorum. Scđm ibi. Dñe inclina. Tertium ibi. Deus canticum. Quartū ibi. Et erue me. Dicit ergo Dauid. Bñdictus sit dominus Deus meus, qui docet, & docuit manus meas ad prælium ꝯ Goliam, & direxit digitos meos ad bellū cum essem adolescens, & inexptus, & insuetus in armis, nam ego non erā sufficiens nisi ipse me direxisset, & iō ipse ē mia mea, & refugium meum, ad quem semper refugio, & ipse est susceptor meus in omni casu, & liberator meus de omni periculo, quia ipse ex sola misericordia sua, & non meis meritis me liberauit. Et ꝓbo, ꝙ hoc factum est ex Dei misericordia & nō meis uirib. Nam

Domine quod est homo quia innotuisti ei? aut filius hominis, quia reputas eum?

Id est, quid sum ego cum sim adolescens, D & rusticus, & pauper, cui tam grādem uictoriam innotuisti, & tam grande mysterium innotuisti, & reuelasti? nam per meā uictoriam de Golia reuelasti, & innotuisti mihi victoriā quā tu es habiturus de diabolo in cruce, qua reuelatiōe ego nō sum dignus meis meritis. Aut quid sū ego filius hominis, scilicet filius Esai, quia reputasti me in tanto honore supple tantam uictoriam tribuēdo, & quod maximum est tam magnum mysterium mihi reuelādo? & sic loquitur de se in tertia persona. Et subdit.

Homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt.

Nam homo in sua natura, & in suis uirib. destitutus uanitati similis factus est, & fragilis, & mortalis. nam dies eius sicut vmbra ꝑterierunt. Ex quo patet, ꝙ Dauid se reputat E indignum tanta uictoria, & reuelatione tanti mysterij futuri per Christum. Potest etiā dici, ꝙ hic Dauid loquitur in persona corporis mystici. nam per hoc mysterium, & uictoriam suam, quam habuit contra Goliam, præuidit etiam in spiritu qualiter Christus in aduentu suo debebat nos ita armare, ut etiam vinceremus diabolum, & cōculcaremus, nā Christus dedit nobis primo baculum fidei, & spei, cum quo audemus ire contra diabolum, & lapidem fidei, quem ipsi obijcimus, & cum eo ipsum occidimus. Et dedit nobis gladium caritatis quo caput, & potestatem eius abscidimus. Quam victoriam figuratiue per suam præuidit. Iō dicit totum corpus misticum. Benedictus dominus Deus &c. q̄a tantam misericordiam, & dilectionem homini ostendit, & tantam dignitatem ipsi cōcesF sit, cum homo sit fragilis, & parui momenti, & ꝓ hoīe, ꝙ est tam parui ꝑtij uelit de cœlo descendere &c. & iō ait. Quid est homo &c.

Domine inclina cælos tuos, & descende: tange montes, & fumigabunt.

Fulgura coruscationem & dissipabis eos, emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.

Emitte manū tuam de alto: eripe me, & libera me de aquis multis: & de manu filiorum alienorum.

Quorum os locutum est uanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis.

Hic petit aduentum Christi sibi reuelatū nam postquam aduentus Christi ad pugnandum, & uincendum diabolum, & liberandū nos de potestate eius innotuit ipsi per reuelationē, & figuram suæ uictoriæ de Golia, dicit

A cit. O domine Iesu Christe inclina cœlos. i. maiestatem tuam de cœlo ad terram, & descẽde humilitatẽ, ut tu, q. ab æterno es Deus in sinu patris, efficiaris homo in utero uirginis matris, & qui es immortalis per diuinitatem, efficiaris mortalis s̃m humanitatem, & qui ab æterno es in forma Dei, & Deus appareas nobis in forma serui: & sic tãge montes. i. apl̃os dando eis p̃tãtem & sp̃m sanctum & fumigabunt legem tuam euangelicã per mũdum prædicãdo. Et emitte fulgura, & coruscationes mittendo fulmina euangelica, & dissipabis eos. s. diabolos, & infideles, & totã idololatriam. Et emitte sagittas tuas. i. apostolos, qui sunt sagittæ in manu potẽtis: & verba euangelica, quæ sunt sagittæ acutæ missæ in corda inimicorum regis: & cõturbabis eos, & confundes oẽs infideles: quosdam

B conuertendo: quosdam perdendo. Item tange cum tua potentia, & uirtute montes. i. diabolos superbos, & membra eorum. s. reges, & principes paganos, & tyrannos: & fumigabunt, & cremabuntur puniri. Et fulgura. i. fulgurando mitte coruscationes, & fulmina euangelica per apl̃os tuos, & dissipabis eos. s. diabolos eijciens a simulacris, & gẽtiles ab idololatria quosdam conuertẽdo, & quosdam perdendo, & puniendo, & emitte sagittas tuas. s. euangelicas: & ꝯturbabis eos: ut supra. Et emitte manum. i. potentiã, & virtutem tuam de alto cęlo, & libera me de aquis, & persecutionib. multis. s. de tentationib. & seruitute diaboli, & de manu, & p̃tãte filiorum alienorum. s. tyrannorum, qui nõ sunt de filijs Dei: sed diaboli, & non sunt filij uirtutum, sed uitiorum, qui sunt filij alie-

C ni a te, & ẽt libera me de manu iudæorum, q facti sunt alienati negando te, & facti sũt filij mundi, & diaboli cum dixerunt. Nõ habemus regem nisi Cæsarem. Iõ seq̃t. Quorũ os locutum est vanitatem dicendo blasphemias ꝯ te, & improperia in domo Annæ, & Caifæ, & añ Pilatum, & in cruce cum dicebant: Si filius Dei es descende de cruce &c. Et ẽt os eorum locutum est vanitatem ꝯ te, qñ dicebant, ꝙ discipuli furati erant corpus tuum de sepulchro &c. Item qñ persequebãtur apl̃os in primitiua ecclesia loquẽtes blasphemias ꝯ Paulum &c. & de hac persecutione petit ecclesia per Christum liberari. s. per mortem, & passionem petit liberari a diabolo, & per resurrectionẽ, & spiritussancti missionem a persecutione iudæorum.

Deus canticum nouum cantabo tibi: in psalterio, & decacordo psallam tibi. D

Hic pollicetur se gratias acturum pro bñficio redemptionis recepto dicens. O Deus cum feceris hoc. s. resurgens a mortuis, & viceris diabolũ, & liberaueris me de eius potestate ascenderis in cœlum, & miseris sp̃m sanctum, & armaueris apl̃os diuersis donis gratiarum, tunc canticum nouum cantabo tibi, non canticum vetẽ. quia postquam uenerit Xp̃s ueritas figurata dimittam figuras, & cerimonias, & offeram nouum sacrificiũ eucaristiæ, & p̃dicabo legem nouã euãgelicã, & noua sacr̃a abolitis ueterib. sacr̃is, & psallam tibi in psalterio decacordo. i. decẽ cordarum, & p̃ceptorum simul cum consilijs euangelicis: quia tunc uerè seruabuntur p̃cepta data in mõte Sinai: quæ vsq; ad aduẽtum Xp̃i nunq̃ fuerunt perfecte intellecta E nec seruata, ut patet Mat. 5 quia antiqui non respiciebant affectum, & uoluntatem p quã iustificamur: sed solum effectum, & actum ad ex̃: iõ nunq̃ uerè sciuerunt cantare, nec psallere in psalterio decem cordarum usquequo Xp̃s docuit nos nouiter psallere, & cantare cum sacr̃is nouæ legis. Iõ hoc est canticum nouum, quod cantabo tibi. s. lex euangelica: quæ declarat psalterium decem cordarum uet. le. Item lex euangelica dr̃ ẽt psalterium decacordum, siue decem cordarum; eo, ꝙ nihil aliud continet, & explicat nisi decem misteria no. legis, quæ per Xp̃m erant explicãda. s. mysteriũ trinitatis, & incarnationis, & prædicationis Christi, & miraculorum operationis, & passionis, & resurrectiõis, & ascẽsionis, & spiritussancti missionis, & ecclesię congregationis, & finalis nostræ glorificationis. Vnde hoc est canticum nouum, quod cõ F tinue cantat tota ecclesia, & cõfitetur, & p̃dicat, & hoc est psalterium decem cordarũ, quod continue sonat, & prædicat, & pulsat. Item cãtat etiam ecclesia canticum nouum & psalteriũ uirginis Mariæ. s. Magnificat aĩa mea dñm, quod quidem canticum, & psalteriũ continet 10. cordas. i. 10. uersus: ut patet intuẽti. Est ergo triplex psalterium decacordum, & canticum nouum. s. psalterium 10. p̃ceptorum moralium, & psalterium decẽ misteriorum noui testa. & psalterium Virginis Mariæ. Hoc ergo triplex psalterium promittit cantare Dauid in persona totius ecclesiæ pro gratiarum actionibus, dicens. Deus cãticum nouum cãtabo tibi. i. totã legẽ euãgelicam:

A cam,& in psalterio decacordo psallam tibi. i.decem mysteria no.tes. per Chrm explicata prædicabo,& confitebor tibi,& etiam cãtabo,& psallam tibi psalterium, & canticum virginis in officio quotidiano uesperarum, & ẽt cãtabo tibi canticũ nouũ celebrando nouas festiuitates.s.natiuitatis,passiõis,& resurrectionis &c. In quib.constituam noua officia ecclesiastica,& cessabunt ueteres festiuitates quæ erant figuræ nouarum festiuitatum, hoc ergo canticum nouum cantabo tibi agendo gratias:eo,ꝙ dedisti salutem regibus Christianorum eos per fidem a nefando ritu idololatriæ liberando. Et nota,ꝙ idem psalterium cantabant antiqui, quod,& nos, sed illi cantabant hoc psalterium in figura, & prophetice,nos aũt cãtamus in re,& euãgelice, quia iam omnes illæ decem cordæ
B sunt completæ per Christum.

Qui das salutem regibus: qui redemisti David seruum tuum: de gladio maligno eripe me.

Et erue me de manu filiorum alienorum, quorũ os locutum est uanitatem: & dextera eorum dextera iniquitatis.

Hic incipit alia sententia,& petitio. nam postquã corpus mysticum petijt liberari de seruitute diaboli,& promisit cantare canticum &c.hic petit liberari de ptãte, & persecutione tyrannorum,& hæreticorum. Nam hoc ẽt præuidit David in spũ per victoriam suam,nã sicut amputato capite Goliæ, & superato,Philistæi fuerunt dispersi,& fugati,& in finẽ ipsi David subiecti. Ita præuidit David in spiritu,ꝙ tyranni, & imperatores,& gentiles persecutores ecclesiæ erant superãdi,& ecclesiæ iugo subijciendi, & hoc petit
C hic David in persona totius ecclesiæ dicẽs, ò dñe Iesu Chre,qui quondam das, & dedisti salutem regib.Israel, & uictoriam ꝯ paganos,& redemisti specialiter David seruum tuum de ptãte Goliæ, eripe me nunc in hac persecutione de gladio maligno,& crudelitate tyrannorum,& infidelium,& hæreticorũ.Nota,ꝙ sicut uerbum Dei dr gladius benignus penetrans corda hominum & amputans senes peccatorum,ita per oppositũ culpa,& peccatum dr gladius malignus, & uenenosus occidens animas hominum morte perpetua. nam isto gladio diabolus occidit animas.Ita specialiter culpa originalis dicitur gladius diaboli,quo occidit,& interimit aĩas ad mortem damni priuans eas uita ęterna.Et concupiscentia,& fomes inflictus carni,est alius gladius malignus diaboli:quo occidit aĩam ꝑ consensum ad mortem sẽsus,& pęnæ,& de hoc gladio maligno petit hic primo liberari. Est ẽt alius gladius malignus, q̃ dr ptãs tyrãnorum,& crudelitas,quo gladio tyranni psecuti sunt martyres, & de isto gladio spãlr petit eccłia liberari a resurrectione Xpi usq; ad Constantinũ, q̃a tunc ille gladius fuit fractus. Est ẽt alius gladius malignus, q̃ fuit prauitas, & puersio hæreticorum,q̃ inualuit ꝯ ecclesiam post magnũ Constantinum,& de hoc ẽt ecclesia petit liberari uirtute Christi,dicit ergo, de gladio maligno eripe me,& pro.i.erue me de manu & ptãte,& gladio filiorum alienorum.s.tyrannorum,& hæreticorum filiorum diabolorũ, quia illorum sunt filij quos sequũtur,& quorum opera faciunt. os quorum.s.tyrãnorum locutum est vanitatem blasphemando Xpm
E &c.& os hæreticorum peruertendo scripturas ad falsum sensũ,& proferẽdo hæreses,& falsas sectas,& iõ dextera eorũ.s.ptãs,& prosperitas est dextera.i. ptãs tenebrarũ, et iniq̃tatis,q̃ non pt durare, imò auferet p aduẽtum lucis,& iustitiæ, & punitionis Dei.

Quorum filij sicut nouellæ plantationes: in iuuentute sua.

Filiæ eorum compositæ circumornatæ,ut similitudo templi.

Promptuaria eorum plena: eructantia ex hoc in illud.

Oues eorum fœtosæ abundantes in egressib. suis: boues eorum crassæ.

Non est ruina maceriæ neque transitus, neque clamor in plateis eorum.

Beatum dixerunt populum cui hæc sunt, beatus populus cuius dominus Deus eius.

F Ad cuius declarationẽ est notandum, ꝙ gladius, et potestas, et crudelitas malorum tyrannorum consistit in dñio, et tyrannide: et copia diuitiarum,et filiorum, et in ꝓsperitate mundana, nam cum, quis uidere se in tali ꝓsperitate positum, et maxime illi tyrãni ponebant felicitatem suam in hac mũdana prosperitate cõfidentes in suo dominio, et tyrannide,et in suis diuitijs, et prædiis,et copia filiorum,quibus assumebant uxores filias alienorum regum, et principũ, et suas pulchras filias dabãt in uxores cæteris regibus,et principib⁹,et sic fortificabãt,et cõcilabant,et roborabant potentias suas, et in hoc cõfidentes contemnebant Deum, putantes nihil ois posse nocere,et sic persequebantur

A bant pauperes, & cõmittebant omne nefas nec uolebãt audire legẽ euangelicam quæ præcipit omnem iustitiam,s.nulli nocere,& omnibus prodesse &c. ideo persequebãtur Christianos,& conabantur cum promissionibus aut minis,& tormentis eos ad suã perfidiam adducere.Ex quo patet ꝙ gladius, & dextera & potentia eorum cõsistebat secundũ opinionẽ eorũ in prosperitate huius mũdi,in qua constituebãt felicitatẽ, & beatitudinẽ,& hos beatos uocabant quibus supradicta prosperitas aderat. Sed dicit Dauid, ꝙ falsa erat eorũ opinio, nã beatitudo est status omniũ bonorũ aggregatione perfectus, sed habentes talia sunt mali,& flagitiosi,alieni ab omni uirtute, ergo non sunt beati.Itẽ beatitudo est bonũ per se sufficiẽs,cõtentans habentẽ.sed possidentes talia nunquã cõten
B tãtur,imo semper cupiũt plura habere, sicut patet de Alexãdro,ergo nullus talis est beatus nec felix. Itẽ beatitudo est bonũ ꝓpriũ, quod non põt auferri, sed omnia supradicta bona tẽporalia faciliter auferuntur, ut filii, & regnũ &c.sicut patet de Crasso ditissimo: qui perdidit primò infeliciter filium,& postea regnũ &c.Ergo nullus talis est felix.Item beatus est qui habet quicquid vult, & nihil mali vult,sed nullus talis habet quicq̃d vult & vult,& cõmittit omne malum,vt patet de Sardanapalo,& Pharaone,& Nerone,& cęteris græcis.Ex quo patet,ꝙ solus ille populus est beatus,qui colit Deũ, nã talis cõtemnit oẽm prosperitatem mundanã, quæ affert oẽ malũ, & delectaẽ in cõtemplatione diuinorũ,& operaẽ ẽm virtutẽ, & iustitiã,& præcepta euãgelica,cui datur in præmiũ in cęlo
C illa summa beatitudo,q̃ est status omniũ bonorũ aggregatione ꝑfectus, & bonũ ꝑ se sufficiẽs, q̃d nõ põt auferri.Et hoc est q̃d hic dicit Dauid, cũ dicit,dextera eorũ.s.mundanorũ,& tyrãnorũ,& ptãs,& prosperitas est dextera iniq̃tatis, in qua ponũt suam beatitudinẽ,nã illos putãt btõs supple quorũ filii sunt in magna copia in iuuẽtute sua,sicut nouellæ plãtationes oliuarũ aut aliorũ virgultorum.i.habẽt copiã filiorũ iuuenũ.i.habẽt oliueta nouella ĩ circuitu:ut dcm̃ est ps.137.& filiæ eorũ sunt pulcræ,& cõpositę,& circum ornatæ in vestibus & iocalibus sicut similitudo.i.ad similitudinẽ vnius templi bene ornari.hos ergo putãt felices.Itẽ putãt se esse felices in possessione multorũ ꝑdiorũ, & uinearũ &c.& si prõptuaria,& torcularia,& cellaria,& horrea eorũ sunt plena vini & frumenti,& olei, & sic sunt eructãtia ista promptuaria.i.effũdẽtia ex hoc ĩ illud.i.ex ista vegete in illa,ex hoc horreo ĩ illud,& ex hoc cellario in illud.i. q̃d sufficiat ad implendũ multa cellaria ,& horrea &c.Itẽ putãt se btõs in possessione multorũ armẽtorũ, & gregũ pecudũ:ideo dicit,tũc se putant btõs si oues in magno sunt numero,& fœtosæ,& plenæ fœtibus, & ꝑgnãtes,& abũdantes in egressibus & partubus suis,& boues,& vaccæ eorũ sũt crassæ in numero,& carne.Itẽ quarta beatitudo eorũ ẽ q̃ habẽt ciuitates, et domos fortes et inexpugnabiles, et bene muratas non disruptas,ne ꝑ eas inimici possint hr̃e ĩgressum neq; trãsitũ ad capiẽdas ciuitates, & oppida,vt fit clamor in plateis eorũ ꝑ ingressũ inimicorũ rupta maceria , & muro,sicut solet fieri clamor mulierũ,& virorũ dũ inimici E
capiũt violẽter ciuitates,et trucidant infantes et ĩterficiũt viros,et expoliãt domos &c. Btm̃ ergo dixerũt hoĩes mũdani populũ, cui hęc bona supradicta insunt, et prosperitates tꝑales.Sed dicit ꝓpheta.Ego dico tibi,ꝙ solꝰ ille populus est beatus cuius verus Deus est dñs eius,i.qui colit uerũ,& vnum Deum trinũ in personis,& vnũ in essentia, q̃a talis populus uiuit ẽm Deum,& secundũ legẽ euãgelicam, quæ præcepit oẽm uirtutẽ et iustitiã,cuius præmiũ est sũma et uera beatitudo in cœlo. nã qui in supradictis bonis tꝑalibus constituunt suã beatitudinẽ semꝑ falluntur, et eis accidit infelicitas,et miseria per amissionẽ taliũ bonorum temporalium,& per aduersitates,quæ iugiter interueniunt, et accidũt. Beatus ergo solus populus,cuius domi- F
nus Deus eius:Libera ergo me dñe a tali gladio maligno, et tali dextera,et potestate , & prosperitate iniquitatis, et de tali potestate tenebrarum.Sed tamen aduertendũ est,quia tota ista litera istorum sex versuum vltimorum.s.ab illo loco. Quorũ filii sicut nouellę &c. contrarium sensum uidetur habere in hebræo,et in translatione Hierony.nam dicit sic.Et sint filij nostri quasi plantatio crescens in pueritia sua.filiæ nostræ sicut Angeli ornati ad similitudinem templi,promptuaria nostra &c.et tauri nostri pingues &c. & non est egressus nec eiulatus in plateis nostris, beatus populus cui talia sunt, beatus populus cuius dominus Deus suus. Et sic tota ista litera videtur referri ad populum Dei ponẽtem felicitatem seu partem felicitatis in copia

A copia bonorum temporaliũ, & in cultu diuino. Sed hoc videtur suspectũ, & tollit sensum spiritualẽ, & ꝓpheticũ pro statu ecclesiæ Xp̃i & de vera beatitudine, & confirmat puersã opinionẽ gentiliũ, & tyrãnorũ, & cõtradicit ei, qđ dictũ est. Dextera eorũ dextera iniquitatis. Iõ putãt multi hãc literã vitiatã in hac parte, & in aliquibus alijs locis cum suis pũctis, quã vitiarunt, & peruerterunt rabini eorum tẽpore Cõstantini congregati in Aegypto, cum viderũt oẽs gentiles, & multos Iudæos conuerti ad fidẽ Christi, & sic volũt dicere, ꝙ tẽpore Hie. iam erat bibilia siue scriptura ve. te. in aliquibus locis vitiata per apices, & puncta, quæ totaliter mutant sensum. Et ideo trãslatio. lxx. interpretũ est in dubijs magis amplectẽda, quia minus suspecta ꝓp rationes supradictas. nam illa interpretatio B fuit facta per cc. annos ante aduentũ Christi, & tunc litera ve. te. nondũ potuit esse uitiata, nec suspecta. Etiã possumus exponere literam habraicam modernam ad bonũ sensum spiritualẽ, ut dicat Dauid, & corpus misticum petens aduentum Christi, & ꝓsperitatem ecclesiæ. sint filii nostri. i. apostoli, & martyres, & fideles in magna copia, virentes in uirtutibus, & gratia sicut plantationes nouellæ oliuarũ, Et filiæ nostræ. s. virgines sint speciosæ, & ornatæ virtutib. sicut angeli ad similitudinẽ templi, & promptuaria, & torcularia sacramentorum ecclesiasticorũ sint eructantia, & profundentia copiam vini, & olei. i. operũ misericordiæ ex hoc populo in illũ, & oues nostræ sint foetosę, & abũdãtes in egressibus, & partubus suis regenerando filios per baptismũ, & copiã meritorũ aĩę no-C strę generent per bona opera, & sint boues nostræ crassæ. i. aĩæ nostræ, & opera nostra sint crassa pinguedine gratiæ, & meritorũ, & anima nostra sit fortis ne capiatur ab inimicis diabolis, nec sit eiulatus in plateis aĩæ nostrę ex poenis ĩferni. Nã beatus populus cui talia bona spiritualia sunt, & btũs populus, cuius dñs Deus suus. Et isto mõ bñ põt ista litera aptari ad bonum sensum, sed in ueritate litera. lxx. interpretum videtur magis consona literæ præcedenti. ideo tene quod placeat, Totus etiam iste psal. põt esse vox Xp̃i, qui in principio loquitur in persona capitis agens gratias patri, qui direxit manũ, & potentiam suam contra diabolũ, & triũphauit de illo, sicut Dauid triũphauit de Golia. Sed postea loquitur in persona corporis petẽdo vt pater mittat filium in carnem ad liberandum ipsum de manu, & ptate diaboli. Et postea petit, vt liberet ipsum de persecutione tyrãnorũ, & oium infideliũ. Ex quo psal. possunt recolligi duæ principales cõclusiones. Quarum prima est, ꝙ sicut Dauid triumphauit de Golia, & liberauit illum populum de manu Philistinorum: ita Christus descendẽs in carnẽ liberauit genus humanum primò de potestate diaboli. Secũdo liberauit ecclesiam de manu oium persecutorũ. Secunda ꝙ licet homines infideles, & mũdani, & alieni a fide ponant suam felicitatẽ in copia filiorũ & bonorũ tpalium: tñ solus est beatus in veritate, quia colit vnũ Deũ, q̃a ille expectat ueram, & ęternã beatitudinem in coelo.

PSAL. CXLIIII.

E *Xaltabo te Deus meus rex, & benedicam nomini tuo in sæculum & in sæculum sæculi.* E

Per singulos dies benedicam tibi, & laudabo nomen tuum in sæculum, & in sæculum sæculi.

Magnus dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.

Huic psa. præponitur talis titulus. s. Hymnus Dauid ad denotãdũ, ꝙ Dauid fecit hunc psalmum ad laudandum Deũ in tẽplo cum cantico, & exultatione. Nã vt supra dictum est in prologo hymnus dicitur laus Dei cum exultatione, & cantico. Nã laus, quæ dirigitur creaturæ, non põt dici hymnus propriè. Itẽ si talis laus non fit cum exultatione, non potest etiã dici himnus, sicut sunt tragoediæ & trenorum liber Hieremiæ, & carmina ipsius Iob, quæ omnia potius dicuntur tragoediæ, & lamentationes. Et iõ quia Dauid intẽdit laudare Deũ in hoc psa. cũ lætitia agẽdo gratias de beneficijs, quæ contulit mundo a F principio mundi vsque ad finem, ideo intitulatur iste psal. Hymnus Dauid, iõ procedit ꝑ ordinẽ alphabeti hebraici ab Aleph vsq; ad Tau. itaq; tot sunt versus ĩ hoc ps. quod sunt literæ in Hebræo. Et sic sunt. xxij. versus iuxta numerũ literarũ hebraicarũ. Et sic unusq̃sque versus ĩcipit a sua litera distincta. Est verum, ꝙ vna litera omittitur, loco cuius altera geminatur, & sic manet numerus ꝑfectus, quod non factũ est absq; mysterio, Ad cuius intellectũ est notandũ prout dictum est psal. cxviij. ꝙ sicut vnaqueq; litera hebræa significat aliquod mysteriũ in lege, ita totus discursus alphabeti hebraici significat totũ discursum diuinæ legis, & totum discursum hoĩs mistici peregrinantis per istã legẽ in utroq; testa-

A testamento ab Adam usq; in finem mundi. Et ideo quia Dauid in persona hominis mistici peregrinantis per istam legem in vtroque testa. intendit laudare Deum, & agere gratias de omnibus beneficijs a Deo receptis, & memorare omnia opera mirabilia, quæ Deus fecit in vtroque test. a principio mũdi usq; in finem discurrendo per oẽs ætates, & omnia secula, & oẽs generationes, hic est ꝙ scripsit hũc psal. secundum ordinem, & discursum alphabeti hebraici, q̃a in utroque testa. semper unus Deus fuit laudatus, & cultus, & inuocatus. Secundo est notandum secundũ Aug. lib. de uera religione, ꝙ cultus latriæ præsupponit fidem: ideo unusquisq; colit Deum secũdũ fidẽ, quam habet de Deo. Et ideo dicit, ꝙ omnes patres ue. te. crediderũt Deum creatorem, & redemptorem, & per consequens trinum, & unum, nã
B articulus creationis presupponit articulum trinitatis. Quæ quidem fides incepit ab Adam primo cultore Dei: nam Adam per ordinẽ creationis potuit nosse in spũ misteriũ trinitatis. nam per hoc ꝙ Deus per uerbum creauerat omnia, quia dicendo fiat lux facta est lux &c. ergo Deus habet uerbum sibi cõsubstãtiale, & sic potuit nosse patrem, & filium. Sed per hoc, ꝙ spiritus dñi ferebatur super aquas ad uiuificandum omnia creata: nouit spm̃ sctm̃ in diuinis, & sic nouit in spũ tres personas in diuinis. s. patrem & filiũ, & spm̃ sctm̃ cum unitate substantiæ. Et hoc potuit habere Adã ex doctrina angelorũ. Rursus ait Augu. super Gen. & super Io. ꝙ misterium incarnationis fuit reuelatum ipsi Adã in illo sopore, licet non fuit præscius sui ca-
C sus. Et sic Adam ante lapsum iam habuit fidem trinitatis, & incarnationis. Rursus dicit Aug. lib. Cur Deus homo, ꝙ Adam post lapsum prænouit totum misterium humanę redemptionis, nam quando Deus eiecit eũ a paradiso promisit ipsi de sua progenie carnem assumere, & in illa humanitate mortẽ & passionem subire, ut posset Adam cum tota sua posteritate redimere, & ei immortalitatem, & felicitatem, quam perdiderat, restituere. Et sic dicit Augu. ꝙ ab Adam, & eius successoribus iam domini in carnem præstolabatur aduentus, ut si de instãti miseria doleret, tamen de suo, suæque posteritatis remedio iam de longinquo gauderet. Et sic patet, quod Adam expectabat Christum Deũ, & hominem generis humani redemptorẽ, & humanæ ruinæ restauratorẽ, & sic credidit Deum trinum, & vnũ creatorem, & gubernatorem, & redẽptorem, & glorificatorem, & sub tali fide ĩcepit colere Deũ, & ipsi latriam exhibere, & hanc fidem, & ritum colẽdi Deum docuit filios suos, & nepotes. D
Nouit ergo Adã quatuor essentialia in Deo. Primo summam omnipotentiam, qua mundum creauerat, & summam sapientiam, qua omnia creata gubernat & conseruat, & summam misericordiam, qua genus humanum debebat redimere, & restaurare, & angelicã ruinam reparare, & summam iustitiã, qua diabolum reprobauerat, & bonos angelos beatificauerat, per quam etiam iustitiam malos homines debebat punire, & iustis suam gloriam dare. Et ideo sub tali quadruplici ratione Adam Deum coluit, & adorauit, s. inquãtum trinus, & unus, & creator, & guber- E
nator, & redemptor, & præmiator. Sed quia præuidit Adã in spiritu, & reuelatione, qualiter filius Dei uerbum incarnandum secunda in trinitate persona debebat omnia supradicta complere, & mundo notificare, q̃a debebat notificare Dei patris omnipotentiam i miraculorum operatione, & generis humani reparatione, & ĩferni expoliatione, & debebat notificare Dei summam sapientiam in legis euangelicæ datione, & summã misericordiam in nostra redemptione per mortem, & passionem, et debebat notificare summam iustitiam in finali iudicio, ideo appellauit ipsum uerbum incarnandum, nomen domini: eo quod omnia supradicta debebat in se ostendere, & mundo notificare, sicut dictum est psal. 8. Et ideo Adam q̃ omnibus creaturis nomina imposuerat, inuoca- F
uit Deum incarnatum sub nomine quatuor literarum. s. ioth. he. uau. he. quæ significant illa supradicta mysteria in Christo, ut dictũ est psal. 8. Et sub tali fide, & ratione Adam, & Abel, & Seth inuocabant nomẽ domini, s. Christum in lege promissum. Et sic Enos incepit inuocare nomen domini. i. confecit aliquas orationes ad inuocandum Christũ futurum redemptorem. Et sic omnes successores usque ad Moysen inuocauerunt nomen domini, & exinde usque ad Christum. Quia ergo Dauid in hoc psal. in persona totius corporis mystici accipiẽdo ab Adam, & discurrendo per omnes generationes intendit laudare nomẽ domini, q̃ est Iesus uerbũ Dei, per quem supradicta quatuor sunt mũ-

do

A do notificata,& effecta, ideo tria principali
ter facit in hoc psalmo. Nam primò laudat
Deum siue nomen domini de omnipotétia
& sapientia, quam Deus ostendit in vet.tes.
in mundi creatione,& gubernatione sui po
puli. Secundo laudat Deum de mīa, & poté
tia, & sapiētia, quā maxime Deus ostēdit in
nostra redemptione ꝑ verbum incarnatum.
Tertio laudat Deum de iustitia, quam maxi
me Xp̄s ostēdet in fine seculi malos ęterna
liter puniendo,& iustis gloriam largiendo.
Et sic in toto isto psalmo laudat Deum tan-
quàm creatorem,& gubernatorem,& redē
ptorem,& glorificatorem, quæ omnia perti
nent ad cultum latrię. Secunda pars erit ibi.
Miserator, et misericors. Tertia ibi. Iustus
dominus in omnibus vijs suis. Quantū ergo
ad primum dicit iste homo mysticus ꝑ sta-
B tu veteris testamenti. O Deus meus ꝑ crea
tionem, et rex meus per gubernationē, ego
semper te exaltabo.i.exaltatum prędicabo,
et laudabo, et benedicam nomini tuo bene
dictione laudis, per quod nomen nobis noti
ficatur tua omnipotentia in mundi creatio-
ne, et miraculorum operatione, et notifica-
tur tua summa sapientia in gubernatione to
tius vniuersi. Et quia non desistis in tua om
nipotentia semper creata conseruādo, et mi
rabilia operando, nec cessas per tuam sapiē-
tiam omnia creata disponendo, et gubernan
do successiue, ideo nō benedicam te in uno
solo sæculo, et ætate, sed in sæculum sæculi
per omnes ætates, imo per singulos dies, et
ætates sine interuallo, et itermissione bene-
dicam tibi, et laudabo nomen tuum in sæcu
lum sæculi. Nam sicut tu in nulla ætate ces-
C sasti a beneficijs, ita ego non cessabo bn̄dice
re, et laudare nomen tuum, et gratias agere
et cultum latriæ tibi exhibere tāquam crea-
tori, et gubernatori, et redemptori, et glori
ficatori. Et hanc laudem, et latriam exhibe-
bo tibi in signum summæ omnipotentiæ, et
maiestatis, et sapientiæ, et misericordiæ, et
iustitiæ, q̄m tu es magnus dn̄s, et laudabilis
nimis et magnitudinis tuæ nō est finis, iō ti-
bi debetur cultus latriæ. Sed quia istam tuā
magnitudinē ostendisti successiue ab initio
mundi, per omnes generationes tam in no
uo quam in veteri testamento. Ideo

Generatio, & generatio laudabunt opera tua & potentiam tuam pronunciabunt.

Generatio ve.te.& generatio noui te. lau
dabunt opera tua mirabilia, & potentiā suā
pronunciabunt, & prædicabunt. Nā patriar D
chæ,& prophetæ pronūciabūt,& scribēt ea
quæ fecisti in vet.test. vt patet in libris legis
Moysi,& Iosue,& Iudicū,& regū, & omniū
prophetarum,& ap̄li,& martyres, & docto
res ꝑdicabūt ea mirabilia q̄ fecisti in no.tes.

Magnificentiam gloriæ sanctitatis tuæ loquentur: & mirabilia tua narrabunt.

Et uirtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt.

Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ eructabunt, & iustitia tua exultabunt.

Primo generatio vete. test. narrabunt,&
loquentur magnificētiam sanctitatis, & glo
riæ tuæ, quam ostendisti in monte Synai in
datione legis,& quando apparuisti Moysi in
rubo,& quando duxisti illū populū in colū-
na nubis in die, & tota nocte in illuminatio
ne ignis, & dicēt virtutē operū terribilium, E
quę ostendisti in Aegypto,& in transitu ma
ris rubri: & sic magnitudinē tuā narrabunt
in illo cantico. Cantemus domino, gloriose
.n. magnificatus est.&c. Item memoriā abū
dantiæ tuæ dicēt, quādo dedisti eis māna,&
coturnices de cœlo in abundantia. Et tua iu
stitia exultabunt, quia prostrauisti oēs inimi
cos eorum. Vnde patres ve.te. nō solū exul-
tabunt,& exultabant, & exhibebant tibi la-
triā ꝑpter illa beneficia tēporalia, sed prin-
cipaliter ꝑpter futura mysteria humanæ re
demptionis, quæ in nouo test. per Christum
facienda,& complenda figurabāt. Et sic oīa
sacrificia,& oblationes,& cętera, quę fiebāt
& offerebantur in ve. te. tam in lege naturæ
quā scripturæ nō erant nisi quædam prote-
stationes, quæ fiebant in signaculū fidei de
Christo futuro vt dictū est psal.39.& 50. Et F
sic in omnibus colebatur, & inuocabatur
Christus Iesus, qui est nomen domini, vt di-
ctum est psal.8. Deinde cum dicit.

Miserator, & misericors dominus, patiens & multum misericors.

Suauis dominus uniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.

Iste homo misticus laudat Deū de miseri
cordia, quā maxime notificauit per verbū in
carnatum in nostra redemptione, in qua qui
dē redēptione Christus non solum ostendit
summam Dei misericordiam: sed etiā sum-
mam omnipotentiā, & sapientiā, & iustitiā:
quā primo Christus notificauit mundo per
se efficienter carnē assumēdo, & legem euā
gelicā dādo, & genus humanū liberando, &

A in se iustificando, sed postea oĩa ista notificarũt, & pdicarũt apostoli, & martyres, & doctores p vniuersũ orbẽ. Dicit ergo pphpheta, dñs Iesus Xp̃s De⁹, & hõ ẽ, & erit misericors habitualiter, & essentialiter, & miserator effectiue, & erit, & est patiens mortẽ, & passionẽ pro toto genere humano. Et sic est multũ & magis misericors in te. nouo genus humanũ redimẽdo de potestate, & seruitute diaboli, & morte æterna, q̃ in ve. te. liberãdo filios Israel de Ægypto, & de oĩbus alijs picu lis & captiuitatib. tpalibus, qa ibi Deus solũ fuit suauis illi populo particulari liberando ipsũ de illa tẽporali, & particulari captiuitate, sed dñs nr̃ Iesus Xp̃s in te. no. fuit suauis, & misericors vniuersis populis, & nationibus, & linguis: q̃ oẽs per mortẽ, & passionẽ de captiuitate, & morte ęterna liberauit.

B Et iõ redẽptio eius dicitur copiosa, vt dictũ est ps. 129. Ex quib. patet, q̃ miserationes eius sunt laudabiles nobis super omnia opera eius, quia licet ista quatuor. s. potentia, & sapientia, & mĩa, & iustitia sint ęqualiter in Deo inquantũ sunt essentialia, tamẽ oĩa ista magis sunt ostensa in nr̃a redẽptione p misericordiã, qa maius opus fuit genus humanũ iustificare q̃ mundũ creare, vt inquit Augu. super Io. & prout declaratũ est psal. 10 8. Sed quia Xp̃s nunquã laudauit se imo sẽper se humiliauit oĩa opera sua p̃ri attribuendo, vt patet per totum discursum euãgelicũ: sed opera, & miracula, quæ fecit laudabãt eum, & ostendebãt ipsum esse verũ Deũ, & dabãt testimonium de ipso: Ideo subdit propheta.

Confiteantur tibi domine omnia opera tua, & sancti tui benedicant tibi.

C *Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.*

Vt notam faciant filijs hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui.

Regnum tuum regnum oĩum sæculorũ, & dominatio tua in omni generatione, & generationem.

Confiteantur tibi oĩa opera tua, & ostendant tuã omnipotentiã in miraculis, & tuã sapientiã in datione legis euangelicæ, & tuã mĩam in passione, & tuã iustitiam, & iudiciariã potestatẽ in ascensione. Sed quia Xp̃s nõ solũ ostendit ista supradicta effectiue in Hierusalẽ, & terra promissionis p se ipsum operando, sed ẽt voluit, q̃ ista per apostolos, & martyres, & doctores notificarentur, & pdicarẽtur euãgeliũ p vniuersum mundũ omni creaturæ, ideo subdit. Et sancti tui. s. apostoli, & martyres, & doctores dicẽt, & prædicabũt gloriã regni tui. s. qualiter resurrexisti ĩ corpore glorioso. Et qualiter ascendisti in cœlum, & accepisti a patre ptãtem iudiciariam in cœlo, & in terra &c. Et sic apostoli, & oẽs fideles loquentur, & pdicabunt potẽtiã, & notã facient potentiã, & maiestatẽ, & gloriã tuã omnibus filijs hoium, & oĩbus nationibus per pdicationẽ euãgelij. Et notã faciẽt magnificentiã regni tui. Et qũo regnum tuũ non est regnũ particulare: & tẽporale; sed regnũ vniuersale ĩ cęlo, & ĩ terra, & in inferno, & regnũ oĩum sęculorũ, & ęternũ, & dñatio tua non est in vna gñatione nec in vna ætate, sed in oĩ gñatione, & gñationem. Et hoc regnum tu Xp̃e fuisti adeptus propter tuam humilitatem, & veritatem, & obedientiam vsq; ad mortem crucis.

Fidelis dominus in omnibus uerbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. E

Alleuat dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos.

Quia fuisti fidelis in oĩbus verbis tuis, qa oĩa, quæ erãt in lege, & prophetis scripta, & promissa cõpleuisti, & sic fuisti sanctus, & iustus in oĩb. operib. tuis, qa sicut docuisti verbis, ita operib. fecisti: qa incepisti facere, & docere, qa nõ solũ docuisti verbis, sed ẽt factis. Fuit ergo Christus fidelis in oĩb. verbis suis vera docẽdo, & sctũs ĩ oĩb. operib. iusta, & sãcta operãdo, qa ipse alleuat, & subleuat oẽs qui corruũt. i. subleuauit a morte ęterna Adam, & omnes, qui per pctm̃ corruunt, Et erigit, & sanat per ecclesiastica sacra oẽs elisos, & uulneratos per pctm̃. Et sicut õ dñe Iesu Xp̃e nũc ante tuũ aduentũ oẽs expectabant te, vt venires ad redimendum, & dares F eis escam, & refectionẽ redẽptionis in tempore opportuno, quod dicitur tempus grẽ: ita pariter post factam redemptionẽ in hoc tempore opportuno, quod est tempus merendi, & pœnitendi.

Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno.

Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.

Oculi oĩum sperant in te: ut des eis escã gratiæ spiritualem ecclesiasticorũ sacramentorũ ad refectionẽ spiritualẽ. Et sic tu Xp̃e aperis manũ tuam, & tesaurũ diuitiarum, & meritorum tuæ passionis, & sic imples omne animal rationale tua benedictione. quasi dicat, tu Christe nõ solum es largus, & benignus,

A gnus, & misericors omnibus animalibus tã irrationalibus, quàm rationalibus, quia omnibus prouides de cibo corporali ad conseruandam vitam corporalem, sed magis ostendisti tuã misericordiã erga genus humanũ: nam oculi omnium hominum patriarcarũ, & prophetarũ, & fidelium sperabãt in te: vt dares eis escam redemptionis, sed tu aperuisti manum tuam. i. latus tuum, vnde emanauit prætium nostræ redemptionis, & virtus omnium ecclesiasticorum sacramentorum, ex quibus imples omne animal rationale benedictione spirituali. Nam per baptismũ sanas ab originali, & confers fidem, & spem, & caritatem. Et per confirmationem confers septem dona spiritus sancti, & per pœnitentiam confers remissionem omnium mortalium, & venialium, sed per Eucari-
B stiam totaliter confers vitam spirituale͂ &c. Deinde cum dicit.

Iustus dominus in omnibus vijs suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

Laudat Deum de iustitia, quam Christus ostendit in hac peregrinatione per iudiciũ occultũ, & quã maxime ostẽdet, & notificabit in fine mundi iudicio manifesto, nam ante finale iudicium Deus dat gloriam bonis, & punit malos tam temporaliter, quam ęternaliter, sed hoc facit iusto, & occulto iudicio, sicut videmus, ꝙ puniuit Iudæos, & tirãnos, sed in finali iudicio manifeste destinabit omnes malos, & obstinatos in pœnam perpetuam, & iustos in gloriam æternam. Dicit ergo: Iustus est dominus Iesus Christus in omnibus vijs suis, & sanctus, & bene ordinatus in omnibus operibus, & iudicijs
C suis, & tribuẽs vnicuique secundum opera sua & secundum bonam aut malam intẽtionem, & uoluntatem suam.

Prope est dominus omnibus inuocantibus eum omnibus inuocantibus eum in ueritate.

Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos.

Custodit dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.

Ipse est prope. i. propitius omnibus inuocantibus eum, non autem omnibus inuocãtibus petendo falsa, & friuola bona temporalia, sed est propitius inuocantibus eum in veritate. i. petentibus vera bona spiritualia ad vitam æternam, sicut petunt sancti, & iusti. Et ideo voluntatem, & votum, & petitionem iustorum timentiũ se faciet, & oratio- nem eorum exaudiet conferendo eis gratiã D in præsenti, & gloriam in futuro, & sic saluos faciet eos, sicut patet de sãctis viris, qui non petebant tẽporalia, sed spiritualia, ideo licet paterentur in pręsenti, tamẽ Deus exaltauit eos in gloria, & custodiuit omnes diligentes se liberãdo eos a morte æterna. Sed oppositum fecit de prauis, & peccatoribus tam Iudæis quàm tyrannis quam hæreticis, qui persecuti sunt ecclesiam, & viros iustos: nã oẽs illos peccatores, & obstinatos, & infideles destruxit, & dispersit, & disperdet in iudicio finali. Nã primo destruxit, & dispersit totum populum iudaicum crucifixorem Christi, & persecutorem apostolorum. Secũdo destruxit Neronem, & Domitianum, & Diocletianum, & omnes tyrãnos. Tertio destruxit, & dissipauit omnes hæreticos. Sed punitio omnium istorum magis erit mani- E festa in finali iudicio, quando omnes istos destinabit in pęnam ęternã, cum dicet Xp̃s. Ite maledicti in ignem æternum &c. Deinde cum dicit.

Laudationem domini loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomini sancto eius in sæculum, & in sæculum sæculi.

In hoc vltimo versu, qui incipit a litera Tau, quæ significat signum siue terminum siue finem, per quam vult significare regnum cœlorum siue uitam æternã, nã sicut litera Tau est vltima, ultra quam nulla est alia litera apud hebræos, ita vita æterna est ultimus finis intentus ab omnibus fidelibus, et est finis omnium actuum humanorum, unde sicut sagittarius dirigit sagittam in signum: ita omnes fideles dirigũt actus suos in Deũ, & propter vitam æternam consequendam. F Item sicut post literam tau non est alia litera: ita post uitam æternam nulla est alia uita. Item sicut finis non est finis, sed finit, & terminat illud cuius est finis: ita regni cœlorum non est finis, sed est finis omnium temporum, & omnis vitæ; & omnium actuum humanorum, & omnis humani, & rationalis appetitus. Et ideo recte significatur per literam tau. Et ideo in hoc ultimo uersu ponit vltimum finem omnium actuum humanorum, quod est laudare Deum in æternum sine fine. nam omnes beati postquam consecuti sunt vltimum finem, qui consistit in fruitione summi boni, tunc ex immenso gaudio omnes prorumpũt in perpetuas laudes Dei, sicut dictum est psal. 83. Beati qui habitant in

A in domo tua domine: in secula seculorũ laudabunt te. Item psal. 149. Exultabunt sancti in gloria &c. Et sic illa exultatio cum canticis diuinæ laudis computat in beatitudine sanctorum. Et ideo Dauid in persona totius corporis mystici in fine totius peregrinationis huius vitæ ab Adam vsque ad finem mũdi, sicut hic semper laudauit Deum per gratiam, ita ibi promittit laudare Deum sine fine, & in æternum per gloriam, ideo concludit dicens. Laudationem domini loquetur os meũ: in illa cęlesti gloria cantando Deo, & agẽdo gratias de beneficio creationis, & redemptionis, & nostrę glorificationis. Et sic omnis caro humana per Christum redempta benedicat nomini eius q̃ est Iesus Christus filius Dei, per quem sumus creati, gubernati, & redempti, & finaliter glorificati, & B sanctificati. Et talis laus, & bñdictio non erit temporalis, sed æterna sine fine. in sæculum sęculi, quę est ęternitas, & interminabilis vitę tota simul, & perfecta possessio. Ex dictis in toto isto psalmo patet qualiter homo mysticus, scilicet Adam cum tota sua posteritate fidelium p unam legem ambulauit, & peregrinatus est ab Aleph usq; ad Tau. i. à principio mundi vsque ad finem: discurrẽdo per omnes ætates sub vna fide Christi, in quo discursu iste homo per singulos dies, & ætates absque intermissione laudauit Deũ tãquam omnipotentem, & creatorem, & gubernatorem, & redemptorem. & glorificatorem. Et sub tali ratione exhibuit Deo cultum latrię. Et semper in utroque testamento inuocauit nomẽ domini, scilicet uerbum incarnatum q̃ est Iesus filius Dei Deus, & homo. Est ue C rum, ꝙ iste homo misticus semper per totũ testamentum uetus inuocauit nomen domini sub hoc nomine Adonai quatuor literis scripto, scilicet ioт, he, vau, he, sed in toto nouo testamento inuocat ipsum sub hoc nomine Iesus agendo gratias de beneficio redemptionis, & petendo beneficium glorificationis. Et sic Deus semper fuit laudatus, & cultus, & Iesus Christus inuocatus est in utroq; testa. absq; intermissionę, vnde nulla fuit ætas: in qua Deus non fuit laudatus. Sed contra totam expositionem huius ps. posset argui. Nã a Noe usque ad Abraã fuit scđa ętas mundi. Sed in sacra scriptura non reperitur quod aliquis coluerit verum Deum, nec inuocauerit nomẽ domini post Noe usque ad Abraham: quem Deus uocauit, & eduxit de Hur Caldæorum, & de cultu idolorum, quę D pater eius Tare adorabat, ut patet Gen. 11. & 12. ergo sequitur, ꝙ per aliquod tempus uerus Deus non fuit adoratus, nec nomen domini inuocatum usque ab Abraham, qui in terra Canaam ex pręcepto, & nutu Dei ædificauit altare, & inuocauit nomen domini ibi. Gen. 12. Ad hãc quæstionem respondet Aug. 16 de ciuitate Dei. ca 2. dicens, quòd licet a Noe usque ad Abrahã per annos amplius quã mille non sit facta memoratio in sacra scriptura de aliquo iustorum qui Deũ coleret, tamen non est credẽdum, quòd aliquando aliquis defuerit qui Deum coleret in ciuitate Dei, quæ semper fuit continuata ab Adam usq; ad Christum, sed Moyses scripto libri Gen. solũ scripsit ea gesta quæ non solum narrant præterita, sed etiam prænunciabãt, & figurabãt futura misteria de Christo, & ecclesia, propter vitandam prolixitatem. Ex quibus uerbis Aug. patet, ꝙ per totũ E illud spatium temporis semper Deus reuelauit aliquibus fidem unius Dei creatoris, & redemptoris, & per cõsequẽs fidem Christi futuri, per quam exhibebant cultum latriæ, & saluabantur. Et sub hac fide Adam, & Set, & Abel, & Enos: & omnes successores inuocabant nomen domini in prima ętate, & in secunda Noe, & omnes suuccessores usq; ad Abraham. Hoc etiam potest cõfirmari Gen. 14. Nam antequam Abraham uocaretur, & exiret de Caldęa, & Mesopotamia ex præcepto Dei, iam Melchisedech rex Salẽ erat sacerdos Dei altissimi, & colebat vnum Deum cretorem, & redemptorem, quia in figura Christi obtulit Deo panẽ, & vinũ pro Abraham, & recepit decimas ab eo, & benedixit F ei, imo benedixit Christum in illo, inquantũ præuidit in spiritu Christum ex Abrahã secundum carnem nasciturum. Et tamẽ Melchisedech nõ erat de genere Abrahę nec Tare. Et sic sequit, ꝙ Melchisedech habuit ritũ colendi vnum uerũ Deum, & fidem Christi futuri per doctrinam parentum descendẽtium a Noe, vel ex singulari, & speciali reuelatione. Et sic patet, ꝙ præter Abraham fuit alijs facta reuelatio de fide Christi futuri. Et sic non defuit aliquis in illa ætate qui coleret vnum uerum Deum, & inuocaret nomẽ domini sub fide Xpi futuri, ut ciuitas Dei sine intermissione perseueraret sub uero cultu Dei, & fide Xpi, per quã fidẽ dicitur una ciuitas, & ecclesia ab Adã usque ad finẽ mũdi.

A di. Sed nunc restat dubiũ an Abraã anteq̃ a Deo vocaret, & exiret de Hur Caldęorum adorauerit idola fm̃ cõsuetudinem patriæ, & patris eius Tare? Sup hoc dubio sunt duę cõtrariæ opiniones. Nã q̃dã dicũt, ꝙ Abraã adorauit idola anteq̃ a Deo vocaret. Et pro parte sua allegãt illud qđ dñs dixit ꝑ Iosue vlt. c. Trans fluuiũ habitauerũt patres vestri ab initio: Tare pater Abraã, & Nacor seruierũt Diis alienis &c. Ex quo hñt isti, ꝙ Abraã simul cũ patre, & patrib. suis ꝓdecessoribus adorauerunt idola in Caldæa. Sed alij tenentes oppositũ allegant ꝑ se illud, ꝙ dixit Achior Amonites ipsi Holoferni, narrãdo progeniẽ & progressum & ortũ ppl̃i Israel. Iudith 5. vñ ait. Populus iste ex progenie Caldæorũ est. hic primũ in Mesopotamia habitauit, qm̃ noluerunt sequi Deos patrũ suorũ
B q̃ erant in terra Caldæorũ, deserentes itaq; ceremonias prm̃ suorũ, qui in multitudine Deorũ erant: vnũ Deũ cœli coluerunt, q̃ & ꝓcepit eis vt exirent inde, & habitarẽt in carrã &c. Ex his uerbis volunt quidã innuere, ꝙ Abraã nunq̃ adorauit idola in Caldęa, sed ꝗ adorauit unũ Deũ cęli, sed ut fugeret ceremonias, & ritus prm̃, & prædecessorũ suorum exiuit de Caldæa nolens adorare multitudinẽ Deorum, & hoc ex præcepto Dei: Et sic manet ista q̃o, ex utraque sui parte dubia pp autoritates adductas. Et iõ Aug. relinquit ipsam indeterminatam, ut patet 16. de ciu. Dei c. 12. & 13. eo ꝙ ex sacra scriptu. nõ reperit alia aliqua autoritas, q̃ confirmet alteram partem, sed unaquæq; opinio põt rñdere ad contrariam autoritatem, ut patet intuenti. Est uerum, ꝙ August. magis uidetur
C adhærere secundæ opinioni. s. quod Abraã nunquam adorauit idola, per hoc quod dicit ibidem: ꝙ vna remansit domus Tare: in qua custodita est plantatio ciuitatis. Sufficit ergo quod non defuit in illa ætate qui Deũ uerum coleret, & laudaret: & nomẽ dñi sub fide Christi futuri inuocaret ut dictum est.

PSALMVS CXLV.

Lauda anima mea dominum laudabo dominum in vita mea, psallam Deo meo quandiu fuero:

Titulus, Alleluia. & ita intitulantur quinque sequẽtes: ad denotãdum, ꝙ Dauid fecit istos sex psa. ad laudandum Deũ in cæteris festiuitatibus. In hoc psa. primo excitat animã suã ad laudandũ Deũ: Secundo exhortatur oẽs ne põnant spem suã in aliquo homine, sed in solo Deo. ibi. Nolite confidere. Dicit D ergo. O aĩa mea lauda dñm, a quo tot beneficia recepisti. s. esse per creationẽ ac imaginem suam, quia te fecit aptum ad participandum suam beatitudinem, & ideo laudabo Deum in vita mea narrando omnia beneficia, & psallam Deo meo. i. simul laudãdo exercebo opera legis, implendo diuina pręcepta, quandiu fuero, & viuam hic per gratiã & in futuro per gloriam.

Nolite confidere in principibus: neque in filijs hominum in quibus non est salus.

Exibit spiritus eius, & reuertetur in terram suã, in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.

Hic excitat alios ad ponendũ spem in solo Deo, & aduentu Christi per quem erat futura vera redemptio. Et primo exhortatur oẽs ne cõfidant, nec ponant spẽ suam in aliquo hoĩe, ut in principibus. Scđo dicit, ꝙ ponãt spẽ suã in solo Deo, & Xp̃o futuro. Nam E in fide, & spe Xp̃i futuri oẽs saluabantur, Dicit ergo. O fideles nolite cõfidere in principibus huius mundi, nec in filiis hominum in quibus nõ est salus nec redemptio, nec ullus eorũ uos poterit saluare, nec redimere, cũ ipsi sint pctõres & fragiles, & transitorij, ut patet de oĩbus qui voluerũt ponere spẽ suã in regibus & principib. tñ in fine perierũt, q̃a eos nõ potuerũt liberare, sicut patet de Manasse & Sedęchia, qui ex cõfidẽtia regis Aegypti perierũt capti ã rege Babylonis. Et rõ est. Nam oẽs principes mũdi sunt mortales, & faciliter possunt perdere regnũ, & ideo licet in vita sua dẽt fauore alicui, tamen post mortẽ nõ possunt fauere, & sic affligũtur qui in eis cõfisi sũt, ut patet de curialibus ipsius Saul, qui post mortem eius dispersi sunt per F dentes omnia bona temporalia, & etiã vitã cum fauore. Ideo dicit: Exibit spiritus illius principis in quo cõfidebãt, & mortuus reuertet corpus in terrã suã, de qua homo assumptus, et cõpaginatus est: & sic incinerabitur & putrescet, & in illa die mortis peribũt oẽs cogitationes, & affectiones, & spes eorũ principũ & eorũ qui in eis confisi sunt, quia perdent fauorẽ, & ea quæ possidebãt. s. dignitates, & omnia quæ expectabant, & sic manebunt confusi: & etiam fugati & dispersi sicut satellites ipsius Saul.

Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius, spes eius in domino Deo ipsius qui fecit cœlum & terram mare, & omnia quæ in eis sunt.

Hic ostẽdit, ꝙ in solo Deo est cõfidendũ

&

A & in solo Christo sperandum, qui hēt oīpotentiam, & est rex regum, & dominus domi nantium. Dicit ergo beatus est ille hō, uel il le populus, cuius Deus Iacob.s. Chrs qui pmissus est ipsi Iacob cū uidit scalam &c. Ge. 28. & 49. cum dixit. Non auferet sceptrū &c. ergo btūs est ille populus cuius Xps est protector, & adiutor.i. qui accepit Chrm in pro tectorem, & adiutorem, & beatus est ille cu ius spes eius est in dn̄o Deo ipsius Iacob, qui quidem Deus fecit coelum, & terram, & oīa q̄ in eis sunt. Nā licet appareat in carne hu mana, tamē ipse fecit coelū &c. q. q dē Deus siue Chrs custodit ueritatem in seculum. Nā ea q̄ promisit in lege ante incarnationē, oīa fuerunt impleta in lege euangelica, & omnia quæ promisit in lege euangelica, implebuntur in cœlo. Propterea subditur.

B *Qui custodit ueritatem in seculum, facit iudicium iniuriam patientib. das escam esurientibus.*

Custodit ueritatem, cum ipse sit ipsa ueritas, & facit iudiciū pauperib. & afflictus patientib. iniuriam vindicando de persecutorib. eorum, & puniendo eos, & dat escā esurientibus. ergo in eo est ponenda spes. Vnde Deus in testamento ueteri fecit ueritatem cum duxit Israel de Aegypto sicut promiserat Moysi, & in testa. nouo cum eduxit, & redemit genus humanum de tenebris inferni, & peccati. Item in testam. ve. fecit iudicium iniuriam patientib. cum puniuit Aegyptios, & submersit in mari. & dedit escam esuriētib. cum dedit filiis Israel manna ad manducandum &c. & in testa. nouo puniuit demones & Iudæos crucifixores Christi: & dedit escam eucaristiæ fidelib. esurientib. Et domi

C nus Iesus soluit compeditos, & ligatos in corpore, & in anima.s. peccatores &c. & dominus Christus illuminat cecos in corpore, & in aīa, ut patet per totum discursum euāgelicū, qui illuminauit cecum a natiuitate, & duos cecos in Hierico: & illuminat nos oēs fugando tenebras pctōrū, & ignorātiæ.

Dominus soluit cōpeditos, dominus illuminat cecos. Dominus erigit elisos, dominus diligit iustos. Dominus custodit aduenas pupillum, & uiduam suscipiet, & uias peccatorum disperdet.

Erigit elisos, & curuos, & paralyticos, & dirigit, & ēt diligit iustos, & iō sicut erigit, & rectificat elisos, & curuos, & obliquos in aīa, & dirigit eos remouendo obliquitatem peccati, ita diligit, & amat iustos, & rectos, quare ex elisis, & obliquis, & curuis p peccatum facit iustos per gratiam. Et dominus D Iesus Chrs custodit aduenam, & populum gentilem, & suscipiet pupillum, & uiduam, quia omnib. subuenit: & suscipiet ad fidem populum gentilem, qui erat pupillus sine patre & sine lege, & erat vidua sine uiro, quia non habebat uirum nec sponsum nec legē: sed Chrs suscepit illum populum, & factus est spōsus eius, & Chrs uias pctōrum iudęorum obstinatorum disperdet p mundū, & ciuitatem eorum succendet &c. Nā reprobata synagoga elegit popolum gentilem. Et iō Dauid conuertitur ad ecclesiam, dicens.

Regnabit dominus in secula Deus tuus Syon in generatione, & generationem.

O Syon Chrs Deus tuus regnabit in cœlo, & in secula.i. in æternum p gloriam, & in hac ecclesia in generatione, & generationem usq; ad iudicium p grām, & fidem. Nā E eius ciues hic uiuent p fidē usq; ad iudiciū, & in cœlo in æternum per gloriam. Ex quo patet, q licet iste ps. realiter enumeret bene ficia facta a Deo temporalia in testamento ueteri: tamē principaliter intelliguntur beneficia spiritualia nobis collata a Christo in testamento nouo quod patet manifeste per id, quod dicit. Dominus erigit elisos, dominus diligit iustos. Et sic psalmus iste non est alienus a prophetia, immo principaliter excitabat illum populum ad ponendum spem & ad expectandum Christum futurum redemptorem, in cuius fide saluabantur.

PSALMVS CXLVI.

Laudate dominum quoniam bonus est psalmus, Deo nostro sit iocunda decoraque laudatio.

Licet huic psalm. non præponatur titulus tamen ipse est de le alleluiaticus, quia incipit ab alleluia. Nam alleluia interpretatur F laudate Deum, ut sæpius dictum est. sed iste ps. incipit sic in hebræo. Alleluia qm̄ bonus est ps. &c. qui quidem ps. si literaliter exponatur inquantum Dauid inuitat populum suū ad laudandum Deum. Primo pp beneficia q̄ spāliter tulit illi populo. Secūdo pp beneficia, quæ vr̄ contulit, & confert toti humano generi in dando pluuiam, & escam, & uictum oīb. tunc facilis est expositio, & intellectus eius. Sed quia iste psalm. non est alienus a prophetia, & mystico sensu, sicut cæteri, iō psuppposita litera, q̄ potius est figura exponēdus est ppheticē, put ptinet bñficia a Christo collata ipsi ecclesiæ. Nam ad hunc sensum legitur in ecclesia nostra. In quo ps.

A duo facit. Nam primo excitat omnes ad laudandum Christum propter beneficium redemptionis. Secūdo specialiter Christianos iam redemptos, & congregatos in ecclesia propter beneficia, & dona gratiarum, & sacramentorum ipsi ecclesiæ collata, ibi. Præcinite domino. Dicit ergo ad primū. O uos omnes redempti laudate dominum nostrū Iesum Christum: q̄m psalmus est bonus ipsi. i. q̄cunq; laus, & honor est ipsi decens & debitus: nec possumus ipsi sufficienter gr̄as agere nec satisfacere pro tantis beneficiis ab eo receptis. Iō sequitur, sit ergo Deo nostro iocunda laudatio ex deuotione cordis: & decora, & munda ex puritate, & sine pctō. q. d. sit cum deuotione, & affectu, & puritate cordis. Nam decorum, & iocundum ad uirtutē pertinent iustitiæ, ut patet quinto Ethicorū,

B Et enumerat beneficia redemptionis, dicēs.

Aedificans Hierusalem dominus: dispersiones Israelis congregabit.

Dominus Iesus ædificans per redemptionem Hierusalem. s. ecclesiam fideliū, & desponsans eam sibi congregabit dispersiones Israelis. i. a quatuor ventis congregabit exules filios Adam ex Iudaismo, & gentilitate, facit eos in ecclesia filios Israel spirituales secundum promissionem.

Qui sanat contritos corde: & alligat contritiones eorum.

Christus etiam per eandem uirtutem passionis sanat contritos corde, & pœnitentes ab infidelitate cuiuslibet peccati, & alligat cōtritiones, & fracturas eorum cataplasmate, & medicina sacramentorum, & sic facit eos filios Israel licet essent ante gentiles, &

C alieni, & idololatriæ.

Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina uocat.

Tertio Christus numerat multitudinem stellarum &c. Ista. n. multitudo stellarū est numerus electorum, & prædestinatorū, quē in figura ostendit dominus Abrahæ. Ge. 15. cum dixit. Suspice cœlum, & numera stellas, si potes: sic erit semen tuum. Item Ge. 22. Multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & sicut arenam quæ est in littore maris &c. quem numerum solus Christus nouit: ut dictū est supra ps. 138. Iō iterum dicit hic Dauid de Christo. Qui numerat multitudinē stellarum. i. numerum electorum, & prædestinatorum, & oīb. eis nomina vocat: ut ipse Xp̄s ait Io. 10. Ego cognosco oues meas &c.

D Nā bonus pastor uocat eas nominatim &c. Vnde sicut Deus electos omnes ab æterno prædestinauit, & elegit: ita ex tempore omnes uocat nominaliter, & iustificat, ut ait apostolus ad Rom. 9. Quos prædestinauit hos, & uocauit, & iustificauit. Ex quo patet, q̄ soli Xp̄o est datum, & cōuenit numerare multitudinem istarum stellarum, & uocare nomina eorum. Ideo sequitur de Christo.

Magnus dominus noster, & magna uirtus eius: & sapientiæ eius non est numerus.

Suscipiens mansuetos dominus: humilians autē peccatores usque ad terram.

Maxime inquantum Deus &c. Quā magnitudinem, & sapientiam ostendit Xp̄s dominus q̄ suscepit mansuetos, & humiles corde ad ecclesiam, & fidem, & ueniam, quos exaltauit in gloria, & humiliauit peccatores superbos, & obstinatos usque ad terram, &

E centrum inferni ad pœnam perpetuam. Nā primo suscepit apostolos, & discipulos ex iudæis, & constituit eos principes super omnem terram, & superbos iudæos humiliauit & deiecit vsque ad terram destruendo eorum ciuitatem, & regnum, & sacerdotium, & etiam usque ad infernum, & sic deiecit eos in corpore, & anima.

Præcinite domino in confessione, psallite Deo nostro in citara.

Hic excitat ecclesiam ad laudem Xp̄i pp beneficia donorum, & gratiarum, & sacramentorum ipsi collata ad escam, & cibum, & uitam animæ. Dicit ergo: o vos fideles p̄cinite. i. præcipue, & specialiter canite dn̄o in confessione laudis, & psallite dn̄o in citara fidei, spei & caritatis: quæ sunt tres cordæ ipsius citaræ, sicut decem præcepta sunt decem cordæ psalterij, iō non solum cantate

F voce, sed corde, & opere ipsi Christo.

Qui operit cœlū nubibus, et parat terræ pluuiā.

Nam sicut cœlum obtegitur nubibus, sed nubes constrictæ, & compressæ emittūt pluuiam in terram: ita Deus obtexit scripturam ueteris testamenti nubibus figurarum, & cerimoniarum, sed uenit Christus, & compressit nubes uirtute donorum spiritussancti, & misit, & parauit pluuiā intelligentiæ, & sensus scripturarum aperuit nobis per se, & per apostolos suos, dando eis dona spiritussancti & cætera. Item Christus obtexit sacraméta ecclesiastica nubibus sensibilium formarū, & tamen pluunt nobis pluuiam inuisibilis gratiæ, dum sacramenta ecclesiastica sunt compre-

A comprehensa, & credita per fidem,& compressa per caritatem. Et ideo sequitur.

Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum.

Nam Christus ex tali pluuia sacræ scripturæ produxit in montib.i.in apostolis, & doctoribus fœnum, & bonam hærbam pascualem doctrinæ ad seruitutem. i.usum, & cibũ hoĩum simplicium. Nam apostoli & doctores,& plati pascunt hoĩes, & oues simplices illá hærba doctrinæ, Item pascunt et simplices illa hærba,& esca,& gratia sacramentorum puta eucaristiæ, & cæterorum. Iõ seqt.

Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

Qui dat iumentis.i.populis simplicibus, & ouibus Christi,qui sunt iumenta.i. adiumenta ecclesiæ: quia laborant pro ecclesia, vt temporaliter ipsi prouideant, escam B spũalem.s.eucaristiam, & cætera sacramenta,quæ est esca ipsorum iumentorum, sicut hr̃ in litera Hier. qui dat iumentis panẽ suũ, iõ ly ipsorum refertur ad ly iumentis, & dat et escam pullis coruorum inuocantib. eum. Vnde est aduertendum, ꝙ pulli coruorum qñ egrediuntur ab ouo sunt albi per aliquot dies, & iõ parentes dimittunt eos putantes non esse filios suos vsque quo fiunt nigri, & sic illi pulli per illos dies semper habent ora aperta versus cęlũ, et pascunt rore cœli per quod figurant gentiles ad fidem Christi cõuersi, nam cum sint filij infidelium, & nigrorum,per peccatum, & infidelitatem,tamen ipsi renati sunt albi, & puri per fidem,& regenerationem baptismalem. Et licet tales fideles conuersi fuerint priuati hæreditate tẽ C porali, & bonis temporalib.a parentib.infidelib.ut patet de Cæcilia,& Agata &c.tamẽ Chrs pauit eos in ecclesia ista bonis gratiæ sacrorum,& doctrinæ legis, & gloriæ in futuro,iõ dicit,& dat escam pullis coruorum.i.filijs infidelium ad fidem conuersis inuocãtib. eum,quibus non defuit gr̃a Christi,quia Deus non acceptat diuites huius sæculi, & robustos corpore nec magnates nec supbos ad ecclesiam & gratiam suam, & uitam æternam;sed mitos, & humiles corde, & timentes eũ,& istos vocauit, et his dedit p̃dictam escã,et gr̃am licet sint priuati bonis tp̃alib. q̃a tales sunt Deo cari, et accepti ad vitã æternã ad fruendum illã esca cęlesti. Iõ seq̃.

Non in fortitudine equi uoluntatem habebit, nec in tibijs uiri beneplacitum erit ei.

Bene placitum est domino super timentes eum et in eis qui sperant super misericordia eius. D

Item Christus non eliget principes, et reges ad apostolatum nec ad gloriam, nec erit ei beneplacitum in tibijs viri.i. in fortitudine corporum, quia a nobis non q̃ ærit ista, sed fortitudinem spiritualem,et humilitatẽ, et timorem, ideo sequitur. Beneplacitũ est dño super timentes se, et in eis, qui sperant super mĩa.i.de mĩa eius.i. non acceptat supbos,et potentes huius sæculi, nec confidentes in uirib.suis,sed timẽtes eũ, et humiles, et pęnitẽtes,et iustos,q̃ nõ ponũt spẽ in diuitijs,et bonis tp̃alib.nec cõfidũt de uirib. suis sed constituunt spem suã in Deo, et sperant in misericordia Dei,et confidunt de ea, omni auxilio humano et temporali postposito.

PSAL. CXLVII.

*L*Auda Hierusalem dominum, lauda Deum tuum Syon. E

Iste ps. licet in hebræo sit omnino sine titulo,tamen de se monstrat, ꝙ est alleluiaticus, eo ꝙ incipit ab alleluia. i.laudã Hierusalem etc. iõ in quibusdam biblijs præponitur alleluia, vt titulus, et quia uidebatur aliquib. ꝙ iste ps. vr̃ memorare reædificationem ipsius Hierusalem post relaxationem captiuitatis Babylonicæ factam per Aggæum, et Zacariam, iõ præponitur Aggæi, et Zacariæ cum alleluia. Sed talis expositio vr̃ inutilis. Nam manifestum est,quòd Hierusalem post reædificationem nunq̃ fuit in tãta pace nec prosperitate, immo semper fuit in tribulatione,et litigio, ut patet in libris Esdræ,et Neemię,et Maccabęorum: nisi velint dicere, q̃d illa reædificatio fuit figura ædificationis ecclesiæ, et renouationis peregrinationis per Christum futuræ, vel quia in illa Hierusalẽ, F et Syon terrena erat incipienda,et incoanda ecclesia Christi,et quia ad illam erat Xps venturus,et in ea vniuersalem ecclesiam incepturus per suam prædicationem, et mortem,et passionem,et resurrectionem etc. Ex quo patet, ꝙ Dauid inuitat ad laudandum Deum Hierusalem,et Syon spũalem, in qua sunt bona spũalia hic memorata, vt patebit, quæ ecclesia a Christo recepit in eius aduẽtu, quæ quidem bona futura in ecclesia Dauid præuidit in spũ: iõ excitat ecclesiam ad gratiarũ actiones, et laudem p̱ tantis, et tot beneficijs receptis. Iõ primo excitat ad laudem. Secundo dat rõnem quare ecclesia debet Christum laudare enumerando benefi-

A cia ibi. Quoniam confortauit. Dicit ergo primo. O Hierusalem.i.ecclesia, quæ uere es visio pacis: lauda Xp̄m dn̄m tuum in suo aduētu, & o Sion uera, ex qua, & de qua Deus vr &, speculatur, lauda Xp̄m Deum tuum: quia ipse est dn̄s, & Deus tuus per sp̄ualem cultū, q̄a in te sola, & non extra colitur Deus quia ad te uenturus est in carnem, & multa bona collaturus, iō præcipuè ipsum laudare teneris. Item ēt tertio cōcitat oēs ciues cęlestes, & illam Hierusalem, & Syon cęlestem ut laudet dn̄m Deum in sæcula sæculorum cum gloria, & felicitate. Et p̄t ēt dici, q̄ primo Dauid excitat ad gratiarum actiones illam Hierusalem materialē, ut agat Deo gratias, eo q̄ Christus in eam erat uenturus, & in totum mysterium nostræ redemptionis operaturus, & in ea Hierusalem spiritualem
B ædificaturus, & oīa bona sp̄ualia infra memorata collaturus, quia ibi omnia ista dona fuerunt data, & inchoata. Et exinde exhortatur ad gratiarum actiones Hirusalem sp̄ualem ex illa Hierusalem materiali exortam, & toto orbe diffusā, in qua perseuerant oīa ista bona sp̄ualia. Et ex p̄nti excitat ad hmōi laudem Hierusalem supernam, in qua in æternum perseuerant bona glorię.

Quoniam confortauit seras portarum tuarum: benedixit filijs tuis in te.

Qui posuit fines tuos pacem: & adipe frumenti satiat te.

Qui emittit eloquium suum terræ: uelociter currit sermo eius.

Hic reddit cām hmōi laudis, & enumerat oīa bona, quæ ecclesia Christi recepit in aduentu eius. Ad cuius intelligentiam est
C notandum, q̄a ad felicitatem, & nobilitatem ciuitatis inter cætera sex requirūtur. Primò q̄ sit bn̄ murata. Scd̄ò, q̄ sit fortissimis portis, & seris clausa. Tertio, q̄ sit frequentia ciuium populare. Quarto, q̄ sit bene armata. Quinto, q̄ sit copia uictualium munita. Sexto, q̄ sit copia aquarum abundans quib. omnib. istis sex munitionib. Xp̄s dotauit ecclesiam suam in aduentu suo. Nam primo muniuit ipsam triplici muro inexpugnabili. s. fide, spe, & caritate. Scd̄ò fortissimis portis ecclesiasticorum sacrorum. Tertio frequentia ciuium, & filiorum fidelium. Quarto fortissimis armis donorum sp̄us sancti. Quinto abundantia cibi sp̄ualis sacramenti eucaristiæ, & aliorum sp̄ualium bonorum. Sexto abundantia aquarum intelligentiæ sacræ scripturæ ac potādā, & reficiendā a[illegible]. Hoc
D ergo præuidens Dauid in sp̄u fecit hunc ps. In quo enumerat oīa supradicta sex bona, et inuitat ecclesiā ad laudandū Deū pro talib. bonis receptis. Dicit ergo Dauid. O Hierusalē lauda dominū: q̄m ipse Xp̄s cum ædificauit te, cōfortauit taliter, & fortificauit seras & vectes portarum tuarum. s. ecclesiasticorū sacramentorum q̄ portæ inferi nunq̄ prævalebunt aduersum te. Nā sicut. 7. uitia capitalia sunt portæ inferi, per quas intrant damnati, ita sacramenta sunt portæ p quas intrant fideles ad ecclesiam, q̄ sacramenta destruunt portas inferi, & abolent earum culpas, iō sequitur. Benedixit filijs tuis in te. Nā pctōres, qui per 7. vitia erant maledicti, & extra Hierusalem, sunt benedicti a Xp̄o per sacramenta ecclesiastica, & facti ciues, & filij huius Hierusalē, in quā benedicunt oēs
E fideles &c. qui quidem Christus posuit pacē tanq̄ muros tuos, q̄ quidē pax est fides informata caritate, ex qua sequitur firma spes, & sic nihil p̄t tibi nocere. Nā ista fides, & caritas firmat, & vnit filios tuos cum Christo capite, iō finis eius est pax. Et postq̄ p̄uidit tibi de fortitudine murorum, sic uoluit ēt tibi p̄uidere de victualib. & cibis sp̄ualib. Nam primo prouidit de pane eucaristiæ, in quo corpus Christi sumitur &c. iō sequit, & adipe frumenti. i. pinguedine sp̄uali corporis Chri sub forma panis satiat te, & reficit quo ad aīam, & dat tibi uitam sp̄ualem, & ad potandum dat tibi aquam sapientiæ, & intellectus sacræ scripturæ, iō sequitur, q̄ emittit eloquium suum terræ. i. legem euangelicā a Christo prolatam, quæ in breui fuit prędicata per vniuersum orbē ab apostolis, & sic
F uelociter dilatata est ecclesia p totū mūdū, iō sequitur: qui emittit uerbum suū euangelicum terræ. i. toti orbi terrarum per apostolos, & discipulos suos, & hoc non pigrè, sed velociter currit sermo eius. Nam in breui tēpore in oēm terram exiuit sonus, & prædicatio ap̄lorū, & in fines terræ uerba eorum, Nā Matthæus prędicauit euangelium in Aethiopia, q̄ Bartholomæus ī India, & Andreas in Scythia, & Petrus, & Paulus in Europa. Et sic uelociter cucurrit sermo Christi p vniuersū mundū, ut patet in historijs ap̄lorum.

Qui dat niuem sicut lanam: nebulam sicut cinerem spargit.

Mittit crystallum suam sicut buccellas: ante faciem frigoris eius quis sustinebit?

Emit-

A *Emittet verbum suum, & liquefaciet ea. flabit spiritus eius & fluent aquæ.*

Quia dixit, q Christus dedit nobis corpus suum in cibum, & sermonem suum, i. doctrinam euangelicam in potū, qui velociter currit per mundum, iō hic demonstrat eminētiā, quā tenet lex euangelica supra ueterem, quantū ad claritatem, & utilitatem. Vnde est aduertendum, q scriptura ue. test. habet tres defectus respectu legis euangelicæ. Nā ipsa est coagulata, & frigida ut nix. Secundo sparsa, & obscura ut nebula. Tertio coagulata, & frigida, & indurata ut glacies. Nā sicut nix, licet sit aqua, tamen est coagulata propter frigiditatē, iō mutat colorē, quia est alba, & uolatilis sicut lana, & sic licet sit aqua, tamē propter frigiditatem, & coagulationē sit impotabilis, & inutilis, ita pariter scriptura veteris testamenti sicut iacet, videtur frigida, B & impotabilis, & inutilis. Item sicut nebula licet sit quædam aqua, tamen quia non est coadunata, sed sparsa p uapores, & obscura, ideo est impotabilis, & inutilis, ita pariter scriptura ueteris testamenti est obscura de se, & sparsa si ad litteram intelligatur, quia non videtur consona rationi, nec uerba inter se consonare, nec aliquam vtilitatē afferre, ut patet in libris Moysi, & pphetarum, & in cerimonijs legalibus, & sic est inutilis, & impotabilis sicut nebula. Itē sicut glacies licet sit aqua, tamen quia est summæ frigida, & indurata, iō redditur impotabilis, & inutilis, quia nullus potest sustinere eius frigiditatem, & duritiem, ita pariter scriptura veteris testamenti de se est frigida, & dura ad intelligendum, & etiam cerimoniæ sunt duræ C ad seruandum, & sustinendū, sicut dicit beatus Petrus Actuum 15. Quid tentatis imponere iugū super ceruices discipulorū, quod neque nos neq; patres nostri portare potuimus? & sic redditur de se inutilis, & īfructuosa. Ex quo patet, quod licet nix, & nebula & crystallus siue glacies sit aqua, tamen propter eius indispositiones redditur inutilis, & impotabilis, tamen quando flat Auster, vel Zephyrus, qui est calidus, & humidus, resoluit niues, & nebulam, & glaciem in aquam, & tunc illa aqua est, & redditur vtilis ad potandum. Ita pari ratione licet scriptura veteris testamenti nihil aliud sit, nisi veritas euangelica sub figuris, & ænigmatibus, & cærimonijs, & indurata, & obscura, tamen redditur inutilis, & infructuosa nisi resoluatur per calorem, & flatum spiritus sancti. ideo D Deus misit uerbum suum. s. Christum qui liquefecit nobis niuem, & nebulam, & glaciē scripturæ veteris testamenti remouendo frigiditatem, & tenebras, & duritiem ab ea, q aperuit apostolis sensum, & scripturas; & sic post ascensionem suam Christus misit spm̄ sanctum super eos, qui flatu suo calido resoluit, & liquefecit duritiem legis, & lumine suo fugauit obscuritatem, & sic resoluit niuē, & nebulā, & glaciē in aquā potabilē, quæ dicitur lex euangelica, quæ nihil aliud est nisi aqua fluens, & liquefacta ex illa nebula, & glacie, & niue. Et hanc aquā promisit Christus ad potandū mulieri Samaritanæ. Ioā. 4. Et hanc dedit toti ecclesiæ in potū salubrem in uitā spiritualem, & æternā. Et hoc est, q dicit Dauid qui. s. Deus dat legē ueterē supple quasi niuē frigidā coagulatam, & uolatilem tāquā lanā, & ad modū lanæ, & nebulā E & obscuritatem eius spargit sicut cinerem & iō erat inutilis lex, & amara, & obscura sicut cinis, & mittit crystallum, & glaciem legis sicut bucellas, & frusta dura, & impotabilia, cuius frigus nemo pōt sustinere nec bibere eā, pp frigiditatē, & duritiē, iō subdit ante faciē frigoris eius. s. legis sic duræ, & cōgelatæ, quis sustinebit? q. d. nullus poterit eā bibere sic cum tali dispositione, nisi liquefiat nobis, & aperiatur sensus eius, & remoueatur frigiditas, & obscuritas, & durities, & resoluatur in aquam potabilem spiritualiter per sensum spiritualem, quod solus Deus potest facere: iō sequit, q licet Deus sic olim dederit legē ueterē ad modū niuis, & nebulæ, & crystalli duræ, & frigidæ: tamē ipse mittet verbum suum. s. Christum, & liquefaciet F ea. s. niuem, & nebulā, & glaciē exponendo scripturas, & aperiēdo sensum verum ipsis apostolis. Et post ascensionē flabit spūs eius sanctus in die Pent. dona gratiarū largiēdo. Et tunc fluēt veræ aquæ ex niue, & nebula & glacie. Et sic scriptura veteris test. reddetur potabilis, & intelligibilis, cuius aqua resoluta, & fluens ex ea est ipsa lex euangelica. Ad maiorem intellectum huius partis est notandum, q Dauid hic comparat legē euangelicam ad veterem sicut aquā liquefactam ad niuem, & ad glaciem, & ad nebulā ex qbus aqua liquefacta resoluitur, & fluit. Et comparat Xp̄m ad solem, & spm̄ sanctum ad ventū australē. Et comparat statū [illegible] ad hyemē, & statum gratiæ ad [illegible]

A Nam sicut in hieme ningit Deus super montes niuem coagulatã, & spargit nebulam sup montes, et cadit grando super eosdem montes, quæ quidem nix nil aliud est nisi aqua leuiter coagulata, & grando nil aliud est nisi aqua siue uapor aqueus nõ fortiter coagulatus nec congelatus. Sed quando venit tps vernum dupliciter resoluuntur ista tria, s. nebula, & nix, & grando. Vno mõ per fortiorẽ calorem solis accedentis ad nos, aut per uentũ australem aut per Zefirũ flantẽ super niuẽ, & nebulã, & grandinẽ, et glaciẽ. Ita ergo pariter accidit in datione legis, et prophetarũ: Nã in tẽpore hiemali naturæ, & legis siue in ue.te. Deus pluit, & sparsit super montes ue. te. s. super Patriarcas, & Prophetas, scripturã legis, & prophetarum ad modũ niuis, & glaciei, & nebulæ: nam illa scriptura erat coagu

B lata sicut nix: & congelata, & dura sicut grando, & glacie, et erat tenebrosa sicut nebulã. Sed venit tempus uernũ gratiæ, in quo Xps sol iustitiæ apparuit supra nostrum horizontem, et misit radios suos super scripturam legis & prophetarum coagulatã et glaciatã, & duram, & nebulosam, & obscurã, & liquefecit niuem, et nebulam, et glaciẽ sacræ scripturæ remouendo duritiem, et frigiditatẽ, & tenebrositatem scripturæ, et sic liquefacta est in aquam euangelicam claram, et calidã, & suauem, et sic facta est potabilis omnibus fidelibus. Itẽ postea Christus misit uentum Australem, & zefirum spũs sancti in die Pẽt. qui liquefecit, & resoluit fortius, & perfectius eandem scripturam per Christum liquefactam, & disposuit mentes apostolorũ imprimẽdo ueritatem scripturæ in mentes eorum. Ex quibus patet, q sicut aquæ decur

C rentes ex mõtibus in tẽpore verno nil aliud sunt nisi niues, aut nebulæ, aut glacies liquefactæ per solem aut ventum Australem siue zefirum ita pariter lex euangelica nil aliud est nisi scriptura legis, & prophetarũ liquefacta, & resoluta per Christum, & spiritum sãctum, remota tenebrositate, & duritie, et frigiditate cerimoniarum. Et hoc est quod intendit dicere Dauid in hoc ps. cum ait. Qui dat niuem &c. Deinde cum dicit.

Qui annunciat uerbum suum Iacob, iustitias et iudicia sua Israel.

Non fecit aliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.

Cõcludit, q ecclesia Christi quæ incepit ab apostolis, dicta Iacob, & Israel secundum spiritum, & promissionẽ maxime debet Deũ laudare: eo q ipsi per Christũ collata sũt oĩa dona supradicta. Nã Deus annũciauit verbũ suũ incarnatũ ipsi Iacob, & iudicia prædicta annunciauit ipsi Israel. Nã mysteria, quæ per figuras prius annũciauit ipsi Iacob, & Israel patri illius populi in ue.te. postea annunciauit & declarauit per Christũ uerbũ incarnatũ ipsi ecclesiæ, qui est Iacob: & Israel secũdum promissionẽ, & spiritum. Sed nõ fecit taliter omni alteri nationi carnali, quia iudicia, & misteria sua non manifestauit eis, quia solis apostolis, & discipulis, & gẽtilibus cõuersis factis Israel secũdũ spiritum, datũ est nosse misteriũ regni Dei. i. veritatẽ legis, & pphetarũ, cæteris aũt, s. obstinatis, & infidelib. datũ est nosse in solis parabolis, i. nosse solã sũ perficiẽ literæ, ut patet Mat. 13. & Luc. 8. Ex supradictis patet, q ppter 7. beneficia tenetur ecclesia, & ciuitas Dei. s. omnium fideliũ, & maxime religio Christiana laudare Deũ præ cæteris nationibus. Primo, quoniã Christus cõfortauit portas eius per ecclesiastica sacramenta. Secũdo quia benedixit, & absoluit a maledictio oẽs ciues, & filios in ea. Tertio qa murauit eã muro pacis, & fidei, & caritatis. Quartò q̃a satiauit eã cibo eucaristiæ & cæteris bonis spũalibus. Quinto quia velociter eam congregauit prædicatione apostolorum. Sexto, quia per uerbum suum liquefecit scripturam ve.te. & per spiritum sãctũ fecit eam fluere in mentibus apostolorum a quibus ueritas sacræ scripturæ defluxit per orbem. Septimo quia soli ecclesiæ Christi, et religioni chrianæ data sunt supradicta dona. E

PSALMVS CXLVIII.

Laudate dominũ de cœlis, laudate eũ i excelsis. Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum omnes uirtutes eius. F

Huic ps. præponitur titulus. Alleluuia. eo quod totus iste ps. est laudatorius. Nã alleluia idẽ est quod laudate Deũ, quia Dauid in hoc ps. inuitat omnes creaturas ad laudãdũ Deum, ut patet in toto discursu ps. Ad cuius intellectum est primo aduertendum, quod hæc est differentia inter honorem, & laudẽ. Nam honor est præmium uirtutis, & tribuitur bonis. 4. ethi. Aut est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis, secũdum Ciceronẽ, sed laus est cõmemoratio beneficiorũ receptorũ. Et sic honoram⁹ bonos & virtuosos differenter, sed laudamus benefactores agẽdo gratias p beneficiis receptis. Sed qa quic-

A quicquid boni est in nobis recepimus a Deo iō nō solū tenemur honorare Deū, eo ꝙ est bonus de se, sed et iugiter tenemur laudare eum, cōmembrādo beneficia, eo ꝙ oīa bona recepimus a Deo. Sed qa nō solū homines, & intellectuales creaturæ, sed etiā oēs creaturæ tā aiatæ q̄ inaiatæ, tā cęlestes quā terrestres, & elemētales, q̄cq̄d boni hēt receperūt a Deo, & iō oēs creaturæ tā rōnales q̄ irrōnales. tā cœlestes q̄ elemētales, tenētur Deū laudare, iō Dauid īuitat oēs creaturas ad laudādū Deū hoc ps. Ad cuius maiorē euidētiā est iterū aduertēdū, ꝙ quatuor bona receperunt creaturæ a Deo. Nā q̄dā receperūt bona naturæ; & hoc cōuenit oībus creaturis tā cœlestibus quā terrestribus; tam inanimatis quā animatis, q̄dam vero receperunt bona fortunæ; & hoc cōuenit solis hominibus qui

B busdam tam fidelibus quam infidelibus. Tertio quædam receperunt bona gratiæ, & hoc conuenit solis fidelibus. Quarto quædam receperunt bona gloriæ, & hoc conuenit solis electis, & prædestinatis. Quattuor ergo facit Dauid in hoc ps. Nam primo inuitat indifferēter omnes creaturas superiores, & inferiores ad laudandum Deum propter beneficia naturæ quæ receperunt in sua creatione. Secūdo specialiter inuitat oēs homines, & populos tā fideles quā infideles pp bona fortunæ, & temporalia quæ a Deo receperūt vnusquisq; in suo gradu, & conditione, & ætate. Tertio, & quarto inuitat specialiter oēs fideles ad laudādum Deum pp bona gratiæ quæ receperūt in hoc sæculo, & pp bona gloriæ, quæ receperunt in patria cęlesti. Secundum ibi. Reges terræ, tertiū & quartū ibi. Confessio eis super cœlum, & terram &c. Quantū ad primum est notandum, ꝙ cum Deus sit causa omnium in triplici genere causæ. s. formalis efficientis, & finalis sm philosophorū & commentatorem. 12. met. tria receperunt & traxerunt a Deo omnes creaturæ. s. essentiā, & esse, et naturalem proprietatem. Primo .n. traxerunt essentiam. Et sic unaquæq; creatura dicitur ens, & uere inquantum est creatura, & facta ad instar, & exēplar illius ideæ propriæ existentis in uerbo diuino, & inquātū imitatur illam æternam ideam, quia ut sic habet entitatem, & dicitur uere ens. Secūdo vnaquæque creatura recepit a Deo suā proprietatem, & perfectionem naturalem cōsequentem formam suam propriam, et specificā, & sic omnis creatura dr̄ naturaliter bona

D in quantum habet inditam aliquam proprietatem naturalem, & imitatur, & participat aliquam diuinam perfectionem per quam consequitur finem proprium, & ordinatur in Deum creatorem suum, quæ quidem proprietates licet nobis sint ignotæ, tñ earū effectus q̄nque nobis notificantur. Nam uidemus, ꝙ Reubarbarum attrahit, & purgat colera, & magnes attrahit ferrum, & sic de singulis, quod nō fit nisi ab illa naturali proprietate, & perfectione toti speciei a principio creationis indita, licet nobis sit ignota. Ratione cuius proprietates, & naturalis ꝑfectionis vnaquæque res, & species dicitur naturaliter bona, quia propter illam propriētatem, & perfectionem est naturaliter appetibilis. Vnde nos non appetimus Reubarbarum, & medicinam propter se, sed ꝓpter illam proprietatem, & perfectionem quam in se habet. Vnde per illam naturalem proprietatem unaquæque res naturalis dicitur habere principium sui motus, & suæ actionis eo ꝙ talis proprietas consequitur formam: & iō eius effectus dicuntur naturales siue a natura, ut patet 2. phisicorum. Et sic pp tales naturales proprietates unaquequę res dicitur bona secundum naturam, & naturaliter, ideo dr̄ Gene. 1. quod uidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona, naturaliter supple. Tertio unaquęque creatura recepit esse actualis existentiæ; quia aliter non posset actualiter existere nec operari. Nam solus Deus existit, & operatur ꝑ suā essentiam, & substantiam, eo ꝙ sua operatio est sua substantia, & essentia, & iō oportet vt Deus inspiret esse actuale ad hoc; quod essentia existat in actu, & exerceat opera uitæ, quia uiuere uiuentib. est esse, quia aliud est vnitas, & unitatem esse, secūdo Posteriorū, & aliud est magnitudo, & magnitudinē esse 3. de anima. Nam sicut motus est actus mobilis inquantum mobile, & differt a re mobili, ita esse est actus entis in actu inquantū in actu. Et per consequens differt realiter ab essentia quam actuat secundum Boetium in libello de Hebdomadibus, quia esse non est, sed essentia, & indiuiduum siue persona est illud esse actuale, ut inq̄t Boetius. Et sic vnaquæque creatura dependet a Deo in triplici genere cāæ propter hoc triplex esse. Nam per esse essentiale, & ideale depēdet a Deo in genere causæ formalis, & per esse actualis existentiæ influxū depēdet in gn̄e causæ efficien-

E

F

A efficientis. Sed per esse naturale i. per illā naturalem proprietatem depēdet a Deo in genere causæ finalis, eò ꝙ per illam ordinatur in suum finem primarium q est homo, quia omnia facta sunt propter hominem, & vltimum qui est Deus, quia omnia sunt propter hominem animata, & inanimata, & homo propter Deum, & sic omnia finaliter ordinātur in Deum. Et sic concludit Aug. in lib. de natura boni, ꝙ omnia sunt bona naturaliter: & secundū naturam sui: & ꝙ omnis natura, & essentia est bona. Primo inquātum est a Deo. Secundo inquantum habet talē bonam proprietatem, & perfectionem cōcreatam, propter quam est appetibilis. Quomodo aūt natura diaboli facta est mala: & natura hominis corrupta, postea dicetur. Sed naturaliter omnia sunt bona, & uera secundū,
B ꝙ participant illam primam entitatem. 2. Me:a. & oīa sunt bona inquantū participant bonitates, & pfectiones illius primi in quo continētur pfectiones oīum rerū. 5. met. Itē sicut oēs numeri procedūt ab unitate: ita omnes spēs q̄ sunt sicut numeri, depēdēt ab illo primo secundum magis perfectū, & min᷑ pfectum, 7. & 10. metaphisicæ, & primo cęli. Ex quo patet, ꝙ omnes creaturę sunt naturaliter bonæ. Videns ergo Dauid quō oēs creaturæ receperunt a Deo supradicta bona in sua creatione. s. esse essentiale, & actuale, & esse naturale. i. illas naturales, ꝓprietates, & perfectiones propter quas dicūtur naturaliter bonæ, ideo in hac prima parte huius ps. inuitat seriatim omnes creaturas ad laudandum Deum, agendo gratias pro beneficijs naturalibus receptis. Et primo inuitat crea
C turas superiores, & cœlestes 2. inferiores, & terrestres, ibi. Laudate dominū de terra. Incipiens ergo Dauid ab ordine naturæ inuitare creaturas, dicit: O vos creaturæ de cęlis. i. de numero cœlestium laudate dām. Nam sicut tenetis primum ordinem in natura: ita primo debetis laudare Deum, & excelsiori modo. Ideo laudate eū in excelsis locis mundi. s. in cęlo. Nam sicut altiora, & maiora beneficia recepistis a Deo, ita in primis, & i excelsis, & excelsiori modo debetis eum laudare, gratias agendo. Et ideo vos omnes angeli eius. s. cherubin, & seraphin, & troni laudate eū & uos omnes uirtutes eius. s. omnes intelligentiæ, quæ exercetis eius uirtutem mouēdo cęlestia corpora ad generationem, & cōseruationem istorū inferiorū, & hoc facitis

ꝑ Deū amatū, & desideratum: vt patet. 12. D
meta. ideo laudate eū qui tantam uirtutē uobis cōcessit: ut regatis: & gubernetis totū vniuersum, quia opus naturę est opus intelligentiæ. 11. de animalibus. Deinde cum dicit,

Laudate eum, sol & luna, laudate eum omnes stellæ & lumen.

Inuitat corpora cælestia, & primo corpora luminosa nobis magis nota, dicens. Laudate eū sol, & luna, laudate eū oēs stellę cęli, & omne lumen mundi tam corporeū, q̄ incorporeū. Et forsan facit endiadim ponēdo substātiuum pro adiectiuo, dicendo oēs stellæ, & lumen, i. laudate eū oēs stellæ luminosæ, & omnia astra, & planetæ, & comprehendit cum sole, & luna, & stellis luminosis omnes orbes eorum, & deferentes, & epicyclos planetarum, in quibus astra feruntur, & continentur. Deinde cum dicit, E

Laudate eum cæli cælorum, & aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen domini.

2. Inuitat duos cęlos superiores, nobis ignotos ad sensum, eo ꝙ non deferunt astra luminosa. Quorum primum dicitur cęlum empyreum ꝙ dr̄ in plurali, cœli cęlorum ꝓp excellentiā: eo ꝙ est locus beatorū, & in se continet tres hierarchias, & nouē ordines angelorum, & innumeras māsiones beatorum, sicut dictum est psal. 103. Aliud est cęlum aqueū uel crystallinū, quod dr̄ primum mobile super poles mundi: dictūq; aqueū a diafanitate, & summa uelocitate, quod collocatur inter cęlum empyreum, & sydereum sicut dictum est ibidem. Hos ergo duos cœlos inuitat ad laudem Dei, dicens. O cęli cęlorum, i. cęlum empyreum cum oībus hierarhiis, & ordinibus angelorum, & mansionibus beatorū laudate eū. Deinde cū dicit, Et oēs aquæ, inui- F
tat cęlū crystallinū, & primū mobile, & nominat ipsum in plurali, eo ꝙ diuiditur ꝑ 12. signa, sub quibus mouentur sydera, & planetæ, ex quorum diuersitate causantur diuersi effectus in istis inferioribus, vt patet manifeste. Ideo dicit Dauid. Et oēs aquæ, quæ super cęlos sunt. i. cęlum aqueum cum duodecim signis quæ sunt super cęlos astrorum, laudēt nomen domini. Deinde cum dicit,

Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt.

Statuit ea in sæculum sæculi, præceptum posuit & non præteribit.

Assignat triplicē rationem, quare tam cœlum empyreum cum angelis & beatis, quā

A cęlum aqueum, cum dum iacet in signis, & quam cęlum astrorum cum omnib. stellis, & planetis debet laudare Deum. Quarum prima causa est: quia Deus creauit oĩa ista ex nihilo: in qua creatione acceperunt oĩa bona na turalia supradicta. scilicet esse essentiale, & naturale, & actuale: siue substantiã uirtutẽ, & operationẽ: siue principiũ mediũ: & finẽ, qđ idẽ est. Sc̃do istę creaturæ cœlestes acceperũt aliud bonũ p̃ cæteris. s. incorruptibilitatẽ, & æternitatẽ a parte post, quia creauit ea incorruptibilia. Tertio, quia regunt oĩa ista inferiora: & mouent oĩa pp Deum amatũ, & desideratũ. 12. metaphisi. q̃a semp implent uoluntatẽ Dei. Dicit ergo Dauid. Oĩa ista cęlestia laudẽt Deũ. Primo pp beneficiũ creationis, qm ipse Deus dixit & facta sunt, mandauit & creata sunt, q̃a ad solũ dictũ, & B p̃ceptum oĩa sunt creata & facta. Nã dicẽdo fiat lux, illico facta est lux. i. tota angelica na tura. Et dicendo fiat firmamentũ: factũ est fir mamẽtũ in medio aquarũ: & sic de singulis, ut patet Ge. 1. Itẽ 2. ista cælestia tenentur laudare deũ, eo q̃ fecit ea incorruptibilia, & æterna. Nã statuit, & firmauit ea in seculum seculi: q̃a nunquã corrũpentur, nec deficiẽt quantũ ad substantiã & existentiã. Itẽ tertio creaturæ cælestes tenentur laudare deũ propter dignitatẽ, & officiũ, & regimen, qđ habent sup oĩa inferiora. Nam primo intelligẽtiæ mouent oẽs cœlos pp Deũ amatum & desideratum ad generationes istorũ inferiorũ, & ad vitã, & conseruationem eorũ, & ut natura exerceat omnia opa sua, q̃a opus naturæ est opus intelligentiæ, ut dictum est. Et iõ impressit in mẽtib. angelorum species om C nium inferiorum ad scientiam artificialem eorũ, ut ait Aug. sup Ge. & ẽt impressit in cęlis, & astris uirtutes actiuas ad generationes illorum inferiorum, sicut impressit in materia physica rõnes seminales passiuas, ut idem Aug. dicit ibidẽ. Item ẽt Deus posuit angelos custodes sup ciuitates: & regna, & homines particulares, & sic creaturæ cælestes regũt oĩa inferiora ad nutũ, & p̃ceptum Dei, qđ p̃ceptum a Deo positũ & statutum non p̃teribit: nec deficiet usque ad finem mũdi; quia semper impletur diuina uoluntas. Sed hic sunt tria notanda pp uerba Dauid. Nam primo postquã p̃nominauit angelos cũ cœlis subdit, qm ipse dixit, & facta sunt mãdauit & creata sunt. Hoc aũt dixit ad explicandam mentem ipsius Moysi. Nam Moyses licet implicite, tamen non explicite explicauit creationem angelorũ inter cæteras creaturas, sed uoluit intelligere naturam angelicam per lucem, cũ dixit Deus Fiat lux &c. D secundum Aug. Et forsan Moyses hoc fecit, eo q̃ loquebatur populo rudi, & grosso, ne putaret: & intelligeret pluralitatẽ deorũ p angelos. Sed Dauid q̃a loquebaẽ populo iã magis erudito, & ẽt q̃a p̃phetice loquebatur pp̃lo Xp̃iano iã multo magis illustrato, iõ explicat creationem angelorum simul cũ creatione cœlorũ, & astrorũ in hoc psa. dicens. Qm ipse dixit, & facta sunt &c. Secundo est notandũ s̃m Platonem in Timæo, q̃ licet angeli, & etiã cœli sint æterni, & incorruptibiles, tñ non simpliciter, sed solum a parte post, quia ex tempore, & a principio sunt creati, & facti nec incorruptibiles de se, & absolute, sed ex sola Dei uolũtate, & E p̃cepto. Vñ ait. Vos quidẽ dij opera mea indissolubilia: mea tñ uoluntate solubilia, q̃a nati creatique estis, nũquã tñ dissoluemini. Ex quo patet, q̃ si Deus subtraheret influxũ ab angelis: ilico deficerẽt, sed nunquã deficiẽt ex diuina uolũtate, & p̃cepto: iõ ait Dauid, q̃ Deus statuit, & firmauit omnia cœlestia in seculum seculi ex mera uoluntate. Et iõ posuit in eis præceptum, & statutum, qđ nunquam præteribit in eis, quia semper uiuent. Tertio est aduertẽdum, q̃ licet corpora cęlestia p̃treant, post iudiciũ, eo q̃ Xp̃s ait Matt. 24. Cœlum & terra transibunt uerba autem mea non præteribunt. hoc autem est intelligendum quo ad motum, quia non amplius mouebuntur postquã non erunt generationes, nec corruptiones. tñ non deficiẽt F nec præteribunt quantum ad substantiam & existentiã, imo sol, & luna lucebunt septẽpliciter, & omnes angeli, & beati laudabũt Deũ i secula seculorũ. Itẽ licet tũc cessabũt angeli quantũ ad præceptum regiminis istorũm inferiorũ, tñ non cessabunt clamare in æternũ. Sanctus, sanctus, sanctus &c. nec quantum ad fruitionem. Deinde cum dicit,

Laudate dominum de terra: dracones & oẽs abyssi.

Inuitat ad laudẽ Dei oẽs creaturas inferiores, tam elementata quam elemẽta, & tã inanimata q̃ aĩata. Et primo irrationabilia, ideo ait. O uos oẽs creaturæ de terra. i. de numero terrestrium laudate dñm. Et primo uos dracones, & oẽs abyssi. i. aquæ abyssales, & marinæ cum oĩbus piscibus, & natalibus laudate dñm. Et intendit per dracones cete, &

A & balenas, & omnes grãdes pisces, ut patet Gen. 1. Nã ubi nostra translatio habet Creauit Deus cete grandia, in hebræo habetur, Creauit Deus dracones magnos. Deinde inuitat omnia elemẽta, & meteorica quæ generantur in aere, cum dicit.

Ignis grando, nix, glacies, spiritus procellarum quæ faciunt uerbum eius.

Vnde per ignem non solum intendit elemẽtum ignis, sed etiam fulmina, & coruscationes, quæ incenduntur, & generantur in uẽtre nubis ex exhalationib⁹ calidis, & siccis in medio iterstitio aeris: sicut grãdo, & nix, & glacies generantur ex uaporibus humidis & frigidis. Spiritus autẽ procellarũ sunt venti causati ex aere agitato lateraliter per exalationes calidas impellentem aerẽ, vel quia ipse exalationes impelluntur lateraliter a contraria frigiditate aeris. Sed quia o-

B mnia ista semper fiunt ex diuina uoluntate, & ordinatione permissiue, & quandoque p̃ceptiue ad terrorem aut punitionem hominum. ideo subdit. Quę faciũt uerbũ. i. pręceptum eius, q a omnia ista faciunt, & implẽt præceptum domini.

Montes, & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri.

Bestiæ, & uniuersa pecora serpentes, & uolucres pennatæ.

Deinde inuitat terrã cũ partibus suis, cũ ait. Montes, & oẽs colles. Deinde inuitat plãtas, & oẽs arbores, cũ subdit. Ligna fructifera, & oẽs cedri. Deinde inuitat omnia animalia bruta, & irrationalia, cum subdit. Bestiæ, & uniuersa pecora. i. quadrupedia, serpẽtes. i. omnia reptilia, uolucres pennatæ. i.

C oĩa uolatilia, laudate dominum &c. Sed hic põt dubitari, quare Dauid inuitat ad laudẽ Dei ista supradicta inanimata, & irrationabilia, cũ sint inepta ad laudãdũ Deũ. Ad hoc respondet Aug. q licet ista nõ laudent Deũ lingua propria, tamẽ laudãt Deũ repræsentatiue, inquantũ in eis lucet diuina bonitas, & repręsentãtur in eius diuinę pfectiones, & uirtutes, vnde mouẽt nos ad laudandũ, & bñdicendũ Deũ pp illas uirtutes, & pprietates quas Deus in eis creauit ad obsequiũ, & utilitatem nostram, & sic Deus laudatur, & benedicit in eis a nobis, & sic omnia inanimata, & irrationalia laudant Deum effectiue. Item omnia supradicta tenentur laudare Deum agendo gratias pp bona naturalia quæ a Deo receperunt, sed quia non pos sunt laudare Deũ lingua: laudãt eũ effectiue D per nos qui tenemur assidue laudare Deum qui tribuit illis rebus talia bona naturalia ad nostrum obsequium, & principaliter inquãtum in eis lucet, & apparet vestigiũ trinitatis, & diuinarum perfectionum, & potẽtia, & sapientia, & bonitas artificis. 11. de animalibus. Et hoc est, quod intendit dicere p̃pheta in hac parte.

Reges terræ & omnes populi principes, & omnes iudices terræ.

Iuuenes & uirgines senes cũ iunioribus laudẽt nomẽ domini, quia exaltatum est nomẽ eius solius.

In hac secunda parte inuitat totã humanã naturam ad laudem Dei quo ad omnes dignitates, & cõditiones, & sexus, & ætates, & hoc pp bona maiora quæ a Deo accepit. Ad cuius intellectum est primo notandum sm

E Aug. q homo non solum accepit a Deo esse naturale sicut cæteræ creaturæ, sed pulcrũ esse, & pręesse. Nã esse naturale in homine est illud p quod conuenit cũ cæteris creaturis: tam animatis quam inanimatis, puta esse naturale, & vegetatiuum, & sensitiuũ, & secundum locum motiuum, sed pulcrũ est illud per quod dicitur ad imaginẽ Dei specialiter factus, per qđ attingit sciam, & notitiã oĩum rerum, tam spũalium q̃ corporalium, & attingit oẽs uirtutes: tã theologales q̃ morales, & attingit omnia dona gratiarũ, & sacramẽtorũ, & finaliter attingit uerã beatitudinem. Et hoc est pulcrum esse quod a Deo accepit homo ultra cætera animantia. Sed ultra hoc pulcrũ esse accepit præesse, q a p̃fecit eum dominus omnibus animantibus, & cæteris creaturis, ut patet Ge. 1. & 2. cũ dixit: Domnamini piscibus maris, & uolatili- F bus cęli, & bestiis terræ &c. Ex quo patet, q plura dona accepit homo a Deo quam cætera animantia. Scđo est aduertendum secũdũ Aug. prout dictũ est, quod homo tria dona accepit a Deo in hoc mundo. s. donã naturę, & fortunæ, & gratiæ, quæ intelliguntur per illa bona quæ tradidit paterfamilias seruis suis ad negotiãdum, & peregre profect⁹ est Matt. 25. Nam per quinque talẽta intelliguntur quinque bona naturæ; qui sunt quinque sensus exteriores, s. uisus, audit⁹, gustus, odoratus, & tactus dati ad necessitatem uitæ hominis, & quinque potentiæ interiores cognitiuæ datæ ad discernendum, & ratiocinandum, & fruendum. s. imaginatiua, & sensus cõis, & phantasia, & cogitatiua, & tota pars

A pars rationalis continens intellectum,& memoriam,& voluntatem. Ista aűt quinq; tam interiora q̃ exteriora dicũtur bona naturæ: de quibus tenetur homo reddere rationem Deo in nouissimo die. Bona aũt fortunæ hominum data, intellecta per vnum talentũ, sunt dignitates, & potestates, & diuitiæ temporales, quæ dicuntur bona fortunæ, non ꝙ dentur a casu, nec a Dea dicta Fortuna, sicut putabant gentiles, quia a solo Deo oĩum creatore datur,& ab eo solo sunt petenda, ut inquit Augu.lib.contra Academicos,& primo de ciuitate Dei.cap. 8. Sed intantum vsitato vocabulo dicuntur bona fortunæ, quia caussa eorum ignoratur a nobis. Nam bene nouimus, ꝙ a solo Deo datur aut præceptiue aut permissiue, & scimus, ꝙ sunt bonis bona,& malis mala, sed ignoramus quare Deus per-B mittit quandoque prauos regnare,& præesse,& ꝓsperari, & iustos deprimi,& subesse, prout dictum est psal.72. Et ideo propter eorum causam latentem, & nobis ignotam dicuntur bona fortunæ. Bona vero gratiæ, per illa duo talenta intellecta, dicũtur dona gratiarum spũs sancti,& dona ecclesiasticorũ sacramẽtorum; per quæ quidẽ dona gratię recepta in hoc sæculo, homo recipit, & adispiscitur dona gloriæ in futuro, Quia ergo homo præ cæteris creaturis recepit a Deo ista tria genera bonorũ.s.naturæ, fortunę, & gratiæ, ideo magis tenetur Deũ laudare,& gratias agere, Iõ Dauid enumeratis cęteris creaturis, in hac ultima parte inuitat oẽs hoĩes ad laudẽ Dei, & hoc quòd ad omnes status & dignitates,& sexus,& ętates, dicit ergo. O vos oẽs reges terræ: qui pręcæteris a Deo ac-C cepistis maiora dona fortunæ, qui loco Dei præestis oĩbus populis,& regnis, & uos oẽs populi sub iure,& legibus,& magistratibus & regib⁹ sociati,& uos principes, & oẽs iudices,& præsides terræ, & uos iuuenes masculi,& uirgines,& fęminę,& uos oẽs senes simul cum iunioríb⁹: laudate Deũ supple,& oẽs isti prædicti laudent Christum qui est nomen domini. Nam hoc nomen Iesus qđ est nomen solius Dei: est exaltatum in cœlo, & in terra. Nam eo ꝙ Christus seipsum exinaniuit formam serui accipiens,& humiliauit seipsum factus obediens patri usq; ad mortem crucis, ideo pater dedit filio istud nomen, quod est super omne nomẽ, & exaltauit ipsum intantum, ꝙ in nomine Iesu omne genu flectatur cęlestium, terrestrium, & infernorum, & tandem in gloria est Dei patris. Ex quo patet, ꝙ hoc nomen Iesus solius Dei est ibi exaltatum, ergo omnes status hominum tenentur Christum laudare. D

Confessio eius super cœlum,& terram,& exaltauit cornu populi sui.

Si ergo ita est, ꝙ hoc nomẽ solius Dei, qđ est Iesus, est exaltatum super omnes status,& conditiones hominum in cœlo,& in terra, & in inferno, ergo fit cõfessio laudis eius super coelum,& terram, eo, ꝙ ipse Christus exaltauit cornu.s.regnum, & honorem populi sui per suam mortẽ,& passionem,& resurrectionem,& ascensionem. Nam per omnia ista meruit Christus exaltare humanam naturam,& ecclesiam suam in tantam dignitatem, ut membra sua mereantur felices mãsiones in cęlo inter,& super angelos. Dupliciter ergo Christus meretur, ut cõfessio laudis eius fit super cęlum.i.super oẽs angelos, E & beatos,& super terrã, id est super oẽs homines huius ecclesiæ,& super utranq; ecclesiam.s.triumphantẽ,& militantẽ. Primo, q̃a nomẽ eius solius est exaltatum a patre, qui dedit ipsi illud nomen quod est super omne nomen in omnipotentia,& sapientia,& misericordia,& iustitia. Secũdo, quia ipse Xp̃s meruit exaltare cornu populi sui eo modo quo dictum est. Debet ergo sic ordinari, & construi ista litera. Reges terræ &c. laudẽt nomẽ domini. s. Iesum Christum, qui est nomen domini tetragrãmaton, prout dictũ est superius.&c. Et sic confessio eius. s. Iesu Xp̃i super cęlum,& terram, quia nomen eius solius est exaltatum a patre. Et quia ipse Xp̃s exaltauit cornu populi sui. Nam nomen Xp̃i fuit exaltatũ in terra in miraculis faciendis, & in inferno ipsum expoliando,& fuit exal- F tatum in cœlo, quia in die ascensionis sedit a dextris patris, sed ipse exaltauit cornu populi sui quando ipsum de captiuitate diaboli liberauit,& in cœlo inter principes,& angelos collocauit, Deinde cum dicit.

Hymnus omnibus sanctis eius filiis Israel populo appropinquanti sibi.

Specialiter inuitat populũ Dei, eo, ꝙ præ cęteris accepit a Deo dona gratiæ,& glorię & nominat ipsum tribus nominibus.s.populum sanctorum, & filios Israel, & populum appropinquantem Deo. Ad quorum intelligentiã est primo notãdum, ꝙ sanctus dr̃ de sancio sancis, quod idem est qđ bene ordinare,& iõ sãctus dicit̃ in uita, & sic oẽs, qui ui

nunt

A uunt sub lege diuina dicũtur sancti. Et isto modo oẽs iusti utriusq; testamenti, qui vixerunt sub diuina lege, & sanctione dicti sunt sancti ab Adã usq; ad ultimum iustum, & totus ille cœtus dr̃ populus sanctorum. Et non solum dicuntur sancti in hac uita, sed etiam dum iam fruuntur in cœlesti. Totum ergo illum populum sanctorum utriusq; testa. & vtriusq; ecclesiæ tam militantis q̃ triumphãtis inuitat Dauid ad laudẽ Dei, cũ ait. Hymnus oĩbus sanctis eius. Deinde cum subdit. Filijs Israel populo appropinquãti sibi, est aduertendum, prout dictum est in prologo, ꝙ Iacob filius Isaac habuit duo noĩa, s. Iacob, & Israel. Primũ nomẽ. s. Iacob habuit a natiuitate carnali, licet non fuerit absq; mysterio, et significatione. Secundum nomen. s. Israel fuit ipsi impositum in natiuitate, et regeneratione spũali, qñ fuit bñdictus a Deo,
B et luctatus est cum angelo, ut patet Ge. 32. ubi quatuor notantur mysteria. Nam primo Iacob tenuit fortiter angelum in ꝑsona Dei nec voluit ipsum dimittere. Secundo fuit benedictus ab eo. Tertio fuit directus ab eo. Quarto uidit dominum in illo angelo, qui secum luctabatur. Et iõ propter ista quatuor mysteria Deus uoluit, ꝙ deinceps appellaretur Israel, primo, quia fuit fortis cum Deo ipsum tenendo, et non dimittendo, secundo, quia fuit a Deo benedictus, et regeneratus, tertio quia fuit a Deo directus. quarto, quia vidit dominum facie ad faciẽ, quia ista quatuor significat hoc nomẽ Israel. Et iõ ille populus fuit binomius in scriptura. Nam vno modo dr̃ Iacob inquãtum est filius Iacob secundum carnem, et natiuitatem carnalem.
C Alio mõ dicebatur Israel siue filius Israel, et hoc secundum spiritum inquantum erat directus a Deo per legem, et uidebat dominum per fidẽ. Et iõ ꝑ illa duo noĩa. s. Iacob, et Israel, figurabatur, ꝙ in aduentu messiæ ille populus erat diuidendus in duas partes. Nam vna pars eorũ debebat manere filijs Israel secundum carnem tantum, et dẽbãt perdere nomen Israel secundum spm̃, q̃a dẽbãt dimittere Deum negando Chrm̃, et non debebant benedici nec dirigi a Christo nec uidere Deum per fidem, imò debebant claudicare a uia ueritatis, et errare ab utero legis, et alienari a vulua, et loqui falsa contra ueritatem sacræ scripturæ. Vnde dictum est in prologo, ꝙ Iacob postquã luctatus est cũ angelo mansit claudus uno pede, per quod fuit figuratum, ꝙ una pars filiorum eius de
D bebat claudicare a rectitudine, et ueritate legis negando Xp̃m esse Messiam. Sed alia pars dẽbat recipere Xp̃m, et tenere eum, et benedici ab eo per baptismum, et ecclesiastica sacr̃a, et dirigi ab eo, et uia recta procedere, et pede recto per legem euangelicam, et uidere Deum, et appropinquare sibi per fidem, et gratiam, sicut fuerũt apostoli, et omnes, qui receperunt Christum, et sic oẽs isti erant dicendi, et appellandi filij Israel, et Israel s̃m ueritatem, et per repromissionẽ. Et sic patet, ꝙ Iudæi moderni, et tota illa ps, q̃ negauit, et repudiauit Xp̃m, licet sint filij Iacob secundum carnem, tamẽ falso modo nominantur Israel seu filij Israel, quia tale nomen est secundum spiritum, et promissionẽ impositum ipsi Israel in illa benedictone regeneratiua, per illa quatuor misteria. Sed q̃a
E ipsi nullum ipsorum habent primo, q̃a non fortiter tenuerunt Xp̃m, nec appropinquauerunt sibi, immo negauerunt, et fugerunt eum, nec voluerunt dirigi ab eo ꝑ legẽ euãgelicam, nec regenerari, nec benedici ꝑ baptismum, et ecclesiastica sacr̃a, nec volunt ipsum videre per fidem, sed in sua cæcitate ꝑmanere. Iõ nullo mõ possunt dici Israel nec filij Israel. Sed nos licet nõ simus filij Iacob secundum carnem, tamen quia recepimus, et tenemus Christum, et appropinquamus ipsi per gratiam, et adhæremus ꝑ fidẽ, et fuimus ab eo benedicti per baptismum, et ecclesiastica sacr̃a, et fuimus directi per legem euangelicam, iõ sumus ueri Israel, et filij Israel s̃m veritatem, et repromissionem, et regenerationem, quia Israel non est nomẽ carnis, nec generationis, sed nomen regenera-
F tionis, et repromissionis. Hoc ergo præuidẽs Dauid in spiritu concludendo inuitat hunc populum regeneratum ad laudẽ Dei dicens. Sit hymnus, et cantus lætitiæ filijs Israel non carnalibus negantibus, et fugientibus Christum, sed populo appropinquanti sibi per regenerationem, et fidem, et gratiam, sicut dictum est. Ex supradictis patet non esse ueram positionem illorum, qui dicunt, ꝙ Dauid solum inuitat populum ue. testa. ad laudẽ Dei in hoc ps. Nam primo hoc est manifestissimè contra textum, qui dicit. Reges terræ, et oẽs populi principes, et oẽs iudices terræ laudate dñm. Nã solus ille paruulus populus laudabat Deum, qui erat minimus inter oẽs populos alios. Itẽ in illo populo non erat nisi vnus

A vnus rex &c. Ex quo sequitur, ꝙ Dauid prophetice inuitat, & excitat oẽs reges, & populos, & principes totius terræ gentilium ad laudãdũ Christũ, quos in spũ præuidebat ad fidem Christi uenturos. Item secundo manifeste uidemus secundum supradicta, quod Dauid inuitat filios Israel secundum spm̃, & repromissionem. qui est populus appropinquans sibi, sed talis est populus christianus: ergo nõ solũ inuitat patres nec populũ vet. test. Itẽ ex tali positione sequeret, ꝙ Dauid non esset propheta in hoc psal. quod est falsum, quia ita locutus est ꝓphetico spiritu in hoc psal. sicut in cæteris, ut sæpius dictũ est. Ex supradictis ergo patet qualiter Dauid inuitat in hoc psal. oẽs creaturas tã superiores q̃ inferiores tã irrationales, q̃ rõnales, tã noui testamẽti q̃ ueteri: sed specialiter inuitat uerum Israel secundum spiritum, & promissionem populum appropinquantem sibi, q. est populus christianus, quẽ in spũ præuidit per Christum regenerandũ, & benedicẽdũ & dirigendum &c. Sed hic dubitatur, nam videtur, ꝙ propheta nõ inuitat oẽs creaturas ad laudandũ, nã nõ inuitat auaritiã nec luxuriam nec inuidiam, nec cætera hmõi ad laudandum Deum. Ad hoc respondet Augu. ꝙ ista non sunt creata a Deo, nec de se sũt tali qua substantia, nec habent aliquam essentiã ideo non inuitantur ad laudandum Deum, quia nõ computantur, nec nnmerãtur inter creaturas. Ad cuius intellectũ est aduertendũ secundum Aug. lib. de natura boni, & in omnibus tractatibus quos fecit cõtra Manichæos, & Pelagianos, & prout dictũ est psal. 13. & 14. & 118. ꝙ omnes res, & omnis substãtia est bona naturaliter. Primo, q̃a est creata ad instar, & exemplar illarũ æternarũ idearũ. Secundo, quia in omni essentia Deus con C creauit aliquam uirtutem, & proprietatem vtilem ad conseruationem uniuersi, per quã res dicitur bona, & appetibilis, ut patet de auro, & argẽ. & lapide precioso & Agarico, & Reubarbaro &c. Et sic essẽtia, & substãtia hominis naturaliter est bona, imo melior omni alia creatura irrationali, quia non solũ accepit a Deo esse, sed pulcrum esse, ut supradictũ est. Sed homo ex frequentibus actibus indebitis, & inordinatis ex proprio libero arbitrio commissis p otest generare in se aliquem malum habitum, & uitiũ, sicut sunt auaritiæ, luxuria, odium, & pigritia &c. quæ quidem uitia non sunt creata a Deo, sed ab homine ꝑpetrata, & ex proprio arbitrio elicita, & vltra hoc uitium infligitur culpa, & peccatũ in anima, per quod dicitur dissimilis Deo, & Deo odiosa, et obligata ad pœnã æternam, ut sæpius dictũ est. Vnde talis actus intantũ dicitur malus inquantũ deuiat a diuina lege, et uoluntate quæ est metrũ, et mẽsura, et regula omniũ actuum humanorum. Vnde actus uenereus intantũ dicitur peccatum inquãtũ fit cõtra diuinã legem, ut puta cum vxore alterius, et sic dicitur adulteriũ, uel aliter quam cum propria uxore aut modo ordinato, et sic dicitur fornicatio. Ex quo patet, ꝙ sola inordinatio, et mod' indebit', et prohibitus facit actum vel concupiscentiam esse peccatũ, et damnabilem. Et sic patet, ꝙ uitium, et peccatũ, ut puta auaritia, & adulterium, et homicidium non sunt substãtia aliqua: nec habent essentiã, nec sunt creata a Deo: sed a mala, et peruersa hominis voluntate perpetrata deuiando a diuina lege, & uoluntate, et deficiendo ab illa, et sic non habent causam efficientem: sed deficientẽ: ut inquit Aug. 12. de Ciui. Dei. c. 7. Cum ergo ista uitia, et pc̃tã non sint a Deo creata: imo contra eius regulã, & uoluntatem perpetrata: iõ non possunt laudare Deum: sed blasfemare. Hæc est ergo causa quare ꝓpheta nõ inuitat ea ad laudandũ Deũ inter creaturas. Ex dictis in isto psalmo insurgunt etiã aliæ duæ mirabiles quæstiones: quarum prima est. Vnde est, ꝙ solus Deus solo verbo: & præcepto absque omni motu: & adminiculo dicendo ad extra produxit cœlum: & terrã, & angelos, & totam vniuersitatem creaturarum, quia ipse dixit, & facta sunt, mandauit et creata sunt: ꝙ nulla creatura citra Deum põt facere. Secundo quæritur quare Iesus filius Dei, verbum incarnatum, secunda de trinitate persona, magis dicitur nomen Dei, et intelligitur per nomẽ Dei in tota sacra scriptura: quòd persona patris aut spũs sancti: de qua persona filii dicitur. Exaltatũ est nomen eius solius &c. Qantum ad primum absque argumẽtis philosophorũ est dicẽdum, sicut iam dictum est psalmo 110. ꝙ causa quare Deus ex solo uerbo dicendo creat oia absq; aliquo alio exteriori est, quia quælibet creatura quo ad totum suum esse depẽdet a uerbo diuino, et uoluntate. Nam quo ad esse essentiale, et substãtiale depẽdet a uerbo inq̃tũ est similitudo illius æternæ ideæ, et exemplaris formæ existentis æternaliter in uerbo diuino,

A diuino & sic dependet a Deo in genere causæ formalis. Sed quo ad esse existentię actualis depēdet a diuina uoluntate, inquantum diuina uoluntas spirat, & influit esse actualis existentiæ in illa essentia, & substātia, deducendo similitudinē illius ideę, ad actualē existentiam ad extra. Vnde loqui Dei ad extra, nihil aliud est nisi multiplicare similitudines idearū existentiū in uerbo spirando actualem existentiā, & sic creantur creaturæ ad similitudinē illarum idearū. Vnde sicut ad locutionem humanam concurrit intellectus & uoluntas, nā primo intellectus educit & exprimit ad extra similitudines scientiæ, & cognitionis idealis, quamdiu ante habebat. sed uolūtas mouet organa ad formandā uocem in qua imprimitur cogitatio intellectus: & sic illa uox manifestat ad extra cogitationē intellectus. Et iō sicut humana locu- B tio siue uerbū uocale uel scriptū est effectus intellectus, & uoluntatis totaliter dependēs ab eis: Ita pariter quælibet creatura nihil aliud est nisi diuina locutio ad extra totaliter dependens a diuino uerbo & uoluntate. Itaq; sicut in uerbo, & locutione humana cōsiderātur duo. s. sonus, & significatio, nam ille sonus importat significationē uerbi mētalis impressam, & sic notificat cogitationē mentis ad extra: Ita pariter in qualibet creatura considerantur duo. Primo essentia siue substantia, quæ est similitudo ideæ diuinæ. Secundo consideratur esse inspiratum, & influxum a diuina uoluntate, quod quidem esse substantat: & actuat, & personat, & supposit at essentiam, & substantiam. Et ideo multi doctores scolastici pro maiori parte tenēt C ꝙ istud esse actualis existentiæ distinguitur realiter ab essentia in creaturis, eo ꝙ est actus, & perfectio essentiæ. Ex quibus patet, ꝙ locutio Dei ad extra nihil aliud est nisi eductio, & expressio similitudinū diuinarum idearum cum influxu actualis existentiæ. & ista dr̄ creatio rerū. Et ideo dicit autor causarum, ꝙ prima rerum creatarum est esse. Ex supradictis fundamentis sequūtur quatuor corollariæ conclusiones. Prima conclusio, ꝙ Deus ex solo verbo dicendo potuit producere totam vniuersitatem creaturarum ex nihilo præsupposito. Probatur. nam cū Deus sit primum ens continens virtualiter in suo uerbo, & uoluntate totum esse, & omnes pfectiones omnium creaturarū: quia omnia dependent ab eo in genere causæ formalis ratione idearum, & in genere causæ efficientis ratione voluntatis, & sic omnia sunt entia, & uera illa prima entitate, & ueritate. secundo Metaphisicæ. Et omnia sunt perfecta in illa prima pfectione. quinto Metaphisicę. Et oīa procedūt, & multiplicātur ab illa unitate sicut numeri 8. Metaphisi. Et omnia mensurantur ab illá simplici mensura. 10. Metaphisi. Ex quibus patet, ꝙ postquam omnia dependent a diuino uerbo, & uolūtate quo ad totum suum esse, & per omnem modum, ergo solo uerbo Deus potest omnia producere. Item causa quare agens naturale, & artificiale non potest ex solo verbo producere res ad extra, est: quia non continet in se res, & effectus suos quo ad totum esse earum, nec ipsæ res dependent quo ad totum suum esse. Nam materia phisica non dependet ab agente naturali, imo præsupponitur ab eo. E Ita materia artificialium non dependet ab artifice, imo artifex præsupponit lignū vel metallum factum a natura. Vnde si materia artificialium totaliter dependeret ab artifice, & artifex contineret eam uirtualiter, sicut Deus continet creaturas uirtualiter quo ad totum suum esse, tunc domificator ex solo uerbo dicendo faceret domum, & aurifex solo uerbo faceret calicem &c. Secunda conclusio, quod Deus potuit solo uerbo producere creaturas ad extra non communicando eis substantiam. Probatur. Nam sicut domificator producit domum ad extra cōmunicando sibi similitudinem artis quam habet in intellectu, non communicando substantiam propriam, eo, ꝙ producit domum non de substātia, sed ex arte, ita pariter Deus producit creaturas communicando similitu F dines idearum, non communicando substātiam diuinam, & sicut magister, & doctor communicat, & manifestat discipulis sciētiā suam loquendo, & dicendo, non communicando substantiam, Ita pariter Deus in creādo communicat creaturis similitudinem pfectionum, & idearum non communicando substantiam, & ratio est; quia Deus producit creaturas per modum artis, & non per modum naturæ, Sed quia pater in diuinis loquendo ab intra, & dicendo producit filiū & verbū diuinū per modū naturæ, ideo communicat sibi eandem substantiam, & essentiam. Tertia conclusio, quod mundus non est productus ex necessitate ab æterno, sed Deus potuit ex tempore ipsum producere,

&

A & creare. Probatur, nam ea omnia, quæ producũtur per artem, sunt tẽporalia, sed Deus produxit omnia artificialiter, & non naturaliter, quia omnia procedunt ex illa diuina arte, ut ait Commentator 12. Metaphysicæ, & Augu. 15. de trin. Aliter patet, nam cum ars sit principium, & mensura rerum artificialium quantum ad formã, & uoluntas sit principium effectiuũ, ideo volũtas & ars sp pcedũt effectus artificiales, & sic ars pt esse ante res artificiales. Vnde artifex per magna tempora potest habere artem, & postea qñ sibi placet producit res artificiales. Ita pariter Deus ab æterno habuit ideas rerum, sed qñ sibi placuit produxit creaturas ex eis, qñ sibi placuit ex tempore per modum artis, & voluntatis. Sed quia pater producit, & dicit uerbum, & filium per modum naturæ, & nõ B per modum artis: ideo producit filium ab æterno, & non ex tempore. Ex quo patet, φ dupliciter loquitur Deus. Vno modo ab intra, & per modum naturæ, & sic producit, & dicit filium ab æterno, communicando ipsi eandem substantiam. Secundo modo loquitur ad extra, & per modum artis, & sic producit creaturas ex tempore, non communicando eis substantiam, sed solas similitudines, suæ artis, & suarum idearum, & perfectionum. Ex supradictis patet esse falsam opinionem, & hæresim Manichæorum, qui dicebant, φ Deus princeps lucis creauit angelos, & animas rationales de substantia sua communicando eis partem suæ substantiæ. Et ita diabolus princeps tenebrarum creauit animas sensibiles, & omnia corpora de sua substantia. Item secundo ex hoc patet es- C se falsam opinionem Auicennæ, qui dicit, φ secunda intelligentia creat tertiam, & tertia quartam &c. & vltima intelligentia creat animas intellectiuas, & omnes alias formas generabilium, & corruptibilium, quia nulla intelligẽtia continet virtualiter aliquam creaturam quo ad totum suum esse, nisi sola prima qui est Deus. Tertio sequitur positionem Aristotelis, & commentatoris esse falsam, qui dicunt mundum ex necessitate esse a Deo creatum ab æterno formaliter, & efficienter, nam Deus non produxit mundum per modum naturæ, sed per modum artis, & uoluntati. Et iõ licet ars creatoris sit æterna in suis ideis, & in uerbo, tñ productio rerum est temporalis facta ad placitum, & nutum diuinæ uoluntatis, dicendo res ad extra. Hoc ergo uidens Dauid in spiritu dicit in hoc ps. D quod ipse Deus dixit, & facta sunt, mandauit, & creata sunt omnia ista ex tempore, quando dixit. Fiat lux &c. Genesis primo. Quarta conclusio, φ in diuinis est trinitas personarum cum vnitate substantiæ. Probatur. Nam ibi est Deus, qui dixit omnia creata ab extra ex tempore, & ibi est uerbũ per quod dixit omnia illa in quo erant idealiter creaturæ ab æterno, & a quo formaliter dependent quo ad esse essentiale, & ibi est spiritussanctus per quem pater, & uerbum spirant esse actualis existentiæ in rebus creatis, qui ferebatur super aquas. Sed omnes istæ tres personæ sunt una substantia, & una essẽtia, & vnum esse, ergo sunt vnus tantũ Deus substantialiter, & essentialiter. Hoc probatur: nam sicut intelligere Dei est substantia: ita dicere Dei ab æterno est substãtia, & per E 9ñs verbum, quod ab æterno pducit de sua scientia est sua eadem substantia. Et per consequens licet uerbum a patre productum, & dictum distinguatur personaliter ab eo: tamen est idem essentialiter, & substantialiter cum eo. Hoc idem est dicendum de amore spirato, & producto ab utroque. Et sic patet, quòd tota trinitas personarum tanquàm vna substantia, & unus Deus, & vnus creator concurrit ad creationem rerum. Et hoc voluit explicare Moyses Genesis primo: cũ dixit, quòd vnus Deus creauit cœlum, & terram in principio, & explicat tres personas dicens, quòd Deus dixit: Fiat lux, & illico facta est lux: ergo si Deus dixit: per aliquod uerbum dixit: & per consequens antequàm ista diceret ex tempore, iam habebat uerbum dictum, & productum ab F æterno de tota scientia, & substantia sua: per quod quidem uerbum æternum pater ex tempore dixit ista. Item subdit postea Moyses, quod terra erat inanis, & vacua: sed spiritus domini ferebatur super aquas: conferendo supple actuale omnibus rebus creatis. Ex hoc patet, quod tres personæ diuinę explicantur in creatione rerum, scilicet pater dicens, & uerbum per quod dicit res, & spiritussanctus per quem spirat esse rebus, & uiuificat eas. Et tamen dicit Moyses, quod istæ tres personæ non est nisi vnus creator, qui creauit omnia. Hoc ergo idem dicit Dauid psalmo 32. cum ait, quod uerbo domini cœli firmati sunt, & spiritus oris eius omnis vir-

A tus eorum, & hoc idem dicit in hoc psalmo: cum ait. Ipse Deus dixit, & facta sūt: p q explicat pater dicens, & verbū p qđ dixit omnia. Deinde explicat personā spiritus sācti, cū subdit. Mandauit, & creata sunt: nā sicut pater dicit p intellectū, & verbum ita mandat. & dat esse p volūtatē, & spiritumsāctum: nā sicut dicere denotat, & cōnotat actū intellectus, ita mandare connotat actū uoluntatis. Et sic explicat tota trinitas psonarum cōcurrentium sub vna substantia ad actum creationis, sed miseri Iudæi non percipiunt. Quantum ad secundam quæstionem est aduertendum, quod nomen dicitur a notificando. 7. Metaphysicæ. Ideo illud p quod magis notificatur res, dicitur nomen rei & habet rationem nominis rei. Sed quia tota plenitudo diuinitatis, & omniū diuinarum perfectionum, & etiam trinitas perso-
B narum magis notificantur in uerbo, quæ est persona filii, quam in alia personarum: ideo dicitur nomen Dei. Et hoc non est intelligendo quo ad esse, quod plenitudo diuinitatis & diuinarū perfectionum magis sit in una persona quam in alia, nec quod pater sit magis in filio, quam in spiritu sancto nec econuerso, quia hoc esset erroneum dicere. Sed quantum ad notificationem dicit, quod plenitudo diuinitatis, & trinitatis personarum magis notificatur in persona filij quam in alia, & hoc non solum ex tempore, sed etiā ab æterno, & ideo per nomē Dei semper intelligitur persona filii, prout dictum est psal. 8. & 112. & per totam expositionem huius libri. Ad cuius intellectum est pie, & fideliter, & semper cū correctione ecclesiæ aduertendum, secundum Augu.
C 15. de trinitate, q Deus pater ab æterno intelligit, & nouit se secundum totam plenitudinem suæ diuinitatis. Et sic intelligendo se dicit verbum de tota sua scientia, & substātia, & per consequens communicat verbo totā suam substantiam, & essentiā & plenitudinē suæ diuinitatis. Et sic pater sicut est in verbo secundum totam plenitudinem suæ diuinitatis, ita nouit ī verbo, & diffinit se per uerbum secundum plenitudinem diuinitatis, & omniū diuinarum perfectionū, & per consequens pater uerificatur in verbo. Et sic filius, non solum dicitur verbum, & conceptus diffinitiuus patris inquātum explicat totā essentiam patris, sed etiā dicitur nomen Dei inquantum notificat totam plenitudinem perfectionum diuinarum, uel inquantum in ipso, & per ipsū notificantur. Itē rursus, sicut pater se nouit in filio fm totā plenitudinē diuinitatis, & omnipotentiæ, & sapientię, & misericordię, & iustitiæ, & bonitatis ita diligit se in filio, &
D filiū in se, & sic pater simul cum filio spirat amorē, qui est ipse sanctus ab utroq; procedens. Et sic sicut pater dicendo cōicat uerbo totā suā substantiā, & essentiā, & plenitudinē diuinitatis: ita pariter pr & filius spirādo cōicat spirituisancto totam eādē subam & essentiā, & plenitudinē diuinitatis. Et sic patet qualiter pater in verbo nouit se ab æterno esse Deum, & esse patrē: & in verbo nouit spiritū sanctū pcedentē ab vtroq;. Et ideo licet tota plenitudo diuinitatis sit æqualiter in trib. personis, & licet non magis pater sit in verbo, & in spiritusancto quam
E ecōuerso, tñ quantū ad modū notificandi et oīa supradicta notificant in filio aut p filiū, ideo filius dicit diffinitio, & nomē Dei. Sed ista notificatio diuinarum perfectionum facta per filium magis fuit mundo manifesta ex tēpore ad extra prout dictū est in præcedenti quęstione, nam pater habēs in suo verbo ideas, & exemplaria omnium rerum ab æterno, & suspiciēs illa exēplaria tanquā in arte, ex tēpore dixit omnia ad extra, qa dicēdo. Fiat lux, facta est lux. s. tota natura angelica, & dicendo, Fiat firmamētū, factum est ita. Et sic patet qualiter per verbū suū Deus notificauit ex tēpore ad extra multitudinē perfectionum diuinorū: quā hēt ab æterno ad intra, & per consequens filius Dei p quē facta, & notificata sunt omnia, debet dici nomen Dei. Itē p verbū filiū Dei nō solū fue
F runt nobis notificatæ diuinæ pfectiones essentiales in opere creationis, sed etiā mysterium trinitatis. Nam per hoc, quòd Deus dixit. Fiat lux &c. ostendit Deus pater se habere verbū, & p consequens filium, p quē fecit, & notificauit omnia. Et p hoc q spiritus domini ferebatur super aquas, ostēdit se simul cum filio habere spiritumsanctum, & sic per filium fuit notificatum etiam mysterium trinitatis in opere creationis.

Sed multo magis omnia supradicta fuerunt mundo notificata per filium incarnatū, in opere nostræ recreationis, & redemptionis. nā primo Christus magis clare notificauit mundo mysteriū trinitatis ostēdes qualiter ipse procedebat a patre, qñ dixit. Ego, a patre

A a patre processi. Ioan. 8. Item qñ dixit. Exiui a patre, & ueni in mundum Io. 15. Itē ostēdit, & notificauit nobis qualiter spiritus sanctus procedit a patre, cum dixit: Cum uenerit paracletus qui a patre procedit. Ioan. 15. Item ostendit, ꝙ procedit a filio, cum dixit: Ille de meo accipiet. Ioan. 16. Et cum insufflauit in discipulos: dicens. Accipite spiritū sanctum. Ioan. 20. Item ostendit: ꝙ licet istæ tres personæ distinguantur realiter, & personaliter: tamen sunt unius substantiæ: & consubstantiales: cum dixit. Pater, & ego vnum sumus &c. Ioā. 14 Ex quib. patet, ꝙ Iesus Christus notificauit mundo mysterium trinitatis personarum cum vnitate substantiæ in suo aduentu: & per consequens uerè dr̄ nomen Dei. Item magis clare notificauit mundo diuinas perfectiones: scilicet sum-
B mam omnipotentiam Dei, & sapientiam & misericordiam & iustitiā. Notificauit enim summam Dei omnipotentiam in miraculorum operatione: & inferni expoliatione, & generis humani liberatione. Secundo notificauit Dei sapientiam in legis euangelicæ datione. Tertio summam misericordiam in morte, & passione. Quarto summam iustitiā ostendit in finali iudicio. Et sic patet, ꝙ si oīa supradicta sunt facta, & notificata mundo per Iesum Christum filium Dei: ergo ipsa persona Christi incarnata meretur dici nomē Dei. quod quidem nomen Dei est nomen omnipotentiæ, & sapientiæ, & misericordiæ, & iustitiæ uirtutis, eo ꝙ in uirtute huius nominis omnia sunt facta, & creata, & recreata. Vnde sicut Deus pater in uirtute huius nominis dicendo creauit mundū, uiui-
C ficando omnia per spiritum sanctum: ita in uirtute huius nominis induxit, & eduxit diluuium in terram, & in uirtute huius noīs Moyses eduxit Israel de Aegypto: & fecit signa & prodigia: & diuisit mare rubrum: & traduxit illum populū per desertum in manu potenti: & percussit petram, & fluxerunt aquæ &c. Item in uirtute huius nominis Iosue introduxit populum in terram promissam &c. Et iō Adā primus homo qui ex nutu Dei imposuerat nomina omnib. reb. creatis iuxta suas naturales proprietates, & uirtutes uidens in spiritu, ꝙ Deus pater ꝑ uerbum filium suum creauerat oīa, & notificauerat suam omnipotentiam, & sapientiam, & prævidens in spiritu qualiter Deus pater per filium suum uerbum incarnatum: & per

eius uirtutem debat mundo magis notificare suā oīpotentiam, totum genus humanum de pṫate diaboli liberando: & debat notificare suam sapientiam. le. ue. per legem euāgelicam declarando, & suam miām pro genere humano mortem patiendo, & suā iustitiā in malos puniendo, & iustos glorificādo: Iō pp has quatuor uirtutes, & proprietates quas Christus de Deo, mundo manifestauit, & notificauit: appellauit, & vocauit ipsū nomen Dei: & uoluit scribere, & significare ipsum ꝑ illas quatuor literas: s. Ioth. he. vau. he. Nam per ioth: quæ significat principium, uoluit significare in Christo summam uirtutem & omnipotentiam: quam mundo notificauit in miraculorum operatione, & inferni expoliatione, & triumpho quē habuit de diabolo. Et per he, quæ significat esse: uoluit significare summam sapientiam quæ ostendit in legis euangelicæ datione. Et per vau, quæ significat virtutem, & bonitatem, voluit significare in Christo summam misericordiam, quam ostendit in nostra redemptione. Et per he, voluit significare summam iustitiam in Christo, per quam reddet unicuiq; iuxta opera sua. Per quas quatuor literas voluit significare in persona Chři incarnata illas quatuor uirtutes quas in se ostendit, & mundo notificauit, s. summam Dei omnipotentiam, & sapientiam, & misericordiam, & iustitiam. Et sic Adam sub illis quatuor literis incepit colere Deum, & inuocare nomē dñi. s. filium Dei, ut ueniret ad redimendum ipsum cum tota sua posteritate, & sic docuit filios suos inuocare nomen dñi, qui est Iesus Christus filius Dei uerbum incarnatum, ut dictum est psalmo octauo, & 144. Et sub tali ratione inuocauit nomē domini: & exhibuit Deo cultū latriæ Abel. Et sub tali ratione Enos filius Seth incepit inuocare nomen domini. Genesis quarto, idest reperit, & confecit aliquas orationes, & ritus ad inuocandum nomē domini, idest Iesum Christum & filium Dei, vt veniret ad saluandū mundū. Et sub hac rōne Noe inuocauit nomen domini. Genesis octauo. Item sub tali ratione Abraham inuocauit nomē domini. Genesis. 12. & sic est dicendum de Isaac & Iacob. Item sub tali ratione Moyses inuocando uirtutem huius nominis, & in virtute huius nominis eduxit Israel de Ægypto, & fecit oia signa, & miracula. Et in uirtute huius nominis Iosue introduxit illum ppl'm, & tran-

A transiuit Iordanem, prostrauit muros Hierico, & triumphauit de oibus regib. illius terræ. Et hoc est illud nomen Dei, quod Dauid memorat, & inuocat in omnibus psalmis, & hoc nomen inuocabant omnes prophetę, et fideles ueteris testamenti.

Sed quãdo uenit plenitudo temporis misit Deus filium suum, & tunc uenit nomen dñi de longinquo cœlo missum, & de longinquo tempore inuocatum, & expectatũ, & notificauit, & fecit, & compleuit in mundo oĩa supradicta, quia in uirtute, quam in se Christus habebat tanquam nomen domini. fecit miracula, & redemit mundum, & expoliauit infernum, & triumphauit de diabolo. Et in uirtute huius nominis, s. verbi incarnati, in quo est tota plenitudo deitatis, apostoli, & discipuli, & successores eiecerunt B principẽ huius mundi foras, & subiecerunt omnes reges terræ, & omnia regna mundi iugo Christi. Et in uirtute huius nominis faciebant miracula, & resuscitabant mortuos, & sanabant ęgros, ut patet in actib. apostolorum, & in historijs, et gestis eorum. Et sic patet qualiter verbum incarnatum dicitur nomen domini per totam sacram scripturã, & quare est nomen tantæ uirtutis. Quod q̃dem nomen in veteri testamento scribebatur illis quatuor literis, et in nouo testamento nos inuocamus ipsum sub hoc nomine Iesus, prout dictum fuit psalmo octauo. Sed cõtra nos arguunt Iudæi moderni dicentes, ꝙ si Adam qui imposuit omnia nomina rebus, inuocauit, et scripsit nomẽ domini sub illis quatuor lr̃is hebraicis, ergo quare nos Christiani nõ scribimus, et inuocamus ipsum sub C illis quatuor literis, sed sub hoc nomine Iesus; Ad hoc respondetur, ꝙ sicut sacramenta et sacrificia veteris legis non erant gratia sui, nec nisi inquantum significabant futura de Christo mysteria, fuerunt instituta, ita pariter Adam nominauit Iesum Christum nomen domini sub illis quatuor literis, inquantũ illæ quatuor literæ significabant in Christo illa quatuor mysteria quæ debebat in se compleri in aduentu suo. Ideo sicut quando uenit Christus cessarunt omnia sacramenta, et sacrificia ueteris legis, eo ꝙ erant data in signum, ita pariter cessarunt illæ quatuor literæ, postquam Christus impleuit in se earum significata. Ergo nomen domini nõ amplius debet scribi cum illis quatuor literis, sed debet scribi sub hoc nomine Iesus. cuius sonum, et proprietates significabãt illæ quatuor literæ, prout dictum fuit psalmo octauo, eo quòd est nomen uirtutis, et salutis, sicut uocatum est ab angelo Matthæi primo, et Lucæ primo. D

Ex quibus patet esse fatuam, et erroneam opinionem illorum Christianorum qui scribunt nomẽ Dei cum illis quatuor literis, et sub hoc nomine Adonai, portantes in collo aut persona sua, putantes habere maiorem virtutem, quod nõ solum est erroneum, sed etiam hęreticum, cum omnia, quæ significabant illæ quatuor literæ sint in Christo completa, et sic debet cessare scribi nomen domini illi quatuor literis, et pronunciari sub nomine Adonai, immo sub hoc nomine Iesus, et non solum debet, et potest scribi literis vnius linguæ, sed omnium linguarum, q̃a omnibus linguis, et nationib. fuerunt notificata huiusmodi mysteria, et omnibus nationibus est notificatum nomen domini, et euãgeliũ. Christus enim omnes redemit, et est vniuersalis, et non solum Iudæorum redemptor. Et hoc etiam apparet esse falsum, et vanum laborem necromanticorum, qui q̃runt illud nomen domini quatuor literarum, putantes esse maioris virtutis, quã aliud nomẽ, cum illud nomen Iesus sit illud nomẽ, quod est super omne nomen, vt dictum est ps. 8. Et sic patet quare nomen domini, qui est Iesus filius Dei, est tantæ virtutis, quia in se cõtinet totam plenitudinem diuinitatis, et in virtute eius facta, et creata sunt omnia, et redemptum, et liberatum genus humanum, et diabolus uictus, et superatus, et hæc est cã, quare diabolus fugit istud nomen, et timet. Ex supradictis omnibus patet ꝙ nomẽ Dei, quod est Iesus, notificat nobis omnia principaliter cõsiderata in tota sacra theologia viatorum. nam est nomen omnipotentiæ, & sapientiæ, & misericordiæ, et iustitiæ, vt dictũ est psalmo octauo. Et ideo notificauit mundo, & notificat mysterium creationis, et gubernationis, et nostræ redemptionis, et glorificationis, et per ꝯñs notificat nobis misterium trinitatis, et incarnationis, nam mysterium creationis præsupponit misterium trinitatis: Nam si Deus dicendo, et ꝑcipiendo creauit mundum, ergo habet verbũ, per quod dixit omnia, et spiritum sanctum, per quẽ omnia uiuificat, et gubernat, et mouet vt dictum est. Item mysterium redemptionis, præsupponit mysterium incarnationis E F

in

A in qua humanitate, & carne assumpta Deus est passus,& nos redemit. Et etiã hoc nomẽ Iesus,quod est nomen salutis, & restauratio nis,& integræ uitæ: importat,& notificat in se mysterium nostræ glorificationis,per quã uitam æternam recuperamus, & vltimatã salutem consequimur. Et sic patet, ꝗ sicut illa persona incarnata est reale nomẽ Dei signi ficatũ per illas quatuor literas uet.te. eo, ꝗ oĩa supradicta Christus in se, & ꝑ se mundo notificauit: ita pariter hoc nomẽ Iesus mẽtale vel vocale uel scriptũ, quo nos filiũ Dei nominamus, quod est interpretatum per illas quatuor literas, & sonant illæ quatuor literæ in hebræo, hoc inquam nomen Iesus notificat,& significat nobis in Deo quatuor omnia supradicta, scilicet omnipotentiã in creando,& recreando, & sapientiam in gu-
B bernando mundum, & in datione utriusq; legis,& misericordiã in redimendo,& iustitiam in præmiando,& nos beatificando. Et sic hoc nomẽ Iesus comprehendit in se oẽm rationem,sub qua Deus principaliter considerat in sacra scriptura utriusque testamẽti, & per consequens in tota sacra teologia. Et iõ non est mirum si est nomen tantæ uirtutis,& dignitatis,& excellẽtiæ,& si apostoli,& sancti uiri ad inuocationẽ nominis operabãtur miracula ineffabilia,nec cessant hodie miracula fieri, nam in uirtute huius nominis conferunt gratiam omnia ecclesiastica sacramenta. Nec est mirum, si patres ue.te. cum tanto desiderio desiderabãt scire uirtutem huius nominis, & videre effectus,& opera eius. Nec est ẽt mirũ, si Dauid in suis psalmis tantum frequentat illud sacrum nomẽ,cui attribuit omnem uirtutem, & perfe
C ctionẽ,de quo dicit,& concludit in hoc psalmo,ꝗ oẽs status, & conditiones mundi laudent nomẽ domini, quoniam exltatum est nomen eius solius, quia omnia bona, & omnem perfectionem, & uirtutem includit,& continet in se.

PSALMVS CXLIX.

Cantate domino canticum nouum: laus eius in ecclesia sanctorum.

Lætetur Israel in eo, qui fecit eum, & filiæ Syon exultent in rege suo.

Titulus, Alleluia, per quod denotatur, ꝗ Dauid fecit hũc psalmum ad laudãdũ Deũ, in quo prædicit gaudium, & exultationẽ electorum in primo,& in secũdo aduentu Xpi. Vnde est aduertendum, quòd quandocunque Dauid inuitat ad cantandum canticum D nouũ, intendit populum Christianum in Christo renouatum, & per canticum nouũ intendit legem euangelicam,quæ in se continet obseruantiam præceptorum, & fidẽ articulorum,& gratiam sacramentorũ sub spe futurorum, & cęlestium bonorum promissorum, & intendit etiam gloriam sanctorum in cœlesti beatitudine. Dicit ergo. O uos fideles in Christo renouati: iã non cãteris canticum vetus nec legem Moysi. Recedant uetera iam de ore vestro. i. abijcite cerimonias, & figuras, sed cantate canticum nouum, & prædicate euangelium omni creaturæ. Et iã non oportet cantare exitum Aegypti, nec agnum pascalem in synagoga, sed cãtate misterium incarnationis, & natiuitatis,& celebrate festũ resurrectionis, & ascensionis, & de istis mysteriis sit laus ei⁹, scilicet Christi, E in ecclesia sanctorum apostolorum martyrum,& doctorum,quę est Christiana religio & congregatio. Et Israel, scilicet prædicta ecclesia, lætetur in eo, qui fecit eum, non solum creãdo, sed per resurrectionem,& regenerationem,et renouationem. Et ecclesię mundi, id est omnes animæ deuotæ,quæ dicuntur filiæ Syon,exultent in rege suo Christo in eius aduentu.

Laudent nomen eius in choro, in tympano, & psalterio psallant ei.

Iam enim dictum est, quomodo psalmi cãtabantur cum aliquibus instrumentis nõ solũ ad delectationem,sed etiã ad mysteriũ. Nam chorus, qui est concordia vocum, significat concordiam vitæ cum doctrina, vel cõcordiam appetitus cum ratione, et cõcordiã morum. Tympanum autem significat pas- F sionem Christi. Psalterium uero harmoniã decem pręceptorum,et articulorum. Ad ista ergo nos inuitat propheta, ꝗ cãtemus Christo canticum nouum cum prædictis. Et etiã ut in ecclesia cantemus canticum nouũ, scilicet natiuitatis,prædicationis,passionis, et resurrectionis, et horũ festa celebremus. Et dat rationem quare debent cantare illud cãticum nouum, et dicit.

Quia beneplacitum est domino in populo suo, & exaltabit mansuetos in salutem.

Id est, quia iam non placent domino cerimoniæ ueteris legis: nec ueteres festiuitates, q̃ celebrantur in figura, quia iam omnia sunt renouata per aduentum Christi, iam ergo non est uoluntas domini, nec placitum

A in sacrificiis ueteris legis, sed in festiuitatibus nouæ legis, & in sacrificiis. ideo dicit. Beneplacitum est domino in populo suo nouo Christiano, & uero Israel, quia iam dispersit superbos Iudæos obstinatos, & deposuit reges gentiles potentes, de sede idololatriæ, & potentes scribas, & pharisæos, & Iudæos de sede regni, & sacerdotii, & exaltauit aplos & discipulos humiles, qui secuti sunt humilitatem Christi. Ideo constituet eos principes super omnē terram, & cætera. Et etiam exaltabit omnes fideles mansuetos in salutē gratiæ sanando eos a peccato, quia soli mansueti, & humiles salui facti sūt, eo quòd deposita superbia, & uanitate, & diuitiis huius mundi Christum secuti sunt.

Ad maiorem euidentiam est notandum, quòd lex euangelica, quam nunc nos cantamus, & prædicamus, quadrupliciter dicitur
B canticum nouum. Primo, quia omnia antiqua cerimonialia, & legalia abiicit, & repellit, scilicet festiuitates, & sacrificia, & sacramēta veteris legis & cætera, eo quòd oīa cōpleuerunt cursum, & officium suum in Christo. Secundo, lex euangelica dicitur canticū nouum, eo quòd Christum nouum regem recepit in antiqua lege promissum. Tertio quia repudiatis antiquis legalibus nouas festiuitates, & noua sacramēta celebrat, & nouum, & Deo placitum, & acceptum offert sacrificium Eucaristiæ, prout iam prædixerat Esa. 67. Quæ est ista domus quam ædificabitis mihi &c. per totum capit. Item Malachiæ primo. Non est mihi uoluntas in uobis dicit dominus exercituum &c. Item Hiere. 16. Ecce dies venient dicit dominus, & non
C dicetur ultra. Viuit dominus qui eduxit filios Israel de terra Aegypti &c. Quarto dicitur canticum nouum, quia exaltat mãsuetos, & humiles, & deprimit superbos. Omnia ergo ista quatuor tangit Dauid in hac prima parte, nam primum tangit cum dicit, Cantate domino canticum nouum. Secundum uero cum subdit. Et filiæ Syon exultent in rege suo. Tertium, ibi, Laudent nomē eius in choro &c. quia beneplacitum est domino in populo suo. Quartum cum subdit Exaltabit mãsuetos in salutem.

Exultabunt sancti in gloria lætabuntur in cubilibus suis.

In hac secunda parte prædicit canticum & gloriam sanctorum, & iustorum in secundo aduentu Christi, qui quidem aduentus licet sit terribilis damnatis; tamē erit delectabilis iustis, & saluatis, & maxime apostolis, D
& martyribus. Et ratio est, nam primus aduētus Xpi fuit terribilis apostolis, & martyrib.

Nam in primo aduentu apostoli, & discipuli fuerunt vexati, & afflicti, primo a Iudæis, secundo a tyrannis, & sic usque ad Cōstantinum multa millia martyrū interfecti sunt propter Christum. ergo ratio est, quod in secūdo aduentu per oppositum apostoli, & martyres gaudeant, & recipiant ultimatū præmium, & persecutores eorū tunc patiantur vltimatum supplicium, & pœnam æternam. Et ideo promisit Christus apostolis q iudicarent malos in die iudicij, & federent super duodecim sedes &c. Item Sap. 5. dicit, q tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt &c. Et tūc tiranni, & mali turbabūtur timore horribili E
uidētes felicitatem, & gloriam iustorū &c. Secundo est notandum ex sententia supradicta, quòd gloria sanctorum in duobus cōsistet tunc. Primo, quia uidentes ibi Christum in maiestate, uidebunt crucem, & spineam coronam, & clauos, & totum triumphum Christi, & uidebunt ibi omnes persecutores Christi, ad iudiciū damnationis, & uidebunt etiam suos persecutores condemnatos ad mortem æternam. Tunc quia voluntas beatorum beatificatur, & lætatur conformando se uoluntati diuinæ, ideo iusti duplici lætitia lætabuntur. Primo de gloria quam ipsi possident. Secundo de iustitia Dei et sententia data damnatis, quia lætabitur iustus cum uiderit uindictam ibi factam de persecutoribus Christi, & suis & sic iudicabunt malos duplici iudicio. Primo eos accusando, petendo ultionem. Secundo sentētiam Christi approbando. Et sic iusti prorūpent in laudes uocales illa die, & laudabūt F
Christum, explicantes triūphum, & uictoriā eius, commemorantes eius incarnationem, & prædicationem, & conuersationem quam habuit in hoc mundo: et eius passionem, et resurrectionem, et ascensionem. Et istud cāticum nouum cantant assidue sancti in gloria cœlesti, patet Apoc. quinto: et ista sunt instrumenta musicalia cum quibus cantant et exultant sancti in gloria, sicut uidit Ioan. Apoc. quinto. Vnde dicit, q quatuor animalia, et 24. seniores habentes citaras, et fialas aureas plenas odoramentis, quæ sunt orationes sanctorum, ceciderūt in cōspectu agni,

et canta-

A & cantabant canticum nouum dicentes. Dignus est agnus, qui occisus est accipere gloriam &c. Ex quo patet, quod beati in suis laudibus commemorante triumphum Christi, & misteria incarnationis, & passionis, & totius nostræ redemptionis. Et hoc est, quod dicit Dauid in hac parte. Nam quia in primo aduentu fuimus renouati per gratiam, ideo in hac ecclesia nos mouet Dauid cantare cãticum nouum gratiæ, sed quia in secundo aduentu erimus renouati per gloriam. iõ dicit, quod sancti tunc cantabunt canticum nouum gloriæ, & cantat semper. Dicit ergo Dauid, quod tunc in secundo aduentu ad iudicium, quando sãcti recipient ultimatum præmium, exultabunt sancti in gloria, & lætabuntur in cubilibus suis, & sedibus, & mansionib. suis, quas angeli mali per superbiam perdiderunt, & B ipsi sancti per humilitatem, & mansuetudinem possidere meruerunt.

Exultationes dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum.

Ad faciendam uindictam in nationibus: increpationes in populis.

Ad allegandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis

Vt faciant in eis iudicium conscriptum gloria hæc est omnibus sanctis eius.

Non solum exultabunt lætitia, & gaudio interno, sed etiam exteriori per laudes vocales Deum laudando, cãtãdo exultationes Dei, idest mirabilia opera Dei, scilicet misterium creationis, & redemptionis, & resurrectionis. Et erũt exultationes Dei in gutture eorum, nã ibi corpora glorificata ueras voces formabunt, ut alias est probatum. Vnde C in tali exultatione sancti non solũ laudabunt & commendabunt triumphum Christi, sed etiam eius iustitiam, & iudicium, & sententiam contra damnatos datam a Christo approbabunt. Iõ sequitur, quod gladij accipites in manib. eorum. nam gladij sanctorum in illa die dicuntur ancipites, quia duplex acumen habebunt, quia cũ vno accusabunt suos persecutores, & cum alio sententiam Christi approbabunt. Et ideo sequitur, quod gladij isti ancipites erunt in manibus eorum, ad duo supple, scilicet primo ad faciendam uindictam in nationib. sententiam Christi confirmando. Secundo ad faciendas increpationes in populis, eos accusando, & ad alligandos reges, & principes, & tyrannos eorum populorum infidelium in compedibus. Et ad alligandos nobiles, & superbos in manicis ferreis inferni, quia erunt obstinati tantum in malum, quod nunquam poterunt bene agere. Dicuntur etiam isti gladij ancipites, & bicipites, quia angeli, & sancti duplici pęna condemnabunt reprobatos, scilicet pœna damni, & sensus, quia nunquam Deũ videbunt, & in æternum patiẽtur, & sic erit eis pœna uermis, & ignis. Habebunt ergo sãcti, & angeli istos gladios ancipites in manib. ad faciendam uindictã, & cætera, & ad alligandos reges eorum &c. finaliter, ut faciant iudicium conscriptum, idest a Christo decretum, & determinatum, quia intantum sancti, & angeli dicũtur facere iudicium: in quantum complacent, & approbant sententiam conscriptam, & determinatam a Christo, & per Christum, & hæc est gloria omnibus sanctis eius: scilicet sententiam Christi approbare, & eius uolũtati complacere, & se conformare. Et etiam hæc est gloria, & in hoc consistit gloria sanctorum, s. in omnibus prædictis in hoc psalmo, scilicet in iudicando malos approbando Christi sententiam, & in laudando Deum in æternum triũphos eius cantando, & memorando, & exultando in cubilib. suis in gloria cœlesti. Item etiam hæc erit gloria omnibus sanctis Dei, scilicet accusare damnatos, & approbare sententiã eorum, & uidere, & lætari in vindicta facta de ipsis: quia lætabitur iustus cum uiderit uindictam, quia tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos, qui se angustiauerunt &c. Sapientiæ 5. Sed talis gloria non erit sanctis essentialis, sed accidentalis. Nã gloria essentialis consistit in visione diuinæ essentiæ, ut dictum fuit psal. 1.

D E F

PSALMVS CL.

Laudate dominum in sanctis eius, laudate eum in firmamento uirtutis eius.

Iste est CL. psalmus, ultimus in ordine collocatus, cui præponitur titulus. Alleluia, eo, quod Dauid fecit ipsum ad laudandum Deũ in templo. Vnde quia psalmo antepenultimo inuitat omnes creaturas tam corporales quam incorporales, tam irrationales quam rationales ad laudandum Deum, Et psal. præcedente specialiter inuitauit creaturas rationales ad recipiendum Christum in hac ecclesia, & cantandum ipsi canticum nouum hic per gratiam, & in patria per gloriam. Nunc in hoc ultimo psalmo inuitat omnes fideles utriusque ecclesiæ, & maxime ecclesiæ militantis

A litantis ad laudandum Deum trinum, & vnum creatorem, & redemptorem, assignando modum laudandi. In quo duo facit. Nam primo docet vbi debemus Deũ laudare. Secundo cum quib. instrumentis iste ps. cantabatur in templo, per quæ instrumenta figuraliter docebat quomodo in testa. no. tenemur Deum, & Christum nostrum laudare, ibi. Laudate eum in sono tubæ. Sed quantũ ad primum est notandum secundum Augu. de verbis apostol., & 22. de ciuitate Dei, ꝙ opposito modo cognoscitur Deus in patria, & in via. Nam in patria cognoscitur in seipso, & omnia alia in ipso: eo ꝙ omnia lucẽt in eo: sed in via cognoscitur in creaturis, eo ꝙ ipse lucet in eis. Et ideo aliter laudatur Deus in via, aliter in patria. Nam in via laudamus Deum in creaturis: eo, ꝙ lucet in
B eis, & in patria beati laudãt Deum in se: eo, ꝙ vidẽt eum per essentiam, & omnia in eo. Cum ergo in hac vita non possumus videre Deum per essentiam, nisi in creaturis ꝑ vestigium, & imaginem, iõ laudamus Deũ per creaturas siue in creaturis: inquantum perfectiones, quæ reperiuntur in sole, & luna, & stellis, & in cæteris creaturis nos excitãt ad magnificandum, & laudandum Deum, qui eas creauit. Et sub tali prætextu propheta inuitat oẽs creaturas irrationales ad laudandum Deum in ps. antepenultimo, non ꝙ ipse possint Deum laudare: eo, ꝙ non hñt intellectum, & rõnem, sed inquantum ꝑ eas cognoscimus omnipotentiam, & bonitatẽ Dei, iõ monẽt nos ad laudandum Deum in eis, aut per eas. Iõ qñ propheta dicit. Laudate eum sol, & luna, & oẽs stellæ, & lumen,
C & laudate eum ignis, & grando, & nix &c. nihil aliud intendit dicere nisi. O vos creaturæ rõnales contemplamini solem, & lunã, & stellas &c. & cõsiderate quàm magna est omnipotentia, & bonitas Dei, quia ista creauit propter uos, & laudate eum gratias agẽdo pro tantis beneficijs &c. Vlterius est notãdum, quod licet Deus a principio creationis cõmunicauerit omnibus creaturis similitudines suarum perfectionum naturalium secundum magis perfectum, & minus perfectum, vt dictum est: tamen quia Chrs Deus, & homo est caput ecclesiæ ab Adam vsq; ad ultimum electum, a quo deriuantur oĩa dona gratiarum, & meritorum in omnia membra sua, ideo peramplius, & perfectius cõicauit, & cõicat continue perfectiones, & dona gratiarũ supernaturalium membris suis fidelib. & sanctis, & sic cõicauit innocentiã, & puritatem ipsi Abel, & fidem, & iustitiam Noe, & Abrahæ, & castitatem ipsi Isaac, & caritatem ipsi Iacob, & mansuetudinem ipsi Moysi, & zelum diuini cultus ipsi Dauid, & spiritum propheticum omnib. prophetis. Et peramplius, & perfectius cõicauit dona gratiarum ipsis apostolis in die Pent. & fortitudinem, & constantiam ipsis martirib. & integritatem uirginib. & sanctitatem cõfessoribus, & intelligentiam scripturarum ipsis sacris doctorib. per quas quidem perfectiones Deus fecit omnes electos, & sanctos suos quasi Deos per participationem, vt dictum est ps. 81. Ex quo patet, ꝙ Deus ꝑamplius, & perfectius lucet in uiris sanctis. Itẽ Christus etiam inquãtum homo lucet in viris sanctis quãtum ad labores, & persecutio-
E nes, & mortem, & passionem: nam passio eius iam lucebat in Abel, & Abraham, & Iacob, quia iam illi patiebantur in figura Xp̃i propter ueritatem, & iustitiã, vt ait Ambrosius, & Leo Papa: immo Christus iam patiebatur ĩ eis figuraliter, vt ipse ait in sermone de passione Christi. Sed peramplius, & perfectius passio Christi lucebat ĩ apostolis, & martiribus: qui realiter propter Christũ patiebantur expresse: imo Christus in martiribus, & membris suis patiebatur: ut ipse dixit Act. 6. Saule Saule quid me persequeris &c. Ex quibus patet, ꝙ Christus Deus, & homo saluator, & redemptor noster maxime manifestatur nobis in sãctis, & electis suis in hac ecclesia, & per consequens in sanctis, & electis suis est laudandus in hac ecclesia. Et sic est dicendum, ꝙ quando nos laudamus, &
F magnificamus aliquem apostolum: aut martirem, aut confessorem, & sanctum, & celebramus, & colimus festa pro eis, & in nomine ipsorum, nõ laudamus eos per se, sed laudamus & magnificamus Deum siue Chr̃m caput nostrum in eis, & sic colimus, & celebramus passionem Christi in beato Laurentio, & Vincentio, inquantum isti martyres participarunt passionem Christi in suo martirio, & in suis tormentis: imo gerebant imaginẽ passionis Christi: & iõ ꝓprie laudamus, & colimus Xp̃m in eis. Hoc ergo præuidẽs, & contemplans propheta Dauid in spiritu inuitat specialiter in hoc psal. omnes fideles huius ecclesiæ, ut laudemus Deum in sanctis suis eo modo quo dictũ est. Dicit ergo.

O vos

A O vos fideles laudate dominũ in sanctis eius .i. considerate primo beneficia, quæ Deus cõtulit viris sanctis vet. test. s. Abel, Noe, Abraã, Isaac, & Iacob, & Moysi, & Dauid, & omnib. prophetis, quæ omnia erant figura Christi, & ecclesiæ, & sic laudate Deum in eis, qui talia dona communicauit eis. Et vos fideles noui testamenti considerate, & contemplamini dona gratiarum, quæ Xp̃s communicauit apostolis, & martyrbus, & cõfessoribus, & doctorib⁹, & virginibus, & cæteris viris sãctis quę dona fuerunt supra humanam facultatem, per quæ Deus ostendit in sanctis suis suam omnipotentiam, & sapientiam, & bonitatem, & cæteras perfectiones. Et sic laudate dominũ in sanctis suis gratias agendo, & dies festos celebrando, & triũphos martyrũ prędicando, & omnia ista dona ad Christum referendo, quia laudare Deũ in sanctis suis B nihil aliud est nisi triumphos, & uirtutes eorum in Christum laudando, & gratias agẽdo referre. Sed quia inter cæteros dona gratiarum, & virtutẽ Christi maxime uiguerũt in apostolis, qui fuerunt firmamentum, & fundamenta ecclesiæ, ideo subdit. Laudate eũ in firmamento virtutis eius, & scilicet in collegio apostolorum, super quos Christus fundauit, & firmauit ecclesiam suam, & qui firmarũt ecclesiam miraculis, & signis, & doctrinis. Et etiam per fundamentum, & firmamenum uirtutis Christi intendit totã ecclesiam, quæ dicitur firmamentum uirtutis Xp̃i: ubi uirtutes prædicantur, & ecclesiastica sacramenta (in quibus uirtus passionis Xp̃i cõtinentur) celebrantur, & exercitantur, & frequentantur. quasi dicat. Laudate eum in ecC clesia, quę est firmamentum virtutis eius p̃ ecclesiastica sacramenta. Sed quia apostoli, & sancti uiri operati sunt multa signa, & miracula uirtute nominis Xp̃i, ut patet in actibus, & historiis apostolorum, & martyrum, & aliorum sanctorum, ideo subdit.

Laudate eum in uirtutibus eius: laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.

Quasi dicat, Omnia dona gratiarũ, & omnia signa, & miracula, & bona opera, quę sãcti fecerunt in hac uita, referatis ad Christũ quia ipse tanquam caput ecclesiæ contulit & communicauit eis omnia, & ideo laudate Christum ĩ sanctis suis. Totum hoc ẽt potest referri ad statum, & gloriam sanctorum, quasi dicat. O uos fideles, laudate Deum qui est in sanctis suis, & in cœlo empyreo, q̃ est firmamentum virtutis eius, & laudate eum in D uirtutibus eius angelicis, q̃ ibi Deus est omnia in omnib. &c. Deinde cum dicit.

Laudate eum in sono tubæ: laudate eum in psalterio, & citara.

Laudate eum in tympano, & coro, laudate eum in cordis, & organo.

Laudate eum in cymbalis benesonantibus, laudate eum in cymbalis iubilationis: omnis spiritus laudet dominum.

Docet cum quibus instrumentis musicis cantabatur iste psal. in templo, quia cũ octo instrumentis cantabatur, scilicet in sono tubæ, & cum psalterio, & citara, & cum tympano, & choro, & cum cordis .i. cum monocordo, & cum organo fistularũ, & cũ cimbalis benesonantibus, & cũ cimbalis iubilationis. Cum his ergo octo instr̃is dicit Dauid, q̃ debemus cantare hunc psalmum, & præcipie- E bat ipsum cantari in templo, per quæ instrumenta materialia figurabantur octo mysteria, sub quibus laudamus Deum in ecclesia Christi. Nam dictum est in prologo tractatu quinto, qualiter illa octo instrumenta, cũ quibus cantabantur psalmi in templo Salomonis, significabant mysteria euangelica de Christo, & ecclesia, qui nos hodie prædicamus, & celebramus. Et iõ Dauid in hoc psalmo per tympanum factum de corio animalis mortui bacullis percussum intelligit passionem Christi. Et per psalterium intendit triplex psalterium. s. psalterium morale decẽ præceptorũ, & psalterium euangelicũ decẽ articulorum humanitatis Christi, & psalteriũ anagogicũ, & beatificũ decẽ gaudiorũ, quæ habent, & quibus beatificãtur sancti in gloria. Nam sicut psalterium euangelicũ cõ- F tinet decem cordas euangelicas. s. Christi incarnationem, & legis dationem, & passionẽ & redemptionem, & resurrectionẽ, & ascensionem, & spiritus sancti missionem, & sacramentorum institutionem, & ecclesiæ ex utroque populo congregationem, & futuri iudicij retributionẽ. Ita pariter psalteriũ anagogicum, quod cantãt, & pulsant sancti in gloria continet decẽ cordas beatificas. s. uisionẽ essentialem diuinæ trinitatis, & unitatis, & dilectionem, & fruitionẽ, & immortalitatẽ & claritatẽ & subtilitatẽ, & agilitatẽ & sũmam delectationem, & satietatem, & securitatem. Item per citaram, quod est instrumentum triangulare habens septem cordas principales intendit primo trinitatẽ diuinarum perso-

A personarum in una simplici essentia. Secundo intendit trinitatem virtutum teologaliũ cum quibus laudamus Deum, scilicet fidem articulorum, & caritatem decem præceptorum, & omnium consiliorum, et spem grãæ septem sacramentorum, et ideo citara cõtinet septem cordas significantes septem ecclesiastica sacramenta, quibus renouamur, et sanamur, et reficimur, et roboramur, et insignimur. Per sonum autem intendit prædicationem apostolorum, per quam congregarunt ecclesiam in vnum etc. Per chorum intendit Dei omnipotentiam in opere nostræ creationis, et redẽptionis. Per monocordũ intendit cõcordiam uitæ quam debemus habere cum doctrina. Per organum autem intendit consonantiam corporis immortalis ad animam, quam consequemur per resurre-

B ctionem. Per cymbala bene sonantia intendit vocationem populi ad audienda diuina officia in ecclesia. Per cymbala uero iubilationis intẽdit melodiã, & iubilationẽ diuinorum officiorum, qui celebrantur in ecclesia militanti per gratiam: et in triumphanti per gloriam. Nihil.n.aliud est cum supradictis instrumẽtis Deum laudare, nisi omnia dicta mysteria de Christo, et ecclesia credere, et prædicare, et celebrare. Item et Dauid per monocordum intendit concordiam omniũ membrorum corporis mystici ecclesiastici ad suum caput qui est Christus. Quod quidem corpus ecclesiasticum consistit in quodam ordine, et sub ordinatione statuum, et prælationum, et officiorũ, vt dictum est ps. 67. et hoc est monocordum euangelicum significatum per illud materiale instrumentũ.

C Item per organum etiam intendit consonãtiam, et concordiam noui ac veteri testamẽti: quia nihil gestum aut scriptum est in vet. test. quin fuerit impletum per Christum in nouo. Et nihil factum est in nouo testa. quin fuerit figuratum aut uaticinatum in vete. testa. vt frequenter dictum est. Et ideo omnia instrumẽta musicalia materialia cum quib. cantabantur psalmi in ve. test. figurabant supradicta mysteria de Christo, et ecclesia. Et sic quod illi cantabant prophetice, et in figura, nos cantamus euangelice, et in ueritate. quasi dicat ꝓpheta Dauid. O vos fideles noui testam. laudate dominum nostrum Iesum Christum in suo aduentu. primo in sono tubæ, idest prædicate euangelium omni creaturæ; et exercete tubã euangelicã etc. Itẽ secundo, laudate eum in psalterio morali 10. præcepta moralia obseruando, & laudate eũ in psalterio euangelico articulos fidei firmiter credendo. Et uos etiam beati laudate eum cum psalterio 10. cœlestium gaudiorũ Deum uidẽdo, & diligendo & fruendo &c. D

Item 3. O vos fideles laudate eum cum citara euãgelica. s. cum fide trinitatis, & omniũ articulorum, & cũ caritate 10. præceptorũ, & cum gratia sacramentorum. Item 4. Laudate eum cum tympano mortis, & passionis contemplando mortem, & passionem quam pro uobis Christus passus est. Item 5. Laudate eum in choro quod est instrumentum rotundum, per quod denotatur eius æternitas, & omnipotentia, idest magnificate eius omnipotentiam, & æternitatem, & ideo exhibete ipsi cultum, & honorem latriæ. Itẽ 6. Laudate eum in cordis. i. cum monocordo vitæ cũ doctrina. Item 7. Laudate eum cum organo consonantiæ corporis ad animam quam adepti estis per resurrectionem. Item 8. Laudate eum in cymbalis bene sonantibus, euãgelica festa, & triũphos Christi, & martyrũ celebrando, & fideles ad diuina officia uocãdo. Itẽ 9. Laudate eum in cymbalis iubilationis, hymnos, & psalmos, & diuina officia dulciter septies in die decantando, quasi dicat propheta: Cum his supradictis conditionib. tenemini omnes fideles Deũ colere, & laudare, quia aliter Deus non potest coli, nec vere credi, nec laudari, nisi trinus, & vnus, & incarnatus &c. prout lex euangelica prædicat. Ex quia taliter Deum laudare conuenit omnibus spiritualibus creaturis, ideo cõcludit propheta, dicens. Omnis spiritus laudet dominum, idest mõ supradicto laudet dominum trinum, & vnum creatorem, & redemptorem & glorificatorem prout dictum est. E F

Ex supradictis patet ꝙ Iudæi moderni non cantant hunc psalmum nec cæteros, nec vere laudant, nec colunt Deum. Nam Dauid præcipit vt cantemus hunc psalmum, & cæteros, & laudemus Deum cum instrumẽtis supradictis, sed Iudæi nec laudant Deum cum supradictis instrumentis materialibus, nec spiritualibus, vt patet. ergo nullo modo colunt nec laudant Deum nec cantant hunc psalmum. Ex quo sequitur ꝙ soli Christiani vere laudant, & colunt Deum: & cantãt istũ psalmum, & totum psalterium, eo ꝙ cantãt ipsum cum supradictis instrumẽtis spiritualibus per instrumenta vet. test. figuratis. Hoc est

A est ergo psalterium in quo Dauid in principio promisit aperire propositionem suã. Nã per omnia supradicta patet qualiter Dauid in hoc psalterio aperuit aliquam, vel aliquas propositiones, & mysteria figuralia uet. test. ex quibus elicuit, & intulit semp pphetice aliquam, uel aliquas conclusiones euangelicas noui testamenti. Hoc enim psalterium euangelicum est quadrangulare: quia quatuor lineis, & limitibus euangelicis contentum, & terminatum: quia quatuor autenticis euangelistis est firmatum, & roboratum, & testificatum. Hoc etiam psalterium continet quatuor angulos, scilicet obseruantiam præceptorum, & consiliorum, & fidem articulorum, & gratiam sacramẽtorum, & spem futurorum bonorum nobis promissorum. Hoc autem psalterium euangelicum dr̃ Decacordũ
B ab ipso Dauid, eò quòd continet decem cordas euangelicas principales, quę sunt decem mysteria de Christo, & ecclesia eius, uel sunt decem principales articuli, quos principaliter confitetur ecclesia: Quorum primus est articulus trinitatis. Secundus articulus creationis. Tertius articulus incarnationis. Quartus articulus prædicationis, & miraculorum operationis Christi. Quintus passionis, & nostræ redemptionis. Sextus articulus resurrectionis. Septimus articulus ascensionis, & uniuersalis Christi iurisdictionis. Octauus articulus spiritussancti in apostolos, missionis. Nonus sacramentorum efficaciæ, & perfectionis. Decimus articulus est futuri iudicij examinationis & retributionis. Isti sunt decem articuli principales, quibus annectũtur alii articuli sub eadem fide credendi, scilicet
C descensus Christi ad inferos, & liberatio sanctorum, & omnium fidelium vet. testa. & autoritas vnius ecclesiæ ipsi tradita à spiritu sancto, & resurrectio generalis, & remissio peccatorum per pœnitentiam, & ecclesiastica sacramenta, & uita æterna iustis promissa. Qui quidem articuli continentur in decem primis principalibus: ut patet intuenti. sicut cordæ paruæ ponuntur inter principales in instrumentis musicis. Vnde isti articuli dicuntur cordæ psalterij euangelici: eò q̃ inter se continent quandam concordiam, & harmoniam, & ordinem, quia vnus articulus pręsupponit alium secundum ordinem. nam articulus creationis præsupponit articulum trinitatis, & emanationis personarum diuinarum. Et articulus incarnationis præsupponit articulum Trinitatis, & creationis, quia sola secunda persona fuit incarnata, scilicet uerbum diuinum. Et talis incarnatio facta est per nouam creationem animæ Christi. nam tota trinitas creauit illam animã Christi, & opere sancti spiritus illud corpus ex puris sanguinibus uirginis in vno instanti formauit, & totum illud animatum corpus in eodem instanti in vnitate suppositi, & personaliter verbum assumpsit. Et sic patet q̃ incarnatio uerbi præsupponit trinitatem diuinarum personarum, & creationem. Et etiam omnes alii articuli humanitatis Christi præsupponunt articulum incarnationis. nam si Christus non fuisset Deus & homo, non fecisset illa miracula, nec eius passio fuisset tam ualida, nec expoliasset infernum, nec resurrexisset in propria uirtute &c. Hoc est ergo psalterium decem principalium cordarum cum suis annexis sequẽtib. quod prophetice cecinit Dauid in toto isto libro psalmorum, & in omnibus centum quinquaginta psalmis superius expositis. nam in quolibet psalmo cantauit, & pulsauit prophetice aliquam, uel aliquas cordas huius psalterii euangelici, prout fuit expositum. Et hoc idem psalterium, quod prophetice cantauit Dauid in hoc libro psalmorum nos cantamus euangelice in ecclesia, quia tota lex euangelica continetur prophetice in hoc libro, ut frequenter dictum est. Ideo ecclesia in omnibus officiis frequentat, & cantat psalmus Dauid simul cum euangelio tenendo istum modum. Nam in officio matutinali cantat tres nocturnos cum psalmis Dauid, & lectionibus de uet. test. sed in tertio nocturno cantat euangelium Christi, & communiter in Laudibus antiphonæ sunt de nouo testamento. Et ita pariter in missa introitus, & Responsum & Graduale communiter sumuntur de libro psalmorum, & lectio legitur de testa. uete. uel de doctrina apostolica, sed finaliter legitur euangelium, per quod denotatur concordia, & consonantia legis euangelicæ cum ue. testa. quia euangelium nihil aliud est nisi ueritas legis ueteris. Et sic patet, quòd tota lex euangelica est psalterium illud decacordum, quod Dauid prophetice cantat in psalmis. Deo gratias.

Super

Vperno tandem suffragante præsidio: opus mihi impositum & assumptum, prout potui: pio labore peregi, & consumaui. In qua quidem expositione magis studui uotis, & deuotionibus simplicium sacerdotũ, & religiosorum ac fidelium christianorum, prout ex me exposcebant: satisfacere, quàm subtilibus disputationibus insudare. Rursus in eadem expositione malui uerum sensum, & sanum intellectum propheticum iuxta mentem prophetæ, literaliter reserare, quam falsas & ineptas glossas modernorum Iudæorum imitari. Qua in re non modo inutile, & inane, uerum sacrilegum, & impium existimaui propheticam dignitatẽ auferre: quam spiritum sanctũ ipsi Dauid, prout in Regum libris legimus nouimus contulisse. Quem non solũ veritas euangelica in spiritu locutum fuisse testatur, uerum etiam ipsa uniuersalis ecclesia eum eximium omnium prophetarum ubique terrarum præconizare non cessat. Verum enim uero, quia in multiloquio, ut inquit spiritus sanctus non deest peccatum; Ideo si quid in hoc opere scriptum, uel repertũ fuerit quod catholicæ fidei directè, aut indirectè dissonare uideatur, nolo ut quis arbitretur me aliquid tale obstinato animo asseruisse, sed ex ignorantia, aut inaduertentia fuisse locutum, aut codicem ex impressorum defectu in illa parte fuisse mendosum, & incorrectum. Quaproter omnia in hoc opere, & in cæteris per me dicta atq; dicenda auctoritati sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ omni cum humilitate relinquo emendanda & corrigenda. Reliquum est, ut pro isto pio labore præmium in hoc seculo non exigam temporale, sed ut portio mea sit in terra uiuentium, vbi Christus capnt nostrum Redemptor, & præmiator, cum patre, & spiritu sancto uiuit & regnat Deus in sæcula sæculorum. Amen.

FINIS.